VARII TRACTATVS D. BARTHOLEMAEI CAEPOLLAE VERONENSIS, I. V. DOCT.

*

CAVTELAE INSCRIPTI VVLGO.

*

Quorum catalogum ſequens pagina demonſtrat.

LVGDVNI,
Apud Hæredes Iacobi Iuntæ,
M. D. LII.

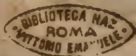

CATALOGVS TRACTATVVM.

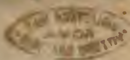

REPERTORIVM
IN TRACTATVS DE
Seruitutibus vrbanorum
& rusticorum prædiorum,
per
D. LVCAM PANETIVM
artium & legum pro
fessorem.

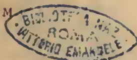

Prior numerus est rerum in unoquoq; capite contentarum: secundus uero paginarum.

De seruitute personali.

CAP. I. pag. 2

De seruitute reali. CAP. II. *pag.* 4

De seruitutibus mixtis.

CAP. III. pag. 11

De prima seruitute mixta, uidelicet de seruitute usufructus.

CAP. IIII. pag. 11

do ha

Accu

De ſtillicidio ſiu tecto. CAP. XLI. 131

De specularibus CAP. LXIII. 184

De camino CAP. LXIIII. 185

&

hortus

&

REPERTORIUM TRACT. DE SERVITUTIBUS RUSTICOR. PRAED.

De seruitute aquæductus.

CAP. IIII. *pag.* 275

De aqua pluuia arcenda

CAP. V. 141

Imper

FINIS.

REPERTORIVM SVPER TITVLIS DE VSVCAPIONE PRO emptore,Pro donato,Pro dote,Pro suo,Pro soluto,Pro legato, Pro derelicto.Præterea super tractatu De simulatione contractuū.& titulo,De seruis fugitiuis.cum authent. Sed nouo iure.ac etiam tractatu De fuga Laconica.

A

Causæ

D

E.

Effe-

Verbum

FINIS.

REPERTORIVM IN TRACTATVM CAVtelarum Barthol. Cæpollæ.

Iudex

ce

Caute

Hæres

FINIS.

REPERTORIVM SVPER CAVTELIS D. THOMAE FERRATII.

Caute

Hæres

FINIS.

REPERTORIVM SVPER CAVTELIS D. THOMAE FERRATII.

FINIS.

TRACTATVS DE SERVITVTIBVS VRBANORVM PRAEDIORVM,

*

BARTHOLEMAEI CAEPOLLAE I. V. DOCTOR.

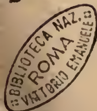

*

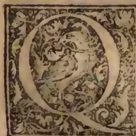

QVI alicuius artis vel doctrinæ scientiã profitetur, duo in primis memoria debẽt quærere. Primũ rectè docere, quo vix quicquam adeo vtile sibi & auditoribus inueniri aut esse potest. Alterum est scribere, & quod vigilando longo tempore didicerint, id elaboratum & perfectum in scriptis edere. Sed hoc vltimum vtilium semper esse existimaui: præsertim quia pluribus atque sępius communicari potest. Quod enim voce traditur, soli auditores, & vna tantùm ætate, & eo solum tẽpore, quo traditur, intelligere possunt: ac id etiam sępenumero ex eorum memoria delet obliuio: scripta verò, quæ magis digesta esse solent, donec reperiuntur, omnes omniq; tẽpore & habere & legere possunt. Propterea ego Bartholemæus Cæpolla de Verona, qui iuris ciuilis & pontificij sciẽtiã profiteor, licet immeritus, nõ solùm legere atq; docere in vtroq; iure semper mihi curæ fuit, sed etiã aliqd scribere, & quod diu legẽdo cõsecutus sum, id auditoribus meis pro cõmuni vtilitate litteris tradere, laborandũ esse putaui. Nec vnquã libellũ, de quo iam ab alio scriptũ reperiat, scribere volui, licet nonnulli quibusdam additis & detractis id facere cõsueuerunt: sed ea tãtùm de re pro fructu maiori, de qua nemo vnquã tractatũ aut libellũ, quẽ sciuerim, scripserit. Cùm igitur nullus iurisconsultorũ nostrorum hactenus librũ de seruitutibus cõposuerit: & subtilis admodũ atque vtilis sit, ac etiã in foro quotidie versetur, opusculum quoddã de ipsis tam vrbanis quàm rusticis in hoc putaui gymnasio, in quo publicè lego iura ciuilia, pro omnium vtilitate scribere, & auditoribus meis, qui hoc à me sæpisime quæsierũt, in scriptis edere, in animo constitui. Quod opus duobus libris, vno de vrbanis, altero de rusticis seruitutibus diuiditur atq; cõficitur. In eo tractãtur quęstio-

 nes,

nes, in primis quotidianæ, & admodum vtiles: & quod varijs in locis sparsim & perfectè de hac materia scribitur, hoc breui opusculo perfectè simul ordinateq; scriptũ reperietur: adeo vt oẽs facillimè quæstiones inuenire, & inuẽtas intelligere, ac decidere poterũt. In primo libro de quibusdã prius necessariò tractabimus, quę seruitutibus tam rusticis quàm vrbanis simul cõueniũt: dein de ea solũ disputabimus, quę de vrbanis seruitutibus dicũtur. In secundo verò libro de his tractabitur, quę rusticas tãtũ seruitutes cõprehẽdũt.

De seruitute personali. CAP. I.

1 *Seruitus personalis quæ dicatur.*
2 *Seruitus quo iure introducta fuerit.*
3 *Seruitus propter peccatũ ortũ habuit.*
4 *Bello capti inter Christianos serui non efficiuntur.*

NECESSARIVM est, sicuti polliciti sumus, vt prius quędã videamus, quæ seruitutib⁹ cõmunia sunt, quo facili⁹ intelligi possint in hoc libro de seruitutib⁹ quæ scribũtur. Seruitutũ tria sunt genera: quædã enim sunt seruitutes personales: quædã reales: & quædã mixtę. *Ser-
1 uitus personalis a dicitur illa, quę de-
a betur à persona personæ: de qua habetur in titu. de statu homi. & Insti. de iure personarũ. & vbicũq; fit mẽtio de seruis: & dicitur merè personalis, vt notat gl. in rubrica, ff. de ser ui. tit. generali. Et ista sic diffinitur, Seruitus est cõstitutio iurisgẽtium, qua quis dominio alieno cõtra naturã subijcitur, vt dicit Florẽtinus iuriscõsultus in l. iiij. §. j. de sta. ho. & Imperator Instit. de iure persona. §. j. & de hac diffinitiõe videtur, quòd seruitus merè personalis sit inuenta de iure gẽtiũ. Idẽ probatur in l. manumissiones. ff. de iust. & iure. & Insti. de vsu. & habita. §. ti. & not. Bar. in l. ex hoc iure gẽtiũ. in fi. & ibi per doct. de iusti. & iure. & est tex. j. dist. ius gẽtiũ. & no. xij. q. ij. lõginquitate. Sed in cõtrariũ videtur, q̃ imò sit inducta de iure naturali per ebrieta b tẽ: b quia nõ esset hodie seruit⁹, si ebrietas non fuisset: vt scribit beatus Ambrosius in sermone de ieiunio: & habetur xxxv. dis. sexto die. & no. gl. in d. c. ius gẽtiũ. & gl. in c. ita quorũdam. ver. seruus. & ibi per Canonistas, extrà, de Iudæis. Nam Noẽ primò vineã plãtauit: bibẽsq; primò vinũ, inebriatus est: & cũ Chã vidisset pudibũda patris sui Noẽ denudata, nõ cooperuit: imò vocatis fratribus ea deridẽdo patrẽ ipsis ostendit: qui statim patris pudibunda cooperuerũt. Et cũ Noẽ hoc postea intellexisset, nõ Chã, sed Chanaã eius filio male dixit, dicẽs, Maledictus Chanaam puer, seru⁹ erit fratribus suis. & hoc habetur Genes. ix. Et est tex. cũ gl. j. q. iiij. §. is ita. ver. itẽ Chã. & xxiij. q. iij. §. sed qui. ver. itẽ Noẽ. & ibi glo. & ij. q. j. qualis. & ibi Archid. in c. tertia. & v. q. v. de crimine. in fi. & in
2 d. c. sexto die. xxv. di. *Et propterea dicitur seruitus inducta à iure naturali: qa incepit à Noẽ propter ebrietatem. & hoc voluit gl. in d. l. manumissiones. ff. de iusti. & iure. quę dicit, quòd seruitus oritur ab ebrietate: & nihil allegat: sed eã intellige vt suprà dixi. Dixit etiã Philosophus 1. Politicorũ, quòd aliquis põt esse seruus naturaliter: quod declara vt ibi habetur, & per dominũ Ant. de Rosa. j. dist. iusgẽtiũ. Quidã voluerunt, q̃ seruitus sit inducta ex præscriptione septem

septēnij:vt not gl.in d.c.iusgē.quod
intellige,vt habetur per glo.vj.dist.
§.j.Alij verò dicūt, ꝙ seruit⁹ est de
iure ciuili:vt Insti de his qui sunt sui
vł alie.iur.§.fi.& hoc no.gl.Inst.de
iure persona.§.j.Itē quòd est de iu-
re canonico:vt in ca.cū multa.xv.q.
vlt.in c.ita quorūdā.de Iudeis.& ibi
hoc not.per gl. & Doc. Sed illa iura
quæ videntur cōtraria,possunt intel-
ligi secūdū gl.j.d.c.iusgē.hoc modo
videlicet, ꝙ seruitus dicatur inuēta
de iure naturali tēpore Noë,per iu-
ra suprà allegata ad hoc; sed de iure
gētiū & ciuili fuit cōfirmata:& post-
ea de iure canon. & sic seruitus inuē
tione seu origine est de iure natura
li:cōfirmatione pōt dici de iure gē-
tiū,ciuili, & canonico. Secūdo mo
do possunt concordari: videlicet ꝙ
seruitus sit inuētione de iure gētiū,
& de iure naturali secūdariò, quod
etiā ius gētiū appellatur: vt in §.sin-
gulorū.Insti.de rerū diui. & in l.j.ff.
de acqui.re.do.sed cōfirmatione est
de iure ciuili & canonico, & ita no.
gl. Inst. de iure persona.§.j. Ad idē
c allego,qđ de matrimonio dicitur:
Insti.de iure natural. in prin.in glo.
in ver.appellam⁹. Tertio modo a-
lij cōcordāt:quia dū dicitur, seruit⁹
est de iure naturali, tēpore Noë in-
ducta,non intelligitur de seruitute,
qua quis liber esse definat: quia de
iure naturali omnes homines liberi
nascebātur:nec tūc seruitus erat co-
gnita:vt dixit tex.ī d.l.manumissio-
nes. Sed intelligit de seruitute, qua
quis subijcitur regimini alterius, si-
cut insipiētes prudētibus, vel subdi
ti dñis : isti tamē subditi liberi sunt:
l.fi.C.de ser.fugi. & dicūt serui, id
est seruiētes:& illa fuit ītroducta de
iure gētiū:quia vtile est homini im-
perito vt regatur à perito:& secūdū
hoc habita ratione ad vtilitatē, pōt
dici,ꝙ fuerit introducta iure natura
li:vt dicit dñs Dominicus de sancto
Gem.in d.c.iusgēt.& de ista seruitu-
te intellexit Philosophus 1. politico
rū:sed postea dicit,ꝙ seruit⁹ est in-
uēta de iure gētiū, intelligit de ser-
uitute qua qs liber esse definit: quæ
quidē seruit⁹ est approbata de iure
3 ciuili & canonico, vt dixi. *Quar-
to modo alij cōcordāt,ꝙ sex modis
est inducta seruit⁹.Primò est vna ser
uit⁹ q̄ ortū habuit ꝓpter peccatū:&
hæc dicitur inuenta de iure diuino:
qa peccās seru⁹ est peccati, tā in pœ
na,quàm in culpa:vt est tex. ij.q.vij.
§.quia ergo.& ab ista seruitute libe
rati sumus per incarnationē dñi no
stri Iesu Christi:quoniā eramus ser-
ui propter peccatū primi parētis,ad
Gala.III.& habetur xij. q.ij.cū re-
dēptor. Secūdò seruitus etiā habuit
ortū propter ebrietatē:vt xxxv.dist.
sexto die.Tertiò est introducta pro
pter bella,qñ hostes capiūtur in bel
lo iusto:vt d.l. manumissiones.& d.
4 c.iusgētiū. *Sed inter Christianos
de cōsuetudine nō seruatur,vt capti
in bello efficiātur serui capiētiū: vt
not.Bart.in l.hostes. in fi.de capti.&
verū dicit.Quartò est de iure ciuili
vt Inst.de iure persona. §.pe.& licet
quidā addāt aliū modum, videlicet
ex volūtate hominis,quæ inducitur
quādo quis patitur se venundari ad
pretium participandum.l. vt seruo-
rum.de sta.ho.ista tamen dicitur es-
se de iure ciuili:vt est tex.Inst. de iu
re pers. §.serui. & est in effectu vna
& eadē cum precedenti. Quintò de
iure canonico, quæ habuit ortum à

nes, in primis quotidianæ, & admodum vtiles: & quod varijs in locis sparsim & perfectè de hac materia scribitur, hoc breui opusculo perfectè simul ordinateq; scriptū reperiatur: adeo vt oēs facillimè quæstiones inuenire, & inuētas intelligere, ac decidere poterūt. In primo libro de quibusdā prius necessariò tractabimus, quę seruitutibus tam rusticis quàm vrbanis simul cōueniūt: deinde ea solū disputabimus, quę de vrbanis seruitutibus dicūtur. In secundo verò libro de his tractabitur, quę rusticas tātū seruitutes cōprehēdūt.

De seruitute personali. CAP. I.

1 *Seruitus personalis quæ dicatur.*
2 *Seruitus quo iure introducta fuerit.*
3 *Seruitus propter peccatū ortū habuit.*
4 *Bello capti inter Christianos serui non efficiuntur.*

NECESSARIVM est, sicuti polliciti sumus, vt prius quędā videamus, quæ seruitutib' cōmunia sunt, quo facili' intelligi possint in hoc libro de seruitutib' quæ scribūtur. Seruitutū tria sunt genera: quædā enim sunt seruitutes personales:
1 quædā reales: & quædā mixtę. *Ser
a uitus personalis a dicitur illa, quę debetur à persona personæ: de qua habetur in titu. de statu homi. & Insti. de iure personarū. & vbicūq; fit mētio de seruis: & dicitur merè personalis, vt notat gl. in rubrica, ff. de ser ui. tit. generali. Et ista sic diffinitur, Seruitus est cōstitutio iurisgētium, qua quis dominio alieno cōtra naturā subijcitur, vt dicit Florētinus iuriscōsultus in l. iiij. §. j. de sta. ho. & Imperator Instit. de iure persona. §. j. & de hac diffinitiōe videtur, quòd seruitus merè personalis sit inuenta de iure gētiū. Idē probatur in l. manumissiones. ff. de iust. & iure. & Insti. de vsu. & habita. §. ti. & not. Bar. in l. ex hoc iuregētiū. in fi. & ibi per doct. de iusti. & iure. & est tex. j. dist. ius gētiū, & no. xij. q. ij. lōginquitate. Sed in cōtrariū videtur, ꝙ imò sit inducta de iure naturali per ebrieta
b tē: b quia nō esset hodie seruit', si ebrietas non fuisset: vt scribit beatus Ambrosius in sermone de ieiunio: & habetur xxxv. dis. sexto die. & no. gl. in d. c. ius gētiū. & gl. in c. ita quorūdam. ver. seruus. & ibi per Canonistas, extrà, de Iudæis. Nam Noē primò vineā plātauit: bibēsq; primò vinū, inebriatus est: & cū Chā vidisset pudibūda patris sui Noē denudata, nō cooperuit: imò vocatis fratribus ea deridēdo patrē ipsis ostendit: qui statim patris pudibunda cooperuerūt. Et cū Noē hoc postea intellexisset, nō Chā, sed Chanaā eius filio male dixit, dicēs, Maledictus Chanaam puer, seru' erit fratribus suis. & hoc habetur Gene. c. ix. Et est tex. cū gl. j. q. iiij. §. is ita. ver. itē Chā. & xxiij. q. iij. §. sed qui. ver. itē Noē. & ibi glo. & ij. q. j. qualis. & ibi Archid. in c. sententia. & v. q. v. de crimine. in fi. & in
2 d. c. sexto die. xxv. di. *Et propterea dicitur seruitus inducta à iure naturali: qa incepit à Noē propter ebrietatem. & hoc voluit gl. in d. l. manumissiones. ff. de iusti. & iure. quę dicit, quòd seruitus oritur ab ebrietate: & nihil allegat: sed eā intellige vt suprà dixi. Dixit etiā Philosophus 1. Politicorū, quòd aliquis pōt esse seruus naturaliter: quod declara vt ibi habetur, & per dominū Ant. de Rosa. j. dist. iusgētiū. Quidā voluerunt, ꝙ seruitus sit inducta exprescriptione

septen

septēnij:vt not gl.in d.c.iusgē.quod intellige,vt habetur per glo.vj.dist. §.j.Alij verò dicūt, ꝙ seruit⁹ est de iure ciuili:vt Insti de his qui sunt sui vl'alie.iur. §. fi.& hoc no. gl.Inst.de iure persona. §.j.licē quòd est de iure canonico:vt in ca.cū multa.xv.q. vlt.in c.ita quorūdā.de Iudeis.& ibi hoc not.per gl. & Doc. Sed illa iura quæ videtur cōtraria,possunt intelligi secūdū gl.j. dist.iusgē.hoc modo videlicet, ꝙ seruitus dicatur inuēta de iure naturali tēpore Noē,per iura suprà allegata ad hoc; sed de iure gētiū & ciuili fuit cōfirmata:& postea de iure canon. & sic seruitus inuētione seu origine est de iure naturali:cōfirmatione pōt dici de iure gētiū,ciuili, & canonico. Secūdo modo possunt concordari: videlicet ꝙ seruitus sit inuētione de iure gētiū, & de iure naturali secūdariò, quod etiā ius gētiū appellatur: vt in §.singulorū.Insti.de rerū diui. & in l.j.ff. de acqui.re.do.sed cōfirmatione est de iure ciuili & canonico, & ita no. gl. Inst. de iure person a. §.j. Ad idē c allego,qd de matrimonio dicitur: Insti.de iure natural. in prin.in glo. in ver,appellam⁹. Tertio modo alij cōcordāt:quia dū dicitur, seruit⁹ est de iure naturali, tēpore Noē inducta,non intelligitur de seruitute, qua quis liber esse definat : quia de iure naturali omnes homines liberi nascebātur:nec tūc seruitus erat cognita:vt dixit tex.ī d.l.manumissiones. Sed intelligit de seruitute, qua quis subijcitur regimini alterius, sicut insipiētes prudētibus, vel subditi dñis : isti tamē subditi liberi sunt: l.fi.C.de ser.fugi. & dicūt serui, id est seruiētes:& illa fuit ītroducta de iure gētiū:quia vtile est homini imperito vt regatur à perito:& secūdū hoc habita ratione ad vtilitatē, pōt dici,ꝙ fuerit introducta iure naturali:vt dicit dñs Dominicus de sancto Gem.in d.c.iusgēt.& de ista seruitute intellexit Philosophus I. politicorū:sed postea dicit, ꝙ seruit⁹ est inuēta de iure gētiū, intelligit de seruitute qua qs liber esse definit: quæ quidē seruit⁹ est approbata de iure
3 ciuili & canonico, vt dixi. *Quarto modo alij cōcordāt,ꝙ sex modis est inducta seruit⁹.Primò est vna seruit⁹ q̄ ortū habuit ꝓpter peccatū:& hæc dicitur inuenta de iure diuino: qa peccās seru⁹ est peccati, tā in pœna,quàm in culpa:vt est tex. ij.q.vij. §.quia ergo. & ab ista seruitute liberati sumus per incarnationē dñi nostri Iesu Christi:quoniā eramus serui propter peccatū primi parētis,ad Gala.III I.& habetur xij. q.ij.cū redēptor. Secūdò seruitus etiā habuit ortū propter ebrietatē:vt xxxv.dist. sexto die.Tertiò est introducta propter bella,qñ hostes capiūtur in bello iusto:vt d.l. manumissiones.& d.
4 c.iusgētiū. *Sed inter Christianos de cōsuetudine nō seruatur,vt capti in bello efficiātur serui capiētiū: vt not.Bart.in l.hostes. in fi.de capti.& verū dicit.Quartò est de iure ciuili vt Inst.de iure persona. §.pe.& licet quidā addāt aliū modum, videlicet ex volūtate hominis,quæ inducitur quādo quis patitur se venundari ad pretium participandum.l. vt seruorum.de sta.ho.ista tamen dicitur esse de iure ciuili:vt est tex.Inst. de iure pers. §.serui. & est in effectu vna & eadē cum præcedenti. Quintò de iure canonico, quæ habuit ortum à

delicto ecclesiastico, ex quo aliquando quis fit seruus de iure canonico: vt est tex. xv. q. vlt. c. cum multę. & c. ita quorundam. extrà, de Iudæis. & secundùm Ioan. de Fan. in d. ca. cum multæ. derogatum est illi c. contraria consuetudine. Sextò & vltimò propter mortẽ Christi: vt in c. si Iudęos. in fin. de Iudæ. magis seruitus est cõfirmata, & nos liberi facti sumus: vt ibi. Et sic ex prædictis patet, quòd a diuersis respectibus põt dici, quòd seruitus sit introducta iure diuino, naturali, gentiũ, ciuili, & canonico. Hæc tãtùm de seruitute merè personali diximus: quoniã requirebatur ad declarationẽ diuisiõis seruitutũ: nũc videam' de seruitute reali, quæ in hoc libro plenius tractabitur.

a Seruitus. *Adde Corne. consilio cliij. in iij. uol.*

b Ebrietat. *Adde Ioannẽ Chrysost. homelia liiij. incipient. Mala res est, &c.*

c Matri. *Adde Alex. de Imo. cõsi. xcvij. ĩ j. uol in penul. col. ĩ fi. & an si inter seruos possit esse matrimonium, & quõ.*

De seruitute reali. CAP. II.

1 *Seruitus realis qua dicatur.*

2 *Prædij nomẽ imobilia tãtũ cõplectitur.*

3 *Seruitutis realis diffinitio quaenam sit.*

4 *Seruitus quadã qualitas est, nõ autem substantia.*

5 *Seruitutes reales uel prædiales quando sint, quomodo cognoscantur.*

6 *Actio personalis fundum non sequitur.*

7 *Cõcessionis uerba quãdo sonant in ius, quæ seruitus elicitur.*

8 *Cõcessio quæ in ius sonat, quãdo est respectu incerti, sed certificãdi per eũ cui sit, qualis seruitus collig atur.*

9 *Colligere pomũ ex arbore mea, uel ex cisterna mea aquã haurire, an seruitus personalis esse dicatur.*

10 *Iurisdictio & multa alia incorporalia quæ personæ & non rei debentur, ad hæredem transeunt.*

11 *Intelligere an aliqua seruitus sit realis uel personalis, quæ utilitas sequatur.*

12 *Actio cõfessoria datur contra quemlibet impedientẽ uel turbantem, ubi seruitus existat.*

13 *Seruitus realis actiuè & passiuè ad hæredes transfertur.*

REALIS dicitur[a] illa, quæ debetur à re rei: sicut est seruitus vrbana, & rustica: quia non debetur personæ, sed prædio: vt est text. ad literam in l. vnus ex socijs. de ser. rusti. prædio. Et propterea libellus & sententia debent ferri in prædio, non in persona: vt est tex. in l. qui aliena. §. fin. ibi, sententia prædio datur. de neg. gest. & l. ij. §. j. ibi, cui seruitutẽ dicitur haberi. ff. si ser. vendi. & not. gl. in l. fi. ff. de no. ope. nũ. & no. Bar. in l. si prius. in vj. oppo. secũdæ partis princ. eo. tit. & in l. fi. §. finautẽ. & ibi per Doct. C. de bonis quę lib. de quo dicendũ est, vt dicã ĩ. vbi de libello & seruitutũ sententia tractabimus. 1 *Et est aduertẽdũ, q̃ ista seruitus, quã realẽ esse dicimus, nõ solũ realis est, vt dicitur: vt est text. in l. j. ff. de serui. sed etiã prędialis appellatur: vt probatur in rub. ff. de ser. vrb. prædio. & cõmunia prædiorũ, cum sim. vt dixit Azo in summa. C. de serui. in prin. quòd melius dicũtur prædiales, quàm reales, quia rei appellatio est nimis larga, cõplectẽs & mobilia & corporalia: Inst. de rebus corpo. & incorpo. & in l. j. ff. si cer. petatur. & l. rei appellatione. de verborũ signi. 2 *Prędij verò nomẽ inmobilia tantùm cõplectitur: vt l. quæstio est fund. §. prædiũ. ff. de verborũ sig.

Tu qui

Tu dic, bene iuriscõsultũ dixisse in l.j.ff.de ser. dum appellat seruitutes reales, ad differentiã personaliũ, vt ibi dicitur: tamẽ istæ reales etiã dicũtur prædiales, vt no.gl.in l. si quis vnas.aliàs binas.in versi.personæ.ff. de vsufru.quia sine prædio esse non possunt: vt est text.in l.j.ff.cõmunia prædiorũ.& Insti. de ser. §.in rusticorũ.versic.ideo autẽ. Hæc seruitus realis seu ꝑdialis distinguitur: quia vna est vrbana: vt probatur eo tit.ff. de ser.vrb. prædiorũ & rusticorũ.in toto ti.ff.cõmunia prædio.cũ simili. Diffinitur autem illa seruitus realis seu prædialis pluribus modis: licet Bar.in l.j.ff.de ser.dixerit, quòd eius diffinitionẽ nõ reperierit. Primò secundũ Odofre.sic diffinitur: *Seruitus realis est quoddã onus à prædio debitũ, vel à re rei legitimè cõstitutũ. Vel secũdò est ius quoddam introductũ, quo prædiũ prædio seruit: vt colligitur in l.via.in princ.de serui. Tertiò, secundũ Bal. seruitus est accidẽtalis habitudo, & extrinseca qualitas prædij.l.qd aliud. de verborũ signifi. Ita dicit Bald. in aut.ei qui.C.de bon.aut. iudi.pos. in xiiij. col. & hãc sentit Azo. in summa.Insti.de ser.vbi dicit, quòd seruitus potest dici habitus prędij.Sed certe ita potius est quędam descriptio, quàm diffinitio. Quartò, secundũ Azo. in loco primo allegato potest diffiniri ad similitudinẽ seruitutis ꝑsonalis, qua homo fit seruus hominis: vt sicut illa dicitur cõstitutio iurisgẽtiũ, qua quis dominio alieno cõtra naturã subijcitur, vt dictum est suprà in princ. ita & ista dicitur constitutio, qua dom⁹ domui, vel rus ruri subiugatur. Quintò aliter diffinit secũdũ Bar.& melius, in l.j.de serui.hoc modo: Seruitus est quoddã ius prædio inhærẽs, & ipsius vtilitatẽ respiciẽs, & alterius prędij ius siue libertatem diminuẽs. Quòd autẽ ista diffinitio iuri in omnibus cõueniat, sic declaratur. nam dũ dicit esse ius, probatur in l.prima, & l.hęc autẽ iura.ff. de serui.vrba.prędio.& est casus Instit.de rebus corpo.& incorpo. §.fi. & in l.j.in fi.de reb.dub.ff.Et dicitur ius ad differentiã facti: quia tunc nõ esset, si factum versaretur, realis siue personalis: vt l.apud Iul. §.si quis alieni.de leg.j.de quo dicẽdũ est vt statim declarabitur. Ideo dicitur prædio inhærẽs, & nõ personæ: vt l.quę aliena. §.fi.de neg.gest.& l. vnus ex socijs.ff.de ser.vrba.prædio.Et dicitur inhærẽs, quia significat esse quãdam qualitatẽ prædij, nõ inhærentẽ ipsi prædio principaliter siue accessoriè: vt l.serui.in princ.ibi, & si corporibus accidũt.de serui.& l.quid aliud. de verborum signi. 4 *Seruitus etenim est quędã qualitas, nõ autẽ substantia: vt d.l. quid aliud. & hoc vult Bart.in l.j.in fi.ff.de vsufr.lega. de quo etiam vide per Bal.in l. data opera.in viij.col.C.qui accu.nõ pos. Itẽ dicitur prædio inhærens, vt per hoc significetur seruitutẽ inesse prędio dominãti actiuè: vt l.arbor. §.fi. com.diui.& prędio seruiẽti pasiuè, & priuatiuè: vt in l.iij.de serui.Nam ius prædij seruiẽtis nõ dicitur augeri, sed minui: ideò seruitus non est, quãtum ad ipsum inesse, sed deesse: sicut si cui destrueretur oculus, non propriè diceretur inesse cęcitas, sed prius ei lucem deesse: & licet seruitutes non sint in bonis nostris, nec extra bona: vt l.j.ff. de vsufr.lega. &

l.rem in bonis.de acquiren.rerũ domi. tamẽ dicitur inesse prædio non principaliter, sed accessoriè, sicut qualitas inesse subiecto, & hoc modo dicitur esse in bonis nostris, id est, in prædio dominãte: vt habetur in d.l.j.& in d.l. rẽ in bonis. de quo vide omnino per Bar.in l.Meuio. §. fundo.in fi.de leg.ij.Itẽ dicitur ipsi⁹ vtilitatẽ respiciẽs:quia nisi vtilitatẽ prędij dominãtis cõtineret,non posset constitui seruitus:vt est text. in l. quoties.la prima.in princ. de serui. Itẽ dicitur & alterius prædij ius seu libertatẽ diminuẽs:vt probatur in l. stipulatio ista. §. si quid fortè. ff. de ver.oblg.Quãdoque tamẽ libertas seruitutũ appellatur,ꝓpter similitudinẽ quã habet in quibusdã cum seruitute:vt no.glo. magna in l.j.de serui.vrba.prædiorũ.Et econtrà interdũ seruitus appellatur libertas,sicut est seruire Deo:vt no.ibi Pau.de Cast.Et dicitur in diffinitione, Alterius prædij:quia nẽ posset esse prædiũ seruiẽs sine prædio dominãte: l.j.cõmunia prędiorũ.Itẽ verbũ, Alterius, intelligitur scilicet domini: vt l.j.ff. queãd. ser. amit. l.ij §.j.ff.si ser.vẽdi.& intelligitur etiã, Alterius in totũ, vel quãdoque pro parte: vt habetur in l.ꝓ parte.ff.de serui.& ꝑ hoc apparet,quòd diffinitio seruitutis realis seu prędialis est vera & perfecta, quã etiã tenet & sequitur Flo. in d.l.j.de serui.& cõiter ibi sequun-
5 tur Doc. *Sed dubiũ est pulchrũ,& subtile,quomodo cognoscatur quãdo sint seruitutes reales,seu prędiales.In hoc diligẽter animaduertẽdũ est:qa multi nõ intelligũt.& est vtile hoc scire propter multa, vt in fi. huius primæ quæstionis dicetur. Et omissa lõga disputatione, quæ fieri posset, distinguendo quatuor casus principales breuiter sic dicas: Aut cõcesio siue promissio fit alicui⁹ iuris de vno prædio ad aliud, & exprimitur iure seruitutis: aut nõ exprimitur iure seruitutis, & verba cõcessionis sonãt in factũ vel nõ factũ:aut nõ sonãt in ius,aut ĩ potẽtia. Primo casu principali,non est dubiũ,quòd est seruitus realis & prædialis,ꝑ prædicta.Secũdo casu principali,quãdo cõcesio fit nõ expresso iure seruitutis,& verba sonãt in simplex factũ vel nõ factũ:& tũc subdistingue: aut est simplex factum ex parte eius,cui fit cõcesio : aut ex parte cõcedẽtis. Si ex parte eius, cui fit cõcesio, sonãt in factũ: puta cõcedo tibi ire,agere per fundũ meũ,vel areã, vel saxũ vellere. ista enim verba infinitiua sonãt actũ: & tũc nõ est cõcesio, aut seruitus realis,seu prædialis, etiam si facta fuerit occasione prædij: sed est personalis cõcesio,& obligatio.l.apud Iul. §. si quis alicui. & ibi hoc no.de leg.j.& ita no.Bar.in l.pater.ff.de leg.& Pau.de Cast.in l.Lucius.de ser.rusti.prædio.qui dicit.ꝙ hoc etiã probatur in l.ij. §.item si in facto.de verborum oblig.vbi dicit, quòd est stipulatio facti,nõ donationis:sed si cõtineret seruitutẽ,diceretur etiã donationis:quia seruitus datur,& in aliũ trãsfertur, sicut dominium.ad quod etiam vide quod no. Bar.ĩ l.j. §.si quis ita.e.ti.Si verò verba sonãt in simplex nõ factũ, differẽtur in nõ factũ ex parte cõcedẽtis. exẽplũ, Promitto tibi nõ tenere vel nõ facere fenestrã in pariete meo:& idẽ,qa nõ est seruitus realis vel prędialis,sed est quædã obligatio personalis

nalis: & ideo si postea alieno fundũ meũ,emptor poterit tenere vel facere fenestrã in eodẽ muro.& Alb.Papiẽsis dicit se ita obtinuisse in quæstione facti:vt refert Specu.de cõtra hẽ.emp.§.j.in ver.pone,P.cauit.qui subdit, q̃ cũ talis cõcessio nõ sit seruitus,sed obligatio ꝑsonalis tãtùm, emptor nõ tenetur, sed tũc poteris agere cõtra me:ꝓ hoc allego l.fi.§.
6 fi.cũ ibi no.ff.de cõtrah.emp.*Et ratio est, quia actio personalis nõ sequitur fundũ.l.j.§.si hæres.ad Trebelli. Aliud ergo est seruitus, aliud obligatio personalis seruitutis,quæ est rei annexa, sic affixa est, quia ab ea nõ separatur,etiã si per plures manus ambulauerit, sicut lepra sequtur leprosum: vt no.gl. in l.frater à fratre. de condi. inde. sed personalis
b actio b siue obligatio personã nõ excedit.C.de seru.&aqua.l.& in ꝓuinciali.& in §.si hæres. Quòd autẽ dicta cõcessio nõ sit seruitus,sed personalis obligatio, apparet ex forma obligationis,in qua nõ cõtinet causa, qua ego cauerim seu ꝓmiserim. & hoc tenet Bar.& Doc.in l.fi.ff.de no.ope.nũcia.& in l.iij.§.op*. ff.de alie.iud.mu.causa fac.& Flor.in l.vt pomũ.ff.de serui.& habetur per Docto.in l.si sub vna.§.fi.de verb.obli. Si autem causa aliqua exprimetur, puta ne aliquis vsus domus tuæ impediretur : tunc dicit Spe. in d.ver. sed pone.q̃ huiusmodi cõcessio seruitutis esse ꝑsumeretur. & ita tenet Bar. in d.§. opus.etiã Flor.in d. l.vt pomũ.quod est bene no. Et ideo sis cautus in cõcipiẽdo verba instrumẽti,vt semper tu, cui sit similis ꝓmissio,facias addere causam cõcernentẽ vtilitatẽ fundi tui : videlicet,promisit nõ ędificare, vel nõ tenere fenestrã in domo sua, ne officiatur luminibus domus meæ:quia tunc seruitus realis: & transibit domus obligata ad quẽcunq; possessorẽ, etsi ꝑ mille manus trãsiret:quod nõ esset, si causa non exprimeretur per prędicta. 7 *Tertio casu principali,quãdo verba cõcessionis sonãt in ius:& tunc subdistingue tres casus. Aliquãdo respectu certi,aliquãdo respectu incerti,aliquãdo non habito respectu ad aliquem fundũ illius cui sit concessio.In primo casu,quando fit concessio respectu certi fundi.Exẽplum, Concedo tibi ius eundi per fundum meum ad talem tuum, vel aquam ducendi ex fundo meo ad tuum certum hortum: & tũc dicitur seruitus realis & prædialis ab vtraq; parte:vt l.pecoris. cum l.seq. & seq. etiam l.cum fundo.de ser.rusti.prędio.& l.si fundum.de serui. leg.& c. cùm venissent.extrà.de insti. nisi ex qualitate personæ, cui cõceditur, & qualitate rei concessæ aliud præsumatur:vt est casus in l.patet.de seru. leg.& ibi not.Bart.& Pau. de Castr. in l.Lucius.ff.de ser.ru.præ. Et dum dixi esse seruitutẽ realem & prædialem, quando fit concessio respectu certi fundi per verba sonantia ius, procedit sine dubio,quando fit actu vt non finiatur cũ persona: puta relinquitur vel promittitur alieni ius aquæ ducendæ, qui habet vicinum prædium,vt nõ finiat cum persona. & non habet dubium,quòd est seruitus realis & prædialis,& transit cũ prædio,per ea quæ suprà dixi.Sed si relinquitur habẽti prędium vicinũ, vt finiatur cum persona,est dubium an sit seruitus realis vel personalis.

& Ioan.& Azo.dicunt,quòd est seruitus realis,quę tamē per exceptionem finitur cū persona perempta: vt no glo.in l.Mela. §.fi.ff.de ali.& cib.leg.& in l.vt pomum.de serui.& in l.si quis binas.de vsufr.& no.Bar. in d.l.Mela.§.fi.qui dicit, quòd hec probatur in l.iij.ff. de seruitu. & illa
8 est veritas per illum textū. *In secundo casu, quando concessio quæ sonat in ius, fit respectu incerti, sed certificandi per cū cui fit.Exemplū, Concedo tibi ius hauriendi aquam, portādi ad fundum meum, vel vbicunque vis: & tunc dicitur cōcessio personalis,& non seruitus realis uel prædialis: vt est casus nota. in l.Lucius. quæ est lex penultima, & ibi hoc no.& tenet Pau. de Cast.Idē tenet Bal ibi,qui dicit se prius cōtrarium respōdisse, antequā vidisset illū tex. & hoc etiam sequitur Ludo. de Ro.in suo singulari lxviij. quod incipit, concedo tibi ius hauriēdi. qui dicit,quòd ille text.est vnicus in iure,ideo memoriā tuā nunquā exeat. In tertio casu,quādo verba cōcessionis sonāt in ius,& non fit habito respectu ad aliquem fundū eius,cui fit cōcessio: quia nō habet fundū vicinū.Exemplū, Concedo quòd possis cœnare,vel spatiari,aut venari in fundo meo, aut quòd possis haurire aquam ex puteo meo,vel ex cisterna, vel quòd possis colligere poma ex arbore mea: & in hoc est dubiū an illa sit seruitus realis,vel personalis:& an verò sit obligatio personalis tātū & nō seruitus. Et Rog. glossator in d.l.Mela. §.fi.de ciba. leg.& in d.l. vt pomū. tenet quòd sit seruitus personalis.& hanc opi. tenet Pet.& Cy. in rub.C.de ser.Sed glo.Accu.tenet secūdū Ioā.quòd imo non sit seruitus, sed obligatio personalis, & hāc opi.tenet Bar.ī d.§.fi.ī d.l.vt pomū. & ista est cōis opi.vt per gl. in d.l.vt pomū. & est vera. Nā quod nō sit seruitus realis,patet:quia nō diminuit de iure pdij seruiētis ad vtilitatē dominātis:qd fieri debet:si esset realis,vt dixi suprà,in diffinitione seruitutis realis,secūdū Bar.Itē quòd nō sit seruitus personalis, probatur: quia ire & spatiari per fundū alienum, in eo cœnare,vel similia facere, nō diminuit de fructibus rei alienæ, adeo quòd alteri acquiratur,ad cuius cōmodū tēdit seruitus vsusfr. vel vsus illius fundi,vt dictū est.& ita tenent Flor.& Paul. de Castr.in d. l. vt po-
9 mū. *Sed secundū hoc videretur, quòd posse colligere pomū ex arbore mea,vel haurire aquā ex cisterna mea,sit seruit* personalis vsus,scilicet illius arboris vel cisternæ:quia tēdit ad diminutionē fundi, seu cisternæ, vel arboris meæ. De arbore nō est dubiū. Sed de cisterna etiam idē est,quādo hauriendo euacuaret, sicut cōtingit in ciuitate Venetiarū tēpore æstiuo, quo sæpissime propter frequētiā haustus, cisternæ euacuātur & desiccātur. Tu tamē dicas, quòd nec ista potest dici seruitus vsusf. vel vsus,quoniā ad vsufructuarium pertinēt vel omnes fruct*, vel quota pars.sed in hoc casu ad istum, cui facta est promissio,nō spectat,nisi certa quātitas:ergo nō pōt dici seruitus vsusfr. Itē nec etiā seruit* vsus pōt dici: quoniā ad vsuariū pertinet posse sumere quantū expedit sibi & familiæ suæ:vt l. plenū. in fi. de vsu & habi. Sed prædicta concessio, de qua in pposito, restringitur ad certam

tã quãtitatẽ,non ad neceſsitatẽ:& ideo tale ius nõ dicitur ſeruitus realis, vel perſonalis, ſed ius perſonale tãtũ.& ita tenet gl. quã ſequũtur ibi Docto.in d.l.vt pomũ.Et propterea eſt dicẽdũ, ꝙ ſi dicta ꝓmiſsio vel cõceſsio hauriendi aquam ex ciſterna mea, vel colligẽdi poma ex arbore mea, eſſet facta nõ ad certã quãtitatẽ,ſed pro neceſsitate tua & familię, diceretur eſſe ſeruitus vſus perſonalis,per d.l.plenum. §.j.& Inſt. eo. §. j.quod eſt not.Quod autem dixi,talem conceſsionem hauriendi aquã vel colligendi poma factam,non ad neceſsitatem eſſe, ius perſonale intellige:id eſt,q̃d debetur pſonæ in illa re, non autem debetur alteri rei. Sed an ſit adeo perſonale, vt nõ trãſeat ad hæredem eius, cui ſit conceſſio?Et videtur, quòd ſic, per l. apud
10 Iulia. §.ſi quis alicui. de leg.j. *In cõtrarium videtur, quia iuriſdictio, & multa alia incorporalia, quæ debentur perſonæ, & non rei,tranſeũt ad hæredẽ:de hoc dic,vt per Bar.plenè in l.pater.de ſerui.leg.& per Ioã. de Pla.in l.ſordidior.C.de excu.mune.li.xj.& per Imo.in l.ſi ſub vna. §. j.de verb.obli.& per Cano. in capit. cùm veniſſent.de inſtitu. Quartò,& vltimo caſu principali,quãdo verba conceſsionis ſonãt in potẽtiã: puta, promitto tibi, quòd poſsis, vel non poſsim.ita concludendũ eſt. Aut illa verba ſunt negatiuè prolata:vt puta, concedo tibi,vt ego nõ poſsim ædificare in meo alti*,ne luminib* tuis officiam: & tunc erit ſeruitus realis, ſecundùm quam auffertur mihi potẽtia altius ædificãdi.l.altius.C.de ſer. & hoc intellige ſecundũ ea quæ dixi in ſecũdo caſu prĩcipali. Aut affirmatiuè verba ſunt prolata,& tũc aut pronomen, quod ſignificat ſubſtantiam,ſeu ius,puta, concedo tibi ius aquam ducẽdi de fundo meo:& idẽ cum diſtinctione tamẽ,quam poſui ſuprà in tertio caſu principali, per verbũ quod ſignificat actũ,vt, cõcedo tibi quòd poſsis ire,agere p fundum meũ:& tũc nõ erit ſeruitus, ſed cõceſsio perſonalis,vt in l.ij. §.item ſi in facto.de verb.obl.& l. apud Iul. §.ſi quis alicui.de lega.j.Idem ſi fiat per verbũ facultatis:vt concedo tibi facultatẽ eundi per fundũ meũ, ſecũdùm Pau.de Caſt.in l.Luci*.in fi. de ſeru.ruſti.præ.qui ad hoc nihil allegat.ſed tu allega Bart.qui hoc dicit ĩ terminis,in l.pater.ante fi. de do.p̃le.Idẽ credo, ſi fiat per verbũ Licentiam,vel Poteſtatẽ.Exemplũ,Concedo tibi licentiam vel poteſtatẽ eundi per fundũ meũ.& moueor potiſsima ratione: quia illa verba magis ſonãt in factum quàm in ius. Nã prædicta verba ſignificant hic,volo quòd poſsis, & valeas ire per fundũ meũ. & ſic potius ſignificãt factum, quàm ius.& hoc etiã vult Bar.in d.l.pater. qui dicit,quòd illa verba,cõcedo tibi facultatẽ eũdi, & quòd poſsis ire. & ſic verba magis referuntur ad factũ,quàm ad ius.& ita eſt cõceſsio ꝑſonalis: quod tamen intellige ſecundùm ea quæ dixi ſuprà, in ſecũdo caſu prĩcipali. Et prædicta perpetuò tene mẽti: ſunt enim neceſſaria pro fundamẽto totius materiæ ſeruitutũ:ac etiã quia per ea cautus eſſe poteris,qualiter verba ſeruitutũ cõcipi debeant in fauorẽ promittentis, vel eius cui ſit promiſsio, vel cõceſsio.

Itẽ prædicta ſunt magni effectus, ſcilicet intelligere,an ſit ſeruit* rea

lis vel personalis obligatio tantùm. nã ex hoc sequũtur multæ vtilitates.
11 *Prima vtilitas est, quia si sit seruitus, pōt agi actione cōfessoria cōtra quẽcunq; impedientẽ vel turbãtẽ: vt in l. ij. §. fi. & in l. si quis diuturno. ff. si ser. ven. quæ dicitur vẽdicatio seu actio realis: vt l. ergo. in princi. ff. de ser. rusti. pręd. & in l. vti frui. §. verũ. ff. si vsusfr. pe. & Insti. de acti. in §. æquè. de qua actione vide plenè per Flo. in l. j. & ij. ff. si ser. ven. sed si non esset seruitus, sed obligatio persona lis tãtùm, actio cõfessoria nõ compe
12 teret, sed solùm actio p̄sonalis. *Secũda vtilitas, quia vbi est seruitus, actio cõfessoria datur contra quemlibet impedientem vel turbantem: vt suprà: quia illa obligatio sequitur rem, sicut lepra leprosum. Sed si esset actio personalis, nõ posset agi, nisi contra cõcedentem, vel se obligãtem: vt in l. fi. §. vlt. de contrahẽ. em. & ita tenet Bar. & Doc. in d. l. vt pomũ. de quo dic vt suprà, in secũdo casu principali. Hoc tamẽ intellige secundùm Paul. de Castr. in d. l. vt pomũ. quãdo ille, cui est facta cõcessio personalis, nõ poterit aliquid ꝓpria autoritate percipere, sed habebat capere de manu cõcedentis. d. l. fi. & d. §. fin. & l. Caius. de ann. lega. secus si poterat propria autoritate percipere: puta pomũ ex fundo vicini, vel lapidem euellere: quia tunc licet non sit seruitus personalis, habet tantùm similitudinem cum ea: & ideo cõpetit vtilis cõfessoria, sicut pro iure cõseruandi iurisdi. vel pro iure eligendi prælatum: vt not. Innoc. in c. abbate. de verb. sig. & in c. bonæ. de post. præla. & etiam cõpetit officiũ iudicis pro recuperanda quasi possessio ne iurisdi. l. Aquilius. in fi. de dona. vbi est tex. no. & etiam cõpetit vtile interdictum, vti poss. vel vnde vi: vt l. quoties. in fin. ff. de seruit. & l.
13 sicuti. §. Arist. ff. si ser. ven. *Tertia est vtilitas, quia si est seruitus realis, trãsit illa ad hæredes actiuè & passiuè, id est, ad hæredem concedentis & concessionarij: vt l. pecoris. ff. de ser. ru. præ. & hoc ibi not. gl. & sequitur fundum dominantem & seruientem, & sic trãsit etiam ad singularem successorem: vt est text. in l. si aquæductus. ff. de cõtrahen. emp. Et est ratio, quia ius pędij est: vt l. si mihi. §. fin. ff. de seru. rusti. præ. & transit fundus cum sua causa: vt l. j. §. si fundus. eo. tit. & ideo nec capitis diminutione perit: vt l. iij. ff. quẽad. ser. amit. & quod dixi seruitutem transire ad oẽs successores, intellige verum, quãdo seruitus est realiter constituta: quia tunc talis promissio nõ afficeret singularẽ successorem: vt l. iij. §. optimẽ. de alie. iudi. mu. causa facta. & l. fi. §. fi. ff. de contrahen. empt. secũdùm Mar. Syl. Cy. & Bal. qui ita notant in l. & in prouinciali. C. de ser. Item secus est in quibusdam alijs casib⁹, qui nominantur per glo. in d. l. pecoris. Sed si esset seruitus personalis sicut vsusf. non trãsiret ad hæredem eius, cui esset facta concessio: vt l. corruptionem. C. de vsufr. & periret capitis diminutione: vt Insti. de vsufr. §. finitur. licet non pereat per mortem concedentis vel alterius: vt est casus no. in l. ij. C. de bo. ma. idẽ si esset ob
C ligatio tantùm personalis, nõ seruitus: quia nõ trãsiret ad hęredẽ, vt est casus, & ibi plenè ponitur, in l. apud Iul. §. si quis alicui. de leg. j. & l. Mela. §. fin. de alimen. lega. nec ad singularem

gulare successoré: vt l. Caius. de an. leg. & in l. si. ff. de cótrah. emp. quod not. Hic quæri posset de qbusdá ob ligationib⁹, an sint seruitutes reales seu pdiales, an vó obligatiões tãtùm psonales: sed qa mel⁹ cõueniet post materiã seruitutis mixtæ, de qua statĩ dicemus, ió ibi tractare cõstitui, &c.

a Real. dici. *Adde Cor. cõsil. cclxxxvij. in iiij. volu. incip. Dominus. & consi. cxlvj in iiij. volumine.*

b Per act. *Adde Cor. cõ. ex. inc. uidetur. in j. uo. & in iiij. uo cõ. lxxvj inc. licet.*

c Obligatio. *Adde Ale. cõ. ij. in iiij. col. uersi uij. in iiij. uolu. & Corneum consil. xliij. in ij. uolumi.*

De seruitutibus mixtis. CA. III.

1 *Seruitutes mixtæ quæ dicantur.*

2 *Seruitutes mixtæ species quot sint.*

1 POSTQVAM⁹ visum est de ser uitutibus realibus & personalibus, cõsequens est, vt nũc de mixtis tractemus, sicut est seruitus vsufructus, vsus, & similes: quæ ideo mixtæ dicũtur, quia nõ sunt merè personales, quæ debẽtur à persona personæ: sicut sunt illæ, de quib⁹ primo loco diximus: nec merè reales, sicut sunt illæ quæ debenť à re rei, de quib⁹ proximè dictũ est: si de vtrisq; participãt ex eo, q debẽtur à re psonę, ipsę etiã psonales appellantur: vt l. j. ff. de ser. quia cũ persona semp finiuntur: vt l. nõ solũ. ij. §. tale. de lib. leg. & no. gl. in ru. ff. de ser. & l. si quis binas. ff. de vsufr. & Instit. de ser. in prin. & tãquã reales etiã ipsę dicũtur, & tanquã iura realia vendicantur: vt l. vti frui. in prin. ff. si vsusfr. pe. vt no. Cy. in rub. 1

2 C. de vsuf. ⁹Sed ppriè mixtæ dicũtur, vt habeť in dictis iurib⁹. Species aũt hui⁹ seruitutis sunt tres, vsusf. vsus, & habitatio. & secũdùm aliquos est etiam ministeriũ, siue opera seruorum. De singulis modò dicamus.

De prima seruitute mixta, uidelicet de seruitute vsusfr. CA. IIII.

1 *Vsusfructus formalis, & causalis qui dicantur.*

2 *Vsusfructus quid, & quotuplex sit.*

3 *Dominium quotuplex esse dicatur.*

4 *Fundus ad usumfructum, uel ad usufructuãdũ, si alicui relinquatur: an tũc usufructus, uel pprietas relicta uideať.*

5 *Domus uel fundus in gaudimentum si alicui legetur, an ipsa proprietas relicta uideatur.*

6 *Maritus si reliquerit uxorẽ dominam & usufructuariã sicut cõmuniter fieri solet, an proprietas, uel usufructus, uel alimenta relicta uideantur.*

7 *Legatum usufructus a legato reditus nunquid differat.*

8 *Legatum fructuum annuorũ talis fundi, uel legatum fructuum eiusdem fundi, in quo differant.*

9 *Legato, uel concessione usufructus quid ueniat.*

10 *Vsumfr. formalẽ alicuius fundi si quis emerit, & postea sterilitas contingat, an mercedis remissionem petere possit.*

11 *Vsusfructus uel usus legatus quanto tẽpore duret.*

CIRCA quã in primis⁹ sciẽdum est, quòd duplex est vsusf. vnus est causalis, ali⁹ formalis. Causalis dicitur, quia ex persona causatur, quando habet mixtã causam dominij, secundùm Flor. in ru. ff. de vsufru. Vel dic, q causalis dicitur, quia est cõiunctus cũ sua cã, id est, proprietate: vt l. si vn⁹. §. antep. ff. de pac. & l. rectè dicimus. & ibi not. ff. de ver. sig. & iste vsusf. nõ est seruitus, nec p eo cõpetit cõfessoria, sed negatoria: quia dominus negat alterius esse fruendi. &

de isto

de isto hic nō est tractandū: quia nō est materia nostra. Alius est vsusfru. 3 formalis, de quo loquuntur iura nostra de seruitutibus, qui dicitur formalis: ideo quia habet distinctā formam à proprietate: vt not. in d.l. rectè dicimus. de verborum significa. & ille vsusf. appellatur seruitus, quæ
2 ita diffinitur: * Vsusfr. est ius vtendi & fruēdi, salua rerum substantia. & est ius incorporale, quo sublato, ipsum tolli necesse est: vt text. in l.j. & ij. ff. de vsufr. & Insti. eo. in princi. & dic vt ibi. & addedum dicitur, ibi, & fruendi, etiam propria autoritate: quia fructuarius potest fructus capere propria autoritate. l. fundi Trebatiani. & ibi not. ff. de vsufru. legat. quod non est in emptore fructuum etiam pendentium. l. qui pendētem vindemiam. ff. de contrahen. empti. Et ratio est secundùm Flo. in d.l. in princ. quia vendens fructus, videtur vendere corpora: qui autem vendit a vsumfructum, videtur ius vēdere: vt l. vaccæ. ff. de euic. censetur enim vsusf. pars integralis rei, & pars dominij: vt l. iiij. ff. de vsufruc. & l. rectè dicimus. de ver. sign. & ideo sicut proprietas dominiū est, ita etiam est dominium vsusfr. vt est gl. not. in l. proprietatis dominiū. C. de prob. q̃ semper allegatur, quòd vsufru. pōt dici dominus respectu vsusfructus. & sentit hoc glo. in rub. de furt. dum dicit, sequitur de dominio incorporaliū. & ibi hoc tenuit Guil. de Cun. & hic est tex. in l. in vēditione. in princ. ff. de bo. auto. iud. pos. Et propterea vsufructuario datur realis actio, & cōfessoria, & negatoria, quæ domino dantur: vt l. vti frui. ff. si vsusfruc. pe. de quo vide plenè per Bart. in l. q vsumfr. de ver. obli. & ibi per Doctor.

3 * Vn̄ etiā dicit Bar. in d.l. proprietatis. quòd dominium est multiplex. Primò quoddā directū est: istud appellatur etiā proprietas, vt ibi. Secū dò est quoddā vtile, & illud nō dicitur proprietas: interdum est sub proprietate substantialiter, vt dominiū emphyteutę, & vasalli: vt l.j. §. qui in perpetuum. ff. si ager vectig. vel emphy. pe. etiam no. id l. si vt certo. §. si duob* vehiculum. ff. commo. & per gl. fi. in c. cùm Bertoldus. de re iudi. Interdū vtile dominiū contrariatur directo, vt dominiū præscribētis: vt habetur in aut. nisi tricennale. C. de bo. mater. & de alio multiplici dominio Bar. in l. curatoris. C. de neg. ge. Tertiò quoddā est dominiū adhuc magis discessiuum, vt dominiū vsufruct*, & vsus, & dominiū cuiuslibet seruitutis. Itē habentes præeminentiam in subditos, appellantur domini: & hoc vocabulū in libello prolatum debet intelligi secundū qualitatē personę: vt l. sed & si possessori. §. j. de iureiuran. secundū Bald. in d.l. proprietatis. in princ. Hinc est q̃ dicitur dominium vtile: sed habet se ad directum ad instar cuiusdā seruitutis: quia per ipsum incommodatur proprietati: vt l. si tibi homo. §. si. & hoc ibi not. de leg. j. & alibi etiā dicitur, quòd dominiū vtile se habet ad similitudinē vsusf. vt l.j. §. quòd aūt. ff. de supficie. & l.j. in pri. ibi, in quos ius fructusq; trāsferretur. ff. ad Trebel. quia sicut vsufructuarius totā cōmoditatem habet, vt no. Cy. C. de vsufr. in rubr. ita & habens vtile dominiū: & sic extincto vsufruct. proprietas īpinguatur: ita extincto vtili dominio, etiā impinguatur: quoniā vtilitas reuertitur

uertitur ad ipsum. & ex hoc sequitur vnũ notabile, quòd statutum loquẽs de vsufructuario, extẽderetur ad habentem iura vtilia, si materia, de qua loquitur, hoc pateretur: & sic cõprehẽderet emphyteotas, & vasallos, & filios, secũdùm Pau. de Cast. in l. j. in prin. ff. ad Treb. quod no. Quãdoq; tamen sub nomine vsusfr. cõtinetur proprietas: vt l. j. in fi. & ibi per glos. & Doct. ff. de vsufruct. ea. rerum quę vsu consu. & l. sciens. de auro & arg. leg. & not. in l. Titia cum testamento. §. fi. de legat. ij. Aliquando tamen minus valet proprietas, quàm vsusfr. & econtrà: vt not. glos. in l. omnium
4 bonorum. de vsufruct. *Sed est dubium, quid si relinquitur alicui fundus ad vsumfructum, vel ad vsufructuandum: an tunc videatur relictus vsusfru. vel proprietas? Dic proprietas, quia aliud est dicere, relinquo vsumfructum, & dicere, relinquo ad vsufructuandum: sicut aliud est dicere, relinquo alimẽta ex prædijs, & dicere, relinquo prædia: vt l. libertis. in princ. & ibi per Bartol. & alios. ff. de alimen. & ciba. leg. Sed nunquid trãseat ad hæredes? dic plenè ibi p Bar. & de ista quæstione vide in l. Titia cum testamento. §. Titia. de lega. ij. & per Dyn. Bar. & Doc. in l. donationes in concubinã. §. species. ff. de dona. & per gl. & Doc. in l. cũ is. §. cui. ff. de transact. & per Floren. in l. Proculus. ff. de vsufr. & per Angel. in l. si
5 quis ita legauerit. eo. ti. *Quid autem, si legatur domus vel fundus in gaudimentũ, an videatur esse relicta proprietas, an vero vsusfructus tantùm? Et multi cõsuluerunt, quòd videatur esse relicta proprietas, per d. l. Proculus. Sed dicit Flor. quòd hoc videtur contra propriam naturã verborũ: & propter id noluit se subscribere: sed dicebat attendendum esse, qui erant hæredes, vt si essent extranei, penitus hæc opinio, quòd intelligatur relicta proprietas, posset saluari: sec* si filij essent instituti: & sic à patre prædilecti, quę opi. æqua est. Et de ista quæstione vide per Dy. in consilio suo, quod incipit, quidã in testamẽto. vbi dicit, quòd legatari* habet quasi vsumfr. & vide Bal. in l. si habitatio. de vsu & habi. & in apostillis, qui tenet tale relictũ transferri ad hæredes legatarij, per not. in d. l. libertis. quia modus fauore legatarij nõ restringit Legatũ. de quo etiã vide ff. de dona. l. donationes. §. spe
6 cies. *Itẽ quid si marit* relinquit vxorẽ dominã, & vsufructuariam, sicut cõmuniter fieri solet: an videaẗ relicta proprietas, vel vsusfr. vel alimenta? Dic sola alimenta filijs institutis: secus si extranei, vt est glo. ord. in auẗ. quod locũ. C. si secundò nup. mu. vbi per omnes, & plenè per Bar. in l. Titia cum testamẽto. §. final. de leg. ij. & Bal. in l. filia. C. de indict. vidui. quod intellige superstitibus filijs institutis: secus si filij morientur viua matre, quia tũc efficeretur proprietarius, vt notat singulariter Bar. per illũ text. in l. sicut in annos. quib.
7 mo. vsusf. amit. *Nũquid antè differat legatum vsusfru. à legato reditus, & in quolibet? Dic quòd sic, vt est text. in l. fundi Trebatiani. & ibi no. de vsufr. leg. & habetur in l. si qs ita legauerit. ff. de vsufru. Differentia etiã est inter vsumfru. & facultatem fructuum percipiendorũ, quam vide per Old. in suo consil. cc. Aliud est enim vsusfr. qui est ius, vt dixi in

eius

eius diffinitione. & aliud est perceptio fructuum, quæ est quid facti, nō iuris, & ideo vsusfru. nō rectè fruct* appellatur, vt not. Ang. in l. domin*. ff. de vsufruct. Aliquādo tamen capitur vsusfr. pro facultate fructuū percipiendorum: not. Ange. in l. Pomp.
8 ff. qui. mo. vsusf. amit. * Sed an sit differētia, si quis legauerit fruct* an nuos talis fundi, vel vsusfr. eiusdem fundi, vide tex & ibi gl. ordi. & Doc. in l. si quis ita legauerit. de vsufru. ff.
9 *Dubiū etiā esse pōt, quid veniat in legato, vel cōcessione vsusfr. Dic quòd venit patientia promittentis, vel eius hæredis, quia clarè intelligitur quis vsusfr. quādo patitur quem vti frui. l. iij. §. dare. ff. de vsufr. Itē legato vsufru. veniunt boues aratorij, quos hęres nō pōt remouere de fundo, vt probatur in l. item si fundus. §. seminarios. ff. de vsufru. & ibi hoc no. Ange. & Flo. Item legato vsufru. fundi, videtur legatus vsusfruct. frumenti ad seminandum deputati: vt est tex. in d. §. seminarios. & ibi hoc etiam not. Ang. Item vsufructuarius debet habere omnes fructus, etiā si vsusfructus nō durasset per vnū diē: quod secus est in viro & vxore: vt not. Bar. in l. diuortio. sol. mat. ad qđ vide no. in l. defuncta. ff. de vsufr. Itē vsufructuarius pōt facere pingere, vel sculpere arma sua, in quo habet vsumfru: vt l. si cuius. aliàs l. æquissimum. §. sed & si ędiū. versi. sigilla. ff. de vsufru. & ibi hoc not. Ang. & Flo. Et est ratio, quia per hoc nō efficeretur deterior conditio rei, nec mutat eius substātia: aliàs secus esset: vt C. de religio. l. monumentorū. & l. j. C. ne quis vela regia. & l. repeti. §. rei mutatione. ff. quib. mo. vsusfru. ami.

Item adde, quòd vendita gabella fructuum, non videtur venditus vsusfr. hominum, qui nascētur, pro quibus aliquid soluitur: vt l. vetus est quæstio. de vsufru. & ibi hoc tenet Ang.
10 *Et est quæstio pulchra, an ille q emit vsūmfructū formalem alicuius fundi, si posteà cōtigat sterilitas, possit petere remissionem mercedis. Et videtur, quòd sic: per l. licet. C. locat. & c. propter sterilitatē. extrà, de loca. Et pro hoc, quia emptori fructuū futurorū fit talis remissio: vt no. Bal. in d. l. licet. in v. quæst. dicas contrarium, scilicet, quòd non debeat fieri remissio aliqua: quia ius vēdi est p concessione iuris: non aūt pro fruitione facti obligauit concedēs vsum fru. pro hoc l. iij. §. dare ff. de vsufru. Et ideo refert verum cōcernat perceptionis effectum, & tunc fiat remissio: aut primum remissionis actū, & tunc nō fiat remissio: quia nō est impedimentum, secundùm Bal. qui ita not. in d. l. licet. in v. q. in vers. sed qd
11 de eo qui emit. C. loca. *¶ Quāto aūt tēpore duret vsusfr. vel vsus legatus? Respondeo, dic, quòd centū annos: quia ista est vita longæui hominis. ita dicit glo. xvj. q. j. c. possessiones. & mouetur per tex. in l. an vsusfru. ff de vsufr. probatur in l. si vsusf. municipibus. ff. de vsufruct. leg. Idē dicas in legato vsufruc. relicto ciuitati vel castello, vt duret c. annos: vt est casus in dictis iuribus. Vltimò adde, quòd sicut vsusfr. constitutus finitur morte vsufructuarij, vt §. finitur. Insti. de vsufruct. ita etiā finitur species vsusfru. constituendi: vt probatur l. Sempronius Attalus. de vsufru. leg. & l. qui vsumfru. in verb. hoc ita sc. ff. de vsufruct. quos text. allegat ad hoc

hoc Lud. pro notabilib^a in cccclxij. singulari, quod incipit, vsusfr. const. Caetera circa istam materiã vide per Azo. in sum. C. de vsufr. & in toto illo tit. ff. eod. & in c. fin. & ibi per gl. cano. extrà, de pignori. quia non intendo ipsam hîc latius declarare, &c. quia longissima est.

a Domini. *Quomodo accipiatur verbum Dominus, vide Alexã. in ij. volu. in consil. cxxix. in ulti. col. per totum. & in iiij. volu. consil. v. in ij. colum. & Corneum consi. cxxix. incipien. visis in iiij. volumine.*

b Vsufru. *Adde Alex. cõsi. lxvj. per totũ in iij. vol. Et utrũ, & quãdo si testator relinquẽs uxorẽ usufr. uctuariã, instituit hæredẽ utilẽ post mortẽ uxoris, & unũ aliũ in re certa, an ualeat legatũ usufructus, uide consil. lxviij. in j. & ij. col. in v uolumine.*

De secunda specie seruitutis mixtæ, de seruitute usus.

CAP. V.

1 *Vsus diffinitio quænam propriè sit.*
2 *Vsus quotuplex existat.*
3 *Vsus quot modis capiatur.*
4 *Vsus inquantum seruitus est, quid in se contineat.*
5 *Vsus domus uel ædium in specie quid comprahendat.*
6 *Vsus ædium, habitationis, fundi, seruitutis, pecoru, boum, armenti, & equi, quid sint remißiuè.*

AD secundã itaq; seruitutẽ mixtã, quæ est vsus, accedam^a: & ita
1 diffinitur: *Vsus est alienis rebus vtẽdi ius salua rerũ substãtia: vt probatur in l. j. cũ gl. in verb. vtẽdi. ff. de vsufr. nã nõ dixit fruẽdi, ad differentiã vsusfr. & ibi not. Diffinit aũt aliter vsum Are. in c. quãuis. de of. dele. lib. vj. vbi dicit secũdũ Augustinũ, q̃ vti, est id quod in vsum venerit, referre ad id quod fruendũ est. Secundum eum, vti, est quæ sunt ad finem ordinata in finem referre: & illicitus vsus abusus vel abusio potius denominandus est. Ista diffinitio ponitur etiam in libro Sententiarum in princip. in ij. c. Sed nõ conuenit propriè, vsui, qui seruitus dicitur: ideo primã teneas, & eam declara, vt per gloss. & Doc. in l. j. ff. de vsufru. & per Cyn. C.
2 eo. in rub. *Et scias, q̃ vsus est duplex, sicut et est vsusfr. vnus scilicet facti, & alius iuris: vt no. Bal. & Ang. in l. si vnus. ff. de condi. inst. Ex quo ibi inferũt ad q̃stionẽ ingredietis ĩ monasteriũ, & reseruãtis sibi vsumfr. videlicet, quòd talis ingressus nõ vtat: qa cũ vsusfr. sit duplex, iuris & facti, intelligitur ingrediẽs sensisse vsum fr. facti, q retinetur cõniuentibus oculis abbatis. & allegauit extrauagãtẽ Io. xxij. q̃ incipit, ad conditorẽ. de qua q̃stione vide per gl. in l. per seruum. ff. de vsu & habi. & aut. ingressi. C. de sacros. eccle. Itẽ scias, q̃ verbum, vti, spectat ad vsuariũ: verbũ, frui, ad vsufructuariũ, capiẽdo, frui, pro eo quod est iuris: vt est text. in l. ij. in prin. ff. de vsu & habit. nõ aũt p eo, quod est pceptio fructuũ: vt dixi s. de vsufr. quiã vsusfruc. differt à fructu. l. vaccæ. de euicti. sed ius fruẽdi vtẽdi spectat ad vsumfruc. vt est tex. in l. vti frui. in prin. ff. si vsusfr. pet. patet ex diffinitione etiã vsusfr. quã supra retuli, quod fallit simpliciter, qñ cõcederetur vni res pleno iure, cum clausula ad vtẽdũ & fruendũ. Nã tũc clausula nõ continet cõcessionẽ: vt l. donationes in cõcubinam. §. species. ff. de donatio. nisi adijciatur, ad vtendum & retinendum in vita sua: vt l.

vt l.cùm hi. §.vni.de transaction.ita notat Bald.in l.j.in ij.col.versic.not. quòd fructus quando.C. de fructi.& lit.expen.quod not. bene. Itē aduerte, quandoq; quis habet ius vtendi fruendi: & alter habet facultatem percipiendorū fructuū.l. si vsusfr.ff. de iure dotium.& l.si vsusfru.sol.matr.& no.Ioan.An.in addi.Spec.in rubri.de præb:ad finē.Et aduerte, quia principalis differentia inter vsumfr. & vsum,est quòd seruitus vsusfruct. est plenissima. Nā ad vsufructuariū omnes fructūs pertinent:vt l.vsufru. legato.ff.de vsufru.Sed ad vsuarium illi tantùm pertinēt regulariter, qui sunt necessarij:vt Insti.de vsu & habita.in pri.& l.plenum. §.j.ff.eo.tit. &c.Ista tamē verba,vti frui, p se sumpta,vel simul, aliter capiuntur apud Theologos:vt per August.li.1.de doctrina Christiana, & libro x. de trinitate,& habetur etiā lib.1. sentētiarū. c.ij.li.xxiij. de quo vt ibi.

3 *Capitur autem vsus multis modis.Primò pro iure seruitutis,sicut dictum est.& ita loquitur totus titulus,ff.de vsu & habita.& Insti.eo.cum simili. Secundò capitur quandoq; pro vsufruct. vt est text. cum gloss. in authenti.de hæredi. quæ ab intestato. §. si verò cum ascēdentibus. & in aut. de non eligen.secundò nub. §.j.& §.prospeximus. Tertiò capitur pro cōmoditate vtendi, cùm tamen verè non sit vsus:vt l si quis binas.ff. de vsufr. & l.si alij ff.eo. ti. Quartò capitur pro eo quod quis pro suo vsu habet, vel sui vsus causa paratū est.& videtur in l.censoria.ff. de verborum significa.& l.cùm in testamēto.de auro & argen.legato.& per Ange. in l. ex facto.la secunda.ff.de hæredi. insti.vbi dicit, ea quæ ad vsum nostrū referimus,semper intelliguntur esse illicò vbi sumus,nisi aliter appareat. allegat nota.in l. sed si non inducta. C.in quibus causis pign.taci.contra. Quintò & vltimò capitur pro eo, quod dicitur vsus cōmunis, sicut est cōsuetudo:vt l.ij.C.q̄ sit longa consuetu.& in c.j.in tit.de feu.cogni.Et propterea dicitur cōmunis vsus loquēdi & intelligēdi. de quibus vide plenè per Bartol.in l.Labeo.ff.de supel.leg.& habetur in l. librorum. §. quòd tamē Cassius.de lega.iij.

4 *Sed sciēdum est,quid cōtineat in se vsus inquantum est seruitus. Dic in genere:vt colligitur de diffinitione quā suprà tradidi:& habetur Insti.de vsu & habit.per totum.& ff.eodem, per totum.& d.l.plenum. §.j.& l.per seruum. §.j.vsq; ad finē.l.diuus. §.j.eo.titu.

5 *Sed in specie,quid cōtineat in se vsus domus vel ædium? Dic vt l.j.& ij.ff.de vsu.& habit.& Insti. eodem tit. §.item is qui ædiū.& in l.diuus. §.j.vbi est casus nota.in l. si domus.& in l.si filiusfa.eo.tit. & in d.l. ij.est glo.no.quod not.quòd nō pōt inducere ganeas seu meretrices vsufructuarius, vel vsuarius, nec etiam scholaris socius in domo cōducta: sicut nec vicin' pōt inuita vicinia meretricem in domo: vt nota. Guil. de Cu.Bal.& Doct.in l.ij. de summa trinitate.Item nec socius potest tenere cōcubinam: vt not Bald.in l. si conuenerit.pro socio.nec inimicum socij:argumē.l.si pendētes. §.j.ibi, vel cōtumeliosè.de vsufru. nec aliquam personā,per quam possit inferri cōtumelia socio vel domino proprietatis,per illum text.quem bene not.

6 *Quid autem contineat vsus ędiū seu

seu domus, vide in l. arboribus. aliàs l. æquissimum. §. sed si ædium. cum seq. vsque ad finem. de vsufru. Itē quid contineat vsus habitationis vel habitatio, vide l. cū antiquitas. & l. habitatio. C. de vsufr. & Instit. de vsu & habita. §. sed si cui habitatio. & l. si habitatio. ff. eodem tit. de quo dic vt plenius dicam in sequenti seruitutis specie mixtæ. Item quid de vsu fundi, vide in d. l. si habitatio. §. si vsus. & l. fundi. ff. de vsu & habi. & Instit. eo. in princi. Item quid de vsu serui, vide Instit. eo. §. itē is ad quē. in l. per seruum. in princ. & l. seruus. & l. si legatus. §. seruo. ff. eo. Item quid de vsu pecoris, vide in l. plenū. §. sed si pecoris. Item quid de vsu boum & armenti & equi, vide in d. l. plenum. §. sed si boum. & §. equitij.

Itē quid de vsu aquæ, vide in l. diuus Adr. Itē quid de ministerij vsu & operarū serui, vide ī d. l. plenū. §. si vsus. & §. opas. cū l. se. ff. e. De istis duobus dicet in sequētibus. Hæc de seruitute vsus, q̄ est secunda species seruitutis mixtæ, dixisse sufficiant.

a Habitatio. *Adde Alex. in j. uolu. cōs. j in j. col. & in ij. uol. cōs. xx. per totū. Et Cor. cons. cluij. in iiij. uolu.*

De tertia specie seruitutis mixtæ, uidelicet de seruitute habitationis. CAP. VI.

1 *Habitatio ab usu in quo differat.*
2 *Legauerit, & promiserit si quispiā alicui habitationem, an proprietatem relinquere uideatur.*
3 *Domus ad habitandū, uel pro sua habitatione si alicui legetur, uel etiā alimenta, quid iuris.*
4 *Domus cōmoditas multis modis legari, uel concedi potest.*
5 *Testator si uxori dom⁹ habitationē reliquerit, de qua nō liquet, cū plures domos habeat, de qua sensisse uideatur.*
6 *Testator si domus sua habitationē uel usumfructū uxori reliquerit, deinde eodem testamento eandē domū alteri legauerit, an ex hoc legato usufru. uel habitatio eidem uxori adempta uideatur.*
7 *Testator si dixerit, relinquo uxori meæ habitationē in domo cum filijs suis, nū quid talis ex tacita defuncti uolūtate etiam alimenta habere debeat.*

DICEMVS nūc de alia specie seruitutis mixtæ, q̄ est species tertia, & vocat habitatio. Ista habitatio[a] est ius ꝓpriū & spāle, diuersum ab vsufr. & vsu: vt est tex. in l. cū antiqtas. C. de vsufr. & Insti. de vsu & habita. §. sed si cū habitatio. & est seruitus vsusfru. & vsus: vt ꝓbat Insti. de vsu & habita. in rubrica, & in §. pen. & ibi hæc de seruitutib⁹. & in rubri. C. de vsufr. Nec dicit seruitus ꝑsonalis, secūdū Azo. in summa. C. de vsufru. vers. nūc de habitatione vidēdū est. secūdū Cy. in rubri. C. eo. ti. probat in l. j. ff. de serui. & no. glo. in l. si qs binas. ff. de vsufr. Sed ꝓpriè dicit mixta, vt dixi, quæ debet à re personæ: vt no. gl. in rubrica. ff. de serui. & sentit gl. ij. Instit. eodē. & cōstituitur hæc habitatio, vt vsus, & vsusfruc. & vsus in domo, secundū Azo. in summa. C. de vsufr. nō tamē est vsusfruct. nec vsus, sed est quoddā ius ꝓpriū, & speciale, & diuersam habēs naturam: vt dicit tex. in d. l. cū antiquitas. 1 licet in quibusda cōueniant.* Nam differt habitatio ab vsufru. in hoc, qa vsusfru. capitis diminutione perit, & nō vtēdo: vt l. corruptionē. C. de vsufru. Instit. eo. §. fi. Habitatio autē nūquā nisi ꝑ solā mortē, vt l. si habita

tio.in prin.ff.de vsu & habitat.& l. habitatio.C.de vsufr.Et est rō:quia habitatio nō perditur capitis diminutione:quia est species alimētorū: & in alimētis potius attendit factū, quàm personæ cōditio,vt l.legatū. ff.de capi.dimi. Itē quia non perit nō vtēdo.Dic,ratio est propter fauorē alimētorū,ex quo est pars alimenti,vt dixi. Itē est alia ratio,quia vsusfructus recipit denominationē ab actu & ab vsu:& ideo per nō vsum tollitur:sed habitatio,put est ius,est seruitus,& nō recipit denominationē ab actu:sed ab habitu & potētia habitandi. Itē habitatio recipit magis denominationē à persona,secūdùm Guil.de Cu.& Bal.in d.l.cū antiquitas.sed in hoc cōcordat vsusfructus, & habitatio,quia sicut vsufructuari* 3 potest alteri locare vsumfru.Insti.de vsu & habita.in fi.princ.ita & qui habet habitationē:vt est tex.in dicta. 2 l.cū antiquitas.Instit.de vsu & habitatio.§.sed si cui habitatio. Itē seruitus habitationis differt ab vsu,seu seruitute vsus:quia vsuarius locare nō potest:vt Instit.de vsu & habitatio.in fine princ. sed ille qui habet 4 habitationē,sic,vt dicit l.cū antiquitas.& Instit.eo.§.sed si cui.& etiam cōmodare pōt.tex.est in l.prima,§. itē cōmodatum.& ibi Docto.ff.commoda.Vsusfr.autē habitatiōis significat idē quod habitatio.& idē importat vnum,sicut aliud:vt est casus in d.l.cūm antiquitas.& ideo quod de vno dicitur,de alio dictum esse 5 intelligatur. *Sed nunquid legādo vel promittendo quis habitationē videatur relinquere proprietatem? Dic secūdū glo.in d.l.cū antiquitas. quòd si legans vel promittens erat solitus domum suam vocare habitationē,sicut sunt quidā qui fundū appellāt possessionē,respiciendo potius ad proprietatē,quàm ad nudam possessionē:vt l.interdum.de verb. signifi.nam tunc proprietatē videt legasse vel promisisse,aliàs nō.prout ibi dicit Bar.esse menti tenendū. Vel dic secundū Bal.& Doct.ibi.Aut vocabulū attribuitur toti rei.verbi gratia,testator dicit,lego habitationē meam,& cōsignat domū.& tūc videtur legata proprietas.Aut non attribuitur hoc vocabulū toti rei,sed cuidam iuri in re:vt quia dixit,habitationē talis domus,tūc non videtur legata proprietas.allegat l.Seiæ.§. Caia.de fun.instru.& l.cōcubinā.§. qui quatuor.de legatis iij.& idē habetur per glo.& Doc.in l.j.ff.commoda. *Quid autem si legetur domus ad habitandū,vel pro sua habitatione,vel alimenta? vide plenè per Bart.in l.donationes in concubinam.§.species.de donatio.& per gl. Bart.& Doct.in l.cùm hi.§.si.de trāsactio.& in l.si mulier.C.de iure do. & per Flo.in l.Proculus.& in l.si quæ ita legauerit.de vsuf. *Ex prædictis omnibus collige,quòd cōmoditas potest multis modis legari vel concedi.Primò quādo relinquitur vsusfru.domus,& tunc idem quod in alijs rebus,in quibus relinquitur vsusfructus. Secūdò relinquitur aliquādo vsus domus.Et quid in hoc contineatur,dixi suprà in materia seruitutis vsus,in fine. *Et adde,quòd si testator relinquit vxori habitationē domus,de qua nō apparet.Dic quòd si habet vnam in domicilio,aliā extrà,in dubio videtur sensisse de illa, quæ est in domicilio:vt probatur in l.quæ

l.quæ est cōdi.§.primo,ff.de conditioni.& demonstrationi.& ita tenet Bald.& Imo.in l.si domus.de legatis primo.in prin.Et si plures essent in domicilio, electio esset hæredis,vt d.l.si domus.in princ. Tertiò solet relinqui habitatio talis domus,quā habeo in tali loco:& tūc non venit dominium, sed commoditas, quæ est ius separatum ab vsu,& ab vsufructu. l.cū antiquitas.C.de vsu.nisi ex cōmuni vsu loquendi legantis aliud appareret,vt s.dixi. Itē in tali legato habitationis nō veniret hortus, 7 licet aditū ad illū haberet per illam domū,vt est tex.in l.Olympico.ff.de seru. vrban.præd.Et ibi hoc notant doct.quòd intelligit ibi Floria.nisi iudicaret domū accedere,vt l.prædijs.de leg.tertio.§.pe.Et adde qđ dicam in versiculo,dubitari potest. Quartò nōnūquā relinquitur habitatio,quā quis habet in tali loco.vel dicitur, relinquo habitationē meā: & tunc venit proprietas,secundùm Guihel.Bal.& doct.in d.l.cū antiquitas.Et ꝑpterea sit cautus testator vel notarius, quomodo loquatur. Quintò quandoque relinquitur vsusfru. habitationis.& tūc idem est,ac si relinquatur habitatio talis domus. & tūc nō est propriè vsusfruc.casus est in d.l.cū antiquitas,&c. Sextò sæpe relinquit domus ad habitandū,vel ꝑ sua habitatiōe,& tūc dic vt p Bar. in l.libertis.de alim. & ciba. lega. & in alijs locis, de quib⁹ suprà. Septimò & vltimò relinquit aliqñ domus b in gaudimentū.& de hoc dic c vt dixi in materia vsusfru. *Sed cōtra prædicta dubitari potest. Quidā relinquit vxori habitationem vel vsumfructū domus suæ;deinde legauit in eodem testamēto eandē domum alteri,an per istud legatū videatur adēptus vsusfr. vxori vel habitatio?Dicas quòd nō.casus est no. in l.Sēpronio.in princi.de vsufruc. lega.& ibi ꝓbatur,quòd legato generali vsustr.vel habitationis,nō derogat per legatū speciale ipsius rei: & dicit ibi Bar.quòd iudicio suo ille tex.nō est alibi.Idem tenet Ludoui.Ponta.in suo singulari cccclxj.qđ incipit,an legato generali.qui allegat etiam ad hoc legē,si alij.in principio.eo.tit.quod no. *Item dubitari potest,quid si testator ita dixit,Relinquo vxori meæ habitationem in domo cū filijs suis,iuxta l.si mulieri cū liberis.de vsufr.accre.an ista debeat habere alimenta ex tacita voluntate defuncti,quæ in obsequio a filiorū esse debet?vt l.sed si homo.§. fi.de condit.& demon.ergo debet ab eis alitetiam proposito,quòd esset alia, quàm mater,puta amita.qa hoc est in recōpēsatione laboris:vt l.Seio.de an.leg.& ff.cōmo.l.in rebus.§.pe.& l.idemque.§.Labeo.ff. manda.& l.quoniā libri.C.de testi. secundū Bal.qui ita no.in l.fin.in ij. col.in prin.de indi.viduitate.Postremò scias,quòd ille qui habet habitationem, dicitur possidere,etiam si non habeat aditum ex publico.l.si duo.§.cæterum.ff.vti pos.Et ita hoc not.Barto.per illum text.qui dicit, quòd sæpe contingit quòd testator relinquit vxori habitationem certæ partis domus, etiā dicit quòd illā partē possideat,etiā si nō habeat aditum ex publico.quod est nota.

a Alimenta. *Vtrum alimenta debeāt præstari de fructibus,an verò de proprietate,vide Alex cōsi.c.in ulti.col.in*

 j.uolu.

j. uolu. Et utrũ ille, cui debent præstari alimẽta, in domo hæredũ debeat operari ad cõmodũ hæredũ, & quomodo intelligatur talis dispo. Alex in cõs. iiij. in j. col. in iiij. uolu. & in j. uol. cõs. c in j. col. per totũ. ubi cõcludit, quòd debet præstare seruitia in domo, secundùm qualitatem suæ personæ.

b. Domus. *Adde Cornẽũ in ij. uol. cõsi. ccxliij. inci. uidetur prima. Et domus sumitur in iure uarijs modis in cõs. lv. in j. uo. Et Ale. ĩ cõ. xlviij. in ult. co. ĩ fi.*

De seruitute ministerij seu operarum, an sit realis uel personalis. CAP. VII.

1 *Quoddã quid est, quod in facto cõsistit.*

2 *Operæ seu ministeriũ seruorũ qualiter & in quibus cõstituatur: & qualiter restituantur, & amittãtur, remißiuè.*

TRIA Seruitutum genera esse diximus, de quibus hactenus tractatũ est. Quidam tamen dixerũt aliud genus seruitutũ reperiri, scilicet ministeriũ, siue operã seruorũ, de qua dubitať vtrũ sit realis, vel personalis. & dicit Cyn. in rubri. de vsufruct. quosdã tenere, quòd sit realis: quia personalis seruitus nõ trãsmittitur ad aliũ: vt ff. de vsufru. legato. l. secunda, ergo, &c. Alij dicũt, quòd est psonalis: nã seruitutes reales sunt perpetuæ; vt ff. de cẽsibus. l. forma. sed seruitus illa nõ est perpetũa, sed mortuo seruo extinguitur: ergo, &c. Dicit Petrus de Bellapertica in d. rubri. de vsufru. vt ibi refert Cy. si volumus tenere, quòd sit seruitus, tutius est tenere quòd sit realis. sed tñ ipse credit, quòd nõ sit seruit*: sed est potius quædã modificatio, quã dominus cõpellit pati vti seruitutẽ in seruo, tamẽ nõ est seruitus. & hoc dixit lex. nã in libero hoĩe nulla seruitus cadit. de condit. & demon. l. Titio c. §. Titio centũ. & tamẽ ministeriũ liberi hominis potest legari: vt l. tertia, de vsufr. legato. & videť innui de operis seruorũ, l. j. vbi diciť, *quòd est quoddã quid, quod in facto consistit. vnde nõ est propriè seruitus secundũ eũ. & ita voluit in effectu gl. in l. si quis binas. de vsu. & ita tenet Cyn. & Bald. & communiter Doc. in dicta rubri. C. de vsufru. qui dicunt, quòd est potius quædã obligatio psonalis seu ius personale: & ideo cõtra impediente nõ datur actio confessoria, sed actio personalis & iniuriarũ, argumen. l. qui pendẽtẽ. de actio. empti. *Et de hac materia, scilicet qualiter ministeriũ siue opera seruorũ cõstituatur, & in quibus & qualiter restituantur & amittanť, vide plenè per Azo. C. de vsufr. in summa. in vltima col. versiculo, sequitur videre de ministerio. vsque ad finẽ. vbi vide, qui clarè loquitur. Dicitur etiam quòd aliud genus seruitutis reperiť, quę debetur à persona rei: vt puta, Relinquo Titio centũ, vt à monumẽto meo nõ recedat. l. Titio cẽtum. §. Titio. ff. de condi. & demõstra. & not glos. in rubrica. de seruit. & gloss. ij. Institu. de seruitut. in princip. sed illa non est propriè seruitus, put capiť in materia nostra; & ideo istam & præcedentẽ non cõnumerari inter gña seruitutum &c.

De quibusdam obligationibus, an illæ dicantur seruitutes. CAP. VIII.

1 *Constituat si quispiam mihi, quòd in fundo suo omni anno unũ frumẽti starium recipiam, uel unũ pomũ in uiridario, an huiusmodi seruitutes dicãtur.*

2 *Promiserit si quispiam mihi seruitutẽ*

pecco

pecorũ appellẽdi ad fontes, cã agri mei stercorãdi, an hoc seruit° esse dicatur.

3 *Promiserit si quispiam alicui seruitutem de coquendo panem in furno suo pro tota eius familia, an hoc etiam seruitus dicatur.*

4 *Promiserit si aliquis alicui, quòd per põtem suum sine gabella transire posset, sicuti promisere Veneti Placẽtinis, an hoc seruitus dicatur.*

5 *Pedagium colligere an seruitus debita colligenti existat.*

HIC videndum est de quibusdã, vt promisimus, obligationib°, an sint seruitutes. °Et primò, si aliquis constituat mihi, quòd in fundo suo recipiam omni anno vnum stariũ frumenti, vel quòd pomum percipiã in viridario suo. Et Pet. de Bellaper. rub. C. de vsufr. dicit quòd est seruitus innominata, ex qua oritur contra tertium impedientem actio confessoria: vt l. Mela. §. fi. de alimẽ. & ciba. lega. & idem tenet Bal. in l. si plures. in iiij. colũ. C. de condi. infer. Sed idem Bart. in dicta rubri. tenet, quòd nõ sit seruitus, sed obligatio personalis: & melius. de quo dic, vt ibi plenè, & per Cyn. & conclude, vt dixi suprà in illa q. quomodo cognoscatur an seruitutes sint reales & prędiales, in tertio casu principali, vbi plenius hoc declaraui. ° Secundò, quid si ꝓmisisti mihi seruitutem pecoris appellendi ad fontes causa agri mei stercorãdi, an sit seruitus? Gl. dicit quòd non. ff. de seruit. in l. pecoris. Bal. contrà in d. l. si plures. in iij. co. de hoc dic vtp Doct. in d. l. pecoris. & in l. vt pomum. de seruitu. & in l. Mela. §. fin. de alimen. & ciba. & dixi in dicto iij. casu principali. °Tertiò, quid si aliquis promisit seruitutem de coquendo panem in furno pro tota familia? Et Cyn. tenet, quòd non sit seruitus: quia non concernit res necessarias: & ideo vendito per ipsum furno, emptor non tenebitur me pati, quia seruitutes sunt inductæ propter necessitatem rerum: sed furnus non indiget pane, vt ibi malè decoquatur. & malè dicit secundùm Bal. in d. l. si plures. in quarta col. dè conditio. infer. quia secundùm eum, est seruitus, quæ debetur à re personæ: sicut est illa, quòd possim de agro tuo recipere millesimam fructuum, vel vnam corbam: & dic secundùm Pet. quòd erit seruitus innominata, quia genera seruitutum multò plura sunt, quàm quæ specialiter enumerata sunt, & nominata. l. tertia. §. genera. de acquirend. possessio. Ego credo, quòd possit dici seruitus vsus, ex quo est ad necessitatem familiæ introducta: per ea quæ dixi in quæst. quomodo cognoscatur seruitus realis. & adde quæ statim dicã in sequẽti diuisione seruitutũ. °Quartò, quid si promisisti, quòd per põtem tuũ possim transire sine gabella? sicut dicit quòd Veneti concesserunt Placentinis transitum per quendam pontẽ, qui tunc possidebatur per Venetos, absque solutione alicuius vectigalis. de hac quæstione vide per Bal. in d. l. si plures. C. de conditio. infer. in iiij. col. versicu. item seruitus est, si per pontem tuum. dic vt ibi. °Quintò vtrũ colligere pedagium, sit seruitus debita colligenti? Dic quòd non: quia seruitutis nostrę est pati, nõ exigere. vt l. quoties. la prima, de seruit. Sed est quædam iurisdictio ordinaria conscripta loco: & ideo ponte de-

structo sine spe restitutionis,nõ possent exigi vectigalia à trãseuntibus, nisi vbi erat põs de nouo sit refect': quia locus in quo erat iurisdictio limitata,id est,ipse põs,in rerũ natura deficit esse,& oĩa loca naturalia sunt libera transeuntibus.ff.quemad.seruit.amitta.l.si locus.§.finali.Si autem in loco veteri reficiatur pons, tunc vectigal ipso iure reuocatur,si tie restituit in integrũ:vt dicta l.si locus.vt no.Bal.singulariter in dicta l.si plures.in iij.col.versi.vidi dubitari.C.de conditio.insert.quod est no.Explicita est prima generalis diuisio seruitutũ,cũ his quę ad eã pertinere visa sunt:nũc de reliquis dicemus.

De seruitutibus nominatis & innominatis. CAP. IX.

1 *Seruitutes urbanæ & rustica quæ dicantur.*

2 *Seruitutes innominatæ quænam sint.*

3 *Seruitutes nominatæ quæ appellitur.*

SECVNDA diuisio seruitutum est.Nã quædã seruitutes sunt nominatæ:quædã innominatæ:vt notat gl.in l.penul.§.prædium.de seruitu.rustico.prædio.& ibi per Doct. & per Cy.& Bal.& Doct.in rubri.C. de vsufruc.& per Bal.in d.l.si plures.
1 in tertia colũna. *Et dic,quòd seruitutes vrbanæ nominatæ sunt illæ q̃ ponuntur in l.j.in principio,de seruitu. vrbano.prædio . innominatæ verò sunt illæ rusticæ,quæ ponuntur in d.l.j.§.in prædijs.eo.tit.Et nominatæ dicuntur secundũ Paul. de Castr.in l.j.proximè allegata, quia sunt nomina iuris,vt iter,actus,via, aquæductus,& similia:sed innominatæ ideo dicũtur,quia illa sunt nomina actus,nõ nomina ꝓpriè, sicut sunt aquæ,haustus pecoris ad aquã compulsi,ius pascendi,calcẽ coquendi,& arenam fodiẽdi:de quibus fit mẽtio in dicto §.in prædijs.Denominant ergo istę seruitutes ab ipso actu vtẽdi.sicut videmus,quòd qdã sunt maleficia nominata,vt furtum, falsum,& similia ,quę sunt nomina
2 iuris. *Quædã innominata,q̃ denominant:qa denominantur ab ipso actu:vt percutere,vulnerare,q actus possunt fieri cũ dolo & sine dolo. Primo casu sunt maleficia:secundo nõ.sed prima nõ possunt fieri sine dolo:vt notat Bart.in l.j.§.primo.ff. si quis testa.libe.esse iuss.fue.& l.j.in princ.versic.venio ad tertiã partẽ. ad Turpil.vbi hæc etiã infert ad quędã alia.Sed licet illa sint in se vera, tamẽ videtur, quòd illæ seruitutes, de quibus in d.§.in ꝓdijs.possunt dici nominatæ:tũ quia habet nomẽ ꝓprium,& elegans,sicut aliæ nominatæ:iuxta no.in l.iurisgen.in principio,ff.de pact.tum quia videntur esse nomina iuris,& nominari à iure,nõ ab actu,sicut est aquæductus,quæ videntur esse ita nominata,sicut aquæ ductus. Item ius pascẽdi,calcis coquendæ,& arenæ fodiendæ.nam illa nomina referuntur ad ius,non ad factum.Tamen denique dicit iurisconsultus in dicta l.prima.§.in prædijs.de seruit.rustic.ꝓdior. quòd in seruitutibus rusti.prædio.sunt computanda aquæ haustus,&c.quasi dicat,istæ sunt seruitutes,quæ ita nũcupantur,sicut & aliæ.idẽ probatur Insti.de serui.§.inter rust corũ.Et ideo posset forte dici,quòd illæ de quibus in dicto §.in prædijs.possent dici nominatæ,sed illæ quæ nõ repe-

reperiuntur habere nomē ꝓpriū: sicut est, quādo cōstituitur aliquid qđ posit fieri in prædio, quòd de iure nō posit facere fenestram in muro cōmuni: vel cū non posis id, quod de iure posses: vtputa ꝓmittis non facere fenestram in fundo tuo proprio: iuxta l. quoties. la prima. ff. de serui. & similes sunt nominatæ. *Il-
3 læ verò, quæ reperiūtur habere nomē proprium, à iure inuētū, sicut est in l. j. & ij. de serui. rustico. prædio. di cuntur esse nominatæ, per notata in l. iurisgen. in princi. ff. de pact. dicit etiam Petr. & Cy. in rubri. C. de vsu fruct. quòd nominatæ seruitutes nō sunt plures, sed bene plures sunt innominatæ. Quòd si aliquis concedat, vt mihi in fundo suo recipiam omni anno vnum starium frumenti, vel vnū modium bladi, vel quòd pomum ex viridario tuo percipiā: istæ tamen seruitutes similes consti tui possunt, vt l. vt pomū. de seruit. l. pecoris. & l. ergo. de serui. rustico. prædio. Et dici possunt seruitutes ꝑsonales innominatæ. Sed in hoc ego aliter dixi suprà in versiculo, hic videndū est. iuxta versi. quid si aliquis promisit seruitutem ei. suprà, in materia seruitutis realis. Et ideo teneas id quod ibi conclusum est.

De seruitutibus diuiduis & indiuiduis. CAP. X.

1 *Seruitus vsusfructus diuidua est, cæteræ autem indiuiduæ.*

2 *Ea quæ facti sunt, diuisionem non recipiunt.*

TERTIA diuisio seruitutum hæc est. Nam quædam sunt di-
1 uiduæ, quædam indiuiduæ. *nā ser
uitus vsusfructus est diuidua: & cæteræ seruitutes sunt indiuiduæ: vt est text. in l. j. prima. §. vsusfruct. ff. ad l. Falcidiam. & in l. stipulation. non diuiduntur. in princi. ff. de verbo. obligationi. Et quæ sit ratio differentiæ, dic quòd est ista secūdùm Doctores, in dictis iuribus: quia tantam vtilitatem affert vsusfructus respectu partis, quātā eorum respectu totius: quod nō est in alijs seruitutibus. Nam vsusfructus consistit in cōmodo fructuum, qui percipiuntur, vt si percipiuntur decem corbes frumenti, vel fœni, tantam vtilitatem habeo de vna corbe respectu vnius, quantam de decem respectu decem. Sed aliæ seruitutes tam reales quàm personales consistunt in commodo necesitatis. nam prædiales debentur iuxta necesitatem: vt l. pecoris. cum l. sequenti, de seruitu. ru. prædi. & personalis, cū vsus debetur secūdùm necesitatem personæ. vt l. plenum. ff. de vsu & habitatione. Necesſitas autem est indiuisibilis. Nam si ad sustentationem vnius necessarij sunt omni die duo panes, nō haben do nisi vnū continuò: nō haberet tātam vtilitatem ex illo respectu duorū. qđ ex duobus sustētaret, & viueret isolidū: sed ex illo nō sustētaret, qā pōt prò parte viuere, prò parte mori. & hæc est rō l. vsus pars. ff. de vsu & habi. Alia ratio asignata per Albe. de Ro. in d. l. j. §. vsusad l. Falc. inter vsumf. & vsum. qa vsusfr. ab initio. ff. de vsu. Vñ sicut dominiū potest diuidi, & ita vsusf. sed vsus plus habet facti quàm iuris: & ideo pars in eo venire nō potest. d. l. vsus pars.
2 *Ea enim quæ sunt facti, non recipiunt diuisionem. vt l. is qui ducenta. §. quædam. ad l. Falci.

De seruitutibus urbanis & rusticis, & quæ dicantur etiam seruitutes urbanæ. CAP. XI.

1 *Seruitutes urbanæ, & rustica quare dicantur.*
2 *Prædia urbana uel rustica, quæ nominentur.*
3 *Stabulũ an prædium urbanũ dicatur.*
4 *Hortus an prædium urbanũ uel rusticum appelletur.*
5 *Horreũ an prædium urbanum denominetur.*
6 *Cãpanea an prædiũ urbanũ uocetur.*
7 *Nauis an prædium urbanum existat.*
8 *Molẽdinum an prædium urbanum sit.*
9 *Area an prædium urbanũ dici possit.*
10 *Seruitus urbana qualis sit, & quomodo noscatur.*
11 *Habeam si ius eundi per fundũ tuum ad domum meam, an hoc seruitus esse dicatur.*

QVARTA diuisio principalis
1 seruitutũ est. * Quędã enim sunt seruitutes vrbanæ: quædã rusticæ: vt probaťin ti. de seruі. rusti. prędio. & cõmunia pręd. tam ru. & Insti. de serui. in prin. & §. vrbanorum. cũ ſ. & dicunť vrbanæ, & rusticæ, quia non possunt esse sine prædio vrbano vel rustico: tex. est in l. j. cõia pręd. & Insti. de serui. §. inter rusticorũ. ver. ideo aũt. qd intellige, vt not.
2 per glo. & Doct. in d. l. j. * Quæ autẽ dicũtur vrbana prædia vel rustica? Dic, vrbana dicũtur oĩa ædificia habitãdi causa facta, vbicũque sint, siue in villa, siue in ciuitate: quia vrbanũ prædiũ locus nõ facit, sed materia: tex. est in l. vrbana prædia. de verb. sig. & no. gl. in l. eo iure. §. stabula. quib. mod. pign. tac. contra. Rustica autem prædia sunt, quæ fructuum percipiendorum causa fiunt. vt probatur in d. §. stabula. Ita notat Azo
3 in summa. C. de serui. §. j. * Sed qd de stabulo? Si est iunctum domui, & sic gratia habitandi est prædium vrbanum: vt d. l. vrbana. aliàs diceretur rusticum. tex. est cum glo. in d. §. sta-
4 bula. * Quid de horto? Dic, si plurimum in reditu est, puta quia in eo sunt vites, olіneta, vel in eo seminatur frumentum, vel nascuntur fructus venales: & tunc dicitur rusticũ prædium, etiam si sit in ciuitate. secus, si esset sicut est viridarium, & fructus non venduntur: vt probatur in d. l. vrbana prædia. de verbo. sign.
5 * Quid de horreo? Dic esse pręd. vrba. vt l. si horreũ. cum seq. in qui. ca.
6 pi. ta. contra. * Quid de cãpanea? Dic ꝙ si est destinata ad vsum hominis, esse prædium vrbanum, vt in ea quis non posset capi pro debito ciuili, sicut in domo nõ posset. l. pleriq;. de in ius vocã. quia tunc venit appellatione domus. Si autem est destinata ad alium vsum, puta boum vel pecorum, & tunc est rusticũ prædium, & tunc posset in ea capi: vt probatur in c. ij. si duo fratres. in tit. de duobus fratribus. de nouo bene inuesti. & no. Ludo. de Ro. in l. j. §. domini. ad Syl. quod ego intelligo, nisi esset iuncta domui, vel esset campanea, in qua ab vna parte esset domus, ab alia stabulũ: per tex. cum gl. in d. l. eo iure. §. stabula. in qui. ca. pi.
7 tac. cõtra. * Quid de naui? Videtur quòd magis vrbano quàm rustico prædio comparetur: argumen. l. j. §. si quis de nau. de vi & vi ar. secundũ Bal. in l. certi iuris. in iij. col. C. loca. & hoc videtur probari in l. pe. §. fi. de his qui deie. vel effu. licet non sit propriè domus, quæ consistit ex solo

lo tecto & pariete: vt l. eũ qui ædes. de vsuca. de quo vide per Ludo. Põtanũ in d. §. domini. *Quid de mo
8 lendino a? Dic potius, ꝙ est prædiũ rusticũ, quàm vrbanũ. Idẽ in fundo rurali, secundũ Bal. in d. l. certi iuris. in iij. col. quod intellige, nisi coniunctũ domui: per no. in d. §. stabula. vel nisi in molendino habitaretur, sicut
9 multi faciunt. *Quid de area? Dic, si est causa fructuũ, in quo frumentum excutitur: & tũc rusticũ prædiũ reputat: vt l. j. §. fin. de serui. C. sed si esset area, quæ proprie curtis seu curia appellatur, quæ sit in domo vel domui coniuncta, credo, ꝙ vrbanũ prædiũ dici posset, ex qua pars domus reputatur vrbana. ꝓ quo facit quod not.
10 Azo in sũma. C. de seruit. §. j. *Sed quomodo cognoscetur quę sit seruitus vrbana? Dic ex qualitate prædij cui seruitus debetur, non ex qualitate eius qui seruitutẽ debet. Nã talis est seruitus, quale est prædiũ cui debetur: quoniã seruitus denominat à prædio dominante, cui debetur à b digniori: vt probatur ĩ l. j. §. area. & ibi hoc no. gl. Dy. & Ang. & Doc. de serui. rust. præ. & Alber. de Ro. in l. de pupillo. §. Sext⁹. de no. ope. nun. l. qui viam. eodẽ ti. & Paul. de Castr. in l. j. communia præ. & habetur per Doc. in §. æquè. Inst. de act. Sed vrbanæ seruitutes sunt, quæ ꝑdijs debẽtur vrbanis: rusticę, quæ debẽtur ꝑdijs rusticis. Nã ad hoc, vt sit seruitus vrbana, necessariũ est, ꝙ sit prædiũ vrbanũ, cui debetur seruitus, & quod ei debetur vt vrbano. Si enim iter, vel via, quæ rusticæ seruitutes sunt: vt l. j. de ser. ru. præ. debẽtur domui: tamen quia deberi possunt, nõ intuitu ædificij, sed soli, nihilomin⁹ rusticæ seruitutes dicerẽtur: arg. de ser. ru. præ. l. certo generi. Similiter dicendũ est in rustica seruitute. Nã & illa ideo tantũ dicitur rustica, qa debetur rustico prædio, nõ intuitu ędificij alicuius, vt ꝓbatur in l. j. de ser. vr. præ. vbi dicit, ꝙ stillicidiũ auertendi in tectũ vel in areã vicini, seruitus vrbana est: & quandoq; põt esse, ꝙ area sit prædiũ rusticũ in villa vel in vrbe: vt dixi in ver. qd de area. Sed tñ quia vrbanũ est prædiũ, cui seruitus debetur, dicitur vrbana seruitus: sicut si rusticũ erit prædiũ, cui seruitur, dicit rustica seruit⁹. Exemplũ, est ędificiũ gratia fructuũ ꝑcipiẽdorũ, & ei vrbana seruitus debetur, vel vt ipsũ liceat altius tollere, vel obijcere parieti vicini, vel vt cloaca habeat per vicini domum, ad quã aquæ fundi mei rustici accedãt, dicet seruitus rustica. de serui. rust. præ. l. ij. & no. Azo in summa, C. de
11 ser. §. j. *Sed qd si habeo ius eundi per fundũ tuũ ad domũ meã, an tũc dicet seruit⁹ vrbana b? Et videtur, ꝙ sic, per prædicta. Nico. de Ma. in §. ęquẽ. Insti. de act. tenuit cõtrariũ. scilicet, ꝙ sit rustica seruitus, qa debet à solo tuo meo: secus dicit ipse, si debeatur superficiei domus meę, & sic ędificio: quia tunc bene diceretur vrbana. allegatur l. ergo. cũ seq. de ser. rust. præ. l. seruitus in solo. quæ est l. ij. de ser. tit. generali. Ego autem in hoc sic puto esse dicẽdũ: Aut habeo ius eundi per fundũ tuũ in domum meã, quãtũ ad superficiẽ, aut quantũ ad solũ seu aream, aut simpliciter ad domũ meã. Primo casu nõ habet dubiũ, ꝙ est dicẽda seruitus vrbana. Secũdo casu, quãtũ ad solũ, seu areã tãtùm: & tunc aut est area gratia fru-

ctuum: iuxta l.6. §.fin. C.de ser. puta quia promisisti, quòd venire posset cum plaustro ad areã meam per fundum tuũ: & tũc quia talis area dicitur esse prædiũ rusticũ: vt dixi s. in ver. qd de area. & tũc erit seruit' rustica. Aut est area, seu curia, nec gratia fructuũ, sed animaliũ, sicut est curia animaliũ, anserũ, & simi. & puto, quod etiã iudicari debeat seruitus rustica: qa talis curia dicitur potius rusticũ, quàm vrbanũ, etiã si esset in ciuitate, per ea quæ dicta sunt suprà. & his duobus casibus potest procedere quod dixit Nico. de Ma. Aut est area seu solũ non gratia fructuũ vel animaliũ, sed pro vsu domus: vt qa per eã itur ad superficiẽ, sicut communiter sunt curiæ in ciuitatibus: & tunc teneo, quod sit seruitus vrbana: qa talis curia seu area debet dici vrbanũ prædiũ, vt dixi suprà, in versicul. quid de area. Tertio principali, quã t do simplicit habeo ius eũdi per fundũ tuũ ad domũ meã: & tunc teneo indistinctè, quod sit dicẽda seruitus vrbana, ex quo debet domui, & sic fundo vrbano, per ea quæ sunt dicta s.

a Molend. *Quæ sit ratio statutorũ disponentiũ quòd molendina nõ possint fieri nisi dimissa certa distantia inter unũ & aliud, Alex. cõs. xxij. in ij. col. ubi ponit de mensuratione fienda, hoc casu, an per aëre, uel quomodo. Et ex quo flumine licitè possit trahi aqua ad molẽdina, uide Cor. cõsil. cclxviij. in iiij. uol.*

b Seruitus. *Adde Alexan. conf. clxxvj. in ij. uolu. Et in j conf. cxlij. in j. col. Et quomodo ius seruitutis acquiratur, cõsil. cxiij. & consilio xxviij. in tertia columna. in principio. & in §. & est ratio.*

De seruitutibus realibus & prædialibus, & in quo simul conueniant, & quæ sit earum natura. CAP. XII.

1 *Natura omniũ seruitutũ quænam sit.*

2 *Aqua cadens in curte tua naturaliter, si per se ad curtẽ meã currat, an licitũ sit mihi aliquid facere, per quod aquæ decursus impediatur.*

3 *Promittens solam patientiam, aut per alia uerba seruitutem promittens, nõ uidetur seruitutem constituere, sed personaliter obligare.*

4 *Seruitus in bonis nostris non est, nec extra bona.*

5 *Seruitus nunquid locari possit.*

CIRCA istas seruitutes vrbanas & rusticas, q̃ reales sunt, & prædiales appellantur, vt sæpe dictũ est, aliqua videamus, quæ ipsis simul conueniũt, & cõmunia sunt: posteà de his tantũ hoc libro dicemus, quæ vrbanas seruitutes cõtingunt. *Et primò videamus, quæ sit harũ seruitutum natura. Et dic, quod in hoc est, vt quis aliqd patiatur: puta, quod possim mittere tignũ in pariete vicini, aut vt aliqd nõ faciat, puta altius nõ tollat: vt est casus in l. quoties. la prima, de seruit. & probatur in l.j. in fin. de aqua plu. arc. & in l. in testamento. aliàs incipit, põt cõia prædio. nõ autẽ est ea natura, vt aliquid faciat qs, vt veluti viridaria colat, aut amœniorẽ prospectũ præstet: vt est text. in l. quoties. §. fi. Fallit hoc in seruitutibus oneris debendi: vt l. eũ debere colũnam. de ser. vr. præ. de quo vide per Floria. & Doct. in d. l. quoties. & plenè per Bart. in l. ij. §. apud Labeonem. de aqua plu. arcen. Itẽ ea est natura harum seruitutũ realiũ, vt si intersit vicinorum, qui seruitutẽ sibi deberi

deberi volunt: aliàs si nec hominū, nec prędiorū interest, seruitutes nō valere, veluti ne per fundū tuū eas, aut ibi cōstituas: & ideo si mihi concedas ius tibi non esse in fundo tuo vti frui, nil agitur. aliter, si concedas mihi ius tibi non esse in fundo tuo aquā quærere, minuēdæ aquæ meæ causa: est tex. in d. l. quoties. in princip. & ideo si vendo tibi domū cum pacto, vt nō posis ibi exercere tales artes, si ex hoc cōsequor aliquam vtilitatē, quia in alia mihi remanente similē artem exercebā, valet pactū: aliàs secus. Nō valebit ergo talis cōuentio tanquā seruitus, cum non sit prædiū dominans: licet valeat talis conuentio, vt obligeris tu & hæredes tui: vt no. Bart. in l. venditor. cō- munia predio. Et eodē modo, si conuenisti mecū, vt nō posis facere fenestrā in tuo pariete, per quā posis inspicere me in arte mea, vel in camera: valet ista cōuentio, si mea interest propter honestatē: quia non possum liberè vti domo mea, cū homines nolint in omnibus videri. & iste casus poterit quotidie contingere secūdū Pau. in d. l. quoties. Sed si non interuenisset cōuentio, licitū est facere in suo, dūmodo non tangeret, ex alieno: licet ex hoc alienū incōmodaretur: vt l. altius. C. de seruit. ad quod vide quod dicam infrà, de seruit. altius nō tollendi. *Ex hoc sequitur, ꝙ si aqua cadens in curte tua naturaliter, & per se currit ad curiam meā, licitū est mihi aliquid facere per quod impediatur fluuius seu decursus aquæ, & remaneat in tua curte. arg. optimū in l. j. §. sunt qui putant. ff. ne quid in flumi. publ. dummodo nil tangam de tuo. facit

2

quod no. de dāno infec. l. Proculus. secundū Pau. de Castro, ita not. in d. l. quoties. la prima, de serui. quod est not. Quod autē dixi, ꝙ nō est seruitus vel cōuentio, nisi intersit, procedit quando continet non fieri: in d. l. quoties. secus si contineat fieri: videlicet vt posim aliquid facere in tuo, nam tunc valet: licet tunc sit mihi inutile: vt l. ei fundo. ff. de serui. Et est ratio, quia saltē aliquid consequor penes me: & sic possum habere rem, licet mihi non sit vtilis: vt dicit tex. & ratio rationis, potest interesse mea in futurum habere: puta ducere aquam per fundum meum: aliàs secus, secundū Odofre. & Flo. Ibi. Item dum dixi, quòd natura seruitutis est pati: non credas, quòd per solam patientiam seruitus constituatur. *Nam ille qui promittit solam patientiam, aut per alia verba promittit seruitutem, non videtur seruitutem constituere, sed personaliter obligare: vt est text. cum gloss. in d. l. si sub vna. §. j. Bald. in c. j. §. si quis de. in v. col. in princip. in tit. de contro. inuesti. Item tertia natura seruitutis est, vt huius iuris seruitutis nulla sit vacua traditio: sed patientia de vtendo habetur loco traditionis. text. est in l. quoties. la secunda. de seruit. & pro hoc l. iij. §. dare. de vsufruc. de quo plenius dicam j. in quinta quæstione principali, quomodo & qualiter seruitus constituatur. & ex hoc potest colligi, quòd dicatur tradita posseßio vacua, licet res debeat alteri seruitutem prædialem: vt probatur in l. Mæuius. §. fundo. de lega. ij. & ibi hoc not. Bar. & Doct. nam dicitur in §. præcedenti, hæredem non liberari,

3

rari,nisi tradat vacuam possessionē. & in d.l.fundo.dicitur liberari,licet tradiderit fundum alteri seruientē: quod not.pro illis qui tenentur vacuam possessionem tradere : vt l.ij. §.ij.de actio. empti.& l.ij. C. vnde vi.secus si promisissent tradere vacuam & liberam possessionē : quia tunc non liberaretur, si traderet rē alteri seruientem, quod est not. Itē quarta natura est,vt in stipulatione

a vel seruitutis promissione [a] veniat ius & factū: ius,inquantū debuit seruitutem constituere:factum,inquantū patientia debet pstari:vt d.l.iij.§. dare.de vsufruct.& no. Barto. in d.l. ij.§.j.de verbor.obligat. & not.in l. corruptionem.C.de vsufruct. & vide per Barto.in l.stipulatio ista.§.si quis ita.de verborū oblig.Itē quinta est natura seruitutum realium,vt secundùm indigentiam prędij dominantis constituantur.text. est in l.ergo.§.si.cū seq. de ser.rusti. prædio. & not.per glo.& doct.in l.vt pomū. de serui.sed seruitus vsus secundùm indigentiam personæ cui debetur: vt Insti.de vsu & habi.§.j.& l.plenū. §.j.ff.eo.& not. Bartolus in l.iiij.§. Cato.in quinta quęstione principali.de verbo.obligat. Seruitus autem vsusfructus nō est secundùm indigētiam rei, vel personæ: imò eius est naturæ,vt omnes fructus spectēt ad vsufructuarium:tex.est in l.vsufruct. lega.in prin.de vsufruct. Item sexta natura est,qa seruitus possideri non potest : sed intelligitur possessionē earum habere,qui ædes possidet: vt est text.in l.si ædes meæ. §.si.de serui.vrban.prædio. de quo vide plenè per Cyn.in l.ij.C.de seruit.& plenissimè per Bal. Item septima natura,

4 *quia seruitus non est in bonis nostris,nec extra bona : lege prima, de vsufruct.lega. & ibi hoc declaratur per glo.& Doct. & habetur per glo. in l. si is. §.fina. ff. de pigno.& per gloss. Institut. de rerum diuisio. in princip.in versic.habentur. Item octaua est natura seruitutis, quia seruitutes seu seruitutum iura nō sunt substantia,sed qualitates prædiorū, & insunt prædijs:sicut iurisdictio dicitur esse qualitas territorij. C. vbi & apud quem.l.fina.& inest territorio.vt ibi not.& hoc vult Bald. in l. data opera. in xvj. colum in versic. sed nunquid iura sint substantia vel qualitates.C.qui accus.nō poss.& dicit Flor.in l.pecoris.de seruit. rusti. prædior.ꝙ seruitus est in fundo, sicut forma accidentalis,& sicut qualitas est in materia. Item nona, quia seruitus seu iura prædiorū vrbanorum non possunt pignori dari, nec conueniri potest,vt hypothecę sint. textus est in l.si is. §.fin.ff.de pigno. & ibi assignatur ratio in glo.penultima.sed rusticorū prædiorū sic.tex. est in l.sed an viæ.eodē titulo. & gl. ibi assignat hanc differentiæ rationem:quia seruitutes vrbanę debent constitui sub quadam perpetuitate, ne vrbs deformetur ruinis, vt in §. in suo.Institut.de rerum diuisio.& l. final.ff.ne quid in loco publico. nō enim esset cōueniens, vt postquàm misisti tigna,soluto pignore, cogaris tollere:quod secus est in seruitute rusticorum prędiorum,quia istud ibi cessat inconueniens.& ista ratio placet Bartolo,ibi,qui dicit,ꝙ si forte in seruitutibus vrbanorū prædiorum esset eadē ratio, quę est in seruitutibus rusticorū prędiorū,consisteret

ſteret obligatio, vt in hoc exemplo, Obligo tibi ſeruitutem alterius non tollendi, donec tibi credita ſoluatur pecunia: certè iſto caſu ceſſant ratio nes prędictę. ideo videtur, quòd valeat obligatio. *Sed nunquid ſeruitus locari poſsit? vide text. cum glo. & ibi Docto. in l. j. §. item cõmoda. ff. commo. & dicam in illa quęſtiõe qualiter quis debeat vti ſeruitute. Item eſt decima & vltima natura ſeruitutum, quia in earum prę̃ſcriptiõne non deſideratur titulus. tex. eſt in l. ſi quis diuturno. ſi ſerui. vendi. & not. per glo. in princip. in l. ij. C. de ſerui. & aqua. & ibi per Docto.

a Promiſsione &c. *Promiſsiones intelliguntur rebus ſic ſe habentibus. Vide Corneũ cõſil. cxvj. in iij. uolum. Et hoc uerbũ, Promiſsio, intelligitur per ſtipulationem, conſil. ccxxxviij.*

In quo conſiſtat ſeruitus ſeu ius ſeruitutis. CAP. XIII.

1 *Legem ſi fundum tuum ſeruientem, liberationem legare non uideor.*

2 *Seruitus ex parte fundi ſeruienti in patientia eſt.*

SECVNDO principaliter videamus, in quo conſiſtat ſeruitus, ſeu ius ſeruitutis[a]. Et videtur, quòd conſiſtat in fundo? vt l. eorum. ff. de damn. infect. & in l. in noxalibus. ff. de noxalibus. & ita tenet Iacob. de Are. Sed gloſs. in l. Meuius. §. fundo. de lega. ij. tenet contrarium. Barto. ibi dicit, & iſta eſt veritas, ꝙ ſeruitus in fundo dominante eſt ius: ei enim debetur iſta ſeruitus, & in eo ex hoc aliquid plus ponitur: vt l. qui aliena. §. fina. de nego. geſt. Sed in fundo ſeruiente non eſt ius poſitũ publicũ, ſed priuatũ: quia per hoc illi fundo & iuri detrahitur: vt l. ſtipulatio iſta. §. primo, de verborũ obligation. & l. arbor. §. fin. ff. communi diuidun. & ideo dicit Bartol. in d. §. 1 fundo, in fine. ꝙ *ſi lego fundũ tuũ ſeruientem, non videor legare liberationẽ: quia in eo nullũ ius habeo, quod ponat aliquid in eſſe: ſed illud ius eſt in fundo meo dominãte, qđ tibi nõ lego. quod not. Et adde quæ dixi in diffinitione realis vel prędia 2 lis ſeruitutis. *Ac etiã addas, ꝙ ſeruitus ex parte fundi ſeruientis eſt in patientia: vt l. quoties. la prima, de ſeruitu. & l. ſi ego. la prima, de public. & l. fin. de ſeruit. vrbanorũ prędiorum, vt dixi ſ. in prima & tertia natura ſeruitutum. & ex his quę dixi de natura ſeruitutũ, colligitur optimè, in quo conſtet ipſa ſeruitus, ſeu ius ſeruitutis.

a Ius ſeruit. &c. *Quomodo & quãdo acquiratur poſſeſsio ſeruitutis, uide Alex. cõſi. cxlij. ij. col. et quomodo ius ſeruitutis acquiratur per præſcriptionẽ, & quãto tempore, conſil. cxiij. per totum. in j. uolu.*

Qui poſsit conſtituere ſeruitutes reales. CAP. XIIII.

1 *Dominus qui non eſt uerus, ſed quaſi, ſicut eſt bonæ fidei emptor, an prædio alieno per ipſum bona fide empto ſeruitutem imponere ualeat.*

2 *Dominium qui utile habet, ſicut eſt emphyteota, uel liuellarius, an ſeruitutem imponere poſsit.*

3 *Vaſallus qui utile dominium in fundo habet, an huiuſmodi fundi feudali ſeruitutem imponere ualeat.*

4 *Superficiarius an fundo ſuperficiario ſeruitutem imponere poſsit.*

5 *Dominus directus an fundo ſuo ſeruitutem imponere ualeat.*

6 *Hæres rei legatæ an ſeruitutem imponere*

nere poßit.

7 *Dominus fundi, qui ipsum alteri aut fisco obligauit, puta si pecunia certo tẽpore soluta non fit, & uendi ualeat, an poßit seruitutem ipsi imponere.*

8 *Dominus fundi, in quo alius usumfructũ habet, an illi fundo seruitutem imponere poßit.*

9 *Fundo suo an quispiã seruitutẽ imponere ualeat, in quo alius habet seruitutẽ realem, in ipsius tamen praeiudiciũ.*

10 *Maritus an fundo dotali seruitutẽ imponere ualeat.*

11 *Vsufructuarius an fundo, in quo usumfructũ habet, seruitutẽ ĩponere poßit.*

12 *Ius inferẽdi in sepulcrũ qui habet, an sepulcro seruitutẽ imponere ualeat.*

13 *Dominus qui adhuc non est, uel quasi, sed de proximo, uel continuo futurus est, an seruitutem imponere poßit.*

14 *Imperator, seu princeps, uel senatus priuato concedere potest, per uiam publicam aquam ducere, sine tamen uicinorum incommodo. numero 15.*

16 *Seruitutẽ habens, alteri eam cõcedere nõ potest, nisi hoc ei permißum fuerit.*

17 *Conceßisti si aquã Titio, quae in fundo tuo oritur, ut eam ad fundum suũ ducere poßit, an postea eandem mihi concedere ualeas.*

18 *Princeps in mari seruitutem imponere potest.*

TERTIO est principaliter uidendũ, qs poßit has seruitutes reales cõstituere vel imponere. Dic, ille, qui est dominus predij vicini põt imponere, & alius quẽ dominus alterius predij põt acquirere: nemo enĩ põt seruitutẽ acquirere vrbano vel rustico predio, nisi qui habet pdia. tex. est in l. j. cõmunia predio. & Institu. de seruitu. §. inter rusticorũ. versic. ideo autẽ. Et quod dixi de domino, intellige de illo, q̃ est ver' dominus prędij, & pleno iure. 1 Sed qd si nõ est uerus dñs, sed quasi dñs, sicut est bonę fidei emptor, an iste poterit imponere seruitutẽ pdio alieno per ipsum empto bona fide? Sed qd si nõ esset verè Publiciana? & sic esset quasi dñs: vt Inst. de act. §. sed & istę. & in c. abbate sane. de re. iudic. in vj. tunc bene posset imponere seruitutẽ: vt est casus in l. si adeo. ff. de pign. & idẽ tenet Azo. in summa. C. de serui. §. constituit autẽ has seruitutes. & habetur in l. si ego. §. p. de publi. 2 Itẽ quid de illo, qui habet vtile dominiũ, sicut est emphyteota vel liuellarius. l. j. §. q in ppetuũ. ff. si ager vecti. vel emphy. pe. & no. in l. si vt certo. §. si duob' vehiculis. ff. cõmoda. & no. Specul. in tit. de loca. §. nũc aliqua. versi. xlv. & dicitur etiã quasi dñs: vt no. gl. in l. iij. de seruitu. an posit imponere seruitutem emphyteotico? Et videt, q̃ non, quia emphyteota nõ põt alienare sine cõsensu directi domini: vt l. fi. C. de iure emphyt. & c. potuit. extrà, de lo. ergo nec seruitutes imponere, qa cõtinet sub verbo alienatio: vt l. fi. C. de rebus alie. nõ alienand. Cõtrarium, scilicet vt posit, est textus cum gl. in l. iij. ff. de seruit. & ibi hoc tenẽt Doct. & maxime Flor. & Pau. de Cast. idẽ tenet Dyn. Instit. de action. §. æquè. i v. quęst. & Azo. in summa. C. de serui. ver. cõstituitur. & Barto. in l. j. §. fi. de supfi. & idẽ tenet Bald. in c. j. §. qd ergo. in tit. de inuesti. de rebus alie. fac. in vsi. feud. Idẽ tenet Gui. & Doct. in l. & in ꝓuinciali. C. de seru. Et facit qd ꝓximẽ dicã de vasallo & supficiario: quod intellige durante emphyteosi. seu liuello.

Sed

Sed finita emphyteosi, qa reuertitur ad dominū directum, & cōsolidatur cū proprietate, tunc finitur etiā seruit*: vt probatur in d.c.j. §.qd ergo. de inuestit.de rebus alie. fac. & ibi hoc not.Bal.& Iaco.de Alua.& not. Bart.in l.j. §.fi.de superfi. & probat in l.si cui. §. j. ff. quēadmo. seruitus amit.& ibi hoc no.tenet Florēti. & idē tenēt Bald.Saly.& Pau.de Cast. & doct.cōiter in d.l.in prouinciali. C.de seruit.& probatur in l.lex vecti gali fundo.ff.de pigno. Et per hanc rationē resoluto iure feudi cōcedē tis, resoluitur ius receptoris seu recipientis: vt d.l.lex vectigali. & d.c. qd ergo.& d.c.j. §.fi.& per Bald. in titul.de cōtro.inuesti. & l.si qs domū. §.fi.ff.loca.& l.pe. §.prędiū. de lega.ij.& l.Statius Florius. §.Cornelio.vbi casus notabilis, de iure fisc.cū simi.qd est notādū, qa quotidie hoc
5 cōtingit. *Itē qd de vasallo, qui etiā dicit habere vtile dñium in fundo, vt est text.& gl.& ibi Bald.& Doct. in d. §.qd ergo.& est gl.fi.Instit. de vsufruc.in princi.& est gl.ij.extrà in c.cū Bertoldus.de re iudi.& habet p Bald.ī l.vnica.in vj.char.C.de cōfes. & in l.j.in vlti.col.C.si plur.vna senten.an ipse possit ponere seruitutē in fundo feudali? Videt, ꝙ sic: vt est casus in d.c.j.ver. qd ergo. qui vult, ꝙ durāte fundo duiat seruitutis impositio: sed eo finito finiat seruitus imposita, prout dixi in emphyteota seu liuellario.& ibi tenēt Bald.& Iaco.de Aluar.& idē tenēt Doct.ī l. & in pūinciali.C.de seruit. & ī l.iij.ff. de serui.ti.generali.& Cyn.ī l.fi. §. penul.añ fi.C.cōia de lega. & habet per Iaco.de Bel.in c.j. §.ptcrea.in ti. de capitulis Corradi.in vsibus feu-
4 dorū. *Itē qd de superficiario, q habet vtile dñium? vt not.gl.ij.Institu. de vsufru.in prin.& probat in l.j. §. qd autē.de superfici.& inducit quasi dñs: vt no.gl.in l.iij.ff.de serui.& videt, ꝙ seruitus fundo superficiario imponi nō possit: qa supficiarius dicit habere quandā seruitutē in solo: vt l.si tibi homo. §.fi. de leg.j.sed seruit* seruitutis esse nō pōt: vt est tex. in l.j.de vsuf.legat.ergo &c. Tu autē dicas cōtrariū, scilicet ꝙ possit imponere seruitutē: vt est tex.ī l.iij.de serui.& ibi hoc tenet glo. & doct. & idē hoc tenet Azo in summa. C. de seruit. §.cōstituitur.& Bart.in l.j. §. fi.de supficie.& Nicol.de Ma. & Iaco.de Alua.in d.c.j. §.qd ergo.in ti. de inuest.de re.alie. fac. Nec est verū, ꝙ superficiari* habeat seruitutē, vt dicit gl.in d.l.iij. sed habet vtile dominiū, quod est cōtrariū seruituti: nā res mea nō pōt mihi seruire: vt l.vti frui.ff.si vsusfructus petat. & in l.ī re cōmuni.de seruitut.vrba.pdi. Nec obstat d.l. si tibi homo. §.fi. cū dicit, de seruitute, intelligit improprie. Vel dic secundū Paulū de Cast. & melius, ꝙ esse superficiarius, habeat seruitutē & vtile dominiū. Nā si habeo superficiē in solo tuo, illud tuum solum dicitur seruire superficiei meæ, inquantum habet hoc opus, quod teneatur eam sustinere. & ita loquitur text. in dicta l. si tibi homo. §. final.Sed si consideramus ipsam superficiem, quæ non est seruitus, sed potius prædium dominās solo tuo, dum illud tenetur eam sustinere huic prædio, quod in superficie bene posset seruitutem imponere, & non erit seruitus seruitutis. & ita loquitur text. in d.l.iij.de seruitut.

uitut. Et quod dixi, superficiariũ posse imponere seruitutem superficiei, intelligitur durãte supficie: sed ea finita, finitur seruitus: vt dixi de emphyteota & feudatario, & ita tenet Bartolus in l. prima. §. fin. de supficie. & Docto. ĩ dicta l. iij. de seruitu. & l. & in prouinciali. C. eodẽ tit. & Flor. in leg. si cui. §. primo, quemad modũ seruitu. amitta. Itẽ quod dictũ est de emphyteota, vasallo, & superficiario, dicas etiã idẽ in quocunq; alio habente dominiũ vtile: vt notat Barto. in dicta l. prima. §. fin. de superficiebus.
5 *Itẽ quid de domino directo, an possit seruitutẽ imponere suo fundo? Dic si est dominus directus pleno iure, ita, ꝙ nullus habeat vtile dominiũ, & tũc siue imponat ipsi solo sine ædificio, valet ipsa seruit⁹ imposita. vt l. iij. de seruitut. & dixi suprà circa pricipiũ huius tertiæ quæstionis principalis, & afficit solũ sicut ædificiũ. & ideo destructo ędificio, durat in solo, & refecto ędificio reintegratur in eo. l. seruitutes quæ in superficie. §. si sublatũ. de seruitut. vrbano. prædio. secundũ Paulũ ibi. & in dict. l. iij. Sed si qs est dominus tantùm directus, & alius vtilis, qui habeat vtile dominium, sicut est emphyteota, seu feudatarius, & superficiarius, vt dixi in quæstionibus præcedentibus, & tũc nõ posset imponere seruitutẽ qui habet directũ dominiũ in præiudiciũ habẽtis vtile. & ita intelligo d. l. iij. de seruitu. & ita vult Paul. de Castro: & ad hoc vide quod dicã de vsufructuario.
6 *Itẽ quid de hærede, qui etiam dicitur dominus. Institu. de hæred. qualita. & differẽ. §. penul. an possit imponere seruitutẽ rei legatę alicui sub conditione? Et dic, ꝙ sic: sed adueniente cõditione extinguitur seruitus. text. est in l. si cui. §. j. queadmodũ seruit. amitta. & in d. l. si fundũ. de condition. & demonstration. pro hoc etiã l. fi. §. sin autẽ sub cõditione. C. cõmunia de legat. & l. seruo lega. §. j. & quod ibi not. per Bartolum & Docto. de leg. primo.
7 *Itẽ quid de domino fundi, qui ipsum obligauit alteri aut fisco: puta si pecunia nõ sit soluta certo tẽpore, & possit vẽdi, an interim dominus possit imponere seruitutẽ. Dic, ꝙ sic, vt est textus l. plerunq;. in fine. titu. de regul. iur. & idẽ dicas in quolibet, q rẽ alicui debet ex contractu aliquo, vt antequã tradat, possit seruitutem imponere. argu. l. si sciens. in fine. de contrahend. emption. & not. glo. in d. l. plerunque. quod semper intellige, scilicet seruitutẽ durare, donec durat dominium imponẽtis, & non vltrà. Quòd dixi dominum posse imponere seruitutem fundo, intellige quando est vnus dominus tantùm fundi. Nam si essent plures, deberent omnes consentire in imponenda seruitute: aliàs vnus tantùm non possèt imponere. text. est cum glo. in l. fina. ff. de seruitu. Sed si vnus seruitutem cõcederet, sine alijs, non teneret ipsius cõcessio iure seruitutis, tamen ipse concedens non posset prohibere eum, cui concessit vti iure concesso. Si verò vnus primò concessit seruitutem, deinde alter vel alij domini tunc varijs temporibus concesserunt, vel ratificauerunt etiam singulariter, & de per se, tunc confirmatur prima concessio per nouissimam, & trahuntur primæ concessiones, vel prima

concess

concessio ad tépus vltimæ cócessionis, perindeq; fit ac si omnes tunc concederent. Et ideo si téporc vltimæ concessionis nõ esset possibile primos concedere posse, vel qa defuncti sunt, vel quia partes prædij alienauerunt, pendebit hęc vltima cõcessio, donec illi qui successerũt in locũ prioris, vel noui socij, concedant seruitutem. & hæc probãtur in l. qui fundum. de serui. rusti. præd. & l. fi. cõmunia prædio. & not. Azo in
8 summa. ff. de serui. tit. generali. *Itẽ quid in domino fundi, in quo alius habet vsũmfructũ, an dominus possit illi fundo seruitutem imponere? Dicas quòd nõ, etiam consentiente vsufructuario, nisi sit talis seruitus, per quã conditio vsufructuarij deterior nõ fiat: vt est tex. in l. sed & qd. §. fi. cũ l. sequen. & ibi gl. vide. ff. de
9 vsufruct. *An possit imponere seruitutẽ fundo suo in præiudiciũ habentis aliam seruitutẽ realem? Dicas quòd non. tex. est in l. certo generi, §. j. & l. per quem. de serui. rusti. prędio. & ibi per Docto. & habetur per gl. & Docto. in l. præses. C. de seru. & aqua. Potest tamen dominus acquirere seruitutem fundo fructuario. tex. est in d. l. sed & si quid. §. fi. sicut etiam dixi suprà, de fundo feudatario. & adde quod dicã infrà, versicu.
10 quid de vsufructuario. *Itẽ quid de maritoa, an possit imponere seruitutem fundo dotali? Et videtur quòd sic, quia est dominus illius fundi. l. in rebus. C. de iure do, l. doce ancillã. C. de rei ven. Contrarium est verũ. tex. est in l. Iulianus. cum l. sequen. de fundo do. Ratio est, quia non habet liberum dominium. vt not. Bal. in d. l. & in ꝓuinciali. C. de serui. qd intelligo de fundo dotali inęstimato: quia illud reputatur esse vxoris. vt d. l. in rebus. sec* si esset ęstimatus tali æstimatione, quæ emptionẽ faceret: vt ibi no. & in d. l. doce ancillam. quod in dubio præsumitur. vt est glo. nota. in l. si inter virum. C. de iure do. & no. Cyn. in l. iiij. in vltima
11 q. C. cõmo. *Item quid de vsufructuario, an possit imponere seruitutẽ fundo, in quo habet vsumfructum? Et video, quòd sic, durãte vsufructu: quia vsusfructus est pars dominij fundi, sicut est vasallus & superficiarius. Dicas cõtrariũ, quia minor est dominus, quàm marit* rei dotalis, & maritus non potest, vt dixi: ergo, &c. Itẽ quia vsufructuarius meliorẽ cõditionẽ facere põt, sed non deteriorẽ. tex. est in l. acquisitimũ. §.
12 fi. ff. de vsufr. *Itẽ an ille qui habet ius inferẽdi in sepulchrũ, possit imponere seruitutem sepulchro? Dic quòd nõ. l. j, ff. si ser. ven. & l. caueri.
13 cõmunia prædio. *Itẽ quid de eo qui nõ est adhuc dominus, vel quasi, sed proximè vel cõtinuo est futurus dominus, an possit imponere seruitutem, vt in hoc exemplo, emo à te prædiũ, vel ex alio titulo accipio, & in exceptione vel traditione impono ei seruitutẽ ad aliud prædiũ tuũ qd retines, an possim? Et dicas quòd sic. tex. est in l. qui duas. de ser. vrba. præd. & in l. iij. in §. si quis duas. ff. cõmunia prædio. & in l. ei fundo. de ser. & ita tenet Azo in sũm. C. de ser uituti. §. cõstituitur aũt. Pro hoc facit, quia quod ꝓximè faciendũ est, habetur pro iã facto: vt l. pe. de testa. mili. Et quod dixi de emptore, intellige de quocunque acquirente ius, quod sibi deberet, posse seruitutem im-

imponere, sicut est liuellarius, & vasallus, & similes, secundū ea quæ supra dicta sunt. 14 *Itē imperator, seu c princeps potest concedere c priuato aquā ducere per viā publicā sine incōmodo vicinorū. tex. est in l. seruitutes. §. publico. de serui. 15 *Itē senatus pōt. vt l. ij. in prin. ne quid in flu. publi. & no. gl. in d. §. publico. & intelligitur sine maximo aut magno incōmodo: vt ibi no. glo. & habetur in l. quoties. de precio. impera. offe. & no. Azo in summa. C. de serui. §. constituitur autē. pro hoc l. ij. §. merito. & §. si quid à principe. ne quid in loco pub. & ibi de hoc habet. Priuatus aūt in flumine publico, vel in aliqua alia aqua publica ad publicū vsum destinata, nō pōt cōcedere seruitutem, puta aquā per totā tollendam ex flumine, vel hauriendā, nec seruitutē castello imponere: & si fiat talis cōcessio vel impositio, non tenet iure seruitutis: sed ille cui facta est talis cōcessio, vel impositio, tuendus est in iure suo, quod possidet cōtra eū, qui cōcessit. tex. est in l. ij. cōmunia prædio. & castellū est receptatio publica. l. j. §. antepenul. de aqua quoti. & æsti. & est text. cū gl. in l. si 16 vēditor. §. fin. de actio. empti. *Itē ille qui habet seruitutē, alteri eam cōcedere nō potest, nisi hoc esset ei permissum: quia nō potest esse seruitus seruitutis. l. j. de vsufruc. lega. si tamē qs habeat seruitutē aquæductus & aqua postquā ingressa est fundū meū, velim alij cōcedere, possum, nisi noceā fundo seruienti. tex. est cum gl. in l. ex meo. de seruit. rusti. præd. in l. j. §. illud Labeo. de aqua quoti. & æsti. & hoc tenet Azo in sum. C. de serui. §. cōstituit. in fi. & idē tenet gl. fi. ante fi. in l. cū essent. §. j. de serui. rust. præd. & in dictis iuribus. de hoc no. in l. pses. C. de serui. & aqua. Et prædicta intellige de cōstitutiōe quę imponit seruitutē. Personaliter autē quilibet, qui nō habet prædiū, pōt se obligare pro seruitute præstāda. ff. famil. erciscū. l. hæredes. §. an 17 ea. *Sed quid, si aquā quæ oritur in fundo tuo, cōcessisti Titio, vt possit eam ducere ad fundū suū, an possis postea etiā mihi concedere? Et glo. in d. l. præses. dicit quòd sic. si tamen abundat, quòd vtriq; sufficiat, per l. Lucio. de aqua quoti. & æsti. ita fuit determinatum Bononiæ inter fratres Prædicatores, quibus primò cōmune cōcesserat aquā: & Minores, quibus secūdò cōcessit: quia fuit iudicatū & valere secūdā cōcessionē, ex quo non derogabat priori: vt no. 18 Docto. in d. l. præses. *Vltimò not. quòd princeps in mari potest ponere seruitutē: vt est tex. iuncta gl. in l. venditor. in princ. C. cōmu. prædio. de quo vide omnino quæ dicam in v. q. principali.

a Marito. *&c. Adde Corn cōs. clxx. in iiij. volu.*

b Vsufruct. *Adde Cor cōs. clxxxviij. in ij. vol Et an usufructuarius teneatur tributa soluere, datia, & similia, vide Alex. consi iiij. in ult col in v uo.*

c Concedere. *Quādo aliquid alicui conceditur, licet ad aliquem usum, an cēseatur cōcessa proprietas, uide Corneū cōsi cxcv. incip. uidetur. in iiij. uo.*

Qui possint acquirere seruitutem, seu quibus possint seruitutes concedi. CAP. XV.

1 *Seruitutem alicui fundo qui imponere possint, eidem etiā acquirere valeāt.*

4 *Prædio communi an unus ex socijs seruitutē*

ui tutem legare ualeat.

QVARTO principaliter dicamus, qui possint acquirere seruitutem, seu quib. possint seruitutes concedi. Et dic, quòd illi, qui sunt domini, vel quasi domini vicinorum 2 prædiorum, possunt acquirere seruitutē fundo suo, sicut possunt imponere eadē rōne: vt l. ei qui pignori. de serui. & l. j. cōmunia præd. secū dū Azo. in summa. C. de serui. §. fuit 3 autē. in prin. *Ex quo nota regulā, q oēs, qui possunt imponere seruitutē vni fundo, eadē rōne & multò magis possunt ei acqrere: qa meliorē coditionē regulariter pōt qs facere, licet deteriorē aliqñ nō possit: vt est tex. in c. j. §. quid ergo. de inue sti. de re ali. fa. & l. æquissimū. §. j. de vsufruc. & l. fi. de vsu & habi. Et ideo feudatarius seu vasallus pōt acquirere seruitutē fundo feudatario: vt est tex. in d. §. qd ergo. & idem dicas in emphyteota, & sim, Imò etiā plus dico, quòd ille q nō pōt imponere seruitutē fundo, pōt ei acqrere, sicut est dñs in fundo, ī quo ali⁹ habet vsum fru. vt est tex. in l. sed & si qd. §. j. de vsufru. Itē ille qui habet ius inferendi in sepulchrū seruitutis viæ, & sepulchrū acquirere pōt, licet sepulchro eā imponere nō possit. ff. de serui. vēd. l. j. cōia pręd. l. caueri. & idē dicas de sim. Et pcedūt pdicta, qñ est vnus tantū, cui est acquirēda seruit⁹: si aūt essent plures dñi pręd ij, cui seruitus acqrēda est: vt oēs cōsentiāt, vel eorū cōis seruus. & si vnus tantū mihi acquireret, nō teneret eius acq sitio, donec alij vel alijs socijs cōcedat seruitus. & vltima acqsitione cōfirmat prima ad tēpus vltimæ, sicut 1 suprà diximus in imponēda seruitute prædio cōmuni, vt l. si vnus ex socijs. & l. vnus. in princi. de seruitu. vrba. prædio. Itē prædicta de suspēsione primę impositionis seruitutis vel acquisitionis, locū habent, si fiat acq sitio vel impositio inter viuos. *Nā si vltima volūtate vnus sociorū prædio cōmuni legat seruitutē, prædio cōmuni nō valet legatū: sed si oēs socij legarēt, & pariter eorū adiret hæreditas, legatū teneret: idēq; si vnus sociorū prædij cōis seruitus legaretur: quia tūc nō teneret legatū, neq; suspēderetur, donec alijs cōcedatur; quia nō sicut viuentiū, ita defunctorum actus suspendi post mortē testatoris vel aditā hæreditatē receptū est, vt est tex. in l. fi. cōmunia prædiorū. & ibi per Docto. de ser. rusti. prædio. l. si vnus. & l. vn⁹. & ita no. Azo in summa. C. de ser. §. fiunt autem.

In quibus rebus possit seruitus constitui. CAP. XVI.

1 *Seruitus an nedum in toto fundo, sed in solo tantùm, uel in superficie tātùm constitui possit.*

2 *Aedificio an nedum præsenti, sed etiā futuro seruitus imponi uel acquiri possit.*

3 *Mari per priuatum an seruitus imponi ualeat.*

4 *Gulfus siue mare Adriaticum, cur Venetorum esse dicatur.*

5 *Seruitus in re propria uel communi an imponi ualeat.*

QVINTO principaliter declaremus, in quibus rebus possit seruitus cōstitui. Dic in fundo vrbano & rustico: & in l. j. cōmunia prædio. & Insti. de serui. §. inter rusticorū. & in titu. toto. ff. de ser. vrb. prædio. cū sim. *Itē potest cōstitui nedū in toto fundo, sed in solo tantùm, vel su-

superficie tantū:tex.est in l.iij.ff.de 3 seruit.Et ideo certo generi agrorū seruitus acqri potest, veluti vineis, quòd ea ad solū magis,quàm ad superficiē pertineat:& propterea sublatis vineis, seruitus in solo remanebit, nisi aliter actū fuerit: vt est text.in l. certo generi,in prin.de ser.rust.præ 4 dio. Itē ad certā partē fundi seruitus acquiri pōt:vt l.ad certā.de ser.

2 *Item nedū ædificio præsenti, sed etiam futuro seruitus imponi vel acquiri potest:vt est tex.in l.si seruit*. a §.futuro.de serui.vrb.prædio.Et est b rō:quia illud quod adhæret,præsuppotnit illud cui adhæret:secundùm Oldra.& dicit Flo.in dicto §.futuro:& ideo valet promissio seruitutis facta illi qui sperat sua in futurum interesse:text.est cū gloss.in l. ei fundo,secūdū vnā lecturā.de serui.& no.Ludo.Ponta,in l.stipulationes non diuidūtur.in xij.col.de verbo.obliga.Ex hoc sequitur,quòd seruitus constitui potest,vt aquā quærere,& inuentā ducere liceat.tex.est in dicta l.ei fundo. Item potest imponi seruitus, vt boues, per quos fundus colitur,in vicino agro pascantur. Item vt fructus in villa vicini cogantur,coactiq; habeantur, & vt pedamenta ad vineam ex vicino 5 prædio sumantur. Item vicino,cui lapicidina tuo immineret fundo,cædere ius ei esset. Itē in fundo vicini terrā iacere,saxa in fundo habere,vt in tuū lapides peruoluantur, ibiq; positi habeātur,indeq; exportentur: tex.est in l.iij.in prin.de seruit.rusti. prædio.idē & in alijs,de quibus plenè dicā in alijs speciebus seruitutis tā vrbanorū quàm rusti. Itē in sepulchro seruitus acquiri pōt.l.seruitutes.§.fi.si ser.ven. *Itē licet priuatū mari seruitus imponi nō possit:qa natura oībus patet.vt est text. in l.vēditor.in princi.cōmunia prædio.tñ per principem bene posset: vt ibi not.per gl.arg.l.seruitutes.§. publico.ff.de serui.& suprà dixi in iij.quęst.prin.in fi.*Et ideo cū mare Adriaticū, qd Gulfus Venetorū appellatur,sit dominij Venetorum: quia in eo ipsi Veneti prædominati sunt per tantū tps,quòd nō extat memoria[a] in contrariū:& per hoc dicūtur habere iurisdictionē[b] in illo mari:quia illud tēpus habet vim tituli, vt in c.super quibusdā.§.prætereà. extrà de verb.sig.& in c.j.de pscript. in vj.& Bar.& Ang.de Perusio plenè in l.sanè si maris.de iniurijs.& Bal.in rubri.ff.de rerū diuisione.in ij.colū. & idē Ang.in l.fi.in prin.de vsucap. ff.& in sua disputatione, q̄ incipit, quæstio super qua cōsilium postulatur.dicēdū est,quòd ipsi domini Veneti in ipso mari possunt seruitutē imponere,& nō alij.quod est no. In loco autē sacro & religioso seruitus imponi nō pōt:vt l.seruitutes.§.fin. ff.de ser. Itē nec in loco publico:vt l.si prius.§.fi.ff.de aqua plu.arc.cū l. seq.de quo dicā in vj.q. principali. *Itē in re ppria vel cōmuni quis imponere seruitutē nō pōt:vt est text. in l.in re cōmuni.ff.de seruit.vrba. prædio.& in l.ppriū.& quicqd in titu.cōmunia prædio. Et est rō in re propria:quia res propria nemini seruire pōt:vt dictis iurib*:& l.vti frui. in prin.ff.si vsusfru.pet.In re autem cōmuni,quia in re cōmuni melior est conditio possidentis.l.Sabinus. cōmuni diui.& quia seruitus p parte imponi nō potest:vt dicta l.propriū.

priũ. & d.l.pro parte.ff.de serui.

a Memoria in contrariũ. *Ad.le Ale. cõsi vj in j col in j.uol. & consi.vij in j.col.etiam in j.uol.*

b Habere iu. *Quid sit iurisdictio, & in quot species diuidatur, uide Alexã. cõsi.lxviij.in ij uolu.in antepe.col.in fi. & in ult.in prin. & in iiij.uol.consilio xxxv.in j.col.per totum. & in ij. in princip ubi ponit de mero & mixto imperio, & quae dicantur esse de iurisdictione. Et an iurisdictio quaratur, & probetur ex consuetudine, uide Corneum consilio cclxviij.in iiij.uolu.*

Quæ sint necessaria, ut seruitus cõstituatur, & ei quasi possessio acquiratur. CAP. XVII.

1 *Seruitus neque ad tempus, neque ex tẽpore, neque sub conditione, neque ad certam conditionẽ constitui potest.*

2 *Quasi possessio seruitutis ut acquiratur, duo principaliter requiruntur.*

SEXTO principaliter aperiamus breuiter, quæ sint necessaria ad hoc, vt seruitus constituatur, & eius quasi possessio acquirat. Multa enim ad hoc sunt necessaria, vt seruitus cõstitui posit. Primũ est ex persona constituentis: videlicet, vt sit talis, qui posit eã cõstituere: & quis sit iste, vide suprà in iij.q.principali, vbi plenè disputaui. Secundũ est ex parte eius, cui cõstituitur, vt sit habilis ad acquirendũ. & de isto dixi suprà in iiij.q.princi.ita quòd prædiũ requiritur ex parte cõstituentis seruitutem, & prędiũ etiã ex parte eius cui cõstituitur, vt est tex.in l.j.de ser uit.rust.præd.& Insti.de serui. §.inter rusticorum. Tertium est, respectu rei, in qua seruitus constituit, vt sit talis in qua seruitus cõstitui posit: quod declara, vt dixi in præcedẽti q.prin. Quartum necessariũ est, vt res cui acquiritur, seu cui acquirere volumus seruitutẽ, vt sit habilis ad acquirẽdũ: aliàs secus: vt suprà dixi in j.q. seruitutũ.ad fi.ver.hic est videndũ. & habetur in l.vt pomũ.de serui.& l.pecoris.de seruitu.rusti.prædio.& l.ij.& l.venditor.in prin ff.cõmunia prædio. Quintũ, quòd seruitus constituatur in totũ, nõ autẽ pro parte, vt l.pro parte.ff.de serui.& l.si quis duas. §.j.cõmunia prædio. licet ad certam partem fundi pro diuiso posit cõstitui. vt l.ad certã.de ser.& no.gl.in d.l.pro parte.& ibi per Do 1 cto. * Sextũ, quòd seruitus purè cõstituatur. nam ipso iure neq; ad tempus, neq; ex tẽpore, neque sub con- 2 ditione, neque ad certã cõditionẽ, constitui potest. tex. est in l. seruitutes ipso iure. q̃ est l.iiij.de seruitu. de quo dic, vt ibi per gl.& Docto.& dicam infrà in viij.quæst.principali, quomodo & qualiter acquiratur seruitus. Septimũ est respectu loci, vt locus medius impediens seruitutẽ nõ interueniat: sicut si esset sacer vel religiosus: vt l.seruitutes. §.si.de seruit.& etiã aliquis aliquãdo. vt l.qui sellam. §.fin.de seruit.vrba.prædio. de quo plenius dicam in proxima quæst. quæ impediant seruitutẽ cõstituendam. Octauum, vt constituatur per verba iuris, hoc est sonantia in ius, vtputa concedo tibi ius eundi per fundũ meum: non autem per verba sonantia in factum, vt puta, concedo tibi ire & agere per fundũ meũ, quia tunc esset potius ius personale: vt l.apud Iulia. §.si quis alicui.de lega.j.& dixi plenè suprà in diffinitione seruitutis realis & prædialis, & in illa quæstio. quomodo

cognoscatur quando fuit seruitutes reales & prædiales. Nonũ, quòd ius insit in prædio dominante actiuè, & in prædio seruiente passiuè, ita q non insit personæ, sed rei. vt ibidem bene dixi. Decimũ, q istud ius serui tutis cõstitutæ respiciat & cõcernat vtilitatẽ pdij dominãtis: alias seruitus non esset: tex. est in l. quoties. la prima. in princ. de seruit. & dixi in dicta diffinitione. Vndecimũ, quòd alterius prædij seu libertatẽ diminuat: vt l. stipulatio ista. §. si quis fortè. de verb. obligatio. dictum est in dicta diffinitione. Duodecimum, & vltimum, quòd interueniant verba solennia ad constituendũ, puta p stipulationem, vel in testamẽto, vel codicillis, vel in cõtractu, vel in do-
b natione b, & simil. vt est text. Institut. de seruit. §. fina. & ibi no. & de hoc plenè in viij. quæstio. princip.
2 * Ad hoc autem, vt quasi possessio seruitus acquiratur, duo principaliter requiruntur. Primò vsus vtentis seruitute. Alterũ patiẽtia alterius rẽ possidẽtis, quæ seruitutẽ debet: vt l. j. §. si. de serui. rustic. prædio. quæ patiẽtia nõ dicitur, nisi sciat eũ vti qua si intendentẽ acquirere seruitutem: vt l. si serui. ven. l. quod si fortè. §. j. secundũ Inno. qui no. dicit in c. bonæ. el ij. in gl. & in fi. extrà, de postula. prælat. & ibi per Doct. & idem notat Archi. in c. non est. de cõsuetu. li. vj. & vide de hac materia plenè per eũ dẽ Inno. in dicto c. bonæ. in gl. quæritur. & in c. cũ dilectus. in glo. recuperandę. extrà, de cape. mona. & in c. in literis. de resti. spo. & plenissimè per Bald. in l. ij. C. de serui. & plenè Flo. in d. l. seruitutes. la grãde. de seruitu. vbi ponunt & examinant quomodo & qualiter acquiratur quasi possessio in iuribus incorporalib*, vbi videre poteris per te.

a Conditio. *Quæ sint uerba importantia conditionẽ, uide Alex. consi. cj. in ij. col. §. nã dicta uerba. in j. uol & quando uerba possunt se habere ad cõditionem & modum, quomodo debeãt potius capi consi etiã eij. in ea. col. §. confirmo quia. & in iiij. uolu cõsi. xl. ubi ponit quæ uerba faciant cõditionẽ.*

b Donatio. *Adde Alex cõsi. xxv. in fi. in ij. uol & in iij. uol. consi. liij. in ante penul col. uersi. uenio ad secundum. Et quomodo statutum loquens de donatione, habeat locum in donatione ob causam, uel sub modo, habes cõsi. lxij. in pen & ulti col & cõsi. lxxviij. in fi in iij. uol. Et an donatio inter uir. & uxo. firmetur iuramẽto, uide Cor. cõsi. xlj. in iij. uol. & an ualeat donatio facta per minorem cum iuramẽto. consi. ciiij. in dicto uolu.*

Quæ impediũt seruitutem constituendam. CAP. XVIII.

1 *Locus sacer, uel religiosus, seruitutem impedit.*
2 *Differentia inter seruitutes rusticas & urbanas, in quibus consistat.*
3 *Locus medius an seruitutes impediat.*

SEPTIMO necessariũ est intelligere quæ impediãt cõstituendã seruitutẽ. *Et dicas, quòd locus medius aliquãdo impedit: puta si est sacer vel religiosus. vt est tex. in l. seruitutes. in fi. de serui. & est tex. in l. si prius. §. sed loco sacro. de aqua pluarc. & no. gl. in c j. de obser. ieiunij. & ibi p cano. & dixi in præcedẽti q. principali. Idẽ est, si loc* public* est medi*, si per id qd debet in medio fieri, impedit publici loci libertas vel public* vsus: vt si ve. lẽ de domo mea

mea in domū tuā immittere trabē, corripiendo viam publicam, vel apponere pōticellum: vel si velim de fundo tuo ad meū deducere aquā, faciendo in via publica riuū: his casibus ille locus publicus medius impedit seruitutē cōstitui, nisi principaliter lege permittēte: vt est tex. in dicta l. si prius. § fi. cū l. sequē. & no. Bart. in d. l. fi. vel nisi permittente senatu: vt l. ij. in princi. ne quid in loc. pub. & dixi suprà in iij. quæst. princ. ver. itē Imperator. vel nisi hoc mihi liceret ex lege municipali, vel à magistratu, cui hoc cōpeteret ex forma statuti: vt l. prohibere. §. planè. quod vi aut clam. & no. Flo. in l. qui sella. §. fi. de serui. rusti. præd. Itē alius locus priuatus impedit seruitutē, cū ille locus est extranei, & in eo est aliquid faciendū, quousque etiā in illo seruitus acquiratur: vt l. in tradēdis. §. interpositus. cōmunia prædio. & l. loci corpus. §. fi. si ser. ven. Cæterum si medius locus sit cōstituentis seruitutē, vel etiā extranei sint in illo, nō est aliquid faciēdū propter quod seruitus impediatur, tunc locus ille medius non impedit seruitutem constitui: vt dicto §. interpositis. & iō seruitus esse pōt in vrbanis prædijs, etiā interposito medio pdio seruitutem nō debēte: quia si habeo ius seruitutis altius nō tollēdi, remotioris domus vtilitas erit, donec prædiū mediū meū extollatur: vt est tex. in l. & ideo. si ser. ven. Eodē modo qd dictū est de loco sacro, religioso, & publico, medio impediente seruitutē cōstitui: intellige quādo in loco medio requirit, quòd aliquid fiat. alias nō impediret: vt dicto §. interpositis. secūdū Flo. in d. l. qui sella. §. fin.

2 *Et ideo nō videtur esse differētia inter seruitutes rusticas, & vrbanas, licet tex. in l. qui sella. §. fi. tacite videatur differentiā facere. & Azo in summa: C. de ser. §. porto: quod dictū est, sed re vera nō est differētia. Sed solū in hoc cōsistit differentia, an prædiū meū impediat vtilitatem venire de vno prædio ad aliud: qd cōtingit duobus cōcurrētibus. Primū, quòd prædium mediū nō sit cōstituēns seruitutē. Secūdū, quòd ad vsum seruitutis aliquid sit in eo faciendū, vel exercendū, quod fieri potest inuito domino: vt l. inuitū. cū. l. præce. in fi. de ser. vrb. prædio. & tūc impedit cōstitui seruitutē. Sed si nil erat faciendū, vel si erat prædiū intermedium, tamē erat eiusdem domini prædij dominantis: & etiā quia pōt facere in illo pdio medio quicquid vult, nō impedit seruitutē cōstitui, quia nō impedit vtilitatē peruenire. vt est tex. in l. si cū seruitus. ff. quēadmo. serui. amit. & in l. si ædes meæ. & in l. nemo enim. de serui. tu. vrba. prædio. & in l. si mihi. §. pe. & l. tria prædia. de seruitu. vrbanorū prædio. *Et de ista materia, an locus medius impediat seruitutes, vide per Bart. in l. si prius. §. fi. de aqua plu. arc. & p Flo. in dicta l. qui sella. §. fina. de serui. vrba. præd. & p Paul. de Cast. in l. in tradēdis. §. interpositis. cōia prædio. & per Doctor. in §. æque. Insti. de actio. & per Cano in c. j. de obseruatione ieiunij. Itē impedit seruitutē cōstituēdā, quando aliqua eorū quæ sunt necessaria ad ipsam deficiūt, vt dictum est in q. precced. vbi videas. itē quando id ex forma municipali statuti esset prohibitum: pro hoc vide text. cum gloss. &

3

quod ibi notat.in l.qui luminibus.de serui.vrba.prædio.

a Religiosi. *Adde Alex.cōsi.lxxx. in j.col.in vj.uol. & consi.ccxx.in j.uol.*

Quomodo,& qualiter,& quando constituatur,& acquiratur,& retineatur seruitus:& quæ seruitutes dicantur habere causam perpetuā,seu cōtinuā,quasi cōtinuā,seu quasi perpetuā:& quæ causam discontinuam:& quanto tēpore huiusmodi seruitutes præscribuntur. CAP. XIX.

1 *Seruitus pactionibus,stipulationibus, testamentis, & contractibus constituitur.*

2 *Seruitutes multiplices sunt,et quæ sint seruitutes habentes causam continuā, & quasi continuam.*

3 *Seruitutes habentes causam discontinuam quæ sint.*

4 *Seruitutes,quibus præscribitur x ann. inter præsentes,& xx.inter absentes, quæ dicantur.*

5 *Tempus,cuius non extet memoria in contrarium,quod dicatur,& quomodo probetur,remissiuè.*

6 *Possessio c.annor. quomodo probetur, remissiuè.*

7 *Venditio non probaretur,etiam si possideretur res alicuius,uel usufructus eius,eo sciente,& patiente.*

8 *Positio alleg.iti titulum,quòd titulum non habuerit,fieri potest.*

9 *Negatiua quō probetur, remissiuè.*

10 *Res dicuntur possideri,quando causam continuam habent.*

OCTAVO principaliter expedit examinare quomodo & qualiter,& quando constituatur,& acquiratur,& retineatur seruitus. Et dic,
1 quòd constituitur pactionibus, stipulationibus,& testamentis,& contractibus.tex .est cum gl.Insti.de ser uit.§.penul.& fi.& dixi suprà in vj. quæstio.princip.versi.xij.& est text. in l.in testamento.aliàs incipit,potest.cōmunia præ.& l.binas ædes.de ser.vrb.præ.cū simi.& voluntate partium cōstituitur seruitus ab inuitis: & inuitus dicitur ille,qui non consentit expressè,etiā si non contradicat:vt l.inuitum.de ser.vrba.prædi. Ideoq; licet vadā per prædium tuū, vel aliqua proijciam in tuo,te sciente,& non contradicente:non statim est seruitus,nisi præscribam.vt l.iij. in fi.cod.ti.de qua præscriptione statim dicam,sicut econtrà in amittendis seruitutibus dicitur.nam licet altius tollas,me sciente,non statim domus tua est libera:vt l.hæc autem iura.de ser.vrb.præd.& no.glo.in d.l. inuitū. Itē constituitur & acquiritur seruitus per cōsuetudinem:vt l.j.§. pe.& fi.& ibi per gl.& Doct.de aqua plu.arcē.Item acquiritur per præscriptionē:vt habetur per glo.ordi.& mag.in hac materia in l.seruitutes. la grāde.ff.de ser.& ibi per oēs Doc. & per Azo.in summa.C.de ser.§.itē cōstituitur seruitus p cōsuetudinē. & habet per gl.& Doct.in l.ij.C.de ser.& aqua.per Dyn.in c.possessor malæfidei.& in c.seq.de regu.iur.in vj.& p Bar.in l.j.§.deniq;.de aqua plu.arc.& per Doct.in §.æquè.Insti.
2 de actio. Circa qd primò est sciēdū,quòd seruitutes quædā dicuntur habere causam perpetuā,seu cōtinuā:qdā quasi perpetuā,seu quasi cōtinuā:quædā discōtinuā,vt no.p gl. & Docto.in d.l.seruitutes.& habet in l.foramē.de ser.vrb.pd.& in d.l.ij. C de ser.& aqua.Et dic q illa seruit di-

dicit habere causam cõtinuã, & ppetuã, q̃ semper est in vsu actualiter & potẽtialiter, vt seruitus aquę duct*, & seruitus altius nõ tollẽdi, & similes. Quasi cõtinua seu quasi ppetuã causam dicitur illa seruitus habere, quæ ppetuo seu cõtinuo potẽtialit, sed nõ actualiter est in vsu: vt est seruitus stillicidij, vel ductus aquę ex cœlo cadẽtis: vt d.l.foramen.de seruitu.vrban.predio. Et est ratio, qa in istis nõ reqritur semp factũ hõis ad vsum seruitutis, licet reqrat aliqñ à principio ad ipsam cõstituẽdã, vt in aquæductu: qa postq̃ aqua est deriuata per riuũ, vel canalẽ facto naturę cõtinuatur, & p seipsam semp fluit, & ita in seruitute tigni iniuncti vel oneris ferẽdi. nã postq̃ semel est immissum p seipsum cõtinuatur. Itẽ in quasi perpetua seu quasi cõtinua. ratio est, qa licet in illa nõ exerceatur semp, tñ est apta semp exerceri sine facto hoĩs, vt in seruitute stillicidij, quę est respectu aquę ex cœlo cadẽtis, qa non semp pluit: sed cũ pluit, p seipsam cadit, & stillicidiũ est semp aptũ recipere aquã sine facto hoĩs,
3 postq̃ stillicidiũ factũ est. *Discõtinuã verò causam illa seruitus habere dicit, quę nõ est semp in vsu actualiter, nec potẽtialiter, sed necessariò reqrit interpositionẽ: qa in sui vsu reqrit factũ hoĩs, quod non põt esse cõtinuũ, vt seruitus itineris, viæ, & sim. Nã homo non põt semp ire, vel ducere currũ, aut plaustrũ. l. seruitutes. la grãde. ĩ pri. de ser. Et istud, qđ dixi de cã discõtinua, pcedet in seruitutibus realibus, q̃ à re rei debent: qa in istis ipsa res dicit tales seruitutes quasi possidere, mediante facto hoĩs, nõ aũt facto suo: & ideo cũ in istis realibus vbicunq; factum hominis requiritur ad vsum, & illud non possit semp esse continuũ, sequitur, illa res tales seruitutes nõ continuè possidet, & propterea dicũtur habere causam discontinuã. Sed secus est in seruitutibus, vel personalibus iuribus, quæ debentur à re personę: vt est vsusfructus, vsus, iurisdictio, & simil. Nã in istis licet factum hominis requiratur, non solũ ab initio, sed etiã ex postfacto, nõ tamẽ dicuntur habere causam discõtinuã: quia possunt animo possideri, ex quo psonæ debẽtur, quæ habent animũ: licet actus sint discõtinui: vt elegãter not. Bar. ĩ l. iusto. §. nõ mutat. de vsucap. & ibi oĩno videas. & no. per Cyn. in l.ij. in vj.q. C. de ser. & aqua. qđ not. pro huiusmodi materiæ fundamen-
4 to. *His itaq; præmissis dicas, si est seruitus, quæ habeat ppetua causam seu cõtinua, vel quasi perpetua seu quasi cõtinua, ex his duobus casibus regulariter prescribit longo tepore, videlicet x. ann. inter presentes, & xx. inter absentes, exeplo reru immobilium: vt est text. in l. fi. C. de prescrip. lon. tẽporis, & in l.ij. C. de ser. & ibi hoc no. per gl. & Doct. & idẽ nor. gl. ordi. in d.l. seruitutes. & ibi per oẽs Doct. & p Azo. in summa. C. de ser ui. §. itẽ constituitur. & in l.j. in v.q. eo. tit. per Cy. C. de ser. & aqua. & in l.ij. in v.q. eo. ti. Sed si est seruitus habens causam discontinuã: & tũc regulariter nõ præscribitur: vt est tex. in d.l. seruitutes. in princ. & ibi per Do. in d.v. & vj.q. Sed illa regula fallit in multis casibus. Primò qñ qs fuisset vsus iure seruit. tãto tẽpore, in cuius cõtrariũ memoria nõ existit: l. hoc iure. §. ductus aquę. de aqua quoti.

quoti.& æſti.ſecũdũ vnũ intellectũ, ſcilicet, ꝙ ibi loquatur de huius ſeruitute.ar.l.j. §.fi.& l.ij. §.antepe.de aqua plu.arcẽ.& not.gl. mag. in d.l. ſeruitutes.de ſerui.& per oẽs Doct. & not.gl.in d.l.ij.& ibi per Doctor. C.de ſer.Et pro hoc adduco tex. ĩ c. ſup quibuſdã.§.præterea.extrà, de verb.ſignifi.vbi habetur,ꝙ tẽpus,cuius nõ extat memoria in cõtrariũ,habet vim priuilegij.& eſt tex.in c j. in fi.de præſcrip.lib.vj.vbi dicitur,ꝙ
5 dictũ tẽpus habet vim ti. *Quãdo autẽ dicitur eſſe tantũ tempus,cuius
a nõ extet memoria in cõtrarium a,& quomodo probetur,vide plenius p Inno.in c.qd per nouale. & in c.veniẽs.& ibi p canoniſtas. de ver. ſig. per Cyn.in l.ij.in ix.q.C.de ſerui. & aqua.& per Bar.in l. j. §. Labeo. de aqua plu.ar.& per gl.& Doc.in l.arbiter.de prõ.& per Flo.in dicta l.ſeruitutes.i vlt.charta.circa prin. & adde quod Cy.tenuit i d.l.ij.ix. queſt. ꝙ cetũ anni dicãt eſſe ſpatiũ tanti temporis, de quo nõ extet memoria: Idem tenuit Anton.de Butr.in c.veniens.in princ.vlti.col.extrà, de teſti.& Inno.etiã ibi circa fin.ij.col.in ver.itẽ dicũt quidã,ꝙ ſi cõſtet.& idẽ ſentit Specula.ĩ tit.de pbat.in ij.parte Spec.§.j.ver.qd ſi teſtes ad fi.illi* ver.& idẽ tenet Bal.in d.l.ij.ad fi. ij. co.C.de ſeruit.& Card. Zabarella in c.ſi diligenti.in fi.extrà,de pręſcrip. & no.per Doct.in iuribus præallegatis.
6 *Et quomodo probetur poſſeſſio c.ann.vide per Bal.in aut.quas actiões.in vi.col.in prin.C.de ſacroſ. eccl.& vide gl. & quod ibi notat in c.cũ vobis.ex.de pręſcri. Secundus caſus eſt,in quo fallit,qñ viens allegaret ſeu habuiſſet titulũ cõceſsiõis ab ipſo domino:& ſic ex aliquo titulo pcedẽti dicat ſibi à domino fuiſſe ſeruitutẽ cõſtitutã:nec id poſsit probare per teſtes vel inſtrumẽta: & in adminiculũ tãæ intentionis inducat coiecturã,qa viu eſt ſeruitute prædij dño ſciente,& nõ cõtradicẽte p x.vel xx.annos,ſcilicet p x.inter præſentes,& xx.inter abſentes: qa pręſumitur ſeruitus conſtituta ex cauſa q̃ pręteditur præceſsiſſe:arg.l.j.in fine.de aqua pluuia arcen.& l.cũm de in rẽ verſo.ff.de vſuris.ita ſingula.dixit gl.in l.ſeruitutes.la grãde. in gl. magna,in fine.de ſeruitu.& glo.in l. j.§.fi.in ver.quãdiu.de aqua pluuia arcẽda.Et idẽ ad literã dicit Azo in ſumma,C.de ſeruituti.§.itẽ.cõſtituuntur ſeruitutes per cõſuetudinẽ.& idẽ not.Inno.in c.ſi diligenti. extrà, de pręſcrip.& Ioan.And. & Doct.in c. peruenit.de cen.& idẽ tenet Bar. & Flo.in d.l.ſeruitutes.& do. Ango. de Are.Inſtit.de action. §. æquè. Et iſtã opin.tenent cõmuniter Doctorã legiſtæ,quàm canoniſtæ, vt dicit Paul.de Caſtr.in d.l. ſeruitutes. Sed Petr.de Bellapert. Cyn. & Ia.But. & Ray.de For.in l. ſi certis annis.C.de pac.& Ang.ibi in ſua repeti.tenent cõtrariũ,dicẽtes quòd l.cũ de in rẽ verſo.loquitur in ſaciẽte,hoc eſt, in ſoluẽte p x.vel xx.annos:contra quẽ facilius præſumitur,cũ ei nõ ſit tãtũ imputandũ.Et pro iſta diſtinctione bene facit,quod no.Inno.in c.olim. el ij.ad fi.de reſtitut.ſpol.itẽ p hac parte ego adduco hanc rationẽ. Nã ſi opi.gl.& Doct.eſſet vera, lex quæ dicit,quòd requiratur tãtum tẽpus, cui* nõ extet memoria in cõtrariũ, eſſet impoſita potius verbis,q̃ reb*, cõtra l.ij.C.cõia de leg. & l.fi. C. de vſu.

vsu.& c.cõmissa. §. porro. de elect. in vj. Nã quilibet qui fuisset in quasi possessione per x.vel xx.annos, semper allegaret titulũ à domino: & sic nũquam haberet locũ dicta lex, quę requirit tantũ tẽpus, ꝙ nõ extet memoria in cõtrariũ. Barto.autẽ in d.l. seruitutes.conatur saluare glo. & dictam opin.cõmunẽ. & respõdet contrarijs, dicens, ꝙ in his quæ sunt magni præiudicij, procedit opin.Pet.& aliorũ sequentiũ, quòd nõ habeat locum l.cũ de in rẽ verso.sicut est in acquisitione dominij, vel partis eius.
7 *Nã si posside rẽ rẽ tuã, tãquã meã, per longũ tẽpus, te sciẽte & patiẽte, vel etiã vsumfructũ eius, q est pars dominij: vt l.iij.de vsufru.& posteà dicere te mihi meã vẽdidisse, vel cõcessisse, nõ pbarẽ p hoc venditio vel cõcessio.fac.l.libertis.§.j.de ali.& ciba.leg.& l.nullo.C.de rei ven. Sed in his quæ sunt parui pȷudicij, sicut sunt seruitutes prędiales, p quas nõ acquiritur dominiũ, nec pars eius: & tũc procedit opin.gl.& pro hoc allegat l.si filius.C.de peti.hære.& l.qui aliena.§.j.de acquirẽ.hęre.& l.quã Tuberonis.§.sũt quędã.ff.de pecu. Itẽ pro hoc allegat gl.similẽ not. in l.pen. C. communi diui.vbi contra patientem præsumitur titulus diuisionis, qui est parui pręiudicij: vt ibi not. Ad incõueniẽs, quod dixi, vide licet ꝙ lex videatur posita verbis, & nõ rebus, nõ respondet.sed põt dici secũdũ Paul.de Cast. in d. l. seruitutes.quòd illud tẽpus cuius memoria nõ extat in cõtrariũ, requirit, qñ aduersari* ignoraret. Si aũt scit, & patitur, & tũc sufficiat longũ tẽpus, cũ allegatione tituli. & isto modo põt saluari communis opi. Posset etiam aliter responderi: quia licet sufficiat allegare titulũ cũ quasi possessione lõgi tẽporis, & esset pſump. iuris & de iure, tamẽ cõtra eã admitteretur probatio in cõtrariũ per partis confessionẽ.& gl.est not.in auth.de ęqualitate dot. §.illud. in verbo, scribat. col.vij.& est alia similis in l.in cõtractibus.in princip.ver.nulli.C. de nõ nu.pe.& not.Doct.in auth.sed iam necesse.de donatio.ante nup. & canonistę in c.is qui fidem. de spõsa.
8 *Et ideo posset fieri positio allegãti titulũ, ꝙ nõ habuit titulũ: sed si cõfiteret, allegatio tituli sibi non pdesset: ideo nõ credo, ꝙ sit pſumptio iuris & de iure, sed iuris tãtũ: ideo posset probari cõtrariũ per alias probationes: iuxta not.in c. bonę memoriæ Magũtini.de elect.& i l actor. C. de proba.& per hoc patet, ꝙ lex, quę requirit tantum tempus, cuius non extet memoria, non erit imposita verbis, quando cõfiteretur aduersarius, vel probaretur titulum nõ precessisse: vel quando aduersarius ignorasset allegãtem titulũ possedisse. Teneas itaq; opi.gl. quæ est cõmunis, & eã semper obseruari in practica vidi: & eãdem practicam vidi obseruari, quãdo quis non soluit decimam per tantum tempus, quòd non extet memoria in contrariũ: sed istud nõ examino, & ad eius probationem inducit possessionẽ, vel quasi, tanti tẽporis, quòd non extet memoria in cõtrariũ. sed in hoc de decima est magis dubiũ: quia tractatur de magno pręiudicio: sed in hoc plus est, quàm in precedenti casu: quia allegatur nõ tẽpus longum, sed tempus quòd nõ extat memoria in contrarium. Sed istud non examino: quia est

est longa materia.de qua vide in c.j. de prescrip.lib.vj.& in c.super quibusdã. §. pterea. de ver.sig.Sit ergo cautus ille,q est vsus aliquo seruitu. iure discõtinuè,vt semper alleget titulũ aliquẽ habilẽ ad cõstituẽdã seruitutẽ sibi,& probet se vsum fuisse illo iure seruitutis per x.annos inter presentes,& xx.inter absentes,sciente aduersario & patiẽte, & obtinebit:& sit etiã cautus in hoc,vt alleget se ti.habere ab aduersario, qui posit seruitutẽ imponere rerũ:nec alleget se titulũ habere à quodã tertio:qa hoc non sufficeret: sciã eñ & patiẽtia nõ dñi, nõ faciet resultare presumptionẽ in facto alieno,sed in facto proprio:sic secũdum Paul. de Cast.in l.seruitu.de serui.q hoc declarat,& bene.Ecõtrà sit cautus etiã aduersarius, vt quęrat pposiționes vel aliter habere cõfessionẽ ab altera parte, scilicet, ꝙ nullũ titulũ habeat ab ipso,vel ab alio, q seruitutẽ imponere potuerit:vel si nõ põt habere cõfessionẽ,qrat pbare cõtrariũ, coarctãdo dictũ titulũ ad certũ locũ,& tẽpus.iuxta no.in l.actor. C. de pba.& in d.c.bonę.de elec. *Vbi habet,quomodo pbet negatiua:qa si allegãs titulũ cõfiteret se nõ habere,vel etiã probaret,illa allegatio ti. sibi nõ pdesset.Et hęc tene menti ppetuo,qa sunt vtilia, & nõ ita bene declarata alibi reperies.Tertius casus,in quo fallit dicta regula,est qñ qs pbaret se habere verũ titulum à tertio.nã tũc seruitus,etiã si haberet causam discõtinuã,acqreret lõgo tẽpore,videlicet x. annis inter psẽtes, & xx.inter absentes,*p tex.in l.fi.in fi.de presc.lon.tẽp.& per l.si ego.§. j.ibi,itẽ rusticorũ.de publi.quod est singulare,secũdũ Paul.de Ca. in d.l. seruitutes.de serui.Debet ergo illa regula intelligi,quãdo qs nõ habebat verũ titulũ à tertio.Et ꝙ dixi verũ titulũ debere pbari,qa nõ sufficeret ipsum tãtũ allegare:vsus enim lõgi tẽporis nõ posset operari duo specialia,scilicet ꝙ faceret psumi titulũ ab extraneo, & vltra hoc,ꝙ sufficiat longũ tẽpus cũ tali titulo allegato,vbi aliàs reqreretur tãtũ,cuius nõ esset memoria in cõtrariũ, p no. in l.j.C.de do.promis.cũ si.qa nõ accidit in titulo allegato à dño aduersario,seu ab illo qui seruitutẽ imponere potuit:qa vsus longi tẽporis etiã hoc casũ inducit vnũ speciale tãtũ.s.probationẽ tituli,qua facta,sufficit,ne aliud tẽpus requirat,quasi possessionis ad prescribendũ, ex qua prescriptione iuris probatus est titulus eius q seruitutẽ imponere posset, & immediatè cõstituere.ar.l.sequit. §. lana.de vsuca. Quartus casus & vltimus est, in quo fallit dicta regula, secũdũ Pau.de Ca.in d.l.serui. in fi.scilicet in seruitutibus personalibus,q̃ debẽtur à re personæ,vt vsusfruct*, vsus,iurisdictio,& sim. quia licet ad eorũ vsum requirat factũ hoĩs,tamẽ nõ dicũtur habere causam discontinuã:qa aĩo posideri possunt,qui cõtinuus est,licet actus hoĩs sint discõtinui:ideo lõgo tẽpore pscribũtur, cũ titulo tñ vero: qa habet similitudinẽ cũ dño, quod lõgo tẽpore nõ prescribit sine titulo.est casus in l.fi. circa fi.C.de prescrip.lon. tẽpo. & l. si ego. §.fi.de publi.& no.in l.iusto. §.nõ mutat.ff.de vsuca. & intellige de titulo habito à nõ dño: nõ autẽ à dño:quia tũc nõ esset opus prescriptiõe:vt l.clauibus.de cõtrah.emp. iuncta

iuncta d.l.sequit. §. lana. de vsucap. sine titulo vero p̄scriberet longissimo tp̄e: vt no.Cy.in l.ij.ī vj.q.C. de
20 serui. *Sed p̄dicta regula ꝓcedit in seruitutibus realibus & p̄dialibus, q̄ à re rei debent:q̄ res dicutur posside ri,qn̄ habēt causam cōtinuā:vt l. qui fundū.ff.quēadm.seru.amit. sed ille habēs causam discōtinuā,nō pōt dici,ꝙ cōtinuè possideat,nec per actū hominis:qa ille nō est nec pōt esse cōtinuus:nec per animū,cū res animū nō habeat: vt dixi suprà in illa q. qn̄ dicat seruitus habere causam discōtinuā:Ista autē nō est ꝓpriè fallētia à dicta regula,q̄ de seruitute habēte causam discōtinuā loquit:quoniā seruitutes personales dicūtur habere causā cōtinuā & ꝑpetuā: vt dixi:& licet videat,ꝙ possit dici fallētia respectu actus hois, qui requirit in seruitute p̄sonali:& tn̄ p̄scribitur lōgo tēpore:qđ non est in seruitute reali,q̄ factū hoīs requirit,& est discōtinua:qa lōgū tēpus nō sufficit:tn̄ dico,ꝙ etiā hoc casu nō est propriè fallētia:qa in ista seruitute personali requirit tit.à nō domino; vt dixi. ꝙ si interuenisset in seruitute reali habēte causā discōtinuā,idē esset:quia etiā lōgo tēpore prçscriberet.vt dixi in tertio casu p̄cedēti,& sic in effectu quātū ad tēpus p̄scribēdi, nō videtur esse differētia inter seruitutē habētē causam discōtinuā,& seruitutē p̄sonalē habētē causā cōtinuā: qa in vtraq; sufficit titulus à non dn̄o cū possessiōe vel quasi lōgi tēporis. Sed vbi nō interuenisset titul. bene esset differētia,qa in seruitute reali regulariter nō p̄scribitur, nisi p tātū tempus, quòd nō extet memoria in cōtrarium.sed in seruitute personali sufficerēt xxx.anni, quod est longissimum tēpus: vt no. Cy.in l. ij. in vj.q.C.de seruitutibus & aqua. & suprà dixi;quæ omnia bene nota.

a Memoria in cōtrari. *An tempus c. an.dicatur tantū tēpus,cuius in cōtrariū memoria nō existit, & an usus tāti tēporis uim habeat concessionis & priuilegij. Alex.v.uo.in cōs.xvj. in ij. col.in uersi.secūdò principaliter.et in cōsi.xxiiij. & ibi,an illud tēpus sufficiat ad præscribēdū merum imperiū.*

b Absentes. *Adde Corneū cōsi. xxxvj. incipi.in hac. Et præsens in ciuitate sua quis præsumitur esse,& nō præsumitur absentia,cōsi l. Et an absens dicatur ille,qui nō est præsens in iudicio, cōsi.lviij.in ij.uol. Et quis dicatur absens,uide Alex.in v. uol.cons.c.in iiij. col.in princip.*

Quot sint necessaria ad inducēdā præscriptionē in seruitutibus habentibus causam cōtinuā uel quasi,an requiratur titulus & bona fides: & an de iure inter ius canonicū & ciuile sit differentia in præscriptionibus & an seruitus possit cōstitui sub cōditiōe,& duplici cōditiōe, uidelicet extincta & inceptiua. CAP. XX.

1 *Seruitutis ad præscriptionem quot necessaria sint.*
2 *Bona fides in præscriptionibus an præsumatur.*
3 *Bona fides in quibus casibus allegari debeat.*
4 *Bona fides an in libertate præscribenda requiratur.*
5 *Præscriptione quomodo sciētia & patientia aduersarij requiratur.*
6 *Seruitutibus in præscribendis an titulus requiratur.*

Præscri

7 *Præſcriptio contra eccleſiam omnino titulum requirit.*

8 *In ſeruitutũ & iuriũ incorporalium præſcriptione ſeptem requiruntur.*

9 *Interruptio naturalis longiſſimi temporis in iuribus incorporalibus præſcriptionem impedit.*

10 *Seruitutes non conſtituuntur, ut aliquid in tuo facias.*

11 *Præſcriptio quãdoq; plus poteſt, quàm pactum.*

12 *Ire per ciuitates, & domos alienas, licitum non eſt.*

13 *Seruitutes reales & prædiales ipſo iure nõ recipiunt certum tempus ex parte ante ad originem impediendam, ſed conditionem.*

14 *In iure corporali quomodo quis tradere teneatur.*

DICTVM eſt ſuprà, ꝙ ſeruitus habẽs cauſam perpetuã, vel cõ
tinuã, vel quaſi, preſcribit lõgo tẽpo
1 re. •Sed quot ſunt neceſſaria ad di
2 ctã pſcriptionẽ ?? Dic plura. Primũ,
ꝙ volẽs preſcribere, fuerit vſus iure
ſeruitutis: ſcilicet eo aio, vt poſsit v-
ti iure ſuo aduerſario inuito, nõ iu
re amicitiæ vel familiaritatis, qa tũc
nunquã pſcriberet. l. ſi. & ibi no. quẽ
admo. ſerui. amitta. & l. q iure fami-
liaritatis. de acquiren. poſ. Et ideo ſi
trãſiuit qs per fundũ tuũ lõgo tẽpo-
re p aliquã viã ibi exiſtentẽ, quã pu
blicã eſſe credebat, & cuilibet lice-
ret p eã tranſire, nõ acquirit ſeruitu
tẽ, etiã ſi tanto tẽpore fuiſſet, cuius
in cõtrariũ memoria nõ exiſtit, nec
acquirit interdictum, de itinere a-
ctuq; priua. in ipſa ſeruitute haben-
da: vt eleganter not. Paul. de Caſt. in
d. l. fin. Qualiter autẽ probet, ꝙ quis
fuerit vſus iure ſuo, ſeu iure ſeruitu
tis, plenè habetur per gl. Bart. & Do
ctor. in l. j. §. ij. de itinere actuq; pri
ua. & per Inno. & Doct. in c. bonę. el
ij. de poſtul. pręla. & de cauſa poſ. &
proprie. c. cũ eccle. in ver. affuiſſe. &
per Barto. & Doc. in dicta l. qui iure
familiaritatis. & per Flo. & Doc. in
l. ſerui. de ſerui. &c. Secũdũ quod re
quiritur bona fides, qa credebat ſibi
ſeruitutẽ cõpetere. vt no. gl. in d. l. ſi.
& ĩ l. ij C. de ſerui. quod verũ, ſi vult
pręſcribere lõgo tẽpore. ſecus ſi lõ-
giſsimo, puta xxx. vel xl. annorũ. qa
de iure Digeſtorũ, & C. etiã ſine bo
na fide poterat pſcribi, ſicut domi-
niũ: per l. ſicut. de pſcrip. xxx. anno-
rũ & no. Cy. ſecũdũ Pe. in l. ij. in vj.
q. C. de ſeruitu. hodie vero de iure
canonico nullo modo põt: vt in c. ſi.
extrà, de pręſcr. & in c. poſſeſſor ma
læfid. lib. vj. Sed aduertẽdũ, quia vbi
cõſtat verè de mala fide, procedunt
pdicta. Sed vbi eſſet præſumpta ma
la fides tãtũ, tũc poſt xx. annos talis
pſumptio malæ fidei nõ põt allega-
ri. caſus eſt not. & ibi hoc not. Bar. q
ita dicit intelligi in l. fin. in ſi. C. vn-
de vi, & idẽ no. An. de But. in c. ſępe.
in v. col. verſicu. itẽ hoc verũ. extrà,
2 de reſtitu. ſpolia. •Nunquid autẽ in
dubio bona fides præſumatur. videtur
ꝙ ſic, per l. pe. C. de euic. & per l. ſi
fundũ. C. de rei ven. Dicas in hoc, ꝙ
ſi qs poſſedit cũ titulo regulariter,
præſumitur bona fides, niſi probare
tur cõtrarium: quod fallit, qñ titulus
eſſet improbatus à lege: qa tũc ſemp
præſumitur mala fides. tex. eſt no. in
l. quẽadmod. ver. malę fidei. C. de a-
gri. & cenſi. & ibi hoc not. Bart. quẽ
omnino vide. Itẽ fallit, qñ fuiſſet ei
denuntiatũ ne emeret: vt d. l. ſi fun-
dũ. C. de rei ven. Itẽ fallit, ſi corã ali-
quibus dixiſſet, ſe ſciuiſſe rẽ eſſe a-

lienam

lien. Itē si de hoc erat fama in vicinia, & ipse erat vicinus: vt not. Bart. in l. Celsus. in penult. colū. de vsuca. Itē si procurauit habere titulū. vt notat singulariter Bald. secundū Odofre. in l. quoties. C. de rei vendic. sed si quis possideat, vel quasi, sine titulo, tūc regulariter præsumitur mala fides: vt no. in l. fi. C. vnde vi. Itē si qs sciebat fundū alienū esse, nec habebat aliquē titulū cōcessionis seruitutis, præsumitur mala fides: quia sciebat vel scire debebat, nō posse vti illo fundo sine licentia domini: requiritur ergo, q credat se habere seruitutē, quia vtitur, licet reuera nō habeat, sed errauit in facto, qa forte audiuerat à patre suo hoc dici, vel erat publica vox i vicinia. nā hoc tribueret iustā causam credendi, & sic bonā fidē: vt no. Bal. in d. l. Celsus. in ij. colum. & in l. j. §. hoc interdicto. in iij. col. de iti. act. prima. & Bald. in d. l. iudicia. ver. ergo quæro. C. de rei vē
3 di. ᵇ Aduerte tamen, quia licet aliquā
b bona fides ᵇ præsumatur: tñ in casibus, in quibus requirit, non sufficit, quòd præsumatur, sed ipsa debet deduci & allegari. vt est casus singu. in l. si adulteriū cū incestu. §. idē Pollioni. de adulte. secundū Ange. in l. eū qui. §. fi. de public. & vide ad hoc Bart. in l. cū quidā. in vlti. colum. in princip. si cer. pe. vbi dicit, q super nō allegatis non cadit præsumptio. & idē no. Bal. in l. si certis annis. in v. colū. C. de pac. quod bene no. in practica, qa vidi multos errare hoc non perpendentes. Et quod dixi de bona fide, intellige, q requiritur in seruitute præscribēda.
4 ᵃ Sed nunquid in libertate præscribenda requirat bona fides? vide per gloss. ordi. in l. fin. quēadmo. serui. amit. & ibi per Doctor. & dic, q in præscribenda libertate personali requirit bona fides. l. j. C. de prescrip. lon. tempor. q pro libertate comp. Sed in præscribēda libertate distingue. Aut loquimur de libertate rei vrbanæ, & requirit bona fides. l. hæc autē iura. de seruitu. vrba. pdio. Aut rei rusticæ, & non requiritur bona fides. l. pe. C. de serui. Et ratio diuersitatis est, qa in præscribenda libertate requirit factū, & vsus præscribētis: & ideo nō mirū, si eius bona fides requirit. sed in realibus nō requiritur aliquod factū hominis pscribentis, sed sola negligentia ex parte admittētis. ideo nō cōsiderat in admittendo bona fides aduersarij: vt no. in d. l. fi. & in d. l. ij. C. de serui. & dicam infrà plenius, in x. & vltima quæst. princip. Tertium quod requiritur in ista præscriptione, est quòd quis fuerit vsus longo tēpore, videlicet x. annis inter præsentes, & xx. inter absentes: vt nota. in l. seruitutes. ff. de serui. & in l. ij. C. eo. tit. & suprà dixi, quòd est verum in prædio priuati: sed in prædio ecclesiæ requiritur tempus xl. anno. sicut in præscriptione dominij rerum ecclesiæ. vt voluit Inno. in c. diligenti. de præscript. & per Doc. canonistas in c. peruenit. de cēsibus. & sequitur Paul. de Cast. in d. l. serui. circa quod adde quod dicam infrà, versi. sed cōtra hoc opponitur. Quartum quod requiritur, est quòd vsus fuerit sciēte aduersario. l. ij. C. de ser. & ibi per gl. & Docto. & etiā eo patiēte. l. quoties. la ij. de seruitu. & in ista scientia & patientia consistit quasi possessio iurium incorporaliū. Quod limita principaliter duobus modis.

Primò

5 *Primò scilicet, vt sciētia & patientia aduersarij requiratur, volēdo pręscribere lōgo tēpore: sed si longissimo, scilicet xxx. vel xl. annis, secus. nā tunc nō requiritur scientia, nec patientia aduersarij. sicut enim operatur titulus, vt possim pręscribere 6 aduersario ignorāte vel nō patiēte: ita etiā operatur longissimū tēpus, qn̄ titulus nō interuenit: vt singulariter dicit Paul. de Castr. in l. ij. C. de serui. Secūdò fallit, quādo pręscribens haberet titulū à quodā tertio, qui tanquā dominus illius fundi cō cessisset ei seruitutē illius fundi, cū nō posset, tūc pręscribitur etiā ignorante vero domino, sicut pręscriberet dominus ipsius rei. l. fi. C. de pręscript. long. tēpo. & hoc voluit expressè Pet. vt refert Cyn. in l. ij. C. de seruitu. dū loquitur in seruitute formata, qua qs habet titulū. & hoc etiā sequtur Paul. de Cast. in d. l. ij. & in d. l. seruitutes. q̄ dicit, ꝙ de hoc est tex. in l. si ego. §. j. de publi. in alternatiua, quę ponit̄ ibi, dū dicit, ꝙ per traditionē cōsistit, vel per patiētiā. Nā per traditionē dicitur constituta, qn̄ habet titulū à tertio, & nō videt̄ requiri patiētia domini. & dū subdit, Per patientiā, loqtur qn̄ nō habebat titulū, quo casu bene requiritur. & ista est singularis limitatio ad illud quod cōmuniter dici solet, ꝙ in iuribus incorporalibus non est dare quasi possessionē, nisi p sciētiā & patientiā domini, quod cōtingere pōt in multis, vt in pascuis, & aqductib⁹, & iurisdictionibus, & iure piscandi, de qbus quotidie oriuntur lites in partibus istis. & pauci sunt q hoc aduertant, quia cōmuniter dicitur, ꝙ quis nō posset in his pręscribere, nisi cum sciētia & patiētia aduersarij, & hoc debet probare. Sed tu aduerte an habeat titulū, vel non: quia si habet titulū, nō est opus probare scientiā, vel patientiā, secundū Paul. de Cast. in d. l. seruitutes. de seruitu. qd singulariter tene menti. *Sed nunquid requiratur tit. in istis seruitutibus pręscribēdis. Dicas breuiter, ꝙ non: vt est casus in l. si qs diuturno. & ibi gl. & Doct. si serui. ve. & no. per gl. in d. l. seruitutes. & in d. l. ij. C. de seruit. & ibi per oēs Doct. & not. gl. in l. j. §. fi. in versi. quādiu. de aqua plu. & per Bart. ī l. fi. queād. ser. amit. & idē not. expressè Inn. in c. si diligēti. de pręscript. & istud teneas, licet aliqui dixerint, ꝙ requiratur saltē allegatio tituli. & not. bene. Istud tn̄ fallit in vsufruc. & in prędijs ecclesię, vt statim dicā. & intellige de titulo nō solū habito à domino prędij seruientis, nā de illo dubium nō est, ꝙ requiritur ad pręscribēdum: qa si à vero domino titulus haberetur, statim seruitus acquisita esset, & nō esset necessaria pręscriptio. l. sequitur. §. lana. de vsucap. sed intelligo etiā de titulo habito à quodā tertio: puta quia Titius tanquā dominus prędij tui, cū nō esset, concessit mihi seruitutē in eo: & ego credens ipsum dominū esse, fortè quia possidebat, fui vsus seruitute longo tēpore, te sciēte, & patiente, ratiōe illius cōcessionis. nam etiā talis titulus nō requiritur ad pręscribendum talem seruitutem realem. Et ratio, quia in seruitutibus & iuribus incorporalibus tit. non requiritur, sed in corporalibus sic, vt est iste: quia istę seruitutes reales quæruntur rei, quæ sibi non potest de titulo prouidere: sed alia

alia iura corporalia quærunt perso-
næ.q sibi de titulo ꝓuidere potuit.
& ista fuit ratio Pe. Itē est & alia rō, 7
quia in corporalibus agitur de maio
ri præiudicio, scilicet de acquisitio-
ne dominij, quàm in incorporalib⁹:
quia tunc sola res afficitur, & eius tā
tū conditio grauat. & hæc fuit ratio
Dy. in c. ij. de reg. iu. lib. vj, quā sequi
tur Cy. in l. ij. in v. q. C. de serui. & vi
detur mihi verior. & ideo in præscri
benda seruitute vsusfructus, requiri
tur titulus, cū vsusfructus sit pars do
minij. l. iiij. de vsufruc. & p cōsequēs
in eo præscribendo tractetur de ma
gno præiudicio ad similitudinē præ
scriptiōis rerū icorporaliū. Sed cō-
tra hæc oppo. & imò videtur, quòd
in præscribēda seruitute verus titu.
requiratur. nā ille qui seruitutē præ
scribit, habet contra se dispositionē
iuris cōmunis: quoniā omne præsu
mitur liberū, nisi ꝓbetur habere ser
uitutē. l. altius. C. de ser. ergo videt,
quòd nō solū allegatio, sed etiā titu
li ꝓbatio sit necessaria, per c. j. de p̄-
scrip. lib. vj. Innocē. in c. diligenti. de
præscrip. soluit hoc contrariū: quòd
non dicitur contra se habere ius cō
mune qui præscribit seruitutē: quia
ius nō prohibet quē habere seruitu
tem in prædio alieno: sed tunc dici-
tur habere ius cōmune cōtra se. puta
vnus episcopus exercet iurisdictio-
nē in diœcesi alterius episcopi. dicit
Pau. de Cast. in d. l. seruitutes. quòd
nō compræhēdit, quid sit hoc dice-
re; quia verū est, quòd in prędio alie
no nō prohibetur habere seruitutē
volēte & cōsentiente dn̄o, sed eo no
lente sic. & eodē modo vnus epi-
scopus volente alio episcopo. vnde
dicit ipse, quòd c. j. de præscriptio.
in vj. loquit de pręscriptionibus cur
rentibus contra ecclesiā, vel res ec-
clesiæ: secus cōtra priuatū. *Et ideo
ipse cōcludit, quòd qui vult præscri
bere seruitutē in prædio ecclesię, cū
habeat cōtra se ius cōe, necesse est
vt habeat titulū saltē à nō domino:
vel etiā à domino titulum vtilē: iu-
xta ea quæ habent in c. de quarta. de
præscriptio. quia si esset vtilis, non
esset necessaria præscriptio. l. sequi-
tur. §. lana. de vsucapio. quod no. ꝓ
limitatione l. si quis diuturno. si ser
ui. vendi. Potest etiā dici, quòd Inn.
bene soluit, quia volēs seruitutē prę
scribere, nō habet ius cōmune con-
tra se, q̄a est præter ius cōmune: &
tunc diceretur cōtra ius commune,
q̄n expresiè ꝓhiberet pręscriptionē,
vt no. in d. c. j. de pręscri. in vj. Quin
tū quod requiritur ad præscribēdū
seruitutē, quando est negatiua, vt ser
uitus altius nō tollendi, scilicet pro-
hibitio vsus: vt no. gl. in l. qui lumini
bus. de serui. vrb. prædio. & in l. j. C.
de serui. & gl. iij. in c. abbate. de ver.
sig. & Dy. in l. si prius. de no. ope. nū
tia. Et ideo in istis seruitutibus, quæ
consistunt in prohibendo, vt est ser
uitus altius nō tollēdi, nō acquiritur
quasi possessio, nisi per ꝓhibitionē
ex parte prætendētis seruitutē, & pa
tiētiā aduersarij. Sed in his, quę fiūt
in faciēdo, vt aquæductus, & simil.
nō requiritur prohibitio, sed vsus &
patientia aduersarij, quia in his cōsi-
stit quasi possesio. & in prędictis ne
gatiuis seruitutibus sufficit vnus tā-
tùm actus prohibitionis ad hoc, vt
queratur ista quasi possessio, puta ne
altius tollas, vel per fundū vadas, vt
sentit gl. in l. j. C. de serui. Sed in af-
firmatiuis, vt eundi per fundum, vel

d aquam

aquam ducendi. Dic quòd si sunt tales, in quibus possit esse vsus p modũ facultatis, & familiaritatis, vt itineris, quia pmissum est ire p fundũ tuũ donec ꝓhibueris. vt l. dius. de serui. vrb. præd. & tũc requirit, quòd iuerit saltem xxx. diebus, ad hoc vt constituatur in quasi possessione: vt l. j. §. j. & ibi p Bar. de itinere actuq; priua. Sed si non pôt in eis esse vsus ratione familiaritatis, puta ducere aquam per fundũ tuũ: in ista quasi possessione quærẽda, etiam vnicus actus sufficit: vt in l. j. §. quod autẽ. de aqua quoti. & æsti. & ita tenẽt Pe. & Cy. in d. l. ij. in vj. q. C. de seruitu. & Bart. in l. j. eo. ti. & Bal. in d. l. ij. & Flo. in l. seruitutes. ff. de ser. quod bene no. Sextum quod requiritur, est d tempus, scilicet longũ, quãdo seruitus habet causam cõtinuã, vel quasi. sed si habet causam discontinuã regulariter requiritur tantũ tempus, cuius nõ extet memoria in contrariũ, de quo dic vt pleni⁹ dixi in princi. huius viij. q. princ. Septimũ & vltimũ requiritur, vt præscribẽs sit dominus fundi, cui seruitus est acquirẽda, cõpleta præscriptione. aliàs, si esset simplex possessor, sic vt nõ posset ei fundũ acquirere per pactũ: vt dixi suprà in iiij. q. prin. ita per pscriptionẽ, sic vt nec posset seruitutẽ imponere, etiã si partẽ dominij in fundo haberet: vt l. ꝑ parte. de seruit. licet aliquando plus possit præscriptio, quàm pactũ. vt gl. no. in l. j. fam. ercis. & in l. sed si inter me. de seruit. vrba. prædio. & in prædictis iuribus not.

8 *Ex prędictis autem collige secũdũ Flo. in d. l. seruitu. septẽ specialia in ista præscriptione seruitutum & iuriũ incorporalium. Primũ est, quòd nõ requirit vera possessio, sed quasi, quia iura incorporalia nõ possunt possideri: vt l. seruus. §. incorporales. de acq. re. do. Secũdũ, quòd ꝓcedit contra possidentẽ: vt habetur Institu. de actio. §. æque. quod nõ est in rebus corporalibus, vt ibi. & l. ij. C. de præscri. xx. anno. not. per gl. in l. j. in fi. C. de seruis fugi. & ibi p Docto. Tertiũ, quia nõ requiritur tit. l. si quis diuturno. ff. si ser. vend. & suprà dixi. ergo sufficit etiã nõ solennis: vt habet in l. post mortẽ. de adoptio. facit ad hoc glo. notab. in l. vinũ. in gl. magna, in fi. si cer. pe. Quartum, quia requiritur scientia eius cõtra quem præscribitur. l. ij. C. de seruitu. Quintũ, quia requiritur etiã aduersarij patientia d. l. quoties. la ij. de serui. Sextũ, quia aliquãdo requiritur prohibitio pro adipiscẽda quasi possessione: eò qa non cadit aliqs actus alius corporalis pro ea adipiscẽda, qui sit cõformis iuri quærẽdo, nisi prohibitio, vt dixi suprà in vers. Quintũ, quòd requiritur ad pscribẽdũ seruitutẽ. Septimũ, qa pscriptio longi temporis in istis incorporalibus interrumpetur per solam missionem executoris: licet secus sit in corporalibus: vt C. de rei vendica. l. moræ litis. & hoc voluit singula. gloss. sub dubio tamen, fortè, in l. ij. in glo. iij. in fin. C. de seruitu. Sed Barto. limitat hæc procedere, quando præscribens non habet titulum: quia tunc solũ ex negligentia nõ potẽtis causatur: ideo insurgente vigilantia impeditur. C. de pręscripti. xxx. annorũ. l. sicut. sed si haberet titulũ, nõ sufficeret sola missio executoris, qa illa non causat ex sola negligentia, vt habetur in d. l. sicut.

cut.& hoc pcedit de iure ciuili,sed de iure cano.secus:quia oīs præscriptio de iure canoni.impeditur per solam missionem executoris.ratio, quia superueniens mala fides,etiam sine aliquo iudicio præscriptionem impedit.c.fin.& ibi nota.de præscriptio.c.possessor malæfidei.de regulis iu.libro vj.& hoc tenet Bal.in l. ij.C.de seruitu.in versicu.vlterius quæritur, nunquid prescriptio.quē sequitur Angelus de Areti.Institution.de actio.§.æquè.teneo quòd illud seruandū esset in foro ciuili.iuxta nota.in d.c.fina.

9 *Naturalis autem interruptio impedit præscriptionem etiam longissimi temporis in istis incorporalibus.lege,seruitutes.& lege ij.C.eodem titulo.Et hoc facit contra eum,qui vult præscribere molendini clusam, quam cursus aquarum semper interrumpit, vt non videatur præscribere, quia perditur possessio:quod est verū,si destruatur.in totū,vel pro maiori parte:aliàs secus.arg.l.domū.de contrahen.emptio.& hoc tenent Bald.& Ang.in d.l.seruitu.quod notandum est.Et per hæc expeditus est vnus modus acquirendi seruitutem per præscriptionem:ac etiam perfectè expedita est materia præscriptionis in acquisitiōe seruitutū.De prescriptione autem in seruitute amittenda dicam in x.& vlti.q.Item constituūtur etiam oēs seruitutes non p traditionem verā,quia incorporalia non recipiunt traditionem.de acqui.re.do.l.seruus.§.incorporales. sed quasi traditionem,quæ fit p sciētiam & patientiā domini, ipso me ducente in possessionē.vnde etiam cauet,quòd me non impediat vtentem.ff.de ser.vrba.prædio.l.j.§.fin. de actio.emp.l.ratio.§.si inter.& de seruitu.l.quoties.la ij.de ista cautione habetr in l.harū.& l.egi.si ser.vē.

10 *Item constituuntur seruitutes, vt patiaris me vti seruitute per prædiū tuum:nō aūt constituuntur,vt tu aliquid non facias in tuo:puta ne eas p fundū tuum,néue ibi cōsistatur,neq; eo fruaris.secus si concederes mihi ius tibi nō esse in fundo tuo aquam quærere minuēdæ aquę meę gratia: vt l.quoties.la j.de serui.in prin.nec etiā constituuntur,vt tu aliquid facias ī tuo:puta viridaria tollas,amplioré prospectū prestes,vel in tuo pingas,vt d.l.quoties.la j.§.j.eo fal uo,quod in seruitute oneris ferēdi dicitur,vt is debeat sustinere parietem vel colūnā,qui debet seruitutē oneris ferendi in pariete vel colūna sua:vt l.eū debere columnā.de ser. vrba.predi.& l.sicuti.§.j.& §.distāt. si serui.vēdi.& dixi suprà in j.q.prin. in prima natura seruitutū.Itē seruitutes cōstituuntur in fundo simpliciter:quo casu totus fundus seruitute afficit,vt per quālibet eius partē ire, agere liceat.l.si cui.de seruit.& l.si mihi cōcesseris.cum l.seq.l.si via.de ser.vrb.prę.nisi dño prędij certus locus seruitutis designet:vt l.nā seru*. §.sed si tot*fundus.quéad.ser.amit. de quo dic,vt dicā in ij.q.prin.Item oēs seruitutes constitui possunt ad partem prædij diuisam:vt l.ad certā. de ser.& no.l.p parte.nō aūt ad partē indiuisam:vt est tex.cū gl.in d.l.p parte.& l.vt pomū.§.j.eo.tit.& l.iij. in prin.de ser.le.& l.si quis partem. cōia predio.Cōstituta aūt seruitute meo prędio,si nácifcor eius dominiū p parte indiuisa,p ea parte ser-

uitus extinguit,& pro alia remanet. d.l.vt pomũ.§.j.finauté nõ esset cõstituta in toto prędio,sed tãtũ promissa, extingueret seruitus in totũ, me adepto dominiũ prędij.d.l.pro parte.nã multa impediunt facienda, quæ nõ dissoluuntur iã facta.l.patre furioso.de his qui sunt sui vel alie.iuri.& no.per gl.in d.l.p parte.Itẽ nõ põt cõstitui pars seruitutis,vt quis teneatur ad partẽ eius:quia oẽs seruitutes indiuiduæ sunt,pter seruitutẽ vsusfruct.vt dixi in iij.princ.diuisione seruitutũ.& si promissor,vel stipulator serui decessit,quilibet hęres tenetur insolidum,& quilibet hęres stipulatoris agit insolidũ:vt d.l.pro parte.& l.viç.de serui.& fami.ercis. l.heredes.§. an ea.& l.ij.de verbo. obli.l.j.§.vsusfructus.ad l.Fal. Item licet vnus ex socijs non possit per pactũ acquirere seruitutem fundo communi:vt l.si vnus ex socijs.de seruit.rusti.prędio.tamẽ per tẽpus seu tẽporis lapsu,hoc est pręscriptione, acquirere potest.tex.est cũ gl.not.in l.sed si inter me.de seruit.vrb.prędi. & ibi per Doct.& ibi hoc ętiã tenet
11 do.Pau.de Cast.in d.l.ex parte.* Ex quo no.quòd aliquãdo plus potest pręscriptio,quàm pactũ,idẽ no.glo. in l.j.fami.ercis.Itẽ põt constitui seruitus certo modo:vt cum certo genere vehiculi non agat,veluti cum equo dũtaxat.vel vt certũ põdus vehat,vel vt res illę traducãtur,aut carbo portetur: vt est text.in l.modus, de seruitu Itẽ potest cõstitui seruitus,vt vsus seruitutis temporibus secerni possit:puta vt quis post horã tertiã vsq; in horam decimam eo iure vtatur,vel alternis diebus vtatur. vt est tex.in l.via.§.j.de serui.& in d. l.modus.§.fi. eo.ti.& hoc seruat in multis locis in aquæductu.Itẽ seruitus potest imponi & restringi ad certũ tempus:puta vt liceat ire de die tãtùm, & non de nocte , maximè in vrbanis prędijs: tex.est cum gl.in l.
12 iter.cõmunia prędio. *Ex quo not. ibi Paul.de Castr.quòd non est licitũ ire per ciuitatẽ,nec per domos alienas.Itẽ cõstitui põt seruitus etiam de ædificio futuro:vt l.si seruitus.§. futuro.de serui.vr.pręd.& l.Labeo.e. ti.Itẽ constitui potest,vt aquã quęrere,& inuentam ducere liceat.vt d.l. Labeo.& dixi s.in illa quæst.in quibus rebus potest seruitus cõstitui.& omnia quæ ibi dicũtur,possunt hic addi.Item seruitus nauigandi potest per lacũ perpetuò constitui:vt l.via cõstitui.§.si lacus.de ser.vrb.præd. Itẽ via,iter,actus,haustus aquę,ferè ijsdẽ modis cõstituitur,quibus vsusfructus cõstitui potest.vt est text.in d.l.via.in pri.de serui.Item seruitus ipso iure neque ex tẽpore,neque ad tempus,neque ad certã cõditionẽ, verbi gratia,quandiu volã,cõstitui potest.Sed si hoc modo cõstituitur, obstabit facti vel doli exceptio contra promißionẽ seruitutẽ vẽdicãti: vt est tex.in l.iiij.quæ incipit,seruitutes.de seru.& ibi plenè p gl.Bar.& Doc.Et pone exemplũ ex tẽpore,scilicet,vt incipiat post pascha:ad tempus,vt incipiat nunc,& duret vsque ad pascha:sub cõditione, intellige extinctiua,scilicet, vt constituo tibi seruitutẽ,quæ extinguatur si nauis ex Asia veniret.nõ aut intelligas de cõditione incœptiua,videlicet,cõnstituo tibi seruitutẽ in tali fundo,si nauis ex Asia veniret:quia sub conditione bene potest constitui seruitus,

tus,ficut & dominiũ poteſt ſic trans ferri,& poſſeſsio:vt de acqui.poſ.l.ſi quis abſenti. §.ſi quis.& no.gl.in d. l.iiij.in verbo,ſub cõditione.quę gl. faciens differentiã inter conditionẽ extinctiuã & incœptiuã,nõ eſt alibi, ſecũdũ Raph.in l.reſpiciendũ.ſi cer. pe.& Flo.in d.l.iiij.& cõmuniter te
13 netur.*Et ex his no.quòd ſeruitutes reales & prędiales ipſo iure non recipiunt certũ tẽpus ex parte ante ad impediendum originem,ſed condi tionem ſic:ſicut videmus in obliga-
e tione,quæ cõſtitui nõ põt ex certo tempore.l.obligationum ferè. §. placet.ff.de actio.& obli.ſed ſub cõditione ſic:vt l.cedere diẽ.de verbo. ſignific.Ex parte verò poſt,id eſt,ad ipſam obligationem ſeruitutis faciẽdam,non recipiunt cõditionem,nec diem,quantũ ad ſubſtãtiã ipſo iure: ſed obſtat exceptio:quia tẽpus non eſt modus tollendæ,&c.quia poſtquam incœpit ſemel cõpetere, durat perpetuò:ſed adueniente die vel conditione,obſtabit exceptio: vt d. §.placet.& habetur in l.nemo põt. de lega.j.Et hoc eſt quod dicere voluit tex.in l.iiij.de ſerui.& in iſtis appoſitio tpis contra naturã actus nõ vitiat nec vitiat̃,ſed operat̃ in eo ꝙ operari põt,ſi circa ipſum,& nõ cõtra ſubſtãtiã:vt d.l.iiij.& l.eũ qui ita. §.qui ita.de verb.obli.& habetur in d.l.nemo poteſt.Et de intellectu & materia in d.l.iiij.vide ibi plenius ꝑ Bar.& ꝑ oẽs Doc.& pleniꝰ ꝑ Roſre. in ſuis libellis iuris ciuilis,in actione confeſſoria,verſic.item quæritur ꝙ̃ dicitur.& vide quod dixi ſuprà in vj.q.prin.Et adde,quòd licet ſeruitus cõſtitui poſsit ex parte ante,ſub conditiõe ad impediẽdũ originẽ: videlicet,promitto tibi ſeruitutẽ in tali fundo,ſi nauis ex Aſia veniret: tamẽ ſi ante euentũ conditionis tradidi,vel quaſi,per patientiã trãſit in ius ſeruitutis.ff.de ſolu.l.ſub cõditione.de iure do.l.niſi.ſecũdũ gloſſ. no.in d.l.iiij.in verſi.ſub conditione.circa princi.ibi,ſi ante condi.tradidi.quæ glo.nõ eſt alibi,ſecũdùm
14 Ange.& ibi Docto. *Ex quo no.ſingulariter,quòd ſicut in re corporali qui tenetur dare ſub conditione,ſi interim tradat corporaliter,trãsfert ſtatim dominiũ l.dotis fructus.in fi. de iure do.ita in iure corporali,ſi qs promiſit vni dare ſub cõditione,ſi interim patiatur illũ vti,quod ꝑ traditione habetur.l.quoties.la ij.de ſerui.cenſetur illud ius proprietatẽ transferre,per glo.illam notabilem, quam teneo:licet Angelus ibi dicat, quòd non credit illam verùm dicere.

a Pręſcrip. *Adde Alex.cõſi.xxxiiij.in ij.col.in prin.in iij.no.Et multa in materia præſcriptionis habes in ii.uol.cõſi.clxxxviij & in iiij.uol cõſi.xcix.in j.& ij.col.& an ius canonicum in materia præſcriptionis deroget iuri ciuili, uide Cor.cõſi.xvj in ij uolu.*

b Bonafid. *Quomodo & quãdo in præſcriptione requiratur bona fides:& quid de iure ciui.& cano uide Alex. cõſi.xcix.in j.col.in iiij.no.& an ex ti. præſumatur bona fides,in cõſi.lxxxix. in v.uol.Et bona fides nõ præſumitur in eo,qui contra iura mercatur.uide Cor.conſi.cxxj.in ij uolum.*

c Titulum. *An titulus inualidus trãsferat dominiũ.uide Corneũ cõſi. xcviij.in j.uol.Et Ale.in v.uolu.in conſi. lxxxix.& ibi,quòd cõtra habẽtẽ titulũ uerum uniuerſalem, datur petitio ha*

reditatis.

d Patiētia. *Adde Ale cōs.j i v no.et ibi, an tolerās unū possidere, ita ut illa pa tiētia egrediatur terminos tolerātiæ.*

e Obligat. *Obligatio & actio an sit nata ante diē, uel quomodo, uide Alexan.cōs.ij in iiij. uol in iiij uol. Et qui obligatur in foro animæ ratione naturalis obligationis, uide Cor.cōsi.cclvj. in iiij.uolu.*

Quando seruitus acquiratur.

CAP. XXI.

1 *Promissione an seruitus acquiratur.*

2 *Dominium rei corporalis, & quasi dominium rei incorporalis ipso iure eodē modo transeunt.*

DIXI quō & qualiter seruit⁹ acquirat. Sed qñ acqrit? ¶ Dic q. 1
per promissionē tantū nō acquirit ser-
uitus: nisi realiter cōstituat: quia talis
sola promissio nō cōstituit ius in re, 2
hoc est, in seruitute, sed ius ad rem:
vt l.si partē.in prin.ff.quēad.serui.a-
mit.not.in l.& in prouinciali.C.de
ser.& dixi s.in illa q.quomodo co-
gnoscat, an seruitutes sint reales, &
prędiales.& no.ex illa l.si partem.in
pri.quòd seruitus aquæductus nō in
cipit, antequā fiat riuus p quē du-
catur.& idē in qualibet alia seruitu-
te, ad cuius vsum requirat, quòd ali-
quod opus fiat in re seruiēte, puta ti
gni immittēdi. quia requirit quòd
fiat foramē: & antequā fiat seruitus,
nō pōt dici, quòd sit constituta per
aliquem contractū solū: sed cōpetit
actio personalis, vt cōstituat, quæ a-
ctio de sui natura nō tollit, nisi spa-
tio lōgissimi tēporis: vt l.sicut.C.de
præscrip.xxx.anno. Sed postquā fa-
ctū est opus, incœpta est seruitus, q
tolli pōt spatio lōgi tēporis: secūdū
ea quæ dixi in præcedēti q.princip.
& si quis inducit me in fundū suum
animo cōstituēdi mihi seruitutē, li-
cet statim dicatur cōstituta seruitus:
vt l.iij.§.dare.ff.de vsufru.hoc tamē
est verū, quādo nō est opus aliquid
fieri ad vsum seruitutis, puta itine-
ris, vel viæ, vel altius nō tollēdi, vel
haustus aquæ, vbi nō pōt opus face-
re. secus quādo est aliquid necesse
fieri, sine quo quis vti nō possit: qd
perpetuò tene mēti. Sed si legata est
seruitus realis & prædialis, dic quòd
dies seruitutis cedit à morte testato-
ris, etiā legatario ignorāte: licet pro
se nō transmittatur, sed cum prædio
trāseat: vnde nō est propriè trāsmis-
sio, sed inhærentia quędā. casus est
in l.si partem.§.j.quemad. serui. a-
mit.& ibi hoc no.Doct.& Bald.in l.
vnica.§.in nouissimo.de cad.tol si-
ue §.libertatibus. ¶ Quod intelli-
ge verum, quādo fuit legata expres-
sè: quia sicut transit dominiū rei cor-
poralis expressè legatū ipso iure.l.à
Titio.ff.de fur.ita & istud quasi do-
miniū iuris incorporalis.nā & in il-
lo est reperire dominiū impropriè:
vt no.in l.qui vsumfr.in fi.in ver.do
miniū.si vsusfr.pet.& per gl.& Doc.
in l generaliter.§.nihil coe.de acq.
pos.sed si fuisset legata seruitus taci-
te, secus: quia per legatum tacitū nō
transit ius seruitutis, sicut nec etiam
ipso iure domin: ut l.seruum filij.§.j.
de leg.j.& habet per gl.& Doc.in l.
emptor.§.fi.de rei vē.& per Bart.&
oēs Doc.in l.j.de le.j.Ita etiā tenent
Bar.& Doct.in l.binas ædes.de ser.
vrb.præ.& Flo.in l.testatrix.in prin.
si ser.ven. An aūt rei legatæ, vel vēdi
tæ, vel diuisæ seruitus debeatur, vi-
de plenius per Bar.in l.j.de ser.lega.
& per Bart.& oēs Docto.in l.binas
ædes.

ædes.& per Pau.de Cast.in l.in tra-
dendis.§.interpositis.in fi.cõmunia
prædio & vide in l.si quis ædes.in
princi.de serui.vrba.prædio.& per
tex.& gl.in ver.restituatur.in l.ij.§.
fi.de hered.vel act.ven.& vide text.
no.in d.l.testatrix.

Quomodo,& qualiter,& quando,& per quem seruitus retineatur. CAP. XXII.

1 *Seruitus an pro parte acquiri,uel retineri possit.*
2 *Seruitutem fundo cõmuni an unus ex socijs acquirere,uel retinere possit.*
3 *Ciuitas,uel castellũ,quod habet merũ imperium,si occupetur à tyranno,ipse retinet suam quasi possessionem imperij,seu iurisdictionem.*
4 *Aqua per se ipsã fluẽs,an præscriptionẽ, uel cõsuetudinem inducere ualeat.*

NVNC dicam quõ,& qualiter,
& quando,& per quẽ seruitus
1 retineatur. *Et quia breuiter,quòd
seruitus pro parte acquiri non po-
test:vt l.pro parte.de serui.tamẽ pro
parte retineri potest:vnde prædium
tuũ,si mihi seruiat,siue ego partis
prædij tui domin⁹ esse cœpero,siue
tu mei,ꝑ parte seruit⁹ retineri põt:
l.vt pomũ.§.j.de ser.& l.si qs ædes.
2 §.si partẽ.de serui.vrb.prę. *Itẽ vn⁹;
licet ex socijs,seruitutẽ fundo com-
muni acquirere nõ posit.l.si vnus
ex socijs.de ser.vrba.prędi.tamẽ per
vnũ potest seruitus retineri.l.aquã.
§.si plurium.quemad.serui.amit.Item
seruitus retinetur nobis per sociũ,vt
fructuariũ,& bonæfidei possessorẽ.
text.est in l.v.qui incipit,seruitus.
quẽad.serui.ami. Itẽ quòd per fru-
ctuarium retineat nobis seruitus,li-
cet nõ acquiratur,vide tex.& ibi om
nino Bar.in l.iij.§.vt viderẽ.de iti.

actuq; priua.Itẽ vsu retinetur serui-
tus.cũ ipse cui debet,vtitur,quiue in
possesiõe eius nomine est,aut mer
cenarius,aut hospes,aut amicus,aut
medicus,quiue ad visitandũ domi-
num venit:aut fructuarius,licet suo
nomine:denique qcũq; debita via
vsus fuerit,siue ad fundum nostrum
facit, vel ex fundo:licet malæfidei
possessor sit,retinetur seruitus.text.
est in l.vsu.cũ tribus l.seq.vsq; ad l.
fi.quẽad.ser.amit.Et quòd etiã per
malæfidei possessorẽ seruitus reti-
neatur,est etiam tex.in l.qui fundũ.
eo.ti per quẽ dicit ibi Bar.& Doct.
3 *quòd si ciuitas vel castellũ,qđ ha-
bet merũ imperiũ,occupet à tyran-
no,qui vtitur illa iurisdictione,reti-
net suã quasi possesiõnẽ imperij,
seu iurisdictiõis.quod dicit ibi Flo.
esse verũ,quãdo iurisdictio cohęret
territorio:secus,si personę in loco:
quia tunc qui nõ vtitur,licet deie-
ctus,perdit:vt habetur in l.sequitur.
§.si viã.de vsucap.& arg.l.si plures.
§.deiectũ.de vi & vi arm.& quando
dicatur cohærere iurisdictio in ter-
ritorio.l.fina.C.vbi & apud quos.&
plene per Bart.& Doct.in l.j.C.de
iurisdictio.omni.iudi.Item retineri
põt,etiã si ille,qui vtit,nõ vtit noĩe
eius,cui cõpetit,sed sui,vt quia sit so
cius,vel si qui suo nomine vtuntur:
vt dixi;& not.glo.in l.fin. quemad-
modũ serui.amit.Item per naturalẽ
aquæ cursum naturaliter alicui retẽ
tum seruitus retinetur:vt est text.in
dicta l.qui fundum.quemadmo.ser-
4 uitu.amitta. *Sed nũquid aqua per
seipsam fluẽs posit inducere præ-
scriptionem,vel consuetudinẽ? Dic
quòd non:quia nõ est res animata:
& per rẽ inanimatam nihil nobis ac

quiritur:oportet ergo in præscriptio ne aliquem vsum intercessisse,quo principato,sufficit aquã per se fluere:vt d.l.qui fundũ.In cõsuetudinẽ etiam sufficit,quòd initium habuerit à multis vtentibus.nã postea perficitur solo cursu tẽporis.ff.cõmunia prædio.l.venditor.§.si constat. & no.Bal.in cap.j.§.si quis de manso.in pen.col.in titulo,de cõtrouer. inuesti. Item propter pupillum vel minorẽ,cum quo habeo rem cõmunẽ,retineo seruitutem,licet ea non vtar:vt est tex.valde notab.in l.si cõ munẽ.in princi.& ibi vide omnino Doct.quemad.serui.amit.item quo modo & qualiter quasi possessio retineatur seruitutũ,vide per glo.in l. ij.C.de serui.& ibi per Docto.maxime per Cy.in iij.q.

Qualiter quis uti debeat seruitute. CAP. XXIII.

1 *Via si cui simplici usu concedatur,an per quancũque fundi partem,quò noluerit,uel per totum fundũ ire poßit.*

2 *Hominibus armorum,uel alijs,si per unum territorium,uel alium comitatum transitus concedatur,ipsi debent transire per partem concedentis minus damnosam.*

3 *Seruitus simplex si in fundo debeatur, ad quem spectat,in qua parte seruitutes habere debeat.*

4 *Electio seruitutis quãdo facienda est, ad quẽ ipsa electio spectet,an scilicet illi qui debet seruitutẽ,uel illi cui seruitus debetur.*

5 *Verba debent interpretari pro eo,in cuius fauorem apponuntur.*

6 *Seruitus cui debetur,an in prædio seruiente ædificare licitum sit.*

7 *Constitutione simplici seruitutis eundi absque alia expreßione,an licentia faciendi scalas conceßa uideatur.*

8 *Aedificandũ si sit in prædio seruitutẽ debẽte,cuius expensis ædificandum sit.*

9 *Locũ seruientẽ an reficere licitum sit.*

10 *Statuti forma si licitum sit ad uendictam aliquẽ occidere,an etiã sit licitũ amicos cõgregare,qui ipsum adiuuẽt.*

11 *Occidere aliquẽ si alicui licitũ sit,an sit licitum etiam alteri demandari.*

12 *Refectio,uel depreßio,aut leuatio seruitutis,cuius expensis fieri debeat.*

NONO principaliter est videndũ,qualiter quis debeat vti seruit.Et dic breuiter, quòd debet vti ciuili modo. 1 *Nam si cui simplici vsu via conceditur per fundũ cuiuspiam,vel relinquatur in infinito,videlicet per quãlibet eius partem ire, agere licebit ciuili tãtumodo,non enim per villã ipsam,nec per medias vineas ire agereq; poßit,& minore seruientis fundi detrimẽto.text.est no.in l.si cui.de serui.in l.si mihi cõ cesseris.cũ l.seq.de ser.ru.præd. 2 *& hæc iura allegãtur,si aliquib⁹ hominibus armorũ,vel alijs cõcedat trãsitus per vnũ territoriũ,vel aliũ comitatũ,quòd debeat intelligi,scilicet quòd trãsire debeãt per partem minus damnosam cõcedẽti,& quòd debeãt ciuiliter se habere.Et quãdo se inciuiliter habẽt,dicũtur cõtra cõ uentionẽ venire:& debet eligi locus per quẽ poßint ire vel agere:vt est text.in l.si cui.& l.certo generi. §.j.de ser.ru.præ.Et postquã est electio facta de loco,nõ est licitũ mutare voluntatẽ,& per aliũ locũ ire:vt d.l.si cui.imò cæteræ partes liberæ remanẽt.vt est tex.in d.l.certo generi.§.j.& dixi quòd qstio de electione procedit,quãdo cõcesßio seruitutis fuit facta simpliciter:secus,si actũ fuis-

fuisset, ꝙ totus fundus seruire debe-
3 ret. *Nã si ista cõcessio simplex nõ
esset, sed generalis, vel vulis: tũc nõ
cogeretur ille, cui cõcessio facta est,
eligere locũ: sed posset nũc per vnũ
locũ, nũc per aliũ trãsire: & sic licitũ
esset pœnitere: vt ꝓbat᷑ in d.l. certo
generi. §. j. & in l. nã satis. §. j. ver. cæ
terũ. in § cæterũ. & ibi gl. in ver. ve
lit. quẽad. seru. amit. Sed ille, ꝙ cõces
sit seruitutẽ, bene põt variare sine al
terius incõmodo. l. ij. §. pen. de reli.
& sump. fun. secũdũ gl. ĩ. l. si cui. quę
est no. & sequitur ibi Bar. & cõmuni
4 ter Docto. *Sed est dubiũ, qñ ele-
ctio est facienda, ad quẽ spectat ele-
ctio, an illi qui debet seruitutẽ, an il
li cui seruitus debet᷑. Et videtur, ꝙ
electio sit debitoris, siue loquamur
in cõtractibus, vt l. plerũq;. in fin. de
iure do. siue in vltimis volũtatibus,
per l. si via. de ser. vrb. præ. In cõtra-
riũ videtur, quòd sit electio habere
debẽtis, per l. si cui, in prin. de serui.
Glo. soluit vno modo in d.l. si via.
Dic tu melius: aut verba executiua
sunt prolata ad vnũ exemplũ, quan-
do sunt ꝓlata à dare debente, Hęres
dato vel cõcedito seruitutẽ Titio
in fundo meo: vel, Titio ꝓmitto cõ
cedere viã. Exẽplũ verò, quãdo sunt
prolata ab homine debẽte, est, Volo
quòd Titius habeat sibi seruitutẽ in
fundo meo: vel, quòd Titius possit
vẽdicare seruitutẽ. & tũc siue loqua
mur in vltimis volũtatibus, electio
est illius, ad quẽ verba proferuntur:
vt l. planè. la j. §. fin. de leg. j. ibi, siue
habeto. vt l. si ita relictũ. §. fi. ibi, hę-
res dato. de leg. ij. & hoc tenet gl. or
di. in d l. Lucius. de leg. ij. & ita de-
bet intelligi d.l. si via. scilicet quòd
ibi verba executiua erãt prolata ad

hæredẽ, siue loquamur in contracti
bus: licet hoc bene expressum nõ re-
periat᷑, secũdũ Cy. in l. cùm quidã. C.
de verb. sig. Sed secũdũ Bart. in d.l.
Lucio. istud probatur in l. si sic stipu
latus fuerim. & in l. si ita stipuler. de
ver. ob. & probat᷑ etiã per argumẽtũ,
secũdũ Cy. in d.l. si stipulatus fuero
per te nõ fieri. de ver. obl. coiũcta l.
ij. §. qdã. eo. tit. in l. cũ is. §. j. de cõd.
inde. & hoc tenet Dy. in regula, ĩ al-
ternatiuis. in vj. & Cy. in d.l. cũ qdã.
& Barto. in d.l. Lucio. & Flo. in d.l. si
via. & habetur p Doc. in l. q duos. &
l. legato generali. de leg. j. & eandẽ
cõclusionẽ facit Bart. in pœnis alter
natiuis, in l. quicũq;. C. de ser. fug. in
l. j. §. expilatores. de effrac. & expil.
5 & in d.l. Lucio. in fi. *Et ratio huius
cõclusionis esse potest, quia verba
debẽt interpretari pro eo, in cuius
fauorẽ apponunt᷑: vt l. solus. §. j. quã-
do dies lega. ce. Sed si verba executi
ua ad neutrũ referũtur: & tũc fit di-
stinctio. Aut loquimur in cõtracti-
bus, & electio est dare debẽtis: vt l.
plerũq;. in fi. de iure do. Aut in lega
tis seu in vltimis volũtatibus: & tũc
electio est ipsi⁹ legatarij. d.l. Lucio.
& ita est tenẽdũ in hac materia, quia
est cõmunis doctrina doctorũ, licet
6 aliqui aliter dixerũt. *Itẽ licitum est
ei, cui seruitus debetur, ædificare in
prædio seruiente, ita, ꝙ cõmodè ius
seruitutis habere possit, ita, ꝙ fiat
sine domini incommodo. Et ideo si
iter legatũ est, quo nisi opere facto
iri nõ põt, licet fodiẽdo, substruẽdo
iter facere põt: vt est tex. in l. iter. de
serui. & l. seruitutis. §. si duo. de ser-
7 ui. vrba. prę. vbi est casus no. *ꝙ sim
plici cõstitutione seruitutis eundi,
absq; alia expressione, videtur esse

cõcessa licẽtia, & facultas faciẽdi scalas, & simil. in fundo seruiente, sine qbus seruitus haberi nõ posset, etiã si illę scalæ possent fieri in pdio dominante: quod est singulare. Eodem modo qui habet ius aquæ ducẽdæ p aliũ fundũ, licet ei fistulã suã fictilẽ vel cuiuslibet generis in riuo ponere, quo aquam latius exprimeret: & qđ vult i riuo facere, licet, dũmodo de dñio prædij aquarũ deterius nõ faciat: vt est tex. in l. Quintus. de ser. ru. præ. & in l. hęc sunt. §. is. & in l. si. de aqua quoti. & æsti. & hęc iura allegãtur, ꝙ habẽs licẽtiã eũdi vel aquã ducẽdi per aliũ fundũ, vel scalas, vel cliuos faciẽdi in fundo seruiẽte, põt arbores incidere, terrã fodere, explanare fossata, & similia facere, vt cõmodè seruitute vti possit. Si ergo hoc facit, nõ põt de dãno dato accusari, secũdũ Flo. i d. l. iter. qđ no. qa est quotidianũ, & vtile. & qđ ego intelligo, etiã si fiat incõmodũ dño pdij seruientis, respectu incisionis. vł explanationis, aut fossæ: qa illa sine aliquo dãno fieri nõ possunt. Sed si fieret incõmodũ dño prædij seruiẽtis in eũdo vel aquã ducẽdo, tũc pdicta fieri non possent: p d. l. Labeo. de seru. ru. præ. & d. l. hoc iure. §. is qui. & l. fi. de aqua quot. & æsti. quæ iura intelligo ita, licet Doct. nõ de-

8 clarẽt: quod not. *Cuius autẽ expẽsis pdicta fieri debeãt? Dic expensis eius cui seruitus debet: vt d. l. iter. & d. §. si domo. & est text. in l. si fortè. §. etiã. si serui. vẽ. & ita etiã vult Flo. in d. l. iter. & vide quod dicã in ver. sed cuius expẽsis.

9 *Itẽ est licitũ etiã locũ seruientẽ reficere, puta iter vel aquæductũ: & refectionis causa etiã est licitum accedere ad ea loca, quæ non seruiũt, vt est tex. not. in l. refectiõis. in prin. cõmunia prędi. & est tex. secũdũ Flo. pro habẽtibus ductũ aquarũ & clusas ad molẽdinũ p fundũ alterius, vt dominus fundi seruientis debeat præstare aditũ etiã per aliũ suũ fundũ nõ seruientẽ, ac etiã pati imponi lapides, & calcẽ, & arenã, & simil. pro reparatiõe dictę clusæ. & idẽ dicas de alijs similibus: qđ est valde not. Itẽ pdicta facere põt nõ solũ ille, cui seruitutes debẽtur, sed etiã fabri sui & magistri ad hoc necessarij: vt est tex. not. in d. l. refectiõis. & si resisteres illis, videris domino pdij dominãtis resistere. text. est notab. in l. ossa. §. fin. de relig. & sump. fu. secũdũ Pau. de Cast. in d. l. refectionis. est argu. secũdũ Pau. de

10 Cast. ibi, *ꝙ si ex forma statuti licitũ est alicui vindictã sumere de eo, qui ipsum offendit, sit sibi licitũ congregare amicos, q ipsum adiuuẽt ad hoc, & illi nõ puniẽtur, sicut nec ille principalis. & dicit de hoc esse glo. no. & sing. in l. cũ fundũ. de vi, & vi armã. licet gl. in l. Gracchus. C. de adult. videatur reqrere, ꝙ cõgregati sint tales, quibus ille cõgregans posset præcipere, vt sint filij, vel serui. & istã partẽ, ꝙ non puniãtur, tenet Iac. de Bu. & Pau. de Cast. in d. l. refectionis. & aliãs obtinui in ciuitate mea Veronẽsi: vbi est statutũ, ꝙ si frater, vel maritus, vel pater reperit aliquẽ cũ sorore, vxore, vel filia malè conuersantẽ, possit eũ impunè occiderẽ. Nã quidã sciens vnũ malè cõuersari cũ sua sorore, congregauit duos amicos, & occidit eũ. Dixi, ꝙ tã frater, quàm etiã sui socij debeant absolui: per d. l. refectionis: cũ his quæ s. dixi. & ita per curiã iudicatũ fuit: quod

11 quod perpetuò tene mẽti. *Licet sit dubiũ; nunquid in his casibus ille, q
a pōt aliquē occidere a, posſit alteri hoc mandare, ita, ꝙ ille mãdatarius non teneatur? & Bal. tenet idẽ, scilicet, quòd mandatarius occidẽs non teneatur, in l. Gracchus. C. de adult. & de hoc est gl. sing. in d. l. cùm fundum. in ver. posteà. in prin. secundũ lec. primã. de vi & vi ar. Sed idẽ Bal. tenet cõtrariũ in c. j. §. j. ver. & hoc facit ad q. in ti. de pace iura. firman. in vsi. feu. per l. seruus si here. de stat. libe. ibi, personæ duntaxat, &c. idem tenet Angel. in d. l. Gracchus: & ibi Salic. inclinat in istã sententiã, licet dicat se dubitare. idem tenet etiam Ange. de Aretio, in suo maleficio, in gl. che may adulterato la mia dona. in vj. col. ver. quid si pater vel maritus. Hanc quæstionem non determino, quia non est materia nostra, sed est dubia satis: sed vide tex. in l. si qs in graui. §. j. & ibi per Ludo. Pon. ff. ad Sylla. Item ille, cui debetur seruitus, potest deprimere, & eleuare locum seruientem, vt commode seruitute vti posſit, si sibi necessariũ est, nisi aliter actum sit. vt est text. in d. l. refectionis. ff. communia prædi. vel nisi hoc fit cum magno incommodo domini prædij seruientis. & hoc modo potest intelligi l. j. §. fi. de riuis. & l. iij. §. pen. de itine. actuq; pri
12 uato. *Sed cuius expensis talis refectio vel depresſio aut leuatio fieri debeat? Dic regulariter expensis eius cui seruitus debetur. sed fallit in seruitute oneris ferẽdi. vt est tex. in l. & si ferre. ff. si ser. vẽdi. & ibi per Bart. & Doct. de quo dic, vt dicã plenius infrà, de seruitute oneris ferendi. Cætera circa materiam istam vide quæ dicam in speciebus seruit.

a Occidere. *Adde Alexã. cõsi. cxlj. in j. colũ. §. iij. pro hoc ĩ ij. uol. & in j. uo. cõs. clx in iij. col. ubi ponit, an, & quomodo sit licitũ occidere, et quomodo, & qualiter probetur defensio: et an requiratur, quòd nõ potuerit aufugere.*

Quãdo, & qualiter, & qũo seruitutes amittãtur. CA. XXIIII.

1 *Res propria nemini seruit.*
2 *Seruitus an extinguatur, quãdo unus fundus seruiens uni uel omnibus socijs prædij dominantis, omnibus socijs, uel uni particulari acquiritur.*
3 *Emphyteota, uel uaſallus si fundo emphyteotico, uel feudatario seruitutem imposuerit. & postea emphyteosis, uel feudum finiatur; seruitutis impositio extinguitur.*
4 *Præscriptione scilicet nõ utendo regulariter seruitutes amittuntur.*
5 *Decimarũ in præscriptione, & in alijs rebus ecclesiasticis, an tẽporũ duplicatio, de quibus in iure, locum habeat.*
6 *Præscriptio seruitutis an contra ignorantes se ius seruitutis habere, currat.*
7 *Ius canonicum & ciuile quo ad præscriptionem an differant.*
8 *Accusatio uel inquisitio de crimine si fiat, quòd certo die, uel loco cõmiſsum dicitur, si de alio die, uel loco probetur, nunquid ad cõdẽnationẽ sufficiat.*
9 *Actione iniuriarũ si agã; quia percusſisti me in facie cũ pugno, et de percusſione in spatulis probetur, an absolutio sequi debeat.*
10 *Inquisitio, uel accusatio cũ sanguinis effusione si probata fuerit, & simplex percusſio probata sit, an cõdẽnatio de simplici percusſione sequi debeat.*
11 *Via si alicubi occupata reperiatur, ita quòd per eã transiri nõ posſit, an sine pœna per uicini fundum iri posſit.*

DECIMO & vltimò principaliter dicendũ est de amisſione seruitutis: videlicet qñ, & qualiter, 2
& qũo, seruitutes amittant. Et primò seruitutes oẽs amittũtur ꝑ cõfusionẽ, si idẽ vtriusq; pdij seruiẽtis & dominãtis dñs esse cœperit. vñ si pdiũ tuũ mihi seruiat, & ei⁹ dñium insolidũ acqsitus sim, vł tu insolidũ nact⁹ sis dñiũ fundi mei, extinguitur vel cõfundit seruit⁹: tex. est ĩ l.j. quẽad.
1 ser. amitt. *Et ratio huius decisiõis colligit ex illa regula, ꝗ res propria nemini seruit. l. vti frui. si vsusfru. petat. & l. in re cõmuni. de seru. vrb. prę. & in l. propriũ. & l. quidqd. coia præ. secus si cõicarẽ tibi prędiũ meũ pro parte, vel tu cõmunicares mihi prædiũ tuũ pro parte: qa tũc seruitus non extinguitur: l. vt pomũ. §. j. de serui. Item extinguitur seruitus, si à socio prędij cõmunis dominantis cõmuniter emit fundus seruiẽs. tex. est in l. si cõmuni fundo. de ser. vrb. prę. & est ratio: qa pars vtriusq; domini ĩ vtroq; fundo esse incipit, vt ibi dicitur: & sic notatur, ꝗ sicut quãdo fundus tuus debet seruitutẽ fundo meo, si dominus fundi tui efficior: & sic vterque efficitur meus insolidũ, quia res mea nõ põt alteri meę seruire, vt dixi. Itẽ si fundus dominans est cõmunis inter te & me pro indiuiso: posteà fundus seruiẽs similiter efficit cõmunis inter nos, extinguitur seruitus: vt d. l. si cõmuni fundo. quia quod iuris est in vna persona, idẽ in duabus: arg. l. quę de tota. de rei vend. secus si ꝓprio meo fundo, & proprio tuo vnus & idem fundus tertij seruiat, & ipsum in cõmuni emerim: qa tũc seruitus remanebit, quoniã proprio fundo seruitus deberi põt, etiã per cõmunẽ: vt est tex. ĩ d. l. si cõmuni fundo. de ser. rusti. pręd. *Et circa istã materiam, qñ vnus fundus seruiens acquiritur vni, vel omnibus socijs prędij dominantis, vel qñ acquiritur vni particulari, an extinguatur seruitus, vide gl. ordi. quæ plenè distinguit in d. l. si cõmuni fundo. & ibi per Doct. & gl. in l. vnus ex socijs. §. j. ver. placet. de ser. ru. præd. & ibi per Doct. & ꝑ Azo. in summa. C. de ser. vrb. amittũtur seruitutes, q bene dicũt in omnibus, excepto eo, ꝗ inquantũ faciunt differentiã: vt voluit gl. in d. l. vnus ex socijs. inter redẽptionẽ & cõmunionem. Nam est distinguendũ solummodo, an dominus vel domini prędij dominãtis efficiãtur, vel efficiantur domini prędij seruientis: & tunc extinguitur seruitus, qa non superest, in quo posſit remanere: sin verò pro parte, & tunc durat, & non extinguitur: qa superest alia pars, ꝑ quã seruitus retinetur: vt d. l. vt pomũ. §. j. de serui. Itẽ si hæres imposuit seruitutẽ fundo alteri sub cõditione legato, extinguitur seruitus adueniente cõditione: vt est text. in l. sicut. §. hæres. queadm. serui. amit. Et ratio est, qa finito iure datoris, finitur ius acceptoris: vt l. lex vectigali fundo. de pig. *Et ideo si emphyteota, vel vasallus imposuerit seruitutẽ fundo emphyteotico vel feudatario, qɔd põt. vt l. iij. de serui. & c. j. §. j. in tit. de inuestit. in vsibus feudorũ. posteà emphyteosis vel feudũ finiatur, extinguitur seruitutis impositio, per d. §. hęres. Et idẽ dicas in similiter: vt plenè dixi s. in iij. q. principali. de quo dic vt ibi. *Itẽ seruitutes regulariter amittuntur per præ- 3 4

scriptio

a scriptionem, a scilicet non vtendo per longu tēpus, hoc est x. annis inter præsentes, & xx. inter absentes, si costituta sit seruitus, quæ non haberet tēporū interualla, vel si interualla, dierū vel noctiū tantū, vel breuioris spatij: si autem habeat interualla annorū vel mensiū, amittitur tēpore duplicato, videlicet xx. annis inter presentes, & xl. inter absentes. l. fi. i prin. de ser. C. & l. si sic. quē. ad. seruit. amit. & hoc videtur tenere gl. in d. l. si sic, quia vera est eius vltima opin. & hoc etiā videtur tenere gl. in l. cū notissimi. §. fi. quę incipit, verbi gratia. C. de presc. xxx. annorū. quę dicit, ꝙ ista duplicatio habet locum in decēnali vel vicennali præscriptione. & hoc etiā sentit gl. antepenul. in prin. in versi. propter breuitatē tēporis, in c. cū ecclesia Sutrina, de causa possessio. & proprie. quæ dicit, ꝙ ea quæ nō habent causam cōtinuā, tēpus duplicatū requirunt, per d. l. si sic. & hanc opin. putat esse veriorē Abbas Siculus in c. de quarta. de prescrip. licet predictā gl. nō alleget. Alij dicūt, ꝙ duplicatur tēpus solūmodo x. & non xx. annorū. & sic in vtroq; casu præscribitur spatio xx. annorū, videlicet inter p̄sentes, & inter absentes, & ista fuit opi. Ioā. gl. per dictā l. fi. C. de serui. quē sequit gl. Accur. in d. l. fi. & Bart. & Bal. & ibi cōmuniter Doc. sequuntur. & Innocē. in d. c. de quarta. circa prin. dum istā opi. vltimā ponit iuxta gl. no. in l. qui filiū. §. Sabinus. ff. ad Treb. & per no. per Bald. in aut. ex testamento, C. de colla. vbi dicit, quòd vltima opi. Inno. in dubio est tenenda. & hāc opi. ego etiā sequor vltra tex. in d. l. fi. Bal. etiā ibi allegat rationē: quia cū vicēniū sit tēpus à lege duplicatū, nō debet vlterius duplicari, ne fiat duplicatio duplicationis. & pro hoc ego adduco quod dicitur in simili, ꝙ retorcutio retorcutionis non admittitur, secundū Bar. in l. post legatū. in prin. in penul colū. in fi. versi. sed circa predicta duo. de his qui. vt indig. Et sic nota, quòd ista duplicatio tēporū non habet locū vltra tēpus decimale vel vigesimale. & sic nō habet locū in prescriptione xxx. vel xl. annorū: vt est glo. no. in d. l. cū notissimi. §. fi. de præscri. xxx. annorū: nec habet locū in prestatione annua, vt vult etiā eadē glo. ibi, quā sequuntur Doct. & Flo. in d. l. si sic. §. j. queadmo. serui. amit.

5 *Sed nūquid ista duplicatio tēporū habet locū in prescriptione decimarū, & in iure eligendi, vel in obligationibus, quæ fiunt omni anno semel in die dedicationis vel festiuitatis alicuius ecclesiæ, vel in seruitijs quę recipiuntur ab aliquo? vide de istis omnibus per Inn. & canonistas in d. c. de quarta. de præscript. & per Flor. in d. l. si sic. Et super isto articulo de duplicatione tēporis, in præscribenda seruitute, sic videtur concludendū: quòd aut est seruitus continua sine aliquo tēporis interuallo ex forma cōstitutionis, videlicet p̄mitto, ꝙ tu possis ducere aquam, vel cōtinuè, vel quādocūq; vis, per fundū meū. & ista prescribitur lōgo tēpore, videlicet x. annis inter præsentes, & xx. inter absentes: vt l. sicut. C. de seruituti. Aut seruitus cōtinuam causam non habet sine interuallo: imo discōtinuā ex forma cōstitutionis seruitutis: qa habet interualla: vt puta quia non est semper licitū ducere

cere aquã, vł ire: & tũc aut habet interualla annorũ vł mẽsiũ, vt puta cõ stituta est seruitus, vt ęstate tantùm ducatur, vel vno mense tantũ in anno, vel alternis annis, vł alternis mẽsibus, & tũc quia tẽpus continuũ nõ habet duplicatũ tempus: vt d. l. si sic. scilicet vt inter pręsentes requirant xx. anni, & inter absẽtes duplicent: quia nõ sufficiunt anni xx. vt s. dixi. itẽ si habeat interualla quinquẽnij, triennij, vel biennij, aut nõ tẽporũ, vt qa omni quinquẽnio liceat vna die vel plurib⁹ gestare vel ire: vt est tex. no. in d. l. fi. in prin. C. de ser. idẽ in septimana, vt si alternis septimanis licitũ est ire, vel aquã ducere, vł vna die in septimana: vt est glo. not. quã Doct. sequũtur in d. l. si sic. in fi. in verbo, quotidie. quẽad ser. amit. & eã sequitur etiã Nico. de Mat. & Abb. Siculus, & etiã Doc. cano. in d. c. de quarta. de pręscrip. Ex quo not. quòd licet seruit⁹ habẽs causam discõtinuatiuã, non pscribit lõgo tẽpore regulariter: sed requiritur tantũ tẽpus, in cui⁹ cõtrariũ memoria nõ existat: vt habetur in l. seruitutes. la grãde. de ser. & dixi plenè in viij. q. prin. tamẽ perdetur per nõ vsum lõgi tẽporis, secũdũ ea quę s. dixi. Aut seruitus habet interualla dierũ vel horarũ, puta alternis diebus, aut die tota tãtũ, aut nocte tãtũ, aut alternis horis, vel vna hora quotidie qs seruitute vti põt. & tũc quia istud reputatur quotidianũ, & vna seruitus scilicet habẽs causam cõtinuã, perinde ac si interualla nõ habeat, nõ vtẽdo amittitur tẽpore cõstituto, scilicet longo, videlicet x. an. inter pſentes, & xx. inter absentes: nec fit aliqua duplicatio tẽporũ: vt est tex. cũ gl. in d. l. si sic. 6 Sed nũquid ista pręscriptio currat cõtra ignorantes ẜe habere ius seruitutis? Dicas ꝙ sic, etiã si sibi nõ possit aliqua negligẽtia imputari: vt est tex. in l. si partẽ. §. j. ff. quemad. ser. amit. & l. Attilicinus. de ser. rusti. prę. Sed propter istã ignorantiã in integrũ restituit, ex clausula, si qua mihi iusta causa esse videbitur, vt l. j. ff. ex qui. cau. maio. sicut qñ fuisset impeditus aliquo iusto impedimẽto: vt d. l. Attilicinus. vt no. glo. in d. l. si sic. in pe. gl. in fi. & idẽ not. gl. in d. l. si partẽ. §. j. i ver. nõ vtẽdo. & gl. in d. l. si sic. loquitur per verbũ, fortè, dicens, de æquitate fortè per restitutionẽ subuenitur. Et ideo dixit, fortè, quia d. l. Attilicinus. in qua se fundat, loquitur quãdo fuit impeditus tali impedimẽto, aduersus qđ sibi cõsulere nõ potuit, quia fons exaruit. Sed quãdo impeditur propter suã ignorantiã, per diligentę inquisitionẽ potuisset sibi pꝛouidere: ideo nõ videbatur subesse tãta ęquitas. & propterea gl. determinat idẽ sub dubio, fortè, & est multũ no. & semper allegatur, & pro ea prouidetur l. fi. C. de pręscri. long. tẽpo. currere etiã cõtra ignorãtẽ, quia succurrit ignorãti per restitutionẽ in integrum, ex clausula generali, & ita tenet singulariter Bar. in l. j. §. si qs autẽ. de iti, actuq; priua. & Pau. de Cast. in d. l. si sic. in fi. & in d. l. Attilicinus. & idem sentit Spe. in tit. de pręscrip. ver. sed pone colonus. & canonistę idẽ in c. vigilanti. de pręscr. Et hoc perpetuo tene menti pro illis, cõtra quos currit præscriptio longi vel longissimi temporis, vel ex forma statuti: quia si fuerint ignorãtes, habẽt beneficiũ restitutionis in integrũ ex clausula gen

generali, in quadriẽniũ à die sciẽtię: iuxta l.fi. de tempor. in integrũ rest. & hoc vult Bar. singulariter in d. §. si quis autẽ. & in l.ij. ad fi. C. si aduers° vend. & Pau. de Ca. in d.l. si sic. & in d.l. Attilicin°. & Fulgo. ĩ l. iuris ignorantia. ff. de iur. & fact. igno. in l. senatus. de offi. prę. & Abb. Sicul. in d. c. vigilanti. quod no. quia sępe cõtingit in facto. Et predicta, ꝙ per non vsum perdatur, & prescribat seruit°, procedunt in seruitutib. rusticis, secus in vrbanis: quia in istis non suffi cit me seruituti nõ vsum: sed requiritur etiã, ꝙ tu præstes mihi impedimẽtũ: vt l. hæc autẽ iura. de ser. rusti. pdio. secũdũ gl. pe. ĩ fi. in l. si sic. quẽ ad. ser. amit. & idẽ tenet Inn. Ant. de Bu. & canonistæ in d.c. de quarta. de præsc. qui dicũt, ꝙ est differẽtia inter rusticam seruitutẽ & vrbanã, in hoc, quia rustica perditur longo tẽpore nõ vtendo, secũdũ ea quæ s. dixi. vrbana verò per longũ vsum nõ perit, sed ita demũ, si vicinus vsucapit libertatẽ, veluti si ædes tuę ędib. meis seruiant, ne tuæ altius tollantur, ne luminib. mearũ officiant. in hoc enim casu si ego per statutũ tẽpus fenestras meas præfixas habuero, vel cõstruxero, ita demũ ius meũ amitto, si tu per id tẽpus altius sublatas habueris ædes tuas: alioqn si nihil feceris, retineo seruitutẽ: vt hæc probantur in l. hæc autẽ iura. de ser.
7 vrb. præ. *Et aduerte, quia licet Inn. in d.c. de quarta. dicat prędicta procedere secũdũ leges, idẽ tñ dic tu secundũ canones: qa in hoc canonistę nõ reperiũtur contrariũ disponere, nisi respectu ecclesiæ, cõtra quã nõ pscribitur, nisi spatio xl. annorũ. vnde in foro ecclesiastico, & in terris ecclesiæ prædicta seruabũtur ad vnguẽ, secũdũ Abbatẽ Sicul. in d.c. de quarta. ad fi. Sed certè nec quãtũ ad ecclesiam, est differẽtia inter ius canonicũ & ciuile: qa vtroq; iure idẽ est: quoniã in rebus immobilib° cõtra ecclesiã non currit pscriptio, nisi xl. anno. vide de iure canonico, d. c. de quarta. & de iure ciuili, in authẽ. quas actiones. de sacrosanct. Sed in vno tantũ regulariter est differẽtia, quantũ ad prescriptionẽ inter ius canonicũ & ciuile: quia ius ciuile admittit præscriptionẽ cũ mala fide, vt d.l. si quis emptionis. C. de præscription. xxx. anno. quod ius canonicũ nõ admittit, vt c. fi. de prescr. & in regula, possessor malæfidei. ĩ vj. & no. Abbas in d.c. de quarta. in viij. colũ. in princi. In hoc tñ est standũ iuri canonico, quia est materia peccati, vt habetur in c. nouit. de iudi. & no. in d.c. fi. licet gl. ibi aliter dixerit. & sic in effectu inter ius canonicũ & ciuile nulla videtur esse differentia regulariter in materia præscriptionis, & maximè quãtũ ad propositũ prescribendæ seruitutis. vnde propter hoc tene omnia quæ s. dixi obseruãda esse, tam de iure can. quàm ciuili, & tã in terris ecclesię, quàm ĩ terris imperij. Itẽ qui vtitur seruitute alio tẽpore, quàm sibi debeatur, ipsam p nõ vsum lõgi tẽporis perdit: & ideo si is qui nocturnã habet aquã, & interdũ per cõstitutũ tẽpus ad amissionẽ, vsus fuerit diuturna, amittit nocturnã seruitutẽ: quia ea nõ est vsus. idẽ est in eo q cæteris horis vsus fuerit, nec illa parte earũ horarũ, qua illa seruitus debebat: vt est text. in l. si cõmunem. §. j. quemad. serui. amit. Idẽ si cui via, actus debeatur, vt vehiculi

culi certo genere vteretur, iuxta l. modũ.in prin.de ser.& alio genere vsus fuerit,scilicet per tẽpus cõstitutũ,seruitutẽ amittit.tex.est in l.si cui via.in princ.iuncta gl.in ver.ser.quẽ ad.serui.amit.secus si quis exerceat plus iuris,quàm habeat,qa non pdit ius sibi cõpetens:qa qui facit plus q̃ debeat,dicitur facere id ad quod tenetur.& ideo qui amplius oneris q̃ licuerit vexerit,magis & plus quàm aliud fecisse videtur.& si latiore itinere qs vsus esset,aut si plura iumenta egerit,quàm licuerit,aut aquę qs immiscuerit aliã,in omnib. istis casibus seruitus quidẽ nõ admittit, sed conceditur plus seruitutis habere q̃ pactus fuerit.tex.est in d.l. si cui via. in princi.cõcorda.l.si eo loco.§.j. si ser.vend.vbi dicit,ꝙ si qs vel latiore via vel angustiore vsus est,seruitutẽ retinet.sicut si aqua ex aqua ius habet vtẽdi,alia admixta vsus est.& etiã dixi s.in viij.q.princ.ad fi.Et hæc iura allegantur,ꝙ diuersitas in tẽpore,diuersificat in substantia: & sic facit reputari diuersum. Idẽ si est diuersitas in loco:vt no.in l.Pãtonius. §.rei perduellionis.de acqui. hære. & habetur plenè per Bart.in l. denũciasse.§.quid tamẽ.de adul. secus si differret secũdũ plus & minus: quia tunc nõ dicitur differre in substantia,nec diuersum reputari: quod est
8 vtile ad multas quęstiones. *Prima est,si fiat inquisitio vel accusatio de crimine,tanquã cõmisso certo tẽpore vel loco,vt probetur de alio tẽpore vel loco, debet sequi absolutio: nõ enim est probatũ crimen intentatũ,sed aliud:& ideo de nouo debet inquiri vel accusari: vt no.in d.
9 §.quid tamẽ. *Secũda quæstio est, si egi actione iniuriarũ, quia percussisti me in facie cũ pugno,& probatur de percussione in spatulis: quòd nõ debeã obtinere etiã super probatio.de qua q.vide no.in d.§. quid tamẽ.& vide plenius per Flo.in d.l. si cui.queãd.ser.amit.& per Bal.in l.& si seuerior.in vj.q.C.de his qui not. infa.& per Ang.in repeti.l.si vacantia.in xxxiij.col.ver.sed quæro si inquisitus.C.de bo.vacã.li.x.Sed istud fallit in trib.casib. notabilibus. Primò qñ locus vel tẽpus nõ esset variabilis,qa esset impossibile,ꝙ fit nisi vnũ.Exemplũ in homicidio eiusdẽ hominis: quia tunc licet nõ probet locus vel tẽpus in accusatione deductus,sequi debet cõdẽnatio, ex quo locus vel tẽpus nõ alterat ipsum factum vel pœnã: vt no.sing. Ange.in d.l. denunciasse. §. quid tamen. de adul.Secundò fallit, quando inquisitus fuisset cõfessus delictum: vt not. idem Ang.in d.l.si vacantia. de quo vide etiã per Bald.qui videtur aliter dicere in l.quoniam. in fi.de his qui no.infamia. Tertiò fallit, quando in inquisitiõe esset clausula,quę cõmuniter per bonos latrunculatores solet apponi:videlicet sup quib. oĩbus & singulis procedere intẽdit simul & diuisim & omni meliori modo quo potest,&c. vt not. Bal.in d.l. & si seuer.& Flo.in l. in delictis. §. si detracta.in fi.de noxali.& Ang.de Are.in suo maleficio.in gl.super quibus omnib.& singulis,in fin.& vide omnino Bal.in l.j. in princ. vlti. col. pen.charta.C.qui accusa.quod bene
10 nota. *Tertia est quæstio, si formata est inquisitio vel accusatio cũ effusione sanguinis,& probatũ sit simplex vulnus, vel percussio,nõ debet sequi

sequi absolutio, sed cōdemnatio de simplici percussione: quia tūc est secūdū plus & minus. & idē tu dicas in c simili quæstione. Itē si ad plura prædia nō cōmunia per eūdē riuū aqua ducatur, dicūtur plures seruitutes. & si vnus statuto tēpore ad fundū suū aquā nō duxerit, seruitutē amittit: nec per cæteros qui duxerūt, seruit' sua retinetur: qa vt dixi, plures sunt seruitutes: nec quod vnus pdit, alteri accrescit: vt est tex. in l. aquā. in prin. quemad. serui. amit. quod intellige, quando vtens fuisset vsus sua die tantū: secus si vsus fuisset tā sua die, quàm alia die, qua poterat alius ducere: quia tūc vtēs acquirit ius longo tēpore, secūdū Pau. de Cas. ibi, & bene. secus si duceretur aqua ad vnū prædiū cōmune: quia vnus ducēdo retinet pro oībus: vt est tex. in d. l. aquā. §. j. Itē si is qui habet haustū aquæ, si per tempus statutū aquā non hausit, haustus seruitutem amisit, ac etiā iter ad fontē perdit: vt est text. in l. Labeo ait. quē ad seru. amit. Itē si stillicidij mittēdi ius habebam in areā tuā, & permisero tibi in ea ædificare, ius stillicidij immittendi amitto. Itē si per tuū fundū via mihi debebaᵗ, & pmisero tibi eo loco, p quē mihi via debebaᵗ, qđ facere, amitto ius viæ. vt est tex. in d. l. si stillicidij. in prin. eo. ti. Itē si vna est via, & indiuisibilis, aut tota amittitur, aut tota retineᵗ. sed si de vna fiāt duæ, potest vna amitti, & alia retineri: vt est casus no. in l. nō satis. §. j. cū seq. eo. tit. Itē si locus p quē mihi iter, vel act', vel via debebaᵗ, impetu fluminis occupatus esset, per statutū tps nō vtēdo ius amittiᵗ. sed cessante impetu, & facta alluuione restituiᵗ in pristinū statū: vt est tex. in l. si loc'. in principi. quēadmo. ser. amitt. Itē si via publica c vel impetu fluminis, vel ruina amissa est, vicinus proximus viā præstare debet: vt est tex. no. in d. l. si locū. §. fi. & ille text. allegaᵗ p notabili, secūdū Flo. ibi, & Bal. in apostillis.

11 * Quòd si reperiaᵗ alicubi via occupata, ita quòd per eā trāsiri nō possit, quòd quis pōt ire per fundū vicini, nō punieᵗ de ingressu. & hoc tenet gl. expresse p illū tex. in d. c. oēs leges. in gl. fi. in fi. debet tamē ire ciuiliter, per l. si cui serui. & vicinus debet dare viā aliquo pretio cōstituto à fisco, vel deputato: sed nō seruaᵗ, secūdū gl. in d. l. si loc'. in fi. & verū dicit, quòd nō seruatur, quod intellige in via publica: sed in priuata debet pstari pretiū à priuato eā petēte, per l. si qs sepulchrū. de reli. & sump. fune. secūdū Pau. de Cas. in d. §. fi. qđ tene mēti perpetuò, qa quotidianū.

a Per præscri. *Quomodo ius seruitutis acquiratur per præscriptionem, & quanto tempore, uide Alex. in j uo. cō. cxiij. per totū. & uide in iij uol. consi. xlvj. in ul. col. in fi. & an præscriptio impediatur currere propter peste uel guerram, uide Cor. in iiij uol. cōs. xcij.*

b Cōtra igno. *Quòd præscriptio currat cōtra ignorātes, uide Alex. in j uo. cōsi. lxxj in j. co. & in ij. uol. cōs. clxx. in iiij. col. & an ignorantia iuris causet bonā fidem probabilem ad præscriptionē, uide Corneū in ij. uo. cō. cxlvij.*

c Via publi. *Quomodo intelligatur uerbum, iuxta uias publicas, uide Al. in iiij uolu. consi. lxxiij. in j. col. §. fina. & quasi per totum consi.*

De speciebus seruitutum urbanarum. CAP. XXV.

1 *Species seruitutum urbanorum præ-*

diorum quot sint.

2 *Seruitus non est, ubi quis nihil cōcedit, aut permittit in suo, exceptis casibus à legibus constitutis*

EXPOSVIMVS hactenus de generib. seruitutū, & de his quę omnib. seruitutib⁹ & præsertim rusticis, & vrbanis simul cōueniūt: nūc superest, vt hoc li. j. de vrbanis tm̄ seruitutib⁹, & de ipsarū specieb⁹ videa
1 mus. *Species seruitutū vrbanarūa
a sunt plures: altius tōllēdi, & officien di luminibus vicini, aut nō extollē di. Itē stillicidij auertēdi in tectū, vel areā vicini, vel nō auertēdi. Itē immittēdi tigna in parietem vicini. Itē proijciēdi, & ꝓtegendi. Itē etiā est seruitus, ne ꝓspectui officiatur. Itē seruitus luminū, &c. his similia: vt est tex. in l. j. ij. & iij. de ser. vrb. p̄d. Itē seruitus est, vt ꝓspect⁹ p̄stet́. vt l. lumē. e. ti. & no. Azo in sūma, de ser. §. finaūt. Itē oneris ferendi, vt vici nus onera vicini sustineat. l. eū debē re colūnā. de ser. vrb. p̄d. Inst. de ser. §. itē p̄diorū. Itē itineris seu adit⁹: vt l. seruitutes. §. si domo. de ser. vrb. pręd. & l. iter. cōia p̄dio. Itē vbicūq; qs cōcedit vel ꝓmittit aliquid pati: aut nō facere in fundo suo vrbano: vel me faciēte nō ꝓhibere ꝓ alio vr bano fundo meo, vbi de iure pati aut nō facere tenet́, vel me facientē ꝓhibere posset, dicit́ esse seruit⁹ vr bana: quia ędificijs inhæret: vt ꝓbat́ in l. quoties. la j. in fi. de serui. cōiun cta l. & si fortē. §. etiā si ser. vē. & l. j. cōia p̄diorū. & Insti. de ser. vrb. p̄di.
2 cū si. *Sed vbi qs nihil cōcedit aut ꝑmittit aliqd in suo. regulariter nō est seruit⁹, nisi in casib⁹ in quib. ab ipsa lege cōstituta dicit́, qn̄ area vici ni nō haberet aliūde vētū, nisi ex illa parte: vt est casus sing. in l. fi. §. j. C. de ser. & dixi s. in viij. q. prin. ver. vlti. Adde singulariter, ac etiā sicut est in agri natura, quæ est, semper inferiorem superiori seruire: vt est tex. in l. j. §. deniq; age. de aqua plu. ar. & ista est quasi seruit⁹: vt est text. in d. l. ij. §. fi. & no. gl. in d. l. j. §. deni q; ager. Sed qm̄ seruitutes vrbanę di cūtur, qn̄ debētur à p̄dio vrbano alteri p̄dio vrbano, vel à rustico vrbano, vt dixi s. in iiij. diuisione principali seruitutis. ver. sed qūo cognosca tur. & ædificijs inhęrēt, vt s. ꝓximē dixi, ideo singulis prius dictis serui tutib. noīatis per ordinē declaratis, posteā secūdū statutū vrbani ędificij domū figurādo pro meliori ordine & clariori doctrina, oēs vrbanas ser uitutes declarare cōstitui: in qua qui dē domo, si quid fieri pōt, aut nō po test, declarabim⁹, de solo aut area eius primū exponēdo, deinde de pa riete siue muro, stillicidio siue tecto, de ostio siue porta, de aditu siue itinere, & introitu, de claustro, seu cō claui, seu porticu, de penu, de curia, de puteo & cisterna, & de lauello, & de cloaca, de fistula, de fornace, de fornello, de balneo siue stupha, de furno, de scala, de solario, de tigno iniūcto, de onere ferēdo, de pōticel lo, de maniano, de fenestra siue balcone, de camino, de necessario siue loco cōi, de celario, de aquarolo siue canali: de aquæ proiectu, & aquæ ductu, & aliarū rerū, de picturis, de crustationibus, de armatura q̄ machi na dicitur, de stabulo & sterquilinio, de macerie, de lapidib⁹, de tignis, de fouea, & arboribus, & vltimō de sepulchro videbis.

a Serui. vrb. *Adde Alex. in j. uolu. cō si.*

*fi.cxlij.in j.col & quomodo ius serui-
tutis acquiratur.cō.cxiij.Et quādo ītel-
ligatur de seruitute præsenti, & quā
do de future,habes cō.xxviij. ī iij.co.*

De seruitutibus altius tollendi, & officiendi luminibus uicini. CAP. XXVI.

1 *Seruitutes urbanæ quædam sunt affir-
matiuæ,quædā negatiuæ:rusticæ autē
oēs affirmatiuæ sunt,ut ire,agere &c.*

2 *Domum multum delectabilem nō ha-
bere,uel ut uicinus suam altius eleuet,
quomodo nostra intersit.*

3 *Iura prædiorum non solum seruitutes
existunt,sed etiam libertates.*

DICAMVS itaq; primò de ser
uitute alti⁹ tollēdi,& officiēdi
luminib⁹ vicini,aut nō extollendi.
Et secūdū verā opi.istæ sunt duæ ser
uitutes.Vna est altius tollēdi,& offi
ciēdi luminibus vicini:id est,quòd
qs teneat ad altius tollēdū & officiē
dū luminib⁹ vicini. Alia est,alti⁹ nō
tollēdi:id est,quòd nō possit altius
tollere:vt est tex.cū glo.in l.j.de ser.
vrb.præd.Insti.de act. §.eque.in ver.
ædes tuas tollēdi.in fi. *Ex quo no.
ꝙ seruitutes vrbanæ q̄dā sunt affir-
matiuæ, q̄dā negatiuæ.sed rusticæ
oēs sunt affirmatiuę tātū,vt ire,&c.
vt no.gl.in d.l.j.in versi.officiēdi.in
prin.quā Doct.ibi sequunt.Et si dica
tur,quo pōt dici mihi deberi serui-
tus,vt vicin⁹ alti⁹ tollat,& mihi seu
luminib.meis officiat?imò ista vide
tur esse libertas vicini,& seruit⁹ mea
passiuè.Nec videt posse dici,ꝙ mihi
seruit⁹ debeat,ex quo mihi & p̄dio
meo nō ꝓdest,imò nocet:vt l.quo-
ties.la j.in prin.de serui.R̄ndeo secū
dū gl.quā Barto.ibi sequit,& cōiter
Doc.in d.l.j.in ver.& officiendi.ibi,
vel tertiò dic.de ser.vrb.pręd.ꝙ licet
hoc noceat luminib⁹ meis,& p hoc
nō possit dici mihi debita seruitus
actiuè,tñ pōt in alijs mihi expedire:
vt quia plures hoīes veniebāt ad me,
2 & faciebāt expēsas. *Ex quo not.ꝙ
aliqñ interest nostra,nō habere do-
mū multū delectabilē ꝓpter amico-
rū cōcursum,qui sunt causa magni
sumptus:sicut sæpissimè vidi eueni
re habētibus pulchras domos cū vi-
ridarijs.Sed Bar.in d.l.j.declarat ēt
aliter,q̃o potest nostra interesse,vt
vicinus altius eleuet domum suā:&
pone exemplum propter ventū,sci-
licet ne domus mea sentiat vētū:qa
aliquādo est malè sanus:vel propter
aspectū,quia fortè trāseūtes per viā
possent aspicere,si via erat alta,& do
mus mea depressa:qa si vicin⁹ est in
medio,& ædificet altius,euntes per
viā non poterunt amplius in domo
mea videre:vel mea poterit interes
se,vt habeatur lumē ex reuerberatio
ne magis,q̄ per directū.l.si arborē.
§.interdū.de ser.vrb.præ.& no.gl.
Insti.de ser.§.itē prædiorū vrbano-
rū.in fi.in ver.alti⁹ nō tollat.in prin.
Sed istud exemplū est bonū,quantū
ad altius tollendū,non quantum ad
officiendū luminibus:quia imò pro
desset,nō officeret. Item potest po
ni exemplū secundū Ang.in d.l.j.vt
intersit nostra,vt noceat luminibus:
vt quia erat domus mercatoris,scili
cet quæ tanto lumine non indiget,
imò eis noceret:vt vidimus in apo-
thecis mercatorū cōmuniter,& ma-
ximè Venetijs apud vellutarios. Itē
potest poni aliud exemplū, Consue
tudo est vel statutū,vt nemo possit
ædes suas vel turrēs habere leuatas,
nisi vsq; ad certā mensuram,inuito
vicino:iuxta no.per glo.quæ habe-

tur de statuto Florētiæ, in l. qui lumi nibus. de ser. vrb. prę. in l. j. C. de ædi fi. priua. Vicinus concessit mihi, q̄ 3 possim altius tollere, & nocere lumi nib. suis; certè si tollerē alti⁹, & eius luminibus nocerē, & vicinus me ꝓhiberet, possem agere actione confessoria, vt mihi liceat ædes meas vel turres altius tollere, & sibi nocere: q̄a seruitus vicino est impofita, & mihi per pactū acquisita cōtra statutum vel cōsuetudinē: & in hoc exēplo ser uitus dicitᷣ deberi actiuè volēti ædificare: in alijs verò exēplis passiuè. Itē pōt poni exēplū altius tollēdi: q̄a quis tenebaturᷣ tenere ædificiū alti⁹, & onera domus meæ sustinere: iuxta l. eū debere colūnā. de ser. vrba. præ. licet in alio noceret, scilicet luminibus meis. & hoc exēplū ponit glo. Insti. de act. §. equè. in ver. ędes suas tollē, in fin. Sed huic opi. quòd ius altius tollēdi, & officiēdi, sit seruitus, obstat secūdū Odof. & Ange. in d. l. j. de ser. rusti. præ. q̄a nō reperi tur seruitus affirmatiua, per quā q̄s cōpellitur ad aliquid faciēdū. l. quoties. la j. de seruit. cū in eis versat. aut nō fieri, aut pati, vt ibi s. dixi sustinē do istā opi. dicas secūdū Ang. i d. l. j. verū esse, quòd nō principaliter, sed in cōsequētiā sic. l. eū debere col. de ser. vrb. præ. & dicit q̄ credit Odof. illa sensisse, & bñ. vel secūdū exemplū vltimū de onere ferēdo, qđ supra dedi, cessaret istud contrariū: & per dict. l. eum debere colūnā. & l. si forte. ff. si ser. vē. pōt etiā esse, quòd ius tollēdi & officiēdi luminib. vicini, sit libertas, & nō seruitus, videlicet quē posse & nō teneri altius tollere, & luminib. vicini officere: vt l. alti⁹. C. de ser. ius est qđ dicitᷣ libertas, & nō seruitus: & ita debet intelligi gl. in l. j. de ser. vrb. præd. quæ appellat istud ius libertatē. *Et sic no. quòd iura prædiorū nō solū sunt ser uitutes, sed libertates: & propterea multæ leges positæ in titulo de ser. vrb. prę. loquūtur de libertate defendēda: de qua plura videbitis in declaratione domus s. proximè figurata. Sed teneri ad altius tollēdū & officiendū luminibus vicini: istud est ser uitus, de qua loquitᷣ d. l. j. & nō est libertas, secūdū Odof. ibi, quē sequitᷣ Ang. & Pau. de Cast. & Doc. & bñ, vt patet ex his quæ s. dixi. Cætera circa istā seruitutē & libertatē altius tollēdi & officiēdi luminib⁹ vicinis, vide quæ dicā in quæstione seq. & plenius dicetᷣ de pariete siue muro, &c.

De seruitutibus altius non tollendi. CAP. XXVII.

1 *Seruitutem altius non tollendi ille qui debet, an possit saltē altius ædificare.*
2 *Seruitutē altius non tollendi ille qui debet, an supra eam latitudinē arborem uel ædificiū habere possit.*
3 *Seruitutē altius nō tollendi si mihi debeas cū hac cōditiōe, ne luminib. meis officiatur. quō hac uerba intelligātur.*
4 *Seruitus altius nō tollendi an requiratur, q̄ semper per uicinū imponatur.*
5 *Statutū loquēs q̄ nullus possit altius eleuare, seu tollere ædificiū suū, si per il lud uicini luminib. noceat. an forēsem liget cui⁹ est dom⁹, q̄ alti⁹ tolli debet.*

EST & alia seruitus altius nō tollendi, vt l. j. de ser. vrb. prę. & Insti. de acti. §. ęquè. & l. altius. & l. ædibus. C. de ser. cū simi. intelligēdo q̄ de necessitate nō possit altius tolli, sed si de volūtate quis nō tollat, posset tamē, si vellet: iuxta d. l. altius. tūc nō diceretur seruitus altius nō tollen-

lendi, sed libertas: sicut de seruitute & libertate altius tollẽdi dixi super hac q. Quædã quæstiones mihi occurrũt, quæ vtiles sunt. *Prima est, nunquid ille, qui debet seruitutem altius nõ tollendi, posset saltẽ altius ædificare. Videt quòd sic: qa verbũ, Altius, est cõparatiuũ: ergo altè nõ phibet. Sed dic cõtrà: vt est tex. cum gl. no. in l. loci corp*. §. pe. in ver. altius. si ser. vẽ. quã tenet Alb. de Ros. in d. l. altius. C. de ser. ante fi. *Secũda q. est, an ille, q debet seruitutẽ altius nõ tollẽdi, posit habere arborẽ vel ædificiũ supra eã latitudinem? Et dicas breuiter, quòd sic: vt est tex. aptus in l. ædificia. de ser. vrb. præ. & pbat in l. quòd aũt. eo. ti. & poterit p cõsequẽs etiã viridaria facere vltra eã latitudinẽ: vt est tex. in d. l. ędificia. dũmodo seruitus nõ sit de pspectu: qa tũc nõ posset. vt ibi. & sic no. quòd plãtatio arborũ non est cõtra seruitutẽ altius nõ tollẽdi: qa aliud est ædificare, aliud arborẽ ponere: vt est tex. vt ibi no. Bal. & Doc. in d. l. q aũt. sed plãtatio arborũ bñ est cõtra seruitutẽ pspectus vel luminũ: vt d. l. ædificia. & l. inter seruitutes. versi. quodcũq; igit. de ser. vrb. prę. & l. arborẽ. in prin. eo. ti. & adde qđ dicã in seq. q.
3 *Tertia q. si debes mihi seruitutẽ alti* nõ tollẽdi cũ hac cõditione, ne luminib* meis officiat, quõ intelligantur hæc verba? Dic q cũ illa adiectio fiat p modũ accessorij, regulat à principali: vt in regula, accessoriũ. in vj. & intelligit ne officiat alti* tollẽdo. & ideo adhuc poteris arbores ponere, & viridaria habere, licet officias luminib*: qa non officio alti* ædificãdo: vt est tex. in d. l. qđ aũt. iũcta l. pcedẽti. ver. veluti si ædes. de ser. vrb. pd. Si aũt illa adiectio apponeretur copulatiuè p copulam, & ne, & æquè principaliter: puta pmittis mihi seruitutẽ altius non tollendi, & ne luminib. dom* meæ officias: tũc essent duæ seruitutes, & nõ posses ponere arbores, & viridaria facere: qa licet p hoc nõ facias cõtra primã seruitutẽ alti* nõ tollẽdi, tñ diceris facere cõtra secũdã, scilicet ne luminib. officias: & ideo possem te phibere: p tex. in d. l. ędificia. in fi. & l. inter seruitutes. ver. quodcũq; igit. & de ser. vrb. prę. & ita tenet Pau. de Ca. in d. l. ędificia. qđ ppe tuo tene mẽti, vt scias dictare instrumẽta huiusmodi seruitutũ.
4 *Quarta q̃stio est, an requirat q semp seruitus altius nõ tollẽdi p vicinũ imponat? & videt q sic. qa regulariter cuilibet licitũ est ædificare domum suã, vel murũ, etiã si officiat luminibus vicini: vt est text. in d. l. altius. C. de serui. & in l. si ædib*. eo. ti. & in l. cũ eo. & in l. pe. de ser. vrb. præ. & habet in l. qui luminib*. eo. ti. & in l. altius. si seruit* vẽd. Tu tñ dicas, q in duobus casib* reperit esse cõstituta ipso iure à lege. Prim* est, qñ area nõ haberet vẽtũ aliũde, nisi p locũ, in quo vicinus ędificare vellet. vt est casus singularis in l. fi. §. j. de serui. & dixi suprà, circa principiũ specierũ seruitutũ. & suprà ĩ viij. q. prin. Secũdus casus est, qñ per cõsuetudinẽ vel statutũ esset introductũ, quòd quis nõ posit ædificare, nisi vsque ad certã altitudinẽ, nõ vltrà, inuito vicino: vt habet p gl. in l. j. C. de ędi. pri. & in d. l. qui luminib*. & dixi in seruitute præcedẽti. & vide quæ dicam in sequenti quæst.
5 *Quinta q̃stio est, an statutũ loquens, quòd nul

Ius poſsit altius eleuare ſeu tollere ædificiũ ſuũ, ſi per illud noceat vicini luminibus, an ſtatutũ liget forenſem, cuius eſt domus, q̃ debet altius tolli. & dicas ꝙ ſic, qñ iſtud ius eſt deſcẽdens ex re. ideo l'gat ſtatuto loci, vbi res eſt: vt ꝓbaí in l. ſi venditor. §. ſi conſtat. coia prædio. & not. in l. an in totũ. C. de ędifi. priua. & in l. cũctos populos. C. de ſum. tri. & q̃d dixi de ſeruitute altius nõ tollendi, vt ſtatutũ loquens de ea, liget foren-
a ſem: a idem dicas in qualibet ſeruitute vrbana vel ruſtica: quoniã ius ſeruitutis deſcendit ex re, & rei cohæret: vt l. j. cõmunia prædio. & Inſtit. de ſerui. §. prædiorum vrbanorum. per prædicta, & per not. in d. l. cunctos populos. Reliqua circa iſtã ſeruitutẽ altius nõ tollendi, vide infrà, de pariete ſiue muro.

a Forenſem. *Forenſis varijs modis ſumitur in iure. Vide Corneũ cõſ. cxciiij. in iiij. vol. & quando forenſis ligetur ſtatuto, conſi. cxcix. in j vol.*

De ſeruitute ſtillicidij auertẽdi, & ſtillicidij non auertendi.

CAP. XXVIII.

1 *Stillicidium quid ſit.*
2 *Aquam ex ſuo ſtillicidio ſupra ſtillicidium vel aream vicini an quis regulariter diuertere poßit.*
3 *Aqua ſtillicidij vicini ſi iure ſeruitutis cadat ſupra domum meam vel aream per tegulas, quæ vulgariter Cuppi nũcupãtur, an facere poßim, quòd cadat per viam vnius canalis lignei, vel lapidei, vel etiam canalis exiſtentis ſuper ipſis cuppis.*
4 *Vicinus meus ſi ſuper aream meã vel tectũ domus meæ per duos pedes ſeruitutem habeat, an vltra producere, ſeu extendere poßit.*
5 *Stillicidij ſeruitutẽ acquiſitã habẽs an poßit altius tollere, vel eleuare, vel deprimere murũ, vel ædificiũ, ſuper quo habet ſtillicidium cadens ſuper domũ vel aream meam.*
6 *Stillicidij ſeruitutẽ ſibi debitam ſi quis habeat, & ſublatũ fuerit ædificiũ, ſiue corruerit, ex quo ſtillicidium cadit an per hoc ſtillicidij ſeruitus cum effectu in totum extincta intelligatur.*
7 *Seruitutem ſtillicidij auertẽdi in areã meã ſi vicinus meus habeat, quod ſtillicidiũ ſuper areã meam per duos pedes protenditur, an ego in area ædificare poßim, vbi ſtillicidiũ caſitare cœperit.*
8 *Stillicidiũ cui debetur ſeruitus auertẽdi in vicini areã, ſi protendatur vltra parietẽ ſupra vicini areã per mediũ pedem, & caſitet in areã vicini etiã per mediũ pedem, vel circa, an vicinus poſſit ædificare in illa area vſq; ad illũ locum, vbi caſitat, & ſic vſq; ad medium pedem prope murũ domini prædij dominantis.*
9 *Vicinus meus ſi habeat ſtillicidium domus ſuæ cadẽs in fundo, vel horto meo, vel in area extra murũ domus ſuæ, verbi cauſa, per duos pedes, an fundus vel area eatenus, quatenus ſtillicidij rigor ſe protendat, ſit vicini, vel mei.*
10 *Stillicidiũ antiquũ habẽs ſupra areã, vel domũ meã in dubio an iure ſeruitutis, vel dominij habere præſumitur, ex eo ꝙ inferius pro ſtillicidij rigore ſuum dicatur.*
11 *Domus tua ſi domui meæ duas ſeruitutes debeat, vna ne altius tollatur, alia ne ſtillicidiũ ædificiorũ meorũ recipere debeat, & tibi cõceßero ius etiã inuito me altius tollere ædificia tua, & ſic remiſerim tibi ſeruitutẽ altius nõ tollẽdi, an per hoc tibi cõceßiße videar, vt poßis tollere quãtũcũq; vis, ita ꝙ etiã ſtil*

ſtillicidia mea recipere non tenearis.

SVNT & aliæ duæ ſeruitutes vrbanæ:vna ſtillicidij auertendi,id eſt deriuādi in tectū vel areā vicini. nā poſſe facere cadere aquā de tecto meo ſuper tectū ſuū,ſeruit⁹ eſt. Alia eſt ſeruitus nō auertēdi ſtillicidij:vt eſt tex.in l.j.de ſer.vrb.prę.ſicut ſunt duæ alti⁹ tollēdi & nō tollēdi:vt ſ. ꝓximè dictū eſt.& intellige ſtillicidij nō auertendi,ſcilicet mei in domo mea in tuā,id eſt,nō immittēdi de neceſsitate:qa tūc eſt mihi ſeruitus.ſed ſi intelligeret nō auertēdi in domo mea in tua,eſſet libertas, & nō ſeruitus:vt dixi de ſeruitutib⁹ altius nō tollēdi.& iſtę ſeruitutes ſunt vrbanæ etiā,qñ cōſtitutū eſt,vt poſſim auertere ſtillicidiū meū in areā tuā,quæ ſit prædiū ruſticū:quia inſpicitur prædiū cui ſeruitus debet,quæ ab eo debet denominari:qa dignius eſt,ex quo eſt dñans:vt eſt tex.cū gl. in d.l.j.ver.vel areā.de ſer.vrba.p̄d. de quo dixi ſuprà in iiij.q.prin.ſeruitutū.ver.ſed qūo cognoſcet. Circa iſtā ſeruitutē ſtillicidij auertēdi,declarem⁹ aliquas q̄ſtiōes vtiles & quo
1 tidianas. *Prima q̄ſtio eſt ꝓ intelligētia,qd eſt ſtillicidiū.& dic ꝙ eſt illud,qd ſtillat,& interdū cadit directō,& interdū nō,ꝓpter vētū.ſed flumē dicit qd directō cadit,& maximè per dochiā.de ſer.vrb.p̄d.l.ſeruitutes.§.ſtillicidiū.ibi,id eſt,ꝓ ſtillicidio flumē.& eſt tex.Inſti.de ſer.§. p̄d.vr.ibi,vt ſtillicidiū vel flumē recipiat.et ibi hoc no.gl. Itē aliqñ dicit ſtillicidiū domus,cui ſeruit⁹ debet ſtillicidij:& ita capit in d.§.ſtillicidiū.ſecūdū vnā expoſitionē glo.ibi.

Itē dicit ſtillicidiū ſeruit⁹ ipa ſtillicidij:& ita accipit ī materia noſtra,& in d.l.j.de ſerui.vr.prę.& no.gl.in d.
2 §.ſtillicidiū. *Secūda q.an quis regulariter poſsit diuertere aquā ex ſuo ſtillicidio ſupra ſtillicidium vel areā vicini:Et dic, ꝙ videt ꝙ nemo poſsit dirigere ſtillicidiū ſuū ſupra tectū domus vicinæ depreſſe, vel ſupra areā vicini,ſi ſeruitus impoſita nō eſt:vt eſt tex.in d.l.j.de ſer.vrb.præ. ibi,ſtillicidiū auertēdi.& ibi hoc notant Doct.vnde ego habes huiuſmodi ſtillicidiū,niſi ſeruit⁹ impoſita ſit, poſſum cōpelli p vicinū ad faciedū aquā tecti noſtri deriuare p illū locū:puta ponēdo quę recipiant aquā iuxta tectū meū,vt eā mittā in ſtrata publica:per d.l.j.Et eſt ratio, qa domus vel area vicini regulariter debet eſſe libera vſq; ad cœlū.l.altius.C.de
3 ſer.cum ſimi. *Tertia quęſtio eſt,ſi aqua ſtillicidij vicini cadit iure ſer-
a uitutis ſupra domū a meā vel areā p tegulas quę Cuppi vulgariter nūcupantur,an poſsim facere ꝙ cadat per viā vnius canalis lignei vel lapidei, vel etiā canalis exiſtētis ſup cuppis. Dic ꝙ nō:quia aqua groſsior caderet ſeu caſitaret:vt eſt tex.not.cū gl. in l.ſeruitutes q̄ in ſupficie. §. ſi antea ex tegula.de ſer.vrb.prę.qd not. contra multos,qui habent ſeruitutē ſtillicidij per tegulas,& faciunt vnū canale,ad quod tota aqua ſtillicidij
4 decurrit:quia non poſſunt. *Quarta quęſtio eſt,vicin⁹ meus habet ſeruitutem ſuper aream meā vel tectū domus meæ per duos pedes, an poſſit vltrà producere ſeu extendere?Et dicas,quòd non: quia in noſtro magis inciperet cadere: & in alio loco caderet ſtillicidiū,quàm in quo impoſita eſt ſeruitus. Sed retroduci poteſt:qa leuius in ſeruitute nobis debita

bita facere possimus, nō acrius: quo ad certū est meliorē cōditionē vicini fieri posse, deteriorē nō posse, nisi aliud nominatim in seruitute imponēda mutatū sit: vt est tex. not. in l. seruit. quæ in superficie. §. stillicidiū. ver. eadē causa. de serui. vrb. pd.

5 Quinta est quæstio, an habēs serui tutē stillicidij acquisitā, possit altius tollere, vel eleuare, vel deprimere murū vel ædificiū sup quo habet stillicidiū cadēs sup domo, vl area mea? Dic breuiter, quod eleuare vel altius tollere pōt, deprimere nō pōt: vt est tex. no. in dicto §. stillicidiū. in prin ci. qui assignat hāc rōne. Nā leuior fit seruitus, qn̄ tollitur stillicidiū altius: cū hoc quod ex alto cadit, leuius cadit, & interdū nō peruenit ad locū seruiente. sed quādo reprimitur, fit grauior seruitus: id est, p stillicidio flumē. quod declara. Nā ideo fit grauior seruitus stillicidij semper cū minus cadit ab alto, & leuior cū altius cadit: quia aquæ casitatio depssa b ad plura loca vi ventorū diuerti nō potest: sed semp casitat in eundē locum, & facit ibi flumē, & destruit aliquando areā vicini, & hortū, si in eo cadit. & ideo grauius dānificat prædiū seruiēs: sed casitatio aquæ pcedens ex alto, vi vētorum quandoq; ad vnū locū, quandoq; ad aliū quem ducit, nec facit cōcursum aquarum: imò quādoq; aqua nō venit ad locū seruiētē, & propterea tūc dicitur minus offendere ipsum: & ideo meliorē cōditionē vicini facere possum deteriorē. nō est ista intētio dicti §. stillicidiū. quem casum singulariter no. & tene menti, quia cōtra decisionē d. §. dixit mirandæ memoriæ domi. Tho. eques de Aretio, interrogatus à domi. Paulo de Aretio iuris vtriusq; docto. interrogatus in publica disputatione, quā fecit idē domi. Thomasius Paduæ: de quo licet rōnem hanc solam allegauerit, quia fortius cadit ex alto, quàm depresso: potuisset etiā alia rō allegari: quia maior cōmoditas videt esse loci seruiētis, quòd cadat ex loco depresso magis, quàm ex alto: ergo videtur quòd possit deprimi & nō tolli: per dictū §. stillicidiū. in fi. qm̄ si ex alto cadit propter ventū, nulla quandoque pars soli sub stillicidio remanet tecta cū effectu: quia aqua cadit vbiq;: & sic nō potest ibi in area sub stillicidio quicquā collocari, quod tutū sit ab aqua. itē quia nec cōmodè pōt stari vel iri per areā sub illo stillicidio: quod nō esset si caderet stillicidiū directè ex loco magis depresso.

Item etiā, quia ex loco magis alto magis occupat lumē areæ quàm per locū depressum. Itē potuisset alia rō assignari, si paries seu murus, b super quo est tectum seu stillicidium, esset cōmunis: qa quādo cadit aqua altius propter vim ventorū, tāto magis indirectè cadit: vt est tex. in d. §. stillicidium. in prin. Et ideo aqua sæpe discurrit per parietē siue murū, & ipsum corrūpit, maximè si est paries ligneus: qd nō eueniret, si aqua ex loco depsso directò caderet. Vñ tollēdo altius, videt facere deteriorē cōditionē fundi seruiētis, & deprimēdo deteriorē: arg. d. §. stillicidiū. in fi. Vñ ex his patet decisio Pauli iuriscōsulti i d. l. seruitutes q in superficie. §. stillicidiū. de ser. vrb. pd. Et nō mirādū, si dñs Thomasius vir pręclarissimi ingenij in ea errauit. & propterea cauendum ab huiusmodi

actibus publicis de quolibet: qa sunt
periculosi, maxime quado quis vult
ponere falcē i messem aliena, cotra
id quod scriptū est in l.& habet. vj.
q.iij c.j.& in c.venerabilē. extrà, de
elect.& in cle.pastoralis. §.rursus.in
6 fi.de iu. *Sexta est quæstio, si qs ha-
c bet seruitutē stillicidij sibi debitā,
sublatū est ædificiū, siue corruit, ex
quo stillicidiū cadit, an p hoc intel-
ligatur extincta i totū cū effectu ser-
uitus stillicidij? & dic, q nō: qa rema
net in habitu: & ideo si stillicidiū re
ponat cū stillicidio, idē ædificiū esse
censetur, quātū ad seruitutes reales,
puta stillicidij: licet nō quantū ad p-
sonales: vt est tex. in l. seruitutes quę
in superficie. § si sublatū. de ser. vrb.
præ. & intellige, q per istā reędifica
tionē seruitus stillicidij nō erit eadē
ferè, q primò erat: sed restituit ipso
iure: vt est tex. in d. § si sublatū. ver.
pars. sed nō est ita in reali quæ resti-
tuitur: & hoc pbatur ex tex. ibi dum
dicit: vt idē intelligat. quod verbū,
Intelligatur, est verbū fictiōis: vt est
text. in l. hæres qnq;. de acqui. hære.
& in l. qui à seruo. de actio. & obl. &
habetur per Bar. in l. j. in prin. de no.
ope. nun. p Bal. in l. quoniā. de his q
no. infa. & hoc etiā probat in l. si te.
de ser. vr. prędio. & ista restitutio, &
fictio, q intelligat idē ædificium, qd
verè nō est, & eadē seruitus pcedit
ppter vtilitatē ędiū: vt pbatur in d.
§. si sublatū. ibi, vtilitas exigit. & ita
no. ibi Ang. & Bal. in tit. de pace Cō
stātię in iiij. col. ad fi. & intelligo vti
litatē ędiū, scilicet publicā: vt ibi. ex
quo sequitur, q pro ista seruitute re
stituta, actio directa nō cōpetit, sed
vtilis: qa nō est verè illud idē ædifi-
cium, cui seruitus imposita est: vt est
tex. cū gl. in ver. vtilis. in d. l. si testa-
mēto. & not. glo. in d. §. si sublatū. in
prin. de quo dic, vt plenè no. in l. in-
ter stip. §. sacrā. de verbo. obli. & ex
hoc etiā sequit illud, q seruitus ac-
quisita superficiei, intelligit acqsita
etiā solo: qa nō extinguit destructa
vel extincta superficie, secūdū Paul.
de Ca. in d. §. si sublatū. quod intel
lige cū effectu, vt dixi. & de hoc dic
vt habetur i l. iij. de ser. sed bene in-
telligit extincta, vt dictū est. Quod
autē dixi seruitutē restitui reposito
ædificio: intellige qn reponitur in
eadē specie & qualitate: aliàs secus.
qa tūc nō reputaretur, nec intellige
retur idē ędificiū: vt est tex. in d. l. ser
uitutes. §. si sublatū. & ratio est, quia
illud quod differt in specie, vel qua
litate, nō pōt dici idem in substātia,
sed diuersum. secus si habeat in plus
vel minus: qa tūc est idē i substātia,
ex quo eadē substātia manet. vt ple-
nè dixi s. i x. & vlti. q. principali. ver.
& hæc iura allegātur. & ppterea nō
attēditur mutatio partiū, sicut i no-
stro corpore dicimus: vt l. propone-
batur. de iudi. & d. §. si sublatū. indu
cit ad questionē, secūdū Doct. quod
licet destruatur monasteriū, non tn
eius priuilegia destruuntur: qn de-
struit de facto, secus si de iure: vt p
Innoc. in c. ex iniuncto. extrà, de no.
oper. nunc. dic vt ibi per eū & cano-
nistas. & per eundē Inno. in c. abba-
te. in vlti. col. de verb. sig. & per Bal.
in dicto tit. de pace Constan. in iiij.
col. vbi etiam allegat dictum §. si
sublatum. & per Flo. in l. vsufru. qui
bus modis vsusfru. amit. quæ omnia
7 notanda sunt. *Septima quæstio
est, vicinus meus habet seruitutem
stillicidij auertendi in areā meam,

quod stillicidiũ protenditur super areã meã p duos pedes: an ego possum ædificare in area vbi casitare cœpit stillicidiũ. Et in hoc tex. vidẽtur esse cõtrarij. Nã text. in d l. serui tutes quæ in superficie. §. si seruit*. dicit expressè ꝙ nõ. & text. in eadẽ l. §. fina. in fi. videtur dicere contrariũ: sed gl. in dicto §. si seruitus. soluit, dicens, ꝙ ędificare nõ possum, si nolo recipere stillicidiũ: & ita loqtur ille §. si seruit*. Sed si stillicidiũ recipere volo, tũc ędificare possum. & ita loquitur dictus §. fin. in fin. Et ex hoc cõcluditur, ꝙ dominus pdij debentis seruitutẽ stillicidij, potest ibi ędificare, dũmodo stillicidiũ vel seruitutẽ stillicidij debitã nõ impediat, imò eã recipiat. & ita cõmuniter Doctores trãsire videntur cũ illa glo. Ego autẽ aliter intelligo illa iura: nã text. in dicto §. si seruitus ędi. dicit, ꝙ si ędi. imposita est seruit* stillicidij, nõ licet domino areę seruiẽtis ibi ędificare, vbi casitare cœpisset stillicidiũ. Itẽ in §. si. eiusdẽ l. qui incipit, qui in area. in principio, idẽ dicit, videlicet, ꝙ ille qui vult ędificare in area, in qua stillicidiũ cadit, põt ędificiũ perducere usque ad eũ locũ, vnde stillicidiũ cadit. & sic in hoc cõcordãt. & intelligo istos duos tex. quòd qui debet seruitutẽ stillicidij, nullo modo possit ædificare in area, vbi casitare incipit stillicidiũ, seu vbi stillicidiũ cadit, etiã si ędificando vellẽ stillicidiũ recipere, quia qualitas mutatur, & loci qualitas seruitutẽ debentis inspicit. facit ad hoc, quod dixi in quęstione pręcedenti: & hoc apertè approbatur p textũ in dicto §. fin. ꝓpter dictionẽ, sed & si, ibi positã, quę diuersificat in facto & in iure, vt in l. sed & si lege. in princ. ff. de petitio. & not. in l. qui vsumfru. de verborũ obligat. & in c. solicitudinẽ. in fi. de appellatio. Et ideo cũ in fine ibi dicat, ꝙ possit ædificari, dũ tñ stillicidiũ rectè recipiatur, pręsupponitur, quòd secus sit in casu pręcedenti: aliàs dictio, sed & si, ibi posita diuersificat principiũ à fine, quod dicendũ nõ est. & aduertendũ est, quod dicunt illa iura, nisi casitare cœpit, seu nisi stillicidiũ cadit: quia per hoc apparet, ꝙ nõ debet inspici protectũ tignorũ stillicidij: sed locus in quo cadit aqua, siue sit vltrà, siue citrà, vt etiã probat in l. fin. §. si. ibi, stillicidij rigor. de serui. vrba. præd. In §. autem si. l. seruitutes. in si. qui pro cõtrario allegatur, ponitur alius casus diuersus, videlicet quòd si in meo ędificio cadit stillicidium vicini, suprà mihi ędificare cõceditꝛ, dũmodo stillicidiũ rectè recipiatur. nam ibi erat ędificatũ: & facilius extollitur id quod est ędificatũ, quàm non ędificatũ. argu. eius qd dicitur in simili, ꝙ in habẽtibus symbolũ facilior est trãsitus: vt not. in l. si non sortẽ. §. si centũ. de cond. indeb. facit etiam quod habetur in l. si vnus. §. pactus ne peteret. versi. & in specie. de pac. & quòd ille §. fin. ita debeat intelligi, patet manifestè ex dictione, sed & si, ibi posita: vt suprà dixi, quod bene not. qa licet Doct. videantur aliter intelligere, & non aliter declarare, tamẽ puto hũc esse verum intellectũ illorũ iurium, & adde quod dicam in q. sequen.
8 *Octaua q. est, quid si stillicidiũ, cui debetur seruitus auertẽdi in areã vicini, procedit vltra parietẽ supra areã vicini per mediũ pedẽ, & casitat in aream

reã vicini etiã per mediũ pedẽ, vel circa, an vicinus poſsit ædificare in illa area vſq; ad illũ locũ, vbi caſitat: & ſic vſque ad medium pedẽ prope murũ domus prędij dominãtis? & videtur quòd ſic, per tex. in d.l. ſeruitutes. §. ſi ſeruitus & §. fi. in princ. de ſeru. vrb. pręd. vbi videt̃ eſſe text. in l. fi. fini. regun. quæ videt̃ eſſe lex Græca, quę incipit, ſi quis ſepẽ. quæ dicit, ſi quis vult ędificare murũ ꝓpe fundũ vicini, ſepẽ derelinquat. de cuius intellectu dicã infrà de pariete ſiue muro. Ego puto, ꝙ dictus §. ſi ſeruitus. & §. fi. debeant intelligi & limitari ſecundũ l. fi. præallegatam. & econtrà d.l. fi. debeat intelligi ſecundũ d. §. videlicet quòd ſi ſtillicidiũ protendit ſe niſi per mediũ pedẽ, nõ poſsit ędificari per vicinũ vſq; ad illum mediũ pedem, etiam ſi aqua vltrà nõ caſitaret: quia eſſet cõtra d.l. fi. fini. regun. nõ enim eſſet ęquũ, ꝙ dominus fundi debẽtis ſtilli 9
cidiũ ſuſtinere, eſſet melioris cõditionis, quàm ille, qui nullã debet ſeruitutem in fundo ſuo. & ideo ſi ille qui habet fundũ ſuũ liberum, nõ poteſt ædificare murũ, niſi diſtet à regione vicini per pedẽ, vel ſi vult ędificare domũ, ꝑ duos pedes, vt d.l. fi. multò magis deberet diſtare ille, cuius prædiũ debet ſeruitutẽ ſtillicidij recipiẽdi. debebit ergo hoc caſu diſtare ædificans murum per pedẽ, vel domũ, ꝑ duos, nõ à regiõe vicini, id eſt, nõ à termino fundi vicini, ſed à ſolo, quatenus ꝓtendit ſtillicidiũ & caſitat. vnde ſi ſtillicidiũ ꝓtenderet̃ verſus aream vel hortũ ædificãtis, & caſitaret, puta per tres pedes, ędificãtes murum deberẽt vltra dictos tres pedes, qui relinquũtur, ꝓpter d.l. ſeruitutes. §. ſi ſeruitus. & §. fi. in prin. de ſer. vrb. præ. etiã relinquere vnũ aliũ pedẽ: & ſic quatuor pedes in totum, à fundo cõuicini. vel ſi vult ędificare domũ, debet relinquere duos pedes: & ſic hoc caſu quinq; in totũ. & idẽ dicas ĩ ſim. & ita aliàs obtinui in quadã cauſa Veronę cõtra quendã epiſcopũ de Nica. Sola. & ita fuit iudicatũ ex cõſilio triũ doctiſsimorũ iuriſcõſultorũ: quod no. quia fuit cõſideratio mea. credo ꝙ ſit veriſsima, maximè intelligẽdo, ꝙ quaten* rigor ſtillicidij prætẽdit ſup fundo vicini, eatenus terreñ ſeu ſolũ inferius ſit domini ꝑdij dominãtis: vt videtur eſſe caſus ĩ l. Olympico. §. fi. de ſer. vrb. præ. de quo dicã in ſequẽti q. Nã hoc caſu nõ haberet dubiũ d.l. fi. fin. reg. Sed vt dixi, etiã ſi illud terrenũ eſſet domini fundi ſeruientis, puto eſſe idẽ dicẽdũ, per ea quæ ſuprà dixi. & quia ità fuit. quod ſingulariter tene mẽti. *Nona q. cõuenienter ſequitur, ſi vicinus meus habet ſtillicidiũ domus ſuæ cadens in fundo vel horto meo, vel in area extra murũ domus ſuæ, verbi gratia, ꝑ duos pedes, an fundus vel area eatenus, quatenus ſe ꝑtendit rigor ſtillicidij, ſit vicini, vel mei. & videtur ꝙ ſit vicini, cuius eſt ſtillicidiũ ſupius: ꝑ l. fi. §. fi. de ſer. vr. prę. ꝑ quẽ tex. ibi dicit Flo. ꝙ ſtillicidia ſupra domum de iure demõſtrant quãtũ ſit ꝓprietas loci ĩferioris. & idẽ dicit ibi Bar. videlicet ꝙ ſtillicidia q̃ sũt ſupius, vident̃ quodãmodo ſignificare proprietatẽ loci inferioris: & idẽ videtur velle Bald. in cõſi. ſuo xxij. quod incipit, ſtatuto cauet̃ ꝙ tenens arma in domo. Sed ſi iſtud eſt verũ, debet limitari, niſi cõſtaret vicinũ meũ habere

bere seruitutē nō stillicidij, quia tūc appareret, q istud stillicidiū haberet propter dominiū soli qđ est inferius, sed propter seruitutē appositā: quæ seruitus non extenderet ad dominiū soli inferioris: & hoc probatur in l. seruitutes. de ser. vrb. præ. §. stillicidiū. ver. eadē causa. ibi, qa in nostro magis incipit cadere. & §. si seruitus. ibi, domino seruiētis areæ. de ser. vr. præ. Itē esset limitādū, nisi stillicidiū fiat suprà via publica vel loco publico: qa locus inferior sub stillicidio nō efficitur domini stillicidij. posset tñ aliqd poni vsq; ad stillicidiū: vt d. l. fi. §. j. de ser. vr. præ. quā quidā intelligunt. in hoc tamē communiter seruanda esset consuetudo loci, per l. an in totū. C. de ædifi. priua. & adde quod dicā infrà, de claustro vel cōclaui & porticu. *Sed nūquid in dubio habens antiquū stillicidiū supra areā vel domū meā, præsumat habere iure seruitutis vl iure dominij, ex eo q solū inferi*, p rigore stillicidij dicat suū? Credo esse cōsiderādū, qs possideat locū, q est sub stillicidio. Nā si ego dñs areę possideo illū locum inferiorē: puta si est hortus, ipsū ibi colo, & arbores habeo, vel retineo res meas sub stillicidio: & psumat tūc vicinū habere stillicidiū iure seruitutis tātū. & locū inferiorē esse meū. Aduerte tñ, qa nemini licet ędificare subt* grūdaria, quatenus rigor stillicidij & tignorū ex certa via descendit, si stillicidij cafitatio impediri possit: vt d. l. fi. §. fi. & ibi hoc no. Ang. & Doct. de serui.

d vrb. præ. Si verò vicinus, d q habet stillicidiū, possideret locū inferiorē sub stillicidio, tūc præsumā nō iure seruitutis, qā stillicidiū ad hoc non tēdit: sed quia solū quod est sub stillicidio, suū est, nisi illa possessio esset iure familiaritatis: vt ff. de acquiren. possess. l. iure familiaritatis. & ideo in hoc pōt esse cautus dominus areę, vt stet in possessiōe etiā illius partis areæ vel horti, quæ est sub stillicidio vicini. & ita aliàs cōsului cuidā amico meo. Sed si neuter possideat, qa locus est sterilis, vel aquosus, vel aliter inutilis: & tunc distingue, aut tēpore quo fuit factū istud stillicidiū, domus, vel area mea, & domus vicini erāt diuersarū personarū, vel iuriū, aut eiusdē personæ, vel iuris. Primo casu, qñ erant diuersarū personarū: & tūc illo tēpore erat tota area domus mea vel autorū meorū, & non licebat vicino immittere stillicidiū: vt no. l. altius. de ser. & ideo si misit, videtur immisisse potius iure seruitutis, quàm dominij, nisi aliter probet. Nec est aliter credendū, q ego vel autor meus voluerim faciēdo immitti stillicidiū etiā sibi concedere solū. arg. l. si mihi eo tēpore. de seruit. vrb. prediorū. quia actus agētiū nō debent operari vltra intētionē eorū. l. nō omnis. in prin. ff. si cert. pet. Secūdo casu, qñ erat vnius personæ tantū, sicut sæpe cōtingit, quādo vnus habet amplā domū, facit stillicidia vnius partis dom* cadere sup alia parte: & posteà legat vel vendit vnā partē de illa domo: vel si sunt plures fratres habentes domū: & posteà eam diuidunt inter se, & vni euenit vna pars domus q̄ habet stillicidiū, & alteri alia pars quæ habet areā sub stillicidio: & tunc dic idem, q videtur esse imposita seruitus vendendo e, legando vel diuidēdo, vt sustineat onera permanentia: e

quia

quia tũc tẽpore diuisiõis, vel legati, venditionis sustinebat: vt l. quod cõclaue. de dam. infec. & not. Bart. in l. j. circa fi. de seru. lega. & habetur per Docto. in l. quod coclaue. & ex hoc cõcludi põt ad multas q. nũquid sit licitũ facere ponticellũ vel casellũ necessarij, vel tubã siue cappã camini in dicto muro, quatenus se extendit rigor stillicidij, vel facere fenestrã, vel foueã, [f] vel ferratam in area mea. Quia si solũ, qđ est sub stillicidio, esset domini stillicidij, tunc põt fieri tanquã in suo. l. altius. C. de serui. aliàs nõ. De his tñ plenius dicã in specie ista sup domo p me figurata.

11. Decima & vltima quęstio est, si domus tua debet domui meæ duas seruitutes: vna, ne altius tolleret, alia vt stillicidiũ ædificiorũ meorũ recipere deberet: & tibi cõcessero ius esse inuito me altius tollere ędificia tua, & sic remiserã tibi seruitutem altius nõ tollẽdi: an per hoc videar tibi cõcessisse, vt possis tollere quantũcũq; vis: ita q etiã non tenearis recipere stillicidia mea. Et dicas, q nõ: qa illa cõcessio, seu immissio intelligit, dũmodo recipias illã seruitutẽ stillicidiorũ meorũ: vt est casus in l. si domus. de ser. vrb. prę. est ratio, qa illæ seruitutes sunt diuersæ & separatæ. vnde renũciãdo vni, alteri renũciasse non videatur: & ideo vi seruitutis retentę habeo adhuc ius prohibẽdi. & ad hoc semper allegatur d. l. si domus. quod intellige, q vna remissa, altera necessariò non intelligit esse remissa: quia est penitus diuersa: vt est i casu pposito. secus si vna remissa, necessario intelligeretur remissa alia. Exemplũ in casu ecõuerso, si est remissa seruitus stillicidij nõ recipiendi. nã licet hoc casu videatur esse remissa seruitus altius nõ tollẽdi: vt not. gl. in d. l. si domus. quã Doct. ibi sequuntur. & pro hoc l. si mihi eodẽ tẽpore. de seruit. rust. prę. & est text. in l. sed interdũ. de aqua plu. ar. & facit l. ij. de iurisd. om. iudic. cũ simi. & dicta l. si domus. allegatur, q qñ sunt iura diuersa, & inuicẽ nõ dependentia, licet tollatur vnũ, tñ alterũ tollitur. pro hoc d. l. sed interdũ. sed si dependerẽt adinuicẽ, secus: vt vult gl. in d. l. si domus. quę est no. & p hoc l. nec is. §. j. de acquir. hęred. vbi repudiata hęreditate ab intestato, ex testamento repudiata videtur, sine qua repudiatiõe prima stare nõ posset, vt ibi: & l. illud. eo. tit. Itẽ allegat ad alias q. quas ibi per Bald. & Ang. & Doct. Sed cõtra prędicta videtur esse text. in l. si stillicidij. quẽad. seru. amit. vbi dicitur, q si stillicidij ius habeã in area tuã, & permiserim tibi ius in ea ędificandi, ius stillicidij immittẽdi amitto. Sed solue, q in d. l. si domus. de ser. vrb. præ. erant duę seruitutes. ideo vna remissa, altera nõ tollit: quia põt operari in illa remissa, vt suprà declaraui. sed in illa l. si stillicidij. erat vna seruitus tãtùm: & ideo ad hoc, vt promissio vel cõcessio ædificãdi in area posteã facta aliquid operetur, illa seruitus stillicidij quæ sola erat, intelligitur esse remissa. & prædictis adde quę dicam infrà de stillicidio siue tecto.

a Domũ. *Domus sumitur in iure multis modis. Vide Corneũ consil. cxcviij. in iij. uolu. & in iiij. uol. consi. xlj.*

b Pa. seu mur. *Murus seu paries inter binas ædes an et quãdo pro diuiso uel indiuiso cõmunis inter uicinos dicatur, uide Cor. consilio. clxxxiiij. incipien.*

pien. licet. in primo uol.

c Habet ser. *Adde Corn. consi. lxxiiij. per totum. & consilio cxcj. & consilio cccxciij. in iij. uolumine.*

d Vicinus. *Adde Cor. cõsi cccxxvij. in j. uol. & Alex. in iij. uo. cõsi. lvij. in pen. col §. locus autẽ. & in iij. uol. Qui dicãtur uicini. & quõ accipiãtur, consi. xxij. in ij. col. & in ij. uol. cõsi. clxxvj. per totum.*

e Vendẽdo. *Si quis uẽdit rẽ cũ seruitute, utrũ & quãdo intelligatur de seruitute præsenti, & quãdo de futura, Alex consi. xxviij. in iij. col. in prin. in j. uol. & consi. cxx. in ij. col.*

f Foueam. *Fouea quæ dicatur, adde Cor. in iiij. uol. consi. cclxxxij.*

De seruitutibus stillicidij non auertendi. CAP. XXIX.

1 *Stillicidij auertẽdi seruitus quomodo intelligatur.*

2 *Stillicidiũ si in aliqua parte fractum esset, puta eius canale, per quod aqua ducitur, uel tegulæ ruptæ essẽt, quis reficere teneatur, & cuius expensis.*

POSTQVAM de seruitute affirmatiua stillicidij auertẽdi diximus: cõsequẽs est vt de alia seruitute negatiua stillicidij nõ auertendi,
1 aliqua breuiter videam[a]. *Et in primis sciẽdũ est, ꝙ ista seruitus non auertendi intelligitur, ꝙ ille q habet stillicidiũ suũ super domũ meã, non possit auertere ipsum ad domũ suã, ita, ꝙ nõ cadat in meã. & sic est seruitus passiua ex parte stillicidiũ habẽtis. si de necessitate diuerteret, ipsũ nõ põt in domũ suã. & dicitur esse seruitus actiua ex parte eius in cuius domũ cadit. Sed cõtra hoc opponit. qa imò videt, ꝙ ista non sit seruitus passiua ex parte habẽtis stillicidium, nec actiua ex parte alterius, imo totũ ecõtrà. Nã ꝙ totũ stillicidiũ tuum cadat in domũ meã regulariter est tibi vtile, & mihi dãnosum: vt dixi in pcedẽti seruitute. Et ego in cuius domo stillicidiũ cadat, seruitutẽ pati dicor. Itẽ nõ videt posse dici, ꝙ sit seruitus mihi debita, ex quo nõ interest mea. imò est mihi dãnosum, vt dixi in l. quoties. in prin. de serui. Sed respõde, ꝙ hoc debet intelligi, qñ esset mihi vtile, ꝙ aqua stillicidij tui cadat in domo vel curia mea, pu ta ppter cisternã meã, q̃ repleri debet ex aqua tui tecti. & hoc modo intelligit istã seruitutẽ gl. in l. j. in ver. & officiẽdi. in fi. de ser. vrb. præ. quã Doct. ibi sequuntur. Itẽ posset poni exẽplũ, si haberẽ hortũ magnũ cum domo cõiunctũ, vel prata sitiẽtia, & interest mea, ꝙ aqua stillicidij vicini cadat in domũ meã causa eã ducẽdi ad hortũ vł pratũ irrigãdũ. & idẽ dicas. & facit ad hoc qđ dixi suprà de seruitute altius tollẽdi, post prin. Et ex his not. ꝙ vt qs sit obligatus tenere stillicidiũ suũ, & cadat i domũ meã, qa mihi expedit ppter aquã cisternę meę, vel ppter hortũ vel prata mea irriganda, dicit esse seruitus stillicidij nõ auertendi. vt etiã suprà
2 in prin. declaraui. *Circa istã seruitutem dubitari posset, si stillicidium esset fractũ in aliqua parte, puta eius canale, per qđ aqua ducit, vel tegulę ruptę, qs teneat reficere, & cuius expẽsis. Dic ꝙ ille, cuius est stillicidiũ, debet: prout probat i l. & si fortè. §. etiã. si serui. ven. & in l. eũ debere co lumnã. de serui. vrb. prę. Sed nunqđ stillicidij dominus poterit cogi per eũ, in cuius domũ cadit, ad ipsum reficiẽdũ? Dicas ꝙ sic, ad eũ modũ, quo erat tẽpore seruitutis impositę.

per

per text. in d. §. etiã. vbi est casus nota. Itẽ nunquid si totũ stillicidiũ corruit, an posit ille, q est dominus stillicidij, cogi ad reponendũ, seu iterũ faciendũ dictũ stillicidiũ, ad eũ modũ, quo erat tẽpore seruitutis impositę, ita ꝙ aqua ex eo posit in domũ meã caditare, sicut prius expensis
a suis[a]? dicas quòd sic: tex. est. no. in l. eũ debere colũnam in fi. de ser. vrb. præ. Hęc de seruitute stillicidij non auertendi dixisse sufficiat.

a Expẽs. suis. *Adde Cornen cõsi. ccxxxvij. quod inci. primũ et cõsi. ccxliij. inci. uidetur. in ij. uol. & quòd iusta causa excuset ab expensis, Alexã. in vj. uol. consi. xxxvij. in ultima colum.*

De seruitute tigni immittendi. CAP. XXX.

1 *Tigni appellatione quid ueniat.*

2 *Tignum in uicini fundo immittere an licitum sit.*

3 *Tignũ si per aliquẽ in fundo meo, et sic alieno immittatur: an illud propria autoritate tollere, uel incidere poßim.*

4 *Tigna an quis in muro uel pariete cõmuni immittere poßit.*

5 *Murũ seu parietẽ propriũ si quis iuxta ædes, uel domum sui uicini habeat, & paßus fuit, quòd uicinus posuerit in eo muro aliqua tigna tacitè, & nihil dicendo: uel dicẽdo, Cõcedo quòd hæc tigna in muro meo immittere poßis: an ille uicinus poterit me domino inuito alia noua tigna remittere.*

6 *Tigna supponere uel surrogare an aliquis poßit.*

7 *Vicinus an poßit ĩmittere tigna in alterius uicini muro, tãgẽdo ipsũ murũ: uel an poßit imponere nõ tãgẽdo murũ alienũ, sed protendẽdo supra locum alienum, uel communem, uel publicũ.*

8 *Tigna immißa in muro meo proprio uel cõmuni, uel etiã in publico, uel etiã protendẽtia in meo, uel cõmuni, uel publico, an licitũ sit autoritate propria euellere, uel destruere.*

9 *Aedificatũ quicquid est in meo, & per me poßeßo, solo meo cedit.*

10 *Murus uel sepes si fiat per extraneũ in fundo domini, in quo ego seruitutẽ nõ habeã, & propter hoc ego illa seruitute uti impediar, an poßim illũ murũ rũpere, & deponere, uel sepẽ propria autoritate destruere.*

11 *Persona ecclesiastica uel etiã secularis si pro beneficiorũ alicui ecclesiæ collatorũ recognitiõe certũ annuũ cẽsũ, uel hospitiũ sibi reseruarit, & ipso ueniẽte nõ recipiatur an domũ propria autoritate ingredi liceat, & intrãdi causa ostia uel fenestras domus rumpere.*

12 *Ciuitatum quæ superiorẽ nõ recognoscũt, ut est ciuitas Venetiarũ & Florẽtiæ, si una bona alteri^9 occupauerit, illa per uim recuperare potest.*

13 *Aedificet si quispiã, uel immittat, uel protendat tignũ in alienũ uel publicũ, qua actione conueniri poterit.*

QVINTA est seruitus tigni immittẽdi in parietẽ uicini. Pro cuius declaratiõe primò sciẽdũ est,
1 quòd appellatione tigni in l. xij. ta. omne materię genus significabatur, ex qua ædificia fiũt: vt est text. in l. tigni. de verbo. sign. & l. aded. §. cùm in suo. ad fi. de acqr. re. do. & Instit. de re. di. §. cùm in suo solo. & ita omnis materia tigni appellatione cõtinetur: vt est text. in l. tigni. in prin. ad exhibendũ. & tegulas, & lapides, & cęmẽta, & calcem, & arenam, & si qua sunt ædificijs vtilia, appellatiõe tigni contineri cõstat: vt l. j. §. tigni autem. de tigno iniuncto. facit l. ferri. §. fabros. de verb. sig. sed & in vineis

neis tigni appellatiõe oĩa vineis necessaria cõtinenf:puta perticę, pedamenta:vt est tex.in d.l.j. in fi. & pali etiã veniũt,q in numero materię redigendæ sunt,sicut perticę.l.pali.de leg.iij.Tigna autẽ ad tegendũ dicta
2 sunt,vt dicit text.in d.§.tigni. *Secũdò vidẽdũ est,an sit licitũ immittere tignũ in fundo vicini.Et regulariter dicatur,ꝙ nõ, nisi sit imposita seruitus:vt l.queãd.§.si protectũ. ad l.Aqui.& ibi ꝑ omnes Doc.& l.si vicẽ.§.si ad ianuã.& ibi Barto.qđ vi aut clam.& l.sed inter me. in princ. de ser.vr.prę.nã nõ debet qs regulariter ĩ alieno aliqd facere:vt l.quosdam. C.de metal.& me.lib.xj. & no.
3 gl.in d.§.si ꝓtectũ. *Tertiò q̃ritur, quid si per aliquẽ immittitur tignũ in fundo meo,& sic alieno,an possũ
a illud ꝓpria autoritate a. tollere vel incidere.& intelligo ĩ fundo,id est, tãgendo ipsum.l.j.§. in flumine,de flumi.l.is q.§.j.iũcta l.ij.de relig.vbi probatur,ꝙ dictio,In,requirit actũ. Et videtur,ꝙ nõ,quia regulariter nemo debet sibi ius dicere propria autoritate,nec facere.l.j.C.ne qs ĩ sua cau.& l.extat.quod me.cau.Itẽ,quia est in quibusdã casibus speciale,vt liceat propria autoritate vindicare.l.j.& ij.C.qñ li.vni.sine iud.vin. ergo in alijs videtur esse cõtra ius cõmune.l.ius singulare.& l.quod verò.de leg.Sed dicas cõtrariũ,vt est cas* in terminis:& no.gl.in l.queãd.§.si protectũ.in fi.ad l.Aquil.& ibi hoc notãt Docto.& in l.si vicẽ.§.qui ad ianuã.& ibi hoc tenet Bart.quod vi aut clam.& idẽ Bar.in l.j.§.interdictũ.vti pos.qbus adde omnino quæ
4 dicã plenius infrà in vj.q. *Quartò quæritur,an tigna quis possit immittere in muro seu pariete cõmuni?Et videtur,quòd non:quia in re cõmuni potior est cõditio prohibẽtis. l. Sabin*.cõi diui.l.an vnus.si ser.vẽd. In cõtrariũ videtur tex.in l.in re cõmuni.ibi,neq; prohibemus.de seru. vrb.præ.& in l.quod dictũ.eo.ti.Tu dic,aut loquimur de antiqs tignis q̃ primò inerant.& nõ est dubiũ,ꝙ poni possunt,secũdũ Ange.in l. quidã Iberus.in fi.iij.col. ver.si.similiter restat videre.de ser.vrba.prę. qa nihil innouatur,nec fit cõtra ius societatis. & idẽ quando alia tigna eiusdẽ cõmunis in locũ aliorũ tignorũ sup ponerentur:quia surrogatũ sapit naturã eius in cuius locũ surrogatur.l. cũ.§.qui iniuriarũ. si qs cau.& hęc etiã probantur in l.seruitutes q̃ in superficie.in princ.de ser.vrb. prędio. iũcta l.eũ debere col.in fi.eo.tit.Circa quod adde quę dicã in sequẽti q. in simili.Aut loquimur de nouis tignis mittendis:& intelligo etiam in alijs partibus muri, quàm in illis in quibus erant tigna antiqua. & tunc aut paries communis est communiter quęsitus, vt sustineat onera vtriusque, & potest immittere vnus socius altero inuito: vt est text.in l.si ædes. cũ glossa. communi diui.& no. glo. magna circa prin. ibi, item fallit,quando ob hoc ipsum. in l.Sabinus.eo.tit.quę vult, quòd socius potest vti re communi ad vsum destinatum,etiam inuito altero socio:quando ob hoc ipsum,vt tale opus fiat,est in cõmuni quæsita. Item si ita quæsitus non sit,dummodo sit destinatus paries ad sustentandum onera vtriusq;,& permissionem talium tignorum non noceat parieti neq; vicino,eò quòd aptus est ad onera

nera supportanda: aliàs secus.d.l.si ædes.& l.cũ duobus.§.Mela.ꝑ so.& melius ꝓbat in l.cui⁹ ædificium. de serui.vrb.prę.& in l.in pariete.cũ se. de dã.infec.& no.per Dy.in regu.in re cõi.in vj.& per Ang.in d.l.quidã Iberus.& quod dixi,quando paries est aptus ad onera supportanda,vt posit vnus socius tigna immittere: intelligo nõ iure seruitutis,sed iure cõmunionis:vt habetur in dictis iuribus,& in l.per parietem.de seruit. vrba.pręd.& not.glo.in d.l.si ædes. & in d.l.Sabinus.& Angelus in d.l. quidam Iberus. Aut communis paries non est aptus dictis oneribus ferẽdis, nec ad ea ferẽda quæsitus: sed fortè delectatione sociorum,qa vnusquisq; ex parte sua habet clausum pro seculari capella:vt quotidie videmus in capellis magnorũ virorum:& tũc nõ est licitũ noua tigna mittere,per quæ picturæ destrui possent,aut delectatio socij dominij.d. l.Sabinus.cũ gl.cõmuni diuid.nõ tamen hæc intelligas in eo qui ex pariete suo pariete fregisset, vt vellet in ea parte mittere tigna,quia negari nõ põt ex quo paries ad onera ferenda deputatus est:vt d.l.quidam Iberus.§.qui parietem.& ita Angel. nota.ibi in princip.d.l.in pe.colum.

5 in fi.quod no. *Quintò quæro,qꝫ habet murũ seu parietẽ propriũ iuxta ædes seu domum sui vicini:& passus est, quòd vicinus posuerit in eo muro aliqua tigna tacitè,nihil

b dicendo,vel dicendo,Concedo[b] tibi quòd hæc tigna mittere possis in muro meo,an ille vicinus poterit me domino inuito remittere alia noua tigna?dic quòd nõ.est casus nota.in l.si cũ meus.in principi.si seruit.vend.& idem dico,si passus sum facere fenestrã eo modo quo est:qa aliã vel alias inuito meo domino facere nõ potest,eadẽ ratione:imò in eo etiam poterit detrahendo tigna primo concessa alia supponere: qa sufficit si cui vel in paucis &c.vt C. de neg.gest.l.tutori.secũ idũ gloss. valde no.in d.l.si cũ me⁹.in prin.in ver.nona.& idem de fenestra:quod est valde no.secus si dominus dixisset,Cõcedo tibi seruitutẽ tigni immittẽdi,vel fenestrã faciendi,nõ addendo numerũ:qa tũc posset q̃cũq; tigna,& fenestras quot voluerit facere:vt dicit gl.no.in l.si cũ meus.in princip.in versi. nona.pręallegata. Sed do.Pau.de Ca.ibi videtur tenere cõtrariũ,videlicet ꝙ ibi non vult augere numerũ,sed vult in loco veterũ tignorũ alia substituere,ꝙ põt alia,quia alia reputant:vt l.filiæ.de cõd.& demõ.in §.à Titia.& in l.si donatio.§.si sponsus.de dona.inter virũ. Ego aũt nil ista.pute plenius sic esse distinguẽdũ. Aut ego ꝓmisi nil promittẽdo vel cõcedẽdo:aut ꝓmisi vel cõcessi,vt tu possis mittere tignũ in muro meo.Primo casu principali,aut promissio est facta de certo & speciali tigno:aut generaliter de oĩbus tignis,aut spãliter. Primo casu quando ꝓmisio est facta de certo & speciali tigno:& tũc iterũ subdistingue. Aut ꝓmisi seu cõcessi ꝙ tu nõ possis mittere nisi vnũ tignũ tale,& ꝙ nõ possis imponere aliud, vel eius loco supponere seu subrogare:tũc nõ habet dubiũ,quòd seruitus est limitata ad illud tantũ tignũ: & sic nec in alio loco,nec etiam in illo eodẽ iponi poterit, qa limitata dispositio limitatũ parit siue ꝓducit

 effe-

effectũ:vt l.in agris.de acqui.re.do. Aut permisi seu cõcessi,quòd tu pos sis imponere tale tignum tantùm in muro meo sine prohibitione alterius, expressa causa.& tunc iterum subdistingue. Aut est expressa causa, propter quã illud tignũ imponi pos sit,aut nõ est.Si est exp̃ssa causa,exẽ plũ.Promitto vel cõcedo tibi ꝙ pos sis ĩponere tale tignũ ĩ domo mea, c causa domus c tuæ sustentandæ & tecti:& tũc teneo quòd videatur im posita seruitus illius tigni tantùm in eodem loco:per dictã l.si cũ meus.in prin.si ser.ven.nẽ quòd possit aliud supponere seu obligare in eodẽ loco,donec durat domus vel tectum, & non vltrà,nec ob aliã causam:qa finita causa concessionis vel priuile gij,finit ipsa concessio vel priuilegiũ:vt l.Titia.§.vsuras. & vide qđ ibi no.Bar.de le.ij.& ideo si tibi con cessi,vt possis imponere tignum vel tigna in domo mea vel muro causa ædificãdi domũ tuã,puta pro arma tura quæ machina dicit:& tunc ædificata domo tua,nõ poteris vnquam amplius dicta tigna vel alia impone re.Et idẽ,si cõcessi ꝙ possis impone re tignũ in muro meo causa sustinẽdi vites tuas.nã vite cõsummata,ser uit⁹ extinguit.& idẽ dicas in si.scili cet,si p̃pter tectũ sustinẽdũ,licet tectũ corruat,tñ poterit tectũ reficere:qa debebit in eodẽ loco tñ eadẽ seruitus tigni,quia reputat esse idẽ tectũ:vt est text.in l.seruitutes q̃ in superficie.§.si sublatũ.de ser.vrba. præ.de quo dic vt plenè dixi de ser uit.stillicidij auertẽdi, in vj.q.& idẽ dicẽdũ est in domo:qa destructo tecto & pariete poterit iterũ reficere, & debebitur eadẽ seruit⁹,quia repu tabit eadẽ dom⁹,ex qua remãsit primũ solũ,quod est maxima pars domus:vt est tex.cũ gl.ĩ d.§.si sublatũ. Sed si causa,propter quã concedit tigni immissio,nõ est expressa:sed ego cõcedẽs sciebã ex qua causa velles tignũ mittere:& tũc dicendũ est idem,vt in casu p̃cedẽti,videlicet ꝙ causa tacita est cõsideranda,si durat, vel nõ:qa tacitũ & expressum in hoc æquiparant.l.cũ quid.si cer.pe.Si autem nõ apparet,ꝙ ego sciuerim ob quam causam volebas tigna immittere:& tũc si postquã ędificasti,& tignũ imposuisti:puta causa dom⁹ tuę sustinẽdę,& tacui, nec cõtradixi:& tũc cõcessisse videor,ꝙ imposueris tignũ ob illam causam.ar.d.l.si cũm meus.in prin.ff.si ser.vẽ.cõiũcta gl. & no.in l.quædã mulier.de rei vẽd. Sed si nesciui ob quã causam tignũ imponere volebas in muro meo,& postquã sciui,cõtradixi,puta qa ego promisi tibi,vt tigna imponeres in muro meo,& credẽs ꝙ tu velles imponere pro armatura cã ædificandi domũ tuã,et nõ vt stẽt p̃petuò.et tũc qđ in dubio?Dico ꝙ inspiciẽdũ est, qđ verisimilius est,aut qđ in huiusmodi casib⁹ plerũq; fieri solet:vt est tex.in l.in obscuris.de re.iu.post me diũ ti.Et ideo si illa cõcessio esset facta dato aliquo p̃cio,ex illa quãtitate poterit iudicari an intellexerit,ꝙ tignũ p̃petuo remaneat,vel ad tp̃s. arg.gl.no.in d.l.in obscuris.& in l.j. §.q supficiẽ.in versi.agẽdo.in fi.de supficie.& in l.semp in stipulationi bus.de reg.iu.& ibi no.sed vbi non apparet,qđ sit verisimili⁹,vel quod plerũq; fieri debet:& tunc in dubio interpretatio fieri debet cõtra p̃ferẽtẽ,hoc ęst contra eũ p̃ quo & ad cuius

ius vtilitatē, ꝓferunt. l. veteribus. & ibi no. ff. de pac. & no. Bar. in l. sæpe. de ver. sig. Secūdo casu, qñ est facta ꝓmissio gñaliter de oīb⁹ tignis, & nō habet dubiū, quia verba generalia generaliter intelligi debent de oībus & ꝑpetuò. l. j. §. & gñaliter. de lega. præstā. & in l. in fraudē. in fi. de testa. mili. & xix. dist. si Romanorū. & habeť in c. qm̄ nemini. de coniugio leprosorū. Tertio casu, qñ cōcessio facta est simpliciter, aut est facta de tignis mittēdis sine numero. & tūc teneas indistinctè, ꝙ poterit q̄cūq; tigna imponere & sustinere, vt suprà dixi per gl. in d. l. si cū mens. in prin. ver. noua. si ser. ven. Aut est facta de numero, vel de vno simpliciter exēplū, Cōcedo ꝙ tu possis imponere vnū vel duo tigna: & tūc numerū augere nō pōt. casus est in d. l. si cū me⁹. in prin. sed si nō vult augere numerū, sed supponere aut surrogare aliud vel alia eiusdē cōditiōis: & gl. ibi tenet, quòd nō, per id quod dicitur, sufficit quòd in paucis &c. p l. tutori. C. de neg. ge. Pau. de Cast. in d. l. si cū meus. dixit cōtrariū, qa surrogatū &c. vt suprà dixi. Ego puto, ꝙ in hoc sit dicendū per oīa, sicut suprà dictū est in primo casu, videlicet vt cōsidereť cā expressa siue tacita, aut quod est verisimile, aut qđ plerūq; fieri solet, & in dubio sit iudicādū pro illo qui seruitutem promisit. Secūdo casu principali, qñ nullā ꝓmissionē seu cōcessionē feci, sed vicin⁹ meus imposuit tūc vnū vel duo tigna in muro meo, & ego tacui: & tūc dicas, quòd alia imponere nō pōt in alio loco eiusdē muri, vel alterius tigni: tex. est in d. l. si cū meus. si serui.
6 ven. *Sed nunquid aliud tignū supponere vel surrogare possit? & tunc idē dicas quod ꝓximè dixi in tertio casu præcedenti, in fi. & ideo ex prædictis tu, q vis cōplacere vicino tuo, quia fortè frater vel amicus est, vt aliqua tigna imponere possit in muro tuo ꝓprio, sis cautus vt fieri facias instrumentū, & in eo dicas, Cōcedo quòd possis talia tantū tigna imponere in muro meo, & nō alia: vel ꝙ vnā fenestrā tantū, vel duas, & non alias, vel aliter vt volueris, secūdùm ea quæ suprà dicta sunt. Nam si instrumentū nō fieret, & aliqua tigna apparerent, verterētur dubitatiōes, de quibus suprà dubitareť, etiā si ꝓpter illa tigna murus esset cōis: de quo vide quod dicā infrà de pariete siue muro, vbi hoc examinabo: videlicet an tigna immissa faciāt præsumi murū cōem: an verò immissa sint tātū iure seruitutis: vbi oīno vi-
7 de. *Sextò quæro, quia dictū est: an vicinus possit immittere tigna in muro alterius vicini, & sic tāgendo ipsum murū: vel an possit imponere nō tāgendo murū alienum, sed ꝓtendēdo supra locū alienū, vel cōmunē, vel publicū. Et breuiter de alio dicas, ꝙ nō, vt est casus in l. quēadmodū. §. si ꝓtectū. ad l. Aquil. & l. j. de ser. vrb. præ. in ver. protegēdi. & ibi Ange. de cōmuni idē. l. si duo. §. Labeo. vti pos. & ibi hoc no. Bart. vbi dicit, ꝙ nō licet facere ꝓsellum vel pōticellū sup plateolā cōem inter plures cōsortes de publico loco. Idē qa multomin⁹ licet, vt est tex. ī d. l. fi. ī prin. ibi, ꝓtegēdi. de ser. titulo gñali. de qb⁹ oīo dicas, vt plenè examinabo infrà, de ser. ꝓtegēdi. & j.
8 de pōticello & pōte. *Septimò q̄rit, an sit licitū ꝓpria autoritate euellere

vel destruere tigna immissa in muro meo proprio, vel cōi, vel in publico, vel etiā protendētia in meo, vel communi, vel publico. Et de ista q. vide text. & ibi Docto. in l. quemad. §. si protectū. ad l. Aquil. & per tex. & Bar. in l. si vitem. §. qui ad ianuā. quod vi aut clā. & in l. j. §. interdū. in ij. col. ff. vti pos. & in l. j. de arbo. cædē. & in l. j. & ibi per gl. & Docto. C. de interdict. & per Flo. in l. j. §. j. de ser. vrb. præ. & per Ludo Pon. in quodā suo singulari, quod incipit, nūquid veniā puniēdus. vt per Inn. no. & per canonistas in c. j. de immu. eccle. & vide q̄ dixi circa iij. q. Distingue pleni* & clarius vltra alios Docto. & primò duos casus principales. Aut loquimur de tignis immissis, ita quòd rē alienā tangāt: aut de protendentibus super alieno, ita quòd nō tangāt alienū. Primo casu principaliter distingue. Aut mittūtur in loco alieno in totum: puta in meo proprio, aut in cōi, aut in re seruitutē debente, vel aliquod ius, aut in publico. Primo casu qn̄ mittit̃ vel ædificat̃ in alieno, quod est alterius propriū: & tunc aut ille q est dominus, nō possidet illud in quo tigna missa sunt: & nō pōt ꝓpria autoritate destruere: vt no. Bar. in l. j. §. nuntiatio. circa prin. de no. ope. nun. & Flo. in l. quēadmo. §. si protectū. ad l. Aqui. Aut dn̄s possidet: & tunc aut possidet insolidū, aut ꝓ parte. Si possidet insolidū, posset ꝓpria autoritate incidere, vel destruere, & resistere cōtra impedimentū, nec requiritur prętoris seu iudicis aditio aliquo modo: vt est casus: qa ita debet intelligi in d. §. si ꝓtectū. & in l. sed si inter me. in prin. secūdū vnā lec. gloss. singularis, de serui. vrb. præd. & in l. si duo. §. itē videamus. & §. Labeo. vti pos. & ibi hoc no. Bar. & in d. l. j. §. nūciatio. circa prin. Et hoc operat̃ cōmodum possessionis: quia attribuunt facultatē domino possidenti posse resistere ꝓpria autoritate: qđ non esset, si non possideret, secundū Flo. in d. §. si protectum. facit ad hoc Insti. de interdict. & ideo si aliquis fabricaret murū, vel erigeret sepem, vel aliquid faceret in fundo meo proprio, ipsum tangendo possem ꝓpria autoritate destruere, ac etiam penitus euellere. 9 *Et rō est, quia illud quod est ędificatū in meo per me possesso, solo meo cedit: vt l. adeò. §. ex aduerso. de acqui. re. domi. & Insti. de re. diui. §. ex diuerso. cū simi. & no. Inno. in c. j. ad fi. de immuni. ecclesi. & sic videor destruere id quod meū est, & nō alterius. & est ratio fundamētalis, quā ponit Flo. in l. j. §. j. ante fi. de serui. vrba. prædio. nec per hoc possem accusari de violētia d, vel perturbatiōe. quod notā. est: quia quotidie de facto cōtingit. Et prædicta intellige, quando nō solū dominus insolidū possidet, ædificās nō solū tenet neq; possidet: sed etiam quando ædificās erat detētor, & dominus potest: qa idē erit, vide licet quòd dominus poterit ꝓpria autoritate destruere: vt probat̃ in l. si seruus. C. quod cū eo. & ibi hoc not. Doct. & hoc idē tenet Bar. in d. l. j. §. nūciatio. de no. ope. nū. idē etiam si ædificans possideret naturaliter, & dominus ciuiliter: quia dominus poterit authoritate propria similiter destruere, si indebitē ædificatū est: vt l. vsufructuarius nonum tectoriū. de vsufru. quod nota. in l. ij. C. de iu. em-

phy. Idem si sum dominus,& possideo naturaliter tm̃,& alius qui ædificat,tantùm ciuiliter possideat,secundùm Barto.in d.§.nunciatio.Itē prædicta intellige vera,etiam si ædificans in re communi immitteret in alium locū propriū socij:quia socius cuius est locus,in quo ædificatū vel immissum est,propria autoritate destruere posset:vt est casus singul.in l.sed si inter me & te.in prin.ibi,aut rem perdere.secundū vnam lec.gl. de seruitu.vrb.prædio.Itē prædicta intellige nō solū in dño directo,sed etiam in domino vtili,sicut est emphyteota vel feudatarius,aut superficiarius:quoniā potest destruere ꝓpria autoritate propter ius suū vtilis dominij, argu.l.in prouinciali.§.fi. de no.ope.nūcia.& tenet Barto.in d.§.nūciatio.& prædicta oīa,dū dixi, quòd quis posit destruere vel euellere immissum in locum suum proprium,limita vt locum habeant in rebus profanis:secus in religiosis. & ideo habet locum in sepulchro: puta si quis sepeliret corpus in sepulchro meo fauore religionis:vt text. in l.ossa.in princip.de reli.& ibi no. per Bar.in §.nūciatio.Item prædicta omnia limitantur,vt locū habeāt in imisis manu seu opere artificiali. secus si nō essent immissa opere artificiali, sed naturæ,sicut sunt radices,quæ ex natura crescentes,quæ immittuntur in tuo,quia nō licet ꝓpria autoritate incidere:vt habetur in l.prima.C.de interdic.& not.Flo. in dicto §.si protectū.de quo tamē dic vt plenius dicam de arboribus. Si vero dominus in solidū nō possidet,& tunc concludas,vt dicam in casu proxime seq. Secūdo casu,quādo immittuntur tigna,vel ædificatur in cōmuni,& communiter per aliquos possesso,& tunc aut extraneus est ille qui immittit vel ædificat:& tunc vni ex dominis licitū est ꝓpria autoritate destruere:vt est casus singula,secundū vnam lecturā,in d.l.si inter me & te.in principio,de serui tutibus vrbanorum prædiorū.ibi, aut rem perdere.secūdùm Ludouicum de Roma.in dicto suo singulari,& habes per Bart.in dicto §.nunciatio.qui se remittit. Aut est vnus ex socijs,qui habent rem cōmunem, qui ex proprijs suis ædibus immittit tigna,vel ædificat in cōmunes ędes, suas & meas:& tūc licitū est mihi ꝓpria autoritate destruere:quia mihi soli actio cōpetit cōtra socium.pro hoc est tex.valde no.in d.l.sed si inter me & te.in fi.prin.& ibi ita videtur tenere Bar.& etiā Flo.quod ego etiam puto verum per tex.dū dicit, idem fiat.& sic vult,quòd sit idē qđ in casu præcedenti:licet Bart.aliter dixerit in d.§.nunciatio. vbi vult, quòd si ego & ædificans cōmuniter posidemus,non possum autoritate mea destruere:per illum text.in d.l. sed si inter me & te.quia tex ibi dicit,tunc mihi tecum est actio.facit l.Sabinus.communi diuid. Sed ego nō intelligo sic illū tex.videlicet ꝙ solùm sit mihi actio:& sic non possum propria autoritate destruere: sed intelligo,quòd ille tex.velit dicere cōtinuādo ad præcedētia,videlicet quando socius immittit ex ædibus communibus inter me & ipsum in ædes meas ꝓprias,possum propria autoritate destruere.vt dicitur in prin.secundùm vnam lec. posteā subditur idē,quādo ex ædibus suis

proprijs ædificat in cōes nostras:qa possum ita destruere mea autoritate ꝓpria,sicut in casu præcedēti:& hoc significant illa verba,idē fiat.& post eā subdit rōnē huius,qa mihi soli te cū est actio.quasi dicat,mea solū interest,& nō alterius socij.& ideo mihi soli actio cōpetit,si vellē eā intētare,sicut si ædificaret ex ædibus cōibus in meas proprias:sed si volo,possum ita destruere,sicut in casu ꝑcedēti:& ita intellige illū tex. Tertio casu,qñ ædificatur in fundo seu in re mihi debente seruitutē,aut aliquod ius:an possim propria autoritate destruere?Et tūc distingue:Aut tertius ædificat seu tigna immittit,& possū

c destruere procuratorio noīe cdomini,si naturaliter possideā:argu.l.j.§. fi.de no.ope.nū.& no Barto.in d.§.

10 nunciatio. *Aut volo destruere nomine ꝓprio ꝓ seruitute,aut aliquo iure mihi cōpetente.exēplū.Si fiat murus vel sepes per extraneū in fundo domini,in quo ego non habeo seruitutē:& propter hoc ego impediar illa vti seruitute:an possim illū murū rumpere & deponere,vel sepem propria autoritate destruere?& Inno.format istā q.in c.j.in fi.de immuni.eccle.Et primò dicit,quòd nō, quia hoc solū licet dño fundi,& nō vsufructuario,quia nō est dominus. l.si cuius.§.vsufructuarius.& §.seq. de vsufruct.postea in fin.dicit,quòd alij dicūt cōtrà.sed primā partē videtur sequi Flo.in d.§.j.l.j.ad fi.de serui.vrb.præ.quam puto veram:ex quo non sunt domini,vel quasi.sed bene possent,nedum dominus,sed etiam vsufructuarius,& quilibet habēs ius in re,impedientes vti iure suo expellere:ac etiam agere possent,vt murus,vel tigna,vel sim.immissa tollant.l.si eo loco.& l.egi.si serui.vēd. secūdū Flo.in d.l.j.§.j.& in d.l.quē ad.§.si protectū.ad l.Aqui.& ea quæ suprà dicta sunt in vsufructuario,ēt habent locū in beneficialibus,& iuribus ecclesiasticis.pone exemplū.

11 *Si persona ecclesiastica,vel etiā secularis,pro recognitione beneficiorū collaterū alicui ecclesiæ,reseruauerit sibi certū annuum censum,vel hospitiū,quod de iure debet.xviij. q.ij.Eleutherius.& in c.quāto.de cēsi.& ipso veniente nō recipitur,non licet domum ingredi propria autoritate,& rumpere ostia vel fenestras domus,causa intrādi:ratio est, quia facere diceretur vim:& ius sibi dicere nō licet regulariter.Sed si vult ingredi,& inuenit aliquē sibi opponētem,tūc pōt per violētiam illū expellere.& est rō,quia eijcit personā sibi cōtradicentē vti possessione.& dicitur hoc mō possessionē defendere suā,& vim vi repellere, quod est licitū:vt l.scientiā.§.q cùm alter. ad l.Aqui.& l.j.C.vnde vi.& hoc no. per Inn.singulariter in c.j.de immuni.eccle.& ibi per canonistas,& per Flo.in l.j.§.j.de ser.vrb.præd.q̄ bene no.in practica:quia quotidie veniūt de facto.& oīa q̄ dixi suprà, in primo, secūdo, & tertio casu,quòd quis nō potest propria autoritate destruere vel euellere,intellige verū, quando potest haberi copia iudicis: sed si iudicis copia haberi nō posset, tūc ꝓpria autoritate destruere posset,vt l.nullus.C.de Iudæis.

12 *Vnde in istis ciuitatibus,quæ superiorem nō recognoscūt,sicut est ciuitas Venetiarū, & Florentiæ,si vna ciuitas occupauit bona alterius,potest alia per

per vim recuperare,quia iudicis nõ est copia.ita singulariter dicit Bar. in l.si aliys. §.bellissimè.per text.cũ gl.ibi,ex magna causa.in prin.quod vi aut clã.Itẽ debet limitari,nisi gratuatus patereť enorme dãnum,qđ de facili sequereť.exẽplũ.Si qs per vim arriperet animalia tua,quæ facilius pereũt,vel vineas,quæ si incultæ remanerẽt,de facili destruerenť: quod faciliter permittiť.quia tua autoritate recuperas:quãuis in alijs reb⁹ nõ permittereť,quę de facili sic nõ pereunt:vt notat etiã Bart.singulariter, in d.§.bellissimè.per gl.ibi,in ver. ex magna causa.ibi,vel si enorme dãnũ.quod vi aut clã.quod tene mẽti.

Quarto casu,quando ædificať in publico,[f] vel in eo tigna vel alia immittuntur,an sit licitũ propria autoritate destruere. & in hoc dic:Aut est ædificatũ:& tũc nõ est licitũ priuato destruere,sed agere cuilibet de populo permissum est.l.j.de locis & itine.pub.& l.ij.ne quid in loco pu. in prin.& si ædificatũ publico vsui noceat,põt is qui publicis vsibus deputatus est,sicut est in ciuitate Veronæ,miles & iudex ꝓcuratorũ ciuitatis Veronæ,deponere.tex.est in l.ij. §.si quis nemini.ne quid in loco publico.& ita obseruatur,quia ibi officiales publici deputati super locis publicis,si reperiũt aliquid in loco publico ædificatum, destruunt, vel destrui faciũt.Sed si ædificatũ in publico nõ noceat vsui publico,tũc destrui nõ debet,sed aliqua pẽsio imponi debet ędificãti,ne vrbes deformentur ruinis.l.ij.§.si quis nemini. & ibi hoc no.Bar.ne quid in loco publico.& in l.fi.eo.ti.& intellige prędicta,siue ædificeť in loco publico, siue in via publica,siue in alio loco priuato,puta in meo:& ædificatum noceat loco publico.l.ij.§.si quid in suo.ne quid in loco publico. vel respectu itineris,vel viæ,vel vsus loci publici,vel respectu fœtoris,aut mali odoris,vel putredinis:vt est text. cũ glo.in l.pe.§.pe.quod vi aut clã. Item intellige, siue tangat publicũ, siue nõ,sicut si fierẽt pontes aut põticelli supra viam publicã:quod non licet:vt est tex.& ibi Bar.in d.l.ij.§. tractatur.& ibi etiam glo.ne quid in loco publico.de quo per Barto.in l. quo minus.de flu.in xiij.quæstio.& habetur in l.fi.de serui.in prin.ti.generali.& p Bal.in l.itẽ lapilli.ĩ v.col. ff.de re.diui.& dicam infrà de ponticello & ponte.& circa istã materiã adde quod no.Bar.in d.l.quomin⁹. de flumi.in iij.quæst.& per Bal.in l. itẽ lapilli.in v.col.ff.de re.diui.& habetur in l.fi.in princi.de serui.ti.gñali.& dicã infrà de ponticello & põte: & circa istã materiã adde quod no. Bar.in d.l.quominus.de flu. Secundo casu principali,quando ædificatum vel aliquid aliud non est immissum, sed est super alieno protensum, sicut est proilũ siue ponticellum,an sit licitum propria autoritate destruere.& in hoc distingue:Aut est arbor, quæ protendit ramos, & frondes super alieno,& non licet incidere:sed habet locum interdictũ,de arbo.cædendis.vt l.j.& ibi p Barto.de arbo.cæden.& habetur in l.j.C.de interdict.& dicam infrà de arboribus.Aut non est arbor,sed monumentum:& tunc credo,quòd non liceat propria autoritate destruere. argumẽ.l.ossa.de reli.& sump.fu.& idem credo per illum tex.in quoli-

proprijs ædificat in cões nostras:qa possum ita destruere mea autoritate ꝓpria,sicut in casu præcedēti:& hoc significant illa verba,idē fiat.& post eā subdit rōnē huius,qa mihi soli te cū est actio.quasi dicat,mea solū interest,& nō alterius socij.& ideo mihi soli actio cōpetit,si vellē eā intētare,sicut si ædificaret ex ædibus cōibus in meas proprias:sed si volo,possum ita destruere,sicut in casu pcedēti:& ita intellige illū tex. Tertio casu,qñ ædificatur in fundo seu in re mihi debente seruitutē,aut aliquod ius:an possim propria autoritate destruere?Et tūc distingue:Aut tertius ædificat seu tigna immittit,& possū
c destruere procuratorio noīe domini,si naturaliter possideā:argu.l.j.§.fi.de no.ope.nū.& no.Barto.in d.§.
10 nunciatio. *Aut volo destruere nomine ꝓprio ꝓ seruitute,aut aliquo iure mihi cōpetente.exēplū.Si fiat murus vel sepes per extraneū in fundo domini,in quo ego non habeo seruitutē:& propter hoc ego impediar illa vti seruitute:an possim illū murū rumpere & deponere,vel sepem propria autoritate destruere?& Inno.format istā q.in c.j.in fi.de immuni.eccle.Et primò dicit,quòd nō,quia hoc solū licet dño fundi,& nō vsufructuario,quia nō est dominus. l.si cuius.§.vsufructuarius.& §.seq. de vsufruct.posteā in fin.dicit,quòd alij dicūt cōtrà.sed primā partē videtur sequi.Flo.in d.§.j.l.j.ad fi.de serui.vrb.præ.quam puto veram:ex quo non sunt domini,vel quasi.sed bene possent,nedum dominus,sed etiam vsufructuarius,& quilibet habēs ius in re,impedientes vti iure suo expellere:ac etiam agere possent,vt murus,vel tigna,vel sim.immissa toll.l.anc.l.si eo loco.& l.egi.si serui.vēd. secūdū Flo.in d.l.j.§.j.& in d.l.quē ad.§.si protectū.ad l.Aqui.& ea quę suprà dicta sunt in vsufructuario,etc habent locū in beneficialibus,& iuribus ecclesiasticis.pone exemplū.
11 *Si persona ecclesiastica,vel etiā secularis,pro recognitione beneficiorū collatorū alicui ecclesiæ,reseruauerit sibi certū annuum censum,vel hospitiū,quod de iure debet.xviij.q.ij.Eleutherius.& in c.quāto.de cē si.& ipso veniente nō recipitur,non licet domum ingredi propria autoritate,& rumpere ostia vel fenestras domus,causa intrādi:ratio est,quia facere diceretur vim:& ius sibi dicere nō licet regulariter.Sed si vult ingredi,& inuenit aliquē sibi opponētem,tūc pōt per violētiam illū expellere.& est rō,quia eijcit personā sibi cōtradicentē vti possessione.& dicitur hoc mō possessionē defendere suā,& vim vi repellere,quod est licitū:vt l.scientiā.§.q cùm alter. ad l.Aqui.& l.j.C.vnde vi.& hoc no. per Inn.singulariter in c.j.de immuni.eccle.& ibi per canonistas,& per Flo.in l.j.§.j.de ser.vrb.præd.q bene no.in practica:quia quotidie veniūt de facto,& oīa q dixi suprà, in primo,secūdo,& tertio casu,quòd quis nō potest propria autoritate destruere vel euellere,intellige verū, quando potest haberi copia iudicis: sed si iudicis copia haberi nō posset, tūc ꝓpria autoritate destruere pos-
12 set,vt l.nullus.C.de Iudæis. *Vnde in istis ciuitatibus,quæ superiorem nō recognoscūt,sicut est ciuitas Venetiarū,& Florentiæ,si vna ciuitas occupauit bona alterius,pote st alia

per

per vim recuperare, quia iudicis nō est copia. ita singulariter dicit Bar. in l. si alius. §. bellissimè. per text. cū gl. ibi, ex magna causa. in prin. quod vi aut clā. Itē debet limitari, nisi grauatus patereť enorme dānum, qđ de facili sequereť. exēplū. Si qs per vim arriperet animalia tua, quæ facilius pereūt, vel vineas, quæ si incultæ remanerēt, de facili destruerenť: quod faciliter permittiť. quia tua autoritate recuperas: quāuis in alijs reb⁹ nō permittereť, quę de facili sic nō pereunt: vt notat etiā Bart. singulariter, in d. §. bellissimè. per gl. ibi, in ver. ex magna causa. ibi, vel si enorme dānū. quod vi aut clā. quod tene mēti.

f Quarto casu, quando ædificať in publico, f vel in eo tigna vel alia immittuntur, an sit licitū propria autoritate destruere. & in hoc dic: Aut est ædificatū: & tūc nō est licitū priuato destruere, sed agere cuilibet de populo permissum est. l. j. de locis & itine. pub. & l. ij. ne quid in loco pu. in prin. & si ædificatū publico vsui noceat, pōt is qui publicis vsibus deputatus est, sicut est in ciuitate Veronæ, miles & iudex ꝓcuratorū ciuitatis Veronæ, deponere. tex. est in l. ij. §. si quis nemini. ne quid in loco publico. & ita obseruatur, quia ibi officiales publici deputati super locis publicis, si reperiūt aliquid in loco publico ædificatum, destruunt, vel destrui faciūt. Sed si ædificatū in publico nō noceat vsui publico, tūc destrui nō debet, sed aliqua pēsio imponi debet ędificāti, ne vrbes deformentur ruinis. l. ij. §. si quis nemini. & ibi hoc no. Bar. ne quid in loco publico. & in l. fi. eo. ti. & intellige prędicta, siue ædificeť in loco publico, siue in via publica, siue in alio loco priuato, puta in meo: & ædificatum noceat loco publico. l. ij. §. si quid in suo. ne quid in loco publico. vel respectu itineris, vel viæ, vel vsus loci publici, vel respectu fœtoris, aut mali odoris, vel putredinis: vt est text. cū glo. in l. pe. §. pe. quod vi aut clā. Item intellige, siue tangat publicū, siue nō, sicut si fierēt pontes aut pōticelli supra viam publicā: quod non licet: vt est tex. & ibi Bar. in d. l. ij. §. tractatur. & ibi etiam glo. ne quid in loco publico. de quo per Barto. in l. quo minus. de flu. in xiij. quæstio. & habetur in l. fi. de serui. in prin. ti. generali. & p Bal. in l. itē lapilli. i v. col. ff. de re. diui. & dicam infrà de ponticello & ponte. & circa istā materiā adde quod no. Bar. in d. l. quomin⁹. de flumi. in iij. quæst. & per Bal. in l. itē lapilli. in v. col. ff. de re. diui. & habetur in l. fi. in princi. de serui. ti. gñali. & dicā infrà de ponticello & pōte: & circa istā materiā adde quod no. Bar. in d. l. quominus. de flu. Secundo casu principali, quando ædificatum vel aliquid aliud non est inmissum, sed est super alieno protensum, sicut est protilū siue ponticellum, an sit licitum propria autoritate destruere. & in hoc distingue: Aut est arbor, quæ protendit ramos, & frondes super alieno, & non licet intercidere: sed habet locum interdictū, de arbo. cædendis. vt l. j. & ibi p Barto. de arbo. cæden. & habetur in l. j. C. de interdict. & dicam infrà de arboribus. Aut non est arbor, sed monumentum: & tunc credo, quòd non liceat propria autoritate destruere. argumē. l. ossa. de reli. & sump. fu. & idem credo per illum tex. in quoli-

betalio ædificio spectante ad cultũ diuinum, & tangente locum vicini, sicut si esset locus sacristiæ, vel altaris, aut sim. eadẽ rõne. Aut nõ est arbor, nec monumẽtũ, vel locus ad cultum diuinũ deputatus, puta est ponticellum, vel aliud protectũ: & tunc aut est supra locũ publicũ, & priuato etiam vicino nõ licet ꝓpria autoritate destruere, sed officiali publico super operib⁹ publicis deputato, sicut s. dixi. aut est supra priuatũ locũ, & tunc non licet etiã vicino ꝓpria autoritate destruere: vt est tex. in l. quẽ admodũ. §. si protectũ. ad l. Aquil. & ibi per oẽs Doctores. Et per hoc habes plenißimè, an & quando sit licitum propria autoritate destruere ędificatum vel immissum, aut protectum in alienum vel in publicum.

13 *Octauò & vltimò q̃ro, quis ædificat, vel immittit, vel protẽdit tignũ in alienum vel publicum, qua actione poterit conueniri? Dic breuiter, si in priuatũ proprium alterius, poterit conueniri, quod vi aut clam, in terdicto, l. si vitem. §. si ad ianuam. quod vi aut clam. Aut in priuatũ cõmune: & tunc actione, pro socio. vel communi diuidũdo: vt habetur in l. si ædes. & in l. Sabinus. communi diuid. Aut in publico: & tunc interdicto, ne quid in loco publico. & de ista materia vide quæ dicam ĩ. de pariete siue muro, & de tecto & stillicidio, & de ponticello & ponte.

a Propria autoritate. *Quæ differẽtia sit inter cõsẽsum, sentẽtiã, & autoritatẽ, uide Alex. in iij. uo. cõsi. xxix in pe. col. in si. & in ult. in prin. & in j. uol. consi. ccvj. in pe. col §. nec ob.*

b Cõce. tibi. *Cõcessio, & promissio de concedẽdo sunt diuersa. uide Cor. iij. uol. cõsi. lxxiiij. incipien. præmitto. & quando aliquid alicui conceditur ad aliquẽ usum, an censeatur concessa proprietas, consilio ccxcv. in d. uolu.*

c Domus tuę. *Quomodo capiatur uerbum Domus, uide Alex. consi. xlviij. in ulti. col. in si. in j. uo. & domus sumitur in iure uariis modis. uide Cor. consi. lv. in j. uol. cõsi. xlj. & in iij. uolu. cõsi. cxcviij. & in ij. uolu. cõsi. ccxvj.*

d Violentia. *Violentia expulsiua an inducat priuationem expellẽtis à iure suo, uide Corne. cõsi. cclxxij. in iij. uol. & consi. clxxxv. incipi. licet. & Alex. in iij. uol. consi. lxiiij. in pe. col.*

e Procurat. nomine. &c. *Procuratoris gesta, an præsumantur nota domino, uide Corn. consilio clvj. in iij. uol.*

f Aedificat. *Vtrum ædificans cum dãno uicini sui teneatur ad restitutionẽ? responde, quòd non, si non facit animo nocendi proximo, sed sibi consulendi. l. j. §. deniq; ff. de aqua plu. arc. nam usq; ad cœlum potest quis eleuare suũ ædificium, si est sibi utile, & seruitutẽ non habet. l. altius. ff. si ser. uẽ. Et utrũ quis poßit in alieno aliquid facere inuito domino? respondet Ange. de Are. Insti. de lege Fusia, quòd sic, quando faciẽti prodest, et domino nõ nocet, ut ibi dĩ, & in l. j. §. fi. ff. de aqua plu. arcẽ.*

De seruitute proijciendi.

CAP. XXXI.

1 *Seruitus à ꝑdio dominãte denoĩatur.*
2 *Aquam de domo tua in curtem meã, uel econtra, sine aliqua seruitute an proijcere poßu.*
3 *Domus partem superiorem habitans, si aquam per solarium superius proijciat, quæ aqua ad inferiora descendat, an loci inferioris dominus conqueri poßit, & etiam ne hoc fiat, prohibere.*
4 *Lapicida si cadat lapides in domo*

uel area sua, & fragmenta in uicini fundum cadant, an hoc facere possit, uel sibi prohiberi ualeat.

5 *Seruitutē proyciendi in fundū uicinū habens, an stercus, uel urinā fetidam, uel alia similia proyicere poterit.*

6 *Domus dominus superior si proiiciat aquā in fundū uicini inferiorē, ubi de iure non pōt, uel stercus aut urinā, ubi haberet seruitutē: uel dominus inferior diuertit fumum ad locū domini superioris, ubi non potest, an actione iniuriarum conueniri poterit.*

SERVITVS proijciendi est vrbana, non rustica: vt est tex. in l. j. ad fi. ibi, deniq; proijciēdi. de ser. vr. præ. quoniā cōpetit, quādo quis habet ius proijciendi ex fundo suo vrbano in domū meā, vel areā vicini, vel etiā in alterius fundū rusticum.

1 *Denominat enim seruitus à pdio domināte: vt est textus in d. l. j. & gl. in ver. vel areā. & dixi s. in quarta diuisione seruitutū, ver. sed quomodo cognoscatur. & ex hoc no. ꝙ habens domū iuxta hortū, vel areā, vel claustrū, vel pratū sui vicini, non pōt ex illa domo aquā pijcere ī solū dicti vicini citra debitā seruitutē: vt est casus in d. l. j. ver. proijciēdi. & ibi hoc nota. Ang. de ser. vrb. præ. quod no.

2 *Quæro igitur primò pro declaratiōe huius seruitutis, nunqd possim proijcere aquā de domo tua in curtē meā, vel ecōtrà, sine aliqua debita seruitute? & dicas ꝙ nō, per pdicta. probaꝶ in l. sicuti. §. Aristo. si ser. ven. ratio, qa licet regulariter ī suo qs possit facere, sicut vult, nō tamen potest immittere ī alieno: vt est tex. in d. §. Arist. & dixi plenè ī seruitute pcedēti, & immitti dicitur nō solū quādo de superiore ad inferiorem, sed ecōtrà, quādo de inferiore ad superiorē: sicut in fumo contingit: vt est tex. in d. §. Arist. ver. fumi autem. de quo fumo dicā in quæstione seq.

3 *Quæro secūdò, aliquis habet solariū superius, & alius habet locū inferiorem, sicut Venetijs: habens solariū superius, spargit aquam per solarium, vel causa ipsum tergēdi, vel propter calores causa frigiditatis inducendæ, sicut æstiuo tempore plerūq; fieri solet: ex hoc accidit, quòd aqua illa quādoq; ad loca inferiora descendit: quæritur nūquid dominus loci inferioris conqueri possit & prohibere, ne hoc fiat? & videtur quòd sic, per ea quæ dicta sunt in q. pcedenti, & per tex. in d. §. Arist. vbi sic dicit, in suo enim alij hactenus licet, quatenus nil in alienū immittat. & istā partē tenet gl. ibi in ver. iure. in fine, quę facit differentiā inter aquā & fumū, dicens ꝙ fumus potest immitti in loca superiora, quia naturaliter ascēdit. nō sic in aqua, quæ rectè proijcitur. & ideo descēderet naturaliter, nisi proijceretur. In contrariū videtur esse tex. in d. l. sicuti. §. fi. si ser. vendi. iuncto §. Arist. ver. fumi. Nā ille vers. fumi. ęqparat fumū aquæ, quantū ad immissionē in locū alterius. & in d. §. fi. dicit ꝙ qs pōt ex loco inferiori immittere fumū in locū superiorē. idē ergo dicēdū videtur in aqua. Itē pro hoc l. j. §. deniq;. de aqua plu. ar. vbi dicitur, ꝙ agri natura est, semp inferiorē superiori seruire. Circa hoc breuiter sic cōcludas, & ista est veritas circa aquę proiectionē. Aut dominus partis superioris nō pōt habitare commodè, nisi infundat aquā: & tūc ipsam infundere pōt, licet aliquādo inferius

 desce-

descēdat: vt l. pe. & ibi hoc no. Ang. ff. de iniurijs. Aut potest habitare, etiā si aquā nō spargeret: & tūc aut in fundit aquā p suū solariū iuxta morē suū: & tunc nō tenetur an aliquid ad loca inferiora descenderet, per l. sicuti. §. Arist. cōiūcto ver. fumi. nisi faceret animo iniuriādi: vt est tex. in d. l. pe. de iniurijs. & ita not. Barto. & Flo. ī d. §. Arist. & ideo puto, ꝙ si superior habet solariū lauādo iuxta solitum & cōmunē modū, aliqn̄ caderet aqua, q̄ descēderet ad locū īferiorē, nō tenetur, neq; ꝓhiberi posit. quod no. Aut effundit aquā vltra solitū & cōmunē modū, vel in solario fecit balneū, vult proijcere aquā p solariū, causa ipsum calefaciendi, vel alia de causa: & tunc nō pōt, si p hoc aqua descēderet ad loca inferiora: vt probatur in d. §. Arist. in prin. & in ver. alij. ibi, tabernā casearíam. si ser. vendi. Et eadē distinctio faciēda est de fumo: aut fit ignis solit⁹, aut insolitus: vt ibi no. per Barto. & Flo. & Pau. de Castro, de quo vide quę dicā plenius infrà de fumo. Et prædicta intellige, nisi aliter esset imposita seruitus aquæ vel fumi dimittendi vel diuertendi: vt est text. cū gl. in d. §. Arist. Nec obstat glo. ij. ad fi. in d. §. q̄ facit differētiā inter aquā & fumū: qa nō est faciēda. Nā sicut facto supioris pijciētis aquā, aqua descendit in inferiorē naturalit: ita & facto inferioris ignē faciētis, fum⁹ ascēdit naturaliter ad supiorē. Itē nō obstat l. j. §. deniq;. de aqua plu. arcē. q̄ vult inferiorē superiori seruire: quia loquitur in agris, in qbus sunt aquę discurrentes, quę de necessitate ad inferiora descendere debēt. Et subditur ibi vna ratio, qa sicut omnis pinguedo terræ ad inferiorē locū decurrit, ita etiā ad eum aquæ incommodū fluere debet: quæ ratio nō potest procedere in aqua proiecta aliena. *Quæro tertiò, lapicida cædit lapides in domo vel area sua, & fragmenta cadūt in vicini fundū, a quęritur nunquid posit hoc facere: an verò prohiberi posit? Et videtur, ꝙ hoc facere non posit, & quòd prohiberi valeat, per regulā, quæ est in d. l. sicuti. §. Arist. videlicet quòd in suo eatenus facere licet, quatenus in alienū non mittat. & hoc sentit glo. ibi, in ver. agi. quæ dicit, vel actiōe. In contrariū, videtur quòd qs posit stare in domo sua, & ī ea vti arte sua: nec regulariter prohiberi pōt: vt probatur in d. l. quoties. la prima, in pri. ibi, ne per fundū tuū eas aut ibi consistas. de seruit. tit. generali, cōiūcta l. venditor. communia prædio. nisi seruitus cōstituta esset. & ideo si vēdo tibi domū cū pacto, vt non posis ibi exercere talem artem: ista conuētio valet, & tu & tui hæredes obligaris: non autem seruitus, cū non sit prædiū dominans: vt dicit Barto. per illū text. in d. l. vēditor. & Paulus de Cast. in d. l. quoties. qui dicit hoc esse verū, si ex hoc pacto consequor vtilitatem: quia in domo mihi remanente exercebam eandē artē. aliàs secus. & hoc per illū tex. in d. l. quoties. ibi, aliter atq;. & istā partē sentit præfata gl. in dicto §. Aristo. in ver. agi. in principio, dū dicit, per pactū. Ego autem teneo primā partē esse veriorem, quia verū est, quòd in suo quis potest exercere artem, dummodo non immittat in alienum. de hoc est casus in terminis, in dict. §. Aristo. quē sic puto esse intelligendum.

&

& ita fuit etiam de mente glo. ibi in ver.agi.in fi. Nec credo esse distinguendū, sicut dixi in quæstione præcedenti, de fumo & aqua, videlicet an faciat iuxta solitum vel non: quia ibi loquitur de his quę pertinent ad domū pro vsu hominis. quæstio verò nostra loquitur de arte, quæ fieri debet in loco suo, ita quòd in alienum non immittatur, per prædicta. & hoc intelligo, nisi lapicida habuisset prius in domo sua apothecam lapicidinæ, & posteà murus vicini vel domus ceciderit, & area tantùm remansit: ita quòd fragmenta lapidum, quæ prius non poterant in ea cadere, tunc cadere incipiant, quia locus est præuentioni. l. si pluribus. de leg.j.argu.eius quod de fabro & scholari dicitur per Barto.& Docto. in l.j. ff. sol. mat.

5 *Quæro quartò, quis habet seruitutem proijciendi in fundum vicini: iuxta ea quæ dixi in princ.an poterit stercus, vel vrinam fœtidam, vel alia similia proijcere? Et teneo quòd non, per text. cum gloss. no. in l.pen. §. pen. quod vi aut clam. & per. text. cum glo. in l.prætor. §.idē ait si odore. ne quid in loco pu.facit l.j. §. ij. de cloacis. & quod dixi in seruitute præcedenti, in v.q.ver.iiij.casu.quod no. quia quotidianum.

6 *Quæro quintò, & vltimò, dominus superior proijcit aquam in fundum vicini inferiorē, vbi de iure nō potest: vel stercus aut vrinam, vbi haberet seruitutem: vel dominus inferior immittit vel diuertit fumū ad locū domini superioris, vbi non potest: an poterit conueniri actione iniuriarū? Dic, si inferior dominus ædium superioris vicini fumigandi causa fumū faceret, aut superior vicinus in inferiores ędes quid aut proiecerit aut infuderit causa iniuriæ faciendæ, tenetur actione iniuriarum. casus est in lege penultima. & ibi hoc tenet Angel. ff. de iniurijs. secus si hoc non faceret causa iniuriādi: vt ibi, qd no. Et ad materiā huius seruitutis, adde quæ dicam infrà, de aquę proiectu.

a Fundum. *Appellatiōe fundi quid cōtineatur, uide Cor. consi. ccxxxv. incip. uisa. in iiij. uol.*

De seruitute protegendi.

CAP. XXXII.

1 *Protegere quid sit: & quid Protectū.*

2 *Domum supra solum uicini habēs, an super ipsum solum quicquā ædificare possit, licet in solo non requiescat.*

3 *Protectum an super solum commune facere liceat.*

4 *Protectum, quod supra solum meum existit, cuius sit.*

5 *Protectū an aliquis tenere possit: puta horticellū supra eum locum, quo uulgo iter fieret, uel in quo consisteret.*

HAEC seruitus protegēdi licet regulariter sit vrbana, vt l.j. in fi. ibi, protegendiq;. de ser. vr. præd. quia protectum consueuit fieri magis in fundo vrbano, quàm rustico: tamen potest esse seruitus rustica, quando fieret causa rustici fundi: vt, si forte feci protectum in agro vicini, vt ibi recipiantur coloni mei, vt est tex. in l.ij. in prin. in ver. protectum. & ibi gl. de ser. ru. prę. *Circa hanc seruitutem quæro primò, quid sit protegere, seu protectum, & in quo differat ab immisso. Protectum est id, quod ita prouehitur, vt nusquā requiescat: qualia sunt mœniana, & subgrunda. Idem etiam protectum dicitur, & differt ab immisso:

qa

qa immissum est, quod ita fieret, vt aliquo loco requiesceret, veluti si tigna trabesq; immitterent: vt est tex. in l.malū. §.inter ꝓtectū. ff. de ver. sig.& ibi hoc declarat per gl. dic vt ibi,& vide gl.in l.si vero. §. prætor ait ne qs.in ver.subgrunda.ff.de his q deie.vel effu.& vide etiā i l.si duo. §.videam*.& §.Labeo. & quod ibi nota. vti pos.& de istis protectis ponitur etiā in ij. parte rubr. ff. de dā. infe.ibi,dū dicit,de subgrūdis & ꝓtectis.
2 *Secundò quæro an habens domū supra solū vicini,possit supra ipsum solū quicquā ædificare, licet in solo nō requiescat.exēplū,si vult facere profilū & stillicidiū amplū,residens totaliter in ædificio protegētis:& dicas ꝙ nō,nisi seruitus imposita sit.tex.in l.j.in fi. in ver.protegēdi.& ibi hoc no.Ang.de ser.vr.præ. & est ratio,qa solū debet esse liberū vsq; ad cœlū:vt est tex.in l.fi.in prin. de ser.ti. generali,& habet in l.alti*. C.de ser.circa quod vide etiā quod dicā j.de stillicidio,siue tecto, & de ponticello.& vide quæ dixi s. de seruit.stillicidij,maximè in ix.q.in fi.& in seruitute tigni immittendi, in vj. q.ver.iiij.casu. in fi.
3 *Tertiò quæro,an liceat ꝓtectū facere supra solū cōe.& dicas breuiter,ꝙ nō.l.si duo. §.Labeo.ff.vti pos.vbi hoc no. Bar. qui dicit,ꝙ non licet facere profilū seu ponticellū supra plateā comunē inter plures cōsortes.& dixi s.in seruitute prçcedēti,in vj.q.& adde no. per Bal.in l.itē lapilli.ff. de re. diui.
4 *Quartò quæro,cuius sit protectū, quod est supra solū meū : & videtur quòd sit meū,ꝑ d.l.fi.in fi.in prin.de ser.tit.generali:qa omnia solo meo vsq; ad cœlū debēt esse mea libera: vt ibi.& no.in d.l.altius.prçall.In cōtrariū videtur,ꝙ sit illius,in cui* muro vel loco sit fixū.l.quemad. §.j. in prin.ad l. Aquil. Tu dicas breuiter: aut ꝓtectū est sup meo,& requiescit in alieno iure seruitutis mihi debitę.& tūc nō est meū,sed eius ī cuius loco reqescit.& ita loquit d. §.j. in prin. Aut est super meo, & in alieno requiescit,puta in ædibus alienis in re seruitutis mihi debitæ:& tunc est meū:vt est casus not.in l.quod cōclaue.& ibi hoc no.Bar.& Ang.& Doc. de dā.infe. Posset tñ clarius hoc dicitant protectū est ędificatū per me, cuius est solū:aut per aliū.Si est ędificatū per me:& tūc procednnt prædicta.Si p aliū,puta qs ædificat subgrundā in suo muro protēdentē super solū meū:& tūc si hoc fecit debita sibi seruitute, & illud protectū dicitur esse suū ædificātis,& nō poterit per me,neq; per iudicē remoueri.ar.l. quēad. §. si protectū. præall. ibi,nullo iure à cōtrario sensu. Aut hoc fecit circa debitā seruitutem: & tūc teneo,ꝙ protectū sit ædificātis, & nō meū.casus est in d. §. si protectū.ibi,protectū meū. cōiuncto ibi, nullo iure.& nō possum propria autoritate destruere:sed iudicis autoritate sic:vt est tex.ī d.§.si protectū. in princi.& adde quæ dixi s.de seruitute tigni immittēdi,in vij.q. ver. ij.casu principali. & quæ dicā infrà de claustro siue conclaui. 5 *Quintò, & vltimò, an aliquis possit tenere protectū,puta horticellū supra eum locū,quo vulgo iter fieret,vel ī quo cōsisteret?Et dic,ꝙ si id ꝓtectū de facili potest cadere,& nocere, & tunc nō licet:vt est tex.in l.si verò. §.prętor ait.lo primo.& ibi gl.in ver.possunt.

sunt.de his qui deiec.vel effud.& §. prætor ait.el secũdo.in ver. nocere. imò poterit puniri:vt ibi dicit:sed si de facili,nõ põt nocere,& tũc secus: & ideo si est horticellus, vel aliquid aliud supra viã publicã sic firmiter positũ,quòd nõ de facili verisimiliter sit aptũ nocere,vt cõtingit habẽtibus viridaria murata ad suas fenestras,vel etiã cũ lignis ita firmiter affixa, ꝙ non sit verisimile nec de facili cadere posse:tũc nõ tenet:qa contra sic habẽtes nõ datur actio in factũ de illo edicto, de his q deie. vel effu.& ita no.Flor.in d.§.ptor ait.l. si verò.de his qui deie.vel effu.Circa hoc tñ cõmuniter prouisum est p
a statuta locorum, a quibus standum est. l.omnes populi.de iusti. & iure. aliàs iuri:vt suprà dixi. Et de hoc vide quod dicam j. de horto & horticello.

a Statuta lo. *Statutũ quis põt facere? Respõ. quòd ille qui põt facere legẽ.de quo uide Bal.in l.oẽs populi. ff. de iust.& iu.quod quãtũ quis habet de iurisdictione, tantũ habet de autoritate cõdẽdi legẽ uel statutũ:nec ultra extenditur,nisi hi quorũ interest cõsentiãt, uel ad min⁹ sint presẽtes,secũdũ* Inn. *in c.j.de loco.& ĩ c.à nobis.el j.de sẽt. excom.allegat c final. de hu qua fi.à prela.*

Ne prospectui officiatur.

CAP. XXXIII.

1 *Seruitus,ne prospectui officiatur,duobus modis capi potest,scilicet in genere,& specie.*

2 *Seruitus, ne prospectui officiatur, in quo differat a seruitute, ne luminibus officiatur.*

3 *Sufficit etiã quòd ille cui seruitus debetur luminum, cælum uidere possit.*

TRES sunt seruitutes, quæ licet in multis cõueniãt,& eadẽ esse videãtur,tñ inter se differũt: vt est seruit⁹ ne prospectui officiatur: seruitus luminis, id est,ne luminib⁹ officiatur:& seruitus vt ꝓspectus pstetur:vt habetur in l.inter seruitutes.cũ l.seq.de ser.vrb.præ.De singu
1 lis videamus. *Et primò de seruitute ne prospectui officiatur. Duobus modis capitur hæc seruitus: vno, in genere:alio,in specie. Si quis debet mihi seruitutẽ, ne prospectui dom⁹ officiatur,nõ habito respectu ad certũ locũ,nõ solũ tenetur pstare prospectũ ex parte superiori,puta cœli, vt cœlũ videri posit:sed etiã ex parte inferiori,puta terrę,nõ impediendo ꝓspectũ ad inferiora,vel de longinquo:nec quicquã facere põt,per quod officiat ad gratiorẽ prospectũ & liberũ:vt probat in l.inter seruitutes.in prin.cũ l.seq.quæ incipit, lumẽ.de ser.vr.prę.& ibi Doc. & ideo ipse tenetur semp cõspectũ in eadẽ specie gratitudinis,& liberũ pstare, quæ erat tẽpore impositionis seruitutis. vnde si per ꝓspectũ viridaria videbãtur,aut aliena multũ amœna, aut etiã sol refulgens,nec solis, nec dictarũ amœnitatũ aspect⁹ seu visio minui põt.d.l.inter seruitutes. ĩ pri.
2 *Et hic seruitus prospectus in genere plus cõtinet, quàm seruitus ne luminibus officiatur: qa nedũ cõtinet prospectũ ex loco superiori vt cœlũ videri posit,vt dixi:sed etiã ex loco inferiori,puta per fenestras:vt probatur in d.l.lumẽ.ibi,etiã ex inferiorib⁹ locis.q dictio, Etiã, implicat.q.d.nõ solũ ex superiorib⁹,scilicet cœli:vt l.etiã.C.si tutor vł curato. interuene.& qa etiã cõtinet aspectũ gratiorem,

tiorē,& liberū,ſicut erat tēpore ſeruitutis impoſitæ:vt l. inter ſeruitutes.in prin. ſed ſeruitus luminū, aut ne luminib᷒ officiatur,ſolū cōtinet, vt aſpect᷒ ſit vniformiter gratus, puta vt viridaria vel alia loca videri poſſint:vt probatur in d.l. inter ſeruitutes.& in d.l.lumen. & hoc eſt, quod voluit dicere text.in d.l.inter ſeruitutes.in prin.ibi,quoniam in proſpectibus quis plus habet.qa debet intelligi ſecūdū glo.& Doct.ibi,de ꝓſpectu in genere,non autē in ſpecie. Si autē ſeruitus,ne proſpectui officiatur,alio modo debetur in ſpecie tantū:puta ſi quis mihi promiſit ſeruitutē,ne officiatur proſpectui certę feneſtræ domus meæ: & tunc aut illa feneſtra tēpore ſeruitutis impoſitæ habebat aſpectū ex parte ſuperiori, & etiā ex latere,qa ex ea cœlū videri poterat,& etiā alia loca proſpiciebantur:& tunc idē eſt,ſicut qñ eſſet in genere hæc ſeruitus cōſtituta,vt ſuprà dixi: cū ſit eadem ratio, quoniā ſeruitus proſpectus etiā continet,vt cœlū videatur,ſi videri pōt: vt d.l.lumen.ibi,etiā ex inferiorib᷒. Aut illa feneſtra nō habebat cōſpectū cœli ex ſuperiori: quoniā ex ea cœlū videri non poterat:nec etiā ex inferioribus alia loca amœna vel de longinquo videbātur, ſiue deſuper, ſiue ex latere reſpiceret:puta qa erat feneſtra penoris,ſiue canapæ ſubterraneæ,vel ſi.Et tūc huiuſmodi ſeruitus nō cōtinet vt cœlū videri poſſit, nec vt liberū aut gratiorē conſpectū habeat,ſed ſolū vt ex illa feneſtra aſpectū extrà habeat,vel ſuprà,vel infrà,eo mō quo erat tpe ſeruitutis:vt probatur in d.l. inter ſeruitutes. in prin.& in d.l.lumē.& ibi hoc no.gl. ij.in fi.& hoc caſu plus cōtinet ſeruitus,ne luminibus officiatur: quia ex eadē cœlū videri debet:vt d.l.lumē. & intelligo cœlū videri poſſe, qñ locus cui ſeruitus debetur,ne luminibus officiatur,non ꝑuenit oculos in vidēdo cœlū,ſiue deſuper, ſiue ex latere.& ideo ſi per feneſtras,vel quēcūque aliū modū proſpicias cœlū, non diceris habere lumen: licet oīs diei claritas ex ſole,& ꝑ hoc ex cœlo proueniat,poteſt tamē habere ꝓſpectus:vt not.gl.ij.in d. l. lumen. & adde hic omnino quę dicā ĩ.de ſeruitute,ne luminibus officiat,in prī. Aut illa feneſtra non habebat aſpectū, ita quòd ex ea cœlū videri non pōt: ſed alia loca videri poterāt: & tunc ſeruitus,ne luminibus officiatur, in aliquo plus cōtinet,in aliquo minus continet. & inde plus,eo quia propter ipſam cœlū videri debet, quod in ſeruitute proſpectus in ſpecie pdicta non cōtingit:vt d.l.lumē. 3 *Continet etiā minus:quia ſufficit, ꝙ ille cui ſeruitus debetur luminū, cœlum videre poſſit,licet ſibi ꝓſpectus de lōginquo tollatur:quia gratitudinē luminis nō cōtinet.d.l.inter ſeruitutes.in prin.& ideo poſſet impediri ingreſſus ſolis,ex quo gratitudo reſultat:qa gratior ſibi eſſet: vt eſt tex. in l.ſi arborē.in prin.de ſer.vr.prę.& eſt tex.in d.l.inter ſeruitutes. in prī. & ex his apparet,ꝙ ſeruitus ne proſpectui officiatur, & ſeruitus ne luminibus officiatur, ſe habēt tanquā excedētia & exceſſa:vt voluit glo.ij. in fi.in d.l.lumē.quā ſic intelligo, vt ſ.declaraui.facit gl.fin.in l.certi cōdict.in prin.ſi cer.pet.q̃ dicit,ꝙ cōditio generalis & ſpecialis ſe habēt tāquā excedētia & exceſſa.Cætera quę

faciunt

faciunt ad hanc materiam, vide in tribus sequentibus seruitutibus.

De seruitute prospectus.

CAP. XXXIIII.

1 *Habet qui minus, minus etiã offendi debet: & hac ratione plus habet pauper, quàm dives.*

2 *Beneficium qui ad suam collationem habet, non cadit in generali expectantium impetratione.*

3 *Seruitus prospectus an differat à seruitute, ne prospectui officiatur.*

4 *Verba, ne prospectui officiatur, futuri tẽporis sunt, quæ actũ prohibẽdi respiciũt, seu prospectũ ĩpediẽdi de futuro.*

SI quis mihi debet prospectũ, non debet vt cœlũ videam, vt fenestra vel aliquo simili cooperta clari tas diei ad me perueniat: vt probatur in l. inter seruitutes. in prin. cum l. seq. de ser. vrb. præd. & no. Azo in summa C. de ser. §. sũt autem. ver. si autẽ qs. Sed qui debet lumen, oportet vt cœlũ videri possit: vt l. lumen. eo. tit. & dixi in seruitute precedẽti. ergo quicunq; habet lumen, habet prospectũ: sed nõ econtrà: & qa ille cui prospectus debet, minorẽ habet cõmoditatem in fruendo, quàm ille cui debetur lumẽ, maiorẽ habet potestatẽ in prohibendo, quàm ille qui debet seruitutẽ luminũ: quia debẽs seruitutẽ luminum, sufficit ꝙ faciat vt cœlũ videri possit. Qui verò debet seruitutẽ prospectus, nõ põt q̃quã facere, quod noceat ad gratiorẽ prospectũ & liberũ: vt dictis iuribus. 1 *Et est ratio: quia cũ qs minus habet, minus offendi debet: & hac ratione plus habet paup quàm diues: vt no. gl. ij. ĩ l. inter seruitutes. de ser. vr. præ. & Azo in sum. de ser. §. sunt autẽ. facit ad hoc text. cũ gl. j. in l. illicitas. §. ne tenuis. ibi, lumine vnico vel breui supellectili. de officio præsid. quæ gl. loquitur in porcello, qui dicit esse oculus rustici. facit ad hoc tex. in clem. j. §. fi. ibi, vnico lumine. de sent. excõ. 2 *Et facit etiã ad q. de illo, qui ad suã collationẽ habet vnũ beneficiũ a, quòd illud non cadit in generali impetratione expectantiũ. de qua q. vide per Archi. & Doct. in c. si pro clericis. de preben. in vj. & per gl. & Doctor. in cle. j. de concessio. præb. & prædicta intellige, quãdo quis haberet seruitutẽ prospect. certi loci tantũ, in quo cœlũ videri non poterat. & ita intelligit gl. ij. in fin. in dicta l. inter seruitutes. Sed si generaliter deberetur seruitus prospectus, scilicet domus, tunc etiam cœlũ videri debet, sicut in seruitute luminũ: vt probat in l. lumen. de seruitu. vr. præ. & hoc vult d. gl. ij. in fin. quã Docto. cõmunit sequunt. & idẽ etiã ego teneo, qñ debetur seruitus prospectus certi loci, ex quo cœlũ videri poterat tẽpore seruitutis impositæ, per dictam l. lumẽ. ibi, etiam ex inferioribus. & his casibus se haberent, tanquam excedentia & excessa: quod declara vt dixi in seruitute 3 præcedenti. *Sed circa hanc seruitutem videndum est, an differat ista seruitus à præcedenti. Et licet Doct. hoc non tangant, imò promiscuè loquantur de seruitute prospectus, & ne prospectui officiatur, ac si esset vnica tantùm: tamẽ teneo quòd sint duę differentiæ: vt sentit etiam Azo in summa C. de seruitut. §. sunt autem. & puto quòd ista sit differẽtia: quoniã seruitus prospectus est, quãdo ego non haberem fenestram vel foramen, ex quo prospectum habere

re poſsim:nec de iure illã habere valeam vicino nolente. Nã ſi vicinus permittit mihi, ꝙ ego poſsim habere proſpectũ in domo mea in genere, vel in tali camera in ſpecie, potero feneſtrã facere:nec vicinus aliqd poterit facere quo minus proſpectũ habeã ex feneſtra illa:ſecũdũ ea quę ſuprà dicta ſunt in ſeruitute præcedenti. vel ſi quãdo haberẽ feneſtrã, & vicinus haberet ædificiũ ſuũ impediẽs proſpectũ meũ ex dicta feneſtra:quo caſu,ſi vicinus ꝑmittit mihi proſpectũ ex illa feneſtra,illud ędificiũ deponere cogitur,ad hoc, vt ex illa feneſtra vel loco poſsit ſecundũ prædicta ꝓſpectus haberi.& hoc ſonant verba illa, Vt proſpectus præſtetur:quæ ſunt futuri tẽporis, & p̃ſupponunt, ꝙ ante cõſtitutã ſeruitutẽ proſpect⁹ nõ erat: qa regulariter mihi dari aut cõcedi non põt quod habeo.arg.Inſtitu.de actio. §.ęquè. ver.ei verò q poſsidet. cũ ſimi. Sed ſeruit⁹, ne proſpectui officiatur,eſt qñ habeo feneſtrã vel habere poſsũ in muro meo,& tu qui ędificare poſſes in tuo,& mihi impedire proſpectũ:iuxta l. luminibus. cũ ibi no.de ſer.vrb.præ. promittis nõ ædificare meo proſpectui:hoc caſu eſt ſeruit⁹, ne proſpectui officiatur.& iſto mõdo intellige l.ij.& l.inter ſeruitutes.
4 in prin.cũ l.ſeq.eo.tit. Iſta eñ verba, Ne proſpectui officiatur, ſunt futuri tẽporis,quæ actũ prohibendi reſpiciunt,ſeu proſpectũ impediendi de futuro:& per cõſequẽs pręſupponũt,proſpectũ me habere ante cõſtitutionẽ ſeruitutis:qa priuatio pręſupponit habitũ.l. manumiſsiones. de iuſt.& iure.cũ ſim.Illa verò verba,Vt proſpectus p̃ſtetur, ſunt ſimiliter de futuro,ſed reſpiciũt cõceſsionẽ proſpectus de futuro, & ſic ante conſtitutionẽ ſeruitutis ipſum non habebãt.& hæc differẽtia ſatis probari videtur in l.luminũ.de ſerui.vr. præ.& per id quod ibi not.per Bart. & Flo.& per id qđ dicã in ſeq.ſer.in ver.qdã. Tamẽ vt refert Bart. poſſet etiã fortè dici,ꝙ ſit alia differentia, ſicut eſt in ſimili inter ſeruitutẽ luminum, & ſeruitutem ne luminibus officiatur. de qua habetur in d.l. luminum. & ſtatim dicã in ſeq. ſeruitute. Et ad declarationem huius ſeruitutis,vide quæ dicta ſunt in præcedenti ſeruitute:quia huic plurimum conueniunt.

a Beneficiũ. *Vtrũ habẽs beneficiũ in cõmẽda,teneatur ſeruare eccleſiã in ſtatu ſuo.reſpon.Pan. in c.de monachis. de præben.quòd ſic. nec poteſt aliquid de ſtatu eccleſiæ diminuere, ſed de ſuo perſluo poteſt ſibi prouidere. alias nõ. uide Alex.in ij.uol.con.xij.in fine.*

De ſeruitute luminũ. CAP. XXXV.

1 *Seruitus luminum,& ſeruitus,ne luminibus officiatur,quomodo differãt.*

2 *Negatio totũ negat, ſed affirmatio nõ totũ affirmat:& ideo plus negat negatio,quam affirmatio affirmet.*

3 *Seruitutis natura eſt,ut quis aliquid faciat.*

4 *Qui ſeruitutem luminum debet,adificare poteſt,& altius tollere.*

1 SERVITVS luminum, eſt diuerſa à ſeruitute,ne luminib⁹ officiatur:vt eſt text.i l.luminũ.de ſer. vrb.præ.quia ſeruitus luminũ,min⁹ cõtinet,quàm ſeruitus,ne luminib⁹ officiatur: vt ibi no.in gl. & p Doct. Et differentia eſt iſta:nã ille qui debet ſeruitutẽ luminũ mihi,põt altius ædificare,dummodo ſeruet tantum lumen,

lumẽ, quod mihi sufficiat.& ideo si habeo plures fenestras in parietib' meis, & per vnã solã habeo tantũ lumen, quantũ mihi sufficit: ille q debet mihi seruitutẽ luminũ, ædificare potuit, & auferre lumina aliarum, & vnã tantũ obseruare, quæ mihi sufficiat. Sed ille qui debet seruitutẽ ne luminibus officiat, nõ poterit aliqd facere, per quod de lumine, quod habeo, aliquid diminuat, posito quòd habeã vltrà quàm expediat. & ideo si habeo plures fenestras in pariete meo, nulli earũ poterit ædificando nocere, vel aliter, etsi vna tãtũ fenestra mihi sufficeret ad lumẽ: vt probatur in l. luminũ. de ser. vrb. præd. sicut si promisisset mihi altius nõ tollere vel ædificare. Et hoc vult etiam Pau. de Ca. in d. l. luminum. quod est no. & istũ puto ꝓpriũ intellectũ illi'
2 l. & rõ põt considerari: *qa negatio a totũ negat, sed affirmatio nõ totũ affirmat: & ideo dicit, plus negat negatio, quàm affirmet affirmatio: vt colligitur in gl. fi. in l. hoc genus. de cond. & demõ. & gl. in c. cũ dilectus. in ver. suspẽsus. quæ est gl. magna. extrà, de cõsue. & not. Anto. de But. in c. præsentiũ. in ij. col. de testi. & Alb. de Ros. in l. qui testamẽto. §. mulier. de testa. Et hac rõne videtur dici posse eãdem esse differẽtiã inter seruitutẽ, vt ꝓspectus prę stetur, & seruitutẽ vt prospectui officiatur: vt dixi in seruitute ꝓcedenti, in fin. Item est alia differentia similis inter seruitutẽ, ne luminib' officiat: quia seruitus, ne luminib. officiatur, plus habet in sẽnã ille qui debet mihi seruitutem ne luminibus officiat, nullo modo potest ædificare, aut altius tollere, per quod officiatur luminibus meis: vt patet ex natura verborũ negatiuorũ, quæ vt dixi in totũ negãt: & de hoc est tex. in d. l. luminum. sed seruitus luminũ habet in se minus: nã ille qui debet seruitutẽ luminũ, ædificare põt & altius tollere, dummodo lumẽ eũ recipiat, vt ad me venire possit, etiã per foramẽ qũocunq;: vt est tex. cũ glo. in d. l. luminũ. in prin. & ista opi. gl. cõiter seruat, secũdũ Bar. & Flo. ibi. Quidam tamẽ, vt refert Bar. & Flo. ibidẽ dicũt totum ecõtrà: videlicet quòd plus sit ꝓmittere seruitutẽ luminũ. nam qui hoc promittit, nõ solũ non potest altius eleuare, sed oportet etiã vt illud qđ est factũ, destruat ad hoc, vt mihi lumen fiat. sed in seruitute, ne luminibus officiat, sufficit quòd altius non tollatur, & pro ista opi. facit quod dixi in seruitute præcedẽti. Dixit tamẽ Bar. in d. l. luminũ. quòd opi. præcedens gl. cõiter obseruatur. & ista se-
3 cũda opi. nõ videtur vera, *quia de natura seruitutis nõ est, vt aliquid faciat quis: vt est tex. in l. quot. la j. §. j. de ser. ti. generali, vbi etiã loquitur de prospectu. Sed tamẽ potest dici dictã opi. sustentando. nã illud quod dicitur de natura seruitutis, non est, quòd ille q debet aliquid faciat: nisi hoc sit actũ in impositione seruitutis expressè, vt est tex. cũ gl. in l. ij. §. apud Labeonẽ. aut, apud Alphenũ. vbi hoc no. gl. Doct. & Bart. de aqua plu. arcẽ. vel etiã qñ tacitè actũ esset. arg. l. cũ quid. cũ ibi no. si cer. pe. Nã qñ quis seruitutẽ luminũ mihi promittit: & tũc si nõ habeo lumẽ, tacitè subintelligitur quòd deponatur ædificiũ, & lumẽ habeã: qa qui ꝓmittit cõsequẽs, tacitè videt ꝓmittere antecedẽs, sine quo illud cõsequens

stare nõ posset.l.ad rẽ mobilem.& l. ad legatũ.de procu.& l.ij.cũ ibi no. de iur.om.indi.Et hęc faciũt ꝑ his, quæ dixi in seruitute ꝑcedenti.Et ꝑ ptereà ego sic dicerẽ in hac materia. Aut ille,cui seruitus luminũ ꝑmittitur,vel ne luminibus officiat, habet lumẽ vel lumina ante impositionẽ seruitutis:puta quia habet plures fenestras ex quibus lumẽ videri põt,id est,cœlũ:vt l.lumẽ.de ser.vrb. præd.& tũc plus cõtinet seruitus ne luminibus officiatur,quàm seruitus luminũ:& sic dictæ duæ differẽtiæ, de quibus dictũ est suprà,ꝓcedãt.& sic etiam procedat opin.gl.in d.l.luminum. quæ communiter secundũ Bart.seruatur. Aut ille cui ꝓmittitur seruitus huiusmodi,nõ habet aliqd lumẽ propter quod cœlũ videri possit,puta propter ædificiũ vicini obstãtis:& tũc ꝓcedat alia opi.videlicet vt seruit⁹ luminũ plus cõtineat, quia nõ possem habere seruitutem, nisi ædificiũ tuũ deponas.ꝓmittẽdo ergo lumẽ vt cœlũ videre possim,videris tacitè ꝓmittere deponere ædificiũ tuũ,ꝓpter quod lumen habere nõ possim:& seruitus ne luminibus officiat,tũc cõtinet minus:quia non promitto tibi aliquid facere,neq; vt aliqd habeas:sed promitto tantũ nõ facere,videlicet nõ nocere luminib. tuis de futuro:& ideo sufficit quòd nõ noceãt post impositã seruitutem per aliquẽ actũ meũ sequentẽ:puta ædificãdo,vel aliter:& hoc videtur velle tex.in d.l.luminum.ibi,inuitis nobis altius ædificare.de seru.vrba. prę.Sed cõtra opi.gl.cõem,quã sequitur Barto.in d.l.luminũ.põt opponi: qa secũdũ eã in effectu nulla videtur esse differẽtia,inter seruitutẽ luminũ,& seruitutẽ ne luminib.officiat.

4 *Nã secũdũ gl.prędictã, qui debet seruitutẽ luminũ,põt ędificare & altius tollere.sed ille qui debet seruitutẽ ne luminib.officiat,altius ædificare nõ põt.d.l.luminũ.Sed si cõsideramus,idẽ videtur esse in vtroq; casu:qa qñ debet seruitus luminũ,scilicet vult ædificare,& nõ tollere lumẽ,id est,qa cœlum videri possit:& tũc põt:vt d.l.luminũ.cõiũcta l. lumẽ.eo.ti.Si vult ædificare,& lumen tollere,ita quòd cœlũ videri nõ possit:& tũc nõ poterit:per d.l.lumẽ.eo dẽ modo videt esse in seruitute,ne luminib.officiat:qa si vult ædificare & tollere lumẽ ne cœlũ videri possit,& nõ põt.casus est in d.l.lumẽ.in fi. Aut vult ędificare,& lumẽ nõ tollere,id est ꝙ cœlũ videri poterit:& tunc ꝙ possit.d.l.luminum.ibi,itaq; imminuere lumina nostrorũ ædificiorum.Sed põt rñderi huic oppositiõi,& saluari gl.& cõis opi.sic:qa q debet seruitutẽ luminũ,põt ędificare & obscurare locũ,cui seruitus debet,dũmodo lumẽ,id est,cœlũ videri possit.& ita loquit d.l.luminũ.in prin.cõiũcta l.lumẽ.in pri.de ser.vr. præ.Sed q debet seruitutẽ,ne luminibus officiat,nedũ nõ põt ædificãdo tollere,id est,vt cœlũ videri non possit,vt ibi:sed etiã nõ põt vel alti⁹ tollẽdo minuere lumina nostrorum ædificiorũ,ꝑ tex.in d.l.luminũ.in fi. & intellige minuere lumina nõ solũ si auferet lumẽ,vt cœlũ videri nõ possit:vt d.l.lumẽ.sed etiam ne lumina obscuriora fiãt:puta qñ tolleret ingressus solis,qui esset multũ necessarius:vt est casus in l.si arborẽ.in pri. eo.ti.& dicã etiã in seq.ser.in iiij.q. Itẽ ista seruit⁹ luminũ min⁹ cõtinet, quàm

quàm illa ne pspectui officiat.& ad de q̃ dixi s.de ser.alti' nõ tollẽdi.ij. q.& vide oĩno q̃ dicã ĩ seq.seruitute.

a Negatio.&c. *Adde Cor. in ij.uol.cõ si.xxviij.& probatio negatiua dicetur impossibilis,si nõ est coarctata loco & tempore.cõsi.xliij.& quis pro se nõ potest allegare positionẽ negatam.per eum,cõsi.lxxiij.& quõ agatur negatoria,& quid requiratur in ea,uide Alex.in ij.uol.cõsi.cxxxvj in iij.col §. quinimò.*

De seruitute,ne luminibus officiatur. CAP. XXXVI.

1 *Lumen quid significet.*
2 *Promisit quispiam mihi seruitutẽ,ne luminib.meis officiatur:sed ante impositionẽ seruitutis existens in fine camera mea cœlum uidere poteram:& ipse uult altius ædificare,ita quòd cœlũ uidere non potero,nisi in camera medio existens,uel prope fenestram:an fieri possit.*
3 *Differentia an sit inter seruitutem altius non tollendi cũ hac conditione,ne luminibus meis officiatur: et illã,altius nõ tollendi,& nõ officiẽdi luminibus.*
4 *Promisit si quis mihi seruitutẽ ne luminib.meis officiat,an possit plãtare,uel arbores ante fenestras meas habere.*
5 *Luminibus qui tenetur nõ officere,nihilominus aliquid ædificare potest,propter quod sol prædio dominanti auferatur,dummodo lumen aliter non obscuretur.*
6 *Seruitutẽ qui debet,ne luminibus officiatur,non cogitur in eadem gratitudine lumina seruare,nisi ad gratitudinem locus deputatus esset.*
7 *Seruitutẽ qui debet,ne luminib . officiatur,non potest plantando,seu ædificando,aut aliter solem prædio dominãti auferre.*
8 *Seruitutẽ debens ne luminib. officiatur,an possit deponere ædificiũ,uel arboris ramo:quo facto,locus quondam opacus sole plenus esse incipiat.*
9 *Seruitus ne luminibus officiatur, an tam de præsentibus,quam de futuris intelligatur.*
10 *Laborat si quispiam ædificando super re communi,& cius cuius luminibus officit,an hoc possit,obscurando lumina alterius domus,quæ dicti sui consocij propriè sit.*
11 *Pariete in cõmuni an uni socio facere fenestram liceat pro ipso lumine acquirendo.*

ISTA seruitus,ne luminib. officiatur, in multis declarata est,in tribus præcedẽtib . seruitutibus:sed quia seruitus est,& ab alijs diuersa, necesse est vt de ea & aliqd specialiter dicamus.Et pro eius declaratione 1 primò q̃ro,quid significat Lumen.Dic,lumẽ id est,vt cœlũ videri possit:vt est tex.in l.lumẽ.in prin.de ser.vrb.præ.& dixi in præcedenti q. Sed dubiũ est,qũo intelligat,Vt cœlum videri possit.Dic secũdũ quosdã,quando diei claritas te respicere põt,cœlũ per directũ respiciẽdo,nõ vbi per transuersum,puta per fenestrã,vel foramẽ:vt dicit Ang.in l.inter seruitutes.in prin.ff.de ser.vrb. præ.& allegat gl.ibi.vel teneas secũdũ eũ,quòd dũmodo ex loco cœlũ videatur:tamẽ dicitur haberi lumẽ: sed vbi cœlũ nõ videtur,sed per fenestram aut foramen existens in pariete intra domũ forsitã diei claritas haberetur,tunc dicitur inde prospectus haberi,nõ aũt lumen:vt d.l. inter seruitutes.Ego aũt intelligo, quòd tũc qs dicatur habere lumen, quãdo existẽs in domo vel in came-

ra pôt videre celũ, nõ aũt quando ꝑ spiceret mittẽdo caput extra fenestrã: qa tũc raro cõtingeret, ꝙ cœlũ videri nõ posit: & ita lentit gl. in d. l. ij. ibi, ædificia q̃ sunt cœlo inferiora, q̃ nõ preueniũt oculos in vidẽdo cœlũ, &c. & dixi s̃. de seruitute, ne ꝑ speƈui officiat. ver. & intellige cœlũ videri posse. & adde q̃ dixi in seq.

2 q. *Sed tũc secũdò quærit, qs promisit mihi seruitutem ne luminibus meis officiat: ante impositionẽ seruitutis existẽs in fine camerę meæ cœlũ videre poterã: ipse vult ædificare altius, ita quòd cœlũ videre nõ potero, nisi existẽs in medio camerę meę vel ꝓpe fenestrã, an posit? & videt quòd sic: quia satis videt quòd cœlũ videre posim: vt d. l. lumẽ. in princ. Cõtrariũ ego teneo, qa licet cœlũ videre posim, tñ minus video: quia ꝑ hoc minuũtur lumina ædificiorum meorũ: id est, vbi primò videbã cœlũ existẽs in extrema parte cameræ, & tũc nõ posim. & hoc vult tex. in d. l. luminũ. in fi. ibi, atq; ita minuere lumina, &c. qui tex. põt sic intelligi. & est no. intelleƈ*, quẽ ego do ad illũ tex. & ꝑ hoc facit l. & inter ser. in prin. ver. ne luminib. & ver. quodcũq; igitur. de serui. vrb. præd. & quod dixi s̃. de ser. altius nõ tollendi. ij. q. Sed si esset seruitus luminũ cõstituta, tũc tenerẽ cõtrariũ, id est, ꝙ lumẽ videri posit q̃nocũq;, per d. l. luminũ. in prin. cõiũƈo fine à contrario

a sensu,ᵃ & per ea quæ dixi in seruitute pręcedenti. quod perpetuo tene mẽti, & est quotidianũ, & notandũ. & Doc. hoc nõ tãgũt. & pro hac decisione adde quæ dicam j. in iiij. q.

3 *Tertiò q̃ro, an sit differentia inter hãc seruitutẽ altius nõ tollẽdi, cum hac cõditione, ne luminib. meis officiat: & illã, altius nõ tollẽdi, & nõ officiẽdi luminibus? Et dicas quòd sic: qa prima intelligitur ne officiat luminibus ædificãdo: qa vna est tñ seruitus qualificata. & ideo poterit tũc obscurare plantãdo arborẽ: qa tunc nõ dicit altius tollere: vt est casus in l. ædificia. de serui. vrb. præ. Sed secũda nõ est vnica, imò ferè sunt duę, videlicet ne altius tollat, & ista cõtinet solũ de nõ ædificãdo, nõ aũt de ideo habẽdo arborẽ: vt ibi. & l. hæc aũt iura. versi. veluti si ædes. & l. qđ aũt. de ser. vr. præ. & no. gl. in l. si arborẽ. in prin. eo. ti. Alia est, ne luminib. officiat: & ista cõtinet, ne posit etiã arborem plantare, per tex. in d. l. ædificia. in fi. & l. inter seruitutes. versi. quodcũq;. & l. si arborẽ. in prin. de ser. vrb. præ. & ita etiã vult Paul. de Cast. in d. l. ædificia. & ego dixi s̃. de ser. altius nõ tollẽdi, in ij. q. & dicam

4 in seq. q. *Quartò q̃ro, qs promisit seruitutẽ, ne luminib. meis officiat, an posit plãtare vel habere arborẽ ante fenestras meas? Et in hoc sic breuiter cõcludas: Aut illa arbor officit luminib* meis, ita quòd cœlũ videre nõ posum: & nõ est dubiũ, quòd nõ põt: quia facit cõtra debitã seruitutẽ: vt est tex. in l. si arborẽ. in pri. de ser. vrb. præ. & l. lumẽ. in prin. eo. tit. Ex quo no. secũdũ Ang. in d. l. si arborẽ. ꝙ licet arbor & eius frõdes ĩpedire nõ posint visionẽ cœli in totũ, quia tñ impediũt, saltẽ ꝓpter impedire, officit luminib. arbor: & sic q ꝓmittit alicui nõ officere, intelligit ꝓmittere, nec in totũ officere, nec in partẽ. qđ facit pro his q̃ dixi s̃. eo. in ij. colum. Secus si promisisset altius nõ tollere: quia plantãdo arborẽ nõ dice-

diceret facere cõtra debitā seruitutē, vt dixi in q.præcedēti. Aut illa arbor nō tollit mihi lumē, id est, ꝓspectum cœli: sed saltē mihi aufert, & vmbrā facit: puta ꝓpter ramos & frōdes: & tūc nō dicit facere cõtra debitā seruitutē, nisi sol esset necessarius, vel multū expediēs: vt est tex. in d.l. si arborē. in prin. secūdo respōso, & ibi
5 hoc no. oēs Doct. *Et ex hoc nota tria. Primum, quòd ille qui tenet nō officere luminib', nihilominus pōt ædificare aliquid, ꝓpter quod sol auferatur ꝑdio domināti, dūmō lumē aliter nō obscuret, seu fiat obscurū: vt l. inter seruitutes. in princi. de ser.
6 vr. præ. *Secūdū notādū est, quòd ille qui debet seruitutē ne luminib. officiat, nō cogitur seruare lumina in eadē gratitudine, nisi ad gratitudinē locus esset deputatus: secus in seruitute ne ꝓspectui officiat: qa debet seruare ꝓspectū in eadē gratitudine: vt est tex. in d.l. inter seruitutes. ī prin. & dixi s. de seruitute, ne ꝓ
7 spectui officiat, circa prin. *Tertiū notādū est, ꝙ qui debet seruitutē ne luminib. officiat, nō pōt plātādo, seu ædificādo, aut aliter, solē auferre ꝑdio domināti, quando sol esset prędio domināti necessarius, vel multū expediēs: ꝑ d.l. si arborē. ij. respōso. & ideo si tolleret sol, diceret fieri cō tra debitā seruitutē ne luminib. officiatur, si sine sole locus habitari nō poterat, vel lumē fuit cōcessum gratia alicuius artificij, qđ in eo fiebat, & fieri nō poterat sine copia solis. & pone exēplum in penarijs & ballistarijs, qui eorū artificia ponūt ad solem in domo suæ habitationis. vel pone exemplū, si erat locus in quo paterfamiliās morabatur ad solem:

vt dicit gl. in d.l. si arborē. in ver. heliocamino. sicut cōtingit in pōticello seu solarijs: & in hoc potest etiam poni exemplū, secūdū Flo. in d.l. si arborē. in prin. in ꝑsona Diogenis philosophi: ad quē cū ad solē sedentem Alexāder accessisset, hortareturq́; vt si qua ꝑstari vellet, sibi indicaret: inquit, Vellē à sole mihi non obstes: vt refert Valerius Maximus li. iiij. c. de abstinētia & cōtinētia, in pen. exem
8 plo. & vide q̃ dicā in seq. q. *Quintò q̃ro, nūquid debēs seruitutem ne luminib. officiatur, possit deponere ædificiū vel arboris ramos, quo facto loc' quodā opacus sole incipiet esse plenus? Et dicas ꝙ sic: qa nō facit cōtra debitā seruitutē: hāc eñ debuit ne luminib' officiat, nec luminibus officit, sed plus ęquo lumē facit: vt est tex. no. in d.l. si arborē. §. ꝑ cōtrariū. ex quo no. ꝙ qs nō dicit cōtrà facere, q facit plus quàm debeat. qđ procedit, nisi tollēdo in totū ędificiū vel ramos: aut deprimēdo luminib. officeret, si fortè impressura q̄dam in ædes meas lumē deuoluat, puta ex reuerberatione. vñ illud, Refulsit sol in clypeos aureos, & splenduerūt mōtes ab eis: vt est tex. cū gl. in §. interdū. in d.l. si arborē. & pōt poni casus, secūdū Ang. ibi. reflexio solis erat in loco, cui nō debeat officere: & ꝑ inordinatā reflexionē substātiā visus in loco impediebat. Vel secūdò pōt poni casus: & iste intellectus est planior & nobilior: scilicet, ꝙ ille q debebat seruitutē nō officiē di luminib. habebat ædificiū suū in quo sol cōtinuè percutiebat, vel certis horis diei: & ex hoc obiecto ille cui seruitus debebatur, habebat simile ædificiū suū, quod eisdem modis

illuminabat ex reflexione solis percutiẽtis ædificiũ seruiẽs. Vñ si illud ædificiũ seruiẽs deponit, reflexio solis cessat, & per cõseqñs lumẽ tollit: ideo tale ædificiũ deponi nõ pot, cũ lumina obscurẽtur p depositionẽ: & sic est verus intellectus d. §. in terdũ. cũ gl. Et sic no. q̃ istis seruitutib. cõsideratur interesse, & ius interp̃tatur fieri cõtra debitã seruitutẽ, vbicũq; aliquid fiat, qd lędat, siue istud fiat p modũ depressionis, siue decessus, secũdũ Bal. & Flo. ibi. qd dicunt esse no. Itẽ nõ posset tolli vel deprimi ædificiũ, qñ esset seruitus imposita altius tollẽdi: vt dixi s. de seruitute altius tollẽdi.

9 *Sextò q̃ro, an seruitus ne luminib. officiat, intelligatur tam de præsentibus q̃ de futuris. Dicas quòd sic, si hoc fuit actũ expsiè, vel si simpliciter cõstituta fuit. secus si cũ expressione verbi p̃sentis tẽporis: vt est tex. in l. q ædificiũ. & l. seq. de ser. vrb. præ. qd declara, vt ibi no. & habetur p gl. magistr. in l. cũ debere col. de serui. vrb. præ. & per Doc. in l. nõ mod*. C. de ser. vbi etiã ponitur p Sal. si mutantur posteà lumina, an possit illis nouis mutatis officere.

10 *Septimò quero, si aliqs laborat

b ædificãdo sup re cõi [b] ipsius laborãtis, & eius cuius luminib. officit, an hoc possit: puta obscurãdo lumina alterius domus, q̃ est p̃pria dicti sui cõsocij? Credo q̃ sit locus l. cũ luminib. de ser. vrb. prę. scilicet q̃ ędificãdo teneatur seruare formã antiquã, secũdũ quã erat ædificatũ: & si nũquã fuit ædificatũ sup ipso pariete, tunc melior est cõditio p̃hibẽtis. l. Sabinus. cõi diui. & qd ibi no. de reg. iur. c. ĩ re cõi. in vj. p Dy. & Io. An. ita dicit Alb. de Ros. ĩ l. alti*. C. de ser. q dicit, q̃ hoc habuit de facto, & est valde not.

11 *Octauò & vltimò q̃ro, an in pariete cõi liceat vni socio facere fenestrã p acq̃rẽdo lumine. Dicas q̃ nõ, nisi sibi fuerit cõcessum. l. eos. de ser. vr. p̃. & ibi no. p Doc. de qno dic, vt dicam j. de fenestra seu balcono.

a A cõtrario sensu. *Quòd nõ debeat sumi arg. à cõtrario sensu, quãdo resultaret correctio iuris cõis: & an decisio quæ resultaret à cõtrario sensu statuti, præualeat iuri cõi, vide Alexã in v. uo. in cõsi. xxv. in iiij. col. §. nec obst. & in consi. vij. in ult. col.*

b Re cõmuni. *Res una & eadẽ diuerso iure censeri nõ debet. de deci. c. cùm in tua. xv. q. ij. cognouimus. Et quid cõtineat appel. rei, uide Alex. in ij uolu. cõsi. clxxxviij. in ij. colũ. §. & licet. in prin. col.*

De seruitute oneris ferendi.

CAP. XXXVII.

1 *Stabulum inferius nõ domui coniunctum, an rustica seruitus esse dicatur.*
2 *Differentia inter æternum, sempiternum, & perpetuum, quæ nam sit.*
3 *Ius seruitutis perpetuũ quod dicatur.*
4 *Seruitutẽ qui debet oneris ferẽdi, uel ẽt aliã, an suis expẽsis reficere debeat.*
5 *Cõcessi si tibi areã, ut ibi domũ ædifices, in qua me cũ socijs meis trãseũtib. recipere debeas an ipsa domo destructa quocũq; casu, nouã readificare tenearis.*
6 *Paries uel columna seruitutem debens si reficiatur, ad quem ædificiorum fultura spectabit, ne corruat.*
7 *Seruitutẽ si quis mihi debeat, ut in suis parietib. trabẽ seu tigna habeã, per q̃ solariũ meũ sustineatur, an ista seruit* tigni iĩũcti, uel oneris ferẽdi eẽ dicatur.*
8 *Domus si legetur, uel uendatur, an seruit* iposita uideatur, ut sustineat onera pertinẽtia, quæ actu ipso sustinebat.*

Occ-

ONERIS ferēdi seruitus vrbana est.l.eū debere columnā.de ser.vrb.pręd.Et de hac seruitute, vt Flo.ait in l.& si forte.§.etiā.si serui.vē.nō videt̃ fieri mētio,nisi in pdio vrbano.d.l.eū debere colūnā.& d.§. etiā.& l.sicuti.in prin.& §.j.& §.ij.si ser.vē.
1 *Sed credo ꝙ etiā possit ee rustica seruit*:puta si qs haberet stabulū inferi*,nō domui cōiūctū,& sic esset prędiū rusticū.l.eo iure.ff.qui.ca.pignus cōtraha.& dixi s.in iiij.diuisione,in prin.ver.qd de stabulo.& ali* haberet solariū supra pariete stabuli:tūc si seruitus imponeret,vt inferior deberet sustinere solariū & onera sua inferiora:puta pro fœno locādo.nā nō video,quare illa seruitus oneris ferēdi,nō debeat dici rustica,ex quo debet ā pdio rustico, per l.i.cōia pdi.nec est incōueniēs, quod vna seruitus in gñe possit esse in specie rustica & vrbana,sicut est seruitus altius tollēdi:& offendendi prædio vicini vel ptegēdi,q̃ sunt vrbanæ.l.j.de ser.vrb.pdi.& dixi s.de ser.protegēdi.in prin.Imponit autē hæc seruitus,qñ qs vēdit vnā domū, in qua erat vna colūna,q̃ sustinebat onus alterius domus suæ,hoc acto ꝙ perpetuò sustinere debeat.hoc vult d.l.eū debere colūnā.in prin.vel qñ actū fuit sine venditione,vt possim onus imponere.& tu ppetuò sustinere debeas.& ita loquit ver.quemadmodū.in eadē l.qui in hoc differt ā prin.secūdū Cy.ibi.Itē imponit non solū per colūnā,q̃ sit in loco debēte seruitutē,vt solariū vicini sustineat, sicut sæpe cōtingit,qñ solariū est ita latū,ꝙ per trabes in parietibus infixas sustineri nō possit:sed etiā quādo colūna vel trabes parietib.infixa debentibus seruitutē sustineret on* vicinarū ædiū,vt probatur in d.l.eū debere columnā.ibi,onus vicinarū ædiū.ibi,paries oneri ferēdo.de ser uit.vrb.præ.Forma verò huiusmodi seruitutis imponēdæ ita esse pōt,sicut in l.ędiū.scriptū est,Paries oneri ferēdo,vti nūc est,ita sit.verba significāt parietē ppetuū esse debere:nō tñ hoc his verbis dici pōt,vt in perpetuū idē paries æternus esset,cùm hoc fieri nō posset:sed eiusmodi paries in perpetuū esset,qui on* sustineret:vt est tex.in d.l.eū debere colūnā.
2 *Et differētia est inter ęternū, sempiternū,& perpetuū.Aeternum enī nō habet principiū neq; finē,vt Deus.Sempiternū habuit principiū, sed nō habebit finē,vt anima a & angelus:vt no.gl.pe.in ver.æternus.in d.l.eū debere colūnā.Perpetuū verò pōt dici in ppposito id,quod habuit principiū,& habebit finē:sicut est seruitus imposita,& actiones q̃ dicūtur ppetuæ,vt Insti.de ppe.& tēporal.actio.hoc dicit gl.pe.in fi.& no.benè, quòd huiusmodi seruitus incipit,& nō definit:qa impossibile est aliqd esse sub sole sine fine:vñ no.ibi,ꝙ nihil est sub sole ppetuū.& ideo mūd* secūdū rectā & verā fidē nostrā habuit principiū,& habebit finē:licet quidā philosophi naturali rōne moti contrariū dixerint.
3 *Sed dubium est,quando intelligatur in casu nostro iure seruitutis perpetuum. dicit Ang.in d.l.eū debere columnā.quicquid durat centū annis,dicitur apud nos perpetuū:quia lapsu tāti tēporis extinguitur.l.fi.de sac.san.eccle.& l.an vsusfr.de vsuf.& l.proponebatur. ff.de iudicijs.& ꝙ cursus tāti tēporis perpetuitatē significet,vt no.gl.in l.

ij.§.hoc aũt edictũ ppetuũ.ne qd in loco publico.vñ fortitan secũdũ Ange.in d.l.eũ debere colũnã.obligatio de qua loquit' illa lex, nõ durat vlteriori tempore.subdit tamen, quòd hoc nõ ponit pro constanti.Ego autẽ nõ teneo, quòd ppetuũ dicat' vsq; ad c.annos tãtũ, sed etiã vltra:& qd duret donec durare potest, puta si est colũna, quæ requiescat in domo de bẽtis seruitutẽ, donec durat ædificiũ superius, debebit durare seruitus ferendi per colũnã. vel si esset paries q onus sustineret, quãdiu paries esset, vel onus durare posset, tãdiu seruitus diceretur.& hoc videt' ꝓbari in d.l.eũ debere colũnã.ibi, sed vt eiusmodi paries in æternum esset, qui onus sustineret, nisi esset pscripta seruitus:iuxta ea quæ dixi s.i ix.q.principali.nõ tñ põt tolli ius seruitutis oneris ferẽdi, donec ille cui seruit* debetur, est in possessione vel quasi, puta qa onera sua à vicini parietib. sustinentur.vnde etiã si per mille annos solariũ restitueret per colũnam vicini, seruitus nõ pderet', neq; finiret.facit quod no.in l.q luminibus. de ser.vrb.pd.& qd no.p gl.singularẽ xvj.q.iij.c.p singulos.in ver.dubitare.ad fi.ibi, vnde etiã nõ pscribit ad mille annos. Huius aũt seruitutis oneris ferẽdi natura est, vt q debet seruitutẽ, facere teneat':vt est text.in l. eũ debere colũnã.in princi.& l.& si

3 fortè.§.etiã.si seruitus ven.& l.sicuti.§.Arist.eo.ti.licet in alijs seruitutibus regulariter est secus:vt scilicet debẽs seruitutẽ nõ facere teneat', sed tantũ pati:vt est tex.in l.quoties.la j. §.j.de serui.ti.generali, & in d.§. etiã.l.j.in fi.& in l.ij.§.præterea.de aqua plu.ar.& dixi s.in q j.principali, de natura ser.in prin.& est rõ, qa speciale est in seruitute oneris ferendi, vt dicit glo.in fi.in d.l.eũ debere col.in d.l.quoties. & in d.§.etiam. vel secundũ Ang.in d.l.eum debere columnã.quia venit in cõsequẽtiã: nã in seruitute oneris ferendi in perpetuũ, venit vt quis teneatur reficere ædificiũ collapsum, vt possit onera supportare:vt ibi.ergo in consequẽtiam qui debet facere, nõ debet pati, si reficere tenetur.circa quod vide quæ proximè dicã.

4 *Sed nunqd ille, qui debet seruitutẽ oneris ferẽdi, vel aliam, debeat reficere suis expensis, vt puta colũnam, vel parietẽ sustinentẽ onera vicini?& videt' ꝙ sic:vt est tex.in l.eũ debere colũnã. in prin.de ser.vr.præ.In cõtrariũ videtur l.j.§.fi.& l.ij.§.prætereà.de aqua plu.ar. Tu dic breuiter, quòd aut fuit actum in constitutione seruitutis, quis debeat reficere, & cui* expẽsis, & pacto stãdũ est, & illud seruare. d.§.prætereà secundũ vnũ intellectum. Aut nõ fuit actum expressè, ad quem refectio spectaret:& tũc si ille qui debet seruitutẽ, consueuit reficere à tẽpore cuius nõ extat memoria in cõtrariũ, & idẽ, vt ipse teneat': vt d.l.j.§.fin.de aqua plu.arcẽ.quoniam pactũ & vetustas à pari procedũt.l.ij.in prin.de aqua plu.ar. Si verò de ista cõsuetudine non apparet, & tunc in seruitute oneris ferendi ille reficit suis expẽsis, qui seruitutem debet:vt d.l.eum debere.& d.l.& si fortè.§.etiam.& rationẽ dixi s.vel quia speciale in ea, vel quia in consequẽtiã venit. In alijs autem seruitutibus distingue: Aut ex refectione potest sequi aliqua vtilitas:vt quia ex purgatione riui trahit ad se pingue

guedinē ibi collectā: & tūc est in domini potestate prædij seruientis, vel purgare, vel pati quòd per aliū purgetur: & ideo ille cui debetur seruitus, debet alternatiuè agere, vt reus reficiat aut refici patiatur: vt est tex. in l.ij. §.apud Labeonē.de aqua plu. arc. Aut ex refectiōe nulla sequitur vtilitas, sed solū expēsa: & tunc indistinctè debens seruitutē, debet tātū pati, & nō reficere. d.l. quoties. §.j. de ser. & d.l. & si fortè. §.etiā. si serui.ven. & d.l.j. §.fi. de aqua plu. arc. fallit ī seruitute oneris ferēdi. & ita tenet Bar. ī l.ij. §.apud Labeonē.de aqua plu.arc. & d. §.etiā. & ita tenet Ang. in d. §.preterea. & Flor. in d. §. etiā. & vide quæ dixi s. in ix.q.prin. Dictū est de refectiōe rei, quę onus sustinet: sed qd si perit in totū, puta qa colūna cōbusta est, vel paries depositus: an debēs seruitutē oneris ferēdi, teneat aliā supponere, vt parietem reædificare? Dic quòd sic: vt est tex. in d.l. eū debere colūnā. in fi. de quo dic, vt ibi per gl. in ver. parietē.

5 *Sed qd si cōcessi tibi arcā, vt ibi ędifices domū, in qua debeas me recipere cū socijs meis trāseūtibus, an domo destructa quocūq; casu nouā reædificare teneris? & videt ꝙ sic: qa sicut dixi in seruitute oneris ferēdi, vt perpetuū esse debeat: ita videbit esse dicendū in ista obligatione seu onere recipiēdi me & socios meos, vt debeat esse ꝑpetua: & hoc tenet Iac. de Are. ꝑ d.l. eū debere colūnā. in pri. & l. si finita. de dam. infec. alij habent in l. qui bona. eo. ti. sed Ang. in d.l. eū debere. tenet contrariū: qa in hac quæstiōe ille qui promisit, nō tenet recipere, nisi in domo ędificāda: per no. per l. boues. §. hoc sermone. de verb. sig. illa enim quæ secundò ædificatur, nō est eadē domus: vt l. seruitutes q̄ ī superficie. §. si sublatū. de ser. vrb. præ. facit l. Martius. cū ibi no. ff. loca. Nō obstat secūdū eū d.l. eū debere. qa ibi semp fuit facta promissio oneris ferēdi. vnde sui natura hęc obligatio est ꝑpetua, cū causam successiuam habeat, & nūquam plenè satisfactum intelligi possit. l. iij. in princ. de condi. ob causam. & l. iij. ī principio. & §. dare. de vsufru.

6 *Quando autē paries vel columna debēs seruitutē reficitur, ad quē interim spectabit fultura ædificiorū, ne corruat? Dic ad dominū cui seruitus debet: vt est tex. no. in l. sicuti. in princ. si ser. ven. & ibi iurisconsultus dat cōsiliū domino superiori, si non vult fulcire, vt ædificia deponat, & reficiat, cū paries fuerit restitutus: & est cōsiliū ironicū, secundū glo. ibi, ꝙ istud erit sibi deterius quàm fulcire. & allegat ille tex. ad illud vulgare, ꝙ cōsultius est malū sustinere, q̄
7 malū pati, & peius. *Sed quęro, qa debet mihi seruitutē, vt in parietibus suis habeā trabē seu tigna, ꝑ quę solariū meū sustineatur, an ista erit seruitus tigni iniuncti vel oneris ferendi? Videtur esse tigni iniuncti: qa tigna habeo in parietibus suis, per l. sicuti. §. cōpetit. si ser. ven. In cōtrariū videtur, ꝙ sit oneris ferēdi, per l. eū debere. de ser. vr. præ. Ego credo, ꝙ in hoc sint cōsideranda verba impositæ seruitutis. Aut enim dicit ꝙ qs possit immittere tigna in parietib9 suis, & suprà solariū ędificare: & erit seruitus tigni iniūcti, licet in cōsequētiā onera sustineat. ꝑ dictū §. competit. vbi est casus. Aut dicitur, quòd quis teneatur sustinere onera

mea, vel solarium meũ: & tunc erit seruitus oneris ferendi: & ita loquit d.l.cũ debere.ibi, paries oneri ferendo, &c. licet in consequentiã habeat tignorũ immissionẽ: quia inspicere debemus, quod principaliter sit, nõ quod in cõsequentiã: vt l.si quis nec causam.& ibi not.si certum pet. Aut verba sunt ambigua, & cõstat de eis: puta quia præscriptum est: & tũc puto in casu prædicto, quod sit potius tigni iniuncti, quàm oneris ferendi. & probatur in d.l. sicuti. §. cõpetit. & hoc sentit gl.no.in §.distãt.i ver. actiones.ibi, nam licet vtrobiq; sustineatur onus: tamẽ quia in prima specialiter de onere ferẽdo dicitur, nõ in secunda, &c. Sed si esset seruitus colũnæ sustinẽtis solariũ vicini, quę non requiesceret in parietibus, sed in solo debẽte seruitutẽ: & tũc non est dubiũ quòd esset seruitus oneris ferendi, non tigni iniuncti.d.l. eum debere. in princip. Ex his habes quo modo cognoscatur seruit⁹ tigni iniuncti à seruitute oneris ferendi. Itẽ quæ sit differentia inter vnã & aliã, colligit ex prædictis, & in ver. huius autẽ seruitutis.& in ver.sed nũquid ille.& vide tex.cum glo.in di-
8 cto §.distant. *Vltimò quæritur, si legatur vel venditur domus, an videtur imposita seruitus, vt sustineat onera pertinẽtia, quæ ipso actu sustinebat? & dic ꝙ sic: maximè si contrahentes hoc sciebãt.l. quod cõclaue. de damno infecto.cõiũcta l.j.§.j.in prin.de actio.empti. Nec obstat l.in vendẽdo.de action.empt. qa loquit in seruitute, q̃ nõ habebat causam cõtinuã.& ita tenet Bar.ĩ l.j circa principiũ, de ser. leg. & vide dicta in sequen.seru.in verbo, sed reassumẽdo istã seruitutẽ. Alia plura circa istã materiã vide, q̃ dicã infrà de onere ferẽdo, quæ etiã hic conuenire possent.

a Anima. *Anima cũctis rebus est præponẽda. ad Cor. in inq. uo. cõj. cccxx. & relictũ pro anima, censetur relictũ ad pias causas. consi. ccccy.*

De seruitute itineris seu actus.

CAP. XXXVIII.

1 *Habeas si seruitutẽ eũdi ad domũ tuã per castellũ meũ, uel domũ, uel curiã, uel scalas meas, an ego de nocte ianuã claudere possim.*
2 *Diuisio domus uel alterius fundi si inter plures facta fuerit, non uidetur actũ, q; unus aditũ per alterius partẽ habeat, sicut prius habebat, nisi hoc inter eos specialiter conuentum sit.*
3 *Prædiũ meũ si tibi uẽdidi, ad quod iri nõ poterat, nisi per aliud meũ prædiũ, nõ uidetur actũ, ut illud tibi seruitutẽ debeat, nisi expressè dictum fuerit.*
4 *Iter seu actus an & quõ debeatur: & an talis seruitus sit præstãda ab hærede, usufructuario, uel legatario, uel ecõuerso, & alijs etiam habentibus utile dominium, uel directum.*
5 *Differentia inter usumfructũ & proprietatem quænam sit.*
6 *Domos duas unica contignatione contextas si quispiã habeat, & unã uendidit, alteram sibi retinuit: nõ poterit emptor inuito uẽditore retinere tigna, quæ requiescũt ĩ domo uẽdita, n:si forma contractus aliter se habeat.*
7 *Hæres eo casu quo aditũ præstare tenẽatur, an ipsi prædio legato seruitus cõstituta sit, ita ut legatarius cõfessoriã contra impedientẽ intẽtare possit.*

HAEC est vltima seruitus vrbana, quã in specie hoc libro declarare constitui: certè si quę sunt in domo per me figurata, de qua proximè

me dicetur, intelligi poterũt. Seruitus ista itineris seu actus nõ solũ est rustica, vt l. j. in prin. de ser. vrb. præ. & Insti. in prin. de serui. puta quãdo debetur à prædio rustico alteri prædio rustico, vt ibi: sed etiã potest esse vrbana, qñ à fundo vrbano alteri vrbano debet: vt ꝓbatur in l. iter. cõia prædi. & in l. seruitutes quæ in superficie. §. si domo. de ser. vrb. præ. & ꝑ hoc vide quę dixi in seruitute pcedẽti, in prin.
1 Si habes seruitutẽ eũdi ad domũ tuã p castellũ meũ, vel domũ, vel curiã, uel scalas meas, an ego possim claudere de nocte ianuã? Et dic, ꝙ sic: qa intelligitur actũ, vt possis ire de die, nõ de nocte. d. l. iter. & ita ibi per Doct. & est ratio, quia de nocte nõ licet ire per ciuitatẽ vł domos alienas: vt ibi probatur iuncta gl. secũdũ Paul. de Cast. & dixi suprà in viij. q. prin. in vlti. char. ver. itẽ seruitus itineris. quæ bene no. & ꝑ illis, qui habẽt plures domos, ad quas ingreditur per vnã curiã, quæ sit vnius tantùm, & omnes stant sub vna claui. l. qs sit fugitiuus. §. apud Celsum. de ædil. edic. sicut est Venetijs, & in multis locis. Vnde ex his no. licet qs prętendat ius eundi p domũ vel fortiliciũ, aut scalas alterius, etiã iure seruitutis cõstitutæ itineris seu actus: tñ debet ire cõgruis horis: vnde intelligitur, ꝙ tantùm de die ire possit. & ita Flo. in d. l. iter. vnde facit secũdũ eũ ad collegiatũ seu cõfœderatũ, qui se obligauit, vt liceat alteri cõfœderato trãsire per castella & loca sua, vt licet nõ aperiat portã de nocte, nõ tamẽ dicatur venire cõtra cõuẽta. & similiter excusanẽ custodes fortiliciorũ, si de nocte alicui nõ aperiãt portã: cũ hoc nõ teneantur facere, propter imminẽs periculum. facit ad hoc l. furem. & quod ibi not. ff. de sica. hæc tamẽ non puto ita amarè & in ciuili modo intelligi, vt nullo modo liceat de nocte ire sine transire. Nam si potest esse sine periculo, & id quãdo fieri cõsueuit, sicut in domibus cõtingit de hyeme, quo tempore plerunq; de nocte itur, vel ꝓpter aliquã necessitatẽ, tũc teneo quòd etiã de nocte possit ire & trãsire. arg. d. l. furẽ. cũ ibi no. & qa verba sunt ciuili modo intelligẽda. l. si cui. de serui. nec amarè sunt intelligenda: vt est tex. in l. si quid vẽdito. in prin. de ędil. edi. & l. si id quod. §. si quas. de dona. inter vir. & not. glo. antepe. in c. relatũ. de testa. el ij. Scriptũ est enim, qui nimiũ emũgit, elicit sanguinẽ: vt dicit tex. in c. nisi cũ. §. propter militiam. de renun. & habetur originaliter prouerbio. c. xxx. & per gl. in l. sciendũ. §. illud. in verbo, artificium. de ędil. edict. & adde his quę dicam infrà in secũdo libro, de serui. itineris, & de seruitute vię.
2 No. vnum aliũ casum pulchrũ & quotidianũ, ꝙ si cõtractu inter plures est facta diuisio ² domus vel alterius fundi, non videtur actũ ꝙ vnus habeat aditũ per partẽ alterius, sicut prius habebat, nisi hoc inter eos specialiter sit conuentũ: vt est casus no. in l. via cõstitui. §. quæcunq;. in fi. & ibi hoc no. Bal. Flo. & communiter Doc. de serui. vrb. præd. & ideo licet quilibet eorũ ante diuisionẽ posset transire per totũ fundũ, quia in qua libet pte habebat partẽ ꝑ indiuiso: tamẽ post diuisionẽ nullus poterit. facit l. in vẽdẽdo. de cõtrahen. emp. & hoc est vtile, maximè inter fratres diuidẽtes domũ per partes, ad quas non

nō poſsit haberi aditus,niſi per alias partes.Pone exemplū:Tres erāt fratres,& domū cōmunē habebāt,tria ſolaria habentē:venerūt ad eius diuiſionē,& cuilibet fratrū aſsignatū eſt vnū ſolariū.poſteà fratres qui habebāt ſolaria ſuperiora, volebāt ire per ſolariū inferius alio fratre inuito:quæritur an poſsint:& an p ſolariū inferius habeāt iter,ſeu aditū. Et videtur ꝙ ſic,per l.binas ædes. aliàs incipit,Scaurus.de ſer.vr.præ.Dicas contrariū:vt eſt caſus no.in dicto §. quæcūq;.ſecūdū Vbertū de Cremona,& Bald.& Doctor.ibi.& hoc ꝓbatur etiā ratiōe.Nā diuiſio ſimilis eſt emptioni.l.j.C.communia vtriuſq; iud.ſed in vēditione vel via vel iter non venit,niſi expreſsè ſit dictū.d.l. in vendēdo.Et ratio huius eſt, qa in dubio res libera vēdi videtur, & nō cū aliqua ſeruitute.l.in tradēdis. §. interpoſitis.in fi.cōmunia prædio.

3 *Et propterea ſi vendidi tibi pdiū meū,ad quod iri non poterat, niſi p aliud meū prędiū,non videtur actū, vt illud debeat tibi ſeruitutem, niſi expreſsè dictū fuerit.d. §.interpoſitis.in fi.cū glo.ſecus eſt in legato:qa in dubio videtur res legata,vt hęres poſsit tranſire ſicut teſtator trāſibat, vt l.teſtatrix.in prin.ſi ſer.ven. & ibi hoc tenēt Doc.& Bart.& Doct.in d. l.binas ædes.& Bart.in l.j.de ſer. lega.& eſt ratio,qa in vltimis volūtatibus,interpretatio fit latior & fauorabilior,quàm in cōtractibus.l. in teſtamētis.de reg.iur.c.cū dilecti.i fi. de do.& ideo ſint cauti fratres in diuidendo,vt reſeruent ſibi aditū expſsè.eodē mō debēt eſſe cauti emptores. Hinc eſt cōiter,ꝙ notarij apponūt in inſtrumentis emptionū & ſim.vnā clauſulā,videlicet,cū acceſsionib.& egreſsib.introitib. & exitibus ſuis vſq; ad vias publicas. & dicit Bar.& Doc.in d.l.binas ędes.quę clauſula hic importat,qa licet nō debeatur ſeruitus ſibi ab alia re mea,tñ ſi cōſueuerā ire per illā ad rē vēditā, vel fratres ſimiliter ire cōſueuerāt, alicuius emptor vel frater ire poterit,qa iſte pōt dici acceſſus illius rei venditæ vel diuiſæ.Cautius tñ eſſet exprimere in ſpecie,ꝙ iter ſeu actus debeť per talē locū.quod no.in practica.& vide quę dicā infrà de curia.

4 *Sed reaſſumendo iſtā q. latius in genere,& vt oīa cōplecti poſsint,videlicet an iter ſeu act⁹ debeatur: de qua vide plenè p Barto.in l.j. de ſer. leg.per Iaco.But.Bar.& Bal.& Doc. in dicta l.binas ædes.& per Paul. de Caſt.in l.in tradēdis. §.interpoſitis. cōia præd.& per Bar.& Doct.in l.qđ cōclaue.de dā.infe.in qua ſic cōcludas:Quòd aut ille à quo petō ſeruitutē,mecū nō cōtraxit,nec quaſi:aut mecū verè cōtraxit, vel quaſi cōtraxit.Primo caſu qñ nō contraxit, nec quaſi mecū:& tūc nō habeo ius petēdi ab eo iſtū aditū.l.eū debere. de ſer.vrb.præ.& ratio eſſe pōt,quia regulariter res cuilibet libera eſt,niſi ſeruitus cōſtituta probetur.l.q lumi nibus.& ibi not.eo.ti.& l.altius. & l. ædibus.C.de ſerui.Secundo caſu,qñ mecū verè contraxit, ſubdiſtingue: aut cōtraxit ſuper vſufru.aut ſup ꝓprietate.Si ſup vſufru.dic quòd debetur iter,ſeu aditus,dato ꝙ nihil dicať:vt eſt tex.in l.j. §.j.ſi vſusfru. pe. & probatur in l.ſed ſi qs. §.proprietatis.in fi.de vſufru.& ratio eſt, quia ſine aditu ad eū vſusfru.eſſet inutilis.& eſt etiā text.qui ponit hanc ra

tionem

tionē in d.l.binas ædes.ver.nō autē. & vide de hoc omnino gl.in d. §.p- 7 prietatis.ad fi.in verbo, cōtineri. & intellige siue debeatur vsusfr. ex cō tractu inter viuos,siue ex vltima vo lūtate:qa reputatur esse modici piu dicij,ex quo perpetuò non durat: se cundū gl.in d.l.binas ædes. Itē intel lige,ꝙ iste aditus debeatur vsufru-ctuario iure cuiusdā commoditatis, nō seruitutis: qa seruitus seruitutis esse nō pōt.l.j.de vsufr.lega.& quod dictū est de vsufruc.idē in quocūq; cōtractu dicas,qui principaliter cō cernat vsum rei.argu.l.sed & addes. §.illud.ff.loca.secūdū glo.aliàs Flo. in d.l.binas ædes.Si verò sup ꝓprie tate rei contractū est,puta vendidit quis proprietatem rei: tūc nō venit seruitus itineris, siue aditus, neque alia seruitus.l.in vēdēdo.de contra-hen.emptio.& l.qui libertatis. §.fin. de euictionibus.& l. via cōstitui. §. quæcūq;.in fi.de ser.vrb.præd. & ita tenet gl.Bart.& Ang.& Doct.in l.qđ conclaue.de dam.infe.& intellige,si sine aditu res vēdita efficeret inuti-
8 lis. *Et est ratio differētiæ inter v-sumfr.& proprietatē:quia vsusfr.est minoris præiudicij, quia proprietas regulariter nūquā finitur, sed vsus-fru.fic.l.corruptionē.C.de vsufr. cū simi. Sed hoc limita duobus modis. Primò, quando esset seruitus tigni iniuncti vel oneris ferendi:quia tūc cū suo onere res videtur esse vendi-ta,vel aliter alienata.d.l.quod cōcla ue.& d.l.binas ædes.& l.j.de serui.le ga.& ita tenet Barto.& Flor. in d.l. binas.Sed Bart.& Ang.contrariū di xerunt in d.l.cōclaue.dicūt enim,ꝙ in contractibus inter viuos,si nō in-terponitur seruitus oneris ferēdi,nō venit per illa iura.& idē dixit Ang. in d.l.binas ædes. *Vbi dicit,ꝙ si ha beret duas domos vnica contigna-tione cōtectas,vnā vendit,alterā sibi retinet: non poterit emptor inuito vēditore retinere tigna,quæ requi-escant in domo vendita, nisi forma cōtractus aliter se habeat.Vnde ipse dicit,sis cautus tu emptor,qa ex hoc vidi iam multas lites.& subdit,quòd hoc ꝓbatur in l.quod cōclaue.de dā no infec.vbi videtur esse casus,dum dicit,seruitutē oneris porticus seruā dæ impositā vēdidisse.quasi videat à cōtrario sensu:qđ secus esset, si non fuisset imposita. Sed ego credo ꝙ nō bene dicant:quia in cōtrariū est tex.in d.l. binas ædes.cū sequen. cū glo.super verbo,concesserint, quæ exponit inter viuos. nā cū venditur domus,videtur imposita seruitus,vt sustineat onera permanentia, quæ ipso actu tūc sustinebit.& ita debet intelligi dicta l.quod conclaue.secū dùm Bart.in l.j.de seruit.legat. & d. l.binas ædes.in fine.& talis seruitus dicitur habere causam continuā & permanentem:& propterea videt̄ı imposita,maximè si cōtrahētes hoc sciebāt:vt dicit Bart.in d.l.j.in prin-cip. & dixi in præcedenti seruitute in fin. & istud teneas. Sed si haberet causam non continuam,sicut est ser uitus itineris seu actus: tunc secūdū omnes in contractibus inter viuos non videtur imposita, nisi expressè actū sit.l.in vendendo. de cōtrahen. emptiò. & isto modo intelligo qđ dixi suprà,in versic.si verò super ꝓ-prietate. Secundò limita, quando instrumētum venditionis inuenitur cū illa clausula, cū accessibus & in-troitib.&c.de qua suprà dixi. Ter-

tiò

tiò etiã limitare potes in via ad sepulchrũ:de qua dic vt l. si quis sepulchrum.in princip.de religio.& not. Bar.in d.l.j.in fini.Tertio casu principali,quãdo quis mecũ quasi cõtrahit:puta hæreditatẽ adeundo,cũ me legatario.l.apud Iulian.§.fi. quibus ex caus.in poss.ea.& tũc regulariter seruitus imposita nõ videtur. d.l. ꝙ conclaue.& dicã in sequen.quæst o. Sed an possit agi, vt imponat? Dic, aut fuit legatus vsusfructus,aut proprietas. Primo casu põt agi vt imponatur illa seruitus, si aliàs vsusfruct. esset inutilis.l.binas.versicu. nõ autem. præalleg.& l.j.& ij.si vsusfruct. pe.& l.damnas.§.j. & ibi Bartol.de vsufruc.lega. Secundo casu, quãdo
b legatur proprietas:b & tũc aut quæris an à legatario debeat præstari seruitus hæredi:& sine dubio dicas ꝙ sic.l.testatrix.in princ.si seruit. vẽdi.
c & l.si fundus sub cõditione c.§. qui fundũ.de legatis j.& l.fi.de seruit.rusti.præ.Aut quæris an debeat prẽstari ab hærede ipsi legatario, vel ab vno legatario alteri legatario : vide glo.ordin.quæ hoc disputat in l.iij. §.si loci.de adimen.leg.Sed quicqd dicat illa glo.Bart.in l.j.ante finẽ,de seruit.lega.dicit,ꝙ credit, quòd debeat præstari,per d.l.binas ẽdes.vbi dicitur,quòd non potest hẽres in totum lumina obscurare rei cuius proprietas est legata:eadem ratiõe iter debet præstare:quia in minus posset lumina obscurare,quàm vti sine itinere.l.j.§.j.si vsusfru.peta. & ita debet intelligi d.l.binas ædes. quæ est clauis huius materiæ, secundũ Bart.
7 & bene. *Sed circa prẽdicta q̃ritur eo casu quo hẽres tenet p̃stare aditum, an sit seruitus constituta ipso prẽdio legato,ita vt legatarius possit intentare confessoriã contra quẽ quã impedientẽ,secũdũ l.si quis diuturno.in fi.si serui.vendi.Et videtur quòd sic,per l.si quis patrẽ.§. finali. queadmo.seruit.amit.Doctor.dicũt contrariũ,quia ibi loquitur q̃n seruitus fuit expressẽ legata:hic nõ expressè,licet fingatur legata tacitè: vt suprà dixi,& ex tacito nõ transit ius seruitutis,sicut nec transit dominiũ ipso iure:vt est tex.cũ gl. secundũm Iacob.de Aret.& Doct.in l.emptor. §.fin.de rei vendi.& in l. seruũ filij. §.si.& quod ibi per Docto.de lega. j.solũ ergo legatarius habet actionẽ personalem contra hæredem ex testamento,vt seruitutem cõstituat:vt no.Barto.in d.l.binas. Vnde sis cautus in agendo & faciendo, quòd cõstituatur tibi seruitus,si vis ꝙ transeat in te singularẽ successorẽ actiuè & passiuè.quod tene menti in practica.Cætera circa istã materiã vide infrà,in itinere siue introitu.Superest nunc, vt quibusdam nominatis in iure,seruitutibus vrbanis explicatis,de domo per me figurata loquamur, per quam reliquas seruitutes vrbanas facilè quisque intelligere poterit, quicquid in fundo vrbano fieri permittatur: & in quo seruitus & libertas consistat. vt autem hæc memoria aut cogitatione faciliora sint, eas ex ipsius domus ordine declaremus.

a Diuisio do. *An in cõtractu diuisionis habeat locũ remediũ l ij.C.de rescid. uen uide Cor.in iiij.uol. cõsi.ccxl.inci. præsuppositis.& an in diuisione causetur titulus,cõsi.cclxxviij. Et q̃ requirãtur in diuisorio iudicio,in q.uol.cõs. cx.incip.in iudicio.& diuisio facta cũ* extra

extẽsiua læsione, licet sit iurata: & cũ refutatiõe ad cognita, & incognita, an rescindatur si læsus ignorauit cõsortẽ institutũ in re certa, uel exhæredatũ, cũ clausula, q plus petere nõ possit: in iq. uolu consilio cxxxiij.

b Propriet. *Proprietas propriè capitur pro dominio: & ideo idẽ est dicere, causa proprietatis, sicut causa dominij: & ideo in statutis sola possessio nõ uerificatur proprietate not. Pa. i c 3 de causa possess. & propr. & quare fuit inuẽta proprietas, no. xij. q. 1 dilectissimus. ubi dicitur, propter iniquitatẽ scilicet negligẽtia, secundùm glo. ibidem.*

c Condition. *Conditio secũda est in rebus, quæ liberæ uel seruilis conditionis dicuntur. ff. & C. de ser. per totũ. Quo modo conditio concipitur? Responde quòd per, si: modus per, ut. causa uerò per, quia. Conditio possidentis potior est, ubi par est causa turpitudinis. ff de cõdi. ob turpem causam. l. si ob turpẽ. § porro.*

De solo seu area. CAP. XXXIX.

1 *Solo seu area domum quis ædificare potest, uel aliud ædificiũ altius construere, etiam usq; ad cœlum.*

2 *Cõsuetudo uel statutũ ædificandi usq; ad certã mensuram, ædificationẽ simpliciter prohibere potest: & in multis etiam casibus.*

3 *Aedificatio excellens nunquid ad uicini æmulationem fieri præsumatur.*

4 *Pactum circa ædificationem contrarium an ualeat.*

5 *Areæ usumfructũ dominus habẽs nũquid ædificare possit.*

6 *Areã in cõmuni an quispiã ædificare possit.*

7 *Castella seu fortilicia nunquid in suo solo ædificare licitum sit, & maximè in confinibus territorij.*

8 *Possessionem soli mei & ædificij in eo per alium facti an habeam.*

9 *Guerræ tẽpore si princeps locum meũ fortificauerit, ut habiliter guerram faceret, finita guerra, si locum meum petam, princeps autem uelit ut expensas reficiam, quid iuris.*

EX ordine nobis occurrit, vt primùm de solo siue area quędã dicã.
1 *In solo siue area regulariť põt quis ædificare domũ, vel aliud ædificiũ cõstruere, & altius, vt ita dixerimus, vsq; ad cœlũ: qa quicqd est supra solũ, vsq; ad cœlũ liberũ esse debet, & eius cuius est solũ: vt ꝓbatur in l. altius. & l. ædibus. C. de ser. & l. fi. in prin. de ser. rit. generalr. & not. in l. qui luminib⁹. de ser. vr. prę. quæ tamẽ lex prima in cõtrariũ potius facere videtur, secundũ Albericũ de Rosa. in d. l. alti⁹. in prin. & hoc etiã not. glo. xij. q. j. c. ij. in ver. hac. & hoc intelligo siue altius fuerit ędificatũ, siue nũquã: puta qa erat area vacua: imò etiã si p mille annos area mea steterit iuxta palatiũ tuũ nõ ædificata, tamẽ potero ędificare, nec me ꝓhibere poteris: vt no. gl. in d. l. qui luminibus. in fi. & idẽ not. gl. Bal. in c. abbate. in prin. in ver. monachũ. quę incipit, hoc modo. ex. de ver. signi. & glo. Io. Teutonici in d. c. ij. xij. q. j. & Spec. in ti. de causa possess. & proprie. in vlt. co. versi. sed pone. & ver. seq. & p Rofre. in libello, ne quid in loco publico fiat. & de cõte. §. illud quęrit. Itẽ pręditta intellige, q quis possit ædificare in suo vel area, etiã si officiat luminibus vicini, nisi ei debeatur seruitus altius nõ tollẽdi: vt probať in d. l. altius. & d. l. ædibus. C. de ser. & l. cũ eo. & l. pen. de seru. rust. prę. & i l. altius, si ser. vẽdi. & d.

l. qui

l. qui luminibus. etiã si vicinus esset minor vel pupillus: vt ꝓbat ex no. in d. l. altius. si ser. vendi. coniuncta gl. quæ dicit, ꝙ ibi erat seruitus cõstituta. Itẽ intellige pdicta, etiã si obscurarẽt in totũ lumina seu ędes vicini: vt d. l. cũ eo. & ibi hoc no. Bald. Sed pdicta fallũt in qbusdã casibus, ĩ quibus nõ est licitũ etiã in suo altius ędificare, maximè obscurãdo lumina
a vicini. *Et primò quãdo esset consuetudo vel statutũ ędificãdi vsq; ad certã mẽsurã: & sic seruitus videtur
a imposita cõsuetudine [a] vel statuto. Nã tũc ædificãdo altius tollere non põt. casus est cũ gl. quæ ponit de statuto. Flor. in l. j. C. de ędificijs priua. & not. glo & Doct. in l. qui luminibus. de ser. vrb. præ. & dixi suprà, de serui. altius non tollendi. quæst. iiij. & huiusmodi statutũ vel cõsuetudo ligat etiã forensem, cuius est domus quæ nõ debet altius tolli: vt ibi dixi in v. quæst. Secundò fallit, quãdo seruitus est imposita per pactũ: vt l. inter seruitutes. cũ sequen. de seruitu. vrban. prædiorũ. de quo dic vt dixi suprà de seruitute, ne prospectui officiatur. cum tribus sequenti. vel quãdo esset pręscripta huiusmodi seruitus: vt not. glo. in dicta l. qui luminibus. de qua præscriptiõe dixi plenè, suprà decima & vltima quæstione principali. Tertiò fallit, quando vnus habet plures domos, & vnus legat vsumfructũ alteri: nam tũc non potest hęres alterã tollere, vel obscurare domũ vsufructuariam in totũ: sed saltem modicum lumen, quod habitantibus sufficiat, relinqui debet. tex. in l. si is qui binas. de vsufruc. & tex. cum gloss. in l. binas. de seru. vrbanorum prædiorum. & dixi plenè in fi. in seruitute præcedẽti, in penul. quæst. Quartò fallit, quando ædes vicini habent lumen ex publico: quoniã tunc vicinus ædificando nocere nõ posset talibus luminibus: quia nõ licet vicino aliqd in publico facere, quin liceat alteri prohibere. ff. nequid in loco pub. per totũ, secũdũ Rofre. ĩ libello, de cõfessoria. post princi. in versi. sed illud quærit. & hãc quæstionẽ videtur sentire gl. in l. fluminũ. §. fi. de dam. infect. quæ incipit, nisi animo nocẽdi. ibi: respõdeo, nõ videtur officere, si lumẽ auferat, quod ex priuato consueuit habere. facit quod notat Bart. in l. j. §. sicut autẽ. de aqua pluuia arcend. Verum putat Albericus de Rosate, in l. altius. C. de seruitut. qñ officiens luminibus laborat in publico: tũc eũ prohiberi posset, nisi esset cõsuetudo, ꝙ posset etiã in publico taliter laborare, vt ipse not. in l. de quibus. §. nunquid videndum ex qualibet. ff. de legibus. Si autẽ in suo laboraret, tunc etiã si altius ædificaret, officeret luminibus, quę haberẽt ex publico prohiberi nõ posset, vt dicta l. altius. cũ concordantijs suprà allegatis. facit quod dicã infrà in vj. quæstione. Quintò fallit, quãdo quis leuaret altius, animo nocẽdi vicino, & sibi nõ ꝓdest, vt est tex. cũ gl. in l. j. §. deniq;. el j. de aqua plu. ar. quæ allegat ad hoc xx. leges. & dicũt Doc. eu pati fluxum legum, sicut dicimus pati fluxum sanguinis qui nimium abundat. & idem notat gloss. in dicta l. fluminum. §. finali, quæ incipit, nisi animo nocendi. de damno infecto. vel quãdo tolleret altius ad æmulationem vel despectum vicini: vel quia volebat videre omnia se

creta

ereta domus suæ:nam tunc non posset,secũdum Petrũ,Cy.& Bal.& Docto.in l.altius.C.de serui.per l.opus. ff.de operibus pu.licet cõtrariũ teneat Alberi.de Ros.in d.l.altius.in fine:qui dicit,quòd nõ obest dicta l. opus.quia loquit̃ in ędificatione in publico:nos loquimur in ædificatione in suo.Idẽ quod Alberic.de Ros. tenet Ange.in d.l.cum eo.de seruit. vrb.prædio.& Flo.in l.Sabinus.in ij. col.communi diui.Sed Pau.de Cast. tenet primã opinionẽ in dicta l.cum eo.qñ ædificans nullam reciperet vtilitatẽ:sed facit vt vicino tantũ noceat,in dicta l.j.§.j.de aqua plu.arcẽ. quæ loquitur,quando ædificatur in priuato.Et nõ obstat responsio Ange.ad dictum §.denique.quã dat in dicta l.cum eo.qui dicit,quòd loquitur,quãdo vtilitas ex suo perueniebat de directo in meũ,vt illam mihi auferre nõ posses faciẽdo in tuo,nisi facias vt tibi proficias:sed hoc lumẽ nõ proueniebat mihi ex tuo,sed ex cœlo.qa ista respõsio facit de directo in cõtrariũ,secũdũ Pau.de Cast. in d.l.cũ eo.quia si nõ habebã istam vtilitatẽ à te,vel de tuo,minus mihi debes posse auferrẽ.arg.l.si arrogator.versi.sed an impuberi.ibi,q hoc nõ iudicio eius.de adopt.Præterea hominẽ homini insidiari nefas est.l. veluti.de iusti.& iure.nec mos est ei gerẽdus,qui facit solũ vt officiat.lege,in fundo.de rei vẽdi.Ideo tenet ipse Pau.de Cast.primã partẽ tãquã humaniorẽ:& dicit quòd ita de facto respondit in ciuitate Paduæ.& idem ego teneo quòd nõ:quia sæpe accidit de facto in vicinis inimicis. & adde qđ dixi infrà de fenestra seu
3 balcono. *Sed est dubiũ,an præsumatur facere ad æmulationẽ vicini: & dicas quòd in dubio nõ præsumitur.l.meritò.ff.pro socio.& ita vult gl.multũ no.in d.l.fluminũ §.fina.q̃ incipit,nisi animo nocendi.in princi.quam Doct.sequunt̃.Sed si facit vt noceat dũtaxat vicino:tũc præsumit̃ facere ad æmulationẽ. d.§. deniq;. & præsumitur facere vt noceat,quãdo nullã sentit vtilitatẽ,secundùm Pau.de Cast.in d.l.altius.ꝑ hoc allego tex.in l.& q data opera.in princ. ibi,sine lucro hoc affectauit.ex quibus causis maio.Idẽ fortè posset dici,si esset modica vtilitas, & magnũ dãnũ vicini,& essent inimici.arg.l. spadonẽ.§.fin.ibi:patrimonio.de excusatio.tutor.coniuncta l.j.§.quæstium,versi.præterea.ibi,quia facilè mentiuntur.de quæstionibus.quod bene nota.Et adde,quando quis ædificat animo nocendi,vel ad ęmulationem,datur contra eum actio de dolo:vt no.Innoc.in d.l.fluminum. §.fin.& habetur in d.l.j.§.deniq;.& in l.j.§.j.de dolo. Sextò fallit,quia illud quod dicitur quem posse ædificare,debet intelligi quãdo posset ædificare de iure comuni:puta in domo vel area sua.dicta l.qui luminibus.cũ glo.cum simili.suprà allegatis.secus si ex priuilegio speciali vel generali alicui concederetur à principe vel à superiore,vt posit in loco publico ædificare:quia intelligitur sine damno alterius:& ideo nõ poterit ædificare,si obscurat lumina vicini.tex.est no.in l.ij.§.meritò.& §. si qs à principe.ff.ne qd in loco publico,& ibi gl.j.in prin.dum dicit,scilicet generali cõcessione vel simplici.& idẽ vult gl.j.in fi.in l.ij.de dam. infect.& pro hoc l.nec auus.cum ibi

on.de emancipa.libe.& c.quāuis.in fi.de rescriptis.in vj.cū simili. Et hoc etiam tenet Bal.in l.si manifestè.circa finē.C.de seruitu.& vide quod dixi suprà in quarta fallentia.quod nota,quia sæpe in ciuitatibus cōcedit, quòd quis posit ædificare in loco publico. Septimò fallit,qñ quis ædificaret super re cōmuni ipsius laborātis,& eius cuius luminibus officit: quia tūc nō posset:de quo dic vt habetur per Albe.de Ros.in d.l.altius. & dixi suprà in vj.q.ne luminibus officiatur.dic vt ibi,& non omittas, quia est nota. Octauò fallit in l.fi.§. j.C.de seruitu.nam si area,in qua fructus triturantur,& paleæ à fructibus 5
discernuntur,nō posset habere ventum,nisi ab vna parte,ipso iure prædio vicini seruitus imposita esse censetur,ne posit altius tollere,& ventum impedire:vt est casus ibi mirabilis secundū Docto.& no.gl.j.& ibi Ang.in l.imperatores.de seruitu.vrba.prædio.& dixi suprà in seruitu.altius non tollendi,in iiij.q.Sed istud non est mirandū:quia istud fit fauore agriculturæ,quo multa etiā alia contra iuris regulā introducta sunt. l.ij.& ibi nota.C.de nundinis.& in authē.agricultores.C.quæ res pign. oblig.pos.& c.ij.de trenga & pace. in l.j.in princip.de ferijs.cum simili.
4 *Sed an valeat pactum contrarium? videtur quòd sic,per tex.cū glo.in l. ij.in princi.de seruitutib.rusticorū prædiorum.licet videatur cōtra publicam vtilitatem,secundū Paul.de Cast.in d.l.fin.in fine. Nonò fallit in prædijs rusticis propter vtilitatē 6
fructuum:vt est tex.cū gl.secundùm vnum intellectum,in d.l.fi.§.fin.de seruitu.& ideo si haberem prædium meum,in quo frumentum seminari cōsueuerat,& ab vna tantū parte haberet solem:& non posses ibi ædificare,& mihi solem pro fructibus necessarium auferre:& istud est fauore agriculturæ,vt proximè dixi.qđ est notab. Decimò,& vltimò fallit eadem ratione in scalis.nam quis iuxta scalas ædificare nō potest,ita quòd luminibus earum officiatur,licet seruitus constituta non sit.& ita reperio tenuisse Anto.de But.in d.l.fi.§. fi.facit ad hoc quod not.in l.j.solu. matri.quæ omnia bene nota.sunt:& alibi non bene declarata reperies.& adde quæ dicā statim in sequen.rubri. *Nunqd autem habēs vsumfructum areæ,posit ibi ædificare?Et videtur quòd nō,per l.vsufructuarius nouum riuum.§.j de vsufructu.& per l.vsusfruct.nouū.eod.tit.& in l.repeti.§.rei mutatione.& §.si autē.quibus modis vsusfruct.amit.In contrarium videtur tex.in l.pen.ff.de vsufruct.& dic quòd regulariter nō potest,vt in primò allegatis.Sed fallit quando vellet ædificare pro conseruatione fructuum,& rerum quæ in eadem area sunt.& ita loquitur in d. l.penul.& ibi no.& bene.Sed quid si alius ædificauit in area,cuius vsusfr. alienus sit?Dic quòd sublato ædificio restitui area vsufructuario debet.tex.est cum gl.& ibi per Docto. maximè Flo.in l.si mea area.de vsufru.Item quid si ædificauit in area aliena,vel per alium possessa? vide in l si in area.de condi.inde.& in l.Iul. aliàs incipit,si in area aliena. ff. de rei vend. *Item nunquid in area cōmuni posit ædificare?Dic quòd socius te prohibēdi ius habet,quāuis ius ædificādi habeas à vicino concessum,

sum,cui seruitus debebatur,ne domus communis altius tolleret:quoniam inuito socio in re cōi non habes ius ædificandi.tex.est cum gl.in l.sed si inter te & me.§.si in area.de serui.vrb.præd.& adde quæ not.per gl.& Doc.in l.Sabinus.cōi diui.Si tamen quis ædificauit in area cōi socio non prohibente,ædificium commune efficitur.l.si in area.C.de rei vēdi.& ibi vide per Cy.& Doct.vbi etiam ponunt,nunquid expensę possint repeti.& adde quæ dicā in seq. seruitu.de pariete siue muro.Itē adde,quòd si vicini aream in communi emerint,ne luminibus suis officeretur,& alteri tradita sit,nec præstet alteri,quod cōuenit,pro socio actio dabitur.textus in l.cum duobus. §. idem Mela.versi.idemq́.pro socio.

7 *Castella aūt & fortilicia nunquid sit licitum in suo solo ædificare,& maximè in cōfinibus territorij?vide per glo.Bar.& Docto.in l.opera.de operibus pu.& Bart.in l.quæcunq;. de fundis limitosis.lib.xj & per glo. Ang.& Doct.in l.lex xii.tab.ff.ad l. Iul.maiesta.Et prędicta omnia procedunt,quando quis ædificat in suo solo de sua materia.Si autē ædificaret in suo de aliena materia,vel in alieno de sua materia:vide quæ habētur in l.adeò.§.cū in suo solo.& §.ex diuerso.& §.Titius horreum. de acqui.re.domi.& Inst.de rerū diui.§.cū in suo.& §.seq.& C.de rei vendi.l.ij.vbi habet,quòd ędificium cedit solo.Quod ꝓcedit,etiā si ædificaret vnū castellum vel fortiliciū in solo meo:quia dominiū efficeret meum:vt no.Spe.in ti.de religiosis domi.ver.si quid petatur,ciuitas.& vide Innocē.in c.Pisanis.de restitu. spolia.& hoc etiā tenuit Pau.de Castro in l.ij.

8 *Sed de possessione,nūquid habeam possessionem soli mei & ædificij in eo per alium facti,vide per gl.& omnes Doctor.in dicta l.ij.

9 *Item pone,princeps tēpore guerræ fortificauit locū meū,vt habiliter faceret guerram,& posuit ibi gentes suas,quod potuit me inuito.C. de naui.nō excusan.lib.xj.& l.fi.§.fi. de pigno.actio.Posteà finita guerra peto locum meum sic fortificatum: princeps petit vt habeam reficere expensas in eo factas:quæritur quid iuris?Dicūt quidam,quòd reddere nō debeo.& sic lucro meo cedit illud fortilicium:quia princeps non mihi negocium gessit,nisi tanquam vni de populo,sed sibi & regno suo:& ideo non teneor nisi tanquam vnus de populo ad conferendum in sumptum,non autem tanquam priuatus ad totam expensam argu.l.ij.§.item Labeo in ratione literæ.ne quid in loco publico.& facit hęc l.dum dicit quòd debet fieri publicis expēsis:vt de nego.gest.l.ex duobus,secundū Bald.qui ita dicit notab.in l.si in aliquā.in princ.de offi.proconsu.& adde quod not.Ange.in l.turres.C.de operis publ.

2 Consuetud. *Cōsuetudo est ius quoddam moribus institutū.quod pro lege suscipitur.c.consuetudo.j.distin.& de hac hic loquor,nō de illa cōsuetudine largè dicta,quo quis dicitur cōsuetus facere aliquid,quæ est quoddā ius priuatum non publicū,ut ista de qua hic: ut l.de quibus.& l.cū de cōsuetudine. ff.de leg. Quis potest consuetudinem introducere? Responde,quòd ille qui potest facere legem:quia a quo remouetur genus,& eius species.l.filius.in*

si.ff.de dona. & l.iurisgen. §.si fraudā dis ff.de pac.in gl.ergo a contrario sensu cōsuetudo est sui iuris. Instit.de iur. naturali. §.constat ergo.

De pariete seu muro. CAP. XL.

1 *Paries, murus, & maceries, quid sint, & in quo differant.*

2 *Lex si.fini.regun.an habeat locum nō solū quando ædificatur iuxta fundum uicini rusticum, sed etiam urbanum.*

3 *Vicinus si habeat stillicidiū domus solū meum, puta per duos pedes, & ego murum in solo meo ædificare uelim: an à uicini muro per unum pedem remotus stare debeam, an uerò à loco in quo uicini stillicidium casitat.*

4 *Paries ligneus intermedi⁹ ubi esset, an ædificari possit, et affigēdo ipsū ī uia in suo, in cōfinib⁹ nullo spatio dimisso, ad simil. uolētis sepē et macerię cōstruere.*

5 *Spatiū quod relinquitur intermediū, an relinquētis, uel utriusq; esse debeat.*

6 *Vicinus in muro suo an ostiū facere possit per quod ad solū meū uenire ualeat.*

7 *Murum uel domum iuxta domum uicini ædificās, cuius stillicidiū in medio casitat, an solū incrustare teneatur, & aquā extra ducere, ita q mur⁹ uicini, nō materia crescat, ne danū propter aquæ receptionē in dicto loco patiatur.*

8 *Murus uel domus uicini iuxta aream meam uel hortum si reperiatur, an solo suo dimisisse præsumatur.*

9 *Domus duæ uel duo muri si reperiantur, & in medio reperiatur solum dimissum per pedem unum aut duos uel plures, & non appareat quis ædificando dimiserit, ne quis primo ædificauerit, an in dubio commune esse debeat.*

10 *Aedificauerit si quispiam super pariete alieno, quid iuris.*

11 *Mur⁹ cōis quis dicatur, et quot modis.*

12 *Res pro diuiso duobus modis capitur.*

13 *Murus an sit communis inter uicinos, uel proprius unius tantùm, qualiter cognoscatur.*

14 *Murarijs & alijs in arte peritis credēdum est.*

15 *Annuli ferrei lapidibus infixi, in quibus equi alligantur, ad ciuitatis ornatum fiunt.*

16 *Insignia uel arma in muro sculpta quid probent.*

17 *Tigna habēs cum aliquibus signis in muro, qui est inter ipsum & uicinum: an præsumatur habere ius seruitutis uel communionis.*

18 *Tigna alia uel signa si in principio uel in fine muri fuerint ab una parte tātū, an eo casu, quo per illa signa murus cōmunis uel seruitus censeretur, intelligatur esse murus communis in totum, uel seruitus in toto muro imposita. an uero in parte illa, in qua signa sunt.*

19 *Muro in communi an socius ædificare ualeat.*

20 *Aedificium super pariete cedit parieti inferiori.*

21 *Parieti cōmuni licet per unū tātū ex socijs seruitus imponi non possit: bene tamen ipsi domui imponi poterit.*

22 *Socius an murum communem cooperire possit.*

23 *Socius in muro communi an tignum immittere ualeat.*

24 *Socius an communem parietem possit imponere, uel restituere, uel reficere.*

25 *Socius in muro cōmuni an possit facere fenestram, uel factam claudere.*

26 *Murū cōmunem quando quis altius tollere uelit, uel in eo aliquid fabricare, cuius expensis hoc facere debeat.*

27 *Socius si primo super muro cōi ædificauerit, ipsum altius suis expēsis tollendo: alius posteà socius super dicto muro uult iterum readificare, uel in eo aliquid*

quid fabricare, uel immittere, an teneatur soluere dimidiũ illius muri primò eleuati per aliũ factũ suis sumptibus.

28 *Actio negotiorum gestorum quo casu competat.*

29 *Aedificans in solo alieno sicut alterius sumptus nõ repetit, si scienter aedificauerit, ita etiam scienter muro communi superaedificans.*

30 *Consuetudo in aedificijs faciendis attendenda est.*

31 *Socius si non uult altius murum communem tollere, nisi pro una parte tantũ: & murus ita eleuatus longior fit, cuius sumptibus id facere teneatur.*

32 *Murus altius eleuatus si reperiatur, nec appareat quis aedificauerit, & cuius expensis, quid iuris.*

33 *Vicini duo si areas cõtiguas, uel hortos cõtiguos habeant, & parietẽ in medio propter clausurã fecerint, alter tamẽ uicinus ex latere suo super cõmuni pariete adificare uelit, quo adificio facto area uel hort⁹ cõuicini deterior fiat, sed tamẽ ab uno latere aẽr, sol, & uẽtus liberi ad areã uicini remanẽt, quid iuris.*

34 *Paries qui in medio est, an communis remaneat, si ex duabus domibus una uendatur.*

1 PARIES siue murus *idẽ significãt. text. est in l. quãtũ ad iur. ptinẽt. de verbo. signi. murus [a] dicitur
a cũ calce sine cæmento: vt no. ibi gl. & in l. fi. in fi. in ver. murũ. ff. fi. regũ. Sed maceries dicitur murus de lapidibus sine cæmẽto, vt no. gl. in d. l. q̃ ad iuris. & in l. si precario. ver. in tuo. cõmu. prædi. & in l. ç de sacra. §. j. de contrahen. empti. qui murus in villis fieri cõsueuit: & ideò dicebat Laurentius glossator contrà Ioan. quando minus rectè fundabat dicta sua, quòd ipse ligabat arenã sine cæmẽto: vt dicit gl. lxxxvj. distin. faciẽtis. in principio. Si quis murũ iuxta regionẽ alterius ædificare voluerit, pedem derelinquat: si aũt domũ, duos pedes. tex. est in l. fi. quæ incipit, si qs sepẽ. finiũ regun. quæ fuit lex Græca Solonis, & in Latinũ per Caiũ interpretata, vt dicitur in gl. j. & capit ibi regio, pro confinio duorũ prædiorũ: vt l. pro regione. & ibi gloss. fin. regun. & probatur in l. inter eas. eodem titu.
2 *Sed nunquid illa l. fi. habeat locum nõ solùm quãdo ædificatur iuxta fundũ vicini rusticũ, sed etiã vrbanũ? Et videtur quòd solũ locũ habeat, quando ædificatur iuxta rusticum: quia illa l. fi. quæ est posita in titu. finium regũ. habet locũ in rusticis, non in vrbanis. l. iiij. §. hoc iudicio. eo. ti. & hoc videt sentire gl. in d. l. fi. in ver. domũ. dũ dicit, iuxta a-
b grũ alterius, q ager est locus [b] rusticus. l. ager. in prin. de verbo. signific. & l. fundi appellatione. eo. tit. & idẽ vult gl. j. in prin. apertius in l. mœniana. C. de ædificijs priuatis. & hoc tenet Flo. in d. l. fina. qui dicit, iste est verior intellectus ad illam legẽ. Ego autem teneo contrariũ, videlicet ꝙ habeat locũ, quando quis ædificauerit iuxta vrbanũ fundũ vicini: p tex. iuncta glo. in l. j. C. de interdictis. & tex. cũ gl. in l. quidã Iberus. in princi. in ver. ad parietẽ. ibi, vel dic: id est, minus propriè. de serui. vrb. prædio. & est tex. cũ gl. in l. qui bona. §. si qs iuxta. de damno infec. & glo. in l. de pupillo. §. Sextus. in versic. quoties. eod. titu. & idem tenet Azo in summa. C. de ædifi. priua. qui dicit, quòd l. mœniana. loqtur in mœnianis siue solarijs. & d. l. fi. finium regun. habet locum in certis ædificationibus vel

cõſtructionibus.& ꝓbo per iſtam ra
tionẽ:nã eſſet valde abſurdũ,quòd
l.mœniana.C.de ædificijs priuatis.
prouideret de ſolarijs quæ fuerint
in domo,vt patet in ædẽ ædificãti-
bus.& l.fi. ſolũ prouideret,quando
murus fieret iuxta fundũ ruſticũ,&
non prouideret quãdo fieret iuxta
fundum vrbanum:quod magis cõe
contingit,magisq; neceſſariũ eſt.fa
cit l.nã ad ea.cũ ſi non obſtat,quòd
d.l.fi.ſit poſita in ti.finiũ regun.quia
eſt lex noua Græca edita:vt ibi dicit
in prima glo.& loquitur etiã de fun
do ruſtico:puta de ſepe,macerie,fo-
uea,& de fructibus,& de alijs,& de li
gnis,quæ communiter in fundo ru-
ſtico fieri ſolẽt:& ſic facit ad titu.nec
eſt incõueniẽs, etiam ſi interſerunt
duo alij caſus,qui nõ faciũt ad tit.iu
xta no.in prima conſtitu.C.§.quib'.
in l.imperatores.de in diem addic.
nam ſatis eſt,quòd pro maiori parte
faciat ad ti.arg.l.quæris Hermaphro
ditum.de ſta.homi.Vnde concludo,
quòd d.l.fi fini.regũ.habet locum
etiam,quã quis vult ędificare domum
iuxta domũ vicini,& ſic fundum vr
banũ:& ita obſeruat,& iudicari de-
bet.& adde omnino quę dicam in-
3 frà de mœnianis. *Sed pulchra eſt
dubitatio:Quid ſi vicinus habet ſtil
licidium domus in ſolũ meũ,puta p
duos pedes:& ego volo ædificare
murũ in ſolo meo:an debeam ſtare
remotus per vnum pedem à muro
vicini:an verò à loco in quo ſtillici-
dium vicini caſitat?vide quod plenè
dixi ſuprà de ſeruitute ſtillicidij a-
4 uertendi.in viij.quæſtione. *Quid
autem ſi eſſet paries ligneus? teneo
ꝙ poſſit ædificare etiam affigendo
ipſum in via in ſuo,in confinib' nul
lo ſpatio dimiſſo,ad ſimilitudinem
volentis ſepem & maceriẽ cõſtrue-
re:per tex.in d.l.fi.in prin.fini.regũ.
quę dicit,ſi quis ſepẽ vel maceriem
effoderit iuxta regionem alterius,
terminum ſuum nõ excedat.& cre-
do quòd ratio huius ſit,quia d.l.fin.
vult quòd ſpatiũ dimittatur propter
ſpatium quod poſſet deuenire vici-
no propter ædificationẽ vel plãta-
tionem,vt ibi.& not.in l.j.C.de in-
terdic.& ideo cùm per ſepẽ,aut ma
ceriem,vel domũ ligneã,non multũ
fodiatur,& ſic nullum dãnum poſſit
eſſe vicino,meritò ſufficit ꝙ termi-
5 num ſuum nõ excedat:vt ibi. *Sed
vidi dubitari,cuius debeat eſſe ſpa-
tiũ,quod relinquit:an relinquentis,
vel vtriuſq;?& puto ꝙ ſit relinquẽ-
tis,ſi prius ſuũ erat:quia pro hoc nõ
debet perdere ſuũ,ſatis eſt,ꝙ conſu
latur vicino,ne dammũ patiatur:non
tamen debet cõſequi lucrum.argu.l.
ex aſſe.ibi,ſufficit aũt.ad Trebellia.
& probatur etiam hoc in d.l.fi.in fin.
ibi,ab extranea regione.& dicit con
trariũ,maximè quando fit fouea,&
plantatur oliua,vel ſeps,aut alia li-
gna,eſſet iniquum,nec etiam obſer
uatur,vt illud ſolũ efficiatur vicini.
6 * Sed nunquid vicinus poterit in
muro ſuo facere oſtiũ,per quod poſ
ſit venire ad illud ſolũ?Iſtam quæ-
ſtionẽ habui de facto Veronæ,& in
ea ſic cõcludo.Aut ille vicinus habe
bat domũ ſuam ſiue ſtillicidium con
tra dictũ ſolum:& pro illa parte erat
ſuũ,iuxta l.fi.§.fi.de ſerui.vrb.præ-
dio.cũ ibi no.per Flo.& tũc ſine du
bio poterit facere,vt ſaltem venire
poſſit ad illud ſolum ſuũ.Aut non
erat ſolũ ſuũ,ſed debebat ſeruitutẽ
ſtillicidij recipiendi:& idem vt poſ

fit portam facere, causa veniendi ad
illud pro suo tantũ stillicidio: quia q
habet seruitutem, intelligitur etiam
habere aditum pro ea conseruanda.
argumento l.primę.§.primo.si vsus
fructus petatur. & ita vidi obseruari.
Aut vicin⁹ nõ habebat stillicidiũ su-
pra: & teneo quòd portam facere nõ
poßit: quia nõ potest ad illud solum
venire, quod est alienum: nec debet
seruitutem, domino nolente. & ha-
betur in l.diuus.de serui.vrba.præ-
7 diorum. *Item nunquid ędificans
murum vel domum, iuxta domum
vicini, cuius stillicidium in me-
dio casitat, teneatur incrustare so-
lum, & aquam extrà ducere, ita
quòd murus vicini, non materia
crescat, nec damnum patiatur pro-
pter receptionem aquæ in dicto lo-
co? Et teneo quòd sic, per text.in
l.si fistulas.in fin.princip.ibi, assi-
duum humorem habeat, & noceat
vicino. de seruitutibus vrbanorum
prædiorum. & per textum in l. fi-
stulas. si seruitus vendi. hoc opti-
mè probatur: & ita iudicari vidi.
8 *Nunquid autem in dubio, si repe-
riatur murus vel domus vicini, iu-
xta aream meam vel hortum, præ-
sumatur dimisisse solo suo? iuxta di-
ctam l.finalem, fini.regund. Credo
quòd sit dicendum, si aliud non ap-
pareat ex instrumento emptionis
fundi mei vel vicini. Aut ille qui æ-
dificauit, possidet tantùm de solo
prope dictum murum, vel domum
versus vicinum: & tunc præsumitur
illud dimisisse: quia aliàs illud possi
dere non posset. argumen.l.meritò.
pro so. Aut non possidet ipse, sed vi
cinus: & tũc præsumitur contrarium:
quia si reliquisset ædificans, verisimi
liter ipse possideret, ex quo erat
9 suum, vt statim dixi. *Sed si repe-
riantur duæ domus, vel duo muri,
in medio reperiatur solũ dimissum
per pedem aut duos vel plures, & nõ
appareat quis dimiserit ædificando,
nec quis primò ædificauerit: teneo
quòd in dubio debet esse cõmune.
argumen.l.pro regione.de acquiren
do rerum dominio. & l.inter eos.eo
dem titulo. Et ideo cautus debet es-
se ille, qui primo ędificauit, si dimi-
sit spatium soli sui, vt affigat in mu-
ro suo lapidem se extendentem vl-
tra murum tantum, quantum est spa-
tium soli quod dimisit: & ita aliàs vi-
di solum dimissum inter domos, &
quemlibet vicinum habere lapidem
in domo sua se tantum protenden-
tem, quantum est solum quod dimi
sit. quæ omnia perpetuò tene men-
ti: quia sunt quotidiana, & per Do
10 ctor. non tanguntur. *Dictum est
hactenus de ædificante parietẽ seu
murum proprium. sed quid si quis
ædificauerit super pariete alieno?
Dic breuiter, si supra parietem tuum
vicinus tuus ædificauerit, proprium
eius id quod ædificauit fieri, Labeo
& Sabinus aiunt: sed Proculus tuum
suum proprium fieri: quemadmo-
dum fieret tuum, quod in solo alius
ædificasset: quod secundùm Pom-
ponium verum est, vt scribitur in l.
si supra tuum. de acquirendo rerum
dominio. & idem probatur in l.ij.
in princ.C.de rei vend. & ibi de hoc
plenè per Cy. & Doct. vnde ea quæ
dicuntur in ædificãte in solo alieno,
in l.adeò.§.ex diuerso.ff.eo.titu. &
in §.ex diuerso.Instit.de rerum diui
sio. cum similibus, procedũt etiã in
ædificante super pariete, siue muro

nō possit haberi aditus, nisi per alias partes. Pone exemplū: Tres erāt fratres, & domū cōmunē habebāt, tria solaria habentē: venerūt ad eius diuisionē, & cuilibet fratrū assignatū est vnū solariū. postea fratres qui habebāt solaria superiora, volebāt ire per solariū inferius alio fratre inuito: quæritur an possint: & an p solariū inferius habeāt iter, seu aditū. Et videtur ꝙ sic, per l. binas ædes. aliàs incipit, Scaurus. de ser. vr. præ. Dicas contrariū: vt est casus no. in dicto §. quæcūq;. secūdū Vbertū de Cremona, & Bald. & Doctor. ibi. & hoc pbatur etiā ratiōe. Nā diuisio similis est emptioni. l. j. C. communia vtriusq; iud. sed in vēditione vel via vel iter non venit, nisi expressè sit dictū. d. l. in vendēdo. Et ratio huius est, qa in dubio res libera vēdi videtur, & nō cū aliqua seruitute. l. in tradēdis. §. interpositis. in fi. cōmunia prædio.

3 *Et propterea si vendidi tibi pdiū meū, ad quod iri non poterat, nisi p aliud meū prędiū, non videtur actū, vt illud debeat tibi seruitutem, nisi expressè dictū fuerit. d. §. interpositis. in fi. cū glo. secus est in legato: qa in dubio videtur res legata, vt hęres possit transire sicut testator trāsibat, vt l. testatrix. in prin. si ser. ven. & ibi hoc tenēt Doc. & Bart. & Doct. in d. l. binas ædes. & Bart. in l. j. de ser. lega. & est ratio, qa in vltimis volūtatibus interpretatio fit latior & fauorabilior, quàm in cōtractibus. l. in testamētis. de reg. iur. c. cū dilecti. i fi. de do. & ideo sint cauti fratres in diuidendo, vt reseruent sibi aditū exp̄ssè. eodē mō debēt esse cauti emptores. Hinc est cōiter, ꝙ notarij apponūt in instrumentis emptionū & sim. vnā clausulā, videlicet, cū accessionib. & egressib. introitib. & exitibus suis vsq; ad vias publicas. & dicit Bar. & Doc. in d. l. binas ędes. quę clausula hic importat, qa licet nō debeatur seruitus sibi ab alia re mea, in si cōsueuerā ire per illā ad rē vēditā, vel fratres similiter ire cōsueuerāt, alicuius emptor vel frater ire poterit, qa iste pōt dici accessus illius rei venditæ vel diuisæ. Cautius tñ esset exprimere in specie, ꝙ iter seu actus debet per talē locū. quod no. in practica. & vide quę dicā infrà de curia.

4 *Sed reassumendo istā q. latius in genere, & vt oia cōplecti possint, videlicet an iter seu act⁹ debeatur: de qua vide plenè p Barto. in l. j. de ser. leg. per Iaco. But. Bar. & Bal. & Doc. in dicta l. binas ædes. & per Paul. de Cast. in l. in tradēdis. §. interpositis. cōia præd. & per Bar. & Doct. in l. qd cōclaue. de dā. infe. in qua sic cōcludas: Quòd aut ille à quo peto seruitutē, mecū nō cōtraxit, nec quasi: aut mecū verè cōtraxit, vel quasi cōtraxit. Primo casu qñ nō contraxit, nec quasi mecū: & tūc nō habeo ius petēdi ab eo istū aditū. l. eū debere. de ser. vrb. præ. & ratio esse pōt, quia regulariter res cuilibet libera est, nisi seruitus cōstituta probetur. l. q luminibus. & ibi not. eo. ti. & l. altius. & l. ædibus. C. de serui. Secundo casu, qñ mecū verè contraxit, subdistingue: aut cōtraxit super vsufru. aut sup pprietate. Si sup vsufru. dic quòd debetur iter, seu aditus, dato ꝙ nihil dicat: vt est tex. in l. j. §. j. si vsusfru. pe. & probatur in l. sed si qs. §. proprietatis. in fi. de vsufru. & ratio est, quia sine aditu ad eū vsusfru. esset inutilis. & est etiā text. qui ponit hanc rationem

tionē in d.l.binas ædes.ver.nō autē. & vide de hoc omnino gl.in d. §.ꝓ- prietatis.ad fi.in verbo, cōtineri. & intellige siue debeatur vsusfr. ex cō tractu inter viuos,siue ex vltima vo lūtate:qa reputatur esse modici piu dicij,ex quo perpetuò non durat: secundū gl.in d.l.binas ædes. Itē intel lige,ꝙ iste aditus debeatur vsufru- ctuario iure cuiusdā commoditatis, nō seruitutis: qa seruitus seruitutis esse nō pōt.l.j.de vsufr.lega.& quod dictū est de vsufruc.idē in quocūq; cōtractu dicas,qui principaliter cō- cernat vsum rei.argu.l.sed & addes. §.illud.ff.loca.secūdū glo.aliàs Flo. in d.l.binas ædes.Si verò sup ꝓprie tate rei contractū est,puta vendidit quis proprietatem rei: tūc nō venit seruitus itineris, siue aditus, neque alia seruitus.l.in vēdēdo.de contra- hen.emptio.& l.qui libertatis. §.fin. de euictionibus.& l. via cōstitui. §. quæcūq;.in fi.de ser.vrb.præd. & ita tenet gl.Bart.& Ang.& Doct.in l.qd conclaue.de dam.infe.& intellige,si sine aditu res vēdita efficeret inuti-
5 lis. *Et est ratio differētiæ inter v- sumfr.& proprietatē:quia vsusfr.est minoris præiudicij, quia proprietas regulariter nūquā finitur, sed vsus- fru.sic.l.corruptionē.C.de vsufr. cū simi. Sed hoc limita duobus modis. Primò, quando esset seruitus tigni iniuncti vel oneris ferendi:quia tūc cū suo onere res videtur esse vendi- ta,vel aliter alienata.d.l.quod cōcla ue.& d.l.binas ædes.& l.j.de serui.le ga.& ita tenet Barto.& Flor. in d.l. binas.Sed Bart.& Ang.contrariū di xerunt in d.l.cōclaue.dicūt enim,ꝙ in contractibus inter viuos,si nō in- terponitur seruitus oneris ferēdi,nō venit per illa iura.& idē dixit Ang. in d.l.binas ædes. 7
*Vbi dicit,ꝙ si ha beret duas domos vnica contigna- tione cōtectas,vnā vendit,alterā sibi retinet: non poterit emptor inuito vēditore retinere tigna,quæ requi- escant in domo vendita, nisi forma cōtractus aliter se habeat. Vnde ipse dicit,sis cautus tu emptor,qa ex hoc vidi iam multas lites.& subdit,quòd hoc ꝓbatur in l.quod cōclaue.de dā no infec.vbi videtur esse casus,dum dicit,seruitutē oneris porticus seruā dæ impositā vēdidisse.quasi videatꝰ à cōtrario sensu:qd secus esset, si non fuisset imposita. Sed ego credo ꝙ nō bene dicant:quia in cōtrariū est tex.in d.l. binas ædes.cū sequen. cū glo.super verbo,concesserint, quæ exponit inter viuos. nā cū venditur domus,videtur imposita seruitus,vt sustineat onera permanentia, quæ ipso actu tūc sustinebit.& ita debet intelligi dicta l.quod conclaue.secū dùm Bart.in l.j.de seruit.legat. & d. l.binas ædes.in fine.& talis seruitus dicitur habere causam continuā & permanentem:& propterea videtur imposita,maximè si cōtrahētes hoc sciebāt:vt dicit Bart.in d.l.j.in prin- cip. & dixi in præcedenti seruitute in fin. & istud teneas. Sed si haberet causam non continuam,sicut est ser uitus itineris seu actus: tunc secūdū omnes in contractibus inter viuos non videtur imposita, nisi expressè actū sit.l.in vendendo. de cōtrahen. emptiò. & isto modo intelligo qd dixi suprà,in versic.si verò super ꝓ- prietate. Secundò limita, quando instrumētum venditionis inuenitur cū illa clausula, cū accessibus & in- troitib.&c.de qua suprà dixi. Ter- tiò

tiò etiã limitare potes in via ad sepulchrũ:de qua dic vt l. si quis sepulchrum.in princip.de religio.& not. Bar.in d.l.j.in fini.Tertio casu principali,quãdo quis mecũ quasi cõtrahit:puta hæreditatẽ adeundo,cũ me legatario.l.apud Iulian.§.fi. quibus ex caus.in poss.ea.& tũc regulariter seruitus imposita nõ videtur. d.l. ꝙ conclaue.& dicã in sequen.quæst o. Sed an possit agi, vt imponat? Dic, aut fuit legatus vsusfructus,aut proprietas. Primo casu põt agi vt imponatur illa seruitus, si aliàs vsusfruct. esset inutilis.l.binas.versicu. nõ autem. præalleg.& l.j.& ij.si vsusfruct. pe.& l.damnas.§.j. & ibi Bartol.de vsufruc.lega. Secundo casu, quãdo

b legatur proprietas:b & tũc aut quæris an à legatario debeat præstari seruitus hæredi:& sine dubio dicas ꝙ sic.l.testatrix.in princ.si seruit. vẽdi.

c & l.si fundus sub cõditione c.§. qui fundũ.de legatis j.& l.fi.de serui.rusti.præ.Aut quæris an debeat prȩstari ab hærede ipsi legatario, vel ab vno legatario alteri legatario : vide glo.ordin.quæ hoc disputat in l.iij. §.si loci.de adimen.leg.Sed quicqd dicat illa glo.Bart.in l.j.ante fnẽ,de seruit.lega.dicit,ꝙ credit, quòd debeat præstari,per d.l.binas ȩdes.vbi dicitur,quòd non potest hȩres in totum lumina obscurare rei cuius proprietas est legata:eadem ratiõe iter debet præstare:quia in minus posset lumina obscurare,quàm vti sine itinere.l.j.§.j.si vsusfru.peta. & ita debet intelligi d.l.binas ædes. quæ est clauis huius materiæ, secundũ Bart.

7 & bene. *Sed circa prȩdicta q̃ritur eo casu quo hȩres tenet pstare aditum, an sit seruitus constituta ipso prȩdio legato,ita vt legatarius possit intentare confessoriã contra quẽ quã impedientẽ,secũdũ l.si quis diu turno.in fi.si serui.vendi.Et videtur quòd sic,per l.si quis patrẽ. §. finali. queadmo.seruit.amit.Doctor.dicũt contrariũ,quia ibi loquitur qñ seruitus fuit expressè legata:hic nõ expressè,licet fingatur legata tacitè: vt suprà dixi,& ex tacito nõ transit ius seruitutis,sicut nec transit dominiũ ipso iure:vt est tex.cũ gl. secundũm Iacob.de Aret.& Doct.in l.emptor. §.fin.de rei vendi.& in l. seruũ filij. §.fi.& quod ibi per Docto.de lega. j.solũ ergo legatarius habet actionẽ personalem contra hæredem ex testamento,vt seruitutem cõstituat:vt no.Barto.in d.l.binas. Vnde sis cautus in agendo & faciendo, quòd cõstituatur tibi seruitus,si vis ꝙ transeat in te singularẽ successorẽ actiuè & passiuè.quod tene menti in practica.Cætera circa istã materiã vide infrà,in itinere siue introitu.Superest nunc, vt quibusdam nominatis in iure,seruitutibus vrbanis explicatis,de domo per me figurata loquamur, per quam reliquas seruitutes vrbanas facilè quisque intelligere poterit, quicquid in fundo vrbano fieri permittatur: & in quo seruitus & libertas consistat. vt autem hæc memoria aut cogitatione faciliora sint, eas ex ipsius domus ordine declaremus.

a Diuisio do. *An in cõtractu diuisionis habeat locũ remediũ l ij.C.de rescid. uen uide Cor.in iiij.uol.cõsi.ccxl.inci. præsuppositu.& an in diuisione causetur titulus,cõsi.cclxxviij. Et q̃ requirãtur in diuisorio iudicio,in ij.uol.cõs. cx.incip.in iudicio.& diuisio facta cũ*

extea

extẽsiua læsione, licet sit iurata: & cũ refutatiõe ad cognita, & incognita, an rescindatur si læsus ignorauit cõsortẽ institutũ in re certa, uel exhæredatũ, cũ clausula, q plus petere nõ possit: in iiij. uolu consilio cxxxiij.

b Propriet. *Proprietas propriè capitur pro dominio: & ideo idẽ est dicere, causa proprietatis, sicut causa dominij: & ideo in statutis sola possessio nõ uerificatur proprietate not. Pa. i c 5 de causa possess. & propr. & quare fuit inuẽta proprietas, no. xij. q. 1 dilectissimus. ubi dicitur, propter iniquitatẽ scilicet negligẽtiæ, secundùm glo. ibidem.*

c Cõdition. *Conditio secũda est in rebus, quæ libera uel seruilis conditionis dicuntur. ff. & C. de ser. per totũ. Quo modo conditio concipitur? Responde quòd per, si: modus per, ut. causa uerò per, quia. Conditio possidentis potior est, ubi par est causa turpitudinis. ff de cõdi. ob turpem causam. l. si ob turpẽ. § porro.*

De solo seu area. CAP. XXXIX.

1 *Solo seu area domum quis ædificare potest, uel aliud ædificiũ altius construere, etiam usq; ad cœlum.*

2 *Cõsuetudo uel statutũ ædificandi usq; ad certã mensuram, ædificationẽ simpliciter prohibere potest: & in multis etiam casibus.*

3 *Aedificatio excellens nunquid ad uicioni æmulationem fieri præsumatur.*

4 *Pactum circa ædificationem contrarium an ualeat.*

5 *Area usumfructũ dominus habẽs nũquid ædificare possit.*

6 *Areã in cõmuni an quispiã ædificare possit.*

7 *Castella seu fortilicia nunquid in suo solo ædificare licitum sit, & maximè in confinibus territorij.*

8 *Possessionem soli mei & ædificij in eo per alium facti an habeam.*

9 *Guerræ tẽpore si princeps locum meũ fortificauerit, ut habiliter guerram faceret, finita guerra, si locum meum petam, princeps autem uelit ut expensas reficiam, quid iuris.*

Ex ordine nobis occurrit, vt primùm de solo siue area quędã dicã. 1 *In solo siue area regularit põt quis ædificare domũ, vel aliud ædificiũ cõstruere, & altius, vt ita dixerimus, vsq; ad cœlũ: qa quicqd est supra solũ, vsq; ad cœlũ liberũ esse debet, & eius cuius est solũ: vt ꝓbatur in l. altius. & l. ædibus. C. de ser. & l. fi. in prin. de ser. rit. generalr. & not. in l. qui luminib'. de ser. vr. prę. quæ tamẽ lex prima in cõtrariũ potius facere videtur, secundũ Albericũ de Rosa. in d. l. alti'. in prin. & hoc etiã not. glo. xij. q. j. c. ij. in ver. hac. & hoc intelligo siue altius fuerit ędificatũ, siue nũquã: puta qa erat area vacua: imò etiã si p mille annos area mea steterit iuxta palatiũ tuũ nõ ædificata, tamẽ potero ędificare, nec me ꝓhibere poteris: vt no. gl. in d. l. qui luminibus. in fi. & idẽ not. gl. Bal. in c. abbate. in prin. in ver. monachũ. quę incipit, hoc modo. ex͂. de ver. signi. & glo. Io. Teutonici in d. c. ij. xij. q. j. & Spec. in ti. de causa poss. & proprie. in vlt. co. versi. sed pone. & ver. seq. & p Rofre. in libello, ne quid in loco publico fiat. & de cõte. §. illud queritᵣ. Itẽ prędicta intellige, q quis posit ædificare in suo vel area, etiã si officiat luminibus vicini, nisi ei debeatur seruitus altius nõ tollẽdi: vt probatᵣ in d. l. altius. & d. l. ædibus. C. de ser. & l. cũ eo. & l. pen. de seru. rust. prę. & i l. altius, si ser. vẽdi. & d.

l. qui

l.qui luminibus.etiã si vicinus esset minor vel pupillus:vt ꝓbat ex no.in d.l.altius.si ser.vendi. coniuncta gl. quæ dicit,ꝙ ibi erat seruitus cõstitu ta.Itẽ intellige pdicta, etiã si obscu rarẽt in totũ lumina seu ędes vicini: vt d.l.cũ eo.& ibi hoc no. Bald. Sed pdicta fallũt in qbusdã casibus, ĩ qui bus nõ est licitũ etiã in suo altius ę dificare,maximẽ obscurãdo lumina

a vicini. *Et primò quãdo esset con suetudo vel statutũ ędificãdi vsq; ad certã mẽsurã:& sic seruitus videtur

a imposita cõsuetudine a vel statuto. Nã tũc ædificãdo altius tollere non põt.casus est cũ gl.quæ ponit de sta tuto.Flor.in l.j.C.de ędificijs priua. & not.glo & Doct.in l. qui lumini bus.de ser.vrb. præ. & dixi suprà,de serui.altius non tollendi. quæst. iiij. & huiusmodi statutũ vel cõsuetudo ligat etiã forensem,cuius est domus quæ nõ debet altius tolli:vt ibi dixi in v.quæst.Secundò fallit,quãdo ser uitus est imposita per pactũ:vt l.in ter seruitutes.cũ sequen. de seruitu. vrban.prædiorũ.de quo dic vt dixi suprà de seruitute,ne prospectui of ficiatur.cum tribus sequenti.vel quã do esset pręscripta huiusmodi serui tus:vt not.glo. in dicta l.qui lumini bus.de qua præscriptiõe dixi plenè, suprà decima & vltima quæstione principali. Tertiò fallit, quando v nus habet plures domos,& vnus le gat vsumfructũ alteri: nam tũc non potest hęres alterã tollere,vel obscu rare domũ vsufructuariam in totũ: sed saltem modicum lumen, quod habitantibus sufficiat,relinqui de bet.tex. in l. si is qui binas. de vsu fruc.& tex.cum gloss.in l. binas. de seru.vrbanorum prædiorum.& dixi plenè in si.in seruitute præcedẽti,in penul.quæst. Quartò fallit, quando ædes vicini habent lumen ex publi co:quoniã tunc vicinus ædificando nocere nõ posset talibus luminibus: quia nõ licet vicino aliqd in publi co facere,quin liceat alteri prohibe re.ff.ne quid in loco pub.per totũ,se cũdũ Rofre.ĩ libello, de cõfessoria. post princi.in versi.sed illud quæris. & hãc quæstionẽ videtur sentire gl. in l.fluminũ.§.si.de dam.infect.quæ incipit,nisi animo nocẽdi.ibi: respõ deo,nõ videtur officere,si lumẽ au ferat,quod ex priuato consueuit ha bere.facit quod notat Bart.in l. j. §. sicut autẽ.de aqua pluuia arcend.Ve rum putat Albericus de Rosate,in l. altius.C.de seruitut.qñ officiens lu minibus laborat in publico : tũc eñ prohiberi posset,nisi esset cõsuetu do,ꝙ posset etiã in publico taliter laborare, vt ipse not.in l.de quibus. §.nunquid videndum ex qualibet. ff.de legibus.Si autẽ in suo labora ret,tunc etiã si altius ædificaret, offi ceret luminibus,quę haberẽt: ex pu blico prohiberi nõ posset,vt dicta l. altius.cũ concordantijs suprà allega tis.facit quod dicã infrà in vj. quæ stione. Quintò fallit,quãdo quis le uaret altius,animo nocẽdi vicino,& sibi nõ ꝓdest,vt est tex. cũ gl. in l.j. §.deniq;.el j. de aqua plu.ar. quæ al legat ad hoc xx.leges.& dicũt Doc. eu pati fluxum legum, sicut dicimus pati fluxum sanguinis qui nimium abundat.& idem notat gloss. in di cta l.fluminum. §. finali, quæ inci pit, nisi animo nocendi. de damno infecto.vel quãdo tolleret altius ad æmulationem vel despectum vici ni:vel quia volebat videre omnia se creta

creta domus suæ:nam tunc non posset, secũdum Petrũ, Cy. & Bal. & Docto. in l. altius. C. de serui. per l. opus. ff. de operibus pu. licet cõtrariũ teneat Alberi. de Ros. in d. l. altius. in fine: qui dicit, quòd nõ obest dicta l. opus. quia loquit in ędificatione in publico: nos loquimur in ædificatione in suo. Idẽ quod Alberic. de Ros. tenet Ange. in d. l. cum eo. de seruit. vrb. prædio. & Flo. in l. Sabinus. in ij. col. communi diui. Sed Pau. de Cas. tenet primã opinionẽ in dicta l. cum eo. qñ ædificans nullam reciperet vtilitatẽ: sed facit vt vicino tantũ noceat, in dicta l. j. §. j. de aqua plu. arcẽ. quæ loquitur, quando ædificatur in priuato. Et nõ obstat responsio Ange. ad dictum §. denique. quã dat in dicta l. cum eo. qui dicit, quòd loquitur, quãdo vtilitas ex suo perueniebat de directo in meũ, vt illam mihi auferre nõ posses faciẽdo in tuo, nisi facias vt tibi proficias: sed hoc lumẽ nõ prouenιebat mihi ex tuo, sed ex cœlo. qa ista respõsio facit de directo in cõtrariũ, secũdũ Pau. de Cast. in d. l. cũ eo. quia si nõ habebã istam vtilitatẽ à te, vel de tuo, minus mihi debes posse auferre. arg. l. si arrogator. versi. sed an impuberi. ibi, q hoc nõ iudicio eius. de adopt. Prætereà hominẽ homini insidiari nefas est. l. veluti. de iusti. & iure. nec mos est ei gerẽdus, qui facit solũ vt officiat. le ge, in fundo. de rei vẽdi. Ideo tenet ipse Pau. de Cast. primã partẽ tãquã humanioré: & dicit quòd ita de facto respondit in ciuitate Paduæ. & idem ego teneo quòd nõ: quia sæpe accidit de facto in vicinis inimicis. & adde qd dixi infrà de fenestra seu

3 balcono. *Sed est dubiũ, an præsumatur facere ad æmulationẽ vicini: & dicas quòd in dubio nõ præsumitur. l. meritò. ff. pro socio. & ita vult gl. multũ no. in d. l. fluminũ §. fina. q incipit, nisi animo nocendi. in princi. quam Doct. sequunt. Sed si facit vt noceat dũtaxat vicino: tũc præsum. facere ad æmulationẽ. d. §. deniq. & præsumitur facere vt noceat, quãdo nullã sentit vtilitatẽ, secundùm Pau. de Cast. in d. l. altius. p hoc allego tex. in l. & q data opera. in princ. ibi, sine lucro hoc affectauit. ex quibus causis maio. Idẽ fortè posset dici, si esset modica vtilitas, & magnũ dãnũ vicini, & essent inimici. arg. l. spadonẽ. §. fin. ibi: patrimonio. de ex cusatio. tutor. coniuncta l. j. §. quæstum. versi. præterea. ibi, quia facilè mentiuntur. de quæstionibus. quod bene nota. Et adde, quando quis ædificat animo nocendi, vel ad ęmulationem, datur contra eum actio de dolo: vt no. Innoc. in d. l. fluminum. §. fin. & habetur in d. l. j. §. deniq. & in l. j. §. j. de dolo. Sextò fallit, quia illud quod dicitur quem posse ædificare, debet intelligi quãdo posset ædificare de iure cõmuni: puta in domo vel area sua. dicta l. qui luminibus. cũ glo. cum simili. suprà allegatis. secus si ex priuilegio speciali vel generali alicui concederetur à principe vel à superiore, vt posit in loco publico ædificare: quia intelligitur sine damno alterius. & ideo nõ poterit ædificare, si obscurat lumina vicini. tex. est no. in l. ij. §. meritò. & §. si qs à principe. ff. ne qd in loco publico, & ibi gl. j. in prin. dum dicit, scilicet generali cõcessione vel simplici. & idẽ vult gl. j. in fi. in l. ij. de dam. infect. & pro hoc l. nec auus. cum ibi

on.de emancipa.libe.& c.quáuis.in fi.de rescriptis.in vj.cũ simili. Et hoc etiam tenet Bal.in l.si manifestè.circa finē.C.de seruitu.& vide quod dixi suprà in quarta fallentia.quod nota,quia sæpe in ciuitatibus cōcedit, quod quis posśit ædificare in loco publico. Septimò fallit,qñ qs ędificaret super re cōmuni ipsius laborātis,& eius cuius luminibus officit: quia tũc nõ posśit:de quo dic vt habetur per Albe.de Rof.in d.l.altius. &dixi suprà in vj.q.ne luminibus officiatur.dic vt ibi,& non omittas, qa est nota. Octauò fallit in l.fi.§. j.C.de seruitu.nam si area,in quá fructus triturantur,& paleæ à fructibus
5 discernuntur,nõ posset habere ventum,nisi ab vna parte,ipso iure prædio vicini seruitus imposita esse cerseretur,ne posśit altius tollere,& ventum impedire:vt est casus ibi mirabilis secundũ Docto.& no.gl.j.& ibi Ang.in l.imperatores.de seruitu.vrba.prædio.& dixi suprà in seruitu.altius non tollendi,in iiij.q.Sed istud non est mirandũ:quia istud fit fauore agriculturæ,quo multa etiã alia contra iuris regulã introducta sunt. l.ij.& ibi nota.C.de nundinis.& in authē.agricultores.C.quæ res pign. oblig.posś.& c.ij.de treuga & pace. in l.j.in princip.de ferijs.cum simili.
4 *Sed an valeat pactum contrarium? videtur quòd sic,per tex.cũ glo.in l. ij.in princi.de seruitutib.rusticorũ prædiorum.licet videatur cōtra publicam vtilitatem,secundũ Paul.de Cast.in d.l.fin.in fine. Nonò fallit in prædijs rusticis propter vtilitatē
6 fructuum:vt est tex.cũ gl.secundùm vnum intellectum,in d.l.fi.§.fin.de seruitu.& ideo si haberem prædium meum,in quo frumentum seminari cōsueuerat,& ab vna tantũ parte haberet solem:& non posses ibi ædificare,& mihi solem pro fructibus necessarium auferre:& istud est fauore agriculturę,vt proximè dixi.qđ est notab. Decimò,& vltimò fallit eadem ratione in scalis.nam quis iuxta scalas ædificare nõ potest,ita quòd luminibus earum officiatur,licet seruitus constituta non sit.&.ita reperio tenuisse Anto.de But.in d.l.fi.§. fi.facit ad hoc quod not.in l.j.solu. matri.quæ omnia bene nota.sunt:& alibi non bene declarata reperies.& adde quæ dicã statim in sequen.rubri. *Nunqđ autem habēs vsumfructum areæ,posśit ibi ædificare?Et videtur quòd nõ,per l.vsufructuarius nouum riuum.§.j de vsufructu.& p l.vsusfruct.nouũ.eod.tit.& in l.repeti.§.rei mutatione.& §.si autē.quibus modis vsusfruct.amit.In contrarium videtur tex.in l.pen.ff.de vsufruct.& dic quòd regulariter nõ potest,vt in primò allegatis.Sed fallit quando vellet ædificare pro conseruatione fructuum,& rerum quæ in eadem area sunt.& ita loquitur in d. l.penul.& ibi no.& bene.Sed quid si alius ædificauit in area,cuius vsusfr. alienus sit?Dic quòd sublato ædificio restitui area vsufructuario debet.tex.est cum gl.& ibi per Docto. maximè Flo.in l.si mea area.de vsufru.Item quid si ædificauit in area aliena,vel per alium posśessa? vide in l.si in area.de condi.inde.& in l.Iul. aliàs incipit,si in area aliena. ff. de rei vend. *Item nunquid in area cōmuni posśit ædificare?Dic quòd socius te prohibēdi ius habet,quãuis ius ædificãdi habeas à vicino concessum,

sum,cui seruitus debebatur,ne do-
mus communis altius tolleret:quo-
niam inuito socio in re cõi non ha-
bes ius ædificandi.tex.est cum gl.in
l.sed si inter te & me. §.si in area.de
serui.vrb.præd.& adde quæ not.per
gl.& Doc.in l.Sabinus.cõi diui.Si ta
men quis ædificauit in area cõi so-
cio non prohibente,ædificium com
mune efficitur.l.si in area.C.de rei
vẽdi.& ibi vide per Cy.& Doct.vbi
etiam ponunt,nunquid expensę pos
sint reperi.& adde quæ dicã in seq.
seruitu.de pariete siue muro.Itẽ ad-
de,quòd si vicini aream in commu
ni emerint,ne luminibus suis office
retur,& alteri tradita sit,nec præstet
alteri,quod cõuenit,pro socio actio
dabitur.textus in l.cum duobus. §.
idem Mela.versi.idemq;.pro socio.
7 *Castella aũt & fortilicia nunquid
sit licitum in suo solo ædificare,&
maximè in cõfinibus territorij?vide
per glo.Bar.& Docto.in l.opera.de
operibus pu.& Bart.in l.quæcunq;.
de fundis limitotis.lib.xj & per glo.
Ang.& Doct.in l.lex xii.tab.ff.ad l.
Iul.maiesta.Et prędicta omnia pro-
cedunt,quando quis ædificat in suo
solo de sua materia.Si autẽ ædifica-
ret in suo de aliena materia,vel in
alieno de sua materia:vide quæ ha-
bẽtur in l.adeò. §.cũ in suo solo.&
§.ex diuerso.& §.Titius horreum.
de acqui.re.domi.& Inst.de rerũ di-
ui.§.cũ in suo.& §.seq.& C.de rei
vendi.l.ij.vbi habet,quòd ędificium
cedit solo.Quod ꝓcedit,etiã si ædi
ficaret vnũ castellum vel fortiliciũ
in solo meo:quia dominiũ efficeret
meum:vt no.Spe.in ti.de religiosis
domi.ver.si quid petatur,ciuitas.&
vide Innocẽ.in c.Pisanis.de restitu.
spolia.& hoc etiã tenuit Pau.de Ca-
8 stro in l.ij. *Sed de possessione,nũ
quid habeam possessionem soli mei
& ædificij in eo per alium facti,vide
per gl.& omnes Doctor.in dicta l.ij.
9 *Item pone,princeps tẽpore guer-
ræ fortificauit locũ meũ,vt habiliter
faceret guerram, & posuit ibi gen-
tes suas,quod potuit me inuito.C.
de naui.nó excusan.lib.xj.& l.fi.§.fi.
de pigno.actio.Postea finita guerra
peto locum meum sic fortificatum:
princeps petit vt habeam reficere ex
pensas in eo factas:quæritur quid iu
ris?Dicũt quidam,quòd reddere nó
debeo.& sic lucro meo cedit illud
fortilicium:quia princeps non mihi
negocium gessit,nisi tanquam vni
de populo,sed sibi & regno suo:&
ideo non teneor nisi tanquam vnus
de populo ad conferendum in sum-
ptum,non autem tanquam priuatus
ad totam expensam argu.l.ij.§.item
Labeo in ratione literæ.ne quid in
loco publico.& facit hęc l.dum dicit
quòd debet fieri publicis expẽsis:vt
de nego.gest l.ex duobus.secundũ
Bald.qui ita dicit notab.in l.si in ali-
quã.in princ.de offi.proconsu.& ad
de quod not.Ange.in l.turres.C.de
operis publ.

2 Consuetud. *Cõsuetudo est ius quod
dam moribus institutũ.quod pro lege
suscipitur.c consuetudo.j distin.& de
hac hic loquor,nõ de illa cõsuetudine
large dicta,quo quis dicitur cõsuetus
facere aliquid,quæ est quoddã ius pri-
uatum non publicũ,ut ista de qua hic:
ut l.de quibus.& l.eũ de cõsuetudine.
ff.de leg. Quis potest consuetudinem
introducere? Responde, quòd ille qui
potest facere legem:quia a quo remo-
uetur genus,& eius species.l filius.in*

si. ff. de dona. & l. iurisgen. §. si fraudã dis ff. de pac. in gl. ergo a contrario sensu cõsuetudo est sui iuris. Instit. de iur. naturali. §. constat ergo.

De pariete seu muro. CAP. XL.

1 *Paries, murus, & maceries, quid sint, & in quo differant.*
2 *Lex fi. fini. regun. an habeat locum nõ solũ quando ædificatur iuxta fundum uicini rusticum, sed etiam urbanum.*
3 *Vicinus si habeat stillicidiũ domus solũ meum, puta per duos pedes, & ego murum in solo meo ædificare uelim: an à uicini muro per unum pedem remotus stare debeam, an uerò à loco in quo uicini stillicidium casitat.*
4 *Paries ligneus intermedi⁹ ubi esset, an ædificari possit, et affigẽdo ipsũ ĩ uia in suo, in cõfinib⁹ nullo spatio dimisso, ad simil. uolẽtis sepẽ et maceriẽ cõstruere.*
5 *Spatiũ quod relinquitur intermediũ, an relinquẽtis, uel utriusq; esse debeat.*
6 *Vicinus in muro suo an ostiũ facere possit per quod ad solũ meũ uenire ualeat.*
7 *Murum uel domum iuxta domum uicini ædificãs, cuius stillicidiũ in medio casitat, an solũ incrustare teneatur, & aquã extrà ducere, ita ꝙ mur⁹ uicini, nõ materia crescat, ne danũ propter aquæ receptionẽ in dicto loco patiatur.*
8 *Murus uel domus uicini iuxta aream meam uel hortum si reperiatur, an solo suo dimisisse præsumatur.*
9 *Domus duæ uel duo muri si reperiantur, & in medio reperiatur solum dimissum per pedem unum aut duos uel plures, & non appareat quis ædificando dimiserit, ne quis primo ædificauerit, an in dubio commune esse debeat.*
10 *Aedificauerit si quispiam super pariete alieno, quid iuris.*
11 *Mur⁹ cõis quis dicatur, et quot modis.*
12 *Res pro diuiso duobus modis capitur.*
13 *Murus an sit communis inter uicinos, uel proprius unius tantùm, qualiter cognoscatur.*
14 *Murarijs & alijs in arte peritis credendum est.*
15 *Annuli ferrei lapidibus infixi, in quibus equi alligantur, ad ciuitatis ornatum fiunt.*
16 *Insignia uel arma in muro sculpta quid probent.*
17 *Tigna habẽs cum aliquibus signis in muro, qui est inter ipsum & uicinum, an præsumatur habere ius seruitutis uel communionis.*
18 *Tigna alia uel signa si in principio uel in fine muri fuerint ab una parte tãtũ, an eo casu, quo per illa signa murus cõmunis uel seruitus censeretur, intelligatur esse murus communis in totum, uel seruitus in toto muro imposita: an uero in parte illa, in qua signa sunt.*
19 *Muro in communi an socius ædificare ualeat.*
20 *Aedificium super pariete cedit parieti inferiori.*
21 *Parieti cõmuni licet per unũ tãtũ ex socijs seruitus imponi non possit: bene tamen ipsi domui imponi poterit.*
22 *Socius an murum communem cooperire possit.*
23 *Socius in muro communi an tignum immittere ualeat.*
24 *Socius an communem parietem possit imponere, uel restituere, uel reficere.*
25 *Socius in muro cõmuni an possit facere fenestram, uel factam claudere.*
26 *Murũ cõmunem quando quis altius tollere uelit, uel in eo aliquid fabricare, cuius expensis hoc facere debeat.*
27 *Socius si primò super muro cõi ædificauerit, ipsum altius suis expẽsis tollendo: alius postea socius super dicto muro uult iterum reædificare, uel in eo aliquid*

quid fabricare, uel summittere, an teneatur soluere dimidiũ illius muri primò eleuati per aliũ sociũ suis sumptibus.

28 *Actio negotiorum gestorum quo casu competat.*

29 *Aedificans in solo alieno sicut alterius sumptus nõ repetit, si scienter ædificauerit, ita etiam scienter muro communi superædificans.*

30 *Consuetudo in ædificijs faciendis attendenda est.*

31 *Socius si non uult altius murum communem tollere, nisi pro una parte tantũ: & murus ita eleuatus longior sit, eius sumptibus id facere teneatur.*

32 *Murus altius eleuatus si reperiatur, nec appareat quis ædificauerit, & cuius expensis, quid iuris.*

33 *Vicini duo si areas cõtiguas, uel hortos cõtiguos habeant, & parietẽ in medio propter clausurã fecerint, alter tamẽ uicinus ex latere suo super cõmuni pariete ædificare uelit, quo ædificio facto area uel hort⁹ cõuicini deterior fiat, sed tamẽ ab uno latere aër, sol, & uentus liberi ad areã uicini remanẽt, quid iuris.*

34 *Paries qui in medio est, an communis remaneat, si ex duabus domibus una uendatur.*

1 PARIES siue murus *idẽ significãt. text. est in l. quãtũ ad iur. ptinẽt. de verbo. signi. murus [a] dicitur
a cũ calce sine cæmento: vt no. ibi gl. & in l. fi. in fi. in ver. murũ. ff. fi. regũ. Sed maceries dicitur murus de lapidibus sine cæmẽto, vt no. gl. in d. l. q̃ ad iuris. & in l. si precario. ver. in tuo. cõmu. prædi. & in l. ę de sacra. §. j. de contrahen. empti. qui murus in villis fieri cõsueuit: & ideò dicebat Laurentius glossator contra Ioan. quando minus rectè fundabat dicta sua, quòd ipse ligabat arenã sine cæmẽto: vt dicit gl. lxxxvj. distin. faciẽtis. in principio. Si quis murũ iuxta regionẽ alterius ædificare voluerit, pedem derelinquat: si aũt domũ, duos pedes. tex. est in l. fi. quæ incipit, si qs sepẽ. finiũ regun. quæ fuit lex Græca Solonis, & in Latinũ per Caiũ interpretata, vt dicitur in gl. j. & capit ibi regio, pro confinio duorũ prædiorũ: vt l. pro regione. & ibi gloss. fin. regun. & probatur in l. inter eas. eodem titu.
2 *Sed nunquid illa l. fi. habeat locum nõ solùm quãdo ædificatur iuxta fundũ vicini rusticũ, sed etiã vrbanũ? Et videtur quòd solũ locũ habeat, quando ædificatur iuxta rusticum: quia illa l. fi. quæ est posita in titu. finium regũ. habet locũ in rusticis, non in vrbanis. l. iiij. §. hoc iudicio. eo. ti. & hoc videt sentire gl. in d. l. fi. in ver. domũ. dũ dicit, iuxta a-
b grũ alterius, q ager est locus [b] rusticus. l. ager. in prin. de verbo. signific. & l. fundi appellatione. eo. tit. & idẽ vult gl. j. in prin. apertius in l. mœniana. C. de ædificijs priuatis. & hoc tenet Flo. in d. l. fina. qui dicit, iste est verior intellectus ad illam legẽ. Ego autem teneo contrariũ, videlicet q habeat locũ, quando quis ædificauerit iuxta vrbanũ fundũ vicini: p tex. iuncta glo. in l. j. C. de interdictis. & tex. cũ gl. in l. quidã Iberus. in princi. in ver. ad parietẽ. ibi, vel dic: id est, minus propriè. de serui. vrb. prædio. & est tex. cũ gl. in l. qui bona. §. si qs iuxta. de damno infec. & glo. in l. de pupillo. §. Sextus. in versic. quoties. eod. titu. & idem tenet Azo in summa. C. de ædifi. priua. qui dicit, quòd l. mœniana. loqtur in mœnianis siue solarijs. & d. l. fi. finium regun. habet locum in certis ædificationibus vel

cõstructionibus.& pbo per istam rationẽ:nã esset valde absurdũ,quòd l.mœniana.C. de ædificijs priuatis. prouideret de solarijs quæ fuerint in domo,vt patet in ædẽ ædificãtibus.& l.fi. solũ prouideret,quando murus fieret iuxta fundũ rusticũ,& non prouideret quãdo fieret iuxta fundum vrbanum:quod magis cõe contingit,magisq; necessariũ est.facit l.nã ad ea.cũ si non obstat,quòd d.l.fi.sit posita in ti.finiũ regun.quia est lex noua Græca edita:vt ibi dicit in prima glo.& loquitur etiã de fundo rustico:puta de sepo,macerie,fouea,& de fructibus,& de alijs,& de lignis,quæ communiter in fundo rustico fieri solẽt.& sic facit ad titu.nec est incõueniẽs, etiam si interserunt duo alij casus,qui nõ faciũt ad tit.iuxta no.in prima constitu.C.§.quib*. in l.imperatores.de in diem addic. nam satis est,quòd pro maiori parte faciat ad ti.arg.l.quęril Hermaphroditum.de sta.homi. Vnde concludo, quòd d.l.fi.fini.regũ.habet locum etiam,qñ quis vult ędificare domum iuxta domũ vicini,& sic fundum vrbanũ:& ita obseruat,& iudicari debet.& adde omnino quę dicam infrà de mœnianis.

3 *Sed pulchra est dubitatio:Quid si vicinus habet stillicidium domus in solũ meũ,puta p duos pedes:& ego volo ædificare murũ in solo meo:an debeam stare remotus per vnum pedem à muro vicini:an verò à loco in quo stillicidium vicini casitat?vide quod plenè dixi suprà de seruitute stillicidij auertendi.in viij.quæstione.

4 *Quid autem si esset paries ligneus? teneo ꝙ possit ædificare etiam affigendo ipsum in via in suo,in contin:b* nullo spatio dimisso,ad similitudinem volentis sepem & maceriẽ cõstruere:per tex.in d.l.fi.in prin.fini.regũ. quę dicit,si quis sepẽ vel maceriem effoderit iuxta regionem alterius, terminum suum nõ excedat.& credo quòd ratio huius sit,quia d.l.fin. vult quòd spatiũ dimittatur propter spatium quod posset deuenire vicino propter ædificationẽ vel plãtationem,vt ibi.& not.in l.j.C.de interdic.& ideo cùm per sepẽ,aut maceriem,vel domũ ligneã,non multũ fodiatur,& sic nullum dãnum poss t esse vicino,meritò sufficit ꝙ terminum suum nõ excedat:vt ibi.

5 *Sed vidi dubitari,cuius debeat esse spatiũ,quod relinquit:an relinquentis, vel vtriusq;?& puto ꝙ sit relinquẽtis,si prius suũ erat:quia pro hoc nõ debet perdere suũ,satis est,ꝙ consulatur vicino,ne damnũ patiatur:non tamen debet cõsequi lucrum.argu.l. ex asse.ibi,sufficit añt.ad Trebellia. & probat etiam hoc in d.l.fi.in fin. ibi,ab extranea regione.& dicit contrariũ,maximè quando fit fouea,& plantatur oliua,vel seps,aut alia ligna,esset iniquum,nec etiam obseruatur,vt illud solũ efficiatur vicini.

6 *Sed nunquid vicinus poterit in muro suo facere ostiũ,per quod possit venire ad illud solũ?Istam quæstionẽ habui de facto Veronæ,& in ea sic cõcludo.Aut ille vicinus habebat domũ suam siue stillicidium contra dictũ solum:& pro illa parte erat suũ,iuxta l.fi.§.fi.de serui.vrb.prædio.cũ ibi no.per Flo.& tũc sine dubio poterit facere,vt saltem venire possit ad illud solum suũ. Aut non erat solũ suũ,sed debebat seruitutẽ stillicidij recipiendi:& idem vt possit

fit portam facere, causa veniendi ad illud pro suo tantũ stillicidio: quia q habet seruitutem, intelligitur etiam habere aditum pro ea conseruanda. argumento l. primę. §. primo. si vsus fructus peratur. & ita vidi obseruari. Aut vicin⁹ nõ habebat stillicidiũ supra: & teneo quòd portam facere nõ poßit: quia nõ potest ad illud solum venire, quod est alienum: nec debet seruitutem, domino nolente. & habetur in l. diuus. de serui. vrba. prædiorum.
7 *Item nunquid ędificans murum vel domum, iuxta domum vicini, cuius stillicidium in medio casitat, teneatur incrustare solum, & aquam extrà ducere, ita quòd murus vicini, non materia crescat, nec damnum patiatur propter receptionem aquæ in dicto loco? Et teneo quòd sic, per text. in l. si fistulas. in fin. princip. ibi, assiduum humorem habeat, & noceat vicino. de seruitutibus vrbanorum prædiorum. & per textum in l. fistulas. si seruitus vendi. hoc optimè probatur: & ita iudicari vidi.
8 * Nunquid autem in dubio, si reperiatur murus vel domus vicini, iuxta aream meam vel hortum, præsumatur dimisisse solo suo? iuxta dictam l. finalem, fini. regund. Credo quòd sit dicendum, si aliud non appareat ex instrumento emptionis fundi mei vel vicini. Aut ille qui ædificauit, possidet tantùm de solo prope dictum murum, vel domũ versus vicinum: & tunc præsumitur illud dimisisse: quia aliàs illud possidere non posset. argumen. l. meritò. pro so. Aut non possidet ipse, sed vicinus: & tũc presumitur contrarium: quia si reliquisset ædificans, verisimiliter ipse possideret, ex quo erat suum, vt statim dixi.
9 *Sed si reperiantur duæ domus, vel duo muri, in medio reperiatur solũ dimissum per pedem aut duos vel plures, & nõ appareat quis dimiserit ædificando, nec quis primò ædificauerit: teneo quòd in dubio debet esse cõmune. argumen. l. pro regione. de acquirendo rerum dominio. & l. inter eos. eodem titulo. Et ideo cautus debet esse ille, qui primo ędificauit, si dimisit spatium soli sui, vt affigat in muro suo lapidem se extendentem vltra murum tantum, quantum est spatium soli quod dimisit: & ita aliàs vidi solum dimissum inter domos, & quemlibet vicinum habere lapidem in domo sua se tantum protendentem, quantum est solum quod dimisit. quæ omnia perpetuò tene menti: quia sunt quotidiana, & per Doctor. non tanguntur.
10 *Dictum est hactenus de ædificante parietẽ seu murum proprium. sed quid si quis ædificauerit super pariete alieno? Dic breuiter, si supra parietem tuum vicinus tuus ædificauerit, proprium eius id quod ædificauit fieri, Labeo & Sabinus aiunt: sed Proculus tuum suum proprium fieri: quemadmodum fieret tuum, quod in solo alius ædificasset: quod secundùm Pomponium verum est, vt scribitur in l. si supra tuum. de acquirendo rerum dominio. & idem probatur in l. ij. in princ. C. de rei vend. & ibi de hoc plenè per Cy. & Doct. vnde ea quæ dicuntur in ædificãte in solo alieno, in l. adeò. §. ex diuerso. ff. eo. titu. & in §. ex diuerso. Instit. de rerum diuisio. cum similibus, procedũt etiã in ædificante super pariete, siue muro

alieno.quod facit ad multa.& prædicta intellige,nisi quis supra alienũ ædificiũ ædificaret iure seruitutis,alias enim supra alienũ ædificiũ superius habere nemo põt in hoc,quod dictũ est de principio,de seruitutibus vrba.prædio.& cuius ædificium est superius,iure seruitutis põt quãtum vult supra suum aliud ædificiũ imponere,dummodo inferiora ædificia grauiori seruitute nõ onerent, quàm pati deberent:vt dicit tex.in l. cuius ædificium.& ibi no.eo.tit.De pariete siue muro proprio satis diximus:nunc de communi videamus.

11 *Et primò,& principaliter,quis dicatur murus communis. Dic, communis dicitur duobus modis:vno ꝑ indiuiso,alio ꝑ diuiso.Paries communis ꝑ indiuiso est quãdoque ex societate expressa.l.cum duobus. §. idem Mela.ff.pro socio, Quandoque ex societate incidenti,& tacita: verbi gratia,tu imponis tignum in parietem vltra dimidiam muri,& etiam impono:& tu vteris quantum tibi expedit,ego etiam vtor:ex hoc contrahitur quædam tacita societas: vt l.in communis parietis.de damno infecto.& l.vt si ꝑ socio actio.& l.quarta.in prin.pro socio.& sic re tacitè cõtrahitur societas:vt ibi.& sentit glo.in l.si ædes communes.circa finem,communi diuidun.Paries verò siue murus communis pro indiuiso dicitur,quando murus est inter te & me,& nil per te & me immissum est:& si est immissum,missum non perforat parietem vltra dimidiam,quæ est pro parte tua.nam tũc ille paries est communis pro indiuiso.argumento l.arbor.in prin.communi diuidun.& l.pro socio.& l.binas ædes.de seruitutibus vrb.prædi. & l.pro regione.de acquirendo rerum domi.& de isto pariete loquitur lex,parietes.de seru.vrba.prædio.ista sunt verba not.Bar.in l.damni infecti.§.cùm parietem.in ij.colum.de dam.infect.& adde omnino quod no.Anto.in l.hoc quod dictũ.§.si ex tribus.de seruitu.vrba.prædio.

12 *Et adde,quòd pro diuiso accipitur res duobus modis: vno modo, quòd nulla pars sit,in qua sit communis,licet termini nõ sint positi.l.inter eos.de acquirendo rerũ dominio.Alio modo potest accipi pro indiuiso,hoc est terminatè,& vsque ad talem lapidem vel foueam: vt est text.in leg.si quis fundum.secundùm vnam lecturam glossæ,de acquirenda possessio.secundũ Bart. q ita notauit in suo tractatu,de insula,in vltima figura,in principio.& adde,quia dixi,quòd res potest esse communis pro diuiso,secũdùm Barto.in dicto §.cùm parietem.& ita vult etiam glossa,in l.hoc quod dictum.§.si ex tribus.in versic.paries.in fin.princip.suprà allegat.Nam dicit Angel.ibi,quòd est mirandum de huiusmodi forma loquendi,quia nihil diuisum potest esse commune: sed dici potest quòd ita reputatur: quia ex quo termini non sunt dicta l.inter eos.verè tamen non est communis,per rationem Angel.

13 * Secundò principaliter est videndum, qualiter cognoscatur an murus sit cõmunis inter vicinos,vel proprius vnius tantùm.& dicas quòd ex pluribus cognoscitur.Primò ex positione tignorum,vt dixi in præcedenti quæstione.Item per fenestras perforantes totum murum.Nam tũc iudicare

care debemus esse totus illius à cui parte est illa fenestra siue balconus: quia regulariter non potuisset fieri in muro alieno, nec etiã in cõmuni: vt not. in l. quidam Iberus. de seruit. vrb. præd. & dicã etiã infrà, de fenestra siue de balcono, q nisi vicinus similiter à latere suo haberet alias fenestras penetrantes ab alia parte: qa tunc diceretur esse cõmunis pro indiuiso: sicut dixi secundũ Bar. suprà, de impositione tignorũ. & probatur per gl. in l. si ædes. cõmuni diui. & faciliter intelligi poterit, ex qua parte incipiat esse dicta fenestra, respiciẽdo arcũ siue vultum eius, & lateres quæ super eis apponũtur, & etiã veteres. & ita aliàs iudicare vidi. Itẽ
14 etiã intelligi poterit per peritos in arte, puta murarios, quib erit crẽdendũ: vt in aut. de non alie. §. quod autẽ dictũ est secunda col. & not. gl. in §. præterea per alluuionẽ. Instit. de rerũ diui. & habetur in l. j. in pri. de ventre insp. Itẽ cognoscitur etiã per fenestellas quæ fiũt sæpenumero per magistros ab vtraque parte muri, quę nõ penetrãt totum murũ: nam illæ fenestræ fiũt solũ ad significãdũ cuius sit murus, & quomodo, & non per aliud. & ideo per signum cognoscitur signatũ. l. j. §. si intelligatur. de ædil. edic. & l. stigmata. ibi per Bart. & de fabric. lib. xj. & p Bal. in authen. dos data. C. de dona. ante nupt. & dixi plenè in dicto §. si intelligatur. Si enim illę fenestrę sunt ab vtraq; parte vltra medietatẽ muri à latere cuiusq;, iudicabitur murus cõmunis pro indiuiso: sed vsque ad dimidiam muri pro diuiso. Sed si sunt ab vna tantũ parte, & perforantur vltra dimidiã vel in totũ, & alia signa in contrarium non appareant, iudicabitur esse illius, à cuius parte est illa fenestra, p ea quę dicta sunt suprà. Vnde sis cautus, vt qñ facis ædificare murũ à parte tua, facias fieri illas fenestras penetrantes vsque ad medietatẽ muri. Si verò facias ædificare domũ cõmunem, semper fieri facias fenestellas penetrantes vsque ad dimidiã muri. & cõmuniter seruatur, maximè in ciuitate Veronæ. Itẽ cognosci poterit ex camino siue cappa aut tuba. Itẽ ex necessario, & eius onera distinguendo, vt suprà. Aut est in medio muri vel citrà: & tũc pręsumetur murus cõmunis. Aut vltra mediũ, vel in totũ: puta quia camera necessarij est vltra murũ à latere vicini: & tunc præsumitur esse in totũ illius, cuius est necessariũ, siue eius camera, nisi aliud in contrariũ appareat: puta quia vicinus haberet tigna vel alia signa in illo muro. Et est ratio: quia caminus & necessariũ non possunt fieri regulariter in alieno siue cõmuni: vt nota. Angelus, in d. l. quidam Iberus. de seruitute vrbanorũ prędiorũ. & dicam infrà de camino & necessario. Itẽ cognosci poterit, si in pariete siue muro constructũ erit seclariũ, aquarolum, vel canale, fistulæ, balneũ, puteus, cisterna, fons, lauellus, quę fiunt & fieri solent in submuris, secundũ exigentiã & opportunitatẽ locorũ, distinguendo vt suprà, de quibus casibus specialiter tractabimus. Item cognosci poterit, si ab vtroq; latere muri, vel ab vno tantũ sunt annuli ferrei lapidibus infixi, in quibus annulis equi ligari solent: & isti annuli appellantur sigilla. tex. cum glo. in l. cætera. §. hoc senatus. in fin. de leg. j. ver. si-

15 gilla.& ibi Ange. *dicit no. quòd tales annuli fiunt ad *ornatū ciuitatis,& ideo de eis nō possit capi tenuta per extractionē:& de istis annulis seu sigillis fit mētio per text. & Flor.in l.ęquissimū.§.sed si ędiū. de vsufruct.vbi dicitur,quod vsufructuarius non pōt istos annulos de domo in qua habet vsumfructū euellere. Item cognosci poterit, si lapidès in muro sunt,in quibus sustētātur aliquando vites,seu pergula vinea sicut in viridarijs sæpe reperiūtur.Itē per lampades ferreas, quæ luminaria dicuntur:& in palatio tantū nobiliū & dominorū aut potentiū ponuntur,in quibus lumen de pice fieri solet. Itē per cornua ferrea,in lapidibus domorū fixa, in quibus uiscella apponi cōsueuerunt, sicut sunt cōmuniter Bononiæ. Itē per lapides perforatos,vel per quædam alia instrumenta ferrea,super quibus perticæ ponuntur pro extendendis ad solē vestibus vel linteaminibus. Itē per candelabra quæ in muris domi-
16 norū & nobiliū fieri solent. *Item
e per insignia e in muro sculpta, vel depicta,quæ vulgariter arma appellantur:quia per talia insignia cōmuniter probat rē esse illius,cuius sunt insignia:vt l.qui libertatē.§.final. & ibi Bart.& l.fin.ff.de ope.pub.& habetur plenè per Bar.in suo tractatu, de insignijs & armis. Itē per inscriptionem in muro factam,dū dicitur, quoniam hoc opus fecit fieri talis, &c.vt probatur in l.qui libertatē.§. finali.& l.fina.de ope.pub.Et generaliter per alia signa in muro posita cognosci poterit,& probari,an murus sit proprius vel cōmunis:nam cū nō sit licitū quicquā in alieno immitte-re.l.quemadmodū.§.si protectū. ad l.Aquil.& l.qui vitē.§.si ad ianuam. quod vi aut clam.nec in cōmuni.nisi ad vsum destinatū.l.Sabinus.cōmuni diui.& l.si ædes.eodē tit.& l.quidam Iberus.de serui.vrb.præ.sequitur,quod si reperiatur aliquid, oportet dicere illū murum aut esse meū in totum:aut esse cōmunem pro indiuiso:vel me habere ius seruitutis, per ea quę dicta sunt.& prædicta omnia intellige non solùm, quando dicta signa reperiūtur in muro infixa, sed etiā si essent extracta, & foramina remāsissent nondū clausa seu obscurata, per ea quæ habentur per text. gloss.& Docto.in l.hæc autē iura.de
17 ser.vrb.præd. *Sed nunquid in dubio habens tigna per aliquē de prædictis signis in muro qui est inter ipsum & vicinum,præsumatur habere iure seruitutis vel cōmunionis? In hoc sic concluderem: Aut cōstat, quòd paries fuit per vicinum ædificatus in suo:& sic fuit à principio vicini: aut hoc non constat. Primo casu aut ille vicinus habuit pretiū per tignorum impositionem:& tunc ex qualitate pretij poterit cognosci an concesserit iure seruitutis vel communionis:quia per communionem soluetur maius pretiū:puta secundū conditionem & valorem muri:sed pro seruitute soluetur quantum potest interesse vicini:& hoc per glo. not.in l.j.§.quod superficię.super verb. agendo.de superfici.& per gl.in l.in obscuris.& in l. semper in stipulat. de regul.iur.& per Barto.& Docto. in l.j C.de iure emphy.facit l. quot. ibi,ex quātitate pecuniæ. ad Treb. & l.j.de rebus dubijs.& in cap. tertio:§.donare.in titu. qualiter olim

feuda

fcuda pof.ali. Aut vicinus nullũ habuit pretium pro dicta impositione tignorũ:& tunc teneo quod illa impositio tignorũ præsumatur potius iure seruitutis, quàm cõmunionis, vbi aliud nõ appareret: quia patientia vicini potius videtur inducere seruitutẽ.argum.l.quot.la prima. §. primo.de seruit.Et quia si præsumeretur cõmunio,esset donatio dimidiæ,quæ in dubio nõ præsumitur.l. filiusfami.ff.de dona.& l.cõtra iura. §.fi.ff.de pact.cũ fi.Nã quando possumus capere aliã coniecturã,quàm donationis, illa capienda est. l.si cũ aurũ. de solut. & l. Campanus.de ope.lib. Secundo casu principali, qñ non cõstat.ꝙ paries à principio fuerit vicini,imò nescit si à principio fuerit communis,vel non:puta quia tigna sunt hinc inde posita, & eiusde vetustatis siue tẽporis:& tunc in dubio præsumo , quòd quis videatur potius posuisse tigna iure proprio,quàm seruitutis, etiam si plura sint ab vna parte quàm ab alia : quia seruitus in dubio nõ præsumitur, nisi probetur imposita.argum.l.altius. & l.in ædibus.& quod ibi not.C. de serui. iuncta l. quæcunque. de pub.

18 *Quid autẽ, si sunt alia tigna vel signa ab vna parte tantùm, in principio vel in fine muri? an eo casu, quo per illa signa conferetur cõmunis murus vel seruitus imposita, intelligatur esse murus cõmunis in totũ,vel seruitus in toto muro imposita,an verò tantũ in parte illa, in qua sunt signa?Istã quæstionẽ habui de facto,& sic dicebam:Aut ille murus fuit factus diuersis tẽporibus vel per longitudinẽ vel per altitudinẽ,licet vna pars in qua sunt tigna vno tẽpore,alia pars alio,aut vno & eodẽ tẽpore. Primo casu,qñ diuersis tẽporibus:& tunc quantũ ad seruitutem, dico quòd pro illa tantũ parte, in qua sunt tigna, præsumitur seruitus imposita,& nõ alia.argu.l.si seruit*. §.futuro.à cõtrario sensu.de ser.vr. præ.imò si esset passus ꝙ imponerẽtur aliqua tigna, puta tria, alia non posset imponere:vt est casus in l.si cũ meus.in prin.si seru.vendi.& dixi plenè suprà,de seru.tigni immittendi.in v.quæst.Nec obstat d.l.si seruitus.in princi.vbi dicitur, ꝙ seruitus ne luminibus officiatur, simpliciter imposita intelligatur,tam de præsentibus quàm de futuris:qa ibi est negatiua quæ in totũ negat:vt dixi suprà de serui.lumi.circa principium, Nos verò loquimur in affirmatiua, quæ nõ extenditur vltra id, in quo cõcessa est simpliciter, vel specialiter.Sed quantũ ad cõmunionẽ,taliter concludo : Aut enim ille murus est factus diuerso tẽpore per longitudinẽ : & tũc idem teneo quod dixi de seruitute:quia alius murus est. Aut murus ille est factus diuerso tẽpore,& in altitudinem diuerso tempore eleuatur : & tunc aut ille murus erat communis pro diuiso,& eleuatus est pro sua tantùm parte : & idẽ,quia alia res est, iuxta nota. per Bartolum in l.dãni. §. cùm parietẽ. de damn.infect. Aut est communis pro diuiso, & eleuatus est: & tunc teneo quòd in totũ efficiatur communis: ratio, quia quando ædificatur super muro pro indiuiso, & superædificatum efficitur commune: vt notat Bartol.in l.quidam Iberus. de seruitu.vrban.prædioꝝ.& Angel. in l. inter quos. in ij.col. de damno infect.

tiò etiã limitare potes in via ad sepulchrũ: de qua dic vt l. si quis sepulchrum. in princip. de religio. & not. Bar. in d. l. j. in fini. Tertio casu principali, quãdo quis mecũ quasi cõtrahit: puta hæreditatẽ adeundo, cũ me legatario. l. apud Iulian. §. fi. quibus ex caus. in poss. ea. & tũc regulariter seruitus imposita nõ videtur. d. l. ꝙ conclaue. & dicã in sequen. quæst o. Sed an possit agi, vt imponat? Dic, aut fuit legatus vsusfructus, aut proprietas. Primo casu põt agi vt imponatur illa seruitus, si aliàs vsusfruct. esset inutilis. l. binas. versicu. nõ autem. præalleg. & l. j. & ij. si vsusfruct. pe. & l. damnas. §. j. & ibi Bartol. de vsufruc. lega. Secundo casu, quãdo
b legatur proprietas: [b] & tũc aut quæris an à legatario debeat præstari seruitus hæredi: & sine dubio dicas ꝙ sic. l. testatrix. in princ. si seruit. vẽdi.
c & l. si fundus sub cõditione [c]. §. qui fundũ. de legatis j. & l. fi. de serui. rusti. præ. Aut quæris an debeat pręstari ab hærede ipsi legatario, vel ab vno legatario alteri legatario: vide glo. ordin. quæ hoc disputat in l. iij. §. si loci. de adimen. leg. Sed quicqd dicat illa glo. Bart. in l. j. ante fin ẽ, de seruit. lega. dicit, ꝙ credit, quòd debeat præstari, per d. l. binas ędes. vbi dicitur, quòd non potest hęres in totum lumina obscurare rei cuius proprietas est legata: eadem ratiõe iter debet præstare: quia in minus posset lumina obscurare, quàm vti sine itinere. l. j. §. j. si vsusfru. peta. & ita debet intelligi d. l. binas ædes. quæ est clauis huius materiæ, secundũ Bart.
7 & bene. *Sed circa prędicta q̃ritur eo casu quo hęres tenet pstare aditum, an sit seruitus constituta ipso prędio legato, ita vt legatarius possit intentare confessoriã contra quẽ quã impedientẽ, secũdũ l. si quis diuturno. in fi. si serui. vendi. Et videtur quòd sic, per l. si quis patrẽ. §. finali. quẽadmo. seruit. amit. Doctor. dicũt contrariũ, quia ibi loquitur qñ seruitus fuit expressè legata: hîc nõ expressè, licet fingatur legata tacitè: vt suprà dixi, & ex tacito nõ transit ius seruitutis, sicut nec transit dominiũ ipso iure: vt est tex. cũ gl. secundũm Iacob. de Aret. & Doct. in l. emptor. §. fin. de rei vendi. & in l. seruũ filij. §. si. & quod ibi per Docto. de lega. j. solũ ergo legatarius habet actionẽ personalem contra hæredem ex testamento, vt seruitutem cõstituat: vt no. Barto. in d. l. binas. Vnde sis cautus in agendo & faciendo, quòd cõstituatur tibi seruitus, si vis ꝙ transeat in te singularẽ successorẽ actiuè & passiuè. quod tene menti in practica. Cætera circa istã materiã vide infrà, in itinere siue introitu. Superest nunc, vt quibusdam nominatis in iure, seruitutibus vrbanis explicatis, de domo per me figurata loquamur, per quam reliquas seruitutes vrbanas facilè quisque intelligere poterit, quicquid in fundo vrbano fieri permittatur: & in quo seruitus & libertas consistat. vt autem hæc memoria aut cogitatione faciliora sint, eas ex ipsius domus ordine declaremus.

a Diuisio do. *An in cõtractu diuisionis habeat locũ remediũ l ij. C. de rescinden. uide Cor. in iiij. uol. cõsi. cccxl. inci. præsuppositu. & an in diuisione causetur titulus, cõsi. cclxxviij. Et q̃ requirãtur in diuisorio iudicio, in q. uol. cõs. cx. incip. in iudicio. & diuisio facta cũ* extea

extẽsiua læsione, licet sit iuratæ: & cũ refutatiõe ad cognita, & incognita, an rescindatur si læsus ignorauit cõsor tẽ institutũ in re certa, uel exhæredatũ, cũ clausula, q plus petere nõ possit: in iij. uolu consilio cxxxiij.

b Propriet. *Proprietas propriè capitur pro dominio: & ideo idẽ est dicere, causa proprietatis, sicut causa dominij: & ideo in statutis sola possessio nõ uerificatur proprietate not. Pa. i c 5 de causa possess. & propr. & quare fuit inuẽta proprietas, no. xij. q. 1 dilectissimus. ubi dicitur, propter iniquitatẽ scilicet negligẽtia, secundùm glo. ibidem.*

c Condition. *Conditio secũda est in rebus, quæ liberæ uel seruilis conditionis dicuntur. ff. & C. de ser. per totũ. Quo modo conditio concipitur? Responde quòd per, si: modus per, ut: causa uerò per, quia. Conditio possidentis potior est, ubi par est causa turpitudinis. ff de cõdi. ob turpem causam. l. si ob turpẽ. § porro.*

De solo seu area. CAP. XXXIX.

1 *Solo seu area domum quis ædificare potest, uel aliud ædificiũ altius construere, etiam usq; ad cœlum.*

2 *Cõsuetudo uel statutũ ædificandi usq; ad certã mensuram, ædificationẽ simpliciter prohibere potest: & in multis etiam casibus.*

3 *Aedificatio excellens nunquid ad uicini æmulationem fieri præsumatur.*

4 *Pactum circa ædificationem contrarium an ualeat.*

5 *Area usumfructũ dominus habẽs nũquid ædificare possit.*

6 *Areã in cõmuni an quispiã ædificare possit.*

7 *Castella seu fortilicia nunquid in suo solo ædificare licitum sit, & maximè in confinibus territorij.*

8 *Possessionem soli mei & ædificij in eo per alium factã an habeam.*

9 *Guerræ tẽpore si princeps locum meũ fortificauerit, ut habiliter guerram faceret, finita guerra, si locum meum petam, princeps autem uelit ut expensas reficiam, quid iuris.*

EX ordine nobis occurrit, vt primùm de solo siue area quędã dicã. 1 In solo siue area regulariť põt quis ædificare domũ, vel aliud ædificiũ cõstruere, & altius, vt ita dixerimus, vsq; ad cœlũ: qa quicqd est supra solũ, vsq; ad cœlũ liberũ esse debet, & eius cuius est solũ: vt pbatur in l. altius. & l. ædibus. C. de ser. & l. fi. in prin. de ser. tit. generali. & not. in l. qui luminib⁹. de ser. vr. prę. quæ tamẽ lex prima in cõtrariũ potius facere videtur, secundũ Albericũ de Rosa. in d. l. alti⁹. in prin. & hoc etiã not. glo. xij. q. j. c. ij. in ver. hac. & hoc intelligo siue altius fuerit ędificatũ, siue nũquã: puta qa erat area vacua: imò etiã si p mille annos area mea steterit iuxta palatiũ tuũ nõ ædificata, tamẽ potero ędificare, nec me phibere poteris: vt no. gl. in d. l. qui luminibus. in fi. & idẽ not. gl. Bal. in c. abbate. in prin. in ver. monachũ. quę incipit, hoc modo. ex. de ver. signi. & glo. Io. Teutonici in d. c. ij. xij. q. j. & Spec. in ti. de causa possess. & proprie. in vlt. co. versi. sed pone. & vers. seq. & p Rofre. in libello, ne quid in loco publico fiat. & de cõte. §. illud quęriť. Itẽ prędicta intellige, q quis possit ædificare in suo vel area, etiã si officiat luminibus vicini, nisi ei debeatur seruitus altius nõ tollẽdi: vt probaťin d. l. altius. & d. l. ædibus. C. de ser. & l. cũ eo. & l. pen. de seru. rust. prę. & i l. altius, si ser. vẽdi. & d. l. qui

l. qui luminibus. etiã si vicinus esset minor vel pupillus: vt pbaf ex no. in d. l. altius. si ser. vendi. coniuncta gl. quæ dicit, q ibi erat seruitus cõstituta. Itẽ intellige pdicta, etiã si obscurarẽt in totũ lumina seu ędes vicini: vt d. l. cũ eo. & ibi hoc no. Bald. Sed pdicta fallũt in qbusdã casibus, i qui bus nõ est licitũ etiã in suo altius ędificare, maximè obscurãdo lumina
2 vicini. *Et primò quãdo esset consuetudo vel statutũ ędificãdi vsq; ad certã mẽsurã: & sic seruitus videtur
2 imposita cõsuetudine [a] vel statuto. Nã tũc ædificãdo altius tollere non põt. casus est cũ gl. quæ ponit de statuto. Flor. in l. j. C. de ędificijs priua. & not. glo & Doct. in l. qui luminibus. de ser. vrb. præ. & dixi suprà, de serui. altius non tollendi. quæst. iiij. & huiusmodi statutũ vel cõsuetudo ligat etiã forensem, cuius est domus quæ nõ debet altius tolli: vt ibi dixi in v. quæst. Secundò fallit, quãdo seruitus est imposita per pactũ: vt l. inter seruitutes. cũ sequen. de seruitu. vrban. prædiorũ. de quo dic vt dixi suprà de seruitute, ne prospectui officiatur. cum tribus sequenti. vel quã do esset pręscripta huiusmodi seruitus: vt not. glo. in dicta l. qui luminibus. de qua præscriptiõe dixi plenè, suprà decima & vltima quæstione principali. Tertiò fallit, quando vnus habet plures domos, & vnus legat vsumfructũ alteri: nam tũc non potest hęres alterã tollere, vel obscurare domũ vsufructuariam in totũ: sed saltem modicum lumen, quod habitantibus sufficiat, relinqui debet. tex. in l. si is qui binas. de vsufruc. & tex. cum gloss. in l. binas. de seru. vrbanorum prædiorum. & dixi plenè in fi. in seruitute præcedẽti, in penul. quæst. Quartò fallit, quando ædes vicini habent lumen ex publico: quoniã tunc vicinus ædificando nocere nõ posset talibus luminibus: quia nõ licet vicino aliqd in publico facere, quin liceat alteri prohibere. ff. ne quid in loco pub. per totũ, secũdũ Rofre. i libello, de cõfessoria. post princi. in versi. sed illud quærit. & hãc quæstionẽ videtur sentire gl. in l. fluminũ. §. fi. de dam. infect. quæ incipit, nisi animo nocẽdi. ibi: respõ deo, nõ videtur officere, si lumẽ auferat, quod ex priuato consueuit habere. facit quod notat Bart. in l. j. §. sicut autẽ. de aqua pluuia arcend. Verum putat Albericus de Rosate, in l. altius. C. de seruitut. qñ officiens luminibus laborat in publico: tũc eũ prohiberi posset, nisi esset cõsuetudo, q posset etiã in publico taliter laborare, vt ipse not. in l. de quibus. §. nunquid videndum ex qualibet. ff. de legibus. Si autẽ in suo laboraret, tunc etiã si altius ædificaret, officeret luminibus, quę haberẽt ex publico prohiberi nõ posset, vt dicta l. altius. cũ concordantijs suprà allegatis. facit quod dicã infrà in vj. quæstione. Quintò fallit, quãdo quis leuaret altius, animo nocẽdi vicino, & sibi nõ pdest, vt est tex. cũ gl. in l. j. §. deniq;. el j. de aqua plu. ar. quæ allegat ad hoc xx. leges. & dicũt Doc. eu pati fluxum legum, sicut dicimus pati fluxum sanguinis qui nimium abundat. & idem notat gloss. in dicta l. fluminum. §. finali, quæ incipit, nisi animo nocendi. de damno infecto. vel quãdo tolleret altius ad æmulationem vel despectum vicini: vel quia volebat videre omnia secreta

creta domus suæ: nam tunc non posset, secundum Petru, Cy. & Bal. & Doct. in l. altius. C. de serui. per l. opus. ff. de operibus pu. licet cotrariu teneat Alberi. de Ros. in d. l. altius. in fine: qui dicit, quod no obest dicta l. opus. quia loquit in edificatione in publico: nos loquimur in ædificatione in suo. Idē quod Alberic. de Ros. tenet Ange. in d. l. cum eo. de seruit. vrb. prædio. & Flo. in l. Sabinus. in ij. col. communi diui. Sed Pau. de Cas. tenet primā opinionē in dicta l. cum eo. qñ ædificans nullam reciperet vtilitatē: sed facit vt vicino tantū noceat, in dicta l. j. §. j. de aqua plu. arcē. quæ loquitur, quando ædificatur in priuato. Et nō obstat responsio Ange. ad dictum §. denique. quā dat in dicta l. cum eo. qui dicit, quòd loquitur, quādo vtilitas ex suo perueniebat de directo in meū, vt illam mihi auferre nō posses faciēdo in tuo, nisi facias vt tibi proficias: sed hoc lumē nō proueniebat mihi ex tuo, sed ex cœlo. qa ista respōsio facit de directo in cōtrariū, secūdū Pau. de Cast. in d. l. cū eo. quia si nō habebā istam vtilitatē à te, vel de tuo, minus mihi debes posse auferre. arg. l. si arrogator. versi. sed an impuberi. ibi, q hoc nō iudicio eius. de adopt. Præterea hominē homini insidiari nefas est. l. veluti. de iusti. & iure. nec mos est ei gerēdus, qui facit solū vt officiat. lege, in fundo. de rei vēdi. Ideo tenet ipse Pau. de Cast. primā partē tāquā humaniorē: & dicit quòd ita de facto respondit in ciuitate Paduæ. & idem ego teneo quòd nō: quia sæpe accidit de facto in vicinis inimicis. & adde qd dixi infrà de fenestra seu
3 balcono. *Sed est dubiū, an præsumatur facere ad æmulationē vicini: & dicas quòd in dubio nō præsumitur. l. meritò. ff. pro socio. & ita vult gl. multū no. in d. l. fluminū. §. fina. q̄ incipit, nisi animo nocendi. in principi. quam Doct. sequunt. Sed si facit vt noceat dūtaxat vicino: tūc præsumit facere ad æmulationē. d. §. deniq. & præsumitur facere vt noceat, quādo nullā sentit vtilitatē, secundùm Pau. de Cast. in d. l. altius. ꝑ hoc allego tex. in l. & q data opera. in princ. ibi, sine lucro hoc affectauit. ex quibus causis maio. Idē fortè posset dici, si esset modica vtilitas, & magnū dānū vicini, & essent inimici. arg. l. spadonē. §. fin. ibi: patrimonio. de excusatio. tutor. coniuncta l. j. §. quæstum. versi. præterea. ibi, quia facilè mentiuntur. de quæstionibus. quod bene nota. Et adde, quando quis ædificat animo nocendi, vel ad æmulationem, datur contra eum actio de dolo: vt no. Innoc. in d. l. fluminum. §. fin. & habetur in d. l. j. §. deniq. & in l. j. §. j. de dolo. Sextò fallit, quia illud quod dicitur quem posse ædificare, debet intelligi quādo posset ædificare de iure cōmuni puta in domo vel area sua. dicta l. qui luminibus. cū glo. cum simili. suprà allegatis. secus si ex priuilegio speciali vel generali alicui concederetur à principe vel à superiore, vt possit in loco publico ædificare: quia intelligitur sine damno alterius: & ideo nō poterit ædificare, si obscurat lumina vicini. tex. est no. in l. ij. §. meritò. & §. si qs à principe. ff. ne qd in loco publico, & ibi gl. j. in prin. dum dicit, scilicet generali cōcessione vel simplici. & idē vult gl. j. in fi. in l. ij. de dam. infect. & pro hoc l. nec auus. cum ibi

on.de emancipa.libe.& c.quáuis.in fi.de rescriptis.in vj.cū simili. Et hoc etiam tenet Bal.in l.si manifestè.circa finé.C.de seruitu.& vide quod dixi suprà in quarta fallentia.quod nota,quia sæpe in ciuitatibus cōcedi,quod quis posit ædificare in loco publico. Septimò fallit,qñ qręd ifi caret super re cōmuni ipsius laborātis,& eius cuius luminibus officit: quia tūc nō possit:de quo dic vt habetur per Albe.de Ros.in d.l.altius. &dixi suprà in vj.q.ne luminibus officiatur.dic vt ibi,& non omittas, qa est nota. Octauò fallit in l.fi.§.j.C.de seruitu.nam si area,in qua fructus triturantur,& paleæ à fructibus 5 discernuntur,nō posset habere ventum,nisi ab vna parte,ipso iure prædio vicini seruitus impósita esse censetur,ne posit altius tollere,& ventum impedire:vt est casus ibi mirabilis secundū Docto.& no.gl.j.& ibi Ang.in l.imperatores.de seruitu.vrba.prædio.& dixi suprà in seruitu.altius non tollendi,in iiij.q.Sed istud non est mirandū:quia istud fit fauore agriculturæ,quo multa etiā alia contra iuris regulā introducta sunt. l.ij.& ibi nota.C.de nundinis.& in authē.agricultores.C.quæ res pign. oblig.pos.& c.ij.de trenga & pace. in l.j.in princip.de ferijs.cum simili.
4 *Sed an valeat pactum contrarium? videtur quòd sic,per tex.cū glo.in l. ij.in princi.de seruitutib.rusticorū prædiorum.licet videatur cōtra publicam vtilitatem,secundū Paul.de Cast.in d.l.fin.in fine. Nonò fallit in prædijs rusticis propter vtilitatē 6 fructuum:vt est tex.cū gl.secundùm vnum intellectum,in d.l.fi.§.fin.de seruitu.& ideo si haberem prædium meum,in quo frumentum seminari cōsueuerat,& ab vna tantū parte haberet solem:& non posses ibi ædificare,& mihi solem pro fructibus necessarium auferre:& istud est fauore agriculturę,vt proximè dixi.qđ est notab. Decimò,& vltimò fallit eadem ratione in scalis.nam quis iuxta scalas ædificare nō potest,ita quòd luminibus earum officiatur,licet seruitus constituta non sit.&.ita reperio tenuisse Anto.de But.in d.l.fi.§. fi.facit ad hoc quod not.in l.j.solu. matri.quæ omnia bene nota.sunt:& alibi non bene declarata reperies.& adde quæ dicā statim in sequen.rubri. *Nunqd autem habēs vsumfructum areæ,posit ibi ædificare?Et videtur quòd nō,per l.vsufructuarius nouum riuum.§.j de vsufructu.& p l.vsusfruct.nouū.eod.tit.& in l.repeti.§.rei mutatione.& §.si autē.quibus modis vsusfruct.amit.In contrarium videtur tex.in l.pen.ff.de vsufruct.& dic quòd regulariter nō potest,vt in primò allegatis.Sed fallit quando vellet ædificare pro conseruatione fructuum,& rerum quæ in eadem area sunt.& ita loquitur in d. l.penul.& ibi no.& bene.Sed quid si alius ædificauit in area,cuius vsusfr. alienus sit?Dic quòd sublato ædificio restitui area vsufructuario debet.tex.est cum gl.& ibi per Docto. maximè Flo.in l.si mea area.de vsufru.Item quid si ædificauit in area aliena,vel per alium possessa? vide in l.si in area.de condi.inde.& in l.Iul. aliàs incipit,si in area aliena. ff. de rei vend. *Item nunquid in area cōmuni posit ædificare?Dic quòd socius te prohibēdi ius habet,quáuis ius ædificādi habeas à vicino concessum,

stum, cui seruitus debebatur, ne domus communis altius tolleret: quoniam inuito socio in re cõi non habes ius ædificandi. tex. est cum gl. in l. sed si inter te & me. §. si in area. de serui. vrb. præd. & adde quæ not. per gl. & Doc. in l. Sabinus. cõi diui. Si tamen quis ædificauit in area cõi socio non prohibente, ædificium commune efficitur. l. si in area. C. de rei vẽdi. & ibi vide per Cy. & Doct. vbi etiam ponunt, nunquid expensę possint reperi. & adde quæ dicã in seq. seruitu. de pariete siue muro. Itẽ adde, quòd si vicini aream in communi emerint, ne luminibus suis officeretur, & alteri tradita sit, nec præstet alteri, quod cõuenit, pro socio actio dabitur. textus in l. cum duobus. §. idem Mela. vers. idemq́; pro socio.

7 *Castella aũt & fortilicia nunquid sit licitum in suo solo ædificare, & maximè in cõfinibus territorij? vide per glo. Bar. & Docto. in l. opera. de operibus pu. & Bart. in l. quæcunq;. de fundis limitofis. lib. xj & per glo. Ang. & Doct. in l. lex xii. tab. ff. ad l. Iul. maiesta. Et prędicta omnia procedunt, quando quis ædificat in suo solo de sua materia. Si autẽ ædificaret in suo de aliena materia, vel in alieno de sua materia: vide quæ habẽtur in l. adeò. §. cũ in suo solo. & §. ex diuerso. & §. Titius horreum. de acqui. re. domi. & Inst. de rerũ diui. §. cũ in suo. & §. seq. & C. de rei vendi. l. ij. vbi habet, quòd ędificium cedit solo. Quod ꝓcedit, etiã si ædificaret vnũ castellum vel fortiliciũ in solo meo: quia dominiũ efficeret meum: vt no. Spe. in ti. de religiosis domi. ver. si quid petatur, ciuitas. & vide Innocẽ. in c. Pisanis. de restitu. spolia. & hoc etiã tenuit Pau. de Ca-
8 stro in l. ij. *Sed de possessione, nũquid habeam possessionem soli mei & ædificij in eo per alium facti, vide per gl. & omnes Doctor. in dicta l. ij.

9 *Item pone, princeps tẽpore guerræ fortificauit locũ meũ, vt habiliter faceret guerram, & posuit ibi gentes suas, quod potuit me inuito. C. de naui. nõ excusan. lib. xj. & l. fi. §. fi. de pigno. actio. Postea finita guerra peto locum meum sic fortificatum: princeps petit vt habeam reficere expensas in eo factas: quæritur quid iuris? Dicũt quidam, quòd reddere nõ debeo. & sic lucro meo cedit illud fortilicium: quia princeps non mihi negocium gessit, nisi tanquam vni de populo, sed sibi & regno suo: & ideo non teneor nisi tanquam vnus de populo ad conferendum in sumptum, non autem tanquam priuatus ad totam expensam argu. l. ij. §. item Labeo in ratione literæ. ne quid in loco publico. & facit hęc l. dum dicit quòd debet fieri publicis expẽsis: vt de nego. gest. l. ex duobus. secundũ Bald. qui ita dicit notab. in l. si in aliquã. in princ. de offi. proconsu. & adde quod not. Ange. in l. turres. C. de operis publ.

a Consuetud. *Cõsuetudo est ius quoddam moribus institutũ. quod pro lege suscipitur. c. consuetudo. j distin. & de hac hic loquor, nõ de illa cõsuetudine largè dicta, quo quis dicitur cõsuetus facere aliquid, quæ est quoddã ius priuatum non publicũ, vt ista de qua hic: ut l. de quibus. & l. cũ de cõsuetudine. ff. de leg. Quis potest consuetudinem introducere? Responde, quòd ille qui potest facere legem: quia a quo remouetur genus, & eius species. l. filius. in*

si. ff. de dona. & l. iurisgen. §. si fraudã dis ff. de pac. in gl. ergo a contrario sensu cõsuetudo est sui iuris. Instit. de iur. naturali. §. constat ergo.

De pariete seu muro. CAP. XL.

1 *Paries, murus, & maceries, quid sint, & in quo differant.*

2 *Lex si. fini. regun. an habeat locum nõ solũ quando ædificatur iuxta fundum uicinum rusticum, sed etiam urbanum.*

3 *Vicinus si habeat stillicidiũ domus solũ meum, puta per duos pedes, & ego murum in solo meo ædificare uelim: an à uicini muro per unum pedem remotus stare debeam, an uerò à loco in quo uicini stillicidium casitat.*

4 *Paries ligneus intermedi⁹ ubi esset, an ædificari possit, ẽt affigẽdo ipsũ ĩ uia in suo, in cõfinib⁹ nullo spatio dimisso, ad simil. uolẽtis sepẽ et macerĩẽ cõstruere.*

5 *Spatiũ quod relinquitur intermediũ, an relinquẽtis, uel utriusq; esse debeat.*

6 *Vicinus in muro suo an ostiũ facere possit per quod ad solũ meũ uenire ualeat.*

7 *Murum uel domum iuxta domum uicini ædificãs, cuius stillicidiũ in medio casitat, an solũ incrustare teneatur, & aquã extrã ducere, ita ꝙ mur⁹ uicini, nõ materia crescat, ne danũ propter aquæ receptionẽ in dicto loco patiatur.*

8 *Murus uel domus uicini iuxta aream meam uel hortum si reperiatur, an solo suo dimisisse præsumatur.*

9 *Domus duæ uel duo muri si reperiantur, & in medio reperiatur solum dimissum per pedem unum aut duos uel plures, & non appareat quis ædificando dimiserit, ne quis primò ædificauerit, an in dubio commune esse debeat.*

10 *Aedificauerit si quispiam super pariete alieno, quid iuris.*

11 *Mur⁹ cõis quis dicatur, et quot modis.*

12 *Res pro diuiso duobus modis capitur.*

13 *Murus an sit communis inter uicinos, uel proprius unius tantùm, qualiter cognoscatur.*

14 *Murarijs & alijs in arte peritis credẽdum est.*

15 *Annuli ferrei lapidibus infixi, in quibus equi alligantur, ad ciuitatis ornatum fiunt.*

16 *Insignia uel arma in muro sculpta quid probent.*

17 *Tigna habẽs cum aliquibus signis in muro, qui est inter ipsum & uicinum: an præsumatur habere ius seruitutis uel communionis.*

18 *Tigna alia uel signa si in principio uel in fine muri fuerint ab una parte tãtũ, an eo casu, quo per illa signa murus cõmunis uel seruitus conferetur, intelligatur esse murus communis in totum, uel seruitus in toto muro imposita: an uero in parte illa, in qua signa sunt.*

19 *Muro in communi an socius ædificare ualeat.*

20 *Aedificium super pariete cedit parieti inferiori.*

21 *Parieti cõmuni licet per unũ tãtũ ex socijs seruitus imponi non possit: bene tamen ipsi domus imponi poterit.*

22 *Socius an murum communem cooperire possit.*

23 *Socius in muro communi an tignum immittere ualeat.*

24 *Socius an communem parietem possit imponere, uel restituere, uel reficere.*

25 *Socius in muro cõmuni an possit facere fenestram, uel factam claudere.*

26 *Murũ cõmunem quando quis altius tollere uelit, uel in eo aliquid fabricare, cuius expensis hoc facere debeat.*

27 *Socius si primo super muro cõi ædificauerit, ipsum altius suis expẽsis tollendo: alius postea socius super dicto muro uult iterum reædificare, uel in eo aliquid*

quid

quid fabricare, vel immittere, an tenea tur soluere dimidiã illius muri primò eleuati per aliũ sociũ suis sumptibus.

18 *Actio negotiorum gestorum quo casu competat.*

19 *Aedificans in solo alieno sicut alterius sumptus nõ repetit, si scienter aedificauerit, ita etiam scienter muro communi superaedificans.*

20 *Consuetudo in aedificijs faciendis attendenda est.*

21 *Socius si non uult altius murum communem tollere, nisi pro una parte tantũ: & murus ita eleuatus longior fit, eius sumptibus id facere teneatur.*

22 *Murus altius eleuatus si reperiatur, nec appareat quis aedificauerit, & cuius expensis, quid iuris.*

23 *Vicini duo si areas cõtiguas, uel hortos cõtiguos habeant, & parietẽ in medio propter clausurã fecerint, alter tamẽ uicinus ex latere suo super cõmuni pariete aedificare uelit, quo aedificio facto areauel hort* cõuicini deterior fiat, sed tamẽ ab uno latere aër, sol, & uisus liberi ad areã uicini remanẽt, quid iuris.*

24 *Paries qui in medio est, an communis remaneat, si ex duabus domibus una uendatur.*

1 PARIES siue murus *idẽ signi ficãt. text. est in l. quãtũ ad iur. p

a tinẽt. de verbo. signi. murus [a] dicitur cũ calce sine cæmento: vt no. ibi gl. & in l. fi. in fi. in ver. murũ. ff. fi. regũ. Sed maceries dicitur murus de lapidibus sine cæmẽto, vt no. gl. in d. l. q̃ ad iuris. & in l. si precario. ver. in tuo. cõmu. prædi. & in l. ę de sacra. §. j. de contrahen. empti. qui murus in villis fieri cõsueuit: & ideò dicebat Lau rentius glossator contra Ioan. quan do minus rectè fundabat dicta sua, quòd ipse ligabat arenã sine cæmẽto: vt dicit gl. lxxxvj. distin. faciẽtis. in principio. Si quis murũ iuxta regionẽ alterius ædificare voluerit, pedem derelinquat: si aũt domũ, duos pedes. tex. est in l. fi. quæ incipit, si qs sepẽ. finiũ regun. quæ fuit lex Græca Solonis, & in Latinũ per Caiũ inter pretata, vt dicitur in gl. j. & capit ibi regio, pro confinio duorũ prædiorũ: vt l. pro regione. & ibi gloss. fin. regun. & probatur in l. inter eas. eodem titu. *Sed nunquid illa l. fi. ha 2

beat locum nõ solùm quãdo ædificatur iuxta fundũ vicini rusticũ, sed etiã vrbanũ? Et videtur quòd solũ locũ habeat, quando ædificatur iuxta rusticum: quia illa l. fi. quæ est posita in titu. finium regũ. habet locũ in rusticis, non in vrbanis. l. iiij. §. hoc iudicio. eo. ti. & hoc videt sentire gl. in d. l. fi. in ver. domũ. dũ dicit, iuxta a b

grũ alterius, q ager est locus brusticus. l. ager. in prin. de verbo. signific. & l. fundi appellatione. eo. tit. & idẽ vult gl. j. in prin. apertius in l. mœnia na. C. de ædificijs priuatis. & hoc tenet Flo. in d. l. fina. qui dicit, iste est verior intellectus ad illam legẽ. Ego autem teneo contrariũ, videlicet q habeat locũ, quando quis ædificauerit iuxta vrbanũ fundũ vicini: p tex. iuncta glo. in l. j. C. de interdictis. & tex. cũ gl. in l. quidã Iberus. in princi. in ver. ad parietẽ. ibi, vel dic: id est, minus propriè. de serui. vrb. prædio. & est tex. cũ gl. in l. qui bona. §. si qs iuxta. de damno infec. & glo. in l. de pupillo. §. Sextus. in versic. quoties. eod. titu. & idem tenet Azo in summa. C. de ædifi. priua. qui dicit, quòd l. mœniana. loqtur in mœnianis siue solarijs. & d. l. fi. finium regun. habet locum in certis ædificationibus vel

fit portam facere, causa veniendi ad illud pro suo tantũ stillicidio: quia q habet seruitutem, intelligitur etiam habere aditum pro ea conseruanda. argumento l. primę. §. primo. si vsus fructus petatur. & ita vidi obseruari. Aut vicin' nõ habebat stillicidiũ supra: & teneo quòd portam facere nõ possit: quia nõ potest ad illud solum venire, quod est alienum: nec debet seruitutem, domino nolente. & habetur in l. diuus. de serui. vrba. præ-
7 diorum. *Item nunquid ędificans murum vel domum, iuxta domum vicini, cuius stillicidium in medio cafitat, teneatur incrustare solum, & aquam extrà ducere, ita quòd murus vicini, non materia crescat, nec damnum patiatur propter receptionem aquæ in dicto loco? Et teneo quòd sic, per text. in l. si fistulas. in fin. princip. ibi, assiduum humorem habeat, & noceat vicino. de seruitutibus vrbanorum prædiorum. & per textum in l. fistulas. si seruitus vendi. hoc optimè probatur: & ita iudicari vidi.
8 *Nunquid autem in dubio, si reperiatur murus vel domus vicini, iuxta aream meam vel hortum, præsumatur dimisisse solo suo? iuxta dictam l. finalem, fini. regund. Credo quòd sit dicendum, si aliud non appareat ex instrumento emptionis fundi mei vel vicini. Aut ille qui ædificauit, possidet tantùm de solo prope dictum murum, vel domum versus vicinum: & tunc præsumitur illud dimisisse: quia aliàs illud possidere non posset. argumen. l. meritò. pro so. Aut non possidet ipse, sed vicinus: & tũc presumitur contrarium: quia si reliquisset ædificans, verisimiliter ipse possideret, ex quo erat
9 situm, vt statim dixi. *Sed si reperiantur duæ domus, vel duo muri, in medio reperiatur solũ dimissum per pedem aut duos vel plures, & nõ appareat quis dimiserit ædificando, nec quis primò ædificauerit: teneo quòd in dubio debet esse cõmune. argumen. l. pro regione. de acquirendo rerum dominio. & l. inter eos. eodem titulo. Et ideo cautus debet esse ille, qui primo ędificauit, si dimisit spatium soli sui, vt affigat in muro suo lapidem se extendentem vltra murum tantum, quantum est spatium soli quod dimisit: & ita aliàs vidi solum dimissum inter domos, & quemlibet vicinum habere lapidem in domo sua se tantum protendentem, quantum est solum quod dimisit. quæ omnia perpetuò tene menti: quia sunt quotidiana, & per Do-
10 ctor. non tanguntur. *Dictum est hactenus de ædificante parietẽ seu murum proprium. sed quid si quis ædificauerit super pariete alieno? Dic breuiter, si supra parietem tuum vicinus tuus ædificauerit, proprium eius id quod ædificauit fieri, Labeo & Sabinus aiunt: sed Proculus tuum suum proprium fieri: quemadmodum fieret tuum, quod in solo alius ædificasset: quod secundùm Pomponium verum est, vt scribitur in l. si supra tuum. de acquirendo rerum dominio. & idem probatur in l. ij. in princ. C. de rei vend. & ibi de hoc plenè per Cy. & Doct. vnde ea quæ dicuntur in ædificãte in solo alieno, in l. adeò. §. ex diuerso. ff. eo. titu. & in §. ex diuerso. Instit. de rerum diuisio. cum similibus, procedũt etiã in ædificante super pariete, siue muro

alieno. quod facit ad multa. & prædicta intellige, nisi quis supra alienū ædificiū ædificaret iure seruitutis, aliás enim supra alienū ædificiū superius habere nemo pōt in hoc, quod dictū est de principio, de seruitutibus vrba. prædio. & cuius ædificium est superius, iure seruitutis pōt quātum vult supra tuum aliud ædificiū imponere, dummodo inferiora ædificia grauiori seruitute nō onerent, quàm pati deberent: vt dicit tex. in l. cuius ædificium. & ibi no. co. tit. De pariete siue muro proprio satis diximus: nunc de communi videamus.

11 *Et primò, & principaliter, quis dicatur murus communis. Dic, communis dicitur duobus modis: vno ꝓ indiuiso, alio ꝓ diuiso. Paries communis ꝓ indiuiso est quādoque ex societate expressa. l. cum duobus. §. idem Mela. ff. pro socio. Quandoque ex societate incidenti, & tacita: c verbi gratia, tu imponis tignum in parietem vltra dimidiam muri, & etiam impono: & tu vteris quantum tibi expedit, ego etiam vtor: ex hoc contrahitur quædam tacita societas: vt l. in communis parietis. de damno infecto. & l. vt si ꝓ socio actio. & l. quarta. in prin. pro socio. & sic re tacitè cōtrahitur societas: vt ibi. & sentit glo. in l. si ædes communes. circa finem, communi diuidun. Paries verò siue murus communis pro indiuiso dicitur, quando murus est inter te & me, & nil per te & me immissum est: & si est immissum, missum non perforat parietem vltra dimidiam, quæ est pro parte tua. nam tūc ille paries est communis pro indiuiso. argumento l. arbor. in prin. communi diuidun. & l. pro socio. & l. binas ædes. de seruitutibus vrb. præd. & l. pro regione. de acquirendo rerum domi. & de isto pariete loquitur lex, parietes. de serui. vrba. prædio. ista sunt verba not. Bar. in l. damni infecti. §. cùm parietem. in ij. colum. de dam. infect. & adde omnino quod no. Anto. in l. hoc quod dictū. §. si ex tribus. de seruitu. vrba. præ-

12 dio. *Et adde, quòd pro diuiso accipitur res duobus modis: vno modo, quòd nulla pars sit, in qua sit communis, licet termini nō sint positi. l. inter eos. de acquirendo rerū dominio. Alio modo potest accipi pro indiuiso, hoc est terminatè, & vsque ad talem lapidem vel foueam: vt est text. in leg. si quis fundum. secundùm vnam lecturam glossæ, de acquirenda possessio. secundū Bart. q ita notauit in suo tractatu, de insula, in vltima figura, in principio. & adde, quia dixi, quòd res potest esse communis pro diuiso, secūdùm Barto. in dicto §. cùm parietem. & ita vult etiam glossa, in l. hoc quod dictum. §. si ex tribus. in versic. paries. in fin. princip. suprà allegat. Nam dicit Angel. ibi, quòd est mirandum de huiusmodi forma loquendi, quia nihil diuisum potest esse commune: sed dici potest quòd ita reputatur; quia ex quo termini non sunt dicta l. inter eos. verè tamen non est com-

13 munis, per rationem Angel. * Secundò principaliter est videndum, qualiter cognoscatur an murus sit cōmunis inter vicinos, vel proprius vnius tantùm. & dicas quòd ex pluribus cognoscitur. Primò ex positione tignorum, vt dixi in præcedenti quæstione. Item per fenestras perforantes totum murum. Nam tūc iudicare

care debemus esse totus illius à cui* parte est illa fenestra siue balconus: quia regulariter non potuisset fieri in muro alieno, nec etiã in cõmuni: vt not. in l. quidam Iberus. de seruit. vrb. præd. & dicã etiã infrà, de fenestra siue de balcono, q nisi vicinus similiter à latere suo haberet alias fenestras penetrantes ab alia parte: qa tunc diceretur esse cõmunis pro indiuiso: sicut dixi secundũ Bar. suprà, de impositione tignorũ. & probatur per gl. in l. si ædes. cõmuni diui. & facilius intelligi poterit, ex qua parte incipiat esse dicta fenestra, respiciẽdo arcũ siue vultum eius, & lateres quæ super eis apponũtur, & etiã ve-
14 teres. & ita aliàs iudicare vidi. *Itẽ etiã intelligi poterit per peritos in
d arte, puta murarios, quib* erit credendũ: vt in aut. de non alie. §. quod antẽ dictũ est secunda col. & not. gl. in §. præterea per alluuionẽ. Instit. de rerũ diui. & habetur in l. j. in pri. de ventre insp. Itẽ cognoscitur etiã per fenestellas quæ fiũt sæpenumero per magistros ab vtraque parte muri, quę nõ penetrãt totum murũ: nam illæ fenestræ fiũt solũ ad significãdũ cuius sit murus, & quomodo, & non per aliud. & ideo per signum cognoscitur signatũ. l. j. §. si intelligatur. de ædil. ædic. & l. stigmata. ibi per Bart. & de fabric. lib. xj. & p Bal. in authen. dos data. C. de dona. ante nupt. & dixi plenè in dicto §. si intelligatur. Si enim illę fenestrę sunt ab vtraq; parte vltra medietatẽ muri à latere cuiusq;, iudicabitur murus cõmunis pro indiuiso: sed vsque ad dimidiam muri pro diuiso. Sed si sunt ab vna tantũ parte, & perforantur vltra dimidiã vel in totũ, & alia signa in contrarium non appareant, iudicabitur esse illius, à cuius parte est illa fenestra, p ea quę dicta sunt suprà. Vnde sis cautus, vt qñ facis ædificare murũ à parte tua, facias fieri illas fenestras penetrantes vsque ad medietatẽ muri. Si verò facias ædificare domũ cõmunem, semper fieri facias fenestellas penetrantes vsque ad dimidiã muri. & cõmuniter seruatur, maximè in ciuitate Veronæ. Itẽ cognosci poteri ex camino siue cappa aut tuba. Itẽ ex necessario, & eius onera distinguendo, vt suprà. Aut est in medio muri vel citrà: & tũc pręsumetur murus cõmunis. Aut vltra mediũ, vel in totũ: puta quia camera necessarij est vltra murũ à latere vicini: & tunc præsumitur esse in totũ illius, cuius est necessariũ, siue eius camera, nisi aliud in contrariũ appareat: puta quia vicinus haberet tigna vel alia signa in illo muro. Et est ratio: quia caminus & necessariũ non possunt fieri regulariter in alieno siue cõmuni: vt nota. Angelus, in d. l. quidam Iberus. de seruitute vrbanorũ prędiorũ. & dicam infrà de camino & necessario. Itẽ cognosci poterit, si in pariete siue muro constructũ erit seclariũ, aquarolum, vel canale, fistulæ, balneũ, puteus, cisterna, fons, lauellus, quę fiunt & fieri solent in submuris, secundũ exigentiã & opportunitatẽ locorũ, distinguendo vt suprà, de quibus casibus specialiter tractabimus. Item cognosci poterit, si ab vtroq; latere muri, vel ab vno tantum sunt annuli ferrei lapidibus infixi, in quibus annulis equi ligari solent: & isti annuli appellantur sigilla. tex. cum glo. in l. cætera. §. hoc senatus. in fin. de leg. j. ver. sigilla.

15 gilla.& ibi Ange. *dicit no. quòd tales annuli fiunt ad ornatũ ciuitatis,& ideo de eis nõ possit capi tenuta per extractionẽ:& de istis annulis seu sigillis fit mẽtio per text. & Flor.in l.ęquissimũ.§.sed si ędiũ. de vsufruct.vbi dicitur,ꝙ vsufructuarius non põt istos annulos de domo in qua habet vsumfructũ euellere. Item cognosci poterit, si lapides in muro sunt,in quibus sustẽtãtur aliquando vites,seu pergula vineæ:sicut in viridarijs sæpe reperiũtur.Itẽ per lampades ferreas, quæ luminaria dicuntur:& in palatio tantũ nobiliũ & dominorũ aut potentiũ ponuntur,in quibus lumen de pice fieri solet. Itẽ per cornua ferrea,in lapidibus domorũ fixa, in quibus uiscella apponi cõsueuerunt, sicut sunt cõmuniter Bononiæ. Itẽ per lapides perforatos,vel per quædam alia instrumenta ferrea,super quibus ꝑticæ ponuntur pro extendendis ad solẽ vestibus vel linteaminibus. Itẽ per candelabra quæ in muris domi-
16 norũ & nobiliũ fieri solent. *Item
e per insignia e in muro sculpta, vel depicta,quæ vulgariter arma appellantur:quia per talia insignia cõmuniter probat rẽ esse illius,cuius sunt insignia:vt l.qui libertatẽ.§.final. & ibi Bart.& l.fin.ff.de ope.pub.& habetur plenè per Bar.in suo tractatu, de insignijs & armis. Itẽ per inscriptionem in muro factam,dũ dicitur, quoniam hoc opus fecit fieri talis, &c.vt probatur in l.qui libertatẽ. §. finali.& l.fina.de ope.pub.Et generaliter per alia signa in muro posita cognosci poterit,& ꝓbari,an murus sit proprius vel cõmunis:nam cũ nõ sit licitũ quicquã in alieno immitte re.l.quemadmodũ.§.si protectũ. ad l.Aquil.& l.qui vitẽ.§.si ad ianuam. quod vi aut clam.nec in cõmuni.nisi ad vsum destinatũ.l.Sabinus.cõmuni diui.& l.si ædes.eodẽ tit.& l.quidam Iberus.de serui.vrb.præ.sequitur,ꝙ si reperiatur aliquid, oportet dicere illũ murum aut esse meũ in totum:aut esse cõmunem pro indiuiso:vel me habere ius seruitutis, ꝑ ea quę dicta sunt.& prædicta omnia intellige non solùm, quando dicta signa reperiũtur in muro infixa, sed etiã si essent extracta, & foramina remãsissent nondũ clausa seu obscurata, per ea quæ habentur per text. gloss.& Docto.in l.hæc autẽ iura.de
17 ser.vrb.præd. *Sed nunquid in dubio habens tigna per aliquẽ de prędictis signis in muro qui est inter ipsum & vicinum,præsumatur habere iure seruitutis vel cõmunionis? In hoc sic concluderem: Aut cõstat, quòd paries fuit per vicinum ædificatus in suo:& sic fuit à principio vicini: aut hoc non constat. Primo casu aut ille vicinus habuit pretiũ per tignorum impositionem:& tunc ex qualitate pretij poterit cognosci an concesserit iure seruitutis vel communionis:quia per communionem soluetur maius pretiũ:puta secundũ conditionem & valorem muri:sed pro seruitute soluetur quantum potest interesse vicini:& hoc per glo. not.in l.j.§.ꝙ superficiẽ.super verb. agendo.de superfici.& per gl.in l.in obscuris.& in l. semper in stipulat. de regul.iur.& per Barto.& Docto. in l.j C.de iure emphy.facit l. quot. ibi,ex quãtitate pecuniæ.ad Treb. & l.j.de rebus dubijs.& in cap. tertio.§.donare.in titu. qualiter olim feuda

feuda pof.ali. Aut vicinus nullũ habuit pretium pro dicta impositione tignorũ:& tunc teneo quòd illa impositio tignorũ præsumatur potius iure seruitutis, quàm cõmunionis, vbi aliud nõ appareret: quia patientia vicini potius videtur inducere seruitutẽ.argum.l.quot.la prima. §. primo.de seruit. Et quia si præsumeretur cõmunio, esset donatio dimidiæ, quæ in dubio nõ præsumitur. l. filiusfami. ff. de dona. & l. cõtra iura. §. fi. ff. de pact. cũ si. Nã quando possumus capere aliã coniecturã, quàm donationis, illa capienda est. l. si cũ aurũ. de solut. & l. Campanus. de ope. lib. Secundo casu principali, qñ non cõstat, ꝙ paries à principio fuerit vicini, imò nescit si à principio fuerit communis, vel non: puta quia tigna sunt hinc inde posita, & eiusde vetustatis siue tẽporis:& tunc in dubio præsumo, quòd quis videatur potius posuisse tigna iure proprio, quàm seruitutis, etiam si plura sint ab vna parte quàm ab alia: quia seruitus in dubio nõ præsumitur, nisi probetur imposita. argum. l. altius. & l. in ædibus. & quod ibi not. C. de serui. iuncta l. quæcunque. de pub.

18 *Quid autẽ, si sunt alia tigna vel signa ab vna parte tantùm, in principio vel in fine muri? an eo casu, quo per illa signa conferetur cõmunis murus vel seruitus imposita, intelligatur esse murus cõmunis in totũ, vel seruitus in toto muro imposita, an verò tantũ in parte illa, in qua sunt signa? Istã quæstionẽ habui de facto, & sic dicebam: Aut ille murus fuit factus diuersis tẽporibus vel per longitudinẽ vel per altitudinẽ, licet vna pars in qua sunt tigna vno tẽpore, alia pars alio, aut vno & eodẽ tẽpore. Primo casu, qñ diuersis tẽporibus: & tunc quantũ ad seruitutem, dico quòd pro illa tantũ parte, in qua sunt tigna, præsumitur seruitus imposita, & nõ alia. argu. l. si seruit⁹. §. futuro. à cõtrario sensu. de ser. vr. præ. imò si esset passus ꝙ imponerẽtur aliqua tigna, puta tria, alia non posset imponere: vt est casus in l. si cũ meus. in prin. si seru. vendi. & dixi plenè suprà, de seru. tigni immittendi. in v. quæst. Nec obstat d. l. si seruitus. in princi. vbi dicitur, ꝙ seruitus ne luminibus officiatur, simpliciter imposita intelligatur, tam de præsentibus quàm de futuris: qa ibi est negatiua quæ in totũ negat: vt dixi suprà de serui. lumi. circa principium. Nos verò loquimur in affirmatiua, quæ nõ extenditur vltra id, in quo cõcessa est simpliciter, vel specialiter. Sed quantũ ad cõmunionẽ, taliter concludo: Aut enim ille murus est factus diuerso tẽpore per longitudinẽ: & tũc idem teneo quod dixi de seruitute: quia alius murus est. Aut murus ille est factus diuerso tẽpore, & in altitudinem diuerso tempore eleuatur: & tunc aut ille murus erat communis pro diuiso, & eleuatus est pro sua tantùm parte: & idẽ, quia alia res est, iuxta nota. per Bartolum in l. dãni. §. cùm parietẽ. de damn. infect. Aut est communis pro diuiso, & eleuatus est: & tunc teneo quòd in totũ efficiatur communis: ratio, quia quando ædificatur super muro pro indiuiso, & superædificatum efficitur commune: vt notat Bartol. in l. quidam Iberus. de seruitu. vrban. prædioꝝ. & Angel. in l. inter quos. in ij. col. de damno infect.

infect.& dicam in seq. q. & hoc casu nō habebit dubium. Secundo casu principali, quando totus murus est ædificatus vno & eodē tempore, & est vnus tantùm:& tunc in dubio cēsetur seruit* imposita, quid iuris sit. vide quæ plenè dixi suprà, de seruit. tigni immittendi, in v.q. Sed vbi iudicaretur cōmunis, præsumā esse cōmunionē in totū.arg.eius qd dicitur, Qui autē hominis tetigit, totū hominē tetigisse videtur.in l.vulgaris.in prin.de furtis.quæ est canonizata.xxxij. quæstione secunda. vulgaris.& not.gl.in versic.eas.in fin.in l.restituta.in prin.ad Trebel.facit l.iij.in principio.de acquiren.possessio.& quod not.per Innocen.in cap. cū dilectus.extrà, de capel.mon. qd

19 nota, quia quotidianum. *Tertiò principaliter est videndū, an socius possit in muro cōmuni ædificare. Et primò videamus, an possit ipsum altius tollere:& in hoc distingue: Aut murus est cōmunis pro indiuiso, aut pro diuiso: puta quia vnusquisq; vicinorū versus se intelligitur habere medietatē parietis sui. ꝓ diuiso, iuxta ea quæ dixi suprà de pariete siue muro proprio & alieno. Primo casu, qñ paries est cōmunis pro diuiso:& tunc qa nō est propriè cōmunio, vt ibi dixi, quatenus se protēdit illa dimidia versus vnū, ille poterit altius tollere;& ędificia superimponere, & tigna immittere: iste est casus in l.hoc quòd dictū. §.ex tribus. secundū vnū intellectum glo.ibi, in ver.paries.in princ.de ser. vrb. præ. & est ratio, quia tunc non dicitur releuare murum cōmunem, sed propriū, nec super communi ædificare, vel super proprio tantùm, quod nemini est prohibitū.l.altius.& l.in ædibus.C.de serui.cū sim.& ita tenet Angel.in dicto §.ex tribus. quod dicit esse valde quotidianū:& hoc intelligit verū, vbi paries est ita grossus, ꝙ vnusquisque vicinorū ædificare poterit super sua dimidia, non tāgēdo aliā partē. Sed si paries esset ita subtilis, ꝙ istud esset impossibile, scilicet ædificare super dimidia, nō tangendo aliā partē: quia est paries liguaminis, quo vtunt Bonō. & Paduani: sed de Paduanis hodie nō est verum, quia oēs sunt parietibus affixi: vel si esset paries certorū laterum cū gypso, quo vtūtur Tusci. & dicit Angel. quòd nō vidit, ꝙ ibi possit esse ista communio pro diuiso: de qua loquitur dictus §.ex tribus. tū quia partes huiusmodi nō possunt ad oculū demonstrari propter subtilitatem parietis, tum etiā quia partes cōsideratæ per se vnicuique vicinorum essent inutiles. Secundo casu principali, quando paries est communis ꝓ indiuiso.& hoc subdistinguitur: Aut vnus socius vult altius tollere murū cōmunem inuito altero vicino, aut inuito altero cui seruitus altius nō tollēdi debetur. Primo casu, aut quis altius tollit murū, & super eo ædificat, & quod superædificatū sit, suū proprium esse non pōt. casus est in l.quidam Iberus.de seru. vrb.præ.ibi, neq; parietem quidem suū per parietē cōmunem. secundū vnam expositionē gl. quæ exponit, per parietē cōmunem, id est, super parietē cōmunem.& ibi hoc notant Ang.Bart.& Doct.& Ang.in l. inter quos.in iij. col. in princip. de dam. infect.& probatur hoc in l.si inter te & me.§.si.de ser.vr.præ. & probatur

tur apertè in l.super tuum.de aequi. re.do.& in l.ij.in prin.& l.si in area. C.de rei ven. *Vbi habetur,quod ædificiū super pariete cedit parieti inferiori: vt s.dixi, ver.dictū est hactenus.Aut qs vult altius tollere murū cōmunē,& super eo ædificare,ita quod superædificatum sit commune,sicut prima pars muri inferioris est cōmunis,& tūc pōt:vt est casus in l.hoc quod dictū.§.si ex tribus.secūdū vnā lec. glo.de ser.vr.præ.& ita tenuit Bart. Ange. & Flo.in d.l.quidā Iberus. allegant not. in l.parietis.& l. inter quos.in prin.de dam.infect.& no.in l.si supra tuū.& in l.ij. & in d.l. si in area.quod intelligo,quando paries inferior pōt sustinere superædificatum:aliàs nō.ar. l.cuius ædificij. de ser.vr.præ.Itē intelligo, qñ nō noceret socio,nec sua interesset: vt probatur in d.l. quidā Iberus. §. pariete.& in l.fistulas.in prin.& §.j. & ij. & fi.e.ti.q leges ita intelligi debēt, vt no.gl.ij.in prin.in l.Sabinus.com muni diui.secus si noceret domino, nec sua interesset.casus est in d.l. Sabinus.in princ.& in l.pariete.de ser. vrb.præ. quæ ita debet intelligi: vt no.gl ij.in prin.& ī l.si vt pponis.C. de ædifi. priua.& ista est veritas. & ita seruatur ī practica.Secūdo casu, qñ qs vult ædificare altius cōmunē murū,inuito alio,cui seruitus altius non tollendi debetur.Et in hoc dic Aut seruitus fuit imposita per vtrunque sociū,& altius tolli non potest. l.j.de ser.vrb.præ. Aut per vnū tantū imposita fuit:& tunc aut fuit imposita parieti tantùm:& tunc ipse imponens non poterit altius tollere, sed alius sic:quia habetur seruitus pro nō imposita.l.per fundum. vbi casus de ser.vr.præ.Aut seruitus fuit imposita domui per dominū domus,in qua erat murus cōmunis inter ipsum & aliū tertiū vicinum: & tunc seruitus habetur pro imposita etiā in pariete cōmuni per vnum dominū tantū socium in muro,sed dominū insolidū domus:vt est casus valde no. in d. l. hoc quod.d.§.si ex tribus. secundū Ang.ibi,qui dicit*not. *quod licet parieti communi nō possit per vnū tantùm ex socijs seruitus imponi, per d.l.qui fundū.tamē vni non imponitur specialiter parieti,sed domui: & vnus paries dictæ domus est cōmunis cū alio,tunc erit imposita seruitus illi & parieti: & iste est casus in d. §.si ex tribus.Nec est mirum secūdùm eū,quia cū vniuersitate transit, & fit illud quod aliàs fieri vel transire non posset. per l.in medicis. de contrahen.emp.& hoc casu talis impositio seruitutis non nocebit alteri socio,quin possit altius tollere. casus est mirabilis in d.§.ex tribus.Et si dicatur,si est imposita seruitus,ergo contra seruitutem ædificari non potest, per ea quæ habentur in d. l. per fundum.Respōdeo, quòd illud procederet, quando esset seruitus specialiter imposita parieti,valet impositio: sed hic non fuit specialiter imposita parieti, sed principaliter domui propriè, & per quandam cōsequentiam ipsi parieti. vnde talis impositio seruitutis facta non principaliter,sed in consequentiam,nō nocet socio,qui non cōsentit.& iste est casus re mirabilis in dicto §.si ex tribus. quem perpetuò tene mentē quia per ipsum declaratur l. si vnus ex socijs. de serui. vrbanorum prædiorum.& l.an vnus.si serui. vendicet.

infect. & dicam in seq. q. & hoc casu nō habebit dubium. Secundo casu principali, quando totus murus est ædificatus vno & eodē tempore, & est vnus tantùm: & tunc in dubio cēsetur seruit* imposita, quid iuris sit. vide quæ plenè dixi suprà, de seruit. tigni immittendi, in v. q. Sed vbi iudicaretur cōmunis, præsumā esse cōmunionē in totū. arg. eius qd dicitur, Qui aurē hominis tetigit, totū hominē tetigisse videtur. in l. vulgaris. in prin. de furtis. quæ est canonizata. xxxij. quæstione secunda. vulgaris. & not. gl. in versic. eas. in fin. in l. restituta. in prin. ad Trebel. facit l. iij. in principio. de acquiren. possessio. & quod not. per Innocen. in cap. cū dilectus. extrà, de capel. mon. qd

19 nota, quia quotidianum. *Tertiò principaliter est videndū, an socius possit in muro cōmuni ædificare. Et primò videamus, an possit ipsum altius tollere: & in hoc distingue: Aut murus est cōmunis pro indiuiso, aut pro diuiso: puta quia vnusquisq; vicinorū versus se intelligitur habere medietatē parietis sui, pro diuiso, iuxta ea quæ dixi suprà de pariete siue muro proprio & alieno. Primo casu, qn̄ paries est cōmunis pro diuiso: & tunc qa nō est propriè cōmunio, vt ibi dixi, quatenus se protēdit illa dimidia versus vnū, ille poterit altius tollere, & ędificia superimponere, & tigna immittere: iste est casus in l. hoc quòd dictū. §. ex tribus. secundū vnū intellectum glo. ibi, in ver. paries. in princ. de ser. vrb. præ. & est ratio, quia tunc non dicitur releuare murum cōmunem, sed proprū, nec super communi ædificare, vel super proprio tantùm, quod nemini est prohibitū. l. altius. & l. in ædibus. C. de serui. cū sim. & ita tenet Angel. in dicto §. ex tribus. quod dicit esse valde quotidianū: & hoc intelligit verū, vbi paries est ita grossus, quòd vnusquisque vicinorū ædificare poterit super sua dimidia, non tāgēdo aliā partē. Sed si paries esset ita subtilis, quòd istud esset impossibile, scilicet ædificare super dimidia, nō tangendo aliā partē: quia est paries liguaminis, quo vtunt Bonō. & Paduani: sed de Paduanis hodie nō est verum, quia oēs sunt parietibus affixi: vel si esset paries certorū laterum cū gypso, quo vtūtur Tusci. & dicit Angel. quòd nō vidit, quòd ibi possit esse ista cōmunio pro diuiso: de qua loquitur dictus §. ex tribus. tū quia partes huiusmodi nō possunt ad oculū demonstrari propter subtilitatem parietis, tum etiā quia partes cōsideratæ per se vnicuique vicinorum essent inutiles. Secundo casu principali, quando paries est communis pro indiuiso. & hoc subdistinguitur: Aut vnus socius vult altius tollere murū cōmunem inuito altero vicino, aut inuito altero cui seruitus altius nō tollēdi debetur. Primo casu, aut quis altius tollit murū, & super eo ædificat, & quod superædificatū sit, suū proprium esse non. pōt. casus est in l. quidam Iberus. de seru. vrb. præ. ibi, neq; parietem quidem suū per parietē cōmunem. secundū vnam expositionē gl. quæ exponit, per parietē cōmunem, id est, super parietē cōmunem. & ibi hoc notant Ang. Bart. & Doct. & Ang. in l. inter quos. in iij. col. in princip. de dam. infect. & probatur hoc in l. si inter te & me. §. si. de ser. vr. præ. & probatur

tur apertè in l.super tuum.de acqui. re.do.& in l.ij.in prin.& l.si in area.
20 C.de rei ven. *Vbi habetur, quod ædificiũ super pariete cedit parieti inferiori: vt s.dixi, ver.dictũ est hactenus.Aut qs vult altius tollere murũ cõmunẽ,& super eo ædificare,ita quod superædificatum sit commune,sicut prima pars muri inferioris est cõmunis,& tũc põt: vt est casus in l.hoc qđ dictũ. §.si ex tribus.secũdũ vnã lec. glo.de ser.vr.præ.& ita tenuit Bart. Ange.& Flo.in d.l.quidã Iberus. allegant not. in l.parietis.& l.inter quos.in prin.de dam.infect.& no.in l.si supra tuũ.& in l.ij. & in d.l. si in area.quod intelligo,quando paries inferior põt sustinere superædificatum: aliàs nõ.ar. l.cuius ædificiũ. de ser.vr.præ.Itẽ intelligo, qñ nõ noceret socio,nec sua interesset: vt probatur in d.l. quidã Iberus. §. parietẽ.& in l.fistulas.in prin.& §.j. & ij. & fi.e.ti.q leges ita intelligi debẽt, vt no.gl.ij.in prin.in l.Sabinus.com muni diui.secus si noceret domino, nec sua interesset.casus est in d.l. Sabinus.in princ.& in l.pariete.de ser. vrb.præ. quæ ita debet intelligi: vt no.gl.ij.in prin.& ĩ l.si vt proponis.C. de ædifi. priua.& ista est veritas. & ita seruatur ĩ practica.Secũdo casu, qñ qs vult ædificare altius cõmunẽ murũ,inuito alio,cui seruitus altius non tollendi debetur.Et in hoc dic Aut seruitus fuit imposita per vtrunque sociũ,& altius tolli non potest. l.j.de ser.vrb.præ.Aut per vnũ tantũ imposita fuit:& tunc aut fuit imposita parieti tantùm:& tunc ipse imponens non poterit altius tollere, sed alius sic:quia habetur seruitus pro nõ imposita.l.per fundum. vbi casus de ser.vr.præ.Aut seruitus fuit imposita domui per dominũ domus, in qua erat murus cõmunis inter ipsum & aliũ tertiũ vicinum: & tunc seruitus habetur pro imposita etiã in pariete cõmuni per vnum dominũ tantũ socium in muro,sed dominũ insolidũ domus: vt est casus valde no. in d. l. hoc quod.d. §. si ex tribus. secundũ
21 Ang.ibi,qui dicit* not. *quod licet parieti communi nõ possit per vnũ tantùm ex socijs seruitus imponi, per d.l.qui fundũ.tamẽ vni non imponitur specialiter parieti,sed domui: & vnus paries dictæ domus est cõmunis cũ alio,tunc erit imposita seruitus illi & parieti: & iste est casus in d. §.si ex tribus.Nec est mirum secũdùm eũ,quia cũ vniuersitate transit, & fit illud quod aliàs fieri vel transire non posset. per l.in modicis. de contrahen.emp.& hoc casu talis impositio seruitutis non nocebit alteri socio,quin possit altius tollere. casus est mirabilis in d. §.ex tribus.Et si dicatur,si est imposita seruitus,ergo contra seruitutem ædificari non potest, per ea quæ habentur in d. l. per fundum.Respõdeo, quòd illud procederet, quando esset seruitus specialiter imposita parieti,valet impositio: sed hic non fuit specialiter imposita parieti, sed principaliter domui propriè, & per quandam cõsequentiam ipsi parieti. vnde talis impositio seruitutis facta non principaliter,sed in consequentiam,nõ nocet socio,qui non cõsentit.& iste est casus re mirabilis in dicto §.si ex tribus: quem perpetuò tene mentĩ quia per ipsum declaratur l. si vnus ex socijs. de serui. vrbanorum prædiorum.& l.an vnus.si serui. vendicet.

eleuato imposuit tigna à latere suo, & superædificauit solarium vel domum. & tunc subdistingue: aut fecit mala fide, quia fortè nō potuit hoc facere, nisi faciendo scienter damnū alteri socio: iuxta ea quæ dixi suprà in tertia quæstione principali huius seruitutis, versicu. quod intelligo quando paries communis. Vel non fecit tanquā in re communi, sed tanquam in re propria, sciens tamen rē esse communem. & tunc nō recuperat expēsas: per tex. in l. si is qui. ibi, casus de hoc. C. de ædific. priuatis. & argumento l. adeò. §. ex diuerso. de acquirēdo rerum dominio. & §. ex diuerso. Institu. de rerum diuisio. & l. si quis putans. §. primo. communi diuidun. Aut fit bona fide, quam in dubio præsumo, l. penul. cum ibi no. C. de euic. & tunc aut vult repetere sumptus antequam socius superędificauerit, vel superędificare velit, vel aliquid in eo immittere: & tunc aut alter socius protestatus est, quòd nō vult aliquid soluere, & quòd non eleuet: & tunc nullo modo tenebitur ad sumptus pro dimidia. ar. l. fin. C. de negot. gest. & l. si pro parte. man.

28 dati: & ibi dicitur, *quòd etiam actio vtilis nego. gest. competit. Aut alter socius prohibuit, nec protestatus est: & tunc etiā teneo, quòd sumptus repetere nō possit actione pro socio, neq; act. neg. gest. ex quo op*. non erat necessarium, neque murus ad hoc destinatus: nam si murus erat communis pro indiuiso, antequam per aliquem altius tolleretur: & vnus posteà sociorum superędificauerit, illud superędificatum commune efficitur eo modo quo prius erat murus communis: quia cedit superędificatum muro inferiori primo: sicut ędificatum in solo alterius cedit illi solo. per l. si supra tuum. de acquir. re. do. & l. secund. & l. si in area. C. de rei ven. & l. si is. C. de ędifi.

29 priua. cum similibus. *Vnde sicut ędificans in solo alterius, sumptus non repetit, si scienter ędificauit: vt not. in dicta l. ab eo. §. ex diuerso. cū simi. ita etiam superędificans muro communi scienter, facit superędificatum commune: nec sibi sumptus refici debēt: quia idē iuris est de toto quo ad totum, quod de parte quo ad partem: & econtrà. l. quę de tota. de rei vend. Aut ille qui primò ędificauit, vult repetere sumptus pro dimidia, postquam alius socius vult iterum superædificare, vel in eo muro prius eleuato tigna imponere: & istud videtur habere maius dubium. Nam videtur, quòd non possit sumptus repetere: quia si per primam eleuationem murus erat effectus communis: nec socius tenebatur aliquid conferre pro sumptibus: ergo videtur, quòd si vult socius altius tollere iterum, vel in eo prius eleuato tigna imponere, quòd possit, nec cogatur referre sumptus pro dimidia: quia socius potest in muro communi tigna imponere, etsi per murum sustineri possit. leg. si ędes. communi diuid. & l. in communis. & l. ędibus. de damno infect. & not. Ang. in l. inter quos. in prin. vltimæ col. eodem titulo. Et quando iste suus vicinus iterum superędificauerit, non poterit repetere sumptus suos pro dimidia à priuato superędificante: nec si primus voluerit tertio superędificare, vel tigna imponere super muro secundo

do loco leuato,coget̃ reficere sum-
ptus secundo superædificanti : & sic
res in æqualitate procedit. Veronæ
tñ vi li seruari cótrariũ, videlicet ꝙ
si socius vult aliquid in muro leuato
per aliũ socium: vel si vult iterũ al-
tius tollere,cogitur soluere expẽsas
pro dimidia,quæ fuerũt factæ ꝑ aliũ
30 sociũ,qui prius supædificauit. *Itẽ
aliàs vidi attestationes quàm pluri-
morũ magistrorũ parietũ:qui super
hoc interrogati,ita de consuetudi-
8 neš obseruari cõstituerant & ita cõ
suetudo potest fundari in hoc: quia
qñ iste vicinus vult imponere tigna
in muro altius per sociũ eleuato,vel
ipsum iterũ altius tollere:tunc dicit
negotiũ suũ esse gestũ vtiliter: ideo
fortè tenebit̃ act.neg.gest.argu.l.ex
duob⁹ fratribus.à cõtrario sensu.de
negot.gest.& l. si pupilli.in princi-
pio.cũ ibi notatis per glossam & Do
ctores eodem titulo.l.litis.in princ.
& ibi not.de neg.gest.Item si nõ es-
set vtilis,sufficit quòd sit vtile nũc,
vt prędicta consuetudo procederet
de iure sine dubio,si de facto soluis-
set ille, qui secundò altius eleuauit
pro medietate muri prius per alium
superædificati.pone exẽplũ,Murus
primò erat cõmunis factus cõmuni
bus expẽsis ꝑ aliquot pedes: Titius
socius eleuauit ipsum suis expensis.
deinde Seius alius socius dũ vellet
superædificare,soluit dimidiã sum-
ptuum muri prius per Titiũ eleua-
ti.postremò Titius vult iterũ ad ter-
tium murũ altius tollere: certè hoc
casu sine dubio cogetur soluere di-
midiã expensarũ per Seium factarũ
in eleuando,ex quo voluit vt Seius
etiã sibi solueret,quãdo ipse Titius
etiã altius eleuauit,vt seruetur inter
eos ęqualitas.& ideo dici põt,Pate-
re legẽ,quã tu ipse tuleris.in capitu
lo,cũ omnes. de constitut.& quod
quisq; iuris in aliũ statuerit,ipse eo-
dem iure vtatur:vt in toto titu.ff. qđ
quisque iuris.& in dicto capi. cũ o-
31 mnes. *Sed posito pro cõstanti, ꝙ
de iure,cõsuetudine,vel statuto vo
lens secundũ murum cõmunẽ altius
tollere,teneatur prius satisfacere ꝓ
sumptibus alteri socio,qui prius su-
peræd ificauit : quid si nõ vult altius
tollere murum, nisi pro vna tantùm
parte,& murus eleuatus est lõgior?
In hac quæst.sic distinguo:Aut ille
murus eleuatus altius est vnus, aut
plures. Primo casu, quando est v-
nus murus tantũ, videtur quòd non
teneatur soluere,nisi pro ea rata mu
ri pro qua ipse ædificauit : quia idẽ
iuris est de toto quo ad totum, &c.
l.quæ de tota. de rei vendicat. cum
similibus.Vnde si super toto altius
leuato ædificauerit, deberet sol-
uere dimidiam expensarum totius
muri : ita quando superædificauit
in parte ipsius muri, videtur quòd
pro illa tantùm parte soluere debeat.
& pro hoc facit optimè l.secũda, §.
sepulchrum.& §. Celsus autem ait.
de religio. & sump.fune.& Insti. de
rerum diui. §.insula.ibi, pro modo
latitudinis cuiusque fundi.& ibi per
gloss.& per tex.in l. insula.in princ.
de acquir. re.do.In contrarium vi-
detur, quòd imò teneatur soluere
pro dimidia totius muri : quia qui
partem muri tetigit, totum murum
tetigisse videtur,argu.l. vulgaris. in
princip.de furtis.& xxxij. quęstion.
ij.vulgaris.cum ibi not. per gloss.&
l.iij.in principio,cum ibi notatis,de
acquirenda possessione. & per not.

per

per glossam in l.restituta.in principio.in verbo,earum.versi.sed nũqd, ad Trebellia.& per not.per Inno.& Doc.in cap.cũ dilectus.de capel.mona.& dixi suprà in ij.q.princi.huius seruit.in fi.pro ista parte fuit iudicatum,Secũdo casu, quãdo erãt duo vel plures muri contigui tantùm:& tũc tenendũ est,quòd ædificãdo sup vno de dictis eleuatis, non cogetur fine dubio soluere,nisi pro dimidia illius tantũ muri,sup quo ædificatũ est:qa separatim debent esse effecti. l.Papi.exuli.in princ.de mino.l.maritus.C.de donatio.inter virũ & vxorẽ.cũ si.Et ita etiã super hoc iudicare vidi,& rectè.quæ oĩa perpetuo tene menti,quia sunt vtilia.
32 *Sed qd si reperitur murus altius eleuatus, nec apparet quis ædificauerit,& cuius expensis?Et dic,si murus eleuat* diuerso tempore vni domino seruit: quia in eo suum stillicidiũ vel solarium:& vicinus qui est à latere,in eo nihil immissũ habet:dicendũ est ꝙ præsumitur in dubio per illũ & eius expensis,qui habet in eo tectũ vel solariũ.& ita vidi in quæst.facti testes in arte architecturę peritos deponere:quibus est credendum.l.j.in pri. de ven.inspi.& no.gl.in §.præterea alluuioné. Instit.de rerũ diui.cũ simi.& hoc etiam vult Bart.in l.cùm seruus.de verb.oblig.vbi dicit,quãdo reperitur aliquod opus,in dubio præsumitur factum ab eo & eius expensis,ad quem hoc spectat.allegat l.fi.C.de alimen.pup.Pręterea ibi dicit esse casum no.& idem tenet Barto.in l.nomina.arbi.tu.& Bald.in l.fina.§.in computatione.C.de iure de libe.& in l.j.versi.pen.C.de fruct.& lit.expen.& in l.id quod pauperib*. in fine,de episcop.& cleri.in rubric. de fide instru.in xviij.col.versi.sequitur videre de scriptura.& per Imolã & Canonistas in c.j.in ij.col.extrà, vt eccle.benefi.& p Docto.in d.l.cũ seruus.Idẽ etiã,quãdo quis esset in possessione muri:quia in dubio iudicabitur,quòd sit factum per eum vel eius autores,& suis expensis:vt dicit no.Bar.in d.l.cũ seruus per dictam l.fin.l.in restituenda.C.de petitio.hęre.per illũ tex.qui nõ facit per Ang.quia ibi non possidebatur illud pro quo erat expensum, sicut hic.
33 *Occurrit mihi circa prædicta alia quæstio quotidiana.Duo vicini habebant areas contiguas,vel hortos contiguos parietem in medio fecerunt propter clausuram:alter vicinus vult ædificare ex latere suo sup pariete communi,quo ædificato siue ædificio facto,deterior videtur fieri area vel hortus conuicini:sed tamẽ ab vno latere remanet aër,sol, & ventus liber ad aream vicini:quærit an possit?Et primò videt,ꝙ in pariete cõi ædificare nõ possit,vicino ꝓhibẽte.l.Sabin*.cõi diuidũ.& ĩ c. in re cõi.de reg.iur.in vj.& l.fi.§.fi. C.de seruitu.In cõtrariũ videt l.cum duobus. §.item Mela.ff.pro socio. & l.super ædes.cõi diui.& quia cuique liberum est vsque ad cœlũ tollere.l.altius.eo.ti.& l.fi.de seruitutibus.& l.si vitem.§.si quis protectũ. ff.quod vi aut clam.Secundũ huius quæst,est,quòd in tali pariete communi vnus socius altero inuito ædificare nõ possit:quia ad vsum ædificandi institutus nõ est,sed ad vsum clausulę.per ea quæ no.per gl.& Docto.in dicta regula,in re cõi.& ita etiam reperio consultũ per Docto.

- *Stillicidium siue tectum an unicuique licitum sit extra parietem pro libito uoluntatis porrigere.*
- 2 *Stillicidio siue tecto an luminaria facere licitum sit.*
- 3 *Supra stillicidium an sit licitum ædificare, uerbi causa, solariũ, sicut Venetijs fit: hortulos, sicut in Catalonia: crustationem, sicut in ciuitate Neapolis.*
- 4 *Domũ uersus uiam publicã per directũ si quispiam habeat cum stillicidio cascitante supra solum publicum, & uicinus habeat domum contiguam a latere depreßiorem, ac ipsam altius eleuauerit, quam sit alia dom⁹ sui uicini, an facere posit, quòd aqua stillicidij sui sup uicini stillicidiũ casitet, uel ecõtrà.*
- 6 *Vsufructuarius ædium an ipsas altius tollere poßit.*
- 7 *Domus una si habeat plura solaria diuersarum personarum, ita quòd quãdo pluit, descendit aqua ad solariũ inferius: an poßit cogere dominum superiorẽ ad ipsũ suis sumptibus reficiẽdũ.*
- 8 *Domino tecti an liceat legare tectum, siue tegulas, siue plumbum, siue ligna alteri domus.*
- 9 *Debitor meus si quidam sit, & in executione sententiæ feci ipsum pignorari: an poterũt pro pignore capi tegulæ domus, uel plumbum, uel ligna.*

LICET de stillicidio plura diximus suprà, de serui. stillicidij auertẽdi in tectũ vel areã vicini, & in serui. stillicidij nõ auertẽdi: tñ vt pfectior ista materia habeat, etiã hic aliqua subijciemus. Et sciẽdũ est in primis, qđ stillicidiũ & tectũ idẽ significãt: vt probaꝉ in l. j. de ser. vrb. præ. & ꝑpterea dixi in rubri. de stillicidio siue tecto. quãuis in alia materia senatuscõsul. Syllaniani tectũ aliter accipiaꝉ latius: vt l. 4. § oo aũt tecto. ad Sylla. l. fi. de his quibus vt indig. & tectũ dicit à tegẽdo, qa domũ tegit. regulariũ etiã appellari põt, vt probatur in l. Offilius ait tugurium. de verbo. signi. 1 ° Sed potest dubitari, an appellatione tecti seu stillicidij veniat solũ illud, quod est de tegulis, puta cuppis, lastis, an etiam veniat illud, quod est de plumbo. Et dico quòd sic. text. est cum gl. in l. malũ. § plũbũ. de verb. sign. Nã ibi dicitur, plumbũ, qđ pro tegulis ponit, ædificij esse. & gl. exponit ꝑ tegulis, quãdo loco tegularũ plũbũ cooperit domũ, vt sunt ecclesiæ Venetianæ. Adde tu, vt est nobile palatiũ, & Paduę ecclesia sancti Antonij. ex quo sequit secũdũ gl. in d. § plũbũ. quòd vendita domo etiã istę tegulę de plũbo veniũt. allegat l. fundi. §. q̃ tabulæ. de actio. emp. & ad hoc vide l. granaria & tegule. eo. ti. Itẽ etiã appellatione stillicidij siue tecti, venit id omne, per qđ domus seu ædificiũ tegitur, & aqua stillat, siue fit incrustatio, sicut in ciuitate Neapolis: etiã de paleis, sicut cõiter sunt in villis, p ea q̃ dixi s. de serui. stillicidij auertẽdi, in j. quęst. vbi declaraui qd sit stillicidiũ. Et ideo ista materia seruitutis loquẽs de stillicidio siue tecto, procedit in huiusmodi stillicidijs, siue tectis. 2 °Quero circa pdicta, an sit licitũ vnicuique stillicidiũ siue tectũ porrigere extra parietem ꝑ libito volũtatis? Dic quòd aut vult porrigere super solũ vicini, & non põt: vt ꝑbaꝉ in l. fi. § Lucius. ibi, neque stillicidiũ i vicini domo cadat. de ser. vrb. pred. Et est rõ, qa solum vicini debet esse liberum vsque ad cœlum. & sic cœlum quod est supra solum, debet esse liberum. l. finali. in

prin.ff.de ser.& l.pe.§.pe.qd vi aut clam.& ibi per gl.& l.si in rē.§.pen. eo.ti.nisi esset seruitus stillicidij imposita:quo casu porrigere potest secundū impositam seruitutē,& nō vltrà,sed citrà retroducere pōt.tex.est in l.seruitutes quæ in superficie.§. stillicidiū.ver.eadem causa.de serui. vrb.prędio.& dixi suprà,de serui.stillicidij,in iiij.q. Aut vult porrigere supra solū pub.& tūc subdistingue:aut ex forma statuti vel cōsuetudinis introductus est modus, secūdū quem porrigi possit stillicidiū:& ille modus seruandus est:vt probatur in l.j. cū gl. C.de ædifi.priua.& in l.qui luminib.cū gl.de serui.vrb.prędio.vbi fit mentio de forma ædificandi Florentiæ.Aut nullus modus ædificādi 3 est statutus,& tunc teneo quòd nullus possit de iure ædificare, porrigēdo ipsum supra solum publicum:qa ita debet esse liberum solū publicū, sicut & priuatū:vt d.l.fin.in princ.ff. de seruit.l.ij. §.tractatū.ne quid in loco publico.cum simi.Si verò esset consuetudo vel statutū in cōtrariū, sicut est cōiter in his partibus,cōsuetudo est attendenda: vt suprà dixi, & probatur in l.j.& ibi no.C.quæ sit longa cōsuet.& in l.an in totū.C.de ædifi.priu.& no.Ange.in d.l.fin.de ser.vel nisi qs haberet potestatem à principe vel à regentibus ciuitatē: vt l.an in totū.& l.prohibere.§.planè.quod vi aut clam.vbi vide Barto. & quod dictū est de statuto,consuetudine,aut concessione,intellige verū,nisi fieret cum damno vicini,exēplum,vicinus habet penum à latere 4 subterraneam,& ex solo publico recipit lumen,quia ibi habet vnam fenestram:si alius vicinus porrigeret suum stillicidium, puta,per duos pedes,aqua ex stillicidio caseitaret in penum vicini.nā hoc casu non posset tale stillicidium porrigere super solum publicum:quia statutum,vel cōsuetudo,aut licentia de ædificādo supra solum publicum,intelligitur in dubio sine damno vicini.l.secūda.§.si quis à principe.& in §.merito.ne quid in loco publico.& in l. nec auus.C.de emanci.lib.cū similibus.& ita aliàs iudicari vidi in ciuitate Veronæ.Aut qs vult ædificādo stillicidiū porrigere supra sepulchrū seu monumentū:& tunc non pōt.casus est in l.si vitem.§.penul.quod vi aut clam.vbi est text.magistralis in ista materia, quem omnino vide. *Quæro secūdò,an in stillicidio seu tecto sit licitum facere luminariam. Et breuiter dic regulariter,quòd sic: quia quatenus se domus extendit & tectum,licitum est facere fenestram à parte superiori:quia illud solū vsque ad cœlum debet esse liberū ad vsum.eius,cuius est solū d.l.si vitē. §.penultimo.& dicta l.finali,de seruitu.cum similibus.ac etiam,quia in suo quis potest facere fenestram regulariter.probatur in l.altius.C. de seruitu.& ibi notat.nisi fieret illa fenestra causa videndi secreta domus vicini,& ex hoc nullam vtilitatē percipiat,& sic potius ad æmulationem vel despectum vicini. argu.l. opus. ff.de operibus pub.not.per Baldum & Doctores in dicta l.altius.vbi dicunt:idem si fieret causa vidēdi puellā vicini: de quo plenius dic,vt infrà dicā de fenestra siue balcono. *Quæro tertiò,vtrum supra stillicidiū sit licitū ędificare,puta solarium vel mœnianum,sicut Venetijs sit:hortulos, sicut

sicut fit i Catalonia: vel crustatione, sicut fit i ciuitate Neapolis. Et dico breuiter, q sic, nisi fieret causa æmulationis, vel despectus, vel puellæ: p ea quæ dixi in precedenti.
5 Quæro quarto, quidam habet domum versus viam publicam per directum cũ stillicidio casitante supra solum publicum: vicinus habet domum contiguam à latere depreßiorem, ipsam altius leuauit, quàm sit alia domus sui vicini: an poßit facere quòd aqua stillicidij sui casitet super stillicidiũ vicini, vel ecõtra? & teneo quòd nõ, si non debet sibi aliquam seruitutẽ: quia regula est, quòd licet ĩ suo ædificare, dummodo non mittat in alienũ: vt l. quemadmodũ. §. si protectũ. ad l. Aquil. & l. si vitem. §. qui ad ianuam. quod vi aut clam. Debet ergo ille, qui habet altius stillicidium, diuertere aquã per vnũ canale, vel aliter, quatenus se protendit stillicidiũ vicini quod est inferius: ita quòd illa aqua nõ casitet supra stillicidiũ suũ, sed supra solũ publicũ: quod no. qa istum casum habui de facto Veronæ.
6 Quæro quintò, an vsufructuari a ædiũ poßit altius tollere. & dicas quòd non: licet nõ obscuret lumina domus: est ratio, quia per hoc tectũ magis turbatur, quia ventus magis p cutit, vt est tex. cum glos. in l. æquißimum. §. item Nerua, eum cui. de vsufru.
7 Quæro sextò, est vna dom habens plura solaria diuersarum personarum, an si tectum est fractum ita, quòd quando pluit, descendit aqua ad solarium inferius, poßit cogere dominum superiore ad ipsum reficiendum sumptibus suis, scilicet superioris. Dicas quòd sic: vt probatur in l. eum debere columnam. de seruit. vrban. prædiorum. iuncta l. & si fortè. §. etiam. si seruitus vendi. & ad hoc vide omnia quæ dixi suprà in serui. stillicidij nõ auertẽdi, & in seruitute oneris ferendi. ver. huius aũt ser. & ver. sequẽ.
8 Quæro septimò, an liceat domino tecti legare tectũ siue tegulas: puta cuppos siue plumbũ, siue tigna alteri. Et dicas quòd nõ: qa hæc legari p̃hibitũ est per senatusconsultũ: quod aliàs p̃stari nõ põt, quàm vt ædibus detrahatur vel subducatur: vt est tex. in l. cæterà. §. hoc senatus. s. de leg. j. de quo dic vt ibi.
9 Quæro octauò, & vltimò. qdã est debitor meus, feci ipsum pignorari, puta in executiõe sententiæ, iuxta no. in l. à diuo Pio. §. in venditione. de re iudi. cum sequenti. an poterunt pro pignore capi tegulę dom, vt sunt plumbũ, vel cuppi, vel ligna? dic quòd non, vt est casus in dicto §. senatus. & ratio est, ne vrbs deformetur ruinis: vt l. fi. ne quid in loco publico. & no. per Ang. & Doctores in d. §. senatus. Cetera circa istã materiam vide quæ plenè scripsi vt s. in seruitute stillicidij auertẽdi: & in seruitute sequenti, & adde quæ dictam in sequen. seruit. &c.

a Vsufructuarius. *Differt usufru. ab emphyteota: quia iste habet utile dominiũ, ille solũ ius utẽdi. Itẽ differt ab usuario, nã is cui nudus usus fundi daẽ nihil habet ulterius in eo, nisi ut oleribus, pomis, fœno, et huiusmodi utatur, ad usum quotidianũ, et in eo moretur, sed nulli alij ius quod habet, aut uẽdere, aut locare, aut gratis concedere potest, sed usuf. sic. Insti. de usu & ha. §. j. Multò magis differt ab usu non iuris, sed facti, quo fratres minores utuntur, in quo usuarius nullum ius habet, sed*

tum est, dummodo nō protendatur vltra illa stillicidia. Petrus autem de Papia ī sua practica, in vltimo libro suo, in glo. antepen. in fi. dicit, quòd in proprio pariete quis potest facere ostium de nouo, inuito vicino, si ius vicini non læditur: per not. in d. §. Lucius. de hoc cōcludēdū est, vt dixi suprà de pariete seu muro. ver. sed nunquid vicinus poterit in muro suo facere ostium. vbi omnino
2 vide. *Vbi adde, quòd licet quis habeat stillicidiū supra solū vel aream vicini, puta per tres pedes: iuxta l. seruitutes quæ in superficie. §. stillicidiū. de ser. vr. præ. nec est necesse, quòd habens stillicidiū pro eo ītret fundū vicini, quia aqua omnino descendit & discurrit sine damno suo: an tūc poterit facere ostiū in muro ꝓprio cā veniendi ad dictū solū siue aream, puta quia ex eo aperto vult ire fortè ad viā publicā? Et teneo ꝙ non, quia illud solū siue area vicini, quatenus protendit rigor stillicidij recipiendi vt d. §. stillicidiū. & habetur in l. fi. in prin. de serui. tamen nō debetur seruitus aditus seu itineris, q̄ est diuersa à seruitute stillicidij, vt patet p ea quę dixi s̄. de seruit. iti. seu aditus. Et ꝓpterea illud qđ dixi s̄. de pariete seu muro. in ver. sed nū qđ vicinus q habēs stillicidiū supra solū vicini. si solū inferius debet tantū seruitutē stillicidij recipiendi, potest facere portam in muro proprio, causa veniendi ad istud solū pro suo stillicidio tantū, intellige quādo potest esse aliqua necessitas. exemplū: quando sunt domus contiguæ, & in medio earū casitant stillicidia, vel si à parte mea est dom⁹ cū stillicidio, & à parte vicini est murus distās fore per vnū pedē vel duos: iuxta l. fin. fini. regun. nā tūc inter duos dictos parietes pōt aqua marcescere & destruere fundamēta parietis. Nā hoc casu vel simili posset quilibet dominorū facere portā in muro suo causa veniendi ad illum ingressum, qui est inter vtrūq; viciniū. & ita aliàs vidi iudicari. Sed si casitaret, istud est dubiū: puta quia à parte mea stillicidiū, à parte vicini est solum tantùm, siue area domus suę, tūc nō possum facere ostium siue portā causa veniēdi ad solum vel areā vicini. & quatenus protēdit rigor stillicidiorū meorū, per prædicta, ne etiā detur mihi occasio seu facultas eundi per fundū vicini, quod nō est permissum: vt habetur in d. l. diuus. de ser. vr. præ. nā per agrū alienum transire fas est, ius non est. & fas diuina lex est, ius verò est humanū. vt est tex. dist. j. omnes
3 ll. *Alia est q. de solo publico huiusmodi. Quidam habet domū suam p directū versus viam publicam cum stillicidio protendēte, puta per tres pedes supra solū publicum: vicinus habet aliam domum per indirectū à latere: vult facere ostiū in muro suo proprio causa exeūdi de domo sua per solū. publicū, quod est sub stillicidio vicini sui, nunqd possit? Et breuiter dico, ꝙ sic. Nā licet vicinus habeat stillicidium super illa parte soli publici: tamen illud solū inferius ꝓpter hoc nō desinit esse publicū, qn possit per ipsum & quēcūq; aliū trāsire: per l. viā publicā. de via public. cū ibi no. coniuncta l. ædiles. in fi. q̄ est lex Greca. eo. tit. Nam de iure cōi non dicitur esse licitū, facere ædificia supra solum publicum. arg. l. fi. in prin. de ser. & §. ij. in tractatu, de qd

in loco pub. Sed de cõsuetudine ser natur contrariũ: quia quilibet porri git stillicidia sua pro volũtate supra solũ publicũ: sicut dicit etiã glo. de porticibus, in rub. C. quæ sit lõga cõ
2 sue. & per istam consuetudinẽ non sit, quòd locus inferior sub stillicidio efficiatur illius, cui* est stillicidiũ: & ideo licitum est vnicuiq; transire per dicta loca publica, quę sunt sub stillicidijs. & ita videmus p omnes
4 obseruari. *Ex hoc etiam sequitur aliud, q̃ nõ est licitũ domino stillicidij claudere locũ inferiorẽ sub stillicidio, neq; ipsum occupare tanquã propriũ. & ita aliàs in quæstione facti obtinui in ciuitate Veronę. quod
5 est no. *Sed circa prędicta dubitari põt: quidã habebãt vnam domũ, quã diuiserunt. vni contigit in diuisione vna pars cum curia: alij alia pars domus quę diuiditur pariete: dixi suprà, q̃ in pariete illo nõ põt fieri ostiũ. qd si prius erat ostiũ in dicto pariete tẽpore diuisionis, & nihil de ostio dictũ fuit, vel est dictũ q̃ stet clausum: an possit cogi, q̃ claudat pariete siue muro? Et videtur q̃ sic, vt tollatur domino ostij facultas veniẽdi ad aream vicini: per no. in l. diu*. de ser. rusti. prædio. & p ea quæ dixi s. in versi. sed si. Adde in cõtrariũ, q̃ non possit cogi ad claudẽdum: quia nemo in suo laborare cogitur: vt l. j.
6 in fi. de aqua plu. ar. & ibi no. *Sed si turbauerit vicinum in veniendo ex dicto ostio ad dictam curiam: videtur quòd possit cogi ad cauendũ de non veniendo amplius, per l. harum. & l. egi. si ser. ven. In hoc puto sic esse considerandum. Aut est actũ expressè tempore diuisionis, quid sit faciendũ de dicto ostio. & istud est seruandum. l. iurisgẽnt. §. prætor ait. ff. de pact. Aut nihil est actum & tunc aut nihil noui facit, neq; turbauit vicinum: & hoc casu non tenetur ad aliud: quia diuisio cẽsetur esse facta, vt nihil noui fiat. Nemo enim in suo laborare cogitur regulariter, etiã si debeat seruitutem: vt probatur in d. l. j. §. fin. de aqua plu. arcen. & ibi hoc not. & habetur in l. quoties. la prima. §. primo. de seruituti. nisi in seruitute oneris ferẽdi: vt l. eum debere colũnã. de seruitu. vrb. pręd. & dixi plenè de seruitute oneris ferẽdi. Aut aliquid noui facit: puta q̃a aperiendo ianuã turbauit vicinũ in eius curia: & tunc aut debetur seruitus, q̃a promisit nõ aperire ostiũ, & semper tenere ipsum clausum: & cauere cogitur de amplius nõ impediendo, seu turbando, vel de nõ aperiendo illud ostiũ: per no. in d. l. harũ. & l. egi. si serui. ven. & per not. per Barto. & Docto. in l. si prius. de noui ope. nũcia. Aut nulla seruitus est ꝓmissa vel debita: & tunc etiã hoc casu post turbationẽ cogitur cauere, sicut in interdicto, vti possidetis. vt probatur in l. vnica, C. vti possidetis. & est tex. cũ glo. in l. j. §. hoc interdicto. in l. quæsitũ. ff. de itin. actuq; priua. & not. Bart. in l. j. §. interdictum autẽ hoc. ff. vti possi. & Sal. in d. l. j. in
7 v. q. C. vti pos. *Nũquid autẽ dominus areæ possit claudere areã vicini ex parte sua versus curiã, affigẽdo tabulas ianuæ, ita q̃ dominus areæ nõ possit exire in areã suam? Et dico q̃ nõ, imò si affixerit, poterit dominus ianuę propria autoritate remouere: vt est text. in l. si vitẽ. §. qui ad ianuã. quod vi aut clam. & probatur in l. q̃ ẽ
8 admo. §. si ꝓtectũ. ad l. Aqui. *Sed nun

nunquid vsufructuarius eidē posſit
aditū anteriorē vel posteriorē clau-
dere? Et dicas quòd non. tex. est in l.
æquisſimū. §. sed si ædiū. de vsufruc.
ibi, vel aditus posticásve vertere. &
ita tenet ibi Flo. qui dicit per illum
text. ꝙ vsufructu. vel inquilinus aditū
posteriorē non pōt immutare, nec
loca aperta claudere, propter refu-
gium tēpore necesſitatū necessariū,
vt aperiātur, propter conseruationē
personæ & rerum. Et ex hoc nota, ꝙ
vsufructuarius vel inquilinus nō po
test in domo vsufructuaria vel cōdu
cta facere ostiū in porticu, si nō est.
Nam vulgò dici solet, ꝙ huiusmodi
ostiū domū destruit. vel si est, ipsum
claudere non pōt, quia ꝑsumit esse
9 vtile domui, ex quo factū est. *Item
nunquid ianua ostij posſit alicui le-
gari, vel capi pro pignore, vel in ex-
ecutione sententiæ? Et dicas ꝙ nō.
tex. est in l. cætera. §. hoc senatus. el
ij. de leg. j. & ibi no. facit ad hoc qđ
dixi in rubrica præcedenti, in vij. q.
10 *Itē notandū, quòd non licet egre-
di ciuitatē aliūde quàm per portas
sub pœna capitis. tex. est in l. fi. ff. de
rerū diui. de quo dicendū est, vt ibi,
11 qa nō est materia nostra. *Vltimò
adde prædictis, ꝙ aliquando ante o-
stium est vestibulum, quod est locus
quidā ante ostia vtriusq; domus, p
quod habeť aditus, & tecto cooper-
tū est vt vestimēto, sicut homo vesti
mēto tegitur: vt est tex. cū gl. in l. ar
bor. §. de vestibulo. cōmuni diuid.
& ibi de hoc no. & habeť per Bar. in
l. dāni. §. cū parietis. de dāno infect.

a Consuetud. *Quot actus requirūtur, ut quis dicatur habere aliquid i cōsuetudinē? resp. quòd in ciuilibus requiritur q sint tot act⁹, quot faciūt præscriptionē nā tres actus aut quatuor non faciūt cōsuetudinem, nisi sit legitimè præscripta: ut no. gl. in d. c. cū ecclesia. de cau. poß. & pro. Verū est q duo uel tres actus tuētur aliquem in poßeßiōe quousq; sit dubiū xvij. q. ij. seruitium. In criminalibus uerò introducitur per binū actū. ff de inoffi. testa. l. nā et his. & ff. ad Syl. l. si quis. § quod sub eodē tecto. uide etiā Cor j. uol. cōsi. lxxxix. & in ij. uol. cōsi. xc. ī iij. uol. co. clxxix.*

De aditu seu itinere.

CAP. XLIII.

1 *Promiserit si mihi quispiā, ut per areā suam in domū meā, uel ex domo mea per areā suam ire poßim: nec de plano aditus sit, quoniā area sua domo mea altior est, an scalas, uel gradus, aut cliuos in meo, uel in suo facere debeam.*

1 SI QVIS *mihi promisit vt per
aream suam in domum meam,
vel ex domo mea per aream suam
ire, agere posſim, nec de plano adi-
tus sit, quia area sua est altior domo
mea, an scalas vel gradus aut cliuos
facere debeā in medio vel suo? Et vi
detur quòd in meo: quia solùm est
facta promisſio, quòd posſim ire
vel agere per fundum suum: non au
tem quòd in suo posſim aliquid fa-
cere. Et pro hoc videtur text. in l. su
per iter. in prin. de aqua plu. ar. Ta-
men contrarium est dicendum, vi-
delicet quòd scalas siue gradus aut
cliuos prope ianuam meā in solo vi
cini iure facere posſim, dummodo
ne quid vltrà quàm necessarium es-
set, causa itineris demoliatur. tex. est
fin. in l. seruitutes quæ in superficie.
§. si domo. de serui. vrb. præd. & est
ratio, quia si iter debetur, quia pro-
missum est vel legatum in ea parte,
qua nisi opere facto iri non posſit,

ga j. secundùm Bart. in d. l. quod cōclaue. q etiā dicit ꝙ mœniana, quæ in vulgari profercula dicuntur, possunt dici porticus. & hoc modo accipitur secundū gl. in d. l. quod cōclaue. *Circa porticū primò quæro, an sit licitū homini priuato ędificare sup locis publicis, versus vias publicas, sicut communiter reperiuntur Paduæ & Bononiæ. Et de iure dico, quòd non: qa in loco publico nō est licitū priuato ædificare. l. j. & ij. & p totū, ne quid in loco publ. cum simi. Sed de consuetudine seruatur cōtrariū, quę præualet in locis vbi est: vt glo. not. in rubrica, quæ sit long. consue. in fi. & pro hoc l. an in totū. C. de ædifi. priua. & in hoc modus cōsuetudinis est seruādus: vt not. gl. in l. an in totū. & in l. qui luminibus. de serui. vrb. præ. *Secundò quæro, nunquid appellatione domus contineatur porticus. & videtur quòd sic, per l. cetera. §. hoc senatus. de legatis primo. vbi ædes & porticus æquiparantur. Et sic facit vt statutū puniēs existentes extra dānum de nocte, sine lumine, non intelligatur punire existentes in porticu, secundùm Bald. ibi. ad idem videtur esse text. in l. si quando. l. secunda. de operi. publi. Sed certè in contrariū videtur facere text. in l. cætera. §. hoc senatus. de lega. primo. vbi ędes & porticus ponuntur tanquam diuersa. Item quia domus consistit ex tecto solo, & pariete: vt l. eum qui ædes. de vsucap. sed porticus non est huiusmodi, vt suprà dixi. ergo &c. In hoc puto sic esse distinguēdum: Aut porticus est coniuncta domui, & ei affixa, & tūc appellatione domus continetur: per dictā l. si quando. & per no. in capitulo j. de consecratio. eccles. vel altar. in sexto. Aut non est coniuncta vel affixa domui: & tunc secus, per prædicta. *Et ex hoc infero ad decisionē statuti puniētis committentem maleficiū in domo, vel inuentū extra domū, an cōpręhēdat porticus: qa aut extra domū, & nō coiuncta vel affixa domui, & nullo modo compræhenditur. aut est coniuncta vel affixa domui, & tunc aut statutum loquitur per dictionē, In: puta, quia dicit, qui delinquit in domo: & tūc non compræhenditur porticus: quia dictio In, significat in loco, & requirit tactū loci: vt l j. §. in flumine. de flumin. & probatur l. is qui. §. primo. cōiuncta l. secunda. §. pri. de religiosis. Nam aliud est porticus propriè, dato quòd sit coniuncta domui: aliud est ipsa domus, intelligendo de porticu inferiori, id est, dicto operto antè. secus in superiori parte supra porticū, in qua habitatur: quia illa dicitur ꝓpriè domus. & pro hoc facit l. fistulam. de serui. vrba. præd: & quod ibi notat Baldes & Florianus per illum text. qui dicunt, quòd non est idem iuris, vt de scalis & de muro. vnde scalæ quæ sunt foris extra ostium, non continentur appellatione domus. & sic maleficium, quod fit in scalis exterioribus, non videtur esse factū in domo. Aut statutum loquitur per dictionē Ad: puta si quis fecerit insultum ad domū, tunc cōprehenditur etiā faciens sub porticu: quia dicitur esse ad domū, id est, iuxta domum, per no. per glo. & Doctor. in l. quidam Iberus. de seruitutib. vrbanorum prædiorum. & ibi hoc not. Flor. de ista quæst. vide pleneè per Albericū de Rosa. in l. præsen

præsenti.circa principiũ, de his qui ad eccles.confu.& in dicta l. cætera. §.hoc senatus.de lega.j.& ibi per omnes Doctores.
7 *Tertiò quæro, habeo duas domos habentes claustrũ vel porticũ cõmunẽ in medio illarũ ædiũ: vnã simpliciter vendo, & aliã retineo: cuius erit claustrũ vel porticus? Dic quòd debet diuidi, & medietas à latere emptoris erit sua, alia medietas à latere meo erit mea. ita not.dicit Bart.in d.l.quod côclaue.per illũ tex.cũ gl.fi. quæ incipit, per hoc apparet. facit pro hoc quod not.Bal.in c.j. §.si quis de manso. in v.colum.versi.quid si quædã plateola est in medio.in titu. de cõtrouer. inuesti.ĩ vsib. feud. Sed Ang.in l.qđ cõclaue.dicit hoc procedere, qñ in vtraque domo esset ostiũ,per quod deuenitur ĩ dictũ claustrũ,& exitur. sed si in vna domorũ tantũ esset ostiũ,per quod intratur, & exitur in claustrũ seu porticũ:tunc claustrum seu porticus erit illius tãtũ, cuius est domus ostiũ habens.quod tene mẽti.
8 *Quartò quæro,quis habet porticũ vel claustrũ cooperiẽs solũ suũ,
b & requiescit ĩ alieno,an dominiũ b eius sit suum?Dic breuiter, φ si ista duo cõcurrũt,scilicet quòd cooperiatur solũ suũ,requiescat in alieno iure seruitutis,tũc claustrũ siue porticus dicitur suũ:vt dicta l.quòd con claue.secũdũ Bart.Angelũ,& Doct. ibi.aliàs si ista duo nõ cõcurrãt,esset illius in cuius solo requiescit. l.quẽadmodũ. §.si.ad l. Aquil. secundùm Doct.in d.l. quod cõclaue. quod est not.
9 *Quintò & vltimò quæro, qs vult facere porticũ seu claustrũ cum columnis,an possit imponere colũnas,quæ fuerunt vnius ecclesiæ. Et dicas breuiter, φ si est porticus seu claustrũ priuati hominis, seu laici, & non potest.text.est cũ glo.in c.ligna.in fi.de consecratio.distinc j.& habetur in c.cùm ad hæc.de reli.do. Sed si esset porticus seu claustrũ alterius ecclesiæ vel monasterij, sic: vt est tex. in dicto c.ligna.& ĩ c. sequẽ. & ibi p Archidia.& habet p Doct.in dicto c.ad hec. & p Alberi. de Ros. in aut.multò magis. de sacro.eccle.

a Maleficiũ.*Maleficiũ dicitur quodcũque crimẽ,ut furtũ,rapina,& huiusmodi, ut Inst. de obl.quæ ex delicto na. Est etiã quasi maleficiũ,nocumẽtũ qđ fit pximo pter propositum:ut Inst. de obli.q̃ ex quasi delict.nas.per totũ.*

b Dominiũ.*Dominiũ est ius habendi, possidẽdi,fruẽdi,& utẽdi,ac disponẽdi de aliqua re pro libito uolũtatis, uel secundũ aliquẽ determinatũ modũ a quadã superioritate uel autoritate diffinitũ.& uide Alex.in iij.parte summæ,& Corn j.uol. consilio xcviii. & Alex.de Imol.iij.uol.consilio lxxviij. in ij.colum. §.sentio tamen.*

De penu. CAP. XLV.

1 *Penum subterraneam si quispiam habeat,φ à parte superiori ĩ solo publico lumen recipere uelit, nunquid possit.*

2 *Penum subterraneã si quispiã facere uelit,& fodere subtus solũ publicum, uel domum uicini,nunquid possit.*

3 *Penũ subterraneã si uelim facere,quatenus se protendit solũ meũ,usq; ad finem soli uicini,nunquid possim.*

1 QVIDAM *habet penum subterraneam,vult recipere lumẽ à parte superiori in solo publico,nũquid possit?Et videtur φ nõ:quia in alieno quis non põt facere fenestrã. ar.l.quẽadmo. §.si protectum. ad l. Aquil.Itẽ quia nõ potest in re cõmu

ni ss

ri facere inuito socio.l. quidã Iberus.& ibi not.Doct.de ser. vrb. præ. & dicã infrà de fenestra & balcono. Item quia in solo publico non est licitũ ędificare.l.j.& ij.ne quid i loco publico.& istud teneo de iure:sed de consuetudine vidi seruari cõtrariũ: quia quilibet pro libito voluntatis recipit lumẽ penoris ex solo publico:quę cõsuetudo seruanda est.l. an in totũ.C.de ędi.pri.& pro hoc glo. no.in rub.C.quæ sit lon.cõsue.in fi. quæ loquitur de porticibus: vt dixi in rubrica præcedenti,& in rubrica de ostio, versi.alia est q. Credo tñ, quòd per iudicẽ cogi possit ad faciendum ferratum desuper, vel aliam coopertură de ligno propter trãseũ tes.ar.l.q foueas.ad l.Aquil.& ita obseruatur in ciuitate Veronę.

2 *Quid si vn* vult facere penũ subterraneã, & fodere subtus solum publicũ, vel domum vicini,nunquid possit?& dicas quòd non: quia sicut solũ vnius debet esse liberum vsq; ad cœlum.l. fi.in prin.de ser.ff.& l.si vitẽ.§. pen. quod vi aut clam.& l.alti*.C. de ser. ita debet esse liberũ sub terra : vt in d.l.altius.Item pro hoc l. venditor. §.si constat.cõmu.pręd. & l. diuortio.§.si vir in fundo.sol.matri. Item

a qa nõ habet ius ad thesaurũ [a] inueniendũ in solo alieno.l.vnica.C. de thesaur.lib.xj. Item quia speciale est in venis cotareis & marmoreis:vt l. cunctis.& ibi glo.C.de metal.lib. x. coniuncta l.j. & l.quosdã.eodẽ titu. quæ dicit,quòd propter publicã vtilitatem licitũ est marmora & simil. sub fundo alieno fodere,dummodo dominus non patiatur dãnũ.de quo vide omnino quod no. in l.inter publica.in vj.col.de verb.sign.in §.publica.ergo in alijs secus est ius commune,id est ius singulare,& l. quod verò.ff.de leg.

3 *Sed quid si volo facere penum subterraneã, quatenus se protẽdit solũ meũ vsq; ad finem soli vicini,nũquid possim?Et videt quòd non·quia qui foueam facit iuxta fundum vicini,debet tantũ relinquere,quãtũ est profunditas foueæ. tex.est in l.fin.ff.fini.regund.& maximè hoc videtur procedere ,vbi in medio esset fundus communis vel vicini propter eius periculum. vidi tamen obseruari contrariũ: qa quilibet facit penũ in suo, quatenus durat solũ suum,dũmodo vicinus damnum nõ patiatur.pro hoc l.fluminũ. §.fi.de damno infec.& fortè illa l.fi. voluit loqui de simili fouea,quę habet nomen speciale, sicut est penus: sed de illa tantùm fouea, quę stat in suo tantùm simplici nomine:& propterea non habet locum etiã in puteo,qui habet foueã profundã: quia perdit nomẽ foueæ,& assumit nomẽ putei:pro hoc videtur tex.in d.l. fluminũ. §.pe.& ita cõmuniter obseruari vidi:de hoc etiã dicã aliquid ĩ.de puteo & de fouea.

a Ad thesau. *Vtrũ inueniens thesaurũ teneatur restituere?Respõd.quòd si in suo solo inuenit, sic suũ erit:si verò in alieno solo et à casu,medietas erit sua, & alia medietas erit domini soli.si verò data opera,totũ erit domini fundi. Instit.de re.diui. §.thesauros.et C. de thesa.l. unica.nec est uerũ qđ dicit gl. in c.si quid.xiiij.q v.quòd inuentus in loco sacro uel religioso sit inuẽtoris:sed erit secũdũ distĩctionẽ prædictã:ut expressè patet in dicto §.thesauros.*

De curia siue curte. CAP. XLVI.

1 *Planicies terræ quid dicatur.*

Domum

De puteo, cisterna, & lauello.

CAP. XLVII.

1 *Domũ inter feudatariũ et domũ domini si unus puteus tãtũ existat, cuius aqua nõ sufficit utriq;, quis præferatur.*

2 *Puteus communis si inter duos uicinos sit, an diuidi possit, & quo iudicio.*

3 *Vicini ciuitatis uel loci an ad locũ cõmunem, ut puta furnum, contribuere teneantur.*

4 *Cõmunitas seu uicinia si habeat unũ puteũ, uel furnũ, uel porticũ cõmunẽ, qui purgatione uel refectione egeat, & quidam ex uicinis collecta expensam euitare uolẽs usui uel cõmodo illius renuntiare uelit, an possit.*

5 *Puteum si in domo mea aperiã, quo aperto uenæ tui putei præcisæ sint, an tenear.*

6 *Interdictum de fonte an illi cõpetat, qui uti prohibetur puteo uiuam aquã non habente.*

7 *Puteum, uel cisternam, aut lauellum prope uicini fundum fodere an licitũ sit, nullo spatio interposito.*

8 *Cisternã si quis aperuerit, uel foderit, & eã non cooperuerit, cecideritq; bos, uel asinus in eam, an talis teneatur.*

9 *Cisternas habens, si cisternas legauerit, an debeatur aqua in ea regione, in qua aqua uenalis est, ut est in regione Africæ, & Aegypti.*

10 *Cisternas habentẽ an seruitus uel obligatio personalis sequatur.*

1 INTER * domũ feudatarij, & domũ domini est vnus pute* tãtùm, cuius aqua nõ sufficit vtriq;, qs præferatur? Et videtur ꝙ dominus, tanquã habẽs maiorẽ partẽ: habet enim domũ alterã pleno iure, & in altera feudataria nudã ꝓprietatẽ. arg. l. sancimus. circa princ. C. de dona. & ita dicit no, Bal. in c. j. §. si qs de manso.
ver. q̃ro quid si inter dominũ. de cõ
2 trouer inuestit. in vsi. feu.* Sed quid
si inter duos vicinos est puteus cõis,
an possit diuidi, & quo iudicio? Dic
ꝙ potest iudicio cõi diui. si solũ ei*
sit cõe ipsorũ, vł viciniæ ipsorũ ad-
iudicetur. vt est tex. ĩ l. iiij. §. j. cõmu
ni diui. & ibi Flor. qui dicit, secus es-
set, si ipsi haberẽt solũ ius hauriendi
aquã: quia fortè solũ in quo est pu-
3 teus, sit publicũ, vel aliorum.* Sed
quæro aliquid vicini ciuitatis, vel lo
ci, teneantur cõtribuere ad locũ cõ-
munem, vt furnum? Et videtur ꝙ sic,
per tex. cũ gl. in l. j. ad l. Rhod. de iac.
& ibi hoc tenuit Vbert. de Bobio, &
Albe. de Ros. & pro hoc l. ad repara-
tionem. C. de aquæduc. lib. xj. & l. ad
portus. C. de ope. pu. & l. instructio-
nẽ. C. de sac. sanc. & istud est verissi-
mũ, vt patebit ex his quę statim dicã
4 in seq. q. * Sed pone, quædã cõitas
seu vicinia habet vnum puteum, vel
furnũ, vel porticũ cõmunẽ, qui eget
refectiõe, vel purgatione: qdã ex vi-
cinis volẽs euitare collectionẽ siue
expẽsam collectę, dicit ꝙ vult renũ-
ciare vsui vł cõmodo illi* rei: q̃ritur
an possit? Ista q. format̃ p Spec. in ti.
de cẽsi. §. j. ver. item pone, quędam
vicinia. vbi plenè. & idẽ quasi de ver
bo ad verbũ scribit Alber. de Ro. in
suo tra. statutorũ, ĩ prima pte, c. xxx-
v. & ponitur etiã per Flo. in l. cũ fru-
ctuarius. de vsufruc. & vide quod po-
nit Dy. in l. imperator. §. centum. de
leg. ij. & Ia. de Are. in l. p̃tor. §. hoc
edicto. de dã. infe. In qua q. videtur,
ꝙ renunciare nõ possit, & expẽsam
euitare, per d. l. ad refectionẽ. & l. ad
porticũ. Item quia lex videtur impo
nere onus incũbẽs domui, nõ perso
næ. arg. l. fi. quæ ĩcipit, ædiles. de via
pub.

pub. Item pro hoc, quia vasallus nō pōt se eximere seruitio domini re nūciando feudo: vt habetur per gl. ordin. in c. j. §. similiter. in ti. de cap. qui cur. vendidit. & per glo. Iaco. de Bel. Nic. de Nea. & Doct. ī c. j. de va sallo, qui cō. consti. Lotha. beneficiū aliena. in vsib. feu. & per gl. & Doct. in c. quæ in ecclef. extrà, de cōstitu. & per Spec. in ti. de feu. §. quoniam. versi. xxviij. & p Bal. in c. j. §. clausulis. in tit. de prohibi. feud. ali. & per Dy. & Bart. ī l. is cū quo. de aqua plu. arcen. & per Flor. ī l. si absente. & in l. cum fructu. & ibi omnino vide de vsufru. In contrarium videtur illa regula vulgaris, quę dicit, ꝙ pars pōt renunciare iure iuri suo. l. si quis in cōscribendo. C. de pac. cū simi. Item pro hoc l. ꝑtor ait. §. si. & quod ibi not. de dam. infec. Itē l. si fortè. §. ij. 5
si serui. vend. & d. l. cū fructuari*. Itē qa si aliquis est de collegio, pōt renunciare, & ab eo recedere. l. j. in fi. de coll. illici. Itē pro hoc totus tit. ff. pro dereli. & l. ij. §. vicinales. ne qd in loco publico. Sed pro decisione breuiter sic distingue: Aut puteus vl furnus indiget reparatione ratione 6
tēporis ꝑteriti aut futuri. Primo casu tenet indistinctè cōtribuere, nec pōt renunciare in damnū viciniç. & est ratio, quia iam vtilitatē accepit ex vsu, sicut alij vicini: vnde sicut sentit cōmodū, ita sentire debet incōmodū: vt l. secūdū naturā. de regu. iur. & c. qui sentit onus. eo. tit. in vj. Secūdo casu, qn̄ ratione futuri tēporis, & tūc aut vult stare in vicinitate seu vicinia: & isto casu licet nolit vti puteo vel furno, qa fortè habet vnū in domo, tn̄ poterit cogi ad reficiendū seu cōtribuēdū: qa istud est onus impositū domui, & nō personę. argu. d. l. ędiles. de via publica. itē quia puteus vel furnus sunt cōmunes vniuersitatis, nō vt singulorū: in rebus vniuersitatis nō attenditur volūtas vnius, sed maioris partis. l. ꝙ maior. ad mu. cū simi. Aut nō vult amplius stare in vicinia vel in cōmunitate. & sic vult renūciare nedū vsui putei vl furni, sed etiā viciniæ vel cōmunitatis: & tūc teneo, ꝙ non sit obligatus ratione futuri tēporis: licet Alber. & Flor. videantur velle, ꝙ indistinctè teneātur cōtribuere. & moueor per ea quæ dixi suprà pro pte negatiua. & adde ꝙ de puteo, lacu, & piscina reficiēdis & purgādis interdictū cōpetit. tex. est in l. j. ver. pe. ff. de fonte. Et quid sit reficere & purgare, vide text. in l. j. §. reficere. §. purgandi. de riuis. *Quid si in domo mea puteū aperio, quo aperto venę putei tui præcisę sunt, an tenear? Et dic ꝙ nō. text. est in l. fluminū. §. pe. ver. idē vidēmus. & ibi vide etiā §. fin. cū duabus ll. sequen. & quod ibi not. de dā. no infecto. & l. j. §. denique. de aqua plu. arcend. & Paul. de Cast. in l. si tibi. in fin. C. de seruitu. *Sed nūquid interdictū de fonte cōpetat illi qui vti prohibetur puteo viuā aquā nō habente? Et dicas nō. tex. est in l. j. §. hoc interdicto. de fonte. & ibi omnino vide Barto. qui per illū tex. dicit no. quòd statutum prohibens mulieres portare perlas, intelligitur de veris & naturalibus, nō autem de fictis & compositis. Et ego dixi de hoc ver. fin. l. mulieres. in princip. in x. & vlti. quę, vbi posui aliqua de ornatu mulierum. Adde prędictis, quòd vendita domo nō solùm venit puteus, qui est in ea, sed etiam putealia, id est, quibus

quibus puteus cooperitur & funes, quibus trahitur aqua, & quędã alia veniũt, de quibus omnibus vide in tex. l. Iulianus. §. fina. cũ l. sequen. de action. empti. & venit etiam rota & situla, vt l. qui fundũ. §. fina. de con trahen. emptio. & omnia quæ dicta sunt suprà de puteo, habent locũ in cisterna, & lauello. Et sciendũ est, quod cisterna est, q habet aquã perpetuam nec viuã. tex. est in l. j. §. hoc interdi cto. ff. de fonte. Et istud patet mani festè Venetijs, vbi sunt cisternæ quæ sæpissimè deducũtur ad siccitatem. Lauellum autem intelligo locum in quo colligitur aqua pro pannis lauã

7 dis vel animalib potandis.* Sed an sit licitum fodere puteũ vel cisternã aut lauellum prope fundum vicini nullo spatio interposito? Et videtur quòd debeat dimitti tãtũ spatium: quantum est profunditas foueæ: per l. fina. fin. ff. regund. Ego teneo contrariũ: quia illæ non sunt propriè foueæ, sed habent alia nomina specialia: vt dixi suprà, de penu. in fi. vbi vi

8 de.* Si quis autem aperuerit cisternam, vel foderit, & non cooperuerit eam, cecideritq; bos vel asinus in eam, dic quòd dominus cisternæ tenetur reddere pretium iumentorũ. quod autem mortuum est, ipsius domini cisternæ erit: vt in c. ij. extra de iniurijs & dãno dato. & est casus notab. qui limitat materiam positam in l. si Stichus. de verbor. obligat. videlicet vt quod ex re mea superest, meũ est: & mihi reddi debet. l. solũ, §. meum. de rei vendi. intellige: nisi ex culpa alteri pereat. vt ibi ita not. Ludo. de Ro. in dicta l. Stichus. in fi. qui tamẽ intelligit, quando cisterna fieret in publico. argumen. l. foueas. ad l. Aquilia. secus in priuato, vt no. gloss. in dicto c. ij. de iniurijs & dam

9 no dato.* Vltimò, vnus habet cisternas: legauit cisternas, an debeatur aqua in ea regione: in qua aqua venalis est, vt est in regione Africę, & Aegypti: & dicit tex. in l. Mela. §. fi. de ciba. lega. & not. Bart. in l. j. co. ti. & sicut est Bononię, Ferrariæ & Venetijs. & dicas quod sic, siue habeat cisternas, siue non: vt est casus in di-

10 cta. l. j. *Sed quando habet cisternas, an tunc erit seruitus vel obligatio personalis? vide omnino text. glos. & Barto. in dicta l. Mela. §. fina. & dixi plenè suprà in princip. post diffinitionem seruitutis realis: in illa quæst. quomodo cognoscatur an sint seruitutes reales vel personales.

De cloaca. CAP. XLVIII.

1 *Cloaca quid propriè sit, & quid eius appellatione ueniat.*

2 *Statutũ si dictauerit, quòd si quis offenderit aliquem in domo, puniatur in tantum: an offendens in ostio, statuti pœna teneatur.*

3 *Domo in sua priuata quis non potest exercere artem, per quã malus odor, seu fætor uicinis fiat.*

4 *Cloacam inter ædes meas & tuas, te etiam inuito, & contradicente, an de nouo mihi facere liceat: & si denuncias nouum opus, tuam denunciationem contemnere possim.*

5 *Cloacæ usum si aliquis habeat ui, clã, uel precario, & uelit cloacã reficere, uel purgare, an cõtra impedientes sibi interdictũ cloacæ prohibitoriũ cõpetat.*

6 *Cloacã facere in muro cõmuni, inuito altero socio, an uni socio facere liceat.*

7 *Cloacã facere in fundo uel domo sua an facere licitum sit, & ex ea aquam in uiam publicam mittere.*

k Aqua

8 *Aquæductum loco cloacæ usq; ad uiā publicam an facere liceat.*
9 *V sumfructum in fundo uel cloaca publica si quispiam habeat, & refectione, uel reparatione indigeat, an istud onus ad ipsum spectet.*
10 *Ius agendi seu prohibendi aliquid an solū ædilibus, uel habētibus curiā ciuitatis, uel aliis competere habeat.*
11 *Priuato uel forensi, an cōpetat ius agēdi, uel prohibendi aliquid in actione populari.*
12 *Actio quænā sit, q̄ pro cloacis cōpetat.*
13 *Interdictū prohibitoriū & restitutorium ad hoc ut competant, quæ necessaria sint.*
14 *Libellus & positiones in actionibus popularibus quomodo formari debeant.*

1 CLOACA *est locus cōcauus, per quē colluuies q̄dā fluit: vt dicit tex. in l. j §. cloaca aūt. ff. de cloacis. qui subdit, q̄ cloacæ appellatione, & tubus & fistula cōtinētur. & tubus dicit foramē cloacæ, vbi purgat colluuies aquę. fistula verò est aliud gen⁹ istrumēti ad idē, secūdū gl. ibi. ex quo no. secūdū Bar. ibi, q̄ appellatiōe cloacę cōtinet etiā ostiū cloacæ.
2 *Quod facit ad q. ex statutis dicentibus, q̄ si qs offenderit aliquem in domo, puniat in tātū, vt offendēs in ostio teneat pœna statuti: qa appellatione domus, cōtinet ostiū. & alia q̄ eidē sunt affixa, ēt si ptēderētur extra domū. l. si aquęduct⁹. cū l. seq. de cōtrahē. ēp. & l. si vēditor. §. fi. de act. emp. & dixi aliq̄d in ti. pcedēti. intellig. n̄ de ostio intra clausurā existēte: q̄ tūc nō diceret factū in domo. l. j. §. flumine. de flum. de quo dic vt p Bar. in d. l j. de cloacis. & in l. cætera. §. hoc senatus. de leg. j. & p Bal. in d. l. data opera. C. q̄ accus. nō pos. & vide q̄ pleni⁹ dixi s. de claustro, in iij. q. Itē cloaca quędā est priuata, q̄dā est publica. l. j. §. hoc autē de cloacis. Itē sciēdū est, q̄ ptor introduxit duo iterdicta. Vnū de cloacis purgādis & reficiēdis: & istud est phibitoriū, qa nemo debet phibere reficere & purgare cloacā. l. j. §. j. de cloacis. Aliud est restitutoriū, qa nemo debet aliquid in cloacis mittere, ppter q̄d deterior fiat: vt d. l. j. §. fi. & est rō, qa hæc interdicta ptinēt ad salubritatē & tutelā ciuitatis. nā & cœlū pestilēs & ruinas immūditiæ cloacarū minātur. Itē si nō reficiūtur. tex. est no. in d. l. j. §. j. de cloacis. & ibi vide gl. j. & adde gl. no. in l. pe. §. pe. I ver. quē cœl. q̄d vi aut clā. q̄ dicit, q̄ aër corrūpit apponēdo stercus, vel cloacā aperiēdo: & vide aliū textū no. & sing. in l. ij. §. idē air, si in pub. cū gl. ne q̄d ī lo. pu. p quē tex. cū gl. aliàs iudicaui.
3 *Quòd qs nō pōt in domo sua priuata exercere artē p quā malus odor seu fœtor fiat vicinis: & p pdicta teneo, q̄ nō sit licitū priuato aperire de die cloacā, vel necessariū, aut similia ppter fœtorem, sed de nocte tātūmodo, nisi subsit necessitas, & nō aliàs: q̄d est no.
4 *Quęro primò circa istā materiā cloacarū, an liceat mihi cloacā de nouo facere inter ædes meas, & tuas, te inuito, & contradicēte: & si denūcias nouū opus, possum tuā denūciationē cōtēnere. Videt q̄ nō, per ea quę dixi suprà de penu, in 13. q. & p totum tit. de no. ope. nū. tamē cōtrariū teneas per l. j. §. si quis mihi purganti. & l. fi. de cloacis. dūmodo si in viam publicā
5 velis cloacā facere, facias permittente illo cui viarū publicarum cura cōmittitur: vt d. l. fin. & ibi

gl.

gl.& ita tenet Rofre.in suis libellis, in ti.si vis cloacã tuã purgare.ĩ fi.& vide tex.in d.l.j.in fi.& in §.deinde ait ptor.cũ seq.& vide oĩno l.de pupillo.§.si quis riuos.cũ seq.de no. ope.nũ.vbi de hoc,qũo declaratur.

5 *Quæro secũdò,aliqs habet vsum cloacæ,ui,clã,vel precariò:vult cloacã reficere vel purgare,an cõtra impediẽtes sibi cõpetat iterdictũ cloacæ,phibitoriũ.dic q sic.l.j.§.hoc interdictũ.el j.de cloacis.& ratio po-
6 nitur ibi.& d.§.si quis riuos. *Quæro tertiò,an sit licitũ vni socio facere cloacã in muro cõi,inuito altero socio,de hoc dic vt dicam ĩ.de balneo seu stupha,& de necessario,&c.

7 *Quæro quartò,an sit licitũ facere cloacã ĩ fundo vł domo sua,& ex ea ĩmittere aquã ĩ viã publicã.& dicas quòd sic,nisi ex illa aqua via efficeretur minus habilis:vt est tex.in l.ij. §.si quis cloacã.ne quid in loco publi.& via dicit fieri minus habilis siue deterior,si vsus ei9 ad comeandũ corrũpatur,hoc est,ad eũdũ vel agendũ:aut cũ plana fuerit,cliuosa fiat,vel ex molli aspera,aut angustior ex latiore,aut palustris ex sicca: vt est tex.in d.l.j.§.deteriorẽ autẽ. b
8 & vide in seq.quæst. *Quæro quintò,nũquid liceat facere aquæduc.io co cloacæ vsq; ad viã publicã?Et dic q sic.vt in q.præcedẽti:& ita obseruat etiã de facto. Sed aduerte quia post ductũ prędictũ nõ est licitũ mittere ad viã publicã aliquid fœtidũ, vel turpe, vt sterc9,siue lauet latrina, vt est text. in l.ædiles.in fin.de via publi.al.est in ti.de lo.pub.fruẽdo p hoc gl.in l.pe.qd vi aut clã.& ideo nõ esset licitũ lauare in domo veteres,in qbus fuisset vinũ fœtidũ, vel alia vasa fœtida,si aqua illa veniret in viã publicã.quod no.qa multi cõtrà faciũt & malè. Nã ædiles curules,vel qui pposti sunt vijs publicis,hoc pmittere nõ deberent, vt dicit d.l.ædiles.in fi.& vide qd dicã in
9 vij.q. *Quæro sextò,aliquis habet vsumfructum in fundo vel cloaca publica,indiget refectione vel reparatione,an istud onus spectet ad ipsum.Et dicas q sic,& nõ ad pproprietariũ:vt l.si pẽdẽtes. §. si qd cloacarij.
10 & ibi Flo.de vsufr. *Quæro septimò,an ius agẽdi seu phibẽdi cõpetat solũ ædilibus vel habẽtibus curã ciuitatis vel alijs.Et dic q illis,quorũ interest,cõpetit ius,puta qa sunt de eadẽ cõtrata.& istud est clarũ:vt probat in l.ij.§.pe.ne qd in lo.publ.
11 *Sed qd si nihil aut parũ interest priuati:puta qa est de alia contrata? Et dicas idẽ:qa actio popularis ẽ: vt est gl.valde no.in d.§.pe.q nõ est alibi,secũdũ Ange.in l.in pvinciali. §.j.de no.ope.nũ.& cõiter tenetur: vt dicit Ioã.de Ana.in c.qualiter & quãdo.el ij.in xij.col.de accusat.de quo vide p Doct.in d.§.pen.vbi pbatur hęc decisio.Sed qd si esset forensis,& idẽ si noĩe publico agat? de quo dic vt plenè per Bar.& Do-
12 cto.in dicto §.fi. *Quæro octauò, quæ actio cõpetat pro istis cloacis. Dic duo interdicta:vnũ prohibitoriũ,aliud restitutoriũ:vt pbat in l.j. in princi.de cloa.& dixi suprà,circa principium.Et idem Ioã.in arbore sua actionum fecit duos articulos,
13 de his duobus interdictis. *Quæro nonò,quę sint necessaria,vt cõpetant ista duo interdicta.Dic tria principaliter. Primum quòd sit cloaca. Sed quæ sit cloaca, vide suprà, in

 prin.

prin. Secundum, quòd aliquis probi beat te volentem purgare cloacam factam: vel reficere, vel aliquid est immissum, in quo vsus cloacæ impediatur, quòd remoueatur: vt d.l.j. in princip. Tertium, quòd ille qui vult reficere vel purgare cloacã, caueat vicino de damno infect.l.j. §.j.& §.si qs purgãti. de cloacis. & ita tenet Ro fre. ĩ ti. si vis cloacã tuã purgare, &c.

14 *Quero decimò, & vltimò: quõ & qualiter debeãt positiões, & qual'r
c debeat formari libell'. c vide ĩ dicto suo libello, vbi plenè. Cætera dic: vt p text. & glos. in d.l.j. & ij. de cloacis.

a Viã puoli. *An liceat ædificare in uia publica, & si est ædificatum, an ædificãs debeat ædificiũ remouere, uide Corneũ. iij. uol. cõsi. cclxxxj. Et quõ intelligatur uerbũ, iuxta uias publicas, uide Alex. iij. uol cõsi. lxxiij. in j. col. §. fina. & quasi per totũ consilium.*

b Forensis. *An dicatur forensis, qui habet domũ cõductã in ciuitate, licet similiter nõ habitet, uide Cor. j uol. cõsi. ccix. & iiij. uol. cõs. cxcuij. & cõsil. lxxy. & in ij. uo cõs. xciiij. & cõs. cxluij. & iij. uol. cõs. cxlvij. inci. pro decisiõe.*

c Libellus. *Vtrũ & quõ in libellis procedat cõclusio generalis, uide Ale. j uo. cõsi. cxxj in v. col. § nõ ob. illud. & q in libel. uerba impropriẽtur, ad finẽ, ut sustẽtẽtur: habes cõsil. cxxj. in ij. col. §. pro hoc etiã. & de importantia illius clausulæ q̃ cõsueuit apponi ĩ libellis, petens super præmissis sibi iustitiã ministrari, uide consi. cxxj in ij. col. §. alio fundamẽto. & ĩ v. co. § nõ obstãd. & quasi per totũ consi. ubi ponit de uirtute clausulæ, nõ astringẽs &c. & an libellũ obscurũ productũ a domino possit procurator sine speciali mãdato declarare, habes uo. v cõ. lxxviij. circa fi. iij. col. in §. præterea. in fi. §.*

De fistula. CAP. XLIX.

1 *Fistulæ quid propriè sint.*
2 *Castellum quid propriè dicatur.*
3 *Licentiam habens à principe uel superiore auertendi aquam ex publico, debet eam ducere per castellũ, uel per fistulas, ne matrices fistulæ corrumpantur: & cõtrafaciens concessionis beneficiũ perdit, et etiã in corpore punitur.*
4 *Socio an liceat facere in pariete cõmunẽ fistulã, uel canale aliquod, per quod aqua pluuia arceatur, siue recipiatur.*
5 *Domorum in uenditione an etiam seruitutes ueniant.*

1 FISTVLAE* sunt vasa plumbea, vel fictilia, aut lignea, per quæ ex castello, vel ex cœlo aqua ducitur: vt l. si fistulæ. & l. fictilia. de ser ui. vrb. prędio. & l. fistulas. si ser. ven. & l. fundi. §. pe. & fi. eo. ti. & dixi aliquid suprà de cloacis, in prin. & vocãtur quãdoq; matrices, vt l. eos. C. de aquęduct. lib. xi. & regulariter apud nos dicũtur canalia, & possunt cõsistere ex quacũq; materia.
2 *Et dicitur castellũ receptaculum, quod aquã recipit. l. j. §. hoc interdictũ necessario. de aqua quoti. & ęsti. & dicitur propter locũ circundatũ ad modum castelli, vbi congregatur & vnde ducitur aqua. vt dicit gl. in d. l. fundi. §. ab eo. & in d. l. eos.
3 *Et not. q habẽs licentiã à pricipe vel superiore auertendi aquã ex publico, debet eã ducere per castellũ, p fistulas: ne matrices fistulæ corrũpantur: & contrafaciẽs perdit beneficiũ concessionis: & punitur etiã in corpore. casus est in d. l. eos. quòd no.
4 *Nunquid autẽ liceat socio facere in pariete cõmunẽ fistulã vel aliquod canale, per quod aqua pluuia arceatur, siue reci

piatur? Dic quòd nõ .l. fistulas. ff. ser. ven. Et ita tenet Ang. & Doc. in l. inter quos. in iiij. co. in priñ ver. simile in pariete. de dã. infec. Et idem tenet Ioã. Pe. de papia in vltimo libro, in antepe. gl. ex hoc no. quòd etiã in pariete cõmuni, non licet etiã facere aquarolũ vel sicului, secundũ Bart. qui etiã ita no. per l. fistulas. per illũ text. de ser. vrb. præ. imo plus non licet habere aquarolũ in pariete proprio, si per eũ aqua missa inundaret i parietẽ vicini: vt d. l. fistulas. & ibi hoc tenet Bar. & adde omnino quæ dicã infrà de balneo & necessario & celario, & i specie de aquarolo seu canali: & ea quę dicũtur hic, & pluri-
5 mũ coueniũt.* Sed an prędicta veniãt in vẽditiõe domorũ? Dic ꝙ sic. tex. est in d. l. fundi. §. Labeo. & in l. vẽditor hominis. §. fi. de act. emp. & l. fistulas. in pri. de contrahen. empt.

De furno. CAP. L.

1 *Furnũ si iuxta cõmunẽ parietẽ habeas, & dãnum parieti das, uel uerisimiliter dare potest, an tecum agi possit.*

2 *Furnũ seu molẽdinũ in aliqua uilla uel uicinia si qspiã habuerit, et habeat, et oẽs de dicto loco iã longissimo tpe, etiã eius, cuius in cõtrariũ memoriã nõ exi stat, semper uenerũt ad dictũ furnum, seu molendinũ pro pane coquẽdo, seu macinãdo: et ali' furnũ nouiter cõstrue reuelit: an ne cõstruat prohibere possit.*

3 *Promiserit si mihi quispiam coquere panes in furno suo pro tota mea familia. an hac seruitus, uel obligatio personalis esse dicatur.*

4 *Promiserit si aliquis mihi & Titio ꝙ possim coquere in furno suo omni hebdomada decẽ staria frumẽti, et Titi' decessit, utrũ Titij portio mihi accrescat.*

5 *Pactũ si fecerim cũ furnario, ut coqueret panẽ pro me & familia mea singulis annis: uel perpetuò: et ꝙ sibi darẽ oĩ anno x. lib. sed tũc habebã duos filios tãtũ, et posteà mihi plures alij filij nati sũt, & sic fami. mea aucta est: an mihi panẽ pro eodẽ pretio coquere teneatur.*

6 *Seruitus si luminibus imposita sit, tam de præsentibus, quàm de futuris simpliciter intelligitur.*

7 *Inspicitur multoties quod euenire põt.*

8 *Contrariorum eadem est disciplina.*

9 *Cõduxerit si quispiã unũ molẽdinũ cũ quatuor rotis, & cõuenit præstare modios x. pro qualibet rota: & postea cõductor ibi aliã rotã cõstruxerit, an pro illa noua rota aliqd soluere teneatur.*

10 *Paterfami. cũ abbate & cõuẽtu eiusdẽ monasterij si pactus fuerit, quòd molẽdinũ dicti monasterij sibi & familiæ suæ pro certa pẽsiõe molere deberet, sine læsiõe dicti monasterij pacti' inita tẽpore: & postea filiorũ quilibet habet ita magnã familiã, sicut habebat pater fami. celebrati cõtractus tẽpore: et quilibet ipsorũ uult molere ad molẽdinũ, sicut eorũ paterfaciebat, qd iuris.*

11 *Verba in dubio secũdũ præsens tẽpus intelliguntur: sicut cõtractus in dubio intelligitur rebus sic stantibus.*

12 *Verba contractus intelligũtur secũdũ quòd apparet contractus tempore.*

13 *Hæredum ex persona conditionis obligatio mutari non debet.*

14 *Expensa ubi crescit & labor, pretium seu salarium crescere debet.*

15 *Famulus si conuenit stare cum tribus scholaribus pro certo pretio quolibet mense: & unus scholaris moritur, uel recedit, salarium minus debet.*

16 *Cõuẽtio ad incogitata nõ extenditur.*

17 *Infinitas euitanda est.*

18 *Cõcessũ si fuerit alicui. ꝙ in aliquo nemore p se & familia sua ligna incidere*

 debe

deberet, & multis relictis familiis recedat, an & quantũ incidere possit.

19 *Prædiũ si quispiã alicui monasterio dederit, ut perpetuò ad suũ molẽdinũ sibi & filiis suis granũ molere deberet: & postea filij superexcreuerit, quid iuris.* 2

20 *Monasteriũ si promisit mihi & familiæ meæ molere frumẽtum, nõ tenetur hæredibus molere in maiori quantitate, quàm mihi teneretur.*

21 *Promiserit si rustic⁹ quidã cuilibet canonico pro anniuersario x. dare: & ꝑ missiõis tpe, nõ erãt nisi x. canonici, deinde xx. ex:stãt, an omnibus teneatur.*

22 *Perpetuò seu in perpetuum quis se obligare potest.*

23 *Furnũ ĩ muro cõi, inuito socio, uel iuxta uicini murũ, eo inuito, an facere liceat.*

1 SI furnũ * iuxta communẽ parietẽ habẽs, & damnũ dat parieti, vel verisimiliter dare põt, an tecum agi possit? Dic si dãnũ dedit parieti: puta qa paries exustus sit, agi põt actione in factũ l. Aquiliæ: vt est tex. ĩ l. si seruus seruũ. §. si furnũ. ad l. Aql. & ibi Doc. & l. fluminũ. §. ꝑterea, si furni. & ibi plenè de hoc no. ff. de dã. ĩfec. Sed si nõ dãnũ dederit, an possit peti cautio de dã. infec. Et videt̃ ꝙ sic: ꝑ d. §. si furnũ. In cõtrariũ videt̃, per d. §. ꝑterea. gl. ibi soluit plurib⁹ modis. Sed tu breuiter cõcludas: aut timet̃ dãnũ ex vitio furni tm̃: aut ex vitio seu culpa furnarij tm̃: aut ex vitio seu culpa furni & furnarij. Prĩo casu, qñ timet̃ dãnũ ex vitio furni tm̃, põt peti cautio: & ita loquit̃ d. §. si furnũ. Et est rõ, quia tũc istud vitiũ cadit in actionẽ in factũ vtilẽ l. Aquil. q̃ nõ excludit istã cautionem: vt ibi. & ita tenet Bart. & Doct. in d. §. ꝑte. & Flo. in d. §. si furnũ. Secũdo casu, qñ timet̃ dãnũ ex vitio furnarij tãtũ. & tũc subdistingue: Aut dãnũ timetur ex facto furnarij: aut ex nõ facto. puta negligẽtia vel omissione: si ex facto, puta qa imponit in furno maximũ ignẽ: & tũc nõ cõpetit cautio dãni infecti: & ita loquit̃ d. §. præ. si furni. & est rõ, qa qñ principaliter dat̃ dãnũ a furnario, culpa sua competit contra ipsum actio l. Aquil. directa ex tertio capite. vt d. l. si seruus seruũ. §. tertio autẽ capite. & ista actio est directa ordinariè, ꝙ facit cessare cautionẽ dãni infecti, q est extraordinaria: iuxta no. per Bar. in l. in ꝓuinciali. §. j. de no. ope. nũ. & ita tenet Bar. in d. §. ꝑtereà. Si vero timet̃ dãnũ ex nõ facto, puta ex negligẽtia vel omissiõe furnarij: & tũc põt peti cautio: qa nõ cõpetit actio l. Aqui. casus est no. in l. si cui⁹. §. deniq;. de vsufru. & ita tenet Ang. in d. §. ꝑterea. Tertio casu principali, qñ timet̃ dãnũ ex culpa furni, & furnarij simul: & tũc dic idẽ qđ in primo casu, scilicet ꝙ possit peti cautio, secũdũ Bar. & Doct. in d. §. ꝑterea. & circa ꝑdicta vide oĩno Ang. in d. §. ꝑterea, & Flo. in d. §. si furnũ. * Secũda q. est. 2 quidã habuit, & habet furnũ seu molendinũ in aliqua villa, vel vicinia: & omnes de dicto loco iam lõgissimo tempore etiam eius initij, cuius non existat memoria in contrariũ, semper venerũt ad dictũ furnũ, seu molẽdinũ, ꝓ pane coquẽdo seu macinãdo, ali⁹ vult furnũ seu molẽdinũ nouiter cõstruere, an possit ꝓhibere ne cõstruat. Et videt̃ ꝙ sic, qa nõ debet immutari antiqua cõsuetudo in præiudiciũ alterius. l. si manifestè. C. de ser. Itẽ pro hoc l. si quisquã. de diuer. & tẽpo. præ. Sed cõtrariũ est verius: qa in suo licitũ est ędifica

ficare:etiam si noceat alieno.l.flumi nű.§.fi.cũ duobus sequen.de dã.ĩfe. & l.si in meo.de aqua plu.ar.& l.fi. & ibi Ang.de vsucap.& pro hoc allego tex.in c.significante.in prin.de appell.& ibi hoc not.in terminis Inno.& Ant.de Bu.& cõiter Doc.& p̃dicta intellige vera,nisi seruitus vel obligatio personalis esset imposita: iuxta no.ĩ d.l.fi.de vsucap.& ita no. Doc.in d.c.significãte.vel nisi esset præscriptũ:quę præscriptio non currit,nisi à tpe quo alius voluisset ædificare furnũ vel molendinũ:& ꝓpter prohibitionẽ sibi factam destitisset: vt no.per gl.& Doct.in l.qui luminibus.de ser.vrb.præd.& in l.j.C.de serui.& de ista q.vide ꝑ gl.& Doct. in d.l.si manifestẽ.& per gl.in l.si qs ex argẽtarijs.§.si initium tabularũ. ff.de.eden.& per Bar.plenè in l.quo minus.in j.q.ff.de flumin.& in l.j.§. sicut autẽ.de aqua plu.ar.& per Flo. ĩ l.Imperatores.de ser.vr.præ.& originaliter ista fuit questi.Pilei.xxxvj.q̃ inci.qdã salinari⁹.& de ista materia, & quo formari libell⁹ & positiões fieri debeant,vide in materia libellorũ cõposita à dño Pe.Ia.anno M. ccc.xlvij.ĩ libello super furno. & est xx.rub.& ex illa summa,vt plurimũ, sumpta est practica Ioã.Petri de Papia,qua nunc vtuntur procuratores, licet de dictã summa mentionẽ non

3 faciat.* Tertia q̃stio est:aliquis promisit mihi coquere panes in furno suo ꝑ tota familia mea:an ista sit seruit⁹,vł obligatio ꝑsonalis.vide Bal. in l.si plures in quarto cõtrario .C. de cõdi.in ser.& ego dixi suprà circa fi.primæ diuisiõis seruitutũ.ver.tertiò q̃ro si aliqs ꝓmisit.& suprà in q. quomõ cognoscatur seruitus realis.

4 Dic vt ibi dixi.* Quarta q.est,qđ is ꝓmisit mihi & Titio quòd possim coquere in furno suo omni hebdomada decem staria frumenti,Titius decessit,vtrũ portio Titij mihi accrescat.Bal.in l.vnica.§.cũ aũt.de cadu.tol.format eandẽ q.& dicit,considera.Nã si cõiũcti sum⁹ re & verbis,venio per ius nõ decrescẽdi:qđ etiã in cõtractibus locũ habet.Contrarium dicit esse verũ,quia cũ Titius semel fecerit partem,recessum est à iure non decrescẽdi,& oportet venire per ius accrescẽdi:vt subtiliter no.Bar.de leg.iij.l.re coniuncti. in articulo de ser.sed ius accrescendi nõ habet locũ in cõtractibus lucratiuis:vt no.dixit Bal.subtili cõsideratione.

5 * Quinta q.est pulchra, feci pactũ cũ furnario,vt coqueret panẽ ꝓ me & familia mea singulis annis,vel ꝑpetuò:& ꝙ sibi darẽ omni anno x.libras.tũc habebã duos filios tantũ,& posteà mihi nati sunt plures alij filij:& ista familia mea est aucta:an teneať mihi coquere ꝓ eodem pretio.Istã q.format la.Bu.in L. fi.C.de sacr.san.ecc.Alb.de Ro.ponit similẽ de molendino,in aut.hoc ius porrectũ.ver.vnã aliã pulchrã q. eo.ti.& in l.nõ modus.C.de serui.& Imo.in c.de literas.xj.col.ver.ꝙ si ꝓmittens coquere.de rescripti.In qua q.primò dicẽdũ videť,quòd teneať: quia promisit coquere pro familia mea,& ista nũc est familia mea,licet sit aucta:vt l.peculiũ.in princi.ff.de pecu.vbi videť hoc ꝓbari.pro hoc. etiã l.proponebatur.de iud.pro hoc videť tex.iũcta gl.in l.pe.de fun.instru.q vult no.ꝙ omne vniuersale recipiat augmẽtũ:& diminutionẽ:vt ibi,& l.gre.de leg.j.& ĩ d.l.peculiũ.

& no.in d.l.j.de leg.j.Sed familia eſt vniuerſale,qa eſt collectiuū ſine aliquo ſigno particulari vl' generali:vt nō gl.in l.j.ff.de edē.& Bar.& Doc. in l.ſcire debemus.in pri.de ver.ob. Tertiò ad idē videtur tex.in l. ij. in prin.ff.quorū le.& in l.iij.§.j.in pri.
6 de lib.lega. *Quartò videt' probari in l.ſi ſeruit'.in pri.de ſer.vrb.pręd. vbi dicitur,quòd ſeruit' impoſita luminibus, ſimpliciter intelligitur tā de præſentibus, quàm de futuris.
7 *Quintò,qa ſæpe inſpicitur,quod euenire pōt:vt no.gl.in l.inter ſtipulātē.§.ſacrā.de ver.ob. Sextò ꝓbari pōt rōe:nā ſi vnus filius moreret', remaneret eadē familia.d.l.ꝓponebatur.de iud.& vellet furnari' ſeruare ſibi ꝓmiſſionē:ita & ecōtra.ſi eſt
8 aucta,debet mihi ſeruare. *vt cōtrariorū eadē ſit diciplina.l.j.de his qui ſunt ſui vel alieni iuris.cū ſi.& quia ad quē ſpectat augmētū,diminutio ſpectare debet:vt eſt tex.& ibi Do.ī l.ſi ex toto.de le.j.nā regula eſt,qui poteſt ſentire incōmodū.l.ſecūdū naturā.de reg.iu.& qui in vno grauari poteſt,in alio releuari debet.l. cū q.ī prin.de iureiu. Septimò,ꝓ hoc facit tex.in c.qa circa.de priuile. & quod no.Cy.ſecundū Pe.in l.placet.in vlti.q.de ſac.ſan ecc.& qd no. plene Ang.& Fl.ī l. ſi ſeruit'.de ſer. vr.pręd. Octauò facit ꝓ hoc.l.hoc iure.§.aqua.de aqua quoti.& æſti.Nonò pro hoc adduco,qd not.Alb. de Ro.in ſimili,in l.Rutilia Polla.de cō-
9 trahē.emp.vbi dicit,*Quòd ſi aliqs cōduxit vnū molendinū cū quatuor rotis,& cōuenit præſtari modios x. pro qualibet rota,& poſtea conductor ibi aliā rotā conſtruxit,ꝙ non teneat' pro illa noua rota aliqd ſoluere:& ſic nō debet creſcere fruct'. Et dicit ꝙ ita fuit determinatū: ꝓut refert Vgol.de Fonta.allegat ad hoc l.nō mod'.C.de ſerui.& vide omnino eūdē Alb.ī d.l.Rutilia Polla.vbi
10 adducit alias ſimiles q. *Decimò adduco aliā deciſionē Alb.ī aut.hoc ius porrectū.de ſac.ſan.eccl.ī x.col. verſi.vnā aliā q.ſubijcio.vbi dicit, ꝙ ſi paterfa.cū abbate & conuentu eiuſdē monaſterij pactus fuit,ꝙ molēdinū dicti monaſterij ſibi & familiæ ſuæ pro certa penſione molere deberet,nec in hoc fuit læſum & deceptū monaſteriū tēpore pacti initi: poſtea quilibet filiorū habet ita magnā familiā,ſicut habebat paterfa.tēpore celebrati contractus, quilibet ipſorum vult molere ad molēdinū, ſicut faciebat eorū pater:& determinat,ꝙ de ſtricto iure poſsit,& allegat d.l.ſi ſeruitus.In cōtrariū vult,ꝙ imo non teneatur furnarius coquere pro eodē pretio,aucta familia: ꝑ tex.in l.nō mod'.cū his quæ ibi no.
10 ꝑ gl.& Cy.& Doc.C.de ſer. *Secūdò ꝑ l.ſi ita.de au.& ar.leg.vbi dicitur,verba ī dubio intelligūtur,ſecūdū tps præſens,& ꝓ hoc l.ſi cū meus ꝓpri'.cū ibi no.ſi ſeru.ven.& Cle.literas.cū ibi no.de reſcrip.Itē ꝓ hoc, qa verba cōtract' ī dubio ītelligunt' reb' ſic ſtātib'.l.ꝙ ſeruit'.de cond.
12 ob cau. *Tertiò ꝑ l.Rutilia Polla. de cōtrahē.emp.vbi dicit,ꝙ ī dubio verba cōtractus intelligūtur ſecundū ꝙ apparet tpe cōtract':& poſtea illū tex.īducit Alb.de Ro.ad plures q.& ad idē eſt tex.ī l.j.eod.tit. & ibi Alb.de Ro.ī ſi.adducit illū tex.ad deciſionē hui' q.ī terminis.remittit tā ſe ad dicta ꝑ eū ī d.autē.hoc ius porrectū. Quartò facit text.ī l.j.§.itē quęri

quæritur.de aqua quoti.& æsti.& in
13 fi.§.fi.in fi.de libe.leg. *Quintò,
hoc videt ꝓbari optima ratione: qa
ex persona hæredū nō debet cōdit.
obl.mutari.l.ij.§.ex his.de verb.ob.
& ibi vide Alb.de Ro.Et ar.istud ꝓ-
cederet, qñ esset aucta familia post
14 mortē patrisfa. *Sextò,qa vbi cre-
scit expensa & labor, debet crescere
pretiū seu salariū:qa tam labor, q̄ pe
cunia diuisionē recipiūt: vt est text.
in l.amico.in prin.de an. le.& ibi po
15 nont Doct.p illū tex. * ꝙ si famulus
cōuenit stare cū trib⁹ scholaribus ꝓ
certo pretio ī mēse:& vn⁹ scholaris
morit,vel recedit,debet diminui sa
lariū:si alter superuenit,debet augeri,
sicut auget & diminuit labor: ita hic
dicitur,ꝙ si augeatur vel diminuat
familia,debet augeri & diminui pre
tiū. Septimò,ꝓ hoc adduco text.in
c.quāto.extrà de cens.& ibi ponitur
16 ista q.p lo.An. *Octauò,qa regula
riter cōuētio nō extendit ad incogi
tata. l. cū Aquil. & l.q cū tutoribus.
de transac.sed furnarius nō cogita-
uit,ꝙ deberet familia crescere,ergo
17 &c. *Nonò,qa infinitas est euitan-
da.l.fi.C.de sa.san.eccl. Nā si furna-
rius teneretur ꝓ familia aucta,tene-
ret etiā si in infinitū augeretur. qd
nō videtur esse dicēdū,vt ibi. & per
hāc potissimè rationē pro hac parte
determinat ibi Ia.But.dicens ꝙ non
obstat,ꝙ ꝓmiserit coquere mihi &
familię meę,qa intelligitur de fami-
lia,quā tēpore cōuētionis habebā.
18 *Decimò & vltimò facit l. cui fun-
dus.ī fi.de cōdi.& demonst.quē tex.
inducit ibi Dy.& Alb.ad j.q.domini
Azo.ꝙ si cōcessū est,ꝙ in aliquo ne
more possit ligna incidere pro se &
familia a sua:& decedat relictis mul
tis familijs, ꝙ vnusquisq; filiorū nō
poterit incidere quātū expediat sibi
& familię suæ,sed oēs simul incide-
re tantū debēt,quātū poterat pater,
& nō plus.idē inducit ibi Alb.ad aliā
19 quæstionē: *Si aliqs dederit prędiū
alicui monasterio,vt ꝑpetuò debe-
ret molere sibi & filijs suis granū ad
molēdinū suū:postea liberi sup ex-
20 creuerūt. *Itē adduco etiā decisio-
nē Pilei,quā facit in q.sua xlviij.quę
incipit,quidā paterfa. ī qua tenet,ꝙ
si monasteriū ꝓmisit mihi & familię
meæ molere frumentū,nō tenet hæ
redibus molere ī maiori quātitate,
quàm mihi teneret ꝓpter infinitatē
euitandā:quoniā non est verisimile
monasteriū se voluisse obligare ad
infinitatē.& idē tenuit Bar.Bri-
xiensis,in quęstionib⁹ suis,q.lj q̄ inci
21 pit,quidā paterfa. *Et ad idē allego
etiā q no.Cy.secūdū Pet.in l.nō mo
dus.in fi.C.de ser.vbi p illū tex. ꝙ si
qdā rusticus ꝓmisit cuilibet canoni
co dare x.ꝓ anniuersario : & tēpore
ꝓmissionis nō erāt nisi x. canonici,
deinde sunt xxx.nunqd teneatur o-
mnibus.Et dicit,ꝙ nō,qa nō pōt tūc
cogitari,quot ibi canonici essent.&
idē dicit Io.de Imo.in Cle.literas.in
xviij.col.de rescript. Ego autē ī ista
q.ita cōcludere, distinguēdo & cō-
cordādo ista iura:aut ꝓmissio furna
rij est facta sub noīe vniuersali, aut
sub noīe particulari, aut generali,
aut indefinito. Primo casu,qñ ꝓmis
sio est facta sub noīe vniuersali,vt fa
milię meę,vt dixi suprà in j.arti.pri-
mę partis,& vt formaui in q. princi
pali.& tūc teneo primā partē verio
rē,videlicet ꝙ teneat etiā ꝓ familia
aucta,p iura s.ꝓ prima parte allega-
ta.& potissimè,qa nomina vniuersa

lia recipiũt augmẽtũ & diminutionem.l. peculiũ.in prin.de leg. ij. cũ alijs alle. §.j.& ij.ar.primæ partis. Et hoc etiã tenet Cy. ĩ d.l.nõ modꝰ. C. de seru.& in l.placet.in fi.de sac.san. eccle.& Pet.de Anch.in c.quãto.extrà de cẽs.& hoc intellige,qñ filij habitãt cũ patre:secus si seorsum habitẽt:qa illa dicit familia q̃ simul habitat.per l.tria onera.de excus.tu.licet quo ad alias,sit de familia.l. fi. C. de ver.sig.Pe.de Ancha. & Io. de Ana. in d.c.quãto.Nec obstãt argumenta a in cõtrariũ adducta:qa põt responderi,sicut potest diminui familia,ita potest augeri, & ecõtrà.vnde ꝓpter istud dubiũ euẽtum nõ põt dici esse aliqua læsio,si nõ fuit inspecto tẽpore cõtractus.ar.l.si pater puellæ.[illegible] ibi no pCy.& Doc.C.de inoffi.te[illegible] Secũdo casu,qñ promisio est facta sub nomine particulari,puta mihi & duobꝰ filijs meis:& tũc nõ habet dubiũ,qa nõ egredit psonas nominatas:qa limitata dispositio limitatũ ꝓducit effectũ.l.in agris.de acqui.re. do.& ita põt loq l.non modus.C.de ser.secũdum Cy.ibi. Tertio casu,qñ est facta promisio sub noĩe generali.puta mihi,& oĩbus liberis meis:& tũc subdistingue:aut ꝓmisio est facta ad certũ tẽpus limitatũ,aut in ꝑpetuũ,aut simpliciter.Si ad certũ tẽpus,puta ad x.an.ꝓmisit coquere mihi & oĩbus liberis meis.Et tũc intelligo pro oĩbus liberis, q pro tẽpore reperiũtur:vnde siue crescãt,siue decrescant,furnarius tenebit sẽp pro eodẽ pretio,cũ potuerint partes cogitare hoc euenire posse:vt no. in l. inter stipu. §.sacrã.de ver.ob. maximẽ qa verba sunt generalia,q̃ generalit debẽt intelligi.l.j. §.& genera-

lit.de le.prestã.& xviij.di.si Romanꝰ. cũ si.Si verò ꝓmisio est facta in ꝑpetuũ.& idẽ eadẽ ratione. Nec ob.ratio infinitatis euitãdæ:qa verba infinita repugnãt. 22 ꝰPotest enĩ qs se obligare in ꝑpetuũ.l.j. §.si in ꝑpetuũ. si ager ver.vel emph.Et ꝓdicta intelligo vera,qñ fit augmẽtũ vel diminutio liberorũ ꝑ natiuitatẽ vel mortẽ eorũ:secus si cresceret familia ex aliquo casu accidẽti: puta ego sũ creatus miles:vel superuenit mihi hæreditas opulẽta,ꝓpter quã ego incepi tenere tres vel quatuor famulos,vl totidẽ pedissequas,iuxta l.sed & si leg. §.si qs re sua.de peti.hær. & qd not. gl.in aut.vt iudices sine quoquo suf. §.cogitatio.in ver.largioris.co.j.qa de isto nõ potuit furnarius verisimiliter cogitare:ergo nõ tenet l.cũ Aquil.& l.q cũ tutorib.de trans. Et sic nõ ĩspicit hoc casu,qd euenire põt: qa qñ præsẽs status nõ indicat cõtingẽtiã de futuro,nõ inspicit qd euenire põt:vt d. §.sacram.& ibi hoc not. Bar.sed si ꝓmisio est facta simpliciter,nõ expresso aliquo tẽpore : puta ꝓmisit furnarius coquere mihi & liberis meis panes ꝑ x.libris in anno: & tũc credo,ꝙ licet crescat familia vel decrescat in vno anno,nõ ꝓpterea debet crescere vel decrescere ꝓtiũ,per ꝓdicta:sed post annũ nõ cogit furnarius coquere ꝑ eodẽ ꝓtio, si creuit familia:nec ego teneor idẽ pretiũ soluere si decreuit:imò etiã si nõ esset mutata familia:qa dicta promisio nõ durat, nisi singulis annis. & ĩ fine cuiuslibet anni qsq; nostrũ põt cõtractũ dissoluere.tacit qd no. in l.itẽ qrit. §.q impleto.loca. Quarto casu principali, qñ promisio est facta sub noĩe indefinito:puta ꝓmit-

tit furnari⁹ mihi,& filijs meis: & tūc credo, ꝙ cēseatur tacitè actū de filijs c q reperiūtur tēpore contractus, qa de futuris in dubio nō videtur actū, secūdū propriā significationē verborū: vt probat in l.seruitus.ibi, humanius est.de ser.vr.præ.& not. per Bar.in l.si pluribus.de leg.ij.& sic intelligitur rebus sic stantibus. & ꝓbatur etiā hoc in l.nō modus.C.de ser. intelligēdo ꝙ ibi fuerūt verba indefinita.& ꝑ hoc est tex.in l.si ita.& in l.medico.in prin.de aur. & arg. leg. & ad hoc etiā allego, qđ not.Cy.in l.placet.in fin.C.de sacr.sanc. & quia ista q.est satis difficilis, prędictā materiā & decisionē subijcio correctioni cuiuslibet melius sentientis: & dicā etiā in l.pronuncia. §.familiæ. de

23 ver.sig. *Sexta q.an liceat facere furnū in muro cōmuni, inuito socio, vel iuxta murū vicini eo inuito. De hoc dic, vt dicā in seq.tit.de fornace & fornello,in princ. Vltimò de ista materia furni vide ꝑ Albe.de Ro.in suo opere statutorū, in prima parte, q.cxxxv.& per Ange.in l.inter quos. in prin.de dam.infec.& vide quę dixi suprà de puteo, in pluribus q. & maximè in ver.sed quæro nunquid: & vide quæ dicam infrà de balneo siue stupha,& camino,& cellario.

a Familia. *Quòd familia alicui⁹ dicat eius familia post mortē suā, vide Alex. vij.vo.cōs.xx.i j.co. §.bene faciūt. Quid ueniat appellatione familiæ, vide Corneum iiij.vol.consi.ccxxix.*

b Argumēt. *Argumētū à cōtrario sensu,quādo habet locū, vide Alex.vj.vol. cōs.xvj. Et utrū i cōtractibus habeat locū arg.a cōtrario sensu, i viij.uo.cōsi. v.& Corneū j.uo.cōs.clxviij.i secūdo uo.cōsi.xxiiij. & xliij.& cx.& cxxx. in iij.uo cōs.xxxj.& in iiij.uol. consi. cclxvj.& cccviij.*

c Contract. *Contractus declaratur ex quātitate pecuniæ: uide Corneū j uol. cōs.cxvj.et in ij uo.cōs.xl.et lxxv.& clxxx.& in iij uo.consi.cxc & ccj et in iiij.uol consi cclv.*

De fornace. CAP. LI.

1 *Fornacem an quis in muro uel fundo communi construere posset.*
2 *Fornacem an quis in muro proprio iuxta uicini murum construere possit.*
3 *Fornace si ignis periculū existat, ne uicini paries flāma corruat, quid iuris.*
4 *Fumus si ascēdat de fornace ad uicini domum, an propter hoc contra fornacis dominum agi poterit.*
5 *Fornacis propter ignem si uilla uel domus exusta fuerit, an contra fornacis dominum agi possit,& qua actione.*

QVAERITVR *priò an qs possit in muro vel fundo cōmuni fornacē cōstruere. & dicas regulariter, ꝙ nō: qa in re cōi melior est conditio prohibētis.l.Sabinus. cōmuni diui.nisi fundus ille esset deputatus ad fornacē.l.arboribus.de vsufr.& l. ędiles.cōmuni di.& l.cū duobus. §. itē Mela.pro soc.& no.gl.& Doc. in d.l.Sabinus.& habet in l.parietē. de ser. vr. præ. fallit etiā in alijs casibus no.in d.l.Sabinus.& in reg.in re cō muni.li.vj.& vide qđ dicam infrà de cellario.& qđ dixi s.de pariete siue muro,& de seruitute tigni immit.in

2 iiij.q. *Quęritur secūdò,qs vult cōstruere fornacē in muro proprio iuxta murū vicini. Et dubium facit l.fi. fi.reg. quæ vult, vt si qs domos ædificat, pedes duos debet relinquere, supra murū vnū tātū pedē. Ego teneo ꝙ potius muro ꝗ domui hoc ęquiparetur: & sic sufficiat relinquere vnū pedem:

pedẽ:p d.l.fi.& hoc voluit gl.ĩ l.qdã Iberus.§in ver.parietẽ. de ser.vr.pd. quę dicit,ꝙ intra duos pedes vel v-nũ,per d.l.fi.& est ratio, qa fornax nõ est loc°,nisi esset cõiũcta domui ad habitãdũ,sicut reperitur in multis fornacibus.ar. l. pleriq;.de in ius vo.iũcta l.prædijs.§.balneas.de leg. iij. & l.eo iure.§.stabula.ĩ qui.ca.pi. ta.cõtrahatur.

3 *Quæritur tertiò,qd si in fornace est piculũ ignis,ne flãma paries vicini corruat. dico ꝙ nõ põt cõstrui ita penes fundũ vicini,ꝙ eius paries possit dãnũ pati ex flãma vel igne:vt est casus in d.l. qdã Iberus.& hoc tenet ibi Ang.ĩ vlt.col. in prin.p illũ tex. de quo vide etiã qd dicã ĩ seq.ti.circa prin. & q̃ dicta sũt de fundo ꝓprio vicini,idẽ dicẽdum est de cõi:qa iuxta ipsum nõ põt qs fornacẽ cõstruere:sicut nõ põt ꝓpe fundũ alienũ vicini:vt est tex. in d.l. quidã Iberus.vbi paries cõis & alienus in hoc æquiparant.& adde q̃ di xi suprà de furno.in j.q.

4 *Quęritur quartò,qd si fumus ascẽdit de fornace ad domũ vicini,an ꝓpter hoc poterit agere cõtra dñm fornacis? dicas ꝙ nõ regularit,p l.si cui.§.Arist. si ser.vẽ.de quo vide q̃ dicã ĩ.de furno.

5 *Quero quintò,qd si ꝓpt ignẽ fornacis villa vel domus exusta est, an cõtra dñm fornacis agi possit, & qua actiõe.vide tex.in l.si seruus ser uũ.§.si fornacarius.& qd ibi no.per glo.& Doct.ad l.Aqui.& q̃ dixi s. de furno,in j.q.Et quę dicta sunt de fornace,habẽt locũ etiã in fornello,qui fit causa cineris coquẽdi, vel alia de causa supradicta.

De balneo siue stupha. CA. LII.

1 Balneũ uel stuphã facere etiam inuito socio in cõi licitũ est,dum tamẽ ex hoc cõmunis paries nõ lædatur,aliàs secus.

2 Balneũ construere in pariete proprio iuxta uicini parietem,an licitum sit.

3 Balneũ qualiter de iure cõstrui possit.

4 Balneũ seu stuphã an usufructuarius possit in fundo usufr. construere.

5 Balneum uel stupham ad usum publicum an inquilinus uel usufructuarius deputare possit.

6 Balneator seu stuphar.an de receptis teneat sicut nautæ,caupones, stabularij.

7 Balneorũ & thermarũ calefactiones an munera personalia esse dicantur.

1 IN muro cõi *licitũ est balneum vel stuphã facere etiã inuito socio, dũ tñ ex hoc paries cõis nõ lędatur, aliàs secus: vt probatur in l.fistulas. in prin.& §.j.de ser.vrb.præ.:& in l. quidã Iber°.§.fi.& tenet hoc Io.Pe. de Papia.in suo vlt.li.in antepe. glo. ver.& si paries.& ideo si ex flãma balnei exurat paries cõis,hoc facere nõ licet,arg.l.fistula.si serui.ven. & in l. si seruus seruũ.§.si fornacarius.ad l. Aquil.& ĩ eo pariete nõ possunt iniungi tabulę vel vasa vitrea,p quę in altũ flãma tollat, & paries cõburat: vt d.l.quidã Iberus. ver.de tubu.vt not.Ang.in l.inter quos. in prin. in pe.col.de dã.infec.

2 *Sed quæro, nũquid in pariete ꝓprio iuxta parietẽ vicini sit licitũ balneũ cõstruere.& dic ꝙ ad duos pedes ipsũ facere non licet, p quod paries vicini cõburat. & hoc tenet Ang.in d.l.quidã Iber°. in prin.in vlti.q.

3 ego autẽ nõ credo, ꝙ duo pedes sint mẽsura propriẽ, p quos qd distare debeat:licet tex.cũ gl.secũdũ vnã expositionẽ hoc sentiat in d.l.quidã Iberus.sed teneo,ꝙ tantũ quis debeat distare,ꝙ nõ noceat ei à vicino fundo. & ita loqtur d.l.quidã Iberus.quã sic intelligo.& ita

ita etiã dixi in precedẽti ti.in iij. q.
3 *Qualiter autẽ balneũ de iure con struere posiit,vide tex. cũ ibi no. p glo.& Doct. in l.j.C.de ædifi.priua.
4 *Nunquid vsufr.posiit balneũ seu stuphã cõstruere in fundo vsufruct. & dicas q nõ,vt est tex.in l.æquissimũ. §.itẽ si domin*.& ibi Flo.de vsuf.& sic ibi videt casus, q scholaris in domo cõducta non posiit facere stuphã inuito vel inscio domino. licet ibi loquatur de vsufr.qa eadẽ est ratio.Nã si vsufruct.q habet plus iuris quàm inquilin* vel cõductor nõ potest,multomin* poterit cõductor vel inquilinus. Prædicta intelligo vera in partibus, in quibus balnea siue stuphæ priuatę nõ habẽtur cõmuniter in vsu,vt est hîc Paduæ: sed in locis in quib* esse cõsueuerũt, vt in Alemania,secus.ar.l.fi.ĩ fi.& vsu quotidiano sẽper hoc versari.C.de fide iusso.& ibi hoc no.p Doc.& no.Bar. in l.errore. C.de testa. qui dicit per d.l.fi.quòd cõsuetũ,tacitè inesse videtur.quia ea quæ sunt in usu quotidiano pro expressis habẽtur. p hoc l.quòd si nolit. §.qui assidua.de ędi.
5 edic. & qd ibi latè scripsi. *Sed an inquilin* vel vsufruct. posiit stuphã vel balneũ ad vsum publicũ deputare?Dic quòd nõ,secũdũ Flo.in d. §.
6 si dominus.pallũ tex. *Sed põt dubitari an balneator seu stupharius teneatur de receptis, sicut nautæ,caupones,stabularij:dic quòd sic:vt notat Guil.de Cu.in l.j. §.item.ff.naut. cau.balneator in pub. balneo si qd proijciatur,põt agere actione iniuriarũ.tex.est in l.ij. §.si quis in mari. neqd in Io.pu.religiosi intrare possunt balneũ tẽpore necessitatis. xxiiij.q.j.oẽs q.& ibi no.in gl.ac etiam tempore necessitatis die dominico balneũ cõcedit.de cõse.dist.iij.pœnit.vt no gl.in d.c. oẽs q. An autẽ se natur.qd phibet legari vel vẽdi ea q sunt coniuncta ędibus,vt l senatus.de cõtrahẽ.ẽp.& l.cętera. §.hoc senat*. el ij.de leg.j. habeat locũ in balneis &c.dic q sic.tex.est in d.l.cætera. §. hoc senatus.el ij.in prin. Itẽ nũquid appellatiõe dom* cõtineant balnea: vide l.prædijs. §. balneæ.de le.iij. & quod ibi no.facit qd dixi in eo.ti. pced.in ij.q. *Itẽ adde,q calefactiões 7 thermarũ & balneorũ dicũt esse munera psonalia:vt est tex.in l.j. in pri. de mun.& ho.quẽ tex.itellige de balneis pub.sicut erãt thermæ dñi Diocle. impatoris, quarũ ędificiũ miræ magnitudinis adhuc Romę extat. Vltimò de balneo vide omnia quæ dixi s.de ser.pijciẽdi,in ij.q.& vide l. sicuti. §.fi.si ser.vẽ.& l.q insulã. §.j. ff.loca.& in l.qui bal.in prin.q po.in pi.ha.& Inst.de li.ob. §.multis.in fi.

De fumo. CAP. LIII.

1 *Aedificia iferiora habẽs si ignẽ faciat, per foramẽ, uel per fenestras fumũ in superiora adificia immittat,an posiit.*
2 *Apes alienas si qspiã fumo facto fugauerit,uel necauerit,qua actiõe teneat.*

HABENS ędificia *iferiora ignẽ facit,& p foramẽ vel p fenestras fumũ in supiore ędificio mittit,an posiit.& videtur q nõ, p text. no.in l.sicuti. §.Ari.si ser.vẽ. In contrariũ videtur tex.in §.fi.in ea.l.Ego nũc distinguẽdo ita breuiter cõcludo:Aut est seruitus cõstituta,& nulli dubiũ est:vt not.per gl.in d. §.Arist. Aut seruitus nõ est ĩposita,& tũc aut vult immittere seruitutis iure,& nõ põt:vt est casus in d. §.Arist.secũdũ intellectũ gl.aut vult immittere iure suo:

suo: & tũc aut facit aĩo iniuriãdi, & nõ põt: imò si tũc mittit, tenet actio ne iniuriarũ. l. pe. de iniu. & ibi Ang. & no. gl. i d. §. Arist. & dixi s. de ser. pijciendi, in ij & v. q. in dubio tamẽ non pſumitur aĩus iniuriãdi vel nocẽdi. glo. est no. in l. fluminũ. §. fi. de dã. infe. aut nõ facit aĩo iniuriandi, sed immittit iure suo: & tũc aut facit ignẽ solitũ & cõsuetũ pro vsu suo & familiç: & põt: vt est casus, q ita debet intelligi ĩ d. l. sicuti. §. Aristo. in prin. Aut facit ignẽ insolitũ, puta ni mis grauẽ: & tũc non põt: vt d. §. fin. ibi, fumũ nõ grauẽ. à cõtrario sensu. & ita põt intelligi §. Arist. & ita tenet ibi Bar. Flo. & Pau. de Cast. & ita dixi s. de ser. pijciendi, in ij. q. quod bene no. qa vidi sępenumerò habitãtes inferius imittere fumũ per foramen aut per fenestras ad ędificia superiora, aut habentes furnos & fornellos, & ex his mittere fumũ in domos vicinas, qa cõtra eos agi nõ pt, nec phibere, si faciũt ignẽ solitũ, secus si insolitũ, puta cõburẽdo paleas vel stramẽ, vt quandoq; fit. & adde q̃ dixi s. de fornace, ĩ iiij. q. ²Si qs autẽ fumo facto apes alienas fugauerit, vel etiã necauerit, qa mortis cãm pbuisse videtur magis, q̃ occidere, in factũ actione tenebit: vt est text. in l. si quis fumo. ad l. Aquil.

De scalis. CAP. LIIII.

1 *Scalas muro communi apponere licitum est uni ex socijs, si nullũ damnum parieti fiat.*
2 *Scalę lapideę an iuxta murũ communem per unũ ex socijs apponi possint.*
3 *Scalas non solũm si quispiam uelit appropinquare, sed etiam tigna uel lapides immittere, an possit.*
4 *Limitata dispositio limitatum producit effectum.*
5 *Scalę in muro alieno an & quomodo apponi possint.*
6 *Scalas in solo publico iuxta domũ suã si quispiã ędificare uoluerit, an possit.*
7 *Scalas in muro supra solum uicini uel publicum, an quis facere possit.*
8 *Scalę an domus appellatione ueniant.*
9 *Scalis admotis si quis muros ciuitatis ascenderit, quomodo puniatur.*
10 *Scalas apponere muro alterius causa ingrediẽdi eius domum, quę pœna sit.*

SCALAS ¹muro cõmuni apponere licitũ est vni ex socijs, si nullũ dãnũ parieti fit. text. est cũ gl. in l. fistul. §. fi. de ser. vr. & hoc modo debet intelligi gl. in l. qdã Iberus. ĩ ver. seruitutis. ibi, sec² autẽ ĩ scalis. eo. ti. q̃ facit differẽtiã iter tubulos: & scalas: qa p tubulos cõmittit dãnũ parieti cõi ex flãma ignis, sed p scalas appositas nõ solet fieri cõiter dãnũ parieti, & ista fuit itẽtio gl. licet ibi Ang. eã repbet. sed si p scalas fieret læsio, tũc apponi nõ pñt muro cõi inuito socio. p d. l. qdã Iberus. & d. l. fistulã. in prin. Ang. tenet hoc in l. qdã Iberus. ĩ fi. & l. inter quos. ĩ pri. de dã. infe. in iiij. col. ver. similiter scalas lapideas iuxta murũ cõem, &c. & Flo. in l. Sabinus. ĩ fi. cõi di. Et dicunt scalæ nõ offerre dãnũ seu læsionẽ ĩ muro cõi, quãdo nõ impediũt ipsius parietis refectionẽ, vel qñ sublato pariete cões scalæ p se stare possunt. alias sec³. vt d. l. fistulas. §. iuxta. vbi hoc no. Bar. & Doct. vel qñ aliud impedimẽtũ seu dãnũ fieret ipsi muro cõi, puta qa ostiũ fieri debebat, vl' fenestra, vel aliud ędificium quod per dictas scalas impediret vel ĩcõmodaret. ar. d. l. qdã Iberus. & d. l. fistulã. ĩ pri. & l. fistulas. si fer. vĕ. & l. si cões ędes.

ædes.cõi di.& p id qđ no.gl.in l. Sabinus.co.ti.Et ex his ſeqtur,q̃ ſcalæ ligneę poſſunt regulariter apponi p vnũ ex ſocijs iuxta murũ cõem,qa facilitervremoueri poſsũt:vt dicit tex. in d.l.fiſtulã.§.fin.& ſic cõiter dãnũ cõi muro inferre nõ poſsũt.ſi tñ dãnũ inferrẽt,appõi nõ poſsũt,vt dixi.

3 *Sed qđ de ſcalis lapideis,an apponi poſſunt iuxta murũ cõem p vnũ ex ſocijs?Et videtur q̃ nõ: qa faciliter remoueri nõ poſſunt p d.§.fi.cõtrariũ dic.ſ.q̃ poni poſsũt qa ſublato pariete p ſe ſtare poſsũt:vt d.l.fiſtulas.§.iuxta.& ibi Bar.ſi modo muro cõi nullum dãnũ fiat. & ita tenet Ang.ĩ d.l.inter quos.ĩ iiij.co.In hoc tñ eſt differẽtia:qa facilius poſſunt nocere ſcalæ lapideæ q̃ ligneæ. ſed cæteris paribus nulla eſt dña: qa vbi nullũ ſit dãnũ p eas fieri poſsũt, aliter nõ.& ita vidi obſeruari.& in ſũma no.pulchrã regulã p ſocijs habẽtibus inter ſe cõe,puta in muro vel domo cõi,ſi qritur vtrũ vnus eorum poterit aliqd appropĩquare vel apponere ĩ muro cõi.nã debet attendi an illud qđ appropinquat vel apponitur,poſsit p ſe ſublato muro vł domo ſubſiſtere: qa tũc pt appõi, alias ſec*.itẽ an impediat refectionẽ cõis parietis vel dom*,& nõ pt,ſi nõ ĩpeditur,pt:vt pbatur in d.§. iuxta. Itẽ an afferat aliqđ dãnũ vel nõ, vt patet ex p̃dictis,q̃ pcedũt,vt dixi,non tñtũ in ſcalis,ſed ẽt in quacunq; alia re vel ædificio.qđ eſt valde no.qa p hoc multæ q.decidi poſsũt.qbus adde quæ dicã ĩ.pri.q.& ĩ.de ſolario.

Quid aũt dicẽdũ,ſi qs vult nõ ſolũ ſcalas appinquare, ſed ẽt mittere, puta earũ tigna vel lapides,an poſſit?Et videl.q̃ debeat diſtigui, vt de appropinquatiõe dictũ eſt. In cõtrariũ videtur, videlicet q̃ indiſtinctẽ poſsit:p tex.cũ gl.in l.ſi cões ędes.in ver.mittere.cõi di.itẽ qa in re cõi licitũ eſt vni ſocio aliqd facere, qñ alteri ſocij nihil intereſt.l. qdã liber. §.parietẽ.de ſer.vr.pđ.& no.gloſ.ij. in pri.ĩ l.Sabinus.cõi di.Ego aũt teneo,q̃ regulariter nõ poſsit:qa ĩ cõi nõ põt in uito ſocio aliqd facere. & melior eſt cõditio phibẽtis.d.l. Sabin*.niſi murus cõis eſſet ad hoc deſtinatus .vt ibi no.gl.facit ad hoc qđ dixi ĩ ti.pce.de fornace.ĩ j.q. nec ob. tex.cũ gl.in d.l. ſi cões ędes. qa debet intelligi,qñ ædes erant ad hoc deſtinatæ,vt ibi fierẽt ſcalæ. & ita ẽt intelligit ibi Flo.Nec ob.qđ dixi,qñ nõ intereſt ſocij,põt alter ſocius in muro cõi immittere:qa nõ pt intereſſe ſi tigna vel lapides nõ immittãtur, vt de ſe patet. In hoc tñ poſſet ſic diſtingui,aut murus eſt cõis quo ad oĩa:qa ſic actũ fuit & cõuentũ inter ſocios,& nõ habet dubiũ, q̃ etiã p ſcalis in eo poſsũt immitti tigna & lapides & ſimilia.aut eſt actum, q̃ murus ſit cõis tãtũmodo ad vnũ vſum,puta p diuidẽdo viridarium.& tũc ẽt clarũ,q̃ nihil põt immittere.

4 *qa limitata diſpõ limitatũ pducit effectũ.l.in agris.de acq.re.do. & p hoc vide oĩno q̃ dixi ſ.de pariete ſiue muro,in pe.q.ver.occurrit mihi. Siue nihil eſt actũ expſsẽ inter ſocios qđ cõſtet:& tũc aut murus apparet cõis ex eo,qa in eo ſunt appoſita tigna, vł trabes, vł lapides: & tũc in dubio reputabitur cõis ſaltẽ, quã tũ ad hoc:& ideo qlibet ex ſocijs pt ſcalas immittere aut tigna vel lapides pro ſcalis ſuſtinendis. & ita põt intelligi text.cum gl.in l. ſi cões ædes.

des.i ver.imittere.cõi di.Et hoc intelligo,qñ murus est sufficiẽs & idoneus ad sustinendũ talia onera:aliàs sec⁹:vt l.i parietis.de dã.infe.& l.cuius ædificiũ.de ser.vr.p̃. & dixi s̃. de serui.tigni immit.in iiij.q.aut mur⁹ apparet cõis ex alio,puta qa sunt fenestellę vł annuli ab vtraq; parte,vł si. de qbusvide s̃.de pariete seu muro,ver.ij.principaliter est vidẽdũ.& tũc in dubio credo q̃ nõ posśit:quia regulariť i cõi re melior est cõditio ꝓhibẽtis.d.l.Sabinus.Nã negari nõ põt, q̃ p dictã.immisśionẽ tignorũ vel lapidũ qbus scalæ sustẽtãtur, nõ fiat aliqua lęsio muro cõi,si tñ fiat talis misśio, p quã nullo modo pt interesse alteri⁹ socij:puta qa modica eẽt misśio facta,nec pondus magnũ sustineret mur⁹,ꝑpt talẽ misśionẽ, tũc fortasse posset:vt d.l.qdã Ibe.§. parietẽ.& gl.ij.in d.l.Sabinus. & ita aliàs vidi iudicari.Hoc tñ an interesset vel nõ vicini,relinquẽdũ est arb. iudi.q inspecta qualitate muri & loci & misśionis indicare debet.ar. l.j. §.fin.de iu.delibe. & c.de causis.de off.deleg.& p̃dictis adde q̃ dixi s̃.de seru.tigni immitt.in iiij.& v.q.de pariete siue muro.ver.iij.principaliter

5 est vidẽdũ.cũ seq. * Vidimus de muro cõi,an posśint scalæ iuxta eũ apponi vel immitti:nũc dicam⁹ de muro alieno,in quo sic breuiter est concludendũ:Aut qs vult ponere scalas ligneas vel lapideas immittendo tigna vel lapides in muro alieno, & nõ põt,inuito aut nõ cõsentiẽte domino:imo dñs muri põt ꝓpria autoritate illud qd immisśũ est in muro suo tollere vel destruere.l.queãd.§. si ꝓtectũ.ad l.Aquil.& l.q vĩ c.§. si ad ianuã.qđ vi aut clam. de quo dixi s̃ de ser.tigni immitt.in vj.& vij.q.Aut qs vult ponere scalas ꝓpe murũ alienũ, nihil in muro immittendo:& tunc aut vult tangere murũ ita,vt requiescat in eo,& non põt p dicta iura,& p l.fistulam. §. iuxta.de ser.vr.præ.Aut vult tangere etiã nõ requiescendo:& idẽ eadẽ ratiõe. facit l.vulgaris.in prin.de fur. dum dicit, q aurẽ hoĩs tangit,totũ hominẽ tetigisse videť.Aut qs vult ædificare scalas ꝓpt murũ alienũ,ipm nõ tãgendo.& tũc subdistingue:aut sunt scalæ ligneæ,aut lapideæ.si sũt lapideę vel de muro,& tũc aut habẽt fundamẽtũ de terra,ita q̃ murus dici posśit:& credo q̃ nõ posśit,nisi stent remotæ p vnũ pedẽ; per l.si.fini. regũ. & ita intelligo Bald.& Flo.in d.l. fistulã. §.si.q dicũt,quód idem ius est de scalis,quod est de muro. aut non habent fundamẽtum intra, ita quód ꝓpriẽ murus dici nõ põt: & tũc ædificare poterũt prope fundũ alienũ, dũmodo ipsum nõ tãgat:qa tunc nõ habet locũ l.fin.fini.regũ.si verò sũt scalæ ligneę,teneo quod indistinctẽ ædificare posśit ꝓpe fundũ alienũ, dummodo ipsum non tãgat, nec in eo aliqd immittatur,etiã si scalę sint affixæ sup tignis affixis in solo ædificãtis prope fundũ alienũ circa vnũ pedẽ.ar.l. Titius.si.regun. quod no. qa est quotidianũ.Et prędicta procedunt,quãdo qs ędificat in suo scalas

6 prope fundũ alienũ. * Sed qd si aliquis vult ædificare scalas in solo publico iuxta domũ suã,an posśit? Videtur quódnõ:qa regulariter ꝓhibitũ est priuato,in solo publico autoritate ꝓpria ædificare.l.ij.& p totũ. ne quid in loco pub.cum sim. In contrariũ videtur, quando quis haberet portu

porticũ in ſolo publico, vel ſtillicidiũ ſupra ſolũ publicũ, q̃a quatenus ſe ꝓtẽdit ſtillicidiũ vel porticus, videtur quòd ſub eo poſsit ędificare ſcalas, & ſimilia. ar. l. fi. in fi. de ſer. vr. præ. & ita in multis locis reperiũtur. In hoc puto, quòd loci cõſuetudo ſeruãda ſit. l. an in totũ. & ꝙ ibi no. p gl. & Doct. C. de ædifi. pri. Sed vbi non apparet de cõſuetudine, teneo ꝙ fieri nõ poſsit: q̃a loc⁹ publicus ſub ſtillicidio vel porticu rẽmanet public⁹: vt dixi ſ. de oſtio ſiue porta, ver. alia

7 eſt q. ſimilis. * Poſſet etiã dubitari, an q̃s poſsit facere ſcalas in muro ſupra ſolũ vicini vel publicũ. Et dicas regulariter, quòd non, per l. fi. in fin. de ſerui. fallit quãdo fieret ſub ſtillicidio ſuo, quatenus ꝓtẽdit ſtillicidiũ. l. fi. § . fi. de ſer. vrb. præ. Itẽ fallit q̃n ſeruitus eſſet impoſita: ꝓ vide ſ. de ſer. ꝓij. in ij. iij. iiij. & v. q. & de pariete ſiue muro in vj. & vij. q. J. in ſeq. ti.

8 ĩ pri. & ꝙ dicã j. de neceſſario. * Quæro an appellatione domus veniãt ſcalæ. Dic aut ſcalæ ſunt extra domum, ſeu extra oſtiũ domus, & tũc non cõtinẽtur appellatione domus. & ideo maleficiũ quod fit in ſcalis exterioribus extra oſtiũ domus, dicitur nõ eſſe factũ in domo, ſecus ſi eſſent interiores. & ita not. Bar. & Flo. in l. fiſtulas. § . fi. de ſer. vr. præ. Et propter ea ſequitur aliud, quòd quis poteſt capi pro debito in ſcalis exterioribus: nec habet locum l. pleriq;. de in ius vo. & adde prædictis l. creditor. § . fi. cum ibi no. de act. emp. & quod no. Bal. in l. Gallus. § . fi. ad fi. de libe. & poſth. & quod plenè dixi ſ. de clauſtro ſeu conclaui, & porticu, in ij. q.

9 * Quæritur etiã, q̃d ſi ſcalis amotis quis muros aſcenderit ciuitatis a Dic ꝙ capite puniri debet. l. fi. de re⁹ di. & ibi per Doct. Itẽ ſi q̃s aſcẽderit caſtrũ q̃d habet murum vel valla lignea. ſec⁹, ſi foſſas tñ loco murorũ: vt eſt caſus ſing. in l. deſertorẽ. § . nec nõ. de re mili. ſecundũ Ludo. Ro. in

10 quodã ſuo ſingulari. * Vltimò quæro, quę ſit pœna apponẽdi ſcalas murò alterius cauſa ingrediendi ei⁹ domũ. vide Bal. omnino ĩ l. fi. de re. diu. & quę ipſe no. in l. ſi quis non dicam rapere. de epiſ. & cler. & vide text. in § . ope. inſti. de oblig. quæ ex quaſi deli. na. & gloſ. xxiij q. iij. illud ſanè.

a Ciuitatis. *Ciuitas muris circundata an poßit alienare murũ, uel ſuper aſcendere, uide Cor. ſij. no. conſi. lxxvj. incip. praſens.*

De ferratis. CAP. LV.

1 *Feneſtris ſuis ſi quiſpiam fecerit apponere ferratas protẽdentes extra murũ ſuum ſupra uicini ſolum, an poterit.*

2 *Feneſtras ſuas ferratas ſi quiſpiam uerſus ſolum uel domum uicini habeat, quæ ſic per xxx. uel xl. annos ſteterũt. & ipſemet eas tollere uelit, uicinus autem contradicat, quid iuris.*

3 *Feneſtras ſi quis uerſus domũ, uel etiã fundũ uicini habeat, per quas in domum uicini ire poteſt, an cogi poßit, ut feneſtras ferratas ponat, ut ſibi dicta facultas intrandi tollatur.*

1 QVIS * fecit feneſtris ſuis ferratas apponere ꝓtẽdentes extra murũ ſuũ ſupra ſolũ vicini, quęritur an poterit. Et dicas regulariter, quòd nõ, p l. fi. in fi. ff. de ſer. & l. ſi iter ũ. §, pen. q̃d ui aut clã: quia ſolum vicini debet eſſe liberum vſq; ad cœlũ, vt ibi. ſed hoc fallit, quãdo eſſet ſeruit⁹ ĩpoſita, vel quãdo fieret ſub ſtillicidio ſuo, quaten⁹ ſtillicidiũ ſe ꝓtẽdit, p l. fi. § . fi. de ſer. vr. p̃. cũ ibi no. fa

cit quod dixi s. de scalis, ver. posset ét dub. & qd dicã j. de specularibus. Itẽ fallit quãdo fieret suprà solũ pu. qa ita seruatur de consuetudine p l. an in totũ. C. de ædif. pri.

2 *Quid si aliquis habet fenestras suas ferratas versus solum, vel domũ vicini, q̃ sic steterũt p xxx. vel xl. an. ipse vult tollere eas, vicinus contradicit, dicens quòd nõ põt de iure. qa sibi est q̃situ ius p dictũ tps. arg. l. oes. & l. sicut. de pscrip. xxx. an. Itẽ qa interest sua, ne vicin* vel alius posit p dictas fenestras venire i domũ suã, q̃ritur qd iuris. In hac q, puto sic dici posse. aut est ser. constituta, vt retineantur ferratæ, & nõ põt eas auferre. aut non est constituta, & tũc aut aliàs voluit auferre, & fuit ĩpeditus p vicinũ, & pter ĩpedimẽtũ & per cõtradictionem destitit auferre, & elapsum est tps sufficiẽs ad pscribendũ istã seruitutẽ: & idẽ p l. hęc autẽ iura. cum ibi no. & gl. & Doc. de ser. vr. aut nõ est trãsactũ illud tps, & tũc nõ sit pscripta seruit*, tamẽ pter illã destitutionẽ & contradictionẽ contradicẽs est cõstitut* i quasi possessione illi* iuris remanẽdi ferratæ. text. est cum gl. no. in l. q luminib. ff. de ser. vr. p. & l. j. C. de ser. & ibi not. p Doct. aut nũq̃ fuit cõtradictum: & tũc aut ille vult tollere ferratã in despectũ vicini, vel vt noceat vicino pricipaliter, puta vt posit p illas fenestras visitare domũ vicini pter filiã suã vl pe dissequã, vel alia causã fi. & nõ põt, arg. l. j. §. deniq;. de aq. plu. & in l. in fundo. de rei ven. & in l. opus. cũ gl. de ope. pu. & pro hoc vide quod no. Cy. & Doc. in l. altius. C. de serui. In dubio tamẽ nõ psumitur aio nocendi. gl. est valde no. in l. fluminũ. §. fi. in gl. pe. in fi. de dã. infe. aut vult tollere ferratas pro aliqua cõmoditate dom* suę: & põt, licet noceat vicino. vt pbat in d. l. fluminũ. §. fi. cũ l. se. q̃

3 inci. Procul*. *Sed qd ecõtrà? qdã habet fenestras versus domũ vel fundũ vicini, p quas põt ire in domũ vicini, an posit cogi vt ponat fenestras ferratas, vt tollat sibi dicta facultas intrãdi? Dic breuiter, q nõ: qa nemo cogit in suo laborare, nisi sit ĩpo sita serui. vt habet in l. j. ĩ fi. cũ l. se. de aq. plu. arc. & qa in re sua qlibet est moderator & arbiter. l. ĩ re mãdata. C. mã. Eo aũt casu quo tenet habere fenestras ferratas in suo, si reperiant fractę vel ętate cõsumptæ, an ipse teneat iterũ reficere & sumptib* suis? Teneo q sic: p l. & si forte. §. ét. ver. nã in oib*. si ser. vẽ. cõiũcta l. eũ debere. de ser. vr. p. ad qd adde quod dixi s. de ser. oneris ferẽdi, versi. huius aũt ser, & s. de stillicidio nõ auertẽ. ver. circa istã seruitutẽ. imò ét pl* dico. q etiã si destructæ vel extractæ essent in totum ferratę de fenestris, sicut fit quãdoq; p stipendiarios tpe guerrę, & etiã qa dom* vel mur*, in quo sunt ferratę, corruerit, an si resiciãtur fenestræ, teneãtur refici ferratæ. & dico quod sic. p quo vide qd dixi s. de serui. stillicidij auertẽdi, in viij. q. Vltimò adde prædictis, quæ dixi s. de stillicidio siue tecto. in j. q. & s. de penu.

De solario. CAP LVI.

1 *Solariũ si quispiam ædificare velit ad hoc ut sustineatur, in quo loco ipsum affigere debeat.*

2 *Murus quomodo cognoscatur an sit cõmunis, vel nõ, & an sit communis pro diuiso, vel indiuiso.*

3 *Solariũ quod est infixũ muro cõmuni vel*

uel alieno iure seruitutis, an pauimento uel lateribus cooperiri possit.

4 *Solariũ unum uel plura si una domus habeat, & pars inferior sit unius, pars uerò superior alterius, sicuti Venetijs cõtingit si ille, q parte͂ superiore͂ habet, non habeat aditũ ueniendi ad ipsam nisi per scalas uel partem inferiorem, nunquid per illam uenire poterit.*

5 *Solarium superius domus alicuius si quispiam habeat, in quo quotidie habitantes currant, uel eius pueri saltẽt, uel pulsent, ita q existẽtibus in parte inferiori impedimento sint, quid iuris.*

1 SI quis* vult ædificare solariũ, in
quo loco debet ipm affigere, vt
sustineatur? dic quod aut muri vndi
que sunt sui, & in eis põt tigna pone
re. & istud nõ habet dubiũ. aut muri
sunt cões vicino, & tũc aut ꝑ diuiso
aut ꝑ indiuiso. Prĩo casu põt, quate
nus durat pars sua eadẽ rõne, & non
vltrà, nisi esset seruit⁹ imposita, ꝑ ea
q̃ statim dicã. Si ꝑ indiuiso, tũc põt
ĩponere, quaten⁹ durat murus, si mu
r⁹ ẽ ad hoc destinat⁹. ad hoc vid qđ
dixi s̃. de scalis, ver. qđ autẽ dicẽdũ.
2 *Qñ aũt cognoscatur an murus
sit cõis vel nõ: & an sit cõis ꝑ diuiso
vel ĩdiuiso: vide q̃ dixi s̃. de pariete
siue muro, in j. & ij. q. aut murus est
alien⁹, & regulariter nõ põt: qa ĩ re
aliena nõ est licitũ aliqđ immittere
citra seruitutem, nisi dño volente. ut
l. quẽad. §. si ꝓiectũ. ad l. Aq. de quo
vide q̃ s̃. dicta sunt de scalis, ver. videamus
nũc de muro cõ. Sed prope
murũ alienũ sup trabibus vel lignis
positis vel reqescẽtibus in solo suo
ĩferiori, bene põt ædificare solariũ.
nec est op⁹ dimittere spatium aliqđ
etiã vnius pedis: qa nõ habet hoc ca
su locũ l. fin. fini. reg. & ita vidi sæpe
obseruari in solario & stillicidio: q̃a
põt ꝓpe murũ vicini ędificare, dum
mõ ipm nõ tãgãt, neq; super eo re-
qescãt, sed supra trabib⁹ existẽtib⁹ ĩ
3 suo. qđ no. qa quotidianũ est. *Sed
q̃ritur, an qs possit solariũ, qđ est in
fixũ muro, cõi v͛ alieno iure seruitu
tis, pauimẽto vel lateribus coopire.
dic regulariter quòd sic. Fallit si pro
pter talẽ coopertură nimiũ grauare
tur mur⁹, in quo reqescit solariũ. nã
tũc nõ põt. ar. l. cui⁹ ædificiũ. de ser.
vr. p̃. Nã in tali solario non põt dñs
ĩponere magnũ põd⁹: puta frumẽti,
vel bladi, qñ murus commodè susti-
nere nõ posset. qđ est notãdũ cõtra
4 multos q habẽt granaria. *Sed po
ne, quòd vna dom⁹ habet vnũ sola-
riũ vel plura, pars inferior est vni⁹:
pars superior est alterius: sicut Vene
tijs in multis domibus cõtingit: ille
q habet partẽ supiorẽ, nõ habet adi
tũ veniẽdi ad ipsam, nisi p scalas vel
partẽ ĩferiorẽ: an p illã poterit veni
re? Dic quòd nõ: nisi sit imposita ser
uitus: sed debet facere scalas aliũde:
vt ꝓbatur in l. via cõstitui. §. quod-
cunq;. de ser. ru. p̃. & ibi hoc no. Bal.
Flo. Paul. de Cast. & ego plenius di-
xi s̃. de seruitute itineris siue aditus,
ver. not. vnũ aliũ casum pulchrũ. vbi
5 omnino videas. *Quid autẽ si ha-
bens solariũ supius, in quo quotidie
currant, vel eius pueri saltẽt, vel pul
sent, ita quòd sint impedimento ex-
istẽti in parte inferiori. Dic aut hoc
fit in despectũ & dãnũ vicini, & non
põt, p ea q̃ dixi s̃. in ti. ꝓcedenti. in ij.
q. vide ibi. Aut hoc nõ fit ĩ despectũ
seu dãnũ, sed ꝑ vsu suo seu familiæ
suæ: & tũc põt, p l. fluminũ. §. si. cum
se. de dãn. infe. & pro hoc vide opti
mũ text. in l. sicuti. §. Arist. si ser. ven.

vbi etiã habetur, quòd si proijcere tur aqua in solario causa scopãdi, vł ꝓpter calorẽ, & aliqd de aqua caderet inferius, propter hoc non tenetur. circa quod vide oĩno quę dixi ṡ. de ser. proij. in ij. q. Vltimò adde pro complemento materiæ quæ dicam ĩ. de mœniano.

De tigno inii̇ũcto. CAP. LVII.

1 *Aedes duæ eadẽ cõtignatione cõtextæ si pluribus legẽtur, quisq; legatarius habebit quatenus pars sua sibi legata duret. nec unus cõtra aliũ agere poterit, ut tigna non existant, sicuti testamenti, uel mortis tempore erant.*

2 *Tignũ unũ, uel una tigni cõtignatio si unã domũ tegat, & postea inter plures diuidatur, illud tignũ sociorũ cuilibet propriũ est, quatenus tigni longitudo uersus partem suam se extendit.*

3 *Tigna immißa debẽt imißa remanere, tẽpore quo domus pluribus uel inter uiuos uel in ultima uolũtate aßignatur, sicut prius ante aßignationem uel diuisionem extiterant.*

4 *Domos duas unica contignatione contextas si quispiam habeat, & unam uendat, aliam sibi reseruet, an emptor, uenditore inuito, tigna aut cæmenta retinere poterit, quæ in domo uendita requiescunt.*

5 *Molendinum in flumine publico si facere uelim, an in ripam uia publica tigna immittere potero.*

1 SI Duæ * ædes eadem cõtignatione contextæ pluribus legentur, quisq; legatarius habebit quatenus pars sua sibi legata durat, nec vnus põt agere cõtra alium, vt tigna non sint vti tẽpore testamenti vel mortis erant. l. binas ædes. de ser. vr. p̃. * Ex 2 quo notãdũ est, quòd si vnũ tignum vel vna contignatio tigni tegit vnã domũ, & postea diuiditur inter plures: quòd illud tignum est proprium cuilibet sociorũ quaten⁹ longitudo tigni se extendit versus partẽ suã, vt d. l. binas ædes. & ibi hoc no. Doct. 3 * Itẽ no. aliud ex p̃dictis, quod tigna ĩmissa debẽt remanere ĩmissa tempore quo domus assignatᶠ pluribus, vel inter viuos, vel in vltima volũtate, sicut erant prius ante assignationem vel diuisionẽ. qbus adde q̃ dixi ṡ. de claustro, in iij. q. 4 * Sed quid si habẽt duas domos vnica contignatione contextas, vnã vendit, aliam sibi reseruat, an emptor poterit inuito vẽditore retinere tigna aut cæmenta, quæ requiescunt in domo vendita? Dic quòd non, nisi fortè contractus aliter se habeat: vt l. quod conclaue. de dam. infe. Vnde sis cautus tu emptor, vt facias in instrumẽto emptionis apponi, vt tigna vel cæmenta remaneãt, prout nũc sunt. ꝑ seruitute oneris ferendi. ita dicit Ange. in d. l. binas ædes. de ser. vrb. præ. & in d. l. quod conclaue. secus est, quãdo domus legaretur alteri, qa semp intelligitur legari cum seruitute oneris ferendi: prout erat tpe testamẽti: p̃ d. l. binas ædes. & ita est in hoc differẽtia inter cõtract⁹ & vltimas volũtates, secũdũ Bar. Ang. & Do. in d. l. q̃d conclaue. An aũt & quando sit licitũ tigna immittere in cõi muro, vide oĩno Ang. & Doc. in l. inter quos. in prin. in pe. col. in fi. de dã. ĩfec. & pleni⁹ p eũdẽ in l. qdã Iberus. ĩ fi. de ser. vrb. p̃d. & vide q̃ plenè dixi ṡ. de ser. tig. immit. in iiij. q. & adde oĩno quę dixi ṡ. de pariete siue muro, in pe. q. ver. occurrit mihi circa præd. 5 * Sed quid si volo facere molendinum in flumine pub. an possum tigna immit-

tere in ripã viç pub. Dicas ꝙ nõ, nisi voléte eo q habet ꝑpe viã fundũ. ar. l. maritus. de acq. re. do. & ꝑ hoc gl. Insti. de re. di. §. riparum. & ita tenet Bar. in d. l. marit⁹, & in l. quomin⁹. in vij. q. de fluminib⁹. vbi pleni⁹ ꝑ eum in rub. eo. ti. cætera circa istã materiã vide š. de ser. tig. immit. & š. de claustro seu cõclaui & porticu. & š. de pariete siue muro. & no. in to. tit. de tig. iniun. & vide omnino quæ di cam in seq. rubrica in prin.

De onere ferendo. CAP. LVIII.

1 *Tigni immittendi inter seruitutem & oneris ferendi quæ differentia sit.*

2 *Verba, promitto ferre, uel sustinere onera domus tua, quid importent.*

3 *Seruitus oneris ferẽdi ad factũ cõpetit.*

4 *Seruitus oneris ferendi an personalis actio esse dicatur.*

5 *Murus uicini si seruitutẽ oneris ferendi debeat, si domus corruat, uel refectione indigeat: & ipse uicinus non uult reficere, sed ei cedere, & mihi relinquere, an possit.*

6 *Murũ oneris ferendi casu quo uicinus reficere teneatur, qualiter ista refectio fieri debeat.*

7 *Murum communẽ si duo habeant, qui onera adiũ cõia sustineãt, & eorũ alter ipsum deponere uelit, & melius fundare, ac grauiora pondera superimponere, an altero socio inuito facere possit.*

8 *Molendinum cõe si duo habeant, & unus molas meliores imponere uelit, an etiam alter ad expensas teneatur.*

1 QVAE sit * differẽtia inter seruitutẽ tigni imittẽdi, & oneris ferẽdi, dubitari posset. Et dic ꝙ est in significatione verborũ seu ordine: vt ꝑbat in l. eũ debere colũnã. de serui. vrb. ꝑd. iũcta l. sicuti. in prin. si ser. vẽ. quod sic declaro. * Hæc verba, pro-
2 mitto ferre vel sustinere onera domus tuæ: hoc importãt, vt domin⁹ ædiũ seruiẽtiũ seu ipsę ędes aliqd faciãt. habet enĩ se in ista oratione domus seruiẽs p modũ agẽtis: qa ista debet sustinere onera: & agit hũc actũ sustinẽdi onera: sed in his verbis, ꝙ liceat tibi immittere tigna, nihil importat, ꝙ debeat facere dñs seruiẽs, sed cõcedit facultas dño ædiũ dominãtiũ, vt ꝑbat in d. l. eũ debere. cõiũcta d. l. sicuti. in prin. secũdũ Bar. quia ita no. in d. l. sicuti. in prin. & adde q̃ scripsi š. de seruitute oneris ferẽdi, ver. sed q̃ro, qs mihi debet seruitutẽ. pleniũs declaraui qũo cognoscatur seruitus oneris ferẽdi, & seruitus tigni immittẽdi, & qũo vna cognoscatur ab alia. * Et ex his no. ꝙ licet aliç seruitutes regulariter nõ cõpetãt ad factũ, sed ad patiẽtiã tñ: vt l. quoties. la j. §. j. de ser. tamẽ aliud est in ista seruitute oneris ferẽdi, qa cõpetit etiã ad factũ. l. & si forte. §. etiã. si ser ui. vẽ. de quo dic vt dixi š. de ser. oneris ferẽ. ver. huius autem seruitutis.
3
4 * Ex quo not. aliud, ꝙ licet eo casu quo alicui incũbit onus ferẽdi, nõ dicatur seruitus. sed potius obligatio ꝑsonalis. l. si seruitus. §. futuro. & ibi no. & in l. pecoris. de ser. ru. ꝑd. & habet in l. fi. §. fi. ff. de cõ. empt. tñ hoc fallit in seruitute one. ferẽdi: vt d. §. etiã. & ibi hoc no. I. lo. De hac seruitute oneris ferẽdi, nõ videt fieri mẽtio, nisi in ꝑdio vrb. l. eũ debere colũnã. ff. de ser. vrb. secũdũ Flo. in d. §. etiã. Sed tu dic, ꝙ põt esse in prędio rustico: vt dixi š. de serui. oneris ferẽdi. in prin. dic vt ibi. * Circa istã seruitute oneris ferẽdi, pone murus vicini debet seruitutẽ oneris ferẽdi & sustinendi onera domus: si corruit,
5

uel refectione indiget, vicinus tenetur onera reficere, non ego. vt d. §. etiã. & dixi suprà, de ser. oneris ferẽdi. ver. sed nũquid ille. Quid si vicinus nõ vult reficere, sed ei cedere, & mihi relinquere, an possit? Et dicas ꝙ sic: qa ista est obligatio in rẽ, non in personã. tex. est not. in l. & si forte. §. Labeo. si ser. vend. qđ facit ad not. p Bar. & Doct. in l. is cũ quo. de aqua plu. ar. & p Flo. in d. §. etiã. & p gl. in c. quę in ecclesiarũ. extra. de cõsti.
6 *Quæro etiã, casu quo vicin* tenetur reficere murũ oneris ferẽdi qualiter debeat fieri ista refectio? vide text. & quod ibi not. in d. l. & si fortè. §. modus. & adde, ꝙ parietem ꝓpriũ qs meliorẽ, q̃ in seruitute impositus est, facere licet, nõ deteriorem: qa tũc tenetur actione cõfessoria, vel prohiberi potest, de no. ope. nun. per d. l. & si fortè. §. fin. cũ seq. vbi etiã ponitur qs sit euentus harũ
7 actionũ. *Itẽ quæro, duo habent murũ cõem, q sustinet onera cõmunia, puta ædiũ suarũ: alter eorũ vult eũ deponere, & melius fundare, vel alio modo ipsum fortiorem facere, fortè vt possit ibi arcũ suũ voltæ lapideæ fundare, vel fortè grauiora põdera superimponere q̃ cõsueuit, quæ secũdũ sui primã formã supponi tũc nõ possent, quęritur, an possit inuito altero socio. & dicas ꝙ non. text. est, & ibi hoc no. Doct. in l. parietẽ. de ser. vr. pręd. nisi paries esset ad istũ vsum destinatus, vel nisi hoc esset actũ, vel nisi indigeat tali refectione. & his modis pot intelligi l. si cões ædes. cõi di. & ibi hoc no. & habeť p Bar. in l. in parietis cõis. & in l. dãni. §. cũ parietẽ. de dã. infe. & per Cy. & Doc. in l. si vt proponas. C. de
8 ædi. priua. *Et p d. l. parietẽ. sectũdũ Bal. & Doc. ibi fuit determinata ista q. ꝙ si vnus ex habentib. commune molẽdinũ vult imponere molas meliores, & alter sociorũ nõ vult teneri ad illas expẽsas: ꝙ nõ teneatur, qa melior est cõditio prohibẽtis. l. Sabinus. cõmuni diui. Nec obstat l. cũ duobus. §. idẽ respõdit, socius q cessantis. pro socio. p quã quidã dicebant cõtrariũ: qa ibi res erat aliter peritura, nõ facta ista expẽsa: hic secus. & eodẽ modo debet respõderi ad l. si vt proponis. C. de ędific. priua. An autẽ actio, quę competit pro illa seruitute oneris ferendi, si ædes plurium dominorũ sint, cõpetat insolidum? Dicas ꝙ sic. vt d. l. & si fortè. §. pluriũ. vbi vide. Itẽ in hac actiõe veniũt fructus. id est, cõmodũ, quod haberet, si onera ædiũ eius vicinus sustineret: vt text. est in d. l. & si fortè. §. pe. Cætera circa istã materiam vide suprà, de ser. oneris ferendi.

De refectione. CAP. LIX.

1 *Reficere quid propriè sit.*
2 *Rẽ propriã an quis reficere teneatur.*
3 *Conuersantibus per viã publicã, ubi est domus ruinosa, per quod remediũ succurratur.*
4 *Domus diruta, si deformitatẽ in ciuitate pariat, quod remedium cõtra dominum intentandum est.*
5 *Dom⁹ uel res quãdo aliena fuerit, an & quomodo, & p quẽ refici debeat.*
6 *Idoneitas intelligitur, quãdo in extremo non peccat: quoniã nullum extremum laudabile est.*
7 *Actio quæ cõpetat socio reficere nolenti in casu permisso contra alium socium prohibentem.*
8 *Sociorum unus si suo sumptu ędificiũ cõmune iure societatis seu cõmunionis reficiat*

reficiat ad usum, ad quē paratū, seu destinatū erat, uerbi causa domum rui nosam, aut molendinū in flumine, aut parietem communem, an cōtra illum, qui recusauit, agere poterit.

9 *Dominiū partis alicuius rei, quæ refectione indiget, an in reficientē ipso iure transeat, uel requiratur sententia, & nunquid transeat etiam possessio.*

10 *Socius alicuius rei, q rē refecit, an suo uel cōi nomine rem refecisse dicatur.*

11 *Parietem communē si unus ex socijs reficere uelit, alter uero timeat, ne ex ea refectione sibi damnum immineat, qualiter sibi succurratur.*

12 *Parietis refectio oneris ferēdi seruitutem debentis ad quem spectat.*

13 *Promiserit si quidā nobilis comitatēsi cuidam reficere pontem: qui pons tunc paruus erat, & postea in tantū aqua creuit, quod pontē crescere necesse fuit, qualiter iste nobilis teneatur.*

14 *Paries alienus si per mediū pedē in alterius domū inclinauerit, an cōtra eū agi possit, ut ipsum erigat & reficiat.*

15 *Rem usufructuariam reficiendi onus ad quem spectat.*

16 *Rei usuariæ refectio ad quem spectat.*

17 *Fūdus si locatus est, uel etiā domus, refectionis impensa ad quem spectat.*

18 *Emphyteota, libellarius, seu feudatarius, an fundū, uel quid aliud reficere teneatur. ubi etiam quid de re dotali. nume. 191*

19 *Fructus uel redditus alicuius fundi, uel domus si legetur, refectio ipsa ad quem spectabit.*

20 *Ecclesia & clerici an tēneātur ad reparationem murorū, seu refectionem fortilicciorū ciuitatis, & pontiū, & uiarum, & portarū, & aquaductuum.*

21 *Ecclesiā parochialē, an laici parochiani teneantur reficere, an uero clerici.*

22 *Ecclesia ex ædificatione si ius patronatus acquiratur, an etiā ex refectione, uel reparatione quaratur.*

23 *Tutor an pupilli ædificia collapsa, & deformata reficere poterit.*

24 *Refectio rei seruitutē debētis ad quem spectat.*

25 *Opus nouū an nunciari possit ædificium, uel cloacam reficienti.*

26 *Domus refectio an pia causa dicatur.*

QVIA in materia seruitutū pluries occurrit de refectione, & maximè in seruitute oneris ferēdi, ideo de eo aliqua utilia uideamus: 1 *Et primò, qd sit reficere. Dic, reficere est rē ad pristinū reducere: hoc est, ne qs dilatet aut pducat, aut exaggeret: vt est tex. in l. iij. §. reficere. de iti. actuq; pri. 2 *Secūdò, nūquid aliqs cōpellatur rē propriā reficere? dic aut quærit de domo seu re sua, aut aliena, aut de cōi. Primo casu aut domus est destructa prorsus vsq; ad areā: & tūc nō cōpellitur eā reficerē qa de nouo qs nō cōpellitur ad reædificādū: vt l. singulariū. C. de ædifi. pri. & ibi hoc no. glo. & in l. ad curatoris. de dam. infe. istа enī videt esse noua cōstructio, nō refectio. l. j. §. si qs ædificiū. de no. op. nū. & l. inter stip. §. sacrā. de verb. obl. Fallit in curialib. vt d. l. singulariū. Fallit secūdò, quādo p statutū vel cōuentionē id est cautū. Fallit tertiò, cū esset imposita seruit. oneris ferēdi in domo destructa: qa tūc cogeretur eam reædificare dominus suis sumptib. ad hoc, vt possit onera sustinere. l. eū debere collinā. de ser. vr. præ. Aut dom. nō est in totū destructa: qa nō est diruta vsq; ad areā: & tūc siue sit vnius, siue plurium, debet refici. Et potest dominus cogi per curatorē

a seu administratorē^a reipub. vt reficiat. & in quātū nō sit potēs, sumptu publico refici debet. tex. est no. in d. l. ad curatoris. & ibi per gl. & Doc. & habetur in l. si praeses. ff. de offic. psi.

3 . *Ex quo no. quòd licet cōuersanti bus per viam publicā, vbi est domus ruinosa, ventū habens, nō incurrat per remediū cautionis dā. infec. qa nō timetur dānū in rē, sed in personas. vt l. qui binas. & l. qui damni. de dam. infe. in fi. tamē subuenitur, alio remedio: quia possūt iudicis officiū implorare, vt aut rē ī totū deponāt, aut reficiāt, vt trāseūtib. damnū dari nō possit. & ita sentit gl. in d. l. ad curatoris. & ibi hoc no. Ange. & ita alias, dū essem iudex ꝓcuratoris cōis Veronae, coēgi quēdā ad reficiēdum domū suā ruinosam, quae trāseuntibus minabatur ruinam.

4 *itē ex hoc no. aliud, quòd qñ dom^9 est diruta, & deformitas pducit in ciuitatem, si dominus ad refectionē est potens, potest cōpelli vt reficiat. & hoc spectat ad officiū curatoris. & inquātū ille nō sit potēs, dictus curator sumptu publico illam reficiat seu reficere poterit. & nisi intra tempus à iudice assignatū reficiat, cū vsuris eā respu. detrahere poterit pro iure dicti sumptus & vsurarū: vt est text. valde no. ī d. l. ad curatoris. §. domū. & ibi hoc no. Ang. & Doc. de dā. infe. Pōt etiā dñs, si nō habet vñ reficiat, cogi ad vēdēdū alteri, q sit potēs ad reficiendū. & si eā iusto pretio vendere nō posset, nō cogitur ad vendēdū, sed licitè poterit à repu. petere tātū, quātū sufficiat ad reparationē domus. dictū est singulare aureū Spec. in ti. de satisda. §. hoc quoq;. q allegat in ar. l. lege. in prin. ad Syl. & l. ij. & fi. C. de ser. qui ꝓ prę. lib. accep. qđ dictū Spe. sequtur Lud. Ro. cccxxxvj. no. qđ inci. no. ꝙ in pluribus locis tibi faciet honorē.

5 *Secūdo casu principali, qñ res vel domus est aliena in totū, an cogatur reficere. Et regulariter dicas, quòd nō. Fallit quando de hoc esset facta promissiō. Fallit secūdò, in casu no. l. sicuti. si serui. ven. in prin. de quo dixi s. de ser. one. ferē. ver. quomodo autē paries vel colū. Tertio casu principali, quādo dom^9 seu res est cōmunis pluriū dominorum: & tūc subdistingue. Aut nullus vult aedificare aut reficere. & nullus cōpellitur, nisi quādo timetur dānū trāseūtibus, vel quādo inducit deformitatē ciuitati: qa sicut vnus dominus cogi potest, ita & plures: p d. l. ad curatoris. de dā. infec. & s. dixi in ꝓ. casu prin. Aut vterq; vult reficere: & tūc aut cōcordāt in refectione, & nō est dubiū: aut discordāt in modo reficiēdi: & tūc aut vult vnus reficere in maiori quātitate quàm pri^9 esset, alter in eodē statu: & iste vltimus p̄fertur. istud est propriè reficere. l. iij. §. reficere. de iti. actuq; pri. & ꝓ hoc vide q̄ dixi s. ti. ꝓxi. ver. & per prędictā l. parietē. Aut qlibet vult reficere iuxta priorē formā, diuersis tamē modis: & tūc p̄fertur ille q vult reficere magis idoneè. l. in reficiēdo. & ibi hoc no. Dy. Bar. & Doc. de dam. infect. & Ang. in d. l. qdā Ibe. in prin. in iij. co. ver. restat videre. de ser. vr. prę.

6 *vbi dicit, ꝙ idoneitas debet intelligi, quādo no peccat in extremo: qa nullū extremū est laudabile, secūdū Philo. & probatur in d. l. in reficiēdo. cū gl. Aut vnus tātū vult reficere, alter verò nō: & tūc aut ille qui vult reficere, vult reducere in melio

liorē statū rē q̄ pri⁹ esset: sed nō est necessariū, puta q̄ est molēdinū habens binas molas, & vult imponere meliores, & alter nō cogitur. l. pariete. de ser. vr. præ. & ibi hoc no. Doc. & tūc ꝓcedit illa regula, ꝙ in re cōi melior est cōditio ꝓhibētis. l. Sabinus. cōi di. & dixi in ꝓce. ti. añ fi. Aut vult vnus tātū reædificare rē cōmunē reducēdo ad pristinā formam: & tūc aut vult in re cōmuni reædificare iure seruitutis, & nō pōt. d. l. pariete. aut vult ædificare iure cōmunionis: & tūc aut vult facere id ad quod erat parata res seu destinata: & pōt inuito socio. l. cū duobus. §. idē respondēdū. & §. idē Mela. ꝓ socio. & l. in tātū. §. in cōmune. de re. di. & l. si cōmunes ędes. & ibi no. cōi di. aut res nō est ad hoc destinata. & tūc aut est hoc actū: & pōt. aut nō est actū, & tūc aut nō interest alterius socij ꝓhibere, & pōt eo inuito reficere. l. si fistulā. §. pe. & fi. de ser. vrb. præ. & l. qdā Iberus. §. fi. eo. tit. Aut interest alterius socij, & tūc est melior cōditio ꝓhibētis. & ita loqtur d. l. Sabinus. cōi di. & d. l. parietē. & ita tenet Cy. in d. l. si vt proponis. C. de ædifi. pri. & pro hoc habes expeditū perfectè istū articulum. * Tertiò quero, q̄ actio cōpetat socio reficere volēti in casu permisso, cōtra aliū sociū ꝓhibentē. Dic aut res est cōmunis inter plures hæredes, & agi poterit iudicio fa. erci. l. j. & p totū. ff. fa. erc. aut inter hæredes, & tūc nō iure societatis, & cōpetit iudiciū cōmuni diui. vel vti pos. l. si qs cōmunes ædes. cōmuni di. aut est cōmunis iure societatis ad hoc principaliter ordinatæ, & tūc pōt agi pro so. text. est cū glo. in §. inter quos. Insti. de oblig. q ex qua. contra. & no. Ange. in d. l. quidā Iberus. in prin. ij. col. * Quartò quęritur, nunqd si vnus sociorū suo sumptu reficit ædificiū cōmune iure societatis seu cōmunionis ad vsum ad quē paratū seu destinatū erat, puta domū ruinosam, aut molendinū in flumine, aut parietē cōmunē, an poterit agere cōtra illū qui recusauit. Dic aut suo nomine, aut nomine cōmuni, aut dubitaī quo nomine. primo casu nihil recuperat. l. si is. C. de ædi. pri. secūdo casu, quando reficit nomine cōmuni, & res est cōmunis iure societatis: & socius fuit requisitus, & cōtumax imponēdo expēsam: & tūc habet tria remedia. Primum ꝙ reficiens vsq; ad quatuor mēses sumptus repetere potest cū vsuris cēteſimis. Secundum ꝙ elapsis dictis quatuor mensib. reficiens cōsequitur rē refectam iure dominij. Tertiū ꝙ si non vult reficere iure dominij, potest repetere omnes sumptus & interesse. casus est no. in §. idē respondit socius q cessār. ff. pro soc. & in d. l. si vt ꝓponis. C. de ædi. pri. & est simile ꝙ propter societatē & cōtumaciā non audiatur volens cedere rei, aliàs esset secus. l. cū vsumfr. de vsufruc. secundū Ang. in d. l. quidā Iberus. in prin. ad quod adde, quæ dixi in tit. ꝓce. ver. circa istā seruitutem. Et no. quòd ꝓpter secūdū remediū, quod est singulare, videlicet quādo res communis indiget refectione, puta domus vel molendinū, & vnus sociorū ab altero requisitus nō exposuit sumptus pro parte sua, si alter socius reficit in totū de suo, & post refectionem requirit socium, quòd restituat sibi sumptus pro sua parte, quod si stat per quatuor menses à

die refectionis factæ per alium socium, & nō restituat ꝓ parte sua, do
miniū totius trāsit pro refectione. tex. est elegās in d.l. si vt proponis. & in d. §. idem respondit, socius qui cessauit. quod perpetuò tene menti.
9 *Et nūqd dominiū trāseat ipso iure, vel requiratur sententia, nūqd transeat etiā possessio, vide p gl. & Doct. in d. §. idē respō. Aut cōtumax non fuit cōtumax in reficiēdo: & tūc solū agitur ad sumptus. vt l. socius. §. si tectū. ff. ꝓ so. & ita tenet Ang. in d.l. qdā Ibe. in prin. aut res est cōmunis, nō tamē iure societatis, sicut cōtingit in duob. cōmuniter rē emētib', aut duobus legatarijs, vel hæredib' eiusdem rei, vel alio modo in comū-
nione incidentibus: & vnus istorum reficit rem cōmunē suo sumptu proprio: & tūc aut alter socius fuit cōtumax: & habēt locū duo prima remedia, scilicet repetitio sumptuū cū vsuris, & adiudicatio dominij cōtra cōtumacē, q noluit in sumptu cōferre. Sed tertiū nō habebit locū, scilicet vt posit agere pcisè, vt refundantur sumptus cū omni interesse. tex. est in d.l. si vt ꝓponis. aut alter socius non fuit cōtumax: qa nō fuit requisit'. & hoc casu cōueniri nō potest, nisi tantūmodò pro restitutione fructuū. d. l. si vt ꝓponis. & no. in d. §. idē resp.
10 & Ang. in l. quidā Ibe. *Tertio casu principali, quando dubitatur quo nomine socius refecerit, an suo, an cōmuni. Dic, quòd in dubio videtur refecisse nomine cōmuni. l. meritò, ff. pro so. qa hoc est sibi licitū, cōtrariū est illicitū. l. si is. C. de ædi. pri. Itē qa faciēs nomine proprio, intelligitur donare sumpt': donatio verò in dubio nō ꝑsumit. l. cū de indebito.

de prob. ita tenet Angē. in d.l. quidā
11 Iberus. in prin. in iij co. *Quartò qritur, qd si vnus ex socijs vult reficere parietē cōmunē: alter verò timet ne sibi damnū immineat ex ea refectione, qualiter sibi succurratur. vide plenè per Bar. & Doct. in l. dāni infecti. §. cū parietē. de dam. infect. & plenissime Ang. in l. inter quos. & in l. in pariete. eo. tit. & p Ioā. Pe. de
12 Papia, in vlt. li. in gl. antepe. *Quintò qritur, ad quē spectat refectio parietis debētis seruitutē oneris ferendi. dic ad eū, qui debet seruitutē. & nō solùm de pariete existēte tēpore seruitutis, sed etiā de surrogato l. eū debere col. de ser. vrb. præ. & vide q dixi s. de seruitute oneris feren. vi
13 de l. sicuti. in prin. si ser. ven. *Sextò qritur qdā nobilis ꝓmisit cuidā comitatēsi reficere pontē: tūc pōs erat paruus. posteà creuit aqua, ꝙ oportet crescere pōtem, qualiter iste nobilis teneatur. Istā q. disputauit Frā. Accur. Bal. eā sic decidit in l. nō modus. C. de ser. aut augmētatū est on' refectionis intrinsecè circa eandem latitudinē pontis: vt qa aqua perfodiens hoc facit, vt necessaria sit maior impēsa solitò: & tūc pertinet ad nobilem, qa est augmētatio intrinseca: aut est augmētatio extrinseca in maiori latitudine pōtis: & tunc eatenus ad nobilē nō ptinet: qa tempus cōtractus inspicitur. d.l. non modus, & l. iij. & l. Rutilia Polla. de contra. emp. & l. dāni. §. si is qui. de dā. infe. & l. hoc iure. §. si aqua. de aqua. quo. & æsti. & de riuis. l. j. §. pen. de verb. ob. l. qcquid astringēdæ. per quas leges Fran. Accur. determinauit, per illam promissionē nobilē nō teneri.
14 *Septimò qritur, si paries alienus

per mediū pedē inclinauerit in do-
mū alterius, an posſit contra eū agi,
vt ipſum erigat & reficiat. dic quòd
ſic. tex. eſt no. in l. ſi cū meus. in fi. &
in l. ſi quomodo. in prin. ſi ſer. vēd. &
ita tenet Io. Pe. de papia in ſuo vl. li.
in gl. antepe. ad fi. quod not. ꝑ turri,
quæ Bononiæ pendet ſupra turrim
15 Aſcellorū. *Octauò q̄ritur, ad quē
ſpectat onus reficiēdi rē vſufructua-
rii. & dic aut q̄ritur de cura, & ſolicitu
dine refectionis: & iſta ſimpliciter ꝑ
tinet ad vſufructuariū. l. j in fi. vſufr.
quēad. caue. & l. inter fructuariū. de
dā. īfe. & l. j. §. fi. de no. op. nū. & no.
Bar. quē omnino vide in l. cotē fer-
ro. §. qui maximos. in pe. co. in fi de
Publican. Aut q̄ritur de impenſa: &
tūc aut eſt magna, & ꝑtinet ad ꝓprie
tariū. aut eſt parua, & ſpectat ad vſu-
fructuarium. l. hactenus. & ibi no. de
vſufr. & l. eū ad quē. & ibi per glo. &
Doc. C. de vſufr. & l. dāni infe. & ibi
no. ꝑ glo. & illa eſt cōis opi. An au-
tē ſit facienda differentia, an vſufru
ctuarius habeat vſūfructū ex cauſa lu
cratiua, vel oneroſa? & Flo. in l. hacte
nus. videtur dicere, quòd ſit faciēda
differētia: videlicet quòd habens ex
cauſa oneroſa, nō teneatur etiam ad
modicā per d. l. ſi qs dominiū. & l. ſi
qs fundū. ff. lo. de qua dic vt j. dicā,
in xiij. q. Et quādo eſſet tāta impēſa,
vt æquiualeret receptioni fructuum,
nō teneat vſufructuari⁹, qa ego re-
puto eā magnā impēſam. ar. l. q cōcu
binā. §. q hortos. de le. iij. & per ea q̄
no. Bar. in l. his verbis. §. idem teſta-
16 tor. eo. tj. *Nonò q̄ritur, ad quē ſpe
ctat refectio rei vſuariæ. dic vt per
tex. no. & quod ibi no. in l. ſi domus.
de vſu & hab. vbi ſit alia diſtinctio, q̄
17 in vſufructuario. *Decimò q̄ritur.
ſi locatus eſt fundus vel domus, ad
quē ſpectat refectionis impenſa? dic
ad dominū locātē, nō autē ad cōdu-
ctorē. l. ſi merces. §. vis maior. ff. lo.
& l. ex cōducto. in prin. eo. ti. & vide
tex. cū gl. in d. l. ſi merces. §. condu-
ctor. & l. in ſum. & ibi per Pet. Cy. &
Doct. C. de pig. & ideo ſi ſtatutū di-
cit, quòd qlibet ante domū teneatur
ſcobare, ſcolares vel alij domū con-
ducētes nō tenebūtur, qa nō poſsi-
dēt. l. ſolet. ff. lo. & ſi ſoluerēt, poſsūt
imputare locatori pro pēſiōe, vel re
petere actione ex eo contractu. & ſi
nō ſolueret, poſsēt occupare domū.
l. ædiles. ff. de via pu. ſecūdū Pet. Cy.
& Doct. in d. l. in ſumma. & idē tenet
Rof. in libello, de off. iu. ne q̄d fiat in
via pu. ī ti. & idē tenet Alb. de Roſe
cūdū Odof. ī ſuo opere ſtatutorū, in
prima parte, q̄ſtione cxxxv. & Flo. in
l. ſi, pēdēte. §. ſi qd cloacarij. & vide
Pau. de Ca. ī d. l. ex cōducto. ī prin. ff.
lo. & Bal. in l. ob cauſam. de ac. & ob.
& ītellige ꝑdicta quādo cōductores
cogi poſsūt ad refectionē vel purga
tionē viæ, expēſis tamē pēſionū: vt
d. l. ædiles. itē intellige etiā ſi qs gra
tis habitet, ſi purgatio eſt talis, quòd
ꝑtineat ad vtilitatē momētaneā, ſec⁹
ſi ad ꝑpetuā. l. iiij. §. j. de impen. ſecū
dū Bar. q ita no. in l. ædiles. Itē adde,
quòd viā deſtructā quis reparare ſeu
reficere tenetur, quaten⁹ extēdit lati
tudo ſuæ domus, ſecūdū Ang. in l. ſi.
18 ꝑ illū tex. C. de ædi. pri. *Vndecimò
q̄ritur, qd in emphyteuta ſeu liuella
rio ſeu feudatario? Dic cū iſti poſsi-
deāt, & habeāt vtile dominiū. l. j. §. q
in ꝑpetuū. ff. ſi ager vec. vel emphy-
peta. & c. j. §. rei aūt. ī ti. de inueſt. de
re. alie. fac. impenſa refectionis ſpe-
ctat ad eos, nō aūt ad dominū: vt ꝓ-
bā

bat in l.ij.C.de iu.emphy. & ibi hoc no.p Albe.de Ro.& p eūdem in suo opere statutorū in j.parte,q. cxxxvj. & ideo ī instrumētis inuestiturae solet cōiter dici,qp dominus dat ad meliorandū &c.& idē est dicendū in superficiario eadē ratione,p l.superficia
19 rio.cū se.de rei.ven. *Quid autē in re dotali?Dic vt in to.ti.de impē. & maximē ī l.iij.§.j.& in l. qd dicitur. eo.ti.& in l.diuortio.§.impēdia. cū
20 se.so.ma. *Duodecimò q̄ritur,qd si legantur fructus vel redditus alicuius fundi vel dom*,ad quē spectabit refectio?In hoc debet considerari. Aut intelligit legatus vsusfructus p priè. & tūc dic vt dixi s.in ix.q. Aut nō cēsetur legatus vsusfr. & tūc spectat refectio ad hæredē.istud probatur ī l.fundi Trebatiani.de vsuf.leg. qūo aūt cognoscatur,an intelligitur tūc legat* vsusfr.vel nō, vide gl.or. in l.si qs ita.& qd ibi no.p Doc.ff.de vsufr.& in l.p seruū.§.j.de vsu& habi.& in l.ideq;.vsufr.quēad.ca. *De
21 cimotertiò quæritur, an ecclesia & clerici teneātur ad reparationē murorū seu refectionē fortilitiorū ciuitatis,& pōtiū,& uiarum,& portarū,& aquæductus,& similia.Et dicas qp sic,vt l.ad portus.C.de ope.publi. & ita tenet Azo in sum. C.de ope. pub.in pri.& Bal.in ti.de pac.Cō. in vij.co.de quo vide p glo.q aliter dicit,& ibi p Bar.& oēs Doc.ī l. ad instructionē.C.de sa.san.& p Bal.ī l. q pendētes.de vsufr.in apostillis, & p Arch.xvj.q.j.iuxta.& p Ant. de But. & Doc.in c.nō min*.de immu.eccl. & per Io.Pe.de Papia in j.libello, in gl.in ver.iure dominij vel quasi. in
22 vl.col.q etiā tenet qp sic. *Decimoquartò quęritur,an ecclesiā parochialē teneātur reficere laici parochiani,an verò clerici,vt x.q.j. discernimus.& no.gl.xij.q.xj.quatuor. & ibi per Archi.& vide oīno gl.xvj. q. j si monachus.& p Innoc. & oēs Doct. & gl.in c.de his.de eccl.ædifi.& per Alb.de Ro. in l.ad instructionē. de
23 sa. san. eccl. *Decimoqntò quæritur, ex ædificatione ecclesiæ acquiritur ius patronatus:vt in c.nobis.de iure patro.nunqd ex refectione vel reparatione etiā q̄ratur?vide p hoc glo. or.in d.c.quoniā &ibi p oēs Doc.& p aliā gl.magnā de cōse. di .j. de fa-
24 brica. *Decimosextò q̄ritur, an tutor possit ædificia pupilli collapsa deformata reficere? Et dic,qp sic: vt probatur in l.lex quæ tutores. C.de
25 admi.tu.& ibi hoc no.Saly. *Decimoseptimò q̄ritur,ad quē spectet refectio rei debentis seruitutē? Dic vt habet in l.loci corpus.§.si qs mihi.ff ser.ven.& in l.& si forte. §.etiā. eo. ti.& in l.refectiōis.ff.cōmunia pdi. & in l.inter.ff ser.ven.in l.j.in fin.de aq.plu.ar.& vide q̄ dixi s.de seruitute oneris ferēdi.ver.sed nūquid ille, & qd s.dixi in pri.huius libri in ix.q.
26 prin. *Decimooctauò quęritur,an possit nūciari nouum opus reficiēti ædificiū vel cloacā? Dic regulariter qp nō.l.j.§.si qs ædificiū.& l. de pupillo.§.si quis riuos.de no.ope. nū.
27 *Decimononò & vltimò q̄ritur,an refectio domus dicat pia causa? dicas vt est casus singularis,in l. si qs p redēptione.§.si.de don.ex quo no. qp fideic. seu executores testamētorū p relictis ad pias causas posśūt dispēsare pro refectione alicuius domus cōbustæ vel ruinosæ: quod intellige quando dominus domus esset pauper:secus si esset diues: p no.

in l. illud. de sacrosan. eccle.

2 Administ. Verũ administrator teneatur de mala administratiõe satisfacere? respõde secundũ Inn. in c. ex praesentiũ. de pigno q̃ sic. & ille cuius est administrator habet actionẽ neg. gest. cõtra eũ qui malè administrauit. ff. de neg. gest. l. iij. §. ult. xij. q. ij si quã de rebus. et c. si quis qualibet cõditiõe. Vnde aduerte, q̃ tenet administrator secũdũ gl. in l. eũ ostendimus. ff. de fideius. tu. de dolo, ut ibi, & lata culpa: ut l. curatoris. C. de neg. ge. & etiã leui: ut l. quicquid. C. arb. tu. Per quãtũ tẽpus intelligatur administratio, si non fuit limitatũ, uide Cor. ij. uol. cõsi. iij & in iiij. uo. cõsi. cxcvj & uide per Alexã. j. uo. consi. xxij in ij. col. uer. attento.

De Ponticello. CAP. LX.

1 Põticellos seu põtes sup domib. priuatorũ appẽsos, et pendẽtes sup uiã uel solũ publicũ, an de iure cõis qs tenere possit.

2 Stillicidiũ p aedificationẽ sup solũ publicũ, illius soli domin᷒ aliquis nõ efficiẽ.

3 Ponticellum aedificare super solũ publicum ex cõcessione facta à principe, uel senatu, aut ex gubernatione ciuitatis, uel ex cõsuetudine, uel ex forma statuti si licitũ sit, & quis in dictis casibus uelit aedificare pontes ita latos & longos, quòd inferatur dãnũ, uel incõmodũ et impedimẽtũ uicinis, seu trãseũtibus cũ plaustris, et animalib. oneratis, qui cõmode pertransire nõ possunt, an huiusmodi ponticellos aedificare possit.

4 Generalis cõcessio semper intelligitur, q̃ sine dãno & alterius incõmodo fiat.

5 Aedificandi licentia in loco publico sine incommodo & damno alterius concessa intelligitur, nisi expressè dicat, etiam cũ alterius damno et incõmodo.

6 Incommodum maximum, uel magnũ, uel paruum iudicis arbitrio dicitur.

7 Cõsuetudo uel statutũ si dictauerit, q̃ põticelli super uiam publicã fieri possint, et duo sũt, unus ex una parte strata, & alius ex alia, an eorum quilibet cum ponticellis ad stratae medietatem se extendere poterit.

8 Promiserim si tibi dare uiam ad fundum tuum per fundum meum, an supra uiam pontem facere potero.

9 Ponticelli super solum cõmune per unũ ex socijs an aedificari possint.

10 Domũ unã si ab utraq; parte uia habeam, & pontẽ supra solũ publicũ, uel etiam supra priuatum, uel communẽ in casu permisso: an si unam domũ de domibus meis uendam, uidear pontem uendere, qui in alia domo requiescit.

1 CONSVEVERVNT in multis ciuitatib. & locis ponticelli seu põtes appẽdi sup domi. priuatorũ pẽdentes sup uiã publicã vel solũ publicũ, nũqd de iure qs eos tenere possit, vel de nouo fabricare? & dicẽdũ est, q̃ nõ regulariter. vt in l. ij. §. tractatũ. & ibi gl. ne qd ĩ lo. pu. & ĩ l. fi. ne qd ĩ flum. pu. in prin. & ibi Flo. de ser. & in l. q tellã. §. in rusticis. & ibi hoc no. etiã Flo. de ser. vr. p̃d. nisi cõsuetudo esset ĩ cõtrariũ: vt l. an in totũ. de aedifi. priua. vel nisi hoc esset cõcessum à principe, vel senatu, vel administratore ciuitatis, potestatẽ habẽte. l. j. §. meritò. & §. si qs à pricipe. ne qd in loco pu. & in eadẽ l. in prin. & ibi per gl. & in l. prohibere. §. planè. & ibi per Bar. quod vi aut clam. vel nisi esset permissum à statuto. vt d. §. planè. ibi, si verò lex municipalis. vel nisi esset pręscriptũ, scilicet per tantũ tempus quòd nõ extet memoria in cõtrariũ: quia tale tempus habet vim cõcessionis & priuilegij: vt in c. sup qbusdã. §. pterea. de ver.

ver.fi.in fi.& in c.j.i fi.de pscri.in vj. vel nisi essent facti patiēte vicino, & nemine cōtradicēte, nec ptore phibēte: qa tūc nō deberēt demoliri, ne vrbs deformetur ruinis.l ij. §. si qs nemine prohibente.nequid in loco pub.& l.fi.eo.ti.& no.per gl.i l.mœniana.C.de ædi. pri.vel nisi essent pōticelli sub stillicidio domus, quatenus stillicidia inter se protēdunt, eo tamē casu, quo solū, qd est sub stillicidio, sit eius, cuius est stillicidiū siue domus. quod quādo sit, vide quæ plenè dixi s.de ser stillicidij auertēdi.in ix.q.& adde pdictis quæ dixi s. de ser.protegēdi.in iiij.q.& s.de stillicidio siue tecto. Circa tamē prædicta aliter cōsiderando potest ita distingui:quādoq; pōticellus trāscendit viā, qa fortè vnus habet duas domos:& in medio earū est via publica. an sit licitū eū habere pontē, per quē itur de vna domo ad aliā: vel etiā vt quandoq; vidi, per talē pontē nō potest iri de domo in aliā: tñ trāscendit totā viā, & requiescit in alia domo vltra viā & solum publicum: & his casib. non licet habere: vt est tex.in d.l.ij. §.tractatum.& ibi gl. & Bar.ne quid in lo.publ.& est text.apertus in l.fi.eo.ti.no.Bart.in l.quominus.i xiij.q.de flumi. & in l.si duo. §.Labeo.per illū tex.vti poss & Bal. in l.itē lapilli.in v.col.versi.dicto de occupat.de re.diui.& not. dominus Do.de Sancto.Ge.in c. cū ex eo. de excess.prǽla.li.vj.& dixi s. de seruitute protegēdi.in iiij.q. nisi consuetudo, vel statutū, vel princeps, aut senatus, aut pscriptio hoc permitteret, 3 per ea quæ s.dicta sunt. Quandoq; pōticellus non transcendit totā viā, sed pendet super via vel solo cōmuni: quādoq; nullū est desuper stillicidiū: & idē eadē ratione, qa est super cōmuni. Quādoq; est stillicidiū desuper, & tūc aut pōticellus se extendit vltra stillicidiū: & idē eadē ratione. Aut pōticellus se nō extendit vltra stillicidiū, sed i tātū vel minus, & tūc videtur quòd possit licitè fieri & teneri.p l.fi. §. fi. de ser.vr. præ. intelligēdo, quòd lex illa locum habeat, etiā quando solū, quod est sub stillicidio, sit publicū. 2 In dubio tñ ego teneo cōtrariū, videlicet quòd per ædificationē stillicidij super solū publicū ædificās nō efficiatur dominus illius soli, vt dixi s.de ser.stillicidij auertēdi. Sed horticellus, & similia, ex quib. nō timetur dānū trāseuntibus, bene possūt apponi, etiā supra solū publicū, de quo dic, vt dixi s.de ser.protegen.maximè in v.q. & prædicta procedūt, nisi per statutū esset aliter pmissum vel de cōsuetudine aliter seruaretur:p d. l. an in totū.C.de ædific. priua. vel nisi hoc esset permissum à prin.vel à superiore, aut prǽscriptū, vt s.dixi. Quādoque pōticellus ædificatur nō sup solo vel via cōi, sed sup solo alieno priuato, vel cōmuni cū vno priuato: & tūc distingue in omnib. & p oīa, vt s.dictū est, quādo ædificatur in solo pub.excepto qa si habet stillicidiū, quatenus se ptēdit, pōt pōticellū fabricare.p ea quæ habētur in l.fi. §.fi. de ser.vr.pd, de quo vide plenè quę dixi s.de ser.stillicidij auertēdi, i ix. q.& suprà de ser. prote.in ij. q. vide quæ dicā infrà, de necessario & camino. 3 Circa prędicta dubitari pōt, qd si est licitū ædificare ponticellū supra solū publicū ex cōcessione facta à principe, vel senatu, aut ex gu-

bernatione ciuitatis, vel ex cõsuetudine, vel ex forma statuti: & qs vult ædificare dictis casibus ponticellos ita latos & longos, qp inferunt dãnũ vel incõmodũ & ĩpedimẽtũ vicinis trãseuntibus cũ plaustris & animalibus oneratis, q nõ possunt cõmodè ptrãsire, vel etiã aliter, an possit huiusmodi põticellos ædificare. Puto qp sit ita distinguendũ: Aut ex forma statuti vel cõcessionis, aut cõsuetudinis nõ est data certa forma ponticellos faciendi: & tũc sine dubio nõ põt: qa huiusmodi cõcessiões in dubio intelligũtur sine dãno & incommodo alicuius: vt est tex. ad hoc no. ĩ l. ij. §. meritò. & §. si qs à principe. ne quid in lo. pu. & ibi gl. allegat ad hoc multa iura. & pbat in c. quis. in fi. & ibi no. p gl. Archi. & Doc. de rescrip. in vj. & in c. de his. & ibi etiam gl. extrà de priui. cũ sim. & hoc casu tales põticelli & similia ędificia quę obstãt vsui publico, debent deponi: vt est tex. ĩ d. l. ij. §. si qs nemine prohibẽte. Aut est data certa forma ędificandi, & tũc subdistinguo: Aut illa forma est generalis, puta qp quilibet possit ponticellos facere per totã ciuitatẽ tam de lignis, quàm de lapidibus pro libito volũtatis: & tũc dicas idẽ quod in præcedẽti:
4 *quia in generali cõcessione intelligit semp, qp sine dãno & incommodo alterius fiat: vt est glo. no. in d. §. si quis à prĩcipe. in gl. prin. dũ dicit, neq; sic cõceditur, scilicet generali cõcessiõe, &c. & allegat ad hoc iura. Aut illa forma cõcessionis & licẽtiæ est simplex: qa dũ simpliciter dicitur, quòd s possint ponticelli fabricari sup solũ publicũ, & idẽ dicendũ est: quia si in generali cõcessiõe intelligitur sine incõmodo & dãno alicuius, multò fortius ĩ simplici. p hoc est tex. in d. §. si qs à prin. in prin. dũ dicit, si qs à principe simpliciter impetrauerit, vt in publico loco ædificet. & ibi gl. in prĩ. dũ dicit, in generali cõcessione vel simplici. Aut ista forma cõcessiõis vel licentię est specialis, puta qp potest fabricare ponticellos in tali contrata vel in tali domo. & idẽ eadẽ ratione, quia in dubio dicendum est, qp cõcedẽs intellexerit sine iniuria & incõmodo alicuius: qa quotiescunq; aliquid fieri permittitur, ita permitti oportet, vt sine iniuria cuiusq̃ fiat: vt est tex. no. in d. §. meritò. Aut fortè singularis, puta qp quis possit fabricare ponticellos supra solum publicũ tantæ altitudinis & lõgitudinis & latitudinis: tũc secundũ formã illã possunt fieri. pro hoc est tex. cũ gl. no. in l. j. C. de ædi. pri. quæ ponit exemplũ, quãdo est statutũ certis modis ædificandi, sicut est Florẽtiæ, & etiã glo. singularis in l. qui luminibus. de ser. vrb. præ. in princ. puto tamẽ quòd hoc casu intelligatur talis cõcessio singularis sine incommodo alterius, per prædicta iura: & per hãc ratione, qa in dubio concessio quantũcunq; specialis & singularis, semp intelligitur sine damno & incõmodo alterius, nisi in cõcessiõe dicatur expressè, etiã si hoc faciat dãnum vel incõmodũ alteri: vt est tex. qui hoc ibi vult, in l. ij. §. si quis à principe. ibi, nisi hoc impetrauerit. & isto modo debet limitari dicta gl. videlicet in l. j. de ædi. pri. & in dicta l. qui luminibus. *Et sicut not. quòd in omnibus prædictis casibus intelligitur cõcessio vel licentia ædificandi in loco publico, vel supra

solum

solũ publicũ sine damno & incommodo alteri*, nisi expressè dicatur, etiã cũ dãno & incõmodo alterius. Et prædicta concessio, scilicet quòd possit ædificari incõmodo & dãno alterius, valet: vt est text. in d. §. si qs à principe. sed intelligitur de dãno siue incõmodo paruo: vt ibi not. aut de maximo siue magno. arg. l. quoties. de preci. impe. off. & l. si quis se pulchrũ. in princ. de religiosis. & ita debet intelligi l. seruitutes. §. j. de seruitu. & ita tenet ibi gl. & in dicto §. si qs à principe. in ver. impetraue 8 rit. in ij. solutione, quã puto verã. facit ad hoc quod not. Bar. in l. quominus. in xj. quæst. de flu. nisi in cõcessione fuerit dictũ, etiã cum maximo dãno, vel incõmodo alterius: iuxta
6 not. in d. l. quoties. *Quomodo autẽ dicatur maximũ, vel magnum, vel paruũ incõmodũ, vel dãnũ? Dic arbitrio iudicis: argu. gl. no. in §. pretiũ. in ver. diffinierit. Insti. de cõtrahen. emp. facit l. j. §. j. de iur. deli. & c. de causis. de offi. deleg. Itẽ quæro quis 9 dicatur dãnũ pati? Dic qñ qs cõmodũ amittit, qd ex publico cõsequebatur tale, quale sit. & ideo si cui ꝓspectus, aut si cui aditus sit deterior siue angustior, dicitur dãnũ pati: & agere põt: vt est tex. in d. l. ij. §. meri 10 tò. in ver. damnũ. Et intelligo siue istud damnũ cõcernat publicã vtilitatem, siue priuatã: quoniã loca publica priuatorũ vsibus deseruiũt, iure scilicet ciuitatis, nõ quasi propria cuiusq;: vt d. l. ij. §. j. quæ oĩa singulariter tene mẽti, nõ solũ pro põticellis, sed etiã pro quibuldã alijs ædifi-
7 cijs factis in loco publico. *Quid autẽ si stante statuto, vel consuetudine, ꝙ põticelli possint fieri sup viã publicã, & duo sunt, vnus ex vna parte stratæ, alius ex alia: an poterit qlibet eorũ se extendere ad medietatẽ stratę cũ ponticellis? Dic ꝙ sic, & nõ vltrà: sicut dicitur ĩ alueo & in aqua cõi, & insula: vt Insti. de re. diui. §. insulã. & ita tenet Bal. in l. itẽ lapilli. in vlt. col. de re. diui. Et ex hoc no. ꝙ vbicũq; est permissum supra solum publicũ ædificare põticellos, nõ est licitũ ædificare, nisi vsq; ad medietatẽ soli publici in medio existẽtis. & idẽ, si possit ædificari supra solũ cõmune, quod est not. *Itẽ qd si promisi tibi dare viã ad fundũ tuũ ꝑ fundũ meũ, an supra viã possim facere põtem? Dic ꝙ sic. vel etiã põticellũ, si tibi nõ nocet, & mihi ꝓdest. l. hoc iure. §. si. de aqua quotid. & æsti. qa solũ est meũ, & nõ tuũ: & supra meũ ædifico, & tibi nõ officio. Ambulabis ergo subtus pontẽ vel põticellũ meũ, & satis est tibi, qa nõ in plus te neor. ita dicit Bald. & bene, in d. l. itẽ lapilli. in pen. q. q dicit, ꝙ ita de facto vidit Florentiæ. *Dictũ est s. nunqd ponticelli possint ædificari supra solũ publicũ vel priuatum: sed nũquid possint ædificari supra solũ cõe per vnũ ex socijs? Et dicas ꝙ nõ: vt d. l. si duo. §. Labeo. & ibi hoc no. Bar. vti pos. *Sed qd si habeo ab vtraq; parte viæ vnã domũ & pontẽ supra solũ publicũ, vel etiã supra priuatũ vel cõe in casu permisso: an si vẽdo vnã domũ de domibus meis, videar vẽdere pontẽ q requiescit in alia domo? vide l. quod conclaue. de dam. infec. & qd ibi no. Bar. & Doct. & quod not. Bal. in d. l. itẽ lapilli. in vlt. col. Vltimò adde prædictis quæ dixi s. de ser. protegendi. in vj. q. & quæ dicam in seq. tit. de mœnianis.

De

a Genera cō. *Generalis clausula continet omnia, nisi contraria mēs appareat. ff. de pecu. l. q peculiu. C. de inoff. test. l siquādo in glo. Non enim uidetur quis generaliter concedere, quod specialiter non est concessurus. C. qua res pig. ob. po. l. j. in gl. itē in generali locutione persona loquens intelligit exce pta. c. petitio. in gl de iureiu. eum concor. ibi positus unde si promisi tibi dare aliquid contra omnem hominem, non teneor dare contra me. & generalis concessio non comprahendit ea qua quis specialiter non concessisset. uide Cor. ij. uo. consi cccxxv. incip. de pluribus. & in j. consi. cvj. incip. circa.*

De mœnianis. CAP. LXI.

1 *Mœniana dicūtur solaria, seu pōticelli, qui in muro sunt, & ita proiecti, seu immissi proueheuntur, ut nūquam requiescant. sicut subgrunda.*

2 *Mœniana ab immissis in quo differāt.*

3 *Mœniana si quis in muro suo ædificare uelit uersus domū uicini priuatā, uel ædificium publicum uersus, quantum spatium dimittere debeat.*

4 *Mœniana legi an standum sit, ubi aliqua consuetudo non fuerit.*

5 *Mœniano, seu sub solario, aut pōticello pānos, seu linteamina, aut alia, an extēdere liceat, per q̄ uicinus lumē tollatur.*

6 *Actio qualis competat contra protendentes pannos in aliorū præiudicium.*

1 MOENIANA dicuntur* solaria, seu pōticelli q sunt in muro: & ita proiecti seu emissi ꝓuehūtur, vt nunquā requiescant, sicut sunt subgrūda: vt est text. in l. malum. §. j. de ver. sig. & l. ij. §. cū qdā. & ibi glo. ne qd in lo. pub. & in l. mœniana. & ibi gl. ij. in prin. C. de ędi. priua. & dicuntur mœniana à mœnibus: vt no.
2 gl. in d. §. cū quidā. *Differūt aūt mœniana ab immissis: quia mœniana, vt dixi, ita prouehūtur, vt nō requiescāt in alia parte immissa: q̄ ita sunt, vt in loco alieno requiescāt, uel uti tigna, trabes, q̄ mittuntur, vt est tex. in d. l. malū. §. j. & no. gl. in l. seruitutes q̄ in superficie. §. j. & ibi ēt
3 per Albe. de Ro. de ser. vr. prę. *Pro declaratiōe hu° materiæ quæro de quibusdā: primò quis vult ædificare mœniana in muro suo versus domū vicini priuatā, vel versus ædificiū publicū, quantū spatiū debeat dimittere. Dic aut ædificat versus ædificium priuatū: & x. pedes debet dimittere liberi aēris. aut versus ædificiū publicū, & tunc debet dimittere interuallū xv. pedū: vt est tex. in d. l. mœniana. & ibi hoc tenet gl. & in l. imperatores. de ser. vr. præ. & facit ad hoc tex. cū glos. in ver. xv. pedibus. in l. j. C. de aquæ duct. li. xj. & plus vult illa l. mœniana, ꝙ si qs vult ædificare ædē vel domū versus solū publicū, debet dimittere spatiū x. pedū: vt patet ibi, quē intercapedinis modū ædificaturis, &c. & si cōtrà fiat, illud quod ędificatū est, debet detruncari: & fabrica dono fisco assignāda est. quę l. est intelligenda, quando tale ædificium fieret vicino nesciēte vel cōtradicēte, secus eo sciēte & patiēte: qa tunc destruere nō cōpelleretur. ar. l. pri°. de mor. inferen. l. qui bona. §. si quis iussu. de dam. infec. & ita tenet gl. ij. in d. l. mœniana. facit ad hoc l. Sabinus. cōmuni diui. Item l. mœniana. est intelligenda secūdū Ang. ibi, qñ ex obiectu alicuius ædificij laboratur, secus si à latere: quia tunc illud interuallū nō requiritur, & ideo dicit, ꝙ videmus habitatores domorū habere ædes cōes à latere. Sed dicit

cit gl.pe.in ver.xv.quód illa l.nõ ser uatur.& verum dicit,ꝙ nõ obseruatur,inquantũ loquitur de mœniano vel alio ędificio facto iuxta aliud priuatũ.sed seruatur dispositio.l.si.fini. reg.licet gl.dixerit ĩ d.l.mœniana.ꝙ illa l.loqtur quãdo ædificatur iuxta agrũ vel sepẽ,quã ego nõ teneo: vt dixi suprà ď pariete siue muro,circa prin.Sed ĩquãtũ loqtur d.l. mœniana.qñ ædificat iuxta ædificiũ publicũ,puta muros ciuitatis, vel horrea publica,tũc debet dimitti spatiũ xv. pedũ:vt est ẽt tex.in l.si cui.& ibi gl. iij.C.de ædifi.pri.& dicit Ang.ꝙ ita obseruatur,qa iuxta muros ciuitatis vel castri non permittitur ædificari, nisi tanta latitudine intermissa, ad hoc vt nihil mali vel sinistri excogitari possit,vt propter periculũ incẽdij & ruinæ,aut proditionis:quia habens ædificium suum iuxta muros, ex parte sui posset clã murũ suũ perforare,& ingressum dare hostib*.& ita dicit se pluries vidisse & audiuisse.subdit tñ, ꝙ in qbusdã locis hoc nõ seruatur.tu dic sicut est in ciuitate Nea.sed hoc in ciuitate Paduę bñ seruatur. stãdũ est itaq; ĩ hoc cõsue. vt in l.j.& in l.an in totũ. C. de ædi.

4 pri. *Vbi autẽ nõ sit aliqua cõsuetudo,an sit standũ illi l. mœniana. videtur ꝙ nõ:quia sicut q̃stio gl.dicit, ita seruatur de cõsuetudine:quia habetur pro lege,vt habetur in auten. hoc locũ.C.de secũdo nup.mu.& per 5 Bar.ĩ l.Titia cũ testamẽto.§.fi.de le. ij.ita videtur seruari ecõtra,qñ gl.dicit,ꝙ nõ seruatur de cõsuetudine.& maximẽ,qa videt,ꝙ lex tollat̃ p consuetudinẽ:vt tenet gl.in si. in princ. procemij.in §.igitur.ver.de cõsuetudine.& in l.de qbus.de legi. & gl. in ca.si terra.extrà de pri. & vide ad hoc gl.optimã.xv.q.fi.c.cũ multa.in ver.cũ dubio.in fi.Ego aũt teneo in hoc cõtrariũ,quia lex per cõsuetudinẽ nõ tollitur.l.fi.in prin.& ibi not. Cyn.C.de iu.do.impe. sed per contrariã cõsuetudinẽ bñ tollit̃:& ideo ego ĩ hoc sic cõcluderẽ. Aut q̃rimus de ædificio,qđ fit iuxta ædificia publica,vbi nõ sit aliqua cõsuetudo certa : & tũc puto esse standũ d.l.si cui. C.de ædi.fi.pri.ex quo variẽ,vt dixi, obseruat̃ de cõsuetudine. Aut quærimus,de ædi.pri.qđ fit iuxta ædificiũ priuatũ:& tũc nõ est standũ d.l. mœniana.siue ædificiũ fiat ex obiectu alterius,siue ex latere,quia nullo casu hoc seruatur:& ideo standũ est decisioni.l.si.fini.regũ.de quo dic, vt dixi s̃.de pariete siue muro . Cõcludo ergo ex p̃dictis, si quæritur quantũ debeat distare mœnianũ, seu aliud ædificiũ ab alio ędificio priuato uel publico.Aut cõstat ex statuto uel cõsuetudine sup hoc dispõnẽte, & illis standũ est: vt l.j.& l.an in totũ .C.de ędi.pri.& no.per gl.in rub.in si.C q̃ sit lon.cõsu.q̃ loquitur de porticib*. Aut non constat de cõsuetudine vel statuto : & tunc quæritur, quando ædificatur iuxta ædificiũ publicum, & stãdum est decisioni dictæ l.mœniana.& l.si cui.C.de ædi.priua.aut de ædificio quod fit iuxta aliud ædificiũ priuatũ:& tũc seruatur l.si.fini. reg. *Secũdò principaliter q̃ritur, an quis possit sub mœniano siue solario aut põticello extẽdere pannos seu linteamina,aut alia per q̃ auferatur lumẽ vicinis.In hoc sic distĩgue: Aut vult ponere in suo tãtũ,ita ꝙ so nõ p̃tẽdit extrà : vt puta, qa vult extendere in altũ, vt faciũt illi q̃ habẽt

pont

pôticellũ supra tectũ:vt ē Venetijs, & maxime ꝓpter emptores, & sicut cõiter inuenitur in ciuitate Neapo. & potest: quia quatenus durat solũ suũ,põt ædificare,& ponere, & facere regulariter qcqd vult vsq; ad cœlũ.l.fi.in prin.de ser.& l.si vitem. in §.pe.quod ui aut clã.& probatur in l.ij §.pe.& ibi gl.eo tit.etiã si ex hoc tolleretur lumen vicino,nisi hoc faceret in despectũ vicini,vel ad eius æmulationẽ:vt l.opus.cũ gl.de ope. pub.in dubio nõ ꝓsumitur mal⁹ animus,vt est gl. notab. in l.fluminũ.§. fi.de dã.infe.circa quod vide quę dicam in sequẽ.ti.ver.ij.fallit,si vellet. Aut qs vult ponere supra suũ,& extẽdere vltra suũ:sicut quando quis super vno ligno extendit linteamina, vel similia q̃ ꝓtendũtur extra mœnianũ,vel solariũ,vel fenestrã:& tũc aut vult extendere supra solũ vicini: & nõ potest:per d.l.fi.in prin.de ser. cũ alijs simil.suprà alle.aut vult extẽdere supra solũ publicũ: & tunc aut non fit damnum aliquod vicinis vel trãseũtib⁹:& tũc potest: quia ita seruatur,vt ibi de cõsuetudine. Aut fit damnũ vicino,puta quia aufertur sibi lumen.exẽplum,quis vult extẽdere pãnos à latere mœniani seu pôticelli versus fenestrã vicini ex obiecto,ita ꝙ eius lumen obscuret,vel ingressum solis auferat.vel qs vult extendere pãnos per directũ vltra mœnianũ vel fenestrã,ab alio latere est fenestra vicini,quæ per hoc obscuraretur.vel si quis habet solarium superius,& pars inferior est alterius,& superior vult extendere pannos super pôticello ab extra super longitudine,qui panni pendẽtes descendũt extra pôticellũ, ita ꝙ auferrent lumen, vel solem fenestris partis inferioris:& istis casibus nõ potest:vt est tex.qui in omnibus istis casibus potest exẽplificari, in l.ij. §. cũ quidã. ne quid in lo.pu.

6 Tertiò principaliter quæritur, quæ actio cõpetat cõtra protẽdentes huiusmodi pannos. Dic utile interdictũ,ne quid in loco pub.immittas:vt est tex.in d.§.cùm quidã.& ideo cõpetit vtile & directum,quia in suo,nõ in publico facit,licet in publico ꝓtẽdatur:vt not. ibi glo.in ver.vtile. Vltimò circa istam materiam adde quæ dixi in ti. præcedenti, & suprà de pariete siue muro,post principium, & de seruit. tigni immittendi.in vj.quæstione.

De fenestra. CAP. LXII.

1 *Fenestram in suo an quis facere possit, etiam si per eam in uicini fundum inspiceret.*

2 *Regula,quòd quis in suo inuito uicino murum facere possit, quas fallentias patiatur.*

3 *Fenestrã in muro cõmuni,ignorãte uel inuito socio,an quis facere possit.*

4 *Fenestram in muro communi eleuato pro sua utilitate tantùm,an quispiam facere possit.*

5 *Domũ si quispiã uicinus eleuare uelit iuxta murũ socij eleuatum,& ponere culmẽ æqualiter cum culmine domus uicini,uel etiã supra,obscurando fenestras uicini,ipso inuito,an possit.*

6 *Fenestram in alieno,domino inuito,an quis facere possit.*

7 *Fenestram de ligno, quod dicitur balconus,an facere licitum sit, & ipsam aperire in publico supra solum uicini.*

8 *Promiserim si uicino sub certa pœna non facere fenestram in muro domus meæ:& posteà illam domũ uendam, an emptor fenestram facere poterit.*

9 *Domus dominus an possit obscurare lumina domus locatæ alteri: uel in quo alius de domo locata usumfructum habeat.*
10 *Fenestras uitreas, ligneas, et papyreas, quæ uulgò spera dicuntur, an quis do mui suæ apponere possit.*
11 *Fenestras uitreas, ligneas, et papyreas, an quis imponere cogatur, & in fenestris sui parietis tenere.*
12 *Fenestrarū uitrea, uel tela si fracta essent, adeo quòd in alterius domo uideri possit, an debēs seruitutem ius sumptibus reficere teneatur.*
13 *Fenestrarum & balconorum materia ubi nam sit remißiuè.*

1 VIDEAMVS* primò, an quis in suo posit fenestram facere, etiā si per eā inspiceret in fundū vicini. Et dicendū est, ꝙ sic regulariter: vt ꝓbatur in l. alti⁹. in prin. C. de ser. & aqua. & ibi hoc no. Bald. Et Doct. Et est ratio, qa in sua re qs pōt ædificare, dūmodo nō mittat in alienū, ēt si noceat uicino. l. fluminū. §. fi. cum duabus seq. de dam. infe. in re enim sua quilibet est moderator & arbiter. l. in re mādata. C. man. Et intellige etiā, si quis haberet murum iuxta fundū vicini factū iam c. annis, & in eo nūquā fuerunt fenestrę, quia pōt dñs fenestrā facere. arg. glo. in l. qui luminibus. de ser. vrb. prædi. quia licet murus ille steterit longißimo tēpore sine fenestris, non propter hoc tollitur dño facultas ipsas faciendi, nisi quando voluisset facere, & per vicinū fuisset impeditus, & propter hoc destitisset, per l. hęc autem iura.
2 cum ibi no. de seru. vrb. præd. *Sed ista regula, quòd quis posit in suo murum facere inuito vicino, fallit in quibusdam casibus. Primò, quando esset imposita seruitus, vt in tali muro nō posset fieri fenestra. Nam possum ibi constituere seruitutē, vt nō posim in meo facere fenestram, per quā in domo tua prospicere possim: vt est casus in d. l. altius. secūdū vnā lect. in ver. pariete. C. de serui. & ibi no. Bal. qui dicit se hoc vidisse de facto in ciuitate Perusij, in domibus quæ nūc sunt comitis, aliàs dñi Iulij. & idē tenet Paul. de Ca. in l. quoties. de ser. tit. generali, vbi dicit, ꝙ talis conuētio valet, si tua interest ꝓpter honestatē, quoniā non posses vti domo tua liberè, cū homines nolint in omnibus videri. & iste casus poterit cōtingere quotidie inter fratres diuidētes inter se domos. pro hoc etiā facit l. venditor. in prin. cōia prædi. & quod ibi no. Bart. per illū tex. qui dicit, ꝙ si ego vēdo tibi aliquam domū cū pacto, ꝙ nō posis exercere talē artē, valet ista conuētio, vt obligeris tu & hæredes tui, licet ista non sit seruitus, cū nō sit prædiū dominās: de quo dic, vt dixi suprà, de ser. proijciēdi. in iij. q. Secūdò fallit, si vellē in meo facere vnā fenestrā in loco, in quo esse non consueuit, qñ facerē hoc ad ęmulationē uł in despectum vicini: puta quia vellem videre omnia secreta sua: per l. opus. cū ibi not. de oper. pu. & ita tenet Pe. Cyn. & Pau. de Cast. in d. l. altius. In dubio tamen non est præsumendum, quòd faciat ad æmulationem vel despectū, vt est glo. not. in l. fluminum. §. fina. de dam. infe. nisi quando per eā possent videri secreta vicini, & nullā ex hoc faciens fenestram perciperet vtilitatem: quia tūc crederem, quòd hoc faceret in despectum: & ita sentit Paul. de Cast. in dicta l. altius. Po-

to

to tamen, quòd hoc sit remittẽdum arbitrio iudicis, qui cõsiderabit qualitatẽ uicinorũ, si sint amici uel nõ: & maximè qualitatẽ faciẽtis fenestrã & si verisimiliter fecisset eam, etiã si essent amici: arg. l. j. §. j. de iure de lib. & c. de causis. de offi. deleg. & l. iij. §. j. de testi. cũ simi. & si faciẽs fenestram, est solitus facere in despectum uicini: tũc cõtra eũ est præsumẽdũ. arg. l. nõ omnis. §. à barbaris. de re milit. Quibus adde omnino, quæ dixi suprà, de solo siue area, ut in v. fal. uer. sed dubiũ est. Tertiò fallit, quãdo qs habet parietẽ iuxta domũ uel hortũ cuiusdã puellæ, vel religiosarũ, uel monialiũ, ut possit uidere illã puellã, aut moniales aut religiosas: qa si hoc faciat ad inhonestatem vel æmulationẽ, hoc nõ põt. arg. d. l. opus. de oper. pub. & in l. in fundo. de rei vẽd. vbi dicitur, q̃ malicijs hominũ obuiãdũ est. & ita tenet Cyn. secũdùm Pet. quẽ sequitur Bal. & cõmuniter Doct. ĩ d. l. altius. C. de ser. quod bene not. cõtra uicinos ædificãtes ad despectũ alterius vicini: quia si hoc faciũt, vt noceãt, nõ possunt etiã in suo: secus si faciũt principaliter ad suã utilitatem, licet noceãt: qa tũc possunt, vt not. in d. l. fluminũ. §. fi. de dãno infect. & hoc vult etiã Pau. de Cast. in d. l. altius.

3 *Nũc dicam*, an qs possit facere fenestrã in muro cõi ignorante uel inuito socio. Et dicas regulariter, q̃ nõ: vt probatur in l. quidã Iberus. de serui. urba. præ. & ibi hoc no. Ang. & Docto. & idem not. Ange. in l. inter quos. in iiij. col. uer. ex his infertur, q̃ in pariete. de dã. infe. dicens, q̃ ratio est, quia p eã, puta fenestrã, mutatur facies, puta parietis, & debilitatur paries, & per consequẽs nocet socio. & idẽ in effectu tenet Bald. in d. l. altius. in ij. no. C. de serui. & Pau. de Cast. in l. quoties. de serui. & in l. parietẽ. in fi. de serui. urba. præd. & ĩ l. pe. quæ incipit, eos. eo. tit. Dixit tñ no. Paul. de Cast. in d. l. eos. q̃ socius põt in re cõi facere fenestrã, vel aliquid aliud, qđ alterat rẽ, nisi aliqđ afferat nocumentũ. p d. l. quidã Iber*. & l. fi. in prin. de seru. vrb. præd. Qđ nõ credo esse uerũ indistinctè, quia vix põt esse, quin afferat damnũ vicino, si alterat parietẽ, vt dixi suprà, secũdùm Ange. vnde in hoc puto sic esse distinguendũ: Aut murus est cõmunis, quo ad omnia, quia sic actũ fuit inter eos, & põt. aut ĩter eos est cõmunis, quo ad certũ usum tantũ: puta pro diuidẽdo hortũ cõmunẽ, & tũc non poterit facere fenestrã in muro vnius ex socijs: p ea, quę dixi s. de pariete siue muro. in pe. q. ver. occurrit mihi. Aut est cõis simpliciter, & tũc aut faciẽdo fenestrã facit damnũ muro cõi, & nõ põt. d. l. qdã Iberus. in princ. aut nõ facit damnũ muro, sed põt respicere in domũ uicini de pręsenti vel futuro, si in area vicini posteà ædificaretur domus, & nõ potest, eadẽ ratione, vt per regulam l. Sabinus. cõmuni di. Aut nullo modo facit damnũ, nec facere potest, qa murus est fortissimus, & sic propter fenestrã alterari nõ potest, nec etiã propter dictã fenestrã põt fieri in terra seu fundo vicini, nec de præsenti nec in futurũ, ita vt socij nullo modo intersit, nec ĩteresse potest, & tũc æquũ est dicere vt possit. argu. d. l. quidã Iberus. §. fi. & l. fistulã. §. pe. & ar. gl. in l. Sabinus. in prin. præalle. aut sumus in dubio, si

nocet uel nocere pōt.& tūc stādum est regulæ d.l.Sabinus. quæ dicit,ꝙ in re cōmuni melior est cōditio pro hibentis.Et prædictis adde,quę plenè dixi s.de scalis.versi.qd aūt dicē s dum.& quæ dicā j.de camino. & de
4 necessario, & de solario. *Sed circa prędicta vidi dubitari,qa vnus ex socijs pōt murū cōmunē altius tollere:vt s.dixi de pariete siue muro, ver.tertiò principaliter est vidēdū, a &c.an ille,q alti⁹ tollit murū cōem, pōssit in muro eleuato fenestrā facere & pro sua tantū vtilitate?Et ista quęstio depēdet à prędijs.nā murus cōmunis altius eleuatus p vnū tātū ex socijs,efficitur cōmunis: vt est casus in l.hoc qđ dictū.§.si ex trib⁹.secundū vnā lect.gl.de ser.vrb.præ. & tenet Bar.Ang & Flo.in d.l.qdā liberus.& dixi plenè supra de pariete siue muro. versi. tertiò principaliter est videndū.Ergo in casib.in qb⁹ in muro cōmuni pōt fieri fenestra per vnū ex socijs tātūm:i illis casib⁹ poterit murū eleuās in eo fenestrā facere, & nō alius: vt patet ex p̄dictis: qa sæpe cōtingit,ꝙ vnus vicinus eleuat murū cōmunē, & facit fenestrā versus vicinū à latere supra culmen ipsius vicini. Cōmuniter tamē vidi obseruari cōtrariū in facto,quia indistinctè dictæ fenestræ fiunt,& maximè in ciuitate Veronæ,vbi infinitis domibus eleuatis hæ fenestræ reperiuntur: & ita fuit aliàs iudicatū, & vbi esset consuetudo, in hoc illi standū eslet,vt dictū est.l.de mœnia nis.& prędicta intellige in muro cōmuni pro indiuiso:secus si esset pro diuiso cōmunis:qa tūc quilibet posset partē suā eleuare, & in parte sua fenestrā facere,sicut quis pōt in muro proprio ædificare regulariter: vt est dictū suprà,in prin.& hoc quādo grossities muri pateret: vt no. Bar. in l.dāni.§.cū parietē.de dam.infe. & dixi s.de parie.siue muro. *Sed posito ꝓ cōstanti, ꝙ dictæ fenestræ in muro altius eleuato fieri possint p vnū tātūm de socijs, siue de iure, siue de cōsuetudine: vt qa tanto tēpore ibi fuerint à parte, ꝙ indicta sit præscriptio³, ꝙ ibi stare possint, an si alter vicin⁹ socius vult eleuare domū suā iuxta dictū murū pri⁹ eleuatū,& ponere culmē domus suæ æqualiter cū culmine domus vicini, vt̄ etiā suprà,an possit obscurādo dictas fenestras vicini ip̄o inuito?& videt̄ ꝙ sic.l.cū eo.de ser. & l.eos.e.ti. & p l.altius.C.eo.ti.licet illa l.alti⁹. loquat̄.n ædificāte in suo tātū:nā d. l.cū eo.& d.l.eos.loquūtur gñaliter in quecunq; ædificāte,siue in muro ꝓprio, siue in cōi.l.j. §. & gñaliter. de le.p̄stā cū si.maximè cū videatur esse eadē ratio: qa qđ cōe est, ꝓ eo iure,qđ ad me spectat,meū est.l.pupill⁹.§.si.de ver.sig. & audio, ꝙ ita de facto seruat̄ Veronæ. In cōtrariū videt̄,ꝙ nō possit: nā cū ille murus primò eleuat⁹, ī quo sunt fenestræ, sit cōis:videt̄ ꝙ alter soci⁹ nō possit ædificare domū suā,quæ est à latere claudēdo,vel obscurādo dictas fenestras:q regula est,ꝙ soci⁹ inuito socio nō pōt aliqd ędificare ī muro cōmuni,ꝓpt̄ qđ fiat dānū aut īcōmodū alij socio.l. Sabinus. cōi diui. & An.& Doc.ī d.l.qdā liber⁹.& ꝓ hoc vide q̄ dixi s.de ser. ne luminib⁹ officiat̄. in vij.q. Ego aūt teneo primā ptē, videlicet ꝙ possit maxīē p istā rationē.Nā cū ille mur⁹ sit pricipaliter destinat⁹ ad recipiēdū tigna, vt cul

culmẽ dom^9: poterit eleuari domus sua depressa, etiã obscurãdo lumina alterius vicini, p l. si cões ædes. & qd ibi no. cõi diu. & qd no. in l. Sabinus. p gl. eo. ti. & ideo si esset iã ædificata dom^9 vtriusq; vicini sup dicto muro, & vnus ipm prius eleuasset: & alter possit eũ iterũ eleuare, etiã obscurãdo lumina vicini, q pri^9 eleuauit, & i muro eleuato fenestras fecit. Nã si aliter dicerem^9, tolleret si bi p directũ potestas altius tollendi domũ suã, & vtẽdi re sua & cõmuni, ad vsum destinatũ: quę essent cõtra pdicta iura. Sed vbi murus nõ esset destinat^9 ad ædificiũ dom^9, sed fortè ad diuidẽdũ tãtùm: & vni pmissũ est, vt in muro eleuato supædificet domũ: tũc alter nõ poterit nõ tantũ reficere fenestras, sed etiã qa nõ poterit vti re cõi ad vsum nõ destinatũ, maximè nocẽdo vicino p no. per gl. in d. l. Sabinus. & qa cõcessio ibi facta prius, nõ debet tolli sibi sine facto suo, per regulã l. id qd nostrũ. de re. iur. qd bene no. qa quotidie de fa-
6 cto cõtingit. *Superest nũc, vt dicam^9 si qs põt facere i alieno fenestrã b dño inuito. Et dicas breuiter, ꝙ nõ, nisi esset imposita seruitus, ꝙ fieri põt: vt est casus secũdùm vnam lect. glo. in l. altius. C. de ser. de qua vide quæ dixi suprà. de serui. luminum, versic. item est alia differentia, &c.
7 *Vltra prædicta potest quæri, an sit licitũ facere fenestrã de ligno, qd dicit balconus, & ipsum aperire in publico supra solũ vicini. Et dic breuiter ꝙ sic: vt dicitur de ianua: quia quatenus se protẽdit stillicidiũ põt, vltrà nõ: vt ꝓbatur in l. fi. §. fi. & ibi no. p glo. de ianua. de ser. vrb. prę. de quo dic, vt dixi suprà, de ostio siue
8 porta. *Itẽ quæri põt, si promisit vicino sub certa pœna nõ facere fenestrã in muro dom^9 meæ, & posteà illã domũ vẽdo, an emptor poterit facere fenestrã. Videtur ꝙ sic: qa ista non fuit seruitus, sed obligatio quædã psonalis, qd apparet ex forma obligatiõis, in qua nõ cõtinet causa, qua re ꝓmisit. Si eñ causa aliqua exprimeret, puta ne aliqs vsus vicini ipediret, tũc seruitus pręsumeret. ita dicit Spe. in tit. de emp. & ven. ver. sed pone cauit. & Flo. refert in l. porbũ. in princ. de ser. & vide no. in l. iij. §. opus. & ibi Bart. de alie. iudi. mu. cã fac. & in l. fi. de no. ope. nũ. & in l. fi. de cõtrahẽ. em. Et vide oĩo dictũ Pau. de Cast. in l. pe. q̃ incipit, Lucius Titius. de ser. ru. prę. & in l. ij. §. itẽ si in facto. circa mediũ. de verb. ob. adde qd dixit Spec. vbi idẽ tenet, & vide oĩno q̃ dixi s. in princ. huius l. in illa q̃stiõe, quomõ cognoscat an sint seruitutes reales, vel psonales, vbi ple-
9 nẽ hoc examinaui. *Itẽ quęri põt, an dñs dom^9 põt obscurare lumina dom^9 locatæ alteri, vł in quo ali^9 habet vsumf. de domo locata. Dic ꝙ nõ licet domino obscurare, & si obscuraret, etiã ab extraneo, etiã dñs teneretur. l. si merces. §. fi. ff. loca. & ibi vide no. & idẽ tenet gl. i l. si is q binas. & ibi no. Doc. de vsuf. De domo verò, in qua alius habet vsumfr. dic aut domin^9 pleno iure vult ædificare in sua domo propria, & põt, licet obscuraretur domus vsufr. d. l. si is q binas ædes. aut vult ædificare in domo, in qua alius habet vsumfr. & nõ põt: vt no. ibi Flo. & vide l. Scaurus. alias incipit, binas. de ser. vr. prę. & qd no. in l. j. §. fi. si vsusfr. pe. Et adde quòd vsufr. potest bene fenestras

 aperi

aperire fundi fructuarij.tex. est in l. æqssimū. §.sed si ædiū.de vsufr. Sed nō pōt claudere:ut eadē l. §.Nerua. & ibi hoc no.glo.ī ver.obscurare. & no.gl.ī d. §.sed si ędiū.

10 *Quid aūt est dicēdū de fenestris vitreis,ligneis,& papyreis,q̄ vulgo sperę dicunt, an qs pōt eas fenestras domui suę apponere? Et dic regulariter q̄ sic,qa ī suo pōt qs ædificare:ut dixi s̄.in pri. nisi esset seruitus imposita, q̄ fenestra stet aperta,ut vicinus ex ea possit lumē habere & recipere.l. lumē. de seru.vr.præ.vel nisi talis fenestra ꝓtēderetur extra parietē, & stillicidiū supra solū uicini, qd debet esse liberū.l.fi.in prin.eo.tit. circa quod vide quę dicā in tit.seq.de specularibus.ver.circa ista specularia.

11 *Sed an qs cogaī dictas fenestras imponere,& tenere in fenestris sui parietis? Et dic regulariter q̄ nō, nisi seru:t* esset imposita: vt probaī in d.l.alti*. secūdùm vnā lect.C.de seru. qd no. qa sæpe cōtingit inter fratres diuidentes inter se domū:qa qñ vni obuenit pars domus, quæ habet fenestras respiciētes ī hortū uel partē alterius,fratres cōueniunt, q̄ ipse debeat tenere clausas fenestras cū fenestris, puta vitreis: quoniam valet ista conuentio,vt dixi.

12 *Sed qd si aliqua vitrea esset fracta,vel tela,vel papyrea,ita q̄ in domo alterius fratris possit videri,an debens seruitutē,teneatur reficere suis sumptibus? Dic q̄ sic, p l.eū debere col.in fi.de ser.vr.præ.cōiūcta l. & si fortè.si ser. vē.qd no.qa est quotidianū.

13 *Vltimò circa istā materiā de fenestra & balcono, vide s̄. de ser. stillicidij auertēdi,in ix.q.in fi.de ser. ne prospectui officiaī,cū trib* tit.seq. & de pariete siue muro,ver.scdò principaliter est vidēdū.& de stillicidio siue tecto,in ij.q.& de pen.in prin.& per Saly.in l.altius.C.de ser.& ibi etiam per omnes Doct.

a Præscript. *Sed qd dicem* de fundo dotali, q iā icœperat p̄scribi, antequā dareī in dotē? Respō.q̄ præscriptio nihilomin* curret,licet nō poterit ichoari,postq̄ est fact* dotalis: sec* erit de pupillo alteri succedēti, cōtra quē non currit præscriptio durāte pupillari ætate:licet antea fuisset icœpta, sed defert usq; post pupillarē ætatē.l. fin.C. de annu. præscript.*

b Domo loc. *Aduerte,q̄ cōtract* locationis & cōductionis, est cōtract* bonæ fidei:ut instit. de ac. §.actionū.& ideo merces debet conuenire arbitrio boni uiri.l. si in lege locationis.in prī. ff.loca. aliter restituere obligaī. Et q̄ locatio facta alicui artifici ī dubio intelligaī facta ꝓpter artificiū suū. uide Alex.ī iij.uol.cōsi.cxxxj.in ul.col.ī fi.*

De specularibus. CAP. LXIII.

1 *Specularia sunt, quæ uulgò gelosiæ dicuntur.*

2 *Dom* usumfructū si qs habeat,an etiā sibi specularia tanquā domus instrumēta ueniāt,ita q̄ proprietari* nō possit prohibere usufructuariū illis uti.*

3 *Specularia an indistinctè fenestris apponi possint.*

1 SPECVLARIA*sunt, quę vulgò gelosię dicūtur,ab inspiciēdo dicta:vt est tex.cū gl.in l.sed si quid. §.ꝓprietatis.in versi. specularibus. de vsuf.& in l.q̄situ. §.specularia.de fun. inst. & instrumēta sunt dom* lignea, quæ in fenestris poni solēt,vt ibi stātęs maximè mulieres videre, & nō videri possint:& si sunt affixa fenestris,pars domus sunt,& domo vendi

vẽdita cõtinentur, etiã si sint in ædificio posita, & ad tps detracta reponãtur: vt est tex. in d. §. specularia. & ibi gl. & ꝑ hoc l. fundi. §. fi. cũ l. se. & l. granaria. de ac. emp. Sed si sunt de nouo facta, & nõdũ imposita: sed ad hoc facta, vt imponãtur, & suppleãtur, si q̃ desunt: tunc nõ sunt pars domus, sed instrumẽto dom⁹ cõtinẽt: vt est tex. in d. §. specularia. ver. sed
2 si non sint. *Et ideo si quis habet vsumf. domus, veniunt etiã specularia tanquã domus instrumẽta: ꝓprietarius nõ põt ꝓhibere fructuariũ illis vti: vt est tex. in d. l. sed & si quis. §. ꝓprietatis. de vsuf. & ꝓpterea videt esse legata vel vẽdita dom⁹ sine instrumẽto: ideo nõ veniũt dicta specularia, q̃ nũquã fuerũt apposita fenestris, qa illa sunt instrumẽta domus, vt dixi, sed specularia affixa vel ad tps detracta vt reponant, bñ cõphẽderet, qa vt dixi, ista pars dom⁹ nõ sunt instrumenta, vt probat in d. l. q̃-
3 sitũ. §. specularia. de fun. istru. *Circa ista specularia posset dubitari, an indistinctè possint poni in fenestris. Distingue breuiter. Aut quis vult ea ponere in fenestris suis, & tũc regulariter põt: nisi esset seruit⁹ cõstituta: vt dixi suprà de fenestris, ver. supest nũc vt dicam⁹. & ver. sed an qs cogat. Aut vult ponere in cõi fenestra socio inuito, & nõ põt, per l. Sabin⁹. cõi di. & per ea q̃ dixi suprà tit. ꝓxi. versi. nũc dicamus. Aut qs vult ea ponere in fenestris alienis, & nõ potest regulariter, nisi esset seruitus constituta, vt dixi suprà de fenestris, versi. supest nũc vt dicamus. & ver. an qs cogatur. Aut vult quis ponere in sua fenestra ꝓpria: & tũc aut specularia nõ excedũt pariete suũ proprium: & breuiter potest, sicut etiã in suo fenestrã facere: vt l. altius. C. de ser. nisi esset sibi seruitus imposita, vt nõ possit ibi tenere specularia, ad hoc fortè, vt ex illis fenestris possit haberi lumen in domo vicini: vt habetur in l. lumẽ. de ser. vrb. prędi. & dixi suprà de ser. lumi. ver. itẽ est alia differẽtia. & in ti. præce. in prin. in ver. superest nũc. & in ver. quid autẽ. Aut specularia excedũt pariete: & tũc aut sunt super solũ publicũ, & de consuetudine seruatur vbiq; quòd possint fieri: ergo dicendum est quòd possint. l. j. & l. an in totũ. C. de ædi. priua. cum si. Aut sunt supra solum vicini priuatũ: & tunc sub suo stillicidio, quatenus protendit stillicidium, vel circà fieri possunt, sed non vltrà: per l. fi. §. fin. cum ibi no. per gl. & Doct. de ser. vr. præ. & per idem quod dixi de fenestra, de ligno, suprà ti. præce. ver. vltra prædicta potest quęri.

De camino. CAP. LXIIII.

1 *In camino quot principaliter consideranda sint.*

2 *Ignis super solario facientis fieri potest, nisi uicinus incendij periculum timeat.*

3 *Solarium si cõmune sit, & ille qui est inferior, incẽdij periculum timeat, cautio damni infecti peti potest.*

4 *Murum sub solario uicinus inferior occasione incendij euitandi, quibus expẽsis facere possit.*

5 *Caminum faciens an uicino inuito murum in solario communis facere possit.*

6 *Ignem iuxta parietem communẽ etiã maximũ, sicuti solet nuptiarũ tempore fieri, quo casu socius facere possit.*

7 *Cappa camini an & quo casu a socio fieri possit.*

8 *Socius quilibet muri communis in qualibet ipsius particula portionẽ habet.*

9 *Caminum quandocunq; aliquis in pariete communi ædificare uelit, & murus ita debilis existat, ut pro faciendo ignem tẽperatũ etiã pro usu suo torreretur: an possit facere unum murum paruum à parte sua unius pedis altitudine, ut communiter ipsa flamma ascendere possit.*

10 *Murum iuxta alienum etiã nõ dimisso spatio unius pedis, quis ꝗ iam alium murum sine fundamento, uel etiam modico facere potest.*

11 *Camini tubus an, ubi, & quomodo fieri debeat.*

12 *Fumus qui de tubo camini exit, quomodo manifestet, an murus proprius com munis existat.*

1 IN camino * quinq; prĩcipaliter cõsiderari possũt: primũ camini locus, in quo ignis fit: alterũ ipse ignis q fit in eo: tertiũ cappa ei*: quartum tub*: qntũ fum*, q exit de camino.
2 de singulis videam*. *Et primò de loco vbi fit ignis, dicas si fiat super solario, & solariũ est ignẽ faciẽtis: & põt facere qñ vult: qa quis põt vti re sua pro volũtate, nisi vicinus timeat
3 periculũ incẽdij. *Itẽ qñ solariũ est cõe: & ille qui est inferior timeret periculũ incẽdij: qa solariũ nõ haberet sub se murũ: & tũc põt peti cautio dã. infe. l. fluminũ. §. ꝑtereà. & ibi no. Bar. & Doct. de dã. infec. & l. si seruus seruũ. §. si fornacarius. ad l. Aq. cũ gl. & p ea q̃ dixi suprà de furno: imò pl* posset facere vicinus inferior murũ sub solario. ar. l. j. in fi. de
4 aqua plu. ar. *Sed cui* expẽsis? videtur ꝙ faciẽtis: ar. d. l. j. in fi. nisi esset seruit* apposita illius oneris ferẽdi: qa tũc deberet fieri expẽsis cõibus. ar. l. & si fortè. §. etiã. si ser. vẽ. Aduerte tñ quia nec hæc seruitus oneris fe rẽdi esse potest hic in re cõmuni & indiuiso. l. in re cõmuni. de ser. vrba. præ. & ideo nõ potest dici, quòd fieri debeat expẽsis cõmunibus: fiet ergo murus sub solario per ędificãtem caminũ expẽsis suis, & nõ domini inferioris, qui solũmodo pati tenetur:
5 ar. l. quoties. la j. §. j. de ser. *Sed nũquid faciẽs caminũ põt facere murũ in solario communi inuito vicino? Credo quòd sic: qa vt dixi, nedũ est vtile, sed etiã necessariũ, ꝑpter peri
6 culũ incẽdij. *De secũdo verò, scilicet de igne, qui fit in camino: dic ꝙ murus à latere est ita grossus, qui est cõis, ꝙ ex igne non põt recipere detrimẽtũ: & tũc alter ex socijs põt facere ignẽ iuxta parietẽ cõmunẽ, etiã maximũ, sicut fit tẽpore nuptiarũ. & ita tenet Ang. & Pau. de Ca. in l. qdã Iberus. de ser. vr. præ. aut paries non est ita grossus: & tunc aut vult facere ignẽ familiarẽ & tẽperatũ, & potest, etiã si aliquod dãnũ faciat: ex quo vtitur ad vsum destinatũ. ar. l. fistulã. in pri. e. ti. & l. sicuti. §. si si ser. vẽ. & ita tenet Ange. in d l. qdã Iberus. circa prin. etiã ꝑ hoc allego optimũ tex. ĩ l. arborib*. §. si nauis. de vsu fr. & qd ibi no. p gl. & Do. & maximè Flo. Itẽ quia vtit re ad vsum destinatũ: vt no. in d. l. si cões ędes. & l. Sabinus. cõi diui. aut vult facere ignẽ nõ familiarẽ, nec tẽperatũ, propter quòd fit dãnũ parieti cõmuni, & nõ potest: per d. l. qdã Iberus. p gl. in ver. adijciatur. & hoc tenet ibi Bar. Bal. & cõiter Doc.
7 Ang. in l. inter quos. de dã. infe. *De tertio, scilicet cappa camini: dic aut ædificium fit in muro proprio ædificantis, aut in alieno, aut in cõmuni. Primo casu, quãdo fit in proprio, nõ habet dubium: quia potest, nisi sit in

con

cōtrariū seruit* cōstituta:per ea quę dixi suprà de fenestra,in prin.Secundo casu,quando fit in alieno:& breuiter non potest.l.sed si inter me.in prin.de ser.vr.præ.& l.quemadmodum.§.fi.ad l.Aquil.cum si.nō ūtū esset seruitus imposita:per ea quæ dixi suprà de fenestra,ver.nūc supest.Tertio casu,quando fit ędificiū in cōmuni pariete:& tūc subdistingue:Aut paries est cōmunis ad vnū vsum tātū, puta ad hortū diuidendum,& in eo nō potest fieri caminus:per id quod dixi suprà de pariete sine muro,î pe. q.& suprà de fenestra,in versi.nūc dicamus.Aut nō est communis ad vnū vsum tātū,sed ad oīa vel simpliciter: & tunc si quęritur an possit cauare murū,& tūc aut mur* est pro diuiso, & potest vsq; ad dimidiā,& vsq; quō durat pars sua:quia tūc dicitur facere in suo,& pro hoc gl.in l.hoc quod dictū.§.j.in ver.paries.in prin.de ser. vr.prę.Aut est cōmunis pro indiuiso:& tūc etiā potest vltrà:quia in omni parte muri dicitur laborare in re

8 cōmuni. *Habet em̄ qlbet portio nē in qualibet particula ꝓ indiuiso: vt no.gl.in l.q Romę.§.duo fratres. de ver.ob.& in l.si familię.C.fa.er.& in §.quidā.Insti.de act.Fallit hoc in tribus casibus.Primò quando paries nō potest cauaturā pati:per l.cui ædificiū.de ser.vr.prę.Secūdò fallit,quādo alter socius velit ab altera parte sua facere caminū:quia vnus plus iuris nō habet,q̄ alius,vt dixi,& habetur in d.l.quidā Iberus.maximè per Ang.q dicit circa pri.q̄ ita seruat cōsuetudo:quoniā videmus in pariete cōmuni quēlibet sociorū caminū habere in parte sua.Tertiò fallit,quando mur* esset ita debilis,q̄ etiā faciē do ignē itatēperatū pro vsu suo torreretur,& sibi dānū fieret:p d.l.qdā Iberus.in prin.cū ibi no.per glo.& Doc.in ver.nō licet.Et adde omnino quæ dicam j.in ver.sed hic potest dubitari.Aut q̄ritur de ipsa cappa camini tātū:& tunc aut vult mittere tigna vl lapides sustinētes cappā vltra dimidiā muri:& nō potest,si est cōmunis pro diuiso:secus si pro indiuiso:p ea q̄ ꝓxi.dixi de cauatura. Aut vult mittere tigna vsq; ad dimidiam vel citrà vel vltrà,quādo est cō:s pro diuiso:& tūc aut p talē ędificationē nō fit dānū muro:puta q̄a p eā mur* cōis non debilitatur, neq; mutatur eius facies:& tūc potest.arg.l.fistulā. de ser.vrb.prę.& no.Bar.Bal.&Doc. in d.l.quidā Iberus.Aut fit dannum muro cōmuni,& nō potest:per d.l.qdā Iberus.in prin.cū ibi no.& ibi,si vellet apponere lapides magnos in muro cōi pro sustinēda cappa camini,qui destruerēt murum cōmunē ꝓpter pōderositatē,nō posset:per d.l. cui ędificiū.& p ea quę dixi suprà de fenestra,ver.nūc dicamus. *Sed hic 9 posset dubitari,quādo aliqs vult ędificare caminū in pariete cōmuni, & murus est ita debilis,quòd faciendo ignem temperatum,etiā pro vsu suo torrerēt:vt dixi suprà ver. tertiò fallit.an hoc casu possit sibi prouidere, faciēdo,scilicet vnum murū paruū à parte sua,puta vnius pedis,& altitudinis,quātum potest cōiter ascēdere flāma ignis,sicut sæpissime vidi. Et videtur quòd nō:q̄a prope murū cōmunē nō est licitū vni socio facere aliū murū proprium:per d.l.qdā Iberus.in prin.ver.ad parietē.secundū lec.vltimę gl.quæ dicit,quòd debet distare p duos pedes vel vnū:per l.fi.

l.fi.fini.reg.& ita vult Ang.Et intelli ge de duobus pedibus,quãdo ędificatur murus cũ domo:sed quãdo est mur⁹ simplex,sufficit dimissio vni⁹ pedis,per d.l.fi.& ita videtur in casu nostro,quòd debeat ille mur⁹ dista re per pedẽ à muro cõmuni:& sic d. l.fi.locum habet nõ solũ in ædificãte iuxta murũ alienũ,sed etiã iuxta murum cõem,quod est notãdũ.In cõtrarium tamẽ videtur tex.in l.fistulã. §.iuxta.de ser.vrb.prę.Ego puto in hoc esse distinguẽdũ.Aut quis vult facere murũ ꝓprium iuxta murũ cõem,ita quòd incumbat,& non põt.d.l.qdã Iberus.in prin.& ita tenet gl.i §.iuxta.ver.manet.Aut vult facere murum iuxta cõem,ita quòd cõi nõ inhæreat,& ꝙ sublato pariete cõi remanere possit,si paries cõis refectionẽ nõ impedit,põt.casus est in d.§.iuxta.& licet ille text.loquaꝛ de camera ex figulo opere facta iuxta parietẽ cõem.& gl.ibi exponit, ex figulo,id est,ex lateribus nõ coctis,& lutosa materia:& sic non videtur loqui de muro:tamen credo qđ idem sit in dicto muro paruo:qa est eadẽ ratio in vtroq; cas.Nec ob.l.fi. fini.re.& glos.in d.l.quidã Iberus.in ver.ad parietẽ.in fi.qa intelligiꝛ quãdo qs vult ædificare murũ fodiẽdo in terra,propter quod verisimiliter possit dãnũ inferri muro cõi:tũc enim debet distare per pedẽ:qa ita taxatũ est per d.l.fi.Sed quãdo est murus ædificatus super solario vel etiã in terra ꝓ dicto camino ad defendẽdũ murũ cõem:& sic pro eius vtilitate:qa ex eo nõ potest socius dãnũ pati ex illa modica fossione,imò vtilitate:tunc potest.Nec habet locũ d.l. fi.per d.§.iuxta.facit ad hoc l.si Titius horreũ.de acq.re.do.& quod dixi suprà de pariete siue muro.Et qd si esset paries ligneus?& vide suprà quæ dixi de scalis,ver.videamus de

10 muro cõi.*Ex quo etiã infero ea rõne,quòd qs potest iuxta murũ alienum etiã nõ dimisso spatio vnius pedis facere murum sine fundamento vel modico,puta pro sedẽdo,vel causa ponẽdi supra horticellos,dummodo humorẽ nõ faciant muro cõi:per d.l.quidã Iberus.in prin.quæ oĩa bene no.pro intellectu d.l.fi.fini.regũ.

11 *De quarto principali,scilicet de tubo camini:dic aut in totũ ille tubus est extra murũ cõem à parte faciẽtis caminũ,& per eã solam fumus ascẽdit,& ignis nõ appropinquauit, & potest:per l.fistulã.de ser.vr.præ. & ita tenet Bar.Bal.in d.l.quidã Iberus.in prin.& Ang.in d.l.inter quos. in prin.in iij.col.de dã.infec.Aut illa est cauata ĩ muro cõi:& tũc aut ꝑ illã cauaturã flãma ignis torrereꝛ,& deterior fieret murus,& nõ possit:per d.l.quidã Iberus.in princi.& ibi per omnes Doct.& per Ang.in d.l.inter quos.Aut per illã torreretur murus cõmunis,nec ꝑ hoc deterioraretur. & tũc distingue:aut illa cauatura est vltra medietatẽ muri vel citra:& tũc dic in omnibus,vt suprà dictũ est de

12 cappa. *De quinto & vltimo principali,scilicet de fumo,qui exit de camino siue de eius tubo:dic vt dixi suprà de fumo,ver.adde quæ dixi suprà de pariete siue muro.versi.secũdò principaliter est videndũ.vbi dicitur quòd ex cappa camini potest cognosci an murus sit proprius vel communis.de quo dic vt ibi plenè dixi.& vide quæ dixi suprà de ser. stillici.auerten.in xj.q.in fine.

De

De necessario. CAP. LXV.

1 *Necessarium quot partes habeat.*
2 *Fenestra siue locus necessarij ad sedendum, an, & quando in muro proprio uel communi fieri possit.*
3 *Necessarij cauea, an et quomodo i pro prio uel communi muro fieri possit.*
4 *Necessarij cauea an in muro proprio su pra solũ publicũ uel uicini fieri possit.*
5 *Necessarij fouea an & qualiter in mu ro communi uel proprio fieri possit.*
6 *Necessarij fouea an pro uoluntate domini fieri possit.*
7 *Necessarij fouea murata, uel nõ murata, si humor uel putredo exeat, et in puteũ uel uicini cisternã descendat, uel in eius uenas, aut etiam in penu, an cogi poterit ad reficiendum dictã foueam, ita & taliter, quod puteo uel cisternæ, aut alij uicini loco nocere non habeat.*
8 *Necessarium plenum habens, si ipsum purgare uelit, an possit.*

1 NECESSARIVM* tres habet partes. prima est fenestra, ĩ qua locus fit ad sedẽdũ: alia est caua eius quæ solet ex vasis fictilibus fieri: tertia est fouea, ad quã omnes immũditiæ descẽdũt.
2 * De fenestra siue loco necessarij ad sedẽdũ an & qñ posset fieri in muro ꝓprio, vel alieno, aut cõi, distingue vt dixi suprà, de cappa camini, in ti. precedenti. & vide quę dixi suprà, de fenestra.
3 * De secunda parte necessarij, videlicet de ipsi* caua, an illa possit fieri: distĩgue, aut qs vult facere cauã necessarij in suo ꝓprio, aut in alieno, aut in cõmuni. Si fit ĩ suo ꝓprio, regulariter licet, nisi fiat iuxta parietẽ vicini: qa si tũc lędatur paries vicini, fieri non põt. l. fi. §. fi. si ser. ven. & idem dicas, si noceret puteo vel cisternæ vicini: vt dicetur infrà, de fouea necessarij.
4 * Tamẽ vi di dubitari an illa possit fieri in muro ꝓprio supra solũ publicũ vel vicini. Dic de puteo, ꝙ nõ põt, nisi aliter fit de cõsuetudine a, Supra solũ autẽ priuatũ vicini etiã nõ põt, nisi habeat supra stillicidiũ domus: p l. si vi tẽ. §. fi. quod vi aut clã. & l. fi. de ser. Sed si habet stillicidium, põt sub eo, quatenus durat, dictã cauã ꝓtẽdere. l. fi. §. fi. de ser. vr. præ. circa q̃ vide q̃ dixi suprà, de ser. stil. auer. in 12. q. & suprà, de fenestra, ĩ ver. vltra ꝑdicta. & de specularibus, in fin.
5 * De tertia verò parte necessarij, videlicet ipsi* fouea, an illa possit fieri, distingue: aut qs vult facere eã ĩ suo ꝓprio, aut in cõmuni, aut in alieno. Si vult facere in suo proprio, regulariter licet, nisi fiat iuxta parietẽ vicini, qui ex hoc lædat: vt l. si qñ. §. fi. si ser. ven. & idẽ si noceret puteo vel cisternæ vicini: vt dicã infrà, de fouea necessarij: vel nisi esset seruitus imposita, ꝙ in suo facere nõ possit. ar. l. altius. C. de ser. Si verò vult facere in cõi muro dictã cauã necessarij, videtur ꝙ nõ possit: qa in re cõi melior est cõditio ꝓhibẽtis. l. Sabinus. cõi. di. In cõtrariũ, ꝙ possit: p l. fistulã. de ser. vr. præ. & per gl. in d. l. si quãdo. §. fi. Ego autẽ ĩ hoc sic distinguo. Aut est aliqd cõuentũ inter socios: & illud est seruãdũ. l. semp ĩ stipulationib*. de reg. iur. Aut nihil est cõuentum: & tunc aut est cõsuetudo in loco super hoc, & illa est seruãda, per dictã l. semper. & per l. an in totum. C. de ædific. priua. Aut nulla est conuẽtio vel consuetudo: & tunc aut murus est communis ad vnũ vsum tantùm, & non potest: vt dixi suprà, de cappa camini, ĩ ti. ꝓcedẽ. Aut est cõis ad omnia simpliciter: & tũc aut ex dicta

caua

caua necessarij non fit aliquod dānū muro cōi,& pōt.arg.d.l.fistulā. & d. l.qdā Iberus. §.fi.eo.ti.& p no. in d. l.si quādo. §.fi.& hoc tenet Ioā. Pet. de Papia in suo vltimo lib.in glo. in versi.& in futurū pcipiēdis.versi. an autē socius. Aut infertur dānū muro cōi:puta qa murus est subtilis,& nimiū debilitaretur:& nō pōt,p l.cui⁹ ædificiū.de ser.vr.præ.vel qa ꝓpter humorē cauę necessarij murus cōis debilitatur,per d.l.qdā Iberus. ī pri. cū ibi no.& p l.fistulas.si ser.vē. & d. l.si qñ.§.fi.cū glo.eo.ti.& hoc tenet etiā dictus Ioā.Pet.ī loco pallegato: q dicit idē,si ex dicta caua erit putredo vel malus odor:& ad hoc n.hil allegat.sed tu allega text.cū gl.ī l.ij §. idē ait,si odore.ne qd in loco publico.& text.cū glo.in l.pe.§. pe. qd vi aut clā.& vide quæ dixi suprà de cloaca,in antepe.q.Idē etiā dicas, si ex dicta caua exit humor vel putredo in domo vicini: quia qs nō pōt etiā laborando in suo immittere aliquid in alieno:vt not.glo.in d. l. si qñ. §. fin.& dicā infrà,de fouea necessarij.

6 *De quarta parte & vltima, scilicet fouea necessarij,posset quęri,an possit illa fieri pro voluntate domini. Dic aut vult facere foueā subterraneā etiā vltra suum solū sub solo vicini,& nō potest:vt dixi suprà de penu,versi.quid si vn⁹ vult facere. Aut vult facere quatenus durat solū suū, & potest,nec tenetur dimittere spatiū aliquod.l.si.fini.regū.vt dixi suprà,de penu,& de puteo. nec etiam hæc seruātur de cōsuetudine, vt dimittatur aliquod spatiū, & præsertim qñ fiunt huiusmodi fouex, vndiq; remurātur,quæ volgò le volte

7 dicuntur. *Secundò quęri pōt,quid si ex fouea murata, vel non murata, exit humor vel putredo, & descēdit in puteū vel cisternā vicini,vel eius venas, aut in penu, an poterit cogi ad reficiendū dictā foueā ita & taliter,q nō noceat puteo vel cisternæ aut alij loco vicini? Dicas quòd sic: quia nō est licitū quēquā facere in suo per qd aliud immittatur in alienum.l.sicuti.§.Arist.si ser.vē. & d.l. si qñ.§.fin.si ser.ven.l.fluminū.§.fi. in gl.pe.in fi.de dā.infec.& ita tenet Io.Pe.de Papia,in suo vl.lib.in loco prællegato. & ita not. Flo. in d.l. si quādo.§.fi.qui dicit per illū tex.vbi aliquis cōstruit loca cōmunia iuxta domū vicini, ex quibus causetur ad illā humiditas,cogi poterit ad talia loca purganda & purgata retinēda. Aduerte tamē qa gl.in d.l. si quādo. §.fi.videtur tenere secūdū Azo. q sit licitū sterquiliniū in suo ponere: licet alius sentiat inde humorē. per l.sicuti.§.idē ait.si ser. ven. & per l. fistulā.in prin.de ser.vr. præ. quā gl. intell go,quādo rarò humorē faceret:secus si assiduè:p l.fistulā. in prī. & adde quæ dicā in tit.j.post prin.& infrà de sterquilino. *Sed pone, q habens necessariū plenū,vult ipsum purgare,an possit.Credo quòd nō, propter fœtorē: & ideo de nocte tātum fieri debet, per ea quæ dixi suprà de fornace,versi. & prædicta teneo.vbi vide,& adde quæ dicam in titu.sequen.

a De consuet.*Vtrū consuetudo praua excuset? Respō.d.secūdū gl.iuij.dist.j.c. denuq; q sic,qd uerū intelligo,q nō excusat quoad deū,qñ ignorantia prauæ cōsuetudinis esset crassa,ut puta cōtra ius naturale.xxxij.q.iiij.flagitia. secus ubi esset probabile dubiū sup cōsuetudinis*

dimis ualiditate.nã tũc ignorãtia legis nõ est peccatũ:ut in l.regulã.ff. de iur. & fac.igno.& in c.cũ dilectus.de cõsue.& quod no.Innocen.in c.per tuas. de simo.& gl in c.uno.de postu.pla.li. vj.ĩ uer.de cætero.Et utrũ consuetudo interpretetur priuilegia, & statuta.sicut & legẽ?Respõd.q sic.e cũ dilect°. *de cõsue.l.si de interpretatiõe.ff. de le. & qd ibi no Io. An ĩ c.qd dilectio. de cõsang.& affi.& unde Alex ij.uo.cõs. cvij.in ult col.uersi cõfirmant.et cõs. lxviij.ĩ vj.co.in fi.& i j uo cõ.cxxxij. in ij co.in prin.et i iij,uo cõs.cxxxiij. in prin.ubi ponit quæ requirantur ad esse consuetudinis.*

De seclario. CAP. LXVI.

1 *Seclariũ qd sit,& quot partes habeat.*
2 *Seclarium si quis iuxta parietem communem ædificare uelit,an possit.*
3 *Seclario si aqua spargatur,et descẽdat per solariũ ad partẽ uicini inferiorem, uel solariũ cõe madefaciat, an prohiberi possit ne amplius spargat.*
4 *Seclarij murus si cõmunis esset,et propter pondus supellectilis appensæ debilitaretur,an prohiberi possit.*
5 *Seclarij foramen,& fouea,ac eius camera qualiter se habere debeant.*

1 SECLARIVM *quinq; habet partes. Prima est lapis, siue lignũ,super quo lauatur supellex.Altera est similiter alius lapis vel lignũ desup in quo pẽdent situlæ,& his similia, ac etiã supellectilia coquinæ ponuntur. Tertia pars est foramẽ, p quod aqua descendit.Quarta est fouea,ad quã aquę & ceteræ immũditię discurrunt.Quinta est quandoq; camera,in qua statur ad lauãdum super prima parte de lapide seu ligno seclarij,sup quo lauari solẽt supellectilia.Si quęrit an imponi possint in muro pprio,aut in cõi,aut ĩ alieno, dicẽdũ est breuiter,sicut dixi de cappa camini.

2 *Sed qd si vult ædificare iuxta parietẽ cõmunẽ,ipsũ nõ tãgẽdo? distingue:Aut p talẽ ædificationẽ seclarij nõ fit dãnũ vicino seu socio,nec impedit refectio cõmunis vel alieni parietis,& põt.ar. l. quidã Iberus.ĩ prin.& l.fistulã. §. iuxta. de ser.vr.præ. Aut impedit refectionẽ, & nõ põt,per d. §.iuxta. Aut nõ impedit refectionẽ, sed nocet vicino: & tũc aut nocet assiduè : qa assiduũ humorẽ emittit,& nõ põt,p d.l.fistulam.in princ.& ita tenet Ang. in d.l. inter quos.in vl.co.ver. si autẽ qs nõ velit ędificare.de dã.infec.& adde q̃ dixi suprà de camino, versi. sed hic posset dubitari.& in ti.præ.

3 *Itẽ qd si ex seclario spargitur aqua,descendit p solariũ ad partẽ inferiorẽ vicini,vel madefacit solariũ cõe:an põt prohiberi ne amplius spargat? Dic aut spargit pro vsu quotidiano suæ familię,& põt.ar.l.sicut. §.fin.si ser. ven.& l.fistulã.in prin.de ser.vr.prę: Aut vltra vsum quotidianũ,& nõ potest,vt dictis iuribus.circa qd vide q̃ plenè dixi suprà de ser.proijci. in ij. q.

4 *De secũda parte seclarij dicendũ est in omnib*°,sicut d*° prima:sed in hac secunda in primis cõsiderandũ est,si murus esset cõmunis,& ppter pondus supellectilis appẽsę debilitaretur:prohiberi posset,p l. cuius ędificiũ.de ser. vr.præ.

5 *De iij. iiij.& v.parte seclarij, scilicet de foramine,& fouea,& eius camera: dic in omnibus & per omnia vt conclusum fuit suprà titul.præceden.de necessario. & adde quæ dixi suprà de seruitute proijciendi, & quod dicã in sequenti titulo.

De

De aquarolo siue canali.

CAP. LXVII.

1 *Aquarolus quid propriè sit.*

2 *Aquarolum si quis in suo habeat, et aquā per unā tegulā ducat, qua cadat in suū, puta in curiā uel hortū: deinde illa aqua paulatim in fundū uel penū uicini uel communi descēdat, an cogi possit, ut dictam aquā in suo retineat, ne in alienum ueniat.*

3 *Aquarolo uicini mei si aquā descēdētē uideā, & ex suo ad curiā meā cadentē: an aliquid in meo facere possim propter quòd aqua fluxus impediatur, ita quòd in uicini solo remaneat.*

4 *Aquarolo uicini si aqua in fundū meū descendat, quid iuris.*

5 *Aquarolo tuo si aqua ī uia publica descendat nunquid ego uicinus contra te agere possim.*

6 *Pariete in communi an sit licitum mittere canale recipiens aquā de cœlo cadentē, uel aquam de cisterna discurrentem, aut de aliquo aquæ receptaculo, quod castellum appellatur.*

DIXIMVS de ista materia suprà, in titu. de fistula: verū quia multū cōuenit seclario, ideo eā hic
1 cōmemorare cōstitui. *Et appello aquarolū paruū seclariū, vel vas lapideū in muro immissum, habēs fistulas ferreas ad similitudinem capitis serpētis, vel leonis, aut hois, de quo exit aqua pro manibus lauādis. Si qs autē aquarolū siue canale in suo aut alieno fabricare voluerit, ea, quę de seclario dicta sunt, obseruare tenet, p iura in duobus titulis pcedentibus
2 allegata. *Sed iuxta ea dubitari posset, qs habet aquarolū in suo, & ducit aquā p vnā tegulā q̄ similiter cadit in suū, puta ī curiā vel hortū: deinde illa aqua paulatim descēdit in fundū vel penū vicini vel cōmunē, an cogi possit vt dictā aquam in suo retineat, vt in alienū nō veniat? Et videt q̄ nō, per gl. ordi. in l. si quādo. ff. serui. ven. In cōtrariū videtur l. fluminū. §. fi. in gl. pe. in fi. de dā. infec. Puto q̄ sit dicēdū, aut illa aqua assiduè descendit ī fundū vicini, vel cōmunē, & prohiberi pōt per l. fistulā. in pri. de ser. vr. pd. Aut nō discurrit assiduè. & tūc secus p d. l. fistulā, & p hoc vide q̄ dixi in tit. pceden. circa primā partē. *Quid autē si ego
3 videns aquā vicini mei descendere & cadere ex suo ad curiā meam, facio aliqd in meo propter quod impeditur fluxus aquæ, ita q̄ remaneat in solo vicini, an possim? Dicas q̄ sic: argu. l. j. §. sunt qui putant. ff. ne quid in loco publico. & vide quæ dixi suprà in iiij. diuisione seruitutum, versi. & primò videamus. & s̄. de curia. in fi. *Itē qd si aqua descēdit ex
4 canale vicini in fundū meum? Dic q̄ eū prohibere possim: per l. sicuti. §. Arist. ff. ser. ven. & per ea quæ dixi s̄. de serui proijci. in j. & ij. q. *Itē qd si
5 ex aquarolo tuo descendit aqua in via publica: an ego vicinus possim agere cōtra te? Dic q̄ sic, si nocet, vł nocere potest mihi trāseunti. ar. l. ij. in prin. ne quid in loco publico. circa qd vide quę dicam ī. ti. seq. & quę
6 dixi s̄. in tit. præcedenti. *Item nunquid in pariete cōi sit licitū mittere canale recipiens aquam de cœlo cadentem, vel aquā de cisterna discurrentem aut de aliquo receptaculo aquæ quod castellum appellatur? Dicas quòd non: per l. fistulam. de ser. vrb. præ. Et est ratio: quia per talem discursum aquarum parietem corrumpi verisimiliter est: secundum

Ange.

Ang. in l. inter quos. in princ. in iiij. col. de dam. infe. Reliqua circa istam materiam vide suprà de fistula.

a Via pub. *Adde Alex. iij. uo. cōs. lxxiij. in j. co. §. fi. et quasi p totū. et Corn. ij. uo. cō. cliij. & in iij. cō. cclxxxij. & qd significet uia, dicto uol. cō. ccxcv. & in iij. cō. ccxij. anci. pramittendum.*

De aquæ proiectu siue aliarū rerum. CAP. LXVIII.

1 *Aquam in uicini fundum an immittere licitum sit.*

2 *Aquā uel alias immundicias in stratā publicā, uel aliū locum publicum, an proijcere liceat.*

3 *Putredinem aliquā, puta lauaturam, uel aliud putridum, si pedissequa uel famulus proiecerit, & super uestē uel caputium transeuntis per uiam publicam, uel ibi stantis descenderit, an eius dominus teneatur.*

4 *Aquam ut illuc proijcias, si duos tibi terræ pedes concedam, an proprietas uel usus concedi uidetur.*

1 QVAERO *primò nūquid sit licitū immittere aquā in fundum vicini. Et dic quòd non, nisi sit seruitus imposita. l. sicuti. §. Aristo. si ser. vend. de quo dic vt plenè dixi de seruitute proijciendi. *Quæro 2 secundò, an liceat proijcere aquam vel alias immūditias in stratā publicā, vel aliū locū publicū. Et puto q̄ sic, dūmō nō noceat vsui publico, vł trāseūtibus, vel in ea existētibus: ar. l. ij. in prin. ne qd in lo. pu. iūcta l. j. ī prin. de his qui deic. vel effu. nisi ex lege, vel statuto, vel cōsuetudine aliter esset ꝓuisum, d. l. ij. in prin. Nam cōiter circa hoc p statuta locorū est prouisum, & aliter q̄ sit de iure cōi.

3 *Quæro tertiò, pedissequa vel famulus vnius ꝓiecit ex fenestra aliquā putredinē, puta lauaturā vel aliud putridū, & descēdit super vestē vel caputiū cuiusdā trāseūtis per viā publicā, & ibi stātis, & vestē vel caputiū deturpauit: an dñs a ei9 teneatur: & inquātū, & dic regulariter q̄ in duplū dāni dati: vt est tex. in l. j. in prin. & ibi hoc no. Flo. de his q deie. vł effude. qd est verū, qñ est proiectū in loco quo vulgò iter fieri solet: sec9 si esset proiectū in loco nō consueto, quo vulgò iter nō cōsueuit esse: vt est tex. in d. l. j. §. summa cū vtilitate. eo. ti. facit l. si putator. & qđ ibi not. ad l. Aq. qđ no. qa accidit sæpe de facto: & ita ēt seruat: sed pœnæ aliter solēt imponi p statuta locorū, q̄ sunt seruanda. l. oēs populi. de iusti. & iu. vbi aūt nō essent statuta vel cōsuetudo, serua qđ suprà dixi. 4 *Quæro quartò, qd si cōcedo tibi duos pedes terræ, vt ibi ꝓijcias aquā, an proprietas vł vsus cōcedi videat. Et videt q̄ ꝓprietas, eò quia nō fuit cōditio ꝓijciēdi ex causa dāni: vt est tex. in l. si mulier. de iu. do. de quo dic vt ibi p Doc. Vltimò de ista materia de eiectionib9 & effusionibus, vide plenè in ti. de his q deie. vel effu. p totū. & adde q̄ dixi s. de seruitute ꝓijciēdi.

a Dominus. *Verū domin9 teneatur de facto familiæ? Res. ut colligo ex d. Ant. & Io. de Lig ac Pa. ī c. licet. de resti. spo. & Bar. ī l. ne qd ff. de incē. ru. & nau q̄ sic q̄ familia eius deliqt in officio seu ministerio in quo ipse dominus est ꝓposit9: & ipse utit ope talis familiæ: qa sibi īputat q̄ talē eligit, qa honestā debebat ponere. l. j. § familiæ ff. de pu. similiter tamē tenet nō criminali ter: ut d. l. ne quid. Ex quo patet q̄ potestas seu rector tenetur ex maleficio suorū officialiū. l. si post. C. de asses.*

Deaquæductu. CAP. LXIX.

1 *Aquæductum alicui in suo habere nō licet, per quem aqua in alienum fluat: & quomodo si contrafiat, contra cum agi possit.*

2 *Aquæductum an per uicini fundum facere liceat.*

3 *Aquæductu si ego priuatus aliquod ius habeam, nunquid a solito cursu diuerti poterit.*

4 *Cōsuetudine uel statuto quis potest habere ius aquam tollendi per rotam ex flumine uel castello.*

1 NON licet* alicui aquæductum habere in suo, per quē aqua in alienum fluat: & si cōtrà fiat, potest agi contra eū: ita ius illi non esse: vt pbatur in l. fistulas. si ser. vē. Ex quo no. secūdū Flo. ibi, q̃ faciens aquæductū in suis domibus, non pōt, quatenus per eū fiat damnū domui vel parieti vicini. & pro hoc etiā l. fistulā. in prin. de ser. vr. præ. Item no. secundū eundē Flor. in d. l. fistulam. q̃ ductus aquæ ad fontem, vel ad aliam vtilitatem vel commoditatem publicam, si trāseat per domū priuati: ita debet seruari & manu teneri expēsis publicis, q̃ illi priuato non noceat: & ad hoc potest agi: vt l. fistulam. nisi aliter actum sit, vel cōsuetudine seruatū. facit ad prædicta l. ij. §. merito. & §. si qs à principe. ne qd ī

2 loco publi. *Sed nunquid sit licitū aquæductum facere per fundum vicini? Dic quòd non: & si fiat, potest vicinus propria autoritate destruere: vt est tex. in l. quemad. §. si protectum. ad l. Aquil.

3 *Sed pone in aquæductu, ego priuatus habebā aliquod ius: an poterit diuerti à solito cursu? Dicas quòd non: imò poterit cogi diuertens, vt in pristinum statum aquam ducat. vt est text. vbi hoc no. Doc. in l. ij. C. ad l. Aq. quod not. quia aluei aquarū in quibus vicini consueuerunt haurire vel tollere aquam, vel pānos lauare, nō possunt

4 peruerti in eorū præiudiciū. *Vltimò no. q̃ quis potest ex pacto a vel consuetudine habere ius aquam tollendi per rotā ex flumine vel ex castello: vt est text. in l. ij. cōia præd. de quo dic vt ibi per gl. & Doct. Cætera circa istam materiam vide quæ dicā in seq. tit. de seruitute aquæductus.

a Pacto. *Quæ dr̃ia est inter pactū & cōuentionem? Pactū est consensus duorū uel plurū ad aliquid faciendū, uel dādū uerbis expressū, ita q̃ uerba promittātur à pmittēte, & cōsequēter a recipiēte. Cōuētio uero est nomē magis generale quàm pactū: quia scholares in scholis, & fratres in capitulo cōuenire dicuntur. ff. de pact. l j. §. conuentionis uerbum.*

De ponte. CAP. LXX.

1 *Pons dicitur ille, qui est de lignis, non autem de lapidibus.*

2 *Flumen si per ciuitatem discurrat, & unus ab utraque parte ripa domos habeat: an pontem super flumen facere poterit, per quem de una domo in aliā ire ualeat.*

3 *Pontis partē, puta decem pedum longitudine, nunquid in flumen quis facere possit, per quē possit ire ad hauriendū aquam, uel ad lauandū pannos stare.*

4 *Pontis refitiendi & faciēdi onus super flumine publico, ad quem spectat, per quem iter transeūtibus necessariū sit.*

5 *Pōs an uiæ publicæ appellatiōe ueniat.*

1 PONS propriè* dicitur ille, qui est de lignis, nō de lapidibus: vt l. supra iter. in prin. de aqua plu. ar. & ibi hoc no. Bar. & Ange. qui dicunt

quòd

ꝙ licet istud sit de iure:tamẽ de consuetudine pons & arcus lapideus synonyma sunt:quia continetur appellatione põtis,cui cõsuetudini stãdũ est.Et pons põt esse duobus modis, in vrbe,seu in municipio. Vno mõ, qñ suprà solũ publicũ.& de isto ponte dixi s.in ti.de põticello,vbi vide. Alio mõ,qñ est supra flumẽ,vel aquã: & de isto dicamus. *Nunquid si flumẽ discurrit per ciuitatẽ,& vnus habet domos ab vtraq; parte ripæ: an possit facere pontẽ super flumẽ,per quẽ possit ire de vna domo in aliã? Dicas ꝙ non:casus est in l.fi.ne quid in flu.pub.sicut non põt supra viam publicã.l.ij. §.tractatũ.ne quid in loco publi. & l.fin. & ibi ad hoc notat Bal. de ser. *Secundò nunquid põt in flumine facere partẽ vnius põtis, puta longitudinem decem pedum, per quem possit ire ad accipiẽdum de aqua, vel stare ibi ad lauandum pannos?Et teneo quòd non:quia sicut in loco publico vel priuato non licet aliqd immittere.l.j. & ij. ne qd in lo. publi.ita nec in flum.ne publico.argu.d.l.fi.ne quid in flu. pub.de consuetudine tamen seruatur contrarium, cui consuetudini standum est:quia regula est,quòd in põtibus & aquis standũ est antiquitati : vt est ter.& ibi hoc no.Bal.in titu.de pace Constan.in vj.colũ. quam regulam perpetuò tene menti: quia per eam decidere potes plures quæstiones.

4 *Tertiò,ad quem spectat onus faciendi & reficiendi pontẽ super flumine publico, per quẽ fit iter transeuntibus necessarium? Distingue. Aut est pons qui debet retineri, & custodiri per dominũ ciuitatis:& debet expẽsis ipsius domini fieri & reficiui:quia ad ipsum dicitur principaliter spectare,sicut etiã spectant alia fortilicia.Aut est pons qui nõ custoditur, sed simplex tantũ pro trãsitu: & tunc aut deseruit omnibus de ciuitate,& per omnes de ciuitate fieri & refici debet. Aut deseruit vni tantùm cõtratæ seu viciniæ: & illi de illa solum cõtribuere tenentur, sicut de puteo cõmuni dicitur.ar.l. secũdùm naturã.de reg.iur.& c.qui sentit onus.eo.titul.libr.vj. facit l. ædiles.& quod ibi nota. de via public.

5 *Quartò, an appellatione uiæ publicæ veniat pons? Et dicas, ꝙ sic: quando per illum vulgò iter fit.ar.l. fi.ne quid in flum.pub.iuncta l.fi.in prin.ff.de seru.& ideo statuta loquẽtia de maleficijs cõmissis in via publica,verificantur in commissis super ponte publico.Et adde prędictis quę dixi s.de seru.tig.immittendi. in vj.q.& s.de refectione,in vij.q.& s.de pon.& vide l. supra iter. in pri. & ibi per Bart & Doct.de aq.plu.ar. Reliqua quæ spectant ad materiam pontis,d cam plenè in seq.lib.

De picturis seu incrustationibus. CAP. LXXI.

1 *Picturas habere in pariete cõmuni an socio liceat.*

2 *Parietem communem unus ex socijs, etiã altero inuito an deallare et pingere poterit.*

3 *Incrustationes quid propriè sint, & quomodo capiantur.*

4 *Picturarum & incrustationũ an ratio habeatur,si de aliquo muro de dãno infecto cautum sit.*

5 *Picturæ si in pariete cõmuni existant, an causa imponendi tigna alter socius pulsare possit ex qua pulsatione damnum illis picturis contingere posset.*

6 *Pingi si uelim facere in ecclesia crucifixum, uel aliquid aliud, an possim.*
7 *Vsufructuarius uel inquilinus an in domo usufructuaria uel conducta possit facere pingi insignia sua, quæ uulgò arma dicuntur.*
8 *Depingi non potest facere insignia sua potestas, officialis, uel priuat* *quispiã, uel nomen suum in ædificio publico ponere.*
9 *Depingi facere potest insignia sua ille, cuius pecunia publicũ opus factũ sit.*
10 *Capellam uel ecclesiam si quispiam fecerit, & in memoriam sui insignia sua apponi fecerit, an clerici ea delere possint, & alia imponere.*
11 *Depictus si esset quispiam in aliquo loco publico tãquam proditor, & quispiã sine principis licẽtia illã picturam deleret, an in aliquod edictũ incideret.*
12 *Imaginem Dei uel Sanctorum percutiens qua pœna puniri possit.*
13 *Pictores & miniatores pingentes cum adulterinis coloribus, an domino ad interesse teneantur.*
14 *Pictura an cedat tabulæ uel chartæ, aut econtrà.*
15 *Imagines Sanctorum Leo imperator cur deleuerit.*
16 *Imagines Sanctorũ qualiter odorare debeamus.*

1 NON est dubium* quòd licet socio in pariete cõi picturas habere: quia est text. in l. quidã Hiberus, in prin. de ser. vr. præ. & ibi per oẽs Doc. & no. Ang. in l. inter quos. in prin. in vlt. col. de dam. infec. qui dicit ꝙ nõ est: quia per eas nõ fit aliquod damnũ vicino, sed toti societati prodest, saltẽ quo ad ornamentũ: & ideo inuito socio etiam fieri possunt. ad hoc tu alleg. l. impensæ. in fi. de ver. sig. *Et sic no. ꝙ parietem
2 cõmunẽ vnus ex socijs poterit etiã altero ĩuito dealbare & depingere, & similia super ea facere, secundùm Io. Pe. de Papia in suo vltimo Libro, in gl. antep. ver. licet hoc casu quilibet eorũ. & ita tenet Ang. in d. l. quidã Hiberus. ante fi. prin. põt etiã incrustationes facere: vt est tex. in d. l. quidã Hiberus. §. fi. exemplum ponit Ang. in d. l. inter quos. in Florentinis volentibus incrustare parietẽ, quæ incrustatio fortificat parietem.
3 *Et incrustationes dicũtur crustæ subtiles marmoris, quæ ponũtur extra murũ, vt totus marmoreus uideatur: vt est tex. cũ glo. in l. impẽsæ. in fi. in ver. incrustationes: & pone exẽplum tu, sicut est tota ecclesia Sancti Marci de Venetijs. Possunt etiã capi incrustationes pro opere musaico, quo testudines dictę ecclesię sunt ornatæ. Et per prædicta etiã cõcludo, ꝙ si murus esset simpliciter factus, posset vnus sociorũ etiã altero inuito calce impleri facere, & ipsum dealbare: qa per hoc efficitur melior & pulchrior sine aliquo damno socij.
4 *Sed quid si est cautũ de dãno infecto illius muri: an habeatur rõ illarũ picturarũ & incrustationum? Dic ꝙ nõ: vt est tex. in d. l. qdã Hiberus. §. fi. & ibi per glo. & Doc. & per Ang. in d. l. inter quos. in princ. in vlt. col.
5 *Sed quid si in pariete communi sunt picturæ, an alter socius possit pulsare puta causa imponẽdi tigna, si propter illã pulsationẽ fieret damnũ illis picturis? Dic quòd nõ: idẽ si vellet mittere aquã per secretarium vel necessarium, & propter humiditatem delerentur picturę. nam dictis casibus non potest: debet enim socius ita vti re cõmuni, quòd nõ fiat dam-

damnū parieti cōmuni: p d.l. quidā Hiberus. & per l.fistulā. si sert.ven.

6 * Quid si volo facere depingi crucifixū, vel aliqd aliud in ecclesia, vtrū possim prohiberi? Dicas ꝙ non, qa istud ptinet ad ornamētū, nō ad deformitatē.l.j.ne qd in loco sacro. & ibi hoc no.Bart. imò dico plus, ꝙ legatū factū pro pictura Sanctorū, censetur esse factū in piā causam.l. linea margaritarum. & ibi hoc not. Bar.ff.ad l.Fal.& ꝓbat etiā ī l.Titia. in fi.de auro & arg.leg.& vide omnino quae dicā j.ver.vlt.not.Itē pōt

a relinq vsusfr. statuae vel imaginis[a].

7 l.statuae.& ibi no.p gl.de vsuf. *An autē vsufructuarius, vel inquilinus possit in domo vsufructuaria, vł cōducta facere depingi insignia sua, q̄ vulgò arma dicūtur? Et dicas quòd sic: per l.sed & si cuius. §.aediū.de vsufr. & ibi hoc no.Flo. quia per hoc nō videtur esse deterior cōditio rei & mutari eius substantia: aliàs sec*. C.de reli.l.monumētorū.& C.ne qs vela regia. & propterea in picturis, q̄ faciliter deleri possunt, ꝓcedere: secus si vellet sculptas in lapidib* po

8 nere. *Itē nullus etiā potestas, vel officialis, vel priuatus pōt depingi facere insignia sua, vł ponere nomē suū in aedificio publico, puta in palatio vel platea: sed solū nomē & insignia principis: vt est tex. in l. opus. in fi.cū l.seq.ff.de ope.pub. qd not. quia seruatur totū contrariū in pra-

9 ctica. *Itē ille, cuius pecunia opus publicū factū est, potest nomē & insignia sua depingi facere: vt est casus in l.ij.& in l.opus.in fi.& ī l.fi.de ope.pub. & ita obseruatur maximè, qñ fabricatur vna ecclesia vel capella: & intellige, quando de sua pecunia: sec* si de pecunia aliena: & ideo cū quidā episcopus Veronēsis, qui etiā cardinalis erat, & Vicecamerarius Papae, exposuisset de bonis erogādis pauperib* in fabrica maioris eccl'ię Veronę duo millia ducatorū & fecisset sculpi insignia sua sup capella sua cū colūnis, fuerūt sibi abrasa. & meritò quidē, quia illa nō erat pecunia sua, cū omnino tenebatur eā erogare: arg.c.relatū.cū ibi no.p

10 gl.& Doct.x.de pręb. *Itē pone, vn* fecit fieri capellā vel ecclesiā, & in memoriā sui nominis ibi fecit apponi insignia sua, prout solitū est: an possint illa insignia clerici delere, & altera imponere? Dicas ꝙ nō, imò puniri debēt arbitrio iudicis.l. q liberalitate.ad fi.& l.opus.ff.de ope.pub.secūdū Lud.de Ro.in ccclv. singulari.& not.Bar.in d.l.q liberalitate.q dicit not.cōtra fratres minores, & aliquos religiosos, q capellas aliquorū defunctorū attribuūt nomini alterius, qui hoc facere nō debent.Itē cōtra eos, q abradunt arma alicuius, & ponūt arma alterius. Aduerte tamē, ꝙ arma eorū, q propter traditionem de patria expulsi sunt, possunt deleri.casus est in l. eorū q. ff.de poe.secūdùm Lud.de Roma.in suo singu.cccliij.qd incipit eorū arma. & ita etiā sępissime obseruatur.

11 *Itē adde, ꝙ si aliquis esset depictus tanquā proditor in aliquo loco publico, & vnus deleret illā picturā sine licētia principis, incideret in edictū.de quo habet̄ in l. si familia. de iurisd.om.iu.& ibi hoc no.Ang.

12 *Itē ꝙ percutiens imaginem Dei vel Sanctorū puniri potest.l.Cornelia. de sica.l. hoc senatus. de sica. & ibi hoc no.Ang. q dicit, ꝙ vidit Pe-

rusij frangentē maiestatē ligneā, amputari sibi manus: & quòd etiā grauius puniri potest pœna mortis. de quo vide etiam per eum in l.j.C. de rap.vir.& quod habetur in c.ij.de cf
13 fi.or.li.vj. *Itē no. cōtra pictores, & miniatores, qui miniāt & pingūt cū adulterinis coloribus, vt teneantur domino ad īteresse: vt l.ij.& ibi hoc not.Bar.C.de murilegulis. lib.x. Itē tenentur crimine stellionatus.l. iij. §.si quis seruos. de crimi. stellio.& no.Bar.in d.l.ij.ad fi.qui d cit idem
14 in tinctoribus pānorū,& sim.* Itē nunquid pictura cedat tabulæ vel chartæ,an ecōtrà? vide tex.Insti.de rerum diui. §.si quis in aliena tabula.& l.in rē. §.sed & id quod in charta.de rei ven.& quod no.in dictis iu
15 ribus. *Vltimò nota,ꝙ multi infideles reprehendūt imagines Sanctorum dicentes, ꝙ sumus idololatræ: & propterea Imperator Leo, qui fecit l. dies festos.C. de ferijs. & l.si quenquā.de episc. & cle. ex suggestione quorundā hæreticorū habuit contētionē cum ecclesia Romana: quia fecit remoueri omnes picturas de ecclesijs tanquam idololatriā continentes: sed Papa qui tunc erat, congregauit concilium Romæ, & ipsum Leonē existentē in Constantinopoli excōmunicauit: qui Leo lepra percussus posteà mortuus est. vt scribit Paul.de Cast.in l.fin.C.de fe-
16 rijs. *Et tu dicas defendēdo Christianos, ꝙ imagines adorare nō debemus, videlicet colores earum, seu lapides: sed eis debemus reuerentiā propter Deū & Sanctos, qui per eas repræsentātur. Vnde scribit Grego. Papa Sereno episcopo Massiliensi, q imagines Sanctorum fregerat sub excusatione, ne adorari debuissent, & habetur de cōse.dist. iij.perlatū.in hæc verba: Et qdē imagines adorari vetuisse omnino laudamus: fregisse vero reprehēdimus. Aliud est enim picturā adorare. Aliud ꝑ picturā, historiā q̄ sit adorāda, addiscere. Nam qđ legētib* scriptura, hoc idiotis ꝓstat pictura cernētibus: qa in ipsa ignorātes, vidēt quod sequi debent: in ipsa legunt, videlicet qui literas nesciūt, vnde & præcipuè legētibus pro lectione pictura est. Itē ex sexta synodo scribitur, Venerabiles Imagines Christiani non deos appellant, neque seruiunt eis vt dijs, neq; spem salutis in eis ponunt, neq; in eis spectāt futurū iudiciū: sed ad memoriā & recordationē primitiorū venerantur eas, & adorāt: sed nō seruiūt eis cultu diuino, nec alicui creaturæ: vt est tex.de cōse dist.iij. & ibi omnino vide qđ no. ꝓ fide nostra, vt scias qualiter imagines b Dei & Sanctorū sint adorādæ. Et de materia picturarū vide etiā per Barto.in suo tract.de insignijs & armis.

a Imagines. *Imagines Sanctorū quare depingunt? Resp. Greg. in c. perlatū. de cōse.dis.iij sic inquiēs, qđ legētibus scriptura, hoc idiotis ꝓstat pictura cernētib*: qa i ipsa ignorātes vidēt quod sequi debēt, in ipsa legūt qui literas nesciūt, unde præcipuè gētibus pro lectione pictura est.*

b Imagines. *Verū adoratio requirat locū determinatū? Res ꝙ nō principaliter, quasi sit de necessitate es*: sed bene requirit secūdū cōdecētiā, sicut & alia signa corporalia, secūdū illud Luc xix. Dom* mea domus orationis uocabit. & id Ioā.iiij. Venit hora in qua neri adoratores adorabūt ipsum. q est pro* espedi*

cipalis actus adoratiõis,ut dictum est. Locus tamẽ requiritur nõ propter eũ q adoratur, sed propter adorantes.

De horreo. CAP. LXXII.

1 *Horreum in solario cõmuni si quis habeat an ipsum frumento, uel alijs mercibus implere possit.*

2 *Horreũ rebus onustum si multum põderet, ita quòd solarium sustinere nequeat. quid iuris.*

3 *Horreũ frumẽtariũ nouũ ex tabulis ligneis mobile factũ si quispiam in alterius solo posuerit. an ipsi solo cedat.*

4 *Decimas nũquid rustici in horrea ad ecclesias deferre debeant.*

1 SI quis habeat horreũ in solario cõmuni, an possit ipsum implere frumẽto, vel alijs mercibus? Et dicas q sic, quia dicitur uti re cõmuni ad vsum destinatũ. l. si cõmunes ædes. cõmuni diui. & not. in d. l. Sabinus. eo tit. facit l. arborib⁹. §. si nauis. de 2 vsufruct. *Sed quid si nimium põderat, ita q solarium non possit sustinere? Dic q non potest cogi ad sustinendum columnas, quæ sustineãt solariũ: ar. l. sicut. in prin. si ser. vẽdi. Et si nõ sustinuerit, vel etiã substinuerit, & solariũ nõ possit sustinere, vt cũ paries cõmunis debilitaretur: tunc posset cogi ad sublenãdũ pondus p l. cuius ædificiũ. de ser. vr pre. volentes etiã ædificare iuxta horrea publica, debent dimittere spatium x. pedũ liberi aẽris: vt l. mœniana. C. de ædi. pri. & no. glo. in l. si cui. eod. tit. de quo dic, vt dixi s. de mœnia- 3 nis. *Sed quid si aliquis horreum frumẽtariũ nouũ ex tabulis ligneis mobile factũ in solo alterius posuerit, an solo cedat? Dic q non: & sic non officitur domino prædij: vt est tex. in l. Titius horreũ. de acqui. re. do. & vide l. granaria. in prin. de act. emp. secus si essent tabulæ terræ affixæ. l. si supra tuũ. de acqui. re. do. & d. l. granaria. & nota. glo. in dict. 4 l. Titius horreum. *Vltimò, nunquid rustici debeant in horrea de- a ferre decimas [a] ad ecclesias? Dic q sic, ita vt à clericis, vel eorũ nuncijs nõ sint colligẽdæ in agris: per text. xvj. q. j. reuertimini. & ibi hoc nota. gl. in ver. in horrea. vidẽ. no. p Spec. in tit. de decimis. ver. vltimò quær. & de horreo, vide plenè l. cum in plures. §. locator horrei. ff. locat. & in l. dominus horreorum. in princi. & in l. cum domini horreorũ. eo. ti.

a Decimas. *Decimæ quãdo dari debẽt? R. ut dicitur in c. cũ homines. de deci. q. statim fructib⁹ collectis, & hoc quo ad p̃diales, quo ad psonales, debẽt solui in fine anni: sed tu dic, secũdũ cõsuetudinẽ præscriptã sunt soluẽdæ, & si perierũt, peribũt illi, qui est in mora, aliàs non, sed cui debentur.*

De armatura. CAP. LXXIII.

1 *Armatura machina dicitur illa, super qua operarij ad ædificandum stant.*

2 *Armaturã uicinus ædificans, an supra uicini solum ad murũ ponere possit, ut laborantes ualeant super illa armatura ad laborandum stare.*

3 *Armaturam in fundo uicini an ponere licitum sit.*

4 *Armaturã si quis i suo muro habeat, & eã in uicini muro ponere uelit, ita quòd in ea requiescat, quid iuris.*

5 *Armatura regulariter in solo alteri⁹ poni nequit.*

6 *Armatura si malè ligata fuerit, uel in ea perticæ uel funes positæ fuerint, quæ uetustæ erãt, propter quod unus de armatura cecidit, an magister de armatura teneatur.*

1 ARMATVRA* machina dicitur illa, sup qua operarij stant ad ędificandū.l.si vt certo.§.interdū.ff.cōmoda.de ea ita vidi dubita-
2 ri. *Nūquid vicinus ædificās domū posśit armaturā ponere ad murū supra solū vicini, vt laborātes valeāt sup illa armatura stare ad laborandū? Et videt́ ꝙ nō.ar.l.quęad.§.j.ad leg.Aquil.& l.j.§.ædificare.de mor.infer.Sed est ar.cōtrà.in l.refectionis.cōia prædio.& istud puto veri*,quādo aliter cōmodè fieri nō pōt. Nā si est licitū mihi murū meū altius tollere.l.altius.C.de ser.intelligitur ꝙ posśim ea facere p quę posśim ipsum altius tollere vel reficere etiā apponēdo ad ea loca quę nō seruiant: vt est text.in l.refectionis.in prin.facit ad hoc l.si iter.si ser.ven.
3 & l.veteres.de iti.actuq; pri. *Sed nunquid sit licitū ponere armaturā in fundo vicini?videtur esse text.ad literā ꝙ nō,in d.l.j.§.ædificare.ver.cæterùm.de mor.infer.pro hoc,qa nō licet ī alienū immittere.l.sicuti.§.Aristo.si ser.ven.l.quemadmodū.§.j.ad le.Aquil.puto ꝙ si aliter non posśit qs domū suā reficere,nisi ponat armaturā in fundo vicini, tunc posśit:p d.l.refectionis.& d.l.veteres.sed si aliter posśit,secus esset.Ita intelligit́ d.§.ædificare.& alia iura superius ad hoc allegata:qđ est not.
4 qa quotidianū. *Quid aūt, si quis habeat armaturam in suo muro,& eam vellet ponere in muro vicini, ita ꝙ in eo requiescat? Dic ꝙ nō pōt' vt est tex.in l.si duo.§.si vicinus.vti
5 posśidetis. *Et ex his oīb* cōclude, ꝙ armaturā qs nō pōt ī solo vicini, neq; in pariete vicini, neque supra solū alterius regulariter apponere, nisi aliter in suo ædificare nō pōt.
6 *Sed pone, ꝙ armatura fuit malè ligata, vel in ea fuerūt positæ perticæ vel funes, quę erāt vetustæ,propter qđ vn* ex armatura cecidit:an magister de armatura teneatur? Dic ꝙ sic:vt est tex.& ibi gl.no.ī d.l.si vt certo.§.interdū.ff.cōmo.& prædictis adde quæ dixi s̄.de serui.tigni immittendi,in v.q.circa mediū.ver.& ideo si tibi concesśi.&c.

De stabulo. CAP. LXXIIII.

1 *Stabulū dicitur locus qui tantū equos recipit: & qđ de cōmuni usu loquēdi.*
2 *Stabulū domus an usufructuarius locare posśit pro stabulo ad recipiendū iumenta.*
3 *Domus locator, an nedū ipsam domū, sed etiam stabulum reficere teneatur.*

1 STABVLVM* dicit́ ille locus,q tm̄ equos recipit,scdm gl.in l.palā.in pri.de ritu nu.q̄ ponit,qđ sit taberna,caupona,stabulū.Nā haud dicitur ꝓpriè stabulū loc*,ī quo recipiunt́ alia aīalia: vt l.ex cōducto.in pri.ibi,vł stabulū, vel vbi greges ei* stare oportet.ff.loc.De cōi tamen vsu loquēdi etiā dicitur stabulū, in quo nondū equi, sed alia animalia, vt boues,& pecudes,stare consueuerunt.facit l.eo iure.§.stabula.ff.in qui.cau.pig.ta.cōtrah.& sic stabulū est prædium vrbanum vel rusticum. vide tex.in d.§.stabula.& quæ dixi s̄.in iiij.diuisi.seruitutum.versi.sed
2 quid de stabulo. *An autē vsufructuarius posśit stabulū domus locare pro stabulo,ad recipiendū iumēta? Dic quòd nō.l.si vsusfru.aliàs,æquisśimū.de vsufr.per quē tex.dicit Flo.quòd inquilini nō posśunt domū conductā reducere ad stabulū, vel ad vsum carectarum,id est,plaustrorū

3 strorũ. *Sed nunqd locator domus teneat̃ nedũ ipsam domũ reficere, sed etiã stabulũ? Dicas quòd sic regulariter: vt est text. in l. ex cõducto. in prin. ff. loca. & vide etiã in l. si merces. §. cõductor. e. ti. & qd in eis no. De lætamine autẽ qd ꝓcedit de stabulo, vide q̃ dicã infrà de sterquilinio. Vltimò adde ea, quę habentur in toto titu. ff. nau. caupo. stabu. & in titu. furti aduersus nautas.

De ingressu seu introitu.

CAP. LXXV.

1 *Solũ ingressus siue introit⁹ quid dicat̃.*
2 *Solum quod relinquitur pro introitu, cuius esse debeat.*
3 *Expensa aliqua quando facta est in dubio, a quo facta intelligatur.*
4 *Iurisdictio in dubio cuique ciuitati, usq; ad medium flumen competit.*
5 *Ingressus alicuius loci publicus cuius esse præsumatur.*
6 *Via uicinales quæ dicantur.*
7 *Via uicinali an quis sine principis licẽtia ædificare possit.*

1 SAEPE *cõtingit inter duas domos à latere vel posteriori earũ parte solum relinqui vnius pedis vel duorum vt plurimũ: iuxta l. fi. ff. fini. regun. quòd solũ ingressus siue introitus dicitur. circa quod dubitari vidi, cuius sit solum. de quo dicendum est, Aut per illud solum habetur aditus & exitus vsque ad loca publica: & tunc aut illud solum est relictum ex collatione priuatorũ: & tũc dicitur via publica, & etiã vicinalis, si vicinis tãtũ seruit, & nõ licet eam cuiq; occupare vel claudere. l. ij. §. viam publicam. & §. vicinales. ne qd in loc. pub. Aut illud solũ est ex collatiõe vicinorum fundorũ relictum. iuxta d. l. fi. fini. regun. & dicitur tũc via priuata, sicut locus rerũ priuatarum. d. §. vicinales. 2 *Sed est dubiũ cuius eorum esse debeat. Dic quòd si cõstat, quis reliquerit illud solũ, ei* esse dicitur: si verò nõ cõstat, quis illud solũ reliquerit, puto quòd sit cõsiderãdum quis ipsum possideat: qa in dubio præsumã illũ vicinũ solum illud dereliquisse, qui possidet. ar. l. meritò. pro socio. & pro hoc etiã allego quod no. Bar. in l. cũ seruus. de ver. ob. 3 *vbi dicit, quãdo aliqua expensa facta est in dubio, intelligitur esse facta ab illo possessore,[a] & etiã dixi suprà de pariete siue muro, ver. nunquid aũt in dubio. Sed si nullus possideat, tunc si supra dictũ solum vicini haberet stillicidium, dicendũ est, quòd tunc saltẽ quatenus protẽdit stillicidiũ vnius, eatenus sit eius solũ inferius. ar. l. si. & quod ibi not. C. de ser. vrba. præ. Si autem nullus possidet, nec stillicidium habeat: tũc est inspiciendum, si sunt lapides in domo, seu muro ipsorũ vicinorum protẽdentes se supra solũ ꝑdictum, sicut poni per nõnullos cõsueuerunt causa ostẽdẽdi, quatenus durabit lapis infixus in vna domo, eatenus iudicabimus ipsius esse solum inferius. facit ad hoc l. nõ solùm. §. sed vt probari. de no. ope. nun. Si verò nihil de his constat, tũc in dubio iudicatum est, quòd sit vtriusq; pro dimidia: quia omnia quæ sunt in cõfinio, in dubio sunt eorũ, qui ab vtraque parte possident: ar. l. arbor. com muni diui. & l. ij. §. prętereà. de aqua plu. ar. & l. adeo. §. si. cum l. seq. quæ incipit, pro negociatione. de acqui. re. do. sicut dicimus de insula, & alueo, qui sunt in medio duorum fundorũ: vt l. adeo. §. ex insula. & §. qd

si toto.eo.ti.sicut dicimus in fossa, quæ est posita in medio duorū fundorū, quæ est cōis eorū: vt d.l.ij.§.p tereà.& ibi per gl.& Bar.in suo trac. Tyberiadis, in prima parte, in prin. in versic.flumen. vbi ponit etiam idem de fossatis.& sicut dicitur etiā de flumine existēte iter duo territo
4 ria. *Nā in dubio iurisdictio cōpetit cuiq; ciuitati vsq; ad mediū flumē vt no.Bart.in d.trac.Tyberiadis, ver itē videndum est vtrum iurisdictio. & Bal.in c.ex literis.pe.co.ad fin.de pba.Et ideo si dicti vicini nō cōcordant in vsu,& possesione, dictum ingressum possunt per chordulam diuidere, ita quòd versus domū vnius sit sua dimidia,& versus domū alterius similiter sit altera dimidia: iuxta no.p Bar.& Doct.in l.quod conclane.de dā.ifec.& p Bal.i c.j.§.si qs de māso.in v.col.ver.qd si qdā plateola est in medio.in ti.de contro.inuesti. ī vsib* feu.& dixi s.de curia siue curte.& hoc itellige, quādo patit cōmo dā diuisionē.Si enim esset ita paru* ingressus, siue introit*, q cōmode diuidi non possit: tūc dicēdū est, quod dicit de vestibulo, vt remaneat cōis. l.arbor.§.de vestibulo.cōi di.& no. Bal.in d.§.si qs de māso. Et pdictis adde q dixi s.de pariete siue muro, ver.sed vidi dubitari.cū trib.sequētibus.Prędicta autē intellige de Igressu siue introitu priuato.
5 *De publico autem dubiū nō esset: quādo non est priuatorū.Et intellige esse publicū, etiam si seruit tantum vicinis:& ducit ad domum vicinorū tantum, vel ad flumen publicū: dummodo non sit factus ex collatione fundorū priuatorū.l.ij.§.vicinales.ne qd in loco pu.quod bene no.quia multi putant, quòd huiusmodi ingrēssus qui non habent exitū in viā publicā vel ad flumen publicū: sed ducūt solum ad domos priuatorum: quæ viæ vicinales appellantur: sint priuatorū vicinorum, vt possint per eos claudi. quod non est verum, per dictum §. vicinales.
6 *Itē etiam vicinales viæ dicūtur, qa principaliter deseruiūt vicinis, publicæ tamen sunt: vt d.l.ij.§. viarum.ne qd in loco pub.& ita ak iudicaui:& aperire feci Veronæ vnā viam vicinalem clausam per vicinos quæ habebat aditum ad flumē publ.
7 * Et de ista via vicinali dic, quòd in ea quis non potest ędificare sine licētia principis vel ciuitat:s.l.ij.in prin. ne quid in loco publico.& si daretur licētia: intelligeretur sine damno alterius: vt dixi s.de solo siue area, in vj.fallentia.& adde quæ dicam infrà seq.libro in tit.de seruitute viæ.

a Ab illo po. *An possessor præsumatur dominus, uide Cor.j.uol cōsi.xxiij & cxiij.& xxx. Et quis perdat possessionē ex neglegentia, uide in ij uol consil. lvj.& semel possidens hodie præsumitur possidere. uide in iij.uol.cōs.xcj & cclxxx.& cccxij.& in iiij uol.consi. lxxxvij Et quo actu præsumatur possessio, uide Alex.j uol consi.xliij & in v.uo cōsi.xcix & consi clxxviij.in j. col.in uer.nec obstat.in fi.col.*

De horto. CAP. LXXVI.

1 *Prædium urbanum uel rusticū quando dicatur.*
2 *Hortus an dom* appellatiōe cōtineatur.*
3 *Hortū an dare uideat qui domū dat.*
4 *Hortus an ueniat, si aliena contenta in domo legata fuerint.*
5 *Hortus cui cedat, si duo fratres domos diuiserint, in quarum medio hortus fuerit.*

6 *Domus habitationē si quispiā uni legauerit, cui etiam hortus contineatur, ad quem per eam aditus habeatur, an legatarius ipsi hæredi aditum præstare teneatur.*
7 *Hortū ad pratū quis reducere potest.*
8 *Domū habens iuxta uicini hortum ex illa domo, in illum hortum quidquam ponere non potest.*
9 *Horto suo quilibet ad libitum ædificare potest, dimisso tamē legitimo spatio.*
10 *Decimæ an solui debeant de his, quæ in hortis nascuntur.*

1 HORTVS* quādo dicatur prædium vrbanū, vel rusticum, vide tex. in l. vrbana prædia. de ver. sig. & l. iij. §. pe. ibi, & in vrbe hortorū latitudo. & ibi Flor. & regun. & quod dixi s. in iiij. diuisione seruitutis, ver.
2 quid de horto.* Et an hortus cōtineatur appellatione domus? Dic, si est emptus vnico pretio cum domo, vel nō est paratus, vel deputat* ad vsum domus, venit appellatione domus, aliàs regulariter secus, etiā si per domū ad eū habeatur aditus. l. fi. in pri. & ibi hoc no. Bal. Ang. Flo. & Doct. de ser. vr. præ. & pbatur in l. prædijs. §. pe. & ibi per Barto. & Nic. de Neapo. de leg. iij. facit l. testatrix. in princip. §. si seru. ven. & vide gl. iij. xij. quæ stiōe iiij. religiosam. quæ ponit,* An
3 ille qui dat domū, videatur dare hortū. & vide c. Rayn. in prin. & ibi Ioā. An. & cano. extra, de testa. vide Bal.
4 in cōs. suo quod incipit.* Quid si qs legauit cōtenta in domo? Et dicitur hortus paratus ad vsum domus, vbicūq; hortus est, causa delectationis. d. l. prædijs. §. pen. vel est pedisequ* domus, secundum Bal. in dicto cōs.
5 * Sed quid si duo fratres diuiserunt domos, in medio est hortus, dic q̄ ille hortus cedit illi domino, p quo testator vtebat̄ illo horto: sed si hoc nō apparet, cedit illi domui, per quā habebat intrinsecum aditū ad illum hortum. d. l. prædijs. §. qui domum. de lega. iij. Si hæc nō apparent, cedit vtrique domui, secūdū Nicolaū de Neapo. qui ita no. in d. §. qui domū. Et subdit, quòd si consuetudo regni disponit quòd primogenitus habeat domū, intelligitur etiā quòd habeat
6 hortū.* Si quis legat vni habitationē domus, cui continetur etiā hortus, ad quē per eā aditus habebatur, an legatarius teneatur præstare aditū hæredi per d. domum? Dic quòd sic: vt est tex. in l. fi. i prin. de ser. vrb. præ. & ibi no. p Doct. Non potest quis domū diruere causā hortū faciendi. C. de ędifi. pri. l. an in totū. & probatur in l. senatus. in prin. de cōtrahē. emp. & in l. cætera. §. j. & §. hoc senat* de le. j. & in l. si quis per banc. C. de ædifi. priua. quod no. contra multos, qui diruunt domos, & faciunt viridaria.
7 * Sed bene potest quis hortum ad pratū reducere. l. apud Trebatium. §. si vicinus. de aqua plu. arcen. nisi esset vsufructuarius: quia non posset viridarium, in quo habet vsumfruct. ad alium modum cōuertere. l. si cui. §. sed si ædium. de vsufruct. Posset constituere seruitutem, ne faciam in muro meo fenestram, per quā possum te prospicere in horto tuo: vt l. altius. C. de ser. & ibi hoc no. Bald.
8 & dixi s. de fenestra.* Item habens domum iuxta hortum vicini, non potest ex illa domo quicquam ponere in illum hortum: vt l. j. & ibi hoc no. Ang. de ser. vr. prædio. & dixi s. de ser. proiciendi, & s. de aquæ
9 proiectu.* Et ideo si habeo palatium iu-

iuxta hortum tuum:licet habeam in
pariete meo versus hortum tuū mul
tas fenestras,& per mille annos te-
nuerim,tamen in horto tuo poteris
ædificare dimisso legitimo spatio:
iuxta l.fi.fini.regun.& obscurare lu-
mina mea in toto,vel in parte.l.qui
luminib⁹.de ser.vr.p̄d.& ibi hoc no.
Ang.& no.in l.j.C.de ser.& dixi s̄.
10 de solo siue area,circa prin. *Nun-
quid de hortis,id est,de his quæ na-
scuntur in hortis decimæ solui de-
beant?vide tex.in c.ex parte.el j.de
decimis.& qđ ibi no.& adde,ꝙ ille
qui est in hortis siue in continenti-
bus ædificij,dicitur esse præsens:vt
est tex.cū gl.in verbo,presens.Insti.
de satisda.§.si verò aliquis.& habe-
tur in l.præsens.cum seq.de procur.
Appellans tamen nō tenetur quære
re iudicem à quo:vt l.j.§.adeundi.
quando appel.sit.idem in hortis in-
structis.vide l.legatum sub cōditio-
ne.§.j.de an.leg.l.quæsitum.§.j.de
fun.instru.& de hortis vide tex.in l.
si ita quis.§.Seia cauit.de verb.obl.
& l.qui concubinam.§.qui hortos.
de le.iij.& in c.Ray.in prin.extrà de
testa.Et adde quę dixi s̄.de serui.pro
tegendi.in v.q.s̄.de camino, ante
ver.De quarto principali.

De columbario. CAP. LXXVII.

1 *Columbas capiens de alieno columba-*
rio,etiam in suo furtum committit.
2 *Fundi usumfructū.in quo columbariū*
sit,si quispiā habeat,quomodo & quā
do columbarum commodo uti possit.
3 *Proprietates colūbarū,quib.prædica-*
tores æquarant,quanā sint,remissiuè.

1 EST *prohibitum capere colum
bas de alieno colūbario,etiā in
suo:& capientes dicūtur cōmittere
furtū,& accusari possūt de furto:vt
probatur in l.Pomp.§.j.& ibi Flo.&
mi.er.facit §.gallinarū.Insti.de re.
diui.hoc tamē casu,quādo quis ca-
pit colūbas alienas in suo,potest pœ
nitere:& nō tenebitur,eas relaxan-
do:vt no.Bar.ī l.qui ea mēte.de fur.
nisi posuisset cyminum,vel aliud in
sua causa ducēdi colūbas alienas:qa
tūc puto,ꝙ nō habeat locū pœniten
tia.arg.l.qcunq;.in fi.de ser.fugi.qđ
no.Comuniter tamē sunt statuta ter
rarū,quæ prouidēt circa hoc.Si ali-
qui sunt hæredes vnius qui habebat
colūbariū,cōpetit etiā eis iudiciū fa.
er.pro diuidēdis colūbis:vt est text.
2 in d.l.Pōp.§.j. *Si quis habet vsum
fructū fundi,in quo sit colūbarium,
quomodo & quādo vti possit cōmo
do colūbarū,collige ex tex.l.vsufru-
ctuariū.§.si in varijs.& ibi hoc not.
Flo.de vsufr.Columbarū sicut Pauo
num fera natura est.Insti.de re.di.§.
3 pauonū.vbi vide. *Et de septē pro
prietatib.columbæ,vide per Archi.
xxxvj.dist.qui eccle.& prædicatores
æquiparātur cōlumbis & agnis.no.
idē Arch.v.q.v.nō omnis.el secūdo.

De sterquilinio. CAP. LXXVIII.

1 *Sterquilinium in domo habens,si fa-*
ciat ipsum proijcere iuxta murum cō-
munem,uel alienum,an possit.
2 *Stercoris aceruum si quis in fundo,aut*
agro meo posuerit,an actiōe ui aut clā,
contra eum agere potero.
3 *Vrinam fœtidam aut stercus si quispiā*
in solo publico uel priuato proijcere uo
luerit,propter quod malus odor & fœ-
tor uicinis exhalet,an possit.
4 *Sterquilinium an ueniat uendito,uel le*
legato fundo.

1 QVIS *habet sterquiliniū in do
mo,facit proijcere lætamen iu
xta murū cōmunem,vel alienum,an
po

poſsit?Dic aut tãgit murũ cõmunẽ, vel alienũ,& nõ poteſt:vt l. ſi qñ. §. fi.ſi ſer.ven.Aut nõ tãgit, ſed eſt iuxtã:& tũc ſi aſsiduũ humorem facit vſq; ad murum prædictũ, nõ põt. l. fiſtulã.in prin.de ſer.vr.præ. ſecus ſi aliquãdo,& nõ aſsiduè ibi:& ita intelligo gl.in d.l.ſi quando. vt dixi ſ. de neceſſario, ver.de quarta parte. & vide q̃ dixi ſ.de ſeclario,de aquarolo, ſiue canali.& vide Flo.ĩ l.ſi ſer
2 uus ſeruũ. §.ſi fumũ.ad l. Aquil. *Si q̃s poſuerit aceruũ ſtercoris in fundo meo aut agro, an poſsim agere cõtra eũ,quod vi aut clã? vide l. ſi alius. §. ſi q̃s aceruũ. qđ ui aut clam. Item ſi quis ſtercus per fundũ meũ protulerit,cũ id ipſum facere vetuiſſem:ſi nil dãni mihi fecit, nec ſpeciẽ fundi mei mutauerit,nõ tenebitur,qđ vi aut clam.vt l.ſi vitẽ. §. ſter
3 cus.quod vi aut clam. *Quidã vult proijcere ſtercus aut vrinã fœtidam in ſolo publico,vel etiã priuato, ꝓpter qđ malus odor & fœtor ſit vicinis,an poſsit?Dic ꝙ nõ.l. ædiles. in fi.ff.de via pu.& eſt tex.cũ gl. in l. ij. §.idẽ ait,ſi odore.ne qđ in loco pu. & in l.pen. §.pen.qđ vi aut clam. & adde quæ dixi ſ.de cloacis,ver.& ꝓdicta teneo.ĩ q. v.& ſ.de neceſſario,
4 in fi. *Nunquid vendito vel legato fundo ſterquiliniũ veniat?Dic ꝙ ſic. ſit tamẽ diſtinctio:aut ſtercorãdi agri cauſa paratũ eſt, & ad emptorẽ, & legatariũ pertinet: aut vendendi cauſa,& ad venditorẽ vel ad heredẽ ſpectat,niſi aliud actũ ſit:& hoc ſiue ſterquiliniũ in ſtabulo ſit,ſiue extra ſtabulũ in aceruo:vt tex. in l. fundi. §.j.de actio.empti.

De macerie CAP. LXXIX.

1 Maceriem iuxta regionem uel fundũ alterius ſi quis ædificare uoluerit, nullo ſpatio medio relicto,poteſt, dummodo terminum ſuum non excedat.

2 Murus ſeu paries propriè cum calce dicitur.

3 Regula,quæ dicit,quòd ædificatum cedit ſolo,an in muro ſine calce ædificato locum habeat.

4 Lapides uel quid aliud in curia uel domo mea ſi poſueris, an ea abſque alia denunciatione propria autoritate tollere,& eijcere ualeam.

5 Lapides & tigna in fundo meo de uoluntate mea,me precario cõcedente ſi poſueris, an ea autoritate propria, ſi inde ea nõ exportas,remouere poſsim.

6 Conceſſerim ſi tibi ſimpliciter, ut aliquid in meo apponeres, an uidear ad meum beneplacitum conceſſiſſe, an uerò animo donandi,& in meo ſeruitutem conſtituendi.

7 Viatorem ſi quiſpiam inuitauerit, & poſteà eũ pœnituerit, an contra ipſum agi poterit.

SI QVIS *vult maceriẽ ædifica- 1
re iuxta regionẽ,vel fundũ a alte- 2
rius,põt nullo ſpatio in medio relicto,dũmodo terminũ ſuũ nõ excedat.l.fi.in prin.fini.regun. & maceries dicitur paries,ſiue murus de lapidibus,ſine cæmẽto.l. quãtũ pertinet.ver.paries.de verb.ſig.& ibi gl. in l.ſi precario.com.prędio.& l.ędes ſacra. §.j.de cõtrahen.empt. & glo. ſentit in d.l.fi.ver.murus. quæ dicit, cũ calce.& propriè iuxta vulgare,dicitur murus ſiccus. *Murus vero ſi- 2
ue paries propriè dicitur cũ calce: vt no.in d.iuribus.& dixi ſ.de pariete ſiue muro,in prĩ.& ideo ſi q̃s vult murũ facere de lapidib.ſine cæmento,ſiue calce,põt in confinibus agri ſui,ſicut ſepem ædificare.d.l.fi.ſed ſi murum

murũ cũ calce, debet pedẽ relinque
3 re.*Sed nunquid illa regula, quæ di
cit ꝙ ędificatũ cedit solo.l. adeò. §.
cũ in suo.de acqr.re.do.habeat locũ
in muro ædificato, etiã sine calce? Et
videtur quòd nõ, qa de facili remo-
ueri potest.ar.l.si Titius horreũ. de
acqui.re.do. Cõtrariũ est verius: per
d.l.si precariò. cõmunia prædio. &
ibi hoc no.Flo.& Pau.de Ca.in fi. &
idẽ no.Pau.de Ca.in l.ij.ff.de rei vẽ.
quod no. Item vendito fundo an vi-
deatur vendita maceries, id est, mu-
rus sine cæmẽto, qui est in eo? Et di-
cas ꝙ sic: per d.l.si precariò. vbi hoc
no.Flo. si qs obligatus est nõ prohi-
b bere me ædificare sub pœna b, si in
via detinet portantẽ lapides, vel cal-
cem, vel similia, pro illo ędificio in-
currit pœnã.l.j.in pri.& ibi hoc not.
Flo.de mor.infer.pro hoc §.ædifica
re.ea.l.j.& l.veteres.de iti.actuq; pri
ua.si is q lapides ex fundo emit, tol-
lere eos non vult, ex vendito cogi
poterit, vt tollat eos.l. si is qui lapi-
des.de act.emp.& si eos nõ auferret,
facta sibi denunciatione, vt tollant,
dominus fundi eijcere potest, per
l.j.§.licet autẽ.de pericu. & cõmo.
4 rei ven.*Quid si posuisti lapides,
vel aliqd in curia, vel domo mea si-
ne mea voluntate? Dic ꝙ propria au
toritate sine alia denũciatione pos-
sum tollere, & eijcere.l.si precariò.
& ibi glo. cõmunia prædi.l. quẽad.
§.j.ad l.Aquil.l. si vitem. §.si ad ia-
5 nuam.qđ vi aut clam.*Sed qd si po
suisti lapides & tigna tua in fundo
meo de voluntate mea, me precario
cõcedente, iuxta l.si precario.an pos
sum ea remouere propria autorita-
te, si tu ea inde nõ exportas. Teneo
quòd prius debeam te requirere, &
inde remoueri facies: aliàs ego pri-
mouendo teneor tibi ad interesse.
arg.d.l.j.§.licet autem. & ita tenet
6 Pau.de Ca.in d.l.si precariò.*Quid
autẽ si simpliciter cõcessi, vt aliquid
apponeres in meo: an videar cõces-
sisse precariò, id est, ad meũ benepla
citũ: an verò animo donãdi & consti-
tuẽdi seruitutẽ in meo? & gl. in d.l.
si precariò.in ver.precario. videtur
tenere, ꝙ animo donãdi, & seruitu-
tem cõstituendi: sed aduerte ꝙ illa
gl.loquitur, qñ ego cõcessi tibi, vt a-
liqd faceres in tuo, in quo habeo ser
uitutẽ. nã tunc odio seruitutis. & fa-
uore libertatis recuperãdæ videor
concedere aĩo seruitutis remittẽde.
nos verò loquimur, qñ in meo. quo
casu dicit Ang.in d.l. si precariò. se
putare, ꝙ potius precariò, quàm aĩo
donãdi, ꝓ l.cũ de indebito. de ꝓba.
Nec obstat, ꝙ qñ cessat alia causa,
præsumitur aĩo donãdi.l.si cũ aurũ.
de solu.l. cãpanus.de ope. li.l.ij. §.
circa.de doli exce. Quia illud est ve
rũ secũdũ eũ, quãdo quis promittit
aliqd dare vel facere alteri, vel dat,
aut facit.hic autẽ promittit in suo se
ri: quia si præsumeretur animus &
voluntas donãdi, præsumeretur in
partẽ odiosam: quia videretur serui
tus cõstituta.dicit Pau.de Ca. in d.l.
si precariò. Tamẽ sibi videtur ĩ hoc
esse distinguendũ: aut promisi tibi
facere tale qd, qđ de sui natura non
est perpetuũ: sed tẽporale: aut ꝓmisi
id tibi facere, qđ de sui natura nõ est
ad tẽpus, sed vt perpetuò sit. Primo
casu, quando id cõcessi, quod de sui
natura nõ est perpetuũ, sed tempo-
rale, puta quòd ibi possis cõgregare
arenam, vel calcẽ, aut tigna, vel lapi-
des occupãtes locũ: & tũc procedat
dictum

dictum Ang.& sic possum te cōpellere ad remouendum, quantum mihi placuerit. argu. l. j. de precario. q̃a sufficit, si cui vt in paucis labore amici succurramus. l. tutori. C. de neg. gest. Quod ego limito duob. modis. Primo nisi esset facta concessio c ob aliquam causam: puta quia dixi, patiaris quòd ego ponam lapides vel arenam vel tigna in domo: quia in mea, quam ædificare volo, stare non possunt. nam tunc non possem cogi ad remouendum, nisi secundũ q̃ ædificauero domum. argu. lege, in commo. §. sicut. commo. Secundo fallit, quando ego cōcedens precario, vellem sine causa remouere cum damno illius, cui concesseram: quia tunc obstaret exceptio doli: q̃a precarium est beneficium, & beneficio iuuari, non decipi nos oportet: vt dicit text. in d. §. sic. & hoc tenet eleganter Abb. Sicu. in c. si. extrà, de precario: pro quo allegat id quod nota. Ioan. And. in procemio 7 Decretal. vbi dicit, *Quòd si quis inuitauit viatorem, & deuiauit, & postea eũ pœnituerit, potest agi cōtra eũ. facit quod habetur in l. si pœnam. de verbo. obliga. & in l. pe. C. commo. quod not. pro limitatione tituli, de precario. Secũdo casu principali, quãdo cōcedo tibi tale quid, quod de sui natura non sit ad tẽpus, sed perpetuò fit: puta parietem in meo facere, vel immittere tignum factum in foramine, quo tectum sustentatur: & tunc intelligitur concessio facta animo donandi, & constituendi seruitutem: aliàs sequeretur damnum alterius partis, cui sit concessio, si post sumptus factos cogi possit destruere. & sic concessio intelligitur facta secundum subiectam materiam. l. si vno. in princip. ff. loca. quod perpetuò tene menti. Et adde quæ dixi s. de seruitute tigni immittendi, & de tigno iniuncto, & de aquæ proiectu.

a Fundũ. *Appellatione fundi, quid cōtineatur, uide Corneũ iiij. uo. cōs. ccxxxv. inci uisa. & cōsi. ccxxxvj. ici. diligenter. & cōsi. xxiij. inci. uidetur, et an locus differat à fundo, d. consi. xxiij.*

b Sub pœna. *Vtrũ sufficiat ad obseruãtiã legis soluere pœnã solũ, quãdo prohibet sub pœna? Respon. quod sic in foro contentioso, facit gl. in c. dilecti. de arb. & in aut. de iudicibus. §. quia uerò. ubi patet, quòd pœna soluta, qua erat in cōpromisso, nõ põt peti, ut stetur sententiæ, nisi addatur, ut soluta pœna stetur arbitrio ff. de transact. l. pen. & C. eo. l cum proponas.*

c Cōcessio. *Cōcessũ intelligitur de iure cōi, quod nõ est prohibitũ. arg. xxx. q. iiij. q spirituali. xvj. q. j. sũt nõnulli. v. dist. ad eius. ff. ex quib. cau. ma. l. nec nõ. §. quod eius. ff. de proc. l. mutus. §. j. ff. de testi. l. j. ff. de trãsla. prælat. inter corporalia. ff. de colle. illi. l. j. soluit glo. in d. c. inter corporalia. quòd prima iura loquũtur in cōstitutionibus affirmatiuis, et nõ prohibitis. Exẽplũ conceditur, quòd cõtrahat matrimoniũ: ergo semper et cuilibet. Exẽplũ in prohibitis: homicidium prohibetur, ergo semper, nisi ubi inuenitur cõcessum.*

De fouea. CAP. LXXX.

1 *Foueã qui in suo facere uelit, iuxta tamen fundum alterius, quid obseruare debeat.*

2 *Fossam ursorum, leporũ, aut ceruorũ capiẽdorum causa in uia publica, aut in itinerib. publicis, aut in sylua publi* ca si

ea si quispiã fecerit, & bos, uel aliud animal in eã ceciderit, qua actione cõtra facientem agere potero.

3 *Fossæ an sub solo publico fieri possint.*

1 QVI *vult foueam in suo iuxta fundũ alterius facere, quantũ profundũ est, aut tantũ derelinquat. l.fi. fini.regun. quæ habetur duobus modis in litera. Vno modo cũ illa disiunctiua, Aut: & ita cõmuniter habetur. & est sensus, ꝙ debet fodiens tãtũ spatiũ relinquere à fouea vsque ad fundũ vicini, quantũ est profundum, id est, profunditas ipsius foueę, aut tantũdem: id est, quãtũ extenditur fouea in latitudine sup eius summitate: & hoc sentit ibi gl. sup ver. tantundẽ: cũ ibi disiunctiua referatur ad fodiẽtẽ, si maior esset profunditas, q̃ latitudo. vel econtra, erit in electione fodientis, vel relinquere spatiũ profunditatis, vel latitudinis, arg. l. plerunq;. in fi de iure do. cũ si. Alio modo habetur litera in d. l. fin. sine illa disiunctiua, Aut: & solũ dicitur, Quantũ profundũ est, tantum derelinquat. & tũc est sensus, ꝙ fodiens debet indistinctè relinquere tantũ spatiũ, quantũ est profunditas foueæ. & intelligo illũ tex. de fouea, siue fiat iuxta vicinũ fundũ vrbanũ, puta parietẽ vicini, quia licet illa l. fi. sit posita in ti. fini. regun. tamẽ locum habet in prędio vrbano, vt dixi s̃. de pariete siue muro, circa prin. & probatur p glo. in l. fluminũ. §. præterea. in ver. furnarij. ibi. fallit hoc, vbi fodis iuxta parietẽ meũ magis q̃ possis: quod nõ licet. & noluit dicere. per d. l. fin. fini. reg. siue fouea fiat iuxta parietẽ rusticũ. Item intelligas foueã propriè, quando habet istud nomẽ speciale foueæ: vt l. j. §. fossa. ne quid in flumi. pub. vel quãdo siccandorũ agrorũ causa facta est. l. in summa. §. j. de aqua plu. arcen. vel quãdo est facta pro animalibus potandis, vel pannis lauãdis, vel anseribus, vel anatib⁹ in ea retinendis. Secus si fouea esset, quę trãsiret ĩ aliud nomẽ speciale, sicut est puteus, quia passum tunc debet relinquere. d. l. fi. fini. regun. & dixi s̃. de puteo. Idẽ si esset fouea, quæ dicitur penus, vt dixi s̃. de penu, in fine. in tantũ, ꝙ si vellet facere fossatã cõi diuidundo agrũ suũ in fundo vicino nõ teneretur derelinquere illud spatium: imò de consuetudine seruatur, vt fiat in cõfinio fodientis, aut etiã in cõfinio vtriusq;. l. ij. §. præterea. & ibi gl. de aqua plu. ar. & tũc in dubio esset cõmunis: vt no. ibi glo. & dixi s̃. de ingressu. & dicã plenius ĩ seq. li. de fossatis. Licitũ est etiã in suo fodere & auertere aquę venã, quæ decurrebat ad fundũ vicini, si hoc fiat, vt sibi ꝓficiat, & non principaliter vt vicino noceat. l. fluminũ. §. fi. cũ duabus ll. seq. de dã. infec. & l. j. §. deniq;. de aqua plu. ar. & probat in l. quoties. la j. in prin. ibi, aliter atq;. de ser. & no. Pau. de Ca. in l. si tibi. per illũ tex. C. de ser. & dixi suprà de puteo, versi.
2 quid si in domo mea. *Si qs fossam fecerit vrsorũ, vel luporũ, aut ceruorum capiẽdorum causa in via publica, aut in itineribus publicis, aut in sylua publica, & bos ĩ eas inciderit: agere potero interdicto, ꝙ in publico factum est. l. si alius. §. pe. quod vi aut clam. & etiam possum agere l. Aqui. nisi mihi prius denunciauerit, vel nisi sciuerim. l. qui fouea. ad l. Aqui. & no. gl. in d. §. pe. vel nisi esset facta fouea in locis, vbi fieri solet.

let.d.l.qui foueas.& idẽ dicas in foueis quæ fiunt causa collocandi frumenta, prout fit in Marchia. *Sed an illæ possunt fieri sub solo publico? Et teneo quòd non de iure: quia in solo publico non est licitum priuato aliquid immittere sine principis licẽtia vel superioris.l.ij. in prin ci.ne quid in loco publi.& maximè si est via publica seu iter publicũ.l. ædiles. §.cura autem est. de via publica.aliàs est,de loco publico fruẽdo.& per illas foueas efficiatur deterior via.& via dicitur deterior fieri, si per illas foueas impediretur vsus eius ad commeandum,hoc est,eundum vel agendum. aut cũ via plana fuerit,cliuosa fiat, vel ex molli aspera,aut angustior ex latiori, aut palustris ex sicca.l.ij.§.deterior.ne quid in loco publico.In hoc tamen puto, quòd sit conseruanda consuetudo loci,per l.j.&l. an in totum. C. de ædi.priuat.per glo.in rub.C. quę sit lon.consuẽ.quæ loquitur de porticibus.vbi verò non sit consuetudo, serua quod dixi. Cætera circa istam materiam vide in sequenti libro in tit.de fossatis,in sequenti titu.versi. nec obstat quod dixi.

De arboribus. CAP. LXXXI.

1 *Oliuam uel ficum in suo plantãs quid obseruare debeat.*

2 *Arborem si quis in suo plantauerit iuxta alterius regionem,legitimo dimisso spatio: & postea radices in tantùm excreuerint, quòd domus meæ fundamento ruinæ periculum affertur,an contra eum, qui plantauerit, uel qui plantatam habeat,agere potero.*

3 *Arbor si radices miserit in fundum meum,seu in murum domus meæ; an eas propria autoritate incidere ualeã, uel cum autoritate iudicis.*

4 *Arbor tua si supra domum meam uel fundum meum pendeat,an illud totũ, quod ex arbore super meo pendet,autoritate propria abscindere possim.*

5 *Arbore tua supra domum meam pendente,quod remedium competat.*

6 *Dictio In,aliquando pro De, ponitur.*

7 *Interdictũ de arboribus cadendis tam directum quàm utile tribus in casibus competit.*

8 *Arbor ex fundo tuo in uiam publicã si ita caderet,ut itineri impedimento esset,eamq; pro derelicto habeas,quid iuris.*

9 *Arbor si in fundum uicinũ radices porrexerit, an uicino eas incidere liceat.*

10 *Arbor cuius esse uideatur, radicibus in uicini fundo arboraliter illatis.*

11 *Arbores alienas si quispiam in suo plantauerit, uel suas in alieno, cuius erunt.*

12 *Arbores alienas incidens, Aquilia, & arbo.furtim cæsarum tenetur.*

13 *Arboris appellatione quid ueniat.*

14 *Arbore mea si fructus in fundũ tuum cadant,an mihi colligere licitum sit.*

15 *Fũdũ si uẽdiderim,et acceperi arborẽ, & ea ceciderit,& demum eius radices pullos emiserint, an eos uendicare possim.*

16 *Vsufructuarius arbores etiam infructuosas excidere non potest,quæ deambulationes opacas,et amœnas reddũt.*

OLIVAM* & ficum in suo plan- 1 tans à fundo vicini per nouem pedes distet:alias autem arbores seu tigna,per quinq; pedes: vt l.fin. fini. regun.& ratio potest esse propter radices & ramos & frõdes.Sed si aquæ ductus discurrit per locũ priuatum, debet ab vtraque parte esse spatium

xxv.pedũ,in quo nullę sunt arbores: & si quæ nascerētur debēt excidi. l. j.& ibi hoc no.Bar. C.de aquæduct. li.xj.& est ratio secundũ Bart.ibi. in fi.quia est præsumptio,ꝙ arbor radices mittat,& extendat per xxv. pedes.Si verò aquæductus trãsitũ faceret per loca publica,debet esse latitudo x.pedũ mũda ab omnib.arboribus.l.omnes.in prin.eo.ti.de aquædu.li.x.& no.Bar.in d.l.j.

2 *Sed quid si quis plantauit arborē in suo iuxta regionē alterius dimisso legitimo spatio secũdũ d.l.fi.fini.re. & postcà ita excreuerunt radices, ꝙ fundamētũ vicinæ domus ruinã seu periculũ afferat,an posit agi cōtra eum, qui plantauit,vel qui plãtatã habet?Et videtur ꝙ nō.p l.Gracchus.de adul.qa dicitur,ꝙ initiũ expectandũ: vt not. plenè per gl.& Doc.in c.dudũ ad audientiã.extrà de ele.contrariũ tamē est verius,per l.j.C.de interdi.& ibi hoc no.gl.fi.in fi.& est rō:quia licet in suo sit licitũ facere quodlibet l.ꝑ cul.de dã.inf.tñ illud verũ,dũmodo nihil immittat in alienum.l.sicuti.§. Arist.si ser.ve.& ita tenēt Doct.in d. l.j.

3 *Dubiũ tñ est, an hoc casu quo radices misit arbor in fundũ meum, seu in murũ domus meæ,an eas possim propria authoritate incidere:an verò cũ authoritate iudicis.Et uidetꝰ ꝙ propria autoritate possim.l. quēad.§.si protectũ.ad l.Aq.& l.si vitē. §.si ad ianuã.quod vi aut clam.Nec videtur obstare d.l.j.de interd.quia secũdũ aliquos nō inducit necessitatē de aditione iudicis.l.iij.C.de pig. Alij dicũt,& istud est verius,secũdũ Pe.Cy.& Doc.in d.l.j.ꝙ nō possim ꝓpria autoritate incidere, sed cũ autoritate iudicis:vt d.l.j.& l.si plures. §.si arbor.ar.fur.cęs. Nec obest, qđ dixi, qñ quid est immissum in meũ, possũ propria autoritate tollere: qa in hoc est distinguēdũ:Aut aliqđ immittit ĩ suo qs,& à se possesso,tñ cōtra ius nihil debitũ:& tũc est necesse recurrere ad ĩterdictũ, qđ vi aut clã, &,de no.ope.nun.vt l.si vitē.§.si ad ianuã.qđ vi aut clã.& l.de pup.§.meminisse.de no.ope.nũ.Aut qs vult in rē meã immittere:& tũc aut illud immisũ nō tãgit rē meã,sed pēdet ĩ. & tũc illud ꝓpria autoritate nō possũ remouere.d.l.quēadmodũ.§.si protectũ.ad l.Aq Aut tãgit rēmeam: & tũc aut illud immissum est artificiale,quod cōuenit opi manu facto:qa foueã facit per quã incurrit aqua ꝑ murũ:& tũc propria autoritate mea possum tollere:vt d.§.si protectum. Aut missio nō est artificialis, sed naturalis,vt qñ vicinus meus plãtat in suo,& posteà radices naturaliter intrãt in meũ:& tũc propria autoritate euellere & ĩcidere nō possum.d. l.plures.§.si arbor.arb.fur.cæs. & d. l.j.C.de ĩterd. & ibi hoc no.Cy.Bar. & Doc.Et ꝓdicta procedũt in radicibus.

4 *Sed quid in frōdibꝰ & ramis? pone,arbor tua pēdet supra domum meã vel fundũ meũ:an possim totũ, qđ ex arbore super meo pēdet,propria autoritate abscindere? Et videtꝰ ꝙ sic,per l.j.§.j.de arbo.cædē.& hoc tenuit gl.ibi per l.pignoris.C.de pi. act.& l.liberũ.C.quãdo lic.vnicuiq; sine iudi.vin.in contrarium glo.allegat in d.§.j.l.iij. C.de pign. scilicet quòd cũ iud.autoritate hoc fieri debet:& pro hoc d.§.si protectum.Ac etiam quia si ingredior in tuum,cōtra tuã voluntate,tibi teneor actione iniuriarũ.in l.is q.de iniu.In hoc

concl

conclude secundū Bar.in d.l.j.de arbor.cæden.quod est practica, quādo arbor tua pēdet in ędes meas. primò debeo tibi denūciare, vt eā adimas, secundū verba edicti. de arb.cęd.ar. d.l.j.in prin.& in §.ait ptor. Et cōsimile est, ꝙ de hac denūciatione fiat instrumentū: si tn neglig s adimere, & ego autoritate mea uado, & succido, cū neminē prohibentē inueniā, nec aliàs fuerim prohibitus, licitè facio. Nā nō cōmitto vim, cū non fuerim prohibitus. Itē non facio clàm, cū ius mihi permittat. d.l.j. §.j. de arbori.cędē. nō debeo credere vel suspicari, ꝙ cōtra iustitiā mihi resistas & controuersiā facias. Sed si cū venerim ad incidendū resistens, tunc non possum mea autoritate tollere, sed debeo recurrere ad interdictum de arbo.cædend.& est casus in d.§.j. Est enim prohibitū, ne mihi domino ædium tu dominus arboris uim

5 facias. *Circa prædicta quæritur, ꝙ remediū cōpetat. Distingue tres casus: Aut arbor tua pendet supra domū meam, & tunc agi potest ex primo capite, de arbo.cæd. vt arbor tollatur in totū, & succidi debeat à stipite.l.j. §.j.de arbo.cęd. Aut arbor tua pendet supra agrum meum: & tunc ex secūdo capite eiusdem edicti nō agitur, vt tollatur in totum, sed vt coërceatur & incidatur xv. pedibus à terra.d.l.j §.deinde ait prætor. & hoc not.gloss.in dicta l.j. C.de interdi.& ibi per Cyn.& Docto. Et ratio differētiæ est inter istos duos casus: quia in prima, quādo arbor supra domū alienam pendet, nocet domui ratione pluuiæ: sed in secundo casu, quādo est supra agrū nō nocet agro nisi ratione solis, qui intrat terra, secūdū Cy.in d.l.j. Aut arbor nō pēdet supra domū, vel agrū alienū, sed radices mittit in alienā domū: & iste est terti⁹ casus, de quo nō loquitur edictū de arboribus cędē. sed prouisio d.l.j.C.de interd.q̄ vult, ꝙ licet deficiāt verba edicti: in æquitate cōpetit cōdictio ex illa l.j.q̄ est actio in factū, vel vtile interdictū. vt not.per glo.in d.l.j.& istud vltimū, ꝙ cōpetat vtile interdictū de arbo.cædē.tenet ibi glo.& Cyn.& Doct.& Bar.in d.l.j. §.differētia.de arbo.cæ. Sed qa ista opinio ꝙ competat vtile interdictū, & non directū de arbo.cæ. procodit sine dubio secundū opi.glo.quę vult, ꝙ vbi verba deficiūt, & mēs subest, tunc detur actio vtilis: vt not. in d.l.curatoris.C.de nego.gest. Sed secundū opi.Cy.& Bar. in d.l.curatoris: & in l.j.q.ij. C.vti pos.quæ est, ꝙ vbi mens sola subest, licet verba deficiant, detur etiā directa: sed quando deficiūt verba legis, & mens, sed subest ratio earū, tūc vtilis. prędicta decisio videtur habere aliqualē dubitationē: quia ex quo per edictū de arbo.cæ. propriè sumptū, veniunt etiā radices arboris: quia illa dicitur propriè arbor, quæ habet radices: vt est casus not. in l.vitē. §.j.arbo.fur.cæ. ergo videbatur adesse mēs prętoris in edicto, de arb.cæ.& sic deberet dari directū interdictū, nō vtile. Itē qa dicitur in edicto, arbor impendet, &c. Nā dū dicitur, impēdet, videtur etiā significare in loco: qa dictio In, significat in loco, vel in psona, & reqrit tactū loci vel personæ, vt est casus no.in l.j. §.i flumine. de fluminibus.& in l.j. §. hoc interdictum. de no.oper.nunc.& ibi per Bart. Sed tu teneas opinio.prædictā, & Doct.qui

eã ſequuntur in d.l.j.C.de interd.nã licet edictum de arbo.cędē.loqueretur de arbore,non tamē ſimpliciter loquitur:ſed de arbore quæ in alienas ædes impēdet:nã verbũ Arbor, iunctũ cũ verbo Impedet,debet qualificari ſecundũ naturã verbi cui adiungitur.l.in delictis.§.ſi extraneus de noxa,l.Lucius.& ibi Bar.de teſta.mil.ſed verbũ Impēdeo non extēditur ad radices q̃ ſubirēt fundamēta domus: quia verbũ Impēdet, debet exponi,id eſt,depēdet,vel ſuprà pēdet.

6 *Nã dictio In,aliquãdo ponit pro De:vt eſt tex.cũ glo. in l.ſi cui tigna.de ędi.edi.probatur in l.q̃ro.§.fi.ibi,in domo.eo.ti.& ſic dictio In, non requirit tactũ loci. Itē q̃ verbũ Arbor nõ extēdatur ad radices, qñ coniũgitur cum verbo quod aliud importat,eſt caſus in l.j.iũcto ver.ſi quis radicibus.arb.fur.cæ.& q̃ iſtud ſit verum,q̃ hoc caſu nõ cõpræhendantur radices arborũ ex mēte edicti, patet in l.j.C.de interdict.ibi,dũ dicit,ad exēplum alicuius,nõ eſt idē cũ illo ex mēte: ſed eſt per extenſionē,quæ fit per eandē rationē. cõcludo igitur ex prædictis,quòd hoc interdictũ,de quo in d.l.j.ſcilicet quãdo radices creſcunt ſub fundamēto domus vicini,debet eſſe vtile & nõ directũ:quia nec verba,nec mēs edicti de arb.cæ. fuit de ipſis radicibus, ſed ſolũ de arbore,q̃ ſuprà pēdet:& ſic de frondibus & ramis. ſed quia ſi fuiſſet interrogatus prætor quid de radicibus propter eandē vel maiorē rationē idē dixiſſet:arg.l.tale pactum.cũ ibi no.per gl.in l.fi.de pact. ideo ad exemplũ interdicti de arboribus cędendis dabitur,& hoc vtile.

7 quod no. *Itē datur hoc interdictũ de arboribus cædēdis tam directũ,q̃ vtile,competēs in tribus caſibus, de quibus ſ.dixi in ver. circa prædicta. quod datur nõ ſolũ dño ædium,ſed etiã ei qui vſumfructum habet, quia ipſius intereſt arborē ipſam nõ pendere.l.j.§.nõ ſolũ.de arb.cæd. 7 *Itē datur hoc interdictũ, ſi arbor cõmunib* ædibus impēdet,& cuilibet dominorũ inſolidũ,quia & ſeruitutum vēdicationē ſinguli habēt.d.l.j.§.præterea.Itē an pro opere facto in arbore poſsit agi,& qua actione:vide l ſi alius.§ notauimus. quod viaut clã. & plenè no.per Bar.in l.j.§.hoc aũt edictũ.de no.ope.nũ.Itē ſi arbor ex vicini fundo inclinata in tuũ fundũ ſit,ex lege xii.tabula.de amouenda ea rectè agere potes,ius ei non eſſe ita arborē habere.l.fi.de arbo.cæ.& cõpetit actio in factũ vel negatoria, ſecundũ glo.ibi,& Bar. Si aliquis cauit mihi de dãno infe.& arbores ex ſuo agro vi tēpeſtatis cõfractæ,& in meũ agrum ceciderũt,eo q̃ facto vitibus meis vel ſegetibus noceret,vel ædificia demoliũtur, ſtipulatio non cõmittitur:ſecus ſi vetuſtate arborũ hoc accideret:tex.eſt in l.fluminum.§.itē apud Iulianũ.de damno infecto.

8 *Item quid ſi arbor ex fundo tuo in viam publicam ſic caderet,vt itineri ſit impedimento, eamq; pro derelicto habeas?Dic quòd non teneris: ſed ſi actor ſua impenſa arborem tollere paratus ſit, rectè tecum agere poterit de via publica reficienda,ſed ſi pro derelicto non habes,tecum agere poterit,ne quid in loco publico.& adde quod not.Fede.de Senis in conſilio cij.Dictum eſt ſuprà de arboribus quæ intrant murum vicini vel eius fundamentũ.

Sed

9 *Sed quid si arbor[a] porrexit radi-
a ces in vicinũ fundũ, an vicino liceat eas icidere? Dic q nõ: sed agere poterit negatoria, ei non esse ius, sicut nec tignũ aut protectũ habere: vt l.
10 si plures. §. si arbor. arb. fur. cęs. *Itẽ qd si radicib* in fundo vicini arbor alitur, cuius videtur esse arbor? Dic eius vicini, ĩ cui* fundo origo arboris est. d. l. si plures. in fi. qđ intellige qñ alitur à solo vicini, nõ tamẽ occupauit, vt qa per latitudinẽ & lõgitudinẽ tãgit: & quãdo poterat viuere ex radicibus quę erãt in solo, vnde ducit originẽ: aliàs secus. & ita intelligitur §. si Titius. Inst. de rerũ diuisio. & ibi no. p Ange. in d. l. si plures. in fi. & vide omnino l. si vitẽ. in pri. & quod ibi not. p Doct. quod vi aut
11 clam. *Itẽ si quis plãtauit arbores alienas in suo, vel suas in alieno, cuius erũt? Dic vt habetur in dicto §. si Titius. & in l. idẽ Pompo. scribit si frumentũ. §. de arbore. de rei vend.
12 & in d. l. si vitẽ. in prin. *Itẽ incidens arbores alienas, tenetur Aquilia, & arborũ furt. cæs. l. j. & pe. ff. arbor. furt. cæs. & hoc siue qs suis manibus incidat, siue alij incidẽdũ mãdauerit: vt l. si furtũ. §. siue autẽ. eo. tit. & etiã si colonus arbores cęciderit, ex locato tenet. l. si colonus. eo. tit. & si plures eandẽ arborẽ furtim cęciderũt, cũ singulis insolidum agi poterit: & si eadẽ arbor pluriũ fuerit, vniuersis in simul vna pœna præstabitur. l. si plures. in princi. arborũ fur. cæs. & cõpetit ista actio emphyteotæ, nõ autẽ vsufructuario. l. cædere. §. pe. eo. ti. Et quę & quãta sit ista pœna, & aduersus quẽ cõpetat, & quibus, vide in l. furtũ. §. fin. cũ seq. arb.
13 fur. cæs. *Et qa facta est sæpius mẽtio de arbore, sciendũ est qd veniat appellatione arboris. Dic q cõtinẽtur etiam vites. l. ij. & iij arbor. furt. cæs. l. j. §. arbores. de arbo. cæd. Item multa alia continẽtur appellatione arboris, de quibus vide in l. vitem. per totã. cũ seq. arbo. fur. cęs. & vide omnino Bar. in suo tract. de alueo. vbi ponit, qd sit ppriè arbor, & qd
14 sit herba. *Itẽ qd si ex arbore mea fructus in tuũ fundũ cadãt? Dic q vsq; ad tertiũ diẽ licitũ est mihi colligere, nec vim facere potes. l. j. d glã. leg. & vide omnino qđ ibi not. Bar.
15 *Itẽ si vendidi fundũ, & excepi arborẽ, & ea cecidit, & posteà radices ei* pullos emiserint: an eos possim vẽdicare? Ista est q. sabatina, de qua vide p glo. in l. obligationũ fere. §.
16 pe. de ac. & ob. *Vltimò adde, q
b vsufructuarius[b] nõ pt excidere arbores etiã infructuosas, quę deãbulationes opacas & amœnas reddũt. l. æquissimũ. de vsufr. & adde quę dixi suprà, ne luminibus officiatur, in iiij. & v. q. & de serui. protegẽdi. v. q.

a Arbor. *Adde Cor. iiij. uolu. consi. cclxxxvij. incip. dominus.*

b Vsufruct. *Et si usufructuarius rẽ deteriorauit, an hæres eius teneat? Vide Cor. ij. uol. cõsi. cxix. Et locare fundũ, in quo habet usumfructũ, pertinet ad usufructuariũ, nõ ad hæredẽ. dicto uo. cõsi. clxxxvij. Et utrũ usufructuarius omniũ bonorũ teneatur soluere legata, uide in iij. uol. cõsi. cxcv. Et utrũ usufructuari* possit cedere uel uẽdere cõmoditatẽ usufruct*? Respõ. Bar. in l. interest. C. de usu & habi. q sic: sed nõ ius usufructus. Similiter ille, cui legata est in testamẽto dom* ad inhabitandũ, poterit alteri locare, & finiet solùm morte ipsius, cui legata est. l. si*

habitatio.ff.de usu & habi.& Inst. eod §.fin.

De sepulchro. CAP. LXXXII.

1 *Sepulchrum est locus, ubi corpora,ossa siue hominum condita sunt.*
2 *Locum religiosum unusquisq; sua uoluntate facit,dum mortuum infert.*
3 *Sepulchrũ si quispiã effodere uoluerit, quantum spatiĳ relinquere debeat.*
4 *Viam ad sepulchrũ qui nõ habet precario,à uicino impetrare potest,& si concedere noluerit, qua actione cogi poterit.*
5 *Religiosi non habentes in loco suo locum eis congruũ, petere possunt,quòd propter religionis fauorem loca eis cõdecentia assignentur.*
6 *Porticum aut stillicidium si quisp iam in sepulchrum immiserit,qua actione contra eum agi possit.*
7 *Sepulchra antiquorum quæ erant,& quid recentioribus temporibus de cadaueribus sepeliendis cautum fuerit.*
8 *De sepulturæ loco quantum ad effectũ non curatur, quoniam domini est terra,& plenitudo eius.*
9 *Sepeliri apud quam ecclesiam unusquisque debeat.*

1 SEPVLCHRVM* est loc* vbi corpus ossaue hominis condita sunt.l.ij.§.sepulchrum.de relig. & sump.fu. & varia nomina sepulchri vide per glo. in l.cuiuscũq;.§.idem ait.de inst:t.& per Flo. in l.familiaria.cum seq. in §.si adhuc. de relig.

2 *Locum religiosum vnusquisque sua voluntate facit,dum mortuũ infert in locũ suum: vt Inst.de re.diui. §.religiosum.vide etiam ibi postea quid de loco cõmuni vel alieno,vel in quo aliquis habet vsumfru.& ille locus dicitur religiosus, in quo est caput hominis.l.cum in diuersis.de religiosis. Et si caput diuisum est in plures partes, & positum in diuersis locis: ille locus dicetur religiosus, in quo est melior pars capitis, & si partes sint æquales,neuter erit religiosus.gl.est no.in d.§.religiosum. quam not.pro ludentibus ad plastellam, vel ad par & impar: quãdo plastella scinditur, & minimus scissus reperitur, inspicitur vbi est maior pars,& si partes sunt æquales,neuter valet. 3 *Si quis sepulchrũ effodere voluerit, quantum profunditas est, tantũ relinquat.l.fi.in fi.fin.regund. quod expone sicut dictũ suprà de fouea,in prin.Seruitutis itineris ad sepulchrum priuati ius manet,& ideo remitti domino fundi seruitus põt, & acquiri etiã post religionẽ sepulchri hęc seruitus potest.l.seruitutes. la grande.§.seruitus itineris. de seruitu. 4 *Qui nõ habet viam ad sepulchrum,potest illã impetrare precariò à vicino. & si concedere noluerit,poterit cõpelli nõ iure actionis,sed extra ordinẽ officio iudicis, id est, officio iudicis vendere iusto precio iter cogitur, per eũ tamẽ locum,per quem vicinus minus lædatur.l.si quis sepulchrum.in princ.de relig.per quã l.dixit ibi Guil. quẽ sequitur Flo. 5 *ꝙ religiosi nõ habẽtes in loco suo locũ eis conuenientem vel sufficientẽ, possunt petere, quòd loca eis cõdecentia assignẽtur propter fauorem religionis, & hac ratiõe cogẽ vicin⁹ eis vẽdere domũ, qa fauore publicæ vtilitatis cõpellitᷣ qs vẽdere rẽ suã.l.ij.in princ. de his q sunt sui vel alieni iur. & idẽ tenet Flor.in l.iij.§.locus.de relig. Et idẽ tenet Ang.in l.j.ad fi.solu.matr.q dicit ita de facto obtinuisse Guilie.de

Cun.

Cun.vt refert ipse Gui.l.in l.decernimus.de epis.& cle.& idē tenet Bald. in d.l.j.solu. mat. & idem tenet Ioā. de Ana.in c. apostolicæ.in prin.extrà.de do.qui dicit, ꝙ hoc procedit, nō tantùm in ecclesia ædificata, sed etiam ædificanda: quia magis fauetur ecclesijs de nouo fundatis, quàm iam constitutis, & ratio esse potest: quia de nouo constituenda religio magis viget: facit quod habetur in c.fin.de rescrip. in vj. & in cle.fi.eo. tit. Ego plus dico, ꝙ ista procedunt non solùm in ecclesijs ædificandis, sed etiam pro claustro & pro domibus de nouo faciendis, aut agendis necessarijs pro monasterio virorū, & monialium eadem ratione: & ita aliàs obtinui in ciuitate Veronæ, qđ 8
singulariter & perpetuò tene mēti: & idem dicas pro scholis fabricandis, vt no.Flo.in d.l.si quis.de sepul. in prin.& no.Doct.in d.l.j.sol. mat.

6 *Si quis porticum aut stillicidium 9
in sepulchrū immiserit, etiā si ipsum nō tangat, rectè cum eo agi potest, quod vi aut clam in sepulchrū factū sit: quia sepulchri est, nō solùm is locus, q recipit humationē, sed omne etiā supra id cœlum: ideoq; nomine sepulchri violati agi potest.l.si vitē. §.pe.ꝙ vi aut clam.

7 *Vltimò not. ꝙ olim solebant corpora maiores nostri in domibus proprijs sepelire. sed propter cadaueris fœtorem statutū fuit, ꝙ extra ciuitatē sepelirentur, & pœna statuti contrafacientis sepulchra in ciuitate, & magistratus patientis hoc fieri, est in l.iij. §. Diuus Adrianus.de sepul.vio.& l. mortuorum. de religiosis.permittebant enim sepulchra vel in cœmiterio, vel in alio loco ad hoc deputato, vel sacrificato, vel in proprijs prædis, & quicunq; locus per illationē corporis mortui religiosus efficiebatur.l.ij.in prin.& §.prætor ait.de religio.Verum quia per hoc damnificabatur dominus loci, fuit prouisum, per d.tit. de religio. vt l.ij. §.j. & §.is qui.eo.ti.nunc verò permittitur in ciuitatibus sepeliri, & alijs locis consecratis, secundùm conditionem personarum. *Quantùm autem ad effectum, nō curatur de loco sepulturæ: quia domini est terra, & plenitudo eius.xiij.q.v.vbicunq. facit c.sacrum.de sepul.& no.Flo.in rubrica, de relig. *Apud quam ecclesiam quis debeat sepeliri? Dic apud illam, quam elegerit: vt habetur xiij.q.ij.in summa.dummodo relinquat ecclesiæ parochiali partem.extrà, de sepu.c.de his.& c. cum super. & habetur in c.fi.eo.titu.lib.vj.& in cle.dudū. §.verùm. de sepul. Sed in sepulturis parentum filij collocandi sunt: de quo dic vt habetur xiij.q. ij.ædium.& c.placuit.

FINIS.

TRACTATVS DE SERVITVTIBVS RVSTICORVM PRAEDIORVM,

BARTHOLEMAEI CAEPOLLAE I. V. DOCTORIS.

1 *Seruitutes rusticorũ prædiorum quæ sint.*

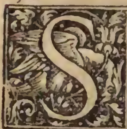

1 ERVITVtes* rusticorum prędiorũ sunt hæ: Iter, Actus, Via, Aquæductus, Aquæ haust*, Pecoris ad aquã appulsus, Ius pascẽdi, Calcis coquendæ, Arenæ fodiendæ, Licere altius tollere, & officere prędio vicini, Domũ[a], vel pretoriũ, vel ꝑtectũ habere, Licere habere iter, vt boues ꝑ quos fundus colatur, & in vicino agro pascãtur, coactiq; habeantur. Itẽ vt pedamẽta ad vineã ex vicini prædio sumãtur. Itẽ vicino cuius lapicidinę fundo tuo immineãt, posse cædere. Ius ei esse terrã in fundũ iacere. Saxa posita habere, & vt in tuum lapides puoluantur, ibiq; positi habeãtur, indeq; exportẽtur. Itẽ tuguriũ mihi licere habere in tuo, &c. his simi. vt est tex. in l. ij. & iij. & l. veluti. in § ff. de ser. rust. pręd. & Insti. de serui. in prin. & §. inter rusticorum pręd Nũc de singulis videam*. Et primò de itinere.

a Domum. *Quomodo capiatur verbũ dom*, vide Ale. j. vo. cõs xlviij. in ult. col. in fi. Et dom* sumit in iure varys modis, vide Corn. j. vol. consi. lv. & in iij. vol. consil. cxcviij. & in iiij. volu. consi. xlj.*

De seruitutibus itineris. CAP. I.

1 *Iter est ius hominis eundi, ambulãdi, nec nõ iumentũ agendi, vel vehiculũ.*
2 *Ire ab Ambulare in quo differat.*
3 *Promittat quis uni iter, an ius & seruitutem sibi promittere uideatur, secus qui factum promittit.*
4 *Itineris seruitutem qui habet, an possit ire, nedum pedes, sed etiam eques.*
5 *Seruitutẽ itineris habẽs, si uelit ducere iumentum, & plaustrum oneratũ iumento, uel alijs rebus, & etiam ipse ascendere, an super seruientis fundum transire ualeat.*
6 *Loco seruitutis itineris si dubitetur, arbiter, uel comunis amicus, qui hoc dirimere debeat, assumi debet.*

Seruit

7 *Seruitutē itineris habens, si locū elegerit, licet amplius uariare nō possit, ille tamen qui seruitutem cōcessit, bene potest, si absq; alterius incommodo fiat.*

8 *Iter uel alia seruitus si legetur sine ulla loci determinatione, electio ad quem spectabit, an scilicet ad promittentem, seu eius hæredem, an illi, cui seruitus legata, uel promissa fuerit.*

9 *Iter ad prædium duorum commune si legetur, nec legatarij de itineris loco cō sentiant, quid iuris.*

10 *Itineris latitudo quanta esse debeat.*

11 *Via cuius latitudinis esse debeat.*

12 *Iter aut actum per certū locū si quispiam alicui cesserit, an possit uni uel pluribus per eūdem locum, uel iter, uel actum cedere.*

13 *Aquaductum si aliī concessero, an alteri iter per eundem locum dare uel cedere potero.*

14 *Itineris seruitus sicut in certa fundi parte constitui potest, ita etiam pro certa temporis parte.*

15 *Fūdi seruientis & dominātis dominus qualiter seruientis fundo uti possit: & ad quid domin⁹ fundi seruiētis teneat.*

16 *Iter, actus uia & aquaductus per fundum tuum si emerim, an ad uacua possessionis traditionem tenearis.*

17 *Fundus uenditus si seruitutē alteri debeat, an in hoc emptori uēditor teneat.*

18 *Fundi uēditor qualiter teneatur, quando seruitutem nō expressit, quæ in fundo uendito debetur, uel fundi uenditi conditionē, & eam emptor ignorauit.*

19 *Possessionem qui tenetur uacuam tradere, an liberetur, si rem tradat, quæ alteri seruitutem prædialem debeat.*

20 *Iter si excipere deberem, puta quia sic in contrahēdo cōuenerā, & tamē fundum liberum per errorē tradidi, quomodo mihi succurratur.*

21 *Fundus seruitutem itineris debens alluuione occupatus, quomodo in pristinam seruitutem restitui debeat.*

22 *Fundum per alienum an quis ire seu transire ualeat, & an dominus nolentes ire uel transire per fundum suum prohibere possit.*

23 *Fundū meū ingredi uolentem propria manu & autoritate repellere possum.*

24 *Agrum per alienum ire fas est, si dominus non prohibeat: ius tamen non est, si dominus id se prohibeat.*

25 *Itineris, siue eundi in fundum meum, ut quis in quasi possessione sit: itaque eum quo minus eat, impedire non possim & si impediā, de interdic. actuq; priuato tenear, quot requirantur.*

26 *Seruitutem inter affirmatiuā & negatiuam quæ differentia sit.*

27 *Iure aliquo suo quod quispiā usus fuerit, quomodo probatur.*

28 *Itinere per seipsum quòd aliquis usus fuerit, an sufficiat, & an satis sit, quòd alius per se iuerit.*

29 *Itinere per uicini fundum si quispiam usus fuerit, usq; ad illū locū, ad quē est ingress⁹, est in quasi possessione, et ei cō petit iter dictū de itinere actuq; priua.*

30 *Via usum sciente & patiente aduersario an retinere necesse sit.*

31 *Itinere uel actu si quispiam usus sit, sufficit: nec desideratur, quod seruitus constituta fuerit, uel debeatur.*

32 *Itinere uel actu quod quis usus fuerit nō ui, nō clā nec precario, quō probatur, & cui hoc onus probādi incūbat.*

33 *Seruitutem habentis rusticam, iure magis consulitur, quàm habentis seruitutem urbanam.*

34 *Fundum per alienum quòd quis iuerit saltem per xxx. dies, & propter hoc in quasi possessione esse dicatur, quæ utilitas resultat.*

35 *Possessione iuris illud uulgare locũ habet, uim ui licet repellere.*

36 *Seruitutibus corporalibus, quæ causam discõtinuam habent, quisquam in quasi possessione esse dicitur, etiam si nullo modo sufficienti tempore usus esset.*

37 *Dominus eum, qui est in quasi possessione iuris eundi per fundũ suum, quomodo expellere poterit.*

38 *Interdictum de itinere actuq; priua. reficië. quibus competat, & quæ, ac quot ipsum consequantur.*

39 *Interdictum de itinere actuq; resic. an aliud sit ab interdic. de itinere actuq; priua et ita an duo interdicta sint, uel unum tantum, duo capita habens.*

40 *Interdicto de itinere actuq; priua. reficien. quis seruitutem cõstitutam probare necesse habeat.*

41 *Interdicto de itinere actuq; priua. reficien. quare quisquã duo probare necesse habeat, scilicet se usum hoc anno fuisse, & seruitutẽ sibi constitutã esse.*

42 *Interdicto de itinere actuq; & c. quare si me esse in quasi possessione uia, itineris, uel actus probẽ, necesse probare habeam, quòd seruitus mihi inuito cõstituta sit, & c. quæ sequuntur.*

1 ITER est* ius hominis eũdi ambulandi, nec nõ iumentũ agendi vel vehiculum: vt l. j. in prin. ff. de iti. actuq;. Et ius intelligitur eũdi, id est, quòd solus ire possit: ambulandi cũ alio. ita exponit gl. in d. §. j. & in d. l. j. in prin. versi. eundi. Vel aliter intelligi potest, videlicet ius eũdi, scilicet planè: ambulãdi, scilicet currẽdo, se-

2 cũdũ gl. in ver. eundi. *Ex quo no. secundũ Ange. & Paul. de Cast. in d. l. j. in prin. differentiam inter Ire, & Ambulare. Nã Ire dicitur qui sol* & planè vadit: Ambulare verò dicit̃ cũ socio, etiã currẽdo vel cantãdo. Sed qui habet iter, habet vtrũq;. Si autẽ haberem alterum tantum, puta, si cõ

3 cederetur mihi q̃ possim ire per fundum tuum, non possem ambulare cũ socio vel currendo ire: & sic verba instrumenti sunt inspicienda, secundum dictũ Pau. in d. l. j. in prin. *Et ex hoc no. aliud, q̃ ille qui promittit vni iter, videtur ꝓmittere sibi ius, & seruitutẽ, & per cõsequens q̃ possit ire & ambulare. Sed q ꝓmittit vni, quòd possit ire, videtur ꝓmittere factũ: & sic solũ ire, nõ ambulare: vt no. Bar. i l pe. ff. de ser. ru. præ. de quo etiã vide per eũdẽ in l. stipulatio. §. si quis ita. & ibi per Doc. ff. de verb. ob. & per gl. & Doc. in l. ij. §. j. & per tex. in §. item si in facto. in ea. l. ij. & ibi omnino vide Pau. ff. de verb. ob. quod est notabile, q̃ fiũt huiusmodi instrumẽta. Quãdoq; tamẽ iter non est seruit*, vt si fructuario detur à domino alterius prædij: vt l. ij. §. ij. ff. si ser. ven. Quãdoq; ẽt iter grosso modo dicitur qlibet via, per quã itur: vt voluit gl. Insti. de ser. in princ. in ver. iumentum. in fi. & Azo in sum. C. de ser. §. est autẽ iter. Et ideo iter quãdoq; dicit̃ via, sed impropriè: vt est tex. cũ gl. fi. in l. quãtũ ad iuris pertinet. in fi. ff. de ver. sig. *Sed q̃rit̃, nũ-

4 quid ille, qui habet seruitutem itineris, possit ire, nedũ pedes, sed etiam eques. Dic q̃ sic, vt l. q sella. in prin. & l. inter actũ. ff. de serui. rust. præd. & no. gl. in l. j. in prin. eo. titu. in ver. eundi. in fi. & Azo in sum eo. titu. in §. est autẽ. in fi. imò potest se deportari facere in lectica vel rheda aut curru: vt est tex. cum gl. in d. l. qui sella. in princi. Quod intelligo siue ducatur per vnũ equum vel iumentũ, siue per duos equos, secundum dic. Pa.

ra.ibi,vel etiã plures eadẽ rõne.qđ no.maximè pro nobilibus,qui sæpis sime se ducere faciũt per rhedas aut currus cũ quadrigis:quia si habẽt in fundo alterius seruitutẽ itineris,pos sunt transire per dictũ fundũ cũ suo curru vel rheda.Et intellige prædicta,quãdo habens seruitutem itineris,ascendit equum vel currũ. Secus fuisset,si duceret equũ vel iumentũ aut currum ante se vel post se,qa nõ posset,vt l.j.in fi.ff.de serui.rustico. præd.& no.gl.in l.qui sella.in princ.
5 *Sed qđ si habẽs seruitutẽ itineris, vult ducere iumentũ & planstrũ onenatum frumento vel alijs rebus,& etiam ipse ascendere,an transire pos sit per fundũ seruientis:Si consideramus personam quæ est eques,vel super curru,& potest,per d.l.qui sel la.in princip.& l.inter.Si consideramus,quòd equus vel currus est oneratus alijs rebus, videtur ꝙ non possit per dicta iura.Ego credo quòd sit considerandum,quòd principaliter agitur.si enim principaliter intendit ducere equũ vel currum oneratum, vt faciunt milites qui onerãt equos suos herbis,vel fœno aut frumẽto,& ascendunt super sarcinã,vel sicut faciunt molendinarij:& tunc licet videatur esse eques,tamen quia princi 7 paliter hoc non agit,sed tantũ vult sarcinã ducere,& potest.arg. l.si qs nec causam.cum ibi no.ff.si cer.pe.si verò principaliter intẽdit ire eques, vel in curru:tũc etiã super equo vel curru portet alias res,sicut fit sæpissimè pro illis qui vadunt ad uillã,quãdo portant super equo carneriũ vel sacculũ vel similia:vel ciues q mittũt vxores suas vel familiã sup rheda vel curru,& faciũt etiã onerare rhedam vel currũ lecto vel alijs supellectilibus & alijs rebus sibi necessarijs in villa:tũc attẽto ꝙ principaliter persona defertur,teneo ꝙ ire potius dicatur,quàm agere.& si habet seruitutẽ itineris in fundo alterius,nõ poterit prohiberi trãsire cum dicto curru vel vehiculo cũ persona & rebus. pro quo facit l.pe.ff.ad exhi.& istud allegatur ad cõcessionẽ trãsitus factam armigeris,vt intelligatur ciuili modo,hoc est,vt transeant per partẽ min⁹ dãnosam.& isto casu debet eligi locus,per quẽ habens seruitutem itineris ire debeat:vt d.l.si cui.& l. certo generi.§.si totus.ff.de ser.rusti.præ.& debet eligere locũ minus domino fundi seruientis nociuũ:vt
6 d.l.si cui. *De quo si dubitetur,debet assumi arbiter,vel cõis amicus, qui habeat hoc dirimire.vt d.§.si totus.ibi,arbiter dandus est.& in §.si locus.in fi.in ea.l.vt no.do.Pau.in d. §.si totus.& postquã facta erit electio de vno loco,nõ poterit ampli⁹ variari:vt d.l.si cui.imò cęteræ partes liberæ remanebunt.vt §.si tot⁹. & ita tenet gl.in d.l.si cui.& l.nã satis.§.cæterũ atq;.ff.queãd.ser.amit. & vide quæ dicta sunt circa prędicta in pręcedenti lib.ix.q.prin.in prin. *vbi dixi,quod licet habens seruitutem si eligit locum itineris,non possit amplius variare,tamẽ ille,qui cõcessit seruitutem,bene potest variare,quando variat sine incõmodo alterius:vt l.ij.§.pen.ff.de sump.fu.& ita habet gl.fi.in d.l.si cui.ff.de serui. quæ est no.& eas sequitur ibi Bar.& Doc. Quartò & vltimo casu principali,quãdo est cõmissa vel cõstituta seruitus per certã & determinatam partẽ fundi,& tũc nõ habet dubiũ,

murũ cũ calce,debet pedẽ relinque
3 re.*Sed nunquid illa regula,quæ di cit ꝙ ędificatũ cedit solo.l.adeò.§.cũ in suo.de acqr.re.do.habeat locũ in muro ædificato,etiã sine calce?Et videtur quòd nõ,qa de facili remoueri potest.ar.l.si Titius horreũ.de acqui.re.do.Cõtrariũ est verius: per d.l.si precariò.cõmunia prædio.& ibi hoc no.Flo.& Pau.de Ca.in fi.& idẽ no.Pau.de Ca.in l.ij.ff.de rei vẽ.quod no.Item vendito fundo an videatur vendita maceries,id est,murus sine cæmẽto,qui est in eo?Et dicas ꝙ sic:per d.l.si precariò.vbi hoc no.Flo.si qs obligatus est nõ prohi-
b bere me ædificare sub pœnab, si in via detinet portantẽ lapides,vel calcem,vel similia,pro illo ędificio incurrit pœnã.l.j.iu pri.& ibi hoc not.Flo.de mor.infer.pro hoc §.ædificare.ea.l.j.& l.veteres.de iti.actuq; priua.si is q lapides ex fundo emit, tollere eos non vult, ex vendito cogi poterit,vt tollat eos.l.si is qui lapides.de act.emp.& si eos nõ auferret, facta sibi denunciatione, vt tollant, dominus fundi eijcere potest, per l.j.§.licet autẽ.de pericu.& cõmo.rei ven.
4 *Quid si posuisti lapides, vel aliqd in curia,vel domo mea sine mea voluntate?Dic ꝙ propria autoritate sine alia denũciatione possum tollere,& eijcere.l.si precariò.& ibi glo.cõmunia prædi.l.quẽad.§.j.ad l.Aquil.l.si vitem.§.si ad ia-
5 nuam.qd vi aut clam.*Sed qd si posuisti lapides & tigna tua in fundo meo de volũtate mea,me precario cõcedente,iuxta l.si precario.an possum ea remouere propria autoritate,si tu ea inde nõ exportas.Teneo quòd prius debeam te requirere, & inde remoueri facies:aliàs ego primouendo teneor tibi ad interesse.arg.d.l.j.§.licet autem.& ita tenet
6 Pau.de Ca.in d.l.si precariò.*Quid autẽ si simpliciter cõcessi,vt aliquid apponeres in meo:an videar cõcessisse precariò,id est,ad meũ beneplacitũ an verò animo donãdi & cõstituẽdi seruitutẽ in meo? & gl.in d.l.si precariò.in ver.precario.videtur tenere,q animo donãdi,& seruitutem cõstituendi: sed aduerte ꝙ illa gl.loquitur,qñ ego cõcessi tibi,vt aliqd faceres in tuo,in quo habeo seruitutẽ.nã tunc odio seruitutis.& fauore libertatis recuperãdæ videor concedere aĩo seruitutis remittẽdæ.nos verò loquimur,qñ in meo.quo casu dicit Ang.in d.l.si precariò.se putare,q potius precariò,quàm aĩo donãdi,p l.cũ de indebito.de ꝓba.Nec obstat,ꝙ qñ cessat alia causa, præsumitur aĩo donãdi.l.si cũ aurũ.de solu.l.cãpanus.de ope.li.l.ij.§.circa.de doli exce.Quia illud est verũ secũdũ eũ,quãdo quis promittit aliq d dare vel facere alteri, vel dat, aut facit.hic autẽ promitit in suo sed rẽ:quia si præsumeretur animus & voluntas donãdi, præsumeretur in partẽ odiosam:quia videretur seruitus cõstituta.dicit Pau.de Ca.in d.l.si precariò.Tamẽ sibi videtur ĩ hoc esse distinguendũ: aut promisi tibi facere tale qd,qd de sui natura non est perpetuũ:sed tẽporale:aut ꝓmisi id tibi facere,qd de sui natura nõ est ad tẽpus,sed vt perpetuò sit.Primo casu,quando id cõcessi,quod de sui natura nõ est perpetuũ,sed temporale,puta quòd ibi possis cõgregare arenam,vel calcẽ,aut tigna,vel lapides occupãtes locũ; & tũc procedat

dictum

dictum Ang.& sic possum te cōpellere ad remouendum, quantum mihi placuerit. argu.l.j.de precario. qa sufficit, si cui vt in paucis labore amici succurramus. l. tutori. C. de neg. gest. Quod ego limito duob. modis. Primo nisi esset facta concessio c ob aliquam causam: puta quia dixi, patiaris quod ego ponam lapides vel arenam vel tigna in domo: quia in mea, quam ædificare volo, stare non possunt. nam tunc non possem cogi ad remouendum, nisi secundū q ædificauero domum. argu. lege, in commo. §. sicut. commo. Secundo fallit, quando ego cōcedens precario, vellem sine causa remouere cum damno illius, cui concesseram: quia tunc obstaret exceptio doli: qa precarium est beneficium, & beneficio iuuari, non decipi nos oportet: vt dicit text. in d. §. sic.& hoc tenet eleganter Abb. Sicu. in c. si. extrà, de precario: pro quo allegat id quod nota. Ioan. And. in prœmio
7 Decretal. vbi dicit, *Quòd si quis inuitauit viatorem, & deuiauit, & posteà eū pœnituerit, potest agi cōtra eū. facit quod habetur in l. si pœnam. de verbo. obliga. & in l. pe. C. commo. quod not. pro limitatione tituli, de precario. Secūdo casu principali, quādo cōcedo tibi tale quid, quod de sui natura non sit ad tēpus, sed perpetuò sit: puta parietem in meo facere, vel immittere tignum factum in foramine, quo tectum sustentatur: & tunc intelligitur concessio facta animo donandi, & constituendi seruitutem: aliàs sequeretur damnum alterius partis, cui sit concessio, si post sumptus factos cogi possit destruere. & sic concessio intelligitur facta secundum subiectam materiam. l. si vno. in princip. ff. loca. quod perpetuò tene menti. Et adde quæ dixi s. de seruitute tigni immittendi, & de tigno iniuncto, & de aquæ proiectu.

a Fundū. *Appellatione fundi, quid cōtineatur, uide Corneū iiij. uo. cōs. cccxxxv. inci uisa. & cōsi. cccxxxvj. ici. diligenter. & cōsi. xxiij. inci. uidetur, et an locus differat à fundo, d. consi. xxiij.*

b Sub pœna. *Vtrū sufficiat ad obseruātiā legis soluere pœnā solū, quādo prohibet sub pœna? Respon. quod sic in foro contentioso, facit gl. in c. dilecti. de arb. & in aut. de iudicibus. §. quia uerò. ubi patet, quòd pœna soluta, quæ erat in cōpromisso, nō pōt peti, ut stetur sententiæ, nisi addatur, ut soluta pœna stetur arbitrio ff. de transact. l. pen. & C. eo. l. cum proponas.*

c Cōcessio. *Cōcessū intelligitur de iure cōi, quod nō est prohibitū. arg. xxx. q. iiij. q spirituale. xvj. q. j. sūt nōnulli. v. dist. ad eius. ff. ex quib. cau ma. l. nec nō. §. quod eis. ff. de proc. l. mutus. §. j. ff. de testi. l. j. ff. de trāsla. prælat. inter corporalia. ff. de colle. illi. l. j. soluit glo. in d. c. inter corporalia. quòd prima iura loquūtur in cōstitutionibus affirmatiuis, et nō prohibitis. Exēplū conceditur, quòd cōtrahat matrimoniū: ergo semper et cuilibet. Exēplū in prohibitis: homicidium prohibetur, ergo semper, nisi ubi inuenitur cōcessum.*

De fouea. CAP. LXXX.

1 *Foueā qui in suo facere uelit, iuxta tamen fundum alterius, quid obseruare debeat.*

2 *Fossam ursorum, luporū, aut ceruorū capiēdorum causa in uia publica, aut in itiner: b. publicis, aut in sylua publica si*

ea si quispiã fecerit, & bos, uel aliud animal in eã ceciderit, qua actione cõtra facientem agere potero.

9 *Fossæ an sub solo publico fieri possint.*

1 QVI *vult foueam in suo iuxta fundũ alterius facere, quantũ profundũ est, aut tantũ derelinquat. l.fi. fini.regun.quæ habetur duobus modis in litera. Vno modo cũ illa disiunctiua, Aut:& ita cõmuniter habetur.& est sensus, ꝙ debet fodiens tãtũ spatiũ relinquere à faouea vsque ad fundũ vicini, quantũ est profundum, id est, profunditas ipsius foueę, aut tantũdem: id est, quãtũ extenditur fouea in latitudine sup eius summitate: & hoc sentit ibi gl.sup ver. tantundẽ:cũ ibi disiunctiua referatur ad fodiẽtẽ, si maior esset profunditas, q̃ latitudo. vel econtra, erit in electione fodientis, vel relinquere spatiũ profunditatis, vel latitudinis, arg.l.plerunq;.in fi de iure do.cũ si. Alio modo habetur litera in d.l.fin. fine illa disiunctiua, Aut:& solũ dicitur, Quantũ profundũ est, tantum derelinquat.& tũc est sensus, ꝙ fodiens debet indistinctẽ relinquere tantũ spatiũ, quantũ est profunditas foueæ.& intelligo illũ tex.de fouea, siue fiat iuxta vicinũ fundũ vrbanũ, puta parietẽ vicini, quia licet illa l. 2 fi.sit posita in ti.fini.regun. tamẽ locum habet in pr̨dio vrbano, vt dixi s̄.de pariete siue muro, circa prin.& probatur p glo.in l.fluminũ.§.præterea.in ver. furnarij.ibi. fallit hoc, vbi fodis iuxta parietẽ meũ magis q̃ possis:quod nõ licet.& noluit dicere.per d.l.fin.fini.reg.fine fouea fiat iuxta parietẽ rusticũ.Item intelligas 3 foueã propriè, quando habet istud nomẽ speciale foueæ:vt l.j. §. fossa. ne quid in flumi.pub.vel quãdo siccandorũ agrorũ causa facta est. l. in summa. §. j. de aqua plu.arcen. vel quãdo est facta pro animalibus potandis, vel pannis lauãdis, vel anseribus, vel anatib* in ea retinendis. Secus si fouea esset, quę trãsiret ĩ aliud nomẽ speciale, sicut est puteus, quia passum tunc debet relinquere. d.l.fi. fini.regun.& dixi s̄.de puteo. Idẽ si esset fouea, quæ dicitur penus, vt dixi s̄.de penu, in fine. in tantũ, ꝙ si vellet facere fossatã cõi diuidundo agrũ suũ in fundo vicino nõ teneretur derelinquere illud spatium: imò de consuetudine seruatur, vt fiat in cõfinio fodientis, aut etiã in cõfinio vtriusq;.l.ij.§.præterea.& ibi gl. de aqua plu.ar.& tũc in dubio esset cõmunis:vt no.ibi glo.& dixi s̄.de ingressu.& dicã plenius ĩ seq.li. de fossatis. Licitũ est etiã in suo fodere & auertere aquę venã, quæ decurrebat ad fundũ vicini, si hoc fiat, vt sibi ꝓficiat,& non principaliter vt vicino noceat.l.fluminũ.§.fi.cũ duabus ll. seq.de dã.infec.& l.j.§.deniq;.de aqua plu.ar.& probaꝰ in l. quoties. la j.in prin.ibi, aliter atq;.de ser.& no. Pau.de Ca.in l.si tibi.per illũ tex. C. de ser.& dixi suprà de puteo, versi. quid si in domo mea. *Si qs fossam 2 fecerit vrsorũ, vel luporũ, aut ceruorum capiẽdorum causa in via publica, aut in itineribus publicis, aut in sylua publica,& bos ĩ eas inciderit: agere potero interdicto, ꝙ in publico factum est.l.si alius.§.pe.quod vi aut clam.& etiam possum agere l. Aqui.nisi mihi prius denunciauerit, vel nisi sciuerim. l. qui fouea. ad l. Aqui.& no.gl.in d.§. pe. vel nisi esset facta fouea in locis, vbi fieri solet.

let.d.l.qui foueas.& idē dicas in foueis quæ fiunt causa collocandi fru
3 menta, prout fit in Marchia. *Sed an illæ possunt fieri sub solo publico? Et teneo quòd non de iure: quia in solo publico non est licitum priuato aliquid immittere sine principis licētia vel superioris.l.ij. in prin ci.ne quid in loco publi.& maximè si est via publica seu iter publicū.l. ædiles.§ cura autem est. de via publica.aliàs est, de loco publico fruēdo.& per illas foueas efficiatur deterior via.& via dicitur deterior fieri, si per illas foueas impediretur vsus eius ad commeandum, hoc est, eundum vel agendum. aut cū via plana fuerit, cliuosa fiat, vel ex molli aspera, aut angustior ex latiori, aut palustris ex sicca.l.ij.§.deterior.ne quid in loco publico. In hoc tamen puto, quòd sit conseruanda consuetudo loci, per l.j.& l.an in totum.C.de ædi.priuat.per glo.in rub.C.quę sit lon.consue.quæ loquitur de porticibus.vbi verò non sit consuetudo, serua quod dixi. Cætera circa istam materiam vide in sequenti libro in tit.de fossatis, in sequenti titu.versi. nec obstat quod dixi.

De arboribus. CAP. LXXXI.

1 *Oliuam uel ficum in suo plantās quid obseruare debeat.*

2 *Arborem si quis in suo plantauerit iuxta alterius regionem, legitimo dimisso spatio: & posteà radices in tantùm excreuerint, quòd domus mea fundamento ruinæ periculum afferatur, an contra eum, qui plantauerit, uel qui plantatam habeat, agere potero.*

3 *Arbor si radices miserit in fundum meum, seu in murum domus meæ: an eas propria autoritate incidere ualeā, uel cum autoritate iudicis.*

4 *Arbor tua si supra domum meam uel fundum meum pendeat, an illud totū, quod ex arbore super meo pendet, autoritate propria abscindere possim.*

5 *Arbore tua supra domum meam pendente, quod remedium competat.*

6 *Dictio In, aliquando pro De, ponitur.*

7 *Interdictū de arboribus cadendis tam directum quam utile tribus in casibus competit.*

8 *Arbor ex fundo tuo in uiam publicā si ita caderet, ut itineri impedimento esset, eamq; pro derelicto habeas, quid iuris.*

9 *Arbor si in fundum uicinū radices porrexerit, an uicino eas incidere liceat.*

10 *Arbor cuius esse uideatur, radicibus in uicinū fundo arboraliter illatis.*

11 *Arbores alienas si quispiam in suo plantauerit, uel suas in alieno, cuius erunt.*

12 *Arbores alienas incidens, Aquilia, & arbo.furtim cæsarum tenetur.*

13 *Arboris appellatione quid ueniat.*

14 *Arbore mea si fructus in fundū tuum cadant, an mihi colligere licitum sit.*

15 *Fūdū si uēdiderim, et acceperī arborē, & ea ceciderit, & demum eius radices pullos emiserint, an eos uendicare possim.*

16 *Vsufructuarius arbores etiam infructuosas excidere non potest, quæ deambulationes opacas, et amœnas reddū t.*

1 OLIVAM* & ficum in suo plantans à fundo vicini per nouem pedes distet: alias autem arbores seu tigna, per quinq; pedes: vt l.fin. fini. regun.& ratio potest esse propter radices & ramos & frōdes. Sed si aquæ ductus discurrit per locū priuatum, debet ab vtraque partē esse spatium

xxv.pedũ,in quo nullę sunt arbores: & si quæ nascerẽtur debẽt excidi.l.j.& ibi hoc no.Bar. C.de aquæduct. li.xj.& est ratio secundũ Bart.ibi. in fi.quia est præsumptio, ꝙ arbor radices mittat,& extendat per xxv.pedes.Si verò aquæductus trãsitũ faceret per loca publica,debet esse latitudo x.pedũ mũda ab omnib.arboribus.l.omnes.in prin.eo.ti.de aquædu.li.x.& no.Bar.in d.l.j.

2 *Sed quid si quis plantauit arborẽ in suo iuxta regionẽ alterius dimisso legitimo spatio secũdũ d.l.fi.fini.re.& posteà ita excreuerunt radices, ꝙ fundamẽtũ vicinæ domus ruinã seu periculũ afferat,an possit agi cõtra eum, qui plantauit,vel qui plãtatã habet?Et videtur ꝙ nõ.p l.Gracchus.de adul.qa dicitur,ꝙ iniuriũ expectandũ: vt not. plenè per gl.& Doc.in c.dudũ ad audientiã.extrà de ele.contrariũ tamẽ est verius,per l.j.C.de interdi.& ibi hoc no.gl.fi.in fi.& est rõ:quia licet in suo sit licitũ facere quodlibet.l.p cul.de dã.inf.tñ illud verũ,dũmodo nihil immittat in alienum.l.sicuti.§. Arist.si ser.ve.& ita tenẽt Doct.in d.l.j.

3 *Dubiũ tñ est, an hoc casu quo radices misit arbor in fundũ meum, seu in murũ domus meæ,an eas possim propria authoritate incidere:an vero cũ authoritate iudicis.Et uidetur ꝙ propria autoritate possim.l.quẽad.§.si protectũ.ad l.Aq.& l.si vitẽ. §.si ad ianuã.quod vi aut clam.Nec videtur obstare d.l.j.de interd.quia secũdũ aliquos nõ inducit necessitatẽ de aditione iudicis.l.iij.C.de pig. Alij dicũt,& istud est verius,secũdũ Pe.Cy.& Doc.in d.l.j. ꝙ nõ possim ꝑpria autoritate incidere, sed cũ autoritate iudicis:vt d.l.j.& l.si plures. §.si arbor.ar.fur.cęs.Nec obest, qđ dixi, qñ quid est immissum in meũ, possũ propria autoritate tollere: qa in hoc est distinguẽdũ:Aut aliqd immittit i suo qs,& à se possesso,tñ cõtra ius nihil debitũ:& tũc est necesse recurrere ad ĩterdictũ, qđ vi aut clã, &,de no.ope.nun.vt l.si vitẽ.§.si ad ianuã.qđ vi aut clã.& l.de pup.§.meminisse.de no.ope.nũ.Aut qs vult in rẽ meã immittere:& tũc aut illud immisũ nõ tãgit rẽ meã,sed pẽdet s.& tũc illud ꝑpria autoritate nõ possũ remouere.d.l.quẽadmodũ.§.si protectũ.ad l.Aq.Aut tãgit rẽ meam: & tũc aut illud immisum est artificiale,quod cõuenit opi manu facto:qa foueã facit per quã incurrit aqua ꝑ murũ:& tũc propria autoritate mea possum tollere:vt d.§.si protectum. Aut misio nõ est artificialis, sed naturalis,vt qñ vicinus meus plãtat in suo,& posteã radices naturaliter intrãt in meũ:& tũc propria autoritate euellere & ĩcidere nõ possum.d. l.plures.§.si arbor.arb.fur.cæs.& d. l.j.C.de ĩterd.& ibi hoc no.Cy.Bar. & Doc.Et ꝑdicta procedũt in radicibus.

4 *Sed quid in frõdib⁹ & ramis? pone,arbor tua pẽdet supra domum meã vel fundũ meũ:an possim totũ, qđ ex arbore super meo pẽdet,propria autoritate abscindere? Et videtur ꝙ sic,per l.j.§.j.de arbo.cædẽ.& hoc tenuit gl.ibi per l.pignoris.C.de pi. act.& l.liberũ.C.quãdo lic.vnicuiq; sine iudi.vin.in contrarium glo.allegat in d.§.j.l.iij.C.de pign. scilicet quòd cũ iud.autoritate hoc fieri debet:& pro hoc d.§.si protectum.Ac etiam quia si ingredior in tuum,cõtra tuã voluntatẽ,tibi teneor actione iniuriarũ.in l.is q.de iniu.In hoc

conclude secundũ Bar.in d.l.j.de arbor.cæden.quod est practica,quãdo arbor tua pẽdet in ędes meas.primò debeo tibi denũciare,vt eã adimas, secundũ verba edicti.de arb.cęd.ar. d.l.j.in prin.& in §.ait p̃tor.Et cõsimile est,ꝙ de hac denũciatione fiat instrumentũ:si tu neglig:s adimere, & ego autoritate mea uado,& succido,cũ neminẽ prohibentẽ inueniã, nec aliàs fuerim prohibitus,licitè facio.Nã nõ cõmitto vim,cũ non fuerim prohibitus. Itẽ non facio clàm, cũ ius mihi permittat.d.l.j.§.j.de arbori.cędẽ.nõ debeo credere vel suspicari,ꝙ cõtra iustitiã mihi resistas & controuersiã facias.Sed si cũ venerim ad incidendũ resistens, tunc non possum mea autoritate tollere, sed debeo recurrere ad interdictum de arbo.cæden.& est casus in d.§.j. Est enim prohibitũ, ne mihi domino ædium tu dominus arboris uim

5 facias. *Circa prædicta quæritur,ꝙ remediũ cõpetat.Distingue tres casus: Aut arbor tua pendet supra domũ meam,& tunc agi potest ex primo capite,de arbo.cæd.vt arbor tollatur in totũ,& succidi debeat à stipite.l.j.§.j.de arbo.cęd.Aut arbor tua pendet supra agrum meum: & tunc ex secũdo capite eiusdem edicti nõ agitur, vt tollatur in totum, sed vt coërceatur & incidatur xv. pedibus à terra.d.l.j §.deinde ait prætor. & hoc not.gloss.in dicta l.j.C.de interdi.& ibi per Cyn.& Docto.Et ratio differẽtiæ est inter istos duos casus: quia in prima,quãdo arbor supra domũ alienam pendet,nocet domui ratione pluuiæ: sed in secundo casu, quãdo est supra agrũ nõ nocet agro nisi ratione solis,qui intrat terra, secũdũ Cy.in d.l.j.Aut arbor nõ pẽdet supra domũ,vel agrũ alienũ,sed radices mittit in alienã domũ: & iste est terti⁹ casus,de quo nõ loquitur edictũ de arboribus cędẽ. sed prouisio d.l.j.C.de interd.q̃ vult, ꝙ licet deficiãt verba edicti:in exæquitate cõpetit cõdictio ex illa l.j.q̃ est actio in factũ,vel vtile interdictũ.vt not.per glo.in d.l.j.& istud vltimũ, ꝙ cõpetat vtile interdictũ de arbo.cædẽ.tenet ibi glo.& Cyn.& Doct.& Bar.in d.l.j.§.differẽtia.de arbo.cæ.Sed qa ista opinio ꝙ competat vtile interdictũ,& non directũ de arbo.cæ.procedit sine dubio secundũ opi.glo.quę vult,ꝙ vbi verba deficiũt,& mẽs subest,tunc detur actio vtilis:vt not. in d.l.curatoris.C.de nego.gest.Sed secundũ opi.Cy.& Bar. in d.l.curatoris:& in l.j.q.ij. ff.vti pos.quæ est,ꝙ vbi mens sola subest,licet verba deficiant,detur etiã directa:sed quando deficiũt verba legis,& mens,sed subest ratio earũ,tũc vtilis.prędicta decisio videtur habere aliqualẽ dubitationẽ: quia ex quo per edictũ de arbo.cæ.propriè sumptũ,veniunt etiã radices arboris:quia illa dicitur propriè arbor, quæ habet radices: vt est casus not. in l.vitẽ. §.j.arbo.fur.cæ. ergo videbatur adesse mẽs pretoris in edicto,de arb.cæ.& sic deberet dari directũ interdictũ,nõ vtile.Itẽ qa dicitur in edicto, arbor impender, &c.Nã dũ dicitur,impẽdet, videtur etiã significare in loco:qa dictio In, significat in loco,vel in p̃sona,& reqrit tactũ loci vel personæ, vt est casus no.in l.j.§.i flumine. de fluminibus.& in l.j.§. hoc interdictum. de no.oper.nunc.& ibi per Bart.Sed tu teneas opinio.prædictã,& Doct.qui

eã sequuntur in d.l.j.C.de interd.nã licet edictum de arbo.cędē.loqueretur de arbore,non tamē simpliciter loquitur:sed de arbore quæ in alienas ædes impēdet:nã verbũ Arbor, iunctũ cũ verbo Impedet,debet qualificari secundũ naturã verbi cui adiungitur.l.in delictis.§.si extraneus de noxa,l.Lucius.& ibi Bar.de testa.mil.sed verbũ Impēdeo non extēditur ad radices q̃ subirēt fundamēta domus: quia verbũ Impēdet, debet exponi,id est,depēdet,vel suprà pēdet.
6 *Nã dictio In,aliquãdo ponitur pro De:vt est tex.cũ glo. in l.si cui tigna.de ędi.edi.probatur in l.q̃ro.§.fi.ibi,in domo.eo.ti.& sic dictio In, non requirit tactũ loci. Itē q̃ verbũ Arbor nõ extēdatur ad radices, qñ coniũgitur cum verbo quod aliud importat,est casus in l.j.iũcto ver.si quis radicibus.arb.fur.cæ.& q̃ istud sit verum,q̃ hoc casu nõ cõpræhendantur radices arborũ ex mēte edicti, patet in l.j.C.de interdict.ibi,dũ dicit,ad exēplum alicuius,nõ est idē cũ illo ex mēte: sed est per extensionē,quæ fit per eandē rationē. cõcludo igitur ex prædictis,quòd hoc interdictũ,de quo in d.l.j.scilicet quãdo radices crescunt sub fundamēto domus vicini,debet esse vtile & nõ directũ:quia nec verba,nec mēs edicti de arb.cæ. fuit de ipsis radicibus, sed solũ de arbore,q̃ suprà pēdet:& sic de frondibus & ramis. sed quia si fuisset interrogatus prætor quid de radicibus propter eandē vel maiorē rationē idē dixisset:arg.l.tale pactum.cũ sim.po.per gl.in l.fi.de pact. ideo ad exemplũ interdicti de arboribus cędendis dabitur,& hoc vtile.
7 quod no. *Itē datur hoc interdictũ de arboribus cædēdis tam directũ,q̃ vtile,competēs in tribus casibus, de quibus s.dixi in ver. circa prædicta. quod datur nõ solũ dño ædium,sed etiã ei qui vsumfructum habet, quia ipsius interest arborē ipsam nõ pendere.l.j.§.nõ solũ.de arb.cæd.
7 *Itē datur hoc interdictũ, si arbor cõmunib[9] ædibus impēdet,& cuilibet dominorũ insolidũ,quia & seruitutum vēdicationē singuli habēt.d.l.j.§.pterea.Itē an pro opere facto in arbore possit agi,& qua actione:vide l.si alius.§ notauimus. quod vi aut clã.& plenè no.per Bar.in l.j.§.hoc aũt edictũ.de no.ope.nũ.Itē.si arbor ex vicini fundo inclinata in tuũ fundũ sit,ex lege xii.tabula.de amouenda ea rectè agere potes,ius ei non esse ita arborē habere.l.fi.de arbo.cæ.& cõpetit actio in factũ vel negatoria, secundũ glo.ibi,& Bar. Si aliquis cauit mihi de dãno infe.& arbores ex suo agro vi tēpestatis cõfractæ,& in meũ agrum ceciderũt,eo q̃ facto vitibus meis vel segetibus nocerēt,vel ædificia demoliũtur, stipulatio non cõmittitur:secus si vetustate arborũ hoc accideret:tex.est in l.fluminum.§.itē apud Iulianũ.de damno infecto.
8 *Item quid si arbor ex fundo tuo in viam publicam sic caderet,vt itineri sit impedimento, eamq; pro derelicto habeas?Dic quòd non teneris: sed si actor sua impensa arborem tollere paratus sit, rectè tecum agere poterit de via publica reficienda,sed si pro derelicto non habes,tecum agere poterit,ne quid in loco publico.& adde quod not.Fede.de Senis in consilio cij.Dictum est suprà de arboribus quæ intrant murum vicini vel eius fundamentũ.

Sed

9 *Sed quid si arbor[a] porrexit radices in vicinū fundū, an vicino liceat eas icidere? Dic q nō: sed agere poterit negatoria, ei non esse ius, sicut nec tignū aut protectū habere: vt l. si plures. §. si arbor. arb. fur. cęs. *Itē qd si radicib* in fundo vicini arbor alitur, cuius videtur esse arbor? Dic eius vicini, i cui* fundo origo arboris est. d. l. si plures. in fi. qd intellige qn alitur à solo vicini, nō tamē occupauit, vt qa per latitudinē & lōgitudinē tāgit: & quādo poterat viuere ex radicibus quę erāt in solo, vnde ducit originē: aliàs secus. & ita intelligitur §. si Titius. Inst. de rerū diuisio. & ibi no. p Ange. in d. l. si plures. in fi. & vide omnino l. si vitē. in pri. & quod ibi not. p Doct. quod vi aut clam.

10

11 *Itē si quis plātauit arbores alienas in suo, vel suas in alieno, cuius erūt? Dic vt habetur in dicto §. si Titius. & in l. idē Pompo. scribit si frumentū. §. de arbore. de rei vend. & in d. l. si vitē. in prin.

12 *Itē incidens arbores alienas, tenetur Aquilia, & arborū furt. cæs. l. j. & pe. ff. arbor. furt. cæs. & hoc siue qs suis manibus incidat, siue alij incidēdū mādauerit: vt l. si furtū. §. siue autē. eo. tit. & etiā si colonus arbores cęciderit, ex locato tenet. l. si colonus. eo. tit. & si plures eandē arborē furtim cęciderūt, cū singulis insolidum agi poterit: & si eadē arbor plurium fuerit, vniuersis in simul vna pœna præstabitur. l. si plures. in princi. arborū fur. cæs. & cōpetit ista actio emphyteotæ, nō autē vsufructuario. l. cædere. §. pe. eo. ti. Et quę & quāta sit ista pœna, & aduersus quē cōpetat, & quibus, vide in l. furtū. §. fin. cū seq. arb. fur. cæs.

13 *Et qa facta est sæpius mētio de arbore, sciendū est qd veniat appellatione arboris. Dic q cōtinētur etiam vites. l. ij. & iij arbor. furt. cæs. l. j. §. arbores. de arbo. cæd. Item multa alia continētur appellatione arboris, de quibus vide in l. vitem. per totā. cū seq. arbo. fur. cęs. & vide omnino Bar. in suo tract. de alueo. vbi ponit, qd sit ꝓpriè arbor, & qd sit herba.

14 *Itē qd si ex arbore mea fructus in tuū fundū cadāt? Dic q vsq; ad tertiū diē licitū est mihi colligere, nec vim facere potes. l. j. d glā. leg. & vide omnino qd ibi not. Bar.

15 *Itē si vendidi fundū, & excepi arborē, & ea cecidit, & posteà radices ei* pullos emiserint: an eos possim vēdicare? Ista est q. sabatina, de qua vide p glo. in l. obligationū fere. §. pe. de ac. & ob.

16 *Vltimò adde, q vsufructuarius[b] nō pōt excidere arbores etiā infructuosas, quę deābulationes opacas & amœnas reddūt. l. æquissimū. de vsufr. & adde quę dixi suprà, ne luminibus officiatur, in iiij. & v. q. & de serui. protegēdi. v. q.

a Arbor. *Adde Cor. iij. uolu. consi. cclxxxvij. incip. dominus.*

b Vsufruct. *Et si usufructuarius rē deteriorauit, an hæres eius teneat? Vide Cor. ij. uol. cōsi. cxix. Et locare fundū, in quo habet usumfructū, pertinet ad usufructuariū, nō ad heredē. dicto uo. cōsi. clxxxvij. Et utrū usufructuarius omniū bonorū teneatur soluere legata, uide in iij. uol. cōsi. cxcv. Et utrū usufructuari* possit cadere uel uēdere cōmoditatē usufruct*? Respō. Bar. in l. interest. C. de usu & habi. q sic: sed nō ius usufructus. Similiter ille, cui legata est in testamēto dom* ad inhabitandū, poterit alteri locare, & finiet solùm morte ipsius, cui legata est. l. si*

habitatio.ff.de usu & habi.& Inst. eod §.fin.

De sepulchro. CAP. LXXXII.

1 *Sepulchrum est locus, ubi corpora, ossaue hominum condita sunt.*

2 *Locum religiosum unusquisq; sua uoluntate facit, dum mortuum infert.*

3 *Sepulchrũ si quispiã effodere uoluerit, quantum spatij relinquere debeat.*

4 *Viam ad sepulchrũ qui nõ habet precario, à uicino impetrare potest, & si concedere noluerit, qua actione cogi poterit.*

5 *Religiosi non habentes in loco suo locum eis congruũ, petere possunt, quòd propter religionis fauorem loca eis cõdecentia assignentur.*

6 *Porticum aut stillicidium si quisp iam in sepulchrum immiserit, qua actione contra eum agi possit.*

7 *Sepulchra antiquorum quæ erant, & quid recentioribus temporibus de cadaueribus sepeliendis cautum fuerit.*

8 *De sepultura loco quantum ad effectũ non curatur, quoniam domini est terra, & plenitudo eius.*

9 *Sepeliri apud quam ecclesiam unusquisque debeat.*

1 SEPVLCHRVM est loc⁹ vbi corpus ossaue hominis condita sunt.l.ij.§.sepulchrum.de religi. & sump.fu. & varia nomina sepulchri vide per glo. in l.cuiuscũq;.§.idem ait.de inst.t.& per Flo. in l.familiaria.cum seq. in §.si adhuc. de relig.

2 Locum religiosum vnusquisque sua voluntate facit, dum mortuũ infert in locũ suum: vt Inst.de re.diui. §.religiosum. vide etiam ibi postea quid de loco cõmuni vel alieno, vel in quo aliquis habet vsumfru. & ille locus dicitur religiosus, in quo est caput hominis.l.cum in diuersis.de religiosis. Et si caput diuisum est in plures partes, & positum in diuersis locis: ille locus dicetur religiosus, in quo est melior pars capitis, & si partes sint æquales, neuter erit religiosus.gl.est no.in d.§.religiosum. quam not.pro ludentibus ad plastellam, vel ad par & impar: quãdo plastella scinditur, & minimus scissus reperitur, inspicitur vbi est maior pars, & si partes sunt æquales, neuter valet. 3 Si quis sepulchrũ effodere voluerit, quantum profunditas est, tantũ relinquat.l.fi.in fi.fin.regund. quod expone sicut dictũ suprà de fouea, in prin. Seruitutis itineris ad sepulchrum priuati ius manet, & ideo remitti domino fundi seruitus põt, & acquiri etiã post religionẽ sepulchri hęc seruitus potest.l.seruitutes. la grande.§.seruitus itineris. de seruitu. 4 Qui nõ habet viam ad sepulchrum, potest illã impetrare precariò à vicino. & si concedere noluerit, poterit cõpelli nõ iure actionis, sed extra ordinẽ officio iudicis, id est, officio iudicis vendere iusto precio iter cogitur, per eũ tamẽ locum, per quem vicinus minus lædatur.l.si quis sepulchrum.in princ.de relig.per quã l.dixit ibi Guil. quẽ sequitur Flo. 5 q̀ religiosi nõ habẽtes in loco suo locũ eis conuenientem vel sufficientẽ, possunt petere, quòd loca eis cõdecentia assignẽtur propter fauorem religionis, & hac ratiõe cogit vicin⁹ eis vẽdere domũ, qa fauore publicæ vtilitatis cõpellit qs vẽdere rẽ suã.l.ij.in princ. de his q sunt sui vel alieni iur. & idẽ tenet Flor.in l.iij.§.locus.de relig. Et idẽ tenet Ang.in l.j.ad fi.solu.matr.q dicit ita de facto obtinuisse Guilie.de

Cum.

Gun.vt refert ipse Guil.in l.decerni
mus.de epis.& cle.& idē tenet Bald.
in d.l.j.solu. mat. & idem tenet Ioā.
de Ana.in c. apostolicæ.in prin.ex-
trà.de do.qui dicit,ꝙ hoc procedit,
nō tantùm in ecclesia ædificata, sed
etiam ædificanda: quia magis faue-
tur ecclesijs de nouo fundatis,quàm
iam constitutis, & ratio esse potest:
quia de nouo constituenda religio
magis viget: facit quod habetur in
c.fin.de rescrip. in vj. & in cle.fi.eo.
tit. Ego plus dico, ꝙ ista procedunt
non solùm in ecclesijs ædificandis,
sed etiam pro claustro & pro domi-
bus de nouo faciendis, aut agendis
necessarijs pro monasterio virorū,
& monialium eadem ratione: & ita
aliàs obtinui in ciuitate Veronæ,qd
singulariter & perpetuò tene mēti:
& idem dicas pro scholis fabrican-
dis,vt no.Flo.in d.l.si quis.de sepul.
in prin.& no.Doct.in d.l.j.sol. mat.
6 *Si quis porticum aut stillicidium
in sepulchrū immiserit,etiā si ipsum
nō tangat, rectè cum eo agi potest,
quod vi aut clam in sepulchrū factū
sit:quia sepulchri est,nō solùm is lo
cus,q recipit humationē, sed omne
etiā supra id cœlum:ideoq; nomine
sepulchri violati agi potest.l.si vitē.
7 §.pe.ꝙ vi aut clam. *Vltimò not.
ꝙ olim solebant corpora maiores
nostri in domibus proprijs sepelire.
sed propter cadaueris fœtorem sta-
tutū fuit,ꝙ extra ciuitatē sepeliren-
tur, & pœna statuti contrafacientis
sepulchra in ciuitate, & magistratus
patientis hoc fieri, est in l.iij.§.Di-
uus Adrianus.de sepul.vio.& l. mor
tuorum. de religiosis.permittebant
enim sepulchra vel in cœmiterio,
vel in alio loco ad hoc deputato,vel
sacrificato, vel in proprijs prædis,
& quicunq; locus per illationē cor-
poris mortui religiosus efficieba-
tur.l.ij.in prin.& §.prætor ait.de re
ligio.Verum quia per hoc damnifi-
cabatur dominus loci, fuit proui-
sum,per d.tit. de religio. vt l.ij.§.j.
& §.is qui.eo.ti.nunc verò permit-
titur in ciuitatibus sepeliri, & alijs
locis consecratis, secundùm condi-
8 tionem personarum. * Quantùm
autem ad effectum, nō curatur de lo
co sepulturæ:quia domini est terra,
& plenitudo eius.xiij.q.v.vbicunq;.
facit c.sacrum.de sepul.& no.Flo.in
9 rubrica,de relig. *Apud quam ec
clesiam quis debeat sepeliri? Dic a-
pud illam,quam elegerit:vt habetur
xiij.q.ij.in summa.dummodo relin
quat ecclesiæ parochiali partem.ex-
trà,de sepu.c.de his.& c. cum super.
& habetur in c.fi.eo.titu.lib.vj.& in
cle.dudū.§.verùm. de sepul. Sed in
sepulturis parentum filij collocan-
di sunt:de quo dic vt habetur xiij.q.
ij.ædium.& c.placuit.

FINIS.

TRACTATVS DE SERVITVTIBVS RVSTICORVM PRAEDIORVM,

BARTHOLEMAEI CAEPOLLAE I. V. DOCTORIS.

1 *Seruitutes rusticorũ prædiorum quæ sint.*

1 ERVITVtes* rusticorum prędiorũ sunt hæ: Iter, Actus, Via, Aquæductus, Aquæ haust*, Pecoris ad aquã appulsus, Ius pascẽdi, Calcis coquendæ, Arenæ fodiendæ, Licere altius tollere, & officere prędio vicini, Domũ[a], vel prętoriũ, vel ꝓtectũ habere, Licere habere iter, vt boues ꝑ quos fundus colatur, & in vicino agro pascãtur, coactiq; habeantur. Itẽ vt pedamẽta ad vineã ex vicini prædio sumãtur. Itẽ vicino cuius lapicidinę fundo tuo immineãt, posse cædere. Ius ei esse terrã in fundũ iacere. Saxa posita habere, & vt in tuum lapides puoluantur, ibiq; positi habeãtur, indeq; exportẽtur. Itẽ tuguriũ mihi licere habere in tuo, &c. his simi. vt est tex. in l. ij. & iij. & l. vel uti. in fi ff. de ser. rust. pręd. & Insti. de serui. in prin. & §. inter rusticorum pręd Nũc de singulis videam*. Et primò de itinere.

a Domum. *Quomodo capiatur uerbũ dom*, uide Ale. j. uo. cõs xlviij. in ult. col. in fi. Et dom* sumit in iure uarijs modis, uide Corn. j. uol. consi. lv. & in iij. uol. consil. cxcviij. & in iiij. uolu. consi. xlj.*

De seruitutibus itineris. CAP. I.

1 *Iter est ius hominis eundi, ambulãdi, nec nõ iumentũ agendi, uel uehiculũ.*

2 *Ire ab Ambulare in quo differat.*

3 *Promittat quis uni iter, an ius & seruitutem sibi promittere uideatur, secus quis factum promittit.*

4 *Itineris seruitutem qui habet, an possit ire, nedum pedes, sed etiam eques.*

5 *Seruitutẽ itineris habẽs, si uelit ducere iumentum, & plaustrum oneratũ iumento, uel alijs rebus, & etiam ipse ascendere, an super seruientis fundum transire ualeat.*

6 *Loco seruitutis itineris si dubitetur, arbiter, uel comunis amicus, qui hoc dirimere debeat, assumi debet.*

Seruit

7 Seruitutē itineris habens, si locū elegerit, licet amplius uariare nō poßit, ille tamen qui seruitutem cōceßit, bene potest, si absq; alterius incommodo fiat.

8 Iter uel alia seruitus si legetur sine ulla loci determinatione, electio ad quem spectabit, an scilicet ad promittentem, seu eius hæredem, an illi, cui seruitus legata, uel promißa fuerit.

9 Iter ad prædium duorum commune si legetur, nec legatarij de itineris loco cō sentiant, quid iuris.

10 Itineris latitudo quanta eße debeat.

11 Via cuius latitudinis eße debeat.

12 Iter aut actum per certū locū si quispiam alicui ceßerit, an poßit uni uel pluribus per eūdem locum, uel iter, uel actum cedere.

13 Aquaductum si aliū conceßero, an alteri iter per eundem locum dare uel cedere potero.

14 Itineris seruitus sicut in certa fundi parte constitui potest, ita etiam pro certa temporis parte.

15 Fūdi seruientis & dominātis dominus qualiter seruientis fundo uti poßit: & ad quid domin⁹ fundi seruiētis teneatˉ.

16 Iter, actus uiæ & aquaductus per fundum tuum si emerim, an ad uacuæ poßeßionis traditionem tenearis.

17 Fundus uenditus si seruitutē alteri debeat, an in hoc emptori uēditor teneatˉ.

18 Fundi uēditor qualiter teneatur, quando seruitutem nō expreßit, quæ in fundo uendito debetur, uel fundi uenditi conditionē, & eam emptor ignorauit.

19 Poßeßionem qui tenetur uacuam tradere, an liberetur, si rem tradat, quæ alteri seruitutem prædialem debeat.

20 Iter si excipere deberem, puta quia sic in contrahēdo cōuenerā, & tamē fundum liberum per errorē tradidi, quomodo mihi succurratur.

21 Fundus seruitutem itineris debens alluuione occupatus, quomodo in pristinam seruitutem restitui debeat.

22 Fundum per alienum an quis ire seu transire ualeat, & an dominus nolentes ire uel transire per fundum suum prohibere poßit.

23 Fundū meū ingredi uolentem propria manu & autoritate repellere poßum.

24 Agrum per alienum ire fas est, si dominus non prohibeat: ius tamen non est, si dominus ire prohibeat.

25 Itineris, siue eundi in fundum meum, ut quis in quasi poßeßione sit: itaque eum quo minus eat, impedire non poßim & si impediā, de interdic. actuq; priuato tenear, quot requirantur.

26 Seruitutem inter affirmatiuā & negatiuam quæ differentia sit.

27 Iure aliquo suo quod quispiā usus fuerit, quomodo probatur.

28 Itinere per seipsum quòd aliquis usus fuerit, an sufficiat, & an satis sit, quòd alius per se iuerit.

29 Itinere per uicini fundum si quispiam usus fuerit, usq; ad illū locū, ad quē est ingreß⁹, est in quasi poßeßione, et ei cō petit interdictū de itinere actuq; priua.

30 Via usum sciente & patiente aduersario an retinere neceße sit.

31 Itinere uel actu si quispiam usus sit, sufficit: nec desideratur, quod seruitus constituta fuerit. uel debeatur.

32 Itinere uel actu quod quis usus fuerit nō ui, nō clā nec precario, qūo probatur, & cui hoc onus probādi incūbat.

33 Seruitutem habenti rusticam, iure magis consulitur, quàm habenti seruitutem urbanam.

34 Fundum per alienum quòd quis iuerit saltem per xxx. dies, & propter hoc in quasi poßeßione eße dicatur, quæ utilitas resultat.

sa.ibi, vel etiã plures eadẽ rõne.qd no.maximè pro nobilibus, qui sæpissime se ducere faciũt per rhedas aut currus cũ quadrigis: quia si habẽt in fundo alterius seruitutẽ itineris, possunt transire per dictũ fundũ cũ suo curru vel rheda. Et intellige prædicta, quãdo habens seruitutem itineris, ascendit equum vel currũ. Secus fuisset, si duceret equũ vel iumentũ aut currum ante se vel post se, qa nõ posset, vt l.j.in fi.ff.de serui.rustico. præd.& no.gl.in l.qui sella.in princ.

5 * Sed qd si habẽs seruitutẽ itineris, vult ducere iumentũ & plaustrũ oneratum frumento vel alijs rebus, & etiam ipse ascendere, an transire possit per fundũ seruientis? Si consideramus personam quæ est eques, vel super curru, & potest, per d.l.qui sella.in princip.& l.inter. Si consideramus, quòd equus vel currus est oneratus alijs rebus, videtur ꝙ non possit per dicta iura. Ego credo quòd sit considerandum, quòd principaliter agitur. si enim principaliter intendit ducere equũ vel currum oneratum, vt faciunt milites qui onerãt equos suos herbis, vel fœno aut frumẽto, & ascendunt super sarcinã, vel sicut faciunt molendinarij: & tunc licet videatur esse eques, tamen quia principaliter hoc non agit, sed tantũ vult sarcinã ducere, & potest.arg. l.si qs nec causam.cum ibi no.ff.si cer.pe.si verò principaliter intẽdit ire eques, vel in curru: tũc etiã super equo vel curru portet alias res, sicut fit sæpissimè pro illis qui vadunt ad uillã, quãdo portant super equo carneriũ vel sacculũ vel similia: vel ciues q mittũt vxores suas vel familiã sup rheda vel curru, & faciũt etiã onerare rhedam vel currũ lecto vel alijs supellectilibus & alijs rebus sibi necessarijs in villa: tũc attẽto ꝙ principaliter persona defertur, teneo ꝙ ire potius dicatur, quàm agere. & si habet seruitutẽ itineris in fundo alterius, nõ poterit prohiberi trãsire cum dicto curru vel vehiculo cũ persona & rebus. pro quo facit l.pe.ff.ad exhi.& istud allegatur ad cõcessionẽ trãsitus factam armigeris, vt intelligatur ciuili modo, hoc est, vt transeant per partẽ minꝰ dãnosam. & isto casu debet eligi locus, per quẽ habens seruitutem itineris ire debeat: vt d.l.si cui.& l. certo generi. §.si totus.ff.de ser.rusti.præ.& debet eligere locũ minus domino fundi seruientis nociuũ: vt d.l.si cui. 6 *De quo si dubitetur, debet assumi arbiter, vel cõis amicus, qui habeat hoc dirimire. vt d.§.si totus.ibi, arbiter dandus est.& in §.si locus.in fi.in ea.l.vt no.do.Pau.in d. §.si totus.& postquã facta erit electio de vno loco, nõ poterit amplꝰ variari: vt d.l.si cui.imò cęteræ partes liberæ remanebunt.vt §.si totꝰ. & ita tenet gl.in d.l.si cui.& l.nã satis.§.cæterũ atq;.ff.quẽad.ser.amit. & vide quæ dicta sunt circa prędicta in pręcedenti lib.ix.q.prin.in prin.

7 *vbi dixi, quod licet habens seruitutem si eligit locum itineris, non possit amplius variare, tamẽ ille, qui cõcessit seruitutem, bene potest variare, quando variat sine incõmodo alterius: vt l.ij.§.pen.ff.de sump.fu.& ita habet gl.fi.in d.l.si cui.ff.de serui. quæ est no.& eas sequitur ibi Bar.& Doc. Quartò & vltimo casu principali, quãdo est cõmissa vel cõstituta seruitus per certã & determinatam partẽ fundi, & tũc nõ habet dubiũ,

q̃ per illã tãtũ partẽ debet ire,& nõ
per aliã,quoniã aliæ partes fundi ab
ipso principio sunt liberæ,& non ca
det hæc electio Per locũ enim desi-
gnatũ bene possum ire,secũdũ quod
mihi placet,& potest mihi constitui
seruitus ad certã partem fundi ꝓ di-
uiso: ut l.ad certã.ff.de ser.& l.qui p
certũ.ff.cõmunia prædio.licet nõ ad
incertã pro indiuiso,vt l. ij.& l. pro
pte.ff.de ser. & adde l.certo generi.
§.latitudo.ff.de ser.rust.præ.Puto ta
men quòd liceat cõcedenti seruitu-
tem,mutare locũ,dummodo faciat si
ne incõmodo illius,cui seruitus est
ꝓmissa:ita quòd nõ minus cõmodè
per aliũ locũ designatũ seruitus con
stituat̃.ar.l.ij.§.pe.ff.de reli.&sump.
fu.quę hoc probat in gl.in d.l.si cui.
8 ff.de ser. * Quæro etiã,quid si legat̃
aut ꝓmittitur iter vel alia seruitus si-
ne illa determinatione loci,ad quẽ
spectabit electio?an ad ꝓmittẽtẽ seu
eius herædẽ,an verò illi,cui est ser-
uit* ꝓmissa vel legata?Et videt̃ quòd
electio sit ꝓmittẽtis vel hæredis,per
l.si via.ff.de ser.rusti.præ.in cõtrariũ
videtur d.l.si cui.Sed dic circa istam
quęstionẽ,vt plenè dixi in præceden
ti lib.in ix.q.princip.in versi.sed du-
bium est.& adde quæ dicã,in versic.
9 item quomo.in fin. * Sed quid si le-
gatur iter ad prædium commune
duorum,nec legatarij de loco itine
ris consentiant?Dic quòd seruitus
nõ acquiritur,nec deperditur.vt l.iti
neris.ff.de ser.vrb.præ.& sic discor-
dia ĩter collegatarios eiusdẽ seruitu
tis impediuit acquisitionem ipsius.
quod intellige secundũ gl.& Angel.
ibi,donec discordia durat.Nã cõpel
li possunt per iudicem ad cõcordiã,
per l.fi.in fi.in prin.C.cõmunia de le.

10 & l.huiusmodi.§.fi.ff.de lega.j.* Itẽ
quæro,quanta debet esse latitudo iti
neris.Conclude sic breuiter. Aut à
prin.est expressa certa & determina
ta latitudo à partibus,& illi standum
est:vt l.certo generi. §. latitudo. in
prin.ff.de ser.rust.præ.Aut à prin.nil
determinatũ est expresiè per partes,
& tunc si partes postea concordant,
quanta debeat esse latitudo,& p quẽ
locũ fundi:& istud est seruandum &
quãprimũ determinatũ est,seruitus
est in eo loco,id est,ea latitudine cõ
sistit:cęterę partes fundi liberę sunt.
d.l.certo generi.§.si totus.versi.at si
iter.Sed si partes nõ cõueniũt:& tũc
aut locus per quẽ sit eundũ,non adie
cta latitudine nominatus est:& tunc
p eũ locũ qualibet parte ire poterit:
vt d.§ si totus.in prin.donec conue
niat aliter:& si nõ conuenit.arbiter,
id est,cõis amicus dãdus est,qui hoc
determinet:vt d.l.certo generi. §.si
totus.in fi.& §.latitudo.in prin.Aut
est nominata latitudo,sed nõ locus:
& tũc qualibet parte fundi ire pote
rit seruata latitudine in pacto cõpræ
hensa.vt d.§.si totus.Aut loc* p quẽ
iri debeat,non exprimitur à partib*:
nec etiã latitudo adiecta est:& tũc p
totũ fundum:sed arbiter,id est,com-
munis amicus dandus est,qui ex offi
cio suo determinet & locum p quẽ
iri debeat,& latitudinẽ: vt probatur
in d.l.certo generi.§.si tot*.& §.la-
titudo.cum §.seq. Et ea quæ dicta
sunt de loco & latitudine itineris,ha
bent locum etiam in seruitute actus:
vt probatur in d.§.si totus.& §. la-
11 titudo.* Quid autẽ in via,cuius la-
titudinis esse debeat?habetur ĩ l.vię
latitudo.& d.l.certo generi.§.fi.&
l.via cõstitui.in prin.ff.de seruit. ru.
præ.

12 præ.dicam infrà de ser.viæ. *Quæ-
ro circa prædicta,qd si quis per cer-
tum locũ iter aut actũ alicui cedat:
an posit posteà alij vel pluribus per
eundẽ locũ vel iter vel actũ cedere?
Dic quòd sic.l.qui p certũ.ff. cõmu-
nia præ.& potest cedi pluribus vel
simul vel separatim:vt l. Lucio. ver.
respondi.ff.de aqua quo.& æsti.sicut
potest etiã cõcedi pluribus ius aquæ
ducẽdę.vt d.l.Lucio.& l.ij.§.fi.ff.de
serui.rustic.præ.& no.per gl. in l.a-
quam.C.de seruit. de quo in iure a-
quæductus.Et hoc intellige, quãdo
primo cui cessit,non nocet: aliàs se-
cus,cũ causa prioris concessionis sit
potior, qa nõ potest à posteriorib*
impediri: vt l.ij.§.fi.& l.p locũ.eod.
tit.& not.glo.in d.l.qui per certũ.ff.
13 cõmunia prædi.& d.l. aquam. *Sed
quid si aquęductũ alij concessero,an
alteri iter per eundem locũ dare vel
cedere potero? Dic quod non: vt d.
l.per locum.& est ratio,quia per iter
secũdo loco cõcessum impediretur
ius aquæducendæ. aliàs nõ. puta qa
vno tempore vnus habet ius aquæ-
ducendę,alius alio tẽpòre habet ius
itineris.Et si per iter non impeditur
seruitus aquæ primò cõcessa,tũc be-
ne valeret.arg.l.in cõcedendo.ff.de
aqua plu.arcen.& l.hoc iure.§. is q.
& l.Lucio.& l.fin.ff.de aqua quo. &
14 æsti.& no.gl. in d.l. per locum. *Ex
quo no.quòd sicut ĩ certa parte fun
di potest seruitus itineris constitui,
ita etiã pro certa parte tẽporis: puta
quòd de die tantùm ire posit: vt l.
inter.ff. cõmunia præ. de quo vide
quod dixi in superiori lib. in tit.de
seruitu.itineris siue aditus. in princ.
facit l.si sic cõstituta.& l. si cõmunẽ.
§. fin.ff.quẽadmodũ seruitus amitt.
& l.seruit.§.modũ. ĩ fi.& l. via. §.j.
15 ff.de seruit. *Quæro vlterius, qua-
liter dominus fundi seruiẽtis & do-
minantis posit vti fundo seruiẽtis,
& ad quid teneatur dominus fundi
seruientis.Et pro declaratiõe pone,
vbi debetur seruitus per aditũ, quo
nisi opere facto iri nõ potest, an li-
ceat fodiendo & obstruendo iter fa
cere.Dicas,ꝙ sic,vt l.iter.ff.de seru.
& si non est aditus de plano,puta qa
fundus seruiens est altior,potest ille
cui debetur seruitus itineris,vel gra
dus vel clivos in fundo seruientis fa
cere.& de fundo seruientis demoli-
ri,quantũ necesse est,itineris causa:
vt est tex.not.in l.seruitutes quæ in
superficie.§.si domo. ff. de seruitu.
vrb.præ.quæ licet loquatur de seru.
vrba.tamen idem est in rusticis,pari
ratione:de quo vide omnino quę di
xi in præcedenti lib.in principio, in
ix.q.prin.versi.item licitũ est ei cui
seruitus debetur. Itẽ potest ille cui
debetur seruitus,deprimere & ele-
uare locũ seruientis,vt cõmodè ser-
uitute vti posit,si hoc est sibi neces
sariũ,nisi aliàs actũ sit expresè: vt l.
refectionis.ff.cõmunia præ.vel nisi
hoc fiat cũ magno incõmodo domi
ni fundi seruientis:& ita põt intelli
gi l.j.§.fi.ff.de riuis.& l.iij §.pe. ff.
de itin.actuq; priu.& ita dixi in d.ix.
quæst.princ.in fin. Itẽ locũ seruien
tis sternere,& arborẽ impendẽtẽ, id
est, valde pendentẽ incidere licet,
quando iter inhabile redderetur: vt
l.loci corpus.§.si quis mihi.ff.si ser-
uitus vend.& si sternere aut reficere
impediatur,potest agere confesso-
ria, vt ibi. Salicem autem sternere
non licet,nisi conuenerit: vt dicitur
in d.§.si quis mihi.in fi. Item potest

reficere locum feruientis accedēdo etiã ad loca quæ non feruiunt: vt d. l. refectionis. & d. §. si quis mihi. vt dixi in d. ix. quæstio. vbi omnino vide. Itē pontē quo ire vel agere possit, extruere poteſt, ſed nō arcũ, hoc eſt pontē lapideũ: imò nec dominus fundi ſeruientis ſupra iter alienũ, id eſt, ſupra eũ locũ, in quo alij iter debetur, arcum ducendi aquã tunc iure facere poteſt: vt l. ſupra iter. ī princip. & ibi vide glo. Bart. & Docto. ff. de aqua plu. & vide quõ dixi ſuprà de ponte, in princip. in præced. libr. Item prædicta poſſunt fieri nõ ſolũ per illũ cui ſeruit* debetur, ſed etiã per eius magiſtros, fabros, & operarios. qui ſi prohiberentur, dominus fundi ſeruientis prohiberi videtur: vt d. l. refectionis. ff. cõmunia præ. & dixi in d. ix. q. prin. vbi etiã poſui cu ius expenſis hoc fieri debeat. dominus autē fundi ſeruientis nen põt in eo loco, per quē mihi iter debetur, ædificare: & ſi ædificare velit, poſsũ impedire per conſeſſoriã, ne ædificetur. ſed ſi iam ædificatũ eſt, & probauero ſeruitutē itineris in eo loco mihi conceſſam, potero petere quicquid ædificatũ eſt cõtra debitã ſeruitutē ſimiliter per conſeſſoriã deſtrui: vt eſt tex. quē omnino vide in l. ſi eo loco. ff. ſi ſer. vēd. poſſum tñ ſi mihi ire, agere licet per fundũ tuũ, & eo vti frui, remittere, vti frui mihi non liceat, & ibi concedere ius tibi eſſe ædificare. per talē conceſsionē non intelligit vt poſsis ędificare, ita ꝙ impedias me ire, agere per dictũ fundũ tuũ. vt l. ſi mihi eodē tēpore. in prin. ff. de ſer. ru. præd. de quo vide quod plenè dixi ſuprà de ſer. ſtillı. auerten. in x. q. vbi plenè hoc examinani. Itē locare ſeruitutē itineris vel aliã & ſimilē nemo poteſt: ſcilicet nec dominus prædij dominãtis, nec ſeruiētis: vt eſt text. cũ gl. in l. locare ſeruitutē. ff. loc. ſecus eſt in ſeruitutibus perſonalibus & vſufr. vt l. arboribus. §. vſufructuarius. ff. de vſufr. & ibi vide per gl. quæ ponit rationē differentiæ, & declarat d. l. locare.
16 * Ad quid autē tenetur dominus fundi ſeruiētis? puta ſi iter, actũ, viã, aquæductũ, per fundũ tuũ emero, an tenearis ad traditionē vacuæ poſſeſsionis? Dic ꝙ nõ, ſed caueas ꝑ te nõ fieri quominus vtar: vt l. vero. §. ſi iter. ff. de ac. em. Et eſt ratio ſecũ dũ gl. ibi, qa ĩcorporalia traditionē nõ recipiunt. l. ſeruus. §. incorporales. ff. de acq. re. do. itē ſi tibi iter vēdidero, ita demũ teneor, ſi tuus eſt fundus, cui acqrere ſeruitutē volueris: alioquin ſi propter hoc acqrere ſeruitutē nõ potueris, qa dñs fundi vicini non fueris, non teneor. Sed ſi fundũ tibi vendidero, & ei fundo iter acceſſurũ dixero, omnino tenebor itineris nomine: qa vtriuſq; rei quaſi vnus venditor obligatus ſum: vt eſt tex. in l. tenetur. §. ſi iter. ff. de act. empt. & vēditor ꝑſtare: qa eius ſeruitus itineris vel alia ſeruitus realis nõ debet, niſi aliter dictũ ſit: vt l. in vēdēdo. §. j ff. de cõtrahen. emp. & l. pe. in fi. ff. de euict. etiã ſi eſſet dictũ in venditione, vti optimus maximuſq; eſt: vt l. qui vti optimè. ff. de ver. ſig. & no. gl. in l. ſi cũ vēderes. ff. de cõtrahen. empt. Itē vēdito fundo, ita vēditus videt, ꝙ ei ſeruit* nõ põt imponi. & ſic in dubio res videt vendi libera, & nõ cũ aliqua ſeruitute. l. in tradēdis. §. interpoſitis. ff. cõmunia præd. & l. via cõſtitui. §. ſi. de ſeru.

seru.rust.præ.Secus est in legato:qa in dubio videt̃ res legata c,ꝙ hæres possit trāsire p eā,sicut testator poterat.l. testatrix.ī prin.ff.si seru. vend. & ita not.Pau.in l.si quis ex fundo. ff.queād.ser.amit.de quo vide quod plenissimè scripsi suprà de seruit. iti. seu actus,in versi.no.vnū aliū casum pulcherrimū.cū versi. seq. Itē dicti fundi iter trāsit in emptorē,quod ei fundo debetur:etiā oīs alia seruitus realis,etiā si nihil in vēditiōe sit dictū:vt l.si aquędu&us.ff.de cōtrahē. emp.& no.gl.in l.in vēdēdo. §. j. ff. eo.ti.& probat in l.via cōstitui. §.q-
17 cunq;.ff.de ser.rust.prę. *Sed si fundus vēditus debet seruitutē alteri, an in hoc vēditor teneat̃ emptori? Dic aut nō fuit tacita seruitus, sed expressa in vēditiōe,& nō tenet̃: ar. l.quærit̃. §.si venditor.ff.de ædil.edic.& l.pe.in prin.ibi,si tacitè.à contrario sensu.ff.de euic.& d.l.in vendēdo. §.j.ibi,nec commemorauerit vēditor.à cōtrario sensu.& no. in l. cū vēderes.eo.ti.Aut seruit[d] nō fuit
d in vēditione [d]expressa,sed tacita:& tūc videtur ꝙ vēditor nō teneatur, qa nō videt̃ vēdidisse seruū liberū, sed qualis esset:vt d.l.cū vēderes.& l. q tabernas.ff.de cōtrahē.em.In cōtrariū videtur,& istud est verius, scilicet ꝙ p emptorē agi possit contra vēditorē,ꝓpter hoc:vt d.l.pe. ff. de euict.& d.l.in vēdēdo. §.j & l.Iulianus.in prin.ff.de ac.em.& est ratio, qa vēdēs rē in dubio, si nihil dicat̃, intelligit̃ vēdere rē liberā, & libera præstari debet onere seruitutis:vt l. in vēditione.ff.de act.em.& no.glo. notabilis in d.l.cū vēderes. & est similis gl.in d.l.si ex pdijs. C. de euic. no.Bal.in rubr.C.de cōtrah.emp. vt suprà dixi.imò etiā debet pstari propria,nō autē libellaria,seu emphyteotica:vt no.Bal.in l.mater.circa fi. C.de rei vē.& ibi etiā Ang.& Bal.in l.si testamētū.C.ad leg.Fal.& vide Zaba.in c.q̃ in ecclesiarū.in xij.q.extrà,de consti.qđ intellige,si emptor ignorauit seruitutē,secus si sciuisset: vt est tex.in d.l.j. §.fin. quē omnino vide circa hoc.ff.de act.emp. facit l.
18 quærit̃. §.fi.ff.de ædi.edic. *Sed dubiū est,quomodo & qualiter teneatur venditor,qn̄ nō expressit seruitutē quæ debetur in fundo vēdito,vel cōditionē fundi vēditi,& emptor eā ignorauit.dic aut vēditor sciuit fundū tēpore venditionis alteri seruitutē debere,& eius cōditionem, aut ignorauit.Primo casu quādo vēditor sciuit rē venditā esse subiectā alicui seruituti,puta itineris, vel in ea habebat tātū vtile dominiū, quia erat emphyteota[e] vel vasallus, & tunc si
e nō certificauerit emptorē ignorantem, ei tenetur ad interesse:vt l.j. in prin.& §.j.ff.de ac.emp. & ita tenet gl.in l.pe.ver.tacitè.ff.de euic. Secūdo casu,quando venditor ignorauit seruitutē,vel qualitatē rei venditæ, qa credebat in ea habere plenū ius: & tunc nō tenetur emptori,ad interesse.sed quāto minoris emptur[e] fuisset,si sciuisset,vt rē nō esse pleno iure vēditoris,vt l.quoties. ff. de ædil. edi.& ī d.l.j & l.Iul.ī pri.ff.de ac.em. & l.quod ad ser.ff.de eui.& ita tenet ibi gl.ī ver.tacitè.& gl.ī d.l.quoties. & in l.cū vēderes.ff.de cōtrahē. em. quod tamē intellige,quādo ignorauit,& nihil promittit.secus si asseruisset eū optimum maximūq; esse:quia tūc ad interesse tenetur.in l.Iulia. §. qd tamē.ff.de act.emp.& tenet gl.in dicta

d.l.quoties.Et prædicta procedunt, qñ quis vẽderet rem cũ titulo oneroso,secus vbi esset terminus lucratiuus,puta donatiõis, vel legati,aut fideicom.quia tũc donatione vel legato rei simpliciter intelligitur solũ trãsferre ius,quod habet, & sic cum seruitute,si debetur, vel vtile dominiũ,si non habet plus iuris: vt l.si domus. §.si.& l.seruo legato. §.si fundus.& l.si serui electione. §. si. ff. de leg.j.& l.Mœuius. §.fundo.& ibi no. ff.de leg.ij.& l.ad res donatas. ff. de Aedil.edic.& c. pastoralis. extra de dona.cũ si.quod est verũ,qñ simpliciter legatur, vel donatur fundus : vt in dictis iuribus. Secus si legetur vel donetur vti optimus maximusq; est: quia tunc liber à seruitute prçstandus est:vt est tex.in d.l.seruo legato. §.si fundus.ff.de leg.j.ibi no.& in l. pen.ff.de euic.& in l.cũ vendẽtes.ff. de cõtrahen.emp.& ita tenet Bar.in d. §.fundo.

19 *Sed iuxta pdicta quçritur,an ille q tenetur possessionem vacuam tradere, liberetur, si tradat rem quæ debet alteri seruitutẽ prædialẽ.Et dicas quòd sic: vt probatur in d.l.Mçuius. §.fundo.Nam ibi dicitur,quòd hæres non liberatur,nisi tradiderit possessionẽ vacuã rei legatæ.tamẽ ibi dicitur, ꝙ si tradiderit fundũ legatũ alteri seruientẽ, liberatur,& ibi hoc not.Barto. vbi omnino vide,quod no.ꝓ illis qui tenentur vacuã possessionẽ tradere, sicut est venditor:vt l.ij. & iij. ff. de act.emp.qa ex hoc solo,non tenetur tradere fundũ liberum à seruitute. Sed si promisisset tradere vacuã, & liberã,nõ liberaretur, si traderet rẽ alteri seruiẽtẽ.vt no.Pau.in d.l.Mçuius. §.fundo,de lega.ij.qđ no.

20 *Itẽ circa prædicta quæritur, quid si iter excipere deberẽ,puta qa sic conuenerã tecũ in contrahendo, fundũ liberũ p errorẽ tradidi,quomodo mihi succurritur?Dic incerti cõdictione, vt iter mihi cõcedatur:vt est tex. in l.sed & si me putẽ. §.cũ iter.ff. de cõdi.inde.ibi.vide de hoc plenè per gl.& Doctor.

21 *Itẽ no.ꝙ fundus debet seruitutẽ itineris, & locus p quẽ iter aut actus,vel via debet, impetu fluminis occupatus esset,& intra tẽpus qd ad amittendã seruitutẽ sufficit,alluuione restitutus est: ĩ pristinum statũ restituitur:vt l.si locus.in prin.ff.quéad.seruit.amit.& intellige,qđ restituitur, scilicet ipso iure: vt no.ibi gl.p l. cũ vsumfruct. & l. si ager,cui⁹.ff.quib.mod. vsusfr. amit. & põt intelligi secũdũ Flor. ibi sine noua possessione.& hoc est qđ vult dicere illa l.si locus.in prĩ. Sed si tps præterierit,antequã alluuiõe locus restituaf,& seruitus amittaf, renouare cogẽdus est:vt est tex.in d.l.si locus.in si.prin.Et intelligit ibi glo. ꝙ cogẽdus sit,scilicet ille cui accreuit ille loc⁹,q debebat seruitutẽ.Itẽ gl. ibi intelligit,ꝙ cogẽdus sit p restitutionẽ in integrũ.vt l. & Atticinus. in si.ff.de seru.rusti.præd.& l.j. §. si qs ꝓpter.ff.de itin.actuq; pri. sed si locus debẽs seruitutẽ itineris, est in vndatus aquis vel impetu fluminis, vel aliter destruct⁹,ita ꝙ p illũ locũ nõ habẽs seruitutẽ itineris nõ possit ire,an ꝓ tẽpore quo impedif ꝓpter inundationẽ aquarũ,vel aliter,possit ire p aliã partẽ fundi,vel aliũ fundũ vicinũ?Ego in hoc sic dicerẽ: Aut iste cui debef seruitus,põt ire p aliũ locũ,aut nõ.Primo casu autẽ imposita seruitus ĩ vno fundo, q est ĩ totũ destru

destructus,& tũc per aliũ fundũ cui nulla est seruitus īposita, ire nõ põt: quia quantũ ad hoc, liberũ fundũ habet. ar. l. loci corpus. in §. competit. ff. si serui. ven. Aut seruitus est imposita in vno fundo, qui pro parte est inundatus, vel aliter destructus: & tũc aut seruitus est imposita simpliciter sine determinatione loci: & tunc intelligitur toti fundo esse seruitus imposita. vt l. certo generi. §. si tot⁹. ff. de ser. rust. prædio. Et in hoc subdistingue: Aut fuit dictũ, ꝙ possit ire per totum fundũ, modò per vnã partem, mòdò per aliam, vel simpliciter per totũ fundũ: & in his duobus casibus poterit ire per aliam partẽ fundi: quia licet semel elegerit ire per illã partẽ, quæ est occupata aquis vel destructa, tamẽ poterit intrare & eligere aliã. vt l. nam sicut. ff. quẽad. ser. amit. & dixi s. in ver. quęro an habẽs seruitutẽ. Aut nõ fuit aliquid dictũ expressè in constitutione seruitutis, sed simpliciter fuit promissa seruit⁹ in fundo: & tũc aut fuit determinatus certus locus, per quem ire debetur. & tũc aut illa determinatio fuit facta demõstratoriè, nõ causa limitãdæ seruitutis in certo loco, puta qa fuit dictũ, Volo ꝙ tu habeas seruitutẽ itineris in toto fundo: sed ꝓpter meram cõmoditatẽ, volo, ꝙ eas per talem partẽ: & tunc quia durat seruitus in toto fundo, illa parte designata occupata, vel destructa, poterit sine dubio ire per aliã. Aut illa determinatio loci fuit facta causa limitãdæ seruitutis ad illũ certũ locum: & hoc casu quia cæteræ partes liberæ remanẽt: vt l. certo generi. §. si tot⁹. ff. de ser. rust. præd. videtur ꝙ semel facta ista electione & liberato fundo à seruitute in alijs partib⁹, ꝙ per alias ire non possit. per l. si cui. ff. de ser. & per ea quæ dixi suprà in d. ver. quęro an habẽs seruitutẽ. Aut stam⁹ in dubio, quia nõ facta fuit illa determinatio vel assignatio loci causa liberandi cæteras partes fundi à seruitute: per d. §. si tot⁹. Aut nulla vnquã determinatio facta fuit: & tũc aut ille locus per quẽ cœpit ire, nõ erat solitus ad eundũ, sed habens seruitutẽ itineris illũ sic constituit, iter dirigẽdo: & non põt amplius mutare volũtatẽ: quia cæteræ liberæ remanẽt: vt d. l. si cui. ibi, qui primã viam direxisset. ff. de ser. Aut ille locus, per quẽ incipit ire, prius erat solitus ad iter faciẽdũ, ità ꝙ nullũ iter de nouo cõstituit. & hoc casu credo, ꝙ per hoc nõ videatur illũ pro itinere elegisse, & cæteras partes à seruitute liberasse: quia ista nõ videt̃ esse electio, sed simpliciter itineratio. & ita limito dictã l. si cui. vt habeat locũ, qñ iter seu semitã de nouo facit, aut à principio fuit imposita seruitus itineris, nõ in toto fundo, sed tantũ certæ & determinatæ parti, & tũc si illa pars determinata est destructa, per aliã partem fundi ire non poterit: quia oẽs aliæ partes fundi in principio fuerũt liberę à seruitute: vt d. l. certo generi. §. latitudo. Secũdò casu principali, qñ ille cui debetur seruitus, non potest ire per aliũ locum, quàm per illum cui seruitus debetur, vel per alium vicinum: & tunc subdistingue. Aut est totus destructus fundus, qui debet seruitutem, aut pro parte. si totus, non est dubium, quòd ipse non tenetur: sed vicin⁹ debet in vno fundo suo præstare seruitutem. argu. l. si quis sepulchrum. in prin. ff. de reli.

& sumpt.fun.secundùm do. Paul.& infrà in l.si locus.§.fin.ff.qneadmodū seruitutes amittātur.& dixi in libro pręcedenti in x.& vltima quæstione princ.in fi.& intelligo soluto sibi precio per illū, qui vult habere iter, vt probatur in d.l.si quis sepulchrū.in princi.ibi, iusto pretio iter ei præstare.Item intelligo,dūmodo iudex opportunitatē loci respiciat, ne vicinus magnū patiatur detrimētū:vt dicit ibi tex. Aut locus qui debet seruitutem itineris, est in parte destructus:& tūc aut in alia parte remanet seruitus:quod qn̄ fit,suprà dixi.Et iure seruitutis per illā aliā ire poterit. Aut in alia parte non remanet seruitus.secundùm ea quæ dicta sunt,& tūc per aliā partem fundi,in qua nō fiat detrimentū domino fundi,poterit ire prestito prius ei iusto pretio itineris,sicut dixi de vicino, per d.l.si quis sepulchrū. in princip. Aut si via publica est destructa, an possit ire per fundū vicini? vide tex. cū glo.& ibi per Doct.in d.l.si locus. §.fin.ff.quemadmodū seruit. amitt. & vide gloss.j.di.c.omnes ll.in versi.fas.in fin.& dixi in d.x. quæstione princip.in fin.quæ omnia bene no-

22 ta, quia sunt quotidiana. *Quæro penultimò,an quis possit ire seu

f transire fundum [f] alienum. & an dominus possit prohibere uolentes ire,transire per fundum suum.& dic, ꝙ ire per agrum alienum fas est,ius non est.vt nota.in d.c.omnes ll.j.di. & no.glo.in l.per agrum.C.de seru. & no.Flo.in l.diuus.ff.de seruit. rusti.prædiorū.qui sic exponit, fas est, id est,equū est.cū subest causa,innoxius est transitus.vt xxij.q. iij.c. vlti. Itē de iure diuino licitū est comedere vuas in agro alterius, sed non exportare,& cōterere spicas:sed nō immittere falcē.de conse.di.v.discipulos. Sed licet sit fas, & sit æquum de iure diuino,tamē non est ius:id est, ius non dat ciuilem actionem. vbi enim aliquid mihi prodest & tibi non nocet, æquum est vt me non prohibeas,licet ius ibi deficiat.ff.de aq.plu.arcē.l.in summa.§.idē Var*. & ita notāter exponit gl.in d.c. oēs ll.j.di.Alio modo pōt etiam exponi, vt dicā infrà in alio arti. & sic stat regula,ꝙ non pōt quis de iure ire per agrum alienum,& per dominum potest prohiberi: vt est casus in le.diuus.præallega.nec etiā causa in eo aucupandi vel venandi,vt ibi,& potest per dominū fundi,si præuiderit, prohiberi ne ingrediatur.vt instit. de re.di.§.planè.& l.iij. §. planè.ff.

23 de acq.re.do. *Itē possū volētē ingredi fundū meū vel per eum transire,propria manu,& autoritate repellere,& resistere,vt l.quemadm.circa prin.ff.ad l.Aquil.& no.gl.in d.l. iij. §.planè.& possum etiam si me inuito ingrediatur vel transeat,agere actione iniuriarū.l.iniur. §.si qs me. ff.de iniu.& not.gl.in d. §.Fallit ista regula in pluribus casibus,qui monstrantur per gl.in d. §.planè.& insti. de re.di. §.planè.& in l.per agrū.C. de serui.& per gl.magistram.j.di.omnes ll.in ver.fas.in fi.Et alij etiā casus habentur. Primus casus est,quādo qs vellet ire p fundū alterius domino nō ꝓhibēte siue sciuerit, siue ignorauerit: quia tūc pōt ire. vt l.diuus.ff.de ser.ru.præ.ibi,non volentib* dominis.vbi probatur,ꝙ per alienum fundum quis potest transire, nisi à domino prohibeatur seu cōtradicatur.

tatur. & ita tenet Pet. & refert Cy. in
14 d. l. per agrum. *Et sic concordat ius diuinum cum iure nostro, videlicet ꝙ ire per agrum alienũ fas est, si dominus nõ prohibeat: ius nõ est, si dñs prohibeat. & ita etiam seruatur in practica. Et intelligo, ꝙ in dubio nõ videatur velle prohibere, qñ eundo nõ fieret domino fundi aliquod
g damnũ: puta quia iret per semitã factã, & non essent ibi fruges. Secus si nõ posset ire sine dãno, puta in faciẽdo de nouo semitã: quia tũc etiã nesciens dñs videtur prohibere. arg. l. q vas. §. vetare. ff. de fur. vel qñ clausisset fundũ muro, vel sepe, aut alio modo: quia per illam clausurã videtur declarare animũ suũ, ꝙ non vult aliquẽ igredi vel trãsire per illũ fundũ. facit ad hoc quod statim dicã de domo. Et ꝙ per agrum alienum ire licet. donec dominus prohibeat: tenet etiã Cy. in l. j. in vj. q. C. de ser. & do. Pau. in d. l. per agrum. eo. ti. & ibi per Doct. quod intellige, quando sine damno domini fundi vellet ire & transire: quia cũ sit nullius praeiudic. j, cõpetit cuilibet istud ius eundi, etiam per fundum alienũ iure cuiusdã facultatis, secundũ do. Pau. in d. l. per agrũ. & ratio potest esse, quia dominus p̃sumitur nõ dissentire. secus si esset cũ aliquo damno dñi fundi: vt suprà dixi. Itẽ intellige, quãdo sum* in dubio de volũtate domini: sec*, si cõstaret verè vel praesumptiuè, ꝙ dominus nollet, puta claudendo fundũ, vel aliter: vt supra dictum est. Itẽ hoc intellige in fundo rustico, secus in domo, quia per domũ alienã nõ licet ingredi, ẽt domino ignorãte, maximè p loca, vbi possunt videri secreta domus. & cõtrafaciẽtes tenẽtur actione iniuriarũ. l. is q in domũ. ff. de iniu. q̃ est i vl. char. ti. & ita tenet do. Pau. in d. l. p agrũ. & maximè hoc pcedit de nocte: quoniã de nocte nõ licet ire p alienas domos: vt est glo. no. in l. iter. ff. cõ. p̃. & dixi supra de ser. iti. seu adi. circa prin. Secundò casu principali fallit, qñ qs haberet seruitutẽ itineris vel actus aut viae. d. l. per agrũ. C. de ser. Tertiò fallit, si qs thesaurũ suũ vel offendere, vel pecuniã ibi absconditã vult recipe: vt ff. a d exhi. l. thesaurus. in fi.

Quartò, si glãs mea, id est, fructus mei ceciderint in agrũ tuũ, & volo eos colligere, vt l. vnica. ff. de glan. legẽ. qd intellige, vsq; ad tres dies, vt ibi. Quintò, si volo quaerere seruũ meũ fugitiuũ: vt l. diuus. ff. de ser. fu. & l. requirendi. & ibi no. C. eo. ti. & has tres vltimas fallẽtias ponit ẽt gl. in l. i. j §. planè. ff. de acq. re. do. & i §. planè. ist. de re. di. Sextò fallit i alio casu q habet c. vl. xxiij. q. ij. Septimò, qñ via publica est destructa. l. si locus. §. fin. ff. quemadm. serui. amit. & no. gl. in d. l. per agrum. & has sex vltimas fallẽtias ponit j. di. oẽs ll. in versi. fas. in fi. sed dicit Cy. in d. l. per agrũ. quòd glossae ibi nesciunt quid dicant, quia in dicta l. si locus. §. fin. de agro fit via publica, non in agro. & adde quod dixi in quest. praece. in fin. Octauò fallit, si vindemiam quã emi, volo tollere, quia possum ingredi propter hoc fundum venditoris, in quo est vindemia: vt l. qui pendentem vindemiam. ff. de actio. em. & no. gl. in d. l. ij. §. planè. & insti. de re. di. §. planè. Et propter hoc dico, quòd idem est, si decima debet solui in fundis, quia potest decimari* ingredi causa decimãdi & aspor

tandi decimam:per d.l.qui penden. vindemiam emit. Nonò fallit,quando quis sepulchrũ habet: sed iter ad sepulchrũ nõ habet:quia põt ire per fundũ vicini dato iusto pretio : vt l. si quis sepulchrũ in prin.ff.de reli.& sum.fu.& no glo.in d.l.per agrũ C. de ser.Et idẽ,qñ esset ecclesia vel monasteriũ,& nõ posset haberi iter vel aditus per viã publicã, vel per loca ecclesiæ vel monasterij:quia tũc poterit per fundũ vicini dato sibi iusto pretio,dũmodo vicinus nõ patiatur magnũ detrimentũ:per d.l.si quis sepulch.circa prin.& idẽ,qñ quis non haberet aliũde iter ad suũ fundũ priuatũ:quia põt eodem modo ire per fundũ vicini per d.l.si quis sepul.de quo dic vt dix. in præce.q.prin ante fi. Decimò fallit,qñ quis iuisset per fundũ alienũ xxx. diebus saltem in vno anno.quia tunc iterũ non poterit,nec posset per dominũ fundi ꝓhiberi: quia ibi dicitur esse in quasi h possessione[h] itineris:& si prohibeatur,posset cõuenire dominũ interdicto,de iti.actuq; pri.vt l.j in prin. coniũcto §.hoc interdicto.ff.de iti. actuq; pri.& ibi est glo.in ver. concludit vsu.in princip.quę dicit,ꝙ ad hęc duo requiruntur:certũ tp̃s,scilicet ꝙ iuerit per annũ,& xxx. saltẽ dies, quorũ si vnũ defuerit,cessat illud interdictũ de quo dicam plenius in ij. q.qđ tene mẽti,& nõ permittas vicinũ trãsire per fundũ tuũ xxx. die-

25 bus in vno anno. *Vltimò principaliter quæro, quot requirantur,vt qs sit in quasi possessione itineris, siue eundi in fundũ meũ,ita ꝙ eũ impedire non possim quominus eat:& si impediã,tenear interdicto de iti.ac. priua.Et dic ꝙ plura requirũtur.Primũ,ꝙ infra annũ iuerit.Secundũ,ꝙ fuerit saltẽ per xxx.dies, vt statim dicã in q.præce.in fi.Et ratio,quare nõ sufficit ire semel,sicut sufficit semel aquã ducere per fundum alterius:vt d.l.j.§.ꝙ aũt.ff.de aqua quot.& ęsti. & quia ire per fundũ alienũ, potest fieri per modũ cuiusdã familiaritatis vel amicitiæ.l.qui iure familiaritatis.ff.de acqu.pos.& est licitũ ire p fundũ alienũ,quod põt fieri per modũ cuiusdã familiaritatis , sicut dixi in q.præce.& ideo per primũ actum vsus nõ acquiritur quasi possessio. Sed diuertere aquã per fundũ vicini non est permissum,nisi ei,qui habet ius faciẽdi.vt l.aquã.C.de ser.iõ per vicinũ actũ acqritur quasi possessio huius iuris ducendi aquã:quia istud nõ põt dici fecisse iure familiaritatis vel amicitiæ.vt no Bar.ĩ l.j.§.sed hoc interdicto.in prin.ff.de iti.act. pri.& no.in d.l.j.C.de ser . & hoc in seruitute affirmatiua,secus in negatiua,quia in illa reperitur factũ hoĩs prohibẽtis:per not.in l.qui luminibus.ff.de ser.vr.præ.& not.do.Paul. in d.l.j & dixi s.in præce.lib.in xiij. q.principali, in ver. quãtũ reqritur.

26 *Sed aduerte ad istã differẽtiã inter seruitutẽ affirmatiuam & negatiuam quantum ad hoc vt requiratur factum hominis prohibẽtis, vel nõ: quia tex.& Bar.in l.hæc autem iura. ff.de ser. vrbano.præ. per alia verba loquuntur,dicunt enim, aut est seruitus vrbana : & requiritur factum hominis prohibentis.& ita intelligatur.l.hęc autem iura.& gloss.in d. l.qui luminib⁹.& in l.j.C.de ser. Aut est seruitus rustica . & tunc non requiritur aliquod factũ hominis prohibentis,sed solùm negligentia vel scien-

ſcientia cum patientia aduerſarij.& hoc etiam videtur tenere do.Pau.in d.l.j.verſi. circa ſecundā lect.qđ no. quia multũ in hoc errāt credentes, ꝙ etiā in ſeruitutib⁹ ruſticis,ad hoc vt quis cōſtituatur in poſſeſsione,& ſic incipiat præſcribere, requiratur factũ hominis prohibētis. quod nō eſt verũ,vt dixi. Et iſta perpetuò tene menti ſecũdùm Barto.in d.l.j.§. hoc interdicto.ff.de iti. actuq; priu. in acquiſitione quaſi poſſeſsionis aliorũ iurũ incorporaliũ.exemplũ, ſi cōmune ciuitatis pateretur aliquē ſtare in conſilio ſemel, ſicut patitur aliquādo ciuitas Venetiarũ intrare conſilium ſuũ forenſem nobilē. nā ex hoc nō eſſet in quaſi poſſeſsione illius iuris eſſendi in conſilio, niſi ex frequentia actuũ ad minus xxx. vt d. §. interdicto. quia iſtud poteſt fieri iure facultatis vel familiaritatis.Secus ſi ciuitas pateretur eſſe aliquem de prioribus, vel proponere in conſilio tanquā conſiliariũ: nam tunc ex vnico actu illius iuris induceretur quaſi poſſeſsio. per d.l.j.§. quod autē.ff.de aqua quo. & æſti.& idē dicit Bar.in d.§.hoc interdicto. in certis iuribus,vt ex qualitate actuum requiratur vnus actus vel plures: & pro prædictis vide glo. in c.cũ eccleſia Sutrina.ver. triũ epiſcoporũ. extrà,de cau.poſ.& pro.& ibi etiam per Inno. & Doct. Tertiò principaliter requiritur,ꝙ iuerit quis iure ſeruitutis credens vti iure ſuo, vt l. fi.ff.de iti.actuq; pri.& l.j.§.Iulian⁹ rectè.eo.tit.& l.fi.ff. quemadm.ſer. amit.& no.glo.in l.j §.ij.in ver.vſus ſit.in prin.& ibi Bart.ff.de iti.actuq; pri.& voluit Inn.in c. bonæ.el ij.in prin. extrà de tranſla.præl. & in d.c. cũ eccleſia Sutrina.in glo.in verſic. triũ.& ideo alio modo,ꝙ quaſi iuris ſeruitutis:puta, qa propter riuũ qui creuit,aut qa via publica eſt deſtructa, ita ꝙ ad ſuũ fundũ ire nō poterat:& propterea p fundũ vicini iuit, nullũ ius ſibi quæritur:vt l.j.§ Iulianus rectè.ff.de itin.actuq; pri.& no. Roſ. in libellis ſuis ciuil.in tit. in fi. hoc modo per fundũ alicuius,p xxx. dies,&c.Et idē, ſi quis iuiſſet p fundum non vi,aut clam, nec precariò, non tamen id iure ſuo faceret,ſed ſi prohiberetur nō facturus, nō dareť ei hoc interdictũ : nec propter hoc diceretur in quaſi poſſeſsione ſeruitutis:vt l.fi.ff.de iti.actuq; pri & idē ſi iuiſſet iure familiaritatis,vel amicitiæ etiā per annũ, & vltra,propter hoc non diceretur etiā in quaſi poſſeſsione eundi:vt d.l.qui iure familiaritatis.ff.de acqui.poſ.& ibi dicit Bar.ꝙ iſte caſus ſæpe occurrit. Nam mater & filius ſtāt ſimul, & filius vadit per fundũ matris, poſtmodũ eũ diuidunt,dicit filius,ego poſſedi talem fundũ. nam in dubio intelligitur fuiſſe iure familiaritatis, vt non poſsideat.Idē dicit in fratre & ſorore ſimul habitātibus, & habentibus patrimoniũ indiuiſum:quia ſi frater ſolus vadit ad poſſeſsiones locādas, & fructus ſolus recollegit:cōmuniter videtur facere cauſa familiaritatis,per d.l. ſi mulieri.ff. qui.mo.vſu amit.& idē in colono, licet nunquā vadat dominus, & ad prædicta vide quod no.Inno.in c.ſi diligēti.extrà, 27 de præſcrip.quod not. *Sed circa prædicta inſurgit dubiũ, quomodo ꝓbabitur,ꝙ crediderit vti iure ſuo. Secũdùm aliquos probabitur ſuo ſacramēto.pro qua opi.facit gl.Inſtit.

de actio. §.alię.in glo.magna,quę al legatur, ꝙ in his quę cōsistūt in conscientia seu voluntate alicuius, statur eius sacramento. Illa glo.nō loquitur de iuramento, sed glo. bene hoc dicit in l.at qui natura. § cū me absente.in gl.magna.in ver.vel melius.ff.de neg.gest. & est glo. in terminis nostris,in l.ij.in glos.fin.C.de ser.& aqua. & gl.in l.j. §.ij.ff. de iti. actuq; pri.facit ca. pastoralis. extrà, de excep.cū sim.Sed Bar.in d.§.hoc nō tenet,dicēs ꝙ no.in d. §.aliæ ꝓcedit quādo pręcedit titulus,ex quo creditur sibi,si asserit se habere bonam fidē:secus si nullus titulus pręcedat, sicut præsupponitur in casu nostro.Vnde secundùm Bart. debet aliter probari, quàm per sacramentum propriū:puta per testes,qui dicant se vidisse constitui seruitutē à tali qui putabatur dominus illius predij, vel quòd fuit legata seruitus Titio,& iste vocabatur Titius.Hoc tamen non putat esse verum Barto. quia secundùm hoc sequeretur, ꝙ deberet probare titulum verum,vel putandū:quod est cōtra l.si quis diu turno.ff. si ser.vend. & cōtra no.per Dyn.in c.ij.de regu.iur.in vj.& ideo Bar. in d.l.j. §.ij. dicit secūdùm Iac. de Areti.& Cyn. in l.j.in iiij.q.C.de ser. quòd sufficit probare se audiuisse hoc dici à quibusdam vicinis aut fide dignis, quòd sibi cōpetebat ius eundi.Facit ad hoc glo.not.in l.Titio fundus.ff.de cōdi.& demon.quę dicit,quòd domino fide digno credendum est.Tamen Bart.in d. §.secundo,cōcludit,quòd debet probari aliquid,propter quod ipse motus sit ad credendū sibi seruitutē competere:vt l.j. §. sed & si iure.ff.de aqua quot.& ęsti.Et ideo putat,quòd si erat fama per contractū licitum, potest credere,argu.eius quod not. in l.iij.C.de proba. & in l.at qui natura. §.cū me absente.ff.de neg.gest. facit quod not.Bart.in l.fi.ff.de hær. insti. Idem dicit sub dubio fortè, si ibi erant signa viæ, vel itineris, vel aliqua verisimilia,quę possunt animum adducere ad istā credulitatē: & istud procederet,quādo signa vię vel itineris tenderēt ad fundū illius qui iuit:& istud probaret satis fuisse ī dubio de iure suo, & sic seruitutis, nisi ex qualitate personarum aliud præsumeretur: vt dixi s. de fratre & sorore. Itē potest probari,ꝙ qui iuerit iure suo, & sic iure seruitutis ex actibus.Nam quidā sunt actus,quos ego nō facerem, nisi ꝙ seruitus mihi competeret: vt præcidere sepem causa eundi.Vnde ex similibus actibus potest hoc cōprhendi,secūdū Bar.in d.l.j. §.ij.ff. de iti. actuq; pri. qui etiā allegat ad hoc not.per Ion. in c.bonæ.eo.li.extrà de postu.prel. vbi omnino vide,qa hoc optimè declarat,qualiter pōt cōstare, quando quis iuit per fundū alterius, credēs
28 vti iure suo. * Item an requiratur ꝙ quis vsus fuit itinere per seipsum: an verò sufficiat,ꝙ alius per se iuerit.Et dic,ꝙ sufficit, ꝙ colonus, aut hospes, aut amic⁹ vel aliàs alius iter ad fundum fecit, qui pro nobis seruitutē retinere possit:vt l.prima. §. is cuius colonus.& l.iij. §. in hoc in
29 terdicto.ff. de iti.actuq; priu. * Et no.diligēter,ꝙ si quis vsus fuerit itinere per fundu vicini, ꝙ quoadusq; fuerit ingressus vsque ad illū locum in fundo, ad quē ingressus esset, diceretur esse in quasi possessione, & ei

ei competit interdictũ de iti. actuq; pri. casus est notabilis cũ gl. & no. vltimò, in ver. quoadusq;. in l j. §. si qs hoc interdicto. ff. de iti. actuq; pri. & est ratio, qa agitur de seruitute quęrenda. Nam tũc per vsum partis non acquirit ius in toto fundo, secus vbi ageretur de seruitute retinẽda, quã constat eũ habere: quia p vsum partis tota retinetur: vt l. si stillicidij. §. fi. ff. queãdmo. seru. amit. secundùm gl. in d. §. si qs hoc iterdicto. quã ppetuò tene mẽti. & per hoc dixit ibi Bar. multũ notabiliter, quòd si quis ius colligẽdi pedagiũ vult dicere se pscripsisse: si probat ꝙ vsus est colligere de talibus rebus, & in illis tantùm dicetur acquisiuisse, de quibus apparet, ꝙ vsus fuerit. Iaco. dicit de præscribẽda iurisdictione, nõ probata quasi possessione certi actus in illo tãtùm pręscribat. Secus si haberet cõcessionẽ ab aliquo, q habet ius tenendi. tũc si vtitur iurisdictiõe, actu retinetur in omnibus. & idem tenet Barr. in l. si publicanus. §. fi. ff. de publi. de quo vide plenè in Spe. de iu. ca. in § j. in prin. vlti. col. in ver. illud etiã no. ꝙ possessio. & per Inn. in c. dilecto. in fi. extr. de offi. Archid. & per gl. fi. in Cle. j. de for. cõpe. & per Bar. Ang. & Doct. in l. iij. in princ. ff. de acqui. pos. per Bal. in l. vna est via. ff. de ser. ru. prę. in apostillis. & plenè per Flo. in l. seruitutes. la grande, in x. col. ff. de ser. & in l. si sic cõstituta. in fi. ff. queãdmo. seru. amit. & in l. si seruitus. in fi. prin. & in l. fi. eo. tit. & per do. Paul. in l. j. in prin. ff. de iura. ca. & in l. restituta. in prin. ff. ad Tre.

30 * Sed dubiũ est, an sit necesse vsum viæ retinere sciẽte & patiẽte aduersario. & videtur ꝙ sic. per l. ij. C. de serui. & aqua. Nam cum quasi possessio iurũ incorporaliũ nihil aliud sit, quàm patientia aduersarij: vt l. quoties. ff. de seru. ille qui ignorat, non potest peti: & sic ille qui vtitur, non potest esse in quasi possessione illius iuris. istud tenet Inno. in c. bonæ. el ij. de post. prælat. Sed Bart. in l. j. §. hoc interdicto. ver. vlterius q̃ro. ff. de iti. actuq; pri. dicit aliter, videlicet, quòd quædam sunt seruitutes habentes causam continuã, pro quibus datur vtile interdictum, vti possi. tunc cũ illud interdictũ datur priori, necesse est quòd probetur scientia aduersarij. cũ aliter nõ possit haberi illa quasi possessio. Quædam sunt seruitutes, habẽtes causam discontinuam, pro quibus datur interdictũ de iti. actuq; pri. & in istis non requiritur, quòd probetur scientia aduersarij: quia verba illius edicti non requirunt quem quasi possidere, vel quasi possedisse: sed requirũt simplicẽ vsum facti. Dicit enim prętor, quo itinere vsus es: non dicit, in cuius itineris quasi possessione es, vnde sufficit probare, quòd non vi, non clàm, nõ precario. Dicit tamen, quòd quo ad præscribendam seruitutem, semper requiritur sciẽtia aduersarij: cum sine possessione præscriptio non procedat: vt in cap. sine possessione. de regu. iur. lib. vj. & ità loquitur l. ij. C. de ser.

31 * Ex quo no. quòd sufficit si aliquis sit vsus itinere vel actu, nec desideratur ꝙ fuerit constituta seruitus vel debeatur: vt l. j. §. ij ff. de iti. actuq; priu. & notat Rof. in libello superius alle. Quartò principaliter requiritur, vt fuerit vsus quis non vi, non clàm, nec precario: vt l. j. in prin. ff. de iti. actuque

pri.& l.iij. §.ait prætor.eo.tit. Et dicitur vſus vi,quãdo aduerſario prohibẽte:Clã,qñ aduerſario ignorãte: Precario,qñ aduerſario cõcedẽte ad ipſius beneplacitũ, & non vltrà.quæ omnia declara,vt plenè habetur per glo. in l.j.C.vti poſ. & ibi per Doct. & per no.in l.j. §.ſi tibi fundo.& §. ſi.cũ l.ſeq.vſq; ad §. hoc interdicto.

32 ff.de iti.actuq; pri. * Sed circa iſtud põt dubitari de duobus. Primò,qualiter hoc probatur.Secũdò,cui incũbat hoc onus probãdi.De primo videtur ꝙ poterat probari per teſtes: vt no.gl.in l.j. §.ij. in ver. vſus ſit.in ſi.ff.de iti.actuq; pri. & ibi per Bart. in ſi.qui dicit,ꝙ hoc nõ eſſet verum, quãdo diceretur, quia nõ iuerit: qa cũ iſta ſit mera negatiua,nõ coarctata loco,vel tẽpore,nõ poterit probari.l.actor.cũ ibi no.C. de prob.in c. bonæ memoriæ Maguntin.de elec. Probabitur ergo affirmatiua per teſtes. Negatiua eo modo, quo dicetur ĩ. De ſecũdo eſt maius dubium. Quidã enim dicũt,ꝙ hoc debet probari ab aduerſario, q dicit vi, clàm, vel precario vſum. Guil.tamen in d. §.ij.in ver.vſus ſit.in ſi. determinat contrariũ, videlicet ꝙ imò debeat probari per eũ,qui dicit ſe vſum eſſe itinere, & agit hoc interdicto de iti.actuq; pri.arg.d.l.j.in prin. & l.ſi quis diuturno.ff. ſi ſer.ven. Sed Dy. hoc reprẹhendit,dicẽs,ꝙ hoc probato vſu xxx. dierũ, præſumitur ꝙ bona fide, nõ vi, nõ clàm,vel precario iuerit: etiã ſi nõ probet. Nam ſicut ĩ reb⁹ incorporalib⁹,ſi probetur tit. præſumitur bona fides, niſi probetur mala:vt l.nemo prẹdo.ff.de reg. iur.& l.ſi qnis emptionis.tit. de præſcrip.xxx.ann. Item in corporalibus debet præſumi bona fides ſolo vſu probato, cũ quo ad præſcriptiones, iſta duo ſint paria, probare vſum in poſſeſsione ſine tit. & in corporalibus probare titulũ & longã poſſeſſionẽ. Nã vtroq; caſu idẽ iuris: vt l. ij.C.de ſerui.& aqua.& l. ſi qnis diuturno.ff. ſi ſeru.ven. Iſta ſunt verba Dy.vt refert Bar.in l.j. §.ſi qs hoc interdicto.ff.de iti.actuq; pri.ſed Bart. in l.ſi.dicit ꝙ Doct.reprẹhẽdũt Dy. Nã iſta nõ ſunt paria:qa de iure naturali & gentium quælibet res eſt libera:vt l.altius.C.de ſer.& ideo mala fide talis res eſt,quaſi iure approbata,niſi probetur aliqd,ex quo prę ſumatur bona fide:ſed in rebus corporalibus hoc nõ contingit. Nã ius cõmune poſsidentis non reſiſtit: vt ipſe not.in l.ſi prius.ff. de nou. ope. nun.& gl.tangit in l.ſicuti.§.ſi quæratur.ff.ſi ſer.ven.& ideo Bart.concludit in d. §.hoc interdicto.ante ſi. quòd nõ ſufficit probatio ſolius vſus,ſed debet probare aliquid,propter quod ille motus fuerit ad credendum ſibi deberi liberam ſeruitutem: vt l.j.§. ſed & ſi iure. & ibi hoc not.Bart.ff. de aqua quoti. & æſtiu. quo probato alteri parti incumbit onus probandi,quòd ille ſit vſus vi, clàm, vel precario : vt probatur in l. iiij.in princ.ff. de iti.actuq; pri. pro quo vide quod dixi ſuprà in verſicu. Tertiò principaliter. quod not.

Quintò principaliter requiritur, quòd itinere vel actu vſus ſit ad prædium ruſticum: non autem ad prædium vrbanum. Quia hoc interdictum tuetur tantùm ruſticas ſeruitutes:vt l.j.§.j.de itine.actuq; pri.& ita tenet Roſ.in d.ſuo libel.circa princ. in illa q. ſed quæritur quare nõ pro

ſerui

seruitute vrbana, sicut pro rustica datur? dicit Ros. in preallег. ti. suo in ij.
33 q. *Quòd iura magis cōsulunt alicui habēti rusticā seruitutē, quàm vrbanam: sicut & aliàs est differentia inter prædia rustica & vrbana: vt l. itē quæritur. §. qui impleto. ff. loc. Sed credo quòd ista nō sit bona rō, sed potius alia: quia frequentius cōtingit, quòd quis vadat per fundū alienum rusticū, quàm per vrbanū: imò raro contingit quòd quis vadat per fundum alienū vrbanū iure seruitutis: lex locuta est de seruitute rustica. arg. l. nam ad ea. ff. de leg. glo. in d. l. j. §. secūdo. ff. de iti. actuq; pri. dicit, quòd licet seruituti vrbanæ nō det interdictum directū de iti. actuque pri. tamē forte dabitur vtile. & sequitur ibi Bar. dicens, ꝙ si seruitus vrbana habet causam cōtinuam, tunc habet locū vtile interdictū, vti poss. l. j. in prin. & ibi no. ff. vti pos. & l. sicuti. §. Arist. si ser. vend. & l. quoties. ff. de seruit. si vero habet causam discōtinuam, tunc potest habere locum, vtile interdictum. de iti. actuque pri. & hoc teneas. pro hoc vide Bar. in l. j. circa prin. ff. vti pos. Sextò principaliter requiritur, quòd ille q iuit p fundum alterius, habeat etiā fundū iuxta illum, & propter fundum suū iuerit per fundum alterius: quia nemo interdictum de iti. actuque pri. habet, nisi & alius habeat prædium, & ipse etiam prædiū habeat, quia seruitutem ratiōe prædij alieni quis habere nō pōt: vt l. j. ff. cōmunia pre. & Insti. de ser. §. inter rusticorum. ver. ideo autem. & maximè cum hoc interdictū nō tueatur nisi rusticas seruitutes: vt l. j. §. j. ff. de itine. actuque pri. & hoc tenet Ros. in d. suo libel. versi. positiones actoris. Septimò principaliter requiritur, quòd inter prædiū qui patiatur, & fundum vicini, nō sit aliud prædiū, per quod iri non poßit: quia tūc nō competeret hoc interdictū. & ratio est secundū Ros. in prædicto libel. quia hoc interdictū cū est ad tuendas rusticas seruitutes, vt dixi, mediū prædium quod nō seruit, impedit seruitutē: vt l. qui sella. §. fi. ff. de ser. rust. præ. & plenè dixi suprà in libel. preced. in vij q̄sti. prin. Octauò & vltimò principaliter requirit' ad hoc, vt cōpetat istud interdictū de iti. actuque pri. ꝙ ille qui fuit vsus hoc anno saltē xxx. diebus, vt dictū est suprà, fuerit ꝓhibitus, vt l. j. in prin. §. j. & ij. ff. de iti. act. pri. & not. Ros. in altero libello suo sæpius alleg. Quæ aūt requirantur ad præscribendam seruitutem, vide quæ plenè dixi suprà in lib. præc. in viij. q. princi. ver. dictum est s. quòd seruitus habens causam perpetuam.
34 &c. *Sed dubitari posset quę vtilitas resultat ex hoc, quòd quis iuerit per fundum alienum, modò saltem xxx. dies, & propter hoc dicatur esse in quasi possessione. Et gl. in l. j. §. ij. in glos. magna. ff. de itin. actuque pri. format istā q. dicit enim primò, quòd quidam volūt, quòd posit in hoc: quia præsumit cōpetere ei seruitutem, siue negatoria cōueniatur, siue cōfessoria agat, qđ potest: licet possideat: vt ff. si ser. ven. l. & si fortè. §. sciendum. & pro eis. C. de proba. l. siue pos. & C. de episc. aud. l. nec credideris. & C. si aduer. cre. l. j. & in autē. de testi. §. si verò. & ista fuit opi. Placen. qui voluit, quòd quis in possessione, vel quasi præsumatur habere ius, nisi probetur contrariū. nam

P 5 gl.

gl.reprobatur in l.cū res.C.de ꝓba.
& sic ista opi.nō est vera. Alij dicunt
quòd ista est secūda opi.ꝙ prodest,
quo ad hoc, vt si impediatur, posteà
possit resistere. scilicet extra iudi-
cium. & si reddit̃ interdictū nō in iu
re, sed ipso prædio, licet ei se defen-
dere ex vi interdicti: ac si in iudicio
agat̃ cōfessoria à se posidēte, vel ne
gatoria ab alio cōtra se possidentē,
vel nō possidentē, necesse habet de
iure suo docere: ac si agit ex secūdo
capite, quod est in l.iij. §.ait prætor.
ff. de iti.actuq; pri. poterit purgari,
nec ipse pōt resistere, nisi probet sibi
seruitutē cōpetere: vt ibi. Ista opi. in
quantū dicit, quòd pōt resistere, de
facto dicit verum, vt dicam statim in
seq. opi. Sed inquātū vult quòd non
possit agi in iudicio hoc interdicto,
est contra d.l.j. de iti.actuq; pri. & cō
tra mētē illius ti. secūdū Bar. in d.l.
j. §.ij. & ideo alij dicūt, & ista est ter
tia opinio, & vera, quòd probare
vsum xxx. dierum in anno prodest,
ꝓpter duo. Primò quia illum, qui est
in quasi possessione eundi, siue agat
confessoria, siue conueniatur nega-
a toria, [a] nō oporteret cauere, de non
impediendo. Sed aduersarius tenet̃
cauere de nō impediendo, vsque ad
finitum iudicium negatorium. Sec°
si possideret, & ageret, vel conueni-
retur pro seruitute: quia tunc cauet
de non vtendo vsque ad fin. iudicij:
vt l.pen. ff. de aqua quo. & æsti. dicit
Bar. in d.§.ij. quòd iste est verus in-
tellectus d.l.pen. quæ est difficilis.
Secundò prodest in alio: quia si ex-
tra iudicium turbatur in vtendo, nō
solū pōt de facto resistere, sed etiam
in iudicio agitur hoc interdicto, vt
pronuntiet̃ eū esse in quasi possessio
ne: per hoc tamē nō præsumit̃ habe-
re seruitutem, si cadat à possessione,
& agat cōfessoria. & istā opin. tenet
ibi gl. magna, in d.l.j. §.ij. ff. de iti. a-
ctuq; pri. quā sequitur ibi Bar. & cōi-
35 ter Doct. *Ex qua singulariter no.
secundū Bar. ibi, quòd etiam in qua-
si possessione iuris, habet locum il-
lud, qđ dicitur, vim vi repellere licet:
& ideo si vniuersitas vel capitulum
coadunatur ad aliquid faciendum,
& ibi esset aliquis, qui non esset de
corpore illius capituli vel vniuersita
tis, & vellet omni modò ibi esse, pos
set licitè per vniuersitatē expelli: qa
turbat vniuersitatē vel capitulum in
quasi possessione iuris, in qua est.
36 *Secūdo no. ꝙ in istis seruitutib°
corporalibus, q habēt causam discō
tinuā, dicitur quis esse in quasi pos-
sessione, si nullo modo vsus esset tē-
pore sufficienti: puta xxx. diebus, vt
dixi in q. præc. in fi. adeo ꝙ si turbas
me, possum contra te resistere de fa
cto. Sed si essent quædā iura, quæ nō
requirunt vsum, nisi interpolatum
magno interuallo, tunc dicit ibi Bar
to. ꝙ putat sufficere me possedisse
semel lōgo tēpore retro. Exemplum
in l.fi. C. de ser. & intelligitur nunc,
qđ dicitur in hoc interdicto, hoc an
no, hoc est, vno tēpore, quo requiri-
tur iste vsus: vt isto quinquēnio, vel
decēnio, vel simili in electione epi-
scopi, vel abbatis: si aliqs xxx. an. vel
circà eligit vnū episcopum certū: si
modò deberet eligere, impediret̃:
sufficit enim docere, ꝙ fuit in quasi
possessione iuris eligēdi, in ꝓxima
pcedenti electione, qđ est no. & de
ista materia, qñ quis dicatur esse in
quasi possessiōe iuriū incorporaliū,
vide per Inno. & Doc. in c.j. extrà de
cau.

cau.pof.& ꝑ. Sūt etiā aliæ vtilitates, esse in quasi possessione iuris, quæ ponūtur in l.sicut. §.sed si quęrat. ff. si ser.ven.& ibi no.& vide p Cy.in l. 37 ij.in iij.q.C.de ser.& aqua. *Et pro declaratione prædictorū q̄ro, qūo dominus poterit expellere eū q est in quasi pos.iuris eūdi per fundum suū.& gl.in l.j.§.ij.in j gl.magna, ante fi.ff.de iti.actuq; pri.dicit ꝙ oportet ꝙ agat dominus negatoria,& ꝓbet illi seruitutē nō competere.aliàs nō posset eum expellere. Sed dicit Bar.quòd hoc nō est verū. Nō enim habet necesse probare dominus seruitutem nō competentē,sed sufficit probare se dominum.& tūc vtēti negabitur facultas vtēdi seruitute,nisi probet eā sibi cōpetere:vt ff.si vsusfru.pet.l.vti frui.& ibi notat.& l.sicuti.§.sed si queraf.ff.si serui.vend.& habetur plenè per Bart.in l.si prius. ff.de no.ope.nū. Sed tenendo opin. gl.ꝙ dominus haberet necesse ꝓbare illi vtendi seruitutē nō cōpetere, qualiter ꝓbabitur? Dicit gl.singulariter in d.l.j.§.ij.in gl.magna,in fi.ꝙ probabitur per testes,qui stabunt ibi propè,qui dicent,quòd nō fuit visus ire,nec potuisset ire,quin videret. quæ gl.est multùm notabilis:qa docet ꝓbare negatiuam. [1]& idem no. alia glo.similis,in authē.de hære.& fal.§.si verò absunt.in ver.& vidisse.in fi.col.j.& vide de hoc do. Ant. de But.in cap.ex tenore.ante fin.j. col.extrà de testi.& Angel. in §. hinc nobis.in iij.col.in prin.in aut. de hære.& falc. Vel pōt probari dicta negatiua per testes alio modo,secūdū gl.in dicto §.ij.si quis dicit,se vidisse tali die vel mense:& probat per testes,quòd fuerit alibi fuisse illo tempore:vt l.optimā.C.de contrahen.& cōmitten.stipula.facit qđ no.in l.Pantonius.§.rei perduellionis.ff.de acqui.hære.& de ista probatione negatiua habet in l.actor.C. de proba.& in c.bonæ memoriæ.extrà,de elect.dicit tamen Dy.quē sequit Bar.in d.l.j §.ij.ff.de iti.actuq; pri.ꝙ ista videtur esse dura ꝓbatio. Quid enim si portatur in caruca vel curru corpus,ita quòd videri nō potuit,vel si iuit tempore quo illi testes erāt in domo ad comedendum, vel,&c. Certè nō video,dicit Dyn. qualiter ista probatio,de qua dixi, concludat. Prętereà ista probatio nō concludit illi seruitutem nō competere:licet concludat illum non esse vsum seruitute, nisi vellet probare, tanto tempore non esse vsum,quòd 38 seruitutem perdiderit. *Hactenus visum est de interdicto de itin.act. pri.quod cōpetit illi qui iuit per fundū alienum, annū & per xxx.dies,si impeditur vel prohibetur ire. Nunc videamus de alio interdicto,de itin, actuque priu.ref. quod competit illi qui habuit seruitutem itineris vel actus vel viæ,& vult reficere,& impeditur ab aliquo reficere locum illum,in quo iter vel actus,aut via sibi debetur:ne quis impediat,vel ꝓhibeat te volentem reficere iter vel actum aut viam:vt l.iij.§.ait prætor. ff.de iti.act.pri.& ad hoc,vt istud interdictum competat,multa sunt necessaria. In primis enim requiritur,quòd aliquis sit vsus hoc anno: vt l.iij.§.ait prætor.& §.ius autem. ff.de iti.actuque.pri.& intelligo,scilicet xxx.diebus,sicut dicitur in interdicto præcedenti.arg.l.j.§.ij.eo. titu.& ita no.gl.in d.l.iij.in ver.hoc au

autem vsi sunt.Ros.tamē in libellis suis in titu.si tu habes seruitutē viæ, vel itineris,vel actus,& vis reficere locum,&c.ver.sed quæritur,an istud interdictum tenet contrariū,videlicet ꝙ in primo interdicto necesse habeo ꝓbare tātū viæ vsum hoc anno ad minus per xxx.dies,vt superiꝰ dixi,sed ī isto interdict. de iti.actuq; pri. reficiendo, debeo probare viæ vsum hoc anno.Secūdū requiritur, ꝙ quis sit vsus,nō vi,nō clā,nō precario:vt d.§.ait ꝑtor.qđ declara, vt dixi ſ.ver.iiij principaliter reqritur.

Tertiū,scilicet ꝙ sit vsus iure serui tutis,vel ꝓ iure suo·vt l.fi.ff.de iti. actuq; pri & ibi Bar.hoc tenet,q dicit,ꝙ etiā putat si qs diceret habere ius cū ei coherens ꝑsonę,nō ꝙ esset prædialis seruitutis,haberet locum hoc interdictū:vt l.j.§.illud. ver.ꝓcedet.ibi etiā hoc no.Bar.ff.de aqua quoti.& æsti. Quartū, ꝙ ꝓbet sibi seruitutē competere:vt d.l.ij.§.hoc autē.& ibi omnino vide gl.in versi. & ei seruitutē cōpetere.& ibi etiam Bar.Et in hoc differt à præcedēti interdicto,in quo nō requiritur,ꝙ seruitus debeat,vel cōstituta fuerit illi, qui vsus est itinere vel actu,vt dixi ſ. ver.tertium principaliter.quę & dicā j. Item verò in hoc interdicto cū duob.seq.requirit,ꝙ habeat vsum illius itineris,vel actus,aut vię tāto tēpore,cuius nō extat memoria. vt l. apparet.§.si qs seruitutē.ff.de iti.actuq; pri.Nā dū dicit ibi tex.lōgęuæ possessionis,expone etiā lōgissimę, & talis,cuius nō extat memoria:qa cùm seruitus itineris,actus,aut viæ, nō habet causam cōtinuam:vt no.in l.seruitutes.ff.de ser.ideo tale tempus lōgissimū necessarium est,vt illa seruitus acquiratur.vt ff.de aquæ plu.arc.l.j.in fi.& l.ij.& iij.& no.per gl.& Doct.in d.l.seruitute. Et ideo vult gl.in d.§.si qs seruitutē.& Ros. in d.ti.si tu habes seruitutē vię.&c. nisi allegaret titulus:qa tūc sufficeret longū tps x.vel xx.an.vt no glo. mag in fi in d.l.seruitutes.& in d.§. si quis seruitutē.in ver.lōgęuę.in fi. de quo dic vt plenè dixi in præce.li. in viij.q.prin.Si autē esset seruitus, q̄ haberet causam cōtinuā,tūc quęreretur longo tēpore:vt l.si quis diuturno.ff.si serui.ven.& no.in d.l.seruitute. Quintū requirit,ꝙ volens reficere,debeat cauere nomine dāni infecti,propter opus qđ vult facere in refectione.vt d.l.iij.§.qui hoc interdicto. Sextū, ꝙ reficiat aliquis vsq; ad modū cōsuetū impositæ seruitutis:vt l.iij.§.hoc aūt.ver.fieri autē pōt.ff.de iti.act.pri. Septimū,ꝙ impediatur ille,qui vult reficere,ne reficiat vel apponat ea,quæ sunt necessaria ad reficiēdū:vt l.veteres.eo. ti. Octauū,quòd si aliquid vult reficere,non ponat ea quæ sunt necessaria ad reficiendum lōgiore itinere: vel si deteriorem causam fundi faceret:tunc enim impunè poterit prohiberi:vt d.l.veteres.§.fi. qđ no.secundum Barto.ibi, contra nuncios communis,quibus debet solui pro itinere tantùm pro quolibet milliari:quia si ipsi fecerunt viam longiorem,sibi imputent cur fecerunt, vt ibi.& l.non tantùm.§.annus.ff.de exc.tu.& hoc verum,nisi via breuior non esset secura,vel sibi suspecta:& l.eos.§.fin.& ibi gloss.ff.de fal.& vide etiam de hoc per Bar.in l.ij.C. de cursu publico.li.xii.& no.in l.imperator.ff.de app.& vide quæ plenè di

dixi,in l.iij.in prin. ff.de verb. sign. Nonũ,& vltimũ oportet, ꝙ ille qui m vult reficere m, portet ea quæ sunt necessaria ad reficiendũ,per eã partem agri,per quã sine maiori incommodo domini fundi portari possũt: alioquin impunè prohiberi poterit: vt l.apparet.in prin.& §.j.& de prędictis vide per Rof. si tu habes seruitutem viæ vel itineris,&c.in princi.

39 *Sed quæro an istud interdictũ de iti.actuq; pri.reficien.sit aliud à pcedenti,scilicet de iti.act. pri. & sic an sint duo interdicta,vel vnũ tantũ interdictũ,habens duo capita.Et videtur ꝙ duo sint interdicta. Nã verba prętoris separatim ponuntur in primo & secundo interdicto. Itẽ dicit l.vnde.§. hoc autẽ. ff.eo.ꝙ hoc iter dictũ distat à supiori.ergo est aliud. Item qa in primo habeo necesse pbare, viæ tantũ vsum hoc anno, ad minus per xxx.dies,vt dixi in præcedenti q.prin.in fi.In isto autẽ debeo probare viæ vsum hoc anno,& debitam mihi seruitutẽ.de quo dic vt dixi s̃.ver.iij.& iiij.Item primũ cõpetit pro possessione tantũ retinẽda: istud interdictũ secũdũ cõtinet causam proprietatis, quodãmodo:vt l. iij.§.quędã.de interdic. & Bart.in l. iij.§.hoc autẽ.in prin.eo.ti. & ratio est,qa sicut nõ sufficit in rei vend.pbare me possedisse,nisi vt probẽ dominiũ.l.in rem.in prin.ff. de rei vẽ. ita in hoc interdicto nõ sufficiet pbare me possedisse,nisi etiã probem seruitutẽ cõstitutã mihi:vt d.§. hoc autem,& ex his no.differentiã inter hæc duo interdicta. Alij verò dicũt, ꝙ vnũ est interdictũ tantùm,habens duo capita,& hoc videtur tenere gl. in d.§.hoc autẽ.in ver.& ei seruitutem cõpetere.ante finẽ, ibi, itẽ not. quòd hoc secundũ caput.& hoc põt probari à simili.sicut & aliàs lex Aquilia dicitur vna,habẽs duo capita, primũ & tertiũ:vt Inst. ad l.Aqui.§. capite tertio.ff.ad l.Aqui.l.ij. Itẽ sicut lex Iulia dicitur vna,habet tamẽ quinq; capita.ff.de lib.&posth. l. Gallus.& sicut cõditio etiã dicitur vnica,habens duas partes:vt ff.de condit.& de.l.ex scriptura.& hanc partẽ tanquã vltimã videtur sequi Rof. in

40 prælle.ti.ver.quæro an istud. *Itẽ quæro in hoc interdicto secundo,si habet quis necesse probare seruitutẽ sibi constitutã.dic vt dixi s̃. versi. quartũ,ꝙ pbet.in quo differt à cõfessoria.Et quid prodest istud interdictũ interpretari? Nã in cõfessoriã similiter oportet quòd quis probet seruitutẽ sibi constitutã,vel testamẽto,uel pactionibus, aut stipulationibus, vel longo tẽpore,vel longissimo,cuius non extat memoria: vt habetur Instit.de act.§.equè.& de ser. §.fi.ff.si ser.vẽ.d.l.ij.& l.si qs diutur no.habetur in l.seruitutes.ff.de serui.Respõdeo,hæc est differentia,qa hoc interdictũ de iti.actuq;.pri. reficiendo cõpetit tunc tantũ,quãdo qs vult reficere, qui dicit sibi debitam seruitutẽ.Aliàs autẽ si qs prohibeat volentẽ alio modo vti seruitute, nõ habet locũ hoc interdictũ, sed confessoria tantùm.Nam si nolebas vti seruitute,& negabãt te volentẽ vti, tu nõ habes interdictũ hoc,sed confessoriã tantũ,vt dixi.Et ita cõfessoria est genus,quantũ ad hoc interdictũ de itinere actuq; reficiẽdo:quòd vbicunq; cõpetit interdictũ,cõpetit & confessoria.& vbicunq; confessoria datur,interdictum non cõpetit: vt

vt patet ex præmissis. Interdictū autē species est, & ita interdictū locū habet tantū in suo domicilio, scilicet qn aliàs vult reficere: vt dictū ē. l. loci corpus. §. si quis mihi. ff. si ser. ven. Itē est alia differētia: qa qui ꝓponit cōfessoriam, sufficit si probet seruitutē sibi constitutā esse, vt dixi. Sed qui proponit hoc interdictum, duo probare oportet, se vsum hoc anno, & seruitutē sibi constitutā: vt l. iij. §. hoc autē. ff. de itin. actuq; pri. Vnde dicit Rof. in præall. tit. si tu habes seruitutē viæ &c. ꝙ credit nō esse vtile proponere interdictū de itinere actuq; pri. nisi quando specialiter vellet reficere: quia tunc proponere debet hoc interdictum. de quo tamen dic, vt dicā in seq. q. in fi. Itē est tertia differētia, quia confessoria competit, siue aliquis possideat fundum, siue nō: vt ff. si vsusfru. pe. l. vti frui. §. si. Interdictum autem hoc nō competit, nisi ei qui hoc anno vsus est, vt sæpe diximus. Aliæ etiā differentiæ colligi possunt ex his quæ dixi s. quot requirantur ad hoc, vt ista
41 duo interdicta cōpetant. *Vlterius quæro, quare in hoc interdicto est necesse probare ista duo, scilicet se vsum hoc anno fuisse, & seruitutem sibi constitutā esse, vt dixi in præcedenti q. nónne satis est si probet vnum tantùm, scilicet seruitutem sibi constitutā esse? quod videtur per d. l. loci corpus. §. si quis mihi. si serui. ven. & per l. vnde. §. hoc autē. & ibi, sin autem. & ibi, ius esse sibi reficiendi. ff. de itin. act. pri. gl. mouet istam q. in d. §. hoc autē. & dicit si à primo incipias, scilicet à possessione vel vsu, duo sunt necessaria, probare te vsum hoc anno, & tibi cōpetere seruitutē. Secus si ab altero incipias, scilicet à probatione proprietatis. videlicet seruitutem constitutā esse. Nā tūc illā probare tātùm sufficit: sicut aliàs dicitur, nulla possessio amittitur, nisi corpus & animus interueniant, vt de acqui. poss. l. quēad. quod est verū si à corpore incipias, secus si ab animo: quia tunc sufficit solus animus, vt l. iij. §. in amittenda. eo. ti. Itē sicut & alibi lex dicit, docere debet actor suū interesse in actione ad exhibendū tēpore litis cōtestatę, & non tēpore sententiæ, quod est verum, si à tēpore litis contestatę incipias. secus si à tēpore sententiæ, quia tunc illud sufficit: vt ff. ad exhib. l. tigni. §. vlt. Simile etiā habetur in l. potuit. C. de iure delib. & l. si liqueat. C. de inoffi. don. & dicit Bar. in d. §. hoc autē. qđ istā opi. videntur tenere omnes Doct. tamen secundum glo. ibi, huic opinio. obstat quod dicitur in d. §. hoc autē. ibi, cæterū si desit alterutrū, deficit interdictum. Sed expone secundum glo. Alterutrum, ꝓ altero: sicut & aliàs. ff. de lega. j. l. si ex toto. §. j. Vel aliter potest dici. & ista est secunda opin. secundum gl. in dicto §. hoc autem. videlicet si in cōfessoria prohibetur quis reficere, satis est si probetur seruitutem competere agenti confessoria. sed in hoc interdicto duo probari debent, vt dictum est. & istud placet Bar. in d. §. hoc autē. & videtur hoc tenere glo. ibi, & Rof. in loco præalleg. qui dicit, ꝙ nihil prodest in iudicio agere hoc interdicto, sed tātùm in cōfessoria, quæ minori onere ꝓbandi grauatur. qđ intellige de isto secūdo interdicto seu secūdo capite, de itin. actuq; refic. secus ī primo: quia

quia in illo nō requiritur, q̄ probetur, q̄ sit seruitus cōstituta, vt s. dixi. Vnde tu sis cautus, vt si impediaris reficere iter aut actū vel viā, potius intentes confessoriā, quàm interdi-
42 ctum de itine. actuq; resic. *Vltimò quęro, quare in hoc interdicto si p̄bo me esse in quasi possessione viæ, itineris, vel actus, habeo necesse probare, q̄ sit mihi inuito seruitus cōstituta, & quare non sufficit sola quasi possessio, cū & hoc aliàs in reb. corporalib. sufficit. q̄ si probo me possidere, non habeo necesse aliud p̄bare. & nisi actor probet q̄d intēdit, possessio remanet apud me: vt l. fin. ff. de rei vendica. & l. ij. C. de probatio. cū simi. Itē quia hoc est in liberali causa, quę est res fauorabilis. l. libertas. ff. de reg. iur. & prætor fauet libertatib⁹. vt l. iij. ff. de alie. iud. mu. cau. fac. & §. fi. Insti. de dona. tamē si possideo aliquē seruum, & ille dicat se liberū, nō habet necesse probare se liberū, nec ego habeo probare illum esse seruū, cū sufficiat mihi sola possessio. C. de prob. l. & si possessione. & l. vis eius. cum fauorabilior sit causa personarū, quàm rerū: vt l. sancimus. C. de sa. san. eccle. Respōdeo secundū Rof. in dicto suo libello, si tu habes seruitutē viæ &c. quæ non est in promptu. Nā qui seruitutē sibi deberi cōtedit, semper in alieno mo litur, & in re aliena intendit illā sibi deberi: alioquin si res esset propria, seruitus peti nō posset. l. vti frui. ff. si vsusfr. pet. Vnde ex quo certū est, q̄ seruitutem mihi assero in alieno, necesse est, q̄ debeam probare, q̄ mihi debeatur per stipulationē, vel testamentū, vel longo tēpore, aut lōgissimo, vt dixi in præcedenti li. in vij. q. prin. nam quodlibet prædiū præsumitur liberū, nisi probetur seruitus imposita: vt l. alti⁹. C. de ser. & aqua. At in reb. corporalibus [n] sufficit mihi sola possessio. Nā si possideo, non habeo necesse aliquid probare, cùm de intentione actoris non constet: vt d. l. fi. C. de rei vē. & l. qui accusare. C. de edē. Sed si constaret de intētione actoris, tūc prior haberet necesse probare, qualiter illa esset sua. ff. de rei. ven. l. officiū. Sed q̄n dico seruitutē me quasi possidere, q̄a cōstat de intētiōe aduersarij, id est, q̄ prædiū est suū, necesse habeo p̄bare seruitutē mihi constitutā esse, vel alio modo mihi debitam: & hic est casus vbi quis possidens, supprimeret partē actoris. vt Insti. de act. in §. æquè. Item ire per fundū alienum, cuilibet liberum est: prohibere tamē ingredi volentem possum: & si ingrediatur, iniuriarū tenetur: postquam tamen ingressus est, illum prohibere nō possum prohibitione non interueniente: vt l. iniuriarū. §. fi. ff. de iniu. & Insti. de re. di. §. planè. de quo dic, vt dixi s. in ver. quæro pe. Nec ob. quod dixi de seruo p̄clamante, quia ex hoc seruus est in possessione seruitutis, & proclamat in libertatem, dicit se liberū, & affirmatiuam proponit. vnde meritò debet se probare liberum. In seruitutibus autem cōtrà. Si enim possideo, & dominus prædij seruientis intentet negatoriam contra me: ego ei cōtradicam, ius esse mihi eundi agēdi, quia affirmatiuam propono, illā probare debeo. Idem est in seruo: cùm enim seruus proclamat in libertatē, & ego nego ipsum esse liberū: quia simpliciter factum nego, non debeo

proba

probare, nec sufficit mihi sola possessio. Ille autẽ qui dicit se liberum, cũ affirmatiuã ponit, tenetur ipsam ꝓbare: & habetur in l. scriptus. ff. de no. ope. nun. & in §. æque. Instit. de act. Cætera circa istã materiã vide in superiori lib. in ti. de serui. itine. seu actus. & in ti. de aditu seu itinere, & quæ dicam in sequenti titulo.

a Cõceditur. *Qũ aliqd alicui concedit, licet ad aliquẽ usũ, an cẽseat cõcessa proprietas, uide Cor. iiij. uol. cõsi. cccxcv. et cõs. lxxxiij. Vtrũ cõcedẽs cõcedat necessaria oĩa q̃ sequũtur ex illo? Respõ. quod sic. viij. dis. quo iure. & de offi. dele. cũ sup. de dolo et cõtu. cũ dilect⁹.*

b Factũ. *Vtrum plus sit facto cõsentire quàm uerbo. Respõd ꝙ sic, gl. est ĩ c. in causis. de elect. uide gl. in c. dilecti filij. el ij. de ap. ubi plus factis loquimur. factũ ubi promittitur uenit qđ interest in obligationem. ff. si quis in ius uoca. non ier. l. cũ qui.*

c Res legata. *Quilibet in traditiõe suæ rei põt pactũ apponere, dũmodo sit legibus approbatũ. l. in traditionib⁹. ff. de pact. de cõdi. c. uerũ. in gl. rẽ habere uidetur q fruitur pretio ei⁹. ff de usuf. l. qa qui pretio. & uide Cor. ij. uol. cõsi. lxxxiiij. & cõsi. ccxix. inci. in præsẽti.*

d Vẽditione. *Aduerte ꝙ si uẽdẽs imendit uẽdere unã rẽ, & emens intẽdit emere aliã in substantia, nõ ualet uẽditio: ut uẽdens intẽdit unũ agrũ uẽdere, & emẽs aliũ emere. l. in uẽditionibus. ff. de contrahen. emp.*

e Emphyteo. *Emphyteota, & uasall⁹ ad tẽpus cõstituti nõ tenẽtur cauere de restituẽda re uel saluanda. gl. est sin. ff. de usuf. l. j. Sed cõtra uidetur casus. C. de leg. l. ij. Bald.*

f Fundũ. *Petẽdo simpliciter, nũquid uideatur petere seruitutẽ? gl. est no. quòd sic. in l. rei appellatione ff. de uer. signi.*

g Damnũ. *Dãnũ præsumitur in dubio datũ à proximioribus & uicinioribus. tex. est no. in l. j. in prin ff. ad Syllan. de fundo instructo. le. si ita testamen. in fi. ff. loc. l. dominus horreorũ. & nõ apparẽte malefactore tenẽtur ipsi. ff. de incen. rui. & naufrag. l. nequid nau. uide Iaco. de Are. in aut. nulli iudi. §. quia uerò.*

h Possessio. *Possessio uiolẽta non releuat possessorẽ ab onere probãdi. C. de probat. l. si uis. & ibi per Bar. & per Inno. in c. ij. extra de ser. non ordin.*

i Negator. *Si ĩ iudicio deducatur quis habeat necesse probare, uide gl. ff. de ope. no. nun. l. si prius. ff. de itin. actuq; pri. l. j. §. hoc interdictũ. Ray sed qualiter i negatoria probatur de iure suo, in rub. eo. ꝙ p uicinos. qui ibi ꝓpe stãt, ut dicit gl. i d. l. j. § hoc ĩterdictũ. Bal.*

k De negatoria. *Dic ut p Ber. in ca. cũ ecclesia Sutrina. de causa pos. & proprie. & p Dy. Instit. de Acti. §. æquè.*

l Negatiua. *Negatiua quõ sit probãda, uide Cor j. uol. cõsi. cx. Et probatio negatiuæ uidetur impossibilis, si nõ est coarctata loco et tẽpore. ĩ ij. uol. cõs. xliij. Et negatiua est probãda per eũ qui se fundat in ea, uide ĩ iiij uo. cõ. lxxxvij. & uide Alex. ij. uol. con. cxxxvj.*

m Reficere. *Quid sit reficere, tex. est melior, quàm sit in iure. ff. de riu. l. f. §. deinde ait prætor reficere. Bal.*

n In rebus corporalibus. *An in corporalibus requirãt animus & corpus, id est, uolũtas & factũ nã incorporalia facto possident ff. de ser. urb. præ. l. seruitutes q̃ in superficie. in fin. principij, in acquirẽda possessione. Ita no. Inno. in c. literis. de restit. spo. unde oĩa incorporalia iuris intellectũ habẽt, quia incorporalia sunt. Sed quædam inhærent reb. corporali*

poral

poralibus, ut iurisdictio, quæ adhæret territorio: ut C. ubi & apud quos. l. fi. 1

De seruitutibus actus.

CAP. II.

1 *Actus est ius agendi uel iumentum, uel uehiculum.*

2 *Actum qui habet, an iter quoque habere dicatur.*

3 *Actus & iter in quo differant, & conueniant.*

4 *Iter, qui habet, instrumenta agrorum ducere nequit: sed qui actũ habet sic.*

5 *Actus & uia in quo differant.*

6 *Actus latitudo quanta esse debeat.*

7 *Seruitus actus si tam angusto loco cõcessa fuerit, ut neq; uehiculum, neq; iumentum per locum perduci possit, an actus, uel iter esse dicatur.*

8 *Actus seruitutem in fundo habens an per quamlibet eius partem seruitute actus uti possit, et aliquando per unã, aliquando per aliam.*

9 *Actus electio ad quem spectat, quando sine ulla loci determinatione constituitur, an scilicet ad constituentem, & eius hæredem, an illi, cui actus seruitus constituta fuerit.*

10 *Actum per certum locum si quispiam alicui cesserit, an possit postea plurib. per eundem locum actum cedere.*

11 *Actus uni si deberetur, ut uehiculis trium generum uteretur, & alio genere usus fuerit, uel quid superfluum egerit, an per hoc ipsam seruitutem amiserit.*

12 *Actus seruitutem si fundus debeat, & fluminis pons occupatus sit, & posteà alluuione restitutus, an seruitus amissa in pristinum statum restituatur.*

13 *Actus seruitutem locus debens si quis inũdatus fuerit: an dominus fundi pati teneatur, quòd possit ille, cui seruitus debetur, in alia parte fundi agere.*

DE SECVNDA* seruitute rustica, quæ actus dicitur, nũc est uidendum. Actus est ius agẽdi, vel iumentũ, vel vehiculũ. l. j. §. Actus. ff. de ser. rust. præ. & §. actus. inst. eo. & intellige agendi, ducendi ad manus, vel ante se, vel subtus se. & not. gl. in dictis iuribus, ita ꝙ qui iter habet, actũ nõ habet: qui actũ habet, & iter habet: eaq; vti potest sine iumẽto, vt ibidem dicitur. Sed cõtra hoc vltimũ opponitur, & videtur, ꝙ imò ille qui actũ habet, iter nõ habet: quia iter & actus sunt diuersæ & separatæ seruitutes, vt patet ex earum diffinitione, vt l. loci corpus. §. j. ff. si seru. vẽ. & vna potest esse sine alia, vt ibi: nec vna inest in alia: vt l. j. ff. de adi. leg. & adeo sunt diuersæ istæ seruitutes, iter, & actus, vt si primò petij iter, & succubui, nihilominus actum petere potero: vt l. si iure. §. si quis iter. ff. de exce. rei iu. & no. glo. in d. §. j. Nec etiam ille, qui habet actũ, potest habere seruitutẽ itineris: quia tunc haberet duas seruitutes: & vna adempta, altera maneret. l. si ædes meæ. in prin. ff. de ser. vr. præ. Quod tamẽ lex negat, quia adempto itinere, vbi debetur act*, nihil amittitur. ff. de adi. leg. l. j. ad hoc respõdeo secundũ gl. in d. l. j. ꝙ iter vnũ est seruitus, aliud quod nõ est seruitus, sed quędã cõmoditas, quæ inest in serui-
2 tute actus. *Si quæritur de isto secundo itinere, scilicet quantũ ad cõmoditatem, & nõ quantũ ad seruitutẽ: & tunc qui actũ habet, iter habet: vt no. gl. in l. j. §. actus. ff. de ser. rust. præ. & inst. eo. §. actus. & in d. l. loci corpus. §. j. si ser. ven. & in d. l. j. ff. de adi. le. & non potest, secundũ gl. ibi, ista commoditas separari ab actu. &

 põt

pôt esse ratio, quia ista commoditas itineris dicitur esse pars ĩtegralis ad actũ: quia ex cõmoditate itineris & agẽdi cõstituitur act⁹: vt l. si pupilli. §. qui actus. ff. de ope. no. nũ. secũdũ gl. in l. si nũc. §. si quis iterũ. ff. de ex ce. rei iu. & ita no. Bar. in l. q vsumfr. ad fi. ff. de ver. ob. dicit tñ not. glo. in d. l. loci corpus. q etiã quo ad cõmodũ, pôt esse vnũ indubitãter sine alio, vt q sic in constituẽda seruitute sit actũ, vel sol⁹ tñ iret, vel cũ socio, vel cũ equo, vel vehiculo tãtũ. Pro hoc tex. ĩ l. ser. §. modũ. in prin. ff. de ser. Si verò loquimur de primo itinere, qd est seruitus, & istud nõ cõtinetur sub seruitute actus: imò tũc sunt duæ diuersæ seruitutes, & partes separatæ. & ita loquuntur contraria.

3 *Vidimus diuisionẽ seruitutis actus. nũc secũdo loco declaremus, in quo differãt, & cõueniãt act⁹ & iter. Et breuiter in hoc differunt. Nã iter est, quò qs pedes vel eques cõmeare pôt. Actus verò, vbi etiã armẽta trahere, & vehiculũ dũcere liceat: vt l. iter. ff. de ser. ru. præ. & expone armẽta, vt sunt boues: vt l. boues. in prin. 5 de ver. sig. & l. seruus legatus. §. armẽto. ff. de leg. iij. Sed aliàs habetur in litera armamẽta. & glo. ibi exponit, id est, instrumenta agrorũ. *Vnde

4 ex hoc nota, q qui habet iter, nõ pôt ducere instrumẽta agrorũ. sed si habet actum sic. & intelligo trahẽdo ipsa instrumẽta p terrã. aľs nõ haberet dubiũ. imò dũ loquitur ibi de actu, dicit & armenta, nihil operaret: cõtra l. si quãdo. de le. j. cũ sim. Item, est alia differentia, qa qui habet iter, nõ pôt plaustrũ seu vehiculũ ducere vel iumentũ ante se vel post se. Sed ille q habet actũ, bene pôt l. q sella. ĩ prin. ff. de ser. ru. & probat in l. j. §. j. eo. ti. & inst. eo. §. j. & ĩtellige de iumẽtis & armẽtis. imò ille q habet actũ, nedũ pôt secũ ducere boues: sed etiã equos & equas, aut mulos oneratos, secundũ Do. Paul. in d. l. inter actũ. in fi. Conueniũt aũt in hoc iter & actus, quia qui habet iter vel actũ nõ pôt trahere lapidẽ aut tignũ per terrã, nec in eis hastã rectam ferre licet: quia neque eũd: neq; agẽdi gratia id faceret, & possent fructus lędi: vt d. l. qui sella. in princ. & ideo licet possibile sit, q frumẽta nõ lædãtur, inferre tñ hastam rectã nõ possunt: quia inspicitur quod euenire pôt: vt no. gl. Secus est in illo, qui habet seruitutem viç, quia & trahendi lapidẽ aut tignum, & rectam hastam ferendi ius habet, si modo fructus nõ lædat: vt d. l. qui sella. §. j. Potest tamen modus adijci in seruitute act⁹, puta quo genere vehiculi agatur, vel nõ agatur, veluti cum equo dũtaxat, vel certũ pondus vehatur, vel certa res portetur: vt l. seruitutes. §. modum. ff. de ser. & l. si cui. in princ. ff. quẽad. ser. amit. *Quæ aũt sit differẽtia inter actũ & viã, vide p glo. inst. de ser. §. via. & in l. j. §. j. ff. de ser. rust. præ. & dicetur in tit. sequenti circa prin.

6 *Tertiò videamus, quanta latitudo actus esse debeat. & dicendũ est, Aut latitudo non est demonstrata: quia de ea nihil est dictum: & tũc arbitrio iudicis statuenda est: vt l. certo generi. §. latitudo. ff. de ser. rust. præd. ex quo patet, quòd si latitudo actus non designata, designatur per iudicem, non per l. quod secus est in via: vt l. viæ latitudo. eo. ti. de quo dicam in sequenti tit. cir. prin. Quibus adde quæ dixi s. ti. proxi. versic. quę

ro

ro quanta debet esse latitudo itineris. & ver. præcedenti. *Sed quid si tam angusti loci demonstratione facta seruitus actus concessa est, vt neque vehiculum, neq; iumentum per illũ locum perducere possit: an erit actus vel iter? & videtur quòd non sit iter: quia illud nõ fuit cõcessum. Itẽ nec actus, quia est contra naturã illius seruitutis, vt l. iter actus. ff. de ser. rust. præ. Vñ dicitur illud, Quod potui, nolui: quod volui adimplere nequiui. vt l. multũ interest. C. si qs alte. vel si. & in ca. cũ super Abbatia. extrà, de offi. deleg. cũ si. dic. ꝙ debetur iter, & nõ actus: vt est casus in l. si tam angusti. ff. de ser. de quo dic vt ibi per Docto. & plenius in ti. de ser.

7

8 viæ. & in ti. seq. *Quartò principaliter quæro, an habẽs seruitutẽ actus in fundo, possit agere, id est, vti seruitute actus, per quãlibet eius partẽ, & aliqñ per vnã, aliquando per aliã? dic vt habetur in l. si certo generi. §. si totus. ff. de ser. rust. pręd. & vt plenè dixi in ti. præcedenti. ver. quęro nũ

9 quid habens seruitutẽ itineris. *Itẽ ad quẽ spectet electio actus, quando sine vlla loci determinatione cõstituitur, an ad cõstituentẽ & eius hæredem, an illi cui seruitus actus est constituta? Vide quæ dixi in præcedenti li. in ix. q. princi. & in ti. præcedenti. ver. quæro etiam quid si legatum.

10 *Quæro quintò, quid si per certum locum quis actum alicui cesserit, an possit posteà vel plurib. per eundem locum actum cedere? Dic regulariter ꝙ sic: per l. qui per certũ. ff. cõm. præ. & per l. ij. §. j. ff. de serui. rust. præ. per l. Lucio. ff. de aqua quoti. & æsti. quod declara vt dixi in tit. pręcedẽti, ver. quæro circa prędicta.

11 *Quæro sextò, circa amissionem seruitutis actus: vni actus debebatur vt vehiculis trium generũ vteretur, & alio genere fuit vsus, vel si ampliꝰ quàm licuerit, vexerit: vel si latiore actu vsus fit: aut si plura iumenta egerit, quàm licuerit: an per hoc seruitutem amiserit? Dicas quòd nõ. & idẽ in similibus, in quibus quis plus facit, quàm ei licuit: non tamen propter hoc ei plus cõceditur, quàm pactum est in seruitute habere: vt l. si cui. in princ. ff. quemadmo. ser. amittatur.

12 *Item si fundus debet seruitutem actus, & pons fluminis occupatus est, & posteà alluuione restituꝰ: an seruitus amissa in pristinum statum restituatur? Vide l. locus. in princip. ff. quemad. ser. vẽ. & quod late scripsi in ti. præce. versi. item not.

13 ꝙ si fundus. *Item locus debens seruitutem actus, est aquis inundatus: an teneatur dominus fundi pati, ꝙ possit ille cui seruitus debetur, agere in alia parte fundi? Vide quod plenè scripsi in seruitute præcedenti, ver. sed quid si locus debens seruitutem. Cætera circa istam materiã vide quæ dixi in ti. præcedenti. quia multa cõtraria sunt inter iter & actũ, vt ibi patere potest. & vide etiã quæ dicentur in ti. se. vbi plura quæ dicẽtur de via, conueniẽt huic seruituti.

De seruitute uię. CAP. III.

1 *Via est ius eundi, agendi, & ambulandi.*
2 *Via & actus an inter se differant.*
3 *Strata quid propriè sit.*
4 *Viæ latitudo quanam sit, quando via seruitus promissa fuerit.*
5 *Pedis mensura quanam sit.*
6 *Viæ uel stratæ latitudo, in qua seruitus non debetur, quanam sit.*

7 *Seruitus una uel plures quando dicatur, & quomodo cognoscatur.*
8 *Fundorum dominantium ad pluralitatem plures seruitutes resultant, etiã si unus tantũ fundus pluribus seruiat.*
9 *Seruitus una uel plures si cognoscãtur, quæ utilitas resultet.*
10 *Viæ caput, & finis, & medium, & latera quo in loco esse dicantur.*
11 *Aedificium iuxta plateam autoritate publica si destruatur, an platea amplietur, & utrum uia iuxta illud ædificium destructum desinat esse, & incipiat esse platea, an uia remaneat, sicut erat primò.*
12 *Statutum si dictauerit, q in platea pœna duplicetur: ubi platea sit, et icipiat.*
13 *Via media quæ dicatur.*
14 *Viæ caput quantũ spatiũ occupet, quantum pes, seu finis, & quantũ medium.*
15 *Viæ mensuratio unde incipere debeat.*
16 *Via quotuplex esse dicatur.*
17 *Regalia quæ propriè dicantur.*
18 *Viam esse publicam ad probandum quid requiratur.*
19 *Via publica an unicuique ire licitum sit, & ducere currum, uel plaustrum, aut lapides.*
20 *Ius eundi per uiam publicam an præscribi possit.*
21 *Via publica cuius sit.*
22 *Loca publica an uendi uel alienari possint, & per quem, & quomodò.*
23 *Ciuitas Padua non posset facere aliquod statutum, nec aliquid alienare sine Venetorum licentia, apud quos omnis administratio existit.*
24 *Via publica an priuato licitũ sit aquã simpliciter ducere, uel per conductum ligneum, uel lapideum.*
25 *Ponticellos seu pontes facere an supra uiam publicam licitum sit.*
26 *Via publica an per priuatum aliquo modo occupari possit.*
27 *Via publica an claudi possit.*
28 *Domus uel fundus, qui undiq; sunt, si unius tantùm essent, an ille solus uiam publicam claudere posset.*
29 *Viam publicam si quispiam impediat, uel claudat, an contra claudentem, uel impedientem agi possit.*
30 *Viam si aliquis clauserit, an propria autoritate clausuram frangere ualeã.*
31 *Via publica, quæ est in una contrata, si claudatur, an alius de alia cõtrata, cuius parum aut nihil interest, agere possit, ut dicta clausura destruatur.*
32 *Via publica duarum communitatũ si sit, per quam eant currus communitatis utriusq;, cui ex dominis territorij applicanda sit.*
33 *Statuto si caueatur, quòd uulnerans in uia publica magis puniatur, quàm si alibi uulneret, & aliquis percussit in uia priuata, per quam tamẽ iter publicè fiebat, an puniatur, ac si in uia publica uulnerasset.*
34 *Statutũ si sit, q si quis fundũ uẽdiderit, cohærens seu confinis aut collateralis idẽ pretiũ præsentare possit, & fundũ uenditum ab emptore uendicare: si aliquis fundũ uendat, & uicinus, qui habet aliũ fundũ propinquũ uia tamẽ publica interueniente, uigore dicti statuti preciũ præsentare uelit, an possit.*
35 *Federicus imperator condidit quandã legem Græcam, quæ ius protbomiseos uocatur.*
36 *Via communis si ad castrorum fontes existat, ad cuius iurisdictionem prædia pertinere præsumantur.*
37 *Fundum uel domum si quispiam legauerit, uel uendiderit, an concessum uideatur, quod ex fundo exterioris, uel uendentis uiam habere debeat: uel si duo fratres sint, aut socij, et unũ fundũ diuidanq*

diuidat, an in dubio actum uideat, quod unus per alterius partem uiam habere debeat.

38 Via publica si aquis inundata, aut aliter destructa fuerit, an per uicini fundum iri possit.

39 Viam publicam si quispiam in uicini agrum reiecerit, an is, per cuius fundum uia publica facta sit, cōtra ipsum agere possit.

40 Via reiecta actio quae cōpetit, & quae etiam necessaria sunt ad hoc ut cōpetere habeat.

41 Via reiecta actio propter quid competere dicatur.

42 Via reiecta ut moueatur, si agatur, quid iuris.

43 Egerit si quispiā contra uicinū suum, qui uiam publicā in fundum suum reiecerit, & per uia reiecta actionē interesse suum consecutus fuerit, an postea uiam claudere poterit.

44 Viam priuatam si quispiam per uicini sui fundum reiecerit, nunquid actione priuata agetur.

45 Via reiecta in actione quomodo libellus formari debeat.

46 Via reiecta in actione quomodo actor & reus positiones formare debeant.

47 Viam munire uel reficere an quilibet teneatur.

48 Clerici ad uiarum reparationem an teneantur.

49 Gabella pro plaustris & curribus, quae pro uia refectione ad portam soluitur, si imponatur, an ecclesia teneatur.

50 Ciuitas uel uilla si de nouo unā uiam facere uelit, & onus rebus pro uia uel pontium expensa imponere uoluerit, an etiam ipsis ecclesijs imponi possit.

51 Via ad refectionem an scholaris, uel qui domum conduxit teneatur.

52 Emphyteota seu liuellarius an uiam publicam ante domū emphyteoticam reficere teneatur.

53 Vsufructuarius an ad uia refectionem teneatur.

54 Maritus, qui fundum dotalem iuxta uiam publicā habet, quae refici debet, an ad ipsam refectionem teneatur.

55 In domo aliqua si quispiā gratis habitet, nūquid ad uia refectionē teneatur.

56 Viā an quis reficere teneatur, si prius domui cedere uoluerit, quam iuxta uiam habet.

57 Via publica si destructa non fuerit ex antiquitate uel casu, sed aliquis ipsam exarauit, seu aliter destruxit, an ipsi uicini teneantur.

58 Viam si quispiam destruxerit, & non habeat unde soluat, an uicini ipsam reficere cogantur.

59 Viam publicam si quispiam reficere uoluerit, an possit & quomodo.

60 Statuta de refectione uia loquētia, an purgationem cōprahendant, & quid purgare dicatur, & quomodo etiam libramentum capiatur.

61 Viam publicam qui purgare tenetur, quid facere debeat.

62 Viam publicā si quispiam reficere uoluerit, & ab alio impediatur, qua actione in impedientem agetur.

63 Interdictum de uia publica ad hoc, ut contra impedientem reficere competat, quae necessaria sint.

64 In interdicto de uia publica quomodo libellus formari debeat.

65 In interdicto de uia publica quō actoris & rei positiones formari debeāt.

66 Via in publica si quispiam aliquid ponat, uel aedificet uel immutat eo casu, quo non potest, quo iure contra ipsum agetur.

67 Interdictū de uia publica siue sit unū, siue duo, quae necessaria sint ad hoc, ut

ista interdicta dentur.

68 *Via qualiter publica, uel priuata, aut uicinalis dicatur.*

69 *Libellus in interdicto, quãdo quis ædificabit in uiã publicã, uel aliquid immisit, aut ædificare uel immittere uelit, quomodo formabitur.*

70 *Positiones actoris & rei in tali interdicto qua forma formari debeant.*

71 *Via publica ire, & agere, & plaustrũ ducere, cùm regulariter cõcessum sit, si quis ab aliquo, q prohibere nõ põt, impediaẽ, quo remedio ei succurreẽ.*

72 *Libellus in interdicto ut liceat ire, agere, &c. quomodo formari debeat.*

73 *Positiones in interdicto, ut liceat, &c. quomodo formari debeat.*

74 *Pedagia qui colligunt ab his, qui per uiã publicã uadunt, an de iure possint prohiberi exigere, & colligere.*

75 *Via de publica in actione, an procurator constitui possit.*

76 *Actione de uia publica, an fideiussor accedere possit.*

77 *Libellus quomodo super uia priuata formari debeat, quando dicitur, quòd uiæ seruitus debetur.*

1 VIA* est tertia seruitus rustica: quæ sic diffinitur, Via est ius eundi, agendi, & ambulãdi: vt l.j. §. via. ff. de ser. rust. præd. & Inst. de ser. §. via. quæ verba declara, vt dixi in duobus titulis pcedẽtibus, in princ. & iter & actũ via in se cõtinet, vt dicitur ĩ dictis iurib*. Et licet sint tres seruitutes diuersæ separatæ, tñ via cõtinet in se iter & actum cũ cõmoditate. quod declara, vt dixi, de actu cõtinente in se iter, in ti. præcedẽti.

2 circa prin. * Et ex hoc videtur inferri, quòd nihil plus inueniatur in via, quàm ĩ actu, & sic nulla sit inter istas seruitutes differentia. Tu tamẽ dicas cõtrariũ, videlicet qꝫ imò sunt aliquæ differẽtiæ, & qꝫ plus inueniẽ in via, q̃ in actu. Prima differẽtia est, qa qui habet viã, põt trahere trabẽ, & lapides, & rectã ferre hastã, q̃ non permittũtur habẽti actũ, vt l. q sella. §. j. & §. q viã. ff. de ser. ru. præ. & vide quæ dixi in tit. prece. in ij. q. prin. ante fin. Secũda differẽtia est, si viæ latitudo nõ fuit designata per partes, tũc tãquã incerta nõ est in actu: vt l. viæ latitudo. & l. via cõstitui. in prin. & l. certo generi. §. latitudo. ff. de ser. ru. præ. & voluit gl. ĩ l. j. §. via. eo. tit. & Insti. eo. §. via.

3 *Pro plena declaratiõe aũt huius materię, qa vidimus qd sit via, quæro primò qd sit strata. & dic qꝫ est via matonata lapidib* viuis vł coppis: vt l j. §. viã. ff. de via pub. & iti. pub. re. & ibi hoc no. Bar. q. dicit, qꝫ in ciuitate Perusij appellaẽ via regalis vel cõsularis. & sic differẽtia inter viã & stratã: vt pbaẽ in l. absit. C. de priui. dom* Aug. lib. xj. & ibi hoc etiã no. Bar. q dicit istud esse vtile ad statutũ, dicẽs, qꝫ cõmittẽs maleficiũ in strata, pœna dupli puniaẽ. Nã si accusator dicit maleficiũ esse cõmissum ei in via, non cõcludit pœnã debere duplicari: vt l. j. §. docere. ff. vi bo. rapt. quod nota.

4 * Quæro secũdò, quę sit viæ latitudo, qñ seruitus viæ pmissa est? dic qꝫ aut cõstituens seruitutẽ designauit eius latitudinẽ: & illa erit, & poterit cõstituere, qꝫ sit latior viij. pedib*, & angustior, dũmodo eã latitudinẽ habeat, qua vehiculũ ire possit: alioquin iter erit, non via: vt l. via consti tui. in prin. ff. de serui. rust. pręd. & l. certo generi. §. latitudo. ver. in via aliud. eo. ti. & l. si tã angusti. C. de ser ui. & vide quę dixi in tit. pręcedẽti. versi.

ver.sed qd si tā angusti. Aut nulla latitudo p constituentē seruitutē designata est: & tunc per l. designatur, quoniā viæ latitudo ex l. xij. Tab. in porrectū, id est, directū viij. pedes habet: in anfractū, id est, vbi flexū est in angulis. xvj. vt l. viæ latitudo. ff. de serui. rust. pręd. & not. gl. Insti. eo. §. via.
5 *Pes verò est mēsura, secūdū Isidorū, quæ debet intelligi ī dubio spatio quinq; digitorū: vt est gl. no. in xvij. q. iij. sicut antiquitus. & not. Bal. in l. j. ff. si qs cau. & ibi p Doct. & Albe. de Ros. in l. ij. circa prin. C. de his q ad eccl. cōfu. & Saly. in l. j. in antepe. q. C. de interd. & dixi in l. iij. in prin. ff. de interdi. vbi posui de multis generib* mēsurarū & pōderū, & ibi dixi, ꝙ digitus est minima pars agrestiū mēsurarū, & ꝙ vncia habet tres digitos: dic vt ibi.
6 *Quæro tertiò, q sit aut esse debeat latitudo viæ vel stratæ ī qua seruit* nō debetur? dic aut est via priuata vnius, qd pōt esse, vt l. ij. §. via pu. ff. ne qd in loco pub. & ista erit p volūtatē dñi: qa in re sua qlibet est moderator & arbiter. l. in re mādata. C. mā. aut est publica: & tūc debet esse secūdū cōsuetudinē vel statuta loci, vt l. j. cum gl. & l. an in totū. C. de ædi. priua. & l. ij. in prin. cū gl. in ver. lege. neqd ī lo. pu. facit gl. in l. q luminib*. ff. de seru. vrb. pręd. aut nulla apparet cōsuetudo, & tūc aut dñs ciuitatis, vel populus, vel eā agētes volūt statuere latitudinē viarū, & possunt: vt l. p hibere. §. planè. ff. qd vi aut clā. aliàs in dubio standū est determinationi actoris. l. viæ latitudo. ff. de ser. rust. pręd. Et adde prædictis, ꝙ licet pertineat ad decorē ciuitatis, vt viæ & stratæ sint latiores & amplæ: tū quādoq; deterius est: vt probat in l. j. §. viā. ibi, latiorē. ff. de via pu. & iti. puret. & ibi hoc vult Bar. & subdit, ꝙ ipse vidit ī ciuitate Cali, cū ibi essent multæ viæ amplæ, imposita fuit necessitas omnibus circūhabitātibus occupādi & restringēdi eas. Ratio, quia quando transitus erat in ciuitate propter nimiā latitudinē, ciuitas reddebatur debilior ad defendēdū eā. & propterea dico, ꝙ ciuitas lanuæ reputat fortior ex eo, ꝙ habet vias & stratas valde strictas.
7 *Quæro quartò qñ dicat vna seruitus vel plures, & quomodo cognoscat. hoc ordinariè examinat plenè in l. nā satis. §. j. in gl. mag. ff. queād. ser. amit. Tu aūt in hoc sic distingue, p tres casus principales, qñq; debet seruitus ab vno vni, qñq; ab vno pluribus, quādoq; à plurib* vni. Primo casu, quādo debetur seruitus ab vno fundo vni alteri tātùm fundo, tūc subdistingue: aut isti fundi remanēt diuersi indiuisi, & nō habet dubiū, ꝙ sit vnica seruitus actiuè & passiuè, vt patebit ex his quæ ibi dicētur. aut fundus debēs seruitutē est diuisus p dominū, & tūc vbi prius erat vna tantū seruitus viæ, tūc erūt duæ. vt l. vię. ff. de ser. & no. p glo. in d. l. nā satis. §. j. in ver. debita. facit l. via cōstitui. §. quęcūq;. ff. de ser. rust. pręd. licet in cōtrariū faciat d. l. vna est via. cuius intelligentiā dicā in tertio casu principali. Aut fundus ille, cui seruit* debetur, diuidit in duas, puta regiōes: vel qa domin* vēdit vnā eius partē: & idē, quia illa quæ erat prius ab initio via tantū seruitutis, nunc spargitur in duas: vt l. via cōstitui. §. quæcunq;. nec pōt quæri qui prius vnā, nūc autem plures seruitutes debet,

quia in alio releuatur. Nã ante diui sionẽ vel conditionẽ partis, etiã per vnã partẽ seruitus retinebat: vt d.l. nã satis.§.j.in prin.& d.l.est vna via. qd nõ est post diuisionẽ vel vẽditio nẽ partis fundi dominãtis,ꝙ nõ vtẽ do parte vna diuisa vel alia, vltimò tẽpore illa amittitur: nec ꝑ aliã partẽ qua vsus est, seruitus retinetur, ex quo sunt effectæ plures seruitutes viæ. & ꝓ hoc allego glo.in d.l nã satis.§.j in glo.ma.circa prin.ver.si autem diuiserũt & fundũ dominãtem.

Secundo casu principali, quãdo debetur seruitus ab vno pluribus, tunc subdistingue: Aut hi plures diuiserunt omnem fundũ, dominantẽ nõ diuiserũt: vna est seruitus, cũ vni tãtùm prædio, & ab vno tantũ debita sit: vt dixi s. ĩ primo casu, in prin. & licet fundus dominãtis sit pluriũ dominorũ, tñ ex quo est indiuisus, dicet vnus, & nõ plures: & magis cõsideratur cõditio fundi, q vnicus est, ꝙ pluralitas dominorũ: qa seruitus nõ debet ꝑsonis dominorũ, sed ipi fundo. vt est tex.in l.ij §.j.si ser.ven. & in l.vnus ex socijs.ff.de ser.ru.ꝓd. Si verò diuiserũt fundũ dominãtẽ, tũc illa seruit*, q̃ erat prius vna ab initio, spargitur in duas: vt d.l. via cõstitui.§.quæcũq;.de ser. rust.præ. & l.pe.ff.de ser. & ita gl. mag.circa prin.quę subdit, ꝙ dñs prædij seruiẽtis nõ poterit hoc cõqueri: qa ĩ alio releuatur: iuxta l.eũ q.in princ.ff.de iureiu. nã ante diuisionẽ etiã ꝑ vnũ sociũ seruitus retinebat, vt d.l. nã satis.§.j.in princ.in versi amiseris.sed post diuisionẽ nõ retinet: sed vnusquisq; sibi vsurpat & ꝑdit. & hoc vult etiã glo. in d.versi. amiseris. & idẽ multò magis dicendũ est, quãdo debet seruit* ab vno fundo plurib* ab initio diuisis tẽpore cõstitutę seruitutis: vt l.si ædes meæ. in princ.ff. de serui.vrba. præd. & idẽ qñ fundi dominãtes erũt diuisi & eiusdẽ do-
8 mini.ea.ratiõe. * Ex quo no.ꝙ ad pluralitatẽ fundorũ dominantium plures resultãt seruitutes, etiã si vn* tãtùm fundus plurib* seruiat: vt ibi. & hoc etiã no.do.Pau.ĩ l.vna est via. de serui.rustic. præd. Tertio casu principali, quãdo debet seruitus à pluribus vni, tũc etiã subdistingue: Aut plures domini fundi seruientis nõ diuiserunt suum fundũ seruientem, & erit vna tantùm seruitus: vt dixi in c.præcedẽti.not.glo.mag.in dicta l. nam satis.§. j. Aut diuiserũt & tunc aut diuiserũt per longitudinem, aut per latitudinẽ, secundùm glo.in d.l.nã satis.§.j. per longitudinem, quãdo totius longitudinis viæ vnusquisq; dominorũ fundi seruiẽtis partẽ habeat in princ.vsq; ad fin. ita quòd veniat vsque ad fundũ dominantis per latitudinem, tunc dicitur fieri diuisio, quando vnus solus viam solidam habet passiuẽ, vsq; ad certum terminum æqualiter vel inæqualiter positũ, & alter ab eo vsq; ad finem, ita quòd per vnũ tantùm ex eis sic dimisit, immediatẽ perueniri ad fundum dominãtis. & istud teneas: licet glo.in dicta l.nam satis.§. j.ponat etiam aliã opinionem, quæ in effectu est eadem, sed non ita clara. Primo casu, quãdo plures domini eiusdẽ fundi seruientis diuiserũt fundum seruientem per longitudinem, & tunc subdistingue, quia aut seruitus debebatur ab illo fundo cõmuni nunc diuiso, & certa & determinata parte illius fundi, aut indetermi

terminata,ita q per quálibet partẽ fundi ire posset, & eã partẽ vertere: quia actu fit,vt possit ire,modò per vnã partẽ,modò p aliã,si seruitus debebatur in certa & determinata parte fundi.Et tũc dic secũdũ gl.in d.l. nãsatis. §.j.Quòd si tãtũ spatij est in cuiuslibet pdio,quod sufficiebat ad viã,& erũt duæ seruitutes,pinde ac si in duobus fundis cõstitutæ essent ab initio.Aut nõ est tantũ spatij,& tunc vna tantũ seruitus remanebit. Sed mihi videt̃,q hoc nõ sit bene dictũ,qñ tantũ spatij relinquit̃ in cuiuslibet pdio,qd sufficiat ad viã.nã tũc nõ possunt esse duæ seruitutes viæ, sed vna tantũ:qa si seruit⁹ est cõstituta in certa determinata parte fundi cõmunis duorũ & plurũ,& posteà diuidit̃ ille fund⁹:si illa pars in qua est constituta seruitus, remanet in vna parte fundi assignata vni ex dominis,illa pars fundi sola debet seruitutẽ,& cæteræ partes debẽt esse liberæ,cũ p illas partes fundi,etiã dũ esset cõis,nõ possit ire,quia liberæ erãt:vt est tex.in l.certo generi. §.si totus.ver.ac si iter.ff.de ser.vr.pręd. Aut seruitus debebat̃ muro cõi,ita vt p quãlibet partẽ fundi viã haberet:& vt etiã vertere posset,nõ facta diuisione,eũdo per vnã partẽ,retinet seruitutẽ in omnibus partibus. Cũ facta fuit diuisio,sunt duæ.& perinde obseruat̃,ac si in duobus fundis à prin.duæ seruitutes essent cõstitutę:ideoq; põt altera amitti tempore,altera vsurpari:nec lugeat rusticus cui seruitus debebat̃,q facto duorũ fundi seruiẽtis cõditio sua sit facta deterior,cũ prius,id est ante diuisionẽ,vna parte vtẽdo,totĩ fundi retinet seruitutẽ:qã hoc ei cõmodũ deuenit,vt duas nũc habeat vias,& earũ cõmoditatẽ.ita dicit gl.mag.in d.l.nã satis. §.j.in fi.Pro hoc facit ille §.j.circa prin.ibi,nec fit illa iniuria: vt l.eũ qui.in princ.ff.de iureiur.& qd dixi etiã in j.& ij.casu principali. Secũdo casu.qñ plures domini eiusdẽ fundi seruientis diuiserunt ipsum p latitudinem:& tũc remanet vna tm̃ seruitus:sicut si à principio constituta esset seruitus vni fundo p plures fundos cõtinuos,ita vt vn⁹ tãtum eorũ sit contiguus dominãti:& alij sint ad inuicẽ cõtigui:iuxta l.tria prędia.ff.de serui.rusti.præd.Nã hoc casu vna tantũ esset seruitus,q̃ debetur vni fundo,licet p plures fundos eo modo,vt dictũ est,debeat̃.& iste est casus quẽ ita intelligo in l.vna est via.eo.ti.& hoc intelligo siue seruitus sit constituta in his duobus casibus proximis,in vna certa parte,siue indeterminata,ita q possit variari. Et ratio diuersitatis q̃rit̃:quãdo fit diuisio per latitudinẽ,est vna tãtũ via: & quando fit per longitudinẽ,sunt plures.est qa qñ per latitudinẽ fit diuisio in certa parte,quæ proxima esset fundo,cui seruitus debebat̃,non põt esse seruitus nisi esset etiã in seq̃ẽti.nam in rusticis prædijs mediũ prædiũ impedit seruitutẽ.l.qui sella. §.fi.ff.de ser.vrb.pręd.ideoq; vnum ius sine altero esse nõ põt,meritò in vnum corpus & animã creant̃.¡Vbi verò per lõgitudinem facta est diuisio,nullũ mediũ prædiũ impedit seruitutẽ:& in vna pte põt cõsistere seruitus etiã si nõ sit in altera.ideo duę meritò appellari possunt, secundũ glo.in d.l.nã satis. §.j.post medium. ff.quẽad.ser.amit.Et per hoc habet̃ clarè,quomodo possit cognosci an

q 5 vna

vna tantũ sit via seu seruitus viæ:an verò duæ vel plures.qd bene not.qa
9 est multũ vtile hoc scire. * Vtilitas aũt huius inuestigationis est multiplex.Prima,quia si est vnica tãtũ seruitus,potest pro parte vtẽdo tota retineri,& nõ põt in vna tãtũ parte p̃scribi.Sed si duę sunt,& vna nõ vtimur:illã perdim*,& nõ aliam:& sic vna tantũ põt p̃scribi sine altera:vt l.vna est via.ff.de serui.rusti.præd.& d.l.nã satis.§.j.in princ.& ibi etiam no.per gl.Aliquãdo tamẽ fallit ista regula.q̃ per partẽ tota seruitus retineat:quia in qbusdã iuribus episcopalibus põt p̃scribi ita,q̃ nõ p̃scribatur in alijs:vt in c.dilectis.in fi.extrà de capel.mo.& vide gl.in ver.& historia.& quod ibi no.in c.auditis. extrà de præscriptio.Itẽ est vtile ꝓpter interruptionẽ:quia si sunt duæ
a viæ,interruptio a facta in vna,nõ extẽditur ad aliã. Itẽ põt esse vtile,si ex forma statuti deberet solui certa gabella pro qualibet seruitute viæ acquisita:quia si essent duę,duplicaretur gabella.Itẽ põt esse alia vtilitas,quia si statutũ disponit,quòd quicũq; ierit per fundũ alterius cũ plaustro vel curru debeat ꝓ qualibet vice cõdẽnari in x.libris.Nã si quis iuerit cũ plaustro ꝑ plura ꝓdia cõtinua per latitudinẽ,primò ex transuerso: dicetur tantũ semel fuisse,& vna tantùm pœna x.librarũ debet cõdẽnari: quia vna tantũ est via,quã semp ad hoc cõsueui allegare:secus si iuisset per plura ꝓdia,nõ ex transuerso,sed incipiẽdo à capite eorũ sic per lõgitudinẽ:quia tũc quot prædia,toties reputat fuisse,& debet pœna multiplicari secundũ numerũ prædiorũ. quod singulariter no.& tene menti.

10 * Quæro quintò,in quo loco dicat esse caput viæ,& finis,& mediũ,& latera,de capite dic,q̃ dicit ille locus. per quẽ in illã viã ingrediamur,iuxta illud,In capite libri scriptum est de me.Appellat em̃ caput libri illam partẽ,per quã ad ipsum librũ legendũ ingredimur:adde quod no.ff.so. mat.super rub.vbi no.q̃ nõ est caput libri:vt ff.ad l.Falc.l.quærebatur super illo verbo,tres partes.facit etiam l.prædijs.§.balneas.ff.de fun.instru. & l.quod cõclaue.ff.de dã.infe.Sed si cõtingeret vt per oẽs partes ipsi* esset ingressus:tũ caput illud & principiũ deberet dici,qd est versus meridiẽ:pes verò,qui est versus septentrionem,secundùm Barto.in tracta. de insula,ver.quod mediam partem fluminis tenet.vbi plenè examinat, quando dicatur caput & finis fluminis,& ecclesiæ,& aulæ,scholæ,& ꝓuinciæ,& similium.vbi omnino vide.& vide omnino plenè per Bald. in ru.ff.de re.di.in xj.col.in versi.& est notandum q̃ agri.Vel etiam dic, quòd si est vna superior,ibi dicitur caput:pars inferior dicitur pes,& finis,secundũ Bar.in dicto trac.ver.q̃ si vno latere.vbi declarat quæ dicatur pars superior,& inferior Et prędicta sunt vera,nisi ex consuetudine loquẽdi & intelligẽdi aliter intelligeretur.arg.l.j.§.j.ff.ne quid in flu. pu.cõiũcta l.librorũ.§.quod tamen Cassius.de leg.iij.& l.Labeo.& qd ibi voluit Bart.ff.de supp.leg.De fi. viæ,dic q̃ ille locus dicitur finis vię, per quẽ eximus,vel qui est inferior, vel versus septẽtrionẽ,vel secundũ cõsuetudinẽ predictã.Itẽ dicit finis viæ,quãdo intrat in aliũ locũ,puta plateam vel aliũ similẽ:vt probatur in

in l.fi.ff.de locis & iti.pub.ibi,exitū ad mare aut in vrbem aut in flumina pub. aut ad aliam viam militarem habent,&c.& ibi hoc voluit Bar.in l. fi.ff.de ser.ru.præd.& ibi etiā Barto.
11 *Et ideo dixit Bar.in dicta l.fin.de itine.pu.q habuit quæstionē de facto,videlicet iuxta plateā destruitur aliquod ædificiū autoritate publica, an platea amplietur,& vtrū via,quę est iuxta illud ædificiū destructum, desinat esse,& incipiat esse platea,an re
12 maneat via, sicut erat primò. *Et hoc quæritur propter statuta,quę dicunt,quòd in platea pœna duplicetur.dicit Barto.quòd illa incipit esse platea,nā statim,q illa via intrat plateā,finit.& dicit q ita bis de facto iudicauit. Item dicit in dicta l.fin.ff.de serui.rusti.prædio.quòd ista quæstio fuit Tuderti tēpore Papę Benedicti, quando fuit destructa qdā ecclesia, quæ habebatur iuxta secundam stratam.De ista ecclesia facta est platea. cōmissum fuit maleficiū in illa strata:quærebatur an deberet puniri tanquam commissum in strata,an tanquam cōmissū in platea.Et dicit,q allegauit dictā l fi.ff.de itine.publi. l.fina.& dicebat per illa iura,quòd statim cùm strata intrat plateam,finitur,& non appellatur amplius strata,sed confunditur cum platea.& ita
13 etiam occurrit ipsis. *De media via dic,quòd medium viæ potest considerari duobus modis. Vno modo p longitudinem viæ,& tunc medium dicitur vna linea diuisibilis,quæ ducatur à medio capitis viç vsque ad medium finis eiusdem viæ,ducendo lineam semper,ita quòd æqualiter distet tantū ab vno latere viç,quantùm ab alio.vel etiam si ducatur vna chordula similiter à capite vsq; ad finem.argu. §.insula.cum ibi no.per gl.quę incipit,quod poterit sciri.de rerum diui.& l.nō solū.§.sed probari.cùm gl.ff.de no.ope.nū. Alio modo potest considerari mediū viç per latitudinem ex transuerso viæ,& tūc medium dicitur propriè ille pūctus, siue linea indiuisibilis,quę est in medio per transuersum viæ,distans tam tùm ab vna extremitate capitis,quantùm ab alia extremitate finis,per dicta iura:vt si diceretur,à capite vsq; ad medium agri liceat Titio ire,intelligitur à linea indiuisibili,quę est in capite vsque ad lineam indiuisibilem,quæ est in medio,secundū Bar. de insula.versi.videamus ergo quā-
14 tum spatium. *Sed pro declaratione prædictorum quæro quātum spatium occupet caput viæ, quantum pes seu finis,quantum medium.Bar. format istam quęstionem in prææallegato ver.& dicit quòd punctus,siue linea indiuisibilis,quę est in capite, potest dici caput.l.j.§.caput.ff. de aqua quotidiana:& æsti.eodem modo potest dici pes siue finis.medium autem dicitur ille punctus,siue linea indiuisibilis, quæ est in medio distans tātùm ab vna extremitate, quantùm ab alia.Et intelligit hoc glo.Institu.de rerum diuisio.§.insula.dū dicit,hoc scilicet esse in medio potest apparere, accepta chordula,& facto puncto in medio.quod dicit satis sibi placere, si materia, de qua tractaretur,hanc interpretationem pateretur:vt si dicatur,à capite vsque ad medium agri liceat Titio agere,intelligam à linea indiuisibili, quæ est in capite vsque ad lineam diuisibilem , quæ est in

in medio:per dicta iura. Sed sępe sermo nō patitur hanc interpretationē. Si eñ dicať, si quis inuenit per caput plateæ cũ curru vel vehiculo, do x. stadia terræ à capite fundi. certè de puncto vel linea indiuisibili non potest intelligi. per illam eñ nō potest iri, nec in ea possunt x. stadia terrę esse. Aliter eñ intelligẽdũ est, & ideo dic, quandoq; extremitates sunt distinctæ & limitatæ, & tũc vna dicit caput seu principiũ: alia dicitur pes seu finis, & qcqd est inter illas duas extremitates dicitur medium: vt l. si ædes. ff. de serui. rusti. præd. l. tria prędia. ibi, per mediũq; fundũ. vt l. more Romano. ibi, luce media. ff. de terijs. & C. de iudi. aut. ad hæc cũ simi. Quandoq; extremitates nō sunt distinctæ: & tũc dic, quod totus ille locus debet diuidi in tres partes: vna dicit caput, secunda dicitur mediũ, tertia dicitur finis. Quãdoq; tñ cõtingit, quòd locus de quo agit, habet multas distinctas partes, & distinctio accipitur vt totum: vt ecce planũ Tyberis est distinctum per pdia multorũ: & in statutis dicitur, si aliquid factũ fuerit in capite plani Tyberis, vel in medio, aut in fine: tũc eñ cõsideraț per statuta illud planũ, vt totum vnũ integrum: ideo esset facienda diuisio in tres partes, vt suprà dixi. Et de ista materia, quando dicatur principium, mediũ, & finis, vide per tex. gl. & Doc. in l. j. §. j. ff. si quis ius di. non ob. in gl. mag. & per Barto. in trac. de insula, in ver. & quid si ex vno latere. cũ iiij. col. seq. ver. ad primã figurã q̃ hic non refero breuitatis causa.

15 *Quæro sextò, vnde debet incipi mẽsuratio viæ. Dic nō à porta ciuitatis, seu municipij, sed à continẽtibus ædificiis: vt in l. mille. ff. de ver. sig. & voluit Bar. & Docto. in l. j. ff. si quis cau. vbi etiam ponunt per quã viam debeat fieri mensuratio: dic vt ibi.

16 *Quæro septimò principaliter, quotuplex est via. Dic quod triplex. Nã quędã sunt viæ publicæ, quędã priuatæ, quædã vicinales: vt est tex. in l. ij. §. viarũ. ff. ne quid in loco pu. & l. fi. ff. de lo. & iti. pu. de singulis videam*. Publicas vias dicimus quas Græci basilicas, nostri aũt ptorias, alij cõsulares vias appellãt. vt §. viarum. & sic no. secũdũ gl. ibi, quod via ptoria, cõsularis, & militaris pro via pu. ponũtur: vt ibi, & d. l. fi. & istæ viæ pu. sunt regalia, in vsi. feu.

17 *Et dicunt regalia, quæ nō spectãt nisi ad regẽ vel principẽ loci, & nō ad aliũ nisi ex rigia seu principis cõcessione seu largitate pertineant, vt dicit Bal in d. c. j. in prin. & propterea viæ publicę appellant vię regales. Viã aũt pu. dicimus [illegible], cuius etiã solũ publicũ est: vt l. ij. §. viã pu. ff. de via pu. Itẽ dic, quod via pub. dicitur certũ solũ limitatũ per directũ certis finibus latitudinis, & publicať per principẽ pro vsu publico meãdi, vel eũdi, q habet ius publicã di, secũdũ do. Iaco. de Alua. in c. j. in prin. in ti. q̃ sint regalia. Itẽ viæ vicinales q̃ in vicis sunt, vel quæ in vicos ducũt, publicæ sunt. quod ita verum est, si nō ex collatione priuatorũ fundorum hoc iter cõstitutũ est: vt d. l. ij. Vicinales q̃ ex agris priuatorũ collatione factæ sunt, quarum memoria non exstat, publicarum viarum numero sunt: vt l. fi. in prin. ff. de lo. & iti. pub. & no. glo. in l. ij. §. vicinales. in fi. in ver. publicas. ff. ne qd in loco pub. & adde quod statim dicã de vicinali.

18 *Et no. singu. quòd ad pro-

probandū viā esse publicā, nō sufficit probare per testes, ꝙ publicè seu vulgò per omnes itū fuerit per longū tēpus: vt ꝓbatur in l. ij. §. summa cū vtilitate, ff. de his q deie. vel effu. & ita etiā tenet per illū text. excellēs Doc. do. Matthæ. de Mathesi, de Bononia, in suis notabilib. notabili xciij. quod incipit, no. vnū dictū singulare. & idē vult ibi Bar. qui dicit per illū tex. nō seqtur, publicè itur p talē locū, ergo via publi. Priuatæ viæ dupliciter accipi possunt, vel hæ q̄ sunt in agris, quibus imposita est seruitus, vt ad agrū alterius ducant: vel hæ quæ ad agros ducūt: per quas omnibus cōmeare licet, inter quas est via consularis: & sic post illā excipit euntē via, iter, vel actus ad villā ducens. hæ etiā quæ post cōsularē excipiunt euntes ad villas vel alios colonias ducentes, etiā publicæ dicūtur, id est, publicā naturā habent. l. ij. §. priuatæ. ne qd in loc. pu. Puto etiā ꝙ via priuata dici debeat illa quæ fit p dominū vnius fundi, vel plurium, si ex suo fundo eā facit, & de hoc extet memoria: vt not. glo. in l. j. ff. de lo. pub. Itē viæ vicinales etiā priuatæ sunt: vt probatur in dicta l. ij. §. vicinales. dūmodo extet memoria, ꝙ sint factę ex agris priuatorū collatione: vt dicta l. fi. & ibi hoc not. Barto. Vicinales verò vię sunt, quę ex agris priuatorū collatione factę sunt. hæ dupliciter accipi possunt. Nā quędā sunt vię vicinales, quæ publicarū numero sunt: & illæ quæ ex agris priuatis collatione factæ sunt, quarū memoria non existat: vel etiā vbi à publico eius solū relictū est: qa tūc cōstat eā esse publicā: vt est tex. cū glo. in d. l. fin. in princ. & adde quod voluit Dyn. Instit. de act. §. prędiciales. & qd dixi de via publica. Quędā sunt vię vicinales, q̄ ex agris priuatorū collatione factę sunt, quarū extat memoria: istæ priuatæ etiā dicūtur: vt est tex. cū gl. in d. l. fi. cōiūcta l. ij. §. vicinales. ff. ne quid in loco pu. & etiā vulgò cōsortiuę seu cōsortium appellātur. Et est differētia inter has vias vicinales, & militares publicas. Nā viæ militares, exeūt ad mare, aut in vrbē, aut ī flumina publica, aut ad aliā viā militarē, exitū habēt. Sed viarum vicinaliū pars in militares vias, pars sine ullo exitu intermoritur: vt est tex. in l. fi. ff. de lo. & iti. pu. Ex prædictis notari pōt qualiter cognoscatur via publica à vicinali priuata, & qualiter sup hoc debeat capitulari, & ꝓbari. & adde quæ dicā in tribus sequētibus q.

19 *Quæro octauò circa viā publicā, an sit vnicuiq; licitū ire p viā publicā, & ducere currū, vel plaustrū, vel trabē, aut lapides. & dic ꝙ sic: vt l. ij. §. j. ff. ne qd in loco pub. vbi dicit, ꝙ loca publica priuatorū vsibus deseruiunt, iure scilicet ciuitatis, & nō quasi ꝓprio cuiusq;. Et ꝓpterea dixi in q. præcedēti viā publi. esse, cuius solū est publicū. Vn quidā aduocatus hic male libellauit in quadā causa vię, quæ nūc pendet. dixit enim viā illam esse publicam, & proprietatē ad se spectare, qd no. ne erres. Et quòd dixi, ꝙ licitum est cuiq; ire per viā publicā, fallit, quādo est prohibitū per dominum vię, puta per principē: quia tunc nō licebit. Nā domini terrarū possunt prohibere, nedū suis, sed etiā forēsibus, venire ad loca sua. arg. l. diuus. ff. de seru. rust. præ. & l. hæres. ff. de vsufr. lega. & l. sicuti. §. Aristo. ff. si serui. ven.

ven.secundū Bald.qui ita notat singulariter in c.j.de no. for. fi. in vfi. seu.qui subdit postquā forenses venerūt in territoriū alicuius, sunt sicut reliquus populus.& esset contra naturalē æquitatē,& bonū publicū, si expellātur.facit text.in auf.de quę storibus. ī prin.& ita etiā tenet do. Iaco.de Alua.sequēdo Bal.in c. j. ad fi.in ti.qualiter iu.de.va.fide.qđ ppe

20 tuō tene mēti. *Quæro nonò, an ius eundi per viā publicā possit præscribi. Et breuiter dic ꝙ nō:vt l. viā publicā.ff.de via pu.vnde secūdū gl. ibi no.ꝙ si esset aliqua via publica, per quā nō fuisset itū per aliquē, ꝓpter hoc tolleremus ius eundi:p illū tex.& ideo dicit ibi glo.notabilis,ꝙ nō pōt præscribi via seu ius eūdi ad sanctū Iacobū & si diceremus aliter, multis iie nō liceret. & dicit ꝙ hoc est speciale contra regulā C.de pręscri.xxx.anno. l. oēs. Vel dicit ꝙ est ideo qa videtur excipere, si alius impedit, quòd ius excipiēdi nō tollitur tēpore.l.purè.ff.de doli exce.Et subdit ibi gl.notabiliter,ꝙ etiā si per cētum annos nō itū fuerit fauore pu-

21 blicæ vtilitatis nō præscribit. *Quęro decimò,cuius sit via publica. Dic quantū ad vsum,est priuatorum, nō quantū ad proprietatē:vt l.ij.§.j.ibi, priuatorū vsibus deseruiūt,iure scilicet ciuitatis,nō proprio cuiusq;.ff. ne quid in loco pub.facit quod dixi in viij. q. Sed quātū ad alios est dubiū:an scilicet sit illius tantū ciuitatis vel loci in quo est, vel sub cuius territorio existat:an verò sit ciuitatis Romanæ olim & hodie pricipis, vel domini illi* ciuitatis,vel loci.Et videť ꝙ sit illius ciuitatis vel loci tantū.p d. §.j.ibi,iure scilicet ciuitatis. & ita tenet ibi gl.in ver. ciuitatis. in prin.& videť probari in d.l.ij.ī prin. cū gl.in ver.j.quæ exponit l. municipali.& sic præsupponit,ꝙ ciuitas possit super hoc disponere.& est glo.de hoc in terminis,in d.l.ij. §. viā. quæ incipit,vt princeps.in fi.quę dicit,ꝙ quælibet ciuitas habet iurisdictionē faciendi viam publicā. In contrariū videtur tantùm ciuitatis Romanæ, quæ hodie domini aut principis illius ciuitatis vel loci maximè non est recognoscēs superiorē, sicut est dominiū Venetiarū:quia si via publica est,ergo nō videtur posse spectare ad ciuitatē:quia bona ciuitatis alterius,quàm Romanæ,abusiuè dicuntur publica:sola enim ea publica sunt quæ populi Romani sunt: vt l. bona ciuitatis.cum l.seq.ff. de verb. signifi. Itē qa tex.in d.l.ij.§.j.dicere tacitè videtur,ꝙ in dubio per excellentiā intelligatur de ciuitate Romana,per §.sed quoties.ī Instit. de iur. na.& ita videtur tenere glo.in d. §. j.in versi.ciuitatis.in fi.Sed Barto.in d.l.ij.§.j.cōcordat istas opin. dicēs, ꝙ ista non repugnāt.nā verū est, ꝙ quælibet via publica principaliter spectat ad ciuitatē Romanā per iura ad hoc allegata.&pro hoc est tex.in c.j.in prin.in versi. viæ publi. in tit. quæ sunt regalia,& spectant ad regē vel principem,vt dixi suprà in vij.q. sed quælibet ciuitas habet ius in via publica ex permissiōe ciuitatis Roman.vt probatur in d.l.ij. in prin.ff. ne qđ in loc.pub.ibi,pter quàm qđ l.cōiuncta gl.quæ exponit l. municipali.& probatur in l.ꝓhibere.§. planè.ff.quod vi aut clam.facit quod dicitur de iure ciuitatis,quod est apꝓbatū regulariter à iure canonico,in quan

quantũ non contradicat: vt x. di. si in adiutoriũ. & in c. sc. notant Cano. in cap. ecclesia sanctæ Mariæ. extrà, de constit. ex quo not. ꝙ quælibet ciuitas videtur habere iurisdictionẽ faciendi viã publi. & eadẽ ratione reducendi viã publ. in locis priuatis: vt no. Bar. in d. l. ij. §. j. p gl. ibi, quę incipit, scilicet priuati. & idẽ no. eadẽ l. ij. in prin. & ex hoc Bar. in l. ij. ĩ prin. ff. ne quid ĩ loc. publ. dicit, ꝙ fuit de facto de quadã platea, quã cõmune vendere volebat. & videbatur ꝙ nõ posset, nisi per principem: vt l. continuus. §. cũ qs. de ver. obli. datũ fuit consilium tale, ꝙ de hoc fieret statutum, scilicet quòd vendatur. per illũ tex. & per l. phibere. §. planè. ff. qđ vi aut clam. & hoc etiã voluit Barto. in d. §. cũ quis. & ibi p omnes Doct.

22 *Sed vt quæstio ista melius intelligatur, subijcio aliã, videlicet an loca publica possint vẽdi, vel alienari, & per quẽ, & quomodo. Et videtur primò, quòd nullo modo possint alienari: quia non sunt in cõmercio nostro: vt l. sed & Celsus. in princi. ff. de contrahen. emp. & d. §. cũ quis, nisi per principẽ. & voluit gl. in d. §. cũ quis. & habetur in l. apud Iulianũ. §. si. ff. de leg. j. vel per regẽ. vt in c. j. in prin. in tit. quæ sunt regalia. In cõtrariũ videtur l. ij. in prin. ne quid in lo. publ. & in d. §. planè. Ego in hoc sic puto esse dicendũ: Aut est princeps qui nõ recognoscit superiorẽ: & nõ est dubiũ, ꝙ per ipsum loca publica alienari possunt: per gl. in d. §. cum quis. per d. l. apud Iulianũ. §. si. & per l. ij. in prin. ibi, decretóue principũ tibi cõcessum est. ff. ne qđ in lo. pub. & ita dixi in l. inter publica. in ij. q. ff. de ver. sig. Quod fallit, quãdo alienãtur per metũ, puta alicui tyranno potenti. ar. l. j. §. quæ onerandæ. ff. quarũ rerũ ac. non da. & tenet Bart. ĩ d. §. planè. Secũdò fallit, qñ aliena ret res aliqua, quorũ donator esset in magna diminutione iurisdictionis regni sui: & tunc nõ posset: per c. intellecto. extrà de iureiu. Sed si donaret aliqua, quę nõ diminuũt iurisdictionẽ, valeret, & donatio facta à rege piud. caret successori in regno: vt in c. Abbate. de re iudi. in vj. & ita tenet Bar. ĩ d. §. planè. Aut iste princeps recognoscit supiorẽ, & istũ æquiparo ciuitati. & idẽ dicẽdũ est de eo quod dicã de ciuitate excepta Romana. aut ergo est ciuitas q̃ recognoscit superiorẽ, & tunc subdistingue: aut sunt bona publica quæ sunt in patrimonio ciuitatis, & nõ in vsu publico. exemplũ, sicut sunt molẽdina Bononiæ: & de istis põt ciuitas disponere pro libito voluntatis, sicut põt quilibet priuatus de re sua: vt est tex. cũ gl. no. in d. l. sed & Celsus. in prin. & voluit etiã gl. in d. l. inter publica. vt ibi dixi in ij. q. & idẽ dicas de quacunq; re quę esset ciuitatis in vsu ciuitatis tantũ. puta, si ciuitas haberet fundũ, vel apothecas, quorum redditus venirẽt in cõi: qa possent vẽdi liberè p ciuitatẽ. Aut sunt bona publica, q̃ publico vsui sint destinata, sicut sunt viæ publicę, forum, theatrũ, cãpus Martius, & pratũ, vallis. & tũc aut vult alienare ista bona simpliciter, nõ cõdendo aliquã legẽ vel statutũ: & videtur ꝙ possit cõdẽ de legẽ: vt suprà dixi. ergo videtur quòd etiã possit alienãdo: qa contractus factus ab illo, qui habet potestatem legis condendæ, habet vim legis: vt habetur in l. Cęsar. ff. de publica. &

ca.& in l.donationes.C.de do.inter vi.& vxo.& voluit Bart.in l.ciuitas. ff.si cer.pe.& istã opinionẽ, ꝙ posſit ciuitas sine statuto alienare bona pu blica, tenet Rapha.Cu.ĩ d.l.cõtinu*. §.cũ quis.de ver.obl. Sed Bartol.ibi tenet contrariũ. & cõmuniter Doc. & Bal.in l.ij.in prin.ff. ne quid ĩ loc. pub.& in l.prohibere. §.planè.ff.qđ vi aut clam.& do.Paul.in d. §.cũ qs. vbi dicit, ꝙ imò aliquando necesse est prius statutũ tollere, vel suspendere, antequã perueniatur ad actum cõtrariũ statuto.& hoc videmus cõtinuè obseruari, quandò vniuersitas 2 aliquid facere voluit cõtra formam statutorũ. quia imò suspendit statu- a tum, & posteà facit actũ contrariũ. de quo vide omnino per Bald.in l.j.b C.ne si.pro pa.& per Canonistas in c.delicto.extrã, de præben.& ita feci hoc anno obseruari ĩ collegio Doc. Paduæ quod perpetuò tene menti: qa est optima cautela ad contrahenendũ statutis etiam iuratis per illos qui sunt vniuersitatis, vel cõtra illos qui sunt de vniuersitate. per hoc ñ nõ respondetur ad ar. Rapha.dũ dicit, ꝙ talis contractus habet vim legis, & sic perinde est, ac si per l.statutum esset. & ista est cõis.ego autem teneo opi. Bar.p text.in l.ij.in prin. ff.ne quid in lo.publi.vbi vult, ꝙ nõ sit licitũ aliquid in loco pub.immittere, vel damnũ dare, nisi lege, hoc est statuto, vt gl.ibi exponit, cõcessum sit.nec obstat, qđ dicit Rapha.ꝙ contractus qui fit per illũ qui habet potestatẽ legis cõdendæ, habetur ꝓ lege:qa illud procedit, quãdo cõtractus fit super res cõtrahentis: vel qñ fit per eũ qui põt cõtrahere. sed res pub.de qbus dixi, non sunt ciuitatis, sed principis.nec ciuitas habet potestatem contrahendi vel disponendĩ de eis:quia sibi hoc nõ est permissũ à principe, nisi per viã statuti seu legis: vt dicta leg.ij.in prin.ibi, præter quã ꝙ leg. Aut ciuitas vult alienare per viã statuti:qa vult facere primò statutũ, ꝙ locus publicus efficiatur priuat*, & posteà ipsũ vẽdere. Bart. in d.l.ij.in prin.tenet ꝙ posſit: vt supra dixi. Dominus Pau.de Ca.in l.cõtinu*. §.cũ qs.ff.de ver.ob. tenet cõtrariũ, dicẽs ꝙ si ciuitas recognosceret superiorẽ, non posset hoc facere 3 sine licẽtia superioris. *Vnde dicit, ꝙ ciuitas Paduę nõ posset tale statutũ facere, nec alienare sine licentia dominorũ Venetiarũ, apud quos est oĩs administratio b.l.j. ff. de consti. prin ego autẽ firmiter teneo cõtrariũ, videlicet opi. Bar. p tex.cũ gl. in in d.l.ij.in prin.ne qđ in loc.pu.& p l.prohibere. §.planè.ff. quod vi aut clàm.q̃ iura loquũtur nõ solũ de ciuitate Romana, sed etiã de alijs ciuitatibus: vt dixi in q.pcedẽti. & ideo nõ debem* iura restringere ad ciuitatẽ, q̃ nõ recognoscit supiorẽ: quia tũc perinde esset ac si loqueret̃ de ciuitate Romana tãtũ: qđ nõ est dicendũ. Et ex pdictis infero aliquas conclusiones. Prima est, ꝙ loca pu. vnius ciuitatis, q̃ sunt in vsu publico, vt cãpus Martius, plateę, & similia, posſũt vẽdi vel aliter alienari p ciuitatẽ, in qua sunt, si nõ recognoscit superiorẽ: vel p eius dominũ similiter superiorẽ nõ recognoscentẽ. Secũda cõclusio, princeps, vel ciuitas, vel recognoscẽs superiorẽ, põt statuere ꝙ locus publicus efficiatur priuatus, & vẽdatur, vel ad aliũ vsum deputetur. vt d.l.ij. ĩ prin.ibi, decretóue principum.

pū. Tertia cōclusio, per ciuitatem vel dominū recognoscentē superiorē, nō possunt vendi dicta loca publica sine licētia superioris. Quarta cōclusio, per ciuitatē vel dominū superiorem recognoscentem, pōt fieri statutū sine licētia vel autoritate superioris, ꝙ bona publica suæ ciuitatis efficiantur priuata, & postea vendantur tanquā priuata. Quinta cōclusio, si concurrit ciuitas, vel dñs cū superiore in alienādo bona publica vel in disponendo aut statuendo de eis, præfertur princeps superior, cuius hæc bona sunt, p c.j. in prin. quæ sint regalia. Sexta & vlt. cōclusio, potest princeps superior, q nō recognoscit superiorē aliū, tollere ciuitati vel dño inferiori potestatē statuēdi sup reb⁹ publicis. Et est ratio, qa ex quo illa potestas, quā habet ciuitas disponēdi de rebus publicis, leges condēdo, procedit aliās, vt d.l. ij. in prin. ff. ne quid in lo. pu. pōt per principē reuocari: quoniā nedū lex pōt reuocari per principē, sed etiam priuilegiū cōcessum etiā per pdecessorē suū, ac ēt postquā est alijs ius q̄situ: vt l. qui fundos. C. de omni agro deser. li. xi, vt singulariter no. Bal. secūdū Nic. de Mat. in l. fi. pe. co. C. vnde li. vbi omnino de hoc videas. Ad tollēdū tñ istud priuilegiū requiretur clausula, nō ob. tali l. puta. §. ij. ff. ne quid in lo. pu. ex quo tale priuilegiū est in corpore iuris clausum. arg. gl. no. in aut. qua in puincia. C. vbi de cri. agi oportet. & glo. in l. hæres ab sens. in prin. ff. de iud. quod est not.

Pōt addi septima cōclusio ex pdictis, videlicet ꝙ ciuitas q̄ etiā nō recognoscit superiorē, pōt bona quæ sunt ī patrimonio suo, nō in vsu cōi, vt sunt molēdina Bononiæ, alienare ēt sine autoritate supioris: p text. cū gl. in l. sed & Celsus. in prin. ff. de cōtrahē. emp. & in l. inter publica. ff. de ver. sig.

24 *Quæro vndecimō principaliter, an p viā publicā sit licitū priuato ducere aquā simpliciter, vel p cōductū ligneū vł lapideū. Et dicas, ꝙ nō, nisi licētia principis vel ciuitatis, ī l. seruitutes. §. publico. ff. de ser. & ibi no. Bar. ī l. quominus. ff. de flu.

25 *Quæro duodecimō, an suprà viā publicā sit licitū facere pōtes seu pōticellos. Et dicas, ꝙ non per priuatū: vt l. ij. §. tractatus. ff. ne qd in loc. pu. & ita tenet ibi gl. & Bar. & probatur in l. fi. ff. ne quid in flu. pu. Sed pmissu pricipis vł ciuitatis hoc fieri pōt: vel qñ esset cōsuetudo in cōtrariū: vt d. §. publico. & no. in l. nō solū. in prin. ff. de no. ope. nū. vt not. Bart. in d. l. quominus. in xiij. q. & per Bal. in l. itē lapilli. ff. de re. di. & in l. iurisgētiū. § si paciscar. s. de pac. & p Ang. ī l. fi. ff. de ser. de quo dic, vt dixi plenè in lib. supe.

26 *Quæro decimotertiō, an via publi. possit per priuatum occupari aliquo mō. Dicas regulariter ꝙ nō, etiā si hoc nemini sit nociuū: vt l. ij. in princ. ff. ne quid in lo. pū. & ideo nō est licitū facere scalas in via publ. nec etiā primū vel secūdū gradū scalę, vt no. Ang. in d. l. fin. ff. de ser. vt dixi in libr. pce. de scalis. Eodē modo nō licet hortulū facere vel vineam plātare, vel aliquid aliud imponere: nisi per principē aut ciuitatē, vel cōsuetudinē hoc permitteretur. ꝙ no. Et pdicta q̄ dixi in his tribus quæstionibus proximis de concess. principis vel ciuitatis, intelligo qñ talis concessio esset vicinorū aut alicuius priuati: quia tunc talis con-

cessio non valeret:arg.l.quoties.C. de preci.imp.off. & l.nec auus.C.de emā.li.& ita tenet gl.in l.seruitutes. §.publi.in ver.incomodo. de ser.& gl.in l.ij. §.si qs à principe.in ver.im petrauerit.ff.ne quid in lo.pu.Circa quod vide omnino q̄ plenissimè dixi suprà de pōticellis,versi. sed circa prædicta dubitari posset. & in ti.de ingressu.ver.prædicta aūt intellige.
27 & suprà de curia.in vj.fal. *Quæro decimo quartò,an via pu. possit claudi.Dic breuiter,aut interuenit autoritas principis,aut ciuitatis,aut illi cui reipublicæ administratio concessa est,vt possit claudere.l.seruitutes. §.publico.ff.de ser.& l.ij. in prin.ff. ne quid in lo.pu.& l.quod principis. ff.de aq.plu,arc.& in l.prohibere.§. planè.ff.quod ui aut clàm.Aut nō interuenit talis autoritas: & tūc aut talis via habet exitū in aliā viā pu.vel ad vrbē,vel ad mare,vel flumina:iuxta l.fi.ff.de lo.& iti.pub.& tūc sine dubio per priuatos claudi nō pōt:vt d.l.jj. §. ait ptor. & §. ptor ait. & est tex.cū gl.in l.j.ff.de lo.& iti.pu. q dicit ꝙ si aliqs viā publ.clauserit, cuilibet permittitur agere interdicto, vt restituatur in pristinū statū: vt d. §. prætor ait.Aut talis via nō habet exitū:qa per eā fortè itur ad certas domos:& tūc videtur ꝙ possit claudi, quia illa via videtur esse vicinalis, & vicinis tantū seruit:& sic q̄dā priuatorum vicinorū esse videntur,per l.ij. §.vicinales.ff.ne quid in lo.pub.
28 *Ex quo potest inferri, si domus vel fundus,q sunt vndiq;,esset vnius tantū,ille solus posset dictā viā claudere.& vidi multos esse in hac opinione.Sed contrariū est verius,præ supponēdo ꝙ sit via publica,vel vicinalis,ita tamē,ꝙ nō extet memoria, ꝙ sit facta ex collatione fundorū vicinorū:quia talis via videtur publica, licet appelletur vicinalis:ex eo quia principaliter vicinis deseruit:vt dixi suprà in vij.q.Vn̄ cū sit via publ. & in vsu publico,& publicè omnib' pateat,claudi nō pōt:per d.l.ij.ff. ne quid in lo.pub.& per l.j. §. si quis in specie.& l.fi.ff.de via pub.& l.j.cum glo.ff.de lo.& iti.public.& ita tenet Ang.in cōsi. suo xviij.quod incipit reperitista reformatio infrascripti tenoris.qui subdit,ꝙ quis pōt dicere hanc viam nō esse publicam, cū exitū non habeat:non enim hæc attēdimus, sed hoc tantū, an solum sit publicū, pro quo tu allega d.l.ij. §. viā publicā.Nec obst. ꝙ dicatur vicinalis vel consortiua: quia nō ex eo, ꝙ sit vicinorū vel cōsortiū ritu proprietatis, sed eò, quia principaliter deseruit vicinis & cōsortibus: tn̄ in vsu publico non est,nisi probetur ꝙ extet memoriā,ꝙ sit facta ex collatione fundorū,quia tūc esset priuata eorū,& per eos posset claudi, & nō aliter:per d.l.ij. §.vicinales. & per l.fi. ff.de lo.& iti.pub.& per ea quę dixi in vij.q.& suprà de ingressu vel introitu,versi.predicta autem procedunt qd perpetuò tene mēti,qa sępe de facto
29 cōtingit. *Quæro decimoquintò, quid si aliquis claudit vel taliter impedit,quòd per eam iri nō possit, an possit agi contra claudentem vel impedientem.Dic quòd sic, vt l.quibus diebus.in prin.ff.de condi.& demon.& l.j.ff.de lo.& iti.pub, & dicit glo.in d.l.quibus diebus.quòd possum agere actiōe iniuriarū vel negatoria.Bald.ibi tenet contrariū,quòd quis non prosequitur interesse pecuniarū

niarũ vel patrimoniale pro quo dantur: & ideo dicit cõpetere dũtaxat iudicis officiũ. arg l. denũciamus. C. de his qui ad eccl. cõfu. & l. si seruus. ff. quod cũ eo. & ff. de offi. ꝓc. l. si & ita tenet do. Pau. de Cast. in d. l. quibus diebus. in fi. prin. Ego plus dico, q̃ si aliquis clauderet viã publicã, cuilibet permittitur agere interdicto, vt restituatur in pristinũ statũ: vt l. ij. §. prætor ait. ff. ne quid in lo. pub. & dixi in q. præce. Quod tñ intellige, nisi esset clausa autoritate principis vl eius qui haberet potestatẽ alienãdi: vt dixi s. in viij. & x. q.

30 *Quæro decimosextò, aliquis clausit viã, nunqd possum propria autoritate clausurã frãgere. dic, aut loquimur de via priuata. aut est clausa per dñm viæ, aut per aliũ. Si est clausa per dñm viæ, nullus põt eã clausurã rũpere: qa in nostro licitũ est pro libito facere. vt l. i. re mãdata. C. mã. nisi illa via iure seruitutis esset alteri obligata: & qa qñ aliqs ædificat ẽt cõtra debitã seruitutẽ, dũmõ nõ ædificat in alieno, sed ĩ suo tñ, nõ põt ꝓpria autoritate ẽt p illũ cui seruit* deberetur destruere, vt l. quẽad. §. si ꝓiectũ. ff. ad le. Aq. & l. si vitẽ. §. si ad ian. ff. qd vi aut clã. Si ṽo alius q̃ dñs claudit viã, põt indistinctè dñs propria autoritate destruere: vt ꝓbatur in d. §. si protectũ. & in d. §. si ad ianuã. Si aũt est via publica, tũc dic q̃ nõ licet ꝓpria autoritate destruere, sed debet agi ĩ terdicto, ne qd in lo. pu. vt l. ij. i prin. & §. ait ptor. & §. ptor ait. ff. ne qd in lo. pub. & de hac q. dic vt dixi s. in pce. li. de ser. ti. immit. in vij. q. princ. vbi plenissimè examinaui istã arti.

31 *Quæro xvij. qd si claudit̃ via pu. quæ est in vna contrata, an alius de alia cõtrata, cuius parũ aut nihil intersit, possit agere vt destruatur dicta clausura. dicas q̃ sic: vt d. l. ij. ff. ne qd in lo. pub. Et hoc tenet gl. no. in d. l. ij. §. pe. in ver. actiõis. & ita tenet Ang in l. in prouinciali. §. fin. ff. de no. ope. nũ. qui dicit illã gl. nõ esse alibi. & Io. de Ana. in c. qualiter & qñ. in ij. col. extrà de accu. qui dicit, q̃ illa gl. cõiter tenet per Doct. imò dicit plus, q̃ etiã forẽses possent agere. per d. l. ij. & ita no. Barto. Ange. & Doct. in d. l. in prouinciali. §. fi. & dixi s. de cloacis, in vij. qõ.

32 *Quæro xviij. de quadã quæstione quæ fuit inter duas cõmunitates, quã ponit Bal. in l. plures. C. de cõd. inser. de quadã via publica, per quã ibãt cutr* vtriusq; cõmunitatis: cui ex dominis territorij debet hæc via applicari. & dicẽdũ est q̃ dicta via est in promiscuo vsu, nec diuidi põt: qa quælibet pars diuisa esset inutilis ad exercitiũ viæ: & cuius effectus indiuiduus est, eius quoq; substãtia indiuidua est. arg. ff. de re. iu. l. cuius effectus. & ff. cõi di. l. arbor. §. de vestibulo. Et maleficia ibi cõmissa syndic* vtriusq; vniuersitatis põt denunciare: nec est curandum in qua parte ville, verum magis versus vnum territorium, siue latera vnius territorij, q̃ versus reliquum: qa tota via est in promiscua iurisdictione. Et istæ cõmunitates rediguntur ad instar duorum sociorum, siue duorũ reorũ credendi: vnde si transeuntes per illam viam debent soluere pedagiũ, erit cõmune: quia ex re promiscua & cõi peruenit. Inquirẽdo tamen de maleficio ibi commisso, videtur melior conditio occupãtis. Et occupare dicitur qui totum usurpat: & tamen hic habetur occupa

tio iurisdictionis, vbi præuentio facit ius. ar. ff. de offi. consu. l. j. Et sicut implere conditionē prodest soli implenti, vt d. l. si plures. C. de condi. in ser. ita exercere iurisdictionē pdest soli exercēti, & sol' præueniés intelligitur iurisdictionē exercere. Alij dicūt, q si in medio duarum ciuitatū est locus cōis, & ibi fiat maleficium, q potestas vtriusque ciuitatis habet cognoscere: quia eius territoriū offenditur ff. de his qui deiece. vel effu. l. j. in fi. & l. si verò. §. q si ex mediano. & sic nō est melior conditio præuenietis, sicut in iniuria facta pluribus, vnusquisq; iniuriam suā prosequitur. & hoc est verius secundùm Albe. de Cernio. & dicit Bal. in d. l. si plures. Et econuerso, si villa tenetur emēdare furta in suo districtu, & in via cōmuni duarū villarū esset factū furtū: quælibet villa tenetur insolidū: sed vna absoluitur, altera liberatur: vt in dictis iuribus: & sic, q cōe est priuatū actiuè & pasiiuè ī istis in diuiduis, secūdū Bal. ī d. l. si plures. & adde pdictis quātū ad cōdēnationē. qđ no. Alb. de Ro. in ij. parte statuto

33 rū. q. clxxvij. & q. xxxviij. *Quæro xix. statuto cauetur, q vulnerās ī via pub. magis puniat q si alibi vulnerat: aliqs percussit in via priuata, p quā tñ iter publicè fiebat, an puniet, acsi ī via publica vulnerasset. Et videtur q sic, p l. j. §. summa cū vtilitate. ibi, dūmo per eā vulgò iter fiat. ff. de his qui deie. vel effu. qa mēs spectari debet: vt l. iij. § cōditio. ff. de adi. le. ita tenet Ang ī trac. suo de malefi. in ti. de pœ. & percus. & insultu. versic. itē po. & eū sequitur Alb. de Ro. in suo opere statutorum, in secunda parte. q. xxxvij. quæ īcipit, statuto cauetur q vulnerās. In contrariū tñ videtur, q illa via in veritate est priuata, vt in q. psupponitur. & dixi s. eo. in vij. q. ergo statutū pœnale loquēs de via publica, nō debet habere locū in priuata: quoniā statuta sunt stricti iuris, nec regulariter debēt extēdi: vt l. iij. §. hæc verba. ff. de neg. gest. & l. j. §. si is qui nauē. ff. de exer. cū si. & maximè statuta pœnalia: vt no. in l. si verò. §. de viro. ff. so. ma. & istā partem puto esse veriorē: quia qñ statutū est pœnale & correctoriū iuris cōis, sicut, præsupponitur in casu isto: tunc nō debet extēdi etiā per idētitatem rationis, per not. per glo. & Doct. in aut. quas actiones. C. de sac. san. eccl. & per not. elegāter per Bar. in l. j. ff. sol. ma. in ix. q. Secus esset, qñ statutū declararet aut distingueret ius cōmune: qa bene tūc fieret extēsio per identitatē rationis, secūdū Bar. in d. l. si cōstāte. Nō obst. l. j. §. summa cū vtilitate. ff. de his qui deie. vel effu. qa ibi fit extēsio per l. & in casu nostro fieret per hominē, qđ nō est dicēdū per prædicta.

34 *Quæro xx. de alia questiōe quotidiana: scilicet statutū est hic Paduæ, & ēt in multis locis: q si quis vēdiderit fundū, possit cohærēs seu confinis seu collateralis d præsentare idē preciū, & vendicare fundū venditū ab emptore: modò aliquis vēdidit fundū, & vicinus qui habet alium fundū propinquū, via tamen publica interueniēte, vult præsentare precium vigore dicti statuti: quæritur an possit. & dubiū est in hoc: an talis vicinus dicatur cohærens & confinis aut collateralis: ita quòd possit præsentare. Et videtur quòd sic: per l. lacus. ff. de acqui. rerū do. & per text. cum gloss. not. instit. de re.

de re.diui.in §.riparũ.& versi.adhæ
rent.vbi habetur,ꝙ ripæ fluminis di
cuntur esse illorũ,quorũ prædijs ad
hærent,etiã si via publ. sit in medio.
Itẽ ꝓ hoc, qa via publica media nõ
impedit seruitutem,licet alius locus
priuatus sit:vt l.seruitutes. §.public.
ff.de ser.& l.qui sella. §.fin.de serui.
ru.& casus videtur ad literã in l.ij.§.
fi.cũ l.seq.ff.fi.reg.vbi dicitur,quòd
si via publ. sit in medio inter fundũ
tuum & meũ,confiniũ nõ intelligi-
tur:quia via in confinio meo est via
publi. magis q̃ ager vicini: & ideo
vult ibi, quòd nõ possit agi iudicio
fini.reg. quod inter confines cõpe-
tit.& istam vltimã partẽ, puto verio
rem esse. Et idẽ etiã dicas,si flumen
publicũ esset in medio: quia nõ di-
cerentur esse cõfines seu collatera-
les:vt est tex.in l.v.quę incipit,quia
vias.ff.fin.reg.Secus si riuus priuat*
interueniret: vt est casus in l.sequẽ.
35 quæ incipit, sed si riuus. *Et hanc
partem etiam tenet Bald.in quadam
lege Græca Federici imperatoris,
quæ vocatur, ius prothomisios, in
glo.ij.Nec obstat l.marit*.de acqui.
rer.do.vbi tex. in fin. videtur velle,
quod si inter fundũ vicini, & meum
est via pub.& flumen destruxit fun-
dum vicini,& viã pub. & posteà re-
trocedit flumen, quòd fundus vici-
ni efficitur meus,nõ obstante quòd
via quæ remanet,sit in medio:quia
ille text. fundat se in hac ratione in
fin.quia etiã ipsa via est fundi mei.&
glo. intelligitur quãtũ ad emolumẽ
tum, nõ quantũ ad proprietatẽ, vel
quantũ ad cõmodũ meũ: quia si via
destrueretur ex fundo meo, debe-
ret reparari,p l.si loc*. §.fi.ff.quẽad.
ser.amit.sed quo ad alios effectus,se

cus. Et ideo quantũ ad hoc vt fund*
q est vltra viã,sit cohærẽs, quãtũ ad
hoc vt cõtra ius cõmune possit vẽdi
cari,dicẽdũ est, ꝙ ipsa via impediat
ne fundi dicãtur coherẽtes. & eodẽ
modo respõdeo ad gl. in §.riparũ.q̃
poti* probat cõtrariũ,relata ad tex.
qui tex.dicit,ꝙ ripæ sunt eius,cuius
prædio adhærẽt.& gloss.addit etiã,
quasi dicat,si via vel flumẽ sit etiã in
medio:licet tũc nõ adhereat prędio
quãdo via est in medio, tamen ripa
36 sua est. *Quæro xxj. quid si via cõ
munis est ad fontes agrorũ vel ca-
strorũ, ad cuius iurisdictionẽ præsu
mãtur prædia pertinere. Respõdeo
secũdũ Bal.in l. si plures.C. de cõdi.
inser.ꝙ via cõmunis diffinit loca se-
cũdũ vicinitatẽ aspectus.Insti.de re.
diui. §.insula. & vide qđ no. Azo in
summa.C.vti pos.in §.ĩ his. Itẽ me-
diũ est extremitatib* oppositũ secũ
dũ Arist.ideo nulla extremitas p̃di-
catur de medio. Itẽ qđ participat de
cõtrarijs,nõ est simpliciter tale:vt ff.
37 de leg.ij.l.hoc legatũ.*Quæro xxij.
c aliqs legat.c vel vẽdit fundũ vel do-
mum,an videat cõcessum ꝙ debeat
habere viã ex fundo exterioris vel
vẽdẽtis, vel sunt duo fratres aut so-
cij,diuidũt vnũ fundũ, an in dubio
videatur actũ,ꝙ vnus debeat habere
viã per partẽ alterius.Vide quæ ple-
nissimè dixi in li.præce.in ti.de ser.
iti.seu adi. vbi etiã dixi de iti.& act.
vbi omnino vide. & adde ꝙ si aliqs
vẽdit fundũ,in quo habet capellã,ꝙ
capella nõ cedit,si habet aditũ ex pu
blico.Sed Bar. ita dicit in l. si merce
dẽ. §.j.ff.actio.em.p illũ tex.cui ad-
de no.p Inn.& Doct.in c.ex literis.
38 extrà,de iure pa. *Quæro xxiij.qđ
si via publi.est aqs inũdata vel aliter

destructa,an possit iri p fundū vicini.dic q sic,p l.si locus.§.fin.ff.quēadmo.ser.amit.& nūqd debeat vicinus de hoc habere pretiū,glo.ibi tāgit.ego dixi in loco præcedē.in x.q. prin.in fi.& s.de ser.& antep.q.ver. sed qd si loc* debēs seruitutē itineris,est inūdat*. & in pe.q.ver.vij.qñ via pub. & adde qd isto casu si aliqs duceret pecudes vel animalia p fundum vicini, qñ via pub. est destructa:nō pōt accusari per vicinū de dāno dato:vt no.Bal.in l.p agrū.C. de ser.& aqua. & vide ad hoc gl.j.dist. oēs ll.in gl.ma.in fi.& gl.fi.in prin.l. marit*.ff.de acqui.rer.do.& hoc intellige,dūmodò ciuiliter ducat animalia: ita q à dāno inquantùm pōt, custodiat.l.si cui.ff.de ser.secūdùm

39 Bal.in d.l.p agrū. * Quæro xxiiij. qd si aliquis in agrū vicini viā pub. reiecerit:an is p cuius fundū via pu. facta est,possit agere contra eū. Dic q sic: qa pōt agere actione viæ reiectæ ad suū interesse.s.quanti sua interest,q via pu.p suū fundū facta nō sit. vt est tex. in l.si in agrū.ff. de via pu.quā actionē qdā dicūt eē ppriū nomē actiōis:& ita est in arbore actionū lo.in spūali circulo:& ita bū sonat actio viæ reiectæ, sicut & nomen alterius actionis. & ita tenuit Azo,vt not.glo.j.in fi.in d.l. si in agrum. Alij dicūt,q nō est proprium nomē actionis, sed est quædā adiectio,sicut est actio de peculio. & qd dicitur ī d.l.si in agrū.q datur actio viæ reiectæ,debet exponi,id est,propter viā reiectā datur actio vtilis l. Aquil. vel in factū:vt no. gl.in d.l.si in agrū.sicut & aliàs dat actio de dolo.i ppter dolū datur actio, scilicet mādati.C.de do.l.j.& istā partē tanquā vltimā,videtur sequi Ros.in libellis suis iuris ciuilis,in ti. si vicin* per fundū viā reiecerit, &c. aliàs est rubri.de actio.viæ reiectæ.& ita etiā tenet Bart.in d.l.si in agrū.qui dicit q ista non est actio de per se,sed est actio in factū ex hoc edicto, vel p l. Aql.& intellige Bar.dū dicit ex hoc edicto,de edicto posito in l.j.de via

40 pu.& iti.pu.re. * Sed circa istā actionē viæ reiectæ quærā de qbusdā pro eius declaratiōe, qa est materia incognita. Primò quot sint necessaria ad hoc vt cōpetat ista actio. Ros. in d.rub. de act.viæ reiectæ, dicit,q tria sunt necessaria. Primū, q viam pub. quis fecerit per fundū. Secundum, q iste fundus sit vicini sui: & idē si esset alteri* priuati. Tertiū,q ppter hoc damnū sit illatū illi vicino vel domino,p cuius fundum via pub.facta est. & hec oīa colliguntur

41 in d.l.si in agrū.ff.de via pu. * Secūdò qro ad qd cōpetat ista actio.& videtur q cōpetat ad hoc, vt via pub. reiecta in agrū vicini, remoueatur de fundo illo.sed dic cōtrà: qa imò cōpetit ad interesse tātū:vt est casus in d.l.si in agrū.& hoc tenet Ros. in d.tit. de act.vi.re. & adde qd dicā in seq.Hoc tamen fallit in casu, quando via pub.esset destructa,per l.si locus.§.fi.ff.quemad.ser.amit. secundùm glo.in d.l.si in agrum. quā declara, vt dixi s. in xxiij.q. & in alijs

42 locis ibi remissis. * Tertiò quæro quid si agatur ad hoc, vt illa via remoueatur. Dic quòd non competit actio pdicta, vt statim dixi. sed possum ego, in cuius fundū via reiecta est, propria autoritate claudere, ita quòd plus inde transire non possit, per l. quemad. §. si protectū.ff. ad l.

Aqui.

Aquil.arg.l.ij.C. de allu. & ita Rof. in d.tit.de act.viæ re.qui dicit, ꝙ ita de facto sæpe videm^a:& adde quod
43 dixi s.in vj.q. * Quartò quęro, qd si egit quis primò cōtra vicinū, qui viā pub.in fundū suū reiecit, & fuit cōsecutus interesse suū per actionē viç reiectę:an poterit posteà claudere viam? Videtur ꝙ sic.arg.l. Stichū aut Pamphilū.§.de loco.ff. de solu. Contrariū teneas, ꝙ cū ipse pretiū habuit, & pretiū loco rei succedat. ff.de petit.hered.l. si & rē & pretiū. & dixi in l.Labeo.§.Sabin^a.& §.itē si dominus.de ver.sig.ergo videtur habere fundū,ex quo habet pretiū, vnde viā claudere aut remouere nō poterit.& ita tenet Rof.in loco prę allegato. Itē pro hoc cū competant domino fundi duo remedia, vnū ad interesse, aliud ad rem impetrandā: vnū alteri renūciare videtur: iuxta not. in l.quod in hęrede.§. eligere.
44 ff. de tri. * Quintò quęro, quid si aliquis reiecit viā priuatā per fundum vicini sui, nūqd agetur actiōe priuata? Et videtur quòd nō: quia illa actio est inuenta pro via publica. Rof.tamē in tit.pręallegato, in fi.dicit ꝙ credit, ꝙ vtilē actiōnē habere possit, & intentare etiā negatoriā: & si est dominus fundi, datur sibi vtilis negatoria vel publiciana: vt l.si ego.ff.de pub.directa actio non datur pro via tātùm publica:quia tunc non concurrunt verba & mens legis.facit quod not. in l.tutori.C. de nego.gest. & in l. si quis id quod.in
45 prin.ff.de iurisd.om.iud. * Sextò quæro,quomodo debet formari libellus in hac actione viç reiectę. Et dic ꝙ debet formari isto modo: Corā vobis,&c.cōpareo ego Philippus Alexāder de Velletro contra & aduersus Antoniū Falsepedatū, & dico & expono,ꝙ dictus Antonius in agrū meū viam publicā reiecit, seu immisit,propter qd interest mea,ne via illa ita reiecta sit.quare istud interesse meū peto, & ad hoc propono actionē viç reiectę.& hoc tenendo illā opinionē. ꝙ cōpetat dicta actio.sed tenēdo aliā opin.scilicet ꝙ nō sit propriū nomē actionis, sicut dixi in j.q.huius xxiij.q.tūc retineas omnia in libello posita, & adijcias: Et ad hoc propono actionem in factum^f, vel vtilem l.Aquilię. ita dicit Rof.in d.ti.de actio.vię reiectę.Sed tu dicas,ꝙ hodie in vtroq; casu non est necesse, ꝙ exprimatur nomē actionis:vt nota.glo.magna, in l.j.in prin.ff. de eden.& ibi p Doct.& no. per glo.& Docto.in c.dilecti.extrà, de iudi.in c.examinata.eo.tit. & tutius est,ꝙ nō inseratur nomē actionis in libello, vt notatur in dictis iuribus,& maximè in casu isto,in quo sunt opiniones,ꝙ sit propriū nomē
46 actionis exprimendū. * Septimò & vltimò quęro, quomodo debeat actor & reus formare positiones in hac actione vię reiectę.dic secūdùm Rof.in tit. sæpius allegato: ꝙa positiones actionis sic fieri debēt. Ego dico, ꝙ via pub. vadit & ire debet p tales partes, vel recta via pub. per illā:tu vicin^a reiecisti vel immisisti p fundum meū. Item dico,quòd per talem viā missam per fundum meū damnum mihi illatum est,&c. Positiones verò rei sic fieri possūnt: Et dico, quòd via publica est, vel esse debet per tales partes, sicut nūc est. Item dico,ꝙ in partes illas,vel fines est fundus tuus. Item dico quòd per

talē viā publicā ita immissam, cōditio tua facta est melior: modò p viā & stratā publicā potest inde alimoniā vēdere renūtiantibus, & per viā
47 publi.trāseuntibus. *Quæro xxv. an quilibet teneatur munire vel reficere viā. Dic duplex est via: vna publica, alia priuata: vt dixi s.in vij.q. primo casu: quando via est publica, distingue: aut via est intra ciuitatē, & qlibet debet munire iuxta domū suā: vt l. ædiles. ff. de via publica:aliàs.est in ti.ff.de loco pub.fru.Et ita tenet Barto.in l. per Bithyniā.C.de imm.ne.cōce. li.x. & idē si via pub. est p burgos ciuitatis:vt est tex.cum glo.in ver.ciuitates.in d.l. ædiles.in tātùm,ꝙ nullū genus hominū excusatur ab isto onere:quia nō numeratur inter sordida munera: vt l.absit. C.de priui.do. Augu. lib.xj. & ibi p Bar. nisi esset cōcessa vacatio munerū publicorū, vel papalis cōcessio
g vt nō teneatur ad istud onus reficiēdum:vt l. hiq muneris. de vaca.mu. & not.gl. & Bart.in d.l.absit.& ideo non excusantur prædia principis,vt ibi. Et hoc tenet Andr. de Barulo,p illū tex. & est tex. in l. ad instructiones.C.de sacrosan.ecc.Itē nec excusantur ecclesiæ,vt ibi.& in authē.de eccle.tit. §.ad hoc sancim*. col.viij. qa est onus reale:vt dicit Bar. in d.l. ad instructionē. & sic not. quòd res ecclesię tenentur ad refectionē viarum publicarum. Non autem dicas quòd sola ecclesia, id est, ipse locus sacer sine aliqua possessione teneatur ad istā refectionē, quia nō tenetur: sed per possessiones tantùm. Et ideo fratres minores non tenentur ad istud onus, nec etiā ecclesiæ ciuitatis tenentur ad refectionē viæ, seu stilizare iura ciuitatis Bon. qa ecclesiæ in nullius bonis sunt : sed parochia reficiet,secūdùm Iac. Bu.& Bal. in d.l.ad instructionē.Et qa istud onus reputatur esse onus fructuū:vt l. si pendētes.§.si qd cloacarij.ff.de vsufr.& d.l.ædiles. sequitur, ꝙ possessiones steriles, quæ nihil reddūt de fruct. nō tenētur ad istud onus,secūdùm;Bal. in d. l. ad instructionem.
48 *Sed aduerte,quia glo.xvj.q.j. §. nouarū. aliàs in §.iuxta. in ver.nouis collationibus. in fin. dicit regulariter,quòd nō tenetur.l.ad instructiones.C. de sacrosan.eccl.quæ dicit,quòd clerici tenentur ad instructionem itinerū:& per hoc videtur tex.in c. nō minus: de immu.ecc. & in cle.j.eo.tit. & hoc tenet Host. in summa,de imm.ecc. §.qb*.Ego verò credo illā glo. nō dicere verum,
h quoniā ista sunt munera realia[h]: vt dicit Bar.in l.ad instructiones.& nō sunt sordida:ergo tenētur ecclesiæ: vt d.l.absit. Nec ob.d. §. nouarū. qa ibi dicitur,ꝙ ecclesiā nō tenetur ad nouas collationes , & sic ad munera sordida.Et istā partē,ꝙ ecclesia teneatur ad ista onera refectionis viarū, tenet Anto.de Bu.in d.c.nō minus. Vbi plenè examinat istā materiā. Et ita etiam tenet Cardi. Zaba. in Cle. j.xvij.q.de vita & hone.cler.dicens, quòd d.l.ad instructionem. hoc expresiè dicit, nec aliquod ius nouū specificè cōtradicit. Vnde quòd nō mutatur, quare stare prohibetur? l. sancimus.C.de testa.& l.præcipim*. in fi.C. de appel. & allego hanc rationem ad idem : quia leges ciuiles sunt approbatæ per ius canonicū, inquantū non contradicant expressè canonib*: vt probatur x.d:st.si in

adiutorium.& in c.se.& notant Cano.in c.ecclesia sanctæ Mariæ.extrà.de cōsti.& de ista materia an ecclesia & alij teneant ad refectionē viarum & pontiū,vide per do.Pe.de Anch.in repe.c.postulasti.in v.q.extra.de fo.
49 cōpe. *Sed quid si imponatur gabella ꝓ plaustris & curribus,quę soluitur ad portam pro refectione vię: an ecclesia teneat?& dicas ꝙ sic:quia aliquid soluitur ex eo quòd plaustra destruunt vias:& oportet ꝙ cōtinue reficiantur ex illa pecunia:& ideo sicut ecclesia tenetur ad refectionem viarum,secūdùm quod s.dixi:ita ad solutionem huius gabellæ, ex qua reficiuntur viæ,secundùm Iac.Bu.& Bal.in d.l.ad instructiones.dicit tamen ibi Bal.quòd ad hoc non possunt cogi per seculares:vt in Cle.j.
50 de immu.ecc. *Itē quid si ciuitas vel villa vult facere vnam viam de nouo,& vult imponere onus ꝓpriè ꝓ rebus,pro dicta expensa vię vel pōtium:an possit imponi ecclesijs?Barto.in d.l.ad instructiōes.dicit ꝙ nō: per aut.item nulla cōmunitas.C.de epis.& cle.nisi prædia essent tributoria.de quo vide per Bar.in l.placet. C.de sac.san.eccl. Secūdo casu,quādo via est extra ciuitatē,benignius tunc debet fieri refectio & inductio expensæ cōmunis imponēdo collectam iꝓ quātitate patrimonij, per l. per Bithyniam.C.de immu.ne.conce.lib.x.& ibi hoc tenet Bar.hoc tamē fallit,quādo dominus ciuitatis, vel ali⁹ superior reciperet vectigalia à transeuntibus:& tūc suis sumptibus eā viā deberet dominus vel superior facere purgari & reparari:nō autem sumptibus subditorū,per regulam iuris,qui sentit onus,&c.de reg.iur.in vj.& l.secundū naturā.ff. eo.ti.& ita tenet Io.de Pla.in l.vnica.C.de cad.tol.& pro hoc facit qđ no.dicit Archi.xxiij.q.iij.si qs peregrinus.vbi dicit ꝙ isti Comites & Barones tenentur ciuitates suas,in quibus colligūt pedagia,& stratas tenere securas à latronib⁹: aliàs tenenť emendare damnū de ꝑdato.& idem sequitur Bal.in c.j.in pe.col.prin.in ti.de his qui feud.da.pos.& in c.j.§. conuenticulas.in ij.col.de pac.iu.fir. & Flo.in l.j.§.summa.ff.de his qui deie.vel effu.qđ perpetuò tene men ti. Secūdo casu prin.quādo via est priuata,& hoc potest esse duob⁹ modis.Vno modo,via,id est,ius eundi, prout est seruitus:& tūc cōuenit ius refectionis ei q habet viā:ille enim qui habet solū,debet pati.vt l.refectionis.ff.cōmu.præ.& dixi plenè s. Secūdo modo accipitur via priuata, hoc est facta ex collationib⁹ priuatorū:& tūc idē quo ad illos priuatos: qa ad eos pertinet refectio:vt l.ij.§. viarū.ff.ne quid in lo.publi.& hoc tenet Guil.de Cu.in l.neminē.C.de sa.san.ecc.& sequitur Bar.in d.l.per
51 Bithyniā. *Sed iuxta ꝑdicta quæritur an scholaris vel qui cōducit domū,teneatur ad refectionem viæ.& quidā dicunt ꝙ nō.solet allegari l.ex cōducto.ff.loca.& ibi tenet Saly.in l.summa.C.de pig.dicas cōtrariū,ꝙ tenētur soluere:& si nō soluunt,pot via occupari:vt l.ædiles.ff.de via publi.& si soluūt,soluēt expēsis locatoris:qa locatori imputabūt in pētione per actionē ex eo cōtractu,secundū Fe.& Cy.in d.l.in summa.& Bart. in d.l.ædiles.& ita tenet etiā Alb.de Ro.secūdū Odof.in suo opere statu.in prima parte.q.cxxxvj.q incipit,

stat.caneť.vbi vult,ꝙ si est statutū ꝙ qs ante domū suā teneať se obligare sub certa pœna,qđ inquilinus solnē do imputat locatori.& idē tenet d. Pan.in l.ex cōducto.in prin.ff.loca. & no.in l.si pendētes.§.si quid cloaca.ff.de vsuf.& idē tenet Rof.ī libel. suis iuris ciuilis,ī ti.de offi.iudi.quo ꝓhibetur ne aliqd fiat in via publi. in fine,qui dicit ꝙ ad hoc competit offi.iudi.per d.l.ędiles.circa fi.& de isto offi.iud.dic vt p eū in d.titulo,
52 & infrà diceť. *Itē quid si esset emphyteota seu liuellarius,an teneatur reficere viā pu.ante domū suā emphyteoticā?Dicas ꝙ sic,expēsis suis: vt l.ij.circa prin.ī ver.publicarū functionū.C.de iure emphy.& ibi hoc poniť per Alb.de Ro.in d.q.cxxxvj. & dicit idē de vasallo.& est notādū quia isti dicunť habere vtile dominium:vt d.l.j.§.j.ff.si ager.vecti.vel emphy.pe.c.j.ibi,si rei aūt.& ibi notat.in ver.vend.de inuesti.de re.alie.fac.& no.glo.in l.si vt certò.§.si duobus vehiculū.ff.cō.& in ca.cum
53 Bertol.de re iu. *Itē quid de vsufructuario an teneať ad refectionem viæ?dic ꝙ sic:vt l.si pēdētis.§.si qđ cloaca.ff.de vsufr.& vide quod ibi no.& in l.hactenus.eo.tit.& in l.qui concubinā.§.qui hortos.ff.de lega. iij.& quod no.Bar.in l.his verbis.§. idē respōdit.eo.ti.& in l.fi.ff.de vsu fru.leg.vbi omnino vide,qđ intelli ge nisi possessiones essent steriles, in quib⁹ haberet vsūfr.vt ī.dixi post
54 prin.huius xxv.q.principalis. *Itē quid de marito qui habet fundū dotalē iuxta viā pub.q̄ debet refici?dic vt habeť in l.iiij.§.j.ff.de impen.&
55 adde qđ statim dicā. *Itē quid si aliqs habitet in domo gratis,an teneať ad refectionē viæ?dic ꝙ sic:si refectio puta purgatio,pertinet ad vtilitatē momētaneā:sed si ad perpetuā, secus.& ita vult d.l.iij.§.j.& ita tenet Bar.in d.l.Aediles.ff.de via pub. Ego puto quòd si refectio debet durare pro tēpore quo habitare debet
k gratis,[k] vel maiori, teneať:aliàs nō: per d.l.iij.§.j.& quod ibi no.Bar.& Ang.in l.diuortio.§.quod in anno.
56 & quod ibi no.ff.so.ma. *Itē an teneatur quis reficere viā,si pri⁹ vult cedere domui,quā habet iuxta viā, vide Bal.in addi.Spec.tit.de cēsi.& vide quæ dixi ī.de puteo,ver.sed pone,quòd quędā cōmunitas.&per ibi
57 dicta,determinat etiā istam q. *Itē quæritur,quid si via pub.nō est destructa ex antiquitate,vel casu:sed aliqs ipsam exarauit seu aliter destruxit:an vicini teneanť reficere?Dicas ꝙ nō:sed ipse tātū, qui eā destruxit: vt est tex.in l.si in agrū.in fi.ff.de via
58 pub. *Sed qd si ille nō est soluendo?dic quòd vicini cogūtur:vt not. ibi glo.sing.arg.d.l.Aediles.§.construāt.& l.ij.§.viarū.ff.ne qd in loco pub.& dicit Lud.de Ro.in quodam suo singulari,quod incipit,Dic mihi viā destructā,&c.quòd ista gl. est sing.& nō est alibi.Itē adde,quia sæpe dictum est,ꝙ quis teneť reficere viā in ciuitate vel burgo.Nā intelligitur quatenus protendit latitudo domus suę.ita Ang.in l.singularū.in fine.C.de ædifi.pri.vel quatenus ꝓtendit latitudo cuiuscūq; fundi,qui sit in ciuitate vel burgo versus dictā viā pub.ar.l.inter eos.ff.de acq.re do.& per l.adeò.§.insula.eo. ti.& Insti.de re.di.§.insula.Et dixi, cuiuscūq; fundi:qa quicūque fund⁹ sit in ciuitate vel burgo,idē iuris est,

siue

siue sit domus,siue stabulũ,siue hor-
tus,& siue sit fundus rusti.siue vrba.
quoniã in vrbe & in burgis põt esse
fundus rusticus:qa nõ locus,sed ma
teria facit prædiũ vrbanũ.l.vrbana
59 prædia.ff.de verbo.signi. *Quæro
xxvj.aliquis vult reficere viã pub.an
posit,& quomodò.de primo dic li-
cet aliquis faciat in publico,tñ po-
test:vt l.j.ff.de via publ.& iti.public.
re.& no.ibi gl.in rub.patet ex his q̃
dicta sunt in duabus questionibus p̃-
cedentibus.Et nedũ quis põt viam
pub.reficere:sed etiã purgare:qd est
refectionis portio:vt d.l.j.§.sed &
60 purgare, *Quod no.ꝑ statutis lo-
quentibus de refectiõe viæ,vt com-
prehendatur etiã purgatio,sicut est
auferre lutũ ex via publi.Et purgare
propriè dicitur,ad libramentũ pro-
prium redigere,sublato eo quod su
perest.Et libramentũ capitur ꝑ mo-
do & pulchritudine:vt est tex.cũ gl.
in d.l.j.§.purgare.& ex eo qd dictũ
61 est,sublato eo qd superest. *Not.ꝙ
ille qui tenetur purgare viã, nõ suf-
ficit si auferat lutũ ex via publica in
medio,& proijciat in partibus vel in
lateribus viæ:quoniã tenet in totũ re
auferre de via:vt d.§.purgare.quod
not. Item etiam reficere dicitur,&
qui aperit,& qui purgat & omnes
omnino, qui in pristinum statum
ducunt:vt d.l.j.§.reficit. De secun-
do dic, quòd ille qui vult reficere
viam pub.debet ad veterem latitu-
dinẽ restituere:vt d.l.j.§.j.& nõ de-
bet latiorẽ,neque lõgiorẽ,neq; al-
tiorẽ,neq; humiliorẽ sub nomine re
fectionis facere,nec in via terrenam
glaream ponere,aut sternere viã la-
pide quæ terrena sit.vel contrariò
de strata,terrenam facere:vt est text.
in d.l.j.§.si quis in specie.Et in effe-
ctu sub specie refectionis nõ põt qᵒ
viã deteriorẽ facere impunè:imò ꝓ
hibẽdus esset:vt d.§.si qs in specie.
& ibi etiã vide per gl.& Doc.vbi p̃-
62 dicta verba declarantur. *Quæro
xxvij.si quis vult reficere viam pub.
& ab alio impedit,qua actione age-
tur in impedientẽ.Dic interdicto de
via public.& itinere publi.reficien-
do,& istud interdictũ perpetuò da-
tur,& omnibus,& in omnes,& ha-
bet condẽnationẽ in id quod acto-
63 ris interest:vt d.l.j.§.fin. *Quæro
xxviij.ad hoc vt istud interdictũ cõ-
petat cõtra impedientẽ reficere viã.
quæ sint necessaria.& Rof.in libel.
suis in ti.si aliqs vult reficere viam
publ.aliàs in rub.de interdicto si via
pub.reficit.in prin.dicit ꝙ quatuor
sunt necessaria.Primũ est,ꝙ via illa
sit pub.vel iter publicũ. Secundũ,
quòd aliqs velit reficere. Tertiũ,
quòd reficiẽdo nõ mutet statũ pri-
mitiuus viæ pub. Quartũ,quòd a-
lius te impediat volentẽ reficere vel
purgare viam pub.[1] Et hæc quatuor
probantur in d.l.j.ff.de via publi.&
64 iti.pub.re. *Quæro xxix.quomo-
dò debeat formari libellus in isto in
terdicto.& Rof.in ti.prçallega.dicit,
quòd debet formari sic:Corã vobis,
&c.cõpareo ego Titius,& cõqueror
de Sempronio:quia me volentem re
ficere vel purgare viam public.vel
locum publicũ,me ꝓhibuit,& peto
interesse pro tali violẽtia vel iniu-
ria,& ago contra ipsum:& hoc pro-
pono actionem in factum subroga-
tam in loco interdicti de via pub.&
iti pub.reficiendo:vel ipsum interdi
ctum:vt l.j.ff.eo.titu.Si autem pro-
pter illam refectionẽ vertitur spe-
cial

cialis & propria vtilitas actoris, potest libellũ concipere modo prędicto, & ei addere sic: Et quia interest mea specialiter propter domũ meã non esse prohibitũ: ideo illud meũ interesse peto, & ad hoc ꝑpono interdictũ prędictũ, vel prædictam actionẽ in factũ subrogatã loco eius: & ꝙ tale interesse possit peti, dixi s.
65 in q. xxvij. in fin. *Quæro xxx. quo modo debeãt formari positiones actoris & rei in isto interdicto. & dic, ꝙ positiones actoris ita formari debẽt: Ego Titius dico, ꝙ via illa, locus ille, de quo quæstio, est publicus. Itẽ ꝙ locus ille, vel via illa indiget refectione. Itẽ ꝙ reficiendo antiquũ statum retinebam. Itẽ ꝙ me prohibuisti, & adhuc prohibes. ista colliguntur & probantur in l. j. ff. de via pu. & itin. publi. reficien. & patet ex supradictis. Positiones verò rei sic formari possent: Ego Sempronius dico, ꝙ loc⁹ ille, de quo est quęstio, est Titij, & ponãtur cõfinia ita, vt appareat ipsum non esse locũ publicum. Item dico, si erat via publica, ꝙ reficiẽdo volebas, & vis facere viam publicam latiorem, longiorem, altiorẽ, & humiliorem quàm antè fuerat. Item ꝙ Seius tantũ tibi intulit violẽtiã, vnde ego Sempronius debeo absolui: quia si tantũ ille Seius intulit violentiã, ergo nullus alius. & hę positiones ponũtur per Rofre. in d. libello de interdicto, de via publica reficiẽda: & probatur in l. j. ff. eo. tit. & ex his quæ dicta sunt s. & hęc omnia quæ dicta sunt xxv. q. no. diligenter: quia ponunt materiam refectionis, & adduntur his quæ dicta sunt s. in lib. præcedenti. in tit. de refectione.
66 *Quæro xxxj. quid si aliquis ponit aliquid in via publica, vel ædificat, vel immittit eo casu quo nõ potest, iuxta ea quæ dixi suprà in xj. q. cũ quatuor seqnẽtibus, quo iure agetur contra ipsum? Dic interdicto, ne quid in loco publico fiat: vt l. ij. §. j. & §. ait prætor. & §. prætor ait. ff. ne quid in lo. pub. & istud interdictum proditũ est ne quid in loco pub. vel via publ. vel itine. pub fiat: & si factũ fuerit, ꝙ tollatur, vt ibi: & sic istud interdictũ ex prima parte est prohibitoriũ, ex secũda restitutoriũ: vt d. l. j. in princi. & §. hoc interdictum. & §. ait prætor. Vel secundũ Io. Andr. sunt duo interdicta. Vnũ prohibitorium, scilicet ne fiat. Aliud restitutoriũ, si factũ fuerit, tollatur: vt no. Rofred. in libellis suis, in titu. de inter-
67 di. ne quid in loco publico. *Quæro xxxij. siue sit vnum interdictum, siue duo, quę sint necessaria ad hoc, vt ista interdicta dentur. Dic secundùm Rofred. quòd nonem sunt necessaria. Primũ est, quòd via illa vel
68 locus ille sit publicus. *Qualiter autem via dicatur publica, vel priuata, aut vicinalis, vide in l. ij. §. viarũ, & §. vicinales. ff. ne quid in loco publico. & dixi suprà in vij. q. Secũdũ quòd ponatur aliquid in loco publico vel via publica: vt habetur in d. l. ij. & in hoc tu adde etiam, quòd licet non ædificem in via, sed ædificem in meo: dum tamen ædificium in meo factum noceat in via, sufficit, vt habeat locum hoc interdictũ: vt d. l. ij. §. si quis in suo. & ibi hoc notat Bartol. & vide etiam Bart. in l. quominus. in iij. quæst. ff. de flumin. Tertium, quòd nõ sit appositum de licentia principis vel alterius habentis ad hoc potestatem: vt dicta l. j. in princ.

prin. Quartum, q͏̃ si est positũ cum licentia principis vel alterius, fiat deterior: vt dicta l. secũda, §. meritò. & §. si quis à prĩcipe. Quintũ q͏̃ iste q agit hoc interdicto, nõ habeat ędificiũ in publico sine licẽtia superioris: alioquin nõ aget: vt in d. l. ij. §. idem ait, si in publico. Sextũ, q͏̃ id quod est positum, statim noceat vel nocere possit: v d. l. ij. §. deĩde ait p̃tor. & ibi declaratur quando via dicatur fieri deterior. Septimũ, q͏̃ ad hoc vt tollatur, necesse est vt noceat ædificiũ: etsi melius sit nõ tollere, ne vrbs ruinis deformetur. nõ tollere, dico, nisi publicus vsus impediatur: vt dicta l. ij. §. si quis nemine: vt l. fi. eo. tit. Item si non tollitur per interdictũ, tollitur tamen officio iudicis: vt d. §. si quis nemine. & dicta l. fina. Octauum, q͏̃ locus publicus fiat deterior, & tũc locũ habet interdictũ: sed si esset locus priuatus alterius, tunc haberet locũ vtile interdictũ: vt d. l. secunda. §. eum qui. & §. meritò. Nonum & vltimũ sufficit quãtum ad hoc, vt habeat locũ interdictũ, siue ipse posuit siue ab alio positum sit: vt d. l. secunda. §. hoc interdictum. Sed contra prædicta opponitur, & videtur, q͏̃ aliquo modo nõ habet locũ hoc interdictũ. Nam lícitum est cuilibet ædificare & immittere in loco publ. ff. de acquir. re. domi. l. statuas. Sol. verũ est quãdo ponũtur statuæ, sed nõ in loc. publ. vel si sunt positæ in loco publico, nõ impediebatur locus publicus: & ideo qđ positũ est, tunc non remouetur.

69 * Quæro xxxiij. quomodo formetur libellus in hoc interdicto, quando quis ædificabit in via publica, vel aliqđ immisit: vel ædificare aut immittere vult: & ĩ hoc duo casus principaliter sunt de per se cõsiderandi. Primus est, quãdo ex hoc lęditur via publica, vel iter publicũ. Secundus est, quando propria vtilitas tantũ læditur: puta quia lumina tua obscurata. In primo casu libellus põt duobus modis formari. Vno modo, quãdo quis vult ædificare vel aliud immittere in via publica, & petitur q͏̃ nõ immittatur vel fiat. Alio modo, qñ id qđ in via publica factũ est, petitur vt tollatur. Primo modo põt sic formari libellus secundũ Rofr. in loco prꝗallegato. Corã vobis, &c. cõpareo ego Titi⁹, & dico q͏̃ talis vult ponere in via publi. cuius talis sunt confines, tale quid, propter qđ via publica deterioratur vel deformat͛, puta facìẽdo pontẽ: vnde peto ipsũ prohiberi ne ponat: ad hoc propono actionẽ in factũ surrogatã in locum interdicti, ne quid in loco publico. Sed vide q͏̃ ista forma libelli nõ est bona: quia per hoc agitur ad interesse: vt l. ij. §. hoc interdictõ. ff. ne quid ĩ loco publico. qđ interesse non potest esse, cũ nihil factũ sit, & agatur, vt non fiat. Et propterea dicit Bart. in d. §. hoc interdictũ. quòd istud interdictũ nõ potest proponi, nisi quando aliquis incœpit ædificare, ita q͏̃ habet aliquid instar operis: vt l. stipulatio. §. opus. ff. de no. ope. nuncia. ideo tũc potest agi ne fiat ad interesse, pro eo quod factum est. Et ita debet intelligi d. §. hoc interdictum. & ista materia facit pro hoc l. harum. & l. egi. & quod ibi not. ff. si ser. ven. & ideo secundùm Bar. in d. §. hoc interdictum. debes formare libellum isto modo: Dico quòd talis incipit ædificare in tali via publi

ca

ea seu in tali loco publico, propter qd via publica fit deterior, vel iter publicũ deterius: quare peto ipsum prohiberi istud opus facere, & cogi ad cauendũ ne fiat, & ipsum cõdemnari ad interesse meũ, pro eo quod factũ est: vt probatur in d. §. hoc interdictũ. & in §. si quis nemine. in d. l. ij. ff. ne quid in loco pub. Et de ista cautione vide tex. cũ gl. in l. v. ibi. & l. penul. eo. ti. & no. in d. l. harum. & d. l. egi. & no. per Bar. in l. si prius. ff. de no. oper. nuncia. Alio modo qñ quis ædificauit, & vnus vult petere vt ædificiũ vel immissum in via publica tollatur, põt sic formari libellus: Corã vobis, &c. cõpareo ego Titius, & dico q̃ Sempronius posuit tale qd ĩ via publica, ꝑpter qd est effecta deterior vel deformata: quare peto eũ cogi & cõpelli ad tollendũ & restituendũ: & ad hoc propono dictam actionẽ in factũ, &c. In secũdo casu principali, quãdo ex ædificio vl' immisso in loco publico læditur tãtũm priuata vtilitas: puta quia lumina tua obscurantur, debes sic formare libellũ. Corã vobis, &c. cõpareo ego Titius cõtra & aduersus Sempronium: & dico quòd ipse tale quid in ponte vult ponere, vel posuit, vel in via publica, vel in loco public. cuius tales sunt confines, & q̃ lumina mea obscurantur: vnde ne id fiat, ago cõtra ipsum: intelligendo secundũ qd dixi suprà, secundum Bart. vel si iam fecit, dicas, Ago quòd remoueatur: & ad id propono vtile interdictũ ne qd in loco publico. Et dixi vtile interdictũ, & nõ directũ: per l. ij. §. eũ qui. ff. ne quid in loco pub. & per id quod dixi in q. præcedenti. in versiculo viij. Sed contra istã vltimã formam libelli opponitur & videtur, q̃ non possit de iure agi. Nam lumina tua possum obscurare: vt ff. de serui. vr. præd. l. si binarum. & C. de ser. l. altius. Sed responde secundùm Rofr. in prællega. tit. de interdicto, ne qd in loco publi. ante fin. quòd lumen quod habeo à tuo loco priuato, põt obscurari, cũ non debeas seruitutẽ, vt dictis iuribus. Sed si habeo à loc. pub. lumen, secus est: qa tunc obscurari nõ potest: vt ff. de dam. infect. l. fluminũ. §. vltim. & l. Procul*. quod est notandũ. De hoc tamen intellige, quando vis tollere mihi lumẽ qd habeo ex publico, ædificando in loco publi. quia tunc non potes dare mihi damnũ etiam habita licentia à principe: quia illa licentia intelligitur sine damno: vt l. tertia. §. meritò. & §. si à principe. ff. ne quid in loco publico. Sed si ædificares ĩ loco tuo ꝓprio debente mihi seruitutẽ, potes mihi auferre lumen, quod habetur etiã ex publico: vt d. l. altius. & l. si binarũ. qd bene not. Et addas his quæ dicta sunt ĩ lib. præce. in materia seruitutis luminũ, & ne lumin ib. officiatur. Sed aduerte quia Bart. in d. l. ij. §. hoc interdictũ. el ij. ff. ne quid in loco pub. ponit aliter materiã libelli. Nã dicit q̃ debet sic formari. Dico contra talẽ, q̃ ipse habet & tenet tale ędificiũ, quod est factũ in via publica: propter quod dicta via fit deterior in tanta quantitate, & est verisimile me damnificari in futurũ in tantũ. quare peto ipsum cõdẽnari ad tollendũ ipsum opus, & ad restituendã ipsam viam in pristinũ statum, & ipsum mihi condemnari ad quantitatẽ prædictã: cũ tantũ interfit mea dictũ opus factũ nõ esse: & quatenus mea

mea interesset pendente iudicio: & hæc forma procedit, si is tenet ædificiũ in via publica, qui fecit. Sed si tenet alius, tunc debet cõcludi aliter, videlicet ꝙ pôt præstare patientiam destruendi operis: & ꝙ condẽnetur in quatenus actoris interest pẽdẽte iudicio, ex eo, ꝙ negat præstare dictã patientiã: per no. in d. l. ij. §. hoc interdictũ. el j. Alij dicũt secundũ Bar. quòd hoc operatur interesse totius populi, quod sibi nõ placet: qa secũdùm hoc nõ posset cõstitui procurator ab actore, quod est contra l. pen. sed pro interesse publico debet intẽtari actio à syndico cõis. & hoc est qđ dicit text. in l. ij. §. hoc interdictum. el ij. ꝙ actoris interest: & ideo refert se ad interesse actoris, nõ po-
71 puli. *Quæro ꝑtereà xxxiiij. loco, quomodo formari debeãt positiões actoris & rei in hac materia, & ĩ hoc interdicto. Et dic, ꝙ positiones actoris sic formari possunt: Compareo & dico, ꝙ via illa est publica. siue locus ille est publicus, cuius tales sunt cõfines &c. Itẽ ꝙ aliqđ immisisti vel vis immittere sine licẽtia principis vel superioris. Itẽ quòd licet princeps tibi cõcesserit ædificare vel aliqđ immittere in via pub. vel loco pub. per talẽ immissionẽ vel ædificationem, incommodatur vsus meus seu domus mea. Itẽ ꝙ ego, qui ago hoc interdicto, careo ædificio posito in loco pub. Itẽ ꝙ id, quod imposuisti vel imponere vis, nocet vel nocere pôt loco pub. Item quod imposuisti vel vis imponere, est aliud, ꝗ dom*. Item ꝙ illa domus si quam ędificasti in pub. nocet multũ loco pub. Itẽ ꝙ supra locũ pub. pontẽ posuisti. Itẽ ꝙ opus factũ in loco publ. tu possides. Itẽ ꝙ tuũ opus quod fecisti in loco pub. lumen quod habebã in loco pub. abstulit mihi. Positiones rei sic fieri possunt. Cõpareo &c. & dico ꝙ locus ille vel via illa est vicina lis vel priuatam. Itẽ ꝙ illud quod imposui vel imponere volo, feci cũ autoritate pricipis, & ecce priuilegiũ. Itẽ ꝙ id quod imposui vel imponere intẽdo cũ priuilegio, est sine incõmodo alterius. Itẽ ꝙ tu q proponis hoc interdictũ, ædificasti in loco pub. Itẽ ꝙ id quod ædificaui est domus, & sine incõmodo alicuius loci priuati vel pub. Item ꝙ opus prædictũ desij possidere sine dolo uel culpa. Itẽ ꝙ lumen tuũ quod per ędificiũ obscuraui, habebas à loco meo priuato: & de his positionib* habes per Ros. in tit. si aliquis ponit in viã pub. aliàs est, de interdicto, ne quid in loco pu. & colliguntur ex his quæ
72 dixi s. in xxxij. q. *Quæro xxxv. dictũ est s. in viij. q. ꝙ est licitũ regulariter ire per viam pub. & agere & ducere plaustrũ: quid si quis impediatur ab aliquo, q prohibere non pôt, quo remedio ei succurretur. Dic ꝙ est proditũ sup hoc interdictũ, vt liceat ire vel agere per viã pub. vt l. ij. §. fi. ff. ne qđ in lo. pub. & nõ reperitur alibi de isto interdicto, nisi ibi, secũdũ Ros. in ti. si aliqs vult ire per viã pub. aliàs est in ti. de interdicto, vt liceat ire, agere per viã pub. & de illo fit etiã mentio per gl. in ti. ff. ne quid in loco publ. & ad hoc vt competat istud interdictum, ista sunt necessaria. Primum, ꝙ via illa sit publ. & qualiter dicatur via pub. dixi s. in vij. q. Secundùm, ꝙ ille qui volebat ire, agere per viam publi. prohibitus sit: vt d. l. ij. §. fi. si enim per viã priua

tam

tam aliqs vult ire, agere debet negatoria: vt l.ij.ff.si ser.ven.& dicā in se
72 quen.q. *Circa istud interdictū primò quæro, quomodo debeat formari libellus. Dic breuiter, Ego dico ꝙ talis me volentē ire, agere, vel ducere tale qd per viā pub. ꝓhibuit & ꝓ
n hibet [n]: quare peto pronunciari, & ipsum cogi, ꝙ me nō ꝓhibeat. & ad hoc propono interdictū, vt mihi liceat ire, agere, uel ducere p viā pub. vel actionē in factū subrogatā in lo-
73 cū eius: vt d.l.ij.§.fin. *Secūdò quęro, quomodo formentur positiones in hoc interdicto. dic breuiter, ꝙ positiones actoris sic formātur. Ego dico, ꝙ talis via est pub. Itē ꝙ ibā per illam viam. Item prohibuisti, & me prohibes volentē ire, vel agere, vel tale quid ducere per illā viā pub. Positiones rei sic fiunt econtrà. Ego dico, ꝙ illa via est priuata. Item quòd illa via est mea. Item quòd Titius tātùm tibi intulit violentiā, & nō ego.
74 *Tertiò quæro circa prædicta, qd de his, qui colligunt pedagia ab his, qui vadunt per viā publ. an possint de iure prohiberi colligere, seu exigere per hoc interdictū. & Ros. in prȩallega.ti. dicit, ꝙ credit quòd sic. Impediunt enim euntes per viā publi. vnde faciunt contra iura, nisi habeant priuilegiū à principe. C. noua vecti. instit. non poss. l.j.ij.& iij. C. de vec. l. certum. Vnde nec ciuitas per sua statuta, pōt huiusmodi pedagia imponere. C. no. uec. instit. nō poss. l. vectigalia. nec aliqui nobiles possunt impedire iter agentis, nisi habeant priuilegiū à principe: nō debet concedi, nisi patria sit tenuis: qa tūc de facili conceditˀ priuilegiū: vt l.ij. eo. tit. licet de facto contrariū faciāt ciuitates, & nobiles, & potentes, secundùm eum: & de ista materia vide plenè per Bart. in d.l. vect. quę cōmuniter non reperitur in lect. & per Bal. in c.j. in tit. quæ sint rega. in vsi.
75 feu. *Quæro quartò qa sæpe dictū est, ꝙ agi potest pro via publica, an ad hoc per agentem possit constitui procurator: & in hoc distingue: Aut agitur pro priuato cōmodo & interesse, & potest procuratorē cōstituere. l. licet in popularibus. ī prin. ff. de procur. vbi loquiˀ etiā de via pub. & no. in l. si qs pro eo. in fi. ff. de fideiuss. Aut agit pro cōmodo & īteresse publico tantùm: & tūc ante litē contesta. non potest: sed post sic: vt l. pe. ff. de pig. act. & not. in d.l. si quis pro
76 eo. in fine. *Quintò quæro, nunqd pro tali causa possit accedere fideiuss. Distingue vt dictū est de procuratore: vt habetur per tex. & glo. &
77 Doct. in d.l. si qs ꝓ eo. ī fine *Quæro xxxvj. & vltimò, quomodo debeat libellus formari super via priuata, quando dicitur, quòd debetur seruitus viæ. vide per do. Pet. Iac. de sancto Miniano, in quadam sua summa seu practica, quā de libellis composuit anno cccxj. à qua sumpsit originem practica nouella Ioan. Pet. de Papia: licet de ea non faciat mentionem: qui dicit, quòd potest sic formari, Coram vobis comparet talis &c. & dicit & proponit contra Martinum, vt cùm dictus actor esset in quasi seruitute viæ per talem fundum Martini, & ad talem vineam ipsius actoris, Dictus Martinus ipsū actorem per vim vel dolo malo deiecit de prædicta quasi sua possessione. Quare petit, vt dictam suam quasi possessionem restituat vobis do-

mino iudici, supplicando vt dictum reum ad restituendam dictam possessionem, vel quasi per vestram sententiam condemnetis. Vel dicas ita sicut hodie consueuit: Quare petit per vos, & officium vestrum, quòd si inconsequenter expediat, principaliter implorat, quatenus denuncietis & declaretis ipsum Martinum teneri, & obligatum esse ad mihi restituẽdã dictã quasi possessionẽ viç & ipsum cogatis, & remedijs cõpellatis ad restituendã dictã quasi possessionẽ viç: & prædicta forma libelli procedit, qñ quis est expulsus per violẽtiã de possessione vel quasi, & de expulsione viæ principaliter cõqueritur. Si autem principaliter de expulsione viæ non conqueritur: sed quia impeditur, ꝙ non possit vti liberè via, quia in ea turbatur: tunc posset agere interdicto vti pos. iuxta no. in l. j. C. vti pos. Et vide circa prædicta quæ not. Bart. in l. si prius. ff. de no. ope. nun. & not. per Docto. in §. æquè. inst. de actio. & quia dixi ꝙ ẽt qñ via turbatur, potest agi & intentari interdictũ vti pos. quæro quomodo debet formari libellus in casu. & dicit do. Pet. Iacobi in sua practica, in tit. super seruitute viæ principaliter turbatæ, debet sic formari libellus: Domine iudex ego conqueror de Petro: quia cũ essem in quasi possessione seruitutis viæ per fundũ Petri Puzi, cuius tales sunt cõfines, &c. & talẽ vineã ipse turbat, & impedit me, & vim mihi facit in ꝑdicta quasi possessione, nec permittitur me vti via publicaꝑ. Quare ago cõtra eum & peto ne me in ꝑdicta quasi possessione turbet, nec in ea vim mihi faciat vobis dño Marco iudici supplicãdo, vt condẽnetis ipsum Petrũ Puzi, vt desistat à dicta turbatione & violentiã: & quòd de cætero amplius me non turbet: vt probatur in l. pe. ff. de ser. Quidã tñ dicũt secundũ eũ, ꝙ iste libellus nõ procedit: quia pro seruitute uiæ turbatæ non cõpetit interdictũ vti pos. ex eo quia promissum est de ea tuenda specialiter per interdictũ de itin. act. priua. & isti dicunt, ꝙ nec pro seruitute aquæductus competit interdictũ vti poss. quia satis de hoc prouisum est specialiter per interdictum de aqua quoti. & æsti. & de riuis, & de fonte. Nec etiã pro cloacis competit. ff. vti poss. l. j. in princ. quia specialiter est prouisum per interdictũ de cloa. & licet d. l. pen. ff. de seruit. indistinctè dicat, quod pro seruitute viæ, & pro alijs seruitutibus competunt interdicta quasi possessoria: attamen glo. ibi exemplificat de itine. actuq; priua. Sed præfatus do. Petr. Iacobi, dicit in loco præallegato, quòd videtur posse dici contrarium: videlicet quòd imò etiam interdictũ vti pos. competat pro seruitute viæ: quia l. pen. ff. de ser. indistinctè loquitur, scilicet ꝙ competũt interdicta quasi possessoria. ergo indistinctè debẽt intelligi etiã de interdicto vti poss. & similiter gl. etiam in fin. loquitur indistinctè. l. j. in prin. ff. vti possi. & in l. j. §. fin. ff. de superfi. Nec videtur secundùm eum, ꝙ de iure vna actio seu vnũ interdictu tollat aliud, si materia sic apertè ordinaret expressè contrariu, sicuti expressè dixi, quòd pro cloaca nõ competit interdictũ vti poss. vt d. l. j. in princ. ff. vti posse. Bar. autẽ in d. l. j. in prin. in hoc articulo, an pro seruitutibus competat

s interd

interdictum vti pos.vtile distinguit.

Nam quedã sunt seruitutes, quæ habent causam continuam, & pro illis competit istud interdictum vtile, vti pos.vt d.l.pen.ff.de serui.& l.j.in fi.ff.si ser.vend.& l.& si forte. §. sciẽdum.eo.ti.& l.arbor.ff. communi diui. Quędam sunt seruitutes, quę nõ habent causam continuam, vt iter, & actus, & pro istis non competit hoc interdictum, sed recurrimus ad interdictum l.j.ff.de itinere actuq; priuato.& Barto.in effectu tenet opin. glo.in d.l.penul.scilicet ꝙ pro seruitute vię turbatę non competat interdictũ vti possidetis, etiam vtile, sed interdictum de itinere actuq; priua. quod not.scilicet vt scias formare libellum, quando turbatur in possessione seruitutis viæ vel alterius seruitutis.

a Interru. *Interruptio ita fit cõtra pscriptionẽ rei incorporalis, puta iuriũ per lit.cõte. & alios modos aptos interruptioni, sicut rerũ corporaliũ.tex.est no. extra de præsc c.auditis.in fi. Et an interruptio præscriptionis fiat per missionẽ in possessi.ex causa iudicati: & an qmittitur ex causa iudicati, possideat, dic ut per Bart.in l.à diuo Pio. § si super rebus.ff.de re iudi.*

b Licẽtia. *An licẽtia in actu reqsita sufficiat, si post actũ sequatur, uide Corn. ij.uo.cõs.xlij. & in iiij.uo.cõs.lxxxix. inc.uiso. & Ale.ij.uo.cõs.lxij. in ij.col. §.tertio præsuppono.*

c Administ. *Administratio legitima & libera est, quãdo quis põt in iudicio agere, & cõueniri: et etiã extra iudiciũ de aliqua redisponere. facit c.ex literis. uer.probat. & ibi Inno.alle.l.ij. in §, ij.C.de iu.calum.*

d Iurisdi. *Iurisd. tollitur cõtraria cõsuetudine et præscriptiõe. ita dicit Inn. in c.ad nostrã.in fi.de app. & an iurisdictio q̃ratur & pbet ex cõsuetudine, uide Corneũ cõs.cclxviij. in iii.uo. Et iurisdictio delegata an sit odiosa et restrĩgẽda, in iiij.uol.cõs clvij. Et iurisdictio iudicis an possit prorogari tacito cõsensu partiũ, in iiij.uol.cons.xxx. & uide Ale.in iij.uo.cõs.lxviij. & in iiij.uo.cõs.xxxv. & in v.uol.cõsi.j.in j.colũ in prine. & quando in usu iurisdictionis plures domini eiusdẽ castri nõ concordãt, quid sit agẽdũ, Alex.in v.uol cõsi.xxv.uer.nõ obstant. & ibi in sequẽti col.an unum castrũ possit diuidi inter duos. & quid in pluribus castris.*

e Collatera. *Si ex forma statuti pximio rei collaterales possunt offerre ptiũ intra mẽsem à die publicati cõtractus, et cõsequi rẽ uenditã: quãdo incipiat currere terminus illius mẽsis, uide Ale.in iij.uol.cõsi.xxiiij.per totum.*

f Aliqs lega. *Si relinquitur una res, an cẽseatur relictũ id quod in ea cõtinetur, uide Corne.in iij.uo.cõs.lxxiu. quã ueniãt in uẽditione dom' uel fundi, uide Ale.ij.uo.cõs.cxxxiiij.in iij. & iiij.col. & consi.ccxxvj.per totum.*

g Actionẽ in factum. *Actio in factum datur, quãdo cessat dolus, et subest culpa.l.eleganter. §. idem Labeo. & ibi Barto.de dolo.*

h Concessio. *Cõcessio uidetur facta de toto iure concedẽtis. Bald.in l j.pe.col. iu uer.sed qd si dominus. C. quãdo nõ pe.par.l.q tabernas.ff.de cõtrah.emp.*

i Mun.real. *Munera realia quæ sunt, uide Bar.in l. rescriptum. §. sciẽdum. ff.de mune. & ho.*

k Collecta. *Collecta bonis mobilibus et stabilibus põt imponi. Bar in l.j.v.col. uer.itẽ quæro p collecta.C.de mul. in quo loe.p l.forma.de cẽsi. & l.fi.de inmu.*

mu.ne.conce.libr.x. Bal. in aut. defuncto.ul.col.in priu.uer. modò quæro dictat statutum.C.ad Tert.

l Gratis. *Habitãs gratis in domo an teneatur ad refectionẽ uel purgationem uiæ. Res. Bar. in l. ædiles. ff. de uia pu. q sic. Et uide s. de ser. ur. c. lix. iii in purgatione momẽtanea, non in perpetua.*

m Viã pub. *Via debet purgari à uicinis habentibus domos iuxta ea. l. ij. & ibi Bar. & Doc de uia pu et uia purgari dicitur, quãdo in totũ tollitur lutũ, nõ quãdo ponitur iuxta uiã. l j. §. purgare. de uia pub. & per Ale in l. ij. eo. ti. & qđ no. in l. ij. C. de imu ne. cõe. li x.*

n Vicinalis vel priuata. *Via uicinalis est, ad quã faciẽdã uicini de proprio cõtribuũt: uel quæ ĩ uicos ducit. l ij. §. uicinales. ff. ne qd in lo pub. Et q̃ priuatæ & pub. q̃ dicantur, d. l. ij. §. prætor. & §. uia. ff. ne quid in loco pub. q publica dicitur ea, cuius solum est publicum: aliàs dicitur priuata.*

o Prohibuit & prohibet. *Prohibitio acquirit poßeßionẽ prohibẽti ex nõ fieri. l. ij. C. de serui. Bal in l. liberti. j co. C. de ope. lib. uer sed certè.*

p Quasi possessionẽ. *Quasi poßeßio iuris uel seruitutis quæritur per patientiã etiã uiolentã. Bar. & Alex post Docto. in l j. §. in operis. de oper. no. nun. Ant. in c. fina. in antepe. char. de causa pos. Inno. in c olim. ij. de rest. spolia. & quasi poßeßio. & uide Alex. in l j. §. j. de itin. actuq; priua.*

q Vti via pub. *Vti quomõ ponat, Bar. ĩ l. qbus diebus. §. fin. in ij. col. uer. quid de dictione uti ff. de cond & demonst.*

De seruitute aquæductus.

CAP. IIII.

1 *Seruitus aquæductus, est ius ducendi aquam per fundum alienum.*

2 *Ius ducendi aquam per alienum fundum, an sit seruitus realis, uel ius tantùm personale, quomodo cognoscatur.*

3 *Seruitutes personales tãtũ tres sunt, uidelicet usus fructus, usus, et habitatio.*

4 *Ius ducẽdi aquã ex fundo suo ad fundum meum si quispiam mihi concesserit causa faciendi balneum tantum in fundo meo, in quo pãni lauari poßint, uel pro aliquo alio usu, qui fundum meum non concernat, an tunc seruitus realis uel personalis erit.*

5 *Ius ducendi aquam ex fundo tuo ad fundum meum si mihi debeatur, puta per fistulam, causa seruiendi familiæ meæ pro coquina, & equis, & alijs necessarijs pro domo & familia mea, an erit tunc seruitus realis, an uerò ius personale.*

6 *Ius aquæ ducendæ ad piscariã meam, uel cisternam, aut puteum, si mihi cõcedatur, an sit seruitus realis, an uerò ius personale.*

7 *Ius aquæ ducendæ ad piscariam meã, uel cisternam, aut puteum, an sit seruitus rustica uel urbana.*

8 *Ius aquæ ducẽda ex fundo tuo ad hortum meum irrigandum, an realis seruitus sit.*

9 *Ius aquæ ducẽdæ ex fundo tuo ad hortum meum, &c an sit seruitus rustica uel urbana.*

10 *Fundus rusticus aut urbanus quando dicatur.*

11 *Aquæductus in seruitute quid ueniat, & quid non.*

12 *Regula, In re sua quilibet est moderator & arbiter, quomodo intelligatur.*

13 *Seruitus aquæductus est sicut anima intellectiua tota in toto, et tota in qualibet parte.*

14 *Subiecta talia sunt, qualia prædicata demonstrant.*

15 *Distributiones quotidianæ qualiter*

præstanda sint.
26 Expensas quotidianas uiritim collegij prætor dare debet: dato quòd unus plusquam alter comederet: ut faciebat Bononiæ scholaris unus Polonus, qui solus comedebat tantùm, quãtùm quatuor alij.
27 Seruitutis à principio cõstituta si fundus dominans aqua indigebat, & nũc ex aliqua causa non indigeat, an serui tus in perpetuum competere desinat.
28 Seruitus aquæductus si fundo meo qui est decem iugerum, debeatur, & postea auctus fuerit, an propter hoc aquæ ductus seruitus crescere debeat.
29 Seruitutem aquæductus habens an riuum in seruientis fundo facere possit, per quem aquam ad fundum dominantem ducat.
20 Riuum an quispiam simpliciter cauere possit.
21 Riuum esto quòd aliquis de iure uel ex permissione facere possit, an prædij dominãtis dominus illum purgare & reficere poterit.
22 Ius ducendi aquam per fundum alterius si quispiã habeat, quando & quomodò ipsam aquam ducere poterit.
23 Seruitus aquæductus in concessione, sine alterius damno subintelligitur.
24 Aquæductus seruitus quõo acquiratur.
25 Aqua per seipsam fluẽs an præscriptionem uel cõsuetudinẽ inducere poterit.
26 Aqua si in certo fundo superiore oriatur, & per quendam alueum ad partes inferiores descendat, aquisq; aliquãdo pluuialibus adeò crescat, ut in alueo contineri nequeat: an tũc ille qui est in parte superiori, ripas ita eleuare cogatur, ut usque ad mare discurrat.
27 Aquæductus seruitutem totam quis habere & concedere possit, & quis etiã ad aquam ducendam cogi ualeat.
28 Flumen priuatum tribus medijs potest dici alicuius esse.
29 Aquæductus seruitus, cui, uel quibus concedi possit.
30 Aquæductus seruitutem si uni concessi, an alteri posteà concedere possim.
31 Aquæduct⁹ seruitutẽ si tu, cui primò cõcessi, uis posteà alijs cõcedere, an possis.
32 Aquæductus seruitus, quomodo, qualiter, & quando, & per quem locum cõstitui uel acquiri possit.
33 Digiti mẽsura secundũ Isidorũ qd sit.
34 Fundi seruientis per quam partẽ aquã ducere possit, si non exprimatur: quid iuris.
35 Aquæductus seruitus si ex flumine debeatur, & ipsum flumen alueum mutauerit, quid iuris.
36 Flumen si alueũ mutauerit, ius aquæ uno impetu perditur, & tunc aliud flumen uidetur.
37 Fluminis aluei per mutationem in casibus in quibus aquæductus seruitus amittatur, an de æquitate restituẽda sit, ut ex noua uel nouis alueis debeat.
38 Flumen si ad antiquum alueũ redierit, an seruitus amissa restitui debeat.
39 Aquam ex flumine, an cuilibet ducere licitum sit, per occupationem factam propria autoritate.
40 Bononienses licitè de flumine Recij aquã ducũt, quæ posteà in Padũ intrat.
41 Aqua si de unius molendino exeat, & alter eam capere uelit, & ad molendinum suum ducere, adeò quod primum molendinum non impediat, an possit.
42 Forma seu formula, uallum, & seriola, an idem sint.
43 Aquam si duo ex flumine publico ad fundum suum ducere uelint, & seinuicem impediant, quis præferetur.
44 Cautela ducendi aquam ex flumine.
45 Occupare uel ædificare incœpisse, uel aquã

aquā ex pub. lec. ducere, qd remißiuè.

46 *Consequentia non ualet, aliquis habet potestatem uel ius ducēdi aquā ex flumine publico uel priuato, ergo habet seruitutem aquæ ducendæ.*

47 *Aquæductus seruitute quomodo, & qualiter quis uti poßit.*

48 *Aquæ ducendæ seruitutem ad molendinum si quispiam habeat, propter aquarum abundantiam aliud molendinum construere non poterit.*

49 *Aquæ publicæ de ductu inter duo castella quæstio erat, et inter se fuit lata sententia: demum Imperator unum de illis castellum mihi conceßit: nunquid illam sententiam seruare tenear.*

50 *Vicini incommoditas aquæ ducendæ quæ dicatur.*

51 *Fons si ex aliquo fonte oriatur per tempus longißimum, cuius non extet memoria in contrariū: & aqua per inferiores partes discurrere cœperit patiētibus illis, quorum fons erat, an habentes superiorē fundum, in quo aqua oritur, ipsam pro libito uoluntatis suæ diuertere poterunt.*

52 *Longa consuetudo ueluti iure imposita seruitus uidetur.*

53 *Patientiam solam qui permittit, nec per alia uerba seruitutem constituit, an seruitutem cōstituere uideatur, uel se personaliter obligare.*

54 *Aquam duxiße iure seruitutis, uel iure simplicis facultatis, quādo dicatur.*

55 *Seruitus aquæductus præscripta quanto tēpore inducatur, & quæ, & quot ad istam præscriptionem inducēdam requirantur.*

56 *Sepē præcidere, mūdare, uel mundari facere in fundo uicini, uel p uicini fundū aquā ducere, an seruitutē arguāt.*

57 *Aqua quādo discurriße dicit iure facultatis tantùm, nō autem seruitutis.*

58 *Poßeßionem in iuribus incorporalibus dare non est.*

59 *Differentia quanā sit quātùm ad tempus inter locū publicū & priuatum.*

60 *Aquam si quispiam habebat ius claudendi certis horis, nunquid ita claudere poterit, ut nihil, quod aliàs stillare consueuerat, ad partes inferiores stillare poßit.*

61 *Aquam ducēdi ius iure seruitutis per fundum tuum si habeam, & per riuū apertum duxerim, & nūc riuum subterraneum facere uelim, an poßim.*

62 *Aquam ducendi ius per uicini fundū si quispiam habuerit, & duxerit per riuum, & demum uelit nouum canalem uel fistulas in riuo collocare, quæ nunquam habuerit, an poßit.*

63 *Aquam per fistulas uel canales, si primò per uicini fundū duxerim, & nūc per riuum ducere uelim, an poßim.*

64 *Iure tertij regulariter opponere poßū, quando iuris agentis exclusiuum est.*

65 *Vendito equo, quo casu ornamēta uendita uideantur.*

66 *Fundum superiorem si quispiam habuerit, in quo aqua nascatur, quæ per subterraneos meatus ad fundum uicini inferiorem descendat: deinde reuertatur ad fundū superiorē, an fundi inferioris dominus eam impedire poßit.*

67 *Aqua si discurrat à fundo Titij superiori in fundo Sempronij inferiori per uenas subterraneas: demum Sempronius fodit in fundo suo, & uenas aperit, ita ut tota aqua ad fundū ipsius Sempronij descēdat, & desinat ad superficiē fundi Titij ascēdere, qd iuris.*

68 *Aquæ ducēdæ ius qui habet, si aliā aquā admiscuit, nūqd prohiberi poßit.*

69 *Statuto si caueatur, ut quis poßit ducere aquā ex fundo suo per fundum uicini mediū, ad aliquē fundū suum infe*

inferiorẽ soluendo uicino damnũ caua tionis, & quis uelit ducere aquã per fundum uicini ad suum, in quo fundo uicini sunt uenæ aquarũ, si aqua sua cũ uicini aqua misceatur, & utraq; ad fundũ inferiorẽ trãseat, an possit.

70 Priuilegiatus & priuilegij causa quãdo paris potentia fuerint, possidẽtis potior conditio est.

71 Aqua si ex fundo meo supiori ad tuũ inferiorẽ descendat, & totũ fundum tuum inundet ex magna aquarũ abũdantia: quæritur an ego, qui sum dominus fundi superioris aquã fundo meo retinere cogar, faciendo fossam, aggeres, & c secundò posito, quod nõ cogar retinere. an te inferiorẽ cogere possim, ut eam in fundo tuo recipias, uel patiaris, quod aqua descẽdat ex meo ad tuum, & ex tuo ad alium inferiorem.

72 Si per seruitutis cõuentionem factum fuerit, ut superior uicinus aquã in fundo suo retinere teneatur, uel inferior teneatur eam fossa recipere: nunquid superior uel inferior teneatur purgare uel aggeres facere aut munire.

73 Seruitutem qui debet, facere non cogitur, sed pati.

74 Prædij dominãtis dominus, an non solum cogere possit dominum prædij seruientis, ut fundum suum purgari patiatur, sed etiam dominus fundi superioris seruientis, qui iure seruitutis tenetur habere fossam in fundo superiori, ne aqua noceat uicino inferiori, si fossa refectione indigeat, an possit cõtra dominum prædij dominantis agere, ut eam reficiat, ne fundo superiori seruientis nocere habeat.

75 Aquam qui excludit, quam naturaliter, & seruitutis iure in fundum recipere tenebatur, ne in suum fundum ueniat, sed in alium ilerruetur, an aqua plu. arcen. teneatur.

76 Seruitutẽ si mihi concesseris, ut opere manu facto aquã fluẽtẽ in meo ex tuo deriuare possim, etiã si tibi noceat, an intelligatur etiãsi ultra modũ noceat.

77 Fundus inferior, an aquam ex fundo superiori superuenientẽ recipere teneatur, quãdo natura loci subest, nec pactio aliqua interuenerit.

78 Aquam propter inundationem si propter autoritatẽ in riuo, siue in fouea, uel in aggeribus coronellas feceris, ne aqua subabũdans in fundum flueret, an impune eas remouere possim.

79 Conuentio quãdo nulla extet, nec loci natura seruitutẽ imponat, quid iuris, ubi etiã quid seruitus per uetustatẽ, seu præscriptionẽ acquisita operetur.

80 Aquarum seruitutibus circa uetustatem, seu præscriptionẽ, quantùm temporis requiratur.

81 Seruitus quando causam continuã uel discontinuam habere dicatur.

82 Aqua si ad uicini fundum per plures riuos discurrere solita fuerit, an in unum riuum tãtùm transmitti ualeat.

83 Aquis quid seruandũ est, quãdo nõ est aliqua cõuentio, nec loci natura aliqd declarat, nec loci uetustas subest.

84 Aqua quando aliquid moderatè, uel immoderatè fieri dicatur.

85 Seruitus aquæductus cui debetur, an causa aquæ ducendæ lapideum arcũ facere teneatur.

86 Seruitutẽ uel ius aquæducẽdæ habens an possit arcũ seu pontẽ lapideũ facere supra aliũ aquæductum alienum.

87 Seruitutẽ itineris qui habet, an possit facere pontem supra locum, per quem aqua ducitur, inuito eo, cui aquæductus seruitus debeatur.

88 Seruitus cui debetur priuũ aquæductus i uicini fundo, si uelit iuxta põtẽ fossã facere,

facere, in qua aqua congregentur, & ipsas postea per riuũ ducere an possit.
89 *Aquæ ducendæ de riuo qui ius habet an cuniculum subterraneũ, per quem aquam ducat, facere naleat.*
90 *Riuos manu tenere, & eos purgare, et aggeres reficere quis teneatur, & cuius expensis.*
91 *Barones, & Comites, & alij superiores colligentes pedagia, vectigalia, stratas securas tenere debent.*
92 *Fundo si quispiã usumfructũ habeat, & alius proprietatẽ, & aliqua impẽsa necessaria p cloaca, uel ob aquaductus formulã occurrat, illa ad usufructuariũ, et nõ ad proprietariũ spectat.*
93 *Aquæductus seruitus qualiter teneatur. & in ea quis teneri debeat.*
94 *Flumine ex publico nõ perenni de prætoris æquitate seruitus cõstitui potest.*
95 *Aquæductus seruitus quõ amittatur.*
96 *Aquæductus seruitus propter fluminis inundationem an pereat.*
97 *Possessio uel quasi aquæ per maiorem inundationem, sicut possessio territorij an perdatur.*
98 *Aquæ alterius per immissionẽ, de qua nulla seruitus debetur, an aquæduct⁹ seruitus amittatur.*
99 *Aquæductus circa materiam, quomodo in iudicio procedatur.*
100 *Interdicto aquæ ducendæ libelli forma quæ sit.*
101 *Positionum actoris forma in interdicto aquæ ducendæ quænam sit.*
102 *Positionum rei tenor in interdicto aquæ ducendæ qualis sit.*
103 *Interdictum aquæ ducendæ ad hoc ut competat, quæ requirantur.*
104 *Aestiuæ quando dicatur.*
105 *Interdictũ de aqua quotidiana cur factum sit, & an sit aliud ab æstiua.*
106 *Interdictum de aqua quotidiana, an eo casu competat, quo interdictum de aqua æstiua.*
107 *Positiones actoris in interdicto de aqua quotidiana quomodo fiant.*
108 *Positiones rei in interdicto de aqua, & c. quomodo fiant.*
109 *Libellus in interdicto de aqua ex castello, & c. quomodo fieri debeat.*
110 *Positiones actoris in interdicto de aqua & castello, & c. quomodo fiant.*
111 *Positionũ rei forma ĩ interdicto de aqua ex castello, etc. qualis esse debeat.*
112 *Riuus, specus, septa, & incile, quæ loca dicantur.*
113 *Interdictum de riuis ad hoc ut competat, quæ requirantur.*
114 *Riuum si reficere uelim, & aduersarius meus contra me negatoriã intentet, an refectione prohibendus sim.*
115 *Libellus in interdicto de riuis quomodo fieri debeat.*
116 *Libellum de aliqua aqua si quispiã per septa, uel cuniculũ, uel specum de puteo concipiat, an in interdicto de riuis rectè proponatur.*
117 *Positiones actoru in interdicto de riuis quomodo fiant.*
118 *Positionum rei forma in interdicto de riuis qualis esse debeat.*

1 SERVITVS* aqueductus [a] est
a ius ducendi aquam per fundum alienũ: vt l. j. §. aqueductus. ff. de ser. rust. pre. & Instit. de ser. aqueduct. & no. Azo in sum. & dicitur hec seruitus ius rusticorũ pre. Insti. eo. in prĩ. & de reb. cor. & incor. in fi. l. j. in prĩ. ff. de ser. ru. pre. & propterea rustica seruitus appellatur, vt dictis iurib⁹: & dicã in sequen. q. prin. & videtur ius, quia nõ in facto, sed in iure cõsistit, quod est incorporale: vt insti. de reb. cor. & incor. in fi. Itẽ dicitur ius
b ducẽdi, qd intellige siue p fistulã[b],

siue per quodlibet instrumentũ facti le: vt l. Quintus. ff. de ser. rust. præ. & l. si pri⁹. § placuit. ff. de aqua plu. ar. etiã si nihil in seruitute cõstituenda cõpræhensum esset, dũmodo nullũ dãnũ per hoc domino fundi seruiẽtis detur, in d. § placuit: nõ autẽ duci potest per lapidẽ manu stratũ: vt ibi not. Azo in summa, in d. § aquæductus. circa quod vide quæ dicã in ix. q. prin. Itẽ dũ dixi in diffinitione aquã, subaudi siue inuentã, siue inueniendã: vt l. Labeo. ff. de ser. rust. præ. & no. gl. Insti. eo. § aquæduct⁹. & no. Azo. in gl. prçalle. Quod intellige, vt sit seruitus, quãdo est aqua inuenta, non põst: vt l. fina. si serui. vend. & ibi hoc no gl in d l. Labeo. & Doct. sequũtur. Idem dixi in definitione per fundum alienum, quia sine fundo nõ potest cõstitui seruitus: vt l. j. ff. cõmunia prædio. & Inst. de ser. § inter rusticorũ. ver. ideo autẽ. & dicã in seq. q. & alienũ ideo dixi: qa in re sua nõ põt cõstitui seruitus: qa res sua nemini seruit. l. ĩ re cõmuni. ff. de ser. vrb. prç. cũ si. alias nõ cõstituta seruitute nõ põt qs aquam per fundũ alterius ducere: vt l. ij. C. de ser. & aqua. facit. l. p agrũ. eo. ti. & si ducatur sine domini volũtate, poterit dominus fundi ꝓpria autoritate ĩterdicere & remouere: vt l. quẽad. § j. ff. ad l. Aqui. nisi qs acqsiuisset ius ducẽdi aquã p fundũ alterius ex prçscriptione vel consuetudine: vt dicã ĩ iiij. q. pricipali: qa ius aquæ qd cõpetit ex cõsuetudine, est forti⁹ q̃ illud, qd cõpetit ex pactis priuatorũ: vt elegãter no Bal. in tit. de pace Cõstan. in xxv. q. super ver. saluo iure aquç Lãbrẽsis. & ꝑdicta intellige in aqua, quç sic duceretur volẽte domino, vel habeat potẽstatẽ ducẽdi a dño: puta ab eo, in cuius loco oritur aqua, vel ab alio, qui haberet potestatem concedendi: vt dicam in v. q. principali, vel in iiij. vel ex præscriptiõe vel cõsuetudine acquisiuisset ius aquæ ducẽdæ, vt dicam in iiij. q. principali. aliàs nõ posset aquã ducere. l. aquã. C. de ser. & aqua.

2 *Secũdò principaliter quæro, quomodo cognoscatur, an ius ducẽdi aquã p fundũ alienũ sit seruitus realis, vel ius tantũ personale. In hoc puto sic esse notabiliter distinguẽdũ: aut qs habet ius ducẽdi aquã, ex vno fundo ad fundũ suũ: vel ex pacto, vel testamento, aut alio modo: aut quis habet ius ducẽdi aquã nõ ad fundũ suũ: quia nullũ habet ad quẽ velit aquam ducere. Primo casu subdistingue: aut tale ius ducẽdi non debet finiri cũ persona, & transit cum prædio, & dicitur seruitus realis: puta si quis habet ius ducendi aquã per fundũ vicini ad fundũ suũ causa ipsum irrigãdi: vt l. pecoris. cũ l. seq. ff. de ser. rust. præd. & l. cũ fundo. cõiuncta l. via cõstitui. § si fundus. eo. tit. Aut tale ius ducendi aquã debet finiri cum persona: puta, cõcedo tibi, quòd toto tempore vitæ tuæ tantùm possis ducere aquam ex fundo meo ad fundũ tuum causa ipsum irrigandi, & in hoc fuerũt opiniones inter glossat. priores. Nam Rog. tenet, quòd hoc casu sit seruitus personalis: per textum in l. Mela. § fin. ibi seruitus est personæ. ff. de ali. & ciba. lega. & l. si mihi eodẽ tẽpore. § fin. ff. de seruitutibus rusticorum prædiorum. & l. non solùm. § tale. ff. de li. le. & l. si binas ædes. ff. de vsu fruc. & hæc opinio videtur probari ratio-

ratione:qa seruitus realis nō personæ,sed prędio debet̃.l.vnus ex socijs ff.de ser.ru.præd.& l.qui aliena.§.fi na.ff.de neg.gest.sed si prędio debetur,nō extinguet̃ cum persona:imò transiret ad hæredem & emptorē:vt d.l.via cōstitui.§.si fundus.debet dici personalis seruitus,nō realis.Item quia seruitutes reales solent esse perpetuæ.vt l.forma.§.quāquā de censi.& hæc opi.refert̃ per gl.in d.l.Mela.§.fi.& in l.si qs binas.& in l.pecoris.præalleg.& per Cy.in rubr.C.de vsufr.Sed cōtrariū videt̃,videlicet ꝙ
c illa talis seruitus sit realis c,nō psonalis:vt habet̃ in gl.in d.§.fi.& in d.l.pecoris.& in d.l.si quis binas.&hęc opi.ꝓbat̃ in d.l.pecoris.in prin.Item quia seruitus q̃ debet̃ ab vno pdio alteri prędio,dicit̃ esse pdialis,& realis,nō psonalis:vt l.si qs mihi eodē
3 tēpore.§.fi.ff.de ser.ru.præd. *Item ꝙ tres sunt tm̃ personales seruitutes, videlicet vsusfru.vsus, & habitatio. Et aliquid dicunt,ꝙ est etiā ministeriū seruorū:vt no.gl.i d.l.si qs binas: & dixi plenè s.in j.li.ver.postquàm visum est de seruitutibus mistis.sed istæ nō sunt de illis:ergo debemus dicere: quia sunt seruitutes reales. Nec ob.l.Mela.§.fi.& l.nō solū.§.tale.cum si.s. alle.quæ vident̃ dicere talē seruitutem esse personalē:quia debet intelligi & exponi in seruitute personæ:hæc est prædialis,quæ finitur cum persona,quādo hoc actū est:& sic dicimus personale,quātū ad hoc,vt cōcepta psona respectu cōmodi finiatur,nō sui.Nā postea etiā durat:vt d.l.si mihi.§.fi.& d.l.pecoris.cū l.se.facit l.obligationū ferè. §.placet.ff.de acti.& ob.& p hoc cessant rōnes s.p parte negatiua dedu-

ctæ.& pro ista opi.est casus in l.iiij. ff.de ser.& istā opi.lo.cōiter sequūtur Doct.in locis præalleg. Secūdo casu princ.qn̄ quis habet ius ducendi aquā nō ad fundū suū,qa nullū habet cui possit seruitutē debere,an dicatur seruitus vel ius personale? & Rog.dixit,quòd est seruitus psonalis.si hoc velit relinquens vel cōstituēs:p d.l.Mela.§.fin.& per l.Luci*. ff.de ser.rust.pręd.& ita no.per gl.in d.§.fi.& in l.vt pomū.C.de ser.& in l.pecoris.& ita tenebat Pe.& refert Cy.in rub.C.de vsufr.sed gl.tenet secūdū Ia.& Azo.ꝙ nō sit seruitus psonalis,sed potiùs quoddam ius psonale,qd actione psonali isto pacto debetur:vt d.l.vt pomū.& in l.vt pecoris.& in l.si qs binas.præalleg.& hāc opi.sequūtur ibi cōmuniter Doc.& hoc est vtile scire,an sit seruitus,vel ius personale:quia si est seruitus,cōpetit cōfessoria illi,cui debet̃ seruitus:vt l.ij.§.j.ff.si ser.vē.& no.in l.si prius.ff.de no.ope.nun.Sed si esset ius psonale,cōpeteret tātū actio psonalis.Itē si est seruitus,pōt agi cōtra quēcūq; possessorē fundi:vt est casus in l.si quis diuturno.in fi.ff.si ser.vēd.Sed si nō est seruitus,sed tātum ius personale,pōt agi cōtra illū tantum,qui cessit illud ius,& nō contra aliū:vt l.Caius.ff.de ali.& ciba.lega. & l.fi.§.fi.de cōtrahē.emp.& habet̃ in l.fi.ff.de no.ope.nun.& in l.iij.§. opus.ff.de ali.iud.mu.causa fa.&hoc tenet Bar.in d.l.Mela.§.j.quib* omnibus adde quæ plenissimè dixi lib. præcedenti in j.parte,in ver.quomodò cognoscatur quando sit seruitus realis & prædialis.vbi omnino vide.
4 *Sed circa prædicta posset dubitari,quid si aliquis concessit mihi ius

ducēdi aquā ex fundo suo ad fundū meū, causa faciendi balneum tātū in fundo meo, in quo lauari posint pāni, vel pro aliquo alio vsu, qui concernat fundū meū, an tūc erit seruit* realis vel ꝑsonalis? Et videt, ꝙ non sit realis, sed solū ius ꝑsonale: per d.l. vt pomum. & per d.l. pecoris. cum ibi not. per glo. & Docto. Item quia seruitus realis dicitur illa, quæ fit propter necessitatem fundi tui debentis seruitutem: vt l. ergo. ff. de serui. rust. prædio. & no. per gl. in l. j. §. in prædijs. in versi. sunt hæ. in fin. eo. tit. & dicā in seq. quæst. prin. ergo ista non potest esse realis, quia non debetur pro necessitate fundi, sed ꝓ ꝑsona tantū. Et propterea nō videtur, ꝙ sit etiam seruitus personalis, per ea quæ suprà dicta sunt. Ego tamē puto, quòd imò sit seruitus prædialis, & realis: quia prædio debetur, in quo est balneū vel lauellū. & pro hoc alleg. glo. in l. ij. in ver. cloacā. ff. de seruitu. rusti. præd. & gl. in d.l. pecoris. vt colligitur ex illo verbo, Maximè. & patet etiā hoc ex his quę

5 dicā in sequē. *Sed quid si debetur mihi ius ducēdi aquā ex fundo tuo ad fundū meū, puta per fistulam causa seruiēdi familiæ meæ, puta pro coquina, & pro equis, & alijs necessarijs pro domo & familia mea, an erit tūc seruitus realis, an ius ꝑsonale? & difficultas videt in hoc cōsistere: qa aut dicimus quod tale ius debeat domui meę, & erit seruitus realis. aut nō, seu personę meę, & erit ius tātū personale, per supradicta. Et videtur ꝙ potius debeatur mihi, & sic sit ius personale: qa principaliter istud fit ꝓpter me & familiā meā: & non ꝓpter fundū, licet sit ī fundo: & ideo videtur ꝙ debemus attendere, quod principaliter fit: vt l. si qs nec causam. ff. si cer. pe. Ego credo quòd potius sit seruitus realis, quia debetur fundo meo: & licet personæ cōmoditas quæratur, prædij tamen dicit. Vñ ius prædij potius, quàm personæ consideratur: vt l. qui aliena. §. fi. ff. de nego. gest. & l. via constitui. §. si fund*. ff. de seruit. rust. præd. & pro hoc vide gl. in l. j. §. in prædijs, q̄ incipit, su prædictæ sunt nominatæ. ff. de serui. rust. præd. & facit quod dixi in q. prę

6 ced. *Item qd si concedat mihi ius aquæ ducēdę ad piscariā meā vel cisternā aut puteū, an sit seruitus realis, an ius ꝑsonale? & teneo ꝙ sit seruitus realis: ex quo debet ex fundo, qñ piscaria, puteus, vel cisterna sunt pars fundi: vt l. Iulianus. §. si cū duobus. cū l. seq. ff de act. emp. & patet

7 ex dictis suprà. *Sed tunc insurgit dubiū, an ista seruitus realis sit rustica vel vrbana. De quo dic, vt in pro-

8 xima quæst. seq. *Vltimò qd si debetur ius aquę ducēdæ ex fundo tuo ad hortū meū irrigandū, an sit seruitus realis? & dicēdū sine dubio, ꝙ sic: quia debetur à fundo & propter necessitatem fondi dominantis: vt probatur in l. ergo. ff. de ser. rust. pred. &

9 patet ex ꝑdictis. *Sed dubiū est, an talis seruitus sit rustica vel vrbana. In quo sic breuiter concludas. Aut vterq; est fundus rustic* & erit rustica seruitus: aut vterq; vrbanus, & erit vrbana: vt l. j. ff. cōmunia prædio. cū si. Aut vnus est fundus vrbanus, & alius rusticus, & tunc iudicatur rustica vel vrbana, habito respectu ad fundum cui seruitus debetur, quia si ille est vrbanus, dicet vrbana: si est rusticus, dicet rustica: vt no. gl. no. in l. j. in

l.in ver.areā.ff.de seruı.vrba.pdi.& ibi hoc tenent Doct.& Ange.in d.l. pecoris.De quo vide plenissimè in lib.superiori in iiij.diuisione princ. seruitutis.& dixi etiā suprà de seruitute proijciendi.in prin.

10 *Quando aūt dicaf fundus rusticus vel vrban*: vide in dicta iiij.prin.diuisione seruitutis.versi.quæ autē dicanf vrbana prædia & rustica.vbi omnino vide: & nō omittas,quia per ea q̄ ibi dicū tur,declaranf suprà scriptæ quęstiones: & ex prædictis colligi pōt,quòd ius aque ducendæ licet sit principaliter rustica seruitus,vt dixi suprà in prin.in diffinitiōe huius seruitutis: tamen etiā potest esse vrbana:quando scilicet debetur fundo vrbano,sicut dixi suprà de seruitute ꝓtegendi,& de seruitute oneris ferendi,q̄ possunt esse rusticæ & vrbanæ.& dicam etiā infrà,de serui.vt liceat alicui.in prin.

11 *Tertiò principaliter quæro,quid cōtineaf & veniat in seruitute aquęductus,& quid nō.Circa quod dicas primò,quòd veniūt omnia quæ in diuisione seruitutis suprà in princi.dicta sunt.Itē venit aqua tūc,quatenus est opus fundo dominanti,vt l.ergo.in fi.ff.de seruitutib.rusti.prædio.& istud est regulariter omnium seruitutū realiū,vt secundùm indigentiam prędij dominantis cōstituanf:vt no.Bar.ff.de verbo.obli.l.eadē.§.Cato.in vj.quæsti. prin.& in l.stipulationes nō diui.in iiij.quæst.prin.per d.l.ergo.nec fundo vltrà quàm ei opus est seruitutes reales constitui possunt,vt no.gl.in l.j.§.in prædijs.in gl.ij.in fi.ff.de ser.ru.pre.& ideo si cōcessa est vni seruitus aquæductus per me, possum etiā posteà alteri cōcedere aquæductum,si aqua satisfacit vtriq;,vt l.ij. §.aquæduc.ff.de seruitu.rustic.prædio.& l.Lucio.ff de aqua quotid.& æsti.& dicā in vj.quæst.princi.Sed si est mihi cōcessa seruitus aquæduct* pro fundo meo,nō possum eam pro alieno fundo cōcedere,qa seruitus quæ debetur fundo meo,intelligif secūdū necessitatē fundi mei,& non alterius:vt dicta l.ergo.§.fi.&de hoc est casus in l.ex meo.ff.de seruituti. rustico.prędio

12 *Nec obstat,si dicatur,seruitus mihi cōcessa per alienū fundum,est mea:ergo de ea disponere possum,sicut volo:quia regula est,quòd in re sua quilibet est moderator & arbiter.l.in re mādata.C.mā. quia illa regula ꝓcedit qn̄ qs disponit de eo qd est suū libere.Et hoc habebit certā formā,videlicet vt mihi debeaf ꝑ necessitatē fundi mei tātū, à qua forma recedere nō possū.l.cū hi.§.si ꝑtor.ff.de tran.cū si.& in hoc nō habet locū regula d.l.in re māda. secūdū Bar.& Flo.in d.l.ex meo.Et qd dixi,ꝙ aquā debitā fundo meo possum alteri fundo cōcedere,intellige antequā ingressa sit in fundum meū,cui* seruitus est constituta,sed prius quàm est ingressa,possum ducere ad alias partes,& alteri cōcedere ꝓ libito volūtatis,nisi nocitura sit ei fundo ex quo īducif:vt l.j.§.illud. ff.de aqua quot.& æsti.& no gl.in l. cū essent.§ j.in gl.fi.quā omnino vide eo.ti.

13 *Itē in seruitute aquæductus hoc cōtinetur,vt omnibus partibus fundi dominātis acquiraf:vt l. via cōstitui.§.qcūq; serui.ff.de ser.ru.præ.& ideo dicitur esse tota in toto,& tota ī qualibet ei* pte,sicut anima dicif esse tota in toto corpore,& tota in qualibet ei* pte:vt no.Bar.in l.stip

quotidianum fiũt verisimiliter. Sed
illa quæ dantur pro indumentis, de
bent præstari secũdũ necessitatem
personarũ: & sic quãdo debētur ali
menta ex cõtractu, vel vltima volun
tate: & hoc sequitur Angel. in d. l. si
partē fundi. quod bene no. maximè
pro grauatis in testamēto ad prę stã-
dũ eleemosynã: quia debetur elee-
mosyna viriliter, & vestimēta secun
dũ cõditionē pauperũ: & sic in vesti
mentis possunt executores vel hęre
des plus dare vni pauperi, quàm alte
ri. Sed in eleemosynis quę cõcernũt
victũ quotidianũ, sicut est panis, vi-
ctus, & similia, nõ possunt plus dari
16 vni quàm alteri. *Itē no. pro scho-
laribus, qui stãt in collegijs expensis
collegij: quia rector nõ debet dare
expensas quotidianas, nisi viriliter,
dato ꝙ vnus plus comedat q̃ alter:
& hoc vidi de facto Bonon. in colle
gio Hispanorũ, in quo erat vnꝰ scho
laris Polonus qui tãtũ solus come-
debat, quantũ quatuor alij. Septimã
cõclusionē infero ex prædictis: quia
licet seruitus aquædu. & quęlibet a-
lia realis debeatꝰ pro necessitate fun
di dominãtis: vt l. ergo. §. fin. præal.
& suprà dixi. tamen est intelligenda
& limitãda, vt habeat locum habito
respectu ad tēpus quo seruitꝰ impo
nitur: sed postq̃ est imposita, & sic
est tota in toto, & tota in qualibet e-
ius parte: tũc diciꝰ esse æqualiter ꝓ
quãtitate fundi: & iõ licet vna pars
magis indigeat aqua, quàm alia: tñ
hoc nõ cõsideratꝰ: imò aqua debet di
c uidi æqualiter [c] pro qualitate iuge
rum. qđ est no. Octaua cõclusio est,
qa licet dñs prædij dominantis, cui
seruitus aquæduc. debebatꝰ magis &
frequētius illa aqua in vna pte dicti

fundi vteretur quàm in alia: imò &
si cõiter vteretur in vna parte: si tñ
vendidit illã partē fundi, in qua mi-
nus & rarò vtebatur dicta aqua, diui
sio cõmoditatis seu vsus dictę aquæ.
debet fieri ꝓ mēsura agri, & ꝓ parte
vēdita debetur emptori: vt est casus
no. in d. l. si partē fundi. qđ ꝑpetuò te
ne mēti. Nec ob. huic cõclusioni illa
regula, q̃ dicit, ꝙ vsus patrisfa. est at-
tēdēdus. l. Seiæ. §. Tyrãdę. ff. de fun.
instr. & l. si seruus pluriũ. §. fi. de le. j.
qa illa regula ꝓcedit in his q̃ sunt di
uidua, vel quę respiciũt personã. sed
istæ seruitutes aquæduc. iudicanꝰ po
tius ius quoddã reale cõpetēs ꝑdio
magis quàm ꝑsonę: vt l. si mihi eodē
tēpore. §. fi. ff. de ser. ru. præ. & l. qui
aliena. §. fi. ff. de neg. ge. Itē ista ser-
uitus est diuidua, & respicit totã par
tē fundi, vt dixit gl. ergo licet pater-
fa. dñs prædij dominantis sit vsus cõ
moditate aquæ ꝓ parte, tñ hoc non
respicit vsum patrisfa. ad hoc vt cen
seatur seruitutē amisisse: qa hoc non
põt esse, vt dixi, vt est si promittatur,
vel aliàs constituaꝰ. Nona cõclusio,
si seruitutis aquædu. in fundo vnius
dominãtis in vna pte dicti fundi a-
qua nõ est necessaria vel vtilis: tunc
seruitus nõ diciꝰ ei parti fundi debe
ri: ꝑ l. ergo. §. fin. ff. de ser. ru. præ. &
ita tenet Bar. Flo. & Doct. ĩ d. l. si ptē
fun. eo. tit. qđ not. Ex quo sequiꝰ de-
cima, & vltima cõclusio, ꝙ in casu, si
dñs prædij dominãtis vēdit vni illã
partē fundi, cui aqua nõ est necessa-
ria, vel vtilis: ad emptorē, vel eiꝰ hæ
redē, nõ trãsit seruitꝰ vel cõmoditas
illius aquædu. vel si aliã partē vendi
dit, cui aqua est vtilis vel necessaria:
tũc tota seruitus aquæductus sequi-
tur partē venditam, & nihil debetur
parti

parti retentæ per venditorē: per d. l. si partē fun. q omnia bene not. quia
17 sunt quotidiana & vtilia. *Sed qd si à principio seruitutis cōstitutę fundus dominans īdigebat aqua, & nūc ex aliqua causa nō indigeat, an desi-
f nat [f] seruitus in ppetuū cōpetere? & puto sic esse dicēdū: Aut desinit indigere, ita q amplius ea aqua ad vsum cōcessum vti nō possit: & tūc desinit cōpetere dicta seruitus, qa cessat fundamentū ipsius seruitutis: vt d. l. ergo. §. fi. Aut desinit cōpetere ad tēpus, & tunc teneo, q seruitus hęc nō pereat: licet aqua ad alium vsum vti nō possit dominus prædij dominātis: per ea quę dicta sunt suprà maximè in prin. facit qd habetur in l. vn* ex locis. §. si cū l. seq. ff. de ser. rusti.
18 pręd. *Itē qd si debet seruit* aquęduc. fun. meo q est x. iugerū, & postea auctus est fund* meus, an ppter hoc crescat seruitus aquęduc. dicas quòd non: vt est casus in l. nō modus. C. de seruit. de quo dic, vt ibi p gl. & Doc.
19 *Itē habes seruitutē aquæduct*, an possit facere riuū ī fundo seruiētis, per quē aquā ducat ad fundū dominantē? Si vult facere de lapidibus viuis etiā supra terram, nō potest: vt l. si prius. §. placuit. ff. de aqua plu. ar. & dixi suprà in diffinit. ōe huius ser
20 uitutis. *Sed nunquid possit cauare riuū simpliciter? Dic vt dicā infrà
21 in ix. q. princ. *Sed posito q possit facere riuū vel de iure vel ex permissione, an dñs prædij dominantis poterit illū riuū purgare & reficere? Dicas q sic: vt l. refectionis. §. j. ff. com muni. præd. & l. j. §. pen. ff. de riuis. & vide quæ dixi in præcedēti lib. in
22 tit. de refectione. *Itē ille qui habet ius ducēdi aquā per fundū alterius, potest per quācūq; partē fundi seruientis aquā ducere ab initio: sed post quā incœpit ducere p vnā partē, nō potest posteà variando per aliā partē ducere: vt l. fi. & ibi Barto. ff. de aqua quo. & æstiu. de quo vide in l. si cui. ff. de ser. & in l. si via. ff. de seruit. rust. præd. Vbi etiā ponitur, cui* est electio loci: an domini concedentis seruitutē, vel eius hæredis: an verò eius cui seruit* est cōstituta. de quo dic vt plenè dixi ī li. præ. in ti. de ser. iti. ver. nūquid habēs seruitutē itineris. Itē si is q duo prædia habebat, in vnius venditione aquā quæ ī fundo vendito nascebatur, & circa eam aquā latè decē pedes exceperat: videtur circa eā aquā latè decē pedes dūtaxat excepisse: vt est casus not. in l. qui duo prædia. ff. de se. rust. præd.
23 *Itē in cōcessione seruitutis aquæ semper subintelligitur sine dāno alterius: vt l. imperatores. ff. de ser. ru. præ. & probatur in l. ij. §. si qs à principe. ff. ne quid in loco pu. & ī l. nec. auus. C. de eman. lib. De quo dic vt plenè dixi suprà in libro præcedēti. Et propterea in cōcessione aquæductus intelliguntur semper reseruata iura, & cōmoditates eius: cui primò facta est cōcessio: vt l. in cōcedendo. ff. de aqua pluuia arcen. & l. Lucius. ff. de aqua quotid. & æsti. Quia priuilegia vni concessa, alteri dari nō debent: vt l. decurionibus. C. de silētiarijs. lib. xj. Et quia si princeps cōcessit pluribus beneficiū, qui prior est tēpore, potior est in iure. argu. dict. l. in cōcedendo. & l. hoc iure. §. j. ff. de aqua quotidia. & æsti. & c. j. qui successio. tene. in vsibus feud. & id dixit Bald. in titu. de pace Cōstan. in xxxiij. col. in cocessionibus. de aquis pub.

pub. semper videntur reseruata iura cõmoditatis eius cui primò facta est cõcessio: imò dico plus, ꝙ etiã in cõcessiõe aquęduc. si diceret nõ obstãte cõcessione alteri facta: qa intelligeretur de inualida: & pro hoc allego singulare dictũ Compo. in c. causam quę. in fi. extrà, de præscript. quod sequitur ibi Anto. de But. & Doct. vbi dicũt, ꝙ si Papa cõtulit alicui beneficium nõ obstante collatione alteri facta: intelligetur de inualida, ne alteri præiudicetur. Itẽ si datur alicui beneficiũ cũ clausula vt præferatur alijs: quia intelligitur nisi eis fuerit ius quæsitũ. qd perpetuò tene menti. Et vide quę dicã in vij. q. prin. vbi ponã per quẽ locũ possit aqua duci. & vide etiã ibi in viij. q. princ. vbi dicetur an mutato alueo possit cõpetere

24 seruitus aquædu. *Quartò principaliter quæro, quomodo & qualiter acquiratur seruitus aquæductus. & dic pluribus modis. Primò pactionibus & stipulationibus: qa sic acquiri possunt etiam aliæ seruitutes: vt insti. de ser. §. si qs velit. & l. in summa. i prin. in ver. lex. secundũ expositionẽ glo. quę exponit pactũ. ff. de aqua plu. ar. & l. j. §. deniq;. ibi, si tñ lex. eo. Itẽ acquiritur testamẽto, vel codicillis, vel qualibet alia vltima volũtate: vt l. vsusfructus. in prin. ff. de vsufructu. & Instit. de vsufr. §. j. Item per sententiã, argu. dict. l. vsufruct. cõstituitur. Itẽ præscriptione: vt l. ij. C. de seruit. & aqua. & ibi hoc plenè not. per gl. & Doc. & hoc procedit siue aqua sit priuata, vt ibi, siue publica. Sed primo casu quantũ tẽpus requiratur, vide ibi notanter p gl. & Doct. in l. seruitutes. la grãde. ff. de seruitu. tit. generali, & p tex. gl. & Doct. in l. j. §. si. ff. de aqua pluuia arcen. & dixi plenè suprà in j. li. in viij. q. princip. vbi omnino vide de hoc. In casu verò secũdò, quãdo aqua ducitur de pub. dic quòd requiritur tãtùm tempus, cuius initij memoria non existat in contrarium: vt l. vsum aquæ. C. de aquædu. lib. xj. & ibi hoc no. Bar. in l. diligenter. eo. tit. & adde quod statim dicam, versi. sed nunquid aqua. Itẽ acquiritur & cõsuetudine: vt l. j. §. deniq;. & ibi p gl. & Doct. ff. de aqua plu. ar. & l. in summa. ibi, loci vetustas. eo. tit. & argu. l. j. cũ ibi no. C. quæ sit longa cõsuetu. & c. fi. extrà, de cõsue. vbi etiã no. per gl. & Doct. an talis cõsuetudo debeat esse præscripta: de quo dic vt ibi. Itẽ ꝙ ius aquæ cõpetit ex pactionibus priuatorũ: vt no. Bal. in tit. de pace Cõstã. in xxxiiij. col. & dicit, ꝙ in aliquibus molendinis, pascuis, & fontibus, & in ipsorũ cõmoditatibus, & incõmoditatibus aquarũ, standũ est antiquitati: per illum textũ. Itẽ dixit idem in c. j. in §. si quis de manso. in v. col. titu. de controuersia inuesti. in vsib. feud. quòd in aquarum ductu non inspicimus principium aquæ, vnde decurrit: sed alueos & meatus, vnde transit in vetustissimũ aquarum cursum: & secũdùm eorum qualitatem de vsu aquę iudicare debemus: quod

25 nota. *Sed nunquid aqua per seipsam fluens possit inducere præscriptionem vel cõsuetudinẽ? Dic quòd nõ: quia nõ est res animata: per rem inanimatam nihil nobis acquiritur. Oportet enim in præscriptionibus aliquẽ vsum intercessisse: quo principiato sufficit aquã per se fluere. ff. quẽad. seruitutes ami. l. qui partẽ. & l. qui fundum. eo. tit. In consuetudine

ne etiã sufficit, q habuerit initium à multis vtẽtibus: nã posteà perficitur solo cursu tẽporis: vt l. vẽditor. §. si constat. ff. cõmunia prædio. & ita te net Bal. in c. j. §. si qs de manso. in vj. col. in fi. in tit. de cõtro. inuesti. qd perpetuò tene mẽti. Itẽ lege cõi vel statuto, seu lege municipali acquiri põt seruitus aquædu. vt l. in summa. in princ. in versicu. j. ff. de aqua pluuia arcen. & l. ij. in prin. in ver. j. con iuncta glo. secundũ primã expositio nem, dũ dicit, leg. scilicet municipa li. ff. ne qd in loc. pub. & argu. l. iij. §. planè. & ibi si nõ lex municipalis. ff. qd vi aut clam. & l. j. §. deniq;. ff. de aqua pluuia arcen. Item natura agri seruãda est, vt semper inferior superiori seruiat. Hoc enim incõmodũ naturaliter pati debet ager inferior à superiore, qd cõpensare debet cũ alio cõmodo. Sicut enim oĩs pinguedo terræ ad eũ decurrit: ita etiã ad eũ aquæ incõmodũ defluet: vt est tex. in §. deniq;. quẽ not. qa aquę naturaliter dicuntur descendere ad inferiora. Et ideo illi qui habẽt agros in parte superiori, nõ tenẽtur retinere aquã in suo, sed possunt eã retinere inferiores, qui coguntur illã recipere, & ista appellatur quasi seruit*: vt dicit tex. in d. l. j. §. fi. cũ l. sequen. ff. de aqua pluuia arcen. & hoc tenet Bart. in l. quominus. in ij. quęst. prin. ff. de flu. qui dicit, q hoc debet esse verũ in ciuitatibus Italiæ, quæ sibi de cõsuetudine præscripserunt merum imperiũ, & portus, & flumina, & similia. Sed de iure cõmuni prędicta sunt principis: vt ĩ c. j. quæ sint re. in vsu. feu. & sic nõ possunt cõcedi à leg. municipali. & adde q dixi suprà de seruitute yi. in x. quæst. Itẽ ex rescripto principis vel senatus acquiritur. l. quòd pricipis. ff. de aqua pluuia arcen. & l. permittitur. ff. de aqua quoti. & æsti. not. Bar. in dicta l. quo-

26 minus. in ij. quęstio. pricipali. *Sed pone quęstionẽ, quã habui de facto Veronę. Oritur aqua in certo fundo superiore, & descendit ad partes inferiores per quendã alueũ: quando veniunt aquę pluuiales, crescit aqua adeò, q in alueo contineri non põt: an tũc ille qui est in parte superiori, cogatur eleuare ripas, ita quòd discurrat per alueũ vsq; ad vltimas partes: puta flumẽ vel mare: an verò possit dimittere quòd aqua discurrat suprà ripas. Dicitur q sic: nisi noceat habentibus agros inferiores iuxta ripam eleuandã. Ego dico q cogi nõ potest per inferiorem, sed inferior bene poterit munire & eleuare suis expensis: vt est casus in d. l. j. §. fin. Et hoc intellige, quando pacto vel vetustate ita debet duci aqua per dictũ alueum vel locum: vt glo. not. ibi in ver. munire. aliàs secus. Itẽ hoc intellige quãdo per alueũ aqua discurrere potest sine dãno superioris. Secus si fieret dãnum superiori: quia aqua inũdaret agros superiores. Exemplũ, Si à lateribus aluei discurrũt aquæ in partibus superioribus: nam hoc casu ripæ non possunt eleuari: quia si alueus est inuentus ad ducendam aquam ad partes inferiores, nõ debet aliquid fieri in eo propter quod aqua retineatur ad partes superiores: quia istud est contra naturam agri, quę est vt aqua descẽdat, & inferior ipsã recipiat: vt d. §. deniq;. quod perpetuò tene mẽti: quia sępe de facto cõtingit: & adde quod dixi

27 inferius. *Quintò pricipaliter quęritur,

ritur, quis possit cōcedere & habere h totā seruitutē aquæductus: & qs possit cogi ad aquā ducēdā. Circa quod sic dicas: aut quis vult cōcedere aquęductū ex flumine priuato suo, aut ex flumine priuato alterius, aut ex flumine publ. Primo casu qn̄ flumē est suū propriū, pōt regulariter ex eo cōcedere aquæductū. l. Lucio. ff. de aq. quo. & æsti. & l. i cōcedēdo. ff. de aq. plu. ar. & l. ij. & l. aquam. C. de ser. & aqua. & l. ex meo. ff. de seruitutib. rusti. prædi. & l. via cōstitui. §. si lacus, eo. ti. & est ratio, quia in re sua quilibet est moderator & arbiter. l. in re mandata. C. man.

23 *Et flumen potest dici priuatū esse alicuius, tribus modis. Primò ratione originis ipsius fluminis: puta qa habet ortū in fundo suo: vt d. l. aquā. & l. ex meo. cū alijs ibi alleg. & l. si qs diuturno. ff. si ser. vēdice. & l. præses. C. de ser. & aqua. Secūdò ex principis cōcessione. arg. l. ij. in prin. ff. ne quid in lo. pub. Tertiò ex cōsuetudine vel præscriptione. arg. dict. leg. j. §. deniq;. & §. fin. cū l. seq. ff. de aq. plu. arcē. & l. ij. cum ibi no. C. de ser. & aqua. & dixi in q. præced. Secundo casu, quando flumen est priuatū, quia alterius: & tūc regulariter quis non potest cōcedere aquæductum ex illo flumine, nisi qui est dominus illius fluminis, vel eius voluntate: vt l. ij. & l. aquam. C. de seru. & aqua. & in his casibus si flumen priuatum est perenne, potest esse seruitus aquæductus. Sed quando flumen non est perenne, ista constitutio seruitutis de rigore nō tenet: sed de æquitate sic: vt l. ij. & ibi hoc nota. Bart. Angelus & Doct. ff. cōmuni. præd. Posset etiam in his duobus princeps, vel statutū disponere pro publica vtilitate h, q vicini possint illam aquam ducere ad agros suos irrigādos, vel ad alios vsus: prout not. in l. fi. C. si cōtra ius vel vtil. publi. & in c. quæ in ecclesiarū. extrà de cōsti. Tertio casu, qn̄ flumen est pub. puta quādo est perenne. vt l. j. §. flumināū. ff. ne quid in lo. pub. quod pōt esse tribus modis. Vno modo flumen nauigabile; vt est Padus, Athesis, & Brenta, alio modo dicitur flumē pu. quod nō est nauigabile: sed trahitur ex flumine nauigabili; vt l. j. §. nō autē. cū ibi not. ff. ne quid in lo. pub. & dicitur per Bartol. in l. quominus. in prin. in ij. & iij. opini. & in ij. q. ff. de flu. Et in istis duobus casibus quæritur aquædu. dupliciter. scilicet ex cōcessione principis, cuius sunt omnia talia flumina; vel ex cōcessione ciuitatis, quæ habet merū imperiū: vt dixi in q. præce. Secūdò, per tantū tempus cuius initij memoria nō existat: vt l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua. quo. & æsti. & habetur per gl. in l. imperatores. ff. de ser. ru. præ. non aūt per priuatū concedi pōt. vt l. ij. ff. cōmu. prædior. & adde quod dixi in præceden. quæst. princi. Tertio modo dicitur flumen publicum, quando nō est nauigabile, nec facit aliud nauigabile, puta si est quidā alueus paruus, vel fons: & tunc acquiritur etiā sine cōcessione alicuius, scilicet per suam occupationem, sicut cætera quæ sunt in nullius bonis; & qui primò occupat, præfertur omnibus. in d. l. quominus. & ibi per Barto. in iij. quæst. princip. & l. si mihi eodem tempore. §. si fundo. & l. imperatores. ff. de seruit. rustico. prædio. dummodò per istum aquæductum non fiat iniuria seu damnum vicinis ci-

cũcolentibus:vt habetur in d.l.imperatores.& in l.ij. §.sunt aũt q putãt. in fin.ff.ne quid in flu.pu.& adde qđ dixi in q.preceden.ad n.& adde et:ã quæ dixi in li.præcedẽ.in iij.q.prin. in ver.item imperator seu princeps. vsq; ad fi.illi*. Itẽ ille põt habere seruitutẽ aquæduc. qui habet fundũ ad quem ducitur: puta causa ipsum irrigandi:aliis secus:vt l.j.ff.cõmu. pđi. cũ simi.s.in princ.in diffinitione huius seruitutis.Item ille qui emit vel aliter acquisiuit pdiũ,cui seruitus aquædu.debebatur, põt & debet seruitutẽ habere:quia illa seruitus debita prædio acquisito transit cũ pdio: vt l.si aquæductus.ff.de contra.emp. & l.si partem.in prin.ff.de ser.ru.pđ. Secus si prius seruitus prædio nõ debebatur:quia vẽdito fundo, vel aliter alienato,non debetur seruitutis aquæduct. vel alia seruitus, nisi dictũ sit:vt in l.vendẽdo.in prin.& ibi hoc no.gl.ff.de cõtrah.emp.& ita etiam tenet Bar.in l.via cõstitui. §.quæcũq;.ff.de ser.ru.præ. Itẽ qs põt habere seruitutẽ aquæduc.in omnibus casibus, in quibus põt eã acquirere. De qbus vide in q.præcedẽti, etiam in qbus põt seruitus aquæduct.concedi:vt dicã in vij.q.princi. Item regulariter quis non põt cogi ad aquã ducendam maxime iure seruitutis: quia natura seruitutis non est vt qs aliquid faciat, sed aliquid patiatur, vel non faciat:vt l.quot.la j. §.fin.ff. de ser.& adde qđ dixi s.in iij.q.principio.post principi. & quæ plenissimẽ dicta sunt in præced.li.in iij.q.prin. & quod dicã in seq.q.ver.sed quid si tu cui primò concessi etiam.

29 *Quæro sextò principaliter, cui vel quibus posit seruitus aquæduct. concedi. Et dic,ꝙ põt concedi pluribus, & per eũdem locũ, vt eisdem diebus vel horis ducatur, si omnibus sufficiens est:vt l.ij. §.si aquæd.ff. de ser. rust præd.& l.Lucio.ff.de aq.quoti. & æsti.

30 *Sed si concessi primò vni,an posim posteà alteri concedere? Distingue breuiter sic: Aut ille cui primò cõcessi,consentit,& possum.l.in concedẽdo.ff.de aq.plu. arcẽ.& no.gl.in l.Lucio.ff.de aq.quo. & æsti.facit l.aquã.C.de ser. Aut nõ consentit:& tũc aut per istã cõcessionem secũdam ei nocet:puta qa aqua non est sufficiens vtriq;:& pro eodẽ tempore conceditur:& tũc non potest:vt d.l.in concedẽdo.& per l.per quem locũ.ff.de ser.ru.præ. & d.l.aquã. Aut per istam secũdã concessionem non nocet primo, cui est facta concessio:puta qa aqua est sufficiẽs vtriq;.vel diuersis temporibus cõceditur:& tũc põt:vt d.l.ij. §.si aquæd. & d.l.Lucio.& ibi glo.not.etiam gl. in d.l.aquã. Et ita fuit determinatũ Bononiæ, vbi cõmunitas cõcesserat aquã,& fratres Minores,qbus secũdò cõmune cõcessit,nolebãt: & fuit iudicatũ ꝙ valeret secũda cõcessio, quia non derogabat priori, ex quo aqua vtriq; sufficiebat, vel sufficere poterat,per prædicta.Sed quid si cõceditur pluribus simul vel separatim vel simpliciter seruitus aquæduct*, ita ꝙ valeat,quia omnibus sufficit,& nõ conueniũt,quemadmodũ vtantur? Dic ꝙ vtile iudiciũ communi diuidũdo eis datur, vt scilicet aqua vel mensura vel temporibus diuidatur: vt d.l.Lucio.cũ gl.

31 *Sed quid si tu cui primò concessi seruitutem aquæductus,vis posteà alteri concedere, an posis? Et in hoc considera, quatuor

tuor casus. Primus est, si vis concedere, vt illi extrahat de fundo primi cõcedentis, & nõ potes: vt l. ex meo. ff. de ser. rust. prædi. Secũdus casus si vis concedere, vt extrahat de fundo medio, per quẽ aqua ducitur canali, per quod perueniat ad fundũ tuũ: & idem, quia illa seruitus aquæduct. est tibi concessa pro necessitate fundi tui, & non alterius: vt l. ergo. ff. de ser. rusti. præ. nec potes illã aquam tanquam tuam concedere alteri: qui non est tua antequàm ingrediatur fundũ tuũ: vt l. j. §. illud. ff. de aq. quot. & æsti. Tertius casus, si vis alteri cõcedere, postquàm in fundũ tuũ aqua ingressa est, & potes: q̃a effecta est tua, nisi nocitura sit meo fundo, ex quo seruitus inducit: vt d. §. illud. & no. gl. ĩ d. l. ex meo. & dixi s. in iij. q. prin. circa prin. Quartus & vltimus casus est, si aqua exiuisset de fundo tuo: & tu regulariter non posses alteri concedere dictã aquã: quia eadẽ ratione quàm primũ aqua ingressa est aliũ fundũ vicini, est effecta sua: vt d. §. illud. ergo de ea tu non potes disponere. Sed ista regula fallit, quando ista seruitus imponeretur per te, antequàm peruenerit ad locũ inferiorem de ipsius voluntate: per l. aquam. C. de seruit. & aq. Exemplũ: Aqua dũ exiuit de fundo tuo, potest discurrere per diuersa loca ad fundos vicinorũ, & est in potestate tua, per quam partem facias exire aquam: nam potes cũ vno vicino inferiori, si aqua est vtilis, conuenire de dimittendo dictam aquam ad fundũ suũ, cũ hoc, q̃ postq̃ irrigauerit fundũ, teneat̃ mittere ad aliũ certũ fũdũ inferiorẽ: & isto mõ potero imponere ser. aquæd. postq̃ exiuerit de fũdo tuo: vt d. l. aquã. vbi hoc probat. C. de ser. & aq. Et p̃dicta oĩa intellige, q̃n ille cui cõcedit̃ seruit.* aquædu. habet fundũ, ad quẽ aqua duci debet: al's secus: vt l. j. ff. cõ. p̃dio. &

32 dixi in q. pce. ante fi. * Quæro septimò principaliter, quomõ, & qualiter, & q̃n, & per quẽ locũ cõstitui vel acqri possit seruitus aquæd. Et dic, q̃ acqri potest his modis, de qbus s. in iij. q. princ. facit l. via. ff. de ser. Itẽ seruitus aquæductus olim non nisi ex capite vel fonte cõstitui poterat: sed hoc hodie ex quocũq; loco cõstitui potest: vt l. seruitus aquæduct. ff. de ser. rust. pręd. & caput aquæ seu fluminis dicitur, vnde aqua nascitur: vt l. j. §. hoc interdictũ. ff. de aq. quoti. & æsti. & no. glo. in d. l. seruitus aquę. & not. principaliter per Bart. in tracta. de insula, in ix. col. & plenius per Bal. in l. j. in vj. col. ver. itẽ no. q̃d agã. ff. de rerũ di. Item seruitus aquæ inuentę & inueniendę constitui potest. l. Labeo. ff. de seruit. rustico. prędior. de quo dic, vt dixi supra in j. q. princ. Item potest constitui seruitus & aquęduct. per internalla temporis: puta certis dieb.* vel horis. §. modum. l. iiij. ff. de seruitut. & l. j. §. si aquęductus. ff. de seruit. rust. prędior. & l. si sic constituta. & l. si is cui. in princ. ff. quemadmo. seruitut. amitt. & l. si diurnarum. & l. cùm constet. in princip. ff. de aqua quo. & ęsti. Item potest constitui seruitus, vt aqua diuidatur[k] per mensuras, puta per vncias & digitos: vt d. l. cùm constet. in princ. & l. pe. ff. de ser. rust. prędio. & not. quòd tantum significat dicere, concedo tibi vnũ digitũ aquę: quantũ, do tibi licentiã vt ducas aquã per vnum digitum ferreum vacuum: nã

per rostra animaliũ imaginaria, puta ferrea, vel ænea, & p ora, & digitos solemus aquã ducere, secundũ
33 Ang. in d. l. pe. *Digitus autem dicitur secundũ Isido. minima pars agrestiũ mensurarũ: & vncia, quæ cõtinet tres digitos: vt dixi in l. iij. in prin. in x. q. ff. de verb. sig. vbi posui de põderibus & mẽsuris. Itẽ ex loco domini proprietarij, vel de eius voluntate cõstitui põt seruitus aquædu. vt l. aquã. C. de ser. & ex fundo liuellario, seu emphyteotico, & feudatario: vt l. & prouinciali. C. de ser. & aq. & l. iij. ff. de ser. & dixi in præce. li. in iij. q. prin. in qua posui q̃ sint illæ personę quę possint seru. cõstituere. Itẽ per quẽ locũ viã alij cõcedo per fundũ, alij aquæductũ cõcedere nõ possum, & eodẽ modo si alij aquæductũ cõcessero, alij ita per eandẽ vel ducere vel cõcedere nõ potero: vt l. p quẽ locũ. ff. de ser. ru. p̃. Facit l. in cõcedẽdo. ff. de aq. plu. ar. Itẽ pub. loco iter veniẽte, vel via pub. aqueductus cõcedi nõ põt: sed à principio interpretari debet, vt per viã pub. aquã ducere sine incõmodo pub. liceat, vt l. seruitutes. §. pub. ff. de ser. & nõ põt aqua duci per locũ pub. si damnũ faciat etiã priuato; vt l. si per pub. ff. ne quid in lo. pu. & l. ij. §. si quis in suo.
34 ff. eo. ti. *Itẽ qd si nõ exprimitur, p quã partẽ fũdi seruiẽtis possis aquã ducere? dic ꝙ poteris per quamlibet partẽ. sed semel electa via, nõ poterjs variare: vt l. si cui. cũ gl. ff. de ser. & l. fi. ff. de aqua quo. & æst. In cõtrariũ tamẽ videtur, ꝙ imò à principio electio sit dñi seruientis: vt l. si via. ff. de ser. rusti. præ. de quo dic vt plenissimè dixi s. de serui. in ver. quæro, nũquid habẽs seruitutem itineris. & ad de, quia aqua nõ debet diuerti à solito cursu suo: & si diuertitur, debet in pristinũ statutũ reduci. l. ij. C. ad l. Aql. & l. j. §. fi. ff. de fon. & l. j. §. si qs nouũ. ff. de ri. & dixi in titu. præce. in ti. de aquædu. vide quæ dicta sunt in
35 seq. q. prin. *Itẽ quid si debetur seruitus aquæduc. ex flumine, & flumẽ mutauit alueũ? dic ꝙ si mutauit, quia paulatim nõ recessit: & tũc licet alueus derelictus efficiatur dñi prędij dominãtis propter vicinitatẽ: tñ perditur seruitus aquædu. quia eo loco, vbi nũc est flumẽ, seruitus imposita nõ est: vt l. hoc iure. §. si aquam. ff. de aq. quo. & ęst. Idẽ si flumẽ cœpit circumfluere mutato alueo: qa ex quo medius locus nõ seruit. est iterrupta seruitus: vt est casus infrà in si. Sed si flumẽ paulatim accessit fundo tuo, subsequi potest, ꝙ locus totus fluminis ductioni seruiat: vt d. §. si aquã. ver. sed si alluuione. & intellige ꝙ si flumẽ addidit aliqd de terra fũdo tuo: & sic paulatim recessit, flumẽ à pdio tuo: quia refert si subitò recessit an paulatim mutat alueũ. ar. l. ergo. § alluuio. ff. de acq. re. do. secũdũ gl. q̃ ita not. in d. §. si aquã. in ver. accesserit. & Bart. posuit in l. quominus. in xvj. q. ff. de flu. & licet iste intellectus in se sit verus: tñ aliter intelligi posset ille text. in ver. sed in alluuione. nam ille text. non videtur pati prędictũ intellectũ gloss. videlicet dũ dicit, accesserit, vt subaudiatur, aliquid de terra; quia dũ dixit in verbo præcedenti, flumen recesserit, & posteà subdit, si accesserit fundo tuo, intelligitur scilicet flumen, de quo prædixerat, & nõ aliqd de terra. & est sensus, quòd si flumen accesserit, id est, appropinquauerit fundo tuo, subsequi

sequi potest, scilicet inducēdo aquā ad fundū tuū ex dicto flumine: quia locus, fluuius est, id est, in quo nunc est flumen, seruit ductioni, id est, seruire intelligitur, ex quo est in loco, in quo seruitus debebatur. Iste tamē intellectus nō videtur cōuenire verbo, alluuione, posito in litera, nisi rē feras ipsum ad alium vicinum. Ex his tamē no. pro intelligentia huius materiæ, quæ nō reperitur bene declarata per Doct. viij. casus principales. Primus est quando ex flumine publico, quod est propinquū, & coniunctū fundo meo, habeo ius aquæ ducēdę: & flumē totū vno impetu recedit de alueo suo, & à prędio meo, nullo loco in medio relicto, nisi alueo antiquo: quia in medio inter flumen & fundū meū, cui seruitus debetur, est solùm alue⁹ antiqu⁹ fluminis. & hoc casu videbat͛, ꝙ adhuc duret seruitus mea: q̄a alueus antiquus efficit͛ me⁹ iure vicinitatis: vt Instit. de re. diui. §. insula. ver. ꝙ si naturali alueo. & sic nō est loc⁹ medius, q̄ impediat seruitutē. Tamē contrarium est verum, videlicet ꝙ imò seruitus impediatur: q̄a ex quo flumē totum vno impetu recessit, & nouū alueū facit: nō reputatur esse illud idē flumen, cui seruitus est imposita, sed aliud. & iste est propriè casus in d. l. hoc iure. §. si aquā. in j. respōso, secūdùm intellectū glo. ibi. & hoc etiam vult Bart. in d. l. quominus. in xvj. q.

36 * Vbi vult, ꝙ si flumē mutauit alueum vno impetu, ꝑditur ius aquæ: & tūc videtur aliud flumē. Secundus casus est; quādo flumē vno impetu recedit à fundo meo, & relinquit inter fundū meū, & flumē, nedū alueum antiquum, sed etiam fundū alienū: & tūc sine dubio nō possum aquam ducere ex flumine nouo ad fundū meū, duplici ratione. Primā; quia est nouum flumen, cui seruitus nō fuit imposita: vt dixi in præcedēti casu. Secūda, quia locus, qui est in medio alien⁹, mihi nō seruit, & propterea seruitutē aquæductus impedit. l. qui sella. §. si. ff. de ser. ru. prę. & l. in tradēdis. §. j. ff. cōmunia pręd. & isto modo debet intelligi d. §. si aquam. in j. & ij. respōso. Terti⁹ casus est, quādo in medio reperit͛ fundus me⁹ proprius: & tūc est dicēdū, ꝙ seruitus impęditur, nō ex eo, ꝙ locus medius, qui meus est, seruitutē impediat: sed ex eo, quia est nouum flumē, cui seruitus nō fuit imposita, vt dixi primo & secūdo casu. Quartus casus est, quādo flumē, quod erat propinquū fundo meo ad quē aquā ducere poteram, discessit à prædio meo paulatim, ita ꝙ per alluuionem relinquit terrā fundo meo inter eūdem fundū meū & flumen: & tūc seruitus nō impeditur: quia tota dicta terra addita fundo meo, seruire pōt ductioni aquæ: q̄a est mea, & idē flumē reputatur: tūc erit sicut prius, licet recesserit de alueo suo, ex quo paulatim recessit. arg. l. ergo. §. alluuio. ff. de acq. re: do. & Insti. de re. di. §. preterea ꝑ alluuionē. & iste est casus in d. §. si aquā. in ij. respōso, secūdùm gl. ibi. Quintus casus est cōtrà, quādo flumē, quod pri⁹ distabat à fundo meo; nunc accessit fundo meo per alluuionē, ita ꝙ est ei nunc coniunctū mediante alluuione versus fundū vicini relicta: q̄a recessit flumē à fundo vicini ꝑ alluuionē: & tūc idē quod in casu ꝓcedēti: q̄a nō mutat͛, nec interrūpitur seruit⁹: quō

niam reputatur esse idem flumē, nec est locus medius, q seruitutē impediat: & iste est casus in d. ij. respōso, secūdùm aliū intellectū, quē suprà dedi. Sextus casus est, quādo flumen quod distabat à fundo meo, ex quo habebā ius aquę ducēdæ p medium fundi vicini ipso vicino cōsentiēte, recessit vno impetu, & cōiunctus est cū prædio meo. Et in hoc videtur dicēdū, q ius aquæducēdę nō pdatur: qa si loco medio existēte ducere poterā, multò magis vbi locus nullus est medius. tamē cōtrariū verius: quia nō aliud flumē esse reputatur: vt dictū est in j. & ij. casu. Septimus casus est, quādo flumē qd erat fundo meo coniunctū, circūfluere cœpit mutato alueo, id est, p diuersas partes fluere cœpit aliquo loco relicto in medio inter vnū brachiū fluminis & aliud: & tūc impedit seruitus aquæductus: qa ex quo locus medius nō seruit, interrupta dicitur seruitus: vt est casus in d. §. si aquā. in iij. respō. Subest hic etiā alia ratio impeditiua: qa mutato in toto alueo vnico impetu, dicitur esse aliud flumē, propter prędicta. Octauus & vltim' casus est, quādo flumē circūfluere cœpit, & locus medius nō impedit seruitutē: qa domin' mihi cōsentit, vel est meus. & in hoc puto sic esse dicendū: Aut flumē recessit in 1 totū de alueo antiquo, & cœpit circūfluere: & tūc licet esset vna ratio impeditiua, scilicet loci medij, tamē subest alia: quia non est amplius primum flumen. & ideo non durat ius ducēdi aquā, secūdū ea quę dixi s. in trib' primis casib'. Aut flumē nō recessit i totū ex alueo antiquo, ita q dici posit, primum flumē durare: & tūc aut pdiū meū, est pximū veteri alueo, vel vni brachio fluminis: & tūc p ea parte illius brachij debetur mihi seruit': qa vtraq; ratio impeditiua cessat. s. de loco medio, & de nouo flumine. Sed i alio brachio fluminis, cui pdio meū nō est pximū, sed fundus alterius: & tūc aut ille nō cōsentit, & in illo seruitus fundo meo debetur: qa loc' medi', &c. & ita tenet gl. in d. §. si aquā. in vlt. respō. in verbo, circūfluere. Aut dñs medij p-d: j cōsentit: & tūc seruitus durat: qa est vtraq; ratio impeditiua: & vt breuius pdicta intelligātur, reducas oēs prędictos octo casus ad duas tātū cōclusiones. Prima est, si ex flumine seruit' aquæduct' prædio vnius debet, & mutat flumē de loco suo, ita q dici possit nouū flumē: tūc seruit' aquęductus impedit, siue sit loc' medius impediēs seruitutē, siue nō: qa huic nouo flumini & alueo seruitus nō fuit imposita. Secūda cōclusio, si flumē ex quo debet seruitus aquæductus, ita recessit de alueo suo, q nō dicat nouūflumē, sed idē durare, & null' est loc' medius, q seruitutē impediat, durare possit: qa nihil subest, qd seruitutē habeat impedire. & prædicta oīa intelligas pcedere posse in quatuor casibus principaliter.

Primò qn ius aquæducēdi debet ex flumine publico. & ita posui casum suprà: & tūc requirit, vt habeat licentiā à principe vel superiore: vt phat d. §. si aquā. secūdū primā lect. glo. ibi. Secūdò pōt intelligi, qn esset priuat': & tūc sufficit habere licentiā à dño, qn illius est prædium, cui debetur seruit' aquęductus. Tertiò potest intelligi, si ducebā aquam p fundū vicini, cui imposita erat seruitus,

uitus, & flumen mutauit alueũ inter fundũ seruientẽ, & nouũ alueũ, per quẽ aqua discurrit, dimisit: an sit seruitus extincta? Quo casu distinguit: aut subito recessit, & extincta est seruitus: qa medius locus, q nõ seruit, impedit seruitutẽ. Aut paulatim, & tũc durat seruitus: qa reputat idẽ flumen: nec est locus medius, q impediat seruitutẽ: vt probatur in d. §. si aquã. secũdum secũdã lect. gl. ibi. Facit qd nota. in l. si conuenerit. §. j. ff. de pignor. actio. & in l. si fundus. in prin. ff. de pig. Quartò & vlt. possunt prædicta procedere, qñ est quæstio, vtrũ perdatur ius occupationis vt preferẽdi vicinis. Quo casu eodẽ modo est dicẽdũ: aut flumẽ subitò recessit, & alueũ mutauit, & pditur ius aquæ ducẽdæ, qđ erat acquisitũ occupatiõe: & tũc nouo occupatore op* est. Aut paulatim: & tũc sec*: qa ius aquæducẽdę retinetur. vt no. Bar. in l. quominus. in xvj. q. de flu. q etiã subdit hoc vltimo casu id procedere: nisi ille cui seruitus debebatur, passus sit per annũ aquã ire in sua libertate: quia etiã tũc perderetur ius aquęducẽdę: vt l. j. in prin. ff. de aqua quoti. & æsti. & no. Bart. in d. l. quominus. in xv. q. prin. in ver. itẽ secũ-
37 dum requiritur. *Sed iuxta prædicta quæro, an in casibus, in qbus p mutationẽ aluei fluminis amittitur seruitus, aquæductus de æquitate sit restituẽdus, vt debeat ex nouo vel nouis alueis. & videtur q sic: arg. l. n seruitutes. §. si sublatũ. ff. de ser. vrb. prę. Sed gl. in d. l. hoc iure. §. si aquã. in ver. interrupta. ff. de aqua. quo. & æsti. dicit sub dubio, fortẽ q illud pcedit, qñ debetur seruitus ex loco priuato, & sic ex flumine priuato: secus si ex flumine pub. Ego verò non puto, q in aliquo istorũ casuũ restituatur p istũ tex. & per ea, quæ dicta sunt suprà. Nec ob. d. §. si sublatũ. qa ibi loquit de seruitute, quæ põt intelligi, etiã eadẽ ex quo nõ mutatur locus, licet mutet ædificiũ. ac etiã cõtingit propter publicã vtilitatẽ domorũ, vt dicit Ang. de quo dic, vt plenè dixi in li. pcedẽti, in ti. de ser. stil.
38 in vj. q. vbi omnino vide. *Sed qd si m ad antiquũ alueũ m flumẽ redit? gl. in d. §. in verbo, interrupta. in fi. dicit, q restituit: qa tex. in d. §. si aquã. nõ dicit, q seruitus fuerit amissa, sed interrupta: vt probat etiã in l. in tradẽdis. in fi. ff. cõmunia præ. Et hoc intellige, nisi tãto tẽpore stetisset interrupta, quãto seruit* amittit. de quo dicã j. in x. q. prĩ. qa tũc seruit* amitteretur propriẽ vt d. l. tria prædia. nec restituet, licet flumẽ in alueũ suum redierit: & ita induco d. gl. ĩ ver. interruptã I fi. p d. l. tria pdia. qđ no. & qa sæpe facta est mẽtio de mutatiõe aluei quero quomodo cognoscat alueus, si mutet, vel nõ. dic qñ desinit esse, prima forma omissa, id est, qñ sic discurrit p aliũ locũ, q aqua nõ currat p primũ alueũ, dicit alueus mutatus. vt l. adeò. §. insulã. de re. di. §. ĩsula. ÿ f. qđ si naturali alueo. & no Bar. in ru. ff. de re. di. ij. col. vlt.
39 char. *Vltimò circa pdicta queritur, an cuilibet sit licitũ ducere aquã de flumine pu. p occupationẽ factũ ppria autoritate n. Et videtur q nõ. & quòd requiratur autoritas principis vel superioris: vt l. quomin*. ff. de flumi. & l. j. §. permittit. ff. de aqua quo. & æsti. l. ij. in princ. ff. ne qd in lo. pu. & per ea quæ dicta sunt suprà in v. q. princi. In cõtrarium videtur,

ꝙ licitè quis posſit autoritate iuriſ-gentium occupare aquã ex flumine pub. quo iure flumina, & eorũ vſus, & iura publica ſunt: vt Inſt. de re. di. §. flumina. ſed tu ĩ hoc ſic diſtingue: Aut flumen eſt publicũ, & nauigabile: aut publicũ, & nõ nauigabile. Primo caſu, quádo eſt nauigabile, nõ licet aquá ducere propria autoritate. & q primò ducit, illicitè facit, vt d. l. quominus. & ibi hoc no. Barto. in ij. q. Secũdo caſu, quádo flumẽ non eſt nauigabile: & tunc ſubdiſtingue: Aut flumen intrat in aliud flumẽ nauigabile: aut flumen non intrat in aliud flumen nauigabile. Si intrat, aut illud eſt mare, & poteſt ducere. Et eſt ratio, qa propter aquarũ abũdantiam ex vno flumine nõ dicitur recipere incremẽtũ, vel diminutionẽ. & ſic propter dictã occupationẽ nullũ detrimẽtũ recipere põt: Aut eſt aliud flumẽ nauigabile, ĩ quo intrat: & tũc aut propter dictã occupationẽ & ductus aquę auertitur à flumine nauigabili: & facit ꝙ flumẽ nauigabile efficitur nõ nauigabile, vel o dãnificatur nauigatio, & nõ põt: vt d. l. quominus. & ibi ꝑ Bar. in iij. op. Aut auertit' aqua à flumine nauigabili. exẽplũ, Si aquá duco ex flumine ad fundũ meũ, & nihilominus poſteà ĩ flumẽ nauigabile intrat. & iſtud nõ eſt ꝓhibitũ, ſi bene cõſideras ra-
40 tiones prędictarũ ll. *Et Bononiẽſes licitè ducũt aquã de flumĩe Rheni, & poſteà intrat Padum, ſecũdùm Bar. q ita no. in l. quominus. in prin. in iij. opi. Et quod dixi, ꝙ qs propria autoritate põt aquã ducere ex flumine pub. nõ nauigabili, quádo intrat flumẽ nõ nauigabile, vel quádo intrat nauigabile: & nõ impedit nauigationem, procedit multò magis, quádo intrat flumen nõ nauigabile. Sed hoc tamẽ limita duob* modis. Primò qñ flumẽ eſſet publicum: hoc eſt, eſſet in vſu publico, ſcilicet fiſci vel ciuitatis, vel alicuius municipij. puta, qa illa aqua vtitur ad molendinũ, prout faciũt Bononiẽſes de flumine, in quo ſunt molẽdina cõis Bononiæ. de quibus habetur ꝑ gl. in l. inter publica. ff. de ver. ſig. & in l. ſed & Celſus. in prin. ff. de cõtrahẽ emp. vel vtit' ciuitas ad aliũ vſum dicta aqua. & tũc ꝑmittitur aquã ducere: vt eſt caſus ĩ d. l. quomin*. ſecũdũ vnũ intellectũ gl. ibi, & Bart. etiá ibi hoc no. in prín. ĩ ij. opi. & probaſ in l. j. & ꝑ totũ ti. C. de aquædu. li. xj. Secũdò fallit, quãdo cũ vicinorũ iniuria duceref: vt l. imperatores. in fi. ff. de ſeruit. ꝑrę. & l. j. §. ſunt q putát. ff. ne quid in flu. pub. Et ſi dicaf, nónne eſt ſemp vicinorũ iniuria, q nõ poſſunt facere ſuũ ædificiũ? Reſpõdeo ſecũdùm Bar. in d. l. quomin*. in ij. q. prĩ. ꝙ ꝑ hoc nõ patitur vicinus iniuriã ſeu damnũ*, ſed nõ acquirit lucrũ. & nõ eſt idẽ, lucrũ nõ capere, & dãnum ſentire. l. fi. C. de codici. & l. qui aũt. in prin. ff. de his quę in frau. cre. cum ſim. Aut eſt flumen pub. ex quo aqua deducitur, ſed nõ eſt nauigabile. & tunc quis poteſt licitè autoritate iuriſgentiũ aquam ex eo ducere: quia per iura ciuilia nõ eſt prohibitum id, quod eſt de iure gentiũ licitũ, per §. flumina. Inſtit. de re. diui. & per l. j. §. ſunt qui putant. ff. ne quid in flu. pu. dũmodò nõ fiat cum vicinorum iniuria, ſecundùm Bar. in d. l. quomin*. in ij. q. Sed aduerte ſecundùm eum ibi, quia quando quis facit illicitè reſpectu priuati ducendo

do aquam ex flumine publico, ille solus me põt impedire, nõ alius terti*: quia quantũ ad eũ, illicitè facio. l. loci corpus. §. cõpetit. ff. si ser. ven. sed quãdo facit illicitè respectu iuris publici: tũc quilibet priuatus potest impedire. & ita loquit. l. ij. §. idẽ ait. ff.
41 ne quid in loc. pub. *Quid aũt si a-
P quã exit de molẽdino pvni*, & alter vult eam capere & ducere ad molendinum suũ, ita quòd molendinũ primũ nõ impediat, an possit? & dicas quòd aut illa aqua intrauit alueũ publicũ, & non est dubium quòd potest, per prædicta. & ita tenet Bar. in d. l. quominus. in xij. q. in fi. aut non intrauit alueum publicum, & tunc alueus per quẽ aqua ducitur ad molẽdinum, est publicus, & post molendinum descendit per alueum publicũ: & tunc subdistingue, vt suprà dixi de aqua ex flumine publi. ducenda. Aut alueus est priuatus, & tunc non potest. vt l. in cõcedẽdo. ff. de aqua plu. ar. cũ si. Quãdo aũt dicit alueus fluminis publici, per quẽ flumen publicũ discurrit: & tunc est publicus alueus: quia alueus est illius, cuius est flumẽ. vt Insti. de re. di. §. insula. ver si. nouus aũt alueus. & l. adeò. §. insula. de acqui. re. do. & l. j. §. non enim. ne quid in flu. pu. ibi. quia impossibile est, vt alueus fluminis publici non sit publicus. & hoc procedit etiam si alueus sit fossa manu facta, per quam fluit publicũ flumẽ: vt l. j. §. si fossa. ff. de flu. Secus si flumẽ aliquã terrã inundauerit: quia tũc ille locus inũdatus nõ esset publicus. in d. §. si fossa. ver. alter. Aut alueus est fluminis priuati, per quẽ flumẽ priuatũ decurrit, & erit priuatus. ar. d. l. j. §. hoc interdictum. & §. item si annis. ff. ne quid in flu. pub. & descẽdit ad latus fluminis pro aqua ducenda, puta ad molendinũ, vel ad agros irrigãdos, quia alueus est locus cauus siue fossa. & dicitur in vulgari forma seu formula. & ita appellatur quãdoq; in l. j. C. de aquædu. lib. x. & appellatur quãdoq; ĩ iure ciuili: vt l. j. §. incile.
42 ff. de riuis. *Item appellatur in vulgari vallum: vt no. Bar. in d. l. quominus. in xij. q. de flu. Itẽ secũdũ nos appellatur seriola. Et in hoc dic, ꝙ talis locus siue alue* dicit priuatus: cùm per talẽ locũ nõ semper cucurrit aqua, vt l. j. §. fluminũ. ff. de flu. & ratio in eo. §. si fossa. & Bar. in d. q. xij. vbi dicit, Aut duco aquã ex flumine pu. immediatè per fundũ meum, & tunc non est dubiũ quòd locus est meus. Aut duco per fundum vicini ipso permittẽte, & tũc locus est ei*, cuius primò erat antequàm fieret seriola, & ego habeo seruitutẽ aquæ ducendæ: & si ille me impedit ducere, habeo interdictũ de aqua quo. & æsti. si me impedit formulã siue seriolã purgare, & reficere, habeo interdictũ de riuis: vt dict. l. j. §. incile. ff. de riuis. & habeo cõfessoriam. de
43 quo vide qđ dicã ĩ. in ix. q. prin. *Sed quid si duo volũt aquam ducere ex flumine publico ad fundũ suũ, & se inuicem impediũt, quis præfert? ista ponũtur per Bart. in l. quominus. in v. & vj. q. prĩ. ff. de flu. vbi plenè examinat. & per Bal. in l. item lapilli. ver si. iiij. q̃ro. ff. de re. di. Ego aũt dimissis disputationib* sic distinguo: Aut aqua potest sufficere ipsis duobus, aut nõ. Primo casũ regulariter vnus alterum impedire non potest. l. Lucio. ff. de aqua quot. & æsti. & l. ij. §. j. ff. de ser. ru. prę. & per ea quę dicta

ſunt ſ.in vj.q.prin.& ita tenet Bart. in d.l.quóminus.in v.q.in fi.hoc tñ regulariter fallit,quando ambo vellent aquã ex eodẽ fluminis loco ducere.quo caſu diſtingue,vt dicã in ſequentibus.Secũdo caſu principali, quãdo aqua nõ eſt ſufficiẽs vtrique, & quilibet vult in diuerſa parte fluminis ex eo ducere,& tũc ſubdiſtingue:aut ambo incœperũt eodẽ tempore ducere aquã,vel occupare locũ:aut vnus primò incœpit,alter poſt cum de primo ignoraret.aut vnus primò incœpit,& alius poſteà,cum ſciret primũ incœpiſſe. Primo caſu, quãdo ambo incœperũt eodẽ tẽpore,videtur ꝙ ſit locus gratificatiõi,p l.fi.ff.de re.di.vel ꝙ fortè dirimatur, niſi vnus potuiſſet prouidere,alter nõ.ar.l.ſi qs domũ.§.j.ff.loc.& not. gl.in l.ij.§.j.in ver.ad obtinẽdũ.ibi, vel die tertio.ff.ne qd ĩ loc.pu.q̃ ponit de duob⁹ plauſtris ſibi obuiãtibus,vt ponit etiã gl.in l.p agrũ.C.de ſer.vel dic ſecũdũ Bar.in d.l.quominus.in vj.q.ꝙ vſus dictę aquę eſt cõicãdus inter eoſdẽ,vel debet diuidi p tẽpora & per mẽſuras:vt l.imperatores.ff.de ſer.ru.præ.circa qd vide qđ dixi in hac vij.q.prin.circa princ. & qđ ſtatim videẽ. Secũdo caſu qñ vnus primò incœpit,alter pòſt,cùm ignoraret de primo,Bar.in d.l.quominus.in vj.q.dicit idẽ quod proximo caſu præcedẽti:quia paria ſunt, ꝙ ambo ſimul incipiãt,vel quòd vn⁹ incipiat:& alter ignorãs poſtea incipiat ſicut quando duo plauſtra ſe inuicẽ obuiant in via arcta,p quam vnũ tantùm plauſtrũ tranſire poteſt, & vnũ primò ingreſſum eſt viam,& aliud poſteà,non præuidens primũ: vt not.gl.in d.l.ij.§.j.Et in iij.lec.ff. ne quid in loc.pub.in d.vj.q.in fin.

44 *Eſt ergo cautela,vt ille qui primò ingreditur viam cũ plauſtro:illi qui primo incœpit ædificare aut aquam ducere,quòd ipſe proteſtãs occupat & occupare intendit vſum dictæ aq̃ ad tale ędificiũ.Itẽ bonũ eſſet ſi quis cũ iudicis autoritate opus inciperet,hoc tamẽ nõ ſemper eſt de neceſſitate,vt l.quãuis.de acq poſ.& iſtis caſibus ipſe ꝓteſtãs præfert:vt dicã in tertio caſu ſeq.Ego autem in iſtis duobus caſibus puto aliter dicẽdũ: videlicet aut iſti qui eodẽ tempore volunt ducere aquam vel occupare, vel vnus primò,alter pòſt,faciunt in flumine aut in illo loco ꝓximo fluminis,vel ſi faciũt,in ripa fluminis: & tũc licet ꝓprietas ripæ ſit eorũ qui ꝓpe ripã prædia poſſident,quia tñ vſus ripæ fluminis eſt cõmunis,vt l. riparũ.ff.de rerũ di.& Inſti.eo.§.riparũ,dicẽdũ eſt,ꝙ tantũ iuris habet vnus,ſicut alter:& ſic ſunt pares in iure.Et ꝓpterea concludendum eſt,vt dicit Bar.in d.l.quominus.in vj.q.videlicet ꝙ aqua diuidatur p mẽſuras vel tẽpora,qđ intellige,ſi cõmodè diuidi põt,ita ꝙ ꝓſit vtriq;:aliàs puto ꝙ forte ſit dirimendũ,p l.in trib⁹ ff.de iudi.& p glo.in d.l.ij.§.j.ff.ne qd in lo.pu.Si verò faciũt opus non in ripa fluminis,ſed in loco ꝓximo ripę,& tũc aut ille locus eſt public⁹, aut priuat⁹.Si eſt public⁹,ille eſt pferẽdus cui eſt pmiſſum à principe vel à ſuperiore?qa per locũ publicũ nõ licet priuato ꝓpria autoritate aquã ducere,vt l.ſeruitutes.§.publico.ff. de ſer.& l.ij.ĩ prin.ff.ne qd ĩ lo.pub. cũ ſi.aliàs erit loc⁹ gratificatiõi principis vel ſuperioris,vt l.ſi.ff.de re.& ſump.fune.& p gl.in d.l.ij.§.j.in iij. lec.

lec. Si locus est priuatus, & tūc dicē-dū est, aut ille locus esset ędificātis primò, aut vicini, q etiā similiter ędificauit, aut alterius tertij. Si est vnius ædificātis, ille pferetur q in suo ędificauit: qa licet hoc fecerit, siue primò ædificauerit siue secundo: quia ipse ædificauit licitè, vt l. ij. § .meritò. ff. ne qd in lo. pub. no. Cy. in l. si manifestè. C. de serui. & Bar. in l. quominus. in j. q. Si verò locus est alterius tertij tantū: tunc ille pfertur, cui primò cōcessit dominus loci. aliàs erit locus gratificationi: quia p fundū alienū priuatū nō licet alicui aquam ducere sine eius volūtate, vt l. ij. & l. aquā. C. de ser. & aqua. Secūdo casu principali quādo vnus primò incœpit occupare, uel ædificare, aut aquā ducere, & alter pòst sciens primū incœpisse: tūc primus præfertur: quia hoc casu melior est cōditio occupātis, vt d. l. ij. § .meritò. ff. ne qd in lo. pu. & l. ij. § .cœpisse. ff. de polli. & no. Bar. in d. l. quominus. in j. & v. q. ff. de flu. Quod tamē ego intelligo secundū distinctionē præcedentē.

45 r *Quādo autē qs dicatur occupasse[r] vel incœpisse ædificare, vel aquam ducere, vel vti loc. pub. vide plenè p Bart. in d. q. v. & p Bal. in l. itē lapilli. in iiij. q. ff. de re. di. Et si quis incœpit ędificare, & dimisit, an & qñ pdat ius prælatoris. Itē Bar. in d. v. q. & p Bal. in d. l. itē lapilli. in v. q. & ego dicā j. in x. q. prin.

46 *Et p declaratione omniū prædictorū scias & tene mēti, q non sequit, qs habet potestatē vel ius ducēdi aquā ex flumine pub. vel priuato, ergo habet seruitutē aquæ ducēdæ. Sic in hoc debet ita distingui: Aut debetur ex flumine pu. aut priuato. Primo casu, aut pdium dominans ad qd ducit aqua, est pximū flumini nullo alio medio: & tūc nō dicit ppriè seruitus, qa nō debet à prędio alterius qd repert, vt l. j. ff. cō. p. sed debetur istud ius à lo. pu. & ita tenet Bar. in d. l. j. Aut pdiū dominans nō est pximū, aut via pub. vel alter loc* est in medio inter flumē & locū dominātis, & tūc idē eadē ratione. Aut est in medio locus priuatus, p quē duci debet aqua: & tūc aut flumen est perenne[s], & erit seruitus aquędu. vt l. j. § .aquæductus. ff. de ser. rust. & Insti. eo. § .aquędu. & dixi in diffinitione in j. q. principali. Aut flumen nō est perēne: qa aliquando exarescit, sicut est fons, lac*, & stagnū.[t] & tūc qa nō habet causam ppetuā: quia seruitutes reales debēt habere causam ppetuā seu cōtinuā respectu rei, quę debet seruitutē: vt est casus in l. foramē. § .omnes. ff. de ser. vrb. præ. & ibi hoc tenet gl. fi. in prin. in ver. debet. in l. vl. le c. qd intelligo vt seruitus imponatur directò: qa directò imponi pōt: sed bene dicit seruitus vtilitatis, vt l. ij. ff. cō. prę. q ę ita debet intelligi secundū Bar. ibi. & in d. l. foramē. & ita etiā tenet Rofre. in libellis suis sup interdicto de fonte. & rubrica incipit, Si qs habet vsum ducendi aquā de puteo vel de fonte. Ista seruitus vtilitatis non poterit dici seruitus, quātū ad hoc vt pręscribi possit, ex quo non habet causam continuā: qa requiritur tantum tēpus, vt non extet memoria in contrariū. & iste est casus in d. l. foramē. § .omnes. secundū primā lec. gl. ibi, quæ in se est verissima: p no. in l. seruitutes. la grāde. ff. de serui. Item nō poterit dici seruitus quo ad hoc, vt quis perpetuò eam habere possit, ex

quo

quo cõstituta est,licet ppetuò nõ vta tur:qa in hoc casu nõ pôt sic cõcedi seruit* ista,vt ppetua sit:& iste est ca sus in d.§.oẽs.secũdũ secũdã lec.gl. ibi.sed quo ad alios effectus,pôt di ci seruitus vtilitatis,qđ bñ no. Secũ do casu principali,qñ debet seruitus ex flumine priuato:& tũc aut est per ẽne,& sine dubio dicit,ppriè serui tus directa,ex quo debetur à fundo priuato alteri fundo priuato,siue a lius loc* publicus vel priuat* sit in medio,siue nõ:qa verba ex mẽte le gis cõcurrũt,p l.j.§.aqductus.ff.de ser.ru.præ.cũ sim.Aut nõ est peren ne,& tũc nõ valet seruitutis imposi tio mero iure,sed de æqtate ptoris tenet.& iste est casus in l.ij.secũdum tertiã lec.ibi,& Ang.ibi.ff.cõia præ. vel secũdũ Bar.nõ valet directè,sed

47 vtiliter,vt dixi,in j.casu pce. *Octa uò principaliter qro,qũo,& qualiter quis debeat aut posſit vti seruitute aquæductus.Et dicas primò,ꝙ debet vti secũdũ cõsuetudinẽ:vt l.præses. C.de ser.& aqua.& l.si manifestè.eo. ti.Et pptereà dixit Bal.no.in tit.de pa.Cõs.in vj.col.p illũ text.ꝙ in aqs & molẽdinis & in ipsis aquarũ com moditatibus stãdũ est antiquitati.& idẽ dixi s.in iiij.q.prin.post prin.& per Bar.hic,in l.q luminib*.ibi,&sta tũ antiquorũ ædificiorũ.cũ gl.ff.de ser.vr.p.& l.vẽditor.§.si cõstat.ibi, nisi talis cõsuetudo.ff.cõia præ.& l.j. & l.an in totũ.& ibi not.C.de ædifi. pri.Item quis debet vti seruitute a quæductus,secũdùm formã statuto rũ,si quæ sunt.ar.d.l.q lumini.ibi,se cũdùm formã statutorũ.cõiuncta gl. & ar.d.l.an in totũ.facit l.oẽs popul & ff.de iu.iur.Itẽ debet vti secundu cõuẽtiones & pacta,quæ de seruitu te inita sunt,& pbatur in l.certo ge neri.ibi,quę lege cõpræhensa est.ff. de ser.ru.præ.& in l.is q duo pdia. cũ l.seq.& l.cũ essent.§.si.ibi,nisi pa ctũ vel stipulatio.e.ti.& l.si qs duas. in prin.ff.cõmunia præ.facit.l.j.§.si cõuenerit.ff.depositi.& l.semp in sti pulationib.de re.iur.cũ si.Et ideo nõ potest qs vti seruitute,nisi quatenus cõcessum est,vt l.ergo.in fin.& l.ex meo.ff.de ser.ru.prę.l.nõ modus.C. de ser.& d.l.is qui duo.q vult notabi liter,ꝙ habẽs duo prædia cõfinia,su perius vẽdiderat,pacto apposito,vt aquã sulco aperto emptori educere in fundo vicini liceat,nõ poterit em ptor ex alio fundo aquã accipere,& in iferiorẽ vẽditoris ducere.Ex hoc seqtur secũdũ Ang.per illũ text.ibi, ꝙ in vsu seruitutis aquæ forma data pũctualiter est obseruãda.& ille cui debetur seruitus aquæductus,nõ po

48 test cũ eo aliã miscere. *Et subdit ꝙ hoc est optimũ ar.vt ille qui habet ta lem seruitutẽ ducẽdi aquã ad molen dinũ,nõ poterit propter aquarũ abũ dantiã aliud molendinũ cõstruere. de quo Bar.in l.per agrũ.aliàs in l. nõ modus.C.de ser.dicit esse casum in d.l.nõ modus est.& nõ pôt eo mo do aliã aquam immiscere,vt molen dinũ celerius voluatur.Itẽ si esset la ta sententia à qua nõ fuisset appella tũ,vel aliter in rẽ iudi.transiuisset: tũc inter partes ei stãdũ est secundũ formã & tenorẽ,& sentẽtiã,vt de ser ui.l.j.& per totũ.ff.de re iudi.& per totũ tit.C.eo.& ex.eo.& maximè in

49 c.cũ inter vos.cum simi. *Sed du bium est circa prædicta.pone inter duo castella erat quęstio de ductu a quæ publicæ,& fuit inter se lata sen tentia.demum imperator concessit

mihi vnũ de illis castellis, nunqd teneatur seruare illã sententiã? & videt͏̃ ꝙ sic: qa castellũ transit cũ suis vitijs, suaq; causa, ṕsertim cũ sit vniuersitas quædã. ff. de act. emp. l. in vẽditione. ff. de condit. & demon. l. si qs legata. §. fi. & ff. de cõtrah. emp. l. aquæduc. & qa imperator nõ videt͏̃ velle præiudicare sentẽtijs & trãsactionibus, sed tacitẽ reseruare. ar. tex. ĩ tit. de pace Constan. in ver. saluo iure aquæ Labr. & ar. l. Labeo. §. j. cũ gl. ff. fa. er. & l. in cõcedẽdo. ff. de aqua plu. ar. & l. fin. C. de silen. lib. xij. Et ideo dicit Bal. in d. tit. de pa. Cõstan. in xxxiiij. co. ĩ pri. ꝙ cõcessiones de bonis publicis factæ semp intelligũtur, reseruatis iuribus & cõmoditatibus eius cui primò facta est cõcessio. Facit ꝑ hoc l. prætor ait. §. meritò. & §. si qs à principe. ff. ne qd in lo. pub. & l. impuberi. ff. de admin. tu. & l. nec auus. C. de eman. li. & in c. in his. cũ glo. ij. extrà, de priui. cũ si. In cõtrariũ videtur, qa sicut princeps posset nõ seruare sentẽtiã, & vti aqua publica voluntate, vt in c. j. in tit. quæ sint rega. in vsi. feu. ita ꝙ & ego possim, q vice principis fungor. Itẽ facta priuatorũ fisco non præiudicãt, nec tenetur fiscus de factis illis facere mentionẽ. l. ius publicũ. de pac. & l. iurisgẽtiũ. §. si paciscar. eo. tit. dum tamen boni viri fungantur officio, sicut ipse priceps induxisset, si certioratus fuisset. ff. de pact. l. tale pactũ. §. fi. cũ ibi no. in glo. quod maximè verũ est, si aliũ non lædo. vt l. ij. §. itẽ Varus. ff. de aqua plu. arc. l. j. ff. de sol. & c. suborta. in fi. extrà, de re iudi. Nec ob. tex. in d. tit. de pace Constan. ibi, saluo iure aquę Labr. qa ibi ius aquæ cõpetebat ex cõsuetudine [t], quæ est fortior quàm pactum priuatorũ. & ita tenet ibi Bal. & facit qd dixi s. ĩ iiij. q. principali, post prin. Itẽ vbi nõ est cõsuetudo, statutũ, pactũ, vel sententia, dic primùm locũ esse cõsiderandũ. nam publicus aquæductus debet habere locũ siue spatiũ v. pedũ, in quo loco nulli sint arbores: sed si quę nascerẽtur, debẽt excidi: vt l. j. C. de aquędu. lib. x. Si verò ducit͏̃ ꝑ locũ pu. debet esse latitudo x. pedũ. l. oẽs. §. sup his. eo. ti. & ita vult Bar. in d. l. j. & si contrà fiat, pœna imponitur: vt l. decernimus. eo. ti. Itẽ debet qs ducere aquã ex flumine, ita vt vicinis nõ noceat in eadẽ ripa, vel ĩ alia, vt est tex. ĩ l. hoc iure. §. si aquã. s. de aqua quoti. & æsti. & in l. ij. §. si q̃s in suo. & in l. si per publicũ. ne qd in lo. pub. vbi etiã dicit͏̃, ꝙ si riuus aquæductus priuato nocebit, cõpetit actio priuato ex l. xij. Tab. vt de noxa dño caueat͏̃. Item debet duci per locũ solitũ, quia aqua non debet deduci à suo solito cursu. l. ij. in fi. C. ad l. Aqui. & ibi per Bal. & Doct. & l. si seruus seruũ. §. si quis aquæductũ. ff. ad l. Aqui. & not. in l. j. C. de serui. Et ideo dicit Bal. in c. j. §. si qs de manso. in iiij. co. in fin. de cõtro. inuestit. ꝙ in isto aquarum ductu nõ solũ inspicimus principiũ, sed etiã loca vnde decurrit. & alueos & meatus vnde transit. & si est vetustissimus aquæ cursus, & secundũ eorũ qualitatẽ de vsu aquę iudicare debemus. pro hoc, qd dixi in princi. huius q. & ideo nõ põt duci aqua aliter quàm ducta fuerit æstate præterita. l. j. §. qd autẽ. ff. de aqua quot. & æsti. & intelligitur mutari alueus solitus, quando aquæ cursus mutatur, ita vt aqua depressior vel altior vel rapidior sit incõmodo vicinorum. lege,

l.j.§.quod autē.cum §.se.ff.ne quid
in flu.pub.Et intellige vt dixi de soli
to cursu ęstate præterita,nisi verse-
tur maxima vtilitas ducentis,& mo-
dicū incōmodū alterius:vt est casus
no.in d.l.j.§.sunt q putant.ff.ne qd
in flum.pu.& no.Bar.in l.quominus.
50 in xvj.q.ff.de flu. *Et incōmoditas
vicini dicitur,quādo vn^a haberet de
aqua,& nō posset cōmodè vti aqua
iuxta solitū, secus si esset incōmodi-
tas vel damnū, puta quia pauciores
portabunt frumentū ad molendinū
suū propter abundantiā alterius : qa
istud damnū non consideratur.ar.l.
quęro.ff.de iure pa.& l.fi.eo.ti.& ita
vult Bar.elegāter.in d.l. quominus.
in xj.q.in fi.& Bald.in l.j.in xj.col. in
xiiij.opposi.C.de sent.quæ p eo. qd
no. Itē si seruitus aquęductus debe-
tur ex flumine,& flumen mutauit al
V ueū^v,an duret seruitus,& in quo lo-
co.vide quę plenissimè dixi s.ī vij.
q.prin. ver. itē quid si debetur serui
tus aquæductus. Itē habēs ius aquæ
ducēdę pōt aquā ducere per quācun
que partē vult ab initio,vt l.fin.ff.de
aqua quoti.& æsti.& dū dicit ibi,fa-
ciat,debet subaudiri ab initio, ante-
quā riuus sit cōstitutus : sed postquā
locū eligit:non potest amplius:vt d.
l.fi.ibi,dū ne aquæ.& istud est regu-
lare.& pro hoc l.sicui.in fi.cū ibi no.
ff.de ser.& dixi s̄.in xij.q.principali,
ver.item qd si nō exprimatur. vbi vi
de.& p Bart.in d.l.quominus.in xvj.
opposi.quod intellige,vt statim dixi
ī ver. pręce.& etiā quę plenè dixi s̄.
de seruit.iti.in iij.col.ver.quęro nū-
quid habēs seruitutē itineris in fun-
do alterius.in ver.seq.& per ea quæ
dicūtur,declarari potest ipse articu-
51 lus. *Sed est dubiū de quæstiōe quo
tidiana.quidā habent fundū in quo
fons oritur & per longissimū tēpus,
cuius fortè non existat memoria in
cōtrariū:& aqua exiens de dicto fun
do p se cœpit discurrere per partes
inferiores,patientibus illis quorū e-
rat fons,eò quia retinere dictā aquā
erat fortè sibi inutile.& habētes prę
dia inferiora cœperūt dictā aquam
colligere,& ad sua prædia duxerunt
pro irrigādis pdijs multis annis ela-
psis:post etiā per tantū tēpus q non
existat memoria in cōtrariū:vel ha-
bētes prædia inferiora fecerunt co-
adunationē dictæ aquæ, & ibi factū
fuit molendinū,& ibi stetit p longis
sima tēpora.nūc verò habens fundū
superiorē,ī quo aqua oritur, vult di
uertere dictas aquas à loco prædicti
molēdini,& eas ducere ad alia loca
inferiora,quæ ortæ erant p irrigan
dis illis locis,vel ibi vult facere vnū
molendinū per se:quæritur nūquid
possit,an verò domini inferiores,ad
quorū prædia discurrere consueue-
rant,possint contradicere & petere
q aqua non diuertatur à suo solito
cursu.Et primò videtur q dominus
superior possit dictā aquā diuerte-
re,nec p inferiores possit impedirè
qa in re sua iure id facere videtur: p
tex.ī l.fluminū.§.itē videamus.ff.de
dā.inf.vbi habetur,q si ī domo mea
puteū aperio,& venę putei tui præ-
cisæ sunt,id iure meo & licitè face-
re videor,& nō teneor ex huiusmo-
di facto,etiā si tibi pmisissem de dā.
infe.qa non pōt æstimari tale dānū
tibi dari ex initio operis mei in re
mea,in qua meo iure vsus sum, vt l.
Proculus.in prin.eo.tit.quia licet in
suo facere qd quis vult.l.altius.C.de
ser.& aqua.& l.qui luminibus.cū ibi
nota.

no.ff.de ser.vr.ptæ.quoniã in re sua quilibet est moderator & arbiter.l. in re mandata.C.man. Secūdò hoc videtur probari in l. Proculus. ff. de dam.inf. vbi dicitur,ꝙ si aqua nascitur in meo cuniculo,quæ aqua vicino affert vtilitatē,licitū est mihi facere in meo quicquid volo ad vtilitatē meā,& vicinū dicto lucro priuari,dūmodò non faciā animo nocēdi sibi,vt l.j.§.denique. el j. ff. de aqua plu.ar.& ita vult glo.& Bart. in d.§. item videamus. Tertiò hoc videtur probari in l. si in meo fundo. ff. de aqua plu.arcē.& in d.§.denique. vbi dicitur,ſi in meo fundo aqua oritur,quæ ex fundo tuo venas habet, potes eas venas in tuo excindere,ita vt ad fundū meū aqua nō perueniat, nisi seruitus mihi debita fuerit, vel nisi aio nocēdi feceris vl vt agrū tuū faceres. Quartò vbicūq; quis recipit aquā ī fundo suo solitā discurrere ad ptes inferiores, & ad vtilitatē inferiorū,si posteā emerit fundū vicini inferiorē,pōt ad ipsū fundū emptū aquā ducere,licet inferiori lucrū auferat,dūmodo superiori nō noceat, vt est casus no.in l.j.§. illud Labeo. ff.de aqua quoti.& æsti.Nam si aquā quæ alibi oritur,postquā est ingressa fundum meum,possum diuertere ad vtilitatem mei fundi empti, non obstante conditione vicini inferioris,vt ibi.& est glo.in l.ex meo.ff. de ser.ru.præ.& l.cum essent. §.j.eo.ti. multò magis potero diuertere aquā quæ oritur in meo fundo. Quintò pro hoc facit l.sicuti. §. Arist.ff. si ser.ven.vbi dicitur,ꝙ in suo alij hactenus facere licet, quatenus nihil in alienū immittat. Sextò hoc probatur. nam aqua oritur in fundo meo superiori ibi nascēdo, & dicitur mei domini illius fundi. l. solū. §.meū.ff.de rei.ven.& l. de eo. §. si quis.ff.ad exhi.cum simil.Et pro hac parte reperio ita fuisse consultū per do.Rof.de Lāpugnano,& do. Christo.de Castellione,in cons.quod incipit,factum sic se habet,quidam nobilis. In contrarium videtur, ꝙ imò dominus in cuius fundo superiori oritur aqua,non possit diuertere, ne discurrat ad fundū inferiorē prius:per tex.in l.hoc iure.§. ductus aquæ.ff.de aqua quot.& æsti. vbi videtur esse casus ad literā ꝓ ista pte. nā ibi.tex.dicit,ꝙ aqueductus cuius origo memoriā excessit iure cōstituti loco habetur. Secundò ad idē l.

52 j.in fi.ff.de aqua plu.arc. *vbi dicit longā consuetudinē veluti iure impositā seruitutē videri. Tertiò videtur esse tex.ī d.l.hoc iure. §.aquā. q dicit,aqua quę in riuo nascitur, tamē lucrifit ab eo qui ducit. Quartò hoc probatur,quia regulariter aqua non debet diuerti à suo cursu.l. ij.in fi.C.ad l. Aquil.& l.pręses.& l.si manifestè.C.de ser.Et no.Bal.in d.l. ij.& in l.itē lapilli.ff.de re.di. & dixi s.in prin.huius q.princ. Quintò ꝓbatur sic:tēpus cuius nō existat memoria,habet vim tituli vel priuilegij.d.l.hoc iure.§.ductus aquæ.& c. super quibusdā.§. pręterea. de ver. si.& habet vim ser.iure cōcessę. vt l. ij. §.idē Labeo ait,si in agro tuo. ff. de aqua plu.ar.Sed si fuisset cōstituta seruitus per dominū fundi superioris,vel facta venditio,vel priuilegiū de illo iure aquæ ducendæ, non posset illum cursum aquæ diuertere in præiudicium inferioris, cui esset facta cōcessio.l.in cōcedendo. ff.de

aqua

aqua plu.arcē.& l. Lucio. ff. de aqua quo.& æsti.ibi,& sic p alium. Sextò pbatur in l.j.§.fi.ibi, locū velit ducere impunè ff.de riuis. Vltimò pro hoc videtur esse text. ad literā in l.si qs diuturno.ff.si ser.ven. Et pro hac parte reperio plures cōsuluisse.Ego verò in hac q.p veritate & omnium cōcor.ita puto esse distinguēdū: Aut dominus qui vult diuertere aquā ne discurrat ad loca inferiora,hoc facit animo nocēdi dominis inferiorib', & nullo modo pôt,vt l.j.§. denique Marcellus. ff. de aqua plu.arc. & ibi gl.in ver.nō haberi.& no.gl.in l. flu minū.§.fi.ī ver. nō tenere me. ff.de dam.infe.quę gl.in §.fi.singulariter vult,q in dubio non præsumitur qs fecisse animo nocēdi.l.meritò. ff. p so.circa qd vide quę dixi s.ī j. libro, de solo siue area,ver.sed est dubium an psumatur facere ad æmulationē. & itidē de fenestra,ī j.parte,ibi,secū da fallentia. Aut nō fecit animo nocendi,sed p sua vtilitate:& tūc subdistinguēdū. Aut prædictis nō est sta tutū,sed generalis cōsuetudo in loca circa prædicta,vel cōuētio aliqua inter partes:standū est consuetudini vel couentioni,vt dixi s.circa princ.
13 huius q.principalis. *Et adde q ille qui permittit solā patientiā,nec p alia verba constituit seruitutē,nō videbitur seru.cōstituere,sed se psona liter obligare,vt l.si sub vna.§.si qs viā.ff.de verb.ob.secūdū Bal. in c. j. §.si qs de manso.in v.col.in prin.in titul.de controuer.inuestit. vide qd no.in d.§.si qs viā.& in l.iij.§.opus. ff.de ali.iud.mu. ca. fa. & quod dixi y suprà in ij.q.principali. Aut est sentē tia lata inter partes vel alios, & dic vt dixi suprà in ver. sed dubiū circa prædicta. Aut nō est statutū, cōsuetu do generalis,cōuentio,vel sentētia: & iterum subdistingue:aut aqua illa discurrit ad fundos inferiores iure seruitutis, aut iure cuiusdā facultatis. Primo casu,quādo iure seruitutis,sine dubio dominus superior in cuius fundo oritur,vel aliàs, nō potest aquā diuertere,& si diuertat,potest inferior agere contra eū; vt est casus in l.si qs diuturno. ff. si ser. vē. Et intellige nedū de seruitute acqsita,sed etiā quādo quis esset in quasi x possessione * seruit. aquæ ducēdæ, quādo eo anno vsus est dicta seruitute aquę ducēdæ,vt l.j. §. illud tamē. & §. qd autem.ff.de aqua quot.& ęstiu.& sufficit eo anno vno die vel nocte duxisse ad hoc,vt dicatur esse in quasi possessione: vt d. §. qd aūt. & no.Bald.ibi,& in l.Celsus,in pen. col.in fi.C. de vsuc. Nam ille qui semel possedit,cū de suo cōmodo tractatur,si asserit se posidere, psumitur posidere,nisi pbetur cōtrariū. l.siue posidetis.C.de prob. l. super longi.C.de præ. lon.tēp. secundùm Bal.in d.l.Celsus,in fi.pen.col .& sufficit ista quasi possessio ad hoc, vt si impediatur vel turbetur,posit agere contra eū, & resistere etiā de facto:vt elegāter declarat Bar.in l.j.§. hoc interdicto. ver.ij. not.q in istis iuribus.ff.de itin.actuq; pri. & adde qd not.per glo.in c.cum ecclesia Sutrina.in ver.triū episcoporū.& ibi p Doct.extrà,de causa pos. & proprie. & p gl.iij.in c.cū ad sedem.extrà, de resti.spo. Secundo casu quando ducitur aqua iure facultatis y,& nō seruitutis,& tunc est licitum superiori diuertere,nec inferior potest agere, neque sibi resistere, vt est casus in L.

Procų

Proculus.ff.de dam.infe.& in l.se.& in l.fluminū.§. idem videamus. eo. ti.& in l.j.§.idem Marcell'.ff.de aq. plu.ar.& in l.si in meo.eo.tit.facit l. viam publicam.cū ibi nota.ff.de via pub.& ibi ita debēt adduci oīa argumēta suprà ꝑ prima parte deducta.
54 *Sed dubitatio remanet circa prædicta,qñ qs dicatur duxisse aquā iure seruitutis vel iure simplicis facultatis.Et in hoc tota vis materiæ hui' consistit.circa quod dic:Aut seruitus est imposita ab homine ex conuentione vel aliquo tit. inter viuos, vel per instrumentū aut codicillos, vel alia vltima volūtate,vel per sententiam,vel est imposita seruitus à l.puta à statuto,vt inferior possit aquam ducere ad fundū suū inferiorē:& clarū est,ꝙ tūc iure seru.dicitur aquam duxisse:& superior nō pōt aquam diuertere contra debitā seruitutē.l. in concedēdo.ff.de aq.plu. ar. & ꝑ alia iura s.ad hoc allegata. Aut nō est seruit' imposita ab homine, vel à lege: & tūc aut est ꝓscripta seruitus aquæductus.& idem eadē ratione,per l.si
55 quis diutur.ff.si ser.ven. *Sed ī hoc est etiā dubiū,quādo inducatur seruitus aquæductus præscripta, videlicet quāto tēpore:& quæ,& quot requirātur ad istā præscriptionē inducendā.Dicas breuiter de tēpore,aut loquimur de aqua quę ducitur ex publico, aut ex priuato. Si ex publico, reqritur tātū tps,cuius nō extet memoria in cōtrariū,vt l.j.in fi.ff.de aq. plu.ar.& l.hoc iure. §. ductus aquæ. ff.de aqua quo.& ęsti.Aut ducitur ex priuato : & tūc qa regulariter habet causam continuā,præscribitur x.annis inter præsentes.& xx.inter absentes.l.si quis diuturno.præallegata.& no.in l.seruitutes.ff.de serui.de quo dic vt dixi s.in iiij.quæst.principali, & plenius in primo lib.in vij.quæst. principali,vbi de hoc omnino vide.

Quod aūt & quæ requirantur ad istam præscriptionē inducēdam, dic plura:Primū est, ꝙ sine possessione vel quasi,non prescribitur.l.sine possessione.ff.de vsuca.& capi.sine possessione.de regulis iu.in vj.& notat. per glo.Bal.& Doct.in l.ij.C. de ser. & aq.& sic requiritur ꝙ non sit vsus iure familiaritatis vel simplicis facultatis,vt habetur per Bar.& gl. & Docto.in l.j.ff.de ιnn.act.pri.& per Bar. & gl.& Doc.in l.qui iure familiaritatis.ff.de acq.pos.& per Flo.in l. seruitutes.eo.ti.& per hoc Ang. & Docto.in c.bonæ.extrà de postu. pla. & in c.cū ecclesia Sutrina.extrà de cau-
56 sa pos.& proprie. *Et ꝙ quis fuerit vsus iure seruitutis,cōpræhendi pōt ex actibus quos facit, quos quis per se ipsum non posset facere in fundo vicini citra ius & nomē seruitutis,vt præcidere sepē, mūdare vel mūdari facere fossaturā in fundo vicini, vel ducere aquam per fundū vicini,quę fieri nō possunt regulariter, nisi iure seruitutis.l.quēad.§.j.in fi.ff.ad l. Aq.ar.l.cū quidā.§.qd dicit.ff.de acq.hæ.& d.l.quoties.& ho.in locis ꝓallegatis.& per vnū actū ducendi aquā acquiritur ista possessio,vt dixi s.in ti.de ser.iti.ver.vl.principaliter, quæro,quid requiratur ad hoc vt qs. sit in quasi possessione seruitutis. dic vt ibi dixi.Secūdum requiritur, quòd sit vsus illa quasi possessione bona fide:credens illam seruitutem sibi competere,vt d.l.ij.& ibi not.in l.fi.ff.quemad.ser.amit. Tertium requiritur,scilicet tempus x.ann. inter

præsentes,& xx.inter absentes,i ser uitutibus habentibus causam conti nuã,sicut est seruitus aquæductus re gulariter.In habẽtibus verò causam discontinuã, requiritur tantũ tps, q nõ extet memoria in contrariũ,nisi allegetur titulus:qa tũc sufficit probatio x.vel xx.ann.vt est glo.no.mul tũ in l.seruitutes pdiorũ.& ibi Ang. & Flo.& Doctor.ff.de serui.ti.gene rali.& est gl.in l.fin.in ver.diu.& ibi per Bar.& Doct.ff.de aqua plu.arcẽ. & habet per Cy.Bal.& Doc. in l.j.& ij.C.de ser.& aq.& per Bart.in l.j.§. hoc interdicto.ff.de itine. actu. pri. Item qñ ducitur aqua ex publico,re quiritur tantũ tps,q nõ extet memo ria in contrariũ,vt dixi s.in versi.dic breuiter de tẽpore. Nec in pscriben do hmõi seruitutẽ, reqritur de necessitate titulus, vt l.si qs diuturno. & ibi no.ff.si ser.ven.& not.in d. l.j. & ij.C.de ser.& aq. & qñ dicatur habere causam continuã,vel discontinuã,vide no.per Docto.in d.l. serui tutes prædiorũ.& l.foramẽ.& ibi per gl.& Doct.ff.de ser.vr.præ.& per gl. & Doct.in d.l.j.Et prædictis adde omnino q dixi plenè s.in j.lib.in viij. q.prin.si verò nõ est seruitus pscripta, tũc dic,aut habẽs fundũ inferio rẽ in quasi possessione seruitutis aquæ ducendę,ad fundũ suũ,est,& ha bens fundũ superiorẽ vel alius, non põt aquã diuertere à cursu suo, nec potest inferior impediri vel turbari quominus ducat aquã ad fundũ suũ, sicut prius duxit,etiã pendẽte iudicio de aquęductu,donec declaretur an possit aqua diuerti:vt not. glo.& Bar.in l.j. §.hoc interdic.ff.de iti.actu.pri.& pbat in l.pe.ff.de aq.quo. & æsti.& si ille qui est in quasi posses sione,turbatur ab aliquo,põt extraiudicialiter de facto resistere, vt est glo.no.in d. §.hoc interdicto.& ibi hoc tenet Bar.Sed si habẽs fundũ inferiorẽ non est in quasi possessione seruitutis,neq; eam præscribit,neq; seruit* est imposita à lege vel ab homine:tũc dicẽdũ est, habẽtes fundũ superiorem posse aquã diuertere:qa tũc aqua nõ videtur discurrisse iure seruitutis,sed potius iure cuiusdã facultatis, vt dixi s.in versi. secũdo casu,qñ ducatur aqua iure facultatis.& istud est de mente gl.in l.Procul*.ff. de dã.infec.& Bar.& Pau.de Ca.in l. fluminum. §.item videamus. eod.ti. & Bar.in l.j. §.sicut aũt. in fi.ff.de a-
57 qua plu.arc. *Dubiũ in hoc solũ remanet,qñ dicatur aqua discurrisse iure facultatis tantùm, & non seruitutis.Et in hoc dic,q aqua dicitur, vel alicui ius aquæ competere iure facultatis, quando aqua per seipsam fluit seu discurrit,nec interuenit aliqs hominis vsus vel factũ,puta qa per venas subterraneas aqua de fundo superiori discurrit ad fundũ meũ inferiorẽ.nã hoc casu etiã si discurrisset per mille annos,non diceretur mihi seu fundo meo acquisita aliqua seruitus: quia aqua per se fluens non potest inducere præscriptionem vel consuetudinem,cũ in præscriptione vel consuetudine requiratur, q interueniat aliquis actus hominis,quo principiato sufficiat aquã fluere.l. q fundũ.ff.quemadmo.ser.amit.vt eleganter dicit Bald. in c.j. §.si quis de manso.in vj.col.in tit.de controuer. inuesti.& hoc casu,quando aqua per se semper fluit, puta per venas subterraneas,ille ad quẽ aqua fluit, dicitur lucrum capere.& iste est casus in

d.l.Proculus. in d. §. itē videamus. & in l.si in meo.ff.de aq.plu.ar. quæ ita debēt intelligi.& ita consului an no præterito in ciuitate Brixiæ. Est & alia ratio per quā non pōt dici,ꝙ in casu dictarū ll. posśit induci præscriptio vel cōsuetudo per aliquem cursum temporis, etiā si esset tantū tps,cuius initij memoria nō exiſtat in contrariū. Nā si qs habet fontē in fundo suo,& aqua per venas subterraneas discurrit ad fundum meū,in quo habeo puteū, quo puteo vsus sum longißimo tēpore etiā per mille annos,tñ non poßum dicere me præscripsisse vel ex cōsuetudine præscripta acquisiuisse illā aquā,quia ad hoc ꝙ præscribatur hmōi seruitus, reqritur scentētia & patientia aduersarij, vt l.ij.& ibi not.C. de ser.& aq.

18 *Et est ratio,quia in istis incorporalibus nō est dare poßeßionē. vt l. si ædes. §.fin.ff.de ser.vrba.præ.& l. seruus. §.incorporales. & ibi glo.ff. deacq.rer.do.& ista quasi poßeßio consistit in scientia & patientia aduersarij, vt est casus in l.quoties. la ij.ff. de ser.& in l.j in fi. ff.de ser.ru. præ. & probatur in l.ij.& ibi per gloss. & Doct.C.de ser.& aq.& not.etiā Pau. de Ca.in l.j.§.deniq;.ff.de aqua plu. arc.& dixi s.in ver.quot aūt & quæ requirātur.& ideo tamen istæ venę subterraneę communiter sunt occultę,& incognitę ante quām fodiat vł eas pręcidat habēs fundū superiorē, non poßum dicere ipso sciēte & patiēte me vsum fuisse aqua putei mei & sic contra ipsum pręscripsisse, & propterea potest ipsas incidere. Teneas tamen, si ista etiā nō subessent, puta quia fortè dominus fundi superioris sciebat p venas subterraneas, vel etiā super terrā aquam ad fundū meū discurrere, posset aquam ducere,& venas incidere,ex quo subest alia ratio,de qua s.videlicet,quia sine facto hominis labit aqua ad fundū meū,& sic iure tantū facultatis & nō seruitutis,vt dictū est.Et prędicta intellige vera,nisi habens fundū superiorē haberet à domino fundi inferioris,ad quē aqua discurrit, puta quia dñs vtriusq; fundi concesśit mihi in feudū fundū superiorē,in quo aqua oritur,quę discurrit ad fundū inferiorem concedētis,quę est inferior:qa nō est verisimile dñm ita cōcesśisse,vt elegāter not.Bal.in d.c.j. §.si qs de māto.in iiij.col.in fi. ar.l. qui binas ędes.ff.de ser.vr.pręc.Item pdicta intellige vera,qñ aqua percipitur ex loco publico:qa tūc nō posset aquā diuertere ī eius preiudiciū siue damnū, vt l.ij. §. meritò. & ibi Bar.ff.ne qd in lo.pu.& idē no.Bar.ī l.Proculus.in fi.de d.ī.infec.& in l.j. §.sicut aūt.in fine.ff. de aq. plu. arc. & plenius per eundem in l.quominus.ff.de flu.& habetur per gl.& Docto.in l.si manifestè.C.de ser. & in l. si quis ex argētarijs. §.si initiū.ff. de eden.circa quod vide omnino quæ plenè scripsi s.in vij.q.prin.ver. vlt. circa prędicta.vsq; in finē.Et ex prędictis sequitur decisio multarū quęstionū,& primò quęstiōis s.formatę.in ver.vlt.Sed est dubiū de q.quotidiana,videlicet si aqua orit̃ in fundo superiori, & posteà discurrit ad fundos inferiores, & domini inferiores vsi sunt dicta aqua pro irrigādis fundis suis, vel fecerūt coadunationem aquę in fundo inferiori, in quo fecerut molendinum sciente & patiente domino fundi,in quo aqua

oritur, an dñs superior possit aquam diuertere, vt non discurrat ad fundũ inferiorẽ, in qua ita cõcludo: Aut habẽs fundũ inferiorẽ aliquid fecit in fundo superiori, in quo aqua oritur, puta per fossatũ aquã duxit: vel si mũdasset fossata ĩ fundo superiori sciẽte & patiẽte domino, & tũc per istos act* vel similes videretur duci aqua iure seruitutis, potius quàm iure familiaritatis, cũ ista nõ possint in fundo alieno fieri citra ius & nomẽ seruitutis, vt dixi s̄. in ver. ꝙ quis fuerit vsus iure seruitutis, cõpræhẽdi põt. Et ideo dicendum, ꝙ si est dñs inferior, in huiusmodi quasi possessiõe nõ potest de facto impediri vel aqua diuerti: & si fuit in ista quasi possessione per longũ tẽpus, etiam de iure nõ posset diuerti, si nõ interuenerũt ea quæ ad præscribendã talem seruitutẽ requirũtur, secundũ ea quæ dicta sunt s̄. Aut habens fundũ inferiorem, nihil facit in fundo superiore vicini, puta quia per venas subterraneas aqua labitur, vel qa vicinus vtebat aqua in fundo suo, & per ipsum discurrebat, & postremò aqua exiẽs per se per fundũ superiorem discurrebat ad inferiorẽ, & cũ fiat poti* iure familiaritatis, poterit dñs supior impunè aquã diuertere: & idẽ teneo qñ aqua exiẽs de fundo primo p se si ne facto hominis, discurrit ad loca priuata, eadẽ ratione. probatur in l. Proculus. & l. fluminũ. §. fi. ff. de dã. infect. & in l. fi in meo. ff. de aq. plu. ar. quæ iura licet loquantur de aqua subterranea, tamẽ idem est de aqua supra terrã, quãdo discurrit, sine facto hominis, & nulla seruitus debetur, quia paria sunt iura supra terrã & subtus terrã. l. j. C. de interdict. & no. Bal. in l. itẽ lapilli. ff. de re. diui. in ver. ex his colligitur talis distinctio. Et ad hoc facit quod no. Pau. de Ca. de venis coartatis, in l. diuortio. §. si fundũ. ff. so. ma. Sed si facto hominis ducitur aqua prius p viã vel locũ publicũ, puta quia ducta est per fossatũ vel per fistulas, aut canale vsq; ad fundũ priuatũ, per longũ tẽpus, vel p tãtũ tps, cuius initij memoria nõ existit, an tũc ducens aquã dicetur esse in quasi possessione seruitutis, vel præscripsisse ita, vt nõ possit impediri aquã ducere? Et videtur ꝙ sic, p ea quæ dixi s̄. in ver. quot aũt, & q̃ requirant. Sed tu dicas, ꝙ aut q̃ritur respectu loci pub. vel cõis, aut priuati proximi, aut primi dñi superioris, ĩ quo aqua oritur. primo & secũdo loco, nõ est dubiũ ꝙ inferiores sunt ĩ quasi possessione vel p̄scripserũt si interuenerũt ea q̃ requirũtur in hmõi p̄scriptio.
59 *Et aduertas qa est differẽtia quantũ ad tps inter locũ publicũ & priuatũ: quia respectu loci priuati sufficit longũ tẽpus, quo ad præscribendũ seruitutẽ cõtra priua. respectu loci priuati. l. si qs diuturno. ff. si ser. ven. & sæpe dictũ est. Sed respectu loci publici rẽqritur vsus tanto tempore, ꝙ nõ extet memoria in contrariũ, vt dixi s̄. in versi. dicas breuiter de tẽpore. & probat in l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aq. quoti. & æsti. & pro hoc est glo. in l. ij. in prin. in ver. lege. ibi, vel præscripta. quam ita intelligo. ff. ne qd in loco publi. qa regulariter per locũ publicũ non potest aqua duci, nisi concedatur à principe vel le. municipali, vt est tex. cũ glo. & ibi Doc. in l. imperatores. ff. de ser. ru. prę. & probat in l. iiij. §. planè. ff. quod vi aut clam. vt not. in d. l. ij.

d.l.ij. ĩ prin. vel nisi sit inducta aqua per tantũ tẽpus, cuius memoria non extet, vt no. Bar. in l. quominus. in j. op. & in j. q. ff. de flu. & ita intelligo l. antep. q̃ incipit, sup publicis locis. ff. ne qd in lo. pub. inquantũ loquiť in priuato ducente aquã per locum pub. secũdùm intellectũ gloss. ibi in ver. annexa. Et quòd requiratur tantũ tẽmpus, ꝙ non extet memoria in contrariũ, vt priuatus possit pścribere locũ pu. tenet gl. ĩ l. Imperatores. & Bal. d. l. itẽ lapilli. in ij. q. de re. di. vbi dicit, ꝙ licet qs nõ possit pścribere ius habẽdi molẽdinũ in flumine pub. qa iura publica populorũ nõ possunt prǽscribi. l. fi. ff. de vsuca. tñ possunt pręscribi p tantũ tẽpus, cuiꝰ nõ extet memoria, qa habet vim priuilegij. l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quoti. & æsti. Et hoc tẽpore dicit posse præscribi ius habẽdi molendinũ in flumine pu. imò plus dicit, ꝙ xxx. anni sufficiãt, secũdũ Ioã. vt no. p gl. Insti. de re. di. §. flumina. in ver. oibus. Sed illa glo. nõ probat hoc, qa nõ loquiť de præscribẽdo in re publ. iure, in quo erat licitũ vnicuiq;, ex quo ius piscãdi a est cõmune omnibus, vt d. l. flumina. Loquiť ergo illa glo. de pścribẽdo cõtra priuatũ, q simpliciter habeat prius ius piscãdi, & tũc bene sufficiũt xxx. vel xl. anni. & ita intelligo illã gl. & pro hoc est tex. cũ glo. in l. fi. ff. de vsu. & in l. si qsquã. ff. de diuer. & tẽpo. præscrip. & hoc procedit, quãdo fuit in quasi possessione iuris piscãdi, aliàs nõ sufficeret, ꝙ piscatus fuisset xxx. vel xl. ann. vt no. Ange. in d. l. fi. Nec obst. prædictis l. fi. C. de sa. san. eccl. cũ aut. ibi posita, quę incipit quas actiones. qa loquitur quãdo tractatur de præscribẽdo rẽ priuatã, quæ spectat ad ciuitatẽ vel locũ pu. Et ex pdictis distinguẽdo ita cõcludas, Aut quæritur de præscribẽdo locũ pub. puta deducẽdo aquã per viã pub. & requiritur tantũ tempus, ꝙ nõ extet memoria in cõtrariũ, vt d. §. ductus aquæ. Aut de pręscribẽdo ius publicum cõtra priuatũ, puta ꝙ qs possit solus piscari in flumine pub. & sufficiunt xxx. vel xl. anni, si fuit in quasi possessione piscãdi, vt d. l. fin. & ibi Ang. in prin. ff. de vsu. Aut de pścribẽda re priuata cõtra rẽp. & regulariter sufficiũt xl. anni. vt d. aut. quas actiões. Aut tractať de præscribẽdo iure priuato cõtra priuatũ puta seruitutẽ, & tũc aut habet causam cõtinuam vel quasi, & sufficit longũ tẽpus x. vel xx. an. vt d. l. si qs diuturno. aut habet causam discontinuã, & requiriť tãtũ tẽpus, cuius nõ extet memoria in cõtrariũ, vt l. j. in fi. ff. de aqua plu. ar. & no. glo. in l. seruitutes prędiorũ. ff. de ser. ti. generali. Tertio casu quãdo quæritur de præscribendo respectu primi domini superioris, in cuius fundo aqua oritur. & teneo, ꝙ nullũ ius sit quæsitũ cõtra ipsum p dñm inferiorẽ: qa quãtũ ad dominũ supiorẽ fundi, in quo aqua oritur, non põt dici ꝙ fuerit, aut sit aliqua quasi possessio seruitutis in fundo suo superiori: nihil actũ est, sed ipse dominus superior vtebatur aqua p fundũ suũ sine facto domini inferioris, vt patet ex his quæ dicta

60 sunt. * Secũda q. ex pdictis decidi, tur. quidã duxit aquã per fistulas vel canalia lignea, vel habebat ius claudendi clauicã certis horis, ne aqua laberetur ad fundũ vicini, sed vt duceretur ad fundũ suũ: & ex istis fistu-

lis seu canalib. vel clauica clausa flue re cõsueuit certa pars aquę p forami na: vel quia clauica claudebatur cũ stramine vel sterquilinio aut terra, ex qua aliquãtulũ stillare cõsueuit: quę aqua discurrit p loca inferiora, & collecta fuit p dominos inferiores lõgissimo tẽpore pro irrigãdis prędijs suis, vel pro haustu aquæ, vel alio vsu. dominus superior q habet ius aquæ ducendæ, vult ita claudere aquã, vt nihil penitus discurrat ad loca inferiora, domini iferiores volunt vt discurrat illa modica aqua sicut discurrere cõsueuit. Et videt̃ ꝙ claudere nõ possit: qa aqua nõ põt diuerti à suo solito cursu. l. ij. C. ad l. Aqui. & l. præses. & l. si manifestè. cũ ibi no. C. de ser. & de hoc videt̃ esse casus in terminis in l. j. §. fi. ff. de ri. In cõtrariũ videt̃, qa dicta aqua non discurrit ad fundũ inferiorẽ iure seruitutis, sed iure familiaritatis, ex quo dñs inferior nihil fecit in fundo superiori, sed ipsa aqua, qa cõmodè retineri nõ potuit, discurrit de se ad loca inferiora: & ꝙ possit eã superior totã cotinere, & ibi cõseruare, videtur esse tex. ad literã in l. iij. in prin. & §. j. ff. de riuis. vbi in prin. hæc verba scribũtur. Nã si operis aliqd faciat quis, vt magis aquã cõseruet vel contineat, nõ impune põt prohiberi. Deinde in §. ij. dicitur, Seruius & Labeo scribũt, si quis riuũ q ab initio terrenus fuit, qui aquam nõ contineat, cæmentariũ velit facere, audiendũ esse. Sed & si eũ riuũ q structilis fuit, terrenum posteà quis faciat, aut partem riui, æquè non esse prohibẽdũ. & istud est verius. Quod tamẽ intellige quãdo hoc facit domin⁹ superior ex vrgenti necessitate, vel ex magna vtilitate. & ita loqt̃ d. l. iij. in princ. & §. j. sed vbi nõ est necessitas vrgẽs vel magna vtilitas, tũc nõ potest. & ita loqtur l. j. §. si qs terrenũ. ff. de riuis. secũdũ Bart. ibi q ita cõcordat dicta iura. Vel secũdo potest dici & aliter concordari, Aut dñs superior vult facere murũ ad latus, vt aqua nõ vaget̃, & potest, vt d. l. j. in prin. & §. j. Aut vult fundũ riui de terreno lapideũ facere, & nõ põt, vt d. §. si qs. secũdũ glo. ibi. Vel tertiò potest cõcordari, Aut vult cæmentitium facere, & potest. Aut vult de lapidib⁹ ordinatis & cõpositis, & nõ potest, vt vult glo. in d. §. si qs terrenũ. secũdùm aliũ intellectũ. Item ꝙ dixi aquam contineri posse, intellige quãdo dicta aqua ducebat̃ per dominũ superiorem absq; alia obligatione. Secus si tenebatur primò, vel pacto vel alia obligatione ducere per canalia lignea, vel clauicæ foramẽ claudere terra vel stramine vel sterquilinio, & vellet mutare formam, puta de ligneis facere lapideũ, vel claudere foramen cũ lapidibus vel ligno: qa nõ posset in præiudiciũ inferiorũ. arg. l. præses. C. de ser. & l. ij. C. ad l. Aqui. cũ simi. Et intellige quando nulla seruit⁹ fuisset imposita: qa si esset imposita, nõ posset mutare formam. vt est casus in l. ij. ff. de riuis. * Sed circa prędicta potest dubitari, qd si habeo ius ducendi aquã p fundũ tuũ iure serui. duxi p riuũ apertũ. & tũc volo riuũ subterraneũ facere. Et videtur ꝙ nõ possim: qa ex hoc aufero domino solum commodũ appellẽdi pecus ad dictũ riuũ, vel hauriẽdi aquã ex eo. & ita Labeo videt̃ dixisse in l. ij. in prin. quæ incipit, Labeo. ff. de riuis.

In cõtrariũ videt, quòd imò possum claudere: qa ꝙ domin* soli, per quẽ ducitur riu*, priuetur cõmodo hauriendi aquam ex riuo, vel appellẽdi pecus ad eũ, procedit magis ex occasione, quàm ex iure. Et ita videtur fuisse sententia Pomponij cõtra Labeonem, vt dicit Pau. in d.l.ij. Tu verò pro cõcordia ita concludas: Aut est imposita seruit* fundo vicini, vt possim ducere riuũ apertũ per fundũ. & tũc nõ possum claudere. & idẽ si dictũ est de riuo clauso, qa nõ potest aperiri, qa aut est dictũ de riuo aperto vel clauso, & tũc distingue, Aut claudendo vel aperiendo riuũ nõ fit deterior cõditio domini fundi seruientis, p quẽ duco riuũ, & teneas, ꝙ possim claudere vel aperire. & ita intelligatur opin. Pomponij p l.j. in fin. ff. de riuis. Aut fit deterior cõditio domini fundi seruientis, & tunc aut est maior vtilitas eius cui debetur seruitus, quàm domini fundi seruientis damnũ. & tunc potest claudere vel aperire, per d.l.j. in fi. & sic etiã procedat opi. Pomponij, aut est magis damnũ domini fundi seruientis, q̃ vtilitas domini fundi dominãtis, q ducit aquã p riuũ: & tunc nõ põt mutare claudẽdo vel aperiẽdo. & ita intelligitur opi. Labeonis. & not. glo. mag. in d.l.ij. ff. de riuis, quã sequitur ibi Barto. & ita etiã vult glo. in l.iij. in prin. in ver. aduersarij. eo. tit. quę gl. singulariter vult, quòd quãdo fit causa seruãdi aquã vel retinendi, necessariò nõ habet locum prædicta distinctio. de quo vide qđ dixi in q. præcedẽti. ver. & hoc in-
62 tellige esse verum. * Item iuxta prædicta dubitari potest, quòd si quis habet ius ducendi aquã p fundum vicini, & duxit per riuũ, nunc vult nouũ canalem vel fistulas in riuo collocare, cũ nũquàm habuerit, an possit. Dic quòd sic. & si impediatur, competit ei interdictũ vtile de riuis, si propter ipsius vtilitatẽ hoc facit in cõmoditate eius, cuius ager est: vt est casus in l. seruus. §. si quis nouũ. ff. de riuis. & ideo datur vtile interdictũ, nõ directè: qa directè datur, quando iam habuit, vt dicit ibi
63 glo. in verbo, Vtile. * Sed qd ecõtrã, si primò duxi aquã per fistulas vel canales per fundũ vicini, nũc volo ducere per riuũ? Dic ꝙ non possum: qa hoc fieret cũ incõmoditate vicini fodiendo in eius fundo. arg. d. §. si qs nouũ. ff. de riuis. vbi etiam dicitur, ꝙ nõ possum dilatare, vel attollere, vel extendere riuũ, vel per aliũ locum ducere. & hoc probatur etiã in l.ij. §. quod antẽ aut. ff. ne qd in flumine pub. & in l.j. §. restituas. ff. ne quid in loco publico. Et adde quæ dixi s. in ij. colum. huius viij. q. principalis, in versi. item habens ius aquæ ducẽdæ. Tertia quæstio principalis ex prædictis decidi potest, si
bb aqua[bb] oritur in fundo Titij. & discurrit ad fundũ Sẽpronij, & ex fundo Sẽpronij ad fundũ Caij, nũquid Sempronius possit aquã, postquàm est ingressa fundũ suũ, ipsam cotinere vel diuertere ad alium fundũ suũ inferiorẽ, ita vt ad fundũ Caij non perueniat, ad quem est solita peruenire. & videtur quòd possit eã continere, vel ad alias partes suas vel alias ducere, vt l.j. §. illud Labeo. ff. de aqua quo. & æsti. & est gloss. in l. ex meo. & in l. cùm essent. §. j. ff. de ser. rust. præd. & sæpius hoc dictum est. Contrarium videtur tenere Bal.

in l.itē lapilli. in ij.col. circa fi.versi. tu distingue. qui dicit, Aut aqua nascitur in prædio, & potes eā mihi impedire, qa beneficio tuo ex prædio tuo habeo. Aut in agrū meū aliunde venit: tunc cū habeā ego inferior beneficiū à te, nō potes mihi auferre, cū tibi non prosit, & mihi noceat. & sic Bal. videtur sentire Semproniū, qui in medio est nō posse aquam diuertere, quando mihi nocet, & sibi nō prodest. & sic à cōtrario videtur sentire, quòd si sibi prodest, posse diuertere. Ego verò puto aliter distinguendū, aut quæritur de impedimēto domini superioris fundi, in quo aqua oritur: aut de impedimento Caij domini inferioris. Primo casu conclude, aut est imposita seruitus fundo inferiori certo modo, & secūdùm illū modū aqua debet duci, & nō aliter. ar. l. ij. in fi. de riuis. & l. si in meo. in fi. ff. de aqua plu. arcē. & ar. eorū q̄ dixi in prin. huius viij. q. principalis. aut est imposita seruitus, sed nō limitata: & tūc idē, quādo vellet diuertere suprà, cōtra debitā seruitutem. Aut nō vult facere dominus inferior cōtra debitam seruitutem: quia fundo superiori nulla debetur seruitus: & tūc dicas, quòd dominus superior regulariter non potest impedire, postquàm aqua est ingressa fundum Sempronij, nisi illa aqua, seu eius diuersio sit nocitura fundo, ex quo aqua oritur: vt d. l. j. §. illud Labeo dicit. ff. de aqua quoti. & æsti. vt not. gloss. in d. l. ex meo.

Secundo casu principali dicas: Aut Caius dominus inferior habet seruitutem aliquam in fundo Sempronij superioris, vel est in quasi possessione seruitutis dicti fundi Sempronij, non poterit Sempronius diuertere aquam cōtra debitā seruitutem: vt l. præses. & l. si manifestè. C. de serui. & l. ij. C. ad l. Aqui. cū si. Aut nō habet Caius aliquā seruitutē, nec est in quasi possessione seruitutis fundi Sempronij superioris: puta quia aqua ex fundo superiori extendit se ad fundum Caij per modū facultatis: puta quia Caius nil fecit in fundo Sempronij, & tūc aut Sēpronius vult diuertere animo nocendi Caio, & nō potest: vt l. j. §. denique. ff. de aqua plu. arc. & no. glo. in l. fin. §. fi. ff. de dam. infec. quod in dubio nō presumitur: vt no. glo. & Doc. in d. §. fi. & Bal. in l. itē lapilli. in ij. columna, ad fin. ff. de re. diui. & s. in d. ver. ego verò. In hac quæstione pro veritate & concordia sic distinguerem: Aut vult diuertere plus aquæ, quàm sit ei vtile, & non potest: quia propter excessum odij, præsumeretꝰ fecisse animo iniuriādi seu nocēdi: vt elegāter dicit Baldus in d. l. item lapilli. Aut non vult diuertere animo nocendi, & tunc aut Sempronius habet aquam iure seruitutis sibi debitæ ex fundo Titij, in quo aqua oritur: & tunc aut illa seruitus est limitata, puta vt Sempronius possit aquam ducere ex fundo Titij ad fundum suum causa irrigādi ipsum certis horis: & tunc videtur, quod ad illum vsum tantùm possit vti, & non vltrà. argumen. l. certo generi. ff. de serui. rustic. præd. quia limitata dispositio, limitatum producit effectum. l. in agris. ff. de acquir. rer. domi. & sic, ꝙ vltra illum vsum non possit aquam diuertere in damnū Caij inferioris. Ego tamē in hoc credo contrarium esse verius de iure,

re, quia cũ aqua ex fundo Sẽpronij discurrat ad fundũ Caij non iure alicuius seruitutis, sed facultatis tantũ, est in potestate Sempronij aquã retinere vel eam diuertere ad alia loca: quia sua est, postquàm est ingressa fundũ suum, per ea quę dicta sunt. Nec ob. dũ dixi, limitata dispositio, limitatũ producit effectũ: quia illa regula procedit quo ad personã Titij superioris. pro qua limitata est, non quo ad personam Caij inferioris, cũ qua nihil cõuentũ est. Vnde poterit dicere Sempronius Caio, quantũ ad te pertinet, liberas ædes habeo. l. loci corpus. §. competit. & ibi Flo. ff. si serui. vendi. Facit l. si prior. §. si simpliciter. ff. qui pot. in pig. ha. & l. fin.
64 C. de rei ven. * & quia regulariter possum opponere de iure tertij, quãdo est exclusum ius agentis: vt no. in d. §. cõpetit. & per Cy. & Doct. in l. cũ seruũ quispiam. C. de ser. fugi. & per Bar. plenè in l. ij. ff. de re iudica. & per Bar. & Bal. in authẽ. q rem. C. de sac. sanc. eccle. & per Flo. in l. his cõsequenter. §. j. ff. fami. ercis. & per no. per Bar. Bal. & Doct. in l. si alienã. ff. sol. ma. Aut est seruitus imposita fundo Sempronij per Titiũ dominum superiorẽ nõ limitata, sed simpliciter, videlicet vt posit ducere aquam ad fundũ suũ. & idem multò magis dicendũ est, vt proximè dixi. Aut Sẽpronius recepit aquam in fundo suo ex fundo Titij superioris, non iure seruitutis, sed iure facultatis: & tunc aut Sempronius diuertendo aquam à fundo Caij, nihil sibi prodest, & Caio nocet, & non potest diuertere: quia Caius non recipit aquam ex beneficio Sempronij. ita intelligatur Bal. in d. l. itẽ lapilli. ff. de rerũ diuisi. pro quo facit l. j. §. idẽ ait, aquã. ff. de aqua plu. arc. Aut diuertẽdo Sempronius aquam ex fundo Caij, Caio non nocet: quia quod tibi nõ nocet, & mihi prodest, faciliter concedendũ est: vt l. ij. §. nec igitur. & ibi not. ff. solu. matri. & ar. l. flu. §. fi. & l. Proculus. ff de dam. infect. Aut diuertẽdo prodest sibi Sempronio, & nocet Caio, & in hoc est maior dubitatio. & Bal. videtur sentire d. l. item lapilli. quòd nõ posit. Ego teneo contrariũ. ex quo semper facit in suo, & auferret lucrũ Caio, cui nulla seruitus debetur: vt d. l. fluminum. in fi. & l. Proculus. & per ea quæ dicta sunt s. Et inquantùm dixi in tota ista q. quòd Sempronius potest aquã diuertere in damnum Caij inferioris, vel contra voluntatem Titij superioris: intellige, nisi isti tres fundi fuissent prius vnius tantùm, vel nisi fuisset vnus tantùm fundus: & posteà fuerint diuisi, vel diuisus, inter eos, vel eorum autores, puta cohæredes vel legatarios: vel quia simul emissent dictum fundũ, & posteà inter ipsos diuisissent, quia tũc quilibet deberet vti aqua, sicut erat & discurrebat tempore diuisionis dicti fundi: quia sic tacitè videtur actum inter eos, ex quo ita discurrebat tẽpore diuisionis, arg. l. qui binas ędes. cum l. seq. ff. de serui. vrb. prædi. & l. quod conclaue. cum ibi. no. ff. de dã. infect. & argu. eorum quæ dicit Bal. in c. j. §. si quis de manso. in iiij. colũ. in fi. in titu. de controuer. inuesti. & per ea quæ dixi in versi. item prædicta intellige vera. ante versi. ex prædictis sequitur decisio multarũ quæstionum. Facit l. alienatio. & l. si aquę ductus. ff. de contrahen. empt. & l. in

his. §.non debeo.ff.de reg.iur.& ꝑ hoc facit.l.ædiles aiunt.in prin.ff.de
65 ędi.edict. * Vbi dicitur, si venditur equus, qui habet sellam vel ornamẽta tempore quo venditur: videt esse vendita sella, & ornamenta, vt ibi dixi.& no.per Bar.in l.eum qui. §.nõ solùm.ff.de furtis.& per Guil.Bart. & Docto.in l.si vt certo. §.vsque adeò.ff.cõmoda.& habetur per Ang. de Are.Institu.de actio. §.in duplũ. qui dicit plus, quòd non solũ venisit ornamenta, quæ habebat tẽpore venditionis: sed etiã antè per duos dies: vt est casus mirabilis, in dicta l.ædiles aiunt. §.vendidi.& ibi etiam de hoc dixi.& in l.via cõstitui. §.fina.& quod ibi no.Bar.ff.de serui.rustico. prædio.& l.si in vendendo.in princ. ff.de contrahen.emp.cũ simi.In quibus habetur, quòd in dubio res videtur esse vendita vel diuisa liberè, & non cum aliqua seruitute: quia illa iura intelligo de seruitutibus, quæ habent causam momentaneam, puta itineris. Secus si successiuam, sicut est seruitus aqueductus: vt l.foramẽ. in prin. §.j.ff.de seruitu.vrba.prædi. vt plenè dixi suprà in j.lib.in titu.de seruitu.itineris seu aditus. vbi omnino vide pro declaratione huius quęsti. Nec obst.etiam l.si quis ædes.in princ.ff.de serui.vrb.præd.vbi dicitur, quòd si plures fundi qui debent seruitutem, efficiantur vnius tãtùm, seruitus tollitur: quia res sua nemini seruit.l.in re cõmuni.eo. ti.& simil. posteà vnus de illis venditur vel diuiditur, videtur vendi vel diuidi liberè. Pro hoc dicta l.si vendendo.in princ. quia illa iura intelligo nisi tẽpore venditionis vel diuisionis aqua discurreret per fundos ꝑdictos: quia videtur venditio & diuisio facta, vt fundi remaneãt, sicut tunc reperiebantur. Sed si aqua tempore diuisionis nõ discurrebat per ꝑdictos fundos, vel erat prius seruitus habẽs causam momentaneam: tunc esset aliter dicendum: nisi in diuisione diceretur, cũ accessibus & egressibus vsq; ad vias publicas.& cũ aquis aquarũ: quia decursibus, &c. vt plenè dixi in dicto titu.de seruitutib. itine. seu aditus. quæ omnia perpetuò tenemẽti, q̃a sunt quotidiana.
66 * Quarta q̃stio principalis põt ex prædictis decidi in casu econuerso. Nã suprà dictum est, quãdo dominus superior vult precidere venas in fundo suo ortas, & impedire ne aqua discurrat ad fundũ inferiorẽ, quid econtrà aliquidã habet fundũ superiorẽ, in quo aqua nascitur, puta profundè per quindecim pedes, quæ discurrit solùm ad fundũ vicini inferiorem per subterraneos meatus.& q̃a nõ transeũt meatus illi fundũ vicini, aqua ascendit in fundo superiori per illos xv. passus, & ducitur à domino superiori per fundũ suũ. dominus inferior fodit in fundo suo: & ex eo aqua exit ita, vt non possit amplius ascendere ad superficiẽ fundi superioris, quęritur nũquid possit. Et videtur quòd sic, per l.flumina. §.itẽ videamus. cũ l.Proculus.ff.de dam.infec.cũ aliis similibus suprà ad hoc allegatis. Ego teneo contrariũ per text.in d.l.fluminũ. §.fina.in fin vbi dicit, quòd si tam altè fodiam in meo, vt paries tuus stare non possit, tibi teneor: & sic ibi probatur: si aufero tibi id quod à me nõ habes, nec à meo peruenit, sed à tuo, & sic infero tibi damnũ, hoc de iure facere nõ possum: q̃a ibi

altè fodiens q premiserat de damno infe. auferebat lucrē, quod non proueniebat à re promissionis. Nam firmitas parietis vicini, cui erat facta promissio de dam. infecto, proueniebat à re promissionis. Nā firmitas parietis, & illud fundamentū est ipsius vicini. nō autem proueniebat à domo ipsi* fodiētis. ideo hoc facere nō potest, secūdū Paul. de Castr. qui ibi dicit istū esse verū intellectū illius text. quem glo. & Docto. non viderunt: sed ita est in casu proposito, do minus fundi inferioris fodiendo in suo fundo, & aquam educendo aufert domino fundi superioris aquā quæ peruenit à fundo superiori ad inferiorem, & nō econtrà. ergo de iure nō potest. Præterea hoc etiam probari potest: qa sicuti ædificando in meo, non possum mittere in alienum. l. quęad. §. si protec. in fi. ff. ad l. Aquil. & l. si vitem. §. si ad ianuam. ff. qd vi aut clam. ita videtur & multò magis, q ædificando in meo non possum auferre illud quod est alienū, nec à me habet originem: qa pl* videt esse, auferre alienū, quàm simpliciter in alieno immittere: iuxta l. id quod nostrū. ff. de regulis iur. ex quo magis damnum contingit in auferendo rē alienam. argumēto aut. multò magis. C. de sacro. san. eccl. & l. quanto magis. ff. de iureiur. Quod singulariter no. qa pōt trahi ad decisionem multarū quæstionū similiū. Puto tamen si vellet dominus inferior in suo fundo fodere, non causa prædictā aquam habendi, similiter forte vt penum faceret ad cloacam, nō impediret, si ita clauderet meat* aquæ subterraneæ, quòd nō impediretur ascensus eius ad fundū superiorē. arg. dictę l. fluminū. §. fi. ibi, vt paries stare nō possit, à cōtrario sensu. & arg. d. §. fin. ver. ait Trebatius. ibi neq; enim existimari operis mei initio dānū tibi dari in ea re, in qua iure meo vsus sum. ff. de damno infe

67 cto. *Quinta quæstio similiter decidi pōt, si aqua discurrat à fundo Titij superiori, & in fundo Sempronij inferiori per venas subterraneas: & quia Sempronius nō fodit in fundū suū, tota aqua fluere consueuit ex superiori fundo Titij, nūc Semproni* fodit in fundo suo, & venas aperuit, ita vt tota aqua tā illa q̄ in venis suis nascitur, quàm illa quæ ex venis Titij fundi superioris, discurrat ad fundū ipsius Sēpronij, & desinat ascēdere ad superficiem fundi Titij, nūqd ita possit fodere Sempronius? Et ex prædictis cōcludendū est: Aut quæritur nūqd potuerit fodere, & aquā ducere ex venis, quæ ex fundi sui venis pcedit: & sine dubio pōt: qa qui fodit in suo, nihil mittit in alienum, nec de alieno aliqd aufert. Aut quæritur de diuisione aquæ, quæ oritur ex venis subterraneis fundi Titij superioris: & dicēdū quòd non potest, per dictam l. fluminū. §. fin. in fin. & per ea quæ dixi in quæstione præce-

68 denti. *Sed est vltima prędicta quęstio, si ille qui habet ius aquæ ducendæ, admiscuit aliā aquā illi quā modo ducere solebat, nūquid possit phiberi. dic quòd solùm addita aqua, sed etiam pro tota simul mixta poterit prohiberi: vt est tex. in l. j. §. item quæritur. ff. de aqua quoti. & ęstiua. Et est ratio, quia illa aqua mixta est diuisibilis: & propterea vtile per inutile vitiatur. & ita vult gloss. in dicto §. sequēti. & pro hoc facit ratio: quia

quia in diuisibilibus vtile vitiatur per inutile: vt l. si spōsus. §. generaliter. ff. de do. inter vir. in l. Pędi*. in principio. & ibi no. ff. de arbitris. & per Barto. & Doct. in l. j. §. pe. ff. de verb. obli. Quod intellige verū, quando aqua admixta est facto hominis, secus quādo aqua crescit nō facto hominis: sed naturaliter: quia tūc non potest prohiberi ducere totā aquā: vt est tex. notabilis in l. hoc iure. §. aqua, quæ in riuo. ff. de aqua quotidiana. secūdū Oldr. & Albericum de Ros. l. Rutilia Polla. ff. de cōtrahēda
69 emptio. *Vlterius q̄ro, statutum est in ciuitate, vt quis possit ducere aquam ex fundo superiori per fundū vicini medium ad aliquem fundum suū inferiorē, soluēdo dānū vicino, quòd cauatio fiat in fundo suo. quod statutum valet propter publicā vtilitatē: vt dixi suprà in v. q̄stione principali, per not. in l. fi. C. si contra ius vel vtilita. publ[illegible]ic. Modò qs vult ducere aquā per fundū vicini ad suū, in quo fundo vicini est fons vel sunt venæ aquarū, & si poterit in eo fodere vel per ipsum aquam ducere, miscet aqua sua cū aqua vicini, & vtraq; trāsibit ad fundū inferiorē, nunquid possit? & videtur quòd sic, quia statutum loquitur simpliciter, quòd per fundū vicini possit aqua duci, satisfaciendo sibi damnū. ergo simpliciter & indistinctè debet intelligi xix. distin. si Romanorū. Nec distinguit, an sit damnū respectu terrę fundi, vel respectu aquæ ipsius: ergo nec nos distinguere debemus. l. de p̄tio. de publi. Pręterea huiusmodi statutū est fauorabile, & factum ꝓpter publicā vtilitatem: ergo videtur esse in dubio intelligendū latè, & amplian-dum, vbi subesset eadē rō: iuxta not. per Bar. in l. si cōstan. in prin. ix. quæsti. primæ partis principalis, sol. mat. & per Cy. & Doc. in l. j. C. de adulte. & per Bal. in l. maximū vitiū. C. de libe. præ. & per modernos in l. si verò. §. de viro. ff. sol. ma. Sed cōtrariū dico verius esse de iure. Nam illud statutū debet intelligi, dūmodo nō fiat damnū vicino in suo aquæductu, vt ꝓbatur in l. hoc iure. §. is qui ius aquę. ibi, aquarium riualibus. ff. de aqua quotidiana & æstiua. & l. Imperatores. ff. de seruituti. rustico. prædiorū. & l. j. §. sunt qui putā. ff. ne qd in flumine publico. Et facit quod dixi suprà iij. quæstio. principali, circa finē. Item de hoc videtur esse text. in l. pręses. C. de serui. & aqua. cū ibi not.
70 per gl. & Doct. *Item hoc probatur ratione, quādo priuilegiatus & causæ priuilegij sunt paris potētiæ, potior conditio est possidētis: vt in c. in pari. de reg. iu. i vj. & l. si seruū. §. illo. ff. de verb. ob. & no. Bar. & Doc. in aut. quas actiōes. C. de sac. san. ec. & facit ad hoc l. verum. §. pen. ff. de mino. & c. fi. extrà de ordi. cogni. Sed ille, per cuius fundū vicinus vult ducere aquā, habet etiam aquā, quæ est similiter priuilegiata, vel quia eam ducit aut ducere potest ad irrigandos agros: ergo non debet sibi auferre ius aquæ suæ, vt alteri concedat: iuxta no. per glo. & Doct. in d. l. præses. Item pro hac opinione facit. l. tigna. §. fi. ibi, ne quod posteriori datum est, &c. C. qui potio. in pigno. habe. vbi ꝓbatur, quòd quādo sunt duę dotes, non debemus magis fauere vni quàm alteri. & sic non debemus cooperire vnum altare, & aliud discooperire: vt ibi no. Barto. & Doct.

Doct. & glo. in aut. quomodo oportet epiſ. §. ſed neque effuſas. in ver. quia. per illũ textũ. colla. j. Et ꝓ hoc facit etiã aut. niſi rogati. cũ ibi not. C. ad Trebel. facit etiã ad hoc, quod dixi, in quæſt. præcedẽti. Nec obſtat, ꝙ ſtatutũ locatur ſimpliciter, vt poſſit aqua duci per fundũ vicini, ſatisfaciendo ſibi dãnũ, & debet intelligi de dãno alterius aquæ, quæ gaudeat eodẽ priuilegio, per prędicta. Nec obſtat, ꝙ ſtatutũ ſit fauorabile, & in fauorẽ ductus, & propter publicam vtilitatẽ: quia idẽ fauor eſt in vtroq; caſu: & ideo melior eſt conditio poſſidentis, vt ibi dixi. Quæro nũc de alia q. quotidiana, Aqua ex fundo meo ſuperiori deſcendit ad tuũ inferiorẽ, & inundat totum fundũ tuum ex magna abundantia aquarũ, quęritur de duobus. Primò nunquid ego, qui ſum dominus fundi ſuperioris, cogar retinere aquam in fundo meo, puta faciendo foſſam, & aggeres, & in eo aquam recolligẽdo, ne diſcurrat ad fundũ tuũ. Secundò, poſito quòd nõ cogar retinere, an poſſim te inferiorẽ cogere, vt eã in fundo tuo recipias, & foſſam facias, vel alueũ, & aggeres, vel patiaris quòd aqua deſcendat ex tuo ad aliũ inferiorẽ. Circa quæ dicas, in primis tria eſſe conſideranda. Primũ eſt, legis cõuentio, vt ſi aliqua interuenit, illa ſit ſeruanda. l. j. §. deniq; ait. & l. in ſumma. §. j. ff. de aqua pluuia arcẽ. & l. j. §. ſi cõuenerit. ff. depoſiti. cum alijs ſimilibus allegatis in gl. ſuprà in principio huius viij. quęſt. principalis. Secundũ eſt, loci natura, quę debet inſpici, quę eſt, vt realter fundus inferior ſuperiori ſeruiat, vt patiatur hãc ſeruitutẽ, & teneatur ſuſcipere aquã fundi ſuperioris, niſi aliter conuentũ ſit: vt d. l. in ſumma. in prin. Agri enim naturã ſeruãdã eſſe dicit d. l. j. §. ſi tamẽ lex nõ ſit agro dicta. & ſemp inferiorẽ ſuperiori ſerui re, atque hoc incõmodũ naturaliter pati inferiorẽ agrũ à ſuperiore, compenſareq; debere cũ alio cõmodo: ſicut enim omnis pinguedo terrę ad eũ decurrit: ita etiã aquę incõmodũ ad eũ defluat: vt eleganter dicit text. in d. l. j. §. denique. ff. de aqua pluuia arcen. & dicta l. in ſumma. in princi. eo. tit. Tertiũ eſt, ꝙ debet cõſiderari, quando nõ eſſet dicta aliqua lex inferiori vel ſuperiori. natura enim loci hoc declarat: qa plana ſunt loca, ita vt nullus ager poſſet dici inferior vel ſuperior, tũc loci vetuſtas, quæ vicẽ legis obtinet, & pro lege ſemper habetur, dirimendarũ litiũ cauſa vtique ſeruãda eſt, vt dicit textus in dicto §. denique ait. verſi. ſi tamẽ agri lex. & ibi gl. ĩ dicta l. in ſumma. in prin. Quartũ etiã poſſet conſiderari, quãdo aliqua cõuentio non eſſet, vel natura loci aliquid non declarat, neque ſubeſt quid ſit ſeruandum. Circa primũ quando interuenit cõuentio de retienda ſuperiori, ne ad inferiorẽ: vel de mittenda in fundũ inferiorẽ, dicas illã cõuentionem eſſe ſeruandã, & per eã ſeruitutem imponi: vt d. l. j. §. deniq; ait. & l. in ſumma. in princi. ff. de aqua pluuia arcen. cõiuncta l. ſemper in ſtipu-
72 lationibus. ff. de reg. iur. Sed dubitari põt, ſi ſimpliciter eſt impoſita, vel per cõuentionẽ ſeruitus, vt ſuperior vicinus teneatur aquã retinere in fundo ſuo, vel quòd inferior teneatur foſſa eã recipere, nunquid ſuperior vel inferior teneatur purgare, vel

vel aggeres facere, aut munire? Et videtur quòd sic: quia qui tenetur ad vnū, tenetur ad omnia, per quæ peruenitur ad illud: vt l. ij. cū ibi notatis. ff. de iurisdi. om. iudic. Et qui permittit sequētia, videtur permittere antecedētia, quibus mediantibus ad sequētia peruenitur: vt probatur in l. iij. §. j. ff. de seruitutib. rust. præd. & l. refectionis. §. j. ff. cōmunia prædior. & l. veteres. ff. de itiner. actuq; priua. Et facit ad hoc quod not. Bart. in l. j. in principio, in ij. col. in fi. ff. de noui oper. nuncia. Itē qui permittit consequens, videtur permittere necessariò antecedēs. l. illud. & l. p hærede. §. Pap. ff. de acquirēda hæredita. & tex. cū glo. notabil. & ibi Bald. C. de do. promiss. in l. ij. & pro hoc l. ad rem mobilē. & l. ad legatum. ff. de procurator. Sed videas, ꝙ imò ille cuius fundus debet seruitutē, nō tenetur purgare, vel aggeres facere, vel munire, sed solùm tenetur pati, vt dominus fundi, cui seruitus debetur prædicta vel solida facere possit: vt probatur in l. j. §. denique ait. in prin. & §. fi. ff. de aqua pluuia arc. vbi ita dicit, non ergo cogemus vicinū aggeres munire, sed nos in eius agro muniem*. qui tex. intelligitur, quando pacto vel vetustate erat inducta seruitus retinendi aquā in fundo, recipiēdo aquā ex fundo superioris, vt dicit gl. in dicto §. fin. in versi. munire. Et ita intellige quę dixi suprà in iiij. quęst. principali, in fi. ver. sed pone quęstionē, quā habui de facto.

73 Et est ratio regulariter quia ille qui debet seruitute, non cogitur facere, sed pati: vt l. quoties. §. ter. ff. de ser. ti. generali. & l. & si fortè. §. etiā. ver. nam in omnibus seruitutibus. ff. si ser. ven. excepta seruitute oneris ferendi: quia in illa debēs seruitutē pōt cogi facere: vt l. eū debere columnā. ff. de seruitu. vrb. præd. & ita tenet glo. in d. l. j. §. fin. in ver. cogemus. ff. de aqua pluuia ar. & gl. in l. in summa. §. j. in versi. vel te. quę incipit, qui es. eodē titu. & intelligo text. illius §. fina. non solùm quando superior vicinus tenebatur aquā retinere in fundo suo: qa tūc si op*, per quod retinetur, indiget refectione, nō tenetur superior reficere, sed pati, quòd inferior reficiat. & ita intelligit Pau. de Cast. ibi summariè. §. denique ait. & probatur in l. in summa. §. itē Varus. ad finem. ibi, si velim aggerē restituere in agrū. eodē titu. Sed etiā intelligo text. in dicto §. si quando inferior vicinus tenebatur in fundo suo recipere aquā prouenientem ex fundo superiori: quia tunc inferior non tenetur mundare, seu purgare locū, aut aggerē munire, ne aquæ discurrant ad fundū suū, sed tenetur solùm pati, vt superior hoc facere possit, cū sit eadē ratio. l. illud. ff. ad l. Aquil. Et hoc etiā tenet Pau. de Cast. in d. l. in summa. §. apud Labeonem. ibi dum text. dicit, hanc inferior vicinus non purgabit, supplet idē in superiore, cū sit eadē ratio: & ideo dum text. dicit in d. l. j. §. fi. non ergo cogemus vicinum aggeres munire. intellige vicinum, cuius fundus seruitutē debet, siue sit fundus superior, siue inferior: & dum posteà subdit, ꝙ nos in eius agro muniemus: expone, in agro superiore vel inferiore seruitutē debente. & dum dixit, ꝙ dominus prędij dominantis pōt agere cōtra dominum prædij seruientis, vt patiatur in fundo

do suo purgari foueas, vel aggeres muniri, intelligi debet quando dñs fundi seruientis nullã poterat vtilita tem cõsequi: puta ex munitione aggerum, quoniã ex illa non posset cõ sequi, nisi laborem & impensas, quo casu potest agi per dominũ prædij dominantis simpliciter, vt dominus prædij seruientis patiatur aggeres muniri. Sed si posset aliquã vtilitatẽ cõsequi, puta ex purgatione foueæ, seu aluei, ex pinguedine terræ quæ extrahetur de fundo suo: qa tunc si ipse dñs prædij seruientis vellet pur gare, præferendus esset domino præ dij dominantis, nõ simpliciter, vt do minus prædij seruientis pateretur: sed alternatiuè, vt vel purget, aut pur gari permittat: vt l. i summa. §. apud Labeonẽ. qui ita debet intelligi, secundùm Barto. Pau. de Cast. Imol. & Doct. ibi. ff. de aqua pluuia arcen. & idẽ tenet Pau. in d. l. in summa. §. itẽ Varus. in fi. Et ex prædictis sequitur, ꝙ qñ superior vicinus tenetur retinere aquã in fundo superiori, ne discurrat ad inferiorẽ, & opus qd retinebat aquã, ne inferiori noceret, sit destructũ naturaliter, puta ex superabundantia aquarũ, vel etiã aliter, siue illud opus sit supernaturale, quia non manu factũ, siue quasi naturale, quia manu factum, sed nõ extat eius memoria, sed iure seruitutis retinebatur, põt vicinus cuius fundus debet seruitutẽ, cogi, vt patiatur opus refici, vel in pristinũ statũ reponi: vt est casus in dicta l. in summa. §. item Varus. & idem hoc tenet ibi Pau. de Ca. Itẽ ex hoc etiã sequitur, ꝙ si ille, qui habet seruitutẽ, destruit op⁹, propter qd aqua retinetur in fundo seruientis, & nocet fundo dominanti: potest cogi ad ponendũ seu restituendũ dictũ opus in pristinũ statũ: vt l. in summa. §. itẽ Labeo. & hoc tenet Pau. in l. j. §. & si vicinus. eo. ti. & intelligitur nocere, nõ solũ qñ aqua nõ debet aliquo modo descẽdere ad fundũ inferiorẽ, & nimis descendit ꝓpter destructionẽ vel repletionẽ foueæ, quę aquã in fundo superiori cõtinebat, sed etiã i agro supiori erat fossa, quæ debebat aquã cõtinere, vt paulatim & moderatè discurreret ad fundũ inferiorẽ, puta ad ipsũ irrigandũ: & sic fossa erat in fundo superiori propter vtilitatẽ agri inferioris irrigandi: & sic posteà repleta est fouea, vt aqua vehemẽtior descẽderet ad fundũ inferiorẽ, & sic noceret: vt ꝓbat in d. l. in summa. §. apud Alphenũ, secũdũ Iac. de Arc. & Ino. ibi, q exponit illũ text. ibi, dũ dicit, aqua descendit, scilicet paulatim & moderatè. qd no. Itẽ intelligitur nocere, qñ nocet cõtra factũ seu seruitutẽ impositã, siue cõtra loci naturã aut vetustatẽ. Secus si natura loci aut facto dãnũ cõtingat: quia tũc agi nõ posset: vt l. j. §. itẽ. & l. in summa. j. responso. ff. de aqua plu. arc. & ita tenet Azo in summa, eo. tit. q etiã subdit, ꝙ nocere dicit, vt detur actio directa aquę plu. ar. quãdo vicino dãnũ datur. sed quãdo quid fit quominus aqua prosit vicino, cessat hæc actio directa, & datur vtilis: vt d. l. j. §. sicut autẽ. l. ij. §. itẽ Varus. sicut etiam datur vtilis, vbi nemo facit opus: vt d. l. ij. §. apud. & prædicta procedũt, quãdo ille qui debet seruitutẽ, fecit opus in fundo suo, vel remouit propter quod dãnũ dat fundo dominãti. Sed qd si alius fecerit? Dic vt l. quã quam Iulianus. & § itẽ ꝗ verò ego. & l.

& l.si colonus.& l.si tertius. §.Celsus.vsq; ad fi.l.& l.emptor. in fi.& l. venditor.ff.de aqua plu.arcē.& vide Pau.de Cast.in l.in summa.§.idē Va
74 rus.in j.oppo.eo.tit. *Secūdò dubitari pōt,an nō solū dn̄s prædij dominantis possit cogere dominū prædij seruiētis,vt patiatur fundū suum purgare,vel opus refici, vt dixi: sed etiā dn̄s fundi superioris seruiētis,q iure seruitutis tenetur habere fossā in fundo suo superiori, ne aqua noceat vicino inferiori,si illa fossa indiget refectiōe,possit agere cōtra dominū prędij dominātis,vt eā reficiat taliter,ꝙ non noceat fundo sup̄iori seruiētis.Et dic ꝙ sic:vt est casus valde not.in l.in summa.§.apud Alphenū.ff.de aqua plu.arcen. secūdū intellectū Pau.de Cast.& ibi gl. intelligit illū text.aliter in casu ecōuerso, qui intellectus etiā pōt esse bonus. Et adde secūdū eū ibi, ꝙ qn̄ fundus superior debet seruitutē fundo inferiori,vt aquā retineat, si habet fossā in fundo suo seruientē,tenetur pati vt fiat opus iure seruitutis,quatenus est necessariū ad eius vsum, licet ex hoc resultet damnū. sed si illud indiget refectione, nō tenetur pati, nisi vt reficiatur:vt d.§.apud Alphenū. cū ibi notatis,ibi,an ille q opere ma
75 nufacto. *Tertiò pōt dubitari,an ille qui excludit aquā naturaliter, & iure seruitutis,recipere fundū suum tenebatur,ne in suū veniat,sed in alienū deriuetur, teneatur aqua plu. arcen.& dicendū ꝙ sic:vt l.j.§.Neratius.cū gl.ff.de aqua plu.arcen.& idō si aqua de directo pluit ī fundū tuū, & tu opere manufacto deriuas aquā in meū,aliter quàm per se ipsam naturaliter flueret,vel si fortè opus factum non esset,vel si flueret non ita rapidè,teneris mihi aqua plu.arcen. Et ita qn̄ aqua nō fluebat, nec cadebat de directo in tuū: & tu ne in tuū descenderet,opus fecisti p qd ipsam deriuas in meū:& tūc si erat imposita seruitus, vt eā tenearis recipere, vel si cōsueuisti longissimo tēpore ipsam recipere,adeò ꝙ nō extet memoria in contrariū, nō potes illā aquā à te excludere,& in meū deriuare:vt probatur in dicto §. Neratius. & ibi hoc vult gl.in versi. solet. quā sequitur Pau.& idē no.in l.ī summa. §.illud etiā.in fi.de aqua plu. arcen. sed vbi nulla seruitus debet̃,nec p dictū tēpus aqua fluxisset,sed solū naturaliter discurrat, dic vt dicā infrà in ver.circa secundū,qn̄ natura loci.
76 *Quartò dubitari etiā pōt,si cōcessisti mihi seruitutē,vt possim opere manufacto aquā fluentē in meo deriuare ex tuo,etiā si tibi noceet,an intelligatur etiā si vltra modū noceat: & dic,ꝙ non.vt est tex. multùm notabilis in d.l.in summa.§. illud etiā. facit ad hoc l.vnius.ff.de ser.vr.præ. & hoc etiā tenet Pau.de Ca.in d.§. illud.qui hoc inducit per quæstionē illā,si fiat cōpromissum in arbitros vel arbitratores cū potestate,vt possim de iure vnius dare alteri in parua seu magna quātitate:debet intelligi, nisi sit nimis magna, & intolerabilis lęsio.de quo per Barto.in l. si societatem.§.arbitrorum. ff. pro so. & Bal.& Docto.in l. cùm anteà. de arbit.& canonist.in c. Quintaualłis. de iureiuran. & pro prædictis facit: quia in dubio licet conceßio facta p principem, intelligatur cum aliquo damno modico: tamen non intelligitur de maximo : vt l. vniuersa. C. de

de preci.impera.of.& no. gloss.in l. seruitutes predior. §.publico.super verbo,modicè.ff.de serui.& est tex. cũ glo.in l.ij. §.si qs à principe.ff.ne quid in loco pub.& no.gl.fi.in l.sed cũ herede.ff.ad Trebel.& gl.xxv. q. ij. §.rescripta.& Car. Zaba. in c.mã datis.in vij.no.extrà,de rescr.& pro hoc facit optimè l.si quis sepulchrũ. in prin.ff.de religiosis & sump.fun, & quod not.Bart.in l.quominus.in xj.questio. ff.de flumi.& adde quod no.Pau.de Cast.in l.si Titi*. in prin. circa fi.primę col.ff.de lib.& posthu. vbi si princeps concedit, ꝙ in publico posim ędificare,& cum prędiudicio tertię personę, ꝗ sufficit etiã si non exprimatur persona,cui fit prę iudiciũ.arg.d.l.si Titius. Sed circa prędicta,ego sic dicerem,Aut est facta concesio simpliciter,& intelligitur sine præiudicio magno, per prędicta iura. Aut est facta, vt posim aquã in tuũ fundũ immittere, etiã si tibi noceat:& tũc intelligitur,etiã si fiat magnũ prędiudiciũ:ad hoc vt verba aliquid operentur.arg.l.si quando.ff.de leg.j.cũ simi.non tamen intellige de maximo aut intolerabili prędiudicio.argu.l.in summa. §.fi.ff. de aqua plu.ar.& pro hoc facit quod no.Io.de Imo.in c.Quintauallis, extrà,de iurei.q dicit, si cõpromissum est factũ simpliciter,poterit arbitrator modicè lædere,iuxta l.vñ si Ner uæ.ff.pro so.Sed si est dictũ ꝙ posit lædere partes,itellige de magna, & nõ de maxima læsione:qa de illa nõ videtur actũ: & similiter si minor iurauerit nõ cõtrauenire, intelligitur si est modicè lęsus,ffsec*si dicat rõne læsionis:qa tũc intelligit de magna, vt ipse not.in d.c. cũ cõtingat.xxiiij. col.& adde prædictis q̃ dicta sunt in j.li.ti.de põticello.ver.sed circa ꝑdicta.

77 *Dubitari põt circa secũdũ,qñ natura loci subest,nec aliqua pactio interuenit.dic ꝙ regulariter fundus inferior tenet recipere aquã ꝓueniẽtẽ ex fundo superiori: & ista est qdã seruitus naturalis,& lex naturæ:vt l. j. §.sed si vicinus. §.deniq; ita.& l.in summa.in prin.ff.de aq.plu.arc.etiã si aqua in fundo inferiori noceat: vt d.l.j. §.toties.ver.q: si natura.Et pone exẽplũ,si aq.fluens ex monte,vel loco meo superiori,descẽdit in tuũ, eã teneris recipere,nec potes me cõpellere, vt faciã fossam vel aggeres in fundo meo,ꝑ quos aqua retineat: quia fundus tuus inferior in hoc naturaliter seruit fundo meo superiori,qñ aqua naturaliter descẽdit,vt dictis iuri.Sed ista regula fallit.Primò qñ ope manu facto per superiorẽ aqua deriuaretur in fundũ inferiorẽ, quæ nõ flueret,si op* factũ nõ esset. Secundò fallit,qñ aqua quæ solebat fluere in fundũ inferiorẽ nõ rapidè ꝓpter opus factũ rapide flueret:vt l. j. §.Neratius.& ibi hoc not. Paul.de Ca.de aq.plu.arc.vel si propter opus fieret quominus aqua flueret, quàm natura solet,si fortè minuẽdo eã aut maiorẽ fecerit,aut velociorẽ, aut in cõprimẽdo redũdare fecit:vt dicta l. j.in prin.& §.toties.nisi imposita sit seruitus ad hoc:vt l.j. §.fundi, & ibi hoc no.Pau.de Ca.q dicit illũ text.limitare oĩa iura,q̃ dicũt actionẽ pluuiæ arcẽdæ dari,cõtra illũ q ope manu facto aquã fluẽtẽ in suo deriuat ĩ fundũ vicini,vt aliter discurrat, q̃ ꝑ se naturaliter discurreret:vt in dicta l.j. §.j. quia illa procedunt, nisi imposita sit seruitus illi fundo,in quem

deriuat, per d. §. fin. Tertiò fallit, qñ aqua nō fluebat, nec cadebat de directo in tuū, sed alibi: & postquàm ceciderat, descendebat in tuū: & tu ne in tuū descenderet, opus fecisti, ꝓpter quod aqua deriuatur in meū, & tu nō consueuisti eā recipere, sed demum incipit in tuū deriuari. nam tūc potes eā excludere opere facto, & non teneris, licet in meū deriuetur, qñ quis potest aquam auertere, & curare ne in suū fundū influat, si modò non animo nocendi fiat, sed ne sibi noceat: vt est casus in l. in summa. §. pe. ff. de aqua plu. arc. Et ideo si tu dominus fundi inferioris in ingressu tui fundi vis facere aggeres, vel quid propter quod aqua impediatur, ne in tuū fundū ingrediatur, & ingrediatur fundū cuiusdam tertij, quod non fieret, si ingrederetur fundū tuū, potes hoc facere: quia ille tertius nō pōt agere cōtra te, vt teneris aquā recipere, & eam à te nō excludere, quia quantū ad illum tertiū, tuus fund⁹ nō seruit naturaliter, sicut seruit fundo superiori, ex quo aqua descēdit: vt est casus no. in d. l ī summa. §. idē Labeo el ij. & ibi hoc tenet Pau. de Cast. & istud procedit, qñ tu dominus fundi inferioris non cōsueuisti aquā in tuo recipere per tantū tēpus, cuius nō extat memoria in contrariū. vel quia seruit⁹ de hoc nō fuisset imposita: aliàs si dicto tempore cōsueuisset fluere, vel seruitus fuisset imposita, nō posses eā diuertere. Et iste est casus in d. l. j. in §. Neratius. cū gl. in ver. cogeš tollere. de aqua plu. ar. Et dixi s. in ij. fallētia, in fi. quod est bene notādū: quia declarat totum illū titulū. ff. de aqua plu. ar. Quartò fallit, quādo superior habebat fossam in fundo suo natura[a] lem, non opere manu factā, vel quasi naturalem: quia memoria non extabat de dicta fossa, licet ope manu facta fuerit: vel quando non erat naturalis fossa, sed manu facta, & extabat de ipsa memoria, sed iure seruitutis facta erat. Nā omnibus istis casibus inferior dominus non cogitur dictā aquam recipere in fundū suum: & si fouea esset rupta, vel aggeres destructi, posset superior cogi, vt pateretur refici, vt suprà dictū est, & probatur in l. j. §. apud Labeonē. ff. de aq plu. arc. & ibi hoc tenet Pau. de Ca. Sec[b] si non habeatur dicta fossa iure seruitutis, & extabat eius memoria, & erat manifesta, qa tūc inferior regulariter ipsam aquā cogitur ī suū fundū recipere, per prædicta. imò plus etiā, si fouea esset destructa: puta qa in fundo supiore aquarū concursus excauabat locū, propter quē aqua retinebatur, ne descēderet in fundum inferiorem: posteà illa excauatio est destructa vel repleta: vel qa aggeres fecerat dominus superior in fundo suo, posteà ex impetu aquarum destructi sunt: vel etiam ipse dominus superior, vel alius autoritate propria destruxit: nunc dominus inferior vult agere, vt superior patiatur foueam purgare, vel eam, aut aggeres reficere, & certè non potest, quia illa fouea non erat naturalis: quia de nouo facta nec quasi naturalis, quia extabat memoria: nec erat ibi iure seruitutis, sed casualiter posita, vel facta. Et similiter dicendū est de aggeribus. Vnde sicut si ipsos fecisses spōte, posses remouere: ita & si casualiter facti sunt. secus si essent ibi iure seruitutis, vel non extaret memoria:

vt probatur in d.l.in summa.§.apud Namusam.& ibi hoc no.Pau. de Ca. coniuncto.§.idem ait, si in agro. & in d.§.item apud Labeonem, & ibi hoc no.Ia.de Are.quē sequit ibi Pau.
78 & in §.itē Varus.ea.l. *Et ex hoc no.ꝙ si propter inūdationē aquarū ꝓpria autoritate in riuo siue fouea vel in aggeribus fecisti coronellas, ne aqua superabūdās flueret in fundū tuū,potes impunè eas similiter remouere:quia sicuti volūtariè potes eas destruere:nec teneris pati, vt reficiantur,nisi seruitus esset imposita: vt d.§.itē Labeo ait, si in agro.& in d.§.apud Namusam.cū ibi no.quod
79 perpetuò tene mēti. *Circa tertiū, qn̄ nulla est cōuētio,nec loci natura seruitutē imponit,qa loca sunt plana,& loci vetustas subest, tūc illa est seruāda tāquā lex.ī l.j.§. deniq; ait. ff.de aq.plu.ar.& l.ī summa.in prin. eod.ti. Sed talis vetustas habet vim quasi seruitutis impositæ.vt d.l.j. §. fi. Et no.ꝙ hæc seruitus acqsita per vetustatē seu pr̄scriptionē tātū operatur regulariter,quātū seruitus acqsita per cōuentionē:quia sicuti præscriptione q̄ritur vtile dominium:vt no.per gl.& Doct.in aut. nisi tricennale.C.de bonis mater.ita vtilis seruitus,nō directa, q̄ritur per præscriptionē,vt d.§.fi. secūdū gl. ibi ī ver. quasi seruitus.In hoc tn̄ differūt, qꝛ seruitus q̄sita per cōuentionē,est directa actio cōfessoria:vt l.j,§ j.& ibi plenè per Flo.ff.si ser. vēd.& per Bar.in l.si prius.ff.de aq.plu.arc.Sed seruitus quæsita per præscriptionē, dicit vtilis,qa cōpetit actio vtilis: vt d.l j.§.fi.in fi.& no.Bar.& Docto.in l.si qs de via.§.differētia.ff. de aeq.
80 pol. Sed circa istam vetustatē seu p̄scriptionē quæritur quantū temporis requiratur.Dic aūt est talis seruitus aquæductus quæ habet causam continuam vel quasi continuam: tunc regulariter sufficiunt x.anni inter præsentes,& xx.inter absentes.l. si ꝗs diuturno.& ibi glo.& Docto.ff. si ser.vēd.& l.ij.& ibi no.C.de ser.& aq.& no.glo. magna in l. seruitutes prædio.& ibi per Doc.ff.de ser. Aut habet causam discōtinuā:& tūc requiritur tantū tēpus,cuius initij memoria in contrariū non existat: vt l.hoc iure. §.ductus aquæ.ff. de aqua quo. & æsti.& no.in iuribus præall.vt di-
81 ctū est s.in iiij.q.prin. *Qn̄ aūt dicatur habere seruitus causam continuā,vel quasi discontinuā:vide in l. foramē.ff.de ser.vr.præ. & qn̄ dicat tm̄ tps ꝙ nō extat memoria in contrariū:au & qn̄ allegādo titulū sufficiat tps x.vel xx.an.vide quæ plenissimè scripsi s.in j.lib.in viij.q.princ. & suprà eo.in ver.sed dubium est de quæstione quotidiana.de qua plenè per Bar.Imo.& Lu.de Ro.in l.j.§.deniq;.ff.de aqua plu.ar.& cōmunis opinio est,ꝙ sufficiant x.vel xx.anni, cū allegatione vt hic.& vbi etiā requiritur tantū tēpus,cuius initij memoria non existat in contrariū.& dicit Imo.in d.§. deniq;. quicqd dixit ibi Lu. de Ro.q conat ī hac materia
82 cōcordare opin. *Sed dubitari pōt an si aqua solita est discurrere ad fūdū vicini p plures riuos, possit nūc trāsmitti ī vnū riuū tātū. Et dicas ꝙ sic:vt est casus in l.apud Trebatiū.in prin.ff.de aq.plu.ar. secūdū vnā lec. gl.quā sequtur ibi Imo. & aliā glo.omnino vide in ista materia. Itē qd si aliqs solebat hortū suū certo tempore irrigare:& de horto fecit pratum.

& vult pratū irrigare,& assidua irrigatiōe vicino nocet,an teneatur damni infe.vel de aqua plu.ar.& dic,ꝙ nō:vt est tex.no.in d.l.apud Trebatiū.§.si vicinus.Et ex hoc no.secūdū Imo.ibi,ꝙ vbi seruitus aquæ simpliciter horto debetur,trahit ēt ad pratū,quia sit in eodē loco, vel territorio.ar.l.si seruitutes.ff.de ser.vr.prę. nisi locū hortus cōplanauerit, eoq; facto aqua citior ad vicinum venire cœperit: vt d. §.si vicinus. quod intellige secūdùm Pau.ibi,qn̄ sine hoc poterat fundū colere:secus si nō posset aliter,q̄ explanādo: qa tūc nō teneretur,ex quo illud fit gratia culturæ:vt l.j.§.de eo opere.ff de aq.plu. arc.& ar.d.l.apud Trebatiū.in prin.

83 Circa quartū & vltimū,qn̄ non est aliqua conuētio,nec natura loci aliquid declarat,nec sua est loci vetustas,quid tūc de aquis seruandū est? Dic regulariter,neminē posse aquā, quę in fundo suo est,in aliū fundum ducere inuito vel ignorante dn̄o.l. quēad.§.si protectū.ff.ad l.Aq. facit l.per agrū.C.de ser.& l.diuus.cū ibi no.imò si ducatur,pōt vicinus propria autoritate destruere : vt d. §. si protectū.& l.si vitē. §.si ad ianuam. ff.quod vi aut clàm.& plenè dixi suprà.in vij.q.prin. Itē nō pōt aliquis aquā ex suo fundo te inuito ad tuum fundū ducere.l.aquā.& l. præses. & ibi no.C.de ser.& aqua.Nec etiā pōt aqua qs vti in suo lauando stercora, ita vt fœtor seu malus odor inficiat vicinum.ar.l.ij. §.idē ait, si odore. cū glo.ff.ne quid in lo.pub.Nec etiā pōt quis aquam perturbare,quæ decurrit de vno loco ad aliū: vt d.l.apud Trebatiū.in princi.ff.de aq.plu. ar.nisi ad illū vsū esset deputata,secūdū Ang.& Imo.& Lud.ibi.& ēt Pau. q dicit,ꝙ si dominus fecit fossas vel riuos,in quibus cōgregatur aqua ad lauandū pannos,licet posteà per riuos deriuet in fundū vicini, dicitur moderatè vti,& nō tenetur.secus si lauaret vētres,& sic faceret spurcam aquam,vt putredines deriuentur in fundū vicini:per illū text. & de hoc vide text.meliorē de iure.in l.cū suprà.C.de re mili.lib.xij.& ibi Barto. no.illū cōtra lauātes pannos in summitate fluminis alicuius, qa possent prohiberi,quia per tale lauacrū,cōmunes aquæ deturpātur. Sed lauando in inferiori parte fluminis nō potest corrūpi pars superior.& ideo lauās prohiberi nō pōt,per illū tex. & no.bene d.l.cū supra.quia vult ꝙ cū milites cōsistūt suprà ripas fluminis, nullus eorū debet aquam sordidam reddere,seu mulos vel equos sudantes imponere,sed procul in inferiori parte fluminis. quod no.cōtra scutiferos lauantes equos sudantes in flumine vel alueo pu.ad quē habet cursus necessitate vel delectatione. & similiter no. cōtra pedisequas vel mulierculas lauātes pānos vel res immūdas per ciuitatē aut villā:quod intellige,nisi esset aqua deputata ad illū vsum vel solitū ita lauari:vt s.dictum est. Item non pōt quis aquā calidā puta faciēdo balneū immittere in fundū alienum. d.l.apud Trebatium.ff.de aqua plu.ar. quia aqua calida noceret fundo vicino immoderatè,vt ibi: aliquando tamen aquæ calidæ sunt vtiles & necessariæ pro irrigandis agris,vt Hierapoli.cōstat em̄ apud Hierapolitanos in Asia calida aqua agrū irrigari.& de istis ēt aquis competunt interdicta , sicut pro

pro aquis frigidis: vt est tex.nota.in l.j.§.idem Labeo scribit.ff. de aqua quo.& æstiua. Sed videtur, q nullo modo possit quis aquam ex fundo suo in alienū immittere, etiam non spurcā nec calidam: qa licet in suo qs possit vti aqua, & qualibet re sua. l.in re mandata.C.man. tamen non potest in alienū immittere.l. sicuti. §.Aristot.ff.si ser.ven.& l.j.§. idem ait aquā.ff.de aqua plu.ar.& l.quem admo.§.si protectū.ff. ad l.Aquil.vt suprà dixi. Sed pro solutione distingue: Aut aqua primò de fundo vicini in tuū fundū deriuat: & tūc licitum est tibi in eundē fundū remittere. ita loquitur d.l.apud Trebatiū. vt dicit ibi gl.magna, secūdùm vnū intellectū. Aut aqua nō peruenit ex fundo vicini, sed ex tuo: & tunc aut ego volo facere in meo, & immittere in tuū fundū tale quid, quod p se ipsum nō flueret in tuū: & nō possum.& ita loquuntur cōtraria. & in hoc vide quę dixi s.in j.lib.in tit.de seclario, & in titu.de aquarolo, & in tit. de aquæ profectu & aliarū rerū. Aut volo immittere in tuū id, quod p se fluit, vt puta faciēdo ibi riuos, & dimittendo ibi aquā, quę per se discurrit: & tūc subdistingue: aut facio hoc moderatè, quatenus expedit ad vsum familiæ, & possum. & ita loqtur d.l.apud Trebatiū.in prin.secundùm alium intellectum. aut immoderatè, & non possum: vt nota.in d. §. Aristo. & de hoc vide quæ plenè dixi in j.lib.in tit.de seruitute proijciendi, in ij.quęstio.

84 *Quādo aūt dicatur fieri immoderatè & moderate? Dic moderatè, quādo pro vsu tātùm familiæ: immoderatè, quādo vltra vsum familiæ: vt no.in d.§.Aristo. & in d.§. apud Trebatium. in prin. vel quādo aqua corrūpitur, seu interrumpitur, vel immitterentur putredines, vel quādo fieret balneū, ex quo immitteretur aqua calida: vt d.l.apud Trebatium.in princ.& §.j. cum ibi no.nisi aqua calida prodesset, vt suprà dixi.

85 *Occurrit alia q. an ille, cui debetur seruitus aquæductus, possit arcū lapideū facere causa aquæ ducēdæ. dic aut vult facere arcū seu pontē in loco, quo alteri debetur seruitus itineris, & nō potest. Aut nō vult facere in loco, quo alteri debetur seruitus causa trāseundi, & pōt: vt est casus cōiuncta glo.in l. supra iter.in prin.ff.de aqua plu.arc. & similiter dn̄s prædij seruiētis non pōt facere pontē in prçiudiciū eius, cui debetur seruitus aquæductus, vt probatur ibi secūdùm vnū intellectū gl.quē seqtur Bar.& Do.

86 *Sed nunqd habēs seruitutē vel ius aquæ ducēdæ possit arcū seu pōtē lapideū facere supra aquęductū alienum? dicas quòd nō, si turbaret eius aquam: vt d.l.supra iter.in princ.ver.nec is. & ibi hoc not.gl.& eodē modo non posset supra aquæductū aliū aquæductum facere, si nocet inferiori: vt probat etiā in l. hoc iure.§.fi.ff. de aqua quot.& æst.in l. Quintus.ff.de ser.ru.pre.

87 *Sed qd ecōtrà, an ille qui habet seruitutē iti. possit facere pontē supra locum per quē ducitur aqua, inuito eo, cui debetur seruitus aquæductus? Et videtur q sic. per d.l.supra iter.ij.resp6.ibi, sed pōtem. In contrariū videtur suprà esse tex.in iij.respōso, ibi, nec is. Tn verò concordā secūdùm gl. & Doc. ibi: Aut ille, qui habet seruitutem itineris, pōt ire, & vti sua seruitute sine

ponte,& poteſt pontē facere.ita loquitur ver.nec is. Aut nō poteſt aliter trāſire:& tūc aut vult facere pontem lapideū, qui de facili nō poſſet remoueri:& idem, quia non poteſt. arg.l.loci corpus. §. ſi quis. in fi.ff.ſi ſer.ven.& l.fiſtulā.in fi.ff.de ſer.vrb. præ.quę intellige, quādo ille loc° alteri ſeruit,puta,qa in eo debetur ſeruitus aquæductus:vt dixi:ſed ſi alteri nō ſeruit. & tūc habens ſeruitutē itineris,poſſet pontē lapideū facere, & ita poſſet intelligi d.l. ſupra iter. ij.reſpōſo. Aut vult facere pontē, puta ligneum, q de facili poſſet remoueri,& poteſt. Et eſt ratio in hoc caſu.quia ille cui debetur ſeruitus,pōt facere in prædio ſeruiētis omne id, ſine quo nō poſſet vti ſeruitute: vt l.ſeruitutes.§. ſi domo.ff.de ſer.vrb. præd.& l.refectionis ff.cōia prę. Itē ratio inter pontē de lignis & pontē lapideū poteſt eſſe ſecūdùm Bart.in d.l.ſupra iter.in prin.quia quādo eſt pons de lignis, nō impeditur purgatio riui,ꝙ de facili tolli poteſt:quod fieri nō poſſet, quādo eſſet pons lapideus. Et aduerte, qa pons dicitur propriè de lignis, ſed arcus lapide° nō dicitur propriè pons: vt probari videtur in d.l.ſupra iter.in prin. Sed cōis vſus loquendi aliter ſe habet, ii cui ſtādū eſt ſecūdū Bar. & Doc.ibi, vt dixi etiā ſ.in j.li. in tit. de ponte.

88 °Sed qd ſi ille, cui debetur ſeruitus p riuū aquæduct° i fundo vicini, vult iuxta pontem facere foſſam, in qua cōgregētur aquę,& ipſas poſteà p riuū ducere?Dic ꝙ nō pōt:qa poſſet aqua ibi corrūpi, & dare damnū prædiorū ſeruiēti, & probatur in d. l.ſupra iter.in iiij.reſpō.ibi,aut ſi ſpecus.ſecūdùm Iac.de Are.& Doc.ibi.

89 °Item nūquid ille, qui habet ius aquæ ducēdæ de riuo,poſsit cuniculum ſubterraneū facere,per quē ducat aquam?Et tex.in d.l.ſupra iter.in prin.ſentit quòd ſic,dū dicit,cuniculum:quaſi dicat, ſi vellet facere,poſſet.glo.tenet cōtrariū,ꝙ quādo ſeruitus debetur per riuum, qui eſt copert°,nec foſſam,nec cuniculū coopertè facere pōt, inuito dño prædij ſeruiētis: p l.j.§. fi.cū l. ſeq.ff.de riu.ſecūdū intellectū gl.licet gl.dubitet de intellectu illarum ll.de quo dic vt plenè dixi ſuprà. in verſi.ij.q. ex prædictis decidit. vſq; ad ver.iij. q.prin.Et adde prędictis,ꝙ ille,q auertit aquā de publico aquæductu, qū habet id ex priuilegio principis, vel cōſuetudine, debet ipſam ducere p caſtellū vel aliud foramē, & nō p fiſtulas, ne maceries fiſtulæ corrūpātur. & cōtrà faciēs pdit beneficiū ducēdi aquā, & etiā punit in corpore:vt eſt tex. in l.eos. & ibi Bart.hoc no.C.de aquæduct.lib.xj.& q trahit aquā ex flumine pub. debet gratis trahere,nihil ſoluēdo pro tali deductione aquæ:vt l. ad reparationē.C. de aquędu. & no.glo.in rub. eo.tit.

90 °Supereſt alia quęſtio, qs teneat manutenere riuos, & eos purgare, & aggeres reficere ii,cui° expēſis.In qua ita diſtingue: aut loquimur de aqua pub.aut de priuata. Si de pub. videt ꝙ debeat cōſeruari, & manuteneri expēſis publicis,ſcdm Flo.i l. ſi fiſtulæ.ff.de ſer.vr.prę.& dixi ſ.i j. li.in ti.de aquęduc.pro quo facit,qa in dubio videt qs facere op° in vtilitatē reipu.ſumptu.pu.vt l,ad reparationē.cū ſi.C.de aquędu.li xj. & l.fi. C.de fabricēſib°.& l.cū nauiculariorū.in fi.C.de naui.& l.ij.C.de expre. l..xj.

li.xj. Itē qa qs nō debet granari duplici onere.l.j.C.de imp.luc.descri.li.x. Sed ī cōtrariū facit.qa dominis pdiorū.p quę trāsit aquędutt⁹, publica cōcedit̃ immunitas ab extraordinarijs munerib⁹, sup indictionibus noīe illorū pdiorū imponēdis, vt fossas siue aquarū duct⁹ replεtos purgēt:vt est tex.ī l.j.C.de aquæ du.li.xj.& ,ppterea videt̃, ꝙ suis expēsis facere teneātur, ex quo ,ppter hoc recipiūt cōmodū:qa ad quē spectat lucrū, deberet spectare damnū. l.j.§.,pscūdo.C.de cad.tol.& l.secūdū naturā.ff. de reg.iu. Itē qa qui in vno releuat̃,in alio debet granari.l. cū q.in prin. cū ibi no.ff. de iureiu. Itē ,p hoc optimē facit l.suo victu.& l.qđ nisi.in prin.ff.de ope lib. vbi dicit̃,illū q tenet̃ pręstare operas,debere pstare suis expēsis. & pro hoc est gl.not. in l. stipulatiōes cōmodissimū.ff.de ver.ob.q̄ vult,ꝙ scriptores teneātur scribere cū suo atramēto. & ibi p Ang.& Io.de Imo. Facit etiā ad hoc qđ no.gl.Bal. & Doc.in l.qū liberi.C.de test.& no.idē Bal.in l.liberti libertæq;. C. de ope. lib. & qđ no.in l.si nō forte. §. si libert⁹.ff.de cōdi.inde.Ego in hoc articulo ita distinguerē: aut est lex,vel cōsuetudo declarās qs debeat purgare locū publicū, & cuius expēsis: & illa est seruāda.l.j. §.si cū l.seq.ff. de aqua plu. & l.semper.§.legē.ff.de iure immu. Aut nō est cōsuetudo,& tūc aut priceps vel superior, cuius est loc⁹ public⁹, recipit vectigalia vel pedagia fluctuū & viarū & pōtiū à nauigātibus & trāseūtibus:& tūc tenet̃ sumptibus de publico ea loca pūrgari facere.nō aūt tenētur subditi sumptib⁹ suis.ar.l.j.C.de Alexā. prim.li.xj. 91 *Itē pro hac facit,quod eleganter dixit Archi.xxiiij.q.iij.si qs Romipetas. vbi singulariter vult, ꝙ comites & barones,& alij superiores colligētes pedagia & vectigalia,teneant̃ itinera & stratas tenere securas, ,ppter hoc,qa colligūt d.vectigalia.alioqn tenētur ad emēdatione perditorū, si in defectu iustitiæ inueniātur.xxiij.q j.dominus.& q.v.administratores. & iiij. qui fine. & in authen. vt diffe.iudi.§. pe. & idē sequitur Bal in c.j.in fi.pe.col. in ti.de pac. iura. firman.Idē tenet Host.in summa,de cēsibus. §.ex quibus.& Odo.in aut. habita.C. ne fil. pro pa. & idē tenet Flo.in l.j.§.summa.ff. de his q deie. vel effu. quod itellige quādo sciuit, & prohibere potuit.aliàs sec⁹.arg.l. ne quid.in prin.cū ibi no.per glo.& Bar ff de incen.rui.& nau. Aut princeps vel superior nō recipit vectigalia:& tūc aut recipit aliā vtilitatē,puta piscatiōes,vel salinas, vel alias vtilitates.iuxta c.j.quę sint rega. & idē eadē ratione.arg.c. qui sentit onus. de reg.iu.li.vj. & l. secūdūm naturā. fi.eo tit.aut nō recipit aliquā vtilitatem: & tūc subiecti suis sumptibus purgare tenētur, prout ex eo vtilitatem recipiunt,etiā si sint ecclesię.C. de ope.pub.l.ad portus.C. de colla. fun.patrimo.l.j.&in aut.de ecclesia sti.ti.§. ad hoc sancimus. & ff.ne qd in lo.pu.l.j.§.viarū.ver. refectiōes. & quod no.in l.si locus. in fi.ff.quēad.ser.amit.& in l.ij.in fi.C.de naui. li.xj. Si verò loqmur de aqua priuata: & tūc aut est propria, & nulli debet seruiturē, & dño incūbit on⁹ purgādi sumptib⁹ suis:aut debet seruiturē alteri, & regulariter in omnibus seruitutibus refectio ad eū pertinet,

tinet, qui sibi seruitutē asseritnō ad eum cui res seruit, nisi in seruitute oneris feredi: vt l. & si fortè. §. etiā. ff. si ser. vē. de quo dic, vt dixi. ff. eo. in ver. quæro. de alia q. quotidiana. & s. in j. lib. in tit. de seruitute one-
92 ris ferendi. *Et adde, q si in fundo quis habet vsumfructū, alius proprietatē: & est aliqua impēsa necessaria pro cloaca, vel ob formulā aquæductus, illa spectat ad vsufructuariū, & nō ad proprietariū: vt l. si pendētes. §. si quid cloacarij. ff. de vsufruct. & ibi vide per Flo. & qd habetur in l. hactenus. eo. tit. Itē adde, dū dixit Bal. in c. j. §. si qs de manso. in pe. colū. tit. de cōtro. inuest. q qs tenetur mūdare de facto riuū suum per sua prædia currentē, per l. j. C. de aquæductu. lib. xj. debet intelligi de riuo publico, & de facto in cura & opera & expēsis publicis. l. ad reparationem. eo. tit. & adde quæ suprà dixi. Vltimò circa istā quęst. princip. adde quæ suprà dixi in j. lib. in ix. q. princ. vbi in genere tractatū est, qualiter quis debet vti seruitute, & quæ
93 suprà dixi ex vij. quęst. prin. *Nono principaliter quæro, qualiter retineatur seruitus aquæduct. & in ea qs teneri debeat. Dic breuiter, q retinetur, quādo ipse cui debetur, vtitur re pleno eius nomine, non autē mercenarius, aut hostis, aut amicus, aut medicus, qui ad visitandum dominum venit: vel colonus vel fructuarius. Itē ab eo, qui quasi debita seruitute vsus est, & ī vsu retinetur: vt est tex. in l. j. cum ll. seq. vsq; ad fi. tit. ff. quemadm. ser. amit. vbi glo. & Doct. Item si in partes agri aqua fluxit, etiam si non ad vlteriora loca peruenit, tamē omnibus partibus fun-

di debetur, & retinetur: vt l. si in partes. eo. tit. facit l. ij. in princ. & quod ibi no. ff. de acqui. pos. Item si in via publica est locus, per quē duco aquā ad prædium meū, licet regulariter de iure ducere non posim: vt l. j. §. pen. & l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quo. & æsti. tamē si vnus mihi concessit, vt posim aquā ducere per locū publicū, & posteà me ducere impediat, sum tuēdus in vsu aquę duct' per vtilē actionē cōtra ipsum qui ius mihi aquæ ducēdæ cōcesserat: vt probatur in l. ij. secūdùm vnū intellectū glo. ff. communia prædi. Facit ad hoc l. j. §. ait pretor. de aqua quoti. & æsti. & l. per fundū. ff. de ser ui. rusti. prædi. & eo modo qui mihi cōcessit facere pontē sup viā publicā, & ædificare molēdinū super suū, licet iure mero nō teneat dicta promissio, tñ ille q promisit, nō poterit petere, vt deponatur pons aut destruatur molendinum, secūdùm Angel. & Docto. in d. l. ij. ff. communia
94 prędio. per illū text. cum gl. *Ex quo etiam infert ibi Ange. quòd licet ex flumine publico non posit constitui seruitus aquæductus, vt teneat de rigore, tamen de æquitate prætoris sic, quando flumen non erat perenne: vt ibi, quod est notandum. Item quis retinet seruitutem aquæ, etiam quando ædificia in flumine sunt diruta, dummodò remaneant aliqua retentionis signa; quæ possunt esse. Primū, quādo ædificiū vel forma aquæ ducendæ non est reducta ad pristinam formam. Secundum, quando esset reducta ad pristinam formam, sed nondum esset elapsus annus. Tertiū, quando esset elapsus annus, sed remanserunt aliqua

qua ligna in fundo aquæ, puta pali li gnei: vt probat in l. fi. in princi. & ibi per Bar. Ang. & Doct. ff. de vsu. & per not. in l. riparũ. ff. de re. di. quando di ruto ponte, ædificio, vel torma aqueductus in signũ retinendæ quasi possessionis formare vel figere fecit palos ligatos in quibusdã partibus fluminis, vel aquæ, quod signum est, ne videat locum reliquisse: quia solent habentes iura aquæ vel molendini in flumine per publicũ instrumentũ protestari, quod nõ obstante destructione ipsi intendũt tenere & possidere, vel quasi locũ, & alueũ fluminis, & ius: & per huiusmodi signa faciũt affigere palos, vt dixi: & stantibus prædictis signis, vel aliquo eorũ, nullus alius poterit ædificare in dicta aqua, vel ius aquæ auferre: quia ædificãs eũ quasi possessione priuaret. Ita singulariter dixit Ang. & Ioã. de Imo. in l. fi. per illum tex. cum ibi not. ff. de vsucap. & adde quod not. Bar. in l. quominus. in xv. q. ff. de flumi. quod perpetuò tene menti in practica pro illis, qui habent molendina, vel alia ædificia in fluminibus, aut aquis, vel ius aquæ ducẽdæ. & permittunt corruere ędificium molendini vel aquæductus: vt si retinent aliqua signa de prædictis, vel similia, dicantur retinere ius molendini, vel aquæductus, nec in eo turbari possunt. Itẽ si quis in aquæductu suo impediatur, potest sibi ꝓpria autoritate subuenire, & ædificiũ, vel locũ in eo per aliũ factũ propria autoritate destruere: & hoc modo suam quasi possessionem tueri: vt l. j. §. si protectũ. in fi. ff. ad l. Aquil. l. si vitem. §. si ad ianuam. ff. quod vi aut clam. Item si quis diuerteret aquam meam, vel mihi debitam, vel impedierit, vel destruxerit aquæductũ, qua actiõe possit conueniri? vide tex. cũ ibi not. in l. si seruus seruũ. § aquæductũ. ff. ad l. Aquil. Item quomodo retineatur ista quasi possessio seruitutis aquæductus, vide ea quæ habent per glo. & Docto. in l. ij. C. de seruitutibus & aqua. & circa hanc materiam vide supra in j. lib. in prin. in xiij. quæst. princip. pen. & vlti. colũ. & quæ dicam in sequen. q. prin. quia per ea, quæ ibi dicentur declarabitur etiam ista q.

95 *Decimò principaliter quæro, quo modo, & qualiter seruitus aquæductus amittatur. dic multis modis. Primo amittitur tẽpore non vtendo: vt habetur plenè per gl. & Doc. in l. seruitutes. ff. de ser. & in l. ij. C. de serui. Et no, ꝙ si aquã quæ oriebat in fundo vicini plures per eũdẽ riuũ iure ducere soliti sunt: ita vt suo qsq; die à capite duceret per eundẽ riuum, eũq; cõem: deinde vt quisq; inferior erat, suo quisq; ꝓprio riuo: & vn⁹ statuto tẽpore, quo seruitus amittit, nõ duxit, ius aquæ ducẽdę amisit, nec p cęteros q̃ duxerũt seruitutẽ retinuit, nec tale ius cæteris acquiritur: sed si pluriũ fundo aqua debita esset, per vnum eorum omnibus ijs inter quos is fundus cõmunis fuisset, retinet. vt est tex. in l. aquã. in prin. & §. j. ff. quẽ admo. seruitutes amit. quod not. Itẽ si seruitus debetur tibi maiori, & pupillo, licet vterque non vtatur, tamẽ propter pupillum tu etiã maior seruitutẽ retines. l. si cõmunem. in prin cip. vt ibi no. eo. ti. Secundò, amittitur confusione, de qua vide in l. si quis ædes. in prin. §. j. & per Flo. & l. si communi. & l. vnus ex seruis. ff. de ser. rust. præ. & l. tria prædia, eo. titu.

& l. vt pomũ. §. j. ff. de ser. & l. si cum seruitus ff. queād. ser. amit. & de istis duobus modis amittēdi seruitutem, vide quæ plenè dixi in j. li. in x. & vl. ti. q. prin. Tertiò amittitur permissione, si debes mihi seruitutē aquæ ductus, & permisero tibi vt eũ claudas, vel ad aliũ locũ aquam ducas. ar gu. l. si domus. ff. de seruitutib. vrba. prædio. & l. si ædes meæ. eodem titu. & l. stillicidij. in princ. ff. quemad. seruit. amitta. & l. cum meus. ff. si serui. vend. nisi illa permissio fieret precariò necessar è. quia tunc seruitus non amitteretur. l. si pcariò. ff. cõ munia prædiorum. Quartò amittitur, si fons aruerit, ex quo aquęductum habeo, & per constitutũ tempus ad venam suam non redierit: vt l. vnus ex socijs. §. fi. ff. de ser. ru. prę.

Sed si post constitutum tempus ad amittēdam seruitutē ad suā venam redierit, an aquęductus erit amissus? Et dicendũ est ipsum amissũ, sed restitui debere: vt est tex. no. in d. §. fi. iuncta l. seq. quæ incipit, & adijcim*, vt ibi per gl. & Doc. Quintò amittitur ex recessu fluminis, vt si aquā ex flumine publico duxerim, & flumen recesserit, nõ põt sequi flumē, qũ ei loco seruitus imposita nõ est, quãuis is locus tuus sit. Sed si alluuione paulatim accesserit fundo tuo, subsequi põt, quoniā totus loc* fluminis seruiat ductioni. sed si cœperit totũ fluere mutato alueo, nõ põt: quoniā medius locus nõ seruit, interruptaq; est seruitus: vt est tex. in l. hoc iure. §. si aquā. ff. de aqua quo. & æsti. Circa ꝙ vide quæ plenè dixi suprà in vij. q. prin. ver. itē quid si debetur seruitus aquæductus ex flumine publico.

96 *Sed nũquid ꝓpter inũdationē fluminis perdat seruitus aquæductus? Dic ꝙ nõ. l. adeò. §. insula. in fi. ver. aliud sanè est. ff. de acqui. re. do. & In sti. de re. di. § alia cã. 97 * Sed maior est dubitatio nũqd possessio, vel quasi, aquę p maiorē inũdationē pdat, si cut possessio territorij? Dic ꝙ nõ, qa nihil additum tale facit desinere: qa nec desino possidere terrā, si ei crusta applicetur, ex fundo vicini. facit ad hoc l. si qs nec cãm. §. fi. ff. si cert. Et istud est necessariũ satis, maximè ꝓpter possessiões, quę sitę sunt iuxta Padum, q̃ inundant infallibiliter inter decēniũ inũdatione nõ leui, nec cito trãsitoria, sed vehemēti, & crustam agrorũ exportanti: vt ff. de acq. poss. l. iij. §. Labeo. Et ex hoc sequitur, ꝙ si præscribo aridā terrā, q̃ est facta lacus, aut stagnũ per impetũ aquarũ, vel industria mea, ꝙ interrupta sit pscriptio eatenus quaten* primi vsus qualitas est perēpta: qa primò erat terra, nũc aqua mutato elemēto, ita no. dicit Bald. in l. vnica. in vl. char. in pri. C. de confe. Sextò amittit vsu alterius aquæ, in qua non sit seruitus cõcessa, si nõ vtat aqua sibi cõcessa. l. si qs alia, in prin. ff. quē- ad. ser. amit. & si is q nocturnā aquā habet, vsus fuerit d urna, per cõstitutionē temporis ad amittendũ seruitutem nocturnā, amisit, quia vsus nõ est, & econtrà. Et idē est in eo q certis horis aquæductũ habēs, alijs vsus fuerit: vt l. si cõem. §. j. ff. quēad. seru. amit. & probatur in l. sicuti via. & in 98 l. si sic constituta. eo. tit. * Sed posset dubitari, an per immissionem alterius aquæ, de qua nulla seruitus debetur, amittatur seruitus aquæductus. Et dicas, ꝙ non ex quo vtitur aqua debita, & multò maiori: vt pro

bat

batur in l.sicut via.in prin.& l j.§.itẽ quęr:ẽ.ff.de aqua quo.& æsti.tamen vtens amplio i aqua simul mixta potest per dominũ prædij seruientis in tota aqua impediri,ex quo aqua nõ est diuisa:& postquàm est simul iuncta,est inseparabilis:vt d.§.item q̃ritur.Et est ratio,quia in inseparabilibus vtile per inutile vitiaẽ:vt ibi.& l. si sponsus.§.generaliter.ff.de do.inter vi.& vxorẽ.& l.Pedius.ff.de recep.arbi.& no.per Bart.in l.j.§.pen. de verb. obli.& in ca.vtile.de regu. iur.lib.vj.cũ simi.& adde omnino quod no.Bal.in l.vnica.in pr.char.in fi.ver si.pone,fui cõfessus.C.de cõfes. Septimò amittiẽ diuisione fundi,si aquæductus debetur in fundo vicini, in loco certo,& finito,& fundus seruiens diuiditur per lõgitudinẽ:quia perinde est,ac si ab initio cõstituta seruitute,duo fundi fuissent:vt l.nã satis.§.j.ver.sed si is.ff.quẽad.ser.amit. Quod procedit,si ille,cui seruitus debebatur,alterũ fundũ,in quo seruitus nõ remansit.redemit seu acquisiuerit:quia per hoc non tollitur seruitus,quæ in alio fundo est cõstituta,licet à princ.fuisset vnus tantũ fundus:& hoc quando locus,in quo seruitus debebatur,diuiso fundo,vt aquæductus,consistere nõ posset:secus si remaneret ita augustus:qa tũc vterque fundus liberatur, videlicet fundus redemptus ꝓpter confusionem:vt dixi s.in prin.alius propter angustiam loci.l.si tã angusti.ff. de ser.& hoc probatur in d.l.nã satis.§.certè.Sed si diuiditur fundus seruiens per latitudinẽ,tũc non amittitur seruitus non vtendo seruitute aquęductus diuisa,nisi tota aqua nõ vtatur.d.l.nã satis.§.si verò per latitudinẽ,vel nisi specialiter cõuentũ fuerit,vt alter fundus liberetur: vt d.§.si verò per latitudinẽ.ver.possunt iñ.Si.verò seruitus aquęductus debetur in vno fundo,vt per quamlibet eius partem liceat aquã ducere,& conuentũ sit locum mutare posse tunc si diuidetur fundus seruiens per longitudinem,& non vtatur seruitute,nisi per vnũ de illis fundis, statuto tempore seruitus amittitur: quia tunc perinde est,ac si ab initio seruitus duobus fundis fuerit imposita:vt est casus cũ gl.in d.l.nã satis. §.cæterum.ff.quẽad.ser.amit.Et prędicta procedũt,quãdo seruitus non est diuisa:puta quia constituta sit aqua,vt vel æstate tantùm vtatur,vel vno mense,vel alternis annis,vel mensibus,aut diebus,vel horis tantùm nocturnis,vel diurnis:an vtẽdo amittatur statuto tẽpore,an verò duplicetur.vide tex.cũ gl.& Doc.in l.si sic.ff.quẽad.seru.amit.& in l.si diuturnam.ff.dẽ aqua quot.& æstiu.& vide plura,quæ dixi s.in j.lib .ix.q. prin.ver.itẽ seruitus regulariter amittit.& dixi s.eo.in vij.q.princi.circa prin.ver.itẽ cõstitui põt,vt ducatur. Et de materia quomodo & quando amittatur seruitus,vel quasi possessio seruitutis:vide per Bar.in l.quominus.in xv.q.ff.de flu.& p Bar.Ange.& Docto.in l.f.ff.de viuca.& quod

99 no.in l.si quispiam.ff.de diuer.& tẽpo.præscrip. *Quæriẽ xj.principaliter, quomodò procedatur in iudicio circa istam materiã aquæductus. dic vt Rof.Beneuẽtanus in libellis suis iuris, vbi posuit quatuor interdicta in hac materia aquæ,in qbus etiã ponit libellum & positiones.Primũ interdictum est, quando quis habet

ius

ius aquę quot.ducendæ ad pdia sua, & ab aliquo prohibetur aquā illam ducere. Et dicit Rof. ꝙ habet tria impedientia interdictū de aqua quo. quod interdictum est prohibitoriū, & causa retinendæ possessionis est inuentum, sed nō semper: quia est aliquando restitutoriū: puta si aliquid fiat ad impediendū quasi possessionem aquæductus, vt illud destituat vel destruere debeat: vt l.j.in princi. §.Labeo.ff.de aqua quo. & æsti. & ad hoc, vt cōpetat hoc interdictū, dicit quòd septem sunt necessaria. Primum est, quòd sit aqua quo. & quotidianam aquam intellige non quæ quotidie fluit. sed etiā eā quā quotidie potest ducere, si vellet: vt l.j.§.j. ff.de aqua quot. & æsti. Secūdū, ꝙ illa aqua sit vsus hoc anno, non vi, non clàm, nec precariò, saltē vna die, vel vna nocte: sed si ante annū hausisti, nō habes hoc interdictū, nisi infra vnū annū aqua per se fluat: vt ff. eo.l.j.in prin. & §.quod aūt scriptū est. & §.qsitum. Tertiū, ꝗ illa aqua sit perennis. nulla enim aqua potest duci, nisi sit perennis. ff.e.l.j.§.loquitur. Quartū, ꝙ aquā illā ducas à capite, nō aliūde. Caput autē aquæ est, vnde aqua nascitur, siue ipse fons ex fonte, siue flumine, vel lacu habeat principia fossarū, quibus aqua ex flumine vel lacu primū riuum ducat. l. j.§.hoc interdictū. & §.caput. ff. eo.

Quintum, quòd ille qui ducit aquam, putet se iure ducere: si autem putat se non iure vti, non habet locum hoc interdictū. ff.e.l.j.§.sed & si iure. §.Arist. Sextū, ꝙ in illa aqua ducenda non excedat ampliationis modū, & nō ducat per aliam regionem, quā solitus sit ducere. l.j.§.illud. cū si. ff. eo. Septimū, ꝙ illa aquā ducendo aliā nō immisceat: alioqn non habebit locū hoc interdictū: vt ff.eo.l.j.§.illud Labeo. & §.itē qrit.

100 *Formam autē libelli ponit Rofr. in hoc interdicto, hoc modo, Corā vobis domine A. cōqueror ego M. de Alberto de Dauētria Teutonico, qui me prohibuit ducere aquam per fundū meū talem, cuius confines sunt tales, &c. iuxta l. formā. in prin. cū gl. ff. de cēsi. quam aquam duco sicut duxi in hoc anno, non vi, nō clā, non precariò. Vnde ne me ꝓhibeat vel impediat, ago cōtra ipsum Albe. & ad hoc ꝓpono interdictū de aqua quo. & æsti. vel actionē in factū, & ita bene cōcipies libellū. d.l.j.in prin. ff. eo. Quidam tamē apponere petunt interesse, ita dicentes. Et qa in xx. interest mea nō esse ꝓhibitū, ideo ipm Albe. condemnari peto in meū interesse, & ad hoc propono interdictū predictū, &c. & hoc ꝓbat in l.j.§. præterea. ff. eo. Sed dicit Rofr. quòd non credit, ꝙ possit peti per interdictum, licet in illo possit condēnare index, sicut in alijs superioribus interdictis notaui. Nec obstat ille §. præterea. quia ibi, propter factū suū amiserat ius aquæ ducendæ. Vñ qa in hoc casu est restitutorium, igitur

101 restituitur mihi illud interesse. *Positiones aūt, & capitula siue articuli actoris ita formari debent, Ego Albertus dico, quòd aqua quæ exit de tali fonte vel flumine, est quotidiana, id est, quæ potest quotidie fluere. Item quòd aqua illa sum vsus hoc anno, non vi, non clàm, non precariò. Item quòd vsus sum hoc anno illa aqua satis vna die vel vna nocte. Item quòd illa aqua semper est

per-

perennis,& nullo modo deficcatur. Itē ꝙ aqua illa oritur ex tali fonte, vel ex tali flumine,ita ꝙ ab illo fonte,vel ex tali flumine aquā duco. Itē ꝙ illā duco iure seruitutis,credēs vti iure meo. Itē quòd duco aquā illam ita,ficut primò ducebā. Itē quòd aquam illā per eundē locū duco,ficut & ducere solebam.Itē quòd illam aquā tantùm, quā ducere solitus erā,
102 duco fine alia. *Positiones autē vł capitula fiue articuli rei ita econtrà formari possunt:Ego M.dico,ꝙ illa aqua tātū currit in hyeme, & in ęstate deficcatur.& si hoc confiteť actor, absoluitur reus:quia tamē nō est aqua quotidiana,nec perennis. Itē dico,ꝙ aqua illa vsus est Titius tantū. si hoc confitetur actor,succūbit:qa si Titius tantùm fuit vsus,ergo non ipse M.Item quòd aqua illa vsus fuisti vi,vel clàm,vel precario à me.Itē quòd aquā illā quā ducis, à tali loco eam ducis. Itē quòd locus ille est tātùm remotus à fonte vel flumine, vnde illa aqua ꝓuenit,& habet initiū,ꝙ eam ducere non potes. si hoc confitetur actor, fuccumbit : qa iam non ducit aquā à capite.Item ꝙ tu scis fiue credis te cōtra ius & iniustè aquam illam ducere.Itē ꝙ aquā istā ducis per illam regionē, qua hoc anno duxeras. Itē ꝙ aquam illā ducendo aliā aquā immisces. Hæc omnia colliguntur & probantur ex iuribus s.in prin.huius interdicti alleg.Cætera cum materia huius interdicti vide per Rof.in ti.de aqua quot. Secūdū interdictū est de aqua æsti. qđ cōpetit ei,q habet ius ducendi aquā ad locū suū, & ab aliquo impeditur eam ducere,& datur contra impedimentū.Et dicitur hoc interdictū de aqua æst.qa propter aquā quæ tantū æstate ducitur, ꝓditū est. Et ideo si aliqs duxit aquā in tēpore ęstatis,& modò vult ducere, & impeditur ab aliquo,habet istud interdictū :vt ff.
103 e.§.deniq; ait. *Et ad hoc vt istud interdictū cōpetat,quatuor funt necessaria.Primū,ꝙ aqua illa sit ęstiua, nō quotidiana.nā æstiua à quotidiana differt vsu,nō iure:vt l.j. §. quotid.ff.e. Secundū,ꝙ aquā illā priori æstate duxerit,hoc est,nō in ista ęstate,sed in præcedēti. Alioquin si hac ęstate,locū habet interdictū vtile de aqua æstiu.vt ff.eo.l.j. §. qđ autē di-
104 ximus.& §.q hac æstate. *Et qñ dicit͛ æstas,[kk] Dic͛ vt hic p glo.in d. §. qđ aūt diximus.quę dicit,ꝙ ęstas durat quatuor mēsibus: quia incipit ab æquinoctio veris,& finit in æquinoctio autūni:vt d.l.j. §.æstatē. aliis tēporibus durat hyems. Et aduerte, qa aqua æstiua debet esse quotidiana. Nā omnis aqua q̄ in ęstate currere pōt,est quotidiana: qa omnis aqua, q̄ currit in æstate,currit etiā in hyeme.sed nō conuertitur.Multæ enim aquę,q̄ currūt in hyeme,non currūt in æstate. Tertiū reqritur, ꝙ illā aquā duxeris saltē vna die vel nocte, ficut in superiori interdicto notaui. cū hæc aqua distet à quotidiana, nō iure,sed vsu,vt dixi.Et omnia prędicta sunt in pręcedenti interdicto, vt repetetur. Quartū,ꝙ duxeris,nō vi, non clàm,non precariò:vt ff.e.l.j. §.
105 deīde ait præt. *Sed dubitari pōt, quare istud interdictū fuit factū, & an sufficeret primū, & nūquid sit aliud:cū aqua quotidiana ab æstiua differt nō iure,sed vsu:vt ff.e.l.j. §.quotidiana.Respōdeo,ideo fuit inuētū, qa in speciali casu loquitur, scilicet quando

quando aliqs vult ducere aquã, quã in æstate duxit. & etiã differũt inter se quantũ ad factũ, ff.e.l.j. §.quod autē. Licet omnia quæ requiruntur in isto, requirũtur etiã in alio, vt dictũ est. Fuit autē istud ideo inuētũ, quia vtile erat aquã ducere in æstate propter hortos ad irrigandũ ea, quę ibi sunt. Nec facies vim in verbo qđ dixi, ad irrigandũ, quasi nõ habeat locum interdictũ aliàs: quia imò locũ habet. Nam si alia de causa deducta aqua sit, nihilominus cõpetunt hæc interdicta: vt ff.e.l j. §.idem Labeo
106 scribit, etiamsi prætor. *Itē quærit an interdictũ de aqua quoti. in eo casu cõpetat, quo cõpetit interdictum de aqua æsti. Videtur quòd sic, quasi illud sit genus, & illud sit speciem. Et R of. non putat esse verum: quia doli clausula nõ pertinet, nisi ad ea tantũ, de quibus specialiter cautum est: vt ff. de ver. ob.l. doli clausula. & l. sanctio legũ. ff. de pœ. In hoc interdicto ita concipias libellum: Corã vobis domino A. cõqueror ego M. de Alb. de Dauentria, q prohibet vel impedit ducere aquã æstiu. ad fundũ meũ, ad irrigandũ terneras cucurbitas, vel cucumeres, vel olera, vel aliud, vbi aquã illã duxi in priori æstate. Vnde ne me ꝓhibeat, vel impediat, ago cõtra ipsum: & ad hoc ꝓpono interdictũ de aquã æsti. vel actionē in factũ. Et quòd ibi bene concipiatur libellus, probatur in l.j. §.deinde ait prætor. de aqua quoti. & ęstiua. Si autē in priori æstate non duxeris, sed in hac æstate, & impediaris, concipias libellũ prædicto modo, & istud mutes, Qui me impedit, siue prohibet aquã ducere, sicut hac æstate duxi. Vnde ne me impediat vel ꝓhibeat, ago cõtra ipsum, & propono vtile interdictũ de aqua ęsti. vel actionē in factũ. Et ista cõceptio libelli ꝓbatur in l.j. §.q hac æ-
107 state. ff.eo. *Positiones autē vel capitula in hoc interdicto tu actor ita facere potes: Ego dico, q illa aqua, q est in fonte tali, siue flumine fluit, vł põt fluere. Itē, q aqua illa fui vsus priori æstate. Item q aquam illã duxi, non vi, non clàm, non precariò. Itē q duxi ab illo loco, vnde oritur aqua. Itē q duxi credens ius habere. Omnes etenim positiões, & omnia quæ requiruntur in superiori inter-
108 dicto, requruntur etiã in isto. *Positiones autem vel capitula reus econtra facere potest, hoc modo: Ego dico, q hæc aqua in ęstate siccatur. Itē q iam sunt duo anni, q aquã illã nõ duxisti. Itē quòd duxisti aquam illã clàm, vi, vel precariò à me. Itē q duxisti aquam illam credens me ius nõ habere. Tertiũ est interdictũ de aqua ex castello ducenda, quod cõpetit, quando quis ducit aquam ad prædiũ suũ vel domũ ex castello, id est, receptaculo illo, quod aquam publicã suscipit, quod castellũ vocatur, & impeditur aquã illam ducere. & est produtũ interdictũ de aqua ex castello ducẽda, ne quis impediatur: vt ff. de aqua quoti. & ęsti. l.j. §.ait ptor: ex quo castello. Ad hoc vt competat istud interdictũ, quinque sunt necessaria. Primum, q ius aquæ ducendę sit tibi concessum ab eo qui cõcedere poterat, puta ab imperatore vel senatu. Nulli enim aquã ducere conceditur ex castello, id est, receptaculo, quod aquã publi. suscipit, nisi à principe vel senatu cõcedatur, vt ff. eo.l.j §.hoc interdictũ necessariò.

&

& ff.de flumi.l.quominus. Secūdū, vt violentia tibi inferatur, aliàs non cōpetit: vt d. §.ait ptor.ex quo castello. si de nouo vis ducere aquā ex illo receptaculo siue castello, & tu caueas nomine dam.infe. vicino: vt e. §.in fi.dicitur. Quartū, & receptaculū ex quo aqua ducitur, sit tale, quòd ante quàm suscipiatur, sit publicū. ff. eo.l.j. §.hoc interdictū necessariò. Et aduerte, & tene menti, & licet prędicta interdicta, scilicet de aqua quo. & æsti. sint posteriora, tamē istud interdictū respicit causam proprietatis: quia si est tibi concessum siue assig-atū ius à principe vel senatu, habes hoc interdictū: non habes tamē, licet vsus fueris tanto tēpore, cuius extet memoria. ff.e.l.j. §. vltimo, & l.hoc iure §.ductus aquæ intelligitur de ductu aquæ ex flumine pub. cęterū si aliunde deducatur aqua q̃ ex flumine pub. & habet continuam causam seruitutis: illa longo tēpore acqritur. C.de ser.l.ij.& ita vult Rof. in interdicto isto de aqua ex castello ducēda, quod bene no. pro limitatione d. §.ductus aquæ. Quintum est necessariū, vt ille, q vult ducere aquā, ita ducat, vt vicinis nō noceat. ff.e.l.hoc iure. §.ex flumine. Priceps enim qui cōcedit alicui, vt ducat aquā, videtur concedere sine dāno & iniuria aliorū. vt l.ij. §.meritò. & §. si quis à principe. ff.ne qd in lo.pub. Nā rescripta principis & priuilegia sine cuiusq̃ iniuria concedi solent. d. nec auth.C.de eman. & c.quāuis. in fi.de rescript.lib.vj.& c.licet, de offi. deleg.cū simi. Sed cōtra prędicta opponit se cūdū Rofr. & videt & istud interdictū non habet locū. Nā ratio istius interdicti est, vt aliquis ducat aquā publicam cū licētia principis, vt dictum est. Sed contrariū est, scilicet, quòd etiā sine licentia principis possum aquā ducere, quia flumina sunt publica: vt ff.de fluminib*. l.j.& ij.& tamē nō possum mea autoritate aquā ducere: dummodò imperator vel senatus non prohibeat: vt ff.de flumi.l. quo minus. Respōdet secūdùm Rof. verū esse, quòd tu posses ducere aquā ex flumine publico, etiam sine principe. sed aquam publicam, id est, vsui publico destinatā secundùm vsum reipublicę, nō potes ducere sine priuilegio principis: vt d l.quominus. Et in hoc casu procedit quod dicitur in hoc interdicto de aqua ex castello ducēda, id est, eo receptaculo qd aquā publicā suscipit. ff.de aqua quoti.& æsti.l.j. §. ait prętor, ex quo castello. Vel aliter potest dici secūdū Rof. loquitur fortè in hoc casu hoc interdictū: Habeo prædiū meū vel domū meā iuxta flumen vel riuū: inter prędiū meum & domum meam est via publica: volo ducere aquā supra viam publ. ad prędium meū, vel ad domū meam, & sic facere castellum quoddam, id est, receptaculum quod suscipiat aquā illam publicam: certè hoc nō possum facere sine permissu vel mandato principis. & quòd ita sit intelligendum istud interdictum probatur in l.j.ff.de aqua quoti.& æsti. & in l. si in publico. §.si non iussu. ff.de aqua plu ar. Vel ita potes ponere exemplum: habeo domum meam ex vna parte viæ publicæ, & aliam domum ex alia parte, uolo facere pontem inter vtranque, vt capiam aquam flumalem pro cisterna, & ita facere castellum, id est, receptaculū, quo reci-

piam

piam aquā fluuialem, certè nō possū sine licētia principis. Nā pontē sup viā pub. facere nulli conceditur. ff. ne quid in loco pub. l. ij. §. tractatū. vt est tex. in l. fi. ff. ne qd ī flumine pub. & facit l. j. §. permittitur. ff. de aqua quoti. & æsti. & idē tenet Bart. in d. §. tractatū. in l. quominus. in x. q. ff. de flu. & Spe. in ti. de causa pos. & ꝓprie. §. nūc dicendū. ver. itē quęrit. & Bal. in l. itē lapilli. in vltim. col. de re. diui. & Dominicus de sancto Gemi. in ca. j. de excess. prēla. lib. vj. q dicit per d. §. tractatū. ꝙ si aliqs habet duas domos, & in medio ipsarū est flumen, non poterit facere pontē su

109 per eo. *Libellus autē ī hoc interdicto ita formari pōt: Corā vobis domino M. cōqueror ego Albe. de Dauentria, iniustè ꝓhibet me, siue impedit aquā ducere ex castello, id est, ex illo tali receptaculo, qd continet aquā pub. ex quo loco est mihi ius, siue cōpetit aquā ducere. Vnde ne me prohibeat, ago contra ipsum, & ad hoc propono interdictū de aqua ex castello ducēda, p actionē ī factū. Et ꝙ ita cōcipiatur iste libellus, probatur in l. j. §. ait prætor, ex quo castel

110 lo. ff. de aqua quot. & æsti. *Positiones vel capitula actoris ita formari possunt: Ego A. dico, ꝙ in tali loco est receptaculū quoddā, in quo colligitur aqua publica. Itē ꝙ locus ille vocatur castellū. Itē ꝙ Imperator vel senatus concessit mihi ducere aquā ex illo loco. Itē ꝙ tu ꝓhibes me illam aquā ducere. Itē ꝙ qñ volui ducere aquā illā, volo tibi cauere nomine dāni inf. Itē ꝙ aquā illā duco & uolo ducere sine dāno tuo & vici

111 norū. *Positiones vel capitula ita formare pōt econtrà ipse reus: Ego primò dico ꝙ loc' ille in quo aqua recipitur, est priuatus. Item ꝙ tu aquam ducis siue vis ducere sine priuilegio prin. vel senatus. Item quādo volebas aquam ducere, petij vt mihi caueres de dam. infe. & tu cauere recusasti. Item ꝙ vis aquā ducere cū incommodo meo, & vicinorum meorū. Item ꝙ Titius tantū tibi infert violentiam, & non ego. Quartum est interdictū de riuis, quod cōpetit, si quis habet aliquem riuū per quem ducit aquā, & prohibetur ab aliquo ne ducat, vel vult reficere istū riuū vel purgare, & ab aliquo ꝓhibetur, & ideo hoc casu productū est in hoc interdictū, vt ff. de riuis. l. j. in pri. Et idē est etiā si aliquis habeat specus nn vel septa in flumine, vel habeat incile vel puteū, & vult ducere aquā, vel reficere, vel purgare: sed ab aliquo prohibetur, habet locum interdictū de riuis: vt d. l. j. in princi.

112 *In quo autē prædicta inter se differant, dic, Riuus est locus per longitudinem depressus, quo aqua ducitur. Specus est locus ex quo despicitur. inde spectacula dicta. & est specus locus altus supra terram ædificatus, ex quo aqua ducitur, vt ff. de riuis. l. j. §. specus. cū gl. q̄ declarat quot modis accipiatur specus. Septa sunt, q̄ apponūtur aquæ deriuandę causa, cōpellēdi ex flumine, siue ea lapidea sint, siue lignea, siue ex qualibet alia materia, siue ad continendā transmittendāmue aquam. Incile autē est locus depressus ad latus fluminis, ex eo dictus quòd incidatur. Inciditur enim vel lapis vel terra, vnde primùm aqua ex flumine agi, id est, duci posset. hoc probatur in d. l. j. §. septa. §. incile. & ad hoc vt competat hoc interdi

terdictum, quinque sunt necessaria.
113 *Primũ, ꝙ riuus ille sit factus causa aquæ ducendæ. ff. eo. l. j. §. aquæ. Secundũ, ꝙ illo riuo sit hoc anno vsus vel priori æstate: vt ff. eodẽ. l. j. §. hoc interdictũ. Tertiũ, ꝙ sit vsus nõ vi, nõ clàm, non precario. ar. d. §. hoc interdictũ. Quartũ, ꝙ quis prohibeat te volẽtem ducere aquã, vel reficere, vel purgare riuũ. ff. eo. l. j. in prin. Quintũ, ꝙ eo modo ducat, & per eum locũ, sicut duxit hoc anno vel priori æstate: alioquin impunè prohibetur. ff. eo. l. j. §. sed si quis terrenum. Verumtamẽ nouũ canalem vel fistulas ponere poterit in riuo: licet nõ habuerit, dũmodò nõ incõmodetur ager illius, per quem aqua ducitur, vt ff. eod. l. Seruius. §. si quis nouũ. Et sciendũ est, ꝙ si denuntietur nouũ opus, illi qui volebat riuũ reficere, nõ valet nunciatio, quominus possit reficere, licet per negatoriã possit ꝑhiberi, vt ff. eo. l. Seruí*. §. si quis riuũ reficiẽti. Nec facio differentiã vtrũ sit riuus in publico, an in priuato, siue sit riuus aquæ calidæ siue frigidæ. Nã etiam pro riuo, per quem aqua in vaporibus balnearijs trahit̃ locũ habet hoc interdictũ vtile, vt d. l. Seruius. §. hoc interdictũ. vtile aũt ideo datur, quia sententia concordat, verba aũt deficiũt. iuxta no. in l. curatores. C. de nego. gestis.
114 *Sed illud q̃ritur, si volo reficere riuũ, & aduersarius meus intẽtat cõtra me negatoriã, an sum à refectione ꝑhibẽdus. Et videtur ꝙ sic, per d. §. hoc interdictũ. In contrariũ videtur, ꝙ nõ sim repellendus: quia nũciatio noui operis in possessione contẽnetur, vt l. j. §. si quis riuũ reficienti. ff. de riuis. Et facit l. j. §. in operis. ff. de no. ope. nũ. & quia interest reipu. riuos refici, ne homines siti moriant̃. vt l. fi. ff. de riuis. Sed in hoc sic dic secũdũ Rofr. tit. de riuis. ꝙ aut ille, qui vult reficere, est in possessiõe illius riui, & tũc nõ põt prohiberi per negatoriã quominus reficiat. Aut non est in possessione: & tũc prohiberi poterit. ar. ff. de aq. quo. & æsti. l. si de via, itinere. nisi in eodẽ casu quo riuus ille necessarius esset propter sitim: tũc enim nõ facta distinctione possessionis credere ipsum reficere, etiã si negatoria ab aduersario intẽtetur. & ideo quod dicitur, eod. tit. l. Seruius. §. si quis riuũ ꝙ possum eũ prohibere per negatoriã, intellige verũ qñ nõ publica causa volebat reficere, sed propter suũ cõmodũ, vel propter suã sitim.
115 *Libellus in hoc iterdicto ita cõcipi põt: Corã vobis do. A. conqueror ego B. de M. q me ꝑhibet vel impedit ducere aquã p riuũ, septa, vel specũ, vel puteũ, sicut priori æstate, vel hoc anno duxi: vel prohibet siue impedit me reficere. Vñ ne me prohibeat vel impediat. ago cõtra ipsum, opponẽs ad hoc interdictũ de riuis, vel actionẽ in factũ eius loco surrogatã, & ꝙ ita recte cõcipiatur libellus, probatur ff. de riuis. l. j. in prin.
116 *Sed circa istũ libellũ quæritur qñ cõcipio libellũ in dictã aquã per septa, vel cuniculũ, vel specũ, vel puteũ, an rectè proponatur in hoc interdicto de riuis. Dic ꝙ sic, cùm nomen riui sit generale, & omnia prædicta sub se cõpræhẽdat: vt probatur in d. l. j. ff. de riuis. coniuncta rubrica. vel dicit Rof. ꝙ proponens in libello interdictũ de specu, vel interdictum de septa, quando velles agere de puteo, bene posses

inspicitur, ut ibi: & tenet Bart. Ca. s. in tract. de ser. ur. c. vij. ubi uide omnino. & in l. si manifestè, ubi est casus, C. de seruitu.

y Alueum. *Alueus fluminis an sit communis sicut aqua, uide Bar. in trac. de alluui. j. lib uer. itē uidēdū est. utrū & Bal. in c. ex literis. pe. col. de proba. & uide Bar. in tract. Tyb. lib. j. vj. char. uer. itē uidendū est utrum iurisdictio.*

x Quasi poss. *Quasi possessio pbatur p usum xxx. dierū ad minus. no. per Bar. & Alexā. in l. j. §. j. de iti. actu. pri. & plenius in l. sicuti §. sed si quaratur. per Bar. si ser. uen. Ang. in l. si qs. §. differentia. de acq. pos. & in l. iij. & ibi Alex. C. de acq. posse.*

y Iure facul. *Facultas libera itelligitur, dummodo iuris ordo seruetur. Bald. in §. ad hac de pace iura. fir.*

z Fluens. *Aqua per se fluēs per certum locū non inducit consuetudinē uel prascriptionē. Bal. in c. j. §. si quis de man so. vij. colū. in uer. sed nūquid aqua. de controuer. inuest. Et uide s. per Barto. Cap. tit. de ser. ur. pra. c. xxij.*

aa Ius piscandi. *Piscationes sunt permissa, uel prohibita secūdū consuetudinē. l. si quispiā. C. de diuer. & temp. pra. instit. de rerum di. §. flumina. Iacob. Alua. Padua. ī c. j. qua sint rega. Bar. Capo. in l. inter publi. §. j. ff. de uerbo. signifi.*

bb Aqua. *Aqua ueniens ad fundū meū ex fundo uicini iure seruitutis per cloacam uel aquaductū, non pōt per me cōcedi alteri, ex illo aquaduct. l. ex meo. & ibi Bar. ff. de ser. rust. pra. quod est uerū, nisi postquā est ingressa in fundum meum.*

cc Nocet Gaio. *Nocere alteri quis non debet, etiam ut sibi prosit: in Specu. de j. & ij. decre. §. v. uersi. porro & contrafaciens non debet audiri. in Spe. de feu. §. ij. uersi. xj. nisi faciat animo cōsulēdi sibi, non animo nocēdi. eo. §. uersic. xij.*

dd Actio dire. *Actio directa q̄ dicatur: uide Bal. in l. ex legato C. de le. in l. debito & in l. ex asse. per Bar. ad Treb. Item actionis directa effectus uarios uide Spec. de act. seu peti. §. ij. uersic. in summa. & seq.*

ee Vtilis. *Actio utilis prafertur directa. Bal in l. si. v. q. C. de edic. di. Adri. tol. in Spe. de emp. & uēd. §. vij. uersi sed pone statutū. ubi uide. & in tit. de pc. §. si in prin & uer. sed q̄ritur & seq. & per Barto. in l. procu. & Bal. in c. ij. §. fin. de lege Corra.*

ff Modicè le. *Modica lasio nō facit ea rest. in integ. in Spe. de rest. in integ. §. ij. uer. & scias.*

gg Couētio. *Cōuantio est cōtractus nominatus ex cōmuni usu loquendi uide Pau. de Cast in consi. xlj.*

hh Actio cōf. *Actio cōfessoria est in rē, & competit domino pro seruitute, & sic pro iure incorporali l. j. in princ. & ibi Bart. si ser. uend. Item datur cōtra impediētē usum seruitutis l. si quis. §. agi. si ser. uend. l. & si fortè. §. etiā. eo. tit. Item ut destruatur adificiū contra seruitutem l. si eo. eod ti.*

ii Reficere. *Adde Bar. et Ale. in §. si qs adificiū. per gl. in l. j. §. pe. de mor. inser. facit c. consuluit. de Iudais. & l. fi. C. eo. ti.*

kk Aestas. *Aestas an & quādo incipiatur. l. j. §. astatem & ibi glo. de aqua quo. & asti. Bart. in l. ij. §. astas. ff. ne quid in loco public.*

ll Genus. *Genus non possidetur, nec est in dominio alicuius. Bald. in l. ij. in fin. principij. C. communia de leg.*

mm Species. *Species cū petitur, qd sit ex prim*

primēdū in libello, uide in Spe. de lib. cōc. uer. iuxta. in v. col. uer. itē nō uale 1 les. Et species derogat generi ex tacita uoluntate contrahentiū. Bar. in l. sed si. ff. pro socio.

nn Specus. *Specus quæ dicatur, uide Spec. de causa pos. & proprie. §. iiij. uers. sed & si.*

De aqua pluuia arcenda.

CAP. V.

1 *Aqua pluuia dicit, q de cælo cadit, aut hymbre excrescit, uel colorem mutat.*
2 *Actio de aqua plu. ar. ad hoc ut competat, quæ requirantur.*
3 *Prædio rustico an actio de pluuia arcenda competere possit.*
4 *Libellus in actione de aqua plu. arcē. quomodo formari debeat.*
5 *Actione de aqua plu. ar. quare ueniat illud quod futurum est.*
6 *Actione de aqua plu. ar. dato q dānū. qd post litē contestatā cōtingit, ueniat iudicis officio, quare tamē in libello de iudicis officio mentio haberi debeat.*
7 *Positiones actoris in actione de aqua plu. ar. quomodo formari debeant.*
8 *Positiones rei in actione de aqua, &c. quomodo fiant.*

EST etiā vtile hîc ponere naturā aquæ pluuię arcendæ, maximè qñ spectat ad materiā iudicialē, in qua materia pdita est actio de aqua pluuia arcēda. Sæpe eñ cōtingit, q ppter op⁹ manu factū in agro alicuius, pdio alteri⁹ aqua pluuialis nocere pōt. Vñ cōsulitur dño istius pdij, cui illa aqua pluuia noceret: p actionē specialē, videlicet p actionē aquę pluuię arcēdę, p quā op⁹ factū tenet destruere expēsis suis, & dānū pōst litē cōtingēs emēdare. & si possidet op⁹ ab alio factū, tenet pstare patientiā vt destruat, vt ff. de aqua plu. arc. l. j. §. j. & ij. & l. si tertius. §. pe. & vlt. 1 *Et in primis sciēdū est, q dicitur aqua pluuia illa, q de cœlo cadit, aut hymbre excrescit, vel colorē mutat: qa aqua cōiungitur aquę pluuiali, si cut cōtingit in multis fluminib⁹, vt ff. eo. l. j. §. aquā pluuiā. & §. in flumina. Itē est etiā notandū, q dicta rubrica sic intitulatur secūdùm gl. sup ea: de aqua, & aqua pl. ar. & de actione aquę pluuię arc. Et ita multi libri habēt: & sic habebat Rog. secūdùm Rof. in d. ti. in rub. tractat de aqua, q nō est pluuia. C. de serui. & aqua. & secūdùm hoc hæc rubrica tractat de aqua quæ nō est pluuia. & de ista aqua plu. dicit in l. si prius. in j. & ij. respōso. eo. tit. De alia aqua tractat totus ferè ti. tractat etiā de actione aquę plu. ar. & ad hoc vt ista actio cōpetat, octo sunt necessaria secūdùm 2 Rof. in hoc ti. in suis libellis. *Primū, q qs opus manu faciat. ff. eo. l. j. §. hęc aūt actio. Secūdū, q in suo loco opus id faciat. Cæterū si opus natura loci fit, vt si ex fūdo tuo aqua naturaliter decurrat in meo sine opere tuo, nō habet locum hęc actio. Itē si i publico loco fiat, similiter nō habet locū. ff. eo. l. j. §. hęc aūt actio. & l. apud Trebatiū. §. aqua pluuia.

Tertiū, q propter illud op⁹ aqua nocere possit, nō tamē nocuerit, nisi post litē cōtest. vt ff. eo. l. j. §. j. & ij. & l. si terti⁹. §. offi⁹ciū. & ff. de sta. libe. l. Labeo. secus si nō noceret, sed lucrū auferat, vt d. l. j. §. idem aiunt, aquā pub. & §. sicut licet. Quidā, vt refert ibi gl. ij. dicūt, q aliquādo datur, quādo lucrū aufertur: vt l. ij. §. item Varus. Sed Dyn. dicit cōtrariū, q ille tex. nō facit, cùm ibi videatur damnū dari nō patiēdo aggerē na-

tinet, qui sibi seruitutē asserit: nō ad eum cui res seruit, nisi in seruitute oneris ferēdi: vt l. & si fortè. §. etiā. ff. si ser. vē. de quo dic, vt dixi. ff. eo. in ver. quæro. de alia q. quotidiana. & s. in j. lib. in tit. de seruitute one-

92 ris ferendi. *Et adde, q si in fundo quis habet vsumfructū, alius proprietatē: & est aliqua impēsa necessaria pro cloaca, vel ob formulā aquæductus, illa spectat ad vsufructuariū, & nō ad proprietariū: vt l. si pendētes. §. si quid cloacarij. ff. de vsufruct. & ibi vide per Flo. & qd habetur in l. hactenus. eo. tit. Itē adde, dū dixit Bal. in c. j. §. si qs de manso. in pe. colū. tit. de cōtro. inuest. q qs tenetur mūdare de facto riuū suum per sua prædia currentē, per l. j. C. de aquæductu. lib. xj. debet intelligi de riuo publico, & de facto in cura & opera & expēsis publicis. l. ad reparationem. eo. tit. & adde quæ suprà dixi. Vltimò circa istā quæst. princip. adde quæ suprà dixi in j. lib. in ix. q. princ. vbi in genere tractatū est, qualiter quis debet vti seruitute, & quæ

93 suprà dixi ex vij. quæst. prin. *Nono principaliter quæro, qualiter retineatur seruitus aquæduct. & in ea qs teneri debeat. Dic breuiter, q retinetur, quādo ipse cui debetur, vtitur re pleno eius nomine, non autē mercenarius, aut hostis, aut amicus, aut medicus, qui ad visitandum dominum venit: vel colonus vel fructuarius. Itē ab eo, qui quasi debita seruitute vsus est, & i vsu retinetur: vt est tex. in l. j. cum ll. seq. vsq; ad fi. tit. ff. quemadm. ser. amit. vbi glo. & Doct. Item si in partes agri aqua fluxit, etiam si non ad vlteriora loca puenit, tamē omnibus partibus fundi debetur, & retinetur: vt l. si in partes. eo. tit. facit l. ij. in princ. & quod ibi no. ff. de acqui. pos. Item si in via publica est locus, per quē duco aquā ad prædium meū, licet regulariter de iure ducere non possim: vt l. j. §. pen. & l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quo. & æsti. tamē si vnus mihi concessit, vt possim aquā ducere per locū publicū, & posteà me duce re impediat, sum tuēdus in vsu aquę duct* per vtilē actionē cōtra ipsum qui ius mihi aquæ ducēdæ cōcesserat: vt probatur in l. ij. secūdùm vnū intellectū glo. ff. communia prædi. Facit ad hoc l. j. §. ait prętor. de aqua quoti. & æsti. & l. per fundū. ff. de ser ui. rusti. prædi. & eo modo qui mihi cōcessit facere pontē sup viā publicā, & ædificare molēdinū super suū, licet iure mero nō teneat dicta promissio, tñ ille q promisit, nō poterit petere, vt deponatur pons aut destruatur molendinum, secūdùm Angel. & Docto. in d. l. ij. ff. communia

94 prędio. per illū text. cum gl. *Ex quo etiam infert ibi Ange. quòd licet ex flumine publico non possit constitui seruitus aquæductus, vt teneat de rigore, tamen dē æquitate prætoris sic, quando flumen non erat perenne: vt ibi, quod est notandum. Item quis retinet seruitutem aquæ, etiam quando ædificia in flumine sunt diruta, dummodò remaneant aliqua retentionis signa; quæ possunt esse. Primū, quādo ædificiū vel forma aquæ ducendæ non est reducta ad pristinam formam. Secundum, quando esset reducta ad pristinam formam, sed nondum esset elapsus annus. Tertiū, quando esset elapsus annus, sed remanserunt aliqua

qua ligna in fundo aquæ, puta pali lignei: vt probať in l. fi. in princi. & ibi per Bar. Ang. & Doct. ff. de vsu. & per not. in l. riparū. ff. de re. di. quando diruto ponte, ædificio, vel forma aqueductus in signū retinendæ quasi possessionis formare vel figere fecit palos ligatos in quibusdā partibus fluminis, vel aquæ, quod signum est, ne videať locum reliquisse: quia solent habentes iura aquæ vel molendini in flumine per publicū instrumentū protestari, quòd nō obstante destructione ipsi intendūt tenere & possidere, vel quasi locū, & alueū fluminis, & ius: & per huiusmodi signa faciūt affigere palos, vt dixi: & stantibus prædictis signis, vel aliquo eorū, nullus alius poterit ædificare in dicta aqua, vel ius aquæ auferre: quia ædificās eū quasi possessione priuaret. Ita singulariter dixit Ang. & Ioā. de Imo. in l. fi. per illum tex. cum ibi not. ff. de vsucap. & adde quod not. Bar. in l. quominus. in xv. q. ff. de flumi. quod perpetuò tene menti in practica pro illis, qui habent molendina, vel alia ædificia in fluminibus, aut aquis, vel ius aquæ ducēdæ. & pmittunt corruere ędificium molendini vel aquæductus: vt si retinent aliqua signa de prædictis, vel similia, dicantur retinere ius molendini, vel aquæductus, nec in eo turbari possunt. Itē si quis in aquæductu suo impediatur, potest sibi ꝓpria autoritate subuenire, & ædificiū, vel locū in eo per aliū factū propria autoritate destruere: & hoc modo suam quasi possessionem tueri: vt l. j. §. si protectū. in fi. ff. ad l. Aquil. l. si vitem. §. si ad ianuam. ff. quod vi aut clam. Item si quis diuerteret aquam meam, vel mihi debitam, vel impedierit, vel destruxerit aquæductū, qua actiōe possit conueniri? vide tex. cū ibi not. in l. si seruus seruū. § aquæductū. ff. ad l. Aquil. Item quomodo retineatur ista quasi possessio seruitutis aquæductus, vide ea quæ habenť per glo. & Docto. in l. ij. C. de seruitutibus & aqua. & circa hanc materiam vide supra in j. lib. in prin. in xiij. quæst. princip. pen. & vlti. colū. & quæ dicam in sequen. q. prin. quia per ea, quæ ibi dicentur declarabitur etiam ista q.

95 *Decimò principaliter quæro, quo modo, & qualiter seruitus aquæductus amittatur. dic multis modis. Primo amittitur tēpore non vtendo: vt habetur plenè per gl. & Doc. in l. seruitutes. ff. de ser. & in l. ij. C. de serui. Et no, ꝙ si aquā quæ oriebať in fundo vicini plures per eūdē riuū iure ducere soliti sunt: ita vt suo qſq; die à capite duceret per eundē riuum, eūq; cōem: deinde vt quisq; inferior erat, suo quisq; ꝓprio riuo: & vnˀ statuto tēpore, quo seruitus amittiť, nō duxit, ius aquæ ducēdę amisit, nec p cęteros q̄ duxerūt seruitutē retinuit, nec tale ius cæteris acquiritur: sed si pluriū fundo aqua debita esset, per vnum eorum omnibus ijs inter quos is fundus cōmunis fuisset, retineť. vt est tex. in l. aquā. in prin. & §. j. ff. quē admo. seruitutes amit. quod not. Itē si seruitus debetur tibi maiori, & pupillo, licet vterque non vtatur, tamē propter pupillum tu etiā maior seruitutē retines. l. si cōmunem. in princip. vt ibi no. eo. ti. Secundò, amittitur confusione, de qua vide in l. si quis ædes. in prin. §. j. & per Flo. & l. si communi. & l. vnus ex seruis. ff. de ser. rust. præ. & l. tria prædia, eo. titu.

& l.vt pomũ. §.j.ff.de ser.& l.si cum seruitus ff.quẽad.ser.amit.& de istis duobus modis amittẽdi seruitutem, vide quæ plenè dixi in j.li.in x.& vl. ti.q.prin. Tertiò amittitur permissione, si debes mihi seruitutẽ aquæ ductus,& permisero tibi vt eũ claudas,vel ad aliũ locũ aquam ducas.argu.l.si domus.ff.de seruitutib.vrba. prædio.& l.si ædes meæ.eodem titu.& l.stillicidij.in princ.ff.quemad. seruit. amitta.& l. cum meus.ff. si serui.vend.nisi illa permissio fieret precariò necessar é.quia tunc seruitus non amitteretur.l.si pcariò.ff.cõmunia prædiorum. Quartò amittitur,si fons aruerit,ex quo aquęductum habeo,& per constitutũ tempus ad venam suam non redierit:vt l.vnus ex socijs.§.fi.ff. de ser.ru.prę.

Sed si post constitutum tempus ad amittẽdam seruitutẽ ad suã venam redierit,an aquęductus erit amissus? Et dicendũ est ipsum amisũ,sed restitui debere:vt est tex.no.in d.§.fi. iuncta l.seq.quæ incipit,& adijcim⁹, vt ibi per gl.& Doc. Quintò amittitur ex recessu fluminis,vt si aquã ex flumine publico duxerim,& flumen recesserit,nõ põt sequi flumẽ,quia ei loco seruitus imposita nõ est,quãuis is locus tuus sit. Sed si alluuione paulatim accesserit fundo tuo,subsequi põt,quoniã totus loc⁹ fluminis seruiat ductioni.sed si cœperit totũ fluere mutato alueo,nõ põt:quoniã medius locus nõ seruit,interruptaq; est seruitus:vt est tex.in l.hoc iure. §.si aquã.ff.de aqua quo.& æsti.Circa quod vide quæ plenè dixi suprà in vij.q. prin.ver.itẽ quid si debetur seruitus aquæductus ex flumine publico.

96 *Sed nũquid ꝑpter inũdationẽ fluminis perdat seruitus aquæductus? Dic quod nõ.l.adeò. §.insula.in fi. ver. aliud sanè est.ff.de acqui.re.do.& In
97 sti.de re.di.§.alia cã. *Sed maior est dubitatio nũqd possessio,vel quasi,aquę p maiorẽ inũdationẽ pdat,sicut possessio territorij?Dic quod nõ,qa nihil additum tale facit desinere:qa nec deiño posside re terrã,si ei crusta applicetur. ex fundo vicini facit ad hoc l.si qs nec cãm. §.fi.ff.si cert. Et istud est necessariũ satis,maximè ꝑpter possessiões,quę sitę sunt iuxta Padum,q̃ inundant infallibiliter intra decẽniũ inũdatione nõ leui,nec cito trãsitoria,sed vehemẽti,& crustam agrorũ exportanti:vt ff.de acq. pos.l.iij.§. Labeo. Et ex hoc sequitur,quod si præscribo aridã terrã,q̃ est facta lacus,aut stagnũ per impetũ aquarũ,vel industria mea,quod interrupta sit ꝑscriptio eatenus quaten⁹ primi vsus qualitas est perẽpta:qa primò erat terra.nũc aqua mutato elemẽto,ita no.dicit Bald.in l.vnica.in vl.char.in pri.C.de confe. Sextò amittit vsu alterius aquæ,in qua non sit seruitus cõcessa,si nõ vtat aqua sibi cõcessa.l.si qs alia,in prin.ff.quęad ser.amit.& si is q nocturnã aquã habet,vsus fuerit diurna,per cõstitutionẽ temporis ad amittendũ seruitutem nocturnã,amisit,quia vsus nõ est,& econtrà.Et idẽ est in eo q certis horis aquæductũ habẽs,alijs vsus fuerit:vt l.si cõem.§.j.ff.quęad.seru. amit.& probatur in l.sicuti via.& in
98 l.si sic constituta.eo.tit. *Sed posset dubitari,an per immissionem alterius aquæ,de qua nulla seruitus debetur, amittatur seruitus aquæductus.Et dicas,quod non ex quo vtitur aqua debita,& multò maiori:vt probat

batur in l. sicut via. in prin. & l. j. §. itē quęr: ff. de aqua quo. & æsti. tamen vtens ampliori aqua simul mixta potest per dominū prędij seruientis in tota aqua impediri, ex quo aqua nō est diuisa: & postquàm est simul iuncta, est inseparabilis: vt d. §. item qritur. Et est ratio, quia in inseparabilibus vtile per inutile vitiat: vt ibi. & l. si sponsus. §. generaliter. ff. de do. inter vi. & vxorē. & l. Pedius. ff. de recep. arbi, & no. per Bart. in l. j. §. pen. de verb. obli. & in ca. vtile. de regu. iur. lib. vj. cū simi. & adde omnino ꝙ no. Bal. in l. vnica. in pe. char. in fi. ver si. pone, fui cōfessus. C. de cōfes. Septimò amittit diuisione fundi, si aquæductus debetur in fundo vicini, in loco certo, & finito, & fundus seruiens diuiditur per lōgitudinē: quia perinde est, ac si ab initio cōstituta seruitute, duo fundi fuissent: vt l. nā satis. §. j. ver. sed si is. ff. quēad. ser. amit. Quod procedit, si ille, cui seruitus debebatur, alterū fundū, in quo seruitus nō remansit, redemit seu acquisiuerit: quia per hoc non tollitur seruitus, quæ in alio fundo est cōstituta, licet à princ. fuisset vnus tantū fundus: & hoc quando locus, in quo seruitus debebatur, diuiso fundo, vt aquæductus, consistere nō posset. secus si remaneret ita augustus: qa tūc vterque fundus liberabitur, videlicet fundus redemptus ꝓpter confusionem: vt dixi s. in prin. alius propter angustiam loci. l. si tā angusti. ff. de ser. & hoc probatur in d. l. nā satis. §. certè. Sed si diuiditur fundus seruiens per latitudinē, tūc non amittitur seruitus non vtendo seruitute aquęductus diuisa, nisi tota aqua nō vtatur. d. l. nā satis. §. si verò per latitudinē, vel nisi specialiter cōuentū fuerit, vt alter fundus liberet: vt d. §. si verò per latitudinē. ver. possunt tñ. Si verò seruitus aquęductus debetur in vno fundo, vt per quamlibet eius partem liceat aquā ducere, & conuentū sit locum mutare posse: tunc si diuidetur fundus seruiens per longitudinem, & non vtatur seruitute, nisi per vnū de illis fundis, statuto tempore seruitus amittitur: quia tunc perinde est, ac si ab initio seruitus duobus fundis fuerit imposita: vt est casus cū gl. in d. l. nā satis. §. cæterum. ff. quēad. ser. amit. Et prędicta procedūt, quādo seruitus non est diuisa: puta quia constituta sit aqua, vt vel æstate tantùm vtatur, vel vno mense, vel alternis annis, vel mensibus, aut diebus, vel horis tantùm nocturnis, vel diurnis: an vtēdo amittatur statuto tēpore, an verò duplicetur. vide tex. cū gl. & Doc. in l. si sic. ff. quēad. seru. amit. & in l. si diuturnam. ff. dē aqua quot. & æstiu. & vide plura, quæ dixi s. in j. lib. ix. q. prin. ver. itē seruitus regulariter amittit. & dixi s. eo. in vij. q. princi. circa prin. ver. itē cōstitui pōt, vt ducatur. Et de materia quomodo & quando amittatur seruitus, vel quasi possessio seruitutis: vide per Bar. in l. quominus. in xv. q. ff. de flu. & p Bar. Ange. & Docto. in l. fi. ff. de vinea. & qd

99 no. in l. si quispiam. ff. de diuer. & tēpo. præscrip. * Quærit xj. principaliter, quomodò procedatur in iudicio circa istam materiā aquæductus. dic vt Rof. Beneuētanus in libellis suis iuris, vbi posuit quatuor interdicta in hac materia aquæ, in qbus etiā ponit libellum & positiones. Primū interdictum est, quando quis habet ius

ius aquę quot. ducendæ ad prædia sua, & ab aliquo prohibetur aquã illam ducere. Et dicit Rof. ꝙ habet tria impedientia interdictũ de aqua quo. quod interdictum est prohibitoriũ, & causa retinendæ possessionis est inuentum, sed nõ semper: quia est aliquando restitutoriũ: puta si aliquid fiat ad impediendũ quasi possessionem aquæductus, vt illud destituat vel destruere debeat: vt l. j. in princi. §. Labeo. ff. de aqua quo. & æsti. & ad hoc, vt cõpetat hoc interdictũ, dicit quòd septem sunt necessaria. Primum est, quòd sit aqua quo. & quotidianam aquam intellige non quæ quotidie fluit. sed etiã eã quã quotidie potest ducere, si vellet: vt l. j. §. j. ff. de aqua quot. & æsti. Secũdũ, ꝙ illa aqua sit vsus hoc anno, non vi, non clàm, nec precariò, saltẽ vna die, vel vna nocte: sed si ante annũ hausisti, nõ habes hoc interdictũ, nisi infra vnũ annũ aqua per se fluat: vt ff. eo. l. j. in prin. & §. quod aũt scriptũ est. & §. qsitum. Tertiũ, ꝙ illa aqua sit perennis. nulla enim aqua potest duci, nisi sit perennis. ff. e. l. j. §. loquitur. Quartũ, ꝙ aquã illã ducas à capite, nõ aliũde. Caput autẽ aquæ est, vnde aqua nascitur, siue ipse fons ex fonte, siue flumine, vel lacu habeat principia fossarũ, quibus aqua ex flumine vel lacu primũ riuum ducat. l. j. §. hoc interdictũ. & §. caput. ff. eo.

Quintum, quòd ille qui ducit aquam, putet se iure ducere: si autem putat se non iure vti, non habet locum hoc interdictũ. ff. e. l. j. §. sed & si iure. §. Arist. Sextũ, ꝙ in illa aqua ducenda non excedat ampliationis modũ, & nõ ducat per aliam regionem, quã solitus sit ducere. l. j. §. illud. cũ si. ff. eo. Septimũ, ꝙ illa aqua ducendo aliã nõ immisceat: alioqn non habebit locũ hoc interdictũ: vt ff. eo. l. j. §. illud Labeo. & §. itẽ qrit.

100 Formam autẽ libelli ponit Rofr. in hoc interdicto, hoc modo, Corã vobis domine A. cõqueror ego M. de Alberto de Dauẽtria Teutonico, qui me prohibuit ducere aquam per fundũ meũ talem, cuius confines sunt tales, &c. iuxta l. formã. in prin. cũ gl. ff. de cẽsi. quam aquam duco sicut duxi in hoc anno, non vi, nõ clã, non precariò. Vnde ne me prohibeat vel impediat, ago cõtra ipsum Albe. & ad hoc ppono interdictũ de aqua quo. & æsti. vel actionẽ in factũ, & ita bene cõcipies libellũ. d. l. j. in prin. ff. eo. Quidam tamẽ apponere petunt interesse, ita dicentes. Et qa in xx. interest mea nõ esse prohibitũ, ideo ipsum Albe. condemnari peto in meũ interesse, & ad hoc propono interdictũ predictũ, &c. & hoc pbatur in l. j. §. prætereà. ff. eo. Sed dicit Rofr. quòd non credit, ꝙ possit peti per interdictum, licet in illo possit condẽnare iudex, sicut in alijs superioribus interdictis notaui. Nec obstat ille §. prætereà. quia ibi, propter factũ suũ amiserat ius aquæ ducendæ. Vñ qa in hoc casu est restitutorium, igitur

101 restituitur mihi illud interesse. Positiones aũt, & capitula siue articuli actoris ita formari debent, Ego Albertus dico, quòd aqua quæ exit de tali fonte vel flumine, est quotidiana, id est, quæ potest quotidie fluere. Item quòd aqua illa sum vsus hoc anno, non vi, non clàm, non precariò. Item quòd vsus sum hoc anno illa aqua satis vna die vel vna nocte. Item quòd illa aqua semper est

per-

perennis,& nullo modo deficcatur. Itẽ ꝙ aqua illa oritur ex tali fonte, vel ex tali flumine,ita ꝙ ab illo fonte,vel ex tali flumine aquã duco. Itẽ ꝙ illã duco iure feruitutis,credẽs vti iure meo. Itẽ quòd duco aquã illam ita,ficut primò ducebã. Itẽ quòd aquam illã per eundẽ locũ duco,ficut & ducere folebam.Itẽ quòd illam aquã tantùm, quã ducere folitus erã, duco fine alia. *Pofitiones autẽ vl capitula fiue articuli rei ita econtrà formari poffunt:Ego M.dico,ꝙ illa aqua tãtũ currit in hyeme, & in æftate deficcatur.& fi hoc confitetᷣ actor, abfoluitur reus:quia tamẽ nõ eft aqua quotidiana,nec perennis. Itẽ dico,ꝙ aqua illa vfus eft Titius tantũ. fi hoc confitetur actor,fuccũbit:qa fi Titius tantùm fuit vfus,ergo non ipfe M.Item quòd aqua illa vfus fuifti vi,vel clàm,vel precario à me.Itẽ quòd aquã illã quã ducis, à tali loco eam ducis. Itẽ quòd locus ille eft tãtùm remotus à fonte vel flumine, vnde illa aqua ꝓuenit,& habet initiũ,ꝙ eam ducere non potes. fi hoc confitetur actor, fuccumbit: qa iam non ducit aquã à capite.Item ꝙ tu fcis fiue credis te cõtra ius & iniuftè aquam illam ducere.Itẽ ꝙ aquã iftã ducis per illam regionẽ, qua hoc anno duxeras. Itẽ ꝙ aquam illã ducendo aliã aquã immifces. Hæc omnia colliguntur & probantur ex iuribus §.in prin.huius interdicti alleg.Cætera cum materia huius interdicti vide per Rof.in ti.de aqua quot. Secũdũ interdictũ eft de aqua æfti. qđ cõpetit ei,q habet ius ducendi aquã ad locũ fuũ, & ab aliquo impeditur eam ducere,& datur contra impedimentũ.Et dicitur hoc interdictũ de

102

aqua æft.qa propter aquã quæ tantũ æftate ducitur,ꝓditũ eft. Et ideo fi aliqs duxit aquã in tẽpore æftatis,& modò vult ducere, & impeditur ab aliquo,habet iftud interdictũ:vt ff. c.§.deniq; ait. *Et ad hoc vt iftud interdictũ cõpetat,quatuor funt neceffaria.Primũ,ꝙ aqua illa fit æftiua, nõ quotidiana.nã æftiua à quotidiana differt vfu,nõ iure:vt l.j. §. quotid.ff.e. Secundũ,ꝙ aquã illã priori æftate duxerit,hoc eft,nõ in ifta æftate,fed in præcedẽti. Alioquin fi hac æftate,locũ habet interdictũ vtile de aqua æftiu. vt ff.eo.l.j. §. qđ autẽ diximus.& §.q hac æftate. *Et qñ dicitᷣ æftas[kk] Dic vt hic p glo.in d. §. qđ aũt diximus.quę dicit,ꝙ æftas durat quatuor mẽfibus: quia incipit ab æquinoctio veris,& finit in æquinoctio autũni:vt d.l.j. §.æftatẽ. alijs tẽporibus durat hyems. Et aduerte, qa aqua æftiua debet effe quotidiana. Nã omnis aqua q̃ in æftate currere põt,eft quotidiana: qa omnis aqua, q̃ currit in æftate,currit etiã in hyeme.fed nõ conuertitur.Multæ enim aquę,q̃ currũt in hyeme,non currũt in æftate. Tertiũ reqritur, ꝙ illã aquã duxeris faltẽ vna die vel nocte, ficut in fuperiori interdicto notaui. cũ hæc aqua diftet à quotidiana, nõ iure,fed vfu,vt dixi.Et omnia prędicta funt in pręcedenti interdicto, vt repetetur. Quartũ,ꝙ duxeris,nõ vi, non clàm,non precariò:vt ff.e.l.j. §. deĩde ait prætor. *Sed dubitari põt, quare iftud interdictũ fuit factũ, & an fufficeret primũ, & nũquid fit aliud:cũ aqua quotidiana ab æftiua differt nõ iure,fed vfu:vt ff.e.l.j. §.quotidiana.Refpõdeo,ideo fuit inuẽtũ, qa in fpeciali cafu loquitur, fcilicet quando

103 104 105

quando aliqs vult ducere aquā, quā in æstate duxit. & etiā differūt inter se quantū ad factū, ff.e.l.j. §.quod autē. Licet omnia quæ requiruntur in isto, requirūtur etiā in alio, vt dictū est. Fuit autē istud ideo inuētū, quia vtile erat aquā ducere in æstate propter hortos ad irrigandū ea, quę ibi sunt. Nec facies vim in verbo qd dixi, ad irrigandū, quasi nō habeat locum interdictū aliàs: quia imò locū habet. Nam si alia de causà deducta aqua sit, nihilominus cōpetunt hæc interdicta: vt ff.e.l j. §.idem Labeo
106 scribit, etiamsi prætor. *Itē quæritur an interdictū de aqua quoti. in eo casu cōpetat, quo cōpetit interdictum de aqua æsti. Videtur quòd sic, quasi illud sit genus, & illud sit species. Et Ros. non putat esse verum: quia doli clausula nō pertinet, nisi ad ea tantū, de quibus specialiter cautum est: vt ff. de ver. ob. l. doli clausula. & l. sanctio legū. ff. de pœ. In hoc interdicto ita concipias libellum: Corā vobis domino A. cōqueror ego M. de Alb. de Dauentria, quod prohibet vel impedit ducere aquā æstiu. ad fundū meū, ad irrigandū teneras cucurbitas, vel cucumeres, vel olera, vel aliud, vbi aquā illā duxi in priori æstate. Vnde ne me phibeat, vel impediat, ago cōtra ipsum: & ad hoc ppono interdictū de aquā æsti. vel actionē in factū. Et quòd ibi bene concipiatur libellus, probatur in l.j. §. deinde ait prætor. de aqua quoti. & æstiua. Si autē in priori æstate non duxeris, sed in hac æstate, & impediaris, concipias libellū prædicto modo, & illud mutes, Qui me impedit, siue prohibet aquā ducere, sicut hac æstate duxi. Vnde ne me impediat vel phibeat, ago cōtra ipsum, & propono vtile interdictū de aqua æsti. vel actionē in factū. Et ista cōceptio libelli pbatur in l.j. §.q hac æ-
107 state. ff. eo. *Positiones autē vel capitula in hoc interdicto tu actor ita facere potes: Ego dico, quod illa aqua, quę est in fonte tali, siue flumine fluit, vel pōt fluere. Itē, quod aqua illa fui vsus priori æstate. Item quod aquam illā duxi, non vi, non clàm, non precariò. Itē quod duxi ab illo loco, vnde oritur aqua. Itē quod duxi credens ius habere. Omnes etenim positiōes, & omnia quæ requiruntur in superiori inter-
108 dicto, reqrūtur etiā in isto. *Positiones autem vel capitula reus econtra facere potest, hoc modo: Ego dico, quod hæc aqua in ęstate siccatur. Itē quod iam sunt duo anni, quod aquā illā nō duxisti. Itē quòd duxisti aquam illā clàm, vi, vel precariò à me. Itē quod duxisti aquam illam credens me ius nō habere. Tertiū est interdictū de aqua ex castello ducenda, quod cōpetit, quando quis ducit aquam ad prædiū suū vel domū ex castello, id est, receptaculo illo, quod aquam publicā suscipit, quod castellū vocatur, & impeditur aquā illam ducere. & est proditū interdictū de aqua ex castello ducēda, ne quis impediatur: vt ff. de aqua quoti. & ęsti. l. j. §. ait ptor: ex quo castello. Ad hec vt competat istud interdictū, quinque sunt necessaria. Primum, quod ius aquæ ducendę sit tibi concessum ab eo qui cōcedere poterat, puta ab imperatore vel senatu. Nulli enim aquā ducere conceditur ex castello, id est, receptaculo, quod aquā publi. suscipit., nisi à principe vel senatu cōcedatur, vt ff. eo. l. j. §. hoc interdictū necessariò.

&

& ff.de flumi.l.quominus. Secũdũ, vt violentia tibi inferatur,aliàs non cõpetit:vt d.§.ait prtor.ex quo castel lo.si de nouo vis ducere aquã ex illo receptaculo siue castello,ꝙ tu caueas nomine dam.infe.vicino: vt e. §.in fi.dicitur. Quartũ,ꝙ receptaculũ ex quo aqua ducitur,sit tale,quòd ante quàm suscipiatur,sit publicũ.ff. eo.l.j. §.hoc interdictũ necessariò. Et aduerte,& tene menti,ꝙ licet prędicta iterdicta,scilicet de aqua quo. & æsti.sint posteriora,tamẽ istud interdictũ respicit causam proprietatis:quia si est tibi concessum siue assig-atũ ius à principe vel senatu,habes hoc interdictũ:non habes tamẽ, licet vsus fueris tanto tẽpore, cuius extet memoria.ff.e.l.j. §. vltimo, & l.hoc iure §.ductus aquæ intelligitur de ductu aquæ ex flumine pub. cęterũ si aliunde deducatur aqua ꝙ ex flumine pub.& habet continuam causam seruitutis:illa longo tẽpore acqritur.C.de ser.l.ij.& ita vult Rof. in interdicto isto de aqua ex castello ducẽda,quod bene no. pro limitatione d. §.ductus aquæ. Quintum est necessariũ, vt ille, q vult ducere aquã,ita ducat,vt vicinis nõ noceat. ff.e.l.hoc iure. §.ex flumine.Priceps enim qui cõcedit alicui, vt ducat aquã,videtur concedere sine dãno & iniuria aliorũ.vt l.ij.§.meritò.& §. si quis à principe.ff.ne qd in lo.pub. Nã rescripta principis & priuilegia sine cuiusq iniuria concedi solent.l. nec auus.C.de eman. & c.quãuis. in fi.de rescript.lib.vj.& c.licet,de offi. deleg.cũ simi. Sed cõtra prędicta opponit secũdũ Rofr. & videt ꝙ istud interdictũ non habet locũ. Nã ratio istius interdicti est, vt aliquis ducat aquã publicam cũ licẽtia principis, vt dictum est. Sed contrariũ est, scilicet,quòd etiã sine licentia principis possum aquã ducere,quia flumina sunt publica:vt ff.de fluminib⁹. l.j.& ij.& tamẽ nõ possum mea autoritate aquã ducere: dummodò imperator vel senatus non prohibeat: vt ff.de flumi.l. quo minus. Respõdet secũdùm Rof.verũ esse,quòd tu posses ducere aquã ex flumine publico, etiam sine principe. sed aquam publicam,id est,vsui publico destinatã secundùm vsum reipublicę, nõ potes ducere sine priuilegio principis: vt d.l.quominus.Et in hoc casu procedit quod dicitur in hoc interdicto de aqua ex castello ducẽda,id est,eo receptaculo qd aquã publicã suscipit.ff.de aqua quoti.& æsti.l.j. §. ait pretor,ex quo castello. Vel aliter potest dici secũdũ Rof. loquitur fortè in hoc casu hoc interdictũ: Habeo prędiũ meũ vel domũ meã iuxta flumen vel riuũ:inter prędiũ meum & domum meam est via publica: volo ducere aquã supra viam publ.ad prędium meũ,vel ad domũ meam,& sic facere castellum quoddam,id est, receptaculum quod suscipiat aquã illam publicam:certè hoc nõ possum facere sine permissu vel mandato principis. & quòd ita sit intelligendum ist ad interdictum probatur in l.j.ff.de aqua quoti.& æsti. & in l. si in publico. §.si non iussu.ff.de aqua plu ar. Vel ita potes ponere exemplum:habeo domum meam ex vna parte viæ publicæ,& aliam domum ex alia parte,uolo facere pontem inter vtranque,vt capiam aquam fluuialem pro cisterna,& ita facere castellum,id est,receptaculũ,quo reci

piam

piam aquā fluuialem, certè nō possū sine licētia principis. Nā pontē sup viā pub. facere nulli conceditᶜ. ff. ne quid in loco pub. l. ij. §. tractatū. vt est tex. in l. fi. ff. ne qd ī flumine pub. & facit l. j. §. permittitur. ff. de aqua quoti. & æsti. & idē tenet Bart. in d. §. tractatū. in l. quominus. in x. q. ff. de flu. & Spe. in ti. de causa pos. & ꝓprie. §. nūc dicendū. ver. itē queritᶜ. & Bal. in l. itē lapilli. in vltim. col. de re. diui. & Dominicus de sancto Gemi. in ca. j. de exces. prela. lib. vj. q dicit per d. §. tractatū. ꝙ si aliqs habet duas domos, & in medio ipsarū est flumen, non poterit facere pontē su

109 per eo. *Libellus autē ī hoc interdicto ita formari pōt: Corā vobis domino M. cōqueror ego Albe. de Dauentria, iniustè ꝓhibet me, siue impedit aquā ducere ex castello, id est, ex illo tali receptaculo, qd̄ continet aquā pub. ex quo loco est mihi ius, siue cōpetit aquā ducere. Vnde ne me prohibeat, ago contra ipsum, & ad hoc propono interdictū de aqua ex castello ducēda, ꝑ actionē ī factū. Et ꝙ ita cōcipiatᶜ iste libellus, probatur in l. j. §. ait prætor, ex quo castel

110 lo. ff. de aqua quot. & æsti. *Positiones vel capitula actoris ita formari possunt: Ego A. dico, ꝙ in tali loco est receptaculū quoddā, in quo colligitur aqua publica. Itē ꝙ locus ille vocatᶜ castellū. Itē ꝙ Imperator vel senatus concessit mihi ducere aquā ex illo loco. Itē ꝙ tu ꝓhibes me illam aquā ducere. Itē ꝙ qn̄ volui ducere aquā illā, volo tibi cauere nomine dāni inf. Itē ꝙ aquā illā duco & uolo ducere sine dāno tuo & vici

111 norū. *Positiones vel capitula ita formare pōt econtrà ipse reus: Ego primò dico ꝙ loc⁹ ille in quo aqua recipitur, est priuatus. Item ꝙ tu aquam ducis siue vis ducere sine priuilegio prin. vel senatus. Item quādo volebas aquam ducere, petij vt mihi caueres de dam. infe. & tu caue re recusasti. Item ꝙ vis aquā ducere cū incommodo meo, & vicinorum meorū. Item ꝙ Titius tantū tibi infert violentiam, & non ego. Quartum est interdictū de riuis, quod cōpetit, si quis habet aliquem riuū per quem ducit aquā, & prohibetur ab aliquo ne ducat, vel vult reficere istū riuū vel purgare, & ab aliquo ꝓhibetur, & ideo hoc casu proditū est in hoc interdictū, vt ff. de riuis. l. j. in pri. Et idē est etiā si aliquis habeat specus vel septa in flumine, vel habeat incile vel puteū, & vult ducere aquā, vel reficere, vel purgare: sed ab aliquo prohibetᶜ, habet locum interdictū de riuis: vt d. l. j. in princi.

112 *In quo autē prædicta inter se differant, dic, Riuus est locus per longitudinem depressus, quo aqua ducitᶜ. Specus est locus ex quo despicitur. inde spectacula dicta. & est specus locus altus supra terram ædificatus, ex quo aqua ducitᶜ, vt ff. de riuis. l. j. §. specus. cū gl. q̄ declarat quot modis accipiatᶜ specus. Septa sunt, q̄ apponūtur aquæ deriuandę causa, cōpellēdi ex flumine, siue ea lapidea sint, siue lignea, siue ex qualibet alia materia, siue ad continendā transmittendāmue aquam. Incile autē est locus depressus ad latus fluminis, ex eo dictus quòd incidatur. Inciditur enim vel lapis vel terra, vnde primùm aqua ex flumine agi, id est, duci posset. hoc probatᶜ in d. l. j. §. septa. §. incile. & ad hoc vt competat hoc interdi

terdi

terdictum, quinque sunt necessaria.
113 *Primũ, ꝙ riuus ille sit factus causa aquæ ducendæ. ff. eo. l. j. §. aquæ. Secundũ, ꝙ illo riuo sit hoc anno vsus vel priori æstate: vt ff. eodẽ. l. j. §. hoc interdictũ. Tertiũ, ꝙ sit vsus nõ vi, nõ clàm, non precario. ar. d. §. hoc interdictũ. Quartũ, ꝙ quis prohibeat te volẽtem ducere aquã, vel reficere, vel purgare riuũ. ff. eo. l. j. in prin. Quintũ, ꝙ eo modo ducat, & per eum locũ, sicut duxit hoc anno vel priori æstate: alioquin impunè prohibetur. ff. eo. l. j. §. sed si quis terrenum. Verumtamẽ nouũ canalem vel fistulas ponere poterit in riuo: licet nõ habuerit, dũmodò nõ incõmodetur ager illius, per quem aqua ducitur, vt ff. eod. l. Seruius. §. si quis nouũ. Et sciendũ est, ꝙ si denuntietur nouũ opus, illi qui volebat riuũ reficere, nõ valet nunciatio, quominus possit reficere, licet per negatoriã possit ꝓhiberi, vt ff. eo. l. Serui*. §. si quis riuũ reficiẽti. Nec facio differentiã vtrũ sit riuus in publico, an in priuato, siue sit riuus aquæ calidæ siue frigidæ. Nã etiam pro riuo, per quem aqua in vaporibus balnearijs trahi͞t locũ habet hoc interdictũ vtile, vt d. l. Seruius. §. hoc interdictũ. vtile aũt ideo datur, quia sententia concordat, verba aũt deficiũt. iuxta no. in l. curatores. C. de nego. gestis.
114 *Sed illud q̃ritur, si volo reficere riuũ, & aduersarius meus intẽtat cõtra me negatoriã, an sum à refectione ꝓhibẽdus. Et videtur ꝙ sic, per d. §. hoc interdictũ. In contrariũ videtur, ꝙ nõ sim repellendus: quia nũciatio noui operis in possessione contẽnetur, vt l. j. §. si quis riuũ reficienti. ff. de riuis. Et facit l. j. §. in operis. ff. de no. ope. nũ. & quia interest reipu. riuos refici, ne homines siti moriant. vt l. fi. ff. de riuis. Sed in hoc sic dic secũdũ Rofr. tit. de riuis. ꝙ aut ille, qui vult reficere, est in possessiõe illius riui, & tũc nõ põt prohiberi per negatoriã quominus reficiat. Aut non est in possessione: & tũc prohiberi poterit. ar. ff. de aq. quo. & æsti. l. si de via, itinere. nisi in eodẽ casu quo riuus ille necessarius esset propter sitim: tũc enim nõ facta distinctione possessionis crederẽ ipsum reficere, etiã si negatoria ab aduersario intẽtetur. & ideo quod dicitur, eod. tit. l. Seruius. §. si quis riuũ. ꝙ possum eũ prohibere per negatoriã, intellige verũ q̃n nõ publica causa volebat reficere, sed propter suũ cõmodũ, vel
115 propter suã sitim. *Libellus in hoc iterdicto ita cõcipi põt: Corã vobis do. A. conqueror ego B. de M. q me ꝓhibet vel impedit ducere aquã p riuũ, septa, vel specũ, vel puteũ, sicut priori æstate, vel hoc anno duxi: vel prohibet siue impedit me reficere. Vñ ne me prohibeat vel impediat. ago cõtra ipsum, opponẽs ad hoc interdictũ de riuis, vel actionẽ in factũ eius loco surrogatã, & ꝙ ita recte cõcipiatur libellus, probatur ff. de ri-
116 uis. l. j. in prin. *Sed circa istũ libellũ quæritur q̃n cõcipio libellũ in dictã aquã per septa, vel cuniculũ, vel specũ, vel puteũ, an rectè proponatur in hoc interdicto de riuis. Dic ꝙ sic, cùm nomen riui sit generale, & omnia prædicta sub se cõpræhẽdat: vt probatur in d. l. j. ff. dẽ riuis. coniuncta rubrica. vel dicit Rof. ꝙ proponens in libello interdictũ de specu, vel interdictum de septa, quando velles agere de puteo, bene posses

vel dic tertiò, qñ velles agere pro talibus, dicas, ppono vtile interdictũ de riuis. Ego tñ credo, q prima cõceptio libelli sit magis iuri consona: vt probatur in d. l. j. in pri. coniũcta rubrica: vbi probatur q rubrica illa de riuis est generalis ad riuos, specus, septa, vel puteũ, vel etiã fossam. vt d. l. j. in prin. vsq; ad §. deinde ait prętor. Facit ad hoc l. j. ff. si ser. pe. & pbatur i d. l. Seruius. §. hoc interdictũ. in princi. Nec obstat §. hoc interdictũ. in versi. in balnearijs vaporib⁹. vbi dicit q cõpetit vtilis actio in factũ, & vtile interdictũ de riuis: qa in vaporibus balnearijs bene cõpetit vtile interdictũ, vt ibi: sed in alijs pdictis cõpetit directè, vt patet ex prædictis.

117 *Positiones aut capitula actor ita formare põt: Ego A. dico q riuus talis, cuius fines sunt tales, est factus aquæ ducẽdæ causa. Itẽ q per illũ riuũ duxi aquã hoc anno vel priori ęstate. Itẽ q illã aquã duxi nõ vi, non clàm, non precario. Itẽ q phibes me volentẽ reficere. Itẽ q eo modo per loca prædicta aquã ducere volo, sicut duxi hoc anno. Eodẽ modo positiones & capitula fieri possunt, qñ aliquis vult aquã ducere per specũ vel septa, vel puteũ, vel etiã ad balneum per cuniculos, vt dixi s. & ff. eodem. l. Seruius. §. hoc interdictũ.

118 *Re⁹ aũt ecõtrà põt facere positiones vel capitula hoc modo: Ego M. dico, q ille riuus est minus idoneus ad suscipiendã aquã. si hoc cõfitetur actor, succũbit, & absoluetur reus: qa nõ est riuus propter aquã accipiendã. Itẽ q iam sunt duo anni, q per illũ riuũ destiti aquã ducere. & si hoc cõfitetur actor, succũbit: quia nõ duxit aquã hoc anno vel priori æstate. Item q tu aquam illam duxisti vi, clàm vel precariò à me. Item q Titius tantùm te prohibuit volentẽ ducere aquã vel reficere, & non ego te prohibui. Item q alio loco & alio modo volebas aquam ducere quàm consueueris aquam ducere: & est vtile hoc ponere.

a Seruitus aquæductus. *Hæc põt pluribus cõstitui, per diuersas tamẽ horas vtẽda. in Spe. de feu. §. quoniã uer. xj.*

b Fistulam. *Fistula in fundo seruiẽte possunt poni p eũ cui seruit⁹ debetur sumptibus suis: etiã contradicente eo q seruitutẽ debet. uide suprà per Bar. Cap. ti. de ser. urba. c. xxiij. & per l si iter. ff. de serui. & l seruitutes. §. si domo. ff. de ser. urba. pred.*

c Realis. *Seruitus realis dicit, q̃ cõcessa est rei certæ per loci expressionẽ. & trãsit ad hæredẽ & successores, alias dicitur personalis, & rẽ nõ sequitur. L. Lucius. et ibi per Bar. Bal. & Doc. Lud. in fin. uersi seruitus. uer. q̃dã fuit, & e. *sed Flo. ibi dicit esse personalẽ, quando cõstituitur Titio ad domũ uel ad aliũ locũ, quò uelit. Idẽ dicit Bal ibi, q dicitur realis, quãdo cõstituitur seruitus aquæductus ad talem fundũ. sed si additur, uel alibi quocunque uis, dicitur personalis, & cũ psona finitur. Bar. & Flo. in l. cũ fundo. de ser. ru. præ. dicunt q præsumuntur realis. ideo Flo. ibi dicit eam transire in singularem successorẽ. quod tamen non est in pœna: ut ibi per Bald. & uide omnino supra Bar. Capo. in tit. de serui. reali.*

d Parte fun. *Pars dicitur fundus, & uenit in legato fundi. l. plane. §. si. de lega. j. in Specu. de proba. §. j. uersi. quid si pars.*

e Aequaliter. *Cũ qd fieri debet, debet fieri arbitrio boni uiri. Bart. in l. iij. in prin.*

prin ff. de annu. leg. Et adde dicta per Bar. in l. cũ pater. §. dulcissimu. de le. ij. & in l. Lucius. in prin. ff. ad Treb.

f An desinat. Desinere uelle quomodo quis probetur, not. in l. quod ait. §. uit lex. ff. de diuor.

g Acquiritur. Acquisitio per quas personas fieri potest: uide in ti. C. per quas personas no. acquiritur. & inst. eo tit.

h Publi. vtil. Vtilitas publica praefertur priuata. l. j. §. fin. & ibi Bar. C. de ca. tol. & l. j & ibi Doct. ff. so ma. & ibi Bar. in vj. col. in uer. cũ enim quaeritur utrũ publica utilitas. text. & Doct. in aut. res quae. C. cõmunia de le. quod ue rum etiam § includat in se priuatam. uide in Specu. de feud. §. quoniam. uer sic. xvj.

i Cõcess. vni. Aqua uni cõcessa põt alteri cõcedi, si utriq; suff: ciat, nõ aliter se cundũ glo. Barto. Bald. & Docto. in l. aquã uer. sed quaero. C. de ser. & Bar. in l. in concedẽdo. ff. de aq. plu arc. & Bal. in l. si plures. j. eo. in uer. itẽ si duo. C. de cõd. inser. & in c. j. §. si quis de mãso. vj. col. in uer. cõsidera q quadã. de cõtro. inue. in usib. feu. & Bar. in l. quominus. v q. ff. de flu. & Flo. in l. p quẽ locũ ff. de ser. rust. praed. & in l. ij. §. aquaeduct. ff. eo. ti. & per Alex cõs. xxj. iiij. parte.

k Aqua diui. Aqua pluribus debita, iure seruitutis, debet diuidi inter oẽs, qui b⁹ debetur. Bal. in l. pe. j. col. in uer. itẽ si duo habẽt. C. de cõd. inser. & in l. si qs & ibi Bar. C. de aquaedu. lib. xj. & Bal. in ti. de pa. Cõst. §. nos Romano. iij. col. in fi. uer. item no q interdũ.

l Flum. pub. Aqua ex flumine publico põt deduci ad irrigãdos agros per uicinos, dũmodo faciãt sine alterius iniuria. l. imperatores. & ibi Bar. & Flo. ff. de ser. ru. pra. Sed cõtra no. in l. usũ. & ibi Bar. C. de aquaedu. lib. xj. Vide Barto. in l. quominus. in princ. in ij. oppo. ff. de flumi. ubi dicit uerũ, si potest retinere flumen.

m Alueum. Flumina sũt communia usq; ad dimidiũ aluei utrinq; uicinatium. Barto in tracta. de alluu. in li. j. uer. ut ẽ uidẽdum est. & Bal. in c. ex literis. pe. col. de proba. Et intellige de aqua, de alueo: quia nõ est cõmunis secũdũ Bal. in c. j. quae sint regalia. uide Cy. in l. q̃dam. de re. diui.

n Propr. aut Propria autoritate an & quãdo qs facere põt, uide supra de seruitute urb. c. xxi. c. lxxix. & c. lxxxj. & in Spe. de actio. uer. item ut uult. q.

o Damnum. Dãnũ pati dici etiã is, cui aufertur cõmodũ sibi proueniẽs ex publico, non si ex priuato. l. ij. §. merito. per Bart. ne quid in loco publi. l. Proculus. de damno infecto.

p Molẽdino. Aqua unius molẽdini põt diuerti quocũq; per dominũ molẽdini. & denegari alteri molẽdino inferius posito, licet deducatur de flumine publico, nisi seruitus debeatur. Bald. in l. aquã quae circa prin. C. de ser. & aq.

q Occupare. Occupãs propria autoritate in casu quo de iure põt, officiũ Iudicis põt implorare, ut defendatur à ui futura. Bal. in l. si seruus tuus. C. quod cum eo.

r Occupasse. Occupare dicit̃ qui ĩcipit op⁹ & prosequtur, nõ q desistit: nisi pro modico tẽpore desistat. Barto. in l. quo minus. v. q. fi. de flumin.

s Perenne. Perẽne flumẽ dicitur, qđ cõtinuè currit. s. in aestate & hyeme. Spe. de cau. pos. & pp. uer. iij. quid ergo.

t Stagnum. Adde Spe. ubi supra de cã pos. & propric. in princi. in viij. col. in uer. octauum est, ut liceat.

v Consuetu. Consuetudo in cursu aqua

inspicitur,ut ibi:& tenet Bart. Ca.ʒ. in tract.de ser.ur.c vij. ubi uide omni no. & in l.si manifestè, ubi est casus. C.de seruitu.

y Alueum. *Alueus fluminis an sit communis sicut aqua,uide Bar. in trac de alluui.j.lib.uer.itē uidēdū est.utrū & Bal.in c.ex literis.pe.col.de proba.& uide Bar.in tract.Tyb.lib.j.vj.char. uer.itē uidendū est utrum iurisdictio.*

z Quasi poss. *Quasi possessio pbatur p usum xxx dierū ad minus.no.per Bar. & Alexā.in l.j. §.j.de iti.actu.pri.& plenius in l. sicuti §.sed si quaratur. per Bar.si ser.uen. Ang.in l.si qs. §.differentia. de aeq.pos & in l.iij. & ibi Alex.C.de aeq posse.*

y Iure facul. *Facultas libera itelligitur, dummodo iuris ordo seruetur. Bald.in §.ad hac de pace iura.fir.*

z Fluens. *Aqua per se fluēs per certum locū non induscit consuetudinē uel praescriptionē. Bal.in c j. §.si quis de man so.vij.colū.in uer.sed nūquid aqua.de controuer.inuest. Et uide s.per Barto. Cap.tit.de ser.ur.pra.c.xxij.*

aa Ius piscandi. *Piscationes sunt permissa,uel prohibita secūdū consuetudinē. l.si quispiā.C.de diuer. & temp. prae. instit.de rerum di. §.flumina.Iacob. Alua.Padua.i c.j.qua sint rega.Bar. Capo.in l.inter publ. §.j.ff.de uerbo. signifi.*

bb Aqua. *Aqua ueniens ad fundū meū ex fundo uicini iure seruitutis per cloacam uel aquaductū,non pōt per me cēdi alteri,ex illo aquaduct.l.ex meo. & ibi Bar.ff.de ser.rust pra. quod est uerū,nisi postquā est ingressa in fundum meum.*

cc Nocet Gaio. *Nocere alteri quis non debet,etiam ut sibi prosit:in Specu.de j. & ij.decre. §.v.uersi.porro & contrafaciens non debet audiri.in Spe. de feu. §.ij.uersi.xj.nisi faciat animo cōsulēdi sibi,non animo nocēdi.eo. §.uersic.xij.*

dd Actio dire. *Actio directa q̄ dicatur: uide Bal.in l.ex legato C.de le.in l.de bito & in l.ex asse.per Bar. ad Treb. Item actionis directa effectus uarios uide Spec.de act.seu peti. §.ij. uersic. in summa.& seq.*

ee Vtilis. *Actio utilis praefertur directa. Bal in l.fi.v.q.C.de edic.di. Adri.tol. in Spe.de emp.& uēd. §.vij.uersi.sed pone statutū.ubi uide.& in tit.de pe. §.si in prin & uer.sed q̄ritur & seq. & per Barto.in l.procu.& Bal.in c. ij.§.fin.de lege Corra.*

ff Modicè lę. *Modica lasio nō facit da ri rest in integ in Spe.de rest.in integ. §.ij.uer.& scias.*

gg Couētio. *Cōuentio est cōtractus nominatus ex cōmuni usu loquendi uide Pau.de Cast.in consi.xlj.*

hh Actio cōf. *Actio cōfessoria est in rē, & competit domino pro seruitute,& sic pro iure incorporali l.j.in princ.& ibi Bart.si ser.uend Item datur cōtra impedientē usum seruitutis l.si quis. §. agi.si ser.uend.l & si fortè. §.etiā.eo. tit.Item ut destruatur adifiiū contra seruitutem l.si eo.eod ti.*

ii Reficere. *Adde Bar. et Ale.in §.si qi adificiū.per gl.in l.j. §.pe.de mor.in fer.facit c.consuluit. de Iudais. & l. fi.C.eo.ti.*

kk Aestas. *Aestas an & quādo incipiatur.l.j. §.astatem & ibi glo. de aqua quo.& asti.Bart. in l ij. §.astas.ff.ne quid in loco public.*

ll Genus. *Genus non possidetur, nec est in dominio alicuius. Bald.in l ij.in fin. principij.C.communia de leg.*

mm Species. *Species cū petitur,q̄d sit ex prim*

primēdū in libello, uide in Spe. de lib. cōc. utr. iuxta in v. col. uer. itē nō ua-les. Et species derogat generi ex tacita uoluntate contrahentiū: Bar. in l. *sed si. ff. pro socio.*

nn Specus. *Specus quæ dicatur, uide Spec. de causa pos. & proprie. §. iiij. uersi. sed & si.*

De aqua pluuia arcenda.

CAP. V.

1 *Aqua pluuia dicit, q̄ de cælo cadit, aut hymbre excrescit, uel colorem mutat.*
2 *Actio de aqua plu. ar. ad hoc ut compe tat, quæ requirantur.*
3 *Prædio rustico an actio de pluuia arcenda competere possit.*
4 *Libellus in actione de aqua plu. arcē. quomodo formari debeat.*
5 *Actione de aqua plu. ar. quare ueniat illud quod futurum est.*
6 *Actione de aqua plu. ar. dato q̄ dānū. q̄d post litē contestatā cōtingit, ueniat iudicis officio, quare tamē in libello de iudicis officio mentio haberi debeat.*
7 *Positiones actoris in actione de aqua plu. ar. quomodo formari debeant.*
8 *Positiones rei in actione de aqua, &c. quomodo fiant.*

EST etiā vtile hic ponere naturā aquæ pluuię arcendæ, maximè q̄tū spectat ad materiā iudicialē, in qua materia ꝓdita est actio de aqua pluuia arcēda. Sæpe eīn cōtingit, ꝙ ꝓpter op⁹ manu factū in agro alicu ius, ꝑdio alteri⁹ aqua pluuialis noce re pōt. Vñ cōsulitur dño istius ꝑdij, cui illa aqua pluuia noceret: p actionē specialē, videlicet ꝑ actionē aquę pluuię arcēdę, p quā op⁹ factū tenet destruere expēsis suis, & dānū pōst litē cōtingēs emēdare. & si possidet op⁹ ab alio factū, tenet ꝓstare patiētiā vt destruat, vt ff. de aqua plu. arc. l. j. §. j. & ij. & l. si tertius. §. pe. & vlt.

1 *Et in primis sciēdū est, ꝙ dicitur aqua pluuia illa, q̄ de cælo cadit, aut hymbre excrescit, vel colorē mutat: q̄a aqua cōiungitur aquę pluuiali, si cut cōtingit in multis fluminib⁹, vt ff. eo. l. j. §. aquā pluuiā. & §. in flumina. Itē est etiā notandū, ꝙ dicta rubrica sic intitulatur secūdūm gl. sup ea: de aqua, & aqua pl. ar. & de actione aquę pluuię arc. Et ita multi libri habēt: & sic habebat Rog. secūdūm Rof. in d. ti. in rub. tractat de aqua, q̄ nō est pluuia. C. de serui. & aqua. & secūdūm hoc hæc rubrica tractat de aqua quæ nō est pluuia. & de ista aqua plu. dicit in l. si prius. in j. & ij. respōso. eo. tit. De alia aqua tractat totus ferè ti. tractat etiā de actione aquę plu. ar. & ad hoc vt ista actio cōpetat, octo sunt necessaria secūdūm Rof. in hoc ti. in suis libellis.

2 *Primū, ꝙ qs opus manu faciat. ff. eo. l. j. §. hęc aūt actio. Secūdū, ꝙ in suo loco opus id faciat. Cæterū si opus natura loci sit, vt si ex fūdo tuo aqua naturaliter decurrat in meo sine opere tuo, nō habet locum hęc actio. Itē si ī publico loco fiat, similiter nō habet locū. ff. eo. l. j. §. hęc aūt actio. & l. apud Trebatiū. §. aqua pluuia.

Tertiū, ꝙ propter illud op⁹ aqua nocere possit, nō tamē nocuerit, nisi post litē cōtest. vt ff. eo. l. j. §. j. & ij. & l. si tertiu⁹. §. officiū. & ff. de sta. libe. l. Labeo. secus si nō noceret, sed lucrū auferat, vt d. l. j. §. idem aiunt, aquā pub. & §. sicut licet. Quidā, vt refert ibi gl. ij. dicūt, ꝙ aliquādo datur, quādo lucrū auertur: vt l. ij. §. item Varus. Sed Dyn. dicit cōtrariū, ꝙ ille tex. nō facit, cūm ibi videatur damnū dari nō patiēdo aggerē na-

turalem rẽfici, et vide qđ dicã in ver. viij. Quartũ, ꝙ illa aqua sit pluuialis mixta ad hoc vt locũ habeat hæc actio directa.l. apud Trebatiũ. §.j. ff eod. Si autẽ alia aqua dãnũ dedit, tũc locũ habet vtilis secũdùm quosdam: sed secũdùm alios locũ habet negatoria, vt ff.eo.l.ij.§.& si prius.& §.placuit. aut actio in factũ datur. ff. de pscrip. verbis.l. quoties. Quintũ, ꝙ aqua possit nocere agro, & sic prædio rustico, nõ autẽ ædificio aut oppido, vel domui, & sic prędio vrbano: tũc enĩ habet locũ negatoria, vt ff.eo.l.j.§.itẽ sciendũ.& §.penul.

3 *Sed quærit, an pro prędio rustico tãtùm hæc actio cõpetat. Respõdeo nõ, secũdũ Rof. Ratio est: cũ qs aliquid ĩ suo facit, cõtra eũ vnã habeo actionẽ: sed ꝓ futuro dãno specialissimã habeo hãc actionẽ. In pdijs aũt vrbanis locũ habet negatoria, q̃ cõpetit, qđ qs facit in alieno, qđ iure seruitutis facere non põt. ff. si serui. vend.l.ij. Sed hæc ratio nõ est clara. Ideo dic, ꝙ ratio põt esse, qa fauore agriculturæ in primis hęc actio specialis fuit introducta.l.j.§.de eo opere.cũ duob⁹ §.seq. ff. de aqua plu. ar.

Sextũ requirit, ꝙ causa nocẽdi factum sit opus. Cæterũ si causa colẽdi agrũ & arãdi & fructus percipiendi factũ sit, nõ habet locũ ista actio, vt d.§.de eo opere. Septimũ, ꝙ op⁹ illud factũ sit ignorãte eo, cuius prędio aqua nocere posset, sed eo sciente cessat hæc actio. ff.eo.l. Labeo.§.j.& l.sed hoc ita.& l. in cõcedendo. 4

Octauũ, ꝙ dãnũ futurũ timeatur, sed vbi lucrũ auferre possũ, teneor. Nã si opus facit in vere, & sic venæ putei tui præcisæ sunt, non teneor hac actione. ff.eod.l.j.§. hęc autẽ actio.§.deniq;.& est simile. ff. de d.i. ĩfec.l. Proculus. de quo plenè dixi s. in pręcedẽti q. principali, ver. quarta quæstio principalis põt ex prędictis decidi. & adde quod dixi s. in ver.iij. Sed vltra prędicta etiã requirũtur sex. Primũ requirit, ꝙ opus fiat in priuato, sec⁹ in publico. l. apud Trebatiũ.§.aquæ pluuię. ff. eo. Secundũ, ꝙ nõ sit factũ publica autoritate, puta principis autoritate, vel senatus, vt l. quod principis. ff.eo.& l. ij.§. Cassius autẽ. eo.ti. Tertiũ, ꝙ extet memoria facti operis, aliàs nõ reputatur manu factũ, sed naturale. & sic esset tolerandũ, vt d.§. Cassius aũt. Quartũ, quòd sit factũ ad excludendam aquã, quã naturaliter tenebatur recipere ille, q fecit, vel saltem tenebatur recipere iure seruitutis.l. prima.§. Neratius scribit. ff. eod. Secus si ad excludendam aquã, quam naturaliter vel iure seruitutis recipere nõ tenebatur, vt l.ij.§. pe. vbi est casus singularis. ff. eodẽ.

Quintũ, ꝙ ille, cui nocet, non teneatur iure seruitutis recipere talẽ aquã, quę deriuetur opere manu facto: secus si iure seruitutis tenetur recipere. d.l.ij.§.6. Sextũ, ꝙ ille cõtra quem agitur, sit dominus illius fundi, vbi opus factũ est, si ipse facit, agit vt remoueat suis expẽsis, si ali⁹ sine sui volũtate agit, vt præstet patientiã, vt no. glo. in l.j. in prin. ff. eo. & habet in l. apud Trebatiũ.§. aquæ pluuię.& ꝑ Cy. in l. post venditionẽ. ff. eo. *Libellus aũt in hac actione ita formari põt: Corã vobis ego Lu. Zut. cõparco cõtra M. q tale opus fecit in prædio suo, propter qđ aqua pluuia damnum agro meo dare põt, vel prædio meo nocere: vnde opus illud

illud amouerì, & damnũ quod post
litẽ contestatã contigit resarciri pe
to. & pro opere destruẽdo propono
actionẽ aquę plu. arcẽdæ, & pro dã-
no posteà cõtingente propono offi
ciũ iudicis. Et vt ita rectè cõcipiatur
libellus, probat in l. j. §. j. & ij. & §. de
eo opere. & l. in summa. & l. si terti⁹.
§. officiũ. ff. de aqua plu. arc. Sed vi-
detur ꝙ rectà libellus iste nõ sit con
ceptus propter duo. primũ est, quia
nõ potest videri in iudiciũ venisse,
quod post litem cõtestatã cõtingit.
ideo alia interpellatione opus est,
ff. de iudi. l. nõ potest videri. & l. nõ
quemad. eo. tit. item de ijs reb⁹ quæ
futuræ sunt, iudiciũ institui nõ põt.
vt d. l. nõ quemad. quia tractatus futu
ri tẽporis nõ spectat ad iudicẽ. l. j. in
prin. ff. de vsu. Sed dic ꝙ illa l. nõ po
test videri. nõ obstat: qa nõ loquitur
in re prorsus alia, sed in alia specie.
ff. de ædilj. edi. l. ædiles. §. item sciẽ-
dũ. & ibi plenè scripsi. illa l. nõ quẽ-
admodũ. nõ obstat: quia res illa non
venit in iudiciũ, quę nullo modo ad
uenit. sed si incẽpit deberi, venit in
iudicium. & ideo quod futurum est.
ff. de peculio. l. quæsitum. §. primo.
5 & ff. depo. l. j. §. non tantum. *Sed
quæritur quare in actione præsenti,
videlicet aquæ plu. arcẽ. venit etiam
illud quod futurum est. Respondeo
propter naturã ipsius actionis, quæ
tantùm futura dãna respicit, vt suprà
dixi. in ver. ij. sicut actio quę oritur
ex noui ope. nũn. etiam similiter re-
spicit tantũ futura damna l. j. §. j. ff.
de no. ope. nũ. licet regulariter oẽs
aliæ actiões respiciãt pręterita: vt in
l. Atteius. §. in hoc iudiciũ. de aqua.
pl. arc. Et in hoc ideo. quia opus iã fa
ctum erat. ideo si futurũ damnũ ve-
nit, ꝙ post lit. cõtest. cõtingit, nõ est
mirũ: imò plus in actiõe admittitur
actor: quia solũ futurũ damnũ time-
6. tur, vt s. dixi. *Itẽ quæritur. posito
quòd damnũ, quod post litẽ cõtest.
contingit, veniat officio iudicis, vt
dictũ est, quare habetur expressa mẽ
tio de officio iudicis in libello? Nã
videtur ꝙ nõ deberet fieri expressa
mentio: quia etiamsi nõ peteretur
in libello, nihilominus si damnum
post litẽ contestatã cõtingeret, offi
cium iudicis veniret, sicut regulari-
ter est in omnib⁹, & maximè in his,
vbi officiũ iudicis deseruit actioni.
nã dicitur regulariter, ꝙ ea quę post
litẽ contestatã cõtingunt, nomina-
tim exprimẽda sunt: quę antè cõtin-
gunt, pertinẽt ad officiũ iudicis, si-
cut in hoc, ex fructibus, & expẽsis, &
alijs: quasi dicat, ita valde pertinẽt,
ꝙ si nõ petatur in libello, dũmodò
de his in iudicio fiat mẽtio, nihilo-
minus veniũt. ff. de ædi. edict. l. ædi-
les. §. itẽ sciendũ. Itẽ alia ratione vi-
detur, ꝙ nõ sit necessariũ facere ex-
pressam mentionẽ in libello de offi-
cio iudicis, vbicunq; actio proponi
tur, cui officiũ iudicis deseruit, suf-
ficit si sola actio proponatur: vt in
actione quod metus causa. l. metũ.
§. ex hoc edicto. ff. quod me. causa.
& l. iiij. C. deposi. & vide no. p Doct.
in l. iiij. §. hoc autẽ iudicium. ff. de
damn. infect. Et multi propter me-
tum istarum obiectionum dicunt li
bellum ita simpliciter esse cõcipien
dũ: Ego B. ago cõtra M. actiõe aquæ
plu. ar. vt opus factum debeat remo
uere, propter quod aqua plu. prędio
nocere potest, & ad hoc propono
actionẽ aquæ plu. arcen. nec faciunt
mentionẽ in libello de officio iudi

 cis,

cis, dicũt tamẽ damnũ datũ post litẽ cõtestatam, dicẽdo: Domine iudex, tale damnũ contigit post litẽ contestatam, reducite hoc ad memoriã, vt officio vestro debeatis eũ in æstimationem illius damni condemnare. Sed dicit Ros. super hac actione sibi videri libellũ, tũc de iure bene conceptũ. In omnibus enim vbicunque aliquid officio iudicis proponitur, in libello iudicis officium rectè proponitur; & ponit vnũ exemplũ, in rei vẽdi. veniũt fructus officio iudicis, & nõ iure actionis, quia si iure actionis venirẽt, esset mixta bonæ fidei, sicut petitio hereditatis. Sed illa rei vẽdicatio est stricti iuris: & tamẽ iudicis officio veniũt fructus etiam percipiẽdi à malæfidei possessore, & sine tit. C. de rei ven. l. certum. & ff. eo. l. qui restituere. Vnde in rei vendicatione putat sic esse dicẽdũ: peto p rei ven. rem cũ fructibus percipiẽdis, & pro rei vendica. & pro fructibus propono iudicis officiũ. & hoc modo non errares secundùm me.

7 *Positiones autẽ vel capitula põt actor ita formare: Ego B. dico, q tu fecisti opus manu in prædio tuo. Itẽ q per illud opus aqua plu. nocere potest prædio meo. Itẽ prędiũ illud cui nocere potest, est rusticũ. Itẽ illud opus fecisti animo nocẽdi. Item illud opus me ignorante fecisti. Item propter illud opus aquapluuia damnum mihi inferre potest.

8 *Positiones verò & capitula rei ita formabis: Ego dico, q opus illud naturaliter ita se habet. Itẽ prædiũ illud est vrbanũ. Item fecisti mihi pactum, vt liceat mihi ædificiũ ita habere. Itẽ tanto tẽpore stetit sic illud opus, q eius memoria nõ existat. Itẽ illud ędificiũ lucrũ tãtùm tibi affert. Itẽ domus tibi cõiuncta est illi prædio, in cuius loco ædificiũ illud factum est. Itẽ illud opus feci te sciẽte. Potes etiã colligere alias positiões seu capitula, tam ex parte actoris, q̃ rei, vt colligi põt ex his quatuordecim, quę dixi esse necessaria in act. atque plu. ar. vide s. in viij. q. principali, versi. quęro nunc de alia quæst. principali quotidiana, vsque ad fin. illius q. viij. principa.

a Senatus. *Senator est illustris, & est de magnis iudicibus. in Spe. de in. om. iu. uersi. magni. & hoc ti. hodie utit populus Ro. q semp senatorẽ appellat illustrem, quod no. ut scias reddere rationem styli Capitolij.*

De cloacis purgandis.

CAP. VI.

1 *Cloaca quid sit, quid tubus, & qd fistula, & qd eorũ appellatione ueniat.*
2 *Interdictum de cloacis, &c. quando locum habeat.*
3 *Vltramõtanus si iuraret se de mense Augusti Romæ moraturum, non teneretur morari, ne talis iuramenti occasione uita temporalis amitti possiet: si Romæ moraretur.*
4 *Interdictum de cloacis coram quo iudice intentari possit.*
5 *Libellus in actione de cloacis, quomodo formandus sit.*
6 *Interdictum de cloacis locum habet, etiamsi aliquis eo utatur ui, clàm, uel precariò.*
7 *Positiones actoris in actione de cloacis, quomodo formari possint.*
8 *Positiones rei in actiõe de cloacis, quomodo formari debeant.*

VTILE & conueniens est etiã subijcere interdictũ de cloacis purgãdis: quia multoties cùm quis
tence

reficere cloacā suā vel purgare vult, ab alio impedit.& ideo introductū est interdictū de cloacis purgandis. Item etiā, si aliquis vellet de nouo facere cloacā,& ab alio ꝓhiberetur. Item quia sæpe aliquis mittit in cloacam meam, quod nō debet mittere, vel quod missum est in cloacā impedit: ideo ꝓditū est interdictū restitutoriū.ff.de cloacis.l.j.§.j.& §.deinde.& l.vlti.& licet ista sint duo in- 2 terdicta, vt d.l.& ibi per glo.& Bart. & de his duobus interdictis Io.in arbore actionū fecit duos titulos.tamē Rof.in libellis suis fecit vnū tantùm titulum, videlicet de cloa.purg. breuitatis causa, qui dicit quòd ad hoc vt competat hoc interdictum,
1 ista sunt necessaria. *Primum,ꝙ sit cloaca. Est aūt cloaca locus cōcauus, per quē colluuies quædā fluit.ff.de cloa.l.j.§.cloaca.Et cloacæ appellatione etiam tubus & fistula continētur, vt d.l.j.§.cloacæ appellatione.& tubus secūdū gl.ibi est foramē cloacæ.vnde purgatur colluuies aquæ. Fistula est aliud instrumentū ad idē. & ex hoc infert Bar.ibi ad quæstionem statuti dicentis, si quis offenderit aliquem in domo, puniꝰ certa pœna.quia offendēs in ostio domus, dicitur in domo offendisse.de quo dic vt ibi per Bar.& per eūdē in l.cætera.§.hoc senatus.el ij.de leg.j.& ibi per Doct.& Bal.in d.l.data opera.q accu.nō pos.& adde q̄ dixi in j.lib.in ti.de claustro, cloaca, porticu,& in titu.de ostio siue porta. Secūdū,ꝙ quis prohibeat te volentē purgare vel reficere cloacā, vel si quid est immissum quo vsus cloacæ impediaꝰ, quod remoueri debeat.ff.eo.l.j.in 3 prin. Tertiū, quòd ille qui vult reficere vel purgare cloacā, caueat de dam.infect.ff.eo.l.j.§.j.Et si qs velit cloacā priuatam in publicā mittere, vel cloacam facere quæ haberet exitum in publicā cloacam: quia nō est impediendus, vt d.l.j.§.idē Labeo. & §.si licet nouam cloacam in loco pub.facere nō possit.vt l.fi.eo.tit.& ibi hoc no.Bar. *Item habet locum hoc interdictū, quādo cloaca ex ędibus tuis in ædes vicini pertinet, vt d.l.j.in prin.& appellatione ædium continetur ædificium, hoc est ex ędificio in proximum agrum, vt d.l. j.§.deinde ait prætor. Item si quis habet vsum cloacæ priuatæ, quæ clā vel precariò sibi nō nocet. Itē si denūciaꝰ nouū opus, cōtēni pōt.ff.e.l. j.§.hoc interdictū.& §.ꝙ si quis mihi.Et est ratio, quia talis nūtiatio est à lege improbata ꝓpter publicā vtilitatē, vt no.Bar.in d.l.j.§.fi.& est casus in l.de pupillo.§.si quis riuos.ff. de no.ope.nū.qui assignat eandem rationem, ꝙ publicæ salutis & vtilitatis interfit, cloacas & riuos purgari. & ideo pulchrè etiā dixit tex.in d.l. j.§.curauit.ff. de cloacis.quòd hoc pertinet ad salubritatē ciuitatum & ad tutelam. Nā cœlū pestilens & ruinas minanꝰ immundiciç cloacarum, si nō reficiantur. Et ideo Romæ tempore quo veri Romani dominabantur, quia habebāt de istis cloacis & aquæductibus tā publicis quàm priuatis magnā curā, vt apparet in d.ti. de cloacis.& C.de aquæductu.lib.xj. habebant aërem salubrem, & erat sanum ibi morari, vt dicit gl.vij.q.j.c. qualiter.per illū tex.& vide ad hoc Albe.de Ro.in l.si quis mihi manda uerit.in prin.ff.man. *Nam licet hodie non sit sanum de mense Augusti

morari Romæ, intantum si quis vltramontanus iuraret se moraturum Romę in mense Augusti, non teneretur morari: quia occasione talis iuramenti posset vita temporalis amitti, si Romę moraretur, vt dicit gl. no. in c. vero. extra de iureiu. Et hoc forte est, quia erant cloacæ ibi. quidam dicunt propter quendam ventum qui ibi regnat. Prædicta procedunt in cloaca priuata: quia hoc interdictum de illa tantum loquitur. publicæ enim cloacæ publicam curam merentur, vt l. j. §. hoc autem interdictum propositum. ff. de cloacis. & pro publicis cloacis competit aliud interdictum, ne quid ad cloacam publicam immittatur, vel quid fiat, vt d. l. j. §. fi. & adde quod possum facere cloacam de nouo inter ædes meas & vicini illo inuito, & contradicente seu nouum opus nunciante, vt §. fi. quis mihi purganti. & l. fin. eo. titu. dummodo in via publica vel in cloaca facere ipsam faciam consentiente illo, cui publicarum viarũ cura commissa est, in d. l. fi. & ita tenet Rof. in hoc interdicto, in fi. quæ l. fi. vult, quod habeat locum aliud interdictum ad exemplum prædictorũ, videlicet ne facienti cloacam vis fiat, quominus publicam cloacam facere liceat. Et ita etiam tenet Specu. in ti. de causa pos. & proprie. §. j. in vlti. col. versi. sed nunquid. Imò plus dico, & hoc bene not. quia hoc interdictum competit, vt in vicini ædes dominus veniat, & rescindat paumenta, cloacæ purgandę gratia: si tamen paratus sit restaurare id quod ex necessitate reficiendæ cloacæ causa rescindat, ꝙ cautio damni infecti non est interponenda: vt est tex. notabilis cũ glo. l. prętor ait quominus. §. vnde Flauius. ff. de cloacis.

4 Itẽ dubitari potest corã quo iudice istud interdictum intẽtari possit. dico corã quolibet prætore de cloacis potest agi, per l. j. ff. de cloa. sed gl. & Barto. ibi dicunt, ꝙ debet peti licentia faciendi ab eo qui potest concedere, postea poterit agere corã quolibet iudice. Et aduerte quia in istis interdictis Spec. in ti. de causa pos. & pro pri. §. priuata. in vlti. col. ver. pe. formauit duplicem libellum, secundum quod interdictum hoc habet duo capita, vt l. j. §. j. ff. eo. vt dixi s. in prin. sed Rof. in hoc titu. formauit alios duos libellos ad idem, & primò sic: Coram vobis &c. compareo ego B. & cõqueror de M. qui me prohibet cloacam meam, quæ est in tali loco inter me & ipsum reficere, vel purgare. vnde ne me prohibeat vel impediat, ago contra ipsum, & ad hoc propono interdictum de cloacis vel actionem in factum eius loco surrogatã: & ita concipias libellum, quando vis reficere, vel purgare. si autem aliquid immisit per quod impediatur vsus cloacæ, ita dices:

5 Coram vobis A. compareo ego B. & cõqueror de M. qui in cloacam meã, quæ est inter me & ipsum, immittit alia, per quę vsus meus in illa cloaca impeditur. vnde quod illa remoueat, ago contra ipsum: & ad hoc propono interdictum de cloacis vel actionem in factũ surrogatã loco interdicti: & ꝙ ita rectè concipiatur in hoc interdicto libellus, probatur in l. j. in prin. ff. de cloa. Sed videtur quod nõ habeant locũ ista interdicta vt possit ita concipi libellus nam aut cõpetit mihi ius habendi cloacã, aut non.

in primo casu, si ius mihi competit, possum prohibere illum qui me impedit reficere vel purgare, vel aliqd immittere, p negatoriã. vel possum habere confessoriam ad vendicandam illam seruitutem liberè. ff. de vi & vi arm. l. ideoq. §. vnde vi. & ideo frustrà videtur quòd competat hoc interdictum. In secundo casu, si nõ competit mihi ius, potest me per negatoriam prohibere: quasi nõ sit mihi ius in suas edes, vel in commune solum aliquid eo inuito immittere vel nuntare: cum in re communi melior sit conditio possidentis. ff. com
6 muni di. l. Sabinus. *Item econtrà videtur, quòd etiã si ius nõ habeat, nihilominus possit facere cloacam. nam in hoc interdicto etiam si quis vtatur vi, clàm, vel precariò: tamen habet locum hoc interdictũ. in alijs interdictis secus est, vt l. j. §. hoc interdictũ. ff. de cloacis. vt s. dixi. Sed ad hoc respondet Rof. in hoc interdicto, circa fin. quòd in vtroq; casu potest intelligi siue haberet ius, siue non. si enim habet ius, & competit sibi confessoria, nõ propter hoc tollitur interdictum: imò locum habet, quia illa confessoria petitorium continet, vt l. ij. §. j. ff. si serui. ven. & hoc interdictum est pos. vt patet per l. j. ff. de cloa. & no. per Spe. in ti. de causa pos. & proprie. §. priuata. & hoc videmus in vsufructuario. nam licet vsufructuarius habeat confessoriã, nihilominus habet interdictũ vnde vi: vt ff. de vi & vi ar. l. ideoq. §. vnde vi. si autem non habet ius, est sibi vtile & necessarium hoc interdictũ. sufficit enim sibi talis qualis possessio. Nec dubitet aliquis ex eo, q prętor fecerit mẽtionem in interdicto de hoc verbo, pertinet. vnde videtur quòd pertinere debeat saltem in re dominij, sed ad factũ extenditur, scilicet pertinet, id est, dirigitur, peruenit, & extenditur. ff. de cloacis. l. j.
7 §. quod ait prætor. *Positiones autem & capitula actoris ita formari possunt. Ego B. dico quòd illã cloacam volebam reficere vel purgare. Item quòd inter me & te in tali loco est cloaca, vt l. prima. §. cloaca. ff. eod. Item q tu me prohibuisti. d. l. j. in prin. Item q volui, & volo tibi cauere nomine dam. infect. vt d. l. j. §. j. & §. si quis purgãti. Itẽ q tu immittis tale quid, propter quod vsus cloacæ meæ impeditur.
8 *Reus verò potest ita positiones & capitula ecõtrà formare: Ego M. dico, q inter te & me in tali loco, in quo dicis, constituisti mihi seruitutẽ, vt nihil ibi possis me prohibẽre. si hoc actor cõfitetur, absoluitur reus. Item dico, q nõ volebas reficere vel purgare cloacã, ego petij à te, vt caueres mihi nomine dam. infec. Itẽ q tu cauere recusasti, Item q te Titius tantum prohibuit. & de his positionibus, & capitulis habetur per Rof. in hoc interdicto. & per Spec. in ti. de causa pos. & propr. §. priuata. in vlti. col. in prin. uer. sed nũqd licet mihi cloacã facere. & in illo §. priuata. ponuntur formę libellorũ, & positiones actoris & rei in omnibus interdictis spectantib. ad materiã aquęductus, de quibus s. dictum est. & ideo ibi omnino videas. Et adde circa istã materiam cloacę, quę dicã j. de seruitute cloa.

a Aedes vicini, &c. *Aedificans non præsumitur facere animo nocendi vicino. gl. & Bar. in l. fluminum. §. fin. ff. de dam. infect. Bar. in l. j. §. deniq;. de aqua*

aqua plu.arc. Et uide s. per Bar. Cap. de ser. ur. c. xxxix.

De seruitute aquæ haustus.

CAP. VII.

1 *Seruitus aquæ haustus qd propriè sit.*
2 *Seruit' aquæ haustus an seruit' dicat.*
3 *Seruitus aquæ haustus, an realis & personalis sit.*
4 *Seruitus aquæ haustus, an sit nominata uel innominata.*
5 *Seruitus aquæ haustus, an sit rustica uel urbana.*
6 *Seruitus aquæ haustus quomodò & qualiter, & quando constitui possit.*
7 *Seruitute aquæ haustus quomodo quis uti debeat.*
8 *Seruitus aquæ haustus quo amittatur.*
9 *Seruitute aquæ haustus qua actione agatur.*
10 *Statuto si prohibeatur mulieres portare perlas, an fictas & contrafactas portare ualeant.*
11 *Interdicta de fonte, &c. & de fonte refic. ad hoc ut cōpetāt, quæ requirātur.*
12 *Libellus in interdict. de fon. & de fon. refic quomodo formari debeat.*
13 *Positiones interdict. de fon. & de fon. refic. quomodo formentur.*

1 SERVITUS * aquæ haustus, est
2 ius hauriēdi aquā de puteo a vel fonte, vel de alia aqua vicini. Et ita vult Azo in summa. C. de ser. §. haustus aq. sed ego addidi, Vel de alia aqua: vt omnē aquā cōprehendat, ex qua ius hauriēdi aquā haberē. ar. l. j. in fi. ff. de fonte. *Secundo loco, in dubiū reuoco, an aquæ haustus serui tus dicat. Et breuiter respōdeo serui tutē esse, vt Insti. de ser. §. inter rusti corū. & l. j. §. j. ibi, sicut discretæ sunt seruitutes duct' aquę & haustus aq. ff. de fonte. l. si prius. §. via publica. ff. de aqua plu. ar. & l. Mela. §. fi. ff. de ali. & ci. le. & probatur p tex. cū glo. in l. j. §. in prædijs. ff. de ser. rust. prę. qd intellige quādo debet ius haurie di aquā necessariam agro vel laboratoribus in eo agro, vt no. gl. in d. §. inter rusticorū. & probat in d. §. fi. & ibi hoc vult Pau. de Cast. qui dicit, ꝙ intelligit illum tex. quando seruitus aquæ haustus acquiritur per habentē prædiū vicinū pro vtilitate ipsius prædij, & tūc dicitur seruitus realis, aliàs secus, vt no. per gl. & Doct. in l. vt pomū. ff. de serui. & l. pecoris. ff. de serui. rust. præd. & per gl. Bar. & Docto. in d. l. Mela. §. fi. quod declara, vt plenissimè dixi s. in j. li. in princi. post distinctionē serui. in versic. sed dubiū pulchrū & subtile est, quomodo cognoscat &c. & in ti. præcedenti, ij. q. principali, vbi plene disputatū est, an huiusmodi seruitutes sint reales vel personales: & q̄ sit vtilitas hoc intelligere. 3 * Tertiò dubitari pōt, qualis sit ista seruitus, & primò an sit realis & personalis. & hoc patet ex his quę ꝓximè dixi. 4 *Quartò an sit nominata vel innominata. Et gl. in l. j. §. in prædijs. de ser. rust. prę. tenet ꝙ ista seruitus & aliæ ibi positæ sint innominatæ: & hoc ibi sequit Pau. de Ca. Sed ego aliqua dixi s. in j. li. in ij. diuisiōe seruitutis. ver. secunda diuisio seruitutis est. dic vt ibi. 5 *Quintò, an ista seruitus sit rustica vel vrbana: collige ex his q̄ dicta sunt in j. lib. in iiij. diui. seruitutis, versicu. iiij. diuisio seruitutis est. 6 *Sextò q̄rit, qūo & qualiter & quando constitui possit hęc seruitus. Et dic quòd potest expressim concedi ius hauriēdi aquā, & inest iter ad fontem vel aquam, & si concedatur ius ad fontem, inest & haustus aquæ,

vt

vt l.iij. §.qui haustũ.ff.de serui.rusti. præd.& no.glo. fin.in l.quamuis.C. de fideiuss. & Azo in summa. C. de serui. §.haustus aquæ. Et prędicta intellige, quãdo tenet concesio haustus aquæ, puta qa est facta in fonte priuato, si autẽ non teneat, qa facta in flumine publi.tũc nõ tenet itineris tacita cõcessio, quæ expresim ad flumẽ publicũ fieri potuit, vt d. l. iij. §.vltimo. Et est ratio, qa quando expressum est inualidũ, nec valẽt qd tacitè inest. Simile habetur. C. si pen. app. mors inter. l. si is q. ff. de dona. inter vir. & vx. l. si spõsus. §. si maritus. & no. per gl. & Doct. in d. §. fi. & nõ solũ si concedatur ius hauriendi aquã simpliciter, venit iter, vt dixi p d. l. iij. §. fi. sed etiam si cõcederetur haustus tantũ: vt probatur in d. §. fi. ver. tantùm. & l. j. §. j. ff. si vsusfru. pe. & ibi gl. ĩ ver. adit⁹. & p l. p seruũ. §. j. & ibi gl. ff. de vsu & ha. & l. si ita scriptũ. §. regula. ff. de lib. & post. Item ista seruitus aquæ haustus imponi põt ac cõsueuit, quãdo aqua est perẽnis, sed duci non põt vt putealis: & q̃ ita est submersa, vt defluere extra meatus suos, & vsui esse nõ posit, vt est tex. ĩ l. j. §. loqtur. ff. de aqua quoti. & æsti. Itẽ aquę haustus potest per eundem locũ vt hauriatur, pluribus cõcedi, sicut aquæductus, vt eisdem vel diuersis diebus & horis ducatur vel hauriatur, si aqua sufficiẽs est: vt l. ij. §. j. & fi. ff. de ser. rusti. præd. pro hoc l. Lucio. ff. de aqua quoti. & ęsti. & adde q̃ dixi in ti. pręce. in vj. & vij. q. princ:pali. Itẽ põt concedi vni vt alter cedat, vt l. cũ essent. §. j. in fi. & ibi per gl. & Doct. ff. de ser. rust. præ. Itẽ nõ põt hęc seruitus aquæ haustus imponi in alieno, nisi vicinũ habeat fundũ ille, cui seruitus constituitur, l. ergo. ff. de ser. rust. prę. nec põt vltra concedi q̃ quatenus ad eum fundũ opus sit, vt d. l. ergo. ĩ fi. & no. Bar. in l. eadem. §. Cato. ff. de verb. obli. in vj. q. Item via publica interueniente seruitus haustus cõstitui põt: & non solũ si via publica interueniat, sed etiã si flumẽ publicũ, si nõ sit impedimento transeundi magnitudo fluminis, puta quia vado trãsiri põt. l. si prius. §. via publica cũ §. seq. ff. de aqua plu. arc. sed loco religioso vel sancto quo fas non sit vti, tunc non põt seruitus haustus constitui. vel si in medio sit fundus alienus inter me & te, n. si medius dominus iter ad transeundũ concesserit, vt d. l. si prius. §. sed si fundus. Similiter si ex flumine publico haustu aquæ velim vti, & illi flumini ager tuus proximus sit, iter ad flumen cõcedi põt. aliàs ad flumen pro aqua haurienda ire non posset, vt est casus not. in d. l. si prius. §. fi. cũ glo. de aqua plu. ar. Et est ratio, quia realiter non potest quis ire per fundũ alienum domino nolente. l. diuus. ff. de ser. rust. præd. Fallit in quibusdam casibus, vt plenè dixi s. in tit. de serui. itin. ver. quæro an quis currit.

7 *Septimò quæritur quomodo qs vti debeat seruitute aquæ haustus. & in hoc cõsidera cui debeatur seruitus aquæ haustus, & qui debet seruitutẽ. Si quæris de eo cui seruitus debetur, dic q̃ ipse debet vti eo modo, quo vti solitus est, vel est sibi concessum, arg. l. iij. C. de aquæduct. lib. xj. & debet ita vti, vt alij non cedat, nisi domino aquæ volente, vt l. cum essent. §. j. ff. de serui. rust. præ. Si verò quæris de seruitutẽ debente: dic quòd nõ debet aliàs facere,

facere propter quod tollatur hau-
stus aquæ,puta ex aperto terrenũ fa
cere,& claudere,vt est text.in l.ij. ff.
de riuis.& dixi s.ti.prox.ĩ viij.q.pñ.
ver.sed circa prædicta dubitari põt.
& ea quæ dicũtur in d.q.princi.pos-
sunt adduci ad declarationẽ huius
q.Et adde ꝙ ille qui habet ius hauri
endi aquã,nõ debet etiã de publico
in eo iure turbari,quo vsus est tanto
tẽpore,cuius non extat memoria, vt
d.l.iij.C.de aquędu.& ibi per Barto.
8 *Octauò quæritur quomodò & qñ
amittatur ista.Dic si quis habet hau-
stum per tẽpus quo seruitus amittiť,
& non ierit ad fontẽ, nec aquã hau-
serit,haustus iter amisit.l. Labeo. a-
liãs incipit,si is secundũ vnã lecturã
glo.j.videlicet ꝙ ibi dicatur, nõ ie-
rit.ff.quẽad.ser.amit.l.j. Item si ierit
ad fontẽ,& aquã nõ hausit,vt est ibi
tex.secũdũ aliã lec.gl.videlicet ꝙ ibi
nõ sit illa dictio Non.& ista secunda
lectura est melior,quia persona pro
pria nõ habet dubitationẽ,secũdùm
Flor. ibi,& sic not. ꝙ q perdit prin-
b cipaleb,perdit accessoriũ.vel qui a-
misit antecedẽs, amittit cõsequens.
& vide quæ no.Inno.per d.l.Labeo.
in c.cũ ex officij.in glo.j.ver.est no.
extrà de præscrip.qd sequitur An. &
no.in d.l.Labeo.Nec ob.l.si in partẽ
in prin.eo.tit.qa ibi loquitur in iure
quærẽdo.l. Labeo. loquitur in iure
quæsito perdẽdo. & quanto tẽpore
amittantur seruitutes,vide ea q dixi
in j.lib.ĩ xix.quæst.prin.& in tit. præ
cedẽti in x.quæst.princ.Itẽ amittitur
ista seruitus,si qs alia aqua vsus fue-
rit,de qua in seruitute imponẽda nõ
est actũ.l.si quis alia.in prin.& l.si cõ
munẽ. ff. quẽad. ser.amit.& l.j. §.il-
lud autẽ. de aqua quotid. & æstiua.

Sed qd si iui per aliã viã ad haurien
dũ per x.annos,nõ per cõstitutã, an
vtrũq; sit amissum, scilicet ius itine-
ris,& ius aquæ haustus?gl.in l.iij. §.
qui habet haustũ.in ver.ad haurien-
dum.ff.de ser.rust.præd.distingue,si
haustus est accessorius itineri, quod
esse potest,vt ibi,& suprà dixi:& tũc
vtrunq; amittitur: si econtrà, nõ va-
let quia iter est accessoriũ ad aquæ
haustũ.argu.C.si pen. app.mor. iter.
l.si is.Si autẽ vtrũq; principaliter te
netur,iter retinetur etiã per haustũ,
vt d. §.qui habet haustũ.ibi,siue hau
riendi aquã.arg.C.de agri.& censi.l.
cùm sancimus. §.fi.li.xj. Multis etiã
alijs modis põt amitti ista seruitus
aquę haustus, quos collige ex his q
9 dixi s.tit.proxi.in d.q.prin. *Nonò
quæriť,qua actione agatur.Respon-
deo,si qs vult se fundare ex eo ꝙ cõ
stituta sibi sit seruitus aquæ haustus,
& agere petitorio: tũc cõpetit actio
cõfessoria.l.ij. §.j.ff.si serui.vend. &
ibi plenè p Flo.& Doc.& per Bar. &
Doc.in l.& si prius.ff.de no.ope. nũ.
Si qs vult agere possessorio,prodita
sunt duo interdicta.Vnũ est de fon-
te,quod cõpetit qñ qs habet ius hau
riẽdi aquam de fonte,vel puteo, vel
piscina,vel lacu,& ab aliquo impedi
tur.Aliud est interdictũ de fonte re
ficiendo,& cõpetit qñ qs vult fontẽ,
vel puteũ,vel piscinã,vel lacũ, quo-
rũ aqua vtitur,reficere vel purgare,
& ab aliquo impeditur. ff.de fonte,
l.j. §.j.& §.deinde ait.& ita Ioan.in
arbore sua actionũ posuit duos cir-
culos,in qbus descripsit hęc duo in-
terdicta,secundũ Spec.in tit.de cau-
sa pos.& ꝓprie. §.priuata.versi.por-
rò plerunq; qs habet.& Ros.in ti.de
fonte reficiendo,in prin. Et aduerto
quia

qa ista interdicta de fonte reficiēdo vel purganda, cōpetūt pro aqua viua, & sunt directa: qa verba leg. & mens cōcurrunt. & ita loqtur totus tit. ff. de fonte, maximè l.j. §. hoc interdictū de cisterna eo.tit.l.j. §. loqtur. ff. de aqua quoti. & æsti. Sed si est aqua nō viua, sicut cisterna. quę hymbribus cōcipit, vt d. §. hoc interdictum de cisterna. sicut in multis locis cōmuniter non reperit aqua viua, vt in Apulia, vel Venetijs. & tunc videt q. nō cōpetat hoc interdictū. per d. §. Tamē secūdū Ros. in prædictis ti. ib le tex. debet intelligi, q nō cōpetat aliqd interdictū de pdictis directè, qa verba edicti de fonte deficiūt: sꝫ vtile interdictū cōpetit: & ita etiā tenet Bar. in dicto §. hoc interdictum de cisterna. & illū text. dicit eleganter Bar. facere ad quæst.

10 * Statuto prohibetur sub pœna mulieres portare perlas, modò quædā mulier portat perlas fictas & cōtrafactas, an puniatur pœna statuti. Et dic q nō. debent enim naturales & nō fictæ esse. arg. d. §. hoc interdictū de cisterna. & ita aliàs iudicaui in ciuitate Veronę. Et adde q portare perlas vel vestes prohibitas nō est propriè delictum, sed quædā abusio secūdū Cyn. i cōsilio suo, qd incipit, In studio Azardi. & talis abusio est leuis, ideo pp̄ter eā qs nō esset corpore puniēdus. vt no. Bal. in l. qcquid. in ij. col. C. de seruis fugit. & talia statuta sunt irrationabilia. ideo nō debēt extendi secūdùm Bal. in l. qā nō ratione. in fi. ff. de leg. & circa istā materiā statutorū prohibentiū portare perlas vel certas vestes, vel iocalia, vide quę no. Io. And. in c. ea quę fiunt à iudice. de reg. iur. in vj. i mercuria. & p Alberi. de Ros. in l. factū à iudice. ff. de regu. iur. & in suo opere statutorum in ij. parte, quæst. ccvj. & per Ant. de But. in suo tractatu & ornatu vtili: & habet per tex. & gl. xxj. quæst. i. j. p totū. & ego dixi plenè in l. mulieris. in princi. in xj. quęst. ff. de verb. sig. Et adde q pro isto iure hauriendi aquā, vel ducendi, quādo quis nō permittit me vti, vel amouit ipsum aquæ haustū, vel ipsam aquā, possum implorare officiū iudicis, vt faciat me retinere, coërcens aduersariū & rei cōpetentis formā dans: & hoc: quādo habebam illū vsum iure seruitutis, aliàs cōpeteret cōfessoria, vt dixi in principio. huius quęstio. l. sicuti. §. Aristo. ff. si seruit. vend. ita dicit Specul. in titu. de offic. iudic. §. ij. versic. itē imploratur loco principalis actio.

11 * Decimò quęritur quot sint necessaria ad hoc, vt illa duo interdicta cōpetere possint. & dic secundū Ros. in titulo de interdicto. de fonte reficiēdo, q sex sunt necessaria. Primum, q fons sit, siue puteus, vel lacus, vel piscina. Secundum, q in illis sit aqua viua. aliàs non habet locū hoc interdictū directè, sed vtile, vt l. j. §. hoc. interdictum. Tertium, siue prohibeatur haurire aquam, siue puteum aperire, vt ibi. Quartum, quòd quis velit purgare fontem, vel lacum, vel puteum, vel piscinam. ff. eo. l. j. §. deinde. Quintū, quòd ille qui fuit vsus, fuerit vsus hoc anno non vi, non clàm, non precariò. ff. eod. l. j. in principio, & §. deinde. Sextum, quòd ita quis vtatur vel purget eo modo, sicuti consuetus est vti, siue purgare. ff. eod. l. j. §. hoc interdictum. si verò quis velit purgare fontem vel coërcere aquam ne fluat, vel dilabatur,

non cõpetit hoc interdictum. ff. eo.
12 l.j. §.j. *Vndecimò quæritur quomodò debeat formari libell' in his interdictis. Dic interdicto de fonte pôt sic formari: Corã vobis, &c. cõpareo ego B. & cõqueror de M. qui me ꝓhibet vel impedit vti aqua de fonte, lacu, puteo, vel piscina tali, cuius tales sunt fines: qua aqua vsus sũ hoc anno nõ ui, nõ clàm, non precariò. vnde ne me impediat vti, sicut vsus sum hoc anno, ago contra ipsũ: & ad hoc ꝓpono interdictũ de fonte, vel actionẽ in factũ: & ista forma libelli probatur in l.j. in prin. ff. eod. In interdicto verò de fonte reficiẽ. pôt ita libellũ concipere: Coram vobis, &c. cõpareo ego B. cõtra Titiũ, qui me prohibet purgare talem fontem, vel reficere piscinã, lacũ, vel puteum, cuius tales sunt fines. vnde nemo prohibeat purgare prædicta, sicut est mihi ius purgandi: vel nõ impediat vti, sicut vsus sum hoc anno, nõ vi, non clàm, nõ precariò, ago cõtra ipsum, & ad hoc propono interdictũ de fonte reficiendo, vel actionem in factũ, & probatur ista libelli cõceptio in l.j. §. deinde. ff. de fonte. & de his vide Rof. in hoc interdicto de fonte reficiendo, & p Specula. in titu. de causa pos. & proprie. §. priuata. versicul. porro plerūque qs.
13 *Duodecimò & vltimò quæritur, quomodò formẽtur positiones vel capitula. Et primò actor potest ita formare: Ego A. dico quòd in tali loco, cuius tales sunt cõfines, est fons, vel puteus, vel lacus, vel piscina. Itẽ quòd in illis est aqua viua, & hoc dicas, ꝙ est aqua viua, & cõpetit interdictũ directè: sed si nõ est aqua viua, hoc non dicas, & cõpetit vtile inter dictum, vt dixi in vij. quæstio. Item ꝙ tu prohibes me vti aqua illa nõ vi, non clàm, non precariò. Econtrà autem poterit reus ita dicere: Ego M. dico ꝙ in tali loco fluit fons, sed desijt esse, & si hoc cõfitetur actor, succumbit. Itẽ ꝙ in illo est aqua collecta de sudoribus, & si hoc actor cõfitetur, succumbit: quia nõ cõpetit interdictũ, nisi ꝓ aqua viua, quod intellige de directo. sed vtile bene cõpetit, vt sæpius dictum est. Itẽ quòd tu vsus fuisti hoc anno aqua illa, vi, clàm, vel precariò à me. Item quòd Titius te prohibet vti aqua illa, vel purgare fontẽ aliter quàm vsus fueris. Item vis quærere venas, siue aperire, vt ff. de fonte. l.j. §. fi. & de hoc vide per Rof. in hoc interdicto de fonte reficiendo, & Specul. in titu. de causa possess. & propric. ver. porro plerunq; quis habet ius.

a Aquã de puteo vicini. *Seruitute aquæ hauriẽda de puteo vicini debet qs uti de die nõ de nocte. l. iter. et ibi Bar. cõi. prædio. Lud. in suis sing. qui dicit illum tex. esse ad hoc sing. si non utatur de die, perdit eã, licet utat de nocte tãtũ. l. si cõmunẽ. §. si u quis. quib' mod. ser. amit. & uide s. per Bar. C. a. de ser. urb. c. xxxviij.*

b Principale. *Principale trahit ad se accessoriũ, etiã preciosi' ipso principa li. l. hæres meus. §. fi. de leg. iij. Et principale habet idẽ ius qđ est de accessorio. in Spe. de litis cõtesta. §. nũc dicamus. uer. item nunquid.*

De seruitute pecoris ad aquam appulsus. CAP. VIII.

1 *Pecoris ad aquam appulsus quid sit.*
2 *Ius pecoris appulsus ad aquam an seruitus sit.*
3 *Seruitus appulsus pecoris ad aquam an*

an nominata, vel innominata sit.
4 *Seruitute appulsus pecoris ad aquam qualiter quis uti debeat.*
5 *Seruitute appulsus pecoris ad aquam qua actione aliquis uti debeat, & ut competat, quot necessaria sint: & quomodo libellus & depositiones formentur.*

1 PECORIS* ad aquam appulsus, est habere ius appellendi pecoris agri mei per prædium vicini ad fontem vel puteũ, vt l. j. §. in prædijs. ff. de seruitutibus rustico. præd. & insti. de serui. §. inter rusticorũ. & notat Azo in summa. C. de seruit. §. pe
2 coris. *Sed dubium est, an istud ius pecoris appulsus ad aquã sit seruit*, & videtur q nõ. nã pecora sunt mobilia. & in pecoribus & in rebus mobilibus nõ consistit seruitus prædialis, sed est quædã facultas quæ sapit in dubio realitatem: & si aliquis legat mihi ius pecoris appellendi, cedit hoc legatũ à morte testatoris. ita dicit Bald. in l. vnica, §. libertatibus. in pen. q. C. de cad. tollendis. & pro hoc videtur esse tex. in l. Mela. §. fi. ff. de ali. & cib. leg. In contrariũ videtur, q imò sit seruitus prædio. rustic. per dictam l. j. §. in prædijs. & ibi gl. hoc tenet, & per dictũ §. inter rusticorum. cũ glo. Sed tu dic: aut pecora sunt cõstituta ad agrum stercorãdũ, & debent viuere in fundo tuo, & tũc est seruitus realis seu prædialis & rusticalis, vt in iuribus ꝓximè allegat. & hoc modo debet intelligi rubrica nostra. aliàs secus. & ita tenet glo. in d. §. inter rusticorũ. & Azo. in summa, in d. §. pecoris. qui intelligit hãc esse seruitutem, quando ex prædio meo non possem percipere aliã seruitutem, nisi quòd ibi contineantur pecora, vel etiam quando percipio ex fundo fructus vel segetes cultura pecorũ, id est, boum, per quos colitur fund*, propter quod habeo necesse pecora appellere in fundũ vicinũ. & prædictis adde quę dixi in titu
3 lo præcedenti in ij. q. *Tertiò dubitatur, an ista seruitus sit nominata vel innominata. Ego aliàs dixi: remittendo me in titulo præcedenti in iij. q. & idem dicas in septẽ seruitutibus
4 sequẽtibus *Quartò dubitatur qualiter vti debet quis hac seruitute. dic q non debet appellere maiorem numerũ pecorũ ad aquam. & si maior numerus appelletur: nõ in omnibus pecoribus, tunc prohibendum esse, Marcellus ait: quia pecora separari possunt; licet Trebatius dixerit vniuersum pecus impunè prohiberi: quia iunctum pecus ei pecori cui appulsus debetur, totũ corrumpet pecoris appulsum: vt in l. j. §. Trebat. & §. sequenti. ff. de aqua quotidiana & æstiua. Et est ratio, quia inseparabilibus vtile per inutile non vitiatur, vt ibi, & l. si sponsus. §. generaliter. ff. de donationibus inter virum & vxorem. cum simil. *Quin
5 tò & vltimò dubitari potest, qua actione agi debeat pro ista seruitute, & quot sint necessaria vt compe tat, & quomodò formetur libellus & positiones siue capitula. Et breuiter dic vt dictum est in titulo præcedenti, quia ea quæ ibi dicta sunt, locum habere possunt etiam in ista seruitute. & probatur in lege prima. §. si qs vti, ff. de fonte. & hoc sentit Rofr. in titulo de interdicto de fonte reficiẽdo. & ponit tanquam parìa: seruitutem pecoris ad aquam appulsus, & seruitutem haustus aquæ, & similiter

liter facit Speculator in tit. de causa possessi.& proprieta. §.priuata.ver. porrò.

a Vtile. *Vtile per inutile nō uitiatur.l.j. §.pe & ibi Bar.in j.op & Docto.de uer.ob & l hac cōsultissima. §.ex im perfecto. ij respō.C.de testa.l si C.fa. here & in l.certi. §.quoniā.in iij. no. Et ibi uide Bal.qui ponit x. casus in q bus utile per inutile uitiatur ff. si cer. peta.& uide in l seruū filij. §.ante pe. per Bart.de leg.j.& in l.qui testamen to.de leg.ij.& ibi glos.& l si ita stipu latus.ad finem titu.*

De seruitute iuris pascendi.

CAPVT IX.

1 *Seruitus iuris pascēdi quid propriè sit.*
2 *Pecoris appellatione comprahendūtur oēs quadrupedes,q gregatim uescūtur.*
3 *Pascua quae dicantur.*
4 *Pascuum quotuplex sit.*
5 *Iuris pascendi seruitus an rustica uel urbana existat.*
6 *Seruitus iuris pascendi qualiter acqui ratur.*
7 *Fundo uendito uel legato, an uideātur uendita pascua quae sunt, uel in alijs prædijs uenditoris debentur.*
8 *Vniuersitas alicuius uillæ si rem non cōmunē emerit,ut ius pascēdi haberet, & aliquis de dicta uilla sua prædia uēdiderit, an ueniat in dicta uēditione ius pascēdi,quod dictus uēditor habebat.*
9 *Vēditione molendini per aliquē facta, quo casu etiā alterius molēdini possa ueniat:etiam si in uēditione de ea men tio facta non sit.*
10 *Testes ubi plures quam duo haberi pos sint, duo de uniuersitate non suffice rent.*
11 *Monachi singuli in causa sua uniuersi tatis testificari possunt.*
12 *Testis examinatus in causa uniuersitatis puta pascui,si sentiat cōmodū, et di cat q nō, an falsum dixisse itelligatur.*
13 *Statutū si sit in ciuitate, ut in talibus pratis homines bestias ad pascendū in tra terminos designatos tenere nequeant,& sic in certa prati parte pasci poterit,& in certa nō:& quidā accu satus fuerit, q in dictis pratis bestias tenuerit, nec fuerit dictum in accusa tione intra terminos designatos, sed simpliciter probatum fuerit,an ex hoc condemnatio sequi ualeat.*
14 *Statuti forma si magnates non possint intrare palatiū ante pulsationē cāpa næ sub certa pœna, an cōdēnatio sequi possit,nisi introitus explicitè probetur.*
15 *Creditor si hypothecaria agat contra ipsum possessorē, & possessor confitea tur rem de bonis debitoris fuisse,sed ne gat fuisse obligationis contracta tem pore,quid iuris.*
16 *Tempus aliquod punctualiter ubicūq; de substantia fuerit ad uictoriam re portandam:illud tēpus liquido et pun ctualiter probari debet.*
17 *Seruitute iuris pascēdi quomodo quis piam uti debeat.*
18 *Seruitus uel pascendi ius si in fundo alieno constituta fuerit, an cum omnī pecore cuiusc ūq; generis pascere possit.*
19 *Seruitus si de pecudib⁹ simpliciter cō stituta sit: & reperiātur pecudes nobi les,sicut sunt Verōnēses,& ignobiles,si cuti aliæ Italiæ an de omnibus indiffe renter ipsa seruitus constituta intelli gatur.*
20 *Pascuis cum pecoribus morbosis, seu pestiferis nullus uti potest.*
21 *Infectionis timor ubicūq; fuerit etiam de ciuitate expulsio fieri poterit.*
22 *Pascendi iuris seruitutem habens in a lieno fundo an ipsam seruitutē diuide re debeat.*

Pasc

23 Pascendi ius præter iustitiam per tyrānnum in prædijs alienis acquisitum, an in ecclesiam transeat.
24 Pascēdi ius quāto tēpore pscribatur.
25 Iuris pascendi possessio uel quasi seruitus quomodo probetur.
26 Vniuersitatis x.uel xx. si aliquo nemore tanto tempore usi fuerint, q non extet memoria ī cōtrariū: an ipsi uniuersitati ius quæsitum uideatur.
27 Actus agentium ultra eorum intentionem operari non debent.
28 Pascendi ius uillæ uel uniuersitati cōpetēs, an per x. homines uillæ uel uniuersitatis probari possit.
29 Obligationibus facti obligatio ad interesse uenit.
30 Animal quod in fundo reperit, in quo sibi iuris pascendi seruitus debetur, an ipsum occidere possit, uel retinere, donec dānū reficiatur, quod dedit uel donec, cuius sit animal illud, cognoscatur.
31 Seruitus iuris pascēdi quomodo amittatur.
32 Iuris pascendi seruitus pro certo pecudum numero si uni debeatur, & ipse ampliori usus fuerit, an ppter hoc ipsa seruitus amittatur.
33 Seruitus iuris pascendi cū certo pecudū genere, si uni debeatur, & ipse cum alio genere seruitute usus fuerit, an propter hoc ipsa seruitus amittatur.
34 Seruitus iuris pascendi an perdatur, si locus seruitutē debens per tyrānnū occupatus fuerit, qui illis pascuis usus sit.
35 Pascua si aliquod commune emerit, & de cōmuni unus uēdiderit fundū suum proprium cum omni iure sibi spectante: an per hoc seruitutem, uel saltem ipsum ius pascendi amisisse uideatur.
36 Iuris pascendi pro seruitute, qua actione agi debeat.
37 Actio quæ competat illi, in cuius fundo contra seruitutem debitam quispiam pascitur.
38 Fundi uel pecorum, uel tēporis pascēdi ius habens, an alium cogere possit.
39 Communionem stare nemo cogitur.
40 Prædij seruientis dominus an possit loca, in quibus alteri seruitutem debet, & etiam ius pascendi, puta pascua & ligna ad culturam reducere inuito domino prædij dominantis, cui iuris pascēdi seruitus debetur.
41 Et econtra, an ille, cui hæc seruitus debetur, inuito fundi domino, possit pascua reducere, ita ut meliora efficiantur.
42 Prædij seruientis dominus si reduxerit pascua ad culturam, puta ad segetes, uites, propter quod pascua impediūtur ei, cui seruitus iuris pascendi debetur; an cogi possit ad reducendum prædia ad pascua, sicuti tempore seruitutis imposita erant: an uerò ad interesse agi debeat.
43 Obligatio non faciendi, obligatio faciē di dicitur.
44 Actiones suas remittentibus regressus dandus non est.
45 Actio in noxali emēdatio damni est in obligatione: & datio damni pro noxa est in solutione.
46 Pascere in agro alieno an & quando liceat.
47 Pascere in pascuis publicis & priuatis, in quibus ipsa seruitus imposita non est, an & quando liceat.
48 Animal in pascuis dimissum an per illum possideatur, qui id ibi dimisit.
49 Pastor si animalia per insidiosa loca ad pascendum conduxerit, & ea amiserit, an de culpa teneatur.
50 Pascui in possessione si quispiam fuerit: & eo certo anni tēpore utatur, an per hoc suam possessionem retineat.

1 SERVITVS iuris pascendi est ius pecoris pascẽdi in fundo alieno agri mei causa, vt l. ij. §. in prædijs. ff. de seruitutib. rustico. prædiorũ. & instit. de seruitu. §. inter rusticorũ. & l. qui seruãdarũ. §. fi. de præscrip. ver. & dixi esse ius, quia seruitutes sunt iuris: vt institut. de seruitu. in prin. & l. j. in princi. ff. de seruitutibus rust. prædi. & l. hæc aũt iura. in princi. eo. ti. & l. ij. §. in prædijs. ff. de seruitutib. rusticorũ prædiorum.

2 *Pecoris etiam dixi, quia hoc nomẽ est generale, & cõpræhendit oẽs quadrupedes quæ gregatim vescunt l. legatis. §. pecudibus. ff. de leg. iij. & insti. ad l. Aquil. in princ. & ff. eo. l. ij. & quia lex xij. Tabul. loquebatur de pastu pecoris, vt d. l. qui seruãdarũ, §. fi. & l. fi. C. ad l. Aquil. & pro hoc l. Iulianus. §. glans. ff. de exhibẽ. & l. si pecora pascẽda. C. de pact. dixi pascẽdi, quia hæc seruitus locum habet in pecoribus pascẽdis, vel quæ pascunt vt probatur in l. pecoris pascendi. ff. de serui. ru. præd. & in iuribus suprà proximè allega. Dixi in fundo, quia res sua nemini seruit. l. in re cõmuni. ff. de serui. rust. præd. & l. vti frui. ff. si vsusfr. pe. & probatur in d. l. si seruãdarum. §. fin. Vltimò dixi agri mei, quia si haberem fundũ pro quo tenerem pecora pascẽda, non posse esse tale ius pascendi, seruitus præsertim realis seu prędialis, sed esset seruitus personalis seu ius ꝑsonale, vt est tex. cum glo. ordin. in verb. excep. in l. si quis vnas ædes. ff. de vsufruct. & tex. cũ gl. & ibi Doc. in l. pecoris. & not. per glo. & Doct. in l. vt pomum. ff. de seruit. & per tex. gl. Bar. & Doct. in l. Mela. §. fi. ff. de ali. & cib. leg. Circa quod vide quæ plenè dixi in j. lib. in prin. post diffinitionẽ seruitutis, & ti. de aquæductu. ij. q. 3 Visa diffinitione huius seruitutis iuris pascẽdi, quæro primò quę dicatur pascua. Et dic, pascua siue saltus dicuntur loca vbi bestiæ pascuntur. l. sylua cædua. §. fi. ff. de verb. sig. & l. si diuortio. §. planè. ff. sol. ma. & l. j. per totũ tit. C. de pascu. pu. vel pri. li. xj. & vide glo. in d. §. planè. vbi dicitur, ꝙ pastio dicit locus, vbi bestię pascũtur. allega. dict. l. si quis vnas ędes. & est tex. in l. instrumenta. in fi. de fundo instru. & similiter sylua pascua dicit, quæ pascuis pecudũ est destinata, vt d. l. syl ua cędua. §. fi.

4 *Quęro secũdò quotuplex est pascuũ. Dic duplex. Nam quoddã est publicũ, & quoddã priuatũ, vt ꝓbat in rub. & ꝑ totũ tit. C. de pasc. pu. vel pri. li. xj. & de pascuis publicis dicemus in xij. & vlti. quæ. prin.

5 *Quæro tertiò, an seruitus iuris pascẽdi sit rustica vel vrbana. dic inspiciendũ esse fundũ, propter quẽ debetur istud ius pascẽdi: quoniã seruitus iudicat rustica vel vrbana, ꝓut est fundus, cui seruitus debet, vt no. glo. in ver. areã. in l. j. ff. de ser. ru. p. & ideo si fundus, propter quem debetur ista seruitus, iuxta no. per glo. in l. pecoris. ff. de seruit. rustico. prædior. & ea quæ dixi suprà in j. quęsti. in fi. si est vrbanus, erit seruitus vrbana: & si rusticus, erit rustica. posset enim esse ꝙ in loco nõ esset abũdantia terræ, puta in aliquo castello: tũc esset necessarium tenere pecora causa stercorandi fundum vrbanum, in quo esset hortus pro vsu familiæ: vt l. vrbana prædia. cum ibi nota. per glo. & Docto. ff. de verb. signifi. circa quod vide quæ plenè dixi in j. lib. in iiij. diui. seruitutis. & per ea quæ dicuntur

6 cũtur ibi, declaratur ista q. *Quęro quartò, quomodo acquiratur ista seruitus. dic ꝙ pluribus modis. Primò institutione vel alia vltima volũtate, si ius pascẽdi relinquatur.ar.Insti. de serui. §.fin. & de vsufru. §.j. & l. vsusfruct* pluribus modis.ff. de vsufru.& l.corruptionẽ in prin.C.eo.ti. cum simi. Secũdò pactionibus & stipulationibus, vel cõtractibus, puta emptione, vẽditione, vel donatiõe: vt probatur Instit. de serui. §. pe.cũ glo.in ver.pactionibus.& Institu.de

7 vsufr. §.fine testamẽto. *Sed circa hoc dubitatur an vendito vel legato fundo, videantur vẽdita pascua quæ sunt, vel debẽtur in alijs prædijs venditoris. Et in hoc distingue: Aut pascua erãt deputata ad vsum fundi vẽditi, & cũ eo vno nomine nũcupata: & tũc veniũt ita etiã pascua, vt est cã sus, & ibi hoc no.Bar.ĩ l.Seię.§.Tiriã dæ.ff.de fundo instru.& probatur in l. testatrix.§.j.ff.si serui.vẽdi.facit l.fi. in prin. cũ ibi no.ff. de seruit.vrbanorũ pdiorũ.& d.l.testatrix.in prin. & in fi.& l.j.cũ ibi no. p glo. & Bart. ff. de re.dub. Aut dicta pascua erant deputata ad vsum fundi vẽditi, sed vno nõie nõ erãt nũcupata: & tunc illa pascua fuerũt empta, quæ erant deputata ad vsum dicti fundi tãtùm, & idẽ per tex.d.l. testatrix. §.j. qa vẽdendo fundũ simpliciter, præsumit vendidisse totũ,& cũ omni iure sibi spectante, nisi aliquid sit exceptuatum: vt l.qui tabernã. cũ ibi no.ff.de contrahen. empt. & vendi. in l.j.C. quæ res pi.ob.pos.& Bal.in l.j.C.qui testa.face.poss. & l. si domus. §.fi.ff. de lega.j. & in l. Titia testamento. §. Lucius Titius. de lega.ij. & hoc intellige quãdo pascua, id est, ius pascendi debet vẽditori in fundo alieno pro fundo vẽdito: quia tũc est propriè seruitus: vt d.l. testatrix. §. fi.cum glo.in versi.legatario.in fi.& idẽ quãdo pascua deberẽtur in fundo vniuersitatis: quia tũc etiã posset dici seruitus debita vni ad vniuersitatem vendẽti fundũ proprium, seu debita illi fundo: qa licet fundus in quo debetur ius pascẽdi, sit vniuersitatis, nõ tamẽ dicitur singulorũ.l.in tantùm. §.vniuersitatis.ff. de rerum diui.& l.sed si hac. §.qui manumittitur.cũ ibi no.ff.de in ius vocã. sed si vendẽs haberet ius cõpascẽdi in fundo cõmuni, ista nõ posset dici propriè seruit*: quia res sua nemini seruit, etiã cõmunis, vt singulis: vt l.in re cõmuni.ff. de seruit. vrba. præd. & l.vtifrui.ff.si vsusfru.pe. & ita debet intelligi glos.in d.l. testatrix. §. 8 fi.ff.si ser.ven. *Et ex hoc sequitur, si vniuersitas alicuius villæ emit saltẽ tem cõmunem, vt ius pascẽdi haberet: & aliquis de dicta villa prædia sua propria vẽdiderit, si aliud dictũ nõ est, venit in dicta venditione ius compascẽdi, quod habebat dictus vẽditor: vt est casus in d.l.testatrix. §.j. Et ꝓpter hoc aliàs iudicaui in quęst. 9 mihi sic cõmissa. *Quidã habebat in flumine Athesi vnũ molendinum magni pretij: & quia in illo flumine propè erat alius locus pro molẽdino faciendo, vt aliquis non haberet causam cõstruendi ibi aliud molẽdinum: & dãnificandi suum, emit illũ locũ seu postam molendini solùm, vt remaneret vacua, ne dãnificaretur solũ molẽdinũ, vẽdidit molendinũ; similiter iudicaui, ꝙ in illa vẽditione veniret, etiã illa posta molendini, p d.l.testatrix. §.j.ff. si ser.vẽ. &

faciũt ea quæ dicta sunt. qđ est not.
Prædicta tamē intellige, nisi quãti-
tas prædij suaderet contrariũ, puta
quia pretium conueniret solũ molē
dino ac postæ molēdini: quia vtrun
q; multò plus valeret. arg. l.j. cũ ibi
not. ff. ad Treb. & arg. glo. notabilis
in l.j. §.j. in versi. agendo. in fi. ff. de
superfi. & glo. in l. semper in stipula
tionib⁹, ibi, iter, actus, intellige etiã
actum ratione rei. de reg. iur. & glo.
in l. semper in obscuris. eo. titu. facit
c.j. §. donare. in titu. qualiter olim
seu po. alie. & quod not. Ludo. in l.
diuor. §. ob donationes. in ij. col. ff.
soluto matri. & idē dico de iure pas
cendi, vt nõ veniat in venditione fa
cta de fundo, quando pretiũ conue
niret solùm rei venditæ, & non iuri
etiã pascēdi, per prædicta. Aut dicta
pascua non erant deputata ad vsum
fundi venditi, nec eo nomine nun-
cupabãtur cum fundo vēdito: & tũc
aut pascua siue ius pascēdi, nõ debē
tur nisi illi, qui habet certũ numerũ
cãporũ xxv. sicut est quibusdã locis
statutũ: & tũc si qs vēdiderit simpli-
citer fundũ suũ pro maiori numero
camporũ xxv. etiã nõ videtur vēde-
re pascua, seu ius pasculandi: quia il-
lud ius nõ debetur extraneo ex for-
ma statuti, nisi habeat vigore emptio
nis: quia in ea nõ est nominatus. l.
in vendēdo. in prin. ff. de contrahē.
emptio. nec vigore statuti, qa illud
non loquitur nisi in habentibus cõ
modum bursale singulis mēsibus, pu
ta quando bestiæ hominum illius
villæ pascuntur gratis & sine aliquo
pretio, qđ detur cõmunitati. nã tũc
licet nomē sit vniuersorũ, tamē esse
ctus est singularis: vt l. sicut. §. j. ff. qđ
cuiusq; vni. no. & d. l. intãtum. §. vni

uersitatis. Et idē dico, quãdo omnis
vtilitas perueniret ad vniuersitatē,
& ea postea diuideretur iure singu-
lari, eadem ratione. Sed Archid. &
Ros. viiij. quæst. ij. c. j. dicit, quòd li-
cet in causa vniuersitatis cõstitutio-
nes de vniuersitate admittantur: tñ
nõ omnino eis plena fides adhibe-
tur: & sic nõ faciũt plenã probatio-
nem. inducũt Anto. de But. in c. cum
nostris. extrà, de testi. q dicit hoc di-
ctum Archi. procedere quo ad vni-
uersitatē, nõ quo ad ecclesiã: qa res
vniuersitatis plus spectãt ad singu-
los, quàm res ecclesiæ ad singulos.
Et sic vult Anton. de Butr. facere
differētiã inter vniuersitatē, singula
rem & ecclesiã. quę differētia no pla
cet Ioan. de Imo. in d. c. cũ nũcius. ex
quo cõmodũ ita applicatur vniuersi
tati in vno casu, sicut in alio. nec ma
gis spectat ad singulos in vno casu,
10 quàm in alio. ¶ Vnde ipse dicit, qđ
vbi plures quàm duo testes possunt
haberi, duo de vniuersitate nõ suffi-
cerēt: & hoc modo intelligat dictũ
Archidia. Sed vbi nõ possent haberi
nisi duo, fortè propter facti antiqui
tatem, tũc in subsidiũ staretur dicto
duorũ testiũ, ex quo commodũ ve-
nit applicandũ vniuersitati. facit in
simili quod notat Bart. l. de minore.
§. tormenta. ff. de quæstio. Ego autē
in hoc articulo quãtùm ad materiã
iuris pascēdi, puto aliter esse dicēdũ
ita distinguēdo: Si quæritur, an ho-
mines de vniuersitate possint esse
testes. Aut est q̃stio inter homines
de vniuersitate, illi distictè possunt
in testimoniũ adhiberi, & deponere
ꝓ vno de vniuersitate & ꝓ alio: qa
tũc cessaret causæ suspicio, cum præ
sumatur in dubio testis diligere vnũ
sicut

sicut aliũ, ex quo censetur inter eos esse par affectio.ar.l.nõ solũ.§.de vno.& quod no.Bar.ff.de ritu nup. & ita tenet Car.Za.in c. cũ nũtius.ĩ fi. extrà de testi. & pro hoc facit quod no.Bar.in l.extraneo.§.de quęstione.ff. de quęst.& l. q testamẽto.ad fi. ff.de testa.pro hoc est tex.cum glo. magna.in fi.iij.q.v.c.cõsanguinei.& glo.& Doct. in c.postremo.de ap.& qđ no. Bal.in l.cũ alienã.C. de lega. Aut est quæstio inter homines aliquos de vniuersitate & extraneũ,& tũc alij de vniuersitate possunt esse testes,nisi sentirẽt aliquod cõmodũ vel sentire possent:qa similẽ causam haberẽt,vt c.personas. cũ ibi no.extrà, de testi. Aut nõ est quæstio inter homines de vniuersitate, sed inter vniuersitatem & extraneũ:& tũc aut tractatur de iure pascendi cõpetẽti tãtũ vniuersitati, ita φ vtilitatis effectus in totũ vel in partẽ venit etiam in singulos de vniuersitate,vel principaliter: qa singuli depascũt animalia sua, & tunc nõ possent testificari illi,q sunt de ipsa vniuersitate: qa dicerẽtur esse testes in facto proprio. l.omnib⁹.ff.de test.& l.nullus.ff.eo. tit.Idẽ quãdo vtilitatis effectus principaliter cõpeteretvniuersitati.& in consequentiã singulis de vniuersitate, puta qa vniuersitas locat pascuã & recipit pretiũ, qđ diuidit posteà inter singulos, & idẽ eadẽ ratione, vt dixi.facit gl. singularis.l. de iure. ff.ad muni.& not.l. ex quacũq;.ff. si quis in ius vo.nõ ie. quod est intelligendũ,qñ sunt singuli capaces illius vtilitatis:aliàs secus,sicut cõtingit in causa monasterij.qa licet quãdoque de bonis monasterij fiant portiones inter singulos monachos, vt c. insinuãte.extrà,q clerici.& c.dilecto.de præbẽ.tñ nõ singuli monachi habẽt ius petẽdi illas portiones,vt ibi nofacit qđ habetur in c.ij. de sta. mon.
11 & c.edoceri.de rescri.*Et propterea singuli monachi in causa suę vniuersitatis poterũt testificari.& hoc videtur Cardi.Zab.in d.c.cũ nũtius.qui facit differẽtiã inter causam vniuersitatis secularis,& ecclesiasticæ. Aut tractat de iure pascẽdi, quod cõpetit vniuersitati tãtùm:qa nullo modo cõmunicatur cũ singulis de vniuersitate, nec inter eos diuiditur: & tũc quæritur, nũquid homines de illa vniuersitate possint in testes admitti & examinari:& dic φ sic,p l.in tãtùm.§.vniuersitatis.ff. de rerũ di. & l. sed si hac.§. q manumittitur.ff. de in ius vo. Aut quæritur, nũqd dictum eorũ faciat plenã fidẽ,& sic an sint dicti testes omni exceptiõe maiores, & in hoc ego tenerẽ opi.Archi. videlicet φ nõ facerent plenam fidem,sed presumptionem inducãt: quia negari non potest eos habere aliquam affectionẽ ad suã vniuersitatem,quia communiter habere consueuerũt,ideo hoc præsumere debemus.ar.l.certi cõdictio.§. si nũmos. ff.si cer.pet. & per id, quod habetur p gl. & Doct.in l.j.C.de arb. & ideo non sunt omni exceptione maiores,ex quo exceptio ista præsumpta põt eis opponi,vt est gl. no.in c.j.in ver.maiores.extrà,de cõsang.& affi. & Insti.de inut.stipu.§.itẽ verborũ. Nec facio differentiã absolutè inter vniuersitatẽ ecclesiasticã & secularem, sicut facere videtur Anton. de Butr. in d.c.nuntius. de testib. Puto tamen,quòd maiorem præsumptionem faciant,qui sunt de vniuersita-

te ecclesiastica, quàm illi qui sunt de seculari. tū qa minus iuris habēt pso næ ecclesiasticæ: qa ius quod habent in vniuersitate ecclesiastica, nō trāsmittūt ad hæredes, sicut faciūt laici, iuxta no. in c. præsenti. de offi. or. in vj. cū si. tū quia personæ religiosæ, seu ecclesiasticæ magis in dubio sunt dignæ, quàm seculares. arg. glo. no. lxx. di. monachus. in ver. examinari. Credo tñ si essent plures, fidē plenā facerēt: qa hoc quod deficit in fide,
4 supplet numerus: vt est glo. notabi lis in l. iij. §. eiusdē quoq; principis. in ver. numer⁹. ff. de testi. & pro hoc glo. j. in c. cū à nobis. & ibi Doct. extrà, de testib. & tex. cū glo. in c. cùm causam quæ. extrà, de proba. facit qd not. Barto. in l. j. §. idem Cornelio. ff. de quæstio. & Bald. in l. si quis ex argētarijs. §. ij. ff. de eden. In hoc tamen concludo relinquēdum esse ar bitrio iudicantis, an illis testibus sit plena fides adhibēda, qui habet con siderare qualitatē & conditionem testium siue personarū, & quantitatem causæ, & si tota vniuersitas magnam habet in illa causa affectionē, ita vt sit suspicādum de illis de vniuersitate testantibus. arg. l. iij. §. j. & §. eiusdē quoq; principis. cū ibi no.
12 ff. de testibus. * Sed pone iuxta prædicta, ꝗ testis examinatus in causa vniuersitatis, puta pascui, si sentit cōmodū, dixit, ꝗ nō: an intelligatur falsum dixisse, vt repellatur à testificando: vel quādo colligitur ex præcedētib⁹, si repellebat, dixit falsum, aliàs secus. idē dixit Bar. in l. ex quacunq;. in iiij. col. ff. si quis in ius vo. nō ie. de quo dic vt ibi p eū, & Doc. quod perpetuò tene menti. Quartò princi. acqritur hæc seruitus, vel ius pascēdi, sententia. argu. l. vj. quæ incipit, vsusfruct. §. j. ff. de vsufruct.

Quintò acquiritur etiā hęc seruitus lege, vel statuto. Nā lege acquiritur, id est, acqsita est: qa de iure cautum est, vt quicūq; per terrā trāsiēs, equū suum pabulare voluerit, iuxta viam in propinquo loco amplecti possit ad refectionē & respirationē equi sui impunè, etiā herba viridi, & sylua sine vastatione vtatur pro sua cōmoditate & vsu necessario. Idem dicit tex. in c. j. §. fi. in tit. de pace te. in vsi. feu. quē tex. declara, vt ibi per Doct. Iaco. & Albe. & hoc tenet ibi Bald. qui dicit per illum tex. quòd quicunq; trāsit per terram cū equo, pōt equum suum saturare iuxta viā, & potest etiam vti herba viridi, & sylua sine deuàstatione alicuius. & idem tenet Alber. de Rosa. in l. fi. C. ad l. Aquil. Pro hoc facit, quia de iure diuino licitū est comedere vuas in agro alterius, sed non exportare, & colligere spicas, & nō mittere fal cem in messem alienā. de cōse. dist. v. discipulos. & plus dixit Bar. in l. ij. in fi. per illū tex. C. de pascu. pub. vel priua. lib. xj. quòd milites imperatoris descendentes ad partes Tusciæ, possunt petere à Tuscis, vt assignēt eis prata, quibus possint eorū equos pascere: nō tñ debēt deuastare prata vt ibi. Sed cōtra prædicta opponitur, & videtur quòd imò non liceat in alieno pascere equum, etiā iuxta viam. l. Quintus Mutius. ff. ad l. Aql. So. ille §. fi. in c. j. de pace tenē. debet intelligi secūdùm And. de Isern. ibi. ꝗ ille qui pascebat, nō erat in agro, sed in via: vnde se appropinquabat ad sepē separantē agrū à via, & recipiebat de herba, vel frondib⁹ pen denti

dentibus supra viam: vel accipiebat de herba ex sylua ibi propinqua iuxta viā pro refectiōe equi sui fessi: qd licet dūmodo sine dāno faciat. & est rō, quia sibi prodest, & alteri nō nocet. ff. de euict. l. in debitore. in fi. Sed do. Iacob. de Alua. in d. c. §. fin. dicit, quòd licet ista lectura in se sit vera: tamen non videtur illi literæ cōuenire: quia ille tex §. fi. præsupponit, quod transitus fiebat p terrā & nō per viā. Item quia satis modicā dubitationem habebat, idcirco alij legūt secūdùm eum, quòd iste equitans pascebat equū suum in agro iuxta viā: qd licet, tum quia sibi prodest & alij nō nocet: tum quia facit hoc ex necessitate, ac etiam quia iustè credebat dominum permissurum, si hoc sciret, vnde nō dicitur delinquere: vt not. Insti. de ob. quæ ex delic. nas. §. furtum. Item quia licet hoc videatur iuridicū, tamē cùm istud sibi prodest, & alteri non noceat, æquitas suggerit, vt hoc admittatur: vt videmus in simili, in l. in. summa. §. itē Varus. ff. de aqua plu. arc. & ita no. gl. q hoc tenet. xxiiij. q. ij. c. si. Sed circa prædicta cōmuniter sunt statuta, quæ specialiter prouident, in quo loco, & in quo tē-
13 pore licitum sit pasculare. *Sed qd si statutū est in ciuitate, vt in talibus pratis homines non possint tenere bestias a d pascēdū infra terminos designatos. & sic in certa parte prati potest pasci, & in certa nō, & quidam fuit accusatus, quòd tenuerat bestias in dictis pratis, nec fuerat dictū in accusatiōe infra terminos designatos, & sic simpliciter fuit probatum, an ex hoc sequi possit codēnatio. Bart. format hanc q. in l. de pupillo. §. qui nunciat. ff. eo. ti. per quā dicit, quādo vnum & idem factū nō est prohibitum in qualibet parte loci, debet exprimi & probari illa pars loci, in qua factum est punibile. & pro hoc videtur tex. secūdū eū in l. j. in fi. cū l. seq. ff. de incend. ru. & nau. Idē dicit Bar. de tempore. Pone post mediū mensem Martij licet pasculare in certis pratis, & non antè. qui accusauit de mense Martij, nō dicit in qua parte dicti mensis: nisi exprimatur, & probetur illa pars tēporis, in qua factū est punibile, nō sequitur cōdemnatio. pro hoc optimè facit quod not. l. eū actū. ff. de neg. ge. & pro hoc ego allego quod no. Ange. in l. in substitutione. de vul. & pup. vbi dicit per illum tex. quòd vbi certum & determinatum tempus est de substātia dispositionis, illud punctualiter interuenire debet, aliàs dispositio nō tenet. alleg. d. l. eū actū. & l. matrē. C. de proba. per quē tex. Bald. ibi dicit multas
14 quæstiones similes, *Videlicet si ex forma statuti magnates nō possunt intrare palatium ante pulsationem campanæ sub certa pœna, si probatur introitus, nō sufficit, nisi probetur explicitè, quòd percussit post sonū campanę, vel intrauit ante sonū. l. de nunciasse. §. quid tamē. ff. de adult. l. prætor. §. dolo autē. ff. vi bo. rap. Itē presbyter à parochiano petit decimas de quæsitis: & parochianus dicit se nō teneri: qa ille quæsiuit ante cōsiliū Lateranense. debet enim pbare quòd ante quęsierit, cùm sacerdotis intentio sit fundata de iure communi, secūdùm Cy. & Ang. in d. l. in §. do-
15 lo autē. *Idem dicit Ange. si creditor agit hypothecaria contra ipsum possessorem, possessor confitetur rē tenuisse de bonis debitoris: sed negat

fuisse eius tẽpore obligationis contractæ. Nã creditor debet ꝓbare, ꝙ illo tẽpore fuerit debitoris, ꝙ istud est de substãtia ad fundãdũ intẽtionẽ creditoris, secũdũ Cy. in l. & quæ nõdũ. §. quod dicitur. ff. de pigno. quod dicit esse verũ in priuato creditore agẽte: secus est in fisco vt est tex. fin. secũdũ vnã lecturã in l. j. C. de iure fis. Itẽ pro hoc allego qđ no. idẽ Ang. in l. ij. in ij. col. C. de pet. hæ
16 re. vbi dicit. per illã l. *Quòd vbicũq; aliquod tẽpus punctualiter est de substantia ad victoriã reportandam, illud tempus debet probari liquidò & punctualiter, allega. d. l. matrẽ. & d. l. eũ actum. & idem dicit in loco: vt d. l. non solum. §. sed vt probari. & idem dicit in procuratore denunciante vt procurator: vt l. denunciasse. §. quid tamen. ff. de adult. & idem etiam dicit esse in alia qualitate. l. prætor. §. dolo aũt. & l. si dolo. ff. si quis test. li. es. iuf. fu. & idem vult ipse Ang. in l. j. §. fi. ff. de incen. ru. & na. qui dicit, quòd vbi lex exigit certũ locũ vel tempus, illud deduci & principaliter ꝓbari oportet: vt ibi, & l. si quis ex naufragio. eod. ti. & l. libellorũ. ff. de accu. cũ si. & idẽ dicit Ang. in l. eũ qui. §. Publiciana: per illũ tex. ff. de pub. qui subdit, ꝙ cautus sit ille, q debet probare in deducẽdo & ꝓbando dictũ tẽpus punctualiter: aliàs succũberet. facit l. sed si alienũ. §. in extraneis. eo. ti. Et istã sententiã tenet etiam Bart. in l. matrẽ. circa prin. C. de proba. qui dicit, quòd quandocunq; probatio consistit in differentia temporis vel loci, oportet quòd fundus ex differentia probet differentiã, per d. l. matrẽ. & per d. l. eũ actum. facit. l. in illa stipulatione, si Cal. & l. hoc iure. & quod ibi no. Bar. & Doc. ff. de verb. oblig. & idẽ in effectu tenet Bal. in l. fin. in iij. col. ver. ex quib* cõcludo ibi, vbicunq; iuris rõ. C. de edic. diui Adria. tol. & pro hoc etiã facit, quod not. Inno. in c. cũ inhibitio. in vlti. gl. extrà de cland. despon. & qđ no. Flo. in l. si dominus seruũ. in fi. ff. ad l. Aqui. qui dicit per glo. ibi, quòd vbi actus potest se habere ad habitũ, & permissum, semper in dubio intelligit esse factus ex potestate permittẽte. & dicit hanc esse notabilẽ præsumptionẽ, quæ probat in l. meritò. ff. pro socio. & de ista quæstione vide plenè per Abbatem in c. auditis. in vltima charta, extrà de præscript. & adde l. cũ res. & qđ ibi no. Saly. C. de dona. l. Stichus. ff. de stat. lib.
17 *Quæro sextò principaliter, quomodo quis debeat vti seruitute iuris pascendi. Et primò dic, quòd debet vti prout in cõstitutione seruitutis cõuentũ est. ar. l. j. §. si cõuenerit. ff. depositi. vel ꝓut est cõsuetudo vel statutũ in loco. arg. l. qui luminibus. ff. de ser. vr. præ. & l. an in totum. C. de ędi. priua. facit quod dixi suprà in seruitute aquæductus, in viij. q. prin. & ideo qs debet vti illo genere pecorũ, de quibus cõuentũ est in cõstitutione seruitutis, & nõ alio: arg. l. certo generi. in prin. & per totã illã l. ff. de serui. rust. prædio.
18 *Sed quid si simpliciter est cõstituta seruitus, vel ius pascẽdi in fundo alieno, an possit cum omni pecore cuiuscũq; generis pasculari? & videt, quòd sic, si nõ est expressa species pecorũ. arg. l. in tradẽdis. in prin. ff. com. præ. & d. l. certo generi. §. fi. & l. si seruitus. in princi. cũ ibi no. ff. de ser. rvb. prędio. quod cre

credo esse verũ, nisi ex alijs circũstá
tijs appareret contrariũ sensisse, per
l. si seruus pluriũ. §. fi. cũ ibi notatis.
19 ff. de leg. j. cũ si. *Itẽ qd si est expres
sum de pecudibus, & reperiũtur pe-
cudes gentiles & nobiles, q̃ habent
optimá laná, & magná curá & custo
diam requirũt, vt sunt pecudes Ve-
ronenses: & reperiũtur etiã aliæ quæ
habent laná grossam, & non requi-
rũt custodiã, vt sunt pecudes Italæ: &
seruitus simpliciter est constituta de
pecudibus, an posśint ad pascua du-
ci tam pecudes grossæ quàm nobi-
les, vel econtrà? puto quòd sit inspi-
ciendus locus, in quo sit seruitus cõ-
stituta; quia si in illo sunt tantũ gros-
sæ, nõ intelligeret de nobilibus: &
ecõtrà, si aliquod dãnũ vel interesse
esset constituenti seruitutẽ: quia in
dubio videtur esse actum de illis in
loco vbi esse consueuerunt, argu-
men. l. semper in stipulationibus.
cum ibi notatis. ff. de regulis iuris.
nec debet ampliori numero peco-
rum vti in pascendo, quàm sit serui
tus constituta. arg. d. l. j. §. Trebatius.
cũ §. seq. ff. de aqua quoti. & æsti. de
qua etiam dicam in seq. q. princ. nec
in alio loco vel tẽpore, quàm sit ser-
uitus constituta. l. certo generi. ff. de
serui. rusti. præd. l. si eo loco. §. fi. ff.
si ser. ven. & l. si cui est via. in prin. &
l. si quis alia. in prin. ff. quemad. serui
tutes amit. & l. si communem. §. j. eo
dẽ ti. sed vbi nõ esset conuentio, vel
cõsuetudo, aut statutũ, debet vti se-
cundũ naturam seruitutis iuris pa-
scendi. de qua habetur in l. pecoris.
20 cũ l. seq. ff. de serui. rust. præ. *Item
non debet quis vti pascuis cũ pecori
bus morbosis seu pestiferis: q̃a alia
pecora cõtagione morbosi pecoris
perirẽt seu perire possent. l. Iulia-
nus. in prin. cũ ibi notatis. ff. de act.
empti. Vnde dicitur, Morbida facta
pecus, totũ corrũpit ouile. Ne macu
let socias, est separãda grege. Et ideo
scribit beatus Hiero. Resecandę sunt
putridę carnes, & scabiosa ouis repel
lenda, ne tota domus ardeat, massa
corrũpat, corpus putrescat, & pecora
intereãt: vt habet xxiiij. q. iij. resecã-
dæ. & ꝑ hoc est tex. in c. pe. ver. sicut
ex vna oue morbida. & ibi gl. dicit,
ꝙ vna ouis morbida totũ gregẽ infi
cit. xlv. dist. sed illud refert. & facit
tex. cũ gl. in l. si finita. ver. iũcta. §. ex
hoc edicto. ff. de dã. infec. & tex. in l.
ij. C. de sum. tri. per quẽ dixit ibi Gui
liel. de Cu. & Bal. & Pau. de Castr. &
21 Doct. *Quòd vbicũq; est huiusmo
di timor infectionis, põt fieri expul
sio etiã de ciuitate. alleg. in auten. ius
iurã. quod præst. ab his. in fin. & etiã
dicit, ꝙ si aliqua inhonesta mulier ve
b nit in viciniã, [b] possunt vicini face-
re ipsam expelli. & idẽ de leprosis &
similibus. & de hoc est glo. in c. j. in
ver. expellam. de vsuris. in vj. de hoc
etiã scripsi in l. ędiles etiã. §. Pedius.
in iiij. no. ff. de ædi. edic. quod bene
nota: quia quotidie põt contingere.
22 *Nunquid autẽ habens seruitutem
iuris pascẽdi in fundo alieno, debeat
ipsam seruitutem postea diuidere?
Distingue duos casus. aut ambo sunt
contenti diuidere: aut vnus tantùm
vult diuidere, alter non. Primo casu
subdistingue: aut quæris de diuisio-
ne seruitutis, & ista non põt diuidi,
quia est indiuisibilis. l. si vnus. ff. de
serui. rust. pręd. & l. si sub vna. §. fi. ff.
de ver. ob. & hoc vult gl. fi. in fi. in l.
si ex meo. ff. de serui. rustic. prædi. &
hoc tenet Bar. in l. stipulationes non

diuidunt.in prin.in ij.op.ff.de verb. obli.Et est ratio,quia seruitutes rusticæ reales sunt secundũ indigentiã rei vel prædij dominãtis:& viui in hoc æquiparãtur.vt l.ergo.in fi.ff.de serui.rusti.prædi. & no.Bart.in l.ea. §.Cato.in vj.q.& d.l.stipulatiões nõ diuidunt.in iiij.q.post mediũ colũ. de verb.obli.& ideo sicut vsus est in diuiduus.l.vsus pars.ff.de vsu & habi.ita etiam seruitus iuris pascendi vel de ipsis pecoribus.& in his põt fieri diuisio.videlicet vt citra partẽ fundi pascantur,& in illa sit seruitus, & in alijs partibus fundi remittatur seruitus:vt l.ad certam.ff.de serui.l. si quis duas.§.si quis partẽ.ff.com. prædi.facit l.certo generi.in princ. de ser.rusti.præ.& l.si cui via.in prin ci.ff.queadmo.ser.amit.nõ aũt põt diuidi pro parte incerta pro indiuiso. l.partis.ff.de seruitu.& l.qui per certum.ff.com.præ.& l.pluribus.§.fin. de ver.sig.& hoc vult Bar.in princi. secundæ opi.in l.stipulationes non diuiduntur.de verb.obli.& similiter nõ põt diuidi numerus pecorũ,nisi pro diuiso pro pecorũ numero,& nõ aliter.arg.l.vsufructuariũ.§.in vi uarijs.& quod ibi no.Flo.ff.de vsufr. & tenet Bar.in ij.op.dicẽs,nõ caperet etiã diuisionem pro diuiso:quia si fieret talis diuisio,nullus erit vsus: tamẽ si fieret huiusmodi diuisio iter habẽtẽ seruitutẽ iuris pascẽdi,& debentem serui.puta xxv.campos,omnino non cõprehenditur vigore emptionis:quia in ea nõ est nominatũ. l.in vendẽdo.in princ.ff.de contrahen.emp.nec vigore statuti:quia illud nõ loquitur nisi in habentibus xxv.campos.imò plus dico,etiam si vendẽs diceret,quòd nõ comprehẽderetur ius pascendi,nõ valeret.arg. l.si ita scrip.§.regu.cũ ibi no.ff.de libe.& posth.Aut vendidit,xxv.campos,vel vltra:& tũc teneo,quãdo vẽditio esset simpliciter facta,nulla mẽtione de iure pascẽdi,quod venit ius pasculandi tanquã cõnexum.argu.d. §.regula.cũ ibi notatis per gl.& Doct.facit l.alienatio.ff.de contrahẽ. emp.& l.traditio.in prin.ff.de acqui. re.do.aut pascua siue ius pasculandi cõpetit vni suo iure proprio:puta qui emit vel aliter acquisiuit ius pasculãdi in fundo alterius vel communi,& vendidit posteà aliũ fundũ suũ nulla habita mentione de iure pascendi,& tũc nõ cõprehendit illud ius pasculãdi:per dictã l.in vendẽdo.in princi.

13 *Sed circa prædicta dubitari potest, an ius pasculandi quæsitũ per tyrãnũ contra ius in prædijs alienis trãseat in ecclesiam. Et dic quòd non, quia ecclesia est cultrix & auctrix iusticiæ, nec patitur aliquos contra iusticiam in se ferre vel in alterum, licet priuatus sæpe deuiet à iustitia:vt est tex.sing.in c.j.§.& si clientulus.in titu.de alie.feu.Et quia ecclesia non succedit in aliquo turpi quæstu;c.ex transmissa.extrà de doci.& ideo debet illis restitui, quibus est iniustè ablatũ,& vsurpatum, vel pauperibus erogari.arg.c.cũ tu. extra de vsur.& c.cũ sit minus.de Iudæis.facit l.ij.& quod ibi nota.C.de epis.audi.Tertiò acquirit seruitus,siue ius pasculandi præscriptione vel consuetudine præscripta, sicut alia quælibet seruitus,& ius acquiri potest.vt l.j.& ij.cũ ibi no.C.de seruit. & l.seruitutem prædiorum.cum ibi no.per glo.& Doct.ff.de serui.& l. hoc iure.§.ductus aquæ.ff.de aqua quo

quoti.& χsti.& c. fin.,cum ibi nota. extrà de cõsuetu.cũ si.& istud est cla
24 rum. *Sed dubiũ pôt esse quanto tẽpore præscribatur.Et dicendũ est, requiri tãtũ tempus,cuius initij memoria nõ existat in contrariũ: quoniam hæc seruitus habet causam discontinuam:vt dict. §.ductus aquæ.& l.foramen.in princ.& §.j.ff.de serui tut.vrb.præ.nisi allegetur titul: & ad ipsum probãdum deducatur,& probetur ipsum fuisse in possessiõe, vel quasi, huius seruitutis, vel iuris pascendi:vt no.gl.no.in d. l. seruitutes prædiorũ.& glo.j.l.j. §.deniq;. el.ij. ff.de aqua plu.arcend. &.gl.in l.j. & Docto.in c.peruenit.extrà de cẽsib. & dixi plenè in j.lib.viij.q.princi.& suprà in titu.de serui.aquæduct. ver. circa tertiũ, quando nulla est conuẽ
25 tio, *Sed dubiũ est qualiter probetur possessio,vel quasi,seruitus iuris pascendi.& sic quæ personæ debeãt pasculasse, ad hoc vt inducatur dicta præscriptio seu cõsuetudo præscripta.Et in hoc distingue.: aut singulares personæ prætendũt,ad suam priuatã tantùm vtilitatem se præscripsisse, aut vniuersitatis. Primo casu quãdo sunt singulares personæ,non est dubium,φ si ipsæ fuerũt in quasi possessione iuris vel seruitutis pascendi per se,vel alius eorũ nomine, sufficit.argumẽ.l.fi.in fin.cũ l.seq.& l.quod meo.in princip.& l.interdũ. cum ibi nota.ff.de acqui.pos. Secundo casu,quando est vniuersitas,quæ dicit se præscripsisse;& tunc si probetur per syndicũ,vel alios,qui regunt vniuersitatẽ,possedisse sufficeret: vt l.j.§.fi.& ibi hoc not.Barto.& Doctor.& probatur in l. municipibus. ff.de condit.& de. vel si probetur, quòd maior pars vniuersitatis possederit,vel cõsenserit,vt aliquis per se possideret.l.metũ.§.animaduertendũ.ff.quod me.cau.& no.glo.fin. in l.ij.ff.de acquir.pos.vel etiã si probetur seruũ vniuersitatis possedisse titul.d.l.j.§.fin.cũ l.seq.Sed si aliquæ singulares personæ de vniuersitate possederũt,nunquid hoc sufficiat per vniuersitatẽ, vt vniuersitas videatur possedisse: vide tex.in l. sicut.§.j.ff.quod cuiusq; vni.no.& ibi glo.in fi.quod facit ad vsum nemoris per bestias hominum villæ. & ibi Bal.exponit gl.vt si singulares homines villæ pasculauerint in nemore, vniuersitas intelligatur, licet nõ appareat de mandato eorũ:quia patiẽtia vniuersitatis,loco mandati habetur:vt ff.mand.l.qui patitur.qd ergo pauci possederunt,extẽditur ad vniuersos.& sic extenditur præscriptiõ seu cõsuetudo,secundũ glo. de quo per Inno.in c.dilecto.extrà de offic. archi.& hoc quidẽ videt velle Guil.
26 de Cu.in d.l. sicut.§.j. *Qui dicit, φ si aliqui,puta x.vel xx. vniuersitatis singuli vsi sunt quodã nemore,in tanto tempore cuius initij memoria non extat in contrariũ: licet videatur acquisitũ ius illis solis,quia præscriptio est odiosa.leg.quod meo.§. fi.de acq.poss.tamẽ si ipsi vsi sunt nomine vniuersitatis, & tanq. de vniuersitate, vniuersitati ius quæritur: qa cũ interrogabũtur, respondebũt, ideo vsi sumus, qa vniuersitas habet ius.& ita per tales acquiritur vniuersitati.facit l.sed ea.de leg. & l.an ĩ totũ.C.de ædifi.priuat.& l.ij.C. quę sit lon. consue.& hoc inducit cõsuetudo,vt ibi.Nec ob.φ dicitur,præscriptio est odiosa, ergo non ampliãda. quia

quia illud verum in ipsa acquirēda, sed postquàm est quęsita, facilius ampliatur. l. apparet. ff. de iti. ac. priua. facit C. de ag. & cen. l. cum sumus. libr. xj. Et prædicta intellige vera, si prædictę tales personę hoc fecerint nomine vniuersitatis, & de mandato, vel sciētia vniuersitatis, vel regentiū ipsum, quo casu nedū possessio acqsita cōseruatur, sed etiā de nouo acqritur. p d. l. j. cū l. se. ff. de acqr. pos. & per l. municipibus. de cōdi. & demō. cōiūcta l. qui patitur. ff. man. & dicūtur vsæ de volūtate & scientia eorū quib⁹ cura vniuersitatis cōmissa est: vt l. municipes intelligūtur. ff. ad muni. & no. per gl. in c. dilectus. el secūdo, in ver. officialibus. extrà de testi. & intellige, quando illi regētes sciebant dictas personas singulares vti nomine eorū, seu vniuersitatis: aliàs nō posset vniuersitas possidere: ex quo sunt administratores: nec sciebant per vniuersitatē possidere: qa ad acquirendā possessionē, reqritur administratio, l. iij. in pri. & l. quēad. ff. de acqui. pos. quia animus debet esse apud regētes ciuitatē: vt d. l. j. §. fi. cū l. se. eo. ti. Et propterea in practica sis cautus, vt articules & probes, quòd administratores sciuerint tales nomine vniuersitatis suæ possidere. Sed si simpliciter dictæ singulares personę vsæ fuissent dicto nemore, vel iure pascuādi absq; mandato, & scientia vniuersitatis, vel regentium eam, in hoc distingue: Aut sunt vsæ nominibus proprijs, & clarum est, nihil acquisiuerūt vniuersitati, nec in acquirenda possessione, nec in acquisita conseruanda. l. sicut.
27 §. j. ff. quod cuiusq; vni. no. ⁿ Quia actus agentium non debet operari vltra intentionem eorum. l. non omnis. ff. si cert. pet. Aut sunt vsę nominibus proprijs & vniuersitatis, vel vniuersitatis tantum: & hoc nō constat: & idem: quia paria sunt non esse, vel esse, & nō apparere. l. in lege, fundi. & l. Rutilia. ff. de contrahen. empt. Aut constat, quòd fuerunt vsæ absq; mādato vel sciētia vniuersitatis, vel gubernantiū eā: & tūc aut tractatur de possessione vel quasi, acqsita vniuersitati cōseruāda, & prodest vniuersitati: p texā l. generalis. ff. de acqui. pos. & p ea quæ dixi secundū Guil. de Cu. aut tractat de possessiōe vel quasi, de nouo vniuersitati acquirēdæ: & tūc videt q ius possessionis vel quasi, quærere vniuersitati non potuerint. p tex. in d. l. j. §. fi. cū l. seq. ff. de acqui. pos. & hoc videt probari hac ratione: qa sicut p ciuē non pōt qœri ciuitati ratiōe subiectionis: vē no. Bar. in l. si ita stipulatus. §. Chrysogonus. ff. de ver. ob. & l. j. ff. de iure fi. ita multo minus videt p rusticos posse quæri uillę suæ, vel per alias psonas singulares vniuersitati suæ. Sed ista ratio nō videt bona: qa Ros. & Pau. de Ca. in d. §. Chrysogonus. tenēt cōtrariū: scilicet q per ciuē, & eius stipulationē acqratur ciuitati, sicut p filiū patri: quia nō est minor subiectio, quàm filialis: vt l. veluti. ff. de iusti. & iu. & nō minus q nascitur suæ reipu. l. j. §. generaliter. ff. de vē. in pos. mit. Vnde Tulli⁹ li. j. Officiorū, Nō solū nobis nati sum⁹, ortusq; nostri partim patria vēdicat, partim amici nostri. facit l. postlimi. §. fili⁹. ff. de capt. Ego verò teneo, q non acquirat ciuitati, per d. l. j. §. fi. cū l. seq. cū glo. vbi est casus. ff. de acqui. pos. Nec ob. dū dixi, p ciuē acquiri posse ciuita-

ciuitati, sicut p filiũ patri. qa hoc nõ puto verũ: qa nõ reperitur iure cautum. Et contrariũ notant cõmuniter Doc. in d. l. si ita stipulatus. §. Chrysogonus. ff. de ver. ob. Præterea in alia vniuersitate quàm ciuitate vel patria, nõ pcederet sine dubio, p prædicta.
18 Sed aliud dubiũ quotidianum põt occurrere: nũquid ius pascendi cõpetens villæ vel vniuersitati, possit pbari p homines x. villç vł vniuersitatis. Ista quæstio ponitur p Cy. in l. parẽtes. in fi. C. de test. q dicit, q̃ qñ disputatur de pascuis & nemoribus, in quibus bestiæ singulorũ depascũt, & singuli ligna incidũt, si inducantur hoĩes de dicta villa ad testificandũ, eorũ testimonium non est idoneũ: qa dicitur testimoniũ in in re ppria, ex quo ad eũ spectat cõmodum. l. j. §. in propria. ff. qñ ap. sit. cõiũcta l. omnibus. C. de testi. sed si singuli nõ sentirẽt aliquod cõmodũ in particulari, sed tãtũ in cõmuni: qa solũ afferretur cõmodũ in cõmuni, puta qa animalia solũ cõmunie pascebantur, vel pro cõi tãtũ ligna incidebãtur, tũc possent esse testes ar. l. in tantũ. §. vniuersitatis. ff. de re. di. & l. sed si hac. §. q manumittitur. ff. de in ius uo. & etiã ita tenet Iaco. de Ra. & Spe. & quã plures antiqui & moderni Doc. & idẽ vult Ia. Bart. & Guil. de Cu. in d. §. q manumittitur. & idẽ tenet in effectu Bal. in d. l. parẽtes. in fi. q dicit, q̃ si vtilitatis effect⁹ nõ distribuit̃ in singulos, sed ptinet ad bursam vniuersalẽ: tũc recipitur testimoniũ singulorũ: qa bona sunt diuisa, scilicet uniuersitatis, à bonis singulorũ: secus vbi vtilitatis effect⁹ distribuit̃ in singulos. Ista fuit opin. originalis Cy. in d. l. j. C. ad l. Aquil. in addi. sua parua, quã quidã nõ habent: licet Paulus ipsum nõ allegat: imò cõtra eũ cõcludũt. quæ opi. Pauli licet esset vera, tñ videretur esse limitanda, cũ ille q reduxit opus, non fuit in dolo: secus si fuisset: puta qa sciebat se teneri ad seruitutẽ, & non posse opus cõtra seruitutẽ facere: qa tũc videtur q̃ propter dolũ suũ perdat facultatẽ reducẽdi rẽ in pristinũ statũ. ar. l. pen. §. fi. ff. cõmoda. & l. si seruitutẽ, de pig. ac. l. inter causas. §. & cũ seruus. ff. mã. l. qđ. in prin. ff. de noxa. cũ si. Sed certè illa iura loquũtur in actione noxali, ĩ qua interesse prestari põt domino dãnũ passo, nõ seruo, q dedit dãnũ, cũ fortè valeret multò minus q̃ sit dãnũ: secus videt̃ esse in casu nostro, in quo nõ interest eius, cui seruitus debet̃, vt dãnum maius sibi resarciatur, q̃ vt res in pristinũ statũ reducat̃: & si aliqd interesset, pl⁹ etiã illud posset peti, per l. si cũ dies. §. fin. cum l. seq. ff. de arb. Communis tamẽ opi. Doct. videtur esse, q̃ fiat distinctio, Aut corpus factũ est reducibile, vel nõ. vt s. dixi. In hoc tñ breuiter concludas: Aut ille cui debetur seruitus, reducto fundo seruientis ad culturam, vult agere actione l. Aqui. ad emendationẽ damni, & potest, si fundus non esset reducibilis ad priorem statum. & istud non habet dubium: & ita loquitur l. j. & ij. in prin. C. ad l. Aqui. cum sim. Aut est reducibilis ad priorem formã, & tunc tene quòd similiter possit agi ad emẽdationem damni, per dicta iura. sed erit in facultate debẽtis seruitutem, reducere opus ad pristinum statum: & ita potest loqui d. l. ij. in fi. per ea quæ dixi secundùm Pa. aut agere vult actione l. Aquiliæ

vt,

vt res in pristinū statū reducatur, & tūc aut nō est reducibilis, & nō pōt, secundū Cyn.Bal.Ang.& Saly. in d. l.ij.& istud est clarū. Aut res est reducibilis in pristinū statū:& in hoc teneo, q agere possit, vt reducatur, & prestando interesse liberaret, per ea quę statim dicā in casu sequēti:& ita videtur cōmunis opin. Aut ille cui debetur seruitus, vult agere actione confessoria:& in hoc stat dubiū, an possit agere ad reducendum rem in pristinum statum, vbi potest reduci. an verò debeat agere ad interesse tantū: qa in actione cōfessoria venit interesse.l.loci corpus. §.in cōfesso ria.ff.si ser.vē.

29 *Et qa ī obligationibus facti venit obligatio ad interesse, l.stipulationes non diuidūtur. §. Celsus.de ver.obl. Contrariū tamen teneo, videlicet vt possit agi confessoria ad opus in pristinū statū reducendū. quod sic probatur: quādocūque factū est in obligat: ōe ex dispositione legali, semper quis tenetur ad factū.l.stipulatio.§.sin autē.ff.de no.ope.nun.& ibi hoc not.Bar. in fi. & idē no.Bart.in l.j.§.j.in ij.col.& l. si prius.in x.q.eo.ti.& Bart. & Doct. in l.stipulationes non diuiduntur.ff. de ver.obl. Sed ista patientia, q quis possit cū suis pecoribus pasculari in fundo debenti seruitutē, venit ex dispositione legali.d.l.quoties. de ser. & l.iij.§.dare.ff.de vsufr.ergo ad illā precise cogi poterit, nec liberabitur debens seruitutem, si vult præstare interesse. Si verò opus est factum, eo cui seruitus debetur ignorāte, & sic nec expresse, nec tacitè consentiente: quia tunc aut erat ignorantia facti, quia nesciebat opus fieri, facti puta: qa bene sciebat opus fieri ī fundo seruiētis, sed ignorabat fundū illū sibi seruientē, vel ignorabat seruitutem sibi deberi, & sibi in aliquo nō præiudicat: & erit idē q est in casu præcedenti, quādo sciuit, & cōtradixit.l.Labeo.& l.sed hoc ita.ff. de aqua plu.ar.& ibi hoc tenet Bar. & probatur in l. Sabinus.ff. cōmuni diui. Aut erat ignorātia iuris, puta qa sciebat fundū debere sibi seruitutē iuris pascendi, & sciebat opus fieri contra seruitutē debitā: sed ignorātia iuris ductus credebat dominū fundi posse illud opus facere in sui præiudicium: ideo tacuit, & nō cōtradixit: & tunc idē, quia, etiā error iuris in hoc casu, vbi tractatur de dāno suo euitādo, sibi nō nocet: vt dicit gl. not. quā sequitur ibi Bart. & Doct. in d.l. Labeo.ff.de aqua plu.ar. facit l. iuris ignorantia.l.ij.& l.error, ff. de iur. & fac.igno.

30 *Superest alia q.an ille q reperit animal in fundo, in quo sibi debetur seruitus iuris pascendi, possit ipsum occidere, vel retinere, donec reficiatur damnum, quod dedit, vel donec cognoscatur, cuius sit illud animal. Ista quæstio formatur in persona domini fundi, per Spec. in ti.de actore. §.j.ver.sed pone, inueni pecudem.& per Doct. in l. hoc amplius. §.de his.ff.de dam.inf. per Bart. in l.ratis.ff.de incē.rui. & nau. & Flo.in l.Quintus.ff.ad l.Aqui.per tex.gl.Ant.de Bu.in c.si læserit. extrā de iniur. & dam. da. Ex omnibus breuiter ita concludas, Aut volo occidere animal, quia inueni in fundo meo, vel mihi seruitutem debenti, & non possum. d.l. Quintus. in prin.aut non volo ipsum occidere, sed verberare, vel vehementius ipsum deijcere, vel cogere ita, vt ali

qd damnũ patiatur, & non possum, sed debeo ipsum expellere, acsi esset animal meũ: aliàs teneor pro dãno. d.l. Quintus. in prin. §.j. & istud non habet dubiũ, nisi esset statutũ in loco, quod daret potestatẽ prædictam faciendi. Aut nolo ipsum animal percutere vel occidere, sed retinere: & tũc aut volo retinere: qa nõ cognosco, cuius sit animal, donec intelligere possim eius dominũ, cõtra quẽ agere valeam, & possum ob hãc causam retinere. vt no. fin. Spe. in d. ver. sed pone inueni pecudem. & idẽ tenet Bald. secũdũ Ricar. Ma. in l. ij. C. de ser. fu. per l. capite quinto. ff. de adul. & idem Lud. de Ro. in l. hoc amplius. §. de his. ff. de dam. infe. aut volo animal includere & retinere, donec mihi satisfiat de dãno, vel iteretur: & videtur ꝙ possim: per l. ratis. ff. de incen. ru. & nau. & d. §. de his. In contrariũ videtur d.l. Quintus. quã sequitur Oldra. Bartol. & Doctor. in d. §. de his. tenent ꝙ non possit includi vel retineri. per d.l. Quint⁹. & idem Bal. in d.l. ij. Nec obst. d.l. rat⁹. & d. §. de his quia secundũ Bar. magis est periculũ in retẽtione animaliũ, quia facilius pereũt, quàm in alijs, in d.l. Quintus. & glo. & Io. An. & Bu. & Doct. in d.c. si læserit. extrà de iniu. & dã. da. *Quæro vij. prin. quomodò seruitus iuris pascendi amittatur. Ista quæstio decidi põt ex his quę dixi in j. lib. in iiij. q. princip.

31 *Sed põt vlterius dubitari, an si vni debetur seruitus iuris pascendi pro certo numero pecudũ, & ipse vsus est ampliori numero, an ꝑpter hoc amittatur seruitus. Et dicas ꝙ nõ, ex quo plus fecit q̃ sibi deberet, vt probat in l. si cui via. i prin. ff. quẽad. ser. amit. pro hoc optimẽ facit l. j. §. itẽ quærit. & §. Trebatius. cũ §. se. ff. de aqua quo. & æsti.

32 33 *Itẽ quid si debeatur seruitus iuris pascendi cũ certo genere pecudũ, & vsus est seruitute cũ alio genere, puta equarũ vel vaccarũ, an per hoc amittatur seruitus? dicas ꝙ sic. & idẽ qñ debebat vti certo tẽpore vel loco, & vsus est alio loco vel tẽpore. vt l. si communem. §. j. & l. si qs alia. in princ. ff. quẽad. ser. amit.

34 *Itẽ quid si locus debẽs seruitutẽ est occupatus per tyrannũ, qui vsus est illis pascuis, an perdatur seruitus? dicas ꝙ nõ: vt ꝓbatur in l. qui fundũ. ff. quẽad. ser. amit. cũ his quæ ibi not. per Bart. & Doct. & pro hoc facit qd no. Bal. in l. malẽ agitur. i fi. C. de præscript. xxx. an. vbi dicit regulariter per tex. in d.l. qui fundũ, ꝙ Papa Romanus nõ perdit possessionẽ alicuius rei ei subtractę per rebellionem Papatus: quia papa vltramõtanus siue iustus siue iniustus nomine ecclesiæ possidet. & sic Romana ecclesia nihil perdit, quia ẽt per simplex factũ retinetur seruitus: d.l. qui fundũ. quod no.

35 *Itẽ quid si cõmune emit pascua, & vnus de communi vẽdidit vnum fundũ suũ propriũ cũ omni iure sibi spectante, an pro hoc videatur amisisse seruitutẽ, vel saltem ipsum ius pascendi? Et videtur quòd sic ipse videatur tacitẽ alienasse etiam illud ius pascendi: per l. testatrix. §. j. ff. si ser. ven. dicas contrarium, quia in venditione simplici, vel alienatione qualibet, vel instrumento, semper intelligitur exceptum ius communis: vt eleganter vult Bart. in l. rescripta. §. sciendum. circa fi. ff. de mu. & ho. quod not. ad q. de qua fui aliàs interrogatus, an

si commune emit decimam omniũ fundorũ suorũ, & vnus de communi vẽdidit prædia sua, nũquid videatur vendidisse ius decimæ cũ fundis venditis, & dixi ꝙ nõ, ex quo decima per cõmune fuerat empta, & cõmuni acquisita. & adde quæ dixi s.
36 in v.q.pri. *Octauò quæritur, qua actione agit pro ista seruitute iuris pascẽdi. & dic ꝙ illi, cui hæc seruitus iuris pascẽdi debetur, cõpetit actio cõfessoria. l. ij. §. j. ff. si ser. vẽ. de aqua habetur ibi plenè per Flo. & Bart. & Doct. in l. si prius. ff. de no. ope. nũci. & glo. & Doctor. in §. ęquè. insti. de act. & ista actio est directa, quãdo cõpetit pro seruitute constituta. sed si cõpẽtit pro seruitute præscripta, tũc esset vtilis confessoria, in l. j. §. fina. ff. de aqua plu. arcen. coniũcta aut. nisi tricẽnale. cũ ibi no. per gl. & Doct. C. de bo. ma. & hoc qñ debetur à prędio alteri prædio. secus si ille qui habet ius pascẽdi, nõ haberet prædiũ: quia tũc nõ esset seruitus realis, sed seruit* vel ius personalę. l. vt pomũ. ff. de seru. ru. præ. & dixi in j. quæst. princip. in fin. & hoc casu si illud ius debei etur ex conuentione, debeteretur ex eo contractu: & si deberetur ex præscriptione cũ titulo similiter cõpeteret actio saltẽ vtilis: per not. in d. l. j. in fin. & d. aut. nisi tricẽnale. & Bald. in l. j. C. de vsufruct. & si ex forma statuti præscripsit, posset agi cõdictione ex illo statuto, per l. j. cũ
37 ibi not. ff. de cond. ex leg. *Sed si q̃ritur quæ actio competat illi, in cuius fundo pasculatur contra debitã seruitutẽ: dic ꝙ datur actio in factũ, puta quia vnus possit pasculare in parte fundi certa, cum centũ tantum pecoribus, & alius in alia certa parte fundi, cũ alijs centũ vel ducentis pecoribus, valeret diuisio, & remoueret seruitutẽ in partibus, & pro pecoribus constituta: d. l. ad certam. cũ alijs ibi alle. Aut quæris de tempore, quo debeat pasculari: & hoc etiã diuidi potest, quia tale tẽpus diuisionẽ recipit, vt probatur in l. Lucio. cũ l. seq. ff. de aqua quoti. & æsti. & l. via. §. j. ff. de ser. facit l. si sic cõstituta. ff. quemad. ser. amit. & hoc vult in esse ctu Bar. in d. l. stipulationes non diuidũtur. in fin. qui subdit, ꝙ licet fieri possit talis diuisio respectu cõmoditatis temporis, & sic modificari, & modus ei adijci. l. iiij. ff. de seruit. tñ ipsa seruitus iudicatur indiuidua: qa eius vsus est indiuiduus. l. viæ. ff. de ser. & dic vsum nõ inferri: vt dicit ibi Bar. sed vsus seruitutis resultat ex patientia dñi promittentis seruitutẽ, & facto vtentis. l. quoties. la ij. ff. de ser. & l. iij. §. dare. de vsuf. & quia secũdùm indigentiã fundi dominãtis cõceditur. l. ergo. in fi. de ser. ru. præ. & dixi in princ. huius q. Secũdo casu principali, qñ vnus vult diuidere, alter non: & in primis dicas, ꝙ respectu seruitutis diuidendæ non cadit ista dubitatio: quia nullo modo po-
38 test diuidi, vt dixi. *Sed quæritur, an vn* possit aliũ cogere ad diuisionem vel fundi, vel pecorũ, vel temporis pasculandi. Et in hoc subdistingue, aut ista quæstio est inter dominos prædij seruientis, aut inter dominos prædij dominãtis simul. Si est quęstio inter dominos prędij seruiẽtis, qa vnus vult diuidere fundũ pro parte sibi spectãte, alter non vult: & tũc aut ille qui prouocat ad diuisionẽ, est maior, aut minor. Si est maior, põt alium prouocare etiam minorem

norem ad diuisionem.l.ij C.de fundo do.& l.inter omnes.C.de prædi. mi.& not.glo.in l. iubemus nulli.in prin.C.de sa.san.eccl.Et est ratio,qa nemo cogitur stare in cõmunione: quoniã cõmunio solet parere discordias.l.cũ pater.§. dulcissimis. ff. de leg.ij.imò si esset factum pactum, vt nunquã posset fieri diuisio,nõ valet. l.& in hoc iudicio §.si conueniat.ff. fa.er. Si est minor qui prouocat ad diuisionem:& tũc regulariter nõ potest petere fieri diuisionem rei immobilis.l.si pupillorũ.in princ.ff.de reb⁹ eorũ. & d.l.inter oẽs,nisi velit diuidere gratia fructuũ:vt no.gl. & Doct.in d.l.iubemus.in prin. in ver. diuidere.vel qñ sibi expediret:vt dicit ibi gl.puta quia haberet sociũ rixosum,vt statim dicã. Si est quæstio inter dominos prædij dominantis, idẽ quo ad diuisionem ipsius prædij dominantis cõmunis inter eos.l.via constitui.ff.de ser.ru.prę.& etiã quo ad diuisionem prædij seruientis respectu iuris pasculandi,videlicet vt vnus in certa parte fundi, alius in alia:vel vnus cũ tot pecoribus,vel certo tempore,alius cũ alijs pecoribus, cũ certo tempore.l.nã satis.§.sed si is totus.cũ §.seq.ff.quẽad.ser.amit. & per ea quæ dicta sunt:dum tamen hoc fiat sine dãno & interesse alterius.arg.l.si seruitutes.§. publico loco.ff.de seru.& l.ij.§.meritò.§.si qs à prin.ff.ne quid in lo.pu.& l.ij.§.fina.& l.per quem locũ.ff.de ser.ru.p. & l.Lucio.ff.de aqua quo.& æsti. & l.si quid.& l.præses.& l.si manifestè. C.de ser.& aqua.& per no. in l.Gallus.§.& si quid tantũ.ff.de li.& post. Et aduerte,qñ solùm quæstio est inter dominos prędij dominãtis:quia vnus vult diuidere fundũ seruiẽtis, vel numerũ pecorũ, vel tempus pasculandi,& alter non vult: & tũc dicendũ est,vt dixi in prin.Aut est maior qui prouocat ad diuisionẽ,& alter patitur damnũ, si fieret diuisio: qa melius pascularẽtur ĩ toto fundo simul, q̃ de per se in aliqua parte: & tũc non posset cogi ad diuisionẽ, ex quo dicta seruitus est simpliciter cõstituta.l.si seruitus.in princi ff. de ser.vr.præ. & l.certo generi. §. si totus ager.ff.de ser.ru.præ.& l.via cõstitui.§.quæcunq;.eo.tit.nisi aliqua iusta causa diuisionis subesset,vt statim dicã de minore prouocãte ad diuisionem.Aut alter damnũ non pateretur:& tũc regulariter posset fieri diuisio.[d] ᵈQuia nemo cogitur 39 stare in cõmunione,vt dictũ est.ar.l. imperatores.ff.de ser.vr.præd & vide Albe.in l.testatrix.§.j.ff.si ser.vẽ. Aut est minor qui prouocat,& regulariter nõ põt.l.inter oẽs.C.de pręd. mi.l.si pupillorũ.in pri.ff.de reb.eo. Et idem si esset ecclesia vel ali⁹, qui prohibitus esset alienare. d.l. iubemus.C.de sacr.san.eccl.Sed hoc fallit,qñ subesset aliqua iusta causa , vt qñ pecora alterius essent morbosa: qa tũc deberet fieri diuisio,vel morbosa repelli:per l.Iulianus.in princi. ff.de actio.emp. & dixi suprà in hac vj.q.prin.circa princ.Secunda causa est,quando alter socius esset nimis rixosus,vel odiosus,aut molestus.lege si conuenerit. in fine. & ibi hoc notat Bartolus, Baldus & Doctores ff.pro socio.& idem not.glo.& Doctores in l.ij.versi.nec cogitur.ff.so. mat.& Bart.in l.inter pupillos. ff.de aut.tut.Bar.& Flor.in l.cũ satis.C.de agri.& cen.lib.xj.& Angel.in l.ij.C.

de fund.dota.& Flor.in l.j. §. si plures.ff.de his qui deie. vel effu. Si verò non est quæstio inter dominos prædij servientis simul; & tūc si ista quæstio est, quia dñi prædij dominātis volūt inter se diuidere fundū seruientē, vel numerū pecudū, vel tempus pasculandi: domini prædij seruientis volūt, vt fiat aliqua diuisio, sed ꝙ omnes simul pasculentur, sicut soliti sunt pasculare: vel econtra domini prędij seruientis volūt. Et videtur ꝙ diuidere possint: quia nemo vt dixi, cogitur stare in cōmunione. In contrariū videtur, ꝙ nihil debet innouari contra morē veterē & antiquū. l. si manifestè. C. de ser. & aqua, & l. contra consuetam formā. l. si prę ses. eo. tit. & l. an ī totū. C. de ædi. pri. Tu dic, si sicut maiores, regulariter possunt diuidere. ar. l. imperatores. ff. de ser. ru. præ. & hoc videtur tenere Alb. de Ro. in d. l. testatrix. §. j. ff. si ser. ven. quod tū intellige, nisi domini prędij seruiētis pateretur aliquod damnū ex tali diuisione, vel domini prædij dominantis: quia tūc possunt impedire diuisionē. sed si sunt minores, nō possunt prouocare ad diuisionē regulariter. Fallit, qñ subesset aliqua iusta causa per ea q̄ dicta sunt.

40 *Alia est quęstio, quæ cōueniēter subijcitur, an dominus p̄dij seruientis possit loca, in qbus debet alteri seruitutē, & in qbus debet ius pascēdi, puta pascua & ligna reducere ad culturā inuito domino prædij dominantis, cui debetur seruitus iuris pascendi: & ecōtrà an ille cui debetur hæc seruitus, possit inuito domino fundi reducere pascua, ita vt efficiātur meliora: Et videt̃ circa primum dominum prædij seruientis nō posse reducere pascua ad culturam inuito illo cui seruitus iuris pascendi debetur: quia est contra formā & consuetudinē seruitutis iuris pascendi impositę. arg. l. pręses. & l. si manifestè. C. de ser. & aqua. l. ij. in fi. ff. ad l. Aqui. Itē pro hoc l. sed si quid. §. sed nec seruitu. cū l seq. ff. de vsufru. vbi habetur, proprietariū non posse inuito vsufructuario fundo seruitutē imponere, ex quo deterior fiat cōditio vsufructuarij: & idem probatur in l. locū. §. j. eod. titul. & l. si vsufr. ver. quod si. ff. de aqua plu. arcend. l. si co..o. in prin. ff. si ser. ven. In cōtrariū videtur, ex quo fundū meliorem facit: per tex. l. & si fortè. §. fi. ff. si ser ui. ven. & l. si arborem. §. per contrariū. ff. de ser. vrb. præd. Ego in hac q. ita distinguerē: Aut dominus prędij seruientis vult reducere vsum pasculandi, puta faciendo fossata, ne aquis inūdaretur, maximè tēpore pluuiali, vel lapides excipiendo, & pōt etiā inuito illo cui seruitus debetur, per iura vltimo loco alle. Aut vult reducere pascua ad culturam, & mutare formam fundi: puta dum esset ager sterilis, & incult⁹ vult reducere ad prata quæ secari possint: & tunc si vult, quòd in illis pratis possit is, cui debetur ius pascendi, pasculari facere pecora eodē modo, & per ea tempora quibus solitus erat pasculari, & in hoc nō patiatur aliquod damnū: imò vtilitatem recipiat, ex quo meliora pascua efficiuntur: & idem eadem ratione: secus si damnum pateretur, puta quia erant pecudes suæ nobiles, sicut sunt Veronenses, & marcescerent in pratis pinguibus, tunc non posset ad prata reducere. quia diceretur mutari forma seruitutis

tutis in damnū illius,cui seruitus debetur: quod nō est concedendū,per iura primo loco alleg. Aut vult reducere ad culturā, & ibi seminare blada, & ibi vites plantare: ex quibus non posset ille,cui seruitus debetur commoda percipere: imò per ea impediretur sumni ius pascendi: quia dominus prædij seruientis nollet, vt tēpore culturæ in illis pecora pascerentur: & tūc clarū, quòd nō posset fieri talis reductio ad culturā in præiudiciū seruitutis debitæ: per l. si via. & l.præses.C. de seruitutibus & aqua.& l.ij in fi.ff.ad l. Aquil.cum simi. suprà allega. nisi seruitus iuris pascendi deberetur tantùm eo tempore, quo fruges collectæ sunt, & pascua remanerent meliora, vel saltem nō deteriora: quia hoc casu videtur,ꝙ licitū fuerit domino predij seruiētis in suo facere, quicqd vult, dūmodo nō noceat alteri, cui seruitus debetur.argu.l.j.§. de eo opere. & §.item ait aquam.ff. de aqua plu. arcend.cōiuncta l. in re mandata.C. mand. & conclusio breuis est in hac quæstione. Aut dominus prædij seruientis reducēdo fundū suū ad culturam,vel ipsum meliorando nocet seruituti iure pascendi impositæ: & nō potest.aut nō nocet, vel prodest,
41 & potest,per prędicta. * Sed quid econtrà,an ille,cui debetur seruitus ista, posit inuito domino fundi seruientis ista pascua reducere, vt efficiantur meliora? Et videtur,quòd sic ad similitudinem vsufructuarij, qui potest causam proprietatis meliorē facere, nō deteriorem.l.æquissimū. §.fructuarius.in princi.ff.de vsufru. In contrarium videtur,quòd etiā nullo modo posit, etiam meliorando,per l.hactenus.§.fin.in fin.ff. de vsufru. Sed tu circa hoc breuiter conclude: aut ille,cui debetur seruitus, vult mutare formam vel statum rei vel fundi,in quo sibi debetur seruitus, puta aliquid noui addēdo,vel ampliando,vel detrahēdo: & nō potest,per d.l. §.fi.cum l.seq.& ibi glo. tenet. & §. fructuarius. & ibi gloss. Flo.& §.item si domus. & l.fi.ff.de vsu & habi.aut nō vult mutare rei statū vel formā,& tunc si non nocet domino fundi, teneo quòd posit, per prædicta iura, & maximè per d.
42 §. fructuarius. cū glo. * Sed circa prędicta oritur dubitatio,quid si dominus ꝑdij seruiētis reduxit pascua ad culturā: puta ad segetes,vites,propter quod impediūtur pascua ei cui seruitus iuris pascēdi debet: an posit cogi ad reducendū prædia ad pascua, sicut erāt tēpore seruitutis impositæ, an verò debeat agi ad interesse tantùm? Et videtur prima facie eū cogi posse ad reducēdū in pristinum statū loca, in quib⁹ ius pascēdi debetur.ar.l.ij.in fi.ff.ad l.Aqui. vbi dicitur, ꝙ si aquatio deriuata est in damnū eius cui seruitus aque debet, potest peti,vt in priorē statū reducatur.facit l.pręses.& l.si manifestè.C. de ser.pro hoc l.j.in prin.ff. quod vi aut clàm.& l.si colon⁹. & l.si tertius. §.officium. & per totā l.ff. de aqua plu.ar.In cōtrariū videtur,vt solum agi posit ad interesse.arg.l.loci corpus.§ in cōfessoria.ff.si serui.vend. & quia sicut in obligatione faciēdi succedit obligatio ad interesse,non potest regulariter quis precisè cogi ad factū.l.stipulationes nō diuiduntur. & ibi per Barto.ff.de verb.obli. ita in obligationibus non faciendi:

43 *Quia obligatio nō faciēdi, dicit obligatio faciēdi. probatur in l. ij. §. itē si in facto. eo. tit. & ideo videtur quòd dominus fundi seruiētis non tenebatur reducere pascua ad culturam, vt dictū est s. nec mutare formā seruitutis constitutæ: tamē quia cōtrarium facit, succedere debet obligatio ad interesse: ego in ista q. de qua cōsultus extiti altius repetendo ita distinguerē tres casus: aliquādo dominus prædij seruiētis, vel alius, vult reducere fundū seruientem ad culturā. & fecit aliquas præparationes tantū. aliquādo incipit etiā reducere, & reduxit. aliquādo iā reduxit in totū ad culturā magnā partē, ita vt impediatur ius pascēdi. Primo casu, qñ vult reducere fundū, nōdū tñ verè reduxit: sed fecit tantùm præparamēta, propter quæ fortè turbat illum, cui seruitus iuris pascēdi debeatur: puta purgādo loca, designādo fossam, vel loca vineatū, vel alia similia faciēdo. quo casu pōt dici, q vult incipere, vel q incœpit. p tex. l. j. §. cœpisse. ff. de polli. & p gl. no. ī l. de pupillo. §. nūciationē. in ver. inchoēt. & l. prætor. §. si qs paratus. in versi. satisdare. ff. de no. ope. nun. & ibi p Doct. & tūc pōt succurri ei, cui seruitus iuris pascēdi in illo fundo debet, no. ope. nū. vt d. l. de pupillo. §. Sextus. vet. impositā tiā. & hoc, qñ nō ab alio, q̄ à dño esset seruitus ista debita pro pdio vrbano, iuxta ea, q̄ dixi s. in iij. q. prin. Secus si deberet p prędio rustico: vt eo. titu. l. ij. cum gl. & ibi p Doc. in l. q viā. eo. tit. pōt tā cōtra dñm sibi subueniri p actionē cōfessorā. p quā dñs prędij seruiētis tenetur ad patientiā. at. l. vti frui. §. fin. si vsusfructus pet. facit l. quoties. la ij. ff. de ser. & l. harū. & l. egi. ff. si ser. ven. & hoc etiā vult Bar. in l. j. §. ij. ff. de no. ope. nū. Et p hāc confessoriā potest etiā agere ad interesse, & ad fructus. l. loci corpus. §. in cōfessoria. ff. si serui. ven. Secūdo casu qñ incœpit reducere, qd tñ nō est pfectū. qd qñ sit, dicit Bart. in l. j. §. j. in fin. ff. de no. ope. nū. aut opus, de quo quærit, est formiter, vt domus, theatrū, & similia: & tūc nō dicitur perfectū, sed futurū, nisi habeat consummationē in formā. aut est opus simpliciter, & informiter: & tūc quicquid est factū, potest dici opus imperfectū: vt d. §. j. eo. tit. & idē & clarius vult Bart. in l. is qui reip. in fi. ff. ex quib. cau. ma. Et ego dixi plenius in l. v. §. opere. & l. ædificia. §. perfecisse. ff. de verb. signi. & tūc similiter habēt locū omnia remedia, de quibus suprà dixi. & plus dico, quòd poterit ille, cui seruitus debetur agere contra reducentē ad culturā, ad destruendum opus, seu partē operis factam, si factū est, nūciatione noui operis prius facta: per l. j. in prin. & §. j cū ibi no. ff. de no. ope. nun. in casu quo locū habeat nunciatio no. ope. secūdùm ea, quæ dixi s. in primo casu. Si autem nō est factū, spreta nunciatione, quia nulla facta fuit: dic vt dicā statim in casu seq. Tertio casu, quando iam dominus prædij seruientis reduxit in totum ad culturam magnā partem, ita vt impediatur ius pascendi: an tunc poterit agi per illū cui debetur seruitus, vt cultura reducatur ad pascua? an verò tātum ad interesse? ista quæstio formatur per gloss. & Doct. in l. ij. C. ad l. Aquil. quæ est valde dubitabilis. in qua ita distinguerem, comprændendo

dendo omnes casus, qui verisimiliter possent contingere: videlicet, quòd aut est facta denunciatio nou. ope. legitimè antequam opus illud fieret: & tūc si est factū spreta nunciatione, & est seruitus vrbana, totū potest peti, vt destruatur. Secus, si est rustica: vt l.j. in prin. cum l.ij. & l. qui viam. cū ibi notat. ff. de no. ope. nū. Aut non est facta aliqua denunciatio noui operis, vel de iure fieri nō potuit: quia tunc aut ille, cui seruitus iuris pascēdi debetur, sciuit op° fieri, & cōsensit expressè, aut nō cōsensit expressè: sed eo sciente & patiente factū opus est, aut eo sciente, & contradicente, aut eo ignorante. Si ille cui debetur seruitus, sciuit & cōsensit expressè op° fieri: & tūc nō potest agere ad demolitionē ope-
44 ris: *quia remittentibus actiones suas non est dandus regressus. l. quæritur. §. si venditor. ff. de ædil. edict. & regula, quod semel placuit. de regu. iur. in vj. nec poterit etiā agere ad emendationē damni vel interesse. ag. l. Sabinus. versi. finautem. ff. communi diuid. Si verò eo sciente, & patiēte, & nō expressè cōsentiēte opus factū est: & tunc aut nō fuit deceptus per aliquē errorem vel imperitiam: & nullo modo poterit agere ad demolitionē, vt patiatur aduersarius opus demoliri, vt ad pascua fundus deducatur: vt est casus in l. Labeo ait. cum l. seq. & ibi glos. Barto. & Doctores. ff. de aqua plu. arcen. & probatur in d. l. Sabinus. ver. & si in communi. & l. qui bona. §. si quis iuxta. ff. de dam. infecto. & hoc tenet Barto. in l. quæ dotis. circa finem. ff. solu. mat. poterit tamē agere ad interesse & emendationem damni: vt probatur in d. l. Sabinus. & d. §. qui iuxta. & per glo. & Doct. in d. l. Labeo. Si verò opus est factū eo sciente & cōtradicente, & in hoc est maior difficultas, an possit cogi dominus prædij struiētis ad reducendum fundū in pristinū statū, & sic ad demolitionē. Sed dic cōsiderandā esse actionē, quā vult intētare. Aut enim ille, cui seruitus debetur, si nō cōsensit, vult vti interdicto quod vi aut clàm, & potest, vt l. j. & ij. in ver. impetrabis. C. ad l. Aqui. & quādo cōpetat, collige ex his quæ no. Bar. in l. j. in vlti. col. ff. de no. ope. nun. & Rof. in interdicto, quod vi aut clàm. Aut vult agere actiōe l. Aqui. & videtur possit, p l. ij. in fi. C. ad l. Aquil. In cōtrariū videtur, q actio l. Aqui. datur solū ad emendationē dāni. Et ita tenet ibi in gl. ij. & probat in l. j. eo. ti. & Instit. ad l. Aquil. in prin. cū simi. Cyn. autē in d. l. ij. distinguit, Aut est opus, quod nō est reducibile ad pristinū statū: & tunc agi potest l. Aqui. solùm ad damnū seu interesse: vt d. l. j. & ij. primo respon. C. ad l. Aquil. Aut est opus reducibile ad pristinū statū, vt est aquæductus à cursu suo remotus: & tunc pōt agi actione le. Aqui. vt in pristinū statū reducatur: & ita loquitur d. l. ij in fi. quæ ita debet intelligi, vt cōueniat titulo, sub quo ponitur. l. imperatores. ff. de in diē addict. & §. quibus. in prima cōstitutione C. & ita actio erit vtilis, & nō directa. pro hoc l. si seruus seruum. §. aquæductus. ff. ad l. Aquil. & ita tenet, & sequitur Bald. Ange. & Saly. in d. l. ij. Sed Pau. de Cast. ibi aliter intellexit dictū text. Dicit enim quòd non potest agi principaliter actione leg. Aquil. ad destruendum

opus factũ, & ad reducendũ in pristinum statũ: sed debet agi, & in libello principaliter peti, vt condẽnetur ad emendationẽ damni. & hoc venit iure actionis l. Aquil. & ad hoc est aduersarius obligatus: vt l. j. & ij. in pri. C. ad l. Aquil. Sed si diceret rẽ se vel Je in pristinũ statum reducere, & nõ cõdemnari ad refectionẽ totius dãni, debet audiri. & sic debet intelligi secundùm eum d. l. ij. in fin. & sic cũ reus habeat facultatem hoc faciẽdi vel reducẽdi rem in pristinum statum, istud est potius in solutione, & obligatione: sicuti est in actione no
45 xali. * Vbi emendatio damni est in obligatione, & datio dãni pro noxa est in solutione: vt l. miles. §. decem. ff. de re iudi. & isto modo dicit cessare ambages, de quibus per glo. & Cyn. in d. l. ij. C. ad l. Aquil. qui mirantur quomodo actio l. Aquil. detur, vt res in pristinũ statũ deducatur. & dicit, quòd cùm ista facultas reducendi in pristinũ statum detur reo ex dispositione legis, videtur durare ista facultas quousq; conueniatur iudicati, si fuerit cõdẽnatus ad emẽdationem damni. l. itẽ veniũt. §. idẽ ait. ff. de pe. here. sed quãdo venit ex forma contractus, nõ durat dicta facultas, nisi vsq; ad litẽ contestatã. l. si quis stipulatus. ff. de solu. Sed contra prædictũ intellectũ Pau. facit d. l. ij. in princ. q̃ dicit, principaliter põt peti, vt in pristinũ statum reducatur, eius iudicis cura impetrabis. sed Pau. ibi respõdet p idẽ quod in simili dicitur. l. si pacto quo pœnã. versi. ex stipula. agens. C. de pact. Nã verũ est, ꝙ impetrabis per indirectũ. nam si vellet euitare condemnationem damni dati, poterit restituere in pristinum statũ rẽ, & adire iudicis officium ibi. nõ tamẽ quòd si facta restitutione ahuc agens remaneret in dãno, in illo posset etiã reus cõdemnari: vt in simili habetur in l. si cũ dies. in fin. ff. de arbi. & hoc vltimũ tenet etiã Sali. in d. l. ij. & ista est opi. Pau. ꝙ nõ possit agi l. Aqui. principaliter ad reducendũ rem in pristinũ statũ, etiã quando opus esset reducibile. aliquando competit actio de pastu pecoris, aliquando l. Aquiliæ: & aliquando actio in factũ. & est casus in l. qui seruandarum. §. fi. ff. de præscr. ver. & aliquãdo competit actio ad exhibendũ. l. Iulianus. §. glans ex arbore. ff. ad exhiben. de quibus vide per Ros. in tit. de act. quæ vocantur nomine speciali de pastu pecoris, vbi ponit libellũ petitionis & quæstionis circa prædicta. & Spe. in ti. de offi. or. iud. §. j. verſ. quartò circa iminentẽ. & in tit. de causa pos. & ꝓprie. versic. quartò sum in fundo. &
46 in tit. de iniu. * Nonò principaliter an & q̃n liceat pascular in agro alieno. Et dic, aut est seruitus imposita iuris pascẽdi cõuẽtione, & põt secundùm seruitutẽ cõstitutã. l. j. §. in prædijs. ff. de ser. rust. præ. & Insti. de serui. §. inter rusticorum. aut nõ est imposita seruitus: & tũc aut est statutum, ꝙ certo tempore quis possit in alieno pasculari. & idẽ, ar. l. vẽditor. §. si constat. ff. cõmunia prædiorũ. & l. de quibus. cõiuncta l. omnes populi. ff. de iusti. & iu. Aut nõ est seruitus imposita, nec est lex, vel consuetudo: & tũc aut loquimur in militibus imperatoris, qui veniunt ad aliquas partes: & tunc dicendum est, ꝙ tẽpore illo nõ debent animalia sua dimittere, vt pascantur in pratis publicis:

blicis:& si magister militis nõ curauit id obseruari, in decem libras auri punieť:q̃ pœna imponeretur etiã destruentibus prata priuatorũ.l.j.C. de pas.pu.lib.xi.& ibi hoc no.Bart. & idẽ est dicẽdũ in alijs militib⁹ eadẽ rõne, licet malè obseruet.dicit tamẽ Bar.in d.l.j p illũ tex.q̃ prouinciales debẽt ꝓuidere in quo loco animalia missus sine dãno ꝓuincialiũ pascant:& ideo hoc dicit esse vtile pro militibus imperatoris descendentibus ad partes Tusciæ: vt possint petere à Tuscis sibi assignari prata, quib.possint eorũ equos pascere:& intellige sine iniuria subditorũ, secũdũ And.de Barulo in l.ij.e.ti.& ideo nõ debẽt prata prouincialiũ molestari à militibus principis: vt l.fi.eo.tit. & dicit Bar.illã leg. facere contra stipendiarios Perusij, vt nõ possint stare cũ suis equis in pratis pu.vel priuatis: bñ tamẽ possent ipsi & alij pasculari iuxta viã: vt c.j.§.fi.in titu.de pa.te.in vsi.feu.qđ declara vt dixi s. eo.in v.q.princi.ver.qñtõ acquirit. Aut loquimur in alijs priuatis, & regulariter qs nõ põt pasculari cũ animalibus suis in agro alieno.l.Quintus.ff.ad l.Aqui.facit l.diuus.cũ ibi no.ff.de ser.ru.præ.nisi iuxta viã sine damno, vt dictum est.& de hoc, an & quãdo sit licitũ pasculari in fundo alieno, habet in d.l.Quintus.& p Al-
47 be.in l.fi.ff.ad l.Aquil. *Decimò & vltimò posset dubitari de pascuis. e publicis & priuatis, in qb⁹ nõ sit seruitus imposita, de quibus vide in toto ti.C.de pas.publ.lib.x.& quæ no. in c.ij.§.fi.in ti.de pa.te.& quæ dixi in præcedẽti q.& s.in ij.& iij.q.prin. & de illo qui dimisit equũ in pascuis sine custode, quẽ lupus comedit, an teneatur domino, vide gl.Bar.& Doct.in l.si negotia.ff.de neg.gest. & Spec.in ti.de locato.§.postquã.ver. quid si locaui.& per Ang & Doc.in d.l.si negocia.& Cy.Bal.& Doct.in l.cũ precũ.C.de lib.can.& per Albe. in l.pignus.C.de pig.act.& ego dixi in l.quis sit fugitiuus.§.apud Labeo-
48 nem.ff.de ædi.edic. *Itẽ an animal dimissum in pascuis possideat per illum qui eũ ibi dimisit, vide text.cũ gl.in ver.oberrauerit.in l iij.§.Nerua fili⁹.ff.de acq.pos.& ibi Doc.Itẽ si aliquis accepit equũ in pascuis: quia dicit se dominũ illius equi, an incidat in pœnam.l.si quis in tãtã.C.vnde vi.vide ibi gl.magnã, versi qñtõ, quid si equũ.& Ang & Docto.ibi, & Barto.& Docto.in d.§.Nerua filius.
49 *Item si pastor cõduxit animalia ad pascendũ per insidiosa loca, & ea amiserit, tenet tamẽ culpa casus.l.qui petitorio.§.q rẽ.ff.de rei ven.& ibi hoc no.Ang.q dicit hoc esse intelligendũ, quãdo duxerit scienter, vel saltem scire debuerit.l.qđ te.ff.si cert. pe.& de hoc an & quãdo pastor teneat de mala custodia, & qualiter, vide tex.gl.& Doc.in l.si quis domũ. aliàs l.Iulianus.§.imperator.cũ §. seq.ff.lo.& qđ no.Bar.in l.si quis ex argẽtarijs.§.prętor.ff. de ede.& l.si creditor.& l.quæ fortuitis.C.de pig. act.Item si est conuentũ inter dominum & pastorem de diuidendis fœtibus, qua actione sit agendum, vide l.si pascenda.C.de pact.cum ibi not.
50 *Itẽ si quis est in possessione alicuius pascui, & eo tantũ vtatur certo tempore anni, an per hoc retineat suam possessionem? dicas quòd sic.l. iij.§.saltus.ff.de acqui.pos.Plura possent de pascuis & pastorib.dici, sed

breuitatis causa ista sufficiant: quia nō est propriè materia seruitutū &c.

a Numerus. *Numerus maior facit præsumi maiorē ueritatē. in Spe. de teste. §. j. uersi. quid si oēs & gl. iiij. q. iij. si testes. §. in testibus ubi etiā ponit quādo præferatur numerus dignitati testium. Et numerus maior facit præsumi maiorē zelum, in Spe. de elect. § j. uer. publicatione.*

b Viciniam. *Vicinus non potest retinere meretricem in domo, inuitis uicinis. Vide Gu. de Cu. in l. ij. C. de summa trinitate.*

c Animal. *Animal in dāno repertū, & retentū, uel pro pignore captū si pereat, debet per officialem emēdari. l. quēadmodū. §. magistratus. ff. ad l. Aqui.*

d Diuisio. *Diuisionem iudex facit, si partes discordant. Vide Pau. de Cast. consi. xcij. Diuisionis libellus quō formetur, uide Bar. & Bal. in l. ad officiū. C. communi di. & in l. j. eo. ti.*

e Pascuis. *Pascuorum cōsuetudo inspici debet. Bal. in tit. de pa. Constan. §. mos Romanorū. in iij. col. uers. & no. hoc expressum. & no. in l. j. §. denique. el. ij. ff. de aqua plu. ar.*

f Pastor. *Pastor tenetur de custodia in Spec. de act. seu pe. §. iij. uersi. item no. quod si. in fi.*

De seruitutib. calcis coquendæ, & arenę fodiendæ. CAP. X.

1 *Seruitutes calcis coquendæ & arenæ fodiendæ an rusticæ esse dicantur.*

2 *Ius calcis coquendæ uel arenæ fodiendæ ultra quàm opus fuerit, pro fundo dominantis si promittatur, an talis seruitus constitui possit.*

3 *Seruitutes calcis coquēdæ, & arenæ fodiēdæ an sint noīatæ uel innominatæ.*

4 *Ius cretæ uel lapidis eximendi si quis habeat, an ista sit seruitus dicatur.*

5 *Loca in quibus debetur seruitus, uel ius calcis coquendæ, arenæ fodiendæ, uel cretæ, aut lapidis eximendi, quomodò nominentur.*

1 ISTAE * duæ seruitutes sunt rusticæ, vt pbāt in l j. §. in prædijs. & l. ergo. ff. de ser. rusti. præ. & Insti. de ser. §. inter rusticorū. qīa calx & arena sunt de necessarijs ad domūculā in agro illius, cui seruitus debet, faciendā propter fructus recipiēdos. ita dicit gl. d. §. inter rusticorum. in ver. calcis coquēdæ. vel etiā qñ deberent p alio fundo rustico. puta si cōcederetur mihi ius in pdio tuo, vt in eo mihi liceat calcē coquere, vel arenā fodere, vt ex his fiant vasa vel instrumenta, vel granaria, vel ædificia in meo pdio, quib* fruct* prędij mei reponant & exportētur, vel q̄d simile fiat, q̄d ad cultū vel fructū agri p cipiendū necessariū sit. l. veluti. ff. de ser. ru. præ. & no. per Azo. in summa C. de ser. §. pecoris. ver. & sic cōcedi pōt. Secus si deberet seruit* pro domo & nō p fundo: quia diceret seruitus vrbana: qīa seruitus denominatur à prædio dominātι: vt est text. cū gl. in ver. areā. l. j. ff. de ser. vrba. præ. Et qñ dicatur fundus rustic* vel vrbanus, vel seruitus vrbana aut rustica, vide q̄ dixi j. li. in ij. & iiij. diuisione seruitutis. Sed si ius calcis coquēdæ debetur vel arenę fodiēdę nō ad vtilitatē fundi vrbani vel rustici, nō esset seruitus realis, sed ius psonale: vt no. gl. in d. l. veluti. in versi. q̄d ergo. & pbā in l. Mela. §. si. & ibi p gloss. Bar. & Doct. ff. de ali. & ci le. & no. in l. domū. ff. de ser. l. pecoris. ff. de ser. 2 ru. præ. * Sed hic secūdo loco dubitari pōt, q̄ si promittatur ius calcis coquēdæ vel arenæ fodiendæ vltrà

quàm

quãm sit opus pro fundo dominãti, an talis seruit' possit cõstitui? Et dic q nõ.l.ergo.in fi.cũ l.seq.eo.ti. Et est ratio: quia seruitutes reales sunt secũdũ indigẽtiam prædij dominãtis: vt d.l.ergo.§.fi.& ita no.Bar.in l.eadẽ. in §.Cato.in v.q.ff.de ver.obl.& in l.stipulationes nõ diuiduntur.in iiij.q sti.eo.ti.& dixi s.in d.iiij.diuisione seruitutis, ver.circa istas seruitutes. ibi, item quarta est natura seruitu.

3 * Tertiò dubitatur cũ qd istæ duæ seruitu.sint nominatæ vel innominatæ. Et gl.in l.j.§.in prædijs.in versic. hæc sunt.in prin.ff.de ser.ru.pr.dicit q sunt innominatæ. Ego tenui s. in lib.j.in ij.diuisione seruitutis, q sunt nominatæ.dic vt ibi dixi.& s. de seruitute aquę ducendæ in iij.q.

4 princ. *Quartò qro, qd si aliquis habet ius cretę vel lapidis eximẽdi, an ista sit seruitus? dic si debetur ad vtilitatẽ prędij rustici, erit rustica seruitus: si vrbani, erit vrbana. Sed si non debetur ad vtilitatẽ fundi, sed ob aliam causam, puta, vt vasa figula vel al: a facere possit: tũc nõ erit seruitus realis rustica vel vrbana, sed quædã cõmoditas [a] ad similitudinẽ vsusfructus: vt est tex.cũ gl.& ibi Doct. in d.l.ergo.§.fi.& l.veluti.ff.de ser. rusti.prę.& pbatur per ea q dixi s.in prin.& ideo dixi, ad similitudinem vsusfru.qa nõ vsusfructus est, cũ vsufructuarius habeat oẽs fruct' simul. vt Insti.de vsu & ha.in prin. qd nõ est in casu, in quo nõ habet nisi ius eximẽdi cretã vel lapidẽ, sed si haberet ius percipiẽdi oẽs fructus, tũc esset seruit' vsusfru.l.arborib'.in fi.prin. ff.de vsufr.& ita no.in d.l.veluti.ver fi.sed si vt vasa.p gl.& Doc. * Quin-

5 tò & vltimò qro, quomodò vocentur huiusmodi loca in quib.debetur seruitus, vel ius calcis coquẽdæ, arenæ fodiendæ, vel cretæ aut lapidis eximẽdi. dic nominãtur cretæfodinæ, lapicidinæ.l.diuortio.§.si vir in fundo.ff.so.ma.& arenacinæ, in qb. arena foditur.l.sed hi.in prin.& ibi glo.ff de publ'itanis.

a Commoditas. *Commoditas dicitur respectu usus non respectu fructus.l. cum in rem & ibi Bar.de rei uendi.*

De seruitute altius tollendi.

CAP. XI.

1 *Seruitus altius tollendi triplex esse dignoscitur.*

2 *Seruitus altius tollendi quare est rustica, & alia sunt urbana.*

3 *Seruitute altius tollendi exemplũ quo modo ponatur.*

4 *Seruitute altius tollendi exemplũ quo modo procedat, cùm quis regulariter possit tollere domum suam usq; ad cœlum, etiã si seruitus imposita non esset.*

5 *Cultura fauore non potest unus uentũ impedire ne ad alterius prędiũ trãseat.*

TRIPLEX * est seruitus altius tollẽdi. Vna est seruitus altius tollendi & officiẽdi luminib. vicini. Alia est seruitus altius nõ tollẽdi: & istæ duæ sunt vrbanæ: de qbus in l.j. ff.de ser.ru.prę.& dixi i primo lib.in duob.ti. Tertia est seruit' alti' tollẽdi, q est rustica.l.ij.in prin.ff.de ser. rust.prę.& ibi p gl.& Doc.& de ista

2 loqtur rubrica nostra. *Pro cui' declaratione primò qro, quare ista est rustica, & aliæ sunt vrbanæ, dic, quia seruit' denominat à pdio pdominãti: vt gl.in l.j.versi.aream.de ser.vrb. præ.& dixi in ti.pcedẽti, & ideo qñ seruit' alti' tollẽdi vel nõ tollẽdi debet pdio vrbano, appellat vrbana, & ita pcedũt dictę duę rubricę primi libri.

2 cloacis. *Sed si quæritur quãdo dicatur seruitus cloacæ deberi fundo rustico. dic q̃ quãdoq; licet per vicini domũ habere cloacã. d. l. ij. ĩ prin. ad quã cloacã coloni agri mei propter necessitatẽ sui corporis accedũt, qđ agro meo expedit: ideoq; di 3 cit rustica seruitus: vt dicit gl. in d. l. ij. in vers. cloacã. Et ita põt intelligi d. l. ij. & d. l. ius cloacæ. Sed quãdo deberetur seruitus propurgãdo fundo vrbano: tũc diceref seruitus vrbana inspecto fundo dominãti, cui seruitus debetur: & quia ista materia cloacæ fuit examinata s. in j. li. in tit. de cloacis, & pleni* s. in tit. de aquæ ductu, in vlti. q. princ. vers. vtile & cõueniẽter etiã subijcere. vsq; ad finẽ. & aliqđ s. de seruitute viæ, in xxxvj. & vlt. q. ideo non expedit hic aliter declarare, &c.

a Ius cloacę. *Cloacæ meæ usum, an põt impediri p te, uide Spe. de causa poss. §. iij. in pi. & § iiij. uersi. sed nũquid. & cloaca materiam uide in titu. ff. de cloa. per totum.*

De seruitute prætorij uel protecti. CAP. XIII.

1 *Prætorium uel protectum habere licere in fundo, qua seruitus esse dicat.*
2 *Prætorium quid propriè dicatur.*
3 *Prætorium, quod alias protectum dicitur, quid sit.*

1 EST *etiam seruitus rustica prætoriũ vel protectũ habere licere in fundo, vt ibi recipi poßint coloni agri mei. l. ij. cũ gl. in ver. protectũ. ff. de ser. rust. prædiorũ. *Prætoriũ autẽ dicitur locus, in quo pater fa a miliàs residere solet, & merces & species tãquàm in horreis retinere. C. de offi. recto. prouin. l. nulli. & sumitur hoc ex eo, quia prætoriũ solet dici locus, in quo prætor reddit iura, vt dicit gl. in l. plenius. in prin. ff. de vsu & habi. Si igitur alicui licet in fundo vicini prætoriũ habere, in quo sui coloni, siue ipse aut sua familia poßint residere causa sui fundi rustici, dicetur seruitus rustica. *Pro 3 tectũ verò, quod aliàs proiectũ dicitur est illud quod ita prouehitur, vt nunquàm remoueatur, qualia sunt mœniana. l. malum. §. si protectum. ff. de verb. sign. & l. quemadmodum. §. si ptectũ. ff. ad l. Aquil. & l. si duo. §. item videamus. & §. Labeo. ff. vti poßide. cũ ita nõ sit licitũ protectũ super solo alterius facere, vel habere in fundo vicini pro vtilitate fundi rustici, dicitur seruitus rustica. de qua loquitur l. ij. de ser. rust. præd. Et ista rubrica declaratur per ea quę dicta sunt in titulis proximè allegatis.

De seruitute innominata. CAP. XIIII.

1 *Seruitutes innominatæ quæ dicantur.*
2 *Seruitutes quæ per quatuor elementa uersantur.*

POST *vrbanas seruitutes quæ nominatæ dicuntur, domũ primo libro figurauimus, vt ex ea cæteræ seruitutes vrbanæ, quæ nominatæ non reperiuntur, intelligi poßint. Nunc verò consequens in hoc libro secundo, declaratis rusticis seruitutibus nominatis, alium ordinẽ adhibeamus, quo alio modo reperiantur facilè & haberi & intelligi poßint. *Has autẽ, cùm circa prædia tãtũ rustica versentur, per quatuor in 2 primis elementa, terrã a scilicet, aquã, aërem, & ignem quantùm ad rẽ pertinet, breuiter ordinandas esse constituimus, ita vt facilius vnusqsque inquirere ac percipere poterit,

quando

quando fundo rustico seruitus debeatur, quando illis etiã quatuor elementis nullo iure seruitutis prohibente liberè vti valeat.

2 Terrã. *Terra quantũ differt à luna & quantus sit circuitus eius, ponit Plini na.histo.li.j. non declaro, quia non est materia mea.*

De seruitute terræ. CAP. XV.

1 *Seruitutes terræ quæ sint, & quibus imponantur.*

2 *Religiosi si concedant, ut in aliquo loco sepulturam facere possim, & ibi sepelire cœperim, si postea cum eis conuenium ne sepeliam nisi usq; ad certũ numerũ, & quod non possim in ibi monumentum cum lapidibus, nisi usq; ad certam mensuram extruere, an talis conuentio ualeat.*

3 *Fundũ si quis habuerit, per quẽ solebat ire ad casas fundo iunctas, & ipsum alteri legauerit, an si legatarius sibi fundũ legatũ petat, hæredes excipere possint seruitutem dictis casis deberi.*

4 *Casa quid propriè dicatur, & quid capanna.*

QVIA primũ apud nos elementum est terra, ideo prius de ipsa in genere videamus, postea speciali ter de quibusdã seruitutibus terram 1 concernentibus declarabimus. *Primò & in primis sciendũ, seruitutes huiusmodi imponi posse, vt boues, per quos colitur fundus, in vicino agro pascãtur. & ita Nera.li.ij. mẽbranarũ scribit, vt Vlpian. refert in l.iij. in prin. ff. de ser. ru. præ. de qua dixi §. in ti. de serui. iuris pascendi. Itẽ vt fructus vicini in villa cogãtur, coactiq; habeãtur, & vt pedamẽta ad vineã ex vicini prędio sumantur, & vicino, cuius lapicidinę fundo tuo immineãt, id est, sint iuxta agrũ tuũ ex parte superiori, posse te cõcedere ius esse, terrã in fundũ iacere, saxa posita habere, vt in tuũ lapides pronoluantur, ibiq; positi habeãtur, indeq; exportentur. hęc oĩa habẽtur in d.l. iij. in prin. Itẽ potest cõstitui seruit* gestandi, vel in tuo vuas premendi, vel area tua ad frumẽta, cęteraq; legumina exprimẽda vtendi, & habenti prædiũ rusticũ pro eo cõstituitur. l. Mela §. fi. cũ gl. & Bart. ff. de ali. & cib. leg. Itẽ seruitus rustica cõstitui põt, vt sylua cędue, & pedamenta vineis non desint, si causa fundi rustici dominãtis fiat. Itẽ & Martianus probat seruitutem talẽ cõstitui posse, vt tuguriũ mihi liceret habere in tuo, etiã si habebã pascui seruitutem, aut pecoris appellẽdi: vt si hyems ingruerit, habeã quò me recipiã: vt si fuerit cõstituta seruitus propter colentes agrũ meũ, quatenus in tugurio agri tui recipiãtur, vt est tex. cu gl. in l. vt r. habeat. l. veluti. ver. item sylue. ff. de ser. rust. præ. Itẽ seruitutes prędiorũ tam ĩ solo, quàm in superficie imponi possunt. l. iij. ff. de ser. quod declara, vt ibi, per gl. & Doc. Itẽ seruitutes rusticorũ prędiorũ, etsi corporib. accedũt, incorporales tñ sunt, & ideo nõ vsucapiuntur. l. seruitutes prędiorũ. in prin. eo. ti. caueri autẽ vt ad certã altitudinẽ monumentũ ędificetur, nõ põt: quia id quod humani iuris esse desijt, seruitutẽ nõ recipit. Itẽ nec illa quidem seruitus consistere põt, vt cert* numerus hominũ in vno loco humetur. l. iiij. quæ incipit, caueri. ff. cõmunia præ. & ideo dicit ibi Pau. de Castro per illũ tex. 2 *Quòd si religiosi cõcedant, in aliquo loco vt possim facere sepulturã, & ibi incœpi sepelire: si posteà cõueni cũ eis, vt nõ possim sepelire,

pelire, nisi vsq; ad certũ numerũ, & ꝙ nõ possum ibi extruere monumẽtum cũ lapidibus, nisi vsq; ad certam mensurã, ista cõuentio nõ valet, & potero sepelire quot volã, & etiã ornare sepulchrũ lapidibus, prout decet. l. j. §. interdictũ. ff. de mor. infer. & ibi etiã Pau. hoc vult. l. statuas. C. de relig. & sump. fune. nõ obstãte cõ traditione illorũ religiosorũ. sed si vellẽ ædificare vltra condecentiã, possem ꝓhiberi. arg. l. si cui. ff. de ser ui.
3 *Sed in specie nunc quæritur de casis, si qs habet fundũ per quẽ sole bat ire ad casas iũctas fundo, & ipsũ alteri legat, an si legatarius petat fundũ sibi legatũ, possint hĩdes excipere seruitutẽ deberi dictis casis, vt sic possit iri per illũ fundũ ad dictas casas. Et videtur ꝙ nõ: quia nulla seruitus fuit ante mortẽ testatoris, qa res sua nemini seruit. l. in re cõmuni. ff. de ser. vr. præ. cũ sim. Nec post mortem videtur seruitus aliqua deberi ex quo nõ fuit per testatorẽ imposita, qa res presumitur libera, vbi seruitus imposita nõ reperit. l. altius. & l. si ædibus. C. de ser. Tamẽ dicẽdũ est contrariũ, ex quo testator legauit ꝓprietatẽ fundi, per quẽ ad casas illas solebat venire: vt l. testatrix. in prin. ff. si ser. ven. & probatur in l. si fundũ sub cõditione. §. q fundũ. ff. de leg. j. & l. si. in prin. ff. de ser. vr. præ. & ꝑ Bart. in l. j. ff. de ser. leg. vbi omnino est videndũ de hac materia.
4 *Quæ autẽ dicat casa, Bal. in c. ij. si duo fratres in eadẽ casa. in tit. de fra. de no. benefic. inue. dicit, ꝙ est vulgare Italicũ, & solet dici à cadendo, quando est quædã domuncula. sed nunquid capanna dicatur casa, siue domus? dicit Bal. ibi, recurrendũ esse ad vulgare: nã illud quod communiter homines dicunt, in vulgari est inspiciendum: propriè tamen nõ dicitur domus, quia non consistit ex pariete & ex tecto. ff. de vsucap. l. eum qui ædes. qui dicit esse ad statutum. sed vide g'ost. instit. de re. di. §. j. in ver. villis. quæ declarat, quæ dicatur capana.

De tugurio. CAP. XVI.

1 *Tugurium in fundo alieno facere an licitum sit.*

2 *Tugurium quid dicatur remissiue.*

TVGVRIVM *an sit licitum in fundo alieno facere? Dic ꝙ non regulariter. l. quemadmodum. §. si protect. ff. ad legem Aquil. & l. qui vitem. §. si ad ianuam. ff. quod vi aut clàm. nisi sit imposita seruit*. l. veluti. de seruit. rusti. prædio. & si fiat non imposita seruitute, potest propria autoritate domini fundi destrui: vt d. §. si protectum. & §. si ad ianuam. quod not. Sæpe quando in locis, vbi sunt pascua, cõtenditur de possessione vel quasi, partim faciunt tuguria aut casas, vt sub eis stent pecorarij sui, vel coloni, vel fœnũ: quia si fiat in fundo alterius, potest dominus ꝓpria autoritate & impunè destruere per dicta iura.
2 *Et quid sit tugurium, vide l. tugurij. ff. de verborum significatione.

De cultura terrarum.

CAP. XVII.

1 *Vicinus loci priuati superioris, si ita per sulcos arauerit, atq; per portas, ut ad inferiorem fundum aqua uenerit, an possit, an uerò aqua arcendæ iudicio cogi possit, ut in alteram partem aret.*

2 *Opus si quispiã arando faciat, ex quo aqua pluuia uicino nocere possit, si alter fundus coli non poterit, actione a-*

qua

que pluuie arcende non tenetur.

9 *Sulcos uel fossas si quisquam in uicini inferioris damnum seu ex latere facere possit, dato quod non possit, quomodo ei succurratur.*

DE CVLTVRA terrarũ breuiter quædã dicamus. *Vicin* loci superioris prati ita arabat p sulcos atq; per portas, vt ad inferiorẽ fundũ aqua veniret, quæsitum est an possit. An verò aquæ arcendæ iudicio cogi potest sic, vt in alteram par

1

2 tem araret, & ne sulci vicini à inferioris agrũ spectarent. Respondendum est, dominum fundi inferioris nõ posse facere, quominus agrũ suũ superiorẽ vicinus quẽadmodũ vellet, araret, vt est text. in l. vicinus. in

2 prin. ff. de aqua plu. ar. *Ex quo notecũdùm Bar. ibi, q̃ si arãdo aliquis opus faciat, ex quo aqua pluuia nocere possit vicino, si aliter fundus coli poterat, non tenetur actione aquæ plu. arc. Sed si alio opere fundus poterat coli, tenetur ea actione. & ita intelligatur versicu. sequens, sed si quos. secundũ Bart. & Ioan. de Imo. ibi. Gloss. autem habuit aliũ intellectũ, videlicet vt lex, vicinus. ĩ prin. intelligatur, etiam quãdo sulci erant nocituri fundo vicini inferioris, si nõ animo nocẽdi facti sunt, sed causa agri colendi: est ratio: quia naturaliter fundus inferior debet seruitutẽ superiori, vt aquam recipiat. l. j. §. fi. cũ l. seq. ff. de aq. plu. ar. & ideo si dominus superior non posset bene colere fundũ suum sine sulcis aquarijs, sibi licitũ est eos facere, vt ibi. & l. j. §. de eo oper. eo. tit. Sed aduerte q̃ loquitur quãdo vicinus habebat fundũ ex latere, & faciebat sulcos ex transuerso animo nocendi fundo vicini, & nõ propter necessitatem, vel vtilitatẽ culturæ vel aliter. & tertiò potest intelligi illa l. vicinus. secũdũ Pau. de Ca. quia aut quis facit sulcos apertos aratro ad seminandũ, & põt facere sicut vult, siue per longũ, siue per trãsuersum. ita loqtur l. vicinus. in prin. Aut quis vult facere hos non causa seminandi, sed causa aquã retinendi, q dicũtur sulci aquarij: & tũc distinguit: Aut sine illis nõ poterat, ager coli, & idem. Aut poterat, & tunc secus: & ita loquitur versi. sed si quos. probatur in l. j. §. de eo opere. eo. tit. quod sit causa agricolendi & fructus colligendi quicunq; illi sint, siue frumentũ, siue alij fructus, siue op* fiat aratro, siue alio modo: vt est tex. cũ gl. in d. §. de eo ope. §. se. &

3 §. Labeo. *Sed quid si vult qs facere sulcos, vel fossas, in dãnum fundi vicini inferioris, seu ex latere: & casu q̃ nõ possit, quomodo ei succurretur? Dic aut iã fecit, & aqua incœpit decurrere, & potest ipsum cogere vt repleat sulcos vel fossas. & si nõ replet, cõdẽnari debet ad interesse. d. l. vicinus. ver. sed si quos. Vel põt iudex iubere vt caueat de dã. infec. l. hactenus. §. fi. eo. ti. Et etiã manu militari poterit repelli ad demoliẽdũ, & ad deplantandũ opus. l. qui restituere. ff. de rei. vend. & l. stipulatio. §. fi. ff. de no. ope. nun. & not. glo. in d. l. vicinus. in versi. cõdemnare. Aut vicinus fecit opus, & aqua per fossas nondum fluxit: & tunc similiter potest per iudicem cogi vt repleat. Et est ratio quia in illa actione aquę plu. arc. venit dãnũ futurum. l. supra iter. §. officium. & l. hactenus. §. pe. eo. tit. nec inspicitur si nocuit aqua: sed si nocere potuit: vt dicit gloss. in dicta

d.l.vicinus.in fine,in verbo,nunquã fluxisset.& l.j.§.ij.eo.ti.

8 Vicini. *Vicinus potest aquam uenientẽ ex fundo,uel tecto uicini,in curtem uel fundũ suũ retinere & depellere, ne sibi noceat.* Pau.de Ca.in l.quoties. *la §.de ser.&* s.per Bar.Cap.de ser.urb. c.xij.c.xlvj.& c.lxvij.& seq.

De seminatione plantarum.

CAP. XVIII.

1 *Fundo suo unicuiq; seminare herbas, & arbores plãtare, uites putare,&c. licitum est.*

2 *Aquaeductus seruitutẽ per fundum tuũ ad fundum meũ si mihi debeas,nõ poteris in fundo tuo fodere uel aliud facere per quod aqua corrumpatur.*

3 *Fundi sui in finibus an alicui plantare licitũ sit:& si radices in uicini fundum intrauerint,uel frondes aut rami protẽdantur,an uicinus eas propria autoritate incidere ualeat.*

4 *Glans ex arbore tua si in fundũ meum ceciderit, an tibi ipsam auferre liceat. & si prohibeã, quo interdicto tenear.*

5 *Glãdis appellatione an omnes fructus contineantur.*

6 *Glandem tuam,quae in fundo meo cadit,si pecus meum comederit, qua actione tenear.*

7 *Hortum uicinus qui certo tẽpore pratum irrigare solebat,si pratum fecerit, assiduaq; postea irrigatione uicino nocere coeperit,quid iuris.*

POSTQVAM de cultura terrarũ dicere incoepimus:consequẽs est vt de seminatione plantarũ, putatio
1 ne,& insertiõe aliqua dicamus. *Et primò sciendũ est regulariter quem posse in fundo suo seminare arbo-
2 res,herbas plantarea, vites & arbores putare,& alia huiusmodi facere: quia ĩ re sua quilibet moderator est & arbiter.l.in re mandata. C. mand. & nemo potest prohiberi vti sua rè quocunq; modo voluerit: imo si voluerit,põt agere actione iniuriarũ.l, iniuriarũ actio.§.pen.ff.de iniu.& l, qui pẽde.vindemiã.nisi probet seruitus imposita.l.altius,& l.si aedibus, C.de ser.no.Bal.in c.ij.in ti,si de feu, fu.cõ.in vsi.feu.& c.caeterũ.de iudi. & Anto.de But. in c.nimis.extrà, de
2 iureiu. *Et ideo sequitur ex hoc,ꝙ si mihi debes seruitutẽ aquaeductus p fundũ tuum ad fundũ meũ: vel hoc anno duxi aquã per fundũ sine vicino,nõ potes in illo fundo tuo fodere, serere, succidere, putare,aedificare,vel aliud facere per quod aqua inquinetur,vitietur,corrũpatur, deterióru e fiat:& si hoc fiat, teneberis in terdicto de aqua quoti.& aesti. vt est tex.in l.j.§. Labeo putat. ff.de aqua
3 quoti.& aesti. *Sed circa plantationem arborũ quęri põt,an sit licitũ alicui in suo arbores plantare,& in finibus fundi sui: & si radices intrent fundũ vicini,vel frõdes aut rami ꝓtendũt suprà fontem vicini, an vicinus possit eas propria autoritate incidere: & si fructus arboris meae ceciderũt in fundũ vicini,vide de his omnibus quę plenè dixi s.in j.li.in ti. de arboribus, & in tit.de serui.ne lu
4 minibus officiatur.in iiij.q. *Quibus adde,si glãs ex arbore tua in fundũ meũ cecidit,& extrà,licitũ est tibi tertiò quoq; die auferre illam, & si prohibeam, teneor interdicto de
5 glãde legẽda. *Et appellatione glãdis oẽs fructus cõtinẽtur: vt l.vnica, & ibi gl.Bar.& Doc.ff.de glã.le.& l, Iulianus.§.glans.ff.ad exhi.Itẽ si nõ patior te tollere glandem,teneor ad exhibendũ,quemadmodũ si tuã ipa

teriam in agrū meū delatam tibi auferre nō patiar. d. l. Iulianus. §. glās. 1
6 *Itē si immisso pecore depasco glādē tuā, quæ in fundo meo cadit, si dolo malo pecus immisi, vt glandē comederet, teneor ad exhibendū: vt d. §. glās. & etiā actione in factū agere poteris. l. qui seruāda. §. glans. ff. de
7 præscri. verbis. *De irrigatione aliquid dicamus, & si vicin* qui hortū solebat certo tēpore irrigare, pratū illic fecerit, cœpitq; assidua irrigatione vicino nocere, ait iurisc͡ōsult* neq; dāni infecti, neq; pluuiæ arcēū teneri actione, nisi locū cōplanauerit, eoq; facto citius aqua ad vicinū peruenire cœpit, vt est tex. no. in l. apud Trebatiū. §. si vicinus. ff. de aq. plu. ar. & hoc intellige secūdū gl. ibi, 1 qn̄ in suo, sed si in alieno aliqd faceret, teneret. l. si qn̄. in fi. ff. si ser. vē. & ibi hoc etiā vult gl. Sed Paul. de Ca. intelligit illū §. si vicinus non aliter fundū poterat colere: alioq teneret. l. j. § de eo ope. de aq. plu. ar. Vel secūdū lo. de I. no. ille §. si vicinus. intelligitur q ille q habet seruitutē actiua, possit aquā ex fundo vicini ad suū ducere cā irrigandi, ex quo fuit 2 simpliciter cōstituta: trahit etiam ad pratū qd fit in eodē fundo. ar. l. si seruitus. ff. de ser. vrba. prædi. nisi locus cōplanetur, ex quo aqua citi* decurrat, vt in fi. illius §. & adde quæ plenè dixi suprà de seruit. aquæductus.

2 Plantare. *Seruitus altius non tollendi non rūpitur per plantationē arboris: secus uero si in seruitute luminibus officiatur. l. ædificia, & in l. si arborem. in pria. cod. titu.*

De sterquiliatione. CAP. XIX.

1 *Sterquiliatio quid sit: & breuiter totam tim materiam remisiuè.* 3

DE STERQVILIATIONE * vide textum cum gloss. in l. si quando. §. fi. & quod ibi no. si serui. ver. & quę dixi in primo libro, in titulo de sterquiliatione.

De messe & uindemia.

CAPVT XX.

1 *Messem uel uindemiā cuilibet domino uel colono in fundo suo facere licet: phibens autē iniuriarum actione tenetur.*
2 *Statuta si dictauerint, ne quis possit uindemiare uel messem facere etiā in suo, nisi certo tempore, uel ut colonus partiarius nō possit incidere messē, nisi præsente locatore, uel nisi notificatione sibi facta: quibus casib. seruāda essent.*
3 *Fundum alienū an cuilibet ingredi liceat, & uuas uel spicas colligere.*

DE MESSE * & vindemia colligenda, dic quod licitū est cuilibet dn̄o vel colono messem & vindemiā i fundo suo vel sibi locato facere, & pro libito volūtatis: & si ab aliquo prohibeatur, potest agere actione iniuriarū. l. qui pēdētē vindemiā. ff. de act. em. & l. iniuriarū actio. §. si quis me prohibeat. ff. de iniu. nisi ex forma statuti vel consuetudine 2 seruaretur cōtrarium. *Quæro in quibusdā locis sunt statuta, ne quis possit vindemiare vel messem facere etiā in suo, nisi certo tēpore: & ratio statuentiū fortè fuit, ne ante tp̄s dn̄i colligerēt propria, & posteà accusarent saltuarios de dāno dato: vel nisi fortè in instrumento locationis cōtineatur, vt vel colonus, vel partiarius nō possit messē incidere, nisi p̄sente loc. vel saltē nisi pri* sibi facta notificatione: quibus casib* cōuētiones vel statuta seruanda essent. l. oēs populi. de iusti. & iure. & l. j. ff. depo.
3 *Sed nūquid sit licitū cuilibet ingredi

di fundũ alienũ,& vuas colligere vt spicas?dic ꝙ de iure licitũ est comedere,& non exportare,& contererere spicas,sed nõ mittere falcẽ.de cõ.di. v.stipulas.& not.gl.j.di.oẽs leges.in ver.fas est.& cõiter sunt statuta pro uidẽtia circa hoc,& de cõsuetudine seruatur etiã illud ius diuinũ,verũtamẽ si anteꝗ qs ingrediat fundũ alienũ,prohibeatur à dño,ingredi non poterit.l.iniuriarum actio.§.fi.ff.de iniu.& l.diuus.ff.de ser.ru.p.& propterea dicitur d.c.omnes leges.ire per agrũ alienũ fas est,ius non est,id est,fas est domino nõ prohibẽte:ius nõ est prohibẽte domino:vt ibi no. & adde quæ dixi suprà de seruit.iti. in pe.q.prin.& vide tex.cum glo.in l.per agrum.C.de seruí.

De aucupatione. CAP. XXI.

1 *Aucupari,uel uenari in fundo alieno licitũ est,& de cõsuetudine usurpatur: si tamen dominus uolentẽ ingredi fundum suum causa uenandi,uel occupandi prohibeat,non erit ei licitum.*

2 *Venando uel occupando in fundo alieno si quispiam aliquid ceperit,an domino fundi restituere teneatur.*

3 *Venator an in fundo retineri possit,ut reddat quod percepit.*

4 *Bestia fera si in laqueũ alienum reperiatur,an occupantis erit.*

5 *Bestiam feram si unus uulneret,& alius capiat,cuius erit.*

6 *Lupus,uel miluus,uel accipiter,uel canis si acceperit auem,uel pecudem,uel aliud animal unius,& quidã tertius surripuerit de ore lupi,milui,accipitris,uel canis,an priori domino id quod acceperit restituere teneatur.*

7 *Accipitrẽ uel falconẽ cũ sonaleis argenteis in pedibus inctis si quispiã acceperit,an priori domino restituere teneat.*

8 *Retia seu laqueos tendere,aut qualibet alia instrumenta ad capiendas uenationes an licitum sit.*

9 *Nobiles & milites priuilegiati sunt,ut cum canibus & auibus uenentur.*

10 *Venari cum armis an licitum sit.*

11 *Venatio clericis & monachis an,& quando licita sit.*

12 *Fossas aprorum,ursorúmue capiendorum causa facere,an licitum sit.*

13 *Fossata siue fossã,quæ sunt inter uiam publicam,& fundum priuatum,cuius esse debeant.*

14 *Sepes in finibus fundi sui,an facere licitum sit.*

1 AVCVPARI autem,vel venari in fundo alieno licitũ est, & de cõsuetudine vsurpatur:si tamẽ dominus volentẽ ingredi fundũ suũ causa venãdi,vel occupãdi ꝓhibeat, nõ erit ei licitũ:vt est casus in d.l. in iuriarũ.§.fina.& d.l.diuus.cũ gl.& l. iij.§.planè.ff.de acquir.re.do.& instit.de re.di.§.ferę.ver.planè. 2 Sed quid si vn⁹ in alieno venãdo vel aucupãdo aliqñd cepit,an teneatur restituere domino fundi?glos.format istã q.in d.l.diuus.& ibi firmat quòd non,per tex.in d.§.feræ.& l.fi.§.sed cum.C.de fur.& idẽ tenet gl.in d.§. Sed gl.in d.§.ferę.inst.de re.di.ver. planè.tenet cõtrariũ,sed cõmuniter primæ gl.tenẽtur.& dicit Ang.ĩ d.l. diuus.quòd gaudent nobiles & principes,ꝙ possint venari in fundo alieno.Et est ratio,qa solus ingressus est ꝓhibitus,nõ captura.d.§.feræ.cum alijs ĩ.alleg.Aliqui cõcordant dictas glo.vt glo.d.§.feræ.procedat in casibus post ꝓhibitionẽ.Sed dicit Flo. in d.l.diuus.ꝙ ista concordia nõ est tuta:quia priuati ꝓhibitio nõ impedit trãslationẽ dominij.l.ea lege.de

 cõdi.

cōdi. ob cām.l.si ita qs.§.si ea lege. ff.de ver.ob.no.Bar.in l.qui absenti. ff.de do.Vñ Flor. in d.l.diuus.aliter cōc. videlicet aut fundus cōsistebat in venatione, vel occupatione. tunc si quis ibi venetur, vel aucupetur do mino prohibēte,nō facit captū suū. ita intelligatur gl.d.§.feræ. Aut non consistebat in venatione vel occupa tione:& tūc captū efficitur capiētis. & ita procedant aliæ glo.contrariæ. pro hoc allegat l. venationes. ff. de vsuca.& l.vsufructuariū. ff.de vsufr. & per illa duo iura apparet, qñ venatio sit in fructu,& debeatur vsufru
3 ctuario. *Sed insurgit aliud dubiū circa prædicta, an possit venator ad huc in fundo retineri, vt reddat qđ percepit, Et glo. §.feræ.inst.de re.di, videtur sentire ꝙ sic,glo. d.l.diuus. dicit ꝙ nō, per d.§.feræ.in l.iij. §.j. ff.de acq.re.do.& in aut. vt nulli iudi. §.finautē. sed aget actione iniuriarū.si itrauit eo ꝓhibēte.l.iniuriarū actio.§. pen.ff.de iniu.& idē vult glo.in l.iij.§.j.ff.de acq.re.do.& ista opi.est vera,quā tenēt Cy.Bar.in l.j. §.omnia.eo.ti.& Ang.in d.l. diuus. qui dicit hoc esse not.quia iam vidit de facto in persona vnius nobilis de Odonibus de Perusio,q pro apris & capreolis nem⁹ alienū intrauit dño prohibēte,& multas venationes cœpit:oīs eñ venatio pertinet ad eum, & nulla violētia p dominū fieri pōt: sed tātūmodò actione iniuriarū cōtra eū agi poterit. Adde tñ ꝙ dñs poterit volēti ingredi fundū manu resistere,l.queād.circa prin.ff.ad l.Aql. & not.glo.in l.iij.§.planè,versi.iure
4 prohiberi.ff.de acqui.re.do. *Sed quid si fera bestia reperiatur in laqueum alienū? dic ꝙ erit occupātis. l.in laqueū.ff.eo.ti. Et ideo ꝙ in laqueo meo detinetur,nō efficitur meū: nisi illud manu capiā:vt ibi.& ita tenet ibi Bar.in prin.in his tamē seruāda est consuetudo loci, vel statuti, si reperitur:aliter tenendū est,quod s. dixi. Quia diximus quem posse ingredi fundū alienum,maximè causa venādi,& occupandi: quæro an hoc possit iure seruitutis,vel iure cuiusdam facultatis à iure cōmuni cōcessæ.dic,ꝙ iure facultatis pōt ingredi: & propter hoc licet quis pluries iuerit per fūdū alienū:nō tñ cēsetur iuisse iure seruitutis,nisi iuerit per xxx. dies infra annū.& semper pōt prohiberi ne vadat:sed postquàm iuit per xxx.dies,cēsetur esse in quasi possessione seruitutis, in qua est defendēdus, per tit.ff.de itine.act.pri. quousq; actū fuerit confessoria vel negatoria: vt l.j.in prin.§.j.s.eo.tit.& dixi plenè suprà de serui.iti. in vlt.q.princi. Sed in his quæ nō solēt cōpetere iure facultatis,sufficit semel aliqd fuisse gestū sciente & patiēte domino, vt dicatur fuisse in quasi possessione seruitutis:vt l.j.§. hoc interdictū. ff. de aqua quo.& æsti.& no.in c.cū ecclesia Sutrina.extra de cau.pos.& ꝓprie.& ita vult Pau.de Cast.in d.l. di-
5 uus.suprà de ser.ru.præd. *Quid si quis vulnerat ferā bestiā,& alius capit,cuius debet esse?dic capientis:vt instit.de re.di.§.illud.& l. naturalē.
6 §.illud.ff.de acq.re.do.*Et quæstio quotidiana,si lupus, vel miluus, vel accipiter,vel canis accepit auem,vel pecudē,vel aliud animal vni⁹:& quidam tertius accepit seu arripuit de canib⁹ vel de ore lupi,aut milui,&c. an teneatur restituere id, quod recuperauit priori domino, dic quod

sic:vt est tex.not.ff. de acqui.re.do.
7 l.Pompo.in fi. * Sed pone aliã qo. pulchrã: quidã accepit accipitrẽ, vel falconem cũ sonaleis argenteis in pedibus iunctis, an teneatur restitue re priori domino? Vide cõsiliũ Bar. quod incipit, omni modo cũ fuisset venatũ. aliàs dicitur tractatus de falcone editus per Bar. quem habeo in consilijs consi. cxxj. vbi plenè vide.
8 *Nũquid autẽ sit licitũ tendere retia seu laqueos, aut alia quælibet instrumenta ad capiẽdas venationes? dic ꝙ non: nisi ad vrsos, apros, & lupos capiendos: vt est tex. in c.nemo etiã retia. in tit. de pace te. in vsi. feu. qui tex. varijs modis intelligitur. Nã quidã intelligũt solùm in possessionibus Imperatoris. ar. l. ij. cũ ibi not. C. de noxa. Sed ista lectura notabiliter seruatur per l. qui foueas. ff. ad l.
9 Aquil. *Tertio modo alij intelligunt, ꝙ Imperator hoc statuit, & sit priuilegiũ militis, & nobiliũ, qui cũ canibus & auibus venãtur, vt tales habeãt solatiũ: vt alij inferiores rustici non possint venari, nisi ad apros, vrsos, &c. sicuti sunt statuta Ferrariæ. nec cõgruit tit. cõtra l. imperatores. ff. de in diẽ addic. & ideo Iac. de Alua. dat quartũ intellectũ: quia multoties ex talibus venationib[9] factis in alieno, domino prohibẽte, oriũtur rixæ & iniuriæ: qa armata manu dominus volẽtes ingredi potest prohibere: vt no. glo. in l. iij. §. planè. ff. de aqui. rer. do. ex qbus de facili potuisset perueniri ad violationẽ pacis. de qua loqtur ille tit. de pa. te. ideo Imperator prohibet expressè, vt nemo in alienis agris possit venari inuito dño: nisi ad apros, vrsos, &c. quasi velit, quòd si quis cõtrà faciat debeat puniri tãquàm turbator pa-
10 cis: vt eo. tit. §. si quis autem. *Potest etiã quintò modo intelligi ille §. qa in c. præce. induxerat Imperator prohibitionẽ armorũ: & quia in venationibus portãtur arma, dubitabatur, an sit licitũ venari cũ armis. & dicit ꝙ nõ: nisi ad ista animalia periculosa: & quicquid dicat de laqueo & reti: tamen intelligas ꝙ in pdictis venationibus sunt necessaria arma. & hoc videtur sentire Iaco. de Ardezoni, de Verona, in sua elegãti summa feudorũ, in tit. de pa. te. & Iac. de Alua. sequitur cũ in d. c. nemo retia. tu autẽ cõiungas quartũ & quintum intellectum, & habebis veritatem.
11 * Quotuplex autẽ sit venatio[a], &
a an, & quãdo sit licita[b] maximè cleri-
b cis monachis, vide glo. ordi. lxxxvj. dist. qui venatoribus donare. & ibi tex. & c. j. extrà ne cle. vel mona. & c. j. & ij. extrà, de venatore, vbi bene not. Et adde ꝙ in diuinis scripturis penitus nõ inuenimus sanctũ aliquẽ venatorẽ, piscatores inuenimus sanctos: vt dicit beatus Hierony. in psal. c. & habetur xxxvj. dist. Esau. & xxxiij. dist. quorundã. & no. Ang. in l. diuus. ff. de ser. ru præ. tamẽ nõ allegat dicta iura. & ratio ponitur per gl. in d. c. Esau. quia venatio fit cũ clamore, & maiori delectatione, quàm fiat piscatio, ideo est prohibita: & ꝑpter hãc delectationẽ, nũquàm venatoribus fuit concessa immunitas patrimoniorũ. tex. est in l. venatorib[9]. C. de excu. mu. li. x. & no. Ang. in d. l. diuus. vlti. de materia venationis & aucupationis, vide in d. c. qui venatoribus. & ibi gloss. magistra. in dicto c. Esau. ne cleri. vel mona. d. c. j. & Clene in agro. §. portò. & ibi gl. & Doc.

de sta.mona.& l.j.C.de vena.ferarũ. lib.xj & per Ioan.in summa, in rub. de vena.& p Host.in summa de causa pos.& prop. §.j.& alijs locis suprà allegatis.

12 *Cõuenit etiã ex prędictis quærere,an sit licitũ fossas aprorum vrsorúmue capiendorũ causa facere vel laqueos ponere. & dic si in itineribus fiunt, in eisq; bos, vel aliud animal ceciderit, factúmque deterius est: vel laquei ponuntur in loco pub. & pecus tuum in eos inciderit, potes agere contra facientes foueas, vel laqueos ponentes l. Aquil. nisi denũciassent prius domino, vel nisi prædicta fuerint in locis, vbi fieri solent: vt est text.in l. qui foueas. cum l.sequen. quæ incipit, quemadmodum. in prin.& ibi doct.ff. ad le. Aquil.de foueis vide quę dixi suprà in j.lib.de fouea.vbi etiã posui cui* sint foueæ, quę sunt inter duos vicinos.vide l.ij. §.prętereà.& ibi no.ff. de aqua plu.ar.

13 *Cuius aũt sint fossata, siue fossæ quę sunt inter viã pub. & fundum priuatũ, vide per Barto. in suo trac. Tyberiadis,in prima parte, de alluuione, in iij. & vij. col. & Bald.in l.riparum. in j col.in fi.& in l.itẽ lapilli. in secũda cõclusione.ff. de rerũ diui. & ibi etiã posuit, quis sit vsus fossarũ,& an, & quãdo fossæ debeant mẽsurari cũ agro vendito: & an sit licitum facere fossas,ex quibus aqua plu. noceat.l. vicinus. §. j. versi.sed si fossas.ff.de aqua plu.arc.

14 *Et adde quæ dixi suprà, de irrigatione, de sepibus, an sit licitum eas facere in finibus fundi sui.dic quòd sic.l.fi. quæ incipit, si quis sepem. & ibi no.ff.fi.regun.

a Venatio. *Venatio dicitur ars nequissima.lxxxvj.dist.qui uenatoribus.*

b Licita. *Venatio prohibita est tẽpore quadragesimæ & diebus ieiuniorũ.gl. lxxxvj dist.qui uenatoribus.*

De montibus. CAP. XXII.

Emphy

24 *Emphyteota, uel fructuarius, uel similes si incidant arbores fructiferas eo casu quo nõ possint, nũquid a iure suo cadant.*

25 *Cõcesserim si alicui, ut de nemore meo ligna incidere possit, & ad sui libitũ accipere, an posteà alteri concedere possim.*

26 *Promiserim si alicui, ut de nemore meo quadam ligna incidere possit, an pro libito suo incidere poterit.*

27 *Miles unus si in alterius nemore ligna colligere uoluerit, an possit.*

28 *Nemore in alieno si capreoli, uel cerui, uel alia animalia capiantur, domino ignorante uel contradicẽte, an capientis uel domini nemoris efficiantur, & an propria autoritate ea dominus retinere possit.*

29 *Nemore se usos rustici si dixerint tãto tempore, quo in contrarium memoria non extat, an iuuat eos si dixerint, se acquisiuisse ius utẽdi & fruẽdi in illo nemore.*

30 *Nemoris alieni rustici uel alij si usum habuerint, puta, quia in eo longissimo tẽpore ligna accipere usi fuerint, quando iste usus expiret.*

1 QVAERENDVM* est primò quid sit mõs. Et dic ꝙ est locus altus. l. si ædes. ff. de seru. vrb. præ. qđ intellige de magna altitudine, secũdùm Bar. in tract. suo Tyberiadis, in iiij. col. ver. mõs est locus. Et dicitur mõs secũdũ Bar. ibi, & Hug. & Papi. à mouẽdo per cõtrariũ: quia nõ mouetur. & nõ intelligas de mobilitate quæ vniuersæ terræ cõgruit. sed quia nõ mouetur per culturã, id est non colitur. terra enim, quę colitur, bene mouetur, & durat vsq; ad locũ, q còlitur vel coli incipit. Pendiciæ ergo montiũ nõ cultæ, mõtis appellatiõe cõtinentur, nisi certi loci vsus aliter se haberet: si tamẽ inter montẽ essent aliqua loca culta, mõtis appellatione totius cõtinetur illa pars: vt ff. de rei vendi. l. in rem. §. quæcunq;.

2 * Quia in mõtibus lapicidinæ & argẽtifodinæ, & huiusmodi materię esse cõsueuerũt: quæro an sit licitũ in fundo alieno lapides cædere? Et dicas ꝙ nõ, nisi cõsuetudo, vel statutum aliter disponeret: vt est tex. gl. & Doct. in l. vẽditor. §. si cõstat. ff. cõmunia prediorũ. nec pòt qs lapides ex fundo alterius exportare, etiam si sit ciuitas, vel cõmune, nisi hoc dictet cõsuetudo, & prius domino pretium competens soluatur, licet ante pretij solutionẽ cædi possint: vt est
3 càsus notabilis in d. §. si cõstat. * An autẽ qs possit in fundo suo lapides cædere, ita vt fragmẽta lapidũ perueniãt in fundũ alienũ, vide l. sicuti. §. Aristo. ff. si ser. ven. & quæ dixi in
4 primo lib. in tit. de ser. proijc. * Sed
a quid si sint venæ* aureę aut argẽteæ, an sit mihi licitum fodere in meo, & fodiendo trãsire sub fundo vicini? Et videtur ꝙ nõ: per d. §. si constat. Itẽ quia sicuti quis non pòt transire in agrũ alienũ inuito domino. l. per agru. C. de ser. ita nec sub agro alieno: quia sicuti pdia supra terrã sunt libera domino vsq; ad cœlũ. l. alti⁹. C. de ser. & l. q luminibus. ff. de ser. vrb. præ. ita dicũtur esse libera vsq; ad profundũ. Itẽ pro hoc facit l. j. C. de thesau. lib. x. & l. diuortio. §. si vir in fundo. ff. solu. matri. Sed Paul. de Cast. qui habuit istam q. de facto in venis cotareis Burgoniẽsibus, cõsuluit cõtrariũ, videlicet, ꝙ fodientes nõ possint à dominis impediri. p l. cũcti. C. de metal. lib. x. coiũcta l. ij.

& l.quosdã. eo.tit. Sed Pileus dicit, ꝙ propter publicã vtilitatem licet marmora & similia fodere sub fundo alieno, dũmodò dñs non habeat damnũ. Nec obst. d. §. in fundo. & d. §. si cõstat. qa illa iura loquuntur in lapicidinis, quæ reperiũtur sine læsione superficiei, & vbi fodiũtur lapides multùm vtiles, q in paucis locis reperiũtur: & in argẽto vel auro: & ideo propter publicã vtilitatẽ videtur concedi, vt possit inuenire & fodere etiã sub alieno: quia hoc fit cũ magna impensa & labore: nec à dominis superioribus pôt prohiberi, si nõ recipiũt læsionẽ: vt per glo. in d.l. quosdã. & l.iij. eo.ti. in versi. si fco. quę dicit hoc esse speciale ĩ metallo, qd magno paratur labore. & ꝓpterea procedũt etiã in venis cotareis & marmoreis, vt ibi. & ita tenet elegãter Pau. de Cast. in l. diuortio. §. si vir in fundo. ff. solu. ma. vbi dicit ita se cõsuluisse in ciuitate Burgonię. & habet in cõsi. clxxvj. cũ duobus seq. & ita tenet Ludo. de Ro. in cccclxxvj. singu. qd incipit, regula, ꝙ rem alienã. per glo. in d.l. quosdã. & d.l.iij. & ita ego tenui in l. inter publica. in princi. ff. de verbo. signifi. vbi limitaui prædicta procedere, dũ vnus tertius nõ dominus fecisset iã impensam in fodiẽdo vel reperiẽdo venas: secus si vellet etiam incipere fodere, & venas reperire: & ille qui haberet fundũ suprà, vellet etiã incipere fodere: qa dominus fundi deberet preferri, per d.l. altius. & l. qui luminibus. ex quo cessant rationes suprà allegatæ. scilicet impensarum eius, qui vult inuenire venas: & cessat ratio publicæ vtilitatis: quia idẽ faceret dominus fundi, quæ faceret extraneus, quod est singulare & magnæ vtilitatis. & adde quę dixi in d. l. inter publica. in prin. ff. de verb. signi. & s. in præce. lib. tit. de ser. aquæ duct. in prin. iiij. q. princ.

5 *Pôt ex prædictis decidi, & de materia lapicidinarum, an maritus debeat habere lapides cæsos ex fundo dotali. & qd si expẽdit in cædẽdo, an expensa debet sibi restitui? vide d.l. diuortio. §. si vir in fundo. & §. si fund*. & ibi Doct. ff. solu. matri. & l. si ex lapicidinis. ff. de iu. dot. & l. fi. in prin. ff. de do. inter vir. & vxo. & quæ dixi in d. l. inter pu. in princ.

6 *In montibus etiã syluæ quandoq; reperiuntur: & ideo quæro primò, quæ dicatur sylua cædua, & sylua pascua. Dic sylua cædua est, vt quidam putant, quæ in hoc est, vt cædatur: Seruius autẽ ait, q̃ succisa, rursus ex radicibus aut stipitibus renascitur. l. sylua cædua. in prin. ff. de verbo. signifi. & l. hoc sylua cædua. in prin. ff. de vsufru. Sylua verò pascua est, quę pascuis pecudũ destinata est: vt d.l. sylua cædua. §. fina. & adde secundùm Hostien. & Ioã. An. in c. cum dilecti. in glo. j. in nouella, extrà, de dona. quod foresta dicitur latum nemus sine clausura & sine aqua. & ita intelligitur tex. ibi. Quando verò est prope fluuiũ, dicitur sylua. Sed quando concludit muro vel palis, vocatur barcus.

7 *Deinde quæritur secũdò, quid si creditori sylua pignorata sit, & debitor ex ea nauem vel aliam materiã fecerit: an illa nauis vel materia pignori erit? dicas quòd nõ: nisi nominatim cautum fuisset, vt pignori sint quęcunq; ex sylua facta natáue sint: vt l. si conuenerit. §. si quis cauerit. ff. de pigno. acti. & ibi per gloss. & Do

ctores, hoc tamē limitat singulariter Guil. de Cu. q̄n debitor nō esset sol uendo vel esset extincta actio perso b nalis[b]. & tūc in subsidiū nauis intelligitur esse pignori obligata, per l. qui occidit. §. j. ff. ad l. Aquil. qui tex. parum facit secūdùm Raphaël. Fulgo. in dicto §. si quis cauerit. dic tñ magnā esse autoritatē Guil. cū nemo cō tradicat, & magis ipsum mouet Imperialis autoritas, quàm ille text. &

8 hoc dictum est bene not. * Quæritʳ tertio, an possit creditor prohibere debitorē, ne ex sylua nauē faciat. Barto. & Doct. in d. §. si quis cauerit, in fine, tenēt q̄ creditor debet vti re pignorata, tanquàm bonus paterfamilias. l. ea igiᵗ. ff. de pigno. actio. vnde distinguitur, aut sylua erat cædua: & debitor vult cædere secundū modū cōsuetū, & nō pōt per creditorē prohiberi. per l. item si fundus. in fine. ff. de vsufru. & l. cū tabernam. in princ. ff. de pig. aut nō erat cædua, & volebat vltra modū cōsuetum cædere: & tunc per creditorē pōt prohiberi, p dicta iura. dicit tamen Ros. in dicto §. si qs cauerit. in fi. quòd arbitratur ipsum creditorē per hypothecariam posse auocare possessorem syluæ. & cōsequēter ne cædat: qa tūc creditor debet fructū percipere, nō debitor. vt l. si pignus. §. si prædio. ff. de pig. act. & l. si cū vēditor. ī prin. ff. de eui.

9 *Quæritur quartò, nūquid vsufructuarius syluæ possit incidere arbores & pedamēta pro vsu suo, & etiā vēdere. dic, quædā sunt arbores non altiores sylua. & istę continenᵗ sub nomine syluę: & ideo pedamēta suc cidi possunt, sicut ipsa sylua: vt l. ex sylua cædua. ff. de vsufr. Quædā sunt arbores q̄ in altitudine syluā excedūt & de his fructuari* nō sumit ramos, sed pedamēta succidit. l. sed si glandes. quę sequiᵗ dictā l. ex sylua cędua. & dic quòd sylua nō erat cędua. i. matura: licet aliquę essent grandes arbores ibi. nā syluę debēt cędi cū alijs, cū alię essēt maturæ. Quædam sunt arbores vetustæ: & tūc nō pedamenta, nec rami succidi possunt arboribus etiā euulsis. vel vi ventorū deiectis ad vsum suū & velle: vt est tex. cū gl. in d. l. arboribus. in princ. q̄ intelligit d. tex. quādo sylua nō erat cædua: quia tunc pōt sumere etiā ex sylua pro vinea sua, dūmodò fundū deteriorē nō faciat: vt d. l. ex sylua cę dua. in fi. & in hoc casu tātū habebit vsuarius, quātū vsufructuarius secū dū gl. ibi. sed quādo est sylua cędua, tūc plus habet vsufruct. quàm vsuarius: quia vsufructuarius pōt cędere, & vēdere, & locare in vltima necessitate sua: vsuarius autē nō pōt vti, nisi pro se & necessitate sua: vt Insti. de vsu & habi. in prin. & §. j. & l. diuus. in prin. ff. eo. titu. vbi habetur etiam quòd vsufructuarius syluā pōt cædere & vēdere: puta quādo esset in remoto: quia si nō posset vendere, nulla esset vtilitas syluę, & perinde esset ac si nō haberet vsumfructū syluę, vt

10 d. l. *Quæriᵗ quintò an emphyteota, q recipit in emphyteosim syluam vel nemus, inuito domino possit extirpare syluā & nemus, & reducece ad prata vel culturā, & plantare vites vel arbores fructiferas. Istā q. format Nico. de Ma. & Bal. in l. j. in fine C. de iure emphy. Et videᵗ primò q̄ sic: qa qui accipit in emphyteosim, accipit ad meliorandū: sed hoc modo melioraᵗ. sed Nico. de Ma. dicit cōtrariū: quia melioratio pmittitur,

dummodò nõ mutet formã.l.si cui*. §.vsufructuarius.ff.de vsufruct.& l. hactenus.§.Neratius.eo.ti.& secundùm hoc emphyteota areæ nõ poterit ibi domũ supetædificare:qa forma areę mutaret.l repeti.§.fi.ff.qui.mo.vsusfruc.amit.Sed Bal.in d.l.j.in fi.dicit hoc credere verũ esse:quia tacitè inest vt posit meliorari:vt auten.si quas ruinas.C.de sacro.san.ec.& l.ij C.de alluuio.& palu.& l.intra vtile.§.fin ff.de mino.Et si tu dicis, nõ potest mutari forma.Respondet secundùm Bald.forma superficialis mutari potest in melius:quia iste cõtractus ad hoc est inuentus,vt melioraretur.& absurdũ esset dicere,vt q debet rẽ æternaliter posidere, non posit rẽ meliorare meliori forma introducta sub maiori. Tamẽ Bal.concludit in d.l.j.in fi quòd mutatio syluæ extirpando fieri non potest:sed in ædificando domũ fieri potest.Et est ratio:quia domus potest reduci ad aream demolita domo,sed vinea extirpata nõ erit sylua,vt prius erat. l.quæsitum.§.illud fortasse.de leg. iij.& ita tenet Bal.in d.l.j.Sed Flo.in d.l.hactenus.§.Neratius.ff.de vsufr. refert omnia prædicta,& tandẽ concludit,quòd adhuc est perplexus qd teneat.Ego verò in hac quæst.ita dicerem : Aut loquimur in area,& sto cum Bal.vt emphyteota posit domum ædificare,nisi aliud de mente cõtrahentiũ appareat:aut loquimur de sylua:& tũc si de hoc specialiter est conuentum,illi cõuentioni standũ est l.ij.C.de iure emphy.cõiũcta l.j.§.si conuenerit.ff.deposi.aut nulla est cõuentio:& tũc aut est statutũ vel cõsuetudo in loco,& illi standũ est.l.semper in stipulationibus.de regul.iur.& Paduæ obseruat de facto: quia emphyteotæ extirpant nemora,& syluas,& nulla est cõuentio,statutum,seu cõsuetudo:& tũc aut non est vtile,si fiat pratũ,vel terra arratoria:quia fortè maior est vtilitas,vel erit,vel tanta percipi poterit ex nemore,quãta ex pratis & terris aratorijs:& tũc nõ posset emphyteota syluam extirpare:ex quo nõ est melioratio, imò potius deterioratio , & maximè qa in instrumẽto inuestitu rę solet apponi clausula,ad meliorãdum,& nõ peiorandũ.& ita põt procedere opinio Bal.aut extirpãdo syluã fundus efficitur valde melior,& tũc aut est in cõtractu emphyteotico dictũ,vt ꝓ victu soluere teneatur tot plaustra lignerũ de illo nemore: & tũc nõ posset reducere ipsum ad prata vel culturã:quia nõ posset soluere dictũ.& sic tacitè videtactũ inter eos,vt nemus nõ destruat,vt l.si debitor.§.verisimile.ff.de cõtrahẽ. emp.& l.legatũ.ff.de vsufru.leg.aut nõ fuit dictũ de illo nemore:& idẽ credo,maximè quãdo emphyteota non haberet alia nemora,ex quibus nõ posset soluere,ꝓ dicta iura eadẽ rõne.aut pẽsio debet solui in pecunia,vel in alijs rebus,q̃ in sylua non reperiũtur,& etiã si esset maior vtilitas extirpãdo syluã,tenerẽ ꝙ posset, ex quo habet ad meliorãdũ.Nec ob. ꝙ mutetur forma,q̃ nõ sit reducibilis facilitate ad suã materiã.l.repeti. §.rei muta.ff.qui.mo.vsusfr.amit.& l.hacten*.§.Neratius.ff.de vsuf qa illa iura loquũtur in vsufr.q habet iura debilia,q̃ faciliter corrũpunt,& finiunt.l.corruptionẽ.C.de vsuf.& §. finit.Insti.eo.ti.& si minus iuris habet,quàm emphyteota.& ideo ĩ vsufru

fructuario dicēdū est, ipsum nō pos-
se extirpare, & formā mutare: qa mu
tata forma, mutat vsusf. q ppter hoc
perit, vt dictis iuribus. nō sic in em-
phyteota, q habet pl⁹ iuris, videlicet
vtile dominiū & perpetuū. l. iij. ff. de
ser. cōiūcta l. j. §. q in perpetuum. ff. si
11 ager. vec. *Queritur vj. aliqs vendidit
nemus vel syluā cū pacto de retrouē
dendo, iuxta l. ij. C. de pac. inter emp.
& l. qui fundū. ff. de cōtrahē. emp. &
an iste emptor posit syluā extirpa-
re. Et in hac q. puto esse cōsiderāda
verba pacti de retrouendendo. si eñ
dicerēt quòd teneat dict.i syluā vel
nemus retrouēdere: tūc iudicarem
ipsum nō posse extirpare: qa nō pos-
set seruare pactū de retrouēdēdo. &
sic illa iura nō loquūtur de sylua, sed
de fundo simpliciter. & tūc aut est
pactū ad certū tēpus breue, puta v.
vel vij. vel viij. annorū, ita quòd esset
maior vtilitas emptoris habere ligna
quàm fructus fundi ad culturā redu-
cēdi, & maius esset dānū venditoris.
& idē per ea q̄ dicta sunt in præce. q.
Aut est pactū in perpetuū, & tūc aut
emphyteota sciebat vel verisimiliter
scire debebat vēditorē debere retro
uēdere, & vt cōsequeret emptor ma
iorē vtilitatē antequā reuēderet. fe-
cit extirpare totā syluā: & nō posset,
& tenet ad dānū & interesse ipsi em
ptori retrò emēti. ar. l. j. §. j. & quod
ibi no. Bar. ff. si qs tes. li. esse iuss. fu. & l.
nomē debitoris. §. j. ff. de le. iij. cū ibi
no. & l. si filiæ meę & qd ibi no. ff. so.
ma. & qd no. Pau. de Ca. in l. si filio.
§. fi. eo. ti. Aut ēphyteota nesciebat,
nec verisimiliter scire potuerat vēdi
torē habere animū de pximo retrò
emēdi. & dubiū esset an posset syluā
extirpare: & tūc diceret, aut vēditor
cōtradicit: quia asserit se citò retrò
emere: qa tuc nō posset extirpare ea
dē rōne. ar. l. si fundū. cū ibi no. C. de
rei vē. Aut dñs nō cōtradicit vel etiā
ignorat, & tunc distingue, vt dixi de
12 emphyteota in pcedēte q. *Quærit
vij. an maritus posit extirpare nem⁹
sibi datū in dotē, & reducere ad cul
turā. Dicas q̄ sic: qa ppter hoc reddit
fundū fructuosiorē: qa ex cultura pl⁹
pcipit, quàm ex nemore, vt pbat in
d. l. diuortio. §. si vir in fundo. cōiun
cta gl. in ver. fructuosiorē. ff. sol. mat.
& l. fi. ff. de iure do. Sed si nō efficere
tur fund⁹ fructuosior, tūc vt dixi in
13 duab⁹ q. pce. *Quærit viij. an mari
tus emphyteota, vel feudatari⁹, vel si
miles q habēt ius in re, posint arbo
res fructiferas īcidere. & videt q̄ sic:
qa habēt vtile dominiū. l. j. ff. si ager
vec. & c. j. §. rei aūt. in ti. de inuesti.
de re. ali. fa. sed in re sua quilibet est
moderator & arbiter. l. ī re mā. C. mā.
In cōtrariū facit l. diuor. §. si vir ī fun
do. ff. so. ma. & l. si vir in fraudē. §. cō
ductor. ff. de iure fis. l. forma. §. si vi-
tes. ff. de cēsi. l. si ita. §. fi. ff. de vsuf. &
l. creditor. la j. ff. de pig. ac. & hāc vlt.
partē Dy. Bar. & Doc. ī d. §. si fundū.
& Bar. in d. §. cōductor. & Bal. ī aut.
q rē. in fi. pe. col. C. de sa. san. ec. Ang.
in l. si colon⁹. ff. ar. fur. cæs. & idē di-
cas in patre quo ad bona filij, & ī vsu
fructuario. vt p Ang. ī l. fi. §. sin aūt le
gata. in fi. C. de bo. q lib. & pbat in d.
l. æqssimū. §. vsufructuarius. & idē
etiā dicas & multomagis in vsufru-
ctuario. l. fi. ff. de vsu & ha. Sed pdi-
cta oīa limita, nisi pdicti velint in lo
co demortuarū vel incisarū aliàs plā
tare, vt dicit Ang. in d. l. si colonus. p
d. §. cōductor. & idē Pau. de Cast. in
d. l. diuortio. §. si fundū. & p hoc opt.

fac

facit l.agri.& l.vet* fuit qſt.cũ duab* ſe.ff.de vſufr.& l.ex ſylua cædua.eo.
14 ti. *Sed põt dubitari circa pdicta, an ſi emphyteota vel fructuari* vel ſimiles ĩcidũt fructiferas arbores eo caſu quo nõ poſſunt,an propter hoc cadãt à iure ſuo.Et videt quod ſic:qa deteriorãt rẽ ſibi cõceſsã à domino. per aut.qui rẽ.C.de ſacro.ſanc.ecc.& ita tenet Bar.in d.l.diuortio.§.ſi fundũ.Inno.dicit ibi,ꝙ hoc eſt ſpeciale in fundo eccleſiæ.Lu.aũt de Ro.ibi tenet opi.Bal.quando emphyteota vel feudatarius fuit monitus vt deſiſtat ab inciſione,& nõ deſiſtit,ꝑ tex. in c.j.§.quicunq; aduocatus.in titu. de pa.te.in vſi.feu.Et licet ille tex.loquat in alia materia,tamen eius rõ multũm facit pro opi.Bald.quã puto verã,per l.ædem.cũ ibi no.C.loca.ꝑ c.quia ꝓpter.extrã de loc.& ꝑ nota. in d.autẽ.qui rem.& per l.hoc amplius.§.fi.ff.de dã.infect.& per l.ij. ff.de his qui ſunt ſui vel alie.iu.& In
15 ſtitu.eo.ti.§.fi.cũ ſi. *Quærit ix.ſi c cõceſsi alicui,vt poſsit de nemore meo ligna incidere,& ad ſui libitũ accipere,an poſsim poſteà alteri cõcedere ligna? Dic quòd ſic,ſi ligna nemoris vtriq; ſufficiũt,aliàs nõ.argu.l.ij.§.fi.ff.de ſeruitutib.ruſtico. præ.& l.Lucio.ff.de aqua quo.& ęſtiua.ꝓ hoc vide quę dixi in j.lib.in iij. quæſtio.princi.verſi.& quod dixi ꝙ dominus poſsit imponere ſeruitu-
16 tem. *Quærit decimò,eſt permiſſum alicui,vt poſsit incidere de nemore meo q̃dã ligna,an poterit pro libito ſuo incidere iu eodẽ.Guiliel. de Cu.in auten.qua in prouincia.C. vbi de crimini.agi oportet,dicit ĩ fi. pone,tu habebas bona iuxta nemus meum,recipiebas ligna de nemore meo iniuſtè,abſentaſti te,& dixiſti famulis tuis,vt inciderẽt ſicut tu,quĩ habebas ius,ipſi fecerũt vt fuit eis dictũ,& iniuſtè:qd remediũ mihi dabitur?Dico ꝙ agetur cõtra iſtos tantũ,& ſi iſti petẽt dilationẽ ad certificãdũ dominũ,dabitur.& ſi poſteà nõ venerint,cõdẽnabũtur.& ſi nõ ſunt ſoluẽdo,fiet ĩ reſiduo executio cõtra dominũ:per d.aut.qua in ꝓuincia. in qua ita põt poni caſus,qd dicit eſſe no.qa quotidie de facto põt eue-
17 nire. *Quæritur xj.ſi vnus miles vult in nemore alterius colligere ligna,vide Hoſtien.in ſum.de conſu.
18 §.qualiter. *Quæritur xij.ſi in nemore alieno capreoli,cerui,vel alia animalia capiũtur domino ignorante vel contradicẽte,an efficiant capientis,vel domini nemoris,& an ꝓpria autoritate dominus poſsit ea retinere:vide Ang.& Doct.in l.diuus. ff.de ſerui.ruſti.prædio.& qd dixi ſu
19 prà de vena.& aucupatione. *Quæritur xiij.ſi ruſtici dicũt ſe fuiſſe vſos nemore tẽpore quo nõ extat memoria,an iuuat eos,vt dicãtur acqſiuiſſe ius vtẽdi,fruendi in illo nemore. Cy.format hãc q.in l.fi.in iiij.q.C.de præſcri.lon.tẽp.x.vel xx.an.Et videt dicere ꝙ nõ:quia vſusfr.perdit longiſsimo tẽpore.l.corruptionẽ.C.de vſuf.ergo eo tẽpore quo pderet,nõ acqrit.facit l.Titio cũ moriet.ff.de vſuf.& tñ cautela eſt,vt ruſtici nõ dicãt ſe habere vel acqſiuiſſe ius vtẽdi fruẽdi:ſed dicãt ſibi cõſtitutã fuiſſe ſeruitutẽ ꝑ ius:vel habere ius ꝙ poſſint ĩcidere ligna ĩ dicto nemore qñcũq;.iuxta l.iij.ĩ prin.ff.de ſer.ru.pd. Et ad ꝓbãdũ iſtã cõſtitutionẽ ſeruitutis vel iuris,allegẽt & ꝓbẽt ſe vſos fuiſſe dicto iure accipiẽdi ligna ꝑ tã

tum

tum tempus, cuius initij memoria non existat: quia tale tempus habet vim cõstitutiõis & ti. seu priuilegij. l. hoc iure. §. ductus aquę. ff. de aqua quo. & æsti. & c. super quibusdã. §. prætereà. de ver. sign. & c. j. de pscri. li. vj. imò plus allegãdo titulũ, & probando possessionẽ vel quasi, per x. an. inter pręsentes, & xx. inter absentes, probaretur titu. & seruitus cõstituta: vt probatur per gl. no. in l seruitutes prędiorũ. & ibi per Doct. ff. de ser. & per gl. Bar. & Doc. in l. j. §. deniq;. et l. ij. ff. de aqua plu. ar. & per ea quæ habẽtur per gl. & Doct. in l. qui in alie. §. sed si non adierit. ff. de acqui. hære. & p gl. & Cano. in c. per uenit. extrà de censi. & adde quę dixi suprà in ti. de ser. aquędu. ver. circa tertiũ, quãdo nulla est conuentio.

20 * Quæritur xiiij. & vltimò, si rustici vel alij habẽt vsum nemoris alieni: puta qa in eo cõsueti sunt accipere ligna longissimo tẽpore, quãdo expiret istę vsus. vide Cyn. & Doct. in d. l. si. in iiij. q. C. de præscrip. lõg. tempo.

a Venæ. *Vena unica dicitur etiã si sit sub pluribus fundis cõtinuata, & cõmunis est omnibus dominis fundorum. Pau. de Cast. consi. cxxx. incipien. in causa mota.*

b Actio pso. *Adde Spec. de act. & pen. §. ij. uersi. & nota quod iudicium. & uersi. seq.*

c Cocessi. *Cõcedo, id est, dono, si nõ appareat alia causa, ex qua cõcedit. l. uxor. § fi. ubi gl. in uerb. quod & Bar. in fi ff. de le. iij. & plenius p Alex. in l. cũ qdã. in fi. ij. col ff. si cer pe. & in l. si pecuniã ix. col. de cond ob. cau. et in l. si me putẽ. §. j de cond. inde. & in l. à Titio. de uerb. ob. ubi ẽt dicit. fin. post Abb. in c. cũ uenerabilis de excep. § si peto à te equũ tit. cõmodati, et tu dicis Cõcedo, intelligi scilicet ĩ cõmodatũ, per c. pastoralis. de dona. adde gl. in c. j. de usuris. in vj. quod uerbũ Concedo, est generale.*

De collibus. CAP. XXIII.

1 *Collis quid sit, & unde dicatur.*
2 *Mons a colle in quibus distinguatur.*

VIDIMVS de montibus in genere: verũ quia colles etiã mõtes dicũtur (scribitur enim, est mõtis collis) ideo de ipsis etiã collib⁹ dicẽdum est. & dicit Bar. in tractatu Tyberiadis, in v. col. versi. ab altitudine mõtis dici potest. 1 * Propriè autẽ collis dicitur à colẽdo, quasi mediocres montes qui coluntur, vt exponit gl. scripturę diuinæ sub psalmo Dauid, c. xiij. versi. illo, Montes exultauerũt ut arietes, & colles sicut agni ouiũ. Sunt enim montes magnæ altitudinis, & cõmuniter inculti. Colles verò mediocris altitudinis, & cõmuniter sunt culti. & intelligo colles habentes altitudinẽ propriã, non continuatam cũ montibus habentibus maiorẽ altitudinẽ. Si enim cõtinuarentur, tũc si essent culti, dicerentur pendicię montium. Horũ causa, in nonnullis partibus locus magnæ altitudinis licet cultus, dicitur mons: & locus paruę altitudinis licet incul- 2 tus, dicitur collis. * Distinguitur autem mons à colle altitudine, vel cultura ex æstimatione colẽtiũ. l. j. ff. de flumi. & ppterea per cœlũ figurantur hi qui suę vitę sublimitate supra cæteros gradiũtur: per montes hi figurantur, qui nõ sunt altæ vitę, p colles homines intelliguntur inferioris vitæ: vt est tex. cum glo. ver. cœlum, montes, & colles. C. de sum. tri.

De

De ualle. CAP. XXIIII.

1 *Vallis quid dicatur.*
2 *Aequalitas plani qualis esse debeat.*
3 *Plani appellatione quid contineatur.*
4 *Vallis improprie quid dicatur.*

1 VALLIS *dicitur locus collib* vel montibus circũdatus, à vallo, vallas, quod est circũdo: & est locus planus paruæ vel mediocris magnitudinis: planus verò dicit à Græco quod est latũ seu latitudo, secũ. lñ Hugo. dicitur enim planicies, id est, coequalitas, secũdũ Papiã. Duo ergo requirũtur: primũ ꝙ sit latũ, secũdũ ꝙ sint eius partes æquales, id est æqualiter planæ, ita ꝙ vna aliã nõ superexcedat. distinguitur itaq; vallis à plano ex circundatione: pôt enim planus esse nõ circũdatus mõtibus, nec altitudine alia. Itẽ differt à latitudine: quia si sit locus paruę latitudinis montibus, vel collibus circũdatus, dicit vallis. Si autẽ est magnæ latitudinis, dicitur planicies. hoc autem opinione circũcolẽtiũ ęstimatur. ar. l. j. ff. de flu. Differt etiã ab ęqualitate: quia vallis dicitur etiã si habet cõcauitatẽ. planus autẽ æqualitate æquatur.

2 *Aequalitas autẽ plani qualis esse debeat, dubitari pôt. puto nõ oĩmodã ęqualitatẽ req̃ri. sed sufficit si notabiliter ĩ vnã partẽ nõ vergat. facit l. cui dens. ff. de ędi. edic. Notabiliter autẽ in vnã partẽ vergere ꝓbabiliter dici pôt, qñ inde aqua multũ de terra aufert, ita ꝙ vsum & culturã deteriorem faciat. ar. ff. de aqua plu. ar. l. j. §. fi. & ff. de ædi. edi. l. j. §. sciendũ. Fossæ autẽ agrorũ, & viarũ ripæ ipsius plani sunt, & loquor de plano totali, vt si de plano Tyberis loquamur. sicut enĩ fossę quę sunt in fundo, fundi sunt: ita q̃ sunt in totali plano, sũt plani. l. ꝓdia. §. ita legatũ. ff. de fun. inst. & sic statuta q̃ loquuntur in his q̃ in plano Tyberis cõmittũtur, locũ haberẽt etiã in his q̃ in dictis foueis & ripis committerentur.

3 *Quid ergo si cõmitterentur in eo loco q̃ p attractionẽ aquę versus flumẽ vergit. an in plano Tyberis dicetur cõmissum? Videtur ꝙ non. dicit enim lex pe. ff. de flu. ex quo à plano vergere incipit. sed dictio à, separationẽ denotat. ff. de act. emp. l. nõ attẽ. §. fi. ergo ille locus sic vergẽs, est separatus & distinctus à plano. Dic si quęratur an talis locus appellatione agri cõtineatur. & dicẽdum est ꝙ nõ, per rationẽ prędictã. Si verò quęritur an totalis plani Tyberis appellatione cõtineatur: aduertẽdũ est, si quoddã flumẽ planũ vadit, ita vt ab vtraq; parte fluminis planũ Tyberis appelletur: qđ in dicto loco fieret, in plano factũ esse diceretur, quinimmò etiã qđ in ipso flumine fieret, in tali plano sub totali appellatiõe nominato factũ esse diceretur. cũ enim in ipsum flumẽ aditus & exit* aliter quàm p ipsum flumẽ nõ habeat, meritò ipsius plani appellatione cõtinetur, vt in simili in multis casibus iura dicũt. Sic etiã ager, cũ totus q̃ sũt ab vtraq; parte, vnius plani appellatiõe cõtineatur, ergo & ipsum flumẽ. aliàs flumẽ mediũ divideret, nec esset vnus planus, sed plures. ar. ff. de verb. sig. l. rectè dicimus. Facit ad hoc, qa qđ fit in aqua putei, in ipsa re factũ videtur. l. is qui in puteũ. in princ. ff. qđ vi aut clã. & habetur p Bar. ĩ trac. suo Tyberia. in v. co. ver. val. dicit. Sed ibi etiã Bar. dicit, quid si ab alia parte fluminis essent montes vel colles: dicit quòd tũc ille locus propter

aquæ

aquæ attractionē vergēs, plani appellatione nō cōtinetur: sed ibi planus desinit, & locus ille ripæ fluminis cedit: vt d.l.pe.ff.de flu. etiam si ipsum flumē aliunde habeat aditum. ar. ff. vti poss.l.si duo. §.si supra ędes. cū si.

4 *Et adde predictis, q̄ valles etiā dicuntur illæ quę non sunt montibus vel collibus circundatæ, sed sunt in locis inferioribus vel cōcauis aquosis, & vt plurimùm cōcauatis. de quibus dicam infrà in elemento aquæ. in titul. de valli. aquo.

De aqua. CAP. XXV.

1 *Aqua seruitutis materia.*

2 *Quicquid solo superponitur, ipsi cedit: secus tamen in aqua.*

1 AQVA *secūdū nos est elementū, ideo post terrā, de aqua cōsequēter, p maiori nostra perfectione videndū esse putaui. Sed vt in omnibus ordinem seruemus, prius à mari tāquā digniori exordiū capiamus: pòst reliqua quę ī primis ad seruitutē aquæ pertinent, vt etiā ordo requirit, breuiter perquiramus: si tamē prius vnū dixerimus, quod in aqua mirabile videtur.

2 *Nā licet regulariter qcquid solo supponitur, cedat solo. l. adeò. §. cū in suo. ff. de acqui. re. do. tamē secus est in aqua, quæ est supra solū: quia tunc solū cedit aquę, quæ suprà imponit. d. l. adeò. §. insula. ibi, cuius & ipsum flumen, & est speciale in flumine & in mari, & in certis aquis, in quibus locum habet ius alluuionis, secundùm Bar. in tra. de alluuio. ī vj. col. & Bal. in l. si plures. in viij co. in fi. C. de seruī. vide etiam Bal. in l. item lapilli. in prin. ff. de re. diui.

De mari. CAP. XXVI.

1 *Mari, quod natura omnibus patet, seruitus priuata imponi non potest.*

2 *Domū qs uēdere pōt, hoc acto, q̄ emptor ibi talē artē exercere non possit.*

3 *Mari uel maru in littore an quis adificare ualeat: & an adificium suum efficiatur, & quando.*

4 *Ciuitates in mari fundatæ ipsorum adificantium sunt.*

5 *Mare, uel aliquē maris usum, aut iurisdictionē, an aliqs præscribere ualeat.*

6 *Mare an aliquis tāto tempore præscribere possit, cuius initij memoria in contrarium non extet.*

7 *Veneti, qui gulphū maris Adriatici, cuius memoria in contrariū nō extat, pōssederunt: ipsum mare quo ad eius iurisdictionem præscripserunt. & similiter Ianuenses in mari suo.*

8 *Maris proprietas aliqua præscriptiuè, uel consuetudine præscribi non pōtest.*

9 *Mare possedisse, uel quasi, uel aliquā in eo iurisdictionem habuisse, quomodo quis dicatur.*

10 *Veneti in mari Adriatico an possint imponere gabellas, & merces contrabāda cōtra Venetorū statuta cōfiscare.*

11 *Mare, in quo aliquis nō exercuit iurisdictionē, ut possit dicere ipsam præscripsisse: an sit alicui dominiū ratiōe, uel saltē quo ad iurisdictionis ius, ut malesicia quæ ibi committūtur, punire possit: & an gentes, quæ ibi ad habitādū accedunt, possint iudicare.*

12 *Iurisdictio quanta sit in territorio mari cohærēti, & usq; ad quod spatium.*

13 *Insulæ propinqua, uel modico spatio stare quæ dicatur.*

14 *Miliaria centum per mare, est minus duabus dietis.*

15 *Insula maris si esset ī mari alto à qualibet regione distans ultra centum miliaria, quid iuris.*

16 *Insula Sardiniæ Italiæ dicitur: licet ab*

ab Italia modico fieto distet.

17 *Iurisdictionem in terra habentes, habent etiam in mari usq; ad centum miliaria tantum: ultra uerò solum imperatorum iurisdictio est.*

18 *Papa si in mari moriatur, in illa ciuitate successoris electio fieri debet.*

19 *Imperator si mihi ciuitatem aliquam donauerit, omnes eius pertinentias donare uidetur.*

20 *Delictũ si esset cõmissum in mari inter duas ciuitates punctualiter aequè distantes, in cuius confinio ipsum delictum commissum esse dicatur.*

21 *Maris in eadẽ particula si plures habitent, uel ad ipsos pertineat, & ibi delictum cõmissum fuerit, quis primò cognoscere debeat.*

22 *Contẽtio si oriatur de his quae in mari gesta sint, uel ad mare spectẽt, qualiter iudicandum, uel faciendum erit.*

23 *Mare quid sit.*

24 *Maris fines an reperiantur.*

25 *Mare qualiter designabitur.*

26 *Territorij alicuius appellatione, an etiam mare comprahendatur: & districtus per illam ciuitatem.*

27 *Ciuitates maritimae an etiam in mari districtus habeant.*

28 *Mari existens, quod per ciuitatem maritimam regitur, puta per Venetos, uel Ianuenses, an extra districtum esse dicatur.*

29 *Mare rubrum an reperiatur.*

1 MARI, *quod natura omnibus patet, seruitus priuata imponi nõ põt. l. vẽditor. ĩ prin. ff. cõ. prę. qa maris cõmunis est vsus oĩbus hominib*, vt aëris. l. litora. §. j. ff. ne qd in lo. pu. & Inst. de rẽ. di. §. j. & l. iniuria rũ ac. §. si qs me ꝓhibeat. ff. de iniu. Sed à principe imponi seruitus mari põt: vt dicit gl. in d. l. vẽditor. ĩ prin. ꝑ l. seruitutes, §. pe. ff. de serũ. Sed licet priuatus in mari seruitutẽ cõstituere nõ poterit, tñ se & suos haeredes ꝑ stipulatiões vel cõtractus obligare põt, vt non nisi in aliqua parte maris liceat sibi vel hęredibus suis piscari, vel aliqd aliud facere; vt est tex. cũ gl. in d. l. vẽditor. ĩ prin. & idẽ intelligit ibi Pau. de Ca. in qualibet alia aqua publica, eadẽ ratiõe. Et eodẽ modo põt qs se obligare ad non impediendũ aliũ priuatũ in aqua publica, vel lo. pu. aliqd facere, nõ erit tñ seruitus realis vel ꝑdialis, ꝑ notata in l. vt pomũ. ff. de ser. & l. pecoris. ff. de ser. vr. prę. & l. Mela. §. fi. de ali. & ci. le. 2 *Et similiter põt qs vẽdere domũ hoc acto, q̃ emptor nõ possit ibi exercere talẽ artẽ, & valet ista cõuẽtio secundũ Bar. Ang. Flo. & Doc. in d. l. vẽditor. in prin. & per Pau. de Ca. in l. quoties. la j. ff. de serui. Et his casibus nõ poterit promittens vel eius haeredes contrauenire suae promissioni: & sic cõtra factũ suũ propriũ, quatenus interest eius, cui facta est promissio, licet Respublica pro suo interesse possit contrauenire. l. iurisgent. §. si paciscar. & l. ius publicũ. ff. de pact. secũdũ Doct. in d. l. venditor. in prin. Sed vbi nõ est à principe mari seruitus imposita, nec à priuatò aliqua obligatio cõstituta: tunc mare passim omnibus patet: vt dicta l. venditor. in prin. eius usus cõmunis est omnibus hominibus, vt aëris. dicta l. litora. cũ si. Et ideo si quis in in mari prohibeatur nulla lege priuata vel publica cõtradicente, vel in mari retia immittere vel educere, põt agere actione iniuriarũ. l. actio, §. si qs me ꝓhibeat. ff. de iniur. & l. ij. §. si qs in mari. ff. ne quid in loco publi.

publi.imò plus quis pôt in mari piscari etiam ante ædes meas, vel prætoriū meū, nec ipsum prohibere possum, & prohibendo similiter teneor actio.iniuriarū: vt est tex.in d. §. si qs me prohibeat.ver. vsurpatum tñ.

3 *Sed quæritur nūquid in mari, vel littore maris, posit quis ædificare, & an ædificiū efficiatur suū, & qñ. & dic q pôt, & ædificiū statim fit suū, cū pilas iactauit, nec requiritur rei perfectio.l.ergo.§.fin.ff.de acq. re. do. Nā & ille est tuēdus, qui in litore ædificat vel in mari.ff.ne quid in loc. publ.l.ij.§.aduersus.vbi vtitur verbo præsentis temporis, scilicet ædificat.ergo sufficit si in præsenti ædificet, & opus prosequatur, nō autē est op* quod perfecerit. & ita vult Bart. in l.quominus.in v.col.in fine.ff.de flu.vbi etiā declarat qñ quis dicatur opus proseq. Et propterea dicit Bal. in rub.ff.de re.di.in iij.col.

4 *Quòd sic faciūt Veneti, qui sunt fundati in mari. & de iuregētiū ciuitates fundatæ in mari, sunt ipsorū ædificantiū.l. in tantū. in prin.eo.ti. & hac ratione dicit elegāter Bal. q Veneti ptendūt

a libertatē: quia nō ædificauerunt in solo alicuius. sed si qs in solo iurisdictionali alicuius ædificat, illius dicit subditus: vt no.Spe.in ti.de ædi. do. ver.quid si petit ciuitas. Et pdicta vera itellige, nisi i mari aliqd fiat, quo portus statio, iterue nauigātiū deterius fiat.l.j.§.si in mari.ff.ne quid in

5 flu.pub. *Sed nūquid posit aliqs pscribere mare, vel aliquē vsum maris, aut iurisdictionē? & videt q nō, qa nō est scriptū loco & tpe: quia loca iurisgentiū lōgæ possessionis pscriptione acqri nō possunt: vt est casus in l.fi.in prin.& ibi hoc no. Ang.

6 & Doc.ff.de vsuc. *Sed an posit pscribere tāto tpe, cuius initij memoria nō exiſtat? Et videtur similiter q nō, ex quo mare est commune omnibus, vt dixi, ergo videtur q cōtra infantes & nōdū genitos impossibile sit præscribi posse: quia nō valēti agere nō currit præscriptio, l.j. in fin. C. de anna.præsc. Itē quia istud videtur cōtra ius naturale, ergo prescribi nō pôt.ar.d.l.fi.in l.iura sanguinis.ff.de reg.iur. In contrariū videtur, q imò tāto tēpore posit acquiri: quia ī mari ita est iurisdictio, sicut in terra: vt no.in c.vbi periculū.de elec.in vj.in ver.territoriū, ergo præscribi pôt: l. viros.C.de diuer.officijs.libr.xij. & ita no.Bal.in Rub.de re.di.in ij.col. Itē quia possessio vel quasi, cuius nō existat memoria, habet vim tituli seu priuilegij, aut cōstituti.l.hoc in re.§.ductus aquę.ff.de aqua quot.& æsti.& c.super.quibusdā.§.præterea. extrà de ver.sig. & c.j.de præscrip.in vj. Et hoc vult tex.cū gloss.in l.vsum aquæ.ff.de aquædu.lib.xj.& glo.fin. secundū primū intellectū.l. diligenter.eo.tit. Sed per tit. & priuilegium posset per principē concedi, vt quis etiam priuatus habeat iurisdictionē in mari.l. venditor. in principio. cū glo.ff.communia prædio.& dixi supra in princi.ergo possessio vel quasi, dicti temporis perditur: sicut priuilegium, vel alius titulus. sed quia mare & alia flumina per consuetudinem possunt præscribi & acquiri, vt notat gl.in d.l.vsum.ergo potuerūt etiam per possessionem tanti tēporis, cuius non existat memoria, quæ habet vim consuetudinis præscribi: vt d.c.j.de præscrip.in vj. coniuncto c.fin.& ibi not.extrà, de consuetu.

freta.& ita tenet Bar.& Ang.& Docto.in l.sanè si maris.ff.de iniurijs.& Bald.in rub.ff.de re.diui.in ij.col.& Ang.in l.fin.ff.de vsuc.& in cõsil. qđ incipit, thema super quo consilium quæritur,&c.ita etiã tenui s.in j.lib. in v.q.princi.& ex prædictis sequi
7 tur,*Quod Veneti,q gulphum maris Adriatici tãto tẽpore,cui* nõ extat memoria,possederũt,ipsum mare quoad eius iurisdictionem pscripserũt.& similiter Ianuẽses in mari suo:vt not.Doct.in dictis locis. Sed prædicta intelligo verã,qñ allegatur titulus seu priuilegiũ Imperatoris, vel q credat se,vel maiores suos habuisse ius in mari.ar. eorũ quæ not. Bar.in l.Celsus.ff.de vsuc.Bal.in l.iudicis.C.de rei ven.Secus si cõfiteretse & maiores suos nunquã habuisse aliquẽ titulũ, vel nec aliqđ ius, sed tñ præscripsisse per dictũ tps. nam tũc nõ sufficeret:quia potius corruptela esset q præscriptio:vt in aut.vt nul. iud. §.j.& ibi gl.col.ix.& quãto lõgiori tpe possedissent, tãto maiori culpa tenerẽtur,vt c.fina. extrà de cõsu.quia licet præsumptio esset iuris,& de iure,tñ admitteretur probatio in cõtrariũ p cõfessionẽ partis: vt no.in aut.sed iã necesse. quę est in corpore vñ sumit. C.de do.ante nu. & gl.in l.in cõtractib*.in prin.C. de nõ nu.pec.sicut dicit in simili Inn.& Doc.in c.qa plerisq;.extrà de immu. eccl.& c.cũ Bertoldus.extrà de re iudi.& qa essent in mala fide.c.fi. de pscri.& c.malęfidei possessor. de reg. iu.in vj.& licet psumatur bona fides de xxx.an.l.fin.C.vñ vi.& ibi p Bar. in fi.tñ cõtra istã presumptionẽ põt probari mala fides,maximè ex cõfes
8 sione partis possidentis. *Itẽ prædicta intellige quo ad vsum & iurisdictionẽ,non aũt quo ad proprietatẽ: quia illa nõ põt præscribi aliqua prę scriptione vel cõsuetudine.l.diligenter.in fi.C.de aquædu.li.xj.quia sunt de iuregẽtiũ & publico,& in vsu publico,vt mare, flumina nauigabilia nullo tẽpore acquirũtur, nisi cõcessio Cęsaris aut senatus interuenerit. & hoc tenet gl.in l.fi.ff.de vsuca.quã sequitur Ang.in l.sanè si maris.ff.de iniurijs.Sed hoc intelligo qñ qs vellet se fundare in præscr.simpliciter: sed si vellet se fundare in tit.seu priuilegio Cæsaris,& ad ipsum probandũ allegaret rationẽ,vel quasi, tanti tẽporis,cuius nõ extat memoria: sufficeret etiã ad acquirendũ dominiũ. c.super quibusdã. §.præterea.de verbo.sig.& p c.iij.de pręscr.in vj.per l. hoc iure. §.ductus aquæ.de aq. quo. & æsti.iuncta glo.notabili in l.seruitutes prædioru,cũ ibi not.per Doct. ff.de ser.& adde omnino quę dixi s. in tit.de serui.aquędu.in viij.q.prin. ver.& ex prædictis sequitur decisio multarũ q.vsq; ad ver. & q:ex prædictis deciditur.vbi posui quanto tempore præscribantur loca publica, &
9 ius pascẽdi in fluminibus. *Sed dubitari põt quomodò qs dicatur possedisse,vel quasi,mare,vel aliquã in eo iurisdictionẽ. dic ille qui habet imperium in mari,dicitur mare possidere:quod patet per leges quæ permittunt soli principi disponere de his.ff.de ver.obl.l.cõtinuus. §.cũ quis.ff.de contrahẽ.emp.l.sed & Celsus.in prin.& l.quominus.ff. de flumi.& ita eleganter notat Bartol.in tractatu Tyberia.in titul. de alueo. ver.publice iuris gentium. & idem in effectu tenet Baldus in l.si plures.

in iiij.col.in princ.C.de conf. inser. quod tene menti: quia hoc allegaui contra Brixienses, quòd lacus gardę esset totus de territorio Veronensi: quia semper Veronenses & principes qui dominati sunt Veronæ exercuerunt imperium & iurisdictionem super toto lacu & ita fuit iudicatum per excelsum cõsiliũ rogatorum Venetiarum. & idẽ dico de gulpho maris, quod custoditur per Venetos, & super illo exercuerunt atque exercent iurisdictionem in dicto gulpho. & ita etiam obseruatur.

10 *Sed nũquid hoc prætextu possint Veneti nauigãtibus per mare Adriaticum in gulpho cum mercibus imponere gabellas, & confiscare merces conductas contra Venetorũ statuta? Bald. format in rub. de re. di. in ij. col. ad fin. ver. sed nunquid & videtur quòd non, per l. j. C. no. vecti. impo. nón pos. Item quia ius confiscandi nulli competit, nisi princ. C. de bo. va. l. j. lib. x. & capi. j. in ti. quæ sunt regalia in vsi. feud. In contrariũ videtur, quòd secundùm Bald. totus mundus hodie hoc iure vtitur, & derogatũ est legib⁹ cõtrarijs. facit l. coloniis. §. naue. ff. loca. Item quia ista specialis confiscandi cõsuetudo speciali principis permissioni comparatur, vt no. in simili, in aut. de man. princ. §. & iudicare. col. iiij. Itẽ quia Veneti in eorum imperio habent regalia, & iura fisci, nec superiorem saltem de facto recognoscunt: ideo in mari prædicto possunt imponere gabellas & confiscare merces & bona sicut in ciuitate Venetiarum: quia tantam iurisdictionem habet in mari, quantam in ciuitate Venetiarum. per ea quæ not. Barto. in tractatu de insula, in j. & ij. col. & dicam in q. sequen. Sed vbi non esset ista consuetudo, vel vbi nõ haberent imperiũ, vel si haberent, recognoscerent ipm à superiore, tunc non possent imponere gabellas, vt in toto titul. C. no. vecti. impo. non pos.

11 *Quid autem de mari in quo aliquis non exercuit iurisdictionẽ tanto tempore, vt possit dicere præscripsisse aliquam iurisdictionem, an licet sit nullius ratione dominij, an saltem quo ad iurisdictionis ius, sit alicuius, vt maleficia quæ ibi committuntur possint punire, & an gentes, quæ ibi ad habitandum accedunt, possint iudicare. Ista quæstio formatur per Bartol. in eo. tractatu de insula, in ij. col. qui dicit, quòd pro decisione huius q. est videndũ.

12 *An ille qui habet iurisdictionem in territorio cohærenti mari, habeat iurisdictionem in mari, & vsque ad quod spatium. & videtur dicere ipse quòd non, quia mare cõmune est omnibus, vt sæpe dictum est. In contrarium dicit esse veritatem: quia sicut præses prouinciæ debet purgare prouinciam malis hominibus per terram. l. cõgruit. ff. de offi. præ. ita per aquam. l. j. C. de classicis. lib. x. & ibi Bartol. dicit per illum tex. quòd sicut quis potest punire delinquentem in suo territorio ita delinquentẽ in mari, quod subijcitur illi ciuitati vel prouinciæ. allegat l. Cæsar. ff. de public. & ita not. Bartol. & Ioann. And. & Docto. in c. vbi periculum. in versicu. territorio. de elec. in vj. & vide per Ang. omnino in l. sanè si maris. ff. de iniur. & Bal. in l. arbor. §. de vestibulo. ff. cõmuni diui. & Ang. in l. insulæ Italię. ff. de iudicijs, qui dicit, quòd per il-

Iam l. fuit decisum Pisis de consilio Bart. ꝙ delictū commissum in mari propinquo portui ciuitatis Pisarū, deberet ibi puniri: quia est particula maris, quod intelligebatur subiacere ciuitati Pisarū. imò plus dicit ibi Angel. si illa particula maris esset in remoto mari, si tamē nulli loco terrestri erat propinquior, vbi exerceretur imperiū, debet Pisis puniri. Et idē dicit de alijs ciuitatibus cū similis casus accideret. l. j. C. de clasi. lib. xj. quā dicit nō esse alibi. Circa quod adde quæ dicam in seq. qō. & ex hoc apparet secundū Bart. in d. tractatu, si in mari quis habet iurisdictionē, multò magis habet etiam in insulis

b quę sunt in dicto mari. Insulæ b enim illius prouinciæ propinquæ quę mo dico spatio distant, illius prouinciæ esse dicūtur. d. l. insulæ Italiæ. & l. notionē. §. j. ff. de verb. sig. & no. Ang.

13 & Doct. in d. l. insulæ. *Quæ autem

c dicatur insula c propinqua, vel modico spatio distare, dic secundū Bar. in d. tractatu per centum miliaria. vicinū enim tūc dicitur, l. iiij. §. si tam vicinum. ff. de dam. infe. & extrā de rescrip. cap. nonnulli. vbi dicitur quòd d in duas dietas non dicitur locus remotus.

14 *Constat autem, quòd centū miliaria per mare, est minus duabus dietis. & quòd vsq; ad centū miliaria dicatur locus propinquus, probatur in l. quicunq;. de episc. & cleri. & hoc singulariter tene mēti, quòd habentes iurisdictionē in territorio cohærēte mari, dicuntur habere iurisdictionē etiā in mari, & in insulis quæ sunt in mari vicino vsq; ad centū miliaria: & possunt ita capere & punire delinquentes in mari vsq; ad centū miliaria, sicut in terra in suo territorio. Quod not. quia habui de facto pro Ianuensibus contra Venetos: quia dñs Lauredāti cœpit Mauritium Catoniū Ianuensem, qui capi nō poterat, quia nō erat in mari Venetorū, & petebat xxxiij. millia ducatorum pro dāno sibi dato. Ego inter alias feci vnam positionē, ꝙ mare in quo captus fuerat, non erat propinquius alicui loco terrestri seu territorio: quā ipsi modò no. & cōfessus est creditor nō potuisse capi, ex quo nō erat in gulpho Venetorū. & allegaui Bart. & Ang. de quibus suprà. propter quod de modico venerūt ad cō

15 cordiā. *Sed quid si insula maris est set in mari alto à qualibet regione distans vltra centū miliaria? Barto. in d. tractatu de insula, in ij. col. dicit, ꝙ hoc casu non pōt nobis dici vicina vel propinqua, per l. pe. §. Paulus respōdit. ff. de acq. re. do. & l. insulam. eo. ti. & per notata in simili, insti. de re. di. §. insula. & ideo concludit, ꝙ

16 insula Sardiniæ, *Italiæ dicitur, licet ab Italia modico freto distet. Si autē nec alteri insulę est vicina: tunc nō possumus dicere, ꝙ aliquis in ea habeat iurisdictionem d, nisi Imperator, qui est dominus totius mundi. l. deprecatio. ff. ad l. Rho. de iact. Vnde dicit Bartol. quòd talis insula occupanti concederetur quo ad dominium, sed si quo ad iurisdictionē pro magistratu vel Rectore se gesserit absque principis iussu, intellige in illa insula remota: incideret in l. Iuliam maiestatis. l. iij. ff. ad l. Iu. ma. & hoc secundùm iura ciuilia. sed secundùm ius gentium gentes quæ dictam insulam occuparent, facerent sibi regē. l. ex hoc iure gētiū. de iusti. & iu. & illos manu regia regeret. l. ij. circ

circa prin. ff. de ori. iur. & hoc seruãdum esset inter gentes, quando nec iure Romano nec alio iure vtuntur.
17 *Et ex prædictis notat Bartolus, volentes habere iurisdictionẽ in terra, habere etiã in mari vsq; ad centũ miliaria tãtùm: vltra verò sit solùm iurisdictio Imperatoris. Sed Ang. in d. l. insulæ Italiæ. de iudicijs, vt dixi in quęst. præce. vult, ꝙ habeant etiam iurisdictionẽ in mari & eius insulis valde remotis, dũmodo alij loco terestri nõ sint magis ꝓpinquæ. Facit ad prędicta gl. j. in c. quoniã. & quod ibi no. extrà, de dec. Et adde quę no.
18 Bar. in l. ij. C. de naufr. li. xj. *Vnde ex hoc sequtur, si Papa morit̃ in mari, in illa ciuitate, debet fieri electio successoris Papæ secũdùm Io. An. in c. vbi periculũ. de elect. in vj. & Ang.
19 in l. sanè si maris. ff. de iniurijs. *Itẽ si Imperator donat mihi ciuitatẽ, videtur donare & oẽs pertinẽtias, de q̃bus loquitur Inn. in c. cũ ad sedem. extrà, de resti. spo. & tã in mari, q̃ in terra: quia mare sicut terra distinguitur: vt not. in d. c. vbi periculũ. & l. j. C. de classi. lib. xj. & l. deprecatio. ff. ad l. Rho. de iac. & ita no. Bal. in l. beneficiũ. in ij. col. in prin. ff. de cõstit.
20 prin. *Sed quid si inter duas ciuitates punctualiter æquè distãtes esset delictum cõmissum in mari? dic, tũc dicet̃ esse cõmissum in cõfinio, qđ est cõmune vtriusque ciuitatis. l. arbor. in prin. & §. de vestibulo. ff. cõmuni diui. Et ideo pariter ad vtrãq; spectat cognitio criminis, & cõtractus, sicuti q̃n pũctualiter in cõfinio pluriũ ciuitatũ in terra delinquit̃ vel cõtrahit̃, secũdùm Ang. in d. l. sanè si
21 maris. *Sed qđ si in eadẽ particula maris plures habitent vel ad ipsos pertineat? tũc q̃libet poterit cognoscere, & erit locus pręuẽtioni. l. si q̃s postea. ff. de iudi. & pręuenisse intelligitur quãtùm ad imperiũ ille, qui delinquentẽ capit in mari. Nam per personalẽ capturã intelligitur iurisdictio esse præuenta. secũdũ Io. An. in c. j. de dec. & ob. in nouella: quem sequitur Ange. in d. l. sanè si maris.
22 in fi. *Sed si oritur cõtẽtio de his, quę gesta sunt in mari, vel ad mare spectãt, qualiter erit iudicãdũ vel faciendũ? dic ꝙ maris cõsuetudo seruãda est, vt est tex. no. in aut. de vsu. nauti. §. fi. col. xj. & hoc no. gl. quod intelligit quãdo nõ repugnat iuris legibus. & sic dicit debere intelligi l. deprecatio. & ꝙ maris cõsuetudo sit seruãda, tenet Bal. in d. l. obseruare. §. antequàm. p illũ tex. ff. de offi. procõsul. & hoc inducit in argumẽtum ad cursum brauij Venetorũ, cũ fieri debeat per mare, sicut vsitatum est. & alij similiter per mare cũ ballistris solent ludere, alibi cõsuetũ est. Et vide apud Muranũ, quę est prope ciuitatẽ Venetiarũ, vbi fiunt pulchra vitrea. Vltimò pro cõplemẽto à parte maris subijcio aliquas q̃stiones: quę licet nõ tangãt propriè seruitutis materiã: vtiles tamẽ erũt
23 pro ipsius declaratione. *Et primò quæro quid sit mare. secũdùm Bar. in tractatu de insula. in prin. est collectio multarũ aquarũ salsarũ. ꝓpriè enim mare ab amaritudine dicitur, & oportet vt cũ mari cõtineat̃. aliàs enim licet mare appelletur mare, tamen non est: sed potius stagnũ vel lacus: & tunc non est iuris priuati vel publici, vt de flumine dicitur.
24 *Secũdò quæro, an reperiãtur fines, dic quòd sic. vt no. in c. vbi peri

culum.de electio.in vj. & notat Bal. in l. si testamentum.C. de institu. & 25 substitu.sub conditione. *Tertiò quæro, qualiter designabitur mare. dic p terrã propinquã, cui mare magis adhæret,& sub qua distingui cõsueuit,secũdũ Bal. in d.l.testamẽtũ. alle.in aut.vt oẽs obe.iudi.§.primo.

26 *Quartò quæro, an appellatione territorij alicuius ciuitatis cõprehẽdatur etiam mare & districtus per illam ciuitatẽ. & videtur quòd sic,maximè in fauorabilibus,vt not.in d.c. vbi periculum.& ibi per dominum 27 Marcũ,& Doc.in §.porrò. *Quintò quæro,an ciuitates maritimæ etiã in mari habeant districtus. dic quòd sic:vt no.Ioã.Mo. in d.c.vbi pericu-28 lum. *Sextò quæro,an existens in mari,quod regitur per ciuitatẽ maritimam, puta per Venetos, vel Ianuenses,dicatur esse extrà districtũ. dic quòd nõ, imò potest ius reddi, sicut Venetijs & Ianuæ: vt per Bald. 29 in l.j.C. de sen. ex bre. reci. *Septimò & vltimò quæro, an mare rubrũ reperiatur.dic quòd sic.text.est in l.& si nõ sint. §.fi.ff. de au. & arg. leg.Cætera circa materiam maris,vide quæ scribit Bar.in tractatu de insula,& quæ dicam in tribus sequentibus titu.

a Libertatẽ. *Veneti dicũtur de populo Ro.Bar.in l.hostes.de captiuis.nec recognoscũt superiorẽ ex pscriptiõe. Bar. ibi.& Bal.in l.j.ff.de re.di. & sunt domini maris Adriatici & litorũ eius, scilicet in genere,nõ in specie:qa litora sunt ciuitatũ adiacẽtiũ litori. Bal. in l.pe.C.de cõd.inser.& uide Bart.in l. quominus.ij.q.de fluminibus.& in l. sanè.ff. de insu.& Saly.in l ix.C. de nau.fœno.& p Bar.Capo.in l. cũ qui 2*

uectigal.de uerbo.signifi.

b Insulæ. *Insulæ maris sunt subditæ ciuitati magis uicinæ.l. insula. & ibi Doct.& Bar ff de iudi.ubi etiã Bar. dicit de piratis se reducẽtibus ad insulas: quia cõueniri possũt in ciuitate uicina insulæ.adde etiã Bar.in trac. Tyber.ij.parte,de insula,in prin.*

c Insula. *Distãs à terra ultra centũ miliaria nullius est,nisi occupantis. uide Bar.in d.tract.Tyberiadis.*

d Iurisdictio. *Imperator habet iurisdictionẽ generalẽ.Bal.in c.ad hoc.in uij. col.de pac.iur.fir. & Bal.in l.ij.C.in quib.ca.co.li.xj.ubi dicit, q habet dominiũ generale & uniuersale in omnibus rebus, sed non particulare. Vide Bar.in extrauag. ad reprimẽ.uersi.totius urbis.& Alex.cõs.lxxvj.ij.parte. & Abb.in c.uenerabilem.de elect.*

De litore maris. CAP. XXVII.

1 *Litus maris est,quatenus hybernus fluctus maximus excurrit.*

2 *Litora sub cuius imperio esse dicãtur.*

3 *Litore maris quæ fieri licitum sit.*

4 *Terra quæ est in mari, uel arena maris,cuius esse dicatur.*

5 *Fundum in alicuius, si fluminis impetu lignamina uel segetes, uel aliæ res proiectæ sint,quid de illis fieri debeat.*

1 LITVS* maris est,quatenus hybernus fluctus maxim* excurrit.l.litus.ff. de verbo.signi. & Insti. de re.di.§.flumina.sicut mare naturali iure cõmune est omniũ: ita & litora maris communia sunt.l.j. in fi. ff. de re.di. & Institu. eo.titu.§.j. & propter hoc nemo ad litus maris accedere prohibetur, dummodò à villis & monumentis & ædificijs se abstineat.l.nemo.ff.de re.di.& d.§. primo. *Litora in quibus populus Roma

Roma habet imperiū, populi Rom. esse dicuntur. l. litora. in prin. ff. ne quid in loco pu. quod intellige quo ad iurisdictionē vel protectionem. sed quo ad vsum, sunt cōmunia, vt d. §. j. & ibi glo. in ver. per hoc. & gl. in d. l. litora. quo verò ad dominiū, seu ad proprietatē, sunt in bonis nullius. vt §. litorū. Instit. de re. di. & ita etiā vult Bal. in rub. ff. eo. titu. in iiij. col. versic. sed quid si ædificiū. sicuti nullius iurisdictio est Cæsaris. & sic ista tria sunt diuersa, ꝓprietas, vsus, & iurisdictio, seu protectio. vt dicit Bal. secūdùm Iac. de Ra. in l. quædā. ff. de re. diui.

3 * In litore maris licitum est casam ponere, in qua piscatores se recipiāt. l. riparū. §. fin. ff. de re. di. & licitū est ædificare in mari, vt fecerunt Veneti: vt dixit Bald. in rub. de re. di. in iiij. colū. & dixi in titu. præcē. in prin. & quod quis in litore maris ædificauerit, ipsius erit, sed sublato ædificio vel collapso, iure quasi postliminij, reuertitur loc* in pristinā causam. & si aliud in eodem loco ædificauerit, eius fiet. l. in tantùm. in prin. ff. de re. di. & l. quæ in litore. in princ. ff. de acqui. re. do. secus si pro parte tātùm esset collapsum, vel si fundamēta ī totū remāsissent, vel ꝓ maiori parte: vt ibi, secundùm Bald. & quia dixi licitū esse ī litore ædificare, intellige nisi vsus publicus impediretur. l. in litore. ff. ne quid in loco pub. Item intellige quādo ædificando nemo sentit damnum. l. ij. §. aduersus. eod. tit. & intelligitur quis ædificare, quādo in litore pilas iactauerit. nō autem requiritur rei perfectio. l. ergo. §. fin. ff. de acqui. re. do. vt dixi in tit. præce. ver. sed quæritur num in mari. Item licitum est in litore maris retia desiccare, & ex mari ad litus deducere. l. riparum. in prin. ff. de re. di. & Institu. eo. tit. §. litorū. Item lapilli & gemmæ, cæteraq; in litore inuenta iure naturali statim nostra sunt.

4 * Item quid de terra, quæ est in mari, vel arena maris? dic idē, quod dixi de mari vel litore: vt d. §. litorum. in fin. & ideo licitū est cuilibet accipere gēmam vel arenā maris, & efficitur occupantis & exportantis. secus est de lapidibus & alijs, quæ in litore ex causa naufragij vel ex vehiculo alicuius ceciderūt, quia nō licet ea capere. imò qui accipit animo sibi acquirendi, magis quàm fur est: vt l. j. & ij. ff. de incē. ru. & nau. de quā materia vide in l. cū. & authē. nauigia. C. de fur. & Fede. de Sen. in cōsi. cij. quod incipit, domine Francisce. Idē esset quādo ex vi fluminis ligna vel rates, vel aliȩ res ad litus maris, vel ad fundū alicuius peruenerint. & ibi dicit elegāter,

5 * quòd si in fundū alicuius proiecta sunt lignamina vel vegetes, vel aliȩ res ex impetu fluminis, si agro noceant, si dominus agri vult fas & licitè facere, consiliū est, vt per iudicē fieri faciat proclamationes in locis vicinis, vt dominus res illas tollat intra certū terminū, aliàs illȩ res pro derelictis habeātur & occupāti concedātur: maximè si illȩ res sunt viles. ex causa nanque qs cōpelli pōt agere: vt not. in l. v. C. vt nemo inui. Hic autem subest causa, qa illȩ res nocēt agris alienis. dicit tamē quòd securior via esset, vt post aliquod tempus post dictam proclamationem venderentur dictæ res, & pretium pauperibus erogaretur. arg. c. cum tu. extrà. de vsu. cū simi.

quæ not. quia sæpe cōtingit vbi sunt flumina rapida & torrentia.

De portu. CAP. XXVIII.

1 *Portus, statio, & angiportus quid proprie sint.*

2 *Portus & flumina publica sunt, licet ciuitates Italiæ de consuetudine ea sicut imperium, præscripserunt.*

3 *Portus omnis in solo insulæ est.*

4 *Portus maris hominum ingenio fabricati, an omnium populorum publici sint, an uero ædificantium.*

5 *Testamentum factum in portu ciuitatis Soldani, an dicatur factum in terris Soldani.*

6 *Moles in mari proiectæ causa faciēdi vel muniendi portus, an iaci possunt.*

1 PORTUS* est[a] locus conclusus, quò importantur merces, atque inde exportātur: eaque nihilominus statio est conclusa, atque munita: inde angiportū. l. portus. ff. de verbo. signi. Et dicitur locus conclusus, id est, locus vbi rates morantur & stāt, secundùm gloss. ibi. Statio verò dicitur à stando. & ideo stationis verbo is locus demonstratur, vbicunque naues tutè stare possunt: vt l. j. §. stationem. ff. ne quid in flu. pub. Angiportum dicitur strictus portus.

2 *Portus & flumina publica sunt. l. nemo. in fi. ff. de re. di. & Insti. eod. §. j. & ideo ius piscandi cōmune est omnibus in portu fluminibusq́; Insti. de re. di. §. flumina. quo ad iurisdictionem, portus sunt Cæsaris, vel illius domini, vel ciuitatis, vel territorij, in quibus sunt: vt c. j. in prin. in titu. quæ sint regalia. in vij. feu. & ideo vectigalia seu redditus illius portus prouenientes ex mercibus, sunt de regalibus, & dicūtur publica vectigalia: vt d. c. j. & l. inter publica. §. fin. ff. de ver. sig. & propterea spectāt ad Cæsarē, vt d. c. j. quod intelligo, nisi dominus ciuitatis vel territorij illi* loci, in quo est port*, habet regalia: quia tūc ad eum spectāt illa regalia. Et quādo Papa, vel Imperator facit aliquē regē, quærūtur sibi omnia regalia quasi specialiter cōcessa, secūdùm Bal. in d. c. j. circa fi. & vide quę statim dicam j. ver. sed quæro iuxta pdicta. Hodie vero ciuitates Italiæ sibi de cōsuetudine præscripserunt merum imperiū, & ita portus & flumina, licet de iure cōmuni sint principis: vt d. cap. j. pro quo facit gloss. magna in fi. §. iusiurandum. in auth. de defen. ciui. secundùm Barto. in l. quominus. in ij. col. in fi. ff. de flu. & dicā in tit. seq.

3 *Et adde, q omnes port* in solo sunt insulæ. l. Cæsar. ff. de pu. & ideo dicit ibi Bar. si quis in portu insulæ ciuitatis Pisanæ deprædatur, potest puniri in ciuitate, sub qua est insula. Circa quod vide quę dixi in ti. de mari.

4 *Sed quæro iuxta prędicta, an portus maris ingenio hominū fabricati sint publici omniū populorū, an verò ædificātiū. & videtur q sint publici: p ea quæ s. dixi. In cōtrariū videtur q sint ædificantiū. l. in tātùm. in pri. ff. de re. di. Itē videtur q sint cōes, sicut aqua est cōis. dic secūdùm Bal. in ru. ff. de re. di. in vj. col. in prin. q ædificia sunt ædificantiū, sed portus sunt publici.

5 *Et ex his insurgit vna pulchra dubitatio, an testamētū factū in portu cuiusdā ciuitatis Soldani, dicat factū in terris Soldani. Et Bal. ibi dicit, q tēpore suo hoc fuit reuocatū in dubiū. Et dicatur q nō, qa port* est publicus, & ita Christianorū, sicut Saracenorū. nā hoc est introductū de iure

iuregentiū.Cōsequētia aūt inferebatur ex prædictis:l.hoc legatū.de leg. iij.Sed Bal.in l.iustitia.ante fi.princ. pij.ff.de iusti.& iu.dicebat se consuluisse super testamēto cuiusdā facto in Barbaria duobus testibus, ipsum valuisse:quia cū nō appareat,quę forma test.Idi ibi seruet,præsumitꝙ seruetur ius gen.tanquā æquissimū.ar. l.omnes populi.in fi.ff.de iust.& iure.Idē vult Bar.in l.j.C.queād.test.ape.qui similiter dicit,ꝙ de facto cōsultus fuit sup quodā testamēto vni* mercatoris de Ancona,facto in terra Soldani Babylonię,& dixit valere testamētū factum secūdū merum ius gentiū,quod præsumit ibi vigere nisi cōtrariū ꝓbetur,cū sit tale ius gē. apud oēs,sicut cōsuetudo in dubio præsumenda.nā istud ius gē.est bonū & æquū,ideo seruandū.& potius seruare debem* ius ea.quàm ciuile: quia illud inhæret iuri diuino, sed sub lege diuina sunt oēs populi & nationes,sed ius ciuile nō viget vbiq; locorū.facit c.quod sup.extrà de voto.& adde q̄no.Bar.&Doc.in l.qui à latronibus.in pri.ff.de test.& Ang.& Doc.in d.l.ij. C.quemad.test. ape.& Doc.in l.si non speciali.C.de testa.

6 *Reperiūtur etiā moles in mari ꝓiectæ causa faciēdi vel muniēdi portū,quas in mari quis iacere pōt,maximè ea de causa:vt l.ij. §.aduersus. ff.ne quid in lo.pu.& si maritus haberet in dotē ciuitatē vel territoriū iuxta mare,& iaceret moles in mari ꝓ portu faciendo vel muniēdo,vel pro muniendis muris ciuitatis vel castelli dotalis,diceretur impēsa necessaria:vt l.j. §.inter necessarias.ff. de impen.& de istis molibus loquitur Virgilius in primo Aene.dū de Carthagine loquens dicit, Miratur molē Aeneas,magalia quōdā.& ciuitas Neapolitana habet istā molē in mari,quæ vulgariter el molo appellatur.quam Alphonsus rex mirificè instaurauit,intra quam est notabilis portus ciuitatis Neapolitanæ.

a Portus. *Portus est de regalibus principis.Bal.in c j.in prin.quæ sint rega.*

De naui. CAP. XXIX.

1 *Seruitus naui imponi non potest,ut cū in portu erit,semper merces deferre teneatur.*

2 *Seruitus nauigandi,si locus perpetuus in tuo fundo sit,ut ad fundum meum perueniatur,imponi potest.*

3 *Seruitus aquæductus cur ex lacu fieri non possit.*

4 *Arbores si dominus cadere voluerit,& nauta arboribus nauem ligare velit, quid iuris.*

5 *Nauigationis tēpus esse dicitur à Calēdis Aprilis usq; ad Calēdas Octob.*

1 SERVITVS*naui imponi non potest:vt cùm erit in portu,semper teneatur deferre merces: quia seruitus non potest imponi,quæ de facili extinguitur,& sic nec naui ex quo de facili consumitur & modicum durat,licet ex nouis tabulis conficiatur:vt not.Angelus in d.l.foramen.Nec obst.quòd domo imponitur seruitus, & tamen aliquando ruit:quia illud rarò contingit,ideo nō cōsiderandum.l.nam ad ea.ff.de legi.& ita vult gl.& Ang.in d.l.foramē.in fi.& ex prædictis sequitur seruitutē iumentis imponi non posse, nec hominibus,quia de facili moriūtur,& perpetuam causam nō habēt. & ideo lex appellat operā seu ministerium serui,non seruitutem.& intellige in prædictis seruitutem imponi

nō poſſe iure ꝓpriꝙ ſeruitutis, ſed bene pōt valere iure obligationis ꝑſonalis, ꝑ no. in l. vt pomū. ff. de ſer. & l. pecoris. ff. de ſer. ru. præ. & l. Me
2 la. §. fi. de ali. & ci. le. *Seruitus autē nauigandi, ſi lacus perpetuus in tuo fundo eſt, vt perueniat ad fundum meum, imponi pōt. l. via cōſtitui. §. ſi
3 lacus. ff. de ſer. ru. præ. *Sed q̄ eſt rō, q̄ ſeruitus aquæductus ex lacu fieri nō pōt, vt d. l. foramē. §. oēs. & tamē ſeruitus nauigij imponi pōt, vt ibi. Reſpōdeo ſecūdū Henricū: quia quādoq; erit nauigiū, quādoq; verò nō. aquæductus verò cōtinuè. Vel hoc fauore nauigij. Vel dic & tertiò, quòd per nauigiū nō minuit aqua, ſed per aquæductū ſic. ita no. gl. in d. §. omnes. & d. l. via cōſtitui. §. ſi lacus. in ver. nauigādi. Licitū eſt nauigātibus naues ad ripas applicare, funesq; arboribus ibi natis religare. l. riparū. in pri. ff. de re. di. & Inſti. eo.
4 §. riparū. *Sed quid ſi domin⁹ vult incidere arbores, & nauta vult ligare nauē arboribus? vide gl. in dictis iuribus, & Bal. in l. itē lapilli. in pen. col. in fi. ff. de re. di. & quod dicam in tit. de ripa. Nauis vſuf. legato, nauigatiōe vti pōt licet naufragij pericu. ū immineat. nauis enim parat vt nauigetur. l. arborib⁹. §. nauis. ff. de vſuf. dūmodò nauigetur tēpore nauigationis, & nō alio. ff. de rei ven. l. non vtiq;. §. fi. & l. nauis. &. C. de off. rec.
5 prouin. l. ciuitas. *Et dicitur tempus nauigationis eſſe à Calendis Aprilis, vſq; ad Calēdas Octob. vt l. quoties. in fi. C. de nauf. lib. xi. & no. glo. fi. in l. qui petitorio. de rei vēd. dicit tñ Bar. in d. l. quoties. in fi. & in hoc ſtādū eſſe cōſuetudini, ſi facit illud, qđ feciſſet dilıgēs nauicularius, quādo illa lex nō ſeruatur in tēpore, qđ eſt aptū maximè apud Venetos, qui omni tēpore nauigāt. Redditus nauigiorū ſunt de regalibus, ſicut plauſtrorū. c. j. quæ ſint regalia. & ibi no. Bal. hodie ſecus eſt in Italia, quia ciuitates de cōſuetudine ſibi hoc præſcripſerūt, vt dixi in titu. præce. verſi. hodie ciuitates. & de priuilegijs nauiculariorum, & quando priuilegio vti liceat, vide l. ſemper. §. nauigatores. cū gloſ. ma. ff. de iure immuni. & Hoſti. in ſumma, in ti. de peregri. & de materia nauigationis & nauiculariorū, vide in toto ti. C. de nauicula. & tit. ſe. de prædijs naui. & in alijs ſe. videlicet in ti. de nauibus nō excu. & de naufr. de claſſi. lib. xi. & toto ti tu. ff. nau. cau. ſta. & titul. ff. & C. de nau. fœn. & in aut. de nau. vſu. col. ix. & ff. ad l. Rho. de ia. l. j. & ij. & l. ſcapham. ff. de euic. Bald. in l. j. §. de exercitoribus. ff. nautæ cau. ſtab.

De lacu. CAP. XXI.

1 *Lacus eſt, qui perpetuā aquam habet.*
2 *Stagnum eſt, quod temporalem continet aquam ibi ſtagnantem.*
3 *Lacu uel ex ſtagno aquæductus ſeruitus concedi non poteſt.*
4 *Seruitus aquæ tollendæ per totum ex lacu an imponi poſsit.*
5 *Interdictum de fonte, in lacu etiam locum habet.*
6 *Lacuum ſeu ſtagnorum alluuione ſi uni aliquid detrahatur, & alteri addatur, quid iuris.*
7 *Lacus fructum ſi à Peruſiȷ cōmuni emerim, commune autem habebat ibi proprias naues ad piſcādum, quarū etiam uſum nolo, quid iuris.*

LACVS,¹ eſt, qui perpetuam habet aquam. l. j. §. lac⁹. vt in flu. publi.

publ.na.li.& gl.in l.foramen,§.j.in ver.lacus.ff.de ser.vr.prę.dicit,Lac* est,qui viuā habet aquam,nō tamen inde exeuntem.alle.d.§.lacus appellatur,sicut est lacus Gardæ,qui habet aquam exeuntē & facientē initiū.& hoc attestatur Plinius dicēs,Lac* est Italiæ,natus in agro Veronensi ini-
1 tium omne trāsmittens. * Stagnū a
2 est,quod temporalem continet aquā ibi stagnantem, quæ quidē plerūq; hyeme agitur.d.l.j.§.stagnū.& not. gl.in d.l.foramē.§.j.in ver.lacus.& de vtroq; habetur per gl.in l.vicin*.
3 §.lacus.ff.de aqua plu.arcē. *Ex lacu vel stagno seruitus aquæductus concedi non potest.d.l.foramen.§.j.Et ibi ponitur ratio in tex.& gl.sed seruitus nauigij imponi potest.l.via constitui.§.si lacus.ff.de ser.ru.præ. & quæ sit ratio differentiæ,ponitur in gl.& dixi in ti.præce.ver.seruitus
4 autem nauigandi. * Sed an seruitus aquæ tollendæ per totum ex lacu imponi possit,vide tex.gl.& Docto.in l.ij.ff.cōmunia prę. *Interdi-
5 ctum de fonte habet locum etiam in lacu.l.j.in prin.ff.de fonte.& dicam j.de fontibus.Lacus nec crescit nec decrescit,licet quandoque aqua crescat vel decrescat.l.vicinus.§.lacus.ff.de aqua plu.arc.Et ideo lacus & stagna licet interdum crescāt,interdū decrescant,suos terminos tamen retinent.ideo in his*ius alluuionis locum non habet.l.lacus & stagna.in prin.de acqui.re.do.& l.Rutilia Pol-
6 la.ff.de contrahen.emp. *Sed circa hoc conclude.Quidā lacus & stagna priuata sunt,tunc non est dubium,qđ per alluuionē neq; vni detrahit,neque addit:sed locus ille qui aqua lacus vel stagni inundatur, remanet eius,cuius prius fuerat.d.§.lacus& d.l.lacus.Quidā sunt lacus & stagna publica,& hoc duob.modis esse potest.quādoq; enim sunt publica,id est reipub.vt ibi nullus piscari possit,nisi illi cui respub.commiserit,vt in lacu Perusino:& tunc idē si priuatus.l.sed & Celsus.ff.de contrahen. emp.quandoq; sunt publici,& in vsu publico,quia per eū quilibet trāsit, & in eo piscatur quilibet ad placitū: tūc addit & detrahit per alluuionem sicut flumina pub.ff.de verbo.sign. l.litus.ff.vt in flu.pu.na.li.l.j.& ita no.Bar.in trac.Tyberia.in iij.colū. ver.de lacu verò & stagno.& vide Bar.& Doc.in d.l.lacus.& d.l.Ruti-
lia Polla. *Sed pone,emi à commu- 7
ni Perusij fructus lacus:cōmune autem habebat ibi proprias naues ad piscandum, quarum vsum volo:cōmune negat,quid iuris?dic qđ debeo habere:quia red-gor ad instar vsufructuarij vel conductoris.ff.loca.l.sed addes.§.illud facit.ff.de vsufr.l.item si fundi.§.seminarios.secūdū Bald. in l.fundo.C.de ver.sig.in lacu Perusino.vide gl.in l.ea.ff.de fun.instru.

a Stagnum. *Stagnum publicum an potest piscari impune,uide Spec.de causa poss.& proprie.in princi.in viij.col.in uer.octauū est,ut liceat.*

De fluminibus. CAP. XXXI.

1 *Flumen quid sit,& de eius multiplici differentia.*
2 *Torrens est,quod hyeme currit.*
3 *Flumen a riuo in quo differat.*
4 *Fluminis publici cuius sit usus,si proprietas esse dicatur.*
5 *Loco publico,sicut sunt flumina,&c. ædificare non licet.*
6 *Fluminum publicorum usus cōmunis est,sicut uiarum publicarū & litorū.*

Sta

7 *Statutum si dixerit, quod gentes loci teneãtur sequi usq; ad alueum nouũ fluminis, an ultra alueum desiccatum gentes sequi teneantur.*
8 *Fluminis caput est, unde aqua nascitur.*
9 *Flumen si in agrum meũ lignamina duxerit, an mea efficiantur, remißiuè.*
10 *Villæ alicuius uel castelli dominus si locauerit dictam uillam, uel territoriũ, uel terrena loca, an riuos aquarum, uel pontes, uel alia syluestria loca locasse uideatur.*
11 *Concedam si tibi castrum cũ toto territorio. an in ea concessione locus syluestris, uel usus ueniat.*
12 *Castro concesso munitiones quæ ad castri defensionem existunt, concessæ intelliguntur.*
13 *Flumina nunquid ueniant in concessione feudorum regalium, si fortè usq; ad tale flumen cõcedantur, uel de tali flumine usq; ad tale.*
14 *Dictio Ad, cuius naturæ sit.*
15 *Flumen si nauigabile sit, prætor concedere nequit aquæductum ex eo fieri.*

1 FLVMINA* quædã sunt perẽnia, quędã torrentia. Perenne est
2 illud, quod semper fluit. *Torrens est, quod in hyeme currit. si tamẽ aliqua æstate aruit, qui aliàs per hyemẽ fluebat, nõ ideo minus perẽne. l. j. §. itẽ fluminũ. ff. ne qd in flu. pub. facit. l. j. §. duo suntgenera. ff. de aqua quoti. & æsti. Fluminum quædã sunt publica, quedam nõ publica. Flumẽ est, vt Cassius diffinit, qd perenne sit. d. l. j. §. fluminũ. Sed omnia penè flumina perẽnia sunt l. nemo. §. fi. ff. de re. di. Et dicitur perenne, propter ea flumina, quæ ad tempus fluunt, vt Rapo, Melocellon, & quę sunt priuata: vt dicit gl. & est in §. flumina. Instit. de re. di. qui dicit, flumina omnia publica sunt. debet intelligi de fluminibus perpetuis, vt est Padus & Rhen*. secundũ gl. ibi. priuata verò flumina sunt, quæ manu extracta sunt. l. j. §. si fossa. ff. de flu. & no. gl. in d. l. nemo. § j. & d. §. flumina. quæ exemplificãt de fossatis in agris positis, quæ cresc ũt & decrescut. Fluminũ qdã sunt nauigabilia, quędã nõ. l. j. §. in fluminũ. cũ §. sc. & l. quominus ff. de flu-
3 mi. & l. j. ff. ne quid in lo. pu. *Flumẽ à riuo magnitudine discernẽdũ est, aut existimatione circũcolentiũ: vt l. j. §. j. ff. de flu. quẽ tex. no. ad probãdum ꝙ sit flumen, aut in cuius territorio sit: quia recurrendũ est ad existimationem seu opinionem circũcolentiũ, & propterea debent accipi testes fluminis: & etiã est faciendũ, quãdo dubitatur de aliquo opere, de quo nõ extat memoria: vt per Mar. Sil. & Rapha. Ful. in l. si arbiter. in fi.
4 in ver. audissent. ff. de proba. *Dicamus primò de flumine publico, & primò cuius sit proprietas a & vsufru. Et dic proprietatẽ esse Cæsaris: quia flumina sunt de regalibus. c. j. q̃ sint rega. & l. flum. in prin. ff. de dãn. infect. & ibi Ang. tenethoc. Sed hodie ciuitates Lombardiæ cũ sibi de consuetudine vel ex priuilegio pacis Constantiæ acquisiuerint merũ imperium & regalia, vt dicit gl. not. in aut. de defen. ciui. §. iusiurãdum. in gl. magna. in fi. & per Bal. in c. j. in prin. in fi. ij. col. in ti. de pace te. & latè per Ang. de Are. in l. illud. la ij. de ap. licet Bal. in c. domino guerrã. ante fi. in prin. in ti. hic finitur lex, dein incipi. cõsue. re. aliter dixerit, & quæ sunt in Lõbardia, sunt illius, in cuius territorio fluũt. & ita tenet Bar. in l. quominus. in ij. co. in fi. ff. de flu. quĩ plus

plus dicit, quod etiã ciuitates totius Italiæ præscripserunt sibi merũ imperiũ, & flumina secũdùm ciuitates Lõbardiæ. pôt etiã iuuari titulo de pace Cõstantiæ, & adde quæ dixi s. de portu, vers. hodie verò ciuitates Italiæ. & titulo de nauigio, circa fi. aliæ verò ciuitates extra Italiã, quę habẽt regalia, dicũtur habere proprietatẽ fluminũ, quæ sunt in earum territorio, & nõ alię. & hoc vult Ange. in d. l. fluminũ. in princ. *Et ex prędictis sequitur, quod sicut in loc. pũ. regulariter nõ licet ædificare. l. j. & ij. ff. ne quid in lo. pu. ita nec licet in flu. pu. ædificare, nisi autoritate publica, puta principis vel senatuscon. l. ij. §. si qs à principe. ff. ne quid in loc. pu. & l. si i pub. §. fi. & l. qd principis iussu. ff. de aqua plu. ar. vel autoritate populi, per cuius territoriũ discurrit, si ille populus habet regalia, vt populus Bonon. vnde in flumine Rheni licitè cõcedet potestatẽ ædificandi molendinũ priuato, dũ tñ sine incõmodo cuiuscunq; fiat. d. l. fluminũ. in prin. & hoc no. Ang. & Doc. Idẽ si cõcedatur p leg. municipalẽ, id est, statutũ d. populi. l. ij. in ver. j. ff. ne quid in lo. pu. & l. prohibere. §. planè. ibi, si non lex mun. ff. qd vi aut clàm. Idẽ si cõcedatur p administratores ciuitatis, q habet regalia. d. §. planè. Et vide quę ibi no. Bart. Sed si populus aut ciuitas non haberet regalia, seu merũ imperiũ, nõ posset concedere ius ædificãdi in flu. pu. ex quo publica flumina sunt de patrimonio Cęsaris. d. c. j. q sint regalię. secundũ Ang. in d. l. fluminũ. & dixi s. circa prin. Et prædicta intellige in flu. pu. nauigabili: secus si est flumen nõ nauigabile. nã flumina pu. sunt iuris cõis, quia de iure cõmuni in flu. pu. sine cuiuspiam iniuria absq; alia impetratiõe ædificari potest, si nõ est nauigabile, nec specialiter vetetur per principẽ vel senatũ, & similes. l. quominus. ff. de flu. & vide quæ no. Bal. in rub. ff. de re. di. in v. col. cũ seq. vbi ponit an & qñ qs possit in flu. pu. ędificare. & adde prædictis omnino quę plenè dixi s. in tit. de ser. vr. in q. x. cũ q. se. vbi plenè examinaui an & quãdo loca puta viæ & flumina possint vendi seu alienari: & qñ ædificatur in flu. pub. an debeat caueri de dam. infec. vide in d. l. fluminum. in princ. & ibi Doct. *Vsus autẽ fluminũ publicorũ cõmunis est, sicuti viarũ publicarũ, & litorũ: vt pbatur i l. ij. §. j. ibi. loca enim publica vtiq; priuatorum vsib. deseruiũt. ff. ne qd in loc. pu. Et ista cõmunio hoc inducit, vt ius piscandi omnib. cõmune sit, vt in fluminib* & portu. §. flumina. Insti. de re. di. & ibi gl. & Doc. & Bald. in l. itẽ lapilli. ij. q. ff. e. ti. & vide q dixi s. de ser. aquædu. in viij. q. princ. ver. & ex prædictis sequitur decisio multarũ q. circa fi. Itẽ ista cõmunio inducit, vt locus sit præoccupationi. l. ij. §. j. ne quid in loc. pu. & p hoc patet decisio, de duobus plaustris inuicẽ sibi obuiãtibus, qa deferendũ est ei, qui primò viã intrauit, quia præoccupauit sibi vsum & appropriauit. Sed si simul, erit locus gratificationi: & si via est capax amborũ curruũ, inuicẽ sibi cedere debẽt: secundùm Ang. & Doct. in l. fluminũ. & de dictis plaustris sibi obuiantib. vide gl. & Doct. in l. per agrũ. C. de ser. & gl. in d. l. ij. §. j. ff. ne qd in lo. pu. & idẽ dicas de duab. nauibus inuicẽ obuiantib. in flumine vel riuo, eadẽ ratione. Fluuius

uius est ipsa aqua fluens, quæ est eadē, sicut vinū, licet de dolio ī doliū sit mutatū. ita dicit Bal. ī ru. ff. de re. di. in xiij. col. in fi. ver. fluuius autē. al legat qd no. in l. si vsusfru. ciuitat. ff. qui. mo. vsusfru. amit. Et quero quomodò agnoscatur, quando alueus sit mutat⁹. dic qn desinit esse prima forma, id est, qn sic excreuit, ꝙ aqua aliā fluit. l. adeò. §. ꝙ si toto. ff. de acqui. re. do. sed nō credo simpliciter esse verū, ꝙ flumē sit aqua fluēs, imò constat ex aqua & alueo. l. pe. & ibi gl. ff. de flu. & facit quod dixi s. de la
7 cu, circa prin. *Sed pone statutū dicit, ꝙ gentes loci teneātur sequi vsque ad alueū nouū fluminis, & an vltra alueū desiccatum teneātur sequi gentes: vide Guil. de Cu. in l. de quibus. ff. de legib. vbi etiā declarat, si flumen mutauit alueū, an ius quod primò habebatur sup eo remanet. & de ista mutatione aluei fluminis, vide quæ plenissimè scripsi s. in tit.
8 de ser. xij. q. prin. *Caput fluminis dicitur vnde nascitur aqua. text. est in l. j. §. hęc interdicta. ver. caput. ff. de aqua quo. & æsti. vt est tex. cū gl. in l. seruitus aquę. ff. de ser. ru. prę. & ita vult Bart. in tractatu de insula, in vij. col. q dicit, ꝙ caput fluminis est vnde flumen originē cepit, vt si ex fonte, ipse fons sit caput. & ibi dicit esse princ. seu initiū, in d. ver. caput. & eodē modo pes, & finis fluminis dicitur locus, vbi terminatur: scilicet mare, in quod intrat, vel aliquod flumē. & habetur plenius p Bal. in l. j. in xj. col. ver. & est notādū, ꝙ agri. ff. de re. di. Flumina publica dicūtur communia, eo ꝙ omnibus animantibus permittitur his vti publicè, sicut cōmunibus, & lauādo, & bibendo, vel similia faciendo: vt no. gl. in l. itē lapilli. ff. de re. d. Itē aqua fluminū publicorū est cōmunis c qa cōceditur occupanti, & animalib. irrationalibus: vt not. glo. in d. l. itē lapilli. ff. de re. di. & propterea dicit ibi Bal. ꝙ licitū est exportare aquā de flumine, & exportantis efficitur, nisi propter hoc efficeretur omnino deterior nauigatio. l. quominus. de flu. & similiter ex aqua fit sal, si extrahitur de flumine, vel mari, vel arena, & efficitur occupantis. quod no. Nā flumina cēsitorū vice funguntur, vt ex priuato in publicū addicāt, & ex publico in priuatū: & sic, vni dāt & alteri. l. ergo. §.
9 flu. ff. de acq. re. do. *Sed nunqd si flumē ducit lignamina in agrū meū, an efficiātur mea, vel quid iuris sit? vide quæ scripsi s. de litore maris in fi. & Bald. in rub. ff. de re. di. in xj. col. in fi. ver. sed & nūquid trabes & ligna. & vide Doct. maximè Pau. de Ca. in l. hoc amplius. §. de his. ff. de
10 dam. infect. *Si dominus alicuius villæ vel castelli, locauit dictā villā, vel castellū, vel territoriū, vel terrena, nō videtur locare flumina, vel riuos aquarū, nec pontes, nec alia loca syluestria ad culturā penitus inhabilia: nisi inquantū aqua est expediens ad culturā, & de residuo dictæ aquæ poterit vti dominus pro collibus & prædijs suis: vt est casus mēti tenendus. l. j. C. de manci. & col. li. xj. & ibi hoc no. Bar. singulariter. & idē tenet Ludo. de Ro. in suo singula. lxiij. qd incipit, sed no. mirabile casum. qui
11 plus dicit. *Si cōcedo tibi castrū cū toto territorio, in ea cōcessione nō venit locus syluestris, nec vsus, p d. l. j. Sed aduerte ne decipiaris, quia si Lu. intellexit verbū, cōcessione plenaria,

naria, puta donatióne, vel vēditiōe, sicut capitur in l. fi. ff. de dona. fortè nō diceret verū, quia eo ipso quod princeps donat castrū cū territorio, donare videtur etiā loca syluestria & flumina, p c. j. cū ibi plenè no. p Bal. in tit. de capita. q eu vendidit. & per ea quæ no. Bal. in c. j. §. ad hoc. in ti. de pa. iura. fir. & c. j. §. si qs de māso. in col. iij. tit. de controuer. inuesti.
12 * vbi dicitur, quod cōcesso castro, intelligūtur cōcessę & munitiōes, q̄ sunt ad defensionē castri ibi positæ perpetua patris sui destinatione, quāuis nō sint infixæ vt machinę, ballistę, & similia. qd not. Sed si intellexit verbū Concedo, pro locatione, vel emphyteusi, sicut loquitur d. l. diceret verū, & ita loquitur Bar. ibi. & ita saluari potest dictū Lud. quia verbum Concedo, generale est, & accipitur secundū naturā contractus, cui adijcitur: vt no. Archi. in c. j. in verbo Cōcedat. de vsu. lib. vj. facit c. j. de iniu. eo. li. In diuisionibus regnorū veniunt & cedūt flumina, secūdū Archi. xiiij. q. j. ecclesias. quē sequitur Bald. in c. j. §. si qs de manso. in pen. colū. ad fi. in titu. de cōtrouer. inue. & Al-
13 be. de Ro. in rub. C. fini. regun. * Itē nunquid flumina veniant in cōcessione feudorū regaliū, si fortè concedantur vsq; ad tale flumē, vel de tali flumine, vsq; ad tale? & Archi. format istā q. in d. c. ecclesias. qui dicit, quod p illā dictionē de, & vsq;, vtrūq; flumē venit, & vnde incipit, & vbi fluit.
14 * De dictione ad, satis potest dici, quod sit adiunctiua secundum eum, vt refert & tenet Bald. in d. §. si quis de manso. pe. col. & Albe. in d. rub. C. fi. regun. Si flumen est in cōfinio duarum ciuitatum vel territorium, in dubio commune præsumitur esse, & iurisdictio cuilibet ciuitati competit, vel in ipso flumine vsq; ad medium fluminis, quia omnia sunt in confinio eorum, qui ab vtraq; parte possidēt. l. arboribus. ff. cōmuni d. l. ij. §. præterea. ff. de aqua plu. arcen. & l. adeo. §. fi. ff. de acqui. re. do. Vnde circa ea quæ cōmittuntur in ipso flumine, quilibet habet iurisdictionem vsque ad medium fluminis. & ita tenet Barto. in tractatu Tyberia dis, in x. col. ver. item videndum est. & idem no. Bal. in c. ex his. in pe. col. ad fi. extrà, de probat. quod intellige, nisi appareret cōtrariū: puta quia alter dominorum, vel vna tantū ciuitas totum flumen possedisset, nominando ipsi: vt dixi s. de mari, ver. sed dubitari potest. vel nisi esset flumen priuatum vnius: quia tunc idē iudicari deberet, sicut de fundo priuato, vt statim dicetur de flumine
15 priuato. * Si flumen est nauigabile, non potest prætor concedere ductum aquę ex eo fieri, quia flumen minus nauigabile efficiat. Idemq; est & si propter hoc aliud flumē fiat nauigabile. l. si plures. §. fi. ff. de dā. infect. & ibi Doct. & l. quominus. & ibi per gl. & Bar. plenè. ff. de flu. Nemo tamē poterit ædificare in flumine publico etiam non nauigabili, puta faciendo clusam molendini, immittendo trabes vel cæmenta in ripa vicini eo inuito: quoniam immittens habet solum vsum, vicinus autem proprietatem & vsum: ergo eo inuito vsufructuarius ædificare non potest, quantumcunq; conditionem proprietarij meliorem faciat. l. vsuf. nouum riuum. ff. de vsuf. & l. fi. ff. de vsu. & habi. & ita vult Ang. i l. flumi-

num.in prin.ff.dē dam.infe.& habetur per Bart.in d.l. quominus.& adde q dixi s.in tit.de seruitute aquæduct.in v.q.princip.& in j.lib. iij. q. prin.& quæ no.Bal.in ru.ff.de re.di.

a Propriet. *Flumina dicuntur esse Imperatoris uniuersaliter: sed in dominio particulari sunt locorū uicinorū. Bal. in l.pe.col.iiij.C.de cond.inser.*

b Ius piscandi. *Flumine publico ut liceat piscari & nauigari & similia, ui de Specula.de causa pos.et proprie. §. iij.uersi.vj.& seq.usq; ad fin. & ne quid in flu.publi.*

c Est cōmunis. *Fluminis publici aqua an potest impunè duci ad fundum uicini, uide Spec.de causa poss.et proprie. § iiij.uer.aliud quoque.& j.*

De flumine priuato.

CAP. XXXII.

1 *Flumina priuata quæ dicantur.*

2 *Fossata an cauari debeant & mundari per colonum, uel dominum.*

1 DIXIMVS* de flumine publico, nunc dicamus de priuato. Priuata flumina sunt quæ ad tempus fluunt, vt Rapo, Meloncello.n.l.j. §. fluminū.ff.de flu.Item illa quę sunt manufacta.l.j.§.si fossa.ff.eodem titulo.& ita no.glo.in l.nemo.§. j. ff. de rerum diuisione.ideo etiā dicuntur flumina priuata, vt fossata in agris posita, quę crescūt & decrescūt. in l.prima.§.ij.ff.de flumi.& d.l. nemo.in fi.& no.glo.in §.flumina.Institu.de re.diui.& dixi s.circa princ. & idē not.Bald.in l.itē lapilli. in ij. cōclusione.ff.de re.diui. qui dicit q priuatum flumē est, quatenus in suo ingreditur, & non semper fluit, vt sunt gurgites, & quædam fossata, quæ continuationem non habent. Quæ enim crescūt, publica sunt. d.l. nemo. §.j.& vide Bal.in d.l.itē lapilli.in ij.col.ad fi.Item flumen priuatū dicitur, quādo esset i dominio vni* tantū, puta quia incipit ex fonte, qui in agro suo oritur, & discurrit per sua prędia vsque ad flumen publicū, vel mare.arg.l.si quis diuturno.ff. si ser.ven.Item potest dici flumen priuatum, cùm proprietas vel iurisdictio cōpetit vni tantū domino, vel ciuitati, tanquàm eius: quia respectu aliorū, est priuati iuris, illius domini vel ciuitatis, in cuius territorio est, vel qui in eo habet iurisdictionē, & propterea per alluuionē, hoc est per additionē vel detractionē, quæ fit à flumine, non additur vel detrahitur iurisdictioni, sicut dictū est de lacu. ff.de cōtrahen.emp.l.Rutilia Polla. & ff.de aqua plu.arc.l.vicinus. §. lacus.& ff.de acquiren. re.do.l. lacus. & ita vult Bar.in tracta.Tyberiadis, in x.colum. versi.item videndū est. Cuius autem sint ista flumina priuata & fossata, vide s. in ti.de fossatis siue foss. 2 *Et nunquid fossata debeant cauari & mundari per colonum vel dominum, vide plenè per Barto.in l.pen.ff.de impen.in re.do. fac.& Bart.in consi.cclxv.quod incipit, cōmune Lucignani locauit. Cætera circa materiā fluuiorū vide in toto tit.ff.de flu.cū duobus tit. seq. & Bar.ī l.quominus.ff.de flu.& trac. Tyberia.& Bal.in ru.ff.de re.di.in l. item lapilli.l. riparum.eo.tit.& quæ dixi s.in.tit.de ser.aquædu.

De insulis. CAP. XXXIII.

1 *Insula tribus modis accipi potest.*

2 *Insula aquis circundata quotuplex sit.*

3 *Insula quot modis contingat.*

4 *Insula quando esse dicatur.*

Insula

5 *Insulæ maris, sicuti, Corsica & Sardinia, uel etiam fluminis, cuius sint.*
6 *Insula casualis seu accidentalis qualis esse dicatur.*
7 *Insula in medio fluminis nata, cuius esse dicatur.*
8 *Insulæ portus cuius sint.*
9 *Insula usus respectu cuius sit.*
10 *Insulæ dominium per comparationem quomodo acquiratur.*
11 *Insulam quo ad iurisdictionem an quis occupare possit.*
12 *Insulæ possessio qualiter acquiratur.*
13 *Insulæ mensuratio qualiter fieri debeat, ut cuius sit, cognoscatur, & pro quanta eorum quantitate, qui prope ripam prædia possident.*
14 *Insula quando desinat esse insula.*

QVIA insulæ in mari & fluminib. sunt, idõ postquàm de mari & fluminib. diximus, cõsequenter
1 etiã de insulis dicamus. *Et in primis sciendũ est, insulã tribus modis accipi posse: Vno modo pro domo in mari posita, quia in salo, id est, in sallo posita est, secundũ Isido. & no. gl. in §. insula. inst. de re. di. & gl. j. in l. si insulã. de verb. obl. & Bar. in tracta. de insu. Secũdo, pro qualibet domo: vt l. ij. §. si quis insulã. ff. de acq. re. do. & l. iij. §. effracturæ. in ver. in sul. de offi. præf. vrb. & ita accipitur l. ita stipulatus. in prin. ff. de ver. obl. & de istis insulis hic tractare nõ cõstitui: quia istæ nõ sunt propriæ insulæ, vt dicit glo. in d. §. effracturæ. Tertio modo dicitur insula, locus vndiq; circũdatus aqua, vt in §. insula. & ibi gl. hoc dicit. & l. adeò. §. insula. ff. de acq. re. do. & no. Bar. in tracta. de insula, in prin. & ista insula dicit incremẽtũ a distinctũ, ad differentiã alluuionis, q̃ est latẽs incremẽtũ, b vt no. Ang. in l. si fundi. §. j. ff. de vsu fru. & de ista tractabimus hic, qa est insula propriè: vt no. gl. in d. §. effra-
2 cturæ. *Secundò sciẽdũ est, quotu plex sit ista insula aquis circundata, & in primis est duplex. Vna quæ in mari nascitur, quæ rarò accidit. Altera quæ in flumine nata est, quæ frequẽter cõtingit. l. adeò. §. insula. ff. de acq. re. do. & inst. de re. di. §. insula quæ in princi. quæ declara, vt per Bal. in tract. de insula, quẽ posui super d. l. adeò. §. insula. Itẽ insula quæ dã est naturalis, quæ semper fuit, vt Corsica, Sardinia, Creta, quæ dicitur Candia, & similes. alia est casualis & accidẽtalis, quæ in flumine sæpe nascitur, sed in mari rarissimè, secũdũ Bal. in rub. de re. di. in x. col. ver. nũc
3 videamus de alueo. *Tertiò est videndũ quot modis insula cõtingat. & dicas tribus modis. Primò, cũ circũdatur ager, qui nõ erat alueus. Secundò, cũ alueũ derelinquit siccum, & incipit circũfluere. Tertiò, cùm paulatim eminentẽ locũ facit supra alueũ. l. ergo. §. tribus. ff. de acq. re. do. & no. Bar. in tract. de insula, in v.
4 col. ver. in flumine. *Quartò oportet intelligere, qñ dicatur esse insula. & dic qñ est nata: vt d. l. adeò. §. insula. & not, quod dixi, quando est nata, vt dicunt illa iura, non quando est nascitura: quia per hoc appatet, quòd nõ inspicimus insulam, quando incipit apparere: sed tunc, cùm opi. circumcolentium incipit reputari. arg. l. j. §. j. ff. de flu. quæ declara vt per Bald. in tract. de insula, v. col.
5 *Quintò inspiciamus cuius sit insula maris, vel fluminis. & primò de insula maris dic, naturales insulæ, vt Corsica, Sardinia b, sunt principis,

nõ in dominio patrimoniali, sed in dominio iurisdictionali.l. insulę Italię.ff.de iud.& no.in l.illicitas.§.qui vniuersas.de off.pręsi. secundū Bal. in rub.ff.de rer.di.& Bal.in c.j.in tit. quę sint regalia, qui dicit, ꝙ insulę sunt principis, qđ intellige quo ad
6 iurisdictionem vt dictū est. *Casua lis verò siue accidentalis,quę in mari nascitur,quę rarò accidit,in nulli⁹ bonis est respectu proprietatis: sed occupanti cōceditur.d.l.adeò.§.insula.sed respectu iurisdictionis, est sub iurisdictione illius,qđ illud mare distinguit,vt d.l.insulę Italię.& ibi no.& vide ad hoc etiā Bald.in d. rub.in x.colū.ad finem.& pro hoc l. Cæsar.& q̃ ibi no.Bart.& Doct.ff.de pub.& quæ dixi s̃.de mari,ver.& ex hoc no.ac singulariter tene mēti,cū
7 ver.seq. *Insula verò quæ in flumine nata, si quidē mediā fluminis partem tenet: cōmunis fit eorū, qui ab vtraq; parte fluminis prope ripā prædia possident, pro modo latitudinis cuiusq; prædij:ꝙ si alteri parti proximior sit,eorū est tantū, qui ab ea parte prope ripā prædia possident: sed si ab vno latere proruperit flumē,& ab altera parte nouo riuo fluere cœperit: deinde nouus iste riuus in veterē se conuerterit, ager qui à duobus riuis cōprehensus, in formā insulæ redactus est, eius est scilicet, cuius & fuit.text.in d.l.adeò. §. insula.& insti.de re.di. §.insula.& no. Bartol.in tracta.de insula, in princi. & vide l.insula. cum ibi nota.ff. de acquirē.re.do.& quæ not. Ang. in l. fluminū.in prin.ff.de dam.infect.& pdicta intellige de insula nata in flumine,quæ solo cohæreat: sed si supra aquam staret: vt quandoque accidit,publica esset.ff.de acq.re.do.l. pe.§.j.& ita no.Bart.in tract.de insula,v.colū.ver.in flumine.in fin.illius ver.quæ not.quia ita vidi in lacunis territorij Paduani,in quib⁹ sunt certæ insulæ,quæ nō cohærēt solo, sed aquæ,& mouentur de loco ad locū 8 per dictas lacunas. *Cuius aūt sunt portus insulæ,dic eius, cuius insulæ esse videntur.l. Cæsar.ff.de pu. & di
9 xi s̃.de portu & mole maris. *Sed tò qa diximus cuius sit insula respectu proprietatis & iurisdictiōis, nūc dicamus cui⁹ sit respectu vsus:& dic ꝙ vsus insulæ est publi.ff.de acq. re. do.l.pe.§.j.qđ intellige si insula est ita,ꝙ tota possit dici ripa, vel ripæ accedere propter attractionē aquæ. ff.de flu.l.pe. sed si insula esset magna,ita ꝙ in ea essent pdia culta:tūc puto solū ripas esse in vsu publ. non prædia,eadē ratione,qua cætera prędia.Itē pdicta vera,nisi essent agri limitati:vt ff.de flum.l.j.§.si insula.& ita tenet Bar.in trac.de insula,ix.co.
10 ver.sit eorū. *Septimò videamus quomodò acquiratur dominiū insulę per occupationē:dic qñ eo animo qs ingreditur insulam,vt totā occuparet.nō tñ est necesse ꝙ omnes glebas insulę circūdet.l.iij.in prin.ff.de acq.pos.& not.Bar. ꝙ ille dicitur occupare,q sic incipit occupare,ꝙ pōt obseruare, & possidere: aliter dicit occupasse.arg.l.in laqueū.ff.de acq. re.do.& si plures præoccupāt debellando,victor qui stetit per tres dies in possessione dicitur.arg.l.iij.§.cū igitur.ff.de vi & vi ar.ille qui nō potest tenere,nisi capiat aliquē locum principaliter,nō dicitur occupasse. ar.d.l. in laqueū. Et est argumentū, ꝙ si vnus teneret ecclesiā,alter campanile

panile, q̃d est fortaliciũ, ille qui est
ingressus ecclesiã, vnde de facili pos
sit expelli, nõ dicitur adhuc adeptus
corporalẽ possessionem beneficij: si
tamẽ ille est ita incastellatus, ꝙ eua-
dere non põt, tũc cũ ipse nõ dicatur
tenere, sed teneri, vt patet ex not. in
l.j. §.pe.de vi & vi ar.dicã ipsum pos
sessione priuatũ, & sic etiam in pos-
sessione esse, & tamẽ nõ possidet. fa
cit l.si quis anteà.ff.de acq.pos. secũ
dũ Bal.qui ita singulariter no. in ru.
ff.de re.di.x.col.quæ perpetuò tene
11 mẽti, qa facit ad plura. •Quo aũt
ad iurisdictionẽ, an possit quis insu
lã occupare, vide Bart.in tract. de in
sula, ij.col.& Bald.xv.col.& quod di
xi in tit.de mari, ver. sed quid si insu
12 la maris esset in mari alto. •Octa-
uò etiã quæramus qualiter possessio
insulæ acquiratur, dic si nascatur in-
sula in medio fluminis, est cõmunis
iure dominij inter eos, qui prope ri
pam prædia possidẽt: vt dixi in v.q.
tamẽ nõ est cõmunis iure possessio
nis: quia cũ sit separata insula à pri-
mo fundo per possessionẽ primi fũ-
di, illa nõ videtur possideri, nisi ap-
præhẽdatur, & occupetur.l.adeò. §.
insula.ibi, ꝙ si alteri propinquior. ff.
de acq.re. do.& l.iij.in prin.cũ glo.
in verbo, qualibet. ff.de acq.poss. Po
test ergo, & debet appræhẽdi posses
sio insulæ.l.cũ hęredes. ff.de acquir.
poss.& ita tenet Bar.in tract.de insu
la, in viij.col.ver. cõmunis sit eorũ.
& l.quominus.ibi aduerte tamen ad
vnũ. ff.de flu.vbi omnino vide. Et ad
de ꝙ in dubio prædia ex vtraq; par
te pro indiuiso possident insulã, &
habẽt dominiũ certũ.l.pro regione.
ff.de acq.re.do.& no.glo.in §.insu-
la.in verbo, ab vtraq; parte, insti.de
13 re.di. •Nonò est necessariũ etiam
intelligere, qualiter fieri debeat mẽ
suratio insulæ: vt cognoscatur cuius
sit, & pro quanta quantitate eorum,
qui prope ripam prædia possident.
Et dic hoc declarari per iurisconsul
tum in l.inter eos.ff.de acqui.re.do.
videlicet vt quatenus est latitudo
prædij iuxta ripam, eatenus per dire
ctam lineam extendatur supra insu-
lam. Si ergo finis agri iuxta ripã est
largus, licet posteà prædium in se ar
ctetur, vel ecõtrà. solũ latitudo, quæ
est iuxta ripã, attẽditur, & secũdũ il-
lã debet duci linea recta.l.inter eos.
Sicut enim diuiditur alluuio inter eos, q
ab vtraq; parte ꝓdia possidẽt: ita illa
pars insulæ cedit prędijs, quæ sunt
ab vna parte, & debent diuidi: & ita
vult Bar.in trac.de insula.x.col.vers.
pro modo latitudinis cuiusq;.cũ ver
si.seq. Et ex hoc vltimo dicto not. ꝙ
idẽ iuris est de insula nata in flumi-
ne, quod in alluuione. quod prodest
ad multa.& ista mensuratio põt fieri
accepta chordula, vt no.glo.in d. §.
insula.& l.nõ solũ. §. sed vt probari.
ff.de no.ope.nũ. Põt etiã fieri per pe
ritos in arte, & rusticos: vt per gloss.
no.inst.de re.di. §. pręterea per allu
uionẽ.l.j.de vẽ.insp.& l.semel. C.de
re mi. Vbi habetur, ꝙ peritis in arte
14 standũ est. •Decimò & vltimò in-
telligamus, qñ insula desinit esse in
sula. Dic quando aquis desinit cir-
cundari: vt l.insula.in fi.ff.de acquir.
re.do.& tenet Bar. in tractatu de in-
sula. Cętera vide plenè per Barto.in
tractatu de insula, & l.quominus. ff.
de flu.& Bal.in rubrica, ff.de re.diui.
& quæ not.gloss.& Doct.in l. adeò.
§.insula.& l.inter eos.& l.insula.de
acquirẽ.rer.do.& l.j.ff. de flumi.&

inst. de re. di. §. insula.

a Incremētū. *Adde Bar. ff. de act. emp. & inst. de contrah. emp. § si post emptionem & in l. Iulia. §. si Titius.*

b Sardinia. *Sardinia est insula subiecta ecclesiae Ro. c. si diligēti. & ibi Doc. de praesc. ubi Abb. Sicul. lxiij. di. c. tibi domino. et c. ego Lud. xcvj. di. Cōst. itin.*

c Occupet. *Occupans rē per uim, an teneatur de periculo rei, q̄ erat eodē modo futura penes dominū. gl. Bar. & Bal. in l. si de possessiōe. C. unde ui Et occupās p uim et si cōfirmetur à superiore pōt cōueniri. Bar. in l. iiij. C. unde ui.*

De alueo. CAP. XXXIIII.

1 *Alueus propriè est fluminis uenter. & alia multa de alueo.*

2 *Alueus quomodò publici iuris esse intelligatur.*

3 *Flumen si alueum omnino dimittat, quid iuris.*

4 *Fluminis impetus si abstulerit mihi simul & semel, uel successiuè totum agrum meū, non applicando uicino, sed sibi ipsi flumini alueum, seu lectum fecerit, & postea in breue tempus uel lōgum alio impetu locum mutauerit, an ager meus mihi de aequitate restituatur, an uerò ipsi uicini lucrari debeant.*

5 *Alueus si mutatus fuerit, an nouum flumen dicatur.*

6 *Alueus mutatus uel relictus quando dicatur.*

1 ALVEVS* propriè est vēter fluminis: vt dicit Bar. secūdū Hug. in tract. de alueo, in prin. & sicut stomachus continet vinū, ita alueus supra se cōtinet aquā: nūc alueū lectū fluminis vulgariter appellam*, quia ibi flumē cubat, vt dicit Bal. in rub. ff. de re. di. xij. col. in prin. ver. nūc veniam* ad vidēdū. in q̄busdā ēt locis canale fluminis. Alue* pluribū s modis dicitur. Primò naturalis, id est cōsuet*. ff. de flu. l. j. §. ripa. & ibi no. q̄ naturalis cursus aestate discurrit potius, quàm in hyeme. l. j. §. is autē. ff. ne quid in lo. pu. secundū Bart. in d. trac. de alueo. circa prin. Itē dicit' alue* naturalis, id est, antiqu*, ad differentiā noui: & ita pōt accip. l. adeò. §. insula. ff. de acq. re. do. & § insula. inst. de re. di. Itē dicit' alueus nouus in dictis iuribus ad differentiā veteris. Vnde & si per multos annos steterit, nouus appellatur, donec alius nouus superuenerit. l. ex vsu. cū l. seq. ff. de tri. & ole. le. & per no. in l. cū qd. ff. si cer. pe. aliàs dicit' nou*, insolit*. l. rē nō nouā. C. de iud. Itē dicitur alueus prior in cōparatione sequētis. d. l. adeò. §. insula. probatur in l. j. §. priorē. ff. de aq. quo. & ęsti. & ideo si flumē se celasset, alueus derelict* nō esset alueus prior: & tūc haberet locū d. §. insula, vt probatur in d. l. j. §. q hac ęstate. vt no. Bart. in d. tract. ij. col. ver. prior quidē. Itē alueus dicit' qui nō est naturalis, & appellat' inundatio, secūdū Bar. in d. trac. de alueo. in prin. ij. col. Itē alueus dici pōt, qui nō est modò, sed iam fuit: per l. insula. in fi. ff. de acq. re. domi. & l. diuortio, in prin. ff. de neg. gest. & idē Bar. dicit in d. trac. in ij. col. q scribit hoc facere p notario, & testib* dicētib* talis filius Titij, cū Titius esset mortuus: quia subintelligitur quondā. de quo per Bal. & Doct. in l. eius qui in prouincia. in prin. ff. si cer. pet. & per Ant. de But. & Doct. in c. ex parte B. de fo. compe. Iste alueus est iuris publici, quamdiu flumini seruit, quia eiusdem iuris est, sicut est flumen. l. adeò. §. insula. ver. nou* aūt alueus.

praeall

præallegato. & Insti. eod. §. insula. & hoc tenet Bal. in d. ru. x. col. in prin. & Bar. in tract. de alueo. vij. col. ver. cui & ipsum flumẽ. q dicit hoc esse mirabile. nã regulariter quicqd superimponitur, solo cedit: hoc solũ autẽ cedit aquæ, quę superimponit & est speciale in flumine & mari, & cęteris aquis: & idẽ vult Bald. in l. si plures. ĩ iij. col. in fi. C. de cõdi. infer. & dixi s. in tit. de aqua.

2 *Quomodo autẽ intelligatur alueũ esse publici iuris? dic q oẽs gẽtes isto iure vtũtur, & talia loca sunt publica, & ĩ dominio eius, q ibi habet imperiũ secũdùm Bar. d. vij. col. versi. publici iuris. Bald. in d. l. si plures. iij. col. in prin. & dixi suprà de mari, versi. sed dubitari potest, alueus fluminis an dicatur esse cõmunis nõ solum, vbi omnino vide per Cy. in l. quedã. ff. de re. di. vbi hęc plenissimè & elegãter examinat. & aliquid per Bal. in c. j. circa principiũ, quę sint rega. & ad de opt. tex. in l. j. §. nõ enim in flumine. ff. de flu. qui dicit in fi. impossibile esse, vt alueus fluminis publici, non sit publicus. & hoc est vtile scire, vt intelligamus, an quilibet de alueo fluminis possit arenam extrahere, & exportare.

3 *Sed quid si flumen alueum omnino dimittit? Dic q alueus desinit esse publici iuris, etiam si dimittat cum impetu, & omnibus videntibus, & eorũ efficitur qui iuxta alueum habẽt prædia sua. l. adeò. §. q si toto. ff. de acq. re. do. Instit. eo. tit. §. insula. & ita vult Bar. in rub. de re. di. xij. col.

4 *Sed pone q impetus fluminis abstulit mihi simul & semel, vel successiuè totũ agrũ meũ, non applicãdo vicino, sed sibi ipsi flumini fecit alueum seu lectum: & posteà in breue tempus, vel longũ alio impetu locum mutauit, nũquid ager meus mihi de æquitate restituetur, an verò vicini lucrabuntur? Quidã dicũt, q mihi debet restitui, per d. §. q si toto. Alij dicũt contrariũ, si in totũ perdidi. Pro prima opi. facit l. Atticilinus. ff. de ser. ru. pręd. & est casus, secũdùm vnã lec. in l. si ager. cum l. seq. ff. qui. mo. vsuf fru. amit. nec est simile de alluuiõe, quia ibi est iam ius: sed in alueo nihil est quæsitũ priuato, sed solum, vt ita dixerim, flumini. Cùm ergo flumen habeat quodãmodo istũ alueũ pro derelicto, æquũ est agrũ restitutum ad suũ dominũ reuerti, magis quàm ex lucratiua causa circũcolentibus applicari: argu. d. l. adeò. §. j. & hãc opi. tenet Dy. secus si paulatim & vicino adijciẽdo, quia tũc est alluuio: & ideo nihil recupero de rigore, vel æquitate, q alterius factũ est: & ita tenet Bal. in rub. ff. de re. di. xij. col. ver. sed pone q impet. Vel põt aliter distingui secũdũ Bar. in tract. de alueo. ij. colũ. Aut flumẽ recessit cũ impetu, & restituitur primo domino. Et ita loquitur d. l. adeò. §. q si toto. & ibi gl. iij. & ibi so. Et est ratio, quia magis videtur esse inundatio, quàm alueus: vt dixi circa princ. Aut non recessit cum impetu, & tũc aut apparet forma primi agri, & domino restituitur: vt in ij. col. glo. Ratio est, quia nõ desinit, ex quo remanet forma. Aut forma non apparet, & tunc aut de rigore loquimur, & non restituitur primo domino, secũdùm Azo. in d. §. quòd si toto. Quæ tamen Baito. intelligit, nisi flumen fecerit ibi alueum per x. annos inter pręsentes, & xx. inter absentes. Si-

cut enim quilibet hoc tẽpore præscripsisset, ita & flumen cũ habeat titulũ de iure gent.l. in bello. §. si qs seruũ. ff. de capti. Itẽ sicut recuperat fundũ, ita & partẽ fundi. facit l. quæ de tota. ff. de rei vendi. Contra illud tamẽ facit, quod no. Bal. c. j. §. si quis de manso. vj. colũ. versi. sed nũquid aqua. in tit. de cõtrouer. inuesti. vbi dicit, ꝙ aqua per se fluens, nõ potest inducere præscriptionẽ vel consuetudinẽ, per l. per fundũ. ff. quemad. seruit. amit. & dixi supra in titu. de aqua. in fin. & per eandẽ rationẽ æquitatis videtur habere ius acquisitionis aluei dimissi, vel eius qui adderetur per alluuionẽ. & dicit Bart. ꝙ ista est mens d. §. ꝙ si toto. si be
5 ne inspiciatur. * Quid autẽ si alueus est mutatus, an dicatur nouũ flumen? Pone enim, ꝙ princeps cõcessit mihi, vt possim i tali flumine colligere pedagiũ, an potero alueo mutato? Quidã dicunt ꝙ non: per glos. in §. insula. ver. nam etiã. ff. de acqu. re. do. In contrarium videtur, quia idem videtur esse flumẽ. arg. l. filiæ. §. fi. de condi. & demõ. Si vno impetu recessit, dicitur nouũ flumẽ: sec* si paulatim. ff. de aqua quo. & æsti.
b l. hoc iure. §. si aqua. In ponte[b] autẽ indistinctè loco mutato alius erit põs. ff. de eo qd cer. loco. l. iij. §. itẽ Iulianus. & l. fi. ff. de ser. ru. præ. Nam pons dicitur à pono ponis, & stabilitate. Et ideò amoto põte à loco suo, nõ idem pons est. Ita vult notabiliter Bal. in rub. ff. de re. di. in ij. colũ. in fi. versi. sed an mutato. Quibus adde quæ not. Bart. l. quominus. xvj. quęst. ff. de flu. & vide etiã tex. & ibi Bar. in l. hoc iure. §. si aquã. ff. de a-
c qua quoti. & æsti. * Sed dubitari posset circa prędicta, quando dicatur alueus mutatus vel relictus. Bar. in tract. de alueo, circa prin. versi. relicto. dicit ꝙ requiritur, ꝙ sit in totum & perfectè relictus & mutatus, quod constare põt in hyeme, sicut ꝑ contrariũ aluei esse constat in æstate, quãdo aqua est minor, quasi argu endo à minori: quia si sic in æstate, de qua minus videbatur, detinetur talis locus flumine occupatus, ergo multò magis detinetur in hyeme. sed hoc argu. nõ cõcluderet, in agro Veronensi circa flumen Athesis, qui cõmuniter in hyeme est paruus, sed in æstate maximus, nõ propter pluuias, sed propter liquefactas niues ĩ mõtibus. ideo in eo totũ contrariũ esset inspiciendũ, videlicet inundatio aquarũ æstiuarũ. Item intelligit alueus derelictus & mutatus, si aliquantulum aqua fluat per alueũ antiquum, si tamẽ aqua est ita modica, ꝙ fluminis nomen perdiderit, quod ex opinione circumcolentiũ discernitur. l. j. §. j. ff. de flum. si enim aqua inde currens, nõ est flumẽ, ergo ille locus fluminis, ꝙ alueus sit relictus sine spe reuertẽdi. Nam si ideo, quia aqua ducitur ad molendinũ, cessat ire ad alueũ, nõ per hoc efficitur priuatus alueus, cùm in potestate sit ducentis eam aquam in alueum remittere: & sic sufficit, ꝙ possit ire per alueum, licet non vadat. l. j. §. quotidiana. ff. de aqua quoti. & æstiua. Et ideo si reperitur aliquod flumen, quod aliquo tẽpore fluat, & aliquo non, sicut dicit Bart. se vidisse Cursiæ, vbi est flumẽ quoddã cuius nomen est Turpitudo, qui septẽ annis fluit, & qui septem occultatur, & sic factum: & ꝙ possit esse, allego text. in l.

in.l.vnus ex socijs.§.si.cũ l.seq.ff. de serui.rusti. prædi. Certè illo tēpore quo occultatur, nõ dicitur alueus de relictus propter cõsuetudinē reuertendi:arg.l.naturalem.§.in his autē. ff.de acqui.re.do. Tertiũ requiritur, quod flumen veterē alueũ reliquerit, & per alium locum perfectè fluat.l.adeò. §.ꝙ si toto alueo naturali relicto, flumen aliā fluere cœperit.eo.titu. quod verbũ est præteriti subiunctiui, significās rem perfectā. l.j.§.j.ff. quod quisq; iur. & l.si quis stipulatus sit Stichũ. in prin. de ver. obli.& hoc ideo cõtingit, qa nõ dimittitur alueus, nisi alius assumatur. Sed si cõtingat, ꝙ flumē occultetur, & per alium locũ nõ flueret, etiā alueus derelictus eorũ esset, qui propè prędia posiderēt: & idē si probaretur in iudicio solũ, ꝙ alueus est diuisus, licet nõ probetur, ꝙ alio loco fluere cœperit: nā tũc agens obtineret, quia sufficit primũ, si à primo incipias, scilicet ab alueo relicto : sed si inciperes à secũdo, scilicet ꝙ alio loco cœperit fluere. tũc requiritur vtrunq;. quia pōt esse, ꝙ per duo loca fluat, & in quolibet retineat nomen fluminis: & ita cõtingit in multis locis Athesis, q discurrit per territorium Veronense.facit ad prędicta l.quemadmo.& ibi no.ff. de acquir. poss.& l. potuit.C. de iure delibe. & Bart.in tract.de alueo.ij.col. vbi idē voluit.ver.fluere cœperit.cætera circa istā materiā, vide plenè per Bart. in d.tract. de alueo, & Bald. in rub. ff.de rer.diui. & text. in d.l.adeò. §. insula. & l. ergo. §. tribus.ff. de acquiren.re.domi.& §.insula.ff.de re. diui. & l.j.§. simili modo.cũ §. seq. ff.de fluminibus.

a Locũ mutauit. *An aluei mutatio tollat ius, uide Guil.de Cun.in l.de quibus.ff.de legi.*

b In ponte. *Pōte destructo, in quo pedagiũ exigi cõsueuit, nõ potest exigi consuetũ pedagiũ, nec ētiā eo refecto alibi superius uel inferius: secus si in eodē loco. Bal.in l.pe.in iiij.col.C.de cõdi.inscr.uer.itē seruitus. & Bal.in l.si eũ. C.de priuilegio fisci.*

c De alluuione. *Adde Spec.de loca.§. nũc aliqua.uers.cxxxj. & uer.seq. & Flo.in l.itē si fundi.§.huic uicinus.ff. de usufr. & Saly.in l.j.C. de iure emphy.Et latè per do.Iaso.May.in xiiij. col.in fi.uer sed ut ista magis clareat. ff.de leg.*

De alluuione. CAP. XXXV.

1 *Alluuionis materia, remißiuè.*

1 ALLVVIONIS[c] materia, quę ampla est & subtilis, post aluei materiam, de qua proximè diximus, satis conueniret: quia ex alueo paulatim relicto procedit.l. adeò. §. prætereà.ff. de acquiren. rer. do. & Insti.de re.diui.§.prætereà per alluuionem. Verum, quia subtiliter & abundè declarata est, etiam per xxij. quæstiones per Bart.in suo eleganti tractatu Tyberiadis, in prima parte, quæ etiam de alluuione inscribitur: ideo superuacuũ esse putaui hîc de ea scribere : cùm sufficere videatur Bar.commemorasse, ad quem vnusquisque recurrere poterit : & de ea prę scribit etiā Bal.in ru.ff.de re.diu. viij.col.in prin.versi. nunc de rebus singulorum. & l. nemo.eo.titu.& c. j.§. si quis de manso. & maximè in iiij.col.ver.seq.in §.seq.qui incipit, rursus. in tit. de contro.inue: in vsi. feud. & in dictis duobus §.ponitur quando incremētum alluuionis in-

cipit in fundo feudali. Adde etiam l. hoc amplius. §. de his. & quę ibi no. per Docto. ff. de dam. infect. vide l. adeò. §. prętereà. & l. ergo. §. alluuio. ff. de acqu. re. do. & §. prętereà. Instit. de re. diui. & totum titulū. C. de alluuio. & Paul. de Cast. in l. item si fundum. §. ij. ff. de vsufru.

De ripa. CAP. XXXVI.

1 *Ripa est, quæ flumen continet naturalem rigorem cursus sui retinens.*

2 *Flumē si inter duos montes discurrat, an à culmine ipsorum montium ripæ esse dicantur.*

3 *Ripæ mutari quando dicantur.*

4 *Ripæ enim esse dicantur, si uia publica esset in medio inter flumen & agrum uel domum: sicut est Veronæ apud pontem nauium, in cōtrata caudæ longæ.*

5 *Statutum Paduanū loquens de cohærentium præsentatione, an locum habeat, etiam si uia in medio existat.*

6 *Ripa fluminis, unus de populo aliquod nouum ædificium facere non potest, inuito eo. prædijs cuius adhæret: & si fecerit, ripæ dominus autoritate propria destruere potest.*

7 *Ripæ an cum fundo commēsurari debeant.*

8 *Fossæ si in agris essent inter fundum, cum ipse fundus uenditur, an in mensura ueniant.*

9 *Fossæ, quæ inter fundū sunt, qualiter cum fundo mensurari debeāt, an scilicet mensurari debeat superficies, quæ à latere fouea existit: an uerò cu toto agro, sicuti si planæ fossæ essent.*

10 *Ripa prædij uersus flumen si naturaliter se extendat, quid iuris.*

11 *Banna malorum in flumine cōmissorum, si alicui concessa fuerint, non ueniunt banna in fluminis ripa cōmissa.*

12 *Ripæ si propter aquarum inundationē eleuatæ essent, nunquid etiam deprimi possint.*

13 *Ripa qualiter munienda uel reficienda sit.*

14 *Vadi materia, quo flumen transitur, remissiuè.*

1 RIPA* est, quę flumen cōtinet, naturalem rigorē cursus sui tenēs. l. j. §. ripa. ff. de flumi. ea putatur esse, quę plenissimū flumē cōtinet. l. pe. eo. tit. & dicitur ripa, à rapio rapis, eò quòd vel ab vna parte rapiatur, vel impediat, ne aqua prędia rapiat & deuastet: vt dicit Bal. in rub. ff. de re. diui. in xij. versi. de ripa aliquid dicamus. Confinia ripæ sunt à loco, quo primū à plano vergere incipit vsq; ad aquā. d. l. pe. in fi. 2 *Sed qd si flumē discurrat inter duos mōtes? videtur ꝙ à culmine montis sint ripæ, ex quo vergit vsq; ad aquam. Glo. in d. l. pe. tenet cōtrarium: quia nō vergit per attractionē aquę: & sic nō omnes pendiciæ montiū dicuntur ripæ, quando naturaliter vergūt vsq; ad aquā: & ita tenet etiā Bart. in trac. Tyberiadis. in iiij. col. sed si ꝑ attractionē aquę vergeret, quatenus vergeret vsq; ad aquā, esset ripa: sed si nihil vergit per attractionē aquæ, quia saxū est vsq; ad aquā, tunc ripæ erunt vsq; ad locū, quo plenissimū flumen excurrit. Ita vult glos. in d. l. pe. per illum text. & per l. litus. ff. de verbo. signi. 3 *Quando autem dicantur ripę mutari. dic, si flumen naturaliter creuit, vt perpetuum incrementū nactū sit, vel alio flumine admixto, vel aliqua alia ratione, dicendum est proculdubio ripas mutasse, queadmodū si alueo mutato aliò cœperit currere: sed quādo vel pluuijs,

vel

vel hymbribus, vel mari, vel quauis rõne ad tẽpus excreuit, ripas nõ mutat. nemo deniq; dixerit, Nilũ q incremẽto Aegyptũ cooperit, ripas suas mutare vel ampliare: nã cũ ad perpetuã sui mensurã redierit, ripæ aluei eius muniendæ sunt, in l.j. §. ripa. ff. de flumi. & adde q̃ dicam infrà. Itẽ dubitari cõuenienter põt, cuius sint ripæ fluminũ. dic respectu ꝓprietatis sunt illorũ, quorũ prædijs adhærẽt. l. riparũ in prin. ff. de re. di. & §. riparũ. Insti. eo. ti. & ideo arbores ibi natæ eorũdẽ sunt: vt ibi dicitur. & no. Barto. in l. quominus. vij. q. de

4 flu: *Sed quid si via publica esset

a in medio, a inter flumen & agrũ, vel domũ, sicut est Veronæ apud põtem b nauium in contrata caudæ lõgæ? Responde idem, vt ripæ sint eorundẽ. ar. l. Martius. ff. de acqui. re. do. & ita vult gl. in d. §. riparũ. in versi. adhærent. & Bart. in d. l. quominus. in vij.

5 quæst. *Quod facit ad statutũ Paduanũ, loquẽs de præsentatione cohærẽtiũ, vt locũ habeat etiã si via sit in medio. de aqua dic, vt dixi suprà, de ser. viæ, x. quę. Et eadẽ rõne dicit Bar. in trac. Tyberiadis, in iij. co. Idẽ esset de fossis, quę sunt inter viã & fundũ. illæ enim fossæ sunt eorum quorũ prædijs adhærẽt: p d. l. Marti⁹. & gl. §. riparũ ad fi. ver. adhærẽt. sed videtur ꝙ ista proprietas sit inutilis, cũ riparũ vsus sit publicus, vt statim dicam. sicut dicimus si quis perpetuũ vsumf. in aliqua re habeat, ꝓprietas est inutilis. l. iij. §. ne tñ. ff. de vsufr. Solue. hic loquit de certo vsu, scilicet ponẽdi retia & siccãdi & applicãdi: tñ si ibi sunt arbores fructiferæ, ꝓprietas nõ est inutilis, qa sunt suæ: & sic fruct⁹ simpliciter ei ũt sui: vt dicit Cy. & Bald. secũdũ Iac. de Are. in

6 d. l. riparũ. in fi. *Et ex pdictis sequitur, ꝙ vnus de populo nõ põt in ripa fluminis aliquod nouũ ædificiũ facere, inuito eo, cuius pdijs adhæret: & si fecerit, põt domin⁹ ripæ ꝓpria autoritate destruere. l. quæad. §. j. ff. ad l. Aqui. & ita no. Bar. in l. quominus. in vij. q. ff. de flu. Itẽ ex prędictis etiã sequitur quãdo venditur fundus veniũt etiam ripæ & fossæ seu fossata. etiam si via sit in medio. no. Bart. in tract. Tyberiadis, in iij. col. l. riparũ. ff. de re. di. & pleniùs per eundẽ Bal. in rub. eiusdẽ ti. xij. col. vbi omnino

7 vide. *Sed dubiũ est, an ripæ cõmẽsurari debeant cum fundo: puta si vẽdidi fundũ b, & affirmaui esse centũ iugerũ. Et videtur ꝙ sic: quia ripæ & fossæ sunt vẽditoris, vt dixi, & cedũt in vẽditionẽ. vt l. id qd. ff. de pericu. & cõmo. rei ven. & l. fundi. in princ. ff. de actio. empti. & ita tenet Vbert. de Bo. Ricar. & Cy. in addi. in d. l. riparum. Sed Bar. in trac. Tyberiadis, in iij colũ. aliter dicit. & pro prima parte affirmatiua alleg. l. prædia. §. ita legatũ. cũ ibi no. ff. de fund. instruc. In contra. alle. l. litora. ff. de cõtrahen. emptio. vbi dicitur, ꝙ litora & viæ publicæ nõ mensurantur cum re vẽdita: & posteà cõcludit, ꝙ ripæ nõ debeãt cõmensurari, nisi dictum sit: sicut dicimus, in limitibus fundi, qui cohærẽt vijs publicis. l. id quod. §. j. ff. de peri. & commo. rei vendi. & assignat rationem, quia ripæ non venduntur, sed magis accedunt rei venditæ: quod apparet: quia per se vendi nõ possunt, cum riparum vsus sit publicus de iure gen. vt d. l. riparum. Nam ꝓprietas sola per se esset inutilis: vt suprà dixi: per se non cẽse-

tur.& alteri cedit.& hoc vult dicere tex.in d.l.id quod.§.j.& quod dictū est de ripis,idē dicēdū est de fossis, vt illæ nō debeāt mensurari,si sunt extra fundū:quia similiter est earū vsus publicus,sicut viarū:quia quilibet pōt animalia sua ducere ibi ad
8 bibendū de illo fossato. *Sed si essent fossæ in agris inter fundū,tunc quia proprietas earū & vsus est ipsi domini fundi,cū fundus venditur, venisit in mensura.& ita tenet Bald. in d.l.riparum.& in rubrica eiusdē
9 titu.in xij.col. *Sed dubitari pōt, qualiter iste fossæ quæ sunt inter fun
c dum mēsuretur c cū fundo,scilicet an mēsuret superficies quæ est à late re foueę,an mēsuretur cū toto agro, sicut si fossæ planę essent.Barto.format istam quæst.in d.trac.Tyberiadis.in iiij.col.versi.sed dubitat.& dic q ager dicitur ab agendo,secūdum Vgo.& sic ab actu,quia per eū possunt boues & alia animalia duci.quę etiā importāt nomē actus.si igit fouea esset ita ampla,& eius latera ita lata,vt laborent vel laborari possent cum bobus,tunc etiā essent mensurandæ.si verò,vt accidit sæpe,ripæ fouearū sunt ita,vt per eas iri & agi non possit,tūc foueæ nō mensurantur cū fundo, sicuti si planæ essent: & ita obseruantur.Itē dico de ripis quæ in fundo essent,vt si quidē cum bobus,earum superficies venit mensuranda:secus si essent ita erectę,vt coli nō possint:tūc enim nō mensuraretur solū,quod ripa cōtinet,sicut si in fundo murus esset.eadē rōne & prædicta vera sunt,nisi aliter actum sit expressè vel tacitè.l.id quod.§.j. de pericu.& commo.rei vendi.Et tacitè dicitur actum,vt ad mensuram vendatur aliquod prædiū montuosum,saxosum,vel riposum.licet enī hoc propriè ager nō dicatur quia per eum agi nō pōt,tamē mensurat:sic enim actū videt.De concauitate verò sulcorū qui fiūt causa culturæ vel aquæ deriuandæ causa,mensura nō est habenda.l.j.§.de eo opere.ff.de aqua pluuia arcē.quia culturæ causa factū dicitur,vt ibi.Foueę verò agrī ad perpetuā rei vtilitatē fieri dicuntur.l.impensa.ff.de impē.& quia dixi prædium riposum,vel mōtuosum esse mensurandū,intelligendū si essent ripę fluminū,quæ à plano incipiunt vergere vsq; ad ripā per attractionem aquæ:sed si inter duos montes fluit flumen,pendiciæ montium nō sunt ripæ,quādo naturaliter vergunt ad aquam.l.pe.& ibi glo.ff.de flumi.& dixi suprà circa princ.& adde quæ no Bald.in rubri.de re.diui.
10 *Item etiam dubitari potest extra prædicta, quid si ripa prędij versus flumen naturaliter se extendit:quia fortè ibi erat lapicidina crescens,de qua dicitur in l.diuortio.§.si vir in fundo.ff.solu.matri.& tex.in l.fin.in princi.ff.de fundo do.& euidenter videtur apud montem Piscinū in lapicidinis marmoreis,vel fortè terræ motu in flumine vbi ripa erepta cor ruit,& ipsa iuncta prædio remanēs, fluminis alueum per eū locū cessare fecit.Barto.in trac.de allu.viij.colū.ver.sed quæro,quid si ripa.dicit totum locum domino prædij accedere,sicut per alluuionē.omnes enī istæ accessiones,quæ diuina natura operante obueniūt nūllo facto humano interueniente,eiusdem naturæ sunt.l.item si fundi.§.j.ff.de vsufru.Et hoc videt sentire Azo in summa

ma Insti.de rerum diuisione Si enim flumen prædio meo addat,& ꝓpter hoc ab eo recedat latenter, nihil videndo:nobis accrescit.l. Martius.ff. de acqui.re.domi.Istud autem incrementum quando ripa naturaliter excrescente contingit,potest dici alluuio,quia latẽs incrementũ est.Quãdo verò ruina,vel terrẽmotu accidit, põt dici incrementum aluei recedẽtis,quia cũ repentinè fiat,nõ est alluuio.l.adeò. §.j.de acqui.re.domi.& §.prætereà per alluuionem.Insti.de rerum diui.Sed cõtra ꝑdicta posset opponi,appendices sequuntur naturam sui proprij & naturalis subiecti: ergo si flumina sunt publica,ripę fluminum quæ sunt appendices,similiter debent esse publicę,& non singularum personarum quarum prędijs adhęrent.l.riparũ.ff.de rerũ diuisiõ. Sed dic ꝙ diuersa est rõ i ripa quàm sit in ipso flumine:nam ripæ hominum cultura & cura recipiũt incrementum:flumina in seipsis fluũt:& riparum incommoda pertinent ad vicinos,si modo ripę latiores fiãt:ergo secundùm naturam est,vt commoda & incommoda sequantur eosdem.l.secundùm naturam.ff.de re-
11 gul.iur. *Item nõ interest reipu.ꝙ ripæ sint publicæ.Et ex his sequitur, ꝙ si concessa sunt mihi banna malorum in flumine commissorum,non venient banna commissa in ripa fluminis.l.j. §.in flu.ff.de flu.secundũ. Bald.in rubri.ff.de re.di.colum.vj. versi.sed dubitatur.riparũ aũt vsus publicus est iuregentiũ,sicut ipsius fluminis.l.riparũ.ff.de re.diui.Insti. eo. §.riparũ.& proptereà naues ad eas ligare,& funes ponere,retia ex flumine deducere,& in ripis siccare cuilibet licet:sicut per ipsum flumẽ nauigare,vt in dictis iuribus dicitur. & dixi etiã suprà,de litore maris,no. Bald.in l.quominus.in vij.q.ff.de flu. Ex hoc sequuntur plures conclusiones. Prima est,quòd licet proprietas riparũ sit ipsorum quorum prædijs adhærent,tamẽ nõ possunt facere de ripis quicquid volũt,sicut alij domini in re sua.l.in re mandata.C. man. quia vsus est publicus.& ideo deteriorare nõ possunt,arg.l.penul. & fi.ff.de vsu & habita. Secũda cõclusio,ꝙ si ripa fluminis quæ adhæret prædio tuo,ita est naturaliter ordinata,quòd aquã ad me pellit,& possum ad meũ molendinum aquã ducere sine aliqua clausura:tu formas dictæ ripæ vis mutare,ita vt per hoc aqua ad me non veniat:nõ potes,ex quo vsus est communis:vt no.Bar.in l.quominus,in ix.q. Tertia conclusio,quòd licet ripæ proprietas sit eius,cuius prædio adhæret,& ꝓpter eã possit in ripa molendinum construere,aut tigna vel trabes immittere:tñ si propter hoc vsus publicus nauigantium impediretur,diuertendo aquã vel alio modo,nõ posset:vt no. Bald.in rubri.ff.de re.diui.colum.vj. versi.ex his appa. Quarta conclusio est,quòd dominus ripę nõ potest in ea aliquid facere,ꝓpter quæ impediatur iter pedestre nauigationis,quod est iuxta aquã,quo itur cũ funibus trahendo nauẽ,quod restoria dicitur,vel piarda vulgariter,vel de eo per quod descenditur,vel itur ad aquam sine naues,vt est tex.cum glo.in l.j. §.si pedestre iter.ff.de flu.
Quinta cõclusio,ꝙ habens proprietatẽ ripę,non potest in ea aliqd constituere, propter quod vsus pisca-

scationis impediat:fortè si ibi erat solitũ piscari vel siccari retia:arg.eo rum quæ habentur in d.l.riparum.& d.§.riparũ.cũ se.cum glo.& ita vult Bal.in rubric.ff.de rer.diui.vj.colũ. qui dicit quòd hoc intelligitur esse verum,si ibi publicè piscatur,& vtile & consuetum est piscari.Non enĩ si vni singulari prodest,censendum est publicum commodum vel incõmodum:& ideo aptitudo litoris est consideranda. Aptitudo enim facit aptum,& ab aptitudine sumit formã denominationis qualitas rerum,aptitudine deficiente forma rei videtur mutata.l. quid tamen.§.agri.ff. quib.mod.vsusf.amit. Sexta conclusio,quòd vicini,quorũ prædijs ripæ adhærent,etiam si via pub.est in medio,nõ possunt ibi ripas claudere,& ibi hortulos facere,si incommodatur vsus publicus dictarum riparum. Septima conclusio, quòd vicinus nõ potest conclusam vel restim in ripa mea infigere vel appogare:vt no.Bar.in l.quominus.in vij.& x.quæst.ff.de flu.& Bal.in l.itẽ lapilli.in pen.col.in fi.ff.de rerum diui. Octaua conclusio,ꝙ ille qui habet in vtraq; ripa fluminis publici domũ,nõ potest pontem priuati iuris facere.l.fi.ff.de flu.& adde q̃ dixi suprà,de ser.aquędu.q.viij. Nona cõclusio,ꝙ quis nõ pòt ligare nauẽ suam cum catena in ripa alterius si impedimento est:licet cũ fune ligare possit:vt per gl.in §.litorũ.Instit. de re.di.secũdùm Bal.in d.l.itẽ lapil li.penul.col.in fi.quæ no.ꝗ si habes molendinũ,non potes ipsum ligare cũ catena quæ trahatur per viã pub.ita vt impediatur aditus publicus, nisi consuetudo loci seruaret cõtrariũ.

ar.l.an in totũ.C.de ędi.pri.cũ simi.

Decima cõclusio,ꝙ flumen quod est principale,nõ trahit ad se ripã,nisi quo ad vsum necessariũ fluminis: nõ autem quo ad vsum extraneum.l. riparum.ff.de rerum diuisio. & no. Barto. in rubrica,eodem titulo.vj. 12 colum.in fine. *Sed si ripæ sint eleuatæ propter inundationem aquarum,an possint etiam deprimi? vide quæ dixi suprà de ser.aquædu.iiij.q. principali.in fin.& viij.q.principali, versi.quæro nunc de alia q.ordinaria.in ver.circa secũdùm.in fi. Quę autem possint fieri vel nõ fieri in ripis per dominos vel alios:vide plenè per Bar.in d.l.quominus.& Bal.in d. 13 l.itẽ lapilli.pe.col. *Vltimò de materia interdicti de ripa muniẽda vel reficienda:vide in l.vnica.ff.de ripa munienda,& plenè per Ros.in libellis suis in titu.de interdicto,vt liceat ripas publici fluminis reficere vel munire.vbi ponit quòd requirãtur ad hoc,vt competat illud interdictũ, & libellus & positiones:dic vt ibi per eum:& de materia ripæ,vide Bar.in d.l.quo minus.& in trac.suo Tyberia.& Bald.in rub.ff.de re.diui.in xj. & xij.col.& in d.l.itẽ lapilli.pe.col. in d.l.riparũ.& vide tex.in l.si finita. 14 §.j.de dã.infec. *De vado aũt,quo flumen transitur,vide per tex.glo.& Docto.in l.fina.ver.j.de seruitutibus rusticorum prædiorum.& l.si prius. §.licet.ff de aqua plu.arcen.

a In medio. *Ripa cedit fundo.l.riparũ.ff.de re.di.Insti.eo.tit.§.riparum. ubi gl.dicit uerũ,etiã si uia est media. & Barto.in l.quominus. viij.q.ff.de flumi.*

b Fundum. *Adde Barto.in l.Iulia.§. si Titius.de actio.empt.Et Bal.in l.si* ...

eat periculũ.in fin.C.de action.emp.ꝑ gl.no.in l.q libertatis.§.fi.ff.de euic.

c Mẽſurẽtur. *Adde Bar. in l. litora.ff. de cõtrahẽ.emp.per l.prædia.§. ita le gatũ.& ibi Bart.ff.de fun. instru. & Bal.in l.pe.de impen.in reb.do.fa.per Bal.in rubri.C.eo.iiij.q. Sed qualiter mensuretur,uide Bar.in tract. Tybe. ij.charta,uer.sed dubitatur qualiter illæ fouea.*

De aggeribus. CAP. XXXVII.

1 *Aggeres ualla fluminum eſſe dicũtur.*

2 *Agro meo in inferiori ſi magna aquarum abundantia fuerit,ex agro ſuperiori proueniens,an aggeres & foueas mihi habere liceat,ut aqua uers⁹ aliã partẽ uadat,& ager meus euacuetur.*

3 *Aggeres in fundo ſuo ſi uicinus ex uetuſtate uel pacto habeat,an dominus ſuperior inferiorem cogere poßit, ipſos aggeres minuere.*

4 *Aggerẽ qui in fundo uicini ſuperioris erat,ſi aqua uis deiecerit,per quod effectũ eſt,ut aqua pluuia alicui noceat, quid iuris.*

5 *Flumẽ publicũ ſi multũ excreuerit,& prædia mea inundauerit,an aggerẽ adhibere ualeam,uel aliam munitionem facere,ut prædium meum tuear.*

6 *Aggeribus in meis ſi ego propter aquarum inundationem coronellas fecerim eleuando ipſas,ne aqua excedens aggeres conſuetos fundũ meum inundaret, an eas etiam pro arbitrio meo propria autoritate impunè remouere poßim.*

7 *Aggeres rumpentes fluminis Nili, qui in Aegypto eſt,qua pœna puniãtur, ubi etiã quid de aggeribus Padi apud Ferrariam.*

8 *Aggeres ſi quiſpiam non rumpat, ſed arbores incidat, quæ in aggeribus exiſtunt cauſa aggerum conſeruãdorum, qua pœna puniatur.*

1 AGGERES *ſunt[a] valla flumi
a nũ:vt l.j.C.de Nili agg.nõ rũpen.Chomata eſſe dicũtur aggeres & inſtrumenta quibus aqua diuiditur.Choma enim dicitur diuiſio. nã diuidũt ſcilicet aggeres ſeu chomata loca adinuicẽ,vt eſt tex.cũ gl.in l. ſaccularij.§.ĩ Aegypto.& §.fi.ff.de
2 extraor.cri. *Si in agro meo inferiori magna ſit abundantia aquarũ proueniẽs ex agro ſuperiori,an licet aggeres & foueas habere, vt aqua verſus aliã partẽ vadat, & ager meus euacuetur.Reſpõdeo,licet, ſi aliqua alia cõuẽtio nõ interuenit,vt eſt tex. cum gl.in l.j.§.deniq; ait.ff.de aqua
3 plu.ar. *Sed quid ſi vicinus inferior habet aggeres in fundo ſuo ex vetuſtate vel pacto,an dñs ſuperior poſſit cogere inferiorẽ aggeres minuere?Dic ꝙ nõ:ſed in agro ſuo põt minuere.l.j.§.fi.& ibi gl.& Doct.ff.de aqua plu.arc.vide quæ dixi ſuprà ti.
4 de ſer.aq̃du.iiij.q.prin.in fi. *Quid autẽ ſi aggerẽ qui in fundo vicini ſuperioris erat,vis aquę deiecit, ꝑ qđ effectũ eſt, vt aqua pluuia mihi noceat?Varus ait,ſi naturalis ager fuit, poſſe me vicinũ cogere aquę pluuię ar.actione,vt eũ reponat vel reponi faciat.Idẽ ſi manu factũ ſit,neq; me-
b moria eius extaret[b].l.in ſumma. §. itẽ Varus.in princ.ff.de aqua plu. ar. Vtilis tamẽ actio mihi cõpetit aduerſus vicinũ,ſi velim aggerem reſtitui in agro eius, ſi mihi prodeſt,& ſibi nõ nocet:vt d.§.itẽ Varus. in fi. ſed ſi memoria extat,in fi.tenetur aquæ pl.ar.& ſi agger manufactus ſit, etiã ſi memoria non extat,cogi poteſt vt reponat:vt d.§.item Varus. ver. ſed ſi extet. Si aggeres iuxta flumen in priuato facti ſunt,in actiõe aquę plu. arcen.

b Memoria eius extaret. *Memoriā extare probatur per instrumēta. Ioan. And. in c.j in fin. de præscript. vj. in nouellis.*

De torrente. CAP. XXXVIII.

1 *Torrens est, qui in hyeme currit, et perenne non est.*
2 *Torrentia cuius existant.*
3 *Instrumenta antiqua si reperiantur, in quibus prædiorū possessores à latere emerunt prædium, & pro fine fossatum appositum fuerit, nunquid ad illos pertineat.*
4 *Torrens flumen si uicinus auerterit, ne aqua ad eum perueniat, & hoc modo effectum est, ut uicino noceat, an aquæ pluu. arcend. actio. contra eum agi possit.*

1 TORRENS *est qui ī hyeme currit: & perenne non est. l. j. §. ij. ff. de flu. Et dicitur torrens à torreo, quod significat siccare atq; arefacere. Et hoc ideo, quia in ęstate siccator, flumē torrētis nomen accipit. Vulgariter autē apud nos progni, torrentia vocātur, quæ in foro Iulij & territorio Triuisino maxima sūt, & nō dicitur flumen publicū, sed priuatū: qa flumina quæ in hyeme currunt, & non in ęstate, priuata sunt: vt dicit Rofr. in lib. suis, super interdicto ne quis in flum. publi. quē sequitur Bart. in trac. Tyberiadis, in viij. col. vers. flumen. qui dicit, ꝙ ex quo sunt priuata per alluuionem nemini possunt tribuere: si enim cursum mutant, semper solū remanet cuius primò erat, nō potest per alluuionē adijcere apponendo ita ꝙ prædiū extendatur, sed supponēdo potest adijcere, sicut si pinguedo agri superioris adijcitur agro inferiori. l. j. §. de-
2 niq;. ff. de aqua plu. arc. *Cuius autem sunt ista torrentia? Bart. dicit in d. vers. flumen. hanc quęstio esse facti. potest enim probari quòd per alicuius prædiū aqua discurrit, & fossam fecit, vel inter prædia pluriū aqua fluxit, tūc secundū terminos antiquos inter pr ędia diuisa erūt talia fossata. Vel potest probari qualiter antiquè sunt possessa: sed vt sæpe accidit, si nihil sufficiens pōt probari; tūc putat illorū qui propè ab vtraq; parte prædia possident, cuiusq; vsq; ad mediū. arg. eius quod dicitur de insula & de alueo dimisso. l. adeò. §. insula. & §. ꝙ si toto. ff. de acquirendo rerum dominio. & probatur l. ij. §. prętereà. cū glo. ff. de aqua pluuia arcenda. quæ tamē intelligit, nisi eā fossata essent in vsu pub. quia tūc dicerentur publica. l. ij. §. hoc interdictum. ff. ne quid in loco publi. & expressè probatur in l. j. §. fossa. ff. vt in
3 flumi. public. nauigare. *Sed quid si reperiuntur instrumenta antiqua, in quibus possessores prædiorū à latere emerunt prædiū, & pro fine appositum fuit fossatū, an ad illos pertineat? Videtur quòd non: ipsam rē enim emerunt, non eius fines: & pro hoc facit, quia fundi nihil est, nisi quod intra se continet. l. fundi. in principio. ff. de actionib. empti. Bartolus in loco præallegato, tenet contrarium, scilicet quòd fines appositi, id est, fossata intelligūtur esse eorū, q à latere prędia possident: vt suprà dictū est. Nec ob. quòd fines nō emuntur, quia fateor: sed tamen est possibile, quòd rei venditæ accedūt: sicut etiā si poneremus pro fine viā, quæ quoad qd, fundo accedit. ff. de acq. re. do. l. Martius. Nec ob. d. l. fundi. in prin. qa regula, quòd fundi nihil est,

est, nisi qd intra se continet, patitur exceptionē p aliquas leges, vt in aqueductu q est extra prędiū. ff. de cō trahē. emp. l. aquędu. & in liminibus prędiorū, & i fossis. l. ij. §. pterea. ff. de aqua plu. ar. *Pōt dubitari, si vicinus flumē torrēs auertit, ne aqua ad eū perueniat, & hoc modo effectū est, vt vicino noceat, an agi cōtra eū aq plu. ar. actiōe possit. Et dicēdū est q nō, qa nō fecit vt ibi noceat, sed ne sibi noceat: tex. est no. i l. in sūma. §. idē Labeo ait, si vicin*. ff. de aqua pl. ar. Nā licitū est in suo aggerē vel aliā munitionē facere, ne flumen sibi dānū det, & pdia sua deuastet. l. j. §. sunt q putāt. ver. si aliqua. ff. ne qd in flu. pub. & adde q dixi in tit. præced. ver. sed si flumen. cum versi. sequen.

4

De uallibus aquosis.

CAP. XXXIX.

1 *Valles si execreuerint, & alienū occupauerint prædiū, illius sunt ualles, cuius prædium erat: & si decreuerint, illius erit prædium, cuius erant ualles.*

2 *Vallibus cuilibet piscari licet, uel cannellas, aut herbas incidere, uel pasci, si publicæ fuerint.*

3 *Vallibus si terra cū herba reperiatur, & cannella nata, quæ de loco ad locū moueantur, tori appellata, an ipsi tori publici aut priuati erunt.*

4 *Opus si quispiam fecerit, ut aquam excluderet, ne ad fundū suū ueniret, quæ ex paludis inundatione in agrum eius fluere solebat, si ipsa palus aqua plu. amplietur, eaq; repulsa opere facto agro sui uicini noceat, aqua plu. arc. actione tollere cogitur.*

1 a SI *valles a exci euerūt, & alienum occupauerūt pdiū, illius sunt valles, cuius erat prędium: & si decreuerūt, illius erit prædiū, cuius erāt valles, vt probatur in l. si vicinus. §. lacus. secūdū secūdā gl. ff. de aqua plu. ar. & ita Bar. exēplificat illū text. in vallibus Rauēnen. Sed si valles essēt publici, iudicandū esset, sicut de flumine pu. eadē ratione, vt habetur in l. lac*. ff. de acqui. re. do. & vide quę dixi de lacu, in ti. de flu. versi. flumina publica. *Et ex prædictis sequitur, q in eis licitum sit cuilibet piscari, vel canellas aut herbas incidere, vel pasculari, si sunt publicę, sec* si sūt priuatę. ar. §. litoi ū. inst. de re. di. cū si. *Sed qd si in vallibus reperitur terra cū herba & cannellis natis, quæ de loco ad locū mouētur, & tori vulgariter appellātur: an erūt publici vel priuati tāquàm insula? Dic q erunt eiusdē iuris, cuius est aqua, si aqua valliū erit priuata, isti tori similiter erunt priuati: si publica publici. de quo dic, vt dixi suprà de insulis, v. q. in fi. & de istis toris vide etiā quæ dicā infrà de piscaria, in fin. de alijs autē vallibus nō aquosis vide suprà tit. de vallibus & planerijs. *De paludibus etiā aliqd dicamus. Si opus quis fecerit, vt aquā excluderet, ne ad fundū suū. veniret, quę ex inundatiōe paludis in agrū eius fluere solet, si ea palus aqua plu. amplia tur, eaq; aqua repulsa, eo opere, agro sui vicini noceat, aquę plu. arc. actione opus cogitur tollere: vt est tex. in l. j. §. ij. q incipit, Neratius scribit. ff. de aqua. plu. ar. agri vel loci vsufr. legato, si fuerit inundatus, vt stagnū iam sit, aut palus, pcul dubio extinguitur. l. qd tn. §. j. ff. qui. mo. vsus fr. cū cōcor. Cætera circa istā materiā vide in toto ti. C. de allu. & palu.

2

3

4

a Si valles. *Adde Bar. in trac. Tyberiadis, li. j. charta iij. uer. uallis uero dicit.*

De

De fonte. CAP. XL.

1 *Fonte aquæ si quispiã usus fuerit, nec ui, nec clam, nec precariò, quo minus utatur, uim fieri prætor prohibet.*
2 *Seruitus aquæ hauriendæ ex fonte cõstitui potest.*
3 *Fontis caput ipse fons dicitur.*
4 *Fons si exaruerit, ex quo aquæductum habeo: nẽq; post cõstitutũ tempus ad amittendam seruitutem ad suam uenã redierit, an aquæductum amiserim.*

1 SI* quis fonte aquæ eius anno vsus fuerit, nec vi, clàm, nec precariò, quominus vtatur, vim fieri prætor prohibet. l.j. in prin. ff. de fon. & ĩ tota illa l. declarãtur hæc verba. Itẽ põt aquã purgare, reficere, & coërcere, vt vtatur eo modo quo eo anno vsus est. d.l.j. §. deinde ait prætor. & coërcere dicitur aquã continere sic, ne fluat vel dilabatur. d.l.j. §. coërce-
2 re. *Seruitus aquæ hauriendæ ex fonte constitui põt: vt d.l.j. §.j. & olim cõstitui nõ poterat seruit* aquæ ducẽdæ vel hauriẽdæ, nisi ex capite vel fonte. Hodie verò ex quocũq; loco cõstitui põt: vt est tex. cũ glo. in l. seruitutes aquæ. ff. de ser. rusti. præd.
3 *Caput aũt fontis, dicit ipse fons. l.j. §. caput. ff. de aqua quo. & æsti. & dixi suprà de flu. ver. caput fluminis. Licet fons oriatur in agro tuo: tñ si lõgo tempore duxi aquã etiã ex fundo tuo, nõ est necesse, vt doceã quo iure duco: & ita titulum allegare nõ cogor. & si impediar à te vel ab alio aquã de dicto fõte ducere ad fundũ meũ, possum agere vtili actione, exẽplo aliarũ seruitutũ: vt est tex. no. & ibi gl. & Doct. in l. si quis diuturno. ff. si ser. vẽd. Si fundo Seiano cõmnis fuerit fons, ex quo fonte per fundũ Seianũ aquam iure ducebam, meo facto fundo Seiano, manet seruitus. l. si mihi. §. si fundo. ff. de ser. ru. pręd.
4 *Si fons a exaruerit ex quo ductũ aquæ habeo, isq; post constitutum tempus ad amittendum seruitutem ad suam venam redierit, an aquæductũ amiserim? dic quòd sic: sed restituitur: vt est tex. in l. vnus ex socijs §. fin. cum l. seq. quæ incipit, Attilicinus. ff. de serui. rust. præ. & vide quæ dixi suprà de alueo, versic. sed pone quòd impetus fluminis. & versi. sed dubitari. Habẽs fontẽ in superiori fundo, neq; ventrem, neq; pannos lauabit in riuulo descendẽti, si propter hoc aqua deturbaretur omnino. l. apud Trebatium. in prin. & ibi Ang. & Doct. ff. de aqua plu. arcẽ. & idem no. Bar. in l. cum super. C de re mili. lib. xj. vt tex. in l. solicitatores. in fin. ff. de extraor. cri. de ista materia fontis habetur per Spec. in tit. de causa posses. & proprieta. §. priuata. & per Rofr. in libellis suis tit. de interdict. de fonte. & vide quę plenè dixi suprà in titu. de seru. aquęduct. in xj. q. principali. vbi etiam posui de aqua quot. & ęsti. & aqua, quę ex castello ducitur, & de aqua plu. arc. & de cloacis. & vide quę plenè dixi suprà in ti. de ser. aquę haustus, vij. q. principali, vsq; ad finem illius ti.

a Si fons. *Fons si desiccat, currit præscriptio aquæd. Bal. in l j. xxij. opp. C. qui admitt. per l. Attilicinus. de seru. rust. §. Sed si aqua reuertitur in fontẽ de æstate cõualescit seruitus. gl. et Bar. i l. foramen. circa mediũ. in uer. ex quo sequitur sequẽs illatio. ff. de ser. ur. prad. & l. unus. §. si fons. de ser. rusti. præd. ubi præscribitur seruituti, etiã si iustũ fuit impedimentũ nõ utẽdi: sed datur restitutio ex clausula generali.*

De riuis. CAP. XLI.

1 *Riuus est locus per longitudinē depressus, quo aqua decurrit.*

2 *Riuos manutenere, & etiam expurgare an quis teneatur.*

1 DE riuis est etiā aliquid dicēdū. Riuus est locus per longitudinē depressus, quo aqua decurrit. l.j. §.j.ff.de riuis. flumen à riuo magnitudine discernendū est: aut æstimatione circuncolentium. l.j. §.j.de flu.& hoc nomine riui, aqua fluens continetur, vt dicit ibi glo. Seruitus naturaliter, nō manufacto opere, lędere potest fundū seruientē, quemadmodū si imbribus crescat aqua in riuo, aut ex agris ī eū fluat, aut aquę fons iuxta riuū, aut in eo ipso inuentus posteà fuerit; vt est tex. in l. si mihi. §. seruitus. ff. de ser. ru. præ. Si per fundū ius est mihi aquā de riuo ducere, hęc iura tacitè sequētur, vt reficere mihi riuū liceat, & adire quàm proximę possim ad reficiendū eū cū fabris meis. Itē vt spatiū relinquat mihi dominus fundi, quo dextra & sinistra ad riuū eam: & quo terrā, lignū, lapidē, arenā, calcē iacere possim: vt est tex. elegans in l. refectionis. §. si, & ibi per gl. & Doc. ff. cōmu. prædi. & facultas refectionis causa accedendi ad ea loca, quæ nō seruiant, tributa est his, quibus seruitus debetur, nisi in cessione seruitutis nominatim cōcessum sit, per quam partē accedere deberet: vt est tex. valde notabilis, in d.l. refectionis, in prin. quod facit ad multa. & ibi per Docto. nec iuxta eū, nec supra eū (si fortè sub terra aqua ducatur) locū religiosum dominus soli facere pōt, ne seruit interceat: sed & depressurum & eleuaturū riuum, per quem aquā iure ducebā, potestatem haberes: nisi ne id faceres, cautū sit, in d.l. refectionis. ij. & iij. respōso.

2 Quis aūt teneatur manutenere riuos, & etiā expurgare, vide quę plenè dixi s. de ser. aquæ du. versic. superest alia quæstio, quis teneatur. Reliqua quæ ad materiam riui spectant, vide in toto titul. ff. de riuis. & quæ plenè dixi in tit. de seruitu. aquæduct. in xj. quæst. principa. versic. quartum est interdictum de riuis. vbi posui quot sunt necessaria, vt istud interdictum competat & libellum, & positiones actoris, & rei,

De piscatione. CAP. XLII.

1 *Piscari cuilibet in mari licitū est, quòd natura omnibus patet.*

2 *Piscari quilibet in litore potest, etiam ante ædes meas & ostium, & si ipsum piscari prohibeam, actione iniuriarum teneor.*

3 *In fluminibus & portu ius piscandi omnibus commune est.*

4 *Piscatū aliquē fuisse per xx. uel xxx. annos, an sufficiat, ad hoc ut superuenientem prohibere possit piscari.*

5 *Ius aquæ ducendæ ad piscariā meam uel cisternam si mihi cōcedatur, an seruitus realis sit.*

6 *Pisciū usumfructū qui in uiuarijs existunt, si quispiam habeat, illos occidere potest, & alios substituere propter eorum difficilem discretionem.*

7 *Fundus si uendatur, in quo pisces in piscinis existunt, illi pisces nō sunt adiū, neq; fundi, non magis quam pulli, aut cætera animalia, quæ in fundo sunt.*

8 *Valles aut paludes si quispiam conduxerit, ut ibi piscari posset, et in eis reperiatur certa pars terræ ab alueo eleuata quæ tori appellātur, pisces q; omnes*

in

in hyeme sub eis se reducant, ut in ualibus Paduæ contingit, an licitum con ductori sit, dictos toros aperire, & omnes pisces accipere.

1 PISCARI* cuilibet licitū est in mari, q natura omnibus patet. l. vēditor. in prin. ff. cōmunia prædio. similiter licet in litore maris. l. nemo. §. fi. & l. riparū. ff. de re. di. quia litora cōia sunt omnibus sicut aër. l. in
2 iuriarū actio. §. fi. ff. de iniu. *Et pôt piscari in litore ante etiā ędes meas, & ostiū: & si ipsum piscari prohibeā, teneor actio. iniuriarū, vt ibi, & l. ij. §. si qs in mari. ff. ne quid in loc. pu. nisi cōuentū esset, vt in loco illo maris piscari nō posses: quia valet talis conuētio: vt est casus no. in d. l. vēditor. in princi. & dixi plenè suprà de mari, circa princ. & ideo cùm primū pisces quis in mari vel in litore ceperit, sine dubio eius, in cuius potestatē peruenīūt, fit acqsitio, sicut de feris captis etiā dicitur. l. quod in litore. ff. de acq. re. do. In mari piscantibus, licitū est casam in litore ponere, in qua se recipiant. d. l. riparum.
3 *In fluminibus & portu ius piscandi est cōmune omnibus: vt §. flumina. inst. de re. di. qđ fallit in pluribˀ.

Primò, quando flumen est priuatum, aliter nō. l. iniuriarum actio. §. fin. in fi. ff. de iniu. Secundò fallit, quādo ius piscandi est priuatum: puta quia est venditum per principem sicut in lacu Gardæ cōtingit, in quo sunt aliquæ piscariæ priuatę, quę fuerunt venditę per dominos Veronę. ar. d. §. fi. cum l. seq. quę incipit. sanè si maris. & arg. c. j. circa fin. ibi piscationum reditus. in titu. quę sint regalia, in vsi. feu. Tertiò fallit, quādo esset facta conuentio cū vicino, vt in domo sua piscari nō posit: vt d. l. venditor. in prin. ff. cōm. prę. quę l. habet locū etiam in fluminibus publicis: vt dixi in tit. de mari, in prin. Quartò fallit, qn̄ princeps vel ciuitas prohiberet, ne qs in flumine piscari posit: vt est in lacu Perusino. & dixi suprà de lacu. Quintò fallit, quando esset cōsuetudo, vt piscaretur solū pro vsu pub. & nō pro priuato, vel pro priuato, sed certo tempore tantū. quia consuetudo vicē legis sustinet. d. l. vēditor. §. si cōstat. Sextò fallit, qn̄ quis pręscripsisset ius piscādi, quia tūc alius in eo loco piscari non posset: & ista pręscriptio procederet sine dubio, si fuisset ī possessione piscandi per tantū tempus, cuius initij memoria non existat: quia per tantum tempus pręscribūtur loca publica. l. hoc iure. §. ductˀ aquę. ff. de aqua quo. & ęsti. & no. Bal. in l.
4 itē lapilli. in ij. q. ff. de re. di. *Sed nū qđ sufficiat, quē piscatū fuisse per xx. vel xxx. ann. ad hoc vt superueniētē prohibere posit piscari? vide glo. ordi. in §. flumina. in ver. omnibus. inst. de re. di. & quę dixi s. de serit. aquęduc. ix. q. prin. ver. ex prędictis sequitur. Si ager cuius vsusfructus tuˀ sit, flumine vel mari inūdatus sit, vsusfructus amittitur, cùm etiam proprietas eo casu amittatur: nec piscandi retinere quidē poterimus vsūmfructum: vt est tex. valde nota. in l. si ager. ff. quemadmod. seruitu. amit. & per illum text. dicit no. Bal. in d. l. itē lapilli. in principi. q si starem mille annis super fluctibus maris, nihil perpetuę proprietatis acquirerem.
5 *Quid autem si conceditur mihi ius aquę ducendę ad piscariam meā vel cisternam, an sit seruitus realis?

Dicas q̃ ſic:quia debet à fundo meo, iuxta nota.in l.pecoris.ff.de ſeruitu. ruſti.prędio.& l.vt pomũ.ff. de ſerui.vt dixi ſ.in titul.de ſerui.aquędu, ij.q.princ.ver.Item quid ſi concedi
6 tur mihi. *Si quis habet vſumfruc, piſciũ,qui ſunt in viuarijs,põt piſces occidere,& alios ſubſtituere, propter difficilem eorũ diſcretionem.l. vſufructuariũ venari.§.ſi inviuarijs.
7 ff.de vſufru. *Si venditur fundus, in quo ſunt piſces in piſcinis, illi piſces nõ ſunt ędiũ,neq; fundi nõ magis,quàm pulli aut cętera animalia, quę in fundo ſunt.l.Iulianus.§.fi.cũ tribus ll.ſeq.ff.de actionibus empti.
8 *Si quis conduxit valles aut paludes,vt ibi poſsit piſcari, & in eis reperiatur certa pars terræ eleuata ab alueo, quę tori vulgariter appellantur, & piſces omnes in hyeme ſe reducunt ſub eis, vt in vallibus Paduę contingit,an ſit licitum conductori aperire dictos toros,& omnes piſces accipere.Et dicas quòd non, quia iſto modo ius piſcandi deſtrueretur, niſi alios reponeret. argu. d.l. vſufructuarium.§.ſi in viuarijs.& argu.l.ſi merces.§.cõductor.ff.loca.& hoc videtur apertè ꝓbari in l.videamus.§.item proſpicere debet.eo.ti. Pręterea hoc etiã probatur, quia cõductor tenetur ante omnia ſecundũ legẽ,id eſt,cõuẽtionẽ facere:& ſi qd in lege pretermiſſum fuerit,id ex bono & ęquo pſtare debet:vt dicit tex. inſt.loc.§.conductor.ſed ex bono & ęquo eſt, vt conductor piſcinæ non deſtruat totã piſcinã,quia debet habere fructus piſcandi,& non omnes piſces,ita vt piſcaria conſumatur.facit l.j.& ij.ff.de vſufr.& idem dico,ſi locaretur ius piſcãdi in flumine vel fonte aut piſcaria:quia nõ poſſet omnes piſces tollere, niſi aliter cõuẽtũ eiſſe.qđ not. quia eſt quotidianũ.

De aëre. CAP. XLIII.

1 *Aër eiuſq; uſus communis eſt, ſicut mare & maris litora.*
2 *Locus ex ſoli odore ſi peſtilẽtioſus fiat, ſcilicet ex fœtore terræ etiam priuatæ, ut puta,qa ibi ſulphuraria fiat,an faciens interdicto ne quid in loco publico teneatur.*
3 *Fabri an in domo ſua ita malleare poſſint, ut ex mallei ſono doctoru uicini mentem diſturbent.*
4 *Aër quando malus eſt, nũquid quis ibi ſtare uel uenire teneatur.*
5 *Fumo corrupto ſi quiſpiam aliquẽ peremerit, pœna extraordinaria tenetur.*
6 *Vſusfructus odorum uel aromatũ an conſtitui poſsit.*
7 *Aream ſi quiſpiam habeat in qua frumentum uentare ſolet, ut a palea excutiatur:an uicin⁹ in ſuo ædificare poſſit,ita ut illi areæ ipſum uẽtũ auferat.*
8 *Gonellæ magni Buſonis facetia,qui cũ eſſet bãnitus ſub pœna capitali,ne Ferrariam accederet,emit unũ plauſtrum Paduæ, & terram Paduanã in dicto poſuit,quam aſcendit,& poſtea Ferrariam profectus,dicebat ſe eſſe in territorio Paduano.*
9 *Auis uel aliud quodpiam animal, cùm eſt in arbore, in aëre eſſe dicitur, non autem in terra.*

AER*eiuſq; vſus cõmunis eſt,ſicut mare & litora maris.l. iniuriarũ actio.§.fi.ff.ne qd in loc.pu.& tanquàm commune perpetuò in totum occupari nõ põt:vt dicit Bald. in l.itẽ lapilli.in prin.ff.de re.di.& ſi qs aliquẽ vti aëre prohibet, actione iniuriarũ tenetur:vt d.§.fi.Non põt itaq; quis nobis aërem vel ſolem tollere,

lere, nisi ædificãdo, iuxta ea, quę dixi suprà in lib. j. in tit. ne prospec. offi. iiij. q. vbi posui de Diogene philosopho, q stabat ad solē. nā aër supra domum nostrā debet esse liber vsq; ad cœlū: vt est tex. cū glo. in l. j. § pe. & l. fi. ff. quod vi aut clàm. ideo nō est licitū facere poutē supra viā pu. vel flumen pub. vel fundū priuatū. l. pe. ff. de flu. & not. Rot. in tit. de interdi. ne quid in loco pub. fia. versic. vij. in fi. & Spe. in titu. de causa pos. & proprie. §. in cōfessoria. §. itē quæritur habeo domū. & Bal. in l. itē lapilli. in

2 vlt. col. ff. de re. di. *Sed quid si ex odore soli locus pestilentiosus fiat, scilicet ex fœtore terrę etiā priuatę: vt quia fiāt ibi sulphuraria, tenebit interdicto, nequid in loco pu. vt est tex. cū glo. nota. in l. ij. §. idē ait si odore. ff. ne quid in loco pub. idem si corrūpat aërem, apponēdo stercus, vel aperiēdo cloacā. l. j §. j. ff. de clo. & l. pe. §. pe. vbi hoc not. gl. ꝙ vi aut clàm. & ideò pretor introduxit duo interdicta de cloacis purgādis ad salubritatē ciuitatis. nā cœlū pestilēs & ruinas minātur immūditiæ cloacarum. d. l. j. §. j. de cloa. & l. de pup. §. si quis riuos. ff. de no. oper. nūcia. Et propterea aliàs iudicaui in ciuitate Veronæ, ꝙ vnus pelliparius nō posset facere mollitiū i domo sua, ob maximū fœtorem, qui exhalabat ex eo, & nocebat vicinis. idē dic de

3 similibus artibus fœtētibus. *Nūquid autē fabri posint malleare in domo sua, ita vt ex sono mallei disturbēt mentē doctoris vicini, vide Bal. & Doct. in l. j. C. de stud. libe. vr. Ro. li. x. & p Cano. maximè p Ioā. de Imol. in c. vestra. extrà, de loca. & qd si esset vicinus infirmus, collige ex

4 his quę no. in dictis iuribus. *Quādo autē est malus aër: nūquid teneatur quis ibi stare vel venire, vide gl. & Doct. in c. si verò. extrà de iniu. & l. de ætate. ff. ad Treb. & quę plenè dixi s. de fer. aquęd. a. circa fi. vbi posui materiam de cloacis. Et adde ꝙ propter bonū aërem, & sic cœli opportunitatem fundus magis æstimatur: & si minoris ipsum vēdiderit, ex hoc solo fortè posset in integrū restitui: quia est in loco, vbi est optimus aër, sicut ex eo, quia fuit maiorum suorū. iuxta l. si emptionē. ff. de mino. & probatur in l. j. §. sed si rem. ver. & aliàs videamus. ibi, vel opportunitatis, vel cœli, vel ꝙ illic educat' sit, vel parētes sepulti. ff. si q i i frau.

5 patro. qđ bene not. *Si quis fumo corrupto aliquem peremerit, pœna extraordinaria tenet. l. solicitatores. §. j. ff. de extraor. cri.

6 *Nūquid vsusfructus odorum vel aromatū constitui posit? dic nō propriè. licet ad se natu scōsultū erit descēdendū, quod de cautio. loquit. l. si lanę. ff. de vsuf. ea. re. quę vsu cōsu.

7 *Si qs habet aream[a], in qua solet frumētū vētare, vt excutiatur à palea, an posit vicinus ædificare in suo, ita vt ventū auferat illi areæ? casus est in l. fi. §. fi. C. de serui. & ibi per Doct. & Ang. in l. Imperator. ff. de ser. vrb. præ.

8 *Sed pone q. quę fuit de facto in persona Gonellæ, q magnus Bufonus vulgariter appellatur: nā dū esset bānitus sub pœna capitali, ne Ferrariā accederet, emit vnum plaustrū Paduæ, & terram Paduanā posuit in dicto curru, quem ille ascendit, & posteà accessit in ciuitatē Ferrariæ, dicēs, se non esse in territorio Ferrariæ, sed Paduæ, ex quo tangebat territoriū

Ferrarien. Sed dicit Angel. in l. qui sella. ff. de ser. ru. præ. quod nõ fuit bonũ cõsiliũ, per illũ tex. qui vult, quod quis dicitur ire per fundũ alterius, quando sella vel lectica vehitur, & adde quæ no. Bar. & Doct. sed pro Gonella facit glo. Insti. de iure gen. na. & ciui. in prin. in ver. cœlo. vbi exponit, id est aëre, vt sunt aues, quæ in arboribus in aëre nascũtur: vt §. apũ. Insti. de re. di. & sic ille tex. cum glo. pro-
9 bat. *Quòd qui est in arbore, dicitur esse in aëre, & non in terra: tamẽ dicendum est ipsum esse sub territorio, in quo est arbor.

a Aream. *Vicinus nõ potest ædificare in solo suo iuxta aream uicini, qua sit ad triturandũ granũ, ne per ædificiũ impediatur usus areæ: qa uẽtus retinetur. l. si. §. si & ibi Bar. & Bal. C. de ser. & Pe. de Vbal. in tract. de socie. vj. part. ul. q. quod est uerũ secundũ Bal. ibi, si area in alio loco fieri nõ possit. Itẽ uerum, si uentus nõ possit uenire nisi ab ea parte à qua ædificetur: ut ibi per Bar. & Bal. & suprà per Barth. Cep. de serui. ur. c. xxvj. & c. xxvij. & c. xxix. & ibidẽ uerũ, nisi pactũ sit in contrarium.*

De igne. CAP. XLIIII.

1 Ignem iuxta parietem cõmunem, an facere licitum sit.

2 Domũ si tibi locauerim, & in locatione cõuenerim, ne ignẽ in domo haberes: attamen tu habuisti: si fortuito casu incendium ortum fuerit, an tenearis.

3 Locatorem inter & conductorẽ si conuentum fuerit, ne in domo fœnum aut palea poneretur, & conductor posuerit: deinde seruus igne allato succenderit, quid iuris.

4 Domũ inferiorẽ habens, an possit facere tã grãdẽ fumũ, ut superiori noceat.

5 Ignis fornacis & furni, an uicino nocere debeat.

6 Ignem in stipulam ad paludem si quispiam immiserit, & alicui damnum dederit, quid iuris.

7 Ignis piscatorũ, si naues in periculum aliquod duxerit, quid iuris.

8 Ignis si dolo immittatur in alienas ædes, uel frumenti aceruum, quid iuris.

9 Aedium appellatione, omnes ædificij species continentur.

10 Ignis pœna uel alia, an contra incendiarios locum habeat.

11 Incendio, quod in domibus uel hospitijs sine dolo fit, an dominus teneatur si domus erat aliena, uel de rebus alienis in domo combustis.

VLTIMO loco superest de igne quarto elemento aliqua dicere: & de igne loquamur, qui apud nos est verus: quia varijs ex causis fit, ideo eũ percurramus. Et primò de igne familiari. *Nũquid sit lici-
1 tum facere ignẽ iuxta parietẽ communem? dic aut per talẽ ignẽ torretur, aut damnificatur paries cõmunis, & nõ pôt: vt est casus in l. quidã. Hyberus. in prĩ. ff. de ser. ru. præ. Aut non torretur, vel nõ dãnificatur, & pôt. vt ibi à cõtrario sensu. & ar. l. fistulã. §. fi. eo. ti. & l. si seruus seruũ. §. si furnũ. ff. ad l. Aquil. & ex hoc not. plures cõclusiões. Prima, quod nõ licet facere ignẽ iuxta murũ cõmunẽ, in quo non sit caminus, si ex illo igne posset inferri damnũ muro: vel qa est subtilis, vel quia sit ignis immoderatus: quod no. pro pauperculis, quæ sæpe ignẽ faciũt prope murũ, quia nõ habent caminũ. Secunda
a cõclusio, nõ licet facere caminũ[a] in muro subtili, si flamma ignis nocere possit muro. Tertia cõclusio, si est

factus caminus in muro cõmuni, & de volũtate vicini, nõ põt in eo fieri ignis talis, qui vicino nocet: qđ no. cõtra nobiles & potẽtes, qui solent facere magnũ ignẽ, si noceret, vel timeretur, ne noceat vicino. l. si seru' seruũ. §. si furnũ. ff. ad l. Aql. Quarta cõclusio, si murus esset grossissimus, tamen nõ licet ita magnũ facere ignẽ, vt timeatur, ne flamma ascẽdat caminũ, & inferat periculũ vicino, per d. §. si furnũ. quod not. cõtra facientes nuptias. Quinta cõclusio, si quis habet in parte superiori domũ, & alter in inferiori, nõ põt superior facere ignẽ ita magnũ, vt sit dubitandũ, ne solariũ sup quo ignis ponitur, accẽdatur, vel offendatur. l. sicuti. §. Aristo. & quod ibi nota. ff. si ser. ven. quod similiter no. cõtra facientes nuptias, quibus hoc euenire cõtingit, quãdo coquinã faciunt in solario. Sexta & vltima cõclusio, si in prædictis casibus timetur dam-
b num, põt peti cautio dãni infecti[b]: & si damnũ datũ est, quia paries sit exustus, põt agi actione in factũ. d. l. si seruus seruũ. §. si furnũ. ff. ad l. Aq. & prædictis adde quæ dixi s. in primo lib. tit. de fornace, & tit. de bal-
2 neo & stupha. * Quid autẽ si locaui tibi domũ, & cõueni in locatiõe, vt ignem in domo nõ haberes, & tñ tu ignẽ habuisti, & fortuito casu ortũ est incẽdiũ, an tenearis? Dicas q sic: quia nõ debuisti cõtra cõuentionem habere, & culpa præcessit casum, ideo teneris etiã de casu: vt est casus no. in l. videamus. § j. ff. loca. Sed si esset actũ, vt ignẽ innocentẽ haberes, tũc non teneris de casu for
3 tuito: vt s. casus est in d. §. j. * Quid si inter locatorẽ & cõductorẽ conuenitur, ne in domo fœnum aut palea poneretur, & cõductor posuit: dein de seru' igne allato succẽdit? Dic q tenetur cõductor ex locato, nec liberabitur dando seruũ pro noxa: quia ipse cõductor causam præbuit, inferendo aliquid cõtra cõuentionẽ, & ipsum idẽ, si quilibet extrane' ignẽ iniecerit eadẽ ratione: vt est tex. no. in d. l. videamus. §. fi. cũ l. seq. quã p petuò tene mẽti: quia idem esset in
4 alijs similibus casibus. * Quia ex isto igne generãtur fumi, potest dubitari, an habens domũ inferiorem, possit facere tam grandem fumum, vt superiori noceat. & hic est tex. in l. sicuti. §. Aristo. & §. fin. ff. si seru. ven. de quo dic vt dixi s. in titul. de fumo. Et quid si esset fumus, qui malum odorem redderet, & vicino noceret, prohiberi posset, ne talem fumum mitteret. arg. eorum quæ dixi
5 s. in tit. præc. * Secundò principaliter quæritur, quid de igne fornacis & furni. dic vt habetur in l. si seruus seruum. §. si fornacarius. & §. si furnũ. & ibi gl. & Doc. ff. ad l. Aquil.
6 * Tertiò quæritur, quid de igne in stipulam ad paludẽ immisso. dic si quis immiserit huiusmodi ignem comburendi causa, & vberius euagetur, & progressus ignis alienã segetem, vineã, aut nemus, vel domũ combusserit, requirendũ est, an imperitia eius aut negligentia id acciderit: nam si die ventoso, culpæ reus est: nam qui occasionem damni dat, damnum dedisse videtur. in eodem crimine est, & qui non obseruauit, ne ignis longius procederet: at si omnia quæ oportuit obseruauit, sed subita vis venti longius ignem produxit, caret culpa: tex est no. in l. qui

occidit.§.j.ff.ad l.Aquil.de quo dic
7 vt ibi per gl.& Doc. *Quartò quęritur, quid de igne piscatorũ.dic piscatores prohibẽtur, ne nocte lumine ostẽso fallant nauigãtes, quasi in portum aliquem delaturi, eoq; modo in periculum naues, & qui in eis sunt deducant, sibiq; execrandã prædam darent.Et si aliter faciunt,puniri debẽt,ac si ipsi raperent ea,quę nauigio perempta essent:vt est text.in l.ne piscatores.ff.de incẽ.rui. & nau
8 fra. *Quintò quęritur de igne,qui aliquando dolo immittitur in ædes alienas,vel in aceruũ frumẽti. dic,si quis ædes, vel aceruũ frumẽti iuxta domũ positi combusserit, vinctus, verberatus, igni necari iubetur, si dolosè hoc commiserit. Si verò casu, id est negligentia, aut damnum resarcire iubetur, aut si minus ido-
9 neus sit, leuius castigabitur. *Et appellatione ædiũ oẽs species ædificij continentur: vt est textus in l. qui ædes.ff. de incend.rui. & naufr. quæ l.locũ habet,etiã in eo,qui cõbussit torcularia, secũdùm Bart.qui dicit ita de facto vidisse obseruari. Et idem tenet Flor. in l. si quis fumo.§.j.in fin.ff.ad le.Aquil. qui dixit idẽ esse in eo,qui cõbussit tẽto-
10 rium pannorum. *Sed nunquid ista pœna ignis,vel alia cõtra incendiarios locum habeat de iure Canonico,vide text.glo. & Docto.in cap. magnę.extrà,de senten.excom. & c. fin.de sepul.& c. si quis domum. de iniu.& dam.da. pro declaratione d. l. qui ædes. vide Barto. in l.iij.ff. de offic.præfect.vigil. & Cyn. Bald. & Saly.in d.l. data opera.C. qui accus. non pos.& Ange.de Are.in suo tractã.maleficiorum,in gloss.in versic.
11 incendiario.in principio. *Sextò & vltimò quæritur de incendio c, quod fit in domibus, vel hospitijs sine dolo, an dominus teneatur, si domus erat aliena, vel de rebus alienis in domo combustis, vel pro domibus ciuis combustis, & etiam alijs casibus:& quia ista materia nostra seruitu. ampla & profunda est: contentus ero solùm me remittere ad scribentes de ea: & ideo vide in primis textum & glossam, & Docto. in l. si vendita. ff. de periculo, & commodo rei venditæ. & ibi plenè per Salycetum, & text. & Doct.in l.iiij. §.j.ff. de offi.pręfe. vigi.& tex.& Docto. in l. cum duobus. §.damna.ff.pro socio. & l.in iudicio.C.loca.& Cy.& Bald. & Saly. plenè, & Doct. in d.l. data opera.& per eundem Saly. latè in l. quę fortuitis.C. de pig. actio.& Flor. in l.si quis fumo. §.j.ff.ad leg.Aqui. & plenissimè per Angel. de Are. in tract. malefi.in d.gl.in ver.incendiario.& plenè ac elegãter per solennem doctorem do.Pet. de Alas de Padua,in disputatione sua, quæ incipit, exorto incendio in vna contrata.& vide etiam tex.in l.ex conducto. §.si.& l. videamus. §.si.ff.loca. & in toto tit. ff.de incen.rui.& naufr.& l.in eum. C.de fur.& per Cyn.in l.ad comparandas.C.mãda. & per Albe.de Ro. in l. fistulas.§. si quis fundum.ff. de contrahen.emp.& per text.& Doct. in c.si.extrà,de sepul.& c.tua nos.de sen.excõmu.& c.si quis domum. de iniurijs & damno dato, & xij. q.ij. cum deuotissimam. & xxj.q.vlt.c. si quis membrorum.& c.pessimam.& xxiiij. q.iij.c. quisquis per domum. vbi plenè de hac materia.

a Caminum. *Caminus in muro communi fieri non potest per socium altero inuito, nisi murus sit ualde grossus.* Ange. Flo. Paulus de Cas. in l. quidam Hyber & ibi uide Bar. ff de seru. ur. prædio & Pe. de peru in tra. de socie. vj. parte. uij. col. in fi. sed Flo. in d. l. quidam dicit post Bal. ibi, & Bar. quod si fieret solum tubus camini ad portandum fumum, non ad ignem retinendū, potest fieri: quia murus non decoqueretur, & cessaret ratio deteriorationis.

b Cautio dam. *Cautio de damno infecto præstari debet etiam per diuitē, secundum Alexan. contra Pau. de Ca. in l. j. ff. qui satisd. cogan.*

c Deinced. *Incendium nō imputatur habitanti, qui sit solitus esse uigil & diligens, quia non præsumitur esse in culpa* Bald *in consi quidam Histrio.* Alex. *in l. si quis. § fi. de edēdo. Et Bal in l. j. C. de post dicit quòd si frequenter est contingens, quia non sit habita diligens custodia, & tūc est culpa si uerò de raro contingentibus, & tunc casus insolitus non annumeretur culpa.*

FINIS TRACTATVS DE SERVITVTIBVS TAM VRBANORVM QVAM RVSTICORVM PRAEDIORVM.

BARTHOLEMAEI CAEPOLLAE VERONENSIS I. V. DOCTORIS.

TRACTATVS DE VSVCAPIONE PRO EMPTORE, Pro donato, Pro dote, Pro suo, Pro soluto, Pro legato, Pro derelicto.

DE VSVCAPIONE pro emptore.

SVMMAR.

1 *Dominium ex usucapione acquiritur.*
2 *Cōtinuatio rub. à remotis nō est bona.*
3 *Præscriptionis appellatione uenit etiā usucapio.*
4 *Actor propriè transigere dicitur, reus autem non.*
5 *Statutum de transigente loquens, non comprahendit nisi actorem.*
6 *Vsucapio pro emptore quare dicatur.*
7 *Rubrica pro emptore, & aliæ speciales quare factæ sint.*
8 *Vsucapionis appellatione an præscriptio neniat, & econtrà.*
9 *Præscriptio quotuplex sit.*
10 *Præscriptiōes quo iure inuētæ fuerint.*
11 *Præscribēs an in foro cōsciētiæ teneat.*
12 *Præscribenti an per denunciationem Euangelicam denunciari posit.*
13 *Præscriptiones Imperator augere & tollere potest.*
14 *Præscriptiones consuetudine mutari poßunt.*
15 *Cum ignorāte præscriptionis materiā mitius agitur, quàm cum ignorante ius naturale.*
16 *Præscriptiones quare temporibus limitatæ sint.*
17 *Præscriptiones quare introductæ sint.*
18 *Præscriptio nunquid in odium uel in fauorem introducta fuerit.*
19 *Vsucapio uel præscriptio an fieri dicatur illius uoluntate, cuius res est, quæ præscribitur.*
20 *Præscriptio à consuetudine in quo differat.*

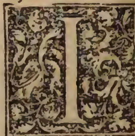

IN GLOS. rubr. ibi, De iure agēdi. dic s. de act. & obl. in gl. ibi, nūc defendēdi. Ista gl. sentit quod ex usuca. nō acqritur ius agēdi: quod est falsum.
1 *Quia ex usucapione acquirit dominiū. l. traditionibus. s. de pac. & l. iij. ff. de usucap. & illud dominiū est directū: vt no. p gl. & Doc. in aut. nisi tricēnale. s. de bo. mater. & in d. l. traditionibus. ex quo dominio orit ius agen-

agẽdi.l.in rẽ.in pri.ff.de rei vẽd.& l. vnica.§.de alie.iud.mu.causa fa.& ꝓpter hoc ista cõtinuatio nõ est bona,nisi defendẽdo gl.dicas secundũ Saly.ꝙ gl.se retulit ad frequentiam facti.quæ se habet,vt possidẽtes conuenti opponãt excep.præscri.nõ possidẽtes ex iure pscrip.quęsito agãt.facit ad hęc.l.nã ad ea.ff.de leg.Et alia rõne ista cõtinuatio nõ videt bona:

2 *quia fit nimiũ à remotis cõtra l.j. ff.de sta.hom.Ideo gl.secũdò cõtinuat sic:dictũ est s.de præsc.libertatis specialiter:nũc sequitur de pscri.

3 aliarũ rerũ. *Ex qua gl.nota,ꝙ appellatione præscr.venit etiã vsucapio,sed impropriè,sicuti ecõtrà,appella.vsucap.venit pręscri.x.vel xx. annorũ:vt est tex.Insti.de vsucap.in pri.in verbo,vsucapiãtur.quod not. pro statutis loquẽtibus specialiter de vsuca.vel psc. Vel tertiò potes sic cõtinuare:visum est s.de his quę sunt de iuregẽ.id est,manumiss.l.manumissiones.ff.de iusti.& iu.& l.ex hoc iure gẽtiũ.eo.ti.& Insti.de iure natu.gen.& ci.§.ius aũt gentiũ.iuncto tex.Insti.de lib.in prin.modò se quebat videre de his q̃ sunt de iure ciuili,vt est de vsucap.& pscr.vt Inst. de vsuca.in prin.& ꝓ ista cõtinuatione facit tex.Insti.de vsu & habit. in pri. Vel quartò potes cõtinuare clarius,secũdũ Cy.dictũ est s.de acq̃si.rerũ per modos de iuregẽtiũ acq̃sitorũ:vt in iuribus pallega.verũ qa etiã p modos iuris ciuilis res acquirunt,scilicet p vsuc.& psc.ideo subijcitur ista rubrica. Vel quintò potes cõtinuare & latius secũdũ Salyc. hoc mõ.dictũ est s.qualiter dominia acqrunt tã ex cõtractib* iuris gẽtiũ, quàm iuris ciuilis:tã ex cõtractu emphyteutico,quàm etiã ex vlt'mis voluntatibus:sed qa alij modi acquirẽdi super rei ãt de iure ciuili,vt vsucap. & pręscrip.ideo de illis annectit.Et primò de vsucap.ꝓ empto.quia ista frequentius accidit.Secũdò de illa q̃ pro transac.ꝓpter aliquã similitudinem quã habet cũ emp.quod declaratur in glo.& ibi aliquid dicã. In ea.gl.ibi,Et trãsigenti actio quã re-

4 mittit,ita gl.sentit clarè, *Quòd ꝓpriè actor dicit trãsigere.qa est ille q̃ remittit actionẽ:reus aũt nõ dicitur ꝓpriè trãsigere.& de hoc est glo.in terminis,in l.ij.s.de transac.Et ratio videtur esse:quia transigere est ab agendo se retrahere,id est,recolendo rarò se habere,& sic desistere.vnde reus nõ ꝓpriè dicitur trãsigere, qa ipse nõ incœperat agere,vel velle agere:sed largè sumpto vocabulo,etiã reus dicitur trãsigere:vt not

5 in d.l.ij. *Ex quo nota,ꝙ statutũ loquens de trãsigente,nõ videtur comprehendere nisi actorẽ,per istas gl. quia verba statuti debent intelligi ꝓpriè & strictè.l.iij.§.hęc verba.ff.de neg.gest.& l.j.§.si is qui nauem.ff. de exerci.& l.cõstitutionibus.ff.ad munici.cum similibus.Sed in contrariũ facit,quia trãsactio nõ potest fieri sine actore & reo:vt l.transactio.s. de transac.& hoc in gl.patet.vnde cũ ista sint correlatiua,statutũ loquens de vno,extẽditur ad aliũ etiã in pœnalibus.l.j. C.de cupressis.lib.xi.& ibi hoc vult Barto.& l.fi.& ibi etiam Bar.ff.de acceptila.& l.fi.& ibi Doc. s.de indic.vidui.tol.& habetur per Bar.in l.cum emptor.ff.de rescind. vendi.& per Bal.in l.si cõuenerit.ff. de pac.& in aut.si quas ruinas.s.de sac.eccle.& per Doct.in l.nemo martyres

tyres.eo.ti.no.per Bal.& Saly.in rubri.s.de reb.cre.& iureiur.Nec obstat qđ dicit gl.in l.inuito.ff.de reg. iur.quia ibi est alia ratio diuersitatis inter dātem & accipiētē:de quo plenè dixi in trac.meo de æquipara torū argumentatione.sed si statutū loqueretur de trāsa.nō esset dubiū, quòd comprehenderet tā actorem quàm reū:vt probatur in tit.ff.& C.de

6 transac. * Extra gl.quæro,quare dicatur & appellatur vsucapio ꝑ emptore.dic secūdùm gl.in l.si is qui ꝑ emptore.§.fi.ff.de vsuc.quia vsucapio pro emptore denominatur à titulo causato ex parte vsucapionis,& ab eius facto,quod non est in alijs. nā titulus pro soluto causatur principaliter à facto tradentis:& idē in titulo pro donato:vt dicit Saly.in l.vēditioni.& ibi dicam ī.eo. * Secundò,quæro,quare istæ rubricæ vsque ad titu.ī.de vsucap.transformanda, sunt factæ speciales.& de istis tit.spe cialibus videlicet ꝑ emp.& trāsact. &c.respō.quia sicut regulariter acquiriturdominiū,quādo res ex aliquo titulo à domino traditur,vt ha betur in l.traditionibus.s.de pac.ita quādo tractatur de vsucap.& præscri. quia acqritur à nō domino,requiritur titulus habilis ad translationem dominij,quia sine titu.nō procedit vsucapio:vt Insti.de vsucap.in prin cip.nā ista regulariter procedunt à pari:videlicet sicut ille qui est domi nus tradendo cū titulo transfert dominiū.d.l.traditionibus,ita qui non est dominus,tradendo cum bona fide & titulo trāsfert vsucapiendi cōditionē.l.clauibus.ff.de contrahen. emp.& quia tituli habiles ad trāsferendū dominiū,& vsucapiendi con

ditionem sunt plures & diuersi,ideo de singulus titulis factæ fuerūt speciales rubricę & tituli seu tractatus: & quia titulus emptionis est vulgaris & magis in vsu,ideo incipit ab isto,& adiuit de titulo pro trāsac.qa etiam est sufficiēs ad trāslationē do minij,& etiam ipsius dominij vsuca pionem.de quo titulo trāsac.loquitur solum l.penul.ī.eod.aliæ verò leges huius tituli loquuntur de vsucapiōe tātùm:& sic ista rubrica habet duas ꝑtes.sicut de duobus titulis habilibus ad vsucapiendū,facit mentionem:& licet in ff.nouo habemus titulū generalem de vsucap.& titulos speciales:tamē in C.non habemus nisi spe ciales. Tertiò quæro,qa dixi sup gl.huius rubricę, * quòd appellatione vsucapionis venit etiā ꝑscriptio,& econtrà,largo modo loquēdo,quotuplex sit ista vsucapio vel ꝑscriptio,& quæ sit illa.Respōdeo,ꝙ reperitur vsucapio,quæ propriè pro cedit in rebus mobilibus cum titulo & bonafide.vt Insti.de vsuca.in prin. & l.j.ī.de vsucap.trāsfor.& ex ista acquiritur dominiū directū:vt ibi no.

*Itē est præscriptio x.vel xx.annorum,quæ dicitur etiam longi tēporis,& ista competit in rebus immobi libus cū titulo & bona fide:& illa q̃ est x.annorum, datur inter præsentes:& illa quę xx.inter absentes:vt Insti.de vsucap.in prin.& in toto titulo.ī.de præscrip.longi temporis,x. vel xx.annorum.& ex ea acquiritur dominium vtile:vt no.gloss.& Docto.in aut.nisi tricennale.s.de bonis mate.& in l.fi.in fi.s.de edi.di Adria.tol.& de istis tantum loquitur titulus generalis.ff.de vsucap. Adde tamen quòd vbi gloss.facit mentio-

nem

nem de vtili dominio, debet intelligi de quasi dominio, quod acquiritur ante præscriptionē completā: vt no. Ang. in l. si minor. §. si seru⁹. post mediū. ff. de cōtrah. emp. de quo quasi dn̄o habetur per tex. glo. & Doct. insti. de actio. in §. sed istę. & in toto ti. ff. de publi. Itē est pręscriptio xxx. vel xl. annorū, & ista est lōgissimi tēporis, quę currit sine titulo & bona fide de iure ciuili: vt ī l. si qs emptionis titulo. j. de præscript. xxx. annorū. & de ista nō loquitur ille titulus generalis, nec aliquā lex Digestorū: qa nō fuit inuenta illo iure Digestorū: nec iure. C. antiquo, sed per leges nouas: vt j. de præscrip. xxx. vel xl. annorū. vt no. gl. ī l. q occidit. ff. ad l. Aquil. & in l. Iul. ex qbus cau. maio. & in auf. vt ecclesia Romana. §. j. in verbo antiqua. col. ij. & gl. magna insti. de perpe. & tēpora. actionib. in princ. in l. Pomponius. §. cū quis, in verbo, vitijs & do. Ludo. de Ro. ff. de acqui. pos. ista tamen gl. solet allegari in contrariū, vt ibi p e∫. & est tex. & ibi Bal. in c. vigilanti. extrà de pręscrip. & hoc vult Bart. in l. prętor. in §. qui interdictū. ff. de no. ope. nū. & in l. in omnibus. ff. de actio. & obli. & Raph. ī l. si curatoris. s̄. de iure delib. & Ludo. de Ro. in d. §. hoc interdictū. & Pau. de Cast. hic. & vide tex. in d. c. vigilanti. q ita dicit, Ephesin⁹ enim legislator solū propter vitandum miserorū segnitiē, & longi tēporis errorē, & confusionē, primus tricēnali, vel quadrigenali præscriptioni vigorē legis imposuit. & licet ibi gl. in verbo Ephesinus dicat, ꝙ Imperator forsitan fuit vel iuris peritus, qui hanc l. primus edidit: tn̄ hoc nō est verū, inquātùm loquitur de iuris perito, & sentit ꝙ fuit tēpore Digestorū. sed inquantū dicit, ꝙ fuit Imperator, veritatē dicit per prędicta: sed fuit Imperator Græcus, secundū Ioan. And. ibi & Doct. & ista præscriptio quæ dicitur longissimi tēporis, non appellat᷑ vsucapio: quia nullū per eā dominiū acquiritur ꝓpriè loquendo: sed exceptio tantùm: & procedit nō solū in actionibus realibus, sed etiā personalibus perpetuis: personales enim quæ sunt perpetuæ originaliter, & in progressu, non tolleɒantur tempore. l. obligationū ferè. §. placet. ff. de action. & obligationibus. sed leges nouæ non perdiderunt originale. nam semper durant in substantia, nō obstante lapsu tēporis: sed perdūt effectū: quia vsuca. exceptio: & licet non acquiratur dominium, tamen acquiritur effectus dominij, qui causatur ex exceptione. & isto modo intelligi pōt glo. in l. traditionibus. suprà de pact. & glo. finalis, in l. officium. ff. de rei ven. & gl. in auf. nisi tricennale. s̄. de bo. mat. & gl. instit. de vsuca. in prin. in verb. rerum. quę loquūtur de effectu dominij, qui acquiritur ex præscrip. & quod not. Bal. in l. prima, ad finem primę col. suprà de vsufructu, & in l. si duo patroni. §. j. ff. de iureiuran. Sed per vsucapionē perdit dominus directū dominiū: & transfertur de domino in vsucapiētem. Per pręscriptionem longi temporis, nō perditur dominiū directū, sed transfertur vtile dominiū in pręscribentē: vt not. in auf. nisi tricennale. secūdū Pau. hic in fi. de quo vide gl. xvj. q. j. vnde dum dixit Bald. in pręludijs seu. in xiij. co. quòd per præscriptionem longi & longissimi tēporis do

minium

minium directum nõ vsurpatur, sed quædam qualitas dominij in homine probatur, quæ appellatur vtile dominiũ: verũ dixit contra præscrip. longi tẽporis: sed non lõgissimi: & ideo ille qui præscribit dominiũ rei alterius, dicitur prioris domini dominium occidere: sicut ille qui præscribit libertatem, dicitur occidere seruitutem: vt not. glo. fi. in l. si ædes. §. fina. ff. de seruitu. vrbano. præd. & ibi Pau. de Cast. dicit ꝙ illa glo. semper allegatur ad hoc. sed tu dic, ꝙ est alia similis, in l. iij. §. ex pluribus. ff. de acquiren. posse. in verbo, occide
10 re. in fi. *Quartò quæro quo iure fuerunt inuentæ præscriptiones. dic tũ de iure can. quàm ciuili, vt probatur in isto tit. cũ seq. coniuncto ti. extrà de præscrip. & in c. j. de præscrip. lib. vj. & xvj. q. v. quicunq;. & xiij. q. ij. in prin. cũ similibus. non autẽ fuerunt inuentæ de iure naturali. nã de iure naturali ideo non fuerunt præscrip. inductæ, quia de iure naturali iniquũ est aliquẽ locupletari cũ aliena iactura, vt ff. de condi. inde. l. nam hoc natura. & extrà de pœnis, c. fuã. & ideo inuẽta est præscriptio, ne dominia rerum sint in incerto: vt l. j. ff. de vsuca. vt no. gloss. j. xvj. q. iij. quicunq;. vnde videtur non bene dixisse Bal. in prçludijs feu. in vij. co. ver. dixi tertiò: vbi dicit, ꝙ præscriptiones sunt de iure gentiũ, & propterea cũ præscriptiones fuerunt inuentæ tantùm de iure ciuili & cano. vt d. c. vigilanti. & dixi in quçstione prçcedenti, & non de iure naturali vel gẽtium, dicuntur esse de iure positiuo, seu de materia positiua, secũdũ Bal. in l. qui fidẽ. ff. de transact. vel sunt de iustitia positiua: vt no. Bald. in l. j. §. j. ff. de postu. & maximè istud est verũ respectu temporis, vt est gl. no. in d. l. j. §. sexum. in verbo, ratus. sed ex hoc, quia præscriptiones sunt de iure positiuo, potest inferri ad mul-
11 ta. *Primò, ꝙ præscribens non tenetur etiã in foro cõscientiç restituere illud quod præscripsit etiã ex causa lucratiua: vt no. per Fed. de Senis in consi. suo xxj. quod incipit, hçres extraneus. & per Io. An. in c. possessor. de regu. iur. in vj. & per Inn. & Doc. in c. vigilanti. & in c. fi. extrà de præscrip. & Io. An. in c. fi. de excep. & latè per Anto. de But. in c. quia plerique. in iij. co. ad fi. versi. ex prædictis patet, ꝙ in quæsitis. extrà de immun. eccle. & plenè per Bal. in authen. ad hæc. C. de vsu. & in l. qui fidem. ff. de trãsact. & in c. si quis per xxx. annos. in titu. si de feu. fuerit controuer. & in c. j. circa fi. in titu. de contentione inter dominũ & fidelem, in vsi. feud. & per Bal. i. in extrauagan. ad reprimen. in gl. in verbo, denunciationẽ, in iij. colũ. versi. sed quid de obligatione, quæ tollitur præscri. & per eũdem in l. omnes populi. in iij. q. principi. versi. ecce alia dicit. ff. de iusti. & iur. & ibi per Doct. & per Bar. Ange. & Imo. in l. sequitur. §. si viam. ff. de vsucap. & per Ang. plenè in repeti. l. j. s. de iudi. & vide quod not. Paul. de Cast. in l. si pœnæ. ff. de condi. inde. & habetur per Baldum in l. cũ quis. in x. quçst. in fi. versi. post hçc sciatis. s. de iur. & fac. ig. vbi plenè disputat, an ius positiuum obliget in foro conscientiæ, ꝙ plenissimè habetur p Rapha. Cu. in quadã sua disput. quæ incipit, statuto ciuitatis Vicẽtiç sup-
12 posito. *Sed nũquid possit præscribenti denunciari per denunciationem

nem Euangelicam? vide Barto. in d. glo. in verbo, denunciationē. & Bal. in d. l. qui fidē. & Rapha. in d. sua disput. & habetur in locis prxalleg. & per Anto. de But. & Canon. in c. nonit. extrà de iudic.
13 *Secūdò ex hoc sequitur, quòd Papa vel Imperator in foro suo pōt augere vel minuere aut funditus tollere prescriptiones: & Imperator potest disponere contra ius ciuile positiuū, vt no. Iaco. de Alua. secundū And. de Iser. in c. j. in prin. in secūda colum. in titu. de feu. Marchiæ, vbi omnino vide. & princeps potest etiā funditus tollere ius positiuum. c. proposuit. de concess. præbend. & not. glo. in cle. j. in verbo, fortis. de immu. eccle. & idē not. Bal. in l. ij. in xviij. quęst. §. de seruit. & aqua. intantùm, quòd in his quæ sunt de iure positiuo, in Papa sufficit voluntas pro causa, nec est opus eam exprimere, vt not. Specu. in titu. de legato. §. nunc breuiter. versi. & nota quòd. imò plus, nullū est ius positiuum, quod consuetudine mutari non possit, vt l. de quibus. §. fi. ff. de leg. vt dicit Bald. c. j. §. preterea. el j. post princi. in tit. de prohi. feu. alie, per Fede. & ex hoc
14 *Tertiò sequitur, quòd præscript. possunt mutari
15 consuetudine vel statuto. *Quartò etiā ex his sequitur, quòd mitius agitur cum ignorāte materiā prescrip. quàm iuris naturalis. pro hoc facit glo. no. in l. venia. §. de in ius voc. cū ibi notatis, quia mitius agitur cum ignorante ius positiuū quàm ius naturale, vt dicit glo. no. in c. cū illorū. in verbo iuris peritia. extrà de sent. excommu. intantùm, quòd malè intelligere canones qui sūt de iure positiuo, non esset peccatū mortale, vt no. Innocen. in c. per tuas. el ij. circa fi. extrà de simo. & Bald. in l. ab eo. in iij. col. §. quomodo & quādo iudex. dicens, quod errare in subtilitatibus rerum, non est peccatū mortale. facit quod not. glo. nota. insti. de obl. quę ex quasi contra. in prin. & de iure positiuo vide aliqua per Abba. Sicu. in c. quia plerique. extrà de immu. eccle. & per Innoc. in c. nisi cùm pridem. de renun. & per gloss. in verbo, mala sunt. in c. & si Christus. de iureiurau. & per gloss. in verbo, profectis. in cle. j. de immu. eccle. & per Arch. xvij. q. iiij. omnes. & per Hostien. in c. clericis. in iiij. col. ne cle. vel mo-
61 na. *Quintò quero, quare istę prescri. sunt limitatę tempore triennij, x. vel xx. vel xxx. vel xl. vel etiam c. annorum, vt habetur in authen. quas actiones. §. de sac. sanc. eccle. Respō. quia sic placuit leg. & cano. conditoribus. & in istis quæ sunt de positiua iustitia in limitatione temporis, vt in vsucap. & præscript. quare tanto tempore, & non minori, vel maiori sunt inductę, non potest reddi alia ratio, nisi predicta, quia ita placuit conditoribus, vt dixit gloss. not. in l. j. §. sexum. in verbo, ratus. ff. de postu. idem. not. gloss. in c. j. in verbo, possideat. in titu. si de inuest. inter do. & vasa. lis oriatur. & glos. in cle. nolētes. in verbo, quadragesimum. de hereticis. quę dicit quòd hoc est de arbitrarijs, in quibus non cogimur reddere rationem, iuxta no. in c. si quando. de rescrip. & idem not. gloss. in c. cùm in multis. in verbo, quatuor. de rescri. in vj. & idem no. Bald. in conclusionibus feu. circa fi. qui dixit, quòd de taxatis temporū, nulla ratio reddi potest, nisi quòd

ita

ita placuit legislatori, per gl. in d.c.
17 j. *Sextò quæro, quare pscrip. sunt introductæ. dic non in pœnã, sed ppter libertatẽ subditorũ, ne de iure suo semper dubitent. ita eleganter dixit glo. in autent. de tẽporibus nõ solutæ dotis. §.j. in verbo, diligẽtia secundũ Bal. in c. si quis per xxx. annos. in tit. si de feud. fuer. contro. hic est tex. instit. de vsucap. in prin. & in c. vigilanti. de præscrip. Itẽ etiã sunt inuentæ præscrip. ne pereant probationes, & propter prẽscriptionẽ, quę est p pscribẽte, vt dicit Raph. Cu. in sua disput. quæ incipit, statuto ciuitatis Vicentiæ. in præalleg. col. qui ita notabiliter dicit, quãuis iura loquentia de præscrip. xxx. annorũ videantur in negligentia se fundare, vt dixi in iij quæsit. non tamen puto negligentiã solã fuisse causam, sed etiã pręsumptionẽ solutionis fuisse causam in personalibus, & in realibus pręsumptionẽ tituli & acquisitiones, quorũ probationes ex tẽpore depereunt, hoc notabiliter probatur in auten. hęc cõstitutio innouat. colla. vij. vbi Imperator reducẽs præscriptionẽ c. annorum ad annos xl. mouetur, quia per spatiũ tanti temporis pereunt probationes, & sic nõ ratione neglıgẽtię, sed pręsumptionis. hæc eadẽ fuit causa inducendæ vsucapionis, ne probationes deficiant, vt ff. de vsucap. l. j. & lites tollan-
18 tur. l. fin. ff. pro suo. *Septima quæstio, an præscriptio sit introducta in odiũ vel in fauorẽ. dic quædam est merè fauorabilis, vt vsucapio triennij, quia est introducta merè in fauorem vsucapientis, ne dominia rerũ sint in incerto, vt instit. de vsucap. in in prin. Quædã est merè odiosa, introducta principaliter in odiũ negligentis, vt est pręscriptio xxx. vel xl. annorũ, vt habetur in l. fin. C. de edi. diui. Adria. tol. & est tex. in l. fi. in fi. C. de anna. excep. & in c. vigilanti. extrà de pręscrip. & est tex. ad literam, xvj. q. iij. placuit. in §. post. versic. pręscriptionum. vbi dicitur, pręscriptionum aliæ sunt introductæ odio non petentis, & fauore possidentis, aliæ tãtùm odio nõ petentis. Quædã est partim fauorabilis in fauorẽ vsucapientis, partim odiosa in odiũ negligentis, vt præscriptio x. vel xx. annorum, vt l. more litis. C. de rei vendic. & d. §. post. & not. Bart. & Doct. in l. fin. in prin. ff. de eo per quem factũ erit. & per Pau. de Cast. in d. l. moræ litis. de quo dic vt plenè dicam in l. sicut. in fin. C. de præscript. xxx. an-
19 norum. & in rubri. in iij. q. *Octauò quæro, an vsucapio vel præscriptio dicatur fieri ex voluntate illius, cuius res est, quæ præscribitur. dic quòd sic. & vide gloss. not. in l. si ego in gloss. fin. in fin. ff. de negot. gest. & hoc vult etiam Bart. in l. qui autem. in prin. ff. de his quæ in frau. credi. qui dicit, quòd si patior te pręscribere, videor in te transferre, quia pręscriptio est quædam alienatio. l. alienationis verbo. in fin. ff. de verborum signifi. & est gloss. ordi. in l. iuris ignorantia. in gloss. magna post mediũ, ibi, sed in his videor velle. ff. de iur. & fac. ign. Sed in contrarium videtur esse glos. notabilis in l. prima, in verbo, actionem. ff. de dolo. quæ dicit, quòd in pręscriptionibus voluntas eius, contra quem præscribitur, non inest, ex quo potest præscribi etiam contra ignorantem. l. fin. in fi. C. de præscript.

ſcrip.longi.tēpo.& l.ſicut.ĵ.de præ-
ſcri.xxx.anno.& ita vult Bal.ſequen
do gloſ.in d.§.fin.in præludijs feu-
dorū,in viij.col.ver.dixi tertiò.Sed
pōt dici q̄ vbi præſcribitur contra
ſcientē & negligentē, tunc præſcri-
bitur ex tacita ſeu præſumpta eius
volūtate.& ita procedat prima opi.
ſed ſi pręſcribitur cōtra ignorantē,
ſecus; maximè quando ignorantia
fuiſſet iuſta,& ita procedat ſecunda
20 opi. *Nonò quæro,quæ ſit diffe-
rentia inter præſcriptionē & conſue
tudinē.dic vt per Spec.in ti.de præ
ſcri.§.j.ver.ſed quæ eſt differentia.
& per Bar.in l.de quibus.in j.q.prin
cipali,ad fi.de legib.& in ſuo conſi-
lio quod incipit, capitaneus patri-
monij.& per Cyn.Bartolum & Bal-
dum in l.ij.ĵ.quæ ſit longa conſue.
& per Bald.in d.l.de quibus,in ij.co
lum.& ibi per Ang. & Docto. & per
Bal.in authen.quas actiones.in pr̨e-
allega.colum.ſ.de ſacroſanct. eccle.
& in l.ſi quis ad declinandam.in ix.
colum.ſ.de epiſcop.& cleri.& in l.j.
ad fin.ſ.de ſeruit.& in l.fi.in xv.opp.
ſ.de edict. diui Adriani tollend. &
per gloſſ.& Docto.in c.fin. extrà de
conſue.& per Innoc.in c.dilecto. de
offi.archi.& in c.cū eccleſia.de cau-
ſa poſſe.& proprieta.& per Io.And.
in c.nō eſt.de cōſue.in vj.& per Ol-
21 dra.in cōſi.ccxliiij.in iiij.col. *De
cimò & vltimò quæro,quid ſit vſu-
capio & præſcriptio?& de hac mate
ria vide glo.magnam xvj.q.j.in ſum
ma.Cætera in materia præſcri. vide
bitis in locis ſuis.

SVMMARIVM.

1 *Rem ſuam non uſucaptam dominus à quocunque uendicare poteſt, maximè quando furtiua eſt.*

2 *Beſtias captas à gentibus armorū & emptas, an emptor domino reſtituere teneatur.*

3 *Res alienas qui emerit, puta animalia uel res depradatas in bello uel furtò ſubtractas, an in foro conſcientiæ reſtituere teneatur.*

4 *Emens res furtiuas, ſi illas pro eodem pretio uendiderit, an ad pretiū conueniri poterit, ſicut ad rem cōueniri potuiſſet, ſi eam poſſideret, pretio non reſtituto.*

5 *Furtum cui factum fuit, ſi erat bonæ fidei poſſeſſor, an contra rei poſſeſſorem aliquod auxilium habeat.*

6 *Furtum an et quomodò committatur, ſi res aliena uendatur.*

7 *Furtiuam rem cuſtodiendam qui receperit, an & quomodò furtū cōmittat.*

8 *Furti an teneatur, qui ſeruum alienū ſuſceperit, & dominus prohibuerit.*

9 *Res furtiua uſucapi non poteſt.*

10 *Res furtiua longiſſimo tempore ſcilicet xxx. annorum an præſcribi ualeat.*

11 *Furtum in re immobili nō cōmittitur.*

12 *Venditio rei alienæ in domini præiudicium an licita ſit.*

13 *Emens uel uendens rem alienam ſcienter furtū cōmittit, ſecus ſi ignoranter.*

14 *Fraus contra ementem rem alienam, an & quomodò præſumatur.*

15 *Furtum non fit ex ſola uenditione ſine traditione.*

16 *Furtum an committatur ſi emptorem uenditor paſſus eſt rem uenditam accipere, uel apud emptorem eſſe reliquerit.*

MANCIPIA.Si res aliena mo
bilis venditur ſcienter,effici-
tur furtiua,& nō vſucapitur.& ideo
vendicari poteſt. h. d. Diuiditur in
duas partes,ſicut cōtinet duo dicta.
Secunda ibi,nec enim vſucapi.. In

tex.ibi, Distracta, expone, id est, ven 2 dita, vt j. de distrac. pigno. per totũ.

In tex. ibi, Vendendi ius non habuit. dic vt quia sciebat mancipia nõ esse sua, sed tua, & sic vendẽdo & tradendo, & per consequens & contractando præter tuam voluntatẽ, commiserat furtũ, & per consequens nõ habebat potestatem vendendi, vt l. si in emptione. §. item si emptor. ff. de contrah. emp. quia res furtiua est 3 effecta vitio furti, vt in §. furtiuæ. in sti. de vsuca. secundũ Paul. de Ca. qui dicit idem etiam in rebus immobilibus possessis per vim seu violentiã

1 expulsiuam, vel ablatiuam. *Nota primò, q̃ dominus potest rem suam non vsucaptã vendicare à quocũq; maximè quãdo est furtiua, vt hic. & 4 idẽ quãdo non esset furtiua: vt l. inciuilem. C. de fur. & pretio nõ restituto emptori: vt ibi. qđ fallit in vno casu singulari, quãdo emptor etiam sciens non esse furtiuam vel vi raptam fuerit protestatus, quòd emit eam nomine eius cuius est, & est paratus ei restituere, pretio tamẽ sibi restituto, vt eleganter not. Hosti. in summa de pœniten. §. fin. versi. quid si. ex quo not. tu cautelam, quando vis emere aliquam rem amici tui subtractã, vt eam licitè possis emere pro modico pretio cum prædicta prestatione. & vide ad hoc quod not. Bald. in l. j. ff. de negoc. gest. de quo etiam dixi in cautelis meis cautela xxv. Itẽ fallit, quando quis emit rem captam à latrunculis vel ab hostibus: quia tunc potest pretiũ quod soluit, recuperare à domino, & sic non tenetur rem domino restituere, nisi restituto sibi pretio. casus est nota in l. mulierin opus. ff. de capti.

Quid aũt de bestijs captis à gentibus armorũ & emptis, an emẽs teneatur domino restituere pretio sibi nõ restituto? vide l. cũ &. j. de cap. & l. sicut. eo. tit. & ibi Bal. qui dicit, q̃ si aliqua res fuisset redempta ab hostib, oportet te redimere à redimẽtibus. qđ facit pro gentibus armorũ qui redimũt asinos, qui non possent aliter recuperari, nisi redimantur ab eis. *Sed an ille qui emit res alienas, puta, animalia vel res deprædatas in bello, vel furto subtractas, teneatur restituere in foro conscientię, vide plenè per Pet. de Anch. in regula, peccatũ. de reg. iur. in vj. in xx:ij. col. ver. secundò quæro, istud capitulũ loqtur. & ibi vide tres similes quæstiones in tribus colũ. seq. *Sed qđ si emẽs res furtiuas illas vẽdidit pro eodẽ pretio, an poterit cõueniri ad pretiũ, sicut potuisset ad rem conueniri, si eã possideret nõ restituto pręcio? vt l. inciuilẽ. C. de fur. collige ex his quæ dixit Paul. de Ca. in l. si eum seruũ. in ij. col. in princi. in iiij. q. ff. si cer. pet. qui vult, q̃ si quis habet causam onerosam, & pro quanto emit, pro tanto vendidit, & fuit in bona fide, & res est perempta in subsidiũ, non põt à domino conueniri ad pretiũ, quia tunc cessat æquitas dictæ l. si eum seruũ. quia tunc non videtur locupletari cũ iactura alterius. l. ciuitatibus. in fi. ff. de leg. j. ideo starem* regulæ, quæ est, q̃ pretium non succedit loco rei in particularib*. l. si & rem & pretium. ff. de peti. hæredita. & l. venditor ex hæreditate. ff. de hæredit. vel actio. vendit. & l. Labeo & Sabinus. §. itẽ si dominus. ff. de verborum significatio. sed si pluris vendidisset quàm emisset, bene teneretur

tur ad illud plus, quia in eo pluri haberet causam lucratiuam, & subesset æquitas prędicta. quod fortè nō procederet, quādo res nō valuisset, nisi pretio quo prius empta fuit, & illud plus pretij, quo secūdo vendita fuit res, procedit ex industria vendentis: argu. l. iij. ff. ad l. Falc. sed si venditor fuisset in dolo vel culpa, quia sciebat rem nō esse suam, sed alterius nō vēdentis, vel si ignorabat, lis tamē erat sibi mota, tūc bene teneretur venditor ad totius pretij restitutionē. l. Iuli. scribit, si hominē. secundùm vnū intellectum. ff. de rei vēd. idem si nō fuit in dolo, nec in culpa, quia credebat rem esse suam, & lis non erat mota, & res fuit interēpta per emptorē, qui habuit causam à venditore, quia eius factum reputatur factū venditoris. nam tunc dominus posset agere contra venditorem ad pretiū perceptū, dūmodò dominus cedat actionē legis Aquilię venditori cōtra emptorem, ratione damni, quod habet venditor, per quā poterit ab illo emptore damnū suum consequi, ita ꝙ ex bona fide sua non remanebit in damno, vt d. l. Iulia. secundùm alium intellectum. sed si ille emptor qui occidit, non esset soluendo, vel si esset soluendo, occidit eum cum iusta causa, iuxta l. si seruum. in princip. cum ibi nota. ff. de verbo. oblig. posset agere contra venditorem, & venditor non est locupletior. quod bene nota. quia Doctores non tangunt in casu quæstionis nostræ. Et quod suprà dixi, quòd emptor tenetur restituere rem nō restituto sibi pretio, limita, nisi illud pretium fuisset conuersum in vtilitatem domini, vt est casus in l. emptor. ff. de rei vendic. & in l. j. §. si vendito. pign. ag. & no. gl. in l. ij. §. quod metus causa. Secūdò limita quū pretiū fuisset iam restitutum per dominū emptori, quia tūc amplius repeti non posset, per tex. sing. in l. seruus cuiusdā. ff. de condi. & demō. & ibi per Doc.

Tertiò limita, vt per Bal. in l. ij. ff.
5 de ne. ge. *Posset dubitari circa prædicta, quid si is cui furtū factum fuit, erat bonæ fidei possessor, an habeat contra possessorem rei aliquod auxiliū? vide gl. & Docto. in l. inciuilē. C. de fur. & glo. in l. manifestissimi. §. sed cū in secunda. in verbo, furtiuā. q̄ incipit, sed qua actione, q̄ melius dicit. & ibi per Doc. eo. ti. & vide gl. & Doct. in l. & ideo. §. j. ff. de condi.
6 furti. *Not. secūdò, ꝙ si vēditur res aliena scienter, committitur furtū. quod intellige quando interuenit traditiò, & sic contrectatio, vt dicitur in glo. fina. sed hoc intellige quādo fit venditio, quia cōmittitur furtum per venditorem, vt l. si seruum. & l. alienum. & ibi no. C. de furtis. & l. si sciens. §. eo. & l. ij. §. pro donato. cum simi. Idem in emptore, qui sciuit rem esse furtiuam, quia committit furtū, & tenetur pœna furti, vt l. ancillæ. in fi. C. de fur. & l. si liberam. in fi. C. quod cum eo. Idem quando vterq; sciuit, scilicet vēditor & emptor, ꝙ res erat aliena, quia tūc committitur furtum, & non valet cōtractus, vt l. si in emptorem. §. itē si emptor. & ibi not. ff. de contrahē. empt. & no. Bald. in rubri. §. de contrahen. empt. in v. quæst. & Barto. & Docto. & alij in l. cum vir prædium. ff. de vsucapi. Item non solùm emptor & venditor, quando fit venditio rei alienæ scienter committitur furtū,

sed etiam committitur plagiũ:vt l.si quis.j.ad legẽ Flaui.de plag. vt not. glo.in l.alienũ.C.de furtis. Item ille qui suscipit scienter rem furtiuã custodiendã, incidit in pœnã furti, vt est tex.cũ glo.in verbo,susceperunt. insti.de pub.iud. §.item lex Iulia peculatus.& est text.in l.eos.C.de furtis.& p illã legẽ dicit ibi Bal.& Flo. ꝙ vidit semel suspendi quandã mulierem:& idẽ dicunt in fœneratoribus,qui scienter accipiunt pignori res furtiuas,vt ff.de condi. & demõ. l. si seruus cuiusdam. & idẽ tenẽt Saly.& Rapha.in d.l.eos.in fin.secus si suscepisset,& rem domino reseruaret,vt l.j. §.j.ff.de furtis,secundũ Rapha.in d.l.eos.pro quo facit quod dixi s.in præcedenti notabili.in prin.

7 *Et sic no.ex p̃dictis,ꝙ ille qui recepit rem furtiuam custodiendã,committit furtũ.quod intellige etiam si delictũ videatur fuisse consummatũ per furẽ,quia fur semper contrectat & semper furatur tradendo alteri. l. inficiando. §.infans.ff.de furt. Ideo recipiendo furem cum re dat opem furto,quia illo tẽpore cũ furem recipit, fit furtum: secus si essemus in alio delicto verè consummato,quia tunc dans opem ad euadendum delinquẽtem, non videtur dare opem maleficio iã facto.l. in furti. §. ope. ff.de fur.& ibi per Bart.& ita singulariter not.Bart.in l.furtũ.ff.de fur.de quo vide per Ang.de Are.in suo tractã.malefi.in gl.in ver. vestẽ celestinã abstulit.in ver.quid si rem furatã. cũ glo.seq.in verbo,dicto maleficio semper astitit.in versi.& aduerte ad id quod not.Bartol.vbi omnino vide.

8 *Sed si aliquis sustepit seruum alienum, & dominus vetuit, an teneatur furti? dic si hoc fecit animo cęlandi,& cælauit,furtum committit:si nõ cælãdi & nõ cælauit, nõ est fur,vt est casus in l.qui vas. §.qui voluntate.ff.de furtis. Et inquantũ dixi,ꝙ emens rem alienã scienter cõmittit furtũ,intellige verum esse, et si ignoret cuius res sit:& idem quãdo quis sine titulo accepit rem alienã,& ignorat cuius sit, quia furtum cõmittit,si eam accepit animo lucrãdi,& tenetur furti, vt l. cum quærebatur.j.vnde vi.secus si non habuisset animo lucrandi, vt ff. de furtis,l. vulgaris. §.si quis.& §.idem Iul. secundùm Ange.in d.l. cum quærebatur. & ideò secundùm eum ibi sufficit, quòd in inquisitione ponatur quòd talis subtraxit porcum contra voluntatem domini porci, nec est necesse quòd exprimatur nomẽ domini. & dicit quòd ita vidit semel practicari Perusij in inq̃sitione plurium latronum seu furum.

9 *Nota tertiò quòd res furtiua nõ potest vsucapi,concordat instit.de vsucap. §.furtiuæ.& l.sequitur. §. quod autem.ff.de vsucap. quod intellige verum esse,quando ab initio res erat furtiua, vel effecta furtiua. Secus si vsucapione inchoata res apud vsucapientem efficeretur furtiua, quia tunc bene procedit vsucapio, nec interrumpetur,vt est glo.no.in l.vnica,j. de vsucapio.transfor.in verbo, scientia.in fi.quod est notatu dignũ secundũ Ange.ibi.& idem not. glo. & Ange.in d.l.sequitur. §.si rem pignori. qui vult quòd vsucapio incœpta non interrumpitur, licet incidat in vitium furti:& patet hoc: & hoc intellige esse verum, quando non interuertitur possessio ipsi possesso-

sessori. & ita debet intelligi dictus
§. si rem pignori. sed vbi foret in-
teruersio possessionis, tūc vsucapio
interrūperet propter īteruersionē,
nō propter furtū, secūdùm Ange. in
d. §. si rem pignori. qui dicit istum
esse verū intellectū illius §. Item
hoc quod dixi, limita: quia nō habet
locū in partu ancillæ furtiuæ: quia
si vsucapione de eo pendente intel
ligatur furtiua, & per hoc efficiatur
partus furtiuus, interrūpitur vsuca-
pio, secundùm Ange. in d. l. vnica. C.
de vsucapio. transfor. qui dicit idem
esse in fructu vaccæ furtiuæ, nisi ille
qui vsucapiebat, denūciauerit do-
mino, aut denūciare impeditus fue
rit, vt l. si ancillā. ff. pro suo. quę non
est alibi, secūdùm Ang. Itē limita
quādo res furtiua redit in potestatē
domini, & posteà bene poterit vsu-
capi, vt est tex. Instit. de vsuca. §. qd
10 aūt. & ibi no. *Sed nūquid res fur
tiua possit pręscribi saltē lōgissimo
tēpore, scilicet xxx. annorum? dic ꝙ
sic: vt est tex. in l. j. §. j. C. de anna. ex-
cep. & ibi dicā. & idē no. glo. fi. in fi.
in l. sicut. C. de præscrip. xxx. annorū.
& probatur in l. cū quærebatur. ibi,
xxx. annorū excesserant curricula. C.
vnde vi. & probatur secundùm An-
ge. ibi, quòd prędo, & qui prædonis
loco habetur, præscribit per spatiū
xxx. annorū cōtra & aduersus omnē
actionē contra eū cōpetentē ratiōe
prædæ, vt habetur etiā Insti. de vsu-
cap. §. quod autē. habētes autē cau-
sam à prædone vero, vel quasi, vsuca
piunt longo tēpore, si fuerat bonę
fidei. & hoc videtur etiā de iure an-
tiquo, vt in d. §. quod autē. el ij. ho-
die verò malęfidei possessor vllo tē-
pore nō pręscribit, vt in c. possessor.
de reg. iur. in vj. & in c. fin. extrà de
præscrip. & habēs causam ab eo, nō
præscribit minori tēpore xxx. anno
rum, vt in authē. malæ fidei. C. de præ
scri. lōgi tēporis. & ibi de hoc plenè
11 dicam. *In glo. ij. in verbo, illici-
tam. ibi, prout in re immobili loqui
tur. No. ex ista glo. quòd furtū non
cōmittitur in re immobili: vt in §.
quod autē. Instit. de vsuca. quia non
potest cōtractari. iuxta l. j. ff. de furt.
& Instit. de obliga. quæ ex deli. nasc.
in prin. & sic in re immobili nō ca-
dit vsucapio: vt habetur per glo. in
l. j. in verbo, præscriptionē. s. de ser
uis fugi. & ibi per Doct. sed in creta
bene potest procedere vsucapio,
quādo est separata à solo: vt l. si cre-
tæ. ff. de furtis. & not. glo. in d. l. j. in
verbo, præscriptionē. idem videtur
dicēdum in fructibus: quia licet sint
pars fundi, quando sunt in solo pen-
dentes: vt l. fructus pendentes. ff. de
rei vendi. tamen quando sunt sepa-
rati à solo, dicuntur res mobiles: vt
ibi nota. & sic in eis potest cadere
furtum: vt vult Ludo. de Ro. in con-
sil. suo cxliij. quod incipit, In Christi
nomine amen, inquisitio. qui dicit
notabiliter, quòd inquisitio nō in-
telligatur esse facta de furto, quan-
do dicatur, quòd quis acceperit per
vim fructus: quia oportet quòd di-
catur, ipsum accepisse animo lucrā-
di. iuxta l. j. ff. de furtis. de quo dic
vt ibi per eum: quę no. pro conten-
dentibus de possessione, & accipiē
tibus per vim fructus: vt non teneā-
tur de furto, quando acceperunt ani
mo standi in possessione non frau-
dulenter, nec animo lucrādi fructus
12 alterius. *In eadem gl. ibi. §. item
si emptor. hoc declara, vt per Barto.

& Doct.in l. cum vir prædium.ff. de vsuca.& per Cyn.hic. & per Doct.in d. §. item si emptor. & per gloss. & Doc.in l.rem alienã.ff. de contrahẽ. emp. & ibi plenè dixi in v. & vj.oppositi. sed pro concordia omnium sic dicas: Aut quærimus an si quid venditio rei alienæ sit illicita in præiudicium domini: & regulariter dicendum est, ꝙ sic. & ita potest intelligi iste tex.& ita loquitur d.l. rem alienam. & in hoc nõ est differentia, an res sit mobilis vel immobilis, quia est eadẽ ratio in vtraq;. & ita potest intelligi l. si fundũ.j. de euict. Aut quærimus quo ad præiudiciũ contrahentium, id est, vt contrahẽtes teneantur seruare contractũ. nam procedit distinctio d.§. item si emptor. Aut quærimus quo ad vitiũ furti, & quo ad vsucapiendũ:& tũc sic distinguẽdum: Aut loquimur de re immobili,& in illa non cadit vitium furti, vt dixi in prin.huius glo. Aut loquimur de re mobili,in qua potest cadere furtum, & tunc distinguendũ est etiam,vt in d. §. item si emptor. hoc tamẽ addito, ꝙ si venditor sciuit rẽ esse alienã,& vẽdidit,& tradidit,tũc bene furtũ cõmittitur:vt dixi s.in ij. no.in prin.

13 *In glo.fi.super verbo, sciuit.in prin. ibi,à sciẽtibus.not.ex ista gl.ꝙ vendens vel emens rẽ alienam scienter, committit furtum:secus si ignoranter, vt s.dictum est. & præsumitur quis fuisse sciens, & in mala fide,quando contractus fuit celebratus clàm, quia in his quæ sunt in genere permissorum,sunt tamen in specie prohibita,attẽditur,an palàm vel occultè quis faciat, quia si sit clàm, præsumitur dolus.l.fi.ff. de ritu nuptia. & l. non existimo. ff. de adminis.tuto. secundũm Doct. in l.inciuilem.C.de fur.facit glo.in c.consuluit.in verbo,odit lucem.extrà,de offi.deleg.& quod ibi no.per Doct. & quod vult Bal.in l.ij.in prin.s. de repu.hære. Adde tamẽ,licet ille qui emit rem clàm, præsumitur esse fur: tamen nõ poterit cõueniri propter hoc actione furti,secũdũ Pau.in d.l. inciuilẽ.C.de fur.quod est notabile. & hoc maximè verũ est i pœna corporali.& pro hoc facit capitulum,afferte.extrà,de præsump.& quod ibi no.per Doct. qui dicũt,ꝙ vbi ex præsumptionibus proceditur,debet iudex temperare sententiam suam: & maximè nõ condemnet, nisi rarò & modicè ad pœnam nõ pecuniariam nec corporalem: vt colligitur ex sententia Salomonis. de qua in d.c.afferte.secundũm Inno. qui ita singulariter dicit in c.qa nõ est verisimile.x. de præsum.& idem not.ibi Anto.de But.& alij. Doc.in d.c.afferte. idem no.Bal.in l.nõ est verisimile. ad finẽ prin.ff.quod metus causa.& in c.j.in fi.in tit.hic potest esse ti. quibus modis feu.amit.& in l.eius.§.fi. ante fi. ff.de testa. idem tenet Abb.Sic.in c. auditis. in antepe.col. in fi.extrà,de præscript. vbi omnino vide. & vide etiã quod no.Inno.in c.post electionem.in gl.in verbo, instituto.ibi,respondeo.extrà,de concess.preben.& vide Bar.in l.absentem.circa prin.ff. de pœnis.& Bal.in aut.sed nouo iure.in vlti.col.in prin.versi.nota oct auõ.suprà,de ser.fugi. & vide Pau.de Cast.in consi.clxxix. in penul.col.in fi.& non omittas.& vide not.in l.fi. suprà de proba.

14 *Item præsumitur fraus contra ementem, quãdo esset solus solitus frequẽtare similes contract

tractus: puta emendo res alienas vel furtiuas, per l. nō omnes. §. à barbaris. ff. de re mili. & in l. qui semisses. ff. de vsuris. & in l. vel vniuersorū. ff. de pig. act. & ita tenet Bal. & omnes in l. inciuilem. C. de fur. Et adde, q̄ si iudici videbitur, poterit venire ad torturam: si aūt iudici nō videretur persona torquēda, quia grauis & honesta est, tūc ex possessione rei non præsumeretur furtū. arg. d. §. à barbaris. & l. de minore. §. tormēta. ff. de quæstionibus. secūdùm Bal. & Saly. & alios in d. l. inciuilem. C. de furt. in fi. Item præsumitur fraus & mala fides: quādo quis emit à se supposito vēditore: vt dicit elegāter Bar. in l. j. suprà, de repu. hæredi. allegando ea, quę dixit in simili, in l. cogi. suprà de peti. hære. facit quę not. Ange. in d. l. inciuilem. Itē præsumitur, q̄n non interuenit pretiū, sed sola confessio. arg. l. per diuersas. suprà, mād. secundū Bal. in d. l. ij. qui dicit idem presumi ex modicitate pretij: vel q̄n est partim donata, vel partim vēdita, p d. l. per diuersas. dixi plenè in trac. meo, de simula. contractu. Itē præsumitur fraus & mala fides ex alijs causis, de quibus plenè per Bal. in d.
15 l. ij. suprà, de repu. hære. * In eadē glo. ft. ibi, Sed si nō fecerit furtum. ita glo. sentit, q̄ sola vēditione sine traditione non fit furtum. pro quo est casus in l. si quis vxori. §. neque
16 verbo. ff. de fur. * Sed quid si emptorem passus est vēditor rē venditā accipere, vel apud emptorē esse reliquerit: an tūc cōmittat furtū? dic q̄ nō: vt in glo. in l. alienū. C. de fur. & gl. in l. itē si res. in pri. in gl. in verbo vsucaptæ. ibi, vel si sciat. ff. de alien. iudi. mu. causa fac. Et in cōtrariū est gloss. in l. si seruū. C. de furt. pro qua videtur esse casus in l. si cōcubina. §. res. in fi. ibi, cælauit. ff. de rerū amo. Sed teneas primam partem, nisi res esset in præsentia. arg. l. hoc si res. ff. de rei vendi. & tenet glo. in d. l. si seruum. idem nisi cōstituerit se emptoris nomine possidere: quo casu trāsfertur possessio: si tunc erat apud venditorem. l. quod meo. in prin. ff. de acqui. pos. & Bar. & alij in l. ab emptione. in prin. ff. de pac. cum similibus. In ea. gl. in fi. ibi, Propter sciētiam rei alienæ. Ratio est, quia licet à prin. fuerit in bona fide, tamē si ex postfacto tempore traditionis fuit sciens, & sic in mala fide, non vsucapitur res, quæ fuit vēdita: quia vtroque tempore, scilicet contractus & traditionis requiritur bona fides in cōtractu vēditionis. l. ij. ff. pro emptore. & notat glo. in l. venditioni. in eo. tit.

SVMMARIVM.

1 *Res prohibita alienari per testatorem si uēdatur, usucapi nō potest: & idem est quādo alienatio à lege prohibetur.*
2 *Alienationis appellatione, an & quando usucapio ueniat.*
3 *Ars in sua, an quilibet perfectus esse possit, & praecipuè in scientia legali, quæ habet principium & finem.*
4 *Papa in iure errare potest.*
5 *Ecclesia quæ fidelium congregatio dicitur, nunquid errare possit.*
6 *Gratianus autor Decretorum uoluminis, licet fuerit in iure doctissimus, in multis tamen errauit.*
7 *Sanctus Augustinus doctor in sacra pagina clarissimus, etiam in multis errauit.*
8 *Libros multos legere, an utile sit.*
9 *Legalis sciētia an præter alias habeat principium & finem.*

10 *Scientiam eminentem quis habere dicatur.*
11 *Scientiā meliorē quis habere dicatur.*
12 *Doctores optimi qui dicantur.*
13 *Doctores mediocriter boni & mediocriter mali, qui esse dicantur.*
14 *Scientia ratione in aliquo duo specialia seruantur.*
15 *Beneficia duo curata, ut aliquis habeat propter scientiam dispensari potest: ubi etiam quomodo Eugenius Papa Bononiæ Ioannē de Imola dispensauerit contra statuti formam, ut posset legere ordinariam de mane.*
16 *Doctorum inopia super lectionibus legendis præter statutorum formas dispensatio fieri potest.*
17 *Doctores iurantes non recipere forenses ad collegia, si receperint, an periuri esse dicantur.*
18 *Executio damnati ad mortē propter peritiam uel dignitatem aliquam differri potest.*
19 *Dictio, ut, causam finalē nō significat.*
20 *Testator si alicui ecclesiæ pecuniam legauerit, ut ex ea sibi fundum emat, ecclesia nunquam dictum fundum alienare poterit.*
21 *Testamento prohibitionis causam expresse exprimere, uel etiam tacitè in fauorem alterius quàm hæredis, uel legatarū, paria sunt.*
22 *Testator quādocūq; mādauerit rē aliquā seruari siue cōseruari, alienationē quomodocunq; prohibere uidetur.*
23 *Prohibitio etiam per uerba affirmatiua fieri potest.*
24 *Testator si iusserit, q̄ serui seruarētur, uel quòd nō uenderentur, quid iuris.*
25 *Venditionis appellatione, an omnis alienatio contineatur.*
26 *Venditionis simpliciter prohibita appellatione, an alius contractus contineatur.*
27 *Causa regulat, ampliat, & restringit dictum, secundùm naturam causæ.*
28 *Venditionem rei si testator prohibuerit, utrum illa alienari poterit.*
29 *Alienationis prohibitio, quæ à lege fit, quando cum testatoris prohibitione concurrit, quid iuris.*
30 *Legato ecclesiæ facto, si conditio uel pactum apponatur, ut res illa alienari non possit, an tale pactum uel conditio ualeat.*
31 *Necessitas non habet legem.*
32 *Res alienari prohibita à testatore posito, quòd alienari possit, an si alienetur, dominium in accipientem transferatur, & ad interesse ag[i] debeat.*
33 *Baro quidam si milites uasallos habeat, & instituat filios suos hæredes: & dicat, quòd semper uult illos milites uasallos hæredum eius fore, & prohibeat, quòd alienari non possint: si postea hæredes alienare noluerint, an ualeant.*
34 *Testamentū fecit quidam, habens inimicum uicinū, & prohibuit filios suos alienare domū suā illi uicino propter odium, quod in eum habebat, an filij eius alienare poterūt, dicta prohibitione nō obstante, supponēdo, quòd alias alienare potuissent.*
35 *Alienatio in quibus casibus prohibita sit, & prohibitio ualeat, an per uiam permutationis alienari poterit.*
36 *Alienari an possit, q̄n duplex p̄hibitio ītei ueniret, scilicet legis & testatoris.*
37 *Pupilli res usucapi non potest.*
38 *Res alienari prohibita, an usucapi uel præscribi ualeat.*
39 *Testator ei cui reliquit, legem imponere potest.*
40 *Præscriptio de iure non currit agere non ualenti.*

Filius

41 *Filiusfa. si aliquas res habeat, in qui-*
bus pater usumfructum non habet, &
pro quibus filius absq; patris consensu
agere non potest: nunquid ipsi filio, dũ
est in patris potestate, præscriptio cur
rat.

42 *Regula, Quẽ de euictione tenet actio,*
eundem agentem repellit exceptio.

43 *Negligentia ubi non fuerit, ibi etiam*
non debet esse pœna.

44 *Alienauerit si pater uel reliquerit al*
teri bona filiæ, uel quæ per fideicom-
missi ius filiæ debebãtur, ipsa filia præ
sente & non contradicente: nunquid
per hoc ipsa filia consentire uideatur.

45 *Filius cuius pater bona alienauerit, si*
sciuerit illam alienationem factã, uel
fortè præsens fuerit, & nihil dixerit,
an debeat saltem emptori denunciare
ne emat, ad hoc ut ipsum in mala fide
constituat, uel habeat causam desisten
di à contractu, & si filius dictam de-
nunciationem non fecerit, sibi præiudi
care habeat.

SI CONTRA. Res ꝓhibita alie-
nari ex causa à testatore non põt
1 vſucapi. h. d. *No. primò ꝙ res pro
hibita alienari ꝑ testatorem, si ven-
datur, nõ põt vſucapi. & idẽ quando
alienatio ꝓhibetur à lege: quia tunc
prohibet etiã vſucapio: vt in gl. quæ
quotidie allegatur ad hoc in l. vbi
lex. secundùm Bar. ibi. ff. de vſucap.
& hoc tenet expreſsè Azo in summa
ti. huius. idẽ si eſſet facta prohibitio
in contractu, taliter ꝙ impediretur
dominij translatio, secundũ Bar. ibi,
qui dicit, ꝙ ista sunt menti tenenda:
quia quotidiana sunt ꝓpter statuta
& vltimas volũtates, quæ prohibent
rem alienari. & pro hoc videtur eſſe
tex. in l. alienationis verbo. in princ.
ff. de ver. sig. Et ratio huius põt eſſe,
quia vſucapio dicitur etiã alienatio
legalis: vt dixit gl. no. in l. vſucap. cir
ca prin. gl. magnæ, infrà de pign. per
tex. in d. l. alienatiõis. sed subdit etiã
d. gl. ꝙ vſucapio nõ tollit ius pigno-
ris, per d. l. vſucapio. quod est notan
2 dũ. *Et de isto articulo an & quan-
do appellatione alienationis veniat
vſucapio, vide per Cy. Bar. & alios in
l. fi. suprà, in quibus cau. in integ. re-
sti. nõ est neceſ. & per Ang. & Ioan.
de Imol. plenè in d. l. vbi lex. & per
Bar. & Doc. in l. filius fa. §. diui. ff. de
leg. j. & ego dixi in d. l. alienationis.
de quo etiã dicã infrà, super glo. j. &
extra gl. in j. q. vbi declarabitur intel
3 lectus huius quæstionis. *Nota se-
cundò text. ibi, Perfectæ artis. quem
poſſe eſſe perfectũ in arte sua, sed nõ
in sciẽtia nostra legali, secũdũ Ange.
& Raph. hic: & ideo dicit hic Ang. ꝙ
nullus est iuriscõsultus, qui non fue-
rit repræhẽsus in aliquib⁹ suis respõ
sis: sed hoc nõ credo bene dictũ: nã
licet aliquãdo reprehẽdãtur etiã iu-
stè, nõ tamẽ ꝓpter hoc debet dici, ꝙ
nõ fuerint perfectę scientiæ: q̃a quã
doq; bon⁹ dormitat Homer⁹. & hoc
propter memoriã & imbecillitatem
hoĩs: vt l. peregre. in prin. ff. de acq.
poſ. q̃a omniũ habere memoriã, &
penit⁹ in nullo peccare, poti⁹ diuini
tatis q̃ humanitatis est. l. ij. §. si quid
aũt, suprà de vet. iu. enu. & no. gl. ij.
in c. porrecta. extrà de confir. vti. vel
inutili. & gl. ij. in c. cũ adeò. extra de
rescrip. & ideo licet Imperator præ-
sumatur habere oĩa iura in scrinio
pectoris sui ꝓpter sapiẽtes q̃ debent
secũ eſſe. l. omniũ. suprà de test. & sit
verisimile ipsum errare non poſſe in
iure: tamẽ errare põt: vt dicit gl. ma-
gna in l. iij. in fine. ff. de supel. leg. &

idē dicit gl.in aut.de depositionib'.
in §.fi.col.vj.vbi dicit ꝙ Imperator
malè allegat.& est gl.in c.j.in verbo
iudicauerit.in ti.si de inuest.inter do
minum & vasal.lis oriat.in vsi.feud.
4 *Sic etiā Papa pōt errare in iure &
obliuisci:vt ꝓbaꝛ xxiij.dist.prætereà.
& xiij.dist.Anastasius.& xl.dis.si Pa-
pa.& no.gl.xxiiij.q j.c.à recta ergo
fide.& no.gl.ij ī c.illud.extrà de cle.
excō.min.& habeꝛ in c.j.de cōsti.li.
5 vj. *Sed ecclesia quæ dicitꝛ cōgre-
gatio fideliū,nō potest errare:vt est
tex.cū gl.no.in d.c.à recta ergo fide.
& vult gl.in c.qd ēū eo.in verbo,ec-
clesiā sanctā.xxiiij.q.j.& licet ita so-
leat allegari & dici,tex.tñ in d.c.à re
cta.nō dicit ꝙ ecclesia nō possit erra-
re:sed ꝙ nūquā ꝓbaꝛ errasse.& glo.
Io.Theodorici in d.c.quodcūq;.be
ne sentit secūdū Laur.ꝙ nō possit er
rare:dū dicit,nisi erraret Romana ec-
clesia:quod nō credo posse,qa Deus
nō pmitteret.allegat dictū c.à recta.
& c.pudēda.quod nō.ꝓ his quæ agūꝛ
tur in concilijs generalibus p eccle
6 siā Romanā. *Similiter Gratianus
autor voluminis decretorū,licet fue
rit doctissimus,in multis tamē erra-
uit,& reprehenditur:vt dixi in trac.
meo de agni.librorū Iuris Pōtificij,
colligēdo multos errores Gratiani.
7 *Similiter sanctus Augu.vir fide,
sanctimonia,& doctrina præstantis-
simus,in multis etiā errauit,vt ipse
fatetur:vt habetur per tex.& glo.ix.
dist.negare nō possum.& xxiij.q.vj.
vides.& xij.q.j certè.& xxvj.q.iiij.c.
vltimo.Ideo ipsemet multa de di-
ctis suis retractauit,& ideo dixit bea
tus Hierony.in epistola xl. Vtinam
omniū tētatorū haberē volumina,vt
tarditatē ingenij,traditionis diligē-

3 tia cōpensarē. *Et nūquid sit vtile
habere & legere multos libros,vide
Old.latè in cōsi.suo lxxxiiij.& plenè
per Alb.de Rosa in l.ij.in fin.ff.de vet.
iur.enu.& p Car.Zab.in Cle.j.ī prin
ci.in xix.nota.de magistris,& elegā-
ter p Senecā in epistola lxxx.& ideo
ad ꝓpositū dico,ꝙ qs pōt esse perfe
ctus in vna sciētia,licet aliquādo er-
ret:& magis pōt esse pfectus in sciē-
tia nostra iuris ciuilis quàm in alia.
9 *Quia sciētia legalis habet princi
piū & finē,qd nō est in alia:vt no.gl.
in proœ.Insti.in §.ij.licet hodie ꝓ-
pter gl.& Doc.multos q scripserunt,
sciētia nostra sit effecta magis ꝓfun
da & subtilis.Et posset dubitari circa
prædicta,quis dicaꝛ perfectus. vide
tex.xiij.q.j.c.j.& ibi p Arch.q ponit
quot modis qs dicaꝛ perfectus:ex cu
ius dictis pōt cōprehēdi:& ex his q̄
dixi quis dicatur artis & scientiæ p-
10 fectus. *Quis aūt dicitꝛ habere sciē
tiā eminētē:dic ꝙ est ille q̄ subtiles
quæstiones discutere,examinare ne
gotia,& diffinire nouit,& in prom-
ptu rationes habet:vt elegāter dixit
Inno,in c.cū in cunctis.extrà de ele.
& idē no.Abb.Sic.in c.venerabilis.
11 in prin.in ij.no.extrà de præbē. *Il
le aūt dicitꝛ habere meliorē sciētiā,
qui scit aliquo modo examinare ne-
gotia,qnāuis ad oīa nesciat respōde
re:vt qa ī libris veritatē eorū q̄ scire
tenetur,scit quærere:& etiā in prom
ptu oīa non habet:vt no.dicit Inno.
in c.cum in cunctis.& ibi Doctor.
12 *Qui aūt dicātur optimi Doc.vi-
de p Ang.in l.vbi aūt nō apparet.§.
j.q incipit,vsq; adeò.ff.de ver.ob.q
dicit,ꝙ sunt illi qin superlatiuo tenēt
primū locū:& ideo dic,si statutū Bo
nō.vult,ꝙ causę graues debeāt cō-

mitti doctorib. nõ poterit dari cognitio nisi doctorib' solũ tenentib' gradũ supremũ in sciẽtia & in docto ratu: & q dicãtur optimi ad famã recurris. l. cũ de lanionis. §. asinã. ff. de fun. instruct. sed si vult cõmitti causas hominibus, nõ negat Azo, quin possint committi optimis, vt d. l. vbi aũt nõ apparet. §. j. secũdũ Ang. ibi.

13 *Qui verò dicãtur mediocriter boni & mediocriter mali, vide p Arch. xiij. q. ij. tẽpus. circa fi. & per Anto. de Bu in c. cũ Marthę. §. tertio loco. extrà de celeb. miss. quæ oĩa tene menti: quia sunt pulchra.

14 *No. tertiò ex eo tex. ibi, perfectę artis, ꝙ iusta causa prohibitionis alienationis seruorũ videt esse: qa sunt pfectæ artis. & adde ꝙ ratione magnæ sciẽtiæ seruãtur in aliquo duo specialia, scilicet ꝙ habeãt priuilegia in sua & aliena patria, & vltra numerũ: vt est casus valde no. in l. sed reprobari. §. hoc amplius. & ibi hoc elegãter no. Nico. de Neap. ff. de exc. tu. & ꝑ hoc est etiã gl. no. Insti. de excu. tu. in §. itẽ Romę grãmatici. q̃ est gl. magna circa fi. ibi, vel nisi sint multũ disciplinati.

15 *Facit ad hoc etiam tex. in c. de multa. in fi. extrà de pbẽ. vbi habetur, ꝙ ꝑpter sciẽtiã põt dispẽsari, ꝙ quis habeat duo beneficia curata. Et ꝑpterea fuit obseruatũ in ciuitate Bon. dũ esset ibi Papa Eugeni' cũ curia, & legeret Do. Ioã. de Imol. de sero: ꝙ ꝑpter excellentẽ sciẽtiã suã fuit data sibi licẽtia p Eugeniũ Papã, legẽdi ordinariã de mane: nõ obstãte statuto & cõsuetudine, ꝙ nullus forẽsis possit legere Bononiæ ordinariã de mane: licet non legerit nisi vnã lectionẽ: qa decessit. & adde omnino pdictis quod no. Lu. Ro. in l. si verò. §. de viro. in prima fal. ff. solu. ma.

16 *Est etiã alius casus, in quo posset forẽsis legere de mane ordinariã Bono. quãdo res deueniret ad casum, ꝙ ciuitas careret ciuib' aptis ad illã lecturã: quia cũ sit studiũ famosum peccatũ esset, nõ existẽtib' Docto. aptis ad illã lect. esse sine doctore apto ad sustinẽdũ studiũ: vt singulariter dicit Ant. de But. in c. si verò ij. col. in fi. extrà de iureiu. q etiã dicit.

17 *Quod credit Doctores nõ esse periuros, q iurãt forẽses nõ recipere ad collegiũ vel lecturã: si res deuenit ad casum, ꝙ ciuitas careat doctoribus aptis ad collegiũ vel lec. & mouetur hac rõne: qa vbicũq; iurat aliqd ꝑ tũc indifferẽter, si posteà res deuenit ad casum, de quo si cogitasset à principio nõ iurasset, qa iuramẽtum esset licitũ: nõ obligat iuramentũ. & ponit exẽplũ, vt si qs iurauit nõ negotiari, & venit casus qualiter viuere nõ posset, nisi negotiet, põt ꝑpria volũtate cõtrauenire iuramento, & negociari. alleg. ad hoc Archi. xxij. q. ij. c. ij. quod inci. animaduertẽdum. facit gl. no. in l. tale pactum. §. fi. ff. de pact. & gl. in Cle. j. de rescr. cũ sim.

18 *Itẽ adde quòd ꝑpter perfectã seu maximã peritiã alicuius artis seu artificij, vel etiã roboris, põt differri executio alicuius, qui sit cõdẽnatus, vel ducatur ad mortẽ. Vnde formo tibi quęstionẽ. sententia capitalis lata est cõtra quẽdã artificẽ egregiũ, vel miræ fortitudinis, seu roboris, q eẽt multũ vtilis ciuitati: iudex vult mandare sentẽtiam executioni, sic quòd ab executione sentẽtię nõ põt appellari. l. ab executore. in prin. ff. de appel. & l. ab executione. C. quorũ appel. non reci. isto casu propter artificium

cium egregiū, vel nimiā fortitudinē poterit populus impedire & suspendere executionē dictæ sententiæ, nā vnus de populo poterit ire ad potestatē vel iudicē, & sibi dicere, Iste est homo egregius in arte sua, vel miræ fortitudinis, de quo cōitas valde indiget vel indigere posset. nō interficiatis eū: & tūc iudex debet suspēdere executionē, donec principē vel dñm vel alios superiores cōsulat: vt est casus mirabilis in l. ad bestias. ibi, roboris vel artificij. ff. de pœnis. & ita etiā tenet Lud. Ro. in suo singu. cccccxvij. quod incipit, tu forensis habes. & per hūc modū liberare feci quendā Ferrariæ, q erat miræ fortitudinis, & maximæ peritiæ in ludo ensis. Et idem est dicēdū in persona quæ esset in magna dignitate cōstituta, vel in decurionib⁹ vel in his qui sunt de principalibus ciuitatis, q inconsulto principe dānari nō possunt: vt est tex. no. in l. q cædē. ff. ad l. Cornel. de sic. & in l. diui fratres. §. fi. ff. de pœ. & in l. j. ff. de bo. eorū qui sibi mortē cōsci. cum similibus, quæ omnia intelligo esse vera, nisi fortè tumultus aliter sedari nō posset, nisi cōdēnaret & cōdēnatus occideret: qa tūc credo, ꝙ nō obstante ꝙ esset magnus artifex, vel miræ fortitudinis, vel in dignitate cōstitut⁹, vel decurio, vel de plus principalib. ciuitatis: poterit tñ incōsulto etiā principe, puniri & interfici. & hoc per tex. in d. l. qui cędē. in fi. facit ad hoc l. si quis filio exhæredato. §. hi aūt oēs. in fi. ibi, præueniēdi periculi causa. ff. de iniu. test. Itē credo pdicta vera, nisi cōdēnatus esset fortè latro manifestus, vel seditio prerupta, vel factio cruēta: qa tūc posset fieri executio ad mortē: & posteà scribi ad principē. p d. §. hi aūt oēs. ibi, vbi fortè latro manifest⁹. & ꝙ ille tex. ꝓbet, patet: qa loquit ibi etiā quādo ad principem debet scribi antequā fiat executio, vt ꝓbatur ibi, quo ad princeps rescripserit, & tamē fit ibi executio antequā principi scribat. Et pdicta dixi etiā in iij. cautela mea. & vide multas alias ad euadēdū aliquē à morte, vel differendū executionē, quas posui in primis xj. caute. meis. q omnia singulariter tene mēti, qa possent tibi facere honorē & vtilitatē, cū tractetur de vita hominis &c. Opp. cōtra tex. ꝙ ineptè loquat de vsucapione: qa tūc est locus vsucapioni vel ꝑscriptioni, quādo vēditur res aliena ab vno tāquā domino. l. clauibus. ff. de cōtrahen. emp. sed hic ista vēditio facta à tutoribus tutorio nomine videt facta ab ipsis pupillis. sed pupilli erāt domini: ergo nō est tractādū de vsucapione. Sol. secundū Pau. de Cast. hoc verū est, ꝙ qñ fit vēditio à domino, nō tractatur de vsucapiōe, qñ pōt dominiū trāsferre & trāsfert, quia res sua nō pōt p ēptorē vsucapi. l. sequr. §. lana. ff. de vsucap. sed hic loquit quādo dominus nō potuit dominiū rei suæ in aliū trāsferre. Vnde meritò dubitat, an saltē potuerit trāsferre vsucapiēdi cōditionē. & dicas q, nō, qa vēditio nō valuit, ex quo fuit facta cōtra volūtatē testatoris: & sic cōtra ꝓhibitionē legis, quia volūtas testatoris habet pro lege, in aut. de nup. in §. disponat. & ideo inducitur mala fide, q̄ habet īpedire vsucapionē, vt dicit in glo. fi. in fin. in l. prece. Sed cōtrà, quod imò ꝓhibitio testatoris nō noceat. ꝓbatur sic. nam tunc prohibitio habet impedire alie

nat

natione,quãdo concernit vtilitatem
alterius q̃ hæredis,vt l.pater filiũ. §.
Iulius Agrippa. & §.pe.ff.de lega.
iij.Sed tu dic,quòd illud est verum,
quando hæredes sunt tales,q possent
renũciare fauori suo, vt qa sunt ma-
iores xxv.an.quia tunc vendẽdo re-
nunciãt fauori suo. secus si sunt ta-
les,qui nõ possunt renũciare fauori
suo, vt quia sunt minores:vt fuit in
casu nostro,quia vẽdere nõ possent:
ex quo vẽdẽdo nõ possent renũcia-
re fauori suo.ita no.Bar.in l.filiusfa.
§.diui.in prin.circa fi.versi.secundo
modo legitur.cũ ver.seq.ff.de leg.j.
Sed cõtra istud opp.& videtur,ꝙ ꝓ
hibitio testatoris facta in fauorẽ hæ
redis,tantũ,habeat impedire aliena
tionẽ:vt est casus notabilis ĩ l.fi. ibi,
nã in priore casu.suprà qui ad liber.
perue.nõ possũt.Sed tu potes fortè
dicere,ꝙ ibi illa prohibitio fuit fa-
cta cũ causa expressa, videlicet pro-
pter familiare ministeriũ,& vsum fi
liorũ necessariũ,& ideo filij & hære
des nõ possunt alienare,nec etiã ma
numittere:& est magis fauorabile.
& ita potest etiã intelligi l. nostra,
quia alienatio prohibita fuit:qa te-
stator voluit,vt serui propter perfe
ctę artis peritiã seruarentur:& sic in
vtilitatẽ filiorũ. & ita intellexit istũ
tex.gl.in d. §.diui.& licet Bar.eã re-
probet,dicendo,ꝙ hic ideo valet ꝓ
hibitio,quia erãt minores prohibi-
ti alienare,qui alienãdo nõ poterãt
renunciare fauori suo:sed si in casu
legis nostrę essent, vel efficerentur
maiores,tũc alienatio nõ impedire
tur:quia qñ prohibitio alienationis
fit fauore heredis, idẽ iuris est,siue
prohibitio fiat cum causa, siue sine
causa.l.Titio centum.in princ. ff.de
condi.& demonst.Ista tamẽ opinio
Bart.nõ videtur vera, & videtur etiã
contra d.l.fin. Ad l.Titio cẽtum.in
prin.potest responderi, quòd in pri
ma parte illius legis prohibitio non
fuit facta ipsi legatario, quando sibi
tantũ debebat acquiri,quia illud le-
gatũ factum Titio de centum, vt e-
mat fundum, nõ arctat legatarium,
19 quin possit vẽdere fundũ, *quia di
ctio vt,non significat causam finalẽ,
sed impulsiuã. vnde si do tibi decẽ,
vt emas vnũ par caligarũ, licet cali-
gas nõ emeris,nõ tñ reddes decẽ, vt
est glo.no.in l.si mulier.suprà de iu.
dot.quę gl.ponit etiã alia exempla.
& est glo. similis in l.iij. §.quanquã.
ff.de cõdi.ob.causam.& ibi p Doct.
& per Bar.& alios ĩ l.ij. §.fi.ff. de do
na.& per hoc Bal. ĩ l.fi.suprà de pac.
inter emp.& vendi.non videtur be-
ne dixisse,dũ dixit per d.l.Titio cen
20 tũ.in prin. *Quòd si testator legat
pecuniam vni ecclesię,vt ex ea emat
sibi fundũ, nũquam poterit ecclesia
dictum fundũ alienare,quia videtur
prohibita à testatore alienatio: quo
niã vt dixi, ille text.non ꝓbat,ꝙ per
hoc videatur prohibita alienatio, &
istud teneo,licet aliqui in d.l. filius-
famil. §.diui.de leg.j.sequantur opi
nionem Bal.& si dicatur,Bal.fundat
se in d.l.Titio cẽtũ.in fi. prin. respõ
detur ꝙ quęstio Bal.cõuenit prin.l.
tantũ.nõ aũt fi.prin.qui loquitur in
alio casu,vt statim dicã. Sed in secũ
do responso illius l.Titio centũ. in
ver.sed si filio.licet testator expres-
sè nõ prohibuerit alienationẽ,tamẽ
ex quo testator voluit legatariũ e-
mere fundũ,vt ꝓspiceret alũno mi-
nus industrioso:habet pinde ac si cau
sam alienationis expressisset, videli

cet quia volebat cōsulere d. fratri le gatarij, secundū vnā lect. glo. & sic il le tex. ꝓbat, 21 *Quòd pari sunt exprimere causam ꝓhibitionis expressè in testamēto, vel tacitè in fauorē alterius q̄ hęredis vel legatarij. & est etiā gl. in l. quoties ab omnib⁹. §. de fideicō. & ibi hoc tenet Cyn. & in l. ea lege. §. de condi. ob. causam. & ita sentit hic Bal. & apertius in d. l. fin. §. qui ad liber. perue. nō poss. vbi dicit per illū tex. ꝓbari, quòd ꝓhibitio testatoris, quæ causam prohibitionis debet habere, vt hic. & d. l. filiusfam. §. diui. cum similib. valida est, nō solùm si causa exprimitur, sed etiam si tacitè potest comprehendi ex intentione ipsius, per tex. in d. l. fi. & idem vult Bald. in l. cōtra voluntatē. suprà de testa. manu. vnde illa l. Titio centum. in prin. nō videtur probare opinionē Bart. videlicet ꝙ prohibitio facta à testatore cū causa expressa vel tacita fauore heredis, nō valet: qa nō loquitur de fauore hæredis, vt dixi. & idē videtur dicēdū, ꝙ valeat prohibitio testatoris, vt res relicta hæredi vel legatario, nō possit alienari etiā in fauorē hæredis vel legatarij, quando apparet expressè, vel tacitè de mente testatoris, ꝙ habeat affectionē, vt nō alienaret: puta qa putabat rē esse necessariā vel vtilē hæredi vel legatario, vt d. l. fin. suprà qui ad liber. perue. no pos. vel qa domus vel possessio fuerat maiorū suorū, vt l. si in emptione. in prin. ff. de mino. & l. j. §. sed si rem. ibi, in quam habet patronus affectionē vel opportunitatis vel cœli, vel ꝙ illic educatus sit, vel parentes sepulti. ff. si qs in fraud. patron. Idē qñ alienatio prohibita fuisset fauore ecclesiæ vel piæ causæ, puta fauore alimentorū. l. cū hi. §. si vni. ff. de transac. idē & quando est ꝓhibita alienatio fauore personæ puta minoris: vt hic secundùm Bald. qui ita intellexit istum text. in c. j. in vlt. col. in princip. in ti. de alie. feu. Nec obst. dū reprobaui Bal. suprà, qa Bald. loquitur in casu, in quo nō apparebat expreßè vel tacitè de prohibitione alienationis: vt dixi ꝑ d. l. Titio fundus. in primo respōso. ff. de cōdi. & demon. & ita vult Cyn. in l. ea lege. in dictio. suæ. suprà de condi. ob causam. & in d. l. quoties. suprà de fideicō. & Doct. no. in d. §. diui. Vnde ex his distingue. Aut cōstat expressè vel tacitè, ꝙ testator habuit affectionem ne res vēderetur, quā prohibuit alienari, & tūc valet prohibitio, & non poterit per hæredē contrauenīri, dato ꝙ etiā in suū tantum fauorem prohibuisset testator, siue sit maior, siue minor hęres. & ita potest loqui hic, & d. l. fi. cū similibus. Aut constat expreßè, ꝙ testator nullā habuit affectionem pro se, sed in fauorē tantū hæredū prohibuit alienationē: & tūc distingue secundùm Bartolum, in dicto §. diui. Aut hæres erat maior xxv. annis, qui poterat suo fauori renūciare. l. si quis in conscribendo. suprà de pactis. & tunc poterit alienare. l. pater filiū. §. Iulius Agrippa. ff. de legatis iij. Aut est minor qui non potest renunciare, & tunc non poterit alienare, vt hic. Vel dicas, aut est facta prohibitio fauore piæ causæ vel minoris, & non potest, vt hic: aliàs secus. Aut sumus in dubio, & tūc dicendū est ꝙ alienare poterit per dictū §. Iulius Agrippa. de quo tamen latius dic, vt per Cynum & Doctores in dicta-

ctâ l. ea lege. & per Bartolum & oẽs alios scribentes in dicto §. dixi. & per Doctor. in dicta l. quoties. suprà de fideicommissa. & per Baldũ plenè in c. j. in vltima colum. in titu. de aliena. feud. & vide etiam per Ang. plenè in consilio suo clxv. & in cõsi. sequenti. vbi plenè tractat de materia, quãdo testator prohibet alienationem. In glo. prima, in verbo, seruari. in prin. ibi, idem si vendi prohibuisset. Not. est ista glo. coniuncto
22 textu, *Quòd quãdo testator mandat rem aliquã seruari, siue cõseruari, videtur prohibere ipsam vendere, vel aliquo alio titulo alienare, vt probatur etiã in l. pater filiũ. §. penulti. ibi, nulla ex causa alienent, sed conseruent successioni suæ. ff. de legatis iij. & ita pridie super hoc cõsultus, respondi. Ex quo etiã not. secun
23 dũ Bal. hîc, *Quòd aliquid prohibetur per verba affirmatiua. nam teneor non alienare: quia testator iubet rem seruari sub verbis affirmatiuis: & sic posito aliquo, ex quo sequitur prohibitio, perinde est, ac si prohibitio facta fuisset. vnde si probo, quòd voluit conseruari, videor probare quòd prohibuerit alienari: qa
24 eadẽ natura est ęquipollentię. *In ea. gl. ibi. Cũ verbo vẽditiõis omnis alienatio &c. dic quia tex. dicit, quãdo testator iussit, quòd seruarentur serui, non possint alienari: sed quid si testator dixit, quòd non venderen
25 tur? glo. dicit q̃ est idẽ: *Quia appellatione venditionis, continetur omnis alienatio. allegat tex. in l. statuliberi à cæteris. §. Quintus. ff. de statulibe. & idẽ vult gl. i l. ij. in §. eã rem. in verbo, non potest. ff. quæ res pigno. ob. pos. per d. §. Quintus. qui est ad hoc notabilior, quàm sit in iure alius, secũdũ Bal. hîc: qa lex xij. tabu. emptionis verbo omnẽ alienationẽ cõplecti videt. Et subdit q̃ verbũ venditiõis per seipsum nõ habet hoc significare, vt cõpræhẽdat oẽm alienationẽ: vt l. fi. C. de prædijs curialiũ. lib. x. quia aliud significat venditio, quàm alius contractus: vt dicit Bald. in d. l. fi. & probatur in l. j. ff. de rerũ permu. & idẽ vult Iaco. But. & Bar. in l. in quorũ. ff. de pigno. sed ratione adiũcti: puta ratione causę prohibitionis, bene includit alios titulos alienatiõis. & ita intelligatur gl. nostra, & gl. in d. l. ij. §. eam rẽ. cũ similibus. Vel dic secũdò, aut prohibitio est extraordinaria & legalis, & non cõprehendit alios cõtractus: vt d. l. fin. Aut est regularis prohibitio, sicut est quando testator potest prohibere & prohibet: qa volũtas testatoris reputat lex cõmunis: vt in aut. de nup. §. disponat. & tũc cõprehendit omnem alienationis speciẽ, vt in ista gl. secundũ Bal. hîc, q se remittit ad no. per eum in l. volũtas. suprà de fideicõ. Vel tertiò. ad idem: aut nomen venditionis profertur in materia singulari, & contra ius cõmune, & non continentur alij contractus: vt d. l. fi. aut non est contra ius cõmune: & tũc cõtinentur, vt hic in glo. vt dicit elegãter gl. in d. l. fin. C. de prædij. curia. lib. x. quam sequitur Bal. in d. c. j. circa fi. in tit. de alie. feu. Vel dic quartò secundũ Bal. ibi ante fin. quòd aut prohibita est venditio absolutè, & omnis alienatio intelligitur esse prohibita, p ea quę not. hic. aut est data certa forma in alienãdo, & tunc nomine venditionis non cõtinẽtur alij contractus: quia non procedunt

cedūt per easdē causas: vt in prealle gata l.fi. Vel dic quintò secūdū Bal. in c.j.in fi.in ti.de cōtra.inter do. & emp.feu.ꝙ aut vēditio vel alienatio prohibet ratione rei, sicut est feudū: & tunc oēs cōtractus cōtinētur: vt d. c.j. in fi.vbi est text.not.aut prohibet ratione personę,& idē.& ita intelligi debet ista gl.relata ad tex. Aut ratione modi & formæ est facta prohibitio,& tūc nō cōtinentur alij cōtractus,& ita loquitur d.l.fi. Vel dic sextò secūdū Bal.in d.l.fi.aut verbū, venditio,ponitur causa exēpli,& tūc cōprehēdit omnē alienationē.& ita loquit d.§.Quintus.& ratio pōt assignari: qa exēpla nō restringūt regulam.l.j.§. qd vulgò.ff.de vi & vi ar. & l.dāni infecti stipulatio ptinet. in fi.ff.de dāno infec.& p Cy.in l.j.in ij. q.suprà vti possi.aut nō ponitur causa exēpli,& tūc prohibita vēditione, nō videt prohibitus alius cōtractus: qa ꝓpriè aliud est vendere, aliud est aliū cōtractū celebrare: vt d.l. fi.& l. j.ff.de rerū permuta. Vel septimò dic secūdū gl.in l.ī quorū.ff. de pig. aut prohibetur à lege vēditio,& tūc intelligitur alius cōtractus prohibitus.l.fi.suprà de rebus alie.non alienan.& l.prima. §. eā rem.ff.quę res pign.oblig.pos.aut prohibet à iudice,& tūc secus.vt d.l.in quorum.sed hoc Bar.nō tenet ibi, dicēs, quòd nimiū durū esset restringere d.l.ī quorū.ad ꝓhibitionē iudicis: nec prędictæ leges vrgent ad illā distinctionē faciēdā. Vel octauò secūdū Iac.But. in d.l.in quorū.pōt dici, quandoque prohibetur res ipsa vendi, qa eius cōmerciū interdicitur: vt est res sacra & religiosa.l.inter stipulātē.§.sacrā, ff.de ver.obl.& insti.de inutili. stip, §.ij.& tūc prohibet alius cōtractus. & ita loquit d.§.eā rē.quādoq; non prohibet cōmerciū in genere, sed ꝓhibetur venditio: & tunc ex propria significatiōe nō videt prohibitus alius cōtractus.d.l.in quorū. Nec ob. d.l.fi.qa illud qd ibi dicitur, procedit magis ex quadā præsumpta volūtate, q̄ ex propria significatione.hoc vltimū nō approbat Bar.in d.l.ī quorum.dicēs ꝙ etiā ibi ex præsumpta volūtate deberet intelligi prohibita datio pignoris. Vel nonò secūdùm Bar. ī d.l.in quorū.pōt ita distingui. aut prohibetur vēdi vel alienari res, & non pōt pignori obligari, per d.l. fi.qa p obligationē peruenit ad venditionē pignoris: p totū ti.ff.& C. de distra.pig.& sicut prohibetur vēditio, ita & eius pambulū.l.oratio.ff. de sponsa. aut prohibetur persona emere, res autē nō prohibetur vēdi: tūc ille nō impedit accipere pignori: vt d.l.in quorū. Ratio, qa licet accipiat pignori, per hoc nō euenit vt ipse accipiat sibi in solutū vel in emptionē, sed quod alij vendat pro suo debito: quòd etiā nō est prohibitū, nisi accipiat pro tāta quātitate, ꝙ nō esset verisimile debitorē velle luere.arg.l.qui habebat.ff.de leg. iij. cū ibi not. Vel decimò potest aliter distingui secundū Guil.de Cu. hic, videlicet, aut verbū vēditionis profertur à lege, aut ab homine. Primo casu aut lex facit mētionē de vēditiōe permissiuè, aut prohibitiue: si permissiuè,& tunc aut lex facit mentionē de venditione considerato effectu: & tunc appellatione vēditionis continetur omnis cōtractus per quē dominiū trāsfertur. & ita potest intelligi per allegata l. statuliberi à cæ teris.

teris.§.Quintus.in fin.ff.de statuli. aut lex facit mentionẽ de vẽditione nõ cõsiderato effectu:& appellatione vẽditionis cõtinetur omnis contractus onerosus,quo dominiũ trãsfertur,vt permutatio:vt l.sciendũ.§. deinde aiũt.aliàs §.pollicetur.ff.de ędil.edi.nõ aũt cõtinetur lucratiu*: vt l.ad res donatas.eo.ti.& l.fi.ff.qui bus ex cau.in pos.ea.& ff. de doli exce.l.apud Celsum.in §.de autoris. si verò lex facit mentionẽ de vẽditione prohibitiuè,& tũc solus cõtract* vẽditionis cõtinetur.l.fi.C.de præd. curia.lib.x.& ratio diuersitatis inter istos duos casus,scilicet,qñ lex loquitur permißiuè, aut prohibitiuè, põt esse secũdũ eundẽ Guil.hic: quia qñ lex loquitur de vẽditione permißiuè,loquitur secundũ rationẽ suã, & secundũ ius cõmune: ideo illa permißio debet extẽdi,vbi est medietas rõnis.ar.l.illud.ff.ad. l.Aqui.Sed qñ lex loquitur de venditione prohibitiuè,tũc loqtur contra naturã suã: & ideo debet restringi.l.fi.C.de fundis patrimonia.lib.xj. Secũdo casu principali,qñ verbũ vẽditionis profertur ab homine,& tunc subdistingue:aut profertur permißiuè,& tũc solus cõtractus venditionis cõtinetur,& nõ alius.& hoc nisi proferens haberet mẽtẽ seu volũtatẽ super alijs rebus.l.cuicũq;.§.nõ tamẽ.ff.de inst.& l.sicut.§.vẽditionis.ff.quibus mo.pi.vel hyp.sol.& l. si pupillorũ. §.si prætor.ff.de rebus eorũ.& circa hoc adde quod no.Bar.in d.l. sicut.ĩ §.sed si permiserit.vbi videtur facere differẽtiã inter permißionẽ factã à parte,& pmißionẽ factã à iudice. aut verbũ vẽditionis ꝓfertur ab homine ꝓhibitiuè,& tũc omnis contract* per quẽ dominiũ trãsfertur,cõtinet.l.codicillis.§.instituto.ff. de le. ij.& l.pater filiũ.§.si fundũ.de le.iij. de quo etiã vide per Ray.in l.volun tas.s.de fideicõ.& sic ista differentia an fiat mẽtio de vẽditione ab homine permißiuè, vel ꝓhibitiuè, est in totũ ecõtrà ab ea,quæ fit qñ nomen vẽditionis profertur à lege:vt patet ex pdictis:vnde est necessariũ quęrere,ꝙ sit ratio differẽtię.& dicit Guil. de Cu.ꝙ nõ est ista:quia qñ fit mentio vẽditionis ab homine permißiuè,oportetq; fiat mẽtio in casu,quo à lege est prohibita: qa aliàs frustra fieret permißio vẽditionis, vbi à lege esset pmissa.l.si qñ.ff.de lega.j.& c.si Papa.de priui.li.vj.qa frustra precibus imploraretur,qd iure esset cõcessum:vt l.j.in fin.ff.ad muni.& l.j. C.de thesauris,li.x.& ideo illa pmißio facta ab homine, cũ sit cõtra ius cõe,restringitur ad se:quod aliàs nõ est pmissũ.facit ad hoc tex.cũ gl.no. in l.fi.C.de præd.curia.lib.x.sed quãdo verbũ vẽditionis ꝓfertur ab homine prohibitiuè,tũc ecõtrà dicẽdũ est:qa in hoc prohibet homo in quo prohibet etiã lex. & sic ꝓhibitio est secundũ ius commune : quia in alijs non posset prohibere,nisi in illis,in quibus habet causam à lege : & ideo talis prohibitio extenditur ad communem contractũ.facit ad gl.in d.l. fina.& circa hoc vide quæ no.Ray. in l.quoties.lã j. suprà de fideicom.

Vel xj.potest aliter dici secundũ 26 Old.& Alb.de Ros.hic, *Quòd regulariter appellatiõe vẽditionis simpliciter prohibitę nõ cõtinetur ali* cõtractus:puta donatio: vt est gl.or. in l.fi.in verbo,vẽdet.suprà de iure emphyt.& ibi plenè p Doct.& maximè

per eundē Alb. Sed qñ causa prohibitionis est adiecta, tunc facit prohibitionē vltra propriā significationē ex tēdi. & ita loquitur hic, & l. nomē debitoris. ff. de leg. i. j. & l. cū pater. §. dulcissimis. de leg. ij. & l. adigere. §.
27 quamuis. ff. de iure pat. *Et ratio est quia causa regulat, & ampliat, & restringit dictū, secundū naturam causæ: vt d. §. dulcissimis. & l. quod dictū, cum ibi no. ff. de pactis. Vel xij. & vltimò pōt dici secundū Cyn. in l. fi. s. de reb. alie. non alie. & in l. volūtas. s. de fideicō. & Benedi. de Plumbi. in d. l. statuli. à cæteris. §. Quint⁹. ff. de statulib. aut venditio profertur in materia fauorabili, aut nō. Primo casu cōpræhēditur omnis cōtractus, & ita loquitur d. §. Quint⁹. quia ibi largissimè intelligatur verbū venditionis fauore libertatis secūdū Ray. & Benedi. ibi. aut non sumus in casu fauorabili: & tunc secus. ista tamē distinctio nō est perfecta: nec aliæ superiores de per se sunt perfectæ: vt patet ex prędictis. Sed tu ex pdictis oībus potes colligere distinctionē perfectā, & intelligere vbi sit mentio de ista materia, & inferre ad decisionē multarū quæstionū, sed pro clariori declaratione huius gl. ponitur forma-
28 ri quæstio in vno casu i specie. *Si testator prohibuit vēditionem rei, vtrū illa poterit donari? & videtur q̄ sic: quia aliud est venditio, aliud est donatio. & pro hoc videtur ēsse casus in l. volūtas. suprà, de fideicō. ista gl. vult contrariū: quia prohibita vēditione, videtur prohibita donatio, & aliæ alienationes. Sed dic secūdū Pau. hic considerandam esse mentē defuncti, vel legis: vtrū vēditio prohibita, locū habeat in donatione: qa si nō habet locū mēs, nō videtur prohibita donatio: vt patet i emphyteosi, quæ prohibetur vēdi, non requisito dño: vt l. fi. s. de iure emph. & c. potuit. extrà de locato. nō tñ prohibetur donari: vt no. per gl. & Doc. in d. l. fi. & per gl. & Bal. in c. j. §. donare. in tit. qualiter olim feu. pote. al. e. & per Docto. in l. si domus. §. fi. ff. de leg. j. & dicā plenissimè in l. vniuersas. j. ne rei dominicę vel templorū. nā res emphyteotica ideo ꝓhibetur alteri vēdi, quia si dñs vult emere, cōuenienter est, ꝙ ipse præferatur: nec hoc nocet emphyteotæ: qa maiorē vtilitatē non haberet ab alio quàm à dño. & ita loqtur d. l. fi. C. de iur. emphy. sed cū emphyteota vult donare nō est ita: quia mouetur liberalitate, quā exercet cū donatario ꝓpter benemerita & seruitia, quæ recepit ab eo, l. nec adiecit. ff. pro socio. q̄ benemerita à dño nō recepit. & ideo dñs nō debet pferri: quia nō est eadē ratio donationis: & sic debet esse permissa donatio, & nō vēditio. In eadē gl. j. ad fi. ibi. Et nō propter peritiā. secus si sine causa. dic ista gl. sentit ꝙ causa prohibitionis fuit, quia serui erant periti in arte: secus si ista causa nō fuisset adiecta, quia tūc nō valeret prohibitio tanquā facta sine causa. l. filiusf. §. diui. de leg. j. sed gl. sequēs circa fi. sentit cōtrariū, dū dicit, ꝙ alia causa videtur fuisse, quia res erat pupillorū. & ita videtur velle Bal. in l. quoties. la j. de fideicō. in ver. qro qd est dictū cū causa. vbi dicit notabiliter, ꝙ qñ persona quæ aliàs alienare est prohibita, vt pupillus prohibetur alienare. & istud dicitur esse sufficiēs causa prohibitionis alienationis. p istū tex. in aut. de alie-

na.

na.& emph.in §.sanctissimas.eo.ix. & sic ista gl.nō videtur bene dixisse, ꝙ vbi ista causa propter peritiā fuisset adiecta in ꝓhibitione alienationis,non valeret illa prohibitio: imò etiā cū illa causa de se nō sufficeret, vbi fuisset in fauorē pupillorū, qui erāt minores,& nō poterāt renūciare fauori suo,secūdū Bar.in l. filiusf. §.diui.in j.col.de le.j.de quo s.dixi.

Et ex hoc nota,ꝙ hic erat duplex prohibitio,vna testatoris,alia legis, qa prohibiti alienare à testatore, ēt de iure cōi nō poterant alienare: vt in toto ti.ff.de rebus cor.& s.de prędijs mino.& sic in casu legis nostræ,
29 cōcurrebat duplex prohibitio *Ex quo nota aliud,qđ est singulare: ꝙ qñ prohibitio alienationis quę sit à lege,cōcurrit cū prohibitione testatoris, effectus prohibitionis legalis augetur in tantū,ꝙ etiā in casu aliàs permisso à iure,non poterit alienatio fieri.facit l.ballista.cum ibi not.ff.ad Trebel.cū similibus,& sic facit, ꝙ si testator legat rē ecclesiæ vel hospitali,q̄ regulariter à iure ꝓhibetur alienari,vt in aut.hoc ius porrectū.& prohibet testator illā rē alienari, qa fortè vult perpetuò apud ecclesiam vel hospitale remanere: ꝙ etiā in casu aliàs à iure pmisso.iuxta not.in d. aut.hoc ius porrectū.x.q.ij. sine exceptione nō poterit illa res alienari.& ad hoc solet allegari ista l. & d. §.sanctissimas. & ita aliàs fuit cōsultū Bononiæ per quendā Doct. excellētē.& hoc tenet Ang.in d. §.sanctissimas.& in §. hæc verò. & in §.hoc etiā.in iij.col.ad fi.eo.tit.& ita tenet Io.de Imo.& Raph. Cu.in d.l.filiusfa. §.diui.de lega j.& hoc sentit etiā Bal.in l.fi.in vij.opp.in fi.s.de pac. ꝙ dicit, ꝙ quādo ꝓhibitio testatoris concurrit cū prohibitione legali,puta quia testator prohibet hospitale vel ecclesiam remittere,ista prohibitio testatoris est efficacissima. q. d. nō poterit tūc fieri remissio,etiā in casu aliàs perm.sso.& Bal.hoc tenet expressè in d.aut.hoc ius porrectū.i vlti.col.ver. sed pone quod cuidam hospitali.& idem sentit Bal.in l.quoties ab omnibus.suprà de fideicō.& Bar.in l.ea lege.suprà de cōd.ob causam.dū alle.d. §.sanctissimas.& idē tenet gl.no.in l.sancimus.la j.in verbo,præfectorū.suprà de sac.san.ec.& idē sentit gl.in d.aut.hoc ius porrectū.in verbo,perpetuò.& gl. magna circa me.in d.l.ea lege.& istā opinionem tenuit Vgutio x.q.j. sic quidā.& Io.& Lauren.x.q.ij.hoc ius porrectū.& Damasius & Gofre. & Philip. & Ian.in c.verū.extrà de cōdi. appo si.& Bar.Brixiēsis in iiij.q. dominica li.& istam opinionem post multa firmat gl.fi.in fi.in d.c.verū. Sed an in casu necessitatis poterit fieri alienatio, quādo concurrit prohibitio legis & testatoris in eadē. Et gl.in d.c. verū.in fi.tenet ꝙ nō,p d. §. sanctissimas.pro qua opi.facit:quia si intelligeretur ꝙ posset alienari i casu necessitatis,secundū ꝙ de iure etiā cōi fieri posset,illa prohibitio testatoris nihil operetur cōtra l.si qū. de lega. j.cum fi.Sed Io.An. in d.c.verum.tenet cōtrariū.& Arch.xij.q.ij. Apostolicos.p l.cū fideiussor.dicta gl.ff.de fideic. lib.& p l.pater filiū.in pri.de le.iij.secundū Ang.in d. §.hoc etiā.in autē. de alie.& emphy.in iij.col.ad fi. vbi format quæstionē pdictā, & quærit an pro debito vrgēti possit dicta res vēdi:& dicit ꝙ multæ sunt op.vt no.

in d.c.hoc ius porrectum.sed veritas est secundũ eũ:quòd si sunt aliæ res, quas alienãdo,satisfieri põt pro debito ecclesię vel necessitati ecclesię, quòd tũc non poterit alienari.& ita intelligit dictũ Inn.in c.Rayn.extrà de testa.& quod no.in d.c.verũ.& d. §.sanctissimas.sed si alienando alias res ecclesiæ satisfieri nõ posset,tũc il la res ꝓhibita alienari poterit occasione talis necessitatis. nam ab illa prohibitione de nõ alienando, talis casus necessitatis videtur exceptuatus.l.ij.suprà de patrib.q fil.distra.& l.cũ filiæ.de leg.iij.& l.pater filiũ.in prin.eo.tit.& aut.res quæ.suprà cõia de leg.& idẽ tenet Ange.in d.§.hęc verò.& in d. §.sanctissimas. & ista fuit opi.quorũdã glossatorũ.de qua fit mẽtio in d.c.verũ. & ista fuit etiã opi.Arch.in d.c.hoc ius porrectũ.x. q.ij.& idẽ tenet Bal.in d.aut.hoc ius porrectũ.in vi.col.qui dicit hoc esse verũ de iure cano. Limitat tñ hoc dictũ, quod dicit esse intelligendũ, vbi nõ esset relicta vel donata res ad certũ piũ vsum: nã si esset expressus vsus,puta relicta est domus ad hospitalitatẽ ibi tenendã,nõ posset cõmutari ad aliũ vsum,nisi de licentia Papę:vt in Cle.quia cõtingit. de relig. do.& istã opi.puto esse veriorem & magis equã,per prædicta,quã sequitur etiã Io.And.in d.c.verũ.in nouella. Nec ob.si dicat̃:si hoc esset verũ, ergo prohibi.testatoris nihil operaretur:quia imò satis operabitur, quoniaꝫ nõ poterit alienare:& ex causã necessitatis,qñ extãt aliæ res,q̃ possunt alienari.Nec ob.etiã si dicatur: si nullo modo poterit alienari,qñ relinqtur res ad certũ vsum, & prohibet alienari etiã in casu necessitatis: ergo idẽ debet esse,quãdo simpliciter prohibetur alienari, qa videtur facta prohibitio causa sustentationis ipsius ecclesiæ: & sic ad certũ vsum:vt l.Titio centũ.in princi.ff. de cõd.& dem.quia respõdetur,ꝙ licet hoc esset verũ,tamẽ idẽ esset, quãdo simpliciter relinqueret̃ ecclesiæ, etiã nõ ꝓhibẽdo alienari:vt d.l.Titio cẽtũ.& tamen nemo negabit,ꝙ hoc casu poterit alienari in casu neces.vt no.in d.aut.hoc ius porrectũ.& maximè, quia non apparet ad quẽ spe cialẽ vsum ecclesię fuerit res relicta. Nec ob.si dicatur.d.l.cũ fidei.ff.de fi deic.lib.& l.pater filiũ.in prin.de le. iij.nõ probãt:qa illa iura loquuntur quando necessitas processit à facto seu debito testatoris tãtũ,ideo testator nõ potuit talẽ prohibi. facere in præiudiciũ creditorũ suorũ: quas leges declara oĩo,vt habetur per Bal.ĩ l.fi.in §.& si præfatã.in iij.col.versi. quarto quæro.s̃.de iu.delib.sed quęstio nostra loqtur,qñ necessitas processit aliũde quàm ex facto testatoris:qa respõdetur,ꝙ licet illa iura nõ probarẽt,tñ bene ꝓbatur in d.§.sanctissimas.& p ea q̃ dixi s̃.scdm Ang. Posset tñ circa prædicta distingui: aut loquimur de iure cano. qñ relinqtur ecclesię,vel pio loco:& ꝓcedũt ea q̃ dixi.Aut loquimur qñ relinquitur priuato,puta hoĩ laico, & tũc sic subdistiguẽdũ:aut dicta ꝓhibitio facta à testatore, ne res relicta possit alienari,fuit facta ĩ fauorẽ alterius q̃ eius,cui primo loco relicta est:& tũc teneo,ꝙ nullo modo possit alienari per primũ cui est relicta, et ex causa necessitatis suæ maxima: qa necessitas sua nõ debet esse alteri dãnosa.c. nõ debet.de re.iu.in vj.aut talis ꝓhibi.nõ

bi.nõ cõcernit fauorẽ tertij, sed hęredis vel legatarij tãtũ & testatoris: & tũc ꝓcedat dicta distictio, de qua s.dixi de iu.cano. Et ratio differentiæ põt esse: qa quãdo relinqtur ecclesiæ vel loco pio, nõ tractatur nisi de ꝑiudicio illius, cui relinqtur: qa semp ecclesia & locus pius idẽ dicit̃ esse: licet mutẽtur pauperes, sicut dicemus de populo.l.ꝓponebat̃.ff.de iud.& ideo in eis non tractat̃ nisi de ꝑiudicio ei⁹, cui primo loco relictũ est: & ideo idẽ est dicẽdũ in eis, & ĩ illis, qb⁹ solũ relictũ est: cũ nõ tracte-

30 tur de præiudicio alterius. *Et iuxta p̃dicta quæritur, qd si in donatione, vel legato facto ecclesiæ apponitur cõditio vel pactũ, vt res illa non possit alienari, & in casib⁹ à iure expressis, an tale pactũ vel cõditio valeat? Et videt̃ nõ valere: qa est cõtra legẽ Dei: vt xij.q.ij.aurũ habet ecclesia.& de hoc est gl.sing.x.q.ij.hoc i⁹ porrectũ. quã seqtur Lud. de Ro.in suo sing.dcxviij.quod inci.donatio facta ecclesię.q dicit, ꝙ illud pactum habetur pro nõ adiecto: sed ego nõ credo illã gl.esse verã indistinctè, qa est cõtra text. in d.§. sanctissimas.& cõtra ea, q̃ s. dicta sunt. & est ratio: qa donãti licuit conditionẽ suæ rei apponere: vt in toto tit.j. de dona.q̃ sub modo.& x.q.j.sic quidã.& quod ibi no.in gl.ij.Itẽ qa semper interest donãtis, ne alienetur: & vt durẽt ei⁹ fructus ad vtilitatem animę suę perpetuò.& ne data alienẽtur, facit qd̃ not.in c.ꝙ qd.extrà, de pœ. & rem. puta tamẽ dictũ pactũ intelligi debere, quãdo nõ subesset necessitas quodãmodo ꝑcisa: videlicet quãdo de alijs rebus ecclesiæ posset necessitati suæ prouidere: secus si nõ posset: tũc

etiã cũ esset necessitas quodãmodo ꝑcisa, tũc æquius est dicere, ꝙ possit

31 alienari per ea quæ dicta sunt s. *Et maximè, qa necessitas nõ habet legẽ.c. qd nõ est licitũ ĩ lege. extrà, de reg.iur.& l.j.& ibi Bart.ĩ fi.suprà, de ope.lib.& l.j.cũ ibi no.ff.de offi.cõsul.& no.gl.in l.cũ fidei.ff.de fideic.lib.& habet̃ p Bar.in l.j.C.de naufra.lib.xj.vbi om̃no vide. & Bal.in c.j.§. aut scilicet libellario.ĩ ti.de alie.feu.in ver.sed nũquid est licitũ.& habet̃ de cõse.dis.j.sicut nõ alij.& ibi bona gl.& de cõs.di.v.discipulos.& ibi optima gl.& est text.cũ gl.in verb. nõ necessitate. & ibi Doc.in c.querelã, de elec.& habetur in c.ij.de obser.ieiu.Et qa testator in dubio nõ presumitur voluisse obseruari volũtatẽ suã in casu necessitatis, & in dãnũ ecclesię.ar.l.in cõfirmãdo.in fi.ff.de cõfir.tu.& l.Quint⁹. in fi.ff.de an.le.& l.liberto.§.largius.e.tit.& ar.l.cũ acutissimi.s. de fideicõ.& argu. glo. not.in l.tale pactũ.§.fi.ff. de pact.cũ si. nisi donatio vł legatũ fuerit factũ ecclesię ad certũ vsum: vt suprà dixi. Nec ob.tex.xij.q.ij.aurũ.qa ibi loqtur in vasis: & sic in rebus mobilib⁹: vt dicit gl.fi.in fi.in d.c.verũ.de cõ-

32 di.appo. *Sed posset dubitari, posito quòd nõ possit alienari res prohibita alienari à testatore, an si alienetur, trãsferat̃ dominiũ in accipiẽtẽ, & debeat agi ad ĩteresse. vide plenè p Cy.& Doc.in l.ea lege.s.de cõdi.ob causam.& plene p Bar.& alios in l.qui absenti.§.j.ff. de acqui.poss. vbi ponũt iiij.cautelas.Ex qu b⁹ potest taliter impediri, quòd si alienetur, nõ trãsibit dominiũ. etiam vide Flo.ĩ l.in hoc iudicio.§. si cõueniat. in fi.ff.fa.her.& p Pau.de Cas.in cõ-

fi.xvij.& p.Cano.in c.verũ.de cõd.
33 appo. *Iuxta prædicta potest moueri tale dubiũ, secũdũ Guil.hic: pone q̃dã Baro habebat milites vasallos, instituit filios suos hæredes,& dixit quòd semp voluit illos milites fore vasallos hæredũ suorũ, & prohibuit quòd nõ possint alienari: posteà hæredes volũt eos alienare. Quæritur verũ possint.& videt̃ q̃ nõ, p istã legẽ cũ cõcordãtijs: qa nõ debẽt venire cõtra volũtatẽ defuncti. & p hoc est l. specialis in l.j. & ij.š. qui ad li. perue.nõ poš.& l. in ipsius.š.fa.her. Itẽ quia talis prohibitio potuit esse duplex: vna fauore hæredum: & ista est fauorabilis & iusta: & ideo nõ poterũt cõtrauenire.ar.l.Titio cẽtũ.in prĩ.ff.de cõd.& de. Alia poterat esse ratio phibitionis, qa fortè habebat vasallos illos odio,& nolebat quòd liberarẽtur:& ista potuit etiã esse iusta ratio & æqua: vt l.fi.š.q ad li pue. nõ poš.Itẽ qa istud fuit inductũ & prohibitũ perpetuo tẽpore, & ideo filij nõ poterũt imutare, nec phibita renũciare.l.tametsi.cũ ibi no.ff.ad Mace.in ista q. videt̃ esse ita distinguẽdũ, secũdũ Guil.aut pater prohibuit istos vasallos alienari, vt filijs possẽt in perpetuũ melius vasallari. & ista ratio fuisset iusta, & valeret talis prohibitio. & ita loquunt̃ iura š.ad hoc allegata: aut facit istã prohibi. in odium vasallorũ: & tunc nõ valeret. Nec ob.ll.suprà in cõtrariũ allegatæ: qa loquũtur in seruis. nã valet talis prohib.in seruis & manumiss.vt ibi. sed in vasallis nõ habet locũ ista ratio: qa nõ debẽt eẽ eiusdẽ cõd.cũ vasalli sint nobiles.l.Titio cẽtũ. §.Titio cẽtũ relicta.ĩ fi.ff.de cõd.& de.& l.libertis. §.fi.ff.de alimẽ.& cib.leg.

& ideo si hęredes volũt, possunt eos liberare.ar.ff. de pac.l.nemo.q̃ est l. pe. sed si diceret p hũc modũ, volo, q̃ hęres me* alienet vasallos: & si nõ faciet, volo q̃ applicẽtur tali: tũc bene valeret phib.l.Quint*. §.Põp.ff. de an.le.& l.militis.š. de reli.& sup.
34 fin.*Ex prędictis potest decidi vna quęstio quotidiana: qdã habebat inimicũ vicinũ, fecit testamẽtũ,& prohibuit filios suos alienare domũ illi vicino, propter odiũ quod habebat in eũ: an filij poterũt ei alienare nõ obstãte dicta prohi. psupponẽdo, q̃ aliàs potuissẽt alienare, puta qa erãt maiores.& videtur q̃ sic, p prędicta: maximè si illud odiũ fuit irratiõabile.facit ad hoc l.j.cũ ibi no.š. de his q̃ pœ.noie.& Insti.de le.§.fi.qd tenemẽti: qa sæpe de facto cõtingit.*Itẽ
35 põt dubitari circa pdicta in casibus in qb* est phibita alienatio,& valet phibitio, an poterit alienari per viã pmuta. q̃ fiat in vtilitatẽ eius, q est phibitus alienare.& videt̃ q̃ nõ p pdicta: tamẽ cõtrariũ cõsuluit do. Io.de Guacombris in cõsi.suo, qd inci. In Christi noie amẽ. Dubitatur nũqd hospitale. qd cõsiliũ est ĩsertũ in cõsilijs Pau.d Ca.nu.xvj. vbi plenè examinaťiste art.& istã opi.tenet Bal.in aut.res q̃ in vlti.col.ver.quero an ea q̃ dicta sunt š cõia de leg. p l.ita cõstãte.ff.de iu.do.facit l. i cõfirmãdo. in fi.ff. de cõsi.tu.& l. Quintus.in fi.
36 ff.de an.leg.* Sed nũqd istud procedat, qñ esset duplex phibi. scilicet legis & testatoris? & do. Io. in d.cõsi. tenet q̃ sic. Ego puto posse distigui: vt dixi plenè š.quãdo testator prohibet alienari illud qd à lege est etiã phibitũ alienari. Et ex istis oĩb* apparet, quõ debet intelligi caus. mea,

xxvij. in qua dixi, ꝙ qñ vult vt res sua nõ possit alienari, relinquat per sonæ vel loco, q de iure cõi nõ posset alienari: & prohibeat etiã ipse eã alienare, quã declara, & intellige secũdùm ea, quę dicta sunt s. q singulariter tene mēti: qa sunt quotidiana.

In gl. in verbo, Nõ potuer. ista gl. q̃rit quare nõ valuit ista vẽditio, ue qua hic in tex. & glo. dicit, ꝙ sunt rationes. vna, qa res sunt pupillorũ. secũdùm Pau. de cast. hoc dicit, ꝙ hæc nõ est sufficiẽs ratio. nã aut res pupillorũ possunt vẽdi à tutore, qñ vẽditio fit ex causa legitima: licet sec⁹ qñ alienant' ab alio. & ita loqtur l. alle. in gl. scilicet quãdo vẽdit vt suã. sed tutor vẽdit tãquã rẽ pupilli. Alia ratio est, & ista est vera: qa fuit facta cõtra volũtatẽ defuncti, q̃ habet' ꝓ lege: vt ĩ aut. de nup. §. disponat. Sed tu dic, ꝙ imò prima ratio, q̃ est scda in gl. pot etiã esse bona, qñ tractaret' de alienatione rei pupilli sine causa vel sine solennitate. de qua in l. magis. §. nõ passim. ff. de rebus eorũ. cũ si. In ea gl. ibi, Itẽ qa pupilli, quorũ

37 res nõ pñt vsucapi. *No. ex ista glo. ꝙ res pupilli nõ possunt vsucapi. de quo habetur per tex. glo. & Cyn. & Doct. in l. fi. suprà in qb⁹ cau. in inte. rest. nõ est nece. & in l. Aemilius. & ĩ l. etiã ei. ff. de mino. & p Alb. de Ros. in l. j. s. si adver. vsucap. & per Bar. & Docto. in d. l. etiam ei. de quo plenè

38 dicam in l. fin. infrà eo. *Extrà gl. quero an & quãdo res ꝓhibita alienari, possit vsucapi, vel præscribi. & dubiũ facit: quia alienatiõis verbo, cõtinetur vsucapio. l. alienatiõis verbo. in prin. ff. de verb. sig. & qa vsucapio dicit' alienatio legalis: vt not. gl. in l. vsuca. infrà, de pig. & dixi suprà in notabilibus. Itẽ quòd gl. solet arguere de alienatione ad vsucapionẽ: vt no. gl. in d. l. etiã ei. de mino. & gl. in l. nã est incognitũ. infrà, quib⁹ nõ ob. lõg. tẽporis pscri. & idẽ vult tex. cũ gl. hic. & gl. idẽ innuit ĩ l. vbi lex. ff. de vsuca. q quotidie allegatur: ꝙ vbicũque prohibetur à lege alienatio, prohibetur vsucapio: qđ tenet expressè Azo in summa huius tit. & Bart. in d. l. vbi lex. In cõtrariũ facit gl. no. in l. longę. ff. de diuers. & tẽp. præscr. & gl. in d. l. fi. suprà, in q-bus cau. in integ. resti. non est necess. quę dicit, quòd est quædã deceptio, arguere de alienatione ad vsucapionem. Sed omissis argumẽtis, quæ vtrinq; possẽt adduci, distingue: aut est prohibita alienatio à lege siue à statuto, aut à testatore, siue ab alio homine: aut à lege & testatore simul expressè: aut à lege expressè, & à testatore tacitè. Primo casu, quando res est prohibita à lege alienari: subdistingue: aut est ꝓhibita alienari, qa res nõ est in cõmercio nostro aliquo modo, puta res sacra & religiosa, & liber homo: vt l. inter stipulãtẽ. §. sacrã. ff. de ver. ob. & Insti. de inu. stip. §. j. & l. apud Iu. §. j. ff. de leg. j. & tũc nõ potest vsucapi vel pscribi: vt Insti. de vsuc. §. j. etiã lx. annis: vt l. fi. suprà, de prescri. lõ. tẽp. quæ ꝓ libertate. & no. gl. in d. §. j. facit quod no. Bar. secũdũ Iaco. But. in l. in quorũ. ff. de pig. Aut res nõ est in commercio nřo, nisi iussu principis: vt sunt ea, quæ principalibus vsibus deseruiunt: vt salinarij, horti Augusti. vel quę sunt ad vsum publicũ, vt campus Martius, theatrũ, & via publica. vt habetur per tex. gl. & Doct. in l. apud Iul. §. fi. ff. de leg. j. & idẽ vt aud-

lo tempore possint præscribi.l.viam publicã.ff.de via publica. & ita not. glo.& Cy.in l.iam pridẽ.§.cõmunia de vsuca.& gloss.magna in §.res fisci.Insti.de vsu.& ideo gl.dicit in d. l. viã publicã. quód si nullus iuit ad sanctum Iac.etiã per c.annos,ei non præscriberetur.de quo dic vt dicam in d.l.iam pridẽ. Aut res est,vel esse potest in commercio nostro: & tũc aut est res fisci,& non potest vsucapi:vt in d.§.res fisci.& habetur in d. l.iam pridẽ. idem in rebus patrimonialibus principis:vt in e.ti.§.de rei dominicæ vel tẽplorũ.de quo ibi dicemus.Idẽ in rebus ecclesiæ & ciuitatis:nisi secundũ quod habetur in l. fi.cũ aut.quas actiones. ibi posita.§. de sa.san.ecc.de quibus omnibus,& etiã alijs,vide p glo.or.in d.§.res fisci.super verbo,nõ põt. quę incipit, scilicet triennio. Aut res est pupilli vel alterius: & tũc dic vt dicã in d.l.
39 iam pridẽ.*Secũdo casu principali, quãdo res est ꝓhibita alienari à testatore:& tũc nõ põt vsucapi,cõiuncta gl.fi. in prĩ. qđ intelligit Guil.de Cu.hĩc,ꝙ est ꝓhibita alienari ab eo, q nõ habet potestatẽ alienãdi,qa nõ erat perfectę ætatis,vt pupillus:quia tũc ꝓhibetur vsucapio,vt hĩc, & l.fi. §.eo.& l.bonæ fidei.ff.de acq.re.do. sed quãdo alius est ꝓhibitus alienare, q haberet aliàs potestatẽ alienãdi, qa sit perfectę ætatis, vt sunt maiores xxv.an. & tũc bene ꝓcedit vsucapio & præsc.vt l.fi.§.pen.§.cõmunia deleg.& l. q heredi.§. si pars.ff. de condi. & de. & ꝓbat hac ratione. nam tales res possũt vẽdi:si omnes de familia cõsenserũt vni alienanti, nõ ꝓhibetur alienatio.l. quoties.§. de fideicõ.& l. nihil ꝓponitur.§.omnibus.ff.de le.ij. sed patiẽdo præscribi,videtur cõsentire.l.alienationis ver.in prĩ.ff.de ver.sig. sed totus cõsensus cũ vsuc. reputatur fortior, q̃ nuda vsucapio.ff.de ser.vr.p̃.l.ĩter te & me.&l.lõgę. cũ ibi no.ff.de diuer.& tẽp.p̃sc.& istã opi.sequtur Bar. in l.filiusf.§.diui.ante fi.ff.de le.j.& Io.de Im.in l.vbi lex.ff.de vsuc.circa fin.dicit,ꝙ d.§.si pars.nõ facit:quia ibi erat inchoata pręscriptio viuẽte defuncto:vt ibi no.in gl.nec etiã facit secundùm eum d.§.pe.imò facit in oppositũ: quia expressè dicit, ꝙ nõ põt obijci exceptio præscrip. sed potest dici secũdùm eum in d.l. vbi lex.circa fi.ꝙ illud qđ ibi dicitur:nõ obstãte præscript.debet intelligi qñ legatum erat conditionale, vel in diẽ,secus quãdo erat purũ.& ita ibi Cy.se intelligit in d.§.pe. qa tamen ista so.diuinat,ꝓ cõcordia põt dici secũdũ Io.de Im. in d.l.vbi lex.in fi. ꝙ aut alienatio fit ignorãte illo, ad quẽ res debet reuerti: & tũc procedit opi.Guil.hĩc. & Bar.in d.§.diui. ante fi.per tex.in d.§.pe. non cauillando. aut est facta sciẽte illo, & tũc ꝓcedat indistinctè dictum Cy. in d. l.fi.§.pe.§.communia de le.Vel potes aliter dicere secundũ Bal. hĩc singulariter:ꝙ aut res prohibita à testatore alienari, est alienata à persona ꝓhibita,vel eius vicegerẽte, vt tutore,& nõ potest vsucapi vel pręscribi. & ita loquitur hĩc.Ratio,qa testator põt imponere legem ei,cui reliqt.l. ab eo.§.de fideico.& l.j.§.cõia dele. & si fuit alienata ab alia p̃sona,quàm ꝓhibita,vel eius vicegerẽte, & tunc põt vsucapi & præscribi: qa testator non põt legẽ successoribus suis imponere.facit l.alienam. cũ ibi no.ff. de

de cõtrahẽ.emp.& ad hoc Bal.semp allegatur hic.& idẽ cõsuluit Pau.de Ca.in quodã suo cõs.paruo,& idẽ tenet Ia.de Alu.sequẽdo Bal.hic in c.j. §.hoc quoq;.in fi.in ti.de suc.feu.loquẽdo de feudo ꝓhibito alienari.& ista fuit opi.Pe.& Cy.in l.fi.in vj.op. in fi.s.in qbus cau.in inte.rest.nõ est ne.& ibi hoc etiã tenet Pau.de Ca.& in l.fi.§.sed qa.in pe.co.in ver.aduerte tñ ad vnũ,in quo his diebus cõsului.s.cõia de leg.vbi optimè declarat:vt dicetur j.in iiij.casu prin.Et p̃dicta locũ habent,qñ est ꝓhibita alienatio à statuto,vel à cõtrahẽtib*, taliter ꝙ ĩpediret dominij trãslatio. iuxta no.p Cy.& Doc.in l.ea lege.s. de cõdi.ob causam.& p Bar.& alios in l.q absenti.§.j.ff.de acq.pos.&no. Bar.in d.l.vbi lex. Tertio casu principali,qñ res est ꝓhibita alienari expressè à lege & à testatore simul:& hoc est certũ ꝙ nõ põt vsucapi:vt est tex.& glo.hic:qđ intellige durante vtraq; ꝓhibi.puta qa pupillus durat in pupillari etate,sed si efficeretur maior xxv.an.& sic esset pfectæ ætatis,quo casu cessaret ꝓhi.legalis:& sic non esset duplex ꝓhi.& remanemus in ꝓhib.testatoris simplici:quæ si nõ valeret,qa facta sine causa,vel alio modo,tũc posset p̃scribi:si verò valeret,tũc dicẽdũ est,vt dixi s.ꝓximè:qñ esset simplex ꝓhi.testatoris, & si valeret vel nõ,qñ ꝓhibiti aliena re fuissent effecti maiores,patet ex his q̃ dixi s.in oppositionibus post notabilia. Quarto casu pri.qñ res est ꝓhi.alienari expssè à lege,& à testatore tacitè:puta qñ quis instituit vnũ hæredẽ,& grauauit ipsum de restituẽdo hæreditatẽ vel certã rẽ alicui sub cõditione,vel in diẽ incertã, aut certã,vel purè.iux.l.fi.§.sed qa. cũ §.seq.s.cõia de le.nam his casib* videtur dicẽdũ,ꝙ nõ possit præscribi,per tex.in d.§.sed quia.Sed pro perfectiori doctrina debes subdistinguere:aut loqmur de præsc.lõgi tẽporis x.vel xx.an.aut de præsc.lõgis. tẽporis xxx.vel xl.ann .si loquimur de p̃scr.longi tẽporis,subdistingue: aut alienauit ille q est ꝓhibitus alienare vel expssè à testatore vel tacitè, qa grauatus fuit de restituẽdo p fideic.& isto casu iterũ subdistingue: aut ille q alienauit,ignorabat fideic. & similiter emptor:& tũc valeret alienatio ꝓpter iustã causam ignorãtiæ vtriusq;:sed vẽditor tenetur restituere pretiũ fideicommissario:vt est casus fin.in l.fi.§.fi.ff.de leg.ij.& ibi hoc tenet Bar.& Bal.& idẽ tenet Ang.in l.fi.§.sed qa.s.cõia de leg.& ibi Doc.& Ang.in l.Marcell*.§.res quæ.in fi.j.col.ff.ad Trebe.facit l.ij. ibi,cum sciret.ff.in ius vocati vt eãt. & ibi Ang.in fi.& idẽ tenet Bal.in d. l.fi.§.sed qa.& in aut.res quę.ĩ prin. s.cõia de le.& Bal.in c.si vasall* feudũ alienauit.in ti.si de feu.fue.contro.q hoc intelligit esse verũ,quãdo alienãs,tẽpore quo alienauit,poterat alienare.declara tu,puta quia pẽdebat conditio fideicõmissi:& sic tẽpore quo alienans habebat ius,quia erat dominus:secus si post existentẽ condi.alienasset,vel quãdo fideicõ. erat purũ,quia tũc non haberet ius vẽdendi,ex quo non erat dominus: vt probatur in d.l.fin.§.sed quia.& in §.seq.& hoc procedit in fideicõ. singulari:sed in fideicom.vniuersali etiam puro videtur idem dicendum:quod est,quando est fideic.particulare sub cõdi.ante tamen restitu

tionem fideicō. vniuersalis: ex quo ante restitutionē non transit dominium in fideicōmissariū: vt habetur in l. restituta. in pri. ff. ad Treb. & per gl. & Doc. in d. l. fi. in §. fin autē aua-ritiæ. in fi. s. cōia de leg. & sic hæres grauatus de restituendo, habet ius in re: qa est dominus interim ante restitutionē: vt habetur per Paul. de Ca. i l. planè. la. ij. §. j. ff. de leg. j. Et qđ dixi valere venditionem propter iustam ignorantiā contrahentiū, intellige quādo illa ignorantia trahit originē à facto testatoris: puta ꝓpter codicillos suos. & ita loquitur d. l. fi. §. fi. ff. de leg. ij. secundū Bal. ibi. & idē vult Bal. in d. l. fi. §. sed qa. & in aut. res quæ. in pri. s. cōia de le. Item intellige illud esse verū de iusta ignorātia, quādo grauatus alienās est soluēdo: qa pōt pretiū fideicō. restitue re. aliàs sec⁹: vt singulariter no. Pau. de Ca. in d. l. planè. la ij. §. j. de leg. j. & in con. suo x. qđ inc. in Christi nomine, clarū est in iure. per d. §. j. & p l. fi. ff. de eo per quē fa. erit. cum sim.

Si igitur sit alienatio à prohibito alienari tacitè, in casu quo valeat alienatio, secundū ea quæ dixi s. frustrà quæritur de vsucapione. l. sequitur. §. lana. ff. de vsucapio. sed in casu quo non valeret alienatio, tunc res ipsa alienata non pōt vsucapi vel ꝑscribi longo tēpore. & ita loquitur d. §. sed qa. Et est ratio: quia illa alienatio fuit nulla, ex quo fuit facta cōtra ꝓhibitionē legis vel testatoris: & sic tit. fuit nullus: & ideo cū in præscri. longi tēporis requiratur iustus ti. l. fi. j. de vsuc. pro hærede. & l. diutina. j. de præsc. long. tēporis. & l. j. j. de vsuc. transf. & iste ti. habetur pro non ti. quia nullus: sequitur, qđ ꝑscri. longi tēporis currere non pōt: nisi interuenisset iustus error, q habetur pro ti. puta, qa pater asserebat rē esse suā: & sic titu. putatiuus sufficit ad præsc. lon. tēporis, iuxta no. p Bar. & alios in l. Celsus, ff. de vsu. & in l. nullo. s. de rei vē. & ita vult Pau. de Cas. in alia materia i aut. nisi tricēnale. s. de bon. mater. & in l. quæcunque. s. de bonis q lib. Aut alienauit penitus extraneus, q nō cōtinetur sub ꝓhibitione, qui fortè rem tenebat vt suam, & vt suā alienauit nō nomine grauati, sed suo proprio nomine: & tūc valeret vēditio, sicut valeret de qualibet re aliena in ꝑiudiciū ipsius vēditoris. l. rem alienam. ff. de cōtra hen. emp. & sic ex ea tribueretur titulus habilis ad vsucapiendū vel ꝑscribēdū cōtra verū dominū, cuius res est: vel cōtra illū q agere posset post euentū cōditionis, vel quādo fideicōmissū esset purū, vel in diē certā: & hoc videtur tenere Bald. hic, vt dixi s. i secūdo casu pri. ad finē: vt refert Pau. de Cast. in d. l. fi. §. sed qa. in pe. col. s. cōia de lega. q dicit, qđ istud dictū Bal. allegabatur per quēdā cōsultorem in causa in qua illis diebus cōsului: de quo consilio s. mētionē feci. sed aduocatus dicebat istud dictū Bal. nō esse verū, quia Bal. loquebatur sine lege. ipse verò dominus dixit, qđ istud dictū Bal. fuit dictū originale Petri & Cy. in l. fi. in vj. opi. in fi. s. in quibus in integ rest. nō est necess q dicūt, qđ quādo prohibitio alienationis est in personā, & quæritur an res prohibita alienari si alienetur, possit vsucapi, vel præscribi longo tēpore, debet distingui: aut alienatio fuit facta à prohibito à lege vel à testatore, & tūc non poterit vsucapi

capi vel præscribi:quia est ipso iure nulla, intelligẽdo secundũ ea quę s. dixi. aut per personã nõ prohibitã, & tũc poterit vsucapi vel præscribi: quia validus est titulus, cũ nõ sit facta alienatio cõtra prohibitionem. & ita debet limitari l.fi.§.sed quia. s.cõia de leg. Et ista vsucapio vel pscriptio lon. tẽporis incipit currere ab eo tẽpore, quo potuit agere ille cõtra quẽ præscribitur, & non antè:
40 *quia nõ valenti agere de iure nõ currit præscriptio.l.j in fi.j.de anna li excep.& ibi de hoc plenissimè dicam:& ideo ego dico, ꝙ si prohibitio fuit facta expressè à testatore, qa tunc alienatio facta contra prohibitionẽ expressam à testatore, est ipso iure nulla incontinenti:vt l.cum pater.§.libertis.& ibi gloss.ff.de leg. ij.& ibi Doc.& not.Doc.& maximè Pau.de Ca.in d.§.sed quia.sequitur ꝙ incontinenti à die alienationis potuit retractare venditionem, licet adhuc non venerit casus seu conditio fideicommissi:& per consequẽs ab illo die quo potuit agere, incipit currere vsucapio & pręscriptio longi tẽporis, secũdũ Pau.de Ca.in d.§. sed quia.q hoc in effectu sentit:qđ est notabile.sed si prohibitio alienationis non fuit expressa à testatore, sed tacitè facta: puta quia grauauit hæredem de restituenda hæreditate vel re, iuxta d.§.sed quia.& tunc distingue:aut grauauit purè, vel in diẽ certam.& idem per d.§.sed quia.in prin.aut grauauit sub cõditione, vel in diẽ incertã:& tunc aut d.alienatio fuit facta post euẽtum conditionis vel diei.& idem, eadem ratione: aut fuit facta pendente conditione vel die incerta:& tunc quia secũdũ veram opinionem illa alienatio interim valet, donec eueniat euentus cõditiõis vel diei incertæ vt not.gl. in d.§.sed quia.licet gl.dicat contra riũ in l.seruo legato.§.j.ff.de lega.j. & malè secundũ Docto.ibi, & in d. §.sed quia.& tunc quia substitutus non potest agere pendente conditione vel die incerta, vt d.§.sed qa. non incipit currere præscriptio longi temporis vel vsucapio.& ita loqtur d.§ sed quia.in ver.fin.autem ānaritiæ. Aut loquimur de præscri. longissimi temporis xxx.vel xl.annorum.& tũc etiam si alienetur per personam prohibitam alienari expssè vel tacitè, sine dubio valebit alienatio.l.sicut.j.de præscrip.xxx.annorum.secundùm Paul.de Cast.in d.l. fi §.sed quia.s.communia de leg.& in l.quæcunq;.s.de bonis quæ lib.& in aut.nisi tricennale.s.de bon.mater. Et est ratio, quia in præscriptione longissimi temporis non requiritur aliquis titulus.vt habetur in l. cum notissimi.& in l.si quis emptionis titulo.j.de præscriptio.xxx.annorum.intellige tamen nisi esset pupillus contra quem quis vellet præscribere, quia pupillari ætati nõ currit præscriptio.l.sicut.in fin.eo.ti.de quo plenè dicã in l.fi.j.eo. Item intellige, quòd ista pręscri.xxx.vel xl.annorum incipit currere ab eo tempore, quo potuit de iure agere ille contra quẽ pręscribitur:quia vt s.dixi, non valenti agere de iure non currit præscriptio.l.j in fi.j.de anna.except.secundũ qđ ibi dicam.& ita vult Pau.de Cast.in d.aut.nisi tricennale.
41 *Sed circa istam potẽtiã agendi potest insurgere vnũ dubium.tu scis ꝙ dum filiusfa.est in potestate patris, con-

contra eũ non currit præscriptio l.j. in fin.s.de bo.mater.& l.j.in fi.s.de annali excep.Modò ponamus, quòd filiusfa.habebat aliquas res in quib* pater nõ habebat vsumfructum:& ꝓ quibus non poterat filius agere absque consensu patris: vt est gl.not.in l.iij.§.filio.ff.cõmo.& not.Doct.in l.fi.§.necessitate.s.de bonis quæ li. & Nico.de Neap.in l.si vsusfructus. §.si ita.ff.quando dies vsusfruc.leg. ced.Quæritur nunquid eo casu cur rat ipsi filio præscriptio, dum est in potestate patris.Ray.de Foroli.in l. quid ergo. §.vsuras.ff.de cõtra.iudi. tut.dicebat per illum tex.ꝙ aut ipse requisiuit patrẽ ꝙ deberet sibi præstare autoritatem in iudicio,& non potuit obtinere:& tunc debet excusari ꝙ non currat præscriptio cõtra eum:aut non petijt,& tunc currit.ar gu.d.§.vsuras.& in aut.de æquali. do.§.illud.vnde sumitur aut.quod locum.s.de coll.Sed Nico.de Nea. in d.§.vsuras.dicit quòd hoc nõ procedit:quia filius potest petere,& pater compellitur ad præstandã autoritatẽ:vt habetur s.de bonis quæ lib. in d.§.necessitatẽ.quod nõ põt facere tutor.d.§.vsuras.quia non põt cõpellere prætorẽ.Hinc est secundũ eum ꝙ Marti.Sili.iudistinctẽ tenet, ꝙ in eo casu præscriptio cõtra filiũ currat.ar.ff.ex quibus cau.maio.l.ait prætor.§.j. Sed si pater alienauit bona filij in quibus habet vsumfructũ,filius donec est in potestate patris,nõ posset conuenire nec agere cõtra emptorẽ ad retractandũ alienationẽ:quia sicut nõ posset agere cõtra patrẽ directò.l.lis nulla.ff.de iud.ita nec per indirectum.volendo retractare alienationẽ per patrẽ factam:vt no.Bart.in l.si constante.in pri.in ix.q.secundæ partis prin.s.so lu.ma.& ibi per Doc.& Pau.de Cas. in l.filiusfa.§.pe.quæ incipit,cũ pater.ff.de leg.j.Sed post eius mortem bene admitteretur,si nõ esset hæres patris:aliàs si esset patris,obstaret ei

42 exceptio. *Quem de euic.tenet actio,eundẽ agentẽ repellit exceptio l.vendicãtem.ff.de euic.& illa alia exceptio,ex qua persona quis lucrũ sentit,eius factũ improbare nõ põt. l.qua psona.ff.de regu.iu.secũdum Pau.de Ca.in d.§.cũ pater.nisi esset hæres cũ beneficio inuẽtarij,per l. fi.cũ ibi no.s.de iure deli.& per no. in l.debitori.s.de pac.& in c.j.in tit. an agna.vel filius repu.hẽredita .in vsi.feu.Item admitteretur etiam filius ad agendum viuo patre,si esset inops:vt est gl.no.in l.ij.§.ꝙ si in patris.in verbo iuris.& ibi Bart.& alij. ff.sol.mat.& sicut inciperet currere præscriptio etiam longi temporis. arg.l.in rebus.§.omnis.cum ibi no. ff.de iure dot.& similiter etiam curreret in omnibus alijs casibus in quibus filius posset agere. & prædicta procedunt etiam si esset statutum, quòd omnibus currat præscriptio, qui non egerint j.x.annos:quia tunc filiofami.non curreret præscriptio: qa illa regula,quòd impedito agere de iure non currit præscriptio,est re

43 gula naturalis: *quia vbi nõ est negligentia,ibi non debet esse pœna: & ideo locum habet etiam in statutis secundũ Bal.notabiliter in aut.ni

44 si tricẽnale.s.de bon.mater. *Sed dubitari potest de vno:pone quòd pater alienauit vel reliquit alteri bona filiæ:vel quę debebantur filię per ius fideicommissi,ipsa filia præsente

&

& non contradicente, nunquid propter hoc filia videatur consentire. Bar. format istam q. in l. j. in vlt. col. in pri. §. de bo. mater. & tenet quòd non: quia silentium propter patris reuerentiã interueniens, potius reputatur contradictio, quàm consensus. & dicit, ꝙ de hoc est gloſ. ord. & sing. in l. j. §. quę onerandę. ff. quarũ rerum act. non datur. & allegat gloſ. concor. in l. filiusfa. §. inuitus. in gl. in fi. in verbo probetur. ibi, & in eo q erubescit. ff. de ꝓcura. facit l. pen.
41 ff. de furtis. *Posset vlterius etiam dubitari, qđ si filius vel filia cuius pater bona alienauit, sciuit illam alienationem factã, vel etiam fortè fuit pręsens, & nihil dixit, an debeat saltem denũciare emptori ne emat, ad hoc vt constituat eum saltem in mala fide, vel vt habeat causam desistẽdi à cõtractu, & si non fecit filius dictã denuntiationẽ, sibi præiudicet. Et videtur dicendũ, ꝙ non. nam si ꝓpter reuerentiã patris non fecit, excusatur per ea quę dixi in pręcedẽti q. sed si esset filius, qui verisimiliter non haberet huiusmodi reuerentiã, an teneatur renuntiare emptori, vt nõ emat, qa res est sua vel sibi debita: & credo ꝙ non: ex quo sciebat ius suũ vbiq; durare, per no. in l. rẽ alienam. ff. de pig. act. nisi participassent fraudẽ cũ patre, ignorãte emptore. arg. §. itẽ si qs in fraudẽ. cũ ibi not. inst. de act. & ar. l. ait prętor. §. si quis particeps. & in toto tit. ff. de his q in frau. cre. Vltimò, qa dictũ est s. sæpissime, ꝙ pater nõ põt alienare, maximè cũ effectu in pręiudiciũ filij substituti bona subiacentia restitutioni ꝓpt substitutionẽ: aduerte qa istud habet locũ in substitutione fideicõmissaria, & nõ in substitutione pupillari seu directa, p l. j. §. sed nõnullos. ff. de tut. & rati. distr. & p l. qui filiũ. ff. vbi pupil. educari debeat. & l. qđ pupill*. ff. de acq. hęredi. & sic pater poterit alienare in pıudiciũ substituti pupillaris. & elegãter no. Bal. in l. sed si in cõditione. §. seruus alien*. ff. de hęred. inst. quod dicit esse mẽti tenẽdũ: quia est notabile. & idem tenet Ang. i l. Marcellus. §. res. quæ. ff. ad Treb. & Pau. de Cast. in aut. res quæ. in pri. s. cõia de leg. qui intelligit hoc, quando alienatio fit cum solennitate debita, & subsistente iusta causa, vt in dictis iuribus: nec pupillaris substitutus adueniente conditione substitutionis, poterit reuocare tanquã factam de bonis subiectis substitutioni. Quod ego limito singulariter esse verum, vbi substitutio esset facta directè & per fideicõmissum simul: puta qa fuit facta substitutio per hæc verba, substituit vulgariter & pupillariter, & per fidecõmissum, sicuti sæpissime fit, qa tunc erit in electione substituti venire p pupillarẽ, vel per fideicõmissariã substitutionẽ: vt singulariter no. Bart. in l. recusare. §. Titius. p illũ tex. ff. ad Treb. & per Bar. in l. cẽturio. in iiij. q. pri. in prin. ff. de vulg. & pupil. & in l. Titio. in pri. ff. de vlu. leg. & in l. si quis seruo. ff. de manu. test. & idẽ tenet Bal. & Ang in l. precibus. s. de impu. & ali. subst. & Ang. in l. fi. s. de codic. & ibi p Bald. in iij. col. ver. ex prędictis apparet. & habetur p Bald. in l. nõ instã. s. ad Treb. & in l. nec is. §. j. in fi. ff. de acq. hęre. facit ad not. Bar. in l. sing. in vj. co. in pri. ff. si cer. pe. Cũ ergo substitutus habeat electionẽ ex qua substitutione velit succedere,

cedere, si eligat substitutionē fideic. & p illā velit succedere, non valebit alienatio in sui piudiciū: secus si venit p pupillarē: & sic, ppter hoc poteris cognoscere vnā vtilitatē dictę electiõis sibi cõcessę: sed forte potes dicere, q aut pater alienauit q fecit substitutionē, & poterit cū effectu alienare: sicuti potuisset substitutionē reuocare aut alienare tutor pupilli: & tunc procedat quod dixi: vt possit substitutus eligendo viam fideicommissi reuocare dictā alienationem: quod singulariter tene menti: quia Doct. hoc non declarant.

SVMMARIVM.

1 *Partus ancillæ conceptus, & penes bonæ fidei possessorem editus, an furtiuus sit, cum mater furtina existat.*

2 *Meum quicquid est, amplius meū fieri non potest.*

3 *Vsucapionem partus an & quomodo mala fides impedire habeat.*

SI matrē. Partus ancillę furtiuę cõceptus & editus apud bonę fidei possessorē, vsucapitur p eundē. h. d.

1 No. q partus ancillę conceptus & editus penes bonæ fidei possessorē: licet mater sit furtiua, tamē ipse non est furtiuus: & ideo põt vsucapi tit. & bona fide: q sic declara, si Titius surripuit mihi ancillā quæ non erat prægnās: deinde eā vēdit tibi bona fide emēti & credēti ancillā esse vēditoris: deinde penes te concepit & pepetit, & elapso termino volo petere partū: certū est enim ancillam me petere posse: quia cū esset furtiua, & sic affecta vitio reali, nõ potui sti vsucapere ancillā, vt hic. & l. ancillę. ff. de fur. coniūcto §. furtiuę. inst. de vsuc. sed dubiū erat de partu. & respõdet Imperator, q ego q sum dominus ancillę, nõ possum petere partū, si tenuisti ipsum legitimo tpe, sci licet triēnij: vt l. j. C. de vsuc. transfor. & cū titulo & bona fide, vt ibi, quia partus nõ est furtiuus, postquā non fuit cõceptus penes te: & sic potuisti vsucape. Sed cõtra hoc opp. & videtur, q vsucapio nõ fuerit necessaria: qa si eras bonę fidei possessor, lucratus fuisti fructus statim. l. bonę fidei. in fin. ff. de acq re. do. & l. in pecudū. in prin. ff. de vsu. sed ille qui est dominus, vlterius vsucapere nõ põt. l. sequitur. §. lana. ff. de vsuc. 2 Quia quod meū est, amplius meū effici nõ potest. inst. de act. §. sic itaq;. & c. inter dilectos circa fi. extrà de fide instr. So. verū est q bonę fidei possessor facit fructus suos incõtinenti, vt dictis iuribus: sed partus ancillæ nõ dicitur fructus ancillæ, nec esse ĩ fructu propter nobilitatē hominis: absurdū enim videbatur hominē ĩ fructu esse, cū omnes fructus rerū natura hominū gratia cõparauit: vt d. l. in pecudū. in fi. & inst. de re. diu. §. ĩ pecudū. licet partus pecoris dicant fructus, vt ibi, & sic cū partus nõ sit fructus, & ppterea nõ efficiatur incõtinēti bonę fidei possessoris, sicut effi ceretur partus pecudū ppter bonā fidē: põt tamē effici p vsucapionē cū titulo & bona fide, vt hic, & sic se defendere ab illo q est dominus ancillæ, si ipse bonę fidei possessor possideat: vt præsupponit in tex. dū dicit, quæstionē pati dicis. & si non possideat, sed alius, poterit cõpleta vsucap. vēdicare: & si vsucapio nõ est cõpleta, poterit partū petere per Publicianā: vt l. si ergo. §. partus. ff. de Publi. & hoc vult glo. hic secunda: sed si erat prægnans tēpore furti facti, tunc par.

partus est furtiuus, sicut ipsa mater: quia erat antequàm partus nasceretur portio matris, vel pars viscerum matris: vt dicitur in l.j.§.si mulier.ff. de ven.inspic. & habetur p gl. de cõsec. dis.j.c.ecclesiã.in qua & idẽ, si cõcepit penes furem. Si autẽ ancilla cõcepit penes bonæ fidei possessorẽ à principio, & posteà ad ipsum peruenit notitia, ꝙ ipsa ancilla mater erat furtiua: an & quando posset vsucapi partus: vide tex.gl.& Doct.in l.si ancillam.ff.pro suo. Sed iterum opp. & videtur ꝙ vsucapio in partu locũ habere non possit: ex quo in partu non habetur titulus: vt l.si pregnãs. & l.vaccæ.ff.de euic.& vult glo.in fi. in l.ancillæ.s̄.de fur.& glo.in l. si qđ ex Pamphila.ff.de leg.ij quia sine titu.non currit vsucapio.l.j.§.hoc tantummodò.j̄.de vsucap. trãsfor. Sol. secundùm Old.& Bal.in l.ancillæ.s̄. de fur.aut mulier erat prægnans tẽpore venditionis: & tunc in eo habetur titulus concretiuè: quia est pars viscerum matris, vt dixi: aut erat vacua, id est non prægnans: & tunc in ea non habetur tit.singularis, sed vniuersalis pro suo.vnde ex hoc sequtur ratio: quia superueniens mala fides interrumpit vsucapionẽ, contra d.§.hoc tantuinmodò.sed Ange. in d.l.ancillæ.in fi.quantum ad hoc vltimũ, dicit hoc nõ esse verũ: quia sic interpellationẽ non operatur debilitas tituli, etiã si non superueniret scientia rei alienæ: ita ꝙ nõ furtiuæ interpellaretur vsucapi, quod est falsum: quia requiritur scientia rei alienæ & furtiuę.l.iusto.§.& si possessionis.ff.de vsu.& l.si ancillam.ff.pro suo, vnde alia ratio est secundũ eũ. quare interpellatur vsucapio: quia est partus rei furtiuę: & sic in odium furtiuitatis est introductum, quia est vitiũ reale: & ideo speciale est ĩ eo. & idẽ dicas in omni alio vitio reali, quo res est affecta: vt voluit etiã Barto.in d.l.ancillę.ad fi. Et per prędicta apparet vna limitatio notabilis ad d.l.j.§.hoc tantuinmodò.cũ glo. in verbo, scientia.j̄.de vsuca. transfor.vbi habetur, ꝙ superueniens mala fides nõ habet interrumpere vsucapionem. In glo.in verbo, Potuisti.ibi, tunc enim debet dominũ, si põt, certiorare.not.effectũ mirabilẽ huius certiorationis: quia impedit interrumpi cursum vsucapionis: vt l. si ancillam.ff.pro suo.allegata hîc in glo.secundũ Barto.in l.non solũ. §. morte.ff.de no.ope.nun.& de huiusmodi certioratione vide l.j.§.si maritus.ff.de lib.agno.& in l.item quæritur. §.exercitu. ff. loca. quæ adde ad ea quæ dixi in l.præcedẽti, in pe. q.ver.posset etiam vlterius dubitari.

3 Item ex ista gloss.not.ꝙ mala fides supueniens impedit vsucapionẽ partus, nisi fiat certioratio: & sic nõ videtur inspiciẽda bona fides à prĩcipio tantũ: de quo statim dixi ante glo.& habetur per Bar.in d.l.ancillã.& per gl.& Doct.in d.l. ancillæ.& p glo.in l.vnica, in verbo, scientia.& ibi dicã j̄.de vsucap.transfor. In ea.gl.ibi, l.si ancillam. dic secundũ Raph. ꝙ illa lex loquitur, quando scientia superuenit post editum partum, & cœptũ vsucapi. vbi autem ante partum editum superuenit scientia, tũc impeditur vsucapio: vt l.sequitur. §. si antequam.cum §.seq.ff. de vsu. & sic gl.nostra non videtur bene dicere: vt habetur per glo.& Doc.in d.l.ancillæ. In ea.gl. ibi, vea dicat. declara istam

istã gl. vt s. dixi in op. In ea. gl. in fi. dic plenè de ista materia, vt habetur per gl. & Doc. in d. l. ancillæ. s. de fur tis. & per glo. & Doct. in l. si ego. §. partus. ff. de publi.

SVMMARIVM.

1 *Contractum nemo impugnare potest, si ipsi contractui consentiat.*
2 *Improbare uolens quod approbauit, non auditur.*
3 *Consentiat si quispiã, sua iura perdit.*
4 *Actiones suas remittentibus regressus dandus non est.*
5 *Ratificare quo casu quis potest, quod suo nomine gestum non est.*
6 *Vsucapi ut res possit, titulus & bona fides requiritur.*
7 *Audientia quibus in casibus agẽtibus denegetur.*
8 *Statutũ uel lex ualet, si disponat p hac uerba, scilicet quòd quis non debeat audiri: uel quòd debeat audientia denegari.*
9 *Exceptio praescriptionis quo casu litis ingressum impedire habeat.*
10 *Exceptiones diuersas & contrarias sub conditione an simul quis proponere possit.*
11 *Actiones duae contrariae, an eodem libello simul intentari possint.*
12 *Mulier in libello sibi satisdari petere põt, & addicere: & si per contumaciã recusauerit, statim condemnetur.*
13 *Causa nullitatis & in integrum restitutionis conditionaliter, & sub disiunctione cumulari possunt.*
14 *Minori duo remedia simul competere possunt, scilicet appellationis, & in integrum restitutionis.*
15 *Libellus conditionalis quibus in casibus procedere possit.*
16 *Libellus an procedat si in eo dicatur, Habeo de iure communi: & si hoc nõ esset, Habeo ex priuilegio.*
17 *Libellus an pcedat, si in eo dixerit quispiã se esse exemptũ et inquãtũ exemptus non sit, dixerit se praescripsisse.*
18 *Libellus an ualeat, si in eo dicatur, Peto me à iuramento absolui, & me absoluto, peto contractum rescindi.*
19 *Libellus iste an procedat, peto contra usurarium me absolui à iuramẽto, & me absoluto cõtra eũ procedi, & eundem ad usurariam restitutionem condemnari.*
20 *Haereditatis petitione uel rei uendicatione ad rei restitutionẽ eo ipso q. quis agit, petere uidetur ipsum esse haeredem uel dominum.*
21 *Libellus an procedat si aliquis in eo cõtractus rescissionẽ petat, & postea in integrum restitutionem.*
22 *Exceptiones plures quando simul & semel proponantur contra personam actoris, & contra libellum & contra iudicem, exceptio contra iudicem primò posita intelligitur, & caetera sub conditione.*
23 *Testamenti ordinatio licet in feudis non ualeat, ualet tamen domino consentiente.*
24 *Contractum de re sua si dominus ratum habeat, ex quo res sua dominium perdit, an pretium à uenditore petere possit.*
25 *Aduocatus licet aliquis interueniat in causa rei uẽdicationis rei sua pro uno, & sic consentiat quòd ille pro illa re agat ut cõueniatur, attamen si illa res sua sit, ius in illa re non perdit.*
26 *Vasallo alienanti quandocunq; dominus consentiat circa utile uasalli dominium, ei consentire uidetur.*
27 *Praescriptio dominium non absorbet.*
28 *Bona fides ex iuris errore inducitur.*
29 *Error iuris & facti an & quando usucap*

vsucapionem impedire habeat.

30 *Viri nobilis dictum iustissimam credu litatem inducit.*

31 *Titulus putatiuus quandoq; habetur ab uno, & possessio ab alio, uel à seipso, & tunc an usucapi possit.*

32 *Titulo qui errauerit, nunquid sit inhabilis ad habendum dominiũ ex uero titulo, ut incestuosus in bonis paternis.*

33 *Causæ duæ quando circa idem concurrunt, quorũ una nocet, altera pdest, an illa q̃ noceat, inspicienda sit. et nu. 14.*

35 *Causæ duæ si sint, quarum una in dubio impedit, alia non, pro causa impediente interpretari debemus.*

36 *Qualitates duæ quãdo in unius persona concurrunt, & unius respectu negatiua est & prohibitiua, & alterius respectu est affirmatiua, qua qualitas inspicienda sit.*

37 *Causa quacunq; etiam iniusta à dolo excusat.*

38 *Possederit si quispiam per annos triginta rem meam errando in iure, & credendo rem esse suam, eam etiam de iure canonico pscribit, licet dicatur malæ fidei possessorem non præscribere.*

39 *Possederit si quispiam rem xxx. annis, in bona fide esse præsumitur.*

40 *Bona fides tẽpore contractus & tempore traditionis requiritur, ad hoc ut usucapio procedat, secus in cæteris contractibus.*

VENDITIONI. Consentiẽs contractui, nõ impugnat eundem, & emẽs bona fide, rem sibi traditã vsucapit. h. d. vel sic. Emptor rei alienę potest se defendere aduersus dominum vendicantem, si probat ꝙ dominus consensit venditioni, vel etiam si hoc non probat, si tamẽ vsucepit titu. & bona fide, nisi res sit affecta vitio reali, ita quòd non potuerit vsucapere. h. d. *Not. primò, ꝙ nemo potest impugnare cõtractum qui consentit eidem, & sic quod semel quis approbauit, ampli* improbare non potest. concord. l. Pompo. scribit, si negotium. ff. de neg. ge. & l. dispensatorem. ff. de sol. & cocor. etiam viij. q. j. dilectissimi. & c. quẽadmodũ. extrà de iureiur. & c. quod semel placuit. de reg. iur. in vj. *Ex quo not. aliud, ꝙ volens approbare quod approbauit, nõ auditur. quod intellige secundũ Ange. si excipiatur. l. j. §. quanquã. ff. ad Treb. & hoc no. pro bannitis secũdùm eũ, qui ex forma statuti non debẽt audiri. nam semper intelligitur, dũmodo opponatur apertè, per d. §. quãquã. & hoc tenet Io. And. in c. statutũ. in fi. prin. in gl. in verbo, necaudiantur. de rescrip. in vj. Vbi decidit, ꝙ licet causa nõ debeat audiri nisi certo loco, si tamẽ nõ excipitur, tenet pcessus, vt dicitur, etiam plenius j. in primo not. *Et ex his not. etiã aliud, ꝙ ille qui cõsentit, sua iura perdit. l. cũ quidã. s. de admi. tut. & l. si consentiente. & ibi hoc no. Bal. s. de dona. ante nup. *Et remittẽtibus actiones suas, nõ est regressus dandus. l. quæritur. §. si vẽditor. ff. de ędili. edic. & l. ij. s. de iur. & fa. igno. *Not. secundò principaliter casum, in quo quis ratificat id, quod non est suo nomine gestũ, quod est verum secundũ Ang. in sui præiudicium, vt hic: sed non quo ad actionẽ sibi parandam regulariter, licet hoc fallat quãdoq;, vt plenè habetur in c. ratũ. de reg. iur. in vj. & in l. si pupilli. §. si ego. ff. de nego. gest. *No. tertiò ꝙ titulus & bona fides debet interuenire, vt res possit vsucapi. cõ cor. l. nullo. s. de rei vendi. & l. j.

lege prima.infrà de vsucapio.transfor.& infrà dicemus. & habetur plenè per glossam & Docto. in capitul.
7 diligēti.extrà de præscriptio. *No. quartò ibi, Nō audiatur. vnū casum in quo audientia denegatur agenti, scilicet quando quis vult venire cōtra cōtractū, quē semel approbauit. Vide aliū casum in l. ij. ibi, vel vlterius litigantē audierint.s.de leg.Itē aliū casum in l.sed & si per prætorē. §.hoc quoq;.ff.ex quib.cau.ma. Itē aliū in l.si cū dies. §.si quis.ibi,actionē denegari,de arbi.Itē aliū in l.j. §. sed si is.ibi,prætor ei actionē denegare debet.ff.de ope.no.nū.Itē aliū in c.statutū.in fi.prin.ibi,nec audiantur.de rescri.in vj.& ibi Io.Andr.in nouella.Itē aliū in c.super eo.de hę. li.vj.Itē sunt alij plures casus, in qb. audientia denegatur,de quib.habetur per gl.ordi.xxiij.di.c.j.in verbo, audiētia.& habetur per Doc.in d. §. sed si is.vnde dicit hic Ange ex hoc
8 tex.*q valet lex vel statutū disponēs per hæc verba,q quis nō debet audiri,vel q debeat audientia denegari. ad quod vide glo.& ibi Bal.in c.j. §. porro.in tit.qualiter olim feu.pote. alie.secus si lex vel statutum, q iustitia denegetur,quia directè opponit cōtra ius Dei,& contra ius naturale & humanū,disponentia vnicuiq; iustitiā ministrari,secūdùm Inno.in c.
9 q in ecclesiarū.extrà de cōsti. *No. quintò ex eodē tex.ibi,nō audiātur. coniuncto fine,q hic videtur casus, q exceptio præscriptionis impedit litis ingressum de quo hic per Alb. de Ro.& per Bar.plenè,& singulariter in l.si.ff.pro suo.& per Bar.& Docto.in l.emptor.j.de præscrip.longi tēporis.& ibi plenè dicemus. & propterea dicit hic Ang.q ex quo audientia denegatur,impeditur litis ingressus,processus tamen tenet,si nō opponatur exceptio,vt dixi s.in primo no.idem si lex vel statutū dicit, actio vel petitio nō detur, vel actionem nō dabo,quia intelligitur si opponatur,vt est tex.& ibi hoc no.Bar. in l.j.ff.ad Macedo.& Bart. in l.ij.ad Vell.& Bar.l.nam & postea.ff.de iureiuran.& habetur plenè per Bar. & Doct.in l.j. §.j.ff.ad Treba. & maximè per Io.de Imo.qui ponit quid in
10 ciuilibus & qd in criminalib. *No. sextò.ibi,Sed ex hoc.quē posse plures & diuersas & cōtrarias exceptiones simul sub conditione proponere,puta,dico te non audiendū, quia consensisti venditioni mihi factæ, & posito q nō consensisses,ego vsucepi.& hoc vult text.cū glo.in l.nemo prohibetur.ff.de excep.vbi gl ponit exemplum,vt si quis dicat se soluisse,& inquantùm nō appareat se soluisse,dicit se tutū præscri.vt probatur in l.si is.eo.tit.& i l.nemo ex his, in prin.in ij.charta in fi.de reg.iu. & in c.nullus pluribus.& ibi per glo.& Dy. de re.iu.li.vj.& hoc procedit in
11 excep.etiā cōtrarijs, vt dixi. *Sed quid de act.an illę possint intentari simul,& sic an duplex iudiciū possit simul sub cōditione in eodem libello proponi, puta si dico testamentū nullū, & sic quod est inofficiosum, & peto rescindi. dic quòd sic:vt habetur in l.qui de inofficioso. in glo. magna in fi.& ibi per Doct.ff. de inoff.testa.& est gl.in l.j.in prin. in ij. gl.magna,circa mediū.ff.de acti.empti.& gl.in l.cōductores.s.locati. & in l.nō abs re. j. vnde vi.& in l. ij. §. itē si in facto.ff.de ver.obli.& est gl.

in

in c.auditis.in verbo cōpleta præscri ptio.in fi.& ibi Doct.extrà de præsc. & gl.xxiiij.di.quanquã.& in d.c. nullus plurib*.in quib.gl ponũtur varia exempla.& est gl.in c.Rayn.in prin. in verbo,veniret.extrà de testi. quæ dicit, quòd valet iste libellus, peto talẽ rem,& si cōtradixerit mihi, peto pœnam.& idẽ vult Bald.in l.si pacto quo pœnã in fi.j.de pact. qui dicit, ꝙ libellus in d.l.potest ita apertissimè formari,peto quod principaliter promisisti,& si non soluis,peto pœnã,in qua pœna peto te sententialiter condemnari.ar. gl.in d.§.item si in facto.& idem etiam vult Bal. in l.j.in pe.col.versi. deinde quæritur. j.de sent.quæ pro eo quod interest. vbi dicit,ꝙ procedit iste libellus, peto fundũ mihi vẽditũ tradi,& si non traditur,peto interesse, quia ista nõ est propria alternatiua,sed est quidã modus subiunctiuè agendi. allegat no.per gl.in d.§.itẽ si in facto.& in l.j.in princ.ff.de act.emp. & idẽ vult Bar.in simili,in l.si cōstante.§.quo-

12 ties.in fi.ff.sol.mat.vbi dicit,*ꝙ mulier potest petere in libello sibi satisdare,& addicere in libello, & si p cōtumaciam recusauerit,statim condemnetur.ar.d.l.nõ abs re.& d.l.cōductores.idem tenet Lud.de Ro. in

13 d.§.quoties.in x.col. in princ.*Item causa nullitatis & rest.in inte.possẽt conditionaliter & sub disiunctione cumulari,puta minor dicit cõtractũ nullũ,& si tenet,petit resti. in integ. quia fuit læsus, vt in c. cōstitutus.de in integ.resti.& in c.sciscitata.eo. ti. & no.Inno.in d.c.auditis.de præscr. & Ant de Bu.quẽ omnino vide in c. cũ olim.in iij.col.extra de priuile.& idẽ tenet Bal.secundũ Old.in l.cum

14 filius.§.varijs.in fi.ff.de leg.ij. *Itẽ minori possunt insimul competere duo remedia, scilicet appellationis & rest.in integ.vt not.in l. præses.ff. de min. vt dicũt domini de Rota in

15 deci.sua.cxcvij. in antiquis. *Itẽ videtur,quòd procedat iste libell* cōditionaliter,peto me restitui ad tempus,& cũ resti.facta ex nũc,prout ex tunc peto me dominũ declarari, & rem mihi restitui.de quo tamen dic vt plenè per Bal.in l.quod tẽpore.in ij.q.C.de rest.mili.& ibi per Doc. & habetur plenè p Ang.de Are.inst.de act.in §.rursus.in versic.quærit Bal. in d.l. quod tẽpore. & habetur etiã per Pau.de Ca.in l.iij.in ij.oppo.j.de re iud. Itẽ potest intentari libellus hoc modo sub cōditione, videlicet, dico testamentum falsum,vel nullũ, & si reperiatur verũ, dico ipsum inofficiosum, vt habetur in d.l. qui de inofficioso.& s.dixi. sicut pōt quis dicere sententiã nullã, & si qua est, iniustã,& ideo appellat vel petit resti.in integ.vt no.in l.j.j. quãdo pro uo.nõ est necess. & in l.si expressim. ff.de app.& in c.cōstitutus. extrà de in integ.resti.& per Bald.plenè in l. cũ filius.in §.varijs.ff.de lega.ij.Sed si egi primo vno remedio,& lite pẽdente volo intẽtare aliud,nõ debeo admitti,sicut nõ admittitur vtrunq; simul nõ conditionaliter,quia eodẽ tempore esset sibi cõtrarius,cõtra l. j.cũ ibi no.s.de fur.etiã si vellet intentare sub conditione, quia essent duo iudicia,& secũdùm esset fundatum in futuro euentu,quod etiã nõ debet.l.nõ quemadmodum.s.de iudi.& habetur in l.ij.s.de iudi.Sed si finitũ est primũ iudicium & vicit,& tunc idem, vt non posit intentare

 aliud

aliud iudiciũ,quia est superfluũ, cũ iam habeat intẽtionẽ suã ex primo. Si verò succubuit in primo,tunc bene põt intentare aliud,vt l.eũ qui.§. de inof.test.& l. Aurelius. §.idẽ quæ sijt ff.de lib.leg.& no.in l.j.§.de fur. & ita tenet Pau.de Ca.in d.l.eũ qui.
16 *Item procedit iste libellus,habeo de iure cõmuni, & si hoc non esset, habeo ex priuilegio. & ita quis põt dicere & respõdere, vt est gl. quę dat hoc consiliũ,vt isto modo dicatur cõditionaliter.xxiij.di.quanquã.in ver
17 bo,plus.quæ incipit,sic ergo. *Potest quis dicere se exemptũ,& inquãtũ nõ sit exẽptus, dicit se præscripsisse,vt dicit glo.in d.c.auditis.in verbo,cõpleta præscriptio.de præscrip.
18 *Itẽ videtur ꝙ similiter procedat iste libellus,peto me absolui à iuramẽto,& me absoluto, peto rescindi contractũ.& pro hoc faciunt omnia prædicta.Item pro hoc facit,quia qñ duo iudicia sic se habẽt,ꝙ vnũ ex altero oritur,ibi procedit libellus prius in primo, & cõditionaliter in secũdo,vt not.in l.cõductores.§.loca. & no.Bal.in l.quod tẽpore,in ij.q.§. de re.mi.sed idẽ Bal.in l. rogasti.§. si tibi.in iij.col.in prin.ver.sed quid si est appositũ iuramẽtũ.ff.si cer.pet, vbi format istam q. tenet contrariũ, & dicit ꝙ qñ petitur absolutio à iuramẽto,debet peti primò absolutio ꝙ agatur rescissoria cõtractus, quia intẽtans rescissoriã est periurus,nisi primò absoluatur,& ideo debet primò se habilitare ꝙ agere rescissoria, & ideo dicit,ꝙ nõ procedit libellus duplex, dicere peto me absolui à iuramẽto,& me absoluto, peto cõtractũ rescindi,qa nõ sum habilis ad veniẽdũ,nisi prius absoluar: sicut olim emãcipatus habebat prius petere bo no.pos.gratia litis agnoscẽdę, vt habetur in l.ij.§.de inof.test. & in l.Papi.in prin.ff.eo.ti. Nec obst. secũdũ eũ,qd habitus in d.l. cõductores. §. loc.cũ simi.quia loqnũtur de persona habili.& idẽ tenet Bal.in l. edita. in xxxv.col.in ver.dubitaᵗ de isto libello.§.de edẽdo.in repe Paduana.
19 *Vbi format q.an procedat iste libellus,peto cõtra vsurariũ me absolui à iuramẽto, & me absoluto cõtra eũ procedi,& eundẽ ad restitutionẽ vsurarũ condẽnari. & sic an ista cumulatio procedat,Et videtur ꝙ sic,sicut cumulaᵗ restitutio cũ rescissoria. l.necnõ. §.exceptio.ff.ex quib.caus. maio.& l.Pap. §.si fili⁹.ff.de inof. testa.cõtrariũ tñ decidit,qa nõ fuit habilis,nisi prius sum absolutus, & iõ dicit,ꝙ fuit pronunciatũ ꝑ istũ libellũ,cũ prius ꝑsona sit habilitãda ꝙ actio cumulãda,& iõ nõ habeo potẽtiã proponẽdi,ergo malè ago. nã actus est potẽtiarũ,j.de adul.l.qñ Alexãdrũ.& ff.de iu cod.l.quidã refe rũt.& §.de pe.hę.l.liber,sed vide do. Lau,de Rodulphis in suo trac.de vsu ca.quẽ fecit sup c.cõsuluit. extra de vsu.i cxxix.q.in ver.sed quid si simul petaᵗ absolutio. vbi ponit istã q. breuiter,& se nõ firmat.Et pro ista opi. vide qd no.Bal.in d.l. qd tpe.in ij.q. C.de rest.mi.facit qd no.Fed.de Se. in cõs.suo cccxcj.in fi.& Car,Zab. in c.debitores.in fi.extrà de iureiur.& Lud.de Ro.in ccclxxv. sing.qd inci. tu scis qstionẽ.& faciũt not.per Iac, Bu.in l.fi.§.qui admitti ad bon.poss. possũt.qui videtur dicere, ꝙ in eodẽ libello non potest quis deducere ista duo,videlicet agnoscere bo.po. & agere bonorũ possessoria hæreditatis

tatis pet.p d.l.fi. Sed Io.Fab.Insti.de bo. poss. §.fi. in hoc tenet cõtrariũ, videlicet ꝙ imò illa duo possunt cu mulari in eodẽ libello, p gl.in d.l.q de inofficioso.ff.de inoffi.test. imò plus dicit, ꝙ sufficeret agere bono. poss. hæredi.pe.absq; eo,ꝙ aliàs ĩ iu dicio agnoscat bo.pos.ex quo agen do declarat volũtatẽ suã,ꝙ vult age re.ar.d.§.fi.licet hoc nõ firmet. Sed põt hodie firmari p d.l.fio. cõiuncta gl.no.in c.cõstitutus.extrà,de relig. dom.q̃ elegãter vult,ꝙ vbi quis petit aliquã rem sibi restitui, ad cuius resti. obtinendã requirebatur primò rescindi cõtractũ,cuius occasio ne cõuentus rem detinebat:videtur actor petẽdo resti. rei, petere prius tacitè ipsi⁹ cõtract⁹ rescisionẽ,quę erat necessariò præãbula. ar.l.illud. ff.de acq.hæred.& ꝓptereà dixit sin gulariter Ant.de Bu.ĩ d.c.cõstitut⁹. ꝙ si minor tanq̃ lęsus in cõtractu vẽ ditiõis petat rẽ,quã vẽdidit & tradidit sibi restitui,ꝙ videt̃ petere p resti.in inte.cõtractũ rescindi: de quo dic vt ibi p eũ,& Doct. & ad idẽ adduco quod not.Bar. in l.ex diuerso. §.j.ff.de rei ven. vbi notabiliter di-
20 xit,*ꝙ eoipso ꝙ q̃s agit petitiõe hæ reditatis vel rei vẽdi.ad resti.rei,videtur petere , ꝙ iudex pronũciet ipsum esse hæredẽ vel dominũ, quia istud est antecedẽs necessariũ. facit qđ no. Bar. in l.cũ qdã.ff.de bo.pos. & Bal.ĩ l.j.in j.q.s. q admit. & p hoc etiã facit qđ no.Bal.in addi.Spe.ĩ ti. de sen.& Ant.de Bu.in c.examinata. ĩ ix.col.de iudi.& ĩ l.si cũ nulla.ff.de re iud.cũ si.Sed in p̃dicta q.de absolutiõe à iuramẽto,puto posse ita distingui. Aut q̃rit̃,an possit libell⁹ ꝓduci cõditionaliter,puta me absolui à iuramẽto,& inquãtũ fuerim absolut⁹,peto cõtractũ rescindi,vel tanq̃ vsurariũ vel iniustũ , & me in integ. restitui. & dicẽdũ est ꝙ sic,p ea. q̃ s. dixi,quasi ĩ toto isto sexto notabili. Aut quærit̃, an possit procedi sup d. libello sup vtroq;.& teneo ꝙ nõ,qa nõ posset ꝓcedi sup rescisiõe cõtra ctus,nisi prius actor fuerit absolutus à iuramẽto.& istud tenet do.Lau.in d.tract.de vsur.in xxix.q.qa ante absolu. si vellet probare cõtractũ vsurariũ plenè ad finẽ rescisiõis, vel se fuisse lęsum, & tũc nõ posset, qa nõ esset persona habilis obstãte iuramẽ to,eo qa esset periurus cõtrauenien do ante absolutionẽ obtentã , & sic reus nõ teneretur litẽ cõtestari sup rescisione cõtractus antequã actor absoluatur,& ita posset saluari,& intelligo opi.Bal.& qđ no.Fed.de Se. in cõsi.ccxcj.in fi.& id,qđ dixi s.pro ista parte.Nec obstat ratio Bal.dũ di xit, ꝙ psona erat inhabilis ad petendam resti.in integrũ vel rescisionẽ cõtract⁹ ante absolutionẽ à iuramẽto obtẽtã: quia cõcedo istud esse verum respectu prosecutiõis in causa, vt dixi , & nõ respectu porrectionis libelli,qa bene dicit̃ habilis,ex quo principiũ libelli in quo petit̃ absolutio,est pmissũ purè, qa tũc alia pars libelli,quæ est sub cõditione, põt ꝓ cedere,p ea, q̃ dicta sunt s. qa paria sunt aliqđ fieri pro tẽpore pmisso, vel cõferre in tẽpus pmissum,videlicet post absolutionẽ factã, maximè stante principio habili, p l.in tẽpus. in pri.cũ ibi no.ff.de hære.inst. Nec obst.dũ dixit Bal.ꝙ actus debẽt esse de his q̃ sunt in potẽtia, qa cõcedo, sed in casu nostro est in potẽtia ꝓducendi libellũ cõditionalẽ, vt di-

 xi,

xi, licet nõ sit in potētia prosequēdi sup eo, nisi expediatur prius preambulũ necessariũ, quod est absolutio à iuramento, vt patet ex pdictis. Sed in practica difficile erit procedere super dicto libello ad rescindēdum cõtractũ, quia sententia lata sup abso. aut fuit in fauorē rei, qa fuit pronũciatũ ipsum actorē non absoluendũ à iuramēto, & tũc magis clauditᵣ via agēdi sup rescissione cõtract' propter iuramentũ nõ relaxatũ, sed quodãmodo confirmatũ. Aut pnũciabitᵣ ipsum absoluēdũ, vel absoluetur, & tũc si appellabitur ab ista sentētia, ligatæ erũt manus iudici à quo, super rescissione cõtractus, iuxta nota. in c. nõ solũm cũ ibi no. de app. in vj. & per totũ ti. ff. & C. nil nouari appel. pen. Sed posset procedere, quando isto casu secũdo nõ fuisset friuola, nec per iudicē à quo admissa, iuxta c. cũ appellationibus friuolis. de ap. in vj. & in c. past. in pri. extrà, de ap. quia tũc immediatè posset iudex pcedere sup antedicto libello ad rescissionē cõtract'. & idē quãdo fuisset appellatio deserta vel sentētia cõfirmata, eadē ratione.
21 * Sed circa pdicta posset formari vna quæstio, quid si aliquis in vno libello petat rescissionē cõtractus, & sic posteà resti. in inte. an procedat tũc libellus? Et videtur qꝫ nõ, qa prius debet precedere restitu. in integ. deinde facta resti. debet cõtractus rescindi. tu dicas qꝫ imò valet dictus libellus, vt pbatur in c. cũ ex literis. circa mediũ, ibi dictã sentētiã in melius reformari, & cõtra eã restitui. extrà de resti. in integ. quod est notabile. qd no. p Doct. in l. j. §. de execu. rei iudi. & in in l. si cũ nulla. ff. de re iudi. Itē pro hoc facit quod no. elegãter Bart. in l. qdã cõsulebãt. in vlti. col. in princ. in ver. sed qd si simul & semel. ff. de re iud. q dicit,
22 * qꝫ quãdo simul & semel proponũtur plures exceptiões cõtra psonã actoris, & cõtra libellũ, & cõtra iudicē, intelligiᵣ primò posita exceptio cõtra iudicē, & cæteros sub cõditione si apparuerit eum esse iudicē ordine scripturæ nõ attē to. ar. l. talē. in prin. ff. de hęredi. inst. & l. ij. §. sed si ita. ff. de vulg. & pu. & idē no. Ang. in auth. de exhibē. reis. in fi. j. col. vbi oĩno vide. & idē vult Ange. in l. sed & si susceperit. ante fin. prin. ff. de iudi. & idē in effectu not. Bald. in j. cõsti. C. in §. hęc igitᵣ. in iij. col. in fi. ibi, & p hoc patet qꝫ si in eo dē &c. & pro hoc facit qd no. Bar. in l. actio. in j. col. s. de trãslat. & c. cãm q. cũ ibi no. extrà, de rescri. & qd no. Bald. in l. si res. s. de ordi. cog. & qd no. Bar. & Doct. in l. si ita scriptũ. ff. de leg. j. & Bald. in l. cõtractus. in pe. col. s. de instr. & Pau. de Ca. in l. ij. §. pri'. ff. de vulg. & pu. Et idē fortè eēt dicēdũ, si qs petierit cõtractũ rescindi, & se absolui à iuramēto, quia nõ attēderetur ordo scripturæ, sed ordo intellectus, & sic tacitè videreᵗ petijsse prius se absolui, & casu quo esset absolutus, videretur petere rescindi cõtractum, præsupponēdo, qꝫ iste libellus procedat, vt s. dixi, q omnia ppetuò tene mēti, qa sunt vtilia, & valde quotidiana. Opp. primò cõtra tex. in prin. qꝫ si vēditor vēdidit noĩe suo, nõ videᵗ, qꝫ dñs cõsentiēdo fecerit sibi piudiciũ, qa nõ fuit suo noĩe gestũ, qa qd meo noĩe gestũ nõ est, ratũ habere nõ possũ. l. si pupilli. §. si ego. ff. de ne. ge. Sol. dic scdm Bald. qꝫ ppriè loquēdo nõ est

ratũ

ratificatio,sed qdā cōsensus.l.si fundū.§.j.ff.de pig. sed ille tex.videtur ꝓbate cōtrariū,vnde soluit hoc Cy. & Doc.aliter,qd verū est,ꝙ illud qd rō est gestū meo nomine, nō possū habere ratū, scilicet vt oriaſ mihi actio ne.ge.inter istū q erat dñs,ratū habētē,& ipsum vēditorē,vt in contrario.sed bene pōt dñs habere ratū in sui ꝑiudiciū, ne sic p hoc perdat dominiū rei suę vēditæ,& vt amplı' rem vēdicare nō possit,vt hic.& l.si fundus. §.j.ff.de pig.& l.sicut.§.vend tiōis.ff.quib' mo.pig.vel hyp.sol. & s.de rei vēd.l.mater.versi. sin aūt postea.& ibi no. & no.p gl.& Do.in d.§.si ego.& dixi s.ī secūdo not.pri. & habeſ p gl.Bar.& alios ī l.j.C. si in cōi eadēq; causa in inte.rest.post. & per Bar.in l.j.in §.sed si cū qs.in pri. ff.de vi & vi arma.& plenē p Ange. in d.l.si fundus.§.j. q dixit hoc procedere,quādo ille cōsensus acceptatur, aliter nō nocet cōsentienti. pro hoc facit qd elegāter no.Bal.in l.iij. s.de rep.heredi.q dicit,ꝙ si actus sit in iudicio parte ꝓsente, & nō acceptāte,sibi nō nocet. & habeſ in l.j s. de relati. & ideo cautela est, ꝙ si fit aliqs act' in iudicio te ꝓsente,vt respondeas cōsentio,& accepto in parte & partib.pro me faciētib',in alijs verō nō cōsentio. Et ꝓdicta etiā procedūt in vltima volūtate, puta si legauit qs rē alienā dño cōsentiēte, vt est casus sing in d.l.sicut.§.vēditionis.secūdū Bal.hic. & idē tenet Bal. in c.j.§.ꝑtereà.in tit.quib.mo.feud. amit.q dicit, ꝙ ille tex.in §.vēditionis. est vnic' in iure pro eo,q alteri cōsentit,vt de re sua testeſ, & tangiſ secūdū eū p Mod.in l.cū qs. in prin ff.de leg.iij.& idē no.Bal.in c.j.§.donare.in ij.co.ī fi.in ti. qualiter olim feu.po. alien. vbi dicit singulariter,
23 ꝙ licet nulla ordinatio testamenti valeat in feudis,vt in c.j.in pri.in ti. de suc. feu. tn̄ valet dño cōsentiēte, qa q pōt ꝓstare cōsensum in cōtractu, pōt etiā in vltima volūtate, p d. §.vēditionis.q est ad hoc sing.secūdū cū.facit l.fin.cū ibi no.s. de pact.
24 Sed an dominus ratū habēdo contractū de re sua,ex quo perdit dominiū rei suæ,possit petere pretiū à vēditore? Et dubiū facit,qa in particularibus pretiū nō succedit loco rei. l.Labeo & Sabinus.§.itē si dñs.ff.de ver.sig.& l.si & rē & pretiū.ff. de pe ti.hær. & l.vēditor ex hęreditate.ff. de hær.vel act.vē.& Pau.de Cas.hic se remittit ad no. p Bar.in l.si fundū p fideicō.ff.de le.j.vbi plene hoc examinat.& ibi p Doc.Secūdō opp.dicitur hic in tex.ꝙ illē q cōsentit,sua iura ꝑdit,vt dixi s.in j.no.& habeſ p tex.& gl.ī d.c.j.§.ꝑtereà.& habeſ in c.j.in verbo,cōsentiētib.& in verbo q̄ de nouo.in ti.an agna. vel fili' repudiata hęred.pater.possit feu. reti. Sed cōtrà de l.inter officiū.ff.de rei
25 vē.vbi habeſ,ꝙ licet qs tāquā aduocatus interueniat in cā rei vēdicationis rei suæ ꝓ vno,& sic cōsentit,ꝙ ille agat pro re illa, vt cōueniatur, tn̄ si illa res est sua,nō perdit ius suū in illa re. Sol.regula de qua,hic est infallibilis, qn̄ qs cōsentit in iure suo trāsferēdo ī aliū.ita loqſ hic cū sim. s.ad hoc alle.sec' si cōsensus nō fiat ad hūc effectū,vt d.l.inter officiū.& ibi est gl.ordi.& habeſ ī l.fi.ff.de ino. of.tes.inspiciēdū est ergo ad quē effectū cōsensus sit ꝓstit'.l.fideiussor. §.pī ff. mād.secūdū Bal.ī d.§.ꝑtereà.
26 fac. l.nō ōis.ī pri.ff.si cer.pe. Et no.

singulariter, quod quādo dominus consentit vasallo alienāti, videtur ei cōsentire circa vtile dominiū vasalli, non circa directū ipsius dñi, vt no. Inno. in c. inter dilectos. extrà, de fi. instr. quē sequitur Bald. in d. c. j. §. prætereà. in tit. quib. mo. feu. ami. & idē dicas in emphyteota seu liuellario, cui dñs consentit, vt alienare possit. & idē dicas in alijs habētib. ius in re, vt in superficiario & similib⁹. & adde oīno pdictis, quod no. Bal. in c. j. in vij. col. in pri. in ver. demū quærit gl. de duab. q. in ti. an agna. vel filius. & Bal. in l. q se patris. in vl. char. in prin. ver. itē quęritur si vasal. s. vn lib. & adde qđ habetur p gl. in l. si ignor. & in l. si hy-
27 pothecas. j. de remis. pig. *In gl. j. i fi. no. gl. q sentit, quod pscriptio no absorbet dominiū. In gl. ij. sup verb. bona fide. ibi, q est si in facto erret. dic dūmodò iste error sit pbabilis. l. qđ vulgò. & l. nō solū. §. qđ vulgo. & l. iusto. §. si filius. ff. de vsucap. de quo
28 dicitur j. plenius. *In ea. gl. ibi. §. scire. ista gl. vult, quod bona fides inducitur ex errore iuris, p d. §. scire. sed tu dic secūdùm Cy. quod illud intelligitur in fructib⁹, à quorū pstatione excusatur possessor pter iuris ignorātiā, ex quo nō extāt secūdū Bal. & ex hoc no. secūdū eū, quod bona fides inducitur ex errore iuris quo ad fruct⁹, ideo qa ipsorū possessio est vilis, & abiecta. l. si rē mobilē. ff. de acq. poss. nō aūt quātū ad præscribendā rē, vt l. si fur. §. j. & ibi p glo. ff. de vsuca. & habetur in l. nonnunquā. in prin. eo. tit. & idē tenet hic Alb. & alij Doc. & idē tenuit Dy. in c. possessor. de reg. iu. in vj. & Bar. in l. si vir vxori. vbi plenè examinat. ff. pro dona. & habetur plenè p glo. de materia in l. iuris ignorātia in vsucapione. ff. de iuris & facti ignorātia. & intellige quādo fructus sunt cōsumpti, vt nō teneatur eos restituere, vt d. §. scire. secundùm do. Pau. & qn possessor hęreditatis non esset factus locupletior: qa si esset factus locupletior, illos tenetur restituere, inquātū sit fact⁹ locupletior, qa licet nō habuerit bonā fidē, pp̄t iuris errorē, tn̄ sufficit, quod nō habuit malā, secūdùm Ange. in l. nunquā. §. si qs. ff. de vsuca. de quo se remittit ad no. p eū in d. c. possessor. i vij. & viij. col. & ita vult etiā gl. in l. iuris ignorantia nō prodest. ff. de iur. & facti ign. Sed fortè secūdùm Saly. eadē fuit intentio glo. nā solùm hic vult quærere glo. an error iuris inducat malam fidem: & vult quod nō: quia quo ad fructus, remanet bonę fidei, sed quo ad vsucapionē, verum est dicere, quod est malæ fidei, & sic nō simpliciter, sed respectiuè est malæ fidei. & subdit Saly. quod fortè etiā quo ad facultatē, est bonę fidei. ar. ff. de peti. hære. l. illud. in prin. & est ratio diuersitatis, qa tūc tractat de dāno euitādo, sed in vsucapiōe de lucro cū alterius dāno, & ideo nō sic prodest. 29 *Quęro extra glo. qa eius declaratio cum materia, quę est subtilis & satis intricata, & vtilis secūdùm Ang. an & qn iuris error & facti habeat impedire vsucapionē vel præscriptionē. & omissis disputationi. & arti. ita distingue: Aut loquimur in vsucapiōe, aut in pręscriptione longi tēporis x. vel xx. annorū, aut in pręscriptione longissimi tēporis xxx. vel xl. annorū. Primo casu, quādo loquimur in vsucapione, subdistingue, Aut est error facti tantùm, aut est error iuris tātū, aut est error iuris & facti simul. Primo

mo casu,quando interuenit error facti tantũ,an impediat vsucapionem? & dic si error facti probabilis,quòd bonę fidei apertã ꝓbationẽ inducit, nõ habet impedire vsucapionẽ.l.iusto.§.filius.& l.nõ solũ.§.quod vulgò.ff.de vsucap.secũdũ Cy.vt dixi in prin.gl.ij.sed secundũ Ang.latius in hoc dicas,Quandoq; qs errat in facto tantũ in hoc,quia non credit se possidere,quod possidet,& nunquã vsucapit,nisi illam possessionẽ sibi retineat per psonã subiectã sibi ex causa peculiari,vt est tex.in l.ij.ff.ꝓ soluto.Quandoq; qs errat in titulo, qa credit se habere titulũ,& non habet,& tũc illa ignorãtia prodest,dũmodò error sit iustus.Exemplũ ponit,in eo q emit à furioso,quẽ cõpotem mentis etiã credebat.l.ij.§.si à furioso.ff.de vsucap.ꝓ empto.& in eo cui ꝓcurator vel seruus dixit se emisse ꝓ eo,vt l.quod vulgò.eo.tit. nam iustus error habetur loco titu. & tũc vsucapit quis nõ ex illo titulo speciali qui deest,licet adesse puteť: sed vsucapit ex titulo gñali ꝓ suo,& sic debet intelligi secundũ eũ l.nota bilis,Celsus.ff.de vsucap.& istud exẽplũ ponit etiã Bar.in d.l.Celsus.in ij. col. versi.errorẽ iustissimũ appello. qui dicit hoc esse iustissimũ errorẽ.

Item ponit ibi Barto.alia exempla, videlicet quando quis fuit inductus persuasione aduersarij,vt puta veni sti ad me,& dixisti,Volo tibi dare illũ librũ,quia tibi promisi:ego nõ recordor,& accipio,licet in facto proprio errem:tamen iustus est error.l. iij.ff.pro suo.& l.si existimãs.ff. pro soluto.& facit ꝙ aduersario credere debeã.l.j.in h.ff.quando actio de pecu.est annalis.& l.doli exceptio. in fine,cũ gl.& ibi no.ff.de nouatio. & habetur per Docto.in l.fin.in principff.de eo per quẽ factũ erit.& per Bart.in l.non fatetur.in iij.col.versi. & pone exemplum.ff.de confes.vbi ponit an & quando quis excusetur errando in facto proprio. Item Bart. in d.l.Celsus.ponit aliud exemplũ, quando sit iustus error:puta quando maiores nostri pater vel auus,cui successimus,dixit nobis se errasse eadẽ ratione qua dictum est de seruo & procuratore dicente. Item dicit,ꝙ apparet esse iustissimus error ex euidentia rei:quia erat pupillus venditor,& apparebat maior ex aspectu:& ideo putabam eum esse puberem.l. ij.§.si à pupillo.& §.si à furioso.ff. de vsucapione pro empto.& l.pignori.§.j.ff.de vsucapion. Item dicit. quòd est publica vox,& ex fama viciniæ inducitur iustissimus error.l.cũ quidã.§.quod dicitur.ff.de acquirẽ. hæredi.& istud dicit esse vtile.pone pater tuus emit fundum & possedit decem annis,& posteà decessit, & possedisti tu filius alijs decẽ annis,& cecidisti à possessione,non potes inuenire instrumentum venditionis, vel testes per quos probetur titulus, possessio decem annorũ sine titulo non sufficit,nec ꝓcedit vsucapio.l. nullo.suprà de rei vendicatio.Item titulum pro hęrede non potes allegare,quia tu es tuus hæres,vt l.nihil. C.pro hærede.& vide quod ibi dicam.cõsului(dicit Bar.)vt allegaret titulum,subaudi tu,alium quàm titulum pro hærede,vt notat Angel.in dicta l.nihil.& probaret aliquam ex prædictis causis:& secuta possessio decem annorum sufficit.sed in ipso defuncto,quia ex facto suo agitur

non esset iusta causa: & si dicatur quali ter probabit, quòd hoc sciuerit vel crediderit ab initio, cùm incœpit possidere. Respondet Bar. in d.l. Celsus. quia ex suo animo hoc depēdet, statur dicto suo, vt no. per gl. & Doctores in §. alie. Insti. de actio. & cum de hoc esset publica vox & fama, præsumptio est quòd sciat. facit gl. not. in l. si tutor. de periculo tuto. aliàs esset ignorantia supina. l. regula. §. sed facti. ff. de iuris & facti ign. & idē tenet Bal. in l. indicia. versiculo, quarto quæro, suprà de rei vendicatio.

30 * Qui etiam dicit notabiliter, quòd dictum notabilis viri inducit iustissimam credulitatem, per gloss. notab. in l. Titio fundus. & ibi not. ff. de conditio. & demō. & idē vult Bar. in l. si quis ipsi prætori. in viij. quæst. ff. de noui operis nūcia. & in l. qui fundum. §. procurator. ff. de vsucapione pro emptore, & in l. non solum. §. morte. in xv. col. ver. sed si esset tale factum. ff. de noui operis nuncia. & habetur in dicta l j. in principio. ff. de eo per quem factum erit. & est tex. cum gloss. in c cum in tua. ibi, quòd si persona grauis, cui fides sit adhibenda. extrà de sponsa. & est glo. in c. cupientes. in principio, in verbo, notitiam. de electio. libro vj. & per Bald. in c. cum contingat. extrà de rescriptis. & in c. sanctorum. extrà de præscript. Et quòd titulus putatiuus cum iusto errore sufficiat ad præscribendum, tenet Ioan. And. & Cano. in c. cura extrà de iure patrona. & habetur de materia plenè per Abba. Sicul. in c. de quarta. & maximè in iij. col. extrà de præscrip. & per Angel. in l. iusto. §. filius. in fi. ff. de vsucap.

31 * Quibus adde, quòd quādo titulus putatiuus habetur ab vno, & possessio habetur ab alio, vel à seipso, & tūc an possit vsucapere, vide per Bar. & Ang. plenè, & Io. de Imol. in l. cùm solus. ff. de vsucapio. & p Ang. in l. ij ff. pro leg. qui tenēt cōtra Bar. & vide omnino per Bal. in l. nullo. in versi. sed vlterius opp. suprà de rei vē di. Quādoq; quis scit se possidere, & ignorat se habere titulū, & re vera habet, & sic ignorat se posse præscribere, ꝓpter errorē facti, & tūc ille error secundū Ang. hic nō impedit vsucapionē. Exēplū est in eo qui credit se esse in potestate, & factus est sui iuris per errorem patris, quē ignorabat: & in eo ad quē peruenit res ex causa hæreditaria, & hoc ignorabat, vt l. iusto. §. filius. ff. de vsucapio. & l. si existimans. ff. pro soluto. Tu adde, quòd quādoq; quis errat in facto ignorando cōditionē personæ suæ, puta quia quis erat incestuosus vel spurius, & putabat se legitimum, & sic se posse vsucapere. & gl. singu. in l. nemo. ff. de vsucapio. pro legato format istam quæstionem, & dicit secundū Azo. quòd iste nō potest vsucapere, & quòd facit ad hoc. l. fi. ff. ꝑ hærede. & ad hoc etiam facit secūdū Ange. ibi, quia interdicta est licentia patri relinquendi incestuoso vel spurio, vt in aut. ex cōplexu. suprà de incestis nupt. ergo videtur ei interdicta vsucapio. l. vbi lex. ff. de vsucapio. In contrarium Ang. allegat l. nuper. suprà de incest. nup. vbi propter iustā ignorātiā pro legitimis habentur, sed illa l. nō est ibi, nec aliquid facit: sed voluit allegare. l. qui cōtra. eod. titulo. & ibi est gl. multū notabilis. & dicit, quòd hæc sententia humanior est. pro qua facit secūdū eū l. j. in

in fi.ff.pro dote.& dicit ꝙ huic opinioni inhærebat Iacob. de Aret.& Ray.de For.Nec obstat d.l.vbi lex. quia ibi vsucapio prohibetur.& dicit Ang.in d.l.nemo.quòd ista sententia sibi placet.sed Bal.in l.nullo.in versi.secūdò quæro.suprà de rei vēdicatio.aliter dicit formādo quæstionē hoc modo.
32 *Nūqd si ille qui errat in titu.est inhabilis ad habendum dominium ex vero titulo,vt incestuosus in bonis paternis,nunquid putando se legitimū,præscribat longo tempore?Et videtur ꝙ non,quia nō operat possessio lōga plus quàm verus titulus cū voluntate domini tradentis,vt est gl.singularis in d.l. nemo.ff.pro leg si autē possedisset spatio triginta annorum,creditur ꝙ præscripserit ius excipiēdi,vt l.si qs emptionis titulo.infrà de præscript. triginta annorū.subdit tamē,quòd si aliquis per spatium triginta annorum putaret se legitimum,cum non esset,non præscriberet legitimitatē, imò adhuc opus esset,vt legitimaretur à principe.vt l.qui in prouincia. §.diuus.ff.de ritu nup.de quo etiam habetur per Salycet. in dicta,l.nullo. Quandoque quis errat in dominio venditionis,quia ignorabat dominū esse rei venditorem,& plus errat in re quàm in æstimatione mentis,& sic putabat se emere à non domino,& dic quòd in hoc casu non requiritur vsucapio:quia si à domino ei traditur,efficitur dominus,vt est text.no. in l.regula. §.qui ignorauit.ff.de iuris & fact.igno.Nec obstat,si dicat, ille qui errat,nō consentit.l.si per errorem.ff.de iurisdictione omni.iud. quia illa lex intelligitur in his quæ veniunt principaliter,nō in his quæ veniunt in consequētiam præhabito fundamēto.vt d. §.qui ignorauit.secundùm Bald. singulariter,in l.j.in xx.col.versi.item non obstat ꝙ iuramentum.infrà de confes.& habetur in d.l.si per errorē.quod bene no.quā autem dicatur error facti probabilis vel improbabilis,vide tex.no.in d.l. regula.in §.sed facti ignorantia.Secundo casu,quando quis errat in iure tantùm:puta quòd credit se non posse vsucapere id quod pōt:& tunc illa ignorantia sibi nocet,& impedit vsucapionem.sic intelligitur l.si fur. §.j.ff.de vsuca.secūdū Ang.hic.Quādoq; ecōtrà quis credit se posse vsucapere idē,qd nō pōt errādo similiter in iure,& tūc illa ignorātia iuris nunquā sibi ꝓdest,imò vsucapio impedit.l.nūquā.in prin.ff.de vsucap. facit l.iuris ignorāt.nō ꝓd.ff.de iur. & fact.ig.& l.regula.in prin.eo.ti.de quo dic vt dixi suprà circa gl.ij.& habetur per gl.in d.l.iuris ignorantia. & per Dy.in c.possessor.de regu.iu. in vj.& adde quòd si ius in quo quis errauit,erat dubiū,talis error excusat in præscribendo,pro hoc videtur esse tex.no.in c.cū dilectus.extrà de consuetu. secundùm Abba.Sic.in c. de quarta.in iiij.col.in princip.extrà de præscripr.vbi ponitur etiam de ista materia. Tertio casu,quando quis errat in facto & in iure simul.an possit vsucapere,& in hoc casu sunt opiniones.nam Iaco.de Areti.dicit vsucapionem non procedere impediendo iuris errorem,quasi tollatur titulus de medio propter talem errorem.l.Celsus.ff.de vsucap.& l.si fur. §.j.eo.ti.& videtur esse casus in l.ij. §.si à pupillo.eo.ti.intelligendo ꝙ ibi pupillus vendiderat rem alienam &

93 & assignat rōnē Ia.de Are. * Quia vbi circa idem cōcurrūt duæ causæ, quarū vna nocet, altera prodest, inspicienda est illa quæ nocet, vt l. si qs in graui. §. fi. & l. si quis posthumus. ff. ad Sylla. & l. Fulcinius. §. qd ergo ff. quibus ex caus. in pos. eat. Sed Dy. tenet oppositū in d. c. possessor. idē tenet gl. in l. si vir. ff. pro donato. vbi dicit esse casum. Ange. hic tenet opinionem Iac. de Are. per dictū §. si à pupillo. & dicit, quòd nō obstat d. l. si vir. quia ibi ignorantia iuris erat in genere, eo qa mulier credebat donationē valere inter virū & vxorē: & in hoc ignorabat ius in genere. Itē ignorabat factum in specie, quia credebat rē esse viri & nō erat: vnde tenebat ibi donatio, quia vir nō efficiebatur pauperior. In hac ergo specie, qa nō errabat in iure, meritò inspicitur error facti: secus si est error in specie tā in iure q̄ in facto. Exemplum: emo rē alienā à pupillo, & erro in iure, quia credo venditionem tenere, & re vera nō tenet siue sit sua, siue aliena. Item erro in facto: quia credo rem esse pupilli, & est aliena, certè præponderat error iuris, qa est in eadē specie: & sic nō ꝓcedit vsucapio, vt d. l. ij. §. si à pupillo. ff. de vsucapione pro emptore. & istam opinio. an sit error iuris in genere, vel in specie, tenet Bal. in l. nullo. versic. sed cōtra hoc oppo. suprà de rei ven dicat. Sed Cy. hic tenet opi. Dy. in d. c. possessor. & idem videtur seq Alberi. de Ros. hic, quia videtur bonæ fidei iste q errat in iure & in facto. Quia de duabus causis cōcurrētibus simul, accipienda potius est illa quæ prodest: vt ff. de iure fisci. l. nō intelligitur. §. si quis palàm. & sic eligit hic causa, q̄ prodest, scilicet error facti, qui bonā fidem inducit, & nō illa causa q̄ nocet, scilicet error iuris, qui præsumit malā fidem, vt dictum est. Nec ob. cōtraria, q̄ videtur velle, vt inspiciatur causa quæ nocet, vt dicta l. si quis in graui. §. fi. & d. §. qd ergo. qa ꝓcedūt vbi sunt duę causę, circa idem indiuiduū & inseparabile, sed nos loquimur in mixto, quod recipit diuisionem & separationē in simplici. cùm ergo constet de bona fide propter præsumptionem erroris facti, iam est separata causa bonæ fidei à mala fide, quā remouet error facti: & ideo nō accipimus illam causam quæ est causa remota, sed in l. Fulcinius. §. quid ergo. cōstabat de mala fide. & ideo p aliā causam cōcurrentē q̄ pręsumptionē bonę fidei induceret, nō remouemur à mala fide, aliàs vbi nō esset certū de mala fide, non remoueremur à certa causa, qa in incertis nō certis locus est cōiecturis. l. cōtinu*. §. cū ita. ff. de verbo. obli. cū simi. Ego verò in ista materia puto esse distinguēdū, an error iuris sit potētior, quàm sit error facti. vel ecōtrà, quia tūc debemus inspicere quid sit potentius. nā minus potens inculcatur, & vincitur à potētiori. arg. l. quæritur Hermaphroditus. ff. de statu homi. secūdū Bart. & Ange. in dicta l. si vir vxori. ff. ꝓ dona. & Salycet. hic. & ideo si est potentior error iuris, quàm sit error facti: ille error iuris est attendendus, & secūdùm illum iudicādum. Pone exemplum in l. ij. §. si à pupillo. ff. de vsucapione pro emptore. quia ibi siue sit res pupilli, siue extranei, non valet venditio, & ideo error facti non facit cessare errorem iuris. si verò

rò sit potentior error facti quàm iu
ris, ille error facti est attendẽdus. Po
ne exemplũ in d.l.si vir vxori. nã ibi
cõiunx donans putauit donationem
valere, & sic fuit error iuris in gene
re. Itẽ errauit in facto, qa putauit rẽ
esse donantis, cùm esset aliena. iste
error facti preualet, qa potentior, ex
quo verè valebat donatio de re alie
na, ex qua donans nõ efficiebaẽ pau
perior: & sic rectè putabat donatio-
nẽ valere, & sic procedit vsucapio. &
ista sunt de intentione gl. & Bart. in
dicta l. si vir vxori. Et adde secundũ
Bal. hîc, ꝙ licet error iuris in gene-
re non patrocinetur volẽti prescri-
bere, nõ tamẽ nocet erranti in facto,
vt d.l. si vir vxori. Ex quo infert, ꝙ
aut qs vult vti adminiculo ex iuris
errore ad prescriptionẽ fundandã,
& nõ põt: quia illa nõ patrocinetur,
aut aliunde vult fundare prescriptio
nẽ, puta ex tit. & errore facti: & tunc
potest, quia vtile per inutile non vi
tiatur: cùm nihil habeat cõmune er-
ror iuris in genere, & error facti in
specie, nec veniant inuicẽ ad confli
ctũ, per tex. no. cũ gl. in d.l. si vir vxo
ri. nã ibi vitiũ erroris iuris ex errore
facti purgatur. & ad hoc facit brocar
dũ illud, ꝙ inspicitur illud quod pro
dest, nõ quod nocet. quod declarat
Bart. in d.l. si vir vxori. dicens, ꝙ qñ
duo sunt, quorũ vnũ prodest, aliud
nocet, debemus inspicere id qđ est
potentius. Vnde dicit, ꝙ quandoq;
id quod prodest, est tantę potẽtię, ꝙ
offuscat & vincit id quod nocet, &
tũc inspicimus id quod prodest, vt
d.l. si vir vxori. & l. non intelligitur.
§. si qs palam. ff. de iure fisci. & idem
vult Bar. in d.l. si qs in graui. §. elegã
ter. ff. ad Sylle. Quandoq; id qđ no-
cet, vincit id quod prodest: vel du-
bitatur, & tũc subdistingue, aut effe-
ctus vnius põt separari ab alio, & se-
paratur, vt l. relegatorũ. §. fi. ff. de in
terdi. & rele. si verò nõ põt separari,
& tũc inspicitur id quod nocet, vt d.
l. si quis in graui. §. eleganter. & l. se
cũda. §. si à pupillo. ff. pro emptore.
34 *De quo articulo an inspicitur id
quod prodest, vel id qđ nocet. vide
Bar. in dicto §. elegãter. & ibi Doct.
& in dicto §. si quis palàm. & l. stipu
latio. §. j. ff. de noui operis nuncia. &
plenissimè per Alberic. de Rosa. in
l. benign*. ff. de liber. causa. & p Bal.
in l. qui posthumos. ff. ad Sylle. & p
Ang. i l. j. ff. de cõdi. ob turp. causam.
& per Io. de Platea in l. cũ allega. C.
de castren. pecu. mili. lib. xij. & Paul.
de Cast. in l. si Stichũ aut Pamphilũ.
in princ. ff. de fideiussor. & per Cyn.
Alberic. de Rosat. Bal. & alios hic. &
per Anton. de Butr. in c. super quęsti
onum. §. si verò duo. extrà de offic.
deleg. & per Pet. de Anchar. in c. ad
quęstiones. extrà de rer. permu. & vi
de quod no. Bar. in simili, in l. tutor.
35 ff. de suspe. tu. *Quibus adde, ꝙ si
sunt duæ causæ, quarũ vna impedit,
alia nõ, in dubio debemus interpre-
tari pro causa impediẽte, vt est text.
& ibi hoc not. Bar. & alij in l. sufficit.
ff. de condi. inde. & Bar. in l. ij. in iij.
quæst. in fi. ff. de appel. reci. & Bal. in
l. si Ruffinus. suprà de testa. mili. & fa
cit qđ not. Bart. in l. pater. §. filiã. in
36 fi. ff. de legatis iij. *Itẽ adde, ꝙ quã-
do in persona vnius cõcurrunt duæ
qualitates, & respectu vnius est nega
tiua & prohibitiua, & respectu alte-
rius est affirmatiua, quæ qualitas sit
inspicienda, vide per Dominicũ de
sancto geminiano in c. statutũ. §. cũ
vero

verò. in vij. colum. versicu. nota ex ista. de rescriptis. in vj. Secũdo casu principaliter, qñ loquitur de præscriptione longi tẽporis decẽ vel viginti annorũ, & tũc idẽ est dicendũ qd dictũ est suprà de vsucapione. Ratio est, qa sicut in vsucapione requiritur titulus & bona fides, vt Instit. de vsucapio. in princ. & l. j. infrà de vsucapio. transfor. ita requirit in præscriptione longi tẽporis, vt ibi. & habẽtur plenè in c. si diligenti. extrà de præscrip. cũ similib. sed errans in iure nõ dicitur esse bonę fidei, vt l. ij. §. si à pupillo. ff. eodẽ. quia quilibet tenetur scire iura. l. pen. suprà de iuris & facti ignoran. Tertio casu prĩcipaliter, qñ loqtur de præscriptione lõgissimi tẽporis, videlicet xxx. vel xl. annorũ. & in hoc dicit Pau. de Ca. hîc, q; credit sufficere quòd volens prescribere nõ sit in mala fide, sed errans in iure, licet non sit bonæ fidei,
37 vt dixi, nõ tñ est malę fidei. *Quia quæcunq; causa etiã iniusta excusat à dolo. l. igitur. §. j. de liber. caus. & no. gl. in l. j. in fi. ff. de abige. & gl. in l. si plagij la ij. & ibi plenè per Ange. infrà ad l. Fla. de plag. & glo. magna in fine. in l. j. §. fi. ff. si quis ius dicen. non obtemp. cũ similib. & sic est dare mediũ inter bonã fidẽ & malã fidem, scilicet habere nõ malã fidem, quod est quãdo quis errat in iure, vt patet per not. per gl. in l. j. in verbo, interuenerit. infrà de acquiren. poss. & ibi de hoc dicemus. & habetur p gl. in l. iij. §. genera ff. de acquirẽ.
38 poss. *Vnde not. secũdũ Pau. hîc, q; si quis per triginta annos possederit rem meã, errando in iure, & credendo rem esse suã, eam præscribit etiã de iure Canonico, licet dicat ma læ fidei possessorem nõ præscribere. facit quod not. in c. cum personę. de priuileg. in vj Et idẽ ego dico, quando quis dubitauerit, an res esset sua vel non, quia tunc nõ diceretur esse in mala vel bona fide, sed in medio, scilicet nec in bona nec in mala, vt est glo. no. in dicto §. genera. quod est notabile. & ideo cũ error etiã iuris non noceat in præscriptione longissimi temporis, non procedunt ea quæ dixi in primo casu principali, de quo distinxi, aut est error iuris tãtùm, aut facti tantùm, aut iuris & facti simul. Sed aduerte, quia quãdoq; sciẽtia rei alienę sine mala fide impedit præscriptionẽ, puta creditor scit rẽ sibi datã pro pignore à debitore, nã licet possideat bona fide, quia habet causam possidẽdi propter traditionẽ debitoris, tñ quia scit rem esse alienã, nõ præscribit, vt est gl. not. & ibi, tertiò not. Bal. in l. nec creditores. suprà de pign. act. simile in l. communi diuidundo. §. inter predones. versicu. precaria verò. ff. cõi diuidũdo. quod intellige de præscripitone longi tẽporis. secus de præscriptiõe longissimi, vt no. gl. in d. l. nec creditores. in verbo, lõgi. & ibi per Doc.
39 *Et adde singulariter, q; ille q possedit rem xxx. annis, præsumitur esse in bona fide, vt l. fi. infra vnde vi. & ibi not Bar. in fi. & idẽ tenet Anto. de But. in c. sæpe. in v. col. in fi. versicu. itẽ hoc veru. extrà de restit. spolia. & idẽ no. Abbás Sicu. in c. si diligenti. in v. col. de præscript. & Ange. in l super longi. in iiij. col. in fi. infrà de præscrip. lõgi tẽporis. & ibi dicã. Et aduerte q; aliqui nõ intelligẽtes Bar. in d. l. fi. in fi. dicunt Bar. velle, q; contra præscribentem xxx. annis nõ possit

posſit allegari mala fides ſua.nã hoc
non dicit Barto.ibi,ſed vult ꝙ con
tra poſsidentẽ xxx.annis non poſsit
allegari mala fides præſumpta, quæ
cauſatur ex l.fin. ſed vera mala fides
bene põt allegari & probari etiã vſ-
que ad mille annos. & ita loquitur
c. malę fidei poſſeſſor. de regu.iur.
40 in vj.& c.fi. extrà de pręſcript. *In
ead.glo.ſi.in fi.no.gl.quę vult, ꝙ in
vẽditione requiratur bona fides tẽ-
pore cõtractus,& tẽpore traditiõis,
ad hoc vt procedat vſucapio, ſed in
cæteris cõtractibus ſufficit, ꝙ fuerit
bona fides tẽpore traditionis tantũ,
& ratio differentiæ eſt ſecũdũ gl. in
l.ij.in prin.ff.pro emp.ꝓpter frequẽ
tiam cõtractus emptionis & vẽditio
nis.& hãc tenet Petr.& Cyn.hic,ſed
Salyc.hic dicit,ꝙ iſta ratio eſt ſatis
remota,nec eſt bona,quoniã oẽs v-
ſucapiones ſunt introductę, ne do-
minia rerũ ſint in incerto.l.j.ff.de v-
ſuca.& inſti.eo.in prin.vnde frequẽ
tia cõtractus nõ debet obuiare ei ad
quod intẽdit:vnde ipſe adducit aliã
rationẽ ſubtiliorẽ,quę colligitur ex
gl.in l.ſi is qui pro emptore.in §.fi.
ff.de vſucap.nã vſucapio pro empto
re denominatur à titulo cauſato ex
parte vſucapiẽtis & ab eius facto, qđ
nõ eſt in alijs.Nã titulus pro ſoluto
cauſatur principaliter à facto traden
tis.& idẽ in titulo pro donato,& ti-
tulo pro legato,& pro dote,& ꝓ de
relicto,& quodãmodò oẽs alij tituli
concernunt traditionem vel apprę-
henſionẽ ſeu receptionis tẽpus, qđ
nõ eſt in titulo pro emptore.de quo
etiã dixi ſuprà eodẽ,in rubrica. &
ideo cũ titulus pro emptore concer
nat tẽpus contractus,& pactũ ipſius
ementis,meritò illo tẽpore bona fi-
des debet interuenire,& non tantũ
illo tempore,ſed etiam tẽpore tradi
tionis,vt in cæteris contractibus, qa
ſine poſſeſsione,quę cauſatur à tra-
ditiõe,nõ cauſatur vſucapio,vt l. ſi-
ne poſſeſsione.ff.de vſucap.& c.ſine
poſſeſsione.de regu.iur.in vj.Et hãc
rationẽ põdera,dixit ipſe,quia aliàs
eſt inaudita. Sed tu pondera,quia li
cet iſta ratio ſua videatur ſubtilis, ta
men non videtur mihi bona.nã ſi tu
bene conſideras,ipſe vult ꝙ omnes
tituli præter titulũ de vſuca.pro em
pto.denominentur à facto tradẽtis,
& ſignificẽt appræhenſionẽ vel tra-
ditionẽ,vel tẽpus traditionis ſeu re
ceptionis:ſed iſtud eſt falſum.nã ti-
tulus pro donato,vel ꝓ legato, hoc
nõ ſignificant.nam res põt eſſe mihi
donata,vel legata,& tñ nõ tradita,&
ſic ſignificant tantũ tẽpus contractus
& non traditionis.l.cũ pater. §. ſur-
do.ff.de leg.ij.& l.ſi quis argentum.
infrà de donat.cũ ſimi. Raph.autem
hic dicit,ꝙ ſubtilior ratio eſt, qa ex
natura venditionis nõ eſt,vt emptor
fiat dominus,ſed tantũ venit tradi-
tio.l.ex empto.ĩ prin.ff.de act. emp.
per quã traditionẽ ſi venditor erat
dominus,transfertur dominiũ:aliàs
nõ,vt d.l.ex empto.& l. clauibus. ff.
de cõtrahen.emp.ſi ergo emptor nõ
putat venditorẽ eſſe dominum, nõ
eſt bonæ fidei,quia aliter nõ poteſt
transferri dominium. quod ſecus eſt
in ſtipula.vbi pręcisè agitur de obli
gando:& quamuis ſciam te non eſſe
dominum,nihilominus poſſim eſſe
bonæ fidei poſſeſſor,& hãc rationẽ
ſenſit iuriſconſultus in l.ſi is qui pro
emptore. §.fina.ff.de vſucap.ſecun-
dùm Rapha.hic iſta etiam ratio non
videtur mihi bona,quia dicitur quis
eſſe

esse in mala fide cõtrahendo sciēter super aliena re, aliter quàm per vēditionē, sicut per aliū cõtractū, & hoc modo etiā videtur reprobare gl. in d. §. fi. vnde ego starē opinioni glo. quæ est in dicta l. ij. in prin. ff. de vsu cap. pro empt. videlicet propter frequentiā cõtractus emptionis & venditionis sit statutū, vt in venditione reqratur bona fides duobus tēporibus, scilicet tēpore cõtractus & tēpore traditionis, in alijs verò sufficiat tēpus traditionis tātū, vt l. iij. ff. pro solu. Neq; obstat qd dicit hic Salyc. quòd vsucapio est inuenta, ne dominia rerū sint in incerto, qa illa ratio nõ tollit istā, ne detur materia emēdi rem, quā qs scit alienā: quia si hoc cõcederetur, vt nõ requireretur bona fides tēpore cõtractus vēditiõis, esset valde damnosum dominis propter frequētiā cõtractus, quę frequētia nõ est in alijs contractibus, ideo in eis hoc nõ introduxit, vt duobus tēporibus requiratur bona fides. & pro hoc allego tex. in ratione sui in l. iusto. in prin. dū dicit, ibi enim propter assiduam & quotidianam comparationem seruorum, ita constitui publicè interfuit. ff. de vsucapio.

SVMMARIVM.

1 *Possessionis appellatione non solū comprahēditur illa possessio, quæ iuris est, sed etiam ipsa res immobilis possessa.*

2 *Statuta si dixerint, quòd possessionis domini talia facere possint, non referetur solùm ad dominos possidentes, sed etiam ad dominos rei.*

3 *Possessionis appellatione, an fundus rusticus & urbanus ueniat, an uerò rusticus tantùm.*

4 *Possessor malæ fidei an rem & omnes fructus restituere teneatur.*

5 *Emens rē alienam sciēter à malæ fidei possessore, præscribere non potest.*

6 *Titulus excusat a mala fide, & à fructibus percipiendis.*

7 *Vitium personale, ut est mala fides autoris, singulari successori non nocet.*

8 *Verbum usucapio est genus, & sic appellatione usucapionis etiā longum tēpus comprahenditur.*

9 *Exceptionē in forma usucapionis si cõuentus opposuerit, & in forma præscriptionis probauerit, an sufficiat.*

10 *Res mobilis an per furtū uel per uim surripiatur, nulla differentia est.*

SI PARTEM. Malæ fidei possessor tenetur domino rē cū fructibus restituere, bonæ fidei verò emptor rē restituit, nisi cõpleuerit vsucapionē, quæ sibi nõ procedit in re ui possessa prius quàm ad dominum reuertatur. hoc dicit. Vel sic, malę fidei possessor nõ præscribit, sed bonę fidei possessor sic, licet eius autor fuerit in mala fide, nisi res sit affecta vitio reali. hoc dicit. In textu ibi, Si partē expone, id est, dimidiam. l. nomen filiarū. §. portionis. ff. de verborū sign. idē tamē esset, si plus q̄ dimidiā, vel minus vēdidisset. argu. l. quæ de tota. ff. de rei vendi. & eodē modo expone verbū Portio, qd est infrà. In tex. ibi, Possessiõis. dic, id est, rei possessæ, ex quo dicit infrà cū fructibus: & sic ista lex loquitur ꝓpriè de præscri. sed si velles intelligere de vera vsucapione, dicas possessionis, id est, rei mobilis possessę. & dū dicit, Fructib⁹, expone, id est, pēsionib. & vecturis. & secūdū primā expositionē vsucapio ī hoc titulo & sequētib⁹ largè ponit, vt etiā lõgi temporis p̄scriptio cõtineat, vt dicit gl. no. in l. iij. ff. de vsuca. sed certè ista

lex

lex loquitur de re īmobili, & sic de præscri.lōg.tēpo.vt patet hic in tex. dum dixit, vel bona fide.qui indicat hunc tex.loqui de re immobili tantum, quia dicit, quòd bonæ fidei em 2 ptor qui emit à malæ fidei possesso re, pōt vsucapere, qđ nō posset, si esset res mobilis, qa facta esset furtiua, vt l.j.§.eo.& l.sciēs.§.eo. secundū Al 3 be.hic, de quo dicitur infrà ī primo no. In tex.ibi, Malę fidei possessor. dic & sic erat vitiū personale, nō reale, & sic nō erat ab eo vi possessa, vt patet in fi.q in hoc differt à principio huius legis: vt dicit hic gl.j.& sic nō potuisset vsucapi, vt in fi.dicitur, & tñ pōt in principio vsucapi, vt patet tibi, cōpleuerit vsucapionē. In tex.ibi, Recipi pōt. subaudi, scilicet per verū dominū directa rei vendicatione: sed si id quod alienauit, tan 4 quā dolo desierit possidere, vtili rei vēdi.restituere tenebitur. ar.l. parē. ff.de reg.iur.& l.qui petitorio.& l.q restituere.ff.de rei vēd. cū simi. In textu ibi, Perueniat.subaudi qñ dñs 5 fuerat deiectus: vbi autē alius quàm dñs deiect⁹ fuisset, sufficeret reuerti in potestatē expulsi: vt est tex.cum gl.sing.in l.certè.in §.Iul.ff.de precario.secundū Ang.hic: & Bar.in d. 6 §.Iul. secus est in furto: vt ibi dicit gl.not.de quo dicā plenè infrà in gl. 1 pen.vbi omnino vide. *No.primò text. ibi, Possessor. ꝙ appellatione possessionis cōpræhenditur nō solū illa possessio quæ est iuris, de qua in l.j.in prin.& per totū tit.ff.de acqui. pos.& in l. quęstio est, fundus. ff. de verb.sign.sed etiam compræhendit ipsam rem immobilem possessam, vt dixi super tex.& probatur in l.cū satis.in §.caueant autē possessionū domini.C.de agric.& censi.lib.xj.& in l.locorum.ibi, proprietas possessionis.C.de omni agro deserto, eodē lib.& ibi hoc no.Bart.in fi. qui dicit,* Quòd hoc est vtile pro statutis dicentibus, ꝙ domini possessionis possint talia facere: nam hoc non refertur solum ad dominos possidentes, sed ēt ad dominos rei.* Sed posset dubitari, an appellatione possessionis veniat fundus rusticus & vrbanus, an verò rusticus tantùm.& videtur quòd in dubio intelligatur de fundo rustico, maximè propter cōmunem vsum loquendi: & sic nō verificabitur in domo vel furno.ar.l.librorū.§.quòd tamen Cassius.ff. de le.iij.& l.Labeo.cū no.per Bar.ff.de supel.le.& ita vidi alias Paduæ iudicari.de quo etiā dixi in d. l. quæstio est, fundus. *No.secundo ibi, omnino cum fructibus. quòd malæ fidei possessor tenetur restituere rē.& omnes fructus.concordat l.certum.in princi.& ibi est materia.suprà de rei vēdic. *Nota tertiò ibi, Si sciens ꝙ emens rem alienā scienter à malæ fidei possessore, non potest prescribere, & maximè quia in ea committitur furtū: vt l.j.in fi.§. eo. & ibi dixi. *Nota quartò secūdū Rapha.quòd hic videtur esse casus pro glo. cōtra Pe.in l.si fundum.suprà de rei vend. quòd titulus excusat à mala fide, & à fructibus percipiendis.& dicit, quòd hoc sibi placet. de quo dic vt plenè habetur in d.l.si fundū.& in d.l. certū.quia nō est materia nostra: quod intellige de fructibus perceptis ante litem contestatam: sed de perceptis pòst, tenetur ad omnes: vt d.l. certū. in fi.& ibi per gl. & Doct.. & per gl. in c.super quæstionū.in prin.in verbo,

bo exordiũ.in fi.extrà de officio de
7 leg.cũ similibus. *Not.quintò q vitiũ personale, vt est mala fides autoris, nõ nocet singulari successori hoc iure: vt hic & l.j.infrà de præscri.longi temporis.quod tamẽ hodie corrigitur in aut.malæ fidei.ibi posita, & ibi plenè dicitur.vt habetur hic etiã in gl.fi.sed vniuersali successori, qui est successor vitiorũ & culpæ, bene nocet etiã iure isto: vt etiã ex persona sua, licet sit bonæ fidei, nõ possit vsucapere vel præscriptionẽ inchoare: vt l.cũ hæres.ff.de diuer. & tẽpo. præscrip.quod tamẽ limita esse verũ de iure ciuili, sec* de iure canonico secundũ Dy. qui loquitur de volẽte inchoare ex sua persona vsucapere vel præscribere: & dic.t, q nõ nocet sibi mala fides autoris sui vt ipse no. in c.ij.de re.iu.in vj.& ita tenet etiã Bar.sequẽdo Dy.in d.l.cũ hæres. qd dicit hic Paul.de Ca. videri sibi satis nouũ, quia plus nocet mala fides de iure canonico, quàm de iure ciuili: vt habetur in d.c.ij & in c.fi.extrà de præscri.& in l.sequitur. §. si viã.per Bart.& Doct.ff.de vsucap.vnde si de iure ciuili mala fides autoris nocet hæredi, quãto magis videtur debere nocere de iure canonico? & nõ dicit vltrà.sed in l.Põponius. §.cùm quis. ff.de acqui.possess.hoc declarat. de quo vide quòd plenissimè dicam in l.nihil.infrà pro hærede. Vitium autem reale bene nocet cuilibet successori, quousq; sit purgatum: vt hic in fin.& quæ sint vitia realia, dic vt habetur in l.vitia.infrà de acqui.pol.&
8 ibi dicemus. *Nota sextò & vltimò: ibi, vsucapionem.& in fi.ibi, vsucapio.coniuncto tex.ibi, cum fructibus.& coniuncta rubrica suprà eod, q verbũ, vsucapio, est genus: & sic appellatione vsucapionis cõprahenditur etiã præscriptio longi temporis, quia hic loquitur de re immobili: vt dixi s.in prin.super text.i verbo possessionis: quæ res immobilis nõ præscribitur nisi longo tẽpore secundũ Pau.hic.& est tex.& ibi dicã in l.j.j. tit.j.& dixi s.in rubr.in princ.in secunda cõtinuatione, sed propriè vsucapio est in re mobili, præscriptio in immobili: vt l.ij.j.de præscri. longi tẽporis: vt dicit gl.no.in l.iij.ff.de
9 vsuca. *Ex quo no.q licet cõuentus opposuerit exceptionem in forma vsucapionis, & probauerit in forma præscriptionis, sufficit: sicut ecõtra, dixit Bal.in l.in seruorũ.in fi. infrà in quib.cau.cessat lõgi temporis præscr.qui voluit per illũ tex.q si in oppositu est forma præscriptionis, & est probatũ in forma vsucapionis, sufficit.& sic no.pro saluando libellũ in quo diceretur, dico me vsucepisse cõtra Titiũ, cum tractaretur de præscriptione rei immobilis, & ecõtrà dicẽdo se præscripsisse, cũ tractaretur de re mobili, in qua solũ cadit vsucapio: quia verba libelli etiã impropriãtur, vt possit saluari & sustentari, vt no.Bart.in l.si olei.in fin.s.loca.& in l.j.in fin.s.de vsufructu.& in l.sed & si possessori. §.item si iuraueró.ff.de iureiur.& ibi per Doctor.& per Bartolum.in l.si prius: in xij.colum. versiculo, secundò contra hoc oppo.ff.de no.oper.nunciati. & per Barto.Bald.& Ioan.de Imol.in l.scire debemus.ff.de verborum obli.& per Cyn.in l.j.in iiij.q. suprà de iure emphy.& vide omnino per Inno.in c.examinata.in fin.extrà de iudi.qui tenet, quòd libellus sit sustentãdus, dummo

dūmodò sit quacūq; via tolerabilis. & ibi per Doctor. & adde prædictis, quæ dicā in l. vnica, in iiij. euidentia li, infrà de vsuca. trāsfor. vbi ponam an & qñ verbū vsucapio posset verificari in rebus immobilibus, tā in libello & sentētia, quàm etiā in statu tis, vbi omnino vide. In gl. ij. in verbo bona fide. ibi, Hodie cōtrà. aduerte ad istam glo. quia si tu intelligeres q loqueretur de vsucapione rei mobilis, malè diceret, quia illa autē. loquitur in præscriptione longi tēporis: vnde cùm sit exorbitās, nō est extendenda. ita dicit Bar. in l. Pōponius. §. cū quis. ff. de acq. pos. Præter eà ista glo. nō habuit istū sensum, vt intelligeret d. autē. malæ fidei, habere locū in vsucapione per istum tex. quia iste tex. loquitur de præscriptione propriè loquendo, & impropriè loquitur de vsucapiōe, vt suprà dixi in vltimo notabili. Itē quātū ad propositū nostrū nō habet locū in præscriptione longissimi tēporis. quod patet: quia etiam ipsimet autori malæ fidei non nocet mala fides, ad præscribendum longissimo tempore: vt l. omnes. & l. sicut. infrà de præscrip. xxx. annorum. & hoc de iure ciuili: secus de iure Canon. vt in c. malæ fidei possessor. de reg. iu. in vj. & in c. fin. extrà de præscrip. intellige ergo gl. sanè, vt loquatur in præscriptione longi temporis tantùm. de quo dicam latè in d. auten. malæ fidei. In glo. pe. in verbo violenter. ibi, Si vi. quæ est contrà. dic idem tenet gl. in isti. de vsuca. in §. furtiuæ. & vide omnino gl. in d. l. si vi. & quod ibi no. per Doct. In ea. glo. in fin. oppo. de l. non solùm. §. si dominus. ff. de vsucapi. ybi quando quis violenter est deiectus à possessione, res à qua fuit deiectus, pōt vsucapi seu præscribi antequā reuertatur in potestatē dñi. So. hic loquitur, qñ cōs fuit vi expulsus, & ab expulsione fuit apprahēsa possessio: in cōtrario verò nō fuit per expellentē apprahēsa possessio. & sic nō videtur fuisse res vi possessa: quia quamuis dominus sit vi deiectus, res tamen nō est vi possessa: vt l. sequitur. §. si tu me vi. ff. de vsucap. & ibi no. de hoc. & est gl. inst. de vsucap. in §. quod autem. el j. in verbo possessarum. Item aduerte, quia ista glo. videtur velle relata ad textum, q si est res vi possessa, nō pōt vsucapi, nisi reuertatur in potestatē dñi: sicut etiam dicitur in re furtiua, vt illa non possit vsucapi, nisi similiter reuertatur in potestatē domini: vt l. sequitur. §. quod autem dicit lex. ff. de vsuca. & videtur esse tex. de vtroque insti. de vsuca. in §. sed aliqñ. & dicitur reuerti in potestatē domini, qñ ab eo non pōt euelli: vt d. l. sequitur. §. tunc in potestatē. & not glo. in d. §. sed aliquādo. & vide gl. in l. abducta. ff. de furt. quæ ponit quando domino subtrahitur, quatuor copulatiuè requiruntur, vt dicatur reuersa in potestatem domini. de quo dicut ibi. Sed gloss. singul. in l. certè. §. Iulia. ff. de precario. videtur facere differentiam inter rem furtiuam, & vi possessam: quia res furtiua nō potest vsucapi, nisi reuertatur in potestatem domini: vt dict. l. sequitur. §. quod autem. sed res vi possessa bene potest vsucapi, etiam si non reuertatur in potestatem domini, dūmodò reuertatur in potestatem expulsi. & ita tenet Bartolus in d. §. Iulia, quod dicit esse notandum: quia

nescit hoc alibi.& dicit ꝙ ita debet intelligi ista l.in fi.sed quæ sit ratio differẽtiæ inter rem furtiuam & vi possessam,glo.in d.§.Iulia.non ponit,sed remittit se ad nota.in le.j.§. ꝙ vi à me.ff. de vi & vi armata .vbi glo.dicit,ꝙ ratio pôt esse,ne homines inuitentur facilius ad furãdum, quàm ad inuadendum.sed Barto.ibi dicit,ꝙ istud nil est dicere, quia eadem est ratio,ne homines inuitẽtur ad rapinã.Vnde ipse Bart. in dicta l. sequitur.§.si dñs assignat aliã rationẽ.nam cũ in diuersis legibus sint factæ istę prohibitiones:vt inst.de vsu ca.in §.furtiuæ.ex verbis l.sic debere intelligi colligebat:sed istud non est reddere rationem differẽtiæ:vel dicit ipse,alia ratio potest esse:quia in furto res tantũ afficitur,ideo domino rei dicitur res subtrahi: sed in violentia afficitur persona,cui infertur:& ideo ab eo dicitur vi possessa: & sic si in eius potestatẽ reuertatur, sufficit,& verificantur verba l.& hoc probatur ex not.in l.itaque fullo. ff. de furtis.& ibi per Bartol.sed contra istam rationem ego allego textũ,in l.fin.ff.pro soluto, coniuncta gl.ibi,nã ibi dicitur,ꝙ si aliquis obligauit rem creditori,& posteà ipse eã surripuit,ꝙ si reuertitur in potestatẽ creditoris,pôt vsucapi res,ẽt si nõ reuertatur in potestatem veri domini.Sol.illa l.fi.nõ loquitur in pignorante rem alienã,sed suã,& dum dicit textus ibi,ꝙ si non reuertatur in potestatem creditoris, non potest vsucapi: dato quòd reuertatur in potestatẽ domini,intellige respectu hypothecæ,quam habebat creditor in illa re sibi pignorata.sed respectu proprietatis.bene pôt vsucapi: quia illo respectu non est furtiua.Itẽ contra dictam rationem differentiæ videtur etiam esse textus in l.final. ff. vi bonorum raptorum.vbi etiã dicitur,quòd res vi possessa debet reuerti in potestatem domini.Sol.secundùm Bartol. in dicta l.sequitur. in §.si dominus . & in dicta lege finali, ibi fuit violentia, quæ affecit ipsam rẽ: quia res mobilis fortè fuit sublata, ideo oportet vt in potestatem domini reuertatur:sed si solùm est violentia,ita vt res non efficiatur furtiua, tũc sufficit quòd reuertatur in potestatẽ expulsi: vt d.l.certè. §. Iulia.ff.de precario.& sic ex hoc nota,quòd non est differentia.

10 *An res mobilis surripiatur per furtum, vel per vim:quia vtroq; casu requiritur quòd redeat in potestatem domini. & sic pôt intelligi ista glo. & omnia iura quæ non videntur facere differentiam inter rem furtiuã,& vi possessam:sed bene remanet differentia inter rem mobilem furto subtractã,& rem immobilẽ per vim expulsiuam occupatam:vt patet ex prædictis.Saly.autem hic ponit aliã rationem differentiæ:quia res mobilis in qua cadit furtũ minori tempore vsucapitur,scilicet triẽnio: ideo ne faciliter præiudicetur domino ignoranti,lex voluit eã reuerti in potestatẽ ipsius domini:sed res immobilis in qua cõmittitur violentia expulsiua, nõ sic breui tẽpore præscribitur & sic facilius lex permittit rẽ reuerti in potestatem expulsi,vt possit posteà præscribi:quia cũ res ipsa immobilis se exhibeat, dominus verisimiliter infra tempus præscribẽdi de ista reuersione notitiã habere deberet, & præscriptionem interrumpere,& sic

sic nõ potest ex tali permissione faciliter lędi: & ista videtur satis ratio colorata: vel dicit ipse sub dubio forte, ꝙ possumus dicere, ꝙ nõ sit differẽtia inter rẽ furtiuã, & vi possessã. Nec ob.d.l.certè/§.Iul.ff. de precario: qa ibi loquitur de expulso bonę fidei possessore, q possidebat cogitatione domini, & credebat se dominum.l.apud antiquos. circa me.ibi, domini cogitatione.s. de furtis.vñ satis est, ꝙ ibi reuertatur in potestatem illius, licet alius sit ver⁹ dñs: nõ aũt sufficeret, ꝙ reuerteretur in potestatẽ alterius expulsi. & ita loqtur d.l.sequit.§.ꝙ aũt.ff.de vsuc.& hac ratione dicit hic Raph.ꝙ semel cogitauit: licet Saly. nõ alleget: sed ipse Raph.conat̃ dare aliã rationẽ differẽtię meliorẽ. nã pro re furtiua cõpetit domino actio furti, subandit̃ etiã si sit surrepta alij quàm dño: vt l.si furtiuã ancillã.ff. de furtis.licet in re vi ablata, subaudi alij quàm domino, nulla actio dño cõpetit pro illa expulsione: nõ dicit plus Rapha. Tu aũt declara: quia quãdo res surripitur per furtũ propter rẽ, quæ afficitur vitio reali, tenetur fur ipsi, cui surripuit, & etiã ipsi domino: vnde licet reuertat̃ in potestatẽ illius, cui subtracta fuit, per hoc satis fit ei, sed nõ dño, cui fur etiã tenebat̃: vt d.l.si furtiuã. sed qñ res vi possidetur: cũ istud vitiũ violẽtiæ sit potius psonale, quàm reale: vt dixi s. secundùm Bart.nõ nocet nisi ipsi expulso, non domino: meritò sufficit, ꝙ redeat in potestatẽ expulsi: & sic si bene cõsideres, ista ratio Raph. cõcludit cum ratione Bar.quã suprà dixi, & bene. In gl.fi.in fi. dic vt dicemus plenè in authẽ.malæ fidei.allegata in glo.

SVMMARIVM.

1 *Hypothecaria durat xxx.uel xl.annis.*

2 *Res bona fidei emptori uel possessori surrepta, usucapi non potest, nisi in domini potestatem reuertatur.*

3 *Furtum est contrectatio rei alienæ inuito domino.*

4 *Vendẽs rem alienam scienter, & tradens, furtum committit. Et l.sciens. sequenti, nume.j.*

CVM SIT. Qui rẽ suã quã alteri obligauit, alteri vẽdidit, cõmittit furtũ, respectu iuris hypothecæ creditoris, & efficitur res furtiua, vt nõ possit vsucapi aduersus creditorẽ hypothecaria agẽtẽ. h. d. secũdũ intellectũ Bart.Ang.& Pau.de Cast. hic. Vel sic, q rẽ alienã quã alteri obligauit, alteri vendidit, cõmittit furtũ: & res efficitur inusucapibilis, tã respectu iuris creditoris, quàm respectu dominij ipsius rei.h.d.secundùm intellectũ glo.hic: quã sequitur Bar.in l.sequit̃.§.si rẽ.in fi.ff. de vsuca.& iste intellectus videt̃ verior: vt patet ex rubrica huius ti. quę loquit̃ tantũ de vsucapione, & nõ de pscriptione, qua pscribitur ius hypothecæ: patet etiã ex fi. dũ dicit, vsucapi, nõ pscribi. 1 *Et pro intelligẽtia primi intellect⁹ pręmitte, ꝙ hyppothecaria durat xxx.vel xl. annis: vt l.cũ notissimi.in prin.& ibi no.j. de præscri.xxx.anno. nisi possessor habeat titulũ, & bonã fidẽ: qa tũc nõ durat, nisi lõgo tpe, quo prescribit̃ cõtra hypothecariã.l.j.& ij.j.si aduer.cre. qđ est verũ.nisi res fuerit effecta furtiua respectu creditoris: vt in hac l. vñ si rẽ tuã mobilẽ mihi obligasti, et sic habeo hypothecariã, & eã alteri vẽdidisti, cõtra quẽ possum eãdẽ intẽtare, cũ hypothecaria actio auo-

possessionē: vt l. si cū vēditor. in pri. ff. de euic. & ita datur cōtra posside tem: quia cōmisisti furtū eā cōtrectā do prter volūtatē meā: quia nō cōsensi, ꝙ vēderetur: ille emptor nō vsucapit triēnio, sed nec prscribit lōgo tēpore, quo minus hypothecariā intētare possim. & ista est intētio huius l. secundū Pau. hic. Sed aduerte, quia etiā si iste intellect* esset ver*, ad istā l. tamē inquātùm dicit Paul. ꝙ dicta res vēdita nō posset vsucapi. nō procederet, quantū est respectu dominij & iuris debitoris, si erat do dñs in cui* potestatē redierat: & ita sentit hic Bar.
2 *Nota primò, ꝙ hic est casus secūdū vnū itellectū, ꝙ res surrepta bonę fidei emptori vel possessori, nō pōt vsucapi, nisi reuertat in potestatē domini, nec sufficit reuerti in potestatem dicti bonę fidei emptoris vł possessoris. casus est hic secūdùm Bar. in d. l. sequit. §. si rē. in fi. ff. de vsuca. intelligēdo, ꝙ hic debitor obligauit rē alienā: vt dicit hic gl. & Azo. in summa huius tit. nā tūc de necessitate debet intelligi, ꝙ ipe habebat titulū, & bonā fidē, ita ꝙ potuit obligari. l. si ab eo. ff. de pig. als nullo modo potuisset obligari. l. aliena. in prin. & l. rē alienā. ff. de pig. act. & tamē hic apparet, ꝙ debet reuerti in potestatē domini. & aduerte, qa nō videt hoc bene apparere ex isto tex. qa hic nō dicitur, ꝙ nō sufficiet reuerti in potestatē creditoris. Nota secūdò ibi, quasi furtiuā. dic secūdùm primū intellectū Bart. Ang. & Pau. hic scilicet respectu iuris creditoris: sed secūdū aliū, dic respectu & ipsius dominij rei. & dū dicitur in prin. rē, subaudi suā, secūdū primū intellectū, vel alienā, secūdū aliū. In glo. j ibi, Tradita. ista glo. sentit, ꝙ debitor obligauit, & tradidit creditori rē obligatā: aliàs vēdēdo posteà alteri: si primo nō tradidisset, nō cōmisisset furtū:
3 *Quia furtū est cōtrectatio &c. vt l. j. ff. de furtis, & Instit. de obl. quæ ex deli. nasc. in princ. quæ cōtrectatio nō videretur interuenisse: sed tu dic idē etiā si nō tradidit, quia sufficit, ꝙ obligauerit specialiter, & posteà cōtra volūtatē creditoris alienauerit: vt est casus in l. in actione. §. fi. ff. de fur. de quo vide ibi Bar. & in l. si is. in prin. eo. tit. & habetur in l. si rē. §. fi. ff. de prescr. verbis. & ita hic vult etiā Pau. In ea. gl. in fi. hoc declara, vt dixi in primo not. In gl. ij. in fi. ibi, & sic cōtrectauit. dic scilicet vendēdo posteà alteri. nā vendēs rē alienā sciēter, & tradens, cōmittit furtū: vt l. si seruū. & l. alienā. cum ibi no. s. de fur. & J. in l. seq. vel intellige glo. vt velit dicere,
4 *ꝙ ille, q obligat rē alienā creditori suo, & illā tradidit ei, cōmittit furtū, si facit sine cōsensu domini: vt sentit glo. j. j. eo. l. seq. & probatur in l. si pignore. in princ. ff. de fur. In gl. fi. in verbo, Vsucapi. in prin. op. de l. si. ff. pro soluto. So. ibi redit primò in potestatē creditoris: & intelligitur inquantùm dixi, ꝙ ista l. loquitur in pignorante rē suā, quo casu sufficit, ꝙ redeat in potestatē creditoris, quātum ad hoc vt possit prscribi cōtra ipm, respectu iuris suæ hypothecæ: sed respectu iuris dominij hoc non requiritur: qa satis est, ꝙ redierit in potestatē domini, vt statim dicetur: sed si intelligeres d. l. fi. ꝙ loqueret de re aliena, tūc nō sufficeret, si rediret in potestatem creditoris, imò debet redire i potestatē domini, vt dixi su

xi suprà in l. præcedēti, licet gl. hic videat sentire cōtrariū & male. In ea. gl. ibi, sed nō impeditur vsucapio. intellige gl. quātū ad ius dominij ipsius debitoris domini, sed bene impedit quantū ad ius hypothecæ: vt s. dixi. Raph. autē hic dicit, aliter videlicet, quādo fit furtū, p quod res ipsa reuertitur in potestatē domini: & tūc nō sit furtiua: quia si antè fuit furtiua, purgaretur vitiū domini, redeūdo in potestatē domini. & ita loquitur d. §. si rē. aliquādo per furtū nō reuertitur in potestatem domini: & tūc loquitur hic. & dicit, quòd istud est subtile, sed certè nō videtur bene dicere, vt patet per prædicta: quia licet res redierit i potestatē domini, nec res efficiatur furtiua, vt ipse dicit: tamen hoc est verū, respectu dominij sui: sed respectu creditoris non pōt purgari vitiū, quia cōmittatur furtum, vt hic, & l. fi. ff. pro soluto.

SVMMARIVM.

1 *Res furtiua, usucapi non potest.*
3 *Vitium furtiuitatis est uitium reale.*
4 *Vitia realia quæ sint, & quæ personalia, & quis eorū effectus sit, remissiuè.*
5 *Bona fides emptoris non sufficit cum titulo & possessione, ut rem emptam usucapere possit.*
6 *Furtiuitatis uitiū possidenti officit, nō ratione malæ fidei, sed ratione uitij ipsius, quod purgatum non est.*

SCIENS seruū. Vendēs rē alienam sciēter cōmittit furtū, & res efficitur furtiua: & ideo p emptorē etiā bonæ fidei vsucapi non potest, nisi purgetur vitiū furti irritati per reuersionē i potestatē domini. h. d.

1 Nota, quòd vendens rem alienā scienter cōmittit furtū, quod intellige vendidit & tradidit: vt l. ij. infrà, pro donato. secundùm Cyn. hic. de

2 quo dic, vt dixi in l. j. suprà eo. Nota secūdò, quòd res furtiua nō pōt vsucapi, vt in §. furtiuæ. Insti. de vsuca. qđ intellige, nisi sit purgatū vitiū, reuertēdo in potestatē domini: & qn dicatur reuerti in potestatē domini, dic vt dixi in l. præcedēti. & an & quādo res furtiua possit vsucapi. declara vt

3 plenè dixi in d. l. prima. Nota tertiò, ibi, Rei vitiū. quòd vitiū furtiuita-

4 tis est vitiū reale. Quæ aūt sint vitia realia, & quæ personalia, & quis sit eorū effectus, vide per gl. ordi. in l. vitia. & quod ibi dicā j. de acqui. poss. & per gl. & Doc. in l. Pōpo. §. cū quis. ff. de acqui. poss. & an huiusmodi vitia noceāt successorib. vniuersalibus & singularib. vide in dictis iurib. & p gl. in l. i his. §. nō debeo. & l. q in ius. ff. de reg. iur. de qb. di-

5 cam in d. l. vitia. No. iiij. ibi, Bonæ fide. quòd bona fides emptoris non sufficit, & cum tit. & poss. vt possit rē emptā vsucapere, & sic, ppter hoc nō excusatur, qn teneat domino rē restituere, ēt ptio sibi nō restituto. l. inciuilē. suprà de fur. quod declara, vt ibi no. per gl. & Doct. Et circa causam huius l. dic vt plenè dixi in l.

6 j. s. eo. Nota quintò & vltimò, quòd vitiū furtiuitatis officit possidēti, non ratione malæ fidei, sed ratione vitij ipsius, quod non est purgatum.

SVMMARIVM.

1 *Titulus transactionis, quomodo ad usucapiendum sufficiens existat.*
2 *Possidenti alicui, quādo ex transactione causa aliquid dimittitur, aliquis titulus possessori non operatur.*
3 *Titulus aliquis nō transfertur, quādo ex iuramento aliqđ alicui dimittitur.*
4 *Laudum seu arbitramētum, quadam*

transactio esse dicitur.

5 *Verbis, sta in possessione, an titulus detur.*

6 *Dominiū nō trāsfertur, nec usucapiēdi cōditio, si quisquā de re sua promittat possessori controuersiam non mouere.*

7 *Possessori rē dimittēdo, quòd nō transferatur titulus in possessiōe habilis ad transferēdum dominiū uel usucapiēdi conditionem, in quibus casibus fallat.*

8 *Socij duo si se extra iudiciū diuidant, uel etiam in iudicio, an titulus acquiri possit, ita quod usucapere ualeant.*

9 *Cautela est, quod si fiat diuisio inter fratres uel socios bona communia habentes, per iudicem fiat.*

10 *Renunciat qui in iudicio rei uendicationi, uidetur de necessitate dominio renunciare.*

11 *Argumentum à consequenti destructo bonum est.*

12 *Limitata causa limitatū parit effectū*

13 *Dominium eo casu, quo dominus transfert, non dominus transfert usucapiendi conditionem.*

14 *Regula est, quòd quæcunq; res usucapitur, eadem Publiciana peti potest.*

EX CAVSA. Ex causa trāsactionis possessionē acquirēs, potest vsucapere. tit. pro trāsacto. h. d. Et sic facit ista lex pro secūda parte huius rubricæ ibi, vel trāsactione. & ibi dixi. vel sic, Trāsactio est sufficiēs titu-
1 lus vel causa ad vsucapiendū. *No. ꝙ titulus transactionis est sufficiens ad vsucapiēdū: quod intellige, si res fuit tradita ex causa trāsactionis. nā si tradēs erat dominus, incōtinenti in eum trāstulit dominiū. l. traditionibus. suprà, de pac. Ratio est: qa tradidit rem vt suā, quæ sua erat: & sic potuit & voluit transferre dominiū in accipientem, vt ibi. & §. per traditionem. Insti. de re. diui. sed si nō tradidisset, sed ex causa trāsa. dimisisset penes aduersariū, secus. Pone exemplum: petij rē à te, quā detines tāquā meā, cū forte non esset. venimus ad istā transactionē: quia tu dedisti mihi x. & ego destiti à lite: & dimi: si eā rem esse penes te, promittēdo, ꝙ nūquam amplius peterē, liberās te ꝑpter illā rem, quā tu possides: certè non vsucapis cōtra verū dominū: vt l. si pro fundo. & l. siue apud acta. suprà, de transac. Et est ratio: quia si ego essem dominus illius rei, per illā trāsactionē dimittēdo ipsam rē penes te, nō transtulissem in te dominiū: quia intētionis meæ nō fuit aliquod ius in te trāsferre: sed solū de lite discedere: & sic quod potui, noluit. l. multùm. §. si quis alteri vel sibi. & c. cū super abbatia. extrà, de offic. deleg. Itē potest assignari alia ratio: quia trades, tenetur ad dominium transferendum: dimittēs verò nō. & ita sentit ista glo. no. in d. l. si pro fundo. circa fi. quod dicitetiā tenēdum menti perpetuò. facit quod no. Bal. in l. si cōstante. §. si vxor. ff. sol. mat. Si itaq; in hoc casu fuissem domin⁹, nō trāstulissem dominiū: ergo si nō fui dominus, nō potui trāsferre vsucapiendi cōditionē: quia ista procedunt à pari: vt l. clauibus. ff. de cōtrahen. emp. & ita tenet hîc gl. & istam opin. sequitur Azo, in summa huius tit. §. pe. & Bar. in l. j. ff. de vsucap. ꝓ emp. & ita tenet Doct. Moder. secūdùm Ange. hîc. & ita cōmuniter tenetur secūdùm Pau. hîc. de quo dicā plenè in glo. In gloss. j. in princi. pro declaratione glo. op. de l. si pro fundo. in fi. & de l. siue apud acta. & de l. super possessiōe. suprà, de trāsl. vbi

vbi habetur, ꝙ dñs rei q̃ transigit dimittēdo rē suā aduersario, cum quo trāsigit, in eū nō trāsfert dominiū: ergo vbi nō esset dominus, nō posset trāsferre vsucapiēdi cōd. ꝑ regulā l. clauibus. ff. de cōtrah. emp. Glo. soluit duobus modis istud cōtrariū. Primò secūdū Mar. Hug. & Pla. quòd cōtrariū loquit, qñ dominus dimittit rē aduersario: quo casu nō ꝓcedit vsucapio: vt dixi suprà in notabili. hic loqtur qñ tradidit. Pone exemplū, petebas à me rē quā possidebam tāquā meā: deuenimus ad trāsactionē, qa dedisti mihi x. & ego tradidi tibi rē. nā si fuisset mea, trāstulissem in te dominiū: & si nō est mea, trāsfero vsucapiēdi cōditionē: vt d. l. clauibus. & ita loquit ista lex, & dixi suprà in notabili. Secūdò soluit gl. secundū Io. negādo regulā d. l. clauibus. qa semp nō est vera, per l. ij. §. si à pupillo. ff. de vsucap. pro emp. q̃ gl. vult dicere secūdū Io. quòd ista lex ꝓcedit etiā in casu, quo res nō fuisset tradita: sed dimissa ex causa transac. apud aduersariū. & respondet ad d. l. clauibus. quia secūdū Io. illa regula, quę dicit, ꝙ in casu in quo ille qui est dominus, nō trāsfert dominiū: in eo nō dominus nō trāsfert vsucapiēdi cōditionē, nō semp ꝓcedit. nā qñq; ille qui est dominus, nō trāsfert dominiū: & tamē nō dñs trāsfert vsuca. cōditio. vt d. l. ij. §. si à pupillo. Sed ista opi. Io. cō̃ter nō tenet: pōt tñ aliquibus casibus saluari, vt dicet infrà in ver. & illud qđ dixi de trāsac. Docto. cōiter tenēt primā opi. q̃ fuit Mar. &
2 Pla. & Hugo.* Ex qua tu no. ꝙ qñ alicui possidēti dimittit aliqd ex causa trāsac. possessori, nō ꝓbat aliqs titulus, maximè habilis ad vsucapiēdū. ꝓ hoc est tex. in d. l. si ꝓ fundo. in fin. & ibi hoc no. Bar. & alij scribētes: qui tex. est sing. in c. j. in fi. in ti. de cōte. inter vasal. & aliū de bñfi. in vsi. feu. & est tex. cū gl. in verbo, pēdēte. in l. siue apud acta. & ibi Bar. in fi. s̄. de trāsa. & no. Bar. in l. j. ff. de vsuc. ꝓ emp. & no. etiā gl. & Bar. in l. eius rei. ff. de rei vēd. & no. Bar. in l. naturaliter. §. nihil cōe. in iij. col. ver. ꝓ declaratione huius lec. primò quæro. ff. de acqui. pos. vbi est vidēdū: qa declarat d. l. si ꝓ fundo. & l. postquā liti. s̄. de pa. & ita tenet An. de Bu. sequēdo Bart. in d. §. nihil cōe. in c. pastorali. in vij. col. ad fi. extrà de causa pos. & ꝓprie. & idē tenet etiā Pau. de Ca. in d. l. siue apud act. in fi. primæ col. p gl. quę
3 est hic.* Idē dico si dimittitur alicui ex iuramēto: quia tūc etiā nō trāsfertur aliqs titul*: vt not. gl. & Saly. in l. sed & si possessori. ī pri. ff. de iureiu. & no. gl. Inst. de act. §. si qs postulāte. ī verbo Dedit. & ibi p Ang. de Are. de quo vide oīno p Raph. in l. nā & post eā. §. fi. cū l. se. & seq. ff. de iureiu. Idē qñ res dimittit ex snīa: vt in §. fi. Insti. de offi. iudi. & no. in l. Pōpo. §. si iussu. ff. de acqui. pos. & p gl. Dyn. & Bar. ī l. exceptio. ff. de excep. rei iud. & Cy. & Doc. in l. j. suprà cōia vtri. iudi. Idē tu dicas, qñ ex laudo vel arbitramento dimittit res penes aliquē:
4 * Quia laudū seu arbitramētū dicit esse quędā trāsactio: vt no. gl. in aut. vt dis. iudi. §. si verò contigerit. col. ix. de quo per Cy. & Doc. in l. si qs ex cōsensu. suprà de epis. aud. & p Doc.
5 in l. j. suprà de transac. cū si. * Adde tamē singulariter ꝙ per ista verba, sta in possesione, dat titulus: vt eleganter dicit Bal. in l. si volūtate. per illum tex. suprà de fideicom. lib. Sed

aduerte, quia Bal. in d.c.j. in fi. in tit. de cōtē. inter vasal. & aliū de benefi. in vs. feu. videtur aliter dicere, vide licet ꝙ ille q dimittit rē penes aliquē, alienat & trásfert dominium, si erat dñs. vt ſ. de rei vē. l. qdā mulier. & ff. de iur. do. l. in ſponſalibus. §. j. pterquam in cōtractu tráſac. vbi non acqritur aliquis titul⁹: ſed res dimittitur alteri parti, & nō trásfertur dominiū ſeu vſucapiēdi conditio: vt in gl. noſtra, & d. l. ſi pro fundo. ſ. de tráſac. Sed cōtra Bal. videtur eſſe gl. in l. ſtipulatio iſta. in pri. in verb. ſucceſſores. & ibi Ang. ff. de ver. ob. q dicit

6 p illá gl.* Quōd ſi aliqs de re ſua apud aliū cōſtituta ꝓmittit cōtrouerſiā nō mouere poſſeſſori, p hoc non trásfert dominiū, nec vſucapiēdi cōditio: quod eſt diligenter no. & ſubdit quōd de hoc eſt caſus in d. l. ſi ꝓ fundo. ſ. de tranſa. licet illa loquatur in tráſac. & ſic vult quōd non ſit ſpeciale in tráſac. Itē aduerte, quia videtur ꝙ etiá in tráſa. tráſeat dominiū: & ſi nō erat dominus, trásfertur vſucapiēdi cōditio. Nec ob. d. l. ſi ꝓ fundo. in fi. qa ſecundū Rapha. Ful. in l. ná & poſteà. in §. ſi petitor. in iiij. colū. ff. de iureiu. pōt illi l. ſi pro fundo. in fi. reſponderi duobus modis. Vno modo, ꝙ ibi nō negatur dominium rei relictæ ex cauſa tranſ. tranſire in poſſeſſorem, ſi erat dominus. Sed bene dicitur ibi, nō teneri relaxantem de euic. ſi res euincatur. ná p hoc nō ſeqtur: ergo ſi fuiſſet dominus, non tráſiuiſſet dominiū. ná ex donatiōe tráſit dominiū: & tamē ſi res euincatur, donás nō tenetur de euic. l. ij. C. de euic. & habetur in l. Ariſt. ff. e. tit. idē ſi ego crederē omne ius qd habeo, & non plus, ſi eſſem dominus, 7 trásferrē dominiū: & ſi nudū ius mihi cōpetijſſet, nō teneor de euic. & ita eſt de directo in d. l. ſi pro fundo. in fi. facit l. quōd ſi in vēditiōe. ff. de hære. vel act. vē. Secūdo modo pōt rñderi ad l. ſi ꝓ fundo. ſi volum⁹ eá intelligere, ꝙ ibi nō tráſiuiſſet dominiū a petitore, ſi fuiſſet dñs interim: qd tñ ibi nō dicit, intelligendū eſt, ꝙ tráſactionis forma & couētio ea fuit, videlicet qa dñs nō cōuenit eá nō petere, datis ſibi cētū: & ſic nō tranſiret dominiū, etiá ſi fuiſſet petitoris: ſed ageretur, vt res de qua tráſigitur, ſit poſſeſſoris: vt in iuramento habetur in d. l. ná & poſteà. § ſi petitor. ꝙ hoc caſu nō tráſiret dominiū: nec dicit illa l. ſi ꝓ fundo. in fi. ſecūdū Raph. in d. §. ſi petitor. vbi plenius p eū. & licet iſta verba quátum ad intellectū d. l. ſi ꝓ fundo. in fi. ſint notabilia: tamē quátū ad deciſionē q. noſtræ nō ſunt oīno vera. ná cōis op. eſt in cōtrariū: vt ſcilicet, quādo qs dimittit rē aliquá apud aliū ex cá tranſactionis, poſſeſſori nō acquiritur dominiū, nec ꝓbatur aliqs tit. ad trásferēdū in eū vſucapiēdi cōdi. ſecūdū primá opi. glo. hic, vt ſ. dixi. & ita vult etiá hic ipſe Raph. & rationes deduxi ſ. in j not. Pōt etiá aſſignari alia rō ſecūdū Bal. hic. ná vbi eſt tráſactio ab omni obligatiōe ſubtracta, licet ibi ſit titulus. id eſt, tranſactio: tamē nō eſt ibi obligatio. ſubaudi tu, ex qua trásferri debeat dominium vel vſucapiēdi cōditio: ſed eſt qdā patiētia, q nō habetur ꝓ titu. quo ad acqrēdū dominiū vel vſuc. & nunquá nuda. in pri. ff. de acq. re. do. & facit pro hoc gl. ſecūdū eū in l. ſiue apud acta. q incipit. pēdere. ſ. de tráſa. *Et illud qd dixi de tráſa. ꝙ dimit-

mittēdo rē possessori, nō trāsfertur titulus in possessorē habilis ad trāsferēdū dominiū, vel vsucapiēdi cōditio. fallit in pluribus casib*, & primò si ex cā trāsactionis retinetur res aliqua de qua nō erat cōtrouersia, sed cōstabat eā esse petitoris, & ex cōuētione remanet apud reū: tūc enī reus vsucapiet, si tradens nō erat dñs. ar. Inst. de re. diui. §. interdū. secundū Raph. hic. Secūdò fallit, etiā si de ea re dimissa erat cōtrouersia, qñ fuit actū in trāsa. vt omne ius petitoris ad reū trāseat: qa tūc si petitor erat domin*, trāsfert dominiū: aliàs trāsfert vsucapiēdi cōditionē. & ita tenet Barr. in l. eius rei. per illū tex. ff. de rei vēd. & Bal. & Raph. hoc idē tenēt. Sed Bar. ī l. j. ff. de vsu. ꝓ em. distinguit in hoc: aut quis accepit pecuniā, & dixit: cōcedo esse ius quod mihi cōpetit in tali re, de qua lis erat: & hoc casu habebit titulū ꝓ emptore etiā pro tali re retēta: sicuti quando emo quicqd iuris habes, vt l. emptor. c. e. ti. & l. ꝙ si in vēditione. ff. de hæred. vel act. ve. & sic poterit habere vsucapiēdi condi. Aut nō dicit cōcedo, sed finio: vel quicto omne ius, & tūc sec* esset: vt d. l. si pro fundo. Idē secūdū Bal. hic, si agitur ne ad iudicē eatur. Ista tamē falletia nō videtur posse ꝓcedere: qa res incerta nō pōt possideri, nec tradi, nec vsucapi. l. locus. in fi. ff. de acqui. pos. Sed tu potes ad hoc respōdere distinguendo, prout distinguit Bar. singulariter in d. l. emptor. in fi. ff. de vsuc. pro emp. Aut vēditio vel cōcessio est facta hoc mō: Vēdo vel cōcedo qcqd iuris habeo, vel trado qcqd iuris habeo: & tūc nō pōt possideri: & ideo pscriptio nō ꝓcedit. l. fine possessionc. ff. de vsuc. & ita loq tur d. l. locus. in fi. Aut vēdo vel cōcedo qcqd iuris habeo in tali fundo: & trado totū fundū: & tūc ꝓcedit vsucapio: qa cred esse totū emisse vel habere ex cōcessione sibi facta. ar. l. ij. §. si fundū. ff. de vsuca. pro em. & licet Bar. loquatur de traditione rei, & bñ: qa psupponit rē fuisse apud vēdentē vel cōcedentē: tñ idē esset qñ fuisset apud reū possessorē: & cōcessisset omne ius in tali fundo, p ea q̄ s. dixi. & ꝓ ista distinctione quā facit Bar. in d. l. emptor. vide Bal. in l. si iic. §. j. i fi. ff. de le. j. & ibi Doc. & qd no. Pau. de Ca. in cōs. cxxv. in v. col. in fi. & vide eundē Pau. in cōsi. suo clxxxj. in fi. vbi declarat qūo intelligitur illud qd dicitur, ꝙ incertæ partis possessio vel dominiū acqri nō pōt. Et ex pdictis sis cautus tu, apud quē res dimittitur ex causa trāsactiōis, vt nō solū dicatur in tradi. ꝙ actor promittit rē apud reū, & ꝓmittit ipsum nō molestare, vel etiā rē petere: sed etiā dicat, quòd cedit & concedit, & trāsfert & mādat omne ius quod habet in dicta re, de qua erat cōtrouersia: & similiter oēs actiones reales & psonales, & mixtas, ciuiles & ptorias, & expressas, sicuti in instrumētis vēditionū apponi consueuit: & si fieri pōt, actor tradat rē ipsi reo vel inducat ipsū in possessionē, nō recedēdo tamē ab aliqua possessione, quam haberet ipse reus: sed potius inhærēdo oī meliori mō, &c. & hoc mō cessabūt oīa dubia. Tertiò fallit, qñ dimittēs accepit litis æstimationē: puta qa ius partis erat certū: licet de eo esset lis. ar. l. si donatę. i pri. ff. de do. inter vi. & vxo. & l. j. & oīno vide Bar. ff. de vsuc. ꝓ em. & vide etiā eūdē, & non omittas, in l. litis æstimatio. eo. ti. vbi

hec

8 hoc optimè declarat. *Sed circa pdicta posset dubitari, qd si sunt duo socij, & diuidūt extra iudiciū vel in iudicio, an acqritur titulus, ita quòd possit vsucapere? dic si fit extra iudiciū, tūc solū in dimidia dimidiæ qs habet titulū à socio: & ideo solū in illa dimidia dimidię acqrit titulū, & pcedit vsucapio: aliā verò dimidiam dimidię dicitur habere iure suo, & non à socio: & ideo in ea non quærit titulū. & ita vult gl. in l. cum puta rem. ff. fa. her. in l. qui Romæ. §. duo fratres. ff. de ver. ob. & sic illam non vsucapit: idem si fiat inter duos communiter possidentes: sed si fit in iudicio diuisio, qa possidēs egit iudicio diuisorio: si nō possidēs egit iudicio diuisorio cōtra possidentē, & cōsecut* est dimidiā rei: tūc ī tota illa dimidia, quā est cōsecut*, habet titulū adiudicationis, cū antè nō possidebat: & ideo totā illā rē quā cōsecutus est, vsucapit. & ita loquit l. Pōp. §. q iussu. ff. de acq. pos. & ita no. vult
9 Flo. in d. l. cū putarē. in fi. *Et ex hoc no. vnā cautelā, q tuti* est, vt fiat diuisio p iudicē inter fratres vel socios habētes bona cōia: & q iudex adiudicet ptes: qa tūc si reperiet in illa diuisione facta in portiōe signata & tradita vna, quòd esset vnus fundus alienus: ille cui adiudicatus est in parte sua, posset totum pscribere spatio x. vel xx. annorū: quod nō esset, si esset facta diuisio extra iudiciū: & hoc operatur sentētia iudicis: sicut alibi operat singulariter, in l. ait prætor. §. permittitur. ff. de mino. & habetur p gl. or. Inst. quibus alie. licet vel nō. in §. nūc admonēdi. Itē pōt etiā dubitari de alia q. videlicet quid si actor in petitorio renūtiauit liti, an si cut renunciat rei vēdic. ita videatur etiā renuntiare dominio rei, de qua agebatur? Et Bar. in l. naturaliter. in §. nihil cōe. in ij. lec. circa pri. versi. pro decla. huius lec. ff. de acq. pos. tenet quòd nō, p d. l. si p fundo. in fin. s. de trāsac. & pbat p istā rationē. nā certū est, quòd p transactionē qs renūciat iudicio, & tamē p hoc nō trāsit in eum dominiū fundi penes eū relicti. allegat no. in ista l. nostra, pro hoc l. exceptio. ff. de excep. rei iudi. & quod ibi no. Non ob. gl. in l. postquā liti. s. de pac. qa dicit ipse, quòd nos debemus scire quòd ius duplex est, scilicet dominiū. Item rei vendicatio, quæ causatur à dominio: vnde p renuciationem videtur renunciare instātiæ & iuri, hoc est actioni seu vēdicationi: vt per hoc cōtra me agentem ad rem, habeas exceptionē petitiōis, vel doli: vt d. l. postquā liti. & l. non solū. §. si liberationis verbo. & quod ibi no. ff. de lib. leg. iuri autē dominij nō videor renūciare, vt dictis iuribus probatur. Sed Lud. de Ro. in d. l. naturaliter. §. nihil cōmune. in ij. col. ff. dicit, quòd Bart. in d. §. si liberationis verba. sequendo Inn. in c. veniēs. extrà de renūcia. tenet cōtrariū, videlicet quòd imò ex dicta renūciatione facta litis trāseat dominiū cōtra reū: & hoc dicit esse verius: qa sibi videtur impossibile, quòd penes ipsum reū, q acquisiuit rei vēdicationē, respectu renunciationis nō dicatur esse acqsitū dominiū: cū illa nō possit stare, vbi dominiū nō est, vt ff. de rei vē. l. in rē. & l. vnica. C. de alie. iud. mu. causa facta. Secūdò, qa renūtiās isti petitorio intentato, rē quā petit, pro derelicto videtur habere. dominiū ergo illius na-

naturaliter possidẽti q̃ritur.ff.ꝓ derelicto,p totũ.& l.si qs vi. §.differẽtia.ff.de acq.pos.Nec ob. secũdũ eũ l.siue apud acta.& d.l.si ꝓ fundo. s. de transac.quia longè diuersa sunt à translatione dominij renũciatio & transactio:cũ renũciãs agat omne ius in illũ,cui renũciat,transferre:sed non ita ecõuerso in eo,cuius respectu renũtiatũ est,in trãsactione,qa ibi trãsigens agit principaliter,vt à lite discedatur,nõ autẽ vt dominiũ ex trãsa.q̃ratur.& ideo dixit hîc Bald. ꝙ si transigens,expressè diceret,Relaxo tibi omne ius, quod in d. re habeo: tali casu induceretur dominij trãslatio,cũ intendat hoc exp̃ssè & pricipaliter agere.& idẽ tenet Ang.in d. §.nihil cõe.Dicẽs,ꝙ qui renũciat in iudicio rei vendicationi, videtur de necessitate dominio renũciare:quia vnũ sine alio esse nõ põt.nã si dominiũ remaneret apud renũciantẽ, oporteret dicere,apud eũ debere remanere rei vẽdica.& nihil ad hoc al
11 leg.sed ꝓ hoc posses allegare: *qa bonũ est ar.à cõsequẽti destructo:vt no.gl.in l.ij. §.j.in ver.ideo.ff.si cer. pe.nã si ꝑdit renũciãs rei vẽdicationẽ,q̃ est cõsequẽs ipsius dominij.l. licet. §.ea obligatio.ff.de ꝓcur. ergo videtur,ꝙ debeat perdere dominiũ:quod est eius antecedẽs: qa rei vend.causatur à dominio.l. in rẽ. in pri.ff.de rei vẽ.& Saly.etiã tenet cõtra Bar.p d.l.postquã liti.Sed ego teneo opi.Bar.quã ponit in d. §. nihil cõe.& quã tenet idẽ Bar.& Bald. in d.l.si ꝓ fundo.& Bal.in l.j.in iij. col. s.cõia de le.& Ant.de Bu.in ca.cũ dilectus.in iiij.col.& in c.pasto.in vij. col.extrà de causa pos. & propri. & Pau.de Ca.& Mode.ĩ d. §.nihil cõe. in ij.lec.& hoc p rationes Bart. Nec obstãt ratiões allegatę p Lu.in d. §. nihil cõe.& primò dũ dixit esse impossibile,ꝙ non sit acq̃sitũ dominiũ ipsi reo:q acquisiuit rei vendicationẽ p ipsam renũciationẽ:quia nõ est verũ,ꝙ ex renũtiatione facta p actorẽ liti in petitorio, videatur illa rei vendicatio acquisita ipsi reo:qa p dictã renũciationẽ videtur solũ renũciatũ instantiæ & causæ & actioni:videlicet vt si dicat se dominum ex aliqua causa,nõ amplius ex illa causa dicere possit se dominũ : nõ autẽ videtur ꝑpter hoc rei vẽdicatio q̃sita ipsi reo: qa ad hoc nõ tẽdit illa renũciatio.ar.d.l.si pro fundo.in fi. Nec ob.si dicatur, si renũciauit actioni, ergo sibi inutile remanet domin. & sic pinde est ac si ipsũ nõ haberet:qa ad hoc põt respõderi secũdũ Pau.de Cast.in d. §.nihil cõe. hoc esse verũ quãtũ ad effectũ agẽdi:sed quãtũ ad effectũ excipiẽdi vel replicandi vel iustificãdi,possessoriũ nõ est,pinde ac si nõ haberet.ar.eorũ q̃ habentur in l.Iul.ff.de cõdi.inde.& per hoc patet,ꝙ non obstat,dum secũdo loco dixit Ludo.in d. §.nihil cõe.quòd si transfertur rei vẽdicatio in reum,vt dixi, & posito ꝙ transiret,non tamẽ sequeretur,ergo transiret etiã dominiũ:qa vnũ põt stare sine alio:quia si cedo tibi rei vẽdicationẽ, nõ p hoc transfero in te dominiũ, nisi secuta traditiõe:vt not.in l.planè.ff.fa.her. & ĩ l.eius.cũ l.seq.ff.de rei vẽ.& no. Bar.in l.ij.eo.tit.& in l.fi.ff.de hære. vel act.vẽ.& in l.j. ff. pro emp. facit quod no.in l.Põp. §.si iuss.ff.de acq. po.Nec etiã ob.quod dixit Bar. in l. nõ solũ. §.si liberationis.de lib.le.& Lud.in d. §.nihil cõe. videlicet ꝙ re

nunci

verò. in vij. colum. versicu. nota ex ista. de rescriptis. in vj. Secũdo casu principaliter, qũ loquitur de pręscriptione longi tẽporis decẽ vel viginti annorũ, & tũc idẽ est dicendũ qđ dictũ est suprà de vsucapione. Ratio est, qa sicut in vsucapione requiritur titulus & bona fides, vt Instit. de vsucapio. in princ. & l. j. infrà de vsucapio. transfor. ita requirit in pręscriptione longi tẽporis, vt ibi. & habẽtur plenè in c. si diligenti. extrà de præscrip. cũ similib. sed errans in iure nõ dicitur esse bonę fidei, vt l. ij. §. si à pupillo. ff. codẽ. quia quilibet tenetur scire iura. l. pen. suprà de iuris & facti ignoran. Tertio casu prĩcipaliter, qñ loqtur de pręscriptione lõgissimi tẽporis, videlicet xxx. vel xl. annorũ. & in hoc dicit Pau. de Ca. hic, q credit sufficere quòd volens prescribere nõ sit in mala fide, sed errans in iure, licet non sit bonæ fidei,
37 vt dixi, nõ tñ est malę fidei. •Quia quæcunq; causa etiã iniusta excusat à dolo. l. igitur. §. j. de liber. causa. & no. gl. in l. j. in fi. ff. de abige. & gl. in l. si plagij la ij. & ibi plenè per Ange. infrà ad l. Fla. de plag. & glo. magna in fine. in l. j. §. fi. ff. si quis ius dicen. non obtemp. cũ similib. & sic est dare mediũ inter bonã fidẽ & malã fidem, scilicet habere nõ malã fidem, quod est quãdo quis errat in iure, vt patet per not. per gl. in l. j. in verbo, interuenerit. infrà de acquiren. possess. & ibi de hoc dicemus. & habetur p gl. in l. iij. §. genera ff. de acquirẽ.
38 poss. •Vnde not. secũdũ Pau. hic, q si quis per triginta annos possederit rem meã, errando in iure, & credendo rem esse suã, eam pręscribit etiã de iure Canonico, licet dicat malæ fidei possessorem nõ pręscribere. facit quod not. in c. cum personę. de priuileg. in vj. Et idẽ ego dico, quando quis dubitauerit, an res esset sua vel non, quia tunc nõ diceretur esse in mala vel bona fide, sed in medio, scilicet nec in bona nec in mala, vt est glo. no. in dicto §. genera. quod est notabile. & ideo cũ error etiã iuris non noceat in præscriptione longissimi temporis, non procedunt ea quæ dixi in primo casu principali, de quo distinxi, aut est error iuris tãtùm, aut facti tantùm, aut iuris & facti simul. Sed aduerte, quia quãdoq; sciẽtia rei alienę sine mala fide impedit præscriptionẽ, puta creditor scit rẽ sibi datã pro pignore à debitore, nã licet possideat bona fide, quia habet causam possidẽdi propter traditionẽ debitoris, tñ quia scit rem esse alienã, nõ pręscribit, vt est gl. not. & ibi, tertiò not. Bal. in l. nec creditores. suprà de pign. act. simile in l. communi diuidundo. §. inter prędones. versicu. precaria verò. ff. cõi diuidũdo. quod intellige de pręscripitone longi tẽporis. secus de pręscriptiõe longissimi, vt no. gl. in d. l. nec creditores. in verbo, lõgi. & ibi per Doc.
39 •Et adde singulariter, q ille q possedit rem xxx. annis, pręsumitur esse in bona fide, vt l. fi. infra vnde vi. & ibi not Bar. in fi. & idẽ tenet Anto. de But. in c. sæpe. in v. col. in fi. versicu. itẽ hoc veri si. extrà de restit. spolia. & idẽ no. Abbas Sicu. in c. si diligenti. in v. col. de pręscript. & Ange. in l super longi. in iiij. col. in fi. infrà de pręscrip. lõgi tẽporis. & ibi dicã. Et aduerte q aliqui nõ intelligẽtes Bar. in d. l. fi. in fi. dicunt Bar. velle, q contra pręscribentem xxx. annis nõ

posſit allegari mala fides ſua.nã hoc
non dicit Barto.ibi,ſed vult q̃ con
tra posſidentẽ xxx.annis non posſit
allegari mala fides præſumpta, quæ
cauſatur ex l.fin. ſed vera mala fides
bene põt allegari & probari etiã vſ-
que ad mille annos. & ita loquitur
c. malę fidei poſſeſſor. de regu.iur.
40 in vj.& c fi. extrà de pręſcript. *In
ead.glo.fi.in fi.no.gl.quę vult, q̃ in
vẽditione requiratur bona fides tẽ-
pore cõtractus,& tẽpore traditiõis,
ad hoc vt procedat vſucapio, ſed in
cæteris cõtractibus ſufficit, q̃ fuerit
bona fides tẽpore traditionis tantũ,
& ratio differentiæ eſt ſecũdũ gl. in
l.ij.in prin.ff.pro emp.ꝓpter frequẽ
tiam cõtractus emptionis & vẽditio
nis.& hãc tenet Petr.& Cyn.hic,ſed
Salyc.hic dicit, q̃ iſta ratio eſt ſatis
remota,nec eſt bona, quoniã oẽs v-
ſucapiones ſunt introductę, ne do-
minia rerũ ſint in incerto.l.j.ff.de v-
ſuca.& inſti.eo.in prin.vnde frequẽ
tia cõtractus nõ debet obuiare ei ad
quod intẽdit:vnde ipſe adducit aliã
rationẽ ſubtiliorẽ,quę colligitur ex
gl.in l.ſi is qui pro emptore.in §. fi.
ff.de vſucap.nã vſucapio pro empto
re denominatur à titulo cauſato ex
parte vſucapiẽtis & ab eius facto, qđ
nõ eſt in alijs.Nã titulus pro ſoluto
cauſatur principaliter à facto traden
tis.& idẽ in titulo pro donato,& ti-
tulo pro legato,& pro dote,& ꝓ de
relicto,& quodãmodò oẽs alij tituli
concernunt traditionem vel apprę-
henſionẽ ſeu receptionis tẽpus, qđ
nõ eſt in titulo pro emptore.de quo
etiã dixi ſuprà eodẽ,in rubrica. &
ideo cũ titulus pro emptore concer
nat tẽpus contractus,& pactũ ipſius
ementis,meritò illo tẽpore bona fi-
des debet interuenire,& non tantũ
illo tempore,ſed etiam tẽpore tradi
tionis,vt in cæteris contractibus, qa
ſine poſſeſsione,quę cauſatur à tra-
ditiõe,nõ cauſatur vſucapio,vt l. fi-
ne poſſeſsione.ff.de vſucap.& c.ſine
poſſeſsione.de regu.iur.in vj.Et hãc
rationẽ põdera,dixit ipſe,quia aliàs
eſt inaudita. Sed tu pondera,quia li
cet iſta ratio ſua videatur ſubtilis, ta
men non videtur mihi bona.nã ſi tu
bene conſideras,ipſe vult q̃ omnes
tituli præter titulũ de vſuca.pro em
pto.denominentur à facto tradẽtis,
& ſignificẽt appræhenſionẽ vel tra-
ditionẽ,vel tẽpus traditionis ſeu re
ceptionis:ſed iſtud eſt falſum.nã ti-
tulus pro donato,vel ꝓ legato, hoc
nõ ſignificant.nam res põt eſſe mihi
donata,vel legata,& tñ nõ tradita,&
ſic ſignificant tantũ tẽpus contractus
.& non traditionis.l.cũ pater. §. ſur-
do.ff.de leg.ij.& l.ſi quis argentum.
infrà de donat.cũ ſi.ni. Raph.autem
hic dicit,q̃ ſubtilior ratio eſt, qa ex
natura venditionis nõ eſt,vt emptor
fiat dominus,ſed tantũ venit tradi-
tio.l.ex empto.ĩ prin.ff.de act. emp.
per quã traditionẽ ſi venditor erat
dominus,transfertur dominiũ:aliàs
nõ,vt d.l.ex empto.& l. clauibus. ff.
de cõtrahen.emp.ſi ergo emptor nõ
putat venditorẽ eſſe dominum, nõ
eſt bonæ fidei,quia aliter nõ poteſt
transferri dominium.quod ſecus eſt
in ſtipula.vbi pręciſè agitur de obli
gando:& quamuis ſciam te non eſſe
dominum,nihilominus poſſum eſſe
bonæ fidei poſſeſſor.& hãc rationẽ
ſenſit iuriſconſultùs in l.ſi is qui pro
emptore. §.fina.ff.de vſucap.ſecun-
dùm Rapha.hic iſta etiam ratio non
videtur mihi bona,quia dicitur quis
eſſe

esse in mala fide cõtrahendo sciẽter super aliena re, aliter quàm per vẽditionẽ, sicut per aliũ cõtractũ, & hoc modo etiã videtur reprobare gl. in d. §. fi. vnde ego starẽ opinioni glo. quæ est in dicta l. ij. in prin. ff. de vsu cap. pro empt. videlicet propter frequentiã cõtractus emptionis & venditionis sit statutũ, vt in venditione reqratur bona fides duobus tẽporibus, scilicet tẽpore cõtractus & tẽpore traditionis, in alijs verò sufficiat tẽpus traditionis tãtũ, vt l. iij. ff. pro solu. Neq; obstat qđ dicit hic Salyc. quòd vsucapio est inuenta, ne domnia rerũ sint in incerto, qa illa ratio nõ tollit istã, ne detur materia emẽdi rem, quã qs scit alienã: quia si hoc cõcederetur, vt nõ requireretur bona fides tẽpore cõtractus vẽditiõis, esset valde damnosum dominis propter frequẽtiã cõtractus, quę frequẽtia nõ est in alijs contractibus, ideo in eis hoc nõ introduxit, vt duobus tẽporibus requiratur bona fides. & pro hoc allego tex. in ratione sui in l. iusto. in prin. dũ dicit, ibi enim propter assiduam & quotidianam comparationem seruorum, ita constitui publicè interfuit. ff. de vsucapio.

SVMMARIVM.

1 *Possessionis appellatione non solũ comprahẽditur illa possessio, quæ iuris est, sed etiam ipsa res immobilis possessa.*

2 *Statuta si dixerint, quòd possessionis domini talia facere possint, non refertur solùm ad dominos possidentes, sed etiam ad dominos rei.*

3 *Possessionis appellatione, an fundus rusticus & urbanus ueniat, an uerò rusticus tantùm.*

4 *Possessor malæ fidei an rem & omnes fructus restituere teneatur.*

5 *Emens rẽ alienam sciẽter à malæ fidei possessore, præscribere non potest.*

6 *Titulus excusat a mala fide, & à fructibus percipiendis.*

7 *Vitium personale, ut est mala fides autoris, singulari successori non nocet.*

8 *Verbum usucapio est genus, & sic appellatione usucapionis etiã longum tẽpus comprahenditur.*

9 *Exceptionẽ in forma usucapionis si cõuentus opposuerit, & in forma præscriptionis probauerit, an sufficiat.*

10 *Res mobilis an per furtũ uel per uim surripiatur, nulla differentia est.*

SI PARTEM. Malæ fidei possessor tenetur domino rẽ cũ fructibus restituere, bonæ fidei verò emptor rẽ restituit, nisi cõpleuerit vsucapionẽ, quæ sibi nõ procedit in re ui possessa prius quàm ad dominum reuertatur. hoc dicit. Vel sic, malę fidei possessor nõ præscribit, sed bonę fidei possessor sic, licet eius autor fuerit in mala fide, nisi res sit affecta vitio reali. hoc dicit. In textu ibi, Si partẽ expone, id est, dimidiam. l. nomen filiarũ. §. portionis. ff. de verborũ sign. idẽ tamẽ esset, si plus q̃ dimidiã, vel minus vẽdidisset. argu. l. quæ de tota. ff. de rei vendi. & eodẽ modo expone verbũ Portio, qđ est infrà. In tex. ibi, Possessiõis. dic, id est, rei possessæ, ex quo dicit infrà cũ fructibus: & sic ista lex loquitur ꝓpriè de præscri. sed si velles intelligere de vera vsucapione, dicas possessionis, id est, rei mobilis possessę. & dũ dicit, Fructib⁹, expone, id est, pẽsionib. & vecturis. & secũdũ primã expositionẽ vsucapio ĩ hoc titulo & sequẽtib⁹ largè ponit, vt etiã lõgi temporis ꝑscriptio cõtineat, vt dicit gl. no. in l. iij. ff. de vsuca. sed certè illa lex

lex loquitur de re ĩmobili, & sic de
præscri.lõg.tẽpo.vt patet hic in tex.
dum dixit, vel bona fide.qui indicat
hunc tex.loqui de re immobili tan-
tum, quia dicit, quòd bonæ fidei em
ptor qui emit à malæ fidei possesso
re, põt vsucapere, qđ nõ posset, si es-
set res mobilis, qa facta esset furtiua,
vt l.j.s̃.eo.& l.sciẽs.j.eo. secundũ Al
be.hic, de quo dicitur infrà ĩ primo
no. In tex.ibi, Malę fidei possessor.
dic & sic erat vitiũ personale, nõ rea
le, & sic nõ erat ab eo vi possessa, vt
patet in fi.q in hoc differt à princi-
pio huius legis: vt dicit hic gl.j.& sic
nõ potuisset vsucapi, vt in fi.dicitur,
& tñ põt in principio vsucapi, vt pa-
tet tibi, cõpleuerit vsucapionẽ. In
tex.ibi, Recipi põt. subaudi, scilicet
per verũ dominũ directa rei vendi-
catione: sed si id quod alienauit, tan
quã dolo desierit possidere, vtili rei
vẽdi.restituere tenebitur. ar.l. parẽ.
ff.de reg.iur.& l.qui petitorio.& l.q
restituere.ff.de rei vẽd. cũ simi. In
textu ibi, Perueniat.subaudi qñ dñs
fuerat deiectus: vbi autẽ alius quàm
dñs deiect⁹ fuisset, sufficeret reuer
ti in potestatẽ expulsi: vt est tex.cum
gl.sing.in l.certè.in §.Iul.ff.de pre-
cario.secundũ Ang.hic: & Bar.in d.
§.Iul. secus est in furto: vt ibi dicit
gl.not.de quo dicã plenè infrà in gl.
1 pen.vbi omnino vide. *No.primò
text. ibi, Possessor. ꝙ appellatione
possessionis cõpræhenditur nõ solũ
illa possessio quæ est iuris, de qua in
l.j.in prin.& per totũ tit.ff.de acqui.
pos.& in l. quęstio est, fundus. ff. de
verb.sign.sed etiam compræhendit
ipsam rem immobilem possessam,
vt dixi super tex.& probatur in l.cũ
satis.in §.caueant autẽ possessionũ
domini.C.de agric.& censi.lib.xj.&
in l.locorum.ibi, proprietas posses-
sionis.C.de omni agro deserto, eo-
dẽ lib.& ibi hoc no.Bart.in fi. qui di
2 cit,*Quòd hoc est vtile pro statutis
dicentibus, ꝙ domini possessionis
possint talia facere: nam hoc non re
fertur solum ad dominos possiden-
3 tes, sed ẽt ad dominos rei.*Sed pos-
set dubitari, an appellatione posses-
sionis veniat fundus rusticus & vrba
nus, an verò rusticus tantùm.& vide
tur quòd in dubio intelligatur de
fundo rustico, maximè propter cõ-
munem vsum loquendi: & sic nõ ve
rificabitur in domo vel furno.ar.l.li
brorũ. §.quòd tamen Cassius.ff. de
le.iij.& l.Labeo.cũ no.per Bar.ff.de
supel.le.& ita vidi al.ãs Paduæ iudi
cari.de quo etiã dixi in d. l. quæstio
4 est, fundus. *No.secundo ibi, omni
no cum fructibus. quòd malæ fidei
possessor tenetur restituere rẽ.& o-
mnes fructus.concordat l.certum.in
princi.& ibi est materia.suprà de rei
5 vẽdic. *Nota tertiò ibi, Si sciens ꝙ
emens rem alienã scienter à malæ fi
dei possessore, non potest pręscribe
re, & maximè quia in ea committi-
tur furtũ: vt l.j.in fi.s̃. eo. & ibi dixi.
6 *Nota quartò secũdũ Rapha.quòd
hic videtur esse casus pro glo. cõtra
Pe.in l.si fundum.suprà de rei vend.
quod titulus excusat à mala fide, & à
fructibus percipiendis.& dicit, quòd
hoc sibi placet. de quo dic vt plenè
habetur in d.l.si fundũ.& in d.l. cer-
tũ.quia nõ est materia nostra: quod
intellige de fructibus perceptis ante
litem contestatam: sed de perceptis
pòst, tenetur ad omnes: vt d.l.certũ.
in fi.& ibi per gl. & Doct.. & per gl.
in c.super quæstionũ.in prin.in ver-

bo exordiũ. in fi. extrà de officio de
7 leg. cũ similibus. *Not. quintò ꝙ vitiũ personale, vt est mala fides autoris, nõ nocet singulari successori hoc iure: vt hic & l. j. infrà de præscri. longi temporis. quod tamẽ hodie corrigitur in aut. malæ fidei. ibi posita, & ibi plenè dicitur. vt habetur hic etiã in gl. fi. sed vniuersali successori, qui est successor vitiorũ & culpæ, bene nocet etiã iure isto: vt etiã ex persona sua. licet sit bonæ fidei, nõ posit vsucapere vel præscriptionẽ inchoare: vt l. cũ hæres. ff. de diuer. & tẽpo. præscrip. quod tamẽ limita esse verũ de iure ciuili, sec' de iure canonico secundũ Dy. qui loquitur de volẽte inchoare ex sua persona vsucapere vel præscribere: & dic. t, ꝙ nõ nocet sibi mala fides autoris sui vt ipse no. in c. ij. de re. iu. in vj. & ita tenet etiã Bar. sequẽdo Dy. in d. l. cũ hæres. qđ dicit hic Paul. de Ca. videri sibi satis nouũ, quia plus nocet mala fides de iure canonico, quàm de iure ciuili: vt habetur in d. c. ij & in c. fi. extrà de præscri. & in l. sequitur. §. si viã. per Bart. & Doct. ff. de vsucap. vnde si de iure ciuili mala fides autoris nocet hæredi, quãto magis videtur debere nocere de iure canonico? & nõ dicit vltrà. sed in l. Põponius. §. cùm quis. ff. de acqui. poss. hoc declarat. de quo vide quòd plenissimè dicam in l. nihil. infrà pro hærede. Vitium autem reale bene nocet cuilibet successori, quousq; sit purgatum: vt hic in fin. & quæ sint vitia realia, dic vt habetur in l. vitia. infrà de acqui. pol. &
8 ibi dicemus. *Nota sextò & vltimò: ibi, vsucapionem. & in fi. ibi, vsucapio. coniuncto tex. ibi, cum fructibus. & coniuncta rubrica suprà eod, ꝙ verbũ, vsucapio, est genus: & sic appellatione vsucapionis cõpræhenditur etiã præscriptio longi temporis, quia hic loquitur de re immobili: vt dixi s. in prin. super text. ĩ verbo possessionis: quæ res immobilis nõ præscribitur nisi longo tẽpore secundũ Pau. hic. & est tex. & ibi dicã in l. j. ĩ. tit. j. & dixi s. in rubr. in princ. in secunda cõtinuatione, sed propriè vsucapio est in re mobili, præscriptio in immobili: vt l. ij. ĩ. de præscri. longi tẽporis: vt dicit gl. no. in l. iij. ff. de
9 vsuca. *Ex quo no. ꝙ licet cõuentus opposuerit exceptionem in forma vsucapionis, & probauerit in forma præscriptionis, sufficit: sicut ecõ fra, dixit Bal. in l. in seruorũ. in fi. infrà in quib. cau. cessat lõgi temporis præscr. qui voluit per illu tex. ꝙ si in opposit u est forma præscriptionis, & est probatũ in forma vsucapionis, sufficit. & sic no. pro saluando libellũ in quo diceretur, dico me vsucepisse cõtra Titiũ, cum tractaretur de præscriptione rei immobilis, & ecõtrà dicẽdo se præscripsisse, cũ tractaretur de re mobili, in qua solũ cadit vsucapio: quia verba libelli etiã impropriãtur, vt possit saluari & sustentari, vt no. Bart. in l. si olei. in fin. s. loca. & in l. j. in fin. s. de vsufructu. & in l. sed & si possessori. §. item si iurauero. ff. de iureiur. & ibi per Doctor. & per Bartolum. in l. si prius: in xij. colum. versiculo, secundò contra hoc oppo. ff. de no. oper. nunciati. & per Barto. Bald. & Ioan. de Imol. in l. scire debemus. ff. de verborum obli. & per Cyn. in l. j. in iiij. q. suprà de iure emphy. & vide omnino per Inno. in c. examinata. in fin. extrà de iudi. qui tenet, quòd libellus sit sustẽtãdus,

dummo

dũmodò sit quacũq; via tolerabilis. & ibi per Doctor.& adde prædictis, quæ dicã in l.vnica,in iiij.euidentia li,infrà de vsuca.trãsfor. vbi ponam an & qñ verbũ vsucapio possit verificari in rebus immobilibus,tã in libello & sentẽtia,quàm etiã in statu tis,vbi omnino vide. In gl.ij.in verbo bona fide.ibi,Hodie cotiã.aduerte ad istam glo. quia si tu intelligeres q loqueretur de vsucapione rei mobilis,malè diceret,quia illa autẽ. loquitur in præscriptione longi tẽporis:vnde cùm sit exorbitãs,nõ est extendenda.ita dicit Bar.in l.Põponius.§.cũ quis.ff.de acq.pos.Præter eã ista glo.nõ habuit istũ sensum, vt intelligeret d.autẽ.malæ fidei, habere locũ in vsucapione per istum tex. quia iste tex.loquitur de præscriptione propriè loquendo, & impropriè loquitur de vsucapiõe, vt suprà dixi in vltimo notabili.Itẽ quãtũ ad propositũ nostrũ nõ habet locũ in præscriptione longissimi tẽporis.quod patet:quia etiam ipsimet autori malæ fidei non nocet mala fides,ad pręscribendum longissimo tempore:vt l.omnes.& l.sicut.infrà de præscrip. xxx.annorum. & hoc de iure ciuili: secus de iure Canon.vt in c.malæ fidei possessor.de reg.iu.in vj.& in c. fin.extrà de præscrip.intellige ergo gl.sanè,vt loquatur in præscriptione longi temporis tantùm.de quo dicam latè in d.auten.malæ fidei. In glo.pe.in verbo violenter.ibi,Si vi. quæ est contrà. dic idem tenet gl. in isti.de vsuca.in §.furtiuæ. & vide omnino gl.in d.l.si vi.& quod ibi no. per Doct. In ea.glo.in fin.oppo.de l.non solùm.§.si dominus.ff.de vsucapi. vbi quando quis violenter est deiectus à possessione,res à qua fuit deiectus, põt vsucapi seu præscribi antequã reuertatur in potestatẽ dñi.

So.hic loquitur, qñ cõs fuit vi expulsus,& ab expulsione fuit appræhẽsa possessio:in cõtrario verò nõ fuit per expellentẽ appræhẽsa possessio. & sic nõ videtur fuisse res vi possessa:quia quamuis dominus sit vi deiectus,res tamen nõ est vi possessa: vt l.sequitur.§.si tu me vi.ff.de vsucap. & ibi no.de hoc.& est gl.inst.de vsu cap.in §.quod autem. el j.in verbo possessarum.Item aduerte, quia ista glo.videtur velle relata ad textum, q si est res vi possessa, nõ põt vsucapi,nisi reuertatur in potestatẽ dñi: sicut etiam dicitur in re furtiua,vt illa non possit vsucapi,nisi similiter reuertatur in potestatẽ domini: vt l.sequitur.§.quod autem dicit lex.ff.de vsuca.& videtur esse tex.de vtroque insti.de vsuca.in §.sed aliqñ.& dicitur reuerti in potestatẽ domini, qñ ab eo non põt euelli:vt d.l.sequitur. §.tunc in potestatẽ.& not glo. in d. §.sed aliquãdo.& vide gl.in l.abducta.ff.de furt.quæ ponit quando domino subtrahitur, quatuor copulatiuè requiruntur, vt dicatur reuersa in potestatem domini. de quo dic ut ibi.Sed gloss.singul.in l.certè. §. Iulia. ff. de precario . videtur facere differentiam inter rem furtiuam,& vi possessam:quia res furtiua nõ potest vsucapi, nisi reuertatur in potestatem domini:vt dict.l. sequitur.§. quod autem . sed res vi possessa bene potest vsucapi,etiam si non reuertatur in potestatem domini, dũmodò reuertatur in potestatem expulsi.& ita tenet Bartolus in d.§.Iulia,quod dicit esse notandum : quia

nescit hoc alibi.& dicit q̃ ita debet intelligi ista l.in fi.sed quæ sit ratio differẽtiæ inter rem furtiuam & vi possessam,glo.in d.§.Iulia.non ponit,sed remittit se ad nota.in le.j.§. q̃ vi à me.ff. de vi & vi armata.vbi glo.dicit,q̃ ratio põt esse,ne homines inuitentur facilius ad furãdum, quàm ad inuadendum.sed Barto.ibi dicit,q̃ istud nil est dicere, quia eadem est ratio,ne homines inuitẽtur ad rapinã.Vnde ipse Bart. in dicta l. sequitur.§.si dñs assignat aliã rationẽ.nam cũ in diuersis legibus sint factæ istę prohibitiones:vt inst.de vsu ca.in §.furtiuæ.ex verbis l.sic debere intelligi colligebat:sed istud non est reddere rationem differẽtiæ:vel dicit ipse,alia ratio potest esse:quia in furto res tantũ afficitur,ideo domino rei dicitur res subtrahi: sed in violentia afficitur persona,cui infertur:& ideo ab eo dicitur vi possessa: & sic si in eius potestatẽ reuertatur, sufficit,& verificantur verba l.& hoc probatur ex not.in l.itaque fullo. ff. de furtis.& ibi per Bartol.sed contra istam rationem ego allego textũ,in l.fin.ff.pro soluto, coniuncta gl.ibi,nã ibi dicitur,q̃ si aliquis obligauit rem creditori,& posteà ipse eã surripuit,q̃ si reuertitur in potestatẽ creditoris,põt vsucapi res,ẽt si nõ reuertatur in potestatem veri domini.Sol.illa l.fi.nõ loquitur in pignorante rem alienã,sed suá,& dum dicit textus ibi,q̃ si non reuertatur in potestatem creditoris, non potest vsucapi: dato quòd reuertatur in potestatẽ domini,intellige respectu hypothecæ,quam habebat creditor in illa re sibi pignorata.sed respectu proprietatis.bene põt vsucapi: quia illo respectu non est furtiua.Itẽ contra dictam rationem differentiæ videtur etiam esse textus in l.final. ff. vi bonorum raptorum.vbi et:ã dicitur,quòd res vi possessa debet reuerti in potestatem domini.Sol.secundùm Bartol. in dicta l.sequitur. in §.si dominus. & in dicta lege finali, ibi fuit violentia, quæ affecit ipsam rẽ: quia res mobilis fortè fuit sublata, ideo oportet vt in potestatem domini reuertatur:sed si solùm est violentia,ita vt res non efficiatur furtiua, tũc sufficit quòd reuertatur in potestatẽ expulsi: vt d.l.certè. §. Iulia.ff.de precario.& sic ex hoc no-

10 ta,quòd non est differentia.* An res mobilis surripiatur per furtum, vel per vim:quia vtroq; casu requiritur quòd redeat in potestatem domini. & sic põt intelligi ista glo. & omnia iura quæ non videntur facere differentiam inter rem furtiuã,& vi possessam:sed bene remanet differentia inter rem mobilem furto subtractã,& rem immobilẽ per vim expulsiuam occupatam:vt patet ex prædictis.Saly.autem hic ponit aliã rationem differentiæ:quia res mobilis in qua cadit furtũ minori tempore vsucapitur,scilicet triẽnio: ideo ne faciliter præiudicetur domino ignoranti,lex voluit eã reuerti in potestatẽ ipsius domini:sed res immobilis in qua cõmittitur violentia expulsiua, nõ sic breui tẽpore præscribitur & sic facilius lex permittit rẽ reuerti in potestatem expulsi,vt possit posteà præscribi:quia cũ res ipsa immobilis se exhibeat, dominus verisimiliter infra tempus præscribẽdi de ista reuersione notitiã habere deberet, & præscriptionem interrumpere,& sic

sic nō potest ex tali permißione faciliter lędi: & ista videtur satis ratio colorata: vel dicit ipse sub dubio forte, ꝙ possumus dicere, ꝙ nō sit differētia inter rē furtiuā, & vi possessā. Nec ob. d. l. certē, §. Iul. ff. de precario: qa ibi loquitur de expulso bonę fidei possessore, q possidebat cogitatione domini, & credebat se domi num. l. apud antiquos. circa me. ibi, domini cogitatione. s. de furtis. vñ satis est, ꝙ ibi reuertatur in potestatem illius, licet alius sit ver⁹ dñs: nō aūt sufficeret, ꝙ reuerteretur in potestatē alterius expulsi. & ita loqtur d. l. sequit. §. ꝙ aūt. ff. de vsuc. & hac ratione dicit hic Raph. ꝙ semel cogitauit: licet Saly. nō alleget: sed ipse Raph. conat dare aliā rationē differētię meliorē. nā pro re furtiua cōpetit domino actio furti, subaudit etiā si sit surrepta alij quàm dño: vt l. si furtiuā ancillā. ff. de furtis. licet in re vi ablata, subaudi alij quàm domino, nulla actio dño cōpetit pro illa expulsione: nō dicit plus Rapha. Tu aūt declara: quia quādo res surripitur per furtū propter rē, quæ afficitur vitio reali, tenetur fur ipsi, cui surripuit, & etiā ipsi domino: vnde licet reuertat in potestatē illius, cui subtracta fuit, per hoc satis fit ei, sed nō dño, cui fur etiā tenebat: vt d. l. si furtiuā. sed qñ res vi possidetur: cū istud vitiū violētiæ sit potius psonale, quàm reale: vt dixi s. secundùm Bart. nō nocet nisi ipsi expulso, non domino: meritò sufficit, ꝙ redeat in potestatē expulsi: & sic si bene cōsideres, ista ratio Raph. cōcludit cum ratione Bar. quā suprà dixi, & bene. In gl. fi. in fi. dic vt dicemus plenè in authē. malæ fidei. allegata in glo.

SVMMARIVM.

1 *Hypothecaria durat xxx. uel xl. annis.*
2 *Res bonæ fidei emptori uel poßeßori surrepta, usucapi non poteſt, nisi in domini poteſtatem reuertatur.*
3 *Furtum eſt contrectatio rei alienæ inuito domino.*
4 *Vendēs rem alienam scienter, & tradens, furtum committit. Et l. sciens. sequenti, nume. j.*

CVM SIT. Qui rē suā quā alteri obligauit, alteri vēdidit, cōmittit furtū, respectu iuris hypothecæ creditoris, & efficitur res furtiua, vt nō poßit vsucapi aduersus creditorē hypothecaria agētē. h. d. secūdū intellectū Bart. Ang. & Pau. de Cast. hic. Vel sic, q rē alienā quā alteri obligauit, alteri vendidit, cōmittit furtū: & res efficitur inusucapibilis, tā respectu iuris creditoris, quàm respectu dominij ipsius rei. h. d. secundùm intellectū glo. hic: quā sequitur Bar. in l. sequit. §. si rē. in fi. ff. de vsuca. & iste intellectus videt verior: vt patet ex rubrica huius ti. quę loquit tantū de vsucapione, & nō de pscriptione, qua pscribitur ius hypothecæ: patet etiā ex fi. dū dicit, vsucapi, nō pscribi. *Et pro intelligētia primi intellect⁹ pręmitte, ꝙ hyppothecaria durat xxx. vel xl. annis: vt l. cū notißimi. in prin. & ibi no. j. de præscri. xxx. anno. nisi possessor habeat titulū, & bonā fidē: qa tūc nō durat, nisi lōgo tpe, quo prescribit cōtra hypothecariā. l. j. & ij. j. si aduer. cre. qd est verū. nisi res fuerit effecta furtiua respectu creditoris: vt in hac l. vñ si rē tuā mobilē mihi obligasti, et sic habeo hypothecariā, & eā alteri vēdidisti, cōtra quē possum eādē intētare, cū hypothecaria actio auo-

possessionẽ: vt l. si cũ vẽditor. in pri. ff. de euic. & ita datur cõtra possidẽtem: quia cõmisisti furtũ eã cõtrectãdo prẹter volũtatẽ meã: quia nõ cõsensi, ꝙ vẽderetur: ille emptor nõ vsucapit triẽnio, sed nec prẹscribit lõgo tẽpore, quo minus hypothecariã intẽtare possim. & ista est intẽtio huius l. secundũ Pau. hic. Sed aduerte, quia etiã si iste intellect' esset ver', ad istã l. tamẽ inquãtũm dicit Paul. ꝙ dicta res vẽdita nõ posset vsucapi. nõ procederet, quantũ est respectu dominij & iuris debitoris, si erat do dñs in cui' potestatẽ redierat: & ita sentit hic Bar.
2 *Nota primò, ꝙ hic est casus secũdũ vnũ itellectũ, ꝙ res surrepta bonẹ fidei emptori vel possessori, nõ põt vsucapi, nisi reuertaẽ in potestatẽ domini, nec sufficit reuerti in potestatem dicti bonẹ fidei emptoris vł possessoris. casus est hic secũdũm Bar. in d. l. sequit. §. si rẽ. in fi. ff. de vsuca. intelligẽdo, ꝙ hic debitor obligauit rẽ alienã: vt dicit hic gl. & Azo. in summa huius tit. nã tũc de necessitate debet intelligi, ꝙ ipse habebat titulũ, & bonã fidẽ, ita ꝙ potuit obligari. l. si ab eo. ff. de pig. aľs nullo modo potuisset obligari. l. aliena. in prin. & l. rẽ alienã. ff. de pig. act. & tamẽ hic apparet, ꝙ debet reuerti in potestatẽ domini. & aduerte, qa nõ videẽ hoc bene apparere ex isto tex. qa hic nõ dicitur, ꝙ nõ sufficiet reuerti in potestatẽ creditoris. Nota secũdò ibi, quasi furtiuã. dic secũdũm primũ intellectũ Bart. Ang. & Pau. hic scilicet respectu iuris creditoris: sed secũdũ aliũ, dic respectu & ipsius dominij rei. & dũ dicitur in prin. rẽ, subaudi suã, secũdũ primũ intellectũ, vel alienã, secũdũ aliũ. In glo. j ibi, Tradita. ista glo. sentit, ꝙ debitor obligauit, & tradidit creditori rẽ obligatã: aliàs vẽdẽdo posteà alteri: si primo nõ tradidisset, nõ cõmisisset furtũ:
3 *Quia furtũ est cõtrectatio &c. vt l. j. ff. de furtis, & Instit. de obl. quæ ex deli. nasc. in princ. quæ cõtrectatio nõ videretur interuenisse: sed tu dic idẽ etiã si nõ tradidit, quia sufficit, ꝙ obligauerit specialiter, & posteà cõtra volũtatẽ creditoris alienauerit: vt est casus in l. in actione. §. fi. ff. de fur. de quo vide ibi Bar. & in l. si is. in prin. eo. tit. & habetur in l. si rẽ. §. fi. ff. de prẹscr. verbis. & ita hic vult etiã Pau. In ea. gl. in fi. hoc declara, vt dixi in primo not. In gl. ij. in fi. ibi, & sic cõtrectauit. dic scilicet vendẽdo posteà alteri. nã vendẽs rẽ alienã sciẽter, & tradens, cõmittit furtũ: vt l. si seruũ. & l. alienã. cum ibi no. s. de fur. & J. in l. seq. vel intellige glo. vt velit dicere,
4 *ꝙ ille, q obligat rẽ alienã creditori suo, & illã tradidit ei, cõmittit furtũ, si facit sine cõsensu domini: vt sentit glo. j. j. eo. l. seq. & probatur in l. si pignore. in princ. ff. de fur. In gl. fi. in verbo, Vsucapi. in prin. op. de l. si. ff. pro soluto. So. ibi redit primò in potestatẽ creditoris: & intelligitur inquantũm dixi, ꝙ ista l. loquitur in pignorante rẽ suã, quo casu sufficit, ꝙ redeat in potestatẽ creditoris, quãtum ad hoc vt possit prẹscribi cõtra ipm, respectu iuris suæ hypothecæ: sed respectu iuris dominij hoc non requiritur: qa satis est, ꝙ redierit in potestatẽ domini, vt statim dicetur: sed si intelligeres d. l. fi. ꝙ loquereẽ de re aliena, tũc nõ sufficeret, si rediret in potestatem creditoris, imò debet redire i potestatẽ domini, vt dixi su

xi suprà in l. præcedēti, licet gl. hic videat sentire cōtrariū & male. In ea. gl. ibi, sed nō impeditur vsucapio. intellige gl. quātū ad ius dominij ipsi* debitoris domini, sed bene impedit quantū ad ius hypothecæ: vt s. dixi. Raph. autē hic dicit, aliter videlicet, quādo fit furtū, p quod res ipsa reuertitur in potestatē domini: & tūc nō sit furtiua: quā si antè fuit furtiua, purgatur vitiū domini, redeūdo in potestatē domini. & ita loquitur d. §. si rē. aliquādo per furtū nō reuertitur in potestatem domini: & tūc loquitur hic. & dicit, quod istud est subtile, sed certè nō videtur bene dicere, vt patet per prædicta: quia licet res redierit ī potestatē domini, nec res efficiatur furtiua, vt ipse dicit: tamen hoc est verū, respectu dominij sui: sed respectu creditoris non pōt purgari vitiū, quia cōmittitur furtum, vt hic, & l. fi. ff. pro soluto.

SVMMARIVM.

1 *Res furtiua, usucapi non potest.*

2 *Vitium furtiuitatis est uitium reale.*

4 *Vitia realia quæ sint, & quæ personalia, & quis corū effectus sit, remissiuè.*

5 *Bona fides emptoris non sufficit cum titulo & possessione, ut rem emptam usucapere possit.*

6 *Furtiuitatis uitiū possidenti officit, nō ratione malæ fidei, sed ratione uitij ipsius, quod purgatum non est.*

SCIENS sciuū. Vendēs rē alienam sciēter cōmittit furtū, & res efficitur furtiua: & ideo p emptorē etiā bonæ fidei vsucapi non potest, nisi purgetur vitiū furti irritati per reuersionē ī potestatē domini. h. d.

1 *Nota, quòd vendens rem alienā scienter cōmittit furtū, quod intellige vendidit & tradidit: vt l. ij. infrà, pro donato. secundùm Cyn. hic. de

2 quo dic, vt dixi in l. j. suprà eo. *No. secūdò, quod res furtiua nō pōt vsucapi, vt in §. furtiuæ. Insti. de vsuca. qđ intellige, nisi sit purgatū vitiū, reuertēdo in potestatē domini: & qn dicatur reuerti in potestatē domini, dic vt dixi in l. præcedēti. & an & quādo res furtiua possit vsucapi, declara vt

3 plenè dixi in d. l. prima. *No. tertiò, ibi, Rei vitiū. quod vitiū furtiuita-

4 tis est vitiū reale. *Quæ aūt sint vitia realia, & quæ personalia, & quis sit eorū effectus, vide per gl. ordi. in l. vitia. & quod ibi dicā j. de acqui. pos. & per gl. & Doc. in l. Pōpo. §. cū quis. ff. de acqui. pos. & an huiusmodi vitia noceāt successorib* vniuersalibus & singularib*, vide in dictis iurib*, & p gl. in l. ī his. §. nō debeo. & l. q in ius. ff. de reg. iur. de qb* di-

5 cam in d. l. vitia. *No. iiij. ibi, Bona fide. quòd bona fides emptoris non sufficit, & cum tit. & possess. vt possit rē emptā vsucapere, & sic ppter hoc nō excusatur, qn teneat domino rē restituere, ētprio sibi nō restituto. l. inciuilē. suprà de fur. quod declara, vt ibi no. per gl. & Doct. Et circa causam huius l. dic vt plenè dixi in l.

6 j. s. eo. *Nota quintò & vltimò, quod vitiū furtiuitatis officit possidēti, non ratione malę fidei, sed ratione vitij ipsius, quod non est purgatum.

SVMMARIVM.

1 *Titulus transactionis, quomodo ad usucapiendum sufficiens existat.*

2 *Possidenti alicui, quādo ex transactionis causa aliquid dimittitur, aliquis titulus possessori non operatur.*

3 *Titulus aliquis nō transfertur, quādo ex iuramento aliqd alicui dimittitur.*

4 *Laudum seu arbitramētum, quadam*

transactio esse dicitur.

5 *Verbis, stu in possessione, an titulus detur.*

6 *Dominiu nō trāsfertur, nec usucapiēdi cōditio, si quisp̄iā de re sua promittat possessori controuersiam non mouere.*

7 *Possessori rē dimittēdo, quod nō transferatur titulus in possessiōe habilis ad transferēdum dominiū uel usucapiēdi conditionem, in quibus casibus fallat.*

8 *Socij duo si se extra iudiciū diuidant, uel etiam in iudicio, an titulus acquiri possit, ita quòd usucapere ualeant.*

9 *Cautela est, quòd si fiat diuisio inter fratres uel socios bona communia habentes, per iudicem fiat.*

10 *Renunciat qui in iudicio rei uendicationi, uidetur de necessitate dominio renunciare.*

11 *Argumentum à consequenti destructo bonum est.*

12 *Limitata causa limitatū parit effectū*

13 *Dominium eo casu, quo dominus transfert, non dominus transfert usucapiendi conditionem.*

14 *Regula est, quòd quæcunq; res usucapitur, eadem Publiciana peti potest.*

EX CAVSA. Ex causa trāsactionis possessionē acquirēs, potest vsucapere. tit. pro trāsacto. h. d. Et sic facit ista lex pro secūda parte huius rubricæ ibi, vel trāsactione. & ibi dixi. vel sic, Trāsactio est sufficiēs titu
1 lus vel causa ad vsucapiendū. *No. q̄ titulus transactionis est sufficiens ad vsucapiēdū: quod intellige, si res fuit tradita ex causa trāsactionis. nā si tradēs erat dominus, incōtinenti in eum trāstulit dominiū. l. traditionibus. suprà, de pac. Ratio est: q̄a tradidit rem vt suā, quæ sua erat: & sic potuit & voluit transferre dominiū in accipienten, vt ibi. & §. per traditionem. Insti. de re. diui. sed si nō tradidisset, sed ex causa trāsa. dimisisset penes aduersariū, secus. Pone exemplum: petij rē à te, quā detines tāquā meā, cū fortè non esset. venimus ad istā transactionē: quia tu dedisti mihi x. & ego destiti à lite: & dimisi eā rem esse penes te, promittēdo, q̄ nūquam amplius peterē, liberās te p̄pter illā rem, quā tu possides: certè non vsucapis cōtra verū dominū: vt l. si pro fundo. & l. siue apud acta. suprà, de transac. Et est ratio: quia si ego essem dominus illius rei, per illā trāsactionē dimittēdo ipsam rē penes te, nō transtulissem in te dominiū: quia intētionis meæ nō fuit aliquod ius in te trāsferre: sed solū de lite discedere: & sic quod potui, nolui. l. multùm. §. si quis alteri vel sibi. & c. cū super abbatia. extrà, de offic. deleg. Itē potest assignari alia ratio: quia tradēs, tenetur ad dominium transferendum: dimittēs verò nō. & ita sentit ista glo. no. in d. l. si pro fundo. circa fi. quod dicit etiā tenēdum menti perpetuò. facit quod no. Bal. in l. si cōstante. §. si vxor. ff. sol. mat. Si ita q; in hoc casu fuissem domin⁹, nō trāstulissem dominiū: ergo si nō fui dominus, nō potui trāsferre vsucapiendi cōditionē: quia ista procedunt à pari: vt l. clauibus. ff. de cōtra hen. emp. & ita tenet hîc gl. & istam opin. sequitur Azo, in summa huius tit. §. pe. & Bar. in l. j. ff. de vsucap. p̄ emp. & ita tenēt Doct. Moder. secūdùm Ange. hîc. & ita cōmuniter tenetur secūdùm Pau. hîc. de quo dicā plenè in glo. In gloss. j. in princi. pro declaratione glo. op. de l. si pro fundo. in fi. & de l. siue apud acta. & de l. super possessiōe. suprà, de trāsl.

vbi

vbi habetur, ꝙ dñs rei q̃ transigit di mittẽdo rẽ suã aduersario, cum quo trãsigit, in eũ nõ trãsfert dominiũ: ergo vbi nõ esset dominus, nõ posset trãsferre vsucapiẽdi cõd. ꝑ regulã l. clauibus. ff. de cõtrah. emp. Glo. soluit duobus modis istud cõtrariũ. Primò secũdũ Mar. Hug. & Pla. quòd cõtrariũ loquit, qñ dominus dimittit rẽ aduersario: quo casu nõ ꝓcedit vsucapio: vt dixi suprà in notabili. hic loqtur qñ tradidit. Pone exemplũ, petebas à me rẽ quã possidebam tãquã meã: deuenimus ad trãsactionẽ, qa dedisti mihi x. & ego tradidi tibi rẽ. nã si fuisset mea, trãstulissem in te dominiũ: & si nõ est mea, trãsfero vsucapiẽdi cõditionẽ: vt d. l. clauibus. & ita loquit ista lex, & dixi suprà 3 in notabili. Secũdò soluit gl. secundũ Io. negãdo regulã d. l. clauibus. qa semp nõ est vera, per l. ij. §. si à pupillo. ff. de vsucap. pro emp. q̃ gl. vult dicere secũdũ Io. quòd ista lex ꝓcedit etiã in casu, quo res nõ fuisset tradita: sed dimissa ex causa transac. apud aduersariũ. & respondet ad d. l. clauibus. quia secũdũ Io. illa regula, quę dicit, ꝙ in casu in quo ille qui est dominus, nõ trãsfert dominiũ: in eo nõ dominus nõ trãsfert vsucapiẽdi cõditionẽ, nõ semp ꝓcedit. nã qñq; ille qui est dominus, nõ trãsfert dominiũ. & tamẽ nõ dñs trãsfert vsuca. cõ 4 ditio. vt d. l. ij. §. si à pupillo. Sed ista opi. Io. cõ: ter nõ tenet: põt tñ aliquibus casibus saluari, vt dicet infrà in ver. & illud qđ dixi de trãsac. Docto. cõiter tenẽt primã opi. q̃ fuit Mar. 5
2 Pla. & Hugo. *Ex qua tu no. ꝙ qñ alicui possidẽti dimittit aliqđ ex causa trãsac. possessori, nõ ꝓbat aliqs titulus, maximè habilis ad vsucapiẽdũ. ꝓ hoc est tex. in d. l. si ꝓ fundo. in fin. & ibi hoc no. Bar. & alij scribẽtes: qui tex. est sing. in c. j. in fi. in ti. de cõte. inter vasal. & aliũ de bñfi. in vsi. feu. & est tex. cũ gl. in verbo, pẽdẽte. in l. siue apud acta. & ibi Bar. in fi. s. de trãsa. & no. Bar. in l. j. ff. de vsuc. ꝓ emp. & no. etiã gl. & Bar. in l. eius rei. ff. de rei vẽd. & no. Bar. in l. naturaliter. §. nihil cõe. in iiij. col. ver. ꝓ declaratione huius lec. primò quaro. ff. de acqui. pos. vbi est vidẽdũ: qa declarat d. l. si ꝓ fundo. & l. postquã liti. s. de pa. & ita tenet An. de Bu. sequẽdo Bart. in d. §. nihil cõe. in c. pastorali. in vij. col. ad fi. extrà de causa pos. & ꝓprie. & idẽ tenet etiã Pau. de Ca. in d. l. siue apud act. in fi. primæ col. ꝑ gl. quę est hic. *Idẽ dico si dimittitur alicui ex iuramẽto: quia tũc etiã nõ trãsfertur aliqs titul*: vt not. gl. & Saly. in l. sed & si possessori. ĩ pri. ff. de iureiu. & no. gl. Inst. de act. §. si qs postulãte. ĩ verbo Dedit. & ibi ꝑ Ang. de Are. de quo vide oĩno ꝑ Raph. in l. nã & post eã. §. fi. cũ l. se. & seq. ff. de iureiu. Idẽ qñ res dimittit ex sñia: vt in §. fi. Insti. de offi. iudi. & no. in l. Põpo. §. si iussu. ff. de acqui. pos. & ꝑ gl. Dyn. & Bar. ĩ l. exceptio. ff. de excep. rei iud. & Cy. & Doc. in l. j. suprà cõia vtri. iudi. Idẽ tu dicas, qñ ex laudo vel arbitramento dimittit res penes aliquẽ: *Quia laudũ seu arbitramẽtũ dicit esse quędã trãsactio: vt no. gl. in aut. vt dif. iudi. §. si verò contigerit. col. ix. de quo per Cy. & Doc. in l. si qs ex cõsensu. suprà de epis. aud. & ꝑ Doc. in l. j. suprà de transac. cũ si. *Adde tamẽ singulariter ꝙ per ista verba, sta in possessione, dat titulus: vt eleganter dicit Bal. in l. si volũtate. per illum tex. suprà de fideicom. lib. Sed

aduerte,quia Bal.in d.c.j.in fi.in tit. de cōtē.inter vasal.& aliū de benefi. in vii.feu videtur aliter dicere,vide licet ꝙ ille q dimittit rē penes aliquē,alienat & trásfert dominium,si erat dñs.vt ff.de rei vē.l.qdā mulier. & ff.de iur.do.l.in sponsalibus.§.j. ꝑterquam in cōtractu trāsac.vbi non acqritur aliquis titul⁹:sed res dimittitur alteri parti,& nō trāsfertur dominiū seu vsucapiēdi conditio:vt in gl.nostra,& d.l.si pro fundo.s.de trāsac. Sed cōtra Bal.videtur esse gl.in l. stipulatio ista.in pri.in verb.successores.& ibi Ang.ff.de ver.ob.q dicit 6 ꝑ illā gl.* Quod si aliqs de re sua apud aliū cōstituta ꝓmittit cōtrouersiā nō mouere possessori,ꝑ hoc non trásfert dominiū,nec vsucapiēdi cōditio:quod est diligenter no.& subdit quod de hoc est casus in d.l.si ꝓ fundo.s.de transa.licet illa loquatur in trāsac.& sic vult quòd non sit speciale in trāsac.Itē aduerte,quia videtur ꝙ etiá in trāsa.trāsfeat dominiū: & si nō erat dominus,trásfertur vsucapiēdi cōditio.Nec ob.d.l.si ꝓ fundo.in fi.qa secundū Rapha.Ful.in l. nā & posteà.in §.si petitor.in iiij.colū.ff.de iureiu.pōt illi l.si pro fundo. in fi.responderi duobus modis.Vno modo,ꝙ ibi nō negatur dominium rei relictæ ex causa transf.transire in possessorem,si erat dominus.Sed bene dicitur ibi,nō teneri relaxantem de euic.si res euincatur.nā ꝑ hoc nō seqtur:ergo si fuisset dominus,non trāsiuisset dominiū.nā ex donatiōe trāsit dominiū:& tamē si res euincatur,donās nō tenetur de euic.l.ij.C. de euic.& habetur in l.Arist.ff.e.tit. idē si ego crederē omne ius qd habeo,& non plus,si essem dominus, 7 trāsferrē dominiū:& si nudū ius mihi cōpetijsset,nō teneor de euic.& ita est de directo in d.l.si pro fundo. in fi.facit l.quòd si in vēditiōe.ff. de hære.vel act.vē. Secūdo modo pōt rūderi ad l.si ꝓ fundo.si volum⁹ eā intelligere,ꝙ ibi nō trāsiuisset dominiū a petitore,si fuisset dñs interim:qd tñ ibi nō dicit,intelligendū est,ꝙ trāsactionis forma & couētio ea fuit,videlicet qa dñs nō cōsentit eā nō petere,datis sibi cētū:& sic nō transiret dominiū,etiā si fuisset petitoris:sed ageretur,vt res de qua trāsigitur,sit possessoris:vt in iuramento habetur in d.l.nā & posteà. § si petitor.ꝙ hoc casu nō trāsiret dominiū:nec dicit illa l.si ꝓ fundo.in fi.secūdū Raph.in d.§.si petitor.vbi plenius ꝑ eū.& licet ista verba quātum ad intellectū d.l.si ꝓ fundo.in fi.sint notabilia:tamē quātū ad decisionē q.nostræ nō sunt oīno vera.nā cōis op.est in cōtrariū:vt scilicet,quādo qs dimittit rē aliquā apud aliū ex cā transactionis,possessori nō acquiritur dominiū,nec ꝓbatur aliqs tit.ad trásferēdū in eū vsucapiēdi cōdi.secūdū primā opi.glo.hic,vt s.dixi.& ita vult etiā hic ipse Raph.& rationes deduxi s.in j not.Pōt etiā assignari alia rō secūdū Bal.hic.nā vbi est trāsactio ab omni obligatiōe sub tracta,licet ibi sit titulus.id est,transactio:tamē nō est ibi obligatio.subaudi tu,ex qua trásferri debeat dominium vel vsucapiēdi cōditio:sed est qdā patiētia,q nō habetur ꝓ titu. quo ad acqrēdū dominiū vel vsuc.l. nunquā nuda.in pri.ff.de acq.re.do. & facit pro hoc gl.secūdū eū in l.siue apud acta.q incipit.pēdere.s.de trāsa. *Et illud qd dixi de trāsa.ꝙ dimit-

mittẽdo rẽ possessori, nõ trásfertur titulus in possessorẽ habilis ad trásferẽdũ dominiũ, vel vsucapiẽdi cõditio. fallit in pluribus casib*, & primò si ex cãtrãsactionis retinet res aliqua de qua nõ erat cõtrouersia, sed cõstabat eã esse petitoris, & ex cõuẽtione remanet apud reũ: tũc enĩ reus vsucapiet, si tradens nõ erat dñs. ar. Inst. de re. diui. §. interdũ. secundũ Raph. hic. Secũdò fallit, etiã si de ea re dimissa erat cõtrouersia, qñ fuit actũ in trãsa. vt omne ius petitoris ad reũ trásseat: qa tũc si petitor erat domin*, trásfert dominiũ: aliàs trásfert vsucapiẽdi cõditionẽ. & ita tenet Barr. in l. eius rei. per illũ tex. ff. de rei vẽd. & Bal. & Raph. hoc idẽ tenẽt. Sed Bar. ĩ l. j. ff. de vsu. ꝑ em. distinguit in hoc: aut quis accepit pecuniã, & dixit: cõcedo esse ius quod mihi cõpetit in tali re, de qua lis erat: & hoc casu habebit titulũ ꝑ emptore etiã pro tali re retẽta: sicuti quando emo quicqd iuris habes, vt l. emptor. e. ti. & l. ꝙ si in vẽditione. ff. de hæred. vel act. ve. & sic poterit habere vsucapiẽdi condi. Aut nõ dicit cõcedo, sed finio: vel quieto omne ius, & tũc sec* esset: vt d. l. si pro fundo. Idẽ secũdũ Bal. hic, si agitur ne ad indicẽ eatur. Ista tamẽ fallẽtia nõ videtur posse ꝑcedere: qa res incerta nõ põt possideri, nec tradi, nec vsucapi. l. locus. in fi. ff. de acqui. pos. Sed tu potes ad hoc respõdere distinguendo, prout distinguit Bar. singulariter in d. l. emptor. in fi. ff. de vsuc. pro emp. Aut vẽditio vel cõcessio est facta hoc mõ: Vẽdo vel cõcedo qcqd iuris habeo, vel trado qcqd iuris habeo: & tũc nõ põt possideri: & ideo pscriptio nõ ꝑcedit. l. sine possessiõe. ff. de vsuc. & ita loqtur d. l. locus. in fi Aut vẽdo vel cõcedo qcqd iuris habeo in tali fundo: & trado totũ fundũ: & tũc ꝑcedit vsucapio: qa cred tse totũ emisse vel habere ex cõcessione sibi facta. ar. l. ij. §. si fundũ. ff. de vsuca. pro em. & licet Bar. loquatur de traditione rei, & bñ: qa ꝑsupponit rẽ fuisse apud vẽdentẽ vel cõcedentẽ: tñ idẽ esset qñ fuisset apud reũ possessorẽ: & cõcessisset omne ius in tali fundo, p ea q̃ s. dixi. & ꝑ ista distinctione quã facit Bar. in d. l. emptor. vide Bal. in l. si sic. §. j. ĩ fi. ff. de le. j. & ibi Doc. & qđ no. Pau. de Ca. in cõs. cxxv. in v. col. in fi. & vide eundẽ Pau. in cõsi. suo clxxxj. in fi. vbi declarat qũo intelligitur illud qđ dicitur, ꝙ incertæ partis possessio vel dominiũ acqri nõ põt. Et ex ꝑdictis sis cautus tu, apud quẽ res dimittitur ex causa trãsactiõis, vt nõ solũ dicatur in tradi. ꝙ actor promittit rẽ apud reũ, & ꝑmittit ipsum nõ molestare, vel etiã rẽ petere: sed etiã dicat, quòd cedit & concedit, & trásfert & mãdat omne ius quod habet in dicta re, de qua erat cõtrouersia: & similiter oẽs actiones reales & ꝑsonales, & mixtas, ciuiles & ꝑtorias, & expressas, sicuti in instrumẽtis vẽditionũ apponi consueuit: & si fieri põt, actor tradat rẽ ipsi reo vel inducat ipsũ in possessionẽ, nõ recedẽdo tamẽ ab aliqua possessione, quam haberet ipse reus: sed potius inhærẽdo oĩ meliori mõ, &c. & hoc mõ cessabũt oĩa dubia. Tertiò fallit, qñ dimittẽs accepit litis æstimationẽ: puta qa ius partis erat certũ: licet de eo esset lis. ar. l. si donatę. ĩ pri. ff. de do. inter vi. & vxo. & l. j. & oĩno vide Bar. ff. de vsuc. ꝑ em. & vide etiã eũdẽ, & non omittas, in l. litis æstimatio. eo. ti. vbi

hec

naturaliter posſidēti q̄ritur.ff.ꝓ derelicto,ꝑ totū.& l.ſi qs vi.§.differētia.ff.de acq.poſ.Nec ob. ſecūdū eū l.ſiue apud acta.& d.l.ſi ꝓ fundo.§. de tranſac.quia longè diuerſa ſunt à tranſla.dominij renūciatio & tranſactio:cū renūciās agat omne ius in illū,cui renūciat,transferre:ſed non ita ecōuerſo in eo,cuius reſpectu re nūtiatū eſt,in trāſactione,qa ibi trāſigens agit principaliter,vt à lite diſcedatur,nō autē vt dominiū ex trāſa.q̄ratur.& ideo dixit hîc Bald. ꝙ ſi tranſigens,expreſsè diceret,Relaxo tibi omne ius, quod in d. re habeo: tali caſu induceretur dominij trāſlatio,cū intendat hoc expſsè & prīcipaliter agere.& idē tenet Ang.in d. §.nihil cōe.Dicēs,ꝙ qui renūciat in iudicio rei vendicationi, videtur de neceſsitate dominio renūciare:quia vnū ſine alio eſſe nō pōt.nā ſi dominiū remaneret apud renūciantē, oporteret dicere,apud eū debere remanere rei vēdica.& nihil ad hoc al
11 leg.ſed ꝓ hoc poſſes allegare: *qa bonū eſt ar.à cōſequēti deſtructo:vt no.gl.in l.ij.§.j.in ver.ideo.ff.ſi cer. pe.nā ſi pdit renūciās rei vēdicationē,q̄ eſt cōſequēs ipſius dominij.l. licet.§.ea obligatio.ff.de ꝓcur. ergo videtur,ꝙ debeat perdere dominiū:quod eſt eius antecedēs: qa rei vend.cauſatur à dominio.l. in rē. in pri.ff.de rei vē.& Saly.etiā tenet cōtra Bar.p d.l.poſtquā liti.Sed ego teneo opi.Bar.quā ponit in d.§. nihil cōe.& quā tenet idē Bar.& Bald. in d.l.ſi ꝓ fundo.& Bal.in l.j.in iij. col. §.cōia de le.& Ant.de Bu.in ca.cū dilectus.in iiij.col.& in c.paſto.in vij. col.extrà de cauſa poſ. & propri. & Pau.de Ca.& Mode.ī d.§.nihil cōe.

in ij.lec.& hoc p rationes Bart. Nec obſtāt ratiões allegatę p Lu.in d. §. nihil cōe.& primò dū dixit eſſe impoſsibile,ꝙ non ſit acq̄ſitū dominiū ipſi reo:q acquiſiuit rei vendicationē p ipſam renūciationē:quia nō eſt verū,ꝙ ex renūtiatione facta p actorē liti in petitorio, videatur illa rei vendicatio acquiſita ipſi reo:qa p dictā renūciationē videtur ſolū renūciatū inſtantiæ & cauſæ & actioni:videlicet vt ſi dicat ſe dominum ex aliqua cauſa,nō amplius ex illa cauſa dicere poſsit ſe dominū: nō autē videtur ꝓpter hoc rei vēdicatio q̄ſita ipſi reo: qa ad hoc nō tēdit illa renūciatio.ar.d.l.ſi pro fundo.in fi. Nec ob.ſi dicatur, ſi renūciauit actioni, ergo ſibi inutile remanet domin. & ſic pinde eſt ac ſi ipſū nō haberet:qa ad hoc pōt reſpōderi ſecūdū Pau.de Caſt.in d.§.nihil cōe. hoc eſſe verū quātū ad effectū agēdi:ſed quātū ad effectū excipiēdi vel replicandi vel iuſtificādi,poſſeſſoriū nō eſt,pinde ac ſi nō haberet.ar.eorū q̄ habentur in l.Iul.ff.de cōdi.inde.& per hoc patet,ꝙ non obſtat,dum ſecūdo loco dixit Ludo.in d.§.nihil cōe.quòd ſi transfertur rei vēdicatio in reum,vt dixi, & poſito ꝙ tranſiret,non tamē ſequeretur,ergo tranſiret etiā dominiū:qa vnū pōt ſtare ſine alio:quia ſi cedo tibi rei vēdicationē, nō p hoc transfero in te dominiū, niſi ſecuta traditiōe.vt not.in l.planè.ff.fa.her. & ī l.eius.cū l.ſeq.ff.de rei vē.& no. Bar.in l.ij.eo.tit.& in l.fi.ff.de hære. vel act.vē.& in l.j. ff.pro emp.facit quod no.in l.Pōp.§.ſi iuſſ.ff.de acq. po.Nec etiā ob.quod dixit Bar. in l. nō ſolū.§.ſi liberationis.de lib.le.& Lud.in d.§.nihil cōe. videlicet ꝙ renunci

nũcians põt habere rẽ ꝑ derelicto: qa dato ꝙ hoc ita sit, nõ tñ sequitur, renũciauit liti: ergo rẽ habuit ꝑ derelicto: qa põt esse ꝙ nõ habuit, nec in dubio ꝑsumitur habuisse ꝓpter ius excipiendi & replicãdi & iustificandi possessoriũ suũ: vt s. dixi secũdũ Pau. de Ca. Prætereà non videtur bene dictũ, ꝙ p simplicẽ renũciatione, & sic nuda volũtate res habeatur pro derelicta, qa opus est alio facto. l. si qs vi. §. differẽtia. ff. de acq. poss. Itẽ qa ius reale est fortius q̃ persona le. l. ab emptione. ff. de pa. & no. i ru. ff. si certũ pet. Nec est verũ, ꝙ renuncians simpliciter liti, videatur renunciare omni iuri, quod habet: qa imò videtur solũ renũciare instantiæ & actiõi intẽtatę, vt dixi: & sic videtur renũciasse dominio, nec ipm in reũ trãstulisse. Nec ob. ar. qđ feci à cõsequẽti destructo: qa nõ est verũ, ꝙ rei vẽdica. destruatur cũ effectu: vt patet ex his q̃ s. dixi. Prætereà tunc est bonũ ar. à cõsequenti destructo, qñ oppositũ cõsequẽtis nõ põt stare cũ antecedẽti: vt not. Bal. in l. cõuenticula. in ar. C. de epis. & cle. sed in casu nostro oppositũ consequẽtis põt stare cũ antecedẽti: quia potest esse ꝙ quis nõ habeat rei vendicationẽ: in qa obstaret sibi excep. trãsactiõis, vł doli: quoniã renũciauit liti & actioni, & tamẽ haberet dominiũ: vt s. dixi: & ideo cõcludo, ꝙ per renunciationẽ factã p actorẽ in iudicio petitorio, nõ trãsfertur dominiũ in reũ possidentẽ. Sed do. Ant. de But. in tra. suo possessorij & petitorij, quẽ posuit in Cle. j. de causa po. & ꝓprie. quẽ sequtur Lud. de Ro. in d. §. nihil cõc. saluãdo op. Bar. ita distĩxit: Aut expꝛ̃ssè est facta renũciatio: & tũc dictũ Bar. nõ ꝓcedat: aut tacitè, & tunc ponderãdũ factũ, ex quo resultat renũtiatio tacita: qa aut ex eo declaratur animus habẽdi rẽ pro derelicto ex modis inducentibus hãc præsumptionẽ, q no. p gl. in l. falsus. in §. si factũ. in ver. plerũq;. ff. de fur. & inst. de re. diui. §. fi. in verbo, furtũ. & tũc idẽ. aut animus habendi rẽ pro derelicto nõ declaratur, sed potius cõtrariũ: & tũc sit vera op. Bar. in d. §. nihil cõc. & ponit exẽplũ Lud. si post renunciationẽ factã petitori à iudicio intentat interdictũ possessoriũ retinẽdę: quod præsupponit intentãtem possidere. l. j. §. interdictũ autẽ. ff. vti possi. Isto enim casu nõ induceretur renũciatio dominij p renũciationem petitorij, duplici ratione. Prima est, quia videor renũciasse petitorio tantũ, vt ob hãc causam possim intentare interdictũ retinendæ: non autẽ vt renũciẽ dominio:
11 *qa limitata causa, limitatũ parit effectũ. l. in agris. ff. de acq. re. do. cũ si. & qa actus agentiũ non debẽt operari vltra intentionẽ eorũ. l. non omnis. in prin. ff. si cer. pe. Secũda ratio est, & hanc dicit esse efficaciorẽ: quia ista duo sunt impossibilia, scilicet quòd habeam animũ retinendi possessionẽ, & quòd habeã dominium illius rei pro derelicto. l. si qs de vi. §. differentia. ff. de ac. pos. Sed ego non credo, quòd ista vltima pars distinctionis Lu. fundetur in bonis rationib.: quia si rationes suæ essent veræ, sequeretur quòd esset in potestate renunciãtis, intẽtando posteà iudiciũ possessoriũ, facere quòd sua renunciatio nõ extenderetur ad dominij renunciationẽ, etiã vbi aliàs dominio renũciasset: sed si tempore renũ

ciatio

ciationis diceret, renuncio iudicio petitorio, saluo mihi iure intentandi possessoriũ: rationes suæ optimè concluderẽt: maximè qa si intelligeretur fuisse renũciatũ dominio, nõ posse: postea intentare possessoriũ retinẽdæ: quia tunc petitoriũ absorberet possessoriũ.ca.cũ dilectus.extrà de causa po.& ꝓpric.quę omnia ꝑpetuò tene mẽti, qa ita perfectè nõ reperies istũ articulum examinatũ. Et ex prædictis omnibus ꝑ te colligere poteris vnã distinctionẽ optimam, an & quãdo trãsigens vel renũcians iudicio petitorio videatur renunciasse dominio, vel illud in reũ possidẽtem transtulisse: sed breuitatis causa eã omitto. Secũdò prin. no. ex glo. quę est hîc retenta op. prima
13 Mar. vnã regulam, *Quòd in casu quo dominus transfert dominiũ, in eodẽ casu nõ dominus transfert vsucapiendi condit. per l. clauibus. ff. de cõtrahen. emp. & l. cũ qui. in prin. ff. de pub. facit l. ex empr. in prin. ff. de act. em. quæ regula est vera affirmatiuè, vt eo casu quo transfertur dominiũ, trãsfertur & vsucapiendi condi. sed non negatiuè: videlicet ꝙ in omni casu quo nõ transfertur dominiũ, nõ trãsferatur vsucapiẽdi cõditio: quia imò quãdoque nõ transfertur dominiũ: & tamẽ transfertur vsucapiendi cõditio: vt si pupillus vel alius inhabilis vẽdat. nã licet nõ trãsferat dominiũ, transfertur tamen vsucapiendi cõdi. & ita loquitur text. in l. ij. §. si à pupillo. quæ allegatur hîc in fi. gl. & §. si à furioso. ff. de vsuc. pro emp. & quod no. Bar. & l. cũ qui. in pri. & §. si à minore. & quod ibi no. gl. & Doc. ff. de Pub. & ita no. dicit Bart. in l. Põp. §. si iussu. ver. itẽ opponitur, ꝙ in quib' casibus. ff. de acq. pos. & ibi ꝑ Doc. Secundò dicta regula l. clauibus. procedit ex iusto ti. vel putatiuo, & ex iusta causa: secus si ex causa iniusta: vt l. Celsus. ff. de vsu. vel dic quòd illa regula procedit, quando est error ex parte tradẽtis, secus si ex parte accipientis: quia nunquã est causa translationis dominij: & sic habes probare ti. vel iustam causam erroris, & incœpisse vsucapere: vt dicit Bar. in d. l. Celsus. i ver. itẽ opp. ex qua causa. pro quo facit l. cum in corpus. & quod ibi not. ff. de acq. re. do. & l. si ego. cum glo. & ibi Doct. ff. si cert. pet. Tertiò dicta regula l. clauibus. nõ procedit, videlicet ꝙ ita vnũ de facili nõ trãsfertur, sicut aliud. nã dominiũ qd' est penes autorẽ meũ, qd' est vnicũ, l. si vt certo. §. si duobus vehiculũ. ff. cõm. est illud in indiuiduo, qd' ad me transfertur, & est difficilius: qa nõ põt in me transferri sine noua tradit. l. traditionibus. ff. de pac. sed in Publiciana non est. vel sic: quia nolo vti dominio quasi autoris mei: sed volo vti iure meo, scilicet Publiciana & vsucapione, quæ ex tit. meo & traditione mihi facta à nõ domino, & ex possess. mea cõpetit iure meo: vt no. ff. de reg. iur. l. nemo plus iuris. ita elegamer dixit Barto. in l. cũ solus. in ver. sed opp. qa qui est dominus, &c. ff. de vsuc. qd' no. qa est subtile. Quartò dict. reg. l. clauibus. procedit, quãdo per nos acquirere volumus dominiũ vel vsucapiẽdi cõ. secus si per seruos nostros: qa possessionẽ & dominiũ ꝑ eos quærimus etiã ignorantes, sed nõ quęrimus vsucapiẽdi cõd. nihil scientes: nisi ex causa peculiari tantùm: vt disputat glo. in l. j. §. item acquir

acgrimus.ff.de ac.pos.& ibi Doc. & itē vult etiā Ang.ī d.l.j. in §. hæc q. de seruis.sed Io.de Im. Lud. de Ro. ibi tenēt cōtrariū.de quo dic vt ibi p eos. Quintò dict. reg.l. clauibus. fallit.nā regulariter ista cōuertūtur:
14 *Quæcūq; res vsucapit,Publiciana peti pōt.l.eū q.in pri. & ibi hoc no. gl.& Doc.ff.de Pub.& tñ aliquando dominiū à domino nō trāsfertur: & tamē cōtra eū cōpetit Publiciana: vt est casus ī d.l.eū q.§.si petēti.secundū Pe.& Cy.ī l.j.ad fi.s.cōia vtri. iu. q dicūt,q dict. reg. q vult paria esse tradere rē à domino,& trāsferre dominiū,& à nō domino trāsferre Publicianā,est vera ī Publiciana regulari,nō irregulari.& Publiciana regularis est,q cōpetit cōtra quēcūq; prę terquā cōtra dominū. Irregularis, q cōpetit contra dominū.p hoc vide tex.ī l.pe.& fi.cū ibi no.ff.de Pub. & ī l.si à Titio.cū ibi no.ff.de rei.vē.& sic vides q d.l.clauibus.nō habet locū qñ tractatur de publi. irregulari: qa licet dominus nō trāsferat dominiū.tñ trāsfertur vsucapiendi cō. cōtra ipsū dominū. Sed aduerte, qa ista nō ppriè est fallētia:qa d. §.si petēti.loquitur dum tractatur de Pub.qñ habuit causam ab ipso domin. sed l. clauibus.habet locū,quando habuit causā à nō domino:& ista sunt diuersa.ptereà dato q nō occurrant diuersa,nihilominus nō est mirū, si fallit reg.d.l. clauibus.qa d. §.si petēti. loqtur negatiuè,quo casu nō habet locū d.l.clauibus.vt dixi secūdū Bar.in ij.fall.quę oīa bene no.ad intellectū reg.d.l.clauib⁹.ff.de cōtrah.ēp. qb⁹ adde oīo gl. ī verbo,id qd ēptoris.q incipit cōtra Martinū.ī l. cōtractus.. ī.de fi.inst.& ibi vide Cy.ia iij.& v. q.& qd ibi no.per Doc. & qd no.Io. Im.in l.q fundū. §.seruus.in fi.ff. de vsuc.,p em.& ea q plenè no. Ang. de Are.instit.de act.in §.sed iste.in fin.

SVMMARIVM.

1 *Verbum comparauit, quid importet.*
2 *Emēs rē à pupillo eā nō usucapit:nō tamen ipsam restituere tenetur.nisi es pecunia restituatur,qua locupletior effectus est.*
3 *Titulus ubi pro non tit.habetur,usucapio non procedit,licet in iure erretur.*
4 *Contractu ex illicito ecclesia tenetur, quatenus locupletior effecta est.*
5 *Minor uel Ecclesia si uendat in causa non concessa,uenditio tenet,si conditionem suam meliorem facit.*
6 *Pupillus cum aliena iactura locupletari non potest.*
7 *Excipiendum est contra eum,qui de præda solicitus est.*
8 *Beneficium alicui datum maximè cōtra ius commune,ad aliquod iniquum compendium trahendum non est.*
9 *Res pupil.alienata, quibus in casibus usucapi uel præscri possit & nu.17.*
10 *Res pupilli alienata an spatio xxx. uel xl annorū spatio præscribi possit.*
11 *Verbū nullū est uniuersale negatiuum.*
12 *Negatio plus negat,quàm affirm.affirmet.*
13 *Statutū si dictauerit,quòd instrumenta dotalia executioni mandetur nulla obstante præscriptione,nō obstabit præscriptio etiam annorum xxx.*
14 *Regula,quod ubi nulla præscr. currit, ibi annorum xxx.cursus non sufficiat.*
15 *Statutum si disposuerit,q super instrumentis dotalibus nulla currat præscriptio.non obstātibus istis uerbis præscr. annorum C.curret.*
16 *Tēpus præscriptū ex pacto prorogari posse,ubicūq; inuentū fuerit, nūquam tempus*

tempus illud annos centũ transcendit.
28 *Dilationum tempora pupillis & minoribus currũt, attamẽ restitutio datur.*
29 *Beneficia omnia minorum an ipsis furiosis tribuantur.*
30 *Priuilegia pupillorũ omnibus, qui sub aliena administratiõe sunt, cõceduntur.*
31 *Furiosus alius est, alius demens uel mẽte capt.*
32 *Furiosus, fatuus, & demens aequiparantur.*
33 *Praescr. an sicut aetatis pupi. tẽpore dormit, ita etiam furoris tẽpore dormiat.*
34 *Praescriptiones quae ex statutis procedunt, an contra minores currant.*
35 *Locupletior quot modis quis dicatur.*
36 *Vendi an teneatur si minor uel ecclesia rẽ uẽdat in casu à iure non cõcesso: seu nõ seruata forma iuris uel statutorũ: sed tamen cond. suam meliorem facit.*
37 *Alienatio rerum ecclesiae sine episcopi autoritate facta ipso iure non tenet.*
38 *Ecclesia contractũ fauorabilem absq; autoritate episcopi facere potest.*
39 *Pupillus ubicunq; sine tutoris autoritate obligari uelit ad finem ut liberetur, illa obligatio ualet, & tenet.*
40 *Mulier & minor instituti, & de resti. grauati, ad fin, ut resti. adire possunt,*
41 *Minor si ex statuti forma sine consanguineorum cõsensu adire non posset, se cus tamen ubi haereditas lucrosa esset.*
42 *Minor contra statuti formam in quibus casibus habere possit.*
43 *Effectum ad unum inducta, contrariũ contrahere non debent.*
44 *Statuto si caueatur, quod mulier sine propinquorũ consensu contractũ aut obligationẽ facere non possit, si mulier haereditatẽ opulentam adiuerit, nunquid aditio ualeat.*

EVM q. Pupillus vendẽs non cõferẽs tit. & ideo nõ vsucapitur res per eũ vẽdita. sed si ex pcio pupillus est effectus locupletior, debet ptiũ restituere. h. d. secundũ Ang. sed aduerte, quia in litera nõ dicitur, quod debeat ptiũ restituere: ideo põt aliter summari. Pupil. rem suã sine tutore distrahẽs, nõ trãsfert dominiũ, nec vsuc. cõd. sed si eã vẽdicat per exce. repellitur, nisi restituat pretiũ quo factus est locupletior. h. d. cõc. huic l. in pri. l. eũ qui. q. est l. iij. §. de aut. prae stã. Diuiditur ista litera in duas partes, sicut duo continet dicta. secunda ibi, sed si locupletior. In tex. ibi, cõparauerit, expone, id est emerit. Et de isto verbo quid importet, vide gl. in l. j. in ver. videtur. ff. de cõtrah. em ptio. & Bar. oio. in l. si qd earũ. in pri. ff. de leg. iij. Ibi, occasione iuris, dic quod disponit, vt vẽditio facta à pupillo nõ valeat. Ibi, ad iniquũ trahat cõpẽdiũ. declara scilicet vt pup. habeat rẽ & pretiũ. Ibi, submouebitur. subaudi, nisi restituat pretium intantum, inquantum est effectus locupletior. 2
*No. j. quod emẽs rẽ à pupillo nõ vsucapit eã, nõ tñ tenetur ipsam restituere, nisi ei restituatur pecunia, qua est effect⁹ locupletior: ex quo no. quod res pupilli nõ põt vsucapi. concor. l. bonae fi. ver. nec ĩterest. ff. de acq. re. do. & no. gl. inst. de vsuc. ĩ §. res fisci. quod incipit, scilicet triennio. de quo plenè dicã in gl. j. sed aduerte, quia in d. l. eũ q. §. de aut. pstã. lõgi tẽporis spatium nõ defendit: hic verò dicit, nullũ tẽporis spatiũ defendit. de quo dic vt 3 dicã ĩ. in gl. j. *No. secũdò secũdũ Ange. quod vbi titul⁹ habetur pro nõ ti. nõ procedit vsuca. licet oriatur in iure.
4 *No. tertiò ibi, Sed si locupletior, ar. secũdũ Bal. hic: quod ex illicito cõtra ctu tenet ecclesia, quaten⁹ est effecta

locupletior:vel saltē per exceptionē repellitur.facit etiā l.si in emptione. §.itē si emp.in ij.respō.ff.de cōtrahen.emp.& ff.de mino.l.intra vtile.
5 §.vēdētibus. *No.iiij ex eodē tex. ꝙ si minor vel ecclesia vēdit in causa nō concessa,tenet vēditio, si cōditionē suam facit meliorē.& ita dixit per istū tex cū si.gl.no.in l.cū hi. §. eā trāsactionē.quæ incipit,arg. ꝙ si, &c.ff.de trāsa.Sed Bar.ibi tenet contrariū,& respōdet ad istū text.ꝙ hic nō dicitur,ꝙ valeat vēditio:sed ꝙ fundus pōt retineri donec restituatur ptiū,ex quo est factus locupletior. de quo vide qđ plenè dicā j. in pen.q.
6 *No.quītò,ꝙ etiā pupill* nō pōt locupletari cū aliena iactura.cōc.l.j.§ an in pupillū. & vide omnino glo. ff.depo.& l.iij.§.si pupillus.ff.de nego ge.& l.iij.in pri.ff.cōmo. qa hoc natura æquū est, neminē cū alterius detrimēto fieri locupletiorē:vt dicit text.in l.nā hoc natura.ff.de cō.ind.
7 & c. suā.extrà de pœnis.cū si. *No. sextò,excipiendū esse cōtra eū, qui de præda est solicitus,vt hic in fin.& l.si minoris.in fi. ff.de admi.tu.& hic
8 in gl.fi.allegātur concor. *No.septimò & vltimò,ꝙ beneficiū datum alicui,& maximè cōtra ius cōe, non est trahendum ad aliquod iniquum cōpendiū:& sic no .ꝙ iuris occasio, nō debet trahi ad iniquū cōpendiū. facit l.meminerint.j vnde vi.vbi dicitur.ꝙ vnde iura nascūtur,non debet iniuriarū occasio nasci.huic cōc. tex.in c.qualiter & quādo.el j. extrà de acc. similiter etiā l. nō debet esse captiosa,nec alicui parare laqueum. xxvij.q j.de Iudæis.& c.literas.extrà de rest.spo.& no.per Io.de Imo.in l. si cū dotē.§.j ff.so.mat.In gl.j.super- verbo,Defendit.Oppo.& videtur ꝙ imò res empta à pupillo,sine tutoris autoritate,possit vsucapi,per l.ij. §. si à pupillo.ff.de vsuca.pro emp. Gl. sol.duobus modis.Prima solu.est,ꝙ hic emēs à pupillo sciebat illum esse pupillū:ideo nō vsucapit.in l.cōtraria ignorabat:& propter illā ignorātiā pōt vsucapere. sed istā opi. tenebat Pet.de Bellap.secūdū Cy.& Alb. hic.Sed ista nō videtur bona sol. qa res pupilli empta etiā ab ignorante ipsum esse pupillū,non pōt vsucapi: vt in hac l.& l i j.j.de aut.præstan.& l.bonæfidei.ver.nec interest.ff.de acqui.re.do.& ita tenet gl.in d.l.iij. in prin.& in fi.& ita vult etiā Barto.in d.§.si à pupillo.post mediū. in ver. si verò putauit ipsum adultū.Secunda solu.ponitur hic in glo.ꝙ hæc res vendita erat pupilli:ideo nō pōt vsucapi.ibi aliena quàm bona fide possidebat pupillus.& istā sol.tenuit Iac. de Are.secūdū Cy.& Alb. hic:& sic in §.si à pupillo.emens vsucapiebat cōtra aliū,& nō cōtra pupillū.& istā sol. tenet ēt gl.j.in d. §.si à pupillo. gl.soluit etiā aliter in d.l.eum qui.& in d.§.si à pupillo.& aliter in d.l.bonæ fidei.in verbo,pupilli. & gl.& aliter in l.etiā ei.in prin. ff.de min.sed Sal.hic ita distīguit.Aut emptor scit vendentē sine tutoris autoritate ēe pupillū,& tunc non vsucapit, vt hic in prin.& d.§.si à pupillo. in ij.resp. Aut putauit eū puberē, & tūc aut res empta est ipsius pupilli vendentis, licet pubes putetur,& tūc nō vsucapitur,siue sit mobilis,siue immobilis, quia priuilegiātur pupilli, ne res eorum alienētur, & ne præscribantur, vt in toto titu.ff.de rebus eo.& ff.de vsuca.l. vbi lex. Aut res ab eo empta est

est aliena, & tūc aut est res mobilis,
& vsucapitur, vt d. §. si à pupil. in ij.
respō. aut est immobilis. & dicit ibi
glo. q non pōt vsucapi, quia nō pōt
alienari sine decreto, vt l. lex, quæ tu
tores. §. de admi. tu. & per consequēs
nec præscribi, vt l. alienationis ver-
bo. ff. de verb. sig. q. d. titulus est nul-
lus, quia decretū nō interuenit, sine
quo nō procedit longi tēporis præ-
scriptio. & hoc no. gl. in d. l. cū qui. §.
de aut. præstā. Sed certè secundū Sal.
hic, si hoc est verum in re immobili,
idē debet esse in re mobili, licet alie
na, qū sufficit suā putare, vt nō possit
eā alienare sine tutore, vt d. l. lex quę
tutores. sed saluādo glo. dicit, q pro
cedit secundū ius antiquū, non secū
dū nouū post d. l. lex quæ tutores. &
ideo pro istorū iurium declaratione
se remittit ad ea quæ ipse dixit in l. j.
§. si aduer. vsucap. & in l. ij. & iij. col.
& ad ea quæ ipse dicit in l. final. §. in
quibus cau. in integ. rest. non est ne.

9 *Sed pro clariori doctrina dic, si
quæritur, an res pupilli alienata pos
sit vsucapi vel præscribi. & distin-
gue, aut est alienata per personam
prohibitam alienari, puta peripsum
pupillum, vt in toto titul. §. de præ-
dijs mino. & maximè in l. nō solùm.
ff. de reb. eo. per totum. & inst. quib.
alie. licet vel nō. in §. j. & talis res nō
pōt vsucapi. d. l. bonæ fidei. §. nec in
terest. & no. gl. in §. res fisci. insti. de
vsucap. & gl. in c. cū nō liceat. extrà
de prēscr. nec pōt prēscribi spatio lō
gi tēporis x. vel xx. & iste est casus in
l. cū qui. §. de auto. præstā. Et est ra-
tio, quia cū ista alienatio sit nulla, vt
in iuribus §. allegatis, sequitur quòd
non tribuit titulum, qui est necessa-
rius in vsucapione vel longi tēporis
præscr. l. diutinā. §. de præscr. lōg. tē-
poris. & l. nō iusto. §. de rei vendi. &
no. glo. in l. cū notissimi. in prin. de
præscr. xxx. an. §. & habetur per gl. &
Cano. in c. si diligēti. extrà de præ-
scrip.

10 *Sed dubiū est, nūquid possit
præscribi spatio xxx. vel xl. ann. Et vi
detur q non, per istū tex. ibi, dū di-
cit, nullū tēporis spatiū defendi. nā
dum dicit, nullū tempus, videtur in-
cludere etiā spatiū xxx. vel xl. anno.

11 *Quia verbū nullū, est vniuersale
negatiuū, quod totū videtur negare.
nam si vniuersale affirmatiuū, puta
omne, ī dubio includit omnia, quia
qui omne dicit, nihil excludit. l. à p
curatore. §. mād. & l. Iul. in prin. ff. de
lega. iij. & xix. di. si Romanorū. cū si.
ita videtur, q vniuersale negatiuum
debeat omnia excludere, maximè

12 *quia plus negat negatio q̄ affirmet
affirmatio, vt l. hoc genus. cū glo. ff.
de cōdi. & demō. & not. glo. magna
in c. dilectus. extrà de consue. & not.
Alb. de Ro. in l. qui testamēto. §. mu
lier. ff. de testa. & Anto. de Butr. in c.
præsentiū. in ij. col. extrà de testi. Itē
pro hoc, q nō currat præscrip. etiam
xxx. vel xl. annorū, allego quod sin-
gulariter no. Bar. in l. cū satis. in prin
ci. C. de agri. & censi. li. xj. qui dixit,

13 *Quòd si statutū dictat, quod instru
mēta dotalia mandētur executioni,
nulla obstāte præsc. nō obstabit præ
scri. etiam xl. an. quia statutū simpli-
citer loquitur, & ideo simpliciter est
intelligendū. l. de pretio. ff. de Publ.
Nec ob. secundū eū d. l. cū satis. quia
limitatur per aliā l. quod in statuto
nō est. Itē pro hoc adduco, quod ele
gāter no. Ang. in l. omnes. in vlt. col
§. de præscri. xxx. vel xl. an. qui dixit
dādo regulam secundū aliquos, quę

14 sibiplacet. *Quòd vbicúq; inuenis aliquē casum,in quo per legē specialiter sit prouisum,℘ nulla currat pręscri.ibi nō sufficit cursus annorū xl. & pro hoc dicit esse casum in l.cùm notissimi.in prin.ꝟ.de pscri.xxx. vel xl.an.& in l.j.ꝟ.ne rei domi. vł tēplorū.& in l.pscriptio tēporis.ꝟ.de operibus pub.& in l.fi.C.de fun. limi.li. ix.& in l.si qs decurio.la iij.C.de decu.li.x.& in l.iiij.C.de fabricēsibus. eo.li.& ī l.ordinariorū.C.de cohortali.li.xij.& in l.neq;.ꝟ.de vsufr.& in l.qui falsam.ff.de fal.& hoc alle.glo, quā dicit hoc tenere decisiuē in d.l. fi.C.de fun.limi.subdit tñ ℘ currit pscri.c.annorū. & idē tenet Ang. in l. j.ꝟ.ne rei donatio vel tēplorū. & idē vult etiā Ang.in aut.vt de cætero nō fiant cōmutationes.col.v. per illum
15 tex.cū glo.dicēs,*Quòd statutū disponēs super instrumētis dotalibus, nulla currit præscr. ℘ nō obstātibus istis verbis curret præscri.c.annorū. & idē vult Ang.in l.nō solū.in prin. ff.de vsuc.qui dixit,℘ excepto homine libero,& qbusdā alijs,omnia subiecta vsucapiūtur c.annis,quātūcūq; aliqua censura ciuili vel municipali dispositū sit,vt nulla præscr.obstante res valeat auocari.per tex.in d.corp. aut.vt de cætero cōmu.nō fiāt. ad fi. cōiūcta l.fi.ꝟ.de sac.san.eccle. Et idē videtur velle Flo.in l.an vsusfructus. ff.de vsuf. q dixit per illū tex.℘ licet in certis casibus lex dicat,nullo tēpore præscribi.l.j.ꝟ. ne rei do.vel tēplorū.& l.cōperit.ꝟ.de prescri.xxx.ann. tñ præscribi pōt,& debet spatio c.annorū.Itē adduco quod no. Ang.in l. nemo pōt.ff.de leg.j.in fi.ij.col. qui
16 dixit notabiliter,*Quòd vbicūq; inuenies tps præscriptū,prorogari posse ex pacto,nunquā illud tēpus transcēdit annos c.vt l.j. cū gl.ꝟ.de pscri. xxx.vel xl.anno,vbi etiā de hoc dicā.Itē pro hoc allego tex.ꝟ. de vsufr. in l.neq;. cum his,quæ ibi not.Paul. de Ca.in fi.qui dicit,℘ ille tex. dum loquitur,℘ nulla tēporis præscr. iuuat,debet intelligi etiā de præscrip. xxx.an. quia illa videtur etiā fuisse sublata.& subdit,℘ nō ob. gl.in c.j. §.ptereà.in tit.de ca. Corra.in vsib. feu.quæ videtur velle,℘ per illa verba excludatur solūmodò presc.x.vel xx.an.quia istud nō est verū,nisi natura subiectæ materiæ in contrariū suadeat.facit l.si stipulat*.in prin. ff. de vsur.& l.si vno.in prin.cū ibi no. ff.loc.cū si.& videtur velle Bal.& Iaco.de Alua.in d.§.prætereà.& Bart. in l.cū satis,in prin.C.de agri.& cēs. li.xj.de quo per Bart.plenè in d.§.ptereà.qui ponit,℘ proferuntur illa ver.nulla præscriptione tēporis obstāte.debēt intelligi, in præscripti. xl.an.per l.omnes.ꝟ.de præscri.xxx.
17 ann. *Ego verò in q. nostra,an res pupilli per ipsum vēdita possit præscribi spatio saltē xxx.vel xl.vel c.annorū,puto sic esse distinguēdū, aut ille qui emit rem pupilli ab ipso pupillo,sciebat ipsum esse pup.puta qa erat ætatis x.annorum, ita ℘ sciebat ipsum esse pup.& non posse vēdere, & sic fuit in mala fide,& tūc dico,℘ nullo tēpore posset præscribere, vt probatur in l.j.in prin.C. si qs igno. rē min.sine decreto cōparauerit. cū gl.ibi in ver. qui sciens. quæ vult,℘ isto casu duo obstant præscriptioni: primū,qa res est pupillaris:scdm, qa est in mala fide, & ideo non posset prescribere emptor,etiam si viueret c.an.per c.fi. extrà de pscri.& c. pos-

fessor malæ fidei.de reg.iur.in vj.cũ no.in d.iurib^: qa etiã vsq; ad mille annos nõ posset pscribere, vt no.gl. sing.xvj.q.iij.p singulas.in verbo, dubitatio.in fi.p d.c.fi. & idẽ tenet Anto.de Bu.in c.illud.extrà, de pręscri. Aut emptor nõ fuit in mala fide, puta quia putabat pupil. etiã adultum fortè ex aspectu.l. minor xxv. annis ex aspectu.ff. de min.vel qa erat ꝓpe xiiij.annũ, vel si erat pupillus, & hoc sciebat, putabat tñ ab ipso se emere posse, & sic nõ erat in mala fide, vł dolo, licet eẽt in errore iuris, q excusat à dolo & mala fide, vt l.igitur. §.j.ff.de libe.causa. & l.j.in fi.cũ glo.ff.de abige.& per glo.in l.si plagij.la ij. & quod no.ibi Ange.j.ad l. Fla.de plag.cũ si. & tũc tenerẽ ꝙ licet pręscri.x.vel xx.anno.nõ sufficeret ad præscribendã rẽ pupilli, vt est casus in l.eũ q.s. de autor. pręstã.& in l.j.in fi.s.si qs igno.rẽ min.sine decreto cõparauerit.tñ pręscriberetur spatio xxx.vel xl.annorũ.per l.sicut. vbi est casus, & per l.oẽs.j.de pręsc. xxx.anno.& ita intelligitur glo.in l. j.in verbo, q sciens.ibi, idẽ si sciebat rẽ esse pupilli, & credebat emere licere.& pro hoc allego gl.in d.c.j.§. præterea.& qđ ibi no.Bald.& alij in ti.de capi.Corradi. & quod no.Bar. in d.l.cũ satis.C.de agri.& censi.lib. xj.& in d.l.si qs decurio. Itẽ per hoc l.j.§.j.j.de anna.exce. & l.fin.j. vnde vi. vbi habet, ꝙ licet res furtiua nõ possit vsucapi, tñ põt xxx.annis pscribi.& ita tenet Ange.in l.nemo põt. in ij.colũ.ff.de lega.j. de quo dic, vt dixi in l.j.in prin.in j.no.s.eo.Itẽ ꝓ hoc facit, qa licet res mobilis nõ possit vsucapi sine titulo, vt l.j.j. de vsuca.trãsfor. tamẽ potest pręscribi spatio xxx.ann.sicut res immobiles pręscribũtur, vt no.Ang. in l.centũ.s.fami.erc. Nec obstat tex.in hac l.quia debet intelligi secũdũ l.eũ qui.s. de aut.præstã. scilicet de præscri.x.vel xx.ann.nõ aũt de pręscri.xxx.vel xl. anno. per d.l.sicut. & p d.l. oẽs.j.de pręscri.xxx.ann.vt iura iuribus concordẽtur.l.j.s.de inoff.do.& in c.cũ expediat.de ele.li.vj. & sic intelligitur qđ nõ præscribitur spatio x.vel xx.anno. sed xxx.vel xl.sic. Nec obstãt iura & rationes hic in cõtrariũ adductæ, q tendũt ad hoc, vt illa verba nulla tẽporis præscriptio tollat, etiã pręsc.xxx.vel xl.qa licet illa verba de sui natura possent cõprędẽdere, tamẽ in casu nostro nõ cõprędendunt, vt iura iuribus cõcordẽtur, vt dixi, & quia subiecta materia hoc pati videtur, p ea, quę dixi s. secũdũm Pau.de Cast.in l.neq;.in fi.s. de vsufru. Intelligo tamẽ prędicta.vt prius deducatur de illa pręscri.xxx.vel xl. anno.pupillaris ætas, id est tempus, quo fuit pupillus post vẽditionẽ, vel aliã alienationẽ, qa illa pręscriptio dormit interim, nec currit aliquod tẽpus pupillo, vt l.sicut.j.de præscri. xxx.ann.& l.fi.i fi.s. in qb.cau.in integ.restit. nõ est neces. & hoc tenet Bart.in l.naturaliter.in vj.col.in fin. versi.quero, an ista vsucapio.ff.de vsucap. elapso autẽ tẽpore pupillaris ætatis, currit pręsc.xxx.vel xl.anno. qa illa etiã currit sine titulo, vt in l. cũ notissimi.in prin. & ibi hoc not. gl.j.de præsc.xxx.anno. Et ea q dixi, nõ solum habent locũ, quãdo venditur, vel aliter alienatur res pupilli ab ipso pupillo prohibito alienare, sed etiam si alienetur per aliam personam prohibitam, etiam tutorem,

quãdo alienaret illã rẽ tanquã rem pupilli & eius nomine seu tutorio nomine sine decreto, & in casu à iure nõ pmisso, iuxta leg.l.q̃ tutores.§. de admi.tu.& l.magis puto.§.ne pas. ff.de rebus eo.& in toto illo ti. & §. de prędijs min.per totũ cũ sim.& qa est eadẽ ratio, ex quo alienatio est fa cta pupilli nomine p prædicta, sed si alienatio fuisset facta, vt per tutorẽ vel per extraneũ de re pupilli tãquã de re ipsius alienãtis, vel alterius q̃ pupilli, & sic non tutorio nomine, sed proprio, & tũc dicendũ est alienationem valere in præiudiciũ alie nantis: vt l. si is.§. de prædijs mino. sed nõ in præiudiciũ pupilli vel minoris, quia nõ currit præscriptio cõ tra eos etiã centenaria, si emens scie bat rẽ esse pupilli, & alienari nõ posse, vt probatur d.l.j.in prin.cũ glo.§. si quis igno. rem min. sine decreto. vt §.dixi, quãdo pupillus ipse vendidit. sed si emptor ignorabat rẽ esse pupilli vel minoris, tũc durãte pupillari vel minori ætate nõ currit præscriptio, sed demũ ea finita currit, vt est casus in d.l. j. in fin. & ita tenet Pau.de Cast.in l.fi. in iiij.col.§.in qbus cau.in integ.rest.nõ est necess. Et prædicta procedũt, nõ solùm quando vsucapio vel præscriptio incœpit cõtra pupillũ, sed etiã quãdo incœpit contra maiorẽ defunctũ, quia indistinctè non currit contra pupillum, dormit etiã illud tẽpus pupillaris ætatis.l.sicut.in fi.§.de præsc.xxx. vel xl.anno.arg.d.l.fi.quæ dicit, melius est ante tẽpus occurrere. & ita tenet glo.& Bart.in d.l. etiã ei.ff.de mino.qui dicit, ꝙ ita glossatores cõ muniter tenuerũt. Item prædicta procedũt, in vsucapione vel præscriptione legali, secus in cõuẽtionali, puta si erat tẽpus præfixũ à cõtrahẽtibus, quia si illud est verũ cõtra maiorem defunctũ, currit posteà cõtra pupillũ, vt l. Aemilius. ff.de mino.& ibi no.& no.etiã per Bar. in d.l.etiã ei. & currit etiã istud tẽpus sine spe restitutionis. vt d.l. Aemilius. & ita vult Pau.de Cast. in d.l.fi.§. in quib. cau.in integ.resti.nõ est nece. Item secus in prę̃scriptione testamẽtaria, vt no.Bar.in d.l.etiã ei.& in d.l.fin. puta quãdo tẽpus erat præfixũ à testatore, & illud currebat ad corroborationẽ celebrati cõtractus per defunctũ, quia tũc currit sine spe resti. vt est casus in l.si intra.§.de non nu. pecu.si bene inspiciatur, qa tex.dicit ibi, ꝙ currit minori, vt compellatur soluere, ergo sibi restitutio nõ dat: qa tũc nõ cõpelleretur soluere, licet gl.ij.in fi. in d.l.fi. teneat contrariũ, ꝙ detur ibi restitutio. quod est falsum. nec ex aliqua parte illius text. hoc intelligitur, bene tamẽ est verũ aliud quod dicit ibi glo.videlicet ꝙ ibi tẽpus incœperat currere in personam minoris ipso iure, sed ꝙ currat cũ effectu, & nõ detur restitutio, vt ibi colligitur, hoc nõ peruenit ex eo, ꝙ incœperat currere in personã minoris, vt patet ex l.j.cũ ibi no.§.si aduer. vsuca. sed prouenit ex eo, ꝙ illud tempus proponendæ exceptionis non nu.pe. currit ad corroborationem cõtractus celebrati per defunctũ. sed si esset tẽpus incœptũ in personam defuncti maioris, quod tamẽ nõ currit ad corrobo. contractus celebrati per defunctũ, tũc currit etiã hodie ipso iure, sed daretur restitutio in integrũ. & ita intelligitur d l.j.§.si aduer.vsuc. cũ glo.quæ

inc

incipit, secũdùm veteres. circa fi. dũ opponit de dictis ll. & ita vult Paul. de Cast. in d. l. fi. in ij. col. Itẽ secus in præscrip. iudiciarijs, vt in tẽpore triennij, quod datur in prima instãtia, quia illud tẽpus currit etiã hodie pupillis & minoribus, & nõ datur restitutio, nisi in subsidiũ tutore vel curatore nõ existẽte soluẽdo, vt l. properandũ. §. fi. s. de iudi. Idẽ in tẽpore appellationis interponẽdæ, quod est hodie x. dierũ, vt in auth. hodie. j. de app. & in c. cũ sit Romana. extrà eo. tit. Vel prosequẽdę app. quod est annus, vel ex causa biẽnij, vt in aut. ei qui. j. de tẽpo. ap. & habetur in d. c. cũ sit Romana. & in c. ex ratione. eo. titu. Ista enim tẽpora etiã hodie currũt propter rigorẽ iuris conseruandũ, sed datur restitutio in subsidiũ, quia magis vertitur in hoc præiudiciũ pupilli vel minoris, vt patet ex l. j. s. si sæpius in inte. rest. fue. pos. quę loquitur de tẽpore appellandi, quod currit, & datur restitutio, vt l. & si fine. §. pe. & fi. ff. de mino. Et de prædictis præscri. iudiciarijs est gl. ordi. in authẽ. de hæredi. & fal. in §. pupillus autẽ. super verbo nihil. quę incipit, quo ad effectũ. & Bart. in d. l. etiã ei. ff. de mino. in l. j. & ij. s. si sæpius in inte. rest. fue. postu. & Doct. in d. l. fi. Item secus est dicendũ in tẽporib⁹ assignatis p iudicẽ, vel statutum ad singulos actus,

18 *quia currunt tẽpore dilationũ pupillis & minoribus, sed datur resti. vt no. in dictis iuribus. Itẽ secus est in tẽpore statuto ad cõficiendũ inuentarium, qa similiter currit etiã pupillo, sed datur resti. vt est text. cũ glo. in d. §. pupillus autẽ. & ita tenet etiã Bar. in d. l. etiã ei. & Doct. in d. l. fi. Item secus est in casu auth. si minor. s. de tempo. in integ. resti. pe. Itẽ secus est in casu speciali, in quo pupillo currit prescriptio quinquẽnalis, qui est in l. si mater. s. ne de sta. defunct. post quinquenniũ quæratur. Item secus in alio casu speciali, de quo in l. auxiliũ. de min. ff. & de his duob⁹ vide per Bar. in d. l. etiã ei. & p Doc. in d. l fi. In petẽda autẽ bonorum possess. nõ currũt tẽpora pupillo, vel minori. per d. l. fi. s. in quibus cau. in inte. resti. nõ est necesse. & circa prędicta vide Doct. in d. l. fi. & Ange. in authẽ. de tẽpore nõ solu. do. in §. j. col. vij. vbi omnino vide. Et ea quæ s. dicta sunt de pupillo vel minore, locum habẽt etiã in furioso. & pro hoc allego gl. no. in terminis in l. ij. in verbo, ad agnatũ. s. de cura fu. q̃ dicit singulariter, sub dubio tamen forte, ꝙ idẽ debet seruari in pręscri. & alijs beneficijs, quę dãtur minoribus, quia illa dantur etiã furioso, p d. l. fi. sæpius allegatã. & est glo. similis in l. Marcellus. in gloss. magna, in versi. quid autẽ de furioso. ff. de fide iuss. & ibi hoc vult Pau. de Cast. in fi. & idẽ vult Bal. in l. infantis. in iij. q. s. qui admit. ad bono. poss. possunt.

19 qui dicit, ꝙ in d. l. ij. est gloss. no. *ꝙ omnia beneficia minorum tribuuntur furiosis. & hoc probatur in l. Fulcinius. in §. adeò. ibi, qa omnis eius status. ff. ex quib. cau. in poss. eatur. vbi probatur, ꝙ priuilegia pupillorum extenduntur ad furiosos. & ita no. Bar. per d. §. adeò. in l. Imperatores. ff. de re iudica. quem sequitur ibi Io. de Imo. & idem vult Bar. in d. l. ij. s. de cura. fu. qui dicit per illum text. quòd ll. loquentes de minoribus & de eorum fauore, exten-

duntur ad furiosos & mēte captos. & idē vult Bal. in c.j. post mediū, in titu. de benefi. fra. & qualiter frater fratri succedat. in vsi. feu. qui dicit, ꝙ illud quod dicit gloss. ibi in d.c.j. in pupillo, etiā ad ꝓdigū & furiosum trahi debet, quia eisdē priuileg ijs vtuntur, vt elegāter no. gl in d.l.ij. q̄ dicit, ꝙ oīa priuilegia cōpetētia pupillo, cōpetunt prodigo, cui bonis interdictum est, & furioso. & subdit Bal. ꝙ alibi nō reperitur gl. similis. in priuilegijs tamē secūdùm eū pōt induci pro simili, id quod no. glo. in d.l. Marcellus. & in l. interdū. in fin. magnæ gl. ff. de cond. inde. & idem vult Lud. de Ro. in l.j. in prin. in vj. col. ver. ex quibus omnibus videtur Bar. errasse. ff. de verb. obl. & ita no. Ange. de Are. in l. illud. la ij. de app.

20 *Itē hoc probatur alia ratione generali, quia priuilegia pupillorū cōcedūtur omnib*, qui sunt sub aliena administratione: vt probatur in l. dāni. in fi. cum tribus ll. seq. ff. de priui. credi. sed furiosus est sub administratione curatoris, vt in toto tit. ff. & C. de cura. fu. ergo & in terminis q. nostræ, dicēdū est, ꝙ sicut ipso iure nō currit pręscriptio minoribus, ita nō currit furiosis, vł mēte captis. tenet expressè Bal. in d.l.ij. s. de cura. fu. per glos. sing. ibi, qui dicit idē credere in omnibus, qui regūtur ꝑ curatorē, quia minorib* cōparātur, vt d.l. Fulcinius. circa mediū.

21 *Et licet alius sit furiosus, & alius demens, vel mēte captus, quia furiosus habet furorē patentē, mente captus vel demens latentē, secūdùm Bald. in d.l.ij. & Ange. in l. si cùm dotem. in §. si maritus. circa prin. ff. sol. ma. & Ange. in l. ex facto. in verb. sed qđ pater. ff. de vulg. & pup. & habetur ꝑ Bal. in l. tā demētis. s. de episc. audi.

22 *Tamē lex loquēs de furioso, habet locū in demēte & mēte capto, vt no. Bald. in l. si. vēter. in prin. aliàs est in §. curatorē. ff. de tuto. & curato. da. ab his. & in versic. oīa iura, quę habent locū in mēte captis, habēt locū etiā in furiosis. no. Bal. in l. Gallus. in §. instituens. in ij. col. circa princ. in quarto notabili. ff. de lib. & posthu. & propterea do. Alb. de Ros. in l. ob seruare. ad fi. per illū text. ff. de cura. furio. tenet, ꝙ furiosus, fatuus, & demens æquiparantur, & ideo ea quæ dicta sunt de pręscri. vt nō currāt pupillo, vel minori, habent locū nedū in furioso, sed etiā in mēte capto, & prodigo, quia prodigus æquiparat̃ pupillo, vt est tex. i l. certi condictio. §. quoniā. in fi. & ibi Doct. ff. si cert. peta. & probatur in d.l. Fulcinius. §. adeo. in versi. ideq; etiā prodigo. & hæc omnia perpetuò tene menti, quæ sunt no. & vtilia. Sed aduerte circa prædicta dū dixi, ꝙ iura loquentia de pręscriptione in persona pupilli, vel minoris locū habētetiā in furioso, vel mēte capto, vel prodigo, & similibus, qui sunt sub cura vel administratione alicuius, quia posset dubitari, an hoc sit verū respectu pupillaris.

23 *Videlicet, an sicut præscriptio dormit tempore pupillaris ætatis, vt s. dixi, ita etiam dormiat tempore furoris & dementiæ. de quo dic, vt plenè dicam in l. sicuti. in vij. not. j. de præscriptio. xxx. vel xl. annorum. vbi hoc examinabo plenè, & ibi etiam tangam, an leges loquentes de pupillo in materia vsucapionis vel præscriptionis, locum habeant in ecclesia, vel pauperibus, tamen

tamen etiã omnia priuilegia, quę habent pauperes, habet etiam ecclesia, vt no. Bal. in l. sancimus. §. cum autẽ. circa fi. s. ad Trebel. *Sed circa præ
14 dicta posset dubitari, quid in præscri. quæ procedũt ex statutis, an illæ currant contra minores. Barto. format hanc quæst. in l. fi. in fin. s. in quibus cau. re. in integ. nõ est ne. & tenet, q si tractatur de damno minoris euitando, statutum loquens de præscriptione simpliciter, debet restringi, vt non comprehendat minores, per d. l. fi. & per rationem ibi positam. facit ad hoc l. ij. cum ibi no. s. de noxa. actio. & quod no. Bar. in l. omnes populi. in ij. quęst. vj. in q. prin. in princ. ff. de iusti. & iur. & idem tenet Bart. in l. etiam ei. in fi. ff. de minor. & in l. ij. C. de fun. patri. lib. xi. sed Panor. in c. constitutus. in fi. extrà de in integ. restitu. tenet contrarium, nam dicit quòd d. l. fin. non habet locum nisi in præscriptione legali, nõ in statutaria. & idem vult Spec. in titu. de in integ. restitu. §. j. in versi. hoc autem no. & Bald. Raph. Ful. & Pau. de Castro in d. l. fin. tenent contra Barto. & Bald. etiam in c. j. in iij. colum. in fi. cum sequen. in titu. quo tempore mili. inuesti. pete. in vsi. feud. sed opinio. Bart. tenet Rapha. Fulgo. in consi. suo cxvj. quod incipit Franciscus Sarra. in ij. dubio. Cardi. Zab. in d. c. constitutus. examinat pleneè istam quæstionem, & tandem concludit, quòd quęstio ista est dubia, & vtraque pars potest sustineri. Baldus no. in l. omnes populi. ff. de iusti. & iur. dicit quòd opin. Barto. est magis æqua. & idem dicit etiam Pet. de Ancha. in repeti. c. canonum statuta. in xviij. colum. extrà de constit. de qua q. plenissimè dicemus in d. l. cùm notissimi. in prin. vbi Ange. tangit. & habetur per Bal. in l. si mater. s. ne de sta. defun. & p Alber. de Ros. & oẽs Doc. in d. l. fi. & per Ioan. And. in addi. Spe. in d. §. j. in ver. hoc
25 autem no. *In gl. ij. in verbo, locupletior. quærit gl. quot modis quis dicatur locupletior. & dicit, quòd tribus modis. de quo dic, vt in ea. & plenius per Cy. in l. nõ videtur. in j. quęsti. & ibi Doc. s. de in integ. restit. & per Doct. & in l. in pupillo. ff. de solu. & vide q̃ dixi s. in iij. no. In glo. fi. in verbo, excep. in fi. adde ad istã gloss. quæ dixi s. in v. vj. & vij. nota.
26 *Extra gl. quæro, quid si minor, vel ecclesia vendit rem in casu à iure nõ cõcesso, seu non seruata forma iuris vel statutorum, sed facit conditionem suam meliorem, an teneat venditio. Et glo. in l. cùm hi. §. causa trãsactio. ff. de transactio. tenet, quòd sic, per istum text. in fin. & per l. si fundus sit sterilis. ff. de rebus eorum. & institu. de autor. tuto. in princip. Sed Barto. in d. §. causa transact. tenet cõtrarium. Et respondet ad istum text. vt dixi s. in iiij. no. & allegat glo. hoc tenentem in d. l. si fundus. & hanc opin. Barto. tenet in effectu Bal. in l. fin. §. necessitatem. in antepen. colũ. in prin. versi. ex prędictis dicamus. s.
27 de bonis quæ liber. vbi dicit, *Quòd alienatio rerum ecclesiæ facta sine autoritate episcopi, ipso iure nõ tenet, secundùm Arch. xix. quæst. ij. nulla. & addit Bald. nec sufficit ecclesiæ vtilitas, cùm contra vim & autoritatem canonum sit, allegat l. si quis in quilinos. §. fin. ff. de leg. j. Opi. autem primam quòd valeat vẽditio, tenet Bal. in l. contra iuris. in prin. s. de

28 pact. qui dicit per illum text. *quòd ecclesia potest facere contractum fauorabilem absque solennitate: & idē tenet glo. in ecclesia, in dicta lege, si fundus. & idem tenet Bal. sequendo glo. in d. §. causa transac. in l. constāte. ff. de iure do. & in d. §. causa transact. & l. quæcunq; in ij. col. in princi. s. de bonis, quæ lib. & idem tenet Albe. de Ro. in auten. hoc ius porrectū. in vlti. col. in prin. s. de sacr. san. ecc. & Ioan. Fab. Instit. de eo, cui bo. lib. cau. addi. & istam opi. sensit gl. in l. ij. ff. de accep. per quam gl. dicit ibi no.
29 Ange. *Quòd vbicunque pupillus sine tutoris autoritate vult obligari ad fi. vt liberetur, illa obligatio valet & tenet, quia debemus inspicere effectum, ad quem obligatio ordinatur, non autem rudem formam obligationis. Et hoc dicit esse multum no. pro statuto Florentino prohibente mulierem contra se obligare sine mandualdo, & minorem sine
30 consensu proximorum. *Nam mulier & minor instituti, & de restituēdo hæreditatem grauati, possunt adire ad finem, vt restituant & liberentur, nec erit necessarius consensus mandualdorum, nec proximiorum consanguineorum, & idem vult Ludo. de Rom. in l. mutum. §. j. ff. de ac
31 qui. hæredi. qui dicit, * quòd si minor ex forma statuti non posset contrahere sine consensū consanguineorum, & vult adire, intelligitur quandò hæræditas est damnosa, secus si lucrosa, quia tunc licet consensus consanguineorū non interuenerit, tamē valeret aditio. alleg. not. in l. non eo minus. s. de procu. & idem dicit etiā in contractu, vt l. fin. §. pupillus. ff. de verb. obli. & l. neque. j. de contrahē.

& cōmit. stip. & ibi Bal. hoc etiā vult, qui dicit per illum tex. quòd absentia tutoris, commoda pupilli nō impedit. idē dicit in pdigo, l. is cui bonis. ff. de verb. obli. Quod dicit esse menti tenendū, pro statutis loquentibus de contractibus mulierū, vt nō valeant sine præsentia propinquorū, quia intelliguntur de contractibus inutilibus & dānosis, per d. l. cū hi. §.
32 causa transac. ff. de transac. *Et istā opi. quod minor possit obligari & contrahere nō seruata forma statuti, quā do facit suā cōditionem meliorem, tenet etiam Ludo. de Ro. in cōsi. suo cccxiij. quod incip. Omnipotentis Dei postulato suffragio, circa propositam consultationē. & pro ista opi. potest allegari ratio, quia illam solēnitatē requirit lex vel statutum in fauorē minorum vel ecclesiæ, ergo nō debet redundare in eorum damnū. l. quod fauore. s. de legi. & probatur apertè per tex. ad hoc menti tenendum in l. iij. §. duæ causæ. in fi. ibi. nō debet aduersus pupillos obseruari, quod pro ipsis excogitatum est. ff. de carbo. edi. facit ad hoc tex. not. in l. si quis in graui. §. vtrum. versi. hic quoque. ff. ad Sylle. & quod ibi not.
33 *Itē quia inducta ad vnū effectū, nō debét operari cōtrariū. l. legata inutiliter. de leg. j. & ff. de leg. pstā. & in c. qđ ob gratiā. de reg. iur. lib. vj. cū si. sed dicta solennitas statuti fuit inducta, ne mulieres decipiantur. l. transact. & ibi hoc no. Barto. & Doc. s. de transact. & similiter solennitas, quæ requiritur in contractibus rerū ecclesiæ, requiritur, ne ecclesia contrahendo, vel alienando decipiatur, vel damnum sentiat, vt probatur in auten. sicut alienatio. s. de sacro. sanct. eccle.

eccle.& habetur in autẽ,hoc ius por rectum.eo.ti.& x.q.ij.hoc ius porrectum.& ad istum effectum requiritur solennitas,ergo non debet intelligi,vt operetur alium effectũ,scilicet vt impediatur contractus,quando est vtilis ecclesiæ,vel minori.& istã opi.tenuit no.Dy.vt refert Bal. in d.l.si fundus.ff.de rebus eo.sequẽdo glo.in d.§.causa transac. Item ꝑ ista opin. allego quod not.Angel. in consilijs suis in vltimo consilio,
4 vbi dicit, * quòd si statuto cauet, quòd mulier non possit cõtractum aut obligationem facere sine consensu propinquorum,& ipsa mulier adiuit hæreditatem opulentam sine illa solẽnitate statuti,valebit talis aditio,ex quo tendit ad commodum ipsius,per d.l.quod fauore.cũ simi. suprà de legi. Item adduco ad hoc tex.in l.si quis mihi bona.§.si seru*. ff.de acqui.heredi.iuncta l.j.§.fin.cũ l.sequen.ff.de offi.procu.Cæsa.nam licet proc.Cæsaris nõ possit adire hęreditatẽ pro Cæsare,nec iubere seruũ Cæsaris adire,vt d.l.in fi.tamen si facit meliorẽ cõditionẽ Cęsaris,quia hęreditas est opulenta sine vexatione,tũc bene põt seruus fisci iussu ꝓcu.Cæsaris adire,vt est glo.sing.§.si seruus.in l.si quis mihi bona.per quã gl.dixit ibi Ang.& Pau.de Cas.quòd pupillus nõ possit adire hæreditatẽ etiã lucrosam,sine tutoris autoritate,quia possit habere vexationes creditorum & legatariorũ,vt l.obligari.§.pupillus.ff.de auto.tutor.& Insti.eo.tit.in §.sed neq;.cũ simi.tamẽ opulentam hæreditatem,quæ est sine vexatione,bene potest adire etiã sine tuto.auto.& sic sine solennitate iuris.& idem tenet Paul.de Cast.in l. potuit.suprà de iur.delib.& idẽ tenet etiã Ang.& Pau.de Cast.in l.mutũ.ff.de acq.hære.& dicit ibi Pau.ꝙ istum casum semel habuit de facto Florentiæ.& ita consuluit.& pro ista opi.ego aliàs cõsului in ciuitate Veronæ in casu cuiusdam cæci Ferrarien. Et prædicta intellige vera,qñ cõstaret expressè quòd ille contractus fuisset factus in fauorẽ & vtilitatem ecclesiæ vel minoris.sed si essemus in dubio,de hoc tamen dicerẽ contrariũ,quia ibi nõ est seruata formæ integralis cõgruitas, ibi nõ prę sumitur ecclesię vel pupilli vtilitas,sed potius damnositas,vt elegãter not. Bal.in l.quęcũq;.in ij.col.in prin.versic.scias tamẽ quòd vbi.suprà de bonis q̃ libe.& ꝓbat hoc per ea q̃ dixi suprà de hæreditate lucrosa & opulenta. Item prædicta procedunt in pupillo maiore infante,secus si esset minor infante,vt sing.no.Bal.in l.ne q;.in fi.infrà de contrahen.& cõmit. stipu.& nihil allegat.tu potes allegare l.potuit.cum ibi not.suprà de iur. delibe.& l.pupillus.ff.de acqui.hær. cõiuncta l.bonorũ.suprà qui admitti ad bo.po.cũ ibi no.quæ omnia perpetuò tene menti,quia est quęstio quotidiana & vtilis.

DE VSVCAP. PRO DONATO.

SVMMARIVM.

1 *Rubrica de vsucapiõe ꝑ donato,quare pro donato,& nõ pro donãte dicatur.*

CONTINVA istam rubricã ad præcedentẽ hoc modo:quia in titulo præcedẽti dictũ fuit de vsucapione pro emptore,quæ procedit ex titulo emptionis:verũ quia reperitur etiam

etiã vsucapio pro donato, quæ causa tur ex ti. donationis, ideo subijcitur hæc rubrica de vsucapione pro donato, quæ rubrica etiã habetur ff. pro donato. *Quęro circa istam rubricam quare in ea dicitur, pro donato, & non pro donante. Respondeo vt dixi in rubrica pręcedenti: in j. q. & adde etiã quæ dixi ibi in ij. quęst.

SVMMARIVM.

1 Traditione & usucapione pro donato dominium acquiritur.

2 Donauerit si dominus rem & tradiderit, sicut perdit dominium, ita ille qui dominus nõ est, si bona fide donet, usucapiendi conditionem transfert.

3 Res aliena donari potest.

4 Loci appellatiõe etiã res mobilis uenit.

5 Statutum si damnificanti locũ pœnam imponat, an comprehendat illum qui ficus comedit, qui ad solem desiccẽtur.

6 Dictio, in, quid significare habeat.

7 Loc. pprię pars fundi esse dicit, et n. 8.

9 Vsucapionis appellatione an longi temporis præscriptio ueniat.

10 Cõtractibus ex innominatis cũ usucapio oriatur, quis eius titul. esse dicat.

SIVE DOMINVS. Donatũ ritè & rectè vsucapi põt titulo pro donato, si aliud canonicũ non obsistat: & donatio pfecta nõ reuocatur. hoc dicit totus iste ti. secundũ Ang. Vel sic, titulus donatiõis est sufficiẽs ad vsucapiẽdum & pręscribendũ, sicut ad transferendũ dominium. hoc dicit. quod est verũ, nisi donãs rem alienã, sciat esse alienã, quia tũc cõmittit furtum, & res efficitur furtiua & inusucapibilis, vt in l. ij. Vel sic secundũ Raph. titulus donationis iustus est ad vsucapionẽ, si bona fides possidẽtis interueniat, & vitium furtiuitatis cesset. h. d. cũ l. seq. *No. ex l. j. q tra-
1 ditione & vsucapione p donato dominiũ acqritur: & hoc vult etiã glo. vnica super ea. & idẽ dicas etiã in alijs titulis habilibus ad trãsferẽdũ dominiũ, vt l. traditionibus. suprà de pac. facit l. clauibus. ff. de cõtrahen. emp. & qd dixi in rub. pręcedenti in
2 iij. q. *No. secũdò, q sicut si dñs donat rem & tradit, trãsfert dominiũ, ita ille qui nõ est dñs, si donat bona fide trãsfert vsucapiendi cõditionẽ, vt hic. & d. l. clauibus. & ita est de mẽte gl. hic. de quo dic vt dicã sup ea.
3 *No. tertiò, q res aliena põt donari, vt probatur hic: nã si nõ posset donari, nõ daret causam pręscribẽdi secũdũ Azo. in summa, & per Bart. ff. de do. cau. mor. l. si alienã. & l. qui alienã. & ita tenet hic Bal. in fi. q dicit
4 hoc esse mẽti tenẽdũ. *No. quartò in verbo, loca, cõiũcto verbo, vsucepisti. q appellatione loci venit etiã res mobilis, accipiendo vsucapionẽ propriè, q solũ cõpetit pro reb. mobilib. vt infrà de vsuca. trãsfor. l. vnica. & Instit. de vsucap. in prin. & dixi s. in rub. præce. sed propriè loquẽdo veniũt immobilia tantũ, & nõ mobilia, vt est tex. i l. is q. §. j. ff. de relig. & sump. fu. & no. gl. in l. loc. in verbo, fundi. ff. de ver. sig. *Ex quo põt in-
5 ferri, q si statutũ iponeret pœnã dãnificãti locũ alienũ, nõ cõprehẽderet illum qui comederet ficus, q ad solem desiccarẽtur, vel qui cõsumeret aliquã aliã rẽ mobilẽ. imo plus etiã si statutũ diceret, si quis dãnum dederit in alieno loco, puniatur tali pœna, nõ cõprehenderet comedẽtem vel destruentẽ rẽ mobilẽ alienam, etiã si illa res esset in loco alieno.

no,quia dum ſtatutũ dicit in loco a-
lieno,debet intelligi, ꝙ damnũ tan
6 gat ipſum locũ, *quoniã dictio,in,
quãdo ſignificat in loco,ſemp requi
rit tactũ loci.l.j. §. in flumine. ff. de
7 flu.de quo plenè dixi ĩ d.l.locus.*Et
adde,ꝙ ꝓpriè locus dicitur pars fun
di,fundus verò eſt qd integrale. vt
8 dicit tex.in d.l.locus. *Et quis dica
tur locus,vide etiã Lappũ in Cle.ab
bates. de reſcrip. & Oldr. in conſil.
clxxvj.& plenè dixi in d.l. locus. Et
ex prædictis no.intelligẽdo iſtũ tex.
propriè,dum dicit,loca,de rebus im
mobil. coniuncto verbo vſucepiſti,
9 ꝙ eſt lex de præſcrip.lõgi tẽpo. *Et
ſic no.vlterius ꝙ appellatione vſuca
pionis,venit etiã præſcriptio lõgi tẽ
poris.de quo habetur per Albe. de
Roſa. in rub.infrà de vſuca. tráſfor.
& dicã in l.j.eo.ti.in iiij.euidẽtiali.&
plenè dixi in rubrica tituli precedẽ-
tis in iij.q.& dixi etiã in l.ſi partẽ. ſu
per tex.in verbo,poſſeſsionis. ſuprà
titu.proxi. In gl.j.in verbo,nõ põt.
ibi,iure traditionis,ſubaudi,qa incõ
tinenti ſequuta traditione rei facta
donatione, transfertur dominiũ, ſi
donãs erat dominus.l. traditionib*.
ſuprà de pactis.& ſic gl.videtur vel-
le,ꝙ vbicunque tráſfertur dominiũ
immediatè à domino, traditio eſt
cauſa immediata tráſferendi domi-
niũ.Sed tu dic ſecundũ Bal.hîc, ꝙ i-
mò eſt voluntas domini traditioni
ſubnixa.l.iij.§.ſubtilius.ff.de condi.
ob cauſam.Voluntas enim ſola non
ſufficit,quia dominia à poſſeſsione
cœperunt,nõ à nuda volũtate.l.j. in
prin.ff.de acquirẽ.poſſ.horũq; prin-
cipiorũ veſtigia remãſerũt maximè
in feudis,qa in poſſeſsione conſiſtit
effectus feudorũ.c.j.in tit.qd ſit in-
ueſti.& c.ſciendũ.de conſue. re.feu*
In ead.gl. ibi, poſteriore tantũ iure
vſucapionis,&c.ſubaudi quando do
natio fuit facta à nõ domino,quo ca.
ſu transfertur vſucapiẽdi conditio.
l.clauibus.ff.de cõtrahen.emp. vt di
xi in j.& ij.not. Extra gl. quæro qñ
cõſtat,ꝙ omnis cõtractus innomina
tus à tota ſua ſpecie eſt pactũ nudũ,
niſi ſit traditione vel fomẽto aliquo
veſtitũ,vtrũ ex eo transferatur domi
niũ per cõſtitutionẽ precarij.Et Bal.
hîc putat,ꝙ etiã per fictã traditionẽ
etiã ĩ pactis nudis tráſferatur domi
niũ,ſi quaſi traditio ſit à domino: &
vſucapiẽdi cõditio,ſi fiat à nõ domi
no.& idẽ facit ſecundũ eũ, cõfeſsio
precarij,ꝙ cõſtitutio eius, vt not.in
l.ab emptt.ff.de pact. etiã ſi ſit actũ,
quòd omnis poſſeſsio ſit penes ro-
gantẽ: quo caſu non liberatur à per
ſonali obliga.prout concernit factũ
traditionis,vt no.in l.Iul.§. ex ven.
de act.emp.de qua materia vide per
Doc.& maximè Ang.in d.l. ab emp.
& per Cy.in l.j.in vlt.q.ſuprà quãdo
liceat ab emp.diſce.& per Bart. in l.
Pompo.§.ſi is qui precariò.& ibi e-
tiam Docto.ff.de acquiren.poſſeſ.&
Bal.in l.ij.in pen.quęſt.ſuprà de vſu
ca.& per Salycet.in l.in traditioni-
10 bus.in prin.ff.de pactis. *Secundò
quæro,cũ ex cõtractibus innomina
tis oriatur vſucapio,vt dixi in quęſt.
præcedenti, quis eſt eius titulus. &
dicit hîc Baldus quòd in do vt des,
eſt titulus pro ſuo. ex facio autem
vt facias, non oritur titulus ad vſu-
capiendum, nec in do vt facias,quo
ad extremum faciendi, quia vſuca-
piones iuris cauſam deſiderant, &
nõ merum factum,per ea quæ dicta
ſunt in l.ex cauſa.ſuprà ti.j.ſubdit ta
men

men hîc circa fi. quód nullus titulus appellatur in do vt des, nec facio vt des, nisi quis vellet ita magistraliter loqui. sed hoc magisterium nulla lege probatur.

DONANTEM. Hæc lex fuit summata simul cum preceden ti, tamen potest ita specie cōtinuari, res affecta vitio furti, non potest vsu capi titulo pro donato. h.d. Vel sic, vitiū cōtrectationis impedit rem vsucapi. Quod intellige secundùm Bal. hîc, quando contrectatio haberet in se factū regulare, vt hîc, & l. j. suprà titu. proximo, cum similibus. Vel etiam est factum irregulare, vt l. j. suprà de seruis fugit. & hîc.

SVMMARIVM.

1 *Dictionis irritum, natura.*

2 *Verbum cassetur, cū uerbo irritetur, significant ipso iure, licet sint uerba futuri temporis.*

3 *Donatio perfecta regulariter reuocari non potest.*

4 *Ens perfectum non recipit formā substantialem in potentia.*

5 *Donatione putatiua seu erronea dominium non transfertur.*

6 *Donatio perfecta quō reuocari possit.*

7 *Ingratitudinis causæ, ex quibus donatio perfecta reuocari potest, quæ & quot sint.*

8 *Donatio facta per matrē filio, quæ ad secunda uota transiuit, quibus in casibus ex causa ingratitudinis reuocetur.*

9 *Creditor si habuerit debitorem sibi in mille obligatū, cum hypotheca suorum bonorum, uel etiā cum pignore, & iste creditor donauerit illa mille debitori amicitia ductus, & sic obligatio propter donationem extincta fuerit, demū propter ingratitudinē donatio reuocata fuerit, ex quo ius creditoris quo ad debitum reintegratum fuit: an ex illa debiti reintegratiōe propter ingratitudinem, intelligatur etiā reintegrata hypotheca, & obligatio omnium bonorum.*

10 *Donatio perfecta propter ingratitudinem quo casu reuocari non potest.*

11 *Renunciatione generali in instrumēto donationis facta, legis, si unquam. beneficio minimè renuntiatum uidetur.*

12 *Donatio perfecta reuocari potest, si donator inops factus à donatario non alatur.*

13 *Decuriōes si facultatib⁹ lapsi fuerint, alimenta ipsis decerni permissum est.*

14 *Ecclesiæ patronus si inops efficiatur, ab ea alimenta percipere debet.*

15 *Ecclesiæ patronus aliquis nō efficitur propter rem modicam ecclesiæ ante cōsecrationem datam.*

16 *Donatio perfecta potest reuocari propter inimicitiam superuenientem inter donantem & donatarium.*

17 *Error iustus, iustissimus, & iniustus qui dicatur.*

18 *Titulū uerū si quispiam habeat, sed in traditione errat, quia putat rem sibi traditam ideo, quia in corporalem possessionē inductus non credit aliū possidere, cū tamen alius possideat, an isto desinente possidere, usucapere possit.*

19 *Dominium ad acquirendū per usucapionem uel præscriptionem an potior sit titulus & traditio, quàm temporis cursus.*

20 *Donauerit si pater filio in potestate cōstituto rem alienā, & bona fide tradiderit: filius aūt putauerit donationem ualere, an filius eā usucapere uel præscribere possit.*

21 *Donatio facta per patrem ipsi filio, an ualeat, & in quibus casibus, per multas fallentias positas.*

Dona

21 Donatio librorũ per patrẽ filio aduocato uel doctori facto, an ualeat

23 Pater si unũ filiũ studere fecit, & sibi libros emit, & in testamento noluit, quòd filius conferat, & cõtingit q̃ pater superuixit, & filius decessit, qui pater dedit posteà alteri filio illos libros, qui perfecit studium suũ, deinde pater decessit cum eodem testamento, an secundus filius dictos libros conferre debeat.

24 Actus agentium ultra eorum intentionem operari non debent.

25 Fructus bonorũ aduentitiorum per filium cõsumpti an conferendi ueniant.

26 Filius naturalis, qui non est natus ex legitimo matrimonio, non dicitur esse in patris potestate.

27 Constitutio humana nulla est diuina excellentior.

28 Contractum inter patrem & filium, an iuramentum ualidet.

29 Iuramentũ non confirmat aliquid nisi in praeiudicium iurantis, non autem in praeiudicium tertij.

30 Futura tradi non possunt, nec per constitutionem precarij bonorum futurorum possessio transfertur.

31 Locus futurus, & sic incertus an possideri possit.

32 Donatio inter patrem & filium eo casu quo in uita patris nõ ualet, an saltẽ patris morte confirmetur.

33 Donationẽ patris ratam quandocunq; haeredes habeant, an noua donatio interuenire uideatur, & nouus titu. nec cumuletur cum titulo donationis factae à patre.

34 Filius si post patris mortẽ non expressè acceptauerit donationem factam sibi à patre, nec etiã repudiauerit, & haeredes dictam donationem ratã habuerint: an sit in filij electione acceptare.

35 Legatum nõ trahitur retrò ad diem testamenti, sed ad diem mortis tantùm.

36 Donatio inter patrem & filiũ morte confirmata non dicitur propriè donatio inter uiuos, sed quasi legatum, uel quasi relictum esse dicitur.

37 Donauerit si pater filio rẽ alienã, an filius usucapere uel praescribere possit.

38 Donatio per patrem filio facta, an post mortem patris ualeat, & quo iure. & an etiam isto casu res donata usucapi, uel praescribi possit.

39 Donatio facta per patrẽ filio in potestate de re aliena, an patris morte cõfirmetur, maximè si patris haeredes dictã donationem ratam non habuerint.

40 Causa duae quãdo idẽ concernunt, inspicitur illa quae celerius suum effectũ operatur.

41 Res donata à patre filio, an, quõ, & in qbus casib. usucapi uel p̃scribi ualeat.

42 Diuiserit si pater bona inter se & filiũ, et ipse filius stipulatus fuerit pro se & haeredibus suis, posito q̃ talis diuisio inter patrẽ & filiũ in potestate nõ ualeat, sicut non ualeret ea intentione, ut perpetuò et irreuocabiliter esset penes filium, an ualeat saltem respectu nepotum, qui post mortem aui nascũtur, ac si unquam in aui potestate fuerint.

43 Donauerit si marit᷑ uxori, uel ecõtrà uxor marito, an usucapio locũ habeat.

44 Donatio quandocunq; non ualet, si donatarius putabat eam ualere, facit fructus suos industriales, non autem naturales.

45 Donatio facta inter uirũ & uxorem, an & quando per diuortiũ reuocetur.

46 Donatio rei alienae an insinuationem requirat.

47 Re in aliena coniugi donata, an statim inter uirum & uxorem usucapio procedat.

Irritam

IRRITAM. Donatio perfecta nō reuocatur sine causa.h.d. secundū Ang.& cessant omnia contraria. vel sic: vera donatio nō reuocatur, falsa verò seu putatiua donatio errāti etiā bona fide possidenti, & quod ad vsucapionē nō patrocinatur.h.d. Et 2 pone casum secūdū Pau.de Cast.hîc, tu credebas rē meā tibi fuisse donatā.cū nō esset,eā possedisti & tenuisti per triēnium,cū aūt à te eā rē vēdicarē,opposuisti mihi ꝙ non possū vendicare propter donationem iam tibi factā,& posito ꝙ facta non fuisset,sed tamen possum vendicare rē vsucaptā, quia cū res esset mobilis, & eam possederis per triennīū, vsucepisti. Imperator respondet, ꝙ ex neutro capite te defendere potes, quia verū est ꝙ donatio verè facta 3 nō potest reuocari,sed hic non erat facta,nec pōt probari ꝙ facta fuerit. Itē nec ex secūdo capite potes te defendere,quia verū est.ꝙ donatio verè facta,est titulus habilis ad vsucapionē,si donās nō erat domin᷑, sed alius.l.j.suprà eod.sed in casu nostro nō fuit verè facta donatio,licet errore falsæ causæ putaretur facta.& ista falsa opin.non sufficit ad vsucapionē. Diuiditur ista lex in tres partes. 4 In prima enim ponitur vna regula. In secūda eam limitat & declarat. In tertia ampliat.Secūda ibi,vtiq;.Tertia ibi, qđ & in dominio.

5 *In textu ibi,irritam.dic ipso iure,quia ista est natura huius verbi,irritā,vt not. Bald.in c.j.§.si verò ad fin.tit. in tit. qualiter olim feu.po.alie. allegat in auten.de restit.& ea quæ parit in xj. men.in §.quāobrē.& est text. cū gl. in aut.cassa & irrita.suprà de sacrosanct.eccles.& in auten.ex causa. suprà de libe.præter.& probat᷑ in c.inter cætera.in verbo, irritū. suprà de præbē.& in c.fi.de supplē.negl.prçla.ibi,irritā & inanē. & ibi hoc not. gl.fi.& est tex.ī c.Pisanis.in fi. cū gl. extrà de restitu.spolia.& in c. vt sup. in fi.de appel.lib.vj. *Et adde,ꝙ verbū Casset, cōiunctū cū verbo Irritetur,significat ipso iure,licet sint verba futuri tēporis,vt probatur in extrauagāti,de pace Constan. in §.priuilegia.& ibi hoc not.Bal.in xiij.co. qui etiā singulariter dicit,ꝙ tūc Cassetur,ibi significat ipso iure, & verbum Irritetur, significat ipso facto, secundū Odofre.ibi. Quandoq; tū verbū Irritū,exponitur, id est, vitandum,vt est tex.cū gl.in l.j. in verbo, irrita.suprà de rescin. vendi.& in l. nō oīa.de mino.qđ no. *Nota primò,ꝙ regulariter donatio perfecta nō pōt reuocari,q̄a quod semel placuit,amplius displicere nō pōt,vt in c.quod semel placuit.de regulis iur. in vj.de quo plenè dicam in glo.j. in prin.nec pōt etiā posteà illi donationi aliqua conditio apponi per illū qui donauerat, vt l. perfecta.suprà de dona.quę sub modo. Et pōt assignari ratio naturalis secūdū Bal.ibi. *Quia forma substantialis aduenit enti in potentia:postq̄ autem est ens perfectū,non recipit in potentia formam substantialem, vbi deformatur prima, & prima forma in contractibus non potest destrui voluntate vnius tantùm,vt hîc,& d.l.perfecta.& l.sicut.suprà de actio.& obli. & l.in commodato.§.sicut.ff.commo.sed in dispositione vltimæ voluntatis, secus est,quia si ex postfacto adiecta est conditio, reddit dispositionem primitiuam conditionalem,vt ff.de condi

condi.& demõst.l.quibus diebus. §. quidã Titio.Et põt esse ratio, quia vltima dispositio semper est in pote state disponẽtis.l.j.§.de sac.san.eccl. coniũcta l.si quis.in prin. testamẽti.
5 de leg.iij. *Nota secũdò,ꝙ ex dona tione putatiua seu erronea non trãs fertur dominiũ, vt vult hic tex.in se cũda parte,nec trãsfertur vsucapien di cõditio seu nõ ꝓcedit vsucapio, vt vult.text.in iij.& vlt.parte.cõcor. l.j.in princi.ff.eo.& ibi habetur per glo.& Doct.facit l.fi. infrà pro hære
6 de.& l.nullo.§.de rei vẽdi. *In glo. j.in verbo,licet.in fin.oppo. contra istũ tex.dum dicit in princ. ꝙ perfe cta donatio reuocari nõ potest,quia imo potest quandocũq; reuocari, vt l.fi.infrà de reuoca.don.Glo.fatetur contrariũ,& dicit ꝙ iste tex.debet in telligi,ꝙ nõ potest temerè, vel sine causa reuocare,licet ex causa,puta in gratitudinis bene põt reuocari. d.l.
7 fina. *Quæ autẽ sunt illæ causæ in gratitudinis,& quot,& ex quib⁹ do natio perfecta põt reuocari? Et dic ꝙ sunt quinq;,quæ habẽtur per tex. glo.& Doc.in d.l.fin.& in c.fina.per tex.glo.& Cano.extrà de donation.
8 *Et adde ꝙ donatio facta per matrẽ filio,quæ transiuit ad secũda vota,re uocatur ex causa ingratitudinis, nisi ex tribus causis,de quib⁹ habetur in autẽ.de nup.in §.mater,secundũ An ge.ibi,col.iiij.quod est nota.Et intel lige quando ipse donatarius fuisset ingratus,secus si fuisset ingratus hæ res donatarij tantũ,quia tũc propter eius ingratitudinem non reuocare tur donatio,vt probatur in d.l.fin.in prin.ibi,donationis acceptor ingra tus.& in l.his solis.eo.tit. & in d.c.fi. in princ.Quod intelligo, qñ dona-

tio nõ compræhenderit hæredem, qa hæredi intelligitur esse facta do natio,aliàs secus:quia tũc,etiã his di
9 ceretur donatarius. *Sed pone,ꝙ creditor habebat debitorẽ sibi obli gatũ in mille,cũ hypotheca suorum bonorũ,vel cũ pignore,tũc iste cre ditor donauit illa mille debitori du ctus amicitia,& sic obligatio fuit ex tincta ꝓpter donationẽ,posteà pro pter ingratitudiuẽ fuit reuocata do natio,quæritur vtrũ ex quo ius cre ditoris est reintegratũ quo ad debi tũ,an ex illa reintegra. debiti ꝓpter ingratitudinẽ,intelligatur etiã rein tegrata hypotheca, & obligatio o mniũ bonorum.& dicas ꝙ nõ, vt est tex.sing.secundũ vnã lecturã glo.in l.j.§.cũ venditor.ff.quib.mod. pig. vel hypo.sol.secundũ Ro.in quodã suo sing.quod incipit,creditor habe bat debitorẽ.quod singulariter not.
10 pro declara.d.l.fi. *Itẽ adde glo.ꝙ non solũ reuocari põt donatio perfe cta ꝓpter ingratitudinẽ,sed ẽt pro pter superuenientiã liberorũ, quos posteà donãs susciperet.l.si vnquã.§. de reuo.dona.secundũ Bal.hic,& de intellectu d.l.si vnquã.& de eius ma teria vide plenè per Bar.ĩ l.Titia. §. Imperator.ff.de leg.ij.& per Bald.in l.si cũ vel in vtero.suprà de testa.mi. & in l.j.in fi.& ibi per Doctor.suprà de inof.don.& per Cy.Bal. & Doct. in l.j.suprà de pac.& per Bal.in d.l.si vnquam.& per Ang.in aut.de immẽ sis dona.in iiij.col.in prin.versi.sub sequenter quæro.col.vij.& Archid. xvij.questi.iiij.quicũq;.quod est c.fi. & vide Bald.in l.fi.infrà de reuo.his quæ in frau.credi.qui dicit,ꝙ illa l.si vnquam.nõ habet locũ in filijs legi
11 timatis post donationẽ. *Et adde,

ꝙ per renunciationē generalē factā in instrumēto dona. nō videtur renūciatū beneficio d.l.si vnquā. secūdū Lud. de Ro. in cōsi. suo cclxviij. imò plus videtur, ꝙ illi l.si vnquā. nō possit per partes renūciari, vt dicit Ioā. And. in addi. Spec. in ti. de instr. edi. §. porrò. in addi. quæ incipit, hoc autē certū est. quē videtur sequi Ludo. Ro. in d. suo cōsi. in fi. Sed Bal. in addi. Spec. in tit. de cōfessionibus, in vlti. col. ver. pōt opponi pactū. videtur velle contrariū, dū dicit, ꝙ pōt apponi pactū in dona. ꝙ dona. nō reuocetur occasione nascentiū liberorū, q̄a tūc cessat d.l.si vnquā. sed non cessat querela inofficiosę dona. vt habetur in toto tit. s. de inof. dona.

12 *Itē adde tertiò ad glo. nostram, ꝙ donatio perfecta potest etiā reuocari ex alia causa, puta si donator inops factus nō alatur à donatario, vt est glo. pot. in d.l. fina. j. de reuo. dona. in verbo voluerit. & idē tenet ibi Cy. & Saly. secundū quod est in cōtrariū. glo. in l. in condēna. ff. de regu. iur. q̄ dicit, ꝙ nō iuenitur iure cautū, vt donatarius debeat alere donātē. & istā opi. tenet ibi Bal. Raph. Fulg. & Ang. scilicet in d.l. fi. & dicit ibi Bal. ꝙ illam gl. in l. in cōdēnatione. tenēt Doct.

Sed Iaco. de Are. Dy. & Ray. vt refert Cy. & Bal. in d.l. fi. saluant & concordant d. gl. ita distinguendo: Aut donatio fuit magna, & donatarius tenetur donantem alere. & ita procedat glo. in d.l. fin. & pro hoc videtur esse text. in l. decurionibus. ff. de decur. vbi dicitur,

13 *quòd si decuriones sunt lapsi facultatibus, alimenta eis decerni pmissum est, maximè si ob munificētiam patrimoniū in patriā exhauserūt: & istud est vnū de priuilegijs decurionū. de omnibus habes per Io. de Platea in rub. de decu. li. x.

14 *Simile adduco de patrono ecclesiæ, si inops efficiatur, ab ea pcipiet alimēta, vt c. nobis fuit. in fi. extrà de iure patro. & habetur per tex. xvj. q. vij. quicūq;. & ibi est gl. singu. quæ dicit,

15 *Quòd propter quālibet rē modicā datam ecclesiæ ante cōsecrationē, qs nō efficitur patronus, nisi tantū det, ꝙ sufficiat ad necessaria ministrorū & ad luminaria. de cōs. dist. j. nemo. vnde versus de iure patronatus reperiūtur in hęc verba: Patronū faciūt dos, ædificatio, fundus, Patrono debet onus & emolumentū. Præsentat, pest, defendit, aletur egenus. Aut donatio fuit parua, & tūc nō tenetur alere, quia nō est verisimile, ꝙ pro modica re donata, ille voluisset sibi præstare alimēta, & ita debet intelligi glo. cōtraria in d.l. in cōdēnatione. & pro hoc facit d. gl. fin. in d.c. quicūq;. & istā opi. vt fiat distinctio inter donationē magnā vel paruam, tenet etiā Pe. de Anch. & Io. de Imo. in c. fi. extra de dona. & ibi per Doc. & idē etiā tenet Iac. de Alua. in c. j. in titu. de no. feud. & in capi. licet. in ti. si de feu. fue. cōtro. Alij verò aliter distinguūt, vt refert Cy. in d.l. fi. videlicet aut donator est factus egenus ex dona. quā fecit, & tūc posssit petere alimēta. cū ꝓmittēdo habeatur eius ratio, scilicet ne egeat, vt d.l. fin. & l. inter eos. §. j. ff. de re iu. ergo & soluēdo. ar. l. fi. s. ad l. Fal. ad hoc facit optimè d.l. decurionibus. Aut ex alia cā efficitur egenus, & tūc nō pōt petere, vt hic, & l. pfecta. j. de dona. q̄ sub modo. facit ad hoc l. iij. §. filiū. ff. de admi. re. ad ciui. perti. Sed Cy. in d.l. fi. dicit, ꝙ ratio Iac. de Are. videtur

detur æqior, quæ amplā donationē cōsiderat. Bal. aūt in c.j. in fi. in tit. de no. feu. habuit aliā cōsiderationē, vi delicet ꝙ gl. in d.l. in condēnatione. ff. de reg. iu. dicat indistinctè verū, ꝙ nisi rōne personæ datur priuilegiū, vbi ratione cōtract*, vt in donatore nō tenet nisi inquātū facere pōt. debet ergo ei remitti vnde viuat, quod bñficiū habet retinēdo, & nō petendo, qa donator à donatario alimēta nō petit, tñ pro alimētis retinet, qd donat, vt est gl. sing. ibi, quā qdā dānāt p id qd no. in d.l.fi. sed si tu bene cōsideres, gl. est vera, qa directè nō possunt peri alimēta, reuocabitur tñ donatio, qa donatarius est ingratus. & ita pōt intelligi gl. in d.l.fi. & loqtur in dona. simplici secundū Bal. in

16 d.c.j. in fi. *Itē quærō, adde ad gl. nostrā, ꝙ donatio pfecta pōt etiā reuocari propter inimicitiā superuenientē inter donātem & donatariū. arg. l. inimicitiæ. ff. de his quib. vt in dig. & l. iij. §. fin. cum l. seq. ff. de adime. lega. cū simi. & hoc vult etiā Bal. in l. j. j. de reuo. do. In gl. ij. in verbo, non defenditur. in princi. Oppo. dicitur hic. ꝙ error habet īpedire vsucapionē. cōtrà, imo videtur ꝙ error habeatur pro iusto tit. vt l. qd vulgò. ff. de vsuc. pro emp. & l. fi. ff. pro suo. & sic videtur, ꝙ ex tit. putatiuo procedat vsucapio, vt plenè no. in l. Celsus. ff. de vsuca. Sol. secundū gl. Cyn. & Doc. Aut erratur in ti. iusto, & probabili errore, & tūc procedūt contraria, quia ibi est opin. iusto errore fundata. quæ habet vim tituli, vt in iuribus præallegatis. Aut erratur improbabiliter & iniustè, ita ꝙ opi. nō habet aliquā radicē rationis, sed est vana opinio. & tūc non habetur pro tit. & sic huiusmodi error seu donatio putatiua erronea habet impedire vsucapionē, vt hic, & habetur in d. l. Celsus. multa aūt exempla de huiusmodi erroribus ponit Azo in sum. de vsuc. pro emp. vbi omnino est vidēdū. de quo etiam vide plenè per Bart. in d.l. Celsus. & illud qd dixi, ꝙ iustus error habetur pro ti. intelligē verū quantū ad vsucapionē, sed non quātū ad repellendū eū, qui agit petitione hæreditatis, vel interdicto quorū bonorū, quę iudicia nō dātur cōtra tit. possidentē. l. cogi. §. de pet. hæ. cū ibi not. & habetur in l. fi. §. de edicto diui Adri. tol. & dicā plenè ī l. hęreditatē. infrà in quib. cau. ces. lōgi temp. præscr. ita singulariter dixit Bar. in l. j. ff. quorū bonorū, p gl. ibi,

17 quod dicit esse no. *Quis autē dicatur error iustus, iustissimus, & iniust*, vide per Bar. & alios in d.l. Celsus. & per Bal. in l. nullo. suprà de rei vend. & per Ang. in l. super longi. in ij. & iij. colū. intrà de præscrip. longi temporis. & ibi dicā. & per Io. Andr. & alios in c. cura. extrà de iure patr. & per Abbā. Sicul. in c. de quarta. de

18 præscript. *Quæro extrà gloss. secundūm Bald. hic: quidam habet verum titu. sed errat in tradit. quia putat rem sibi traditam, ideo fortè, qa inductus in corporalē possessionē, nō credēs aliū possidere, cū ali* possideret, nūquid isto desinēte posside re, possit vsucapere? distingue. Aut talis tit. exigit traditionē, & nō vsucapit. Aut nō exigit traditionē, vt titulus pro legato, & titulus pro hęrede, & vsucapit. ita subtiliter gl. sentit in d.l. Cels*. Sed cur tā variè? respōdeo qa titulus est causa remota vsucapionis, sed possessio est causa ꝓpinqua,

 &

& magis de substātia: & ideo magis nocet error nō traditæ possessionis quasi nō subsistētis obligationis. Et ex his not. ꝙ possessio est magis de substātia vsucapionis, quàm titulus.

19 *Itē adde, ꝙ ad acquirendū dominiū per vsucapionē, vel præscriptionē, potior est titul⁹ & traditio, q̄ cur sustēporis: licet nō fieret sine tēpore & sic causatur illud dominiū magis ex ti. & tra. quàm ex cursu tēporis: vt vult elegāter Bal. in l. sciētis. per illū

20 text. ſ. de inge. manu. *In ea. gloss. ibi, quid aūt si pater filio. quærit hic gl. de vna q. satis difficili. Pone pater donauit filio in potestate cōstituto rem alienā, & tradidit bona fide: filius putauit donationē valere: quæritur nūquid iste filius possit eā vsucapere, vel præscribere. Et videtur ꝙ nō: quia donatio inter patrē & filiū, etiā si res donata fuisset propriè patris, nō valet in vita patris. l. j. §. si pater. & l. si pater. ff. pro dona. & habet in l. ij. ſ. de inof. don. & in l. donationes. ſ. de do. inter vi. & vxo. & not. in l. frater à fratre. ff. de cōd. inde. cū ergo fili⁹ putauerit donationē valere, errauit in iure: ideo nō potuit vsucapere, q̄a error iuris non est iustus ad vsucapiēdū. l. nūquā. ī prin. ff. de vsuca. post mortē verò patris. gl. distinguit: Aut hæredes ratā habuerūt donationē, & tūc exīde tenet donatio, & extunc incipit vsucapere. ff. eo. l. si pater. & l. pe. §. pater. ff. pro suo. Aut ratā nō habuerūt, & tūc quia donationis titulus deest pro donato, non vsucapit. l. j. ff. eo. sed ex quo pater nō reuocauit donationem, donatio per mortē patris cōfirmetur: vt d. l. donatiōis. & capiet illa donatio morte cōfirmata vim quasi legati: & ideo qua si pro legato poterit vsucapere. Ista est intētio hui⁹ gl. no. quā examinemus in qualibet sui parte.

21 *Et primò examinemus an donatio per patrē filio facta valeat: & distingue: Aut fuit facta filio emācipato, & regulariter valet incontinēti etiā nō expectata morte patris: vt est tex. cū glo. in verbo adminiculo. in l. ij. supra de inof. do. & iō si pater ei donauit rem propriā, & tradidit, incōtinēti transtulit in eū dominiū. l. traditionibus. ſ. de pac. nec dictā donationē poterit amplius reuocare. ar. l. nostræ, in prin. cū si. facit q̄d dicā ī. in versi. q̄d est similis. Sed si donauit rē alienā, trāstulit vsucapiēdi cōd. & poterit vsucapere ꝓ donato: vt no. in l. pe. §. si pater. in gl. magna secūdū tertiā lec. ff. ꝓ suo. & ita vult ēt Bart. in l. j. in §. si pater. ante fi. ff. ꝓ donato. Aut donatio fuit facta filio in potestate constituto, & tūc subdistingue duos casus principales. Primus est, an donatio valeat in vita patris. Secundus, an valeat post mortē patris, & quo modo. Primo casu, an valeat donatio in vita patris, & regulariter dicēdū est, ꝙ nō valet donatio rei ꝓpriæ patris: vt d. l. ij. ſ. de inof. don. cū alijs iuribus ſ. ad hoc allegatis. q̄d ꝓcedit ita hodie de iure nouissimo, quo acq̄ritur filio ex cā aduētitia quātū ad proprietatē. l. j. & ꝑ totū tit. ſ. de bo. mat. cū si. sicut olī de iure antiquo: quo erat dispositū, vt q̄cq̄d acq̄rebat filius, acq̄rebat patri: vt l. j. ff. si q̄s à pa. fu. ma. & l. plures. ff. de acq. hæ. & gl. de hoc disputat in d. l. ij. tñ veritas est scd̄m Doct. ibi, ꝙ ēt hodie donatio facta ꝑ patrē filio, nō valeat patre viuēte, quia in bonis profectitijs per iura hodierna nihil est immutatū: vt institu. per

quas perso.no.acqui. §.j.versi.sancitũ etenim à nobis est. & ita vult gl. in l.fi.ff.quis ord. in bon.pos. serue. & in l. si quis mihi bona. §. iussum. ff.de acqui.here.& in l.is qui hæres. in §.neq; filius.eo. titu. & ita tenet Ang.in terminis q.nostræ.in l.ij.§.j. ff.pro dona.& idē tenet Bar.in l.j.in vlt.col.in prin.s.q admit.ad bo.pos. possunt.& ibi p Doct.oēs. & Bar.& Doct.in d. §. iussum. & in d. §.neq; filius.post prin.& idē tenet Bar.in l. ij. §.q si in patris.in prin.ff. sol.ma. & ita tenēt Doct.in locis prææallegatis,quādo pater donat filio,vel quādo filius acquirit de bonis pfectitijs patre volēte:licet quādo patre recusante,aliter dicat Bar.in l.fi. §.simili q; modo.suprà,de bonis quæ li.& d. §.iussum. de quo dicendū est, vt in dictis iuribus.Et ratio est,quare donatio facta p patrē filio in potestate etiā hodie non valet, qa si pater donat filio,acquirit filio,& immediatè patri,& sic ad patrē reuertitur:vt habetur in d.l.placet.vt no. p Bar.in l. frater à fratre.in vlt.col.& Ang.in l. j.§.j.ff.pro donato. Ista regula fallit in pluribus casibus,in quibus donatio facta filio in potestate valet: qui enumerātur p glo.in l.ij.suprà,de in offi.do.& ibi p Doc.& per Bar.in d. l.frater à fratre.in vlt.col.& p Ange. in l.j. §.j.ff.pro dona.& per Doct.in authē.ex testa.s.de colla. & ibi dixi. & per Bald.in tit. de pace iura.fir.in §.itē sacramēta. in j.col. & per Bal. hic:& per Doc.in locis,quę infrà allegabuntur. Sed tu enumera plures casus & latius.Prim* enim est,in dote,seu qñ pater donat filiæ pro dote sua:vt no. glo.in d.l.ij.in prin. & ibi Doct.& Bart. in d.l.frater à fratre.in vlt.col. & Ange.in l.j. §.j.ff.pro donato.licet secūdùm An.ibi nō sit pprie donatio,sed potius legalis debiti exhibitio:vt l.fi.suprà de dot. pmis.& l.q liberos.ff.de titu.nup. iuncta l.Pōponius Philadelphus.ff.fam. er. & coiuncta l.iij. §. sed vtrū.ff.de mino. Secūdus casus fallētiæ est similis,in donatione propter nu.quā facit pater pro filio,q accepit vxorē: vt habetur in toto ti.s.de dona.ante nup.& Insti.de dona. §.est & aliud. & hoc vult etiā glo. in d.l.ij. Tertius casus est,si pater donat filio eūti ad castra, vel existēti in castris: vt l.iij.s.fami.erc.& l.castrēse peculiū. & l.miles.ff.de castren.pecu.& l.j.C. de castrē. pec.mili. lib.xij.cū simi.&
22 not.gl.etiā in d.l.ij. *Quartus est similis precedēti: videlicet quando pater emit filio Doctori vel aduocato libros, & tradidit seu dixit,quòd ei donabat:qa tūc filius illud acquirit tanquàm sit cāstrense peculium: militant nāq; aduocati, seu quasi militare dicuntur: vt l. aduocati. suprà de aduoca. diuer. iudi. & l.fori. eo. tit.l.j. secūdo respōso.C. de cast.pecu.mil.lib.xij.& d.l.castrense. & ista donatio est adeò valida,quòd pater nō poterit ipsam reuocare tāquàm incontinenti validam:nec veniet in collatione cū fratribus:vt l.j. §. nec castrēse.ff.de coll.bo.& ibi hoc eleganter no.Bar.in l.filio.suprà, fa.er. sed si filius non erat Aduocatus vel Doctor,tūc si impleuit studium ante mortē patris, & sic incœpit quasi militare, isti libri efficiūtur tanquā castrense peculium, & cōfirmatur donatio.arg.suprà,de dona.l.siue emancipatis. ff. de dona.l. donationes. §.pater. & similiter non veniūt

in collatione:vt d.§.nec castrense.& ibi hoc tenet Bart. vbi plenius p eũ. & idē tenet ad literã in suo tract. de duo.fratribus.in j.q.tertiæ q.prin.& habetur per glo. Bal.& Doct. in l.filiæ cuius.suprà,fami.erc.& per glo. Bal.& Doc.in l.Macedoniani. suprà ad Maced.& per Bal.in aut.ex testamento.in vj.col.versi.quintũ capitulũ. & ibi per omnes Doct. suprà, de colla. & habetur plenè per Flo. in l. quæ pater.la ij.in ij.col.ff. fami.erc. & p Ant.de But. in cõsilio suo xliiij. quod incipit, Iesu Christi & matris nominibus inuocatis. Hoc tamē limita singulariter:vt dicã j.versi.se-
23 ptimus casus in fine. * Sed pone, ꝙ pater primò vnũ filiũ facit studere,& sibi libros emit,& in testamento voluit, ꝙ filius cõferat, cõtingit, ꝙ pater superuixit & filius decessit: pater dedit posteà alij filio illos libros, q pfecit studiũ suũ, deinde pater decessit cũ eodē testamēto: quæritur an iste filius suus debeat cõferre dictos libros.dic ꝙ sic: quia isti libri videntur translati cũ suo onere: vt l.legatũ.ff.de adimē.lega.& l.Caio.in prin.ff. de alimē.& ciba.leg.& ibi hoc elegãter no.Bar. Quintus casus fallentiæ est, quãdo pater donat filio, vt benemerito, & merita præcesserũt: vt in authē. vnde si parens.& ibi not.suprà,de inoff. testa. & hoc tenet Bar. in l.j.§.j.ante fi.ff. pro donato.& ibi etiã Ange.qui dicit,ꝙ tũc dicitur esse donatio ex causa aduētitia, qa donat vt extraneo, & non vt filio: & donatio non eget, vt morte cõfirmetur, qa valet incõtinēti, secũdùm glo.ibi.& idē no. Bal.in auth.ex testamēto.in ij.col.in fin.s. de coll.subdēs,ꝙ causa propter quã donatur, facit etiã aduentitiũ: quia filius acquirit nõ tãquàm filius, sed tãquàm quilibet.arg.l.diuus.ff.si qd in frau.patro. pro quo vide not.per glo.& Doct.in l.si tibi.in §. si pact. ff.de pact. Sed si merita nõ præcesserunt, nec tenet donatio, nec morte cõfirmatur, secũdùm Ange.in d.l.j. §.j.ff.pro dona. Et nunquid in dubio merita præsumãtur, si nõ probētur? dic quòd nõ: vt habetur per gl. & Docto.in l.si donatione.suprà, de col. Sextus casus similis præcedēti est,quòd vbicunq; pater donat filio ex causa aduētitia,valet incõtinēti donatio:quia inter patrem & filiũ cõsistit omnis obligatio ex causa aduētitia: vt est glo.no.in l.si quis pro eo. in §. j. in verbo, tenetur. & ibi per Bart.& alios.ff.de fideiuss.& idē vult Bal.in d.authen.ex testamento. in iij.col. in princi. Septimus casus est, etiã quãdo pater donat filio ex causa profectitia, vt scilicet habeat in peculio profectitio:quo casu licet nõ valeret incõtinēti,tamen si sequatur emãcipatio,filio cõfirmatur,si pater peculiũ nõ reuocauerit: vt est tex.no.in l.donationes in concubinam.§.pater.ff.de dona.secundùm Vber.de Bo.Iacob.de Are. Dynum, & alios ibi. & ideo consuluit idem Vber. vt refert Iacob. de Are. & Barto.& alij ibi.& Ange.in l.ij. §. j.ff.pro dona. quòd filius sit cautus, cui pater donauit libros maximi valoris, vel in peculiũ assignauit, vel pro ipso emit: si vult illos habere præcipuos,se emancipari faciat,nõ reuocato peculio, & faciat vt traditio interueniat, & valebit hoc, quo ad translationē dominij: si pater donans erat dominus: & quo ad vsucapiendi

piendi cōditionem, si nō erat domi nus, secūdùm Ang. in d. l. j. §. j. quod nota, pro his quæ dixi suprà, in versicu. quartus est similis. Octauus casus est, quādo rex donat filio suo in potestate existēti: qa tūc valet ꝓpter autoritatē regiā: vt s. de don. inter vi. & vxo. l. pe. vt singulariter dicit Bald. in c. j. §. itē sacramēta. in vj. col. in fi. vers. scdō, vtrū tex. in tit. de pace iur. fir. ī vsi. feu. vbi cino vide. & habetur p Lud. de Ro. in l. si verò. §. de viro. in iiij. fal. ad fi. ff. sol. ma. & idē esset dicēdū in quolibet principe nō recognoscēte superiorē eadē ratiōe: sed nō puto idē dicēdū ī priīcipe seu duce Venetiarū, q habet ī ciuitate Venetiarū superiores, puta cō silū mai᷑, qd est circa duo milia nobiliū, & etiā alia cōsilia. Nonus casus est scdm aliquos: videlicet ꝙ pater dicat: dono filio meo fundū vel talē rē: & renūcio iuri acqsitionis futuræ, p dictū Bar. in l. cogi. in §. si pater. ff. ad Treb. sed iste casus videtur esse dubitabilis, qa sicut donatio facta p patrē filio, acqrit᷑ filio, & incōtinēti postea patri, qa reflectit᷑ dominiū: vt l. placet. ff. de acq. hære. vt dixi s. ponendo regulā: ita videt᷑ acqri patri illa renūciatio mediāte psona filij, p d. l. placet. propterea dicas, ꝙ si pater dixit, dono filio, & renūtio iuri, ꝙ possem acquirere ex illa reflectione, & tūc valet donatio, qa abdicat à se dominiū, & ita intelligatur Bar. in d. §. si pater. sed si quis vellet huic opin. repugnare, posset dicere, ꝙ ius, obligatio, & actio nō possunt stare in aëre: vt no. in l. q hominē. §. si debitorē. maximè per Pau. de Cas. ff. de solu. & habetur in l. si ego. ff. de neg. gest. licet gl. ibi dicat cōtrariū: vnde necesse est, ꝙ sit penes aliquē dominiū, vel apud patrē, vel apud filiū, vel apud tertium. apud tertiū nō pōt esse, si erat prius apud patrē, p l. 24 id quod neminē. ff. de reg. iur. Et qa actus agētiū nō debēt operari vltra intētionē eorū. l. nō oīs. in prin. ff. si cer. pe. apud filiū etiā nō pōt esse, p dictā regulā, qcqd acqrit filius, acqrit patri. vt d. l. placet. cū simi. q regula locū habet, etiā hodie in profectitijs: vt dixi s. ponēdo regulā: ergo videtur ꝙ debet dici dominium etiā penes patrē, ex quo nō pōt stare in pēdenti in aëre: ideo periculosum est dicere, ꝙ ista donatio valeat licet aliqui dent istā cautelā donādi cū dicta renūciatione: tamē cōmunis opi. videtur esse, ꝙ ista renūciatio valeat, qa dicta regula quę dicit, qcquid acquirit fili᷑, acquirit patri debet intelligi patri volēti & nō recusanti: vt sentit glo. in l. cū filio. in verbo, ex psona. in versi. vel dic si pater sibi retinere nō vult. ff. de leg. j. & ibi p Doct. & Bar. & alios scribentes in d. l. cogi. §. si pater. ff. ad Tre. & Barto. & Doct. in d. l. placet. & ibi Pau. de Cast. in fi. hoc tenet. Decimus casus fallētię est, si pater donat aliquod diurnū pro alimētis, vel remittit vsumfructū in aduētitijs: vt l. cū oportet. §. fin aūt res. & l. fi. §. fin aūt patrē. s. de bonis quę libe. vt dicit gl. j. in l. ij. s. de inoff. do. & Bal. in aut. ex testamēto. in versi. nonū cap. suprà, dc col. vbi dicit, ꝙ si filius percipit fructus bonorū aduētitiorū, quorū proprietas erat sua, & fructus patris, & percipit cōniuentibus oculis patris: efficiuntur proprij ipsius filij, & nō sunt conferendi. per d. §. fin autem res. & idē tenet Bal. in d.

aut. ex testa. in versi. quartūdecimū capitulū est, qn̄ pater promisit eos fructus habere: secus si inuito vel in scio patre. idē vult Bar. in d. §. si au tem res. & in l. frater à fratre. in vj. q. ff. de cōdi. inde.
25 *Et nūquid huiusmodi fructus bonorū suorū aduētitiorū per filiū cōsumpti veniāt cōferendi, vide p Cy. in l. si emācipati. in iij. q. & ibi Doct. & maximè Raph. s. de col. & Bar ī l. pater filiū. ī iij. q. ī fi. ff. de col. dot. & Ray. & Pau. de Ca. in l. fi. s. de col. Vndecimus casus est, qn̄ pater donat filio causa studiorū: qa tūc valet donatio inter patrē & filiū in potestate, sicut valet in dote. l. Pōpo. Philadelphus. ff. fami. er. vt dixi s. ī j. casu fal. qa causa studiorū æquiparaš causę dotis: vt est gl. no. ī l. j. ff. sol. ma. & ibi hoc vult Bal. in viij. col. in fi. & in l. quę pater. ff. fami. er.

Duodecimus casus est, qn̄ pater donaret filio naturali: qa tūc valeret donatio, vt probatur in l. oēs. §. Lucius. cōiuncta gl. in verbo, tradiderit. quę subaudit animo donandi. ff. de his quæ in frau. cre. sed ista nō est propriè falsa regula: de qua suprà.
26 *quia filius naturalis, qui nō est natus ex legitimo matrimonio, nō dicitur esse in potestate patris: vt Insti. de pat. potesta. in princ. & l. itē in potestate. & l. nā ciuiū. ff. de his qui sunt sui vel alie. iu. Decimustertius casus est, cū pater donat filio illud, qđ ad aliū debet ĩcōtinēti trāsferri: puta qn̄ filius donat rē profectitij peculij, vel rē patris patre pmittēte: vt l. in ædib*. §. qđ filius. secūdo respōso. ff. de dona. intelligēdo, ꝙ ibi duę donationes videtur: vna, qua pater donat filio: alia, qua filius donat extraneo. Nec obst. ꝙ pater nō pōt donare filio, qa verū est, si apud eū debet remanere: secus si statim ad aliū debet transferri: vt s. de dona. ante nup. l. si cōstāte. & ff. de iure do. l. profectitia. §. pe. & ff. de don. inter virū & vxo. l. si vxor marito. facit l. cogi. §. hi q solitū. ff. ad Treb. ita dixit no. Bar. scđm Iac. de Are. in l. si cū filius. quę est l. ij. in prin. ij. col. ff. de dona. & ibi p Doc. & idē vult Bar. in d. l. in ædib*. §. qđ filius. eo. ti. Decimusquartus casus est, qn̄ est facta donatio per patrē filio in potestate cōstituto, & est appositū iuramētū secundùm Bal. hîc. in versi. sed qd si inter patrē & filiū. Et pōt assignari ratio: quia pater nō pōt venire cōtra iuramētū, qa est de iure naturali: vt dixit hîc Bal. & idē ꝙ sit de iure naturali, tenet etiā Bal. in l. j. in pe. col. J. q bo. ced. pos. & idē tenet gl. xvj. q. vj. in c. autor. & Spe. in ti. de loca. §. nūc offendendū in versi. xxiiij. & Paul. de Cas. in cōsi. cv. in iij. col. vbi hoc declarat: ac etiā iuramētū est de iure diuino: vt c. & si Christ*. extrà, de iure iu. & ī d. c. autoritatē. cū gl. quo iure naturali vł diuino nō curaš patria potestas: qa illa est solū de iure ciuili, vt l. itē in ptāte. ff. de his q sunt sui vel alie. iu. Item quia cōstat, ꝙ inter patrē & filiū oritur obligatio naturalis: vt no. ī l. frater à fratre. ff. de cōdi. inde. si ergo oriš obligatio naturalis ad dādū, ergo dari pōt, & sic dominiū trāsferri: aliàs si dicerem* cōtrariū, sequeretur, quòd illa obligatio esset vana: quod est cōtra l. j. suprà, de nudo iure Quiritū tollendo. Prętereà ista naturalis obligatio vestitur iuramēto, p legē sacrę scripturæ, quę est potētior, quàm quælibet
27 patria potestas: *quia nulla cōstitutio

tio humana excellẽtior est diuina.l. sancimus.suprà de sac.san.ec.& aut. sed episcopalis dignitas.§.de epis.& cle.potest etiã ꝓbari alia rõne,quia iuramentũ appositũ sup obligatiõe naturali facit illam esse efficacẽ,vt habet̃ per Bar.in l.si quis ꝓ eo.in vj. membro.ff.de fideius.& ibi p Doct. & per Cano.in c.cũ cõtingat.extrà de iureiu.& in c.cũ venisset.de insti.& per gl.& Doc.in c.ex parte.extrà de cõsue.& per Doc.in c.cũ iuramẽto.extrà de homici.Itẽ hoc etiã ꝓbat̃.nã ex iuramẽto prẽstito inter patrẽ & filiũ si nõ cõtinet aliqd turpe,orit̃ obligatio efficax:& pater tenet̃ seruare iuramẽtũ:vt no.Doc.in

28 d.c.cũ iuramento. *Item ista opi.ꝙ iuramentũ validet cõtractũ inter patrẽ & filiũ,ꝓbat̃ in c.quãuis.de pact. lib.vi.& in d.c.cũ contingat.in fi.cũ ibi no.& istã.opi.tenet Ioan.And.in addi.Spec.in ti.de testa.§.j.& idẽ tenet Bal.in repe.l.ij.ff.de iureiu.&Ludo.de Ro.in l.si donatione.suprà de colla.& ibi p Doc.& Pau.de Cast.in cõs.suo cv.quod incip.In Christi nomine amẽ.circa bona q̃ fuerũt domini Vberti.in iiij.col.in ver.secũdò videtur obstare iuramentũ.tenet contrariũ dicẽs,ꝙ donatio inter patrem & filiũ iuramento nõ firmat̃,ex eo qa cũ pater filio vt filio donauit,videt̃ sibipsi donasse,ꝓpter quod redditur iuramẽtũ frustratorium & inutile.& quasi sub impossibili,sicuti si donaret sibipsi.ꝓ quo vide text.in c.fi.in fi.extrà de Insti.& l.ij.ff.de stipu.ser. & l.Vranius.versi.sed cũ duo.ibi,qa nõ possunt pro eodẽ apud eundem, obligati esse:vt queadmodũ incipere aliàs nõ possunt,ita nec remaneãt. ff.de fideius.& l.hẽres à debitore.§. seruo.eo.ti.ibi,nõ em̃ intelligi posse,vt quis pro se fideiubendo obligetur.facit qđ not.in l.debitore.suprà de pac.Prætereà licet iuramẽtũ astringat iurantẽ,nõ tãmẽ facit capacem illũ cui iuratur,si aliàs erat incapax.ar.ff.de condi.& demõ.l.cui fundus.& ideo cũ filio donat̃ per patrẽ, nõ vt extraneo,sed vt filio q incapax erat,per iuramẽtũ capax fieri nõ potest:sicut si donaret̃ seruo,vel alteri incapaci.Sed ego teneo,quòd opin. præcedens sit verior,videlicet quòd donatio inter patrẽ & filiũ in potestate cõstitutũ firmetur iuramẽto,p rationes de quib⁹ suprà dixi.Nec obstant rationes assignatæ in cõtrariũ per Pau.de Ca.in d.suo cõs.quia tolluntur per ea quæ dicta sunt suprà,si bene cõsiderẽtur:nec est verũ quod huiusmodi iuramẽtũ sit frustratoriũ & inutile,quasi videat̃ sibi patri donasse:qa imò est vtile,ex quo filius potest sibi acquirere obligationẽ naturalẽ:vt not.Bar.in l.frater à fratre. in vlt.col.& iuramẽto cõfirmatur,vt dixi.& per hoc etiã apparet,quòd ꝑsona filij nõ est oĩno incapax, maximè interueniẽte iuramẽto,secũdũm qđ nõ attẽditur patria potestas:vt suprà dixi:sicut etiã dicim⁹ in simili de donatiõe facta vxori,quia licet sit incapax,ne cõiuges mutuo amore se spoliẽt,vt l.j.& p totũ ti.ff.de dona. inter vi.& vxo.tamen firmat̃ iuramẽto secũdũ verã opi.quia tale iuramẽtũ nõ est cõtra bonos mores naturales,sed tãtũ ciuiles:per ea q̃ no.Bal. in l.pactũ dotali.ĩ xix.q.suprà de colla.& in rubri.suprà de cõdi.ob tur. causam.in prin.& in l.pacisci.cõtra edict.suprà de pac.& Pau.de Ca.in l. fi.in ij.col.eo.ti.de pac.& Cano.in c.

cũ cõtĩgat ĩ suis repet. & maximè An to. de Rol. ĩ lxv. co. ex. de iureiu. & ita cõsuluit Bal. & idẽ sentit ĩ l. j. in vlt. q. 5. de inof. dona. & ita tenet Bar. ĩ effe ctu ĩ l. Sei⁹ & Augeri⁹. ff. ad l. Fal. & ibi p Doc. & idẽ cõsuluit Fed. de Se. ĩ cõs. suo cxxxv. qd inc. In nõie domi ni amen. punctus quæstionis talis est &c. & ita aliàs ego consului in ciuita te Ferrariæ, pro vxore cuiusdã nobi lis Veneti: & ita fuit iudicatũ. de qua q. habetur per Cy. & Bal. in l. j. suprà de sa. san. ec. & per Cyn. in l. pe. supra de do. ante nup. & per Bar. Bal. & a lios in l. j. ff. de dona. inter vir. & vxo. & Bar. Ang. & alij in l. si quis p eo. ff. de fideiul. & Bar. in l. Titia. §. Impe rator. in ij. col. in fi. versi. quæro ma ter & pater. ff. de leg. ij. & Bal. in l. cũ multæ. in iij. col. suprà de dona. ante nup. & Saly. in l. si ex voluntate. su prà de dona. inter vi. & vxo. & p Gul. de Cu. & Alb. de Rosa. plenè in l. sed & si possessori. §. itẽ si iurauero. ff. de iureiur. & Lud. de Ro. in cõsi. cc xcj. in ij. col. & Pau. de Cas. in d. l. pa cisci cõtra edic. & in cõsi. suo. xcviij. & Raph. Ful. in l. Papinian⁹. ff. de do na. inter vi. & vxo. & Old. ĩ cõsi. cxx. & Car. Zab. in Cle. j. de iureiu. & Io. And. in addi. Spe. in ti. de dona. inter vi. & vxo. sup rubri. & in ti. de testa. §. j. & Iac. de Zochis in c. fi. in prin. in iij. col. extrà de dona. inter vir. & vxo. & qa ista nõ est q̃stio nostra, ali ter nõ examino: sed sufficit remissio ad prædicta. Et q dixi donationem inter patrẽ & filium valere, si iurauit pater nõ contrauenire &c. intelligo esse verum, nisi esset inofficiosa, qa quatenus esset inofficiosa, non con
29 firmaretur iuramento:* quia iuramẽ tum nõ cõfirmat aliquid, nisi in præ-

iudiciũ iurantis, nõ autem in præiu dicium tertij: vt in c. quãuis. de pac. lib. vi. & c. licet mulieres. de iureiu. eo. li. & ita tenet Bar. in d. l. Titia. §. Imperator. in d. versi. qd si mater & pater qui donauit. ff. de leg. ij. & idẽ tenet Bal. ĩ l. j. in vl. co. suprà de inof. dona. qui dicit, quòd hoc casu nõ re quiritur relaxatio iuramẽti. Deci musquintus casus est, quãdo pater donat causa mortis filio suo in pote state cõstituto: vt l. si donatione. in primo respõso, suprà de colla. & l. pe nul. ff. de coll. bo. sed in hac donatio ne causa mor. est plus quàm in dona tione inter viuos: quia ista donatio causa mortis cõfirmat morte patris, etiã si nõ interuenerit traditio: quia habet instar legati, & effectũ vltimæ voluntatis. l. fi. in fi. infrà de dona. cã mor. & no. per Bal. & Doc. in l. j. ff. de leg. j. vt eleganter no. Bald. in l. & si mortis. suprà ad l. Fal. nã ĩ vltima vo lũtate nõ requiritur traditio de ne cessitate, nisi testator voluerit ĩ vita sponte soluere: vt est casus sing. in l. Luci⁹. ff. de leg. ij. sed secus est in alia dona. inter viuos facta p patrẽ filio in potestate tanquàm filio: quia ad hoc vt cõfirmetur morte, requiritur traditio. l. ij. suprà si qs alteri, vel sibi. & ita tenet Bal. in d. l. & si mortis. & in aut. vñ si parẽs. in prin. suprà de inof. test. & probat ĩ l. Papinian⁹. ff. de do. inter vi. & vxo. & in l. multùm. suprà si qs alteri vel sibi: & p no. per Cy. in l. j. suprà de dona. ante nupt. & in d. l. ij. vbi habet q donatio inter vi. & vxo. nõ cõfirmatur morte, nisi prius interuenerit traditio, arguen do de illa dona. facta inter cõiuges, ad dona. factam per patrẽ filio: sicuti arguit Ange. in aut. de immensis do-

na.

na.in prin.in ij.col.colla.vij.& ita tenet etiã Cy.Bal.Ang.& alij in d l.ij. in prin.suprà de inof.dona.& hoc ꝓcedit siue traditio interuenerit tempore dona.siue posteà:vt probat in d.l.ij.suprà si quis alteri vel sibi.& in d.l.Papinianus.& ita vult not.Bal.in dona.inter vi.& vxo.in c.ij.in fi.in titu.de feud.dato in vicẽ l.ex cõmis.

Item hoc procedit, vt donatio morte cõfirmetur, si traditio interuenit, scilicet vera vel ficta, puta quia pater cõstituit se precario nomine filij possidere:vt dicit Ang.in d.autẽ.de immensis dona.in ij.col.ver.sed tũc quæro.& dicit quòd ita no.sing.glo. in l.ij.suprà de dote cau.nõ nume.& idem nota.Cy.in d.l.ij.& idẽ no.Bal. Ang.& alij in l.ij.in prin.suprà de inof.dona.& idẽ vult Bar.in dona.inter vi.& vxo.in d.l.Papinian*.& Pau. de Ca.in l.diuortio.§.ob donatiões. ff.solu.ma. Et adde pdictis omnino Pau.de Cas.in cõsi.cvj.quod incipit, In Christi nomine amẽ.d.donatio sine dubio dicitur fuisse inter viuos: vbi etiam examinat intellectũ d.l.Papinianus.Itẽ pdicta q̃ dixi de traditione, ꝓcedũt in bonis psentibus nõ

30 futuris. * quia futura tradi nõ possunt:nec per cõstitutionem precarij trãsfertur possessio bonorũ futurorũ, qa sicut loc* incert* nõ possidet vere, ita nec fictè põt possideri p cõstitutionẽ pcarij.& hoc videt tenere gl.in l.j.§.vniuersæ.ff.pro dote.ita dicit singulariter Ang.in l.fi.in vlti. col.post prin.s.de pac.Et põt esse rõ: qa fictio nõ põt habere locũ, si nõ reperit rẽ super qua figat pedes:vt no. Bar.in l.necessariò.in fi.ff.de peri.&

31 cõm.rei vẽ. *Et de isto articulo nũqd locus futurus,& sic incertus possit possideri, vide Iac.Bu.Bar.& alios in l.fi.infrà q̃ res pig.ob.pos.& Bald. in rub.suprà de cõtrahẽ.emp.in xxj. q.& Io.de Imo.ĩ l.stipulatio hoc mo. cõcepta.in fi.& ibi etiã Rap.Cu.ff.de ver.ob.& Ang.& Io.de Imo.in l.quãuis.§.j.ff.de acq.pos.& Lud.de Ro. in l.exitus cõtrouersiæ.in fi.eo.tit.& plene per Ang.de Are.Insti.de actio. §.actionũ.in materia cõstituti & precarij.ver.hinc sumpta occasiõe, quia clausola cõstituti &c. Itẽ ea q̃ dixi, qꝫ ad hoc vt donatio valeat requirit traditio, intellige qñ donatio fit inter psonas ꝓhibitas:aliàs morte confirmatur, nõ interueniẽte aliqua traditione vera vel ficta:vt not.Cy.in l. j.in fi.p gl.ibi, quã ita intelligit.suprà de dona.ante nup.quẽ sequit Bal.in l.vt hæredib*.in fi.ff.de le.ij.qd no. Cõcludo ergo circa pdicta, qñ pater donauit filio si quæritur nunquid acquiratur filio, dic, Aut sumus in casibus in quibus donatio facta p patrẽ filio de re patris in vita ipsius patris valet,& tunc incontinenti transfertur dominium in filium:Aut donatio est facta de re aliena,& tunc non trãsfert dominiũ, sed trãsfert in filiũ vsucapiẽdi cõditio:p l.clauib*.ff.de cõtrahẽ.emp. Aut sum* ĩ casi.in qb* nõ valet donatio ĩ vita patris,& tũc si pater donat rẽ ꝓpriã, nõ trãsfert dominium in filiũ in vita patris:si donat rem alienam, non transfert vsucapiendi conditionem:per istam l.& per l.j.§.j.ff.pro dona.& per ea quæ dicta sunt ante suprascriptos casus fal

32 lentiæ. *Secundo casu principali, quando quæritur an donatio inter patrem & filium eo casu quo non valet in vita patris, an saltem morte patris confirmetur:& quo iure,& quis

fit

sit effectus huius cõfirmationis,quæ fit morte:& si donauit rē alienā,nūquid filius post mortē patris possit eā vsucapere vel præscribere:& quo iure. Et dicas breuiter,quod si pater donat rem propriam,& illā tradit filio verè vel fictè,dicta donatio incipit valere incontinenti post mortē patris:vt l.donationes.quæ est pe.in prin.suprà de do.inter virū & vxo.& l.ij.cum ibi no.suprà de inoffi.dona. & dixi suprà ante fallentias,& in xv. fallentia. Sed dubium est,quo iure tunc dicta donatio valeat,seu morte confirmetur.& in hoc distingue: aut hęredes patris habuerunt ratam illam donationem,& tūc illa donatio quæ in vita patris erat nulla,propter reflexionē acquisitionis,quæ fit de patre in filium,& de filio incontinenti in patrem.l.placet.ff.de acqr. hære.vt dixi suprà ante fallentias:cōfirmatur morte ꝑpter ratihabitionē hæredū:vt l.si pater.ff.pro lega.Et effectus huius donationis confirmatæ est,vt valeat illa donatio:quia propter illam ratihabitionem videntur hæredes velle,ꝙ illa donatio q̄ in vita patris fuerat nulla,incipiat habere vires ex nouo cōsensu hæredū,propter quē cōsensum cessat ratio ꝓhibitiua donationis:qa tūc nō pōt reflecti in patrē donatio,q iā mortuus est,sicut poterat in vita ipsi⁹ patris. Et est alius effectus,vt illa donatio valeat tāquā donatio,& nō tanquā legatū,vel quasi legatū. Est etiā ali⁹ tertius effectus,quia ista donatio incipit habere vires à tēpore cōfirmationis factæ per hæredes,& nō antè, hoc videtur probari in d.l.si pater.ff. ꝓ donato.cōiūcta l.j.§.si pater.e.ti. & hoc videt̄ esse de mēte gl.hic,ibi, nisi hæredes ratā habeant,&c.& idē tenet Ange.in d.l.si pater.qui dicit, quòd donatio valet à die ratihabitionis,& nō antè.& idē vult etiā Salyc. hic.& etiam Cy.hic in j.q.

33 * Qui dicit no.quòd quādo hæredes habent ratam donationem,tūc videt̄ interuenire noua donatio,& nouus titulus:nec videtur posse cumulari cum titulo donationis factæ à patre:quæ fuit nulla in vita patris:nec tenet cū titulo legati vel quasi.quia cū superuenit donatio ab hęredibus,videtur recessum à legato,& isto casu procedat donatio vt ex nūc.Et ex hoc sequitur quartus effectus,quia ad validitatē huius donationis nō requirit̄ traditio: ex quo nō est facta inter psonas ꝓhibitas,per id quod no.Cy. in l.j.in fi.§.de don.ante nup.& Bal. in l.vt hæredibus.in fi.ff.de leg.ij.vt etiam de hoc dixi s.ante versi.qui incipit,secundo casu principali.Et prædicta procedunt sine dubio,quando pater exhæredasset filium,cui primò donauerat:quia pater exhæredando filiū post donationē sibi factam.pręsumit̄ mutasse voluntatē suam:& tacitè reuocasse donationē:vt d.l.si pater.ff.pro donato.quā Bar.ita intelligit ibi,& in l.ij.§.fi.circa fi.eo.ti.dicens,quòd tūc nō procedit donatio facta à patre,nisi hæredes patris confirmauerūt eā.& ita videtur etiā sentire Host.in ti.de vsuc.vbi ponit materiā ti.ꝓ donato.sed gl.hic & Cy.& Saly.vident̄ velle indistinctè,ꝙ etiā vbi pater nō exhæredasset filiū,si tn̄ hæredes habuerunt ratam donationem,valebit vt donatio.& dicit Cy. ꝙ ista erit noua donatio facta ab hæredibus ꝓpter suā ratihabitionē,& sic erit nouus titulus:& videbit̄ esse

recess-

recessum à legato propter superuenientiam donationis ab hæredibus factæ: vt s. dixi. Ego autē teneo primam opi. ꝙ intelligatur solū valere, vt donatio noua, quādo pater filium exhæredasset mala mente: quo casu videtur pater tacitè reuocasse donationē, vt dixi: & sic non pōt filius habere, nisi ex nouo cōsensu hæredū, qui causat nouā donationē: secus si ipsum filiū non exhæredasset, sed in aliqua parte eū instituisset, vel exhæredasset nō mala mēte. iuxta l. multi non notę causa. cū ibi no. ff. de li. & post. & l. si patronus. §. si qs non mala mēte. ff. de bo. libe. quoniā hoc casu morte patris donatio confirmata valet, vt quasi legatū: vt dicit hic glo. & etiā j. dicetur: quæ donatio cū habeat vim legati, cedit eius dominiū à morte testatoris ī legatarium seu donatarium. l. à Titio. ff. de furtis. & not. per gl. & Doct. in l. si tibi homo. §. cū seruus. de leg. j. imò plus, huiusmodi donationes, quæ morte cōfirmātur, nō requirunt aditionē hæreditatis. l. sequens quæst. ff. de lega. ij. & ibi hoc no. Bart. de quo etiā dicetur j. cū ergo dominiū fuerit acquisitū filio à die mortis testatoris, sequitur ꝙ ex alia causa seu ex alia donatione hæredū, non poterit amplius dominium acquirere: quia qui semel est effectus dominus, non amplius efficitur dominus. l. sequitur. §. lana. ff. de vsucap. & no. per gloss. ordi. in l. iij. §. ex pluribus. in glo. ij. magna, quę incipit, nota duas regulas. & p Bart. & alios ibi. ff. de acqui. pos. hoc tn̄ intelligo verū, qn̄ filius voluit acceptare & acceptauit dictā donationē post mortē patris tanquā morte confirmatā: sed si filius nollet acceptare donationē, tanquàm morte cōfirmatā, sed potius ex ratihabitione facta per hæredē, & sic acquirere ex noua donatione, qa fortè vult potius habere titulū ab hæredibus quàm à patre: tūc posset procedere illud, quod dicit hic gl. & Cy. clarius in j. q. quia tūc videtur esse recessum à quasi legato, seu a donatione cōfirmata per patrē: & ratio, quæ me mouet, est ista: qa licet illa donatio morte fuerit cōfirmata, tamē ego intelligo quòd censetur cōfirmata, & valere tanquā legatū, scilicet reuocabiliter: quia si filius non vult acceptare illā confirmationē seu quasi legatū, potest repudiare, sicuti legatū factū acquiritur legatario reuocabiliter: tamē potest illud repudiare: vt habetur in d. l. si tibi homo. §. cū seruus. ff. de leg. j. nec credo, ꝙ haberet obstare, etiā si semel dictā donationē à patre acceptasset in vita patris, maximè quādo res donata fuit tradita filio, quia tūc erat donatio nulla: vt habetur hic in glo. & suprà dictū est: & sic cū nondū fuerit irreuocabiliter acquisita res donata p mortē patris, nisi filius de nouo eā acceptauerit, tanq̄ ex donatione confirmata, puto ꝙ sit in electione ipsius filij eligere, ex quo capite velit sibi acquirere dictā rem à patre donatā: an ex illa donatione cōfirmata per mortē, vel ex ratificatione facta p hæredes. facit ad hoc l. recusare. §. Titius. cū ibi no. per Bar. & alios. ff. ad Tre. & quod no. in d. l. iij. §. ex pluribus. cū ergo expresè recedit à dicto quasi legato, quod potest, vt dixi: sequitur quòd tūc habebit rē tanquā donatā ab hęredibus, per no. in d. §. ex pluribus. 34
* Sed quid si filius post mortē patris

patris nō aliter expreſsè acceptauit donationē factā ſibi à patre, nec etiā aliter repudiauit, & hæredes habuerunt ratā dictā donationē, credo ꝙ ſit in electiōe filij acceptare, ex quo capite velit, per prædicta. Ex prædictis itaq; poteſt concludi, ꝙ aut poſt mortem patris filius acceptauit, expreſsè donationē factā à patre, eam laudando, & tunc nihil amplius poſſit in dicta re donata acquirere per ratihabitionē hæredū, ex quo prius erat effectus dominus irreuocabiliter, per not. in d. l. ij. §. ex pluribus. ff. de acqui. poſſ. coniunctis his quæ habētur in d. l. ſi tibi homo. §. cū ſeruus. de leg. pri. aut filius expreſsè renūciauit donationi factę à patre etiā poſt mortē patris, & tunc ſequuta ratihabitiōe p hæredes patris, & filius acceptauit iſtā ratihabitionē, & tūc valebit vt ex nūc, tanquàm donatio facta ab hęredibus: quia videtur eſſe receſſum à prima donatione facta p patrē: & ita poteſt etiā intelligi gl. & Cy. hic. Aut filius nō acceptauit, neque repudiauit donationē factam à patre poſt mortē ipſius patris, & hæredes habuerunt ratā dictā donationem, & tunc ſi filius acceptat illā ratihabitionem, valebit, vt ex nunc, ex quo habebat rē penes ſe: vt l. abſenti. in prin. ff. de dona. & videbitur eſſe ſimiliter receſſum à prima donatione morte confirmata. & ita etiā pōt intelligi gl. & Cyn. hic. aut filius qui non acceptauit donationē paternā, nec repudiauit, non fuit præſens ratihabitioni: & tūc ſi poſteà ſciuit, & eam ratā habuit, valebit donatio tāquàm facta ab hæredibus: p d. l. abſenti. ſed ſi ſciuit ſimpliciter, tūc eſt in electione ſua, ex qua donatione velit conſequi dominiū irreuocabiliter per prędicta. ſed ſi ignorauit ratihabitionē hæredū, per illā non poterit ſibi dominiū acquirere, per d. l. abſenti. in ſecundo reſpōſo. ideo valebit, vt ex tunc tanquàm donatio à patre facta: quæ omnia tene mēti: qa per Doct. non tanguntur. Aut hęredes patris nō habuerunt ratā illā donationē, & tunc ſi res erat ipſius patris, morte cōfirmatur. l. donationes quas. §. de dona. inter virū & vxo. & l. ij. cū ibi no. §. de inoffic. donat. Et huiuſmodi donatio morte confirmata non valet, vt donatio inter viuos: ſed valet vt quaſi legatū: vt dicit gl. no. in l. filiæ cuius. in glo. j. in fi. §. tami. er. & glo. fin. hic, dum dicit, ſed quaſi pro legato. & idem vult gl. in l. ij. in §. filiū. in verbo pro hærede. ibi, qua ſi ex cauſa legati. ff. p hærede. & eſt etiā gl. in aut. ex teſtam. & ibi per omnes Doct. & maximè per Bal. §. de col. & ſic dicitur valere iure quaſi legati, & non veri legati: qa huiuſmodi donatio inter patrem & filiū morte cōfirmata, non ſapit per omnia naturā vltimę volūtatis, ſecūdū Bal. in l. vt proponis. in ij. opp. §. de cond. ob cauſam. qui ſubdit, ꝙ ratio eſt, quia in pluribus non habet vim legati: & primò non habet, quia quo ad confirmationē huius donationis requiritur traditio: vt l. ij. §. ſi quis alteri vel ſibi. & no. per Cy. in l. j. §. de dona. ante nup. & per Bart. in l. donationes in concubinam. §. pater. ff. de don. & no. Bal. in aut. ex teſtam. in v. c. in fi. Secundò, quia ad cōfirmationē dictę donationis factam per mortē patris, non requiritur aditio hæreditatis: quia ſola morte cōfirmatur. l. ſequens. q. de leg. ij. & ibi

ibi hoc no. Bar. & etiã glo. not. quæ hoc dicit expressè in d. l. filiæ. cuius. in j. gl. in fi. & nõ est melior alibi secũdũ Ang. ibi, & probatur p glo. in l. post legatũ. in §. qui mortis. in verbo legatario. in ff. de his quibus vt indig. & not. Doct. in d. l. filię cuius. & in d. aut. ex testam. quæ additio requiritur ad confirmationẽ legatorum. l. eã quã. cum ibi no. ff. de fideicõm. & habetur in d. l. si tibi homo. §. cũ seruus. de leg. j. etiã si essent legata ad pias causas: qa etiã illa non debentur, nisi saltẽ ab intestato adeatur hęreditas: vt l. ij. ff. de fideicõ. liber. vbi est casus sing. secũdũ Ang. in d. l. filię cuius. qui etiã ibi dicit, ꝙ de hoc est glo. sing. in l. qui filio. in §. seruus. ff. de hære. inst. nisi loquatur de legato libertatis, quod æquiparatur legato piæ causæ. & idem vult Ang. secundũ Iac. de Are. in d. §. seruus. & Ioan. And. in addi. Spec. in tit. de instru. edit. §. nunc verò aliqua. versic. sed pone, ꝙ ex testamẽto nõ est adita hæreditas, & aditio incipit: hîc omittit autor quęst. & Bald. in l. eã quam. in ij. col. in ver. sed hîc quęro de duobus. ff. de fidei. & habetur per Bar. & alios in l. j. ff. de sacrosan. eccl. & per Bald. in aut. hoc amplius, in iij. colũ. ad fi. ff. de fideicomm. & per Alber. de Ro. in rubric. ff. de codicil. & per Paul. de Cast. in l. prima, eo. titu. Tertiò dicta donatio inter patrẽ & filiũ morte cõfirmata, nõ habet vim legati seu relicti quantũ ad confirmationẽ, si est vltra summã quingentorũ aureorum: vt in l. donationes. quę est l. antep. ff. de dona. inter vir. & vxo. & ita tenet Bal. in auten. ex testa. in iij. col. in ver. sicu. sed in hoc caue tibi. ff. de col. & idẽ tenet Ang. in d. l. donationes. Sal. in l. illud. circa mediũ. de collatio. Quartò nõ habet vim legati, quãtũ ad tres actiones, quæ cõpetunt nomine relictorũ: vt l. j. ff. cõmunia de lega. & insti. de leg. §. j. secũdũ Bald. in d. autẽ. ex testamẽto. in prællegato ver. Quintò, nec quãtum ad confiscationẽ, per damnationẽ damnatoris ad mortẽ vel seruitutẽ. argu. l. res vxoris. C. de donat. inter vir. & vxo. & l. iij §. sed vtrũ. & qđ ibi no. ff. de minoribus. Sextò, nec quantũ ad hoc, vt hæc donatio in legitimã imputetur: licet alia relicta in legitimã imputẽtur: vt l. si quando. §. & generaliter. ff. de inoffic. testam. & ibi hoc vult gl. in verbo, quartã. & gl. in l. filiũ, quẽ habentẽ. ff. fami. her. & hoc tenet Ang. in d. §. & generaliter. & Pau. de Ca. ibi, qui reprobat Bart. in hoc tenentẽ cõtrariũ in l. in quartã: in vij. colũ. in prin. ff. ad l. Falci. Septimò, qa huiusmodi donatio nõ dicitur legatũ, quia nõ relinquitur in testamẽto: vt dicit gl. j. in fi. in d. l. filiæ cuius. nec relinquitur in codicillis, neque in epistola: vt dicit Bal. in l. ij. ff. de inoffi. dona. Octauò, quia quãdo cõfirmatur huiusmodi donatio morte, trahitur retrò ad diẽ donatiõis: vt d. l. antepe. ff. de dona. inter vir. & vxo. qđ nõ est de natura legati: *Quod non trahitur retrò ad diẽ testamẽti, sed ad diẽ mortis tantũ. l. ex verbis. & in hoc no. Bal. ĩ pri. eo. titu. & quod dixi, ꝙ huiusmodi donatio trahitur retrò ad diem donationis, intellige quo ad fructus & partus, nõ autẽ quantũ ad dominiũ, vt not. glo. & Ang. in d. l. antepenul. & glo. in l. ij. §. j. ff. pro donato. & ibi de hoc plenè per Bar. & gl. in l. ij. in verb

verbo,fami.herci.§. de inoffi.dona. & ibi per Doc.& est gl.in l.talis scriptura.in verbo ad vniuersa. circa fi. ff.de lega.j.& ibi no.per Doc.& probatur hoc in d.l.ij.§.de inoffi. dona. licet gl.in l.sub cōditiōe.ff.de solu. & in l.sequēs quęstio.ff.de leg.ij.teneant cōtrariū:sed reprobatur p Doc. in dictis iuribus.& maximè per Bar. in d.l.sub cōditione.& in l.j.§.j.ff.pro donato.& Ange.in d.l.antepenultima.Et Bar.in d.l.sub cōditione.in fi. j.col.assignat rationē,quia tempore donationis filius nō poterat esse dominus propter paternā potestatē:vt sępe dictū est:ergo nō pōt fingi retrò ipsum fuisse dominū,eo tēpore quo erat inhabilis: & sic deficiebat tūc habilitas extremorū, per not. in d.l.ij.& ibi hoc etiam vult Bal.in iij. col.in fi. Nonò,qa legata non debētur legatarijs,si legans moritur ciuiliter.l.eius qui.ff.de test.sed secus est in donat.quæ morte cōfirmatur: vt l.res vxoris.& ibi hoc no. Ang. §. de dona.inter vi.& vxo.& sic hiusmodi donatio cōfirmatur morte patris donantis,siue sit mors naturalis,siue ciuilis.de quo vide per Ioan.An. in c. fi.extrà de dona.inter vi.& vxo.& p Cano.ibi.& maximè p Iaco.de Zochis,qui de hoc plene dicit:& propter ista & alia similia nō dicitur hæc donatio esse verū legatū,quia in omnibus nō habet naturā legati seu relicti:sed dicitur habere vim quasi legati,seu dicitur esse quasi legatū, qa participat etiā de natura contractus: vt patet ex prędictis. Itē huiusmodi donatio morte cōfirmata, nō habet vim contractus inter viuos quo ad quædam.Primò,quia si haberet vim cōtractus valeret incōtinenti donatio,& nō expectaretur vt morte cōnfirmaretur.l.nō omnis.in prin. cum ibi not.ff.si cer.pe. Secūdò,quia ex tali donatione nō oritur cōdictio.l. si quis argētū.j.de dona. quia nō cōfirmatur nisi quaten⁹ interuenit traditio:vt dixi §.in versic.& sic dicitur valere.nā si esset vera donatio inter viuos, etiā ex sola promissione seu ex sola donatiōe oriretur cōdictio, d.l.si quis argentū.sine aliqua traditiōe rei donatę vel promissæ ex causa donationis:per d.l. si qs argentū. & ita vult in effectu Bal.in d.aut. ex testamēto.in iij.col. versi. itē ex tali donatiōe.§.de colla.& ex hoc apparet,quod ista donatio participat de natura cōtract⁹, & de natura legati:nā inquātū reqritur traditio, magis sapit naturā cōtractus,l.traditionibus. cū ibi no.§.de pac.quam naturam legati seu relicti,qd acqritur legatario, nulla interueniēte traditione: qa trāsit dominiū recta via à morte testatoris in legatarium fictè.l. à Titi.ff.de furt.& verè ab adita hęreditate. l. si tibi homo.§.cū seruus.ff.de leg.j.cū ibi not.etiā sine traditione.l. Luci⁹. la prima,& l.legatum.ff.de leg. ij.& no.Bal.in d.l.ij.§.de inoffi. dona. in iij.colū.imò acquiritur etiā absenti & ignorāti.l.cū pater.§.surdo.ff. de leg.ij.cū si.& inquātū ex huiusmodi dona.nō orit cōdictio.d.l.si qs argētū.sapit magis naturā relicti quam cōtractus. Tertiò,qa nō debetur euictio ex huiusmodi dona.morte cōfirmata,vt dicit Bal.secūdùm Cy.in d.autē.ex testamēto.sed in dona.inter viuos solet fieri regulariter ista distinctio:aut est incœptū à promissione,& debetur euictio:aut est icœptū à traditione,& tunc nō debetur:vt l.Aristo.

sto.la ij.& ibi plenè not. ff.de dona. cũ simi.& idẽ tenet Bal.in d.l.ij.ante fi.pe.col.s.de inof.dona.qui dicit, ꝙ illud qđ dicitur, ꝙ vbi donatio incipit à promissione, venit euictio, debet intelligi de promissione obligatoria:vt d.l.Arist. Quartò,quia huiusmodi donatio facta per patrem filio,q̃ morte cõfirmatur, põt per donatorẽ ĩ vita sua reuocari : vt l. ante pen.s.de dona.inter vi.& vx.& not. Cy. in d.l.ij.in pri. & Iac.But.& Bal. in l.filiæ,cuius.s.fam.er.qui dicũt,ꝙ ista donatio habet vim relicti,nisi pater reuocauerit eã, quod nõ esset, si esset verè cõtractus.l.sicut.suprà, de act.& obli.l.in cõmodato. §.sicut.ff. cõmo. Quintò,quia filius mortuo patre,non põt vsucapere pro donato:vt l.j. §.j.ff.pro donato. quia reputatur quasi legatũ:vt dicitur hic in glo. Sextò,quia ista donatio valet solũ à tẽpore mortis,vt ex nunc,quo ad dominiũ:vt dixi suprà in ver.viij. ꝙ nõ est de natura cõtractus puri : vt in §.purè.inst.de verb. obli. Septimò,ꝙ nõ sit propriè cõtractus,patet, quia obligatio inter patrẽ & filiũ nõ oritur:vt no.in l. frater à fratre.ff.de condi.inde.& no.gl.& Bal.in d.l. filiæ cuius. Octauò,quia si pater donat rẽ alienã filio , & eã nõ reuocat filius post mortẽ patris,vsucapit vel præscribit titulo pro legato,nõ titulo pro donato:vt habetur hic in glo. de quo statim dicam plenè.Et ex his collige plures effectus huius donationis factę per patrẽ filio in potestate:plures alij possent inueniri,sed s. enumerati sunt principales. Concluditur etiam ex prædictis,*Quòd donatio inter patrẽ & filium morte cõ firmata,nõ dicitur propriè donatio

36

inter viuos,quia nõ habet verã naturã contractus:nec dicitur propriè legatũ,qa similiter nõ habet in omnibus naturã legati seu relicti: ideo dicitur esse quasi legatũ,seu valere iure quasi legati seu relicti , vt dicitur in gl.ista cũ alijs s. ad hoc allegatis. Et prædicta procedũt, qñ pater donauit filio in potestate sua rem,quæ erat ipsius patris. *Sed quid si pater filio in potestate donauit rẽ alienã,an possit filius vsucapere vel præscribere,si credidit donationẽ valere?Et glo. hic in verbo,nõ defenderet.in versi.quid aũt si pater.dicit, ꝙ nõ in vita patris: quia donatio non valuit inter patrẽ & filiũ.& est casus in l.j. §.si pater.ff.eo.nec iuris error propter quẽ filius putauit donationẽ valere,cũ nõ valeret,est iustus ad vsucapiendum. *Sed quæritur,an post mortẽ patris valeat donatio, & quo iure,& an res donata possit vsucapi vel pscribi.Et gl.hic distinguit: Aut hęredes patris nõ hãbuerint ratã illam donationẽ,& tunc nõ valet iure donationis:quia titulus pro donato deest: & propterea nõ poterit ex isto titulo pro donato vsucapere vel pręscribere:vt d.l.j. §.si pater.ff. eo. & l.si pater.eo.tit.à contrario sensu. Sed si pater non reuocauit donationem,ipsa donatio morte patris confirmatur.l.donationes.quę est l.ante penultima. s.de do.inter vi.& vxor. & capit vires quasi legati : vt plenè fuit declaratum s. ideo dicit glos. ꝙ pro legato potest vsucapi:sed si hęredes patris donantis habuerint ratam donationem, tunc etiã eadẽ tenet donatio : & ex tunc potest incipere vsucapere pro donato , quia habendo ratam donationem, videtur inter

37

38

uenire noua donatio: & sic noniter titul⁹ donationis, vltra titulū pro legato. & isto casu videtur secūdū Cy. hic recessum à legato, & ꝓcedit vsucapio tit. pro donato, vt ex nūc, scilicet à die ratihabitionis. vide plenè quæ dixi s. in ver. secūdo casu principali. & quod dixi secundū Cy. ꝙ propter ratihabitionem videtur esse recessum à titulo quasi legati, intelligo verū esse, quādo filius vellet vsucapere titulo pro donato, & nō pro legato: sec⁹ si vellet vsucapere titulo pro legato, quia tūc posset per l. iij. §. ex pluribus. cū ibi not. per glo. & Doct. ff. de acq. pos. & facit ad hoc qđ no. Bar. in l. recusare. §. Titius. ff. ad Treb.

89 *Sed iuxta prædicta reuoco in dubiū, an donatio facta per patrem filio in potestate de re aliena, morte patris cōfirmetur, maximè si hæredes patris nō habuerunt ratam dictam donationē. Et glo. hic, vt dixi, tenet, ꝙ sic, per d. l. donatiões. Sed Iac. de Raue. quē hic sequitur Cy. tenet, ꝙ nō confirmatur, & dicit ꝙ nō est icōueniēs hoc affirmare: imò est ferè iuri consonū, ne iuris fictio procedat cōtra naturā: vnde qđ solet dici, donationē morte confirmari, intelligit ipse verū esse in proprijs rebus donātis, sed in alijs naturalis ratio resistit fictioni iuris, vt nō procedat cū aliena iactura. & sic ne ista fictio inducatur cōtra naturalē ęquitatem, ad præstandū titulū filio in præiudiciū, puta veri dñi. Et hāc opi. cōfirmat Sali. hic: tñ quia si vsucaperet filius titulo pro legato, hęc vsucapio statim post mortē patris, vel saltem abadita hæreditate inciperet: igitur si posteà hæredes donationem confirmarent, ex tali donatione nō procederet vsucapio ꝑ donato: qđ probat tali ratione: nam sicut ex pluribus causis non pōt dominiū acquirere, vt habetur in d. l. iij. §. ex pluribus. ff. de acq. pos. ita nec ex pluribus causis quis successiuè vsucapere posset: quia causa secūda esset frustratoria, cū iam sit effectus dñs ex prima: sed consequens est falsum, quia pro ratihabitione hæredū, vsucapit pro legato. & istā opi. Cyn. tenet hic Pau. de Ca. Sed Pe. de Bellaper. vt refert hic Cy. in fin. tenet opi. glo. nostrę, quæ non facit differentiā, an pater donauit rem propriam, vel alienam. & istam opi. approbat hic Bal. & Ange. Albe. de Ros. recitat vtranque opi. hic, & remittit se ad notata plenè per eum in l. ij. s. de inoff. dona. & istam opi. glo. tenet Bart. in l. j. §. j. ff. eo. & ibi etiam Ange. & idem tenet hic Salyc. qui dicit, quòd leges quæ volūt, vt hæc donatio facta per patrē filio, habeat vim quasi legati, loquuntur generaliter: vt l. filiæ cuius. s. fami. ercisciin. & l. donationes. s. de dona. inter virum & vxor. coniūcta l. in donationibus. s. ad l. Falci. & sic tā in re propria q̄ in re aliena. l. alienā. s. de leg. Nec obstat secundū Saly. ratio Ioā. de Rauanis: quia præiudiciū, quo propter vsucapionē grauatur dominus ex isto titulo quasi legati, procedit ex culpa ipsius domini iam petentis, ideo nō consideratur: sed potius rigor iuris, qui tali æquitati derogat, ne dominia rerū sint in incerto. l. j. cum ibi nota. ff. de vsuca. & inst. eo. ti. in princ. Nec obstat secunda ratio, quia dicit, ꝙ per ratihabitionem non impeditur præcedens vsucapio pro legato seu quasi legati: nec habet tunc locum vsu-

capio pro donato: quia locum habet qñ donario fuit reuocata expressè vel tacitè per defunctũ, ita ꝙ cesset vsucapio quasi legati: tũc enim confirmatio hæredis operatur, vt ex tũc pro donato vsucapiat. & ita loqtur. ff. pro dona. l. si pater. ibi enim propter exhæredationẽ, intelligitur tacitè reuocata, ideo morte nõ confirmatur. & sic vult Saly. quod secus esset, si donatio nõ fuisset reuocata expressè vel tacitè, quia ex quo tũc valeret & procederet vsucapio ex titulo quasi legati, non posset valere & procedere vsucapio amplius pro donato: qa esset frustratoria. & hoc cõfirmo: quia quod solũ mihi perfectè acquisitũ est, amplius acquiri nõ potest. l. sequitur. §. lana. ff. de vsuca. & quod semel meũ effectũ est, amplius meum effici nõ põt. inst. de act. §. sic itaq;. & c. inter dilectos. in fin. extrà
40 de fide instru. *Item quia qñ duæ causę concernũt idẽ, inspicitur quæ celerius operatur effectũ suũ. l. si ita quis stipuletur, siue nauis ex Asia venerit. ff. de verb. obligationib. & l. si quis ita scripserit, Titius ex parte. ibi. cũ nõ profit ei conditio. & l. si ita scriptũ fuit, Titius & Titianus. in fi. ibi, plenior est enim quàm prima. ff. de hæ. insti. facit, quod notat in fini li Bal. in l. prima, in pen. col. in versi. aduerte non solùm. s. de seruis fugi.

Ego autem teneo hoc esse verũ, qñ filius donatarius post mortẽ patris vellet inniti ex donatione morte confirmata: sed si vellet potius vti beneficio donationis factæ per hęredes patris, quæ causatur ex eadẽ ratihabitione, nõ teneo ꝙ valeret donatio, & vsucaperet vel præscriberet filius titulo pro donato tantũ, vt dixi s. in ver. secũdo casu principali. post vnam col. ibi, hoc tamẽ intelligo verũ, qñ filius noluit acceptare &c. & s. in versiculo, sed quid si pater filio in potestate donauit. ibi, & quod dixit &c. secundũ Cynum, &c. Quod ego confirmo per tex. in l. prima. s. de ser. fugi. vbi probatur, quòd licet in re mobili cadat vsucapio triennij, vt l. prima, infrà de vsucap. transfor. & non præscriptio x. vel xx. annorum: vt l. in seruorũ. infrà in quibus causis cessat lõgi tẽporis pręscri. tñ si quis nollet vti beneficio vsucapionis, sed præscriptionis tantũ: tũc etiam in re mobili curreret præscriptio x. vel xx. annorũ. vt est casus nota. secundũ vnã lect. in d. l. j. secundũ Richar. Mal. quẽ sequitur ibi Bart. & Ang. & idem tenet etiam Ange. in l. hæres institutus. ff. ad Trebel. & in l. vsucapio. ff. de pig. de quo per Docto. in d. l. j. s. de ser. fug. & dicam de hoc vobis plenè in d. l. in seruorum.

Cõtra prædicta oppo. nã videtur ꝙ res aliena donari non potest: quia donari non potest, nisi quod eius sit, cui donatur. l. in ædibus. §. fina. ff. de dona. sed si res donata nõ est donantis, sed aliena, non põt donans transferre dominiũ. l. clauibus. ff. de contrahen. emp. coniuncta l. traditio. ff. de acqui. rerũ domi. ergo videtur, ꝙ nõ possit donari res aliena. & hoc cõtrariũ format hic glo. fi. in fi. quæ soluit hoc modo dicẽs, ꝙ res donata fit eius, cui donatur, scilicet quo ad propositum donantis: vt l. quæcũque. §. j. ff. de publ. Vel secundo modo põt solui, dũ dicit in d. l. in ędibus. §. fin. ꝙ fit eius. expone, id est fieri potest, vel fieri speratur traditione & tẽporis continuatione, secundũ Dy. quẽ

sequitur Cy.hic in secũda opposi.& Bal.Vel tertio modo põt solui secun dũ Bal.hic,ꝙ donatio dicitur largo modo cuiuſdã lucri datio.Itẽ qa dat occasionẽ lucrãdi fructus,licet extẽ siones propriè,nõ accessiones dicãtur donari:quia sunt secutiuę rei,nõ sunt secutiuę cõtractus: quia non ca dũt in contractũ secundũ formã cõtractûs:& ideo nõ augẽt in quãtitate donationẽ,neq; requirũt insinuatio nẽ:vt eleganter no.in d.l.in ædibus. in §.ex rebus.per tex.glo.& Doc.de quo cõtrario vide etiã gl.& Doct.in d.l.in ædibus. Sed aduerte,qa licet qñ pater donat rem propriã filio in potestate,morte confirmetur, & trahatur retrò quo ad fructus: vt notat Bar.in l.j.§.si pater.ff.pro donato.& Ang.in l antepe.s.de do.inter vir.& vxo.& plenè dixi s.tñ tenẽdo istam opin.quę est cõis,videlicet ꝙ donatio facta per patrẽ filio in potestate de re aliena,morte nõ confirmetur, vt dixi,videtur ꝙ ista vsucapio non trahatur retrò ad diẽ cõfirmationis: etiã quantũ ad fructus:quia cũ tractatur de vsucapione,quę est odiosa,nõ retrò trahitur, ne quis locupletetur cũ aliena iactura. & hoc singulariter tenet Bar.ĩ d.l.j.§.si pater.circa prin. ff.pro donato.Sed Bal. hic in ij. col. in prin referẽdo Bart.dicit hoc non esse verũ.quia quo ad fructus bonæ fidei possessor loco dñi habetur, vt ff.de vsu.l.qui.sic potest dici,ꝙ vsucapio nõ est odiosa, sed morte fauorabilis:vt inst.de vsuca. in princip.nec præscriptio lõgi temporis: quia illa est partim fauorabilis, partim odiosa.l.moræ litis.s.de rei vend.vt not. Bar.& alij.in l.si.ff.de eo per quẽ factum erit.& dixi s.de vsuc.pro emp. super rubri.Vt aũt hæc materia ple-
41 nius intelligatur, * An & qñ res donata à patre filio possit vsucapi vel præscribi,ita distingue secũdũ Bart. in d.l.j.§.j.circa fin.ff.pro leg.& Sal. hic qui refert de verbo ad verbũ dicta Bar.in d.§.j.& de eo nõ facit mẽ tionẽ aliquã.Aut pater donauit filio emãcipato, & tũc quia valet etiã in vita patris,procedit vsucapio titulo pro donato,vt probatur ĩ l j.§.si pater.à contrario sensu.ff.pro donato, & in l.pen.ff.pro suo.secundũ vnam lect.Aut pater donauit filio in potestate.& tũc aut cõcessio est facta, vt filius habeat in peculio,& tũc, quia pater nõ habet animum trãsferendi dominiũ in filiũ,non est donatio:iõ nõ vsucapit:vt d.§.si pater.& ibi gl. & Bart.Aut ei donauit, vt proprium haberet,& nõ in peculio:& tunc aut ei donauit vt bene merito, & sic vt extraneo,& tunc si merita præcesserũt.& hoc constat,& statim valet donatio,vt nota.in l.si donationes.s.de colla.& in autẽ. vnde si parens.s.de inof.testa.& ideo nõ procedit vsucapio.Aut de meritis nõ cõstat,vel donauit filio vt filio, quia isti duo casus in idem recidunt. Et tunc aut filium ex postfacto emancipauit, & hoc casu, quia ex tunc confirmatur donatio, l. donationes in concubinam. §.pater.ff.de dona. & ex tunc incipiet vsucapere. Aut cũ non emãcipauit,sed tamen in potestate retinuit,& tunc in vita patris non vsuca pit, vt in d. l.j.§.j. ff. pro donato. & vult glo.hic.Ratio,quia donatio nõ valuit in vita patris,vt ibi. Aut quæritur, an post mortem patris valeat donatio,& possit vsucapi,& quo titulo:& tunc dic,Aut donatio nõ fuit 42

expressè vel tacitè per patrē reuocata, ita q̄ morte cōfirmet, & hoc casu vsucapitur titulo pro legato. impropriè tamē secūdùm Saly. quia debet dici, q̄ vsucapit titulo pro quasi legato. & ita no. gl. in l. ij. §. filiū ff. ꝓ hærede. & dixi super gl. ij. quę facit mentionē de isto quasi legato: posset etiā filius hoc casu vsucapere ꝓ donato, si hæredes haberēt ratā istā donationē, & vellet filius solùm vti beneficio istius ratihabitionis, vt dixi s. in versic. ego aūt teneo hoc esse verū. Aut donatio fuit reuocata expresse vel tacitè, puta per exhæredationem, & tunc filius non potest usucapere ti. pro legato, nec tit. pro donato, nisi hæredes illā donationē ratificēt, & ex tūc ex noua donatione tantùm vsucapere potest filius titu. pro donato. & ita loquitur d. l. si pater. ff. pro donato. & per hoc habes veritatē huius materiæ clarē. Et circa prędictā dist. vide etiā Bar. in quodam suo consilio, in numero meo clxx. quod incipit, vt liqueat. cùm pater donat filio &c. vbi distinguit de verbo ad verbū, sicut distinxit in d. l.
42 j. §. j. ff. pro legato. * Sed potest circa prædicta dubitari de vna quæ. quotidiana, quā format hic Bal. in fi. Pone q̄ pater diuisit bona inter se & filiū, & filius fuit stipulatus pro se & eius hæredibus & posteris, modò posito, q̄ nō valeat talis diuisio īter patrē & filiū in potestate, sicut nō valet ea intētione, vt perpetuò & irreuocabiliter sit penes filiū, vt est tex. elegās in l. pe. §. si pater. ff. pro suo. & probat in l. quoties. s. fa. er. secundùm Bal. hic, in j. col. & probat in l. quid ergo. la ij. ff. de leg. j. & in l. si filia. §. si pater. ff. fa. erci. an valeat saltem respectu nepotum, qui nascūtur post morte aui, ac si nūquàm fuerint in potestate aui. Et videt q̄ sic, quasi resoluto impedimento. ar. l. Seia. ff. de dona. causa mor. in glos. quæ incipit, videri dicit. nā cōtractus iste videtur habere duas clausulas, vnam quę refertur ad filiū, & aliā, quę refertur ad posteros, etiā tā cōtinuatiuè, quàm de per se intelligi debet. iuxta no. per gl. prædictā, vet si. & nota q̄ duæ. Sed Bal. hic in fi. tenet cōtrariū, & respōdet ad illā glo. q̄ ibi erant duæ clausulæ formaliter discrepātes, hic nō est quædā cōtinuatio eiusdē tenoris, sicut cū quis recipit emphyteosim pro se & filijs, vt i c. j. an agnatus vel filius. in vsi. feu. & à primordio tituli, posterior format euētus, vt l. j. C. de impo. lucra. desc.
43 lib. x. * In ea. gl. ibi. itē quid si vir vxori &c. quęritur in ista gl. an si marit* donat vxori, vel ecōtrà, vxor donat marito, locū habet vsucapio. Et respōdeo distinguēdo, aut donauit rē propriā, & nō habet locū vsucapio, vt ff. pro dona. l. j. §. si inter. aut alienā, & tūc habet, vt eo. ti. l. si vir. Sed tu distingue latius, aut donauit rem ꝓpriā, & donatio nō valet, qa donās efficeretur pauperior, & ille cui donatur, locupletior, vt in toto titu. ff. de dona. inter vi. & vxo. & maximè in l. si spōsus. §. cōcessa & §. si maritus. eo. tit. & tūc sicut donatio nō valet, quia est à iure prohibita, ita nec procedit vsucapio. & ita potest intelligi d. l. j. §. si inter virū. & §. item si vir vxori. & hoc vult glo. ibi in verbo cessare. & hoc procedit, etiam si post donationē factā diuortiū inter cesserit, quoniam donatarius nō potuit sibi cām possessionis mutare.

arg.tex.in d.§.itē ſi vir vxori. & hoc
44 caſu, *Quādo nō valet donatio, ſi donatarius putabat eam valere,facit fructus ſuos induſtriales,nō naturales.l. fructus.ff. de vſur. aliàs ſecus.l. quod vxor.ff. de acq.poſſ. ſecūdùm glo.quę ita notabiliter dicit in d.l.j. §.ſi inter virum. in verbo,vſucapio. quātene mēti. Aut donatio valuit à princi. puta quia donans nō eſt effectus pauperior, nec donatarius locupletior,vt d.§.cōceſſa.& §.ſi marit*. & tūc cū res efficiatur donatarij, ex quo erat donātis,nō poteſt procedere vſucapio in re effecta propria.l. ſequitur.§.lana.ff.de vſucap. Aut donatio valuit ex poſt facto, vel qa poſt diuortiū eā ſibi donās cōceſſerit,vel quia morte donātis cōfirmata eſt donatio, iuxta l. Papinianus. cum ibi not.ff. de dona. inter vir. & vxo.& iuxta no.in l.ij.C.de inoff.do. & in hoc caſu,quia valet ex nūc quādo eſt mortuus donās, vel quādo cōceſsit poſt diuortiū:& idē,vt nō poſſit vſucapere, cùm res ſit effecta donatarij eadem ratione, & argu.d.l.j. §.item ſi vir vxori.verſi.alias à contrario ſenſu.quia ibi loquitur quando donauit rem alienam.& ſic concludo ſecundùm gloſſ.quòd ſi coniunx donauit rem propriam,nō poteſt in ea procedere vſucapio. Aut coniunx donauit rem alienam alteri coniugi. & in hoc ſubdiſtingue, aut donando efficitur donans pauperior, puta qa eius rei nomine alteri eſſet obligatus, & tūc non procedit vſucapio,quia donatio non valet,& ſic deficit titulus, vt vult glo.in d.l.j. §.item ſi vir vxori.in verbo, ceſſare. ff.pro donato.& ita vult hic etiā Saly.& Ange.in d.§.ſi inter virum.qui dixit per illam gloſſ.quòd coniunx coniugi etiam rem alienam donare non poteſt, quando donans efficeretur pauperior. Aut coniunx donās nō efficitur pauperior, donādo rem alienam,puta, quia eius rei nomine alteri non eſſet obligatus, & tunc donatio valet, ac ſi eſſet facta ab alio, quàm coniuge de re aliena,iuxta l.rem alienam.cum ibi not. ff.de cōtrahen.empt.& iſte eſt caſus in d.l.ſi vir vxori.ff.pro donato.ſecūdùm Ange. in d.§. ſi inter virum.& ita etiam ſentit glo.in d.verbo.ceſſare.ſed iſto caſu ſecūdùm Sal.hic vſucapio interrūpitur,ſi ante vſucapionem completam fiat diuortiū: vt d.§.item ſi vir. Et eſt ratio ſecundùm eum, quia tunc facto diuortio,renocatur donatio, vt l.ſed interim.§.ſi. ff.de dona.inter virū & vxo.de quo vide per Ange.& Dec.in l.diuortio. ff. de verbo. oblig. vbi declaratur,
45 *An & quādo donatio facta inter virum & vxor.reuocetur per diuor.& ſic in caſu quo reuocatur, vel reuocata eſſe intelligit donatio, deficit titulus,& per cōſequens vſucapio vlterius nō procedit,vt l.ſi.j.de vſuca. pro hęrede.& qa ſicut ſine iuſto titulo nō pōt vſucapio inchoari, vt l.j.j. de vſuc.trāſfor.ita nec inchoata pōt perfici. ar.l.Vranius.ff. de fideiuſſo. quomodo aūt poſsit procedere vſucapio, quando donatur res aliena,ſi donās ſciuit vel ignorauit rem eſſe alienā, & donationē valere vel non valere, & ſic ſciuit vel errauit. vide glo.not.quę hoc declarat in d.l.ſi vir vxori.ff pro don. & ibi plenè p Dy. & Bar.& alios ſcribētes ibi. Sed contra prædicta op. dum dictū eſt,q res aliena donari pōt & vſucapi.imò vide

videt, ꝙ nullo modo posſit donari, & ſic iſte titulus pro donato nũquã habet locũ, q̃ donari nõ poteſt, niſi id, quod donatur, fiat eius, cui donatur. l. in ædibus. §. fi. ff. de dona. & per cõſequẽs nõ poſsit titulus donationis procedere in re aliena donata. Glo. hic fin. in fi. ſoluit dicẽs, ꝙ cõtrariũ procedit quo ad propoſitum donãtis, vt ff. de pub. l. quæcũq;. §. j. in fin. & ita tenet glo. in d. §. fi. in ij. ſolu. dicẽs, ꝙ hoc caſu põt procedere vſucapio pro don. vel ſo. ſecũdũ Cy. & Alb. & Bal. hic, exponẽdo literam d. §. fi. dũ dicit, ꝙ eius fiat, id eſt fieri poteſt, ſeu ſperatur, ꝙ fieri poſſit traditione, vel tẽporis cõtinuatione. & hũc intellectũ ſequitur Dy. ſecũdùm Cy. hic. & intellige ꝙ eius fit ſcilicet actu vel habitu, qa licet donãdo rem alienã, donatarius nõ efficiatur dominus actu, efficitur tamẽ habitu, quia talis donatio tribuit titulum pro donato, vt in toto hoc titulo, & ff. eo. ſecundũ Pau. de Caſt. q ita declarat in d. l. in ædib⁹. §. fi. Vel tertiò ſo. ſecũdùm Bal. hic, ꝙ dicitur donatio largo modo cuiuſdã lucri datio. Itẽ dat occaſionem lucrãdi fructus, licet acceſsiones propriè nõ dicãtur dona, quia ſunt cõſecutiuæ rei nõ cõſecutiuæ cõtractus, qa nõ tradũtur in cõtractu, ſecũdũ formã contractus, & ideo nõ augẽt quãtitatem donationis, nec requirũt inſinuationem, vt elegãter not. per gl. in d. l. in
46 ædibus. §. ex rebus. de hoc tamẽ, *an donatio rei alienæ requirat inſinuationẽ, vide notabiliter per Bal. in l. poſt mortẽ. in vl. col. s. de fideic. vbi declarat, an donatio rei alienæ dicatꝰ ꝓpriè donatio. & ſubdit in fi. ſingulariter, ꝙ quo ad dominiũ, nõ eſt ꝓpriè donatio, quia illud in donatariũ nõ cõfertur incõtinẽti, ſicut videtur eſſe de natura donationis, vt d. l. in ædibus. §. fi. ſed quo ad titulũ eſt propriè donatio. quod tene mẽti, quia poſſet hoc induci ad deciſio-
47 nem multarũ quæſtionũ. *Vltimò circa predicta poteſt quęri, quare in re aliena donata cõiugi, ſtatim procedat vſucapio inter virum & vxorem, vt s. dictũ eſt ſuper glo. fi. circa ver. pen. ſed non ſic inter patrem & filium in poteſtate cõſtitutũ, vt dixi plenè s. de re donata per patrẽ filiò in poteſtate, an poſsit vſucapi vel præſcribi. & Bar. de Sal. hic in fi. quæ mouet iſtã q̃, reſpondet dicens, ꝙ ratio differẽtiæ eſt, qa inter patrẽ & filiũ in poteſtate indiſtinctè donatiò eſt prohibita, licet res ſit aliena, qa cũ à patre proficiſcatur, profectitia cẽſetur, vt ſi quæreretur filio, quęreretur ipſi patri. l. cũ oporret. in prin. s. de bonis quæ lib. & melius probat in l. j. ff. ſi quis à patr. fue. ma. & adde rationem, quia in profectitijs hodie nihil eſt innouatũ, quia quicquid in illis acquirit filius, acquirit etiã hodie patri, vt no Doct. in l. ſi quis mihi bona. §. iuſſum. ff. de acqui. hære. & Barto. & alij in l. j. s. qui admit. ad bo. poſſ. & ſic idẽ reperietur eſſe donãs, & donatarius, iuxta no. in l. frater à fratre. ff. de condi. inde. ſed donatio inter virum & vxorem nõ eſt prohibita, niſi quando donator efficitur pauperior, vt l. j. & ij. & l. ſi ſpõſus. §. conceſſa. & §. ſi maritus. ff. de dona. inter virũ & vxo. ideo poteſt procedere vſucapiò in illis rebus donatis per coniugem, quando donans non efficeretur pauperior, per dicta iura, vt s. declaraui.

DE VSVCAP. PRO DOTE.

DICTVM est suprà in duobus titulis præcedentibus de vsucapione, quæ procedit ti. pro emptore, & tit. pro donato: verũ quia etiam tit. ꝑ dote procedit vsucapio, ideo subijcitur hæc rub. de vsucap. pro dote.

Et circa istam rub. adde quæ dixi suprà, de vsucap. pro emp. in ij. q.

SVMMARIVM.

1 *Titulus pro dote habilis est ad usucapiendum, & quidem iustissimus.*

2 *Vsucapio pro dote locũ habet, soluendo in rebus mobilibus, non autem in immobilibus.*

3 *Vsucapionis appellatione largo modo seu impropriè, etiã præscriptio uenit.*

4 *Maritus rei dotalis dominus est.*

5 *Maritus rem dotalem possidet.*

6 *Dare est dominium transferre.*

7 *Rem suam nemo usucapere potest.*

8 *Res quando in dotem traditur, in dubio actum uidetur, ut statim res mariti accipientis fiat.*

9 *Sponsa si ante matrimonium contractum, rem alienã in dotem sponso tradiderit, & sic marito futuro, an, interim antequã matrimoniũ sequatur, illam rem usucapere possit, & si possit, quo titulo, an scilicet pro dote, uel pro emptore, uel pro suo.*

10 *Dos nulla sine matrimonio esse potest.*

11 *Vxor si cõstante matrimonio rẽ alienã in dotem tradiderit, uel ante matrimonium, uel posteà secutũ est, an maritus illã usucapere possit, & quo titu.*

12 *Mulier quãdo dedisset omnia sua bona, puta hæreditatẽ marito suo in dotẽ, an tũc si in bonis mulieris res alienæ essẽt, in illis usucapio procedere possit.*

13 *Mulier si constituerit dotẽ marito suo de omnib⁹ bonis suis, an illorũ bonorũ dominium sine traditione transeat.*

14 *Societate omnium bonorum, omnes societatis res communicantur.*

15 *Bona omnia uel hæreditas, quando in dotẽ dantur, uel quando super bonorũ uniuersitate aliquis contractus fieret, dominiũ sine traditione non transit.*

16 *Vxor est socia diuinæ & humanæ domus.*

17 *Leges omnes pro socio, ad matrimoniũ materiam induci possunt.*

18 *Dominium in omnibus casibus, in quibus sine traditione transit, nõ transit ipsa possessio.*

19 *Dominium sine traditione si ex dotis contractu non transit, an saltem per uiam cessionis transeat.*

20 *Permittere aliud est, & aliud cedere.*

21 *Mulier an omnia bona in dotem dare possit, & nunquid in dubio in dotem omnia bona dedisse præsumatur.*

22 *Maritus an ex rebus sibi in dotẽ traditis fructus lucretũ, antequã ꝑ uerba de præsenti matrimoniũ cõtrahat, licet per uerba de futuro cõtractum fuerit.*

RES MOBILES. Maritus bonæfidei possessor, rem mobilem sibi in dotẽ datã nullo vitio affectam, vsucapere potest titulo pro dote. hoc dicit.

In tex. ibi, res mobiles. subaudi, inæstimatas. In tex. ibi, in dotẽ datã. subaudi, cõtracto matrimonio, vt l. j. versic. cõstante autẽ matrimonio. & l. fi. ff. eo. ti. Et adde qđ dicã ĩ. in ver. sed opponitur cõtra tex. vbi declaro verbũ, dare, hîc appositum in text.

In tex. ibi, si sine vitio. subaudi, qa tradens habuit bonam fidem. & istę subauditiones sunt necessariæ pro decla

declaratione huius legis,qa p eas cess
sant omnia cõtraria,vt apparebit ex
his q̃ dicũtur in gl.& per.ea q̃ dicã
1 sup ea. *No.ptimò,q titul' p dote
est habilis ad vsucapiendũ.& q est
iustissimus.l.j.in prin.ff.eo.Et ratio
est,qa generaliter omnis titulus qui
est habilis ad trãslationẽ dominij,fa
cta traditione,vt est titul' dotis.l.do
ce ancillam.§.de rei.vend.est etiã ha
bilis ad vsucapiendi cõditionẽ,fa-
cta traditione à nõ domino cõcurrẽ
te bona fide,& remoto omni vitio,
vt probatur in l.clauibus.ff.de cõtra
hen.emp.de quo dic vt plenè dixi in
l.pe.§.titu.ij.& adde qd dicã j.in iij.
2 no. *No.secũdò in prin.dũ dicit res
mobiles,q vsucapio p dote locũ ha
bet solũmodò in rebus mobilibus,
non aũt in immobilibus,qa in illis
habet locũ solũ pscriptio,nõ vsuca-
pio,vt l.in seruorũ.j in qb.cau.cess.
longi tẽporis præscr.secũdũ Cy.hic.
Potest etiã intelligi iste titulus vt lo-
3 qtur de pscriptione, *quia appella
tione vsucapionis,venit etiã pscri-
ptio largo modo,seu ĩpropriè,vt est
tex.cũ gl.in verbo,vsucapiant.Insti.
de vsuca.in princ.& glo.in l.iij.ff.de
vsucap.vt dixi §.ti.ij.super glo.rub.
in secũda cõtinuatione.& in iij.q.ex
tra gl.sup rubri.ibi.& vide qd dixi in
l.si partẽ.ĩ vj.no.e.ti.de vsuc.p emp.
vbi omnino vide.& adde etiã q̃ di-
cã in d.l.in seruorũ.& habet per gl.
4 & Doc.in l.j.§.de seruis fugi. *Not.
tertio,ex ista l.secũdũ Bar.hic,q ma
ritus est dominus rei dotalis,qd pa-
tet,qa si in eũ nõ transferretur do-
minium à dño donãte,nõ trãsferret
vsucapiendi cõditio,cũ res traderet
in dotẽ à nõ domino,secũdũ regulã
l.clauibus.ff.de cotrahen.emp.vt di
xi in primo notabili.& q maritus sit
dñs rei dotalis,pbatur etiã in l.doce
ancillam.§.de rei vẽd.& in l.in rebus
§.de iure do.& in dictis iurib' habe
5 tur per Doc. *No.quartò,secũdùm
Bar.q maritus possidet rẽ dotalem,
qa si nõ possideret,nõ vsucaperet,vt
l.sine possessione.ff.de vsuca.& pba
tur in l.Põpo.§.si in dote.& ibi p gl.
& Doc.ff.de acq.pos.& in l.dotis.§.
sol.ma.nisi quãtũ ad satisdationẽ,vt
l.sciendũ.§.si fundus.ff. qui satisda.
cog.& in tantũ dicitur maritus pos-
sidere rem dotalem,q etiã sol.mat.
nõ põt vxor,vel eius hæredes accipe
re rẽ dotalẽ propria autoritate, sed
debet accipere de manu hæredũ ma
riti,vel cũ autoritate iudicis,vt est
casus no.in d.l.dotis.licet contrariũ
his diebus fuerit p vnũ prætorẽ indi
catum,& eius sententia fuerit p do-
minos auditores nouos sententiarũ
intromissa,& rectè. Opp.cõtra tex.
nostrũ,dũ dicit,in dotẽ datæ,quãuis
alienæ.nã ista verba videntur impli-
care contradictionẽ duob.modis,cõ
tra l.vbi repugnãtia.ff.de reg.iu.Pri
mo mõ sic.nã si reserãt alienæ,nõ po
6 tuerũt dari in dotẽ,*quia dare signi
ficat dominiũ trãsferre.Insti.de acti.
§.sic itaque.& ille qui nõ est dñs,nõ
potest dominiũ trãsferre.l.traditio.
ff.de acq.re.do.Secũdo modo vide-
tur etiã implicare cõtradictionem.
nam si res fuerũt datæ in dotẽ,& sic
dominiũ à principio fuerat transla-
tũ in maritũ,propter verbũ dare,nõ
7 potuerũt vsucapi: *quia nemo rem
suã vsucapere potest.l.sequitur.§.la
na.ff.de vsuc.nisi possit res ab eo a-
uocari.l.si vi.§.quod metus causa.&
l.in bello.§.si qs seruum.ff.de cap.&
postli.reuer.& no.Bar.in l.sequitur.

§.fructus.circa fi.ff.de vsufr.So.secũdũ Bal.hic,tex.iste dũ dicit,dare.debet exponi scilicet cũ destinatione, & de facto tradere.aliàs ꝓcederent prædicta cõtraria secũdũ l.repugnãtia:& ideo magis ꝓpriè loquut⁹ est iuriscõ.Vlpi.in l.j.in prin.ff.eo.ti.ibi dũ dicit,qui in dotẽ rẽ accipiat,& in
8 frã ibi,ea mẽte tradidit. *Adde tñ, ꝙ quando tradit res in dotẽ,in dubio videt actũ,vt statim res fiat mariti accipiẽtis,si res erat tradẽtis,& si aliena esset,vt vsucapi possit, vt est tex.ualde no.in d.l.j.post prin.in ver sic.si tamẽ nõ videtur.& ita tenet ibi Bar.in iij.no.qui dicit per illũ tex.ꝙ quãdo traditur res,in dubio videtur fieri traditio animo trãsferẽdi dominiũ,vt ibi.& l.dotis fructus.§.fi.cũ l. seq.ff.de iure do.de quo dic vt ibi p eũ.& p Bal.in l.cõtractus.in x.col.s. de fide instru.& per Bar.& alios in l. sub cõditione.ff.de solu.& p Pau.de Cas.in l.omnia.in prin.ff.si cert.pet.
9 *Quæro pro declaratione gl.principaliter de duab⁹ q.Prima est,si spõsa ante matrimoniũ contractũ tradidit rẽ alienã in dotẽ sponso,& sic marito futuro,an interim antequã sequat matrimoniũ,possit illã rẽ vsucapere,& si potest,quo titulo,an scilicet titulo pro dote,vel ꝓ empro,vel pro suo.& in hoc videntur etiã iura cõtraria.nam tex.in l.j.ver.ante nuptias autem.ff.pro dote,dicit,ꝙ non pro dote,sed pro suo vsucapere põt. sed in l.ij.eo.ti.dicitur,si res æstimata ante nuptias tradita sit,nec pro emptore,nec pro suo ante nuptias vsucapietur.Huius cõtrarij timore glo. hic distinguit:Aut tradit res aliena æstimata in dotem,& tũc maritus nõ vsucapit pro emp.nec pro suo.& ita intelligitur d.l.ij.quæ loquitur expsè de re æstimata in dotẽ tradita.Aut traditur inæstimata,& tũc vsucapitur pro suo,& nõ pro dote,vel pro emptore.& ita intelligit d.l.j.in ver.ante nuptias.ff.eo.& idẽ tenet gl.in d. l.ij.ĩ gl.j.in prin.secũdũ Azo.& Vgo. q subdit,ꝙ illud,qđ dicit,qñ res est tradita inæstimata,locũ habet etiam quãdo res est æstimata,ideo vt sciat an fiat deterior vel nõ,per l.si inter virũ.s.de iure do.& idẽ qđ hic vult etiã gl.licet nõ ita clarè reprobando Roge.in l.ij.§.si sub cõditione.ff.de vsucap.ꝓ emp.& tenendo istã opi.ast signatur rõ per gl.d.l.ij.quare quãdo simpliciter traditur res æstimata in dotẽ ante nuptias,nõ vsucapitur aliquo titulo,nec ꝓ emp.nec ꝓ suo est, qa in cõtractu empt.& vendi.requiritur bona fides duob.tẽporibus,scilicet tẽpore vẽditionis,& tẽpore traditionis,vt l.ij.in prin.& ibi p gl.sup verbo cõtrahitur.q incipit,cur.ff.de vsuca.ꝓ emp.sed ante euentũ cõditionis,id est antequã sequat matrimoniũ,nõ est titulus,ergo non põt habere bonã fidẽ,& sic nõ potest vllo titulo vsucapere,per l.j.C.de vsuca.trãsfor.imò plus dixit Accur.in d.l.ij.ff.pro dote.sequẽdo pdictã suã opi.ꝙ si cũ datur res æstimata in dotem ante matrimoniũ,etiã ageretur expressè,vt statim fiat viri,tñ cõtractus suspẽditur in euentũ cõditiõis, scilicet sequuti matrimonij,vt l.plerũq;.§.si ante.ff.de iure do.vnde cũ habeat pro eo.ac si nõ fuerit ille cõtractus pendente cõditione,nõ põt dici,ꝙ habuerit vir bonã fidẽ in eo, qđ nõ fuit,quod est necesse.vt scilicet bonã fidem habeat,nõ solũ tempore traditionis,sed etiã tẽpore cõtra

tra

tractus venditionis, qualis est ista. l. quoties. §. de iure do. vt proximè dixi. & cū sit cōditionalis venditio, nō pōt procedere vsucapio. l. ij. §. si sub cōditione. ff. pro emp. & ista fuit vna opin. glosse nostræ, vt s. declaraui. Alia fuit opi. Rogerij, videlicet quod nō sit facienda differentia, an res sit tradita in dotem æstimata, vel inæstimata, quia hoc solū accidentiā facti denotat, in d. l. j. ver. ante nuptias. & in d. l. ij. sed solū in hoc sit differētia, an res tradatur, vt incontinēti trāsferat dominiū, & tūc trāsfert vsucapiendi cōditio. & ita loquitur d. l. j. ver. si ante nuptias. ff. eo. an vt incōtinēti non trāsferat, & tūc nō transfert vsucapiēdi cōditio, vt l. ij. eo. ti. & ita declarat Ang. sequēdo opi. Roge. in d. l. ij. & dicit, quod ita etiā debet intelligi l. ij. §. si sub cōditione. ff. pro empt. Sed tu clarius dicas, aut tradit res ī dotē, vt demū sequutis nuptijs fiat accipientis, vt sic nō incontinenti, nec ante nuptias trāseat dominiū in accipientē, & tūc nō posset interim aliquo titulo vsucapi. & ita loquit d. l. ij. ff. eo. siue sit data æstimata, siue inæstimata. & licet ibi loquat in re æstimata, tamē per hoc nō negat, quin idē sit in re inæstimata, & sic denotat accidentiā facti, vt dixi. Et est ratio, quia si tradens fuisset dominus, voluisset incontinenti vel ante nuptias trāsferre dominiū, nec ipsum trāstulisset, qa partes noluerūt, ergo nō trāsferre potuit aliquo titulo vsucapiendi cōditionē. l. cla. uib. s. de cōtrahē. emp. & istud tenēt oēs, vel aliter secūdū Sal. hic pōt intelligi d. l. ij. quod tradidit rē simpliciter æstimatā, & idō non vsucapit titulo pro emptore, qa emptio habet tacitā cōditionē: nec titulo pro suo speciali, qui alterius tituli cōcur. nō requirit. sunt enim plures species pro suo, vt l. j. & ibi no. ff. pro suo. Et qa de isto titulo pro suo, non fit mentio per aliquam legē vel titulū in Codice, quia nō habem' in eo. tit. specialē pro suo, sicut habetur in ff. nouo. Sed de eo fit mētio per gl. hic. & per gl. in l. nihil. s. tit. primo. Et propterea, vt nihil intactū relinquat in ista materia vsucapionis & pscriptionis, post fi. huius l. & sic post materiā tituli pro dote, subijciam' materiā tituli pro suo. Aduerte tamē quod iste intellectus Sal. ad d. l. ij. non videtur verus, quia qn tradit res in dotē etiā 1
ante nuptias sponso simpliciter, in dubio videtur actū, vt incontinenti trāseat dominiū, vt est casus no. in l. j. versi. si tamē nō videtur. ff. pro dote. vt s. dixi. Aut tradit res in dotē ante nuptias hoc acto, vt incōtinenti trāseat dominium in accipientē, vel simpliciter traditur, & nihil expressè agitur, vt dominiū trāseat in accipientē vel nō, & istis duobus casib' sicut si dominus esset tradēs trāsferret dominiū, ita si nō est dn̄s, trāsfert vsucapiēdi cōditionem, & ita loquitur l. j. post princ. cōiuncto ver. si tamen nō videtur. ff. pro dote. nec in hoc casu 11
est differentia, quo ad vsucapionem pro suo, an res tradatur æstimata, vel inæstimata secundū opin. Roge. licet glossator Accursius tenuerit contrarium, vt dixi. Nec obstat, qd dixit in d. l. ij. quod quādo traditur res ante nuptias, cōtractus suspēditur in euentū cōditionis, per l. plerūq;. versi. si ante. ff. de iure do. quia imò, quādo pcedit cōtractus habilis ad trāsferendū dominiū, sicut est cōtractus cōditionalis, vt l. sub cōditione. ff. de sol. &

& l.j.ff.de do.& in l.dotis fruct⁹.§.fi.cũ l.seq.quæ incipit,sed nisi.ff.de iure do.& ita tenet Dy.in d.l.ij.ff.ꝓ dote.& in l.ij.§.si sub cõditiõe.ff.ꝓ emp.& ita tenet hic Cyn.& Ange.& Bar.in d.l.ij.& ita tenent cõiterDoc.& per Bar.& Doct.in d.l.sub conditione.ff.de sol.Nec obstat,si dicat,traditione sine causa nõ transferrur dominiũ.l.nũqnã nuda.ff.de acqui.re.do.Sed conditione pẽdente,traditio nõ habet causam vel titulũ,ergo nõ potest transferre dominiũ:qa respondetur verum esse, ꝙ non habet titulum propriũ & specialẽ,puta pro emptore,nec ꝓ dote, *quia
10 nulla dos põt esse sine matrimonio. l.j.post prin.& ante fi.in versi.certũ.&.in versi.fi.ff.pro dote.& l.fin.§.de do.promis.Sed bene habet titulũ ꝓ suo,& ita intelligi debet d.l.j.post prin.& maximẽ in ver.ante nuptias aũt.Ratio est,quia effectus est dominus propter spem futuræ obligationis cõmittẽdæ,& sic habet interim titulum pro suo,vt l.j.& ij.§.si sub cõditione.ff.pro empt.& hoc tenet Barto.in d.l.si sub cõditione.in vlti.col.in ver.aduertatis ꝓ prædicta.ff.de solu.& ibi per Docto.de ista materia.
11 *Secũda quæstio prin.est,an si vxor constante matrimonio rẽ alienã in dotẽ tradidit,vel ante matrimoniũ,sed posteà secutum est,an maritus illã possit vsucapere,& quo tit.Et gl.hic distinguit:Aut res fuit tradita inæstimata,& vsucapitur pro dote.Aut æstimata,& tũc vsucapitur ꝓ emptore,vt l.j.ff.ꝓ dote. Sed tu latius distinguas,quando fuit tradita constante matrimonio tantũ.nã aut fuit tradita res inæstimata,& gloss. procedit sine dubio,quia potest vsuca.pro dote.Aut fuit tradita æstimata,& subdistingue:Aut æstimatio fuit facta, vt solũ sciretur deteriorationis vel meliorationis pretiũ,& tũc idẽ,quia ex hoc res nõ desinit esse dotalis,per tex.cũgl.no.in l.si inter virũ.§.de iu.do.& per Dyn.in l.ij.ff.pro dote.& hoc tenet Bal.in l.si æstimatis.ff.sol.mat.vbi vide per eũ & alios.& hoc quando fuit tradita constante matrimonio,vt dixi. Sed si fuit antẽ,& pòst sequutũ est matrimoniũ.& Azo hic in summa tenet idẽ,secundũ Bal.quando sequutũ est matrimoniũ de iure & de facto.Sed Bal.hic dicit,ꝙ factũ nõ exigit,quia sine copula & sine traductione ad domũ cõstat efficax matrimoniũ,vt l.nuptias.ff.de re gu.iur.& l.pen.q̃ incipit,Seia.§.virgini.ff.de dona.inter vi.& vxo.Circa qđ adde,quod no.gl.& Bal.in l.cũ inter.§.de dona.ante nup.& qđ not.plenissimẽ per Ang.de Are.Insti.de actio.§.fuerat.in ver.quæro de quæstione quotidiana.Aut res fuit tradita æstimata ea æstimatione & mẽte,vt faciat emptionẽ,vel in dubio,qđ idem est,quia ista sunt paria,vt glo.no.in d.l.si inter virum.de quo per Cy.in iiij.& vlti.q.§.commod.& per Bal.& alios in d.l.si æstimatis.quod intellige,quãdo æstimatio est certa,secus si esset incerta,quia tũc in dubio,non faceret emptionem,vt not.Barto.in l.si vt certo.§.nunc videndum.circa fi.ff.commo.Idem intellige de æstimatione quæ fit in re,de qua tota vtilitas pertinere debet ad recipientem,secus si ad vtrunque,quia tunc non facit propriẽ emptionem,vt est casus not.in l.cùm duobus.in §.damna fatalia.ff.pro soci.secundùm Bald.qui ita singulariter no.

no. in l. si pascenda pecora. in fi. ff. de pac. de quo etiã vide per Bal. in l. j. in viij. q. ff. pro socio. Idẽ intellige qñ pretiũ, quo res est æstimata, est re dignũ, vt no. per gl. no. in l. j. §. qui superficiẽ. in verbo, agendo. in fi. ff. de superficie. aliàs nõ diceretur facere emptionẽ, secundũ Bal. qui ita no. in l. ex cõuentione. in j. col. ff. de pac. Et isto casu, quãdo æstimatio facit emptionẽ, tũc vsucapitur tit. pro empt. vt l. j. & per totũ titu. ff. pro empt. Et prædicta procedũt, qñ res singulares traduntur in dotẽ, in ill s potest procedere vsucapio, secundũ ea quę

32 dicta sunt. *Sed dubiũ esse posset, qñ mulier dedisset omnia sua bona, puta hæreditatẽ marito suo in dotẽ, an tũc si in bonis mulieris essent res etiã alienæ, in illis possit procedere vsucapio. Et de hoc videtur esse tex. qui sic. in l. j. in prin. ibi, nihil referre singulæ res, an pariter vniuersæ in dotẽ darentur. ff. pro dote. Sed in contrariũ videtur, qa quãdo res traduntur cũ vniuersitate, nõ videntur oẽs res singulariter traditę. l. in modicis. ff. de cõtrahẽ. emp. & l. quidã. ff. de acqui. re. do. cũ ibi not. Itẽ pro hoc facit, qa ille qui emit hæreditatẽ, nõ videtur singulas res hæreditarias emisse: & propterea si vna res dictæ hereditatis venditæ euinceretur, nõ teneretur venditor de euicti. vt l. j. suprà de euict. & ibi per Doct. vnde idẽ videtur in muliere, quę dedit oĩa bona in dotẽ, vt nõ videatur dedisse illas res singulares, quę nõ sunt suæ, & propterea maritus nõ possit eas vsucapere, quia in illis nõ videtur habere aliquem titulũ singularẽ. dicit hic Salyc. quod fortè põt dici, quod vsucapere potest pro suo, sed nõ pro dote. Sed huic sententię repugnat d. l. j. in prin. ff. pro dote. quæ loquitur de vsucapione pro dote, licet mulier dederit oĩa bona in dotem. Propterea aliter respondet dicens, quod quo ad euictionẽ, & alia procedũt, puta l. j. suprà de euic. & d. l. in modicis. cũ similibus. Sed non quo ad vsucapionẽ, qa quo ad illã, singula tũc videntur tradita, & singula quo ad opinionẽ tradẽtis & recipientis sunt sua. & hoc est, quod voluit dicere tex. in d. l. j. in prin. ibi, nihil interest. ff. pro dote. quod tene

13 menti. *Circa prædicta posset dubitari, quid si mulier cõstituit dotẽ marito de omnibus bonis suis, an dominiũ illorũ bonorũ ipsorũ transeat in virũ sine traditione. si enim essent res singulares in dotẽ cõstitutæ, & nõ fuisset sequuta traditio, nõ esset dubiũ, quia nõ transiret dominium. l. de diuisione. in fin. ff. soluto matrimo. nec vsucapiendi cõditio. l. traditionibus. suprà de pactis. cũ ibi not. in l. qui fundũ. §. fi. versicu. quare, sicut traditione. ff. pro emptore. & institu. de rerum diuisione. §. per traditionẽ. & §. venditæ & traditæ. cũ similibus. Sed si essent vniuersæ res in dotẽ constitutę, secus. argu. l. j. & ij. ff. pro socio. vbi dicit,

14 *quod in societate omniũ bonorũ omnes res societatis communicantur, licet specialiter traditio nõ interuenerit. gl. format istã quęst. in l. j. in prin. in verbo, vniuersę. ff. pro dote. quę primò dicit, quod videtur, vt trãseat dominiũ sine traditione & possessione, per d. l. ij. sed nõ vsucapiendi conditio, nisi demũ possessione secuta. l. sine possessiõe. ff. de vsucap. posteà subdit in fi. singulariter, quod nõ audet etiã dicere, quod dominium trãseat sine posses

possessiõe, quãdo generaliter dedit omnia bona in dotẽ, sed fortè ꝓ suo locũ habet, vt innuit ibi infrà proxi. sed alio casu ibi dicit. ista verba sunt gl. prædictę, quã dicit ibi Ang. esse singularẽ & peregrinã in iure decidentem, ꝙ ex nullo titulo singulari, habili ad translationẽ transit dominium sine possessione, quantũcunq; dispositio fiat super vniuersitate bonorũ: & pro hoc optimè facit l. mulier, bona. ff. de iure dotiũ. solũ ergo fallit in societate, vt d. l. ij. ff. pro socio. & intellige sanè quod dixi secũdũm eũ, vt nõ transferatur dominiũ sine possessione eo casu, quo neque transiret, si super vna re singulari dispositio esset contraria. Sed aduerte, qa gl. illa errasse videtur, cũ dixit, nõ audeo dicere ꝙ dominiũ nõ trãseat sine possessione: qa imò quandoq; põt quæri dominiũ sine possessione alio tradente. l. liber homo. in fi. ff. de acqr. re. domi. & ideo gl. debuit dicere sine traditiõe, nõ aũt sine possessiõe. Itẽ aduerte qa illud, qđ dicit gl. ꝙ qñ qs tradit oĩa bona in dotẽ, nõ transit dominiũ: videtur esse cõtra l. si adoptauero. ff. de precario. & cõtra tex. insti. de acq. p arrogã. in prin. Sed põt saluãdo dici, ꝙ in acqsitione vniuersali, aut interuenerit psonę possidẽtis subiectio, & tũc trãsit possessio p cõsequẽtiã subiectionis personę possidẽtis: & ideo non requiritur traditio. & ita potest intelligi quod no. Doc. in auten. ingressi. de sacrosan. eccle. suprà. & ꝓpter hoc dicit Bar. etiã in d. l. si adoptauero. ꝙ si aliquis intrat monasterium, ipso ingressu sine noua appręhensione acquirit omniũ possessionẽ: vt ibi, & ita etiã not. Cyn. in aut. si qua mulier. ĩ ulti. q. suprà de sacrosan. eccle. & Bal. in aut. nisi rogati. suprà ad Trebel. & est glo. xvj. q. iij. si qua mulier. aut nõ interuenerit subiectio personę possidẽtis. & tũc nec dominiũ, nec possessio quęritur sine rei appręhensione vel tradi. vera vel ficta. l. traditionibus. suprà de pactis cũ similibus. Nota in gl. in d l. j. ff. pro dote.

15 * Vult, ꝙ qñ dantur oĩa bona in dotẽ vel hæreditas, vel qñ fieret alius cõtractus super vniuersitate bonorũ, puta qa vẽditur hæreditas vel aliquid aliud vniuersale, non transit dominiũ sine traditiõe. & de hoc est etiã casus notabilis in cõtractu vẽditionis, in l. qui tibi. suprà de his qui à non do. ma. & ibi hoc not. Bal. qui allegat etiã gl. in d. l. j. ff. pro dote. & dicit illã l. qui tibi. esse valde singularẽ, quę decidit istam q. sed tu adde aliã l. idẽ dicentẽ in l. qui tibi. suprà de hęredi. vel act. vendi. & subdit Bal. ꝙ ratio dubitationis est, qa vniuersitas iuris vel mixta nõ recipit propriè traditionẽ. tñ hoc declara, qa licet tãquàm vniuersitas & ius nõ possit tradi, quia vniuersitas & ius est quid incorporale: vt insti. de rebus corpo. & incorpo. in prin. & sic nõ recipit propriè traditionẽ. l. seruus. §. incorporales. ff. de acqr. re. domi. tñ res singulares, quę in vniuersitate cõtinentur, possunt tradi: vt habetur in tex. dictarũ legum, quę incipiũt. qui tibi. & ista fuit ratio decidẽdi. Et idẽ, ꝙ nõ trãseat dominiũ dotis, etiã omniũ bonorũ sine traditiõe, tenet etiã hîc Ang. qui dicit, ꝙ licet gl. in d. l. j. ff. pro dote. allegetur pro singulari, tñ habet aliã sociã in l. ij. ff. pro socio. & idẽ tenet Bar. in d. l. j. & ij. co. ti. & ibi Doct. & idem

Vide etiã Bal.in d.l.si tibi.ĩ fi.§.de hę-
re.vedi.& in l nulla.in prin.§.de iur.
do.vbi tenet,ꝙ ex cõtractu vniuersa
li dotis,nec dominiũ, nec possessio
trãseat sine traditiõe,per gl. in d.l.j.
pro dote:quã dicit non esse alibi. &
idẽ tenet Io.de Imo.in l.de diuisio-
ne.in fi.j.col.ff.so.ma. Sed ista regu-
la fallit in societate,vt dixi : qa licet
sit vniuersalis,tamẽ transit dominiũ
sine traditione,per l.j.& ij.ff.pro so-
cio.& ita tenet etiã Bar.in l.& ideo.
in prin.ff de condi.fur.& Bal.hic cir
ca fi.& in d.l.nulla.in princi. & in d.
l.qui tibi.suprà de his qui à non do.
ma.& in l.j.in viij.q.in fin.suprà de
act.& obli.& in d.l.qui tibi. in fi.su-
prà de hæredi.vel act. vendi.qui di-
cit,ꝙ ratio est:quia in d.l.j.& ij. in-
teruenit tacita traditio:quia aliàs nõ
esset plena societas: vñ dicit,ꝙ ibi
est speciale,propter naturã societa-
tis:& ideo secus est in alijs contracti
bus. Sed cõtra hoc põt opp.si istud
est in societate,idẽ debet esse in do
te:qa videtur esse quodãmodò bo-
na similitudo de vna ad aliã:cũ inter
virũ & vxorẽ videatur esse quędã so
cietas,& quidã promiscuus vsus. l.j.
16 ff.rerũ amo. *Quia vxor est socia
diuinæ & humanę domus. l. aduer-
sus.j.de crimi.expil.hæred.& no.gl.
quæ allegat ad hoc iura in d.l.j. & i-
sta fortè fuit ratio dubitandi in ista
17 quæstione. *Itẽ pro hoc põt allega
ri:quia oẽs ll.pro socio,possunt in-
duci ad materiã matrimonij. vt est
tex. qui hoc probat in c.ij.præterea
& ibi hoc no.Ant.de But.in fi.j. col.
extrà de spon.& ibi per Doc. Itẽ põt
adduci fauor dotiũ.l.j.ff. sol.mat. &
l.in ambiguis.ff.de reg.iur. Tu po-
tes respõdere,aliud esse in societate
rerũ,aliud ĩ societate psonarũ & do
mus:qa in societate rerũ nõ põt esse
societas,nisi trãseat dominiũ, vt di-
xi:sed tñ põt esse societas personarũ
& domus,licet nõ transeat dominiũ
dotis ĩ virũ:qa põt esse alia societas
matrimonij, etiã sine dote.l.fi.suprà
de dotis,pmis.cũ si.Nec ob.ꝙ leges
loquẽtes de materia societatis, pos-
sunt induci ad materiã matrimonij:
qa põt dici,ꝙ nõ loquimur ĩ matri.
sed in dote:& qa nõ est eadẽ ratio,
vt dixi.Nec obstat fauor dotiũ: quia
non subesset fauor dotiũ, imò esset
potius dãnũ,cõtra l.qđ fauore.suprà
de legi. Itẽ fallit ista regula in dona
tione ,ppter nuptias:ideo videt̃ trã-
sire saltẽ vtile dominiũ sine traditio
ne:vt in aut.donationẽ.suprà de iur.
do.q̃ est posita sup lege, vbi adhuc.
secũdũ Franc.Tigri.& Cy.ibi,qđ di
18 cit esse notabile. *Adde tamẽ, ꝙ in
oĩbus casibus,in qbus transit domi-
niũ sine traditione,nõ trãsit tamen
possessio:qa illa habet plurimũ fa-
cti:vt est gl.not.in l.fi. sup verbo, in
rẽ.quæ incipit,scilicet vtilẽ. versi.nũ
quid possessio.suprà de sac.san.eccl.
& ibi Doct.& est gl.in l.cũ duobus.
in §.idẽ respõdit,si socij. in verbo,
cedit.ff.,p socio.& est gl.in lege, cõ
missa.ff.de Publ.& ibi hoc not.Bart.
qui dicit hoc esse vtile ad multas le
ges & statuta,quæ inducunt rẽ ipso
iure perdi:vt hoc non porrigatur ad
rei possessionẽ.facit l.cũ hęredes. in
prin.ff.de acquirẽ.posses.& l.deniq;.
19 ff.ex quibus cau.ma.cũ si. *Põt con
uenienter etiam dubitari circa præ-
dicta,si ex contractu dotis non trans
it dominiũ sine traditione, vt dixi
in præcedenti q.An saltem transeat
per viam cessionis.Et Bald.hic in fi.
tangit

tangit istā dubitationē.& ita distinguit, Aut cōtractus dotis fit in re singulari,& tunc requiritur traditio. ꝓ hoc allego tex.in l. de diuisione. in fi.& ibi Bar.& alios.ff.solu.mat. Aut cōtractus dotis est in re vniuersali, puta qa hęreditas est data in dotē.& nō est sequuta traditio: & tūc sufficit cesio ad hoc vt trāseat dominiū, vel quasi,in maritum.arg.l.restituta. in prin.ff.ad Treb.Nec ob.gl.in d.l. j.in verbo, vniuersa. ff. pro dote, & quod supra dixi in præcedēti quęsti

20 one. *Quia secūdū eū,aliud est ꝓmittere,aliud est cedere:vt in quęstiōe nostra:quoniā cesio dominij vel quasi,fieri possunt sine traditione possesionis:vt l.fi.suprà,de hęre di.vel act.ven. Vel verū dicit hic Bal. in finalibus verbis, ꝙ ceditur actio: dominiū aūt directum,vel vtile,vel plenū remanet apud cedentē:vt no. in l.j.in prin.in gl.magna.ff.de edēdo.& adde quod no.per gl.& Doct. in l.emptor.suprà de hæredi.vel act. vendi.& in l.j.suprà de act.& oblig.

21 *Postremò circa prædicta posset quæri,an mulier posit oīa bona dare in dotē,& nūquid in dubio pręsumatur oīa bona dedisse in dotem.& hāc q.format hic Ang.in fi. ī vna sua lectu. Sed quia nō pertinet ad materiam vsucapionis vel pręscriptionis, ideo sufficiat remisio.de ista q. ponitur per tex.& glo.quę allegat Aristotelē in Topicis,in l. mulier bona.ff.de iure do.& plenè per Bart.in sua dispu.quę inci.quędā mulier, habens amplū patrimoniū.per Bart. & alios in l.penul.quę incipit,in his.in §.vxor.ff.sol.mat.& per Barto. in l. quod autē.ff.de iure dot.& per Bal. in c.j.in fi.in tit.an maritus suc.vxo. in benefi.in vsi.feu.& in l. fin. suprà de sentētijs,quę sine cer. quāti. ꝓfe. in versi.sed nūquid mulier promittendo dotē.& in l.nulla in ver.quęro quędā puella.suprà de iure dot. & per eundē Bal.in suo eleganti cō sil.ccxlj.quod incipit, factū tale est: mulier duxit maritū.& per Saly.in l. iubemus.in fin.suprà de repu. & per Pau.de Ca.in l.si mulier diuertit. ff. so.ma.& per Ang.de Aret. instit. de act.in §.fuerat. in versic. vnū aliud

22 debes notare &c. *Tertia q.principalis est, qa suprà vidimus de dote data spōso per verba de futuro,quid de fructibus interim per spōsum ꝑceptis,antequàm contrahatur matrimoniū per verba de præsenti:an maritus ipsos lucretur ex rebus sibi in dotē traditis.Bald.format istam q.in versic.quæro vtrū sponsi.& dicit, ꝙ videtur sic,titulo,pro suo.si sustinuit onera matrimonij.In cōtrariū videtur:qa quaten⁹ cōcernūt onera spōsæ,augent quasi dotę. l.an in patrē. ff.quod fal.tuto.autor.& l.dotis fructus.in prin.ff.de iure do. & hoc est verū secundū quosdā de iuris rigore,secus de æquitate & de cōsuetudine approbata:vt no.per gl.ff.solu. matr.l.si ante nuptias. si puella erat proxima nuptiarū,& sequutū est matrimoniū,nā eo non sequuto, tā de rigore,quàm de æquitate non lucratur fructus:vt l.quod Seruius. ff. de cōdi.ob causam.Et de hac q.& materia an vir lucretur fructus dotis mulieris,vel puellæ minoris xij.annis aū cōtractum matrimonium, vid. text. glo.Barto.& alios omnes Docto. in d.l.si ante nuptias.& tex.& glo.ord. & ibi etiam Bald. in l. dotis fructus. in princ.ff.de iure dot.& Ange. in l.

nec

nec vllá. §.omnibus.aliàs in prin.ff. de pe.hæ.& per Spe.in ti.de don.inter vi.& vxo.& in §.formatis instrumẽtis.versi.qd si minor xij.an.& ibi per Bal.in addi.in versi.de æquitate maritus puellæ.& per Saly.plenè in d.l.dotis fructus. vbi omnino vide, qui examinat hanc materiá de lucro fructuũ dotis,quando non est matrimonium de præsenti, per plures q. &ibi aliquid vide per Raph. Fulgo.

DE VSVCAP. PRO SVO.

SVMMARIVM.

1 *Possidere pro suo quot modis quis dicatur.*

2 *Tituli usucapiendi pro suo quot sint.*

3 *Titulus pro suo quando cum alio concurrit,an duæ usucapiones causentur, an una.*

4 *Titulo uno quispiam, una die, unam rem mobilem usucapere potest: sicut etiam rem immobilem præscribere.*

5 *Possideat quicunque rem pro suo, an titulum pro suo habere dicatur: ita ut possit usucapere,uel præscribere illo titulo mediante.*

6 *Error iustissimus requiritur in usucapione pro emptore.*

7 *Articulare qualiter quispiam debeat in titulo uero uel putatiuo.*

8 *Verba,uidi talem pro domino possidere,quid importent.*

9 *Præscriptio an probata sit,si quispiam rei uendicatione agat & petat, quod tenuit & possedit talem rem per x.annos, sicut quis habet & possidet rem suam.& reus dicat,credo.*

10 *Possessione quis est apparenter, præsumitur esse existenter.*

11 *Publicianam ad causandũ, inter alia requiritur, quòd titulum & ipsam rẽ habeat.*

12 *Priuilegium exemptionis de non soluẽdo decimas,ad probandum,quid allegare sufficiat.*

13 *Fundum si pater tuus emerit & possederit x.annis,et possedisti tu filius aliis x.annis,deinde a possessione cecidisti, neq; potes inuenire instrumentum uel testes,per quos probetur titulus & possessio x.annorum,quid iuris.*

14 *Possidens an in dubio uideatur possidere pro suo in rebus corporalibus & incorporalibus, & an magis præsumatur possidere ex donatione, quam ex precario.*

15 *Iuribus incorporalibus,ut in seruitutibus,in quibus habet locum Publiciana,non requiritur,quòd quis rem ex titulo habeat.*

16 *Titulus pro suo quid prodest, quando ab errore iusto uel iustissimo causatur.*

17 *Titulus pro suo ad hoc ut locũ habeat quæ requirantur.*

18 *Error probabilis quis dicatur remissiuè.*

VIA in glos.l.nostræ, fit mẽtio de titulo pro suo.& in C. de eo nihil habetur: videamus extra glo.hic, sicuti polliciti sumus, aliquid de isto titulo pro suo:quia est habilis ad vsucapiẽdũ:nec est bene cognitus,nec declara-
1 ratus per Doct. *Ex quo q̃ro, quot modis dicat' quis possidere pro suo, & glo.in rubri.aliàs in l.j.ff. pro suo. dicit ꝙ trib' modis. Primo modo stricte,quando deficit alius titulus: vt in l.j.& iij.eo.ti.ego addo, quádo possessor est nactus possessionem ex causa putatiua habili ad dominium acquirendum, si esset vera,iuxta no.

in l.Celsus.ff.de vsuca. & pono exẽplũ,vt si inueni ceruũ alienũ in nemore,credẽs ipsum esse syluestrem: vel si inueni gẽmã tuã in littore, credens nullius esse:vel si inueni pecuniã tuã,credẽs esse thesaurũ: vt l. ij. ff.pro suo.& l.à tutore.ff.de rei vẽd.

Secũdo modo largius,quãdo cõuenit cũ quolibet alio tit.& cũ eo cõcurrit:vt l.j.§.j.ff.pro suo.etiã cũ ti. pro soluto,quia est generalior alijs: vt l.hominẽ.eo.tit.& l.j.ff.ꝓ soluto.

Tertio modo largissimẽ,vt quicũq; pro se possidet, vnde etiã dñs pro suo possidet: vt l.ij.ff.pro suo.& tũc dicitur qs possidere pro suo, ad differentiã creditoris,& similiũ,qui nõ pro suo possident.& ita gl.in dicta rub.seu l.j.Itẽ ille, qui dicit se dominũ, & facit omnia vt dñs, dicitur possidere pro suo.l. Titia.& ibi no. ff.de sol.Itẽ ille,qui possidet ad aliũ cõmodũ,etiã si nõ prætẽdat se dñm: vt no.in l.ij.in prin.ff.de origi.iu.in gl.quæ loquitur in rustico, secundũ Bal.in l.si ego. §.partus.ff. de Publi. vbi etiã ponit breuiter, quot modis dicatur quis possidere pro suo:& ad deꝑdictis,quæ dicã infrà in q.princ.

2 *Secũdò quęro,quot sunt tituli vsucapiẽdi pro suo.dic ꝙ sunt duo modi:videlicet qñ deficit alius titulus. & qñ cõcurrit cum alio tit. habili ad transferendũ dominiũ,puta cũ titulo pro emptore,vt dixi. Sed in tertio casu nõ est titulus habilis ad vsucapiendũ,vt dicit gl.& Bart.in præallegata rubr.seu l.j.ff.pro suo.de quo dicã plenius j.in iij.q.prin.licet aliq gl.voluerint,ꝙ vbi alter est titulus, puta pro emp.nõ possit concurrere cũ eo titulus pro suo:sed tũc dicitur pro suo,id est proprio.quod glo.nõ placet in d.rub.cũ species scilicet ꝓ emptore,vel similis per genus,scilicet per titulũ pro suo,non tollatur, nec ecõtrà,nec ex pluribus causis qs possidere prohibetur.l.iij. §.ex pluribus.ff.de acq.po.Ita vult glo.in d. rub.

3 *Tertiò quæro,qñ titulus pro suo cõcurrit cũ alio tit.an causentur duæ vsucapiones,an vna tãtũ: Et gl. in d.rubr.in fin.videtur velle,ꝙ duæ vsucapiones possint cõcurrere,sicut vult etiã gl.in d.§.ex pluribus. i verbo possideo.in princ. q̃ etiã dicit,ꝙ vsucapio pro emptore,põt cõcurrere cũ vsucapione pro hęrede: & subdit,ꝙ si vna vsucapio citius finitur q̃ alia,tũc alia desinit: sicut & si rẽ tuã vsucapiẽs tibi succedã, desino vsucapere.l.ij. §.fi.ff.pro emp.vel dicit ibi gl.super d.verbo,possideo.dic subtiliter vna & eadẽ est vtraq; vsucapio: & sic præsupponit,ꝙ nõ sint duę vsucapiones,sed adiũgitur primæ, scilicet pro emp.noua forma, scilicet ꝓ hærede,quã antè non habebat,scilicet vsucapio,retẽta prima. ar.l.j.i fi. ff.pro suo,vel ab ipso initio iungunt duæ formæ,declara, id est, duæ formę vel tituli possidẽdi pro empto.& pro suo,ad vnũ effectũ,scilicet dominiũ acquirendũ:sicut si aliquis acciperet cultellũ vel ensem, simili vt diuersis tẽporibus ad vnũ effectũ,scilicet hominẽ occidẽdũ.nã & hic occiditur, seu extinguitur dominiũ primũ,vt inst.de re.diui.§.si tamen.ista sunt verba glo.in d.§.ex pluribus.& dũ gl.dicit in fi.dominiũ inciditur p vsucapionẽ.adde aliã glo.quæ idem no.in l.si ædes.in fi.ff.de ser.vrb.ꝑd. quod declara per Paul. de Castro in d.§.ex plurib⁹. Vel adde quòd vtile est,ꝙ sint duæ vsucapiones,secundũ prim

primā opi.gl.in d. §.ex pluribus. de qua s.quia mihi vtile est, posse præscribere, vel pscriptionē continuare ex persona mea, & ti. pro suo ex persona illius, cui successi, puta p emp. quia ipse cui successi, emit: qm aliqn cōtingit, q titulus pro hærede mihi nō prodest, vt si essem hęres suus, nō ex persona mea, nec ex tit. pro hærede, neq; pro suo possem præscribere longo tēpore. l. ij. §. fi. ff. pro hæ. & l. nihil. infrà tit. proxi. vel si ipse defunctus nō habuisset titulū: nec ex sua psona, nec ex mea, sine titulo lōgo tēpore possem vsucapere: vtile est ergo mihi, q possim vsucapere vel pręscribere titul. pro suo: vt habetur per Bar. in l. Celsus. de vsuc. & p Paul. de Ca. & alios in d. l. iij. §. ex plurib⁹. ff. de acq. pos. Itē adde singulariter secundū secundā opi. gl. in d. §. ex pluribus. ibi dū dicit, vel subtili⁹, q iste 5 titulus pro hærede, qn̄ cōcurrit cum titulo pro emp. nō possunt esse duæ vsucapiones, sed finito anno, q restabat ad vsucapiēdū ti. pro emp. vsucapiēs habebit dominiū, nō solū ex primo tit. p emp. ex quo possedit rē iūcta possessione defuncti per trienniū: sed etiā tit. pro hærede, ex quo non possedit, nisi per annū tit. pro hærede: & sic habetur dominiū ex vtroq; titu. simul & eodē tēpore. Nec ob. q tit. pro hærede nō sufficit ad acquisitionē dominij, nisi cū lapsu lōgi temporis, vel triēnij, si erat res mobilis: qa hoc pcederet, si cū ipso nō esset cōiunctus primus ti. pro emp. vel alius similis: sed quia cū illo coniūgitur ille laps⁹ legitimi tēporis, implet effectum vtriusq; titu. & facit vt dicatur ex vtroq; tit. habere dominiū, secundū Pau. de Ca. in d. §. ex pluribus. secundū primā opin. quæ magis 4 placet sibi. *Ex quo no. singulariter, q quis in vna die, cū vno tit. pōt vsucapere vnā rem mobilē, vel præscribere rem immobilē: puta qn titulus, quo vult ita breui tēpore vsucapere vel præscribere, cōcurrit cū alio titu. præced. cū quo veniebat illa vsucapio vel præscriptio illa die: quod perpetuò tene mēti: quia videtur esse mirabile: q ex vno titu. possit res īmobilis spatio vnius diei vel horæ pręscribi: sed si loqueremur in ti. pro suo, cōcurrēte ab ipso initio cū alio ti. puta pro emp. tūc non esset dubiū, q ex vtroq; tit. simul, & eodē tēpore, & cū legitimo spatio vsucaperetur, vel præscriberetur secundū secundā opi. glo. in d. §. ex pluribus. & ita pōt etiā intelligi glo. in d. rub. in fi. ff. pro suo. quæ omnia bene nota: quia nō reperies bene declarata alibi. *Quartò principaliter quęro, an omnis, q possidet rē pro suo, dicatur habere titulū pro suo, ita vt possit vsucapere vel præscribere mediāte illo tit. Et respōdeo, q nō: sed in duobus tātū casibus principalibus dicitur possidere titulo pro suo, habili ad vsucapiendū vel præscribendū: vt dixi s. in ij. q. principali: quod nunc apertius declaro. Primo casu principali, quando quis possidet pro suo: & nō concurrit aliquis specialis titulus habilis ad transferendū dominiū. puta pro emp. vel pro donato, vel pro dote, vel similis. sed tamen possessor est nactus possessionem ex causa putatiua habili ad trāslationem dominij, quæ si esset vera, esset legitima, vt dixi suprà in j. qō. vbi dedi exempla per l. j. in prin. cōiuncta l. ij. ff. pro suo, vel pōt etiam

haberi titulus pro suo, vbi nō cōcurrit cū alio titulo vero, sed putatiuo iusto errore interueniēte, puta aliqs credebat patrē suū vel procuratorē suum emisse vnū fundū, quē tenuit pro suo & tanquā suum vigore dicti tituli putatiui, pro emp. qui ver° nō erat. nā tūc dicitur habere titulū pro suo, quo mediāte sine alio titulo potest vsucapere vel præscribere: vt est casus in l. iij. quæ incipit, cōtrarium & in l. si ancillam. §. fin. & in l. fin. ff. pro suo. & probatur in l. iij. & l. fi. ff. pro legato, & in l. Celsus. ff. de vsuc. & ibi glo. j. allegat multas cōcordātias de multis titulis putatiuis. & ibi plenè & eleganter habetur per Bar. & alios scribētes, & maximè Lud. de Ro. & ꝙ titulus putatiu° sufficiat, tenēt Cano. & maximè Abb. Sicu. in c. cura. de iure patro.

6 *Et quia dixi, ꝙ iustus error debet interuenire in ti. putatiuo, dic ꝙ in vsucapione pro emp. requiritur iustißimus error: vt no. gl. in d. l. Celsus. & ibi vide plenè per Bar. qui etiā declarat, qn̄ dicatur error iustus, & iustißimus, & iniustus, & habetur etiā plenè per Ange. in l. super longi. j̄. de præscri. lōgi tēporis. & ibi de hoc plenè dicemus.

Tertiò pōt esse titulus pro suo habilis ad acquirendum dominiū per vsucapionē vel præsc. sine alio titu. perfecto, puta in venditione conditionali traditione facta ante euentū cōditionis: vt l. ij. §. si sub cōditiōe. ff. pro emp. & l. j. §. j. ver. ante nupt. ff. pro suo, intelligēdo secundū opi. Roge. quādo tradens habuit animū transferēdi dominiū etiā ante euētū cōditionis, qa tūc si tradens est dn̄s, transfert dominiū incontinēti: si nō est dominus, transfert vsucapiendi cōditionē nō ex illo tit. conditionanali, quo tradidit, puta pro dote, vel pro emptore, vel simili, sed tantùm pro suo: sicut ibi dicitur in illo versi. ante nupti. qui ita debet intelligi: vt no. glo. & Bar. in l. ij. eo. ti. & dixi plenè suprà in ver. prima quæstio principalis est. Secūdo casu principali, quis pōt habere titulū pro suo habilem ad vsucapiendū in omnibus casibus, in quibus quis poßidet aliquo vero & iusto & perfecto titulo habili ad transferendum dominiū, vel ad vsucapiendū vel ad præscribendum: & tūc dicitur cōcurrere cū titulo speciali: vt l. j. §. j. & l. ij. ff. pro suo. vt dixi s. in j. & ij. q. Et adde, ꝙ titulus pro suo qui competit pro partu ancillæ furtiuæ emptæ, dicitur titulus proximus: & tit. pro emp. dicitur titulus remotus: vt no. Iac. de Are. & Cy. in ad di. in l. si ego. §. partus. ff. de Publ. simile not. in l. ij. ff. de peti. hære. facit quod nota. in l. quicunq;. ff. de dolo. & idem vult Bald. in d. §. partus. quę verba dicit esse no. quibus adde quæ not. in l. ancillæ. suprà de furt. Extra istos duos casus principales ille qui poßidet ti. pro suo, non dicitur habere titulum habilem ad vsucapiendum: quia si esset titulus habilis ad vsucapiendum, quilibet possessor etiam malæ fidei, & sine titu. qui poßideret vt dominus, cōuertendo fructus in suam vtilitatem, poßideret titul. pro suo: & sic vsucaperet vel præscriberet, quod est falsum: vt dicit gloss. in dicta rubrica pro suo, & Bartol. & Angel. in l. j. eod. titu. qui dicunt, Nota contra aduocatos, qui nituntur probare titulum suæ poßeßionis habilem ad transferendum dominium, vel ad vsucapiēdum, vel

ad præscribendũ, & positiões faciũt & articulãtur & capitulant, quòd talis possedit spatio x. vel xx. annorũ, vel tali tpe, talẽ fundũ pro se & pro suo, & tanquã suũ: & testis interrogatus assignet rationẽ, quia vidit eum possidere vt dominũ, & fructus recolligere, & similia. nam propterea nõ est probatus titulus verus, nec putatiuus errore iusto, cui adhæreat hic titulus pro suo, vsucapionẽ patiens: sed est probatũ, quòd nõ possedit pro alieno seu alterius nomine, vt cõductor vel similes: & ideo
7 dicit Ange. in d. l. j. *Sis cautus articulare de titulo vero vel putatiuo: aliàs autem ista simplex possessio pro suo vsucapionem vel præscriptionem non pareret. Et pro prædictis adde tex. notabilem, in l. filiusfami. in §. diui. el primo. in versicu. ijdem princip. ibi, nõ vt pro dominis possideant. de lega. j. & quod ibi no. Ange. qui dicit, quòd ille tex. est pulchrior quàm sit in iure, quis intelligatur pro domino possidere: quotidie enim articulamur in hac forma, & ex hoc etiã habetur, quid importet dictũ testis, qui dicit, ꝙ vidit talem pro domino possidere.
8 *Significatũ enim istorũ verborũ est, habere potentiã percipiendi fructus, & etiã alienãdi ad libitũ voluntatis: probabit ergo testis, ꝙ ipse percipiebat fructus, & eis fruebatur pro libito volũtatis. & idẽ tenet Ioã. de Imo. in d. §. diui. & de ista materia habetur per text. Barto. Ange. & alios, in l. Titia. ff. de solutioni. & per Anto. de But. in c. cum ad sedem. in xiiij. colum. versi. per prædicta concludunt. extrà, de restitu. spol. & per Dominos de Rota in decisione sua ccccxxv. & facit quod nota. Inno. in c. illud. in fi. extrà, de præsump. & vide etiã omnino Bal. in addi. Spec. in titu. de posi. in ix. colũ. versi. pone in
9 rei vẽdicatione. *Vbi dicit, ꝙ si ago rei vẽdicatione, & pono ꝙ tenui & possedi talẽ rem per x. annos, sicut quis habet & tenet & possidet rem suã. reus dicit credo: quæritur an sit ꝓbata præscriptio. Et videtur ꝙ sic: quia videtur cõfessata possessio, & titulus saltẽ generalis. l. iij. §. genera. ff. de acq. poss. cõtrariũ dico, qa illa verba etiã mẽtis qualitatẽ & modũ possidendi significãt: adiacẽt enim illa verba possessioni, & nõ titulo: & iste articulus nõ includit titulũ: nã & sine titulo quãdoq; qs ita possidet. l. Titia. ff. de solu. & vide etiã omnino Bal. in l. post sentẽtiã. in vi. col. in prin. in versi. sed nec illud est omittẽdũ. s. de sentẽ. & interlo. om.
10 iud. qui dicit, *ꝙ qui apparẽter est in possessione, prçsumitur etiã existenter: & dicit, ꝙ ita arguũt Doct. ꝑ d. l. Titia. vbi innuit, ꝙ prçsumat titulus pro suo, cũ nõ appareat de alio: & postea subdit, tu dic, ꝙ titulus pro suo nõ oritur sine adminiculo iuris cõcurrẽte, nec enim solo animo nascitur, nemini enim à seipso titulus ꝓ suo oritur: sed aut ex alio ti. cõcurrẽte, aut ex legis dispositiõe. vt ff. ꝓ suo. l. si ancillã. qđ declara, vt dixi s. in prin. huius quartæ q. prin. vsq; ad versi. extra istos duos casus. Et adde etiã qđ no. elegãter Ang. de Are. Insti. de act. in §. sed istę. in versi. in ea.
11 gl. ibi. aliàs l. si qdẽ. §. hęc act. &c. *q dicit per illã glo. ꝙ ad causandã Publicianã inter alia requiritur, ꝙ habeat rem, & titulũ alleget. facit c. Abbate sanè. de re iudi. lib. vj. nõ tamen

intelligimus dixit ipse omnē tit. sed titulū habilē ad causandū dominiū, vel vsucapiēdi cōditionē: vt d. §. sed istæ. ex quo sequitur secūdùm eū, ꝙ nō sufficeret, si diceretur, ꝙ possedit vt suā, & tāquàm suā: quia talis titulus pro suo, etiā si dicto modo testes deponerēt, nō esset induct*, nec vsucapiendi cōditionē parās: & per cōsequens nō cōpeteret Publiciana sed isto modo esset deductū & probatum, ꝙ nō possideat pro alio vel alterius nomine, q titulus, pro suo, est multiplex, & maximè generalis: vt est tex. cū gl. singu. & ibi hoc not. Bart. in l. j. ff. pro suo. aliàs glo. est in rub. eo. ti. vt s. dixi. ergo si talis tituli allegatio & probatio nō parit vsuca piendi condi. ergo nec Publicianā: vt l. eū qui. in princ. ff. de Pub. quod dicit esse singulariter no. vnde subdit, ꝙ tu aduocatus sis bene cautus, vt semper in libello & in capitulis tuis exprimas vnū titulū specialē, puta ex empto: & subdes, ꝙ virtute dicti tit. possedit ꝓ suo, & tāquàm suū talē fundū, & tūc probādo diutinam possessionē: & vltrà hoc testes subiungūt, ꝙ ꝑ dictū tēpus possedit pro suo, & tāq̄ suū, & vt dn̄s fructus collegit: & tūc fortè dicto casu p̄sumitur titulus allegatus. ar. notatorū ꝑ gl. & Doct. in l. seruitutes. la grāde. ff. de ser. Vel fortè dicit, & illud verius, ꝙ ibi loquitur, quando tractatur de modico præiudicio, vt ibi habetur: sed in casu nostro tractatur de magno prçiudicio. & ideo opus erit, ꝙ deducatur, & etiā probetur, ꝙ fama erat, ꝙ Titius emerat dictū fundū, vel ꝙ sibi, vel patri fuerat legatus, & ꝙ viderūt à dicto tēpore & circa, virtute talis tit. dictū fundū possidere pro suo, & tanquàm suū, & fructus recolligere, vt faciunt eorū ibi alij domini: tūc isto modo probādo sufficeret ad vsucapionē, & ꝑ cōsequēs ad Publicianā. arg. notatorū ꝑ Bar. in simili, in l. j. §. ij. ff. de iti. actu q; priua. in versi. venio ad sequentē gl. & c. aliàs simpliciter deducendo, & probādo, ꝙ possedit lōgo tēpore pro suo, & tanq̄ suū, & fructus recollegit, nihil probatū esset: quod dicit esse tenendū mēti perpetuò, & pro ista opi. ꝙ sit necesse, ꝙ fama sit de titu. facit quod singulariter no. Anto. de Bu. in c. parochianos. extrà de de-
12 ci.* qui dixit, ꝙ ad probandū priuilegiū exemptionis de nō soluēdo decimas, sufficit allegare titulū exemptionis seu priuilegiū: & quòd per tantū tēpus huius initij memoria in contrariū nō existat: non fuit soluta decima, & cōcurrēte fama, quod illud priuilegiū exemptionis olim cōcessum fuerit. ar. c. sup quibusdā. §. ꝓtereà. de verb. sig. & c. j. de prescri. in vj. & l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quoti. & æstiua. Sed ego nō puto, ꝙ nō sit necessariū probare de fama, sed sufficit probare aliquē iustū vel iustissimū errorē, seu iustā aut iustissimā erroris causam: quia tūc sufficeret cū alleg. ti. putatiui & possessione: vt eleganter vult Bar. in l. Celsus. in ij. col. in versi. pone pater tuus. ff. de vsuca. qui dicit,
13 *Pone ꝙ pater tuus emit fundum, & possedit x. annis, & posteà decessit, & possedisti tu filius alijs x. annis, cecidisti à possessione, nō potes inuenire instrumētū, vel testes, ꝑ quos probetur titulus & possessio x. annorum, nō sufficit sine titulo. l. nullo. s. de rei vendica. Item titulū pro here-

de

de nō potes allegare,quia es suus hę res.l.nihil.§.tit.j.cōsului dicit Bar.vt allegaret titulū, subaudi aliū, quàm ℘ herede:vt no.Ange.in d.l.nihil.& probaret aliquē ex prædictis causis, de quibus dicitur per eū in d.l.Celsus.& sequuta possessiōe x.annorū sufficit: sed in ipso defuncto, qa de facto suo agitur,nō esset iusta causa. l.fi.ff.pro suo.& si dicatur, qualiter probabis,ꝙ hoc scieris vel credideris ab initio,cū incœpisti possidere. tamē quia id ex tuo animo pēdet,stabitur tuo dicto:vt no.Instit.de act.§. aliç.& cū de hoc esset publica fama, est præsumptio, ꝙ scias: aliàs esset ignorātia supina.l.regula.§.sed facti.ff.de iur.& fac.igno.& idē tenet Bal.in l.indicia.in versi. quartò quęro.s.de rei vendi.& Doc.in d.l.Celsus.& vide etiam Abb. Sicu. in c. de quarta. & maximè in iij.col. in fi.de pręscri. & Io.And.& alios in c.cura. de iure patro. & qđ no.in l.fi. in prī.
14 ff.de eo per quē factū erit. *Item adde Bal.in l.ij.in ix.q.q declarat,an possidens in dubio iudicetur ℘ suo possidere in rebus corporalibus & incorporalib⁹,& an magis pręsumat possidere ex dona.quam ex precario.s.de serui.& aqua.vbi vide,alle-
15 gat.l.Lucius.ff.de dona. *Itē adde, ꝙ in incorporalibus, vt in seruitutibus quoad Publicianā,in quibus locum habet Publiciana.l.si ego.§.j. ff.de Publi.nō requiritur,quòd quis habeat rem ex titulo:quia ad acquirendam vel præscribendā seruitutē, non requiritur titulus.l.fi. quis diuturno.ff.si seruitus vēd.& sic etiam in præscriptione: quia in omni casu regulariter,quo habet locū pręscriptio,habet locum & Publiciana.l.cū qui.in prin.ff.de Publ.& in hoc casu fortasse sufficeret allegare titulū,licet illū nō probet:etiā per famā,vel per aliquā iustā causam erroris ipsi⁹ tituli,iuxta no.per glo.& Doct.in d. l.seruitutes.la grande.ff.de seruit.& probāt ꝙ possedit rem illā pro sua, & tanquàm suam cum tali seruitute vel sine:quia tractatur hic de modico præiudicio, scilicet de seruitute, quæ reputatur modicū præiudiciū respectu dominij:vt no.in d.l.seruitutes.& in l. si certis annis.s.de pac. & in l.cū de in rem verso.ff.de vsur. cū si.& ista omnia bene not. qa sunt
16 quotidiana & vtilia. *Quintò principaliter quæro, quid prodest iste titulus pro suo,quādo causatur ab errore iusto vel iustissimo, iuxta no.℘ Bar.in l.Celsus.ff. de vsuc.dic ꝙ prodest,nō solùm ad vsucapiendū,vt dixi in q.præcedētibus,sed etiā potest prodesse ad excludēdū illa indicia, quę nō dantur cōtra titulo possidētem:vt no.glo.sing.quæ est fi.in l.fi. ff.pro leg.quæ dicit elegāter,ꝙ ille, qui possidet rem aliquo titulo putatiuo,iusto errore duct⁹, licet verè titulū illū nō habuerit,tamē est perinde ac si illū titulū nō haberet:ita quòd non poterit conueniri petitione hæreditatis, quæ regulariter non datur contra titulo possidentem.l.hæreditatis. suprà de pe.hęredi.& l.hæreditatem.infrà, in quibus causis ces. longi temporis præscrip. vbi de hoc articulo plenissimè:vide licet an & quādo cōtra titulo possidentem detur petitio hæreditatis.

Et fortassis huiusmodi titulus ℘ suo defenderet possidētem à pręcepto facto per iudicem sibi de disgubrando possessionem,de quo pręce

pto fit mētio per Bar. in l. ficut. §. fuperuacuū. ff. quibus mo. pig. vel hypo. fol. nam ex quo habet titulū pro fuo, qa habet vim veri tituli & poffefsionē, nō tenet exire de poffefsione. facit l. nec vllā. §. omnibus. cum
17 ibi no. de peti. heredi. *Sextò quęro, quot requirātur ad hoc, vt iste titulus pro fuo locū habeat. dic ꝙ tria deberēt cōcurrere, quę in alijs veris & fpecialib⁹ titulis exigūtur. Primū eft, poffefsiōis traditio vel adeptio in illis cafibus, in quibus eft neceffaria traditio: vt plenè no. in l. Celfus. de vfuca. Secūdum eft, ꝙ poffefsionis traditio vel adeptio fit facta, ex aliqua certa caufa habili ad acquirēdum vel trāsferendū dominiū. l. j. ff. ꝓ fuo. vt dixi s. in iiij. q. prī. nec curo vtrū illa caufa fit vera vel putatiua, dummodò nō erretur fupinè: vt d. l. Celfus. vel ꝙ iustifsimus error in traditione intercedat, vt ibi no. Tertiū eft, quòd pofsidens habeat bonam fidem, caufatam ab errore probabili.
18 * Et quis dicatur error probabilis, no. plenè per Bar. & alios in d. l. Celfus. ff. de vfucap. Et ex prædictis omnibus dictis in ista materia pro fuo, cōclude in practica, quia primò aliquando allegatur titulus pro fuo cōcurrens cū alio titulo vero & legitimo ad vfucapiendū, & in hoc non eft magna vis, ex quo fufficit titulus verus: nifi fecūdùm ea, quę dixi s. in iiij. quæft. princip. in verfic. fecūdo cafu principali. de quo dic vt ibi. Secundò aliquando allegatur titu. verus, fed non perfectus, quia eft conditionalis: & tūc fufficit probare omnia tria, de quibus fuprà, quæ dixi etiā neceffaria ad titulū pro fuo: & vltra hoc debet probari, ꝙ intentio tradētis & recipientis fuit, quia hoc actū extitit, quod incōtinēti etiā antequā eueniat cōditio, transferatur dominiū: vt l. j. verfi. ante nuptias. & dixi s. maximè in iiij. queft. princip. in primo cafu principali, in verfi. vel tertiò poteft etiā effe titulus. & fuprà in verfic. prima quæft. principalis. vbi declaraui hoc in materia pro dote. Tertiò aliquando allegatur titul⁹ pro fuo, vbi nō cōcurrit alius, fed folùm iuris adminiculum: puta quia quis occupauit rem in litore repertā, quam non putauit alienam, & tunc nō eft neceffe probare, nifi occupationē illius rei cū bona fide: qa putabat effe in nullius bonis, & poffedit fpatio triū annorū. l. vnica. ꝗ. de vfuca. trāsfor. iuxta ea, quę dixi s. in iiij. q. principali, in verfi. vel pōt etiā habere titulū. Quartò aliquādo allegatur titulus nō ver⁹, fed præfumptus feu putatiuus: & tūc plura requirūtur. Primū, poffefsionis adeptio vel traditio. Secūdū, ꝙ fit facta traditio, feu adeptio poffefsionis vigore vel occafione alicuius tit. habilis ad trāsferendū dominiū. Tertiū, ꝙ ductus fuerit errore iufto vel iuftifsimo, & probabili ad hoc credendum. Quartū, ꝙ poffederit per tempus legitimū ad vfucapiendū vel pręfcribēdum. Quintū, ꝙ poffederit ab initio vfq; ad tēpus legitimū vigore vel occafiōe dicti tituli putatiui. Sextū, ꝙ poffederit bona fide, fed istd participat de tertio. Septimū, quòd probetur de dicta bona fide, & de dicto animo fuo per dictū fuū cū iuramēto, ꝑ ea quę habētur in §. aliq. feu in §. fed istæ. Insti. de actio. & maximè ꝑ Ang. de Are. & arg. gl. in l. ij. s. de fer. & aqua. & glo. in l. at qui natura.

tura.in §.cum me absente.ff.de neg. gest.& glo.in l.j.§.ij.ff.de iti.actuq; priua.cũ simi. quod ꝓcedit,vt dixi, quãdo præcessit titulus verus vel pu tatiuus iusto errore,ex quo credit̃ si bi,si asserit de animo suo:& se bonã fidẽ habuisse:secus si nullus titulus verus vel putatiuus ꝓcessisset:qa tũc nõ staretur dicto suo,etiã cũ sacramẽ to,secundũ Bar.notabiliter in d.l.j. in §.ij.quẽ sequitur Ang.de Are.in d.§.sed istæ.Insti.de act.in ver.in ea dem gl.ibi,cũ sit de conscientia.Itẽ hoc procedit,quando nulla esset præ sumptio cõtra possidentẽ,ꝙ possi deret mala fide:vel aliter,quòd req ratur in hoc tit.pro suo:secus si esset aliqua præsumptio contra eum,quia tunc non staret̃ dicto suo,etiam cum sacramẽto:vt est gl.valde sing.lxxij. dist.c. proposuisti.in verbo Probat̃. & no.Ant.de Bu.& Doc.in c.cogno scẽtes.extrà de cõst.& Bar.in l.inter omnes.§.rectè.ff.de furtis.& idem vult de iuratoria cautiõe Pau.deCa. in l.j.in fi.ff.qui satisda.cogã.qđ be ne no.Ex prædictis habes quomodò potes adiuuare illũ,q nullũ habuit, nec habet titulum verũ in aliqua re, vel si haberet ipsum,non potest pro bare:quia nõ habet testes vel instru menta de illo titulo,vt alleges verũ tit.puta pro emptore,& ꝓbabis sal tem titulum pro suo:qui hoc casu est valde necessarius & vtilis,intelligẽ do secundùm ea quæ suprà dixi,qđ nunquam exeat mentem tuam.

DE VSVCAP. PRO SOLVTO.

SVMMARIVM.

1 *Titulus pro soluto alijs titulis generalior est.*

2 *Titulus pro soluto quare inuentus fue rit,et in quibus casibus necessarius sit, & in quibus utilis.*

3 *Vsucapio titulo pro soluto,an indifferẽ ter procedat in contractibus nominatis,excepta stipulatione.*

4 *Titulus pro soluto ad hoc ut competat quot requirantur,ita ut eius uigore quis usucapere possit.*

POSTQVAM vidimus de titulo pro suo, qui nõ reperitur in C. vidẽdũ esse existimaui de aliis titulis:qa etiã in C.per leges Imperiales descripti nõ reperiuntur,videlicet tituli pro soluto,& pro legato,& ꝓ derelicto, q in libris digestorũ reperiunt̃,licet alij quãplures etiã tituli reperiãtur, de quibus habetur per text.glo.& Doc.in l.j.§.fi.cũ vij.ll.seq.vsq; ad l. eũ qui.in prin.ff.de Pub. Videamus itaq; prius de titulo pro soluto. 1 *Et in primis sciendũ est,quod iste titulus ꝓ soluto generalior est alijs,vt dicit gl.in rub.ff.pro suo.& in rubri.ff. ꝓ soluto.Et põt esse ratio,licet per alios nõ alleget̃:quia cõcurrere põt cũ quolibet alio titulo:vt l.iij.ff.pro soluto,& l.hominẽ.ff.ꝓ suo.& not. gloss.in l.Celsus.& ibi Docto.ff.de vsucap.& in hoc cõuenit cũ alijs titulis q possunt simul cõcurrere:vt not. ꝓdicta gl.j.in d.l.Celsus.Itẽ qa etiam cõpetere põt,vbicũq; soluitur res aliena ex causa cuiuscũq; debiti alicui tanquã debitum,siue sit debitũ, siue indebitũ:vt l.j.& l.iij.ff.ꝓ solu- 2 to.& d.l.hominẽ.ff.ꝓ suo. *Secũdò sciẽdũ est,quare fuit inuentus iste titulus pro soluto,& in qb⁹ casib⁹ sit necessari⁹,& in qb⁹ vtilis,dic ꝙ fuit

inuentus propter necessitatē & vtilitatem.nā in duob⁹ casib⁹ fuit,& est 3 necessari⁹ iste titul⁹ quo ad vsucapiēdū.Prim⁹ est,qn̄ debetur res titulo nominato stipulatiōis,& soluitur res aliena ꝑ illo debito,quā putabat esse soluentis:& erat illa,quā ꝓmiserat,vel alia recepta de volūtate creditoris:qa tūc vsucapi pōt titu.ꝑ soluto.& iste est casus in l.j.ff.pro soluto,& in l.hominē.ff.pro suo.& idem qn̄ nō erat verū debitū,sed putatiuū:& ꝑ illo soluit res aliena bona fide.& iste casus in l.iij.q̄ incipit,si existimans.ff.pro soluto. Secundus casus est,quādo debet ex aliquo cōtractu innominato:quia tūc etiā vsucapi pōt res aliena in solutū tradita ex causa illius cōtract⁹ innominati titulo ꝑ soluto:vt dicit gl.notabilis in l.j.in prin.ff.pro soluto.quā sequitur ibi Ang.Et rō huius secūdi casus potest esse:quia nō habet titulū speciale,cū quo possit concurrere,nec habet aliam materiā præexistētē,super qua possit fundari alius titulus, quàm iste pro soluto. Sed si debeat aliquid verè vel putatiuè ex alijs cōtractibus nominatis,q inter titulos vsucapionis nominant,vt ex causa legati vel simili,de quib⁹ habet,vt dixi in l.j.cū seq.ff.de Pub.excepto titulo stipulationis:tūc iste titulus ꝑ soluto nō est necessarius,sed vtilis: 4 quia solutū vsucapi pōt illo titulo,ꝑ quo soluit,& etiā titulo pro soluto: & sic cōcurrit cū alijs titulis causatis ex contractibus nominatis:excepto cōtractu stipulationis,vt dixi:& sic etiam ex diuersis causis res vsucapi pōt.l.iij.§.ex pluribus.ff.de acquir. possess.sicut dixi de titulo ꝑ dote,suprà in versi.tertiò principaliter quæro.& ita vult gl.& Ang.in d.l.j.ff.pro legato. * Tertiò intelligendum,an vsucapio titulo ꝑ soluto,ꝓcedat indifferēter in cōtractibus nominatis, excepta stipulatione.Et dicēdū est, ꝙ nō:qa quando soluit ex causa emptionis,requiritur ꝙ bona fides interueniat duobus tēporib⁹,& tēpore cōtract⁹,& tēpore,quo soluit.Sed quādo soluitur ex causa alteri⁹ cōtractus,sufficit,ꝙ bona fides īteruenlat tantū tēpore solutionis:vt est tex.in l.iij.ff.pro soluto.& ibi gl.j.quæ dicit per illū tex.ꝙ inter emptionē & cæteros cōtractus est differētia,quia in cæteris cōtractibus sufficit putare deberi ex cōtractu,q nō intercessit, quem tamē credebat intercessisse: sed in venditione nō sufficit putare deberi ex venditione:nisi & venditio ꝓcesserit.& hoc probat:qa cùm debeat interuenire bona fides duobus tēporibus,scilicet tēpore cōtractus venditionis,& tēpore traditionis:hæc nō possūt interuenire,nisi cōtractus esset:in alijs nō sic.ita dicit glo.notabilis.& idē vult Azo in summa C.de vsucapio.ꝑ emp.in versi.eadē assignat.in vsuca.ꝑ soluto.& quæ sit rō huius differētiæ,qd duob⁹ tēporib⁹ requirat bona fides in cōtractu venditionis,& in alijs vno tēpore tātū,vide per gl.& Bar.& alios in l.ij.in prin.ff.pro emp. * Quartò nō etiā omittēdū,quot requirunt ad hoc vt cōpetat iste titulus ꝑ soluto: ita vt eius vigore quis possit vsucapere:& dicas ꝙ primò requirit,vt aliquid soluat ex cā alicuius cōtract⁹ veri vel putatiui,vt l.j.& iij.ff.pro soluto.& l.hominē.ff.ꝑ suo.Secūdū, ꝙ iustus error interueniat,vel iustissimus in cōtractu venditionis:vt d.l. iij.

iiij.cũ ibi no.& in l.Celsus.cũ ibi no. per Bar.& alios.ff.de vsuca. Vel ꝙ verus titulus interueniat, vbi solutio fit ex causa emptiõis. Tertiũ,ꝙ in contractu venditionis interueniat bona fides tẽpore cõtractus,& tẽpore traditionis.in alijs verò cõtract.b9 sufficit,ꝙ bona fides interueniat tẽpore solutionis: vt d.l.iij.ff.ꝑ soluto,vt dixi suprà ꝓximè.versi.tertiò intelligendũ est. Quartũ,ꝙ soluta fuerit res aliena:qa si soluta fuisset res propria soluentis,fuisset incõtinẽti trãslatũ dominiũ:& sic nõ haberet locũ vsucapio vel præscrip.l.sequitur.§.lana.ff.de vsuc. Quintũ requiritur, ꝙ interueniãt alia, quæ sunt necessaria ad vsucapionem,scilicet ꝙ res sit vsucapibilis,ꝙ possessio iterueniat, & continuata p legitimũ tẽpus &c. iuxta no.Insti.de vsucap.in prin.& p totum illum titulũ,& plenissimè per Azo.in summa.C.de vsucap.ꝓ emp. Cætera circa istã materiã pro soluto, vide in toto titu.ff.ꝓ soluto.& in l. Celsus.ff.de vsuca.& quod no.Bart. in l.sequitur.§.si rem pignori.eo.ti.

DE VSVCAP. PRO LEGATO.

SVMMARIVM.

1 *Titulus pro legato,quando & in quibus casibus locum habeat.*

2 *Personarum pluralitas ambiguitatem inducit.*

3 *Vsucapio locum habet,quãdo mihi aliquid legatum fuerit,& illud in codicillis fuerit mihi ademptum.*

4 *Titulus putatiuus si ab uno habeatur, & ab altero possessio,quantũcũq; ille alter sit hæres illius,a quo titulus putatiuus habetur,non sufficit ad usucapiendum.*

5 *Vsucapere an aliquis possit quãdo habet titulum ab uno,& possessionem ab alio.*

6 *Vsucapio pro legato an procedat,si nulla res mihi unquàm legata fuerit,sed tamen iusto errore ductus,credidi mihi legatam fuisse.*

7 *Titulus pro emptore,pro suo,pro soluto,& in alijs titulis specialibus,si sufficiat iustus aut iustißimus error,pro titulo habili ad usucapiendum,an etiã hoc in omnibus alijs titulis,qui sint habiles ad transferendum dominium,locum habeat.*

8 *Specialia omnia non sunt ad cõsequẽtiam trahenda.*

9 *Titulus pro legato ad hoc ut locum habeat,quot necessaria sint.*

10 *Vsucapere pro legato an poterit spurius illud,quod est sibi à patre relictũ.*

11 *Vsucapere titulo pro legato rem patris an poterit filius spurius uel incestuosus errans in facto,puta credens se legitimum.*

12 *Legitimitatẽ an præscripserit aliquis, qui per spatium xxx.annorum se legitimum putabat cùm non esset.*

SEQVITVR nunc vt videamus de ti.pro legato. 1 Et primò dicamus quãdo & in quib9 casibus locũ habeat ti. pro legato,cuius vigore res legata possit vsucapi.Et dic quòd locũ habet,quãdo verè vni legata est res aliena,& sic à nõ dño:quia is legatarius rectè vsucapere potest titulo ꝓ legato.l.j.in princi.& l.iiij.& l.fi.in prin.ff.pro legato:secus si legaretur à domino:quia tunc mortuo testatore incontinẽti trãsferretur dominiũ

iei

rei legatę in legatariũ.l.à Titio.ff.de fur.vel ab adita hæreditate.l.si tibi homo.§.cũ seruus.de leg j.& sic nõ haberet locũ vsucapio.l.sequit.§.lana.ff.de vsuca.& ita vult gl.in d.l.j.in princ.ff.ꝓ legato. Item habet locũ iste titulus pro legato,qñ mihi legatum nõ est,& existimo mihi legatũ fuisse ductus iusto errore,puta errãdo in facto:quia credidi testamẽtũ solenne:quod nõ erat.nã vsucapiam pro legato:vt l.fi.ibi,sed & si nõ rectè legatũ.& l.iiij.ff.ꝓ legato.& l.si ancillã.§.j.ff.pro suo.& idẽ si in nomine erat dubitatio,veluti si Titio legatũ sit:& duo sunt Titij,& alter eorum de se cogitatũ falso existimauerit,vt d.l.iiij.in ver.fi.& est tex.secũdũ intellectum gl.j.in d.l.si ancillam.§.fi.& hoc intellige secũdũ Ange in d.l.iiij.quãdo nemo sibi faciebat cõtrouersiã de legato:aliàs sec⁹.vt l.si seruũ.§.si inter duos.ff.de lega.ij.& eo casu,quo fieret sibi cõtrouersia per aliũ eiusdem nominis,gratificationi locus erit,si nõ appareat de quo testator senserit,vt ibi litera
2 dicit. *Vnde personarum pluralitas ambiguitatem inducit:vt d.l.iiij.& l.duo sunt Titij.ff.de testa.tu.sic& pluralitas locorũ & rerum.l.vbi autẽ nõ apparet.in prin.ff.de verb.oblig.qđ est no.ad multa.Nec obstat prædictis l.j.in fi.cũ duabus ll.seq.quæ videnť dicere contrariũ,dũ volũt,quòd vbi legatum non est,nõ procedit vsucapio pro legato:quia illę ll.intelligi debent,vbi nullus iustus error interuenerit:secus si interuenisset:vt no.gl.in dictis iuribus:circa quod vide quod dicam infrà in versi.item pos-
3 set dubitari. *Item habet locũ vsucapio pro legato,quando mihi aliqd legatum est: & id in codicillis fuit mihi ademptũ:quod tamẽ nescio,vt d.l.iiij.in prin.& l.fi.in fi.ff.ꝓ lega & no.Azo in summa,infrà de vsuca.ꝓ emp.in pe.col.ver.quãdoq; tamen,& si nõ subsit titulus,&c.Et est ratio: quia licet legatarius habuerit nomẽ testamento:tamẽ iusto errore potuit ignorare substantiam codicillorum. cõcordat l.nõ est ferendus.ff.de trãs act.& ibi no.qđ facit ad multa:& propter hoc dicit Ang.in d.l.iiij.quòd videtur reprobari sententia Bar.dicen-
tis,*quòd si titulus putatiuus habeť ab vno,& ab altero haberur possessio,quantũcũq; ille alter sit hæres illius à quo habetur titu.putatiuus,nõ sufficit ad vsucapiendum:vt ipse Bartol.no.in l.cùm solus.ff.de vsucapio. nam dicit Ange.quòd in d.l.iiij.titulus putatiuus habebatur à testatore, possessio ab hærede,non cauillando literam:& tamẽ procedit vsucapio. & clarius ꝓbatur in d.l.si ancillã.in §.fi.ff.pro suo.de quo articulo, *videlicet quando quis habet titulũ ab vno,& possessionem ab alio,an possit vsucapere,vide plenè per Bar.Angel.& alios in d.l.cùm solus.& per Pau.de Cast.in l.si ex stipulatione.in fine.ff.de acquirend.posseß. * Item posset dubitari,quid si nulla res fuit mihi vnquam legata,sed tamen iusto errore ductus credidi mihi legatum fuisse:nunquid procedat vsucapio tit.pro legato?Et videtur,quòd non.l.j.in fin.cum duabus ll.sequen. eod.titu.& quia omnes leges ff.pro legato,& l.si ancillam.§.fi.ff.ꝓ suo, quæ loquuntur de isto titu.loquuntur,quando vere legatum fuerit,sed alteri & non mihi;vel fuerat testamentum minus solenne, vel legatũ reuo-

reuocatū:& sic habuerat aliquod primordiū veritatis:secus ergo videtur si nullo modo legatū fuerat.& ita videtur sentire Azo in summa in ti.de vsuc.pro emp.in loco præallegato. vbi loquitur qñ legatū fuit relictū. In cōtrariū facit,qa quo ad vsucapiendū,sufficit tit.putatiuus,etiā si nullus interuenerit, dūmodo iusto errore ductus fuerit.l. hominē. ff. pro suo.& l.qđ vulgò.ff.de vsca.ꝑ emp.& no.p gl.j.in l.Celsus. ff.de vsucap.& dixi suprà ĩ materia tituli,ꝑ suo.& hoc etiā sentire videtur gl.in l.j.in verbo Legatū.& in l.ij.& iij.ff.ꝑ legato.quę intelligit illa via,qñ iustus error nō interuenit:vt dixi suprà in versi.nec obstat prędictis.& pro hoc allego l. fi.ibi,sed si nō rectè legatū. eo.tit.quē tex.intellexit Azo in summa de vsuca.pro emp.qñ legatū fuisset in testamento minus solenni. qa paria sunt aliqd nō esse factū, vel nō legitimè factū,vt l.iiij.§.condēnatū. ff.de re iudi.& l. non putauit.§.non quęuis.ff.de contratab. facit l.quoties.cū materia.ff.q satisda.cog. Sed gl.j.in prin.in d.l.iiij.ff.ꝑ legato, videtur tenere primā partē, videlicet quòd non sufficiat iustus error ad usucapiendū.tit.pro legato,vbi verè nullū legatū pręcessit:nec secūdū eā ista sunt omnia paria, ademptum fuisse legatū,vel non fuisse relictū: & conatur respondere ad l.fi ita scriptū.ff.de le.j.Sed Ang.ibi respōdet aliter,videlicet ꝙ ibi loqtur quo ad dominiū transferendū,secus quo ad vsucapiendum:quia tūc omnino nō sunt paria:quia sufficit error iust⁹. l. quod vulgò.ff.de vsuca. pro emp.vł potes ad idē aliter respōdere, quòd quo ad effectus intrinsecos, puta ad transferendum incontinenti dominiū.& loquitur d.l.fi ita scriptū quia paria sunt,legatū non fuisse,vel fuisse legatū ademptū,vt ibi:sed quo ad effectus extrinsecos,puta ad vsucapiendū,non sunt paria. Sed sustinendo secundā partē,potest dici,ꝙ prędicta glo.in l.iiij.ff.pro legato, non obstat:quia concedo vt ipse dicit, ꝙ vbi factū fuit legatū, licet fuerit ademptū,plus operetur quàm si nō fuisset unqnàm legatū,in hoc scilicet, qa istud quod semel fuerit legatū, prębet facilius iustā causam errādi, ex quo ignorauit reuocationē,q̄ si nunquā fuisset factū legatū:nō tamē negat,ꝙ vbi etiā nūquā fuisset legatum factū, si tamen quis haberet rē ex causa legati,tanquàm sibi legatā, si fuisset in errore iusto, non posset vsucapere : qa potest esse, ꝙ ad hoc credendū fuerit inductus iusto errore:puta quia fortè à duobus fide dignis testibus sibi dictū fuerat,ꝙ fuerat sibi legata.arg.gl.not.in l. Titio fundus.cū ibi not.ff.de condi.& demonst.& per not.in l.j.in princ.ff.de eo per quē factū erit. coniunctis his quę habentur per gl.& Bart. & alios in l.Celsus.ff.de vsucap. & ideo hoc casu procedet vsucapio titul.pro legato:sicut dictū est de titul.pro suo, & pro soluto:quia in hac materia vsucapionis pro legato sufficit iusta causa erroris:vt dicit tex.in d.l. iiij. Et istam opinio.tenet glossa,& Bar. in l.Celsus.ff.de vsucap.& Angel.ibi expressè per text.ibi,nullumq; legatum fit. dū subaudit, neq; ex aliqua causa existimetur donatū vel legatū esse,secundū veram opin.& tenet etiam Bald.in l.nullo.post secundum notabile,s̄.de rei vend. Vnde videtur,

tur, ꝙ possit concludi, quòd error iustus vel iustissimus super tit. pro legato, qui verò nõ erat, vel nõ legitimus, vel reuocatus sufficiat ꝓ titul. putatiuo habili ad vsucapiendũ. Imò plus dixit gl. sing. in l. fi. in glo. fi. ff. pro legato. ꝙ titulus putatiuus habet vim veri tituli, ita vt possidẽs vigore huiusmodi tituli putatiui, nõ possit conueniri aliquo iudicio, qđ nõ possit cõpetere contra titul. possidentẽ: vt dixi s. in v. q. princ. in materia tituli pro suo. quã glo. dicit ibi
8 Ange. esse mirabilẽ, quæ tenet, ꝙ sicuti titul. verus excludit petitionem hæreditatis, ita putatiuus iusto errore: sed tamen nõ tenet eã, imò dicit hoc esse falsum: vt not. in l. cogi. per Cy. in ij. q. suprà de peti. hered. & habetur in l. Iul. in prin. ff. ex quib⁹ causis maio. dicit ergo, ꝙ licet petitio hæreditatis sit perpetua: vt l. hæreditatis. s. de peti. hæredi. tamen vbi cõ petit pro re mobili, tollitur triẽnio: & vbi ꝓ immobili tollitur longo tẽ
9 pore: & in hoc exceditur à non suis terminis, vt l. hæreditatẽ. j. in quibus cau. ces. longi tẽporis pręscri. vbi de hoc plenissimè dicam, & declarabo
7 omnia prædicta. *Item incidenter, ad propositũ tamen hîc potest dubitari, quia sæpissime facta est mentio in istis titu. pro emp. pro suo, pro soluto, & in alijs titul. specialibus, ꝙ sufficit iustus aut iustissimus error pro titu. habili quo ad vsucapiendũ: an hoc locum habeat in omnibus alijs titul. qui sunt habiles ad transferendũ dominiũ: de quibus habetur maximè in l. j. in fi. cũm vij. ll. seq. ff. de Publi. Azo in sũma C. de vsucap. pro emp. in pen. col. versicul. quę autem dicta sunt. dixit singulariter, ꝙ illa, q̃ dicta sunt in specialibus casibus, ꝓpt iustã ignorãtiã, voluerunt qdã extẽdere ad oẽm titulũ, vbicũq; iust⁹ error interuenerit, etiã si id nõ reperiat lege cautũ: sed hoc non putat esse verũ: qa supior regula dicit cõtrariũ, videlicet quòd exigatur in vsucapione titulus: vt l. Celsus. ff. de vsucap. cui nõ derogo, nisi in omnibus prędictis, videlicet in vsucap. ꝓ emp. pro legato, pro soluto, pro hærede, & in alijs, qui in lege reperiun
8 tur. *Hæc enim specialia nõ sũt trahenda ad consequentiã: vt ff. de regul. iur. l. quæ propter necessitatẽ. & l. quod cõtra. facit l. ius singulare. & l. quod verò contra. ff. de legi. quod perpetuò tene menti pro declaratione totius materiæ vsucapiõis & pręscriptionis. Aduerte, quia glo. j. in d. l. Celsus. referendo prædictã opin. Azo. ipsam reprobat. & Bart. ibi in j. colũ. quod verius credo, per ea quæ not. ibi per eum, & alios scribentes.
9 *Secundò principaliter dicamus, quot sint necessaria, seu quæ requirantur ad hoc, vt tit. pro legato locũ habeat. Et dic plura esse necessaria, quæ ad hoc requiruntur. Primũ est, ꝙ res aliena verè legata mihi fuerit, quo casu procedit vsucapio ex vero titul. pro lega. & iste est casus in l. j. in prin. & in l. fi. in prin. ff. pro lega. vel quòd fuerit legata alteri, & non mihi: vel legatum fuerit reuocatum, interueniente semper iusto errore: vt l. iiij. & l. fi. ff. pro lega. & l. si ancillam. §. fi. ff. pro suo, vt s. dixi. & not. quòd dixi, aliena res: quia si esset ꝓpria, & legatũ fuisset mihi à dño, & nõ reuocatũ, non fuisset necessaria vsucapio, secundũ gl. in d. l. j. & dixi etiam s. sed si verè legata non esset

illi,

illi, qui possedit ti. pro legato, vel si
legatũ fuit sibi reuocatũ, secũdũ ea
quæ s. dixi, tunc posset vsucapi, siue
res esset aliena, siue testatoris: vt est
tex. in l. iiij. in prin. ff. pro legato. Et
est ratio, quia etiã in hoc casu si res
esset testatoris, nõ trãsiret dominiũ
recta via à morte testatoris, vel etiã
ab adita hæreditate in legatariũ: ex
quo sibi nõ fuit legatũ, vel fuit reuo
catũ. Secundũ requiritur, quãdo res
aliena legatur, vt legãs sit mortuus:
quia nõ sufficeret legatario, si puta-
ret cũ mortuũ, & viueret. ar. l. j. ff. ꝓ
hærede. & ita vult gl. & Ang. in l. ea
res. ff. pro leg. Tertiũ requiritur, nõ
solũ, vt legans sit mortuus, sed ꝙ e-
tiã legatarius existimauerit ipsum
mortuũ: vt est tex. in l. si is cui. ff. pro
legat. Quartũ requiritur, ꝙ etiã scia
tur, ꝙ legans sit mortuus, secundùm
glo. ibi: licet quando res aliena lega
tur, nõ requiratur, vt dominus rei le
gatę sit mortuus: vt est text. in d. l. ea
res. & ibi hoc etiã vult Ang. Quintũ
requiritur, ꝙ ille cui legatur, habeat
testamenti factionẽ passiuã, id est, ꝙ
sit capax successionis seu legati: vt l.
nemo põt. ff. pro lega. & l. fi. in prin.
sic. habetur in tex. cui recte legatũ re
lictũ est, id est, cui testator legare po
tuit: vt dicit ibi gl. e. ti. facit l. fi. ff. ꝓ
hærede. Quæ autẽ sint illę personę,
quibus legari potest? Dic illæ solæ,
quibus est testamenti factio passiua:
vt est text. in §. legati autẽ. insti. de
leg. & ibi gl. ord. quę enumerat per-
sonas, quæ nõ habẽt testamẽti factio
nẽ passiuã. & habetur etiã per aliam
gl. similẽ in l. j. in prin. ff. de iu. fisci.
secus si ab eo legetur, qui nõ est ca-
pax rei legatæ: q̃a tũc legatũ valeret,
& posset ꝓcedere vsucapio: vt l. mor
tuo. §. Labeo. ff. de leg. ij. secũdũ gl.
in d. l. nemo põt. Sextũ requiritur, ꝙ
legatarius rei sibi legatæ cõmerciũ
habeat, vt vult glo. in d. l. nemo põt.
10 *Sed quid si est aliàs capax legata
rius, sed vitiatur ab illo, à quo cadit
sibi relictũ, puta est filius spurius, vel
incestuosus, qui relicti à patre suo
non est capax: vt in aut. quibus mo.
natu. effi. sui. §. fi. & in aut. ex cõple
xu. s. de incestis nup. sed tamẽ est ca
pax, si ab alio extraneo sibi relinqua
tur: vt est gl. no. in d. §. fi. in glo. ma-
gna. quod tenet Bar. in l. j. in prin. de
iure fisci. & in l. huiusmodi. §. si Ti-
tio. el j. ad fi. de leg. j. & Ange. in l. ij.
s. de hæred. insti. & Io. de Im. in l. qđ
donationis. ff. de dona. causa mor. &
Pau. de Cast. in l. Gallus. in §. quid si
is. in iiij. col. in pri. ff. de lib. & posth.
& nunquid poterit vsucapere pro le
gato rem quã putauit sibi à patre re
lictã? Gl. in d. l. nemo potest. in fi. ff.
pro lega. tenet ꝙ non, secundùm A-
zo. & bene: q̃a sicut pater nõ potuis-
set dominiũ rei legatæ in filiũ trans
ferre, si res fuisset præsens ratione
incapacitatis, vt dixi: ita legãdo rem
alienã non potuit transferre vsuca-
piendi conditionẽ. l. clauibus. ff. de
contrah. emp. & dicit Ang. in d. l. ne
mo potest. ꝙ si bene consideres, ta-
lis possessor est malę fidei. pro hoc
facit etiã secundũ eum l. si vir. ff. de
dona. & ꝓbatur in materia l. j. ff. de
11 reg. Cato. *Et posset circa prædi-
cta dubitari de quæstione pulchra:
quid si filius spurius vel incestuosus
errans in facto putat se posse vsuca-
pere, quia putat se legitimum: quia
fortè existimabat se iustis nuptijs ꝓ
motũ, iusto errore ductus, vel quia
putabat se legitimatum, cùm nõ ef-
set

set saltē legitimè: an tūc poterit vsu capere.tit. pro legato, rē patris sibi ab eo relictā? Et glo. singu. in d.l.nemo pōt.tenet, quod non. & pro hoc facit: qa si patri interdicta est licētia relinquendi huiusmodi filijs spurijs, vel īcestuosis, vt dixi, ergo videt interdicta vsucapio.l.vbi lex.ff.de vsucap. & istā opinio.tenet Iaco.de Aret. p dictā l. & idē tenet Bal.in l.nullo. in ij.q.suprà de rei vendi.& ibi etiā Salycet. & subdit ibi Bal. quod si possedisset rem spatio xxx.annorū, credit, quod prçscripsisset ius excipiendi, per l.si qs emptionis tit.infrà de prçscriptio. xxx. annorū. Itē pro ista opinione facit, qa sicut si pater legasset rē ppriā filio spurio, nō trāsferret dominiū, vt in §.fi.in aut.qbus mod.natu.effic. sui. ita nō pōt trāsferri vsucapiendi cōditio, per d.l.clauibus.& sic non pōt plus operari possesio, q̄ verus titulus cū volūtate tradētis.ar.l.si vir. ff. pro lega.& pro hoc etiā facit qđ dictū est in q.præceden. Sed in cōtrarium, quod imò posit vsucapere vel pscribere, facit l.q cōtrà. suprà de inceft.nup.vbi pter iustā ignorantiā huiusmodi persone pro legitimis habentur.& hec snia est humanior secūdū Angelū in d.l.nemo pōt.pro qua facit secundū eū l.j.in fi.ff.pro dote. & dicit, quod huic opi. inhærebat Ray. de For.Nec ob. d.l. vbi lex. quia ibi vsucapio prohibetur.& subdit, quòd ista sentētia sibi placet.& de hoc etiā tetigi in l.venditioni.super gl. ij. suprà de vsucap.pro emp.& pro ista opi.facit l.fi.in ij.respōso. ff. pro lega. quę probat, quod vbi error iuris procedit ab errore facti, nō impeditur vsucapio, & in causa lucratiua, sicut est legatū.Ego autē puto, primā opi. veriorē, per ea quæ suprà dixi. Nec ob.l.qui cōtrà.suprà de inceft. nup. cū gl.qa ibi loquitur in errore parētis cōtrahentis nuptias prohibitas, quo casu videtur, quod filius nō sit illegitimus quo ad bona parentis errantis, vt ibi no.& idē tenet Ang.in l. si vxor. §.diuus Seuerus.ff.ad l.Iul. de adulter.& habet per Bart.& alios in l. Paulus. aliàs incipit, eius qui.ff. de statu.ho.& per gl.in c.inhibitio. §.si quis.in verbo, si ambo parētes.extrà de clande.desposā.& ibi p Doct.sed secus videt esse quantū ad filiū, qui licet reputetse esse legitimū, tā propter hoc nō efficitur legitimus, nec habet pro legitimo, vt dicā in sequē. q.& ideo error iuris in sua legitimitate sibi non prodest, ex quo est persona incapax, cui legari nō potuit à patre, etiā si esset res aliena, licet putasset esse suā, vt dixi in q. præcedenti.Nec obstat l.j.in fine.ff. pro dote: quia potius probat cōtrariū: nec est eadē ratio ibi, quę est hîc, etiā si videmus ibi sumere argumentū à contrario sensu, Nec obstat, quod fuerit in errore aliquo, quia ille fuit error iuris.de quo plenè dixi in d.l.vēditioni.ac etiā ille error licet potuerit pcedere à facto, tamen non fuit circa titulū, sed circa suam incapacitatē, quæ sibi non prodest, vt statim dicā.

12 *Sed pone quòd aliquis putauit per spatium triginta annorum se legitimum, cum non sit, nunquid per hoc præscripserat legitimitatē? Dic quòd non, imò opus est quòd legitimetur à principe, vt ff.de ritu nupt. l.qua in prouincia. in §. diuus.secūdum Bald. not. in l. nullo. in versi. sed pone, quòd aliquis. suprà de rei vendi.

DE

DE VSVCAP. PRO DERELICTO.

SVMMARIVM.

1 *Titulus pro derelicto, sicut titulus pro soluto, & alij, ad dominium transferēdum habilis existit.*

2 *Rem suam mobilē si dominus pro derelicto habuerit, uel ipsam iactauerit, seu in uulgus sparserit, an cōtinuò occupāti concedatur.*

3 *Pecuniam papa uel princeps cur in uulgus spargat.*

4 *Vsucapio pro derelicto tūc pcedit, quā do quis rē alienā pro derelicto habuit, & unus eā occupauit uel apprahēdit.*

5 *Vsucapere an possim rem, quam ex alia causa acquirere me putabā, & pro derelicto ipsam habitam occupaui.*

6 *Vsucapi quomodò possit titulo pro derelicto res pro derelicto habita, & in quo iste titulus consistat.*

7 *Stāte statuto, q de quolibet contractu soluatur gabella: si ego nolēs soluere, uolens tibi donare, habui rem pro derelicto, ut tu eam occupares, an hoc quadam donatio dicatur.*

8 *Donatio rei habitæ pro derelicto, an insinuari debeat.*

9 *Rem pro derelicto quis habere dicat.*

10 *Res in naufragio si quispiam in mare proiecerit leuandæ nauis causa, an eas pro derelicto habere dicatur.*

11 *Decretum primum qui patitur, rē pro derelicto habere dicitur.*

12 *Fluminis impetus si ratem ruperit, & in fundum tuū lignamina proiecerit, quomodò fieri poterit, an lignorū dominus ea pro derelicto habuerit, et qd de illis lignis agendum.*

13 *Flumē si i alicuius agrū lignamina & segetes proiecerit, quæ agris noceāt, an ea lucrifacere possit, maximè cū dictarum rerum domini non cognoscantur.*

14 *Seruo infirmo si quispiam alimenta negauerit, statim liber efficitur.*

15 *Seruo sano si aliquis alimenta futura seu psentia neg auerit, an per hoc ipsum pro derelicto habere uideatur.*

16 *Fortuna id quod committitur, & non defenditur, an derelinqui dicatur.*

17 *Rem pro derelicto quis habere possit.*

18 *Agrum deserere aliud est, & aliud derelinquere.*

19 *Fundi dominus desertor an possit pœnitentia duci, & ipsum fundum recuperare & colere.*

1 POSTREMO* videndū est de ti. pro derelicto. nam sicut ti. pro legato, de quo dictū est s. pximè, & tit. pro soluto, & alij, de qbus in hac l. dictū est, sūt tituli habiles ad vsucapiēdū: ita ēt est habilis tit. p derelicto: vt l. id qd. cū se. ff. pro derelicto. qd declara scdm ea q dicā j. in ver. tertiò prin
2 cipaliter videamus. *Circa quē tit. primò sciēdū est, q si dñs habuit rem suā mobilē pro derelicto, vel ipsam iactauit seu sparsit in vulg⁹, cōtinuò occupāti cōceditur, & dominiū acqritur per occupationē. l. si id qd. §. id qd. ff. pro derelicto. & l. qua ratione. §. pe. & fi. ff. d acq. re. do. & inst. de rerū diui. i §. pe. q incipit, hoc ampli⁹. & his duobus casibus nō habet locū vsucapio pro derelicto, ex quo statim res efficit occupātis, cū erat derelinquētis: vt not. gl. fi. in fi. in l. j. ff. pro derelicto. Et est ratio: qa nemo pōt rē suā vsucapere, l. sequitur. §. lana. ff. de vsuca. Sed tñ est differētia quo ad aliud, inter istos duos casus: qa qñ qs habet rē suā p derelicto, incōtinēti pdit dominiū rei suæ, e-

tiā antequā occupetur per aliū: vt l. ij. in fin. ff. pro derelicto. Et est ratio: quia ille qui habet rē pro derelicto. principaliter vult carere illa re: licet secūdario velit, vt acquirat occupāti: vt d. §. pen.
3 *Sed aliud est, quando quis iactat vel sparsit rē seu pecuniā in vulgus: vt forsitā aperiatur Papæ vel principi transeūti. nā dicit Accur. in d. §. pen. ꝙ huiusmodi res vel pecunia omittuntur seu proijciūtur in populū, vt illuc concurrēte multitudine populi pro suscipiēda pecunia possint ꝑtores vel cōsules ꝑtrāsire, vt in coronatione Papæ dixit se vidisse. allegat dic. l. si id qd. §. id qd. & in aut. de cōsuli. §. habitā. ibi, argētū verò. & ita ēt ego vidi, qñ est creatus Dux Venetiarū, & ducitur p plateas, vt ostēdatur populo, & propter maximā copiā populi cōcurrentē iactātur pecuniæ in vulgus, vt posit facilius Princeps facere transitū. vidi etiā ob aliā causam iactari pecuniā in vulgus in Alemania, ī ciuitate Pataviç, dū essem orator Venetus apud Imperatorē in dieta Ratisponēsi cōtra Turcos instituta, cum magnifico do. Pau. Maureceno patricio Veneto, & dño meo colendissimo. nā episcopus Pataniēsis, qui nouā monetā cudi fecerat pro populi lætitia, fecit fieri proclamata per ciuitatē de dicta noua moneta expendenda, & in quolibet quadriuio fecit proijcere de illa noua pecunia in vulg⁹: & hoc casu iactātur in vulgus pecuniæ principaliter, vt alius habeat, licet secūdariò velit carere: vnde antequā apprehendātur seu occupētur per aliquē, non desinit esse dominus: sed demū post appræhensionem alterius: vt in §. pe. insti. de re. diuisio. Et ratio rationis est, quia principalis intētio iactātis in vulgus, est donare, licet in incertā personā: sed intētio habētis tūc pro derelicto est principaliter perdere: vt dicit glo. in d. l. si id qd. §. j. & ibi etiā hoc vult Ang. Sed cōtra istud opp. quia nō videtur, ꝙ etiā ille, qui habet rem pro derelicto, perdat dominiū antequàm alij acquiratur, per l. nec vtilē. in fin. ff. ex quibus cau. maio. Sed respondetur, ꝙ illud procedit ibi contra domini volūtatē: sed in casu nostro secūdū domini voluntatē eius determinatione facta. l. si quis vi. §. differentia. cum ibi no. ff. de acq. pos. secundū Ang. in l. j. cū seq. ff. pro derelicto. Vel potes aliter respōdere secūdū Iac. de Aret. ꝙ d. l. nec vtilē. in fin. loquitur qñ agitur de dando certæ personæ: & ideo nisi ei quæratur, cessat causa finalis actus: & ideo remanet dñs, vt ibi. Sed in casu nostro loquimur, qñ volebat relinquere rē in pristinā naturā: vel dare personæ incertæ. ar. d. l. si id quod. §. j. ibi, quāuis incertæ ꝑsonæ voluerit, &c. ff. pro derelicto. Et circa materiā d. l. nec vtilem. in fi. vide Bart. in l. planè. in prin. ff. de lega. j. &. Alb. de Ro. in l. si fuerit. ff. de rebus dub. & Io. de Ana. in c. fi. de Iudæis.
4 *Secundò principaliter vidēdū est, ꝙ vsucapio pro derelicto tūc procedit, quando quis rem alienam habuit pro derelicto, & vnus eā occupauit, vel appræhēdit: vt l. si id qd. ff. pro derelicto. & sufficit quantum ad hoc, scire rem habitā pro derelicto, licet ignoret à quo, vt est casus ibi secūdùm Ang. & bene: imò plus etiam si verè non fuerit res habita pro derelicto: si tamen iustissimo errore ductus fuit ad hoc credendum, posset

possèt vsucapere, sicut dictum est in alijs tit. in l. Celsus. ff. de vsucap. secundũ glo. no. in l. nemo. ff. pro derelicto. Nec ob. d. l. nemo. quæ dicit, nemo põt pro derelicto vsucapere, qui falsò existimauerit rem habitã esse pro derelicto: quia intelligitur, nisi iustissimus error interuenerit ex parte occupantis, secundũ glo. ibi, vt s. dixi.

5 *Sed qđ si putabã me ex alia causa acquirere, & pro derelicto rẽ habitam occupaui, nũquid eam possim vsucapere? glo. dicit ꝙ nõ, in l. ij. in princ. ff. pro derelicto. arg. l. ij. §. si sub conditione. ff. pro emp. & l. si id quod. præallegata. Sed certè text. in d. §. si sub cõditione. facit in oppositũ. nam dicit, ꝙ sufficit ad acquirendũ habere titulũ: nec est curãdũ vtrũ sciat se habere, necne: & attatur potius de veritate quàm de opi. & ideo Iac. de Are. in d. l. ij. dixit, ꝙ glo. allegat illũ §. si sub cõditione. secundũ intellectũ Io. qui quidem intellect⁹, ibi reprobatur. & ideo Iac. de Are. in d. l. ij. reprobat glo. ibi, & dicit, ꝙ credit, ꝙ ille qui erraret in hoc, posset nihilo minus effici dñs. Nec ob. d. l. si id quod. quia tunc oportet scire rẽ haberi pro derelicto: cũ nõ subsit alia iusta causa possidendi. Itẽ & iustissimus error tantũ præstat, quantũm scientia: vt no. glo. in d. l. nemo. vt s. dixi.

6 *Tertiò principaliter videamus, quomodò res habita pro derelicto possit vsucapi ti. pro derelicto, & in quo consistat iste tit. Et dic, ꝙ ille, qui habet rem pro derelicto, videtur velle donare personæ incertæ, posteà capiẽti seu occupãti eam: & hoc genus derelinquendi dona, scilicet donatio quædã est: vt l. quod seruus. ff. de stipulatione seruorũ, & ibi Bar. & alij. & ita tenet etiã Ange. in d. l. si id quod. §. j. ff. pro derelicto.

7 Sed contra hoc opp. imò non põt esse donatio, ex quo saltẽ hodie pactum nudum requiritur in donatione, & vtriusq; consensus. vt l. si quis argentũ. §. j. de donat. Sol. secũdũ Bar. in d. l. quod seruus. in fi. donatio, quę fit in personã certam, requirit vtriusq; consensum & præsentiam, iuxta l. absenti. cũ ibi not. ff. de dona. secus in donatione, quæ fit in personã incertam: vt d. l. quod seruus. & l. qua ratione. §. final. & ibi not. ff. de acq. rerum domi. Et ex hoc quod habere rem pro derelicto, fit quædam donatio, sequuntur plura, quæ sunt in hac materia diligenter attendenda. Primum est, quòd ista donatio dicitur titulus habilis ad vsucapiendum, quando res aliena habetur pro derelicto, vt dixi. & ita debet intelligi titulus. ff. pro derelicto. Secundũ est, quòd habere rem pro derelicto, est species alienationis in incertam personam. instit. de rerum diuis. §. penul. & fin. Tertium est, modus tradendi possessionem alteri. argum. l. filiusfam. §. fundum. ff. de contrahẽ. emp. secuta tamen posteà appræhensione seu occupatione. & probatur in l. j. & ij. ff. pro derelicto. nam eo ipso quòd res est habita pro derelicto, occupatio est facta licita, quæ prius erat illicita. & ita etiam vult Ange. ibi, & bene. Et hæc sunt not. ad euitandas multas fraudes, quæ fiunt quotidie, secundùm Bartol. in d. l. quod seruus. ff. de stipulat. seruorum. qui dicit,* Quòd stãte statuto, quod de quolibet contractu soluatur gabella: ego nolens soluere, cogitaui fraudem. nam volens dona-

re tibi, habui rem pro derelicto, vt tu eã occupares: certè hęc est quędã donatio: & ideo debet solui gabella, tãquàm de contractu donationis. & allegat gl. quæ hoc tãgit, in l. j. circa prin. ff. si ex noxali causa agatur, & ibi ponit etiã Bar. & alij Doc.

8 *Sed nũquid talis donatio debeat insinuari? Lud. de Ro. in l. Modestinus, in fi. ff. de do. tenet ꝙ sic. Sed Bald. in l. si inter. C. de solu. videtur tenere contrariũ, dicens, ꝙ quãdo quis habet titulũ, non requiritur insinuatio: sicut nec quãdo habetur pro derelicto, & efficitur occupãtis. d. l. quod seruus. de quo vide per Guil. de Cu. in l. j. ff. de rerum diuisi. & per Ang. in l. si id quod. §. id quod. ff. pro derelicto.

Ego verò dico: Aut quis vult habere rẽ verè pro derelicto, nõ habẽs animũ donãdi alicui certæ personę: & sic nõ in fraudẽ: & tunc locum habet, quod dixit Bal. vt insinuatio nõ requiratur. Aut habuit animũ principaliter donandi certæ personæ: & in fraudẽ legis habuit rem pro derelicto: puta ne soluatur gabella de dicta donationẽ: & tũc debet insinuari, sicut si verè donasset, per totũ titulũ suprà, plus valere, quod agitur. Item etiã hæc sunt vtilia: quia vbi quis esset prohibitus alienare, non põt habere rem pro derelicto. vt not. Iaco. But. in l. j. §. j. ff. si ex noxa. cã agatur, & Bar. in d. l. quod seruus. ff. de stip. seruorũ.

9 *Quartò principaliter intelligamus pro declaratiõe huius titu. pro derelicto, quando quis dicatur habere rem pro derelicto. Et respõdeo, pro derelicto habetur, quãdo dominus ea mente abiecit, vt id rerum suarum esse nolit: ideoq; statim dominus eius rei esse desinit, vt dicit tex. insti. de rerum diui. §. pen.

10 *Sed quid si aliquis leuãdæ nauis causa dubitans de naufragio, proiecit ex naui aliquas res in mare, nunquid videatur habere eas pro derelictis? dic ꝙ non in dubio. l. ij. §. fin. & ibi bona glo. ff. ad l. Rhodiam. de iactu. & l. qui leuandæ. eo. titu. & l. qua ratione. §. fi. ff. de acq. re. do. & insti. de rer. diui. §. fina. & l. falsus. §. si iactum. ff. de fur. & no. per gl. & Doct. in dictis iuribus. Ex qualitate tamẽ actus potest perpendi de animo proijcientis, si habuit pro derelictis, vel animũ recuperandi habuit, puta si proiecerit in mari librum apertum, præsumitur ipsum habere pro derelicto, vt dixit glossa in dicto §. fina. & in lege ij. §. final. & dicto §. si iactum. & Barto. ibi, qui dicit quòd si proiecit librum inuolutum in pannis cereis, non præsumitur habuisse animum habendi pro derelicto: quod dicit esse menti tenendum: nec huiusmodi res possunt titulo ꝓ derelicto vsucapi. l. si quis merces, ff. pro derelicto. & occupans dicta bona, quæ ex naufragio perierunt, tenetur domino restituere. aut. nauigia. C. de furtis, & ibi Doct. & habentur in l. si quis nec causam. §. final. ff. si cert. pe.

11 *Item qui patitur secundum decretum, dicitur habere rem pro derelicto. glo. est fin. in l. quamuis. ff. de dam. infec. secundùm Bald. in l. secunda. ff. si ex noxa. causa agatur.

12 *Quid autem si impetus fluminis rupit ratem, & proiecit ligna mina in fundũ tuum; quomodò poteris scire, an dominus lignorũm habuit ea pro derelicto? Fede. de Sena consil. suo cij. quod incipit, dominę Francisce infrascripta materia, &c. form

format istā quæst.& dicit ꝙ lex,quæ loquitur de materia derelicti, videtur dicere, quādo qs abiecit rē suā. sed in casu nostro non abiecit, sed ruina eā perdidit, vt in d. §. fi. Insti. de re. di. vnde in casu nostro nō videtur lignamina pro derelictis, nec procedit vsucapio:vt d.l.si quis merces.ff.pro derelicto.maximè secundùm Cano. secūdùm quos, semper requiritur bona fides.c.fi.de pręscr.

13 * Quid ergo faciet iste, in cuius agrum flumē lignamina, & vegetes ꝓiecit, cū agris noceāt, vt ea possit lucrifacere, cū nō cognoscātur domini dictarū rerū? Et videtur posse dici secūdū Fed.in d.cōs.ꝙ fiat ꝓclamatio in locis vicinis, vt domin⁹ ea tollat infra certū tēpus.aut ex nūc ꝓ derelictis haberi videātur, maximè si res illæ sunt leues. Ex causa nāque cōpelli quis potest agere.l.j.§. vt nemo inuitus. hic enim causa subest, quia nocerēt ista lingnamina vel rudera agris vicinorū. Subdit tamē,ꝙ securior via esset, ꝙ post aliquod tēpus post dictā proclamationē venderētur res, & pretium errogaretur pauperibus:arg.c. cùm tu. de vsuris. cū si. Et hoc vltimū etiā vult Bart.in l.falsus.§.qui alienū.ff.de furtis.qui dicit,ꝙ quādo quis occupat rē, quā putat pro derelicto habitā,potest eā licitè retinere,vt in toto titu.pro derelicto.& si hoc nō putauit,debet dare pauperibus pro anima eius,cuius fuerūt.argu.aut.omnes peregrini.§. cōmunia de successionib.quod tenementi: quia est quotidianū in locis, vbi sunt flumina rapida,sicut est Padus & Athesis.

14 * Item quādo quis denegat alimēta seruo infirmo, statim efficitur liber.l.j.§.sed sancim⁹. §.de lati.liber.tollen.& habetur in l. fi.ff.pro derelicto. per tex. & glo.in Insti.de liber. §.fi.in glo.ordi.& gl. in authē.de nuptijs.§. & multo potius.& ibi Iac. de Bob.& Ange.in d. l.fi.& habetur per glo.ordi.lxxxvij. dist. si expositus.

15 * Sed quid si denegat alimenta futura seu præsentia seruo sano,an per hoc videatur ipm habere pro derelicto? glo.in d.l.fin. ff.pro derelicto. tenet ꝙ nō.Sed gl. tenet cōtrariū in l.fi.§.de infan.exp. & in d.§.sed sancimus.& Ange.in d. l.fi.qui ita dicit, sumēdo illā legem: Denegans alimēta præstare,videtur rem pro derelicto habere: & ideo cōceditur occupāti,& etiam ipsa res potest seipsam pro libera gerere: & ideo si ipse vult liber esse, potest seipsum in libertate occupare: vt d.l. quod seruus.de stipu.seruo. aliàs erit alterius ipsum occupātis.Sed Iac. de Are. dicit,ꝙ quis potest esse seruus sine domino. declaro, si dominus denegat sibi alimēta: quia videt incōtinenti ipsum habere pro derelicto: & sic perdit dominiū serui.l.j. ff.pro derelicto. nec acquiritur alteri ante occupationē,nec efficitur liber, nisi velit se occupare gerēdo se pro libero,& ideo statim ꝙ domin⁹ habet eū pro derelicto, & vult esse liber, fit liber titu. pro derelicto. & sic intellige in authē.de nuptijs.§.& multò potius. Et ratio potest assignari,quia id quod pro derelicto habetur, in suā originē & primā causam redit: sed ab initio oēs homines liberi nascebātur:vt Instit.de libertinis.in prin.ergo,&c.Sed si quis denegat alimēta iam præstita seruo, restituere alteri: nō videtur habere pro derelicto,nec ei libertatē impar

tiri: vt d.l.si.ff.pro derelicto.& ita tenet in hoc ibi Ange.& de ista materia vide per glo.fi. & Doct.in c.j.de infan.& lang.expon. & per Gotr.in summa eod.titu. & per text. & glo. lxxxvij.dist. si expositus. & vide qd not.Bal.in l.si qua illustris.in versic. quæro quis succedat.infrà,ad Orfic.

16 *Itē adde, ꝙ id quod fortunę committitur, & nō defenditur, nō dicitur derelinqui.tex.est, & ibi Bald.in l.seruus.ff.de statu homi.

17 *Quintò principaliter est etiā sciendum, quis posit habere rem pro derelicto.Et respōdeo regulariter,ille,qui alienare potest:sed qui nō potest alienare, non potest habere rem pro derelicto:vt not.Barto.in l.quod seruus.ff.de stip.seruorū.& no.Doct.in l.j.ff.si ex noxa.causa agatur. & dixi s.in vij.q.prin.in fi. Item bannitus nō potest habere rem pro derelicto. solet allegari glo.no.in l.iij.C. de agrico.& censi.li.xj.

18 *Sextò & vltimò nō est prætermittendū,aliud esse agrū deserere,& aliud derelinquere. qui enim derelinquit, ipsum ex pœnitētia nō reuocat.l.j.ff.pro derelicto. sed qui deserit infra bienniū, ei detur, si nō fuit vocatus per possidētem,vt in l. qui agros.C. de omni agro deser.lib.xj.alias datur sibi solùm tēpus semestre,vt l.locorū.eod. titu.ita dixit Bar.in d.l.qui agros.& ita vult Lud.de Ro.in quodā suo singulari, quod incipit, quæro quæ sit differētia inter deserere &c. qui dicit, ꝙ ille habet rem pro derelicto, qui totale abiecit à se dominium & possessionem rei suæ, quam si alius occupat,nō habet locū pœnitētia.d.l.j.ff.pro derelicto.& l.quod seruus. de stipu. seruorū. & cognoscitur an quis habeat rē pro derelicto ex qualitate proijciēdi, puta quis proiecit librū apertū,vt dixi s. in iiij.q.prin. Sed si ego proijcerē,quia me prosequebantur inimici,vt possem leuius currere,secus. Deserere aūt propriè dicitur,qui à se abijcit diligentiā culturæ rei propriæ,vt puta si habeo vineā, & nō facio ipsam zapare, dicor deserere, & ex ista desertione resultat,ꝙ respublica illū fundū vel agrū tributarium,pro quo debetur tributum,potest transferre in dominiū alterius,qui dicat se velle colere illum fundum

19 * Sed nūquid postea primus dominus desertor posit duci pœnitentia, & recuperare fundū & colere? dicas quòd sic,infra bienniū vel semestre tempus, secundùm diuersitatem causarum.tex. sunt singulares, quos valde no. Bar. in d.l.qui agros. & in l.locorum. C. de omni agro deser.lib.xj.

FINIS TRACTATVS DE VSVCAPIONE.

BARTHOLEMAEI CAEPOLLAE VERONENSIS I. V. DOCTORIS,

TRACTATVS DE CONTRACTIBVS EMPTIONUM & Locationum cum pacto de retrouendendo simulatis,

AD R. D. D. HERMOLAVM Barbarum, sacri Pontificij ciuilisq; iuris Doctor.

PTIMAM bonorum possessionem maiores nostri Veronenses in fundis libellarijs esse existimantes, facultates suas in eis semper collocare cõsueuerunt. Hi enim certissimos reditus dominis omni tẽpore nullo cũ labore, nulla cũ impẽsa recõditos reddũt. Quod quidẽ etsi oĩbus, in primis tñ illis, quibus nulla est agrorũ cura, conuenit atq; cõducit. Sed cùm oẽs tam intellexerint onus grauissimũ emphyteoticum esse, tum propter bella, quę diu nobis fuere, tum propter grandines & alias tẽpestates, quæ pluribus annis Veronenses conterruerunt, pauci nunc admodùm reperiuntur, qui se iuri emphyteotico subijcere velint, cum sæpenumero plus dominis reddant quàm præceperint. Ex quo impræsentiarũ nulli ferè noui contractus emphyteotici celebrãtur. Inoleuit autẽ in hac vrbe nostra alius similis cõtrahendi modus, vendẽdi scilicet fundum, ipsumq; posteà siue incõtinenti ab eodem in perpetuũ conducendi, cum pacto de retrouendendo, & ab his vt plurimũ, qui neque vendere, neque conducere cupiunt, sed cogente necessitate hoc colore pecuniã mutuam[a] quærunt. Vnde cũ his cõtrahentes sæpissime Euangeliorũ prædicatores publicè detestantur, ac etiã nonnulli, qui bonæ cõscientię apud omnes existimãtur, aliquem obligare sibi hoc pacto perhorrescũt. Plurimi autẽ hos contractus inire non dubitant. Qua ex re illud euenit, vt quandoq; vbi abstinendum non est, abstineãt, & vbi non est cauendum, inaniter caueãt.

Et licet apud viros religiosissimos de hoc publicè prædicari cõsueuerit, nõnunquàm tamẽ minus rectè, nõnunquàm minus perfectè id fieri solet, & si quandoq; à viro doctissimo rectè ac perfectissimè hoc munus absolutũ fuerit, nõ tamen ab omnibus, & præsertim viris indoctis intelligũtur, & si ab illis intelligunt, id ex eorũ memoria facilimè delet obliuio. Quamobrẽ hũc libellũ de his cõtractibus cõposui, singulos in eo casus, qui euenire cõsueuerunt, distinguẽdo, & cõiecturas plurimas

b ex quibus cõtractus fictitius[b], simulatus, & vsurarius præsumatur & intelligatur, vndique tactis diligẽtius colligendo, vt omnes percipere possint à quibus abstinendũ sit, & quos absque salutis interitu valeant celebrare: quem libellũ antequàm edere voluerim, tibi inscribendũ, & ad te mittendũ esse putaui, vt sapiẽtia & autoritate tua hac in re mihi iudex existas. Es enim ciuitatis nostræ sanctissimus præsul & antistes, & in omni iure doctissimus. Nec vnquã alteri edendũ esse censui, nisi prius per te visus & correctus aut comprobatus extiterit.

a Pecuniã mutuã. *Vtrũ dare mutuũ petẽti sit de præcepto.* Respõ. *secũdùm Sco. in iiij. dist. xv. q. habẽs pecuniã sibi pro aliquo tẽpore inutilẽ, mortaliter peccat, si eã nõ mutuat indigẽti, & petẽti, q̃a facit cõtra præceptũ naturæ et Christi, & sic prohibetur usura. & primò Moyses in Deutero. c. xxiij. Nõ fœneraberis fratri tuo ad usurã pecuniã, nec fruges nec aliã quãlibet rẽ, sed alieno fratri tuo absq; usura id quod indiget, cõmodabis, ut benedicat tibi dominus Deus tuus in opere tuo.*

b Cõtractus fictitius. *Et cõtractus simularis præsumit, si uẽditor diu post cõtractũ uẽditionis reperit possidere. uide Corneũ ij. uol. cõsi. cxxj. inci. duo. Et ad probandũ simulationẽ cõtract. quid requiratur, & an species simulationis debeant exprimi, & quot sint species simulationis, uide Alex. in uol. consi. cxij. in j. & ij. col.*

SVMMARIVM.

1 *Pacto de retrouendendo pignus contractum præsumitur.*

2 *Pactum de retrouendendo in contractu appositum de iure ciuili reprobatum non est.*

3 *Locatio & uenditio iusto pretio facta de iure ciuili & canonico, reprobata non est.*

4 *Ius naturale est, quod in lege & Euangelio cõtinetur, quo quisq; iubetur alij facere, quod sibi fieri uult.*

5 *Fraus & dolus cuiquam patrocinari non debent.*

6 *In incertis, non certis, locus est coniecturis.*

7 *Contractus an sit pignoratitius, simulatus, siue usurarius, an uero illicitus, magna differentia est.*

8 *Cõtrahẽtib. se in pretio decipere licet.*

9 *Expressè uel tacitè, quomodo in pacto de retrouẽdẽdo aliquid actũ dicatur.*

10 *Actus præsumptiuus potius quam tacitus per coniecturas inducitur.*

11 *Pacto de retrouendendo, quomodo aliquid præsumptiuè actum dicatur.*

12 *Pacto de retrouendendo quando aliquid dicatur factum incontinenti, uel ex interuallo.*

13 *Iure diuino, seu consciẽtiæ foro nullus decipi debet seu lædi.*

14 *Contractus simulatio testibus & instrumentis probari potest.*

15 *Pactum de retrouendendo simulatum præsum*

præsumitur, quando contrahentes nõ habuerũt animũ emendi uel uẽdendi.

16 *Contractũ factũ cum pacto de retrouendendo ubicunque præcesſit cõtractus mutui, semper usurariꝰ pſumitur.*

17 *Præsumptionem cõtra iuris à iure introductam semper probatio in contrarium admittitur, nisi ius statuat, quòd non admittatur.*

18 *Pactum de retrouẽdendo dolosum præsumitur, quandocunq; in ipsa uenditione læsio interuenerit.*

19 *Pactum de retrouendendo cũ sola paritate uel maioritate pretij, maximè iusti pretij dimidiam non cõtingente, non facit præsumere contractũ simulatum uel usurarium, nisi aliæ coniecturæ fuerint.*

20 *Lex uel canon ubicũq; prouidens super certo disponendo secundùm aliquã rationem in foro iudiciali obtineat rationabiliter, secundùm Theologos etiã in foro conscientiæ obtinere debet.*

21 *Ecclesia in suis contractibus fraudem aliquam adhibere non debet.*

22 *Contrahentibus de iure diuino non est licitum se decipere etiam extra dimidiam iusti pretij.*

23 *Foro ciuili uel canonico cur contrahentibus se decipere licet.*

24 *Cõtrahens unus si alium non deceperit, quia quilibet sciebat & intelligebat ualorem rei uenditæ. Itẽ nullus eorum erat in contrahẽdi necesſitate, & nihilominus res fuit uẽdita uel in solutum data, uel aliter plus uel minus iusto pretio alienata, an in foro conscientiæ licitum sit.*

25 *Restitutioni an in foro cõscientiæ quis teneatur, quando uendens uel alienans læsus est sagacisſima persona.*

26 *Restitutioni quibus in casibus in foro conscientiæ quispiam teneatur.*

27 *Emptor secũdũ sanctũ Thomã, si multùm iuuetur ex re quam emit, & ille qui uendidit non damnificatur ultra cõmunem ualorem illius rei, eam utilitatem emptori uendere non debet.*

28 *Pretium iustum in foro conscientiæ quod dicatur.*

29 *Lex ubi figit pedes suos, ultrà trãsgredi non licet.*

30 *Res quod uendatur uel ualeat quantùm uendi potest, quomodò intelligat.*

31 *Res ubi quãdoq; diuersis pretijs uendi potest, quæ uia tutior eligenda sit.*

32 *Pactum de retrouendendo dolosum præsumitur, quando læsio esſet in locatione, seu in ficti quantitate.*

33 *Pensio iusta alicuius rei quænam sit, & quando dicatur.*

34 *Domus in ciuitate Veronæ communiter in ratione trium pro centenario locantur, & quandoq; uiliori pretio, si ipsæ domus pretiosæ fuerint.*

35 *Liuelli de affictu, quicquid ualeat aureus, siue eius æstimatio crescat, siue decrescat, semp tãtũ i monetis solui debet.*

36 *Argumentum ab experientia sumere bonum est.*

37 *Pacto de retrouendendo quãdo in pretij quantitate læsio contingit præsumptio est, ipsum fore iniquum.*

38 *Vsura est, quicquid sorti accedit.*

39 *Contractus usurarius detegitur, si creditor ultra sortem aliquid recipiat.*

40 *Pactum de retrouendendo uenditione in secũda, si plus exigatᷓ seu percipiatur quam fuerit quod soluit in prima, non in pecunia, sed in alia re, iniquum & dolosum præsumitur.*

41 *Pacto de retrouendendo, præsumptio est contractum esse licitũ, quãdo contingit læsio in aliqua expensa, quæ ad ipsũ emptorem, eundemq; locatorem spectaret, & tamen ipse uelit, quòd illa*

ad primum uenditorem, eundemq; locatorem spectare debeat.

42 Creditor tenetur soluere tabellioni instrumentum crediti conficienti.

43 Cōtractus dolosus esse præsumitur, quādo res est pro parte uendita, & pro parte donata, & donationis causa nō subest.

44 Donatio pura & simplex propter liberalitatē & munificentiā fieri debet.

45 Benemerita in dubio nō præsumūtur.

46 Contractus simulatus iuramento non ualidatur.

47 Pactum de retrouendendo quibus uerbis in instrumento appositus iniquum esse præsumatur.

48 Contractus iniquus esse præsumitur ex pactis uel clausulis insolitis in instrumento appositis.

49 Pactum de retrouendendo quòd sit dolosum, maxima præsumptio est, quādo emptor, idemq; locator noluit contractum uenditionis non posse dissolui, nisi usq; ad certum tempus.

50 Emptio & uenditio ad certum tempus fieri potest.

51 Pactum de retrouendendo dolosum esse præsumitur, quando in eo dictū fuerit, quòd emptor teneatur retrouendere uenditori fundum uenditum &c.

52 Pactum de retrouendendo malum esse, præsumptio est, quādo quis mihi fundum uēdidit, & ego sibi dictum fundū in perpetuum locaui, & simpliciter in instrumento esset appositū pactum de retrouendendo usq; ad certū tempus.

53 Pactū de retrouendendo usq; ad certū tempus completum uel in perpetuū de iure ciuili licitum est.

54 Damnum nemo facere dicitur, nisi eū id facit, quod ius faciere non habet.

55 Præsumitur in dubio quis uelle quod sibi fauorabilius est.

56 Pactum de retrouendendo facere ad tempus completum in foro conscientiæ tutius est quàm in perpetuum.

57 Temporū taxationib. nulla ratio reddi pōt, nisi q. ita legislatori placuerit.

58 Pactum de retrouendendo esse malū; præsumptio est, quando ab ipso initio partes egerūt, q. quandocūq; uenditor restituet pecuniam perceptam, emptor etiam rem suam restituere teneatur.

59 Meum uel tuum propriè loquendo dicitur, quod uendicari potest.

60 Pactum de retrouendendo simulatū, uel usurariū esse præsumitur, quando pacta in contractibus apposita claudicant, ut puta quia omnia in creditoris & nō debitoris fauorē apposita fuissēt.

61 Pactum de retrouendendo simulatum esse præsumitur ex parte uēditoris propter ipsam rem uenditam.

62 Pactum de retrouendendo malum esse præsumitur ex persona ipsius uenditoris, scilicet propter pretium.

63 Pactum de retrouendendo fictitium esse præsumitur, ex paruitate pretij ex persona emptoris.

64 Pactum de retrouendendo præsumitur esse simulatū ex parte ipsius emptoris, propter rem emptā, quā nō curauit uelle uendere, nec de ea informationē suscipere, & alia quæ sequuntur.

65 Pactū de retrouendendo præsumitur esse usurariū ex persona emptoris, scilicet quòd emere noluerit, quando ipse propria prædia uenderet, & huiusmodi contractus faceret.

66 Pactum de retrouendendo fictitiū esse præsumitur, quando contractus uenditionis & locationis cum pacto &c. clàm & occultè celebrati sunt.

67 Beneficium ecclesiasticum qui occultè confert, præsumitur contra eum.

68 Pactum de retrouendendo usurarium

esse

tium, seu usurariū, ad præsumendum duo potissimum requiruntur, scilicet pactum de retrouendendo, & pretij paruitas.

201 *Contractus an fœneratitius præsumatur, si quispiam receperit mutuo pecuniæ quātitatem, puta centum, & pro illis fecerit uenditionem Titio de prædio ualoris ducentorum, & per aliud instrumentum, postea Titius promiserit sibi retrouendere, soluto sibi centū.*

202 *Ratione quo quis magis utitur, eo maioris autoritatis eius uerba uidentur.*

203 *Instrumento in dubio standum est, nec simulatus præsumitur.*

204 *Contractus simulatus & in fraudem usurarum celebratus de iure Canonico ex duobus præsumitur.*

205 *Pactum de retrouendendo precij paruitas, cōsuetudo fœnerandi cōtractum fœneratitium præsumere faciunt.*

206 *Dictio Maximè, quandoq; abundat.*

207 *Interpretari in re dubia in meliorem partem semper debemus.*

208 *Regula, quòd sicut quæ non prosunt singula, multa iuuant, ita econtrà quæ non nocent singula, multa nocent.*

209 *Contractus simulatus ad hoc ut præsumatur, quomodò pretij paruitas, seu deceptio in pretio præsumatur.*

210 *Societatis partes in dubio æquales esse debent.*

211 *Læsio saltem in tertia parte, & non in sexta interuenire debet, ad hoc ut reductio ad boni uiri arbitriū petatur.*

212 *Læsio de iure canonico tunc esse dicitur, quādo modicum etiam pretiū est.*

213 *Quātitas magna & parua causa & personarum respectu esse dicitur.*

214 *Iudex in pacto de retrouendendo, & in quocunq; alio contractu, quòd sint dolosi, iniqui, & usurarij, qualiter arbitrari debeat.*

215 *Cōtractu quādo nō interuenit dolus, fraus, uel simulatio, nec aliqua læsio, uel deceptio in pretio uēditionis, locationis, uel pacti de retrouendendo, sed sunt aliæ præsumptiones uel cōiectura doli, fraudis, uel simulationis, quid iuris.*

216 *Conscientia omnipotenti Deo occultari non potest.*

217 *Contractibus cum pacto de retrouendendo abstineat, qui sine conscientiæ scrupulo uiuere optat.*

218 *Animæ salutem in his quæ respiciunt, ad euitandos graues cōscientiæ remorsus, pars semper securior tenenda est.*

219 *Ecclesia quandoq; propter scandalum crimen tolerat.*

220 *Ecclesia quandoq; crimen tolerat propter multitudinem peccantem.*

CAIUS quidam Veronensis fundū emit centum aureis, deinde ipsum venditori locauit iure liuelli, viginti quinque libris denariorum Veronensiū, fecitq; eidē venditori pactū de retrouendendo. a Ex quo dubitari cōsueuit apud Prædicatores religiosos & catholicos viros, & præsertim in ciuitate Veronę, vbi sępissime huiuscemodi cōtractus celebrari consueuerunt, si dictus cōtractus venditionis & locationis cū pacto de retrouendendo sit licitus. In qua quidem materia, multæ, varię ac diuersæ sentētiæ reperiunt. Quidā enim dixerunt dictum contractum esse illicitum, simulatū & vsurariū, quia nonnunquam ille qui emit & incontinenti locat cum pacto de re-

trouendendo non habet, nec habere videtur animũ emẽdi, sed solùm percipiẽdi fructus siue redditus pecuniæ suæ centũ aureorũ, videlicet xxv. libras singulis annis, nec etiã vẽditor habuit animũ vendẽdi, sed potius fundũ suum pignorãdi, ex quo simpliciter & absolutè vendere noluit, sed solummodò cũ pacto & conditione, ꝙ sibi locetur cũ certa pensione & cum pacto de retrouendendo. 1 *Ex pacto enim de retrouendẽdo præsumitur pignus contractũ, vt dicit Bart. per illũ tex. in l. creditor. §. fi. qui incipit, post diuisionem. ff. qui pot. in pign. hab. & tenet Baldus in l. creditoris. ad finẽ. C. de pigno. Et ideo isti dicunt, ꝙ iste contractus c non modò est illicitus, quia cẽsetur simulatus, sed etiã est vsurarius. Nã quando venditor alienat & remanet in possessione, etiam si constituat se emptoris nomine posidere, est b præsumptio fraudis b, & quòd venditio fuerit simulata, nisi interuenerit traditio corporalis, vt not. Barto. in l. post contractum. in tertia colũna, in princi. ff. de donatio. & in l. sicut. §. superuacuum. ff. quibus modis pigno. vel hypote. soluitur. de quo videatur, quod dicam in tertio casu principali, xxv. presumptione. sic licet instrumentum sonet de venditione, tamen verè contrahentes voluerunt, quòd esset pignus, vt ibi. & probatur in c. illo vos. extrà de pignori. & in c. ad nostrã. extrà de emptione & venditione, & per ea quæ habetur in l. emptione. C. plus vale re quod agitur, quàm quod simulat. concipi. Et maximè hæc opinio videtur vera, quia dicit Io. And. post Hostien. in d. c. ad nostram. in nouel la, experientia docuit, quòd vsurarij dimissis contractibus mutui, inchóauerunt facere huiusmodi contractus, videlicet contractum conditionalem cum pacto de retrouendendo rem, & posteà ne forma contractus ex vi illius pacti iudicaret illũ vsurarium, cœperunt facere bina instrumenta, primum purum emptionis, secundum promissionis de retrouẽdẽdo. Hodie verò decet debitorem pecunia indigentem confidere de vsurario, sicut sacrista facien do sibi purum instrumentum venditionis, nec vult in eodẽ instrumento, vel alio facere pactum de retrouendendo, ne propter hoc præsuma tur contractus vsurarius c. Sed certè hodie faciũt duo vel tria instrumen ta, primum venditionis puræ, secun dum locationis liuellariæ: quia emptor locat rem emptam venditori. Tertiũ quandoque scilicet pactum de retrouendendo. Alij dicũt, quòd dictus contractus de retrouendendo est licitus de iure ciuili & canonico, & etiam in foro conscientiæ: & sic de iure diuino, 2 *quia de iure ciuili pactum de retrouendendo appositum in contractu, non est reprobatum, vt est casus in l. secunda. C. de pactis inter emptorem & venditorem, & ibi not. per Doct. & no. Ang. in l. ad officiũ. in fine. C. communi diui. nec de iure canonico, vt probatur in d. c. illo vos. de pignori. & c. ad nostram. de emptio. & venditio. & dicam in xij. præsumptione. Neque etiam de iure diuino pactũ de retrouendendo videtur esse reprobatum, probatur Leuitici xx. c. ibi, dum dicitur, si attenuatus frater tuus vendiderit possessiunculam suã, &

& voluerit, propinquus eius potest redimere qđ ille vendiderat. Si autem non habuerit proximū, & ipse pretiū ad redimēdū potuerit inuenire, computabuntur fructus ex eo tēpore, quo vendidit, & quod reliquū est, reddet emptori, sicque recipiet possessionē suā. Et hoc maximè verum est, quando deceptio siue læsio non est in ipsa venditione, nec in locatione, neque in pacto de retrouendendo.
3 *Nam de iure ciuili & canonico venditio & locatio iusto pretio facta nō est reprobata, & probatur in toto titulo. ff. & C. de cōtrah. venditione, & locatio. & Institu. eusdem, & extrà eodē de emptione & venditio. & de locatio. cū similibus. & pactū de retrouendo factū, dūmodò non sit simulatū, & pretium iustum, non videtur esse reprobatum ab aliquo iure, etiam si sit conuentum. cum vēditione & locatione eiusdem rei præcedente, vt est casus in l. fundi. ff. de contrahen. emptio. imò videtur esse quædam gratia & liberalitas, quæ est liberatio à iure liuelli, cùm tendat dictū pactum ad liberandum venditorem, eundēmq; conductorē à iure liuelli, qui de sui natura est perpetuus, vt est casus notabilis in c. j. §. j. ibi, ex natura perpetui liuelli. in titu. de alien. feud. & ibi not. per Docto. in vsib. feu. Cùm ergo dictū pactū non tendat ad necem venditoris, sed ad eius gratiam, & vtilitatē, videtur quòd sit permissum etiam in foro conscientiæ, cùm illud idem vellet sibi fieri emptor, idem ipse locator, si esset vēditor & conductor. argum. c. j. prima distin. v-
4 bi text. sic dicit, *Ius naturale est, quod in lege & Euangelio continetur, quo quisque iubetur alij facere, quod sibi vult fieri, & prohibetur alij inferre, quod sibi nollet fieri. vnde Christus in Euangelio, Omnia quæcunque vultis vt vobis faciant homines. & vos eadē facite illis. hæc enim est Lex & prophetæ. Et hæc opinio videtur etiā fundari & inueniri ex communi opinione & obseruātia ciuitatis Veronæ. Nam quotidie celebrantur Veronæ huiuscemodi contractus, & reputantur liciti. Ergo videtur, quòd non possunt dici illiciti & vsurarij, vt probatur in l. quis sit fugitiuus. §. apud Labeonem. ibi, quia id facit, quod publice facere licere arbitratur. ff. de ædil. edic. & ibi Bar. dicit per illum tex. φ si quis facit aliquē actum vel contractum, qui existimetur communiter licitus: cōtrarium tamē est in veritate, quia sapit vsurariam prauitatem, ex hoc nō dicitur vsurarius. & ibi hoc idem dixi, addendo, quòd hoc est multùm no. pro mercatoribus alijs, qui quotidie faciunt multos contractus vsurarios in veritate, & communiter tenetur in illo loco, quòd non sit vsura, quòd tales nō sunt vsurarij, & nō forte peccant, nisi essent in ignorantia supina d. & non curarent, nec valent informationem habere. argu. l. nec supina. ff. de iuris & facti ignoran. & argumen. eorū quæ not. Bart. in l. bonorum. ff. de bono. posses. & in l. pecul. ff. de adulte. ad quod videatur, quod dicam in v. casu. principali, versi. nisi dicamus, quòd cōsuetudo. nec text. in d. c. ad nostram. extrà de emp. & vendi. vbi ponitur pactū de retrouendendo quādocunq;, contradicere videtur: quia ibi nō videtur reprobari contractus, ex eo φ esset

esset appositum pactum de retrouendendo quādocūq; sed quia ipse emptor fuit in dolo, quia venditor ibi volebat recipere pecuniam mutuo, & non vendere, vt patet ibi in prin. dum dicit, Cum B. laicus ab M. mutuo recipere voluisset, & emptor ne videretur vsurarius, & sic ne posset posteà conueniri tanquàm vsurarius, voluit, q̄ dictus B. venderet sibi domos & oliuas: & sic cū in veritate fieret mutuū, voluit q̄ instrumentum fieret de venditione, & sic propter dolum [e] emptoris eiusdem locatoris reprobatur ibi contractus, & non propter pactū de retrouendendo, vt probatur in textu ibi, igitur.

5 f *Fraus & dolus [f] cuiquam patrocinari non debent &c. De quo tamen est aliter dicendū, vt dicitur plenè in quinto casu principali. & licet ex pacto de retrouendendo rō, ipsa res intelligitur obligata, vt dixi suprà, non tamen propter hoc presumitur cōtractus simulatus, vt statim dicam: nec etiā obstare videtur, quod dixi secundū Bart. quòd contractus præsumatur simulatus, quādo venditor remanet in possessiōe: quia illud nō procedit, quando venditor responderet emptori de fructibus, hoc enim facit cessare presumptionē fraudis. argu. l. litibus. C. de agri. & censi. lib. xj. vt dicit Bal. in d. l. post contractum. in princi. iij. colū. ff. de dona. & in d. l. sicut. §. superuacuū. ff. quibus mod. pign. vel hypo. sol. Itē nō procedit, quo ad ipsum venditorē dicētem contractū fuisse simulatū: quia non sufficit, vt ex hoc solo possit venire cōtra factū suū, vt de seruo pig. da. ma. l. si creditoribus, sed quo ad tertiū creditorē dicentē contractum fuisse simulatū, vt si contractus præiudicet, bene procederet, secundùm Barto. in d. l. post cōtractū: in iij. presumptione. in fin. & in d. §. superuacuū. in fine. & sequitur Bal. in l. emptionē. in fine, versi. qualiter probetur. C. plus valere, qd agitur. & Franciscus Zabarella in c. illo vos. in secundo notabili, extrà de pignorib⁹. Alij verò aliter dixerūt prout ex infrà dicendis apparebit, quæ breuitatis causa hic omittuntur.

a De retrouendēdo. *Et pactū de retrouendēdo, an inducat præsumptionē usurarū cōtra nō solitū feneraṙi, uide Corn. primo uol. cōsi. cccxxiiij. inci. quā quā. & cōs. cccxlj. & cōsi. cccxlvij. inci pi. uisa. Et pactū de retrouendēdo infra certū tēpus casu quo emptor uelit pro seipso, an & quando procedat ut pmittēs cōpelli possit. uide cōs. ccxliiij.*

b Fraudis. *Esaias propheta cap. xxxij, fraudulenti uasa pessima sunt.*

c Vsurarius. *Cōtractus quādo celebratur in fraudē usurarū, uide text. in l. j. cū gl. C. de his qui ad princi. uaca. li. x, & Bal. in l. illud, in fi. uersi. extra glo. hic positam. C. de sac. sanc. eccle. ubi allegat d. l. j.*

d Supina. *Ignorātia nō excusat eum, qui dabat operā rei illicitæ. Bar. no. in l. cū qui. §. pe. ff. de iniur. Itē nec qua non pōt allegari. Alexan. in l. si. de decre. ab ordi. fac.*

e Dolum. *Dolus in alienāte rem causa mutādi iudicij probatur eo ipso, quod rē abenauit sub pacto de re sibi retrò restituēda, uel qui accepit prædium uel alienā rē pro eadē, secūdū Bar. in l. itē si res. §. idēq; fiers. ff. de alie. iudi. mu. causa fac. Et dolus consistit in animi qualitate, non in pretio. l. doli. & ibi Bald. C. de rescin. uendi.*

f Dolus. *Dolus ex coniecturis probatur. glo. in c. fi. de renũ. in vj. l. quoties. §. qui dolo. de prob. l. dolum. C. de dolo. Pau. de Cast. cõs. lxxx. & Bar. in l. fi. a C. de probati. ubi dicit uerũ, si sunt cõiectura indubitata, ita q animũ iudicis reddant certũ: uide Spec. de expen. §. fi. uersi. tu autem.*

EGO Bartholomæus Cæpolla Veronensis, iuris vtriusq; doctor minimus, & aduocatus consistorialis, sic nunc dicerem distinguẽdo sex casus principales, salua tamen meliori deliberatione cuiuslibet alterius, & maximè Theologici, & sanctę matris ecclesiæ: cuius opinioni & decisioni semper adhæreo, & nũc me submitto. Quandoq; contractus dictæ locationis & pacti de retrouendendo fuit celebratus ex interuallo post contractũ venditionis, & nihil fuit actũ expresse vel tacitè ipsius venditionis tempore, nec ante, inter dictos contrahentes de celebrando dicto cõtractu locationis & pacti de retrouendendo. Quandoq; fuit actum inter contrahentes expressè vel tacitè tempore venditionis, vel ante, de locando dictam rẽ venditam eidem venditori cum pacto de retrouendendo, vel tẽpore dictæ venditionis fuit celebratus contractus locationis & pacti de retrouendendo, & in dicto cõtractu venditionis & locationis & pacti de retrouendendo nõ interuenit verè, fictè, vel præsumptiuè fraus, dolus, simulatio, vel aliqua læsio seu deceptio in venditione, locatione, vel pacto de retrouendẽdo, nec in aliquo alio. Quandoque in dicto contractu interuenit fraus, vel dolus, vel simulatio verè vel fictè vel pręsumptiuè, & est deceptio siue lęsio in vẽditione, locatione, & in pacto de retrouẽdendo. Quandoque in dicto cõtractu interuenit fraus, a dolus, vel simulatio ex parte vtriusque contrahentis, vel vnius tantũ: sed nulla interuenit læsio in pretio vẽditionis, locationis, & pacti de retrouendendo. Quandoq; dubitatur an in dicto contractu dolus, vel fraus, vel simulatio interuenerit & interuenit læsio in locatione & pacto de retrouẽdendo in aliquo aut aliquibus ex ipsis. Quãdoq; nõ interuenit dolus, fraus, simulatio, nec aliqua læsio in pretio venditionis, sed in alijs, vel adsunt alię præsumptiões doli, fraudis, vel simulationis.

a Fraus. *Fraus præsumitur ex actuum celeritate, & ex nimia liberalitate. Bald. in l. eã quã. xv. col. de fideicõ. Itẽ præsumitur cũ cõstet de dãno, & non aliter. Bal. in l. si tutor. C. de interdic. ma. inter tu. & pu. Itẽ præsumitur ex nimijs cautel. Bal. in l. etiã. iij. coliũ. C. de execu. rei iudi. & not. in l. vj. ff. de condi. insti. & in l. pe. C. de euic. Item præsumitur ex qualitate personæ: ut si est solitus feneraris, secundũm Baldũ in l. cũm allegas. iij. oppo. C. de usu.*

PRIMO casu quando contractus locationis & pacti de retrouendendo fuit celebratus ex interuallo post contractum venditionis, & nihil fuit actũ expressè vel tacitè ipsius venditionis tempore, nec ante, inter dictos cõtrahẽtes de dicto contractu locationis & pacti de retrouẽdendo, & sine dubio hoc casu cõtractus locatiõis & pacti de retrouẽdẽdo est licitus: nec põt dici, q fit simulatus vel vsurarius: quia nihil interuenit, propter quod iudicari possit, quod

quòd dictus cõtractus locationis, & pactũ de retrouendẽdo fuerit illicitus, simulatus, vel vsurarius, imò licitus, & q potius cõtinet merã gratiã 9
& liberalitatẽ ex parte locatoris propter dictũ pactũ de retrouendendo. Idẽ est dicendũ multò magis, si habeo fundũ, quẽ emi, vel aliter acquisiui à Titio, & posteà ipsum locaui Sempronio, eiq; feci pactũ de retrouendendo. Nã hoc casu nulli dubiũ est, q licitũ: quia non reperitur hoc prohibitũ ĩ iure ciuili, aut canonico, aut theologico. potius dici pössẽt, q fiat gratia ipsi conductori per ipsum locatorem per pactũ de vendendo, maximè cùm nõ possit dici, q fuerit pignus vel contractus simulatus, ex quo res locata nõ fuit ipsius conductoris, sed ipsius locantis tantũ: & iustũ pretiũ locationis, & pacti de vendẽdo interuenit. Si aũt fuisset pactũ de retrouendendo tẽpore venditionis expresè vel tacitè, vel præsumptiuè, quod qñ sit, dicetur in sequẽti casu principali: tũc qd iuris sit. dic vt ibi dicam, & in tertio casu principali in x. presumptione. Sed si interuenisset pretiũ iustum respectu locationis, vel pacti de retrouendendo, vel vẽditionis tantũ. vel in omnibus prędictis, quod quãdo fit, dicetur in tertio casu principali in secunda, tertia, & quarta præsumptione: & tunc si pretium fuit iustum respectu vnius contractus tantùm: & sine dubio nõ erit, nec esse poterit contractus vsurarius. sed si fuisset læsio in tribus prædictis contractibus vel duobus ex eis: & idem etiam est dicendum, ex quo in veritate percipio fructus vel reditus rei meæ locatæ, nec aliquod pignus verè vel præsumptiuè ĩteruenerit: & hoc si emptor habuit animum emẽdi, & vẽditor vẽdendi, qđ sic dic, vt dicã in prima præsumptione in principio. * Quia in incertis nõ certis locus est coniecturę. l. cõtinuus. §. cũ ita. ff. de ver. oblig. aliàs secus. Ad quæ adde quod dicã in quarto casu principali. Poterit tamen dici dictus contractus illicitus: quia si fuit iniustũ pretiũ in vẽditione & pacto de retrouendendo vltra vel citra dimidiã iusti pretij, nunc in eo, quo pl⁹ iusto cõmuni pretio res erit empta, locata, vel promissa de vẽdendo, tenebitur lędens supplere iustũ pretiũ, vel restituere illud plus, quod perceperit de fictu vel vẽditione, seu retrouẽditione, & tenebitur etiã reddere verè fictũ futurũ & pretium venditionis seu retrouenditionis ad iustum pretium in foro conscientiæ vel rescindere dictum contractum in electione ipsius lædentis etiam de iure ciuili; quando, vt dixi; esset deceptio vltra vel citra dimidiã iusti pretij, per l. ij. cũ ibi not. C. de rescin. vẽdi. Et etiã de iure cano. vt est casus in c. cum dilecti. ibi, quia verò in arbitrio emptoris est. & in c. cùm causam. ibi, aut suppleatur. extrà de empt. & vendi. quod quidem procedit, etiam si esset læsio in simplici locatione tantùm: siue fuerit locatio ad tempus, siue libellaria in perpetuum: quia beneficium d. l. ij. 2
C. de rescin. vendi. non solùm habet locum in venditione seu emptione, sed etiam in locatione & conductione simplici: vt pbatur in l. itẽ si pretio. §. quemadmodum. ff. loca. & in l. j. §. si quis in fraudem. ff. si quid in frau. pa. & ita tenet glo. fi. in l. si olei. C. loca. & glo. in l. in venditione. §.

j.in l.si minori.ff.de bo.autor.iudic. pos.& glo.fina.in l.si ea pactione.C. de usur.& Spec.in tit.de empt.& vẽdi.§.ergo nunc dicendũ restat.de re scin.vend.versi.sed nũquid prædicta lex.Et ita tenet Cy.in l.legẽ.in prin. C.loca.& in d.c.quemadmodũ. Bal. in c.cũ causam.el ij.ad finẽ.extrà de testi.& Ang.in l.maioribus.C.cõmunia utriusq; iud.& Ant.de Bu.in c.cũ dilecti.de emp.& vend.& ita tenent Doct.in d.l.ij.C.de rescin.ven. Item habet locũ beneficium d. l.ij. etiam in locatione perpetua liuellaria seu emphyteotica: vt probatur in d.cap. ad nostram.extrà de rebus eccl. non alie. arguendo ibi de feudo ad emphyteosim.Et ita tenet Spec.in titu. de locato. §.nunc aliqua.versicu.nonagesimò.& Bald.in d.l.ij.versic. est 7 dubium,de contractu emptionis. Et b Ludo.de Ro. in l. si quis cùm alter. in viij.col.in princ.ff.de verb.oblig. Et Ioan.de Imo.in c.cùm causam.circa finem,extrà de empti.& vendi.& do.Barto.Salyce.idem tenet in quodam suo consil. quod incipit, super pũcto,quo quæritur an ecclesia, qui mouetur in primis per gl. l.excepto. C.loca.in versi. fructus.quæ dicit, ꝙ idem iudicatur de contractu similis locationis, quod de ipsa locatione. & per gl.in fi.in d.l.si olei.quæ vult, quòd beneficium d. l. ij.habeat locũ
a etiam in contractu innominato[a].& idem scilicet quòd habet locum in emphy.seu liuello.d.l. ij. tenet Ant. de But.in d.c.cum dilecti.de emp.& vend.si habeatur respectus ad valorem iuris emphyteotici, & sic attendatur deceptio inspecto valore communi iuris emphyteotici: de quo dicam in tertia præsumptione.& ita intelligantur prædicti doctores: secus si haberetur respectus,& attenderetur deceptio ad verum valorem rei: de quo dicam plenè in secunda præsumptione,vers.verum quia dictum est.Nam tunc non haberet locũ beneficium d.l.ij.C.de rescindẽ. vend. Et isto modo potest saluari.Spe.qui contrariũ videtur dixisse in ti.de empti.& vend.§.nũc restat.ver.quid de concessione in emphyteosim.vbi dixit,ꝙ d.l.ij.nõ habet locum in dicto contractu emphyteotico, & istud teneo,qđ dixi secundũ do.Ant. Sed si nõ esset lesio citra vel vltra dimidiũ iusti pretij, sed in minori quãtitate, tũc quid iuris sit,dic vt infrà dicã in proxima distinctione,& plenè in secunda pſumptione tertij casus princip. [b]Et est maxima differẽtia,an cõtractus sit pignoratitius,simulatus,siue vsurarius,an illicitus:qa quãdo est vsurarius,pignoratitius, vel simulatus, quicquid percipitur de ficto, reditu,vel fructibus, debet in sorte, id est,in debito principali computari:vt probatur in capitillo vos. extrà de pigno.& in c.ad nostram.de empti.& venditi. & in tit. extrà de vsu. & maximè in c. j.& ij. & c. conquestus.& c.cum contra. extrà de pigno. & in l.j & ij.C.de pign.actio.cum si. & not.glos.in c.ex literis. in verbo, fortè amplius.extrà de iureiu. Intantùm.quòd extenuatur debitum sortis per solutionem ficti, vel reditus,vel perceptionem fructuum ipso iure:vt est casus in l.j.C.de distra. pigno.& hoc tenet glo.in dicto cap.ex literis.& in verbo fortè & amplius. de iureiurã. Sed quando contractus est solummodò illicitus,& non vsurarius vel pignoratitius aut simulatus,

tus, tūc illud tantū, quod recipitur vltra iustum pretiū, est restituendū, & contractus reducendus vel rescindēdus: vt d.l.ij. cū ibi no. C. de rescind. vend. & not. glo. fina. in verbo, deceptione. circa princ. & in c. cū dilecti. de empti. & vend. & in c. per tuas. in verbo, interest enim. de donatio. extrà. Circa hoc autem sic concludas: Aliquando contractus est simulatus siue vsurarius. Aliquādo est tantum modò illicitus, id est, iure non probatus. nā huiusmodi simulatio est à iure improbata in notatis in toto ti. C. plus valere quod agitur. & in d.c. ad nostram. & in d.c. illo vos. cū similibus. Itē vsura est illicita, seu reprobata vtriusq; Testamenti pagina: vt est tex. in c. quia in omnibus. & c. super eo, extrà de vsuris. & etiam de iure ciuili hodie, quia leges non dedignātur sacros canones imitari: vt est tex. in auten. de ecclesi. titu. & ibi gl. colla. ix. & not. glo. in l. cū allegas. & in auten. ad hoc. C. de vsuris. & in l. j. C. de sum. tri. & ibi per Doc. & hoc casu quādo contractus est simulatus vel vsurarius, pōt rescindi vel annullari cū distinctione, quā posui infrà in quarto casu principali, ad finem. & fructus percepti cōputari debent in sorte: vt suprà dixi. Si verò contractus est tantummodò illicitus, & non simulatus, vel vsurarius, quod est, quando contrahentes habuerunt 8 animum verè & simpliciter contrahendi, sed deceptio siue læsio interuenerunt in pretio: & tunc si læsio est in dimidia iusti pretij vltra vel citrà, contractus poterit rescindi, vel debebit suppleri iustum pretium de iure ciuili & canonico, secundū beneficium d.l.ij. & d.c. cùm dilecti. & c. cū causam. Et multò magis reprobatus est iste cōtractus in foro conscientiæ, in quo non est licitū cōtrahentibus se decipere etiā in pretio, vt dicā plenè in secūda præsumptione: nec fructus vel reditus per emptorem medio tempore percepti in hoc casu in sortem cōputantur, nec sunt restituendi de iure ciuili vel canonico: quia hoc non memini me legisse iure cautū. Imò d. l. ij. videtur probare contrariū: ex quo solū prouidit, q̀ sit in electione lædētis vel rescindere contractū, vel supplere iustum pretiū, & cū tenuerit ipso iure vēditio, & sic emptor perceperit fructus rei suę, eos restituere non tenetur. & facit ad hoc, quod no. Bal. in c. j. in ti. de feudo dato in vicem leg. commis. in vsib. feud. & quod not. Anto. de Butr. in c. ad nostram, circa medium. ibi, sed veniente tempore. de emptio. & vendi. in foro autem animæ, & sic diuino, bene credo, quòd emptor teneatur restituere fructus siue reditus, vel in sortem computare pro eo minori pretio, quo res fuerit vendita vel distracta. Sed si læsio nō est in dimidia iusti ptij, tūc talis cōtractus est licitus de iure ciuili vel canonico, per d. l. ij. C. de rescin. vendit. & per dictum c. cum dilecti. & c. cum causam. de emptio. & venditio. & hoc tantùm intelligitur, quod dicitur, *Quòd licitum est contrahentibus se in pretio decipere: vt l. in causæ. §. penul. ff. de mino. & in lege item si pretio. §. quemadmodum. ff. locati. & sic peti non poterit, quòd rescindatur dictus contractus, aut quòd sibi suppleatur iustum pretium, vel quòd fructus restituantur, aut computentur in sortem.

Itē nec in foro conscientiæ iste contractus erit rescindendus. Credo tamen, quòd tenebitur lædens supplere iustum pretium, & fructus restituere pro eo pluri, vel minori, quo res est vendita vel distracta: ex quo in foro conscientiæ, vt dixi, non est licitum contrahentibus se decipere in pretio citra dimidiā iusti pretij. & vt not. Anto. de But. in c. in ciuitate. extrà de vsuris. & in c. quia plerique. in fine. antepenul. col. de immu. ecclesia. & dicam plenius in secunda præsumptione tertij casus principalis. versic. de iure autē diuino, &c.

a Cōtractu innominato. *Contractus nominatus quas actiones pariat, uide Spec. de acti. seu peti. §. sequitur uidere. uer. sed & ubi. & ff. de prascr. uer. per totum.*

b Simulatus. *Cōtractus simulatus quo mō ꝓbetur, uide Pau. de Ca. cōs. lxxx. et cōs. cxiij. & cōs. cccxxvj. & se. Bar. in l. pacta nouissima. circa med. C. de pac. Cōtractus ꝑsumitur usurarius, & simulatus, quādo uēditio modico tēpore durauit. Bart. in cōsi. Pet. Nicol. & Paulus de Cast. consi. cccxxv. incip. in causa mota &c. uer. his pramissis &c.*

SECVNDO casu principali, quādo fuit actum inter contrahentes expressè vel tacitè vel præsumptiuè tempore vēditionis, vel antè, de locando dictam rem venditam, & de faciendo pactum de retrouendendo, vel tempore dictæ venditionis, fuit celebratus contractus locationis & pacti de retrouendendo, & in dicto pacto locationis, venditionis, & pacti de retrouendendo, non interuenit fraus vel simulatio, vel aliqua læsio seu deceptio in aliquo. Et tunc etiam hoc casu omnes dicti cōtractus sunt liciti, etiam in foro conscientiæ: nec pactum de retrouendendo coniunctum cū vēditione & locatione eiusdē rei, reddit contractū vsurariū vel illicitū, si nulla fraus, dol⁹, vel simulatio, aut læsio, siue deceptio interuenerit: vt probatur in l. ij. C. de pact. inter empt. & vend. & est casus not. in l. qui fundū. ff. de cō trah. emp. & ita tenet Albe. de Ro. in d. l. ij. qui dixit, quòd ita de facto obtinuit dictam inuestituram sine locatione valere. & hoc no. & tenet glo. in terminis, in cap. conquestus. extrà de vsuris. in glo. magna, circa fin. ibi, nō est tamē vsura, vt si vēdo tibi fundū. Nec obstat textus in d. c. ad nostram. quia ibi propter pactū de retrouendēdo tantùm, nō reprobatur contractus, sed propter fraudē & dolum emptoris: vt dixi s. circa principium: quod tamen intellige secundùm ea quæ dicam in sequenti casu
6 principali. *Quando autem dicatur seu intelligatur actum expressè, vel tacitè, vel præsumptiuè tempore venditionis vel antè, de pacto de retrouendendo: dic ꝙ expressè dicitur actum, quando probari potest manifestè, quòd ita dixerit, & expressè voluerit vēditor vel emptor. Tacitè, quando inter emptorē, & vēditorem factum de dicto pacto de retrouendendo, & non coram testibus: quia fortè si dixit emptor confidens in fide, quòd tibi faciam ex interuallo pactum de retrouendendo, vel dixit, ex nunc promitto tibi retrouēdere, sed nolo, quòd de hoc fiat mentio in instrumento locationis vel venditionis, sicut *faciebat Hieronymus de Saluaticis vsurarius qui tempore venditionis sæpissime noleb

nolebat facere pactũ expressè de retrouendendo, ne cõtractus censeret vsurarius, & clàm promittebat venditori, & volebat, ꝙ vẽditor de ipso confideret: & cõmuniter seruabat fidem promissam. hoc autem, scilicet tacitam fidẽ fuisse promissam, probare poterit per confessionẽ vel per testes, vel per scripturã de manu emptoris, vel quia emptor scripsisset hanc promissionẽ super libris suis, vel quia etiã ita esset solitus facere, sicut solitus erat dict⁹ Hieronymus per ea, quæ habẽtur & not. in l.ij.§. si quis palàm.cum §.seq.& in §.tacita. & in l. cùm tacitũ.ff. de iure fisci.& in l.cum tacitum.ff. de probatio. & quæ notantur per Barto. in l. si gener.ff. de his quibus vt indi. licet glo.Ioan.And. in c. contra eum. ante mediũ, ibi, si constat tacitè, vt per cõiecturã. de regulis iuris. in vj. intellexerit, ꝙ tacitè cõstare dicatur

10 per cõiecturas. * Nam per coniecturas [a] inducitur potius actus præsumptiu⁹ quàm tacitus, vt probatur in c.requisisti.extrà, de testa.& in c. illo.vos.in fi. in verbo, præsumitur. de pigno.& in c.ad nostrã.in verbo, patet.& ibi glo.quæ exponit, id est, præsumitur de emptio. & venditio. & probatur in alijs iuribus præalle. ad quod facit, quod statim dicam.

11 * Presumptiuè autẽ diceretur actũ, quãdo incõtinẽti post venditionem facta fuisset locatio cum pacto de retrouendendo: vel quãdo post venditionem & locationem incontinenti fuisset factũ pactũ de retrouendendo. Ex breuitate enim spatij præsumitur dictũ aut factum, vt est text. cum gloss.fin.in fine.& ibi per Doc. in l.si ventri.§.si in bonis.ff. de priui.cred.& est tex.cum glo.in verbo, incontinenti.in c.officij.extrà, de electio. & per Bart. & Doct.in l. post cõtractum.ff. de donatio. §.j.versic. item pone aliquis.& per Cyn.in l.si quis postbac. in ij. quęst. C. de bon. præscrip.& per Bal.in l.ij.C.de ædil. act.& per eũdem Bal.in l.per diuersas.C.manda.vbi dicit, ꝙ cùm fuerit facta promissio de retrouendendo, incontinenti præsumitur conuentũ fuisse per prius, per d.l. si ventri. ad quod adde, quod dicitur in prima præsumptione, circa prin.

12 * Quando autem dicatur incotinenti vel ex internallo factum: dic quòd hoc est relinquendum arbitrio iudicantis. arg.l.j.ff.de iure deliberã.& c.de causis.extrà, de offi.deleg. & per glo.fi. in c.nõ est. de regu. Ita tenet Ange. in d.l.si ventri.§.fi. de priui. credit. & Ludo.de Ro.in l.j.§.j.ff. de verb. obligatio. & quando est factum pactum de retrouendendo eadem die & loco, & corã eisdem testibus præsumitur fuisse factũ incontinenti.argu.à communiter accidentibus, secundùm Bald. qui ita dicit not.in l. pe.quę incipit.in his.§.mulier.ad fi. ff.solu.matri.Item quãdo est factum pactum de retrouendendo [b] eodem die, de quo est facta venditio, præsumatur factũ incõtinẽti, vel etiã deeo conuentũ tẽpore vẽditionis vel antè, quia vna dies nõ est longũ interuallum, vt probatur in l.si ex duob⁹. in princi.ff.de duob. reis. & ita not. Bar.in d.l.j.§.j.ff. de verbo. obliga. Et ita vidi alràs consultum per plures Doct. in materia nostra simulationis. Facit ad hoc optimè quod no.Bal.in l.j.in fi.C. de oper.lib.vbi dicit, quod fit eodẽ die & loco, præ-

sumitur esse factũ eodẽ contextu. & vide quod not. Inno.& Docto. in c. considerauimus.extrà,de elect.& vi de Oldra.consi.cclxiij. Et hoc maximè verum, si non esset apposita vel descripta hora contractus in instrumento, neq; in instrumẽto pacti de retrouendẽdo,sicut cõmuniter non apponitur, nec de iure regulariter tabellio apponere tenetur,iuxta no. per Cyn. in l.optimam. in v.q.C. de contrahen.& cõmitten.stipu. & per Bal.in l.i præscriptione.in ix.col.C. si contra ius vel vtilitatem publi. in l.fin.in iij.col.C.de edic.diui Adria. tollẽ.& in l.cùm proponas.C.de inter.matri.& in l.Imperator.ff.de statu homi.& per Ioã.And. in additio. Specu.in titu.de instru.edi.§. dicto. versic.si post inductionẽ. & in addi. quæ incipit, hora diei. & per gloss. not.in l.si ex pluribus. §.fin cum ibi not.ff.de solu. Nam licet instrumentum vẽditionis præsumatur præcessisse, & instrumentũ pacti de retrouendendo subsecutũ, quia iste ordo naturæ est:vt no. Bal. in prima constit.Codic.§.hoc igitur.in ij.colum. in vij.not. tamen præsumam dictum secundũ instrumentum pacti de retrouendendo fuisse eadem hora cõfectum: quia ita cõmuniter fieri solet.arg.l.j.C. de arbit.cũ ibi not.per glo.& Doct.& per gl.pen.in l.cũ dotem.de iure dot.Itẽ præsumptiuè intelligeretur actũ tẽpore vẽditionis, vel antè,de retrouendẽdo, quando subesset presumptio,q ipse vẽditor a verisimiliter nõ voluisset,nisi cũ il- 13 lo pacto de retrouendẽdo,vt dicam in sequenti casu principali in prima & duodecima præsumptione.

a Cõiecturas. *Coniecturæ sufficiunt in his quæ cõmuniter in secreto fiũt Bal. in rub.C de prob. & Alexã. in l. fin. de quæst. quòd coiectura & præsumptiones sufficiunt in his quæ communiter secretè fiunt*

b Retrouẽ. *Pactũ de retrouẽdẽdo,quomodo probetur, Paul. de Cast. consi. cclxxx.inci. uiso pcessu attestationib. in ij. col. in fin. quòd per coniecturas & præsumptiones. & in consi.cccxij. quod incipit,Iudex est minister. & Alexan consi.cxxj.ij parte. ubi dicit an per testes & an per unicum cum iuramento in supplementum probationis.*

TERTIO casu principali,quãdo in dicto cõtractu fraus vel dolus, vel simulatio verè, vel fictè, vel tacitè, vel præsumptiuè interuenit,quod quando fit,statim dicetur, & est deceptio, siue læsio in venditione, locatione, & pacto de retrouendendo, & tunc sine dubio tales contractus sunt nõ modo illiciti,sed etiam simulati & vsurarij,tũ propter dolum & fraudẽ, & simulationem, tum etiam propter ipsam deceptionem seu læsionẽ,vt probatur expressè per text.in c.ad nostram.ibi, cum re vera. & ibi, quãdocũq; à septennio.& ibi,quia igitur dolus & fraus. extrà,de emptio.& vendi. & in c.illo vos. ibi, non esse purè venditas, sed pignori obligatas.& ibi,pro xxij.lib. obligatis. coniuncto ibi.xxvj. lib. & ibi, quod vltra summam receptam xl.sol. deberẽt persolui. extrà de pigno. & idem dicendum est etiam de iure diuino[a], & sic in foro conscientiæ.* De quo iure seu foro nullus debet decipi seu lædi : vt pbatur in c.j.dist.j.& dicã in secũda præsump.& dicitur fraus,vel dolus, vel simulatio vere interuenisse,quãdo

do actum fuisset inter partes, quòd licet instrumētū loqueretur de venditione, nihilominus intelligeretur esse pignus: sed emptor voluit, quādo mutuauit pecuniā, quòd recipiēs mutuo pignoraret sibi fundum vel domū, & ꝙ fieret instrumentū qualiter vēdebat sibi, ad hoc vt emptor possit lucrari fructus, & ne per canonem cōtra vsurarios edictum posset in posterū conueniri: vt hæc probātur in d c. ad nostrā. ibi, cum B. laicus ab M. mutuū accipere voluisset, ne per canonem contra vsurarios edictum posset in posterum conueniri, domos, id est oliuas recepit ab eo tit. emptionis, cùm re vera contractus vsurarius ageretur. & ibi, quia igitur fraus & dolus. extrà, de emp. & vendi. & ista probari poterunt nō solùm per cōfeßionem partium, sed etiam per alia instrumenta

14 & per testes.* Et quòd per instrumēta & per testes probari poßit simulatio contractus, sensit glo. in auth. de fide instru. §. si verò aliquid. col. vj. & tenet Cy. in l. optimā. in iij. oppo. C. de cōtrahen. & commit. stipula. & Barto. & Doct. in l. generaliter. C. de nō nume. pecu. & Io. de Imo. in d. c. ad nostrā. de emp. & vendi. Item dicitur fraus, dolus, vel simulatio interuenisse fictè, quādo lex vel statutum ita fingeret, vt puta, si quis diceret, si quis fecerit talem contractū, fingatur vsurarius vel simulatus. facit ad hoc glo. in l. vnica. §. accedat. in verbo, præsumatur. C. de rei vxo. actio. & quod not. per glo. & Docto. in l. nō est verisimile. ff. quod metus causa. & in c. is qui fidem. extrà, de spon. Item dicitur fraus vel dolus vel simulatio interuenisse tacitè, quando tacitè actum est inter contrahentes, quòd licet instrumentū fieret de vēditione, tamen in veritate esset pignus, vel ecōtrariò: licet partes vellent quòd esset pignus, nihilominus diceretur in instrumēto quòd esset venditio, quod quando fit, dixi suprà in secundo casu proximè præcedenti. Item dicitur fraus, dolus, vel simulatio interuenisse in contractu præsumptiuè, quando nō constat, ꝙ sit actum expressè verè vel fictè, vel tacitè inter partes, quòd contractus venditionis celebretur, cùm in veritate esset pignus: sed præsumi ex pluribus præsumptionibus, &c. Sequitur prima præsumptio.

a Iure diuino. *Ius diuinū dicitur ius naturale. glo. Insti. de oblig. quæ ex delic. na. in princ. & Alex. in l. Iul. de condit. & demonst.*

15 ET PRIMA* præsumptio est, quādo lex præsumit, quòd contrahentes nō habuerūt animū emendi vel vēdendi, quod est, quādo tempore venditionis, vel antè, fuit dictū vel tractatū, quòd non esset venditio, sed pignus. Nam tunc venditio statim secuta præsumitur simulata. Idē si vēditio fiat ex interuallo, sed vendens prius dixerat & protestat* fuerat, quòd non intendebat, quòd esset vēditio, & si cōtingeret ipsum in futurum vēdere, intēdebat, quòd esset pignus. ita singu. dicit Bartol. secundùm Iaco. de But. in l. pacta nouißima. C. de pactis. & ibi per Bald. & Doct. & not. Barto. Bald. Ange. & Docto. in l. item quia. §. item Iulia; ff. de pact. & Barto. & Ioan. de Imo. in l. Titia. §. idem respondit. el ult. ff. de verborū obliga. & Ange. in l. j. in iij. col. in fi. ver. in gl. ibi, ex his, quæ

Pp 4 præ

præcesserunt.ff.de iudi. & Bald.in l. multùm.in ij.col. C. si q̃s alteri vel sibi.&ad hoc vide glo.in l.interposi tas.in verbo,qualitas.C. de transact. Si autē prædicta protestatio nō præ cessit,& cōtractus appareat celebratus in formā venditionis, licet inter partes tractatus de celebrãdo aliter siue in alia forma:per hoc nō probaretur contractus simulatus vel fraudulentus, quādo,vt dixi, contractus venditionis celebratus fuit ex inter uallo post dictū tractatū. pro hoc l. cum in plures. §. locator horrei.ff. loca.secūdùm Ange. qui ita no.in l. si quis cùm aliter.ff.de verb.obli. Et subdit, ꝙ si verba contractus essent ita ambigua,ꝙ possent trahi ad mul tos sensus, interpretāda sunt secundùm tractatū quantūcunq; præcedētem.allegat ad hoc Inno.in c. innotuit.extra,de arbi.quód est valde notandū.& ita tenet Ludou. de Roma. in d.l. si quis cùm aliter. in xiiij.col. in fi.qui allegat glo.ordinariā.in l.j. in glo.j.ad fi.ff.de iud.& glo.in l.ele ganter.in prin. in verbo, puto.ff.de condi.indeb.& l. hæredes palàm. §. sed si notā.ff.de testa.Item præsumitur,ꝙ cōtrahentes nō habuerūt animum verè vendēdi & emēdi,quādo debitor petebat mutuū, & creditor dixit, nolo mutuare, sed emere volo cum pacto de retrouendendo ad certum tempus,secundùm Hostien. & Anto. de But.in c. ad nostram. de emptio.& vendi. Et de hoc est casus secundùm intellectum Odofre.in l. emptione. C. plus valere quod agitur,vt refert & tenet ibi Bal.in prin. qui dicit, ꝙ hoc est notatu dignum. Et idem voluit Guil. de monte Lau du.in Clem.ex grandi.de vsur.& cū

sequitur ibi.iij.q. §.cæterum. domi. Francis. Zaba. Et idem tenet Ludo. Pontanus,in suo singulari,quod incipit,quæro an pacta de retrouēdendo. 16 *vbi dicit,ꝙ vbicunq; cōtractū factū cū pacto de retrouēdēdo præ cessit tractatus mutui, semper præsumitur vsurarius. Et ideo debet nullus declarari, & fructus restitui. allegat dictū singulare Odofre. relatum per Baldū in d.l.emptione.& dicit ꝙ ita etiā cōsuluit.Et idem tenet etiā Ioan.de Imo.in d.c.ad nostram. qui subdit, ꝙ hoc ideo præsumitur, q̃a originalis causa fuit mutui petiti. Idē quādo probaretur,ꝙ debitor quærebat pecuniā accipere mutuo super tali possessione, & posteà reperitur ipsum fecisse venditionem de illa possessione,quam quærebat. Nam tūc præsumitur color quæsitus de cōtractu ad contractum, sicut & alibi de persona ad personam, vt ff. ad Velleia.l.mulier. §. cum esset. Ita dixit domi.Paul. de Castr. in consil. cccxxviij.in princi. & alleg. not.per Hostien.in c.ad nostrā.Item nō præsumitur animus vendendi & emēdi, quando fuit actū inter partes à principio, quód dictus emptor cogeretur vel obligatus esset ad locandū ipsam rem venditam ipsi venditori cū pacto de retrouēdendo, & quód aliter dictus venditor nō esset venditurus,vel quia in instrumēto venditionis dicitur,cum pacto de retro uendendo , siue quód ipse venditor non esset venditurus.hæc tamē verba nunquam tu apponas in instrumento vēditionis, quia declararent instrumentum esse simulatum:vnde si vigore dicti pacti etiam incontinenti post ipsam venditionē vel eadem

dem hora vel die fuerit facta dicta locatio dicto venditori de dicta re per ipsum vendita,cũ pacto de retrouendendo in eodẽ instrumento locationis contẽto,vel etiã in alio instrumẽto fuisset appositũ pactũ de retrouẽdendo:præsumeretur quòd venditor non habuisset animũ vendẽdi.facit ad hoc quod dixi in præcedenti casu princ.circa finẽ.hæc tñ præsumptio tolleretͬ,si constare posset expressè de cõtrario,videlicet q; venditor habuit animũ vendendi,& emptor emendi,maximè per confessionem partis,quia præsumptio non cadit super certo,sed super incerto tantùm.vt per glosſ.in l.vnica. §.accedat. in verbo,præsumatur .C. de rei vxor.actio.& in l.siue possidetis.C. de probat.& sic in incertis nõ certis locus est cõiecturæ.l.cõtinuus. §.cũ ita.ff.de verbo.obligat,& in l.pediculis. §.argẽteis.ff.de auro & argẽto lega.& in l.ille. §.cum in verbis.ff. de lega.iij.cũ simi.Et quia dicta præsumptio nõ est iuris,&de iure,sed iuris tantùm,vt no.dominus Laurẽtiꝰ de Rodulphis.in suo tractatu de vsu. quem scripsit super c.consuluit.extrà de vsur.in lx.quęsti.& licet esset pręsumptio iuris & de iure,ita quòd non posset admitti probatio in contrarium,per c.is qui fidem.cum ibi nota.de sponsalibus.& per nota.in auten.sed iam necesse.C.de dona.ante nupt.& in corpore vnde sumitͬ. & vt videtur sentire Ioã.Cald.de Bononia in quadam sua disputatione seu quæstione,quæ incipit,Vsurariꝰ.
17 quod tamen non teneo:* quia contra præsumptionẽ iuris à iure introductam semper admittitur probatio in contrarium,nisi ius statuat.quòd non admittatur,vt est gl.notab.iiij. distinctio.c.fraternitate.in glo.fi.Et est glo.l.distinctio.ferrum.in gl.fin. ad finem.& no.per Doctores in c.is qui fidem.Sed in hoc nõ reperitur, quòd ius statuat contrarium,q; nihilominus contra dictã præsumptionem iuris,de iure admitteretur præsumptio in contrarium per cõfessionem partis:vt no.gl.in autẽ.de ęqua li.do. §.illud quoque.coll.vij.& est gl.in l.in contractibus.in principio, in verbo,nullo modo.C.de nõ num. pecu.Et no.Ang.& dominus Pau.de Cast.in l.inter stipulantem. §.si Stichum.in princ.col.ff.de verborum obligatio.& no.per Docto.in dicta auten.sed iam necesse.& in dicto c. is qui fidem.& ita sentit glosſ.in c.ad nostram.in verbo,patet.de emptione & venditio.& ibi Anto.de But.q; dicit,quòd si constat,quòd sit venditio,& sic venditor habuerit animum vendendi,tenebit talis cõtractus,& emptor lucrabitur fructus.& hoc tenet Ioan.de Imo.sequendo domin. Anto.in dicto c.ad nostram.in versi. in eadem gl.in fine.& istud est verissimum,quod bene not.in practica,vt cautè procures,quòd saltem vẽditor profiteatur,quòd habuerit animum vendendi,maximè respõdendo oppositionibus emptoris,si hoc verum est,quia per talẽ cõfessionẽ vel aliã sufficientẽ probationem apparebit. Et iudicabitur quòd dictus contractus fuerit omnino simulatus,neque pignoratitius neq; vsurarius,sed verus,quod singul.not.& tene menti, vt scias defendere emptorem.Et eadem ratione potest dici contrà,quãdo instrumentum loquitur de vera venditione & in veritate fuit simula

to. Nam cautela est pro venditore, vt pcuret pbare, si pôt, q ipse nõ habuerit animũ vẽdendi, nec emptor emendi. Nã si probabitur vel confiteãtur partes, quòd neuter habuerit animũ vere contrahendi, videlicet emptor emendi nec vẽditor vendẽdi, tũc indistinctè dici pôt, q iste cõtractus sit simulatus vel vsurarius, nõ solùm in foro conscientiæ, sed etiã in foro canonico & iudiciali, quia cõstare dicitur expreßè de simulatione saltem re ipsa. facit ad hoc l. j. & per totũ. C. plus valere quod agi. vt dicam plenius in quarto casu principali, vbi est videndũ. Sed si probatio vel cõfeßio fieret solũmodò, quòd vnus tantũ contrahentium habuerit animũ verè vendendi, sed emptor habuit animum reemendi vel econtrà, tunc quid iuris sit? dic vt dicam in dicto quarto casu principali, vbi hoc prolixius examinatur.

a Læsio in vendi. *Venditio si cõtinet læsionem venditoris, est in potestate emptoris supplere iustũ pretiũ vel rẽ restituere. l. ij. C. de resci. uen. ij. respon. & ibi Doc. quod uerũ est, si emptor dolo careat, nã si sit in dolo, cogitur præcise restituere. l. pe. cũ glo. in uer. poßessionem. C. si uen. pig. ag. quod est uerũ etiam pro modica læsione etiã infra dimidiam iusti pretij. l. dolus. C. de rescind. uendi. & Pet. de Sum. in d. l. ij. xiij col.*

18 SECVNDA [a] psumptio est, quãdo interuenit læsio in venditione, [a] puta quia res vendita valebat cẽtum, & fuit vẽdita plus vel minus pp̃e dimidiã iusti pretij. quod quando fit, dic vt habet per gl. & Doctores in l. ij. C. de rescinden. vendit. & in c. cũ causam. extrà, de emptio. & vẽdi. & in c. cũm causam. el ij. extrà de test. & licet ex tota paruitate pretij nõ præsumatur dolus sufficiẽs ad rescindendũ cõtractũ, vt est casus in l. dolus. & in l. ad rescindendũ. C. de rescind. vend. & sic nõ præsumitur cõtractus simulatus: vt no. Ang. in l. interpositas. in fi. C. de transac. tamen hoc cõiũctũ cũ alijs inducit præsumptionẽ doli, vt est gl. no. in d. l. dol⁹. in verbo pretij. quæ allegat l. cũ hi. §. modus. ff. de transac. vbi hoc optimè probatur. si enim esset læsio in paruitate pretij nõ cõtingente dimidiam iusti pretij, tũc de iure ciuili esset licitũ, nec vlla mala præsumptio induceretur per hoc contra ipsum emptorẽ, nec deberet suppleri ad iustum pretiũ: quia licitũ est cõtrahentibus se in ptio decipere: vt l. in causæ. §. pe. ff. de minori. vbi tex. sic dicit, in pretio emptionis & vẽditionis naturaliter licere cõtrahentibus se circunscribere. & est text. nota. in l. item si pretio. §. queadmodũ. ff. locati. vbi sic dicitur ad literã. Queadmodum in emendo, & vendẽdo naturaliter cõceßum est, quod plus sit, minoris emere: & quod minoris sit, pluris vendere, & inuicẽ sese circunscribere: idem & in locationibus & cõductionibus quoq; iuris est. Idem esset licitũ de iure Canonico: vt not. gl. fi. in verbo, deceptione. in c. cũ dilecti. extrà de emptio. & vendi. & gl. fina. in c. cũ causam. el ij. extrà de testib. & glo. in ver. inueneiũt. in c. per tuas. extrà de dona. & glo. in c. in ciuitate. extrà de vsuris. Et ibi hoc tenet domi. Anto. de Butri. & habetur per Bald. in dicta l. in causæ. §. penultimo. ff. de minorib. & per Alberic. de Rosa. in l. ij. C. de rescindenda

cta venditione. & sic in foro ciuili vel canonico, non potest dici ex paruitate pretij tantũ, quæ non contingat dimidiam iusti pretij, qđ sit aliqua præsumptio doli, fraudis, vel simulationis: nec etiam pôt agi cum effectu ad rescindendũ contractum, vel ad supplendũ iustũ pretiũ, etiam si emens scienter emerit rem ꝓ minori pretio, & venditor nõ putet eã esse maioris pret j. vt est gl. notabil. in d. l. item si pretio. §. queadmodũ. in gl. fin. ff. locati. ac etiã si concurrat cum dicto pacto de retrouẽdendo:
19 *quia pactũ de retrouendendo cũ sola paruitate vel maioritate pretij, maximè nõ cõtingente dimidiam iusti pretij, nõ facit præsumere contractum esse simulatũ vel vsurariũ, nisi aliæ sint cõiecturæ: quia nõ reperit textus, qui hoc dicat, scilicet ꝙ ex sola paruitate pretij in vno tãtũ contractu interueniẽte cũ pacto de retrouẽdendo pręsumatur cõtractus simulatus vel vsurarius: nec etiã hoc dicit c. ad nostrã. de emptio. & vẽd. quia ibi fuit actum. quòd post certũ tempus posset retro emere, & non antè: ex quo inducitur vna alia mala præsumptio contra ipsum primũ emptorẽ, vt dicam infrà in proxima præsumptione, quę nõ subest, quando est pactum, quòd quandocũque possit retro emere, vel vsq; ad certũ tempus: vt probatur in l. ij. C. de pactis inter emptor. & vendi. ibi, pretiũ quando cunq; vel intra certa tempora obtulissent. Nec obstat glos. in c. cõquestus. extrà de vsuris. quia ibi verbũ, pretio, abundat, vt dicam in quinto casu principali: vbi videas. Nisi dolus dedisset causam contractui: quia dolus inductus fuisset: nam contractus venditionis cũ sit bonæ fidei. vt institutio. de actio. §. actionum. & nota. in c. cùm venerabilis. extrà de exceptio. ex quo dolus dedisset sibi causam ipso iure contractus non teneret, vt est tex. in l. & eleganter. in prin. ff. de dolo. & argu. xij. quæstio. ij. quisquis episcopus. in fine. & extrà de rerum permutatio. c. cũ vniuersorũ. & no. gl. fi. in princi. in c. cũ dilecti. de emptione & venditione. Vel nisi dolus incideret in contractum, quia venditurus erat, sed ꝑ dolum emptoris fuit inductus ad minus vendendũ. Nã tunc licet contractus teneret, non posset rescindi, tamen posset agi ad supplementũ residui iusti pretij, vt est casus in l. Iulianus. §. si venditor. & §. per cõtrariũ. ff. de actio. emp. & not. gl. fi. in d. §. quemadmodũ. ff. loca. & glo. in verbo, licere. in fi. in d. l. in causæ. §. pen. ff. de minor. & gl. fin. in verbo deceptione. in dicto c. cum dilecti. de emptio. & venditione. & glo. in l. in cõtractibus. C. ex quibus caus. maior. vel nisi taxatum vel limitatum esset pretium à lege vel statuto, quo casu non liceret de iure ciuili vel canonico aliquid vltrà accipere, quia lex vel statutum seruari debet, quãuis etiam esset lex dura, vt l. prospexit. ff. qui & à quibus. cũ simil. nec etiam liceret in foro conscientiæ,
20 *quia vbicunque lex vel canon ꝓuidet super certo disponendo secundum aliquam rationẽ, obtinet in foro iudiciali rõnabiliter, obtinet in foro cõsciẽtię, secũdùm Beatum Thomam, vt refert & tenet Floria. in l. ex parte hæres. §. seruo liberta. ff. fami. erciscund. & notat Bald. in autenti. ingressi. in ix. colum. C. de sacrosanctis

ctis ecclesijs,& Ioan.de Anan.in c.j. circa finem,extrà de testamẽ.ac etiã
a faciens cõtra cõscientiã a præcepti vel ꝓhibitionis,peccat mortaliter, vt est gl.xxviij.quæst.in c.omnes.§. ex his.in glos.j.vel nisi venditor vel emptor læsus esset minor vel ecclesia:quia tũc etiã re ipsa sine aliquo dolo principali vel incidenti alteri* contrahẽtis, esset læsus indistinctè, posset restitui etiã pro leui damno, & nõ pro modico:vt l.Seio.ff.de in integrũ restitutio.& ita no.in gl.in verbo,licere.in d.l.in causæ.§.pen. ff.de minor.vel etiam nisi emptor decipiens esset clericus vel prelatus, siue Ecclesia,licet deceptus nõ esset minor,quia ecclesia minimè debet parare laqueũ.xxvij.quæsti.j.de Iudęis.& ita notat Antonius de Butr. in c.cõtinebat.in j.col.extrà de his, quæ fiũt à plãtis sine cõsensu capituli.& in c.in ciuitate.extrà de vsuris.q alleg.ad hoc gl.in verbo,plus.x.quęsti.ij.hoc ius porrectũ.& in c.tuam. extrà de pœnis.& no.Bal.in autẽt.ad hoc.in pen.colum. circa principiũ, versi.insuper quæritur.de vsuris.& vide Archidia.xvj.quæst.j.si cupis esse.& ita etiã tenet beatus Bernard.in suo libello de contractib* & vsuris, in xxxj.arti.ij.c.qui dicit,Si in venditione plus offertur quàm res valeat, ecclesia recipere nõ debet,sed tantùm iustum pretium.& allegat ꝑdictã glo.in c.hoc ius porrectum.& Archidia.ibi,& Bal.in d.l.in causæ.§.
21 penulti.de mino. *Et quia ecclesia in suis contractibus nõ debet fraudẽ aliquã adhibere,vt in c.p tuas.extrà de donatio.& ꝓ hoc allego tex.in c. .j.§.j.in ti.de alie.feu.ĩ vsib.feu.vbi pulchre tex.sic dicit.Ecclesia cultrix iustitiæ & auctrix nõ patitur aliquid contra iustitiã in se fieri vel in alterum:priuatus verò obuiat sæpe iustitiæ.quod bene nota.clerici & prælati,sæpissimè contrariũ faciunt sub prætextu,quòd semper melior con-
22 ditio ecclesiæ fieri debeat. *De iure autem diuino,& sic in foro conscientiæ,credo,quòd nõ sit licitum contrahentibus se decipere etiã citra dimidiã iusti pretij,& etiã in casu vbi non dareẽ restitutio,& contrahentes essent laici,per id quod habetur in lege & in Euãgelio,quo qsq; iubetur alijs facere,quod sibi vult fieri,& prohibetur alij inferre,qđ sibi nollet fieri:vt est text.j.distinctio.c. humanum genus.& dixi suprà circa principiũ.Sed certũ est,quòd vnusquisque vellet,ꝙ sibi vẽdereẽ iusto, æquo,& cõi pretio ,& nullus vellet in pretio decipi citra dimidiã iusti pretij,quia nemo præsumitur iactare suum.l.cum de indebito.in principio.ff. de probatio.cum simil.Ergo vnusquisq; debet velle vendere iusto & cõmuni pretio,& neminem decipere,& maximè cum mendacijs & periurijs:vt dicit beatus Augustinus.& habeẽ lxxx.distin.c.quoniã & Cassiodo.&habetur eade distinctio. c.quid est aliud.vbi scribitur in hæc verba:Negociatores ergo illi abominabiles existimãtur,qui iustitiam Dei minimè cõsiderãtes,per immoderatum pecuniæ ambitum polluũt mentes suas periurijs ornando magis quàm pretio,tales deiecit Dominus de templo dicens,Nolite facere domum patris mei domum negotiationis.Et ad hoc vide gl.notabilẽ in l.semper in cõuentionibus.ff.de regulis iuris,quæ dicit,quòd licet lex

dic

dicat, ꝙ sit licitum cōtrahentibus se decipere, non tamen conuenit bono viro. sed in foro conscientię qui libet debet esse bonus vir: ergo, &c. Et ita tenet Bald. per illam glo. quā dicit esse singularē in c. cū causam. el ij. in fine, extrà de testibus. & ita tenet Anton. de But. licet nihil alleget in c. in ciuitate. versiculo, venio ad glo. extrà de vsuris. de quo vide etiā per eundem in c. quia plerique. in fine. antepenul. colum. versi. quintus casus. extrà de immu. eccle. & ibi. Doct. & dixi suprà in fine primi

23 casus princip. *Sed quę potest esse ratio, ꝙ in foro ciuili vel canonico licitū est contrahentibus se decipere in pretio, & sic licitū est carius vēdere vel vilius emere vsque ad dimidiam iusti pretij exclusiuè, & nō sic in foro conscientiæ? Respondeo secundū beatū Thomam secūda secūdæ quæstio. lxxvij. articulo primo, versicu. ad primū ergo dicendum, ꝙ lex humana populo datur, in quo sunt multi à virtute deficientes: non autem datur solis virtuosis. Et ideo lex humana non pōt prohibere quicquid est cōtra virtutē, sed ei sufficit, vt prohibeat ea, quę destruunt humanū conuictum: alia verò habeat, quasi licita, nō quia ea approbet, sed quia nō punit. Sic ergo habet quasi licitū, pœnam nō inducens, si absq; fraude vēditor rē suā superuendat, aut emptor illius emat, nisi sit nimi* excessus: quia tūc lex humana cogit ad restituendū, puta si aliquis sit deceptus vltra vel citra dimidiam iusti pretij. Sed lex diuina, quæ nō solùm datur populo, sed omnibus virtuosis, nihil impunitum relinquit, quod sit uirtuti contrariū. Vnde secundū diuinam legem illicitū reputatur, si in emptione & venditione nō sit æqualis iustitia obseruata. & tenetur ille, qui plus habet recompēsare ei, qui damnificatus est, si sit notabile damnū. quod ideo dico, quia iustū pretiū quandoq; non est punctualiter determinatū: sed magis in quadā existimatione consistit, ita ꝙ modica additio vel diminutio non videtur tollere equalitatē iustitię. & hoc videtur sequi, & tenet beatus Bernardinus in dicto libello de cōtractibus & vsuris, in sermone xxxv. articulo j. c. ij. & ad hoc vltimū adde, quę dicam infrà in ver. verū quia dictum est. ibi, & si non posset præcisè dici.

24 *Sed dubiū est circa prędicta, quid si ista duo cōcurrant? Primū, scilicet quòd vnus contrahens non decipit alium: quia quilibet sciebat & intelligebat valorē rei venditæ. Secūdū, quòd nullus eorū erat in necessitate cōtrahēdi propter aliquā magnā egestatē, seu quacunque aliam magnā necessitatē, & nihilominus res fuit vendita, vel in solutum data, vel aliter alienata plus vel minus iusto pretio, an hoc sit licitū in foro conscientię? videtur ꝙ nō, per dictum c. humanum genus. j. distinctio. sed vt mihi relatū est, beatus Bernardinus dicebat ꝙ sic. Ego probo ex coniunctione duarū regularū. Primò scilicet, per regulam l. nemo videtur. ff. de regulis iuris. in penult. charta. vbi sic dicit text. Nemo videtur fraudare eos, qui sciunt & consentiunt. ad hoc l. cum donationis. C. de transactiōi. vbi dicitur, ꝙ volēti dolus nō infertur. & c. scienti. de regulis iuris, in vj. vbi dicitur, Scienti & consentienti non fit iniuria, neque dolus. & proba

f Dolus. *Dolus ex coiecturis probatur. glo.in c.fi.de renū.in vj. l. quoties. §. qui dolo.de prob.l.dolum. C. de dolo. Pau.de Cast.cōsi.lxxx.& Bar.in l.fi. C.de probati.ubi dicit uerū, si sunt cō iecturæ indubitatæ, ita q animū iudicis reddant certū:uide Spec.de expen. §.fi.uersi.tu autem.*

EGO Bartholemæus Cæpolla Veronensis, iuris vtriusq; doctor minimus, & aduocatus consistorialis, sic nunc dicerem distinguē do sex casus principales, salua tamen meliori deliberatione cuiuslibet alterius, & maximè Theologici, & sanctę matris ecclesiæ: cuius opinioni & decisioni semper adhæreo, & nūc me submitto. Quandoq; contractus dictæ locationis & pacti de retrouendendo fuit celebratus ex interuallo post contractū venditionis, & nihil fuit actū expressè vel tacitè ipsius venditionis tempore, nec ante, inter dictos contrahentes de celebrando dicto cōtractu locationis & pacti de retrouendendo. Quandoq; fuit actum inter contrahentes expressè vel tacitè tempore venditionis, vel ante, de locando dictam rē venditam eidem venditori cum pacto de retrouendendo, vel tē pore dictæ venditionis fuit celebratus contractus locationis & pacti de retrouendendo, & in dicto cōtractu venditionis & locationis & pacti de retrouendendo nō interuenit verè, fictè, vel præsumptiuè fraus, dolus, simulatio, vel aliqua læsio seu deceptio in venditione, locatione, vel pacto de retrouendēdo, nec in aliquo alio. Quandoquè in dicto contractu interuenit fraus, vel dolus, vel simulatio verè vel fictè vel pręsumptiuè, & est deceptio siue lęsio in vēditione, locatione, & in pacto de retrouē dendo. Quandoque in dicto cōtractu interuenit fraus, a dolus, vel simulatio ex parte vtriusque contrahentis, vel vnius tantū: sed nulla interuenit læsio in pretio vēditionis, locationis, & pacti de retrouendendo. Quandoq; dubitatur an in dicto contractu dolus, vel fraus, vel simulatio interuenerit: & interuenit læsio in locatione & pacto de retrouē dendo in aliquo aut aliquibus ex ipsis. Quādoq; nō interuenit dolus, fraus, simulatio, nec aliqua læsio in pretio venditionis, sed in alijs, vel adsunt alię præsumptiōes doli, fraudis, vel simulationis.

a Fraus. *Fraus præsumitur ex actuum celeritate, & ex nimia liberalitate. Bald.in l.eā quā.xv.col.de fideicō. Itē præsumitur cū cōstet de dāno, & non aliter. Bal.in l.si tutor. C.de interdic. ma.inter tu.& pu. Itē præsumitur ex nimijs cautelis. Bal.in l.etiā.iij.colū. C. de execu.rei iudi.& not.in l.vj.ff. de condi.insti.& in l.pe.C.de euic. Item præsumitur ex qualitate personæ: ut si est solitus fœnerari, secundùm Baldū in l.cūm allegas.iij.oppo.C.de usu.*

PRIMO casu quando contractus locationis & pacti de retrouendendo fuit celebratus ex interuallo post contractum venditionis, & nihil fuit actū expressè vel tacitè ipsius venditionis tempore, nec ante, inter dictos cōtrahētes de dicto contractu locationis & pacti de retrouē dendo, & sine dubio hoc casu cōtractus locatiōis & pacti de retrouēdēdo est licitus: nec pōt dici, q̄ sit simulatus vel vsurarius: quia nihil interuenit, propter quod iudicari possit, quòd

quòd dictus cōtractus locationis, & pactū de retrouendēdo fuerit illicitus, simulatus, vel vsurarius, imò licitus, & q̄ potius cōtinet merā gratiā 9 & liberalitatē ex parte locatoris propter dictū pactū de retrouendendo. Idē est dicendū multò magis, si habeo fundū, quē emi, vel aliter acquisiui à Titio, & posteà ipsum locaui Sempronio, eiq; feci pactū de retrouendendo. Nā hoc casu nulli dubiū est, q̄ licitū: quia non reperitur hoc prohibitū i iure ciuili, aut canonico, aut theologico. potius dici pósset, q̄ fiat gratia ipsi conductori per ipsum locatorem per pactū de vendendo, maximè cùm nō posit dici, q̄ fuerit pignus vel contractus simulatus, ex quo res locata nō fuit ipsius conductoris, sed ipsius locantis tantū: & iustū pretiū locationis, & pacti de vendēdo interuenit. Si aūt fuisset pactū de retrouendendo tēpore venditionis expresè vel tacitè, vel præsumptiuè, quod qñ sit, dicetur in sequēti casu principali: tūc qd iuris sit. dic vt ibi dicam, & in tertio casu principali in x. presumptione. Sed si interuenisset pretiū iustum respectu locationis, vel pacti de retrouendendo, vel vēditionis tantū. vel in omnibus prędictis, quod quādo fit, dicetur in tertio casu principali in secunda, tertia, & quarta præsumptione: & tunc si pretium fuit iustum respectu vnius contractus tantùm: & sine dubio nō erit, nec esse poterit contractus vsurarius. sed si fuisset læsio in tribus prædictis contractibus vel duobus ex eis: & idem etiam est dicendum, ex quo in veritate percipio fructus vel reditus rei meæ locatæ, nec aliquod pignus verè vel præsumptiuè īteruenerit: & hoc si emptor habuit animum emēdi, & vēditor vēdendi; qd sic dic, vt dicā in prima præsumptione in principio. *Quia in incertis nō certis locus est coniecturæ. l. cōtinuus. §. cū ita. ff. de ver. oblig. aliàs secus. Ad quæ adde quod dicā in quarto casu principali. Poterit tamen dici dictus contractus illicitus: quia si fuit iniustū pretiū in vēditione & pacto de retrouendendo vltra vel citra dimidiā iusti pretij, nunc in eo, quo pl⁹ iusto cōmuni pretio res erit empta, locata, vel promissa de vēdendo, tenebitur lędens supplere iustū pretiū, vel restituere illud plus, quod perceperit de ficto vel vēditione, seu retrouēditione; & tenebitur etiā reddere verè fictū futurū & pretium venditionis seu retrouenditionis ad iustum pretium in foro conscientiæ vel rescindere dictum contractum in electione ipsius lædentis etiam de iure ciuili, quando, vt dixi, esset deceptio vltra vel citra dimidiā iusti pretij, per l. ij. cū ibi not. C. de rescin. vēdi. Et etiā de iure cano. vt est casus in c. cum dilecti. ibi, quia verò in arbitrio emptoris est. & in c. cùm causam. ibi, aut suppleatur. extrà de empt. & vendit. quod quidem procedit, etiam si esset læsio in simplici locatione tantùm: siue fuerit locatio ad tempus, siue libellaria in perpetuum: quia beneficium d. l. ij. 8 C. de rescin. vendi. non solùm habet locum in venditione seu emptione, sed etiam in locatione & conductione simplici: vt probatur in l. itē si pretio. §. quemadmodum. ff. loca. & in l. j. §. si quis in fraudem. ff. si quid in frau. pa. & ita tenet glo. fi. in l. si olei. C. loca. & glo. in l. in venditione. §.

j.in l.si minori.ff.de bo.autor.iudic. pos.& glo.fina.in l.si ea pactione.C. de vsur.& Spec.in tit.de empt.& vēdi.§.ergo nunc dicendū restat.de rescin.vend.versi.sed nūquid prædicta lex.Et ita tenet Cy.in l.legē.in prin. C.loca.& in d.c.quemadmodū. Bal. in c.cū causam.el ij.ad finē.extrà de testi.& Ang.in l.maioribus.C.cōmunia vtriusq; iud.& Ant.de Bu.in c.cū dilecti.de emp.& vend.& ita tenent Doct.in d.l.ij.C.de rescin.ven. Item habet locū beneficium d. l.ij. etiam in locatione perpetua liuellaria seu emphyteotica:vt probatur in d.cap. ad nostram.extrà de rebus eccl. non alie. arguendo ibi de feudo ad emphyteosim.Et ita tenet Spec.in titu. de locato.§.nunc aliqua.versicu.nonagesimò.& Bald.in d.l.ij.versic.est dubium,de contractu emptionis. Et Ludo.de Ro. in l. si quis cùm alter. in viij.col.in princ.ff.de verb.oblig. Et Ioan.de Imo.in c.cùm causam.circa finem,extrà de empti.& vendi.& do.Barto.Salycce.idem tenet in quodam suo consil. quod incipit, super pūcto,quo quæritur an ecclesia. qui mouetur in primis per gl. l.excepto. C.loca.in versi. fructus.quæ dicit, ꝙ idem iudicatur de contractu simili locationis, quod de ipsa locatione. & per gl.in fi. in d.l.si olei.quæ vult, quòd beneficium d. l. ij.habeat locū

a etiam in contractu innominatoª.& idem scilicet quòd habet locum in emphy.seu liuello.d.l. ij. tenet Ant. de But.in d.c.cum dilecti.de emp.& vend.si habeatur respectus ad valorem iuris emphyteotici, & sic attendatur deceptio inspecto valore communi iuris emphyteotici: de quo dicam in tertia præsumptione.& ita intelligantur prædicti doctores: secus si haberetur respectus,& attenderetur deceptio ad verum valorem reis de quo dicam plenè in secunda præsumptione,versi.verum quia dictum est.Nam tunc non haberet locū beneficium d.l.ij.C.de rescindē.vend. Et isto modo potest saluari.Spe.qui contrariū videtur dixisse in ti.de empti.& vend.§.nūc restat.ver.quid de concessione in emphyteosim:vbi dixit,ꝙ d.l.ij.nō habet locum in dicto contractu emphyteotico, & istud teneo,qd dixi secundū do.Ant.Sed si nō esset lesio citra vel vltra dimidiā iusti pretij, sed in minori quātitate, tūc quid iuris sit?dic vt infrà dicā in proxima distinctione,& plenè in secunda ꝑsumptione tertij casus princip. 7

b *Et est maxima differētia,an cōtractus sit pignoratitius,simulatusᵇ, siue vsurarius,an illicitus:qa quādo est vsurarius,pignoratitius,vel simulatus, quicquid percipitur de fictu, reditu,vel fructibus, debet in sorte, id est,in debito principali computari:vt probatur in capi.illo vos. extrà de pigno.& in c.ad nostram.de empti.& venditi. & in tit. extrà de vsu. & maximè in c. j.& ij. & c. conquestus.& c.cum contra. extrà de pign. & in l.j & ij.C.de pign.actio.cum si. & not.glos.in c.ex literis. in verbo, fortè amplius.extrà de iureiu. Intantùm quòd extenuatur debitum sortis per solutionem fictus , vel reditus,vel perceptionem fructuum ipso iure:vt est casus in l.j.C.de distra. pigno.& hoc tenet glo.in dicto cap.ex literis.& in verbo fortè & amplius. de iureiurā. Sed quando contractus est solummodò illicitus,& non vsurarius vel pignoratitius aut simulatus,

tus,tūc illud tantū,quod recipitur vltra iustum pretiū,est restituendū, & contractus reducendus vel rescindēdus:vt d.l.ij.cū ibi no.C.de rescind. vend.& not.glo.fina.in verbo,deceptione.circa princ.& in c.cū dilecti. de empti.& vend.& in c.per tuas.in verbo,interest enim.de donatio.extrà. Circa hoc autem sic concludas: Aliquando contractus est simulatus siue vsurarius. Aliquādo est tantummodò illicitus, id est, iure non probatus.nā huiusmodi simulatio est à iure improbata in notatis in toto ti. C.plus valere quod agitur. & in d.c. ad nostram.& in d.c.illo vos.cū similibus.licē vsura est illicita,seu reprobata vtriusq; Testamenti pagina: vt est tex.in c.quia in omnibus. & c.super eo,extrà de vsuris.& etiam de iure ciuili hodie,quia leges non dedignātur sacros canones imitari: vt est tex.in auten.de ecclesi.titu.& ibi gl. colla.ix.& not.glo.in l.cū allegas.& in auten.ad hoc.C. de vsuris.& in l. j.C.de sum.tri.& ibi per Doc. & hoc casu quādo contractus est simulatus vel vsurarius, pōt rescindi vel annullari cū distinctione,quā posui infrà in quarto casu principali,ad finem. & fructus percepti cōputari debent in sorte:vt suprà dixi. Si verò contractus est tantummodò illicitus, & non simulatus, vel vsurarius, quod est,quando contrahentes habuerunt animum verè & simpliciter contrahendi,sed deceptio siue læsio interuenerunt in pretio: & tunc si læsio est in dimidia iusti pretij vltra vel citrà, contractus poterit rescindi, vel debebit suppleri iustum pretium de iure ciuili & canonico,secundū beneficium d.l.ij.& d.c.cùm dilecti. & c.cū causam.Et multò magis reprobatus est iste cōtractus in foro conscientiæ,in quo non est licitū cōtra hentibus se decipere etiā in pretio, vt dicā plenè in secūda præsumptione:nec fructus vel reditus per emptorem medio tempore percepti in hoc casu in sortem cōputantur, nec sunt restituendi de iure ciuili vel canonico:quia hoc non memini me legisse iure cautū.Imò d.l.ij.videtur probare contrariū : ex quo solū prouidit, q sit in electione lædētis vel rescindere contractū, vel supplere iustum pretiū,& cū tenuerit ipso iure vēditio,& sic emptor perceperit fructus rei suę,eos restituere non tenetur.& facit ad hoc,quod no.Bal.in c.j.in ti. de feudo dato in vicem leg. commis.in vsib.feud.& quod not. Anto. de Butr. in c. ad nostram. circa medium.ibi,sed veniente tempore. de emptio.& vendi.in foro autem animæ,& sic diuino,bene credo, quòd emptor teneatur restituere fructus siue reditus, vel in sortem computare pro eo minori pretio, quo res fuerit vendita vel distracta. Sed si læsio nō est in dimidia iusti p̄tij, tūc talis cōtractus est licitus de iure ciuili vel canonico,per d.l.ij.C. de rescin. vendit.& per dictum c. cum dilecti. & c.cum causam.de emptio. & venditio. & hoc tantùm intelligitur, 8 quod dicitur, *Quòd licitum est contrahentibus se in pretio decipere:vt l.in causæ.§.penul.ff.de mino. & in lege item si pretio. §.quemadmodum.ff.locati.& sic peti non poterit, quòd rescindatur dictus contractus,aut quòd sibi suppleatur iustum pretium, vel quòd fructus restituantur,aut computentur in sortem.

Itē nec in foro conſcientiæ iſte contractus erit reſcindendus. Credo tamen, quòd tenebitur lædens ſupplere iuſtum pretium, & fructus reſtituere pro eo pluri, vel minori, quo res eſt vendita vel diſtracta: ex quo in foro conſcientiæ, vt dixi, non eſt licitum contrahentibus ſe decipere in pretio citra dimidiū iuſti pretij. & vt not. Anto. de But. in c. in ciuitate. extrà de vſuris. & in c. quia plerique. in fine. antepenul. col. de immu. eccleſia. & dicam plenius in ſecunda præſumptione tertij caſus principalis. verſic. de iure autē diuino, &c.

a Cōtractu innominato. *Contractus nominatus quas actiones pariat, uide Spec. de acti. ſeu peti. §. ſequitur uidere. uer. ſed & ubi. & ff. de praſcr. uer. per totum.*

b Simulatus. *Cōtractus ſimulatus quomō ꝓbetur, uide Pau. de Ca. cōſ. lxxx. et cōſ. cxiij. & cōſ. cccxxvj. & ſe. Bar. in l. pacta nouiſsima. circa med. C. de pac. Cōtractus pſumitur uſurarius, & ſimulatus, quādo uēditio modico tēpore durauit. Bart. in cōſi. Pet. Nicol. & Paulus de Caſt. conſi cccxxv. incip. in cauſa mota &c. uer. his pramiſsis &c.*

SECVNDO caſu principali, quādo fuit actum inter contrahentes expreſsè vel tacitè vel præſumptiuè tempore vēditionis, vel antè, de locando dictam rem venditam, & de faciendo pactum de retrouendendo, vel tempore dictæ venditionis, fuit celebratus contractus locationis & pacti de retrouendendo, & in dicto pacto locationis, venditionis, & pacti de retrouendendo, non interuenit fraus vł ſimulatio, vel aliqua leſio ſeu deceptio in aliquo. Et tunc etiam hoc caſu omnes dicti contractus ſunt liciti, etiam in foro conſcientiæ: nec pactum de retrouendendo coniunctum cū vēditione & locatione eiuſdē rei, reddit contractū vſurariū vł illicitū, ſi nulla fraus, dol⁹, vel ſimulatio, aut læſio, ſiue deceptio interuenerit: vt probatur in l. ij. C. de pact. inter empt. & vend. & eſt caſus not. in l. qui fundū. ff. de cōtrah. emp. & ita tenet Albe. de Ro. in d. l. ij. qui dixit, quòd ita de facto obtinuit dictam inueſtituram ſine locatione valere. & hoc no. & tenet glo. in terminis, in cap. conqueſtus. extrà de vſuris. in glo. magna, circa fin. ibi, nō eſt tamē vſura, vt ſi vēdo tibi fundū. Nec obſtat textus in d. c. ad noſtram. quia ibi propter pactū de retrouendēdo tantùm, nō reprobatur contractus, ſed propter fraudē & dolum emptoris: vt dixi ſ. circa principium: quod tamen intellige ſecundùm ea quæ dicam in ſequenti caſu principali.

6 *Quando autem dicatur ſeu intelligatur actum expreſsè, vel tacitè, vel præſumptiuè tempore venditionis vel antè, de pacto de retrouendendo: dic q expreſsè dicitur actum, quando probari poteſt manifeſtè, quòd ita dixerit, & expreſsè voluerit vēditor vel emptor. Tacitè, quando inter emptorē, & vēditorem factum de dicto pacto de retrouendendo, & non coram teſtibus: quia fortè ſi dixit emptor confidens in fide, quòd tibi faciam ex interuallo pactum de retrouendendo, vel dixit, ex nunc promitto tibi retrouēdere, ſed nolo, quòd de hoc fiat mentio in inſtrumento locationis vel venditionis, ſicut ·faciebat Hieronymus de Saluaticis vſurarius qui tempore venditionis ſæpiſsime

noleb

nolebat facere pactũ expresse de retrouendeudo, ne cõtractus censeref vsurarius, & clàm promittebat venditori, & volebat, ꝙ vẽditor de ipso confideret: & cõmuniter seruabat fidem promissam. hoc autem, scilicet tacitam fidẽ fuisse promissam, probare poterit per confessionẽ vel per testes, vel per scripturã de manu emptoris, vel quia emptor scripsisset hanc promissionẽ super libris suis, vel quia etiã ita esset solitus facere, sicut solitus erat dict⁹ Hieronymus per ea, quæ habẽtur & not. in l. ij. §. si quis palàm. cum §. seq. & in §. tacita. & in l. cùm tacitũ. ff. de iure fisci. & in l. cum tacitum. ff. de probatio. & quæ notantur per Barto. in l. si gener. ff. de his quibus vt indi. licet glo. Ioan. And. in c. contra eum. ante mediũ, ibi, si constat tacitè, vt per cõiecturã. de regulis iuris. in vj. intellexerit, ꝙ tacitè cõstare dicatur
10 per cõiecturas. * Nam per conie-
a cturas a inducitur potius actus præsumptiu⁹ quàm tacitus, vt probatur in c. requisisti. extrà, de testa. & in c. illo vos. in fi. in verbo, præsumitur. de pigno. & in c. ad nostrã. in verbo, patet. & ibi glo. quæ exponit, id est, præsumitur de emptio. & venditio. & probatur in alijs iuribus præalle. ad quod facit, quod statim dicam.
11 * Præsumptiuè autẽ diceretur actũ, quãdo incõtinẽti post venditionem facta fuisset locatio cum pacto de retrouendendo: vel quãdo post venditionem & locationem incontinenti fuisset factũ pactũ de retrouendendo. Ex breuitate enim spatij præsumitur dictũ aut factum, vt est text. cum gloss. fin. in fine. & ibi per Doc. in l. si ventri. §. si in bonis. ff. de priui. cred. & est tex. cum glo. in verbo, incontinenti. in c. officij. extrà, de electio. & per Bart. & Doct. in l. post cõtractum. ff. de donatio. §. j. versic. item pone aliquis. & per Cyn. in l. si quis posthac. in ij. quæst. C. de bon. præscrip. & per Bal. in l. ij. C. de ædil. act. & per eũdem Bal. in l. per diuersas. C. manda. vbi dicit, ꝙ cùm fuerit facta promissio de retrouendendo, incontinenti præsumitur conuentũ fuisse per prius, per d. l. si ventri. ad quod adde, quod dicitur in prima
12 præsumptione, circa prin. * Quando autem dicatur incotinenti vel ex internallo factum: dic quòd hoc est relinquendum arbitrio iudicantis. arg. l. j. ff. de iure deliberã. & c. de causis. extrà, de offi. deleg. & per glo. fi. in c. nõ est. de regu. Ita tenet Ange. in d. l. si ventri. §. fi. de priui. credit. & Ludo. de Ro. in l. j. §. j. ff. de verb. obligatio. & quando est factum pactum de retrouendendo eadem die & loco, & corã eisdem testibus præsumitur fuisse factũ incontinenti. argu. à communiter accidentibus, secundùm Bald. qui ita dicit not. in l. pe. quę incipit. in his. §. mulier. ad fi. ff. solu. matri. Item quãdo est factum
b pactum de retrouendendo b eodem die, de quo est facta venditio, præsumatur factũ incõtinẽti, vel etiã de eo conuentũ tẽpore vẽditionis vel antè, quia vna dies nõ est longũ interuallum, vt probatur in l. si ex duob⁹. in princi. ff. de duob. reis. & ita not. Bar. in d. l. j. §. j. ff. de verbo. obliga. Et ita vidi alias consultum per plures Doct. in materia nostra simulationis. Facit ad hoc optimè quod no. Bal. in l. j. in fi. C. de oper. lib. vbi dicit, quod sit eodẽ die & loco, præ-

sumitur esse factũ eodẽ contextu. & vide quod not. Inno.& Docto. in c. considerauimus.extrà,de elect.& ví de Oldra.consi.ccliij. Et hoc maximè verum, si non esset apposita vel descripta hora contractus in instrumento, neq; in instrumẽto pacti de retrouendẽdo,sicut cõmuniter non apponitur, nec de iure regulariter tabellio apponere tenetur,iuxta no. per Cyn. in l.optimam. in v.q.C. de contrahen.& cõmitten.stipu. & per Bal.in l.i præscriptione.in ix.col.C. si contra ius vel vtilitatem publi. in l.fin.in iij.col.C.de edic.diui Adria. tollẽ.& in l.cùm proponas.C.de inter.matri.& in l.Imperator.ff.de statu homi.& per Ioã.And. in additio. Specu.in titu.de instru.edi.§. dicto. versic.si post inductionẽ. & in addi. quæ incipit, hora diei. & per gloss. not.in l.si ex pluribus.§.fin.cum ibi not.ff.de solu. Nam licet instrumentum vẽditionis præsumatur præcessisse, & instrumentũ pacti de retrouendendo subsecutũ, quia iste ordo naturæ est:vt no. Bal. in prima constit.Codic.§.hoc igitur.in ij.colum. in vij.not. tamen præsumam dictum secundũ instrumentum pacti de retrouendendo fuisse eadem hora cõfectum: quia ita cõmuniter fieri solet.arg.l.j.C. de arbit.cũ ibi not.per glo.& Doct.& per gl.pen.in l.cũ dotem.de iure dot.Itẽ præsumptiuè intelligeretur actũ tẽpore vẽditionis, vel antè,de retrouẽdẽdo, quando subesset præsumptio,℘ ipse vẽditor a verisimiliter nõ voluisset,nisi cũ il- 13 lo pacto de retrouendẽdo,vt dicam in sequenti casu principali in prima & duodecima præsumptione.

a Cõiecturas. *Coniecturæ sufficiunt in his quæ cõmuniter in secreto fiũt Bal. in rub.C de prob. & Alexã. in l. fin. de quæst. quòd coniectura & præsumptiones sufficiunt in his quæ communiter secretè fiunt*

b Retrouẽ. *Pactũ de retrouẽdẽdo,quomodo probetur, Paul. de Cast. consi. cclxxx.inci. viso processu attestationib. in ij. col. in fin. quòd per coniecturas & præsumptiones. & in consi.ccciiij. quod incipit,iudex est minister. & Alexan consi.cxxj.ij parte. ubi dicit an per testes & an per unicum cum iuramento in supplementum probationis.*

TERTIO casu principali,quãdo in dicto cõtractu fraus vel dolus, vel simulatio verè, vel fictè, vel tacitè, vel præsumptiuè interuenit,quod quando fit,statim dicetur, & est deceptio, siue læsio in venditione, locatione, & pacto de retrouendendo, & tunc sine dubio tales contractus sunt nõ modo illiciti,sed etiam simulati & vsurarij,tũ propter dolum & fraudẽ, & simulationem, tum etiam propter ipsam deceptionem seu læsionẽ,vt probatur expressè per text.in c.ad nostram.ibi, cum re vera. & ibi, quãdocũq; à septennio.& ibi,quia igitur dolus & fraus. extrà,de emptio.& vendi. & in c.illo vos. ibi, non esse purè venditas, sed pignori obligatas.& ibi,pro xxij.lib. obligatis. coniuncto ibi.xxvj. lib. & ibi, quod vltra summam receptam xl.sol. deberẽt persolui. extrà de pigno. & idem dicendum est etiam de iure diuino[a], & sic in foro conscientiæ.* De quo iure seu foro nullus debet decipi seu lædi: vt ꝓbatur in c.j.dist.j.& dicã in secũda præsump.& dicitur fraus,vel dolus, vel simulatio vere interuenisse,quãdo

do actum fuisset inter partes, quòd licet instrumētū loqueretur de venditione, nihilominus intelligeretur esse pignus: sed emptor voluit, quādo mutuauit pecuniā, quòd recipiēs mutuo pignoraret sibi fundum vel domū, & q̀ fieret instrumentū qualiter vēdebat sibi, ad hoc vt emptor possit lucrari fructus, & ne per canonem cōtra vsurarios edictum posset in posterū conueniri: vt hæc probātur in d. c. ad nostrā. ibi, cum B. laicus ab M. mutuū accipere voluisset, ne per canonem contra vsurarios edictum posset in posterum conueniri, domos, id est oliuas recepit ab eo tit. emptionis, cùm re vera contractus vsurarius ageretur. & ibi, quia igitur fraus & dolus. extrà, de emp. & vendi. & ista probari poterunt nō solùm per cōfessionem partium, sed etiam per alia instrumenta
14 & per testes.* Et quòd per instrumēta & per testes probari possit simulatio contractus, sensit glo. in auth. de fide instru. §. si verò aliquid. col. vj. & tenet Cy. in l. optimā. in iij. oppo. C. de cōtrahen. & commit. stipula. & Barto. & Doct. in l. generaliter. C. de nō nume. pecu. & Io. de Imo. in d. c. ad nostrā. de emp. & vendi. Item dicitur fraus, dolus, vel simulatio interuenisse fictè, quādo lex vel statutum ita fingeret, vt puta, si quis diceret, si quis fecerit talem contractū, fingatur vsurarius vel simulatus. facit ad hoc glo. in l. vnica. §. accedat. in verbo, præsumatur. C. de rei vxo. actio. & quod not. per glo. & Docto. in l. nō est verisimile. ff. quod metus causa. & in c. is qui fidem. extrà, de spon. Item dicitur fraus vel dolus vel simulatio interuenisse tacitè, quando tacitè actum est inter contrahentes, quòd licet instrumentū fieret de vēditione, tamen in veritate esset pignus, vel ecōtrariò: licet partes vellent quòd esset pignus, nihilominus diceretur in instrumēto quòd esset venditio, quod quando fit, dixi suprà in secundo casu proximè præcedenti. Item dicitur fraus, dolus, vel simulatio interuenisse in contractu præsumptiuè, quando nō constat, q̀ sit actum expressè verè vel fictè, vel tacitè inter partes, quòd contractus venditionis celebretur, cùm in veritate esset pignus: sed præsumi ex pluribus præsumptionibus, &c. Sequitur prima præsumptio.

a Iure diuino. *Ius diuinū dicitur ius naturale. glo. Insti. de oblig. quæ ex deli. na. in prin. & Alex. in l. Iul. de condit. & demonst.*

15 ET PRIMA* præsumptio est, quādo lex præsumit, quòd contrahentes nō habuerūt animū emendi vel vēdendi, quod est, quādo tempore venditionis, vel antè, fuit dictū vel tractatū, quòd non esset venditio, sed pignus. Nam tunc venditio statim secuta præsumitur simulata. Idē si vēditio fiat ex interuallo, sed vendens prius dixerat & protestat* fuerat, quòd non intendebat, quòd esset vēditio, & si cōtingeret ipsum in futurum vēdere, intēdebat, quòd esset pignus. ita singu. dicit Bartol. secundùm Iaco. de But. in l. pacta nouissima. C. de pactis. & ibi per Bald. & Doct. & not. Barto. Bald. Ange. & Docto. in l. item quia. §. item Iulia; ff. de pact. & Barto. & Ioan. de Imo. in l. Titia. §. idem respondit. el. j. ff. de verborū obliga. & Ange. in l. j. in iij. col. in fi. ver. in gl. ibi, ex his, quæ

præcesserunt.ff.de iudi. & Bald.in l. multum.in ij.col. C. si qs alteri vel sibi.& ad hoc vide glo.in l.interposi tas.in verbo,qualitas.C. de transact. Si autē prædicta protestatio nō præcessit, & cōtractus appareat celebratus in formā venditionis, licet inter partes tractatus de celebrādo aliter siue in alia forma:per hoc nō probaretur contractus simulatus vel fraudulentus, quādo,vt dixi, contractus venditionis celebratus fuit ex interuallo post dictū tractatū. pro hoc l. cum in plures. §. locator horrei.ff. loca.secūdùm Ange. qui ita no.in l. si quis cùm aliter.ff.de verb.obli. Et subdit, q si verba contractus essent ita ambigua,q possent trahi ad multos sensus, interpretāda sunt secundùm tractatū quantūcunq; præcedētem.allegat ad hoc Inno.in c. innotuit.extra,de arbi.quod est valde notandū.& ita tenet Ludou. de Roma. in d.l. si quis cùm aliter. in xiiij.col. in fi.qui allegat glo.ordinariā.in l.j. in glo.j.ad fi.ff.de iud.& glo.in l.eleganter.in prin. in verbo, puto.ff.de condi.indeb.& l. hæredes palàm. §. sed si notā.ff.de testa.Item præsumitur,q cōtrahentes nō habuerūt animum verè vendēdi & emēdi,quādo debitor petebat mutuū, & creditor dixit, nolo mutuare, sed emere volo cum pacto de retrouendendo ad certum tempus,secundùm Hostien. & Anto. de But.in c. ad nostram. de emptio.& vendi. Et de hoc est casus secundùm intellectum Odofre.in l. emptione. C. plus valere quod agitur,vt refert & tenet ibi Bal.in prin. qui dicit, q hoc est notatu dignum. Et idem voluit Guil. de monte Laudu.in Clem.ex grandi.de vsur.& cū sequitur ibi.iij.q. §.cæterum. domi. Francis. Zaba. Et idem tenet Ludo. Pontanus,in suo singulari,quod incipit,quæro an pacta de retrouēdendo.
16 *vbi dicit,q vbicunq; cōtractū factū cū pacto de retrouēdēdo præcessit tractatus mutui, semper præsumitur vsurarius. Et ideo debet nullus declarari, & fructus restitui. allegat dictū singulare Odofre. relatum per Baldū in d.l.emptione.& dicit q ita etiā cōsuluit.Et idem tenet etiā Ioan.de Imo.in d.c.ad nostram. qui subdit, q hoc ideo præsumitur, qa originalis causa fuit mutui petiti. Idē quādo probaretur,q debitor quærebat pecuniā accipere mutuo super tali possessione, & posteà reperitur ipsum fecisse venditionem de illa possessione,quam quærebat. Nam tūc præsumitur color quæsitus de cōtractu ad contractum, sicut & alibi de persona ad personam, vt ff. ad Velleia.l.mulier. §. cum esset. Ita dixit domi.Paul. de Castr. in consil. cccxxviij.in princi. & alleg. not.per Hostien.in c.ad nostrā.Item nō præsumitur animus vendendi & emēdi, quando fuit actū inter partes à principio, quòd dictus emptor cogeretur vel obligatus esset ad locandū ipsam rem venditam ipsi venditori cū pacto de retrouēdendo, & quòd aliter dictus venditor nō esset venditurus,vel quia in instrumēto venditionis dicitur,cum pacto de retrouendendo , siue quòd ipse venditor non esset venditurus.hæc tamē verba nunquam tu apponas in instrumento vēditionis, quia declararent instrumentum esse simulatum:vnde si vigore dicti pacti etiam incontinenti post ipsam venditionē vel eadem

dem hora vel die fuerit facta dicta locatio dicto venditori de dicta re per ipsum vendita, cũ pacto de retrouendendo in eodẽ instrumento locationis contẽto, vel etiã in alio instrumẽto fuisset appositũ pactũ de retrouẽdendo: præsumeretur quòd venditor non habuisset animũ vendẽdi. facit ad hoc quod dixi in præcedenti casu princ. circa finẽ. hæc tñ præsumptio tolleret, si constare posset expreßè de cõtrario, videlicet ꝙ venditor habuit animũ vendendi, & emptor emendi, maximè per confeßionem partis, quia præsumptio non cadit super certo, sed super incerto tantùm. vt per gloss. in l. vnica. §. accedat. in verbo, præsumatur. C. de rei vxor. actio. & in l. siue poßidetis. C. de probat. & sic in incertis nõ certis locus est cõiecturæ. l. cõtinuus. §. cũ ita. ff. de verbo. obligat, & in l. pediculis. § argẽteis. ff. de auro & argẽto lega. & in l. ille. §. cum in verbis. ff. de lega. iij. cũ simi. Et quia dicta præsumptio nõ est iuris, & de iure, sed iuris tantùm, vt no. dominus Laurẽti⁹ de Rodulphis. in suo tractatu de vsu. quem scripsit super c. consuluit. extrà de vsur. in ix. quęsti. & licet esset pręsumptio iuris & de iure, ita quòd non posset admitti probatio in contrarium, per c. is qui fidem. cum ibi nota. de sponsalibus. & per nota. in auten. sed iam necesse. C. de dona. ante nupt. & in corpore vnde sumit. & vt videtur sentire Ioã. Cald. de Bononia in quadam sua disputatione seu quæstione, quæ incipit, Vsurari⁹.

37 quod tamen non teneo:* quia contra præsumptionẽ iuris à iure introductam semper admittitur probatio in contrarium, nisi ius statuat. quòd non admittatur, vt est gl. notab. iiij. distinctio. c. fraternitate. in glo. fi. Et est glo. l. distinctio. ferrum. in gl. fin. ad finem. & no. per Doctores in c. is qui fidem. Sed in hoc nõ reperitur, quòd ius statuat contrarium, ꝙ nihilominus contra dictã præsumptionem iuris, de iure admitteretur præsumptio in contrarium per cõfeßionem partis: vt no. gl. in autẽ. de ęqua li. do. §. illud quoque. coll. vij. & est gl. in l. in contractibus. in principio, in verbo, nullo modo. C. de nõ num. pecu. Et no. Ang. & dominus Pau. de Cast. in l. inter stipulantem. §. si Stichum. in princ. col. ff. de verborum obligatio. & no. per Docto. in dicta auten. sed iam necesse. & in dicto c. is qui fidem. & ita sentit glo. in c. ad nostram. in verbo, patet. de emptione & venditio. & ibi Anto. de But. ꝗ dicit, quòd si constat, quòd sit venditio, & sic venditor habuerit animum vendendi, tenebit talis cõtractus, & emptor lucrabitur fructus. & hoc tenet Ioan. de Imo. sequendo domin. Anto. in dicto c. ad nostram. in versi. in eadem gl. in fine. & istud est verißimum, quod bene not. in practica, vt cautè procures, quòd saltem vẽditor profiteatur, quòd habuerit animum vendendi, maximè respõdendo oppositionibus emptoris, si hoc verum est, quia per talẽ cõfeßionẽ vel aliã sufficientẽ probationem apparebit. Et iudicabitur quòd dictus contractus fuerit omnino simulatus, neque pignoratitius neq; vsurarius, sed verus, quod singul. not. & tene menti, vt scias defendere emptorem. Et eadem ratione potest dici contrà, quãdo instrumentum loquitur de vera venditione & in veritate fuit simula-

to. Nam cautela est pro venditore, vt ꝓcuret ꝓbare, si pōt, ꝙ ipse nō habuerit animū vēdendi, nec emptor emendi. Nā si probabitur vel confiteātur partes, quòd neuter habuerit animū vere contrahendi, videlicet emptor emendi nec vēditor vendēdi, tūc indistinctè dici pōt, ꝙ iste cōtractus sit simulatus vel vsurarius, nō solùm in foro conscientiæ, sed etiā in foro canonico & iudiciali, quia cō stare dicitur expreßè de simulatione saltem re ipsa. facit ad hoc l. j. & per totū. C. plus valere quod agi. vt dicam plenius in quarto casu principali, vbi est videndū. Sed si probatio vel cōfeßio fieret solùmodò, quòd vnus tantū contrahentium habuerit animū verè vendendi, sed emptor habuit animum reemendi vel econtrà, tunc quid iuris sit? dic vt dicam in dicto quarto casu principali, vbi hoc prolixius examinatur.

a Læsio in vendi. *Venditio si cōtinet læsionem venditoris, est in potestate emptoris supplere iustū pretiū vel rē restituere. l. ij. C. de resci. ven. ij. respon. & ibi Doc. quod verū est, si emptor dolo careat, nā si sit in dolo, cogitur præcisè restituere. l. pe. cū glo. in ver. poßessionem. C. si ven. pig. ag. quod est verū etiam pro modica læsione etiā infra dimidiam iusti pretij. l. dolus. C. de rescind. vendi. & Pet. de Sum. in d. l. ij. xiij col.*

18 SECVNDA ✱ pſumptio est, quādo interuenit læsio in venditione, a puta quia res vendita valebat cē tum, & fuit vēdita plus vel minus ꝓpe dimidiā iusti pretij. quod quando sit, dic vt habet per gl. & Doctores in l. ij. C. de rescinden. vendit. & in c. cū causam. extrà, de emptio. & vēdi. & in c. cùm causam. el ij. extrà de test. & licet ex tota paruitate pretij nō præsumatur dolus sufficiēs ad rescindendū cōtractū, vt est casus in l. dolus. & in l. ad rescindendū. C. de resci nd. vend. & sic nō præsumitur cō tractus simulatus: vt no. Ang. in l. interpositas. in fi. C. de transac. tamen hoc cōiūctū cū alijs inducit præsumptionē doli, vt est gl. no. in d. l. dol⁹. in verbo pretij. quæ allegat l. cū hi. §. modus. ff. de transac. vbi hoc optimè probatur. si enim esset læsio in paruitate pretij nō cōtingente dimidiam iusti pretij, tūc de iure ciuili esset licitū, nec vlla mala præsumptio induceretur per hoc contra ipsum emptorē, nec deberet suppleri ad iustum pretiū: quia licitū est cōtrahentibus se in ꝓtio decipere: vt l. in causæ. §. pe. ff. de minori. vbi tex. sic dicit, in pretio emptionis & vēditionis naturaliter licere cōtrahentibus se circunscribere. & est text. nota. in l. item si pretio. §. quēadmodū. ff. locati. vbi sic dicitur ad literā. Quēadmodum in emendo, & vendēdo naturaliter cōceßum est, quod plus sit, minoris emere: & quod minoris sit, pluris vendere, & inuicē sese circunscribere: idem & in locationibus & cōductionibus quoq; iuris est. Idem esset licitū de iure Canonico: vt not. gl. fi. in verbo, deceptione. in c. cū dilecti. extrà de emptio. & vendi. & gl. fin. in c. cū causam. el ij. extrà de testib. & glo. in ver. inuenerūt. in c. per tuas. extrà de dona. & glo. in c. in ciuitate. extrà de vsuris. Et ibi hoc tenet domi. Anto. de Butri. & habetur per Bald. in dicta l. in causæ. §. penultimo. ff. de minorib. & per Albéric. de Rosa. in l. ij. C. de rescindenda

da venditione. & sic in foro ciuili vel canonico, non potest dici ex paruitate pretij tantũ, quæ non contingat dimidiam iusti pretij, qđ sit aliqua præsumptio doli, fraudis, vel simulationis: nec etiam pōt agi cum effectu ad rescindendũ contractum, vel ad supplendũ iustũ pretiũ, etiam si emens scienter emerit rem ꝓ minori pretio, & venditor nō putet eã esse maioris pretij. vt est gl. notabil. in d. l. item si pretio. §. queadmodũ. in gl. fin. ff. locati. ac etiã si concurrat cum dicto pacto de retrouēdendo:

19 *quia pactũ de retrouendendo cũ sola paruitate vel maioritate pretij, maximè nō cōtingente dimidiam iusti pretij, nō facit præsumere contractum esse simulatũ vel vsurariũ, nisi aliæ sint cōiecturæ: quia nō reperit textus, qui hoc dicat, scilicet ꝙ ex sola paruitate pretij in vno tãtũ contractu interueniēte cũ pacto de retrouēdendo presumatur cōtractus simulatus vel vsurarius: nec etiã hoc dicit c. ad nostrã. de emptio. & vēd. quia ibi fuit actum, quòd post certũ tempus possit retrò emere, & non antè: ex quo inducitur vna alia mala præsumptio contra ipsum primũ emptorē, vt dicam infrà in proxima præsumptione, quę nō subest, quando est pactum, quòd quandocũque possit retro emere, vel vsq; ad certũ tempus: vt probatur in l. ij. C. de pactis inter emptor. & vendi. ibi, pretiũ quando cunq; vel intra certa tempora obtulissent. Nec obstat glos. in c. cōquestus. extrà de vsuris. quia ibi verbũ, pretio, abundat, vt dicam in quinto casu principali: vbi videas. Nisi dolus dedisset causam contractui: quia dolus inductus fuisset: nam contractus venditionis cũ sit bonæ fidei. vt institutio. de actio. §. actionum. & nota. in c. cùm venerabilis. extrà de exceptio. ex quo dolus dedisset sibi causam ipso iure contractus non teneret, vt est tex. in l. & eleganter. in prin. ff. de dolo. & argu. xij. quæstio. ij. quisquis episcopus. in fine. & extrà de rerum permutatio. c. cũ vniuersorũ. & no. gl. fi. in princi. in c. cũ dilecti. de emptione & venditione. Vel nisi dolus incideret in contractum, quia venditurus erat, sed ꝓ dolum emptoris fuit inductus ad minus vendendũ. Nã tunc licet contractus teneret, non posset rescindi, tamen posset agi ad supplementũ residui iusti pretij, vt est casus in l. Iulianus. §. si venditor. & §. per cōtrariũ. ff. de actio. emp. & not. gl. fi. in d. §. quemadmodũ. ff. loca. & glo. in verbo, licere. in fi. in d. l. in causæ. §. pen. ff. de minor. & gl. fin. in verbo deceptione. in dicto c. cum dilecti. de emptio. & venditione. & glo. in l. in cōtractibus. C. ex quibus caus. maior. vel nisi taxatum vel limitatum esset pretium à lege vel statuto, quo casu non liceret de iure ciuili vel canonico aliquid vltrà accipere, quia lex vel statutum seruari debet, quãuis etiam esset lex dura, vt l. prospexit. ff. qui & à quibus. cũ simil. nec etiam liceret in foro conscientiæ,

20 *quia vbicunque lex vel canon ꝓuidet super certo disponendo secundum aliquam rationē, obtinet in foro iudiciali rōnabiliter, obtinet in foro cōscientię, secũdùm Beatum Thomam, vt refert & tenet Floria. in l. ex parte hæres. §. seruo liberta. ff. famil. ercisc und. & notat Bald. in autenti. ingressi. in ix. colum. C. de sacrosanctis

ctis ecclesijs,& Ioan.de Anan.in c.j. circa finem,extrà de testamē.ac etiā
a faciens cōtra cōscientiā a præcepti vel ꝓhibitionis,peccat mortaliter, vt est gl.xxviij.quæst.in c.omnes.§. ex his.in glos.j.vel nisi venditor vel emptor læsus esset minor vel ecclesia:quia tūc etiā re ipsa sine aliquo dolo principali vel incidenti alteri* contrahētis, esset læsus indistinctè, posset restitui etiā pro leui damno, & nō pro modico:vt l.Seio.ff.de in integrū restitutio.& ita no.in gl.in verbo,licere.in d.l.in causæ.§.pen. ff.de minor.vel etiam nisi emptor decipiens esset clericus vel prelatus, siue Ecclesia,licet deceptus nō esset minor,quia ecclesia minimè debet parare laqueū.xxvij.quæsti.j.de Iudęis.& ita notat Antonius de Butr. in c.cōtinebat.in j.col.extrà de his, quæ fiūt à platis sine cōsensu capituli.& in c.in ciuitate.extrà de vsuris.q alleg.ad hoc gl.in verbo,plus.x.quęsti.ij.hoc ius porrectū.& in c.tuam. extrà de pœnis.& no.Bal.in autēt.ad hoc.in pen.colum. circa principiū, versi.insuper quæritur.de vsuris.& vide Archidia.xvj.quæst.j.si cupis esse.& ita etiā tenet beatus Bernard.in suo libello de contractib* & vsuris, in xxxj.arti.ij.c.qui dicit,Si in venditione plus offertur quàm res valeat, ecclesia recipere nō debet,sed tantùm iustum pretium.& allegat pdictā glo.in c.hoc ius porrectum.& Archidia.ibi,& Bal.in d.l.in causæ.§.
21 penulti.de mino. *Et quia ecclesia in suis contractibus nō debet fraudē aliquā adhibere,vt in c.p tuas.extrà de donatio.& ꝓhoc allego tex.in c. .j.§.j.in ti.de alie.feu.ī vsib.feu.vbi pulchre tex.sic dicit.Ecclesia cultrix iustitiæ & auctrix nō patitur aliquid contra iustitiā in se fieri vel in alterum:priuatus verò obuiat sæpe iustitiæ.quod bene nota.clerici & prælati,sæpissimè contrariū faciunt sub prætextu,quòd semper melior con-
22 ditio ecclesiæ fieri debeat. *De iure autem diuino,& sic in foro conscientiæ,credo,quòd nō sit licitum contrahentibus se decipere etiā citra dimidiā iusti pretij,& etiā in casu vbi non daret᷑ restitutio,& contrahentes essent laici,per id quod habetur in lege & in Euāgelio,quo qsq; iubetur alijs facere,quod sibi vult fieri,& prohibetur alij inferre,qd sibi noller fieri:vt est text.j.distinctio.c. humanum genus.& dixi suprà circa principiū.Sed certū est,quòd vnusquisque vellet,ꝙ sibi vēderet᷑ iusto, æquo,& cōi pretio ,& nullus vellet in pretio decipi citra dimidiā iusti pretij,quia nemo præsumitur iactare suum.l.cum de indebito.in principio.ff. de probatio.cum simil.Ergo vnusquisq; debet velle vendere iusto & cōmuni pretio,& neminem decipere,& maximè cum mendacijs & periurijs:vt dicit beatus Augustinus.& habet᷑ lxxx.distin.c.quoniā & Cassiodo.&habetur eade distinctio. c.quid est aliud.vbi scribitur in hæc verba:Negociatores ergo illi abominabiles existimātur,qui iustitiam Dei minimè cōsiderātes,per immoderatum pecuniæ ambitum polluūt mentes suas periurijs ornando magis quàm pretio,tales deiecit Dominus de templo dicens,Nolite facere domum patris mei domum negotiationis.Et ad hoc vide gl.notabilē in l.semper in couentionibus.ff.de regulis iuris,quæ dicit,quòd licet lex

dic

dicat, ꝙ sit licitum cõtrahentibus se decipere, non tamen conuenit bono viro. sed in foro conscientię quilibet debet esse bonus vir: ergo, &c. Et ita tenet Bald. per illam glo. quã dicit esse singularẽ in c. cũ causam. el ij. in fine, extrà de testibus. & ita tenet Anton. de But. licet nihil alleget in c. in ciuitate. versiculo, venio ad glo. extrà de vsuris. de quo vide etiã per eundem in c. quia plerique. in fine. antepenul. colum. versi. quintus casus. extrà de immu. eccle. & ibi. Doct. & dixi suprà in fine primi casus princip.

23 *Sed quę potest esse ratio, ꝙ in foro ciuili vel canonico licitũ est contrahentibus se decipere in pretio, & sic licitũ est carius vẽdere vel vilius emere vsque ad dimidiam iusti pretij exclusiuè, & nõ sic in foro conscientiæ? Respondeo secundũ beatũ Thomam secũda secũdæ quæstio. lxxvij. articulo primo, versicu. ad primũ ergo dicendum, ꝙ lex humana populo datur, in quo sunt multi à virtute deficientes: non autem datur solis virtuosis. Et ideo lex humana non põt prohibere quicquid est cõtra virtutẽ, sed ei sufficit, vt prohibeat ea, quę destruunt humanũ conuictum: alia verò habeat, quasi licita, nõ quia ea approbet, sed quia nõ punit. Sic ergo habet quasi licitũ, pœnam nõ inducens, si absq; fraude vẽditor rẽ suã superuendat, aut emptor illius emat, nisi sit nimi' excessus: quia tũc lex humana cogit ad restituendũ, puta si aliquis sit deceptus vltra vel citra dimidiam iusti pretij. Sed lex diuina, quæ nõ solùm datur populo, sed omnibus virtuosis, nihil impunitum relinquit, quod sit uirtuti contrariũ. Vnde secundũ diuinam legem illicitũ reputatur, si in emptione & venditione nõ sit æqualis iustitia obseruata. & tenetur ille, qui plus habet recompẽsare ei, qui damnificatus est, si sit notabile damnũ. quod ideo dico, quia iustũ pretiũ quandoq; non est punctualiter determinatũ: sed magis in quadã existimatione consistit, ita ꝙ modica additio vel diminutio non videtur tollere ęqualitatẽ iustitię. & hoc videtur sequi, & tenet beatus Bernardinus in dicto libello de cõtractibus & vsuris, in sermone xxxv. articulo j. c. ij. & ad hoc vltimũ adde, quę dicam infrà in ver. verũ quia dictum est. ibi, & si non posset præcisè dici.

24 *Sed dubiũ est circa prędicta, quid si ista duo cõcurrant? Primũ, scilicet quòd vnus contrahens non decipit alium: quia quilibet sciebat & intelligebat valorẽ rei venditæ. Secũdũ, quòd nullus eorũ erat in necessitate cõtrahẽdi propter aliquã magnã egestatẽ, seu quacunque aliam magnã necessitatẽ, & nihilominus res fuit vendita, vel in solutum data, vel aliter alienata plus vel minus iusto pretio, an hoc sit licitũ in foro conscientię? videtur ꝙ nõ, per dictum c. humanum genus. j. distinctio. sed vt mihi relatũ est, beatus Bernardinus dicebat ꝙ sic. Ego probo ex coniunctione duarũ regularũ. Primò scilicet, per regulam l. nemo videtur. ff. de regulis iuris. in penult. charta. vbi sic dicit text. Nemo videtur fraudare eos, qui sciunt & consentiunt. ad hoc l. cum donationis. C. de transactiõi. vbi dicitur, ꝙ volẽti dolus nõ infertur. & c. sciẽti. de regulis iuris, in vj. vbi dicitur, Scienti & consentienti non fit iniuria, neque dolus. & proba

probatur in l.j.in fine.ff. de action. emp.& l.j §.si intelligatur.& l.qa.§. penultimo,& finali.ff.de ędil. edic. & in l.domū.ff.de contrahenda emptione.& hoc tenet gl.in l. vēditor. C.de rescindenda venditione quæ dicit,ꝙ vbi est cōsensus cū conscientia,ibi cessat dolus.& vide quod dicam in vij. præsumptione. Secundò per aliam regulam l.donari videtur. ff.de regulis iuris.& ff. de donationib.vbi dicitur, Donari videtur, qđ nullo iure cogente cōceditur.& hoc videtur tenere Antonius de But. in c.quia plerique.in fine,vbi est casus,

25 extrà de immu. eccle. vbi dicit, *ꝙ quis non tenetur ad restitutionē etiam in foro conscientię,quando vēdens vel alienans læsus est sagacissima persona, ita quòd verisimile sit, quòd in plus nō appretiauerit rem, & residuū voluerit habere pro derelicto. Aliqui addunt & tertiū,scilicet ꝙ ille,qui dicitur lęsus in pretio,non fuerit ductus leuitate mentis aperta siue præsumpta ad sic contrahendū.Exemplū ponę in iuuenibus,qui leuitate sæpissime ducūtur. xxxuij. distinctione, quorundā. ibi, meritò inutilis dicitur, qui iuuenilibus desiderijs occupatur.& facit l.fi. §.filij.autē, ibi,iuueniles. C. de bonis,quæ liberis.nam licet talis nō ignoret verū valorem rei suæ,nec sit in necessitate constitutus, tamen si est in foro conscientiæ, non est tutum,ꝙ daret vel acciperet rem pro pluri vel minori pretio,quàm cōmuniter valeret: quia leuitas illa sapit quandā ignorantiā, & etiā quandā necessitatem inducit ita faciendi, vt probatur in dicto c. quorundā. & in dicto §. filij autē. Sed vidi tractatū siue libellū sancti Bernardini Senēsis de cōtractibus & vsuris,in sermone xxxiij.articulo ij.in tertia particula,c.vij.qui videtur idem in effectu, licet breuioribus verbis,dicere,scili-

25 cet, *Quòd in foro conscientię qs tenetur ad restitutionē,etiā si in cōtrahendo sit minor deceptus in dimidia iusti pretij,si procedit lęsio in vno vel pluribus istorum iiij. verbi gratia: Si procedit ex ignorantia,aut mentis leuitate aperta siue pręsumpta,aut ex quacūque alia magna necessitate,ex quibus cōprehendi potest,quòd talis contractus non procedit ex mera,grata & gratuita volūtate,& ideo talis lęsio,quæ consistit in minus emendo,aut plus vendendo,non solùm contra iustitiā est,sed etiam charitatem & contra naturalē hominis pietatem,licet ex vtriusque partis voluntate & consensu vel tractatu procedere videatur. Et quāuis beatus Bernardinus quatuor prędicta esse dixerit,ex quibus mera & libera volūtas non pręsumitur, scilicet ignorātia,leuitas,egestas,necessitas:tamen ego suprà tres dixi,egestatē sub necessitate,tanquàm speciē sub genere coniūgens:ego etiā addo & quartū, scilicet quòd contrahens non inducatur ad contrahendū,scilicet pluri vel minori, propter nimiam affectionē vel cōmoditatem. Exemplum:vnus habet affectionem in aliqua re particulari,vt in auibus, vel libris,vel similibus,vt sępe contingit:vel quia res fuit maiorū suorum:vt l.si in emptione.ff.de minor. l.libertus,qui soluēdo non erat.ff.de bonis libertorū.& l. j. §. sed si rē.ff. ne quid in fraudem patron. vel alia de causa,vt infrà dicā in xvj. presumptione.

ptione. Exemplum: commoditate vnus vult facere viridariũ vel ampliare domum. Vel vnus habet vnã possessionẽ, & in medio vel in finibus vicinus habet aliquos cãpos vel domunculam, qui sibi non sunt necessarij, sed commodi propter vicinitatẽ. Sæpe enim confines etiã supra iustã existimationem interest nostra acquirere, vt est textus in l. si cui fundus. ff. de legatis ij. Nam his casibus, licet de iure ciuili vel canonico esset licitũ plus vẽdere vel aliter alienare propter affectionẽ vel commoditatem ementis siue accipientis, tamen in foro cõscientię credo, ꝙ nõ sit licitum, quia nõ diligo proximũ sicut debeo, vt probatur in d. j. distinct. in princip. & quia illa affectio vel commoditas nõ permittit illũ, qui eam habet in vera libertate consistere, sed potius inducit quandã necessitatem. Multi enim propter affectionem & concordiã magis impelluntur ad emẽdum pro pluri, quasi alia necessitate astricti essent. subest & alia ratio. nã si interest mea propter commoditatẽ, vicinus non debet mihi vendere illam cõmoditatẽ vel opportunitatẽ, quæ est mea, non sua. sicut dicitur in vsurario mutuante, qui debet recipere aliquid vltra sortem pro re mutuata, quæ est effecta illius, cui mutuata est, & si aliqd solueret vltrà, esset vsurã: quia soluetur de re sua, quod esse nõ debet: quod nota contra multos. & in hac sententia fuit beatus Bernardinus in dicto suo opere de contractibus & vsuris, in sermone xxxvj. articulo j. & c. ij. ad finem. qui allegat ad hoc Scotum iiij. xv. distinctio. quæst. ij. & allegat etiã beatum Thomã in secũ-

27 da secundæ, quęst. ij. artic. j. * Vbi dicit, ꝙ si emptor multũm iuuatur ex re, quam emit, & ille, qui vendit, nõ damnificatur vltra cõmunem valorem illius rei, non debet vẽdere eã vtilitatem emptori, quia nõ est sua, sed emptoris, licet possit ei vendere damnũ, quod venditor patitur, vẽdendo illam rem vltra cõmunem ęstimationem. Subdit tamen, ꝙ ille, qui multũm iuuatur ex re, quã emit, potest sponte & sua mera liberalitate aliquid vltra cõmune pretiũ supererogare, quod ad honestatẽ pertinet, quã spontaneã & merã liberalitatẽ in dubio subesse nõ presumo, si aliquid de prædictis quatuor concurrit. ad quod adde, quod dicam in sequenti præsumptione, ꝙ est bene notandũ, quia multi in ciuitate Veronę contrarium faciunt, & maximè quando quis vult emere fundũ sibi commodũ propter vicinitatem, dominus vult triplũ aut quadruplum plus eo quod valet etiã. & quando emphyteotæ vel liuellarij volunt à dominis emphyteotę acquirere iura directa, & sic se liberare ab onere liuellario: quia vbi cõiter soluuntur quatuor duc. pro liu. domini volunt vij. aliquãdo viij aliquãdo x. aliquãdo vltrà. Et malè in foro cõsciẽtiæ, in quo tenẽtur vẽdẽtes ad restitutionẽ illius pluris, in quo dãnificati nõ

28 sunt. * Verũ qa dictũ est, ꝙ nõ est licitũ cõtrahentibus in foro cõsciẽtię se decipere, etiã in pretio: & sic quãdo res vendi vel alienari debet vero & iusto pretio: dubitatur apud multos, quod dicatur verũ & iustũ pretium in foro consciẽtiæ. Ad hoc dicit Aut pretiũ est taxatum à lege vel statuto, illud est verũ & iustũ pretium,

nec

nec licet vltrà aliquid accipere, etiã modicũ: quia lex etsi dura sit, seruanda est l. prospexit. ff. qui & à quibus. & dixi suprà in verbo, vel nisi taxatũ.
29 *Et est ratio: q̃a vbi lex figit pedes suos, nõ licet vltrà trãsgredi: vt no. gl. pen. in l. si nõ fuerint. ff. ꝓ socio. & probat̃ in c. fleat peccator. extrà de re. iur. cũ si. Et ad hoc vide, q̃d scripsit dñs Pet. de Ancha. in repe. c. canonũ statuta. in cxxij. col. fin. extrà de cõstitu. vbi dixit, ꝙ ad hoc vt cõpetat beneficiũ l. ij. C. de rescinden. vẽdi. sufficit ꝙ lesio sit vltrà dimidiã insti pretij, etiã in vno nũmo tantũ: q̃a d. l. ij. sic figit pedes suos, p gl. in l. si nõ fuerint. ff. ꝓ socio. Et idẽ tenet Bal. ĩ d. l. ij. xij. q. & idẽ no. gl. & ibi p Doc. in c. cũ causam. extrà de emp. & vẽ. Aut ptiũ nõ est limitatũ aut taxatũ, & in hoc pendẽt leges & ꝓphetę: q̃a res sæpenumero diuersis pretijs vẽdũtur, præsertim in diuersis locis. vt l. ideo. ff. de eo quod cer. lo. Et tũc subdistingue: Aut loquimur de reb⁹ mobilibus aut immobilibus. Si loquimur de rebus mobilibus, tũc dic, quòd res tantùm valet, quantùm cõmuniter vendi potest: vt l. si seruus furtiuus. in prin. ff. de condi. furti. & ibi gl. in verbo inuenerit. hoc no. & allegat ad hoc cõcordantes. q̃d intellige scienti & intelligenti conditionẽ rei, vt est tex. cũ glo. not. l. mortis causa capimus. §. fin. ff. de dona. cau. mor. vbi per Docto. & statim dicam.
30 *Itẽ intellige, quãtũ cõmuniter vẽ
a di potest a, non existenti in egestate, nec in aliqua necessitate, nec in aliqua leuitate, nec in aliqua nimia affectione, vel cõmoditate: vt patet ex his, quę dicta sunt suprà. Itẽ intellige, quantũ communiter venditur & vẽdi põt tẽpore cõtractus, secundũ Hosti. Ray. & beatũ Bernar. & ita tenet Bar. in l. nõ intellig. §. diui fratres. ff. de iure fisci. & no. p Doc. in l. ij. C. de rescin. ven. nisi ille, qui vẽdit impręsentiarũ, nõ est venditurus, vt puta pelles tẽpore æstiuo, sed eas seruaturus vsq; ad hyemẽ, rogatus vel instigatus p aliũ, vt ei vẽdat. Nã tunc põt augere pretiũ super id, quod cõmuniter in præsenti valet, intãtũ, ꝙ se seruet indẽnem. propter quod aliquid dixerũt, ꝙ qui merces suas paratas habet, vt portet ad nundinas, verisimiliter sperat lucrũ ex merciũ illarũ venditione, & inducitur in loco, vbi nũc sunt ad vendendũ modo prædicto, scilicet instigatus precib⁹, videtur ꝙ talis vẽditor se possit indẽnem cõseruare, augẽdo pretiũ, secundũ beatũ Bernardinũ in libro de cõtractibus, & vsuris, xxxiiij. articulo, in c. iij. qui subdit, ꝙ talis casus non est practicabilis, quia periculosus, & quòd in eo est habenda ratio periculorũ & laboris, & expensarũ, quas venditor subijsset transferẽdo merces illas, quas hic vendendo nõ subit, ideo modò potest eas tantùm vendere, quantùm venderentur in loco nũdinarũ: & ita etiã tenẽt Doctor. in c. nauiganti. extrà de vsuris. & maximè dominus Iacob. Cald. in vij. quęst. Et quod dixi, ꝙ res tantũ valet, quantùm cõmuniter vendi potest tempore contractus, non intelligitur de die contractus tantùm, sed quantùm communiter vẽdi poterit illa die, & antè & pòst, vt est casus not. in l. pretia rerum. ff. ad l. Falcid. & ibi hoc not. Bartol. & Docto. in l. ij. ad fin. C. de rescindenda venditione, & per eundem Bartol. in l. si seruus,

uus.in princip.ff.de cond.fur. & per Ang.in l.in lege Falc.hoc est seruandū.§.j.ff.ad l.Falcidiā. Item quod dixi, ꝙ res tantū valet, quantùm cōmuniter vendi potest, intellige quantū vēdi potest, scilicet cū onere suo, & sine: quia minus cōmuniter vēditur sine onere quàm cū onere. Exemplū si potest vendi sine cautione & fideiussione nō præstita, vel si vendi potest præsenti pecunia vel ad terminū, vel si vēditor aut emptor est legalis aut locuples, vel implicitus debitis, ita quòd nō reperisset emptorē, nisi certæ quantitatis. argu. tex. nota. in l.iij.§.mulier.ff. de in diē addi.& not.Barto.singulariter in l.j.§. si hæres. ff.ad Trebellian. vbi omnino vide not.Ang.in l. in lege Falcidia, hoc est seruandum. ff ad l.Falci. Facit l.si quis stipulatus sit Stichum aut Pamphilum. & ibi notat dominus Pau.de Castro.ff. de verborum obligatio. quod not.Barto.in l.in lege Falci.nō habetur. & in l.j.& l.quę rebatur.ad l.Falc. Ad quod adde, qđ dicam in sequē. pręsumptione. ver. & prædicta de re procedunt. Item ꝙ dixi, ꝙ res tantùm valet, quantū cōmuniter vendi potest: intellige quātùm communiter venditur, similis res, & vendi solet in foro publico, vt est text. in l. septem. & ibi Bar.C.de eroga.mili.libr.xij. & probatur in c. j.ibi, quem in mercato.extrà de emptione & venditione.& habetur per Barto.& Docto.in dicta l. pretia rerum.ff.ad l.Falcidiam.& in dicta l.si seruus.ff.de condi.furt.& per Anto. de Bot.in c.cùm causam.in ver.ad secundum demum probandum. extrà de emptione & venditione. Et si in foro huiusmodi res vendi non consueuit, inspicitur quantùm vēdi pōt in eo loco vel ea regione. Et si in foro, vel in illo loco diuersis pretijs vēderetur, tunc media via est eligēda, vt statim dicam in casu seq. Item res tantùm valet, quantùm est æstimata in æstimo communis, vt probatur in l.hi qui.& ibi hoc no.Bart.C.de prædi.naui.lib.xj. Item res tantùm valet, quantùm est æstimata per duos peritos æstimatores. vt not. Barto. & ibi Doc.in l.ij.C.de rescindēda vēditio. Si verò loquimur de rebus immobilibus, dic ꝙ non pōt dari certa doctrina, quando sit verum & iustum pretium: nisi hoc modo, si vendo fundum pro centum, debet considerari, si tantùm valet, verè habito respectu ad eius qualitatē & conditionē, & fructuum perceptionem, vt l.si quis.C.de rescindenda venditione. & in l.si fundum per fideicōmissum. in princi.& ibi glo.j.ff.de leg.j.& in l.pen.ff.de rebus cor.& notat gloss. Barto. & Doctor.in l.ij.C.de rescindenda venditione.& notat glossa & Doc.in c.cùm causam.el ij. extrà de test. & si cōmuniter vēdetur pro tanto in loca pertinentia vel contracta scienti & intelligenti qualitatē & cōditionem rei venditæ, est text. cum glossa nota. in dicta l. mortis causa capimus. §.finali. & ibi per Doctores.ff.de donation.causa mortis. & habetur in l.si seruus.ff.de cond. furti.& in l.pretia rerum.ff.ad l. Falcid. & per Barto.in l.non intelligitur.§. diui fratres.ff.de iure fisci.& probatur in l.si quis vxori, §.si statuliber. & ibi hoc notat Barto. & Angel. ff. de furt. & ibi per Bartolū & Docto. in l.j.§.si hæres.ff.ad Trebel. & per eundem Angelum in l. in lege Falcidia,

dia hoc seruandũ. §.j.ff.ad legẽ Falci. vbi omnino est videndũ. Et istud esset commune, verũ, & iustum pretiũ. debent etiã considerari ea, quæ dicta sunt suprà de rebus mobilibus, & si non posset præcisè dici quantũ communiter possent vendi: quia forte aliquando huiusmodi res vendũtur communiter centum, aliquando centum & quinq;, aliquando octuaginta quinq;: tunc in his non esset illicitum, quocunq; de illis pretijs cõcurrẽtibus venderetur propriè. Sed tutius esset, quòd eligatur medium pretiũ in casu proposito de centũ, & in

31 similibus. *Et sic media via tanquã tutior esset eligenda. & ad hoc videtex. qui optimè facit in l. fundum. cũ l. sequenti, quę incipit. ita vt omnes. in principio. ff. mandati. coniuncto c. illud. extrà, de clerico excommuni. min. adde tamen circa prædicta quod plenè notat beatus Bernardinus in dicto libello de contractibus & vsu. in trigesimotertio sermone, articulo secundo, in secunda particula capituli vij. in fine, & plenius per eũdem in eodẽ libro, trigesimoquinto sermone, articulo primo. & cap. ij. & plenissimè in extractis dicti tractatus beati Bernardini in titulo vsura. tertio, vbi ponuntur duodecim regulæ iusti pretij, vbi videri poterit. Aliqui tamen dicunt, quòd in hoc casu, quãdo res vẽditur minori pretio quàm valeat, & ab ipso principio vẽditionis, est actũ, quòd teneatur emptor locare dictam rem venditam cum pacto de retrouendendo pro iusto pretio, quòd non sit prohibitum vel illicitum rem emere etiam prope dimidiam iusti pretij de iure ciuili, vel canonico, nec etiam in foro conscientiæ, ex quo illud, quod plus valet res vendita, remanet apud venditorem pro suo iure vtilis dominij, cùm saltem aliter ipse nõ fuisset venditurus. Vnde non videtur esse deceptus in aliquo venditor, ex quo penes ipsum remanet omne id, quod plus valet res vendita iure suo, scilicet vtilis dominij, illud ius potest vendere, vt lege finali. C. de iure emphyteoti. Ad quod addam, quod dicam in quinto casu principali, versicul. iij. casu. ibi, credo tamen quòd maior præsumptio. Sed certe isti in hoc non bene dicunt, nec sequitur, quòd plus illud, quod valet res vendita, remanet apud venditorẽ, eundemq; conductorem pro suis melioramentis, & sic pro iure suo. ergo nõ læsus: quia illud plus non potest liberè vendere, sicut potuisset, si non esset venditum, sed cum suo onere liuellario vendere tenetur, quod sibi difficilius erit, & magis damnosum. pro hoc lex tertia. §. melior. ff. de in diem addic. & dixi suprà. Itẽ quia tenetur prius domino denũciare, & eo emere nolente, sibi tenetur laudemium, quod theloneum siue quinquagesima appellatur, soluere, vt lege finali. C. de iure emphyteo. Item quia si alienaret domino irrequisito, caderet ab omni iure suo, vt dicit dicta l. finalis. Item quia propter canonem debito tempore nõ solutum, caderet à iure suo, cum propter culpam suam perderet etiam illa melioramenta. vt habetur in dicta lege finali, & in lege ij. C. de iure emphyteotico. & in capitul. potuit extrà de locato. quæ non perderet, si non essent in dicta venditione. Item amitteret etiam illud

ius redimendi, quando esset concessum & appositum in instrumento locationis liuellariæ: quia tunc censeretur esse ius emphyteoticum seu pars iuris emphyteotici, in lege sterilis. §.si tibi.ff. de actio. empt. & in l.qui fundum vendidit.ff.de contrahenda emptio.facit etiam lex fundi partem.eodem titulo. Vnde cùm liuellarius non soluens canonẽ tempore debito, vel alienans irrequisito domino, cadere debet à iure suo emphyteotico:vt l.ij. & l.finali. in fine.C.de iure emphyteoti. cadet etiam ab isto iure redimendi,quod a est pars iuris emphyteotici, vt dixi. Secus si ipsum ius redimendi esset concessum & ascriptum in ipso instrumento vẽditionis,separato ipso ab instrumento locationis liuellariæ,vel post instrumentum iuris emphyteotici, vel quandocunque in alio instrumento, & de per se: quia tunc non posset dici pars iuris emphyteotici, sed quoddam aliud ius personale separatum à iure emphyteotico. Et ideo licet propter culpam commissam in nõ soluendo canonem,vel alienando, caderet à iure emphyteotico,vt dicta l.ij.& fina. non tamen caderet à iure reemẽdi, per dicta iura, quod est bene notandum: quia sæpe in facto euenit, & Doctores hoc non tangunt.Et prędicta procedunt,etiam si in instrumẽto venditionis contineat donatio, de eo quod plus valeret ipsa res vendita,secundùm ea, quæ dicam in septima præsumptione.

a Vẽdi põt. *Quantum uẽdi põt in loco in quo est res,licet alibi plus uẽderetur uel minus.l.fi.C.de admi.tu. & tenet Ludo.Rõ.in l.j.§.si hæres.ff.ad Treb. pone exemplũ de libro in loco studij, secundũ Barto.in l.etsi equo.de le.j.ut tãtum res ualet,quantum est æstimata in æstimo communi.l.hi qui.& ibi Bar. C.de præ.nauic.lib.xj.in j.q.Bald.contra l.ij.pen.colum.C.de rescin.uendi.*

32 TERTIA [a] præsumptio est, quando esset læsio in locatione seu in quantitate fictus.& hoc potest esse quatuor modis.in persona conductoris,& alio modo in persona locatoris.Primo modo ex persona conductoris,quãdo excedit summam iusti pretij habito respectu ad quantitatem pecuniæ solutæ pro re uendita,eadẽq; locata.Et habito respectu ad fructus, qui recipiũtur seu pcipi possunt ex dicta re locata,& ad possessionẽ, quæ exolui debet ex re liuella. Exemplum: Emi à Titio fundum cẽtum aureis,& sibi locaui eundẽ fundum pro xxxiij.libr. in anno. certè ista est læsio respectu pecuniæ meæ solutæ, quia soluuntur communiter in ciuitate Veronæ vigintiquinq; libræ denariorum pro re empta centum ducatis. & est læsio respectu fructuum percipiẽdorum ex dicto fundo valente centum aureos vltra vigintiquinq; libras denariorum,vel circa earum æstimationem deductis expensis,ac etiam est læsio respectu liuelli:quia licet fictus meæ locationis sit iustus, & communiter Veronæ reputetur iustus,quãdo soluuntur de liuello emphyteosi,& nõ de locatiõe simplici,debet solui pro minori quantitate, videlicet in ratione quinque pro centenario, quia istud est iustum pretium fictus liuelli siue emphyteosis. Nam quantùm ad soluendũ fictum de liuello, oportet non ex reditibus metiri emphy-

teosim, sed æstimari pensionē subtiliter, & ex ptio collecto reditus possibiles in viginti annis computari, & in reditibus ex hoc computatis agi emphyteosim: vt est tex. in authē. de nō alienan. §. quia verò Leonis. in fi. & in authē. perpetua. C. de sacrosan. eccl. Et sic pensio iusta, quæ recipitur ex re liuellata, est illa quæ collata in viginti annis vltra viginti annos, continet æstimationē rei liuellatæ: vt not. glo. in dicta a uten. perpetua. in verbo iuxta. & in dicto §. quia verò Leonis. in fin. in verbo, faciendā. & sic ex hoc patet, q pretium fictus, quod ex simplici locatione annuatim soluitur, per respectum ad ipsos fructus, videtur esse quædā tacita vēditio fructuū: sed pēsio siue fructus, qui soluitur ex cōtractu emphyteotico siue liuellario, nō datur principaliter per respectū ad fruct⁹, sed in recognitionē domini tātùm, vt notat Bartolus in l. j. in ij. oppo. C. de iure emphyteotico. & Anton. de Butr. in c. potuit. extra de loca. Et est ratio inter fictū rei locatæ simpliciter, & fictū rei liuellatæ: quia liuellarius tenetur manumittere rem liuellatam suis expensis, maximè cū detur & dicatur in instrumēto liuellario ad meliorandū & non peiorandū, vt habetur in l. j. & fin. C. de iure emphyt. & ēt si res liuellata culpa liuellarij, vel etiā sine culpa, sed casu fortuito deterioraretur, nihilominus liuellarius siue emphyteota semper tenetur ad pensionē, nisi tota res pereat, vt d. l. j. & ibi not. C. de iure emphy. & habetur in §. adeò. Institu. de locati. in tantùm, quòd liuellarius verus, qui non potuit percipere fructus aut reditus rei liuellatæ, pensionem solue re tenetur in recompensationē eius, quod minus soluit, quàm simplex cōductor, vt habetur in d. l. j. C. de iure emphyteotico. & in c. propter sterilitatem. extrà de loca. & ita de consuetudine generali Veronæ obseruatur, quod non est in simplici colono vel conductore, qui nō tenetur suis sumptibus rem locatā manu tenere: vt habetur in l. colonus. in prin. ff. loca. & in l. hactenus. ff. de vsufruc. nec etiam tenetur ad soluendum fictū, si non percepit fructus ex re locata. vt l. item quæritur. §. exercitu. & l. ex conducto. §. si vis tempestatis. & §. sed & si labes. & in l. si merces. §. vis maior. ff. loca. & in l. si vno. eodē titulo. Et habetur in dicto capi. propter sterilitatem. & ad hoc vide tex. cum gloss. nota. in autentic. de non alienan. §. quia verò Leonis. in verbo, diximus. quæ incipit, accipe verbum, id est, concedimus. collat. ij. & text. cum gloss. in verbo, propter fortuitos casus. § dudum. eodem titulo. & sic cùm liuellarius grauaretur in aliquo, imò in pluribus, magis quàm simplex conductor, debet in alio releuari. & sic quòd liuellarius soluat tantū fictū in ratione quinq; pro centenario. argu. l. eum qui. cum ibi notat. ff. de iureiurā. vbi habetur quòd qui in vno grauatur, in alio debet releuari, & econtrà. & facit regula c. qui sentit onus. & c. rationi congruit. de regulis iuris. in vj. cum similibus. Alio modo contingeret læsio in locatione seu quantitate fictus, videlicet quando excedit summam iusti pretij, habito respectu tantummodò ad quantitatem pecuniæ solutæ pro re vendita, eademq; locata, de qua suprà positum est

est exemplū circa principium huius tertiæ præsumptionis. Tertiò modo cōtingeret læsio, habito respectu solùm ad fructus vel reditus, qui percipi possent ex re locata. exemplum poni pōt sicut dictū est s. in primo modo læsiōis. Potest etiā poni aliud exemplum, in quo communiter decipiuntur: Aut ipsi decipiunt in ciuitate Veronę ementes, ac demū incōtinenti locantes eādē rem, videlicet quando res vendita, eademq; locata erat domus. Nam licet ego emerim domum pro centū, & sic iusto pretio, & locauerim iure liuelli eidem venditori eandem domū pro viginti quinque libris denariorū, sic quòd cōmuni pretio, habito respectu ad dictos centum ducatos: quia dictæ vigintiquinque libræ, licet sint commune pretium Veronæ rei, quæ est valoris centum ducatis: quod tamē iniustū, vt statim dicetur, tamē certū est, quòd non est iustum habito respectu ad pensiones siue reditus, qui percipi possent ex dicta domo liuellata: quia dictū pretium vigintiquinque librarum esset etiam iniustū respectu locatiōis simplicis. Nam illa domus si tertiæ persōnæ deberet locari ad tempus, nō posset locari nisi vsque ad vigintiquinque libras, vel circa. & sic in ratione triū pro centenario vel circa. Soluendo ergo hoc casu vigintiquinque libras in anno, esset sine dubio læsio respectu reditus vel pensionis, qui percipi possent ex dicta domo, vt dixi. Quarto modo potest contingere læsio habito respectu solummodò ad pensionem, quæ solui deberet ex re liuellata, vt proximo casu præcedenti, quando soluuntur vigintiquinq; libræ de liuello pro domo vendita centū, pro quo pretio alij nō locassent, sed pro maiori: quia ille fictus vigintiquinque librarū non solum est iustus respectu simplicis locationis, vt dixi, sed etiam liuellariæ: quia si illa domus daretur in emphyteosim tertiæ personæ, non posset dari vltra vigintiquinq; libras. Quinto modo potest cōtingere læsio ex parte locantis, quando emisset rem locatā pro minori pretio quàm valeret. Exemplū, Emit vnus fundum pro centū, qui valebat centū & quinquaginta, & incontinenti venditori locauit in perpetuū eundē fundū vigintiquinque libris denariorū in anno, cū pacto de retrouendēdo: nam emptor videtur esse deceptus: quia si verè emisset, ex quo ille fundus potuisset alteri locari vigintiquinq; libris cū dimidia, in ratione vigintiquinque lib. pro centū ducatis est lęsus in duodecim cū dimidia. Et propter hoc est præsumptio, ꝙ nō sit verus cōtractus emptionis, ex quo locauit minori pretio nō duct⁹ necessitate. ad hoc adde, quod dicā in seq. præsumptione.

33 * Conclude tantùm circa prædicta, quæ & quando dicatur, & sit iusta pensio. Aut venditio est facta iusto pretio aut iniusto. Primo casu fundus vēditus, q locatur vēditori, aut alliuellatur, aut sibi in emphyteosim cōcedit. Si locatur, pēsio iusta est, habito respectu ad fructus & reditus, qui percipiuntur ex ea. sed si liuellatur, tūc aut fructus reddit fructus communes, sed multò plus aut minus, quàm cōiter aliæ possesiones reddunt. si reddit fructus cōmunes, & tunc pensio iusta est, habito respectu ad valorem rei,

præcesserunt.ff.de iudi. & Bald.in l. multùm. in ij. col. C. si q alteri vel sibi.& ad hoc vide glo.in l.interposi tas.in verbo,qualitas.C. de transact. Si autē prædicta protestatio nō præcessit,& cōtractus appareat celebratus in formā venditionis, licet inter partes tractatus de celebrādo aliter siue in alia forma:per hoc nō probaretur contractus simulatus vel fraudulentus, quādo,vt dixi, contractus venditionis celebratus fuit ex interuallo post dictū tractatū. pro hoc l. cum in plures. §. locator horrei.ff. loca.secūdùm Ange. qui ita no.in l. si quis cùm aliter.ff.de verb.obli. Et subdit, q si verba contractus essent ita ambigua,q possent trahi ad multos sensus, interpretāda sunt secundùm tractatū quantūcunq; præcedētem.allegat ad hoc Inno.in c. innotuit.extra.de arbi.quòd est valde notandū.& ita tenet Ludou. de Roma. in d.l. si quis cùm aliter. in xiiij.col. in fi.qui allegat glo.ordinariā.in l.j. in glo.j.ad fi.ff.de iud.& glo.in l.eleganter.in prin. in verbo, puto.ff.de condi.indeb.& l. hæredes palàm. §. sed si notā.ff.de testa.Item præsumitur,q cōtrahentes nō habuerūt animum verè vendēdi & emēdi,quādo debitor petebat mutuū, & creditor dixit, nolo mutuare, sed emere volo cum pacto de retrouendendo ad certum tempus,secundùm Hostien. & Anto. de But.in c. ad nostram. de emptio.& vendi. Et de hoc est casus secundùm intellectum Odofre.in l. emptione. C. plus valere quod agitur,vt refert & tenet ibi Bal.in prin. qui dicit, q hoc est notatu dignum. Et idem voluit Guil. de monte Laudu.in Clem.ex grandi.de vsur.& eū sequitur ibi.iij.q. §.cæterum. domi. Francis. Zaba. Et idem tenet Ludo. Pontanus,in suo singulari,quod incipit,quæro an pacta de retrouēden-
16 do. *vbi dicit,q vbicunq; cōtractū factū cū pacto de retrouēdēdo præcessit tractatus mutui, semper præsumitur vsurarius. Et ideo debet nullus declarari, & fructus restitui. allegat dictū singulare Odofre. relatum per Baldū in d.l.emptione.& dicit q ita etiā cōsuluit.Et idem tenet etiā Ioan.de Imo.in d.c.ad nostram. qui subdit, q hoc ideo præsumitur, qa originalis causa fuit mutui petiti. Idē quādo probaretur,q debitor quærebat pecuniā accipere mutuo super tali possessione, & posteà reperitur ipsum fecisse venditionem de illa possessione,quam quærebat. Nam tūc præsumitur color quæsitus de cōtractu ad contractum, sicut & alibi de persona ad personam, vt ff. ad Velleia.l.mulier.§. cum esset. Ita dixit domi.Paul. de Castr. in consil. cccxxviij.in princi. & alleg. not.per Hostien.in c.ad nostrā.Item nō præsumitur animus vendendi & emēdi, quando fuit actū inter partes à principio, quòd dictus emptor cogeretur vel obligatus esset ad locandū ipsam rem venditam ipsi venditori cū pacto de retrouēdendo, & quòd aliter dictus venditor nō esset venditurus,vel quia in instrumēto venditionis dicitur,cum pacto de retrouendendo , siue quòd ipse venditor non esset venditurus.hæc tamē verba nunquam tu apponas in instrumento vēditionis, quia declararent instrumentum esse simulatum:vnde si vigore dicti pacti etiam incontinenti post ipsam venditionē vel eadem

dem hora vel die fuerit facta dicta locatio dicto venditori de dicta re per ipsum vendita, cũ pacto de retrouendendo in eodẽ instrumento locationis contẽto, vel etiã in alio instrumẽto fuisset appositũ pactũ de retrouẽdendo: præsumeretur quòd venditor non habuisset animũ vendẽdi. facit ad hoc quod dixi in præcedenti casu princ. circa finẽ. hæc tñ præsumptio tolleret, si constare posset expresse de cõtrario, videlicet ꝙ venditor habuit animũ vendendi, & emptor emendi, maximè per confessionem partis, quia præsumptio non cadit super certo, sed super incerto tantùm. vt per gloss. in l. vnica. §. accedat. in verbo, præsumatur. C. de rei vxor. actio. & in l. siue possidetis. C. de probat. & sic in incertis nõ certis locus est cõiecturæ. l. cõtinuus. §. cũ ita. ff. de verbo. obligat. & in l. pediculis. §. argẽteis. ff. de auro & argẽto lega. & in l. ille. §. cum in verbis. ff. de lega. iij. cũ simi. Et quia dicta præsumptio nõ est iuris, & de iure, sed iuris tantùm, vt no. dominus Laurẽti⁹ de Rodulphis. in suo tractatu de vsu. quem scripsit super c. consuluit. extrà de vsur. in lx. quęsti. & licet esset pręsumptio iuris & de iure, ita quòd non posset admitti probatio in contrarium, per c. is qui fidem. cum ibi nota. de sponsalibus. & per nota. in auten. sed iam necesse. C. de dona. ante nupt. & in corpore vnde sumit. & vt videtur sentire Ioã. Cald. de Bononia in quadam sua disputatione seu quæstione, quæ incipit, Vsurari⁹.
17 quod tamen non teneo: * quia contra præsumptionẽ iuris à iure introductam semper admittitur probatio in contrarium, nisi ius statuat. quòd non admittatur, vt est gl. notab. liiij. distinctio. c. fraternitatẽ. in glo. fi. Et est glo. l. distinctio. ferrum. in gl. fin. ad finem. & no. per Doctores in c. is qui fidem. Sed in hoc nõ reperitur, quòd ius statuat contrarium, ꝙ nihilominus contra dictã præsumptionem iuris, de iure admitteretur præsumptio in contrarium per cõfessionem partis: vt no. gl. in autẽ. de ęqua li. do. §. illud quoque. coll. vij. & est gl. in l. in contractibus. in principio, in verbo, nullo modo. C. de nõ num. pecu. Et no. Ang. & dominus Pau. de Cast. in l. inter stipulantem. §. si Stichum. in princ. col. ff. de verborum obligatio. & no. per Docto. in dicta auten. sed iam necesse. & in dicto c. is qui fidem. & ita sentit glo. in c. ad nostram. in verbo, patet. de emptione & venditio. & ibi Anto. de But. ꝗ dicit, quòd si constat, quòd sit venditio, & sic venditor habuerit animum vendendi, tenebit talis cõtractus, & emptor lucrabitur fructus. & hoc tenet Ioan. de Imo. sequendo domin. Anto. in dicto c. ad nostram. in versi. in eadem gl. in fine. & istud est verissimum, quod bene not. in practica, vt cautè procures, quòd saltem vẽditor profiteatur, quòd habuerit animum vendendi, maximè respõdendo oppositionibus emptoris, si hoc verum est, quia per talẽ cõfessionẽ vel aliã sufficientẽ probationem apparebit. Et iudicabitur quòd dictus contractus fuerit omnino simulatus, neque pignoratitius neq; vsurarius, sed verus, quod singul. not. & tene menti, vt scias defendere emptorem. Et eadem ratione potest dici contrà, quãdo instrumentum loquitur de vera venditione & in veritate fuit simula

to.Nam cautela est pro venditore,vt procuret,probare,si pôt,q ipse nõ habuerit animũ vẽdendi,nec emptor emendi. Nã si probabitur vel confiteãtur partes,quòd neuter habuerit animũ vere contrahendi,videlicet emptor emendi nec vẽditor vendẽdi,tũc indistinctè dici pôt,q iste cõtractus sit simulatus vel vsurarius,nõ solùm in foro conscientiæ,sed etiã in foro canonico & iudiciali,quia cõstare dicitur expreßè de simulatione saltem re ipsa. facit ad hoc l.j.& per totũ.C.plus valere quod agi.vt dicam plenius in quarto casu principali,vbi est videndũ.Sed si probatio vel cõfeßio fieret solùmmodò,quòd vnus tantũ contrahentium habuerit animũ verè vendendi,sed emptor habuit animum reemendi vel econtrà,tunc quid iuris sit?dic vt dicam in dicto quarto casu principali,vbi hoc prolixius examinatur.

a Læsio in vendi. *Venditio si cõtinet læsionem venditoris,est in potestate emptoris supplere iustũ pretiũ vel rẽ restituere.l.ij.C.de resci.ven.ij.respon.& ibi Doc.quod verũ est,si emptor dolo careat,nã si sit in dolo,cogitur præcise restituere.l.pe.cũ glo.in ver.possessionem.C.si ven.pig.ag.quod est verũ etiam pro modica læsione etiã infra dimidiam iusti pretij.l.dolus.C.de rescind.vend.& Pet.de Sum.in d.l.ij.xiij col.*

18 SECVNDA *præsumptio est,quando interuenit læsio in venditione,a puta quia res vendita valebat cẽtum,& fuit vẽdita plus vel minus prope dimidiã iusti pretij.quod quando fit,dic vt habet per gl.& Doctores in l.ij.C.de rescinden.vendit.& in c.cũ causam.extrà,de emptio.& vẽdi.& in c.cùm causam.el ij.extrà de test.& licet ex tota paruitate pretij nõ præsumatur dolus sufficiẽs ad rescindendũ cõtractũ,vt est casus in l.dolus.& in l.ad rescindendũ.C.de rescind.vend.& sic nõ præsumitur cõtractus simulatus:vt no.Ang.in l.interpositas.in fi.C.de transac.tamen hoc cõiũctũ cũ alijs inducit præsumptionẽ doli,vt est gl.no.in d.l.dol⁹. in verbo pretij.quã allegat l.cũ hi.§.modus.ff.de transac.vbi hoc optimè probatur. si enim esset læsio in paruitate pretij nõ cõtingente dimidiam iusti pretij,tũc de iure ciuili esset licitũ,nec vlla mala præsumptio induceretur per hoc contra ipsum emptorẽ,nec deberet suppleri ad iustum pretiũ:quia licitũ est cõtrahentibus se in pretio decipere:vt l.in causæ.§.pe.ff.de minori.vbi tex.sic dicit,in pretio emptionis & vẽditionis naturaliter licere cõtrahentibus se circunscribere.& est text.nota.in l.item si pretio.§.quẽadmodũ.ff.locati.vbi sic dicitur ad literã.Quẽadmodum in emendo,& vendẽdo naturaliter cõcessum est,quod plus sit,minoris emere:& quod minoris sit,pluris vendere,& inuicẽ sese circunscribere:idem & in locationibus & cõductionibus quoq; iuris est.Idem esset licitũ de iure Canonico:vt not.gl.fi.in verbo,deceptione.in c.cũ dilecti.extrà de emptio.& vendi.& gl.fina.in c.cũ causam.el ij.extrà de testib.& glo.in ver.inueneri ũt.in c.per tuas.extrà de dona.& glo.in c.in ciuitate.extrà de vsuris.Et ibi hoc tenet domi.Anto.de Butri.& habetur per Bald.in dicta l. in causæ.§.penultimo.ff.de minorib.& per Alberic.de Rosa.in l.ij.C.de rescindenda

da venditione. & sic in foro ciuili vel canonico, non potest dici ex paruitate pretij tantū, quæ non contingat dimidiam iusti pretij, qđ sit aliqua præsumptio doli, fraudis, vel simulationis: nec etiam pōt agi cum effectu ad rescindendū contractum, vel ad supplendū iustū pretiū, etiam si emens scienter emerit rem ꝑ minori pretio, & venditor nō putet eā esse maioris pretij. vt est gl. notabil. in d. l. item si pretio. §. queadmodū. in gl. fin. ff. locati. ac etiā si concurrat cum dicto pacto de retrouēdendo:
19 *quia pactū de retrouendendo cū sola paruitate vel maioritate pretij, maximè nō cōtingente dimidiam iusti pretij, nō facit præsumere contractum esse simulatū vel vsurariū, nisi aliæ sint cōiecturæ: quia nō reperit textus, qui hoc dicat, scilicet ꝙ ex sola paruitate pretij in vno tātū contractu interueniēte cū pacto de retrouēdendo præsumatur cōtractus simulatus vel vsurarius: nec etiā hoc dicit c. ad nostrā. de emptio. & vēd. quia ibi fuit actum, quòd post certū tempus possit retro emere, & non antè: ex quo inducitur vna alia mala præsumptio contra ipsum primū emptorē, vt dicam infrà in proxima præsumptione, quę nō subest, quando est pactum, quòd quandocūque possit retro emere, vel vsq; ad certū tempus: vt probatur in l. ij. C. de pactis inter emptor. & vendi. ibi, pretiū quando cunq; vel intra certa tempora obtulissent. Nec obstat glos. in c. cōquestus. extrà de vsuris. quia ibi verbū, pretio, abundat, vt dicam in quinto casu principali: vbi videas. Nisi dolus dedisset causam contractui: quia dolus inductus fuisset: nam contractus venditionis cū sit bonæ fidei. vt institutio. de actio. §. actionum. & nota. in c. cùm venerabilis. extrà de exceptio. ex quo dolus dedisset sibi causam ipso iure contractus non teneret, vt est tex. in l. & eleganter. in prin. ff. de dolo. & argu. xij. quæstio. ij. quisquis episcopus. in fine. & extrà de rerum permutatio. c. cū vniuersorū. & no. gl. fi. in princi. in c. cū dilecti. de emptione & venditione. Vel nisi dolus incideret in contractum, quia venditurus erat, sed ꝑ dolum emptoris fuit inductus ad minus vendendū. Nā tunc licet contractus teneret, non posset rescindi, tamen posset agi ad supplementū residui iusti pretij, vt est casus in l. Iulianus. §. si venditor. & §. per cōtrariū. ff. de actio. emp. & not. gl. fi. in d. §. quemadmodū. ff. loca. & glo. in verbo, licere. in fi. in d. l. in causæ. §. pen. ff. de minor. & gl. fin. in verbo deceptione. in dicto c. cum dilecti. de emptio. & venditione. & glo. in l. in cōtractibus. C. ex quibus cau s. maior. vel nisi taxatum vel limitatum esset pretium à lege vel statuto, quo casu non liceret de iure ciuili vel canonico aliquid vltrà accipere, quia lex vel statutum seruari debet, quāuis etiam esset lex dura, vt l. prospexit. ff. qui & à quibus. cū similib. nec etiam liceret in foro conscientiæ,
20 *quia vbicunque lex vel canon ꝓuidet super certo disponendo secundum aliquam rationē, obtinet in foro iudiciali rōnabiliter, obtinet in foro cōsciētię, secūdùm Beatum Thomam, vt refert & tenet Floria. in l. ex parte hæres. §. seruo liberta. ff. famil. ercifcund. & notat Bald. in autenti. ingressi. in ix. colum. C. de sacrosanctis

dicat, ꝙ ſit licitum cōtrahentibus ſe decipere, non tamen conuenit bono viro. ſed in foro conſcientię quilibet debet eſſe bonus vir: ergo, &c. Et ita tenet Bald. per illam glo. quā dicit eſſe ſingularē in c. cū cauſam. el ij. in fine, extrà de teſtibus. & ita tenet Anton. de But. licet nihil alleget in c. in ciuitate. verſiculo, venio ad glo. extrà de vſuris. de quo vide etiā per eundem in c. quia plerique. in fine. antepenul. colum. verſi. quintus caſus. extrà de immu. eccle. & ibi Doct. & dixi ſuprà in fine primi caſus princip.

23 *Sed quę poteſt eſſe ratio, ꝙ in foro ciuili vel canonico licitū eſt contrahentibus ſe decipere in pretio, & ſic licitū eſt carius vēdere vel vilius emere vſque ad dimidiam iuſti pretij excluſiuè, & nō ſic in foro conſcientiæ? Reſpondeo ſecundū beatū Thomam ſecūda ſecūdæ quæſtio. lxxvij. articulo primo, verſicu. ad primū ergo dicendum, ꝙ lex humana populo datur, in quo ſunt multi à virtute deficientes: non autem datur ſolis virtuoſis. Et ideo lex humana non pōt prohibere quicquid eſt cōtra virtutē, ſed ei ſufficit, vt prohibeat ea, quę deſtruunt humanū conuictum: alia verò habeat, quaſi licita, nō quia ea approbet, ſed quia nō punit. Sic ergo habet quaſi licitū, pœnam nō inducens, ſi abſq; fraude vēditor rē ſuā ſuperuendat, aut emptor illius emat, niſi ſit nimi* exceſſus: quia tūc lex humana cogit ad reſtituendū, puta ſi aliquis ſit deceptus vltra vel citra dimidiam iuſti pretij. Sed lex diuina, quæ nō ſolùm datur populo, ſed omnibus virtuoſis, nihil impunitum relinquit, quod ſit uirtuti contrariū. Vnde ſecundū diuinam legem illicitū reputatur, ſi in emptione & venditione nō ſit æqualis iuſtitia obſeruata. & tenetur ille, qui plus habet recompēſare ei, qui damnificatus eſt, ſi ſit notabile damnū. quod ideo dico, quia iuſtū pretiū quandoq; non eſt punctualiter determinatū: ſed magis in quadā exiſtimatione conſiſtit, ita ꝙ modica additio vel diminutio non videtur tollere ęqualitatē iuſtitię. & hoc videtur ſequi, & tenet beatus Bernardinus in dicto libello de cōtractibus & vſuris, in ſermone xxxv. articulo j. c. ij. & ad hoc vltimū adde, quę dicam infrà in ver. verū quia dictum eſt. ibi, & ſi non poſſet præcisè dici.

24 *Sed dubiū eſt circa prędicta, quid ſi iſta duo cōcurrant? Primū, ſcilicet quòd vnus contrahens non decipit alium: quia quilibet ſciebat & intelligebat valorē rei venditæ. Secūdū, quòd nullus eorū erat in neceſsitate cōtrahēdi propter aliquā magnā egeſtatē, ſeu quācunque aliam magnā neceſsitatē, & nihilominus res fuit vendita, vel in ſolutum data, vel aliter alienata plus vel minus iuſto pretio, an hoc ſit licitū in foro conſcientię? videtur ꝙ nō, per dictum c. humanum genus. j. diſtinctio. ſed vt mihi relatū eſt, beatus Bernardinus dicebat ꝙ ſic. Ego probo ex coniunctione duarū regularū. Primò ſcilicet, per regulam l. nemo videtur. ff. de regulis iuris. in penult. charta. vbi ſic dicit text. Nemo videtur fraudare eos, qui ſciunt & conſentiunt. ad hoc l. cum donationis. C. de tranſactiōi. vbi dicitur, ꝙ volēti dolus nō infertur. & c. ſciēti. de regulis iuris, in vj. vbi dicitur, Scienti & conſentienti non fit iniuria, neque dolus. & proba

probatur in l.j.in fine.ff. de action. emp.& l.j §.si intelligatur.& l.qa.§. penultimo,& finali.ff.de ędil. edic. & in l.domũ.ff.de contrahenda emptione.& hoc tenet gl.in l. vẽditor. C.de rescindenda venditione quæ dicit, ꝙ vbi est cõsensus cũ conscientia,ibi cessat dolus.& vide quod dicam in vij. præsumptione. Secundò per aliam regulam l.donari videtur. ff.de regulis iuris.& ff. de donationib.vbi dicitur, Donari videtur, qđ nullo iure cogente cõceditur.& hoc videtur tenere Antonius de But. in c.quia plerique.in fine,vbi est casus,
25 extrà de immu. eccle. vbi dicit, *ꝙ quis non tenetur ad restitutionẽ etiam in foro conscientię,quando vẽdens vel alienans læsus est sagacissima persona, ita quòd verisimile sit, quòd in plus nõ appretiauerit rem, & residuũ voluerit habere pro derelicto. Aliqui addunt & tertiũ,scilicet ꝙ ille,qui dicitur lęsus in pretio,non fuerit ductus leuitate mentis aperta siue præsumpta ad sic contrahendũ.Exemplũ ponę in iuuenibus,qui leuitate sæpissime ducũtur. xxxiiij. distinctione, quorundã. ibi, meritò inutilis dicitur, qui iuuenilibus desiderijs occupatur.& facit l.fi. § filij autẽ, ibi,iuueniles. C. de bonis,quæ liberis.nam licet talis nõ ignoret verũ valorem rei suæ,nec sit in necessitate constitutus, tamen si est in foro conscientiæ, non est tutum, ꝙ daret vel acciperet rem pro pluri vel minori pretio,quàm cõmuniter valeret: quia leuitas illa sapit quandã ignorantiã, & etiã quandã necessitatem inducit ita faciendi, vt probatur in dicto c. quorundã. & in dicto §, filij autẽ. Sed vidi tractatũ siue libellũ sancti Bernardini Senẽsis de cõtractibus & vsuris,in sermone xxxiij.articulo ij.in tertia particula,c.vij.qui videtur idem in effectu, licet breuioribus verbis,dicere,scilicet,
26 *Quòd in foro conscientię qs tenetur ad restitutionẽ,etiã si in cõtrahendo sit minor deceptus in dimidia iusti pretij,si procedit lęsio in vno vel pluribus istorum iiij. verbi gratia: Si procedit ex ignorantia,aut mentis leuitate aperta siue pręsumpta,aut ex quacũque alia magna necessitate,ex quibus cõpræhendi potest,quòd talis contractus non procedit ex mera,grata & gratuita volũtate,& ideo talis lęsio,quæ consistit in minus emendo,aut plus vendendo,non solùm contra iustitiã est,sed etiam charitatem & contra naturalẽ hominis pietatem,licet ex vtriusque partis voluntate & consensu vel tractatu procedere videatur. Et quãuis beatus Bernardinus quatuor pręducta esse dixerit,ex quibus mera & libera volũtas non pręsumitur, scilicet ignorãtia,leuitas,egestas,necessitas:tamen ego suprà tres dixi,egestatẽ sub necessitate,tanquàm speciẽ sub genere cõiũgens:ego etiã addo & quartũ, scilicet quòd contrahens non inducatur ad contrahendũ,scilicet pluri vel minori, propter nimiam affectionẽ vel cõmoditatem. Exemplum: vnus habet affectionem in aliqua re particulari,vt in auibus, vel libris,vel similibus,vt sępe contingit: vel quia res fuit maiorũ suorum,vt l.si in emptione ff.de minor. l.libertus,qui soluẽdo non erat.ff.de bonis libertorũ.& l. j. §. sed si rẽ.ff. ne quid in fraudem patron. vel alia de causa,vt infrà dicã in xvj. pręsumptione.

ptione. Exemplum: commoditate v- 27 nus vult facere viridariũ vel ampliare domum. Vel vnus habet vnã possessionẽ, & in medio vel in finibus vicinus habet aliquos cãpos vel domunculam, qui sibi non sunt necessarij, sed commodi propter vicinitatẽ. Sæpe enim confines etiã supra iustã existimationem interest nostra acquirere, vt est textus in l. si cui fundus. ff. de legatis ij. Nam his casibus, licet de iure ciuili vel canonico esset licitũ plus vẽdere vel aliter alienare propter affectionẽ vel commoditatem ementis siue accipientis, tamen in foro cõscientiæ credo, ꝙ nõ sit licitum, quia nõ diligo proximũ sicut debeo, vt probatur in d. j. distinct. in princip. & quia illa affectio vel commoditas nõ permittit illũ, qui eam habet in vera libertate consistere, sed potius inducit quandã necessitatem. Multi enim propter affectionem & concordiã magis impelluntur ad emẽdum pro pluri, quasi alia necessitate astricti essent. subest & alia ratio. nã si interest mea propter commoditatẽ, vicinus non debet mihi vendere illam cõmoditatẽ vel opportunitatẽ, quæ est mea, non sua. sicut dicitur in vsurario mutuante, qui debet recipere aliquid vltra sortem pro re mutuata, quæ est effecta illius, cui mutuata est, & si aliqd solueret vltrà, esset vsura: quia solue 28 retur de re sua, quod esse nõ debet. quod nota contra multos. & in hac sentẽtia fuit beatus Bernardinus in dicto suo opere de contractibus & vsuris, in sermone xxxvj. articulo j. & c. ij. ad finem. qui allegat ad hoc Sco. in iiij. xv. distinctio. quæst. ij. & allegat etiã beatum Thomã in secũda secundæ, quæst. ij. artic. j. *Vbi dicit, ꝙ si emptor multũm iuuatur ex re, quam emit, & ille, qui vendit, nõ damnificatur vltra cõmunem valorem illius rei, non debet vẽdere eã vtilitatem emptori, quia nõ est sua, sed emptoris, licet possit ei vendere damnũ, quod venditor patitur, vẽdendo illam rem vltra cõmunem æstimationem. Subdit tamen, ꝙ ille, qui multũm iuuatur ex re, quã emit, potest sponte & sua mera liberalitate aliquid vltra cõmune pretiũ supererogare, quod ad honestatẽ pertinet, quã spontaneã & merã liberalitatẽ in dubio subesse nõ præsumo, si aliquid de prædictis quatuor concurrit. ad quod adde, quod dicam in sequenti præsumptione, ꝙ est bene notandũ, quia multi in ciuitate Veronæ contrarium faciunt, & maximè quando quis vult emere fundũ sibi commodũ propter vicinitatem, dominus vult triplũ aut quadruplum plus eo quod valet etiã. & quando emphyteotæ vel liuellarij volunt à dominis emphyteotæ acquirere iura directa, & sic se liberare ab onere liuellario: quia vbi cõiter soluuntur quatuor duc. pro liu. domini volunt vij. aliquãdo viij. aliquãdo x. aliquãdo vltrà. Et malè in foro cõsciẽtiæ, in quo tenẽtur vẽdẽtes ad restitutionẽ illius pluris, in quo dãnificati nõ sunt. *Verũ qa dictũ est, ꝙ nõ est licitũ cõtrahentibus in foro cõsciẽtiæ se decipere, etiã in pretio: & sic quãdo res vendi vel alienari debet vero & iusto pretio: dubitatur apud multos, quod dicatur verũ & iustũ pretium in foro consciẽtiæ. Ad hoc dict Aut pretiũ est taxatum à lege vel statuto, illud est verũ & iustũ pretium, nec

nec licet vltrà aliquid accipere, etiã modicũ: quia lex etsi dura sit, seruanda est l. prospexit. ff. qui & à quibus. & dixi suprà in verbo, vel nisi taxa-
29 tũ. *Et est ratio: qa vbi lex figit pedes suos, nõ licet vltrà trãsgredi: vt no. gl. pen. in l. si nõ fuerint. ff. ꝓ socio. & probat̃ in c. fleat peccator. extrà de re. iur. cũ si. Et ad hoc vide, qđ scripsit dñs Pet. de Ancha. in repe. c. canonũ statuta. in cxxij. col. fin. extrà de cõstitu. vbi dixit, ꝙ ad hoc vt cõpetat beneficiũ l. ij. C. de rescinden. vẽdi. sufficit ꝙ lesio sit vltrà dimidiã iusti pretij, etiã in vno nũmo tantũ: qa d. l. ij. sic figit pedes suos, p gl. in l. si nõ fuerint. ff. ꝓ socio. Et idẽ tenet Bal. ĩ d. l. ij. xij. q. & idẽ no. gl. & ibi p Doc. in c. cũ causam. extrà de emp. & vẽ. Aut ptiũ nõ est limitatũ aut taxatũ, & in hoc pendẽt leges & ꝓphetę: qa res sæpenumero diuersis pretijs vẽdũtur, præsertim in diuersis locis. vt l. ideo. ff. de eo quod cer. lo. Et tũc subdistingue: Aut loquimur de reb' mobilibus aut immobilibus. Si loquimur de rebus mobilibus, tũc dic, quòd res tantùm valet, quantùm cõmuniter vendi potest: vt l. si seruus furtiuus. in prin. ff. de condi. furti. & ibi gl. in verbo inuenerit. hoc no. & allegat ad hoc cõcordantes. qđ intellige scienti & intelligenti conditionẽ rei, vt est tex. cũ glo. not. l. mortis causa capimus. §. fin. ff. de dona. cau. mor. vbi per Docto. & statim dicam.
30 *Itẽ intellige, quãtũ cõmuniter vẽ
a di potest a, non existenti in egestate, nec in aliqua necessitate, nec in aliqua leuitate, nec in aliqua nimia affectione, vel cõmoditate: vt patet ex his, quę dicta sunt suprà. Itẽ intellige, quantũ communiter venditur & vẽdi põt tẽpore cõtractus, secundũ Hosti. Ray. & beatũ Bernar. & ita tenet Bar. in l. nõ intelligit̃. §. diui fratres. ff. de iure fisci. & no. p Doc. in l. ij. C. de rescin. ven. nisi ille, qui vẽdit imprę̃sentiarũ, nõ est venditurus, vt puta pelles tẽpore æstiuo, sed eas seruaturus vsq; ad hyemẽ, rogatus vel instigatus p aliũ, vt ei vẽdat. Nã tunc põt augere pretiũ super id, quod cõmuniter in præsenti valet, intãtũ, ꝙ se seruet indẽnem. propter quod aliquid dixerũt, ꝙ qui merces suas paratas habet, vt portet ad nundinas, verisimiliter sperat lucrũ ex merciũ illarũ venditione, & inducitur in loco, vbi nũc sunt ad vendendũ modo prædicto, scilicet instigatus precib', videtur ꝙ talis vẽditor se possit indẽnem cõseruare, augẽdo pretiũ, secundũ beatũ Bernardinũ in libro de cõtractibus, & vsuris, xxxiiij. articulo, in c. iij. qui subdit, q; talis casus non est practicabilis, quia periculosus, & quòd in eo est habenda ratio periculorũ & laboris, & expensarũ, quas venditor subijsset transferẽdo merces illas, quas hic vendendo nõ subit, ideo modò potest eas tantùm vendere, quantùm venderentur in loco nũdinarũ: & ita etiã tenẽt Doctor. in c. nauiganti. extrà de vsuris. & maximè dominus Iacob. Cald. in vij. quęst. Et quod dixi, ꝙ res tantũ valet, quantùm cõmuniter vendi potest tempore contractus, non intelligitur de die contractus tantùm, sed quantùm communiter vẽdi poterit illa die, & antè & pòst, vt est casus not. in l. pretia rerum. ff. ad l. Falcid. & ibi hoc not. Bartol. & Docto. in l. ij. ad fin. C. de rescindenda venditione, & per eundem Bartol. in l. si seruus,

uus.in princip.ff.de cond.fur. & per Ang.in l.in lege Falc.hoc est seruandū.§.j.ff.ad l.Falcidiā. Item quod dixi, ꝙ res tantū valet, quantùm cōmuniter vendi potest, intellige quantū vēdi potest, scilicet cū onere suo, & sine: quia minus cōmuniter vēditur sine onere quàm cū onere. Exemplū si potest vendi sine cautione & fideiussione nō præstita, vel si vendi potest præsenti pecunia vel ad terminū, vel si vēditor aut emptor est legalis aut locuples, vel implicitus debitis, ita quòd nō reperiillet emptorē, nisi certæ quantitatis. argu. tex. nota. in l.iij. §.mulier. ff. de in diē addi. & not. Barto. singulariter in l.j. §. si hæres. ff. ad Trebellian. vbi omnino vide not. Ang. in l. in lege Falcidia, hoc est seruandum. ff. ad l.Falci. Facit l. si quis stipulatus sit Stichum aut Pamphilum. & ibi notat dominus Pau. de Castro. ff. de verborum obligatio. quod not. Barto. in l. in lege Falci. nō habetur. & in l.j. & l. quęrebatur. ad l. Falc. Ad quod adde, qd dicam in sequē. pręsumptione. ver. & prædicta de re procedunt. Item ꝙ dixi, ꝙ res tantùm valet, quantū cōmuniter vendi potest: intellige quātùm communiter venditur, similis res, & vendi solet in foro publico, vt est text. in l. septem. & ibi Bar. C. de eroga. mili. libr. xij. & probatur in c. j. ibi, quem in mercato. extrà de emptione & venditione. & habetur per Barto. & Docto. in dicta l. pretia rerum. ff. ad l. Falcidiam. & in dicta l. si seruus. ff. de condi. furt. & per Anto. de Bat. in c. cùm causam. in ver. ad secundum demum probandum. extrà de emptione & venditione. Et si in foro huiusmodi res vendi non consueuit, inspicitur quantùm vēdi pōt in eo loco vel ea regione. Et si in foro, vel in illo loco diuersis pretijs vēderetur, tunc media via est eligēda, vt statim dicam in casu seq. Item res tantùm valet, quantùm est æstimata in æstimo communis, vt probatur in l. hi qui. & ibi hoc no. Bart. C. de prædi. naui. lib. xj. Item res tantùm valet, quantùm est æstimata per duos peritos æstimatores. vt not. Barto. & ibi Doc. in l. ij. C. de rescindēda vēditio. Si verò loquimur de rebus immobilibus, dic ꝙ non pōt dari certa doctrina, quando sit verum & iustum pretium: nisi hoc modo, si vendo fundum pro centum, debet considerari, si tantùm valet, verè habito respectu ad eius qualitatē & conditionē, & fructuum perceptionem, vt l. si quis. C. de rescindenda venditione. & in l. si fundum per fideicōmissum. in princi. & ibi glo. j. ff. de leg. j. & in l. pen. ff. de rebus cor. & notat gloss. Barto. & Doctor. in l. ij. C. de rescindenda venditione. & notat glossa & Doc. in c. cùm causam. el ij. extrà de test. & si cōmuniter vēdetur pro tanto in loca pertinentia vel contracta scienti & intelligenti qualitatē & cōditionem rei venditæ, est text. cum glossa nota. in dicta l. mortis causa capimus. §. finali. & ibi per Doctores. ff. de donation. causa mortis. & habetur in l. si seruus. ff. de cond. furti. & in l. pretia rerum. ff. ad l. Falcid. & per Barto. in l. non intelligitur. §. diui fratres. ff. de iure fisci. & probatur in l. si quis vxori, §. si statu liber. & ibi hoc notat Barto. & Angel. ff. de furt. & ibi per Bartolū & Docto. in l. j. §. si hæres. ff. ad Trebel. & per eundem Angelum in l. in lege Falci

dia hoc seruandũ. §.j.ff.ad legẽ Falci.vbi omnino est videndũ. Et istud esset commune, verũ, & iustum pretiũ. debent etiã considerari ea, quæ dicta sunt suprà de rebus mobilibus, & si non posset præcisè dici quantũ communiter possent vendi: quia fortè aliquando huiusmodi res vendũtur communiter centum, aliquando centum & quinq;, aliquando octuaginta quinq;: tunc in his non esset illicitum, quocunq; de illis pretijs cõcurrẽtibus venderetur propriè. Sed tutius esset, q̃ eligatur medium pretiũ in casu proposito de centũ, & in
31 similibus. *Et sic media via tanquã tutior esset eligenda. & ad hoc videtex. qui optimè facit in l. fundum. cũ l. sequenti, quę incipit. ita vt omnes. in principio. ff. mandati. coniuncto c. illud. extrà, de clerico excommuni.mini. adde tamen circa prædicta quod plenè notat beatus Bernardinus in dicto libello de contractibus & vsu. in trigesimotertio sermone, articulo secundo, in secunda particula capituli vij in fine, & plenius per eũdem in eodẽ libro, trigesimoquinto sermone, articulo primo. & cap. ij. & plenißimè in extractis dicti tractatus beati Bernardini in titulo vsura. tertio, vbi ponuntur duodecim regulæ iusti pretij, vbi videri poterit. Aliqui tamen dicunt, quòd in hoc casu, quãdo res vẽditur minori pretio quàm valeat, & ab ipso principio vẽditionis, est actũ, quòd teneatur emptor locare dictam rem venditam cum pacto de retrouendendo pro iusto pretio, quòd non sit prohibitum vel illicitum rem emere etiam prope dimidiam iusti pretij de iure ciuili, vel canonico, nec etiam in foro conscientiæ, ex quo illud, quod plus valet res vendita, remanet apud venditorem pro suo iure vtilis dominij, cùm saltem aliter ipse nõ fuisset venditurus. Vnde non videtur esse deceptus in aliquo venditor, ex quo penes ipsum remanet omne id, quod plus valet res vendita iure suo, scilicet vtilis dominij, illud ius potest vendere, vt lege finali. C. de iure emphyteoti. Ad quod addam, quod dicam in quinto casu principali, versicul. iij. casu. ibi, credo tamen quòd maior præsumptio. Sed certe isti in hoc non bene dicunt, nec sequitur, quòd plus illud, quod valet res vendita, remanet apud venditorẽ, eundemq; conductorem pro suis melioramentis, & sic pro iure suo. ergo nõ læsus: quia illud plus non potest liberè vendere, sicut potuisset, si non esset venditum, sed cum suo onere liuellario vendere tenetur, quod sibi difficilius erit, & magis damnosum. pro hoc lex tertia. §. melior. ff. de in diem addic. & dixi suprà. Itẽ q̃a tenetur prius domino denũciare, & eo emere nolente, sibi tenetur laudemium, quod thelonenm siue quinquagesima appellatur, soluere, vt lege finali. C. de iure emphyteo. Item quia si alienaret domino irrequisito, caderet ab omni iure suo, vt dicit dicta l. finalis. Item quia propter canonem debito tempore nõ solutum, caderet à iure suo, cum propter culpam suam perderet etiam illa melioramenta. vt habetur in dicta lege finali, & in lege ij. C. de iure emphyteotico. & in capitul. potuit extrà de locato. quæ non perderet, si non essent in dicta venditione. Item amitteret etiam illud

ius redimendi, quando esset concessum & appositum in instrumento locationis liuellariæ: quia tunc censeretur esse ius emphyteoticum seu pars iuris emphyteotici, in lege sterilis. §. ũ tibi. ff. de actio. empt. & in l. qui fundum vendidit. ff. de contrahenda emptio. facit etiam lex fundi partem. eodem titulo. Vnde cùm liuellarius non soluens canonẽ tempore debito, vel alienans irrequisito domino, cadere debet à iure suo emphyteotico: vt l. ij. & l. finali. in fine. C. de iure emphyteoti. cadet etiam ab isto iure redimendi, quod a est pars iuris emphyteotici, vt dixi. Secus si ipsum ius redimendi esset concessum & asscriptum in ipso instrumento vẽditionis, separato ipso ab instrumento locationis liuellariæ, vel post instrumentum iuris emphyteotici, vel quandocunque in alio instrumento, & de per se: quia tunc non posset dici pars iuris emphyteotici, sed quoddam aliud ius personale separatum à iure emphyteotico. Et ideo licet propter culpam commissam in nõ soluendo canonem, vel alienando, caderet à iure emphyteotico, vt dicta l. ij. & fina. non tamen caderet à iure reemẽdi, per dicta iura, quod est bene notandum: quia sæpe in facto euenit, & Doctores hoc non tangunt. Et prædicta procedunt, etiam si in instrumẽto venditionis contineat donatio, de eo quod plus valeret ipsa res vendita, secundùm ea, quæ dicam in septima præsumptione.

a Vẽdi põt. *Quantum uẽdi põt in loco in quo est res, licet alibi plus uẽderetur uel minus. l. fi. C. de admi. tu. & tenet Ludo. Põ. in l. j. § si haris. ff. ad Treb. pone exemplũ de libro in loco studũ, secũdũ Barto. in l. etsi eque. de le. j. uẽ tãtum res ualet, quantum est æstimata in æstimo communis l. hi qui. & ibi Bar. C. de præ. nauic. lib. xj. in j. q. Bald. contra l. ij. pen. colum. C. de rescin. uendi.*

32 TERTIA * præsumptio est, quando esset læsio in locatione seu in quantitate fictus. & hoc potest esse quatuor modis. in persona conductoris, & alio modo in persona locatoris. Primo modo ex persona conductoris, quãdo excedit summam iusti pretij habito respectu ad quantitatem pecuniæ solutæ pro re uendita, eadẽq; locata. Et habito respectu ad fructus, qui recipiũtur seu pcipi possunt ex dicta re locata, & ad possessionẽ, quæ exolui debet ex re liuella. Exemplum: Emi à Titio fundum cẽtum aureis, & sibi locaui eundẽ fundum pro xxxiij. libr. in anno. certè ista est læsio respectu pecuniæ meæ solutæ, quia soluuntur communiter in ciuitate Veronæ vigintiquinq; libræ denariorum pro re empta centum ducatis. & est læsio respectu fructuum percipiẽdorum ex dicto fundo valente centum aureos vltra vigintiquinq; libras denariorum, vel circa earum æstimationem deductis expensis, ac etiam est læsio respectu liuelli: quia licet fictus meæ locationis sit iustus, & communiter Veronæ reputetur iustus, quãdo soluuntur de liuello emphyteosi, & nõ de locatiõe simplici, debet solui pro minori quantitate, videlicet in ratione quinque pro centenario, quia istud est iustum pretium fictus liuelli siue emphyteosis. Nam quantùm ad soluendũ fictum de liuello, oportet non ex redditibus metiri emphy-

teosim, sed æstimari pensionē subtiliter, & ex ptio collecto reditus possibiles in viginti annis computari, & in reditibus ex hoc computatis agi emphyteosim: vt est tex. in authē. de nō alienan. §. quia verò Leonis. in fi. & in authē. perpetua. C. de sacrosan. eccl. Et sic pensio iusta, quæ recipitur ex re liuellata, est illa quæ collata in viginti annis vltra viginti annos, continet æstimationē rei liuellatæ: vt not. glo. in dicta auten. perpetua. in verbo iuxta. & in dicto §. quia verò Leonis. in fin. in verbo, faciendā. & sic ex hoc patet, quod pretium fictus, quod ex simplici locatione annuatim soluitur, per respectum ad ipsos fructus, videtur esse quædā tacita vēditio fructuū: sed pēsio siue fructus, qui soluitur ex cōtractu emphyteotico siue liuellario, nō datur principaliter per respectū ad fruct', sed in recognitionē domini tātùm, vt notat Bartolus in l. j. in ij. oppo. C. de iure emphyteotico. & Anton. de Butr. in c. potuit. extra de loca. Et est ratio inter fictū rei locatæ simpliciter, & fictū rei liuellatæ: quia liuellarius tenetur manumittere rem liuellatam suis expensis, maximè cū detur & dicatur in instrumēto liuellario ad meliorandū & non peiorandū, vt habetur in l. j. & fin. C. de iure emphyt. & ēt si res liuellata culpa liuellarij, vel etiā sine culpa, sed casu fortuito deterioraretur, nihilominus liuellarius siue emphyteota semper tenetur ad pensionē, nisi tota res pereat, vt d. l. j. & ibi not. C. de iure emphy. & habetur in §. adeò. Institu. de locati. in tantùm, quòd liuellarius verus, qui non potuit percipere fructus aut reditus rei liuellatæ, pensionem soluere tenetur in recompensatione eius, quod minus soluit, quàm simplex cōductor, vt habetur in d. l. j. C. de iure emphyteotico. & in c. propter sterilitatem. extrà de loca. & ita de consuetudine generali Veronæ obseruatur, quod non est in simplici colono vel conductore, qui nō tenetur suis sumptibus rem locatā manu tenere: vt habetur in l. colonus. in prin. ff. loca. & in l. hactenus. ff. de vsufruc. nec etiam tenetur ad soluendum fictū, si non percepit fructus ex re locata. vt l. item quæritur. §. exercitu. & l. ex conducto. §. si vis tempestatis. & §. sed & si labes. & in l. si merces. §. vis maior. ff. loca. & in l. si vno. eodē titulo. Et habetur in dicto capi. propter sterilitatem. & ad hoc vide tex. cum gloss. nota. in autentic. de non alienan. §. quia verò Leonis. in verbo, diximus. quæ incipit, accipe verbum, id est, concedimus. collat. ij. & text. cum gloss. in verbo, propter fortuitos casus. § dudum. eodem titulo. & sic cùm liuellarius grauaretur in aliquo, imò in pluribus, magis quàm simplex conductor, debet in alio releuari. & sic quòd liuellarius soluat tantū fictū in ratione quinq; pro centenario. argu. l. eum qui. cum ibi notat. ff. de iureiurā. vbi habetur quòd qui in vno grauatur, in alio debet releuari, & econtrà. & facit regula c. qui sentit onus. & c. rationi congruit. de regulis iuris. in vj. cum similibus. Alio modo contingeret læsio in locatione seu quantitate fictus, videlicet quando excedit summam iusti pretij, habito respectu tantummodò ad quantitatem pecunię solutæ pro re vendita, eademq; locata, de qua suprà positum est

est exemplū circa principium huius tertiæ præsumptionis. Tertiò mo do cōtingeret læsio, habito respectu solùm ad fructus vel reditus, qui per cipi possent ex re locata. exemplum poni pōt sicut dictū est s. in primo modo læsiōis. Potest etiā poni aliud exemplum, in quo communiter decipiuntur: Aut ipsi decipiunt in ciuitate Veronę ementes, ac demū incōtinenti locantes eādē rem, videlicet quando res vendita, eademq; locata erat domus. Nam licet ego emerim domum pro centū, & sic iusto pretio, & locauerim iure liuelli eidem venditori eandem domū pro viginti quinque libris denariorū, sic quòd cōmuni pretio, habito respectu ad dictos centum ducatos: quia dictæ vigintiquinque libræ, licet sint com mune pretium Veronæ rei, quæ est valoris centum ducatis: quod tamē iniustū, vt statim dicetur, tamē certū est, quòd non est iustum habito respectu ad pensiones siue reditus, qui percipi possent ex dicta domo liuellata: quia dictū pretium vigintiquinque librarum esset etiam iniustū respectu locatiōis simplicis. Nam illa domus si tertiæ personæ deberet locari ad tempus, nō posset locari nisi vsque ad vigintiquinque libras, vel circa. & sic in ratione triū pro centenario vel circa. Soluendo ergo hoc casu vigintiquinque libras in anno, esset sine dubio læsio respectu reditus vel pensionis, qui percipi possent ex dicta domo, vt dixi. Quarto modo potest contingere læsio habito respectu solummodò ad pensionem, quæ solui deberet ex re liuellata, vt proximo casu præcedenti, quando soluuntur vigintiquinq; libræ de liuello pro domo vendita centū, pro quo pretio alij nō locassent, sed pro maiori: quia ille fictus vigintiquinque librarū non solum est iustus respectu simplicis locationis, vt dixi, sed etiam liuellariæ: quia si illa domus daretur in emphyteosim tertiæ personæ, non posset dari vltra vigintiquinq; libras. Quinto modo potest cōtingere læsio ex parte locantis, quando emisset rem locatā pro minori pretio quàm valeret. Exemplū, Emit vnus fundum pro centū, qui valebat centū & quinquaginta, & incontinenti venditori locauit in perpetuū eundē fundū vigintiquinque libris denariorū in anno, cū pacto de retrouendēdo: nam emptor videtur esse deceptus: quia si verè emisset, ex quo ille fundus potuisset alteri locari vigintiquinq; libris cū dimidia, in ratione vigintiquinque lib. pro centū ducatis est læsus in duodecim cū dimidia. Et propter hoc est præsumptio, q̄ nō sit verus cōtractus emptionis, ex quo locauit minori pretio nō ductꝰ necessitate. ad hoc adde, quod dicā in seq.

33 præsumptione. Conclude tantùm circa prædicta, quæ & quando dicatur, & sit iusta pensio. Aut venditio est facta iusto pretio aut iniusto. Primo casu fundus vēditus, q̄ locatur vēditori, aut alliuellatur, aut sibi in emphyteosim cōcedit. Si locatur, pēsio iusta est, habito respectu ad fructus & reditus, qui percipiuntur ex ea. sed si liuellatur, tūc aut fructus reddit fructus communes, sed multò plus aut minus, quàm cōiter aliæ possesiones reddunt. si reddit fructus cōmunes, & tunc pensio iusta est, habito respectu ad valorem

rei, quæ est secundùm pecuniã solutam per emptorem ratione quinq; pro cẽtenario. Sed si fundus vendit* reddit multò pl* vel minus de fructi bus vel reditibus quàm aliæ posses siones. Exemplũ de pluri in molendino, quod est in flumine publico, vt puta Athesi, quod cõmuniter valet centũ ducatos, vel modicũ vltrà, & reddit de fictu simplicis locationis omni anno quadraginta vel quinquaginta minalia frumẽti, & sic vltrà duodecim pro centenario. Exemplum de minori, in domibus vel palatijs, quę cõmuniter multùm valẽt, pro modica pensione locãtur habito respectu ad valorem eorũ: vt est textus in l. fin. §. fin antè legata. ibi, veluti domus in prouincijs pretiosæ. C. de bonis quę liber. & ibi Bald. qui dicit per illum tex. quòd domus pretiosæ sunt quodammodò steriles, quia nõ correspondẽt reditibus

34 pretio domorum. *Nam in ciuitate Veronæ cõmuniter in ratione trium pro centenario domus locantur: & quandoque pretio viliori, si sint domus pretiosæ. his duobus casibus videtur, quòd iusta pensio sit, habito respectu ad fructus vel reditus, quãdo esset locatio simplex: sed si esset liuellatio, tũc in molendino credo, quòd non habeatur respectus ad reditus, qui sunt in magna quantitate, sed in ratione quinque pro centenario, habito respectu ad valorem rei, vt habetur in dicto §. quia verò Leonis. in authen. de nõ alien. colla. ij. Et licet molendinum videat minus valere respectu quantitatis fictus, tamẽ illud est propter periculum, quod est in eo, ne pereat vel deterioretur, & propter magnam impensam, quæ fit in eo manutenẽdo. Vnde deducẽdo omnes expensas & æstimationes periculi, nõ dicetur in veritate dominus percipere tantùm de fictu. Cùm ergo liuellatur dictũ molendinum vni, & in eo transeat omne periculum, & omnis impensa ad eum spectet, sicut & dominus emit modico pretio propter dictum periculum & impẽsam futuram, ita debet etiam modico pretio liuellari, ex quo, vt dixi, in liuellarium trãsit omne periculum & impensa, vt l. j. cum ibi not. C. de iure emphyteotico. & dixi suprà. sed in domo credo, quòd ista sit iusta pensio, quæ esset iusta, si alteri non venditori liuellaretur. Quæ autem sit illa: dic quòd est illa, qua communiter tales domos liuellari solitæ sunt in eodem loco, vt dixi in pręcedenti præsumptione, ver. verum, quod dictũ est. de quo dic vt ibi. Secundo casu, quãdo iniusto pretio vẽditus sit fundus, qui nũc locatur, & eodẽ modo distingue: Aut fundus venditus reddit fructus communes, aut nõ. si reddit fructus communes, & tunc in foro ciuili vel canonico iusta pensio locationis, si in plus est habito respectu ad fructus, & iusta pensio liuelli est in ratione quinque pro centenario, habito respectu ad valorem rei, & nõ ad pecuniam per emptorẽ solutam, sed in foro cõscientiæ, credo quòd debeat haberi respectus ad pecuniã solutã, vt dicam in quinto casu princip. Si autem res nõ reddit fructus cõmunes in simplici locatione, debet haberi respectus ad fruct* in liuello. dic vt dixi, quãdo fundus est venditus iusto pretio. & predicta clarè procedunt, quãdo pensio consistit

sistit in pecunia. Si autē consisteret in alijs rebus, vt vino, oleo, trumēto & similibus: & tunc debet inspici quantùm communiter valet, & valere æstimatur illud, quod soluitur pro pensione: & in hoc debet etiam cōsiderari, si cōductor tenetur portare vel conducere illum fictum ad domum locatoris, vel nō, iuxta not. per Barto. & Doct. in l. item illa. ff. de constitu. pecunia. & per Bald. in l. acceptam. in xij. vsq; ad sextamdecimam quæstionem. C. de vsuris. & per Angel. in authen. vt exactio instante do. §. illud verò. collatione septima. nam si de iure non teneretur conductor liuellarius conducere fictum suis sumptibus ad domum domini locatoris, & esset conuentū expressè, quod liuellarius teneretur in æstimatione iusti pretij fictus, hęc expensa deberet addi, & per hoc tāto plus fictus æstimari. Idem in expēsis portarum & in gabellis, & in alijs similibus, quod nota: quia aliqui in hoc non aduertunt. Aliqui tamen dicunt, quòd in prędictis casibus licitum est hodie plus recipere de fictu, seu liuello in monetis seu libris denariorum, quàm aliàs: quia in superioribus annis valebat Veronæ aliquando tres libras cum dimidia, aliquādo quatuor: nunc vero valet quatuor cum dimidia. Quando valebat tres libras cum dimidia, cùm sit licitū recipere tantùm quinque pro centenario de fictu liuelli, vt suprà dixi, iusta pensio erat in decē & septem libris cum dimidia tantùm, quę tunc erāt quinque ducati. Quādo valebat quatuor libras, iusta pensio erat in viginti libris, quæ erant quinq; aurei. Nunc verò cū ducatus valeat quatuor libras cū dimidia, iusta pēsio est in viginti libris cū dimidia, quę sunt hodie quinque aurei.

35 *Vnde in effectu quicquid valeat aureus, siue eius æstimatio crescat, siue decrescat, semper debet solui tātùm in monetis de fictu liuelli, quod valeat quinq; ducatos de liuello in ratione centū ducatorū: & sic quinque pro centenario. & istud est verissimum, & ita teneo. & ideo cōtractus liuellarij siue emphyteotici celebrati Veronę, tēpore quo ducatus valebat quatuor libras, ex quib⁹ soluebātur vigintisex librę pro centū ducatis, sicut cōmuniter nūc soluūtur Veronæ, sunt illiciti: quia illę vigintiquinq; libræ erāt sex ducati & vnū quartū, & ita erant ratione sexti & vnius quarti pro centenario, quod est bene notādum per Veronenses, ad quod videatur omnino, quod etiam dicam in quinto casu principali, & præcipuè in ver. & ideo Veronenses seruare videtur. Item aliqui dicunt, quòd indistinctè licitum est emptori locare, siue liuellare rem emptam ipsi vēditori vel alteri pro maiori fictu vel pēsione, quādo est pactum de retrouendendo, quàm si nō esset. nam hoc casu non videtur plenariè, & cū effectu translatū esse dominium in emptorem, ex quo vēditor post certum tempus vel quādocunque potest redimere. cùm enim sit in potestate venditoris posse, quando redimere vult rem venditam, & se liberare à pręstatione fictus, siue liuelli, videtur in hoc fieri deterior cōditio emptoris, eiusdēq; locatoris, q̄a dicta res videtur valere min⁹ ipsi emptori, & præsertim si vēdere vellet emptor, idemq; loca-

tor ius suum, quod habet in ipsa re empta, & per eum locata: non enim ita faciliter reperiret emptorem, sicut reperiret, si non esset pactum de retrouendendo, & si reperiret mino ri pretio ipsum, quando vendere o-
36 porteret, *vt experientia docuit, à qua bonum est sumere argumentū, vt probatur in Clemē. dispēdiosam. in princ. de iudic. & in c. quàm sit. in princi. de electio. lib. vj. & xliiij. dist. multis. ibi, nisi hæc actionum tuarū experimentis approbarem. & in authen. de quæstore. circa principium, ibi, vtilissimo ex ipso rerum experimento. collatione vj. cum similib*. Sed certè isti nō bene sentiunt. Nā licet res empta cum pacto de retrouendendo non ita faciliter reperierit emptorem, sicuti si esset empta sine vllo pacto: non tamen propter hoc debet minori pretio emi, sed ve
b rò, communi & iusto pretio[b]. Nec etiā debet illud cōsiderari, videlicet quòd eodē pretio posset quādoque vendi: quia nō emit causa vēdendi, & lis sibi est, quòd emat rem pro iusto pretio, & quòd habeat fruct9 seu reditus, aut fictus iustos. hoc probatur per argumentū ab absurdo. Pone enim quòd quis emit fundum, & venditori locauit cum pacto de retrouendendo pretio iniusto in damnum venditoris, eiusdemq; conductoris, & emptor nunquàm vendidit, neque animum vendendi habuit iura sua, quæ habet in dicto fundo empto & locato, vel venditor ipsum redimit post certū tempus ab ipso primo emptore, nónne esset iniquum & iniustum eum emisse pretio minori, quàm valeret, vel q recepisset fructus vltra iustū, cōmune, & verum pretium? certè sic: quia locupletaretur cum iactura alterius. l. nam hoc natura. de cōdictione indebiti. ff. hoc etiā suadet. l. seruus. ff. de ser. expor. ibi, beneficio affici hominem, interest hominis. & ibi notat glo. quòd quilibet debet esse intentus, vt alij prosit. & allegat ad hoc iura. facit ad hoc l. vt vim. cum ibi nota. ff. de iustitia & iure. Item hoc iubet lex charitatis dicens, Diliges proximum tuum sicut teipsum. vt habetur Matthei, vigesimo secundo, & ad Philipp. & facit extrà, decima distinctione, humanum genus. quæ dilectio non solùm est seruanda in corde, & proferēda in ore, sed etiam est exhibenda opere, iuxta illud Ioā. tertio, Non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate. Vnde concludendo dici potest, quòd contra rationem naturalem, & contra legem ciuilem & charitatem esset, rē minori pretio emere, quàm esset commune & iustum pretium, & locare iniusto fictu in damnum cōductoris, sub hoc prætextu, quòd non ita faciliter illud ius rei vēditæ & locatæ posset vendi, & q quandoq; nō nisi minori pretio vendi posset propter dictū pactū de retrouendendo, vt patet ex prædictis.

a Ad quātitatē pecu. *Res valet quātū cōiter uēdi uel locari pōt. l. si seruus. la ij. in prin. & ibi glo. in uer. inuenit. Itē quantū uēdi uel locari pōt pactis appositis, nō aūt simpliciter. Bal. in c. decedenti v. col. uersi. de pac. ff. qui feu. da. pos. l. si uēditor. § fi. de seruis expo. no. in c. cū Ioā. de fid instr. prædicta uera etiā in actione ut tatū ualeat, quantū uēdi potest modus prædictus. Bald. in l. per diuersas. j. q. C. man.*

b Iusto pretio. *Pretium iustum & uerum dicitur, quod cōmuni aestimatione probatur iustum. Bal. in l. 4. C. de rescind. uen ulti. col. uer. sed hic occurrit dubium. Item quod in subhastatione offertur. Bal ibi ad fi. Item quod habiturus erat possessor. Bal ibi, in fi. per l. in fundo. de rei uen. Item uerum inspecto tempore contractus l. si uoluntate. & ibi Bal. C. de rescin. uen.*

37 QVARTA * praesumptio est, quando contingit laesio in pacto de retrouendendo in quantitate pretij, & hoc potest esse duob* modis. Vno modo in persona vēditoris, alio in persona primi emptoris, eiusdemq; locatoris. De primo pone exemplum, emi fundum à te pro centum, eumq; tibi locaui iusto pretio, & feci tibi pactum, quòd quandocūque possis redimere pro ptio centum & viginti, & sic pro pluri quàm ego emerim: quia si emi fundū pro centum, & posteà sibi eundem locaui iure liuelli, cum pacto de retrouēdendo, omne quod plus valet ipse fundus tempore dictae locationis, & etiam post melioramentum eius, spectat ipsi liuellario, iuxta l. fina. cū ibi not. C. de iure emphyteo. & dixi suprà secunda praesumptione ad finē. Si ergo volo, quòd ipse conductor quando vult retroëmere, teneatur mihi dare aliquid vltra dictos centum ducatos, quibus emi dictum fundum, volo illud vltra sortem meam, & illud plus est illicitū, vt probatur in c. illo vos. ibi, & quòd vltra summam receptam xl. solidi deberētur. extrà de pigno. & ita tenet Innocen. in c. in ciuitate. in fi. extrà de vsur. Et idem voluit dominus Guil. de Monte Laudu. in Clemē. ex grandi. de vsuris. quē sequitur ibi Cardi. §. caeterū, in iij quaest. Et alleg. ad hoc Hostiē. & Doc. in c. ad nostram. extrà de emptio. & vend. Imò potest fortè dici vsura, quia quicquid accedit sorti, est vsura, vt est tex. cum gl. in verbo, non possit. in fi. in l. rogasti. §. si tibi. ff. si certum petatur. & probatur in l. si tibi decem millia. in principio. ff. de pactis. & hoc tenet beatus Ambrosius, vt habetur decimaquarta, quae-

38 stione tertia, plerique. * vbi dicitur, quodcunq; accedit sorti, vsura est. Hoc idem probatur ex consilio Agatensi. & habetur eadem quaestio. iij. vsura. vbi dicitur, Vsura est, vbi amplius requiritur, quàm quod datur. verbi gratia, si solidos decē dederis, & amplius quaesieris: vel dederis frumenti modiū vnū, & super aliqd exegeris. Et regula illa, quicquid accedit sorti, est vsura, procedit nō solùm in mutuo, sed etiam vbi aliquid excogitatur in fraudem vsurarum, vt est gl. notab. in c. conquestus. in glo. magna, ibi, & dicitur, quicquid sorti ac-

39 cedit. extrà de vsuris. * Et ideo dixit Hosti. in summa de vsuris. §. fin. versi. ij. quod contractus vsurarius detegitur, si creditor recipit aliquid vltra sortem. ad quod vide, quod dicitur in sequenti praesumptione. De secundo modo laesionis in pacto de retrouendendo contingentis in persona primi emptoris, eiusdémque locatoris, potest poni exemplum: Emi à te fundum pro centum, qui valebat centum & quinquaginta, vel vltrà, & feci tibi pactum de retrouendendo in continenti vel ex interuallo pro centum tantùm: certè ego sum laesus in eo quòd vltra centum valet fundus, & propter hoc inducitur prae-

sumptio contra emptorem, qui fecit dictum pactum de retrouendẽdo eodem pretio, ex quo fundus valebat multò plus. Non enim est verisimile, ꝙ si voluisset, quòd esset verus cõtractus emptionis, quòd sibi fecisset dictum pactum de retrouendendo pro dicto pretio, ex quo non erã in necessitate vendendi, & alij non vẽdidissem illo pretio, sed tantùm pluri & iusto pretio. ad quod adde, qđ dixi in precedenti præsumptione, in quinto modo læsionis. & hanc præsumptionem bene nota.

40 QVINTA *præsumptio est, quæ colligi potest ex his, quæ statim dixi, quãdo scilicet plus exigitur siue percipitur ex venditione secunda, quàm sit illud, quod soluitur in prima, nõ in pecunia, sed in alia re. Exemplum, si emi fundum à Titio centum aureis, & sibi eum incontinenti liuellaui cum pacto de permutando, hoc modo: videlicet quandocunq; vel vsque ad certum tempus dabit mihi Titius vnum liuellariũ bonum tam pro contracambio respectu fundi, quàm etiam respectu personæ liuellariæ, quòd sim sibi obligatus facere retrouenditionem dicti fundi. Nam si dictus fundus in primo venditus non fuisset sufficiens, vel Titius vendens nõ esset idone* vel sufficiens liuellarius, vel si ipse Titius venditor, idemq; conductor, & fundus venditus esset sufficiens, & idoneus, & vellẽ quòd in permutatione pro contracambio teneatur mihi dare, assignare fundum vnum, & liuellarium meliorem: tunc esset illicitum, & vsura, vt probatur ex his, quæ dixi in præcedenti præsumptione. & pbat̃ expressè ex verbis beati Hieronymi sup Ezechielem. lib. vj. habetur xiiij. quæst. iij putant. vbi sic text. dicit, Putant quidam vsuras tantùm esse in pecunia, quod prouidẽs diuina scriptura omnis rei aufert superabundantiam, vt plus non recipias quàm dedisti. & probatur eadẽ quæstione, si Fœneraueris. & capit. plerique. cum sequẽti. Facit ad hoc etiam optimè gl. in l. rogasti. §. si tibi. in ver. nõ posse. ff. si cert. petatur. & gl. ij. in fi. in l. si tibi decem millia. ff. de pac. & si in pacto de retrouendendo esset actũ, vt venditor idemꝙ conductor teneantur dare vnũ contracambium æque bonum, licitum esset: quia licet difficilius reperiatur contracambium quàm pecunia, tamen si in contracambio nihil plus vel melius interueniat, vel respectu fundi, vel respectu liuellarij, non esset illicitum, per prædicta.

41 SEXTA *præsumptio est, quando in pacto de retrouendendo contingit læsio in aliqua expensa, quæ spectaret ad ipsum emptorem eundemq; locatorẽ, & ipse vult, ꝙ illa expẽsa spectet ad ipsum primũ vẽditorem, eundẽq; conductorẽ. Exemplum, quia in instrumẽto pacti de retrouendendo actũ & dictũ est, quòd quandocunq; conductor retroẽmere voluerit, teneatur soluere omnes expensas chartarum & instrumentorum, vt cõmuniter apponere consueuerũt notarij Veronæ, & malè. nam de iure communi & etiam de consuetudine Veronæ versatur, quòd emptor teneatur soluere instrumentum emptionis: quia istud instrumẽtũ ad probationem iuriũ suerũ stare debet penes ipsum emptorem: vt in c. j. extrà de proba. Et ita vt suprà dixi,

xi, cōmunis consuetudo & obseruātia est, quòd emptor rei exoluat expēsas chartarū siue instrumētorum, si vult eas vel ea habere. Et ex quo tractatur de eius cōmodo, etiā debet sentire incōmodū, per regulā capitu li, qui sentit. de regu. iur. lib. vj. & l. secundū naturā. ff. eo. ti. & habetur in l. eū qui. in princ. ff. de iurein. nec ferendum, vt quis lucrum velit amplecti, & onus penitus subire recuset, vt in l. vnica. §. pro secūdo. de cadu. tol. & ita tenet Albe. de Ro. in l. dissolutæ. C. de condi. ex lege. videlicet,
42 * quòd creditor tenet solnere tabellioni conficienti instrumentū crediti. allega. l. eos. §. iterdicta. cū gl. ibi. C. de vsuris. qui dicit, quod ita vidit cōmuniter obseruari. Et idē tenet in d. l. eos. in fine. qui subdit quòd cōtrariū faciūt vsurarij Bergomenses: cū ergo emptor idēq; locator velit, quod conductor soluat omnes expensas chartarum vel instrumentorū, apparet quòd non vult soluere pro instrumēto emptionis suæ, qd ad ipm spectaret: & sic est præsumptio contra eum, ex quo vult aliquid vltra sortem. & non videtur etiā habuisse animū emendi, sed potius, quòd res vēdita fuerit in effectu sibi pignorata: quod est notādū, quia multi in hoc errant, vt hic probatur, per ea quę dixi in præcedenti præsumptione. Et idem est dicēdū, quādo locator vellet, quòd cōductor quandocūque retroēmere vellet, teneret soluere omnes expēsas per ipsum emptorem, eūdēq; locatorem pro gabella emptionis, vel proxenetis in casu, quòd dicta expensa spectaret in totum vel in partē ipsi emptori, iuxta nota. in l. debet. ff. de ædil. edict. & per Bal. & Salyc. in rubri. C. de rebus credi. & per Bal. in l. si prædiū. C. de ædili. action. & ego plenè scripsi in d. l. debet. quę tamen lex videtur facere in contrarium, dū vult, quòd vēditor teneatur emptori restituere illud, quod soluerat emptor pro gabella, & proxenetis. & ibi ideo est: quia cōtractus resoluitur ex culpa venditoris, quoniā res vēdita erat morbosa vel vitiosa: hic verò ex voluntate vtriusq; ad preces & volūtatē venditoris resoluit.
43 SEPTIMA * præsumptio est, qn̄ res pro parte vendita, & pro parte donata, & non subest iusta causa donationis, argumento l. per diuersas. cum ibi nota. per glo. & Doct. C. mandati & tex. cum ibi nota. in l. ab Anastasio. eod. titu. & ita tenet Bal. in l. ij. C. de repudianda hæreditate. & in l. fina. ibi, tertiò pōt impugnari. C. ne lic. potent. Et in cōsi. suo, qd incipit. ad probandū & ostendendū. in ij. articulo. & Spec. in ti. de cessione actionis. §. j. versi. præsumitur simulatus. Ad quod optimè facit l. vir vxori. & ibi nota. ff. de iure dot. quia nō est verisimile, quòd fuerit anim* donandi, vbi est pactū, & vbi est de redimendo appositū. ar. l. qui sic soluit. ff. de sol. etiā si sit dictū, quòd donetur ob benemerita: vt infrà statim dicam, quod est bene notandū cōtra vsurarios & illicitos cōtractus celebrantes, qui ne videantur decipere venditores in pretio, faciunt quod in instrumento dicitur, & si qd plus valeret dicta res vendita, quantūcūq; sit illud plus, illud donat dictus vēditor, iuxta ea quæ habentur per Docto. in l. si quis cùm aliter. ff. de verborum obligation. Et in l. ij C. de rescindenda venditio. & in l. si quis do-

donationis.ff.de contrahenda emptione.& per Bart.& Docto.in l.si tibi.in princip.ff.de pactis.& per Anto.de Butr.& Docto.in c.cũ causam. extra de emptione & vẽditione.Nã talis cautela donationis inducit pręsumptionem fraudis: quia donatio dicitur iactatio, & dilapidatio.l. filiusfamil. in princ.ff.de donatio.& habetur in l.contra iuris.§.si filius. ff.de pac.Sed nemo præsumitur iactare vel dilapidare suum.l.cùm de indebito.ff.de proba.cum si.cùm nõ subsit iusta & legitima causa donandi in venditore,sed potius necessitas,ex quo magis indiget quam emptor:quia communiter quis vendit possessiones suas propter necessitatem causa habendi pecuniam,cui potius esset facienda donatio,quàm ꝙ

44 ipse emptori donaret. * Nam donatio pura & simplex fit propter liberalitatem & munificentiam,vt dicit tex.in l.j.in secundo responso.ff. de dona.Sed in necessitatibus nemo liberalis existit,nec existere præsumitur,vt l.rem legatam. in fine.ff.de adimen.legat.& id donari videtur, quod nullo iure cogente conceditur: vt l.donari videtur.ff.de regu.iur.& ff.de donat.præsumitur ergo dicta donatio facta à venditore,si nõ probetur per emptorem iusta & legitima causa,cùm in dubio non pręsumatur,vt dicta leg.cùm de indebito. in principio.quòd potius facta fuerit ob necessitatem,quàm ob merã liberalitatẽ,quòd emptor aliter non

a emisset,nisi cum dicta donatione,[a] & quod non donasset,nisi illam partem donatarius emisset,vt no.glo.in l.ab Anastasio.in verbo coloratam. C.mandati.& sic donatio in fraudẽ facta esse præsumitur,ne videatur esse deceptus in pretio.ad quod bene aduertant notarij,ne sint faciles & prompti ad scribendum dictam clausulam donationis plenissimam in instrumentis venditionũ.Sed illã simplicem,videlicet,si quid plus valet. &c.& indistinctè possunt apponere: quia illa clausula refertur ad modicum,vt habetur in l.si quis cùm aliter.ff.de verbo.obli.& in l.ij.de rescin.vend.& in l.si quis donationis. de contrahen.emptio. Et prædicta procedunt,etiam si in dicta donatione,quæ refertur ad magnam quãtitatem,sit dictũ pro bonis meritis & seruitijs, vel pro benemeritis, quæ ipse donans recepit ab ipso donata-

45 tio:*quia in dubio benemerita non præsumuntur.l.si fortè.& l.castrense.ff.de castren.pecu.& not.gl.in l.si donatione.& ibi per Doct.C.de colla.& per Docto.in d.l.per diuersas. C.manda.nisi illa benemerita vel seruitia fuerint expressa vel nominata in specie:quia tunc pręsumuntur,secundùm Bald.qui ita not.in l.illud. quæstio.iiij.in fi.C.de sacr.sanct.ecclesi.allegat l.Aquilius Regulus. ff. de donatio.& idem sentit ipse Bald. in l.si donatione.versi.sed quid si pater.& in auten.vnde si parens.circa principium.C.de inoffici.testamen. Vel nisi esset facta mentio meritorum cum iuramento:nam tũc etiam hæredes iurantis cogerentur stare tali iuramento,vt in autẽti.quod obtinet.cum ibi notatis.C.de probat. secundùm Bal.qui ita notat in d.l.si donatione.versicu.sed quid si pater. Ex quo tu sumas cautelam,videlicet quòd donans specificet illa benemerita,& seruitia iuret illa esse vera:qa tunc

tūc ſtabitur illi confeſsioni.quod iuramentū nūquàm apponi facias,niſi vera tibi eſſe affirmentur, ne ſis autor periurij in perditionem animæ tuæ,& contrahentiū.hoc tamen iuramentum parū proficeret, vbi aliæ coniecturæ vel præſumptiones con currerent,quę redderent contractū ſimulatū,vt eſt glo.not.in l.emptione.C.plus valere quod agitur. quam ſequuntur ibi Doct.& Franciſc.Zaba.in c.ad noſtram.in ij.quæſt.extrà
46 de emptio.& vendit. *Vbi dicit,ꝙ per illam gloſſam,ꝙ contractus ſimulatus non validatur iuramento: reſpōſionem aſsigno. nam cùm deficiat aſſenſus in cōtractu ſimulato, iuramentum ad illud non extenditur,per id quod habetur in l.fi. C.de non nu.pec. quod tamen intellige, niſi expreſsè fuerit iuratū,omnia & ſingula in inſtrumento contenta vera eſſe:quia tūc allegando ſimulationem, veniret contra iuramentū. ſecùs quando ſimpliciter iuraſſet non contrauenire,ſecundū Ioan.de Imol. qui ita not.in d.c.ad noſtrā. ad fi. de emptio.& vendit. Itē intellige,niſi iuramentū interueniſſet ex interuallo:quia tunc validaretur dictus con tractus,argument.l.ij.cū ibi nota.C. quod me.cauſa. Et facit quod nota. Barto.in l.nemo poteſt.de legat.j.in prin.iij.colum.verſi.quæro an renūciatio exceptionis.in fi.vbi dicit,ꝙ licet renunciatio exceptionis ſimulationis nō valeat,quādo fit inconti nenti:ſecus ſi fiat ex interuallo poſt inſtrumētū, quod dicitur ſimulatū, per dictā l.ij. C.quod metus cauſa. Cæterū ſi ſolū interueniret hæc præſumptio,ꝙ res pro parte eſſet vendita,& pro parte donata,etiā cū pacto de retrouendendo, nō ſufficeret ad præſumendū contractū ſimulatū vel vſurarium,ita quòd poſſet reſcindi in foro ciuili vel canonico. in quo ſtandū eſt ſcripturis.l.cum precibus. C.de probatio.niſi alia indicia concurrunt.ſed in foro cōſcientię & pœnitentiali ſtandū eſſet veritati,ſecūdùm Baldū,qui ita conſuluit in cōſi. ſuo lxij. in ordine, modo incipit. Quidam Petaritius Licij.vbi vide. & nota quia habui de facto.

a Donatione. *Donatio in fraudē an et quādo præſumitur,uide Bart.plenè in l.poſt contractū.& in l.omnes.§.Lucius.de his quæ in frau. cre. & in l.fi. de prato.ſti.Bal.in auten.ſed iā neceſſe.C.de do.ante nu.& in addi.Spe.de don.uer pe.*

47 OCTAVA *præſumptio etiā colligi poteſt ex quibuſdā verbis,quæ ſolent apponi in pacto de retrouendendo,dum dicitur,ꝙ quādocunque dictus conductor dabit aut ſoluet fictus rerū venditarū, teneatur dictus locator facere inſtrumentum venditionis,quæ verba im portant,ꝙ per ceſſationē ſoluēdi fictum per biennium vel triennium, non cadit emphyteota ſeu liuellarius à iure ſuo : vt habetur in l.ij. C. de iure emphyt.& in c.potuit. extrà de locato.Nam quādo apponitur pactum in contractu cōtra eius naturam,& ſic cōtractus eſt inſolitus: eſt præſumptio ſimulationis & fraudis, vt l.ſi quis ſub cōditione.quę eſt lex ſpecialiſsima,& ibi gl.& Doct.ff.de condi.inſtitut.& notat. Bald. in c.j. ver.quæro de quibuſdā pactis.in tit. de feudo dato in vicē leg. cōmiſſoriæ.in vſib.feu.& hoc etiā probatur in c.illo vos.extrà de pigno. vbi pactum

ctum de cōputandis reditibus in sortem, repugnans naturæ emptio. proportionabile naturæ pignus facit præsumere esse aliū cōtractū, quàm verba contractus sonent, & sic esse simulatū, vt ibi no. Anton. de But. in iiij. nota. & Doctores ibi scribentes.
48 Ex quo dicendū est, quòd vbicunq; apponuntur pacta contra naturam emptionis vel venditionis, siue alterius similis contractus, aut locationis, vel cōductionis in damnū venditoris eiusdemq; conductoris, præsumitur contractus simulatus. l. qui testamētum. & l. cū tacitū. cū ibi no ta. ff. de proba. ad quod adde, quod dicā in sequenti præsumptione. Auget etiā hāc præsumptionē illud verbum, Venditarū, dum dicitur, fictus rerum venditarū & non rerum locatarum. Nam liuellarius non dicitur vendere proprietatē, sed vtile dominium. & dicitur vtilitas fructuū locari in perpetuum, ex qua locatione quæritur ius vtile, etiā in superficie, & fructibus, vt habetur in l j. ff. si ager vectig. vel emphyteoticarius petatur, & in dicto c. potuit. de locato. Hæc tamen præsumptio sola parum operaretur, præsertim illa quę venit ex verbo Venditarū: quia illud verbum potius apponitur in instrumentis culpa tabellionis, quàm ex mala mente cōtrahentiū, qui sępissime vt idiotę ignorant sensum & intellectū verborū, iuxta nota. in l. quòd si nepotes. ff. de testamentar. tutela. & habetur per textū notabilē in capitulo primo, circa principium, ibi, sed propter simplices, & nominis significationis ignaros. in titul. de noua forma fidelitatis. in vsibus feudorum. Sed cū alijs præsumptionibus coniuncta satis operaretur: quia sicut dicitur, & quæ nō prosunt singula, multa iuuant: vt probatur in l. instrumenta. ibi hoc nota. gloss. C. de probationibus. ita econtrà, & quæ non nocent singula, multa nocent: vt ibi eadem ratione.

NONA [b] præsumptio colligitur ex pactis vel clausulis insolitis in instrumento appositis, vt no. in l. si quis sub conditione. ff. de conditio. instiut. & ibi hoc not. gl. Bald. Angel. & Doct. & idē no. Bal. in versic. quæro de quibusdā pactis. ad fin. in titul. de feudo dato in vicem leg. cōmiss. & habetur in c. illo vos. extrà de pigno. & in c. ad nostrā. extrà de emptio. & venditio. & facit quod dixi in precedenti præsumptione, quod bene nota contra multos, qui conatur apponere ī instrumētis multa pacta extranea, & insolita ad illaqueandum debitorē: quod nō est in dubio faciendū: quia sæpenumero talia pacta vel clausulæ huiusmodi indicant potius fraudis suspicionē, quàm contractus validationē cōtra mentē cōtrahentiū. Ex quo infero, quod si locatur domus vendita ipsi vēditori pro fictu vini vel olei, aut alteri [a] fruct [a], qui non percipiantur ex ea, cū tales fictus præstari non soleant ex domibus, & tale pactū sit insolitū, contra talē locantē erit præsumēdū. Et idē est dicendū in similibus, quod nota. Itē ex hoc infero, quod si in instrumento essent ista verba, vendidit & tradidit verè, & non in fraudē vsurarū, vt vidi sæpissime in instrumentis: quod ex istis verbis instrumētum [a] magis presumeretur suspectū secūdū Baldū, qui ita not. in l. emptione. versi. quod si in instrumēto. C. plus valere quod agitur.

agitur.per gl.in d.l.si quis sub cōditione.ff.de conditio.institu.quē sequitur Ioā.de Imol.in d.c.ad nostrā. circa finē.cui adde qđ dicam in fine omniū præsumptionum.versic.sed circa prædictas presumptiones.

a Instrumēt. *Instrumentū de cuius simulatione cōstet,nō prodest. l. quāuis. & ibi Bal.C.si quis alteri uel sibi. Instrumentū simulatū nō dicitur instrumentū,& ideo non uenit appellatione instrumentorum in statuto. Bald in l. fi. §.in computatione. ulti. col. C .de iure deliberandi.*

49 DECIMA *præsumptio hic potissima est in pacto de retrouēdēdo,qñ dictus emptor idēq; locator voluit cōtractū vēditionis posse dissolui,nisi vsq; ad certū tempus:& sic nisi certo tpe lapso.puta,sex annorū:sed tantū post sex annos qñcūque.& sic resolutio cōtractus nō pēdebat à facultate primi venditoris ab ipso principio,sed solùm post certum tempus:quia hoc casu apparet, quòd primus emptor idemq; locator voluit esse pro illo tempore in lucro percipiendorum fructuū seu fictuum,& ita esse certus de hoc. Dubitauit enim fortè, quòd venditor idemque conductor nisi illud pactū interuenisset, retroēmisset dictam rem venditam post modicum tempus, postquàm res suas peregisset cū pecunia per emptorem soluta : & sic ipse venditor rem suā ageret cū modico vel nullo damno:quia parū de fictu solueret,& ipse emptor modicum lucraretur de sua pecunia: ex quo ergo voluit esse securus ꝑ certo tempore in percipiendo fictu,videtur dubitasse, quòd emptor habuit potius animū pignorādi quàm vendendi,& quòd hoc non obstante voluerit fictum certum & securū pro aliquo tempore,& sic ex hoc insurgit præsumptio simulationis & fraudis: & hoc probatur in c.ad nostrā.ibi,promisit:vt quādocunq; à septennio vsq; ad nouenniū daret. extrà de empt.& vēdi.& in c. illo vos. ibi,vt si à tēpore contractus vsq; ad duos annos.extrà de pignori. & ita vidi consultū per multos sacrorū canonū interpretes.& ita tenet Hosti. & Ioan.And.in c.ad nostram.super verbo,ad nouēniū.in nouella. & beatus Bernardinus in suo tractatu de contractibus & vsuris.in xxxix. sermone.art.ij.c.j.& allegat ad hoc solummodò Hosti.& Ioan.An.in d. c. ad nostrā.Sed Bal.in c.j.versi.quæro de quibusdā pactis.in titu.de feudo dato ī vicē legis cōmiss.in vsi. feud. in hoc referendo aliorū opiniones approbat illam,scilicet,ꝙ ex hoc pacto de retrouendēdo non censeatur cōtractus fœneratitius, qa nulla lex

50 vel decretū hoc dicit. *Et quia emptio & vēditio pōt fieri ad certū tēpus,vt l.ij.C.de pactis inter emptorē & venditorē.nisi emptor esset solitus fœnerari,& in fraudē vsurarū instrumenta simulata cōficere,vt habetur in regula,semel malus. de regu. iur.in vj.& hoc dictū Baldi procederet sine dubio,quādo rē meā locarē vni in perpetuū cum pacto de emendo post certū tēpus,& non ante.quo casu non modò iste contractus non censeretur vsurarius ibi, imò nulla vsuræ præsumptio ex hoc insurgeret.sed si emissem purè fundū à Titio,& sibi non locassem, sed tempore venditionis feci sibi pactū, quòd lapso certo tempore tantùm,& non

antè

ante posſit retroēmere.quo caſu loquitur tex.in d.c.ad noſtrā.& in d.c. illo vos.vel ſi emiſſem ab vno fundū,& ipſum eidē incontinenti locaſſem,vel feciſſem pactū de locando cū pacto de retrouēdendo poſt certum tēpus,ſiue lapſo certo tempore tantùm. Et his duobus proximè caſibus negari non poteſt,quin inſurgat mala pręſumptio contra dictum emptorē propter dictū pactū de retrouendendo poſt certū tēpus,& nō antè.probatur in d.c.ad noſtrā. & c. illo vos.in quibus non fit mentio de illo pacto ſine cauſa, vt probaui in principio huius pręſumptionis. Et ita intelligo prędictos Doctores, qui in hoc cōſuluerunt, & bene, vt ſuprà dixi.Sed tamē iſta pręſumptio ſola ſine alijs non ſufficeret ad probandū contractū vſurariū,ſed cōiuncta cum alijs præſumptionibus ſic. Et ita intelligo dictū Baldi, in d.c.j. in titul.de feudo dato in vicem leg. commiſſ.& probatur expreſsè in d. c.illo vos.vbi erat dictū pactū, & tamen quando concluditur, dicendū contractū eſſe vſurarium,non ſe fundat Papa ex dicto pacto tantùm, ſed etiā ex tribus alijs cōiecturis ſeu pręſumptionibus.Prima, quia fuit actū quòd fructus percepti deberent in ſoluenda pecunia numerari. Secunda,quia vltrà ſummā receptam ſexaginta ſolidi debebāt perſolui. Tertia, quia primus ille emptor vſuras cōſueuerat exercere. & probatur in d. c. ad noſtram.de emptio. & venditio.vbi etiam fuit appoſitum dictum pactū de retrouendendo poſt certum tempus, & non antè. Et tamen Papa ibi dum concludit, illum contractū eſſe vſurariū, non ſe fundat in dicto pacto tantùm:ſed etiam in enormitate pretij,quod iuxta dimidiam iuſti pretij contingebat. Ex quibus præſumit emptionem fuiſſe in dolo vel fraude:quia ibi partes in veritate fecerunt mutuū. Sed voluit mutuans quòd fieret inſtrumentum de venditione.

51 VNDECIMA * præſumptio eſt ſimilis præcedenti, quando in pacto de retrouendendo fuit dictum ecōtrà,videlicet quòd emptor teneatur retrouendere vēditori fundum venditū vſque ad certum tempus,puta decem vel octo annos. & poſt octo vel decē annos ſit in libertate ipſius primi emptoris, ꝙ venditor ſit & remaneat liuellarius perpetuus,vel quòd poſsit cogi ad retrouendendū dictū fundū venditum, quando fuiſſet locatus, vel quando non fuiſſet locatus,ꝙ poſt dictū terminum ſit in libertate dicti emptoris vel retinere rē emptam pro ſua libera,vel retrouēdere primo venditori,vt probatur ꝑ ea quæ dicta ſunt in præcedenti præſumptione, & in d.c.illo vos.ibi,vt ſi à tēpore cōtractus.extrà de pignorib.& hoc in effectu tenet Hoſtien.in ſumma de vſuris. §.ſi.verſi.ij.vbi dicit,ꝙ eſt præſumptio mala contra creditorē, quādo vult, quòd ſit in eius poteſtate, an velit reſcindi. Adde tamen prædictis,quòd ſi eſſet pactū appoſitū, ꝙ poſt certum tempus vel conditionem liceret venditori recipere rem per ipſum venditā, ſi ipſe vellet, ꝙ tale pactum valeret,vt eſt textus nota.in l.ſi vir vxori. ff.de præſcriptis verbis . & notat etiam Baldus ad leg.final.C.de iure fiſci, libr.x. Et vide quod notat Bald.in c.j.in titul.de feudis

feudis dandis mini.valuaſ. in vſibus feudo.Circa quod dic, vt dixi in præcedenti præſumptione. quia eſt par eademq; ratio.

52 DVODECIMA* præſumptio ſecundũ aliquos,qñ quis vẽderet fundũ mihi,& ego dictũ fundum ſibi locarẽ in perpetuũ, & ſimpliciter eſſet appoſitũ pactũ de retrouendẽdo vſq; ad certum tẽpus tantũ, puta ſeptem vel decẽ annos.nam iſti dicunt,ꝙ per pactũ de retrouendẽdo vſq; ad certum tẽpus tantũ, videtur ꝙ vẽditor idẽq; cõductor nõ habuerit animum vendendi,ex quo ſperat vſq; ad illud tẽpus retroẽmere.& eadẽ ratione videtur, ꝙ ego emptor verè voluerim emere poſtquàm feci ſibi dictũ pactum,& dictus venditor non erat aliter vẽditurus, niſi cũ dicto pacto. & quia ex hoc quod paciſcitur vſq; ad certum tẽpus, apparet ꝙ interim voluerit lucrari fructus ſecũdũ Ant.de But.in d.c.ad noſtram. ibi, quid in dubio.extra de empti. & vend.qm hoc vltimũ notando,videtur iſtud ſentire. & iſti q ſunt in hac opinione,dicunt, ꝙ melius & tutius eſſet apponere pactũ de retrouẽdendo in perpetuũ.Et pro hac opinione facit,quod dicã in xxv.præſumptione. Alij dicũt ecõtrà,videlicet ꝙ maior eſt præſumptio,quãdo appoſitũ eſt pactũ de retrouendẽdo in perpetuũ:quia videtur maior præſumptio ex parte venditoris,ꝙ verè noluerit vẽdere,ex quo voluit ſemper eſſe in libertate redimẽdi.& ſic eſt ex parte emptoris:quia non videtur habuiſſe verè animum emere,ex quo conceſſit venditori, quòd poſſit quandocunque redimere . quid dicendum.

53 *Hæc quæſtio deciſa eſt de iure ciuili:quia non eſt differentia an fiat pactũ de retrouendẽdo vſq; ad certum tepus completum vel in perpetuũ.& in vtroq; caſu eſt licitum,nec ex eo inſurgit aliqua mala præſumptio:vt eſt caſus expreſſus, & in terminis ſæpe allega. l.ij.C.de pactis inter emptorẽ & venditorẽ.ibi,pretiũ quandocunq; vel intra tempora obtuliſſent.vbi hoc no.Bal.in fin.qui dicit, ꝙ ex pacto de retrouendendo eodem pretio etiã lucrãte emptore fructus medij tẽporis etiã ante moram,contractus nõ præſumitur ſimulatus.& idẽ de iure canonico,vt probatur in d.c.ad noſtrã.de emp.& vẽdi.& in d.c.illo vos. de pigno.nã ibi tale pactũ ſimpliciter non reprobatur.ad quod vide quod dixi in x.præſumptione,& in ſecundo caſu principali.Et illud idẽ ego credo in foro conſcientiæ,quod de iure ciuili vel canonico,dictum eſt,vt ſuprà dixi in principio huius tractatus,in ver.alij dicunt,ꝙ dictus contractus.& etiam dixi in ſecundo caſu principali:quia hoc ſolum pactum de retrouendendo ad tempus, vel in perpetuum nõ inducit aliquam malã præſumptionem,maximè præſumentem contractum eſſe vſurarium vel ſimulatum, vt dixi dicto ſecundo caſu principali.Nam ſi lex ciuilis & canonica hoc permittit. non eſt damnum illicitũ, ne inde iniuriarũ naſcatur occaſio, vnde iura naſcuntur.l.meminerint. C.vnde vi, & c. qualiter & quando. el primo, extrà de accuſation . & facit lex ſecunda. C. de indicta viduitate tollenda. & quia quod fit lege permittente,pœnã nõ meretur. leg. Gracchus.C.de adulterijs.facit,

54 *Nemo dicitur damnum facere,niſi cùm

id facit, quod ius facere non habet:
vt l.nemo damnum. quæ est in pen.
char.ff.de regulis iur.sed si adessent
vel concurrerent aliquæ de prædi-
ctis præsumptionibus,& maximè il-
la, videlicet quando constat, quòd
venditor non erat aliter vēditurus,
nisi cum dicto pacto de retrouendē
do ad tempus completū, vel in per-
petuum:quo casu est præsumptio si-
mulationis,vt dixi in prima præsum
ptione. & tunc procedit dicta quæ-
stio,quæ sit maior præsumptio simu
lationis seu fraudis, an facere pactū
de retrouendendo ad tempus com-
pletum,an ad in perpetuum. Circa
quod ego sic distinguo: Aut quæri-
mus quo ad præsumendum contra
primum venditorē,& tunc teneo, ꝙ
sit maior præsumptio simulationis,
facere pactum de retrouendendo in
perpetuum,quàm ad tempus cōple-
tum:quia videtur,quod hoc casu nul
lo modo voluerit perfectè vendere,
sed potius pignorare: ex quo voluit
esse perpetuò in libertate redimen-
di. Si enim esset pactum appositum
de retrouendendo vsque ad certum
tempus completum, videtur saltem
post illud tempus,quo habuerit ani
mum in totum alienandi & abdican
di rem à se,in casu,quo rem venditā
infra dictum tempus retroēmere nō
posset. Aut quærimus quoad præsu-
mēdum contra ipsum emptorē, qui
fecit pactum de retrouendendo: &
tunc aut venditor voluit nominādo
pactum de retrouendendo in perpe
tuum: quia non erat aliter venditu-
rus,& tūc nulla videtur esse præsum-
ptio contra emptorem:quia est cre-
dendum,ꝙ non libenter faceret di-
ctum pactum,& quòd potius voluis-
set, ꝙ dictū pactum esset ad tempus
completū, cùm istud sit emptori fa-
uorabiliꝰ,ne res ipsa empta stet sem
55 per in suspenso. *Quia in dubio
quis præsumitur velle, quod est sibi
fauorabiliꝰ: vt probatur in l.iij.si mi
les.ff.de testa.mili. Nam sine dubio
melius est, & vtilius & fauorabilius
emptori, quòd ipse faciat venditori
pactum de retrouendendo ad tēpus
completū,quàm in perpetuum:quia
si facit ad tempus completum, possi
bile erit,ꝙ intra dictum tempus nō
redimet. & sic res vēdita remanebit
pleno iure apud emptorē,quādo nō
fuisset liuellata,vel remanebit apud
venditorē, quādo fuit sibi liuellata,
perpetuo liuellario: quod erit pro-
pter hoc sine dubio vtilis emptori,
Item erit vtilius alia de causa: quia
si vellet vendere ius, quod habet in
dicta re per ipsum empta, melius &
citius vēderetur, qn̄ esset appositum
in perpetuū:imò multi & quamplu-
rimi in ciuitate Veronę cauent se ab
huiusmodi emptionibꝰ & possessio
nū & liuellariorū, quando liuellarij
habēt pactū de retrouendēdo in per
petuū,vt notissimum est in ciuitate
Veronæ.Et dixi s.in iij. præsumptio
ne,ver.alij tamen dicūt.Et ideo hoc
casu ex parte emptoris,qui facit pa-
ctū de retrouendendo in perpetuū,
nō præsumitur fraus,imò potius per
eum fit gratia venditori;quia melius
esset emptori hoc non facere.aut vē
ditor nolebat indistinctè pactū sibi
fieri de retrouendēdo in perpetuū,
sed rogauit emptorē, vt faceret sibi
pactum de retrouendendo in perpe
tuum,quod saltem volebat ad certū
tempus completū.Et tunc si fiat pa-
ctum in perpetuum, idem quod in

casu pcedenti, scilicet quòd nō pręsumatur fraus vel simulatio ex parte emptoris, imò gratia & liberalitas. nec etiā hoc casu p̄sumitur fraus uel simulatio ex parte vēditoris, ex quo ponūt in libertate emptoris, quòd faceret sibi pactū in perpetuum vel ad tēpus, & sic intendebat in effectu vēdere, & quòd uēditio nō staret in suspenso saltē post illud certū temp⁹. quod est no. Ad qđ vide quod dicā ī iiij. & v. casu principali. Aut vēditor nō petijt nisi pactū de retrouēdēdo ad tps vel alternatiuè, videlicet in ppetuū, vl ad tps, nō finiēdo magis de vno quàm de alio, & tūc aut emptor volēs ampliare, & facere gratiā vēditori etiam non petēti, quia fortè erat amicus suus, & intelligebat quòd libētius vellet habere pactū in perpe
a tuum de retrouēdendo: & tunc dicendum est, ut statim dixi, quòd nulla mala p̄sumptio ex parte vtriusq;, scilicet emptoris & vēditoris, est cōiecturāda. Aut emptor facit pactū de retrouendendo in perpetuū ipsi vēditori nō petēti, neq; hoc cōsiderauti, neq; propter aliquā amicitiā, & qa ita emptor voluit, qa fortè dixit, ꝙ omnino volebat, quòd haberet pactum de retrouendendo in perpetuum, & non ad tēpus completū, ꝙ tamen eueniet rarò. & tamē hoc casu, cùm hoc pactum in perpetuum iudicetur potius emptori damnosum, quàm illud quod est ad tempus, vt s. dixi. & si fecerit hoc emptor spōte, & nō ad gratiā vēditoris, iudicarem malè esse præsumendum contra emptorem. Et ex hoc pręsumi posset, ꝙ nō habuit animū liberū, ꝙ esset emptio, sed potius pignus, & sic simulatio: qa si voluisset emere, potius voluisset facere pactū de retrouendendo ad tēpus, quàm in perpetuū, cum
56 sibi hoc esset vtilius.* Ex his concludo ad q. prædictā, quòd melius & tutius est, quo ad forū cōsciētiæ in dubio facere pactū de retrouēdēdo ad tēpus cōpletum quàm in perpetuū. Et modò relatū est, quòd sanct⁹ Bernardinus sup hoc consulēs respōdit, ꝙ tuti⁹ esset, ꝙ nō fieret pactū de retrouendēdo, nisi vsq; ad vij. annos, quod ego audiui & intellexi quantæ autoritatis ipse fuerit ī his q̄ sunt de foro cōsciētiæ, maximè in tota Italia, quā suis sacris prædicationibus illuminauit, & ī multis reduxit. Cogita, quia ratio potuit mouere eum ad taxandū dictū tempus vij. annorū in pacto de retrouendēdo. & licet taxatio temporis sit arbitraria, ita ꝙ non possit in ea reddi vera & præcisa ratio, vt est glo. in ver. quadragesimū. in cle. nolentes. de hære. & gl. in verbo, quatuor. in c. ij. de rescrip. li. vj. & gl. in l. j. §. pueritiam. in ver. ratus. ff. de post. & gl. in cap j. in verbo, possideat. q̄ incipit. istud est mirabile. in tit. si de inue. inter dominū & vasall. lis oria. in vsi feu. Et no. Bal. in cōclu
57 sionibus feudorum, ad fi.* Vbi dicit, ꝙ de taxationibus temporū nulla ratio reddi potest, nisi ꝙ ita placuit legislatori. Facit quod no. Io. An. in c. statutū. extrà, de rescrip. in nouella. Et facit quod habetur in c. non debet. de cōsan. & af. Tamē cōsideraui quòd ratio potuit esse, q̄ mouit eum ad taxandū ad vij. annos, & nō vltra decē: quia decē anni dicuntur longū tempus: vt probatur in rubro & nigro. C. de præscip. longi tēporis. x. & xx. annorū. Cū ergo etiā vēditor vellet post longū tps, posset retrò eme-

re rem vēditam, videtur esse maior præsumptio, ꝙ non habuerit animū verè vendēdi, quod est quādo tēpus nō est breue. nam si est breue, id est, non longum tēpus, apparet, ꝙ saltē post illud tēpus, si nō reemerit, quòd remanebit perfectè apud ipsum emptorē, per ea, quę statim s. dicta sunt.

Secunda ratio pōt esse: quia quando vult vēditor pactum de retroueēdendo vsq; ad x. annos vel vltrà, est præsumptio, ꝙ non habet animū retroēmendi quando poterit: quia cōmuniter est verisimile, quòd vsq; ad x. annos possit habere potestatem & facultatē retroēmēdi. & qui nō posset retroēmere vsq; ad x. annos, non est verisimile quòd possit etiā pòst. Nam qui non pōt c. aureos inuenire vsq; ad x. annos, rarò continget ꝙ etiā pòst inuenire possit, ex quo est longum tēpus. Est ergo pręsumptio, quando venditor vult pactum de retrouendēdo vsq; vel vltra x. annos, quòd non possit infra illos x. annos inuenire vel recuperare pecuniam; sed quia vult de illa pecunia agere facta sua, & quòd vult retinere pecuniam emptoris, donec sibi placuit. & hoc maximè verum est, quando venditor non fuisset ductus necessitate ad vendendū, sed pro volūtate: quia fortè volebat facere mercantiam de dicta pecuniā. Tertia ratio potest assignari etiam ad hoc, quare magis dixit de séptem annis, quàm de pluribus vel paucioribus. Nam communiter in septem annis contingit saltem vna vbertas seu fertilitas, & aliquando in quinque, vt communiter dicitur. cùm ergo venditor possit in vij. annis habere vnam fertilitatem: sequitur, quòd poterit verisimiliter infra illud tempus retroēmere. Et eadē ratione pōt dici, ꝙ satis sit emptori infra illud tempus, quādo locauit rem emptam ipsi vēditori, & vel satis sit ipsi venditori, qui conduxit rem per ipsum venditā: quia in dictis vij. annis habebit saltē vnam fertilitatē fundi venditi. & sic nō poterit dicere omnes reditus esse fertiles, ex quo, vt dixi, saltē in vij. annis contingit communiter vna fertilitas: quia sic non poterit esse grauatus in reditibus nō fertilibus, & sterilitas compensatur cum fertilitate, vt in simili dicitur in l. si vne. in prin. & ibi not. ff. loc. & in c. propter sterilitatem. extrà de loca. Tu cogita, si alia melior ratio de hoc adduci potest.

a Pactum de. *Pactū de retrouendendo factū à rustico, quē iuris ignorantia excusat, non est usurarium. Rapha. Fulgo. & Pet. de Sum. in l. cum allegas, C. de usuris.*

18 TERTIA[a] decima pręsumptio est, quando ab ipso initio partes egerunt, quòd quandocunque venditor restituet pecuniam perceptā, emptor teneatur restituere rem suam. Nam plus appropinquat simulationi, pactum de restituendo rem & pretium, quàm pactum quòd retrouendatur, cum hoc secundū præsupponat aliam venditionem præcessisse, sed primum non. nam non potes mihi retrouendere, si primo à me non emisti: sed restituere rem bene potes, secundùm domin. Paul. de Castr. in consi. suo cccxxv. quod incipit, In Christi nomine, amen. In causa mota per domi. Dorotheā. in iiij. col. vbi nihil allegat. Tu autem potes ad hoc allegare. nam cum dicta promissio de restituendo rem

suam & pretiū, sit contra naturā contractus emptionis & vēditionis, primò sequitur quòd inducere videtur præsumptionē simulationis, per glo. in l. si quis sub cōditione. cū ibi nota. ff. de condi. insti. & per ea, quæ dixi in viij. prȩsumptione. Et quòd sit præter & cōtra naturā cōtractus, patet: quia si vera fuisset prima venditio, dominiū rei venditæ fuisset in emptorē translatū, si vēditor erat dominus: vt i l. clauibus. ff. de cōtrahē. emp. & in l. emptionē. in prin. & ibi no. ff. de ac. emp. & interuenit traditio, vt l. traditionibus. C. de pact. vel aliud locō traditionis, vt cōstitutū, vt l. quod meo. in prin. ff. de acquir. pos. & l. ab emptione. in princ. ff. de pact. vel aliquid eorū, de quibus per glo. in l. iij. in princi. in verb. animo. ff. de acqui. pos. & si secūdus esset verus contractus retrouenditionis, primus emptor non dicitur rem ipsius vēditoris sibi restituere: sed diceretur vel teneretur tradere vel dare, vt d. l. emptorē. nā dominiū ipsius trāslatum fuit in primū venditorē, vt d. l. emptorē. in princi. vnde eam amplius restituere nō tenetur: sed potest illam vel aliam soluere, si retroēmerit rem per ipsum vēditā, vt habetur in præallegatis iuribus. Item potest dici, quòd dicta promissio de restituendo rem suam & pretium, est insolita: quia vbi partes volunt, quòd fiat retrouenditio, non solent apponi illa verba, sed verba tantùm pacti de retrouendendo, quæ sunt secundùm naturam contractus. Et ideo propter hoc causatur præsumptio suspitionis, vt probatur per ea, quæ dixi suprà in nona præsumptione. Illa tamē verba, quòd emptor teneatur restituere rem suam, possent intelligi, quòd aut verbū, Suā, referatur ad personā emptoris, quod in dubio est credendū, ex quo ista est promissio sua, & censetur per ipsum prolata, licet in tertia persona sint scripta, argumento eorū, quæ not. Bart. in l. ex facto. in prin. ff. ad Trebe. in l. cùm testamento. ff. de auro & argen. legat. & in l. si quis Titio. ff. de vsufru. accre. facit cap. primū, in verbo, nō sua. extrà, de sponsal. & quod not. Cyn. in l. quāuis. in fin. C. de fideicom. & secūdùm hoc nō repugnant naturæ dictorū contractuū emptionis & venditionis. Aut dictū verbum, Suā, refertur ad personam dicti venditoris, eiusdemque secundi emptoris. & tūc bene repugnare videtur naturæ emptionis & venditionis per prædicta, nisi exponam*, Suam, id est, sibi debitā per vigorē ipsius pacti, vt exponit gloss. in l j. in verbo, suum cōsequatur. ff. quod cū eo. & in l. cū duobus. §. idem respōdit socius qui cessantis. in verbo, suum cōsequi. ff. pro socio. vbi glo. exponit, id est, sibi debitū. Et alibi glo. exponit, Pecunia mea, id est, mihi debita, vt est glo. in l. si & me & Titium. ff. si cer. pet. & glo. in l. si pecuniam. C. de neg. gest. & facit glo. in l. sicuti. §. distant. in verbo, meū. ff.
59 si seruitus vendicetur. *Propriè tamen loquendo dicitur meum vel suum, quod vendicari potest, vt l. solùm. §. meum. ff. de rei vendi. & notat gloss. in d. l. j. ff. quod cū eo. Item potest etiam exponi verbū, Suam, etiam si propriè intelligatur, subaudiendo quondam, vt subaudit alibi gloss. exponendo text. in l. vti frui. in fine principij. ff. si vsusfructus pe-

tatur, in verbo, Vsufructuarius. & ibi glo. dicit, quondã. & de hoc est casus in gloss. in verbo, dominus. in l. cotem fer. §. eam rem. ff. de publica. & vide quod ibi notat Alber. de Rosa. & vide glo. in l. eius qui in prouincia. in verbo, defuncti. ff. si cert. pet. & vide quod ibi notat Bart qui dicit, quòd si in instrumẽto vel petitione dicitur filius Titij, q est mortuus, sustentatur: quia subauditur, quondam. & ita tenet Spe. in titu. de instru. edit. §. instrumentum. versic. quid si ita continetur. vbi alleg. alia iura. & Anto. de But. in c. ex parte B. in fi. penul. col. extrà, de foro comp. & Barto. in tractatu de alluuionib. super verbo, alueus. & nota. per aliquos in c. Rayn. extrà, de testamen. hæc sunt notanda pro intelligentia dictorum verborum & similium.

60 QVARTA decima præsumptio ad detegendum cõtractũ simulatum, vel vsurarium est, quãdo pacta apposita in contractibus claudicant: quia omnia facta fuissent apposita in fauorem creditoris, & nullum esset in fauorem debitoris. Nã si verus fuisset contractus, nõ est verisimile, quòd omnia pacta fuissent apposita in fauorem creditoris, quia nõ præsumitur debitor velle iactare suum. l. cùm de indebito. in prin. ff. de probation. Et ista fuit doctrina Host. in summa de vsuris. §. si. versi. ij. quæ est optima. & eam tenet dominus Gulie. de monte Lauduno, in Cle. ex grandi. de vsuris. vbi dicit, quod fraus præsumitur, quãdo pacta appõsita claudicãt: quia forte omnia sunt apposita in fauorem creditoris. & nihil aut parũ in fauorem debitoris, & ita cum sequitur ibi Franciscus Zabarella in §. cæterum. in iij. quæstione. Et idem notat & tenet Bal. in consilio suo in hac materia singulari, quod incipit, ad probandũ & ostendendũ contractum esse fictitium & simulatum in ordine meo. cccxxvij. in nono argumẽto. Ad quod adde, quod dixi in vndecima præsumptione. Et pro hoc facit l. si de meis. in princi. cum ibi not. per glo. & Doct. ff. de arbi. vbi dicitur & notatur, quòd cõtractus non debet claudicare.

61 QVINTA decima præsumptio simulationis percipi potest ex parte venditoris propter rẽ vẽditã. nam venditor dicit emptori, Ego indigeo c. aureis, si eos mihi des, vendam tibi vnum de fundis meis, quẽ ipse volueris, cũ pacto de retrouendendo. nã hoc casu est præsumptio, quòd venditor nõ habuit animum vẽdẽdi, & sic quòd vendere nõ voluerit, sed potius pignorare: quia si verè ac liberè vẽdere vellet, pro sua necessitate vel voluntate, non daret electionem emptori, vt acciperet in emptione, quam rem vel quẽ fundũ vellet de fundis suis. imò est præsumptio, quòd venderet deteriorem, & minus damnosam, & minus caram, sicut communiter contingit, & probatur in l. lex quæ tutores. C. de administr. tutor. & in l. magis puto. §. ne passim. ff. de rebus eorum. quia nemo præsumitur iactare suum. d. l. cùm de indebito. de proba. in prin. Et idem est dicendum, quando venditor haberet multos fundos, & vẽderet meliorem, puta domum maiorum suorum, in qua fortè educatus est, & habitat, ad quam præsumitur habere affectionem, & quòd verisimiliter eam nõ esset venditurus, ex quo

quo habet alia bona, quæ vendi possunt: vt probatur in l. si in emptióe. ff. de mino. & in l. prima. §. sed si rem. ibi, quã habet patronus affectionem uel oportunitatis uel cœli, uel quod illic educatus sit, vel parentes sepulti. ff. si quid in fraudem patroni. & in l. libertus, qui soluẽdo nõ erat. ibi, veluti si prædia. ff. de bon. liber. & in l. lex quæ tutores. ibi, nec verò domum uendere. C. de administratione tutorum. vel si venderet domum apothecæ suæ, sine qua cõmodè viuere non posset. ad quam præsumitur habere affectionẽ propter commoditatẽ suę artis. probatur in d. §. sed si rem. ibi, affectionem uel oportunitatis. & sic non præsumitur, quòd eam uenderet si haberet aliquid aliud, quod cũ minori damño & incommodo vendere posset. Et idem est dicendum in alijs similibus.

a Affectio. *Affectio cadit in re, quæ fuerit antecessorũ suorũ. l. si in emptione. & ibi glo. in uerbo, maiorũ. ff. de mino. l. cũ seruum. ff. manda. & Cyn. in l. quoties. C. de iud. & Pau. de Cas. cõs. xvj & probatur Regũ iij. c. xxj ubi Naboth noluit uẽdere uineã, quia fuerat patrũ suorum. & Alex. in l. iij. in fin. C. de leg.*

62 SEXTA decima præsumptio insurgit etiam ex persona venditoris propter pretium, quando scilicet emptor voluit soluere pretium iustum, vt puta centum: & venditor dixit, nolo recipere nisi quinquaginta vel sexaginta: quia eis tantùm egeo: nam tũc est præsumptio, quòd noluerit vendere, sed pignorare, secundùm dominum Paul. de Castro, præceptorem meum, in cõsilio suo cccxxviij. quod incipit, In Christi nomine, amẽ. Visa petitione prædicta. in secunda col. circa principium. Et idem, si dum venditor peteret octuaginta de suo fundo vendendo cum pacto de retrouendendo, emptor dixisset, si tu vis mihi vẽdere fundũ sine pacto de retrouẽdẽdo, dabo tibi centum. & venditor noluit, imò potius voluit vendere cum pacto de retro vendendo pro octuaginta, quàm liberè pro centum. nam tunc esset præsumptio, quòd non habuisset animum vendendi, sed potius pignorandi, secundùm eundem Paulum in eodem consilio. Et potest esse ratio, licet ipse non alleget, quia in dubio quis præsumitur velle vendere rem suam iusto pretio, & potius quod minoris sit pluris vẽdere: ut l. item si pretio. §. quemadmodum. ff. loca. & in l. in causæ. §. penultimo. ff. de mino. & ideo quãdo quis sponte id quod pluris est, minoris vendit, & minus uult quàm sibi offeratur, est mala præsumptio: quia tũc videretur velle iactare suum ac perdere: vt l. si filiusfamilias. in principio. ff. de dona. quod non est præsumendum: ut in d. l. cùm de indebito. in principio. ff. de probationi. cum similibus. Ad quod optimè facit, quod dicam in sequenti præsumptione. Hic tamen consulendum est utrique, videlicet quòd res vẽdatur iusto pretio pro parte, saltẽ pro indiuiso, quæ tamẽ ualeat dictũ uerũ, & iustũ pretium. & hoc modo 6 tolleretur suspitio paruitatis pretij.

3 DECIMA septima præsumptio etiam oritur ex paruitate pretij, ex persona emptoris, videlicet quando est incongruitas pensionis,

& eius modicitas fundi locati ipsi venditori:nam hoc inducit præsumptionē vsurarum vel simulationis. Non enim est verisimile aliquē velle iactare suū,vt d.l. cū de indebito. in princi. & maximè fœneratorem cupidū & auarum, vt xlvij. distin. c. quoniam.& c.sicut hi.& xiiij.quæst. quarta. cap. quid dicam. Vnde cum de fundo locato longè maior pēsio & fictus haberi potuisset, quàm præstaretur per ipsum venditorem: sequitur, quòd fundus ipse, si reuera fuisset ipsius emptoris,ipsum nō locasset dicto fictu: sed quia reuera erat pignoratus, & ille fictus reuera erat vsura,quam emptor habere debebat, non curauit de maiori fictu, quàm esset vsura sibi debita,habito respectu ad pecuniā per ipsum emptorem solutam, secūdùm Bald. qui ita singu. notat in dicto consi. quod incipit,ad probandum & ostendendum contractū esse fictitium. in xj. articu. Ad quod facit quod dictū est in præcedenti præsumptione.Et prædictis adde, quæ dixi in tertia præsumptione,versi. quinto modo. Eadem etiam presumptio esset,quādo quis emisset fundum minori pretio quàm valeret, puta centū, cùm centum valeret & quinquaginta : & facit venditori emptor pactū de retro uendendo pro eodem pretio centum. Nam si alij vendere voluisset, nō vēdidisset pro centū & quinquaginta : ergo præsumptiò est, quòd verè nō emerit,per prędicta: & maximè hoc verū est,quādo iure liuelli nō locasset ipsum vēditori : sed si liuellasset, tūc esset minor suspitio, vel præsumptio in pacto de retronēdendo:ex quo per liuellationē illud quod plus valet fundus venditus, efficitur melioramentū liuellarij : iuxta no. in l.fi.C. de iure emphy. sed suspitio remanet ipsa in liuellatiōe, quæ fit minori pretio quàm alteri fieret,vt s.dictum est.ad qđ adde qđ dixi in quarta pręsumptione. ver. de secundo modo læsionis.

64 DECIMA octaua præsumptio etiam cōsiderari & percipi potest ex parte ipsius emptoris, propter rem emptā,quā nō curauit velle videre, nec de ea informationē suscipere,dūmodò venditor eā conduceret iure liuelli cum pacto de retrouendendo,sicuti fit per multos emptores in ciuitate Veronæ. Si enim emptor haberet animū emendi,vellet prius videre rem, quā esset empturus,vel de ea informationē habere,si valet iustū pretiū, qđ soluit: quia nemo præsumitur iactare suū. dicta l. cùm de indebito. cum similibus. Ex hoc ergo quòd non vidit rem venditā,nec de ea informationē habere curauit,præsumptio est,quod non habuerit animū emendi, sed solum habuerit animum,fictum de sua pecunia percipiendi,secundùm quantitatem ipsius pecuniæ suæ solutæ: & non secundū conditionem rei vēditæ,& fructuum exinde percipiendorum,quod esse non debet,vt dixi suprà in tertia præsumptione.

65 DECIMA nona præsumptio colligitur etiam ex persona emptoris, scilicet quòd emere noluerit, quando ipse propria prædia venderet, & huiusmodi contractus faceret:quia nō est verisimile, quòd intendat aliena emere, qui propria non inutiliora vendit,cum hæc sint contraria: & nemo præsumitur velle in

le incontinēti cōtraria agere l.nō ad te ea.ff.de cōdi.& demō.cū simi

66 VIGESIMA *prę̨sumptio est, quæ plurimum fraudis & simulationis inducit,quando dicti cōtractus venditionis & locationis cū pacto de retrouendēdo celebrati sunt clàm,& occultè,& non palàm:vt est tex.in Cle.ex grandi.ver.cæterū verbo occultè.de vsuris.& ibi per Doc. & probatur in l.fi.ff.de ritu nup.& in l.nō existimo.ff.de admi.tu.& l.ab Anastasio.ibi,hoc nō occultè.& ibi, si quis autem occultè.C.mandati,& ibi per Doctores.& in l.data.ibi, si quidem clandestinis & domesticis fraudibus.C.de dona.& per text.in cap.vt nostrum.§.porro.& ibi glos. in verbo,occultè:extrà,vt ecclesiastica beneficia.& no.per Bart.in l.post contractum.ver.quartus casus.& ibi per Doc.ff.de do.& per Cyn.& Bal. in l.secunda.C.de repu.hære.& per Specula.in titu.de cessione actio.§. j.versicu.tertium,si facta sit cessio.& per Salyc.in l.si quis post hac.in princi.v.colum.C.de bonis proscrip.Ad quod vide,quod notat domi.Pau.de Cast.l.prima.C.de fur.Et pro hac prę̨sumptione facit illud vulgare,& testimonium veritatis,Qui malè agit, odit lucem:vt est tex.cū glo.in cap. consuluit.extrà de offic. delega.& xviij.q.secunda,periculosum.& tex. cum glo.in verbo,occulte.in l.donatio.C.de dona.& suspitio est contra instrumētum,si occultè est rogatum,secundùm Innocen.in ca.j.ex-

67 trà de fide instrumen. *Vnde præsumitur contra illum,qui occultè cōfert beneficium,extrà,vt ecclesiastica beneficia.cap.vt nostrum.& facit totus titu.extrà de clandesti.despon sat.& id quod dicitur,deus opera tenebrarū odit:vt capit.cū ex iniūcto. in princi.extrà de hære.Sed qui palàm facit,licet non bene faciat,in dubio cùm quilibet presumatur bon*. vt cap.j.extrà de scrutinio.& cap.fin. extrà de præsum.cum simi.eùm potius præsumatur error quàm dolus, vel fraus,vt probatur in d.l.fi.ff.de ritu.nup.Et prædicta sunt vera, nisi probaretur,quòd ex aliqua alia causa quàm simulationis prædicti contractus clàm, non palàm celebrati sunt:quia in incertis nō certis locus est coniecturæ.l. continuus.§.cùm ita.de verb.ob.Prædictis adde,quòd si instrumentum diu steterit occultum,præsumitur esse simulatum.Ita dicit Bald. notabiliter in l.fraus.ff. de legibus.Allegat ad hoc Iacobum de Aret.ita hoc tenentem in l.filiæ. ff.solu.matri.quod no.

68 VIGESIMA *prima præsumptio est,quando in loco vbi agitur,& in quo celebratus est contractus,de quo quæritur,consueuit fraus & simulatio in similibus contractibus adhiberi.nam in dubio prę̨sumitur id esse actum,quod in illo loco fieri consuetum est,per text.in l.quòd si nolit.§.quia assidua.& per id quod ibi plenè notaui.ff.de ædi. edic.& per l.si prius.§.j.ff.de aqua plu.ar.& per l.generaliter.ad fin.C. de fideiuss.cum si.Et quod hoc sit verum,tenet expressè Guil. de monte Landuno,in Clem.ex grandi.post

69 medium,de vsuris.* Vbi dicit,quòd si quis moratur in loco vbi cōsueuerunt exerceri vsuræ,præsumitur vsurarius.allc.xcviij.d.stinc.Afros.& ibi est glo.quæ etiam dicit per illum tex.quòd etiam ratione prouinciæ

præſumitur contra aliquē, al. le. xxiij. diſtin. quando. & dictū §. quia aſsidua. & vide quod ibi dixi: & quod etiam dictum eſt in libello meo, de Imperatore militū eligendo, vbi de natione ſcribitur. Et hoc etiā tenet Hoſti. in ſum. de contr. emp. §. j. ver. a illud autē nō. ibi, cōſuetudo etiā vſurarij, & terræ, in hoc maximè attēdēda eſt, ſcilicet qñ multi vſurarij ſunt in terra, & ſic omnes contrahere cōſueuerunt.

70 VIGESIMA *ſecunda præſumptio eſt, ſi emptor, vel etiā venditor eſſet cōſuetus ſimiles cōtract* facere. Nā præſumitur cōtra aliquē ex eo qui ita facere cōſueuit, vt l. non omnes. §. à barbaris. ff. de re mili. & l. qui ſemiſſes. §. j. ff. de vſu. & l. vel vniuerſorū. ff. de pign. actio. & ff. ad Maced. l. itē. aliàs incipit, Iulian*. §. qđ dicitur. cū ſi. & no. gl. & ibi Doc. in l. cùm allegas. C. de vſuris. & in l. Iulianus. §. idem Papi. ff. de action. emp. facit cap. ſemel malus. extrà de 63 reg. iu. in vj. & valet arg. à cōiter ſolitis vel cōtingentibus, & ſic ab his, quæ fieri cōiter cōſueuerūt: vt no. gl. in l. j. C. de arbi. & ibi per Doc. & gl. verbo, ꝓbabilius. ca. cum Mar. extrà 71 de celebra. miſſarum. *Et quis dicitur cōſuetus aliquid facere, quādo fecuiſſet bis vel ter: vt habetur p glo. & Doc. in l. iij. ī fi. C. de epiſ. audi. & eſt glo. in aut. de teſtib. §. quia verò multi. in verbo, ſæpe. col. vij. Et ideo quidam religioſi dicūt, & dāt cōſilium, quòd quis non faciat iſtos contractus, niſi bis aut ter: qa ſi quis pluries faceret, induceret mala ſuſpitio ſeu præſumptio cōtra eū, quod ꝓfectò tutius eſt, ſed tutiſsimū eſſet nullos vnquā facere, vt in fine huius operis dicetur. & potiſsimè hæc pſumptio procedit, qñ iſti cōtractus fuiſſent celebrati per proxenetā tātū, & nō per ipſos cōtrahētes. Nā vſurarij nūquā ipſi ſuos cōtractus per ſe celebrant, ſed per mediatores ſiue proxenetas ſuos, ſecūdū Gui. de mōte Laudu. in Cle. ex graui. circa mediū. de vſur. s. & ibi hec dicit etiam Frā. Zaba. §. cæterū. iij. q. ſequēdo do. Guil. vt dicā etiā in ſequenti præſumptione. & idem eſſet, quando partes ipſæ per ſe cōtraxiſſēt mediāte aliquo proxeneta, q ſit ſolitus cōtrahētes inducere ad celebrādos ſimiles cōtractus ſuſpectos, & vſurarios per p̄dicta. Nā ſæpiſsime huiuſmodi cōtractus illiciti cōtrahuntur ex culpa ꝓxenetarū, qui omnia velamenta excogitāt, & partes inducunt ad illicitos cōtractus celebrandos. Et ideo tu mercator vel cōtracturus caueas à dictis proxenetis tanquā à veneno peſtifero: quia ob modicū lucrū, quod cōſequi ſperāt ex cōtractu per partes celebrādo, quæ ſūt ſemper vnius contrahentiū, & quādoq; vtriuſq; animam perdere, & alterius bona cōſumere. Et idē, quando notarius, qui confecit inſtrumentū, eſſet ſolitus ſcribere inſtrumenta de cōtractibus vſurarijs vel ſimulatis, vel aliter ſuſpectis, & fraudulolis, eadē ratione. & ꝓ hoc gl. in prin. in l. iubemus. C. de proc. & pro omnibus prædictis adducitur 72 ratio. *Nam qualitas facti, ex perſona facientis præſumitur, vt 23. q. iiij. abſit. & xxiij. q. iiij. ca vindicta. & ita no. gl. no. v. q. v. nos omnes. in verbo flagello. & ad idē allego no. xxxvij. diſt. ſi quis grammaticam. quæ dicit, præſumi eo ipſo bonum, quòd ab aliquo bono fuit factum. Ita dicamus econ 73

ecõtrà præsumi malum, si est ab aliquo malo factũ. & ꝓpterea cauendũ est ab huiusmodi proxenetis, & rebellionibus. addc tamen ad hãc præsumptionẽ, quod in sequenti dicet.

a Proxene. *Proxeneta illiciti contractus priuatur honore et dignitate. xij. q. ij. non licet. si est laicus, debet excõmunicari. & si est clericus, debet depo ni. j. q. j. si quis episcopus in fi. uide Lu. Pota. in sing. ucr. proxeneta illicitorũ.*

73 VIGESIMA * tertia præsumptio & potissima est, quãdo esset vsurarius, & cõsuetus vsuras exercere, nõ tãtùm dictos contractus: quę præsumptio seu coniectura cùm alijs prędictis vel alijs earum coniuncta, facit præsumi faciliter contractum illicitum, vel simulatũ, aut vsurarium: vt probatur in c. illo vos. in fin. & ibi hoc nota. gloss. & Doct. extrà de pignorib. nota gloss. magna ante fin. in c. conquestus. extrà de vsuris. vbi dicit, quòd si in venditione interuenit modicum pretium, præsumitur esse contractus in fraudem vsurarũ, & præcipuè si emptor consueuit exercere vsuras. alle. c. ad nostram. de emptio. & vendi. & dictum c. illo vos. Et ideo propter hoc dicit Hostien. in summa. de pign. §. quando. ver. ideo dico. quòd ex quo apparet, ꝙ creditor vsurarius erat, de facili interpretatur cõtra ipsum. alleg. l. Iulianus. §. ibi debet. sed debuit allegare §. idem Papinianus. ff. de actio. emp. & ff. ad Mace. l. sed Iulianus. §. quod dicit. in l. nummis. ff. de lega. i. j. & l. nemo. quæ est lex iij. C. de episcop. audien. & sic faciliter præsumitur contra vsurarios, præsertim cùm occultè, fraudulenter solẽt inire contractus vel celebrare: vt est tex. in Clemẽ. ex grãdi. de vsu. & ibi no. per Doc. vnde dicit Hosti. in c. ad

74 nostram. de emptio. & vẽdi. * Quod cũ sit pessimum genus hominum, de facili præsumitur cõtra ipsos, maximè, cũ debitores egẽt, & creditores abundant: & ideo de facili debitor facit, qcqd vult creditor: quia talis prę sumptio est fauorabilis animabus ipsorum vsurariorũ, & propterea in dubio est sequẽda. de sponsa. c. iuuenis. & de præsumpti. c. illud. & de homicidio. c. ad audientiã. & C. de rescinden. vendi. l. ratas. & C. de vsuris. l. cũ allegas. cum simili. & ita etiam not. Pau. de Leaza. solẽnis Decretorum doctor, in quadam sua disputatione, quæ incipit, cõtra instrumentũ debiti opponitur, quòd est vsurarium. in v. colum. in versi. de quarto patet. Ad hoc etiã videatur, quod plenè scribitur per Ang. de Peru. in disput. sua, quæ incipit, Astensis miles. in xxx. colum. cum sequent. & quod dictum est in præcedenti prçsumptione. Et ideo vsurarij cauti, quo ad bona temporalia extorquenda, sed incauti quo ad spiritualia: & sic quo ad animam, quam suis cautelis quotidie illaqueare quęrunt. d. Clementi. ex grandi ante finem, de vsuris, vt euenit. Istæ duæ vltimæ præsumptiones, quæ sunt potentissimæ, faciunt, quòd ille, q indiget pecunia, & vult sibi in veritate pignorare fundum ipsum, quòd vendat alteri, qui non sit vsurarius, nec cõsuetus facere huiusmodi contractus, & ab eodem cõducat, cum pacto de retrouendendo: & vsurarius posteà emit ab illo emptore omne ius suum: & sic cùm dicti contractus venditionis & locationis cum pacto de retrouendendo

do nō habuerint principiū, nec fuerint in iudicio celebrati, per dictum vsurariū, vel solitum facere similes contractus, videntur cessare dictæ duæ rationes & vltimæ præsumptiones, & hoc videtur velle Guliel. de monte Lauduno in dicta Clemē. ex grandi. circa mediū, de vsuris. vbi dicit, quòd vsurarij nunquàm ipsi suos contractus per se celebrant, sed per mediatores seu proxenetas suos, ita quòd pignora per tres vel quatuor manus faciant pertransire, antequàm ad fœneratorem veniāt propter fraudem: & ibi eum sequitur Francisc. Zabarel. in §. cæterum. in iij. quæsti. Ad quod adde, quod dixi in præcedēti præsumptione: sed si posset cōstare siue docere de ista fraude, hoc sibi non prodesset, imò sine dubio & multò magis præsumeretur contractus simulatus & vsurarius, quàm si fuissent à principio celebrati per ipsum vsurarium vel solitum huiusmodi contractus exercere, vt ꝓbať in l. ab Anastasio. circa medium, ibi, vel forsitā aliàs per suppositam psonam. C. mandati. & ibi per Doc. & l. & qui sub imagine. in princ. C. de distrac. pign. Adde quod dixi in præcedenti præsumptione.

75 * Nam maliciis hominū nō est indulgendum. l. in fundo. ff. de rei vēdi. & quia fraus & dolus cuique patrocinari non debet, vt est tex. in d. c. ad nostrā. de emptio. & venditio. cum simi. & sic cùm habuerit malum principium, non est licitum alicui scienti emere: quia emptor esset in eadem damnatus. argu. c. tua nos. extrà de vsuris. & l. j. in fine. ff. de fluminibus. hæc tamen præsumptio, ꝙ sit solitus fœnerari, vel pcedens, scilicet quòd sit cōsuetus similes contractus suspectos facere, cōiuncta etiā cum pacto de retrouendendo, non facit præsumere contractum vsurariū: vbi aliæ malæ præsumptiones nō cōcurrunt: quia vsurarij sæpe celebrāt contractus veros, & non vsurarios, secundū Bald. q ita notat in l. emptione. in fin. principij. C. plus valere quod agitur. per not. per Iacob. de Areti. & Cyn. ibi, & per not. in c. ad nostram. de emptio. & venditio. & in c. illo vos. de pign. & idem notat ipse Bal. in l. interpositas. in prima col. ante fin. C. de transactio. vbi dicit, quòd ad rescindendū contractum tanquàm vsurariū, non sufficit probare, quòd cōtrahēs erat vsufructuarius, nisi etiā probatur specificè de illo cōtractu: & idem tenet Ange. in l. sicuti. §. superuacuum. ff. quib. mod. pign. vel hypo. sol. Vnde verius loquēdo, etsi nō sæpe, aliquando tamē vsurarij celebrāt, & celebrare possunt veros contractus non simulatos, nec vsurarios. Facit ad hoc text. Ioannis Chrysostomi, qui habetur de pœnitentia, distinct. iij. c. quid ergo. ibi, est & alia ratio. vbi dicit, nō potest malus in omnibus esse mal, sed habet aliqua bona. Facit ad hoc quod not Cyn. Bald. & Doctor. in lege j. C. de probatio. & vide omnino quod not. Ange. in disputatione, Astensis miles. in xxx. colum. cum sequenti. Et quod dicam in quarto casu principali.

76 VIGESIMA * quarta præsumptio colligitur ex eo, ꝙ vēditor remāsit in possessione rei vēditæ: vt ꝓbari videtur per tex. cū gl. si. in verbo, obijcere. in si. in l. sicuti. §. superuacuū. ff. qui. mod. pignus vel hypo. sol. & p l. si is q bonis. ff. de acq. here. & l.

& l. iij. si quis. C. de natura. libe. & p notata, maximè per Cyn. in l. ij. C. de repu. hæred. & ita tenet Specu. titu. de nat. lib. §. j. versic. itē pone aliqs. & Dyn. idē tenet in l. omnes. §. Lucius. ff. de his quę in fraud. credi. quē sequitur Bart. in d. §. superuacuum. ante finē, & in d. l. post contractum. versic. iij. præsumitur. ff. de dona. & dixi suprà in princi. huius operis. Et ita tenuit Guido de Suza, qui dicit, ꝙ non pręsumitur venditū, quod in patrimonio effectualiter reperitur, per dicta iura, vt refert Bal. in consilio, de quo infrà dicetur. quod tempus remanendi in possessione ad hoc, vt faciat præsumi, relinquendū est in arbitrio iudicis: qui arbitrabitur ex qualitate personarū, ex fama loci, & ex alijs probationibus verisimilibus, secundùm Bartolum in d. l. post contractū. & in §. superuacuū. Et prædicta pręsumptio procedit etiam si venditor constituit se emptoris nomine possidere, iuxta not. per Bart. & Doct. in l. quod meo. in prin. ff. de acqui. poss. & in l. ab emptiōe. ff. de pact. & per Anto. de But. & Docto. in c. cùm venisset. extrà de resti. spoli. si semper venditor fuit in possessione: quia per hoc non efficitur præsumptio fraudis, nisi interuenerit vera & corporalis traditio. l. iij. C. de suff. ibi, sequitur traditio corporalis. Rationem ego assigno, quia nō videtur verisimile, ꝙ emptor velit dimittere rē per ipsum emptā vē-
77 ditori, & pretium, *ex quo nemo præsumitur velle iactare suū. l. cùm de indebito. de proba. vel nisi venditor responderet emptori de fructibus: quia fortè conduxisset venditor ab emptore rem venditā: hoc enim faceret cessare præsumptionē fraudis. argu. l. litibus. C. de agri. & censi. lib. xj. & dixi suprà in principio huius operis. vel nisi venditor alij reseruauerit vsumfructū, vt l. quisquis. C. de dona. secundū Bart. qui ita no. & in dictis iuribus, scilicet cōtractus simulatus quando esse debeat. in l. post contractū. & in §. superuacuū. Et quod dixi, quòd ex possessione rei venditæ, in qua venditor remanet, etiam si constituit se emptoris nomine possidere, præsumitur simulatio, debet intelligi, quando apparet causa, propter quam sic fecit: vt l. mulier. in princip. ff. rerum amotarum, & in l. si maritus. §. final. vbi est expressum. ff. qui & à quibus. & casus expressus in c. final. de renun. in vj. Sicut enim non possunt dici facta in fraudem creditorū, quę non sunt. lege prima. C. de iure fisci, lib. x. Et sicut non potest dici donatio facta metu mortis, quæ non fit. ff. de dona. cau. mor. l. j. cū simi. Ita non pōt dici contractus simulatus vel ad apparentiam factus, nisi subsit causa fictionis, propter quam fictionē constat esse factā, secundū Bart. qui ita notanter dicit in consilio suo quod incipit, Petrus Nicole. vbi subdit, ꝙ licet venditor vel donator post venditionem vel donationē remaneat in possessione, non facit tamen pręsumi contractum esse fictitium & simulatum, & ad apparētiam factum: quia ex sola possessione non apparet causa simulationis, quæ debet ante subsistere: vt probatur in iuribus proximè deductis: & ita loquitur d. l. sicuti. §. superuacuū. ff. quib. mod. pign. vel hypo. solu. ibi enim subesset causa: quia ad excludendū credi-

torem

torem erat simulata venditio:& hoc allegat ipse creditor,sicut dicitur in donatione,q non præsumitur ficta vel simulata,nisi appareat causa, propter quã sit ficta vel simulata: vt not. etiã Bart. in d.l. post cotractũ. ff. de dona. Et Bald. in l. illud, in vij. quęst. C. de sacr. sanc. eccle. videtur aliter docere circa prædicta: dixit enim, q ex eo quod venditor vel donans remansit in possessione, non videtur probari simulatio: quia vsque ad triginta annos potest emptor vel donatarius agere actione personali ad rẽ sibi tradendam: vt in l.j.C. de annali excepti. & l. secunda. C. de constitut. pecu. cum sim. ergo non præsumitur ex possessione simulatio. vnde ipse sic distinguit in d.l. illud. Aut est instrumentum promissionis, & non præsumitur ex possessione simulatio: vt d.l.ij.C. de consti. pecun. Aut est instrumentum traditionis, & tũc aut sunt aliquæ coniecturæ vel causæ simulatiõis vel fraudis, vt ex possessione iuncta cũ alijs, pręsumitur simulatio: vt d. §. superuacuũ. Et in hoc videtur conuenire cũ Bart. in d. consi. Petrus Nicole. Et est ratio differẽtiæ, secundũ Bal. in d.l. illud. inter instrumentũ promissionis & traditionis: quia possessio non repugnat promissioni, sed promissio repugnat verę possessiõi tradẽtis, nec cũ ea concurrit. Vnde cùm nõ consonet effectus cũ sua causa, pręsumitur simulatio causæ, seu tituli, nisi tra-

78 dẽs precariò accepisset. ⁴Nã p possessionem precariam excluditur pręsumptio simulationis, vt habetur in l. quod meo. in princip. de acquir. poss. & in l. ab emptione. ff. de pact. Sed non excluditur pręsumptio simulationis & fraudis simul iunctæ, vt d. §. superuacuũ. & hoc in effectu sequitur domi. Pau. de Cast. in cõsi. suo cccxxvj. quod incipit, in Christi nomine, amẽ. Pręsumptionibus his, de quibus suprà. qui respondet ad dictã l.j.C. de suffra. quã Barto. allegat: quia loquitur quãdo personę essent suspectæ vel prohibitę: vt ff. de proba. l. qui testamentũ. & l. cũ quis. §. Titia. de lega. iij. secus si nulla subesset causa, propter quã contrahentes impedirentur inuicem contrahere.

79 VICESIMA ⁵quinta pręsumptio resultat ex tempore, quo vẽditio durauit, quia per modicum tempus durauit. Vnde cùm venditiones soleant fieri, vt res perpetuò sint penes emptorem & pignorationes, quousque debitũ soluatur, vt l. si rẽ. §. omnis. de pigno. acti. Credẽdũ est, q ex modico interuallo noluerit vẽdere, sed pignorare. Et istud optimè probatur in simili, per l. plerique. de ritu. nupt. vbi si mulier, quæ recessit à marito, non multo tẽpore interposito reuersa est, censetur idẽ matrimonium, nec censetur diuertisse animo diuertendi, & matrimonium dissoluendi. ad hoc l. quicquid calore. in fi. ff. de regu. iur. & xxxiij. quæst. ij. §. diuortium. Probatur etiã in l. iiij. §. si ab ignoto. ff. de manumiss. vbi quando fuit actum à principio, quòd emptio modico tempore habeat durare, pręsumitur emptio simulata. Et ita dicit Bartolus per illum tex. in consilio, quod incipit, Petrus Nicole. vbi ponit de triplici specie simulationis, & istã ponit pro vna: facit etiam ad hoc lex, si ventri. §. in bonis. & quod ibi not. per glo. & Docto. de priuilegijs credi. Et ita consu

consulendo tenuit domi. Paul. de Cast. in cõsilio suo cccxxv. quod incipit, in Christi nomine, amen. In causa mota per dominã Dortheã. ver. his præmissis. Et aduerte, quod istius simulationis natura hæc est, vt debeat hoc expressè per pactũ agi: vt dicit text. in d. §. si ab ignoto. & not. Bart. in d. suo consi. Et ista dicetur vera simulatio: sed quando hoc expressè nõ esset actũ p pactũ, sed tamen recessum est à venditione infra modicum tempus: tunc est præsumpta simulatio, non vera, quæ sola non esset sufficiens ad præsumendum cum effectu cõtractum esse simulatum. per d. §. si ab ignoto. ibi, ab initio enim hoc agi debet. sed iũcta cũ alijs præsumptionibus sic, per prædicta iura, quæ ita meo iudicio debent intelligi. Et circa prædicta adde, quæ dixi in duodecima præsumptione.

80 VIGESIMA *sexta præsumptio compræhenditur ex modo recedendi à dicto cõtractu emptionis seu venditionis, quando scilicet receditur per restitutionẽ instrumentorũ incisorũ, & sic per modum recessus à dicto cõtractu, & per modum nouæ venditionis, quod fieret à principio, si contrahentes habuissent animum faciendi verũ cõtractũ. facit lex, cũm hi. §. modus. de transact. secundũ domi. Pau. de Cast. in d. consilio cccxxv. versi. tertiò resultat præsumptio. hoc potest sic confirmari: quia istud est solitũ. Regulariter enim fit retrouenditio, & non sola restitutio instrumentorũ, maximè incisorũ. ergo præsumendum est illicitum, per gloss. notabilem in l. si quis sub conditione. cum ibi notatis per Bartol. & Docto. ff. de conditio. institu. & per ea quæ dixi s. in nona præsumptione. In contrarium tamen videtur facere l. Labeo. cũ l. sequenti, quæ incipit, postquã pignus. cũ ibi not. per glo. ff. de pact. & l. chyrographum. ff. de proba. & l. iiij. & v. in princi. ff. de lib. leg. & l. mortis causa capimus. §. Seia. ff. de dona. causa mor. & l. constat. C. quæ res pignori obligar. possunt. & l. creditorẽ. C. de remiss. pig. & l. pecuniæ. C. de solu. cum sim. in quibus habetur, quod si restituitur vel legatur debitori instrumentum debiti vel pignoris, maximè cancellatum, videtur esse facta liberatio, vel pignus remissum. Sed ad hæc iura potest responderi, quòd loquantur in liberatione vel remissione debiti aut pignoris, quæ consueuit nonnunquam fieri per redditionem vel legatum instrumentorũ: vt ibi habetur. nos loquimur in nouo contractu emptionis & venditionis, qui non consueuit fieri, nisi per noui contractũ seu instrumentũ cõtractus, & nõ per simplicẽ restitutionem instrumentorũ incisorũ. Itẽ in contrariũ videtur etiã facere l. j. C. de dona. & l. seruũ filij, §. eũ qui chirographum. ff. de leg. j. & gloss. in l. iij. in verbo animo. ibi, quintus per traditionem instrumenti a. ff. de acquir. possess. & glo. in §. interdũ. in verbo, nuda volũtas. institut. de re.
81 diuis. in quibus dicitur, *quod si donantur, venduntur, aut legantur vni instrumenta emptionũ alicuius rei, ipsa res vendi, donari, vel legari videtur. Sic eodẽ modo, si restituentur instrumenta emptionũ, soluto prius pretio per primum venditorem, videtur esse facta retrouenditio. nec videtur,

videtur, quòd debeat præsumi aliqua simulatio. Potest ad hoc dici, quod in dictis iuribus nō potest cadere simulatio vel pignus: quia loquuntur in prima donatione, venditione, & legato: nos verò loquimur quando primò præcessit vēditio, posteà redduntur instrumenta, per quę receditur à prima venditione, quod nō est solitū fieri: ideo prima venditio præsumitur simulata, & verè fuisse pignus: vt cesset hæc suspitionis præsumptio, requiritur quòd fiat noua retrouenditio. Pro hoc optimè facit, l. nihil tam naturale. cū ibi not. ff. de
82 regu. iur. *Vbi dicitur, quod nihil tam naturale est, quàm eo genere vnumquodque dissolui, quo ligatū est. Ad idē c. j. extrà de reg. iur. in antiquis, vbi sic dicit text. beati Ioā. Chrysost. Omnis res per quascunq; causas nascitur, per easdē dissoluitur. Pro hoc etiā l. ferè quibuscunq; modis. ff. de regu. iur. vbi dicitur, ferè quibuscūque modis obligamur, iisdem in cōtrariū actis liberamur. Ad hoc etiam glo. xxiiij. quæst. iij. cùm perimus. in verbo, inimicus. & est etiam de hoc text. in l. prout quisque. ff. de solu. & est casus in l. j. C. quando liceat ab emptio. discedere. & ibi hoc videtur
83 sentire Cyn. in vj. & vlti. q. *Multę
b aliæ præsumptiones fraudis b vel simulationis reperiuntur, quę faciunt præsumere contractū fictitiū, simulatum, vel vsurarium. de quibus per Specu. in titu. de cessione actionis. §. j. versicu. si verò dubitatur, vtrū sit vera vel simulata. & per Cyn. Barto. Bald. & Doct. in l. ij. C. de repu. hęreditate. & per Bart. in d. suo consilio, quod incipit, Petrus Nicole. & per Cyn. Bal. & Doct. l. in emptione. C.

plus valere quod agitur, quàm quod simulatè concipitur. & per eundem c Bal. in l fraus c. ff. de legi. & in l. iij. si sub specie. & ibi per Docto. C. de postu. & aliquid per Bald. & Doct. in l. per diuersas. & in l. ab Anastasio. C. mandati. & per Baldū in l. multùm. C. si quis alteri vel sibi. & l. cùm allegas. C. de vsuris. & per Doctor. in l. emptor. ff. de aqua plu. arcen. & per dom. Benedictū de Plumbi. in l. iij. §. si ab ignoto. ff. de manumissio titulo generali. Et vide tex. no. in l. cū vir vxori. cum ibi no. ff. de iure dotium. & vide quod no. Bal. in l. non dubium, in iij. oppositione. C. de legi. vbi ponit quot modis fiat fraus legi, ex quibus præsumuntur multæ præsumptiones simulationis & fraudis. Et idem etiam ponit domi. Petr. de Anchar. in repeti. c. canonū statuta. extrà de constitutionibus. in xcviij. colum. versicu. iuxta prædicta cōgruè &c. & in suo consilio xxj. quod incipit, in Christi nomine, amen, ad corroborationem prædictorum. Et vide etiā per Bald. in l. Deo nobis. in vj. not. C. de episco. & cleri. & plenè per eundē in additionibus, quas fecit ad Specu. in titu. de donat. per Tancret. de Cor. in suo opere, in xj. rubri. quæstione xiiij. Et vide per dom. Bartho. de Sali. in l. ij. C. ne lice. poten. & l. si quis posthac. in princip. in quinto colum. C. de bonis proscript. & per Alber. de Ro. in l. filię meæ. ff. solu. matrimo. & per Ange. de Aret. institu. quibus ex causis manumittere non licet. §. in fraudem. in prima columna, & per Docto. Cano. in c. illo vos. extrà de pigno. & in c. ad nostram. de empt. & vendi. & in c. ex literis. extrà de iureiuran. &

in c.cōquestus. & in c.cum diœcesi. extrà, de vsuris. & per Hosti.in sum. extrà de vsuris. §.fin.in princip.in ti tu.de pigno. §.quibus pactis.& in ti. de contrahen.emptio. §.fin.versicu. de cōtractu ad contractum. & plenè per domi.Guil.de monte Lauduno, in Clemē.ex grandi.& ibi etiam per Card.Zaba.in §.cæterum, in tertia quæstione.& ibi per Docto. de vsuris, & per beatum Bernardinū in tra ctatu de contractibus & vsuris,in ser mone xxxix.articulo secundo.c. pri mo. Et per Ioannem de Capistrano in suo libello siue tractatu de vsuris, vbi tractat de vsura palliata sub nomine venditionis: sed illæ conueniunt materiæ nostre:quæ est solum modò quando emitur vel acquiritur res ab vno, & eodē locatur cum pacto de retroruendendo: & ideo eas hîc omisi: & si quis videre vellet, recurrat ad dicta loca,& ad notata ibi per Doctor. quæ omnia sunt bene notanda:quia non ita alibi col

84 lecta simul reperies. * Sed circa prædictas præsumptiones potest in practica dubitari: quid si in instrumento venditionis & conductionis cum pacto de retrouendendo esset apposita hæc clausula, videlicet, quod ipsæ partes renunciant seu renunciauerunt exceptioni simulationis, & apparentiæ contractus, & non sic actorum,scilicet quòd non possit ex cipere,quòd sic non sit actum? Dic quòd hæc verba releuant, quia declarant intentionem cōtrahentium, quòd non intendunt istum contractum esse fictitium, vel ad apparentiam factum. Sed si apparent legitimæ causæ, probationes & indicia, tunc quia ratione substantiæ contractus probaretur simulata: eadem hæc renuntiatio simulata præsumeretur:argumen.ff. de noua.l.doli.§. diuersum.secundùm Bartolum, qui ita notat in sæpe allegato consilio, quod incipit,Petrus Nicole. in fine. Et idē ipse notat in l. nemo potest. versicu.quæro,an renuntiatio exceptionis.ff.de legat.j. Et idem not.& tenet Cardi.Zaba.& Ioan. de Imol. in c.ad nostram.de emptione & venditione Et idem dixit etiam Bartolus de illa,quæ renuntiauit exceptioni doli in factum actioni, & sine causa,in consilio cviij.quod incipit,quidam Petrucius, vt dicit,fecit testamentum.& idem ipse tenet in l. fin., §.idem quæsiuit.ff. de condictio. in debiti. & notatur per eundem Bartolum & Doctor.in dicta lege, doli. §.diuersum. de nouati. Et prædicta procedunt, quando dicta renuntiatio est facta in eodem instrumento, quod dicitur simulatum, vel in alio instrumento incontinenti pòst, nisi partes iurassent vera esse omnia cōtenta in dicto contractu & instrumēto, secundùm Baldum in l. final. C. de non nume.pecun.& dixi s. in septima præsumptione,ante finem.Se cus autem, si post ex interuallo talis renuntiatio fieret: quia tunc etiam sine prædicto iuramento tolleretur prēsumptio simulationis:vt l.ij.cum ibi nota.C.quod metus causa.secun dùm Bartol.qui ita notat,in d.l. nemo potest.& per Zabar. & Ioan. de Imo.in d.c.ad nostram.& dixi in dicta septima præsumptione, ante finem.Ex quibus videtur concludendum, quòd in dubio contractus nō præsumatur simulatus. sed verus,vt l. si maritus. in fine.ff. qui & à qui-

re rem vēditam, videtur esse maior præsumptio, q; non habuerit animū verè vendēdi, quod est quādo tēpus nō est breue. nam si est breue, id est, non longum tēpus, apparet, q; saltē post illud tēpus, si nō reemerit, quòd remanebit perfectè apud ipsum emptorē, per ea, quę statim s. dicta sunt.

Secunda ratio pōt esse: quia quando vult vēditor pactum de retroēdendo vsq; ad x. annos vel vltrà, est præsumptio, q; non habet animū retroēmendi quando poterit: quia cōmuniter est verisimile, quòd vsq; ad x. annos possit habere potestatem & facultatē retroēmēdi. & qui nō posset retroēmere vsq; ad x. annos, non est verisimile quòd possit etiā pòst. Nam qui non pōt c. aureos inuenire vsq; ad x. annos, rarò continget q; etiā pòst inuenire possit, ex quo est longum tēpus. Est ergo prēsumptio, quando venditor vult pactum de retrouendēdo vsq; vel vltra x. annos. quòd non possit infra illos x. annos inuenire vel recuperare pecuniam; sed quia vult de illa pecunia agere facta sua, & quòd vult retinere pecuniam emptoris, donec sibi placuit. & hoc maximè verum est, quando venditor non fuisset ductus necessitate ad vendendū, sed pro volūtate: quia fortè volebat facere mercantiam de dicta pecunia. Tertia ratio potest assignari etiam ad hoc, quare magis dixit de septem annis, quàm de pluribus vel paucioribus. Nam communiter in septem annis contingit saltem vna vbertas seu fertilitas, & aliquando in quinque, vt communiter dicitur. cùm ergo venditor possit in vij. annis habere vnam fertilitatem: sequitur, quòd poterit verisimiliter infra illud tempus retroēmere, Et eadē ratione pōt dici, q; satis sit emptori infra illud tempus, quādo locauit rem emptam ipsi vēditori, & vel satis sit ipsi venditori, qui conduxit rem per ipsum venditā: quia in dictis vij. annis habebit saltē vnam fertilitatē fundi venditi. & sic nō poterit dicere omnes redditus esse fertiles, ex quo, vt dixi, saltē in vij. annis contingit communiter vna fertilitas: quia sic non poterit esse grauatus in redditibus nō fertilibus, & sterilitas compensatur cum fertilitate, vt in simili dicitur in l. si vno. in prin. & ibi not. ff. loc. & in c. propter sterilitatem. ex trà de loca. Tu cogita, si alia melior ratio de hoc adduci potest.

a Pactum de. *Pactū de retrouendendo factū à rustico, quē iuris ignorantia excusat, non est vsurarium. Rapha. Fulgo. & Pet. de Sum. in l. cum allegas. C. de vsuris.*

58 TERTIA[a] decima prēsumptio est, quando ab ipso initio partes egerunt, quòd quandocunque venditor restituet pecuniam perceptā, emptor teneatur restituere rem suam. Nam plus appropinquat simulationi, pactum de restituendo rem & pretium, quàm pactum quòd retrouendatur, cum hoc secundū præsupponat aliam venditionem præcessisse, sed primum non. nam non potes mihi retrouendere, si primo à me non emisti: sed restituere rem bene potes, secundùm domin. Paul. de Castr. in consi. suo cccxxv. quod incipit, In Christi nomine, amen. In causa mota per domi. Dorotheā. in iiij. col. vbi nihil allegat. Tu autem potes ad hoc allegare. nam cùm dicta promissio de restituendo rem

suā

suam & pretiũ, sit contra naturã contractus emptionis & vẽditionis, primò sequitur quòd inducere videtur præsumptionẽ simulationis, per glo. in l. si quis sub cõditione. cũ ibi nota. ff. de condi. insti. & per ea, quæ dixi in viij. prçsumptione. Et quòd sit præter & cõtra naturã cõtractus, patet: quia si vera fuisset prima venditio, dominiũ rei venditæ fuisset in emptorẽ translatũ, si vẽditor erat dominus: vt i l. clauibus. ff. de cõtrahẽ. emp. & in l. emptionẽ. in prin. & ibi no. ff. de ac. emp. & interuenit traditio, vt l. traditionibus. C. de pact. vel aliud loco traditionis, vt cõstitutũ, vel. quod meo. in prin. ff. de acquir. pos. & l. ab emptione. in princ. ff. de pact. vel aliquid eorũ, de quibus per glo. in l. iij. in princi. in verb. animo. ff. de acqui. pos. & si secũdus esset verus contractus retrouenditionis, primus emptor non diceretur rem ipsius vẽditoris sibi restituere: sed diceretur vel teneretur tradere vel dare, vt d. l. emptorẽ. nã dominiũ ipsius trãslatum fuit in primũ venditorẽ, vt d. l. emptorẽ. in princi. vnde eam amplius restituere nõ tenetur: sed potest illam vel aliam soluere, si retroẽmerit rem per ipsum vẽditã, vt habetur in præallegatis iuribus. Item potest dici, quòd dicta promissio de restituendo rem suam & pretium, 59 est insolita: quia vbi partes volunt, quòd fiat retrouenditio, non solent apponi illa verba, sed verba tantùm pacti de retrouendendo, quæ sunt secundùm naturam contractus. Et ideo propter hoc causatur præsumptio suspitionis, vt probatur per ea, quæ dixi suprà in nona præsumptione. Illa tamẽ verba, quòd emptor teneatur restituere rem suam, posset intelligi, quòd aut verbũ, Suã, referatur ad personã emptoris, quo in dubio est credendũ, ex quo illa est promissio sua, & censetur per ip[sum] prolata, licet in tertia persona [sit] scripta, argumento eorũ, quæ [n]ot. Bart. in l. ex facto. in prin. ff. ad Trebe. in l. cùm testamento. ff. de auro & argen. legat. & in l. si quis Titio. ff. de vsufru. accre. facit cap. primũ, in verbo, nõ sua. extrà, de sponsal. & quod not. Cyn. in l. quãuis. in fin. C. de fideicom. & secũdùm hoc nõ repugnant naturæ dictorũ contractuũ emptionis & venditionis. Aut dictũ verbum, Suã, refertur ad personam dicti venditoris, eiusdemque secundi emptoris. & tũc bene repugnare videtur naturæ emptionis & venditionis per prædicta, nisi exponam*, Suam, id est, sibi debitã per vigorẽ ipsius pacti, vt exponit gloss. in l. j. in verbo, suum cõsequatur. ff. quod cũ eo. & in l. cũ duobus. §. idem respõdit socius qui cessantis. in verbo, suum cõsequi. ff. pro socio. vbi glo. exponit, id est, sibi debitũ. Et alibi glo. exponit, Pecunia mea, id est, mihi debita, vt est glo. in l. si & me & Titium. ff. si cer. pet. & glo. in l. si pecuniam. C. de neg. gest. & facit glo. in l. sicuti. §. distant. in verbo, meũ. ff. si seruitus vendicetur. *Propriè tamen loquendo dicitur meum vel suum, quod vendicari potest, vt l. solùm. §. meum. ff. de rei vendi. & notat gloss. in d. l. j. ff. quod cũ eo. Item potest etiam exponi verbũ, Suam, etiam si propriè intelligatur, subaudiendo quondam, vt subaudit alibi gloss. exponendo text. in l. vti frui. in fine principij. ff. si vsusfructus pe-

tatur, in verbo, Vsufructuarius. & ibi glo. dicit, quondã. & de hoc est casus in gloss. in verbo, dominus. in l. cotem fer. §. eam rem. ff. de publica. & vide quod ibi notat Alber. de Rosa. & vide glo. in l. eius qui in prouincia. in verbo, defuncti. ff. si cert. pet. & vide quod ibi notat Bart qui dicit, quòd si in instrumēto vel petitione dicitur filius Titij, q est mortuus, sustentatur: quia subauditur, quondam. & ita tenet Spe. in titu. de instru. edit. §. instrumentum. versic. quid si ita continetur. vbi alleg. alia iura. & Anto. de But. in c. ex parte B. in fi. penul. col. extrà, de foro comp. & Barto. in tractatu de alluuionib⁹. super verbo, alueus. & nota. per aliquos in c. Rayn. extrà, de testamen. hæc sunt notanda pro intelligentia dictorum verborum & similium.

60 QVARTA decima præsumptio ad detegendum cōtractū simulatum, vel vsurarium est, quādo pacta apposita in contractibus claudicant: quia omnia facta fuissent apposita in fauorem creditoris, & nullum esset in fauorem debitoris. Nā si verus fuisset contractus, nō est verisimile, quòd omnia pacta fuissent apposita in fauorem creditoris, quia nō præsumitur debitor velle iactare suum. l. cùm de indebito. in prin. ff. de probation. Et ista fuit doctrina Host. in summa de vsuris. §. si. versi. ij. quæ est optima. & eam tenet dominus Gulie. de monte Lauduno, in Cle. ex grandi. de vsuris. vbi dicit, quod fraus præsumitur, quādo pacta apposita claudicāt: quia fortè omnia sunt apposita in fauorem creditoris. & nihil aut parū in fauorem debitoris, & ita cum sequitur ibi Franciscus Zabar. in §. cæterum. in iij. quæstione. Et idem notat & tenet Bal. in consilio suo in hac materia singulari, quod incipit, ad probandū & ostendendū contractum esse fictitium & simulatum in ordine meo. ccxxvij. in nono argumēto. Ad quod adde, quod dixi in vndecima præsumptione. Et pro hoc facit l. si de meis. in princi. cum ibi not per glo. & Doct. ff. de arbi. vbi dicitur & notatur, quòd cōtractus non debet claudicare.

61 QVINTA decima præsumptio simulationis percipi potest ex parte venditoris propter rē vēditā. nam venditor dicit emptori, Ego indigeo c. aureis, si eos mihi des, vendam tibi vnum de fundis meis, quē ipse volueris, cū pacto de retrouendendo. nā hoc casu est præsumptio, quòd venditor nō habuit animum vendēdi, & sic quòd vendere nō voluerit, sed potius pignorare: quia si verè ac libere vēdere vellet, pro sua necessitate vel voluntate, non daret electionem emptori, vt acciperet in emptione, quam rem vel quē fundū vellet de fundis suis. imò est præsumptio, quòd venderet deteriorem, & minus damnosam, & minus caram, sicut communiter contingit, & probatur in l. lex quæ tutores. C. de administr. tutor. & in l. magis puto. §. ne passim. ff. de rebus eorum. quia nemo præsumitur iactare suum. d. l. cùm de indebito. de proba. in prin. Et idem est dicendum, quando venditor haberet multos fundos, & vēderet meliorem, puta domum maiorum suorum, in qua fortè educatus est, & habitat, ad quam præsumitur habere affectionem, & quòd verisimiliter eam nō esset venditurus, ex

quo

quo habet alia bona, quæ vendi possunt: vt probatur in l. si in emptióe. ff. de mino. & in l. prima. §. sed si rem. ibi, quã habet patronus: affectionem uel oportunitatis uel cœli, uel quia illic educatus sit, vel parentes sepulti. ff. si quid in fraudem patroni. & in l. libertus, qui soluẽdo nõ erat. ibi, veluti si prædia. ff. de bon. liber. & in l. lex quæ tutores. ibi, nec uerò domum uendere. C. de administratione tutorum. vel si venderet domum apothecæ suæ, sine qua cõmodè viuere non posset. ad quam præsumi: habere affectionẽ propter commoditatẽ suę artis. probatur in d. §. sed si rem. ibi, affectionem uel opportunitatis. & sic non præsumitur, quòd eam uenderet si haberet aliquid aliud, quod cũ minori damno & incommodo vendere posset. Et idem est dicendum in alijs similibus.

2 Affectio. *Affectio cadit in re, quæ fuerit antecessorũ suorũ. d. l. si in emptione. & ibi glo. in uerbo, maiorũ. ff. de mino. l. cũ seruum. ff. mãda. & Cyn. in l. quoties. C. de fid. & Pau. de Cas. cõsi. xvj. & probatur Regũ iiij. c. xxj. ubi Naboth noluit uẽdere uineã, quia fuerat patrũ suorum. & Alex. in l. aij. in fin. C. de leg.*

62 SEXTA decima præsumptio insurgit etiam ex persona venditoris propter pretium, quando scilicet emptor voluit soluere pretium iustum, vt puta centum: & venditor dixit, nolo recipere nisi quinquaginta vel sexaginta: quia eis tantùm egeo: nam tũc est præsumptio, quòd noluerit vendere, sed pignorare, secundùm dominum Paul. de Castro, præceptorem meum, in cõsilio suo cccxxviij. quod incipit, In Christi nomine, amẽ. Visa petitione prædicta. in secunda col. circa principium. Et idem, si dum venditor peteret octuaginta de suo fundo vendendo cum pacto de retrouendendo, emptor dixisset, si tu vis mihi vẽdere fundũ sine pacto de retrouẽdẽdo, dabo tibi centum. & venditor noluit, imò potius voluit vendere cum pacto de retro vendendo pro octuaginta, quàm liberè pro centum. nam tunc esset præsumptio, quòd non habuisset animum vendendi, sed potius pignorandi, secundùm eundem Paulum in eodem consilio. Et potest esse ratio, licet ipse non alleget, quia in dubio quis præsumitur velle vendere rem suam iusto pretio, & potius quod minoris sit pluris vẽdere: ut l. item si pretio. §. quemadmodum. ff. loca. & in l. in causæ. §. penultimo. ff. de mino. & ideo quãdo quis sponte id quod pluris est, minoris vendit, & minus uult quàm sibi offeratur, est mala præsumptio: quia tũc videretur velle iactare suum ac perdere: vt l. si filiusfamilias. in principio. ff. de dona. quod non est præsumendum: ut in d. l. cùm de indebito. in principio. ff. de probationi. cum similibus. Ad quod optimè facit, quod dicam in sequenti præsumptione. Hic tamen consulendum est utrique, videlicet quòd res vẽdatur iusto pretio pro parte, saltẽ pro indiuiso, quæ tamẽ ualeat dictũ uerũ, & iustũ pretium. & hoc modo 6 tolleretur oĩs suspitio paruitatis pretij.

63 DECIMA septima præsumptio etiam oritur ex paruitate pretij, ex persona emptoris, videlicet quando est incongruitas pensionis,

& eius modicitas fundi locati ipsi venditori: nam hoc inducit præsum ptionē vsurarum vel simulationis. Non enim est verisimile aliquē velle iactare suū, vt d.l. cū de indebito. in princi. & maximè fœneratorem cupidū & auarum, vt xlvij. distin. c. quoniam. & c. sicut hi. & xiiij. quæst. quarta. cap. quid dicam. Vnde cum de fundo locato longè maior pētio & fictus haberi potuisset, quàm præstaretur per ipsum venditorem: sequitur, quòd fundus ipse, si reuera fuisset ipsius emptoris, ipsum nō locasset dicto fictu: sed quia reuera erat pignoratus, & ille fictus reuera erat vsura, quam emptor habere debebat, non curauit de maiori fictu, quàm esset vsura sibi debita, habito respectu ad pecuniā per ipsum emptorem solutam, secūdùm Bald. qui ita singu. notat in dicto consi. quod incipit, ad probandum & ostendendum contractū esse fictitium. in xj. articu. Ad quod facit quod dictū est in præcedenti præsumptione. Et prędictis adde, quæ dixi in tertia præsumptione, versi. quinto modo. Eadem etiam presumptio esset, quādo quis emisset fundum minori pretio quàm valeret, puta centū, cùm centum valeret & quinquaginta: & facit venditori emptor pactū de retro uendendo pro eodem pretio centum. Nam si alij vendere voluisset, nō vēdidisset pro centū & quinquaginta: ergo præsumptiò est, quòd verè nō emerit, per predicta: & maximè hoc verū est, quādo iure liuelli nō locasset ipsum vēditori: sed si liuellasset, tūc esset minor suspitio, vel præsumptio in pacto de retrouēdendo: ex quo per liuellationē illud quod plus valet fundus venditus, efficitur melioramentū liuellarij: iuxta no. in l. ij. C. de iure emphy. sed suspitio remanet ipsa in liuellatiōe, quæ fit minori pretio quàm alteri fieret, vt s. dictum est. ad qđ adde qđ dixi in quarta pręsumptione. ver. de secundo modo læsionis.

64 DECIMA octaua præsumptio etiam cōsiderari & percipi potest ex parte ipsius emptoris, ꝓpter rem emptā, quā nō curauit velle videre, nec de ea informationē suscipere, dūmodò venditor eā cōduceret iure liuelli cum pacto de retrouendendo, sicut fit per multos emptores in ciuitate Veronæ. Si enim emptor haberet animū emendi, vellet prius videre rem, quā esset empturus, vel de ea informationē habere, si valet iustū pretiū, qđ soluit: q2 nemo præsumitur iactare suū. dicta l. cùm de indebito. cum similibus. Ex hoc ergo quòd non vidit rem venditā, nec de ea informationē habere curauit, præsumptio est, ꝙ non habuerit animū emendi, sed solùm habuerit animum, fictum de sua pecunia percipiendi, secundùm quantitatem ipsius pecuniæ suæ solutæ: & non secundū conditionem rei vēditæ, & fructuum exinde percipiendorum, quod esse non debet, vt dixi suprà in tertia præsumptione.

65 DECIMA nona præsumptio colligitur etiam ex persona emptoris, scilicet quòd emere noluerit, quando ipse propria prædia venderet, & huiusmodi contractus faceret: quia nō est verisimile, quòd intendat aliena emere, qui propria non inutiliora vendit, cum hæc sint contraria: & nemo præsumitur velle ia

le incontinēti cōtraria agere l.nō ad te ea.ff.de cōdi.& demō.cū sim i

66 VIGESIMA *pręsumptio est, quæ plurimum fraudis & simulationis inducit, quando dicti cōtractus venditionis & locationis cū pacto de retrouendēdo celebrati sunt clàm,& occultè,& non palàm: vt est tex.in Cle ex grandi.ver.cæterū ver bo occultè.de vsuris.& ibi per Doc. & probatur in l.fi.ff.de ritu nup.& in l.nō existimo.ff.de admi.tu.& l.ab Anastasio.ibi,hoc nō occultè.& ibi, si quis autem occultè.C.mandati,& ibi per Doctores.& in l.data.ibi, si quidem clandestinis & domesticis fraudibus.C.de dona.& per text.in cap.vt nostrum.§.porro.& ibi glos. in verbo,occultè:extrà,vt ecclesiastica beneficia.& no.per Bart.in l.post contractum.ver.quartus casus.& ibi per Doc.ff.de do.& per Cyn.& Bal. in l.secunda.C.de repu.hære.& per Specula.in titu.de cessione actio.§. j.versicu.tertium,si facta sit cessio.& per Salyc.in l.si quis post hac.in prin ci.v.colum.C.de bonis proscrip.Ad quod vide.quod notat domi.Pau.de Cast.l.prima.C.de fur.Et pro hac pręsumptione facit illud vulgare,& testimonium veritatis, Qui malè agit, odit lucem:vt est tex.cū glo.in cap. consuluit.extrà de offic. delega.& xviij.q.secunda,periculosum.& tex. cum glo.in verbo,occulte.in l.donatio.C.de dona.& suspitio est contra instrumētum,si occultè est roga tum,secundùm Innocen.in ca.j.ex-

67 trà de fide instrumen. *Vnde præsumitur contra illum,qui occultè cōfert beneficium,extrà,vt ecclesiastica beneficia.cap.vt nostrum.& facit totus titu.extrà de clandesti.despon sat.& id quod dicitur,deus opera tenebrarū odit:vt capit.cū ex iniūcto. in princi.extrà de hære.Sed qui palàm facit,licet non bene faciat,in dubio cùm quilibet presumatur bon*. vt cap.j.extrà de scrutinio.& cap.fin. extrà de præsum.cum simi.eùm potius præsumatur error quàm dolus, vel fraus,vt probatur in d.l.fi.ff.de ritu.nup.Et prædicta sunt vera, nisi probaretur,quòd ex aliqua alia causa quàm simulationis prædicti contractus clàm, non palàm celebrati sunt:quia in incertis nō certis locus est coniecturæ.l. continuus.§.cùm ita.de verb.ob.Prædictis adde,quòd si instrumentum diu steterit occultum,præsumitur esse simulatum.Ita dicit Bald. notabiliter in l.fraus.ff. de legibus.Allegat ad hoc Iacobum de Aret.ita hoc tenentem in l.filiæ. ff.solu.matri.quod no.

68 VIGESIMA *prima præsumptio est,quando in loco vbi agitur,& in quo celebratus est contractus,de quo quæritur,consueuit fraus & simulatio in similibus contractibus adhiberi.nam in dubio pręsumitur id esse actum,quod in illo loco fieri consuetum est,per text.in l.quòd si nolit.§.quia assidua.& per id quod ibi plenè notaui.ff.de ædi. edic.& per l.si prius.§.j.ff.de aqua pluar.& per l.generaliter.ad fin.C. de fideius.cum si.Et quod hoc sit verum,tenet expressè Guil. de monte Landuno,in Clem.ex grandi.post

69 medium,de vsuris.*Vbi dicit,quòd si quis moratur in loco vbi cōsueuerunt exerceri vsuræ,præsumitur vsurarius.alle.xcviij.distinc.Afros.& ibi est glo.quæ etiam dicit per illum tex.quòd etiam ratione prouinciæ

præsumitur contra aliquē,alle.xxiij. distin.quando.& dictū §.quia assidua.& vide quod ibi dixi:& quod etiam dictum est in libello meo,de Imperatore militū eligendo,vbi de natione scribitur.Et hoc etiā tenet Hosti.in sum.de contr.emp. §.j.ver.a illud autē nō.ibi,cōsuetudo etiā vsurarij,& terræ,in hoc maximè attēdēda est,scilicet qñ multi vsurarij sunt in terra,& sic omnes contrahere cōsueuerunt.

70 VIGESIMA *secunda præsumptio est,si emptor,vel etiā venditor esset cōsuetus similes cōtract⁹ facere.Nā præsumitur cōtra aliquē ex eo ꝙ ita facere cōsueuit,vt l.non omnes.§.à barbaris.ff.de re mili.& l. qui remisses.§.j.ff. de vsu.& l. vel vniuersorū.ff.de pign.actio.& ff.ad Maced.l.itē.aliàs incipit,Iulian⁹.§. qd dicitur.cū si.& no.gl.& ibi Doc. in l.cùm allegas.C.de vsuris.& in l. Iulianus.§.idem Papi.ff.de action. emp.facit cap.semel malus.extrà de

68 reg.iu.in vj.& valet arg.à cōiter solitis vel cōtingentibus,& sic ab his, quæ fieri cōiter cōsueuerūt:vt no.gl. in l.j C.de arbi.& ibi per Doc.& gl. verbo,ꝓbabilius.ca.cum Mar.extrà

71 de celebra.missarum. *Et quis dicitur cōsuetus aliquid facere,quādo fecisset bis vel ter:vt habetur p glo.& Doc.in l.iij.i fi.C.de epis.audi.& est glo.in aut.de testib.§.quia verò mul ti.in verbo,sæpe.col.vij.Et ideo qui dam religiosi dicūt,& dāt cōsilium, quòd quis non faciat istos contractus,nisi bis aut ter:qa si quis pluries faceret,induceret mala suspitio seu præsumptio cōtra eū, quod ꝑfectò tutius est,sed tutissimū esset nullos vnquā facere,vt in fine huius operis dicetur.& potissimè hæc ꝑsumptio procedit,qñ isti cōtractus fuissent celebrati per proxenetā tātū,& nō per ipsos cōtrahētes.Nā vsurarij nūquā ipsi suos cōtractus per se celebrant, sed per mediatores siue proxenetas suos,secūdū Gui.de mōte Laudu.in Cle.ex gi ādi.circa mediū,de vsuris.& ibi hoc dicit etiam Frā.Zaba.§.præterū.iij.q.sequēdo do.Guil. vt dicā etiā in sequenti præsumptione.& idem esset,quando partes ipsę per se cōtraxissēt mediāte aliquo ꝓxeneta,q sit solitus cōtrahētes inducere ad celebrādos similes cōtractus suspectos,& vsurarios per ꝓdicta.Nā sæpissime huiusmodi cōtractus illiciti cōtrahuntur ex culpa ꝓxenetarū,qui omnia velamenta excogitāt, & partes inducunt ad illicitos cōtractus celebrandos.Et ideo tu mercator vel cōtracturus caueas à dictis ꝓxenetis tanquā à veneno pestifero: quia ob modicū lucrū,quod cōsequi sperāt ex cōtractu per partes celebrādo,quærūt semper vnius contrahentiū,& quādoq; vtriusq; animam perdere,& alterius bona cōsumere. Et idē,quando notarius,qui confecit instrumentū,esset solitus scribere instrumenta de cōtractibus vsurarijs vel simulatis,vel aliter suspectis, & fraudulosis,eadē ratione.& ꝓ hoc gl.in prin.in l.iubemus.C. de prob. & pro omnibus prædictis adducitur

72 ratio.*Nam qualitas facti,ex persona facientis præsumitur,vt xj.q.iij. absit.& xxiij.q.iiij. ca vindicta.& ita no.gl.no.v.q.v.nos omnes.in verbo flagello.& ad idē allego no.xxxviij. dist.si quis grammaticam.quæ dicit, præsumi eo ipso bonum,quòd ab aliquo bono fuit factum.Ita dicamus

econ

ecōtrā præsumi malum, si est ab aliquo malo factū. & ꝓpterea cauendū est ab huiusmodi proxenetis, & rebellionibus. adde tamen ad hāc præsumptionē, quod in sequenti dicet. a Proxene. *Proxeneta illiciti contractus priuatur honore et dignitate. xij. q. ij. non licet. si est laicus, debet excōmunicari. & si est clericus, debet deponi. j. q. j. si quis episcopus. in fi. uide Lu. Pota. in sing. uer. proxeneta illicitorū.*

73 VIGESIMA * tertia præsumptio & potissima est, quādo esset vsurarius, & cōsuetus vsuras exercere, nō tātūm dictos contractus: quę præsumptio seu coniectura cùm alijs prędictis vel alijs earum coniuncta, facit præsumi faciliter contractum illicitum, vel simulatū, aut vsurarium: vt probatur in c. illo vos. in fin. & ibi hoc nota. gloss. & Doct. extrà de pignorib. nota gloss. magna ante fin. in c. conquestus. extrà de vsuris. vbi dicit, quòd si in venditione interuenit modicum pretium, præsumitur esse contractus in fraudem vsurarū, & præcipuè si emptor consueuit exercere vsuras. alle. c. ad nostram. de emptio. & vendi. & dictum c. illo vos. Et ideo propter hoc dicit Hostien. in summa. de pign. §. quando. ver. ideo dico. quòd ex quo apparet, ꝙ creditor vsurarius erat, de facili interpretatur cōtra ipsum. alleg. l. Iulianus. §. ibi debet. sed debuit allegare §. idem Papinianus. ff. de actio. emp. & ff. ad Mace. l. sed Iulianus. §. quod dicit. in l. nummis. ff. de lega. i. j. & l. nemo. quæ est lex iij. C. de episcop. audien. & sic faciliter præsumitur contra vsurarios, pręsertim cùm occultè, fraudulenter solēt inire contractus vel cęlebrare: vt est tex. in Clemē. ex grādi. de vsu. & ibi no. per Doc. vnde dicit Hosti. in c. ad

74 nostram. de emptio. & vēdi. * Quod cū sit pessimum genus hominum, de facili præsumitur cōtra ipsos, maximè, cū debitores egēt, & creditores abundant: & ideo de facili debitor facit, qcqd vult creditor: quia talis pręsumptio est fauorabilis animabus ipsorum vsurariorū, & propterea in dubio est sequēda. de sponsa. c. iuuenis. & de præsumpti. c. illud. & de homicidio. c. ad audientiā. & C. de rescinden. vendi. l. ratas. & C. de vsuris. l. cū allegas. cum simili. & ita etiam not. Pau. de Leaza. solēnis Decretorum doctor, in quadam sua disputatione, quæ incipit, cōtra instrumentū debiti opponitur, qnòd est vsurarium. in v. colum. in versi. de quarto patet. Ad hoc etiā videatur, quod plenè scribitur per Ang. de Peru. in disput. sua, quæ incipit, Astensis miles. in xxx. colum. cum sequent. & quod dictum est in præcedenti pręsumptione. Et ideo vsurarij cauti, quo ad bona temporalia extorquenda, sed incauti quo ad spiritualia: & sic quo ad animam, quam suis cantelis quotidie illaqueare quęrunt. d. Clementi. ex grandi ante finem, de vsuris, vt euenit. Istæ duæ vltimæ præsumptiones, quæ sunt potentissimæ, faciunt, quòd ille, ꝗ indiget pecunia, & vult sibi in veritate pignorare fundum ipsum, quòd vendat alteri, qui non sit vsurarius, nec cōsuetus facere huiusmodi contractus, & ab eodem cō ducat, cum pacto de retrouendendo: & vsurarius posteà emit ab illo emptore omne ius suum: & sic cùm dicti contractus venditionis & locationis cum pacto de retrouendendo

do nō habuerint principiū,nec fuerint in iudicio celebrati,per dictum vsurariū, vel solitum facere similes contractus, videntur cessare dictæ duæ rationes & vltimæ præsumptiones,& hoc videtur velle Guliel.de monte Lauduno in dicta Clemē.ex grandi.circa mediū, de vsuris.vbi dicit,quòd vsurarij nunquàm ipsi suos contractus per se celebrant,sed per mediatores seu proxenetas suos,ita quòd pignora per tres vel quatuor manus faciant pertransire,antequàm ad fœneratorem veniāt propter fraudem:& ibi eum sequitur Francisc. Zabarel.in §.cæterum.in iij.quæsti. Ad quod adde,quod dixi in precedēti præsumptione:sed si posset cōstare siue docere de ista fraude,hoc sibi non prodesset,imò sine dubio & multò magis presumeretur contractus simulatus & vsurarius,quàm si fuissent à principio celebrati per ipsum vsurarium vel solitum huiusmodi contractus exercere, vt ꝓbat in l.ab Anastasio.circa medium,ibi, vel forsitā aliàs per suppositam psonam.C.mandati.& ibi per Doc.& l. & qui sub imagine.in princ.C.de distrac.pign.Adde quod dixi in præcedenti præsumptione.

75 * Nam maliciis hominū nō est indulgendum.l. in fundo.ff.de rei vēdi.& quia fraus & dolus cuique patrocinari non debet,vt est tex.in d.c.ad nostrā.de emptio.& venditio.cum simi.& sic cùm habuerit malum principium,non est licitum alicui scienti emere:quia emptor esset in eadem damnatus.argu. c.tua nos.extrà de vsuris.& l.j.in fine.ff.de fluminibus.hæc tamen præsumptio,ꝙ sit solitus fœnerari,vel ꝓcedens,scilitet quòd sit cōsuetus similes contractus suspectos facere,cōiuncta etiā cum pacto de retrouendendo,non facit præsumere contractum vsurariū:vbi aliæ malæ præsumptiones nō cōcurrunt:quia vsurarij sæpe celebrāt contractus veros, & non vsurarios,secundū Bald.q ita notat in l.emptione.in fin.principij. C.plus valere quod agitur.per not. per Iacob.de Areti. & Cyn.ibi, & per not.in c.ad nostram.de emptio. & venditio.& in c.illo vos.de pign. & idem notat ipse Bal.in l.interpositas.in prima col.ante fin.C.de transactio.vbi dicit,quòd ad rescindendū contractum tanquàm vsurariū,non sufficit probare,quòd cōtrahēs erat vsufructuarius,nisi etiā probatur specificè de illo cōtractu:& idem tenet Ange.in l.sicuti.§.supernacuum.ff. quib.mod.pign.vel hypo.sol.Vnde verius loquēdo,etsi nō sępe,aliquando tamē vsurarij celebrāt,& celebrare possunt veros contractus non simulatos,nec vsurarios.Facit ad hoc text.Ioannis Chrysostomi,qui habetur de pœnitentia,distinct.iij.c.quid ergo.ibi,est & alia ratio.vbi dicit,nō potest malus in omnibus esse mal*, sed habet aliqua bona.Facit ad hoc quod not.Cyn.Bald.& Doctor.in lege j.C.de probatio.& vide omnino quod not.Ange.in disputatione, Astensis miles.in xxx.colum.cum sequenti.Et quod dicam in quarto casu principali.

76 VIGESIMA * quarta præsumptio colligitur ex eo,ꝙ vēditor remāsit in possessione rei vēditæ:vt ꝓbari videtur per tex.cū gl.fi.in verbo,obijcere.in fi.in l.sicuti.§.supernacuū.ff.qui.mod.pignus vel hypo. sol.& p l.fi is q bonis.ff.de acq.hęre. & l.

& l. iij. si quis. C. de natura. libe. & per notata, maximè per Cyn. in l. ij. C. de repu. hæred. & ita tenet Specu. titu. de nat. lib. §. j. versic. itē pone aliqs. & Dyn. idē tenet in l. omnes. §. Lucius. ff. de his quę in fraud. credi. quē sequitur Bart. in d. §. superuacuum. ante finē, & in d. l. post contractum. versic. iij. præsumitur. ff. de dona. & dixi suprà in princi. huius operis. Et ita tenuit Guido de Suza, qui dicit, quod non pręsumitur venditū, quod in patrimonio effectualiter reperitur, per dicta iura, vt refert Bal. in consilio, de quo infrà dicetur. quod tempus remanendi in possessione ad hoc, vt faciat præsumi, relinquendū est in arbitrio iudicis: qui arbitrabitur ex qualitate personarū, ex fama loci, & ex alijs probationibus verisimilibus, secundùm Bartolum in d. l. post contractū. & in §. superuacuū. Et prædicta pręsumptio procedit etiam si venditor constituit se emptoris nomine possidere, iuxta not. per Bart. & Doct. in l. quod meo. in prin. ff. de acqui. poss. & in l. ab emptiōe. ff. de pact. & per Anto. de But. & Docto. in c. cùm venisset. extrà de resti. spoli. si semper venditor fuit in possessione: quia per hoc non efficitur præsumptio fraudis, nisi interuenerit vera & corporalis traditio. l. iij. C. de suff. ibi, sequitur traditio corporalis. Rationem ego assigno, quia nō videtur verisimile, quod emptor velit dimittere rē per ipsum emptā ven-
77 duori, & pretium, *ex quo nemo præsumitur velle iactare suū. l. cùm de indebito. de proba. vel nisi venditor responderet emptori de fructibus: quia fortè conduxisset venditor ab emptore rem venditā: hoc enim faceret cessare præsumptionē fraudis. argu. l. litibus. C. de agri. & censi. lib. xj. & dixi suprà in principio huius operis. vel nisi venditor alij reseruauerit vsumfructū, vt l. quisquis. C. de dona. secundū Bart. qui ita no. & in dictis iuribus, scilicet cōtractus simulatus quando esse debeat. in l. post contractū. & in §. superuacuū. Et quod dixi, quòd ex possessione rei venditæ, in qua venditor remanet, etiam si constituit se emptoris nomine possidere, præsumitur simulatio, debet intelligi, quando apparet causa, propter quam sic fecit: vt l. mulier. in princip. ff. rerum amotarum, & in l. si maritus. §. final. vbi est expressum. ff. qui & à quibus. & casus expressus in c. final. de renun. in vj. Sicut enim non possunt dici facta in fraudem creditorū, quę non sunt. lege prima. C. de iure fisci, lib. x. Et sicut non potest dici donatio facta metu mortis, quæ non fit. ff. de dona. cau. mor. l. j. cū simi. Ita non pōt dici contractus simulatus vel ad apparentiam factus, nisi subsit causa fictionis, propter quam fictionē constat esse factā, secundū Bart. qui ita notanter dicit in consilio suo quod incipit, Petrus Nicole. vbi subdit, quod licet venditor vel donator post venditionem vel donationē remaneat in possessione, non facit tamen pręsumi contractum esse fictitium & simulatum, & ad apparētiam factum: quia ex sola possessione non apparet causa simulationis, quæ debet ante subsistere: vt probatur in iuribus proximè deductis: & ita loquitur d. l. sicuti. §. superuacuū. ff. quib. mod. pign. vel hypo. solu. ibi enim suberat causa: quia ad excludendū creditorem

torem erat simulata venditio:& hoc allegat ipse creditor, sicut dicitur in donatione, q non præsumitur ficta vel simulata, nisi appareat causa, propter quã sit ficta vel simulata: vt not. etiã Bart. in d.l. post cotractũ. ff. de dona. Et Bald. in l. illud. in vij. quæst. C. de sacr. sanc. eccle. videtur aliter docere circa prædicta: dixit enim, q ex eo quod venditor vel donans remansit in possessione, non videtur probari simulatio: quia vsque ad triginta annos potest emptor vel donatarius agere actione personali ad rẽ sibi tradendam: vt in l.j.C. de annali excepti. & l. secunda. C. de constitut. pecu. cum sim. ergo non præsumitur ex possessione simulatio. vnde ipse sic distinguit in d.l. illud. Aut est instrumentum promissionis, & non præsumitur ex possessione simulatio: vt d.l.ij.C. de consti. pecun. Aut est instrumentum traditionis, & tũc aut sunt aliquæ coniecturæ vel causæ simulatiõis vel fraudis, vt ex possessione iuncta cũ alijs, præsumitur simulatio: vt d. §. superuacuũ. Et in hoc videtur conuenire cũ Bart. in d. consi. Petrus Nicole. Et est ratio differẽtiæ, secundũ Bal. in d.l. illud. inter instrumentũ promissionis & traditionis: quia possessio non repugnat promissioni, sed promissio repugnat veræ possessiõi tradẽtis, nec cũ ea concurrit. Vnde cùm nõ conforet effectus cũ sua causa, præsumitur simulatio causæ, seu tituli, nisi tra-
78 dẽs precariò accepisset. *Nã p possessionem precariam excluditur præsumptio simulationis, vt habetur in l. quod meo. in princip. de acquir. poss. & in l. ab emptione. ff. de pact. Sed non excluditur præsumptio simulationis & fraudis simul iunctæ, vt d. §. superuacuũ. & hoc in effectu sequitur domi. Pau. de Cast. in cõs. suo cccxxvj. quod incipit, in Christi nomine, amẽ. Præsumptionibus his, de quibus suprà. qui respondet ad dictã l.j.C. de suffra. quã Barto. allegat: quia loquitur quãdo personæ essent suspectæ vel prohibitæ: vt ff. de proba. l. qui testamentũ. & l. cũ quis. §. Titia. de lega. iij. secus si nulla subesset causa, propter quã contrahentes impedirentur inuicem contrahere.

79 VICESIMA *quinta præsumptio resultat ex tempore, quo vẽditio durauit, quia per modicum tempus durauit. Vnde cùm venditiones soleant fieri, vt res perpetuò sint penes emptorem & pignorationes, quousque debitũ soluatur, vt l. si rẽ. §. omnis. de pigno. acti. Credẽdũ est, q ex modico interuallo noluerit vẽdere, sed pignorare. Et istud optimè probatur in simili, per l. pleriq;. de ritu. nupt. vbi si mulier, quæ recessit à marito, non multo tẽpore interposito reuersa est, censetur idẽ matrimonium, nec censetur diuertisse animo diuertendi, & matrimonium dissoluendi. ad hoc l. quicquid calore. in fi. ff. de regu. iur. & xxxiij. quæst. ij. §. diuortium. Probatur etiã in l. iiij. §. si ab ignoto. ff. de manumiss. vbi quando fuit actum à princìpio, quòd emptio modico tempore habeat durare, præsumitur emptio simulata. Et ita dicit Bartolus per illum tex. in consilio, quod incipit, Petrus Nicole. vbi ponit de triplici specie simulationis, & istã ponit pro vna: facit etiam ad hoc lex, si ventri. §. in bonis. & quod ibi not. per glo. & Docto. de priuilegijs credi. Et ita

consu

consulendo tenuit dom. Paul. de Cast. in cõsilio suo cccxxv. quod incipit, in Christi nomine, amen. In causa mota per dominã Dorotheã. ver. his præmissis. Et aduerte, quod istius simulationis natura hæc est, vt debeat hoc expressè per pactũ agi: vt dicit text. in d. §. si ab ignoto. & not. Bart. in d. suo consi. Et ista dicetur vera simulatio: sed quando hoc expressè nõ esset actũ p pactũ, sed tamen recessum est à venditione infra modicum tempus: tunc est præsumpta simulatio, non vera, quæ sola non esset sufficiens ad præsumendum cum effectu cõtractum esse simulatum. per d. §. si ab ignoto. ibi, ab initio enim hoc agi debet. sed iũcta cũ alijs præsumptionibus sic, per prædicta iura, quæ ita meo iudicio debent intelligi. Et circa prædicta adde, quæ dixi in duodecima præsumptione.

80 VIGESIMA *sexta præsumptio compræhenditur ex modo recedendi à dicto cõtractu emptionis seu venditionis, quando scilicet receditur per restitutionẽ instrumentorũ incisorũ, & sic per modum recessus à dicto cõtractu, & per modum nouæ venditionis, quod fieret à principio, si contrahentes habuissent animum faciendi verũ cõtractũ. facit lex, cùm hi. §. modus. de transact. secundũ domi. Pau. de Cast. in d. consilio cccxxv. versi. tertiò resultat præsumptio. hoc potest sic confirmari: quia istud est solitũ. Regulariter enim fit retrouenditio, & non sola restitutio instrumentorũ, maximè incisorũ. ergo præsumendum est illicitum, per gloss. notabilem in l. si quis sub conditione. cum ibi notatis per Bartol. & Docto. ff. de conditio. institu. & per ea quæ dixi s. in nona præsumptione. In contrarium tamen videtur facere l. Labeo. cũ l. sequenti, quæ incipit, postq̃ pignus. cũ ibi not. per glo. ff. de pact. & l. chyrographum. ff. de proba. & l. iiij. & v. in princi. ff. de lib. leg. & l. mortis causa capimus. §. Seia. ff. de dona. causa mor. & l. constat. C. quę res pignori obligar. possunt. & l. creditorẽ. C. de remiss. pig. & l. pecuniæ. C. de solu. cum sim. in quibus habetur, q̃ si restituitur vel legatur debitori instrumentum debiti vel pignoris, maximè cancellatum, videtur esse facta liberatio, vel pignus remissum. Sed ad hæc iura potest responderi, quòd loquantur in liberatione vel remissione debiti aut pignoris, quæ consueuit nonnunquam fieri per redditionem vel legatum instrumentorũ: vt ibi habetur. nos loquimur in nouo contractu emptionis & venditionis, qui non consueuit fieri, nisi per nouũ contractũ seu instrumentũ cõtractus, & nõ per simplicẽ restitutionem instrumentorũ incisorũ. Itẽ in contrariũ videtur etiã facere l. j. C. de dona. & l. seruũ filij. §. eũ qui chirographum. ff. de leg. j. & gloss. in l. iij. in verbo animo. ibi, quintus per a traditionem instrumenti a. ff. de acquir. possess. & glo. in §. interdũ. in verbo, nuda volũtas. institut. de re.
81 diuisi. in quibus dicitur, *q̃ si donantur, venduntur, aut legantur vni instrumenta emptionũ alicuius rei, ipsa res vendi, donari, vel legari videtur. Sic eodẽ modo, si restituentur instrumenta emptionũ, soluto prius pretio per primum venditorem, videtur esse facta retrouenditio. nec videtur,

in c.cõquestus. & in c.cum diœcesi. extrà,de vsuris. & per Hosti.in sum. extrà de vsuris. §.fin.in princip.in titu.de pigno. §.quibus pactis.& in ti. de contrahen.emptio.§.fin.versicu. de cõtractu ad contractum. & plenè per domi.Guil.de monte Lauduno, in Clemẽ.ex grandi.& ibi etiam per Card.Zaba.in §. cæterum. in tertia quæstione.& ibi per Docto. de vsuris, & per beatum Bernardinũ in tractatu de contractibus & vsuris,in sermone xxxix.articulo secundo.c. primo.Et per Ioannem de Capistrano in suo libello siue tractatu de vsuris, vbi tractat de vsura palliata sub nomine venditionis: sed illæ conueniunt materiæ nostrę:quæ est solum modò quando emitur vel acquiritur res ab vno, & eodẽ locatur cum pacto de retrouendendo: & ideo eas hîc omisi: & si quis videre vellet, recurrat ad dicta loca,& ad notata ibi per Doctor. quæ omnia sunt bene notanda:quia non ita alibi col
84 lecta simul reperies. * Sed circa prædictas præsumptiones potest in practica dubitari: quid si in instrumento venditionis & conductionis cum pacto de retrouendendo esset apposita hæc clausula, videlicet, ꝙ ipsæ partes renunciant seu renunciauerunt exceptioni simulationis, & apparentiæ contractus, & non sic actorum,scilicet quòd non possit excipere,quòd sic non sit actum? Dic quòd hæc verba releuant, quia declarant intentionem cõtrahentium, quòd non intendunt istum contractum esse fictitium, vel ad apparentiam factum. Sed si apparent legitimæ causæ, probationes & indicia, tunc quia ratione substantiæ contractus probaretur simulata: eadem hæc renuntiatio simulata præsumeretur:argumen.ff. de noua.l.doli.§. diuersum.secundùm Bartolum, qui ita notat in sæpe allegato consilio, quod incipit,Petrus Nicole. in fine. Et idẽ ipse notat in l. nemo potest. versicu.quæro,an renuntiatio exceptionis.ff.de legat.j. Et idem not.& tenet Cardi.Zaba.& Ioan. de Imol. in c.ad nostram.de emptione & venditione.Et idem dixit etiam Bartolus de illa,quæ renuntiauit exceptioni doli in factum actioni, & sine causa,in consilio cviij.quod incipit,quidam Petrucius, vt dicit,fecit testamentum.& idem ipse tenet in l. fin., §.idem quæsiuit.ff. de condictio. indebiti. & notatur per eundem Bartolum & Doctor.in dicta lege, doli. §.diuersum. de nouati. Et prædicta procedunt, quando dicta renuntiatio est facta in eodem instrumento, quod dicitur simulatum, vel in alio instrumento incontinenti pòst, nisi partes iurassent vera esse omnia cõtenta in dicto contractu & instrumẽto, secundùm Baldum in l. final. C. de non nume.pecun.& dixi s. in septima præsumptione,ante finem.Secus autem, si post ex interuallo talis renuntiatio fieret: quia tunc etiam sine prædicto iuramento tolleretur pręsumptio simulationis:vt l.ij.cum ibi nota.C.quod metus causa.secundùm Bartol.qui ita notat,in d.l. nemo potest.& per Zabar. & Ioan. de Imo.in d.c.ad nostram.& dixi in dicta septima præsumptione, ante finem.Ex quibus videtur concludendum, quòd in dubio contractus nõ præsumatur simulatus. sed verus,vt l. si maritus. in fine.ff. qui & à qui-

 bus,

bus.& in c.fin.de renuntia. in sexto. & notat Bartol.in dicto consilio, Petrus Nicole.Facit lex,meritò.ff. pro socio.& idem notat Bald.in c.j.§.si instrumentum.in tit. de notis feudorum.& idē tenet in l.rogasti.§.si ti-
83 bi.ad finem.ff.si certum pet. *vbi dicit, quòd in dubio contractus nō debet iudicari vsurarius.argu.l.si ea pactione.C.de vsuris.vbi dicitur quòd contractus in dubio nō intelligitur excedere legitimum modum vsurarum.& argu.l.ampliorem.§.fi.C. de appel. & extrà de vsuris.c. nauigāti. & habetur per Archi.xiiij.q.iij.si qs. Et idem tenet Bal.in c.j. in fin.in tit. de feudis datis minimis valua. ī vsibus feudorum. maximè quando de contractu apparet cōfectum instrumentum,quia pro instrumento p̄sumitur:vt in autent.de fide instrumētorum.§.si verò moriantur.coll.vij. & est tex.cum gloss.& ibi notatur,in l.cum precibus.C. de probati. Vnde qui allegat instrumentum simulatū, illud probare debet, vt in dictis iuribus.& probatur in l. patronus.ff. de probat.& licet sit aliqua pręsumptio de prædictis, in contrarium tamē in distinctè præsumitur verus contractus,& non simulatus, quando interuenisset dicta renūciatio,quæ declarat intentionē contrahentium:intelligēdo eo modo,quo dictum est suprà:quia quis potest etiā si est vsurarius, celebrare veros contractus, vt dixi suprà in xxiiij. præsumptione. Nec obstat hîc, quod dixi suprà, in nona præsumptione,in fine, quòd si in instrumento sunt ista verba, vendidit & tradidit verè, & non in fraudem vsurarum, quòd ex istis verbis instrumētum magis præsumitur su-

spectum,secūdùm Bald.in l. emptione.C.pl⁹ valere quod agitur: quia illa verba non sunt solita poni in instrumentis,vt dixi in noua præsumptione.Sed prædicta renuntiatio bene solet & consueuit apponi, maximè hoc tēpore,& propter dictam renuntiationem transfertur totum onus probandi in illum,qui vult dicere,quòd contractus sit fictitius vel simulatus,qui poterit probari per cōtrariam confessionem alterius partis, cui esset standum tanquàm vltimæ in ipsius confitentis præiudiciū, vt probatur in l. de ætate.§.j.ibi, fides enim contra se habebitur.ff. de inter.acti. Facit optimè gloss. in l.in contractibus. in princip. in verbo, nullo modo.C. de non numera pecunia.& l.Publia.§.fina.ff. depositi. Circa quod vide, quod dixi suprà in prima præsumptione. Item poterit probari per dilucidas siue legitimas probationes,siue præsumptiones et indicia,& per probabiles coniecturas,vt probatur in d.l.sed si maritus. in fin.ff.qui & à quibus. & in c.final. de renun.in vj.& in c.illo vos. in verbo,præsumitur. & ibi per Innocē.& Doctor.extrà de pignor. & not.per Guil. de monte Lauduno in Clemē. ex grandi. de vsuris. & per Francis. Zabarel.in §.cæterum.in ij.& iij.q. & per Bal.in l.iij.C. pl⁹ valere quod agitur.& in l.eos.C. de vsuris. & patet per ea,quæ dicta sunt in omnib⁹ præcedentibus pręsumptionibus,& quæ dicā in quarto & quinto princ.
84 casu. *Quę autē sit dilucida & legitima probatio, & quæ sint p̄sumptiones,indicia,& probabiles coniecturæ,circa hoc dic, ꝙ dilucida probatio dicitur illa,quę fit per coniecturas,

ras.l.si seruus pluriũ.§.fi.ff.de leg.j. secundùm Oldra.& benedictum de Plum.in d.l.sed si maritus. Legitima probatio dicitur illa, quæ fit per testes & instru.vt est tex. cũ glo.no.in verbo Legitimus.in l.cũ de indebito.in prin.ff.de proba.& est glo.in l. proprietatis.C.de probat.Item dicitur legitima probatio ea, quæ fit ex confessione partis, vt est glo.in c.ad abolendã.in glo.iij.in verbo, depræhensi.extrà de hæreticis. Quæ sint ꝓsumptiones & idicia circa hoc, vide omnino Guil. de Monte Landu. in Clem.ex grãdi.circa medium, & ibi Franci. Zaba.in §.cæterum.in iij.q. & vide plenissimè in omnibus prædictis

87 dictis præsumptionibus. *Quę autem sint probabiles cõiecturæ, vide no.in c.fi.de renun.in vj.& tex.in c. cùm inhibitio.in fin.principij. extrà de clande.despõ.& no.in l.licet Imperator.ff.de leg.j.& in l.cùm ꝓponeretur.ff.de leg.ij.Itẽ poterit ꝓbari per libros & codices rationũ ipsi⁹ ementis vel vẽdentis, si est vsurari⁹, & libros, ac suos codices rationũ, ædere cogitur: vt est casus in d.Cle.ex grandi.§. cæterũ. de vsuris. de quo dic, vt ibi per Doc. Itẽ poterit probari, si iudex procederet contra aliquẽ tanquàm vsurarium, vel simulatum contractũ facientem, recipiẽdo in testes proxenetas, & mediatores & alios, cum quibus dicitur crimen cõmissum, arg.c.quoniã.extra de testibus.& etiam præcipiat sub pœna, ꝙ quicũque aliquid sciat super hoc, veniat, & reuelet in publico.arg. extrà de iureiur.c.ad nostrã. secundùm d.

88 Gui.in d.Cle.ex gradu. *Licet aliàs sit dubiũ, nũquid proxenetę, seu mediatores possint esse testes, de quo per gl.in aut. nti.de testibus.§.pen. in verbo, prohibere.col.vij & ꝑ glo. quæ videtur contraria, in auth.de fide instru.§.in his.coll.vj.& per gl.& Doct.in c.dilectorum.extrà de testi. cogendis.& per gl.penul. & ibi per Doc.in c.Romana.de testibus. in vj. & per glo.Ioan. Teutonici, in c.si qs episcopus.in verbo, mediator.j.q.j. & per Doct.in iuribus præallegatis. Et per Bar.in l.deferre.ff. de iure fis. per Bal.in l.omnibus.C.de testi.& ꝑ Ange.in l.debet.ff.de ædili.edict. & per Ant.de But.in c.nõ sine.in pe.& vlti.col.extrà de arbi.in c. ex literis. in ij.not.in fi.pe.col.extrà de trãsac. & per do.Boni.de sancto Gemini.in c.j.de testi.in vj.Itẽ probari etiã poterit per argumẽta, puta ꝑ familiam, vt est casus.& ibi glo.& per Inn.c.cũ in diœcesi.extrà de vsur.secũdũ eundem Guil.in dicta Cle.ex grandi. de

89 vsur.* Et aduerte in practica, quia ille, qui vult dicere instrumẽtũ fuisse, & esse simulatũ, debet ostendere causam simulationis seu fictionis, vt no.Bar.in d.consil.Petrus Nicole.& Bar.in l.post cõtrac.in prin.ff. de donat.& dicta l.sed si maritus.in fin.ff. qui & à quibus.& c.fina.de renunc. in vj.& idẽ vult Bal. in l.illud. in vij. q.ibi, vel causæ simula.C. de sac.san. eccle.& dixi suprà in xxiij pręsump. Item agẽs debet deducere & exprimere speciem ipsi⁹ simulationis certam & clarã, vt no.Bar.in dicto consilio, Petrus Nicole.& idẽ no.Bal. in l.ab Anastasio.C.mãdati.& do.Paul. de Cast.in l.iurisgentiũ.§.dolo malo.ff.de pactis. Et si agẽs vel excipiẽs de simulatione cõtractus, nõ expressferit causam & speciem simulationis seu fictionis, cum sint multæ: de qui

bus.& in c.fin.de renuntia. in sexto. & notat Bartol.in dicto consilio, Petrus Nicole.Facit lex,meritò.ff. pro socio.& idem notat Bald.in c.j. §. si instrumentum.in tit. de notis feudorum.& idē tenet in l.rogasti. §.si vbi.ad finem.ff.si certum pet. ubi dicit, quòd in dubio contractus nō debet iudicari vsurarius.argu.l.si ea pactione.C.de vsuris.vbi dicitur quòd contractus in dubio nō intelligitur excedere legitimum modum vsurarum.& argu.l.ampliorem. §.si.C. de appel. & extrà de vsuris.c. nauiganti. & habetur per Archi.xiiij.q.iij.si qs. Et idem tenet Bal.in c.j. in fin.in tit. de feudis datis minimis valua. ī vsibus feudorum. maximè quando de contractu apparet cōfectum instrumentum,quia pro instrumento psumitur:vt in autent.de fide instrumētorum. §.si verò moriantur.coll. vij. & est tex.cum gloss.& ibi notatur,in l.cum precibus.C. de probati. Vnde qui allegat instrumentum simulatū, illud probare debet, vt in dictis iuribus.& probatur in l. patronus.ff. de probat.& licet sit aliqua pręsumptio de prædictis, in contrarium tamē in distinctè præsumitur verus contractus,& non simulatus, quando interuenisset dicta renūciatio,quæ declarat intentionē contrahentium:intelligēdo eo modo,quo dictum est supràquia quis potest etiāsi est vsurarius, celebrare veros contractus, vt dixi suprà in xxiiij. præsumptione. Nec obstat hîc, quod dixi suprà, in nona præsumptione,in fine, quòd si in instrumento sunt ista verba,vendidit & tradidit verè, & non in fraudem vsurarum, quòd ex istis verbis instrumētum magis præsumitur suspectum,secūdùm Bald.in l. emptione.C.pl⁹ valere quod agitur: quia illa verba non sunt solita poni in instrumentis,vt dixi in nona præsumptione.Sed prædicta renuntiatio bene solet & consueuit apponi, maximè hoc tēpore,& propter dictam renuntiationem transfertur totum onus probandi in illum,qui vult dicere,quòd contractus sit fictitius vel simulatus,qui poterit probari per cōtrariam confessionem alterius partis, cui esset standum tanquàm vltimæ in ipsius confitentis præiudicii, vt probatur in l. de ætate. §.j.ibi, fides enim contra se habebitur.ff. de inter.acti. Facit optimè gloss. in l.in contractibus. in principi. in verbo, nullo modo.C. de non numera pecunia.& l.Publia. §.fina.ff. depositi. Circa quod vide, quod dixi suprà in prima præsumptione. Item poterit probari per dilucidas siue legitimas probationes, siue præsumptiones et indicia,& per probabiles coniecturas,vt probatur in d.l.sed si maritus. in fin.ff.qui & à quibus. & in c.final. de renun.in vj.& in c.illo vos. in verbo,præsumitur. & ibi per Innocē.& Doctor.extrà de pignor. & not.per Guil. de monte Lauduno in Clemē. ex grandi. de vsuris. & per Francis. Zabarel.in §.cæterum.in ij.& iij.q. & per Bal.in l.iij.C. pl⁹ valere quod agitur.& in l.eos.C.de vsuris. & patet per ea,quæ dicta sunt in omnib⁹ præcedentibus pręsumptionibus,& quæ dicā in quarto & quinto princ.
86 casu. Quę autē sit dilucida & legitima probatio, & quæ sint psumptiones,indicia,& probabiles coniecturæ,circa hoc dic, ꝙ dilucida probatio dicitur illa,quę fit per coniecturas,

ras.l.si seruus pluriũ.§.fi.ff.de leg.j. secundùm Oldra.& benedictum de Plum.in d.l.sed si maritus.Legitima probatio dicitur illa, quæ fit per testes & instru.vt est tex. cũ glo.no.in verbo Legitimus.in l.cũ de indebito.in prin.ff.de proba.& est glo.in l. proprietatis.C.de probat.Item dicitur legitima probatio ea, quæ fit ex confessione partis,vt est glo.in c.ad abolendã.in glo.ij.in verbo,depræhensi.extrà de hæreticis.Quæ sint p̃sumptiones & ĩdicia circa hoc, vide omnino Guil. de Monte Landu. in Clem.ex grãdi.circa medium, & ibi Franci.Zaba.in §.cæterum.in iij.q. & vide plenißimè in omnibus prædictis præsumptionibus.

87 *Quę autem sint probabiles cõiecturæ, vide no.in c.fi.de renun.in vj.& tex.in c. cùm inhibitio.in fin.principij. extrà de clande.despõ.& no.in l.licet Imperator.ff.de leg.j.& in l.cùm proponeretur.ff.de leg ij.Itẽ poterit probari per libros & codices rationũ ipsi* ementis vel vẽdentis, si est vsurari*, & libros,ac suos codices rationũ,ædere cogitur:vt est casus in d.Cle.ex grandi.§. cæterũ.de vsuris. de quo dic,vt ibi per Doc. Itẽ poterit probari,si iudex procederet contra aliquẽ tanquàm vsurarium, vel simulatum contractũ facientem,recipiẽdo in testes proxenetas, & mediatores & alios, cum quibus dicitur crimen cõmissum,arg.c.quoniã.extrà de testibus.& etiam præcipiat sub pœna, q̃ quicũque aliquid sciat super hoc, veniat,& reuelet in publico.arg. extrà de iureiur.c.ad nostrã. secundùm d. Gui.in d.Cle.ex gradi.

88 *Licet aliàs sit dubiũ,nũquid proxenetę,seu mediatores possint esse testes, de quo per gl.in aut. nti.de testibus.§.pen. in verbo,prohibere.col.vij.& p glo. quæ videtur contraria,in auth.de fide instru.§.in his.coll.vj.& per gl.& Doct.in c.dilectorum.extrà de testi. cogendis.& per gl.penul. & ibi per Doc.in c.Romana.de testibus. in vj. & per glo.Ioan. Teutonici,in c.si qs episcopus.in verbo, mediator.j.q.j. & per Doct.in iuribus præallegatis. Et per Bar.in l.deferre.ff. de iure fis. per Bal.in l.omnibus.C.de testi.& p Ange.in l.debet.ff.de ædili.edict. & per Ant.de But.in c.nõ fine.in pe.& vlti.col.extrà de arbi.in c. ex literis. in ij.not.in fi.pe.col.extrà de trãiac. & per do.Boni.de sancto Gemini.in c.j.de testi.in vj.Itẽ probari etiã poterit per argumẽta,puta p familiam, vt est casus.& ibi glo.& per Inn.c.cũ in diœcesi.extrà de vsur.secũdũ eundem Guil.in dicta Cle.ex grandi. de vsur.*

89 Et aduerte in practica,quia ille,qui vult dicere instrumẽtũ fuisse, & esse simulatũ, debet ostendere causam simulationis seu fictionis, vt no.Bar.in d.consil.Petrus Nicolo.& Bar.in l.post cõtrac.in prin.ff. de do nat.& dicta l.sed si maritus.in fin.ff. qui & à quibus.& c.fina.de renunc. in vj.& idẽ vult Bal. in l.illud. in vij. q.ibi,vel causæ simula.C. de sac.san. eccle.& dixi suprà in xxiij pręsump. Item agẽs debet deducere & exprimere speciem ipsi* simulationis certam & clarã,vt no.Bar.in dicto consilio,Petrus Nicole.& idẽ no.Bal. in l.ab Anastasio.C.mãdati.& do.Paul. de Cast.in l.iurisgentiũ.§.dolo malo.ff.de pactis.Et si agẽs vel excipiẽs de simulatione cõtractus,nõ expresserit causam & speciem simulationis seu fictionis,cum sint multæ:de qui

bus per Barto. in dicto consilio, debet succumbere: vt not. in dictis iuribus. & no. etiam per Pet. de Anchar. in suo consilio xxj. quod incipit, in nomine Christi, amen. ad corroborationem prędictorum. quod intellige, si opponatur ab alia parte, quæ petat declarari causam & speciem simulationis, & non aliter: secundùm Bald. & do. Bartho. de Sal. in dicta l. ab Anastasio. in vltima col. C. māda.

d Credo tamen, quòd reo[d] sufficeret opponere, quòd libellus est dubius, varius, incertus, & generalis, sicut cōmuniter oppo. solet. Et tutius est, ꝙ opponatur in specie de incertitudine causæ, & specie simulationis, & ꝙ petatur & declaretur causa, & species simulationis. Si tamē opponeretur solūmodò generaliter exceptio contra libellū, actor deberet replicare, quòd dicta exceptio est dubia, generalis, incerta, & obscura: & sic nō admittēda, per l. j. §. Labeo. ff. de fluminibus, & c. cùm officij. in fine. extrà de præscri. & in cle. fin. de appel. & l. ex duobus. §. ergo si quis. vers. si pōt. ff. de iureiurā. & Bal. eadem l. §. si quis iurauerit. & habetur per do. Ant. de Butrio, in c. ex parte decani. in ij. col. & ibi per Doc. extrà de pręscrip.*

90 Quia exceptio generalis incerta, & obscura nō prodest, nisi declaretur: vt no. Bar. ī l. j. C. de cōdict. ob cau. & no. Bar. Ang. & doc. ī l. Titiæ textores. ī prin. de le. j. quā exceptionē si est facti, tenetur reus declarare: sec⁹ si esset iuris simpliciter, secūdùm Bal. in l. fi. circa prin. C. de fideicō. Et ideo tutius est, ꝙ actor petat in sua replicatione, ꝙ reus declaret in qua parte libell⁹ suus est generalis, incertus, & obscurus. Idē poterit petere iudex ex suo officio, vt no. Bal. in l. age cū Geminiano. in prin. per illum text. C. de transactio. quæ omnia bene nota, & tene menti in practica, vt scias in hac materia libellare, seu petere, & recipere, & articulare, seu capitula facere.

a Traditionem instrumenti. *Traditio instrumenti habet uim traditionis rei. gl. Bar. & Alex. in l. ab emptione. de pact. & per Bal. in l. j. ad fin. C. de dona. & ibi text. & per Alexan. in l. iij. de acquiren. possess.*

b Fraudis. *Fraus probatur per coniecturas. c. j. & ij. de renuncia. lib. vj.*

c Fraus. *Fraus allegata debet probari per allegantem, uide Spec. de appel. §. iiij. uersi. sed secundum præmissa. & de dona. uersi. item pone aliquis.*

d Reo suffi. *Reus fauorabilior est, quàm actor. l. fauorabiliores. de regu. iur. & Specu. de aduoc. §. sequitur. in prin. & §. utriusq; in j. col. uersicu. sit etiam cautus. & de fer. §. j. in ij. colū. uersi. sed pone. de quo plenius per Ale. in l. de die. qui satis. cogan. reorum est fugere, & causam extenuare. uide Specu. de aduo. §. utriusq;. uers. sit etiam. & §. sequitur. circa princi. & de fer. §. j. uersicu. sed quid si iudex.*

QVARTO verò casu principali, quando in contractu venditionis, locationis, cum pacto de retrouendendo interuenit fraus, dolus, vel simulatio ex parte vtriusque contrahentis, vel vnius tantùm: sed nulla læsio in pretio venditionis, locationis, & pacti de retrouendēdo: & tunc dic, si ex parte vtriusque interuenit dolus, fraus, vel simulatio, quia forte venditor nō habebat animum vendendi, neque emptor emē di verè: quòd patere potest, vel per

confeſsionem eorũ, vel per præſumptiones, de quibus dixi in præcedẽti caſu principali, & maximè per ea quę dicta ſunt in prima pręſump. & tunc non eſt dubiũ, quòd cõtractus erit ſimulatus vel vſurarius, & poterit reſcindi de iure ciuili. vt l. emptione. & per totũ titulũ. C. plus ualere quod agit. & habetur per Bart. & doct. in l. poſt contractũ. ff. de dona. & per Bar. cõſilio, quod incipit, Petrus Nicole. & per Doctores in l. per diuerſas. C. mandati. Itẽ poterit reſcindi de iure canonico, per dictũ c. illo vos. extrà de pigno. & per c. ad noſtrã. extrà de emptione & vẽdit. cũ ibi not. per glo. & Doctores. & etiã multò magis reſcindi poterit, & debebit in foro cõſciẽtię, ex quo poteſt reſcindi de iure ciuili & canonico. Nã vbicunq; lex, vel canon prouidẽs ſuper certo diſponendo ſecũdùm aliquã rationẽ, obtinet in foro iudiciali, rationabiliter obtinet in foro conſciẽtię, ſecũdũ beatũ Thomam, vt refert & tenet Florianus, in l. ex parte hæres. §. ſeruo libertatẽ. ff. familiæ erciſcun. Si verò probari non poſſet, vel præſumi ex violenta præſumptiõe, quòd dolus, vel fraus, vel ſimulatio interuenerit ex parte contrahentiũ, & tamẽ interuenit, & tũc licet nõ poſſet agi in foro ciuili vel canonico: quia deficit probatio, & non ius. l. duo ſunt Titij. de teſtament. tut. tamẽ in foro cõſciẽtiæ, in a quo De⁹ reſpicit, & interrogat cor, & non manũ, vt dicit beatus Auguſtinus in nouellis. & habet per tex. xiiij. quæſtio. v. ſi quid inueniſti. & eſt textus in Clement. exiui. in ante penul. col. §. quamuis. de verbo. ſignifica. vbi dicit, Qui abſconditorum eſt cognitor, ad animũ ſibi adminiſtrantiũ reſpicit ſimpliciter, nõ ad manũ. & not. glo. in l. iij. in princ. ff. de donatio. inter virũ & vxorem. vbi dicit, quòd ad cor reſpicit deus. ſine dubio dictus contractus eſſet illicitus, ſimulatus, & vſurari⁹. Nã hoc caſu nõ eſt dubiũ, quòd ambo contrahentes faciũt cõtra conſcientiã, ex quo in mente gerunt vnum, & faciunt aliud: ergo eſt illicitũ & prohibitum cùm ad veritatem vitę pertineat, vt id quod exterius agitur, interiorem mentis diſpoſitionẽ & habitum repræſentet: vt dicit textus in dicta Clementina, exiui. §. cupiẽtes igitur. &c. Qui enim contra cõſcientiam facit, ædificat ad gehennam, id eſt, ad ignẽ infernalem. vt eſt textus in c. literas. extrà de reſtitut. ſpoliatorũ. & gl. in c. ad aures. in verbo cõſcientia. extra de ætate & qualitate. Sed ſi fraus, dolus, uel ſimulatio interuenit ex parte vnius contrahentiũ tantùm, & tũc ſubdiſtingue: Aut interuenit ex parte vẽditoris, aut ex parte emptoris. Si ex parte vẽditoris tantũ interuenit dolus, fraus, vel ſimulatio, quia fortè nõ habet in veritate animũ vẽdendi, quod quãdo fit, colligi poteſt ex his, quæ dixi in dictis præſumptionibus, & maximè in prima, & xvj. Et tunc ante emptor ſciebat manifeſtè intentionem venditoris, & ſic quòd ſimulatè agebat, & quòd non habebat animum verè vendendi, vel per confeſsionem eius, vel per alias legitimas pręſumptiones: & tunc idem, ſcilicet quòd contractus non iudicabitur illicitus, ſimulatus, vel vſurarius in foro contentioſo, ciuili, vel canonico: ex quo extrema, ſcilicet mala, in-

tentio emptoris & venditoris simul non cōcurrunt: sed in foro cōsciētiæ bene tenebitur emptor, etiam si habuerit animum emendi, & voluerit potius emere, quàm simulatè agere: quia non satis est tibi bene velle, nisi etiā bene facias: vt dicit beatus Ambrosius in libro de offi. & habetur in c. nō satis. in principio. lxxxvj. dist. Et est etiā ad hoc ar. ī l. in illa sti
51 pulatione. ff. de verb. obl.* Vbi dicitur, nō sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonū est. & ibi Bar. Et idē ego puto, quādo vēditor aliter non esset vēditurus, & peteret de gratia, quòd aliquis vellet emere, exemplū pone: Seius erat obligatus Titio ad dandū sibi centū, & fortè sub pœna, vel aliquo interesse, & vult sibi satisfacere, ne in pœnā, vel interesse incurrat: nec habet modū faciendi, nisi vendat vnū fundū, vel det ipsi Titio in solutū. Seius vult facere vēditionem mihi de dicto fundo, & eum à me conducere cum pacto de retro vendendo: & ego scio, vel Titius scit, quòd Seius non habet animum vēdēdi, & scio quòd aliter mihi nō esset venditurus, vel Titio in solutū daturus: quia fortè Seius ita dixerat & protestatus fuerat, vt dixi suprà in prima præsumptione, & scio etiam, quòd faciā sibi magnā commoditatem vel vtilitatem de præsenti: quia liberabitur à dicto debito de centū, & à pœna vel interesse. Dico quòd talis cōtractus esset illicitus, simulatus & vsurarius in foro conscientiæ.
92* Nam quādo nō potest aliter subueniri, nisi alter lędatur, cōmodius est neutrū iuuari, quàm grauari alterū. vt dicit idem beatus Ambrosius in libro de offic. & habetur xiiij. quæstione quinta, denique. in principio. Sic eodē modo & multo magis si nō possum subuenire vicino, qui dicit se velle vēdere, cū in veritate nolit, sed potius pignorare, nisi noceam mihi ipsi, qui facio cōtra cōscientiā, ex quo scio illū nō habere animū vēdendi, hoc facere non debeo: vt ibi. quod not. quia multi in hoc errant. Aut emptor nesciebat animū & intentionē venditoris, quia credebat, quòd haberet animū vendēdi verè. & tūc aut est in lata culpa, si ignorat, quod omnes sciūt, vt in l. cedet e. §. lata. & l. latæ. ff. de verborū significatio. & idē: qa paria sunt aliquid scire, vel scire debere: vt ibi. & l. eād. te. in fine. ff. si certū petatur. & probat per verba Augustini, quæ habentur xxvij. q. prima, omnis. §. ex his. vbi sic dicit. Omne quod aliter fit, quàm probatū est, peccatū est: nō tamē omne qd fit cū fide, bonū est. ignorātia enim quæ est ex culpa, nocet. Aut est in leui culpa vel leuissima, quod quādo sit habet Inst. quib* modis re cōtrahitur obligatio. §. penultimo, in gl. q incipit, hic non aliud est dolū. & tūc cōtract* est licitus, & nō tenetur emptor in aliquo vēditori in foro cōscientiæ, quia ad hoc vt quis teneatur in foro cōscientiæ, maximè ad dāni restitutionē, opus est, q sit in dolo vel lata culpa: nec sufficit, quòd sit in leui vel leuissima: sed solùm tūc est sibi iniungēda pœnitentia de negligentia, nō de damno. argu. xv. quæstione prima, inebriauerunt. & ita singulariter notat Innocētius in c. sicut dignū. circa finē, extrà de ho. Aut emptor fuit in nulla culpa, & tunc sine dubio non tenetur in foro ciuili vel canonico, neque in fo

in foro conſciẽtię. & etiã nulla pœnitentia ſibi eſſet iniũgenda per prędicta. quod eſt bene notandũ. Et ita intelligo, quod notat beatus Bernardinus in tractatu de contractibus & vſuris, in ſermone xxxix. articulo ſecundo, c. primo. vbi dicit, quòd ſi emptor agri, intentione ſimplici illũ emat, & pretio iuſto paratus ſemper retinere illũ, ſi venditor noluerit ipſum redimere, nõ eſt ibi vſura: quia nulla ibi interuenit ratio mutui, ſed ſola emptio pura & ſimplex. qui ſub dit, quòd in iudicio animæ, & ſic in foro conſcientiæ ſtandũ eſt in his cõſcientiæ cõfitentis ſe purã & ſimplicem intentionem habuiſſe. In iudicio enim animæ cuilibet eſt credendum: vt eſt textus in cap. ſignificaſti. circa mediũ. & ibi glo. in verbo, credendũ. extrà de homi. & notatur per gloſſam in cap. tua. in ver. qualiter tibi cõſtiterit. extrà de ſponſa. & not. glo. in Clementina vnica, in verbo, nõ valens. in fine, de homic. Et eſt ratio, quia non eſt veriſimile, quòd ſit immemor ſuæ ſalutis. j. quæſtione ſeptima, ſancimus. Sed ego arbitror, quòd poterit ipſe emptor, ſi voluerit, agere cõtra venditorẽ ad reſcindendũ cõtractũ tanquàm ſimulatũ. argu. notatorũ in l. & elegãter. in principio. ff. de dolo. & in l. Iuli. §. ſi quis colludente. ff. de actio. empti. & per id quod notat. Bal. l. prima, verſi. ſed hic quæro. C. plus valere quod agit. & hoc caſu ſine dubio indiſtinctè tenebitur venditor in foro cõſciẽtię. Sed ſi ex parte illius qui dicitur emptor, interuenit fraus, dolus, vel ſimulatio, quia non habuit animũ verè emendi, & intendebat in mente, quòd eſſet pignus: quòd quando ſic, patet ex his, quæ dixi in precedenti caſu principali in omnibus præſumptionibus. Sed ſi venditor habuit animũ vendẽdi, & tũc in foro cõtẽtioſo, ſecundũ Hoſtienſem & Ioannem And. in c. cõſuluit. extrà de vſuris, poteſt dici talis contractus quaſi vſurarius. & ſecundũ dominũ Laurẽtium de Rodulphis de Florentia, in ſuo tractatu, de vſuris, ſuper c. cõſuluit. de vſuris, quæſti. iiij. poteſt dici verè ſimulatus & vſurarius. Sed ſecũdũ me debet diſtingui, quia ex parte venditoris nõ poteſt dici contractꝰ vſurarius, nec quaſi vſurarius, ita ꝙ cõtra eum ad hoc agi poſſit, ſiue vẽditor ſciuerit, ſiue ignorauerit malã intentionẽ emptoris, ex quo ipſe vẽditor habuit animũ verè & nõ ſimulatè cõtrahendi: ſed ex parte emptoris bene poteſt dici contractus ſimulatus, ita quòd venditor cõtra eũ agere poteſt ad reſcindẽdũ cõtractũ, ſi voluerit, adeò quòd eſt in electione ipſius vẽditoris, an valeat, vel nõ valeat dictus cõtractus, ꝑ notata in dicta l. & elegãter. in principio. ff. de dolo. & in dicta l. Iulianus. §. ſi quis colludẽte. ff. de actio. empti. Et ita intelligo quod notat Bal. in dicta l. prima, verſiculo ſed hic quæro. C. plus valere quod agitur. quia licet talis contractus non ſit totus ſimulatus, reſpectu vtriuſque partis, tamen ex parte emptoris tantùm poterit dici ſimulatus: vt probatur in l. iuriſgentium. §. dolo malo. in fine. & ibi hoc notat dominus Paulus de Caſtro ff. de pactis. & hoc intelligo verum, ſi venditor ignorauit malam intentionem emptoris, & ſic non fuit in aliquo dolo vel culpa, ſecus ſi fuiſſet, quia tunc propter

dolum, vel etiam culpam suam, non posset agere cõtra emptorem. Et ita intelligo, quod notat beatus Bernardinus in dicto suo tractatu de cõtractib⁹ & vsuris, secũdo articulo. capi. primo. vbi dicit, secundũ Archidiaconũ, quòd licet emptor nõ habuerit animũ emendi, tamen ab Ecclesia ex hoc condẽnari nõ posset. in foro autẽ conscientiæ, quãtũm ad emptorem, indistinctè talis cõtractus iudicandus est simulatus & vsurarius, ex quo ipse malã intẽtionẽ habuit, vt habetur per glossam in dicto c. cõsuluit. extrà de vsuris, & patet ex prædictis. quãtũm autẽ ad venditorem, idẽ si sciuit, vel scire debuit malã intentionẽ emptoris, aliàs secus, vt ex prædictis colligitur, etiã si nulla læsio interuenerit, vt dixi: quia nõ sufficit bene facere, nisi id ex bono fonte, hoc est, bona voluntate proficiscatur: vt dicit beatus Ambrosius in libro de offic. & habetur lxxxvj. di-
93 stinct. nõ satis. in principio.* Et quia quicquid agant homines, intẽtio iudicat omnes: vt dicto c. consuluit. & ibi gl. finalis, & Doctores, de vsuris. & quia diuina iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferũtur, secundũm beatũ Gregoriũ in vigesimoquinto libro moraliũ. & habetur vigesima secunda, quæstiõe quinta, humanæ. in principio. Et quod dictũ est in emptione & vẽditione, idẽ est dicendum in datione in solutũ, & in alijs similibus contractibus. Vt autem hæc materia clariùs intelligatur, comprehendo omnes casus, qui ex prædictis percipi possunt: & ex his, quæ dixi primo casu principali, & in prima præsumptione, & simul colligi debet. Sic breuiter cõcludas. Aut vterque contrahentium habuit animũ verè, & non simulatè contrahendi, quia emptor habuit animum uerè emendi, & venditor vendendi. aut neuter habuit animũ verè cõtrahendi, quia ille, qui dicitur vẽditor, non habuit animũ vendẽdi, nec ille, qui dicit' emptor, habuit animũ emendi. aut vnus tantũ habuit animũ verè, & non simulatè cõtrahẽdi. Primo casu, quando vterque habuit animum verè contrahendi, videlicet emptor emendi, & venditor vendẽdi: quòd quando fit, constare potest maximè per confessionem partium, vt dixi in prima præsumptione. tũc indistinctè dicas, quòd ille contractus non potest dici simulatus, vel pignoratitius, siue vsurarius, etiam si esset læsio enormis in contractu vẽditionis, & conductionis, & in pacto de retrouendendo. & etiam si emptor esset solitus fœnerari, vel similes contractus facere. ex quo ipsi vsurarij possunt celebrare veros contractus, & quãdoq; ipsos verè, & nõ simulatè celebrãt: vt dicit Baldus in l. emptione. C. plus valere quod agitur. & dixi suprà in decimaquarta præsumptione, quia in incertis, non certis & c. l. cõtinuus. §. cũ ita. de verborũ obligatio. cũ similibus. & dixi suprà in primo casu princip. difficile tamẽ erit probare in foro cõtentioso, quòd vterq; habuit animũ verè cõtrahendi, quãdo interuenit læsio in cõtractu, vel emptor est solit⁹ fœnerari, vel similes contractus facere. Sed in foro conscientiæ, facilis erit probatio, quia stabitur conscientiæ confitentis se puram & simplicem intentionem habuisse, vt suprà dixi. & quando læsio interuenit, licet non

posit

posit dici contractus simulatus, ficti tius, aut vsurarius, poterit tamen dici illicitus, inter quę est differentia, secūdū ea, q̄ dixi in primo casu princip. Secūdo casu, quādo neuter habuit animum verè cōtrahendi, vide licet emendi & vēdēdi, quòd patere potest vel per cōfessionē eorū, vel per aliàs cōiecturas, de qbus in omnibus præcedentibus pręsumptionibus, & maximè in prima præsumptione, in princ. & tūc sine dubio cōtractus iudicādus est simulat⁹, & vsurarius, tā in foro contentioso, quàm in foro cōscientiæ, etiam si non interuenisset aliqua læsio iusti pretij, nec emptor esset solitus fœnerari, vel similes contractus facere: qa in incertis, nō certis, locus est cōiecturæ: vt dixi. Tertio casu principali, quando vnus tantùm contrahentiū habuit animū verè contrahendi, & tūc aut ille solū, qui dicitur vēditor, nō habuit animū vendendi, sed emptor solū habuit animū emendi. Et tūc subdistingue. Aut emptor nesciebat manifestè intentionem illius, q dicebatur velle vendere, quod in veritate nō habebat animū vendendi: aut ignorabat, quia credebat, q̄ haberet animū vendendi. Si emptor sciebat, in foro contentioso nō poterit dici contractus simulatus, vel vsurarius, ex quo extrema, scilicet mala intentio emptoris, & venditoris, simul non cōcurrūt. Sed in foro cōsc. entię bene tenebitur emptor. Si verò ipse ignorabat malam intentionē venditoris, & tūc aut ipse fuit in lata culpa. & idem: aut fuit in leui, vel leuissima, & tūc secus: tamen pro culpa, pœnitentia esset iniungenda emptori. Aut fuit nulla culpa, & tunc in nullo tenetur: sed ipse emptor poterit, si voluerit agere contra venditorē ad rescindendum cōtractū, tāquàm simulatū: & hoc casu sine dubio & indistinctè tenebitur vēditor in foro cōscientiæ per pdicta. Sed si ex parte illius, q dicitur emptor, interuenerit dolus, fraus vel simulatio, qa nō habuit animū emēdi, & intendebat in mēte sua, quòd esset pignus. Sed vēditor habuit animū vēdēdi, & tūc in foro cōtētioso debet distingui: quia ex parte vēditoris nō pōt dici cōtractus vsurarius, nec quasi vsurarius, ita q̄ cōtra eum de hoc agi posit, si ne vēditor sciuerit, siue ignorauerit malā intentionem emptoris: ex quo ipse veditor habuit animum verè, & nō simulatè cōtrahēdi. sed ex parte emptoris bene potest dici cōtractus simulatus, ita q̄ venditor cōtra eum agere pōt ad rescindēdū cōtractū, si voluerit, adeò q̄ est in electiōe ipsi⁹ venditoris, an valeat, vel nō valeat dictus cōtractus, per no. in d. l. & elegāter. in prin. ff. de dolo. Nam licet talis cōtractus nō sit totus simulatus, respectu vtriusq;, tamē ex parte emptoris tantū. poterit dici simulatus: vt dicta l. iurisgentiū. §. dolo malo. cū ibi no. ff. de pac. Et hoc intellige verū, si venditor ignorauit malā intētionē emptoris, & sic non fuit in aliquo dolo, vel culpa. Secus si sciuisset, quia tūc ,pp ter dolū, vel culpam suā, nō posset agere cōtra emptorē. In foro aūt cōscientiæ, quantū ad emptorem, indistinctè talis contractus iudicandus est simulatus & vsurarius, ex quo ipse malam intentionē habuit. Quantùm autem ad venditorem, idem, si sciuit, vel scire debuit malam intentionem emptoris, aliàs

aliàs secus, etiam si nulla læsio interuenerit. Ex his colligi potest, qualiter in hac materia sit formandus libellus, & qualiter sit articulandum, siue capitulandũ, tam ex parte emptoris, quàm venditoris. & qd agendum sit in foro cõscientiæ, quę omnia bene nota, quia quotidie hęc possent contingere, & alibi non ita clarè distincta reperies. Ad quæ adde omnino, quæ dixi in tertio casu principali in secunda præsumptione

a Deus. *Deus cognitor est occultorum. xxxij.q.ij. erubescãt.c.nouit. de indi. Cle exími. §.quãuis.de uer.sig.c.à nobis.ij.de senten.excõ. Deus offenditur ex fauore usuris præstito.Cle.j.in princip.de usuris.*

QVINTO verò casu principali, quando dubitatur, an in dictis cõtractib. interuenerit dolus, fraus, vel simulatio, & in dãnũ venditoris a interuenit læsio in venditione, cõductione, & in pacto de retrouẽdendo, vel in aliquo, vel aliquibus ex ipsis. Et in hoc sic puto esset dicendũ. Aut interuenit læsio in omnib[9] pdictis tribus contractibus, scilicet in vẽditione, cõductione, & pacto de retrouendẽdo: aut læsio nõ interuenit in omnibus prædictis simul, sed in duobus tantũ, aut interuenit lęsio in vno tantũ de prædictis. Primo casu, quãdo interuenit lęsio in omnibus tribus prædictis contractibus: quod qñ sit, dixi plenè in ij.iij.& iiij.præsumptione, & tũc sine dubio præsumam dolum, vel fraudem, vel simulationem saltem re ipsa, ppter quod redditur cõtractus illicitus, & præsumitur simulatus, & etiam vsurarius, ex quo illa cõcurrũt cũ pacto de retrouendẽdo: vt pbatur per ea, quæ dixi in antè dictis psumptionibus, & per ea, quę habentur in c. ad nostrã. extrà de empti. & vendi. & c. illo vos. de pigno. & c. cõquestus. extrà de vsuris, & in l. emptione. C plus valere quod agitur. licet Cyn. secũdũ Iacobum de Aretio, ibi tenuerit cõtrariũ. de quo etiam latius dicam in ver. tertio casu, quãdo interuenit lęsio. & in sexto & vltimo casu principali, circa principiũ. Secũdo casu, quãdo nõ interuenit læsio in omnibus tribus prędictis, sed in duobus tãtũ, videlicet in vẽditione, & conductione tãtũ, vel in venditione, & pacto de retrouendendo, vel in locatione & pacto de retrouendendo, & tũc aut interuenit læsio in conductione vel pacto de retrouendendo, habito respectu ad valorem rei vẽditæ, & eius fructuũ vel redituũ. Aut habito respectu ad naturã liuelli, a aut habito respectu ad pecuniã solutam. Si interuenit læsio habito respectu ad valorẽ rei venditæ, & eius fructuũ, vel redituum, & tũc idem crederẽ, quod in casu præcedẽti, scilicet quòd dolus, vel fraus, vel simulatio præsumatur interuenisse: & q contractus sit illicitus, & præsumatur simulatus, & vsurarius. Exemplũ pone, Emi à te fundũ pro centũ, qui valebat cẽtũ & quinquaginta, locaui tibi eundem fundũ pro ficto quinquaginta librarũ, qui fict[9] est vltra iustum pretium, etiam habito respectu ad valorem rei vẽditæ. Aliud exemplũ, quando est læsio in venditione, & in pacto de retrouendendo. Emi fundum à te pro centũ, qui valebat centũ & quinquaginta, & feci tibi pactum de retrouendendo pro centum & sexaginta, & hoc

est

est sine dubio. Si verò in dãnũ venditoris interuenit in venditione & in cõductione lęsio, habito respectu ad naturã liuelli, licet nõ habito respectu ad rẽ vẽditam, vel eius fructus, vel ad pecuniam per emptorẽ solutã & idem dicendũ, quòd in præcedenti, scilicet ꝙ pręsumatur contractus vsurarius & simulatus. Exemplum, Emi fundum à te pro centũ, qui valet centũ quinquaginta, in hac venditione est lęsus venditor in quinquaginta. Deinde locaui tibi in perpetuũ eũdẽ fundũ pro iusto pretio, habito respectu ad naturã liuelli, & sic vltra quinque pro cẽtenario, quæ quinq; pro centenario sunt iustũ pretium liuelli: vt suprà in secũda præsumptione.
94 * Sed dubium est, an ista quinque ꝑ centenario debeant esse, habito respectu ad pecuniã solutã per emptorẽ, an ad valorẽ rei, vel eius fructuũ. Exemplũ in prædicto, quando fundus venditus pro centũ, valebat centũ & quinquaginta, habẽdo respectũ ad pecuniam solutam, erũt quinque tantũ. sed habendo respectũ ad valorem fundi vẽditi, erũt septem cum dimidio. Credo ꝙ de iure ciuili, vel canonico debeat haberi respectus ad valorem fundi venditi: sed in foro cõscientię, credo, ꝙ debeat haberi respectus ad pecuniã per emptorem solutam, vt statim dicã in simili casu sequenti, & dixi suprà in tertia præsumptione. Sed si lęsio interuenit in damnum venditoris, eiusdẽq; conductoris in venditione vel in locatiõe, vel in pacto de retrouẽdẽdo, habito respectu ad ipam rem vẽditã vel eius fructus, & reditus, sed habito respectu ad pecuniã solutam, secus. Exemplum de locatione, Emi à Titio fundum pro centum, qui valebat centũ & quinquaginta. & eundẽ sibi locaui pro ficto septem cũ dimidio. Nã iste fictus est iustus, habito respectu ad rẽ emptã, & eius valorem, ac etiã eius reddítus, quia ille fundus communiter locaretur pro illis septẽ cum dimidio. Sed potest dici iustus fictus, habito respectu ad cẽtum ducatos, quos solui pro emptione dicti fundi, quia solummodò pro centũ ducatis soluuntur quinque aurei de liuello, vt infrà dicetur. Et dixi suprà in tertia pręsumptione. Aliud exemplum est, de læsione in pacto de retrouendendo. Emi à Titio fundũ pro centũ, qui valet centũ & quinquaginta ducatos, & feci sibi pactum de retrouendendo pro centũ & quinquaginta duca. nam illi cẽtũ & quinquaginta duca. sunt iustum pretiũ quo ad valorem fundi, sed non quo ad pecuniam per me solutam in emendo dictũ fundũ, quæ fuit solùm vsque ad summã centum duca. Et istis casibus videtur, ꝙ dicta pensio sit iusta & licita, & sic dictum pactum de retrouendendo sit iustum & licitum: quòd sic ꝓbatur. Nã si ego emi à Titio fundum pro cẽtũ, qui valet centũ quinquaginta, incõtinenti efficitur meus, interueniẽte traditione actuali, vel cõstituto, si vendens erat dominus: vt l. traditionibus. C. de pac. & l. quod meo. in principio, cũ ibi nota. ff. de acqui. possess. & per id quod no. in l. ab emptione. ff. de pac. Si ego locarem eũdem fundũ alteri quàm Titio, certè iusta pensio esset iudicanda, habito respectu ad valorem ipsius fundi, & eius fructuũ, & nõ habito respectu ad pretiũ ꝓ quo ego emi, quia illud nõ est atten

attēdēdum: vt habetur in l.ij.C,de rescind.vendi.& in l.si quos.eod.ti.& in l.hæreditatē.ff.ad l.Fal.cū si.Et ꝑ hoc facit, quod dixi suprà in secūdo casu principa.in tertia præsumptiōe. Et eodem mōdo si eūdē fundū vellē alteri vēdere quàm Titio, possem licitè vendere pro c.& quinquagintá, & sic pro eo pretio quo valet ipse fundus, licet ego ipsum emerim à Titio pro minori & iniusto pretio: vt habetur in d.l.ij.C.de rescind.vēdi.& licet fundum vilissimo pretio emerim, nō tamen per hoc teneor alteri pro eodē pretio vēdere, vel habito respectu ad illud pretiū locare. Et ꝑ hoc vide, qđ dixi suprà in xvij. præsumptione. sicut econtrà, si emerem fundū pro centū & quinquaginta duca. qui valeret nisi centum, & vellem eū alteri vendere vel locare, nō deberem habere respectū ad pretium quod solui, sed ad veram æsti-
95 mationē ipsius fundi. * Et sic licet fuerim deceptus in emendo fundū, tamen alij locando vel vendēdo eūdem fundū, decipere nō possum, nec debeo. argumen.gl.nota.& quod ibi etiā nota.per do.Paul. de Cast.in l. si te bonis.C.de iure deliberand.& l.si filia.in prin.ff.famili.erciscun.& facit ad prædicta optimus text.in l. hæc venditio. §.fina.ff.de contrahē. emptio.& l.Iulia. §. si inter emptorem.ff.de actio.emptio.& l.si pater. §.pen.si fundum.ff. de pactis dotalibus. Sic & eodem modo videtur dicendum, quando res empta locatur venditori, & sibi fit pactum de retro uendendo, quia licet isti tres contractus, venditio, locatio, & pactum de retrouendendo concurrant in vna tantùm persona, & vno & eodē tempore, tamen sint diuersi, vt de se patet. Et prædicta procedūt, quando dicti tres contractus de per se celebrantur, licet vno & eodē tempore succeds siue: secus fortè, si in vno & eodē cōtractu, venditio, locatio, & pactum de retrouendēdo celebrarentur, vt quia dictū sit, ꝙ talis venditio cū pacto de locando, & cū pacto de retro uendēdo celebratur. nā omnia sunt vnius cōtractus, scilicet venditionis, cū duobus pactis, vt dixi suprà, in ij. præsumptione, in fi. & ideo tūc etiā, si esset pactum de retrouendendo ꝑ eodem pretio, pro quo emit, & esset pactū de cōducendo pro fictu, habito respectu ad pecuniā solutā valeret: nec diceretur esse aliqua deceptio: quia censeret, quod illud, quo plus valet esset melioramētū ipsius venditionis, iuxta not.in l.fi.C.de iure emphyteo. Item prędicta ꝓcedūt, vbi aliter de cōsuetudine loci non cōstaret, secus si cōsuetudo loci vel patriæ in cōtrarium esset, sicut est in ciuitate Veronæ, videlicet ꝙ res vēdita pro minori pretio quàm valeat, locari siue liuellari cōsueuit eidem venditori ꝑ fictu, habito respectu ad pecuniam solutam per emptor.& nō habito respectu ad valorem rei venditæ vel eius fructuum. Nam hoc casu propter consuetudinem loci, illud reputabitur iustum pretium fictus, quod est habito respectu ad pecuniā per emptorem solutam: & iniustum reputabitur, si excedit summā pretij habito respectu ad pecuniam per emptorem solutam: & hoc debet attendi, licet sit iustum habito respectu ad valorem rei venditæ vel eius fructuū. argumen. l. semper in stipulati. cum ibi nota. ff. de reg. iur. Ad quod vide,

vide, quod statim dicam in versicul. nisi dicamus. Item prædicta intelligas vera sine dubio, quãdo in venditione non fuit læsio prope dimidiã iusti pretij, quia nec de iure ciuili, nec de iure canonico quibus licitum est cõtrahẽtibus se decipere in pretio, vt dixi suprà in secunda præsumptio. reputabitur cõtractus illicitus nec vsurarius: vt probatur in c. ad nostrã. ibi, quæ vix dimidiã iusti pretij cõtingebat. extrà de emptio. & vẽditi. & in d. secũda præsũption. Sed si esset læsio in venditione citra dimidiã iusti pretij, tunc de iure ciuili & canonico, posset vẽditor agere cõtra emptorẽ: vel ꝙ emptor rescindat cõtractũ, vel ꝙ suppleat iustum pretium, in electione emptoris qui
a decepit a: vt est casus in dicta leg. secunda. C. de rescinden. vẽdit. & in c. cũ causa. extrà de emptio. & vendit. & tũc si emptor eligat supplere iustum pretiũ, in nullo remanebit læsio saltẽ pro futuro: sed si eliget rescindere cõtractũ venditionis, in cõsequentiã rescindetur etiã cõtractus locationis & pacti de retrouendendo. & sic etiã hoc casu nõ remanebit læsus in locatione pro tẽpore futuro, nec etiã pro præterito, cũ locatio fuerit iusta respectu valoris rei vt dixi. & sic cõcludendo, talis cõtractus nõ reputabitur vsurarius in foro ciuili vel canonico, cũ vna tantũ læsio scilicet in venditione interuenerit: vt dicã statim in tertio casu huius di
96 stinctionis. *Itẽ prædicta sunt vera. quãdo fuit simplex locatio ad certũ tẽpus, quo casu habetur respectus in fictu ad valorẽ rei venditæ & locatæ, & eius fructũ: vt habetur in §. qa verò Leonis. in autentico de non alienandis. collatione secũda. & dixi in tertia præsumptiõe. Sed si fuisset locatio perpetua, & liuellaria, tunc deberet haberi respectus ad naturã liuelli, quæ est, ꝙ nõ habeatur respectus ad valorẽ rei venditæ, vel eius fructuũ, sed ad rationẽ quinq; ꝓ centenario valoris dictæ rei venditæ, & locatæ: vt habetur in d. §. quia verò Leonis. & dixi suprà in tertia præsũptione. & ideo Veronenses errasse vidẽtur, qui emerũt fundũ pro cẽtũ, & sic pro iusto pretio, & eundẽ locauerũt iure liuelli ipsi venditori, pro vigintiquinq; libris dena. Si præsupponimus ducatũ fuisse valoris quatuor librarũ, quia dictæ vigintiquinque libræ nõ erãt iustũ pretiũ liuelli, quia tũc erãt in ratiõe sex, & vnius quarti, pro cẽtenario, sed debuissent tũc locare pro viginti libris tantũ, & sic in ratione quinq; pro cẽtenario: vt dixi suprà in tertia præsumptiõe, in fin. Et eadem ratione nũc omnes errare videntur, qui fundũ centũ aureis emptũ, pro quinque & viginti libris denariorũ locant iure liuelli, cùm aureus nunc sit valoris quatuor librarũ cum dimidia. nã videtur esse iusta pensio: quia est in ratione quinque ducatorũ, & duarũ librarum cũ dimidia. constituunt enim hodie, vigintiduæ libræ cũ dimidia quinque aureos. Ex quo cõcluditur, ꝙ hodie iusta pensio liuelli esse deberet pro fundo centũ aureorũ, in xxij. libris cum dimidia tantùm, & eadem similis cõputatio est facienda alibi, secũdùm diuersitatẽ valoris monetarũ, nisi dicamus, ꝙ consuetudo patriæ hoc excuset. argument. l. semper in stipulationibus. cum ibi nota. ff. de regulis iuris. præsertim cùm illa iustifica

stificatio pensionis pro linello, scilicet quinq; pro centenario, sit introducta de iure ciui. vt habet in dict. §. quia verò Leonis. in authenti. de nō alienādis. & in authen. perpetua. C. de sacro. sanct. eccle. quæ est cano nizata, decima. quæstione secūda, ꝑpetua & sic videtur, ꝙ per cōsuetudi nem, vel statutū vnius loci, quod est ius cōmune in illo loco, vt l. oēs populi. ff. de iusti. & iur. & institutio. de iure naturali, gen. & ciuili. §. primo, cōiuncto §. ex non scripto. eodē tit. & cōiuncta l. de quibus. ff. de legib. cum ibi nota. cum si. poßit mutari vel minui, vel emendari id, quod de iure cōmuni est introductū: vt probatur in l. ius ciuile. ff. de iustit. & iure. & habetur per Doctores in dictis iuribus. & §. sed naturalia. institu. de iure naturali, gentiū, & ciuili. Facit ꝙ habetur per Cynū, & Docto. in l. sancimus. C. de nupti. & in authenti. nouissima. C. de inofficio. testamēt. vbi habetur an legitima poßit ꝑ sta-
97 tutū tolli, vel minui. *Itē ad hoc facit, quia cōsuetudo excusat quādoq; in delictis: vt probatur iiij. distinct. denique. Et ibi hoc nota. glo. in verbo, consuetudinē. Itē pro hoc quod not. Baldus in l. per diuersas. in ij. colūna. C. mandati. qui dicit, ꝙ cōsuetudo potest cōtractū approbare, & improbare. argumen. ff. si cert. pet. l. certi condictio. §. si nummos. Itē pro hoc textus in l. quis sit fugitiuus. §. apud Labeonē. ibi, ꝗa id facit, quod publicè facere licere arbitratur. ff. de ædil. edic. & quod not. ibi ꝑ Bart. Qui dixit, per illū textum, ꝙ si quis facit aliquē actū, qui cōmuniter existimatur licitus: contrariū tamē est in veritate, quia sapit vsurariā prauitatē, ꝙ ex hoc non dicitur vsurarius, vt dixi suprà in principio huius tractatus. Itē pro hoc quod no. Ioan. de Imol. Clement. j. el. ctione. ibi, & nota. vbi dicit, ꝙ tolerantur gesta virtute communis opinionis, licet posteà declaretur, opinionē cōmunem nō fuisse iuridicam: quod est singulare. Facit quod habetur in l. j. C. de testibus. & in l. Barbarius. ff. de officio prætor. Itē quod dictū est suprà, ꝙ iustū pretium fictus, vel pacti de retrouendendo, est in foro ciuili vel canonico, habito respectu ad valorē rei venditę, eiusdemq; locatæ, & nō ad pretium solutū, procedit etiā in foro conscientiæ, quando res empta ab vno locaretur alteri, vel alteri fieret pactum de retrouendendo, per prædicta. sed si res vēdita locaretur eidem venditori, vel eidem fieret pactum de retrouendendo eandē rem incontinenti, vel actum esset antè de locando vel reuendēdo, & venditor fuit læsus in venditione, credo ꝙ iusta pensio, vel iustū pretium pacti de retrouendendo sit, habito respectu ad pecuniā solutā, & non ad valorē rei venditę vel eius fructū. Sed est ratio, quia licet contractus venditionis sit alius à contractu cōductionis, & pacti de retrouēdendo, & sic quā tùm ad eorū substantiā, sint separati & diuisi, tamen quantùm ad mentē venditoris, eiusdemq; conductoris sunt connexi & dependentes: quia venditor non fuisset aliter vendi turus fundū, nisi emptor eundē fundū sibi locasset cū pacto de retrouendēdo: & sic tacitè voluit, ꝙ quicquid valeat fundus venditus vltra pretiū solutū, sit melioramentū & de iure ipsius venditoris, eiusdemq; conductoris.

ctoris. Itē quia si contractus primus principalis venditionis fuit iniustus & illicitus in foro conscientię, quando fundus fuit venditus minori pretio. cùm in eo non sit licitū contrahentibus se decipere etiā in pretio, vt dixi suprà in secunda pręsumptione: ergo omnis pensio, vel solutio, quæ fuerit ratione illius pluris, in quo fuit deceptus venditor, esset iniusta vel illicita ratione dependétiæ

c c & connexitatis, *quia dependen

98 tium & cōnexorū idem est iudiciū, & eadem est natura: vt probatur in l. cum actum. in principio, ibi, planè si quid connexum fuerit. ff. de negoti. gestis. & ibi nota. in c. quanto. ibi, ita coniuncta est & cōnexa. extrà de iudici. Et optimè probatur in l. tutorē, qui tutelam. ibi, connexam rationē. ff. de admini. tutorū. Itē quia cùm in principali fuerit læsio, ergo videtur esse etiā in omni eo, quod sequitur ex illo. secundùm naturā illius principalis: vt probatur in l. cùm principalis. ff. de reg. iuris. Vnde si fuit læsio in venditione & locatione, vel pactū de retrouendendo fiat respectu quantitatis pretij soluti pro re emenda, erit læsio in accessorio secūdùm naturā principalis, à quo depēdet. ergo sicut principale, scilicet pretium venditionis est illicitū, ita & etiā illud, quod sequitur ex eo secundū naturā illius principalis, scilicet pensio præd. vel pretiū in pacto de retrouendendo. ꝙ bene not. quia Docto. non tangunt.

a Liuelli. *Liuellus, de quo loquit glo. in autē ingressi. C. de sac. san. eccl. & in l. si fir ita. §. si de uectigalibus. de dāno infect. & Alexā. in cōsi. xciiij. iiij. parte. et d. §. si de uectigalibus. v. charta.*

b Decepit. *Deceptio ipsa dicitur ultra dimidiā iusti pretij. in l stipulatio hoc modo. v. col de verb oblig.*

c Dependētiæ. *Dependēs quid intelligatur, & quid cōnexū, vide Alex. consil. cxcvj in ij parte.*

SEXTO casu principali, quando interuenit læsio in vno tantùm, videlicet aut in vēditione, aut in locatione, aut in pacto de retrouēdendo. Et tūc subdistingue, vt dixi in casu præcedenti. Aut illa lęsio non est prope dimidiā iusti pretij, sed minus. Aut est prope dimidiā iusti pretij, aut est vltra vel citra dimidiā, sed nō est prope dimidiā iusti pretij. & tūc talis cōtractus in foro ciuili, vel canonico nō reputatur illicitus nec vsurarius, quia licitū est cōtrahentibus se decipere in pretio: vt dixi suprà in ij. præsumptiōe. Si verò est læsio prope dimidiā iusti pretij, & tūc dic idē, quod dicetur in sequenti casu, quantū ad præsumendum contractum simulatum, vel vsurarium, & quando dicatur esse prope dimidiā iusti pretij, dicetur infrà. Sed si lęsio esset vltra vel citra dimidiam iusti pretij in persona venditoris, eiusdēq; conductoris, & tunc dictus contractus, in quo est læsio, est illicitus, quantùm ad hoc vt posit peti contractum rescindi, vel suppleri iustum pretium: vt d. l. ij. C. de rescind. vendi. & d. c. cū causa. extrà de emptio. & vendit. Sed quantùm ad hoc vt cōtractus dicatur simulatus, pignoratitius, siue vsurarius, & sic quod fructus percepti computentur in sortem, in foro ciuili, vel canonico, vel cōscientię: subdistingue: Aut hoc in vno tantùm interuenit, scilicet lęsio in venditione solùm, & nō fuit appo-

posit

positū pactū de retrouendendo, nec est emptor solitus fœnerari, nec est aliqua alia mala præsumptio. Aut interuenerunt duo, scilicet læsio vnica in pretio, videlicet in vno tātùm cōtractu, & pactū de retrouendendo. Aut interuenerūt tria, scilicet læsio, pactū de retrouēdēdo, & ꝙ emptor sit solitus fœnerari. Aut interuenerūt plura quàm illa tria, qa inerant aliquæ aliæ præsumptiones, de quibus plenè dixi suprà in iij. casu principali. Si interuenit illud vnū tantū, scilicet læsio in venditione, vel in alio cōtractu tantū, & videtur ꝙ præsumatur simulatio, quia ex paruitate
99 pretij præsumitur fraus. *Nam & cessio propter modicū pretiū, præsumitur simulata, vt not. in l. per diuersas. C. mand. & parua quātitas pretij, est argumentū doli: vt l. cū hi. §. modus. ff. de transact. & nota. per glo. in c. ad nostrā. in verbo, dimidiā, extrà de emptio. & vēdit. Tu tamē teneas indistinctè, ꝙ cōtractus iste non pōt aliquo modo præsumi vel dici simulatus, vel vsurarius ex paruitate pretij, in vno cōtractu tantū, quantūcūque esset vltra vel citra dimidiā iusti pretij, vt probatur in l. interpositas. C. de transa. vbi probari videt, ꝙ ad dolū arguendū nō sufficit probare qualitatem causæ principalis, forsan quia erat magna, & pecunia modica data est: & propterea dicit ibi Ange. quòd nō videtur sufficere reꝓbare exiguitatē pretij, ad concludēdū necessariò cōtractū simulatū. & ꝓ hoc allego text. cū gl. in verbo, pretij, in l. dolus. C. de rescin. vendi. & ita tenet etiā Cyn. secūdū Iacob. de Are. in l. emptione. in iij. quęst. C. plus valere quod agitur. & istud est verissimum, & sine aliqūo dubio procedit. & apparebit etiam ex his quę statim dicētur. isto tamen casu, si venditor & conductor esset lęsus citra vel vltra dimidiā iusti ꝑtij, cōpeteret sibi beneficiū dict. l. ij. C. de rescind. vendi. & c. cū causa. extrà de emptio. & vendi. iuxta ibi nota. si verò interuenerūt duo tantū, scilicet lęsio vnica in pretio, & pactū de retrouendēdo: & tūc quid præsumēdū? Certè in hoc
100 adhuc sub iudice lis est. *Vnde in hoc diligenter est aduertēdū, qa vna clauis huius operis cōsistit in hac dubitatione quotidiana. & Docto. sunt varij. Reperio enim quàm plurimos legū & canonum vertices tenere, ꝙ ad præsumendū contractū simulatū, siue pignoratitiū, & vsurarium sufficiunt ista duo tātū, scilicet pactū de retrouēdendo, & enormitas siue paruitas pretij. & dicunt, ꝙ de hoc est casus in c. ad nostrā. extrà de emptio. & vendit. ibi, ꝙ patet ex eo. vbi ille textus hęc duo tantùm sufficere vel le videtur. Itē allegatur de hoc glo. ordin. Bernardin. c. cōquestus. extrà de vsuris. quę sic intellexit dictum c. ad nostrā. Dicit enim illa glo. sic, ꝙ si venditio est facta minus iusto pretio, & factū pactū de retrouendēdo, quòd præsumitur pignus, precipuè si emptor vsurarius est: quia dictio precipuè, includit: itē si emptor non est vsurarius, sicut dicitur in dictiōe maximè: vt est glo. ordinar. in l. illud. ad fin. ff. ad l. Aquil. & gloss. in c. ad abolendam. extrà de filijs presbyterorū. de quo verbo, maximè, vel præcipuè, dicetur infrà. Itē hoc etiā videtur tenere Inn. in c. ad nostrā. de emptio. & vendi. Item hoc videtur etiā tenere Archi. xiiij. quæstione iij. plerique,

rique. Idem videtur etiā tenere Ioā. Andr. in d.c. ad nostram. Item etiam hoc tenet Anto. de Butr. qui dicit, ꝙ sola paruitas pretij, & solum pactū de retrouendendo, non faciat præsumi cōtractum simulatū, tamen simul iuncta, bene faciūt ꝑsumere cō tractum simulatū, maximè si emptor consueuit exercere vsuras: vt dicit gloss. in d.c. conquestus. extrà de vsuris. Item istā opinio. videlicet quòd ista duo pactum de retrouendendo, & paruitas pretij faciāt præsumere contractū simulatum, tenet etiā Alb. de Ro. in l. emptio. C. plus valere qđ agitur. qui dicit, quòd si rectè inspiciatur, hoc clarè probatur. c. ad nostram. de empti. & vendi. nā dicitur ibi, ꝙ ex eo solùm, ꝙ res erat longè maioris pretij, & pactū de retrouendendo, præsumitur cōtractus pignoratitius. & dicit etiam ibi, ꝙ ita de facto obtinuit coram magis peritis. & quod ita nota. in d. ca. ad nostrā. & c. illo vos. de pigno. per Bernardi. Inn. Host. & Goff. in summa de pigno. in fin. & Spec. tangit de vsuris, ver. f. sin autem, quia ex iudicijs, & coniecturis, fit probatio. Item istā opinio. tenet etiam Ioā. de Imo. in d.c. nostrā. & subdit, quòd ista est cōmunis opinio. Postremò hāc partem tenuit reuerendus in Christo pater, dominus Ioan. de Castel. episcopus Vicentin⁹ in lectura, in præallegato ca. ad nostram. & totum collegium Mediolanense & Papiense idem tenuere visa opinione prædicta domini episcopi Vicentini. & ita etiam reperio consultum per dominum Signorolum de Homodeis de Mediolano. quod consilium incipit, In dei nomine, amē. Certo tempore Ioannes de Homodeis egens pecunia. cui consilio subscripserunt dominus Benedictus de Plumb. dom. Raphael Fulgo. do. Thadæus de Vico Mercato. do. Prosdocimus de Comitibus. do. Ioa. Francisc. de Capitibus Liste. do. Henricus de Alauio. do. Alex. & do. Benedictus de Doctoribus. Reperi etiam bis consuluisse do. Ant. de Rosellis. Et licet prædictorū autoritas sit maxima, tamen ego cōperio multos alios Doctores, etiā maximæ autoritatis tenere contrarium, videlicet, quòd ista duo tantùm simul iuncta, scilicet paruitas pretij, & pactum de retrouendendo non faciant præsumere contractum simulatū. Et ista fuit opinio Iacob. de Aret. quem sequitur Cynus in l. emptione. in iiij. quæstione. C. plus valere quod agitur. qui dicūt in effectu, ꝙ contraria opinio non probatur in c. ad nostrā. de emp. & vend. nec in c. illo vos. de pign. quia ibi erant alia adminicula, seu præsumptiones. nā in c. illo vos. erat pactum, ꝙ fructus percepti ī sortem cōputentur, & quòd vltra summam receptam, xl. soluerentur. & erat in potestate emptoris, quādo deberet res recuperari. & in c. ad nostrā. debebat aliquid reddi supra datū p quod videbatur vsura, & ꝙ fructus debeant in sortē cōputari, ꝙ est cōtra naturā emptionis: sed ista duo non probantur in d.c. ad nostrā. nec ei conueniunt: vt nota. etiā Io. And. in ca. illo vos. & istam opinio. tenet Baldus, in dicta l. emptio. C. plus valere quod agitur. & in c. primo, in titu. de feud. dato in vicem legis commiss. in vsi. feudo. Et cum ista opinione Cyni videtur transire Ioan. And. in c. illo vos. superius allegat. Et hāc

opinio sequitur etiã do. Pe. de Anc. in d.c. ad nostrã. & eã tenet Car. Florenti. in d.c. & in d.c. illo vos. qui dicit se hoc consuluisse in quæstione
9 facti huiusmodi. * Quidam recepit à Titio certam quãtitatem pecuniæ mutuo, puta centum, & pro illis centum, fecit vẽditionem Titio de prædio valoris ducentorũ. Deinde per aliud instrumentũ promisit Titius retrouendere, solutis sibi centum, dicit se cõsuluisse, quòd ex hoc poterat præsumi contractum fœneratitium, ex quo non fuerat appositum pactum, de fructibus in sortem computandis, quo casu procederet c. illo vos. de pigno. Et hanc sententiam tenet egregi⁹ Doctor, & in materia vsurarũ summus interpres, dominus Laurentius de Rodulphis de Florentia, in suo elegãti, & copioso tractatu de vsuris, in q̃stione lx. vbi refert, quòd egregius Doctor, & magnus practicus dominus Laurentius de pinu, dicebat in d. cap. illo vos. in practica seruari, quòd illa tria requirantur: scilicet pactum de retrouendẽdo, & paruitas pretij, & quòd emptor sit solitus fœnerari, vel similes illicitos cõtractus facere. In hac etiã opinione videt̃ fuisse dominus Paulus de Castro, in suo consil. cccxxxvj. quod ĩcipit, in Christi nomine, amẽ. In causa mota per dominam Dorotheam. in ij. colum. vbi dicit, nec appareant hic illæ coniecturæ, quæ faciunt præsumere contractum pignoratitium, scilicet quòd res multò pl⁹ valebat, & quòd fuit appositum pactum de retrouendẽdo, & q̃ emens erat vsurarius, secundùm ea quę notantur, & habentur in d. cap. illo vos. & in dict. c. ad nostram. Et idem dominus Paulus, in eodẽ consilio in v. col. in principio subiungit. Cõmuniter autẽ Doctores dicũt, q̃ sufficiũt tres pręsumptiones ad probandũ cõtractum simulatum, vel fictitium: & aliqui dicunt sufficere duas. de quo not. in l. emptione. C. plus valere qđ agitur. & sic d. Paul. in effectu vult, q̃ licet aliqui velint, quòd duæ p̃sumptiones tantùm sufficiant, cõmuniter tamen dicatur, q̃ tres prædictæ requirãtur, vel illę sufficiant. & secũdùm istam opinio. vidi etiam consultum per multos præclarissimos Docto. Canonistas. & istam opini. semp tenui & allegando, & cõsulendo ꝓ veriori, & nunc etiam teneo, & si casus occurreret, ita consulendũ, & iudicandum esse censeo: quicquid dicatur per Doct. suprà pro j parte deductos, quia hæc opinio, quã teneo non modò autoritatibus plurimis, & quàm maximis adiuuatur, sed etiã pluribus probabilibus, & potiorib⁹ rationibus comprobatur: argumen. textus xx. d. stinc. §. decretalibus. vbi
10 ita scribitur.* Quo enim quisq; magis ratione vtitur, eo maioris autoritatis eius verba esse videntur, per text. nona dist. c. ego sol. in fi. ibi, vel probabiles rationes. & per id qđ ibi not. in gl. secunda. & licet multæ rationes in medio adduci possint pro secũda opinione, quam teneo: tamẽ ne videar tractatus modũ excedere, nonnullas, tantùm ex pluribus referam. Et primò, quando ista duo tantùm interuenerũt, scilicet paruitas p̃tij, & pactũ de retrouendẽdo, q̃ contractus nõ p̃sumatur pignoratiti⁹, si mulatus, vel vsurari⁹, probatur sic ex forma cõtractus, nõ apparet, q̃ sit simulatus vel vsurarius: ergo hoc dicę

re non debemus.argu.c. illo vos. cũ gloss.in verbo,ex forma.de pignor. & argu.c.in ciuitate.cum glo. in ver
103 bo,ex forma,extrà de vsuris. *Secundò, quia in dubio standũ est instrumento,nec p̄sumitur in dubio simulatus vel vsurarius:vt l.cùm preci bus.C.de probati.Et dixi suprà post præsumptiones.in ver.sed contra p̄dictas præsumptiones.ibi,ex quibus videtur. Tertiò,quia hoc non reperitur iure cautũ,videlicet, ꝙ paruitas pretij solùm in vno cõtractu, coniuncta cum pacto de retrouendẽdo, faciat p̄sumere contractũ simulatũ, seu in fraudẽ vsurarũ celebratũ, nisi interueneriint aliæ p̄sumptiones vel coniecturæ: vt quia emptor sit solitus fœnerari vel alios contractus huiusmodi suspectos vel illicitos facere:vt probatur in c.illo vos.& ĩ c.ad nostrã.sæpissime allegatis. & dixi suprà in ij.p̄sumptione,circa princ.vel quia fiut actũ de fructib⁹ in sortem cõputãdis.vt dicitur in d.c. illo vos. vel aliæ similes,de quibus plenè vidimus suprà in secundo casu princi. cùm ergo non reperiatur iure cautum,vt dixi,ꝙ sola paruitas pretij,& pactũ de retrouendendo sufficiant, ergo dici non debet: vt probatur in l.præuaricationis.§.fin.ff.de præuaricat.& xxxj.quæstione vltima.c.fin. in pricipio. & xxiij.di.prætereà. ibi, nunquàm,nisi nos fallat opinio,legimus.& xxx.quæstione quarta.c.quid autem.ibi,nulla autoritate reperitur prohibitum:& in c.secũdo,ibi, cùm nunquàm inueniatur cautũ in iure. extrà ne sede vacã.Facit ad hoc glo. in verbo,legitimas.in authẽ.de rest. & ea quę parit in xj.mense.§.fi.in fi.
104 glos.colla.iiij.cum si.*Quartò hoc etiam probatur. Nã de iure canonico duo tantùm iura reperiuntur, ex quibus videtur probari, an & quando præsumatur contractus simulatus, & in fraudẽ vsurarũ celebratus: videlicet c.illo vos.de pi.& c.ad nostram.de empt.& vendi.in quibus se fundant Doct.omnes,qui tenent cõtrariam opi. Sed illa capitula requirunt alias pręsumptiones,quàm p̄dictas duas,vt statim dicã in intellectũ dictorũ capitulorũ.ergo &c. Quintò, hoc cõfirmatur autoritate Accu. in l.dolus.C.de rescind. vendit. qui dicit,ꝙ sola paruitas pretij,nõ sufficit ad præsumendũ dolũ, & sic fraudem,vel simulationẽ, per dictã l.dolus.sed cõiunctacum alijs sic: vt l.cũ hi.§.modus.ff. de transact. & sic loquitur in plurali numero,dum dicit cũ alijs.& sic saltẽ aliæ duæ præsumptiones requiruntur:arg.l. vbi numerus.ff.de test.& l.fin.ff.ad Treb.& c. pluralis locutio.de reg.iur.in vj.Facit ad hoc lex,instrumẽta. cũ gl.si.C.
105 de probat. *Ex quo videtur cõcludendũ, ꝙ saltẽ tres præsumptiones requirãtur, ad hoc vt p̄sumatur dolus,vel simulatio: vt paruitas p̄tij, & duæ aliç,scilicet pactũ de retrouẽdẽdo,& vna alia,puta ꝙ sit solitus fœnerari,vel aliqua alia:vt dixi ĩ.in tertio argumẽto. Sextò dico,ꝙ ꝓ hac opinione est casus in d.c. ad nostrã. licet allegetur ꝑ multos in cõtrariũ inducendo ipsum aliter quàm induxerit Cyn.secundùm Iac.de Areti.in d.l.emptione.C.plus valere.quod agitur.Nam ibi dicitur,quod Mar.recepit ab R.laico,titu.emptionis domos & oliuas, cùm reuera cõtractus vsurarius ageretur,quod patet ex eo quòd creditor, scilicet Mar.debito-

opinio.sequitur etiã do.Pe.de Anc. in d.c.ad nostrã. & eã tenet Car.Florenti.in d.c.& in d.c.illo vos. qui dicit se hoc consuluisse in quæstione 30 facti huiusmodi. * Quidam recepit à Titio certam quãtitatem pecuniæ mutuo,puta centum,& pro illis centum, fecit vẽditionem Titio de prædio valoris ducentorũ. Deinde per aliud instrumentũ promisit Titius retrouendere, solutis sibi centum,dicit se cõsuluisse,quòd ex hoc poterat præsumi contractum fœneratitium, ex quo non fuerat appositum pactum, de fructibus in sortem computandis, quo casu procederet c.illo vos.de pigno. Et hanc sententiam tenet egregi* Doctor,& in materia vsurarũ summus interpres,dominus Laurentius de Rodulphis de Florentia,in suo elegãti, & copioso tractatu de vsuris, in q̃stione lx. vbi refert,quòd egregius Doctor, & magnus practicus dominus Laurentius de pinu,dicebat in d.cap.illo vos.in practica seruari, quòd illa tria requirantur: scilicet pactum de retrouendẽdo,& paruitas pretij,& quòd emptor sit solitus fœnerari, vel similes allicitos cõtractus facere. In hac etiã opinione videt' fuisse dominus Paulus de Castro,in suo consil.cccxxxvj. quod ĩcipit,in Christi nomine,amẽ. In causa mota per dominam Dorotheam.in ij.colum.vbi dicit, nec appareant hic illæ coniecturæ,quæ faciunt præsumere contractum pignoratitium,scilicet quòd res multò pl* valebat, & quòd fuit appositum pactum de retrouendẽdo, & ꝙ emens erat vsurarius, secundùm ea quę notantur,& habentur in d.cap.illo vos. & in dict.c.ad nostram. Et idem dominus Paulus,in eodẽ consilio in v. col.in principio subiungit. Cõmuniter autẽ Doctores dicũt, ꝙ sufficiũt tres præsumptiones ad probandũ cõtractum simulatum, vel fictitium: & aliqui dicunt sufficere duas. de quo not.in l.emptione.C. plus valere qđ agitur.& sic d.Paul.in effectu vult,ꝙ licet aliqui velint, quòd duæ p̃sumptiones tantùm sufficiant, cõmuniter tamen dicatur, ꝙ tres prædictæ requirãtur,vel illę sufficiant.& secũdùm istam opinio.vidi etiam consultum per multos præclarissimos Docto.Canonistas.& istam opini.semp tenui & allegando, & cõsulendo ꝓ veriori,& nunc etiam teneo,& si casus occurreret,ita consulendũ, & iudicandum esse censeo: quicquid dicatur per Doct.suprà pro j parte deductos, quia hæc opinio, quã teneo non modò autoritatibus plurimis, & quidẽ maximis adiuuatur,sed etiã pluribus probabilibus, & potiorib* rationibus comprobatur: argumen. textus xx.d.stinc.§.decretalibus.vbi 30 ita scribitur.* Quo enim quisq; magis ratione vtitur, eo maioris autoritatis eius verba esse videntur, per text.nona dist.c.ego sol.in fi.ibi, vel probabiles rationes. & per id qđ ibi not.in gl.secunda. & licet multæ rationes in medio adduci possint pro secũda opinione,quam teneo: tamẽ ne videar tractatus modũ excedere, nonnullas,tantùm ex pluribus referam.Et primò,quando ista duo tantùm interuenerũt,scilicet paruitas p̃tij,& pactũ de retrouendẽdo,ꝙ contractus nõ p̃sumatur pignoratiti*, simulatus,vel vsurari*,probatur sic ex forma cõtractus,nõ apparet,ꝙ sit simulatus vel vsurarius:ergo hoc dico

re non debemus.argu.c. illo vos. cũ gloss.in verbo,ex forma.de pignor. & argu.c.in ciuitate.cum glo. in ver
102 bo,ex forma,extrà de vsuris. *Secundò, quia in dubio standũ est instrumento,nec pſumitur in dubio simulatus vel vsurarius:vt l.cùm preci bus.C.de probati.Et dixi suprà post præsumptiones in ver.sed contra pdictas præsumptiones.ibi,ex quibus videtur. Tertiò,quia hoc non reperitur iure cautũ,videlicet, ꝙ paruitas ptij solùm in vno cõtractu, cõiuncta cum pacto de retrouendẽdo, faciat pſumere contractũ simulatũ, seu in fraudẽ vsurarũ celebratũ, nisi interueniat int alias pſumptiones vel coniecturæ: vt quia emptor sit solitus fœnerari vel alios contractus huiusmodi suspectos vel illicitos facere:vt probatur in c.illo vos.& ĩ c.ad nostrã.sæpissime allegatis. & dixi suprà in ij.pſumptione,circa princ vel quia fuit actũ de fructib' in sortem cõputãdis.vt dicitur in d.c. illo vos. vel aliæ similes,de quibus plenè vidimus suprà in secundo casu princi. cùm ergo non reperiatur iure cautum,vt dixi,ꝙ sola paruitas pretij,& pactũ de retrouendendo sufficiant, ergo dici non debet: vt probatur in l.præuaricationis. §.fin.ff.de preuaricat.& xxxj.quæstione vltima.c.fin. in princípio. & xxiij.di.prætereà. ibi, nunquàm,nisi nos fallat opinio,legimus.& xxx.quæstione quarta.c.quid autem.ibi,nulla autoritatereperitur prohibitum:& in c.secũdo,ibi, cùm nunquàm inueniatur cautũ in iure. extrà ne sede vacã.Facit ad hoc glo. in verbo,legitimas.in authẽ.de rest. & ea quę parit in xj.mense. §.fi.in fi.
104 glo.scolla.iiij.cum si.* Quartò hoc etiam probatur. Nã de iure canonico duo tantùm iura reperiuntur, ex quibus videtur probari, an & quando præsumatur contractus simulatus, & in fraudẽ vsurarũ celebratus: videlicet c.illo vos.de pi.& c.ad nostram.de empt.& vendi.in quibus se fundant Doct. omnes,qui tenent cõtrariam opi. Sed illa capitula requirunt alias pręsumptiones,quàm pdictas duas,vt statim dicã in intellectũ dictorũ capitulorũ.ergo &c. Quintò, hoc cõfirmatur autoritate Accu. in l.dolus.C.de rescind. vendit. qui dicit,ꝙ sola paruitas pretij,nõ sufficit ad præsumendũ dolũ, & sic fraudem,vel simulationẽ, per dictã l.dolus.sed cõiuncta cum alijs sic: vt l.cũ hi. §.modus.ff. de transact. & sic loquitur in plurali numero,dum dicit cũ alijs.& sic saltẽ aliæ duæ præsumptiones requiruntur:arg.l. vbi numerus.ff.de test.& l.fin.ff.ad Treb.& c. pluralis locutio.de reg.iur.in vj.Facit ad hoc lex,instrumẽta. cũ gl.si.C.
105 de probat. *Ex quo videtur cõcludendũ, ꝙ saltẽ tres præsumptiones requirãtur, ad hoc vt pſumatur dolus,vel simulatio: vt paruitas ptij, & duæ aliæ,scilicet pactũ de retrouẽdẽdo,& vna alia,puta ꝙ sit solitus fœnerari,vel aliqua alia:vt dixi s.in tertio argumẽto. Sextò dico,ꝙ ꝑ hac opinione est casus in d.c. ad nostrã. licet allegetur ꝑ multos in cõtrariũ inducendo ipsum aliter quàm induxerit Cyn.secundùm Iac.de Areti.in d.l.emptione.C.plus valere.quod agitur.Nam ibi dicitur,quod Mar.recepit ab R.laico,titu.emptionis domos & oliuas, cùm reuera cõtractus vsurarius ageretur,quod patet ex eo quòd creditor, scilicet Mar.debito-

ri scilicet R. promisit, vt quandocunque à septennio vsque ad nouenniũ daret lx. vnc. aureorum, quæ uix dimidiam iusti pretij contingebãt, domos ei⁹ restitueret & oliuas. nã ibi vult tex. dum dicit, qđ patet. ex eo ꝙ ex illis verbis præsumuntur contract⁹ simulatus, & in fraudẽ vsurarũ celebratus. Sed ex illis verbis tres præsumptiones oriũtur ad minus, & nõ duæ tantũ, vt statim ostendam. ergo ibi est casus ad literam pro illa opi. Quod autẽ ibi tres præsumptiones oriãtur, patet. Nam vna est paruitas pretij, dũ dicit, ꝙ vix dimidiã iusti ꝑtij contingebat: de qua plene dixi supra in secunda præsumptione, cum quatuor sequentibus. Alia est præsumptio, pactum de retrouẽdendo, vt patet ibi dũ dicit, promisit vt quãdocunq; vsq; ad nouenniũ daret lx. vnc. aureorũ, domos eius restitueret & oliuas: & de hac dixi plenè suprà ĩ xij. præsumptione. Tertia ꝑsumptio est, & potissima videlicet, ꝙ R. non teneatur restituere domos & oliuas vsq; ad septennium ipsi venditori, q ibi appellatur debitor, quia in veritate est debitor: ex quo cõtractus est pignoratitius, simulatus & vsurari⁹: & sic in effectu, quòd venditor non possit retroẽmere vsq; ad septẽniũ, sed post sic, vt dixi etiam suprà in secunda præsumptione, post principium, nam ex illo pacto ĩsurgit vna mala præsumptio simulationis & cõtractus vsurarij: vt plenè scripsi suprà in x. pręsumptione, vbi est videndum. Posset etiã dici, ꝙ quarta ꝑsumptio etiã oriat̃ ex dictis verbis, dũ dicit, domos eius restitueret & oliuas, propter verbũ eius, & verbũ restitueret. Sed de hac dicẽdũ est, vt dixi suprà in xiij. ꝑsumptione, vbi omnino videas, ne hoc bis idẽ repetat̃. Cùm itaq; in d. capitulo, ad nostrã. Inno. Papa tertius dicat, ꝙ contractus præsumitur simulatus & vsurari⁹ ex his, quæ dicũtur ibi. & ibi saltẽ ponũtur tres ꝑsumptiones vehemẽtes, & etiã quarta, quæ habet aliqd suspitionis, dicendum est & concludendũ, ꝙ ibi non probatur, ꝙ duæ tantũ pręsumptiones sufficiant, scilicet pactũ de retrouendendo, & paruitas ꝑtij: imò saltẽ tres requiruntur, sicut ibi interuenerunt: & ex his apparet verus intellectus ad dictũ cap. ad nostrã. quẽ puto esse verissimum: & ex hoc modo rectè intelligendũ. nihil facit pro opin. contraria: imò ꝓbat manifestè opinio quã suprà tenui. Ex his etiam infero vnam cõclusionẽ notabilem & verissimam, quod ad præsumẽdũ cõtractum pignoratitium vel simulatum seu vsurarium, duę præsumptiones tantùm non sufficiunt: sed tres saltẽ requiruntur. Itẽ ex hoc etiã infero, ꝙ illa præsumptio, quòd emptor sit solitus fœnerari, licet sit vehemens, cõiuncta etiam cum pacto de retrouendendo, tamen non facit pręsumere cõtractum simulatũ: vt dixi etiam in xxiij. præsumptione ad finẽ. Nec prædictis contradicit c. illo vos. de pign. ibi, ex duobus tamẽ, & c. vbi Papa Inn. tertius, videtur velle, quòd ex duobus tantùm pręsumatur cõtractus simulatus, quia ibi etiã interuenit pactũ de retrouendẽdo, de quo nõ dubitatur posteà: ꝓpterea dicit, ꝙ ex duobus non tantùm q̃ in pacto fuerunt expressa, scilicet quòd fructus computentur in sortem, & quòd vltra summam receptam 40. solidi debebant persolui,

cõtra emptorē præſumitur vehemē ter,quaſi dicat illę ſunt duæ præſum ptiones,quæ an ſolæ ſufficerēt, hoc ibi nō dicitur,ſed cõiūctæ cū pacto, ſi emptio diſpliceret emptori,bene ſufficiūt, præſertim cū emptor vſuras cõſueuerit exercere: & hoc vult litera ibi,dū dicit, Quæ in pacto fuerunt expreſſa.quæ litera præſupponit,quod prædictū pactū,quod eſt ſuſpectū,vt dixi ſuprà i x.& xj.præſumptione, interuenit, cùm dictis alijs duabus præſumptionib*:& ſic quòd dictæ duæ preſumptiones cū dicto pacto ſuſpecto, quod eſt tertia mala preſumptio,bene ſufficiunt ad præſumendū contractū ſimulatū.Ex quibus apparet,quòd nō probatur ex dicto ca.illo vos.quod duæ tantū præſumptiones ſufficiunt, ſed tres ſaltē requirātur. & ex hoc habes etiā intellectū dicti capi. illo vos.nec etiā gloſſ.in c.conqueſtus. extrà de vſuris.quæ allegatur pro opinione contraria tollit opi.quam teneo. Nā dicit ibi gloſſ.magna, ibi, nō tamē eſt vſura,quòd non eſt vſura,ſi vendo tibi fundum iuſto pretio ea lege, vt quandocunq; tibi ſoluerē pretium, quòd fundus ad me reuertatur: vt C.de pact.inter emptorē & venditorē.l. ſecūda.& in caſu iſto iſte lucratur fructus,aliàs ſi eſt modicū pretiū præſumitur contractus eſſe in fraudem vſurarū: vt extrà de emptio.& vēd.c.ad noſtrā.& ꝑcipuè ſi emptor conſueuit exercere vſuras: vt extrà de pig.d.cap.illo vos.Iſta ſunt verba glo.in d.ca. cõqueſtus, quæ poſſunt intelligi,dum dicit, Præcipuè ſi emptor cõſueuit exercere vſuras: quòd

106 illud verbū, Præcipuè,abūdet.* Si-

a cut dicitur de verbo, Maximè[a], quòd quandoq; abundat:vt eſt gloſſa in l. fina.in verbo,maximè.C.de teſt.manumiſsione. & habetur per Bart. in extra.ad reprimendū.verſicu.maximè.& per Flo.in l.illud.ad fin.pri.ff. ad l.Aquil. Nā ſi nō cõſueuit fœnerari,vel illicitos cõtractus facere,nō facilè præſumitur fraus vel ſimulatio:& maximè ſi eſt perſona, quæ ignorauit ius,ſicut ſunt ſimplices homines ruſtici,vel mulieres,vel ſimiles,in quibus nō præſumitur fraudis cõſiliū.arg.glo.no.in l.cū allegas.circa princi.gl.ibi, & maximè ius ignorantibus. & ibi hoc not. Bald.in iiij. col.in princip.C. de vſuris.quod no. in practica, vt deducas & probes emptorē eſſe ruſticū,vel ſimplicē hominē vel ſimilē,vt tollatur in eo ſuſpitio fraudis. Alio modo poteſt reſpōderi ad glo.prædictā.c.cõqueſtus.de vſur. etiā intelligēdo verbū præcipuè,quod ibi nō abūdet: vt dicit gl. in d.l.illud.ff.ad l.Aquil.videlicet,ꝙ intelligatur c.ad noſtrā.& c.illo vos. alle.per eā,videlicet quādo aliȩ præſumptiones cõcurrūt cū paruitate ꝑtij & pacto de retrouendēdo, vt ſtatim dixi ſuprà in intellectu doctorū capitulorū: ꝗa gloſſa ſemper debet intelligi ſecūdū leg. quā allegat, vel ſecūdū iura,quæ allegat:vt not.Bar. in l.nō ſolū.§.liberationis.circa mediū.ff.de liber.leg.& Raph.Ful.in l. pat onus.ff.de probatio.& dom.Signorolus in conſilio ſuo,quod incipit,Chriſti ſaluatoris nomine inuocato.circa mediū. præſertim cùm aliter intelligendo glo. diceret contra text. quem allegat, ſicut diceret in caſu noſtro,ſi intelligeretur prout iacet,& non ſecundū iura,quæ allegat, vt patet ex prædictis. Tertio

modo responderi posset ad d. glos. d.c.cōquestus. etiā intelligēdo eam prout iacet,& vt intelligūt Doct.qui eā allegant pro opin.cōtraria,videlicet quòd illa glo.cū reuerentia ita intellecta,nō diceret verū: quia non probaretur aliquo iure, imò iura q̄ ipsa allegat,probant cōtrariū, vt supra declaraui.Ex his itaque apparet, quòd secunda opinio,de qua suprà, quam teneo,videlicet quòd ista duo tantū scilicet paruitas pretij,& pactū de retrouendēdo, nō sufficiūt ad faciendū præsumere contractū simulatum & vsurariū, est verissima in iuribus & rationibus cōprobata,& adiuuatur etiā autoritatibus,& eam sequendā tam in cōsulendo, quàm in iudicādo semper esse putaui:& præsertim cū do.Laurē.de Pinu. magnus practicus,dicat istā opinionē seruari in practica,vt refert excellēs doct. dominus Lau.de Rodulphis de Flo. in suo tractatu de vsu. in lx.q. & suprà dixi:ac etiā cū dom.Paul.de Castr. in consilio suo ccxxviij. dicat quod
107 cōmuniter Doct.hoc tenēt.*Et maximè cum in re dubia debeamus in meliorē partē īterpretari:vt est tex. in capitulo, estote misericordes. & ibi notat.extrà de reg.iur.& no.glo. in versi.verisimiliter.in capi.nauigāti.extrà de vsuris.Facit l.meritò.ff. pro socio.cū similibus.Et prædicta procedūt,quādo duæ tantū pręsumptiones interuenerunt, scilicet paruitas pretij, & pactum de retrouendendo, & quòd emptor sit solitus fœnerari:tunc nunquid præsumatur contractus pignoratitius, simulatus, & vsurarius.Et videtur quòd sic,per c. ad nostram. extrà de empt. & vend. & per ca.illo vos.de pigno.Contrariū tenet Cyn.secudū Iacob.de Are. in l.emptione.in iiij.quæst.C. plus valere quod agitur.qui dicūt quòd illa capitula hoc nō probāt,quia ibi erāt alia adminicula seu aliæ præsumptiones. Nam dictū c. illo vos. loquitur quādo erat in potestate emptoris recedendi à contractu.hic autē loquimur ecōtrà, qn̄ est in potestate venditoris ad tempus vel in perpetuum recedēdi à cōtractu,per pactū de retrouendendo sibi ab emptore factū. Itē ibi emptor habebat cōputare fructus rei emptæ in pretio,id est, in sorte soluta:quòd est cōtra naturā emptionis.& ideo ibi dicitur,quòd fuit pignus.Itē in c.ad nostrā debebat aliquid reddi vltra pretiū datū, per quod videbatur vsura: & quod fructus debebāt in sortē cōputari,quod est cōtrà naturā vēditionis, vt dictū est. Vnde alia adminicula seu præsumptiones erāt ad viā præsumptionis & simulationis faciēda,secūdùm Iacob.de Aret.& Cyn.ibi,scilicet in l.emptione.Sed dicta duo nō probātur in d.c.ad nostrā.vt dixi suprà secundū Ioan.And.in d.ca. illo vos.& bene. Et dicta opinio Cyn. videtur posse hoc modo probari, præsupponēdo,quòd paruitas pretij nō cōtingat dimidiā iusti pretij,arguēdo sic, Ex paruitate pretij nō videtur,quòd oriatur nec oriri possit aliqua mala præsumptio,quia de iure ciuili & canonico licitū est contrahentibus se decipere in pretio: vt est tex. in l.in causæ.§.pen.de min. & l.itē si pretio.§. quemadmodum.ff. lo.& cap. cùm causa.extrà de empt.& vend.vt dixi in secunda præsumptione. Si licitum est de iure ciuili & canonico decipere in pretio non tangendo di

midiam iusti pretij, ergo videtur, ꝙ non posi: oriri aliqua mala præsum pt.o. quia qđ fit lege permittẽte, pœ nā nō meretur: vt l. Gracchus. C. de adul. nec lex debet præbere causam delinquẽdi: vt l. secūda, in fin. C. de edic. di. Adri. tol. ne inde iniuriarū nascatur occasio vnde iura nascũtur. vt l. meminerint. C. vnde vi. & c. qua liter & quādo. el primo, extrà de accus. Eodẽ modo ex pacto de retrouẽ dendo nō videtur, ꝙ debeat insurgere aliqua mala p̄sumptio. ex quo illud pactū nō est improbatū à iure, imò approbatū: vt est tex. in l. secun da. C. de pact. inter empt. & vẽ. Et dixi suprà in princip. huius tractatus. Vnde licet sit vna mala p̄sumptio, ꝙ scil. cet quis sit solit⁹ fœnerari, vt di xi suprà in xxij. & xxiij. præsumptione: tamẽ nō videt, ꝙ sufficiat cōiuncta cū pacto de retrouendẽdo & par uitate p̄tij, ex quo illa duo non sunt prohibita, nec à iure reprobata: vt di xi: quia illa tantū ꝙ sit solitus fœnerari, est improbata à iure, & illa sola nō sufficit, vt dixi in d. xxiij. præsum ptiōe, in fine. Tu tamẽ in hac quæst. teneas sine dubio cōtrariū, videlicet ꝙ illa tria, pactū de retrouẽdẽdo, & paruitas pretij, & ꝙ emptor sit solitus fœnerari, vel similes cōtractus si mulationis celebrare, sufficiūt de iu re ad præsumẽdū cōtractū pignoratitiū, simulatū & vsurariū. & dicas ꝙ hoc apertè p̄batur in d. c. ad nostrā. de empt. & vẽd. vbi ex tex. apparet, quòd tres præsumptiones sufficiunt: idẽ etiā probatur in d. c. illo vos. extrà de pigno. secūdū ea quæ dixi suprà p̄ intellectu dictorū capitulorum: & ita tenẽt cōmuniter Legistæ & canonistæ: vt patet ex his quæ di. sunt suprà, in quæst. an illa duo tantū sufficiāt, videlicet pactū de retrouẽ dẽdo, & paruitas pretij: & de hoc nō est dubitandū, qa ita etiā vidi seruari in practica. & bene. Nec obst. huic sentẽtiæ, quod notat Cyn. secũdùm Iaco. de Aret. in l. emptione. C. plus valere quod agitur: dū dicit, quod istud nō probat in c. ad nostrā. qa ibi non dicitur, ꝙ aliæ præsumptiones interuenerint vltra eas de quibus su prà dixi in intellectu illius ca. vt suprà dictū est. Nec etiā ob. dum dicit Cyn. ꝙ in c. illo vos. ibi etiā interuenerūt aliæ præsumptiones, qa ibi Papa se fundat in tribus tantū præsumptionib⁹, vt dixi suprà ĩ intellectu d. ca. illo vos. Nec procedit argu. quod suprà factū est, dū dixi, ꝙ licitum est cōtrahẽtibus se decipere de iure ciuili & canonico, & pactū de retrouẽ dendo non reprobatū, imò probatū à iure: ergo illa duo à iure permissa simul iuncta cum vna mala præsumptione, videlicet ꝙ sit solitus fœnerari, non debẽt nocere: quia respon deri potest, quantùm ad paruitatem pretij, ꝙ illud p̄cedit quantū ad hoc vt nō possit rescindi cōtractus. p l. ij. C. de rescin. ven. sed quātū ad hoc vt præsumatur dolus, dico ꝙ ex paruitate pretij, quæ non contingat dimidiam iusti pretij, dolus bene præsumatur regulariter, vbi concurrunt aliæ præsumptiones: vt l. cùm hi. §. modus. ff. de transact. & est tex. cum gloss. in l. dolus. C. de rescin. vẽd. licet sine alijs præsumptionibus non præsumatur: vt est tex. cum gloss. in eadẽ l. dolus. Item quantùm ad pactū de retrouẽdendo, eo. modo respōdetur: qa licet illud regulariter sit à iure permis. vt l. secunda. C. de pact.

pact.inter empto.& vend. cū si. tamē illud ꝑcedit, quādo nulla alia mala præsumptio concurrit. Sed vbi aliæ malę pręsumptiones interueniūt,& tūc etiā pactū de retrouendēdo, qd de se est licitū, inducit malā pręsumptionē:vt probatur in d.c.ad nostrā. de emptio.& vendi.& dixi plenè supra in xij.præsumptione.& ꝓ hoc allego.gloss.in dicta.l.dolus. C.de re-
108 scin.ven.* Quia & sicut quę nō ꝓsunt singula, multa iuuāt: ita ecōtrà & quādo nō nocēt singula,multa nocēt: vt dixi in viij. præsumptione in fi.Pro hoc l.instrumēta.cū glo.fin.& quod ibi not. C.de proba. & quod not. gl.& Doct.in c.cū causam.extrà de probat.& gl.fi.in fi.c.pręterea.extrà de testi.Facit & quod not.Bar.in l.j.§.idem Cornelio. ff.de quęsti. & Bal. in l. si quis ex argentarijs. §.ij. versi.iiij.no.ff.de edi.n.& quod not. Nic.de Neap.in l.ij.ff.de excu.tu.Ex prędictis ego infero plures cōclusiones.Prima est, quòd illę duę tātū ꝑsumptiones, scilicet paruitas pretij, & pactū de retrouēdēdo nō sufficiūt ad pręsumendū contractū simulatū: & hoc est cōtra multos.Secūda conclusio,scilicet quòd ista tria, scilicet pactū de retrouēdēdo,paruitas pretij, & quòd emptor sit solitus fœnerari,faciunt pręsumere contractū simulatū, pignoratitiū & vsurariū: & hoc est cōtra Iacob.de Aret.& Cyn. & eā tenet expressè glo.in cap.conquestus.extrà de vsur. & eam tenent communiter Docto.Legistæ & Canonistæ. Tertia conclusio, quòd ex his tribus,scilicet pacto de retrouendendo,& quòd vsque ad certum tēpus nō possit retroēmere,& ex paruitate pretij,præsumitur contractus simulatus,pignoratitius & vsurari*. & iste est propriè casus in ca. ad nostrā.de empt.& ven. secūdū intellectū,quē ego tenui suprà. Quarta cōclusio est,ꝙ ex istis tribus pręsumitur cōtractus simulatus, pignoratitius & vsurarius, scilicet ex pacto de retrouēdēdo,ex pacto,quòd fructus percepti in sortē cōputentur, & ex tertio pacto,quòd vltra summā receptā aliquid debeat per volentem retroēmere persolui,iuxta ea, quę plene dixi suprà ī iiij. pręsumptione.& ille est propriè casus in d.c.illo vos. ibi:ex duobus tamē.de pigno.intelligendo,quòd ibi etiā interuenerat pactū de retrouendēdo: vt patet ibi in litera, & suprà dixi, & statim etiā dicetur. Quinta cōclusio,ꝙ ex duabus tantū pręsumptionib* nūquàm pręsumi debet cōtractus simulatus, quia hoc nō reperitur iure cautū,& dictū c.illo vos.ibi,ex duobus tamē. nō cōtradicit huic conclusioni,quia dicit, ex duob* tamē ꝗ in pacto fuerūt expressa:& sic in pacto de retrouendēdo. Vnde ibi pręsupponit in verbo,in pacto.ꝙ etiā interuenit pactū de retrouēdendo:& sic ibi erant tres saltē pręsumptiōes.Et eodē modo nō ob c.ad nostrā. ibi, quod patet ex eo,qa in illis verbis cōprehēduntur tres pręsumptiones, scilicet pactū de retrouendēdo,paruitas pretij, & quòd vsque ad certū tēpus nō possit retroēmere. & ista est verissima & optima conclusio, vt patet ex prædictis, & ex hac conclusione. Sexta conclusio, quòd ista duo tantùm, scilicet quòd fructus percepti debeāt in sortē computari, & quòd vltra summā perceptam aliquid debeat persolui sine pacto de retrouēdendo

dendo, nō sufficiūt ad iudicandū, q contractus sit simulatus siue pignoratiti*, & vsurarius. & hoc pbatur in d. c. illo vos. Septima coclusio est, q duo, scilicet pactū de retrouendēdo, & quòd qs sit solitus fœnerari, nō sufficiunt ad præsumendū contractū simulatū: vt etiam dixi suprà, in xxiij. psumptione, ad finē. Octaua cōclusio etiā ex prædictis sequit, quæ est verissima, scilicet quòd paruitas pretij, & q quis sit solitus fœnerari sine pacto de retrouendēdo, nō sufficiūt ad præsumēdū cōtractū simulatum siue pignoratitiū. Nona conclusio est, q exceptis casibus de quibus suprà in ij. iij. iiij. conclusione, nō reperio, q sit à iure determinatum, ex quot præsumptionibus iudicari debeat contractus simulatus siue pignoratitius & vsurarius. & ex ista sequitur alia. Decima cōclusio & vltima, quòd extra casus pdictos, cū nō sit determinatū à iure expressè quot præsumptiones sufficiant, quòd est arbitrarium. ex quibus & quot præsumptionibus iudicari debeat contractus simulatus: & aliqū ex tribus tantùm, & aliquādo ex pluribus iudicari debebit contractus simulatus, inspecta conditione personarum, & qualitate facti & causæ, & qualitate præsumptionū: quia vna est maior altera, & magis præponderat, c vt patet ex his q dixi plenissimè in xxvj. præsumptionibus. Et hæc conclusio probatur à natura, quando aliquid iudicandum, nō est expressè determinatum à iure, & tunc statur arbitrio iudicis b siue iudicantis, qui in spectis pdictis iudicare debet: vt est casus in d. c. de causis. in fi. & ibi not. extrà de offic. deleg. & in l. j. §. j. ff. de iure delib. & in l. j. §. expilatores. ff. de effractoribus & expilatoribus. cum simili.

a Maxime. *Maximè includit utrūq; casum sed ponit maioritatem rationis in altero: & idē ius statuit gl. in lullud. ff. ad l. Aqui. & ibi Fio. xij. dist. illud. in Spe. de dispu. & allega. §. post hac. uer. & no. item includit idem ius in casu contrario, & quandoq; ponitur pro multum. Car. in cle. j. de renunt. Maximè semper abundat. l. si dolo. de rescin. uendi.*

b Arbitrio. *Arbitrio iudicis loc* est ī determinationib* faciendis, ubi cert* modus à iure nō exprimitur. in Spe. de instru. edi. §. iiij. uer. quæritur autē. Itē ubi tempus non est determinatum à iure. ut eo. § uer. illud. Item circa delationem iuramenti quādoq; in Spec. de iuramenti dela. uers. si autem sit ciuilis. Itē ubicūq; deficit determinatio iuris. in Specu. de libelli conce. §. v. uers. si. iij.*

109 VERVM* quia in isto libello nostro sæpissimè habita est mentio de paruitate pretij, seu de deceptione in pretio aut in venditione, aut in locatiōe, aut in pacto de retrouēdēdo: necessariū est, vt declaremus qūo & qualiter intelligatur esse ista paruitas pretij seu deceptio in pretio, ad hoc vt psumatur cōtractus simulatus.c Et certè est mirādū, quòd Doc. non examinauerūt, præsertim cùm istud sit vnū principale fundamentū in materia simulationis: ac etiam nō sit sine magna dubitatione: & quotidie hoc in facto eueniat. Sed ego, q hāc materiā pro viribus explicare in hoc tractatu constitui, etiā hūc articulū plenius attingendū esse putaui. Et in primis videt dicendum

dum, q̄ ista paruitas pretij seu deceptio in pretio, debeat esse in dimidia iusti ptij, p̄ l. secūdā, C. de rescin. ven. & per cap. cū dilecti. & cap. cùm causa. extrà de emp. & ven. q̄a infra dimidiā iusti pretij licitū est tā de iure ciuili quā in canonico contrahēti bus se decipere: vt plenè dixi suprà in secūda præsumptione: & in quæstione præcedenti. Et ista videt esse vna opi. quæ probari videtur in c. ad nostram. ibi, quę vix dimidiam iusti pretij contingebāt. de emptione & vendi. intelligendo vix, id est, nullo modo: vt ibi notat. per Doc. & maximè per Ioan. de Imo. Alia opinio potest colligi ex dicto cap. ad nostram. videlicet, q̄ illa paruitas pretij seu deceptio in pretio sufficiat, quæ est prope dimidiam iusti pretij: quia dicitur ibi, vix dimidiā iusti pretij contingebat, hoc est, quòd paruitas pretij nō est dimidia iusti pretij: q̄a vix continet illam, id est, in illa non est deceptio, sed vix illam cōtinet dimidiā iusti pretij: q̄a q̄ vix fit, tū fit: vt habetur in l. vix certis ex causis. ff. de iudi. & in cap. secūdo, de cogna. spirituali. lib. vj. & per gl. xij. quæstione secūda, hoc huius placiti. & habetur in cap. si Christus. in prin. extrà de iure iu. Et secūdū istam opi. pone exemplū: Res valebat centū, fuit vendita pro xxv. hic nō fuit deceptio in dimidia iusti pretij, sed vix dimidiam iusti pretij cōtingit: & iste intellect° videtur esse verior, quantū ad text. dicti cap. ad nostrā. Tertia opi. potest colligi ex his, quæ habent in l. si societatem. §. arbitrorum. cōiūcta l. vnde si Neruæ. cum l. sequēti. ff. pro soc. cū his quæ ibi notantur per Bar. & Doc. & per Doc. in c. Quintaualis. extrà de iureiurā. in quibus habetur, q̄ ad hoc vt possit peti reductio ad arbitriū boni viri, requiritur, q̄ sit enormis læsio secūdū Bar. in d. §. arbitrorū. quando est excessus in vj. parte. per tex. in d. §. arbitrorum. coniuncta l. vnde si Nerue. & l. seq.

110 *Nam cū in dubio partes societatis debeant esse æquales, vt l. si nō fuerint. ff. pro socio. & arbitrator vni socio adiudicauerit vnā partē, alij duas de tota, vel vni triētē, alij semissem, facta computatione reperitur secundùm Bar. excessus, nisi in vj. parte totius, & vult ibi tex. quod possit peti reductio ad arbitriū boni viri. & secūdū istam opi. Bart. videtur, q̄ tunc dicatur esse enormitas vel paruitas pretij, aut læsio seu deceptio in p̄tio. quando est læsio in vj. parte, totius.

Quarta opi. etiam colligi pōt ex d. l. vnde si Nerue. cū l. seq. ff. p̄ socio, secūdū opi. d. Frā. de Albergo & Areti. & in l. si quis arbitratu. ff. de verb. ob. & Ioā. de Imo. ibi, & in repe. cap. Quintaauallis. extrà de iureiu. & omnium modernorū.
111 *Qui tenent, q̄ quātū ad petendā reductionē ad arbitriū boni viri, requiritur, q̄ sit læsio saltem in tertia parte, & nō sufficit in vj. vt dicit Bar. quòd hoc probatur in d. l. vnde si Neruæ. cū l. seq. quæ incipit, quid enim. nā fatendū est, quòd in dubio partes societatis debent esse æquales per dictā l. si nō fuerit. ff. pro socio. sed facta cōputatione in d. l. quid enim. nō reperit excessus in vj. vt dicit Bar. sed in tertia: nā ibi, arbitrator adiudicauit vni socio duo milia, alteri mille. ille socius, cui mille tantùm fuerūt adiudicata, debebat habere dimidiā: & sic mille & quingentos, qui sunt dimi-

dia

dia triũ milliũ:cum ergo adiudicauerit arbitrator vni socio mille tantùm,cùm deberet adiudicare mille & quingentos,patet quòd ipse fuit læsus in tertia sibi debita:quia quingenti,sunt tertia de mille & quingentis:in hoc Bar.errauit in faciendo computationem,quia Bar.habuit respectum ad totã summam sociorum,scilicet ad summã trium miliũ, cuius respectu quingenti sunt sexta pars.sed in hoc errauit vt dixi:qa lęsio non est nisi respectu partis socij læsi,nõ aũt respectu partis,quę alteri socio debebatur. Vnde quantùm ad materiã arbitramenti,tenendum esse videtur,quòd ad hoc vt possit
113 peti reductio ad arbitriũ boni viri, requiratur,quòd saltẽ sit læsio in tertia parte eius qđ lęso debebat.Et ex his equiparando istam læsionem seu deceptionẽ in pretio,illi,quæ inducit pręsumptionem simulationis,dicendum esse,quòd ad hoc vt possit pręsumi contractus simulatus,pign. & vsurarius,requiratur,ꝙ lęsio seu enormitas,vel deceptio in pretio sit
114 saltem in tertia parte iusti pretij. *Et pro illa opinio.facit,quia glo.in c. cõquestus.extrà de vsuris,dicit,tũc esse lęsionẽ,qñ modicũ est pretiũ & modicũ dicitur etiam,quãdo est tertia:vt in l.nominationum.C.de decu.lib.x. Quinta opi.etiam colligi potest ex glo.d.c.cõquestus.quæ dicit,quòd tũc dicitur esse læsio,quando pretium est modicum,sed modica pars dicitur esse aliquãdo quarta: vt probatur in l.si quis in suo.C.de inoffi.testa.ergo videtur posse dici, ꝙ sufficiat,quòd sit læsio in quarta parte tantũ. Sexta & vltima opin. colligitur ex his,quæ habentur per glo.not.Insti.de contrahẽ.emp.in §. pretium.in ver.diffinierit.quæ incipit,iniquẽ.quæ singulariter vult,ꝙ quãdo dicatur pretium iustũ vel iniustũ,statur arbitrio iudicis,q iudex arbitrabitur secundùm qualitatem causæ,personarũ,& rei debitæ,& cõdemnationis vel absolutionis, quia in paupere,parua quantitas dicitur magna:vt l.illicitas.§.ne tenuis.cum gl.ff.de offic.præsi.tacit quod no.gl. in aut.prætereà.C. vnde vir.& vxo. & quod no.Bart.in l.si constante.in prin.ff.sol.ma.& hoc videtur tenere in materia arbitramenti Bal.in l.cũ anteà.in iij col.ver.item est conside
115 rãdũ.C.de arbi.*Vbi dicit.ꝙ magna & parua quãtitas dicitur respectu ꝑsonarũ,& causę.allegat notata in autẽ.quod locũ.C.de colla.& ita tenet etiã expressẽ do.Ang.de Aret.in l.j. §.si quis ante.ff.à qui.appel.nõ licet. & do.Bar.de Saly.in l.ij.C.de contrah.emp.& idẽ ibi Cy.in ij.q.secũdùm Iacob.de Are.& Petrũ:& secũdũ istam opi.vidi semper iudicare in materia reductionis ad arbitriũ boni viri.Et credo ꝙ ista op.sit sequẽda sine dubio in casu nostro.Et prima ratio sit,quia nõ reperit expressẽ à iure limitata quãtitas,qñ dicatur læsio in pretio ad hoc vt ꝑsumatͬ cõtractus simulatus:ergo standũ est arbitrio iudicis.per cap.de causis.in fin. extrà de offic.deleg.& per l.primã. § j.ff.de iur.delib.cũ si.& licet c.ad nostrã.de emptio.& vendi.dicat,ꝙ vix dimidiam iusti pretij contingebat,nõ tamen negat idem esse quando fuisset pretium in minori quãtitate.Secũda ratio est,quia gl.or.in c. cõquestus.extrà de vsur.loquitur de pretio modico,& modicũ pretiũ dici-

citur, quādo res valet multò plus: vt dicit gl. §. in l. per diuersas. C. manda. Sed illę gl. non declarant quando & quomodò intelligatur illud multò plus, vel illud modicū prętium. ideo intelligendū est, quod sit arbitrio iudicis, per prædicta. Tertia ratio est, nam læsio dicitur esse, vbi est modicum pretium, & modicū pretiū intelligitur aliquando tertia, aliquando quarta pars, aliquādo dimidia: vt patet ex his, quæ dicta sunt suprà: ergo sequitur, ꝙ erit arbitriū iudicis in casu nostro: & hoc tenuit Oldra. scilicet quòd lex loquens de modico, intelligatur in dubio arbitrio iudicis. facit ad hoc lex, hactenus. ff. de vsuf. & quod habetur in cap. de appel. extrà de appel.
114 *Sed dubitari posset qualiter iudex in hoc debeat arbitrari, puto, quòd debet inspicere qualitatem personarū, rei, causæ, & cōtractus: vt dixi suprà secūdū Bald. in d. l. cū antea. C. de arbi. & qñ sit facienda magna differētia inter contractum primæ venditionis, & cōtractū locationis, & vltimū contractum pacti de retrouendendo. Nā in pacto de retrouendendo, si est læsio etiam in minima parte, videlicet ꝙ emptor velit, vt venditor quando retroēmit, soluat aliquid plusquàm habuerit vendendo ab ipso primo emptore. Credo quòd intelligatur esse læsio sufficiēs ad inducendā vnā præsumptionē simulationis: vt patet ex his, quæ dixi in iiij. v. & vj. præsumptione. Et pro hoc allego tex. in c. illo vos. extrà de pig. vbi dicitur, ꝙ sub noīe vēditionis, quædā terræ fuerūt pignori obligatæ pro xxiij. libris, & fuit actū, quòd vltra summam receptā, xl. solidi deberent persolui: & quòd propter hoc præsumit contra emptorē: & tamē illi xl. solidi sunt tres libræ, & tres libræ respectu xxiij. librarum sunt circa octauā partē. Vñ ille text. probat, ꝙ quādo in pacto de retrouendendo est læsio, etiam in octaua parte, illa sufficit ad inducendā vnā malam præsumptionē simulationis. Eodē modo puto esse dicēdū, quando est lęsio in locatione seu fictu, quasi de iure & consuetudine solui debeat, soluuntur quinq; ꝓ cētenario, & si fundus locet sex pro cētenario, & in rōne centenarij, ꝙ tūc dicet esse læsio sufficiēs ad ꝓsumendā simulationem, quādo est coniuncta cū alijs præsumptionibus, secūdū ea quæ d. sunt s. Sed quādo esset lęsio in j. venditione, puto, ꝙ maior requiratur quàm in locatiōe vel pacto de retrouendendo, & maximè quando eadē res liberaretur eidē venditori, quia tūc nō damnificatur in tantū venditor, quādo rem venditam conducit, ex quo ipsa vtit fruitur ꝓ ꝑtio iusto locationis: nō tamen dico ꝙ ꝓpter hoc indistinctè possit esse lęsio in vēditione, sed quòd maior lęsio requiratur ad inducendam malam prę sumptionem simulationis. Et ad hoc vide, quę dixi s. in ij. pręsumpt. ad fin. Et pro clariori intelligentia ex prædictis elicio sex cōclusiones. Prima conclusio est generalis, ꝙ arbitrariū est, id est arbitrio iudicis seu boni viri, quando dicatur læsio seu deceptio in pretio, ita quòd ex ea insurgat vna pręsumptio simulationis cōtractus. Secūda cōclusio est, quod in pacto de retrouendendo, iudex debet arbitrari esse læsionem seu deceptionem in pretio respectu simulationis contractus pręsumendę, qñ est

est deceptio seu lęsio in viij.parte,& etiã in minori. Tertia conclusio, ꝙ quando promissa est pensio vltra id quod de iure cõmuni & ex cõsuetudine debetur, iudex arbitrari posit, ꝙ intelligat esse læsio seu deceptio in pretio ad præsumendũ contractũ simulatũ. Quarta cõclusio est quòd in j. venditione dicatur esse pretiũ iniustũ,& sic lęsio in pretio, quantũ ad inducendã pręsumptionẽ simulationis arbitrio iudicis seu boni viri, nõ in minima quãtitate, sed in tertia,vel dimidia,vel prope dimidiã, & maximè quãdo venditor immediatè cõduxit rẽ per ipsum venditã, & hoc inspecta qualitate personarum, rei,cõtractus,& causæ,inspecta consuetudine loci. Quinta cõclusio, ꝙ vbi est lęsio etiã in venditione in dimidia iusti pretij,iudex debet indistinctè arbitrari, ꝙ illa sit sufficiens lęsio seu deceptio in pretio,etiã respectu simulationis cõtractus.Et iste est casus in c.ad nostrã.de emptione & vẽditione,ibi,quę vix dimidiã iusti pretij cõtingebant, secundũ vnũ intellectũ,intelligẽdo ibi vix, & nõ seu nullo modo,prout aliqui intelligunt:& istud nullã habet dubitationem. Sexta & vltima cõclusio est,ꝙ nõ solũ vbi est lęsio in dimidia iusti pretij,sed etiã quando est prope dimidiã iusti pretij,etiã in venditione debet iudex arbitrari esse læsionem seu deceptionẽ in pretio,quantũ ad inducendam vnã pręsumptionẽ simulationis,vt est casus in d.c.ad nostram.in verbo,vix. intelligendo, ꝙ illud verbũ vix, non stet negatiuè, vt dixi s. quantũ ad intellectũ dicti c.Et hæc omnia sunt bene notanda tam in theorica,quàm in practica.& maximè quia doctores hoc non declarãt,nec etiã tangũt,& vtilia sunt. Et per hoc sit expeditus iste sextus casus principalis: sequitur vltimus principalis casus.

a Contract. *Contractus simulatus quomodo probetur,vide Pau. de Ca. cõsi. lxxx.& cõsil.cxiij.& cccxxvj & se. Bart.in l.pacta nouissima. circa medium.C.de pact.*

115 VLTIMO *casu pricipali quãdo in cõtractu nõ interuenit dolus,fra*, vel simulatio,nec aliqua lęsio vel deceptio in pretio venditionis,locationis,vel pacto de retrouẽdendo,sed adsunt aliæ pręsumptiones vel cõiecturę doli,fraudis,vel simulãtiõis,de quibus plenè dixi s. in iiij.casu princi.Et in hoc est dicẽdũ: aut loquimur in foro cõtẽtioso, aut in foro conscientiæ. Si loquimur in foro cõtẽtioso,& tũc cũ nõ reperiatur iure cautũ,quæ & quot pręsumptiões sufficiãt, erit arbitrariũ,& arbitrio iudicis relinquẽdũ, vt dixi s. in ix.& x.cõclusiõe,in pcedẽti casu princip. Si vero loquimur in foro cõscientię,& tũc credo, ꝙ sit relinquendũ hoc etiã arbitrio iudicantis seu cõfessoris:quia in ambiguis absolutũ nõ debet esse iudiciũ:sed cõscientię iudicantis etiã cõmittendũ: vt dicit beatus Gre.Andreæ Tarentino episcopo.& habet xxxiiij. dist. habuisse.& habetur in l.j. §.j.ff.de iure delib.& in c.de causis. extrà de of fi.deleg.in c.nõ est.in gl.fi.extrà de regu.qui iudex vel confessor debet animaduertere in primis,si põt cõprehendere,ꝙ cõtrahentes habuerunt animũ emendi & vẽdendi, vel nõ:Si cõprehendet vel existimabit per circunstantias,ꝙ habuerint animum

mum verè emendi & vendendi, iudi-
cet cōtractū fuisse verū, & nō simula-
tum vel vsurariū: relinquendo tamē
semper id eorū contrahentiū cōsci-
entiæ: vt dicit glo. pe. in c. nauiganti.
extrà de vsuris. Facit capi. mulieri.
de iureiur. quę posteà iudicabitur
116 eū, q secretorū est cognitor. * Nā
a conscientia a omnipotenti Deo nō
potest occultari, vt dicit text. in c. in
ciuitate. in fi. eo. ti. de vsur. quia ipse
est scrutator cordiū, & cognitor se-
cretorū: vt in c. tua nos. in fi. extrà de
sim. & xxxij. dist. erubescant. & ij. q.
v. consulu isti. & not. glo. in l. ij. ff. de
interro. act. Et absconditorū est co-
gnitor, vt dicit text. in Cle. exiui. §.
quãuis. in vlti. char. de verb. signi. Et
est tex. ij. q. j. Deus omnipotēs: & qa
ipsum non latet peccantis qualitas,
neque peccantis affectus. xxiij. q. iij.
Deus, qui. no gl. fi. in d. c. in ciuitate.
Sed si cōprehenderet vel existimabit
per circunstantias, q non habuerint
animum emendi & vendendi, vel
etiā vnus ex his nō habuerit animū,
& tūc iudicet cōtractū simulatum, &
vsurariū, secūdū ea quæ dixi s. i iiij.
casu prin. & hoc maximè verum est,
quādo emptor esset consuetus fœ-
nerari, vel similes contractus facere.
per ea quæ dixi in pen. & vlti. præ-
sumptione. Et nullus saltē in foro cō
scientiæ, vel pœnitentiali dicat se ha-
buisse animū emendi vel vēdēdi, cū
non habuerit, vel nō habuisset cōtra-
ctum simulatū, vel vsurariū celebran-
di, cū in veritate habuerit: quia licet
per hæc euitet iudiciū & potestatē
in hoc seculo iudicis vel cofessoris,
qui corda hominū ignorat: tamē in
futurū nō euitabit domini iudiciū,
qui est scrutator cordiū, & secretorū

b cognitor: b & quē nō latet peccantis
qualitas, neq; peccātis affectus, vt di-
117 ctum est s. * Sed profectò quicūq;
c salutē animę suæ c desiderat, & sine
scrupulo conscientię viuere quęrit,
abstineat penitus ab huiusmodi con
tractibus. Negari enim nō pōt, quin
in huiusmodi contractibus sit ali-
quod dubiū saltē in foro conscietię,
an emptor cōtraxerit in fraudē vsu-
rarum, & an cōtractus sint illiciti, vt
patet per ea, quæ dicta sunt in isto
tractatu, & hoc propter periculū ani
mæ: vt probatur in d. c. in ciuitate. ex
trà de vsuris. Bonarū quippe mēt. d
est, etiā ibi culpas suas cognoscere,
d vbi culpa d nō est: vt est text. v. di. ad
eius. ad fi. quia plerūq; vbi culpa nō
est, eam esse timere solent cōscien-
tię timoratæ, quæ in via Dei quod-
cūq; deuiū expauescunt. vt dicit tex.
in Cle. exiui. §. j. de ver. si. & est text.
in c. cōsiliū. de obseruatiōe ieiunio-
rum. Facit ad hoc tex. in l. cū propo-
nas. ibi, vt autē omnis scrupulus au-
feratur. & quod ibi no. Cy. C. de in-
terdi. ma. inte. pupillā & tutorē. Nā
quandoq; aliqui dicunt se dubitare,
vbi non est dubitandum: & econtra:
ideo tutior via est eligenda: vt in c.
illud. circa mediū: extrà de clerico
excommunicato ministrante. & ita
dicit gl. not. in d. c. in ciuitate. in ver
bo, nisi dubiū. & gl. in d. c. nauigāti.
in ver. verisimiliter dubitatur. eo. ti.
& ad hoc accedat q dicit text. in d.
118 Cle. exiui. §. nos itaq;. in v. eo. * Vbi
dicitur, q in his, quę animę salutē re
spiciunt, ad euitandos graues remor
sus, pars securior est tenēda, præser-
tim cū non solū quod malū esse di-
gnoscitur, sed etiā omne, quod spe-
ciē aliquā mali habet, sit à viris per-
fectis

fectis specialiter euitandũ: vt dicit
text.in d.Cle.exiui.§.cũq; annui re
ditus.& ab alijs præsertim cõtracti-
bus est abstinẽdũ, in quib. adsunt di
ctæ præsumptiões vel aliquæ ex eis.
& ad hoc vide Inno.in c.in ciuitate.
in fi.& ibi per Doct.de vsu. Nã hoc
tutius est, ergo sequendũ, vt dixi: &
maximè cũ huiusmodi cõtractus in-
uenti & inchoati fuerũt ab vsurarijs,
qui dimissis actibus mutui, ne vide-
antur vsurarij, inuenerũt hũc modũ
velaminis & vsuræ palliatæ. Quia
primò faciũt cõtractũ puræ emptio-
nis. Secundò faciunt contractũ loca-
tionis eiusdẽ rei. Tertio faciunt pa-
ctum de retrouendendo, secundum
Host.& Ioã.And.in d.c.ad nostram.
extrà de emptio.& vend.vt dixi s.in
prin.huius tractatus.nec iuuari quis
velit ciuitatis vel loci cõsuetudine,
quia nõ tam spectandũ est, quod Ve
ronæ vel alibi factũ est, quàm quod
fieri debebat.argu.l.licet. in fi. ff. de
offi.præsi. & in c.cùm causam. extrà
de elect. Verũ quia multi & infiniti
penè contractus huiusmodi celebra
ti sunt in ciuit. Veronę, ac etiã quoti
die celebrantur, qui sine scandalo vt
simulati & fœneratitij minimè re-
scindi possent, credo, ꝙ bonũ esset
legem vel statutũ fieri, ꝙ omnes hu-
iusmodi contractus celebrati nõ im
probentur, dũmodò nõ essent ma-
nifestè in fraudẽ vsurarũ celebrati.
& ꝙ omnes iam celebrati reduce-
rentur ad iustum pretium, quódque
de cætero nullus posit huiusmodi
contractus celebrari: sicut in simili
statutũ fuit de decimis, in cõsilio La
teranensi, tẽpore Alexãdri Papæ ter
tij, anno domini milesimo clxxix. vt
habetur per Ioan.And.& Doct.in c.
cú apostolica.extrà de his quæ fiunt
à prçlat.sine cõsensu cap.& per eun-
dem Ioan.And.in c.statuto.de deci-
119 mis.lib.vj.in nouella. *Tolerat e-
nim ecclesia quandoq; etiã crimen
propter scãdalũ, vt iiij.di.deniq;. &
j.q.vij.quoties.& viij.q.j. ordinatio-
nis.& xxiij.q.iij.ipsa pietas.& c. non
120 potest. *Similiter tollerat ratione
multitudinis, vt quinquagesima di-
stinctione, vt constitueretur. & ha-
betur in iuribus superius allegatis.

a Conscientia. *Conscientiã qui lædit, ædificat ad gehẽnã, in Spec. de aduoc. §. utriusq;. uer. itẽ caueat. c. per tuas. de Simo. et c. per literas. de resti. spoli. xxxiij. q. j. § ex his.*

b Cognitor. *Deus cognitor est occultorũ xxxij. quæst. ij. erubescãt c. nouit. de iudi. Cle. exiui. §. quãuis de uerb sig. c à nobis. ij de sen excom.*

c Salutẽ animę suę. *Anima si detrimẽtũ patiatur, homini nihil prodest, etiã si totũ mundũ lucretur, in Spec. de posi. §. v. uersi obligatu. Addo text. in c. Mattheus. de Sim.*

d Culpa. *Culpa maior est in faciendo, quàm in omittendo l si seruum. § sequitur. de uerb. oblig & notat l. si mora. ff solu mat Bald. in l pignus. x. eolum. de pig act.*

FINIS.

BARTHOLEMAEI CAEPOLLAE VERONENSIS I. V. DOCTOR.

REPETITIO L. SI FVGITIVI. CVM AVTHENT. Sed nouo iure. C. de Seruis fugitiuis.

Vbi abundè tractatur de pœna furum & latronum, maximè in authen. Sed nouo iure.

SVMMARIVM.

1 *Serui si in actu transeundi ad hostes deprahendantur, pœna pedis, aut metalli puniuntur.*
2 *Pes quomodo capiatur.*
3 *Barbari dicuntur hostes populi Romani.*
4 *Puniri quis debet in eo, in quo deliquit.*
5 *Pedis in amputatione quomodo et quibus in casibus quispiam puniatur.*
6 *Membri amputatio est totius corporis debilitatio.*
7 *Membrum quãdo debilitatum dicatur.*
8 *Verbum dederit, quomodo capiatur.*
9 *Affectus non punitur, si non sequatur effectus.*
10 *Qualitas delictorum à pœna qualitate indicatur.*
11 *Regula est, quòd mitius punitur motus ad actum, quàm actus consummatus.*
12 *Statutorum in pœnis l. is qui cum telo locum non habet.*
13 *Sententia humanior sequenda est.*
14 *Barbarici qui propriè sint.*
15 *Seruus fugitiuus cur in pedis amputatione puniri debeat.*
16 *Pœna in metallum, & operis metalli, & ministerij metallorũ, quæ dicatur.*
17 *Pœna similis pedis amputationi quæ dicatur.*
18 *Dictio alius, quid importet.*
19 *Dictio cæteri, an similitudinẽ implicet.*
20 *Dictio eadem, an per omnia idem includat.*
21 *Dictio alter, quid significet.*
22 *Pœnæ plures alternatiuè quando ponuntur, cuius electio sit.*
23 *Maritus si de rebus sibi in dotem datis electionem sibi seruauit, si nõ eligat, in uxorem electio transfertur.*
24 *Pœna statuti quãdo irrogari debeat, iudex aliam imponere non potest, si ipsum seruare iurauerit.*
25 *Electio non potest cadere, nisi inter plura.*
26 *Statuti pœnam de membri amputatione,*

tione, quibus in casibus iudex dispensare poterit.

27 *Statutum disponens, quòd occidens occidatur, quomodo intelligatur.*

28 *Dolus & non dolus aequè puniri non debent.*

29 *Poena corporali uel capitali dolus semper subintelligitur.*

30 *Statutum poenam corporalem imponens, quomodo à doctis assessoribus intelligi debeat.*

31 *Statutum de poena pecuniaria disponens, quam si non soluerit, infra mensem decapitet, quomodò intelligatur.*

32 *Homicidium lasciuia committēs, siue ludens ad saxa, seu ad niuem, mitius puniri debet.*

33 *Poena atrox ubi per statutum imponitur, saltem lata culpa subintelligitur.*

34 *Poena si per statutum limitata fuerit, iudex arbitrium non habet.*

35 *Poena quando est unica, incerta tamē, & indeterminata à lege uel statuto, an iudicis electio sit.*

36 *Poena quando in iudicis arbitrio existit, quid sequi debeat.*

37 *Iudex in arbitrarijs rigorem sequi nō debet.*

38 *Iudex in arbitrarijs in mitiorem partem inclinare debet.*

39 *Iudex usq; ad poenae ordinariae quantitatem arbitrari potest: quando loco ordinariae poenae, ad iudicantis arbitriū poena relinquitur.*

40 *Potestas si arbitrium habeat puniendi furës in plus & minus quām statutum dixerit, debet intelligi in plus, & sic quod eadem species pluris sit.*

41 *Statutum si dixerit, quòd aliquis puniatur poena pedis uel alia, intelligitur de simili.*

42 *Statutum si dixerit, quòd aliquis debeat puniri plus & minus arbitrio potestatis, de quanta quantitate intelligitur.*

43 *Statutum Veronense dicens, quòd puniatur arbitrio potestatis, boni iudicis arbitrio intelligitur.*

44 *Statutū si dictauerit, quòd si quis dederit alicui alapam, condemnetur in quinquaginta libris denariorū, & plus & minus arbitrio potestatis: ultra cētū libras potestas arbitrari nōn debet.*

45 *Compromissum quando factum est cū prorogandi potestate, mensura temporis prolongati non potest esse maior, quam mensura temporis principalis.*

46 *Statutum quando iudici arbitriumū dat, non specificando aliquam poenā, usq; ad quam poenam transire possit.*

47 *Dictio, uel, inter diuersa ponitur.*

48 *Poena arbitraria usq; ad mortem propter facinoris excessum inclusiuè extēduntur.*

49 *Statutum si dixerit, quòd poena sit in arbitrio iudicis, & usq; ad poenā mortis, quomodò tale statutū intelligatur.*

50 *Poena in arbitrarijs quae & qualis imponi possit.*

51 *Leges transgredi licet propter criminis enormitatem.*

52 *Poena qualis īponi ualeat, si iudex arbitrium habeat non simpliciter, sed generaliter in inquirendo, procedēdo, torquendo, puniendo, banniendo, & condemnando, &c.*

53 *Poena qualis imponi debeat, quando non est certa, & determinata per ius commune, uel statutum, sed per consuetudinem.*

54 *Poena quae imponi debeat, quādo nullo modo est certa, uel à lege determinata.*

55 *Legis casus ubi fuerit, ibi nulla dubitatio est.*

56 *Poena quando arbitraria est, quid agendum, remissiuè.*

57 Pœna duæ uel plures alternatiuè, quã do a lege uel statuto imponuntur, cuius sit electio pœnæ: iudicis scilicet, an rei.
58 Electio est dare debentis in alternatiuis.
59 Pœna alternatiua quando corporalis est, an iudicis electio sit.
60 Iudex non potest dare electionem reo eligendi sibi mortem, quam uult.
61 Fideiubere, nec etia obligare se potest quis pro alio ad corporalem pœnam.
62 Pœna duplex alternatiua, si à lege uel statuto imponatur, ipsius iudicis electio est.
63 Pœna corporalis quantumcunq; mini ma, est maior regulariter quantuncũ que pecuniaria pœna.
64 Pœnis in alternatiuis, quando una pœ na corporalis est, alia pecuniaria, cuius electio sit.
65 Statuti forma, si imponatur pœna por tantibus bladum, uel farinã, uel quid aliud extra districtum, & inuenti sint aliqui portantes, & capti, antequam districtum exierint, an statuti pœna puniri debeant.
66 Statutorũ in pœnis regulariter, quid inspiciatur.
67 Delicto non caret, qui delinquere inchoauit.
68 Coniectura portantium bladum extra territorium, quæ sint.
69 Bladum extra territorium portantes si deprahensi fuerint, an pœnitere poterunt.
70 Bladum extra territorium si nõdum aliqui portare cœperunt, & sic in itinere reperti non fuerunt, sed tantùm fecerunt aptare salmas ad portandum frumentum, an puniri debeant.
71 Bladum portantes si in itinere reperti non fuerint, sed præparauerunt frumẽtum in domo ipsum occultando, uel in aliquo alio loco occulto locando, ut postea portare possint, an punientur.
72 Bladũ portantes si solùm uisi fuerint, sed non capti, an in statuti pœnam incidant, ac si capti fuissent.
73 Verbum, inuentus, non uerificatur in solo aspectu, sed apprahensionem requirit.
74 Statutum si dixerit, si quis fuerit inuẽtus cum armis, si captus non sit: an inuentus dicatur.
75 Statuto si caueatur, quòd quicunque inuentus fuerit cum cultello, soluat x. si quispiam tantùm uisus fuerit, an soluere debeat.
76 Statutum si dixerit, quòd dominæ cũ perlis inuentæ soluant x. si per officialem uisæ fuerint, sed non apprahensæ, an teneantur.
77 Inuentarium dicitur, quia reperta & inuẽta in bonis pupilli ibi describunt.
78 Tutor licet de omnibus rebus pupilli inuentarium facere teneatur, de quibus in bonis suis non reperitur, non tenetur in inuentario ponere antequàm exigat.
79 Statutum si puniat inuentum cum armis, uel ludentem ad ludum azardi, an ludentem cõuictum punire poterit.
80 Statutũ si dictauerit, quòd si quis inuentus fuerit committere homicidiũ, capite puniatur, an inuentus dicatur, qui commisit, licet in flagranti crimine repertus non sit.
81 Statutum si dictauerit, quòd si quis inuentus fuerit arma portare, puniatur in tantum, quomodo tale statutum intelligatur.
82 Ire per ciuitatem de nocte, uel per domos alienas, licitum non est.
83 Accusatus si quispiam fuerit, quòd extraxit bladum, uel aliquid aliud prohibitũ extra districtum, uel quòd portauit

tauit arma, uel quòd iuit de nocte, an accusatus, si probatum est per testes, puniri debeat.

84 *Statutum si disposuerit, quòd si quis fuerit inuentus ludere ad taxillos, uel tenere ludum taxillorum, puniatur in x. & medietas sit accusatoris: si aliquis accusatus fuerit, quòd luserat ad taxillos, uel ludum taxillorum tenuerat, & accusator hoc per testes probauerit, nunquid dimidiam habere debeat.* 2

85 *Statutum si dixerit, quòd qui fuerit deprehensus portare bladum extra districtum, uel cum armis, tali pœna puniatur, si probatum fuerit, quòd aliquis bladum extra districtum portauerit, uel etiam portauerit arma, non tamen cum blado, uel cum armis captus fuerit, an pœna statuti puniri debeat.* 3

86 *Membrũ quid dicatur, & quid membri appellatione ueniat.*

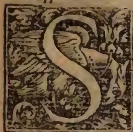

I FVGItiui. quia in ista l. & authẽt. sed nouo iure. quę sequit, ponitur materia, qb. pœnis puniri possunt fures & latrones, & est vtilis & quotidiana, & non perfectè examinata per Docto. ideo decreui hãc l. cum dicta authẽ. declarare plenius & clarius quàm per Doct. hic, vel alibi scriptum reperiatur. Et hoc d. in
1 summa ista l. si fugitiui. * Si serui in actu transeundi ad hostes deprehendantur, pœna pedis, aut metalli puniuntur. hoc dicit secundùm Bartol. vel sic, secundùm Bald. Serui ad 5
barbaros in actu fugæ deprehensi, grauiter pro motu iudicis puniuntur, mutilatiõe scilicet pedis, aut pœna metalli, aut alia simili, arbitrio iudicis. h. d. In tex. ibi cũ transeũt. dic, id est, dum sunt in itinere. *In text. ibi, pede. dic ꝙ hic accipitur pes pro extrema pte corporis, vt dicitũr in rub. C. de pedaneis iudi. Alibi accipitur pes pro mensura, & talis pes debet esse xvj. digitorũ, secũdùm Isidorum ĩ libro etymologiarũ, de mẽsuris agrorũ: & not. gl. xvij. q. iiij. sicut. & Alb. de Ros. in l. ij. circa prin. §. de his qui ad eccl. confu. & Bal. in l. j. ff. si quis cau. & d. Bar. de Sal. in l. j. ante pe. q. C. de interdi. & Fl. in l. viæ latitudo. ff. de serui. rusti. pręd. & p Bar. in l. in itinere. vbi dixi. ff. de ver. sig. *Nota primò, ꝙ seruus fugiẽs ad hostes populi Romani, quos hic appellat barbaros: debet puniri pœna pe-
4 dis, vel metalli, aut alia simili. *Nota secundò, ꝙ quis debet in eo puniri, in quo deliquit: & hoc no. in gl. in verbo, amputatio. & est tex. ĩ c. an sit. extrà de appel. & ibi gl. fin. in fi. allegat ad hoc etiã c. pastoralis. extra de iure patr. & c. literas. extrà de tẽporibus ordinandorũ. Et ideo dicit hic Bal. in prin. ꝙ in eo instrumẽto corporis punitur quis, cũ quo principaliter deliquit. vnde si cursor est dignus mutilatione membri, amputatur sibi pes. si testis, lingua. si scriptor, manus. per hãc l. licet hodie excepta manu, nullũ membrũ debeat mutilari, vt in auten. sed nouo iure. j. eo. Nisi aliter se haberet consuetudo. iuxta no. in l. capitalium. §. famosos. ff. de pœnis. de quo infra dicetur* No. tertiò hic vnum casum, in quo qs punitur amputatione pedis.

Item adde alium, si quis alium percusserit, ita quòd pedē amittat: Exodi. cxxj. versic. si rixati fuerint. Item q falsum testimonium dixerit contra aliquem in causa, ex qua debeat pedem amittere. Deuteronomij cxix. 6 ver. cùm quis diligētissimè. *No. quartò tex. ibi, pede amputato debilitentur. secundùm Bald. hic in fin. ꝙ amputatio mēbri, est debilitatio hominis scilicet totius corporis: sed debilitatio vnius membri, est impedimētum principale officij ipsius mēbri, vnde oculus non dicitur debilitatus, licet sit aliqualiter deturpat*: allegat ad hoc. ff. de ædil. edict. l. idē 7 Offilius. in prin. *Quando autem dicatur membrum debilitatum, vide Ang. in l. nō solùm. ff. de rei vēd. & ī l. publicorum. ad fi. ff. de publicis iudi. Opponitur contra istam l. de l. si quis aliquid. §. transfugæ. ff. de pœnis. vbi dicitur, ꝙ trāsfugiētes ad hostes, aut viui exurantur, aut furca suspendantur. Sol. ibi trāsfuga fuit depræhensus delicto consummato, hic verò dū esset in itinere: ita soluit gl. hic: & ibi. & hoc probat text. hic, dū dicit, cum trāseunt: & ita tenent hic Doct. Sed Petrus de Bella Pertica, vt refert hic Cyn. aliter intellexit: nam ipse dicit, ꝙ hic, & in contrario delictū fuit consummatū: Et ideo ipse intelligit istū tex. sic, scilicet serui transeuntes ad barbaros deprændantur, scilicet posteà. sed tunc videtur obstare, quia secūdum hoc mitius punitur seruus, qa in pede, vt hic, quàm liber, qa ille in capite: vt in d. §. trāsfugæ: quod est cōtra l. Pedius. ff. de īcendio, ruina. nau. Ipse respondit, ꝙ verum est, ꝙ pl* punitur liber, quàm seruus, cęteris qualitatibus delicti ꝑ cedentibus pariter: sed hic nō est paritas delicti, quia seruis non reuelamus consilia nostra, sed liberis: ideo acrius puniuntur: vt d. §. transfugæ. & cū ista opin. transit hic Cyn. Hæc opinio non est vera, nec tenetur cōmuniter. nam est contra istum text. ibi, deprehendantur: & ibi, trāseuntes. præsupponit enim, quòd capiantur eo tempore, quo transeunt: & sic dum sunt in itinere. Et pro hoc facit opi. gl. in l. arboribus. §. fi. in verbo, vsusfructus. ff. de vsufruct. vbi dicit, lupus exit syluā, nō tamē exiuit. Opponitur secūdo cōtra istā sol. de leg. ij. §. is q. ff. de re milit. vbi dicit, ꝙ is, qui volens trāsfugere, appræhēsus est, punitur capite. & sic ꝓsupponit ꝙ fuit apprehensus in fuga: dum dicit, volēs transfugere. pro hoc gl. not. in d. l. arboribus. §. fi. in verbo, vsusfructus. ff. de vsufruct. So. ibi exponitur, volens transfugere, id est, volūtariè trāsfugit. sic ponitur in l. fi. ff. de re. diuis. ita dicit gl. in d. §. is qui. & pro ista sol. facit gl. in d. l. fi. q exponit, voluerit, id est, voluntariè transcēderit. ad idē tex. cū gl. in l. qđ si ab initio. ff. si cer. pe. & tex. cū glo. in verbo, si voluerit. in l. j. ff. de le. ij. 8 *Itē pro hoc etiā text. in l. j. §. j. ff. de adimē. leg. & ibi Bart. qui dicit. not. ista verba, nō dederit: quia intelligūtur, id est, dare non debuerit, facit etiam ad hoc quod no. Bar. in l. si vxori. §. cùm ita. ff. de auro & argēto lega. & ī l. sed Iulian. §. quod dicitur. ff. ad Maced. Ista solutio videtur diuinare, & violare istum tex. ideo dicunt quidem, vt refert hic Cyn. ꝙ ille §. concordat cum ista l. quia hic est pœna capitalis, scilicet abscisio membri: vt not. in lege prima, C. de offi

officio eius, qui vicẽ alterius gerit. Sed hęc solutio est cõtra l.ij. in principio. ff. de pœnis. & l. edicto. §. rei capitalis. ff. de bono. posses. & l. licet
9 capitalis. ff. de verb. signi. Vnde vt intellexit glossa, hæc est verior, scilicet, vt nõ sic puniatur affectus, si effectus nõ est cõsummatus, sicut si esset cõsummatus. & in hoc cõcordat Iacobus de Rauẽna, & Iacobus Aret. & est etiã humanior, iuxta ea, quæ habentur in l. si quis nõ dicã rapere. C. de episc. & cleric. & in l. sagittarios. ff. de pœnis. Oppon. tertio cõtra prędicta. Nã delictũ fugæ est atrocissi-
10 mũ, vt patet ex genere pœnę: Quia delictorũ qualitas, iudicatur à pœnę qualitate: vt ff. de publi. iudi. l. ij. & not. in l. trãsigere. C. de transact. vbi per Cy. in decima quæstione. sed in atrocissimis, motus ad delictũ punitur, ac si delictũ esset cõsummatũ: vt suprà de episc. & cleri. l. si quis nõ dicã rapere. & in l. is qui cũ telo. C. ad legẽ Corneliã de sic. Sol. secundùm
11 Baldũ hic ponitur regula, quòd mitius punitur motus ad actũ, quàm actus consummatus: sed leges cõtrarie loquũtur in casib⁹, specialib⁹ scilicet, qñ q̃s attentat pudicitiã, vel homicidium procedẽdo ad actum, suo finali intentu annexum. vel dic econtrà, quòd in legibus contrarijs ponitur regula, quæ fallit in lege nostra: quia lex vltra procedit, distinguendo pœnas inchoati, vel consummati delicti, vel dic & tertiò, quòd in pœna sanguinis, semper iudex debet esse mitior, vt hic. Secus in alijs pœnis. subdit tamen hic Baldus nota.
12 quòd in pœnis statutorum nõ habet locum l. is qui cum telo. quia statuta disponunt de actu secundũ esse ctum, vt nota. in Specul. de accus. §. primo. & hæc est generalis consuetudo, q̃ nõ indiget ꝓbatiõe: sic suprà de iudicijs. l. re nõ nouã. Oppono quartò, & videtur quòd imò transfuga, etiã delicto non cõsummato, possit puniri pœna mortis: vt est textus in l. in eiusdẽ. §. finali. ff. ad legẽ Corneliã de sicarijs. vbi dicitur, transfugas vbicunq; inuẽti fuerint, quasi hostes interficere licet, & oportet. & sic dum dicit, vbicunq; inuenti fuerint, videtur intelligere siue in itinere, siue cõsummato itinere, inueniãtur, ꝙ æqualiter puniãtur. Solu. glo. in dicto §. transfugæ. intelligit illũ textum, ꝙ facto flagitio, vt tollat cõ-
13 trariũ hui⁹ l. & bene. Et ista sentẽtia est humanior, pro qua facit l. aut facta. §. euentus. ff. de pœnis. & quod no. in d. l. si quis nõ dicam rapere. C. de epis. & cler. & in d. l. is qui cũ telo.
14 C. ad l. Cor. de sicarijs. Quæro primò, quia hic dicit, ad barbaros transeuntes: qui dicãtur barbari, seu barbarici. Et glo. respondet, ꝙ sunt hostes populi Romani. allegat l. ij. C. de cõmercijs & mercatoribus. & est textus in l. penultima, & finali. C. de captiuis & postlim. reuer. & not. gl. in dicta l. fina. in verbo, barbaris. & itẽ no. Azo in summa. C. de cõmercijs & mercator. sed Fest⁹ Põpeius dicit barbaricũ, appellatur clamor, exercitatio: videlicet eo genere barbari vtuntur. Alibi accipitur barbaræ nationis: id est, ignotæ: vt est textus in l. nulli iudici. §. quòd si testator. & ibi gl. in verbo, Barbaræ. suprà de episcopis & clericis. sed idem Festus Pompeius dicit, Barbari dicebantur antiquitus omnes gentes,
15 exceptis Græcis, & Latinis. Quæ-

ro secundò, quare hic dicitur, quòd fugitiuus seruus debeat puniri in amputatione pedis. Et glossa hic super verbo, amputatio. respondet, quia in eo, in quo deliquit, debet qs puniri. de quo dic, vt dixi suprà in secūdo notabili. Quibus adde, quòd in eo loco quis debet puniri, in quo deliquit: vt est textus in l. capitaliū. §. famosos. ff. de pœnis. & est textus in l. tertia, in princip. ff. de re militari. & in l. si cui. §. idem Imperator. ff. de accusationibus. & in authen. vt iudices sine quo. suffragio. §. si quis autem. & ibi glossa penultima, collatione secunda. & in auth. vt omnes obediāt iudici prouinciarū. §. hæc igitur. collatione quinta.

16 *Quæro tertiò, quę dicatur pœna in metallū, & operis metalli, & ministerij metallorū. glossa hic in verbo metallo. se remittit. ff. de pœnis. l. aut damnū. §. iter eos. & §. si quis. & §. ministeriū. & vide optimā glossam Insti. quibus modis ius patriæ potestatis soluitur. in §. pœnæ seruus. in

17 verbo, in metallum. *Quæro quartò, de qua pœna intelligatur iste textus, dum dicit, aut alia qualibet pœna afficiantur. & glossa sic respōdet, quòd intelligitur scilicet simili, vel

18 extraordinaria. *Ex qua glossa not. quòd dictio alius, alia, aliud, importat similitudinē. et ad hoc dictio, similium implicatiua. & ad hoc semper allegatur ista glossa. idem not. glo. in l. quidā relegatus. in verbo, amicis. ff. de rebus dubijs. facit quod notat Cy. in l. id quòd pauperibus. in quinta oppositiōe, suprà de episcopis & clericis. Aliquādo tamē dictio, ali*, non implicat, vt habetur in diuina scriptura, in qua dicitur, Crucifixus est Christus, & alij duo nequā: vt no. gl. in l. nō solùm. §. quæritur. in verbo, creditores. ff. de procurato. quæ allegat ad hoc iura. & ibi hoc notāt Bar. Bal. & Doctores. Et est etiā textus cū glo. in authen. qui semel. quæ in appel. sic loquitur. C. quomodo & quando iudex. & tex. cum glo. in verbo, ad similem. in l. illud. suprà de sacrosanct. eccle. & glos. in l. ita nobis cordi pudor. & ibi Bar. infrà de adulter. & gl. in l. si prius. ff. de noui ope. nūcia. facit glo. in l. cùm ex filio. §. filio. ff. de vulgari. & pupillari. & est textus in c. ij. querelā. ibi, nulla alia rationabili causa. & ibi glo. extrà de procurato. & not. Nicolaus de Neapoli, secūdū Andreā de Pisis, in l. sed reprobari. in prin. ff. de excusatio. tutorū. Et de hoc, an dictio alius, alia, aliud, sit implicatiua similiū, vel nō, vide in locis prçallegatis, & maximè in dicto §. quęritur. & p textū, glossam, & Doctores in ca. Rodulphus. extrà de rescriptis. & in c. sedes apo

19 stolica. eodē ti. *Sed qd de verbo cæteri, an implicet similitudinē? vide textū, glossam, & Baldū in d. l. non solùm. §. quæritur. ff. de procurato. & vide textum quinquagesimasexta di

20 stinctione. Cenomanensem. *Item quid de dictione eadē, an implicet, seu includat idem per omnia? dic ꝙ non. vt est textus cum glossa, in l. tertia, siue pro fratre. & ibi per Docto-

21 res, C. de negotijs gestis. *Item quid de dictione alter, dicitur, vel alteri*

22 cuiuscunque cōtractus. * Quæro quintò, quia hic ponūtur tres pœnę alternatiuè, cuius sit electio. & videtur quòd sit eius, qui debet puniri, quia in alternatiuis, electio est dare debentis. l. plerunque. in fine. ff. de iure

iure dot. In contrariũ sentit hic glo. finalis, dum dicit, aut extra ordinẽ. nam intelligetur prima, arbitrio iudicis: vt est text* in l. hodie. ff. de pœnis. & not. glos. tertia in l. prima, infrà qui admitti ad bonorum possessionem possunt. Item quia si esset in potestate rei, iã pœna deduceretur ad nihilum: & sic frustrà lex pœnam imposuisset. Cynus hic tenet, quòd sit electio iudicis. arg. l. prime. ff. de effract. secũdùm Iacobũ de Rauenna, & Petrũ. Bartolus verò a in l. quicũq;. & in l. j. §. expilatores, ff. de effractoribus. sic distinguit. Qandoq; verba imponẽtia pœnã, diriguntur ad iudicẽ, quãdoque diriguntur ad reum, quãdoque sunt dubia: primo casu, quãdo diriguntur ad iudicem, quia dicunt puniatur, condẽnentur: & similia. & tunc est electio iudicis. ita loquitur hic, dum dicit, afficiantur. facit ad hoc l. finalis. ff. de iniurijs. & Institu. de iniurijs. §. in summa. Secundo casu, quãdo verba diriguntur ad reũ: tũc electio est rei: casus est in l. quicunq;. in princip. j. eo. ibi, reddat. & hæc distinctio, an verba referantur ad iudicẽ, vel reũ, probatur per glossam in l. Lucio. ff. de legatis secũdo. quæ similẽ distinctionem facit in legat. Tertio casu, quãdo verba sunt dubia, vt puta, dicit statutum, sit pœna pedis, vel metalli. & sic nõ loquitur iudici: nec reo, tunc in pœnis corporalibus sit electio iudicis. l. prima. §. expilatores. ff. de effractoribus. In pecuniarijs verò, sit electio rei: vt dicta l. plerunque. in fine. ff. de iure dot. Sed Bal. in dicta l. quicunque. tenet in omnibus cõtrà Bartolũ. nam dicit ipse, quòd nõ est differẽtia, siue verba legis vel statuti dirigantur ad iudicẽ siue ad parrẽ. & ad dictã glossam. in l. Lucio. ff. de lega. secũdo. respõdet, quòd illa loquitur in creditore fauorabili, hic in odioso. Ex quo infert Bal. in dicta l. quicunque. quòd licet statutum dicat, iudex extrahi faciat oculum, vel amputari linguam, interpretabitur, prout elegerit reus, id est miserabilẽ electionem sibi esse cõcessam: nã illa est mitior pœna, quæ ipsi eligenti videtur minor: vt intelligatur legislator aliquid misericorditer inter asperrimas pœnas miscuisse. Itẽ dicit Bald. quòd distinctio Bartoli: inter pœnã pecuniariam, & corporalem, nõ placet sibi: cùm in pœnis corporalibus, mitius sit agendum: præsertim si persona non sit vilis, per l. si de interpretatione. ff. de pœnis. & ideo dicit, quòd putat rei esse electionem, quia pœna est alternatiua legis, vel statuti, quia vtraq; est certa, & purgat delictum. Et in practica de hoc ante sententiã interrogabitur per iudicem, & si non eliget, tunc eliget iudex ex potestate sibi data, per legẽ, hodie. ff. de pœnis. & sentẽtia feretur non alternatiua, cùm trahere debeat secum executionẽ: vt l. qui vltimo. ff. de pœnis, quod nõ faceret sentẽtia alternatiua. simile not. in l. prima, §. exactio. C. de rei vxoriæ actione. per
23 glossam, in verbo, restituẽdis. * Vbi dicitur, quòd si de rebus æstimatis datis in dote, maritus seruauit sibi electionẽ, maritus eliget: quod si nõ facit, transfertur electio in vxorem: vt l. prima. ff. de solutio. coniuncta l. plerunq;. §. fina. ff. de iure dot. Item dicit Baldus, quòd non est bona distinctio, quam facit aliqui sic, vt est Andreas de Isiis. qui dicunt, quòd

aut per condemnationem fit seruus pœnæ: puta, dicit statutum, decapitetur, vel suspendatur: & tunc est electio iudicis: quia seruus pœnæ non potest eligere. argumento l. ex facto. §. si quis rogatus. ff. ad Trebel. aut non fit seruus pœnæ, & est electio rei: nam ista electio, secundùm Baldum, non in iure, sed in facto cõsistit: quæ communis est: vt l. hos accusa. §. omnibus. ff. de accusationibus. Ego autem circa prædicta aliter sentio, pro cuius declaratione sic distinguas: Aut vnica tantùm pœna est imposita à lege, vel statuto, aut duæ, vel plures alternatiuè. Primo casu, quando vnica tantùm pœna est imposita, & tũc subdistinguitur: Aut illa pœna imposita est certa, & determinata. aut incerta, & indeterminata. Quãdo est vnica tãtũ pœna certa determinata à lege, vel statuto, & tũc à verbis legis, vel statuti non est recedendũ: quãtuncunq; verba sint dura. l. prospexit. ff. qui & à quibus. sic illa pœna est regulariter imponẽda. facit l. nõ aliter. ff. de legatis tertio. & maximè vbi statutũ loquitur imperatiuè, dirigẽdo verba ĩ ipsum

24 iudicẽ.* Nã tũc iudex nõ posset imponere aliã pœnã, quàm pœnã statuti. quod seruare iurauit, secũdũ Bal. q ita notat in l. in eũ. in fine. C. de furtis. nec in hoc casu conuenit disputatio, cuius sit electio. ex quo est vni-

25 ca pœna.* Quia electio non põt cadere, nisi inter plura; vt l. si illud aut illud. ff. de legatis secundo. & notat etiam Bartolus in l. prima, infrà de furtis. Sed solùm potest cadere dispensatio, & ista ad iudicẽ ex causa

26 pertinet.* Vt si statutũ dicat de amputatione manus, & aliquis est ita puer, vel ita senex, q̃ statim moreretur, põt iudex dispẽsare: nã nõ cogitur, nec poterit appellari, argumẽto ff. ad Syllanianũ. l. qui posthumus. in fine. & p hoc vide optimũ textũ in l. auxiliũ. §. in delictis. ibi, nisi quãnus interdũ miseratio ætatis, ad mediocrẽ pœnã iudicẽ perduxerit. & ibi glossa in verbo, miseratio. ff. de minor. & vide textũ in l. aut facta. §. persona. ff. de pœnis. Itẽ põt hoc casu, quãdo est vnica pœna, cadere nõ

27 dispẽsatio, sed interpretatio.* Vt si statutũ dicit, q̃ occidens occidatur, vt in eo, in quo deliquit puniatur: modò si culpa, nõ dolo te percussi, & mortuus es. dicit Baldus in dicta l. quicunq;. q̃ ego non debeo mori. & à tali interpretatione mala potest appellari, nisi appellatio sit specialiter interdicta: vt ff. de origine iuris. l. secũda. §. posteà ne diutius. Et ista interpretatio est de iure naturali, & ideo habet locũ etiã in statuto: nam de ratiõe naturali est, q̃ nõ punitur quis ad mortẽ, q noluit delinquere.

28 *Itẽ quia nõ debet æquè puniri dolus, & nõ dolus: vt ff. ad legẽ Corneliam, de sicarijs. l. prima. §. sed si claua. Item non est similitudo, occidere non ex proposito, & ego ex proposito occidar. nam sententiã mortis, nisi ex proposito iudicari, pati nõ possumus. Item pro hoc. ff. ad legem

29 Corneliam de sicarijs. l. in lege.* Itẽ quia vbicunque de pœna corporali, vel capitali loquimur, subintelligitur dolus, vt nota. ff. de in litem iurando. l. in actionibus. & institut. de suspectis tutoribus. §. suspectis. Secus in pœnis pecuniarijs, quia ibi nõ subintelligitur dolus, sed bene subintelligitur conditio, si culpabilis sit, ne

fit,ne innocens condemnaretur. C. de noxali.l.si serui nostri.& ff.ad Syl leianũ.l.j.§.si quis in villa.& statuta non sunt intelligenda Iudaice, vt nota.in gloss.ff.de damno infecto.l. damni.§.si is.in glo.quidam Iudaice.ita dicit singulariter Bald.in d.l. quicunq;.infra eodem.Et quod dixi,quòd vbicunq; de pœna corporali,vel capitali loquimur,subintelligitur dolus:dic idem no.Bal.in l.data opera.infrà,qui accusari nõ pos-
30 sunt.* Vbi dicit,quòd si statutũ imponit pœnam personalem ꝓ homicidio,puta quòd occidens occidatur, nisi occidens occidit dolosè,& ex ꝓposito,nõ habet locũ pœna statuti, vel ius commune, sed debet aliter mitius puniri. Et idem dicit dominus Paul.de Cast.in l.secunda.C.vbi senatores vel clarissimi.vbi dicit,ꝙ si statutum disponit,quòd homicida decapitetur,& aliquis per culpam sine dolo interfecit hominem,assessores ignorantes consueuerunt dicere, quòd non debemus distinguere,sed simpliciter stare verbis statuti:quia non inspicitur animus,sed factũ,vt l.prima.§.diuus.ff.ad legẽ Corneliã de sicarijs.facit l.palàm.§.quæ in adulterio.ibi, quia factum lex,non sententia notauit.ff.de ritu nupt. Tamẽ ipse dominus Paulus in d.l.j. C.vbi sena.vel cla.sequendo Baldũ in dicta l.data opera.tenet contra,dicens, quod aliàs sequeretur, quod de homicidio casuali deberet quis decapitari:quod est contrà omnem æquitatẽ.Et subdit,quòd ita pluries consuluit,& à morte aliquos defendit. Et idem dicit dictus dominus
31 Paulus in l.j.in fine.ff.de legib.* Qui subdit,ꝙ idẽ est,si diceretur in statuto,quòd cõdemnetur ad pœnam pecuniariã,quã si nõ soluerit infrà mẽsem,decapitetur,si nõ cõmisit dolosè,non debet decapitari,licet nõ soluat.& dicit domi.Paul.in d.l.j.in fine, de legibus, hoc perpetuo tene menti, quia ignorantes iudices seruant statuta ad vnguem,vt iacent, siue commiserint dolosè,siue nõ.nã poteris liberare, per dominũ Baldum,in d.l.data opera.multos à pœna capitis:quia assessores & iudices nisi viderint autoritatem scriptã,nesciunt a verbis statuti recedere. Ex quo refert præfatus & domi.Paul.in
32 d.l.j.C.vbi senat.vel clari. * Quòd quando noctis tẽpore potius ex lasciuia,quàm ex dolo quidam proiecit lapidem,& percussit vnum, qui mortuus est,quòd ipse consuluit,ꝙ debet mitius puniri,scilicet pecuniariter,vel forte dare sibi bannum pro aliquo tempore.quod bene nota,vt scias adiuuare potius pueros,vel etiã homines ludentes per lasciuiam ad lapides,sicut ludunt pueri in ciuitate ista Veronæ,vel ad niuem,sicut fit in multis locis,& aliquis in eo ludo occidatur per iactũ lapidis,vel niuis, ꝙ occidens non debet puniri pœna mortis,vel corporalis,facit l.item si obstetrix.§.sed & si per lasciuiam. cum §.sequenti,& l.sequẽti,nam ludus.& quod ibi nota.ff.ad legem Aquiliam.& l.omne delictũ.§.penultimo,ibi, per vinum,aut lasciuiam. ff.de re militari.Et istud nũquàm exeat mentem tuam, quia valet mille aureos.Sed solennis doctor dominus Antonius de Rosellis in c.cognoscentes. circa principium, extrà de constitutioni.videtur tenere contra prædicta,dum dicit,not.hic ca-

sum non ponderatum ab alijs docto ribus, quod statutũ imponens pœnã ordinariam pro aliquo delicto, verificatur, si delinquẽs delinquat culposè, & si nõ dolosè, vt ibi in text. Sed certè ille tex. non probat. Bene enĩ vult, quòd culpa puniatur, sed nõ dicit quòd culpa verificetur in statuto imponente pro delicto pœnã capitalem, vel corporalem. Vnde non recedas ab opinione Bal. & domi. Pau. de Cast. &. quam etiam sequitur Cyn. &
33 Bald. in d. l. j. ff. de legibus. *Adde tamen prędictis, q; vbi pœna atrox imponitur per statutum, saltem requiritur lata culpa: quia leuis nõ est talis culpa. quam lex abhorret, licet extraordinariè puniat. facit quod notat in l. liberorũ. ff. de his qui no. infami. ita dicit Bal. in l. quæ fortuitis. in penul. colum. circa principium. C. de pigno. actio. Et per prędicta id limito, quod notat Bal. in l. quid ergo. §. pœna grauior. in vltima colũ. in
34 princi. ff. de his qui no. infa. *Vbi dicit, quòd quando pœna est limitata per statutũ, iudex nõ habet arbitriũ. per l. hodie. ff. de pœnis. quia statutũ est tenaciter obseruandum. argumẽ. l. si qs reum. de custo. reor. nã per talia statuta specialia, videtur esse derogatum illi generali regulę l. hodie. argu. l. sanctio legũ. ff. de pœnis, cum in nouis legibus nõ habeat locum regula l. hodie. Nam istud dictum Baldi, debet intelligi, nisi ex causa fiat dispensatio, vt dixi suprà de puero & de sene: item, nisi fiat de iure interpretatio, vt dixi suprà de statuto imponente pœnam corporalem, vt intelligat, si dolus interuenerit.
35 *Quando verò vnica pœna est incerta, & indeterminata à lege, vel statuto, & hoc casu semp est electio iudicis: & talis pœna dicitur arbitraria: & sic statur arbitrio iudicis: vt est text. qui ita debet intelligi in l. j. §. expilatores. ff. de effracto. ibi, quib* nulla specialis pœna. & est text. in l. hodie. ff. de pœnis. q̃ sic dicit, hodie licet ei qui extraordinẽ de crimine cognoscit, quã vult sententiam ferre, vel grauiorem, vel leuiorẽ: ita tamen, vt in vtroque moderationẽ nõ
36 excedat. *Circa hoc tamen, quando pœna est in arbitrio iudicis non determinata à lege. & sic vbi pœnæ sunt arbitrariæ, dic quod debet intelligi, quòd iudices, qui arbitrantur, secundùm mentem legis, siue iuris, & arbitrij intellectus, seu rationis. ita no. dicit Bald. in c. §. iudices. in princi. tertia colum. ver. no. quòd arbitria. in titulo, de pac. iura. fir. Vel secundũ cõsuetudinem: vt nota. gl. in l. quid ergo. § pœna grauior. ff. de his qui nota. infa. & vide ad hoc glo. in d. l. hodie. & glo. in l. respiciẽdum. in princi. ff. de pœnis. & in l. athletas. in §. calumniator. in versic. ex vtraque parte. ff. de his qui not. infa. & vide Gandi. de maleficijs, in rubrica, vtrum pœna possit augeri,
37 vel minui. versiculo fina. *Item non debet in arbitrijs iudex sequi rigorem scriptum, imò potest etiam sequi æquitatem non scriptam, vt est casus in auten. de detenso. ciui. in §. iusiurãdum secundum vnum intellectum. & sic ibi est casus, in quo æquitas nõ scripta, præfertur iuris rigori scripto, secundùm dominum Antonium de Butri. in c. j. in sexta colum. in ver. oppo. quòd nec iudex possit iudicare. extrà de
38 cõstitu. *Item in arbitris, iudex debet

bet inclinare in mitiorē partem, vt extrà de officio delega.c.de causis. nō tamen debet esse nimiū gratiosus: vt de re iudicata.c.cū æterni.lib. vj.& ibi Ioannes And.in nouel.ita dicit Bal.in d.l.quicūque.infrà eodem. quem sequitur Angel.de Are.in suo tractatu maleficiorum.in verbo, amputetur sibi manus dextra.in pen.columm.& idem notat Bald.in l j.in fine. ff.de his qui sunt sui vel alie. iuris.

39 *Item quando loco ordinariæ pœnę, relinquitur pœna ad arbitriū iudicantis, iudex potest arbitrari vsq; ad quantitatem pœnæ ordinariç, cuius loco arbitraria est subrogata, sed non potest illam imponere: ita dicit no. Anto. de Butr. in c.inquisitionis. in fine princip.extrà de accusation. per glo.no.quæ est ibi in verbo, ali-

40 qui. *Item dicit hic Ange.singulariter per glossam finalem hic, in principio, quòd si potestas habet arbitriū puniēdi fures in plus & minus, quàm statutū dicat, debet intelligi in plus. & sic, quod sit eadem species pluris, aliàs nō esset plus, imò omnino diuersa, quia differunt in nomine, substantia, & in natura. ff.de euictio.l. scapham. & ff.de auro & argento lega.l.penultima. Et ideo si pœna ordinaria est pecuniaria, non transibit ad corporalem: quia hic non se haberet per modum pluris, sed per modum maioritatis: vt l. in seruorum. ff.de pœnis.facit. ff. de in litem iuran.l.cùm furti.cum similibus ibi allegatis in gl.& hoc etiam videtur tenere Bald.in l. conuenticula. in quinta col.C.de episcopis & cle-

41 ricis. *Vbi dicit singulariter, quòd si statutum dicit, quòd si aliquis puniatur pœna pedis, vel alia, intelligitur de simili: vnde nō intelligitur de pecuniaria pœna: quia non conuenit pœnę: nec dicitur de amputatione capitis, quia longè remota est à mutilatione membri. quod est valde notabile, pro multis statutis tertij libri statutorum cōmunis Veronæ, in qbus imponitur certa & specialis pœna pro delicto aliquo, & posteà dicitur, & plus & minus arbitrio dictę potestatis, & totius curiæ, vel maioris partis eius: quia si illa pœna specialiter nominata est pecuniaria, nō potest transiri ad corporalem. Secus si nō esset corporalis, quia tunc bene posset augeri in corpus, per dictam

42 doctrinam Ange. *Itē adde, quòd dicta verba statuti, & plus & minus arbitrio dictæ potestatis, &c. intelliguntur non de maxima quantitate, sed vigore dictorum verborū, plus & minus, intelligitur de modico: vt l. hæc adiectio. ff.de verborum significatio.& in d.l.cùm fur.& ibi nota.per Docto.ff.de in litem iurā. & est tex.in l.cùm filius. §.pater.ff. de legatis secundo.& vide bonum tex.in l. Publia. §.fin.ibi, plus nō minus.ff.depositi.& intelliguntur illa verba, plus vel minus, arbitrio boni viri, vt est tex.& ibi Doctores.in d.l.

43 cùm filius. §.pater. *Et ideo cùm dicatur in statuto Veronēsi, arbitrio dictæ potestatis: intelligitur arbitrio boni iudicis: vt ibi.facit l.continuus. §.cùm ita.ff.de verborum obligation.quod arbitrium boni viri debet in hoc esse, vt non transeat pœna pecuniaria, ad corporalem: vt dixi secundùm Angelum. Item non transeat ad magnam quantitatem, vltra pœnam à statuto specificè expressam, & maximè vltra tantūdem. Exemptū

44 emplū. *Dicit statutū, quòd si qs dederit alicui alapam, cōdēnetur in quinquaginta libris denariorum, & plus & minus arbitrio dictæ potesta tis, &c. nō debebit arbitrari vltra cē tum libras, quia nō debet esse plus il lud, quod vltrà arbitratur, quàm sit illud, quod specialiter est inductum, pro pœna & statuto. ꝑ hoc vide om nino quod no. Cardi. Zabar. in c. nō nulli. in princi. in xx. quęstione, extrà de rescriptis. & nō omittas, & hic addas. pro hoc facit optimè l. sancimus. in princ. C. de fideiusso. & quod no. Bal. in consilio suo, quod incipit, In Christi nomine amē. Nobilis vir Henricus de Aduocatis. in prin. vlti
45 ma columna. *Vbi dicit, quādo est factum compromissum cum potesta te prorogandi, quòd mensura temporis prolongati, nō potest esse maior, quàm mensura temporis princi palis: allegat dictam l. sancimus. & au ten. qui semel. C. quomodo & quan do iudex. quod est multū nota. pro prorogatione compromissi, & etiā pro dicto arbitrio statuti, & est singu
46 lare, & menti tenendum. *Item est magna dubitatio, an quando statutum dat arbitrium iudici, non specificando aliquam pœnam, vsque ad quam pœnam possit transire. dic ꝙ potest imponere pœnam pecuniariam fisco applicandam, & etiam pœ nam capitis, & sic pœnam mortis: vt tenet gloss. quæ allegatur pro singulari. Institut. de iniurijs. §. in summa. in versicu. extraordinaria pœna. Sed aliqui Doctores allegant aliam glo. pro simili, in l. penultima. C. si aduersus libertatem. in glo. fin. quæ dicit in persona, vel arbitrio iudicis. tu autē allega aliā similem gl. in l. sa crilegij. in prin. in verbo, considerādum. ff. ad legem Iuliam pecu. posset tamen dici, quòd dictæ glossæ sentiunt cōtrà: dum dicit gl. in d. l. penul tima. in persona, vel arbitrio iudicis. & glo. in d. l. sacr. legij. ibi, capitis, vel extraordinaria pœna imponitur. Nā dum dicit extraordinaria, intelligitur, id est arbitraria, vt habetur in to to titulo. ff. de extraordinarijs crimi nibus: facit text. in l. cùm filiusfa. via ticum. ff. si certum petatur. & inter il la verba, & pœnam capitis, ponitur
47 dictio vel, *quę solet poni inter diuersa, vt l. hęc verba, ille, aut ille. ff. de verbo. signi. ergo videtur inferre, ꝙ in pœna extraordinaria & arbi traria, nō comprehenditur pœna capitalis in persona Sed an illa gl. in dicto §. in summa. sit vera, dic quòd etiam sequitur Bal. simpliciter in l. j. C. de his qui latrones occult. & idē etiam sequitur in c. j. in §. iniuria. in principio, in titulo, de pac. iuramen.
48 fir. *Vbi dicit, quòd pœnæ arbitrariæ extenduntur vsque ad mortem inclusiuè, propter excessum facinoris, per illam glossam ordinariam. Et idem etiam tenet ipse Bald. in l. fina. ff. de rerum diuisione. vbi dicit, per illam glossam, quòd arbitrium datum à lege in maleficijs, etiam ad mortem se extendit, si sit factum nimis graue. idem Bal. etiam sequitur illam gloss. in c. j. in principio, in v. columna, versi. sed hic quæro, an ratione generalis arbitrij. in titulo, de pace tenenda. vbi dicit, quòd ratione generalis arbitrij, potest fieri cōdemnatio vsque ad mortem, per dictam glossam singul. Institu. de iniurijs. §. . pœna. debuit allegare §. in summa, Et hanc gloss. etiam tenuit domi-

dominus Nicol.de Neap.in l.fi.in fi. ff. vbi pupillus educari debeat. vbi dicit, quod pœna extraordinaria potest esse vsq; ad pœnã capitis.allegat dictam glossam in §.in summa. quam (dicit) teneas cordi. & dominus Angelus de Aretio, in suo tractatu malefic.in fine, penultima colũna, transit cũ illa glo.& Matthe.de Math. in suis no.in xl.no. tenet etiã illã glossam, dicendo, quod vbi pro aliquo delicto imponitur pœna arbitraria, põt imponi pœna vsq; ad mortẽ inclusiuẽ, per illã glo.in §.in summa. dicit tamen, quod iudex arbitratur, quòd si imponatur maior pœna, quàm fuerit solita imponi, nisi de consuetudine appareat, dicitur grauare & male facere, nisi hoc faciat ex causa. l. hodie.ff.de pœnis.& nota.in l. quid ergo. §.pœna grauior.ff.de his qui nota.infam.& in l.pen. §.ad crimen. ff. de publicis iudic.Et eandẽ glo. §. in summa.tenet domin.Angel.de Are. institu de actio. §. omnes. in quarta colũna. Sed dominus Ioan.de Imol. in l.ij.ff. de publicis iudicijs.ĩ versi. quid autẽ si aliqua pœna. & Ang.de Aret. in suo tractatu maleficior. in glo. in verbo,& ibi caput à spatulis amputetur. in fi.sequens dominum

49 Ioan.dicunt, *quòd quandocunq; lex, vel statutũ dicit, quod pœna sit in arbitrio iudicis,& vsq; ad pœnã mortis,& tũc clarũ est, quod eius arbitrium potest se extẽdere ad pœnã mortis. vel l.sacrilegij. §.sunt quędã. & ibi casus.ff.de varijs & extraordi.crimini. Quandoq; lex vel statutũ dicit, pœnam esse arbitrio iudicis, dũmodò non se extendat ad pœnã mortis. & tũc clarũ, quod illã nõ poterit imponere.probatur apertè in l.j.ff.de furtis. & ĩ l.j. §.expilatores. de effractor. & l.j. §.fi.ff.de crimine stellio. Quandoq; lex vel statutũ simpliciter dicit, pœnã esse in arbitrio iudicis.tũc videtur, quod tanquàm bonus vir arbitrari debeat:argument.l.vir bonus. ff.iudi.sol.& nota.per gl.& Bartolũ, in l.si qua pœna.ff.de verbo.signi.& per glo.in c.super his.in verbo, arbitriũ.& in verbo, astringendo. extrà de accusat.& sic patet, quod secũdũ qualitatẽ facti, aliter,& aliter debeat arbitrari, argumen.eius quod habetur in c.sicut dignũ. extrà de homicidi. & d. §.sicut quędã.Florianus autem de Sancto Petro de Bononia, ĩ l.itẽ si obstetrix.ad fin. principij. ff. ad l. Aquiliã.tenet illã gloss.in §.in summa.institu.de iniurijs.limitando eã, vt habeat locũ in delictis cõsummatis, secus in non consummatis.quod est notandũ. Sed Bal.in rubrica suprà C.de pœna iudicis, qui malè iudicauit.videtur tenere contrariũ. & Antonius de But.in c.de caus. extrà de offici.delegati.& glo.& Doctor. in c.inquisitionis.in fi.principij, extrà de accusationibus. & habetur etiã de intellectu d.gl.in §.ĩ summa. per And.de Isern.in c.primo, in titulo, quæ sunt regalia, in vsibus feudorum. Itẽ pro hac opinione, quod nõ possit imponi pœna mortis, videtur probari: quia si pœna imponitur arbitrio iudicis, poterit arbitrari de temporali tantũ, nõ de perpetua:nisi aliud fuerit expressum:vt ff.de furibus balnearijs.l.prima, ibi, tẽporali. & ille casus nõ est alibi, secundũ Alber.de Rosa.ita dicit Franciſc. Zaba.in c.ex literis.in vj. oppositione, extrà de constitutio.& idẽ ipse not. in c.de causis. §.in illis.in j.& ij.not.

extra de offici. delega. Tu autem ex omnibus potes prædictos Doctor. ad concordiam reducere, sic distinguendo. 50 *Si quæritur in arbitrariis, quę pœna possit vel debeat imponi, distingue. aut pœna est certa & determinata in specie, & expresse à iure cōmuni. Aut per consuetudinē est certa, aut nullo modo est certa, vel determinata. Primo casu, quādo pœna est certa, & determinata in specie à iure cōmuni, & per formam statuti iudex habet arbitrium, & tūc aut simpliciter arbitrium procedendi, & determinādi, seu condemnandi super maleficijs, & tunc tale arbitrium succedit loco pœnæ ordinariæ: & sic vltra eam imò nec vltra eā imponere pōt. ita intelligitur glossa in c. inquisitionis. in fi. princip. extrà de accusat. & quod ibi nota. Anton. de Butr. & sic dicit, arbitriū debet restringi ad formā iuris cōmunis, vel municipalis. argument. l. creditor. §. Lucius. & ibi vide Alber. de Rosat. ff. mandati, & de pœnis. l. hodie. & habetur per Gandinū in suo tractatu de maleficijs. in tit. de quęstio. & tormentis. versicu. penultimo. & per Alberi. de Rosate, in suo opere statutorū, ī iij. parte, quęstiōe xxxiij. Et sic debet arbitrari secundū mentē legis, siue iuris, & arbitrij intellect⁹, seu rationis, secundū Baldū, in c. j. §. iudices. in princi. iij. colum. in titul. 51 de pac. iura. fir. *Nisi interueniret enormitas criminis, quia propter enormitatē criminis, licitū est leges transgredi, secundū Innoc. in c. j. extrà de constitut. & notat Bald. in authenti. sed nouo iure. j. eo ad fin. j. 52 colum. *Aut iudex habet arbitrium non simpliciter, sed generaliter in inquirendo, procedendo, torquendo, puniendo, banniendo, & condēnando: & generaliter purū, merū, & liberū arbitriū in maleficijs, & quasi, non obstante iure cōmuni vel statuto, & tūc tale arbitriū multùm operatur, tam in specificatis, quàm in clausula generali, per ea quę nota. ff. si quis cautio. l. sed & si quis. §. quęsitū. & ad hoc bene facit l. filiusiam. versicu. iam videamus. ff. de dona. secundū Alber. de Rosa. qui ita notat in d. opere statut. in iij. parte. quęstione xxxiij. & hoc casu, licet nō declaret, credo quòd iudex poterit arbitrari etiā vltra ius cōmune, & imponere pœnā etiā capitalē, id est mortis: per prędicta, vt aliquid operetur dictū arbitriū ita liberū, & generale. quod bene nota pro cxiiij. statuto statut. iij. lib. statutorū cōmunis Ve-53 ronæ. *Secundo casu, quādo pœna non est certa & determinata per ius commune vel statutum, sed per consuetudinē. & tunc dicas. idem quod dictū est proximè, quādo pœna est certa de iure cōmuni: quia in dubio nō debet excedere pœnā, quę de cōsuetudine solet apponi. vt est g. not. in l. quid ergo. §. pœna grauior. ff. de his qui nota. infam. & glo. in l. hodie. ff. de pœnis. & supra dixi: vbi allegaui etiā alia circa hoc, nisi haberet iudex liberū, & merū arbitrium &c. quia tūc posset excedere, per ea, quæ statim dixi. Itē nisi interueniret enormitas criminis, quia propter enormitatem criminis, licitū est leges transgredi, vt dixi secundùm In-54 noc. & Bald. *Tertio casu, quādo nullo modo pœna est certa, vel determinata à lege. Et tunc subdistinguo: Aut nulla pœna est limitata. & statu

statuto, vt quia statutum, vel lex dicit simpliciter, quòd sit in arbitrio iudicis, vel quòd iudex habeat arbitrium. Aut pœna est limitata cũ culpa plus vel minus arbitrio dicti iudicis. Si nullo modo pœna est limitata à lege vel statuto, & tunc aut lex vel statutum dicit, quòd possit punire vsque ad mortem, vel quòd nõ possit punire vsque ad mortem, & his duobus casibus non est dubium.
53 *quia vbi casus legis, ibi nulla dubitatio. l. ancillæ. C. de furtis. & ita nota. dominus Ioan. de Imol. in l. secunda. ff. de publicis iudicijs. Aut lex vel statutũ nihil exprimit, sed simpliciter committit arbitrio iudicis. & tunc aut delictũ non est consummatum, & non potest iudex vigore arbitrij condemnare vsque ad mortẽ inclusiuè. & ita intelligitur quod nota. Florian. in l. itẽ si obstetrix. in fin. principi. ff. ad l. Aquil. Aut delictum fuit consummatum, & tunc bene poterit imponere pœnam vsque ad mortem inclusiuè: & ita intelligatur d. gloss. singularis in d. §. in summa. institu. de iniurijs. & ita etiam intelligantur Doctores suprà allegat. qui tenent dict. gloss. Si verò pœna est limitata cum culpa plus vel minus, arbitrio dictę potestatis, vel iudicis, & tunc poterit imponi maior pœna vigore dicti arbitrij, quàm fuerit limitata à statuto, intelligendo in modica quantitate, arbitrio boni viri: ita tamen, quòd non possit excedere duplum, siue tantundem, & sic non poterit imponi pœna mortis. & ita intelligantur alij Doctores, qui tenent contra gloss. in d. §. in summa. Et hoc casu debent considerari verba statuti. Quia aut pœna b limitata est pecuniaria, & vigore dicti arbitrij, per dicta verba, plus, & minus, nõ poterit transire ad pœnam corporalem, & eã imponere, vt dixi secundùm Angelum hîc. aut pœna limitata est corporalis, videlicet, quòd aliquis puniatur pœna pedis, & tunc non poterit fieri transitus ad pœnam corporalem maiorem in alio membro, & sic multò magis non poterit imponi pœna capitis, vt dixi suprà, secundùm Baldum, in l. conuenticula in quinta columna. C. de episcopis & clericis. & ita etiã possunt intelligi Doctores, qui tenent, quòd in arbitrijs iudex nõ possit imponere pœnã mortis, contra glossa. in dict. §. in summa. institut. de iniurijs. quæ omnia tenementi pro intellectu glo. d. §. in summa. quia alibi non ita planè, & di-
55 stinctè examinata reperies. *Et de materia, quãdo pœna est arbitraria. vide in locis præallegatis. & adde quod nota. in l j. ff. de iur. om. iudi. vbi dicitur, officium iudicis latissimum est. Et si vis scire multos casus, in quibus iudex habet arbitriũ tam in faciendo, quàm in omittendo, vide in quodam tractatu dom. Galua. decretorum Doct. de Bono. qui incipit, Ad communem vtilitatem. v-
57 bi numerat trecentos casus. *Secũdo casu principali, quando duæ vel plures pœnæ alternatiuè sunt impositæ à lege, vel statuto tantùm, cuius sit electio pœnæ, an iudicis, an rei? Et in hoc concordando omnes opiniones, sic dicerem saluo meliori iudicio. argument. l. Claudius. in fi. ff. qui pot. in pigno. habe. distinguendo tres casus, Aut vtraque pœna alternatiua est pecuniaria, aut vtraq; est

est corporalis, aut vna est corpora-
lis,alia pecuniaria. Primo casu,quã-
do vtraq; pœna est pecuniaria, tunc
subdistingue secundũ Bar. Aut ver-
ba legis,vel statuti referuntur ad iu-
c dicem,& electio erit iudicis. Aut
referuntur ad reũ, & ita electio erit
rei.argumen.gl.in l.Lucio.ff.de leg.
ij. Nec obstat responsio Baldi in l.
quicunque.nota.dũ dicit,ꝙ illa glo.
loquitur in creditore fauorabili,hic
in odioso: quia si ibi fauor deberet
operari in omni casu, esset electio
creditoris,id est,legatarij: cùm ergo
ibi etiã sit aliquãdo electio debito-
ris,id est,hæredis:istud procedit nõ
propter odiũ,vel fauorem,sed pro-
pter verbũ,quod personæ adijcitur:
quia si verba referũtur ad vnũ,ad il-
lum spectat electio.& ita etiã debe-
mus dicere in casu nostro.Aut verba
legis,vel statuti ad neminẽ referũ-
tur,vt dicunt:pœna sit centũ ducato
rum, vel quinquaginta: & tũc in du
58 bio electio est rei, *quia in alterna
tiuis electio est dare debentis.l. ple-
runq;.in fi.ff.de iure dotiũ.& hoc vl
timũ tenent omnes. Nec refert, an
ista pœna applicetur parti,sicut etiã
pœna furti,an fisco. argumen. l. in-
terpretatione.ff.de pœnis, cũ simil.
59 *Secũdo casu,quãdo vtraq; pœna
alternatiua est corporalis,& hoc ca-
su teneo indistinctè,ꝙ electio sit iu
dicis: qa nõ memini me legisse te-
xtũ expressè dicẽtẽ,ĩ pœnis corpo-
ralibus alternatiuis sit electio ipsius
rei,sed solũ in pecuniarijs bene re-
perit̃ur,ꝙ in alternatiuis electio est
dare debentis: vt dicta leg. plerũq;.
in fi.ff.de iure dot. Sed bene repe-
rio text.cũ gl.vbi probatur in cõtra
riũ:scilicet in l.aut dãnum. §.proin-
de.ff.de pœnis. & ibi glossa in ver-
60 bo,permittens. *Vbi dicitur,ꝙ iu-
dex non potest dare electionem reo
eligendi sibi mortẽ,quã vult, & illũ
tex.ad hoc allegat pro singulari do.
Lud.de Roma.in cxxxj.singulari,qđ
incipit,quæro an iudex.vbi dicit, ꝙ
iudex non potest dare electionem
pœnæ morituro, licet Nero hoc fe-
cerit in Senecã,magistrum suũ: sed
illud speciale est in Imperatore: vt
ibi,sed aliud est in alijs iudicibus in
ferioribus.vnde si lex vult, ꝙ iudex
qui potest,& debet considerare de-
licti,& rei qualitatẽ,iuxta l. respici-
endum.in principio.l.aut facta.ff.de
pœnis.non potest dare electionem
reo.multò min* interpretabimur,ꝙ
lex sine facto iudicis voluerit reo da
re electionẽ pœnæ:quia ipse reus in
dubio semper eligeret minorẽ, seu
mitiorem pœnam.facit ad hoc l.pri-
ma. §.expilatores.ff.de effract. & ex
pil. Itẽ quis non est dominus mem-
brorum suorũ.l.liber homo. ff. ad l.
Aqui.sed si posset reus eligere pœ-
nam corporalẽ,esset dominus mem
61 brorũ suorũ, ergo &c. *Item pro
hoc,quia quis non potest fideiube-
re,nec etiam obligare se pro alio ad
pœnã corporalẽ: vt est tex.cũ gloss.
nota.in xxiij.quæstione v. cùm ho-
mo.& nota.Bart.in l. Iul.in fi. ff. qui
satisd. cog.& nota.per Cyn. in l.ad
cõmentariensem.C.de custod. reo-
rum,& nota.Baldus in titul.de pace
Constan.in xxvij.colum.& Ludo.de
Roma.in cxxvj.singulari.quod inci-
pit, Tusciis,ꝙ in causa criminali. Li-
cet in hoc consuetudo valeret, vt di
cit Bald.& Ludo.in locis prællega-
tis. Et de hoc, quòd in pœnis alter-
natiuis, non pecuniarijs, electio sit
iudi

iudicis, est gloss. singularis, in c. sicut Iudæi. in fi. super verbo, aut excommunicationis. extrà de Iudæis. secúdùm Francisc. Zaba. in c. inter cæteras. in vlti. colum. in prin. extrà de re
61 scriptis. * Vbi dicit, quod si in lege, vel statuto imponitur duplex pœna alternatiue, electio est ipsius iudicis, per tex. cum gl. fin. in c. sicut Iudæi. in fi. quam dicit esse singularem. Et isto modo intelligo istam l. scilicet quod electio sit iudicis, non rei: non propter hoc, quod verba referantur ad iudicem, vt dixit Bartol. in l. quicunque. infrà eodem. quia in hoc non bene videtur dixisse, sed quia pœna corporalis, cuius electio non potest esse rei, vt dixi. Et in hoc non teneo etiã Bal. quia dixit in dicta l. quicunq;. quod indistinctè in pœna corporali alternatiua electio est rei: quia hoc non probatur lege, vt supra dictum est. Nec est bona reprahẽsio sua, dum dixit, quòd distinctio inter pœnam pecuniariam & corporalẽ sibi nõ placet, cùm in pœnis corporalibus mitius sit agendũ, præsertim si persona nõ sit vilis. allegat etiã ad hoc l. si de interpretatione. ff. de pœnis. quia imò est bona distinctio inter pœnam pecuniariam, & corporalem, videlicet quòd potius in pecuniaria possit esse electio rei, & non in corporali. nã pœna corporalis solet apponi pro grauiori delicto, quàm pœna pecuniaria: quod patet, quia est maior.
63 * Pœna enim corporalis quãtum cũque minima, est maior regulariter quacunq; pœna pecuniaria. l. in seruorũ. in fi. ff. de pœnis. & vbi est maior pœna, ibi grauius est delictũ: vt no. glos. xxiiij. q. j. nõ afferamus: quod dicit, quod maiora delicta, maioribus pœnis, minora, minorib9 sunt puniẽda. alle. in aut. vt fratru filij. §. fi. côll. ix. sed sic est, quod vbi ĩponitur pœna pecuniaria, ibi sit minus delictũ, quàm vbi imponitur pœna corporalis, ergo mitius est agẽdum, vbi est pœna pecuniaria, & sic minus delictum, quàm vbi est pœna corporalis, & sic maius delictum: vt est text. in l. respiciẽdũ. in prin. ff. de pœnis. Et propter hoc faciliùs cõceditur, quod in pœnis alternatiuis pecuniarijs sit electio rei. quàm in pœnis corporalibus: & per hoc etiã patet, quod non est bona distinctio, quam facit Bart. in hoc casu: videlicet, aut verba legis, vel statuti referuntur ad iudicem, aut ad partẽ, siue reum, per glo. in dicta leg. Lucio. ff. de leg. ij. quia illa loquitur in debitore, & creditore pecuniæ, vel alterius rei. nos verò loquimur in debitore sui corporis, cuius ipse reus nõ est dominus, nec in ipso potestatem habet, vt patet per prædicta. Nec obstat gl. in l. si minor. §. si seruus. ff. de mino. quæ dicit, quod si seruus verberibus, vel noxæ dari debet, quod electio est ipsius domini: quia illa gl. nõ loquitur de electione iudicis, vel rei. sed de electione domini, scilicet rei vel minoris læsi, & sic nõ facit. Prætereà ibi, licet loquat' de pœna corporali serui, ea tamẽ reputat' pecuniaria respectu interesse domini. facit quod no. Bar. in l. j. §. generaliter. ff. de pœnis. Et eodẽ modo nõ obstat l. si. & quod ibi no. ff. de in ius vo. quia ibi loquitur de electione pœnæ ĩter debitorẽ & creditorẽ: nos verò loquimur de electione pœnę inter iudicẽ
64 & reũ. * Tertiò casu, in pœnis alternatiuis, quãdo vna pœna est corporalis, alia pecuniaria, cui9 sit electio.

breuiter concludo, quod semper sit electio iudicis, & non partis, siue rei, per ea, quæ statim dixi: quando vtraque pœna est corporalis, quia rationes, quæ ibi dicuntur, & hic concludũt. Nec prædictis obstat gl. in dicta leg. quod si minor. §. si seruus. ff. de minor. & l. fin. cũ ibi no. ff. de in ius vo. quia dic, vt statim dixi. Et ista materia, scilicet in pœnis alternatiuis, cuius sit electio, an iudicis, an rei, vide hic Cy. & Bart. & Bal. ad fin. vide Baldum, & Doctores. in l. quicunque. infrà eodem. & Bart. in l. j. §. expilatores. ff. de effract. & per Ioan. de Imo. in l. ij. ff. de pub. iudi. & plenè per Angelum de Aret. in suo tractatu maleficiorum, in verbo, quod amputetur sibi manus dextra. & vide Francis. Zaba. in c. inter cæteras. in vltima colũ. in prin. extrà de rescrip. & in c. sicut dignum. de homicid. & per Alberi. de Rosa. in l. vj. ff. de eo quod certo loc. Quæro sextò, quia hic dicitur ĩ text. si fugitiui serui deprehendantur ad Barbaricos transeuntes. & gl. prima dicit, deprehendantur: scilicet in itinere, secus si ad hostes peruenerint: & sic facit differentiam, an fugitiuus deprehendatur in itinere, in actu fugæ: an post cõpletã fugam. *Quid si 65 ex forma statuti imponit pœna portantibus bladum, vel farinam, vel aliquid aliud extra districtum, & inuẽti sunt aliqui portãtes, & capti sunt, antequàm sint extra districtũ, an debeãt puniri pœna statuti. Et videtur quod sic, per istum textum coniũcta gl. j. in prin. & per l. quis sit fugitiu⁹. §. idem Celsus ait. el j. ff. de ædil. edict. & vide, quod ibi scripsi de hoc. & per l. si quis non dicam rapere. C. de episcopis & clericis. vbi punitur affectus, licet non sequatur affectus. Ecõtrà videtur, quod non, quia delictũ non est perfectum. l. qui falsam. ff. de falsis. Item pro hoc gloss. notabilis. in l. arboribus. §. finali. in verbo, vsusfructus. ff. de vsufruct. vbi dicit, lup⁹ exit syluam, non tamen exiuit. & ibi Flo. & quod dixi suprà, in prima opinione, in fine. & est gl. similis. xxxij. 66 quæsti. j. cùm renuntiatur. *Itẽ quia in pœnis statutorum, regulariter nõ inspicitur affectus, nisi sequatur effectus: vt notat hic Bal. & dixi suprà in tertia oppositione, in fine. & not. in dicta leg. si quis non dicam rapere. C. de episcopis & clericis. & in l. is qui cum telo. infrà ad l. Cornel. de sic. ca. quid dicendum est? Distingue tres casus: Aut constat quod portãtes capti, non habebant animum portãdi frumentum extra districtum, aut cõstat quod habebant animũ portãdi extra districtum, aut sumus in dubio. Primo casu, quando constat, quod non habebant animum portãdi extra districtum, tunc sine dubio puniri non debent, sed absolui: quia nec fecerunt, nec facere voluerunt cõtra statutũ: & sic non concurrunt verba, nec sententia statuti, iuxta no. in l. si id quod. in prin. ff. de iurisdict. om. iudi. Secundo casu, quando constat, quod habebant animum portandi extra districtum, quod potest esse per confessionem eorum, vt l. qui sententiam. C. de pœnis. vel quia est captus per custodes in limine districtus, vt dicta leg. qui sententiam. & l. sciant cũcti. ibi, vel indicijs ad probationem indubitatis. C. de proba. vel si prius confessi fuerint, quod volebant portare extra districtum: argumen. tex. cum gloss. in verbo, approbatũ. in l. si prætor.

§.Marcellus.cum ibi not.ff.de iudi. vel alio legitimo modo apparere potest:& tunc subd.stinguitur,consi derando verba statuti,quia aut statu tum loquitur per verba præteriti tẽ poris,significantia actum ex toto pfectum, vt quia dicit statutũ, si quis extraxerit frumentum:& tunc pœna limitata à statuto nõ punietur. & ita intelligitur gl. in dicta l. arboribus. §.final ff.de vsufructu. & gl.xxxij.q. j.cùm renuntiatur. secundùm Bald. hic,& in dictà l.arboribus.in apostil lis.& ibi per Floria. sed tamen hoc casu extra ordinem puniri poterit.
67 * Quia non est omnino absque delicto, qui delinquere inchoauit. & cùm non sit determinata pœna, punietur iudicis arbitrio: vt ff.de pœnis.l.hodie.& l.j. §.expilatores.ff.de effractoribus. & minor pœna debet imponi, quàm si portasset extra districtum,vt l.j. §.final.cum ibi nota. ff.de extraordina.crimin. secundùm Baldum hic. & bene. Et idem tenet Bal.in quodam suo cõsilio,quod incipit,cautum statuto,ꝙ bladum non extrahatur. vbi tenet secũdùm Vbertum de Bobio,quòd hoc casu puniatur minori pœna. Aut statutũ loquitur per verba præteriti temporis, q̃ non significant de necessitate actum ex toto perfectum:puta,quia loquitur per verbum, portauerit: & tunc punitur pœna statuti,quia tunc non requiritur actus cõsummat*, ex quo cõtra legem portat ille, qui ad prohibita per legem tendit. l.Cæsar.ff. de publicanis,secũdùm Bald.qui ita notat in dic.l.arboribus.in apostill. Aut statutum loquitur per verba, q̃ possunt significare vtrunque tẽpus delicti, scilicet tam præteritũ perfectum,quàm imperfectum,vt quia dicit statutum,si quis extraheret:vt ff. arborum furtim cæsarum.l. cædere. §.subsecare.& ff.de iurisd.omnium iudicum.l.si id quod. §.quod si dum proponeretur.& quod nota.gl.in dicta l.arboribus. §.si.in gl. quæ dicit, lupus exit syluam, non tamẽ exiuit. & tunc debent puniri pœna statuti, nec iudex debet esse clementior lege,secundùm Bald.hic. Tertio casu, quãdo sumus in dubio, an habuerint animum portandi extra districtum, tunc aut non potest apparere ex coniecturis, ꝙ habuerint animũ portandi extra districtum, & tũc nõ possunt puniri pœna statuti:quia deficit probatio,& non ius.l. duo sunt Titij.ff.de testam.tute.aut potest apparere ex cõiecturis,ꝙ volebãt portare extra d.strictum: & tunc distingue, vt dixi in secũdo casu proximè
68 præcedenti. * Quæ autẽ sunt istæ coniecturæ?Dic si reperti fuerint in via non recta,& publica.nam tũc est mala suspitio contra eos, qui non tenent viã rectam & publicã:vt est casus notabilis,& ibi hoc no. Bart.in l. secunda.C.de cursu pub.libr.duodecimo.& idẽ notat Bart. in l.penulti. qui fiscales. per illum text.C. de nauicularijs.lib.xj.vbi dicit, quòd si reperitur quis cum salma frumẽti, vel cum alijs rebus vetitis portare extra territorium, in aliqua via non recta & non consueta, est suspectus,quòd eas velit portare extra territorium. facit ad hoc l.eos.in fine. secundùm vnam lectionem.ff. de falsis. & hoc modo dicit, quòd potest practicari l.nostra, si fugitiui. dum dicit, si fugitiui serui depræhendantur,quo modo poterit probari, quòd ipsi ha

buerint animū transeundi, cùm fuerint capti, antequàm perueniant ad locum. & dicit, q ex qualitate loci. facit ad hoc quod not. Bar. i l. is qui. §. diuus. ff. de tutoribus & curatoribus da. ab his. & vide ad hoc l. nō solùm. §. annus. ff. de exc. tut. & quod plenè not. Ange. de Are. in l. Imperator. in prin. ff. de appel. hoc tamē fallit, quādo via vsitata non esset secura, & inusitata magis secura, quia tunc licet quis esset repertus in via inusitata, non tamē esset mala præsumptio cōtra eum: vt notatur per glos. in dicta l. eos. in fin. ff. de falsis. vel nisi via vsitata esset destructa, vel inundatione aquarū occupata, vt habetur in l. secunda. §. quod dixim*. ff. si quis cautionibus. Sed si reperti fuerint in via, vel loco indifferēti, vt in via eūdi ad molendinum. Dic q debet perpendi & iudicari ex qualitate personæ, quæ cōsueuit talia facere, vel nō facere: vt l. nō omnes. §. à Barbaris. ff. de re militari. cum similibus. & ratione loci, vt dicta leg. pen. C. de nauicularijs. libro 11. & ratione rei prohibitæ. argum. l. quæro. §. final. ff. de ædili. edic. l. respiciendum. §. j. ff. de pœnis. & d. §. à Barbaris. & sic istis consideratis, poterit iudex condēnare vel absoluere: hoc tamē casu, quādo nō est omnino certū, quia depræhensi reperti fuerunt in loco indifferenti, quia poterant diuertere ad plura loca, in dubio magis est procedendum ad absolutionem quàm ad cōdemnationē: vt ff. de pœnis. l. absentē. Et in casu quo iudici videret, q puniri deberēt, tunc moderanda est pœna: quia iudicatur ex præsumptione, secūdùm Bald. hic: qui ita intelligit dictū Nico. de Ma.
69 *Sed an depręhensi poterunt pœnitere? videtur quòd sic, per l. qui falsā. ff. de falsis. E contrà videtur quòd non, per l. quis sit fugitiuus. §. primo. & §. idē Celsus ait, si seruus. & quia quasi prępuentus est: vt ff. de ædili. edict. leg. si quis posteà. & leg. edicto. in princi. ff. de iure fisc. Et istud tenet Guid. de Suzaria, & Nicolaus de Matarellis: vt refert hic Bal. Et idē tu teneas, qa non est sui arbitrij, postquàm in laqueum inciderunt. l. in laqueū. ff. de acquirend. rerum domin. facit l. qui ea mente. cum ibi nota. ff. de furtis. & si aliter diceremus, faciliter possent legem & iudicem deludere, qđ esset absurdum, secundùm Baldum, qui ita tenet hîc. & idem notat Florian. in dicta leg. arboribus. §. finali,
70 in fine. ff. de vsufructu. *Sed quid si nondum cœperunt portare frumētum, & sic non fuerunt reperti in itinere, sed fecerunt aptare salmas ad portandum frumentum? Dic quòd non punientur, quia ista præparamēta non faciunt rem nō esse integrā: vt l. si pecuniam. in principio. ff. de condictione ob causam. ita dicit notanter Baldus in dicta leg. arborib*.
71 ff. de vsufructu, in apostillis. * Maior autem dubitatio est, si isti non fuerunt reperti in itinere, sed pręparauerunt frumentum in domo ipsum occultando, vel in aliquo alio loco occulto, vt posint posteà portare. Dic quòd hoc casu, quia in cœperunt aliquem actum præuenire, puniri debent. & hoc probatur in l. quis sit fugitiuus. in §. idem ait interrogatus. & ibi hoc nota. in primo notabili, in fine. ff. de ædil. edict. & probatur optimè in l. si concubina. §. res amotas. ff. rerum amotarum.

rum. & adde quod dicā in sequenti
72 quæstione. *Quæro septimò iuxta
prædicta, quia dixi in pcedēti quæ-
stione, quòd si ex forma statuti im-
ponitur pœna portantibus bladum,
vel aliquid aliud extra districtum, &
aliqui sunt inuenti portantes, & ca-
pti. Quid si solùm fuerūt visi, sed nō
capti, nūquid incidant in pœnā sta-
tuti, perinde ac si fuissent capti? Et vi
detur quòd sic, quia inuenire quis
dicitur, licet nō appræhēderit: vt l.
nūquàm. §. thesaurus. ff. de acq. rer.
domi. & hoc videtur tenere Ang. in
l. iij. §. Neratius. ff. de acq. possess. In
cōtrariū videtur tex. cōiuncta gl. §.
itē lapilli. de re. diu. & l. si Barsatorā.
C. de fideius. vbi dicitur secundùm
vnum intellectum glo. ibi, ꝙ si quis
promisit inuenire Barsatoram latro
nem, nō liberabitur, licet inuenerit
73 eū, si nō exhibeat. *Et per illum te-
xtum dicit ibi Bar. quòd verbum, in
uentus, vel inuenire, nō verificatur
in solo aspectu, sed appræhensionē
requirit. allegat etiam ad hoc quod
notatur in l. j. in princ. ff. de acquirē.
74 possess. & dicto §. thesaurus. *Et per
hoc dicit Bar. in d. l. si Barsatorā. ꝙ
si statutū dicit, si quis fuerit inuētus
cū armis, si nō est captus, nō dicitur
inuētus, quia nō sufficit sola visio si
ne captura, & idē dicit ipse Bar. in l.
prima. in princip. in antepen. col. ff.
de acqui. poss. & idē tenet Cyn. in l.
licet. in iij. quæst. C. de acquir. poss.
Idē etiā tenet Bal. in l. itē lapilli. ī fi.
75 ff. de rerū diui. *Vbi dicit ꝙ si statu
to cauetur, ꝙ quicunq; fuerit inuen
tus cū cultello, soluat decē, & quidā
visus est cū cultello, ꝙ ille nō soluit,
quia nō est inuētus: licet sit visus, se-
cundū Iacob. de Ra. & Cyn. in d. l. li-
76 licet. Idē dicit Bal.* Si statutū dicit,
ꝙ dominæ inuentę cū perlis soluāt
decē. nā si sunt visæ per officialē, sed
nō appræhensæ, nō tenentur: quod
dicit esse notādū. Et ꝓ hoc videtur
esse tex. ī l. si fullo. in pri. cū glossella
super verbo, inuenerit vestimēta. &
glo. subaudit & habuit. ff. de cōdic. si
ne cā. & aliū tex. cū gloss. inducit ibi
dom. Pau. de Cast. ad statutū, quo cā
uetur, vt inuentus cū armis puniatur
tali pœna, ꝙ nō dicatur inuētus per
familiā, nisi fuerit captus, vel ad pa-
latiū ductus, vel dederit fideiussores
de se præsentādo, licet familia vide-
rit ipsum cū armis. Item hoc videtur
tenere Bar. ī l. tutor, qui repertoriū.
in ij. col. in fi. ff. de adminis. tutorū.
77 vbi dicit. *Quòd inuētariū dicitur,
qa reperta & inuenta in bonis pupil
li ibi describuntur, vt notatur per
glo. in princip. Sed inueniri dicitur
illud propriè, quod manibus appræ
henditur: vt Insti. de rerū diui. §. itē
lapilli. & d. l. si Barsatorā. Ex quo de-
cidit Barto. singulariter in d. l. tutor,
78 qui repertoriū. *Quòd licet tutor
teneatur facere inuentariū de omni
bus rebus pupilli, de quibus in bo-
nis suis nō reperitur instrumētum:
quòd tutor non tenetur ponere in
inuentario antequàm exigat: quod
est valde no. in practica. Quid dicē
dum? Reperio Angelū de Perusio in
hac materia variè scripsisse, nā in l.
iij. §. Neratius. ff. de acquirend. poss.
79 dicit.* Quòd si statutū punit inuen-
tū cū armis vel ad ludū azardi, quo
ad impositionem ordinariæ pœnæ
statutum non considerauit inuen-
tionem personæ, sed delicti: & ideo
ludente cōuicto imponi poterit pœ
na statuti. argu. l. j. C. de rapto virgi.

 & cap.

& cap. quanquàm. de vsuris. libr. vi. coniuncta l. secunda, in princ. C. de veteri iure enucle. vbi pluries habet hoc verbum, inuenerit. sed si statutũ præmiaret officialẽ inuenientẽ ludẽtes, tũc cũ exorbitat à iure cõmuni, nõ cõsequitur præmiũ, nisi ludens personaliter inueniatur: sic intelligit l. si Barsatorã. hoc enim præmiũ de iure cõmuni nõ est concedendũ, & intelligitur statutũ præmiasse, vt officialis sit ardẽtior ad prohibẽdũ ludũ. Sed idem Ang. in aut. de sanctissimis episcopis. §. reuerẽdiss. col. 80 viij. dicit aliter, videlicet, * Quòd si statutũ est, ꝙ si quis fuerit inuẽtus cõmittere homicidiũ, capite puniat: ꝙ tũc inuẽt* dicitur, qui cõmisit, licet nõ sit repertus in flagranti crimine: argu. illius tex. quod dicit esse verum, vbicunque inuentio non facit crimen, sed illi quod fit, est necesse,
81 quòd inueniatur. verbi gratia. * Dicit statutũ, si quis fuerit inuentus arma portare, tanta pœna puniatur. statutũ hic nõ punit, portantẽ simpliciter, sed portantem inuentũ, quia sine inuentione crimen non est, quoniam statutum crimẽ facere voluit. Exemplum est etiam in statuto dicente, si quis fuerit inuentus de nocte, nam ire de nocte, non est maleficium, sed statutũ facit tunc maleficium, cũ vadit de nocte, & punitur, tũc est necessaria inuentio: & dicit, quòd ita practicatur in ciuitate Perusij. & ad hoc allegat gloss. in d. l. si
82 Barsatorã. C. de fideius. * Adde tu, ꝙ imò non est licitum ire per ciuitatẽ, vel per domos alienas, de nocte: vt probat text. coniuncta gloss. finali, in l. iter nihil. ff. communia præd. tam vrba. quàm rusti. & ibi hoc notat domi. Paul. de Cast. Quæro octauò, stante ante dicto statuto, de quo
83 in præcedenti quæstione. * Accusatus est aliquis quòd extraxit bladũ, vel aliquid aliud prohibitũ extra districtum, vel ꝙ portauit arma, vel ꝙ iuit de nocte, & accusans probauit per testes, nunqd propter hoc debeat puniri. Vel si statutũ præmiat inuenientẽ aliquẽ facientẽ cõtra statutũ. Albe. de Rosa. format istam quæstionem in suo opere statutorũ, in secũ
84 da parte, q. cxxiiij. & dicit* Quòd si statutũ dicat, ꝙ si quis fuerit inuẽtus ludere ad taxillos, vel tenere ludum taxillorũ, puniatur in decẽ, & medietas sit accusatoris. Et aliquis accusatus fuit, ꝙ luserat ad taxillos, vel tenuerat ludum taxillorũ, & accusator hoc probauit per testes, nunquid habebit dimidium. Et dici videtur, ꝙ sic. C. de pœnis. l. qui sententiam. sed dicit, quòd Iaco. de Aretio tenet contrariũ, quia statutũ requirit, ꝙ sit inuentus, & sic nõ sufficit, ꝙ sit cõuictus per legẽ. ff. de adulterijs l. quod ait lex. vbi etiã hoc ponit idem Albe. de Rosa. & facit d. l. si Barsatorã. & idẽ ponit in d. l. licet. C. de acquirẽ. poss. & in suo primo alphabeto, in ver. vẽditionis verbo, Circa quod adde, quæ dicã. in quæstione sequẽti, & quod dixi in quæstione
85 præcedẽti. * Quæro nonò, quid si statutũ dicit, si quis fuerit depræhensus portare bladum extra districtũ, vel cum armis, puniatur tali pœna. Et probatur quòd aliquis portauit bladum extra districtum, vel portauit arma, non tamen fuit captus cũ blado, vel cum armis, an debeat puniri pœna statuti. & textus cum glo. in versi. depræhẽsus. in l. j. C. vbi senato

natores vel clarissimi. facit quòd sic. In contrarium facit d.l.si Barsatorũ. & quod suprà dixi in septima quæstione. In hac quæstione dicit domi nus Paulus de Castro in dicta l.prima. C. vbi senatores vel clarissimi. quòd si statutum diceret, deprçhensus portare arma, vel extrahere extra districtum, q tunc debet puniri per dictam l.primam. sed si diceret, deprçhensus cum armis, vel cum blado, &c. intelligitur, scilicet per familiam, & idem fortiùs, si hoc di-

34 ceret expressè. *Sed tenendo opinionem Cyni, & Bartoli, & aliorum, de quibus dixi s.in vij.q.non procederet ista distinctio, quia in omni casu requiritur, quòd appræhendatur. Et in casu huius quæstionis, non videtur mihi, quòd possit esse dubium, quia si dubitatur vbi statutum loquitur per verb.inuentus.& communiter tenetur quòd requiratur appræhensio. & non debet habere dubium, vbi statutũ loquitur per ver. deprçhensus. licet glossa in dicta l. j.in ver.deprçhensus. videatur velle, quòd deprçhensus in crimine dicitur ille, contra quem est probatum crimen: licet per familiam non sit deprçhensus, vel captus: quam glossam soluit dominus Paulus ibi per distinctionem, vt suprà statim dixi. Sed mihi non placet, per prædicta.

35 *Quarto decimò & vltimò, quid dicatur membrum, & quid veniat appellatione membri. Dic vt plenè dicam in authen. sed nouo iure. quæ statim sequitur, vbi ponemus materiam pœnæ furti, sicut in principio huius legis pollicitus sum, quia conuenit ibi melius.

a Bar.verò. Adde g Abb.i c.à crapula. *de uita & ho.cleri.tenet idẽ quod Ba. in primis duobus mẽbris, in quinto uerò mẽbro expresse tenet contra Barto. Bald. & Dyn. quòd in dubi.electio sit iudicis, ut refert dic. Mar. in c.sicut Iudai.de Iudais. & ibi uide per eum. quia iura loquũt impersonaliter. & ostendunt electionem iudici. Item quia in dubio pœna per iudicem imponẽda est, & sic lex in dubio loquitur iudici. Item quia iudex habet uidere, quæ pœna sit magis expediens, & illam imponere, ut a.quoniam frequenter.extra ut lit.non contest.facit xiij.quæst.v.c.pro dell. & l.quid ergo. §.pœna grauior. & ibi quod not. per Doct. de his, qui nota.infa.*

b Quia aut pœna limit. Hoc idem *tenet dict. Maria. Soxj. in capitulo sicut.de Iudæis. quod tamen limitat, ut si iudex hoc faceret causa cognita, quia tunc posset transire ad corporalem: ut in l.quid ergo. §.pœna grauior. ff.de infa. & ibi latissimè per Bal. in repert. Barto. in l.hodie. ff.de pœnis. & l.si seuerior. de infa. qd not. u.q.iij. §.notandum. & de rapto. c.si Archiepiscopali.*

c Ad iudicẽ. Hoc idẽ quo ad iudicẽ di*cit do. Maria. Soxj. in d.c. sicut. de Iud.*

SVMMARIVM

IN AVTHENT.

SED NOVO

IVRE.

1 *Furi membri abscissio, ubi pro crimine debetur, una sola manus abscindi debet: & pro furto quis non debet mori, nec sibi aliquod membrum amputari: & fures dicuntur, qui sine armis delinquunt. sed qui uiolenter*

aggrediuntur, pœnis legalibus puniri debent.

2 *Membrum ubi de iure ueteri abſcindi debeat, de iure nouo una ſola manus tantùm amputari debet.*

3 *Manus amputatio, minor pœna eſt, quàm pedis.*

4 *Membrorum diſſolutio grauior eſt, utriuſque manus abſciſſione.*

5 *Pœna abſciſſionis membri duplicari non debet.*

6 *Manus membrum eſſe dicitur.*

7 *Pœna ubi generaliter imponatur, non cenſetur eſſe impoſita pœna illius generis grauiſſima, nec etiam minima, ſed mediocris.*

8 *Fur pro furto mori non debet, nec mēbri abſciſſione puniri, ſed fuſtigari tantùm.*

9 *Fures propriè ſunt, qui occultè ſine armis delinquunt.*

10 *Delicta publica grauiora, quàm occulta exiſtunt.*

11 *Legum correctio in dubio euitanda eſt.*

12 *Conſuetudo puniendi fures, tam in Lōbardia, quàm in Tuſcia, quomodò ſe habeat.*

13 *Membri abſciſſione quibus in caſibus aliquis puniri debeat.*

14 *Membri abſciſſione tributorū exactores puniri debent: ſi non faciunt de ſuſceptis libros, uel ſcripturā, ubi ſcribi debet id, quod publici exactores exigunt.*

15 *Introitus communis ad ſcribendū poſitus, ſi deficiat in ſcribendo aliquē particularem introitum, pœna manus punitur.*

16 *Nouellarum librum allegare licitum eſt.*

17 *Nouellarum librum an Iuſtinianus compoſuerit.*

18 *Nouellarum liber, iuris ciuilis liber exiſtit.*

19 *Nouellarum liber, an ante authenticorum librum editus a Iuſtiniano ſit.*

20 *Nouellarum liber an ſit authenticus.*

21 *Tabellioni, qui fecit falſum inſtrumentum, manus abſcindi debet.*

22 *Leges Lombardas in iure an allegare licitum ſit.*

23 *Conradus Imperator quam conſtitutionem fecerit.*

24 *Imperator conſtituendo legem, an generalem facit.*

25 *Imperatores noui, leges nouas condere poſſunt, & legibus antiquis derogare.*

26 *Leges Lombardorum fuerunt Caroli Imp.*

27 *Libros gentilium allegare, & inducere poſſumus.*

28 *Conſuetudines, quia non ſunt generales, ſed ſpeciales, allegari non poſſūt.*

29 *Gloſſa, quæ fons Lombardorum dicitur, quæ nam ſit.*

30 *Decretales uel leges extrauagantes, ſi obuient conſuetudini, quæ probabilis ſit, & legitimè præſcriptæ, potius ipſa conſuetudo ſeruatur.*

31 *Argumentum à nomine, an licitum ſit.*

32 *Bartolus ex poteſtate Imperatoris ſibi attributa, gloſſauit extrauagātem, ad reprimendum. & qui ſint rebelles. Odofredus autem titu. de pace Conſtantiæ.*

33 *Tabellio ſi ſuper feudi alienatione illicitè facta inſtrumentum confecerit manum amittere debet.*

34 *Delinquens ſi membri pœna puniri debeat, & per conſequens pœna manus, in qua manu puniendus ueniat, an ſcilicet dextra, uel ſiniſtra.*

Manus

35 Manus duas si delinquens habeat, quarum una prorsus arida sit, qua sibi abscindi debeat

36 Arboris appellatione cōtinetur etiā illa, cuius radices uiuere desierunt.

37 Manum tantummodo unam si delinquens habeat, an illa sibi amputari debeat.

38 Lex uel statutum de manus amputatione loquens, ad duas restringi debet.

39 Manum unam habenti an imputari debeat, si sententia lata fuerit, a qua appellatum non est.

40 Manum nullam si delinquens habeat, qua pœna puniatur, statuto stante, quòd manus abscissione puniri deberet.

41 Statutum si dixerit, quòd uulneranti alsquē in platea manus abscindatur, & quispiam pluribus uulneribus aliquem eodem tempore in platea uulnerauerit, an plures sibi sint manus abscindendæ.

42 Bannitus aliquis unius delicti ratione in amputatione manus, si ex alio delicto in capitis amputatione banniatur, qualiter executio fieri debeat.

43 Membrum quid sit, & quid membri appellatione contineatur.

44 Fur qua pœna puniri debeat.

45 Latro publicus quis dicatur.

46 Fur simplex qui sit.

47 Fur famosus qui appelletur.

48 Latro simplex qui nominetur.

49 Latro publicus, uel famosus, qui dicatur.

50 Glossa semper secūdùm text. intelligi debet.

51 Famosus latro an sit qui tria furta fecit.

52 Pœna furum & latronum quanam sit.

53 Furum aliqui improbi sunt, aliqui improbiores, aliqui improbissimi, aliqui plusquàm improbissimi.

54 Domesticus qui dicatur.

55 Filius est patri domesticus, & pater filio.

56 Vxor est domestica marito, & econtrà.

57 Cliens & libertus sunt patronis domestici.

58 Familiares & seruientes domestici dicuntur.

59 Domestici etiam appellantur, quibus patria ratione, uel dominica potestatis imperari potest.

60 Domestici dicuntur omnes, qui de alicuius familia existunt, siue liberi sint, siue serui.

61 Furtum leue uel paruum, uel graue siue magnum quod dicatur.

62 Furtum manifestum quando dicatur.

63 Statutū nullum Veronæ de furtis habetur. sed quod arbitrio potestatis & curia totius furta committantur.

64 Pœna dupli & quadrupli, pro furto Romæ exigitur.

65 Pœna qua per iudicem imponi possit, quando à lege pœna extra ordinaria imponenda uenit.

66 Furatur qui semel, ueniam meretur à furca.

67 Puniendus quis non est propter primā offensam.

68 Furtum unum dicitur, quod de uno loco, uno contextu, uno tempore commissum est.

69 Furtum unum est, si quis unam rem in diuersis materiis contrectauit, licet in quolibet territorio deprahensus puniri possit.

70 Furta plura fecisse diuersis temporibus si quis confiteatur, suæ confessioni

standum non est.

71 *Furta plura eodem loco & diuersis tẽporibus si quis fecisse confiteatur, quid agi debeat.*

72 *Furtum unum uel plura an dicatur, si quis una nocte iuerit cũ uno sacco ad domum unius, & quinq; milij quartas surripuerit, deinde iuerit ad domum alterius, & surripuerit alias quinque quartas milij, quas reposuerit in eodẽ sacco, deinde eadem nocte continuando, intrauerit domũ alterius, & alias sex milij quartas surripuerit, & eas in eodem sacco reposuerit, domumq; suam asportauerit.*

73 *Furtum an unum commissum dicatur, si quispiam uolens furari frumentum uicini sui, iuerit cum uno sacco, & ipsum de dicto uicini frumento impleuerit, & domum suam portauerit, & quia simul totum frumentum portare non poterat, bis rediit cum dicto sacco, & sic successiuè portauit tres uel quatuor saccos de dicto frumento, ipsum surripiendo, &c.*

74 *Accusatio una, uel plures, quando dicatur, & quando unum testamentum uel plura, & quando una actio, uel unus libellus, uel plures, remissiuè.*

75 *Furtum quod quispiam cõmisit, si ita magnum fuerit quod tribus paruis aequiualeat, an committens suspendi debeat.*

76 *Tutela una magna ita à tutela secunda immunitatem praestat, sicut tres ab onere quartae excusant.*

77 *Lex ubi non distinguit, nec nos distinguere debemus.*

78 *Poenae in dubio molliendae sunt, non autem exasperandae.*

79 *Qualitas furantis, & qualitas illius, cui furtum factum est, indicat furtum magnum uel paruum.*

80 *Furtum si ille cui factum fuerit, uel etiam ipse fur est filiusfa. & sic in bonis parum uel nihil habet, sed eius pater est diues, an furtum magnum & paruum reputabitur.*

81 *Statuto si caueatur, quòd nullus ad aliquod officium eligi possit, nisi habeat in bonis libras trecentas, nunquid filiusfami. cuius pater ultra lib. ccc. habeat, ad tale officium eligi possit.*

82 *Domini appellatione filius continetur.*

83 *Statuto castri uel uillae si caueatur, quòd nullus ibi potestas eligi possit, nisi centum bubulcas terrae habeat: nunquid filius, cuius pater mille bubulcas habet in potestatem eligi possit.*

84 *Statuto si disponatur, quòd nemo miles esse possit, nihil habeat in bonis mille, si filiusfami. nihil habeat, sed pater sic: an ipse filius habilis reputetur.*

85 *Furtum si ille qui facit, uel ille cui furtũ fit, sit maritus uel uxor, & ipse parũ habeat, sed eius coniunx diues sit: an diues reputabitur.*

86 *Statuto si caueatur, quòd habẽs in bonis mille, pro communi unum equum tenere debeat, & aliquis ex proprijs bonis habeat quingenta, & ex uxoris dote alia quingenta, an patrimonium suum cum dote cõiungetur, ut equum pro communi tenere debeat.*

87 *Furto quòd quis suspendi non debeat, quibus in casibus locum habeat.*

88 *Lex sub congruo titulo debet esse posita. & secundùm eum intelligi debet.*

89 *Furto pro primo, quòd quis puniri non debeat, quomodò intelligatur.*

Furem

SED nouo iure. Ista authentica situata est, super l. si fugitiui. C. de ser. fugitiuis. & sumpta est ex corpore authenticorum, in aut. vt nulli iudicum. §. quia verò. col. xj. vt dicitur hic in gloss. fina. & habet pulchram materiam de pœna furti, quam infrà plenissimè examinabo. Et diuiditur in quatuor partes. In prima corrigit l. si fugitiui. in vno videlicet, in abscissione membri In secunda parte ponitur quæ sit pœna pro furto. In tertia, qui dicantur fures. In quarta, quæ pœna imponatur illis, qui violenter aggrediuntur. Secunda ibi, Sed pro furto. Tertia ibi, Fures autem. Quarta ibi, Qui violenter. Et hoc dicit in
1 summa. ¹Vbi pro crimine abscissio membri furi debetur, vna sola manus debet abscindi: & pro furto quis non debet mori, nec sibi aliquod membrum abscindi. Et fures dicuntur, qui occultè, & sine armis delinquunt. Sed qui violenter aggrediuntur, pœnis legalibus puniri debēt h. d. in terminis & in summa. Vel sic, Vbi in corpus pœna venit imponenda, hodie loco pedis, manus abscinditur: quod locum non habet in furto, sed alia pœna extraordi-

extra de offici. delega. Tu autem ex
omnibus potes prædictos Doctor.
ad concordiam reducere, sic distin-
50 guendo. *Si quęritur in arbitrariis, quę pœna possit vel debeat imponi, distingue. aut pœna est certa & determinata in specie, & expressè à iure cōmuni. Aut per consuetudinē est certa, aut nullo modo est certa, vel determinata. Primo casu, quādo pœna est certa, & determinata in specie à iure cōmuni, & per formam statuti iudex habet arbitrium, & tūc aut simpliciter arbitrium procedendi, & determinādi, seu condemnandi super maleficijs, & tunc tale arbitrium succedit loco pœnæ ordinariæ: & sic vltra eam imò nec vltra eā imponere pōt. ita intelligitur glossa in c. inquisitionis. in fi. princip. extrà de accusat. & quod ibi nota. Anton. de Butr. & sic dicit, arbitriū debet restringi ad formā iuris cōmunis, vel municipalis. argument. l. creditor. §. Lucius. & ibi vide Alber. de Rosat. ff. mandati, & de pœnis. l. hodie. & habetur per Gandinū in suo tractatu de maleficijs. in tit. de quęstio. & tormentis. versicu. penultimo. & per Alberi. de Rosate, in suo opere statutorū, i iij. parte, quęstiōe xxxiij. Et sic debet arbitrari secundū mentē legis, siue iuris, & arbitrij intellect⁹, seu rationis, secundū Baldū, in c. j. §. iudices. in princi. iij. colum. in titul.
51 de pac. iura. fir. *Nisi interueniret enormitas criminis, quia propter enormitatē criminis, licitū est leges transgredi, secundū Innoc. in c. j. extrà de constitut. & notat Bald. in authenti. sed nouo iure. j. eo ad fin. j.
52 colum. *Aut iudex habet arbitrium non simpliciter, sed generaliter in inquirendo, procedendo, torquendo, puniendo, banniendo, & condēnando: & generaliter purū, merū, & liberū arbitriū in maleficijs, & quasi, non obstante iure cōmuni vel statuto, & tūc tale arbitriū multùm operatur, tam in specificatis, quàm in clausula generali, per ea quę nota. ff. si quis cautio. l. sed & si quis. §. quęsitū. & ad hoc bene facit l. filiusfam. versicu. iam videamus. ff. de dona. secundū Alber. de Rosa. qui ita notat in d. opere statut. in iij. parte. quęstione xxxiij. & hoc casu, licet nō declaret, credo quòd iudex poterit arbitrari etiā vltra ius cōmune, & imponere pœnā etiā capitalē, id est mortis: per prędicta, vt aliquid operetur dictū arbitriū ita liberū, & generale. quod bene nota pro cxiiij. statuto statut. iij. lib. statutorū cōmunis Ve-
53 ronæ. *Secundo casu, quādo pœna non est certa & determinata per ius commune vel statutum, sed per consuetudinē. & tunc dicas idem quod dictū est proximè, quādo pœna est certa de iure cōmuni: quia in dubio nō debet excedere pœnā, quę de cōsuetudine solet apponi. vt est g. not. in l. quid ergo. §. pœna grauior. ff. de his qui nota. infam. & glo. in l. hodie. ff. de pœnis. & supra dixi: vbi allegaui etiā alia circa hoc, nisi haberet iudex liberū, & merū arbitrium &c. quia tūc posset excedere, per ea, quæ statim dixi. Itē nisi interueniret enormitas criminis, quia propter enormitatem criminis, licitū est leges transgredi, vt dixi secundùm In-
54 noc. & Bald. *Tertio casu, quādo nullo modo pœna est certa, vel determinata à lege. Et tunc subdistinguo: Aut nulla pœna est limitata. à

statu

statuto, vt quia statutum, vel lex dicit simpliciter, quòd sit in arbitrio iudicis, vel quòd iudex habeat arbitrium. Aut pœna est limitata cũ culpa plus vel minus arbitrio dicti iudicis. Si nullo modo pœna est limitata à lege vel statuto, & tunc aut lex vel statutum dicit, quòd possit punire vsque ad mortem, vel quòd nõ possit punire vsque ad mortem, & his duobus casibus non est dubium.

53 *quia vbi casus legis, ibi nulla dubitatio. l. ancillæ. C. de furtis. & ita nota. dominus Ioan. de Imol. in l. secunda. ff. de publicis iudicijs. Aut lex vel statutũ nihil exprimit, sed simpliciter committit arbitrio iudicis. & tunc aut delictũ non est consummatum, & non potest iudex vigore arbitrij condemnare vsque ad mortẽ inclusiuè. & ita intelligitur quod nota. Florian. in l. itẽ si obstetrix. in fin. principi. ff. ad l. Aquil. Aut delictum fuit consummatum, & tunc bene poterit imponere pœnam vsque ad mortem inclusiuè: & ita intelligatur d. gloss. singularis in d. §. in summa. institu. de iniurijs. & ita etiam intelligantur Doctores suprà allegat. qui tenent dict. gloss. Si verò pœna est limitata cum culpa plus vel minus, arbitrio dictę potestatis, vel iudicis, & tunc poterit imponi maior pœna vigore dicti arbitrij, quàm fuerit limitata à statuto, intelligendo in modica quantitate, arbitrio boni viri: ita tamen, quòd non possit excedere duplum, siue tantundem, & sic non poterit imponi pœna mortis. & ita intelligantur alij Doctores, qui tenent contra gloss. in d. §. in summa. Et hoc casu debent considerari verba statuti. Quia aut b pœna b limitata est pecuniaria, & vigore dicti arbitrij, per dicta verba, plus, & minus, nõ poterit transire ad pœnam corporalem, & eã imponere, vt dixi secundùm Angelum hîc. aut pœna limitata est corporalis, videlicet, quòd aliquis puniatur pœna pedis, & tunc non poterit fieri transitus ad pœnam corporalem maiorem in alio membro, & sic multò magis non poterit imponi pœna capitis, vt dixi suprà, secundùm Baldum, in l. conuenticula in quinta columna. C. de episcopis & clericis. & ita etiã possunt intelligi Doctores, qui tenent, quòd in arbitrijs iudex nõ possit imponere pœnã mortis, contra glossa. in dict. §. in summa. institut. de iniurijs. quæ omnia tene menti pro intellectu glo. d. §. in summa. quia alibi non ita planè, & di-

55 stinctè examinata reperies. *Et de materia, quãdo pœna est arbitraria. vide in locis præallegatis. & adde quod nota. in l. j. ff. de iur. om. iudi. vbi dicitur, officium iudicis latissimum est. Et si vis scire multos casus, in quibus iudex habet arbitriũ tam in faciendo, quàm in omittendo, vide in quodam tractatu dom. Galua. decretorum Doct. de Bono. qui incipit, Ad communem vtilitatem. vbi numerat trecentos casus.

57 *Secũdo casu principali, quando duæ vel plures pœnæ alternatiuè sunt impositæ à lege, vel statuto tantùm, cuius sit electio pœnæ, an iudicis, an rei? Et in hoc concordando omnes opiniones, sic dicerem saluo meliori iudicio. argument. l. Claudius. in fi. ff. qui pot. in pigno. habe. distinguendo tres casus, Aut vtraque pœna alternatiua est pecuniaria, aut vtraq; est

est corporalis, aut vna est corporalis, alia pecuniaria. Primo casu, quādo vtraq; pœna est pecuniaria, tunc subdistingue secundū Bar. Aut verba legis, vel statuti referuntur ad iu-
c dicem c,& electio erit iudicis. Aut referuntur ad reū, & ita electio erit rei. argumen. gl. in l. Lucio. ff. de leg. ij. Nec obstat responsio Baldi in l. quicunque. nota. dū dicit, ꝙ illa glo. loquitur in creditore fauorabili, hic in odioso: quia si ibi fauor deberet operari in omni casu, esset electio creditoris, id est, legatarij: cùm ergo ibi etiā sit aliquādo electio debitoris, id est, hæredis: istud procedit nō propter odiū, vel fauorem, sed propter verbū, quod personæ adijcitur: quia si verba referūtur ad vnū, ad illum spectat electio. & ita etiā debemus dicere in casu nostro. Aut verba legis, vel statuti ad neminē referūtur, vt dicunt: pœna sit centū ducatorum, vel quinquaginta: & tūc in du-
58 bio electio est rei, *quia in alternatiuis electio est dare debentis. l. plerunq;. in fi. ff. de iure dotiū. & hoc vltimū tenent omnes. Nec refert, an ista pœna applicetur parti, sicut etiā pœna furti, an fisco. argumen. l. interpretatione. ff. de pœnis, cū simil.
59 *Secūdo casu, quādo vtraq; pœna alternatiua est corporalis, & hoc casu teneo indistinctè, ꝙ electio sit iudicis: qa nō memini me legisse textū expressè dicētē, ī pœnis corporalibus alternatiuis sit electio ipsius rei, sed solū in pecuniarijs bene reperitur, ꝙ in alternatiuis electio est dare debentis: vt dicta leg. plerūq;. in fi. ff. de iure dot. Sed bene reperio text. cū gl. vbi probatur in cōtrariū: scilicet in l. aut dānum. §. proinde. ff. de pœnis. & ibi glossa in ver-
60 bo, permittens. *Vbi dicitur, ꝙ iudex non potest dare electionem reo eligendi sibi mortē, quā vult, & illū tex. ad hoc allegat pro singulari do. Lud. de Roma. in cxxxj. singulari, qd incipit, quæro an iudex. vbi dicit, ꝙ iudex non potest dare electionem pœnæ morituro, licet Nero hoc fecerit in Senecā, magistrum suū: sed illud speciale est in Imperatore: vt ibi, sed aliud est in alijs iudicibus inferioribus. vnde si lex vult, ꝙ iudex qui potest, & debet considerare delicti, & rei qualitatē, iuxta l. respiciendum. in principio. l. aut facta. ff. de pœnis. non potest dare electionem reo. multò min⁹ interpretabimur, ꝙ lex sine facto iudicis voluerit reo dare electionē pœnæ: quia ipse reus in dubio semper eligeret minorē, seu mitiorem pœnam. facit ad hoc l. prima. §. expilatores. ff. de effract. & expil. Itē quis non est dominus membrorum suorū. l. liber homo. ff. ad l. Aqui. sed si posset reus eligere pœnam corporalē, esset dominus mem-
61 brorū suorū, ergo &c. *Item pro hoc, quia quis non potest fideiubere, nec etiam obligare se pro alio ad pœnā corporalē: vt est tex. cū gloss. nota. in xxiij. quæstione v. cùm homo. & nota. Bart. in l. Iul. in fi. ff. qui satisd. cog. & nota. per Cyn. in l. ad cōmentariensem. C. de custod. reorum, & nota. Baldus in titul. de pace Constan. in xxvij. colum. & Ludo. de Roma. in cxxvj. singulari. quod incipit, Tuscis, ꝙ in causa criminali. Licet in hoc consuetudo valeret, vt dicit Bald. & Ludo. in locis prçallegatis. Et de hoc, quòd in pœnis alternatiuis, non pecuniarijs, electio sit iudi

iudicis, est gloss. singularis, in c. sicut Iudaei. in fi. super verbo, aut excommunicationis. extrà de Iudaeis. secùdùm Francisc. Zaba. in c. inter caeteras. in vlti. colum. in prin. extrà de re
61 scriptis. * Vbi dicit, quod si in lege, vel statuto imponitur duplex poena alternatiue, electio est ipsius iudicis, per tex. cum gl. fin. in c. sicut Iudaei. in fi. quam dicit esse singularem. Et isto modo intelligo istam l. scilicet quod electio sit iudicis, non rei: non propter hoc, quod verba referantur ad iudicem, vt dixit Bartol. in l. quicunque. infrà eodem. quia in hoc non bene videtur dixisse, sed quia poena corporalis, cuius electio non potest esse rei, vt dixi. Et in hoc non teneo etiā Bal. quia dixit in dicta l. quicunq;. quod indistinctè in poena corporali alternatiua electio est rei: quia hoc non probatur lege, vt supra dictum est. Nec est bona reprahēsio sua, dum dixit, quòd distinctio inter poenam pecuniariam & corporalē sibi nō placet, cùm in poenis corporalibus mitius sit agendū, praesertim si persona nō sit vilis. allegat etiā ad hoc l. si de interpretatione. ff. de poenis. quia imò est bona distinctio inter poenam pecuniariam, & corporalem, videlicet quòd potius in pecuniaria possit esse electio rei, & non in corporali. nā poena corporalis solet apponi pro grauiori delicto, quàm poena pecuniaria: quod patet, quia est maior.
63 * Poena enim corporalis quātum cū que minima, est maior regulariter quacunq; poena pecuniaria. l. in seruorū. in fi. ff. de poenis. & vbi est maior poena, ibi grauius est delictū: vt no. glos. xxiiij. q. j. nō afferamus: q̄ dicit, quod maiora delicta, maioribus poenis, minora, minorib⁹ sunt puniēda. alle. in aut. vt fratru filij. §. fi. coll. ix. sed sic est, quod vbi īponitur poena pecuniaria, ibi sit minus delictū, quàm vbi imponitur poena corporalis, ergo mitius est agēdum, vbi est poena pecuniaria, & sic minus delictum, q̄ vbi est poena corporalis, & sic maius delictum: vt est text. in l. respiciēdū. in prin. ff. de poenis. Et propter hoc faciliùs cōceditur, quod in poenis alternatiuis pecuniarijs sit electio rei, quàm in poenis corporalibus: & per hoc etiā patet, quod non est bona distinctio, quam facit Bart. in hoc casu: videlicet, aut verba legis, vel statuti referuntur ad iudicem, aut ad partē, siue reum, per glo. in dicta leg. Lucio. ff. de leg. ij. quia illa loquitur in debitore, & creditore pecuniae, vel alterius rei. nos verò loquimur in debitore sui corporis, cuius ipse reus nō est dominus, nec in ipso potestatem habet, vt patet per praedicta. Nec obstat gl. in l. si minor. §. si seruus. ff. de mino. quae dicit, quod si seruus verberibus, vel noxae dari debet, quod electio est ipsius domini: quia illa gl. nō loquitur de electione iudicis, vel rei. sed de electione domini, scilicet rei vel minoris laesi, & sic nō facit. Praetereà ibi, licet loquat̄ de poena corporali serui, ea tamē reputat̄ pecuniaria respectu interesse domini. facit quod no. Bar. in l. j. §. generaliter. ff. de poenis. Et eodē modo nō obstat l. fi. & quod ibi no. ff. de in ius vo. quia ibi loquitur de electione poenae iter debitorē & creditorē: nos verò loqmur de electione poenę inter iudicē
64 & reū. * Tertiò casu, in poenis alternatiuis, quādo vna poena est corporalis, alia pecuniaria, cui⁹ sit electio.

breuiter concludo, q sempre sit electio iudicis, & non partis, siue rei, p ea, quæ statim dixi: quando vtraque pœna est corporalis, quia rationes, quæ ibi dicuntur, & hic concludūt. Nec prædictis obstat gl. in dicta leg. quod si minor. §. si seruus. ff. de minor. & l. fin. cū ibi no. ff. de in ius vo. quia dic, vt statim dixi. Et ista materia, scilicet in pœnis alternatiuis, cu ius sit electio, an iudicis, an rei, vide hic Cy. & Bart. & Bal. ad fin. vide Baldum, & Doctores. in l. quicunque. in fra eodem. & Bart. in l. j. §. expilatores. ff. de effract. & per Ioan. de Imo. in l. ij. ff. de pub. iudi. & plenè per Angelum de Aret. in suo tractatu maleficiorum. in verbo, q amputetur sibi manus dextra. & vide Francisc. Zaba. in c. inter cæteras. in vltima colū. in prin. extrà de rescrip. & in c. sicut dignum. de homicid. & per Alberi. de Rosa. in l. vj. ff. de eo quod certo loc. Quæro sextò, quia hic dicitur ī text. si fugitiui serui deprehendantur ad Barbaricos transeuntes. & gl. prima dicit, deprehendantur: scilicet in itinere, secus si ad hostes peruenerint: & sic facit differentiam, an fugitiuus deprehendatur in itinere, in actu fugæ: an post cōpletā fugam.

65 * Quid si ex forma statuti imponit pœna portantibus bladum, vel farinam, vel aliquid aliud extra districtum, & inuēti sunt aliqui portātes, & capti sunt, antequàm sint extra districtū, an debeāt puniri pœna statuti. Et videtur q sic, per istum textum coniūcta gl. j. in prin. & per l. quis sit fugitiu. §. idem Celsus ait. el j. ff. de æd il. edict. & vide, quod ibi scripsi de hoc. & p l. si quis non dicam rapere. C. de episcopis & clericis. vbi punitur affectus, licet non sequatur affectus. E cōtrà videtur, q non, quia delictū non est perfectum. l. qui falsam. ff. de falsis. Item pro hoc gloss. notabilis. in l. arboribus. §. finali. in verbo, vsusfructus. ff. de vsufruct. vbi dicit, lupus exit syluam, non tamen exiuit. & ibi Flo. & quod dixi suprà, in prima opinione, in fine. & est gl. similis. xxxij. quæst. j. c. cùm renuntiatur.

66 * Itē q in pœnis statutorum, regulariter nō inspicitur affectus, nisi sequatur effectus: vt notat hic Bal. & dixi suprà in tertia oppositione, in fine. & not. in dicta leg. si quis non dicam rapere. C. de episcopis & clericis. & in l. is q cum telo. infrà ad l. Cornel. de si. ca. quid dicendum est? Distingue tres casus: Aut constat q portātes capti, non habebant animum portādi frumentum extra districtum, aut cōstat q habebant animū portādi extra districtum, aut sumus in dubio. Primo casu, quando constat, q non habebant animum portādi extra districtum, tunc sine dubio puniri non debent, sed absolui: quia nec fecerunt, nec facere voluerunt cōtra statutū: & sic non concurrunt verba, nec sententia statuti, iuxta no. in l. si id quod. in prin. ff. de iurisdi. ōm. iudi. Secundo casu, quando constat, q habebant animum portandi extra districtum, quod potest esse per confessionem eorum, vt l. qui sententiam. C. de pœnis. vel quia est captus per custodes in limine districtus, vt dicta leg. qui sententiam. & l. sciant cūcti. ibi, vel indicijs ad probationem indubitatis. C. de proba. vel si prius confessi fuerint, q volebant portare extra districtum: argumen. tex. cum gloss. in verbo, approbatū. in l. si prætor.

§. Mar

§.Marcellus.cum ibi not.ff.de iudi. vel alio legitimo modo apparere potest: & tunc subdistinguitur, considerando verba statuti, quia aut statutum loquitur per verba præteriti tẽporis, significantia actum ex toto perfectum, vt quia dicit statutũ, si quis extraxerit frumentum: & tunc pœna limitata à statuto nõ punietur. & ita intelligitur gl. in dicta l. arboribus. §.final ff.de vsufructu. & gl.xxxij.q. j.cùm renuntiatur. secundùm Bald. hic, & in dictà l.arboribus.in apostillis. & ibi per Floria. sed tamen hoc casu extra ordinem puniri poterit.
67 * Quia non est omnino absque delicto, qui delinquere inchoauit. & cùm non sit determinata pœna, punietur iudicis arbitrio: vt ff.de pœnis.l.hodie.& l.j. §.expilatores.ff.de effractoribus. & minor pœna debet imponi, quàm si portasset extra districtum, vt l.j. §.final.cum ibi nota. ff.de extraordina.crimin. secundùm Baldum hic. & bene. Et idem tenet Bal.in quodam suo cõsilio, quod incipit, cauetur statuto, q̃ bladum non extrahatur. vbi tenet secũdùm Vbertum de Bobio, quòd hoc casu puniatur minori pœna. Aut statutũ loquitur per verba præteriti temporis, q̃ non significant de necessitate actum ex toto perfectum: puta, quia loquitur per verbum, portauerit: & tunc punitur pœna statuti, quia tunc non requiritur actus cõsummat*, ex quo cõtra legem portat ille, qui ad prohibita per legem tendit. l.Cæsar.ff. de publicanis, secũdùm Bald. qui ita notat in dic.l.arboribus.in apostill. Aut statutum loquitur per verba, q̃ possunt significare vtrunque tẽpus delicti, scilicet tam præteritũ perfectum, quàm imperfectum, vt quia dicit statutum, si quis extraheret: vt ff. arborum furtim cæsarum.l. cædere. §.subsecare. & ff.de iurisd.omnium iudicum.l.si id quod. §.quod si dum proponeretur. & quod nota.gl.in dicta l.arboribus. §.si.in gl. quæ dicit, lupus exit syluam, non tamẽ exiuit. & tunc debent puniri pœna statuti, nec iudex debet esse clementior lege, secundùm Bald.hic. Tertio casu, quãdo sumus in dubio, an habuerint animum portandi extra districtum, tunc aut non potest apparere ex coniecturis, q̃ habuerint animũ portandi extra districtum, & tũc nõ possunt puniri pœna statuti: quia deficit probatio, & non ius.l. duo sunt Titij.ff.de testam.tute. aut potest apparere ex cõiecturis, q̃ volebãt portare extra districtum: & tunc distingue, vt dixi in secũdo casu proximè
68 præcedenti. * Quæ autẽ sunt istæ coniecturæ? Dic si reperti fuerint in via non recta, & publica. nam tũc est mala suspitio contra eos, qui non tenent viã rectam & publicã: vt est casus notabilis, & ibi hoc no. Bart. in l. secunda.C.de cursu pub.libr.duodecimo. & idẽ notat Bart. in l.penulti. qui fiscales. per illum text.C. de nauicularijs.lib.xj. vbi dicit, quòd si reperitur quis cum salma frumẽti, vel cum alijs rebus vetitis portare extra territorium, in aliqua via non recta & non consueta, est suspectus, quòd eas velit portare extra territorium. facit ad hoc l.eos.in fine. secundùm vnam lectionem.ff. de falsis. & hoc modo dicit, quòd potest practicari l.nostra, si fugitiui. dum dicit, si fugitiui serui depræhendantur, quo modo poterit probari, quòd ipsi ha

buerint animũ transeundi,cùm fuerint capti, antequàm perueniant ad locum.& dicit,ꝙ ex qualitate loci facit ad hoc quod not.Bar.ĩ l.is qui. §. diuus.ff.de tutoribus & curatoribus da.ab his.& vide ad hoc l.nõ solùm. §.annus.ff.de exc.tut.& quod plenè not.Ange.de Are.in l.Imperator. in prin.ff.de appel.hoc tamẽ fallit, quã do via vsitata non esset secura,& inusitata magis secura, quia tunc licet quis esset repertus in via inusitata, non tamẽ esset mala præsumptio cõtra eum: vt notatur per glos.in dicta l.eos.in fin.ff.de falsis.vel nisi via vsitata esset destructa,vel inundatione aquarũ occupata, vt habetur in l.secunda.§.quod dixim*.ff. si quis cautionibus. Sed si reperti fuerint in via,vel loco indifferẽti,vt in via eũdi ad molendinum.Dic ꝙ debet perpendi & iudicari ex qualitate personæ,quæ cõsueuit talia facere, vel nõ facere: vt l. nõ omnes. §. à Barbaris. ff.de re militari. cum similibus. & ratione loci,vt dicta leg.pen.C.de nauicularijs.libro xj.& ratione rei prohibitæ.argum.l.quæro.§.final.ff. de ædili.edic.l.respiciendum.§.j.ff. de pœnis.& d.§.à Barbaris. & sic istis consideratis, poterit iudex condẽnare vel absoluere: hoc tamẽ casu,quãdo nõ est omnino certũ,quia depræhensi reperti fuerunt in loco indifferenti, quia poterant diuertere ad plura loca,in dubio magis est procedendum ad absolutionem quàm ad cõdemnationẽ:vt ff.de pœnis.l.absentẽ.Et in casu quo iudici videret, ꝙ puniri deberẽt, tunc moderanda est pœna: quia iudicatur ex præsumptione,secudùm Bald.hic: qui ita in

69 telligit dictũ Nico.de Ma. *Sed an deprçhensi poterunt pœnitere?videtur quòd sic,per l.qui falsã.ff. de falsis.Econtrà videtur quòd non,per l. quis sit fugitiuus. §.primo. & §.idẽ Celsus ait,si seruus.& quia quasi prçuentus est: vt ff.de ædili.edict. leg.si quis posteà.& leg.edicto. in princi. ff.de iure fis.Et istud tenet Guid. de Suzaria, & Nicolaus de Matarellis: vt refert hic Bal. Et idẽ tu teneas, quia non est sui arbitrij, postquàm in laqueum inciderunt.l.in laqueũ.ff.de acquirend.rerum domin.facit l. qui ea mente. cum ibi nota.ff. de furtis. & si aliter diceremus, faciliter possent legem & iudicem deludere, quod esset absurdum, secundùm Baldum, qui ita tenet hîc. & idem notat Florian.in dicta leg.arboribus.§.finali,

70 in fine.ff.de vsufructu. *Sed quid si nondum cœperunt portare frumẽtum,& sic non fuerunt reperti in itinere, sed fecerunt aptare salmas ad portandum frumentum? Dic quòd non punientur,quia ista præparamẽta non faciunt rem nõ esse integrã: vt l. si pecuniam. in principio.ff. de condictione ob causam.ita dicit notanter Baldus in dicta leg. arborib*.

71 ff.de vsufructu,in apostillis. * Maior autem dubitatio est, si isti non fuerunt reperti in itinere, sed prçparauerunt frumentum in domo ipsum occultando, vel in aliquo alio loco occulto, vt posśint posteà portare.Dic quòd hoc casu, quia in cœperunt aliquem actum præuenire, puniri debent: & hoc probatur in l.quis sit fugitiuus. in §.idem ait interrogatus. & ibi hoc nota. in primo notabili,in fine.ff.de ædil.edict. & probatur optimè in l. si concubina.§. res amotas. ff. rerum amotarum.

rum. & adde quod dicã in sequenti
72 quæstione. *Quæro septimò iuxta
prædicta, quia dixi in pcedẽti quæ-
stione, quòd si ex forma statuti im-
ponitur pœna portantibus bladum,
vel aliquid aliud extra districtum, &
aliqui sunt inuenti portantes, & ca-
pti. Quid si solùm fuerũt visi, sed nõ
capti, nũquid incidant in pœnã sta-
tuti, perinde ac si fuissent capti? Et vi
detur quòd sic, quia inuenire quis
dicitur, licet nõ appræhẽderit: vt l.
nũquàm. §. thesaurus. ff. de acq. rer.
domi. & hoc videtur tenere Ang. in
l. iij. §. Neratius. ff. de acq. possess. In
cõtrariũ videtur tex. cõiuncta gl. §.
itẽ lapilli. de re. diu. & l. si Barsatorã.
C. de fideius. vbi dicitur secundùm
vnum intellectum glo. ibi, ꝙ si quis
promisit inuenire Barsatoram latro
nem, nõ liberabitur, licet inuenerit
73 eũ, si nõ exhibeat. *Et per illum te-
xtum dicit ibi Bar. quòd verbum, in
uentus, vel inuenire, nõ verificatur
in solo aspectu, sed appræhensionẽ
requirit. allegat etiam ad hoc quod
notatur in l. j. in princ. ff. de acquirẽ.
74 possess. & dicto §. thesaurus. *Et per
hoc dicit Bar. in d. l. si Barsatorã. ꝙ
si statutũ dicit, si quis fuerit inuẽtus
cũ armis, si nõ est captus, nõ dicitur
inuẽtus, quia nõ sufficit sola visio si
ne captura, & idẽ dicit ipse Bar. in l.
prima. in princip. in antepen. col. ff.
de acqui. poss. & idẽ tenet Cyn. in l.
licet. in iij. quæst. C. de acquir. poss.
Idẽ etiã tenet Bal. in l. itẽ lapilli. ĩ fi.
75 ff. de rerũ diui. *Vbi dicit ꝙ si statu
to cauetur, ꝙ quicunq; fuerit inuen
tus cũ cultello, soluat decẽ, & quidã
visus est cũ cultello, ꝙ ille nõ soluit,
quia nõ est inuẽtus: licet sit visus, se-
cundũ Iacob. de Ra. & Cyn. in d. l. li-
76 licet. Idẽ dicit Bal. *Si statutũ dicit,
ꝙ dominæ inuentę cũ perlis soluãt
decẽ. nã si sunt visæ per officialẽ, sed
nõ appræhensæ, nõ tenentur: quod
dicit esse notãdũ. Et ꝑ hoc videtur
esse tex. ĩ l. si fullo. in pri. cũ glossella
super verbo, inuenerit vestimẽta &
glo. subaudit & habuit. ff. de cõdic. si
ne cã. & illũ tex. cũ gloss. inducit ibi
dom. Pau. de Cast. ad statutũ, quo cã
uetur, vt inuentus cũ armis puniatur
tali pœna, ꝙ nõ dicatur inuẽtus per
familiã, nisi fuerit captus, vel ad pa-
latiũ ductus, vel dederit fideiussores
de se præsentãdo, licet familia vide-
rit ipsum cũ armis. Item hoc videtur
tenere Bar. ĩ l. tutor, qui repertoriũ.
in ij. col. in fi. ff. de administ. tutorũ.
77 vbi dicit. *Quòd inuẽtariũ dicitur,
qa reperta & inuenta in bonis pupil
li ibi describuntur, vt notatur per
glo. in princip. Sed inueniri dicitur
illud propriè, quod manibus appræ
henditur: vt Insti. de rerũ diui. §. itẽ
lapilli. & d. l. si Barsatorã. Ex quo de-
cidit Barto. singulariter in d. l. tutor,
78 qui repertoriũ. *Quòd licet tutor
teneatur facere inuentariũ de omni
bus rebus pupilli, de quibus in bo-
nis suis nõ reperitur instrumẽtum:
quòd tutor non tenetur ponere in
inuentario antequàm exigat: quod
est valde no. in practica. Quid dicẽ
dum? Reperio Angelũ de Perusio in
hac materia variè scripsisse, nã in l.
iij. §. Neratius. ff. de acquirend. poss.
79 dicit. *Quòd si statutũ punit inuen-
tũ cũ armis vel ad ludũ azardi, quo
ad impositionem ordinariæ pœnæ
statutum non considerauit inuen-
tionem personæ, sed delicti: & ideo
ludente cõuicto imponi poterit pœ
na statuti. argu. l. j. C. de rapto virgi.

& cap. quanquàm. de vsuris. libr. vi. coniuncta l. secunda, in princ. C. de veteri iure enucle. vbi pluries habet hoc verbum, inuenerit. sed si statutū præmiaret officialē inuenientē ludētes, tūc cū exorbitat à iure cōmuni, nō cōsequitur præmiū, nisi ludens personaliter inueniatur: sic intelligit l. si Barsatorā. hoc enim præmiū de iure cōmuni nō est concedendū, & intelligitur statutū præmiasse, vt officialis sit ardētior ad prohibēdū ludū. Sed idem Ang. in aut. de sanctissimis episcopis. §. reuerēdiss. col.
80 viij. dicit aliter, videlicet, * Quòd si statutū est, q̄ si quis fuerit inuētus cōmittere homicidiū, capite puniat: q̄ tūc inuēt* dicitur, qui cōmisit, licet nō sit repertus in flagranti crimine: argu. illius tex. quod dicit esse verum, vbicunque inuentio non facit crimen, sed illi quod fit, est necesse,
81 quòd inueniatur. verbi gratia. * Dicit statutū, si quis fuerit inuentus arma portare, tanta pœna puniatur. statutū hic nō punit, portantē simpliciter, sed portantem inuentū, quia sine inuentione crimen non est, quoniam statutum crimē facere voluit. Exemplum est etiam in statuto dicente, si quis fuerit inuentus de nocte, nam ire de nocte, non est maleficium, sed statutū facit tunc maleficium, cū vadit de nocte, & punitur, tūc est necessaria inuentio: & dicit, quòd ita practicatur in ciuitate Perusij. & ad hoc allegat gloss. in d. l. si
82 Barsatorā. C. de fideius. * Adde tu, q̄ imò non est licitum ire per ciuitatē, vel per domos alienas, de nocte: vt probat text. coniuncta gloss. finali, in l. iter nihil. ff. communia præd. tam vrba. quàm rusti. & ibi hoc notat domi. Paul. de Cast. Quæro octauò, stante ante dicto statuto, de quo
83 in præcedenti quæstione. * Accusatus est aliquis quòd extraxit bladū, vel aliquid aliud prohibitū extra districtum, vel q̄ portauit arma, vel q̄ iuit de nocte, & accusans probauit per testes, nunquid propter hoc debeat puniri. Vel si statutū præmiat inuenientē aliquē facientē cōtra statutū. Albe. de Rosa. format istam quæstionem in suo opere statutorū, in secū
84 da parte, q. cxxiiij. & dicit: * Quòd si statutū dicat, q̄ si quis fuerit inuētus ludere ad taxillos, vel tenere ludum taxillorū, puniatur in decē, & medietas sit accusatoris. Et aliquis accusatus fuit, q̄ luserat ad taxillos, vel tenuerat ludum taxillorū, & accusator hoc probauit per testes, nunquid habebit dimidiam. Et dici videtur, q̄ sic. C. de pœnis. l. qui sententiam. sed dicit, quòd Iaco. de Aretio tenet contrariū, quia statutū requirit, q̄ sit inuentus, & sic nō sufficit, q̄ sit cōuictus per legē. ff. de adulterijs l. quod ait lex. vbi etiā hoc ponit idem Albe. de Rosa. & facit d. l. si Barsatorā. & idē ponit in d. l. licet. C. de acquirē. posse. & in suo primo alphabeto, in ver. vēditionis verbo, Circa quod adde, quæ dicā. in quæstione sequēti, & quod dixi in quæstione
85 præcedēti. * Quæro nonò, quid si statutū dicit, si quis fuerit depræhensus portare bladum extra districtū, vel cum armis, puniatur tali pœna. Et probatur quòd aliquis portauit bladum extra districtum, vel portauit arma, non tamen fuit captus cū blado, vel cum armis, an debeat puniri pœna statuti. & textus cum glo. in versi. depræhēsus. in l. j. C. vbi senato

natores vel clarissimi. facit quod sic. In contrarium facit d.l. si Barsatorũ. & quod suprà dixi in septima quæstione. In hac quæstione dicit dominus Paulus de Castro in dicta l. prima. C. vbi senatores vel clarissimi. quòd si statutum diceret, deprehensus portare arma, vel extrahere extra districtum, quod tunc debet puniri per dictam l. primam. sed si diceret, deprehensus cum armis, vel cum blado, &c. intelligitur, scilicet per familiam, & idem fortiùs, si hoc diceret expressè.
34 *Sed tenendo opinionem Cyni, & Bartoli, & aliorum, de quibus dixi s. in vij. q. non procederet ista distinctio, quia in omni casu requiritur, quòd apprehendatur. Et in casu huius quæstionis, non videtur mihi, quòd possit esse dubium, quia si dubitatur vbi statutum loquitur per verb. inuentus. & communiter tenetur quòd requiratur apprehensio. & non debet habere dubium, vbi statutũ loquitur per ver. deprehensus. licet glossa in dicta l. j. in ver. deprehensus. videatur velle, quòd deprehensus in crimine dicitur ille, contra quem est probatum crimen: licet per familiam non sit deprehensus, vel captus: quam glossam soluit dominus Paulus ibi per distinctionem, vt suprà statim dixi. Sed mihi non placet, per prædicta.
35 *Quæro decimò & vltimò, quid dicatur membrum, & quid veniat appellatione membri. Dic vt plenè dicam in authen. sed nouo iure. quæ statim sequitur, vbi ponemus materiam pœnæ furti, sicut in principio huius legis pollicitus sum, quia conuenit ibi melius.

a Bar. verò. *Adde q. Abb. i c. à crapula. de uita & ho. cleri. tenet idē quod Ba. in primis duobus mēbris, in quinto uerò mēbro expressè tenet contra Barto. Bald. & Dyn. quòd in dubi. electio sit iudicis, ut refert dic. Mar. in c sicut Iudæi. de Iudæis. & ibi uide per eum. quia iura loquūt impersonaliter. & ostendunt electionem iudici. Item quia in dubio pœna per iudicem imponēda est, & sic lex in dubio loquitur iudici. Item quia iudex habet uidere, quæ pœna sit magis expediens, & illam imponere, ut a. quoniam frequenter. extra ut lit. non contest. facit xiij. quæst. v. c. pro dello. & l. quid ergo. §. pœna grauior. & ibi quod not. per Doct. de his, qui nota. infa.*

b Quia aut pœna limit. *Hoc idem tenet dict. Maria. Soci. in capitulo sicut. de Iudæis. quod tamen limitat, nisi iudex hoc faceret causa cognita, quia tunc posset transire ad corporalem: ut in l. quid ergo. §. pœna grauior. ff. de infa. & ibi latissimè per Bal. in repert. Barto. in l. hodie. ff. de pœnis. & l. si seuerior. de infa. quæ not. u. q. iij. §. notandum. & de rapto. c. si Archiepiscopali.*

c Ad iudicē. *Hoc idē quo ad iudicē dicit do. Maria. Soci. in d. c. sicut. de Iud.*

SVMMARIVM IN AVTHENT. SED NOVO IVRE.

1 *Furi membri abscisio, ubi pro crimine debetur, una sola manus abscindi debet: & pro furto quis non debet mori, nec sibi aliquod membrum amputari: & fures dicuntur, qui sine armis delinquunt. sed qui uiolenter aggre*

aggrediuntur, pœnis legalibus puniri debent.

2 *Membrum ubi de iure ueteri abscindi debeat, de iure nouo una sola manus tantùm amputari debet.*

3 *Manus amputatio, minor pœna est, quàm pedis.*

4 *Membrorum dissolutio grauior est, utriusque manus abscissione.*

5 *Pœna abscissionis membri duplicari non debet.*

6 *Manus membrum esse dicitur.*

7 *Pœna ubi generaliter imponatur, non censetur esse imposita pœna illius generis grauissima, nec etiam minima, sed mediocris.*

8 *Fur pro furto mori non debet, nec mēbri abscissione puniri, sed fustigari tantùm.*

9 *Fures propriè sunt, qui occultè sine armis delinquunt.*

10 *Delicta publica grauiora, quàm occulta existunt.*

11 *Legum correctio in dubio euitanda est.*

12 *Consuetudo puniendi fures, tam in Lōbardia, quàm in Tuscia, quomodò se habeat.*

13 *Membri abscissione quibus in casibus aliquis puniri debeat.*

14 *Membri abscissione tributorū exactores puniri debent: si non faciunt de susceptis libros, uel scripturā, ubi scribi debet id, quod publici exactores exigunt.*

15 *Introitus communis ad scribendū positus, si deficiat in scribendo aliquē particularem introitum, pœna manus punitur.*

16 *Nouellarum librum allegare licitum est.*

17 *Nouellarum librum an Iustinianus composuerit.*

18 *Nouellarum liber, iuris ciuilis liber existit.*

19 *Nouellarum liber, an ante authenticorum librum editus a Iustiniano sit.*

20 *Nouellarum liber an sit authenticus.*

21 *Tabellioni, qui fecit falsum instrumentum, manus abscindi debet.*

22 *Leges Lombardas in iure an allegare licitum sit.*

23 *Conradus Imperator quam constitutionem fecerit.*

24 *Imperator constituendo legem, an generalem facit.*

25 *Imperatores noui, leges nouas condere possunt, & legibus antiquis derogare.*

26 *Leges Lombardorum fuerunt Caroli Imp.*

27 *Libros gentilium allegare, & inducere possumus.*

28 *Consuetudines, quia non sunt generales, sed speciales, allegari non possūt.*

29 *Glossa, quæ fons Lombardorum dicitur, quæ nam sit.*

30 *Decretales uel leges extrauagantes, si obuient consuetudini, quæ probabilis sit, & legitimè præscriptæ, potius ipsa consuetudo seruatur.*

31 *Argumentum à nomine, an licitum sit.*

32 *Bartolus ex potestate Imperatoris sibi attributa, glossauit extrauagātem, ad reprimendum. & qui sint rebelles. Odofredus autem titu. de pace Constantiæ.*

33 *Tabellio si super feudi alienatione illicitè facta instrumentum confecerit manum amittere debet.*

34 *Delinquens si membri pœna puniri debeat, & per consequens pœna manus, in qua manu puniendus ueniat, an scilicet dextra, uel sinistra.*

Manus

35 *Manus duas si delinquens habeat, quarum una prorsus arida sit, qua sibi abscindi debeat*
36 *Arboris appellatione cōtinetur etiā illa, cuius radices uiuere desierunt.*
37 *Manum tantummodo unam si delinquens habeat, an illa sibi amputari debeat.*
38 *Lex uel statutum de manus amputatione loquens, ad duas restringi debet.*
39 *Manum unam habenti an imputari debeat, si sententia lata fuerit, a qua appellatum non est.*
40 *Manum nullam si delinquens habeat, qua pœna puniatur, statuto stante, quòd manus abscißione puniri deberet.*
41 *Statutum si dixerit, quòd uulneranti aliquē in platea manus abscindatur, & quispiam pluribus uulneribus aliquem eodem tempore in platea uulnerauerit, an plures sibi sint manus abscindendæ.*
42 *Bannitus aliquis unius delicti ratione in amputatione manus, si ex alio delicto in capitis amputatione bannatur, qualiter executio fieri debeat.*
43 *Membrum quid sit, & quid membri appellatione contineatur.*
44 *Fur qua pœna puniri debeat.*
45 *Latro publicus quis dicatur.*
46 *Fur simplex quis sit.*
47 *Fur famosus quis appelletur.*
48 *Latro simplex quis nominetur.*
49 *Latro publicus, uel famosus, qui dicatur.*
50 *Glosa semper secūdùm text. intelligi debet.*
51 *Famosus latro an sit qui tria furta fecit.*
52 *Pœna furum & latronum quanam sit.*
53 *Furum aliqui improbi sunt, aliqui improbiores, aliqui improbißimi, aliqui plusquàm improbißimi.*
54 *Domesticus qui dicatur.*
55 *Filius est patri domesticus, & pater filio.*
56 *Vxor est domestica marito, & econtrà.*
57 *Cliens & libertus sunt patronis domestici.*
58 *Familiares & seruientes domestici dicuntur.*
59 *Domestici etiam appellantur, quibus patriæ ratione, uel dominicæ potestatis imperari potest.*
60 *Domestici dicuntur omnes, qui de alicuius familia existunt, siue liberi sint, siue serui.*
61 *Furtum leue uel paruum, uel graue siue magnum quod dicatur.*
62 *Furtum manifestum quando dicatur.*
63 *Statutū nullum Veronæ de furtis habetur, sed quòd arbitrio potestatis & curiæ totius furta committantur.*
64 *Pœna dupli & quadrupli, pro furto Romæ exigitur.*
65 *Pœna quæ per iudicem imponi poßit, quando à lege pœna extra ordinaria imponenda uenit.*
66 *Furatur qui semel, ueniam meretur à furca.*
67 *Puniendus quis non est propter primā offensam.*
68 *Furtum unum dicitur, quod de uno loco, uno contextu, uno tempore commissum est.*
69 *Furtum unum est, si quis unam rem in diuersis materijs contrectauit, licet in quolibet territorio deprehensus puniri poßit.*
70 *Furta plura fecisse diuersis temporibus si quis confiteatur, suæ confeßioni*

90 *Furem associantes & facientes ei custodiam, ne deprahĕdatur, an propriè fures existant.*

91 *Virginem desflorans an furtum commisisse dicatur.*

92 *Furto pro primo de iure Lombardo oculus euelli debet, pro secundo nasus scarpelari, pro tertio autem debet mori.*

93 *Delictum unum qui sæpius commisit. magis punitur, quàm qui semel tantùm.*

94 *Furtis pro tribus magnatiuis, puta gallinis, & c. quomodò quis condĕnari debeat.*

95 *Degerarij, plusquàm fures puniendi sunt.*

96 *Relatiuum qui, ad suum antecedens referri debet.*

97 *Rapere furari est.*

98 *Statuti forma, uel consuetudine si sæpius committens furtum mori debeat, & unus commisit in uno loco unum paruũ furtum, sed alibi plura, an illa furta alibi commissa furti parui delictum aggrauent, ita quòd tanquàm famosus fur suspendi debeat.*

99 *Furta in diuersis locis commissa, non tantùm qualificant furtum factum in uno loco, sed etiam in furtorum numero computantur.*

100 *Furta tria si quispiam commiserit in uno loco, uel alio, & pro primo & secundo punitus fuerit, an pro tertio furto ultimo loco commisso mori debeat.*

101 *Furtum magnum, delictum atrox appellatur.*

102 *Saccularij qui propriè dicantur.*

103 *Grassatores, quare fures dicantur.*

104 *Legales pœnæ quæ dicantur.*

105 *Grassatus tantùm semel si quispiam fuerit, tenetur lege Iulia, de ui publica.*

106 *Pœna damnationis in metallum, hodie in usu non est.*

107 *Latrones famosi, etiam insignes latronis dicuntur.*

108 *Statuti forma si latro famosus intelligatur, qui tria furta fecerit, locum habet. siue quis ea simul, seu successiue fecerit.*

SED nouo iure. Ista authentica situata est, super l. si fugitiui. C. de ser. fugitiu s. & sumpta est ex corpore authenticorum, in aut. vt nulli iudicum. §. quia verò. col. xj. vt dicitur hic in gloss. fina. & habet pulchram materiam de pœna furti, quam infrà plenissimè examinabo. Et diuiditur in quatuor partes. In prima corrigit l. si fugitiui. in vno videlicet, in abscissione membri In secunda parte ponitur quæ sit pœna pro furto. In tertia, qui dicantur fures. In quarta, quæ pœna imponatur illis, qui violenter aggrediuntur. Secunda ibi, Sed pro furto. Tertia ibi, Fures autem. Quarta ibi, Qui violenter. Et hoc dicit in
1 summa. *Vbi pro crimine abscissio membri furi debetur, vna sola manus debet abscindi: & pro furto quis non debet mori, nec sibi aliquod membrum abscindi. Et fures dicuntur, qui occultè, & sine armis delinquunt. Sed qui violenter aggrediuntur, pœnis legalibus puniri debĕt h. d. in terminis & in summa. Vel sic, Vbi in corpus pœna venit imponenda, hodie loco pedis, manus abscinditur: quod locum non habet in furto, sed alia pœna extraordi-

ordinaria punitur, & publicus furfur cis suspēditur. h. d. secūdū Raph. Vel sic, Hodie iure authēticorū, loco amputationis pedis, succedit manus abscisio. pro furto verò solū debet imponi fustiū castigatio: sed pro latrocinio furca. h. d. secundū Florianum. Nota primò, quòd dixi in summarijs, ex quibus colligitur sensus ad
2 istū tex. de quo infrà dicetur. *Et maximè nota, quòd vbicunque de iure veteri, debebat membrum abscindi, quòd de iure isto debet vna sola manus tantùm amputari: vt hic, & in §. penul. in aut. vt nulli iudicum. & no. gl. in aut. de mandatis principum. §. coges. in versi. amputatio. colla. iij. quæ dicit, quòd pœna manus est hodie generalis: cuicunq; debet incidi aliquod membrum per legem: vt probatur in dicto §. penultimo, & hic. in quibus casibus habeat locum in iure, mēbri abscisio, dicetur infrà, in
3 prima quæstione. *Nota secundò, ex isto textu cōiū̄cta l. si fugitiui. suprà eodem. quòd minor videtur esse pœna amputatio manus. quàm pedis: cui adde, quòd maior pœna est amputatio pedis, quàm effodere oculum, secūdùm Bal. in l. binas ædes. aliàs incipit, Scaurus. ff. de seruitut. vrbanorum prædiorum. per illum
4 textum, in apostillis. *Item, quòd dissolutio mēbrorū grauior est vtriusque manus abscisione, & intellige de dissolutione membrorū, quando ita diu trahitur brachiū, quòd euellatur ab armo: vt est text. in auten. vt nulli iudicum. §. penulti. quia verò. coniuncta ibi glo. in verbo, articuli. colla. viij. quòd nota contra iudices crudeles: qui faciunt dimittere bra-
5 chia in tortura. *Nota tertiò in verbo, sola manus. quòd pœna abscisionis membris nō debet duplicari: vnde statuta, quæ loquūtur de publicatione pœnarum, nō habent locum in pœna mutilationis mēbri, & de materia duplicationis pœnarum, vide per Bar. in l. sanctio legum. ff. de pœ
6 nis. *Nota quartò, quòd manus dicitur esse membrum, & ad hoc semper allegatur ista authētica. Quę autem dicantur membra, & quid contineatur appellatione membri, ponitur hic per Baldum & Docto. & ego
7 dicam infrà pleniùs. *Nota quintò, quòd vbi pœna imponitur generaliter, nō censetur esse imposita grauissima pœna illius generis, nec minima, sed mediocris. ad quod facit l.
8 legato generaliter. ff. de lega j. *Nota textò, in secunda parte, quòd fur pro furto nō debet mori, & sic non debet vltimo supplicio puniri: nec etiam membri abscisione, sed tantùm fustigari. vnde contrariū, quod de facto seruatur in multis locis, potius est de cōsuetudine vel ex lege municipali, quàm de iure. de quo infrà dicetur in secunda oppositione, & plenissimè in q̄stione iiij.
9 * Nota septimò in tertia parte, qui dicantur fures: nam sunt illi qui oc-
10 cultè sine armis delinquunt. *Nota octauò in quarta parte, quòd grauiora sunt delicta publica, quàm occulta: & maximè cum continent violentiam, vt Insti. vi bonorū raptorū. §. j. Opponitur primò contra primam partem, de leg. iij. §. de his. & de lege l. Cornelia. in fine principij. ff. ad Syllanianum. vbi fugitiui puniuntur lege Cornelia, non pœna. de qua hic. glossa hic in fine soluit, fatendo contrarium, quia ibi aliter puniuntur quàm

quàm hîc. & sic ibi est speciale, quãdo dominus reperitur interfectus, & serui, & quibus libertas in testamẽto relicta est, fugiũt. Opponitur secundò cõtra secundã partẽ: & dũ dicitur, ꝙ quis pro furto nõ debet puniri vltimo supplicio, vel mẽbri abscisiõe: de §. si quis quinq; solidos. in tit. de pace tenẽda, & eius violatoribus. in vsibus feudorũ. vbi dicitur sic ad literam, Si quis quinq; solidos valens, vel amplius furatus fuerit, laqueo suspẽdatur: si minus, scopis & forpice excorietur, & tõdeatur. Sol. ille §. videtur corrigere istã authenticã, quia est ius nouũ: & quãuis hoc sit durũ, ꝙ pro quinque solidis fur debeat suspendi, lex tamen ita scripta est, & sic debet obseruari. l. prospexit. ff. qui & à quibus. ita dicit gl. not. in c. j. §. iniuria. in gl. magna. super verbo, furtũ. in fine, in titul. de pa. iura. fi. in vsibus feudorũ. ita notãt Doctores hîc. Alij soluunt in d. §. si quis quinq; solidos, quòd ille textus loquitur in speciali casu, propter violationẽ pacis, & ista videtur vera solutio, quia nõ violat illam literam, & cõgruit dicto titulo. de pace tenenda. facit l. Imperatores. ff. de in diẽ addictione. & §. quibus. in prima cõstitutione Codicis. & hoc modo intelligunt gl. in d. §. iniuria. scilicet, ꝙ loquatur in terminis dicti tituli de pace tenenda: vt refert dom. Iaco. de Alua. in dicto §. si quis quinque solidos. & ego teneo illũ intellectũ pro vero, ad illũ §. quia per eũ
11 non corrigunt alia iura. *Ex quo legum correctio in dubio est euitanda, l. pcipimus. in fine. C. de appella. & l. sancimus. C. de testamentis. Alij dicũt, quòd decisio dicti §. si quis quinque solidos. est hodie abrogata per contrariã consuetudinẽ: ita dicit glossa not. in capitul. primo. §. iniuria. super verbo, furtum. in suis verbis finalibus. & dicit hîc Cyn. ꝙ illa glossa in fine est cauda scorpionis, & sic de consuetudine nõ seruatur decisio dicti §. si quis quinq; solidos. & ita tenet ibi Iacobus de Bel. & Andreas de Isernia, & Nicolaus de Neapo. & Bartolus, & dominus Iacob. de Alu. qui dicunt ibi, ꝙ hodie non seruatur in Italia, nec pœna illius §. locũ habet per contrariã cõsuetudinẽ. & idem tenet Gandinus in tractatu suo de maleficijs, ĩ rubric. de pœna furũ, in penultima quæstione. vbi dicit, ꝙ de cõsuetudine non seruatur ille §. nec etiã seruantur iu-
12 ra communia. *Imò consuetudo se habet ita, quòd puniãtur fures, secũdùm legẽ Lombardam, imò tam in Lombardia, q̃ in Tuscia. Tu dicas, ꝙ imò hodie nec in Lombardia, nec in Tuscia seruantur leges Lombardorum, maximè in hoc. de quibus legibus Lõbardorũ dicet̃ j. in prima q. versicu. quartus casus. dicit autem Bartol. quòd hodie habemus statutum in qualibet parte Italiæ, & illud obseruatur. Sed adde, quòd Veronæ nullum est statutum speciale de pœna furti. Sed pœna est arbitraria arbitrio d. potestatis, & totius curiæ, vel maioris partis eius, nec de cõsuetudine hîc Veronæ seruatur, quòd pro quinque solidis siue aureis suspendatur, nec membri abscissionem patiatur. De intellectu tamẽ dicti §. si quis quinque solidos. dic vt infrà dicetur in materia pœnæ
13 furti, in decima quæst. *Quæro primò pro declaratione primæ gloss. hic,

hic, in quibus casibus debet quis puniri in abscissione membri. Et glo. l. 2. respondet, quod in quatuor casibus. Primus est, in l. si fugitiui. suprà eodem. C. de seruis fugitiuis. vbi seruus fugitiuus ad hostes punitur in abscissione pedis, hodie in amputatione manus, vt hic.
14 *Secundus est, in exactoribus tributorũ, si non faciũt de susceptis libros vel scripturã, vbi scribi debet id, quod exigunt publici exactores, vt in authentic. de mãdatis principum. §. coges. & ibi glossa, colla. tertia. vbi dicitur, quod debet manus amputari. & ille text. est singularis, secundùm Bald. in l. vbi exigitur. §. dolo. ff. de edẽdo.
15 *Vbi dicit, quod positus ad scribendũ introitus cõmunis, si deficit in scribendo aliquẽ particularẽ introitũ, punitur pœna manus, per d. §. coges. & secũdùm Lud. de Rom. in suo singulari, quod incipit, positus ad scribendum introitus. Sed si scribat, sed diminutiuè, & ita non totaliter omittit, qua pœna puniatur? Dic, quod pœna dupli eius, quod tacuit. casus est singularis in l. excellentia tua. C. de erogatiõe mili. annonæ. lib. xij. secundũ Lud. in dicto suo singulari. in fi. quod bene nota contra scribentes introitus, & damna communis. Tertius casus est in nouellis, de quibusdã hæreticis secundùm gl. hic.
16 *Ex qua nota. quod est licitũ allegare librũ Nouellarum, sicut allegat glossator Accur. hic, & in authen. nouissima. s. de inoffi. testa. in verbo, titulo. ad fi. & s. de emẽda. Iustiniani Codicis. in glo. in verbo, in aliã congregationem. & gl. in authen. de iure iurã moriente præstito. §. j. in verbo, iurauerit. in princi. col. v. & gl. decret. xxiij. q. viij. sancimus. in verbo, zenones. in fi. & vide text. in c. ij. in prin. ibi, constitutiones no
17 uellæ. extrà de testi. *Et iste liber nouellarũ est quidã liber compositus, vt credo, per Iustinianum, qui extractus est ex libris Authenticorum, & in quolibet §. in quo tractatur diuersa materia, fecit specialem titulum seu rubricã. & est liber breuis & magis clarus quàm sit liber Authenticorũ. ita dixit in voce do. Pau. de Ca. legendo, me audiẽte, in dicta aut. nouissima. C. de inoffi. testa. quod an sit verum, ex infrà dicen
18 dis apparebit. *Ex prædictis colligitur, quod iste liber nouellarum est iuris ciuilis, & ita tenet Azo in princip. summæ authenticorũ: licet Rofredus in libellis suis iuris ciuilis, in titu. de bon. possess. contra tab. quæ datur patri & auo, in ij. colum. versi. vij. dixerit cõtrà, scilicet, quod nõ sit liber iuris ciuilis, sed opi. Azonis verior est per prædicta. Itẽ pro hoc facit, quia quædam constitutiones ex illis sunt canonizatæ in decretis. ij. q. vij. si hæreticus. & xxx. q. vlt. c. si quis. aliàs est §. si quis. sub ca. nec illud. Item hoc probatur in text. s. de emenda. Iusti. Codicis. vbi Iustinianus profitetur, quòd si quando in futurum componet aliũ Codicẽ propter futura negotia, appellabit illũ
19 librũ nouellarũ. *Itẽ ex his, hac vltima ratione colligitur decisio alterius q. videlicet, vtrum liber nouellarum fuit compositus ante librum Authenticorũ. Et videtur quòd sic, vt probatur ex proxima ratione præcedenti. Nã Iustinianus s. de emenda. Iust. Codicis. ad fi. confitetur, quod primã cõpilationẽ post codicẽ appellabit librũ nouellarũ. Hæc etiam

proba

probatur sic.nam cùm in libro nouellarũ constent infinitæ cõstitutiones,ex illis Iustinianus elegit tantũ illas,quas voluit esse authenticas: & illas posuit in libro Authenticorũ, a quod no.vt scias, quare appelletur liber authenticorũ, ꝙ forte nunquã alias audiuisti.& ita attestatur Albertus in d.tit.de emẽda. Iusti. Codicis, dicens se ita legisse in antiquissimis scripturis.& licet Odofredus ibi, & Azo in principio summæ Authenticorũ,& multi etiã hoc tenuerunt, & sensit etiã domi.Pau.de Cast.in authen.nouissima s.de inoffi.test. per ea quæ dixi s.in princ. Alber.tamen putat primã partẽ veriorẽ in d.ti. C. de emenda.Iusti. Codicis.& Baldus. in authen.hoc amplius.circa princi. C.de fideicommiss.& sentit idẽ Bal. in authent.res quæ.in vlti. colum.j. cõmunia de leg.& ego eã sequor.Si enim liber nouellarũ fuisset cõpositus post librũ Authenticorũ, in dubio standũ potius esset illis tãquàm posterioribus,quàm iuri authenticorũ.Cũ ergo stetur tantũ authenticis,& non libro nouellarũ: tum quia si repertitur,ꝙ liber nouellarũ cõtra dicat autẽticis,magis statur libro authenticorũ.& dic.t.dom.Pau.de Ca. in l. mulier. §.cùm proponeretur. post princip.ff.ad Trebell. Item etiam,quia non est in vsu,dicã potius illũ librum fuisse priorem.& ei derogatum per librum Authenticorũ.

20 *De hoc tamen an liber nouellarũ sit authenticus,vide per Albe.de Rosa.C.de emenda.Iusti.Codicis.& per Bal.in authẽ.hoc amplius. circa

21 princip.j.de fideicõmissis. *Quartus casus, in quo quis punitur in abscissiõe membri, est in Lombarda, quæ dicit manũ incidendã tabellioni,qui fecit falsum instrumentũ: vt in Lombarda, de eo qui fal.test.l.j.

22 ita dicit hic glo.j. *Ex qua nota,ꝙ licitum a videtur in iure nostro ciuili allegare Lombardã,i.dicit, leges Lombardorũ, sicut allegatur hic in in gl. Accursij.& per gl.in l.falsus. §. si iactũ.ff.de furtis.& in l. consensu. in prin.in verbo,adulteriũ. C. de repudijs,& in l.fi.in verbo, recuperare.C.de iure do.imper. Et pro hoc etiã sunt glossæ aliorũ,nõ Accursij, de quibus infrà,quę hoc apertè probare videntur.Nã gl.Iacobi Colũbi de Regio,qui vsus feudorũ solenniter glossauit,& eius glossis nunc vtimur,hoc videtur velle,dum allegat in pluribus locis in materia feudorũ leges Lombardorũ.Primò in c.j. §.hoc autẽ notandũ.in verbo, legibus.in ti.de his,qui feudum da.poss. posset tamen dici, ꝙ illa gloss. non multùm faciat,quia glo. ibi nõ allegat iura Lombardorũ ad decisionem,sed ad discrepantiã iuris feudalis. Secundò quòd possint allegari, probat optimè gl.in d.c.j.§.cũ verò Cõradus.in verbo,d.gnaretur. quæ

23 glo.dicit, *quòd ille Conradus Imperator fecit illam constitutionem & legẽ,in qua continebatur, ꝙ non solùm filij,sed etiam nepotes succederent in feudum,vt dicitur in d.§. cùm verò Conradus. & constituit etiam multa alia, quæ habẽtur in Lombarda, idest, in legibus Lombardorum,in tit. de beneficijs & tributarijs,l.vlti.Sicut ergo ille §.cùm verò Conradus. potest allegari & quotidie allegatur,ita etiam debent posse allegari leges Lombardorũ, cùm sint cõpositæ etiam ab isto Cõ

24 rado Imperatore, *quia Imperator cõstituendo legẽ, videtur eã facere generalẽ, vt l.iij.& fi.ſ.de legibus. & l.j.ff. de consti. princ. cũ similibus. Tertio pro hoc gl.in c.j.§.qualiter. in verbo, duellum.in titu.de pace tenenda.quæ allegat iura Lombardorũ pro decisione. Quartò pro hoc facit tex.cũ gl.in c.non est consuetudo.in ver.licet contrariũ fit, quod præcipiat lex.in titu.de aliena.feudi paterni.vbi tex. allegat leges Lõbardorum.& glo.ibi in materia pugnæ fiendę cũ vasallo.pro decisione allegat iura Lombardorũ.sed tex. ibi in veritate nõ multùm facere videtur: quia dicit, licet lex scilicet Lombardorũ contrà fit.q.d. quę lex nõ seruatur: & sic textus potius sentire videtur contrariũ. Quintò pro hoc glo.in d.c.primo. §.penult.hoc quoque sciendũ.in ver.gradũ.aliàs, geniculum.in titu.de his, qui feudũ dare possunt.versic.quòd autẽ dicit gradũ.quæ limitat illũ textũ, per tex. in Lombarda, de successionibus, l.j. & cũ eadẽ glossa trãseũt ibi Doctores, & maximè do.Iaco.de Are. qui eam recitat, & sic videtur eã tenere, sed tamen nõ est tenenda, per illã l.j.sed per c.ij.in tit.si de inuestitura inter dominũ & vasallũ lis oriatur. Sextò pro hoc facit gl.in c.primo. §.si rusticus.in ver.volũtate.& in §.sequẽti, similes.in versi.diuino.de pace tenenda.vbi glo.pro decisione feudorũ allegat iura Lombardorũ. Septimò allego glo.in c.primo. §. similibus.in titu.an mutus vel aliàs imperfectus. Octauò adducitur gl .etiam Accursij in §.hunc igitur in ęternũ. in versi.necesse.in secunda cõstitu-

25 tione Codicis.quę vult, *quod noui Imperatores possint de nouo leges condere, legibus antiquis derogare, vt videmus in titu.de pace Cõstantiæ, & ad reprimẽdũ, & qui sint

29 rebelles. *Et leges Lombardorum fuerũt Caroli Imperatoris, vt notatur per gl.magnam in c.j.§. iniuria. in versi. legitimè.in ti.de pa.iur.fir. & fuit nouus Imperator post Iustiniaũ, ergo potuit leges etiã generales & derogãtes alijs cõdere. Nonò pro hoc facit rubrica in titu.hic finitur lex, deinde incipiũt cõsuetudines regni.vbi vidẽtur esse approbatæ de iure cõsuetudinario feudorũ. Decimò & vltimò ad hoc allego textũ, qui videtur hoc probare in c.primo, ibi, in Lombarda.in titu. de mili.vasal.qui cõtum.est.& ĩ c.primo. §.quod autẽ.& §.sequẽti, vsq; ad fi. in titu.de notis feudorũ. & in c.primo, & ibi Bald.in titu.de cõsue.recti feudi.& in c.primo, in fi.in titu. hic põt esse titulus.qui success. tene. & in c.primo, in princi.in titu.qualiter

27 feudum poterat alienari. *Et prędictis posset add.: quia si possũmus allegare, & ĩducere libros gentiliũ, vt Vergilij, Aristotelis, Hippocratis, & similiũ, vt in c.forus.extrà de verborũ signifi.vbi de Virgilio. & in l. septimo mense.vbi de Hippocrate. ff. de statu.homin.& in l. si pater.ff. de so.vbi de Aristotele dicitur: licet cõtrariũ faciat l.in tantũ.§.fi. cũ l. seq. ff.de re.diui.ergo multò magis dici debet, φ allegari possint iura & leges Lõbardorũ, quæ fuerũt Imperatorũ. Sed in cõtrariũ pro parte negatiua, φ leges Lõbardorũ, vel consuetudines regni, nõ possunt allegari in causis iuris ciuilis, nec feudorũ:

28 *Primò probatur, quia cõsuetudines

nes allegari nō possunt, qa non sunt generales, sed speciales. l. omnes populi. ff. de iust. & iure. sed leges Lombardorum, & consuetudines regni sunt huiusmodi, vt habetur ī prima rubrica feudorum, vbi dicitur, incipiunt consuetudines feudorum &c. facit quod statim dicam in iiij. arti. Secundò, quia leges Lombardorum non sunt incorporatæ: in corpore iuris ciuilis, ergo &c. per text. in secunda constit. Codicis. §. hunc igitur in æternum. cum gl. in verbo, necesse. Tertiò, quia Carol⁹ Imperator quādo compilauit leges Lombardorū, non erat Imperator, sed rex: ergo nō debēt haberi pro lege vniuersali & generali. l. fi. C. de legibus. & not. gl.
29 * quæ appellatur fons Lombardorum. in c. primo. §. iniuria. in verbo, legitimè. in prin. in ti. de pac. iur. fir. Quartò probatur, quia leges Lombardorum non sunt leges, sed poti⁹ consuetudines sunt Lombardorū, sicut dixit gl. in simili in c. primo, extrà de sponsali. vbi dicit tex. lege Saxonum. & glos. exponit, id est, cōsuetudine, quia nō est generalis, secus si fuisset generalis l. leges generales. C. de legib⁹. facit quod dixi s. in primo articu. pro hac parte. Quintò ꝑ hoc adduco dictum Bald. in aut. dos data. C. de dona. ante nuptias. alleg. Odofredum dicentem, quòd lex Lombardorum, & eorum ratio recessit ab aula. & alibi etiam dixit Bald. ꝗ de hoc iure non erat curādum. in l. si inuito. C. de nup. Et de hac quæst. vide per Andreā de Iser. & Ioan. de Platea in præludijs feudorum. in q. secunda. in prin. & ibi aliquid ꝑ Iac. de Alua. & vide plenè per eundem Iaco. de Alua. in c. j. in princi. in titu. de pace iur. fir. Ego autem ita dicerem in hac quæst. quòd aut quæritur, an possint allegari leges Lōbardorum tanquàm iura ciuilia, & dicēdū est, ꝗ regulariter hodie nō sunt in vsu, maximè in istis partibus Lōbardiæ, & sic recesserunt ab aula, vt dicit Bald. in d. authēt. dos data. Aut quæritur, an possint allegari simpliciter, & tunc si reperitur aliqua lex Lombardorū incorporata in volumine Digestorū, vel Codicis, vel Autenticorum, vel etiam feudorū, quę sit consona iuri cōmuni, & tunc pōt allegari, & iudex pōt secundùm eas iudicare: & isto casu non dicetur iudicare propriè autoritate illius legis, sed autoritate iuris cōmunis: & ita intelligatur c. forus. de verb. sig. & l. septimo mense. ff. de statu. ho. & l. si pater. ff. de sol. & id quod dixi s. in prima parte, in fin. secundùm no. in l. j. ff. si cer. pet. Sed si est dissona, & contraria iuri cōmuni, tunc fortè videtur, ꝗ posset etiam allegari, sed iudex per eam nō debet moueri ad iudicandum: sed videtur ꝗ debeat supersedere interim in causa, & referri ad superiorem, vt ad Imperatorē, vt hoc decidat. & hæc distinctio probari videtur in c. pastoralis. extrà de
30 fide instru. vbi etiam gl. dicit. * Qđ si tales leges vel decretales extrauagantes obuiant consuetudini, quę sit probabilis, & legitimè ꝓscripta: potius seruatur consuetudo. & de hac materia vide xix. distinctio. in sum. & vide in c. fina. extrà de consuetudine. & qđ no. in d. c. pastora. Sed certè ego credo in casu nostro, quādo dictę leges Lōbardorū sunt cōtrariæ, & dissonæ iuri cōmuni, ꝗ nullo modo possunt allegari, dato etiā ꝗ sint

Imperatorum. Non obstat d.c. pastoralis.de fide instru. quia ibi loquitur, quando dubitatur, an aliqua decretalis extrauagãs sit generalis. sed in casu nostro est certũ, quod leges Lombardorum non sunt generales,
31 quòd patet à nomine ipsarũ,* à quo nomine licitum est argumentum:*vt est tex.cum glo. & ibi notatur.in l.à nullo.C.de terijs., nam appellãtur leges Lombardorũ, ergo nõ sunt aliorum. Et sic patet, quòd constat etiam de mente Imperatorũ statuentium, qui voluerunt, quòd non ligarẽt, nisi homines de Lombardia. Et sic non ob.l.leges.C.de legibus.vbi dicitur, ꝙ leges Imperatorũ sunt generales, quia illud verũ, nisi appareat contrarium. Nec obstat, ꝙ extrauagans de pace Constan. & ad reprimendũ. & qui sint rebelles, seruentur & allegẽtur tanquàm leges generales: quia hoc apparet de voluntate Imperato-
32 rum.* Quia dederũt potestatẽ Bart. vt glossaret extrauagantẽ, ad reprimendũ, & qui sint rebelles. & Odofredo, qui glossauit titulum de pace Constantię. Et sic per hoc apparet, ꝙ noluerunt, ꝙ essent generales, dato ꝙ aliter non essent incorporatæ in voluminibus iuris ciuilis. Nec etiam obstat, ꝙ in libro Feudorum, & alijs plerunq; in textu, & glos. allegantur leges Lombardorum, vt dixi suprà pro parte prima: quia respõdetur, ꝙ ideo allegãtur, vt ostendantur varietates cõsuetudinum in hac materia, quæ secundùm varia iura formabantur, non autẽ allegantur pro decisione, vt patet ex eis. Et hoc etiam voluit Iacob. de Alua. in præludijs feudorum. in iiij.q.prin. Fateor, quòd si aliquæ leges Lombardorum sunt interpretatæ in iure communi, vt in libro feudorum in decidendo, vt est in titu.hic finitur lex, ꝙ illæ tantum quasi approbatę pro generalibus potetunt in iudicijs allegari, & iudex per

33 eas debebit iudicare. * Quintus casus, in quo quis debet amittere manum est, si tabellio cõfecit instrumẽtum super alienatione feudi illicitè facta, & est casus in c.j §.callidis. in tit.de prohi.alie.per Fede.per illum tex.dicit Ludo.Rom. ꝙ notarius scribens instrumentũ simulatum, debet perdere manum, ita dicit ipse Ludo. in suo singulari, quod incipit, Pone ꝙ notarius scribit &c. Sunt etiã multi alij casus, in quibus quis punitur ĩ amissione membri, de quibus vide hic Guil.de Cu. & plenissimè per d. Iacob. Attizoni de Broillo de Verona, in sua summa feudorũ, in prin. & vlt.char. vbi ponit in quibus casibus quis puniatur in amissione man*, & in amissione pedis, & oculi, & narium, & nasi. Et in quibus casibus qs debeat tõdi, & declauari, & cõburi.

34 * Quæro secũdò principaliter, quia hic dicitur in tex. quòd vbi quis deberet puniri pœna membri, ꝙ puniri debet hodie pœna manũs, in qua manũ debet puniri, an ĩ dextera vel sinistra. In gloss. sunt duæ opiniones. Prima quòd puniri debeat in ea manu, in qua minus potest. argumẽ. l.interpretatione.ff. de pœnis. Secunda est opinio in contrarium, scilicet quòd puniatur in ea, in qua pl* potest. argumen.l. quæritur hermaphroditum.ff.de statu homi.cum similibus. Primam opinionem sequitur hic Bartolus & Bald. Odofredus verò dicit, quòd debet puniri in illa manu, cum qua deliquit, per l. si fugitiui.

fugitiui.§.cod. vel quòd electio rei puniendi, per l. cùm is. §.fina ff. de condi.inde. Ego autem sequor opinionem primam glossæ. & Barto. & Bald. hic per d.l. interpretatione. & l.si præses.in fin.ff. de pœnis. & p ea quæ dixi in d.l.si fugitiui.§. eodem.

31 Quæro tertiò extra glo. quid si delinquens habet duas manus, & vna est prorsus inutilis, vel arida? Et videtur per prædicta, quòd inutilis tantùm abscindi debeat. Econtrà videt, quòd imò alia debeat abscindi, quia si aliter diceremus, maleficium esset sine pœna vel quasi: vt l.y.§. vt intra certum tempus. quod esse non debet: vt l.ita vulneratus.ff. ad l. Aquil. Item quia inutilis habetur pro nulla: vt l.quoties.ff.qui satisda.cog. Dicit hic Bald. quòd si manus est debilis & omnino inutilis, & tunc sit vera hæc opinio secunda: sed si aliquo modo est vtilis, tunc sit vera prima sententia per prædicta. Sed dominus Paulus b de Castro hic tenet istā partem vltimā, scilicet quòd debeat manus debilis indistinctè abscindi, per glo. quæ est hic, q̄ vult, q̄ illa debet abscindi, in qua minus potest. sed dicit minus posse in arida, licet nil possit, vt l.illud. §.min*.ff. de tribu. & sic verificatur ista gl. Præterea non est parua pœna deformitas, quę resultat ex amputatione manus, licet aridæ, & ita determinat Ioannes And. in mercurialibus, in regula. in pœnis. Pro hoc allegat Angel. bonum tex. in l.tertia. §.Labeo.ff. arborum furtim cæsarum.

36 Vbi appellatione arboris continetur etiam illa, cuius radices desierūt viuere, & sic est desiccata, quousq; durat super terram & incidens illam, perinde punitur ex illo titulo, sicut si incideret aliā viuentem: ergo videtur, q̄ amputata sic manu, licet arida, sit satisfactum verbis statuti: & ista est benignior, secundùm dominum Paul. de Castro hic. Baldus tamen hic in fine aliter distinguit: videlicet aut statutum loquitur de manu certa, vt puta dextera, & tūc illa indistinctè debet amputari, quia solutione eius, quod debetur, omnis tollitur obligatio. vt instit. quibus modis tollit. obliga. in prin. & quia liberatur soluendo rem talē, qualis est, & ideo licet manus sit inutilis, tamen mutilatio, est magna pœna, & ideo sufficit illam amputari, & minimum soluendo liberatur. argu. ff. de reg. iur. in l. semper in obscuris. secundùm Iaco. But. Si autē Iudex habet arbitriū in amputatione mēbri, tūc poterit illa manus amputari, quæ iudici videbitur. & ita se qui videtur hic Bald. in fine. & istud ego teneo, intelligendo tamē, q̄ Iudex in dubio debeat arbitrari in manu, in qua minus potest, per prædicta.

37 Quæro quartò, quid si delinquens habet vnā solam manum. Respondit Guil. de Cu. illa debet amputari. arg. ff. de cōtrah. emp. l. si in emptione. §. pen. & licet hæc pœna sit grauior, hoc cōtigit casu, imò culpa delinquētis, ideo iudex ex arbitrio, qd̄ habet, p l. quid ergo. §. pœna grauior. ff. de his qui no. inf. pōt dictam pœnā imponere, secūdùm Bald. hic circa fi. Sed hic Bal. in prin. dicit, q̄ hæc sñia videtur sibi dura, quia grauior est pœna perdere manū ei, qui vnā solā habet, quia p hoc fit omnino inutilis, quàm ei, qui duas habet. de quo hic loquitur. arg. ff. de pœ. l. interpretatio. ff. de off. prę sidis. l. illi

citas. §. ne tenuis.ibi,lumine vnico. & pœna non est aggrauanda ex iter pretatione, vt d.l. iterpretatione. Et ita tenet hic Iaco.Bu.Bald.Angel.&
38 Do.Pau.de Castro. *Nam lex vel statutum imponens pœnam manus, debet restringi ad habētem duas, & ita intelligitur iste tex.& ideo videtur pœnā tunc debere in aliud com mutari, vt l.ij.§.vt intra certum tempus.sicut fit de pecunia in persona ꝑ pter paupertatem : vt in l.quicunq;. §.eo.quod ego intelligo verum,quā do haberet nisi vnā manum sine cul pa sua,secus si vna manus fuisset sibi incisa propter delictum, quia nemo ex suo commodū consequi debet, ꝑ iura vulgaria. Et prædicta procedūt
39 ante sententiam. *Sed quid si sen tentia est lata,à qua non est appellatum,& iudicatum fuit vnā manū abscindendā, & iste nō habet nisi vnā? dicit Bald.hîc,ꝙ credit, quòd illa sit abscindenda.argum.ff. de cōtrahen. emp.l.si in emptione. § penul. & ad hoc,vt sententia habeat effectum.ff. de rebus dubijs.l.quoties. & quia iu dex lata sententia,amplius eā reuocare non potest:vt l.j.C.senten.resci
40 di non posse. *Quęrò quinto,qd si nullam manum habet delinquēs, qua pœna puniatur, stāte statuto, ꝙ puniatur in abscissione manus? Dic aut hoc cōstat ante sententiā, & tūc in alio mēbro debet condemnari & puniri,vt l.secūda,ibi, si persona vilior.§.vt intra certum tempus. & habetur in l.quicunque.§.eo.aut nō cō stat ante sententiam, & in sententia condemnatus est in abscissione ma nus, tunc talis sententia esset nulla, quasi impossibilis:vt l.fi.ff.q̄ senten tia sine appell.rescin.& ideo iterum esset iudicandum, ea sententia habita pro nulla:vt l.iiij.§.de accus.secūdùm Nicol.de Matarellis. hic in sua
41 lec.& Bal.& bene. *Quero sextò, quid si statutum dicat, quòd vulneranti aliquem in platea abscindatur manus?aliquis vulnerauit quendam in platea pluribus vulnerib. eodē tē pore,an plures sibi sint abscindēdę. Et videtur quòd sic,quia tot sunt de licta quot vulnera,licet eodem tempore facta, & de quolibet merecͣ pœ nā: vt l.nunquàm plura.ff. de priuatis delictis.& in l.quicunq;. in secun do responso.§.ea.l.In contrariū facit iste tex.in verbo,vna sola.& quia simul fuerunt facta,videtur vnum de lictum,per gl.in l.j.circa fi.§.vnde vi. De hac quæstione dic,vt per Barto. in l.vulgaris.in princi.ff.de furtis.& vide quod no.Bar.in l.nūquàm plura.ff.de priuatis delictis, & in l.san-
42 ctio legū.ff.de pœn.*Quæro septimò,aliquis est bānitus in amputatione man⁹ ratione vni⁹ delicti, posteà iterū bānitur pro alio delicto in am putatione capitis,captus fuit per familiam ꝑtoris,vel alio modo,qualiter fiat executio.Dic,ꝙ primò debet abscindi manus,& posteà decapitari,si fieret ecōuerso,nō pateretur ni si pœnā mortis,quia amputatio manus post mortē,nō esset pœna,secūdùm Bar.in l.oēs iudices.C. de dela tor.lib.x.q dicit,ꝙ ita de facto vidit obseruari, & ita tenet d. Paulus hic. de quo vide gl.not.ī d.l.oēs iudices. & in c.j. §.milites.in verbo, pœnā.i fi.in ti.de pac.iur.firmā. & est text.si bene pōderetur.in l.j.in fi.ff.nil nouari appel.pēdēte.& ibi vide d.Pau. de Cast.& vide Flo.in l. Neratius. §. quāuis.ff. de seruo corrupto.& Angel.in

ge.in l.nunquã plura.ff.de priua.de-
43 lictis.* Quæro octauò, quia hic probatur, quòd manus est membrũ, vt dixi s.in iiij.no.quid sit membrũ, & quid contineatur appellatione mẽbri.Dic, ꝙ mẽbrũ dicitur à metior metiris, quod est partiri, & diuidere, vnde membrũ dicitur: quia corporis pars.secundũ Hugo.in verbo, metior.ita dicit Bar.in l.ij.ff. de publi.iud.& Bal.hic.& do.Pau.de Cast. hic, qui dicit quòd strictè intelligẽdo membrũ, sumitur pro illa parte, quæ habet certum officiũ deputatũ. & hoc fuit dictũ Angeli de Perusio hic, qui dicit, ꝙ mẽbrũ est omne id, quod in corpore nostro distinctam habet operationẽ, secundũ Philosophũ i iiij. Meteororũ ad finẽ.& ideo manus ad palpandũ, pes ad ambulandum, oculus ad videndũ, auris ad audiendũ, os ad gustandum sunt membra. Et idem no.ipse Ange. in l.vitẽ. §.j.ff. arborum furtim cæsarũ. & in authen. vt nulli iudicum. §. quia verò nos. vbi subdit, ꝙ ratio est, quoniam in istis cõsistunt quinque principales sensus nostri corporis, scilicet visus, auditus, gustus, odoratus, & tactus, vt notat gl.in l.quod meo. §.si venditorẽ.ff.de acquiren. poss. cum igitur quilibet istorum sensuũ sit attributus vni membro corporis, quicquid habet illam virtutẽ, appellatur membrũ. Et ideo quia in oculo consistit virtus visiua, in naso virtus odoratiua, in aure virt⁹ auditiua in lingua virtus gustatiua, in manu virtus tactiua, in pede similiter virtus tactus, & palpatiõis, scilicet ambulando: meritò omnia ista mẽbra appellãtur: vt not. Aristo.iiij.Meteorum, ad finem, secundùm Ang.in d.§.quia verò nos.& de hoc quid sit mẽbrũ, vide in locis præallegatis.& vide etiã Bal.in c.j.in prin.in titu.de noua forma fidelitatis.& per Bal.Ange.& Ioan.de Imo.in l.iij.ff.de publ. iudi.& per Bar. & Doct.in l.nõ sunt liberi.ff.de statu ho. & per Albe.de Ro.in suo opere statutorũ, in ij.parte, quæst.xxviij. & vide plenissimè p domi. Nellũ de sancto Gemi.in suo trac.bannitorũ, in ij. parte secundæ partis.in lj.quæst.& p Ange.de Are. in suo trac.maleficiorũ, in gl. in verbo, membrũ.& vide Bal.in l.reos.in ij.colũ.in fi.cum princ.sequẽt. C.de accu.& in l.data opera.in xviij.colũ. ver.& ibi lex facit mentionem.& in ver.in corpore nostro multa mẽbra
44 habem⁹.C.qui accu.nõ poss.* Quæro nonò, qua pœna puniri debeat fur.Et glo.hic super verbo, castigabitur.dicit, ꝙ debet fustibus cædi per istũ textũ, nisi sit publicus latro, qui scilicet consueuit furari, qui debet furcis suspẽdi: vt l.capitaliũ.§.famosos.ff.de pœnis.& idẽ not.glo.xxiij. q.iij. si quis fortitudinẽ. de quo dic vt plenissimè dicã in seq. vbi pone-
45 tur, quæ sit pœna furũ & latronũ.* Et ex hac glo.quæ est Iaco. ꝙ publicus latro dicitur ille, qui consueuit furari, & sic etiã si clàm, si tamẽ pluries, Bar.in d.§.famosos. intelligit istam gl.ver.f, quãdo cõtra ipsum loborat infamia, aliàs nõ diceretur latro vel famosus.sed Bar. hic dicit, quòd glossę nostræ vbique dicunt, & intelligunt publicum latronem, qui consueuit furari, & ita obseruatur. Tamen propriè non bene dicunt.nam ille §.famosos.loquitur de publico latrone: sed fur, qui consueuit furari, est publicus fur, non publicus latro:

tro:latro est ille qui per vim furatur, vt hic in tex.ita dicit hic Barto. Tu verò dic, ꝙ reperitur fur simplex, item fur famosus, item latro simplex,
45 itē latro publicus & famosus. *Fur simplex est ille, qui semel tantùm & clàm, vel de nocte, maximè in domibus & sine armis furatur: vt hic est tex.ver.fures autē.& in corpore vnde sumitur ista authen.scilicet in authen.vt nulli iud.§.quia verò.colla.ix.& ꝓbatur in l.j.ff.de furtis.& Inst. de obl. quæ ex delicto nascuntur. §. furtū autē à furuo.& not glo. in l.cū duobus. §. dāna.in verbo, surrepta.
47 in fin.ff.pro socio. *Fur famosus dicitur ille, qui consueuit furari, puta bis vel ter, vt l.iij.in fi.s. de episcop. audiētia.& pro hoc glo.notabilis in auth.de testibus.in §.quia verò multi. colla.vij. super verbo, sæpe. quæ dicit, ꝙ sæpe dicitur fieri illud quod fit bis, aut ter. & not.in l. de quibus. ff.de legibus.& per Bar.& Doct.in l.
48 j.C.quomodò & quando iudex.*Latro simplex dicitur ille, qui palàm, vt in strata publica, vel etiā in syluis furatur, vt not glo.in l.j.§. depositi, & in d.l.cū duobus.§. damna.ff.pro socio. & maximè qñ facit per vim, & cū armis, vt probatur hic in text. Potest etiā dici latro ille, qui est diurnus & clàm furatur, vt est tex.coniuncta gl.Insti.ad l.Aquil.§.j.in verbo, latronem. Intelligendo tamē, ꝙ hoc faciat per vim, vel cū armis, per istum textum hic in fi. idem intelli-
49 go, quando semel tantū.*Latro verò publicus vel famosus est ille, qui pluries palàm in strata publica. vel in syluis per vim, vel cum armis furatur.& ista fuit intentio glo.hic, quæ dicit, quòd public⁹ latro est ille, qui consueuit furari, dum allegat l.capitalium. §.famosos.ff.de pœnis. secūdùm do.Paul.de Cast.hic, qui ita intelligit istā glo.& hoc credo verum.
50 *Quia gl.semper debet intelligi secundū textū, quē allegat: vt no. Bart. in l nō solū. §.si liberationis. ff.de lib.lega.& not.Ioan.An. in c.cū tu. extrà de testibus.& Raph. Fulgo.in l.patronus.ff.de proba.& do. Signorolus de Homodeis in quodam suo cōsilio, qđ incipit, Christi saluatoris nomine inuocato.circa mediū. & vide quod dicā intrà in materia, quando quis cōmisit plura furta. ver. nec etiā obstat gl.hic in verbo, castigabitur. Vnde fur occultus nūquàm potest dici latro, etiā si consueuit furari, sed bene potest dici famosus fur, & ꝓ hoc vide tex. in l.j.§.aduersus. ff.de sepulchro violato.ibi, more latronū.vbi Ang.q dicit not. quia per hūc tex. declarat §.famosos.qui dicit, famosum latronē furca figi: quia nō intelligitur famosus latro, qui cōsueuit furari clàm, sed ille, qui armatus rapit vel subtrahit.vnde dicit ibi
51 Ang. *quòd falsa est opinio dicentiū, eū qui tria furta fecit, esse famosum latronē, & ideo debere suspēdi. Et hoc est notādū ꝓpter statuta, quæ loquūtur de furibus & latronib⁹.Et dicit hic dom.Pau.de Cast.ꝙ hoc habuit de facto in ciuitate Vicētiæ, vbi dubitabatur de quodā capto pro robaria, an posset dici publicus latro, quia semel tantū derobauit.nā statutū Vicētiæ, grauius punit latronem quàm furem.& glo.quæ est hic, allegabat pro eo, quòd nō.quia licet in strata publica, non tamen reperiebatur vnquàm illum alia talia cōmisisse, nisi nunc:& statutum loquebatur de

de famoso laterone: vñ non poterat dici famosus, propter hoc solú, quòd in strata publica, subdit tamen hic in fin. dom. Paul. quòd nil valuerunt al legationes, qa fuit suspensus. * Quarto decimò & vltimò pro declaratione hui⁹ tex. & glosę, & materię, quę sit pœna furum & latronum. Respondeo, quòd alia est pœna pro furto, alia pro latrocinio. vnde diuidendo hanc questionem in duas partes, seu questiones principales. Prima erit, qua pœna puniri debeant fures. Secunda, qua pœna puniri debeant latrones. Et quia ista materia est quotidiana & vtilis, ideo hic per modũ cu iusdã distinctionis & tractat. pleniùs videamus, iuxta l. legaui. in prin. ibi, & pleniùs rogo, quæ ad hæc spectãt, attingas: quotidiana enim sunt. ff. de lib. leg. & l. j. in prin. ff. de appel. & l. fin. cũ nõ solùm. in princ. ibi, & semper in iudicijs versantur. C. de bonis quæ liber. & facit glossa. in Cle. dudum. in verbo, huiusmodi. de sepulturis. quæ dicit, ꝙ vbi de lana, lacte, & reditu agitur, potius est insistendum & disputandũ. Circa primã igitur quæstionem, videlicet qua pœna fures puniantur: dic primò secundũ Bart. hic, ꝙ quinque sunt iura super hoc. Primũ ius est antiquum, quo imponebatur pœna extraordinaria ꝓ furto, vt l. fi. ff. de furtis. nisi esset publicus & famosus fur: vt hic in gl. & dicetur infrà. Secũdã ius est authẽticorũ, de quo habetur in aut. ista: quę vult, quòd fures fustigentur. Tertium ius est, quędam constitutio noua, quæ habetur in titu. de pace tenẽda. in §. si quis quinq; solidos. in vsibus feud. quæ dicit, Qui quinq; solidos, vel rem valoris quinque solidorũ subtraxerit, suspẽdatur. Quartum ius est, ex alia constitutione noua, quæ posteà superuenit, vt habetur in titulo de pace iura. fir. in §. furtum. Quintũ & vltimũ ius est, quia hodie de hoc statuta sunt in qualibet parte Italiæ, & illa obseruãtur, iuxta l. oẽs populi. ff. de iustitia & iure. secũdùm Bar. hic. Sed per hoc nõ habef vera & perfecta doctrina, vnde tu dicas sic, plenius distinguẽdo.

53 * Aliquando fures sunt improbi: vt sunt simplices fures, qui clàm & sine armis, & sine effractura furãtur, vt d. l. j ff. de furtis. & hic in tex. in ver. fures autẽ. Aliqñado sunt fures improbiores, vt expilatores hæreditatis: vt l. j. §. expilatores. ff. de effract. & expilato. & est tex. & ibi hoc not. gl. fi. in l. si te. C. de his qui not. infa. & habetur p Bal. in l. de his. in tit. j. de fur. hi enim dicũtur etiã fures: vt est tex. in l. si cum exceptiones. §. q vim intulit. ff. qđ metus causa. improbiores etiã fures dicũtur illi, qui cũ fractura furãtur, per d. §. expilatores. secundũ domi. Paul. de Cast. hic: & isti vocantur etiã effractores: vt probatur in d. l. j. §. item effractores. ff. de effractoribus & expilatoribus. Aliquando sunt fures improbissimi, vt sunt raptores, in l. raptores. §. de episcop. & cleric. & Insti. vi bonorũ raptorũ. in princ. & not. Bar. in d. §. expilatores. & not. gl. fi. in l. si te. §. de his q no. infam. Sed tu aduerte, ꝙ isti fures improbiores à Iurisconsultis appellantur: vt est text. in l. si cum exceptione. §. qui vim intulit. ibi, quamuis qui vi rapit, fur improbior esse videatur: vt Iuliano placet. ff.

quòd metus causa. & in l.j. §. cum qui.ff.vi bonor.rapt. vbi dicitur.eū qui vi rapit,furē esse improbiorem. ab Imperatore autem fures improbi tantū vocātur: vt est tex.Insti. vi bonorū raptorū.in pri.ibi,ideoq; recte dicendū est, eū improbū furē esse. Dicuntur etiam improbissimi fures illi,qui in strata pub.furantur,sine tamen interfectione: & isti vocantur grassatores: vt l.capitaliū.in §.grassatores.ff.de pœnis. Item quidam dicuntur,plus quàm improbissimi fures,quando in strata publica,& cum interfectione furantur:& isti notantur publici latrones: vt l.capitalium. §.famosos. ff.de pœnis. & de istis duobus vltimis ponit hic dominus Paulus de. Cast. de quibus dicemus j. in sequenti quæstione præallegata,videlicet de pœna latronum.dic, vt ibi dicam. Primo casu principali, quando fures sunt improbi,& sic fures simplices, subdistingue: Aut est fur domesticus,aut non domesticus: si est domesticus,aut furtū quod cōmittit,est leue vel paruum, & tūc nō potest de tali furto accusari, nec per iudicem potest puniri, sed domi sic: vt est casus in l.respiciendum. §.furta domestica.& ibi glo. in verbo,leuiora.& in verbo,publicè.ff.de pœnis. Aut furtū est graue vel magnū, tunc potest puniri ciuiliter & criminaliter: vt not.gl.in d.§. furta domestica.in verbo,publicè. & ibi probatur in verbo,leuiora.à contrario sensu.& ibi habetur p Doctores.

54 *Quis autem dicatur domesticus, ponitur ibi per tex.videlicet seruus, libertus, & mercenarius, qui stat cum aliquo vt ibi,vel mercenarij,apud quos degunt: qui tex.mihi probat, quòd non sit idem in mercenario, qui nō stat cū suo magistro,sed stat de per se in domo,licet laboret ad mercedem cum ipso: quod est notandum: quòd mercenarius sit domesticus. tenet archi. & Ioan.And. in nouella. in c.filij.de hæreticis,libro vj.Et est tex. de istis in l.si libertus.ff.de furtis,& in l.pridem.C.de quæstionibus.

55 *Item filius dicitur domesticus patri,& econuerso,pater filio: vt est textus Insti.de testamentis.§.sed si filiusfami.in fi.ibi, domesticum testimonium.Item coloni & ascriptitij,& similes dicuntur domestici, vt l. præsenti. §. sanè. & ibi glossa,& Doctores.C. de his,qui ad ecclesias confugiunt.& not glos. in d.§. sed si filiustam.

56 *Item vxor marito,& econuerso. arg.l. quicunque. & ibi hoc not. glo. Andreas de Barulo,& Bar.C.de re iud.libro xii. & ff.de ędili.edic.l.ædiles.in §.familiæ.& ff.de religiosis.l.familiaria. & l.j. §.si vir.ff.ad Syllanianū. & ita tenet glo.in d.l.præsenti. §.sanè.& in d. §.sed si filiusfami.Insti.de testamētis.& glo.in leg.ij.etiā.s.de testibus. & ibi per Cy.& omnes Doctores.& est glo.iij.q.v.ca.j.

57 *Item cliens: vt l. si libertus.ff.de furtis.

58 *Itē seruiētes familiares, siue capiferi: vt d.l. præsenti.§. sanè.C. de his q ad ecclesias cōfugiūt.& not.glo. in d.§. sed si filiusfami.

59 *Item domestici appellantur, quibus potest imperari ratione patriæ, vel dominicæ potestatis: vt d.l.præsenti.ita dicit glos. & ibi per Doct.in cap.in literis.extrà de testibus.

60 *Itē omnes,qui sunt de familia alicuius, siue sunt liberi, siue serui: dicuntur domestici: vt l. ædiles. §. familiæ.ff.de ædil.edic. sed in gloss. iij.quæstione v.capit.j. largo tamen

modo

modo dicuntur familiares omnes, qui cohabitant cum aliquo, vt extrà de testibus, cap. in literis. & de officio deleg. in finnâte. secûdû gl. in d. c. j. & qui dicantur domestici, vide & maximè Bal. Ang. in d. l. etiã. & Doctores in omnibus locis preallegatis. & vide gl. & Doc. in c. literis. extra de testibus. & gl. ordina. in tertia quæstione v. c. j. & per Archi. in c. q. cunq;. de sen. excom. libro vj. & per Ange. in l. pridem. C. de quæstionibus. & Franc. Zab. in Clem. j. de excessibus prælatorum. & in Clemê. j. de priuilegijs. & tex. gl. & Bal. c. j. in tit. qualiter vas. iur. deb. fideli. & vide l. j. C. de emendatio. propinquorum.

61 *Quid autê dicatur furtum leue vel paruũ, val graue siue magnũ. dic, vt dicam infrà, versi. quando autem dicetur furtum magnum. Si verò ille qui cômittit furtum, non est domesticus, & tunc aut furtũ cômittitur palàm, & per vim. & hoc dic, vt infrà dicam de latrone, quia iste est propriè latro, & non fur, vt dixi s. Aut furtum committitur clàm, & nõ per vim, puta in domibus: & sic est simplex fur, vt s. dixi: & tunc subdistinguitur: aut agitur ciuiliter, aut criminaliter, quod fieri potest: vt l. fi. ff. de furtis. & l. vnica. C. quando ciuilis actio præiudi. criminali. & not. Gofredus in summa de furtis, ver. & est sciendum quòd tribus modis. facit l. fin. ff. de priuatis delic. Si agit̃ ciuiliter: & tunc aut agitur de iure ciuili, & sic cômuni, aut de iure diuino, aut de iure cõsuetudinario, siue municipali. Si agitur de iure communi ciuiliter, iterum subdistinguitur: quia aut fur non est manifestus, aut est manifestus. Si est nõ manifestus, punitur in duplum. Si manifestus, in quadruplũ: vt est tex. Insti. de actio. §. in duplũ. & §. quadrupli. & Insti. de oblig. quæ ex delicto. §. furtorum. & §. pen. & l. de his. C. de furtis. & habetur in l. secũda. ff. eo. titu. cum simi. & no. Gofredus in summa, de furtis. §. pœna furti.

62 *Quando verò dicatur furtum manifestum, vide tex. in l. iij. quæ incipit, fur est. cũ duabus legibus sequentibus. & ibi Barto. & Docto. ff. de furtis. & Insti. de obliga. quæ ex delicto nascuntur. §. manifestus. & no. in d. §. in duplũ. & in d. §. quadrupli. & vide per Bar. & Doc. in l. falsus. in princ. j. titu. j. & Gofredum in summa de furtis. §. furtorum due sunt species. Si agitur de iure diuino, & sic in foro pœnitentiali, & tũc dic, q̃ talis pœna dupli vel quadrupli nõ debetur sed solũ quãdo agitur in foro ciuili côtentioso: vt no. Bal. singulariter in l. quib⁹ diebus. §. dominus seruo. in fine. ff. de conditio. & demon. qui dicit, quòd de hoc est vnica glo. in iure, in c. fraternitatis. xij. q. ij. & idê no. ipse Bal. in l. post decisionem. in fine. j. titulo j. de furtis, allegat dictum c. fraternitatis. & vj. q. j. c. imitare Petrum. Sed in côtrarium videtur esse glo. ij. xiij. q. j. quod deberet. in verbo, vltra. Prima opinio verior est. & adde hic q̃ habentur in c. vigilanti. & in c. fi. extrà de præscriptio. & in c. nouit. extrà de iudicijs. Si agitur de iure municipali siue consuetudinario, dic q̃ hodie ista pœna dupli vel quadrupli pro furto nõ habet locum, cũ hodie de cõsuetudine vel ex forma statutorũ habeat locum pœna corporalis tantũm: & sic videtur, quòd pœna illa pecuniaria dupli vel quadrupli, sit

per consuetudinem vel statutū summata.arg.tex.notabilis in l.fi.ff.ad legem Flauiā de plagiarijs.& argu l.j. §.fina.ff.de ventre inspiciēdo.& l. viros.C.de diuersis officijs.lib.xii.licet quidam dicunt, quòd nō habet locum vtraq; pecuniaria,& corporalis.l.iij. §.diuus.de sepulchro violato.ꝓ hoc facit.C.de his,qui à non domino ma.Et idē videtur posse dici in actione vi bonorū raptorū & similium.in quibus à lege imponitur pœna pecuniaria,& à statuto imponitur pœna corporalis.Sed cōtra prędicta facit gl.in l.j.quando ciuilis actio preiudicat criminali,quæ vult, quòd licet ego agam ad pœnā dupli vel quadrupli,tamē possum etiā agere criminaliter,vt puniatur extra ordinem. Sed quicquid sit de iure ciuili,vel de foro pœnitentiæ,de consuetudine,dicta pœna dupli vel quadrupli,pro furto nō exigit:maxi
63 mè in ciuitate nostra Veronæ,* in qua nullū est statutū de hoc,sed est statutum, quòd cōmittitur arbitrio d.potestatis & totius curiæ,vel maioris partis,inspecta qualitate facti, & cōditione personarū:vt dixi suprà in l.si fugitiui.in quinta quæstione. Alibi tamen per totā Italiā cōmuniter sunt statuta super hoc ꝓuidētia: vt no.hic Bar.in fine,& Doctores,&
64 suprà dixi. *Audio,q̃ Romæ etiam hodie exigitur pœna dupli & quadrupli,pro furto. Si verò agitur criminaliter ad pœnam furti,& dubitatur quæ pœna veniat imponenda:& dic q̃ quinq; sunt iura circa hoc disponentia, vt dixi suprà, secundùm Bart.hic.Et primū ius antiquū est, quòd pro furto criminaliter imponitur pœna extraordinaria:vt l.fi.ff. de furtis.& l.fi.ff.de priuatis delictis. & notat gl.fi.in l.subtracto,infrà de furtis.&habetur in l.j.§.expilatores.
65 ff.de effract.& expilatoribus. * Et quæ pœna possit per iudicē imponi,quādo à lege imponitur pœna extraordinaria,id est,arbitraria?dic vt plenissimè dixi in l.si fugitiui.maximè in q.5 eo.Hodie verò omissis alijs iurib*,de quibus suprà,dic distinguendo,aut fur cōmisit vnū furtum tantū,aut plura.Si vnū tantùm furtum cōmisit,& tūc subdistingue: aut illud furtū est paruū,aut est magnū,aut est enorme,aut atrox. Si est paruū,debet fur tantū fustigari,non aūt debet mori,vel pati aliquam abscissionem membri:vt est tex.in ista authē.nostra,& in corpore vnde sumitur.in aut.vt nulli iudicū. §.pen. col.ix.& est gl.sing.in l.capitaliū.§. famosos.ff.de pœnis.in verbo,gras-
66 sati.q̃ dicit,*quòd si semel quis furatur,veniam meret à furca.Et idē no. Odofre.& Guid.de Suzaria in suo tractat.de maleficijs,in rubrica,quæ pœna imponitur furibus.& idē notat Bal.in l.quid ergo.in prin.ff.de his,q no.infa.&no. Arg.in l.qđ si nolit.§.quia assidua ff.de ædil.edic.& no.gl.in titu.de pace iur.in §.in iuria.in verbo,furtū.& ibi per Doctores.& facit gl.xcij.distin.capi.fina.si
67 qs presbyter.in gl.fi.q̃ dicit,* quòd propter primam offensam quis non est puniēdus.allegat lxxiij.distin.
68 Honoratus. *Et dicitur vnū furtum,f quòd de vno loco,vno contextu,siue vno tempore fit,antequā habeat actum pro perfecto,vel absoluto:& si plures res simul furto subtraherentur,dicetur vnum furtum, vt dicit Barto.per illū text.in l.eum qui.

qui.§.idē respōdit.ff.de furt.& Ange.de Are.in suo tractatu maleficiorum,in gl.in verbo,& vestem cœlestem abstulit.ad finē iij.col.versicu. hinc sumpta materia.& Institu.de actio.§.ex maleficijs.in iij.co.& idē vult Bal.hic in ver.vlteriùs quæro, nunquid plura furta.qui etiā dicit,
69 *quòd si quis vnā rem cōtrectauit in diuersis materijs,vnū furtum est. Nam licet in quolibet territorio deprehensus possit puniri,ex quo ibi cōtrectauit:vt no.Bar.in l.si dominum.ff.de fur.& in l.si abducta.ī.de furt.s.& ibi per Doct.& Bar.in l.siue manifestus.§.tandiu.ff.de cōdi.furtiua.& Ant.de But.in c.j.extrà de rapto.quæ tamē opi.an sit vera,dic vt per Doctor.in d.iuribus.& plenè p Ange.de Areti.in suo tractatu maleficiorum,in glo.in verbo,vestem cœlestem abstulit.Tamen propriè non sunt plura furta,sed vnum & idem sępius repetitum.& adde hic,quæ dicentur infrà,ver.si autē cōmisit plu-
70 ra.Item dicit Bal.hic plus.*Quod si quis cōfitetur se fecisse plura furta diuersis temporibus,nō est standum suę confessioni,quia est generalis & incerta,cùm non constet de rebus subtractis.argu.ff.ad Syllania.l.j.§.item illud.& idem tenet hic dominus Pau.de Cast.qui dicit,quòd huic confessioni incertæ non est standū, cùm agitur de pœna mortis corporali,cùm non sit dominus membrorum suorum:vel l.liber homo.ff.ad l.Aqui.& possit ita confiteri volens mori,iuxta l.non tantùm.ff.de appella.& d.§.item illud,quod est no.secundùm do.Pau.de Cast.hic:qui dicit,quòd istum casum vidit de facto in ciuitate Bononiæ,in quodam capto,qui confitebatur plura homicidia fecisse,& nō constabat de personis interfectis,vnde allegabat ad eius defensionē dictum Bal.hic.scilicet, quòd deberet aliter constare,per illum §.item illud.& quod fuit allegatum:qa non fuit decapitatus:sed fuit sibi amputata manus:licet potestas propter multa mala,quæ de ipso audiebat,haberet magnam voluntatē ipsum suspendendi:secundū do. Pau.hic.& idem tenet Ang.de Aret. in suo tractatu maleficiorum,in gl. in verbo,& vestem cœlestinā abstulit.in vij col.versi.quòd si cōfitetur se plura furta.sequēdo dictū Bal.hic. & subdit,quòd tu iudex sis bene cautus ne damnes animā & corpus tuū, quando fur confitetur coram te maria,& montes,& plura furta cōmisisse.ꝙ velis dicta furta alibi,& hic,vt dixi,cōmissa qualificare,in destinando nūtiū,ad habēdū informationē pro veritate:& in reperiendo furta ita,quòd appareat,quæ distraxerit, & q̄ pignorauerit,& quæ penes se, vel alium habeat.aliàs sæpe innocētem cōdēnares,qui metu tormentorū multa nō vera cōfiteret:vt l.j.§.q̄stioni,ff.de quæstio.contra labsentem.ff.de pœnis.quod no.in practica,vt si es aduocatus,scias adiuuare cōfitentem delicta in genere,& obstare,quando non constat de maleficio:& si es iudex,scias defendere pcessum,& inquisitionem tuam,verificando maleficia,ne delicta remaneant impunita,iuxta l.ita vulnera-
71 tus.cum simi.ff.ad l.Aqui. *Itē si qs confitetur se fecisse plura furta,eodem loco,diuersis tamen temporibus, dicit hic Bal.ꝙ ista verba sunt obscura,qa possunt intelligi diuer-

sis

sis temporibus cōtinuatis,& sic non reputantur plura:vt no.ff.de actio.& obli.l. nunquàm actiones:& pro cōfitente interpretamur in mitiorem partem:vt ff.de iudi.l.si quis intentione ambigua.& extrà de acc.c.cùm dilecti.nisi dicatur,cū temporum interuallo.& hęc verba faciūt iudices apponi in confessione.& idem sequitur do.Ange.de Are.in d.tract.male fi.in d.glo.in viij.col.versi.& eodem
72 modo,si quis cōfitetur. *Sed dubitari potest de casu,qui fuit de facto Veronæ:quidam vna nocte iuit cum vno sacco ad domū vnius,& ibi surripuit quinque quartas milij,deinde iuit ad domum alterius,& ibi surripuit aliàs quinque quartas milij, quas posuit in eodem sacco:deinde eadem nocte, continuādo intrauit domum alterius,&ibi surripuit alias sex quartas milij,& eas posuit in eodem sacco,& cū illis sexdecim quartis milij iuit domū,an hæc dicantur vnum furtum,an plura. Videtur, quod sint plura,ex diuersitate locorū,& tēporis,& factorum,quia plura sunt facta.argu.l.j.ibi,nec diuersitate factorum.C.si vnus ex pluribus appellauerit. In contrarium videtur,quòd sit vnum tantùm furtum:vel saltem, licet de facto videantur plura,vnum tamen debeat reputari,propter continuationem.argu.gloss.& quod ibi not.in d.l.nunquam actiones. ff.de actio.& obli.& pro hoc gl.no.in l.j. C.vnde vi.in gl.magna,in fi.quæ dicit,quòd quando incōtinenti infertur violentia,quasi vnum factum reputatur.quod nō sic est,si ex interuallo.ad idem facit qd notat Angel. in l. nunquàm plura.ff. de priuatis delictis.& est bonus tex.ad hoc,in l.vna est via.in prin.ff.de ser.ru.præ. Et pro hoc etiam optimè facit,qd dixi suprà,secundū Bald.& ita fuit iudicatum hic Veronæ,me tunc existēte de curia,scilicet,quòd non reputarentur tria furta,quantū ad hoc,vt deberet suspendi, sed quòd solùm deberet fustigari,& sibi una auricula amputari,& fuit vnus rusticus de villa Frāca.Et maximè,quia quis debet suspendi propter tria furta, vt notat.hic per Docto.& dicam infrà principaliter,quia dicitur tunc habere cōsuetudinē furandi.argu.l.iij. in fi.suprà de episcopali audientia. & no.in l.capitalium. §.grassatores. & §.famosos.ff.de pœnis.& hic.sed in casu prædicto nō potest hoc dici, ex quo actus illi furandi fuerūt eadē
73 nocte.& cōtinuatè facti. *Ex his potest decidi alia quæst.similis,si vnus volens furari frumentū vicini sui, iuit cū vno sacco,& ipsum impleuit de dicto frumento vicini,& portauit ad domū suā:& quia nō poterat simul portare totū,bis redijt cū dicto sacco,& sic successiuè portauit tres, vel quatuor saccos,de dicto frumento ad domū suam,ipsum surripiendo:quòd iste talis surripiens dicatur vnum tantū furtū commisisse,& non plura:quando cōtinuando hæc fecit: quantū ad hoc,vt nō debeat de iure suspendi,per prædicta.Cogita tamē super hoc,quia satis dubitabile est. Et idē dicere poteris,in multis casibus similibus.Sed ad prædicta vide, quod in simili no.Bar.in l.libellorū,
74 §.sed si aliud.ff.de actioni. *Vbi ponit,quādo dicatur vna accusatio, vel plures.& vide Bart.& Doct.in l. j.in fin.ff.de testamentis. vbi ponit quando dicatur vnum testamentū,

vel

vel plura.& vide Bal. in l. ordinarij.
C.de rei vend.qui ponit, quando di
catur vna actio, vel vnus libellus, vel
plures.& vide omnino circa ista An
gel.de Are. ĩ suo tractatu maleficio.
in glo.in vers.nec non ad querelam
Titij infrà scripti.in xxiiij.col.versi.
quid si ex forma statuti liceat à qua-
libet accusatione discedere. & vide
Lud.Roma.in l.scire debemus.ff.de
verbor.obliga. Et vide omnino, &
nõ omittas Ang.de Perusio in l j. C.
si reus vel accusator mortuus fuerit.
quæ bene not. quia sunt magni pon
deris & effectus,cũ tractatur de mor
75 te,& vita hominis. *Si verò furtũ,
qđ qs cõmisit,est magnũ:& tũc si est
ita magnũ,ꝙ æquiualeat tribus par-
uis,debet suspendi perinde,ac si tria
furta cõmisisset:quia sæpe vnũ ma-
gnũ,ęquiualet tribus paruis.argum.
ff.de excu.tuto.l.si qs.Tu dic,ꝙ vult
allegare l.si is qui tres. & quia pro-
pter enormitatem delicti:permissum
est leges transgredi. vt notat Innoc.
in cap.ij.extrà de cõsti.secũdũ Bald.
qui hoc not.hîc singulariter in j.col.
ad fi.versi.iij.not.de pœna fur.Et idẽ
tenet Ange.de Peru.in l. quod si no
lit.& ibi etiã hoc dixi ĩ ij.no.ff.de ę-
dil.edic.& idẽ tenet dominus Ang.
de Aretin.in suo tractatu maleficio-
rum,in verbo,& vestẽ cœlestẽ abstu
lit.ad fi.iij.col.vbi dicit hoc esse no.
quia ita semel practicauit Perusij,dũ
ibi assideret.& idẽ tenet ipse Ange.
de Aret.Insti.de actio.in §.ex ma-
leficijs. in ij.col. versi. & quod dixi
ꝓ primo furto.Et idẽ tenet Lud.Põ.
de Roma.in suo singulari,in ordine
meo dist.cccxcvij.quod incipit,dixit
Bald.in aut.sed nouo iure. & alle-
gat d.l.si is qui tres.in versiculo cæ-
terũ.ff.de excusatio.tuto.vbi tex.di-
76 cit, *ꝙ vna tutela magna ita præ-
stat immunitatẽ à tutela secunda, &
sic excusat quẽ ab onere secũdæ tu-
telæ,sicut tres tutelæ excusant ab o-
nere quartæ.qui text.est valde singu
laris,secũdũ prędictũ Ludo. qui sub
dit inducendo illũ tex.sic, Cõtrario
rum eadẽ est disciplina:sed vna im-
mensa tutela in fauoribus tantũ ope
ratur,quantũ triplicata tutela: vt ibi
est text.singularis. ergo sequitur, ꝙ
in pœnis vnũ furtũ ita magnũ ęqui-
ualet tribus,& tantũ operatur, quan
tũm tria.& ita declarat dictum Bald.
hîc,qui dicit,ꝙ Bald. debuisset hoc
dicere,& ita declarare. Sed dicit hîc
dominus Paulus de Cast.ꝙ alij Do-
ctores tenent hîc cõtrà:quia plus ag
grauatur delictũ ex frequẽtia,quàm
ex magnitudine rei subtractæ.& hãc
partem tenet Raphaël,& cũ eo trãsi-
it domin.Paul. de Cast. Ego autem
teneo,& sequor istam vltimam opi.
pro vera,scilicet ꝙ pro vnico furto
etiam magno,non debeat mori: &
sic nec suspendi. Et hoc probo sic:
nam hoc non reperitur iure cau. fa-
cit ad hoc l.præuaricationis.§.fi.ibi,
quia neque leg.aliqua de hac re cau
tum est.ff.de pręua.& xxxj.q.vlti. ca.
fina.in princi.& gl.in verbo, legiti-
mas.in aut.de restit.& ea,quæ parit.
in §.fin.in fi.gl.col.iiij.& xxiij. dist.
prætereà.ibi, nisi nos fallit opinio,
legimus.& xxx. q.iiij. quod autem.
ibi,nulla autoritate reperitur prohi
bitũ.& tex.xxxiij.q.iiij. non inueni-
tur exemplũ.cũ sim.imò potius re
peritur contrariũ,scilicet,ꝙ pro fur
to simplici quis nõ debeat mori: vt
est tex.hîc,& in corpore,vnde sumi-
tur ista auten.vt nulli iudi. §. pen.si
verò.

verò.qui text. loquũtur indistinctè, q pro furto simplici quis nõ debet mori:ergo indistinctè debẽt intelligi, tam pro paruo,q̃ pro magno.l. j. §.& generaliter.ff. de lega. præstan.

77 *Et vbi lex nõ distinguit, nec nos distinguere debemus.l.de pre.ff. de publicia.cũ sim. Item hoc probatur, pro furto atroci seu enormi. qs non debet mori:vt est casus in l.j.§. expilatores,itẽ effractores.ff.de effractori. & expil. vbi dicit,q qui furantur effracto pariete,put admissum crimẽ suggerit,puniri debẽt: dũmodò ne qs in plebeio operis publici pœnã,in honestiori relegationis pœnã excedat.vnde ibi vult,quodcũq; sit furtũ,etiã effracto pariete commissum,q nõ possit fur ad mortẽ condemnari. Itẽ tale furtum dicitur atrox,vt dixi,& etiam statim dicetur. sed furtũ magnũ dicitur atrox:vt est gl.no.in l.ad ea.in vlti. charta. ff.de regu.iur.ergo sicut pro atroci non imponitur pœna mortis,ita nec pro magno. Itẽ pro hoc est casus in l.sacrilegij capite.in pri.ff.ad l.Iul.peculatus.& pbatur in l. peculatus pœna.cõiũcta l.j.& lege l.Iul.peculatus. co.tit.Itẽ hoc etiã probatur in l.saccularij.in prin. ff. de extraor. crimi. vbi dicitur,q saccularij,qui vetitas artes exercentes in sacculos partem subducunt,partẽ subtrahũt. Itẽ qui directarij appellãtur,hoc est hi, qui in aliena cœnacula se derigunt furãdi animo,plusq̃uàm fures puniendi sunt.idcirco ad tẽpus in opus publicũ dantur, aut fustibus castigantur, & dimittuntur.aut ad tẽpus relegantur.Ecce ergo,q istud plus cõtra factores puniuntur,& tamen nõ cõdẽnantur ad mortẽ,vel mẽbri abscisionem. Itẽ pro hoc est gl.ordi.in l. capitalium.§.famosos.ff.de pœnis. quę dicit simpliciter & indistinctè, q qui semel furatur, veniã meretur à furca:nec ibi distinguit,an furtum sit magnũ vel paruũ.ergo &c. vltrà ad hoc adducitur id, quod habetur in l.interpretatione.& l.si præses. & in l.hodie.ff.de pœnis.

78 *Vbi dicit, q in dubio pœnæ sunt molliendæ, nõ exasperandæ. Nec obstant rationes suprà in contrariũ allegatę secũdũ Bal.hîc.nam dũ dixit,q magnum æquiparatur tribus paruis,per l. si is qui tres.ff.de excusa. tuto. Respondetur,quia vt infrà dicã,etiã de iure pro tribus furtis,quis nõ debet mori.ergo &c. Prętereà posito,q deberet quis mori pro tribus furtis,nõ tamen sequitur,ergo idẽ pro vno magno.Ratio est, quia quãdo quis cõmittit tria furta,habet animũ,& consuetudinẽ furãdi:vt est textus, & ibi glossa,quæ allegat concordantes in l.tertia, in fine, suprà de episcopali audi.& ista cõsuetudo magis aggrauat delictũ, quàm si semel fieret, & esset magnũ. pro hoc optimè facit, quod not.Cyn.in l.si certis annis.in vj.q.§.de pactis. & in l.si p te.i.prin. & ibi Bald.C.de dotis promiss. Nec ob.tex.in d.l.si is qui tres.§. cęterũ. ff.de excu.tu.vbi dicitur,q excusat vna tutela magna, sicut tres paruę: qa ibi hoc ideo est,qa onus triũ tutelarũ excusat propter difficultatẽ rationũ conficiendarũ,& reddendarũ: vt dicit text.in d.l. si is qui tres. §.j. in fin.quæ ratio militat, quando est vna tutela magna,diffusa, & negotiosa,quia subest eadẽ difficultas:vt ibi dicitur:sed in furto consideratur alia ratio.nam ibi vnũ furtũ etiã magnum

gnum.consideratur solũ delictũ:sed vbi sunt plura furta,etiã parua,cõsiderantur duo.delictum furti,& animus,& consuetudo furandi, quæ aggrauat magis delictũ,q̃ ipsius delicti magnitudo,vt dixi,probatur in c.accusatus.de hære.li.vj.facit quod no. in d.l.iij. §.fi.s. de episco.audi. Nec etiã obstat secũda ratio Bal.dũ dicitur,ꝙ propter enormitatẽ criminis, licitũ est leges trãsgredi: quia istud debet intelligi in hoc casu,dũmodò non excedat pœnã operis publici,& relegatiõis:quia pro furto etiã atroci,quodcunq; sit,non debet extendi vltra dictã pœnã:vt est casus in l.j. §. fi.de effracto.& expila. Præterea dicit Lud.Pon.in d.singulari,quod incipit,dicit Bald.in authen. sed nouo iure.ꝙ istud dictũ,ꝙ licitũ sit iudici leges trãsgredi propter enormitatẽ criminis,nõ est verũ:quia nisi iudex habeat licentiã à principe, non põt agere pœnã propter immanitatẽ criminis:vel nisi iudex habeat licentiam à magnificis dominis huius ciuitatis, qui sunt vicarij Imperatoris: de hoc allega tex.sing. secundũ vnã lecturã glo.cõmuniter approbatam,in l.antepen.quæ incipit,diuus. ff.de fal.qui tex.cũ glo.super ver.pati posse.in fi.vult,ꝙ iudex non põt punire plus quàm sit pœna ordinaria, etiam vt alij terreantur. & sic vbi est aliqua immanitas criminis. & istud credo verius de iure:quicquid dixerit hic Bal.& alij s.allegati. Sed vbi in loco esset statutũ,ꝙ iudex habeat arbitrium puniendi,in hoc casu,sicut est hic Veronæ,vt s. dixi,fortè posset imponi pœna mortis.argumẽ.gl.singularis Institu.de iniurijs. §. in summa.in verbo,extra ordinaria.& gl.in l.sacularij capite.in princip.in ver.considerandũ.ff.ad l. Iul. peculatus. vide tamẽ ea quæ dixi in l.si fugitiui.in v.quæst.s.eod. & pro hoc facit gl.iij.in d.l.diuus.vbi plus quàm sit pœna ordinaria, à contrario sensu.ff.de falsis. quæ omnia nota, quia non ita reperies alibi istum

79 passum plenè decisum. *Quando autem dicatur furtum magnum vel paruum. dic quod dicitur considerata qualitate furantis, & qualitate illius,cui est factum furtum:si est diues vel pauper. argumen. l. sed & si susceperit & quod ibi nota.per glo. & Docto.ff.de iudicijs,& quod not. Barto.in l.respiciendum. §.furta do

80 mestica.ff.de pœnis. *Sed quid si ille, cui est factum furtum, vel ipse fur est filiusfami. & sic in bonis parum,aut nihil habet, sed pater eius est diues: an ipse reputabitur diues an pauper: vt intelligi possit,an furtum sibi, vel per eum factum sit magnum, vel paruum.credo quòd reputetur & censeri debeat diues, inspecta conditione patris,per ea quæ nota.Albe.de Rosa.in suo opere statutorum,in j.parte.q.lxxiiij. vbi di-

81 cit, *quòd si statuto caueatur, quòd nullus possit eligi ad aliquod officium, nisi habeat in bonis libras trecentas,& quidam filiusfamiliàs,cuius pater habebat in bonis vltra trecentas libr.electus ad vnum officiũ, habebat vnum substitutũ, qui eum ab officio excludere nitebatur, dicens,quòd nõ habebat in bonis trecenta,secundũ formam statuti.contra quem obijciebatur, quòd pater habebat in bonis plusquàm trecenta:querebatur an ad officium deberet admitti. & allegat pro & contrà.

& tan

& tandē concludit pro filio. allegat inter alia l.in suis.ff.de libe.& posthu.& ibi hoc etiā not.Alb.de Rosa. & l.ij.§.filiū.ff. pro hærede. & quia persona patris & filij, eadē reputatur,l.fi.C.de impub.& alijs substit.& dicit Alber.in d. q. lxxiiij. ꝙ ita fuit consultū,scilicet ꝙ admitteretur filius ad officiū.Nam maritus & vxor euitant satisdationē de iudicio sisti propter fundū dotalem:vt l.sciendū. §.si fundum.ff.qui satisda.cog.sic & bona patris,sæpe dicuntur esse filij, & ideo hæreditas parentum dicitur debita filijs.l. fin. C. de codicillis. l. fin.C.de cur.fur.& C. de imponēda lucra.descriptione,l.j.circa prin.lib. x.& non deficit eis nisi administratio.d.l.in suis.de libe.& posthu.& ꝓ hoc etiā ff.vnde liberi. l. scripto. & de bonis damnatorū,l.cū ratio.& qa filij dicuntur ad propria bona venire.ff.de success.edic.l.j.§.largins.nā filij nō debent thesaurizare parentibus,sed econtrà parentes filijs. xvj. q.j.c.prædicator. & ibi glo.

82 *Item quia appellatiōe domini cōtinetur filius in bonis patris:vt l. prima. §. domini.ff.ad Syllania. Itē quia filij. possunt dicere libertos patris esse suos:vt ff.de verbo.signifi.l.licet.§.patronos.Itē pro prædictis facit,quod not.idem Alber.de Rosa.in d.opere statutorum,in prima parte,quęst. c-

83 xiiij. vbi dicit, *ꝙ si statuto castrī, vel villæ continetur, ꝙ nullus possit ibi esse potestas,nisi ibi habeat cētum bubulcas terræ: quidā filiusfamilias fuit electus potestas, & nō habebat ibi centū bubulcas terræ: sed pater eius sic: quærebatur, an possit esse potestas.& ibi tenet ꝙ sic.& ibi allegat iura & rationes. Itē pro hoc, quod statim dicam de viro & vxore. Item etiam pro prædictis facit optimè l.fin.j.de impu. & alijs substitu. & maximè id quod per Ange.ibi di

84 citur:vbi vult, *quòd si statutū dicit,ꝙ nemo posit miles esse,nisi habeat mille in bonis, si filiusfamilias nihil habet,sed pater eius habet mille,filius reputatur habilis. Item pro hoc, quia æstimum patris, dicitur esse æstimum filij: vt not. Bald. Ange.& Doctor.in l.fi.j.de impu. & alijs substitu.& adde quod not. Bart. in l.cū scimus.C.de agricolis & censitis.libro vndecimo,& quod notat. Bald.in l.j.ff.ad Sylla.& in l. si plures.ad fin.C.de sacrosanc.eccle.& in addi.Specu.in titu.de censibus. Et intellige prędicta vera, quādo filius est filiusfam. in potestate patris, secus si esset emancipatus:vt not. glo. in l.secūda.C. qui ętate se excusant, lib.x.& not.Docto.in d.l.fi.C. de im

85 pu.& alijs substit. *Quid autē erit, si ille,qui facit,vel ille, cui fit furtū, est maritus,vel vxor,& ipse parū habeat, sed eius coniunx sit diues, an ipse reputabitur diues? Et breuiter dico quòd sic, per text. in l. sciendum. §. si fundus.ff.qui satisda.cog. vbi dicitur, ꝙ maritus & vxor euitant. satisdationem de iudicio sisti propter fundum dotalem. & ad hoc faciunt ea, quę statim dixi de filiofamil. Sed contra istam determinationem facit, quod not.Alber.de Rosat.in suo opere statutorum,in j. parte,quęst.cvj.vbi dicit,pone aliam

86 quæstionem. *Statuto cauetur, quòd habens mille in bonis, debeat tenere vnum equum pro communi. aliquis ex bonis proprijs habebat quingenta,& ex dote vxoris alia quing

quingenta, nunquid patrimonium suum coniungetur cum dote, vt sic teneatur tenere equum pro communi, tanquàm habeat mille in bonis? Et dicit Alberi. quòd obtentum fuit secundum Doct. antiquos ꝙ non, & dicit, quòd de hoc videtur casus in l. Lucius. §. idem respondit, constāte matrimonio. ff. ad municipales. & licet hoc multùm faciat, cōtrà tamē adhuc idem teneo, quod dicit, & dico, quòd de hoc est casus in d. l. sciēdum. §. si fundus. & in d. §. idem respondit, constante matrimonio. in prin. vbi dicitur, ꝙ dos in bonis ma 88 riti est cōstante matrimonio, & probatur in l. in rebus. s. de iure do cum sim. Nec obstat quod dixit Alber. de I... sa. per dictum §. idem respōdit. ... §. responso: quia illud procedit quātùm ad onera, quæ imponuntur respectu quantitatis patrimonij: nos verò loquimur quantùm ad hoc, an reputetur diues: & sic quo ad eius cō modum & fauorem: quocasu, dos dicitur esse in patrimonio viri, & etiā vtriusque, vt d. l. sciendum. §. si fundus. Cogita tu, quia nunc circa hoc nil mihi aliud occurrit. Si verò furtum, quod cōmittitur, est enorme, siue atrox: quod est, quando fit cū fractura ostij, vel scrinij, vel capsæ, vel alio modo simili, vel expilatur hæreditas, & tale furtū cōmittentes, dicūtur fures improbiores, secūdùm do. Paul. de Castr. hic: & dixi suprà, circa prin. Et videtur, ꝙ sit iudicandū idē quod dictum est, de furto magno, secundùm Bal. hic, ad finalem colum. versi. tertiò nota. Sed de hoc dic, vt dicam infrà, quando fures sunt im-
87 probiores, qua pœna puniantur.* Et aduerte ad id quod dixi, quòd pro vno furto, & sic primo, quis non debet suspēdi, nec aliter mori. Nā hoc, fallit in pluribus casib*. Primò enim fallit, quando furtum esset magnū vt dixi s. secundùm Bal. quod tamen non teneo de iure, vt s. dixi. Secundò fallit, quando esset statutum vel cōsuetudo d... hoc i loco: vt notatur hic per Doctores. Tertiò fallit, in c. j. §. si quis quinq; solidos. in titu. de pace tenenda, in vsibus feudorū. sed secundū aliquos, ibi est speciale propter fracturā pacis. pro hoc facit ille tit. sub quo ille §. est positus, qui est de pace tenenda.* Nā lex debet esse posita sub congruo titulo, & secundùm eū debet intelligi, vt in prima. consti. Codi. §. quibus. & in l. Imperatores. ff. de i diē addic. & ita tenet Ang. de Are. Instit. de actio. §. ex maleficijs. in iij. col. Vel dic, ꝙ ille §. si quis quinq; solidos. hodie corrigit per eundē Imperatorē in c. j. §. iniuria. in tit de pace iur. fir. & ibi glo. in ver. furtū. & in verb. legitimè. & ibi plene p Doc. & maximè p do. Iac. de Alua. & ita sentit etiam Bart. hic. Vel dic, ꝙ ille §. si quis quinq; solidos. de generali cōsuetudine nō seruat, secūdùm gl. in d. §. iniuria. in ver. legitimè. in fi. maximè in Italia secūdū Iac. de Bel. & Bal. ibi. & idē tenet Gādinus in suo tractatu maleficiorū, in titu. de pœna furū. in pen. q. Et idē tenet hic Bal. ad finē. j. col. qui dicit, ꝙ ille §. non seruatur de cōsuetudine: ideo de eo nō est curandū. Et idē tenet Bart. in l. capitaliū. §. famosos. ff. de pœn. vbi ponit opiniones. Et istā opinionē credo verā, saluādo etiam primā, scilicet ꝙ ille §. loquat in pace rupta: & ꝙ hodie de cōsuetudine nō seruatur in simpli furto. Circa intellectum

tellectum dicti §.si quis quinque solidos. vide etiam quæ dixi suprà, in secunda opposi. Quartò fallit in l. penultim.ff. de cond.ob causam.sed ibi per Doctor.dicitur, quod ita fuit ibi de facto:nō autem,quòd de iure fieri debuerit. Vel fortè ibi speciale ꝓpter vtilitatē personæ, quia erat seruus,secundùm Ange.de Aret.Instit. de actio. §.ex maleficijs. in iij. colū. Quintò fallit, quando fur est famosus,vel latro. de quo per tex.glos.& Bartolum.in l.capitalium. §. famosos.ff. de pœnis.& dicam j. de pœna

89 latronum. *Et prædicta sunt vera, scilicet quòd pro primo furto quis debeat puniri, qnādo furtum est cōmissum simpliciter:secus si esset cōmissum propter necessitatem famis extremam:quia tunc nō deberet puniri,per c.si quis furatus.extrà de furtis. cum ibi not. & per c. discipulos. cum ibi not.per glos.de consecra.di stinct.v.& vide tex. cum glos.de consecra.distin.j.sunt nonnulli. & notat glo.in l.tertia.in §.cum eadē.in versicu.cōfert.quę incipit,ad comedēdum.ff. ad legem Rhodiam de iact. quæ dicit, quòd tempore necessitatis omnia sunt communicanda.Item quia necessitas non habet legem: vt in prædictis iuribus notatur. & notat Bartolus in l.prima.in fi.j.de operis liber. & in l.j.C. de naufragijs.li. xj.& vide text.j.quæst.j.remissionē. §.ergo. Et hoc etiam notat & tenet Gofre. in summa de furtis. versicul. excusatur autem.qui etiam dicit singulariter, quòd si non est extrema necessitas, sed tamen necessitas est, quòd tunc attenuatur delictum:non autem excusatur omnino. allegat dictum ca. si quis propter necessitatē.

extrà de furtis. quod allegaui, dum essem consultus de quodam stipendiario,qui propter necessitatem famis,nōn tamen extremam,commisserat furtum,& dicit per dictum Gofr. quòd talis non debebat suspendi aliquo modo,nec etiam aliter mori:ex quo necessitate famis inductus fuit ad hoc faciēdum : sed quòd debebat mitius puniri. quod bene nota, vt possis euadere quem à morte. Item prædicta vera, nisi fur esset nimium iuuenis, puta puer, vel nimiū senex: quia tunc iudex potest, & debet pœnam mitigare:vt l.auxilium. §.in delictis. & l. si ex causa. §. nunc videndum.ff.de minor.facit l. aut facta. §. persona,in fin.ibi, in huius rei consideratione,ætatis quoque ratio habetur.ff.de pœnis.& in l.ij.ad fin.ibi,& vt cuiuscunq; patiatur ætas.ff.de termino moto . & pro hoc vide quod notat Bald.in l. quicunque.j.cod. in iiij.col. vers.quarto casu,vbi dicit,quod quando est vnica pœna, ibi non cadit electio:sed dispensatio. & ista ad iudicem ex causa spectat : vt si statutum dicat de amputatione manꝰ, & aliquis est ita puer, vel ita senex, quod statim moreretur: pōt iudex dispēsare:tamen nō cogitur:nec propterea pōt appellari:arg.l. qui posthumos. in fine,in ratione literæ.ff. ad Syllanianum.& dixi suprà in l.si fugitiui.

90 in v.quæstione. *Sed iuxta prędicta quæro,an associātes furem,& faciētes ei custodiā, ne depręhendat, sint ꝓpriè fures, ita quod cōpræhēdant à statuto,loquēte de furibus. Dicas, quod non sunt ꝓpriè fures,nec in dicto statuto cōpręhenduntur, secundùm

91 Ang.in l.proinde.ff.de cōd.fur.*Dubitari etiam potest,an ille,qui desta-

rat virginem, dicatur cõmisisse furtum. Dic quòd sic: vt probatur in authen. de lenonibus, ibi, castitatis furtum. Et ideo dixit ibi Angel. quòd si est concessum alicui arbitrium contra fures & latrones, & aliqua virgo fuit deflorata, quòd cõtra talem deflorãtem iudex põt inquirere vigore dicti arbitrij: quod pulchrũ est, & notabile. Et prædicta omnia procedunt, quando quis commisit vnum furtum tantùm. Si autem quis cõmisit plura furta, aut cõmisit duo tantùm, aut tria, vel plura: si duo tãtùm cõmisit, & tũc idem videtur, quod supra dixi de vno furto, videlicet, ꝙ quis non debeat furca suspendi vel mori, debet tamẽ grauius puniri. & de hoc quòd debeat grauius puniri, est glo. quæ allegat ad hoc cõcordantes, in l. iij. in fin. s. de epis. audien. etiam si pro primo furto fuerit punitus: vt probatur in l. capitalium. §. solent. ibi, tractari clemẽtius. ff. de pœnis. vt j. dicam de versic. sed pone aliam quæsti. quotidianam. Et licet tex. & gl. fin. in d. l. iij. in fin. C. de episco. audien. videatur dicere contrarium, scilicet quòd duæ vices inducant cõsuetudinem. & dixi s. in hac x. quæst. in prin. ibi, fur famosus dicitur. & glos. in l. capitaliũ. §. famosos. ff. de pœ. in verbo, grassati. ibi, nã si semel veniã meretur à furca. à contrario sensu videtur velle, ꝙ si bis est quis furatus, non mereatur veniã à furca. Tamẽ quantùm ad hoc vt pœna mortis inferatur furi, requirũtur tria furta: saltem de cõsuetudine generali, secũdùm Doc. hic, & maximè Bald. qui dicit, & ꝑ primo & secũdo furto quis furca non suspẽditur, sed pro tertio: quia delictum in consuetudinem deducitur, furca suspenditur de consuetudine generali: quæ eo ipso reputat eum publicum & famosum furem, quòd fecit tot furta, vel saltem grassatorem: vt l. capitalium. §. grassatores. & §. famosos. ff. de pœn. hoc an sit verum de iure, statim videbimus in eo, qui commisit

92 tria, vel plura furta. *Sed de iure Lõbardo, pro primo furto debet oculus euelli, pro secundo nasus scarpelari, ꝑ tertio verò debet mori, vt in Lõbardia, de furib. & seruis fugacibus. l. si quis latro. & hic no. glo. in tit. de pace iur. fir. in §. iniuria. in verbo, furtum in vsibus feudorũ. & no. etiam gl. in l. capitalium. §. famosos. in verbo, furca. quæ incipit, aut clã. ad fi. ff. de pœ. Si verò quis cõmisit tria furta. vel plura, & tunc cõmunis est opinio glossatorũ & Doctorũ, ꝙ debeat mori: & sic furca suspendi: vt est gl. hic super verbo, castigabitur: vt dixi s. in prin. huius x. q. & hic per Bal. & Doct. & pro hoc est gl. in l. capitalium. §. famosos. in verbo, grassati. ibi, nam si semel veniam meret à furca. à cõtrario sensu, vt s. dixi. & gl. in verbo, furca. & facit d. l. capitalium. §. solent. & §. grassatores. quia saltem per trinũ actum furãdi inducta est consuetudo furãdi: vt est tex. & ibi glo. in l. iij. in fi. C. de epi. audi.

93 *Itẽ pro hoc, quia ille, qui commisit sæpius vnum delictum magis punit, quàm qui semel tantùm: vt est text. cum gloss. notabil. in l. si diutino. ff. de pœnis, circa princip. quæ allegat ad hoc cõcordantes: & sic magis punitur furtum reiteratum, quàm non reiteratum: vt est text. cum gloss. fin. in l. fin. C. de cõmeatu. lib. xij. & text. cum gloss. in verbo, deterior. in au-

then.de litigiosis. §.si verò apud iudicem.colla.viij. & habetur xxvij.q. j.peruenit.& ff.de re militari.l.iij.§. si plures.& l.non omnes. §.à Barbaris.in fi.& extrà de hæreticis,ad abolendam.§.illos autem.& not.glos.j. xxv.quæs.ij. ita nos. & habetur in c. accusatus.de hereticis.libro vj.& ita communiter practicatur de quadã consuetudine gñrali.& idẽ tenet Gãdinus in suo tractatu maleficiorũ.in tit.de pœna furum, siue in titulo de furibus & latrocinijs.versi.sed pone pœnam.secundùm Vbertum de Bobio,etiã si pro primo & secundo fur to fuisset punitus, vt dixi,& j.dicet

94 in versi.sed pone aliam quęst. *Si tamen ista tria furta essent parua, & de rebus magnatiuis, puta de gallinis,de consuetudine nõ seruatur Veronæ, quòd fur pro his tribus furtis de gallinis suspendatur, vel moriat, sed vidi cõdemnari in pecunia, vel ad standum per aliquod tempus,puta duorum vel triũm mẽsium in carceribus. Sed ego credo, ꝙ de iure sit verius: videlicet,ꝙ fur etiã qui cõmisit tria furta,vel plura,non debeat suspendi, vel aliter mori: nã hoc nõ reperitur iure cautum:vt dixi s.de illo,qui commisit vnũ furtum magnũ tantùm:ergo &c.l. præuaricationis. §.fi.ff.de præuaricato. cum simi.s.allega. Imò reperitur contrarium hic, & in corpore, vnde sumitur ista authentĩ. vt nulli iudicum. §.penulti.

95 *Item hoc probatur in l. sacculatij.in princip.ff.de extraor.criminibus.vbi dicitur,quòd directarij plus quàm fures puniendi sunt. idcirco aut ad tempus in opus publicũ dantur,aut fustibus castigãtur,aut ad tẽpus relegantur. Ex quibus verbis apparet, quòd si illi, qui sunt magis quàm fures puniẽdi,vt sunt directarij,non puniuntur ad mortem:ergo multominus fures, qui minus sunt puniendi:argum.authen.quantò magis.s.de sacr.sanct.eccle.& l.quantò magis.ff.de iureiuran.cum simi. Itẽ hoc probatur in l.j.§.expilatores.& §.fina.cum l.sequent.ff. de effract.& expilat. vbi probatur hoc manifestè sic.nam in d.§. expilatores. dicitur, ꝙ etiã fures atrociores,qui etiam cũ fractura ostij, vel hortorũ sunt fures, non sunt ad mortem condemnãdi, imò sunt relegandi, vel in opus publicum dãdi, vel fustibus castigãdi, secundùm conditionẽ psonæ:vt ibi, ergo multominus debet imponi pœna mortis simplici furi, qui nõ sit atrox,nec cũ fractura ostij,vel alteri rei furtũ cõmisit:vt etiã dixi s. quando furtũ est enorme, vel atrox. & j. etiam dicetur:vbi ponetur de furio improbioribus.Vnde ex his concludo,ꝙ furi,qui cõmisit tria furta,non debet de iure imponi aliquo modo pœna mortis, sed debet fustigari,vel relegari, vel hodie banniri, vt hic probatur,& in d.l.j.§.fi.ff.de effrac. & expila.non autẽ aliquod mẽbrum abscindi.& probatur hic.& in corpore,vnde sumitur ista authẽt.Et istud teneo,ꝙ de iure sit verũ,licet ex forma statutorum Italiæ, vel de quadam consuetudine generali seruatur contrarium: vt suprà dixi. Nec obstat prædictis dicta l. capitalium. §.famosos.ff. de pœnis, quia ille §. loquitur de latronibus, qui in itineribus insidiantur hominibus, & per vim deprædantur, & homines interimunt, vt colligitur ex verbo, interemptorum. ibi posito, in d.§

d. §. famosos. non autem loquitur in furibus, qui clàm furantur, vt loquuntur omnia iura, quæ s. dixi, & sic quæstio nostra. Nec etiam ob. d. l. capitalium. §. grassatores. quia ibi etiam loquimur de latronibus. ergo &c. Nec etiam ob. §. solent. in d. l. capitalium. quia ibi non loquitur de fure, sed de alio, scilicet seditioso. Item ibi etiam non debet puniri ad mortē, licet dicat, quòd grauius debeat puniri ex eo, quòd frequentiùs idē delictū cōmisit. Nec etiā obstat quòd per trinum actum inducatur consuetudo furandi: & quis magis delinquat, si pluries commisit furtū, quàm si semel tantùm, vt l. ij. in fin. C. de episcopali audien. cum ibi no. per gloss. & Docto. per nota. in l. si diutino. per gloss. ff. de pœnis. quia respondetur, Fateor, quòd magis delinquit, & quòd magis debeat puniri, vt in iuribus s. allega. & not. glo. in l. fin. C. de comme. lib. xii. non tamen ibi dicitur, quòd debeat ista pœna transire vsque ad mortem inclusiuè: imò probatur contrarium in iuribus præalleg. Nec etiam ob. gloss. hic in verbo, castigabitur. quæ videtur dicere contrà. & solet allegari contra ea, quæ s. dixi. nam si rectè intelligatur, non dicit contrà. dicit enim, nisi sit publicus latro, qui scilicet cōsueuit furari, quòd furcis

96 suspendatur. *Illud enim relatiuū, Qui, debet referri ad suum antecedens, hoc est, ad latronem publicū, qui consueuit furari. & sic vult dicere, quòd non sufficeret latronē esse, id est, violentum aggressorē, & spoliatorem, atque homicidiam. de quo loquitur §. famosos. nisi id sæpius fecisset, id est, consueuisset furari.

97 *Nam & rapere, furari est: vt Instit. vi bo. rap. in prin. & §. j. vt furca figi deberet, vel ad bestias damnari: vt vult ille §. famosos. & sic illa verba glo. scilicet ille, qui cōsueuit furari, non debet referri ad furem, sed ad latronē, de quo dixerat. & ita vult in effectu Iacob. Butr. hic. & pro hoc etiam facit: quia glo. intelligitur secūdùm tex. quem alleg. vt dixi s. circa princip. huius x. quæstionis. sed ille §. famosos. quem glo. allegat, loquitur de latrone. ergo de illo glo. intelligit, vt dixi s. in ix. q. in ver. latro verò publicus. vbi vide, & hoc bene not. pro intellectu glo. hic in verbo, castigabitur. Nec etiā obst. quod dicit glo. in d. § famosos. in verbo, furca. ibi, aut est famosus, sed non nisi clàm surripuit. & tūc fortè, quod hic dicitur, obtinet. quia illa glo. non firmat pedes, sed loquitur sub dubio fortè. vnde non esset firma sentētia glossatoris. quod bene no. quia non ita reperies tacta, & plenè discussa, & declarata, & facient tibi honorē.

98 *Sed posito, ꝙ de iure, vel ex cōsuetudine, vel ex forma statuti ille, qui est publicus, & famosus fur, & sic sæpius cōmisit furta, posit, & debuit mori, & sic furca suspendi: & vnus commisit hic vnum leue vel paruū furtum, sed alibi commisit plura furta: an illa furta alibi commissa aggrauant delictum furti parui hic commissi ad hoc vt possit hic tanquā fur publicus, & famosus suspēdi? Et videtur ꝙ non: quia paria sunt commissa non esse, & cognosci nō posse: nam si non potest cognosci, ergo nō potest constare iudici, vt iudici ad hoc. ff. de ferijs. l. ij. in fin. & sic si non potest iudex procedere cognoscendo,

ergo nec aggrauãdo. Tu dicas quòd sic. nam furta alibi commissa, qualificant furtum factum hic: vt acrius puniatur, & sic vt suspendatur, vt l. iij. in fin. C. de episcop. audient. & l. seruis. §. ad l. Iul. de vi. & l. j. ff. de iur. patrona. ita dicit Dy. & Barto. singulariter in l. si cui. §. si cum sacrilegiũ. ff. de accu. & idem tenet hic Bald. in princ. ij. col. versi. sed dubitatur nunquid. qui dicit, quòd licet de furtis alibi cõmissis, hic principaliter non potest inquiri, tamen quia ratione aliorum remanet infamia: cognosci in consequentiam, seu in cõcomitantiam potest. argu. l. quoties. C. de indicijs. & dicit ꝙ ista est vera opi. quã tenuit etiam Iacob. de Bel. in authẽ. vt nulli iud. cum. §. si quis verò compræhensorum. & ita etiam tenet hic Paul. de Cast. & communiter Docto. Et idem etiam tenet Ange. de Aret. Institu. de actio. §. ex maleficijs. in iiij. col. & in suo tractatu maleficiorum, in gloss. in verbo, & ei vestem cœlestem abstulit. in vj. colum. in fi. versicu. quæro nunquid furtum, de quo non posset cognosci. Et idẽ dicunt Docto. præfati, quando esset tale furtum, de quo nõ posset cognosci per præscriptionẽ temporis: sicut non posset, si esset commissum extra territorium: quia vtroq; casu aggrauat furtum hic cõmissum, per prædicta. 99 *Imò plus dico, quòd non tantũ furta alibi cõmissa, qualificant furtum factum hic, sed etiã computantur in numero furtoũ hic. vnde si statuto cauetur, quòd quis nõ possit suspendi nisi pro tribus furtis, & aliquis cõmisit hic vnum furtũ nõ magnũ, & alibi comisit duo furta, ꝙ tũc verum est dicere, ipsum commisisse tria furta, & sic poterit suspendi vigore dicti statuti, licet principaliter propter illa duo furta alibi commissa, non potuisset hic suspẽdi: nec etiam aliter puniri. ita vult d. Bartho. de Sal. singulariter in l. seruus. C. ad l. Iuli. de vi publica. quem sequitur Ange. de Aret. in suo tract. malefi. in glo. in verbo, & ei vestẽ cœlestinam abstulit. in vj. col. in fin. & Instit. de act. §. ex maleficijs. in iiij. col. & hoc etiã sentit Bar. & Ang. in d. l. si cui. §. fin. in fin. Sed aduerte, quia Gandi. qui fuit magnus practicus, in suo tractatu malefi. in tit. de pœna furum, versi. item pone aliã quæstionem de facto. & Odofredus & Guido de Suza in suo tractatu maleficiorũ, in tit. quæ pœna furibus imponatur. licet arguant, vt s. pro illa parte, tamen dicunt, quòd de iure cõtrarium est verius, scilicet quòd hic possit puniri pro vno tantũ furto, & de alijs furtis debet remitti fur ad iudicem locum quo est commissum furtum, secũdũ Huber. de Bob:o. dicũt tamẽ, quòd iudices feroces sequuntur primam opin. & puniunt fures & latrones etiã pro furtis alibi cõmissis. & istud teneas, quando hic aliquod furtum commisit, & non aliàs, vt dicit: quia tales iudices bene faciunt: & ista est hodie communis opin. Doctor. modern. 100 *Sed pone aliã quæstionem quotidianam iuxta prædicta. Quis commisit tria furta, vel hic, vel alibi, nõ curo: & pro primo & secũdo furto fuit punitus, an pro tertio furto hic vltimo loco commisso debeat mori, & sic suspendi: posito quòd ex forma statuti, vel ex consuetudine generali, pro tribus furtis quis debeat suspendi. Et videtur, quòd nõ,

quia

quia iam de duobus punitus est.nec pro vno solo furto potest suspendi. & si suspenderetur pro pluribus,bis puniretur pro primo & secundo fur to.quod esse non debet: vt ff.de accusa.l.senatus.& ff.nautæ. caupo.sta bu.l.licet. Sed videtur, quòd debeat suspendi? quia cũ perseuerauit in cri mine, magis deliquit,& maior pœna imponitur.C.ad l.Iuliam de vi pu bli.l.seruos.in fin.& ĩ. de episcopali audiẽtia.l.tertia.in fi.& ff.de pœnis. l.capitalium. §.solent.& dicit Lombarda,quòd pro tertio furto moriatur.nõ autem pro primo, & secũdo. Et sic sentit Vbertus de Bobio,quod debeat mori. & ita dicit Gãdinus in suo tractatu de maelficijs,in titu.de pœna furũ.versi. sed pone pœnã im positã.Et idẽ tenet ad literam Odofre.& Guid.de Suzaria,in suo tractatu malefíciorũ,in titulo,de pœna fu ribus imponenda.in prin.Et idẽ tenet hic do.Paul.de Cast.& istud etiã ego teneo ꝓ vero,maximè per text. in l.capitaliũ.§.solẽt.ibi,tractari clementius. cõiunctò ibi, nunquàm ca pite plectendi.nã ibi loquitur,quãdo pro prima & secũda vice fuit pu nitus:& tamen dicit ibi,quòd etiam pro tertia punitur acrius:& bene,qa ex coadunatione aggrauatur delictũ:ad quod c.accusatus. de hæreticis.li.vi.Et idẽ ego dixi suprà,quando quis cõmisit duo vel tria furta. in principio.Itẽ adde prædictis, ꝙ si pro tertio furto quis possit suspẽdi, quòd hoc nõ habet locũ, quãdo dicuntur esse facta plura furta eodẽ lo co,& tẽpore: quia talia furta nõ pos sunt numerari vt plura. Nã mens sta tuti intẽdit grauius punire propter cõsuetudinẽ delinquendi:in qua cõ suetudine requiritur temporis inter uallũ.ad hoc facit l.cũ q. §.idẽ scribit.& ibi glo.in vers. sed nõ in totũ. & ibi etiã Barsff.de fur. ita dicit hic Bal.in ij.col.versi.vlterius quæro.ad quod adde,q̃ dixi suprà, quando di catur vnum furtũ,vel plura:q̃ omnia singulariter nota,& tene mẽti: quia sunt pulchra & quotidiana. Secũdo casu principali,quãdo fures sunt im probiores,vt sunt expilatores hæreditatis, & furãtes cum fractura ostij, vel capsæ,vel serę,vel alterius rei,vel similes,qui etiã atrociores fures appellãtur: vt est casus in l.j. §. expilatores. cũ §. seq.& l.ij.ff. de effrac.& expila.qua pœna puniantur.Dic,aut loquimur de expilatoribus hæreditatis,aut de furãtib⁹ cũ fractura, qui effractores dicũtur:vt l.j. §.itẽ effra cto.de effrac. & expil.aut loquimur de saccularijs & directarijs. Si loqui mur de expilatoribus hæreditatis: dic,ꝙ licet isti nõ sint propriè fures, vt l.ij. §.j. de crimine expil. hæredi. & not glo.in dicto §.expilatores.in verbo, atrociores: tamen fures etiã dicuntur, vt probatur in dicta l.j. §. expilatores.& in l.si cũ except.§.qui vim intulit.ff.quod met⁹ causa.& di xi suprà,circa principium huius decimæ quæstionis.& isti pœna extraordinaria,id est, arbitraria puniuntur:vt est tex.in l.j.& l.diu⁹.ff.de cri mine expi.hæredi.& habetur in dicto §.expilatores.vbi etiam sic dicitur,Expilatores fures,qui sunt atrociores. hoc enim est expilatores, in opus publicũ,vel perpetuũ, vel tem porariũ dari solẽt. honestiores autẽ ordine ad tẽpus moueri,vel fines pa trię iuberi excedere:qb⁹ nulla speci alis pœna rescriptis principalib⁹ ipo

sita est: idcirco causa cognita, liberũ erit arbitrium statuẽdi ei, qui cognoscit: & sic in effectu erit in arbitrio iudicis, vel prætoris cognoscẽtis punire secundùm conditionẽ personarũ. & quomodò regulari debet hoc arbitriũ, & vsque ad quã pœnã possit iudex vigore huius arbitrij accedere, vide quæ plenissimè dixi in l. si fugitiui. in v. quæst. suprà eodẽ. Si loquimur de furibus cũ fractura, qui dicũtur effractores, vt dixi: & dicas, quòd isti sunt propriè illi, qui furãtur cũ fractura vel perforatura ostij, vel hortorũ, vel scrinij, vel capsę, vel parietis: vt probatur in dicta l. j. §. itẽ effractores ff. de effractoribus & expilato. ibi, effracto pariete. cõiuncta gl. quæ dicit aliàs perforato, aliàs effracto. & ꝙ furtũ per eos commissum dicitur atrox, est tex. in l. fin. eodẽ tit. Et etiã dicitur enorme, secundũ dominũ Paulũ de Cast. hic vt dixi suprà, quando furtũ est enorme, vel atrox & videtur quantũ ad pœnam, ꝙ idem sit iudicandũ de hoc furto, sicut de magno. de quo suprà dixi: quia Bal. hic in j. col. versi. tertio no. maximè ibi, ego puto. ponit furtum multum enorme, pro magno, & sic promiscuè vtitur illis vocabulis. Itẽ pro hoc gl. in l. ad ea. in vltima char
101 ta. ff. de regulis iuris.* quæ appellat magnum furtum delictum atrox. & sic videtur, ꝙ sicut pro magno quis debet suspẽdi, vt suprà dixi, secundũ Baldum, licet hoc non tenuerim suprà, ita etiam pro furto atroci & enormi. Sed contrariũ in hoc est verius tenendo, quòd furtum enorme sit, quando cum fractura ostij, vel alterius rei, vt suprà dixi. nã licet quis furetur frangendo, vel perforando prius ostiũ vel parietẽ, vel scrinium, vel etiam serã: nihilominus propter hoc non debet mori: vt probatur in prædic. l. j. §. expilatores. & §. fin. cũ l. seq. ff. de effract. & expil. Item hoc probatur, quia magnum furtum dicit atrox: vt est glo. in l. ad ea. ff. de regulis iuris. & suprà dixi. Vnde sicut pro magno quis non debet mori de iure, vt suprà dixi: ita nec pro isto, quod dicitur atrox, vt est textus in dicta l. j. §. expilatores. ibi, atrociores. & in l. fi. i principio, ibi, atrociores enim sunt. eod. tit. Sed debet distingui: Aut tale furtum est commissum de die, & sic sunt fures diurni, & puniri debent: habetur in dicta l. j. §. item effractores. subaudi, puniuntur vt expilatores. de quibus dixerat in §. precedenti. posteà sequit in litera, sed enim diuus Marcus effractorem equitẽ Romanũ, qui effracto pariete pecuniã abstulit, quinquennio abstinere iussit prouincia Aphrica, vnde erat, & ab vrbe, & ab Italia. Oportebit autẽ æquè & in effractores, & in cæteros suprascriptos causa cognita statui, prout admissum suggerit, dũmodo ne quis in plebeio operis publici pœnã, vel in honestiore, relegationis excedat. Itẽ dicitur in l. fi. eo. t. Diuturni verò effractores, post fustiũ castigationẽ in opus perpetuũ: vel temporariũ sunt dãdi. vnde in effectu tales nõ possũt ad mortẽ condẽnari, sed debẽt pro admissi & personarũ qualitate puniri, citra mortem tamen. Aut tale furtum est commissum de nocte, quia sunt fures noturni cum fractura ostij, vel alterius rei. & isti debent fustibus cędi, & in metallum damnari, vt est casus in l. fina. in princip. ff. de effractoribus

tibus & expilatorib⁹.vbi in hæc verba per Paulũ iuriſconſultũ ſcribitur, In effractores variè animaduertitur: atrociores enim ſunt nocturni effractores,& ideo hi fuſtibus cæſi,in metallũ damnari ſolẽt,quod bene nota:quia multi crederẽt,ꝙ de iure fures diurni vel nocturni cũ fractura oſtij,vel ſcrinij,vel alterius rei deberent ad mortem condẽnari:quod minime verũ eſt,vt ex prædictis manifeſtè patere põt.Si verò loquimur de ſaccularijs,& directarijs,ſiue dietarijs:& dic breuiter,ꝙ iſti poſſunt puniri arbitrio iudicis,prout puniũtur expilatores hæreditatis:vt eſt caſus in d.l.j.§.expilatores.in verſicu. ſimili modo & ſaccularij.ff.de effracto.& expilato.Et vult etiam tex.circa hoc in l.ſaccularij.in prin.ff.de extraordina.crimi. vbi per Vlpianum
102 ita ſcribitur:*Saccularij,qui vetitas artes exercẽtes,in ſacculos partẽ ſubducũt,partem ſubtrahũt.Item qui directarij appellantur,hoc eſt,hi qui in aliena cœnacula ſe dirigunt furandi animo,pl⁹ quàm fures puniẽdi ſunt, idcirco quoq;,aut ad tẽpus in opus dãtur publicũ,aut fuſtibus caſtigantur,& dimittuntur,aut ad tẽpus relegantur.Et qui dicãtur ſaccularij,exponitur ibi per gl.j.quæ inter alias expoſitiones in fine ponit iſtã,videlicet quòd ſaccularij ſunt,qui in ſaccis portant merces deſuper bonas, inferius malas in eodẽ ſacco.quod bene nota cõtra huiuſmodi delicta cõmittentes:quia puniri debẽt plus quàm fures:qui tamẽ à Iuriſconſultis improbiores,ab Imperatore improbi tantũ appellantur,vt dixi ſ.circa principiũ huius decimæ qſtionis: vbi vide.Item tertio caſu principali, quando ſunt improbiſsimi, vt ſunt raptores,qui in ſtrata publica furantur, q graſſatores vocantur. Itẽ illi qui cũ interfectione in ſtrata publica furantur,qui publici latrones vocant.& etiã dici poſſunt plus quàm improbiſsimi:vt probatur in l.raptores.C.de epiſco.& cle.& Inſti.vi bonorũ raptorũ.in princ.& l.capitaliũ. §.graſſatores.& §.famoſos.ff.de pœnis.& dixi ſ.in ix.quæſt.circa principium huius decimæ qſtionis.Et iſti qua pœna puniãtur dic diſtinguẽdo: aut loquimur de raptoribus.& dic, ꝙ pro rapina prætor fecit edictum ſuũ,qd habet tria capita.Prima duo capita ponuntur in l.iij.in princi.ff. vi bonorum raptorũ.vbi ſic dicitur. Prætor ait,ſi cui dolo malo hominibus coactis dãni quid factũ eſſe dicẽtur,ſiue cuius bona rapta eſſe dicetur,in eũ q id feciſſe dicetur,eidẽ vi bono.rapto.infrà annũ in quadruplum,poſt annũ in ſimplũ iudicium dabo.Itẽ ſi ſeruus fuiſſe dicet̃,in dominũ iudiciũ noxale dabo.Tertiũ caput ponitur in l.iij.quę incipit,Prętor ait,eodẽ ti.vbi dicit̃,Prætor ait, cuius dolo malo in turba damnũ qđ factum eſſe dicetur,in eũ,in anno, quo primũ de ea re experiũdi poteſtas fuerit in duplũ,poſt annũ in ſimplum,iudiciũ dabo.Et iſta tria capita declata,vt habet̃ per Iuriſcõſultos, in toto illo tit.ff.vi bonorũ raptorũ. & habetur etiã in c.j.& Inſtit.eodem titu.& per Azonẽ in ſumma,eodem titulo.& ſufficiant iſtæ remiſsiones. quia non intendo tractare materiã vi bonorum,cauſa breuitatis. Sunt enim aliæ violentiæ quæ puniuntur, de quibus vide per gloſſam ordinariam,& magiſtram in l.extat.ff.quod

tus causa.& ibi per Doct. Si verò loquimur de his, qui in strata publica, vel in syluis furantur. qui grassato-
103 res dicunt, vt l.capitaliũ.§.grassatores.ff.de pœnis. qui * quare dicant grassatores, vide tex.cum gl.in d.§. grassatores.& vide tex.xxiij.quæsti. j.militare.in ver.grassat.& ibi Arch. qui ponit de hoc verbo, grassari.& dic incipiendo hic ponere materiã, qua pœna latrones puniãtur. Quòd aut isti furantur sine interfectione alicuius, & isti propriè grassatores vocantur, sed proximi latronibꝰ habentur: vt dicit tex.in d.§.grassatores.& ideo eos latrones simplices apppellaui, vt dixi suprà, in ix.quęst. in versi latro simplex. Aut furantur cum interemptione hominis, & tũc propriè dicuntur latrones: vt est casus in d.l.capitaliũ.§.famosos.ff.de pœ.in versicu.interemptorum.& in ver.homicidia. Primo casu, quãdo aliqui furantur in syluis, vel in strata publica, vel in itineribꝰ, vel in domibus, aut in mari per vim aggrediẽdo, aut cum armis, aut sine armis: vt dicit hic tex.& infrà in corpore, vnde sumitur ista authentica, in §.pen. quòd pœnis legalibus subijciuntur.
104 * Quæ autem sint istæ pœnæ legales, dicit gloss.in d.§.pen. quòd suspendãtur, per dictum §.famosos.& idẽ videt dicere gl.in d.§.famosos. in ver.furca.ibi, sed hodie. vbi gl.dicit, sed hodie hoc casu pœnis legalibus. qđ exponũt, pœna huius l. Ego in hoc distinguerẽ, aut isti semel tñ furati sunt, aut pluries. Si semel tãtũ, tũc debẽt in metallũ dãnari, vel in insulas relegari. Si pluries, tũc debẽt capite puniri, vel furca suspẽdi. Istud ꝓbatur apertè in d.l.capitaliũ.§.grassato.ff.de pœnis. vbi ita scribit, grassatores, qui prædę causa id faciunt, ꝓximi latronibus habentur: & si cum ferro aggredi, & spoliare instituerint, capite puniuntur, vtiq; si sæpiꝰ, atque in itineribus hoc admiserunt, cæteri in metallum damnãtur, & in insulas relegantur. & hoc expresśè tenet gloss.in d.§.famosos.in verbo, grassati sunt. in secunda & vltima expositione, dum dicit, vel grassati, id est, vbi frequẽter obsederint itinera publica: nam si semel veniam merẽtur à furca, vt d.§.grassatores.& in l. iij.in fine.C.de episcopali audien.& idem tenet alia glo.in d.§.famosos. in verbo, furca.in versi.aut palàm.&
105 in ver.vel posset dici.* Vbi dicit, ꝙ si semel tãtùm quis sit grassatus, tenetur l.Iulia.de vi publica.& non debet furca suspendi, per dictũ §.grassatores.& idem tenet gloss.j.xxiij. q.iij.si quis fortitudinẽ.& ista opinio verior est, & hoc modo debet intelligi iste tex.hic in fine, dum dicitur, pœnis legalibus subijciuntur.& textus in corpore, vnde sumitur ista authen. vbi eodẽ modo dicitur, nam intelligitur de pœnis legalibus, scilicet secundũ dictum §.grassatores.& secundũ leges titu.ad l.Iul.de vi publica.& etiam secundũ §.famosos. quando scilicet furtum factũ fuisset cũ interemptione hominis, vt j.dicetur: quod est singulare pro latronibus, & piratis, qui semel tantùm aggrediẽdo aliquẽ, vel aliquos, spoliauerunt: vt per hoc nõ debeãt furca suspendi, vel aliter mori: vt dixi suprà in ix.q.in fi.sed debent relegari, & fustibus cædi, vel loco dãnationis
105 in metallum.* Quę hodie nõ est in vsu: vt dicit gl.in §.relegati.in verbo

bo, in metallũ. in fine, Inſ. tu. quibus modis ius patrię poteſtatis ſoluitur. manũ abſcindendam, æquiſsimũ eſſe putarẽ: & deinde bãniendos eſſe propter admiſsi criminis atrocitatẽ. Nec obſtat gl. in dicto § pen. in authẽ. vt nulli iudi. quæ videtur exponere pœnis legalibus, ſcilicet ꝙ ſuſpẽdantur, quia debet intelligi ſecũdũ legẽ, quã allegat, vt dixi ſ. in d. q. nam allegat. §. famoſos. ergo debet intelligi, quãdo cõcurrit furtũ. ſecũdũ §. famoſos. ſcilicet cum interemptione. Eodẽ modo nõ obſtat gl. in d. §. famoſos. in verbo, furca. in verſ. ſed hodie. quia intelligitur illa glo. ſecũdũ illam legem. nã dicit, pœnis legalibus. quod exponũt, pœna huius l. nõ dicit huius §. & ſic ꝙ illa verba, quæ hic in fi. dicũt, pœnis legalibus ſubijciũtur: intelligãtur ſecũdũ dictã l. capitaliũ. ſcilicet in §. graſſatores. & in §. famoſos. ſecũdũ diſtinctionem, quã ſuprà feci. Prætereà gloſſ. ibi non firmat illam opinionem, ex quo ponit poſteà aliã, & iſti, qui hoc modo ſæpius furãtur, dicuntur etiã publici & famoſi latrones, vt d. §. famoſos. & hoc modo intelligo gl. hic, in verbo, caſtigabitur. vt dixi ſ. in ix. q. licet propriè latrones ſint illi, qui cum interemptione furant, vt ſ. dixi, & ĩ. ſtatim dicetur. Et prædicta pcedũt nõ ſolũ ſi furati ſunt, ſed etiam ſi cũ ferro aggredi & ſpoliare inſtituerint, & ad aliquẽ actum peruenerint, ante tamẽ pfectionem: vt eſt no. tex. in d. §. graſſatores. ibi, & ſi cũ ferro aggredi, & ſpoliare inſtituerint. q tñ debet intelligi, dũmodò ad aliquẽ actũ puenerint, iuxta no. in l. is q cũ telo. C. ad legẽ Corne. de ſic ar. ſecus ſi ad nullũ actũ puenerint. quod bene nota cõtra illos, qui ſtant in ſyluis, vel itineribus, vel in mari. & prędæ cauſa aliquem aggrediuntur, vt ſpolient: licet ipſum non ſpoliauerint: quia euaſit de eorũ manibus: ꝙ nihilominus ipſi debent puniri, ac ſi eũ ſpoliaſſent: licet Bar. in d. §. famoſos. ad fi. aliter ſenſerit: dum dicit, & intellige hoc de his qui perfecerunt delictum. aliàs ſecus ſ. ea. l. §. graſſatores. quod ſingulariter no. Secũdo caſu, quãdo aliqui furantur in itineribus: vel in ſtrata publica, vel in ſyluis, vel in domibus, vel in mari per vim cum armis, vel ſine, cum interemptione hominis. Et diſtingue, aut hæc fecerũt ſemel tantũ, & tũc dicũtur ſimplices latrones. vt dixi ſ. in ix. q. & nõ debent furca ſuſpẽdi, ppter furtũ vel ſpoliationẽ, vt eſt caſus in d. §. graſſatores. & gl. in d. §. famoſos. in verbo, graſſati. relata ad text. & eſt glo. xxiij. q. iij. ſi quis fortitudinem. Si tamen interuenit homicidium, prout pręſupponitur, tũc pro homicidio deberet mori, etiam pro ſpoliatione ſola. & ita intelligo dictum §. famoſos. & gl. in l. ij. in verbo, defenſionem. ff. de bonis eorum, qui ſibi mor. cõſci. quæ dicit, ꝙ latrones furca ſuſpẽduntur. Aut hoc fecerunt pluries, & tunc dicuntur publici, & famoſi latrones, & iſti debẽt furca ſuſpendi. Et de hoc nõ eſt dubiũ: quia eſt tex. cum glo. in dicta l. capitalium. §. famoſos. ff. de pœnis. vbi ſic eleganter dicit: famoſos latrones in his locis, vbi graſſati ſunt, furca figẽdos cõpluribus placuit, vt & conſpectu deterreantur alij ab ijſdem facinoribus, & ſolatio ſit cognatis & affinibus interemptorum, eodem loco pœna reddenda, in quo latrones homi-

homicidia fecissent. Nõnulli etiã ad bestias hos dãnauerũt: maiores nostri in omni supplicio seuerius seruos quàm liberos, famosos quàm integræ famæ homines puniuerunt. & ita etiã potest intelligi gl. hic in verbo, castigabitur. dũ allegat §. famosos. & dicit, q̃ publicus latro, qui scilicet consueuit furari, debet furcis suspendi, scilicet quãdo furtũ factũ est cum interemptione hominis, vt dicitur in d. §. famosos. & eodem modo debet intelligi gl. xxiij. q. iij. si qs fortitudinem. in prin. quæ dicit, intelligas istud c. de famosis latronibus, qui licitè furca suspenduntur, vt
107 dicto §. famosos. *Et adde, q̃ isti famosi latrones, dicunturetiã insignes latrones, vt est tex. quem ita intelligit ibi Bar. secũdùm Oldr. in l. cõstitutiones. ff. de appella. & quis dicatur propriè latro, vide Bald. in addi. Spec. in titu. de furtis. Item, quis dicatur publicus latro, vide Oldr. in cõsilio clvij. Item quis dicatur famosus latro: vel fur, vide tex. & Bar. in l. capitalium. §. famosos. ff. de pœnis. & Angel. in l. j. §. aduersus. ff. de sepul. viola. & Albe. de Ros. in l. sacrilegij pœnam. §. fin. ff. ad l. Iul. pecul. & vide Bar. in l. ij. ff. de furtis. Quibus ad
108 de, *quod si ex forma statuti latro famosus intelligitur, qui fecerit tria furta: habet locũ, siue quis fecerit ea simul, siue successiuè, secundũ Bald. in l. qd ergo. §. quod ait. ff. de his qui no. infa. dũ tamẽ sint distincta, per illum tex. sufficit ergo, siue sint distincta re tantũ, siue re & tẽpore. Sed Doctores tenẽt cõtrariũ cõiter, scilicet, quòd requiratur distinctio tẽporis: quãdo punitur propter consuetudinẽ furãdi: vt ff. de furtis. l. eũ qui. §. idem respondit. arg. l. iij. C. de episc. audien. quæ consuetudo non inducitur in instanti tempore. ita dicit Bald. in dicto §. quod ait. ad quod vide, quod dixi suprà, quando dicatur vnum furtum. Quæ omnia singulariter nota & tene mẽti: quia sunt vtilia & quotidiana: & pleniùs quàm alibi discussa: & sufficient tibi pro vna repetitione & vno tractatu de pœna furum, & latronum. De qua materia vide hic per Docto. & habetur in locis præallegatis, & maximè in dicta l. capitalium. §. grassatores. & §. famosos. ff. de pœnis. & per glo. magistram in c. j. §. iniuria. in verbo, furtum. & in verbo, legitimè. & ibi per Docto. in tit. de pace iura. fir. & per glo. in d. c. si quis fortitudinẽ. xxiij. q. iij. & per Gandinũ, in suo tractatu de maleficijs, in tit. de pœna furũ. & latronum. & per Ang. de Aret. in suo tractatu maleficiorum, in gl. in verbo, & ei vestẽ cœlestinam abstulit. & in §. ex maleficijs. Instit. de actio.

a Quod licitũ videtur. *De hoc quòd liceat allegare legem Lõbardorum, & quando sit approbata ultra ea quæ ponit hic autor & Doct. in c. ij. de feudis. adde & uide Fel. in c. ex parte. el. j. col. antepen. uersi. de diuersorum librorum. de rescri. & ibi, qui sint libri aut. & aliquid etiam per eundem in c. qualiter & quando el. ij. col. j. de accusa. & pro decisione uide quæ ponit Alex. de Imo. in l. pro hærede. §. si sepulchri. ff. de acqui. hær. qui distinguit, & eius distinctionem sequuntur Nouiss. Papienses in tracta. feudorum. Car. col. j. post. medium.*

b Sed Paulus. *Adde quòd hoc idem tenet d. Maria. Soxi. in c. sicut Iudæi. de Iuda. in v. col. qui allegat tex. cõtra Bal.*

Bald.formalem uidelicet in c. sicut ur geri.j.q.j.qui tex.dicit,q licet manus arida sit sine sanguine,tamē membrū est. & ad arg. Bald respondet,ut per Paulum hic & alle.Ang. in d. l.ij. dicit tamen opi Bald.uno casu posse saluari,uidelicet si manus arida esset talis,quòd magis expediret non habere quàm habere,puta cancrosa,uel talis, quæ uisu terrorē induceret, adeò quod ad saluandum totum corpus, opus esset illam amputare, quia tamen non posset illius amputationem eligere, cū non cederet sibi ad pœnam.sed ad maximum commodum, maximè si commisisset delictum ea intentione,ut illa manus sibi amputaretur, cùm quis nō debeat ex sua malitia commodum reportare.ca.intelleximus.de iu. Et adde ad ea q̄ notaui ī.l.quicunq;. col.xj. Quid si delinquens habeat solā manū, an illa debet amputari? uide j. q seq.

c Quod dicitur fieri sæpe. Adde & uide Alex.de Imol.in l.sæpe.ff.de re iudi.& ultra eum adde,quod Immo.in c. cùm oporteat. in princi.de accu.dicit, quòd relinquitur arbitrio iudicis. & sequitur Arc.u̇.q.viij.in summa.

d Est graue. Adde eundem Cap. in cōsil.xxvj.colum.iij. uersi. circa secundum.in fi. quod consi. habetur etiam in j.uol.consiliorum. Alexan. consil. cxxxv.& ibi,quis dicatur domesticus.

e Non deb. Adde Imo.in d. §.dominus.& in l.stipulatio ista. §.alteri.ff. de uerborum obliga.& Fel.in c.j. col. ix.de consti.in uer. tertius casus, cum duabus col.se.ubi latè,quando in foro conscientia pœna legalis poni possit. et ad glo.in d.c.fraternitatis. ponit quinque fal.& uide etiam aliquid per Ias. in §.sed iste.col xxiij.uersi.& an in foro conscientia.Insti.de act.

f Vnum fur. Quod furtum dicatur unum,adde & uide Bald. in consilio cclvij.incip.ad audientiam.in v.uol.

g Pro tertio fur. Adde & uide consilium, quod est inter consilia Baldi cccxlviij.in v.uol.qui uidetur limitare hoc procedere, quando tertium est furtū post illa duo,secus si primò,quia tunc non potest puniri.

TRACTATVS D. IO. THIERRI I. V. DOCTOR. TOTAM MATERIAM FVGAE LACONICE COMPLECTENS.

1 Fuga serui,eius præscriptionem impedit sicut animalis fuga.

2 Fuga facit semiplenam probationem, tamen non totā,si aliter statuto dispo neretur, licet quem in mala fide constituat.

3 Fuga est triplex,scilicet uolūtaria, causaria,& ignominiosa.

4 Fuga an propriè dicatur, quando quis latitat,ut fugiat, sed non comprahenditur.

5 Fugiens in domum propriam,an possit in ea capi, & per Officialem pro debito ciuili extrahi.

6 Fugiens ad Ecclesias,an sit tutus.

7 Debito ciuili si quis ducatur per ecclesiam, non gaudebit ecclesia immunitate.

8 Titius homicida si nō potuit fugere ad ecclesiam,sed inuenit quendā sacerdotem

tem deferentē corpus Christi, aufugit ad ipsum, & eum accepit, an ecclesiæ immunitate gaudere debeat.

9 *Fures ecclesiæ an istud priuilegium habeant.*

10 *Fugiens de uno territorio in aliud, an per potestatis familiā, uel præpositi capi possit.*

11 *Fuga post accusationē an suspitionem faciat.*

12 *Fugiens cū gladio de domo, in qua homo mortuus reperitur, an occidisse præsumatur.*

13 *Debitor fugitiuus, an creditoris propria autoritate capi possit.*

14 *Fuga sola an faciat suspitionem.*

15 *Fugitiuus qui ad aliā patriā uadit, an per loci iudicem citari poterit, in quo deliquit, siue illius iudicis requisitione, cum hic criminis ratione forum sortiatur.*

QVONIAM superius tractatū est de seruis fugitiuis, vt tot° titul° limpidus enucleetur, ibidē fugę materiā inserere ausus sum. Et primitus est no-
1 tādū, *quod fuga serui impedit eius pręscriptionē, sicut fuga aialis l.j. & ibi Bal. C. de ser. fugit. Fuga eīm reddit quē suspectū. l. impuberibus. §. prætereà. & ibi Bart. ff. de suspe. tut. etsi existat leue indiciū ad torturā. Bald. in l. nō hoc. C. vñ cogna. Spec. ī ti. de
2 pba. §. fin. ver. vlti. no. vbi *dicit, quod fuga facit semiplenā probationē, tn nō totā, si aliter statuto disponeret, licet cōstituat quē in mala fide. l. mala fide. & ibi Bal. C. de long. tēp. pręscrip. q pro lib. op.
3 *Vnde est aduertendū, quod fuga est triplex, scilicet voluntaria, causaria, & ignominiosa. Bal. in l.j. C. de ædil. act. Ideo queritur,
4 *fuga an pprie dicatur, quando quis latitat, vt fugiat, sed nō cōprehēditur. vide Bald. in l.j. iij. col. C. de ædi. act. & in l.j. C. de seruis fug. vbi dicit, quod fugiēs dicitur latitare. Alexan. de Imo. in l. pen. de custo. reo. Et fugiēs de carcere, quē inuenit apertū, non facit indiciū cōtra se. Bal. in l. succurritur. C. ex quib. cau. ma. Pet. de Sus. in l. in bonę fidei. C. de iureiur. tamē si reuertitur, nō dicitur fugere, nec tenetur pœna statuti de fugiente de carcere. Bal. in l.j. vij. col. C. de seruis
5 fug. & in l.j. C. de ędil. act. *Sed fugiēs in domū propriā, an possit in ea capi, & extrahi p officialē pro debito ciuili? Bal. & Alexan. ī l. plerique. de in ius vocan. cōtra Bal. in l.j. C. de sum. trin. qui ibi loquitur, quando fuit captus extra domū, sed euasit, & in domū aufugit, qa pōt de domo incōtinenti extrahi. ita Alex. in l. quod ait.
6 de adulte. *Itē quęritur, an fugiens ad ecclesias sit tutus. pro hoc vide tex. in titu. de his q ad eccle. cōfug. Bart. in consi. incipiente, statuto ciuitatis Tuderti. Oldra. in cōsi. iiij. quod est
7 notandū etiā, *quod si quis pro debito ducatur per ecclesiā, nō gaudebit immunitate ecclesiæ. ita Archid. xvij. quęst. iiij. c. antiquitus. ex quo oritur aliqua questio.
8 *Titius homicida non potuit fugere ad ecclesiā, sed inuenit quendā Sacerdotē deferētē corpus Christi, aufugit ad ipsū, & eū accepit, an gaudere debeat immunitate ecclesię. & primò videt quod sic, per tex. in l. vna. C. de his qui ad eccles. cōfug. Nā quod aliqs in ecclesia tuetur, est introductū in fauorē dei: ergo multò fortius si fugiat ad ipsū. argu. l. capitalium. §. ad statuas. ff. de pœnis. & de ædil. edict. l. qs sit fugitiuus. §. apud Labeonē. nam teste Aristotele, propter vnūquodque tale, &

9 ipsum magis. *Sed quid de furibus ecclesiæ, an habeāt istud priuilegiū? & dicendū ꝙ sic, in l. præsenti. §. ꝙ si in finibus. C. de his qui ad eccle. cō fug. text. in c. sicut. de immu. ecclesi. quod pōt intelligi secūdū Iacobū de Belui. de furibus necessarijs: sec⁹ autē i alijs argumē. de relig. & sum. fune. §. fi. & ff. de cōtrahēda emptione. l. æde sacra. §. j. & C. de religio. l. si sepulchrū. & ibi Baldus. Vnde qñ quis in ecclesia delinquit, tūc Iudex secularis non pōt eū extrahere de ecclesia, sed episcop⁹ loci, & eū tradet Iudici seculari, & sit laic⁹. C. ad l. Iul.

10 de adul. auten. si qs ei. *Proptereà queritur, an fugiens de vno territorio in aliud, ꝓ familiā potestatis, vel prepositi, possit capi. Et est dicendū ꝙ nō. ita Bal. in addit. ad Specula. de compe. iud. aditi. versic. sed pone, ꝙ malefactor. Bal. & Floria. de san. Pe. in l. sicuti. §. Aristo. ff. si ser. vendi. Salyce. in l. ij. C. de exhiben. re. Ang. de Aret. in tractatu malefi. versic. qđ fama facit. quod est cōtra dictū Bar. in l. quod ait. §. quod ait. & ibi Alexan. de adulter. Bal. in l. quicunq;. C.

11 de seruis fugitiuis. *Sed quęrit, an fuga post accusationē, suspitionē faciat. Bald. in l. j. ff. de re. co. tenet, qđ nō. quod est primò limitandū secundū Socyn. nisi quis corā iudice fuisset minatus de accusando, licet adhuc nō accusauerit, qa tunc videt, ꝙ fuga secuta faciat suspitionē, ꝓpter quod ex hoc resultāt in multis casibus idē effectus, qui resultarēt ex libello accusatorio, vt est textus singularis in l. miles. §. socer. de. adulterijs. Secundò, nisi aliàs frustrà suspitio laboraret cōtra fugientē post accusationē. tūc enim maximā inducit suspitionē. argumen. eius quod dicitur in §. fi. quibus mod. tut. & ibi Doctor. Tertiò, nisi post accusationē accusatus, aufugiat de carceribus, quia tūc cōtra eū proceditur tāquàm contra confessum de crimine: textus in l. eos. in fi. ff. de custod. reo. & ibi glo. not. q̄ ad hoc sæpe allegat. Quando ergo accusatus est captus, & aufugit, nō habet locū dictū Bartoli, cū statim possit cōdēnari tanq̄ confessus. quod intelligendū est, si aufugerit de carcere clauso, secus si de aperto, sicut de aula palatij, vbi iudex eū stare pręcepit: quo casu, si incarceratus fugiat, ostio dimisso apto, per negligentiā custodū, tūc aufugiens nō habetur pro confesso. ita tenet singulariter Bal. in l. succurritur. ff. ex quib. causis ma. & fuit dictū originale Guil. de Cu. quod solennizat. Ludo. de Roma. in l. admonēdi. ff. de iureiuran. Quartò limitatur, nisi carcer fuisset fractus per tertiā personā, nō data opera incarceratorū: quia tūc est eadē ratio, quę est in ostio dimisso aperto. ita tenet Lanfran. de Oriano, in l. fugitiui. C. de seruis fugitiuis. gl. in §. si verò quidā. in aut. de exhib. reis.

12 *Finaliter quæro, an fugiens cū gladio de domo, in qua reperitur homo mortu⁹, præsumitur occidisse. Doct. & Bald. in l. fina. C. de proba. & in l. neque natales. eod. titu. dicunt, quòd sic. ita Angel. in tract. malefic. ver. quod fama. Angel. & Alex. post Bartol. in l. secūda. ff. de furt. quod vidi in praxi.

13 *Sed quæritur, an fugitiuus debitor possit capi authoritate creditoris. Specu. in titu. de renun. ver. item est beneficium. tenet quòd sic. quod est verum. & sic intellige, vt Iudici pręsen

pręsen

presentetur, non vt occidatur. ita in
14 tit. de accusa. §. j. versi. hoc tñ. *Ad hæc quæritur, an fuga faciat solã suspitionẽ. Bar. in l. admonendi. de iureiurã. & ibi gl. tenet, ꝙ faciat semiplenã probationẽ: qd est limitandũ secundũ Socyn. nisi qs timore familię rectoris aufugiat, & posteà citat* à Iudice cõpareat. tunc enim purgatur oĩs suspitio. tex. in l. qs sit fugitiuus. §. j. ff. de ædil. edic. Itẽ fallit, nisi aliqua causa excuset fugiẽtẽ, puta tenere partialitatem in ciuitate, vel qd aliud. d. l. qs sit fugitiuus. §. apud Labeo. Itẽ limitandũ est dictũ Bar. secundũ Socy. ꝙ fuga iudiciũ facit, vt dicitur in d. l. admonẽdi. & clari* in l. Corne. ff. ad senatu. Sylla. videlicet, qñ aufugit ante accusationẽ de se factã, secus si post: qa tũc licuit sibi sanguinẽ redimere. in l. j. in fi. de bo. eo. vbi Bart. tenet per illũ tex. quod est intelligendũ, qñ delictũ erat capitale, ex quo aut debebat occidi, aut mẽbris mutilari. secus si esset imponẽda pœna pecuniaria. Tamẽ est notandũ, ꝙ in casu speciali fuga plenè probat. l. cõsiliarios. & ibi Docto.
15 C. de assesso. *Finaliter quæritur, fugitiuus, qui vadit ad aliã patriam, an poterit citari per iudicẽ loci, in quo deliquit sine iudicis reqsitione illius loci, cũ hic forũ sortiatur ratione criminis: vt C. vbi de cri. agi. oport. aut. qua in prouĩcia. Aliqui dicũt, ꝙ sic. & allegatur pro hoc tex. in l. oĩs. §. si verò apparitor. C. de epis. & cle. & in l. fi. ff. de offi. præfec. vrb. nec obstat l. fi. ff. de iurisdi. om. iud. Tamẽ cõtrariũ seruatur de facto. vnde aut commisit in illa iurisdictione extranea, aut non. Si in illa cõmisit, tũc debet iudex, qui eũ captũ detinet, primò ipsum punire, si crimen ibi cõmissum sit tale, qđ nõ impediat executionẽ alterius iurisdictionis: vt puta si crimẽ sit tale, qđ mortem nõ exigat, & aliud primò commissum mortẽ exigeret: qa tũc primò de minori pœna, deinde de maiori esset tractandũ. ff. de accusa. l. si cui. §. fi. & sic in loco captionis põt manũ, vel aurẽ amittere: & deinde est remittẽdus ad aliã iurisdictonẽ, in qua ma.*, vel ęquale crimẽ cõmisit: & sic executio vna aliã impedire nõ debet: ita Bar. in d. l. si cui. §. fi. supra allegato.

CONSILIVM

D. SIGNOROLI DE Homedeis & Raphaelis Fulgosii Doctorum.

IN CHRISTI nomine amen. Supposito statuto ciuitatis Mediolani, ibi, vt stetur sacramento eius, cui defertur in oĩbus & p oĩa, tã super forma sacramẽti, q̃ quibuslibet alijs dependentibus, vel facientibus, ad negotiũ, de quo queritur. Pro cui* euidẽtia sciendũ est, ꝙ negotia dicũtur cõnexa, quãdo sunt negotia idẽ debitũ tangentia: quorũ vnũ tendit ad obligationẽ, alterũ ad eiusdẽ debiti liberationẽ: vt si dico te debere mihi x. & tu respõdes te debere, sed tibi esse factũ pactũ de nõ petẽdo, vt no. p Bar. in l. Aurelius. §. eũ qui. ff. de lib. leg. Itẽ plura dicũtur negotia cõnexa, qñ plura sũt negotia. quorũ vnũ ꝓcedit ab altero. hinc est, ꝙ crimen adulterij, & lenocinij dicũtur cõnexa, qa vnũ procedit ab altero; vt no. Bart.

Bar.in l.is q̄ reus.ff.de publi.iudi. & in l.ij. §.si public.ff.de adul. Itē plura dicuntur negotia connexa,quando sunt plura negotia, quorū vnum venit ad qualificationē alterius. not. Bart.in d.§.eū qui.facit l.Fulcinius. §.quid sit latitare.ff.ex quibus cau.ī possideatur. & quod not. in l.diuus.ff. de re iudi. Itē plura dicūtur negotia cōnexa,q̄n plura sunt negotia, quorū vnū inest alteri cōtrahētiū voluntate: vt si promitto tibi cū hoc pacto incontinenti apposito, vt pro me vadas Romā:vt no.Bart.in d.§.eū qui. facit l.Iurisgētium.§.quinimò.ff.de pac. & l.lecta.ver.dicebā.ff. si cer.pe. Itē negotia dicūtur cōnexa, q̄n sunt plura negotia ad vnū effectū tēdentia.vt l.illud.in fi.ff.ad l.Aquil. & qđ no.gl.in l.cū fili⁹.§.j.ff.de verb.obl. facit no.ī l.nūquàm plura.ff.de priua.del.ista dicunť cōnexa,imò cēsentur vnū factū.Itē negotia dicūtur depēdentia inuicē,q̄n vnū negotiū habet aliquā accessorietatē alteri negotio.Itē negotia dicunť vnū tangēs aliud,q̄n vnū negotiū in aliquo de supradictis modis tāgit aliud,vel rōne accessorietatis,vľ rōne qualificationis,vel alijs modis, de qb⁹ suprà dixi. negotia verò diuersa & sepatata dicunť, q̄n sunt facta diuersis tpibus ex diuersis causis,& ad diuersos effectus, & vnū nō tēdit ad qualificationē alteri⁹,nec ad alteri⁹ pemptionē. itē vnū nullā habet depēdētiā seu accessorietatē ab alio.itē vnū nō inest alteri.ista dicūtur diuersa & separata,nullo modo vnū alterū tāgentia: vt no.Bar.in d.§.eū qui.faciunt.no. in l.si quidē.C. de exc. & in l.etiā.ff. de min. His præmissis pro euidētia condescēdamus ad q. ego peto à te, asserens me tibi tradidisse x. petias pannorum ad tingendū eas:ideo peto eas mihi restitui. defero tibi iuramentū. Tu iuras me tibi tradidisse, sed me fecisse pactū de nō petendo, vel liberasse per acceptilationē. in omnibus,& per omnia seruandū est iuramentū: cùm dicatur iuramentū super negotio principali,& sup connexo,& tangente negotium,de quo agitur.Eodē modo,si iurasti,me tibi tradidisse,vt suprà,sed me tibi debere centum ex tinctura pannorū tuorū:quia cùm secundùm debitū procedat à traditione prima,& causa primæ traditionis,ista dicūtur negotia cōnexa:& ideo seruandū esset iuramentū in omnibus, & per omnia:cū dicatur esse iuramentū super negotio principali,& connexo,& dependente ab eo,& ipsum negotium tangēte.Sed si tu iures me tradidisse tibi,vt suprà,sed me debere cc. ex alia causa mutui,vel ex tinctura aliorum pannorū,cùm ista negotia sint separata & diuersa ex diuersis causis contracta, ad diuersos effectus,& vnum nullo modo tāgit aliud,aliquo de supradictis modis, in eo quod tu iurasti me tibi tradidisse x.petias,&c.seruandum est iuramētū,vt tu tenearis ad restitutionē,cùm factū super negotio , de quo agiť in eo, ꝙ tu iuras me tibi debere cc.ex cā mutui,vel ex tinctura aliorū pānorū, nō est seruādū iuramētū,cū illud iuramentū nō sit factum super negotio de quo agitur,nec cōnexo, nec depēdente,nec ī aliquo mō tāgēte negotiū, de quo agiť.Et ita ego dico & cōsulo Signorolus de Homodeis Iuris vtriusq; doctor,& ī testimoniū&c. vt suprà dico & cōsulo ego Raphaël de Ful.&c.

TRACTATVS CAVTELARVM BAR. CAEPOLLAE VERONENSIS I. V. DOCTOR.

Omnibus Iureconsultis, & præcipuè practicis longè quàm necessarius.

1 Cautela[a] quibus modis euadere quis possit pœnam mortis propter cõmissum crimẽ. 1.

a Cautela. *Cautela congrua quæ dicatur, uide Paul. de Cast. consil. cxxxvj. in fin. Et cautela superflua nõ nocet. l. testamentum. C. de test. ubi Bal. in iij. not. l. si pupilli. §. item si procuratori. per Bartol. in j. col. in uers. & sic not. ff. de negot. gest.*

1 *Criminis læsæ maiestatis omnis cautela liberandi aliquem à morte propter delictum commissum periculosa est.*

OTA singulariter, ꝙ si filius commisit aliqđ delictũ siue crimen, puta læsæ maiestatis: & pater [a] ipsũ offerat siue exhibeat iudici, filius nõ debet mori: nec est ita puniendus, sicut si fuisset accusatus, & ductus p alium: vt est tex. no. in l. milites agrũ. §. delertorẽ. ff. de re militari. secundùm Sal. in l. propter insidias. C. qui accu. nõ pos. & per illum textũ Ray. de Forliuio, ostendit alias esse cõsultum de facto in ciuitate Forliuij: & ita respondit. Ratio ibi erat talis: filius interfecerat vnũ, ex quo veniebat decapitãdus: & pater propria authoritate cepit filiũ, & duxit ipsum ad iudicẽ: vtrũ sit decapitãdus. Et cõcludit ꝙ non, per illũ tex. Adde tu similẽ tex. in l. quicunq; vno. §. qui filiũ. eo. ti. de re mil. Et in ciuitate Fruxinij Pau. de Cast. ita cõsuluit, cùm quidam mercator veniret de Alemania, interrogauit eũ de quibusdã dubijs, inter quæ erat istud: Quidã filius comitis Palatini cõmisit crimẽ lesę maiestatis: pater propria authoritate ipsum presentauit Imperatori. dubitatur nunqđ esset decapitãdus. & cõsuluit dominus Pau. de Cast. ꝙ non. & mouebat autoritate Ray. & Saly. & quãdo ille mercator redijt, dixit, ꝙ Imperator viso cõsilio voluit ipsemet videre text. quo viso eũ liberauit à pœna mortis, relegando eum p decẽniũ. ita dicit Pau. de Cast. in d. l. propter insidias. C. qui accus. nõ pos. quod

quod singulariter tene mēti. Quid si pater vidit filium commisisse delictum capitale, & sperat iudicem velle sequi illa iura, quòd ipsemet pater offerat eum iudici vel superiori? *Tamē ista cautela est periculosa in crimine læsæ maiestatis: licet Imperator prædictus obseruauerit, est tamē vtilis, si occurreret ei casus, sicut fuit in Paul. & Rayn. quod nota bene, & tene menti.

a Pater. *Adde Spec de tutor. §. final. uersi. item excipitur. Et pater est melior amicus, quam habeat filius. Bald. in c. per tuas. de proba. Et pater potest defendere filium in causa criminali, ut pater, non ut procurator. Bald. in l. si cui. de accusatio.*

Cautela liberandi aliquē à morte iure damnatum, & qualiter executio sententiæ alicuius ad mortem condemnati differri possit. 11.

1 *Executio alicuius, qui ad mortem ducitur propter maximam & perfectā peritiam alicuius artis, uel respectu roboris differri potest.*

2 *Executio alicuius, qui ducitur ad mortem, differri potest, si de grauiori crimine accusetur, ex quo grauior pœna imponenda uenit.*

3 *Executio alicuius ad mortem damnati differri potest, si iudici protestatum fuerit, quòd ipse reus alicuius apothecæ, uel mercātiæ rationē reddere tenet.*

4 *Executio ad mortem damnati differri potest, si à sententia contra eum lata appelletur.*

5 *Executio capitalis differri potest, quandocunq; superior mandet reum seuerio ri pœna puniri.*

6 *Prælati uere miseri, in multis casibus literis Papæ obedire non debent.*

7 *Interficiens aliquē, decapitari non potest, si se furiosum uel amētem fingat, nisi de furoris fictione constiterit.*

8 *Maleficium committens, si pœnam euadere uoluerit, clericus efficiatur.*

9 *Executio capitalis contra mulierē prægnantem fieri non debet.*

10 *Mulier malefica prægnās si pepererit, & non reperiatur qui puerum nutrire uoluerit, an executio aliqua contra ipsam fieri debeat.*

11 *Decuriones ciuitatis ad mortem condemnari non possunt, nisi prius præses, uel prætor principi uel superiori rescribat.*

12 *Statutū si dixerit, quòd homicida decapitetur, & aliqs per culpa sine dolo aliquē interficiat, mitius puniri debet.*

13 *Statutum si dixerit, quod occidens occidatur, non habet locum nisi quis dolosè & ex proposito occiderit.*

14 *Statutum si dixerit, quod si quis condemnetur ad pœnam pecuniariam, et non soluerit intra mensem, decapitetur, locum non habet, ubi delictum nō dolose commiserit.*

15 *Statuto si pœna manus uel mēbri imponatur, quo casu Iudex dispēsare possit.*

16 *Sententia condemnatoria contra inquisitum uel accusatum si differri debeat, testes de falso accusari debent.*

17 *Iudex si sub conditione condemnauerit, puta si non apparuerit, testes falsum dixisse, sententia condemnatoria impediri potest.*

QVANDO aliquis ducitur ad iustitiam vel patibulum, procuretur, vt ducatur per viā vnde transeū faciat aliquis Cardinalis. nā si obuiā fiat aliquis Cardinalis dicto ducto ad mortem, ipse reus cō lemnatus liberabit. habent enim Cardinales de consuetudine vel priuilegio, vt pos-

sint ad mortem cōdemnatos, eis obuiando, liberare. ita vult no. Bal. in l. addictos. C. de appellat. quem sequitᵣ Pau. de Cast. ibi, qui dicit, quòd istud fit ponēdo capellum suum super caput eius, qui ducitur ad mortē. & dicit, quòd ita de facto seruatur: & ideo tu posses esse cautus, quando aliquis esset cōdemnatus ad mortem, vt procures, vt quidam Cardinalis sibi obuiam fiat, & super caput eius capellum eius imponat: quia hic à morte liberatᵣ. Sed dominus iustitiæ si hoc vult euitare, debet esse cautus, ne duci faciat condemnatum per loca, in quibus obuiari posit aliquis Cardinalis. *Propter maximam & perfectā peritiam suius artis, vel respectu roboris, differri pōt executio alicui*, qui ducitur ad mortem. l. ad bestias. ff. de pœnis. vnde formo tibi istā quæstionem. Sententia est lata contra quendā vel contra aliquem, qui [illegible] alicuius fortitudinis vel roboris, & esset multum vtilis ciuitati. Iudex vult mandare sententiā executioni: scis etiam quòd ab executiōe sentētiæ non possit appellari, nec debet executio differri. ff. de appell. l. ab executione. & l. ab exceptione. C. quorū appel. non reci. isto casu ꝓpter eius artem vel fortitudinē egregiā poterit populus suspendere executionem. Nam vnus de populo potest ire ad iudicem, & dicere. Iste est sapientissimus & egregius in arte sua, de quo tota ciuitas indiget, non interficias ipsum: tunc iudex debet suspēdere executionē, donec principem vel superiorem consulat. est tex. in d. l. ad bestias. & ita tenuit Ludo. de Ros. in suis singularibus, cccclij. quod incipit. Tu Senensis. & pro hoc vide quod not. Nicol. de Neap. in l. hos accusare. §. pe. ff. de accusa. quod verum intellige, cùm talis condēnatus esset aliqua persona in magna dignitate: vt est casus no. in l. pe. ff. ad l. Cor. de sicar. quæ omnia vera intelligo, nisi forte tumultus aliter sedari non posset, nisi cōdēnatus interficiatur: quia tunc non obst. ꝙ sit in dignitate, vel magni artificij, vel maximę fortitudinis: tamen poterit inconsulto principe interfici. & hoc per tex. in dic. l. penul. ff. de sica. in fi. Item intelligo prædicta vera, nisi cōdemnatus esset latro manifestus, vel seductor præruptus: quia tunc poterit fieri executio mortis, & postea ad principem cōsuli. p l. si quis [illegible]o exhæredato. §. iij. & in §. hi autē omnes. de iniusto testam. *Pro condemnatis cautela est, vt eorum executio differatur, videlicet quòd accusentᵣ de grauiori crimine siue delicto, ex quo venit grauior pœna* imponenda: vt est casus in l. j. §. fina. ff. nil no. appel. pend. & hoc tenuit Baldus, per illum tex. in l. ij. §. fina. ff. de custo. reorum. & Ludo. in notabilibus. in cccclxj. in singulari, quod incipit, suscipe vnam cautelam. * Si uis differre mortem alicuius ad morteē condemnati, cautela est, quòd tu dicas, ꝙ ipse tenetur tibi reddere rationem alicuius apothecæ, vel mercantiæ, vel alteri* debiti: quia hoc casu debet differri executio, donec reddiderit rationes. casus est ad literā in l. j. C. de bo. proscript. & ibi hoc not. Angel. qui dicit, ꝙ illa lex decidit, ꝙ volens differre executionem condēnati ad mortem, vt eius gratiam consequatur à superiore, debet habere iustam cautelam, videlicet protestari piæ

ri præſidi vel pontifici, vt non exequatur: eò quia cōdemnatus eſt ſibi obligatus ad reddendam rationē niſi primò reddiderit: & petat ſibi ſuper hoc terminum aſsignari: dicit tamen, quòd hoc de conſuetudine nō ſeruāt iudices: licet de iure ita ſit. & pro hoc facit tex. in l. ſeruo legato. §. pe. ff. de leg. j. & ita etiam tenuit dominus Lud. in l. Pomponius ſcribit. ff. famili. erciſ. & credo quòd ibi nō eſſet obſeruatum cōtrariū: quia hoc non fuiſſet petitū, quod etiā de iure hodie debet obſeruari: quia regula ritер nō tollitur per deſuetudinem, ſed per contrarium vſum: vt habetur per Cyn. & Docto. in l. fin. C. de iure do. & per glo. & Docto. in procœmio Inſti. §. j. & hoc etiam vide per dominum meum in l. ſi cogniti. C. de ne-
4 goti. geſto.* Potes adhibere aliam
b cautelā[b] vt executio differatur: vide licet quòd à ſentētia contra reū lata appelletur: quod de iure regulariter fieri poteſt: vt nota. in l. & in maioribus. C. de appella. & in l. non tātùm. ff. eodem titul. & c. de appellationibus. extrà eodem titulo. nam ſi condemnatus ducitur ad locum iuſtitiæ poſt appellationē interpoſitam: tūc ſolummodò duci non poterit: quia officium eius conquieſcit, quādo appellatur à diffinitiua, & eius manus ſunt immediatè ligatæ, ſed etiā poterit eximi de manibus familiæ per quoſcunque appellantes ſine pœna, & licitè. ita ſingulariter dicit Ang. in l. addictos. C. de appellat. & Imo. in c. ſi quando. in verſi. reſiſtere. extrà de offic. deleg. & idem tenet. Ang. de Are. Inſtitu. de act. §. pœnales. in verſic. adde quòd eximēs captum quod intelligit verum, niſi condemnatus eſſet latro manifeſtus: vel ſeductor præruptus: vt in l. ſi quis filio exhęredato. §. hi autem omnes. ff. de iniuſto teſtamen. nam iſte tex. etiam loquitur, quando eſſet appellatū. facit quod no. Inno. & alij Doct. in c. j. de conſtitu. & idem not. Bal. in l. addictos. C. de epiſco. audientia.* Notan-
5 dus eſt alius caſus, in quo pōt & debet licitè executio capitalis differri: quādo ſcilicet princeps vel ſuperior mandet quē puniri ſeueriori pœna quàm ſit eius cōſuetudo. nā tunc nō debet fieri incōtinenti executio, ſed debet differri per xxx. dies: vt eſt caſus in l. ſi vindicari. C. de pœna. per quē tex dicit ibi Ange. quòd nō eſt parēdū reſcripto principis in ferēdo ſentētiā, nec in executione pœnarū, cùm reſcriptū duriorē pœnā contineat. Sit ergo cautus aſſeſſor, vt non faciat trucidari in curru ad decapitādum bulectrinū domini vel ciuitatis regis: imò debet reſiſtere omni modo honeſto, & duritiam hāc differre per tēp. prædictū xxx. dierū: & ſi poſteà exequatur, nō peccat. & pro iſta dilatione vide textū in c. ſi quādo. de reſcripti. & vide glo. in authē. de mādat. principū. §. deniquè. verſi. nuntiandum. colla. iij. quæ no-
6 ta* contra miſeros prælatos, qui timent literas Papæ, & non audent reclamare: quod facere non debent. & vide gloſſ. in verbo, Noſcatis. ad finem. de cōſtitut. libr. vj. c. j. & gloſſ. ij. in c. ij. extrà de fil. presby. ad quod nota. Angel. in authen. vt de termin. ſit numer. cler. colum. j. & Florianus in l. iij. §. ſed ſi quis iudici. ff. fini.
7 regund.* Eſt & alia cautela, ne ille, q interfecit hominem, vel aliud delictum commiſit, decapitetur vel mo-

a riatur, quod fingat se furiosum vel amentē: quia tūc non poterit puniri criminaliter, etiam de delicto commisso ante furorē: vt not. Bal. & Iacob. de alua. in c. j. an ille qui interfec. fratr. domini sui. in usib. feud. & propterea est, quod dicitur stultitiā loco pœnæ simere: quod inde procedit, nisi appareat de fictione furoris: vt est tex. in l. obseruare. ff. de cura. furio. & in l. diuus. de offic. præsid. & vide quæ dicā in sequēti.

8 *Si quis cō misit aliquādo maleficiū, & vult enadere aliquod iudiciū seculare, cautela est, quod efficiatur clericus, quia si aliquis lite pendēte tēpore executiōis

b reperitur clericus b, Iudex secularis non poterit facere executionē, cū sit in effectu res sacra. & itadicebat Ioā. de Deo in suis cauillationib*. vt no. Ioan. And. & Docto. in c. j. de obli. ad ratiocin. sed Ioan. And. ibi tenet contrariū: videlicet, quod si quis laicus deliquerit, & postea est effectus clericus: poterit per iudicē laicū puniri: & ita fuit obseruatum Bononiæ, in vno, qui veniebat decapitādus propter sua delicta, qui volebat se facere fratrē, & mortē euitare, & nihilominus fuit decapitatus. ita dicit Zabar. in c. perpendimus. extrà de sententi. excōmu. de qua quæstio. vide plenè per Bar. & Doct. i l. j. ff. de pœ. & in l. j. C. an seru* ex suo fac. & in l. officialis. C. de episcop. & cleric. & per Ang. in l. denūtiasse. §. quæritur. in fi. ff. de adul. & per Dyn. & Nico. de Neapol. in l. idem Vlpianus. ff. de excus. tuto. & per Cyn. in authē. causa quæ cū. C. de episcop. & cleric. & per Ioā. And. & Butr. & omnes Docto. plenè in d. c. j. de oblig. ad ratiocinia. & per glo. in d. c. perpēdimus.

9 in repetitione sua. *Nō debet fieri executio pœnæ capitalis contra mulierē prægnantē, nec etiā debet torqueri. tex. est in l. prægnātis. ff. de pœnis. & in l. Imperator Adrianus. ff. de statu hom. & not. glo. in l. negat ex regia. ff. de mor. infer. & idem habet locū in ancilla, secundū glo. & Doct. in l. Imperator. quia est eadē ratio, si partus pereat. Idem si deberet pati aguillationē seu amputationē membri, secundū Bart. in dicta l. Imperator. Idē si deberet deportari vel cōfinari, si partus ex hoc detrimentū pateretur, secundū Gul. de Cu. & Bar.

10 in dicta l. Imperator. in fin. *Sed dubium est, quid si pariat, & nō reperiatur qui puerū velit nutrire. Dic quod si nō reperiatur propter defectū pecuniæ, quia nō est qui velit nutrici soluere, & nutrix non reperitur gratis: tunc debet nutrix solui de publico, ne executio differatur. ar. l. j. C. qui. ex caus. ser. pro præ. libe. reci. & l. lex Cornelia. ff. ad Sylla. Et si nō reperiatur nutrix propter defectū personæ, tūc debet seruari mater ad nutriendum, donec nutrix reperiatur: quia eadē ratio est in cōseruando eū, qui erat in ventre. arg. l. secundùm hæc. §. sinautem. ff. de Carbo. edic. & ita tenet Oldra. & dicit, quod ita fuit obseruatum Paduæ secundùm Bart. qui ita notat. in dicta l. prægnantis.

11 *Decuriores ciuitatis nō possunt ad mortē condēnari, nisi prius præses vel prætor rescribat principi, vel superiori: vt est textus in l. diui fratres. §. j. ff. de pœnis. vbi est text. & ita dicit Mar. Syll. in suis quæstionibus, in quæst. quæ incipit, decuriones. Sed tu adde similem text. in l. ij. §. j. ff. de bo. eo. qui sibi mor. consc. & in l. j. §. simili

simili modo. quando appell. rescin. & in l. si quis filio exhæredato. §. eius. ff. de iniusto testa. & in l. qui cædem. ff. ad l. Cor. de sica. nisi aliter tu multus sedari non posset in populo: vt dicitur in d. l. qui cædem. & nota. gl. in d. §. simili modo. & hodie decuriones dicũtur cõsiliarij ciuitatis: vt est glo. in rubri. de decurio. lib. x. & gl. in l. sed & ex. in ver. decurionsi. ff. de dolo. & not. per Bar. in l. j. ff. de assesso. & illud, qđ dictũ est de decurionib⁹ seu cõsiliarijs, etiã procedit in principalioribus ciuitatis: vt est textus in l. d'ui fratres. §. fi. vbi pulchra ĩ hęc verba scribit text⁹: si qs ex principaliorib⁹ alicuius ciuitatis latrociniũ fecerit, aliúdue facinus, & capitalẽ pœnã meruisse videat, vinctos eos custodies, & mihi scribes & adijcies, ꝙ quisq; cõmiserit. & hanc cautelam nota, per quam poteris differre executionem alicuius damnati, qui sit consiliarius, siue de principalibus alicuius ciuitatis: ad quod

12 adde. quod dictũ est suprà. * Si statutũ dicat, quòd homicida decapitetur, & aliquis per culpã sine dolo interfecit hominem: assessores ignorãtes cõsueuerũt dicere, quòd nõ debemus distinguere, sed simpliciter stare statuto, & à verbis statuti nõ recedere: quia non inspicitur animus, sed factum: vt l. prima. §. diuus. ff. ad legem Corneliam de sica. Baldus verò tenet contrarium in l. data opera. qui accusare non poss. aliàs sequeretur, quòd de homicidio capitali quis deberet decapitari, quod est cõtra communem æquitatẽ, & ita plures consului, & à morte aliquos defendi: & tene menti. Nã quidã mortis tẽpore poti⁹ ex lasciuia, quàm ex dolo proiecit quendã lapidẽ, & percussit quendã qui mortuus est: consului quòd deberet minus & mitius puniri, scilicet pecuniariter, vel fortè data gratia banni pro tempore. Ista sunt notabilia verba Paul. de Castro in l. j. C. vbi sena. vel clari. Et addetur, quod idem tenet glo. quando delictũ est cõmissum per lasciuiã. in l. & si seuerior. in §. certũ. ff. de his q nota. infam. & ibi Bal. hoc etiã tenet. Pone istud exemplũ de illo, qui currebat cũ equo, & interfecit aliquẽ: ꝙ non debeat ad mortẽ condẽnari. &

13 vide quod dicam in sequẽti. * Si statutũ imponat pœnã personalem pro homicidio: puta quòd occidẽs occidatur. Dic ꝙ nisi occidat dolosè, & ex proposito, nõ habet locũ pœna illius statuti: sed debeat alia mitius puniri. & pro hoc allego qđ notat Bar. in l. quicũque. C. de seruis fugiti. vbi dicit, quòd vbicunque de pœna capitali vel corporali loquimur, subintelligitur dolus. ff. de in litem iurando. l. j. & l. in actionib⁹. & Insti. de suspe. tutorib. §. suspectus. secus in pecuniarijs pœnis: vt C. de noxa. actio. l. si serui. & idem tenet Salyc. in l. penul. C. ad l. Corn. de sicarijs. & idem tenet Paul. de Castro. in l. j. C. vbi sena. vel claris. & dixi suprà in proxima cautela, & vide ad hoc quod no. Bal. in l. nõ dubium. in vj. colum. in principio. in versic. eo. modo si statutum diceret. C. de legib. & vide Salyc. in l. ij. C. de noxa. Angel. de Aret. Institut. de iure natur. gentiũ & ciuili. §. ius autem ciuile. in x. colum. ver. prędicta inducentur ad multas quæstiones. & vide Paul. de Cast. in l. j. in fin.

14 ff. de legi. qui dicit * Quòd idem, si diceretur in statuto, quòd si quis cõ

demnatur ad pœnam pecuniariam, quā si nō soluerit intra mensem, decapitetur. si nō occiderit dolosè, nō debet decapitari, licet soluerit. & signa hoc perpetuò menti: quia ignorantes Iudices maleficiorū seruāt statuta ad literā, prout iacent siue commiserit dolosè, siue non. nam potest euadere multos per authoritatē Baldi, qui hoc dicit in l. data opera. C. qui accusare non poss. quia assessores & iudices nisi viderint authoritatem scriptā, nesciūt à verbis statuti recedere. & istud teneas, vt etiā dixi in præcedenti cautela, licet dominus Antonius de Rosel. in c. cognoscentes. de constitu. ibi dicat contra casum ab alijs in contrariū allegatū, sed non dicit verū, quia ille textus nō probat.

15 * Si per statutū pœna manus vel membri imponitur, & Iudex debet punire puerū vel senē, potest dispensare: non tamē cogitur, nec poterit appellare. ita dicit Baldus in l. quicunque. C. de seruis fugiti. argu. l. qui posthumos. in ratione illius literæ. ff. ad Sylla. quod nota. vt scias euadere puerū vel senē ab amputatione membri. pro hoc vide textū in l. auxiliū. §. in delictis. ibi, nisi quatenus interdū miseratio ad mediocrem pœnā Iudicē perduxerit. & ibi glo. in verbo, miseratio. ff. de mino. vide glo. ordin. in dicta leg. quid ergo. in §. pœna grauior. in versi. one rasset. in prin. ibi, sed in ipsa sententia potest minuere ratione fortè senectutis vel iuuentutis. ff. de his qui not. infam. & ibi hoc not. per Barto. & Doct.

16 * Ad hoc vt differatur sentētia condēnatoria contra inquisitum vel accusatū, cautela est, quod accusentur testes, & producens eos de falso: quia si testis cōuincitur de falso, planum est, quod inquisitus vel accusatus, non cōmisit illud delictū: vt l. j. C. q accusa. nō pos. Sed vt refert Salyc. in l. si docueris. C. de falsis. plures Bononienses cōsuluerunt, quod etiā ex sola accusatione testiū differri debet sententia cōndēnatoria: quia si esset lata per falsos testes, retractaretur: vt C. si ex fals. instr. l. iij. cautiùs tamen est, vtrunque accusare, scilicet testes, & producentē: & si verba statuti essēt ita stricta, quod differri nō posset sententia condēnatoria, consuluerūt dicti Doctores Bononienses,

17 * quòd iudex condēnet, sub cōditione, si non apparuerit testes falsum dixisse. argu. eorū, quæ no. in l. cū iudex. C. de sen ten. & interlo. omn. iudi. quæ omnia not. ad impediendā sententiā condēnatoriam, vel eius executionē, secundùm Bal. in l. j. C. de quæsti. per glo. ibi, limitat hoc verū esse si accusarētur testes necessarij ad probationē: secus si sunt alij qui sunt vltra numerū illorū, qui probauerūt, quod per accusationem illorum, non retardaretur processus, neque criminalis neq; ciuilis. & notat dominus Angel. de Aret. in suo tractatu maleficiorum, in glo. in ver. comparent dicti inquisiti in termino defensionis. in v. col. in ver. quid si dicat testis. de hoc vide tex. cū glo. & ibi not. in l. j. in fin. ff. quemadmo. testa. ape. & prædicta procedunt, nisi appareat de calūnia accusantis, videlicet quod faceret animo differēdi sententiā vel eius executionem: vt not. in dictis iuribus.

a Graui. pœ. *Grauis uel grauior pœna, quæ dicitur in statutis uel legibus. glo. in l. j. C. ne li. si. fal. no. in l. j. C. de emu.*

Adhi

b Adhibere aliam cautelam. *Cautela superflua facit præsumi dolum. Bal. in l. testamen. C. de testam in iii. no. per l. si quis sub conditione hæres. de condi tio. insti.*

c Furiosum. *Furiosus nõ tenetur de delicto uel homicidio commisso etiam ante furorem, ut ex eo possit criminaliter puniri, nisi constaret de simulatione furoris. l. obseruare. de cu. fu. l. diuus de offi. præsi. & Bart in l congruit. eo. ti. & Bal in l. furiosum. C qui testa. fa. pos. & est uerum etiam si ante furorē fuit condēnatus, secundum Bar. in l. ex facto. vj col. uer. quintò requiritur. de uulg. & pup. & per Alexan. in l Fulcinius. § adeo. sed eius bona confiscantur secundum Bald in d. l. furiosum.*

Furiosus si culpa sua factus est, & delinquit, non excusatur. Cardin. in clem j. vj q. de homicid.

d Clericus. *Clericus factus post delictum non tamen condemnatus, non punitur per laicum, sed per episcopum nisi in fraudem clericauerit, quod præsumitur, si post accusationem factus est clericus. Old. consi. iiij. & Car. in Cle. j. ix. q de censi.*

Cautela relaxandi incarceratum. III.

a *Iudex ex seipso debitore non existente soluendo, ipsum debitorem luere in corpus facere non potest.*

NOTA cautelā pulchrā, & vtilē, si aliquis est in carcere condēnatus in magna quātitate, quā soluere nō pōt. ad hoc, ꝙ ibi non moriat, facias ꝑ iudicē tibi gratū inferri aliquam a pœnā corporalē, & si velis eidem cōseruare famā, fac ꝙ ei nō imponatur aliqua pœna vituperosa, sed facias eū cū fune, vel aliter torqueri secretè in palatio, & secretè facias de hoc fieri publicū instrumētū: videlicet ꝙ tortura, siue pœna fuit sibi illata in istū finē, ꝙ luat in corpus: ex quo cōdēnationē pecuniariā soluere nō pōt, erit liberatus. istam cautelam & practicā ponit Ang. de Aret. Insti. de act. §. pœnales. ver oppono ex gl. pro quo allegat l. sed & si vni. §. cōseruis. ff. de iureiuran. & l. quæritur. §. minor. & §. si seruus. si ex noxa. cau. aga. & Doc. in l. quicunq;. C. de seruis fugi. licet in cōtrariū sit gl. xiiij. q. vj. §. ij. *Et aduerte dū dixi, scilicet faciens per iudicē, &c. quia iudex ex seipso, debitore nō existente soluendo, videt ꝙ nō possit castigare. sed ita demū, si creditor hoc petat videtur probari l. fi. ff. de in ius voc. ibi, ex querela patroni. & ibi ꝑ Docto. vnde hęc cautela nō est sufficiēs, nisi fieret ad instantiā creditoris. In hoc tamē cogitabis. Itē aduerte, qa dicta castigatio nō debet fieri à iudice ciuili, qui cōdēnauit eū in pecunia: sed à iudice habēte cognitionē in criminalibus, vt est tex. in d. l. fin. ibi à præfecto vrbis. ff. de in ius voc. secūdū Ang. & Doct. ibi. Item prædicta cautela est vera, nisi appareat ꝙ incarceratus hoc ꝓcurasset: vel ꝙ in fraudem fieret, vt euitaret maiorem pœnā: qa tūc nihil sibi ꝓdesset, vt dicit Angę. in l. si seruus pluriū. §. si qs autem. ff. de leg. j. & hoc nisi castigatio fuisset imposita ad instātiam creditoris, quia tunc cessaret omnis suspitio friuola seu fraudis: q̄ omnia bene not. vt scias adiuuare amicum incarceratum, qui non potest exire: quia non habet vnde soluat, ne moriatur in carceribus.

a Pœnam corpora. *Pœna corporalis pro pecuniaria potest per iudicem impo-*

poni causa cognita.l.quid ergo.§.pœna & ibi Bar.ff.de infa.

Cautela impediendi testem, ne deponat in causa. IIII.

1 *Statuta terrarum pœnam talionis tollunt: sicuti statutum Paduæ imponens accusanti, & non probanti, pœnã triũ librarum.*

2 *Malitia utens, contrahendo inimicitiã cum teste meo, ipsum percutiendo, an perdere causam debeat.*

3 *Probationes testium cum iuramento mihi subtrahens an causam perdat.*

Si vis impedire, quòd vnus testis non deponat contra te, facias accusare ipsum de aliquo crimine [a] publico, quia tunc amplius testificari contra te non potest: vt l.testimonium.ff.de test.& si dicas, quòd aliquis accusat, & nõ probat, punietur pœna talionis: vt l.fin.C.de accusat.

1 *Respondeo, quòd statuta terrarum tollunt istum timorem, maximè Paduæ: quia non est nisi pœna trium librarum, quem accusare, & nõ probare.ita no.dixit Ray.de For.in d.l. testimonium.vide contra hoc Bald. in authẽ.si testis.C.de testibus. Sed tu dic, contra istam malitiam est remedium, ꝙ si potest constare per aliquas coniecturas, quòd testis fuit calũniose accusatus, tunc bene posset deponere, & valeret eius dictum: vt probatur per, tex.optimum in l. athletæ.§.amplius.ff.de excusatio. & per §.itẽ is qui status.in principi. facit ad prędicta, quod no.per Bart. & Doct.in l.si post perfectam. C. de euictio.& quod dixi in præcedenti & quod dicam in sequenti. Si aliquis non habet nisi vnum testem, cõtra te, secundùm aliquos, potest adhibere, vel fieri facere hanc malitiã: videlicet quòd tu des ei vnam alapã, cùm ille testis producitur contra te: posteà oppones, quòd est tuus inimicus. contra istam malitiam habes remedium. nam inimicitia interueniens facto eius, contra quẽ producitur testis, nõ repellit ipsum testem omnino: sed hoc iudici cõmittitur. ita vidisti tex.in c.veniẽs.de testibus ita dicit Bart.in l.j.§.cũ quis. in fi.ff.de quæstio.facit ad hoc optimè.l.ij.in fi.ff.si quis cauti.& in l.pe. in fi.ff.de postu.ad qđ vide, qđ dixi in præcedenti cautela.

2 *Imò plus videtur, quòd ille, q vsus est dicta malitia contrahendo inimicitiam cũ teste meo, ipsum percutiẽdo, debet pdere causam: quia subtrahit mihi iura mea, & probationes meas, vt not. Cy.in l. prouidendum.in fi.C.de testi.& no.Arge.in l.satis apertissimè. C.de fal.& vide de hoc gl.in c.cùm causam.in ver.cõpelles.extrà de testib.& ibi per Ant.de Bu.in pe.col. in princ.vbi dicit,

3 *quod si qs mihi subtrahit probationes testium cũ iuramento, vel vt hac de causa inimicitias habendo, causam perdit.de hoc vltimo vide tex.in c.intimauit.& in c.constitutus.vbi no.Doc.de testi.& quod no.Bar.in l.falsam.in fi.C.si ex fal.instru.& in l. in fraudem.§.quoties.ff.de iure fisci.& in l.j.§.sed & cõstitutio ff.de calum.

a Crimine. *Criminosus an potest esse testis, uide in c.testimonium & ibi Abba de test.& an si pœnituit.gl.xxxv.q.v.preceptũ.vj.q.j.illi. Crimina si per uiã exceptionis opponantur cõtra accusatorẽ uel testẽ, uide in Spe.de cri.per uiam exce.oppo.*

Cautela euadendi grauiorẽ pœnam pro delicto. V.

Proce-

1 *Procurauerit si quispiam ut accusetur, non autem ut contra ipsum inquiratur, ad hoc ut puniatur mitius, sibi non prodest.*

2 *Vulneratus ab aliquo letaliter, si ab alio occidatur, primus uulnerans de occiso non tenetur.*

3 *Vulnerans aliquem primo, si ille uulneratus a secũdo occidatur, de iure canonico, de occiso tenetur.*

4 *Aduocatus instruens clientem qualiter debeat positionibus respondere: qua pœna puniatur.*

QVANDO quis delinquit, ꝙ in pluribus legibus diuersis pœnis potest puniri, cautela est, ꝙ ipse habeat iudicem amicabilem, qui inquirat minori lege, vel quòd accuse tur coram illa curia, vel iudice, vbi
a impónitur mitior pœna[a] pro suo delicto: nam tunc nulla alia poterit puniri: vt l. qui de crimine. C. de accu. & in l. senatus. ff. de accusa. ita no. dixit Ang. in d. l. qui de crimine. in glo. in verbo, plurima. in lec. quam fecit Perusij, & in d. l. senatus. & idem tenet Salyc. quem omnino vide in d. l. qui de crimine. in iij. colum. Ex prædictis capit reus consilium: hæc tamen cautela non poterit patrocinari delinquenti, si ipse delinquens procurasset se accusari, vel inquiri contra eum in curia, in qua mitior pœna veniret pro delicto imponẽda, ad hoc, vt maiorem pœnam euitaret. nam tunc talis præuentio minoris pœnæ
1 nihil operatur. *Idem, si quis procuret accusari, vt nõ inquiratur. ita dixit dominus Angel. in l. si seruus plurium. in §. penulti. si quis ante, de leg. j. qui dicit, quòd hæc vidit fieri sæpenumero. ad quod adde, quod dictum est in præcedenti proxima
2 cautela, *Quidam trahunt mirabilem cautelam, seu modum euadendi primum delinquentem, qui aliquem mortaliter vel letaliter vulnerauerit, scilicet quod procuretur, quòd occidatur letaliter vulneratus ab alio: & sic excusabitur primus vulnerans etiam mortaliter, quod intellige, vt non teneatur de occiso: sed bene tenebitur de vulnerato. & ad hoc allegatur tex. in l. Mela. §. Celsus. & l. huic scripturę. §. fina. ff. ad l. Aquil. Sed dicit domi. Flori. in illo §. Celsus. quòd iste est modus pernitiosus, & pernitiosi exempli. & dicit, quòd tale consilium non est attendendum: quinimò nec locum habet, quando certum est, primum vulnus esse mortale: tũc enim quantumcunque mors sequitur, traheretur ad tempus vulneris, tanquã habens ad illud necessariam consequentiam. ff. de dam. infec. l. damni. §. Sabini. & videtur hoc probari per casum. l. ita vulneratus. ff. ad l. Aquil. & ita etiam tenet domi. Floria. in d. l. ita vulneratus. in prin. & idem gl. in d. §. Celsus. & domi. Floria. in d. l. ita vulneratus. *Plus dicit, ꝙ in eo
3 casu, quo primus non tenetur de occiso, intelligitur de iure ciuili: sed de iure canonico secus: quia primus semper tenetur ad hoc, vt pœnitentiam agat, per glo. in cap. significasti. ij. quæ incipit, eadem dist. de homi. Et aduerte, quia dixi per l. ita vulneratus. quòd cautela est, vt vulnerans aliquem letaliter excusetur, quòd faciat quòd amicus eum occidat maturius: quia ipse excusabitur à pœna homicidij. quod dicit Bald. in d. l. ita vulneratus. per illum textum. quòd cautela non prodest, quando primũ vulnus

vulnus esset mortale, secus esset si esset dubiũ, an esset mortale, vel non. & subdit Bald. quòd pro tali cõsilio
4 debet aduocatus suspendi.* Facit ad h c, quod dicit gl. de aduocato instruente clientulũ, qualiter debeat positionibus respondere, in capitulo secũdo, de cõfes. lib. vj. Et tu aduerte bene: quia hæc dist nctio nõ videtur esse bona: quia videt esse cõtra tex. in d. §. Celsus. ibi, mortiferè vulnerauerat. & contra tex. l. huic scripturæ. §. fi. ibi, vulnerãs mortiferè. & l. sed si vulneratũ mortiferè. Ex quib* tex. videtur plenè apparere, quòd licet pr mũ vulnus esset mortale, si alius posteà in totũ exanimet, ꝙ primus nõ tenetur de occiso, sed de vulnerato, licet vulnus fuisset mortale. & videtur cõtra Bal. & Flo. Sed tu distinguẽdo dicas: Aut primus vulnerauit mortiferè, nõ tamen est certũ, an ex illo vulnere moriatur, vel nõ. sed est dubium: qa apparet fortè ratiõe vulneris, vel qualitatis instrumẽti, vel alterius signi, ꝙ de natura sua vulnus debebat esse mortale: & tamen hoc clarissimè nõ constabat, quia omni modo debebat mori: qa quandoque vulneratus etiã mortiferè in loco periculoso, propter bonã naturam vel etiam custodiam, vel ꝓpter optimos medicos, liberatur, vt est casus de hoc in l. j. §. fi. ff. ad Syllã. ibi dũ dicitur, erat mortiferè vulneratus, & tamen superuixit: quia liberatus fuit. quem tex. bene not. ad hoc. & isto modo loquitur d. §. fi. vt primò vulnerátus nõ teneat de occiso: sed de vulnere: si ab alio fuit posteà in totũ exanimatus. & ita sentit glos. no. in d. §. fin. in l. huic scripturæ. Aut primus vulnerauit ita letiferè & mortiferè, quòd manifestissimè constabat, vulneratum eum fuisse mortuum ex primo vulnere: vt qa primi vulneris tẽpore vix spirabat, ita erat percussus. ita etiã medici hoc affirmatiuè ꝓbant, ꝙ nullò modo ex dicto vulnere cũ tota peritia Galeni potuisset euadere: & tũc isto casu loquitur d. l. ita vulnerat*. videlicet ꝙ primus vulnerans teneatur de occiso: quod no. & menti tene.

a Mitior pœna. *Pœna multiplicantur ex geminatione delictorũ. Bal in l. quicunq;. nũ. co. de seruis fug. & in vu. col. quod est uerum, si ministerio iudicis est imponenda: secus si ipso iure. Bald. in l. si quis nõ dicam rapere. v colũ. de episco. & clericu. Pœna iterata debet mitior imponi. Alex. in l. senatus. de accusatio.*

Cautela, quomodo minor euitat condemnationem in causa ciuili. VI.

1 *Minor læsus, quo casu restitutionem petere poterit.*

QVANDO aliquis litigat vel litigare vult cum minore, & petere ab ipso, cautela est quòd aduocatus minoris, vel eius tutor vel curator quærat tractatum concordiæ vel transactionis: & curet quòd actor velit concordiam, vel transactionem facere, & aliquid sibi remittere de eo, in quo fortè potuisset condemnari dictus minor. Exemplum, si minor potuisset condemnari in centum, verisimiliter offerat ex parte minoris minus, de quo verisimiliter actor sit contentus, & deducat actorem ad minorem summam, inquantũm potest, & posteà dicat aduocatus minoris, nolo stare dictæ concordiæ vel trãsactioni: quia

quia nimiũ petis: si aliquid debes habere, conuenias pupillũ, vel minorem. vnde si minor habebit pro se 1 sententiã, bene erit. si autẽ habebit eam contra se, tunc poterit pro minori peti restitutio in integrũ, vsq; ad illam summã, in qua fuerat actor contentus per illam transactionem.

1 ᵇNam in hoc fuit læsus minor: quia nõ stetit dictæ transactioni: cùm intererat sua, vt ei staret, ne condemnetur in plus. vnde si in plus fuerit condemnatus, poterit petere restitutionem in integrũ, cùm in dicta trãsactione habeatur pro transacto: vt est tex. notabilis in l. si ex causa. §. nunc videndum. ff. de minor. & ibi hoc sentit Bart. & etiã Bald. clarius, quod singulariter not. tu aduocate minoris. propter hoc enim poteris semper releuare ipsum minorẽ, in quo veniret condemnandus de iure. Et sic etiam tu aduocate actoris contra minorem sis bene cautus, vt nunquã permittas actorẽ peruenire ad aliquam transactionẽ, nisi sis certus, quòd minor vel eius tutor aut curator velit stare contentus de di. transactione: aliàs de facili pars sua, scilicet actor, deciperetur dicta cautela.

Cautela excusandi hæredem nõ conficientem, uel minus iuridice inuentarium conficientem. VII.

1 *Præsumptio iuris, & de iure, non recipit probationem in contrarium, nisi per partis confessionem.*

HAERES si non conficit inuẽ- a tarium ᵃ, hodie tenetur ad oĩa legata, & etiam ad omnia debita vltra vires hæreditarias: vt l. fi. C. de iure delibe. & ibi plenè de materia: quia lex præsumit, quòd hæres surripuit de bonis hæreditatis: vt in authen. de 1 hæred. & falci. § sancimus. ᵇQuæ præsumptio est iuris, & de iure, quę non recipit probationẽ in cõtrariũ, nisi per confessionẽ partis: vt in authent. sed iam necesse. C. de dona. ante nuptias. & per glo. in corpore, vnde sumitur. & per gl. in l. in contractibus. §. j. C. de non nume. pecun. secũdùm Bal. in l. fil. ũ, quẽ habentem. C. fami. ercis. & ideo si legatarij cõfiterentur, quòd bona non sufficiebant ad legatũ, vel creditores confiterentur, quòd bona non sufficiebant ad soluenda debita, & quòd hæres nihil subtraxit, sed solũ se fundarent, quòd inuẽtarium non fuit confectũ, deberent succumbere. Caueant ergo quomodò respondeant vel cõfiteantur legatarij, vel creditores: & etiã aduocatus, siue procurator sit cautus in extorquendo dictã confessionẽ: quia facit hoc modo clientulũ suũ absolui. ita singulariter not. Paulus de Castro in l. in ratione. §. quod vulgò. ff. ad legem Falci. quod nota perpetuò, vt scias adiuuare amicum hæredem, qui non confecit inuentariũ: vel si confecit, de iure non confecit, vt non teneatur vltra vires hæreditatis. & vide quod dicam in sequenti.

a *Inuẽtariũ. Inuẽtariũ continẽs errorẽ an valeat, uide Ang in § hac stipul. et Bal. in aut. sed cũ testator. vl. col. quòd talis error propria autoritate nõ põt corrigi: sed demũ citatis creditoribus & legatarijs.*

Cautela pro eo, qui nõ appel. à sententia lata contra ius litigatoris. VIII.

1 *Lex licet fingat sententiam iustam, ex eo*

eo quòd in rem iudicatam transierit, si tamen partes eam iniustam confiteantur, eorum confessioni statur, & tollitur præsumptio iuris, & de iure.

a SI sentētia lata est iniqua [a], & iniusta, cautela est ꝙ victus procuret, ꝙ vincens cōfiteatur sententiam latam esse iniquam & iniustam. & hoc casu vincens non poterit habere petitionē vel actionē ex illa sententia. ita not. Innocen. in cap. quia plerique. de immunit. ecclesi. & per Flori. in l. cùm putarem. in prin. vltimæ col. ff. famil. ercis. Vbi dicit, ꝙ si victor confiteatur sententiā iniustā, vel sibi nihil deberi, nō habebit petitionem. & idem tenet Bald. in l. si quis instituatur hæres. §. si sub cōditiōe. ff. de hære. inst. & idē tenet Bal. in auten. ad hæc. in penultim. col. in ver. itē dubitatur de eo, qui iniquè absolutus est. C. de vsuris. In prędictis habetur, ꝙ hoc casu potest cogi vincens censura ecclesiastica per episcopum, ꝙ præstet liberationem, & quòd imponat vincenti perpetuum silentium. & dicunt moderni in d. cap. quia plerique. quòd licet condemnatus de iure soluere teneatur: tamen sponte soluere non tenetur: & sic retinēdo non peccat: quod bene est notandum pro cautela eorū, qui iniustè fuerint condemnati, vt procurent, vt aduersarius confiteatur sententiam pro se fuisse iniustè latam, vt quosdam audiui dicere. facit, quod dictum est in præcedenti. ad quod eandē cautelam ponit Anto. de Bu. in c. is qui fidē. in iij. col. de spon. & matrimo. vbi dicit, ꝙ est singulare dictū Inno. in d. c. quia pleriq;.

1 *Vbi dicit, ꝙ licet lex fingat, seu præsumat sententiā iustam, ex eo ꝙ transiuit in rem iudicatam: si tamen partes confitentur sententiā iniustā, statur cōfessioni, & tollitur pręsumptio iuris & de iure: quia in talibus possunt sibi partes præiudicare. Si autē sumus in materia, in qua nō possunt sibi partes præiudicare, vt est causa matrimonialis, vt in ca. super eo. de eo qui cogno. cōsan. vxo. suæ. nā tunc confessio non tollit pręsumptionē iuris, & de iure: quia materia obuiat: & ideo si post copulā mulier confiteretur contrariū, non staretur confessioni: imò matrimonium iudicaretur. & subdit, ꝙ ita ibi Docto. de quo mirabatur Petr. de Perusio hoc non cogitans. & eandem cautelam ponit Ludo. de Ro. in repetitione l. admonendi. in fi. ff. de iureiur. vbi dicit, postquā sententia est lata, & transiuit in rem iudicatā, si pars in cuius fauorem profertur profitetur eā iniustè latam esse, vel eam iniustè obtinuisse, ꝙ tunc retractabitur, & nunquàm meretur executionē: & allegat singulariter dictū Innocen. in d. c. quia plerique. quod tamen singulariter limitat, vt habeat locū inquantùm esset lata in fauorem eius ita confitentis. Sed in quantùm esset lata in præiudicium suum, tunc per suam confessionem, ex qua detegeretur iniustitia, non retractaretur, sed deberet exequi. & de hoc dic esse casum in l. si seruus plurium. §. j. ff. de leg. j.

a Sētē. ini. *Sententiā iniquā dicere nō potest victor, pro quo sit lata. l. si seruus. §. j. de le. j. Alex. in l. stipul. ista. §. si quis forte. in fi. de uer. obl. Sētētia etiā euidēter iniqua sine appelatiōe nō reprobat. Bal. in l. j. C. sentē. rescī. nō pos. in fi.*

Cautela, qua quis faciat banchariuum.

rium, seu nummularium acceptare literas cambii, seu debitorem suum debitum confiteri. IX.

1 *Literas cambij, si mercator recipiat, & ipsas lectas sine contradictione in filza ponat, videtur se obligasse ad illud, quod in literis continetur.*

2 *Confessio aduersarij, de aliquo tibi debito, quomodo extorqueatur.*

PONE quòd filius, vel seruus cōtrahit cum aliquo, vel accipit pecuniam mutuo: & dicit se hoc facere de mandato patris vel domini: & tamen hoc non erat verum, postea dictus filius vel seruus scribit ad patrem vel dominum, quomodo contraxit cum tali, & petit ab eo, vt soluat dictam pecuniam creditori: si pater vel dominus recipiat dictas literas, & non contradicat, videtur tacitè a consentire: adeo quòd mandati, vel iussu tenebitur: vt est text. & casus in l. filiusfamil. ij. ff. ad Macedo. & ibi hoc notatur per Doct. & maximè per Pau. de Cast. qui dicit ibi per illum tex. eo ipso, 1 *quòd mercator recipit literas, puta cambij, & eis lectis ponit eas inter alias, puta in filza, & non contradicit acceptasse dictas literas, videtur se obligasse ad illud, quod in literis cōtinetur: quod nota tu scholaris perpetuò, & tene menti, quando habes literas cambij, vt eas præsentes campsori, & habeas tecum aliquos testes, qui possunt deponere & probare, quòd nummularius literas acceptauit, & non contradixit à principio. nam si postea ipsum pœniteret, recusaret soluere illud, quod in literis continetur: hoc tamen limita verum, nisi in talibus literis contineretur calculus rationis de datis & acceptis, vt fieri solet, & vltimo loco poneretur restitui. nā hoc casu licet literas visas eas retineat: non tamen videtur se obbligare: imò potius videtur eas retinere, vt eas videat an ibi relata sint vera. & hoc per text. in l. si seruus. ff. de cōditio. & demonstr. & per d. l. si filius. 2 *Dixit Dom. Math. de Mat. in suis notabilibus Bonon. in xxviij. notabili, posse notari mirabilē cautelā exterquendi cōfessionē aduersarij tui: videlicet, ꝙ tu mittas sibi literas, in quibus dicas, ꝙ roges ipsum, ꝙ tibi reddat cētū, ad quę tibi tenetur ex causa depositi, vel mutui vel simili. vel dicas, ꝙ tu emis ab eo domū suā, pro centū ducatis: vnde ipse simpliciter recipiendo literas, non protestando aliud in oppositū videtur fateri debitū, & cōsentire venditioni, per d. l. si filius. & per Cle. ij. de procurat. & hāc doctrinā ponit Bar. secundū eū in l. quo enim. §. j. ff. rē ratā ha. & l. qui tabernā. §. j. ff. de pigno. & videtur esse text. iuncta gl. in l. Publia. in fi. ff. depositi. & ibi Barr. Et tunc, vt scias hoc practicare, dicit ipse, cautela est, ꝙ testibus quibusdā præsentibus præsentetur per nūtiū; & habeant copiā literarū: & tantum stent, ꝙ corā eis literę aperiantur. cōsulo tamen dicit ipse & bene, ꝙ hac cautela non vtaris ad malum, & valebit tibi mille aureos, si scias eam practicare.

a Tacitè cōs. *Tacitè actū inter cōtrahētes, habetur pro expsso. uide Spe. de loca. §. iā dicendū ante. uer. si autem.*

Cautela pro emente rem furtiuam uel ui raptā, ut non perdat pretium. X.

1 *Rem furtiuā uel ui raptam, si quispiā à latr*

à latrunculis emerit, pretium à domino recuperare potest.

SI quis emit rem furtiuã, cogitur restituere eã domino, etiã pretio non restituto à domino: vt l. inciuilem. quæ est lex 23. C. de furtis. cũ similibus. Cautela est, ꝙ quis poßit e-
a mere securè rẽ furtiuam a: ita quòd nõ teneatur rem restituere, nisi sibi prius restituto pretio, quod soluit quando eã emit, videlicet, vt quãdo emit rem furtiuã vel vi raptam, vel alienã, protestetur, ꝙ eam nomine eius, cuius est, & paratus est ei restituere, restituto sibi prius pretio & interesse à domino, secundũ Host. in summa de pœni. & remis. §. fina. ver. quid si emit rem deprædatam. & ideo quando emis rem aliquam, de qua dubitas, si est furtiua vel vi rapta, vel aliena, facias prædictã protestationẽ, & de ea facias fieri publicũ instrumẽtũ, vel instrumẽto emptionis eã scribi facias in principio, qđ
1 not. *Aduerte tamẽ quãdo quis emit rem furtiuã, vel vi raptã à latrũculis, vel ab hostibus: tunc pretium quod soluit, recuperare potest à domino: vt est casus in l. mulier in op*. ff. de capti. quæ omnia bene no. pro limitatione d. l. inciuilẽ. C. de furtis. Et tu sis securus, quãdo emis aliquã rem mobilem, & dubitas an sit furtiua vel vi rapta: quod not.

a *Rẽ furt. Emẽs rẽ furtiuã à fure, debet eã restituere domino, etiã pretio sibi nõ restituto l. inciuilẽ. C. de furt. et ibi Do. qđ uerũ, nisi emerit a latrunculis uel hostibus. l. mulier inops ff. de cap. Itẽ nisi fuerit protestatus se emere nomine illius cuius interest. Adde casum l. latrones. ff. de captis.*

Cautela pro obligato ad soluendum quantitatem magnam, quòd parua quantitate soluta liberetur. XI.

1 *Solutiones plures de aliquo debito singulatim factæ, quam efficaciam habeant.*

SI quis habet soluere magnam quantitatem pecuniæ, & eam nõ habet integraliter, & volet conficere instrumentum de tota integrali, & reali solutione: quia partes sunt in concordia: cautela est si ver g. debes mihi mille, & non habes nisi centum, quòd tu numeres decies illa centum creditori, & ille creditor posteà tibi restituat, & deinde illa iterum soluas creditori tuo, & sic de singulis usque ad centum decies, vt probatur per tex. l. si qs duos. §. j. ff. de solut. & ibi per Doctores. & ita not. Paul. de Cast. in l. Meuius. §. duobus. ad fin. ff. de legat. 2. qui subdit, quòd dubium stat in hoc, si notarius nollet cõficere instrumẽtum, ne de falso redargueretur: sed nõ põt redargui: teneatur modus prædictus. Et potest fieri ad tollendum omne dubiũ, ꝙ tot instrumẽta adhibeãtur, quot sunt solutiones, & ꝙ vnus notarius nesciat de alio, & maximè de hoc secundò posset esse maior expensa propter instrumẽta plura: quia secundũ primũ modũ, vnũ instrumentum sufficeret: sed secundus modus tutior est.

Cautela ad euitandum infamiã in actione famosa, uel in crimine. XII.

1 *Infamiam quispiam quãdoque non efficitur ex solo crimine, sed demum secuta sententia.*

REGVLARITER ille, q̃ conuenitur & condẽnatur actiõe fam

famosa, vel ex crimine, ex quo sequitur infamia, efficitur infamis: vt i l. athletas. §. calumniator. cum §. seq. ff. de his, qui no. inf. Sed cautela est, quod non efficitur infamis, videlicet, quod ipse litiget nõ per se, sed per procuratorem: quia tunc licet ipse cõdemnetur, & eius procurator procuratorio nomine, iuxta l. j. C. de senten. & interlo. om. iud. tamen hoc casu nec dominus, nec procurator efficitur infamis: vt probatur in l. furti. §. si quis alieno. per tex. & glo. ff. de his q no. infa. & ibi hoc not. Bar. & Do. & no. in l. infamẽ. de pub. iud. Alia cautela est, quod reus soluat antequàm lis contestetur: vt no. Barto. ibi, qui dicit, quod sufficit soluere ante condemnationem. Alia cautela est tutior, quod soluatur sine mãdato ipsius rei: vt not. Ange. de Aret. in l. nõ poterit. ff. de furtis. & l. rictus. de his qui notã. infa. vt est casus in c. testimoniũ. extrà de testi.* Aliquãdo quis non efficitur infamis ex solo crimine, sed demum secuta sñia: vt est casus in dic. §. calumniator. & ideo vbi ex solo crimine nõ infert infamia, nisi p condẽnationem: sufficit, quod illud soluat ante litis cõtest. vel ante sentẽtiã. & ita seruat cõmuniter in illis, qui habẽt condẽnari in agẽdo: quia si soluãt ante cõdemnationẽ, & antequàm legat sententia in arẽgo, nõ efficiuntur infames. Sed si ex solo crimine, quando de eo est cõfessus & cõuictus, sequetur infamia: vt in d. ca. testimoniũ. nõ esset bona cautela, quod ipse re* solueret ante litẽ cõtestatã vel ante sententiã: qa p solutionem videtur re* cõfiteri crimẽ. l. ad solutionẽ. C. de re iudi. & l. quoniã. ff. de his, qui no. infa. & ideo hoc casu est necessaria cautela tertia, quòd aliquis soluat pro eo sine suo mandato, quod not.

Cautela quod vltra tertiam dilationem, possint testes produci. XIII.

1 *Dilationem si quispiam prorogauerit, non est noua dilatio, sed eadem esse dicitur.*

SVMVS in capi. vltra tertiam. de test. in quo Docto. ponunt, quòd secunda dilatio nõ est dãda sine causæ cognitione. cautela, q̃ huic materiæ conuenit, qñ quis in prima dilatione nihil probauit, aut probauit, sed non sufficiẽter, nec fuit impeditus, & sic non habet aliquã iustã causam petẽdi secũdam dilationem: & antequã dilabatur prima dilatio, quod petat eius prorogationẽ[a]*. Nam eã prorogando, nõ fit noua dilatio, sed eadẽ: 1 vt l. sed & si manẽte. ĩ prin. ff. de pca, ars de dã. inf. poterit cõcedi sine causæ cognitione aliqua: vt not. Ang. in l. fi. ff. de ferijs. & Spec. in tit. de test. §. nũc dicamus, ver. & hæc sunt in argumentũ. & idẽ not. Bald. in l. j. in fi. C. quomodò & qñ iudex. & idẽ Pau. de Castro in d. l. j. C. de dilat. qui dicit, quod bona est ista cautela, & quod vidit semel bonæ memoriæ do. Prosperũ facere magnum festũ de isto dicto; non tamen allegabat nisi Angel. & vos habetis mille vltra Angel. Spec. & Bald. & domi. Ange. quod not.

a Prorogati. *Dilatio secunda licet dari nõ debeat, debet tamẽ prorogari prima. Pau. & Alexã. in l. fi. ff. de fer. ubi dicit uerũ ex causa leuiori, sed ibi rarò dicit, quod imò causa requiritur. Prorogatio primæ dilationis potest fieri sine causa cognitione. Bal. in l. j. in fi. col. 7. uersicul. modò quæro. C. quomodò & quando iud. & Pau. de Cast. in l. j. C.*

de dil. quæ etiam uide in consi. cxcviij. quod inci si cõsideremus. & uide Alc. cõsil. xx. in ij. parte. de citatione. §. iij. uer. & not. quòd semper. & ti. de excep. §. j in fin. & in titu. de satisfda. §. expeditus. uersi. sed pone. Agere, uel agi, multipliciter capiũtur, secũdũ gl. in aut. hoc ius porrectũ. de sac. s. in. ecc.

Cautela pro filiofamilias, quòd non teneatur ex cõtractu, de quo aliàs teneretur. XIIII.

1 *Imperator quando Romæ coronam recipit, ex cõsuetudine urbis præfectum ab omnibus suis debitis liberare debet.*

SCIS quòd filiusfam. obligatur ex quolibet contractu, excepto mutuo, in tantùm quòd potest conueniri, & etiam incarcerari, si non soluat, vt habetur in l. iij. §. sed vtrum. ff. de mi. Sed cautela est, ne ipse possit incarcerari, & ne ipse teneatur in solidum, sed solùm in tantùm, inquãtùm facere potest: videlicet ꝙ à patre emancipetur. nam fil. usfam. qui prius insolidum tenebatur, nũc per emancipationem non tenetur, nisi in tantùm, in quãtùm facere potest, vt est casus not. in l. fi. ff. quod cũ eo. & in l. si ex alio. C. eo. titu. & ibi, hoc no. Bal. & idem no. Io. de Plat. Instit. de actio. §. sunt præthereà. ad fin. Sed hoc fallit, quando filiusfam. esset debitor ex delicto: vt est tex. in l. sed si ex parte. §. quanquàm. ff. quod cum eo. & no. glo. in d. l. iij. Fallit secũdò, quando post multos annos conueniretur, vt est tex. no. in d. l. sed si ex pte. §. pen. quod perpetuò no. & tene mẽti. Fallit & tertiò, quãdo filiusfa. contraxisset multa debita, & posteà incontinenti fecit se emancipare: & sic cõtraxit dicta debita in fraudem: nã emancipatio eum sequens, nõ iuuat eum. & pro hoc allego tex. in l. j. §. j. & quòd ibi singu. not. Bal. ũ quis testa. lib. esse ius. fue. *vbi dicit, quòd 1 de consuetudine est, quando Imperator recipit coronam Romæ, ꝙ liberat præfectũ vrbis ab omnibus debitis suis. & si præfectus sciens aduẽtum Imperatoris, contraxit multa debita: Imperator non tenetur eum liberare ab illis. Item ad hoc allego tex. in l. omnia. §. cum ita legatur. ff. de leg. ij. & l. contra legem. & quod ibi not. per Docto. ff. de legibus.

Cautela quòd dominus nõ possit ratificare gesta per suum il legitimũ procuratorẽ. XV.

1 *Ratihabitio domini gestorum procuratoris superueniens, quo casu nihil operetur.*

LICET regulariter gesta per ꝓcuratorem, qui nõ habet mandatum, idem si habet, sed nõ sufficiẽs, possint per dominum ratificari, ita quòd valeant. l. licet. ff. de iudi. tamẽ cautela est, quòd non possint ratificari: videlicet, quòd aduersarius à principio protestetur, quòd non intendit cum ipso litigare, nisi si, & in quantùm haberet legitimum mandatum, & sufficiens. nam hoc casu, si habeat mandatum sufficiens, vel nullum habebat, *ratihabitio domini superueniens, nihil operatur: vt est casus secundùm vnum intellectum in 1 l. si quos. §. alieno. ff. de dam. infect. secundùm Ludo. de Rom. in quodã suo singulari, quod icipit, quæro nũquid gesta per falsum procuratorẽ. in fin. & ita tenet Ange. in d. §. alieno. & Bald. ibi in Apostil. & ita allegaui optimè aliàs, & obtinui in ciuitate Veronensi.

Cautela quòd inuitus non compellatur

pellatur quis ad tutelā. XVI.

1 *Fideiussorem qui non recipit, regulariter à tutela excusatur.*

NE QVIS inuitus cogatur suscipere tutelam, etiam si nō habebat aliquam excusationem, cautela est, quòd faciat, seu pcuret, quòd non reperiatur aliquis, qui velit fide iubere pro eo pro prædicta administratione. nam prædicto casu excusa-
1 bitur à tutela:* quia ille, qui non reperit fideiussorem, regulariter excusatur à tutela, vt l. si is qui tres. & l. quis inter. §. imperatur. ff. de excus. tut. & ita not. Bald. in l. j. in fin. & d. l. ij. quod cum eo. Aduerte tamē: quia si detegeretur, quòd hoc procurasset, non excusaretur.

Cautela ad ualidandum iudiciū agitatum cum procuratore, tutore, curatore, uel syndico. XVII.

1 *Sententia quo casu ius inter partes faciat.*

NOTA cautelam, vt si velis, q iudicium cū procuratore, vel tutore, vel curatore, vel syndico, vel alijs huiusmodi personis firmum sit: oppone quicquid potes cōtra eos ab initio, & fac quod iudex pronunciet illas personas admittēdas, non obstantibus exceptionibus oppositis contra eas, & sic postmodùm nō reuocabitur iudicium, ne agens cū eis, videatur iudicis authoritate cōuenire. hæc cautela probat C. de his qui ve. æta. impe. l. j. in fi. & C. qui ad
1 mit. ad bon. pos. l. liberorum.* sentētia enim talis facit ius inter ptes. extrà de re iudi. c. cùm inter. tene menti. ista sunt verba Spec. in tit. de exce. in secunda parte. §. nūc videndum. ver. antep. qui incipit, in summa no.

Cautela ad cōcordiā, quòd utamur uerb. Peragere. XVIII.

1 *Quæstio pulcherrima disputata per Guidonem de Suza contra Oldradū.*

VERBVM Agere[a], verificatur per litis contesta. l. amplius nō peti. ff. rem ra. ha. sed verbū Peragere, requirit decisionem, vt probatur in l. quinquaginta. ff. de excusa. tuto. & ideo dicit ibi Nico. de Neap. secū
dùm Guido. de Suza.* quod facit ad 1
quæstionem. Bononienses habuerunt quæstionem cū Mutinensibus, quia vicissim vna pars ab alia petebat xxx. milia florenor. factum fuit compromissum inter eos. Guido. de Suza. qui tunc erat Mutinæ, fecit poni in instrumento, quòd si Mutinēses causas suas infra tres menses non peragerent &c. post lapsos tres menses, q deberent facere, pter verbū, Peragerent, ita in instrumento positum. arg. d. l. quinquaginta. & l. ij. ff. de adul. & contra Bononienses volebant opponere Mutinenses, quòd ipsi nō poterant agere. ad quod ipse respondit, quòd actio eorū esset salua: quia agere quis dicitur litem cōtestando, vt in l. amplius non peti. ita obtinuit contra Oldra. & teneas cordi, quia quando facis aliquod cōcordium, tu potes vti ista cautela. ita dicit do. Nico. de Neap. in d. l. quinquaginta. ff. de excusa. tut. & Gui. de Suza. in d. l. ij. ff. de adul.

a Agere. *Agere dicitur quis post litem contesta. non ante, quia dicitur agere uelle. Vide Specu.*

Cautela ad excludēdam uel causandam simulationem contractus. XIX.

1 *Contractus quando in scriptis celebrari dicatur, remissiuè.*

SI contractus vēditionis, vel alius
celebratur sine scriptura, simula-
tio potest probari per testes. Sed si
a in scriptis [a] sit cōtractus celebratus,
non potest probari cōtractus per te
stes. ita not. Bar. notabiliter in l. ge-
neraliter. & ibi p Doc. C. de non nu.
pec. & ideo cautela est, vt venditio,
seu contractus fiat in scriptis, vt de
dicta simulatione facilè cōstare pos-
sit. hoc non dico, vt vtaris in malam
partem. Sed quando essent veri con
tractus, & dubitaretur ne aliquādo
possit opponi de simulatione: tūc fa
cias, quòd contractus celebretur in
1 scriptis.* Quando autem dicitur cō
tractus celebrari in scriptis, habetur
per tex. gl. Cy. & Docto. in l. contra-
ctus. C. de fide instru. & de ista cau-
tela vide, quod plenè dixi in tracta-
tu meo, de simulatione contractuū.

a In scriptis. *Simulatio contractus in scriptis celebrati, nō potest probari per testes: sed celebrati sine scriptu, sic, ui de Cy. in l. generaliter. C. de nō nu. pe. facit gl. in uer. in scriptis. & Doc. in l. cōtractus. de fide inst. Bal. in l. multū. in j. col. in uer. sed quomodò probatur. C. si quis alteri uel sibi. Doct. mod. & Pet. de Suz. in l. in exercēdis. C. de fide instru. in l. cùm precibus. de probatio. Bal. plenè in l. j. in ij. col. in uers. denuò quæro. C. plus uale. quod agi.*

Cautela ad prorogandum tempus introductum à statuto in præscriptione. XX.

1 *Instrumentum quo casu, ui iuramenti executionem paratam habere poterit.*

SI ex forma statuti vel iuris debi-
to, vel actioni debitæ præscribatur
aliquo tpe breui, vel etiā x. vel xx. an
nis: cautela est, ꝙ etiā debitū, vel a-
ctio perpetuetur vsq; ad xxx. annos: ad 1
hoc videlicet, ꝙ creditor faciat
opponere per debitorē, qui cōfiteatur
per suum iuramentū se esse debito-
rē in tāta quātitate. quia hoc casu ꝑ-
petuabitur. ita dicit Bar. & Ange. in
l. nā & posteà. §. si is. ff. de iureiurā. ꝑ
illū tex.* Itē iuramentū illud etiā a-
liud operabitur, videlicet ꝙ tale in-
strumentū poterit executioni man-
dari, & sic habebit executionē para-
tam, vt no. Bar. in l. ij. in fi. ff. eo. titu.
qui dicit, ꝙ miratur, ꝙ consuetudo
hoc seruet. & vide circa hoc Mat. de
Mat. ī xj. suo notabili, vbi idē tenet.

Cautela ad priuandum filium à legitima. XXI.

1 *Cessione quando non apparet de reali solutione, sed cedens solū confitetur solutū, ipsa cessio simulata præsumitur.*

2 *Difficile est filiū legitima sua priuare.*

PATER volens excludere filiū
à legitima sua, & sibi retinere bo
na donec viuit, cautela est, ꝙ vendat
alicui bona sua, & promittat tradere
ea post mortē suā, scilicet vendentis,
nā tale debitū quod habet effectum
post mortē promissoris, censetur æs a-
lienum, vt l. hæreditarium. ff. de bo.
aut. iud. pos. & ideo erit detrahendū
antequàm legitima filij. l. Papinia-
nus. §. quarta. ff. de inof. test. Si tamē
appareret de fraude, filius posset re-
scindere vēditionem pro sua legiti-
ma. de quo p Bar. in d. l. hæreditariū.
& ita dicit Io. de Pla. Instit. de inuti.
stip. §. itē si qs. ad fi. vbi subdit, an suf
ficiat si pater cōfiteatur se ꝑtiū rece
pisse: & videtur ꝙ nō, quo ad ꝑiudi-
cium filij nisi appareat de reali rece
ptione. arg. aut. sed iā necesse. cū ibi
not. C. de do. ante nup. arg. per illud
quod not. Bart. in l. per diuersas. C.
man.* vbi dicit, quòd quādo in cessione

sione non apparet de reali solutione, sed sedens solùm cõfitetur solutum, cessio præsumitur simulata. tacit pro hoc quod no. in l. post cõtractũ. ff. de do. 2 *Difficile est priuare filiũ sua legitima sine causa, vel ponere aliquã dilationẽ in ea. vt l. quoniã in prioribus. C. de inoffic. testa. in §. causas. in authẽ. vt cũ de appe. cogn. Tamẽ cautela est, vt pater instituat filiũ hæredẽ in omnibus bonis, & quod alij alteri relinquat vsumfructum omnium bonorum: nã valebit talis vsusfructus relictus, & filius non poterit se grauatũ dicere in legitima: vt est glo. no. in auth. de trien. & semis. §. prohibemus. quæ etiam ponit in fine sui vnam aliã cautelam priuandi filiũ legitima sua, quando habet solos seruos in hæreditate, & eos manumittat. & ista est vera cautela, quando nuda proprietas à legitima filij sibi tantùm valeat, quantũ valet vsusfructus sine legitima. Sed si minus valeret, tũc filius impuguare posset tale legatum, quia non potest in sua legitima grauari, vt d. l. quoniam in prioribus. ita tenet Ang. in d. §. prohibemus. ad quod adde Bar. in d. l. hæreditarium. de bon. autor. iudi. poss. & quod dixi in præcedenti.

Cautelæ pro uasallo uel emphyteota, ut possint rem alienare, ecclesia, uel domino irrequisitis. XXII.

1 *Protestatio in iudicialibus nihil iuuat.*

2 *Protestatio contraria facto protestantem non releuat.*

3 *Vendens fructus domus pro centũ annis, an alienare uideatur.*

CONSILLIVM siue cautela, quando vasallus vel emphyteota ecclesiæ vult vendere vel alienare, illud quod recognoscit à prælato ecclesiæ, quando prælatus scit, & cõsentit. & primũ consiliũ est, vt vẽdat vel alienet cũ consensu prælati, & totius capituli, & vendat ea lege, qua ipse habet, & æquali psonæ, vt in c. ij. de l. Corradi. in vsibus feud. hoc acto in contractu antè, & pòst, quòd emptor vel acquisitor debeat illud ab ecclesia cognoscere, & sibi seruire pro eo, & venditor vel alienãs debet refutare. ar. c. j. §. j. in ti. qualiter olim feu. pot. alie. & secũdũ hoc emptor vel acquisitor erat successor & vẽditor, vel alienãs tenebitur de euictione, & ecclesia nõ erit læsa, secundùm Iac. de Bel. in ti. de his qui feu. da. poss. in prin. & refert Iac. de Alua. in c. j. §. fi. qui incipit, deniq;. in iiij. col. ante fi. in ver. quare in prædictis quæstionibus. in tit. quæ fuit prima causa benefi. amit. in vsi. feu. cui adde, quod dicã in sequẽti. Secundum consiliũ est, & hoc in vsu magis frequẽtat, quod vasallus vel emphyteota, qui vult vẽdere, non vẽdat, sed refutet prælato feudũ, & ipse inuestiat eum, qui empturus est prælato consentiente, & tũc post refutationẽ vasalli prælatus ipse inuestiet eum, qui empturus est, & ipse recognoscere debet feudũ ab ecclesia, & fidelitatẽ facere, & si timet euinci inuestitus, casum euictionis stipulari potest à vasallo, qui vẽdidit de indemnitate sua: put fuerint cõcordes, & istud cõ filiũ cũ præcedenti põt trahi etiã ad vasallos laicorũ, & secularium personarum. ita dicit Iac. de Bel. in tit. de his qui feu. da. poss. in prin. & Iac. de Alua. in c. j. §. deniq;. in fi. iij. col. versi. secundum consilium est. in titu. quæ fu. pri. causa be. amit. Consilium siue

cautela, quando vasallus siue emphyteota vult vendere, vel alienare feudū vel emphyteosim, irrequisito domino. Primū consiliū est, q vasallus siue emphyteota vendat, vel alienet saluo iure domini vel ecclesiæ, & q in instrumēto dicat, saluo iure domini, vel ecclesiæ: aliàs caderet à iure suo. ita ī eff. ctā vult Bal. in c.j.§.donare. in vlti. col. in tit. qualiter olim feu. pot. alie. & vide Bal. in tit. de pace Cōstā. in §. libellare. in xxv. col. & in l. fi. C. de iure emphy. & Iac de Alua. in c.j. in prin. antepenul. col. in fi. de prohi. feu. alie. per Fede. Sed idē Bal. in §. fi. in iij. co. in ver. sed pone partis. ita dicit. in tit. quæ fuit prima causa benefi. amit. licet sit dictū, saluo iure domini, vel ecclesiæ: inde tamē si pcessum est ad traditionē sub illa forma, q illa verba nō releuant, 2 quia cùm nō sit denūciatū domino, clàm videtur fieri, & per cōsequens
3 dominus contēnit. Itē in iudicialibus nō iuuat protestatio. quid si adijciat ista verba, nec aliter, nec alio modo? qa tūc nihil videtur actū fore, nō perderet feudū vel emphyteosim. nā constat, q intendat alienare, nisi possit hoc saluo, & non aliter, iuxta notata in simili l. si quidem. C. de exce. & ff. fami. er. l. itē Labeo. §. j & ff. de manu. testa. l. si quis locuples. & licet ista cautela verborū videat bona, tamē Bal. in l. vnica. ī xvj. q. C. de his, quæ pœnæ no. rel. videtur cōtrariū dicere, vbi dicit, q licet vasallus dicat, Vēdo & trado, reseruato consensu domini, & aliter nō protestet, nō releuat: qa in ipso facto requirit licētia, & qa traditio est facti, & sic facti est cōtrariū ptestationi. vnde qū est de futo cogitatū, nō excusat delictū. l. iubemus. C. de sacr. san. vnde nō alienatio. & quāuis Bal. in d. l. vnica. nō dicat, saluo iure dñi, sed reseruato cōsensu domini, tamen in effectu illa verba in idē tēdunt. & vide de hoc Cardi. in c. ij. extrà de feu. & Iaco. de Alua. in c. j. in pe. col. in titu. quæ fuit prima causa benefic. amit. Vnde ex prædictis patet, q prædicta cōsilia nō videātur esse tuta. Alij apponūt aliud consiliū, videlicet q vasallus vēdat vel alienet, saluo honore domini, per ea q̄ dicta sunt s. saluo iure domini, tamē cōtrariū est verū, scilicet q illa verba nō releuent: quoniā pter istā alienationē vasallus feudo priuet, vt singulariter not. Host. vt refert Bu. in c. cā te. de iureiurā. & idem tenet Ludo. de Rom. in cccxciij. singulari, qd incipit, Tu habes q vasallus. q. d. quod ideo est, qa protestatio cōtraria facto nō releuat protestātē, vt in c. solicitudinē. extrà de app. & in c. cū M. Ferrariēsis. extrà de cōstit. & l. cū in plures. §. locator horrei. ff. locati. & plenè probat ī l. nō solū. §. morte. ff. de noui. ope. nūcia. Requiritur enim cōsensus domini in alienatione feudi, primò vt recognoscat ī superiorē, & ne sibi pīudicetur, vt in c. j. de alie. feudi. facit etiā tex. in l. debitor. ff quib. mo. pig. vel hypo. sol. Datur etiā per aliquos aliud cōsiliū, videlicet q vēditio vl alienatio fiat sub ista cōditiōe, vēdo vel alieno tibi, si & inquātū de iure possum, & nō aliter. quo casu licet sequatur traditio, tñ vasall alienās nō cadit à feudo, secūdū Iac. Arison. de Barolo Veronēse, in sua summa, qui bus mo. feu. amit. sub rubrica, si vendat sub cōditione. ff. de acqui. pos. l. si me in vacuā. post prin. & l. qui absenti.

senti. §.j.&.ff.de vi arma.l.cũ fund°. C.de episc.audi.quod est verũ sec ĩ-dũ Bal.in c.j.§.hos quoq;.in pen.co lũ.in ti.de suc feu.quãdo captio domini posset interuenire p corporalẽ traditionẽ,vt puta castri: quia vix dominus posset recuperare,qa dol° 3 esset in traditione, qui debet purgari per amissionẽ feudi.ff. de dol.l.& elegãter.& ita dicit se ibi cõsuluisse. & ita etiã tenet Iac.de Alua.in c.j.in prin.pe.co.circa prin.ver.quæro qd si vasallus vẽdat. in tit.de prohi.feu. alien.per Fede.in vsi.fendo.Dat vlterius aliud cõsiliũ,videlicet ꝙ vendat sub cõditione, si domino placuerit, per l.si quis locuples.in fin.ff.de ma. test.& ff.qui & à qui.l.v. in princ.ita dicit præfatus do.Iac. de Arisoni de Barolo,in sua summa.in d. tit. quib. mo.feu.amitta.in rubricella, si vendidit sub cõditione.& Bald.in c.j.§. æquè.in pe.col.in ti.de suc.feu. & Iaco.de Alua.c.j.in princ.in pe. col.in ti.de prohi.feud.alie.per Fed.in vsi. feu.Bar.etiã dat aliud cõsilium siue cautelã,scilicet ꝙ dicatur in instrumẽto hoc modo : Vẽdo vel alieno tibi,si nõ reuocauerit dominus, aliàs sit inempta.ita dicit Bar.in l.si qs locuples.ff.de ma.test.Posset dari & aliud cõsiliũ,ꝙ emphyteota vel vasallus vendat perceptionẽ fructuũ per se,& suos hæredes,quo casu nõ videtur, ꝙ cadat à iure suo, quia cõcedit vel vendit ipsãm pceptionẽ fructuũ, quæ est quid facti, nõ autem suũ ius vendit.s.vtile vel aliud: vt probatur in l.necessariò.§.si.cõiuncta glos.in ver. tuum sit.hoc est perceptionem fructuũ.ff.de peri.& cõmo.rei.vendi.& p tex.glo.in l.arboris.§.vsufructuarius.ff.de vsufru. & per id quod not.Bar.in l.cotem ferro.§.qui maximos.ff.de publica.& in l. Aquilius Regulus.ad fi.ff.de dona. & hoc videtur tenere Archi.lxxxix.di.indebitum.in prin.& istud videtur tenere Bar.in l.codicillos.in l. instituto. ff. de leg.ij. °vbi dicit, ꝙ vendens fructus domus pro centum annis, non videtur alienare . de quo ibi vide. Sed aduerte,quia secũdum consiliũ non videtur bonum, quando venderentur fructus pro longo tempore, sed solùm quando venderentur ad modicum tempus,quia tunc non est alienatio,secundùm Bal.in l.voluntas.vers.sed quid si vasallus. C.de fideicom.Itẽ istud cõsiliũ licet videatur tutũ,saltem quando pro modico tempore fructus vendũtur,tamẽ nõ credo,ꝙ sit tutũ, si esset vasallus pro aliqua decima, quia cũ in laico non possit cadere decima , nec ius decimandi, sed solũ quædã facultas potius percipiendi fructus in re decimali,iuxta ea,quæ habentur in c.causam.de præsc.& c.ad hæc.& c.quamuis. extrà de deci.xvj.q. vij.c.j. vnde hoc casu, si vasallus venderet totum illud,quod haberet in re decimali,siue in decima,quia nihil habet nisi illam perceptionẽ, & sic perinde est, ac si venderet omne ius, quod habet,cogita tamen.Ex prædictis aliàs dedi aliud cõsiliũ,videlicet,quòd omnia supradicta cõsilia simul iungũtur hoc modo , videlicet vendo vel cõcedo fructus,vel ipsam perceptionem fructuum, quæ est facti, vt dixi in præcedenti consilio, cum hoc, si domino placuerit, vel si dominus non reuocauerit,& sic saluo & salua iurisdictione,& honore,& consensu domini,& si de iure possunt,nec ali

ter nec alio modo, si autem domino non placuerit, vel ipse non consenserit, vel reuocauerit, vel de iure nō possum, res sit inempta, vel vēditio, vel alienatio sit irrita, & ipso iure nulla. & ista cautela erit tutissima, & ideo not. eam.

Cautela q̃ non obstante l. commissoria, quæ in pignoribus improbatur, pignus efficiatur creditoris. XXIII.

1 *Creditor in instrumento debiti pactū apponere non potest.*

1 DEBES * scire, q̃ creditor [a] nō
a potest apponere in instrumento debiti pactum hoc, videlicet q̃ si non soluatur ad certū tempus, q̃ pignus detur in solutum ipsi creditori pretio, quo ipse creditor voluerit, vel æstimauerit. in toto ti. de pac. pi. & de le. cōmi. in pig. rescind. Modò, hoc modo pōt adhiberi vna no. cautela pro vsurarijs, q̃ faciāt fieri contractū, & apponatur pactū, q̃ debito ad tempus non soluto pignus detur ei insolidū iusto pretio æstimando arbitrio talis vel talis, quos nūc eligimus in arbitratores & bonos viros, quod no. qa laudabilis est cautela: nā alij arbitratores illius vsurarij erūt amici, & facient æstimationem prout ipse vsurarius voluerit. & hoc per tex. in l. si fundus. §. fi. ff. de pig. & ita no. Ang. ibi. Hanc autem cautelam nota, nō vt ea vtaris ad malū, sed vt scias cognoscere, si alius vellet vti malitia, vt euites.

a Creditor. *Creditor an & quī potest sibi retinere rē debitoris p debito, uid. Bar. in l. si non inducta. C. in quib. cau. pign. taci. contra.*

a Cautela pro tutore quando celebrat contractū nomine pupilli. XXIIII.

a Tutore. *Tutor debet facere tanquā tutor, quod facturus est. l. si qua. §. j. et ibi Bar. ī uer. sed et si tutor. ff. in. sol.*

1 *Tutore coniunctorum ratione dolus, uel culpa abesse præsumitur*

1 RATIONE * consilij coniunctorū præsumitur à tutore abesse dolus vel culpa. argu. l. etiam. C. si tu. vel cu. interue. secundùm Bald. in l. Polla. C. de his q. vt indi. & ideo tutor sit cautus, quādo aliquid facit p pupillo, de quo dubitat, ne posteà ipse vel hæredes eius teneātur, q̃ faciat illud cum consilio coniunctorū pupilli, & hoc faciat scribere in instrumēto. quod not. singulariter tu, qui vis esse tutor.

Cautela ad impediendū inquisitionem in criminali. XXV.

1 *Iudex quo casu potest de delicto inquirere, an debeat citare personam offensam ad sciendum, an accusare uelit, et sibi terminū ad deliberandū statuere.*

TV scias, q̃ iudex in causa criminali potest procedere per
a inquisitionem[a], vt habetur in c. qualiter & quando. de accu. & in l. ij. §. si publico. & ibi per Bar. ff. de adult. & plenissimè per Ange. in repeti. l. si
1 vacantia. C. de bo. va. lib. xj. * Sed dubium est nūquid eo casu, quo iudex potest de delicto inquirere, debeat citare personā offensam ad sciendū, an velit accusare, & sibi statuere terminum ad deliberandum. Et dicas q̃ sic, quia iudex nūquàm potest procedere ad inquisitionem, nisi prius moneat personam offensam, vel aliā, cuius interest ad sciendū, an velit accusare statuēdo sibi terminum ad deliberādū, vt est gl. i c. presbyter si à plebe. ij. q. v. de qua fecit festum Bald.

Bal. in l. senatus. C. qui accu. nō pos. & est magna cautela ad impediēdū inquisitionē per iudicē, opponendo sibi, vt moneat psonā offensam, vel aliam cuius interest ad deliberandū, statuēdo sibi terminum si velit accusationē prosequi, ita infra id tempus poterit aliqd poni facere. & ita etiā tenet Lu. de Ro. in quodā suo singulari, qd incipit. de doctrina iniqui.

a Inquisitionem. *Inquisitio non tollitur, si offensus uelit accusare pœnitendo, quia prius dixit nolle accusare. Bal. in l. accusatorem. ij. col. C. qui acc. non poss. & in l. ea quidem. pe. col. de accusa. & Alex. in l. si maritus. ff. de adul.*

Cautela quòd causa non exeat de manibus iudicis. XXVI.

1 *Appellationis causa delegari potest.*

CAVTELA, quòd aliqua causa nō exeat de manibus domini potestatis, ad dominiū Venetorū, vel de manibus episcopi, ad Archiepiscopū, est quòd Episcopus vel potestas deleget causam, & si appellatur à sententia lata per delegatum, appelletur ad ipsum Episcopum, vel potestatē delegantem, qui iterum deleget, quod
1 potest.* quia causa appellationis potest delegari, vt l. cùm post sententiam. C. de appella. & no. gl. & Ange. in l. eos. in princ. eo. tit. & si iterum appellet ad ipsum Episcopū, vel potestatem, tunc ipse Episcopus, vel potestas possunt cognoscere, ne tertio loco liceat appellare, & sic per istum modum delegando bis, causa nō exibit de manibus ipsius episcopi vel potestatis. & hoc tenet Rapha. Fulg. in l. eo casu. C. de appel.

Cautela pro debitore ad prolongādū solutionē debiti. XXVII.

1 *Promiserit si quispiam uel sit condēnatus alicui soluere id, quod debet ad certum tempus sub certa pœna, si debitū non fuerit liquidum, ne in pœnam incidat, quid agere debeat.*

NOTA, quòd vbi debitum non est liquidū, exemplum in eo, qui est iussus reddere rationem per iudicem vel arbitriū, & sub pœna & infra certum tempus siue terminum, & sunt rationes intricatæ vt mercatorum, quòd non potest condemnatus videre an esset creditor vel debitor, tunc sufficit, quòd cōdemnatus compareat, & dicat, quòd calculatis & visis rationibus dico me esse debitorē in vno denario, & ecce illum, & si appareat plus me debere, ecce fideiussorem pro residuo, & sic debet deponere vnū denariū & præstare fideiussorem de residuo, & erit securus. text. est singularis secundū Dy. in l. statuliberū. ff. de statulibe. secūdū Ange. qui ita no. in l. quarta §. ait prætor. ff. de reg. iur. qui allegat aliam legē sociam in l. seruus si hæredi. §. fin. ff. de statulibe. & vide omnino Ange. in l. si residuā. C. de distra. pig. & in l. ij. C. debi. ven. pig. impe. nō po. & in l. ij. C. de vsufr. leg. & Bal. in l. j. §. j. in prin. iiij. co. in ti. de leg. Corra. in vsi. feu. Et ex prædictis collige cautelā,
1 *quòd si aliquis promisit, vel est condēnatus alicui soluere id quod debet ad certum tempus, sub certa pœna, si debitum non est liquidum, dicat se esse debitorem in vno nummo, & illum offerat in iudicio deponendo, & præstet fideiussorem, qui se obliget de soluēdo omne id, in quo apparebit ipsum esse debitorem, & petat, quòd eligantur arbitri & calculatores: quo facto, etiam si labatur terminus soluendi, nō incidit in pœ-

nam, donec debitum nõ fuerit liquidũ, quod est no. pro mercatoribus, & negotiorum factoribus. Aliquis emit vnam rem, & promisit soluere pretium sub pœna, vel simpliciter, non potest illud soluere, cautela est, vt excusetur, si non soluit: si vidit, ꝙ venditor nõ est potens ad satisdandum, submittat amicum suũ, qui litẽ mouerit, & petat, quòd sibi satisdetur. nã si venditor non satisdederit 1 propter impotentiam, nõ tenebitur emptor soluere pretium, secundùm Ange. qui ita no. in l. ij. §. stipulatio dupli. ff. de præto. stipu. qui subdit, quòd aduersus hanc fraudẽ est remedium duplex. Primum, quòd emptor iuret de calumnia. arg. l. at qui natura. §. cum me absente. ff. de neg. gest. & idẽ no. Io. de Pla. Insti. de suspect. tu. §. si. versi. sed quæro qualiter. Sed dicit Ang. in d. §. stipulatio dupli. ꝙ istud remediũ hodie est derisoriũ, cũ homines sint valde proni ad deierãdũ: & ideo solũ remediũ est, si vẽditor obijcit de calũnia: in examinatione iudicis est, quòd nõ audiat emptorẽ, si verisimiliter inspiciatur litẽ per calũniã motã. ar. l. fideiussor. cũ gl. in ver. sed erit. q̃ exponit. scilicet in animo iudicis. ff. qui satisd. cog. hanc tamẽ cautelam docui, vt nõ ea utaris ad malum.

Cautela quòd quis non teneatur actione iniuriarũ. XXVIII. 1

1 *Familiaris nõ tenetur de eo quod eius rectoris iussu fecerit.*

DVCTVS ad carcerem, vel ad alium locum vituperosum per militem, vel alium officialem alicuius potestatis seu rectoris, potest agere actione iniuriarũ cõtra ductores, vt probatur in l. iniuriarũ. §. si qs. ff. de iniur. & ideo sit cautus prætor vel rector, si est oblatus libellus in actione iniuriarum contra aliquẽ de sua familia, elapso tẽpore ad dãdũ libellum contra ipsum. de quo in l. j. C. omnes cau. tam ci. quàm cri. faciat reum cõuentum articulare & probare, quòd hoc fecit de mãdato rectoris, & ipse etiã rector hoc cõfiteat, ꝙ fieri fecerit hoc pro officio exercẽdo. * Nã tũc familiaris non tenebit: quia debuit iussui rectoris obedire: per d. §. si quis. quod no. in l. non videtur. §. qui iussu. de re iud. nec etiã rector tenebitur ex quo est elapsum tempus syndicatus, licet aliàs tenere tur, & sic vterque erit securus, & ita in effectu no. Ange. in d. l. iniuriarũ. §. si quis. ff. de iniurijs.

Cautela quòd ualeant gesta à minori parte una de collegio. XXIX.

1 *Rector scholarium, si duæ partes congregari noluerint, contumaces priuare potest, & tunc eorum uoces ex translatione penes alios erunt.*

IN vocibus etiam habet locũ ius electionis, morte, priuatione, & suspensione, & ideo, qui nolunt cõgregari, possunt eorum voces suspendi 1 & priuari, & sic non erunt de numero electorum, si sunt suspensi ex iusta causa, puta per contumaciam. extrà de consti. c. ex literis. ff. de fideicom. liber. l. si legatario. §. j. * Et sic potest facere rector scholariũ, si duæ partes nolunt cõgregari, priuet contumaces, & tunc voces eorum erunt penes alios, vel potestas vocũ ex trãslatione, quia ista est priuatio, non translatio, & sic rector facta vniuersitatis expediet. ita no. dixit Bald. in l. vnica. in vlti. q. C. qñ nõ pe. partes.

Cau

Cautela quòd quis nō possit accusari criminaliter. XXX.

1 *Pax quando amicorum inteructu inter rixantes facta fuerit, ne possint criminaliter accusari, libellus ciuilis produci debet.*

TV DEBES scire, ꝙ vbi pro eodē facto potest criminaliter & ciuiliter ad vindictā agi, si actum est in vno iudicio, in alio nunquàm agi pōt, secus si nō sit actū ad vindictā ciuiliter, sed ad ꝓsecutionē rei familiaris, quia tunc exactione facta ex vna via, nō tollitur alia, vt probat in l. quod senatus. ff. de iniur. coniuncta l. ij. §. j. ff. vi bo. & not. Ang. in d.

1 d. l. qđ senatus.* Et ꝓpter hoc tu sumas cautelā, quando inter rixantes interuētu amicorū facta est pax. nā vt nō possit criminaliter accusari iniuriā ferēs ex magnitudine & ex grauitate pœnæ, & vt ita dixerim de solerti, remediū est, ꝙ ꝓponat seu ꝓducat libellus ciuilis^a ad vindictam. Nā lata sententia sup ea nō pōt accusari criminaliter, vt no. Ang. in l. ꝑtor. §. si dicatur. ff. de iniur. qđ est valde no. melius tñ faceret iudex præueniendo in ꝓcedēdo criminaliter ad vindictam publicā, vel inquisitionē, iuxta no. in c. qualiter & qñ. ij. de accu.

a Libel. ciui. *Libellus in actione iniuriarum ciuiliter mota formatur sic. Vellem potius perdidisse mille ducatos quàm pati talem iniuriam. Cy & Do cto. in l. si nō conuit. C. de iniur. & per Bar. & Bal. in l. iniuriarum ff. eo. tit. Lanfran in trac. de arbitrij. par. c. j. co lum. & hoc tenet Cardi. in Cle. j. §. ci I uitas. de pœn. ubi etiam dicit, quòd iudex postea taxabit. ij. q j. in primis. iij. q. iii. quod fieri. Instit. de inst. §. datur. in Spe. eo. ti. uer. in hac. vide tamē Alexan. consilio ccxj. ij. parte.*

Cautela quod non facta excussione contra debitorem, possit fieri contra debitorem debitoris. XXXI.

1 *Debitor quando constituit se tenere & possidere nomine creditoris omnia bona sua, si ipse debitor aliquā rem suam alienauerit, creditor contra possessores agere poterit, nulla excussione ex conductione facta.*

REGVLARITER quis non potest agere cōtra tertiū possessorē vel debitorē debitoris, nisi facta excussione, vt habetur in authē. hoc si debitor. C. de pigno. Sed cautela est, ꝙ possit agi cōtra debitorē creditoris, per creditorē nō facta excussiōe etiā hoc modo, videlicet ꝙ creditor ideq; debitor mandet & cedat suas actiones suo creditori: nam tūc vt ꝓcurator in rē suā habebit exercitiū directoriū: cōtra quas talis exceptio excussionis non factę non poterit opponi. & dicit Cy. in l. ij. in fine. C. quando fiscus vel priua. ꝙ ad eas mandandas poterit cogi, per l. si conuenerit. ij. in prin. ff. de pig. act. Et ideo sis cautus, ꝙ in instrumento obligationis bonorū facies adijci, ꝙ extunc mandat tibi, & cedat actiōes contra suos debitores, faciēs te ꝓcuratorem in rem tuam: ita dicit no. Salycet. in l. nomen. circa fi. pe. quæstionis. C. quæ res pigo. obli. pos. & dicam in cautela sequenti. In præcedenti cautela dictum est, regulariter requiritur excussio: & ibi dedi vnā fallentiam cū vna cautela.* Sed nūc adde aliam, videlicet quód debitor constituat se tenere & possidere nomine creditoris omnia bona sua, iuxta no. in l. quod meo. in princip. ff.

de acqui.possess.& l.ab emptione.ff. de pac.vel se cõstituat possidere precario nomine creditoris,iuxta l.interdum.ff.de acqui.pos.tunc si debitor alienet aliquam rem suam,poterit creditor agere contra possessorem nulla facta excussione,non dico hypothecaria,sed condictione ex l.fin.C.de acqui.possess.& etiam nõ excussis alijs,si plures erant ad idem debitum obligati,secundũ Iac.But. in aut.hoc si debitor.C.de pig.& ibi etiã ponũt Doc.& idẽ sequitur Ang. & Raph.Cu.& Imo.in l.exitus.de acqui.possess.& Ang.in d.l.fi.& in c.cũ venissent.de causa possess.& ꝑprie. 1 & in repertorio suarum conclusionũ,in ver.excussio.& Flo.in d.aut. hoc si debitor.& Ang.de Are.Instit. de act.§.item si quis in fraudẽ.Præterea semper sis cautus,vt apponi facias in fine cuiuslibet instrumẽti vbi est obligatio bonorũ,vt adijciatur q̃ bona dictus debitor,vel dictæ partes cõstituerunt se tenere & possidere omnia bona sua vsq; ad plenã & integram satisfactionẽ:quia hoc casu non erit opus excussione,& ita vidi sæpius iudicari,& ita in ciuitate Veronæ practicatur.

Cautela ad impediẽdum rei alienationem. XXXII.

1 *Parẽtes quæ uerba cõcipere debeãt,quãdo uolunt prohibere filios alienare.*

MVLTI SVNT modi prohibẽdi alienationem a alicuius a rei,ita quod valeat & obscuretur ꝑhibitio cum effectu,& vnum modũ siue cautelã vidimus suprà.Sed nũc adde aliam,videlicet ꝙ dicatur relinquo,vel vendo,vel dono,vel concedo,vel relaxo tibi talem rem cũ hoc pacto & cõditione,ꝙ tibi non liceat alienare,& si ad aliquem actum alienationis deueneris,tunc dominium ad me reuertatur,vel ad tertium,& in eo casu,vt ex nunc prout ex tunc constitues te meo nomine,vel tertij possidere:nã isto casu non expectabo,quòd perfectè alienes,sed cũ incipies alienare, statim redit ad me vel transit ad tertiũ.& ita tenet Bart. in l.qui habenti.§.j.in fi.ff.de acqui. possess.& l.filius mulieris.§.dittì.ff. de lega.j.& l.si ita quis.§.ea lege.& ibi per Ang.& Raph.& Imo.& Doc. ff.de verbo.obli.& per Ang.de Are. Insti.de act.§.item si quis in fraudẽ: *quod no.quia sæpenumero parentes prohibent filios alienare,vt scias qualiter debes concipere verba.

a Prohibendi alienatio. *Prohibitio alienandi facta per testatorem hæredibus,quando ualet,in l.pater.§.Iulius Agrippa.& §.quindecim.& ibi Dy. de lega.iij.in l.filiusfa.§.diui.& ibi Bart.de leg.j.& Abb.in c.Raynaldus. in vj col in princ.in gl.in uer.neutra pars.de test.Old.consi.cciiij.incip.prima dubitatio.& Spec.de propr̃ie.§ j. uer.est & alia utilis rei uẽdicatio ĩ positionibus rei,& ualet etiam si fiat in perpetuum,ut ibi,& Alex.in l.si non for..§.si centum.de condi.inde.*

Cautela pro iniuriato,si uult agere actione iniuriarum. XXXIII.

1 *Iniuriatus casu quo pro uindicta iniuriarum actione agere non possit:potest tamen agere l.Aquil actione ad damnorum satisfactionem.*

SCIANT oẽs,q̃a si alicui est facta iniuria aĩo ĩiuriãdi,põt agere actiõe iniuriarũ ĩuriat* regulariter, vt habetĩ toto ti.de iniu.ff.&.C.Inst. & maxiẽ ĩ l.fi nõ couitij.pCy.&Doc. C.de

C. de iniur. Sed ista regula fallit, quãdo ille, cui est illata iniuria malefactorẽ accusat, vel iudicẽ instigat, & sollicitat, q͂ malefactor torqueatur, & dãnetur ad vindictã publicã: quia tũc si fuit punitus per iudicẽ, nõ põt posteà agere actione iniuriarũ, pro iniuria sibi illata: q͂a eo ipso q͂ fuit tortus vel condẽnatus per iudicẽ, satisfactũ est iniuriæ suæ secundũ voluntatẽ suã, vnde videtur illã iniuriã pro sui emẽdatione remisisse, vt est tex. & ibi Bar. in l. sed si vnius. in §. sed si ante iudicem. ff. de iniur. facit tex. in l. interdũ. §. qui furẽ. ff. de furtis. Vnde sis cautus tu iniuriatus, q͂ aut tu non facias ista, aut si facias, protesteris, q͂ per hoc tu nõ vis tibi præiudicare, quin pro tuo interesse agere possis actione iniuriarũ. l. fin. ff. de iniur. & ita tenet etiã Ange. de Aret. in suo tractatu maleficiorũ, in ver. nec non ad querelã. in pen. col.

1 *Sed aduerte, q͂ licet iniuriatus in casu prædicto nõ possit agere actione iniuriarũ pro vindicta, tamẽ põt agere actione l. Aquil. ad satisfactionem damnorum. l. seruus meus. ff. de iniurijs, secundũ Angelũ, in dicta l. sed si vnius. §. sed si ante iudicẽ. ff. de iniurijs. quod bene nota, quia de hoc fui sæpe interrogatus.

Cautela pro illo qui securè uult emere rẽ litigiosam, lite pendente. XXXIIII.

1 *Litigium nõ obest nisi litigantibus tantum, non autem extraneis.*

DEBES scire, quòd res litigiosa efficitur per libelli porrectionẽ, & litis cõtestationẽ, ita quòd solet dici, quòd non potest vendi, vel aliter alienari pendente lite, donec duret litigiosa, vt habetur in toto titulo. ff. de litigio. & C. si tamen efficitur res litigiosa: *quia tale litigium non obest nisi litigantibus tãtùm, & non extraneis, vt est glo. no. in l. j. versicu. non poterant. ff. de litigio. vnde si inter te & me contendatur de dominio alicuius rei, duo tertij non litigãtes poterunt super illa contrahere, nec eis obstaret vitium litigiosi, & ideo sis cautus quãdo vis emere rem litigiosam, vt non emas eam à litigante de dicta re, sed à quodam tertio, secundùm Angelum, qui ita notat in authent. de religiosis, in princip. quod no. est. 1

Cautela pro assessoribus potestatis, quod nõ patiatur scribi apud acta, quod de eorum cõsilio potestas criminosum condemnauit. XXXV.

1 *Potestates terrarũ si ferant sententiã iniquã de consilio iudicum de curia, qua pœna tenetur ipse potestas, & oẽs alij iudices tenentur.*

QVANDO fit processus per dominum, potestatem, vel alium superiorem, & fertur sententia, & dicitur sub examine iudicis maleficiorum, sicut communiter fiunt inquisitiones & sententiæ, quæ hodie formantur per rectores terrarum, dicũtur ita fieri per iudices, sicut per ipsos rectores: & ideo si iniustitia facta fuerit, ita tenetur iudex maleficiorum, sicut rector. ita no. Angel. in authen. de litig. §. tamen. in fi. & pro hoc allego tex. in §. quoniam verò. in authen. vt nulli iudi. vbi Ang. dicit per illum tex. *quòd si potestates terrarũ ferunt sententiã iniquã de cõsilio iudicũ de curia: & quòd qua pœna tenetur potestas, tenẽtur & oẽs alij iudices: & ideo sint cauti 1

assessores iudices maleficiorũ & cõsiliarij, ꝙ nunquàm in actis patiatur scribi, ꝙ sententia eorũ consilio vel deliberatiõe ita lata fuerit, aliàs possent cõueniri tẽpore syndicatus, & eã pœnã sustinere, quã rector & potestas, vt dicit Ang. in d. §. quoniam verò. Et sis cautus, ꝙ etiã protesteris, ꝙ tu nõ consentis, ne tacendo videaris consentire, iuxta ea, quę habẽtur in c. nónne. de præsumptio. & Barto. & Docto. in l. quæ dotis. ff. soluto matrimonio.

Cautela contra illum, qui dat operam, quòd legatum alteri factum adimatur à testatore. XXXVI.

1 *Actio doli, uel in factum subsidiaria, quibus in casibus locum habeat.*

LICET cum verbis blandis sit permissum inducere aliquẽ ad ipsum instituẽdũ hęredẽ. argumen. l. fi. C. si quis ali. te. prohi. tamen si aliqs p suas suggestiões operatur, vt relictũ alteri factũ testator adimat, vel quia volebat relinquere, & non reliquit, sicut de facto sæpe contingit in agnatis, qui tantùm testatori persuadent, & bona sua, quę pauperibus distribuẽda reliquerat, reliquit eadẽ eisdẽ. tenetur tunc actione de dolo, vel in factũ subsidiaria illis, q̃bus ademptũ est, vel eius solicitudine non relictũ. ff. de doli excep. l. j. & tene menti: quia est casus quotidianus, vt dicit Angelus in d. l. fi. C. si qs ali. ex quo tu sumas cautelã, quòd si aliquis te instituit, vel aliquid tibi reliquit, & aliquis per suggestionẽ vel solicitudinẽ vel importunitatẽ curauit adimendũ tibi relictũ vel lega-1
1 tum, & sibi relinquendum, *quòd per actionẽ doli vel in factũ subsidiaria poteris petere ea, quæ tibi in testamento relicta sunt. facit l. j. & qd ibi no. C. de pe. bo. subla. libr. x. & not. bene, quia vidi semel de facto practicari.

Cautela quomodo ualeat statutum, quòd à sententia inferioris non possit appellari ad superiorem. XXXVII.

1 *Partes in arbitrũ cõpromittere possũt, et per hoc appellationi renũciare.*

VIDISTIS in c. veniẽs. extrà de iureiuran. ꝙ ciuitas, quę recognoscit superiorẽ, vel alius princeps inferior non possit facere statutum, ꝙ à suis sententijs nõ possit appellari ad superiorẽ. & habetur per Bar. & Doct. in l. omnes populi. ff. de iustit. & iur. Sed nũquid possit adhiberi aliqua cautela, vt tale statutũ valeat & seruetur pręcisè? Dicas ꝙ sic hoc modo, videlicet ꝙ omnes ciues & princeps inferior promittãt, & iurẽt seruare statutũ prout iacet, & renuncient appellationibus interpositis & interponendis in quacunq; alia forma, præterquàm in forma à statuto cõcessa. C. de tempo. appel. l. fin. in fi. nã per pactũ potest renũciari appellationi, & causæ, & scripturę principali, de necessitate sapit natura appellationis. argu. ff. de suspe. tuto. l. post finitã. & sic per statutum vallatum pacto potest fieri plus quàm per statutũ simpliciter. & si dicatur, istud pactũ fit per fraudẽ supioris: respondetur, ꝙ superior nõ debet hoc aspernari, si partes ad seinuicem cõponunt, vt ff. de noui operis nunc. l. j. §. post operis. *Nã & possunt partes compromittere in arbitrum, & per hoc renunciare appellationi, vt l. diem proferre. §. stari. ff. de

de arbit.& vide glo.in c.veniens.de iureiuran. nec propter hoc dicitur derogari superiori, & ideo à simili ita dicendũ est in proposito ad hoc. C.de pac.l.post quã liti.& l.iij. C. de fide instru.& l.tale pactũ. in §. qui prouocauit.ff.de pac.& istã cautelã ponit in effectu Bald. in c. veniens. quam bene notet, qui habet condere statuta vel reformationes in ciuitatibus vel locis recognoscentibus superiorem.

Cautela ad instituendum filium spurium. XXXVIII.

1 *Spurius à defuncto aliquid capere nõ potest.*

2 *Spurius quamuis non possit ex patris re aliquid habere, tamen propter patris rem aliquid habere poterit.*

3 *Substitutio in spurium facta quomodo ualere poterit.*

NVNC videamus cautelas, quas multi conati sunt adhibere, vt per indirectũ parentes filijs spurijs, vel aliàs illegitimè natis, hęreditates vel aliquid relinquere possint, vt habetur per Bart.in l.si gener. ff. de his, qbus vt indig.& l. si is qui duos. & ibi per Doct.ff.de liber.leg.& per Doctor.in l.in tempus.in principio. ff.de hæredib.instit.& per Bal.in l.j. C.pro socio.& plenissimè per excellentẽ Doct.domi.Ludouicũ de Sardis de Ferraria, in quodã suo libello de na.lib.& alijs illegitimè natis, seu de legitimationibus. in vltima charta, & multas per ordinẽ collegit Vbertus de Bob.Et prima est, si veniẽtes ab intestato promiserunt spurijs nõ attentare hęreditatẽ patris.C. de na.lib.l.j.nã tunc spurius obtinebit hęreditatẽ secundùm Vbertum.sed certè hoc non procedit secundùm prefatum Ludo.quia si venientes ab intestato non acceptarunt hæreditatem, applicatur fisco, vt d.l.j.Aduerte tamen, aut illa hæreditas ex voluntate & iudicio patris, est penes spurium, & tunc si venientes ab intestato eã nõ acceptant, applicatur fisco. & ita loquitur l.j. Aut ex voluntate patris & iudicio nihil peruenit ad filiũ per se vel per interpositam personam, tunc sequentes hæredes vel venientes ab intestato possunt mortuo patre relinquere donare, vel vẽdere spurio a: quia hoc non reperitur prohibitum, nec est presumptio fraudis, quia videntur potuisse de suo largiri.argumẽ.ff.de iure fisci.l. cùm tacitũ fideicõmissum.in fine.Et ita potest saluari quod dicit Vber.secundũ Ludo.præfatum. Ego de hoc allego tex.cũ gl.no.in aut.qb. mod. na.effi.sui. §.h.col.vj. Secunda cautela est, vt instituas spuriũ, & roges eum, vt alij restituat, & tunc si nollet sibi restitui, remanebit penes spuriũ.ff.de leg.ij.l.cũ ei.& ff. si qs ali. test.prohi.l.j. §.sed & si legatum. ad Trebel.l.cogi. §.qui solidum. secundùm Vber.& de hoc habetur in l. antequàm.C.de fideicom.secundũ do. Ludo.de Sardis in dicto suo tract.in fi. dicit, quòd hoc non putat esse verum, quia talis hæreditas est pro nõ scripta.C.de hæredi.instit.l.j.& ideo pertinet ad venientes ab intestato, vt ibi no.& in l.iij.ff.de his, quę pro nõ scri.Sed tu dicas, quòd si ille, cui debet fieri restitutio per spurium, non vult acceptare restitutionem ipsius spurij, & hoc cõstat, & tunc remanet apud spurium etiã legitima, quia tunc spurius intelligitur habere ab eo potius quàm à testatore.argu.

gu.l.si nupta.§.fi.ff.de fun.do. & ar. l.profectitia.§.si prius. cōiuncta gl. ibi.ff.de iure do. Aut renūciat in fauorē venientiū ab intesta. & hoc cōstat, & tunc applicabitur illis, & nō spurio, eadem ratione. Aut sumus in dubio cui debetur hęreditas: & debetur veniētibus ab intestato, vt no. in l.j.C.de hæredi.insti.nisi ex cōiunctione & amore personarū aliud sit dicēdū, videlicet ꝙ esset amicus spurij, & nō venientiū ab intestato, vel esset maior amicus.ar.l.sed si plures.§.in arrogato.cū ibi not.ff.de vulg. & pupil.& l.si ꝓprio.§.procurator, vt in cęteris.ff.de procur.cū simi. & hoc mō intelligas cautelā pcedentē.

Tertia cautela est, ꝙ pater instituat regē Francorū vel aliū similē, & ei⁹ filios & nepotes vsq; in infinitū sub cōditione, si ꝑsonaliter veniat ad capiēdā hrēditatē, vel sub alia cōditiōe nō verisimiliter, adimplenda: & interim relinquat spuriū & eius filios & nepotes eius vsq; in infinitū, curatores, gubernatores, & administratores dictæ hæreditatis, & ꝙ nō possit ab eis peti ratio administrationis, nec cogi ad præstādum fideiussionem, à quibus redditiōe rationū & fideiussione eos liberet, absoluatq; expressè vel instituat spuriū cū capere poterit, q̄ institutio valet, vt l.in tēpus. ff.de hæredi.instit.& interim relinquat eū curatorē.vt suprà, & si capere non poterit, substituat eius filios & nepotes. Sed certè hęc cautela nō prodest, qa notoriè fraus deprehenditur ex eo ꝙ est liberatus à redditione rationū, & à pręstatione fideiussoria: nā pręsumit id fecisse sanguinis affectione, vt ff.de liber. leg. l.Aurelius.§.Titius.& sic illa prohibitiōe facta nō posset administrare, ne sub prætextu liciti cōmittatur illicitū.C.de sac.san.eccl.l. sub pretextu.Itē prohibetur administrare quocūq; colore vt hæres, & sic ista cautela nō prodest secūdū do.Ludo.præalleg.qui dicit, ꝙ ita vidit cōsultum per Salycet. & collegiū Bononiēse.

Quarta cautela est, ꝙ pater instituat vxorē vel aliā personā, & eā roget, ꝙ restituat pro anima sua cui volet, vel cui sibi videbitur: nā poterit illā restituere illi tertio, qui pōt posteà restituere spurio, & tūc filius obtinebit, vel obtinere poterit. ff.de legat. iij.l.pater filiā.§.quidā.ita dicit Bar. in l.si.ff.de his, quibus vt indig. tamē dicit hoc cōtinere aliquid fraudis. quapropter dicit præfatus do.Ludo. ꝙ aduertendū est, aut ille institutus restituit spurio, & tunc præsumitur fraus, maximè si oīa bona relinquit, vt ff.de lega.j.l. Lucius.§.j. & ff. de his, qui in frau.credi.l.oēs.§.Luci⁹. maximè post restitutionē factā spurio, qa eo repto possidere bona patris, præsumitur fraus quasi p interpositā personā.C.de na.lib.l.j. & iij. & in aut.quibus mod.na.effi. sui.§. & quoniā.qui enim rogatur restituere cui sibi videbitur, rogat᷑ restituere arbitrio boni viri.ff.de fideicō. lib. l.fideicōmissaria libertas. & glo. in Cle.sæpe.de ver.signi.in ver.defensionē.& per Bar.in extrauag.ad reprimēdā.sup verbo, videbitur. ideo nō pōt eligere spuriū, vt est gl. in l. cū quidā.de legatis ij. *nam spurius nō pōt aliquid capere à defuncto, vt in aut. quibus mod.nat.effi.sui.§.fi. sed capiens ex iudicio hæredis rogati hoc modo, scilicet cui sibi videbitur, videtur capere à defuncto, ac si nomi

nominatus in primo testamēto hæres relictus esset.ar.l. vnū ex familia. §.si de Falcidia.ff.de leg.ij. & idē dico de eadem ratione,si restituit tertio,ei si hoc,quòd ille restituet cui sibi videbitur: & ille posteà restituat spurio.& ita tenet Bar.in vno consilio, quod incipit, Grasso de Spoleto. Secus si restituat tertiò absolutè, & ille posteà tāquàm rem suam donet,vel relinquat spurio, quod fieri potest,vt dixi in præcedenti cautela huius materię. Quinta cautela potest esse,ꝙ si pater instituat aliquem, & illum rogat,vt restituat spurio. nā tunc fideicōmissum est pro non scripto: ideo remanet apud eum à quo relinquitur:vt ff.de iure fisci.l.nō intelligitur.in princip. & sic ille hæres nō tenet restituere, tamē si velit, poterit.Instit.de fideicōmis. hæredi.in prin. videtur enim de suo largiri, & sic cessat suspitio fraudis.argu.ff. de iure fis.l.ita fidei hæredis.& hoc quidā approbāt.sed dicit d.Lud.de Sar. ꝙ videt in dubio p̄sumi, ꝙ restituat nō tāquā rem suā, sed vt impleat voluntatē defuncti, vt probatur Instit. de fideicō. hære. in prin.nisi ex alijs coniecturis appareat,quòd voluerit de suo largiri, puta quia est talis p̄sona,cui verisimiliter donasset,quāuis nō fuisset rogatus. & ipse protesta- b tur,ꝙ nō vult de suo largiri.argu.ff. de prob.l.Procula. non tñ sufficeret sola protestatio. argu.ff. de leg.iij.l. cùm qs.§.itē.& de prob.l.qui testamentū. Sexta cautela est,si pater instituat aliquē, & institutus accōmodet tacitā fidē de restituēdo spurio: qa tūc poterit spurius deferre fisco, & lucrabit dimidiā hæreditatis, aliā dimidiā habebit fiscus.ff.de iur.fis.l. edicto.in prin.& §. ad hęredes. & l. senatus.§.senatus. secundùm Vber. de Bo. & ita videtur velle glo.in l.j. eod.ti.Sed dicit præfatus do.Lud.ꝙ nō arbitratur hoc indistinctè procedere.aut eñ est natus ex incesto coitu,aut ex alio.primo casu, aut instituit succedentes ab intestato,de quibus fit mentio in l. si quis incesti.C. de incest.nup.& tunc habet locū,qđ dictū est:quia aufertur ab illo accōmodante tacitā fidē de restituēdo tāquā indigno: aut īstituit alios quàm illos,de quibus ibi habetur. & tūc qa nō habet testator cū eis testamēti factionē,non aufert ab eis tāquā indignis,qa nō possunt esse hæredes, vt requiritur.ff.de iure fisc.l. eius qui delatorē. in fi. est ergo pro nō scripto, & sic nō applicat fisco: si nō applicat fisco,nō habet locū delatio,vt eo.ti. si metallū.si verò sit nat⁹ ex alio coitu,tunc habet locū quod dictū est supra, secundùm Vber.sed periculū testatorum est,ne ab alio p̄ueniatur in defendēdo,puta ab ipso hærede tacitè rogato,vel ab alio:quia tūc spuri⁹ nihil haberet,vt habet in l.j. in prin. eo.titu.& quāuis nō p̄ueniatur,& tñ nō consulitur ei plenè:quia tūc non haberet nisi dimidiā. Septima cautela est,ꝙ si spurius cōtrahat societatem omniū bonorū cū aliquo,& pater illi socio mutuet magnā pecunię quantitatē,& posteà ei leget liberationē,tūc illa liberatio prosit illi spurio,quātùm ad dimidiā illius quantitatis:ff.de lib.leg.l. si is qui duos. secundū Vber.& Dy.ibi. idē est dicendū, si illū sociū hæredē instituat. nā tūc hęreditas acquirit societati.ff. ꝓ soc.l.si societatē vniuersorum, & sic spurius habebit dimidiā. Et pót esse

CC ratio:

ratio: quia nec hæreditas nec liberatio relicta socio, q̃ritur socio ipso iure: sed q̃ritur socio, & postea venit cõmunicãda tanquã ſit de bonis socij. probatur in d.l. ſi societatẽ. & per gl. eo. ti. l. iij. §. cũ specialiter. Spuri⁹ ergo his casib. nõ capit de bonis testatoris, sed de bonis socij, qd põt, vt est. gl. in auẽ. quib. mo. na. effi. sui. §. fi. & hãc cautelã dicit Bar. esse bonã, nisi appareat fraus, secundũ ea. q̃ c no. Bar. & Doct. in l. si post cõtractũ. ff. de do. & dicit d. Lud. ꝙ præsumet fraudẽ in dubio, maximè, quia non põt dici, ꝙ socius donet de suo proprio, qa cogit̃ cõmunicare, ergo nõ donat. ff. de reg. iu. l. donari. ideo potius dicit̃ acquiri filio ꝑ interpositã personã, mediãte iudicio testatoris, qd est ꝓhibitũ ꝑ ꝑdicta, ideo ista cautela nõ videt̃ esse tuta, secundũ eũ, sed Bal. in l. j. in xiiij. q. C. pro socio. tenet indistinctè ꝑdictã cautelam, & dicit eã esse bonã. Sed circa eã posset dici, ꝙ sit cõsiderãda ꝑsona socij, an pater spurio reliq̃t: qa si erat amicus patris, cui verisimiliter esset etiã existẽte societate cũ filio relicturus, & tunc indistinctè ꝑdicta cautela sit vera: quia cessat omnis suspitio præsumptionis. ar. l. si plures. §. in arrogato. ff. de vul. & pup. sed si nulla affi- 2 nitas, cõiunctio, vel amicitia esset cũ illo socio, tũc ego crederẽ dictã cautelã nõ sufficere, & tũc diceretur filius socio acquirere poti⁹ ab ipso patre ꝑ ĩterpositã ꝑsonã, quàm à socio suo vigore societatis, per prædicta. Octaua cautela est, ꝙ pater instituat filiũ spuriũ, cùm capere poterit, quæ institutio valet. ff. de hæred. insti. l. in tps. & est gl. in l. sicut. ff. quib. mo. vsusfr. amit. Nã tũc pẽdẽte cõditiõe, petit ĩstitutionẽ & bonorũ possessionẽ secundũ tab. l. ij. §. si sub cõditione. ff. de bo. pos. secũdũ tab. secundùm Bal. in l. fi. C. de his qui sunt sui vel alie. iu. qui dicit se ita multoties cõsuluisse. sed secundũ do. Lud. tũc cõceditur secũdũ tab. institutio, qñ põt ab intestato succedere, vt dicit̃ ibi notabiliter, vt hic. Nona cautela est, ꝙ de iure canonico possunt relinqui alimẽta spurijs, c. extrà de eo q duxit in ma. quã pol. per adulte. c. cũ haberet. ꝙ relinquat pater filio suo vnũ fundũ ꝓ alimẽtis, & post mortẽ eius spurij relinquat suis filijs & hæredibus illũ fundũ, secundũ Bart. in l. fi. ff. de his quib. vt indig. quod etiã est verũ, nisi excedat magnã quantitatẽ respectu alimentorũ, ꝙ tũc ꝑsumetur fraus. Decima cautela est, ꝙ pater instituat aliquem & grauet eũ, vt det spurio centũ. ff. de iure fis. l. ita fidei. secundũ Dy. sed Bart. dicit hoc esse contra tex. l. quod cõditionis. ff. de dona. causa mor. nã illud non remanet apud spuriũ, sed aufert̃ ab eo tãquàm ab indigno, & applicat̃ fisco. vt ff. de cõdi. & demon. l. hæres me⁹. secundùm Bal. in l. socium qui eũ. in apostil. ff. pro socio. & recitat Rich. de Malum. tenere cum Dy. & respõdet, ꝙ quãuis spurius nõ possit aliquid habere ex re patris, tamen põt aliquid propter rẽ patris. ff. de pecu. leg. l. eo tpe. in fine. ff. de ædil. ed. ct. l. cùm autem. §. item si legat. & de cõiun. cũ eman. li. l. j. §. nunc videam⁹, & C. de aduo. diuer. iud. l. fori. & dicit d. Ludo. ꝙ hoc putat esse verũ: qa nõ reperit̃ expressè prohibitũ: ergo videtur concessum. l. nec non. §. sed quod eis. ff. ex quib. cau. maio. & in c. inter corporalia. de trãsla. pla. & vide gl.

de glo. in auf. qui. mo. nat. effi. sui. §. fi. Nec obstat l. quod conditionis. ideo qa inspicitur, an si quid ad eũ p uenerit directè vel idirectè, hic aũt de eo, qui est incapax ratiõe delicti testatoris, ideo non inspicitur an ad eum aliquid perueniat: sed in materia testatoris sufficit, ꝙ bona sua ad spurium non perueniant, & hoc ꝓcedit, nisi manifesta fraus appareat, vt quia hæreditas valebat cẽtum, & eum rogauit, vt tãtundem redderet. & ita põt intelligi d. l. quod cõditionis. Vndecima cautela est, si habet pater amicum, de quo cõfidat, eũ instituat, & nihil aliud dicat, scilicet expresſè, sed inter ipsum & eum roget vt filio restituat. nã tunc poterit ille restituere spurio, quia nõ poterit ꝓbari eum fuisse rogatum, nec etiam fraus pſumetur, quia non apparet, ꝙ fuit rogatus tacitè vel expresſè, imò videtur potiùs de suo largiri, nec est verum, ꝙ si reperiatur bona patris posſidere, præsumatur fraus. vt l. j. C. de natu. liber. quia illud non procedit, nisi ostenderetur ipsum posſidere interueniente iudicio vel volũtate patris, & ita põt intelligi d. l. j. sed certè secundùm do. Ludouic. hoc tẽdit ad interitum salutis æternę, quia quamuis probari non posſit, tamen est fraus, & tam rogans quàm rogatus teneretur in animã suam ad satisfaciendum veniẽtibus ab intestato, qui eis auferunt hæreditatem, quæ eis de iure debebatur, & ideo meli⁹ est secundum eũm, quòd instituat illum amicum suum, & nihil aliud dicat, & ille poterit spuriũ instituere, & hoc approbat Spec. in titu. de succes. ab intesta. §. j. vers. sed quid si pater. & est communis cautela secundũm d. Ludouicum, qui dicit, quòd rarò reperiuntur amici, qui restituãt nõ rogati. Duodecima cautela est, quòd pater in testamento dicat, qualiter est contentus, quòd filius suus etiã post mortem suam posſit legitimari. nã tunc propter consensum patris etiam eo mortuo, filius poterit legitimari, & patri succedere etiam extantibus alijs liberis, vt no. Bar. & etiam Doc. ibi, in l. Gallus. §. & quid si tantùm. ff. de liberis & posthumis. & posteà dicat. Et ego instituo filiũ meum spurium in toto vel in parte, prout voluerit, cum capere poterit. 3 * nam talis substitutio facta sub tali conditione, valet: vt est casus in l. in tempus. in prin. ff. de hæredi. insti. & hoc modo valebit institutio. & fili⁹ etiam post mortem patris potest se facere legitimari, & succedet: & ista est optima & tutisſima cautela pro illis, qui habent filios vel cõiunctos rebelles, quos vellent hęredes instituere, ne fiscus succedat: dicũt enim, instituo talem, si & quando peruenerit ad gratiam domini: quod bene nota.

a Vend. spur. *An filius spurius posſit emere bona patris, uide in l. j. §. siue itaq; ff. de na. libe. glo. & Doct. in l. qui testamentũ. ff. de probat. & Bar. & Doc. in l. si is qui ex bonis. de uulg. & pup. in Spec. de succes. ab intest. uersicul. quid si pater.*

b Societatẽ. *Adde Alex in l. iij. §. incertam. in iij col. uersi. extra gl. de acquir. pos. Societas habet ius fraternitatis. l. uerum. in prin. & ibi Bar. in j. no. ff. pro soc. in Spec. de iudi. §. specialia uerò. ad fi. & gl in l. fina. C. deposi.*

c Spurijs. *Adde Anto. Rosel. in arbo. consang. viij. colum.*

Cautela ad excusandum mandantem committi delictum, quod mandatarius dicat se commisisse delictum exequendo mandatum. XXXIX.

1 *Confessio matrimonij ficta à delicto non excusat.*

VIDIMUS quamplures casus, in quibus quis potest liberari à morte: hic adde unum alium. Nam si a quis mãdauit[a] Titio, ut interficeret Caium, & interfecit: si Titius dicat, quòd hoc non fecit exequendo mãdatum, sed motu proprio: quia erat suus principalis & capitalis inimicus. nam ei credendum est in excusatione mandantis. & multi Doctores mouerunt hanc quæstionem, extrà de homici. ad audiẽtiam. & clarè nõ responderũt. Tu dic, quòd est recurrendum ad coniecturas, & in dubio præsumitur cõtra mandatariũ: vt l. sępe. ff. de verborum signi. nec est bonum testimoniũ delinquẽtis: vt l. fi. de accu. Glo. tamen dicit in simili ca

1 su*, ꝙ si quis deprælendatur cum aliqua, & confiteatur ꝙ prius contraxerant matrimonium adinuicem, & se excusant: pro veritate accipitur vt est glos. in l. pen. C. de fideiuss. Sed in hoc credo, quòd inspiciantur coniecturæ: & quia ficta matrimonij confessio non excusaret. arg. ff. de don. l. donationes in cõcubinam. in prin. ita no. dicit Bal. in c. j. §. in reuert. in v. col. tit. de pace iur. fir. in vsib. feud. Ex quo sumas cautelam, quòd si aliquis accusatur, quòd mãdauerat homicidium committi, si committens erat inimicus capitalis occisi, ita ꝙ verisimiliter eũ occidisset propter suam inimicitiã, quòd ipse examinetur & deponat, si verũ est, ꝙ ipsum interfecit, nõ propter mandatũ, sed propter inimicitiam propriã, & mãdans liberabitur: quod bene nota.

a *Mãda. &c. Mandans delictũ põt reuocare mãdatum: sed debet intimare reuocationẽ mandati, & contra quem mandauit, ut sibi caueat talis, alias tenetur, secundùm Bal. in l. mandatum, ad fin C. manda. & Inno. in c. ad audientiam. de homicidio.*

Cautela in fauorem illius, qui mandato alterius occidit alterum, quod mitigetur eius pœna. XL.

1 *Damnatus in metallum mori ciuiliter dicitur.*

NOTA quòd licet mandatũ in delictis non excusat in totum, tamen mitigare facit pœnam: quia si quis ex mandato domini aliquem in 1 terfecit, damnatur in metallum,* & morti ciuili traditur, vbi sine mandato morti naturali traderet: vt est casus in l. seruos. C. ad legem Iuliam. de vi. facit l. Gracchus. C. de adulter. quòd nota propter eum, qui mandato tyranni aliquem occidit. nã licet non excusetur, pœna tamen mitigabitur: quia morti naturali non tradetur, secundùm Bartol. & Sali. in dict. l. seruos. quod nota, vt scias adiuuare illos, qui interficiunt homines de mandato dominorum suorum.

Cautela ad compromittendum uel transigẽdum super rebus decisis per sententiam. XLI.

1 *Iuramentum seruari debet, si possit sine interitu salutis æternæ.*

POTEST adhiberi mod° & cautela trãsigẽdi, & faciẽdi compromissũ sup reb° iudicatis: & sic sup rebus decisis, hoc mõ, scilicet si dicat in cõpromisso, vel ĩ trãsactiõe, ꝙ sit cõ

promissum vel trāsactio de oībus p̄sentibus, & q̄ in futurū fieri possent: ītelligitur sup omni eo, sup quo fuit arbitratū vel transact. nā hoc modo faciēdo, cōpromissum vel trāsactio valebit super rebus decisis. & ita no. Angel. in l. j. ff. de transa. l. cū hi. §. si cū lis. eo. titu. nisi lex prohibeat fieri transactionē. nā tūc nihil operabit̄ fingere lites: vt in d. §. si cū lis. & ibi de hoc nota. Ang. & de hoc etiā dic, vt ibi per Docto. & in c. exposita. de arbi. Secundo modo potest fieri cōpromissum super re decisa in transactione, si cōpromittentes vel exigentes iurēt stare omni eo, quod trāsactū vel arbitratū fuerit per arbitratores, secundū Bar. & Docto. no. in l. siquis maior. C. de transa. *& hoc operatur virtus iuramēti, qd debet seruari, si possit sine interitu salutis æternæ: vt in c. cū cōtingat. de iureiu. 1

Cautela pro conuictis in actu carnali illicito, si uolunt euitare iudicis condemnationem. XLII.

1 *Iuramentum quo casu delicti pœnam euitare possit.*

ALIQVANDO contingit, q̄ duo, scilicet masculus & fœmina cōiungantur in actu carnali, qui non erant cōiuges, sed esse possunt, & accusātur: vel iudex procedit contra ipsos. cautela est, si volunt euitare condemnationē, *quòd iurent, q̄ ante coitum clàm contraxerunt, & propter hoc euitabunt cōdemnationem: vt est glo. nota. in l. pe. C. de fideiusso. & ibi per Doctores. & per Baldum in l. vnica. C. de confes.

Cautela quomodo debeat interrogari testis. LXIII.

1 *Interr. test. Interrogationes testiū quomodo fiāt. gl ord. in c. præsentiū. de test. in vj. & in Spec de test. §. iā de interrogatorijs. uer. habita ergo. et ibi Bal. in addi. uer. interrogatoriū & Io. An. ī d. c. præsentiū. pe. col. in nouella. et plenè per Abb. in c. cū causam de testi. Interrogatio fieri potest hoc modo: uidelicet si nō credit de tāto, dicat de quanto. Bal. in l. fi. v. col. C. de fide iu.*

1 *Testis deponens per uerbum credo, regulariter non probat.*

2 *Testium interrogationes solent fieri ad illius instantiam, contra quē testes examinantur.*

TV SCIS, *quòd, qui deponit per verbum credo, licet regulariter non probet, vt habetur in c. cùm causam. de testi. & l. testium. eodem titu. tamen si testis cōcludit rationem cōtingētem necessariò probat: vnde testis interrogatus super mutuo, dixit: credo quod mutuauit: quomodò scis? respōdit, qa præsens fui: & vidi numerare: valet eius dictum: quia attenditur ratio, quæ limitat dictū: vt l. quod dictū. ff. de pact. & habetur in l. solā. C. de testi. & ita tenet Bal. in l. cōuenticula. C. de episcop. & cle. & in l. data opera. C. qui accusa. non poss. Et ideo tu, qui es examinator testiū pro amico, & vides testē productū per partē aduersam, & interrogatur per collegā tuū etiam examinatorem tuum, si testis deponat per verbū, credo, quòd examinator, cōtra quem testis producitur, dicat nō curo, quòd fiat alia examinatio: quia satis bene deponit. nā tale testimonium non valebit: quia deponit sōlūmodò de creculitate: & ideo sis informatus, quando producūtur interrogatoria tua, vt dicat in rubrica interrogationū, si testes

examinati dicant se in his scire, vel credere ita esse, vt in capitulis continetur, fiãt aliæ interrogationes seu non interrogẽtur vlterius: nã hoc casu nõ debebit interrogari testis, qui
2 deposuit se ita credere: *quia interrogationes solent fieri ad instantiã illius, contra quẽ testes examinãtur: vt habetur in d.c. cũ causam & in c. per tuas. de testib. quod bene nota.

Cautela quomodo ab executione, nec à pronũciatione de exequendo nõ posSit appellari, & quando posSit. XLIIII.

1 *Exceptio super executione opposita audiri debet.*

2 *Iudex reijciendo exceptionẽ, quam reijcere non debet, modum excedit.*

NOTA quòd licet ab executione sententiæ quæ est facti, non posSit appellari, vt in l. ab executore. in prin. ff. de appel. & in l. ab executione. C. quãdo appell. non re. & ij. q. vj. §. sunt quorũ. versic. ab executione. & habetur in c. nouit. extrà de appe. tamen à pronũciatione de exequẽdo, potest appellari: vt est glo. in d. l. ab executore. in prin. & ibi not. per Doctor. & ideo sumitur in practica cautela, quòd quãdo sentẽtia est lata pro te, quæ trãsiuit in rem iudicatam, quòd realiter eã exequi facias sine aliqua pronuntiatione, hoc modo, videlicet qa iudex dicat, ꝙ exequendo sententiã cõcedit victori familiã, & ministros suos ad capiendũ debitorẽ & pignora, vel ad mittẽdũ vincentẽ in posseSionem. ita dicit Ang. de Perusio se multis vicibus ꝓcurasse, in d. l. ab executore: qatũc secundũ omnes nõ poterit appellari. & idẽ etiam tenet domi. Angel. de. Are. in d. l. ab executore. in princi. quod nota. Regulare est, ꝙ ab executione sentẽtiæ nõ potest appellari vt dixi in præcedẽti cautela. * Quæritur nunquid sit aliqua cautela, propter quam posSit appellari, quando iudex est cautus, quia nõ vult pronũtiare simpliciter, exequatur sententiam, vt dictũ est in cautela præcedẽti: dicas quòd sic. nam tu qui es aduocatus rei, & vis appellare, debes appellare tuã exceptionẽ: & si ea nõ obstãte exequitur, poteris ex hoc capite appellare: qa iudex debuit audire exceptionem in executione, & ea nõ obstante pronũtiare sententiam exequẽdam esse, aliàs diceretur excedere modum. & sic posses appellare, per dictã l. ab executore. imò dico plus secundũ Ang. in d. l. ab executore. quòd si ex forma statuti non posSit appellari ab executione, non poSSit appellari à pronũtiatione ab exequẽdo: vt est Perus j: cautela est, quòd tu aduocatus rei, si vis appellare, opponas secundũ Angelũ. in d. l. ab executòre. aliquã exceptionẽ ad impediendum executionẽ. & si iudex pronuntiabit sententiã, vel instrumentum exequendum, appellabitur ex hoc capite: quia reijciendo tuas exceptiones, modũ excedit in
2 exequendo. * Nam iudex reijciendo exceptionẽ quã non debet reijcere, modũ excedit: vt dicit glo. in d. l. ab executore. in verbo, excedat. & ideo hoc casu, non est probibita appellatio ab excessu: vt dicta l. ab executore. & dixi in præcedẽti cautela. quod singulariter no.

Cautela ad instruendum iudicem contra appellantem friuolẽ, causa differendi iudicium. XLV.

Iudicis

Iudicis simplex admonitio, uim peremptorij habet, & iustum in uera contumacia constituit: adeò quod posteà, si comparuerit, appellare non poterit.

SI vis illaqueare appellantem causa differēdi iudiciū, tu iudex potes uti multis cautelis. Et prima cautela est, quòd si appellās cōparet infra terminum, & petat apostolos in debita forma, respondeas & dicas: ego nō possum nunc tibi tradere, venias die vltima termini, in tali hora, puta decimaoctaua, nā tūc si non venit, & nō cōparet appellās illa hora, corā dicto iudice à quo, pro dictis apostolis appellatio manet deserta: nec excusabitur si ante cōparuerit, siue post, vt in Clemē. quæuis. de app. & ita dicit do. Matthe. de Mathe. in suis singul. notabi. in not. xxij. quod incipit, nota practicā, qua vti potest iudex. Secūda cautela est, quòd iudex assignet sibi appellanti terminū competentē, infra quē appellās iter arripiat causa prosequēdæ appellatiōis: nam si eo lapso, nō incœpit iter arripere, appellatio erit deserta: vt est casus in c. peruenit. ij. de appell. & in c. cùm causa. de re iudi. & ibi not. per Doct. in c. personas. & in c. ex insinuatione. de appel. & vide no. per dom. Matthe. in d. xxij. no. & idē etiā not. per omnes Doct. Legistas ī l. præses. C. de appella. Tertia cautela est, quòd iudex à quo, assignet certum terminum non competentem, infra quem appellans se tenetur præsentare iudici ad quem: quod si non fecerit, appellatio erit deserta: vt est casus in c. personas. de appell. & ibi no. p Doct. & in d c. ex insinuatione. eod. titu. & d. l. præses. C. de appell. Quarta cautela est, quòd iudex à quo est appellatum, assignet & figat terminum appellanti, infra quem præsentet apostolos iudici ad quē: quod si non fecerit, appellatio deserta habebitur: vt probatur per tex. & glo. & ibi habetur per Doct. in l. præses. C. de appel. & ita etiam tenet do. Matthe. de Mat. ī suo notabili xxij. Quinta cautela est, quòd iudex à quo assignet certum terminū, infra quem appellans debeat facere fidē iudici à quo: quia se præsentauerit coram iudice ad quem: infra terminum sibi statutum: vt dictum est in præcedentibus cautelis: quòd si appellans non fecerit, secundū communem & verā opinionem Docto. appellatio non erit deserta: quia non reperitur iure cautum: sed tamen ista assignatio termini habebit istū effectū, quòd iudex à quo, poterit sententiā suā exequi, nec vnquā retractabitur executio, nisi demum lata sententia in causa appellationis, si iudicatum fuerit bene appellatum, & malè iudicatum. ita singulariter dicit Fede. de Senis in cōsilio suo xxij. quod omnino uide. & idem tenent Docto. in d. c. personas. & in c. ex insinuatione. de appe. & idē tenet do. Ludo. de Ro. in cxlj. singulari. quod perpetuò not. Sexta cautela est, quòd per iudicem à quo præfigatur certus terminus competens ad prosequendum appellationem, quo elapso, si non fuerit prosecuta, rata manet sententia: & iudex à quo, poterit eā executioni mādare, nec retractare potest: vt est cas⁹ in c. cū sit Romana. extrà de apell. & habetur in c. cùm causa. de re indi. & c. ex insinuatiōe. de appe. & in l. pses. C. eo. ti. per do. Ludo. de Ro. in clxx. singulari. & per do. Mathe. de Mat in xxij.

in xxij.notabili.& intellige prosecutionē nō appellationis finiēdæ:quia talis termin' nō potest assignari per iudicē à quo.vt in d.c.ex insinuatione.& nota gl.ord.in d.c.cū sit Romana.sed intellige de termino appellationis prosequēdæ,vel inchoādæ:vt est casus, q ita debet intelligi in d.c. cū sit Romana. & in d.c. cū causa.& intellige omnes prædictas cautelas, qñ iudex à quo detulit appellationi, aliàs autē si nō detulisset,sed incœpisset ꝓcedere post appellationē interpositā,nō posset assignare aliquē de prędictis terminis:vt singulariter not.Inno.in c.fin.extrà de accusat.& domin' Lud.de Rosa.in clxv. singulari.& habetur ī d.c.cū sit Romana. per Doct. Septima cautela est,ꝙ ille, qui credit habere sentētiā pro se,faciat,ꝙ iudex admoneat partē,vt cōpareat in tali termino ad audiēdā sētētiā,qa si nō cōparebit in termino, & fertur sentētia,ille admonitus per

1 iudicē nō poterit appellare. *Et est ratio:qa simplex admonitio iudicis, habet vim peremptorij, & cōstituit iustum in vera contumacia, adeo ꝙ nō poterit posteà appellare,si comparuerit:vt est gl. valde no. in l.ij.C. quomodò & quādo iu.quę ita vult p illū textū.& ibi hoc not.singulariter Ange. quod perpetuò tene menti.

a Deserta. *Appellatio deserta cēsēt p lapsum termini dati ad se ꝑsentādū corā iudice ad quē.l.ij. §.fi.C.de tēpo. appe.Bal,et Doct.i l præses.in uer. pone iudex à quo.C.de app.c.sæpe.eo ti.Itē si apostoli infra terminū nō petāt.Bar. i l.j i uer.qroᵭ si iudex ff.de lib.dim.*

Cautela,quòd ualet præscriptio cum mala fide. XLVI.

1 *Possessor malæ fidei,nullo tempore præscribit.*

VIDIMVS * in c.fin. de pscri. quòd possessor malæ fidei,nullo tempore præscribit. & istud debet obseruari etiam in foro ciuili,secundùm veram opin. vt ibi dixi.sed cautela est secundùm Bal.ad hoc vt aliquis laicus posset præscribere, etiam cum mala fide,& quòd omnes præscriptiones sint licitæ, ꝙ fiat statutū in ciuitate generale, ꝙ omnia statuta loquentia de præscriptionibus,habeant vim contractus, & consensus vtriusque partis: ibi non potest dici,quòd propriè sit mala fides. ff.de reg.iur.l.non fraudantur. facit l.cùm donationis. C. de transact. & probabiliter anima saluatur,& volūtas ciuium,& bonum publicum obseruatur.& hoc consilium est de ingenio meo.ita dicit Bald.in dicto c. fin.de præscrip.vbi vide.

Cautela ad hoc, quòd priuilegium[a] non intelligatur reuocatum per legem generalem illius,qui illud ante cōcessit,scilicet quòd annectatur & incorporetur statutis. XLVII.

a Priuilegiū. *Priuilegiū speciale nō cēsetur reuocatū p generalē reuocationē priuilegiorū.gl sing ī l.decurionib'.C.de silēti.li. xij.et sētit Bal. ī l.nō plures.de sac.sa eccle.& ī l.j.C.de Iusti. C.cōfi. & ī autē.habita.C.ne fil.p patre. et ī l.ij j.col.ff.de cōsti.prin.& And. Bar. cōsil scripsit vij.col.qᵭ est cōsiliū ciuij. Alex.iiij.parte,et And.Barba.in cōsil. ul in d.iiij.parte,ad fin.*

1 *Priuilegiū principis statutis additum, quam efficaciam habeat.*

DOMINI & principes sæpenumero concedūt priuilegia immunitatis,& exemptionis alicui be-

nemerito de re publica,& processu temporis:per legem generalē,cassāt & annullāt omnia priuilegia exemptionis per eos cōcessa. Cautela est, q̄ nō possit renocari,videlicet q̄ faciat inseri in libello statutorū ciuitatis,quando ei cōceditur hoc priuilegiū,& hoc debet inseri,quando reformantur statuta,vel si nō reformātur,dicetur:* & hoc priuilegiū addatur statutis nostris,& ꝓ statuto etiā intelligatur:nā hoc casu,quādocūq; dominus vel princeps cassaret omnia priuilegia,tamen nūquā de isto intelligeret i statutis īserto:nisi de eo fieret exp̄ssa mētio.istud ꝓbat̄ p gl. in aut.qua in ꝓuincia.C.vbi de cri.agi.opo.& ibi hoc tenet d.Pau.de Ca.

Cautela ad hoc,ut quis semper teneatur de casu fortuito.

XLVIII.

1 *Conductor simplex regulariter,quo tēpore pensionem soluere non tenetur.*

1 REGVLA* est, quòd simplex cōductor nō tenet̄ tēpore guerræ soluere pensionem,sed non potest recipere fructus:vt̄ l.itē quæritur. §.exercitu.ff.loca.Idē,quādo nō potest recipere propter aliquā tēpestatē.l.si merces.§.vis maior.eo.ti.& l.ex cōducto.§.j.Idē,quando ex alia causa simili percipere non pōt,puta ꝓpter sterilitatē:vt l.si vno.in prin. eo.ti.& in c.propter sterilitatem.in prin.extrà de loca.sed de liuellario dubiū est,sed veritas est,quòd non tenetur:vt no.in l.j.C.de iure emph. per Doc.& in d.c.ꝓpter sterilitatē. Sed cautela est,quòd sine dubio in omnibus prædictis casibus teneatur a indistinctè tam conductor,quàm liuellarius ad soluendum pensionem, si instrumento locationis renūciatū est per cōductorē,vel liuellarium, seu emphyteotam exceptioni doli mali,cōditioni sine causa etiam iustæ,& cum consilio,quo conductor vel liuellari⁹ se tueri posset à p̄statione pensionis:nā tūc tenet̄ ad solutionē mercedis,etiā si guerra superueniat post locationē.secūdū Albe.de Ros.qui dicit se obtinuisse corā collegio Pergamēsi:vt ipse no.in l.item q̄r tur.§.exercitu.ff.loc.& ita dicit in Lōbardia obseruari:quod no.bn̄.

Cautela quando instātia[a] perit, quod reiterentur omnes termini. XLIX.

a *Instantia. Perit quatuor modis,scilicet,lapsu temporis.Item si absoluitur reus ab obseruatione iudicij ante terminum.Item per renuntiationem lit. Item si remittatur.Bal.in mar.uer.instantia uer.ij.*

1 *Instantia causæ principalis,de iure canonico nunquam perit:secus tamen de iure ciui.*

LICET *de iure canonico,instātia causæ principalis nūquā perit,vt in c.pe.extrà de iudi.tn̄ de iure ciuili,in casib⁹ ciuilib⁹ perit triēnio,in criminalib⁹ biēnio,ita q̄ nec de cōsensu partiū pōt prorogari:vt est casus in l.properandū.in prin.& ibi no.C.de iudi.intātū,q̄ perempta instātia,pereūt omnia acta vsq; ad litem contestatam,& multa,quæ fiūt post litem cōtestatā:vt habet̄ plenè p Barto.in l.cùm lite mortua.ff.iudica.sol.& no.in l.properādū.in prin. & sic est necesse de nouo incipere ꝓcessum,vt in dictis iuribus habetur, Sed tu adde hanc cautelam, a quòd partes sibi promittant adinuicē per solennē stipulationem.& etiam per iuramentum:quòd si trienniū labe-

retur antequàm causa expediatur, quod vnico cōtextu, actor & reus teneātur producere libellū, & responsiones, & replicationes, & oīa acta sigillatim de nouo: secūdū l. quæ omnia. cum ibi no. per gl. Bar. & Doct. ff. de procurato. nā tunc licet instantia dicatur perempta iure, nullus tamē in expensis cōdēnabitur, sed proced. in iudicio de nouo: & si dicatur, cautela non prouidet, vt instantia non pereat: istud est fatendum, tamē prouidet secundū intentionem partiū, scilicet, propter expēsas, & ne de nouo habeāt facere singula acta de tpe ad tps, sicut facta fuerūt in prima instātia: qđ bñ no. qa ita sæpe practicaui.

a Adde hāc cautelam. *Instantia si pereat cautela est, quòd de nouo agatur, & omnia acta uno actu repetantur. Bar in l. properādū. in prin. C. de iud.*

Cautela quòd non respondens positionibus, nō habetur pro confesso. L.

1 *Positionibus non respondens, regulariter pro confesso habetur, licet sententia requiratur.*

2 *Quæstio generalis est illa, quæ omnia capitula complectitur.*

1 ILLE, QVI* nō respondet positionibus, regulariter habetur pro confesso: tamen requiritur sententia super hoc: vt in c. ij. de cōfes. li. vj. & l. ij. §. quòd si actor. C. de iura. calū. Aliqs nō respondet positionibus, ēstne aliqua cautela, quod ipse nō succūbat? Dicas, quòd quidā aduocatus adhibuit hanc cautelā, cùm clientulus suus debebat haberi pro confesso: quia non respondit positionibus: nam fecit causam committi consilio sapientis sub hac forma, quæ essent partes iudicis in diffiniendo: & quia non erat pronūtiatū, quòd positiones haberentur pro confessatis, non potuit cōsultor consulere super eis* positionibus tanquàm confessatis: & sic stetit actor absque probatione ex forma commissionis, cum nihil nocuerit eū respond: sse. & ideo tu aduocate partis alterius esto caut*, ne clientulus circūueni. in forma pū-cti, quando trāsmittitur ad cōsulendum: dicas ergo, iudex cōmisit, quid iuris, nūquid diffiniendū exagitas? ita dicit Bernar. no. in c. vnico. in fin. de litis cōtesta. Et est ratio: quia quādo pūctatur causa diffinienda, intelligitur de diffinitiua. argumē. l. j. §. biduū. cū glo. ff. quādo appellan. sit. vnde cū vigore cōmissionis, debeat consultor iudicare tātū super causa principali, & sic diffinitiuē, & nō super interlocutoria, sequitur, quod cùm sit pronuntiatū interlocutorie, positiones haberi pro cōfessatis: quòd nec iste, cui est causa commissa, iudicare vel cōsulere poterit. Sed cū causa cōmittitur, quid iuris? intelligitur esse

2 cōmissum, vt super omnibus consilium.* Nā quæstio generalis est omnia capitula cōplectens: vt l. eius qui in prouincia. ff. si cer. pet. vnde si cōmittitur alicui quæstio consulenda, per istum modum, quid iuris? nisi super omnibus cōsilium reddatur, nō videtur consilium reddidisse. argu. ff. de arbi. l. quid tamen. vt dicit not. Bald. in c. j. in titu. de controuer. inuesti. in vsi. feud. & no. per Ang. in l. quærebatur. in princi. de testamē. ff. & l. si fundum sub conditione. §. Stichum Sempronio. de leg. j. dixi in repeti. c. j. de feud. cog. & ideo quando in casu proposito cōmittitur decidēda vel cōsulenda, quid iuris? intelligitur

gitur, vt super omnibus articulis p-nūtiet vel consulat: & sic cū reperiat partem fuisse in respondendo positionibus, debet super hoc cōsulere super causa principali, & sic illum habeat pro confesso condemnando: qd bñ nota, vt scias practicare, qaerit vtilis tam pro actore, quàm pro reo.

Cautela ad l. plerisq; de in ius uocan. ut inuitus posśit quis extrahi de domo. LI.

1 *Domo nemo inuitus extrahi potest.*
2 *Domo pro criminalib⁹ quis extrahi pōt.*
3 *Citatus per se, uel procuratorem, comparere potest.*

1 REGVLA est,*quòd nemo inuitus trahi de domo pōt, quia domus cuiq; tutissimū refugiū est: vt est dictū in l. plerisq; cū seq. ff. de in ius voca. & in l. nemo. de regu. iur. Sed cautela est: quod iudex pceptū faciat debitori meo, qa stat in domo vel nō vult exire, quòd cōpareat coram ipso sub pœna quinque vel sex librarum applicanda fisco: nā si com-
a pareat, poterit capi a extra domum, si noluerit cōparere, iudex condemnet illum in illa pœna fisco applicanda: quam pœnam si non soluet, pos-
2 set capi etiā in domo:*quia pro criminalibus quis posset capi, & extrahi de domo. l. nemo carcerem. C. de exact. tribu. lib. x. nā condemnatus fisco, propter contemptum mandati, dicitur condemnari criminaliter: iuxta ea, quæ habentur in l. iij. ff. de sepul. vio. Item condemnatus etiam simpliciter potest incarcerari, & qa est cōdēnatus fisco, pōt extrahi de domo, & quando erit ibi positus in carcere poterit ibi pro debito alio condemnari: secundū ea quæ habentur per Bar. in l. ij. de custo. reo. & in sua disputatione, quæ incipit, Lepus captus. & istam cautelā ponit Barto. in effectu in l. sacrilegij. §. fi. ff. ad l. Iuliam pecu. Sed circa prædictā cautelā potest duplex remedium adhiberi. Primum est, quòd si est cita-
3 tus, mittat procuratorem, vel nuntium,*quia quādo quis est citatus, potest regulariter comparere per se, vel per procuratorē. iuxta no. in l. fi. C. de proc. Aliud remediū est, quòd si nullo modo compareat, quod ipse potius soluat cōdemnationē vel mulctā, quàm quòd patiatur se detineri: vt habetur per Old. in l. iiij. §. prętor. ff. de dam. infec. Sed contra primum remedium posset adhiberi cautela per iudicē, videlicet quòd citet eū, vt psonaliter cōpareat, & per pcuratorē, qa vult loqui secū, &c. nā hoc casu mittēdo pcuratorē, nō excusaret. facit quod habet in c. cum dilecta. in ver personaliter. extra de rescri. & in c. fi. §. is autem. extrà de offic. deleg.

a Poterit capi. *Captura debitoris regulariter fieri potest, nisi sit fœmina, vel in domo, sed pracedēte citatione. Bar. in l. consentaneum. iij. col. C. quomodò & quando. in uer. contra hoc oppo. de le. j. Captura in propria domo debitoris pro debito ciuili, non ualet l. plerique. ff. de in ius uocā. Debitor in domo propria, in qua non habitat, capi potest. Bar. in l. nec in ea. ff de adul. Doc. moder. in l. plerisq; Itē in horto, ad quē non sit aditus a domo habitationis. ar gu. l. pradus. de le. iij. & l. olym. pe. col. ff. de ser. urb. pradio. Item in apotheca. Do. & Paul de Cast. in d. l. ple iq; ubi Card. & Butr. tenet cōtra Barto. & Abb. ibi distinguit, & refert opinio. Bar. fuisse Hosti. & uide Abb. in c. quod clericis. de fo. compe. in pe. col.*

Caute

Cautela quod ex delicto patris, filius non priuetur successione. LII.

1 *Filius delicto patris aliquando successione priuatur, non tamen agnatus.*

1 PROPTER * delictũ patris etiã aliquãdo priuatur filius sua successione, & nõ agnatus. de quo habetur in l. adoptiuũ. ff. de in ius voc. & in l. ij. C. de libe. & eorum lib. & in c. pe. si vasal. feud. priuie. cui deferatur. sed circa hoc hodie põt adhiberi cautela, quãdo ꝓprietas spectat ad filiũ, & ad patrem vsusfructus. quòd pater renũtiet vsufructui, dicit Ang. in d. l. adoptiuũ. quòd hoc remediũ ꝓuenit in quodã patre, qui calore iracundiæ occidit filiũ habẽtẽ patrimoniũ maternũ, vnde ei nõ poterat succedere: & similiter filij eius vidẽbãtur exclusi à successione, ne patri acquirant: vnde alij attinentes ex latere materno dicebant hæreditatem ad se spectare, pater reuuntiauit vsufructui, & alij fratres obtinuerunt.

Cautela ad hoc quòd quis non teneatur de falso, quando falsis instrumentis uel testibus fuit usus. LIII.

1 *Attestationibus publicatis partibus, quibus interrogationes fieri soleant.*
2 *Responsum petitioni seu responsioni cõforme esse debet.*
3 *Paria sunt non respondere, uel clarè nõ respondere.*
4 *Dominus si ratum habere promittat, quicquid erit legitimè per procuratorem factum, ratihabitio non tenet.*

COMMVNITER * in causis publicatis attestationib' solẽt fieri interrogationes partibus, si vo-
1 lunt vti literis, & attestationibus, & instrumẽtis bonis, veris, legalibus & legitimis: ad hoc vt si dixerint, ꝙ sic, & reperiat falsitas, puniri possint de falso. & causam amittant: nõ quia falsum fecerũt, sed quia falso vsi sunt. sed pone, quòd quis produxit instrumetũ bona fide, quod credebat esse verũ, posteà peruenit ad ei' notitiã, quòd est falsum, vel fecit examinare testes suos, quos cognouit publicatis attestationibus falsum dixisse: q̃ cautela est, quòd producens non teneatur de falso pro vsu dictorum testium: secundũ Bal. no. in l. fin. C. si ex fal. instru. ꝙ aut interrogatur pars producens, si vult vti attestationib', & instrumẽto ꝓbationis ꝓ bonis legalibus, aut nõ interrogatur, & nõ ponit, quia illud nõ est vti, sed vsum esse, quando aderat bona fides. sed si interrogatur, dixi cautela est, quòd respõdeat ita ꝙ nõ possit cõpræhẽdi ex verbis, quòd reputet instrumẽtũ vel testes falsos: qa esset diffamare se & alium, & ponere se & aliũ in periculũ: nã in talibus multũ est periculosa suspitio iudicis: vt l. si aduersarius. C. de fide instrument. & l. iubemus. C. de ꝓbatio. debet ergo hoc modo cautus respondere: qa nõ reputo mihi hos testes, vel de illo instrumento nõ curo, & vsui cedo: vt dicit Bal. in d. l. fi. Nã si interrogatus diceret simpliciter, se velle vti instrumẽtis vel testibus, videt̃ fateri illud falsũ: vt no. Bal. in d. l. si aduersarius. C. de fide Inst. & consulo, ꝙ talia potius facias per ꝓcuratorẽ generalẽ, quàm per teipsum. iuxta no. in l. furti. §. si quis alieno. ff. de his qui no. infa. & de generali ꝓcuratore, cum libera intelligas: aliàs ꝓcurator generalis nõ posset cedere testib' & instrumẽtis, sicut nõ posset cedere liti.

Aliàs posset adhiberi alia cautela circa prędicta, secundũ quosdã: videlicet, ꝙ in responsione dicat, ꝙ vti intẽdit testib*, attestationibus, & instrumẽtis pro bonis, veris & legalibus, si & in quãtũ de iure sunt, & nõ aliter: & alio modo vel sic dicat, ꝙ vult vti in illis passibus, & pũctis, q sunt in eius fauorẽ, nec aliter declarare. sed ista cautela ꝓcederet, si opponeret à parte. Sed tu dic, ꝙ per alterã partẽ posset opponi, ꝙ nõ sit sufficiẽter re-
2 spõsum: *qa responsũ debet esse cõforme petitiõi, seu interrogatiõi, vt l. j. § cũ adijcitur. ff. de ver. oblig sed interrogatio fuit simplex & responsio, ergo dicit, ꝙ ista respõsio nõ est clara, & nõ reddit aduersari*, vel iudex certus: ergo respõsio nõ sufficit:
3 *qa paria sunt nõ respõdere, vel clarè nõ respõdere: vt l. de ętate. §. nihil. ff. de interroga. act. sicut dicim*
4 de ꝓcuratore, *ꝙ si dñs promittat ratũ habere, quicqd erit factũ legitimè ꝑ procuratorẽ, nõ valet. Itẽ quia iuramẽtũ est indiuiduũ: vt not. Bal. in c. j. §. cũ aut. de cõtr. inuest. & no. in l. si auus. in pri. ff. de vsuf. vnde interrogatus sup depositiõe testiũ, videtur interrogatus super iuramẽto, qd est principale, & à quo depẽdent depositiones. & ideo nõ põt ꝓ parte adaptari, & ꝓ parte non. iuxta no. in l. Aurelius. §. idẽ qsijt, si tutor. ff. de lib. leg. per Bart. & hoc casu, in effectu voluit Bald. in quodam suo consilio, quod incip. In Christi nomine, amen. decreto cauetur, ꝙ post publicationem testium.

Cautela pro illo, qui debet producere instrumentum ad partes longinquas, ad hoc ut sidẽ faciat, LIIII.

1 *Signa testiũ quãta in chartis existunt, tanta instrumenta esse dicuntur.*

SI aliquis haberet cõtrahere cum aliquo forensi, & esset necesse ꝓducere illud instrumẽtũ in partibus lõginquis, esset impossibilis literarũ ꝓbatio, ꝓpter loci distantiã, si instrumentũ rũperetur. cautela est, ꝙ hac instrumẽtũ, & insinuetur de partiũ volũtate: nã hoc facto, fides dicti istrumẽti, nõ poterit in dubiũ reuocari: vt ꝓbatur aut. de fide iust. in §. nihil. in ver. insinuet. & ibi gl. q̃ incipit, q. d. si ibi dubiũ est, de fide chartę. & ibi hoc no. Ang. Sed ista cautela nõ videt sufficiẽs, qñ instrumentũ defertur ad lõginquas partes. nã sicut negat instrumẽtũ, ita posset negari intinuatio, & consensus partiũ: sic ideo melior cautela, ꝙ tu, qui celebras cõtractũ cũ aliquo forensi, vt ciue, & instrumẽtũ debet dimitti ad partes extraneas, vt facias dictũ instrumẽtũ scribi e ꝑ tabellionẽ publicũ, & subscribere tres tabelliones honestos, & signare eorũ signis, ad hoc vt nõ possit negari instrumẽtũ, etiã manu notarij. & hoc ꝓbatur per gl. no. in aut. de tabell. in §. aliàs au
1 tẽ. in gl. q̃ incipit. caue tibi. in fi. *q̃ dicit, quãta signa sunt in chartis, tot & plura sunt instrumẽta: vt in §. oportet. de fide inst. de hoc etiã not. Ang. in d. §. j. in aut. de tabe. col. iiij. Solet etiã adhiberi cõis alia cautela, videlicet ꝙ à fine instrumenti, vel etiã in alio instrumẽto officialis loci, i quo est scriptũ instrumẽtũ, sicut est ꝑior, ꝙ faciat scribere literas de legalitate notarij, dicẽdo, notũ sit omnib*, ꝙ notarius q scripsit tale instrumẽtũ, ponẽdo principiũ & finẽ, est bonus, verus & legalis notarius: &

lerẽt dictę cõcessiones: vt no. Bar. in d. l. j. & est singulariter no. contra similes impetrationes & vide in se.

Quando cõtumacia procuratoris noceat domino a. LVII.

a Noceat do. *Cõtumacia procuratoris nesciẽtis respõdere, an domino noceat, uide Bal. in add. Spe. de pcu. uer. si procurator respõdet. Itẽ cõtumacia procuratoris nocet domino, i hu ꝙ ptinẽt ad processũ causę, nõ quo ad mulctã ipo nendã, nec quo ad alias pœnas. Bar. in l. eũ q. in ul. uo. C. de procu. & ibi Bal. in v no. ui. Bar. in l. quãtis. in ult. col. uer. iij. cõsueuit dubitari ff. de dã. infe. & in l. quoties C. de dign lib. xij. et in l j. § si procurator. in 1 q.*

1 *Contumacia est aliquid non facere.*

2 *Contumaciam, dominus mittens procuratorem, quibus in casibus non incurrat.*

3 *Contumacia procuratoris, an & quãdo domino nocere habeat remissiuè.*

4 *Indefensus dicitur is, pro quo generaliter uocatis amicis & coniunctis, nemo comparuit.*

5 *Mandato generali negotiorũ, delictũ non continetur.*

ISTE articulus, an contumacia ꝓcuratoris noceat domino, est quotidie in vsu, & à nemine declaratur. propterea dicatis sic, ꝙ primò videndum est, quid sit contumacia procuratoris, & quæ domini. super quo pulchrè loquitur Bart. in l. cũ filius. §. in hac. de verb. ob.* Dicatis ergo, quòd cõtumacia est, aliquid non facere, & ideo contumacia dicitur illius, cui facere principaliter erat iniunctum: & ideo si dominus citatur, & mittat procuratorẽ, qui non comparet, non excusatur, mittendo procuratorem. allegat text. in l. procuratorem. §. tutores. ff. manda. & notat Bar. in l. non distinguemus. §. pe. ff. de arbi. quod verum est, si procurator non comparet prima vice ad litem: si posteà non comparet, dicitur contumacia procuratoris: vt notat Bar. in d. §. in hac. quod tamẽ dixi:

2 *ꝙ si dominus citatur, & mittat ꝓcuratorem, qui non comparet, dicitur contumacia domini, non procuratoris. Fallit in quatuor casibus. Primò fallit, quando casus fortuitus contingit in persona procuratoris, propter quem non potuit comparere: vt l. cũ à matribus. C. qui pet. tu. Fallit secũdò, quando in personam procuratoris non contingit casus fortuitus, tamen aliud impedimentum eum de iure communi excusans, secus si sit impedimentũ excusans eum de iure speciali: vt declarat Barto. in d. §. in hac. Tertiò fallit, secundùm dominum meum, vbi requiritur dolus domini, in missione in possessionem ex secundo decreto, in personalib*: vt l. Fulcinius. §. quid sit latitare. ff. ex quib* causis in possessionem eatur. nam constituere, ꝓcuratorem, qui non cõparet, est culpa: vt l. eum qui rem. in fi. ff. commoda. & l. cùm plures. §. seruum. ff. loca. ideo ex contumacia procuratoris, non fit missio contra dominum. Ista tamen propriè non est fallẽtia, vt videtur: quia par verũ est dicere, quòd est cõtumacia domini, & non procuratoris: licet non sit talis, propter quam fit missio, ex secũdo decreto. Quartò & vltimò fallit, quãdo procurator talis constitutus à domino, qui communi opinione reputabatur idoneus. nam hoc casu, dominus constituens, liberabitur à culpa:

pa:vt l.argētum.in fi.ff.commo.hæc tamen constitutio nō sufficeret in via,in qua proceditur contra carentem culpa,vt in missione ex primo decreto,quę fit etiā cōtra absentem ex probabili causa:vt not.in l.ignorare.ff.de testam.mili. *Sequens ar
5 ticulus est,vtrū contumacia procuratoris noceat domino.in quo articulo Bar.plenius locutus est in l.j. §. si ꝓcurator.ff.si quis ius di.Istę sunt cōmunes cōclusiones,& nō verę: quādo nō factū procuratoris,prima facie sonat in delictū, vt non cōparet ad iudicis mandatū:tunc si agitur de his,quæ sunt modici pręiudicij, vt mittere in possessionē,ex primo decreto,contumacia procuratoris nocet domino: casus in hac lege, quæ ita cōmuniter intelligatur. Si verò agitur de his,q̄ sunt magni pręiudicij,vt est missio ex secūdo decreto, cōtumacia ꝓcuratoris nō nocet domino:vt l.hoc amplius. §.fi.ff.de dā. infe.& in l.cū vsufructuario. ff. si ex noxali causa agatur.hoc vltimū fallit,nisi dominus sciens procuratorē hoc nō fecisse,nō purgauit eius moram:vt l.ij.C.de exact.mil.ann.lib.x. Et ita intellexit Bart.l. nō solum. in prin.§. de procur.Sed tūc nocet domino propria cōtumacia,in nō purgando,nō autē cōtumacia procuratoris:hæ sunt cōclusiones,in quibus cōmuniter trāseunt ignorātes,& nō verę.Et primò falsa est illa cōclusio, secundū dominū meū,ꝙ ex cōtumacia ꝓcuratoris fiat missio ex primo decreto cōtra dominū:allegatur ille tex.vbi est casus ad literā in contrariū,qui tex.nō vult,ꝙ ex sola contumacia procuratoris fiat missio, sed dicit,ꝙ post contumaciā procuratoris,iudex debet deliberare,an debeat mittere ex primo decreto,& cōsiderare an dominus sit indefensus, quasi sentiat,ꝙ sola cōtumacia procuratoris non faciat videri dominū
4 indefensum. *Is enim dicitur indefensus,pro quo generaliter vocatis amicis & cōiunctis,nemo apparet.l. itē ait prętor. §.fi.cum l.se.ff. qui.ex cau.ma.& l.hoc autē. §.j.ff. ex quib. cau.in possesatur.& not.gl.in l.ij.eo. titul. Itē nō est vera conclusio,ꝙ in his,quę sunt grauis pręiudicij,cōtumacia procuratoris nō nocet domino.ꝓ hoc allego vobis casum in c. suborta.de senten.& re iudi.vbi ꝓpter cōtumaciā procuratoris,fertur sententia diffinitiua cōtra dominū, quę est magni pręiudicij. Ange. qui cognouit dicta Bar.nō esse vera,dedit aliā doctrinā.nec distinguit,an sonet in delictū,vel non delictū:nec inter ea quę sunt magni, vel parui præiudicij. Sed prima cōclusio eius est ista,quā etiā sequitur Bal.vbi requiritur vera domini contumacia, hoc est dicere,dolus dñi,cōtumacia procuratoris,nec domini, nō nocet domino:ideo ex contumacia procuratoris nec dñs mulctatur, nec excluditur à beneficio appellandi: in hoc vltimò,de beneficio appellādi, Bart.idē tenet in alia ratione:qa beneficiū appellandi,est magni pręiudicij. Secūda cōclusio Ang.est, vbi sufficit ficta cōtumacia domini,cōtumacia procuratoris nocet domino:qa contumacia procuratoris, est ficta cōtumacia domini. Ex hac cōclusione,sequūtur infinitæ illatiōes in practica.Prima est, ꝙ si procurator actoris deseruerit causam, condēnabitur dominus in expensis, ex conto

contumacia procuratoris.hoc intelligit Innoc.extrà vt lit.nō cōtest.c.j. Bar.vero in l.j.§.si procurator.ad fi. ff.si quis ius dic.videtur contrarium dicere,dicens,ꝙ sicut ex procuratoris cōtumacia dominus nō mulctať. vt in l.j.§.si procurator.ita nec condemnatur in expēsis,vel interesse:qa illa duo à pari procedunt. vt d.§.si
5 procurator.& §.seq.* Itē sicut in mādato generali negotiorū, non continetur delictum, vt l. si procurator. ff.de cōd.iudc. & in l.si pater.ff.quę in frau.credi.ita nec in mādato vni* causæ,intelligitur mandantis cōtumacia,in aliqua parte.Subdit tamen Bart.singulariter ibi, quòd hoc casu dānatur dominus per viam excipiēdi,quia poterat sibi denegari audiētia,donec soluat sibi expensas: & delictū procuratoris, faciliùs nocet domino, vt causet exceptionem cōtra dominum. quā actionem,vt dicitur in delicto in faciēdo, dominus me* in hoc articulo allegādo,dixit distinguendam inter expensas, ratione victoriæ,& ratione contumaciæ. Si q̄rimus de expensis, ratione victorię, cōtumacia procuratoris nocet domino,si dedit speciale mandatū ad causam:aliàs si contumacia nō noceret, sententia lata contra procuratorem, diceretur lata contra gestorem sine mādato: & non præiudicaret domino,nisi ratum haberet.l.iij.§.stipulatio.ff.iud.solui.quod est falsum:vt in d.c.suborta.In expensis verò,quę veniunt ratione absentiæ,Raph. sequitur Bar.ꝙ contumacia procuratoris nō nocet domino,p suas ratiōes. Secūdò sequiť ex dictis Ang.ꝙ concordet cū Bar.in illo articulo,procurator nō appellādo infra x.dies,p̄iudicat domino. mouetur tamē diuersis rationibus Bar.hoc ideo:quia nō appellare,nō sonat in delictū. Ang. hoc ideo:quia ibi nō appellādo, nō requiriť vera domini cōtumacia. Aduerratis tamē:quia est vna gloss. quā nō allegāt. & est multū singularis in l.j.in fi.ff.quādo appel.sit.quæ dixit, ꝙ ita demū non appellādo, procurator p̄iudicat domino, si nō est soluēdo.& solet illa gl.allegari p modernos.in aut.hodie.C.de ap.itē sequiť ex dictis Ang.ꝙ si procurator rei citatus peremptoriè nō cōparet, & cōdemnatur, talis citatio nocet domino:quia in perēptoria nō requiritur vera domini contumacia, sed sufficiūt tres denūtiationes:vt l.ad perēptorium.ff.de iud.& in l. tres denunciationes.C.quomodò & quādo iudex.& hoc satis pbať in d.c.suborta. contrariū tenet Bart.in hoc,dū vult: ꝙ in his,quę sunt magni præiudicij, contumacia procuratoris,nō nocet domino Rapha.cōcordat istas op.p distinctionē: an procurator sit soluēdo,vel nō.& dixi in proximo articu. Vltimò sequitur ex dictis Ang.ꝙ interpositione secundi decreti faciēda in reali,in qua sufficit ficta cōtumacia domini: vt l.si finita.§. si fortè.ff.de dam. infect. ex contumacia procuratoris,fiet missio ex secundo decreto cōtra dominum.& hoc casu Bart.malè loquitur, ꝙ tenuit indistinctè,ꝙ missio nulla ex secundo decreto,fit contra dominum ex contumacia pcuratoris.sed debet Bar.saluari in missione in possessionem,quę fit ex secūdo decreto super psonalib*, quæ requirit dolum domini, & latitationē:vt l.Fulcinius.§.quid sit latitare.ff.quibus ex caus.in poss.eatur.

Differentia, quomodò legatum sit non scriptum, uel caducum. LVIII.

1 *Homo mortuus, non est homo.*

2 *Legatum non capit uires, nisi post testatoru mortem.*

3 *Conditione quicquid est, non est in obligatione.*

PRO non scripto legatũ est, quando testator relinquit alicui, qui erat mortuus tempore testamenti, siue legati, quod caducum est quãdo legatarius, siue hæres viuebat tempore testamenti, siue legati, sed mortuus est viuo testatore. Caducum legatum vel institutio est, quando legatarius, vel hæres mortuus est ante testatorem, pendente conditione legati, vel institutionis. Et his casibus deuenire debet portio istorũ in substitutum specialiter eis datũ, secũdò in cõiunctum siue hæredem aut collegatarium. l. vnica. §. cum triplici. C. de cadu. tollen. Ratio primæ decisionis est: quia si relinquitur mortuo, relinquitur ei, qui non potest capere*: quia homo mortuus, nõ est homo: vt l. seruum manumisso. ff. de condi. indeb. nec hæres illius mortui poterit habere, postquàm nõ habuit fundamentum in persona prædecessoris sui.* Ratio secundi, scilicet quasi caduci est: quia legatũ non capit vires, nisi post mortẽ testatoris. l. à Titio. ff. de fur. Ratio tertij dicti est: quia postquã mortuus est pẽdente conditione, & sic antequã purificetur conditio, debet annullari legatũ siue institutio:* quia id quod est in conditione, non est in obligatione. l. cedere diem. ff. de verbo. sig. & l. si quis sub conditione. ff. si quis em. ca. test.

Cautela pro appellato, quando appellans non appellauit infra x. dies. LIX.

1 *Sententia lata si quispiam grauatur, infra x. dies appellandũ est, siue fuerit diffinitiua, seu interlocutoria.*

2 *Negatiua non semper onus probandi in aduersarium transfundit.*

a Decẽ dies. *Appellatio post x. dies, si fiat, & opponatur contra eam, pronũcietur esse procedendum super ea, ualet processus: & appellatio infra decẽ dies, præsumitur facta à die sententiæ. Lud Pon. in l sciendum xy. col. de uerbo obliga. & Rota in decisi. cccxix. si possessor. in not.*

1 QVANDO* est lata sententia, si grauatur, appellandum est infra x. dies: siue sit diffinitiua, vt ĩ aut. hodie. C. de app. & in c. quod ad consultationem, ad fin. de re iud. in c. cũ dilecti. de elect. cũ si. siue sit interlocutoria, vt est tex. cum gl. not. in c. significauerũt. extrà de testi. & ideo, si aliqui appellauerunt post x. dies, nõ tenet appellatio, vt in dictis iuribus. Sed dubiũ est, quòd si esset appellatum post x. dies, qualiter debet opponi per appellatum, quòd nõ sit appellatũ tẽpore debito. Et dic, quòd cautela est secundũm Io. An. in c. Romana. §. si verò. de appe. in vj. quẽ sequitur ibi Dom. videlicet quòd appellat* dicat, nego appellatum infra x. dies, & nõ dicat appellatũ fuisse post x. dies. Et hæc cautela vtilis est propter duo. Primò, quia non sequitur, quia si appellauit post x. dies, ergo non prius: quia potuit prius appellare, extrà de testib. cum tu. Secundo, quia vtilis est propter negatiuam, quia negando transfundit in eum ius probandi: vt ff. de proba. l. ei qui dicit. sed Do. ibi dicit, quòd

2 ista secũda ratio non est bona*: quia negatiua

negatiua nō semper transfundit onus probandi in aduersariū: vt not. in ca. super his. extrà de accu. & not. in c.j. de confes. lib. vj. Nam scire debes, quòd quando quæritur an aliqs appellauerit congruo loco & tēpore, vel apostolos petierit, vel suā causam prosecutus fuerit, tunc sine dubio ille qui appellat, debet probare: vt l. litigatoribus. & l. eos. in fin. & l. pe. C. de app. vt no. Spe. in ti. de citatione. §. sequitur videre. iuxta prin. 1 & de appel. §. qualiter autē appellatio. ver. & aduerte. & ita dicit etiam Arch. xxij. q. j. ad fin. & adde, quod dixit idē Archi. l. dist. si quis pposterè. præsumitur tamē temporis solennitas, videlicet quod infra x. dies fuerit interposita appellatio: vt vult Bald. in aut. hodie. C. de appella. & Ludo. de Ro. in l. sciendum. ff. de verb. oblig.

Cautela quomodò iurabit ille, qui soluit nemine præsente, illi qui mutuauit etiam nemine præsente, & repetitur per eundem. LX.

1 *Mala omnia pati debemus potius, quā malo consentire.*

2 *Iuramentum super una re tantum, & de eodem tempore indiuisibile dicitur.*

SI mutuaui tibi centū in camera, & tu restituisti mihi similiter nemine præsente, & posteà peto à te ista centū, & volo stare iuramento 2 tuo, vel tibi facio vnā positionē, quod tibi mutuaui centū, an licitè & securè posses iurare. Et videtur quod non, quia si tu iuras, quod tibi mutuaui, cōpelleris ad restituēdū, etiā si diceres, sed ego tibi restitui: qa nō crederetur tibi super restitutione, iuxta no. per Cy. in l. ij. C. de don. ante nup. & singulariter p Bar. in l. Aurelius. §. idem q̄sijt. ff. de li. leg. & per Bart. in l. vna. C. de confes. & per Anto. de Bu. in c. ex pte decani. de rescrip. sed si tu iuras, quod non mutuaui, iuras falsum: ergo, &c. gl. in c. cupientes. in ver. malignantium. de elect. in vj. facit, quod potest iurare, ex quo in veritate non tēdit in præiudiciū alterius, etiā quia tu habes ius in principali causa: & quia liberas animā fratris à peccato, qa si bis solueris, illicitè retinebitur: vt in reg. bona fides. de regu. iur. in vj. Potius debes omnia mala pati, quàm ī cōtrarium, scilicet quàm malo cōsentire. quod me. causa. in cap. sacris. itē quia principaliter iuramentum præstatur Deo, cui non est mētiendū: vt no. Pet. de Anc. in d. c. cupientes. sed Ioan. de Imol. in d. c. cupientes. dicit, quòd posset fortè dici, quod ille non tenetur respondere tali positioni, subaudi: nec tu iurare, an mutuauerit: ergo, &c. sed solùm debet iurare, an debeat seu debitor sit: cū hoc psuadere debeat æquitas iudicantis, vt calūnijs & malicijs obuietur: arg. l. in fundo. ff. de rei vendi. facit l. vbicunque. ff. de interrog. actio. posset etiā fortè secundùm eum iurare: iuro, quod si mihi mutuasti, tibi restitui: & sic nō fateretur purè intentionem actoris, ita vt ex illa posset se fundare, sicut dicitur de opponēte exceptionem: vt in reg. exceptionem. de regu. iur. lib. vj. facit quod not. in l. siquidem. C. de excep. & c. cùm venerabilis. extrà eo. tit. Dicit etiam Io. de Imo. quod si iudex arctaret te ad respondendū purè super depositione mutui, vel super iuramento delato, posses dicere iuro, quòd non mutuasti mihi aliquid, propter quod tibi obligatus sum: & tunc dicit verum, & repellit

cauillationem aduersarij, & vide qd not. Arch. iiij. quæ. j. nullus. & ita in effectu vult Do. de San. Gem. in d. c. cupiētes. de elect. in vj. quod not. singulariter, quia quotidie potest contingere de facto. Et bene aduertat reus: quia si sibi defertur iuramētum simpliciter, si recepit centum in mutuo, ꝙ non respondeat. habui, & tibi restitui: quia respōdet vltra delationē sibi factam. nam iuramentum nō fuit sibi delatū super restitutione, ergo iuramētum in illa parte nō attenditur. ar. l. iij. §. j. ff. de iureiur. cū sim. licet quidā dicant, ꝙ hoc casu debet in totū stari sacramēto, vel in totum non stari, cùm iuramentum sit indiuisibile: & quia sicut potuisset negare totū, & non negauit, præsumitur, ꝙ in omnibus veritatē dixerit. nam hæc opinio nō est vera, per d. l. iij. §.

a j.* & licet iuramentum dicatur indiuisibile, verū est super vna re tātum, & de eodē tempore: sed super diuersis rebus vel factis, vel temporibus secus: vt hîc, & maximè vbi iuramentum defertur super vno tātùm. Nec ob. ꝙ negare potuisset totum: quia dubitauerit ne sibi probaretur, & sic apparet ipsum falsè iurasse: quia fortè confessus fuerat mutuū sibi factū, sed bene sciebat, ꝙ non potuit sibi probare contrarium, si restituat, vnde potius voluit confiteri mutuum, sicut erat rei veritas, & dicere se restituisse, quod erat falsum, quàm simpliciter negare mutuum. vnde ego teneo, ꝙ talis responsio posset diuidi, & acceptari per deferentem. Sit ergo cautus reus, vt ita iuret, vt s. dixi secundùm Imo. & bene.

a Iuramento. *Iuramentū illicitū quot modis dicitur. Arch. xxij. quæst. iij &* *quando sit licitum. Inno. in c. venerabilem. de elc. Iuramentum finit rem, et facit dici rem finitam. Itē iuramentū habet maiorē autoritatē quam res iudicata. Spe. de exce. § iij. post uer. sed pone in causa. imò ecōtra in Spe. de resti. in int. § ij. uer. sed nū\[q]d cōtra hoc.*

Cautela pro uendicante uxorē, quam prius desponsauit per uerba de futuro secuta copula. LXI.

1 *Promitto non accipere alium in uirum nisi te, sicuti rustica Pataninæ communiter faciunt, an sint uerba de futuro.*

MVLTOTIES est cōtentio inter duos vel plures de aliqua vxore diuite, qa quilibet cupit eā habere, & quilibet asserit eam sibi promisisse, sed illi qui sunt cauti, & volūt esse victores, quærāt habere rem cū ea, ita ꝙ subsequat copula carnalis: qa tūc, etsi promisisset alteri, primò ꝑ verba de futuro, & postea etiā promitteret ꝑ verba de præsenti, nō valeret, etiā si iuramentū interuenisset: & ille cū quo copula est secuta, debet præualere: vt ꝓbatur in c. pen, & in c. si inter. & in c. is cui. extrà de spon. Sed si cū vno primò cōtraxisset matrimoniū, ꝑ verba de p̄senti, illud matrimoniū præualeret secundo, etiā si in secūdo subsecuta fuisset copula carnalis: vt est casus in d. c. si inter. Et ideo si cupis habere vxorē, sis caut⁹: qa si ꝓmisit alteri primò ꝑ verba de futuro, sicut faciunt cōiter

1 puellæ, & maximè rusticæ,* q̄ dicūt ꝓmitto nō accipe aliū in virum, nisi te. nā hoc casu ꝓuideas, ꝙ tecum sequat copula carnalis, & habebis eam in vxorē. Sed si mulier cōtraxisset ꝑ verba de præsenti cum alio, caueas ab ipsa

ab ipsa: quia si millesies tibi promitteret, & copula secuta etiã cũ iuramẽto, staretur primæ ꝓmissioni, & non secũdæ, etiã iuratæ & copulatę, vt est casus in d.c.si inter. Et ad hoc, vt ista cautela producat effectũ, quãdo est secuta copula cũ vno, & prius ꝓmisit alteri per verba de futuro, & est quæstio in iudicio, vt matrimoniũ ꝓualeat, est opus alia cautela, videlicet q̃ ille, cũ quo est copula subsecuta deducat, & ꝓbet, ꝙ primo p̃cesserit ꝓmissio p verba de futuro sibi facta, & ꝙ deinde secuta est copula: secus si ꝓbaretur ecõtrà: qa primò interuenit copula carnalis, & deinde secuta est promissio carnalis p verba de futuro: & interuẽt[a] copulę non sufficiet: nisi ꝓbaretur, ꝙ promissio, & copula subsecuta esset: vt est casus, & ibi hoc no. d. Ant. de Bu. in c. veniens. ij. & ibi per Docto. de spon. facit qđ no. Bar. in l. non solũ. §. sed vt probari. ff. de no. ope. nuncia. & ideo sis cautus, vt articules, ꝙ promissio præcessit copulam.

Cautela quod cõiuges ante matrimonium faciant pacta inæqualia[a]. LXII.

a Pacta inæq. *Pacta de lucrãda dote, et donatione ꝓpter nup. inæqualia nõ ualent. l. ex morte. C. de pact. cõuẽ. tã super dote, eũ authẽ. ibi posita, nisi fiant ante matrim. cõtractũ per uerba de p̃senti Inn in c donatio de dona. inter. uir, & ux. et Ang in d l ex morte. Et an & quãdo pactum de lucrãda dote ualeat, uide in l. j. & ij. ff. de pact. dot. in l quod scitu. cum glo. de bo. qua lib.* Do. *in l ij solu. matrim.*

¶ Donatio propter nuptias, regulariter æqualis cum dote esse debet.

a Pacta inæqualia matrimonio constãte, prohibita sunt, quoniam donationẽ sapiunt.

DEBES[a] scire, ꝙ regulariter donatio ꝓpter nuptias debet esse æqualis cũ dote, & pacta de lucrãdo dotẽ, & donationẽ ꝓpter nuptias, in totũ vel ĩ partẽ debẽt esse æqualia: aliàs nõ valerẽt: vt habet ĩ aut. de æqual. do. in pri. & in l. ex morte. cum aut. ibi posita. C. de pac. cõuẽ. & Inst. de do. §. est & aliud. & in c. donationis. extrà de do. inter virũ. Sed cautela est, ꝙ dicta pacta etiã inæqualia facta valeãt, videlicet ꝙ fiãt antequã cõtrahatur matrimonium de p̃senti: qa tũc bene valebit. Et est ratio:[a] qa pacta inæqualia sunt ꝓhibita cõstante matrimonio, qa sapiũt donationẽ, quæ est ꝓhibita, ne mutuo amore se spoliẽt: vt l. j. ff. de do. ĩter vi. q̃ ratio cessat ante cõtractũ matrimoniũ: & ista est doctrina singularis Innoc. in d. c. donatio. quã sequitur ibi dom. Ant. de Bu. & Ange. fecit festum de ea in d. l. ex morte. C. de pac. cõuen. quod bene not. quia nunc est in facto.

Cautela quibus uerbis utatur princeps ĩ priuilegio[a], ad hoc ut ĩtelligatur ab omnibus muneribus aliquẽ liberasse. LXIII.

a Priuilegio. *Priuilegiũ qualiter sit ĩp̃etrãdũ. in Spe. de rescrip. p̃senta. §. xj. Priuilegiũ derogãs statuto, intelligitur etiã de statuto futuro. Vide Fl. no ĩ l. si seruum. in principio, de ser. ur. pra. & Bal ĩ l. si mihi et tibi. §. in legatis de leg. j. uer. ul. di & tenet Ray. de for. in l. si ita legatũ esset de auro et ar. leg.*

a Priuilegium immunitatis generale, in muneribus & honoribus, de personalibus tantùm intelligitur.

a Munera ordinaria, & extraordi. quæ sint.

ter ferre senteñtiã absolutoriã diffini tiuè, de quo nihil erit probatũ. & idem in simili, quãdo causa iudici delegatur ad tẽpus de consensu partiũ. de quo dic per Bart. & Docto. maximè per Pau. de Cast. in l. admonẽdi. ff. de iureiurando. & per Anton. de But. in c. fin. de iureiurando.

Cautela ad hoc, quòd decem annorum præscriptio, quæ communiter introducitur per statuta, non obstet. LXV.

1 *Agendo uel ab excipiendo in multis casibus quisq; iam repellitur, neq; præscriptioni renunciare potest.*

2 *Statuto si caueatur, quod debitor x annis præscribatur, licet renunciari non possit, tamen aliud remedium competere potest.*

1 IN multis casibus quis repellitur ab agẽdo vel excipiendo propter præscriptionem legalem vel statutariam, & tamen præscriptioni renunciare non potest: vt not. in l. j. ff. de vsuca. & in l. nemo potest. ff. de lega. j. Sed cautela est, quòd nec præscriptio possit obesse, vt agatur, & conueniatur in instrumẽto, quòd finita 1 præscriptione iterũ deberi incipiat, & toties incipiat deberi, quoties præscriptio cõpleta fuerit, vt probatur no. in l. sicut in annos. in pri. ibi, adijciatur quoties quis &c. vt ff. quibus mo. vsusfr. amit. & ita no. dicit Bart. in d. l. nemo potest. in pe. col. versi. quæro statutum est, quod præscribatur. vbi dicit, quòd licet statut. quo 2 caueatur, quòd præscribatur debitor x. annis, non posset renunciari: tamen remediũ est, quòd agatur & conueniatur, quòd finita dicta obligatione x. annorũ, iterũ deberi incipiat, per d. l. sicut in annos. in prin. & ita no. per Bal. in l. cũ rem publicã. C. vt in possess. lega. vbi etiã idem dicit in legato, & quoties scriptũ fuerit, toties lego, vt d. l. sicut ĩ annos. & idẽ no. d. Floria. in l. si vsusfructus alternis annis. ff. quibus mo. vsusfru. amit. & pro hoc vide omnino, quod no. Ang. in l. cẽtesimis. in fi. in prin. ff. de verbo. obli. quod no. Bar. & Docto. in l. j. ff. de vsufruc. & quod dicam in cautela sequenti.

Cautela quòd licet in criminalibus non admittatur procurator, admittitur tamen excusa a tor[a], & uide hic alios modos defendendi absentẽ. LXVI.

a Excusator. *Excusator qñ amitti debeat, uide Spe. de cit. § j. uer. itẽ quod erat infirmus. & § vj uers. quid si altera. & Docto. post Bar. in l. quæsitũ. de re iudicata. Excusatorem admittere est utile citato. Vide Spec. de accus. § vj. uers. sed quid si citatus.*

1 *Procurator in causa criminali regulariter a relegatione supra nõ admittit.*

2 *Iudex ex officio de innocentia rei potent, & debet inquirere, & si ipsum innocentem reperiat, absoluere.*

IN causa criminali regulariter à relegatione suprà nõ admittitur procurator, vt l. seruum quoq;. §. publicè. ff. de proc. & l. pe. §. ad crimẽ. ff. de pub. iudi. intantũ quòd etiã pater pro filio nõ potest interuenire, etiã si dicat: quòd veniat pro suo iure & interesse. iuxta l. j. ij. iij. & iiij. ff. de lib. causa. quia secũdũm veram opi. non potest nec debet admitti filio absente, licet multi teneãt contrariũ in hoc, vt no. in dictis iuribus. Sed tu potes adhibere per indirectum cautelam, quæ tantũ operabitur, ac si admitteretur procurator vel defensor. nã si habes iudicẽ amicũ, vel nõ cõ-

trariũ,q iudex velit ꝓcedere per inquisitionē,iuxta not.in c.qualiter & quãdo.ij.de acc.debes ipsum adire, & nominare testes in secreto,q sint deposituri secũdũ veritatē ꝓ absente inculpato, & dare sibi interrogatoria in secreto sup qbus debeãt interrogari, qa tunc iudex poterit eos examinare, nõ dico ad instãtiã partis,sed ex suo officio, & si ex illis attestationibus apparuerit inculpatũ, nõ esse culpabilem, iudex poterit:& debet ipsum absoluere, vt est casus no.in l.si nõ defendãtur. in fin.ff.de

2 pœ. *vbi dicitur, ꝙ iudex poterit,& debet etiã inquirere de innocentia rei,& si reperiat innocẽtē,debet absoluere. & ibi hoc not.Bart.& idē ipse no.in l.j.§.fi.ff.de quæsti.& ĩ l.is qui re*.& ibi p.Doct.ff.de pub. iud. Et ideo licet vulgò dici soleat,Cõtra cõtumaces omnia iura clamant:tñ si iudici cõstat de innocẽtia, debet ipsum absoluere. Et sis cautus ꝙ non appareat ex processu,ꝙ iudex fecit ad instãtiã alicuius ꝓcuratoris, vel defensoris, qa nõ valeret,per d.§.publicè.& p §.ad crimē. cũ ibi no.sed iudex debet scribi facere ꝙ illã examinationē fecit fieri ex officio, qđ bene no.in practica, quia isto modo semel adiuui amicũ meũ.Potest etiã alio modo adiuuari absens reus qui nõ potest defendi per procuratorē, quãdo cõmisisset tale crimē,de quo nõ posset inquiri vel procedi contra ipsum per viam accusationis, vel alio modo: quia tunc cautela est, ꝙ vnus quicunq; sit cõpareat corã iudice,& quilibet de populo potest cõparere, & dicat, domine iudex non potestis inquirere:vel procedere cõtra talē,quia poterit impunè occidi, vel alia de causa: nam tunc debet iudex ipsum admittere,vt no.sing.Bar. per l.vbi pactũ.per glo.ibi.C.de trãsact. de quo dic, vt ibi per Doctores. & in d. §.publicè. Potes etiam vti alia cautela,quando crimē debet renũciari per syndicum vel officialem cõtratæ,vel villæ,& ille officialis est amicus tuus. nam potes procurare, quòd ille officialis pronunciet reũ, & det nomina testiũ,qui penitus nihil sciũt de dicto maleficio,quia tũc examinatis dictis testibus,qui deponunt se nihil scire,de necessitate debebit illũ inculpatum absoluere, ex quo nihil probatũ est contra eũ,per d.l.si non defendãtur.ff.de pœ.cũ si. sed ista cau.non ꝓficeret,vbi ꝓcederetur per accusationem, quia tũc accusans volens probare, nominabit testes iudici, qui nihil sciant de crimine,quod no.quia vidi procuratores vti hac cautela, sed caue ne ipsa vtaris in perniciem animæ tuæ.

Cautela notabilis instruens aduocatum, quòd semper allegat motiua uera, & persuasiua. LXVII.

1 *Iudex sapißime ad iudicãdũ mouetur, per rationē,quæ minus facit,et aliquãdo nihil facit,& nõ mouet per rationē urgentem,quæ in caput suũ nõ intrat.*

SVNT multi procuratores & aduocati,qui in suis allegationib*, & defensionibus,vt videãtur sapientes & nõ cauillosi, nõ allegant neq; adducũt pro defensione sui clientuli,nisi ea quæ vera sunt, & videntur multũ vrgere, & iura adducũt solũmodò:quæ videntur concludere de necessitate. sed tu sis cautus, & non ita facies,si foues iust.tiã:casum primò deducas, rationes,& iura causæ

tam

tam quæ bñ faciũt & cõcludãt, quàm etiam quæ nõ ita bene faciũt: si sunt persuasiua, & etiã ducant aliqualem
a præsumptionẽ.[a] ¶Et est rõ, quia sæ
1 pissime iudex mouetur ad iudicandum per rõnẽ, quæ minus facit, & aliquando nihil facit seu valet, & non moueretur per rationem vrgentẽ, q̃ non intrat caput suũ. Istam cautelã dat d. Ant. de Bu. in c. per tuas, qui fil. sint leg. & teneas, quòd sit vtilis, q̃a sæpissime expertus sum.

a Aliqualem præsumptionẽ. *Præsumptio probat plenè in his, quæ sunt consona ueritati. Bar. in l. ij in princ. in ij. col. uer. quærit. gl. j. in lect. Nico. de Neapo. ff. de excus. tuto. Præsumptiones plures simul concurrentes, inducunt animum iudicis ad unum conceptum mentis finalem, ut adminiculo iuramenti non indigeat. Bal. in rub. C. de controuer. inuesti. in ulti. col.*

Cautela quando ille, qui debet mitti in possessionem, uel ille qui emit rem affinis facit citari habentem ius, quib. uerbis utetur in citatione. LXVIII.

1 *Statutum, ut est Perusij. & Taruisij, si disposuerit, quod propinqui ita demũ ad præsentandũ admittantur, si ciues fuerint, intelligitur de illis, qui onera & factiones sustinent.*
2 *Exceptionem non competere, & non posse ipsam opponere, paria sunt.*
3 *Actor sequitur forum rei.*
4 *Clausula, si sua priuauerit interesse, quam efficaciam habeat.*
5 *Promissio centum annorum ubi interuenit, præscriptio non currit.*

Si petens se mitti in possessionem facit cõtradictorem, & contradictor comparuit, & fuerit repulsus tempore iussus de mittendo, nũquã admittetur amplius ad contradicendũ tẽpore iussionis. nam nec audietur, si velit appellare. l. vnica. C. si de momẽ. pos. fuerit app. quod singulariter limitat Bal. in l. si C. de edi. diui Adri. tol. videlicet q̃ ita demũ appellet iste cõtradictor, quãdo se opposuit non citatus tempore missionis, vel etiã si fuerit citatus sub cõditione, vt si habeat ius contradicẽdi, cõpareat. sed si fuisset citatus simpliciter, quòd deberet cõparere ad cõtradicendũ: tunc hæres vel alter qui fecit eũ citare, p legitimo cõtradictore, nõ admitteretur posteà ad dicen
a dum, quòd nõ esset legitimus a cõtradictor, allegat no. per Inn. in c. cũ inter. de excep. & idem no. Bar. & Docto. in l. si cui mulier. ff. solu. matri. & Bal. in l. si suspecta. de inof. testamẽ. & do. Ant. in c. exhibita. in antepen. col. de iud. & Canonistæ in d. c. cũ inter. facit quod no. Bal. in l. testamenta. in fi. C. de testamẽ. & Ang. in l. j. §. hęc stipulatio. in viij. co. ff. si cui plus quàm p l. Falci. Et ideo si statutũ dicat, q̃ propinqui & collaterales possunt se præsentare sup venditionib' vsq; ad certũ tẽpus, & elapso tẽpore, emptor denunciat alicui affini, q̃ si se vult pręsentare super venditione prædicta, debet cõparere: iste affinis cõparuit. ẽptor vidẽs, quòd affinis cõparuit, opponit q̃ non põt: q̃a lapsa sunt tempora comparẽndi. Dicendum est, quòd si iste emptor citauit eum pro habili, & citatio fuit facta purè & nõ cõditionaliter, & specialiter fuit facta illi affini, quòd emptor nõ poterit posteà opponere exceptionem inhabilitatis. Et idem est dicendum, si statutum dicat, sicut est Paduæ, quòd affinis vel vicinus nõ

Cautela quod ex delicto patris, filius non priuetur successione. LII.

1 *Filius delicto patris aliquando successione priuatur, non tamen agnatus.*

1 PROPTER * delictū patris etiā aliquādo priuatur filius sua successione, & nō agnatus. de quo habetur in l. adoptiuū. ff. de in ius voc. & in l. ij. C. de libe. & eorum lib. & in c. pe. si vasal. feud. priue. cui deferatur. sed circa hoc hodie pōt adhiberi cautela, quādo ꝓprietas spectat ad filiū, & ad patrem vsusfructus. quòd pater renūciet vsufructui, dicit Ang. in d. l. adoptiuū. quòd hoc remediū ꝓuenit in quodā patre, qui calore iracundiæ occidit filiū habētē patrimoniū maternū, vnde ei nō poterat succedere: & similiter filij eius videbātur exclusi à successione, ne patri acquirant: vnde alij attinentes ex latere materno dicebant hæreditatem ad se spectare, pater renuntiauit vsufructui, & alij fratres obtinuerunt.

Cautela ad hoc quòd quis non teneatur de falso, quando falsis instrumentis uel testibus fuit usus. LIII.

1 *Attestationibus publicatis partibus, quibus interrogationes fieri soleant.*

2 *Responsum petitioni seu responsionis cōforme esse debet.*

3 *Paria sunt non respondere, uel clarè nō respondere.*

4 *Dominus si ratum habere promittat, quicquid erit legitimè per procuratorem factum, ratihabitio non tenet.*

COMMVNITER * in causis publicatis attestationib* solēt fieri interrogationes partibus, si volunt vti literis, & attestationibus, & instrumētis bonis, veris, legalibus & legitimis: ad hoc vt si dixerint, ꝙ sic, & reperiat falsitas, puniri possint de falso. & causam amittant: nō quia falsum fecerūt, sed quia falso vsi sunt. sed pone, quòd quis produxit instrumētū bona fide, quod credebat esse verū, posteà peruenit ad ei* notitiā, quòd est falsum, vel fecit examinare testes suos, quos cognouit publicatis attestationibus falsum dixisse: q̃ cautela est, quòd producens non teneatur de falso pro vsu dictorum testium: secundū Bal. no. in l. fin. C. si ex fal. instru. ꝙ aut interrogatur pars producens, si vult vti attestationib*, & instrumēto ꝓbationis ꝓ bonis legalibus, aut nō interrogatur, & nō ponit, quia illud nō est vti, sed vsum esse, quando aderat bona fides. sed si interrogatur, dixi cautela est, quòd respōdeat: ita ꝙ nō possit cōpræhēdi ex verbis, quòd reputet instrumētū vel testes falsos: qa esset diffamare se & alium, & ponere se & aliū in periculū: nā in talibus multū est periculosa suspitio iudicis: vt l. si aduersarius. C. de fide instrument. & l. iubemus. C. de ꝓbatio. debet ergo hoc modo cautus respondere: qa nō reputo mihi hos testes, vel de illo instrumento nō curo, & vsui cedo: vt dicit Bal. in d. l. fi. Nā si interrogatus diceret simpliciter, se velle vti instrumētis vel testibus, videt̃ fateri illud falsū: vt no. Bal. in d. l. si aduersarius. C. de fide Inst. & consulo, ꝙ talia potius facias per ꝓcuratorē generalē, quàm per teipsum. iuxta no. in l. furti. §. si quis alieno. ff. de his qui no. infa. & de generali ꝓcuratore, cum libera intelligas: aliàs ꝓcurator generalis nō posset cedere testib* & instrumētis, sicut nō posset cedere liti.

Aliàs posset adhiberi alia cautela cir
ca prędicta, secundū quosdā: videli-
cet, ꝙ in responsione dicat, ꝙ vti intē
dit testib*, attestationibus, & instru
mētis pro bonis, veris & legalibus, si
& inquātū de iure sunt, & nō aliter:
& alio modo vel sic dicat, ꝙ vult v-
ti in istis passibus, & pūctis, q sunt in
eius fauorē, nec aliter declarare. sed
ista cautela ꝓcederet, si opponeret à
parte. Sed tu dic, ꝙ per alterā partē
posset opponi, ꝙ nō sit sufficiēter re
2 spōsum: *qa responsū debet esse cō
forme petitiōi, seu interrogatiōi, vt
l.j. §. cū adjicitur. ff. de ver. oblig. sed
interrogatio fuit simplex & respon-
sio, ergo dicit, ꝙ ista respōsio nō est
clara, & nō reddit aduersari*, vel iu
dex certus: ergo respōsio nō sufficit:
3 *qa paria sunt nō respōdere, vel cla
rè nō respōdere: vt l. de ętate. §. ni-
hil. ff. de interroga. act. sicut dicitur*
4 de ꝓcuratore, *ꝙ si dñs promittat
ratū habere, quicqd erit factū legiti
mè p procuratorē, nō valet. Itē quia
iuramētū est indiuiduū: vt not. Bal.
in c.j. §. cū aut. de cōtr. inuest. & no.
in l. si auus. in pri. ff. de vsuf. vnde in-
terrogatus sup depositiōe testiū, vi-
detur interrogatus super iuramēto,
qd est principale, & à quo depēdent
depositiones. & ideo nō pōt ꝓ parte
adaptari, & ꝓ parte non. iuxta no. in
l. Aurelius. §. idē q̄sijt, si tutor. ff. de
lib. leg. per Bart. & hoc casu, in effe-
ctu voluit Bald. in quodam suo con-
silio, quod incip. In Christi nomine,
amen. decreto cauetur, ꝙ post pu-
blicationem testium.

Cautela pro illo, qui debet pro-
ducere instrumentum ad par
tes longinquas, ad hoc ut fidē
faciat, LIIII.

1 *Signa testiū quāta in chartis existunt, tanta instrumenta esse dicuntur.*

SI aliquis haberet cōtrahere cum
aliquo forensi, & esset necesse ꝓ
ducere illud instrumētū in partibus
lōginquis, esset impossibilis litera-
rū ꝓbatio, ꝓpter loci distantiā, si in-
strumentū rūperetur. cautela est, ꝙ
fiat instrumētū, & insinuetur de par
tiū volūtate: nā hoc facto, fides dicti
īstrumēti, nō poterit in dubiū reuo-
cari: vt ꝓbatur aut. de fide inst. in §.
nihil. in ver. insinuet. & ibi gl. q̄ inci
pit, q.d. si ibi dubiū est, de hac char-
tę. & ibi hoc no. Ang. Sed ista caute-
la nō videt sufficiēs, qñ instrumentū
defertur ad lōginquas partes. nā si-
cut negat instrumētū, ita posset ne-
gari insinuatio, & consensus partiū:
sic ideo melior cautela, ꝙ tu, qui ce-
lebras cōtractū cū aliquo forensi, vł
ciue, & instrumētū debet dimitti ad
partes extraneas, vt facias dictū in-
strumētū scribere p tabellionē pu-
blicū, & subscribere tres tabelliones
honestos, & signare eorū signis, ad
hoc vt nō possit negari instrumētū,
etiā manu notarij. & hoc ꝓbatur per
gl. no. in aut. de tabelli. in §. aliàs au
1 tē. in gl. q̄ incipit. caue tibi. in fi. *q̄
dicit, quāta signa sunt in chartis, tot
& plura sunt instrumēta: vt in §. o-
portet. de fide inst. de hoc etiā not.
Ang. in d. §. j. in aut. de tabe. col. iiij.
Solet etiā adhiberi cōis alia caute-
la, videlicet ꝙ à fine instrumenti, vel
etiā in alio instrumēto officialis lo-
ci, ī quo est scriptū instrumētū, sicut
est ꝑior, q faciat scribere literas de
legalitate notarij, dicēdo, notū sit o-
mnib*, ꝙ notarius q scripsit tale in-
strumētū, ponēdo principiū & finē,
est bonus, verus & legalis notarius:
&

leret dictę cōcessiones: vt no. Bar. in d. l. j. & est singulariter no. contra similes impetrationes & vide in se.

Quando cōtumacia procuratoris noceat domino a. LVII.

a Noceat do. *Cōtumacia procuratoris nesciētu respōdere, an domino noceat, uide Bal. in add. Spe. de pcu. uer. si procurator respōdet. Itē cōtumacia procuratoris nocet domino, i hu q̄ ptinēt ad processū causæ, nō quo ad mulctā ipoenendā, nec quo ad alias pœnas. Bar. in l. eū q. in ul. no. C. de procu. & ibi Bal. in v no. ui. Bar. in l. quāuis. in ult. col. uer. iij. cōsueuit dubitari ff. de dā. infe. & in l. quoties C. de dign lib. xij. et in l j. § si procurator. in j q.*

1 *Contumacia est aliquid non facere.*

2 *Contumaciam, dominus mittens procuratorem, quibus in casibus non incurrat.*

3 *Contumacia procuratoris, an & quādo domino nocere habeat remissiuè.*

4 *Indefensus dicitur is, pro quo generaliter uocatis amicis & coniunctis, nemo comparuit.*

5 *Mandato generali negotiorū, delictū non continetur.*

ISTE articulus, an contumacia procuratoris noceat domino, est quotidie in vsu, & à nemine declaratur. propterea dicatis sic, quòd primò videndum est, quid sit contumacia procuratoris, & quæ domini. super quo pulchrè loquitur Bart. in l. cū filius. §. in hac. de verb. ob.* Dicatis ergo, quòd cōtumacia est, aliquid non facere, & ideo contumacia dicitur illius, cui facere principaliter erat iniunctum: & ideo si dominus citatur, & mittat procuratorē, qui non comparet, non excusatur, mittendo procuratorem. allegat text. in l. procuratorem. §. tutores. ff. manda. & notat Bar. in l. non distinguemus. §. pe. ff. de arbi. quod verum est, si procurator non comparet prima vice ad litem: si posteà non comparet, dicitur contumacia procuratoris: vt notat Bar. in d. §. in hac. quod tamē dixi:

2 *quòd si dominus citatur, & mittat procuratorem, qui non comparet, dicitur contumacia domini, non procuratoris. Fallit in quatuor casibus. Primò fallit, quando casus fortuitus contingit in persona procuratoris, propter quem non potuit comparere: vt l. cū à matribus. C. qui pet. tu. Fallit secūdò, quando in personam procuratoris non contingit casus fortuitus, tamen aliud impedimentum eum de iure communi excusans, secus si sit impedimentū excusans eum de iure speciali: vt declarat Barto. in d. §. in hac. Tertiò fallit, secundùm dominum meum, vbi requiritur dolus domini, in missione in possessionem ex secundo decreto, in personalib*: vt l. Fulcinius. §. quid sit latitare. ff. ex quib* causis in possess. eatur. nam constituere, procuratorem, qui non cōparet, est culpa: vt l. eum qui rem. in fi. ff. commoda. & l. cùm plures. §. seruum. ff. loca. ideo ex contumacia procuratoris, non fit missio contra dominum. Ista tamen propriè non est fallētia, vt videtur: quia par verū est dicere, quòd est cōtumacia domini, & non procuratoris: licet non fit talis, propter quam fit missio, ex secūdo decreto. Quartò & vltimò fallit, quādo procurator talis constitutus à domino, qui communi opinione reputabatur idoneus. nam hoc casu, dominus constituens, liberabitur à culpa:

pa:vt l.argētum.in fi.ff.commo.hæc tamen constitutio nō sufficeret in via,in qua proceditur contra carentem culpa,vt in missione ex primo decreto,quę fit etiā cōtra absentem ex probabili causa:vt not.in l.igno-
3 rare.ff.de testam.mili. *Sequens articulus est,vtrū contumacia procuratoris noceat domino.in quo articulo Bar.plenius locutus est in l.j. §. si ꝓcurator.ff.si quis ius di.Istę sunt cōmunes cōclusiones,& nō verę: quādo nō factū procuratoris,prima facie sonat in delictū, vt non cōparet ad iudicis mandatū:tunc si agitur de his,quæ sunt modici pręiudicij, vt mittere in possessionē,ex primo decreto,contumacia procuratoris nocet domino: casus in hac lege, quæ ita cōmuniter intelligatur. Si verò agitur de his,q̄ sunt magni pręiudicij,vt est missio ex secūdo decreto, cōtumacia ꝓcuratoris nō nocet domino:vt l.hoc amplius.§.fi.ff.de dā. inf.e.& in l.cū vsufructuario. ff. si ex noxali causa agatur.hoc vltimū fallit,nisi dominus sciens procuratorē hoc nō fecisse,nō purgauit eius moram:vt l.ij.C.de exact.mil.ann.lib.x. Et ita intellexit Bart.l. nō solum. in prin.s.de procur.Sed tūc nocet domino propria cōtumacia,in nō purgando,nō autē cōtumacia procuratoris:hæ sunt cōclusiones,in quibus cōmuniter trāseunt ignorātes,& nō verę.Et primò falsa est illa cōclusio, secundū dominū meū,ꝙ ex cōtumacia ꝓcuratoris fiat missio ex primo decreto cōtra dominū:allegatur ille tex.vbi est casus ad literā in contrariū,qui tex.nō vult,ꝙ ex sola contumacia procuratoris fiat missio, sed dicit,ꝙ post contumaciā procuratoris,iudex debet deliberare,an debeat mittere ex primo decreto,& cōsiderare an dominus sit indefensus, quasi sentiat,ꝙ sola cōtumacia procuratoris non faciat videri dominū
4 indefensum. *Is enim dicitur indefensus,pro quo generaliter vocatis amicis & cōiunctis,nemo apparet.l. itē ait pretor. §.fi.cum l.se.ff. qui.ex cau.ma.& l.hoc autē. §.j.ff. ex quib. cau.in pos.eatur.& not.gl.in l.ij.eo. titul. Itē nō est vera conclusio,ꝙ in his,quę sunt grauis pręiudicij,cōtumacia procuratoris nō nocet domino. ꝓ hoc allego vobis casum in c. suborta.de senten.& re iudi.vbi ꝓpter cōtumaciā procuratoris, fertur sententia diffinitiua cōtra dominū, quę est magni pręiudicij. Ange. qui cognouit dicta Bar.nō esse vera,dedit aliā doctrinā.nec distinguit, an sonet in delictū,vel non delictū:nec inter ea quę sunt magni, vel parui præiudicij. Sed prima cōclusio eius est ista,quā etiā sequitur Bal. vbi requiritur vera domini contumacia, hoc est dicere,dolus dñi,cōtumacia procuratoris,nec domini, nō nocet domino:ideo ex contumacia procuratoris nec dñs mulctatur, nec excluditur à beneficio appellandi : in hoc vltimò,de beneficio appellādi, Bart.idē tenet in alia ratione:qa beneficiū appellandi,est magni pręiudicij. Secūda cōclusio Ang.est, vbi sufficit ficta cōtumacia domini,cōtumacia procuratoris nocet domino:qa contumacia procuratoris, est ficta cōtumacia domini. Ex hac cōclusione,sequūtur infinitæ illatiōes in practica.Prima est, ꝙ si procurator actoris deseruerit causam, condēnabitur dominus in expensis, ex

contu

contumacia procuratoris.hoc intelligit Innoc.extrà vt lit.nõ cõtest.c.j. Bar.vero in l.j.§.si procurator.ad fi. ff.si quis ius dic.videtur contrarium dicere,dicens,ꝙ sicut ex procuratoris cõtumacia dominus nõ mulctať. vt in l.j.§.si procurator.ita nec condemnatur in expẽsis,vel interesse:qa illa duo à pari procedunt. vt d.§.si
5 procurator.& §.seq.*Itẽ sicut in mãdato generali negotiorũ, non continetur delictum, vt l. si procurator. ff.de cõd.iudc. & in l.si pater.ff.quę in frau.credi.ita nec in mãdato vni* causæ,intelligitur mandantis cõtumacia,in aliqua parte.Subdit tamen Bart.singulariter ibi, quòd hoc casu dãnatur dominus per viam excipiẽdi,quia poterat sibi denegari audiẽtia,donec soluat sibi expensas: & delictũ procuratoris, faciliùs nocet domino, vt causet exceptionem cõtra dominum. quã actionem,vt dicitur in delicto in faciẽdo, dominus me* in hoc articulo allegãdo,dixit distinguendam inter expensas, ratione victoriæ,& ratione contumaciæ.Si q̃rimus de expensis,ratione victoriæ, cõtumacia procuratoris nocet domino,si dedit speciale mandatũ ad causam:aliàs si contumacia nõ noceret, sententia lata contra procuratorem, diceretur lata contra gestorem sine mãdato: & non præiudicaret domino,nisi ratum haberet.l.iij.§.stipulatio.ff.iud.solui.quod est falsum:vt in d.c.suborta.In expensis verò,quę veniunt ratione absentiæ,Raph. sequitur Bar.ꝙ contumacia procuratoris nõ nocet domino,p suas rationes. Secũdò sequiť ex dictis Ang.ꝙ concordet cũ Bar.in illo articulo,procurator nõ appellãdo infra x.dies,p̃iudicat domino. mouetur tamẽ diuersis rationibus Bar.hoc ideo:quia nõ appellare,nõ sonat in delictũ. Ang. hoc ideo:quia ibi nõ appellãdo, nõ requiriť vera domini cõtumacia. Aduertatis tamẽ:quia est vna gloss. quã nõ allegãt. & est multũ singularis in l.j.in fi.ff.quãdo appel.sit.quæ dixit, ꝙ ita demũ non appellãdo, procurator p̃iudicat domino, si nõ est soluẽdo.& solet illa gl.allegari p modernos.in auť.hodie.C.de ap.itẽ sequiť ex dictis Ang.ꝙ si procurator rei citatus peremptoriè nõ cõparet, & cõdemnatur, talis citatio nocet domino:quia in perẽptoria nõ requiritur vera domini contumacia, sed sufficiũt tres denũtiationes:vt l.ad perẽptorium.ff.de iud.& in l.tres denunciationes.C.quomodò & quãdo iudex.& hoc satis pbaťin d.c.suborta. Contrariũ tenet Bart.in hoc,dũ vult: ꝙ in his,quę sunt magni præiudicij, contumacia procuratoris,nõ nocet domino Rapha.cõcordat istas op.p distinctionẽ: an procurator sit soluẽdo,vel nõ.& dixi in proximo articu. Vltimò sequitur ex dictis Ang.ꝙ interpositione secundi decreti facienda in reali,in qua sufficit ficta cõtumacia domini: vt l.si finita.§. si fortè.ff.de dam. infect. ex contumacia procuratoris,fiet missio ex secundo decreto cõtra dominum.& hoc casu Bart.malè loquitur, ꝙ tenuit indistinctè,ꝙ missio nulla ex secundo decreto,fit contra dominum ex contumacia pcuratoris.sed debet Bar.saluari in missione in possessionem,quę fit ex secũdo decreto super psonalib*, quæ requirit dolum domini, & latitationẽ:vt l.Fulcinius.§.quid sit latitare.ff.quibus ex cauſ.in possꝫeatur.

Differentia, quomodò legatum sit non scriptum, uel caducum. LVIII.

1 *Homo mortuus, non est homo.*
2 *Legatum non capit uires, nisi post testatoris mortem.*
3 *Conditione quicquid est, non est in obligatione.*

PRO non scripto legatū est, quando testator relinquit alicui, qui erat mortuus tempore testamenti, sine legati, quod caducum est quādo legatarius, siue hæres viuebat tempore testamenti, siue legati, sed mortuus est viuo testatore. Caducum legatum vel institutio est, quando legatarius, vel hæres mortuus est ante testatorem, pendente conditione legati, vel institutionis. Et his casibus deuenire debet portio istorū in substitutum specialiter eis datū, secūdò in cōiunctum siue hæredem aut collegatarium. l. vnica. §. cum triplici. C. de cadu. tollen. Ratio primæ decisionis est: quia si relinquitur mortuo, relinquitur ei, qui non potest capere*: qa homo mortuus, nō est homo: vt l. seruum manumisso. ff. de condi. indeb. nec hęres illius mortui poterit habere, postquàm nō habuit fundamentum in persona prædecessoris sui.* Ratio secundi, scilicet quasi caduci est: quia legatū non capit vires, nisi post mortē testatoris. l. à Titio. ff. de fur. Ratio tertij dicti est: qa postquā mortuus est pēdente conditione, & sic antequā purificetur conditio, debet annullari legatū siue institutio:* quia id quod est in conditione, non est in obligatione. l. cede re diem. ff. de verbo. sig. & l. si qs sub conditione. ff. si quis em. ca. test.

Cautela pro appellato, quando appellans non appellauit infra x. dies. LIX.

Decē dies. Appellatio post x. dies, si fiat, & opponatur contrà eam, pronūcietur esse procedendum super ea, ualet processus: & appellatio infra decē dies, præsumitur facta à die scientiæ. Lud Pon. in l sciendum xij. col. de uerbo obliga. & Rota in decisi. cccxix. si possessor. in not.

1 *Sententia lata si quispiam gravatur, infra x. dies appellandū est, siue fuerit diffinitiua, seu interlocutoria.*
2 *Negatiua non semper onus probandi in aduersarium transfundit.*

QVANDO* est lata sententia, si grauatur, appellandum est infra x. dies: siue sit diffinitiua, vt i aut. hodie. C. de app. & in c. quod ad consultationem. ad fin. de re iud. in c. cū dilecti. de elect. cū si. siue sit interlocutoria, vt est tex. cum gl. not. in c. significauerūt. extrà de testi. & ideo, si aliqui appellauerunt post x. dies, nō tenet appellatio, vt in dictis iuribus. Sed dubiū est, q si esset appellatum post x. dies, qualiter debet opponi p appellatum, q nō sit appellatū tēpore debito. Et dic, q cautela est secundùm Io. An. in c. Romana. §. si verò. de appe. in vj. quē sequitur ibi Dom. videlicet q appellat* dicat, nego appellatum infra x. dies, & nō dicat appellatū fuisse post x. dies. Et hæc cautela vtilis est propter duo. Primò, qa non sequitur, quia si appellauit post x. dies, ergo non prius: quia potuit prius appellare, extrà de testib. cum tu. Secundo, quia vtilis est propter negatiuam, quia negando transfundit in eum ius probandi: vt ff. de proba. l. ei qui dicit. sed Do. ibi dicit, q ista secūda ratio non est bona*: quia negatiua

negatiua nō semper transfundit onus probandi in aduersariū: vt not. in ca. super his. extrà de accu. & not. in c.j. de consef. lib. vj. Nam scire debes, quòd quando quæritur an aliqs appellauerit congruo loco & tēpore, vel apostolos petierit, vel suā causam prosecutus fuerit, tunc sine dubio ille qui appellat, debet probare: vt l. litigatoribus. & l. eos. in fin. & l. pe. C. de app. vt no. Spe. in ti. de citatione. §. sequitur videre. iuxta prin. & de appel. §. qualiter antē appellatio. ver. & aduerte. & ita dicit etiam Arch. xxij. q. j. ad fin. & adde, quod dixit idē Archi. l. dist. si quis ꝑposterè. præsumitur tamē temporis solennitas, videlicet ꝙ infra x. dies fuerit interposita appellatio: vt vult Bald. in auf. hodie. C. de appella. & Ludo. de Ro. in l. sciendum. ff. de verb. oblig.

Cautela quomodò iurabit ille, qui soluit nemine præsente, illi qui mutuauit etiam nemine præsente, & repetitur per eundem. LX.

1 *Mala omnia pati debemus potius, quā malo consentire.*

2 *Iuramentum super una re tantum, & de eodem tempore indiuisibile dicitur.*

SI mutuaui tibi centū in camera, & tu restituisti mihi similiter nemine præsente, & posteà peto à te

2 ista centū, & volo stare iuramento tuo, vel tibi facio vnā positionē, ꝙ tibi mutuaui centū, an licitè & securè posses iurare. Et videtur ꝙ non, quia si tu iuras, ꝙ tibi mutuaui, cōpelleris ad restituēdū, etiā si diceres, sed ego tibi restitui: qa nō crederetur tibi super restitutione, iuxta no. per Cy. in l. ij. C. de don. ante nup. & singulariter ꝑ Bar. in l. Aurelius. §. idem q̄sijt. ff. de li. leg. & per Bart. in l. vna. C. de confes. & per Anto. de Bu. in c. ex pte decani. de rescrip. sed si tu iuras, ꝙ non mutuaui, iuras falsum: ergo, &c. gl. in c. cupientes. in ver. malignantium. de elect. in vj. facit, ꝙ potsit iurare, ex quo in veritate non tēdit in præiudiciū alterius, etiā quia tu habes ius in principali causa: & quia liberas animā fratris à peccato, qa si bis solueris, illicitè retinebitur: vt in

1 reg. bona fides. de regu. iur. in vj. Potius debes omnia mala pati, quàm ī cōtrarium, scilicet quàm malo cōsentire. quod me. causa. in cap. sacris. itē quia principaliter iuramentum præstatur Deo, cui non est mētiendū: vt no. Pet. de Anc. in d. c. cupientes. sed Ioan. de Imol. in d. c. cupientes. dicit, quòd posset fortè dici, ꝙ ille non tenetur respondere tali positioni, sub audi: nec tu iurare, an mutuauerit: ergo, &c. sed solùm debet iurare, an debeat seu debitor sit: cū hoc psuadere debeat æquitas iudicantis, vt calūnijs & malicijs obuietur: arg. l. in fundo. ff. de rei vendi. facit l. vbicunque. ff. de interrog. actio. posset etiā fortè secundùm cum iurare: iuro, ꝙ si mihi mutuasti, tibi restitui: & sic nō fateretur purè intentionem actoris, ita vt ex illa posset se fundare, sicut dicitur de opponēte exceptionem: vt in reg exceptionem. de regu. iur. lib. vj. facit quod not. in l. siquidem. C. de excep. & c. cùm venerabilis. extrà eo. tit. Dicit etiam Io. de Imo. ꝙ si iudex arctaret te ad respondendū purè super depositione mutui, vel super iuramento delato, posses dicere iuro, quòd non mutuasti mihi aliquid, propter quod tibi obligatus sum: & tunc dicit verum, & repellit

ab ipsa: quia si millesies tibi promitteret, & copula secuta etiã cũ iuramẽto, staretur primæ ꝓmissioni, & 1 nõ secũdæ, etiã iuratæ & copulatę, vt est casus in d.c.si inter. Et ad hoc, vt ista cautela producat effectũ, quãdo est secuta copula cũ vno, & prius ꝓmisit alteri per verba de futuro, & est quæstio in iudicio, vt matrimoniũ ꝓualeat, est opus alia cautela, videlicet q; ille, cũ quo est copula subsecuta deducat, & ꝓbet, q; primo ꝓcesserit ꝓmissio p verba de futuro sibi facta, & q; deinde secuta est copula: secus si ꝓbaretur ecõtrã: qa primò interuenit cõpula carnalis, & de 2 inde secuta est promissio carnalis p verba de futuro: & interuẽt* copulę non sufficiet: nisi ꝓbaretur, q; promissio, & copula subsecuta esset: vt est casus, & ibi hoc no. d. Ant. de Bu. in c. veniens. ij. & ibi per Docto. de spon. facit qđ no. Bar. in l. non solũ. §. sed vt probari. ff. de no. ope. nuncia. & ideo sis cautus, vt articules, q; promissio præcessit copulam.

Cautela quod cõiuges ante matrimonium faciant pacta inæqualia[a]. LXII.

a Pacta inæq. *Pacta de lucrãda dote, et donatione ꝓpter nup. inæqualia nõ valent l ex morte. C. de pact. cõuẽ. tã super dote, cũ authẽ. ibi posita, nisi fiant ante matrim. cõtractũ per uerba de p̃senti Inn in c donatio de dona. inter. uir, & ux. et Ang in d l ex morte. Et an & quãdo pactum de lucrãda dote ualeat, uide in l. j. & ij. ff. de pact. dot. in l quod scitis. cum glo. de bo. qua lib. Do. in l ij solu. matrim.*

1 *Donatio propter nuptias, regulariter æqualis cum dote esse debet.*

2 *Pacta inæqualia matrimonio constãte. prohibita sunt, quoniam donationẽ sapiunt.*

DEBES* scire, q; regulariter donatio ꝓpter nuptias debet esse æqualis cũ dote, & pacta de lucrãdo dotẽ, & donationẽ ꝓpter nuptias, in totũ vel ĩ parte debẽt esse æqualias aliãs nõ valeiẽt: vt habet ĩ aut. de æqual. do. in pri. & in l. ex morte. cum aut. ibi posita. C. de pac. cõuẽ. & Inst. de do. §. est & aliud. & in c. donationis. extrà de do. inter virũ. Sed cautela est, q; dicta pacta etiã inæqualia facta valeãt, videlicet q; fiãt anteq̃ã cõtrahatur matrimonium de p̃senti: qa tũc bene valebit. Et est ratio:* qa pacta inæqualia sunt ꝓhibita cõstante matrimonio, qa sapiũt donationẽ, q̃ est ꝓhibita, ne mutuo amore se spoliẽt: vt l. j. ff. de do. ĩter vi. q̃ ratio cessat ante cõtractũ matrimoniũ: & ista est doctrina singularis Innoc. in d. c. donatio. quã sequitur ibi dom. Ant. de Bu. & Ange. fecit festum de ea in d. l. ex morte. C. de pac. cõuen. quod bene not. quia nunc est in facto.

Cautela quibus uerbis utatur princeps ĩ priuilegio[a], ad hoc ut ĩtelligatur ab omnibus muneribꝰ aliquẽ liberasse. LXIII.

a Priuilegio. *Priuilegiũ qualiter sit ip̃trãdũ. in Spe. de rescrip. p̃senta. §. xj. Priuilegiũ derogãs statuto, intelligitur etiã de statuto futuro. Vide Fl. no ĩ l. si seruum. in principio, de ser. ur. pra. & Bal ĩ l. si mihi et tibi. §. in legatis de leg. j. uer. ul. di & tenet Ray. de for. in l. si ita legatũ esset. de auro et ar. leg.*

1 *Priuilegium immunitatis generale, in muneribus & honoribus, de personalibus tantũm intelligitur.*

2 *Munera ordinaria, & extraordi. quæ sint.*

ter ferre sententiā absolutoriā diffini tiuē, de quo nihil erit probatū. & idem in similibus, quādo causa iudici delegatur ad tēpus de consensu partiū. de quo dic per Bart. & Docto. maximè per Pau. de Cast. in l. admonēdi. ff. de iureiurando. & per Anton. de But. in c. fin. de iureiurando.

Cautela ad hoc, quòd decem annorum præscriptio, quæ communiter introducitur per statuta, non obstet. LXV.

1 *Agendo uel ab excipiendo in multis casibus quisquiam repellitur, neq; præscriptioni renunciare potest.*

2 *Statuto si caueatur, quod debitor x annis præscribatur, licet renunciari non possit, tamen aliud remedium competere potest.*

1 IN multis* casibus quis repellitur ab agēdo vel excipiendo propter præscriptionem legalem vel statutariam, & tamen præscriptioni renunciare non potest: vt not. in l. j. ff. de vsuca. & in l. nemo potest. ff. de lega. j. Sed cautela est, quòd nec præscriptio possit obesse, vt agatur, & conueniatur in instrumēto, quòd finita præscriptione iterū deberi incipiat, & toties incipiat deberi, quoties præscriptio cōpleta fuerit, vt probatur no. in l. sicut in annos. in pri. bi, adijciatur quoties quis &c. vt ff. qui mo. vsusfr. amit. & ita no. dicit Bart. in d. l. nemo potest. in pe. col. versi. quæro statutum est, quod præscribatur. vbi dicit,* q licet statut. quo ca-
2 uetur, quòd præscribatur debitor x. annis, non posset renunciari: tamen remediū est, quòd agatur & conueniatur, quòd finita dicta obligatione x. annorū, iterū deberi incipiat, p d. l. sicut in annos. in prin. & ita no. p Bal. in l. cū rem publicā. C. vt in possi lega. vbi etiā idem dicit in legato, & quoties scriptū fuerit, toties lego, vt d. l. sicut ī annos. & idē no. d. Floria. in l. si vsusfructus alternis annis. ff. q mo. vsusfru. amit. & pro hoc vide omnino, quod no. Ang. in l. cētesimis. in fi. in prin. ff. de verbo. obli. quod no. Bar. & Docto. in l. j. ff. de vsufruc. & quod dicam in cautela sequenti.

Cautela quòd licet in criminalibus non admittatur procurator, admittitur tamen excusa
a tor[a], & uide hic alios modos defendendi absentē. LXVI.

a Excusator. *Excusator qñ amitti debeat, uide Spe. de cit. §. j. uer. itē quod erat infirmus & §. vj uers. quid si altera. & Docto. post Bar. in l. quæsitū. de re iudicata. Excusatorem admittere est utile citato. Vide Spec. de accus. §. vj. uers. sed quid si citatus.*

1 *Procurator in causa criminali regulariter a relegatione supra nō admittit.*

2 *Iudex ex officio de innocentia rei potest, & debet inquirere, & si ipsum innocentem reperiat, absoluere.*

1 IN causā* criminali regulariter à relegatione suprà nō admittitur procurator, vt l. seruum quoq. §. publicè. ff. de proc. & l. pe. §. ad crimē. ff. de pub. iudi. intantū quòd etiā pater pro filio nō potest interuenire, etiā si dicat: quòd veniat pro suo iure & interesse. iuxta l. j. ij. iij. & iiij. ff. de lib. causa. quia secūdùm veram opi. non potest nec debet admitti filio absente, licet multi teneāt contrariū in hoc, vt no. in dictis iuribus. Sed tu potes adhibere per indirectum cautelam, quæ tantū operabitur, ac si admitteretur procurator vel defensor. nā si habes iudicē amicū, vel nō cō-

tum quæ bñ faciũt & cõcludãt, quàm etiam quæ nõ ita bene fac ũt: si sunt persuasiua, & etiã ducant aliqualem
a præsumptionẽ.ᵃ ᵇEt est rõ, quia sæ
b pissime iudex mouetur ad iudicandum per rõnẽ, quæ minus facit, & aliquando nihil facit seu valet, & non moueretur per rationem vrgentẽ, q̃ non intrat caput suũ. Istam cautelã dat d. Ant. de Bu. in c. per tuas, qui fil. sint leg. & teneas, quòd sit vtilis, qa sæpissime expertus sum.

a Aliqualem præsumptionẽ. *Præsumptio probat plenè in his, quæ sunt consona ueritati. Bar. in l. ij. in princ. in ij. col. uer. quærit. gl. j. in lect. Nico. de Neapo. ff. de excus. tuto.* b *Præsumptiones plures simul concurrentes, inducunt animum iudicis ad unum conceptum mentis finalem, ut adminiculo iuramenti non indigeat. Bal. in rub. C. de controuer. inuesti. in ulti. col.*

Cautela quando ille, qui debet mitti in possessionem, uel ille qui emit rem affitus facit citari habentem ius, quib. uerbis utetur in citatione. LXVIII.

1 *Statutum, ut est Perusij. & Taruisij, si disposuerit, quod propinqui ita demũ ad præsentandũ admittantur, si ciues fuerint, intelligitur de illis, qui onera & factiones sustinent.*
2 *Exceptionem non competere, & non posse ipsam opponere, paria sunt.*
3 *Actor sequitur forum rei.*
4 *Clausula, si sua priuauerit interesse, quam efficaciam habeat.*
5 *Promissio centum annorum ubi interuenit, præscriptio non currit.*

SI petens se mitti in possessionem facit cõtradictorem, & contradictor comparuit, & fuerit repulsus tempore iussus de mittendo, nũquã admittetur amplius ad contradicendũ tẽpore iussionis. nam nec audietur, si velit appellare. l. vnica. C. si de momẽ. pos. fuerit app. quod singulariter limitat Bal. in l. si C. de edi. diui Adri. tol. videlicet q̃ ita demũ appellet iste cõtradictor, quãdo se opposuit non citatus tempore missionis, vel etiã si fuerit citatus sub cõditione, vt si habeat ius contradicẽdi, cõpareat. sed si fuisset citatus simpliciter, quòd deberet cõparere ad cõtradicendũ: tunc hæres vel alter qui fecit eũ citare ꝓ legitimo cõtradictore, nõ admitteretur posteà ad dicendum, quòd nõ esset legitimus a cõ-
a tradictor, allegat no. per Inn. in c. cũ inter. de excep. & idem no. Bat. & Doct. in l. si cui mulier. ff. solu. matri. & Bal. in l. si suspecta. de inof. testamẽ. & do. Ant. in c. exhibita. in antepen. col. de iud. & Canonistæ in d. c. cũ inter. facit quod no. Bal. in l. testamenta. in fi. C. de testamẽ. & Ang. in l. j. §. hæc stipulatio. in viij. co. ff. si cui plus quàm ꝑ l. Falci. Et ideo si statutũ dicat, q̃ propinqui & collaterales possunt se præsentare sup venditionibꝰ vsq; ad certũ tẽpus, & elapso tẽpore, emptor denunciat alicui affini, q̃ si se vult pr̨sentare super venditione prædicta, debet cõparere: iste affinis cõparuit. ẽptor vidẽs, quòd affinis cõparuit, opponit q̃ non põt: qa lapsa sunt tempora comparendi. Dicendum est, quòd si iste emptor citauit eum pro habili, & citatio fuit facta purè & nõ cõditionaliter, & specialiter fuit facta illi affini, quòd emptor nõ poterit posteà opponere exceptionem inhabilitatis. Et idem est dicendum, si statutum dicat, sicut est Paduæ, quòd affinis vel vicinus nõ

posſit præſentare quedã niſi ſibi denuncietur, & emptor denũciauerit ſibi pure: quia tũc nõ poterit opponere de inh. b litate, qa citãdo ipsũ ſimpliciter, videtur reputare ipſum leg:timũ contradictorẽ vel præſentatorem. & idem eſſet dicendũ ſi ſtatutũ diceret,* ſicut eſt Peruſij & Teruiſij, quòd propinqui ita demũ ad mittantur ad præſentandũ, ſi ſint ciues, vt intelliguntur eſſe ciues, ſi ſuſtinuerũt onera & factiones. & emptor citauerit quẽdã ciuem Teruiſii nũ per priuilegiũ commoiãtem alibi, & nõ ſuſtinentem onera & factiones Teruiſij, & citatus cõparuit, nõ poterit citans ſibi opponere, quòd nõ ſit habilis ex forma ſtatuti, ex quo forma videtur approbaſſe ipſum citando ſimpliciter,* quia paria ſunt exceptionẽ nõ cõpetere, & nõ poſſe ipſam opponere, vt eſt gl. no. in l. qui habebat. ff. de manu. teſtamen. Et ideo ſis cautus in caſibus prædictis & in ſimilibus, quãdo vis ſpecialiter aliquem citari facere, vt concipias cõditionaliter citationem hoc modo, videlicet citet talis, vt cõpareat, ſi habet ius cõparẽdi, vel aliqd faciendi, vel præſentandi, vel ſi ſua putauerit intereſſe, quòd nõ credis, debeat cõparere, & nõ dicas, vt faciũt ignorãtes, ſcilicet compareat talis, vel ſi talis vult præſentare, debeat cõparere ad deponẽdũ pecuniã, vel aliud ſimile faciendũ, quia tũc videtur approbaſſe perſonam ſuam, vt dictum eſt, quod ſingulariter no. quia valde vtile & quotidianum. Cautela præcedẽs eſt vtilis etiã ad aliud, & ex ea potes ſumere aliã cautelã, quãdo tu, q es laicus vel etiã clericus, velis conuenire vnum clericũ corã iudice ſeculari, tamẽ regula eſt,* quòd actor ſequitur forum rei, vt in c. cũ ſit generale. de foro cõpe. & in l. iij. C. de iuriſdict. om. iudi. Et ideo volens conuenire clericum, debes adire iudicem eccleſiaſticum, vt in c. ſi diligẽti. de foro cõpe. nam potes per indirectũ trahere clericũ ad forũ laici, videlicet hoc modo. citetur clericus nõ ſimpliciter, quia tũc deberet citari coram iudice eccleſiaſtico, vt dixi. ſed citetur, ſi ſua putauerit intereſſe, vel ſi prætendat aliquod ius, quo caſu videt ſi cõpareret, quòd ſit actor, & nõ reus, & per cõſequẽs debet ſtari iudicio laici. Ex quo ſequitur vnũ aliud, ꝙ ſi hæres vult facere inuentariũ, iuxta l. ſi. C. de iure delibe. vel tutor vult facere inuentariũ pro pupillo, iuxta l. tutor, q repertorium. ff. de admini. tutorũ. vel vult citare creditores & legatarios, & aliq reperiũt laici, & aliqui reperiũtur ſacerdotes vel clerici, ne habeãt cauſam adeũdi iudicẽ eccleſiaſticũ, facit eos citari per laicũ hoc modo,* ſi ſua putauerint intereſſe: qa tũc valebit dicta citatio, vt voluit Ang. in l. j. §. hec ſtipulatio. ff. ſi cui plusquã per l. Fal. in repeti. ſua. & vide circa hoc quod not. Bal. & Paul. de Caſt. in l. teſtamenta omnia. C. de teſtamẽ. ſed tamẽ tuti* eſt in caſu, vt iudex laicus requirat iudicem eccleſiaſticũ, vt citet clericũ, vt cõpareat corã ipſo, & citet ſupradicta cõditione. ſi ſua putauerit intereſſe. nã regulariter quãdo vnus iudex vult citare ſubditũ alterius, tutius eſt, ꝙ nõ citet, ſed requirat iudicẽ propriũ, qui citet eũ: vt habetur in l. omnes. §. verum ſi apparitor. C. de epiſco. & cleri: & in l. a diuo Pio. ff. de re iudicata. & per Bart. in l. j. ff.

de

de requi.reis. Alia cautela est, quòd quis promittat post triginta vel centũ annos. nam si promitteret etiã post cẽtum vel mille annos, teneretur post dictũ tempus, vt probatur in l. centesimis. ff. de verborum obliga. & ibi hoc no. Ang. qui tenet, quòd si promitteret post centum vel mille annos, anteriori tempore nũquàm præscriberetur per illũ tex. & allegat etiã rationẽ, quia ante diem agi non potest, ergo nõ currit præscriptio, vt l. j. ff. de diuersis & tẽpora. præscriptio. Potest dari & alia cautela in casib, in quibus potest renũciari præscriptioni, vt inducatur tacita renũciatio, videlicet quòd dicatur in instrumento locationis, vel alterius cõtractus, quòd debitor promittat contenta in instrumento perpetuò habere rata & firma, & nunquã in vllo contrafacere vel venire aliqua ratione vel causa. Nã per dicta verba, perpetuò, &c. inducitur renũtiatio præscriptionis. ita dicit Ang. no. in l. j. ff. de vsuris. & pro hoc videtur esse tex. secũdùm Ange & Bal. in l. quod si nolit. §. sicut ita. ff. de ædil. edic. qui allegatur secundùm Bald. ibi. Quòd vbi in promissione apponitur verbum, quãdocũq; vel verbũ perpetuò, nũquàm currit præscriptio statutaria vel legalis, quod intellige, quando talis est præscriptio, cui potest renũciari. & ita cõsuluit Rapha. Fulg sequẽdo doctrinã Ang. quã d. cit esse verã & singularẽ. & nõ allegat d. §. sicut. & & Bal. secũdũ alias rationes, & cõsilium incipit, proposita q. videtur mihi no. singularis Ang. quod bũ not. quia regulariter in instrumentis dicta verba solent apponi.

2 Legitimus contradictor. Legitimè factum quomodo intelligatur, in no. in c. si de libel. oblatione. Legitimè factum an debeat retractari post. glo. in l. j. C de iure fisci. lib. x. Dy. in regula, in ambiguis. in vj. & c. factum.

Cautela quando confessio per errorem facta non possit reuocari. LXIX.

1 *Confessio per errorem facta regulariter reuocari potest.*

2 *Errorem allegare nolens non auditur, ubi sibi ad deliberandum terminus datus fuerit.*

3 *Terminus ad deliberandum & deliberatè respondendum, dubitanti dari debet.*

CONFESSIO, quæ dicitur esse facta per errorem, regulariter potest reuocari, probando rem aliter se habere: vt est tex. cum glos. & ibi per Doct. in l. de ætate. §. fina. ff. de interrogactio. & habetur in l. error. C. de iur. & fac. igno. & ibi per omnes Doc. & per Bar. & Doct. in l. nõ fatetur. ff. de cõfes. Sed cautela est, quòd confessio non possit retractari, quòd post dictam confessionem facias assignari terminum breuem confitenti ad dicendum & contradicendum, quare non debeat fieri præceptum de soluendo, & dictam confirmationem exequi, quia elapso dicto termino, si facies fieri præceptũ de soluendo, erit irreuocabile occasione erroris: quia vbi est datus terminus ad deliberandum, non potest audiri, posteà volens allegare errorem. ita singulariter dixit domi. Ange. de Are. instit. de act. §. si minus. alle. no. per Bald. in l. j. ff. de confess. & in d. l. error. & pro ista decisione vide glo. singu. quam ipse no. alleg. in c. cx

3 in c.ex literis.extra de diuor. *quæ vult, quòd quando quis dubitat, debet sibi dari terminus ad deliberandum, & deliberatè respōdendū: quo termino elapso si responderit, nunquàm amplius poterit reuocare secū t dū Bal. qui ita no. ad hoc illā gl. pro sing. in l. si quidem. C. de except. & idem no. Inno. in c. cū olim. extrà de vsur. & Archi. c. fin. de iura. calum. in vi. & Flo. in l. de ætate. §. Celsus. ver si. vnum tamen no. circa hanc reuocationem. ff. de interroga. act. Sed vt ista cautela perfectè tibi possit subuenire, adhibeas vnā aliā, & est practica singularis, vt facta confessione seu responsione, altera pars faciat scribere per notariū ipsa præsente, & dictam cōfessionem seu responsionē acceptante, inquātum faciat pro ea, & nō aliter: nam ex postfacto dicta confessio seu responsio amplius reuocari nō poterit, vt l. sicut. C. de act. oblig. secundùm Bal. qui ita singulariter no. in l. Gallus. §. quidam rectè. circa prin. ij. col. ff. de libe. & posthu. Ex quibus sis cautus, quòd confessio vel responsio aduersarij nō possit reuocari etiam allegato errore, vt duo ista facias concurrere. Primum, quòd assignetur terminus ad confitendum & respondendum, vel contradicendum. Secundùm, quòd acceptes dictam confessionem seu responsionem. de quo tamen vide omnino Bal. in d. l. error. in fi. penul. col. C. de iur. & facti igno. vbi circa hoc facit vnam distinctionem.

Cautela ad hoc ut debitor possit conueniri ubicunque reperiatur. LXX.

1 *Clausula, ubiq; locorum, quid operari debeat.*

SAEPISSIME in instrumentis debiti solet apponi clausula, videlicet. q̄ omnia illa centū promisit dictus debitor soluere Paduæ, Vincentiæ, vel Veronæ, Perusij, vel Florentiæ, & vbiq; locorū: *de qua clausula habetur in l. ij. §. si quis ita. ff. de eo quod certo loco. & in l. si qs in conscribendo. C. de pac. & in l. si cōuenerit. ff. de iur. om. iud. & per Doc. Ant. de Bu. in c. j. in xxv. col. extra de iud. Sed tu sis cautus ad hoc, vt dicta ꝓmissio valeat, & possit tibi subuenire perfectè, q̄ cōcipias eā hoc modo dicendo, vt vbiq; locorū insolidum, ne propter copulā, & quæ ponit inter loca intelligatur esse facta diuisio, per d. §. si qs ita. Itē debes addere, vbiq; locorū, quātūcūq; distantiū: quia si debitor promisit soluere in pluribus locis, & subdit clausulam, & vbiq; locorū intelligit̄ æquè distantiū à loco remotiori noiato, vt singulariter dicit do. Ant. de Bu. in d. c. j. & quo facit quod no. Bar. in l. sed si qs. in §. quæsitū. in ij. col. & in fi. illius §. ff. si qs cau. & qd̄ in simili no. Bald. in l. fi. §. sed si quis in cōscribendo. in iij. col. C. cōmunia de leg. licet in cōtrariū faciat, qd̄ no. Iac. de Are. in iij. col. C. de epis. & cle. Itē qa ꝓpter illam clausulā generalem, vbiq; locorū, nō poterit debitor cōpelli ad soluēdū in vno loco, si reperiatur ibi nauigans, aut etiamsi inueniatur ibi in loco ei suspecto, vt si timet potentiā aduersarij, aut etiā autoritatem iudicis perhorrescat, primū ꝓbatur in l. hæres absens. §. fi. ff. de iudi. secūdū in l. de ætate. ff. ad Treb. Itē qa dicta promissio recipit dictā restrictionē. ff. de condi. inde. l. qui certo loco. ita no. dicit Ange. in l. cū ei. in

fi. prin.

§. prin. ff. de lega. ij. Ideo ad tollendā istā dubitationē, addas instrumēto, dū dicit̃ vbiq; locorū, etiā scilicet si ibi reperiat̃ nauigās, vel aliud simile faciens, vel etiā si ibi timet potentiā aduersarij, vł authoritatē iudicis. Itē etiā addas, si ibi nō reperiatur, p ea quę habētur in d. l. hęres absēns. §. j. Itē addas, & promisit in tali loco sol uere, & se ibi psonaliter pśentare, se cūdū Bal. in l. cū Archimedorā. circa mediū. C. vt in pos. leg. Vltimò addas, & debitor dictus renūciauit oībus & singulis legibus, puisionibus, & priuilegijs, & gratijs, & saluiscon ductis tā factis quàm faciēdis, & pro misit nō impetrare aliquā gratiam, vel priuilegiū, vel saluū cōductū. vel aliqd in cōtrariū, & iurauit prędicta oīa, & singula attēdere & obseruare, & nō cōtradicere, vel facere, vel venire de iure, vel de facto sub tali pœna, &c. Ex quib. oībus sic formare poteris promissionē, quæ cētū dictus debitor pmisit soluere hic Paduę, Vincētię, Perusij, vel Florētię &c. & in dictis locis se pśentare, vel in aliquo ipsorū, ad omnē requisitionem dicti creditoris, & vbiq; locorū quā tūcūq; distātiū. etiā si reperiatur ibi idē nauigās, vel qd simile faciēs, vel etiā si ibi timeret potentiā aduersarij vel alterius, vel iudicis authoritatē, vel etiā si ibi nō reperiatur, & pmisit soluere oīa & integra centū, & insolidū, vbi fuerit inuentus, vel vbi fuerit petitū, & dictus debitor renūciauit omnibus & singulis legibus, prouisionibus &c. vt dictū est suprà.

Cautela quo tempore aget ille, qui petit pœnam dupli appositam in contractu. LXXI.

a *Clausula, rato manente pacto, quid operetur, remissiuè.*

REGVLARITER in instrumentis vēditionū, & aliorū cōtractuū solet apponi pœna dupli, videlicet, & pmiśit duplū noīe pœnę, quā exigi & cōsequi posse voluit, rato manente pacto. a de qua clausula habet̃ in l. j. & p totū. ff. de euic. & in l. rescriptū. §. si pacto. ff. de pac. & in l. ita stipulatus. la grāde. ff. de verbo. oblig. vbi ponit̃ an pœna & res exigi possit. Sed aduertas, q̃ ista pœna nō potest exigi per emptorē etiā re euicta, & sic etiā si esset cōdemnatus ad rē emptā restituendā: nisi quādo res vēdita aberit ab ipso emptore, & sic ab eo fuerit auocata, vt est tex. cū glo. no. in iiij. q. incipit, si seruum. in prin. ver. abest. ff. de act. empt. & est tex. cū gl. in ver. restituto. in l. euicta. §. fi. ff. de euict. facit l. habere licere. eo. tit. Et ideo tū, qui vis agere & petere pœnā dupli appositā in contractu, sis cautus, vt patiaris primò sententiā ferri cōtra te, ita q̃ transeat in rē iudicatā, & vltra hoc, vt res auocetur ab ipso, ita q̃ tradat rē vincenti, vel ponatur in possessionem. aliàs si ageres antequàm auocetur, succumberes per prędicta, & ita ego aliàs obtinui in quęstione facti.

Cautela ad euitandum quòd testes non examinentur a ad futuram rei memoriam, reperies similem cautelam pro eodem. LXXII.

a Testes nō examinētur. *Testes reci pi nō possūt ad perpetuā rei memoriā, qn̄ reus offert se paratū, tūc uelle subire iudiciū, Ang. ī d. aut. §. et hic uerò quod dicit uerum post Imo. in c. significauit. in glo. sua j. nisi iudiciū pendeat in aliquo arbitrio, uē actoris tantum.*

tū. Itē uerū nisi reus se sic offerēs, oppo nat exceptiones impedītes litis ingref sum. Ang. ibi in iiij. col. quod dicit ibi sing. probari contra Inno.

1 *Testes ad perpetuam rei memoriam, etiam lite non contestata, regulariter examinari possunt.*

1 TV scis, *quòd testes possunt examinari etiam lite non con testata, etiam ad perpetuam rei memoriam, quando testes sunt valetudinarij, ita quòd dubitatur de morte, vel sunt recessuri, vt no. extrà vt lite nō cōtestata. c. quoniam. & in l. lege Aquilia. ff. ad legē Aquiliā. Sed reus si vult impedire istā examinationē, sit cautus, & dicat, quòd non vult quòd fiat examinatio, & offerat se paratū suscipere iudiciū, & velle litigare, qa tūc nō poterit fieri examinatio. Ita singulariter not. Ang. in aut. de testib⁹. §. & hic verò. col. vij. Et est ratio, qa cessat causa illius examinationis tūc petitæ. & ppterea dico, quòd istud debet intelligi, nisi testes vellent recedere antequàm lis posset cōtestari, vel dubitaret de morte ipsorū, vel si esset tempus, puta feriatum, quo agi non posset.

Cautela pro usufructuario. LXXIII.

1 *Vsufructuarius regulariter cauere tenetur, quòd ipse utetur & fruetur arbitrio boni uiri.*

2 *Vsura prohibita sunt.*

1 VSVFRVCTVARIVS *tenetur regulariter cauere, quòd ipse vtatur & fruatur arbitrio boni viri, vt habetur in ti. ff. vsufruct. quē ad. caue. Sed no. vnam cautelā pulcherrimā, quā potest adhibere vsufructuarius in hoc, vt ipse dicat, se fideiussorē nō posse inuenire, q pro eo promittat de vtendo & fruendo arbitrio boni viri. qa tūc vsufruct⁹ debebit apud hæredē remanere, & hæres debebit præstare vsufructuario tertiā partē vsuræ centesimę, vt probatur in autē. de nuptijs. §. si verò vsufruct⁹. & ibi hoc no. & tenet Ang. col. vij. 2 *Sed ego credo, cū hodie vsuræ sint prohibitæ, vt c. qa in omnibus. extrà de vsu. & in authen. ad hoc. C. eod. titu. quòd talis vsura peti nō possit, nisi petatur tanquàm interesse: sicut dicitur in simili de emolumentis legalibus dotis: habetur in c. salubriter. extrà de vsu. ff. soluto matri. l. insulā. §. vsuras. & in l. fin. §. prætereà. ff. de iure dotium. & in l. curabit. C. de actio. em.

Cautela ad interrogandum testem, ut faciliter conuinci possit de periurio, uel affectione. LXXIIII.

1 *Testis quòd incontinenti se corrigere voluerit, non præsumitur.*

TESTIBVS examinandis solent fieri examinationes, de quibus habetur in c. cū causam. ij. de testi. & in l. testium. C. eo tit. & inter alios aliqui cautelosi faciunt istā interrogationē, si credit testis a verum esse id quod testificatus est: & hoc faciūt, quòd si testis dicit quòd sic, nō probat: quia deponit de credulitate, & non de veritate, vt habetur in dictis iuribus. Sed si diceret, quòd nō, videt illud reuocare, qd primò dixit, & sic qualitercunq; respondeat, incidit in laqueū, vt no. Io. And. in c. inquisitionis. in ver. de credulitate. i nouel. de accus. Sed tu dicas, quòd ista interrogatio tanquā cauillosa & captiosa non est admittēda, & si iudex aduerteret ad legitimandum interrogatoria, & reper

reperit talem interrogationẽ, cãcel-let eã, sed si iudex impeditus eam dimitteret, & secũdũ eã testis esset interrogatus, & respõdisset affirmatiuè, siue negatiuè, dicas ꝙ non nocet dicto testis, in quo primò deposuisset de veritate: *q̃a nec præsumptio est, ꝙ incõtinẽti voluerit se corrigere. vt l. nõ ad ea. ff. de cõdi. & demo. nisi hoc apertè diceret, vt in c. præterea. de testi. cog. Et hoc vltimũ, ꝙ valeat tale dictũ testis, & ꝙ nõ videatur se corrigere, tenet do Prosdo. de Comitibus, in c. in omni. de testi. vbi vide. Alia interrogatio solet fieri, videlicet interrogatur testis, qui deposuit aliquid affirmatiuè vel negatiuè, si possibile est rẽ aliter se habere, & testis ipse nesciret: nã si respõdet ꝙ sic, nõ creditur eius dicto: quia nõ cõcludit necessariò, vt in c. in præsentia. de proba. & i l. nõ hoc. C. vnde cog. cũ simi. Pone exemplũ, testis deposuit, ꝙ Titius tali die nõ fuit in tali loco, puta in scholis, interrogetur si possibile est, ꝙ ipse fuerit, & testis hoc nesciret, si respondet, ꝙ sic, nõ probat eius dictũ. Itẽ pone exemplũ affirmatiuè, testis dicit, ꝙ res nõ valet tantũ, & cõmuni æstimatione iudicaretur, ita interrogetur, si possibile esset, ꝙ nõ ita iudicaretur cõmuniter, & si dicit, ꝙ sic, eius dictum non cõcludit. & idẽ tu dicas in similibus. & ista interrogatio est valde vtilis, & semper tu apponas in interrogationibus tuis. Vna alia cautela est inuenta calũniosè circa personas testis, nã cõmuniter solet fieri interrogatio ista, interrogatur testis quã partẽ vellet vincere, & qa testis sapiens communiter solet respõdere, ꝙ vellet, ꝙ pars quæ habet ius vinceret: sed cautelosi addunt aliã interrogationem, scilicet quam partem vellet habere ius, cui interrogationi si 'testis debet respondere secundùm veritatem, non est dubium quòd oportet, vt dicat talem: quia communiter quis magis fauet vni parti, quàm alteri, & ideo eius dictũ non valeret, vnde propter hoc eius interrogatio debet dici cauillosa & captiosa, & propterea non est admittenda.

a Si credit te. *Credo prolatũ in attestatiõe ad captionẽ iudicis uel partis nõ uitiat, ut si iterrogat* an credat dicta p eũ esse uera. R espõ ꝙ sic, secũdũ domi. Pros Comitẽ Paduanũ, in c. in omni. de testi. cõtra Ioã. An. in c. inquisitiõis. in nouel de accu secũdũ Bartho. Cap. in ista caute. et ita faciũt cauillosi aduocati in interrogatorijs ad testes.*

Cautela ad euitandum præscriptionem, & repetita per eundem. LXXV.

1 Præscriptioni inductæ mero negligẽtiæ odio renunciari non potest.

CAVTELA, ꝙ in cõtractu nõ noceat præscriptio, videlicet ꝙ in instrumento dicatur, promitto tibi mille, & ꝙ possis me conuenire quãdocũq; velis, & est casus secũdũ Ang. & ibi dicit in iij. no. in l. quod si nolit. §. si quid. ff. de ædi. edi. facit quod no. in l. itẽ illa. §. quod adijcitur. ff. de consti. pe. & hoc intellige in qualibet præscriptione inducta in defectũ prouisiõis hoĩs, cui possit renunciari, secus in præscriptiõe inducta mero odio negligẽtis. *quia nõ potest illi renunciari, secundũ Ang. in dicta l. sicut ita. de quo p Barto. & Docto. in l. nemo potest. de leg. j. & per Bald. in l. itẽ illa. ff. de cõsti. pec. & per Bart. & Doct. in l. j. ff. de vsur.

Caute

Cautela pro aduocatis & procuratoribus, ad protrahendũ causas ad longum, & ad reiterandum plures appellationes. LXXXV.

1 *Interlocutoriam suam iudex reuocare non potest, quando res integra non est.*

2 *Appellationes plures sup nullitate fieri possunt.*

3 *Causam iustã fouenti aduersariũ suũ decipere licitum est, & per indirectũ ipsum vincere, dũmodò mẽdacium vel periurium non interueniat.*

NOTA secũdum Vbertũ de Bobio, & Ioã. de Deo, ꝙ aduocatus, q tenet de principali debet differre causam, si habet diuitẽ clientulum, vt proponat reus aliquã exce-
1 ptionẽ a, & sup ea faciat pronunciari, & posteà appellet. C. de appel. l. addictos. & admittit appellatio causa legitima ea inserta, vt in c. debit⁹. de appel. & hãc appellationẽ prosequatur. & super ea statim impetret
2 iudicẽ, vel nũciũ mittat, *& posteà nõ põt iudex reuocare interlocutoriã cùm res nõ sit integra: vt not. in c. cũ cessante. de appel. & Specul. in ti. de exceptio. §. iusto. ve. sed nunquid. Itẽ secundũ Alber. adhuc amplius poterit prorogari: qa si in causa appellatiõis aliqua causa incidat, & iudex appellationis grauet, iterũ ab eo appellet, sicut sæpe in curia fieri vidimus per maliciosos procuratores. Itẽ secundũ eũ, longè plus sic poterit prorogari, vt reus appellet à sententia, & dicat eã nullã corã iudice appellationis: qa fieri põt, vt not. Specul. in titu. de senten. §. iuxta, versic. sed quid si sua sentẽtia. vt habetur in Clemen. j. de iudic. & no. in c. sua. de appellatio. & si iudex pnũciauit iustã, vel aliquã, vel iniustam, statim iterũ appellet, & iterũ coram iudice appellationis iterũ dicat eã nullã, & sic poterit cẽties facere: nec enim dicitur tertiò prouocasse, cũ nullã appellationẽ fuerit ꝓsecutus, & semper possit dicere sentẽtiã nullam: vt ff. quę senten. sine appellatio. rescind. l. j. & l. ij. Itẽ docet Ioan. de Deo, ꝙ litigator semper insidietur iudici, & inuenta occasiõe appellet, nõ timet expẽsas, si diues est: qa grata superueniet, quę nõ sperabit̃ hora. Sed certè pudet me talẽ recitare doctrinã, quę non illuminat animã, nec subleuat ægrũ. xlv. distinc. inuidetis. Hæc enim doctrina nõ fuit erudiendorũ, sed perdendorũ auditorum, dũ quid mali didicerint insinuant. de cõsecratione, distinctio. ij. c. pro dilectione. doctrina etenim mala, cõscientia est malitiosa doctoris: vt in j. q. vij. cõuenientibus. ita dicit Specu. de except. §. nisi. versic. intelligetur. secũdũ Vbertũ de Bobio: qa
3 ista cautela nõ vtaris vbi causam foues iniustã, sed solũ quando iustã, & dubitas de fauore & potẽtia alterius partis, lucrando causas, perdes animam, iuxta not. in c. prępentiũ. de testi. in vj. & vide ꝙ dicã in seq. cautela. Vbertus de Bobio docet aliã cautelam, videlicet, vt appellans appellando, & prosequendo dicat primã sententiam nullam, & si iudex appellationis dicat eam aliquam, vel iustam, statim poterit appellari, etiam centies, & per hanc viam, vt docet Specul. in titu. de appellatio. §. quoties. in versic. itẽ no. secundũ Vbertum. & dixi in præcedẽti. sed clarius dicas dando cautelam similem duobus modis. Primò, quòd si est lata senten

sententia, appelles, si est lata secundò cōtra te in causa appellatiōis, iterum appelles, si fertur tertiò sententia conrra te, dicas illam tertiā sententiam nullā b, quod fieri potest: vt in Clemen.j. de re iud.& si pronūciabitur ipsam aliquam, appelles ab ista pronūtiatione, quod fieri potest, & si iterum in causa appellationis pronunciabitur cōtra te, appelles secun-
2 dò, quod fieri potest: * quia illæ duæ appellationes sunt super nullitate: & sic super diuersis, per ea, quæ habentur in c.sua.de appel.& in l.vnica.C. ne li.in vna & ea.ca.ter.prouo. Et si tertiò pronuntiabitur cōtra te, dicas istam tertiam sententiā nullā: & sic procedas vsq; in infinitū: vt suprà. Et licet ista cautela prosit ad litigandū, tamē non prodest quantùm ad impediendum executionē: quia latis tribus sententijs cōformibus sup negotio pri. debet fieri executio, licet posset dici sentētia nulla: vt in d.Cl.j. de re iudi. Et ideo melior cautela videtur esse alio modo ad impediendū iudiciū super princ.& ad impediēdū executionē hoc modo, videlicet ꝙ si feratur prima sententia contra te, non appelles: sed dices eā nullā, qđ fieri pōt.l. si expressim.ff. de app. & ibi no.& si pronunciabitur eam aliquā, appelles ab ista sentētia, & si iterum pronuntiabitur ea aliqua, secundò appelles: & si tertiò pronuntiabit aliqua, licet non possis amplius appellare, tamen potes istam sententiā vltimam super nullitate dicere esse nullam, & sic vlterius procedatur milies. Circa prædicta vide not.in Cle. j.de re iudi.& no. in Clem.fin. de appell. Sed dicta cautela nō vtaris, nisi foueres causam iustam in causa prin-3 ci. sed si foueres iniustā, videtur ꝙ tali cautela quis posset vti, per gl.not. in c.cupientes.in ver.malignātes.de elect.in vj. & vide quod ibi not.circa hoc.& p gl.not.vj.q.j.pdicator.* vbi dicitur, ꝙ licitū est fouenti iustā causam decipere aduersariū, & p indirectum ipsum vincere, dūmodò mēdacium vel periurium nō interueniat.

a Exceptio. *Exceptio, quæ pōt incontinenti probari, admittitur, quæ aliàs non admitteretur, in Spec de lit. cōte. §.ij. uersicu. quid si reus. & dicitur in continenti, id est, infra triduū glo. in l. ij. C. de erro. aduoca. Exceptio, quæ nō releuat, non debet admitti. Bald. in l. cum seruum. C. de ser. fugit.*

b Sentē. nul. *Appellatio a sentētia nulla fieri pōt. c. dilecto. & ibi Docto. de appella. uide per Bald. in l.j. in j col. in uer. quarūt Doc de sen. ex peri. re. & in Spe. de app. in iij. parte. in §.j. uersi. quidam autem utuntur. & uide in l. si constat. & in l. si expressim. de app. & Paul consil. xv. & Alexā. consi. vj. iiij. parte.*

Cautela quia in præcedentibus dictum est de appellationibus. LXXVII.

1 *Appellationis in materia cautela, remissiue.*

VIDEAMVS etiā aliā cautelā de eadē materia. nā ille, qui vult appellare, debet esse caut⁹, vt si iudex nō vult admittere antiquā exceptionē, ꝙ ipse præponat exceptionē suā, & si iudex eā admittet, tantū est, ac si non admittit, sed reijcit expresse vel pcedēdo ad vlteriora, debet tunc appellare hoc modo, videlicet quia iudex nō admisit exceptionē suā ppositā: imò eā reijcit expresse vel tacitè: appellat ne procedat in

pen.de sent.excõ.& sic magis timet, qđ nõ. Secunda cautela est,* qa regulariter qñ quis est excõicatus, nõ potest appellare à snia excõicatiõis etiã infra x.dies: qa quamprimũ est lata, trahit secũ executione: vt est casus in d.c.pasto. §.j.& no.in c.ad reprimẽdã.de offi.ord. Sed cautela est secundũ Abb. antiquũ, quẽ sequunt oẽs Doc.in d.c. ad reprimẽdã.ꝙ excõicatus infra x. dies cõpareat corã excõicatore,& petat se absolui:& qa excõicatio est iniusta, si nõ absoluat eũ ab ista denegata iustitia,& sic ab isto secundo grauamine poterit appellare: quod est no. Tertia cautela est, qñ in delegatione apponitur clausula appellatione remota: vel qñ in statutis dicitur, ꝙ in tali causa nõ poterit appellari, & in illa ferat sententia cõtra vnũ: nã tũc non obstante dicta clausula vel dicto statuto, poterit, per viã q̃relæ adiri superior, qui si viderit, ꝙ appellãs fuerit grauatus iniustẽ, poterit huiusmodi grauamẽ emendare: vt est casus, q ita intelligitur secũdũ vnũ intellectũ d.c.pasto. in prin.de appell. Sed ꝑut intelligo illũ text. alia cautela est, & vtilior, ꝙ grauat* p sniam appellet, & adeat superiorẽ iudicis appellationis, & sibi ostẽdat, ꝙ sit grauatus p sniam iniustẽ: quia tũc iudex appellationis poterit, & debebit emẽdare grauamẽ, & ꝓnũciare malẽ iudicatũ: & sic ista appellatio proderit respectu iudicis appellationis, licet nõ respectu iudicis à quo: qa ille iudex à quo, iterim antequã pronunciet p iudicẽ appellationis, poterit suã sententiã exequi a nõ obstante appellatiõe. & hoc operabitur dicta clausula, & dictũ statutũ prohibens appellationẽ: & iste est ꝓpriẽ casus qui ita debet intelligi in d.c.pasto.in princ.& aliãs disputãdo sustinui. Quarta cautela est, quãdo habes debitorẽ tuũ excõicatũ, qa tibi non vult soluere, qa de excõicatione nõ curat, & dubitas ne tibi infringat sententia cõdẽnatoria. Cautela est, ꝙ tu expectes, ꝙ dilabat annus à die excõmunicationis,* qa ex quo per annũ stetit in excõicatione, perdit causam: vt habet xj. q.iij. rursus, quod intellige, si potuit inuenire excõmunicatorẽ suũ infrà annũ, aliàs secus: vt ibi habet.& no.gl.pe.in fin. in d.c.pasto. §.ꝓtereà.de offic.ordi. Itẽ debet priuari beneficio suo, si qđ habet, vt in d.c.rursus. & hoc etiam no.gl.in c.cùm bon.ver.triennio.de ætate & qualit.& ibi ponitur ista materia. Itẽ habet hæreticus: vt est text. cum gl.fi.in c.cùm cõtumacia.de hære.in vj.& ideo sit cautus ille, qui est excõmunicat* ꝓpter debita vel aliã cãm, vt procuret se absolui infra annũ, si põt habere suum excõmunicatorem, ne incidat in pœnas ꝓdictas.

2

3

Cautela quòd melius sit creditori uẽdicanti rem debitoris sui sibi obligatã, quòd potius intentet Saluianũ interdictum, quàm hypothecariã. LXXXI.

1 *Saluianum interdictum pro quibus cõpetat, & ad quid etiam utile sit.*

2 *Sententia lata in causa momentanea possessionis appellari nequit.*

QVANDO quis vult vendicare vel reuocare rem sui debitoris alteri alienatã, quæ sibi obligata est, cautela est, quòd potius intẽtet Saluianum interdictum a, quàm actionẽ 1 hypothecariã:* quia Saluianum vtile interdictum cõpetit cuilibet creditori, directum autem pro rebus coloni

loni inuectis & illatis. Item vtile pro rebus inquilini cõpetit locatori, & etiã cuilibet alteri creditori: vt vide tur casus in l. prima. C. de Sal. inter. in eo quod dicit debitor. & ibi hoc no. Bat. & in eo quod dicit, debitor quasi Seruiana. quę cõpetit cuilibet creditori: vt habetur in §. itẽ Seruiana. Insti. de act. & per gl. in d. l. j. Item cõpetit Saluianũ interdictũ nõ tãtũ contra debitorẽ & eius hæredẽ, vt d. l. j. & ibi Bal. sed etiã cõpetit contra quẽlibet extraneũ possessorẽ: vt est tex. i l. j. §. j. ibi, aduersus extraneos. ff. de Sal. interdic. & hoc tenet Bart. & Salyc. in d. l. j. C. eod. titul. & vtilitas huius etiam in hoc: quia Saluianũ interdictũ est possessoriũ & hypothecariũ, licet auocet possessionẽ: vt habetur in l. si cũ vẽditor. ff. de euic. tamẽ nõ est momentaneæ possessionis, sed sapit naturã possessorij. ita dixit singulariter Bald. & Saly. in d. l. j. C. de Sal. inter. & Bar. in d. l. j. ff. eo. ti. b

a *Ex quo sequitur, quod cũ à sententia lata in causa momen. pos. nõ possit appel. vt l. vnica. C. si de momẽ. pos. fue. app. quod à sentẽtia lata in Saluiano interdicto appellari non poterit, sed à sentẽtia lata super hypothecaria sic: vt no. Bar. in d. l. j. ff. de Sal. inter. Itẽ est alia vtilitas in modo probãdi, quia intentans Saluianũ interdictũ, quod est merẽ possessoriũ, nõ habetur necesse dicere, rẽ esse obligatã, & docere de obligatione, sed sufficit probare rẽ esse possessam ab illo, qui obligauit, sed in hypothecaria debet probari rem quæ petitur fuisse hypothecatam, & fuisse in bonis debitoris, vt habetur plenissimẽ per glo. Cyn. & Doct. in l. cũ res. C. si alie. res pig. da. fue. & per Bar. in l. si rem alienam. ff. de pign. act. & propterea non intentes hypothecariã, sed Saluianum interdictum, si concurrunt ea, quæ habentur in d. l. j. ff. & C. de Sal. inter.

a Saluia. inter. *Agẽs Saluiano interdicto debet narrare rẽ fuisse in bonis tẽpore hypothecæ, sed sufficit, quod probet de possessione sola debitoris. Pau. de Cast. cõsi. vj. in iij. col. & Cy. & Saly. et Doct. in l. cũ res. C. de prob. & Alexan. post Bart. in l. rẽ alienã. de pigno. act. Addo etiã Spe. tit. de lo. §. v. uersi. ad hoc. & ff. & C. de Salu. inter.*

Cautela pro spoliato cõtra spoliatorem. LXXXII.

1 *Spoliatus ante omnia regulariter restituendus est.*

REGVLA * est, quod spoliatus a ante omnia est restituẽdus: vt l. si quis ad se fundum. C. ad legẽ Iul. de vi. in c. j. de restitutione spoliato. etiam si spoliatus est prædo: vt est tex. in c. in literis. eod. titu. quod intellige, nisi spoliatus b patiatur agẽtẽ probare de dominio vel de iure suo, quia tũc spoliatus nõ est restituẽdus: vt est casus in d. c. j. & ideo cautela est, quãdo spoliato opponitur de dominio vel de iure agẽtis, spoliatus opponat, & dicat, Domine iudex ego nõ cõsentio, nec debetis ipsum audire, quia spoliatus ante omnia est restituendus, quo casu etiã si probaretur de dominio, deberet restitui: vt not. in dicto c. j. & per Innocẽ. in c. fraternitatis, de frigi. & malefi. & c. cum Bertoldus. de re iu.

a Spoliatus. *Spoliatus habet viij. remedia à iure. in Specu. de restit. spolia. in princi. per totum.*

b Spoliatus. *Spoliatus debet Restitui ante oĩa. l. si quis ad se fundũ. C. ad l. Iul. de ui. Oldr. consilio ccxxxij. incip*

posit præsentare quẽdã nisi sibi de-
nuncietur,& emptor denũciauerit
sibi pure:quia tũc nõ poterit oppo-
nere de inhabilitate,q̃a citãdo ipsũ
simpliciter,videtur reputare ipsum
legitimũ contradictorẽ vel præsen-
tatorem.& idem esset dicendũ si sta
1 tutũ diceret,* sicut est Perusij & Ter
uisij,quòd propinqui ita demũ ad
mittantur ad præsentandũ,si sint ci-
ues,vt intelligantur esse ciues,si su-
stinuerũt onera & factiones.& em-
ptor citauerit quẽdã ciuem Teruisi
nũ per priuilegiũ commorãtem ali
bi,& nõ sustinentem onera & factio
nes Teruisij,& citatus cõparuit,nõ
poterit citans sibi opponere,quòd
nõ sit habilis ex forma statuti,ex quo
forma videtur approbasse ipsum ci
2 tando simpliciter,* quia paria sunt
exceptionẽ nõ cõpetere,& nõ pos-
se ipsam opponere,vt est gl.no.in l.
qui habebat.ff.de manu.testamen.
Et ideo sis cautus in casibus prædi-
ctis & in similibus,quãdo vis specia
liter aliquem citari facere,vt conci-
pias cõditionaliter citationem hoc
modo,videlicet citet̃ talis,vt cõpa-
reat,si habet ius cõparẽdi,vel aliqd
faciendi,vel præsentandi,vel si sua
putauerit interesse,quòd nõ credis,
debeat cõparere,& nõ dicas,vt fa-
ciũt ignorãtes,scilicet compareat ta
lis,vel si talis vult præsentare,debeat
cõparere ad deponẽdũ pecuniã,vel
aliud simile faciendũ,quia tũc vide
tur approbasse personam suam,vt di
ctum est,quod singulariter no.quia
valde vtile & quotidianum. Caute
la præcedẽs est vtilis etiã ad aliud,&
ex ea potes sumere aliã cautelã,quã
do tu,q es laicus vel etiã clericus,ve-
lis conuenire vnum clericũ corã iu-

3 dice seculari,tamẽ regula est,* quòd
actor sequitur forum rei,vt in c.cũ
sit generale.de foro cõpe.& in l.ij.
C.de iurisdict.om.iudi.Et ideo vo-
lens cõuenire clericum,debes adire
iudicem ecclesiasticum,vt in c.si dili
gẽti.de foro cõpe.nam potes per in
directũ trahere clericũ ad forũ laici,
videlicet hoc modo.citetur clericus
nõ simpliciter,quia tũc deberet cita
ri coram iudice ecclesiastico,vt dixi.
sed citetur,si sua putauerit interesse,
vel si prætendat aliquod ius,quo ca
su videt̃ si cõpareret,quòd sit actor,
& nõ reus,& per cõsequẽs debet sta
ri iudicio laici.Ex quo sequitur vnũ
aliud,q̃ si hæres vult facere inuenta
riũ,iuxta l.fi.C.de iure delibe.vel tu
tor vult facere inuentariũ pro pupil
lo,iuxta l.tutor,q repertorium.ff.de
admini.tutorũ.vel vult citare credi
tores & legatarios,& aliq̃ reperiũt̃
laici,& aliqui reperiũtur sacerdotes
vel clerici,ne habeãt causam adeũdi
iudicẽ ecclesiasticũ,facit eos citari
4 per laicũ hoc modo,* si sua putaue-
rint interesse:q̃a tũc valebit dicta ci
tatio,vt voluit Ang.in l.j.§.hęc stipu
latio.ff.si cui plusquã per l.Fal.in re
peti.sua.& vide circa hoc quod not.
Bal.& Paul.de Cast.in l.testamenta
omnia.C.de testamẽ.sed tamẽ tuti*
est in casu,vt iudex laicus requirat
iudicem ecclesiasticũ,vt citet cleri-
cũ,vt cõpareat corã ipso,& citet su-
pradicta cõditione.si sua putauerit
interesse.nã regulariter quãdo vnus
iudex vult citare subditũ alterius,tu
tius est,q̃ nõ citet,sed requirat iudi
cẽ propriũ,qui citet eũ:vt habetur
in l.omnes.§.verum si apparitor.C.
de episco.& cleri:& in l.a diuo Pio.
ff.de re iudicata.& per Bart.in l.j.ff.
de

de requi.reis. Alia cautela est, quòd quis promittat post triginta vel centū annos. nam si promitteret etiā post cētum vel mille annos, teneretur post dictū tempus, vt probatur in l. centesimis. ff. de verborum obliga. & ibi
5 hoc no. Ang. qui tenet, quòd si promitteret post centum vel mille annos, anteriori tempore nūquàm præscriberetur per illū tex. & allegat etiā rationē, quia ante diem agi non potest, ergo nō currit præscriptio, vt l. j. ff. de diuersis & tēpora. præscriptio. Potest dari & alia cautela in casib, in quibus potest renūciari præscriptioni, vt inducatur tacita renūciatio, videlicet quod dicatur in instrumento locationis, vel alterius cōtractus, quòd debitor promittat contenta in instrumento perpetuò habere rata & firma, & nunquā in vllo contrafacere vel venire aliqua ratione vel causa. Nā per dicta verba, perpetuò, &c. inducitur renūtiatio præscriptionis. ita dicit Ang. no. in l j. ff. de vsuris. & pro hoc videtur esse tex. secūdùm Ange & Bal. in l. quod si nolit. §. sicut ita. ff. de ædil. edic. qui allegatur secundùm Bald. ibi. Quòd vbi in promissione apponitur verbum, quādocūq;, vel verbū perpetuò, nūquàm currit præscriptio statutaria vel legalis, quod intellige, quando talis est præscriptio, cui potest renūciari. & ita cōsuluit Kapha. Fulg sequēdo doctrinā Ang. quā dicit esse verā & singularē. & nō allegat d. §. sicut. & & Bal. secūdū alias rationes, & cōsilium incipit, proposita q. videtur mihi no. singularis Ang. quod bū not. quia regulariter in instrumentis dicta verba solent apponi.

6 Legitimus contradictor. *Legitimè factum quomodo intelligatur, Inno. in c. si de libel. oblatione. Legitimè factum an debeat retractari post. glo. in l. j. C de iure fisci. lib. x. Dy. in regula, in ambiguis. in vj. & c. factum.*

Cautela quando confessio per errorem facta non possit reuocari. LXIX.

1 *Confessio per errorem facta regulariter reuocari potest.*

2 *Errorem allegare volens non auditur, ubi sibi ad deliberandum terminus datus fuerit.*

3 *Terminus ad deliberandum & deliberatè respondendum, dubitanti dari debet.*

1 CONFESSIO, quæ dicitur esse facta per errorem, regulariter potest reuocari, probando rem aliter se habere: vt est tex. cum glos. & ibi per Doct. in l. de ætate. §. fina. ff. de interrogatio. & habetur in l. error. C. de iur. & fac. igno. & ibi per omnes Doc. & per Bar. & Doct. in l. nō fatetur. ff. de cōfes. Sed cautela est, quòd confessio non possit retractari, quòd post dictam confessionem facias assignari terminum breuem confitenti ad dicendum & contradicendum, quare non debeat fieri præceptum de soluendo, & dictam confirmationem exequi, quia elapso dicto termino, si facies fieri præceptū de soluendo, erit irreuocabile occasione erroris: quia vbi est datus ter-
2 minus ad deliberandum, non potest audiri, posteà volens allegare errorem. ita singulariter dixit domi. Ange. de Are. instit. de act. §. si minus. alle. no. per Bald. in l. j. ff. de confess. & in d. l. error. & pro ista decisione vide glo. singu. quam ipse no. alleg. in c. cx

3 in c.ex literis.extra de diuor. *quæ vult, quòd quando quis dubitat, debet sibi dari terminus ad deliberandum, & deliberatè respõdendũ: quo termino elapso si responderit, nunquàm amplius poterit reuocare secũ dũ Bal. qui ita no. ad hoc illã gl. pro sing. in l. si quidem. C. de except. & idem no. Inno. in c. cũ olim. extrà de vsur. & Archi. c. fin. de iura. calum. in vi. & Flo. in l. de ætate. §. Celsus. versi. vnum tamen no. circa hanc reuocationem. ff. de interroga. act. Sed vt ista cautela perfectè tibi possit subuenire, adhibeas vnã aliã, & est practica singularis, vt facta confessione seu respõsione, altera pars faciat scribere per notariũ ipsa præsente, & dictam cõfessionem seu responsionẽ acceptante, inquãtum faciat pro ea, & nõ aliter: nam ex postfacto dicta confessio seu responsio amplius reuocari nõ poterit, vt l. sicut. C. de act. oblig. secundùm Bal. qui ita singulariter no. in l. Gallus. §. quidam rectè. circa prin. ij. col. ff. de libe. & posthu. Ex quibus sis cautus, quòd confessio vel responsio aduersarij nõ possit reuocari etiam allegato errore, vt duo ista facias concurrere. Primum, quòd assignetur terminus ad confitendum & respondendum, vel contradicendum. Secundùm, quòd acceptes dictam confessionem seu responsionem. de quo tamen vide omnino Bal. in d. l. error. in fi. penul. col. C. de iur. & facti igno. vbi circa hoc facit vnam distinctionem.

Cautela ad hoc ut debitor possit conueniri ubicunque reperiatur. LXX.

1 *Clausula, ubiq; locorum, quid operari debeat.*

SAEPISSIME in instrumentis debiti solet apponi clausula, videlicet. quod omnia illa centũ promisit dictus debitor soluere Paduæ, Vincentiæ, vel Veronæ, Perusij, vel Florentiæ, & vbiq; locorũ:* de qua clausula habetur in l. ij. §. si quis ita. ff. de eo quod certo loco. & in l. si qs in conscribendo. C. de pac. & in l. si cõuenerit. ff. de iur. om. iud. & per Doc. Ant. de Bu. in c. j. in xxv. col. extra de iud. Sed tu sis cautus ad hoc, vt dicta promissio valeat, & possit tibi subuenire perfectè, quod cõcipias eã hoc modo dicendo, vt vbiq; locorũ insolidum, ne propter copulã, & quæ ponitur inter loca intelligatur esse facta diuisio, per d. §. si qs ita. Itẽ debes addere, vbiq; locorũ, quãtũcũq; distantiũ: quia si debitor promisit soluere in pluribus locis, & subdit clausulam, & vbiq; locorũ intelligitur æquè distantiũ à loco remotiori noiato, vt singulariter dicit do. Ant. de Bu. in d. c. j. pro quo facit quod no. Bar. in l. sed si qs. in §. quæsitũ. in ij. col. & in fi. illius §. ff. si qs cau. & qd in simili no. Bald. in l. fi. §. sed si quis in cõscribendo. in iij. col. C. cõmunia de leg. licet in cõtrariũ faciat, qd no. Iac. de Are. in iij. col. C. de epis. & cle. Itẽ qa propter illam clausulã generalem, vbiq; locorũ, nõ poterit debitor cõpelli ad soluẽdũ in vno loco, si reperiatur ibi nauigans, aut etiamsi inueniatur ibi in loco ei suspecto, vt si timet potentiã aduersarij, aut etiã autoritatem iudicis perhorrescat, primũ probatur in l. hæres absens. §. fi. ff. de iudi. secũdũ in l. de ætate. ff. ad Treb. Itẽ qa dicta promissio recipit dictã restrictionẽ. ff. de condi. inde. l. qui certo loco. ita no. dicit Ange. in l. cũ ei. in

fi. prin.

§.prin.ff.de lega.ij.Ideo ad tollendã istã dubitatiouẽ, addas instrumẽto, dũ dicit̃ vbiq; locorũ,etiã scilicet si ibi reperiat̃ nauigãs,vel aliud simile faciens,vel etiã si ibi timet potentiã aduersarij,vl authoritatẽ iudicis. Itẽ etiã addas,si ibi nõ reperiatur, p ea r quę habẽtur in d.l.hęres absẽns. §.j. Itẽ addas,& promisit in tali loco soluere,& se ibi psonaliter psentare, secũdũ Bal.in l.cũ Archimedorã.circa mediũ.C.vt in pos. leg. Vltimò addas,& debitor dictus renũciauit oĩbus & singulis legibus,puisionibus, & priuilegijs,& gratijs, & saluiscon ductis tã factis quàm faciẽdis,& promisit nõ impetrare aliquã gratiam, vel priuilegiũ,vel saluũ cõductũ.vel aliqd in cõtrariũ,& iurauit prędicta oĩa,& singula attẽdere & obseruare, & nõ cõtradicere,vel facere,vel venire de iure,vel de facto sub tali pœna,&c.Ex quib.oĩbus sic formare poteris promissionẽ, quæ cẽtũ dictus debitor pmisit soluere hic Paduę, Vincẽtię,Perusij,vel Florẽtię &c. & in dictis locis se psentare, vel in aliquo ipsorũ,ad omnẽ requisitionem dicti creditoris,& vbiq; locorũ quãtũcũq; distãtiũ.etiã si reperiatur ibi idẽ nauigãs,vel qd simile faciẽs,vel etiã si ibi timeret potentiã aduersarij vel alterius,vel iudicis authoritatẽ,vel etiã si ibi nõ reperiatur,& pmisit soluere oĩa & integra centũ,& insolidũ,vbi fuerit inuentus,vel vbi fuerit petitũ,& dictus debitor renũciauit omnibus & singulis legibus, prouisionibus &c.vt dictũ est suprà.

Cautela quo tempore aget ille, qui petit pœnam dupli appositam in contractu. LXXI.

a *Clausula, rato manente pacto, quod operetur,remissiuè.*

REGVLARITER in instrumentis vẽditionũ,& aliorũ cõtractuũ solet apponi pœna dupli,videlicet,& pmisit duplũ noĩe pœnę, quã exigi & cõsequi posse voluit,rato manẽte pacto. *de qua clausula habet̃ in l.j.& p totũ.ff. de euic.& in l.rescriptũ. §.si pacto.ff.de pac.& ĩ l. ita stipulatus.la grãde. ff. de verbo. oblig.vbi ponit̃ an pœna & res exigi possit.Sed aduertas,q̃ ista pœna nõ potest exigi per emptorẽ etiã re euicta,& sic etiã si esset cõdemnatus ad rẽ emptã restituendã: nisi quãdo res vẽdita aberit ab ipso emptore,& sic ab eo fuerit auocata,vt est tex.cũ glo.no.in iiij.q.incipit,si seruum. in prin.ver.abest.ff. de act. empt.& est tex.cũ gl.in ver.restituto.in l.euicta. §.fi.ff.de euict.facit l. habere licere. eo.tit.Et ideo tu,qui vis agere & petere pœnã dupli appositã in contractu,sis cautus,vt patiaris primò sententiã ferri cõtra te,ita q̃ transeat in rẽ iudicatã,& vltra hoc,vt res auocetur ab ipso,ita q̃ tradat rẽ vincenti, vel ponatur in possessionem.aliàs si ageres antequàm auocetur, succumberes per prędicta, & ita ego aliàs obtinui in quęstione facti.

Cautela ad euitandum quòd testes non examinentur a ad futuram rei memoriam, reperies similem cautelam pro eodem. LXXII.

a Testes nõ examinẽtur. *Testes rei pi nõ possũt ad perpetuã rei memoriã, qñ reus offert se paratũ,tũc velle subire iudiciũ,Ang.ĩ d.aut. §.et hic vero. quod dicit verum post Inno. in c.significauit.in glo.sua j.nisi iudiciũ pendeat in aliquo arbitrio, nõ actoris tantùm.*

tū. Itē uerū nisi reus se sic offerēs, opponat exceptiones impedientes litis ingressum. Ang. ibi in iij. col. quod dicit ibi sing. probari contra Inno.

1 *Testes ad perpetuam rei memoriam, etiam lite non contestata, regulariter examinari possunt.*

1 TV scis, *quòd testes possunt examinari etiam lite non contestata, etiam ad perpetuam rei memoriam, quando testes sunt valetudinarij, ita ꝙ dubitatur de morte, vel sunt recessuri, vt no. extrà vt lite nō cōtestata. c. quoniam. & in l. lege Aquilia. ff. ad legē Aquiliā. Sed reus si vult impedire istā examinationē, sit cautus, & dicat, ꝙ non vult ꝙ fiat examinatio, & offerat se paratū suscipere iudiciū, & velle litigare, qa tūc nō poterit fieri examinatio. Ita singulariter not. Ang. in aut. de testib⁹. §. & hîc verò. col. vij. Et est ratio, qa cessat causa illius examinationis tūc petitæ. & ꝓptereà dico, ꝙ istud debet intelligi, nisi testes vellent recedere antequàm lis posset cōtestari, vel dubitaret de morte ipsorū, vel si esset tempus, puta feriatum, quo agi non posset.

Cautela pro usufructuario. LXXIII.

1 *Vsufructuarius regulariter cauere tenetur, quòd ipse utetur & fruetur arbitrio boni uiri.*

2 *Vsura prohibita sunt.*

1 VSVFRVCTVARIVS *tenetur regulariter cauere, ꝙ ipse vtatur & fruatur arbitrio boni viri, vt habetur in ti. ff. vsufruct. quē ad. cauc. Sed no. vnam cautelā pulcherrimā, quā potest adhibere vsufructuarius in hoc, vt ipse dicat, se fideiussorē nō posse inuenire, q pro eo promittat de vtendo & fruendo arbitrio boni viri. qa tūc vsusfruct⁹ debebit apud hæredē remanere, & hæres debebit præstare vsufructuario tertiā partē vsuræ centesimę, vt probatur in autē. de nuptijs. §. si verò vsusfruct⁹. & ibi hoc no. & tenet Ang. col. vij. *Sed ego credo, cū hodie vsuræ sint prohibitæ, vt c. qa in omnibus. extrà de vsu. & in authen. ad hoc. C. eod. titu. ꝙ talis vsura petí nō possit, nisi petatur tanquàm interesse: sicut dicitur in simili de emolumentis legalibus dotis: habetur in c. salubriter. extrà de vsu. ff. soluto matri. l. insulā. §. vsuras. & in l. fin. §. prætereà. ff. de iure dotium. & in l. curabit. C. de actio. em. 2

Cautela ad interrogandum testem, ut faciliter conuinci possit de periurio, uel affectione. LXXIIII.

1 *Testis quòd incontinenti se corrigere voluerit, non præsumitur.*

TESTIBVS examinandis solent fieri examinationes, de quibus habetur in c. cū causam. ij. de testi. & in l. testium. C. eo tit. & inter alios aliqui cautelosi faciunt istā interrogationē, si credit testis a verum esse id quod testificatus est: & hoc faciūt, ꝙ si testis dicit ꝙ sic, nō probat: quia deponit de credulitate, & non de veritate, vt habetur in dictis iuribus. Sed si diceret, ꝙ nō, videt illud reuocare, qđ primò dixit, & sic qualitercunq; respondeat, incidit in laqueū, vt no. Io. And. in c. inquisitionis. in ver. de credulitate. ī nouel. de accus. Sed tu dicas, ꝙ ista interrogatio tanquā cauillosa & captiosa non est admittēda, & si iudex aduerteret ad legitimandum interrogatoria, & reper

reperit talem interrogationẽ,cãcel-
let eã,sed si iudex impeditus eam di
mitteret, & secũdũ eã testis esset in-
terrogatus,& respõdisset affirmati-
uè,siue negatiuè,dicas ꝙ non nocet
dicto testis,in quo primò deposuis-
1 set de veritate: *q̃a nec præsumptio
est,ꝙ incõtinẽti voluerit se corrige
re.vt l.nõ ad ea.ff.de cõdi.& demõ.
nisi hoc apertè diceret,vt in c. præ-
tereà.de testi.cog.Et hoc vltimũ, ꝙ
valeat tale dictũ testis,& ꝙ nõ videa
tur se corrigere,tenet do Prosdo.de
Comitibus, in c. in omni.de testi.v-
bi vide. Alia interrogatio solet fie-
ri, videlicet interrogatur testis, qui
deposuit aliquid affirmatiuè vel ne-
gatiuè,si possibile est rẽ aliter se ha-
bere,& testis ipse nesciret : nã si re-
spõdet ꝙ sic,nõ creditur eius dicto:
quia nõ cõcludit necessariò,vt in c.
in præsentia.de proba.& i l. nõ hoc.
C.vnde cog.cũ simi.Pone exemplũ,
testis deposuit,ꝙ Titius tali die nõ
fuit in tali loco,puta in scholis,inter
rogetur si possibile est,ꝙ ipse fuerit,
& testis hoc nesciret,si respondet,ꝙ
sic,nõ probat eius dictũ.Itẽ pone ex
emplũ affirmatiuè,testis dicit,ꝙ res
nõ valet tantũ,& cõmuni æstimatio
ne iudicaretur,ita interrogeť,si pos-
sibile esset,ꝙ nõ ita iudicaretur cõ-
muniter,& si dicit,ꝙ sic,eius dictum
non cõcludit.& idẽ tu dicas in simi-
libus.& ista interrogatio est valde
vtilis,& semper tu apponas in inter-
rogationibus tuis. Vna alia cautela
est inuenta calũniosè circa personã
testis,nã cõmuniter solet fieri inter-
rogatio ista, interrogatur testis quã
partẽ vellet vincere,& q̃a testis sapi-
ens communiter solet respõdere, ꝙ
vellet,ꝙ pars quæ habet ius vinceret:
sed cautelosi addunt aliã interroga-
tionem,scilicet quam partem velles
habere ius,cui interrogationi si te-
stis debet respondere secundùm ve
ritatem,non est dubium quòd opor
tet,vt dicat talem:quia communiter
quis magis fauet vni parti,quàm al-
teri,& ideo eius dictũ non valeret,
vnde propter hoc eius interrogatio
debet dici cauillosa & captiosa, &
proptereà non est admittenda.

a Si credit te. *Credo prolatũ in attesta tiõe ad captionẽ iudicis uel partis nõ ui tiat,ut si iterrogat' an credat dicta p eũ esse uera. Respõ ꝙ sic,secũdũ domi. Pros Comitẽ Paduanũ, in c. in omni. de testi.cõtra Ioã. An.in c.inquisitiõis. in nouel de accu secũdũ Bartho.Cap. in ista caute.et ita faciũt cauillosi ad- uocati in interrogatorijs ad testes.*

Cautela ad euitandum præscri-
ptionem,& repetita per eun-
dem. LXXV.

1 *Præscriptioni inducta mero negligẽtiæ odio renunciari non potest.*

CAVTELA, ꝙ in cõtractu nõ
noceat præscriptio, videlicet ꝙ
in instrumento dicatur, promitto ti
bi mille, & ꝙ possis me conuenire
quãdocũq; velis,& est casus secũdũ
Ang.& ibi dicit in ij.no.in l.quod si
nolit.§.si quid. ff. de ædi. edi. facit
quod no.in l.itẽ illa.§.quod adijci-
tur.ff.de consti.pe. & hoc intellige
in qualibet præscriptione inducta in
defectũ prouisiõis hõis,cui possit re
nunciari,secus in præscriptiõe indu
cta mero odio negligẽtis. *quia nõ
potest illi renunciari,secundũ Ang.
in dicta l.sicut ita. de quo p Barto. &
Docto.in l. nemo potest,de leg.j.&
per Bald.in l. itẽ illa.ff.de cõsti.pec,
& per Bart.& Doct.in l.j.ff.de vsur.

Caute

Cautela pro aduocatis & procuratoribus, ad protrahendũ causas ad longum, & ad reiterandum plures appellationes. LXXXV.

1 *Interlocutoriam suam iudex reuocare non potest, quando res integra non est.*

2 *Appellationes plures sup nullitate fieri possunt.*

3 *Causam iustã fouenti aduersariũ suũ decipere licitum est, & per indirectũ ipsum uincere, dũmodò mẽdacium uel periurium non interueniat.*

NOTA secũdum Vbertũ de Bobio, & Ioã. de Deo, ꝙ aduocatus, q tenet de principali debet differre causam, si habet diuitẽ clientulum, vt proponat reus aliquã exceptionẽ a, & sup ea faciat pronunciari, & posteà appellet. C. de appel. l. addictos. & admittit appellatio causa legitima ea inserta, vt in c. debit. de appel. & hãc appellationẽ prosequatur. & super ea statim impetret iudicẽ, vel nũciũ mittat, *& posteà nõ põt iudex reuocare interlocutoriã cùm res nõ sit integra: vt not. in c. cũ cessante. de appel. & Specul. in ti. de exceptio. §. iusto. ve. sed nunquid. Itẽ secundũ Alber. adhuc amplius poterit prorogari: qa si in causa appellatiõis aliqua causa incidat, & iudex appellationis grauet, iterũ ab eo appellet, sicut sæpe in curia fieri vidimus per maliciosos procuratores. Itẽ secundũ eũ, longè plus sic poterit prorogari, vt reus appellet à sententia, & dicat eã nullã corã iudice appellationis: qa fieri põt, vt not. Specul. in titu. de senten. §. iuxta, versic. sed quid si sua sentẽtia. vt habetur in Clemen. j. de iudic. & no. in c. sua. de appellatio. & si iudex pnũciauit iustã, vel aliquã, vel iniustam, statim iterũ appellet, & iterũ coram iudice appellationis iterũ dicat eã nullã, & sic poterit cẽties facere: nec enim dicitur tertiò prouocasse, cũ nullã appellationẽ fuerit ꝓsecutus, & semper possit dicere sentẽtiã nullam: vt ff. quæ senten. sine appellatio. rescind. l. j. & l. ij. Itẽ docet Ioan. de Deo, ꝙ litigator semper insidietur iudici, & inuenta occasiõe appellet, nõ timet expẽsas, si diues est: qa grata superueniet, quę nõ sperabit hora. Sed certè pudet me talẽ recitare doctrinã, quę non illuminat animã, nec subleuat ægrũ. xlv. distinc. inuidetis. Hæc enim doctrina nõ fuit erudiendorũ, sed perdendorũ auditorum, dũ quid mali didicerint insinuant. de cõsecratione, distinctio. ij. c. pro dilectione. doctrina etenim mala, cõscientia est malitiosa doctoris: vt in j. q. vij. cõuenientibus. ita dicit Specu. de except. §. nisi. versic. intelligetur. secũdũ Vbertũ de Bobio: qa ista cautela nõ vtaris vbi causam foues iniustã, sed solũ quando iustã, & dubitas de fauore & potẽtia alterius partis, lucrando causas, perdes animam, iuxta not. in c. pręsentiũ. de testi. in vj. & vide ꝙ dicã in seq. cautela. Vbertus de Bobio docet aliã cautelam, videlicet, vt appellans appellando, & prosequendo dicat primã sententiam nullam, & si iudex appellationis dicat eam aliquam, vel iustam, statim poterit appellari, etiam centies, & per hanc viam, vt docet Specul. in titu. de appellatio. §. quoties. in versic. itẽ no. secundũ Vbertum. & dixi in præcedẽti. sed clarius dicas dando cautelam similem duobus modis. Primò, quòd si est lata senten

sententia, appelles, si est lata secundò cõtra te in causa appellatiõis,iterum appelles, si fertur tertiò sententia contra te, dicas illam tertiã sentẽ
b tiam nullã, quod fieri potest: vt in 3 Clemen.j.de re iud.& si pronũciabitur ipsam aliquam, appelles ab ista pronũtiatione, quod fieri potest, & si iterum in causa appellationis pronunciabitur cõtra te, appelles secun
1 dò,quod fieri potest: * quia illæ duæ appellationes sunt super nullitate:& sic super diuersis,per ea, quæ habentur in c.sua.de appel.& in l.vnica.C. ne li.in vna & ea.ca.ter.prouo. Et si tertiò pronuntiabitur cõtra te,dicas istam tertiam sententiã nullã: & sic procedas vsq; in infinitũ:vt suprà.Et licet ista cautela prosit ad litigandũ, tamẽ non prodest quantùm ad impediendum executionẽ: quia latis tribus sententijs cõformibus sup negotio pri.debet fieri executio,licet posset dici sentẽtia nulla:vt in d.Cl.j. de re iudi.Et ideo melior cautela videtur esse alio modo ad impediendũ iudiciũ super princ.& ad impediẽdũ executionẽ hoc modo, videlicet ꝙ si feratur prima sententia contra te, non appelles: sed dices eã nullã, qđ fieri põt.l. si expressim.ff. de app. & ibi no.& si pronunciabitur eam aliquã,appelles ab ista sentẽtia,& si iterum pronuntiabitur ea aliqua,secundò appelles:& si tertiò pronuntiabit aliqua, licet non possis amplius appellare, tamen potes istam sententiã vltimam super nullitate dicere esse nullam,& sic vlterius procedatur milies.Circa prædicta vide not.in Cle. j.de re iudi.& no.in Clem.fin. de appell. Sed dicta cautela nõ vtaris,nisi foueres causam iustam in causa principi.sed si foueres iniustã, videtur ꝙ tali cautela quis posset vti,per gl.not. in c.cupientes.in ver.malignãtes.de elect. in vj. & vide quod ibi not.circa hoc.& ꝑ gl.not.vj.q.j.ꝑdicator.*vbi dicitur,ꝙ licitũ est fouenti iustã causam decipere aduersariũ,& ꝑ indirectum ipsum vincere, dũmodò mẽdacium vel periurium nõ interueniat.

a Exceptio. *Exceptio,quæ põt incontinenti probari, admittitur, quæ aliàs non admitteretur,in Spec de lit. cõte. §.ij.uersicu.quid si reus.& dicitur in continenti,id est,infra triduũ glo. in l. ij.C.de erro.aduoca. Exceptio,quæ nõ releuat,non debet admitti.Bald. in l. cum seruum.C.de ser.fugit.*

b Sentẽ.nul. *Appellatio a sentẽtia nulla fieri põt.c.dilecto. & ibi Docto. de appella.uide per Bald in l.j.in j col. in uer.quarũt Doc de sen.ex peri.rec.& in Spe.de app.in iij.parte.in §.j uersi. quidam autem utuntur. & uide in l. si constat.& in l. si expressim. de app. & Paul consil.xv. & Alexã.consi.ij. iiij.parte.*

Cautela quia in præcedentibus dictum est de appellationibus. LXXVII.

1 *Appellationis in materia cautelæ, remißiue.*

VIDEAMVS etiã aliã cautelã de eadẽ materia. nã ille, qui vult appellare,debet esse caut*,vt si iudex nõ vult admittere antiquã exceptionẽ,ꝙ ipse præponat exceptionẽ suã, & si iudex eã admittet, tantũ est, ac si non admittit, sed reijcit expressè vel ꝓcedẽdo ad vlteriora, debet tunc appellare hoc modo,videlicet quia iudex nõ admisit exceptionẽ suã ꝓpositã:imò eã reijcit expresse vel tacitè:appellat ne procedat in

causa tali ad vlteriora procedendo. sed si solūmodò allegata exceptiōe, & non reiecta expressè vel tacitè, licet non admissa appelletur in causa, talis appellatio non valeret. ista omnia probātur in c. dilecto. de app. & ibi per omnes. & no. Ant. de But. & Docto. in c. interposita. de appel. Secūda cautela, qđ ille, q obijcit exceptionem corā iudice, offerat se eā probaturū incōtinenti, si pōt, qa tūc si nō admitteretur talis oblatio, appellatio interposita ꝓpter hoc iustificaretur, solùm probādo, ꝙ se obtulerit, & nō fuit admissus, vbi aliàs teneretur probare exceptionē oppositam esse veram: vt est tex. in d. c. dilecto. in prin. & ibi hoc not. glos. in §. j. & no. oēs Doc. in prin. Tertia cautela est circa idē, qn̄ aliquis opponit vnam exceptionē coram iudice, & iudex eā non reijcit nec tacitè, nec expressè, nec etiā admittit, sed dicit ꝙ dubitat, & ꝙ vult habere consiliū, sicut sępe fit, & tenet illū obijcientē exceptionē: nā tunc cautela est, ꝙ obijciēs exceptionē, requirat iudicē cū aliquo interuallo tēporis congruo: etsi non aliter declarat elapsa tertia requisitione, poterit appellari, & nō antè. arg. c. j. de sup. negl. prælat. & dicit no. Anto. de But. in d. c. dilecto. & no. idem Ab. Sicu. in c. intimasti. eo.

1 tit. *Et si tamen videre vis alias cautelas in materia appellationis, vide plenè p Spe. in tit. de ap. §. qualiter. ver. in summano. in secūda pte Spe.

Caútela corā quo sit appellādū, quando iudicis præsentia haberi non potest[a]. LXXVIII.

a Hab. nō pos. *Adde Spe de primo et secundo decre. §. q. uersi. porro. & §. v. uersi. sed cui. & se. Iudicu absentia non inducit desertionem causa appellationis, si sibi sit facta protestatio à parte. Bald. in addi. Spec. de appellat. uersicu. mora iudi.*

1 *Persona honesta qua dicantur.*

QVIA in lectione sequenti legemus. c. fi. de appella. videamus circa eas aliquas cautelas, quando quis non potest appellare, seu appellationem interponere coram iudice à quo, sic regulariter debet interponi: vt l. fin. ff. quando appel. sit. Prima cautela est procedens ex remedio vniuersali, quo cauet, quòd quando ex aliqua causa nō potest haberi copia iudicis à quo, ꝙ adeatur iudex ad quem, & corā eo tantūmodò appelletur: quia sufficit. text. est valde nota. in l. ij. § dies. ff. quando appel. sit. quia in casu nostro non debet habere copiam iudicis à quo, ex quo cum securitate & cōmodo sine periculo haberi non potest. ar. l. nepos Proculo. ff. de verb. signi. & arg. eorū quæ habētur in l. si expressim. ff. de app. Secunda cautela, quòd timens appellationem interponere, protestetur infra decem dies in præsentia bonorum virorū tabellionū,

1 *& sic duarum personarum honestarum, & sic coram duobus prælatis vel religiosis, hoc per text. ī c. pasto. §. j. ibi, coram publicis & honestis personis. de offi. ordi.

Cautela qūo fiat electio absenti maiori parte. LXXIX.

1 *Electio unius solius, quonam pacto ualere posit.*

IN ELECTIONIBVS quidā adhibēt istā cautelā. nā cōuenientibus canonicis, vł alijs, ad quos spectat electio de iure, scilicet ex cōmissione inter cos facta faciūt deliberari, vt

ri, vt hora tertiarum, vel hora missæ, vel alia certa hora, vt conueniãt in ta li loco ad electionem celebrandã, & hoc scribi faciunt. vnde si postea illa hora vnus a, vel aliqui ipsorũ cõ ueniant, & eligant, valet electio etiã alijs absentibus, & etiã not. Inn. in c. cùm nobis. de elec. in gl. sed nunquid. & ita tenet Tancr. de Cor. in quodã suo opere iudiciali, in vltima parte. in ver. xv. quæritur. in fin. vbi dicit, ita vidi seruari de facto in quadã electione, in qua duo electores statue rant hora vespertina electionẽ cele brare, posteà vno eorũ aliquantulũ retardãte inueniẽdo, alter fecit pulsare ad vesperas, qui prius venerat, & elegit solus, & eius electio fuit cõ firmata: qd singulariter not. & maxi mè qñ sunt plures fratres, qui volũt venire ad diuisionẽ, & statuũt certã horã, qua debeãt interesse: nã si vn⁹ vel aliq eorũ nõ reperirentur hora de putata, alij possent facere diuisionẽ, & valeret diuisio: & idẽ dic de simil.

a Vnus. *Electio facta ab uno nomine plurium per uerba singularis numeri, ualet c. cùm ab uno de sen & re iudi. in vj. & in Specu. de elect. § j. uer. & no. & per totum. Electio si fiat contra consuetudinem ecclesiæ, qualiter formetur libellus. in Specu. de consuetudi ne. in princip.*

Cautela in materia excommunicationis ad hoc, ut debitor facilius inducatur ad soluendum. LXXX.

1 *Excommunicationem minorem incurrunt communicantes cum excommunicato excommunicatione maiori.*

2 *Sententia excommunicationis appellari non potest: quia ipsa lata secum executionem trahit.*

3 *Excommunicatione per annum perseuerans, si litiget, amittit causam, item beneficium si quod habet, item habetur hæreticus.*

VOLO tibi dare quatuor cautelas notabiles, & vtiles in materia excommunicationis. Et prima sit ista, per quam tu habeas optimũ remedium compescẽdi laicos, & inducendi eos ad satisfactionẽ pro iniuria personali illata clerico: nam iu dex ecclesiasticus ad clerici querelã potest denuntiare illum malefactorem excõmunicatum, vt xvij. quæst. iiij. si quis suadẽte. & cõpellere populum ad illũ euitandum. Et dico, quod ista erit optima cautela, vt iudex tẽ pore denũtiationis excommunicet oẽs, qui secum cõmunicauerint an te absolutionẽ. Nam timore maioris excõmunicationis euitabit ab oĩ bus, vbi hodie cõmuniter nõ euitatur: qa cõicãtes nõ incurrũt nisi minorẽ excõicationẽ, vt in c. ij. de exc. & quod talis snĩa possit ferri, vide Ioã. An. in c. statutũ. de sent. excõ. in vj. licet ibi text. bene ponderatus videatur prima facie velle cõtrariũ. vt dicit Nic. Abb. Sic. in c. pænit. j. de sen ex cõ. & tu idẽ facias in similibus, qñ habes debitorẽ tuũ excõicatũ: qa non vult soluere, nõ facias eũ denũtiari simpliciter excõicatũ, ita quod ab oib⁹ euitetur, iuxta c. pasto. § j. de ap. qa tũc talis denũtiatio parũ solet timeri, ex quo cõmunicãtes cũ excõicato incurrunt solùmodò minorẽ excõicationẽ, vt habetur in d. c. ij. & sis cautus vt facias vltra denũtiationẽ euitationis quod denũtietur, & quod si quis cõ municauerit cũ eo, sit excõicat⁹: qa tunc intelligitur excõicat⁹ excõicatione maiori: vt in c. si quẽ. quod est

pen.de sent.excõ.& sic magis timet, 2 qd no. Secunda cautela est,* qa regulariter qñ quis est excõicatus, nõ potest appellare à snia excõicatiõis etiã infra x.dies: qa quamprimũ est lata,trahit secũ executione: vt est casus in d.c.pasto. §.j.& no.in c.ad reprimẽdã.de offi.ord. Sed cautela est secundũ Abb. antiquũ, quẽ sequunt 3 oẽs Doc.in d.c. ad reprimẽdã.ꝙ excõicatus infra x. dies cõpareat corã excõicatore,& petat se absolui:& qa excõicatio est iniusta, si nõ absoluat eũ ab ista denegata iustitia,& sic ab isto secundo grauamine poterit appellare:quod est no. Tertia cautela est, qñ in delegatione apponitur clausula appellatione remota:vel qñ in statutis dicitur, ꝙ in tali causa nõ poterit appellari, & in illa ferat sententia cõtra vnũ: nã tũc non obstante dictã clausula vel dicto statuto,poterit,per viã q̃relæ adiri superior, qui si viderit,ꝙ appellãs fuerit grauatus iniustẽ,poterit huiusmodi grauamẽ emendare:vt est casus,q ita intelligitur secũdũ vnũ intellectũ d.c.pasto, in prin.de appell. Sed ꝓut intelligo illũ text.alia cautela est, & vtilior,ꝙ grauat⁹ ꝑ sñiam appellet,& adeat superiorẽ iudicis appellationis,& sibi ostẽdat,ꝙ sit grauatus ꝑ sñiam iniustẽ:quia tũc iudex appellationis poterit,& debebit emẽdare grauamẽ, & ꝓnũciare malẽ iudicatũ:& sic ista appellatio proderit respectu iudicis appellationis, licet nõ respectu iudicis à quo:qa ille iudex à quo, ĩterim antequã pronunciet ꝑ iudicẽ appellationis, poterit suã sententiã exequi nõ obstante appellatiõe.& hoc operabitur dicta clausula,& dictũ statutũ prohibens appellatiõẽ:& iste est ꝓpriẽ casus qui ita debet intelligi,d.c.pasto.in princ.& aliàs disputãdo sustinui. Quarta cautela est, quãdo habes debitorẽ tuũ excõicatũ,qa tibi non vult soluere, qa de excõicatione nõ curat,& dubitas ne tibi infringat sententia cõdẽnatoria. Cautela est,ꝙ tu expectes,ꝙ dilabat annus à die excõmunicationis,* qa ex quo per annũ stetit in excõicatione, perdit causam: vt habet xj. q.iij. rursus, quod intellige,si potuit inuenire excõmunicatorẽ suũ infrà annũ, aliàs secus:vt ibi habet.& no.gl.pe.in fin. in d.c.pasto.§.ꝓpterea.de offic.ordi. Itẽ debet priuari beneficio suo,si qd habet,vt in d.c.rursus. & hoc etiam no.gl.in c.cũm bon.ver.triennio.de ætate & qualit.& ibi ponitur ista materia.Itẽ habet hæreticus:vt est text. cum gl.fi.in c.cũm cõtumacia.de hære.in vj.& ideo sit cautus ille,qui est excõmunicat⁹ ꝓpter debita vel aliã cãm,vt procuret se absolui infra annũ, si põt habere suum excõmunicatorem, ne incidat in pœnas ꝑdictas.

Cautela quòd melius sit creditori uẽdicanti rem debitoris sui sibi obligatã,quòd potius intentet Saluianũ interdictum, quàm hypothecariã. LXXXI.

1 *Saluianum interdictum pro quibus cõpetat,& ad quid etiam utile sit.*
2 *Sententia lata in causa momentanea possessionis appellari nequit.*

QVANDO quis vult vendicare vel reuocare rem sui debitoris alteri alienatã,quæ sibi obligata est, cautela est,quòd potius intẽtet Saluianum interdictum a,quàm actionẽ 2 hypothecariã:* quia Saluianum vtile 1 interdictum cõpetit cuilibet creditori,directum autem pro rebus coloni

loni inuectis & illatis. Item vtile pro rebus inquilini cōpetit locatori, & etiā cuilibet alteri creditori: vt videtur casus in l. prima. C. de Sal. inter. in eo quod dicit debitor. & ibi hoc no. Bar. & in eo quod dicit, debitor quasi Seruiana. quę cōpetit cuilibet creditori: vt habetur in §. itē Seruiana. Insti. de act. & per gl. in d. l. j. Item cōpetit Saluianū interdictū nō tātū contra debitorē & eius hæredē, vt d. l. j. & ibi Bal. sed etiā cōpetit contra quēlibet extraneū possessorē: vt est tex. ī l. j. §. j. ibi, aduersus extraneos. ff. de Sal. interdic. & hoc tenet Bart. & Salyc. in d. l. j. C. eod. titul. & vtilitas huius etiam in hoc: quia Saluianū interdictū est possessoriū & hypothecariū, licet auocet possessionē: vt habetur in l. si cū vēditor. ff. de euic. tamē nō est momentanæ possessionis, sed sapit naturā possessorij. ita dixit singulariter Bald. & Saly. in d. l. j. C. de Sal. inter. & Bar. in d. l. j. ff. eo. ti.

a *Ex quo sequitur, q̄ cū à sententia lata in causa momen. pos. nō possit appel. vt l. vnica. C. si de momē. pos. fue. app. q̄ à sententia lata in Saluiano interdicto appellari non poterit, sed à sententia lata super hypothecaria sic: vt no. Bar. in d. l. j. ff. de Sal. inter. Itē est alia vtilitas in modo probādi, q̄a intentans Saluianū interdictū, quod est merē possessoriū, nō habetur necesse dicere, rē esse obligatā, & docere de obligatione, sed sufficit probare rē esse possessam ab illo, qui obligauit, sed in hypothecaria debet probari rem quæ petitur fuisse hypothecatam, & fuisse in bonis debitoris, vt habetur plenissimē per glo. Cyn. & Doct. in l. cū res. C. si alie. res pig. da. fue. & per Bar. in l. si rem alienam. ff. de pign. act. & propterea non intentes hypothecariā, sed Saluianum interdictum, si concurrunt ea, quæ habentur in d. l. j. ff. & C. de Sal. inter.

a Saluia. inter. *Agēs Saluiano interdicto debet narrare rē fuisse in bonis tēpore hypotheca, sed sufficit, q. pbet de possessione sola debitoris. Pau. de Cast. cōsi. vj. in iij. col. & Cy. & Saly. et Docto in l. cū res. C. de prob. & Alexan. post Bart. in l. rē alienā. de pigno. act. Addo etiā Spe. tit. de lo. §. v. versi. ad hoc. & ff. & C. de Salui. inter.*

Cautela pro spoliato cōtra spoliatorem. LXXXII.

1 *Spoliatus ante omnia regulariter restituendus est.*

REGVLA* est, quòd spoliat*a ante omnia est restituēdus: vt l. si quis ad se fundum. C. ad legē Iul. de vi. in c. j. de restitutione spoliato. etiam si spoliatus est prædo: vt est tex. in c. in literis. eod. titu. quod intellige, nisi spoliatus b patiatur agētē probare de dominio vel de iure suo, quia tūc spoliat* nō est restituēd*: vt est casus in d. c. j. & ideo cautela est, quādo spoliato opponitur de dominio vel de iure agētis, spoliatus opponat, & dicat, Domine iudex ego nō cōsentio, nec debetis ipsum audire, quia spoliatus ante omnia est restituendus, quo casu etiā si probaretur de dominio, deberet restitui: vt not. in dicto c. j. & per Innocē. in c. fraternitatis, de frigi. & malefi. & c. cum Bertoldus. de re iu.

a Spoliatus. *Spoliatus habet viij. remedia à iure. in Specu. de restit. spolia. in princi. per totum.*

b Spoliatus. *Spoliatus debet Restitui ante oīa. l. si quis ad se fundū. C. ad l. Iul. de ui. Oldr. consilio ccxxij. incipit*

piete, isti sunt allegationes & omnino per Alex in l. naturaliter. §. nihil cõmune. de acqui. poss. ubi ponit regulã, & multas fallētias, quod uerũ est, etiã si per cõtumaciã sit spoliatus per iudicē. quia uolēs purgare cõtumaciã audiri debet, etiã si missus in possessionem rei uelit statim pbare de dñio suo. Bal. in l pe. §. pen. C. de praescrip. xxx annorũ. & per Oldra. cõsi cccxxvj. incipiente, de tato. uide i Spe de primi. & se. de re. §. iã de effec uers. quid si missus. alias autē spoliatus nõ debet restitui, quãdo cõstat de dominio spoliati. cap. cũm ecclesia. de causa pos. & propriet. c. cũm super. eod tit. c. ad decimas. de rest. spõ. in vj.

Cautela, quòd de liquido ad nõ liquidum admittatur compẽsatio. LXXXIII.

1 *Regula, de liquido ad nõ liquidũ nõ fi. compensatio, quomodo intelligatur.*

SCIS q vulgariter dicitur, q de liquido ad nõ liquidũ nõ debet fieri cõpẽsatio: vt habetur in l. fi. C. de cõpensa. & in §. in bonę fidei. Instit. de actio. Sed ego do tibi vnã bonã cautelã singularẽ, per quam de liquido ad nõ liquidũ poterit opponi cõpensatio, & liquidum nõ poterit interim exigi, & facta probatiõe de nõ liquido, debet fieri cõpẽsatio. Et cautela est ista, si vnus petit à te decẽ, in quibus verè es debitor, & ipse tenetur etiã tibi in alia decẽ, aut minori summa, si potest pbare aduersarius, q sis debitor suus, confitearis incõtinenti debitũ, & opponas compensationẽ pro ea quãtitate, in qua aduersarius est debitor tuus: & licet aduersarius neget debitũ, tamẽ valebit oppositio cõpensationis, & interim poterit à te exigere: sed debebit te expectare quòd probes, vel nõ probes debitum negatũ. Nec obstat 1 dicta regula, quòd de liquido ad nõ liquidum non fit compensatio: quia debet intelligi, quando illud est liquidum per testes vel alias probationes. secus si esset liquidum per confessionem partis: vt est tex. cum glo. valde not. l. fina. versicu. conuicta. C. de compensatio. & ibi hoc not. & tenet Cyn. in xj. quaest. & est alia gloss. similis in l. nemo ex his. ff. de regul. iur. quod not. quia multi iudices imperiti seruant contrarium, & male.

Cautela pro libellãte, ne ad expẽsas teneatur. LXXXIIII.

1 *Debitor si saltem per interpellationem extraiudicialem in mora constitutus non fuerit, ad aliquas expensas non tenetur, si recepto libello, se soluere dixerit, & liti cedere.*

IN LIBELLIS solet cõmuniter apponi vna clausula, q aduersarius fuit interpellat sępe & sępius extra iudicium, vt faceret id, quod petit, quòd facere recusauit: quae clausula secũdùm aliquos, nõ est necessaria, quia interpellatio similiter necessaria non est, sed de vrbanitate: vt l. quidam Hyberus. ff. de seruitu. vrba. praediorũ. vbi textus dicit, loquaris cum Hybero. Et tu dicas, quod imò vtilis est, & cautũ quòd apponatur; 1 quia si debitor non est constitutus in mora saltem per interpellationẽ extraiudicialem, & vocatur ad iudicium, non tenetur ad aliquas expensas, si immediatè recepto libello dixit se soluere, & cedere liti. & nõ cõtendere: vt dicit no. Specu. in titu. de rei vendi. §. j. & Ang. in l. j. C. de obsequijs. & Angelus de Aretio, Institu. de actio. in §. sic itaque. & propterea

pterea cautela est, vt primò antequã conuenias debitorem tuum, vt interpelles primò ipsum, qui si non soluerET, & conuenias ipsum, tenebitur ad expensas, etiam si incontinẽti confiteatur debitum. & propter istam rationẽ dicta clausula solet apponi in libellis, & bene.

Cautela qualiter socius teneatur socio reficienti rem communem. LXXXV. 1

1 *Socius si rem communem pro parte sua reficere noluerit, partis suæ dominium perdit.*

SAEPE cotingit, quòd sint duo fratres, vel socij, qui habent rem communem, puta domum vel molendinum, quæ res indiget reparatione, & vn⁹ eorum vult reficere, & alter eorum non vult contribuere ad expensas. Cautela est multùm singularis & vtilis, quòd ille reficiat rẽ qui vult suis sumptibus, & petat sumptus sibi restitui ab alio socio:* quia si socius recusarit reficere rem, nolendo contribuere pro parte sua, & facta refectione per alium non satisfecerit pro parte sua reficienti etiam cum vsuris vel interesse, perdet dominium suæ partis post quatuor mẽses, & applicatur reficienti: vt est casus valde no. in l. iiij. C. de pri. ædi. & in l. si duobus. §. idem respondit. ff. pro socio. & ita nota. & tenet Ang. de Aret. Institu. de actio. §. sequens. ideo sint bene cauti socij tam reficientes, quàm nolentes reficere, per prædicta.

Cautela est ĩ iudicialibus, quòd pars contradicat expresse, aliàs tacendo sibi præiudicat. LXXXVI.

1 *Tacens in iudicijs consentire uidetur.*

2 *Actus contra unum per iudicem si in iudicio fiat, non contradictio, non sufficit nisi appellet.*

EST DVBIVM, an tacens uideatur consentire, vt habetur in regula, qui tacet. & ĩ l. filiusfamilias. §. inuitus. ff. de procuratori. & Bart. plenè in l. quæ dotis. in fine, soluto matrimonio. Sed vera conclusio est, *quòd tacens in iudicijs. videtur cõsentire: vt not. Bartol. in l. j. C. de rela. Et ideo cautela est, quando sit aliquis actus in iudicio contra vnum, vt ille semper respondeat, & dicat, quòd ipse non consentiat. Et ideo boni procuratores faciunt scribere: me præsente, & non consentiente, vt dicit Barto. in dicta l. j. Vel melius est dicere, quòd in parte & in partibus facientibus contra se non consentit. & istud procedit quando actus sit per aduersarium,* sed si actus fiat per iudicem in iudicio contra vnum, non sufficit, quòd ipse non contradicat, nisi appellet: vt singulariter dicit Innocen. in c. quod ad consultationem. de senten. & re iud. & sequitur Ang de Perusio, & Io. de Imo. in l. ille à quo. § si de testamento. ff. ad Trebel. Circa hoc tamen vide text. qui videtur facere in contrarium. & ibi Bald. & Paul. de Cast. in aut. si quis litigantium. in princip. in verbo contradicat C. de episcopali audi. Sed dic, si actus sit per partem in iudicio, sufficit dicere nõ cõsentio, sed si fit per iudicem, & tunc aut est talis à quo possit appellari, ita ꝙ si appelletur, transit in rem iudicatam, & tunc nõ sufficeret dicere, nõ consentio, nisi appelletur. & ita intelligit Innocen. Aut ab actu iudicis nõ potest appellari, sicut regulariter

ab interlocutoria de iureciuili non appellatur: & tunc nō requiritur appellatio, sed sufficit contradictio.

Cautela, quòd tutius sit relinquere alicui in codicillis quàm in testamento. LXXXVII.

1 *Hæres in codicillis instituti non potest.*

2 *Codicilli primo testamēto facti nō tolluntur per alios codicillos, qui postea fierent, neq; per aliud testamentum sequens, nisi expressè dicatur.*

Si aliquis velit tibi relinquere certam partem bonorū suorū, quid est melius & vtilius, an quòd relinquat per codicillos, vel per testamentū? Et prima facie videtur, quòd sit meli*, quòd relinquat p testamentū: quia illud fit cū maiori solennitate quàm codicill*: vt probatur in l. hac cōsultissima. C. de testa. iuncta l. fin. C. de codicillis. Sed tu dicas, ꝙ tuti* est relinquere per codicillos, quàm per testamentū, nisi fortè quis vellet 1 instituere hæredē, *quod in codicillis fieri nō potest. l. hæreditatem. C. de codicil. Et est ratio quia testamentum per aliud testamētū semper rūperetur: vt in l. sancimus. C. de testa. & in l. si quis in princicipio testamē 2 ti. de leg. iij. *Sed codicilli primò facti non tolluntur per alios codicillos, qui fierent posteà, neq; per aliud testamētū sequēs, nisi expresse dicatur: vt est textus Inst. de codicil. §. nō tātū. Et no. Spe. in ti. de instru. edi. §. compendiosè. in ver. sed id cōsideres. & ꝙ tutius sit relinquere per codicillos ratione prædicta, tenet Spe. in d. ti. de instru. edi. §. viso de impugnatione ver. & no. quod tutius est: & ideo sis cautus vt cōsulas, quòd po ti* relinquatur per codicillos, quàm per testamentum.

Cautela pro testatore uolente, quòd eius ultima uoluntas non constet, nisi post mortem. LXXXVIII.

1 *Testamentū non ualeret, si ante ipsius aperturam unus testiū moreretur, quī subscriptionem suam, & sigillum cognoscere non posset.*

MULTI sunt qui volunt, ꝙ voluntas vltima nō sit nota alijs nisi post mortē suā, propter aliquam iustā causam, vt habetur Inst. de pupilla. substi. in §. si quis autē formidolosus. & faciūt testamentū inscriptis clausum, & sigillatū & scriptū, iuxta l. hac cōsultissima. C. de testa. Sed tu 1 aduertas & sis cautus, quia periculo sum est facere talia testamēta. *Nā si moreretur viuo testatore, vel etiam post mortē ante eius aperturā vnus ex testibus, qui nō posset cognoscere suā subscriptionē & sigillū, nō valeret testamētū: vt singulariter not. Bar. in l. ij. in prin. ff. quēad. te. aperi. Et ideo debes vti hac cautela, qua sæpissime vsus sum, vt testator conuocet vnū notariū, qui nō sit de testib* supradictis, & duos, vel tres testes alios, vt faciat, ꝙ cuilibet dictorū testiū, q se subscripserunt & sigillauerūt, recognoscāt subscriptiones, & sigilla in præsentia duorū vel triū testiū dicti notarij, & roget dict. notariū vt cōficiat vnū instrumētū de dicta recognitione subscriptionū & sigillorū, & erit securus ꝙ nō erit opus alia recognitione: & hoc modo nō erit periculū. de quo suprà. Vel potest etiā alio modo prouideri, videlicet, ꝙ testator à pricipio à quo se subscribūt testes, & ponūt sigilla, adhibeat notariū & testes, q sunt rogati de dicta subscriptione vel sigillis, &

de hoc fiat scriptura publica, quia illa probabit sufficienter. & hoc ponit Bar. in d. l. ij. in prin. sed pcedēs cautela melior est. Tertiò potest & aliter prouideri, quādo testator vellet testari in scriptis: & non curaret ꝙ testamentum esset secretum, quia tunc posset facere publicationem fieri eo viuo: vt no. Bar. in d. l. ij. in §. si dubitetur. Circa quod adde quod dicitur in sequenti cautela.

a Testa. clau. *Testamentū nō apertū mortuis testibus nō probat. gl. singu. in uer. obsignētur secūdū* Do. Bar. *in uer. quaero quid si testes. in l. ij. C. quem. te. apert.* Bar. *in l. ij. in princ ff. eo. ti. dicit uerum in testamento in scri. quod corruit, si unus testis moritur antequā publicetur, uel uiuo testatore, nisi eo uiuo facta fuerit recognitio subscriptionis, & sigilli à teste corā notario, & testibus. uel etiam tēpore subscriptionis fuerit rogatus alius notarius de subscriptione illius, uel nisi uiuo testatore aperiatur: ut ibi per Bar. & Bal. in addi. Spec. de instrumen. edi. uer. si decessit. Adde nota. per Bal. in l. ij. C. de fideicō.*

Cautela pro chirographis mercatorum. LXXXIX

1 *Chirographo seu scriptura priuata manu notarij non confecta, requiritur quòd trium testium subscriptio interueniat, alioquin non ualeret.*

MERCATORES de mercibus suis sępissime nō faciūt cōficere instrumēta publica, sed priuatam scripturā[a] faciūt, quæ dicit chirographus, vel etiam vulgo appellat, scriptura de manu: sed est periculosum cōfidere de dicto chirographo, 1
a
2 *in quo requirit, quòd interueniat subscriptio trium testium, aliàs non valeret quādo est scriptura priuata, non cōfecta manu notarij vel publicæ personę: vt est tex. in authē. si quis vult caute. depone. C. qui po. in pigna. Nam si aliquis, qui se subscripsit moriatur, illud chirographum nihil pbabit, nisi, vt dixi, sit scriptum per manum publicam, vel habeat sigillū appēsum, vt est casus no. in c. ij. de fi de inst. & ibi ponit per omnes Do. de ista materia. & est glo. valde no. q̄ ita dicit in c. inter dilectos. in versic. publica manu. eo. ti. de fide instru. & ideo tu sis cautus, quòd nō recipias chirographū, nisi sit scriptum manu notarij ad hoc rogati, vel nisi apponatur sigillū promittētis. sed si poteris, facias cōficere publicum instrumentum. facit ad hoc quod dictum est in præcedenti cautela.

a Priua. scri. *Scriptura propria manu debitoris facta & confessata probat etiam nō subscripta cōtra debitorem, non cōtra tertiū, nisi sit subscripta testibus.* Bar. *in l. scripturas. in prima col. uer. no. C. qui po. in pign. hab. Item scriptura priuata quomodo impugnetur, uide Spec. de instru. edi. §. satis utiliter. per totum.*

Cautela adhibenda circa præsentiam testiū, in testamento cœci, & aliorum. XC.

1 *Haeredis institutio in testamentis olim praecedebat, nunc autem sequi debet.*

IN testamētis debebat olim hęredis institutio pręcedere, vt Inst. de leg. §. ante hæredis. hodie nō potest pcedere, sed sequi: imò cōiter solet sequi legitima, dicendo, in oībus aute alijs bonis suis &c. vt in d. §. ante hæredis. Sed caueas, quia etiā hodie requiritur, ꝙ præcedat hæredis institutio in testamēto cœci, & nisi pręcedat, nō valet testamentū: vt est casus

in l.hac cōsultissima.C.qui testa.fal. vbi ponitur forma testādi per totū, & Imperator ibi mandat, q̄ illa forma ibi tradita debet obseruari, q̄ est vt primò hæredis institutio præcedat. & hoc tenet ibi Cy. & Doc. licet aliqui contra. Sed vt euites opiniones, & periculum, facies, q̄ præcedat hæredis institutio. Est etiam id periculū in testamento cœci. & in quo cūq; alio testamēto in scriptis, qa nō valet si omnes testes nō fuerūt præsentes vsq; ad finē, donec oēs se subscripserint & sigillauerint. & ideo cautela est, q̄ claudātur in camera, ita q̄ nō possent exire, & stent præsentes donec vlterius se subscripserint, & sigillauerint, qđ no. quia vidi aliquos notarios īperitos permittere, q̄ recedat aliqs testiū postquàm se subscripserit & sigillauerit, & malè.

Cautela pro bannito, quod possit liberari à banno, non obstante statuto id prohibente. XCI.

1 *Saluusconductus datus bannito per centum annos, quid operetur.*

ALIQVANDO est phibitū, q̄ alicui cōdēnato nō pōt fieri remissio pœnæ, vel aliquādo quis est bannitus vel rebellis, & nō pōt absolui à bāno vel à rebellione: si contingat, q̄ est bānitus vel rebellis ex aliqua causa ingratitudinis, debeat rebanniri vel absolui: sed nō pōt stante prouisione vel statuto in contra

1 riū. Ego do tibi vnā cautelā, videlicet detur sibi terminus ad soluendū vsq; ad cētū annos, vel fiat sibi saluus

a cōductus a vsq; ad cētū annos, & hoc modo per indirectū poterit conseq intentionē suā. istud pbaī in l.cū hæredes. in §.j.ff.de sta.libe. & in effecto vult ibi do. Benedi. de Plūb. & ita vidi obseruari in ciuitate Venetiarum per consiliū de decem, quòd fecit saluumconductū rebelli vsq; ad centum annos, quia non poterat eū absoluere secundùm leges suas.

a. Saluusc̄ōdu. *Saluusc̄ōductus ad bene placitū intelligitur perpetuus. Bar. & Doct. in l.centesimis. §.si, ita stipulatus fuero. in iij.col.uer.ulti.formo hanc unam q.ff.de uer.obli. de quo ibidem per do.Alex.in pe.col uersi extra glo.quærit hic Bar. cū concor. ibi per eum datis. facit l.iuris peritos. de excusato.*

Cautela pro illo, qui emit fundū sibi debentem decimam, si iterum illum uult reuēdere, quo modò faciat ad hoc quod decima sibi remaneat. XCII.

1 *Exceptio rei alicuius quid operetur.*

SI aliquis emit agrū vel fundū sibi debētē decimā, & deinde vult reuēdere dictū fundū, debet esse cautus, si vult, q̄ remaneat sibi decima, q̄ hoc exprimat in vēditiōe sua, aliàs vendēdo simpliciter, transiret decima in emptorē, secūdū Iaco. de Are. quē sequitur d. Bened. de Plūb. in l.si is cui. in fi.ff.de sta.lib. per illū tex. licet Alb. de Ros. teneat contrariū in l. Seiæ. §.matre.ff.de fundo instructo. & in l. inter antiquam. C. de vsufruc. vbi oīno vide. & pro ista opinione videtur esse tex. in l.si quis ædes. in principio. ff.de seruitut. rusti. prædio. & ideo sis cautus, vt dixi, vt in venditione tua excipias decimam: & idem dico de iure patronatus, vt vult Albe. in d. §.matre. idem dicas de seruī. per d.l.si quis ædes.

Cautela, quòd non debeat stari sententiæ arbitri. XCIII.

Arbi-

1 *Arbitri à sententia appellari non potest.*

1 LICET [1] sententia arbitri nō possit appellari, vt l. diem proferre. §. stari. ff. de arbi. vbi habetur, q̄ stari debet sententiæ eius, siue sit æqua, siue iniqua: tamē cautela est, p quā quis nō cogitur stari, si doceat ipsā euidēter iniquā esse, & appareat euidēter delæsiōe: qa tūc poterit dicta sententia officio iudicis reduci ad arbitrium boni viri, secūdū Host. in c. ij. extrà de arb. & Arch. v. q. vj. iudicibus. pro quo facit c. ex parte. & c. exposita. eo. ti. & hoc tenet etiā Vincen. in d. c. exposita. qui dicit ita obseruari. & idē dicit Host. in summa, de arb. §. pe. ver. qa & sæpe. in ti. de arbi. §. j. ver. est autē differentia. qd est verū, si cōtradictū fuerit infra decem dies, secūdū Archi. in d. c. iudicibus. & tenet etiā do. Anto. Butr. in c. Quintaualllis. de iureiu. & ibi Ioan. de Imo. in c. veniens. eo. ti. & in d. c. exposita. & in d. §. stari. & per Ange. & Doc. in l. si seruus plurīū. §. fin. ff. de leg. j. & per Legistas in l. si societatem. §. arbitrorum. ff. pro socio.

Cautela ad annullandum processus episcoporum procedentes contra suos feudatarios. XCIIII.

1 *Vasallus ipso iure non cadit iure suo, sed requiritur sententia per iudicem competentem facta.*

SOLENT communiter Episcopi post acceptā Episcopatus possessionē, p̄ponere edicta in valuis ecclesiæ, q̄ si est aliquis feudatarius ecclesiæ, debeat cōparere ad petendū inuestiturā infra annū, iuxta c. pri. & secūdū, quo tēpore mil. inuestitu. petc. debe. in vsib. feud. & in casu quo nō venit infra dictū tps, monet eos, q̄ veniāt assignādo sibi aliquosdies, puta nouē & tres pro primo, & tres pro secūdo, & aliostres, p tertio termino & peremptorio: & casu quo non veniāt infrà dictum tēpus ex nūc, p ut ex tūc, & ex tunc prout ex nunc, eos priuāt feudis suis. Aliqui Episcopi volentes vti cautela meliori, elapso termino priuāt vasallos suos: & posteà conferūt feudum alijs. Sed tu aduerte q̄ ista practica nō est bona, nec aliquid valet. Et est ratio: qa impossibile est, q̄ vasallus habeat aliquā iustā causam nō cōparēdi, vel quia est pupillus, vel qa est infirm[us], vel quia est absens, vel propter aliā causam similē: vt est tex. i c. sancim[us]. in d. ti. quo tpe mil. & ad hoc vt vasallus priuetur feudo ob inuestituram nō petitā tēpore debito, requiritur sentētia: [1] qa ipso iure nō cadit à iure suo, vt p batur in d. c. sancimus. & ibi no. Bal. & Doc. Ia. de Alu. & Doc. & ideo talis sentētia debet fieri p iudicē cōpetētē: aliàs est nulla: vt in toto ti. C. si à nō cōpe. iud. & in c. ad nostrā. de cosue. & in c. at si clerici. de iudi. sed cū est quæst. inter episcopū & vasallū, videlicet si vasallus cecidit à iure suo, vel si debet priuari propter inuestituram non petitam, ob aliam causam dominus feudi non potest esse iudex, & sic est incompetens: qa talis causa debet terminari per pares curiæ, id est, cum vasallis eiusdē domini: vt est glo. ordi. & ibi per omnes Docto. in c. cæterum. de iudi. & habetur per gl. & Doc. in c. j. §. pe. de phi. feu. alie. per Fede. & ita alias vidi iudicare sæpe, & bene cōtra Episcopos priuantes sua sententia vasallos

los suos, ex eo quòd fuerint iudices incõpetentes inuestituræ factę de dicto feudo, ab alijs fuerunt declaratæ nullæ dictæ sententiæ: & ideo sint cauti Episcopi ne pronunciēt per se contra vasallos suos, sed eligant pares curiæ, id est, alios vasallos: & faciant, quòd illi prouocent: quod nota perpetuò: quia multi errant in hoc & patiuntur episcopos auferre feuda sua indebite.

Cautela pro illo, qui est de domo regia, quòd possit regnũ petere. XCV.

1 *Regnum usq; ad quem gradum successionis transmittatur.*

EST dubium an regnum trãseat per successionē, vel per electionem. de hoc habetur in c. venerabilem. de elect. tamen in quibusdã regnis est consuetudo, quod transeat per successionem. & ita communiter est

1 in Italia. *Sed maius dubiũ est, vsq; ad quē gradum successionis trãsmittatur regnũ. Et videtur quod vsque ad sextum, vel vsq; ad decimum ad plus, iuxta no. Insti. de serui. cogn. §. fi. & in l. iurisconsultus. ff. de gradib. Sed dicas, quod transit in infinitũ vsq; ad centesimũ gradum, & vltrà, intantùm si moritur rex vel princeps alicuius regni, deficiētibus agnatis suis vel cognatis, si reperitur vnus de sua familia seu domo, ille debet succedere in regno, vt singulariter no. Bal. & Iacob. de Alua. & nota quando moritur princeps: quia tunc ille qui est de sua domo, licet sit pauper, tamen debet esse cautus, & petere regnum.

Cautela quomodo quis possit eligere seipsum. XCVI.

1 *Eligere regulariter seipsum non potest ille, cui sibi eligendi potestas data est.*

VIDIMVS pridie in c. cũ in iure. de elec. gl. quæ dicit,* quòd quis non põt eligere seipsum, quando datur sibi potestas eligēdi. & est gl. similis in l. planè. ff. quod cuiusq; vniuer. no. & alia viij. q. j. qui episcopatum. & probatur in l. si mãdauero. §. si tibi. ff. mãdat. & in c. fi. extrà de insti. Sed quãdo essent plures electionarij, qui haberēt eligere, posset vnus electionarius, si eligeretur ab alijs, consentire electioni de se factæ, & talis consensus cõnumerabitur in numero electorum: vt est casus in d. c. cũ in iure. quia hodie non est correctum, & procedit, nisi electio esset per viam scrutinij: quia tũc nõ posset cõsentire vel eligere seipsum: vt est casus ĩ c. Cumana. de elec. quod ita debet intelligi: vt ibi no. per Doct. sed quãdo vnus electionarius sperat, quod alij electores eligant ipsum, non sit primus, qui faciat electionem, si potest: quia non potest eligere seipsum: reputaretur enim ambitiosus: vt no. in d. c. cũ in iure. sed expectet si eligitur per alios: & tunc consentiat electioni de se factæ, vel si cogitur primò eligere: quia forte habet primã vocem in capitulo, iuxta c. auditis. de electi. debet esse cautus, vt eligat illũ: quē verisimiliter, vel nullus, vel minor pars eligeret: quia si posteà eligitur ab alijs, poterit variare, & recedere ab electiõe facta per ipsum, & cõsentire electioni factæ de se: & sic erũt quatuor, & per cõsequēs maior pars. & hæc probantur in d. c. cum in iure. in tex. & gl. & ibi per Ioan. And. & dominum Ang. & Doct. quod nota scholaris, quando sunt electionarij, sis cautus, vt electio cadat super te.

Con-

8 *Cōsen.ele. Electionarius nō pōt elige re seipsum. gl. & Bar. in l. planè. ff. q& cuiusq. mui. no, ubi dicit uerū, si sibi soli cōmissa est electio: nō si sibi & aliis, et tenet Bar. in l. si cōsul. in fi. ff. de adop. Mar. Sil. in l. si mādauero. §. si tibi. ff. mādati. viij. q. j. q episcopatū. c. cū in iur. de elec. c. si. de inst. sed bene pōt cōsentire electiōi de se factæ ab aliis, etiā si ipse pl⁹ aliū elegerit. Doc. et Io. And. in d. c. cum in iure. & per gl. & Sicul. in c. consuluit. de iure pat.*

Cautela, quòd etiam in casibus, in quibus aliàs nō teneretur a uenditor de euictione a, si ad hibeantur, semper tenebitur. CXVII.

a *Euictione. Actio euictiōis licet ex pacto nō cōpetat emptori: tamē agi potest ad ptiū l. emptorē. §. q antē. uer. ibidē. ff de acti. emp. l ij. § fi. & ibi Bal. C. cōia de leg quod uerū, si pactū fuit in genere, q de euictione nō tenerei uēditor. sec⁹ si certa persona. l. q libertatē. in pri. ff. de euic. Itē uerū nisi dictū pactū sit factū iter mutuo uēdētē et emētē: qa tūc neuter agit ad ptiū gl. sing. In l. si familia. C. fam. er. & ibi Bart. dicit nō habere locū in dimisiōe. &, tenet Bal. in l. nō dubitat. in fi. C. de euictio. Lu. in sing. uer. euictio. & uer. uendēs. Itē uerū. si sine cā est renūtiatū actiōi de euictione, secus si cū causa expressa: quia tūc etiā pretiū nō repetit. Bal. in l. j ij. q. C. de peri. & cōmo. rei uend. Bart. in l. qui lib. de euictio.*

1 *Euictiōis periculū quæ cessare faciāt.*

2 *Euictio non debetur possessionis euictæ ratione, sed tantùm ratione proprietatis.*

3 *Euictione uenditor non tenetur, quando emptor in compromisso uoluntario succubuit.*

TRIA 1 faciunt cessare periculū euictionis: primū omissa denūtiatio ēptoris, alterū eius absentia. tertiū iudicis iniuria. vt l. emptor. C. de euic. & habetur in l. si per imprudētiā. ff. eo. tit. Sed aduersus hęc oīa pōt emptor vti cautela, vt sit securus, tā pro pretio, q̄ pro pœna dupli, & etiam pro sumptibus litis: vt scilicet instrumēto venditionis per pactū à venditore remittatur emptori: pōt enim renunciare iuri suo ex regula generali: & adijciatur in instrumento, ꝙ emptori nō possit dici vel allegari, ꝙ sentētia fuerit lata per ei⁹ iniuriā, vel p emptoris neglgētiā, vel absentiā, & promittatur refectio dānorum, sumptuum & interesse, quæ sustineretur in iudicio, & extrà, secūdùm Ang. qui ita not. in l. emptor. C. de euic. Alia cautela in materia euictionis est: 2 qa regulariter non debetur euictio ratione possessionis euictæ: sed tantū ratione proprietatis, vt est casus. & ibi per Bar. & Doc. in l. ij. ff. de actio. empt. & ideo cautela est, ꝙ emptor in instrumēto emptionis faciat venditorē promittere de euictio. siue euincat proprietas, siue posses. Tertia est, qñ quis non vult promittere de euictione, vt dicatur in instrumento, & dictus vēditor dixit, & protestatus est, & ita inter partes conuentū, ꝙ ipse non teneatur de euictione etiam ad pretij restitutionē: quia nisi ista verba dicātur, licet nō teneatur ad interesse vel sumptus, tenetur ad restitutionē pretij, vt est casus singularis in l. emptorem. §. ibidem. ff. de act. empti. quod est no. Quarta in hac materia potest adhiberi, 3 ꝙ licet regulariter venditor non teneatur de euictione,

ctione, quando emptor succubuit in cōpromisso volūtario: vt l. si dictū. §. si cōpromisero. ff. de act. empti. & not. in l. libera quidē Theodora. C. de senten. & interloc. om. iudi. tamē emptor cautè pōt vti verbis, ex quibus 1
vēditor tenetur: verba hęc sunt: Et promisit dictus vēditor dicto emptori de euictione, quomodocunq; & qualitercūq; res vēdita euincat. argum. gl. nota. in l. cū pœna. ff. de arbi. Et ita solebat allegare illā glo. ad hoc domin. Flo. de Bob. Doct. meus. Quinta est & vtilis in eadē materia: qa solet dici, ꝙ dictus §. si cōpromisero. nō habet locū in compromisso necessario, sed tantū in volūtario: tamē emptor debet esse cautus, ꝙ non eligat arbitriū necessariū ex forma statuti sine licentia aut cōsensu venditoris: qa tūc nō posset agere de euictione: vt not. in d. l. libera. & ideo 1
ex istis quinq; cautelis potes cōfice a
re vtile instrumētū pro emptore in materia euictionis, si dicatur sic: Et promisit dictus venditor de euictione, siue euincatur proprietas, siue possessio, & quomodocūq; vel qualitercūq; euincatur, etiā si euincat ꝑ arbitriū volūtariū, vel necessariū electum cū voluntate, vel sine venditoris: & promisit dictus venditor nō opponere vel agere, ꝙ sententia lata fuerit iniqua, vel per iniuriā emptoris, vti propter eius absentiā, vel per negligentiam, vel alio quocūq; modo.

Cautela pro officialibus & prætoribus adhibentibus fideiussores ad relaxandum incarceratum debitorem. XCVIII.

1 *Fideiussio de iudicio sisti, inclusiuè usq; ad sententiam durat.*

NOTENT bonam practicā & cautelā prętores & alij officiales, ne relaxent debitorē positū in carceribus ex causa debiti, pręstita tamen fideiussione de iudicio sisti: 1 quia illa durat vsq; ad sententiā inclusiuè: nā lata sententia fideiussores liberātur: vt l. agere. §. post litē. ff. de fideiuss. & l. cūm apud Sempronij. ff. iudi. sol. sed debent recipere fideiussorē de iudicato soluēdo, secundū Bal. qui ita dicit, & bene in c. dilectis. in v. col. de appell. q subdit, ꝙ quidā Potestas, qui hoc ignorauit pro incauta relaxatione cuiusdā carcerati, fuit cōdemnatus in syndicatu, & in totum desolatus.

Cautela pro committente in arbitrum iuris. XCIX.

1 *Arbiter iuris an ius commune, vel municipale sequi debeat.*

DVBITATIO a est, an arbiter 1 iuris teneatur sequi ius cōmune, an ius municipale. de quo p Ios. And. in addi. Spec. in titu. de arbi. §. excipitur. i addi. quę incipit, Guido de Suza. vbi tenet, ꝙ debet sequi ius cōmune. de quo ego plenissimè dixi in l. nominis & rei. in §. verbū ex legibus. maximè in vij. q. ff. de verb. signi. quod nota cautè, quādo causā habes committere, si ius commune disponit aliter quàm municipale, vt scias qualiter causa sit cōmittēda: qa poteris faciliter obtinere, & aduersarius non perpendet.

a An arbiter. *Arbiter obligatus procedere et terminare secūdū ius qd possit, uide Ludo. i rubrica de ar. vij. co. Bar. i l. diē. §. stari. de arb. dicit eū nō posse procedere cōtra ius: & tenet Sicul. in c. cū dilecta. de resc. iiij. col. in uer. not. sing. istū tex. sed But. cōtra in c. Quinta uall.*

ta ualliis.de iureiur.

Cautela ad euitādum incursum pœnarum interdicti unde ui, & l.si quis in tantam. C.

1 *Rogerius,prout recitat Vbertus de Bobio, qua cautela Mutinæ usus fuerit.*
2 *Cautela uti non debemus, quæ scandalum oriri posset.*
3 *Iudex ex officio partes prohibere debet,ne ad arma ueniant.*
4 *Obliuio ex longo tempore sequitur.*

NOTA diligenter tu aduocate vnā cautelā, per quam poteris facere tuū clientulū obtinere:si enim vides vtranq; partē æqualiter probare:dic clientulo tuo, si potens est, q̄ possessionē etiā, de qua est controuersia,manu armata ingrediatur, & quod denunciet aduersario,vt veniat ad possessionem,si audet: qui si nō venerit,q̄a suspicatus est se posse repelli,statim perdet possessionem, quā dicit se habere:vt ff.de acq.pos. l.si id quod. §.fi.vnde clientulus erit potior.& si veniat eiectus ad iudicē dicens:Domine iudex talis me violenter de possessione eiecit, & eam propria autoritate ingressus est:vnde peto eū puniri,& priuari:q̄ si intēdebat habere,cū autoritate ꝓpria ingredi nō debuerat,ꝑ l.si quis in tātam.C.vnde vi.xvj.q.vj.placuit.Clientulus tuus respondebit: Domine imò sententia est pro me ferēda: æque enim probauerā me possidere sicuti & ille:vnde meā possessionē, nō alienā sum ingressus, & sic meā possessionē retinui,& aduersarius sī quā habebat,perdidit,per dict.l.si id quod. 1 *Et ita fecit fieri Roge.Mutinæ,prout recitat Vber.de Bobio.& Ro[...]n Specu.in titu.de peti.& pos. §.j. vbi notat diligenter cautelam, & istam cautelā not.perpetuò: quia est quotidiana & valde vtilis. 2 *Sed ea nō vtaris,vbi posset scandalū verisimiliter oriri propter l. quoniam multa facinora. C. vnde vi. sed vbi nō esset scandalū,vel periculū futurū,verisimiliter non inuenies melio rem cautelā in hac materia. Itē nota aliā cautelā, si vis vt amicus tuus cōprehēdat possessionē alicuius rei absq; vitio,quā ad se asserit pertinere,eo ignorante fac possessorē spoliari,& cōfestim deserere possessionē corā testibus:& sic ea vacua remanente nuntia amico tuo,vt vacuam possessionē apprehendat,nec ꝑ hoc videbitur habuisse ratā spoliationē, nec dicetur rē à desertore recipe,secundū ea,quæ habentur & notātur in c.cū ad sedē.de restitu.spol. & de ordin.cog.c.cū dilectus.imò vsucapere posset: vt nota.ibi gl. sic patet. versicu.sed hoc nō est.vnde habebit cōmodum retentionis:vt xvj.quæst. iij.§.pe.versicu.q̄ si mala fide.& extrà de ordin. cog. c. dilectus. circa princip.& C.de præscriptio.xxx. anno.l.si quis emptionis. Nec competit contra eū interdictum,vnde vi.& in hoc fuerunt decepti hospitalarij in prædicta decre. cùm ad sedē. credentes interdictum,vnde vi,habere locum in hoc casu: vt nota.Spec.in §.j.in titul.de peti. & poss. in versicul. antepe. quæ cautela vtilis est & vera, nisi appareat de fraude. Vbi duo contendunt de possessione, & quilibet dicit se insolidum possidere,& vnus turbat alium in possessionem, nec vult vnus de alio conqueri, nec vult vnus alteri libellum dare, ne sicut actor, sed quasi reus sustineat partes rei, & commodo possessio

sessionis fungatur: cautela est, ꝙ iudex ex officio suo eos citare faciat, & cogere suã petitionẽ offerre: vel potest istud iudiciũ possessoriũ sine libello determinare, recipiẽdo probationes vtriusq; partis, vt sciat, quis illorũ debeat subire onera petitoris, & quis vtetur cõmodo possessionis. argument. C. de libe. causa. l. liberis. §. si quis ex seruitute. & qa hoc vult iudex, & sine libello, quomodò finiatur: cuius iussus facit, vt actus teneat, si aliàs non teneret: vt ff. qđ fal. tu. autor. l. j. C. de lit. cõtesta. authẽ. libellum. quæ est tertia, quæstione tertia. §. si pactũ. *Ex officio enim suo
3 debet partes prohibere, ne veniant ad arma & rixas: vt ff. de vsufruct. l. si cuius. §. sed si inter. aliàs l. æquissimum. & vim fieri vetabit ei, quẽ in possessionẽ inuenerit potiorem. ita dicit Spec. secundũ Iacobum, Baldũ, in titulo, de peti. & poss. §. primo, versicul. penul. & in titulo, de libell. conceptio. §. nunc dicendũ. versi. vigesimosecundo. & nota. in cap. cũ venissent. ext. de institutioni. & idẽ notat Baldus, & Paulus de Cast. in leg. ordinarij. C. de rei vendi. & ad hoc etiã vide quod no. Inn. in c. in præsentia. de probatio. in j. colũ. & ita vidi sæpius practicari, & bene. Nota etiã aliã cautelã & consiliũ sapientũ circa interdictũ, vnde vi, & constitutionẽ, si quis in tantã. si nõ possum probare quomodò possedi, cõsulũt, vt possim probare, quomodò sim dilectus, ꝙ interim fundũ prętentibus testibus & tabellione intro, & si is qui possedit, permittit, possessionẽ habeo. Si verò me intrare volẽtẽ nõ admittit, sed me incõtinẽti possessione expoliat, de quo fieri faciã publicũ instrumentũ, po ssessionẽ amitto incõtinenti. ff. de acqui. pos. l. clàm possi. §. fi. & l. sed si nolit. & illã possessionẽ animo retinui, qđ semp de quolibet præsumitur, scilicet ꝙ afo retineat, nisi fortè videres illũ possidere, vt ex tua patientia pareretur ubi prẹiudiciũ rei. C. de acq. pos. l. min *. & nõ lõgũ tẽpus trãsiuit, quo fuit il-
4 le in possessione. *nam ex lõgo tẽpore sequit obliuio: vt ff. de vsuca. l. fraus. & not. in l. j. C. de serui. fug. & not. Spec. secũdũ Rof. titu. de peti. & pos. §. j. & not. has quatuor cautelas: qa sũt quotidianę, & de lacte & lana.

Cautela contra illos, qui obtinẽt licentiam ab episcopo deferẽdi iuramentum. C I.

1 *Prælati dispensantes super sacramẽtu periurij autores esse possunt.*

IN multis cõtractibus solet apponi iuramentũ de non cõueniendo, & adiurantes, qui volũt cõuenire ante petitã absolutionẽ vel relaxationem iuramẽti: quia difficile est eam obtinere, vtũtur ista cautela: accedũt ad episcopũ, & dicunt, Domine episcope, iuraui in tali cõtractu, ꝙ ego vellem contrauenire: qa sum læsus, nec possũ relaxatiões iudiciũ expectare: peto, vt detis mihi licẽtiã cõtraueniendi: quoniã submitto me iudicio vestro, si apparuerit me iniustè venisse cõtra iuramẽtũ: & multi episcopi cõcedũt istã licẽtiã. & ita intelligo ꝙ obseruat in ciuitate Brix. & ita vidi aliqñ episcopos obseruare Veronæ. & ista licẽtia põt impetrari etiã altera parte nõ vocata: ex quo agit de iuribus iuramẽti. & ita etiã videt velle Pau. de Ca. i cõsil. suo cxxv. Sed tu dicas, ꝙ ista cautela nõ e[illegible]bona: qa ipsi nõ possunt cõcedere huiusmo

iusmodi licentiam:* quia conceden do possunt esse autores periurij: vt est casus ad literã in c. si verò. & ibi not. de iureiur. & ideo tu sis cautus, quòd potes venire contra dictã licẽtiam, & impedire iudicium, in foro seculari, donec cognitum fuerit de iuramento, & relaxatione.

Cautela quòd prius agas petitorio quam possessorio. CII.

1 *Possidere commodius est, & aduersarium ad petitoris onera compellere, quàm ab alio possidente petere.*

SI QVIS vult rẽ petere, animaduertere debet, an in aliquo interdicto possit nancisci possessionem: 1 * quia longè commodius est ipsum possidere, & aduersariũ ad onera petitoris cõpellere, quàm ab alio possidente petere. ita instituit Caius iurisconsultus in l. is qui destinauit. ff. de rei vendicat. & propterea sis cautus, quòd nunquàm agas petitorio, si prius potes agere possessorio.

Cautela de protestatione fiẽda contra testem ante delatum sibi iuramentum. CIII.

1 *Protestationis effectus super exceptionibus fiendis qualis sit.*

QVANDO testes examinãtur, debes esse cautus, vt ante apertuiam processus facias partem tuam a ꝓtestari[a] exceptiones sibi saluas fo 1 re cõtra personas.* Nam effectus huius protestationis est, vt absq; alio iuramento præstito, quod nõ malicio se exposcit, poterit cõtra personam excipere etiam publicato processu, vt in cap. præsentiam. de testi. & ibi per Innocen. & Ioan. And. & Doc. & Bald. in aut. de test. in §. si verò dicatur. sed tutius est, quod ante delationem iuramenti factam testibus facias dictam protestationem. & ita vtuntur boni procuratores, qui dicũt mihi saluis & reseruatis omnibus exceptionibus contra ipsos, tam contra eorũ personas, quàm etiã dicta.

a Protestari. *Protestatio est denũtiatio publicè facta causa iuris cõseruãdi in futurum, quod protestãti cõpetit, uel cõpetere potest. Car. in Clem. j. xxiij. q. de procur. vide etiam Bar. in l. non solum. § morte. de operis noui nuntia. et Do. in c. cum M. de constit.*

Cautela ad interpretandum statutum disponens, quòd credatur iuramento damnum passi. CIIII.

1 *Probatio nulla melior est, quam illa quæ per aspectum fit.*

MVLTA sunt statuta Italiæ q̃ dicunt, ꝙ pro dãno dato credatur iuramẽto dãnũ passi, vel officialis denuntiantis vsq; ad certã quãtitatem. Sed remediũ & cautela est, quòd non stetur dicto iuramento, videlicet probando contrarium. nã tale statutum non prohibet contrarium probari: vt no. per Cy. & Doct. in l. j. C. si aduer. libert. & in l. j. C. de re iudi. & per Bar. in c. j. si de inuesti. inter dom. & vasallis oria. maximè ꝓbando contrarium per euidentiã fa 1 cti:* quia nulla est melior probatio, quàm illa quæ fit per aspectũ: vt no. Azo. in summa. C. ad l. Aquiliam. & Bal. in l. contra negantẽ. in fi. C. ad l. Aquil. & per Bal. in l. diuus. C. de test. mil. & per Ang. in l. qui restituere. ff. de rei ven. & p Saly. in l. ea quidem. in x. q. de accu. & Gaspar. de Cald. & Io. de Zochis in ca. continebatur. de despon. imp. Itẽ est aliud remediũ, quia iudex potest taxare hmõi iuramentum: vt no. Ang. in aut. de exhi.

 reis.

reis. §.j.in prin. sed prædicta procedunt, nisi statutũ figat pedes, diceudo, quòd stetur iuramento, & vltrà non posit inquiri: quia tunc nõ posset probare contrarium, nec taxari per iudicem: vt not. Bald. in d.c.fi. si de inuest. inter do. & vasal. lis oriatur. ad quod facit optimè. glos. in l. si non fuerint. ff. pro socio.

Cautela pro iudice qui allega- 1 a tur suspectus[a]. C V.

a Suspectus. *Si iudex dicat suspectus, an debeat interrogari de causa suspitionis corã arbitro gl. in c. j. de exce in Spe. de recus. in fi glo. & Bar. in l. quia poterat. ad Treb. iudex recusatus, non pôt causam delegare. c. iudex ab apostolica in fin. de offi. deleg. in vj. Iudex si non allegetur suspectus, uidetur pars in eũ consentire c. insinuãte de of. dele.*

1 *Iudices delegati cur semper suspecti appellentur.*

1 SAEPISSIME* iudices maximè delegati allegantur pro suspectis, ad hoc, vt impediatur iudicium: vt habetur in c. cũm speciali. de app. & in c. suspitionis. de offi. dele. & in l. apertissimi. C. de iudic. Sed contra istã allegationẽ pôt iudex ista cautela rei: videlicet qḋ deleget causam alteri, qui nõ sit suspectus, & nõ impeditur iudiciũ: vt l. ptor. ff. de iurisdi. om. iu. & ibi per Legistas. & ponitur per dom. Anto. in c. cum contingat. de foro cõpe. & ibi per Canonistas.

Cautela instruens quomodo debemus allegare contra libellũ a & cõtractum, quem ineptũ a uel simulatum dicimus. C V I.

a Ineptum. *Libellus ineptus dicitur, qui concludit male. Bald. in l. fin. C. de in inte resti. mino.*

1 *Exceptio generalis & dubia nihil releuat, nisi à parte opponatur.*

2 *Libellus non potest mutari, nisi usque ad litem contestatam.*

QVANDO libellus est obscurus, incertus, vel generalis in aliqua parte, & reus vult opponere exceptionem, nõ debet opponere, sicut communiter fit dicendo, qḋ libel a lus est incertus[a], dubi*, varius, ob- 1 scur*: *quia exceptio generalis, & dubia nihil releuat, nisi opponatur à parte: vt l. fi. C. de annali exce. & ibi not. & ideo sit cautus reus, qñ vult, qḋ nõ pcedatur sup eodẽ libello actoris, opponat exceptionẽ in specie, i quo loco & in qua parte obscurus & incertus: & si opponit in genere, actor debet esse cautus vt replicet: qa exceptio rei est varia, dubia, & incerta: & petit declarari, i quo loco libellus suus non procedit: vt dixi plenè in libello meo de simul. contract. & facit quod dicam in seq. *Si libel- 2 lus actoris producitur in iudicio, & ineptus, nõ procedit, & non põt mutari, nisi vsq; ad litẽ cont. vt habet in l. qui familiæ. ercisc. iudicio & ibi gl. & Doc. ff. fami. er. & in §. si mi. inst. de act. & in l. edicta. C. de eden. & in c. examinata. de iud. Sed in hoc datur duplex cautela, qḋ nõ posit reuocari vel mutari libellus ineptus. Prima est, qḋ reus accepit in specie libellum productũ: vt not. Bar. in l. cũ precum. C. de lib. cau. non autem sufficeret acceptare in genere dicẽdo, Accepto dictũ libellũ in parte, & ptibus, p me faciẽtibus. facit quod dixi in præcedenti cautela. & ita tenuit Ang. de Are. Insti. de exceptio. §. j. i vj. q. Alia cautela est, qḋ reus viso libello inepto, incõtinenti dicat coram iudice: Nego narrata prout narrantur,

rantur, vera, & petita prout petunt: dico fieri non debere animo litem negatiuè contestandi, iuxta not. per Bart. in l. si dubitetur. §. j. ff. de fideiuss. saluo iure producendi in scriptis, &c. & deinde poterit deducere suas exceptiones: & ita faciunt boni practici. Ille qui dicit cōtractum esse simulatum, debet esse cautus, vt deducat speciem simulationis: quia si diceret contractū simpliciter esse simulatū, succūberet: quia plures sunt species simulationis: vt no. singulariter Bar. in suo cōsilio, quod incipit, Petrus Nicole. quod procedit, quādo per aduersarium facta esset oppositio specialis de incertitudine libelli: vt not. Bal. in l. ab Anastasio. C. mādati. de quo dic, vt plenè dixi in dicto libello, de simulatio. contract. 2

2 Incertus. *Libellus incertus procedit, nisi opponatur contra eū, quo casu nō procedit: gl. in l. fi. C. de annu. exce. & tex. no in c. fi. de lib ob. & Bartol & Angel. in l. iij. C. de sentē. quæ sine cer. quanti. profe. & Bald. in mar. uer. libellus uersicu. ix. quod uerū est, nisi actor sit incertus ex facto rei: quia tunc ualet etiam si opponatur. Inno. in c significantibus. de lib. ob. & Barto. & Ang in l. j ff. de eden.*

Cautela pro personis, quæ non possunt intentare actionem de dolo, quod intentent actionem in factum. CVII.

1 *Actio de dolo filio cōtra patrem, seruo contra dominum, & c. dari nō potest.*

2 *Exceptio doli licet nō infamet infamia iuris, attamen infamat infamia facti.*

1 FILIO cōtra patrē, & seruo contra dominū, & homini humili siue plebeio, cōtra eū qui est positus ī dignitate, alteri contra eū, qui est vitæ emēdatioris non datur, nec dari pōt actio de dolo, licet dolum cōmiserit: vt est tex. singu. in l. non debet. ff. de do. & per consequens, eis non competit exceptio de dolo. Et ideo cautela est tunc, quod ipse intētet actionem vel exceptionem in factum verbis temperatis, non faciendo mētionem doli, quia ista iudicantur à pari, actio & exceptio, inquantùm ad hoc: vt l. apud Celsum. §. aduersus. ff. de doli excep. iuncta l. non debet. ff. de dolo. quod ppetuò tene menti cōtra huiōi plebeios, vel viles personas. Et pōt esse ratio in exceptione doli: quia exceptio doli, licet nō infamet infamia iuris, tamen infamat infamia facti: vt d. §. aduersus. & hoc no. Raph. Cu. & ideo talis exceptio, quæ saltem de facto infamat, non datur contra prædictas personas: vt patet in dicto §. aduersus. ibi, apud bonos mores suggillet. & hoc tenet Ange. de Are. Insti. de except. in pri. in versi. quæro an contra parentes. 2

Cautela pro præscribente, qui non habet titulum. CVIII.

1 *Præscriptio per tantum tempus, cuius initij memoria in contrarium non existat, sine mala fide uim tituli habere dicitur.*

IN præscribenda seruitute quæ habet causam cōtinuā, vel quia sufficiunt x. anni inter pñtes, & xx. iter absentes: sed si habet cām discontinuā, requiritur tantū tps, quod non extet memoria in cōtrariū. vt l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quoti. & æst. & no. gl. in l. seruitutes. la grā de. ff. de seruit. titu. gene. Sed cautela est, quòd ille, qui allegat seruitutē sibi debitam, quæ habet causam discontinuam, dicat se habere titulum

ab illo, qui potuit concedere: licet illum non probet: si tamen probat se possedisse spatio x. annorũ inter p̄sentes, & xx. inter absentes, sufficit & obtinebit in causa. argu. l. cùm de in rem verso. & quod ibi not. per glos. & Doct. ff. de vsur. & in l. si certis annis. C. de pac. & istā cautelam docet glo. no. quam sequuntur ibi Doc. in l. seruitutes. quod perpetuò tene mẽti. Et propter hanc materiā vidi multos libellātes in materia præscriptionis decimarũ, quæ secũdùm aliquos nunquam possunt habere locum: q̃a contra ius diuinum, vel secundùm aliquos potest præscribi sine mala fide per tantum tẽpus, cuius initij memoria non existat in cõtrarium*: q̃a
2 tale tempus habet vim tituli: vt probatur in c. super quibusdam. §. præterea. de verb. signi. & in c. j. de præscrip. lib. vj. & istud est verius secundùm libellantes, vt possint probare præscriptionem decimarũ breuiori tẽpore, dicũt & allegant se habuisse titulũ exceptionis à summo Põtifice, propter aliquam causam coloratā, & ad probandũ illũ titulũ deducunt possessionẽ, vel quasi x. vel xx. vel xxx. annorũ. per no. in d. l. seruitutes. quod est quotidianum.

Cautela quòd admittatur in criminalibus excusator pro absente. CIX.

1 *Accusatus uel inquisitus de crimine, se per procuratorẽ defendere non potest.*

2 DIXI* suprà vnā cautelā pro accusato vel inquisito quãdo nõ potest se defendere per procuratorem: quia causa est capitalis, iuxta l. seruum. §. publicè. cum simi. de procur. Sed hic adde vnam aliam similem, videlicet quod aliquis compareat coram iudice, non tanquàm p̄curator aut defensor, sed tanquam instructor: quia talis licet non possit in se suscipere iudicium, tamen admittendus est ad instruendum & ad informandum iudicem de innocentia rei; & iudex debet eum audire, & pro veritate inquirere: vt l. fin. ff. de lib. cau. & ibi hoc not. do. Benedict. de Plumbi.

Cautela quomodo succurritur diffamato in iudicio. CX.

1 *Silentij perpetui ad sententiam unica tantùm monitione procedi non potest.*

QVANDO aliquis infamat vnum, qui est debitor suus, & tamen non petit in iudicio, diffamato succurritur, per l. diffamari. C. de inge. & ma. & not. in l. vnica, vt nemo inui. agere vel accus. cog. & tu infamatus sis cautus, vt primò facias monere diffamantem bis, vt petat si q̃d vult petere: aliàs sibi imponetur perpetuum silentium.* Et si esset monitus semel tantùm, non posset procedi ad sentẽtiā perpetui silẽtij: vt est gl. multũ not. in aut. de hære. & Fal. in §. si quis agẽs. in versi. monitus. & ita tenet etiā in terminis d. Ange. de Are. Inst. de exce. §. j. vbi ponit materiā d. l. diffamari. & idem ipse no. in suo trac. maleficiorum, in gl. in vers. nec ad querelā Titij. in xviij. colum.

Cautela ad instruendum fideicommissarium. CXI.

1 *Fideicommissarius ad hoc ut ius in hæreditate habeat, requiritur quòd prius hæreditatis restitutio fiat.*

2 *Hæreditatis per restitutionem factã ratione fideicommissi uniuersalis quæ obligationes transeant.*

POSQVAM sumus in materia vltimarũ voluntatũ, volo tibi dare vnam

re vnã cautelam,quę est huiusmodi. Quidam est hæres institutus, aggrauatus est post mortẽ restituere hæreditatẽ alteri:cõmuniter fideicõmissarius adueniente casu restitutionis adit hæreditatẽ ex primo testamento,& posteà appræhendit possessionẽ,& agit cõtra debitores hæreditarios,qđ est cõtra l.restituta. in prin.
1 ff.ad Treb.quia ad hoc,ꝙ *fideicõmissarius habeat ius in hæreditate, requiritur, ꝙ prius fiat restitutio: vt d.l.restituta. & prius nullũ ius habet cõtra debitores,vt l.cũ hæreditas.ibi.nempe enim.eo.ti. nec debet nec potest adire hæreditatẽ defuncti:qa semel fuit adita per hæredem: nec potest appræhẽdere possessionem antequã sibi fiat restitutio per hęredẽ defuncti, ad quẽ hoc pertinet: vt l.quãuis.§.j.eo. tit.& d.l.restituta.& ideo tu fideicõmissarius sis caut*, vt primò petas cogi hęredẽ heredis ad tibi restituẽdã hæreditatẽ: & posteà appræhendas bona, & agas per iura ꝑdicta.& hoc vult etiã Pau.de Castr. in d.l.restituta.q dicit, ꝙ vidit multos procuratores errare in hoc,& facit cessare multos processus propter hoc.Et prædicta procedũt,nisi esset statutũ in loco, quòd nõ requiratur aliqua restitutio, nec realis,neq; verbalis:nõ tamen dico,ꝙ propter hoc fideicõmissarius debeat adire: quia istud nullo modo potest, ex quo se-
2 mel adita est.& vide in sequẽti.*Per restitutionem hæreditatis factã ratione fideicommissi vniuersalis trãseunt obligationes hæreditariæ contractæ per ipsum defunctũ,& nõ illę quę sunt contractæ per hæredem,& occasione hæreditatis restitutæ,nisi specialiter fiat etiã restitutio & cessio etiã de illis: vt probatur in l.cùm hæreditas. quę precedit. l. restituta. ff.ad Trebe.& propterea Bart.dicit ibi se consuluisse de facto,cùm quidã hæres inchoasset vnã litem occasione hæreditatis sibi delatæ:& post eã cessisset omnia iura sua, & actionẽ quã habebat vt hæres,nõ trãsibat instãtia de nouo p ipsum hæredẽ incœpta:& ideo sis cautus tu fideicommissarius, vt quando fit tibi restitutio & cessio, vt apponi facias in instrumento restitutionis & cessionis. Restituit & cedit tibi omnia iura & actiones, quæ & quas habet hæres, etiã occasione rerum hereditariarũ, vt si post mortẽ defuncti recepisset fideiussores, vel inchoasset litẽ vel alia fecisset: aliàs solũ veniret actiones quæsitę p defunctũ, quas habet vt hæres. & hoc etiã voluit Paul. de Cast.in d.l.cũ hæreditas. quod bene no.quia sæpissime contingit quãdo ita est grauatus de restituendo post mortem suam:quia in vita multa cõtrahit super bonis hæreditarijs,quæ non veniũt in simplici restitutione, vt dixi:& pauci hoc aduertunt.

Cautela ad firmandam donationem inter uirum & uxorem. CXII.

1 *Donatio inter uirum & uxorem regulariter prohibita est.*
2 *Donatio inter uirum & uxorem per temporum etiam interualla nulla est.*
3 *Donatio mutua conditionalis inter uirum & uxorem,quo casu ualeat.*
4 *Bonos contra mores aliquid fieri duobus modis dicitur.*

DONATIO* inter virum & vxorem regulariter est prohibita,vt in toto tit.ff.& C.de don. inter vir.& vxo.& c.donatio.extrà eo.etiã

 si in

si interueniat traditio, est ipso iure nulla, nec est alicuius momēti, vt est tex. in l.iij.§.sciendū.ff.eo.tit.quod intelligitur, quando donās efficitur pauperior, & alter locupletior: vt l. iij.in prin.& l.si sponsus.§.cōcessa. & §.seq.ff.de do.inter vir.& vxo.& d.c.donatio. & est ratio, ne mutuo amore se spoliēt:vt l.j.ff.eo.titu.Sed possunt adhiberi circa hoc aliquæ cautelę, vt valeat talis donatio, & nō possit reuocari. Prima cautela est, ꝙ cōiuges faciant sibi mutuā donationem, hoc est, sibi inuicē reciprocam. videlicet si cōtingit alterū mori, alter superstes habeat bona sua: quia tunc propter dubium euentū, valet donatio: vt ꝓbatur in l. si pater puellæ.C.de inof.test.& ibi hoc singulariter no.Cy.quē Do. ibi sequūtur.& ꝓ hoc vide bonā gl.l.licet inter priuatos.in fi.C.de pac.& probatur in l. quod autē ī §.si vir & vxor.ff.de do. 3 inter vi.& vxo. & hoc ibi tenet Lud. de Ro.in quodā suo singulari, quod incipit, ꝓhibiti inter se donare, non intelliguntur prohibiti facere inter se donationē reciprocā. Et ista cautela debet intelligi, & limitari quando donatio vni⁹ sequitur donationē alterius incōtinēti: secus si ex interuallo: quia tunc esset inualida donatio reciproca, vt est text sing.in l. qui iā nuptæ.ff de do.inter vi.& vxo.secūdūm do.Lud.in d.singulari.vbi subdit per illū tex. *ꝙ si ego donassem

2 vxori meæ mille, & posteà hæc ad decenniū, donasset mihi fundum: vtraq; donatio est inualida. Item intellige hanc cautelā, ꝙ donatio mutua, &c.nō intelligatur esse ꝓhibita etiā si dicatur, quòd sit donatio inter viuos, & non posset reuocari secundùm l.vbi ita donatur. ff. de do. causa mor. quia talis donatio statim valida erit. & non indiget cōfirmatione: & per cōsequens etiā non interueniente traditione post mortē poterūt bona peti.ita not.intellexit Paul de Cast.declarando dictū tex.in l.si.pater puellæ.in fi.Sed aduerte, qa hoc vltimū nō videtur esse verū: tamen videtur, ꝙ imò nō valeat donatio etiā mutua, nec etiā morte cōfirmetur, nisi ambobus simul decedētibus: vel quando alter moritur, con firmetur illa quę est facta superuiuenti: vt est casus de vtroque in l.cū hic status.in §.si ambo. ff.de do.inter vir.& vxo.ibi, cū simul decesserint. & in versi. perinde. ibi, vtrasq; donationes valere.& ibi, si simul decesserint.& ibi, quia neuter alteri. A' contrario sensu, si alter superuixerit, donatio quā fecisset, nō valeret. * Sed dic, quòd quādo est donatio mutua sub cōditione, & vnus prę moriatur alteri, dicitur valere tanquàm donatio inter uiuos cōditionalis: nā mirū si cōditio euenit tantū in vno, ualet in alio: quia deficit cōditio. & ita intelligitur dictū Cy. & d.Pau.de Castr.Sed si facta esset donatio reciproca, siue mutua purè inter virū & vxorem, & vnus moritur vel fiat diuortiū, an donatio validetur vel cōfirmetur. vide text. in l.qd autē. §. si uir & vxor, in l.cū hic stat*. §.qd ait. & in §.si ambo.eo.ti. Secūda cautela est, ꝙ fiat donatio cū iuramento a. quia per tale iuramentū validari videtur donatio: vel saltē quòd nō possit cōueniri: ex quo seruari potest tale iuramētū sine interitu salutis ęternæ: vt in c. si verò.ext. de iureiur.& etiā sine dispēdio salutis æternæ: vt in c.

in c.cũ cõtingat.eo.tit.& istud tenet Bar.in l.si quis pro eo.ff. de fideiuss. & in l.Seius Auger.in fin.ad l.Fal. & fuit opi.originaliter Gul.de Cu.in l. sed etsi possessori.§. itẽ si iurauero ff.de iureiu.& istã op.tenet etiã Io.de Imo.in l. si quis inquilinos.§. fin.de leg.j.& dicit ita se consuluisse.& ita reperio esse cõsultũ p alios Doct.& per do.Recuperatũ de san.Ge.& per do.Miniatũ de Perusio: & cõsiliũ incipit:factũ tale est,do.Pe.dona.inter viuos.& p quẽdã d.Bonifaciũ: cõsiliũ incipit,idẽ mihi Bonifacio. Sed idẽ Bar.tenuit cõtrarium in l.j. ff.de dona.inter vi.& vxo.motus ea ratione:qa est cõtra bonos mores: vt ibi, in d.l.si quis ꝓ eo.post prin. & in l.cũ quis decedẽs.§. Titia. de leg. iij.& ita reperio cõsultũ p d.Ioã.Papiensem:& cõsiliũ incipit, Quicquid dicãt barbaculi,q nesciũt se nimias fabas comedisse,nisi cũ dolẽt ventre, &c.& p Ray.de Peru.& Ray.de Mõte: vbi ista quæstio est valde dubia. Ego nũc teneo sine disputatione,qđ ista cautela sufficiat:qa saltẽ iurãs tenetur de obseruãtia iuramẽti: vt tenet domi.Ant.de Bu. in q. nostra.in d.c.cũ cõtingat.circa mediũ. in vers. ex his deciditur,qd ab donatione.& fortè etiã iuramentũ adiuuat ipsum cõtractũ,& ipsum firmat.arg.gl.not. in c.ex parte.in ver.aliena.ibi,sed si iurauerit nõ cõtrauenire,tenet venditio.extrà de cõsu.& ibi etiã de hoc no.& licet dicatur,ꝙ sit cõtra bonos mores.l.j.ff.de do.inter vi. & vxo.& sic nũ valeat per c.non est obligato-
4 riũ.de reg.iur.lib.vj.* Tamẽ dico,ꝙ cõtra bonos mores dicitur quid fieri,duobus modis.Vno modo contra bonos mores naturales, vt si iuro in terficere hominẽ:vt l.veluti.& l.generaliter.ff.de verb.oblig.et isto modo iuramentũ nõ valet. & ita loquit c.nõ est obligatoriũ.Alio modo dicitur cõtra bonos mores ciuiles:qa lex præsupponit, ꝙ sit cõtra bonos mores, vt in pacto de futura successione,& in dona.inter virũ et vxo.& isto modo iuramentũ validat cõtractũ per c.cũ cõtingat. & c.si vero d.ꝓ alle.& p c.quãuis.de pac.li. vj.& ista distinctio est cõtra bonos mores naturales& ciuiles. & ponitur p Bal.in l.pactum quod dotali.in xix.q. C.de coll.& p d.Ant.de Rosel.in d.c.cùm cõtingat.i sua repe.& de ista quæstione vide ibi p omnes Doct. & p Can. etiã in c.donatio.extrà de don.inter vi.& vxo.et vide omnino Fed.de Senis,cõsi.cxxxv.vbi firmat quod s.dixi.& examinat saltẽ ple.& no.etiã in l.j.C.de sacros.eccle. Tertia cautela potest sumi hoc modo, videlicet ꝙ facta donatione,& ille cui donatum est,allegat etiã aliã causam quæ sufficiat ad donationẽ validandã, et donans non opponat aliquã exceptionẽ in cõtrariũ,& pronunciet donationem valere, & donatarius absoluatur: qa tunc si donãs vellet postea contrauenire, submoueri posset exceptione rei iudicatæ: vt est casus cũ glo. valde not.in l.si sponsus. in §.si vxor vel maritus.ff.de dona.inter virum & vxo.facit l.iij §.itẽ quæri potest.ff.de re iud.& quod ibi not.per Abb. Sed si pronũciaretur per iudicem donationem inter virum & vxorem sine alia iusta causa valere,sententia esset ipso iure nulla,vt l.iij. §.secũdum.ff.eo.tit.& not.gl.singu.in d.§. si vxor vel maritus.Et aduerte, quòd ista cautela non videtur sufficiens:

qa licet sentētia valeret, & obstaret exceptio rei indicatæ, & videat᷑ impedire repetitionē soluti: vt l.Iulianus verū debitorem.& l.iudex.ff.de cōdi.inde.tñ dico, ꝙ solutū pōt p cōditionē indeb. repeti: qa d. l.Iulia- a nus.& d.l.iudex nō procedūt in sententia, quæ est lata pro eo, cui alter ex litigatorib⁹ donare ꝓhibetur.ca sus est singul.ī d.§.si vxor vel maritus.secūdū Bal.in l.cū allegas. C.de vsu.& do.Lud.Ro.in suo sing.cccxj. quod incipit.Tu scis, ꝙ donatio. Itē si posset probari, ꝙ illa lis fuit facta dicta sentētia nō valebit: vt l. cū hi. §.si cum lis.& ibi not. ff. de transac.

a Iuramen. *Donatio inter cōiuges cū iuramēto facta, valet. Bar. in l.si qs p eo.ī fi.pri.ff.de fideiuss.et in l.Seium.i ij.col. uer.qro qd in donatiōe.ad l.Fal.cōtrariū tenet Bal.i l j.ff.de dona.īter ui.et uxo.et Pau.de Ca.ī cōs. lxiij ubi dicit hāc esse cōmunē op. ꝙ nō firmetur iuramēto.sed idē Pau.tenet primā op.ī cō. xcix.et uide in cōs.suo xcvj Car.ī Cle. j. §.si.v.q.de iureiu.dicit ideo ualere, eū nō sit iure cautū. & c.ij.de pactis,ī vj.et c.cū cōtīgat.de iurei.nō debēt extēdi, qa deuiāt à iure cōi:sed ꝙ ī dubio nō debet uenire cōtra tale iuramētū sine superioris authoritate,p c. uenera. de ele.* Donatio inter coniuges, ut alter distribuat in piam causam, ualet. *Flo in l.mulier.ad l.Aquili.*

Cautela quomodò filiusfamilias possit testari. CXIII.

1 *Filiusfa.etiam patre consentiēte regulariter testari non potest.*

2 *Clericus habens primam tonsuram in patria potestate existēs testari potest.*

3 *Hominis status indiuisibilis est.*

1 FILIVSFAMILIAS* regulariter testari non potest etiam patre cōsentiēte: vt l.qui in potestate. ff.de testamen.& in l.ij.C. qui testa. fa.pos.& Inst.eo.tit.in prin. & in l.tā hi.ff. de dona. causa mor. & plenè p Cano.de test.c.ij.quod fallit si est clericus[a]:quia etiā si haberet primā tōsurā tātū, posset facere testamētum, & idē videt᷑ ꝓbari ī c.qa nos.extrà de testa.nā ibi text* pmittit clericis indistinctè testari, & nō distinguit, vtrum sint in patria potestate, vel nō.

2 Et propterea ibi pōt colligi, *ꝙ clericus etiā existēs in patria potestate, sicut est ille, qui habet primā tonsuram tantū, vt est gl.or.in c.cū volūtate.de senten.excom.possit testari.& hoc voluit Hosti. in d.c.qa nos.& d. Ant.de But.qui dixit illū textū habere locū in omnibus cuiuscunq; ordinis,& sic nedum in presbyteris, sed etiā si clerici habeant primā tonsurā duntaxat.quia isti appellantur clerici:vt etiam tenet Petrus de Anchar. & Ioannes de Imo.in d.ca.quia nos. & per Iaco.But.& Bartol.in.l. sacrosanctæ.C.de episco.& cleri. videtur dicere,quòd illud procedit in acquisitis ratione officij & dignitatis ecclesiasticæ,sed in aduentitijs acquisitis aliunde, videntur tenere, quòd testari nō possit: & cōtra eos videtur esse textus.in authē presbyteros. ibi, res quomodo libet ad eorū dominiū veniētes.C.de episco.& cleri. & in dicta l.sacrosanctæ.ibi, quæcūque bona.eo.titu. & pro prima opi. vide glo.sing.xix.q.vlti.quia ingredientibus in versi.testād:.quæ dicit, quòd clericus in potestate constitutus potest testari.& loquitur indistinctè:& alleg.d.authen.presbyter. & ideo ex his,filiusfamilias qui vult posse testari etiam patre inuito,potest

test adhibere istam cautelã, quod suscipiat saltem primã tonsurã: quod est multũ notabile, & menti tenendum. Dixi in præcedenti vnam cautelam, per quam filiusfamilias possit facere testamentum, sed nũc do tibi aliam, videlicet, quod pater emancipet filium quantum ad istum actũ testandi: & in reliquis retineat eum in potestate: quia hoc fieri potest secundũ Bar. qui ita singu. dicit in l.j. §. filij. ff. ad Trebel. & licet multi Docto. vt Bald. & alij in l. senjũ. C. qui testamen. facere possunt. teneant contrarium,
3 dicẽtes,* quòd status hominis est indiuisibilis, quia non potest quis esse in vno in potestate, & in alio non, per tex. in l. si pariter. in fi. ff. de libe. causa. vbi dicit, minimè autem prætor pati debet, vt pro parte quis seruus fiat. & ibi no. per Doc. & per no. in l.j. §. j. C. de Lati. libe. tol. & in c. cũ inhibitio. extrà de claude. despo. & in ca. per venerabilem. extrà qui filij sint legi. sed dictum Bar. potest procedere, quòd per viam dispensationis hoc fieri possit: vt pro certo actu si dispẽsetur, quòd fiat status mutatio: vt no. in l. si. ff. de iure au. l. annu. & in d. l. pariter. in fi. circa quod vidè quæ dicam in sequenti cautela.
a Si est cleri. *Filius potest testari de aduentitijs si est clericus etiam in minoribus. glo. in c. cum esses. de testa. Itẽ de bonis quæsitis ratione clericatus tã quamde castrensi uel quasi. l. sacrosan. & ibi Bar. C. de sac. san. ecc. & ciul testamẽtum nõ subiacet querelæ inofficiosi. l. vũ clericis. & ibi Doc. & Bar. C. eo. ti. & dicit Abb. in c. quia nos. de test. quòd testamentum eius continens præteritionem filij uel patris, ualet etiam sine consensu patris,*

Cautela legitimandi filium spurium ad hoc ut non succedat nisi in certa parte. C XIIII.

1 *Legitimatio est totius status reintegratio.*

CAVTELA est, quã sæpe dedi parẽtibus, qui habẽt filios legitimos, & naturales, & volũt vnũ vel plures spurios legitimari facere: sed nollẽt, quod succederẽt cũ alijs filijs legitimis & naturalib* pariter, nisi certo modo, prout eis parẽtibus placuerit. nam dixi, quod Comes Palatinus vel alius, qui habet potestatem legitimãdi, licet nõ possit legitimare quantum ad vnũ tantũ,* quia legitimatio est reintegratio totius status, facit l. quæsitũ. cũ ibi notat. ff. de adoptio. & l. si pariter. in fi. ff. de libe. cau. tamen potest dispensare, vt possit succedere certo modo: quia ista non est pprié legitimatio, sed dispensatio: & licet illud nõ videatur esse cõmissum Comiti, qui habet potestatẽ legitimãdi & habilitandi vniuersaliter, p ea q no. in l. ij. ff. de adoptio. bene tamẽ exerceat rem iure suo: licet nõ possit plus facere, quàm sibi commissum sit: min* tamẽ facere põt: q nõ habet seruare formã sui priuilegij, sicut facere debet iudex delegatus. & ita vult Pau. de Cast. in l. soles prætor. ff. de iurisdictione omni. iudi. qui dicit se aliàs ita cõsuluisse & idem notat. ipse in l. pactũ quod dotali. C. de collat. vbi omnino vide. & vide omnino domi. Benedic. de Plũbi. in l. fin. ff. de iure annu. au. & in d. l. si pariter. in fin. & in disputatione sua, quæ incipit, statuto Pisano cauetur. & vide etiã dominũ Ioã. de Zochis in c. per venerabilem. qui filij sint legitimi. in §. j. in xlix. colũ. Et

FF 5 adde

adde quod dixi in præcedenti, ad no. pro parentibus, qui vellent legitimare filios cũ hoc, quòd succederent solùm in certa parte.

Cautela quomodo pater constãte matrimonio possit filio secure dare dotem, quãdo cum filio ad dotem restituendam se obligauit, & quomodo pater perdit omne commodum usufr. filij emancipati. CXVI.

1 *Dos constante matrimonio restitui nõ debet.*

2 *Emancipare si pater filium nollet, sed ipsum de domo expellere, an ad emancipandum cogi possit.*

3 *Emancipet si pater filium uoluntariè, usufructus dimidiam retinere potest: secus si alius.*

MVLTI sunt filij, qui nõ possunt pacificè cum patre viuere, & recedũt à patre, vel pater expellit filiũ de domo, & petitur p filiũ, ꝙ pater sibi restituat dotẽ vxoris suæ, quam ipse pater recepit, & se obligauit pariter cũ filio ad dotẽ restituendam, in omnẽ casum, & euentũ dotis restituendæ, iuxta no. in l. sicũ dotem. §. trãsgrediamur. ff. soluto matrimonio. pater dubitat si debet dotem restituere: 1 * quia dos constante matrimonio restitui non debet: vt in toto titulo C. si dos constante matri. & filius consumeret dotem, nollet pater teneri ad eam restituendam amplius. & de hoc sępissime est quæstio. Sed tu dicas, si consultus fueris, quòd triplex cautela seu consilium dari possit, vt pater securè dotem restituere possit. Prima cautela est, ꝙ restituat solùmmodò ex causis legitimis, & à iure expressis. de q. bus habetur in l. quãuis. & in l. seq. ff. solu. mat. & nõ habebit aliquã dubitationẽ. Secũda cautela est, ꝙ restituat alteri de mãdato mulieris: tunc enim ipsa mulier tenebitur actione mãdati, vnde cõuentus socer poterit ei ad dotẽ cõpẽsationẽ opponere argu. ff. de iure do. l. sanè. Tertia cautela est, quòd pater emãcipet filium. nã tũc sicut filio mortuo, pater debet nurui restituere dotẽ, ita hic filio emãcipato. arg. ff. de iure do. l. si pater filiæ nomine. & ita cõsuluit Iaco. de Are. & Ray. dicebat primam esse veriorẽ cautelã. hoc etiã no. gl. in l. si filia. §. si filius. in iiij. colum. in versi. sed & si pater. ff. fami. erciscũ. in apostillis. 2 * Sed hoc est dubiũ, ꝙ si pater nollet filiũ emãcipare, & expulit ipsum de domo, an possit cogere ipsum ad emãcipãdũ. Et videtur quòd nõ: quia regulariter pater ad hoc cogi non potest, vt no. Inst. i. qui bus mo. ius pa. potest. sol. §. fi. Sed dicas cõtrariũ: quia ex quo pater malè tractat ipsum, expellendo cũ de domo, & tractando ipsum ita, ꝙ secum viuere nõ possit: constat patrem facere cõtra pietatẽ, nõ tractare ipsum vt filium. argu. l. quidã cũ filium. cum ibi no. ff. de verb. obli. cõiunctã l. diuus. ff. si quis à parent. fuit manu. & hoc casu, talis emãcipatio debet peti impetrata venia, iuxta l. venia. C. de in ius voc. quia emãcipatione obtẽta, & bona dotalia, & non dotalia, vt bona materna ei sunt restituenda. 3 * Et licet quando pater voluntariè emancipat filium, possit dimidiam vsusfructus retinere, vt C. de bonis quæ lib. l. cũ oportet. propter quandã remunerationẽ, vt ibi: tamẽ quãdo propter sæuitiam vel iniuriã, aut defectum patris cogitur ipsum emã-

cipare

cipare, debet pater omne cōmodū vsusfructus amittere: quia dictus vsusfructus seruaretur patri propter remunerationem, per d.l. cùm oportet. quæ remuneratio hoc casu non debetur: vt l. diuus. ff. si quis à parente fue. manu. & ita singu. tenuit Rapha. consulendo Rayn. consilio suo, quod incipit, in Christi nomine, amen. Inspectis causis præmissis, poterunt filij cogere patrem &c. Et qđ dictum est de dote, puto idem dicendum esse de donarijs factis à patre nurui, vt illa etiam debeant restitui filio. Sed si propter defectum filij, & non patris, non posset simul viuere, pater non cogeretur ipsum emancipare, non subsistente aliqua causa ex his, quæ habentur in d. §. fina. quod no. & tene mēti, quia quotidie eris interrogatus.

Cautela quomodo quis debeat à principe impetrare bona cōfiscata. CXVI.

1 *Clausula, motu proprio, quam efficaciam habeat.*

2 *Motu proprius regulariter non præsumitur, nisi exprimatur.*

NONNVLLI quandoq; impetrant à principe vel domino sibi concedi, vel donari bona alicuius rebellis in fiscum delata, quæ impetratio de iure nō valet, quia præsumitur esse facta propter importunitatem petentis. vt est casus multū notabilis C. de peti. bon. subla. l. j. lib. x. facit c. cùm ex iniuncto. §. cæterum. extrà de pur. cano. & quod not glos. in ver. noscatur. ad fi. in c. j. de cōsti. lib. vi. Sed cautela est, quòd talis im-
1 petratio valeret, *videlicet q͂ princeps vel dominus concedendo dicat, quòd hoc faciat motu proprio, quia tunc bene valeret, vt est tex. in
2 d. c. j. in fi. *Nam motus proprius in dubio & regulariter non præsumitur nisi exprimatur: vt ibi no. Barto. & est tex. in c. si motu pprio. de præbend. lib. vj. Aduerte bene, quia ista cautela non sufficeret, si princeps nollet dicere, motu proprio, sed ad petitionem supplicantis: sed tunc est alia cautela, videlicet quòd princeps concedat, vel donet dicta bona ad fiscum delata. Non ob. d. l. j. C. de peti. bo. subla. & pro hoc vide quod in simili habetᶜ in l. euacuatis. C. de decur. lib. x. vbi dicitur, quòd non valet rescriptum vel priuilegium concedens immunitatem, nisi dicatur. non obstante d. l. euacuatis. vt ibi. p Bart. & etiā s. dixi in vna cautela. Et adde circa hoc quod habetur in l. fi. C. si cōtra ius vel vtili. publi. & ideo supplicans, vel qui habes consulere qualiter debeat fieri talis donatio, sis cautus, vt hæc duo simul iungantur, videlicet quòd princeps, vel dominus concedens dicat, quòd hoc faciat motu proprio, & ex certa scientia non obstante l. quę incipit, quisquis. C. de peti. bono. subla. lib. x.

Cautela ad excludendum pupillariter substitutum, & ad firmandum testamentum, quod non possit reuocari. CXVII.

1 *Instituat si pater filium pupillum, & ei pupillariter substituat extraneum: pupillo filius si in pupillari ætate moritur, a successione excluditur, & substitutus admittitur.*

2 *Testamentum per arrogationem rumpitur.*

3 *Testamētum an fieri possit ita & taliter, quòd nullo modo reuocari valeat.*

4 *Promittere an quispiam possit se aliquid*

quid ad certum terminum soluturum, & si non soluat, quòd excõmunicetur.

9 *Sententia excommunicationis sub con ditione contra unum quando lata fue rit, illa conditione pendente etiam post x. dies à tempore sententiæ condemnatus appellare poterit.*

1 SI pater * instituit filium pupillũ & ei substituit pupillariter extra neũ, tunc si pupilli filius morit in pupillari ætate, excluditur à successione, & admittitur substitutus ª expressa substitutione pupillari etiã legitima, vt est casus in c. si pater de testa. in vi. & habet in l. Papi. in §. sed neq; impuber. ff. de inoffi. testa. & in l. precibus. C. de impub. & alijs substi. Sed tu adhibere potes vnam cautelã, vt admittatur ad successionẽ omnium bonorũ filij, non obstante dicta substitutione pupillari expressa, videlicet vt detur pupillus in arrogatione alterius, qa ex hoc tollit substitutio. probatur in l. nec ei. ff. de adop.* Nã per arrogationẽ testamentũ rũpitur. Insti. quibus mod. testa. in firmen. §. j. cũ enim per arrogationẽ capite minuatur, vt eo. tit. §. ab alio. sublata est substitutio, & sic pupillare testamentũ, vt ibi. & ff. de iur. codi. l. conficiũtur. §. si post factũ testamẽtũ, ipso ergo sublato, si morit filius in pupillari ætate, admittitur mater, vel alius hæres ab intestato. sed ista cautela videtur vtilis ppter stipulationẽ, quę secũdũ leges est faciẽda tempore arrogationis, vt l. nõ aliter. & l. his verbis. ff. de adop. vñ dic ꝙ tunc habet locũ, quando talis stipulatio tũc fortè fuisset admissa. & illã cautelã tradidit Tãcret. de Corneto in quodã suo opere iudiciali. qd Compendium appellatur, in vltima parte, in ver. tertio quærit. Sed aduerte, qa etiã ista cautela nõ videtur sufficiens, etiã si prima stipulatio fuisset omissa: quia tũc licet nõ cõpetat actio directa, tamen videtur cõpetere actio vtilis, per tex. in d. l. nõ aliter cogitabis. Item aduerte, quia prædicta etiam si essent vera, debẽt intelligi, si filius in eo statu permanserit tempore mortis suæ, videlicet vt duret arrogatio vsq; ad tempus mortis, alioquin secus esset, quia licet de iure ciuili testamẽtũ sit ruptũ per arrogationẽ, tamẽ de iure prætorio valet: seu recõualescit, si tẽpore mortis suæ nõ reperitur arrogatus, vt Insti. quibus mo. test. infir. in §. alio. quia tũc deuenit ad casum à quo incipere potuit, vt in l. cũ vir. ff. de vsucap. & dicam etiã in cautela sequenti.* Est 3 magna dubitatio si fieri potest testamentũ ita & taliter, quòd nullo modo posit reuocari: vt habetur plenè per Bar. in l. si quis in principio testamenti. de leg. iij. & dicã in cautela sequẽti, posito pro cõstanti, ꝙ quidã condidit testamentum ita, quòd mutare nõ potest, tũc poterit adhibere cautelam ad rumpendum dictum testamentũ, quæ est similis præcedenti, videlicet, vt se det in arrogationẽ alteri, qui secũdũ naturam eũ arrogare posit, vt ff. de adopt. l. arrogatio. aut se faciat exbanniri ex eo delicto, ppter quod capite minuatur. iuxta §. cũ autẽ. Insti. quib. mod. ius pa. pote. nam per huiusmodi capitis diminutionem rumpitur testamentum, vt d. §. alio. Insti. quibus mo. testa. infir. facit quod in simili dicitur de bannito in l. si nõ pro cõdemnato. in prin. ff. qui satisda. cog. & istã cautelã intellige sicut præcedentẽ,

vide

videlicet ꝙ iste, qui facit testamētū,
reperitur in eodē statu tēpore mor
tis suæ, videlicet ꝙ sit exbannitus e-
tiā vel arrogatus, per ea quæ dixi in
cautela præcedenti. & istā etiā cau-
telā posuit Tācr. de Cor. in suo prę-
dicto opere. Ego dixi in cautela ꝑ-
cedenti, ꝙ maximū dubiū est apud
Doc. an. possit dari remediū, ꝙ fiat
testamentū, ita ꝙ nō possit reuoca-
ri, de quo habetur plenè per c. quod
semel placuit. de reg. iur. lib. vj. & ibi
plenè per Ioā. And. in mercu. & ple
nissimè per Bar. in l. si quis in princ.
testamēti. de leg. iij. & per Sal. plenis
simè in l. sancimus. C. de testa. & per
Bal. in c. ij. de feudo dato in vicē le-
gis cōmissoriæ. & inter remedia po 4
nitur vnū, videlicet ꝙ testator iuret
se nō reuocare testamētū, & nō con
trauenire. de quo plenè per eundē
Ioā. An. in d. c. quod semel. Petr. de
Anch. in c. ea quæ. de reg. iur. in vj. in
sua repet. & per Io. de Imo. in c. cùm
contingat. de iureiur. & per Bar. in d.
l. si quis in prin. testamenti. & in l. sti
pulatio hoc modo concepta. ff. de 5
verb. oblig. & per Bal. in c. j. §. item
sacramenta. versi. quęritur, si faciens
testamentū. in tit. de pace iura. firm.
& per eundē Io. de Imo. in l. si quis
inquilinos. §. fi. de lega. j. Sed tu po-
tes adhibere hāc cautelā, ꝙ qs testa-
mentū faciat, & iuret non reuocare,
& nō cōtrauenire, & per censurā ec
clesiasticā sibi præcipiatur, & perem
ptoriè ad instantiā hęredis instituti
secūdū qd̄ habet̄ in c. sacro. extrà de
sent. excom. ꝙ obseruet iuramentū,
& nō cōtraueniat, & si cōtraueniret,
vel cōtrauenire tētaret ex nūc prout
ex tūc, & ex tūc prout ex nunc dica
tur, ferimus sententiā cōtra eū: nam
si posteà reuocet testamētū, vel reuo
care velit, aliquid faciēdo, reperitur
excōmunicatus per sententiā excō-
municationis iam latā prius contra
eū: & sic, quia excōmunicatus nō po
terit testari, nec secūdū eius testamē
tum posteà factū valebit, vt in c. pia.
de excep. li. vj. & vide circa prędictā
cautelam. in l. vbi ita donatur. ff. de
dona. causa mor. & Fede. consi. suo
cxxxviij. sed aduerte, q̄a ista cautela
esset vtilis, & procederet qn̄ ille te-
stator cōsensisset illi sententiæ excō-
municationis latæ sub cōditiōe per
suū iudicē cōpetentē, per tex. & glo.
& qd̄ ibi singulariter notaui, & not.
Io. And. & Doc. i c. pe. & gl. extrà de
offi. dele. *vbi habetur an. qs possit
promittere se soluturū, aliqd ad cer
tū terminū: & si nō soluitur, ex tunc
excōmunicat̄. de qua dic, vt ibi. sed si
testator nō cōsensit illi sententiæ, &
precepto, tūc cōtra prędictā cautelā
posset dari remediū, videlicet quòd
antequā reuocet, & sic cōditione pē
dente appellet etiā post x. dies tēpo
re dicti præcepti vel sententię, *quia
quādo est lata sententia excōmuni-
cationis vel censuræ, cōtra vnū sub
cōditione, pendēte illa conditione
etiā post x. dies à tēpore sententię po
test condēnatus appellare, vt est tex.
no. in c. prętereà. ij. de app. secundū
Ioā. And. licet ab alijs sentētijs cōdi
tionalibus debeat appellari infra x.
dies à tempore sententiæ latæ: vt l.
ij. §. biduum. ff. quando appel. sit. &
not. in c. prætereà. si autem testator
non consensit præcepto sibi facto,
appellet infra x. dies à die præcepti,
& res non habebit dubium, secundū
omnes, vel etiam post x. dies ante e-
uentum conditionis, & valebit ap-

pella

pellatio. Item prædicta cautela pro 1 cederet sine dubio, quando testator instituit filiũ venientẽ ab intestato. quo casu testator nõ potuit reuocare testamẽtũ quod primò fecit, vt l. nostrã.C.de testa. vel cancellare, vt in toto ti.ff.de his, q̃ in testa. delen. & sic posset lacerare, vel cancellare & reuocare, tamẽ ex quo aliud facere nõ põt, institutus in testamẽto reuocato, veniet ab intestato, sed si fuisset institutus extraneus, ista cautela non videtur sufficiens, quia licet testator nõ possit secundũ testamentũ facere, ꝙ excõmunicatus est, videtur ꝙ possit lacerare, vel delere testamentũ, & mori intestatus. per d.l. nostrã. & per d.l.j. & sic venientes ab intestato sic succederent, & non institutus, qui est extraneus. cogita tamen super hoc, si verum est.

a Substitutus. *Adde Bar. in l. lex Cor. in j. co uer. sed quaro utrũ ad bona. ff. de uulg. & pup. i l. cũ patronus. de leg. ij. & per do. Maria. Soci in cõs. prædicta substitutio. & c. Pau. de Ca. cõsi. cxlix. inci. sup primo dubio sciẽdũ est. & tenet Io. And. in addi. Spe. de testi. in rubri. pe. col. Item & legatũ morte legatary uiuo testatore perit. l. si Augusta. de leg. ij.*

Cautela, quòd quis semper alleget contra aduersarium in iudicio, quod est filiusfa. cũ eius pater præsumatur uiuere centum annis. CXVIII.

1 *Filiusfamil. in dubio quis esse præsumitur.*

2 *Filius quòd aliquis sit naturalis, in dubio non præsumitur, nec quòd quispiã emancipatus sit.*

3 *Regula, ei qui dicit, probare incũbit, quando locum non habet.*

QVIS 1 in dubio præsumitur esse filiusfa. quia pater suus præsumitur viuere centũ annis. l. fi. C. de sac. san. eccl. & no. gl. i l. sed si de sua. ff. de acqui. hær. p quã glos. dicit ibi Ang. no. bene hãc gl. ex qua magnũ habebis honorẽ, si scias practicare: nã infiniti actus sunt ꝓhibiti filiofa. maximè ex forma statutorum Italię. nã pro allegante est quædã præsumptio iuris, ꝙ sit filiusfa. & illa sufficit ad victoriã reportã jã etiã in criminali. l. absentẽ. ff. de pœnis & in ciuili, vt probatur in l. oẽs. §. Lucius. de his, quę in frau. cred. Vnde si aduersario nõ suppeteret de tẽpore probandi, succũberet in causa. & hoc dictũ reprobat Io. de Imo. Raph. Cu. & Lud. de Ro. in d. l. sed & si de sua. q 2 licet pater præsumatur viuere centũ annis, tamen nõ sequtur: põt enim esse emancipatus, aut naturalis, qui in paterna potestate nõ est, vt l. filiũ diffinimus. ff. de his q sunt sui vel alien. iur. Prętereà vt quis pręsumatur filius vel nõ, ponit gl. in l. Titia. ff. solu. ma. vt dicimus in simili, allegans minorẽ ætatẽ ad sui fundamentũ, tenetur eã probare. l. si minorẽ. ff. de in integ. resti. mi. & plenè not. Bart. in l. de ætate. ff. si minor se ma. dixe. & qui allegat quẽ esse filiũ pro fundamẽto suo, id probare tenetur. Itẽ ex quo litigauit cũ eo vt pateif. pro eo præsumitur. argu. eius quod no. in l. inter quos. §. j. ff. de dam. infect. & l. Põponius. §. rati. ff. de proc. & istã q. vide per Fe. de Se. cõsi. suo ccviij. & ibi nõ determinat. sed tu dicas, ꝙ ista cautela põt sustineri, si aduersarius litigans in prin. iudicij fecerit protestationem cõtra aduersariũ, dicens, ꝙ nõ intendat litigare cũ ipso,

ipso, nisi si & inquantũ habeat legitimã personã in iudicio cõparendi, iuxta no. in d. l. inter quos. §. j. quo casu, si secũ litigans nõ doceret se patremfa. nõ videtur esse psona legitima, et quo presumptio iuris est contra ipsum, qa vt dictũ est, pater presumitur viuere centũ annis. *Item nõ presumitur emãcipatio, nec q̃ sit filius naturalis, ex quo istud sapit de lictũ, vt no. in l. in cõcubinatu. ff. de cõcu. Nec ob. ratio quã s. dixi secundũ præfatos Docto. videlicet q̃ ille, qui allegat aliqd affirmare, vel negare ad suã intentionẽ fundãdã, illud debet pbare, sicut dicitur in allegante maiorẽ vel minorẽ ætatẽ. *quia illa regula nõ procedit, quãdo est iuris presumptio pro allegante, qa tũc nõ tenetur probare, vt no. dixit Bar. in l. illa stipulatio, si Calendis. ff. de verb. obl. ante fi. Nec valet argu. allegando ætatẽ, qa verũ est, q̃ in his quæ tẽpore mutãtur, nõ sufficit allegare fuisse in preteritũ aliquid, puta aliquẽ minorẽ, vt vult Bar. in d. l. de ætate. sed in his, quę solo cursu tẽporis nõ mutantur, secus est. sicut dixi in casu nostro, & propterea teneo, quòd Ang. verius dicat.

Cautela ad annullãdum processum, & sententiam diffinitiuam. CXIX.

1 *Clausula, non consentiente, imò contradicente, quid importet.*

SI tu aduocatus vis causam vincere, aduerte diligenter, quòd si post litis contestationẽ per procuratorem tãtùm interuenit dominus psonaliter in iudicio, & tractat causam per seipsum, semper cõtradicas, 1 & scribi facias in actis, te *non consentiente, imò cõtradicẽte, iuxta ea quæ ponit Bart. in l. j. C. de rela. nec te vltrà in verbis extendas. & in fin. causæ, si vides cõtra te debere ferri sentẽtiam, immediatè alleges, quòd omnes actus facti per dominũ sunt nulli ipso iure, cũ fuerint facti te inuito, & post litis contestationẽ per procuratorẽ suũ, non interueniente causæ cognitione, an dñs potuerit interuenire, vel nõ, vt probatur in l. post litẽ. vbi videtur casus de hoc. ff. de proc. & hoc videt velle Bar. ibi, & alle. l. mutari. ff. de proc. & ita tenet expressè Ang. in d. l. post litẽ. qđ dicit esse verũ, nisi dominus ĩ iudicio cõpareat ratione iuris vtilis, quod habet in instãtia, vt habetur in l. in causę. eo. tit. & propterea, vt tollatur ista dubitatio, & id periculũ aliq volentes euitare per procuratorẽ in libello faciunt describere nomẽ propriũ, & pcuratoris disiunctiuè, & copulatiuè, dicendo: Titius, siue Sempronius tanquàm eius procu. &c. ad hoc vt tam dominus quàm etiã procurator efficiantur domini litis, & instantiæ directè, quo casu lite contestata in persona vtriusq;, poterit esse solus dominus in iudicio, & cõparere. Est & aliud remedium, quando est lis contest. in persona procuratoris tantùm, q̃ procurator cõstituat suum procuratorem dominum suum: quia sic potest lite contestata procurator alium procuratorẽ substituere, & propterea cautus sit dominus. vt solus non compareat lite contestata in iudicio, nisi litis cõte. etiam sit facta in persona sua, vel nisi substituatur à procuratore, vel nisi præsente aduersario, & consentiente, aliàs gesta per eum essent nulla per prædicta.

Caute

Cautela ad excludendum exceptionem declinatoriã. CXX.

1 *Exceptionis errore concesso, consensus in iudicio non datur.*

NOTA nouã cautelã excludendi declinatoriã iudicis, videlicet, vt interrogetur aduersarius an velit litigare, qa si respõderit, ꝙ sic, excludetur, ita dicit d. Ant. de Bu. in vj. no. in xij. col. in ver. oppo. ij. quòd hęc interrogatio. de iud. c. j. & mouetur per gl. ibi no. subdit tamen in d. ver. hoc puta esse verũ, qñ litigãs est certus, vel esse debet de exceptione cõpetẽti, qa hoc pactũ, vel renũciatio non extẽdit se ad incognita. arg.
1 l. tres fratres. ff. de pac. *Et qa dato errore exceptionis nõ datur cõsensus in iudicio, vt ff. de iur. omn. iud. l. si per errorẽ. itẽ hoc verũ, quando respondet se velle litigare. Si autem 1 cõstituat procur. etiã ad respondendũ, per hoc nõ renunciat declinatorię de incõpetenti iudi. vt dicit glo. no in c. exposuit. extrà de dila. tutũ tamen est secundũ eum, ꝙ cõstituat procuratorem ad respõdẽdum saluis oĩbus exceptionibus suis. & pro ista cautela vide tex. cum gl. & ibi p Doct. in l. si fideiuss. in prin. ff. qui satisda. cog.

Cautela pro debitore in magna summa obligato, quód soluẽdo paruam liberetur. CXXI.

1 *Dictio, pro resto, cuius efficacię sit.*

EGO do tibi vnã cautelã mirabilẽ, quã tene mẽti ppetuò, qa est de pane lucrando. nã si debes alicui 1
1 centũ, soluendo ei decẽ, dicas, *pro resto, qa soluẽdo pro resto præsumitur antè aliã quantitatẽ esse solutã, qa aliàs nõ diceretur pro resto, vnde si creditor cõueniat te ad alia nonaginta, est pręsumptio pro te, ꝙ illa solueris. ita dicit Pau. de Cast. in l. ij. C. de hære. insti. per glo. no. in l. si ex pluribus. in prin. ff. de solu. & ecõtrà sint cauti creditores recipientes solutionẽ, ne faciant apponi in instrumento vel libro mercãtię, ꝙ pro resto recipiunt, secundùm Pau. ibi.

Cautela requirendi legatum rebelli. CXXII.

1 *Legatum filio in potestate, vel rebelli, non debetur, nisi cùm sui iuris factus fuerit.*

NOTA tu, qui vis relinquere rebelli, vt dicas sic, Lego tali fundũ, vt ipsum habeat, vel retineat, qa hoc relictũ non debetur sibi, nisi cũ factus sit capax, & restitutus ad gratiã cõmunis, & nõ antè, vnde ad hicũ non pertinet, sicut dicitur de legato facto filiofamil. modo prędicto, *qa ei non debetur, nisi facto sui iuris. tex. est no. in l. fideicõmi. §. hęc verba. & §. si filio. ff. de leg. iij. & ita aliàs dixit Iac. de Prato Veteri, aduocatus fiscalis.

Cautela pro creditore recipiente à debitore rem in solutum. CXXIII.

1 *Solutiõe eius quod debetur, omnis obligatio tollitur.*

SI aliquis est debitor alterius sub obligatione & hypotheca, vel cũ fideiussoribus, vel det in solutũ creditori aliquã rẽ, volente creditore, liberatur à debito principali, & liberantur etiã fideiussores, & tolluntur hypothecę: *quia solutione eius qđ debetur, tollitur omnis obligatio. Instit. quib. mo. tollit oblig. in prin. & ideo si cõtingeret, ꝙ postea res data insolutũ euincatur per tertium à creditore, non poterit debitor amplius

plius agere contra fideiussores, qui per dilationem insolutum iam sunt liberati, nec poterit agere hypothecaria, quia illa etiã est sublata, vt dixi. & si debitor nõ haberet vnde solueret, nullum remediũ creditori cõpeteret. & ideo cautela est, quando debitor vult tibi dare aliquid insolutum, ꝙ tu recipias cum reseruatione & protestatione, videlicet ꝙ tu non intendis per illam datione insolutum recedere ab hypotheca, neque ab obligatione fideiussorum, nam si tunc res euinceretur, duraret obligatio hypothecæ, & fideiussorum, & hoc probatur in l. si quis aliã, & ibi not. per Bar. & Doct. ff. de sol. quod not. quia multi accipiunt in solutum, & remanent decepti.

Cautela, quòd secũdus creditor a præferatur primo[a], cum limitationibus, & ampliationibus regulæ, qui prior est tempore, &c. CXXIIII.

a Præferatur primo. *Creditor secundus præfertur priori in re hypothecata, soluẽdo priori debitum, & prior cedat ei actionem. not. in l. mulier ff. qui pot. in pig. ha. & in l. j. & ibi Bal. C. eod. tit. & in l. secundus. & ibi Bald. C. de pig. Petr. de Su. in l. iubemus. in fi. C. ad Vel. & ibi Docto.*

1 *Regula, qui prior est tempore, potior est iure, quibus in casibus nõ procedat.* 1

2 *Creditor quispiam si primo obligauerit creditori omnia bona sua generaliter, & ego sibi fundum meum uendiderim, & habuerim fidem de pretio, ac mihi omnia bona sua obligauerit in dicta re sibi per me uendita, quis potior erit.*

3 *Creditores mariti matrimonio constãte, an mariti bona occupare possint pro iure creditorum, dotem tamẽ uxori offerre uolentes.*

VVLGARIS est regula iuris, quòd qui prior est tẽpore, potior est iure: vbi est obligatio bonorum, vt in regula, qui prior. de regu. iur. in vj. & l. potior. l. qui balneum. ff. qui pot. in pig. ha. & l. priuilegia. ff. de priui. cred. & ista regula procedit, etiã si res debitoris sit empta ex pecunia posterioris creditoris, vt habetur in l. quod quis. eo. ti. & in auf. quo iure. C. qui pot. in pig. & ideò si mutuaui pecuniam laborantibus, vt emerent boues pro vecturãdo, & laboratores haberent creditores anteriores cum hypotheca, illi creditores pferentur, & possunt per hypothecam aduocare dictos boues, cum idem iuris sit censendum de istis bobus, sicut de alijs bonis debitoris. Itẽ procedit dicta regula, etiã si posterior creditor venderet res suas, puta mercãtias debitori habita fide de ptio, quia in illis, ille qui est potior in tẽpore, erit potior, & nõ vendens, vt est casus sing. secũdùm aliquos in l. quidã. ff. de in rẽ vers. & ita dicit Ange. in l. licet. qui potio. in pig. ha. sed tu allega similẽ tex. ĩ l. procuratoris. §. sed si dedi mercem. ff. de tribu & ibi etiam no. Pau. de Cast. & no. Ange. & Docto. in l. j. §. fina. ff. de solu.

[2]Sed illud fallit, primò in dote, vt est casus ibi. Secundò, quando emptor esset fugitiuus, & iam cogitauerat fugam antequàm emeret, & sic dolus dedit causam ad habẽdum fidem de pretio: nam tunc habetur fides pro non habita, vt habetur in l. iij. quæ incipit, si quasi. ff. de pigno. action. secundùm Angelum, qui ita singulariter not. in dicta l. si quasi. &

 dicit,

dicit, quòd ista quæstio fuit de facto Bononiæ. Adde, ꝙ si venditor nõ habuisset fidẽ de pretio, & hoc posset constare aliter, quia tunc nõ trãsfeat dominium, & sibi cõpeteret vendicatio, vt habetur in l. inciuilem. C. de rei vend. & §. venditæ. instit. de re. di. Et quãdo dicatur habita fides, vel nõ, vide gl. in d. l. inciuilẽ. & ibi per Bal. & Doct. in d. l. si quasi. fallit quãdo ex pecunia creditoris posterioris res esset empta, & eidem specialiter obligata, quia tunc esset potior iste vendens omnibus creditoribus, vt est casus multũ not. in l. licet. C. qui po. in pig. ha. quem omnino circa istam materiã vide, qui subijcit, ꝙ non præferentur mulieres in dote. Ex quo no. vnam cautelã vtilẽ, ꝙ si vis mutuare tuam pecuniam vni laboratori pro emẽdis bobus, ad laborandũ tuam possessionẽ, mutues ei hac conditione, ꝙ illi boues sint tibi specialiter obligati, quia tunc tu mutuans eris potior in illis bobus alijs creditoribus etiã anterioribus: aliàs si simpliciter mutuares ꝓ emẽdis bobus, & non diceres, ꝙ essent tibi specialiter obligati, creditores anteriores præferentur, & idem dicas ĩ similibus. Potes etiã ex prædictis aliam colligere cautelã, si tu emisti rem ab vno, q est grauatus ære alieno, & dubites, ꝙ res tibi vendita nõ euincatur à suis creditoribus, qa tũc debes dicere venditori, volo ꝙ pro pecunia mea ematur fundus, qui mihi specialiter sit obligatus pro euictione: nam tũc si euincetur res vendita, ille emptor erit potior omnib. creditorib. in illo fundo empto de pecunia tua. quod bene not. Et adde ꝙ Albe. de Ros. in l. obligatione generali. in fi. ff. de pign. dixit secundũ Vber. de Bo. quòd etiam d. l. licet. habet locum, si res empta non sit specialiter obligata, dummodò ille emptor obligauerit vẽditori omnia bona sua. de quo dic, vt dicam in seq. cau. Item aduerte quia Barto. in l. interdum. ff. qui pot. in pig. ha. videtur hic limitare, vt mutuans pecuniam præferatᵉ in re empta ex pecunia mutuata alijs creditoribus anteriorib⁹. nam dicit ipse, ꝙ illud fallit in dote, quia non præfertur mulieri dotem habenti, quia iste mutuans habet solummodo tacitam hypothecam, per ea quæ not. ibi per ipsum. Sed in casu nostro non credo illud verũ esse: nam qñ mutuans pecuniam, vt ematᵉ res ex ea cum ista conditione & pacto, ꝙ res inde empta sit specialiter obligata mutuanti, mutuans debet habere expressam hypothecam, & non tacitam. ex quo expresse ita cõuentũ est, & pro hoc l. vnica. §. j. C. de rei vxo ac. & talis mutuans ꝓpter istã hypothecam expressam, posterioribus debet ꝑferri omnibus creditoribus, & etiã anteriorib⁹, & etiã mulieri in dote sua, vt probatur expresse in d. l. licet. C. q pot. in pig. ha. nam si præfertur omnibus creditoribus habentibus etiã expressam hypothecam, vt ibi, & etiã illis, qui præferentᵉ mulieri in dote: ita dictæ mulieri præferendus est, per l. filiũ. cum ibi no. C. qui po. in pig. hab.

2 Si quis primò obligauit creditori oĩa bona sua gñaliter, & ego sibi vendidi fundũ meũ, & habui fidẽ de ꝑtio, & obligauit mihi oĩa bona sua, qs erit potior in dicta re sibi ꝑ me vendita? Et videtᵉ, ꝙ primus creditor: quia quã primùm habui fidem, transtuli in eũ

dñi

dominium, vt est casus in l. quidam. ff. de in rem versi. & in l. procuratoris. §. sed si dedi mercē. ff. de tri. & dixi in pcedenti cautela: tamen Vber. de Bo. quem sequitur Alb. de Rof. tenet contrarium p l. licet. C. qui pot. in pig. hab. & licet ista lex loquatur qñ specialiter obligatur, tamen dicunt ipsi, q nō refert an generaliter vel specialiter obligetur, vt C. de pi. l. & quia. Itē præferunt præfati fisco generali, sicut ex speciali obligatione. ff. qui po. in pig. ha. l. si pignus. C. de pig. l. si ignorāte. nā ille ex cuius pecunia nauis est salua, pfertur, vt l. interdū. ff. qui pot. in pi. ha. ergo iste venditor cuius res fuit, fortius debet pferri arg. est optimum, & quasi expressum. in l. quod quis. ff. de priuil. cred. Ad tollendū tamē omne dubiū cōsulūt ipsi, & dāt cautelā, q vēditor dominiū retineat, quousq; sibi satisfiat de pretio: & ita cōiter fit, & obseruatur secūdùm eos, & bene. Quotidie contingit, q emit quis rē ab aliquo, qui male vtitur substātia sua, & ære alieno grauatus est, & habet creditores anteriores hypothecā habētes, & dubitat, q si solueret pretium, res sibi vēdita euinceretur à creditoribus venditis anteriorib⁹. si eminet euictio in limine cōtractus, pōt petere à vēdēte, vt sibi caueat de euictione antequā soluat ptium: vt l. si post perfectam. C. de euic. & si nō pōt cauere, neq; scemū reddere emptorē, & emptor velit omnino retinere rē emptā: dic q cautela est, q pretium soluat vni priori creditori, q omnibus præfertur vigore suæ hypothecæ, & tēpore solutionis, & antè conueniatur, quàm ipse creditor anterior ponat ipsum emptorem in locū suum ad suam hypothecam & obligationem: & ita etiā tempore dictæ solutionis, vel pōst, ille creditor anterior cedat iura sua, & omnē suam hypothecam & obligationē sibi emptori. iuxta l. Modestinus. cū no. per glo. & Doct. ff. de sol. quo casu prior creditor habebit pretiū, & emptor soluens sibi pretiū habebit hypothecam, & pfertur omnibus creditoribus ipso anterioribus, sed posterioribus illo cui soluit: vt probat in l. pe. & fi. & p totū. C. de his qui. in pri. cre. lo. succe. & est gl. ordi. in l. j. & in l. Aristo. quæ res pign. obl. pos. & ibi p Bar. & Doc.

3 *Sed nūquid creditores mariti constante matrimonio possunt occupare bona mariti p iure creditorū, volētes offerre dotem vxori? Videt q nō: quia adhuc actio de dote nō competit, neq; est casus, in quo dos posset solui cōstante matrimonio. & not. in toto tit. C. si dos cōstan. ma. & no. in l. j. si cōstante. in pri. ff so. ma. bona mariti creditores possunt occupare, offerētes dotē vxori: vt l. cùm tibi. C. qui pot. in pig. hab. & hoc tenet ibi Bar. secundùm Iac. de Are. qd dicit esse mēti tenendū ppetuò. & idē tenet Bar. in l. si cōstāte. in prin. in vij. q pi in tertiæ partis. in ver. ex his ergo respōdetur. & Ang. Bal. Pau. de Cast. in d. l. si cōstan. te. in pri. videt tenere cōtrariū. Sed tu dic: aut est solutū matrimoniū, & tūc est loc⁹ restitutioni dotis, & tūc oēs cōcordant, q creditor posterior pōt offerre dotē vxori anteriori in hypotheca, & in eius locū succedere: vt d. l. cùm tibi. & l. j. & p totū. C. de his qui in prior. cre. lo. succe. vel nō est solutū matrimoniū, sed maritus vergit ad inopiā, & mulier icipit

 agere

agere contra maritum pro dote sua. a l. si constante. præalle. & l. vbi adhuc. C. de iure do. & tūc idē: quia ex quo mulier ageret, & agere potest ꝑ dote, ita potest offerri dos pro sua per anteriorem creditorē, per iura præalle. & isto modo intelligatur quod not. Ang. & Doct. prædicti. Aut non est casus dotis petendæ: quia marit⁹ viueret, nec vergat ad inopiā: & tūc teneo opiu. Iacob. de Aret. & Barto. quia sicut non potest peti vel restitui dos: ita nec etiam potest alteri creditori cedi, & offerēti dictam dotem. Et creditorē posse offerre pecuniam dotis mulieri, intelligo, nisi in instrumento dotis diceretur, quod 1 in casu dotis restituēdæ, mulier posset petere dotem suā in pecunia vel in bonis mariti in electione ipsius mulieris: quia tunc creditores ex inuita, non possunt offerre pecuniā ea nolente: sed volente sic, ne sibi tollatur electio data in instrumento dotis: quod not. quia quotidianum.

Cautela quomodo uēditor possit percipere fructus ex re uēdita, nō computando illos in sortem. CXXV.

1 *Locator obligatus est ad mercedis exonerationē, si res locata perijt, uel fructus conductor percipere non possit.*

2 *Vsuræ Digestorum tempore prohibitæ non erant, hodie uerò sic, utriusq; testamenti pagina.*

3 *Vsura cur in mutuo prohibita sit.*

4 *Interesse probare difficile est.*

QVI vult vendere fundum rusticum, vel vrbanum, & emptor non vult, nec potest soluere pretiū incontinenti, sed ad terminum, quæ cautela adhiberi poterit venditori, vt durante termino solutionis faciē dæ[2] venditor fructus rei venditę percipere possit: licet aliàs non possit ꝑcipere: vt l. Iulianus. §. si fructib⁹. de actio. empt. Respondetur secundùm aliquos, debet venditor locare fundum venditum emptori certo ꝑtio, donec venditori pretium venditionis solutum fuerit, per textum in l. sicut emptio. §. j. cum l. seq. quæ incipit, cū vēderē fundum. ff. loc. vbi est de hoc casus ad literam, & erit vtilis ista locatio vēditori quo ad tria. Primò quantum ad pensionem. Secundò quod ipse locator, idemq; venditor non obligabitur ipsi conductori, sed conductor locatori: vt est tex. in d. §. j. quod declaro.* Nā licet alis locator sit obligatus ad exonerationē mercedis, si res locata perijt, vel fructus cōductor percipere nō pōt vt l. si vno. §. itē cum quidā. & ibi plenè per Bartol. & Doct. ff. loca. & in l. ex conducto. §. si vis tēpestatis. & in §. sed & si habes. & in l. si merces. §. vis maior. cod. tit. & c. propter sterilitatem. & ibi per Cano. extrà de loca. cum simili. cùm hoc casu, res vendita, & locata sit emptoris, eiusdēq; cōductoris, venditor idemq; locator non erit obligatus ad exonerationē mercedis, si res locata periret, vel aliter conductor damnū passus fuerit: & post perfectā vēditionē omne cōmodum, & incommodū spectat ad emptorem: vt l. necessariò. in princi. ff. de pericu. & cōmo. rei vendi. Tertiò, quia nec etiam venditor idemq; locator tenetur ad rem tradendā, & vti frui possit: vt l. cùm vēderem. ff. loc. & istas duas vltimas vtilitates ponit glo. in l. sicut emptio. §. j. ff. loca. Et est ratio secūdùm Bar. ibi, quia illa pensio magis debetur de pretio,

quod

quod sibi nõ soluitur, quàm pro re: vt not in dicta l. si vno. §. itẽ cũ quidam. ff. loc. & ita vidi obseruare hic
2 Paduæ. *Et aduerte, quia dicta cautela procederet de iure ciui. secũdũ tẽpora Digestorũ, secundũ quæ adhuc nõ erãt vsuræ prohibitæ: sed cũ hodie vsuræ sint prohibitæ pagina vtriusq; testamẽti, & de iure cano. ĩ c. quia in omnibus. de vsuris. & in toto illo ti. & in vj. & in Cle. de iure ciui. hodie: vt in aut. ad hæc. C. de vsur. & not. in l. cũctos populos. de sum. trini. prædicta cautela non procederet: qa dicta locatio cõtineret in se vsurã siue vsurariã prauitatẽ: nã ex quo erat res vẽdita & habita fides de pretio, & tradita, translatum erat dominiũ in emptorẽ: vt l. traditionib⁹. C. de pac. & Inst. de rerũ diui. §. p traditionẽ. & ideo de re sua pensionẽ soluere non tenetur: & si solueret, esset
3 vsura. *nã vna est ratio princ. quare in mutuo vsura est prohibita: quia ille, qui recipit mutuũ, si aliquid solueret vltra, solueret de re sua, vel ꝑpter rẽ suã: & ideo dicitur, quicquid accedit sorti, vsura est, vt l. rogasti. §. si tibi dedero. ff. si certũ peta. & in l. si tibi decẽ milia. ff. de pact. Vnde ꝑpter hoc nunquàm vtaris ista cautela sed potes vti alia, videlicet quòd tu vendas pro indiuiso tantã partẽ rei, quãtam capit pretium, quod soluitur: aliam partem retineas, & protesteris, quòd non intelligatur trãslatum aliquod dominium in emptorem, & illam partem loces eidẽ emptori cum pacto, quandocunque dabit tibi residuũ pretij, quòd habeatur pro vẽdita, vel quòd tenearis sibi facere instrumentum venditionis: & hoc erit vtile: quia non poterit per creditores emptoris tibi auferri, antequam soluatur tibi pretium, ex quo dominium remansit penes te, vel potes ei dictam partem non venditam locare ad partem tanquàm colono partiario: vel tertiò potes facere pa-
b ctum b, quòd deductis expensis teneatur tibi soluere fructus, vel quantũ interest tua: quia iste est vnus de casibus, in quibus possunt peti fructus de re alicuius, videlicet quando non est solutum pretium: vt no. glo. in c. conquestus. extrà de vsuris. & est casus ibi, & per Bartol. & Doctor. C. de actio. empt in l. curabit. Sed istud
4 vltimum est difficile. *sicut difficile est probare interesse: vt l. vnica C. de sent. quæ pro eo quod interest proferuntur. & habetur in l. ij. § .si. ff. de eo quod certo loco. Vnde mod⁹ primus retinendi dominium, & locandi, melior est.

a Solu. faciẽ. *Fructus rei empta sub conditione nõ pertinẽt ad emptorẽ pẽdẽte cõditione. l. necessariò. § si pendẽte. ff. de peric. & cõmo. rei uend nisi in casu deficiẽtis cõditionis emptor perdat pretiũ: quia eos lucratur in recõpensationẽ perditi pretiũ tex est sin. in l. si fundus. §. sed quòd ait ff de l. cõmisso. & Lud. Ponta in singu. uersi emptor nõ.*

b Pactũ. *Pactũ inter emptorẽ & uẽditorẽ, ut seruet, et si cõtrafiat, non ualeat, qua sit caute. Bal. in l. si. in 1 q. Et pactũ, q nisi emptor soluat pretiũ in termino, res sit uẽditoris, nõ habet locũ. si post terminũ uẽditor petit pretiũ: qa uidetur renũciare pacto. Bar. et Bal. ĩ l cõmissoria. C de pac. iter emp. et uẽ.*

Cautela pro fideiussore cõducẽtis domum. CXXVI.

1 *Fideiussor semper in testamento extr. mere debet illud, ad quę teneri nõ uult.*

ILLE q fideiussit ꝓ scholari q cũ duxit domũ, videt̃ fideiussisse non solũ ꝓ pẽsione domus, sed etiã pro massaritijs fractis, vel cõsumptis: vt per Bar. in l. amissi. §. fideiussores. secundũ vnũ intellectũ glo. ibi. ff. de fideiuss. & ibi tenet Lud. de Ro. in suo
1 singulari cccccxxv. * & ideo sit caut* fideiussor, si vult tenere tãtùm de pẽsione, & illud exprimat. aliàs in dubio tenebitur in totũ, vt suprà dixi.

Cautela contra fideiussorẽ carcerati, ut etiam ad pœnã contumaciæ teneatur. CXXVII.

1 *Fideiussor in dubio an pro usuris inter cedere uideatur.*

QVIDAM fideiussit pro carcerato ex causa criminali, q postea cõdẽnatus est: & qa nõ soluit intra certũ tẽpus, puta octo dierũ, in-
a currit in pœnã quartiᵃ pluris ipsius cõdẽmnatiõis, sicut incurrũt cõiter cõdẽnati in arẽgo ĩ ciuitatib* subditis dominio Venetorũ, an fideiussor erit obligat* in illo quarto pluri. Dicas ꝙ nõ, si idẽ incurreret maiorem pœnã ꝓpter suã negationẽ: qa de illa maiori pœna fideiussor nõ tenet̃. Et est ratio illa pœna quarti pluris, siue augẽdi ꝓpter negationẽ, non est pœna delicti principalis, ꝓ quo fide-1 iussit, sed est pœna cõtumaciæ vl̃ negationis, ꝓ qua nõ intercessit fideiussor, vt est casus in l. si. ff. de fideiu. & in l. j. ff. de in litem iurã. & ibi hoc no Bar, & Doct. & ideo sit cautus iudex secundũ eũ, si vult ꝙ ad hoc etiã fideiussor teneat̃, ꝙ scribi faciat, ꝙ fideiussit nõ tãtũ ꝓ pœna delicti, sed ꝓ pœna ꝓcessus: quia cũ pœna negãtis, vel cõtumaciæ, sit pœna ꝓcessus, fideiussor tenebit̃: vt no. Bar. in l. j. ff. de in lit. iur. & ibi ꝑ Doct. & per Ang. de Are. ĩ suo tractatu maleficiorũ, in gl. in ver. de qbus Ant. fideiussit. & de hac materia vide etiã Bar. in l. quæro. in prin. ff. loca. & plenius in
1 l. ij. de publ. iudi. * Et an fideiussor in dubio vid: at intercedere etiã ꝓ vsuris, vide tex. cũ gl. & Docto. & Bart. in d. l. quæro. in prin. & per glo. Cy. & Doct. in l. fideiussor. C. de fideiusso. & c. cõstitut*. in ver. accessiones. extra de fideiussor. & ibi per Doct.

a Pœna quar. *Fideiussor non tenet̃ ad quartũ plur, quod creuit propter negationẽ, uel per iuramentũ in litẽ præstitum post sententiã. Bar. post glo in l. ij. ff. qui satisda. cog. facit l si ab uno. in prin. & per glo. leg. & per Alex. in l j ff. de in lit iuran.*

Cautela pro fratribus, quãdo unus eorũ emit rẽ ex cõi pecunia, quòd hoc dicatur in instrumento. CXXVIII.

1 *Pecunia soluta semper soluentis fuisse præsumitur.*

SI VNVS ex fratribus emit fundũ ꝓ se, & fratre suo, & in instrumento cõtinetur, ꝙ pretiũ numerauerit emẽs, vel dict* vẽditor cõfessus fuit habuisse, & recepisse à dicto emptore, nec dicit̃ de ei* ꝓpria pecunia, vel etiã de cõi: in dubio* intelligitur de pecunia soluẽtis ꝓpria, ita ꝙ ab alio fratre põt repetere partem fundi, si vult, vt est casus no. in l. ij. C. pro socio. & ibi hæc no. Bar. & Bald. & ibi no. Bar. in l. si patruus. C. cõmunia vtriusq; iudicij. & in l. Titiũ & Mæuiũ. in §. altero. in principio. ij colũ. ff. de administratiõe tutorũ. & ideo sitis cauti, q habetis fratres, vel patruos in cõmuniõe bonorũ, & ponatur in instrumẽto, qũ vn* tãtũ soluit, ꝙ pretium soluit de cõi pecunia: ita

ita dicit Bal.in d.l.ij.& dicit hoc esse not.perpetuò:quia valebit tibi mille aureos: & circa hoc vide Bald.in l. cũ duobus. §.si fratres. circa principium in glo. vnde de facto accidit quod duo fratres.ff.pro socio.

Cautela quõ hæres teneat soluere legatũ. etiam si in testamẽto non interuenerint vij. uel in codicil.v.testes. CXXIX.

1 *Testamentum uel codicillos ad probandum an duo uel septem testes requirantur.*

2 *Contractus etiã testamẽto fieri possũt.*

LEGATA communiter relinquuntur in testamento, in quo requirũtur septẽ testes,vt l.hac consultissima.C.de testa.vel in codicillis,in quib* quinque testes debẽt in

1 teruenire. l. fi.C. de codicil. *Et est magnũ dubiũ nũquid duo testes sufficiãt ad probandũ testamẽtũ vel codicillos, an verò requirantur septẽ, vel quinque,vt habetur per gl.ordi. in l.ij.C. de bono.poss. se.tab. & ibi per omnes Doctores, sed tu potes adhibere hanc cautelã, ꝙ duo tantũ testes sufficiãt ad probãdũ,videlicet quòd quãdo testator facit testamẽtũ faciat sibi ꝓmitti ab hærede de prestando legatũ legatario.nam tũc tale legatũ transit in vim cõtractus:secundùm Bart.no.in l. nemo.in prin. ff.de lega.j.qui allegat ad hoc l.fi.C. de fideius.& l.quid ã.ff. de hære. instit.& in l.spadonem. §.j.ff.de excusa

2 tut.Nõ est mirũ.*quia etiã cõtract* potest fieri in testamẽto: vt est glos. not.in l.heredes palàm. §.fi.ff.de testa.& est alia similis in l.his cõsequẽter. §.sed cũ emolumentũ.ff. famil. erciscũ. & effectus huius contractus erit, quia per duos tantũ testes probari poterit, sicut probantur cæteri contractus,vt l.vbi numerus.ff.de testa.cum si.vt tollat omnis dubitatio, facias quòd in instrumẽto hæres promittat testatori,& notario præsenti tanquàm publicæ personæ stipulãti, & recipienti nomine & vice ipsius legatarij,si est absens,vel si est præsens, promittat etiã ipsi legatario.& hoc dico vt tollatur dubiũ,an testator possit legatario stipulari,vt habetur in l. stipulatio ista. §. alteri.ff. de verborũ obligat. Et circa hoc vide quod no.Bart. in l. quis in princ. testamẽti.ff.de legat. iij.& vide etiã Bald. in l.eam quam. in iij.col. & in l.si ex testamento.C.de fideicom.

Cautela pro secundo inuestito de feudo, quòd sit potior primo,si secundus habet possessionem. CXXX.

1 *Vasallus si duobus uendidisset, & secundo prius tradidisset possessionem, an tunc secundus præferetur.*

SI DOMINVS inuestiuit aliquem de feudo, cogitur tradere possessionem,vel quasi,illius feudi, nec liberatur præstãdo interesse.casus est in c.si facta.si de feu.fue.controuer.sed remedium,& cautela est, quòd dominus non cõpellatur præcisè ad tradẽdum possessionem, vel quasi, videlicet quòd inuestiat aliũ, & ei secundo inuestito tradat possessionem: quia prior erit exclusus, & secundus erit potior, per l.quoties.C.de rei vendi.secundùm Bald. & ita tenet Iacob. de Aluar.in dicto c.si facta & idem remedium procederet,quãdo dominus alienasset feudum vni, & postea alteri:& secundo

1 tradidisset possessionẽ prius. per d. l quoties.secundùm Bald.in d.c.si fa

1 cta. *Sed quid si vasallus vēdidisset duobus, & secundo prius tradidisset possessionem: an tunc secundus præfertur? Dicas, quòd aut primo vendidit cū consensu domini, & tunc primus præfertur etiam si dominus secundæ venditioni consentiat: quia tunc nullū ius habeat consentiendi. arg. l. quotiescūq;. §. qui Caiū. ff. de leg. j. & ita tenet Bulgari* in d. c. si facta. per quod limitatur d. l. quoties. aut primo dominus nō cōsensit, sed secundo sic: & tūc secūdus præfertur indistinctè: quia prima alienatio facta sine cōsensu domini nullum ius tribuit: vt in c. j. de prohibi. feu. alie. per Lotha. & in c. j. de prohi. feu. ali. per Fede. cum simili.

Cautela, qua fit securus emens fundū dotalem · CXXXI.

1 *Obligatio quando inter partes nō contrahit, nec etiam fideiussoria subsistit.*

2 *Contractus quādo contra legē fit, sicut contractus, non ualet qui principalis est, ita etiā non ualet promissio de euictiōe uel pœna, q̄ eius accessoriū existit.*

QVI vult emere fundum dotalem, qui prohibitus est alienari, vt in to. tit. C. de fun. do. & Institu. quib. mo. alie. licet vel nō. in prin cū si. Sed quæ erit cautela, vt emptor sit securus, vel quòd saltem pretiū non amittat? Aliqui dicunt, quòd siue vxor vendat, siue maritus, debet adhiberi fideiussor, qui erit obligatus, ex quo ista prohibitio alienationis rei dotalis est fauor mulieris, non viri. ergo obligabitur fideiussor: vt l. si is. C. de præd. mino. & hoc tenet Cyn. in l. si prædium. C. de iure dotium.

1 *Sed aduerte, quia quando inter partes non contrahitur obligatio, non subsistit etiam fideiussoria: vt l. cùm lex. ff. de fideiussō. vt not. d. l. si prædium. & ideo alij dicunt, quòd cautela est, vt vxor non vendat: quia nō tenet datio fideiussoris per prædictà, sed vendat marito quia tunc eius fideiussor indistinctè tenebitur: quia quo ad eum non est prohibita alienatio, cùm text. non prohibeat fauore mulieris: vt est text. Instit. quibus mod. alie. licet vel non. In. fin. principij: & ita intelligi debet quod not. Bart. in dicta l. cùm lex. secundū Bal. in d. cta. l. si prædium. qui dicit, quòd ista est veritas. Alij ponunt tertiam cautelā, videlicet quòd non interueniat fideiussor, sed ali* tertius, qui se obliget principaliter & insolidum, cuius obligatio nō erit valida, ex quo illa obligatio nō erit accessoria: & istam etiā tenet Bal. in dicta l. si prædium. dicens quòd secundū eum cessat omnis scrupulus. Et si dicatur, nónne maritus vendes tenetur de euictione & pœna dupli, si in instrumēto vēditionis apposita sit, vt in toto titu. ff. de euict. & maximè in l. j. & ij. Respondetur, quòd nō te-
2 netur: *quia quando cōtractus fit cōtra legē, sicut contractus non valet, qui est principalis, ita nō valet promissio de euic. vel pœna, quæ est eius accessoriū: vt est gl. singularis in l. si patronus. §. patronū. in versi. Flauiana. ante fi. ff. si quid in frau. pa. & eodē modo non valeret cōstitutum, siue precarium, si esset appositum in instrumēto vēditionis, vt dicit Bald. in c. j. ante fin. in titu. de feud. da. in vicē leg. com. in vsib. feu. & intell ge prædicta, quādo cōtractus est contra legē, vt dixi. sec* si esset præter legē: quia tūc nō valeret promissio, sed cōtractus principalis. valeret tamen

pœna apposita, vt l. stipulatio ista. §. alteri. ff. de verb. obli. & ita no. Bal. in l. si quis in conscribendo. in principio. C. de pac. quod bene not.

Cautela pro usucapiĕte rē mobilem. CXXXII.

1 *Rei mobilis regulariter triennio usucapitur.*

2 *Minimis curādū nō est, quoniā in ipsis magnum periculum esse non potest.*

1 RES * mobilis regulariter vsucapitur triēnio, vt l. vnica. C. de vsucap. trāsfor. & Insti. de vsucap. in prin. quod est verū, qñ interuenit titulus, & bona fides, & possessio continua. vt ibi. sed si deficeret aliquod, puta titulus, non præscriberetur minori tēpore quàm præscribūtur res immobiles: vt l. seruum. cū ibi no. C. fami. er. & ibi hoc no. Ang. & no. qui dicit, quòd xxx. an. requiruntur. & no. etiā in l. nullo. C. de rei ven. & in l. seruum. ꝙ tu scholaris sis cautus, si emis librū pulchrum, vt fieri facias publicum instrumentum emptionis, ne deficias in probatione tituli cōperto libro apud aliū sine vitio: quia aliàs succūberes agendo rei vē dicatione, vel Publiciana, iuxta not. in §. sed iste. per gl. & Doc. Instit. de act. & in c. Abbate sanè. de re iudi. li. vj. etiā si ille, apud quem est liber, nil doceret de iure suo, vt est casus no. in l. fi. C. de rei ven. & idem dicas in alijs pretiosis emptis. & loquor de pretiosis, non quia idem non sit in alijs rebus mobilibus etiam mini-
2 mis: * sed quia de minimis nō est curandum, ex quo in eis nō potest esse magnū periculū seu dānū. vt l. Seio. ff. de in integ. resti. sed qui habes librum alienū, nō vtaris ista cautela, qa esset in perniciē animæ tuæ, &c

Cautela quomodo petitio æhreditatis datur contra possidentem titulo uniuersali, uel singulari. CXXXIII.

1 *Hæreditatis petitio, regulariter nō datur contra titulo ꝑ ossidentem, etiam uniuersali.*

2 *Hæreditatem qui uendidit, non uidetur in quota uendere res singulares. sed hæreditatis ius.*

3 *Debitor tuus si in magna quātitate fuerit, & iudex non possit cognoscere nisi usq; ad xxv. ann. omnia singulariter petere potero.*

LICET * petitio hęreditatis 1 nō detur contra ti. possidentē etiā ti. vniuersali regulariter, vt d. l. hæreditatē. C. in qui. cau. ces. lon. tēp. pscr. & in l. ij. C. de peti. hæredi. quæ regula fallit in pluribus casibus, de quibus per glo. & Doc. in d. l. ij. & in d. l. hæreditatem. & per Bald. in l. fi. C. de edic. diui Adri. tol. tamē vltra prædicta est dare aliū casum no. & singularem: videlicet pone, ꝙ ille qui possidebat hęreditatem, vendidit partem suam, & sic quotā bonæ fidei emptori, & sic trāstulit dominiū per illū titulum. tūc ego, qui pręt ēdo me hæredem, potero agere petitione hæreditatis cōtra istum emptorē, dūmodo agam ad singulas res, non ad quotā. quod possum: vt l. licet minimā. ff. de pe. hære. quia iste qui vendidit hæreditatem, nō videtur trāstulisse dominium in qualibet re de per se, sed solum ius hæreditariū videtur esse trāslatū, vt no. in l. ij. C. de hære. vel ac. ven. facit l. eū qui ædē. in prin. ff. de vsufruc. & in l. ij. & quod ibi not. C. de euic. & ibi hoc expresse not. Bart.
2 in prin. qui dicit, * ꝙ ille qui vēdidit hæreditatem, & idem in quota, non

GG 5 vide

videtur vendere singulas res, sed ius hæreditatis. ff. de re. iur. l. hæreditas & idẽ tenet ibi Saly. i. prin. facit etiã qđ no. Bar. in l. ,. ff. de leg. j. in illa q̃stione, an trãseat dñium rei singularis, qñ legatũ est singulare, & ꝙ possit agi ad singulas res petitione hæreditatis, videtur esse casus secũdũ aliquos in d. l. ij. in fin. C. de pe. hæ. ibi, singulariũ rerũ iure cõuenit &c. scilicet pe. hę. vt conueniat pdictis, & ti. Ex quo no. cautelã, qñ qs possidet ti. vniuersali res hæreditarias, licet nõ possit agere cõtra eũ peti. hære. ad totã vel quotã, tñ agas: qa agere potes ad singulas res peti. hęre. qđ est valde singulares: qa iste agẽs nõ tenet agere rei vẽdicatiõe, & sic nõ grauabit in onere ꝓbãdi dominiũ. 1 qđ esset sibi difficile vt l. cum res. & ibi no. C. de ꝓba. Et sufficit sibi agẽdo peti. hęre. ꝓbare, ꝙ illę res fuerũt de hæreditate tpe mortis testatoris, vel defuncti, vt l. & tñ. de pe. hæ. qđ erit sibi valde facile, & vtile, ꝓ ista opi. adduco istã rõnẽ, qa si est verũ, ꝙ nõ cẽset ille habere titulũ in reb⁹ particularib⁹, q emit totã vel quotã hęreditatis, ergo agens peti. hære. dicit habere meliora & potiora iura. & sic agere poterit: per not. in d. l. ij. Sed tex. in ea. l. ij. nihil videtur ꝓbare: quia cũ dicitur in litera, iure cõuenit, debet intelligi secũdũ gl. ibi, rei vẽdicatione, nõ pe. hæ. nã in similius legis tex. loquit de titulo singulari: ergo nõ põt loqui de peti. hæ. quia illa nõ dat cõtra titulo possidentẽ res titulo singulari. sed p rõnẽ, quã statim dixi, credo dici posse illã esse verã. Sed aduerte: qa ista cautela videt posse destrui ex alio capite: nã videt, ꝙ possit dicere reus conuentus: Volo ꝙ tu agas cõtra me ad singulas res pluribus iudicijs: qa interest mea, ne distrahat p plura iudicia: vt l. ne plures ff. de exercito. & no. per Bar. & Doc. in l. quidã existimauerũt. ff. si cert. peta. & per Bar. & Doc. in l. in cõmodato. §. duob⁹. ff. cõmo. & in l. scire debem⁹. ff. de ver. obli. Sed tu dic, ꝙ prædicta causa ꝓcedit indistincte, qñ nõ opponeret à parte, vt totũ peteret. Itẽ põt dici, ꝙ etiã nõ posset opponi à parte cõuẽta: qa dicta oppositio vt totũ peteret, habet locũ, qñ actor totũ petere põt, sed ibi nõ posset totũ petere, vt in casu nostro dicimus, ꝙ sibi non posset opponi talis exceptio, & hoc in simili videt velle Bar. in d. §. duobus. vbi dicit, ꝙ si sum debitor tuus in magna quãtitate, & iudex nõ posset cognoscere nisi ad xxv. ad hoc vt iudiciũ valeat, & idẽ tenet Matthęus de Mathesilanis in no. cxvj. qđ incipit, no. qd si ex cẽtũ, &c. posset etiam hæres petere oẽs res singulariter, & in vno & eodẽ iudicio. & sic cessabit dicta oppositio. quod bene no.

a Peti. hæ. *Petitio hæreditatis datur ei qui nunquàm possedit hereditatem, non ei qui quandoq; possedit. Azo. glo. & Bar. in l. ij ff. de fideicom. here. pe. & Pau. de Cast. consi. xciiij. sed non datur ante aditam hæreditatẽ, per Philip. de Cor. in consi. statutum sic dispo nit, si quis autem, &c.*

Cautela ad obuiandũ fraudibus emptoris nolẽtis soluere uẽditori. CXXXIIII.

1 *Iudex etiam præsumptionem aliquam arbitrari poterit.*

MVLTI ẽptores solẽt vti fraudibus, qñ nolunt soluere pretiũ vẽditori: qa supponũt vnũ tertium,

tiũ, qui moueat litẽ ipsi emptori de re empta, & hoc faciũt ad finẽ, vt nõ teneant soluere pretiũ: vt l. si post pfectã. C. de euic. Sed est cautela cõtra eos, vt referat iuramẽtũ ipsis emptoribus, quòd nõ submiserũt illum tertiũ ad litigandũ. arg. gl. in l. at qui natura §. cũ me absente. ff. de neg. gest. ita tenet Ioã. de Pla. Insti. de excusatio. tuto. secũdũ Ange. in l. pen. §. stipulatio. de ver. ob. ista tñ cautela nõ est multũ bona: qa facilè iuraret ad sui fauorẽ. melior tñ est, q alleget iudici aliqua psumptio cõtra emptorẽ, * qa iudex eã poterit arbitrari. arg. l. si fideiussor. ver. in animo se derit. qui satisda. cog. & ita tenet Ange. in d. §. stipulatio.

1

Cautela cõtra emphyteotã, qui nõ soluit canonẽ, quòd possit purgare moram. CXXXV.

1 *Emphyteota non soluens canonem intra biennium à iure suo cadit.*

1 TV SCIS * q emphyteota nõ soluens canonẽ intra bienniũ, cadit à iure suo, vt l. ij. C. de iure emphyteo. potest tamen purgare morã, vt c. potuit. de loca. sed est cautela, vt nõ admittat ad purgandũ morã, q dominus statim elapso biennio protestet etiã absente emphyteota, q nõ intẽdit ipsum habere amplius p libellario: qa tũc non põt purgare moram nisi celeri satisfactione. alias enim non facta protestatione, credo quòd possit purgare moram. & sic intelligo c. potuit.

Cautela pro debitore, qui non põt probare solutionẽ, quia soluit in secreto. CXXXVI.

1 *Iuramentum factum, si mihi mutuasti, tibi restitui, quid operetur.*

SI DEBITOR soluet in secreto, & cũ iterũ conueniet, nõ põt de solutione pbare, quo ergo subueniẽ sibi, qñ creditor refert ei iuramẽtũ, vt iuret, an sit debitor suus vel nõ. dicit Ioã. de Imo. not. in c. cupiẽtes. in gl. in verbo, malignãtiũ. de electio. in vj. q sit cautus debitor in tali casu, q iuret hoc mõ, q nil debeo tibi per quod sim obligatus tibi: qa tunc saluat cõsciẽtiã suã. pro quo etiam vide Archid. iiij. q̃stione j. nullus. qđ esset singu. no. secũdũ Domi. in d. c. cupientes. Caueat etiã debitor ne iuret: quia si nõ crederet, ex quo videretur fateri debitũ, teneret. argumẽ. l. ij. §. j. de iura. cal. Posset etiã debitor sic iurare, * quòd si mihi mutuasti, tibi restitui, secũdũ Ioã. de Imo. vbi suprà. quod singulariter no. quia est quotidianum. & ad hoc vide glo. & Doc. in l. si quidem. C. de excep. & Bald. in l. quinquagĩnta. ff. de proba. 1

Cautela quòd quis posit contienire fideiussorem uel possessorem pignoris etiam principali debitore non excusso. CXXXVII.

1 *Excussio principalis singulariter fieri debet.*

EGO do tibi vnã singularẽ cautelam, vt possis cõuenire fideiussorẽ, vel pignoris possessorẽ etiã principali debitore nõ excusso. * debet enim regulariter fieri excussio: vt aut. hoc si debitor. C. de pig. nisi esset notoriũ, q principalis nõ esset soluendo: vt l. si. ff. si cer. pe. & l. decẽ. de ver. ob. vel nisi esset potẽs, vel in loco inexpugnabili. secũdũ Bar. in d. l. si. Qñ autẽ nõ esset notoriũ, vtaris hac cautela, videlicet, qñ agis cõtra fideiussorem 1

reum

rem, vel possessorem, & ille excipiat 1 de nō facta excussione principalis, tu replices, quòd sua non interest fieri excussionem: quia principalis non est soluendo. nam tenet iudiciū, cū ille excipiens non auditur. gl. est singularis in l. nisi hoc actum. ibi, alij dicunt &c. ff. de pac. secūdum Ang. qui ponit hanc doctrinā in l. si quis pecuniā. ff. si quis omis. caus. test.

Cautela pro muliere consentiente alienationi dotis cum iuramento. CXXXVIII.

1 *Iuramentū matris non officit hęredē.*

QVANDO vxor consentit alienationi rerum dotalium fiendę per maritum suum, & iurat non contrauenire, cautela est, compareat filius, & contraueniat tali contractui, 1 *quòd illud iuramentum matris nō afficit heredem: ita dicit Bartolus, & Angel. in l. qui super. ff. de acquir. hære. sed tu adde nota. in l. generaliter. in princip. C. de re. cre. & Bald. in authen. sacramēta puberum. C. si ad ver. ven.

Cautela, quòd ambasiator non petat restitutionem in integrum. CXXXIX.

1 *Res publica nulla uocatur, nisi Romanorum.*

AMBASIATOR non petat restitutionem in integrum: quia 1 abfuit causā reipu. *quia nulla respu. uocatur, nisi Romanorum, sed petat ex edicto generali, si qua mihi iusta causa uidebitur. ita no. Ang. in l. cum quidā. in fi. prin. ff. de acqui. hæredi.

Cautela ad petendum fideicommissum. CXL.

1 *Fideicommissum per procuratorem peti potest, non tamen per procuratorem in rem suam.*

COMMVNIS *opinio est gl. & Doct. quòd licet fideicommissum posit peti per procuratorem, ut habetur in l. qui ita. ff. ad Trebel. per gl. & Bar. in l. restituta. in prin. eo. ti. & in l. mulieres ex asse. ff. de iure do. & in l. si stipulat* ita fuerit. ff. de ver. 1 ob. tamē per procuratorem in rē suā peti non potest: ut not. in d. l. qui ita. arg. l. per diuersas. C. man. tamen cautela est, quòd emēs ius fideicōmissi, ex quo nō potest illud petere ab hærede, id est, quia hęredem couenire nō potest de hæreditate, quam tenetur alteri, à quo ipse emit, restituere per fideicōmissum: per prædicta cōueniat illum heredem pro suo interesse, scilicet, quia restituat fideicommissario, & posteà in ipsum trāsibūt omnia iura uēditoris, id est, fideicōmissarij, cui sit facta restitutio. ita singulariter dixit Bal. ī l. pe. C. ad Treb.

Cautela ad contrahendum cum tutore. CXLI.

1 *Tutor tutorio nomine & etiam suo se obligare potest.*

CYNVS in l. post mortem. §. tutor. ff. quando ex fa. tu. dat cautelam, quòd uolens contrahere cum tutore, 1 *faciat illum obligari tutorio nomine, & suo. quod bene no.

Cautela pro emente ab executoribus testamenti. CXLII.

1 *Hæres ratificare cogitur rem à testamenti executore uenditam.*

TV qui emis ab executoribus testamētī rem hęreditariam, sis cautus, quòd petas ab hærede venditionē tibi factā ratificare: 1 *quia hęres ad hoc cogit. sc. cūdū Bal. no. ī authē. si captiui. ī vl. co. C. de epis. & cle.

Cautela quomodo tutor debet facere finita tutela. CXLIII.

Arbi-

1 *Arbitri potestas circa cautelas quanta sit.*

NOTA pulchrã cautelã Do.in l.vix.ff.de iudic. videlicet ꝙ finita tutela petat eligi arbitros, qui iudicent,& cognoscãt,an ipse rema
1 net debitor pupilli,vel nõ. *qa si arbitri declarãt cũ nihil debere pupillo,nõ põt ampli⁹ cõueniri ad aliqd.

Cautela pro illo, qui matrimonium per metum contraxit. CXLIIII.

1 *Testi uni deponenti de metu magis creditur,quàm pluribus testibus deponentibus alio modo.*

TEMPORE meo duo scholares Paduæ ambo de Foroliuio fuerũt conati despõsare suas amasias,cũ eis reperti in domo à consanguineis minãtibus eis &c.ꝓ quibus est casus in c. cũ olim.de spons. Sed ꝓ eis erit optima cautela,ꝙ inueniãt etiam vnũ testẽ,q deponeret
1 de metu,*qa licet alij plures testes deponant de volũtate,magis credit̃ illi soli:ita no.dicit Bal.in l.obseruare. §.proficisci.in xiij.quæst.ff.de offic.procõsu.& legat.domi. Ludouic. Pont.in rubric.de arbi.in vj.colũna, post Innocen.in c.cũ super.de re iudica.Nec refert,an metus præcesserit ante tẽpus cõtractus matrimonij, per nota.in l. j. §.quæ onerandæ.ff. qua.re. ac.non datur.& per Bar.in l. fin.ff.si quis ali.test.prohi. & Baldus in l.j.C.eodem.

Cautela pro ecclesia litigante. CXLV.

1 *Ecclesia curatorem habere potest.*

SVNT cautelæ pro ecclesia litigante,si fortè prælatus suus à iudicio repellatur.prima est,ꝙ ipsa ecclesia cõpareat,quia admitti debet. secunda cautela est, *quia detur cu-1 rator capitulo,vel ipsi ecclesię,ꝓ no. in c.fi.v.q.iij.& c.edoceri.de rescrip. & ita dicit Ioan.And in c.j. in ij.col. de resti.in integr.in vj.in nouella.

Cautela quomodo examinabitur testis infirmus. CXLVI.

1 *Infirmus mortis cogitatione semper immemor esse præsumitur.*

SCIS *enim ꝙ infirmus propter mortis cogitationẽ turbatur, & præsumitur immemor,vt l.hac consultissima.versicul.at cũ humana fragilitas.in prin.C.qui testa. face. pos. ideo dicit ibi Bald.ꝙ tunc testis non debet examinari:vnde est cautela,ꝙ examinetur in prin. quando incipit infirmari.& ita procedat quod habetur in authen.si dicatur.C.de testi.

Cautela quomodo res data in solutum efficiatur salua creditori. CXLVII.

1 *Filiusfam.de iure communi nisi de castrensi,uel quasi,testari non potest.*

EST magna quæst.si res data in solutũ euincatur, quomodo fit in solutum creditori,an primæua actione,an verò de euictione.de quo habetur in l.libera.C.de sent.& Angel.ibi.Spec.d.Pet.dat aliam cautel. post glo.ꝙ semper in datione in solutũ,apponatur pactũ,ꝙ nõ recedatur, nec credi intelligatur à priori contractu,si cõtingat rẽ in solutum datam euinci.nã tũc succurratur sibi veteri actione:quod bene no.in practica. Alia cautela, iure cõmuni fi-1 liusfa.nõ potest testari nisi de castrẽsi,vel quasi:vt l.fi.C.qui testa.fa.pos. vel non.nõ autem de aduentitijs, in quibus pater habet vsumfructum. l. pe.eod.tit.& l.cũ non solũ. §. filijs. C.de bon.quæ lib.Sed cautela est,ꝙ pater

pater ipsum emanciparet quo ad illũ 1 actum testandi tantùm, quod notat singulariter Bar. in l. j. §. in filij. ff. ad Treb. licet Bal. contrà & malè, secundùm Doctores, in l. senium. §. fi. C. qui testam. fa. pos.

Cautela contra perdentem instrumentum, ut eius amissionem non probet per iuramentum. CXLVIII.

1 *Instrumenti amissio regulariter per iuramentum probatur.*

1 REGVLA *est, quòd amissio instrumẽti probatur per iuramẽtũ: vt l. fi. C. de fide instr. & d. Lud. Pont. in l. quoties. in v. col. ff. qui satisda. coga. & Pet. de Peru. in tracta. de societate, in viij. parte, in q. xiiij. quod est 1 verũ, nisi aduersarius offerret se vel le probare de eius falsitate: quia tunc nõ sufficeret probatio per iuramentũ, secũdũ Io. de Prato, qui cõsultus de facto ita respondit: vnde cautela est, quòd cũ quis petit sibi instrumentũ edi, dicat se velle probare de falsitate, quã tunc aduersarius allegans de eius perditione nõ audiet volẽs probare per iuramẽtũ. Tu habes molẽdinũ in flumine publico, sis cautus quãdo illud corruit, & non potes nisi post certũ tẽpus illud reficere. vnde pone in loco certa signa, puta palos uel moles in signũ veteris molendini: & poteris quandocũq; illud reficere: vt per Bart. in l. quominus. ff. de flu. & per Ang. in l. fi. ff. de vsucap. & per Bald. in rubric. ff. de re. diui. 1

Cautela pro muliere, quæ uult emere aliquid. CXLIX.

1 *Pecunia in dubio præsumitur, ut probatur.*

NOTA aureã cautelã pro muliere, quæ vult emere etiã cũ pecunia mariti, *quod in dubio præsumitur, vt probatur in l. Quintus. ff. de dona. inter vir. & vxo. gratia euitandę præsumptionis de turpi quęstu, sic cauta, quòd faciat, quòd vnus amicus, vel cõsanguineus sibi det, vel cõsignet illã pecuniã in pręsentia aliquorũ, quã ei clàm ipsa det, & deinde emat. nã tũc cessat pręsumptio in casu dubij, ita dicit Bar. in l. cũ oportet. in prin. in pe. co. C. de bo. quę. li. 1

Cautela, quòd per unum testem probetur metus, cõcordat supra in rubrica de illo, qui matrimonium &c. CL.

1 *Metus probatio per unum testem instrumento præualet.*

SVFFICIT *quòd vnus testis deponat de metu cõtrahentis, licet in instrumẽto dicatur, quòd spõte, secũdũ Baldũ, & Ludo. de Ro. allegationes tu vide suprà, in cxij. cautela.

Cautela pro illo, qui habet domum obligatam: quia licet posteà propter delictum uenisset diruenda, non diruetur. CLI.

1 *Statutũ si dictauerit, quòd domus propter delictum diruenda ueniet, nõ comprehenditur illa, quæ alteri pignorata sit.* 1

NOTA cautelã pro creditore, cui iure pignoris, seu hypothecæ obligata est domus alicuius, qui commisit delictũ, propter quòd domus prædicta ex statuto ciuitatis veniret diruenda: *quia statutũ nõ intelligitur de ea, quæ sit alteri pignorata. ita dicũt Bar. Bal. & Ang. in l. j. ff. ad Sylla. quod intellige verũ, nisi de fraude cõstet. per no. in l. post contractum. ff. de dona. vt puta cùm iam intentionis esset delinquendi,

cùm rem pignori dedisset.

Cautela, quòd melius sit producere unum, quàm plures testes. CLII.

1 *Iuramentum in supplementum probationis deferri potest.*

SIS cautus tu quando producis testes pro te, vt prius eos examines, quia fortè si sunt singulares, nõ
1 producas nisi vnum: *quia sic poterit posteà tibi iuramẽtum deferri in supplementum probationis, quod non posses facere si plures produceres, qui essent singulares. ita pulchrè dicit Bal. in l. j. C. qui accus. non pos.

Cautela, quòd testis non possit examinari ad futuram rei memoriam. CLIII.

1 *Testes ad perpetuam rei memoriam quando examinari debeant.*

VT possis impedire, ne testes cõtra te examinentur ad perpetuam rei memoriã, cautela est, quòd offeras incõtinẽti subire iudicium & velle litigare. ita singulariter no. Ang. in aut. de testi. §. & hic. co. vij. Et ideo quod dicitur ĩ au. si dicatur. C. de test. & ĩ c. quoniã frequẽter. vt
1 lite non conte. debet intelligi, *quãdo testes volunt recedere antequàm lis possit contestari, vel dubitaretur de morte eorum, vel si esset tempus feriatum, quo agi non possit.

Cautela contra iudicem nõ admittẽtem exceptionem, quomodo possit ab eo appellari. CIIII.

1 *Iudex super exceptionibus, uel alia re dubitare potest, & petere dilationem, ut consilium habere possit.*

ISTE qui vult appellare, sit cautus quòd si iudex non vult admittere excep. sed ea nõ obstante ad vlteriora pcedat, tũc appellet. secus autẽ si iudex tacitè vel expressè nõ reijcit exceptionẽ allegatã, sed tantũ eam non admittit. non enim tunc potest appellari. & probatur in c. dilecto. de app. & ibi per Doct. & c. interposita. eod. tit. Ad idẽ est etiam alia cautela, quòd apponens exceptionẽ offerat se eã probaturũ incõtinenti: quia si iudex non audiat ipsum appellatione interposita, iustificatur solùm probando, q se obtulerit incõtinẽti probaturũ. tex. est in c. interposita. in prin. & ibi per gl. in fi. & Doct. de appel. Est etiã tertia, q quãdo iudex exceptionẽ nõ reijcit tacitè vel expressè, nec eã admittit, sed simpliciter dicit, *quòd dubitat, & quod vult super hoc habere consilium, vt sæpe fit, & sic tenet in verbis illũ obijciẽtem, sit cautus ille, qui exceptionem opposuit, vt requirat iudicem certo interuallo temporis: quia tũc si iudex aliter nõ declarat, potest appellari, & nõ antè. arg. c. ij. de sup. negli. prœla. secundũ But. no. in c. dilecto. de appell. & Abb. Sicu. in c. intimasti. eod. ti. De alijs autem cautelis circa hoc vide in Spec. in tit. de app. §. qualiter. ver. in summa. in secunda parte.

Cautela ad euitandum hæresim seu suspitionem, & idem uide per eundẽ infrà in principio nouarum cautelarum. CLV.

1 *Hæreticus non est, qui credit ea, quæ credit Ecclesia.*

BONVM & vtile consiliũ est pro illis, qui aliquando inculpantur de hæresi, vt protestẽtur, maximè in extremis se fuisse & esse catholicos & tenuisse, & tenere fidẽ catholicã, quam tenent Doct. & prędicat sacro

sanct

sancta Ecclesia Ro.& cũ eadẽ fide & vixisse,& mori velle.& probatur ꝙ hæc protestatio sit vtilis & valida, extrà de sum.tr.:.& fid.cat.dãnamus. ꝓpe fi.& no.in c.firmiter.eodẽ ti.nã & beatus Hiero.idẽ fecit culpat* ab inimicis,vt est tex.no.xxiiij.q.j. hæc est fides.& ita dicit Alber.de Ro. C.

1 de hære.circa fi. *Sed tu adde prędi

2 ctæ protestatiõi [a],ꝙ quicqd credũt, ideo credũt, qa credunt ecclesiã sic credere, & sua opi.fidei Ecclesię sub ijciunt:qa ille nõ dicitur hęreticus, nec peccat,dũmodó errorẽ suũ reuocet:vt singu.no.Inn.in d. c. firmiter.in fi.& intellige errorẽ defendere, quãdo pertinaciter defendit.vt dicit gl.no.xxiiij.q.iij.dixit Apostolus.& vide gl.in d.c.hæc est fides. & ista cautela est etiã vtilis pro aduocato,vel ꝓcuratore,q velit defendere inculpatũ de hæresi:vt dicit Albe.de Ros.in iij.parte,q.xxxij.& dicit se ita obseruasse in curia Romana,dũ defenderet corã sũmo Põtifice quosdã Mediolanẽses inculpatos de hęresi.

a Protestat. *Protestatio declarat ani-* 1 *mũ protestãtis.l Nesẽnius.et ibi Bart. j.not.ff de neg.gest.l q in aliena. §.fin. ff.de acq.hære.Bal.in l.pacta nouissima.in j.co ma.in fi.C.de pac l.at si qs. §.fi.de rel.& ibi Bar.dicit eã nõ extẽdi ultra uerba sua,qđ uerũ est in his, q̃ depẽdẽt à propria uolũtate,& potesta* 2 *te & nõ in his,quæ sũt certo modo dispos ita per legem,secundũ Bart.in d l. Nesennius.in primo nota.*

Cautela pro illo,qui est prohibitus aduocare, uel procurationem exercere, quomodó poterit exercere. CLVI.

1 *Postulare,seu aduocare,uel procurare, est in iudicio aliquid dicere.*

2 *Statutũ si puniat loquentẽ cũ bannito, eũ qui mittit nuntiũ,uel epistolam,cõprehendere non habet.*

3 *Statutum si prohibeat doctores esse aduocatos in causis,non prohibentur allegationes facere.*

4 *Aduocare est alienum desiderium in iudicio pandere.*

5 *Doctores Perusini,qui pacta cum ciuitate habent ut aduocati esse non possint aliquid gratis a iudice impetrare non prohibentur.*

6 *Episcopus, uel Cardinalis propter dignitatem licet non debeant consulere, uel aduocati officiũ exercere,pro amicu tamen illud facere possunt.*

IN multis casibus reperitur ꝓhibitũ per leges,vel statuta,aut pacta, quód quis non possit postulare, vel procurationem exercere; sed remediũ est,si tu aduocatus,vel procurator vis adiuuare aliquẽ in prędictis casibus, vt mittas vnã schedulam iudici scriptã, in qua sint allegationes partis tuæ: quia per hoc non venies contra leges,vel statutum,aut pactũ: *nã postulare, seu aduocare,vel ꝓcurare,est in iudicio aliquid dicere, vt l.j. §.j.ff.de postu.& ibi per Doc. & l.Paulus.& hoc ibi no.Bar.ff. de legatio.& idẽ tenet Lud.de Ro. in l.j. in prin.ff.de verb.obli.& ad idẽ facit qđ no.Bar.in l.j.in prin.ff.de leg. *vbi dicit,quód si statutũ puniat loquentem cum bannito, non cõpręhendit eũ,qui mittit nuntiũ,vel epistolã:sed cũ ore ad os.idẽ tenet Alb. de Ro.in suo opere statutorũ,ĩ j. parte,q.clxvj.vbi tenet, *ꝙ si statutum prohibet Doctores esse aduocatos in causis,ꝙ per hoc nõ prohibentur facere allegatiões in scriptis,ex quo no.tu scholaris,quód licet sit statutum

tum vniuersitatis nostræ Paduæ, ꝙ
Doc. nostri legentes non poßint ad
uocare contra scholares,tamen pos-
sunt in scriptis allegationes facere.
Item est aliud remediũ,vt det cõ-
silium,sed tamẽ in camera:quia hoc
4 potest, * cum aduocare, sit pandere
desiderium alienum in iudicio, vt l.
j. §.j.ff.de postul.& ibi hoc not.Bar.
& Doc.in l.j. §.aduocatos.ff.de var.
& extra.cogni.vbi est optimus text.
cum glo.de ista materia. Item põt
esse tertium remedium: nam põt cũ
iudice loqui, & aliquid gratis impe
trare à iudice,vt d.l.Paulus. in fin.ff.
de litig.& hoc vult Barto.in d.l.j. §.
5 aduocatos. * quòd doctores Perusi-
ni,qui habent pacta cum ciuitate, vt
non poßint esse aduocati,non pro-
hibentur à iudice aliquid gratis im-
petrare,& sic pſupponit Bar.ꝙ in a-
lijs duobus remedijs præcedentibus
poßit etiã cum pecunia,puta facere
allegationes, & in camera cõsulere,
& hoc credo verũ:licet Lud.de Ro.
dixerit in l.j.in princ.de verb.obli.ꝙ
hoc intelligit, quando gratis, per d.
l.Paulus.in fin.aliàs secus: quia in di
ctis casibus nõ dicitur propriè postu
lare, ex quo nõ prodit, vel procedit
in publicum,exponẽdo causam,vel
desiderium sui cliẽtuli,vt d.l.j. §.j.ff.
de post.nec ob.d.l.Paulus.in fi.quia
ibi nõ loquitur de prohibito postu-
lare,sed de prohibito se interpone-
re alienis negotijs, vel proprijs, ꝙ
plus ligatus est propter dignitatẽ le
6 gationis. *& propterea dico quòd li
cet episcopus vel Cardinalis ꝓpter
dignitatẽ nõ debeat cõsulere, vel ex
ercere officium aduocati,tñ poßint
pro amicis gratis consulere, p illum
tex.& p l.quisquis.C. de post.ibi,nõ
ad turpe compẽdium. & ibi, sed lau
dis per eum argumenta quærantur.
& ad hoc audiui sæpius allegare illũ
tex.per d.Flo.Bo.quod not.

Cautela, quòd quis habeat forũ à iudice, quid iuris sit ĩ causa, antequàm sit iudex. CLVII.

1 *Doctor contra consilium suum aliquid intentare non audeat.*

CAVTELA,quòd iudex coram
quo tua causa agitari debeat,ti-
bi faueat,velit, nolit, primò videas,
quando partes intẽdunt processum
ad eum dirigere, quòd præoccupes
tempus,& facias tibi consuli in cau-
sa illa mutatis nominibus contentis
in processu, ita quòd de facili pro te
consulet: & quando eritis ad manus
eius, poteritis cõsiliũ eius in mediũ
1 adducere,ita* ꝙ contra cõsiliũ nihil
audebit attentare: tamen cautus ad-
uocatus recusaret ipsum,vt suspectũ.

Cautela ad differendum iudicium. CLVIII.

1 *Sententiæ nullitas opposita quid operetur.*

CAVTELA si vis differre iudi
cium,qñ est sententia contra te
lata vna,vel plures, si non potes per
viam appellationis petere restitutio
1 nem in integrũ cõtra sententiã,*vel
nullitatem sententiæ opponas,& in
terim poteris ad concordiã venire.

Cautela pro illo, qui uult adire hæreditatem. CLIX.

1 *Testatoris filij repudiantes hæreditatẽ, repudiationis instrumẽtum statim facere debent.*

ADVOCATVS creditorũ sit
cautus,vt probet,si potest, qua
liter filius testatoris bibit de vino,
vel comedit de frumento patris post
mortem eius, vel aliquos fructus cõ

sumpsit in vsu vitæ: quia tunc per istos actus filius non negans videtur
a adiuisse, vnde repudiare non pōt, &
1 tenebitur creditoribus.* & sic etiam ipse sit cautus, vt nō teneatur, quòd incontinenti faciat publicum instrumentum fieri de repudiatione. ita eleganter dicit Ang. in l. si seruū quis alienū redemerit. § prior. de acq. her.

a Repudiare. *Hæres repudians hæreditatē, tenetur creditoribus tribus casis. scilicet quando pretio repudiauit, quo casu conuenitur quasi possidens pro herede. Itē quando rem una hære a ditariam retinet. Item in subsidium, quādo legitimus bona dissipauit Bal. in rubri. C. si quis omis. causa testam.* 1

Cautela ad hoc, quòd libellus ineptus non possit reuocari, & est suprà repetita. CLX.

1 *Libellum ineptum in genere acceptare non sufficit.*

NOTA duas cautelas, quòd libellus inept* reuocari, vel mutari nō possit. Prima est, quòd reus acceptet in specie libellū pductū, secūdū Bar. in
1 l. cum precum. ff. de li. caus.* nō autē sufficit acceptare in genere, secūdū Ang. de Are. Insti. de act. § j. in vj q. Alia est, quòd reus in secūdo libello dicat, nego narrata prout narrātur, & petita prout petunt: dico fieri nō debere, iuxta no. p Bart. in l. si dubitet. § j. ff. de fideiu. saluo iure pducēdi ī scriptis, & inde pōt deducere suas exceptiones, vt faciunt boni practici.

Cautela pro illo, qui negatur nō possidere. CLXI.

1 *Iudex in possessionem tanquam uacantem aliquem immittere potest.*

1 QVANDO* aliquis negat te possidere, tu dic, quòd iudex te faciat immitti in possessionē tanquam vacantem. ita dicit Ang. se practicasse, in l. fina. § de rei vendi.

Cautela pro illis, qui non possunt agere actione de dolo, quòd agāt actione in factum, & est repetita. CLXII.

1 *Actio doli de facto infamat, non autem actio in factum.*

DICAS vnū singulare, quòd actio de dolo nō pōt intentari p vilem personā cōtra nobilē, nec cōtra patrē per filiū, & ideo sint cauti viles, vt agāt actione in factū, & nō a- a ctione de dolo: quia eorū libellus, in quo faciūt mentionē de dolo, nō valet. casus est singularis in l. non de- 1 bet. ff. de dolo.* quia talis actio doli infamat de facto: vt no. ī l. apud Celsū. in § aduersus. & ita Raph. de do. exce. ita dicit Ang. de Are. Inst. de exce. in prin. versi. quo an cōtra parentes.

a Act. de do. *Actio de dolo quomodo cognoscatur ab actiōe in factū, per Bar. in l. si oleū. § merito ff. de dolo. Actio de dolo non datur contra patrē. l. si superstite. & ibi Barto. C. de dolo.*

Cautela, quòd confessio nō possit reuocari, est repetita suprà. CLXIII.

1 *Cōfessio alicuius per notarium scripta reuocari nequit.*

CAVTELA, quòd confessio reuocari nō possit, facias quòd iudex ei assignet terminū breuē ad reuocandum cōfessionē, quā etiā si velit reuocare posteā, nō audietur. ita dicit Angel. Institutio. de acti. § si minus. *vel facias eam per notarium scribi parte præsente, secundū Bal. in l. Gallus. § quidā rectè. ff. de lib. & posth.

Cautela pro creditore, quòd possit cedere nomen debitoris. CLXIIII.

Creditore

1 *Creditore inuito nō potest creditor sui debitoris nomen cedere.*

1 VOS scitis,* q̄ creditore inuito non pōt creditor cedere nomen debitoris sui:vt no.ī l. inter debitorem.iūcta l. pacta successorū.ff. de pac.secūdùm Pau.de Cast.ibi.sed cautela est, q̄ debitor faciat,q̄ vnus tertius offerat creditori se soluturū ꝓ ipo.nā si creditor vellet ab ipo recipere, debitor remanet liberatus. casus est secundùm Angel.in l. inter pactum. § post diuisionem. vbi tradit hanc cautelam.de pact.

Cautela,quòd si tutius quòd relictum fiat in codicillis,quàm in testamento. CLXV.

1 *Hæres in codicillis fieri non potest.*

MELIVS est,q̄ relictum certę partis bonorū fiat in codicillis, quàm in testamēto, nisi fortè qs
1 vellet instituere hęredē,* qđ fieri nō pōt in codicil.l.hęreditatē.C.de codic.Ratio est,quia testamētū p aliud sequēs rūpi posset.sed codicilli pri-
a mò facti nō rūpunt p aliosª,nec etiā p aliud testamētū, nisi expresè hoc dicat.tex.est Instit.de codicill. §. nō tantū.& Spec.in titul.de instr.edi. §. cōpendiosè.ver.si ad consultādū. & q̄ hoc ratione prædicta sit tutius, tenet Spe.in ti.de instr.edi. §. viso de impugnatione.ver.& no.q̄ tuti⁹ est.

a Per alios. *Codicillus primus non rūpitur per secundū,nec etiā per testamētum.l.j & ibi Bar C.de cod. in Spec. de instr.edit. §.viso de impugnatione. uer.& not.q̄ tutius.& in §.compendiosè.uersi.si ad consultandum. Instit. de cod. §.non tantum. uide l aute & ibi Bar.ff eod.tit.Bal.in addi. Specu. de instrumen edi.uersi codicillus nisi sint contrarij.ut l iij.C.de codicil.*

Cautela quōmodo post didicita testificata,testes possunt produci. CLXVI.

1 *Testes produci non possunt regulariter post didicita testificata.*

REGVLARITER* post didicita testificata timore subornationis testes produci nō possūnt: vt in aut.qui semel.C.de proba.sed est cau.quòd publicatis attestationibus pars det notitiā iudici de alijs testibus,te absente:tunc & iudex ex officio eos examinabit, eū pro absente suppleri posset.& ita dicit singulariter Bal.in l.ampliorē.in princ.C.de ap.quod no.& refert,& sequitur Pe. de Socino,in d.authent.qui semel.

Cautela,quòd quis post terminum non audiatur. CLXVII.

1 *Terminus assignatus alicui ad agendum si elapsus fuerit, post terminum*
• *audiendus est,nisi iudex pronuntiauerit eum amplius audiendum non esse.*

VT quis post terminum non audiatur.Inn.in c.lator.extrà qui fi.sint le g.* dicit no. si elapsus sit terminus assignatus alicui ad agendū, tunc etiam post terminum ille audiendus est,nisi iudex pronuntiauerit eum de cætero amplius non esse audiendū. Et ideo cautela est, quòd iudex in interlocutoria, p quā assignat terminum actori ad agendum: dicat hæc verba,& si intra dictū terminum non egerit,extunc prout ex nunc,eum non esse de cætero audiēdum.ita eleganter dicit Angel.in l. quandiu.in j.col.ff. de acquir.hære.

Cautela pro coniuncto, qui ignorauit mortem coniuncti. CLXVIII.

1 *Hæreditatem adeundi tempus ignoranti etiam currere potest.*

NOTA auream cautelã, quando coniunctus tuus decessit te ignorante, & elapsum est tempus adeundi, scilicet xxx. anno. iuxta l. licet.
1 C. de iure deli.* quia non debes petere hæreditatem illius, ex quo cucurrit licet tibi ignoranti terminus ad adeundum. sed petes bonorum possessioné in bonis illius, vt singulariter voluit Bal. in rub. C. qui admitti. in v. q. & in l. licet. præall. in iiij. q. & Pau. de Cast. in l. quãdiu. C. q admit.

Cautela pro filia exclusa a successione, si sit præterita. CLXIX.

1 *Hæreditatem post aditam per scriptũ hæredem per contratab. intentata non reducit ad causam intestati: sed ante aditam sic.*

1 SCIRE* debes, quòd per contra tab. intentata post aditã hæreditaté per scriptum hæredem nõ reducit ad causam intestati: sed ante aditam sic: vt not. in l. vt liberis. in j. glo. C. de col. Vnde filia præterita exclusa per statutũ à successione ab intestato, extãte masculo, sit cauta, vt intentet contra tab. post aditam, & nõ ante aditam. ita dicit Paul. de Cast. in l. certum. C. vnde cogna.

Cautela pro propinquis pupilli decedentis quo ad successionem bonorũ pupilli. CLXX.

1 *Iudex bonorũ possessioné pupillo absenti, & ignoranti decernere debet.*

PROPINQVI alicuius pupilli, cui est relicta, vel delata bonorũ possessio, debent esse cauti, quando pupillus est in articulo mortis, & nõ habet tutorem, qui agnoscat, vt scili-
1 cet petant à iudice,* vt pupillo etiam absenti, & ignorãti decernat bonorum possessionem: quia ad hoc iudex tenetur. ita dicit Pau. de Cast. in l. certum. C. vnde cogna.

Cautela pro uxore, quæ prohibetur asportare aliquam rem mariti. CLXXI.

1 *Statutum si disposuerit, quòd uxores de domo maritorum mortuorũ nihil asportent, non comprahendit eas, quæ uestimenta secum, & annulos in digito portauerint.*

NOTA quòd si statutum est in ciuitate, cõtra vxores asportãtes de domo mortui mariti, sint captæ, quòd vestimẽta portent secum, & annulos in digito, quia tunc non puniẽtur pœna statuti de asportantibus. ita pulchrè dicit Ang. in l. si seruum quis alie. redemerit. §. prætor. in fi. de acq. hære. Cautela notabilis est, alienatio dotis, etiam iurata, nõ valeat, qñ prius vxor iuret se nolle consentire alienationi dotis. nã licet postea cõsentiat, & iuret nõ contrauenire, nõ obligaᵗ ex secundo iuramento, sed ex primo sic, per gl. singularẽ in c. licet. de iureiur. in vj. vel sit cauta vxor qñ consentit alienationi dotis, vt probet se consensisse per metũ, vel reuerentiã maritalẽ. p no. per gl. & Bart. in l. j. §. q̃ onerãdæ. ff. qua. re. ac. nõ da. & p Pau. de Cast. ĩ l. pactũ. C. de col. qđ no. ad reuocandã dictã alienationẽ dotis etiã iuratã.

Cautela ad interpretationẽ statuti, quòd filia nupta extra ciuitatem non possit succedere. CLXXII.

1 *Dotem à patre oblatam si filia recusauerit, quis effectus proueniat.*

IN multis locis sunt statuta, q̧ filia nupta extra ciuitaté non succedaᵗ patri: sed plerũquẽ solet cautela adhiberi per filiam nuptam extrà ciuitatem;

1 tatem: * quia nō vult dotē recipere, vt sic posteà possit succedere. Sed contra hanc cautelam datur alia cautela: vt scilicet pater offerat ei dotē: 1 quia si stabit per ipsam, nihilominus excludenda est à successione. ita no. Bal. in l. fin. in iiij. col. C. de coll.

Cautela, quòd donans semper iuret, nisi in casu sequenti.

CLXXIII.

1 *Donatio simplex regulariter non ualet.*

1 PLENE * no. in aut. ex testam. C. de colla. ꝙ simplex donatio non a ualet. quod verum est, nisi iurata a: qa tūc ualet. Vnde cautela est, ꝙ donās iuret, secūdū Bal. no. in l. iij. C. ꝓ do. Si uis facere, quòd donatio simplex etiā iurata nō valeat, sis cautus vt qñ dones rē, iures, ꝙ nō vis donare. nā posteà licet dones, & iures. prę 1 ualet primū iuramentū, & etiam donatio non valet, per glo. singularem in c. licet in ^o si. de iureiu. lib. vj.

a Nisi iurata. *Donatio non insinuata intra terminū statuti, etiā iuramento nō firmatur, et ideo pōt conueniri tā per donatorē, quàm p ei^o hęredē. Fe. d. Se. cōs. cclxij. incl. causa talis est. et d. Ant. de Pisauro ī cō. omnipotētis, et ī effabilis Dei. et Alex. ī l. post mortē. de ado. et per Alex. plenius cōs. clvj. ij. parte. et in cōs. lxxviij. iiij. parte. et ī l. cū deidebito §. sed hoc. de pb. et gl. si qs p eo. de fideius. et per Ale. cōs. xij j. parte. et ī cōs. lxxv. eadē parte Doct. Cano. cōiter tenēt cōtrariū. ī c. cū cōtingat. de iureiu. et Pa. de Ca. cōs. xcviij. & cōs. ciij p Bal. ī l. illud. C. de sa. sanc. ec. & adde oīno per Bal. in l. fin C. de pers. & commo. rei uen. & in l. cum à matre. de rei uē. & in l. cum profitearis. C. de re. do.*

Cautela ad hoc, quòd mulieris alienatio etiam in dote ualeat.

CLXXIIII.

1 *Dotis alienationi mulier consentire non potest.*

1 OMNES * sciunt, ꝙ mulier non potest cōsentire alienationi dotis, p authē. siue à me. ad Vel. Cautela est, ꝙ teneat alienatio, vt vxor iuret nō cōtrauenire, vt d. c. licet. de iureiurā. lib. vj. vel ꝙ ipsa simul cū marito recipiat pretiū rei dotalis, qa videtur illud habere loco dotis. gl. est no. in l. fi. & in l. ita cōstāte. ff. de iure do. secundùm Bar. in cons. Domine.

Cautela quando reperiātur duo testamenta facta eodem die.

CLXXV.

1 *Testamenta duo, si eodem die fiant, nec appareat quod prius, aut posterius sit: neutrum ualet.*

1 SI reperiuntur * duo testamenta facta eodem die, tamen non appareat, quod prius & quod posterius: neutrū valet, & hæres ex neutro eorum potest hæreditatem capere. l. j. §. si quis in duobus. & ibi not. ff. de sec. tab. secundùm Tancre. in tit. de iurisd. q. xxv. probatur in l. eum qui. in prin. ff. de acq. hære. Sed no. optimam cautelam, quam Ang. practicauit aliàs de facto in ciuitate Paduæ, videlicet vt hæres adeat hæreditatē ex quocūq; testamēto, nec applicet animum magis ad vnum quàm ad aliud: quia tunc non dicitur esse dubiut, an sibi hæreditas sit delata. & ideo ex vno tantùm adire non potest. ita dicit ipse not. in l. eum qui. in prin. ff. de acq. hære.

Cautela, quòd copia probet.

CLXXVI.

1 *Originalis copia quando probet.*

ACCIPE mirabilem cautelā ad faciendum, quòd copia pro

bet, quæ aliàs nõ pbaret, per not. in aut. si quis in aliquo documento. C. de edē. videlicet quādo semel pro
1 ducatur originalis, copietur: *nā licet postea id perdatur, copia plenè probat, secundùm Paul. de Cast. in l. j. §. edition. ff. de edē. & Flo. in l. in lege. in iiij. col. ff. ad l. Aquil.

Cautela pro emptore, quando res ab eo euincitur, ad hoc, ut possit agere ad duplum. CLXXVII.

1 *Emptor non potest agere ad pœnā dupli pro euictione contra venditorem, nisi prius res empta, & euicta sibi ab ipso abdicata, & restituta fuerit.*

1 NOTA* quia emptor nō potest prius agere ad pœnam dupli pro euictione contra venditorē, nisi prius res empta, & euicta sibi ab ipso sit abdicata, & restituta eumdem: nec sufficit, quòd fuerit condēnatus ad restitutionē, nisi rest. fuerit. tex. est cum gl. in l. si seruum. in ver. abesset de ac. empt. & in l. euicta. §. si de euictio. Cautela est, emptor expectet, res ab ipso auferatur: qa autē non potest agere ad duplum.

Cautela pro mercatoribus, & reperitur ut suprà per eundem. CLXXVIII.

1 *Chirographus non probat, si moriatur unus de testibus in eo subscriptis.*

MERCATORES debēt esse 1 cauti quādo recipiunt ab alijs scriptū de manu, & chirographū, vt nō recipiāt illud nisi de manu notarij scriptū, & testib.* qa periculosum est illud recipere de manu debitoris:
1 *quia si moritur vnus de testibus, nō probat. casus est not. in c. ij. de fi. instru. & ibi per Doc. & est gl. no. in c. inter dilectos. e. ti. quod ppetuò no.

Cautela contra appellantem. CLXXIX.

1 *Appellauerit quod quis infra x. dies, præsumptio est.*

CAVTELA est cōtra appellātē, post decē dies appellatus neget appellatū infra decē dies, & nō dicat appellatū esse post decē dies, secundū Io. And. in c. Romana. §. si verò. de appel. & ibi secūdū Dominicum, præsumitur, secundū Bal. in authen.
1 hodie. *quòd quis infra decem dies appellauerit. & Ludo. de Ro. in l. sciendum. in xij. col. C. de in integ. rest.

Cautela, quòd in casibus, in quibus non potest appellari, petatur in integrum restitutio. CLXXX.

1 *Appellari in multis casibus non conceditur.*

1 MVLTI* sunt casus, in quibus non potest appellari, sed nunc cautela est, quòd petatur restitutio in integ. vt est casus in l. præfecti. ff. de mino. de quo plenè per Io. An. in nouella cap. j. in j. col. de restitutione in integrum lib. vj.

Cautela, semper contrahatur in præsentia iudicis. CLXXXI.

1 *Contractus iudicis autoritate celebratus, valet.*

SEMPER allegatur doctrina Bar. post gl. in l. j. C. de pręd. decur. li.
1 x.* cōtractus celebratus iudicis authoritate valet: qa omnis cessat præsumptio doli. vnde sis cautus tu, quādo cōtrahis, vt facias iudicē autorari, per no. in l. bonorum. C. qui admit. iudex enim tenetur autorari, secundùm Bar. in l. sæpe. de decur.

Cautela, quòd etiam elapso termino ad petendum bonorum possessionem, possit quis agnosce

gnoscere CLXXXII.

1 *Bonorum possessionem elapso termino ad petendum quomodo quis agnoscere possit.*

BALDVS singulariter dicit l. puberem.C. de iure deli. *quòd elapso termino ad petendum bonorũ possessionem, potest quis adhuc agnoscere: quia tunc videtur se gerere pro hærede, & sic efficitur hæres de iure ciuili. Cautela est, quòd quis non obstante lapsu termini adhuc petat bono.pos.licet Bar.ibi cõtrà, & malè, secundùm Ang. de Per. in ru.qui admitti.x.col.

Cautela ad hoc quòd ualeat pactum de non succedendo factum à filia. CLXXXIII.

1 *Renunciatio non ualet si filia simpliciter paternæ successioni renunciet.*

1 TV SCIS *quia si filia renunciat successioni paternæ simpliciter, non valet renunciatio. l.pactum dotali.C.de colla.nisi iuret, secundùm gloss. & Doctores ibi, & est textus in capitulo secundo, de pact. in 1.j. vt Baldus in l.fin.C. de pact.ponit cautelã, vt filia faciat pactũ de nõ petendo aliquid de bonis paternis: quia tale pactum etiã non iuratũ valet. Vnde fit cautus pater faciẽs filiã sibi renuntiari, videlicet, vt faciat sibi facere pactum de non petendo.

Cautela quando testis inutiliter deposuit CLXXXIIII.

1 *Testis eiusdẽ reproductio quid operetur.*

1 AVREAM *do tibi cautelam, quando testis inutiliter deposuit, reproducas eum iterũ, ꝙ dicat, sic depono, sicut aliàs deposui super tali negotio. tunc enim primum dictum inutile validatur per secundã depositionem eiusdem primæ: argumento l.legata inutiliter. secundùm Ange.ibi ff.de lega.

SEQVENTES CAVTELAE anno sequente editæ sunt per eundem autorem in Gymnasio Patauino.

Cautela utilis ad euadendũ suspitionem hæresis, & repetita suprà. CLXXXV.

1 *Hæreticus non est, qui credit ea quæ credit Ecclesia Romana.*

BONVM & utile consilium est pro illis, qui aliquando inculpãtur de hæresi, vt protestentur maximè in extremis se fuisse, & esse catholicos, & tenuisse, & tenere fidem catholicã, quam tenet, docet, & prędicat Romana Ecclesia, & cum eadem vixisse, & mori velle. Probatur quòd hæc protestatio sit vtilis & valida, ext. à de sum.trinit.& fid.cathø. capitulo, damnamus. prope finem. & notatur in capitulo, firmiter. eodem titulo. Nam & beatus Hieronymus idem fecit culpatus ab æmulis. vt est textus nota. xxiiij. quæstione prima, in capitul. primo, hæc est fides. & ita dicit Albe.de Ro. in rubrica de hæretic.circa fin. *Sed tu adde 1 dictæ protestationi, quòd quicquid credunt, ideo credunt, quia credunt Ecclesiam sic credere, & suam opinionem fidei Ecclesiæ subijciunt: quia ille non dicitur hæreticus, nec peccat, dummodò errorem suum non defendat: vt singulariter notat Inno.in dicto capitulo.in fin. Et intellige errorem defendere, quando pertinaciter defendit: vt dicit gloss. not.xxiiij.quæstione tertia, dixit Apostolus.& vide gloss. in dicto capitulo, hæc est fides. Et ista cautela est etiam vtilis pro aduocato, & procu-

ratore,qui uelit defendere inculpa-
tum de hæresi. vt dicit Albe.de Ro.
in suo opere statutorũ,in tertia par-
te,& in xxxiij.quæstione. & dicit se
ita obseruasse in curia Romana, dũ
defenderet coram summo pontifi.
quosdã Mediol.ĩculpatos de hęresi.

Cautela quomodo prohibitus postulare uel aduocare,possit amici causam defendere, & repetitur suprà per eundem. CLXXXVI.

1 *Postulare,uel aduocare,uel procurare, est in iudicio aliquid dicere.*

2 *Statutum si puniat loquentem cum bannito, non comprehendit eum qui nũcium,uel literas ad bãnitũ mittat.*

3 *Statutum si prohibeat doctores salariatos in causis esse aduocatos,an allegationes facere possint.*

4 *Statutum uniuersitatis Paduæ disponens,quòd doctores legentes cõtra scholares aduocare non possint, quomodò intelligatur.*

5 *Aduocare, est alienum desiderium in iudicio pandere.*

6 *Doctores Perusini, habentes pacta cũ ciuitate,ne aduocare possint,non prohibentur aliquid gratis à iudice impetrare.*

7 *Cardinalis uel episcopus propter dignitatem, aduocati officium exercere non possunt:sed gratis pro amicis consulere.*

IN multis casibus reperitur prohi-
bitum per legem vel statutum,vel
per pacta, quòd non possit postula-
re,vel procuratoriam artem exerce-
re. Sed remedium est,si tu aduocate,
vel procurator vis adiuuare aliquẽ
in dictis casibus, vt mittas schedulã
iudici scriptam,in qua sint allegatio
nes partis tuæ:quia per hoc non ve-
nires contra legẽ,vel statutũ, aut pa
1 cta. *Nã postulare,id est aduocare,
vel procurare est in iudicio seu in pu-
blico aliquid dicere, vt l.j. §. j. ff.
de postu.& ibi per Doct.& l.Paulus.in
fi.& ibi hoc not.Bar. ff.de legatio.&
idẽ tenet Lud.de Ro. in l.j.in pri.ff.
de verb.ob.Et ad idẽ facit quod no.
2 Bar.in d.l.j.in prin.*vbi dicit,quod sta-
tutũ puniẽs loquẽtẽ cũ bãnito, non
cõpræhẽdit cũ qui mittit nũciũ, vel li
teras ad bannitũ, sed cũ ore ad os lo
quitur.& idẽ tenet Alb.de Ro.in suo
opere singulari. in ij. parte.q. clxvj.
3 *vbi tenet,quod si statutũ prohibet Do
ctores salariatos esse aduocatos in
causis,quod per hoc nõ prohibentur fa-
4 cere allegatiões in scriptis. *Ex quo
no.tu scholaris,quod licet sit statutũ vni
uersitatis nostræ Paduæ, quod Docto-
res legẽtes nõ possint aduocare con
tra scholares,nõ prohibebũtur alle-
gatiões in scriptis facere illud reme
diũ,vt det consilium suũ in camera,
5 quia hoc potest: * cùm aduocare,sit
pandere alienum desideriũ in iudi-
cio. vt d.l.j. §.j.de postulando.& ibi
hoc not.Bartol. in l.j. §. aduocatos.
ff.de va.& extraor.cog.cũ gl.vbi est
optimus text. de ista materia potest
etiã dari tertium remediũ.Nam po-
test cum iudice loqui,& aliquid gra
tis ab eo impetrare: vt d.l. Paulus.in
fi.de lega.& hoc vult Bar. in d.l.j. §.
6 aduocatos.qui dicit, *quòd Docto-
res Perusini,qui habent pacta cũ ciui
tate,vt non possint esse aduocati,nõ
prohibentur à iudice aliquid gratis
impetrare.& sic præsupponit Barto.
quòd alijs duobus remedijs præce-
dentibus posset etiam cum pecunia,
puta,facere allegationes, & in came
ra consulere. & hoc credo verum,li

cce

cet Ludo.de Rom.dixerit in d.l.j.in pri.de verb.ob.ꝙ hoc intelligit.quã do gratis,per d.l.Paulus.in fi.aliàs se-cus:quia in dictis casibus nõ dicitur ꝓpriè postulare,ex quo nõ ꝑdit vel non procedit in publicũ,exponẽdo causam,vel desideriũ sui clientuli,vt d.l.j.§.j.de postulãdo.Nec obst.d.l Paulus.in fi.,quia ibi non loquitur de prohibito postulare,sed de prohibito se interponere alijs negotijs vel proprijs,quod est plus:quia ligatus ꝑpter dignitatẽ legationis.& ꝓ-
7 pterea dico,* quòd licet episcopus vel Cardinalis propter dignitatẽ nõ debeant consulere,vel exercere officium aduocati,tamen possunt pro amico gratis consulere,per illũ tex. in l.quisquis.C.de postulan.ibi,non ad turpe compendium.& ibi,sed laudis per eum augmenta quærantur.& hoc audiui sæpius allegari per illum tex.per d.Flo.de Bo.

Cautela pro filio,qui quid debet conferre cũ fratribus,ad hoc ut teneatur illud conferre. CLXXXVII.

1 *Dos filiæ in patris bonis non est.*

SI frater habuit aliquid præcipuũ à patre,fortè in præmium emancipationis,vel aliter in casu quo regulariter illud veniat conferẽdum, quæ cautela debeat adhiberi,vt non teneatur id conferre cum fratribus: quando agitur de collatione facienda.Dicit,quòd cautela est ista,quòd filius qui habet aliquid præcipuum, antequàm veniat ad collationem cũ fratribus, det illud in dotem filiæ suæ,vel aliter distrahatur,ita quòd non inueniatur tempore collationis vel tempore mortis patris in bonis filij,vel fratris:quia tũc ad illud cõferendũ nõ tenebitur.vt ff.de colla.l.j.in fi.& no.in l.ea demũ.de col. Et est ratio in dote:* quia dos filiæ, nõ est in bonis patris.C.de reuo.his quæ per frau.alij.sunt l.in successione.& habetur in l.iij.§.sed vtrum.ff. de mino.& in l.Põp.Philadelphus. ff.famil.erciscun.& ita tenet Tancr. de Cor.in quodã suo opere iudiciali,in vltima parte,in xij.quæstione. & istud ego intelligo verum,nisi cõstaret,quòd illa alienatio,vel dotis datio fuisset facta in fraudem causa euitandæ collationis.arg.d.l.in successione.quæ fraus probaretur,si dotans,vel alienans hoc prius dixisset. argumen.gl.no.in l.si pretor.§.Marcellus.ff.de iudi.vel quãdo per aliqua indicia perspicua aliter probaretur,iuxta l.dolum.cum ibi not.C. de lo.

Cautela pro illo,qui paciscitur de crimine,quod euitet infamiam. CXXXVIII.

1 *Trãsigẽs de crimine,cõfiteri uidetur.*

1 QVI paciscitur,* & transigit de crimine,crimen confiteri videtur,vt l.quoniã.ff.de his qui notant. infam.& ideo periculosum est,quando aliquis est accusatus,vel est inquisitum contra eum de crimine,quòd veniat ad transactionẽ,vel compositionem cum aduersario, maximè quando tale crimen irrogat infamiã:quia efficitur infamis ꝑpter illam tacitam confessionẽ:vt d.l.quoniam.Sed si quis velit euitare paciscendo dictam infamiam,cautela est multiplex.Prima est,quòd dicta pactio,seu compositio fiat gratis:quia tunc nõ infamat:vt est casus in l.furti.§.pactum.eo.ti.Secũda est,quòd in trãsactione exprimatur,ꝙ hoc fa-

cit trāsigēs, vt euitet īpēdia litis, nō ꝙ crimē de quo transigit, cōmiserit: vt d. §. pactum. argumē. ff. de mino. l. minoribus xxv. annis subueniri. facit ad hoc capi. dilect⁹ fili⁹ j. & qđ ibi no. extrà de Simo. & ca. cū pridē. cū ibi no. extrà de pac. Tertia est, si fiat trāsactio iussu iudicis: vt d. l. furti. §. q iussu. Quarta est, si fiat hoc modo, ꝙ iniuriatus, vel is qui dānū passus est, trāsigit vel trāsactionē facit cū eo, q de crimine arguit̄, & per pactū sibi remittit omnē iniuriā & offensam, & omne damnum, quod cōstat, vel cōstare posset illatū quacūque de causa. hæc iā cautela, licet sufficeret per viā pacti, quod cōstat gratis fieri posse, ar. dicti §. pactum. tamē per viā trāsactionis videtur, ꝙ nō possit habere locū: qa in transactione debet aliqd dari, retineri vel remitti: aliàs est nulla: vt l. trāsactio. C. de transactio. Sed ꝓdest dicta cautela, per viā pacti, faciēdo: qa talibus verbis pōt fieri cōtractus pacis. & ex hoc paciscēs nō cōfitet̄ maleficiū, de quo agit̄. & ideo fiat p dicta verba, scilicet ꝙ iniuriatus faciat pactū cū iniuriante, & ei remittat iniuriam, si quā cōstat vel cōstare posset illū sibi intulisse: vel qđ mutuo sib inuicē remittāt oēs iniurias, qa ex hoc nihil videt̄ fateri ille, q intulit iniuriā. ꝓ hoc facit gl. no. in l. si quidē. C. de except. & in l. si filiū. C. de libera. causa. & in l. ij. §. qđ obseruari. in ver. credit. circa mediū. C. de iura. calū. & gl. no. in c. cū venerabilis. in ver. fuisse cōfessus. extrà de excep. & tex. cū gl. in c. ex tenore. de test. Ex quib⁹ pōt colligi alia cautela, videlicet, ꝙ dicatur, ꝙ nō sit illata aliqua iniuria per talem inculpatum: & in quā: ū apparet, vel constare posset eum commisisse, iniuriatum sibi remisisse.

Cautela instruens aduocatum quomodo faciet, quādo eius clientulus non respondit posi a tionibus.[a] CLXXXIX.

a *Positionibus. Positionibus nō respōdens quomodo puniatur, uide Spe. de posi. § ix & x. & ibi uide, quid si respōdeat falsū uel obscurè. Positionib⁹ qualiter sit respōdēdū, uide Spe. de instru. edi. § nūc dicamus. uersi. quid si quis. Positionibus responsio facta per procuratorē an noceat, uide Bart. in l. nō solū. in prin. ff. de procu. & quid si est contumax.*

1 *Positionib⁹ si actor, uel reus respondere nolit, pro confessatis habentur.*

1 QVANDO actor, seu reus non vult rñdere positionibus, positiones habentur pro cōfessatis: vt habetur in l. j. §. sed qa verem ur. aliàs, quòd si actor. C. de iuramē. calū. & in c. ij. de cōfess. in vj. qđ intellige non ipso iure, sed p sentētiā, vt notat̄ in dictis iuribus. & habet̄ in aut. vt litigātes iurēt. in prin. col. ix. & ideo tu aduocate, sis cautus antequā cōmittat̄ causa decidēda cōsilio sapiētis, vt facias iudicē īterloqi, aliàs sola cōtumacia nō haberet̄ ꝓ ꝓbatione, nec posset cōsulere sapiēs esse probatū vel facias cōmitti vtrūq; articulū, videlicet an debeat haberi ꝓ cōfesso, & etiā diffinitiua: nā sup articulo nō cōmisso, cōsulere nō posset: vt habetur in l. j C. de rela. & oporteret cū ꝓ nūc ēē nō esse ꝓbatū, nec liquidū: qa dicit̄ cōsulere secūdū statutū cau sæ: in quo cā est tpe cōmissionis: vt C. de dilatio. l. cū à nobis. & ideo sis bñ cautus circa hoc. & ita tenet Bal. in l. j. in j. col. C. de pœna iudi. q male iu-

ld iudic.& adde circa istā cautelā,id quod dixi suprà in cautela c.quæ in cipit,ille qui non respondet.

Cautela,quòd in omnibus casibus præcludatur uia cedenti agenti contra debitorem suum. CXC.

1 *Creditor licet alteri actionem cedat cedens tamen cessione non obstante,in tribus casibus contra debitorem suū, agere poterit.*

2 *Donauerit si quisq̄ iā omnia bona sua, etiam actionis spem donare uidetur.*

TV habes l.iij.C.de noua.in qua 1 dicit,* q̄ licet creditor cedat actionē vni,puta creditori suo contra suū debitorē,tn̄ cedēs nō obstante cessione,poterit agere cōtra debitorē suū,& exigere,nisi in trib⁹ casibus,in quib⁹ nō pōt.Prim⁹ est,qn̄ cessionarius egit cōtra debitorē vigore cessionis,& litē cōtestat⁹ est. Secūdus est,qn̄ debitor incipit soluere cessionario.Tertius est,qn̄ denūciatū est debitori ne soluat puta creditori suo.Sed ad hoc,vt in oib⁹ casibus p̄cludat via cedēti,agenti,contra debitorē suū,cautela est,q̄ in instrumēto cessionis exprimatur,q̄ in cessionariū fiat cessio debitoris,cōtra quē oīa iura cedant:& q̄d cedēs nō solū trāsferet omnē actionē,quā habet contra debitorē suū,sed etiā cedit,& transfert omnē spem & exercitiū actionis,ita q̄ apud cedentem nullæ remaneāt actionum reliquiæ. Nā & hoc casu cedēs nullo pacto agere poterit cōtra debitorē,cōtra quē est facta cessio.quod aliàs posset illis tribus casib⁹,de qbus s.dixi,q habentur in d.l.iij.C.de noua.& ista est vna limitatio notabilis ad d.l.iij.quę fuit Tancre.de Cor.in quodam suo opere iudiciali,in vltima parte,in xj. quæstione. Itē posset esse alia cautela,videlicet,q̄ fiat delegatio,& sic quòd debitor p̄mittat soluere illi, cui iura cedūtur:qa tūc delegās nullo mō posset agere,vt est casus in d. l.iij.in princ.Sed ista nō semp pōt fieri.prima verò fit:& ideo melior.* & 2 adde,q̄ ille,qui dat,seu donat oīa bona sua,videtur etiā cōcedere spē actionis:vt nota.decimaoctaua,quæsti.prima,statutū.in gl.sed qualiter. quæ quidē actionis spes donari potest:vt l.iij.C.de dona.& sic nō haberet locum d.l.iij.C.de nouationibus.quod not.pro declaratione eiusdem legis.

Cautela de casibus, in quibus res litigiosa poterit alienari. CXCI.

1 *Res litigiosa regulariter nec uēdi,nec alienari potest.*

RES litigiosa* regulariter nō potest vēdi,vel alienari:vt l.vlti, & per totū titulū.C.de litigi.& in c. j.de cōfirma.vti.vel inuti.Sed tu habes cautelā,per quā poteris alienare etiam pendēte iudicio, videlicet q̄ iussu vel licentia prætoris,hoc est iudici alienes:quia valebit talis alienatio,vt est casus in l.diuus.ad finē princi.ibi,sed res tēpore perituras permittere debet prętor.&c.ff.de pe ti.hære.& ibi hoc no.Ang.qui dicit per illū tex.limitari omnia iura dicētia rē litigiosam pēdente iudicio alienari nō posse:qa de iussu vel cōsensu prætoris semper alienatio fieri poterit:& intelligo,q̄ iudex teneatur permittere, vel iubere,quando subest causa,puta,quòd res erat tempore peritura,vel alia similis causa, vt ibi p̄bat̄.Et adde aliam limitationem,

nem, videlicet, quod etiã sine permissu iudicis potest res litigiosa alienari, quãdo scilicet est iudiciũ vniversale, & controversiã passus, idoneè satisdedit, secundùm formam dictæ l. diuus. secundũ Ang. ibi, quod nota bene ad limitationem tituli, & materiam de litigiosis.

Cautela quando actus debet fieri in scriptis, debet prius tota scriptura scribi, & postea legi, licet male obseruetur. CXCII.

1 *Actus qui in scriptis celebrantur, ante omnia dictari debent, deinde scribi et demum legi: neque postea notario aliquid mutare licet.*

NOTA quòd ea, quæ celebrantur in scriptis, sicut sunt contractus in scriptis, & similia debent primo tota scribi, & posteà legi: vt est casus in l. cõtractus. C. de fide instrumen. & ibi ex hoc no. Bart. & dicit ex hoc notãdũ esse, per notariũ, qui postquã est rogatus de appellatione quæ debet interponi in scriptis, vt habetur in l. fi. cũ l. seq. ff. de appellatio. vel de sententia, quę similiter debet esse in scriptis regulariter, vt l. vltima. C. de sentẽ. ex breuicu. recitan. nõ potest aliquid addere, vel detrahere, vnde errore notarij dicunt se rogatos de appellatione interposita in scriptis, & posteà 1 dicũt, dictabis ea, & dabis mihi. Nã ante omnia debet esse dictata, & scripta: & postquàm est lecta, nihil potest addi. ita dicit Bartolus singulariter in dicta l. contractus. in princi. C. de fide instrumen. & idem tenet Baldus in l. in minoribus. C. de his quibus vt indignis. & in l. iniurandum & ad pecunias. §. fin. ff. de iure iurand. & Ange. de Aretino in l. j. §. libelli. ff. de appellati. & idem notat Ioannes Andreas, & Doctores Canonistæ, in capitulo, peruenit secundo. extrà de appellatio. facit quod notat Ludouicus de Ro. in l. prima. in decima colum. ff. de arbi. & vide Ang. de Perusio. in l. quicquid astringendæ. ff. de verborum obligation. & propterea sint cauti notarij, ne addant, vel addi patiantur actis, vel scripturis suis, quæ in scriptis debẽt fieri, postquàm de eis rogati sunt, vel eas legerint. & eodem modo sint cauti litigantes, vt videant scripturas dictatas, vel scriptas, quæ debent esse in scriptis, & petant copiã incontinenti, ne possit addi, vel minui. quod nota: quia vidi sæpissime seruari contrarium, & male.

Cautela quãdo quis bis, uel plures super eadem re appellet, quam appellationem debeat prosequi. CXCIII.

1 *Appellare à sententia, uel à grauamine intra decem dies bis super eodẽ puncto unusquisq; potest.*

2 *Appellauerit dato quod quis bis super eodẽ puncto, quã appellationem prosequi debeat, primam an secundam.*

VBI quis potest appellare à sententia, vel ab aliquo grauamine, iuxta no. in cap. cùm cessante. extrà de appella. potest bis super eodem 1 puncto intra decem dies appellare, & multi incontinenti appellant viua voce, saluo iure appellandi in scriptis & aliqui etiam postquàm in scriptis appellauerunt, dubitantes fortè, quod appellatio nõ sit bene cõcepta, iterum in scriptis appellant intra decem dies. & est dubium si valent istæ appellationes. de quo vide textum, qui

qui probat ꝙ sic, in l. prima. §. biduum. ff. quando appel. sit. versiculo, quod & in sentētijs. & tenet Baldus. in l. secūda, ad finē. C. de episcopali
1 audientia. *Itē est dubiū, quam appellationē debeat prosequi, an primā, vel secundā: de quo dic, vt habetur per Bar. & omnes Doctores in l. cùm procurator. §. si dominus. ff. de noui operis nūci. & per Bal. in l. appellatione. C. de app. & in c. j. §. sancimus. in ij. colum. in tit. quo tēpore miles inuesti. pe. de. & in cōsilio suo clxiiij. quod incipit, appellatū est bis super eodē &c. vbi notabiliter loquitur. & per Sal. in l. si quis libellos. C. de app. & per Ant. de But. in c. dilecta. in vltima colum. extrà de app. & plenè per Cardi. Zaba. & per Doct. in c. dilecta. & per Abbatē in c. suam vobis. eodē titu. Et aduerte: quia dixi, quis pōt bis appellare intra decē dies ab eodē grauamine. Nam vlterius appellare nō pōt, secundū Bald. qui ita not. dicit in l. eos. §. apostolos. C. de app. allegat rationē, quia aliàs esset nimiū superflua, & onerosa. argu. l. ampliorē. in fine. C. eodem titulo. & l. fideicōmissa. §. si quis decē. ff. de legatis tertio. Sed ego do tibi vnā cautelā in hoc, vt quis nō possit geminare appellationē suā, vide- 1 licet, vt appellat* procuret, vt iudex admittat primā appellationem, & ei deferat, & appellanti det apostolos dimissorios: quia tunc quā primùm admisit appellationē, & ei detulit, & apostolos concessit, statim est functus officio suo, & iurisdictio deuoluitur ad superiorē, ad quē est appellatum. & ideo nō potest amplius secūdæ appellationi deferre. arg. l. qui arbit. cū glo. ff. de arbitris. & l. iudex postquàm de re iudicata. vt eleganter no. Bald. in d. l. eos. §. apostolos. versicul. quæro nunqd sicut pōt sæpius appellare, &c. C. de appellatio. quē sequitur Ange. de Are. in l. j. §. libelli. in fine. ff. de appel. & idē vult Bald. in. dicto suo consilio clxiiij & idē esset etiā, quādo solū iudex, detulisset primæ appellationi, per c. cū appellationibus friuolis. de appellat. in sexto. & ideo sis cautus, si iudex primam appellationem diceret non esse legitimè interpositam, vt facias eam admittere, vt dixi.

Cautela, quòd quis non possit reuocare ineptitudinem libelli. CXCIIII.

1 *Litis cōtestatione, omnis facultas emēdandi, vel corrigendi libellū tollitur.*

QVANDO libellus actoris contra te product* est ineptus, ita ꝙ ex eo non possit sequi sententia condēnatoria contra te, propter libellū malè conceptū, iuxta not. in l. j. ff. de offic. assesso. & gl. sing. Instit. de oblig. in prin. in verbo, secūdùm nostræ ciuitatis iura. in fi. & l. decē. in princ. cū ibi notatis. ff. de verb. oblig. & not. in l. licet. C. de procura. & hoc, si bene cognoscis, cautela est, ꝙ tu incōtinenti litem contesteris,
1 *quia per litis contestationē tollitur actori facultas emēdādi, vel corrigendi libellū, vt l. edita. cū ibi not. C. de edendo. & est gl. singu. de hoc in l. qui familię. la picola. ff. fami. erci. nec poterit amplius ab illo iudicio desistere: vt in aut. qui semel. C. quomodo & qñ iudex. secundū ibi not. & licet Spec. ī titu. de libelli cōceptione. §. fi. versi. cautus etiā sis. dicat, ꝙ quidā aduocati hoc faciunt, quia videntes libellū ineptū, confestim

stim litē cōtestātur, ne postea valeāt emēdari, vel mutuari, vt dixi. sed q̄ hoc nō placet sibi, p l.fin.C.de anna. excep.qa poterit res vel causa ī pcess su iudicij declarari: vt in c.Abbate sa nè.de re iudi.li.vj.& c.cōstitutū. de appel. Tamen teneo, q̄ dicta cautela sit optima, qñ libellus est adeò ineptus, q̄ p declarationē nō pōt fieri aptus, puta qa est sine actiōe, vel cū actione inepta: vt habet in d.l.edita. Sed qñ libellus esset obscurus, & nō bene declarat*, puta qa nō exprimeret rē clarè, iuxta l.si rē.ff.de rei ven. tūc pcederet opi. Spe.& ideo ī casu pdicto, qñ libellus est ineptus, solēt procuratores rei cōtestari litē incōtinenti, dicēdo, nego narrata prout narrātur, iuxta no.per Bar.in l.si dubitetur.§.j.ff.de fideiusso.saluo iure producēdi in scriptis. & adde quod dicam in sequenti cautela.

Cautela quòd properetur ad litis contestationem. CXCV.

1 *Litis contestatione actoris conditio potior est.*

DIXIT Vbert* de Bobio, quòd aduocat* actoris debet esse cautus, vt pperet ad litis contestationē,

1 * qa ex hoc fit melior eius cōditio. C.in qbus causis in integ.restit. non est necessa.l.in minorū.C.de iudi. l. j ff.de nouat.l.aliā. & de vsuris, l. videmus. Aduocatus verò rei debet quāprimū pōt releuare litis cōtestatio.qa p eā claudit via multis allegationib.& exceptionibus, & refugijs. C.de iudi.l.apertissimi.& de pcur.l. ita demū.& de iurisdict.omniū iud. l.nemo.&. ff.de iud.l.vbi cœptū & p eā subijcitur reus iudici, & obligat actori C.de procura.l.neq;.& de excep.l.vlti.ff.de ædi.edic.l.ædiles. §. itē sciēdū.& extra de re iudica.c.inter monasterīū.in prim.ita not.Specu.in titu.de litis cōtesta. §. quoniā autē.versi.pe.qđ intellige, quando libellus actoris esset aptus, secus si esset ineptus, quia tunc cautius esset quamprimùm posset litem contestari, vt dixi in præcedenti cautela.

Cautela quomodò notarius debeat certiorare filiumfam. minorem, uel mulierem de priuilegijs sibi de iure competentibus. CXCVI.

1 *Renunciatio non ualet, nisi renūcians sciat id quod renunciet.*

2 *Certum aliquem nemo reddere potest de eo, quod ipse ignorat.*

3 *Memoria hominis labilis est.*

NOTARIVS scripsit instrumētū, in quo dicit, q̄ minor renūciauit beneficio restitutiōis ī integrū, & filiusfam.renūciauit beneficio senatuscōsulti Macedo. vel mulier renūciauit Velleia.& in eodem instrumento dicit certiorari a p me notariū de iuribus restitutionis in integrum, & senatuscōsul.Maced.& Velleia.sicut cōiter sit, *ad hoc vt valeat huiuscemodi renūciatio, est opus, q̄ renūciās debet scire id qđ renūciat, aliàs nō valet renunciatio, vt l.mitū.ff.de inoffi.testa.& no.gl.no. ī aut.quomodo oportet episcopos. §.igit.in verbo, interroget. col. j. & no.gl.in l.fi.§.si mulier.ad Velleia. Sed pōt adhiberi cautela, q̄ non valeat renūciatio, nō obstāte dicta asserta certioratiōe, videlicet, q̄ interrogetur notarius qđ est beneficiū restitutionis in integrū, vel Macedo. vel Velle.& si nesciat dicere, nō psumitur bene certiorasse, *qa nemo

2 pōt aliquē certū reddere, de eo qđ

ipse

ipse ignorat.& ita dicit Albe.de Ro. no.in d.l.fi.§.si mulier.ad Velle.addēs,ꝙ istā quęstionem habuit de facto,& fecit interrogari notarium:& quia nesciuit dicere q.d cōtineāt dicta beneficia, fuit pronunciatū pro ipso,vt renūciatio nō valeret, quod est bene notādū.Sed Rapha. Fulge. ibi dicit,ꝙ hoc est periculosum:quia cū semel notarius in instrumēto cōfessus fuerit dictā certificationē esse factā,& sic ius fuerit quęsitum parti, videtur ꝙ eius primo dicto sit standū,& nō secūdo.alias de facili cōtrahens decipi posset. ad hoc faciunt not.in l.eos.in fi. ff.de fal. Prętereà posset etiā dici, ꝙ tēpore cōtractus notarius sciebat,& tēpore quo interrogatur in iudicio,nō *quia memoria hominis labilis est,in l. peregrè. in prin. ff.de acquiren. possessio. & ideo tutius est,ꝙ dicatur in instrumēto,certiorauit per iudicē,si iudex interuenerit, vel melius & cautius est,vt in instrumento exprimatur,ꝙ contineat dicta beneficia. & ita semper obseruari feci.& vide in cautela sequenti.

a Certiorari. *Mulier in quacūq; renūciatiōe debet certiorari. Vide Io.And. sing.i c.ij.de pact.l.i vj.et Alex.i l.si mulier.ad Velle.nisi q̄n renūciatum sit de cōscientia legis.ut in aut.matri et auię. C. q̄n mul. tut. offi secūdū Ale.ubi s. et Bal sing.in l.j ff si quis in ius uo.nō ier. et Alex. in l.sciēdū.xj.col.de uer. oblig.*

3

1

2

Cautela,quòd certiorentur minor,mulier,& filiusfa.per iudicem,& nō per eundem notarium, ne incidamus in ambiguitatem,an notario credatur,uel nō de hoc. CXCVII.

1 *Notarij assertiōi.uidelicet se certiorasse minorē,uel mulierē,quādo credatur.*

2 *Notario non creditur, nisi de his, quę sunt sibi a partibus iniuncta,non autem de facto suo.*

3 *Notarius cū sit persona publica,creditur ei de his, quę ad eius officiū spectāt,sicut regulariter creditur nūcio.*

DICTVM est in pręcedenti cautela,quando notarius in instrumēto attestatur se certiorasse minorē vel mulierē. *Sed dubium est maximū,nūquid credatur eius assertioni.& Feder.de Senis in cōsi. suo, cxcj. quod incipit, quęritur an domina Margarita &c.tenet,ꝙ non:quia attestatur de suo facto proprio, per l.omnib*.C.de testi.& per l. nullus. ff.eod.tit.cū similibus.& cum sequitur Anto.de Butr.in c. quoniā contra falsam.in pen.colūna,pen.chart. extrà de probatio.& in c.cū causam. in vij.colum. versic. dubium est de notario. ibi, per quem dicit, quòd notarius qui grossauit &c. extrà de testibus.& idem vult in effectu in c. j.extrà de fide instrumen. *vbi dicitur, quòd non creditur notario, nisi de his,quę sunt sibi iniuncta à partibus,non de facto suo, & idem tenet Abba. Sicul. in d.c. cùm causam. & Ludouicus de Rom. in l. sciendum. de verb.obl.Sed contrarium ibi tenet Ange.in repe.Sed Feder.de Senis non facit mentionem. & allegat istam rationem, quia sufficit, quòd ista solennitas certiorationis potuerit interuenire tempore instrumenti, per Bartolum in d. l. sciendum. & in l.j.C.de fide instrumen.& iure hast.fiscal.lib.x.& idem tenet Ioannes de Imo.per istam rationem in repetitione c.cùm contingat. in vlti.col

ti.colum.extrà de iureiuran.& idem tenet Alberi.de Rosa.in l.fi.§.si miles.ff.ad Velleia.& pro hoc facit qd no.Bal.in l.fi.§.cũ igitur.in v. colũ. versicu.item requiritur subscriptio. ibi,nunquid ergo de tali cõmissione.C.de iure deliberan.& quod no. Bar.in l.ex sententia.ff.de testamen. tut.& in l.iubemus.§.sanè.C.de sacrosanct. eccle. & istud cõmuniter
5 tenetur.Pro quo adduci potest, *ꝙ notarius est persona publica,& creditur ei de his,quæ spectant ad eius officiũ,sicut regulariter creditur nũcio.sicut habetur in l.magis puto. §. ne autem.ff.de rebus eorum. & in l. neminem.C.de requiren.reis. & in c.cùm parati. de appell. Nec obstat ratio Fede.de Senis,quia verum est, quòd de facto proprio quis non debet esse testis, quia intelligitur ad commodum suum. ita loquitur d.l. omnibus. cum similibus. secus si ad cõmodum alterius,vt hîc. Sed vt tollantur istę dubitationes,cautius est, vt dixi in præcedenti cautela, quòd faciat certiorari per iudicem, si est, vel per alium peritum de consensu partium:quia tunc sine dubio credi tur verbis notarij.

Cautela, quòd semper appelletur à sententia, dato quòd sit nulla. CXCVIII.

1 *Nullitas sola proposita si euidẽs nõ sit, sententiæ executionem non impedit.*

2 *Possideãt si duo,et neuter possideat ab alio ui,clam,uel precario,quid iuris.*

3 *Hæres institutus,& de restituendo hæreditatẽ alteri grauatus,si sponte adiuerit,& postea fideicõmissarius ante restitutionẽ moriatur, uel recuset hæreditatem sibi restitui,quid iuris.*

4 *Promissio,seu pactũ de hæreditate uiuentis regulariter non ualet, quoniam uotum captandæ mortis inducit.*

LICET solcat dici,ꝙ vbi sentẽtia est nulla,nõ sit necessaria appellatio:vt l.j.ff.q̃ senten. sine appel. resc.not gl.in verbo, errore.in capit. per tuas.extrà de senten.excõmunica. Tamen consiliũ est,& vtile,ꝙ appelletur,vt dicit gl.notabilis in capi.per tuas. quã sequitur Rapha. & Ange.de Are.in d.l.j.in prin.& assi-
1 gnat rationẽ, *quia si sola nullitas proponitur,& nõ sit euidens, nõ impedit executionẽ sententię, vt l. iiij. §.condemnatum.ff.de re iudi.& ibi Bar.& Doct.secus si appelletur,quia tũc semper impeditur executio, per titulũ.ff.nil inno.appel.penden. nisi appellatio esset euidenter iniqua.vt no.per glo.& Doct.in dicto titu. nil inno.appellatio.penden.in l.j.& habetur in l.sciẽdũ.ff.de appella.re. Et qualis debeat esse forma dicẽdi nullam,& appellandi,vide per gloss. & Doct.in l.j.C.quãdo prouoca.nõ est neces.& per Bar.& Docto. in l. si expressim. de appella.
2 *Si duo possidere dicuntur, & neuter possidet ab alio vi,clàm, vel precariò, iuxta not.in l.j.C.vti poss.quid debet tũc iudex facere?domi.Azo. dicit iudicem abstinere debere:sed d. Roge. glossator,dum Placentię cathedram regeret,& adinuicem contenderent se possidere, quia intendebant interdictum vti possid. & in omnibus & per omnia æqualiter probabant, & per tot testes,vnus sicut alius: dedit consilium clientulo suo,quia in causa sua erat aduocatus,& dixerũt, Quis vestrum est potentior? respondit clientulus, Ego sum in decuplo. tunc cõsuluit ei Roger. hoc modo,

Vocate amicos vestros, & eatis cras ad locum illum, de quo est contentio de possessione, & sitis ibi aduersario vidente. quod fecerunt. aduersarius autem hoc videns timuit ire, quia suspicabatur forte se posse repelli, iuxta l. si id quod. §. vlt. ff. de acquir. pos. & tūc iuit ad iudicē, & proposuit incontinēti interdictū vn vi, & dicebat se illa possessione spoliatum. Roger. respōdit, Ego te nō spoliaui, sed mea sum possessione vsus. & sic clientulus eius fuit absolutus & ab interdicto vti possi. & vnde vi. Ita dicit not. Rof. Beneu. in libellis suis iuris ciuilis, in libello possessor alicuius rei immobilis, vt turbetur &c. & vide etiam suprà in cxxvj. cautela, quæ incipit, nota diligenter tu aduocate. vbi est similis cautela, quā not. & sæpe de facto contingit.

3 Si hæres institutus, & de restituēdo hæreditatem alteri grauatus adiuit spōte, & posteà fideicommissarius ante restitutionē moritur, vel recusat hæreditatem sibi restitui, hæres remanet institutus, cum effectu, obligat⁹ oneribus hæreditarijs in l. ita tamē. §. qui ex Trebellia. cū l. seq. & l. prima. in princ. ff. ad Trebellia. secus si adiuit coactus. l. postulante. in prin. eodem titu. Et ideo cautela est, quādo hæres dubitat, ne hæreditas sit dānosa, vt non adeat sponte, sed permittat cōpelli ad adeūdum, quia tūc si non poterit restituere hæreditatē fideicommissario, ipse fideicommissarius remanebit obligatus cum effectu creditoribus seu alijs onerib⁹ hæreditarijs, & bona dabuntur creditoribus, & alijs habere debentib⁹, vt est casus not. in dicta l. postulante. in prin. & ibi per Doct. & per Paulū de Castro in dicta l. in princ. eodem titu. & adde prædictis l. pen. cum ibi not. ff. ad Trebel.

4 Promissio seu pactum de hæreditate viuentis regulariter nō valet, quia inducit votum captandæ mortis: vt l. fina. C. de pac. & ibi per Doc. Sed pōt adhiberi cautela, ꝙ per indirectū valebit, videlicet, ꝙ permittāt tibi, vt tibi liceat habere talem rē Titij, & sic omnia bona sua si ad me deuenirēt aliquo modo, puta iure successionis, vel aliter, tibi tenebor restituere, seu tradere, ita quòd tibi habere eā liceat, vel tenebor ad interesse, vt est casus, qui hoc optimè probat in l. stipulatio ista. §. quæsitū. & ibi hoc not. Rapha. in fin. ff. de verb. obli. & si tu diceres etiam, hoc modo posset fieri venditio, & quilibet alius contractus etiā de bonis viuentis, specialiter ea numerādo. facit ad hoc gl. & quod ibi not. in l. j. C. de euict. vnde inter hoc non videtur esse differentia: quia vtroq; casu quod gestū est tenet. verumtamen dicas, ꝙ istud remediū stipulationis magis prouidet, quia ꝓmittens virtute stipulationis habere licere, non tenetur, nisi cùm res illius viuentis factę fuerūt promittētis, & sic de præsenti non tenentur, vt d. §. quæsitum. secus vbi per aliū contractū promitteret, qa statim obligaretur, etiam si nūquam haberet rem alien. vt l. rē alien. ff. de cōtrah. emp. & sic non esset bene cautus, qui super re viuentis aliter cōtraheret, quàm per illam stipulationem habere licere. tamen si appareret habere licere, esset facta in fraudē. d. l. vlti. cū materia sua. C. de pactis. non valeret: vt l. non dubium. C. de leg. & ita tenet etiam Rapha. in d. §. quæsitū. in fin.

in fin. quod bene not.

Cautela notabilis ad hoc, quòd compromittentes non possint habere recursum ad arbitrium boni uiri. CXCIX.

1 *Arbitri arbitramento uel laudo, quòd non possit peti reductio ad boni uiri arbitrium, est ferè impossibile.*
2 *Dolo futuro renuntiari non potest.*
3 *Minor læsus restitutionem in integrum petere potest.*
4 *Qui in casu principali fuit iudex, in appellationis causa esse non potest.*

1 DIFFICILE* est dare modũ, per quem possit fieri compromissum in arbitrum, & arbitratorẽ, ita quòd ab eius laudo, seu arbitramento non possit peti reductio ad arbitrium boni viri, vt not. Doct. in l. si societatem. §. arbitrorũ. ff. pro socio. & in l. cùm anteà. C. de arbi. & p Dy. in regula, scienti. de reg. iu. in vj. & per Canonistas c. Quintauallis. extrà de iureiuran. intantũ, quod Bald. in d. l. cum anteà. & in l. si vnus. §. illud. ff. de pact. dicit, quòd per quamcunque verborum cautelam fieri nõ potest, vt tollatur reductio ad arbi-
2 triũ boni viri, per istam rationẽ,* qa dolo futuro renunciari non potest, ne quis inuitetur ad delinquendũ, vt habetur in d. §. illud. sed si tollere tur reductio, & arbiter & arbitrator læderet in maxima parte, præsumeretur fuisse in dolo, vt no. Bart. in d. §. arbitrorum. & in l. si quis cùm aliter. circa princip. ff. de verborum obligat. & in l. alio. in sexta colum. de aliment. & ciba. leg. & per l. omnes. §. Lucius. ff. de his quæ in fraudem credit. Sed tu potes adhibere vnam cautelam, per quam cessabit ista ratio, & per consequens valebit renũtiatio, videlicet quando fiet cõpromissum, in quo dicatur, quando partes promittant stare sententiæ, siue laudo, & promittant non contrauenire de iure, vel de facto, & renuntient reductioni ad arbitrium boni viri, & si esset læsio in magna quantitate, & etiam in toto, volunt quòd arbiter & arbitrator teneantur ferre sententiã, siue laudum, secundùm cõsilium sapientis, ex quo cogitur de consensu partium sequi illud consilium, nõ poterit dici, q͂ ipse arbiter fuerit in dolo vero præsumpto, imò nec in aliqua culpa, vt probatur in l. si conuenerit. & ibi hoc not. Bart. ff. de re iudic. facit l j. §. & post operis. ff. de noui ope. nun. & ideò cùm hic dolus imputari non possit arbitrato ri, & renuntiatio sit facta generalis: vt s. valebit renuntiatio, & ita in effectu tenet Rapha. in l. prima. circa si. prin. ff. de appell. & puto consiliũ
esse verissimum,* & prædicta cautela p̄cedit, nisi minor esset læsus, tũc 3
posset petere restitutionẽ in integr. l. nam & posteà. §. si minor. ff. de iureiuran. vel nisi dolus partis interuenisset, secũdùm Rapha. in dicta l. prima. ff. de app. Sed aduerte, quia illud de restitutione posset tolli, si iuratũ esset de non contraueniendo etiam ratione minoris ætatis, & alia quacũque ratione, vt in aut. sacramenta puberum. C. si aduersus vendi, & habet in l. secunda. C. de rescin. vendi. & in l. si quis cum aliter. ff. de verbo. obli. Item videtur, quòd dicta cautela nõ sit sufficiens, quia ratio, quare nõ valet renuntiatio reductionis ad arbitrium boni viri, est, ne quis inuitetur ad delinquendum, vt s. dixi. Sed per prædictam cautelam licet nõ inuitetur

tetur arbiter & arbitrator ad delinquendum, tamen mutatur cõsultor, qui sciet non posse peti reductionẽ ad arbitriũ boni viri, ideo vt omnis tollatur dubitatio, facias quòd consultor nesciat de ista renuntiatione, quo casu teneo, quòd cautela sit sufficiens, aliàs nõ, per prædicta. Posset etiam adhiberi alia cautela, vt cũ effectu renuntiatio reductionis ad arbitrium boni viri valeat, videlicet quòd partes sibi inuicem ex nunc prout ex tunc; & ex tũc prout ex nũc cedant omnia iura quæ habent, vel habituræ sunt quoquo modo, causa, & occasione reductionis ad arbitriũ boni viri. in quo casu feratur sententia, siue laudum per arbitros & arbitratores, quæ cessio regulariter fieri potest, & valeat, vt l. j. cum ibi no. C. de act. & obliga. & no. in l. per diuersas. C. mand. & facias, quòd in instrumento dicatur, quas quidem cessiones fecerũt dictę partes ex sua mera, pura, & simplici, spõtanea volun. & ex certa scientia, quia eis sic placuit, vt docet Barto. in d. l. per diuersas. in prin. i. j. colum. C. man. Tertia cautela circa prædictam renuntiationem reductionis ad arbitrium boni viri põt esse, hoc modo, q̃ partes renũtient dictæ reductioni, & sibi inuicem promittant, q̃ in casu, quo per alteram partem petatur reductio ad arbitrium boni viri, & reducatur, q̃ in vicem reductionis cõdẽnetur in plus, vel in minus, quàm a iudicatum fuerit per arbitrũ & arbitratorem ex nunc prout ex tũc, & ex tũc prout ex nunc, totum illud plus, vel minus donat liberè, spõte, ex certa scientia alteri parti, contra quam iudex fecit reductionẽ. arg. l. quidam decedens. in fin. princip. vbi videtur esse casus. ff. de administratio. tutor. Sed Bartol. & Dyn. ibi videntur restringere illum tex. ad culpam, & dolum preteritum, non autem in dolo futuro, de quo vide plenè per Bart. in l. Aurelio. §. Caius. vbi idem tenet. ff. de libe. lega. Quarta cautela potest etiã in hoc adhiberi, vt scilicet dicatur in instrumento cõpromissi, renuntiauerũt reductioni &c. & in casu, quo petatur reductio, & esset necessaria ex nunc prout ex tũc, & ex tunc prout ex nunc, communi consensu, ipsæ partes elegerunt in bonum virum ipsos eosdem arbitros, & compromissores, eidem reductioni stare promiserunt. In contrarium tamẽ videtur, quòd ille, q̃ 4 fuit iudex in causa principali, nõ potest esse in causa appellatiõis, vt no. per gloss. in verbo, prouocatum, in l. eos. in princip. C. de appellationi. & ibi per Doct. & gloss. in c. querelam. in princ. extrà de electio. tamen hoc non obstante teneo, quòd dicta cautela procedat non obstante glo. præcedenti, quia non habet locum quando vtraque pars litigans cõsentiret, quòd iudex qui fuit in causa princi. sit in appellatione, quia tunc valeret dictus cõsensus, vt est casus, qui hoc optimè probat in capi. accepta. extrà de appellat. & ibi per Docto. & vide quod not. per gloss. fin. in l. filius. ff. de inoffic. testamen. & ibi etiam per Doctores a.

a Doct. *Addo tres alias caute. Reductio ne petatur, cautela est, quòd duo extranei promittant pœnam inuicem, quod partes non petant reductionem, vide Dynum in consilio, Ptolemæus. &c. Lanfranc. in tractatu de arbitris.*

vij.parte.xiiij.q.uers.ex omnibus præmissis.Flo.in §.arbitrorũ.& ibi Ale. vj.col.& Oldr.consi.clvj.Ioã.And.in addi.Spec.de arb.§.fi.uersi.itẽ si compromissum.& Bald.in c. Quintaualelis.Adde dictum Bart.in l.quod de bonis.§.fina.ff.ad l.Falci. Alia cautela. Clausula in cõpromisso,ut bonum uirum,operatur, ut læsus reductionẽ petere non possit.Bar.in l iij.§.tametsi. in fin.ff.de arbi. Alia cautel.Clausula in compromisso. Lædere in parua, uel magna quantitate,tollit reductionem ad arbitrium boni uiri.Bald.in c.cùm autẽ.in iij.col.in uersi quæro ergo si in cõpromisso.C.de arbit.Ludo.in rubr. de arbi.xxiij.col.Hostiẽ in c. humilis. Anto.de But.in c. Quintauallis.de iureiuran.dicit contrarium.

Cautela quando plures sunt delegati in causa, quid faciendũ est,si times quòd maior pars eorum sentit contra te in causa. C C.

1 *Clausula, unus sine altero procedat, quid importet.*

SI duobus, vel pluribus causa tua delegata fuerit, sicut fieri põt,& consueuit,vt in c.pen.in princ.extrà de offi.deleg.& c.si duo ex tribus.& c.cùm plures.eodem titu.in vj. cũ similibus.& tu intelligis, ꝙ vnus, vel duo ipsorum sunt,vel sentiunt contra te, & alter pro te, cautela est, vt procures,vt illi,qui cõtra te sentiũt, vel tibi nõ fauent,delegẽt vices suas alteri cõiudici, qui sentit pro te, vel tibi fauet, quia hoc facere poterunt, si causa fuerit eis commissa simpliciter sine clausula,* vt vnus sine altero 1 possit procedere,vt est text.cum gl. not.& ibi Doctor.in c.quamuis. extrà de offi.delegat. & poterunt etiã omnes, qui sentirent contra te,causam alteri subdelegare, in quo sperare possis victoriam, vt est casus in c.prudentiam.in prin. de officio de legat.& habetur in l. à iudice.C. de iudic. nec poterit ille subdelegatus à collegis,vel ab alijs fortè ferre sententiam pro te, secundùm opinionem suam, & contra te secundùm opinio,suorum collegarũ, vel aliorum subdelegantium, sed debebit secundùm suam opinio. tantùm pro te iudicare.argument.c. si quis iusto impedimento. §. porrò. de electio. in vj.quod not. vt scias tibi prouidere,quando iudices sunt discordes,& omnes sentiunt contra te.

Cautela pro hæredibus ingredientis religionem, qui fuit dolo ad religionẽ attractus,bona dicta ingredientis hæredibus debentur, & non monasterio. CCI.

1 *Religionem si ingrediatur iuuenis circunuentus ab abbatibus,& alijs latronibus religiosis, an sit dare aliquod remedium proximioribus ab intestato hæredibus,ne monasteria bonis seducti potiantur.*

2 *Circunuentus quando aliquis dicatur remissiuè.*

SAEPE abbates, & religiosi circonueniunt iuuenes præsertim diuites,vt intrent monasterium, nõ in fructum animarũ, sed in auaritiã, & turpe lucrum inhiantes, si iurant tales circũuenti religionẽ perseuerare,cogũtur, vt est text.xx.q.iij.constituit. * Sed nunquid sit aliquod 1 remediũ, quod dari possit proximioribus ab intestato hæredibus? videtur quòd non: quia si valet ingressus, ergo bona debent monasterio remanere.

remanere.authent.ingressi.C.de sacrosanct.eccle. Tu dicas cõtrariũ, & cauti sint hæredes, vt petãt bona dicti ingressi sibi reddi, quod fieri debet in odiũ circũuenientiũ, vt est casus singularis, quẽ tene menti in d. c.cõstituit.in fin.& habetur in c.preterea.& ibi hoc etiam dixi, extrà de offic.delegat. & quod dixi de iuuenibus circunuentis, idẽ intelligas de quibuscunq; hominibus, vt probatur in d.c.cõstituit.ibi, quoslibet ho
2 mines circũueniendo, &c.* Et quãdo dicatur quis circunuẽtus, collige ex l.prima, in prin.ff.si quis omiss.causa testamẽ.& l.j. C. si ex fal.alleg. & l.j. §.dolum.ff.de dolo.c.penulti. extrà quod metus cau. & c. cùm olim.extrà de re iudi.& per Docto.in dictis iuribus, & maximè in d.c.cùm olim.

Cautela pro creditore, quòd possit pignus debitoris uendere non obst. conuentione de nõ uendendo. CCII.

1 *Tempus uendendi pignoris, lege, uel statuto breuiari potest.*

CREDITOR, qui habet pignus debitoris, si cõuenit de eo non vẽdẽdo, potest facta prius trina denunciatione vẽdere, vt habetur per tex.& glo.in l.si cõuenerit.ff. de pigno.actio.& post dictas tres denunciationes debet expectare per biennium.per l.vltimã.C.de iure do.impe. vt uor.gloss.in d.l.si conuenerit.
1 quã tenet ibi Bar.& Doc.* nisi de cõsuetudine, vel statuto tẽpus esset abbreuiatum. Sed si sumus in ciuitatibus vel locis, in quibus seruatur ius cõmune, consilium est, vt facias condemnare debitorem, & post condemnationem adiudicari tibi pignus, & intra duos menses facias ipsum vendere, vt l.debitores.ff.de re iud. & sic abbreuiabis tempus secundùm Rapha. Fulgo.in dicta l.si conuenerit. vel vt tollatur omnis dubitatio post quatuor menses, vt l.fin. C. de vsuris rei iudica. Bartho. Cæpol.

Cautela pro intentante interdictum uti possidetis. CCIII.

1 *Interdicti uti possidetis in causa positiones, & articuli, & probationes de dominio admittuntur.*

2 *Interdicto uti possidetis an ille obtineat, qui de antiquiori possessione probat.*

1 IN CAVSA* interdicti vti possidetis, admittuntur positiones & articuli, & probationes de dominio, vt tenet Iaco.de Aretio, Cyn. & Doctor.in l.j.C.vti possidetis.& est tex. cum glos.in c.licet causam.de probatio. Ratio est, quia si probamus æqualiter de possessione, tunc apparebit iustior possessio illius, qui est dominus, & sic habebit vincere. Tu ergo aduocate, contra quem fiunt articuli, seu capitula, seu positiones, si suspicaris aduersarium probare de proprietate, sis cautus, vt facias exceptiones & articulos, quòd ipse possidet clàm à te, respectu possessionis tuæ. Si enim diceres, quòd possedit clàm, simpliciter nil probabis: quia sicut simplex conditio in dubio intelligitur respectu proprietatis. l. si rem aliquam.in fine.ff. de acquiren. possessio. sic in dubio ille, qui possedit clàm, intelligitur respectu proprietatis: nisi dicatur expressè, quòd possidet clàm respectu possessionis, aliàs perderes, & quod sic debemus dicere, probatur in dicta l.si rem aliquam.in fine. Ita singulariter dicit Barto.in l.si de eo.§.fina.ff.de acqui

 ren.

rent possession.quem sequuntur ibi Doctor.& Angel.de Aret. Institu.de actio. §.quadrupli.in penul. colum. quod tene menti in practica, quando agitur vti possidе.& aduersarius tuus habet possessionem antiquiorem iuniorem,& probat titulum: & tu habes solùm possessionem antiquioré,vt articuleris,quòd ipse possidet clàm, respectu tuæ possessionis,& sic obtinebis:licet aduersarius
a probet de dominio,a vel titulo:& ita intelligitur quod not. Bart. in l.j C.
a vti possid.* vbi videtur velle,quòd ille obtinebit interdicto vti possidе. qui probat de antiquiori possessione,licet alter probet de dominio,vel titulo:sed si non articulaueris aduersarium tuum possidere clàm, vel etiam si simpliciter articulaueris, q̀ possidet clàm,nec adijceres respectu tuæ possessionis, tunc succumberes, & obtineret aduersarius tuus, licet probes de possessione antiquiori: quia possessio aduersarij dicitur pro prié suũ titulum melius iustificare: & isto modo intelligas Bartol.in dicta l.si duo.in fine.princ.ff. vti possidet.& Salycet.in l.vnica.versic. tunc reuertar ad gloss. & quæro sextò.C. eodem tit.qui volunt,quòd ille, qui probat de dominio, & possessione posteriori, debet obtinere, licet alter probet de possessione antiquiori tantùm. Et quomodo debeat articulari,q̀ aduersarius possidet clàm, vel vi vel precariò, vide per Bartol. & Doct.in dicta l.vnica.C. vti possi.

a Dominio. *Interdicto uti possidetis,obtinet reus in possessione antiquior,licet actor probet de dominio, si re* alleget clam possedisse,alias nõ. Alex.in l.si de eo. §.si.de acqui possess. ubi etiã dicit, quod in hoc interdicto non prodest dominium actori quæsitum post possessionem reo adeptam.*

Cautela,quibus inducatur hæres ad adeundam hæreditatem CCIII.

1 *Heres ubicunque aliquid facit, quod non potest fieri,nisi hæres fuerit, hæreditatem adire uidetur.*

QVIDAM erat debitor meus in mille.moritur, & nullus vult esse eius hæres, quale consilium dabitur mihi creditori ? certè cõsilium est, quòd ego mittam ad hæredem, qui ex testamento , vel ab intestato deberet succedere, aliquẽ, qui dicat accipe istos denarios. puta xx.ducatos:quia ego sum debitor defuncti. & si accipiat, statim erit obligatus ad debita hæreditaria soluenda: vt probatur in l.cùm debitum.C.de iu-
1 re deliberan.*quia vbicunque heres facit aliquid , quod non potest fieri nisi sit hæres, videtur adire hæreditatem:vt l.pro hærede. §.Papinia.in fine,de acquiren.hæreditate.& quia in dubio accipiendo videtur recipere pro se,& non pro alio : vt l.Iulianus. §. si seruum. eodem titu. & l.& magis.ff.de solu. & not.gloss. in dicta l.pro hærede. § j. & istud consilium dedit Rayne.de For. in dicta l. cùm debitum. C. de iure deliberan. Sed aduerte, quia hoc debet fieri post triginta dies, qui dantur ad inchoandum inuentarium:vt l.j. §.sin autem dubius.eodem titu.ad hoc,vt non possit postea inuentarium conficere : & facias fieri dictam solutionem coram testibus, vt probari possit.Ego tamen dubito,quòd ista cautela non prodesset : si constaret me submisisse illum,qui sic solueret : & sic ind

sic induxisset ipsum ad adeūdū hæ- 1
reditatem.argu.l. si seruus plurium.
§ si quis ante.ibi, sed si subiecit delatorem.cum not.per Doctor.de legatis primo.& in l.mancipia. versic. sanè mancipium torqueri.C.de seruis fugitiuis. & adde quod dicam in sequen. Potest alio modo inducere ad adeundū, si facias vnum creditorem in minima quãtitate interrogare hæredem, si est hæres: quia si respondit, quòd sic talis cõfessio proderit etiam tibi, & cuilibet alij creditori absenti.l.pro hærede.in princip.ff.de acquiren.hære. quod procedit, quando filius non abstinuerat se plus ab hæreditate paterna, vel alius hæres non repudiauerat: vt est gloss.in l.j ff.de interroga. actio.secus si primò abstinuisset, vel repudiasset:quia tūc talis responsio & confessio non præiudicaret, nisi quo ad interrogationem:vt est tex.in d.l.fi. qui ita debet intelligi secundū.glos. fina.ibi,quam sequuntur Doctor.

Cautela instruens,quæ uerba debeant contineri in citatorio. ad hoc quòd citans nõ uideatur citati personã approbare: & eandem uide supra. CCV.

1 *Citatus quispiam si fuerit tanquàm reus probatur et habilis sit, quàm primùm per se uel per alium ad iudicium ueniat.*

2 *Quæstionũ decisio multarũ inferri põt.*

SI FACIS aliquē citare vt veniat ad cõtradicendū, si contradicere vult,ne mittaris in possessionē talis fundi vel hæreditatis, vel vt tibi restituatur tale depositū, vel vt veniat ad præsentãdū, aut aliquid faciēdū, non potes regulariter posteà ipsum repellere & apponere aliquid cõtra eius personã: * qa cū citas eum tanquàm reū, statim videris ipsum approbare, & facis ipsum habilē,quãprimū veniat ad iudiciū per se,vel p aliū:vt singulariter not.Inno.in c.cū inter. de exceptio. quē sequitur ibi Ant.de But.& Canoni.& idem tenet Ant.de But.in c.exhibita.in antepenul.col.de iudic. & Bart.in l.cū mulier.& ibi Bal.& Doct.ff.soluto matrimonio.&Bald.in l.fi.in ij.colū.ad fi.& in v.quęst.C.de edic.diui Adri. tol.in l.si suspecta.in prin.ff. de inofficio.testa.& habetur in l.j. §.cū dicitur.& §.hæc stipulatio.ff. si cui plus quàm per legē Falcid. faciūt no.per Bal.in l.testamēta.in fi.C.de testa.& Ang.in d. §. hæc stipulatio. in viij. col.in fi.& dom.Bened.de Plumb.in l.ordinata. §. sed & si qs. ff. de libe. cau.secus si citaueris reū vt comparear, si haberet ius cõparendi, vel si sua putauerit interesse:quia tunc nõ videris eius personã approbasse: vt singulariter no. Bal. in dicta l.fin.C. de edic.diui Adria. tol. & in dicta l. si suspecta. & Ludouicus Rom. in l. de pupillo.in prin. de noui oper.nũcia.& ideo tu sis semper cautus:quando in similibus facis aliquē citare,ut nõ facias citare simpliciter, vel vt cõpareat ad contradicēdū, vel aliquid faciendū:quia tunc nõ posses ipsum posteà repellere, ex quo videris ipsum approbasse reū habilē, sed debes ipsum citari facere sub cõditione,si sua putauerit interesse,vel si qd ius habet cõtradicendi vel opponendi,aut faciēdi, quod tamē nõ creditur:& ꝓpterea sæpe instruxi ꝓcuratores Paduæ in materia statuti Paduæ de præsentatione,quod vult,vt propinqui & collaterales possint

præsentare super vẽditionib*, & dationibus in solutum ad certũ tẽpus, quo elapso facta sibi denuntiatione nõ possunt amplius præsentare. Nã quãdo emptor denũciare faciet propinquo seu collaterali, nõ debet dicere, vt cõpareat ad præsentandũ pecuniã, si vult possessionẽ, vel etiã simpliciter, vt cõpareat ad præsentãdũ, vt faciũt procuratores minus prudẽtes: quia tũc nõ posses ei opponere, ꝙ nõ posśit præsentare, ex quo videris eius personã approbasse: sed debes dicere, vt cõpareat, si sua putauerit interesse, vel si quod ius habet ad
2 præsentandũ.* Et ex prædictis potest inferri decisio multarũ quæstionũ, & maximè si statutum dicit, sicut est Paduæ, ꝙ propinqui & collaterales posśint præsentare super venditionibus, vel dationibus insolutũ vsque ad certum tempus, & elapso tempore emptor denũciauit alicui propinquo vel collaterali, quòd si vult præsentare super venditione, debeat cõparere: & iste propinquus cõpareat: & præsentet pretium, emptor vidẽs, quòd est facta præsentatio, opponit quòd non potuit præsentare: quia lapsa sunt tempora comparendi. certè ipse emptor super hoc non debet audiri: quia ex quo citauit eum simpliciter, & non conditionaliter, reputauit eum habilem ad præsentandum.
3 *Itẽ, si est statutum, sicut est Teruisij, quòd propinqui ita demum admittantur ad præsentandum, si sint ciues, & subdit, quòd intelligantur esse ciues, si sustinuerunt onera & factiones, & emptor citauit quendam ciuem Teruisinum hic Paduæ commorantem: nunc autem isto cõparente opponit emptor, quòd comparens non est habilis ex forma statuti. Dicendum videtur per prædicta, quòd istam exceptionem inhabilitatis emptor non potest sibi opponere: quia paria sunt sibi exceptionem non competere, & competere non posse per ipsum opponi, qui per suam citationem habilitauit comparentem: vt est gloss. nota. in l. qui habebat. in fine. ff. de ma. testa. & in istis duabus proximis quæstionibus ita determinat solẽnis doctor dominus Franciscus de Capitibus Listæ, in l. fin. circa medium sui commenti. C. de edi. diui Adria. tol. qui dicit se ita de facto sæpius allegasse, quæ omnia ꝑpetuò tene mẽti.

Cautela quibus uerbis utetur superior, quando uult, quòd inferior non posśit eligere, & quòd electio sit nulla. CCII.

1 *Petrus de Luna, qui in partibus ultramontanis Papa appellabatur, quibus uerbis inhabilitabat cardinales, ne electionem facere poßent.*

QVANDO superior vult prohibere inferiori ne eligat, & vult ꝙ electio sit nulla in casu, quo velit eligere: cautela est, ꝙ dicat, vt statim ꝙ incipiunt eligere, sint excõmunicati, vel inhabiles: & tũc nõ poterũt eam perficere. sed si inhabilitat eos, si elegerint, tunc electio valebit: sed postea efficiuntur inhabiles ad aliã electionem, vt probatur in l. interdum. verbo, incipiunt. ff. quibus modis vsusfruc. amit. quæ est singularis ad hoc, secundùm Paulũ de Castr. in l. filiusfamilias. §. diui. ij. in penulti. colum. ff. de legat. j. qui dicit, quòd ita semel vidit fieri per Petrum de Luna,* qui appellabatur Papa in par- 1 tibus vltramontanis, cardinalibus suis

suis existentibus in Liurno pro congregando concilio: nam inhabilitabat eos, cum inciperent eligere: & idem tu dicas in similibus.

Cautela, quando pater fecit plura legata in testamento, quid faciet filius ad hoc, quòd illa reuocet. CCVII.

1 *Legata testamento facta quomodo tacitè adimi possint.*

SI PATER tuus fecit testamētū, in quo reliquit multa legata diuersis personis: & fortè nolit, quòd tu scias dicta legata esse relicta ad hoc, vt dicta legata nō debeāntur, & tacitè videantur reuocata: cautela est, vt tu filius interroges patrem corā quinque, aut septem testibus, si potes, an fecerit aliqua legata in testamento
a suo.[a] Nā fortasse pater dicet, quòd nō, causa tibi cōplacēdi, vel vt nescias voluntatem suam: & p istā responsionem simpliciter factam ipse pater videtur adimere dicta legata ita, vt posteà hæres nō possis ad eas conueniri: & si cōueniaris, opponas ex-
1 ceptionē,* quòd pater tacitè ea ademit per dicta verba, vt probatur p glossam nota. in l. verba testamenti. C. de testamen. in glo. prima, ibi, obstat tamen exceptio. quod tamē ego intelligo esse verum in dubio: sed si posset constare ex aliquibus coniecturis patrem noluisse per prædicta verba legata adimere: puta quia pater posteà dixit, quòd illam responsionem filio fecerat, vt ei cōplaceret, vel vt nesciret cōtenta in testamento suo: tunc secus esset, & quod dixi in patre, idē in quolibet alio testatore, q fuisset interrogat* ab hærede suo eadē rōne: & adde pdictis qd notat Pau. de Cast. in consi. ccclxiij.

a Testa. suo. *Testamentū debet mutari cū eadē solēnitate, qua fuit conditum. l. hæredes palam. §. j. & ibi Doc. & Bar. in prin. de test. Bar. in l. cū proponebatur. uer. quaro per quot testes. ff. de leg. ij. & per Bal. in l. fi. in pe col. in uer. & scias per quot testes. C. de fi deicō. & in l. errore. in ij. q. C. de testa. Alex. in rub. ff. de acqui. pos. & in l. quemadmodū. eo. tit. & in consi: cxl. prima parte.*

Cautela pro illo, qui cupit emere aliquam rem, & eius dominus non uult eam uendere, quomodo possit illam habere. CCVIII.

1 *Rem sibi commodatam amittens, ad æstimationem tantùm teneri debet.*

SI QVIS vellet emere rē ab vno domino, qui nollet eam vēdere, potest procurare, vt illa res sibi accōmodetur, vel ad ipsum perueniat ex aliqua iusta causa, & posteà fingat, eam perdidisse etiā ex culpa sua, dūmodò sine dolo fuerit, nam tunc tenebitur domino rei, vel illi, qui sibi rem tradidit ad æstimationem dictæ
1 rei:* ad aliud enim teneri non potest: posteà fingat se eam reperisse in aliquo loco, vel apud aliquē quo casu erit sua, nec poterit amplius cōueniri rei vēdicatiōe, à domino vel ab alio: soluēdo æstimationem dictę rei, videtur ipsam emisse. & hoc dico, quando culpa diceretur res amissa: secus si dolo. vt est casus notab. in l. si culpa. ff. de rei vendica. quo tex. & cautela non vteris ad malum, sed quando subesset aliqua iusta causa: puta qua tibi promisisset vendere, & posteà negaret, vel ex alia simili. Est & alia cautela, qua quis potest emere rem à nolente vendere, de qua vi-

de supra in xxiiij.cautela.

Cautela quomodo negligente executore testamentario, etiā post annum testamenti executio ad episcopum non spectat. CCIX.

1 *Executor ad pias causas, si intra annum legata non exequatur, potestas exequendi regulariter ad episcopum deuoluitur.*

2 *Testatoris prouisio, si hæres fuerit, legis prouisionem facit.*

3 *Episcopi relicta in testamentis ad pias causas adimplere debent, etiam si per testatorem hoc interdictum fuerit.*

4 *Ius acciescendi in hæreditate simpliciter prohiberi non potest, sed per substitutionem.*

5 *Executor si sibi ipsi substitutus fuerit, scilicet quòd executor esse desierit, quid iuris.*

QVIA LEGIMVS nūc, id est die xj. millesimo quadringētesimo sexagesimo sexto. l. si fundū sub cōditione. §. Stichū. de leg. j. in quo Bald. & Doct. ponunt vnam singularem cautelam, ideo hic eam ponere
1 constitui,* si executor ad pias causas non exequitur legata intra annum, regulariter potestas exequendi deuoluitur ad episcopum: vt l. nulli. C. de episcopis & clericis. & c. nos quidem. & c. hæredes. extrà de testamentis. Sed cautela est, vt episcopus nunquàm poßit se intromittere de legatis tuis seu relictis ad pias causas, etiam post annum, si volueris: quia fortè non confidis de episcopo. Nam debes in testamento tuo vel codicillis ita dicere, Relinquo talem, puta Titium executorē meum, & volo: quòd exequatur intra annū omnia legata mea: quod si non fecerit, tūc volo, quòd Seius faciat prædictā executionē, & si Seius nō faciat prædictā executionē intra aliū annū, volo, quòd eam faciat Sempronius: & sic potest alios plures substituere de anno in annum. Nā si tuus primus executor nō adimpleuerit intra annum voluntatē defuncti, non deuoluetur ius exequendi ad episcopum, sed ad Seium, secundū executorem, & sic de alijs subrogatis dicendum est. probatur in d. §. Stichum. Et ratio quare surrogatus per testatorem
2 præfertur episcopo, est,* quia prouisio testatoris si sit hæres, facit prouisionē legis. l. fin. C. de pactis cōuentis. & no. in l. secūda. C. de iure emphyteotico. Ita singulariter dixit Bal. in dicto §. Stichū. qui dicit, quòd ista est via, per quam testatores poßunt sibi prouidere de executoribus successiuè, ita quòd nunquàm executio veniat ad episcopū. & Doctores ibi sequuntur eum: & idē tenet etiā Bald. in l. j. & in l. item & ad lit. ff. de procuratoribus. in apostil. & in l. j. in principio. versi. no. secundò per istū tex. C. de caducis tollendis. Nec obstat authē. licet testator. C. de episcopis & cleri. & in corpore vnde sumitur: & in c. tua nos. extra de testamē-
3 tis. in quibus dicitur,* quòd episcopi debent adimplere relicta in testamētis ad pias causas, etiam si per testatorem sit eis hoc interdictum: quia illa iura loquuntur, quādo testator simpliciter prohibeat, non prouidēdo de alio executore: secus si prouidit de executore, vt dixi, & hæc tenent Oldrad. Bal. Rapha. & Doct. in dicta authē. licet testator: & probatur in dicto §. Stichum. pro hoc facit l. si quis ita hæres instituatur, ex

cepto

cepto fundo.ff.de hæredibus insti-tuen.coniuncta l.ij.§.si duo.ff.de bo norũ poss.l.secundũ tab.vbi habet,
4 *quòd ius accrescẽdi in hæreditate simpliciter nõ potest prohiberi,sed per dationẽ substituit sic,vt ibi.Nec obstat l.nemo potest.ff.de leg.j.quia loquitur in his, quæ concernunt solennitatem actus.quam testator potest tollere in testamento:vt dicit glo.in d.l.nemo potest.sed ea, quæ sunt introducta in fauorem testatoris,potest tollere:vt l.ij.& l.pen. C.
5 vt in possess.lega.*Sed circa prædicta dubitatur,quid si substitutus est executor sibi ipsi, videlicet quod executor esse desierit,eidem sibijpsi substituto.Ista quæstio formatur per Bal.in l j.ante finẽ princ.C.de caducis tollend.& refert quòd quidã sapientes dicebant,quòd istud erat factum in fraudẽ cõstitutionis episcopalis:& ideo nõ valebit ista cautela: vt dicta authẽ.licet testator.& bene secundũ eũ:quia negligens abijt ab officio.& ideo nõ debet in eodem officio.reponi:vt C.de procuratoribus l.re in. i rgumen. tamen cõtra ff.quibus modis vsusfru.amit.l.sicut in annos.Sed dic, secundùm Bald. quòd ibi testator disponit de rebus suis,quod potest hic de iurisdictione episcopi quæ est de iure publico, quod nõ potest.ff.de pactis.l.ius publicum.& hoc modo respõdet etiã ad l.que si nolit.§.si qs ita.ff.de ędil. edic.quæ omnia tene menti.

Cautela quando creditor & debitor non concordãt in quantitate mutui,quid sit agendum. CCX.

1 *Creditorem se esse si quispiam probauerit,sed nõ possit probare in quantũ, an iuramento suo credetur.*

ALIQVIS mutuauit vni frumentum,nõ potuit pbare quãtitatem,sed bene probauit mutuasse per testes:vel debitor confessus est accepisse decem modios frumenti mutuo, sed creditor dicebat quòd imò fuerunt viginti:quomodo consuletur creditori,si nõ habet probationes de quantitate?Dic que poterit petere quòd sibi deferatur iuramentum,vt iuret quantum fuit,& ei credatur,secundùm Ray.de For.in l.j.ff.de in litem iurãn. qui dicit, que ita fuit sententiatum,per dictam l.j. & l.in actionibus.& per l.cum furti. eo.tit.*& ideo potest dici secundũ eũ,quòd si probo me creditorẽ,sed non possum probare in quãtum credatur iuramento meo,per dictam l. j.& l.fina.C.de bo.autor.iudi.pos.& idem in damno dato.l.si quando.C. vnde vi.Sed credit,quòd iudex possit tale sacramentum, iuxta illud quod videtur sibi verisimile & verum fuisse,refrenare:& istud sacramentum potest appellari in litem veritatis,quod est valde singulare, & milies de facto occurrit. Sed tu vide Bar.in l.admonendi.in xj.colum.in fine,versiculo,quæro quid si testis.ff.de iureiurand. vbi videtur velle,quòd etiam sit necessarium,vt nisi sint aliæ coniecturæ:aliàs non posiit deferri sacramentum. Sed Ray.etiam in effectu idem intellexit,dummodò quòd iudex posit refrenare,secundum quod erit verisimile:& ita etiam intelligo.

Cautela pro illo,qui vult ædificare hospitale nõ subiectum, quibus insignibus tunc hospitale carebit. CCXI.

Hospit

1 *Hospitale constitui potest cum episcopi autoritate, & sine.*

2 *Hospitale si sine episcopi autoritate factum fuerit, nullam in eo iurisdictionem episcopus habet.*

a 1 HOSPITALE [a] cōstitui* potest, & cum autoritate episcopi, & sine: vt in c. ad hęc. & c. de xenodochijs. extrà de religio. do. & Cle. quia contingit. eod. ti. & in authē. vt nullus fabri. ora. do. circa princip. & in authē. vt in priua. domi. circa finē. & vide tex. cū gl. xviij. quęstione ij. quidā. & in dubio nō pręsumitur esse constitutum cū autoritate episcopi: quia solēnitas extrinseca nō præsumitur. l. quæcūque. ff. de publi. & habetur in l. sciendum. de verb. obli. sed eo ipso, quòd in eo missa celebratur, præsumitur autoritate episcopi factū. singulare est dictū Archi. de cōse. dist. j. nemo, quod est incognitum legistis. secundùm Lud. de Roma. in quodam suo singulari, quod

2 incipit, tu Iacobe Astagnatis:* & in casu, quo non est factum hospitale autoritate episcopi, in eo nullā habet iurisdictionē: & ideo cauti debent esse illi, qui volūt ædificare hospitale, ita vt episcopus tanquàm superior in eo nullam iurisdictionem habeat, vt ędificent ipsum sine autoritate episcopi, & non erigant ibi altare consecratum, neque campanile, neque cœmiterium: quia tunc erit in plena potestate ædificantis etiam laici. sed si ædificarent ibi ecclesiam, vel altare consecratum, tunc episcopus esset superior, & sine eius autoritate ædificari non posset: vt probat in Cle. quia cōtingit. in fi. cū ibi no. de relig. domi. & patet ex prędictis, & adde oīno, quod no. Pau. de Cast. in consilio suo ccxciiij. quod bene no. quia ita fuit seruatum Veronæ.

a Hospita. *Hospitale constructū sine autoritate episcopi, pōt destrui per construentē ad libitū suū: glo. pen. in cle. quia cōtingit. de religio. do. xviij. q. ij. quidam. c. inter dilectos de dona. & Bal. in l. orphanotrophos. de episco. & cle. Hospitali nō religioso nō possūt annecti iura spiritualia: aliàs sic. Car. in Cle. ij. § . fina post glo. de prebendis. Hospitale priuatū potest quilibet facere in domo propria. Innocen. in c. ad hoc. de reli. do.*

Cautela, quando est prohibita alienatio à testatore, quomodo alienatio ualebit, non obstante prohibitione. C C X I I.

1 *Clausula, uisis & inspectis uerbis testamēti, quam uim habeat, remissiuè.*

SI PATER, qui habet fortassis filios dissolutos, & iubet eos non alienare mobilia, vel immobilia, saluo nisi in casu redēptionis captiuorum, vel debiti, ante xxv. vel xxx. annos, & si secus facerēt, illa bona ex tūc adiudicat, & relinqt tali hospitali, vel ecclesiæ: an possit adhiberi aliquod remediū, & occurri tali ꝓbationi. Dico, ꝙ sic, videlicet ꝙ filij alienent: præcedente prius repudiatione firmata pacto, vel stipulatione solēni per locorū præpositos, & dictā repudiationē fieri faciant ex causa transactionis appositæ illis verbis, 1

* visis, inspectis, & cognitis verbis testamēti, de quibus habetur in l. de his. ff. de trāsactio. ita dicit Ang. in l. quoties. C. de fideicō. q dicit, ꝙ ita multoties practicauit Perusij, per illū tex. & idē tu dicas, quādo testator prohibuit alienationē bonorū, & in casu, quo fiat alienatio, quòd bona transf-

transeant in nepotes, vel alios fines cõsanguineos: quia si filij volũt alie nare, faciant, ꝙ nepotes, vel consanguinei consentiant, & valebit aliena tio sine pœna: vt est casus in dicta l. quoties. & ita aliàs fieri feci.

Cautela pro emente rem alienam à fisco, uel à massario pignorum. CCXIII.

1 *Ratihabitionem emptori habere expedit.*

SI VENDVNTVR bona per nõ dominum mihi, & sit casus, in quo si tu emis aduersus dominũ, puta qa ille, qui vẽdidit mihi, vendidit iure creditoris, & habuit potestatẽ vẽdẽdi, ego possum ad maiorẽ cautelã implorare iudicis officiũ, vt dominus ratificet venditionẽ ꝑ publicũ instrumẽtũ, qa fortè nõ semp ꝓbari poterit, ꝙ ille habuit potestatẽ
1 vendendi. *Et sic expedit emptori habere expressam ratihabitionẽ. Ita dicit Bald. & Pau. de Cast. in authen. si captiui. C. de episcopis & clericis. per tex. ibi, captiui autẽ si redierint, necesse habeãt, &c. quod tene mẽti, qa est vtile pro illis, qui emunt bona & possessiones à fisco vendẽte rem alienã, iure creditoris, & pro ementibus ab officio, siue à massario pignorũ. & ad hoc adde gl. not. in l. ij. versi. nec cogit. in j. gl. magna, in fine, & qđ ibi not. ff. soluto matrimonio. & qđ not. per Bart. in l. si finita. §. eleganter. ff. de damno infecto.

Cautela ad recusandos officiales ĩ syndicatu excedẽtes ĩ torturis contra reos. CCXIIII. 2

1 *Officiales excusantur de his, quæ sui superioris iussu fecerint.*

2 *Officialis an possit conueniri post syndicatus tempus.*

OFFICIALES prætorum, vel aliorũ rectorũ, sæpe ponunt aliquem ad torturã, non præcedẽtibus indicijs, vel eis nõ legitimè probatis, vel si ex tũc indicia sufficienter probata excedũt modũ in torquendo, si agitur cõtra eos in syndicatu, duplex est cautela: *vna, vt ipsi officiales nõ teneãtur, si probant hoc fecisse de mandato prętoris, vel alterius rectoris sui, qui excusantur ratione iussus superioris: vt probatur in l. liber homo. ij. ĩ principio, & ibi per gl. & Doct. ff. ad legẽ Aquil. & ꝑ textũ & glo. in l. ad ea. ff. de regu. iuris. in vltima char. & in l. is qui in puteũ. §. qui tutoris. cũ gl. ff. qđ vi, aut clàm. & in l. furti. §. qui iussu. & in l. liberorũ. §. fi. ff. de his, qui not. infa. & in l. nõ videtur. §. iussu. ff. de re iudica. & in l. iniuriarũ actio. §. si quis qđ decreto. cũ glo. ff. de iniur. & in c. qđ quis mandato. & quod ibi not. per Dynũ, de regulis iuris. in vj. Alia cautela est, vt prętor, vel alius rector superior non teneatur, videlicet, vt oblato libello in syndicatu cõtra aliquem de familia sua, elapso tẽpore ad dandũ libellũ contra prætorẽ, faciat officialẽ suũ culpatũ probare, ꝙ fecit de mandato ipsius prętoris, & ipse prætor cõfiteatur: & tũc vterq; erit securus, videlicet officialis, qa facit de mãdato superioris, & ipsius superioris est elapsum tẽpus sui syndicatus, iuxta l. vnicã. C. vt oẽs iud. tam ciuiles, quàm criminales. & ita tenet Flor. in d. l. liber homo. in princip. adde tamen, *ꝙ licet prętor, vel alius officialis nõ possit conueniri in loco officij, post tẽpus syndicatus, tamen in patria propria poterit perpetuò conueniri: vt est gloss. singul.

in

in l.j.ff.ad legē Iuliā repet. secundū Angelū in l.iubemus.C.eo.titu.quā glo.ibi intelligit,nisi fuisset in syndicatu absolutus,quia tunc obstaret exceptio rei iudicatæ:& ideo sit cautus prętor, vel officialis, vt nemine cōparente tēpore syndicatus, faciat pronunciari,q ipse se bene gesserit, & q nullus possit de cętero amplius cōueniri, & adde quod not.Doct.in l.manci.C.de seruis fugitiuis. & qđ dictum est de tortura,idem dicas de alijs,quæ spectant ad officium prætoris eadem ratione.

Cautela pro assessoribus,uel iudicibus deputatis per potestatem, quòd non teneantur de delicto potestatis. CCXV.

a

1 *Potestates super eorum excessibus,qua pœna teneantur,an eadem eius officiales & iudices mulctentur.*

2 *Officiales an de rectoris iniustitia teneatur,& contra ipsos repræsaliæ dari possint.*

SI POTESTATES *terrarum ferunt setentias iniquas,vel iniustas de consilio iudicum de curia,ea pœna, qua tenetur potestas, tenētur & omnes iudices eius : vt probatur in aut.vt nulli iudi. §. quoniā. col. ix.& ibi hoc not.Ang. & pro hoc optimè facit text.cū glo.& quod ibi no.in c.j.de offi.delega.& de cōsilio iudicū ferri dicitur,nō solū,quando dicitur,q eorum cōsensu,vel deliberatione fertur sentētia,sed etiā si dicatur sub examine talis iudicis:vt in authen.vt litig. §. omnē.ibi, vel sub legitimi iudicis examie ceptas.col. viij.& probatur in l.si ille. ibi,sub examine puincialis iudicis. C. de decu.lib.x.Nam secundū Ange.in d. §. omnē verò.circa finē inquisitionis, & sententiæ, quæ hodie formantur per rectores terrarū sub examine iudcis maleficiorū, dicuntur ferri per iudices,sicut per rectores ipsos : & si iniustitia facta fuerit,ita tenentur iudices maleficiorum, sicut & ipse rector. & quādo officiales ita expressè inuitauerūt rectorē ad aliquā iniustitiā faciēdā, sicut cōtra rectores, ita contra officiales sine dubio possunt cōcedi represaliæ:vt C.de aduocat. diuerso. iudi.l.per hanc. ibi,adiutores etiā eorū.& C.de excus. mune.l.pe.lib.x.& ita no.Bar.in suo tractatu repræsaliarū,in ij.q.vj. quæsti. principalis.iō sint cauti assessores[a], vel officiales potestatum, vel rectorum,vt nūquàm in actis faciant scribi,q sententia feratur de eorū consilio,vel deliberatiōe,aliter possent conueniri tēpore syndicatus,& eandē pœnā sustinere,quā potestas, vel rectores,secundū Angel.de Peru. in §.omnē verò:vel quòd nō scribatur sub examine talis iudicis: quia esset idē per illū tex.in d.l.si ille. Itē hęc dicta verba nō scribantur,ne ex tua taciturnitate videaris cōsētire,vt iniustitia ministretur,& per cōsequēs tu officialis tenearis,sis cautus,vt protesteris,& pertinaciter resistas potestati,vel rectori tuo,& in actis scribi facias de tua assertione,vel protestatione,q ius in dicta causa dicat. Iste est casus in appellatione,in causa ciuili:in l.quoniā iudices.C.de appel. ergo idē & fortius in criminalibus. vt no.Ang.de Aret.in suo tract.maleficiorū,in verbo,de cōsensu,& deliberatione omniū iudicū.quē omnino vide.& idē dicit Bart. in tractatu repręsaliarū,in ij.q.sextę quęsti.principalis,in princ. *vbi clegāter dicit

distin

distinguẽdo, an officiales teneantur de iniustitia rectoris, & contra eos possint cõcedi repræsaliæ, ꝑ dictã l. quoniã. C. de appel. & l. oẽs. in fi. C. de decurio. Consulẽdũ est ergo secundũ cũ, officiales, quãdo talia occurrunt, ꝙ protestetur, ꝙ nõ cõsentiũt, & illa, quę fiunt nõ fiũt de iure, & de hoc fiat instrumẽtũ: hoc videtur requiri: vt d. l. quoniã. & hac cautela vsus fuit quidã Parmẽsis vicari⁹ in ciuitate Senarũ, qui dũ potestas vellet suspẽdere vnũ Iudæũ iniustè, fecit protestationẽ in scriptis, qualiter cõtra ius volebat eũ suspendere, & ꝙ ipse nõ cõsẽtiebat, & vide quæ dixi suprà in lxiij. cautela, quę incipit, quando fit processus per potestatem.

a Assessores. *Aßeßor tenetur de mala administratione officij, & nõ potestas. Cy et Bar in l. diē functo. in ij. col. in uersi. itẽ pone, ꝙ remotus ff. de offi. asses caue, quia nõ loquitur in istis termi nis, sed loquitur in potestate remoto ob culpã, an salariũ debeatur aßeßori. et in l quoniã iudices. C. de app nisi ipse protestet potestati facięti. aliàs enim factũ præsumit de cõsensu suo, secũdũ Lud. Po. in sing uersi. aßeßor. uer. adde ꝙ aßeßor. & uide Alexan. in l. dič.*

Cautela, quam debes adhibere, quãdo uis mutuare ecclesiæ, uel monasterio. CCXVI. 1

1 *Eecclesiæ in utilitatem quòd pecunia conuersa sit, quomodo probetur.*

VNVS est modus mutuandi ecclesijs & monasterijs, per quẽ releuatur creditor ab onere ꝓbãdi, ꝙ mutuũ sit cõuersum in vtilitatem ecclesiæ, vel monasterij, videlicet, ꝙ in capitulo solenniter cõuocato cõstituatur procurator, siue syndicus cmũ speciali mandato, & sufficienti ad recipiendũ mutuo nomine ecclesiæ, vel monasterij, tantam pecuniæ quantitatẽ, à tali creditore, & ad obligandũ ipsam ecclesiam, & eius bona, pro illa quantitate mutuo assumenda: tũc enim si creditor mutuat tali procuratori, vel syndico, vsq; ad quantitatẽ in mãdato cõprehensam,
1 exoneratus erit à probatione, *ꝙ sit versa ĩ vtilitatẽ ecclesiæ. c. qđ qui busdã. extrà de fideiusso. & ibi hoc not. expresse glo. quæ incipit, istud est notabile. in fine. & est glos. nota. in aut. hoc ius porrectũ. in glo. fi. C. de sacrosanctis ecclesi. & pro hoc facit glo. in l. certũ. §. si quis absente. in versicu. domino. ff. de cõfes. & gl. in aut. de alie. & emphyte. §. si verò quis aut episcopo. in glo. quæ incipit, sed creditorib⁹ profecerũt. collatio. ix. & ibi videas Iacob. de Bel. & de ista materia vide Alber. de Rosa. & Doct. in dicta aut. hoc ius porrectum. & quod notatur xij. q. ij. c. hoc ius porrectum.

Cautela quomodo articulabitur ille, qui uendicat uxorem, quam cognouit carnaliter, copula præcedente. CCXVII.

1 *Matrimonium præsumptum quod esse dicatur, ita quod ab eo discedere non licet.*

1 SI CONTRACTVM *est matrimonium inter duos per verba de futuro, quę verba propriè inducũt sponsalia, & secuta sit copula inter eos, ista spõsalia trãseũt in matrimoniũ ꝓsũptũ, & nõ est licitũ discedere ab eo: & si posteà vn⁹ ipsorũ cũ alio cõtrahat, etiã per verba de præsenti, stat primo matrimonio, & nõ secũdo, etiã si in secundo interuenerit

rit copula carnalis: vt probatur in c. is q fidē. & in c. si inter virū. & in c. veniēs. ij. & c. sicut ex literis. extrà de spōsa. secus si præcedat copula, & se quant spōsalia: vt d. c. veniēs. nec suf ficeret pbare spōsalia & copulā, nisi pbetur, q copula sit subsecuta, vt ibi: & ideo bene aduertat ille, q articulatur, seu capitulat in hac materia, & cōcludat, q post sponsalia, secuta est copula, si vult, q habeatur p matrimonio presumpto, & ei stetur. Nā si probaret spōsalia, & copulā simpliciter nō releuaret: quia potuisset copula precessisse spōsalia: secūdū do. Ant. de But. in d. c. veniēs. secūdo, in prin. per illū tex. facit l. ad probationem. cum ibi nota. C. de probatio.

Cautela instruens aduocatum rei, cùm producitur testamentum, habens clausulam codicillarem. CCXVIII.

1 *Testamento alia solennitas requiritur, & alia in codicillis, uel in alia ultima uoluntate.*

CAVTVS aduocatus, seu procurator rei, dū pducitur testamētū, vbi agit vigore testamēti, ī quo est clausula codicillaris, iuxta no. ī aut. ex causa. C. de libe. præte. debet ante litis cōtestationē petere: an actor testamēto, qd pducit, velit vti, an vt codicillis, vel alia vltima voluntate: nā cogitur eligere, & facta electiōe, non poterit variari: vt l. fi. in prin. C. de codicil. & l. q in hærede. §. eligere. ff. de trib. & c. ad falsariorū. extrà de crim. fal. prope prin. & erit vtile.

1 *qa alia solēnitas reqritur in testamēto, vt l. hac cōsultissima. C. de testa. & alia reqrit in codicillis, vel in alia vltima volūtate: vt d. l. fi. C. de codicil. & ita tenet Spec. ī ti. de instru. edi. §. cōpēdiosa. ver. & no. q cū vltima voluntas. & ita aliàs obseruaui.

Cautela, quòd illi, qui non possunt esse testes, si sint rogati & adhibiti à partibus, licitè possunt. CCXIX.

1 *Testes idonei non sunt parentes pro liberis, & liberi pro parentibus.*

2 *Testis rogatus semper idoneus est, quātumcunq; alias inhabilis sit.*

3 *Testis uocatus, eo ipso approbatus uidetur per eum, qui ipsum uocari fecit.*

4 *Testis domestici testificatio ualet, quando sunt testes instrumentarij.*

5 *Notarius uocatus de facto communi, ab utraq; parte instrumentum conficere potest, etiam si sit magis domesticus unius partis, quàm alterius: & maiori affectione coniunctus.*

1 LICET regulariter *parētes p liberis, & liberi p parētibus nō sint testes idonei, vt l. parētes. C. de test. & l. testis idoneus. ff. eo. nec cōsanguinei: vt l. lege Iulia. ff. e. nec domestici, aut familiares, vt habet ī c. ī literis. extrà de testi. & ī c. insinuāte. extrà de off. dele. & l. idonei. ff. de testi. nec pcuratores, vel aduocati, iuxta l. fi. cū ibi no. ff. de test. nec aliæ psonæ similes, vt notat ī dictis iurib: tñ hæc regula fallit, qñ tales testes fuissent adhibiti, & rogati à partib: qa testi etiā non fide digno adhibet plena fides, qñ est à partibus p teste adhibitus: vt est gl. sing. in aut. de testi. §. & licet. q incipit hęc verba innuūt. col. vij. secundū Bal. in l. parentes. C. de testi. & in l. ad testiū. §. j. ff. de testi. quē seqtur Lud. de Rot. in rubrica, de arbitris. in viij. col. ad fin. & idē tenet Alberi. Mal. in suo tractatu de testibus. in iiij. col. in prin. qui dicit p pdicta, 2 *q vbi testis est rogatus,

tus, semper est idoneus, quãtuncũq; aliàs sit inhabilis: & pro hoc põt vti cautela secundùm eũ, vt in cõtractibus eligantur potius fratres, vel affines testes in instrumẽtis, quàm alij: quia poterunt testificari rectius, & ideo dicit, ꝙ in quæstione facti, dum esset accusatum testamentum de falso, & esset rogatus quidã affinis, ex quo testator eum rogauit, & subdit, ꝙ idem est generaliter, siue sit rogatus à contrahentibus, siue à testatore, siue à iudice, vt semp sit idoneus, & idem tenet Bal. in l. data opera. in ix. colum. versi. item qui vocatur. C. qui accusar. non pos. qui dicit,* quòd ille, qui vocatur ad testimonium, eo ipso videtur approbatus per eum, qui fecit vocari, & debet examinari: vt nota. xviij. questio. ij. in decima. & idem tenet ipse Bal. in c. in nomine domini. extra de testi. & idem tenet Angel. in l. j. in vltima col. C. de testamen. qui dicit per illam gloss. singularem. in d. §. & licet. quod si à cõtrahentibus testes etiã inhabiles ex certa scientia ad validitatem actus sint adhibiti, inter eos testificari poterunt, nec poterunt reprobari. pro hoc optimè facit quod no. Anto. de But. in c. ex literis. in primo & ij. no. & pen. col. versi. & pro hoc põt dici. cum versi. seq. extrà de transact. facit l. si quis testibus. C. de testi. & quod nota. in l. inuiti. eod. tit. Itẽ pro hoc optimè facit, quod no. Bal. in l. dictã tibus. C. de testa. & in l. ij. versi. sed q̃ ro, quid si fuit domesticus. C. de testib.* vbi dicit, ꝙ testificatio domestici valet, quando sunt testes instrumẽtarij: quia vtraq; pars eos adhibuit: allegat leg. sciendum. & ibi optimã gloss. ff. de vsuris. & quod not. Bald. in l. instrumenta. C. de probat. vbi dicit, secundùm Nicol. de Matt.* ꝙ quñ notarius est rogatus de facto cõmuniter ab vtraque parte, puta de contrahentibus, potest conficere instrumentum, etiam si sit magis domesticus vnius partis, quàm alterius, & ei sit maiori affectione coniunctus. ad idem vi de Bartol. in l. si pater. in princ. ff. ad leg. Falci. vbi dicit, quòd licet pater non põt esse testis pro filio, vt dicta l. parentes. põt tamen notari* instrumentũ filij scribere: vt dicta leg. si pater. Ratio, quia hoc instrumentũ scribit de mãdato partiũ, & sicut partes consentientes possunt partẽ, iudicẽ, & arbitrum eligere, vt l. quia etiam. ff. de arbitris. ita possunt pariter notarium eligere. & prædicta intellige vera, quando partes cognoscebant conditionem testis & notarij: videlicet, quòd esset consanguineus, vel domesticus vnius partis, ex alia causa nõ inidoneus: quia tunc videntur partes ei plenam fidẽ adhibere. & ita intelligitur gl. in d. §. & licet. sicut etiã intelligit Ang. in l. j. C. de testa. vt suprà dixi. & ita aliàs habui de facto, in casu quo vnus fecit testamentũ, & adhibuit fratres legatarij in testamẽto, & dum oriretur de legato dubiũ, fuerunt producti fratres, & dicebãt, quòd erant idonei testes, ex quo testator dixerat notario, si fratres isti legatarij possunt esse testes, adhibeamus eos: & notarius affirmauit testatore volente: & licet pdicta videant esse contra iura, quæ loquuntur simpliciter, & iudices de grossero hoc non crederent ei, tamen est verum.

Cautela, quando debet fieri cõpromissum, uel transactio, ut extendatur ad omnia, etiam

ad decisa per sententiã. CCXX.

1 *Compromissum, uel transactio, de re clara fieri non potest.*

2 *Significatum non habere, nihil aliud est, quàm negligere.*

SI VIS facere cõpromissum, vel transactionem plenissimã, & generalem, cautela est, vt dicatur, faciamus compromissum plenissimũ de omnibus causis, litibus, quæstionibus, & differentijs vertẽtibus, & quę verti possent inter partes quacunq; ratione vel causa, & quòd intelligatur esse lis, quæstio, controuersia, & differẽtia de omni eo, sup quo fuit arbitratum. secundùm Ange. in l. prima. ff. de transact. de quo vide omnino ibi, dominum Paul. de Castro: & vide Anto. de Butrio, & Canonistas in c. exposita. extrà de arb. tris. & addatur, cum omnibus depẽdentibus, cõnexis, & emergẽtibus ab eisdem quoquo modo, iuxta nota. in l. eum actum. in princip. ff. de nego. gest. &
1 hæc verba dicuntur: *quia de re clara, vel decisa regulariter non potest fieri compromissum, vel transactio: vt dicta l. j. cum ibi no. ff. de transac. & propter dicta verba valebit compromissum & transactio, etiam sup rebus claris & decisis: secundùm Angel. & Docto. in dicta l. j. Item addatur, quòd dictum compromissum, vel transactio, vel quietatio, siue liberatio referatur ad omnia tam cognita, quàm incognita, etiam si dolo alicuius contrahentium erant incognita, & in genere, & in specie: & etiã ad iura, & obligationes quascũque, etiam ex futuro pendentes, & quacunque causa: aliàs ad ista nõ referãtur per l. tres fratres. cũm ibi no ta. ff. de pact. Et ibi hanc cautelã ponit Ange. & inquantùm stat super cõtrouersijs, & differentijs ex testamẽto pendentibus, semper adijcias hęc verba, visis, inspectis, & cognitis verbis testamenti, vel talis vltimę voluntatis: tam per ipsos contrahẽtes, vel litigantes, quàm per alios Iurisperitos: secundùm Angel. in d. l. tres fratres. qui dicit, hoc modo euitabis omnem errorem & amaritudinẽ: & hoc etiam per l. de his. cum ibi not. ff. de transact. & si litigantes, vel trãsigentes sunt literarũ ignari, apponi facias hæc, Visis, ĩspectis, & cognitis verbis testamẽti, vel vltimæ volũtatis per Iurisperitos, de eorum mãdato, & in eorũ notitiã, insinues plenariè in vulgari sermone, ad eorũ plenam & clarã intelligentiã: vt l. j. §. fi. ff. de verb. oblig. secundùm Angelũ in dicta leg. de his. in princi. & si ista verba non essent apposita, tamen si partes asseruerunt se habere plenã notitiam, sufficeret partes legisse:
2 *quia non habere significatum, nihil aliud est, quàm negligere: quia significatum huius verbi, sola inspectione non verificatur: vt l. j. §. sed si legi. ff. de his quæ in testamento delentur, secundùm Angelum. in dicta lege, de his. circa principium, quæ omnia bene nota: quia quotidiana.

Cautela in fauorem tutorum, ad exonerandum eos, quòd finita tutela, non possint amplius molestari à minoribus. CCXXI.

1 *Tutor de tutelæ administratione, quia quo modo absolui potest.*

2 *Calculatorũ officiũ quod esse debeat, & quæ eorum relatio remissiuè.*

3 *Adultus curatorem habens testari potest.*

4 *Metus omnis & reuerentia minorum, agnatorum & cognatorum præsentia cessare præsumitur.*
5 *Contractus bona fide factus, quando præsumatur.*
6 *Dolo quis conqueri non potest, ubi consanguineorum, uel amicorum præsentia fuerit.*
7 *Tutore dolus & culpa abesse præsumitur, consilij coniunctorum ratione.*
8 *Amicorum idem, quod consanguineorum præsentia operatur.*
9 *Minor de dolo, uel metu conqueri non potest, propter præsentiam, & autoritatem, uel decretum iudicis.*
10 *Simoniam iudicis autoritas cessare facit.*
11 *Iudicis decretum operatur, ut quis allegare nequeat se ultra, uel citra iusti pretij dimidiam deceptum.*
12 *Iudicis autoritate, solennitates omnes adhibitæ præsumuntur.*
13 *Absolutione generali quis liberatus nō uidetur ab eo, quod per dolum, uel latam culpam factum fuerit.*
14 *Absolutio quantumcunq; generalis tutori, uel alteri facta, nō extenditur ad bona, quæ apud absolutū de bonis absoluentis essent.*
15 *Verbum refutatio, quod uerbum sit.*
16 *Iuramentum minoris simpliciter præstitum, quid operetur.*
17 *Debitor, qui uult plenissimè liberari, quid in instrumento facere debeat.*
18 *Iuramentum de iure canonico fortissimum uinculum extat.*

TVTORES SEMPER desiderāt finita tutela, se liberare ab administratione tutelæ, ita ut amplius minores, vel facti maiores nō possint conqueri, vel molestare eos de mala administratione, ideo videamus de remedio. Pro quo dic, ꝙ quinque modis potest tutor absolui: * Vno modo, per sententiam arbitri, in quo factū fuerit cōpromissū, vt l. ij. in prin. ff. de arbitris. & ibi habetur per gl. & Doct. Secūdo modo, per sententiā arbitratoris, de quo dic, vt ibi per Bart. & Docto. in l. societatem. § arbitrorum. ff. pro soci. & per Canonistas in c. Quintauallis. extrà de iureiur. Tertiò modo, ꝑ sententiam iudicis ordinarij, cui arbiter æquiparatur, vt l. j. ff. de arbit. Et hoc pōt fieri duobus modis. Vno modo per viam libelli ordinarij, in quo petatur per minorem, ꝙ tutor, vel eius hæres rationem administrationis tutelę generaliter gerat, iuxta notata in l. licet. C. de iudi. & hoc casu poterit etiam peti vel per minorem, vel tutorem, vel eius hæredes, ꝙ eligantur calculatores ad videndum, & examinandum omnes rationes dictæ tutelæ: & postea ad referēdum iudici, velut iudici permittitur eligere dictos calculatores: quia in causis, in qbus calculationes vertuntur, permittit iudici ponere arbitrū seu arbitros, id est, calculatores qui prædictas calculationes discurrant, & referant: vt C. de vsu. & fruct. leg. l. ij. & ff. si cui plusquàm p legē Falc. l. j. & l. si residuum. C. de d stiac. pig. Ita not. dicit Bart. in consilio suo ix. quod incipit, literas magnificentiæ vestræ. & idem no. Ange. in dicta l. j. § Marcellus. ff. si cui plusquàm per legē Falci. Vbi vide. * Qualiter autē calculatores debeāt, & per quē, vel quos, & corū relationē, vide omnino per Ang. in dicta l. ij. C. de vsu. & fructib. leg. Alio modo pōt procedi coram iudice, scilicet per viā libelli particularis: quia minor cōqueritur

de quibusdam particulariter, & specificè contra tutorem, & eius hæredes, iuxta notata ĩ dictà l. licet. C. de iudicijs. & tunc nõ est necessaria datio calculatoris, sed solùm veniendũ est ad probationes necessarias: & hi duo modi possunt obseruari coram arbitro, & arbitratore, qui æquiparã tur iudicibus: vt l. prima. ff. de arbitr. & l. non distinguemus. §. cùm quidam. eodem titu. Quartò modo, põt principaliter tutor absolui in testa-
3 mento minoris, *quia etiam adultus habẽs curatores, potest testari: vt est glos. notabilis in l. Aurelius. §. Cai*. in versic. legitimam. ff. de libe. leg. & alia in l. prima. §. fuit quæsitum. ff. ad Trebellianum. vel etiam in codicillis, & per viam liberationis & legati: & ista liberatio põt relinqui tribus modis: vt nota. in d. §. Caius. in glossa magna. & de isto modo absoluendi, vide tex. gloss. & Doctores in l. si qui rationes. ff. de liber. lega. & l. quidam decedens. de admini. tutor. & in l. si seruus vetit*. de leg. primo. plenissimè per Bartolũ, in dicto §. Caius. Quinto & vltimo modo, põt absolui tutor, videlicet per viã liberationis, siue etiam donationis inter viuos, puta, quia minor absoluit, & liberat sponte, sine redditione rationis, olim tutorem suum, vel eius hæredes. Et iste modus, ad hoc vt sit securus, debet fieri cum præsentia agnatorum, vel cognatorum ipsius minoris, & cũ presentia alicuius iudicis ordinarij autorantis, & quod dicti agnati, vel cognati bene, & diligenter prius examinẽt ipsum minorem, an velit facere liberationem, seu absolutionem sponte, liberè, & ex certa sui sciẽtia, non ductus aliquo errore iuris, vel facti, nõ per metum, vel minas, seu dolum, vel circunscriptionem, & hoc iudici referant, & ita etiã iudex de præmissis diligẽter examinet, & inquirat. quibus peractis minor dicat, & affirmet se bene vidisse rationes suæ tutelæ, & quòd absoluit & liberat dictum suum tutorem ab omni eo, quod ipse administrasset de bonis suis, siue per negligentiam, siue per culpam leuem & latam, siue etiam per dolũ, & de omni eo, quod de bonis & rebus suis peruenisset ad manus dicti tutoris, & de præsenti esset, vel reperiretur in manibus dicti tutoris, vel eius hæredis, & promittit eum tutorem, vel eius hæredes amplius nõ inquietare, vel non molestare de iure, vel de facto, in prędictis rationibus, & alia quacunque ratione, seu causa: & maximè, quia etiam intelligit dictum tutorem bene gubernasse omnia bona sua, & si dict* tutor, seu eius hæres teneretur sibi vigore administrationis dictę tutelę in aliqua re, vel quantitate, quantacunque sit illa res, vel quantitas, ex nunc facit sibi refutationem, finem, remissionẽ, liberationem, & donationẽ, vel pactum de vlterius non petendo: & ponatur ei iuramentum minoris, per quod promittat, se omnia & singula suprà scripta habere firma, rata, & grata, & attendere, & obseruare, & nunquàm in aliquo contrauenire, seu facere de iure, vel facto ratione minoris ætatis, seu ratione alicuius læsionis, quantacunque sit, vel esset læsio, etiam si esset in magna seu maxima quantitate, & alia quacunque ratione, vel causa cognita, vel ignota, quam

quæ dici, vel excogitari posset: promittat etiam non petere restitutionem in integrum, quæ competit minoribus ex aliquo casu, nec restitutionem, quæ cõpetit maioribus viginti quinque annis: ex quocunque casu, maximè ex clausula generali, si qua mihi iusta causa esse videbitur, iuxta l. prim. in fine. ff. ex quibus causis maior. & in dicto instrumento scribatur consensus dictorum agnatorum & cognatorum, & decretum siue autoritas iudicis, qui pronunciet omnia & singula supra scripta, ritè & rectè facta fuisse, & valere & tenere: & quia iste vltimus modus absoluendi tutorem, est plenior & tutior, ideo ipsum examinemus: & primò dixi, quòd debet fieri absolutio & liberatio cum præsentia agnatorum, vel cognatorũ minoris,

4 *quia propter talem præsentiã eorum, omnis metus, & nimia reuerentia cessare præsumitur: vt l. trãsactionem. C. de de transactio. secundùm Bartolũ, Baldũ, & Doctores, ibi, & idem dicit Bart. in l. frater à fratre. in vltima charta, circa principiũ. ff. de

5 condictione indebiti. *Vbi etiam dicit, quòd talis cõtractus præsumitur factus bona fide, & præsumitur cessare omnis suspicio. & Baldus idem dicit in l. prima, in secũda columna. ff. si quis aliquẽ testari prohibet. & idem tenet Bar. in l. j. C. de præd. de-

6 cur. lib. x. *vbi prius dicit, quòd præsentia consanguineorũ, vel amicorũ operatur, vt quis nõ posit conqueri de dolo vel metu, per illum textum. facit quod not. Baldus in l. Polla. C.

7 de his, quibus vt indignis. *Vbi dicit quòd ratione consilij coniunctorũ, præsumitur à tutore abesse dolus & culpa: quod est no. dignum secundũ eum. Sed si non essent agnati, vel cognati seu consanguinei minoris, vel eius parentum, adhibeantur amici.

8 *Nam præsentia amicorũ idem operatur, quòd præsentia consanguineorum: vt probatur in dicta l. trãsactionem. & ita ibi not. Bar. Bal. & Doct. & Bart. in d. l. j. C. de præd. decur. lib. x. facit l. magis puto. §. in primis. ff. de rebus eorum. & l. hæc autem. §. j. versicu. si autem non habeant. ff. quibus ex causis in possessionẽ eatur. & l. fina. ff. vbi pupill⁹ educari debeat. Sed si amici minoris, vel eius parentũ nõ reperirentur, tũc aliud consilium est, quòd eligãtur duo, vel tres boni viri à prætore, vel à iudice loco attinentium, qui videant, & examinent dictum minorem, sicuti in consanguineis dictum est. pro hoc d. l. hæc autẽ. §. primo & de hoc sunt statuta in multis locis. Sed si non essent statuta, tamẽ bonum consilium est: quia operatur idem, quòd præsentia consanguineorum. Item dixi, debet adhiberi præsentia iudicis ordinarij, qui interponit decretum

9 suum & c. *Et est ratio, quia propter eius præsentiam, & autoritatem vel decretum, ipse minor non poterit conqueri de dolo, vel metu. ita not. dicit Barto. in d. l. frater à fratre. & Cardina. Zaba. in c. de cætero. in prima & secunda opinione, extrà

10 de transac. *vbi etiam dicit, quòd autoritas iudicis fecisset cessare Simo-

11 niam. allegat c. nisi. de præbendis. *Item operatur decretum iudicis, vt quis nõ posit allegare se deceptum vltra vel citra dimidiam iusti pretij, vt singulariter notat Bartol. in dicta l. j. per illum textũ. C. de prædi. de-

cur.& Bar.& Ang.in d.l.j.C.de præscriptio.xxx.annorũ.& Ange.de Aretio.Institu.de actio. §.si quis agẽs.
12 *Item operatur, vt omnes solennitates præsumantur adhibitæ: vt singulariter not. Specu.in titu.de emptio. & vendit.§. nunc sciendum. versi.& breuiter scias.& habetur per Docto. in l.sciendum.ff.de verborum obligatio.& facit quod notatur in l.cùm hi. §.si prætor.ff.de transactio.Item quod dixi, fuit per negligentiam, siue per leuẽ & latam culpam,& dolũ:
13 *quia per absolutionem generalem non videtur quis liberatus ab eo,qđ per dolum, vel per latã culpam absolutè factum est: vt est text.in l.si quis rationes.ff.de libe.lega.& in dicta l. si seruus vetitus.ff.de legatis primo. in vltima charta.& l. quidã decedẽs. & ibi per glo.& Docto.ff.de administra.tutorum.& nota plenè per Bart. in l.Aurelio. §.Caius.ff. de libe.leg. Item dixi, de præsenti esset, & reperi-
14 retur in manibus dicti tutoris:* qa absolutio quantũcunq; generalis facta tutori, vel alteri, non extenditur ad bona, quæ apud absolutum essent de bonis absoluẽtis: quia de illis nõ videtur cogitatum, nisi expressè dictũ sit: vt in l.dominus Sticho. §.fin. de pecu.lega.& ibi hoc notat Barto. & in dicta l.si quis rationes.& in d.l. quidam decedens. & in d.l. si seruus vetitus.& per Doctores in dictis iuribus.& probatur in l. tres fratres.& ibi no.de pactis. Item dixi quantacũque sit illa quantitas.quia si diceretur,& in aliquo teneri, &c.itelligeretur de modico, iuxta notata in simili de venditione: vt l.ij. C. de rei vẽdica.& in l.sciendu.ff. de verborũ obliga.& nota.per Cano in c. Quintauallis.de iureiurand. quãdo datur potestas arbitratoribus. Itẽ dixi, ex nunc facit finem, refutationem,& remissionem: in qua licet non valeret ex aliquo capite liberatio, ex eo, qa videatur liberasse tãquàm bene gesserit, valebit tanquàm donatio & re-
15 futatio. *Item vsus istis verbis, quia verbum refutatio, est verbum generale: ergo cõiter ista verba solẽt apponi in instrumentis p notarios. Itẽ dixi, habere rata & grata: quia non posset amplius minor venire cõtrà, de iure vel de facto. Nã si promittitur solùm ratũ habiturũ, intelligitur promisisse de nõ cõtrauenìendo de iure tãtũ: sed veniendo de facto tantùm, non teneretur: vt probatur in duob* glossellis, in l.id quod pauperibus.C.de episco.& cleri.& ibi hoc nota.Bart.in l.metum. §. volenti.ff. quod metus causa. & ad differentiã inter ratum & firmum facit l. generali.C.de sacrosanctis ecclesi.& l.illud. ff. de iure patronatus. & l.si pater.ff.de ritu. nupt.Item dixi, ratione minoris ætatis, vel alia quacunq;
16 ratione:* qa iuramentum simpliciter præstitum, solùm operatur, vt representet eum maiorem: vt nota.in authẽ.sacramenta puberum.C.si aduersus venditio. vnde necessariũ est addere, vel alia quacunque ratione, vel caus. Item dixi, causa cognita, per textum l. qui iure militari. ff. de testament. mili. per quem dixit ibi
17 Baldus & Angel.* quod debitor, qui vult plenissimè liberari, sit caut*, vt in instrumento faciat addere, quòd dicta quictatio etiã ad ignorata, vel incognita porrigitur.& idẽ etiã notat in dicta l. tres frat.es. de pactis.& dixi in cautela præcedenti. Et aduer-

tẽ, quia istud non procederet in muliere, vel minore, propter eorum fragilitatem: vt dixit Baldus & Angel. in dicta l. qui iure militari. per no. in l. sciendum. de verborum obligatio. & l. j. C. de rescinden. venditio. hæc verò clausula tantũ procedit in minore liberante. Sed aduerte, quia, videtur, quòd dictæ clausulæ non sint necessariæ: quia aut minor non læditur propter hanc liberationẽ, & non est opus tanta solennitate. Aut est læsus, & istæ solennitates uidentur esse iniquæ, & propterea non apponẽdæ. Ad quod tu dicas, quòd dictæ clausulæ quandoque sunt necessariæ & iustæ, quandoque non. Nam si minor nõ læditur, tunc multæ de prædictis sunt vtiles, & necessariæ & iustæ, & omnes illæ, ex quibus tollitur omnis præsumptio, vel suspitio metus vel reuerentiæ, vel doli, vel cuiuscunq; alterius fraudis, vel malę suspitionis. Nam licet minor sit læsus, nõ posset cõqueri, quòd dictã liberationẽ fecerit inductus dolo, vel metu, & c. & sic posset rescindi liberatio: vnde hoc casu, dictæ clausulæ sunt necessariæ, vel saltẽ vtiles & iustæ. Si verò minor esset in veritate læsus ex dicta liberatione, puta quia tutor malè gubernauerat facta minoris: & tũc aut intentio minoris est, ex aliqua iusta causa, puta quia eũ filius, vel nepos tutoris, velle liberare ipsum quõdam tutorem suum etiã de omni eo, quod malè gubernauit, & hoc vult facere ex certa scientia, & tũc idem valet, quòd dictæ clausulæ sunt vtiles & necessariæ, ac etiam iustæ, & apponi possunt etiã in foro cõscientiæ, dummodò declaretur prius minori virtus & potentia dictarum clausularum, & in quo prosunt, vel noceant sibi in causa: sicut certioratur mulier de Velleiano: vt habetur in l. iubemus. C. ad Velleia. & in l. sciẽdum, ff. verborum obligatio. Tu, qui es notarius, poteris vti dictis clausulis, sed non aliter, vt statim dicam. Aut intentio minoris est absoluere olim tutorem suũ: quia credit ipsum bene gubernasse, & si aliter crederet, non liberaret eum: & tunc dico, quòd dictæ clausulæ pro maiori parte non sunt honestæ, imò iniquissimæ: quia sunt præter & contra intentionem minoris, & per eas iniustè deciperetur, & ideo hoc casu notarius nunquàm apponat eas, per quas excludi posset à beneficio restitutionis in integrum, quin possit docere de sua læsione & interitu, non apponat hoc casu sacramentum minoris, 18 * quod est fortissimum vinculum de iure canonico: vt habetur in capitulo, cum contingat. & capitulo, si verò. extrà de iureiurando. quia potest saluari sine interitu salutis eternæ iurantis: vt ibi. sed cum interitu animæ deferentis, vel notarij scribentis, vel aduocati, aut procuratoris, vel alterius hoc consulentis, vel alicuius autorãtis: & hoc modo, & in hoc casu, intelligo quod dixit Cyn. in dicta authentic. sacramenta puberum. C. si aduersus vendi. in prima quæstione. vbi dixit, quòd illa authentica, siue consuetudo, vt deferatur iuramentum, est erronea, & multos misit ad inferos, & multa patrimonia iniquè acquisita exinaniuit & destruxit: quod est necessarium, & bene nota contra multos, & maximè aduocatos, qui hoc consulunt, vt videantur sapientes,

quod nunquàm tu facias.

a Calculator. *Calculatores rationũ deputati per iudicẽ ad calculandũ, debẽt iurare. Bal. i l. hac edictali. §. his illud. ij col. versi. pone cõsules mercatorũ. C. de sec. nup. & dicũt arbitratores secũ dũ Bal ibi. & per Bart. in cõs. ... magnificentiæ vestra. & tex. not. in l. si res ... C. de pig. & in l. si cui liber tas. de cond. & demon. & ibi Imo. & Pau. de Ca. qui dicit eos habere iuris.*

Cautela qualiter debeat emanare rescriptum à principe, ad hoc, quòd quis posit audiri in causa, in qua non appellauit. CCXXII.

a *Rescriptum impetratum à principe, ad hoc, ut aliquis audiri poßit, ipso iure nullum existit.*

SVPPLICATVR sæpißime principi, quando causa est decisa & finita, à qua amplius appellari non potest: quia transiuit in rẽ iudicatam: pura, quia sunt latæ tres sententiæ conformes: vt l. prima. C. nemini liceat in vna eademque causa tertio prouocare. & cap. sua nobis. extrà de appellatio. vel quia nõ fuit appellatum. & sic victus eiacquieuisse videtur. l. ab eo. C. quomodo & quando iudex. vel quia post sententiam incepit soluere, vel terminũ petijt ad soluendum. C. de re iudica. l. ad solutionem. vel quia fuit appellatum, & deserta est appellatio per lapsum anni, vel ex causa biennij, vt in authen. ei qui. C. de tempo. appel. & capitulo, cùm sit Romana. de appellati. & habetur in capitulo, ex ratione. eod. tit. & à principe obtinetur rescriptũ, vt iterũ causa audiatur, & terminetur: & multi credunt, quòd tale rescri-
1 ptum valeat. *Sed tu dicas contrarium, quia imò est ipso iure nullum: vt est textus in l. causas, vel lites. C. de transact. & l. finali. C. senten. rescin. non pos. & l. finali. C. de errore aduoca. imò plus dico, si quis tale rescriptum impetrauerit, nõ solũ erit nullum, & suo desiderio carere debebit, vt dictis iuribus, sed etiam ignominiæ pœna notabitur, id est, efficietur infamis: vt est textus multũ singularis in l. finali. C. vt lite pendẽte. qui textus procedit, siue non sit appellatum, vel appellatio sit deserta, vt ibi dicitur in tex. siue etiã bis sit appellatum, & propter hoc nõ posit amplius appellari: siue nõ posit appellare: quia fuit contumax, iuxta l. ex cõsensu. §. finali. ff. de appella. & l. secunda. §. finali. cũ ibi notat. ff. quãdo appella. sit. vt vult glo. not. in dicta l. finali. C. vt lite pendẽ. Sed ad hoc vt dictũ rescriptum valeat, cautela est, vt dicatur non obstãte l. finali. C. sen tent. rescin. non pos. & l. fina. C. vt lit. pendent. cum simili. vt not. glo. in d. l. vltima. senten. rescindi non posse. facit quod notat Bartol. in l. vacuatis. C. de decurio. lib. x. & puto etiã, quòd sufficiat, si diceretur, non obstantibus aliquibus legibus, vel statutis in contrarium facientibus, per not. in aut. hoc inter liberos. C. de testamentis. & l. si qs in principio testamenti. per Bartol. ff. de leg. j. & l. fin. C. si contra ius, vel vtili. publi. & per Canonistas, in capitu. quæ in ecclesiarum. extrà de constitutio. & per Antonium de Butrio. in cap. primo, eodem titulo. verius tamen, vbi iura ciuilia obseruantur, seruatur cõtrarium: quia huiusmodi rescripta seruantur, quando sunt impetrata seruatis solennitatibus Venetiarum: etiam

etiam si nō sit clausula, nō obstante. quod nota, quia pauci aduertunt.

Cautela instruens patrem, uolentem filios naturales legitimare. CCXXIII.

1 *Matrimonio subsequenti omnes filij legitimantur.*

HABENS filios naturales, eos
a legitimare[a] nō potest, nisi per matrimoniū tantùm subsequēs, quādo eorū mater est talis mulier, quā pater posit vxorē commodè habere: vt est tex. cū glo. singulari in authenti. quibus modis natu. effi. legitimi. §. sit igitur licētia. quæ incipit, id est, nō permittimus. collatiōe sexta. & idē hoc tenet ibi Ange. & Bald. in capitulo, illud. in fi. prima columna, extrà de præsumptio. Et ideo tu, qui vis legitimare filios tuos, sis cautus, vt aduertas, si potes commodè contrahere cum matre filiorum: quia oportet cum ea contrahas matrimo-
1 nium:[*] quia per subsequentiam matrimonij legitimabūtur. l. cùm quis. & l. nup. C. de natu. lib. & capitulo, tāta. extrà qui filij sint legiti. vel si non vis eam capere in vxorem, sed solùm filios legitimare, per rescriptū principis, facias, quòd dicatur in rescripto, non obstante, quòd eorum matrem posit pater commodè in vxorem accipere, vel non obstante dicto §. sit igitur licentia. per ea quę dicta sunt in præcedenti cautela. Ac etiam sis cautus vlterius, si faceres legitimare eos à comite Palatino, habente potestatem ab Imperatore legitimandi, vt inspicias verba sui priuilegij, iuxta cap. porrò. extrà de priuile. & l. fideiussores magistratuum. §. Aurelio. ff. de fideiusso. vt si in eo non reperies, quòd habeat potestatem legitimandi naturales: etiam si pater eorum posit matrimonium cōtrahere cum matre, vel si nō est clausula, quòd posit legitimare, non obstante dicto §. sit igitur licētia, quòd non confidas de dicto priuilegio, p ea quæ dicta sunt. Itē & tertio sis cautus, quando vis impetrare huiusmodi rescripta ab Imperatore, vel Papa, vt in eis dictā clausulam apponi facias.

a Legitimare. *Legitimatio, quot, & quibus fieri potest. Insti. de hæredi: quæ ab intest. deferū. §. j. & in aut. quibus mod. natu. effi. legi. Bal. in l. eam quā. ix. col. C. de fideic. & Ant. Ros. in tra. legi.*

Cautela in fauorem hæredis, ut non posit cōueniri infra certum tempus à creditoribus hæreditatis. CCXXIIII.

1 *Hæres, dum inuentarium fit, alicui nō tenetur.*

INSTITVTVS hæres si vult habere dilationem aliquā, infra quā non posit conueniri à creditoribus hæreditarijs, vel legatarijs post aditā hæreditatem, etiā qn̄ hereditas est soluēdo, cautela est, vt cōficiat inuētariū, & incipiat ipsum infra triginta dies à die aditæ hæreditatis, & compleat in fine triū mensiū, si res hæreditariæ sunt præsentes, & si absunt, in fine anni, iuxta l. fi. §. si autem dubius. C. de iure delib. & interim infra dictū tempus, quo inuentariū cōscribitur, nō poterit hæres conueniri à creditoribus hæreditarijs, vel legatarijs, nec ab eis inquietari, nec ad iudicium trahi, nec poterūt etiam p hypothecariam res hæreditariæ vēdicari, & sic habebit dilationem triū mensium, vel vnius anni, inuitis cre

ditoribus & legatarijs: vt est casus in l. fin. §. donec. C. de iure delib. & est gl. in dicto §. si aũt dubius. in verbo, immisceat. quæ dicit per d. §. donec.
1 * q interim dum fit inuentarium, hæ res non tenetur alicui. & idem notat Azo, in summa. C. de iure delibe. in versi. effectus autem huius inuentarij. Et aduerte, quia istud beneficiũ dilationis durat, donec conscribitᵉ inuẽtariũ, vt dixi. & ideo sis cautus, vt nõ cõpleas, nisi in fine triũ mensiũ, vel anni, quia si cõpleres prius, posses conueniri ante lapsum dicti tẽporis: vt probatur in d. §. donec. & ita sentit Azo, in dicto versi. effect⁹.

Cautela pro emente ab hærede
a res hæreditarias a, quòd instrumentũ dicat, quòd soluit illã pecuniam pro satisfaciendo creditoribus, & legatarijs, ac ipsis præsentibus. CCXXV.

2 *Res heredi. Emptor hæreditatis, an & quomodo teneatur ad debita uẽditoris. gl. Bar. & Io. de Pra. in l. si actor. ij. col. ff. de procu. Item etiã ad ea, quæ soluit hæres uẽdens creditoribus, uel legatarijs. Ale. contra, & Pau. de Cast. in l. ij. C. de leg.*
3 *Hæres si simpliciter uendiderit, non dicendo, causa satisfaciendi creditorib⁹, uel legatarijs, an tunc emptor conueniri poterit.*

QVANDO quis emit aliquã rẽ hæreditariam ab hærede, qui conficit inuentarium solenniter, nõ potest conueniri à creditoribus hæreditarijs, vel legatarijs: vt l. fi. §. & si præfatam. C. de iure delibe. secundũ quod ibi notas, quod intellige, quãdo hæres vẽdidit dictam rem pro satisfaciendo creditoribus, vel legatarijs hæreditatis: vt in d. l. fi. §. licẽtia. id est ibi, p soluẽdis debitis, vel legatis: & quando pecunia soluta per emptorem, fuit soluta per hæredem creditoribus, vel legatarijs: vt probatur in d. §. & si præfatam. in fin. ibi, quarum precia in legata, &c. & si ista duo concurrũt, res nõ habet dubiũ
per dicta verba. * Sed dubium est, qd 1 si hæres vendidit simpliciter, nõ dicendo, causa satisfaciendi creditoribus, vel legatarijs, an tũc emptor poterit conueniri. Et videtur, q sic: qa quando quis vendit rẽ, in dubio vendere videtur iure proprio, & pro se: vt notat Bar. in d. §. & si præfatam. & Bal. clarius in l. mater. in fi. C. de rei vendi. vnde non videtur vendidisse pro satisfaciendis creditoribus, vel legatarijs. & ideo dominus Pau. de Cast. in dicto §. & si præfatã. in fine, dicit, q emptor nõ erit secur⁹, & propterea debet esse cautus, quãdo venditur sibi, vt dicatur in instrumẽto, quòd venditio fit causa satisfaciẽdi creditorib⁹, vel legatarijs: quod teneo esse verũ, quãdo pecunia non fuisset soluta creditoribus: vel legatarijs, per dictum §. & si præfatam. in fine, & per dictum §. licentia. Sed si pecunia fuisset soluta creditorib⁹, vel legatarijs, teneo, quòd ipse emptor erit securus. & hoc tenet Bald. secundùm Odof. in dicto §. & si præfatam. in versicu. penult. & maximè hoc procedit, quando immediatè recepta pecunia, hæres soluit creditoribus, vel legatarijs, quia ex isto actu sequenti declaratur volũtas hæredis, quòd vendiderat causa satisfaciendi, sicut fecit, per l. si seruus plurium. §. fin. de lega. j. Sed si hæres vẽdidisset pro satisfaciendo creditoribus, vel legatarijs. & in veritate non

satisfe

satisfecisset, nunquid emptor esset securus? credo ꝙ nō: per dictū §. & si præfatam. in fin. Et ideo, vt tollantur istæ dubitationes, emptor sit cautus, vt faciat apponere in instrumēto venditionis, quòd hęres vendidit pro satisfaciendo creditoribus, & legatarijs, & exburset pecuniam ipsi hæredi, præsentibus creditoribus & legatarijs, & recipiētibus dictam pecuniam ab hærede: & ita scribatur in instrumento venditionis, siue solutionis pecuniæ factę per emptorem, & tunc erit securus. facit, quod no. in authen. hoc ius porrectum. C. de sacrosanct. eccles. & x. quæstione secunda, ca. hoc ius porrectum. & l. vltima. ff. de iniusto testa.

Cautela, quòd inuentarium tutoris de rebus pupilli, prosit ipsi pupillo hæredi, CCXXVI.

1 *Inuentarium quotuplex esse dicatur.*

2 *Inuentarium, quod tutor facit pro administratione tutelæ consequendæ, an ipsi pupillo prosit, ut inuentarij utriusque beneficio uti possit.*

1 DVPLEX est inuentarium, *vnum tutoris, de quo in l. tutor qui repertorium. ff. de administratio. tutorum. Aliud est hæredis, de quo in l. fina. C. de iure deliber.
2 *Sed est dubium, nunquid inuentariū, quod facit tutor pro cōsequenda administratione tutelæ, prosit pupillo hæredi, vt possit vti beneficio vtriusque inuētarij. Dicas, quòd nō: quia ista inuentaria requirunt diuersas solennitates: & in multis discrepant inter se, vt patet ex his, quæ habētur in d. l. tutor, qui repertorium. in princip. & in dicta l. fin. & ita tenet Bar. in l. in ratione. §. quod vulgo. in penulti. colum. ibi, quæro, tutor. ff. ad l. Falci. & Bald. in d. l. fin. §. cùm igitur. in penulti. colum. ibi, etiam soluta est quæstio. & idē tenet dominus Paul. de Cast. in §. & si præfatam. in fine. in ea. lege. & in cōsilio suo xxviij. versiculo, super secūdo. In quibusdam tamen locis est cōsuetudo, quòd inuentarium tutoris sufficiat pupillo hęredi, quæ consuetudo seruanda est, argumen. l. secun. C. quemadmodum testament. aper. dummodò probetur: aliàs iudicandum esset secundū ius commune, secundùm Baldum in d. §. cùm igitur. verùm quia pupillo esset magna expensa, duo inuentaria, & bis bona sua describere, cautela est, quòd fiat tantùm vnum inuentarium per tutorem, in quo seruentur solennitates vtriusque inuentarij, & sufficiet pupillo. Et licet dicatur in l. fin. §. sin autē dubius. ꝙ inuentarium debet inchoari post aditam hæreditatem, tamen poterit de voluntate etiam inchoari & fieri, licet non de necessitate: & ita pluries practicari feci.

Cautela contra statuta dispenētia, quòd contra instrumentū non possit opponi aliqua exceptio, etiam simulationis, quòd agatur corā iudice ecclesiastico. CCXXVII.

1 *Lex quantumcunque dura, seruanda est.*

2 *Statuti propter iniquitatem, ad ecclesiæ subsidium recurri potest.*

3 *Statuta nutrientia peccatum, ecclesiæ subijciuntur.*

STATVTA quandoque dispônūt, vt contra instrumentum nō possit opponi aliqua exceptio: quo casu intelligitur, quòd non possit oppo-

opponi etiã exceptio simulationis: vt notat Bart.in l.ij. §.ij.ff. quod vi, aut clàm.& Bal.in l.j C.plus valere quod agitur.& aliquãdo expressè dicitur, quod exceptio simulationis non posset opponi,quo casu nõ est dubium,quod nõ poterit opponi:vt not. Bal.in l.fi. §.in cõputatione.in fin.
2 C.de iure delibera.* quia lex quantumcũq; dura,seruãda est.l.prospexit.ff.qui & à quibus.& quia paria sunt,non habere exceptionẽ,vel allegare eã nõ posse:vt est gl.singularis in l.qui habebat.ff.de manu.test. & no.Bald.in l.siue generalis.C.de senten.pas.Sed quod remediũ est,vt prædictis statutis nõ obstãtibus,possit de iure contrauenire,& opponi exceptio simulationis?dic,quod ppter iniquitatẽ statuti,põt recurri in subsidiũ ad ecclesiam,secus autem,si statutum non remoueret exceptionẽ, sed assignaret certum terminum,nõ dicitur iniquitas,sed iustitia positiua:vt l.prim. §.pueritiam.in verbo, ratus.cum glo.ff.de postu.vt singulariter no.Bal.in dicto §.in computatione.in fine.& intelligo quòd potest recurri ad ecclesiam in subsidiũ, propter iniquitatem statuti,nõ propter iustitiam denegatam à statuto: & sic poterit procedi coram iudice ecclesiastico de simulatione, iuxta cap.licet ex suscepto.& cap.ex tenore.cũ ibi nota.extrà de foro compe. & poterit etiam procedi,si aduersarius propter hoc erit in peccato per denunciationem Euãgelicam.iuxta no.in ca.nouit extrà de iudi.& idẽ
3 dicas in similibus,* vbi statuta essẽt iniqua, & nutrirent peccatum:quia tunc dictis duobus modis posset ad ecclesiam in subsidiũ recurri,quod singulariter & perpetuò tene mẽti.

Cautela pro illo,qui facit actum iudicialem,præsente suo aduersario,& quòd in iudicialibus tacens habetur pro consentiente: & repetitur supra per eundem. CCXXVIII.

1 *Verba aduersarij qui non acceptat,ex illis se iuuare non potest.*
2 *Sententiis uel interlocutoriis,ubi appellationi locus non est,nullus uidetur cõsentire,nisi per decem dies taceat,uel per alium actum consensum exprimat.*
3 *Actis iudicialibus,in quibus appellari potest,simpliciter contradicere non sufficit,nisi appelletur.*
4 *Interlocutorijs,grauaminis causæ insertæ esse debent.*

Si sit aliquis actus,vel aliquid dicatur,aut offeratur in iudicio ab vna parte,altera præsente audiente, & tacente, & non acceptante, non præiudicat dicenti,vel facienti,aut offerenti:vt est text.cum glo.secun. not.in l.tertia.C. de repudi.hæredita.& ibi Doctores.& maximè Baldus,qui dicit per illum textum.cum
1 glo.* quòd qui non acceptat verba aduersarij,non potest se ex illis verbis iuuare:idẽ si dissimulat.Et ideo cautela est,quòd aduersarius faciat scribere tali præsente,& acceptante & in parte & partibus pro se facientibus,contra se non consentiente, sed si iudex facit actum aliquem parte præsente,cui displicet,debet contradicere:& ideo sit cautus,vt in actis apponi faciat parte præsente,& contradicente.aliàs si nihil diceret, videretur cõsentire:vt probatur in l. prima. C. de rela. & ibi hoc notat Bartolus,& Doctores, idem notat

Bart.in authentica, ſi quis in aliquo
documento.in fine.C. de eden. & l.
fi.ff.quãdo appella.ſit.& Abb. Sicu.
in cap. intimaſti. extrà de appella.
2 *In ſententijs verò,vel interlocuto-
rijs,vbi appellationi locus non eſt,
nõ videtur cõſentire,niſi taceat per
decẽ dies:vel per aliũ actũ exprimat
cõſenſum:vt l.ab eo.C.quomodo &
quãdo iudex.& l.ad ſolutionem. C.
de re iudica.& in aut.hodie.C.de ap
pella.ſecundũ Bartolũ,in d.l.j.C. de
rel.& non ſufficit,ꝙ pars, cõtra quã
3 lata eſt ſentẽtia cõtradicat: *quia in
actis iudicialibus, in quibus poteſt
appellari,nõ ſufficit ſimpliciter con
tradicere,ſed debet appellari:vt ſin-
gulariter dicit Inno.in capitu. quod
ad conſultationẽ.in fine,extrà de re
iudica.quẽ ſequitur Ioan.de Imo.in
l.ille à quo.§.ſi de teſtamento.ff. ad
Trebel.& Ange.de Areti.in §.præ-
tereà quaſdã.Inſtitu.de actio.in ma-
teria actionis ad exhibendũ. Sed in
contrariũ videtur text.in aut.ſi quis
litigantiũ.in prin.C.de epiſco.audi-
en.in verbo,cõtradicat. vbi videtur
probari,ꝙ ſufficiat contradictio in-
fra decẽ dies,ſecundũ Bald. & Paul.
de Caſt.ibi,ſed dicas,ꝙ tunc contra-
dictio ſufficit,& habetur loco appel
lationis,quãdo ex alijs cohęrentijs
apparet contradictũ animo appellã-
di:puta, quia petiti ſunt apoſtoli,vel
quia cõtradicens ſubmiſit ſe iuriſdi-
ctioni ſuperioris,ſecũdũ Baldũ ibi,
qui ita intelligit illũ textũ,& poſſet
hoc procedere in ſentẽtia diffiniti-
ua, à qua põt appellari ſolo verbo,
ſine expreſſione alicuius cauſæ: vt l.
prima,in fine,cũ ſequen.ff.de appel
4 la. *Sed in interlocutoria non pro
cederet,niſi cauſæ grauaminis eſſẽt
in contradictione inſertæ.l.appellã-
ti.de appel.cũ ſimilibus.ideo ex prę-
dictis poteris eſſe cautus, qualiter
debeas facere,quando in iudicio a-
liquid fit à parte, vel iudice: quod
not.quia quotidianum.

Cautela, pro illo,qui adiuit hæ-
reditatẽ, quomodo poterit il-
lam repudiare,uel illi renun-
a ciare [a]. CCXXIX.

a *Renunciare.* *Renũciationis ſucceſſionis forma eſt,uidelicet renũcio,& do fratribus partẽ meã hæreditatis paternæ, nõ ſic,renũcio partẽ meã.Pau.de Ca. in l.ſicut.C.de repu.hæredi. Vide formã inſtrumẽti dictarũ renũciationũ, in Spec.de pactis. §.ij.in j.colum. ubi plenius.*

1 *Hæreditatem qui adiuit,ipſam repudiando,amittere non poteſt.*
2 *Hæreditatem paternã, uel maternam ſi filia adiuerit,& poſteà cùm maritatur,ad inſtantiam fratris dicat,repudio hæreditatem paternam, uel maternam,repudiatio nihil ualet.*
3 *Propoſitum in propoſito ſicut operatur,ita oppoſitum in oppoſito.*
4 *Naturalius nihil eſt,quàm eo uinculo unũquodque diſſolui,quo ligatum eſt.*
5 *Verbum unum,quòd impropriè capiatur ad hoc,ut aliquid operetur, nullũ inconueniens eſt.*

1 QVI adiuit *hæreditatẽ,non po
teſt ipſam repudiando amitte-
re:vt l.ſicut.C.de rep.hæredi.quę eſt
bona lex pro puellis, quę maritãtur
à fratribus,qui faciũt eas repudiare
hæreditatẽ paternã, vel maternam,
in locis,in quibus ſuccedunt filię ſi-
cut maſculi,ſicut de iure communi:
vt l.maximũ vitiũ.C.de liberis præ-
2 teritis. *Nam ſi filia hæreditatẽ pa-
ternã,vel maternã adiuerat, & poſt-

eà cùm maritatur, ad instantiam fratris dicit, repudio hæreditatē paternam, vel maternā, nihil valet repudiatio: & ea nō obstante, potest partem suā auocare: & ideo debet esse cautus frater, vt soror nō dicat, repudio, sed dicat renuncio, & dono tibi partē meam, quā habeo, vel habere spero in hæreditate paterna, vel materna: qđ perpetuò tene menti, quia notarij nō intelligētes, de facili possent errare in cōcipiendo verba, secundū domin. Pau. de Castr. in dicta l. sicut. Sed aduerte, q̄ ista cautela esset necessaria, si dicta l. sicut. intelligeretur indistinctè, videlicet q̄ ille, qui adiuit hæreditatem, vel in ea se immiscuit, nō posset ipsam repudiare: nec quo ad suū commodū, vel fauorē, nec quo ad ipsius præiudiciū, prout intellexit Iacob. de Aretio & Cyn. ibi, qui reprehendunt glo. penultim. ibi. & pro hoc facit textus in d. l. sicut. ibi, nec quòd confessos in iure pro iudicatis haberi: quia illa verba præsupponunt in damnū confitentis. Sed si teneremus. q̄ illa l. sicut. intelligatur solùm, q̄ dicta repudiatio nō valeret in fauorē repudiantis, quia conueniebatur ille, qui adiuit, à creditoribus hæreditarijs: sed in eius præiudiciū sic, puta, quia conueniebatur ab illo, qui dicebat se esse hæredē, prout intellexit glo. & Angelus, tunc nō esset necessaria ista cautela, & pro ista parte, q̄ repudiatio hæreditatis iam aditæ valeat in præiudiciū repudiantis, videtur tenere glossa penultima & vltima in dicta l. sicut. & facit ratio, quam allegat: quia dicta repudiatio habet vim cuiusdam renūciationis. l. postquàm liti. C. de pactis. Item quia ista 3 2 4

procedūt à pari, nō posse adire postquàm repudiauit, & nō posse repudiare, postquàm adiuit: vt d. l. sicut. sed si primò repudiasset, deinde interrogatus ab vno, si est hęres, respōdet, q̄ sic, habetur pro hærede, quātùm ad ipsum interrogantem: vt est text. cū gl. fi. in l. fi. ff. de interrog. actio. & dixi s. in cautela: ergo econtrà videtur dicendū, quando prius adiuit, & posteà ad instantiā vnius repudiauit, vt repudiatio sibi noceat, quātum ad illū, & nō quantùm ad alios: * quia sicut operatur propositum in proposito, ita operatur oppositū in opposito: vt l. fi. in fin. ff. de leg. iij. & l. sed & si cōtra tabulas. ff. de valg. & pup. & no. Bart. in l. inter stipulantē. §. sacram. de verborū obligatio. Itē quia licet repudiatio a no teneret, tamen nō licet sibi, vel hæredi suo venire contra factū suū. l. per fundū. ff. de serui. rustic. pręd. & l. post mortem. ff. de adoptio. Itē quia repudiando videtur hæreditatē habere p̄ derelicta. l. j. & ij. ff. pro derelicto. & maximè si nūquàm habuit possessionem bonorū hęreditatis: quia tunc cessat l. si quis vi. §. differentia. ff. de acqui. posses. * Itē quia nihil tam naturale, quàm eo uinculo vnūquodq; dissolui, quo ligatū est: vt l. nihil tā naturale. ff. de reg. iur. & sola & nuda voluntate aditur, & quęritur hęreditas. l. pro hærede. in prin. ff. de acquiren. hæredi. igitur debet sola voluntate posse amitti, per d. l. nihil tam naturale. & per no. in l. j. C. de pactis. Itē hoc maximè procederet, quādo fuisset adita hæreditas per cohæredem: quia facta repudiatiōe, fuit habita pro derelicta, & acquisita cohæredi. l. j. §. ijs ita. C. de cadu. tollen. Item

Item, quia repudiando, videtur fateri se nunquã adiuisse, vel si aliquid fecit, propter quod præsumatur adiuisse, sed nunquàm habuisse in rei veritate animũ adeũdi: & sic, quod verè non adiuerit, & ita contra confessionem suã ipse, vel hæres suus cõtrauenire nõ potest. l. de ætate. §. primo, de interroga. actio. & ita reperio consultum per Baldũ, in consilio suo cxxxviij. quod incipit, Ioannes Symeonẽ & Petrũ filios suos. in fine. v. colũ. versiculo, circa tertiũ repetam illud. Et istã opinionem puto veriorem: quia licet quis non possit hæreditatẽ aditam propriè loquendo, repudiare: vt dicta l. sicut. C. de repudi. hæredi. tamen in sui præiudicium potest, maximè in casu nostræ quæstionis, in quo verbũ, repudiatio, nisi operaretur, nihil valeret: & ideo, vt potius valeat dicta repudiatio, quàm pereat, expono verbũ

5 repudiatio, pro renũciatione. *Nec est inconueniens, quod vnũ verbum capiatur impropriè ad hoc vt aliquid operetur: vt cap. cùm dilectus. extrà de consuetu. & argu. glo. not. in l. & a puto. §. primo. ff. famil. er. cũ ibi no. & præsertim cùm dicta verba repudiationis, sint prolata à muliere, vel à minore, qui cõmuniter ignorant vim & potestatem vocabulorum. & pro hoc allego gl. singu. in l. quoties. C. fami. ercĩscund. & dicit, quod omnes testatores nesciunt dicere, heredem instituo. & ex prædictis concluditur, quòd cautela domini Paul. non est necessaria, tamen est vtilis, vt euitentur opiniones.

a Repudiat. *Repudiãs quibus casib⁹ teneat, Bald. in rubr. C. si qs ali. test. phi.*

Cautela, quando quis non potest probare per testes, uel instrumẽta, illud, quod sibi debetur, qualiter testes sunt ponẽdi sub cortina, ad intelligendum cõfessionem. CCXXX.

1 *Testis dictum de auditu an ualeat, quando paries, uel cortina est in medio inter testes, & contrahentes.*

2 *Testis testimonium de sensu proprio, auditus uerborũ alterius ualet, quãdo ipse testis loquentis uocem notam habeat, licet personam loquentem non uideat.*

3 *Solennitas maior requiritur in testamento, quàm in codicillis, uel in donatione causa mortis.*

QVANDO quis nõ potest probare per testes, vel instrumẽta, vel aliter, illud, quod sibi debet ab vno, nec in præsentia testiũ debitor vult cõfiteri, & creditor vult extorquere confessionẽ, ita vt possit eam legitimè probare, solet adhiberi ista cautela, vt creditor faciat venire aliquos testes in quadam camera iuxta suam, in qua possit audire ea, quę in alia dicentur, vel faciat eos stare super lecto, in eadẽ camera, cortina a existente in medio, vt videri nõ possint, vel sub lectica, deinde ducat debitorẽ in dicta sua camera, & interroget subtili mõ, seu ingenio, quomodo est debitor suus in tanta quãtitate, & quod promittat sibi nescienti, qui interrogatus in pręsentia testiũ nõ cõfiteretur, credens ab alio non audiri, faciliter induceretur ad cõfitendum, & promittẽdum debitum, & posteà testes poterunt examinari, qualiter ipsi audiuerũt talem confitentem debitum, & promittentem soluere, licet non viderint eundem, tamen habeant eius loquelam notam,

tam,& viderint ipsum ingredi domū,& tale testimoniū valebit, & ad hoc cōmuniter allegatur glo.l.ij.§. idē Labeo ait,cū quæritur.In ver.audierint. quæ incipit,sic ergo dixerūt. ff.de aqua plu.arcē.quę videtur
3 velle, *ꝙ valeat dictū testis de auditu,quando paries,vel cortina est in medio inter testes,& cōtrahētes,vt notat Barto.& Docto.in d.§.idē Labeo.& Cyn.& Doct.in l.si nō speciali.C.de testamē. & videtur esse tex. cum glo.in verbo,auditu.& ibi Doctores.in c. prætereà. extrà de testi-
4 bus. & fundamētū est in hoc, *quia regulariter valet testimoniū de sensu proprio auditus verborū alteri*, quando testis habet notam vocē loquentis, licet personā loquentē nō videat,vt l.testium.cū authen.rogati.ibi posita.C.de testibus.& xiiij. q. ij.c.j.& iij.q.ix.c. testes. & ibi tenet dominus Matthęus de Mathesi. in cxxv.notabili.quod incipit, nota ꝙ regulariter valet testimoniū.Sed in contrariū facit,quod notat Frācisc. Accur.& Cyn.in d.l.si non speciali. vbi dicūt indistinctè, nō valere tale testimoniū,quia in teste requiritur visus. C.de testib*.l.testiū.ibi,pręsto fuerunt.vnde secūdùm Bart.in d.l. si non speciali.testes qui non possunt videre propter obscuritatē noctis, non probant. facit quod not. in l. si cum exceptione.§.in hac.ff.ꝙ metus causa.& quod dicam in sequenti cautela. Itē in contrarium facit ratio,qa posset esse, ꝙ debitor ꝑpter infirmitatem,vel aliam causam mutasset vocē suam cōmunem, & proptereà testes qui non viderunt eum loquentem,non possent clarè deponere de ipso,ergo non videntur cōcludere.l.non hoc.C.vnde cognati. l.neq; natales.C.de probationibus. cū similibus. Item quia posset esse suppositus suus,qui eius dicitur debitor,& vocē simularet. Nam dicit Cy.in d.l. si non speciali, se vidisse hominē,qui tam bene transformabat se,& voces alterius,& loquelam assumebat, qui ab vxore illius viri, quē repræsentare conabatur loquēdo,putabatur verus maritus esse.Itē in contrariū videtur tex.in d.l. si nō speciali.ibi,in conspectu testatoris. & in l.si vnus.ibi,vel coram testatore omnes eodē loco. C. de testamentis.vbi probatur,ꝙ testes debent videre testatorē. Itē videtur esse text. cū glo.in d.c.prætereà.extrà de testibus.vbi videtur probari,nō sufficere testes deponere de auditu, cortina in medio existēte,nisi alia adsint admınicula. Item quia glo.in d.l.ij. §.idem Labeo.nō videtur probare id,ad quod allegatur,quia gl.ibi nō videtur determinare, sed loquitur interrogatiuè,dum dicit,quid enim si paries vel cortina,est media inter testes,& contrahentes, & testatorē, & sic solùm quærere videtur, & non decidere.Et ita aliqui respōdent ad illam glossam. Ego autem in hac materia quotidiana & vtili, ita puto esse distinguendum:Aut loquimur in testamento,aut in matrimonio, aut in contractibus, vel quasi,aut in maleficijs,vel quasi.Primo casu,si loquimur in testamento, & tunc teneas, quòd non sufficiat dicta cautela, qa oportet, quòd testes videant testatorem,per d.l.si non speciali. & l. si vnus.C. de testamentis. licet gloss. dixerit contrarium in d.l.ij. §. idem Labeo. quæ communiter in hoc reprob

probatur ibi per Doc.& in d.l.si non speciali.per Cy.& Doctores. Aliqui tamen conantur saluare illam gloss. dicendo, quòd illa gloss. non decidit, sed loquitur interrogatiuè dubitando, vt s.dixi. Secus fortè esset in codicillis, vel donatione causa mortis, * quia maior solennitas requiritur in testamento, quàm in codicillis, vel donatiõe causa mortis, l. hac consultissima. C. de testa. me. coniuncta l.fin.C.de codicillis.& l.fin.C.de donat. causa mortis. & hoc vult do. Mattheus de Mathesil. in dicto suo no.cxxv.quod incipit, Nota, quod regulariter valet testimonium. In matrimonio non credo, vt faciant plenã fidem, sed cũ alijs adminiculis sic, vt in c.prætereà.cũ glo.extrà de testib. quam ita intelligo. In cõtractib⁹ verò, vel quasi, teneo, quòd probẽt sufficienter: vt not.glo.iij.quæst.viij.testes.& ita potest intelligi in d.§.idẽ Labeo.& per no.in §.si verò absunt. in authen.de hæredi.& Falc.col.j. & per Cyn. & Iacob. Butri.in l. test.ũ. C.de testibus,& per Specul.in tit.de testib. §.j. versic.item quòd causa.& per Ioan.de Imo.in d.§. idẽ Labeo. & ibi per Docto. In maleficijs dic, vt dicam in sequenti cautela. & intelligo prædicta, quando testes habent notas contrahentium voces, vt not. per Doctor.in iuribus præallegatis. Item intelligo omnia prædicta esse subijcienda arbitrio iudicis, qui habeat considerare, si testes habebant verè notas voces, & si decipi potuerunt per prædicta,

a In medio cortina existente. *Testes testamenti debent uidere testatorem. l.si nõ specialis.& ibi omnino Docto.& Alex.C.de testi.ideo si cortina est in medio, non probãt nisi uiderint. Barto in l ij. §.idem Labeo.in j.colũ. uersi ulterius uenio ff de aqua plu.arcen ubi dicit, secus in contractibus.ut ibi etiam per Alex.& Io.And.in c.ex literis de cõsue.post glo.in uer.audierint.quæ dicit testes probare, licet cortina sit in medio. Item probant actũ, qui percipiat alio sensu quam uisu, secundum Ang in aut.de hæred.& Fal. §.hinc nobis.in ult.col.in prin.uersi. secũdo not. Item uerum, quando testes habent notam uocem contrahentium. Rayn in d. §.idem Labeo.*

Cautela quomodo debeant deponere testes, quando dicunt aliquem commisisse delictũ de nocte. CCXXXI.

1 *Testiu dictum ualet, si deponat de maleficio de nocte commisso, ad lumen lunæ.*

Si aliquis fuit accusatus, quòd de nocte commisit aliquod maleficium, & testes deponunt se vidisse, Cautela est, vt inspiciatur, si illa nocte luna lucebat, qa si non erat lumẽ lunæ, poterit & debuit capitulari & probari, quòd illa nocte maximè illa hora, qua dicitur maleficium commissum, luna nõ lucebat, & propter hoc testes non potuerunt bene videre, quia nox erat obscura, & si testes aliqui de maleficio dixerint, reprobabuntur, vt probatur per glo.notabilẽ in l.si cũ exceptione. §.i hac.super versi.ignorantiã.in fi.ibi, dũ dicit, cũ talia fiãt de nocte, vel in multitudine hominũ.ff.qd metus cau.se-
1 cundùm Bal.& Ange.ibi.& ita etiam tenet Bald.in l. Arethusa.ff. de statu homi.& in c.j. §.porrò.in titu.q̃ fuit prima causa bene.amit.in vsib.feud. vbi dicit Old.quendã accusatum de

maleficio commisso de nocte, defendisse per dictam glo. & ideo si lumen lunæ fuisset, valerent dicta testium, qui deponerēt de maleficio, secundum Barto. in suo tracta. de teste, per l. nō minorem. C. de transac.

Cautela, quando dubitatur, an aliquis debeat interesse electioni, cautela est, quòd admittatur cum protestatione. CCXXXII.

1 *Electioni aliàs legitimæ non nocet, si non habentes uocem, cum alijs admissi fuerint.*

CVM dubitatur an aliqui debeant interesse electioni, & tēpus instat, ita ꝙ cōmodè non possit recipi ꝓbatio, an de iure hoc eis cōpetat. Cautela est, vt admitti debeant cū ꝓtestatione, vt eorum voces valeāt, si & in quātùm appareat postmodùm eos debuisse iteresse, vt c. Cumana. de elec. & in c. in Genesi. eo. tit.
1 * Nō enim nocet electioni aľs legitimæ, si nō habentes vocē fuerint admissi cū alijs. ita dicit Abb. Sicu. in d. cap. Cumana. in prin. versi. sextò not. cautelam & practicam. quod tu not. pro electione summi Pontificis, vel Rectoris scholariū, vt si dubitaƚ, an aliqui Cardinales possent dare vocem, vľ aliqs scholaris, ne deferaƚ electio, possēt admitti cū dicta ꝓtestatione.

Cautela pro notario, qui nescit ordinare instrumentū in forma solenni, quod alter ex contrahentibus poterit illud dictare. CCXXXIII.

1 *Tabelliones ex se instrumentum inter partes dictare debent, cùm ad hoc teneantur.*

MVLTI tabelliones reperiuntur, qui nesciunt dictare vnū instrumentum in forma solenni, vel si sciunt, vellēt euitare laborē in dictando, ideo vtuntur ista cautela, qa faciunt formam instrumenti, per aliquem contrahentium ordinari, & ipsi posteà scribunt, & in publicā formam redigunt. Quæritur, nunquid possit. dic, ꝙ sic. vt xij. q. ij. cùm redēptor. ibi, scribendā dictauimus. Ipse tamē notarius per se posteà diligenter considerabit singula verba, & qđ
1 ei videbitur, emendabit. * Melius tñ esset, si ipse ꝑ se faceret, cum ad hoc teneretur, vt eleganter not. Spec. in ti. de instru. edi. §. restat. versicul. qđ de hoc. ꝙ faciunt quotidie tabelliones. quē sequitur Abb. Sic. in c. cū P. tabellio. in fi. extrà de fide instru. qđ not. qa quotidianū est, & seruatur in practica. & ꝑ ista semel defendi quēdam Doctorē medicū accusatū Venetijs, apud officiū aduocatorū communis, ex eo ꝙ dederat copiā literarum cōmendatitiarū ad dominū notario vniuersitatis: qui de verbo ad verbū illā transcripsit, & dño misit.

Cautela, quòd quis non admittatur ad officium, nisi sit ciuis, facias quòd unus moueat litem illi, quòd non sit ciuis. CCXXXIIII.

1 *Pœna remotionis ab officio, quantumcunque imponatur, officio durante, de crimine cognosci potest.*

SI quis vult, vt aliquis non possit admitti ad officium, stante statuto, quòd quis non admittatur ad officium, nisi sit ciuis, facias, ꝙ vnus moueat litem illi, quem tu vis non habere officium, quòd non sit ciuis, quia pendente illa lite, etiam si eligatur, non debebit admitti ad illud officiū: vt l. si vt proponis. C. quādo prouoca.

prouoca.non est neces. & ibi hoc tenet Baldus, per illum textum. & si tu vis, vt habeat effectum, opponas tẽpore electionis faciendæ, quia tunc nõ poterit expediri illa causa, & interim alius eligetur, & sic remanebit exclusus. Sed si opponeretur antè, non haberet effectũ, quia illa causa deberet expediri infra illud tempus, in quo facienda esset electio, ad hoc vt possit eligi, si verè esset ciuis, per text. not. in l. j. ff. de glan. legen. & per ea quæ ibi not. Bart. quod no. & facit l. iubemus C. ad legem Iul. repet. & quod notat Bald. in extrauagan. de pace Constan. in vltima charta. in principio. verficul. & nota.* Vbi dicit, quòd quantuncunque imponitur pœna remotionis, durãte officio potest cognosci de crimine, nã si expectaremus finem officij, frustrà fieret amotio, vt d. l. iubemus. Sed non videtur curandum de ista cautela, quia donec durat hæc contentio, non currit tempus officij, per ea, quæ no. Bal. & Doctores in l. contra maiores. C. de inoffic. testa. & Bartolus in l. secunda. §. non solùm. ff. ad Tertul. Sed potes dicere, quòd cautela procedit, quando de necessitate de præsenti debet fieri electio successionis.

Cautela, quando molendinum est destructum impetu aquæ, quomodo constabit, quòd non perdidit eius possessionem. CCXXXV.

a Molendinum fixum in terra, & sub aqua, si fluminis impetu destructum fuerit, nisi reædificetur, eius possessio amittitur.

QVIA hoc mane legimus l. si qs ex argentarijs. §. si initium tabularũ. ff. de eden. vbi gl. fecit mentionem de molendino a. Propterea ponamus vnam cautelam in materia molendinorum. * Nam si aliquis habuit molendinum fixum in terra sub aqua, quod impetu fluminis, vel aliter destructum est, si non reædificatur, perditur possessio, vt habetur in l. finali. ff. de vsucapio. Et ideo cautela est, vt nunquàm perdatur possessio, quòd fiat protestatio, de qua conficiatur publicum instrumentũ, quòd nõ obstante destructione, intendit tenere & possidere locum & alueum fluminis, & debet vnum signum facere, puta apponere palos ligneos in aliquibus locis, vel partibus clausulæ molẽdini. Nam ex illis lignis, vel antiqs molẽdini, vel etiã nouis, apparebit ipsum retinere possessionẽ fluminis vel aluei, pro molendino, maximè stante dicta protestatione, & tunc inuito ipso, non poterit alius occupare dictum flumen, vel ibi ædificare, vt eleganter dicit Ange. quem sequitur Ioan. de Imol. in d. l. fin. ff. de vsucapio. de qua quæstione vide latius per Bar. & Doc. in d. l. fina. & per Bart. in d. l. quomin*. in xvj. q. ff. de flumi, vbi plenè tractat materiã molendinorum. & ego dixi plenè de questione, in tractatu meo de seruitut. in titul. de aquæduct. in ix. q. principali, circa principium.

a Molendino. *Molendinũ nouum, an possit ædificari in flumine, in præiudicium destructi. Bart. in l. fin ff. de usucap & ibi Ang. & Doct. in l. quominus. antepenul. col. Molendinorum supra aquam positorum materiam ponit Bartol. in d. l. quominus. in fin. & glos. & Bartol. in l. si epistolam. §. si aqua ff. de acquiren. rerum domi.*

Cautela contra iudicem, qui nõ uult cauſam expedire, de proteſtatione, quæ fieri debet cõtra ipſum, ad hoc, ut faciat litem ſuam. CCXXXVI.

1 *Iudex ſi in iudicando negligens fuerit, uel iudicare differat, alteri parti læſæ tenetur.*

2 *Iudex in dubio in negligentia eſſe non præſumitur, niſi pars proteſtata fuerit.*

SI iudex eſt timoroſus in procedẽdo, aut ſimulat procedere ad vlteriora, & tamen non facit. dic, quòd cautela eſt, vt pars vadat ad ſuperiorem illius iudicis, & faciat ipſum cõpellere, vt procedat, vt habetur in c. j. extrà de ſupplen. negli. prælatorũ. facit quod not. Bar. in tractatu repræſaliarum. & quod notat Bal. in c. primo, in prin. in titu. de mili. vaſal. qui contumax eſt, in vſibus feudorũ. & iſta practica ſeruatur quotidie. Secũda eſt, vt pars ipſa humiliter inſtet coram iudice, vt debeat procedere ad vlteriora, quod ſi non facit, grauata poterit appellare. & hæc duo remedia poſuit Ioã. Andr. in c. dilecto. de præ..endis. in nouella. & vide ad hoc Bal. in fin. C. de ſenten. & l. ij. C.
1 vt lite penden. *Si iudex eſt negligens in iudicãdo, vel differt iudicare ſcienter, tenetur alteri parti læſæ, vt Inſti. de oblig. quæ ex quaſi delicto. in princ. & l. ex maleficijs. §. ſi iudex. ff. de actionib. & obliga. & l. fin. ff. de varijs & extraordinar. cogniti. & ibi hoc notat Bar. Bal. & Angel. & alij in l. mancipia. C. de ſeruis fugitiuis. & Barto. in l. non quicquid. ff. de iudi. & Bart. Bald. & Docto. in l. j. C. quomodo & quando iudex. & Bald. & alij in l. ex argentarijs. §. cùm autem. ff. de eden. & Bald. in l. obſeruare. §. proficiſci. in xviij. q. ff. de offic. proconſu. & lega. & in c. j. §. iudices. in iij. colum. in titu. de pac. iur. firm. Bar. Ange. Imo. in l. quarta. §. in eo. ff. de dam. infect. & per Ange. in authent. ſcenicas non ſolùm ſi fideiuſſores. col. v. & per Doc. in l. ſi quãdo. C. de teſti. & in l. ſi quis in conſcribẽdo. C. de pact. cum ſimilibus. Et licet ſit dubium, an hoc caſu faciat litem ſuam, an verò puniatur, vt habetur in dictis locis, & maximè per Ange. in d. l. mancipia. tamẽ dico, ꝙ punitur iſta negligentia etiam quando iudex eſt negligens in puniendo, & in faciendo dare pœnam parti, quæ ei dari debet per alteram ex diſpoſitione iuris cõmunis, vt ſingulariter vult Ange. in dicta aut. ſcenicas non ſolùm. &c. in princip. per illum textum, qui dicit, ꝙ facit litem ſuam. Et idem tu dicas, quando imponit minorem pœnam, quàm deberet, vt l. nulli. in fin. C. ne ſan. baptiſ. ite. & in his duobus caſibus, quando eſt negligens in puniendo, vel minus punit, quàm debeat minuendo pœnam ſine cauſa legitima, iuxta no. in l. qd ergo. §. pœna grauior. ff. de his qui no. infa. & in l. ſi ſeuerior. C. eod. tit. eadem pœna tenetur iudex, qua delinquens venit puniendus, vt eſt caſus ſingularis in d. l. nulli. Itẽ etiam infamatur, vt eſt caſus vnicus in l. ſeruos. in fin. C ad l. Iul. de vi pub. & priua. ſecundùm Hoſt. & Io. An. & Ant. de But. in c. de cauſis. de of. deleg. & ita etiã tenet Lud. de Roma. ſingulari ſuo lxxviij. quod incipit, tu hæres. et adde quod not. Bal. in aut. ſta-
2 tuimus. C. de epiſco. et cleri. *Sed aduertas, quòd in dubio iudex non præſumitur fuiſſe in negligentia,

niſi

nisi pars fuerit protestata, vt notat Imo. in l. damni. §. Sabini. in fi. ff. de dam. infect. Ideo sis cautus, vt quando iudex protrahit causam in longum, ei protesteris de pœnis iuris, si non procedit in causa, vel si condemnat, vel puniat in minori summa, vel pœna, quàm debeat: ita alias obseruaui. & adde quæ dixi in præcedenti cautela.

Cautela, quomodo solutio per partes ualeat. CCXXXVII.

1 *Creditor particularem debiti solutionem recipere non cogitur.*

1 CREDITOR* non cogitur recipere particularem solutionē debiti. l. tutor. §. Lucius. ff. de vsuris. & l. quidam existimauerunt. ff. si certum petatur. & ibi hoc plenè no. Et est ratio, quia particularis solutio solet parere multa incommoda creditori, vt l. planè. ff. famil. ercifcun. & not gloss. xvj. quæst. prima, reuertimini. in princ. in verbo, expletus. & habetur in l. cùm hi. §. in causa. ff. de transactio. & econtrà solet parere multa incommoda ipsi debitori soluenti. ad quod vide, quod not. Bartolus in l. secunda, in princip. de debito. ciui. C. libro xj. Sed cautela est, quòd creditor cogatur recipere particularem solutionē. Nam si sunt dati fideiussores per debitorem, creditor tunc nomine vnius fideiussoris cogetur recipere particularem solutionem, & ideo debitor soluat nomine vnius, quia poterit, vt est tex. singularis in l. in his si duos. ff. de fideiussori. & ita no. dicit Ang. in l. q pignori. ff. de pigno. & in l. finali. ff. quibus modis pign. vel hypo. sol. Et similiter etiam sis cautus, quādo creditori tuo pignorasti plures res, qa licet nō teneat vnā relaxare, nec pignus pro ea re liberare nisi soluto toto debito, vt l. q pignori. & l. quandiu. C. de distract. pigno. tamē si essēt dati fideiussores, soluēdo ꝑ vno, liberabitur vna res pignorata pro illa summa soluta. Et prædicta intellige vera, quādo fideiussores essent obligati simpliciter, qa tūc haberēt beneficiū diuisionis. iuxta notata in auth. præsente. C. de fideiussori. & in corpore vnde sumitur. vel quādo se pro certa parte obligarūt, secus si se obligassent insolidū, renūciādo beneficio epistolæ diui Adriani, & authēticæ præsenti. de fideiussori. & beneficio de duobus reis debēdi, sicut cōmuniter fit per fideiussores: qa isto casu, quilibet fideiussorū teneretur insolidum. & hoc casu sicut creditor non cogeretur recipere particularē solutionem ab vno fideiussore, ita nec etiam à debitore pro eo. Vnde sis cautus, quando vis posse soluere particulariter, des plures fideiussores, qui se obligent simpliciter, vel quilibet eorum pro certa parte.

Cautela pro matre, uel patre trāseuntibus ad secunda uota, ut euitent pœnas iuris. CCXXXVIII.

1 *Si mater infra annum luctus, et etiam pater ad secunda uota transeant, quas pœnas a iure ciuili inductas patiatur.*

1 SI mater trāsit* ad secūda uota intra annū à morte primi viri, patiē multas pœnas de iure ciuili, de qbus habetur in l. j. C. de secūdis nup. & si transit post annū, patiē pœnā. de qua in l. fœminæ. C. de secūdis nuptijs. q̄ est, vt si moriatur vnus filius ex primo matrimonio, mater succederet

 pari

pariter cum filijs, & fratribus defuncti vtrinque coniunctis, in plena proprietate pro virili portione, vt in authē. de hæredita. quę ab intest. defer. §. j & in authē. in successione. C. de suis & legi. & in authen. defuncto. C. ad Tertul. & hoc procedit, si nō trās iuisset ad secunda vota, sed si transit antequàm succederet filio, vel etiā posteà, efficitur de proprietaria, in effectu vsufructuaria, & ea mortua, omne id, in quo succe ssit, acquiritur filijs primi matrimonij, nec de eo potest testari, vel aliter disponere, vt est casus in l. fœminæ. C. de secūd. nuptijs. & in authen. de nō eligēdo secundo nub. §. j. col. j. cū similibus. Et idē iuris est in patre transeūte ad 1 secūda vota, vt teneat reseruare filijs primi matrimonij id, in quo successit filio: vt nota. glo. in rubrica. predicta, de nō eligēdo secūdo nub. & no. Azo in summa. C. de secūdis nupt. & Bar. in d. l. fœminæ. & est communis opin. & ita sæpe cōsului. Sed ne pater, aut mater teneātur reseruare prę dicta bona filijs primi matrimonij, & quòd remaneāt veri proprietarij, cautela est, vt trāseant ad secūda vota, filijs primi matrimonij volētibus & cōsentientibus: vt est glo. singula. in authen. de nō eligendo secundo nub. § j. in verbo, copulantur. quę dicit inuito filio, & non plus. & illam glossellā aliqui nō habēt, sed debet esse, quæ vult à cōtrario sensu, quòd filio non inuito, sed volente, secus esset de quo habetur, per Ludo. de Rom. in singulari ccl. & in consilio ccxviij. & habetur per Barto. in l. j. C. de his, quæ pœn. no. & per Ange. in authen. de non eligendo secūdo nuben. § j. Item est alia cautela, quòd 1 quando alter coniugum vult transire ad secunda vota, vt prius petat licentiam ab altero, qua concessa, si transit ad secunda vota post annum à morte coniugis, nō cadit in aliquā pœnam, secus si intra annum: vt singulariter not. Bald. in l. j. C. de secundis nuptijs. de quo dicatis, vt ibi per eum.

Cautela, quòd ille, qui timet poni ad torturam, appellet ante. CCXXXIX.

1 *Tortura terrorem si iudex reo iniecerit, appellare potest.*

SI quis timet, ne contra ius ponatur ad torturam, puta, quia fortè iudex comminatus est ei, appellet. [1] potest enim appellare, quando iudex iniecit terrorem. vt l. si quis pro uocatione. C. de appella. & no. Inno. in c. cùm cessante. extrà de appella. & Bald. in rubrica. C. commi. vel epist. & in d. l. si quis prouocatione. quo casu, confessio secuta erit ipso iure nulla. l. prima. ff. nil. nou. appel. pen. Nec est, in hoc articulo opus, vt superior inhibeat, quia periculū est in mora. ita eleganter dicit Bal. in d. rubrica. in fine. penul. colum. & ideo si vis, quòd confessio facta in tormentis, & pòst ratificata non valeat, cautela est, vt prius appellet, antequàm ponatur ad torturam.

Cautela pro debitore, ad fraudādum creditores. CCXL.

1 *Sententia contra debitorem lata, quo casu etiam creditori nocere habeat.*

AD hoc, vt debitor fraudet creditores suos, vt nihil habere possint, cautela est, vt desinat possidere, & posteà agat rei vendicatione contra possidentem, & patiatur se vinci. [1] nam hoc casu, si creditor sciuit

stiuit super tali re moueri litem per debitorem, vel debitori, & patiatur debitorem litigare. sentētia lata aduersus debitorem in tali re, nocebit etiam creditori, tamen si apparet de collusiōe debitoris, nihil prodesset talis cautela. l. si suspecta. in princ. ff. de inofficio. testamen. & l. si prolusorio. in princip. ff. de appel. aliàs sic, vt l. si superatus. circa fi. ff. de pigno. & hanc cautelam ponit Ange. in d. l. si superatus. & Bal. in l. pe. ff. de peti. hæredita. quam cautelam tibi nō trado, vt ea vtaris ad malum, sed vt scias cauere à volente vti contra te.

Cautela pro illo, qui promisit alicui turpe quid facere, est cautela, ut potius per pignora, quàm rem. CCXLI.

1 *Datum si aliquid fuerit uni ex causa turpi, ex parte utriusque, scilicet tam dantis quam recipientis, repeti non potest, secus si pignora data fuerint.*

2 *Spoliatus ante omnia restituendus est, etiam si esset prædo, nisi intentet condictionem ob turpem causam, quoniam tunc audiri non debet.*

3 *Hæres infra tempora conficiendi inuentarium, conueniri non potest, nisi reali actione conueniatur.*

4 *Scholares facientes conuenticulas contra Doctores, si dent libros, uel aliā rē propter suffragium promittāt, repetere non possunt, sed bene fiscus auferre.*

LEGIMVS hodie l. iuris gentium. §. si ob maleficium. ff. de pact. vbi est vna gloss. not. quæ dicit,
1 quòd si aliquid est datū vni ex causa turpi, ex parte utriusq;, scilicet tā dantis, quàm recipientis, puta, vt homicidium faciat, iuxta l. generaliter. & l. si plagij. ff. de verb. oblig. vel datum est aliquid officiali, qui tenetur denunciare maleficia, ne denunciet maleficium cōmissum, quod est turpe ex parte vtriusq;: vt l. si à reo. §. fi. & ibi Barto. & Docto. ff. de fideiuss. vel si est data pecunia iudici pro sua indemnitate, in casu, quo cōdemnetur in syndicatu, si malè iudicauerit, quibus casibus illud, quod est solutum repeti nō potest, qa in pari causa turpi, melior est cōditio possidentis: vt est casus in l. pe. ff. de condi. ob turpē cau. & nota. per gloss. in d. §. si ob maleficiū. Sed si sunt data pignora pro dictis causis, vel aliqua earum etiam secuto implemento ex parte recipiētis, potest ille, qui tradidit pignus, agere rei vendicatione contra detinentē pignus, tāquàm cōtra quēlibet extraneū possidentem, vel retinentem rem non suam, iuxta l. officium. ff. de rei vendic. vt dicit glo. in d. §. si ob maleficium. per l. de eo. §. pe. & fin. ff. ad exhibendum. licet nō posset repetere per cōdictionem ob turpem causam, vt dixi. & sic est vis in modo agendi pro repetitione, si-
2 cut dicitur in simili, quòd licet spoliatus, sit ante omnia restituendus. l. si quis ad se fundū. C. ad l. Iul. de vi. etiā si esset prædo. c. literis. extrà de restitutio. spoli. tamen si intentaret condictionē ob turpem causam, nō debeat audiri: vt nota. Barto. & Docto. in d. l. pe. ff. de condictio. ob turpem cau. & sic dicitur in simili de marito, qui si cōuenitur actione de dote, non tenetur nisi inquantūm facere potest. l. si maritus. ff. sol. matrimon. secus si conueniatur rei vendicatione: vt habetur in l. Nesennius. §. fundum. ff. de re iudica. & in l. ex
3 diuerso. ff. solu. matrimonio. Similiter dicitur in hærede conficien

te inuentariũ, quia non poteſt cōueniri intra tēpora cōficiendi inuentarium, ſecus ſi cōueniatur actiōe reali: vt habetur in l.fin. §.donec. C.de iure deliberandi.& licet non poſsit repeti, quod datum eſt per cōdictionem ob turpem cauſam, quando turpitudo eſt ex parte vtriuſq;, vt l.penul.ff.de cōdictio.ob turpē cauſam. tamen ſi data ſunt pignora, poſſunt vendicari, & fiſcus auferre poteſt ab indigno: vt dicit glo.in d. §.ſi ob maleficium.in fin.quod intellige ſecundùm Baldū ibi, qñādo fuit tranſlatū dominiū & acquiſitū indigno, iuxta nota.in l.prima.C.de hæredibus inſtituen.& ita loquitur l.Lucius.ff.de iure fiſci.ſecus ſi nō tranſiuit dominium, ſicut eſt in pignore dato. l.pignus.C.de pigno.actio.

4 *ideo ſi ſcholares faciunt conenticulas illicitas, puta de caſſando aliquem doctorem legentem abſque legitima cauſa, ſi dant pecuniam, vel libros, vel aliam rem, vt promittatur ſibi vox vel ſuffragium, nō poteſt repetere ille, qui dedit: quia in pari cauſa melior eſt conditio poſsidentis. ſed fiſcus poteſt auferre ab illo indigno recipiēte, & applicabitur ipſi fiſco: vt dicta l.Lucius.ſecundùm gloſſ.in dicto §. ſi ob maleficium. Sed ſi dedit pignora, ex quo non tranſtulit dominium, poterit illa repetere per rei vendicationem, per prædicta, nec fiſcus poterit auferre ab indigno dante, vel recipiente. Alia & ideo cautela eſt pro promittente, vt potius det pignora, quàm det rē, transferendo dominium: quia dando pignora, ſine periculo poterit recuperare, ſed trāſferendo dominium non poterit, nec recipiēs poterit [illegible]incere, quia auferetur ab eo, & applicabitur fiſco quod eſt notandum.

Cautela pro illo, qui habet probationem tempore perituram, qua perempta, aduerſarius ſibi moueret litem ſuper ipſa. CCXLII.

1 *Proceſſus extraordinarius cum aliquo fundari debet.*

2 *Iuriſdictionis contentioſæ natura aduerſarium requirit.*

SI POSSIDEO quandam rem, quæ mea eſt, & de dominio meo habeo teſtes, ſed timeo ne moriantur, & timeo de Sempronio, ne his mortuis moueat mihi quæſtionem dominij: quia fortè res illa quondam fuit ſua, vel ſuorum maiorū: vt C.de probationi.l. ſiue poſſidetis. quomodo mihi ſuccurretur? Aduerte, quia licet teſtes poſsint examinari ad perpetuam rei memoriam, vt in authentica, ſi quis ab aliquo.C.de teſtibus.& nota.per gloſſ. & Doct.in l.in lege Aquilia, ſi deletum. ff. ad legem Aquiliam. & in c. quoniā frequenter.extrà vt lite non conteſtata.

1 *& iſte proceſſus ſit extraordinarius, tamē cum aliquo fundari debet: vt l. inter litigatores.ff. de iudi. Aut ergo mihi mouetur de hoc quæſtio, puta diffamando, quòd res non ſit mea, & habeo aduerſariū fundatum ex diffamatione, vt l.diffamari. C. de ingenu. manu. & l. cùm Titia.ff.de accuſatio.& l. Atalatus.ff. de fal.& c. licet.extrà de accuſation. Eodem modo ſi habeo aduerſarium fundatum ex aliquo antè geſto, qui poſſet mihi mouere quæſtionē, puta, quia iam fui ſibi obligatus, licet fecerit mihi pactum de non petendo

tēdo, aut nulla materia excitat q̄stionem, tūc istud iudicium nō pōt fundari: quia nō est cū quo fundari possit, & sic oportet silere. Et ideo vbi nec speciali materia, puta ex contractu, vel quasi, delicto, vel quasi est, vel esse debet aduersarius cert*, nec ex generali materia est aduersarius verisimilis: tunc potest fundari processus examinis testiū ad perpetuam rei memoriam: quia nō est cū quo
2 seu contra quem:* quia natura iurisdictionis contētiosæ requirit aduersariū. Vnde cautela pōt esse, quòd p interpositam personam quis faciat se diffamari, tūc cū illa psona fundaretur iudiciū: & occasione illius posset citari facere cæteros, qui volunt cōtradicere, vt C. si vt se ab hæredi. ab. in authē. si oēs. & habes simile. ff. de nego. gest. l. at qui natura. §. cùm me absente. vt dicit Bal. in authē. si quis ab aliquo. C. de testibus, in secūda colum. versi. sed hic dubitatur de tali quæstione. quod nota pro illis, q habent possessiones, & non habent instrumenta de dominio, & alij quorum antiquitus fuerunt, habent instrumenta de suo quodam dominio antiquo.

Cautela de ualido contractu simulato, & de alijs inualidis contractibus. CCXLIII.

1 *Simulationis species tres esse dicūtur.*
2 *Statutum est Veronæ, quòd nullus Doctorum collegium intrare possit, nisi inter alia habeat summam Azonis, & omnes Bartoli lecturas.*

1 TRES SVNT* species simulationis. vna, quando vnū agitur tacitè inter cōtrahentes, & aliud exprimitur, & de isto loquitur totus titulus C. plus valere quod agit, quàm quod si. con. & c. ad nostram. extrà de emptione & venditione. & c. illo vos. de pigno. & l. iurisgentiū. §. dolo malo. in fin. ff. de pactis, cum similibus. Secunda species est, quādo aliquid simulatè exprimitur, & nil in effectu agitur inter partes: Exemplū, si rusticus donat, vel vendit quotidie possessionē suam ciui, vt euitet onera & factiones, tamen tacitè agitur, quòd contractus sit nullus. quia non intendunt, quòd sit donatio, vel venditio. & de ista loquitur l. nuda. C. de contrahenda stipula. & l. imaginaria. ff. de regu. iur. Tertia species est, quādo partes intendunt verè aliquid agere, sed contractus modico tēpore est duraturus, & propterea præsumitur simulatus. Exemplū, quod mihi Bononiæ contigit, dum ibi esset bellum maximū, & vnus qui habebat saluum cōductum pro persona & rebus suis, volebat portare sub saluo cōductu libros meos, & volebat, quòd sibi donarē verè, ad hoc, vt posset iurare libros esse suos, & posteà cum esset Ferrariæ, mihi restitueret, quòd tamen facere nolui: Nam si fecissem, fuisset tertia species simulationis. Vel pone aliud exemplum, q vidi de facto.* Statutum est in ciuitare Veronæ, q nullus possit intrare collegium Doctorum, nisi inter alia habeat summam Azonis, & omnes lecturas Bar. Vnus qui non habet lecturā Azonis, vel omnes Barto. facit istam simulationē: qa dicit amico, dones mihi tuam summā Azonis, & Barto. pro die tātū examinis mei, & q donatio nō durat vltrà, ad hoc, vt possim iurare cum veritate me habere summam Azonis & Barto. posteà

tibi restituam. Nam hæc est tertia species simulationis, de qua loquitur l.iiij.§.si ab ignoto.ff.de manumiss.ti. generali. De istis tribus speciebus simulationis vide in eleganti consilio Bartol. quod incipit. Petrus Nicol. & per Paul. de Castro in d.l.iurisgentium.§.dolo malo.& istæ tres species simulationis fiūt de actu p̄hibito ad permissum,& sunt de iure p̄hibitæ,vt patet ex prædictis.Pōt addi quarta species simulationis,quæ fit de contractu permisso:quia de vno tacitè agitur,qui erat permissus,& exprimitur alius,qui similiter est permissus. Exēplū,volo tibi mutuare centū vere,& iste cōtractus est licitus,sed nolo,quòd fiat instrumētū de mutuo, sed de deposito,ad hoc vt facili^9 possim te cōuincere,p l.fi.C.depofi.cer-
1 tè talis simulatio est licita, [a] ex quo
a fit de permisso ad p̄missum.Vel pone aliud exemplū, maritus,qui non habuit totā dotē,fecit instrumentū de tota dote recepta solēniter,sed quia verè deficiebāt aurei,puta centū,voluit,q̄ socer cōfiteretur se habere in depositū centū aureos,cùm inveritate esset debitor ex causa dotis:certè valet ista simulatio:vt probatur in l.Lucius Titius cū haberet. ff.deposi.& no.Bal.in rubric.C.eo. titu.Et ideo ex p̄dictis sis cautus,q̄n vis contrahere cum vno verè,& ex illo contractu nō esset tibi sufficienter,vel faciliter succursum,vt tu possis instrumentum facere,vel de alio contractu,qui habeat faciliorē expeditionem,sicut fit contractus depositi,vt dixi,quia nullus cōtractus, est prohibitus,& nemo decipitur, & ita sæpius obseruatur.

a Simu.est lici. *Simulatio in persona & ueritas in actu est,quādo unus pro altero recipit instrumentū,& ex eo acquiritur ius uera persona,& nō ficta, & ualet actus.Bal.in l.cum precibus. in fi.C.de probatio.Simulatio non præsumitur,si cōstat de ueritate actuum. Bal.in l.ei qui.ad fi.C.de distract.pig. nec in dubio.l.quāuis.& ibi Bald.C. si quis alteri,uel sibi.*

Cautela,quibus casibus pactū legis commissoriæ sit ualidum. CCXLIIII.

1 *Pactum pignoris & legis commissoriæ à parte debiti factum,à iure reprobatum est.*

2 *Fœneratores Bononienses, quo casu pacto legis commissoriæ abutantur.*

PACTVM[a] pignoris & legis cōmissoriæ factum à parte debiti, est reprobatū à iure,quādo scilicet datur pecunia debitori,vel etiā efficitur debitor ex alia re,& debitor dat pignus creditori cū pacto,quòd si nō soluit debitum intra certū tempus,pignus sit emptū pro p̄tio debiti:quia lex præsumit,quòd debitor, qui indiget alia re,& nō posset soluere,daret pignus multo maioris p̄tij,quàm sit debitū,& sic faciliter deciperet:ideo lex vult,vt nō valeat,vt l.j.ij.& fi.C.de pactis pign.& l.com. quod fallit,quādo illud pactū pignoris fieret ex interuallo post debitum contractum,quia nō præsumitur esse in tanta necessitate:vt l.Titius.ff. de cōstitu.pecu.& ibi hoc not.Bart. & alij Doctores,& idem notat Bart. & omnes Doctores,in l.quāuis.aliàs incipit,Calipodius.ff. de solutio.& Barto.in l.si fundus.§.fin.ff.de pig.

Item

Item fallit, quando pactũ esset, vel pignus esset vẽditũ iusto pretio, quia tunc cessaret omnis deceptio præsumpta: vt est casus nota. in dicta lege, si fundus. §. finali. & ibi hoc nota. Barto. & hoc casu fieret æstimatio per iudices, vt habetur per Bartolum, in l. secunda & fina. C. de pac. pigno. & l. commisso. & l. fina. C. de iure domin. impe. & dicta l, si fundus. §. fina. & in dicta l. quamuis. & in dicta l. Titius. *Et ex hoc infertur cautela, qua vtuntur fœneratores Bononienses ex consilio aduocatorum & procuratorum antiquorum, videlicet, quòd fiat pactum pignoris & legis commissoriæ, vt si non soluatur pecunia, pignus sit emptum pretio æstimando per talem, & tales arbitratores, quos ex tunc partes eligunt. vt nota. dicit Bartol. in dicta l. fina C. de pactis pigno. & l. com. & in dicta lege, si fundus. §. finali, de pigno. Nam poterunt conuenire primo casu, coram illis arbitratoribus seu æstimatoribus de æstimando pignus pro pretio debiti, licet multò plus valeret. Sed si de ista conuentione constaret, diceretur fieri fraus legi, & non valeret, per l fraus. cum ibi nota. ff. de legi. & l. non dubium. C. eodem titulo, coniuncta l. doli. §. diuersum. ff. de noua.

Cautela pro filijs, ne teneantur ad soluendum debita patris, stante statuto, quod filius mercatoris teneatur ad debita patris. CCXLV.

1 *Filius pro debito, vel facto patris, regulariter non tenetur.*

2 *Statutum si sit quòd filii mercatorum ad patris debita teneantur, etiam si hæredes non probentur, an valeat.*

3 *Exhæredati filij pro mortuis habentur, & inuiti à paterna hæreditate repelluntur.*

LICET REGULARITER *filius pro debito, vel facto patris non teneatur, vt in toto titulo, C ne. filius pro patre. & habetur per glossam ordinariam. j. quæstio. iiij. in summa, & per gloss. xxiij. quæsti. iij in summa, & in capitulo nõ debet. de regulis iuris. in vj. & per Salycetum in l. quisquis. §. filij. C. ad legem Iuliam maiestat. in quibus locis habetur, in quibus casibus filij teneantur pro patre, vel non, *tamen si statutum est, quòd filij mercatores teneantur ad debita patris, etiam si non probentur hæredes, vel constat, quòd repudiauerunt hæreditatem patris, quòd statutum valer, licet sit durum: quia valeret statutum inter eos, iuxta not. in rubrica C. de decret. decurio. libro x. Et procedit etiam illud statutum regulariter, etiam si filij non essent hæredes patris: vt sentit gloss. in l. dotis tuæ. C. de iure dotium, secundùm Baldum ibi. Sed remedium est, quòd filij non teneantur, videlicet, vt pater exhæredet eos. *Nam exhæredati habentur pro mortuis, & inuiti repelluntur ab hæreditate paterna, vnde non debet intelligi statutum de illis, sed solùm de illis, qui de iure duodecim tabularum erant sui necessarij. argumen. l. primę, §. penultime. ff. de contra tabula. secundùm Bald. in dicta lege, dotis tuæ. in fine. facit l. ij. ff. quod cum

cum eo. Quod ego intelligo, nisi exhæredatio esset facta in fraudem, in causa ficta, & non vera. argumen. l.j. §.is quoque. in fi. ibi, si sine fraude hoc factum sit. ff. de col. bo. & l. fraus. cum ibi no. ff. de legi.

Cautela, ut filius teneatur pro de
a bito patris, a quòd in instrumẽto contineatur, quòd pater recepit mutuum pro alendis liberis. CCXLVI.

a Pro debito patris. *Mutuum patri factum inopi, potest repeti à filijs etiã non hæredibus, in quorum alimenta uersum est, si pater non sit soluendo. Bar. singu. in l. his solu. ff. de condi. inde. Mutuum patri factum tempore caristiæ præsumitur uersum in alimentis suis & familiæ suæ. Bar in l. fi. §. fi. C. ad Macedo. in d. l. his solu. in fin. ff. de condi. inde.*

1 *Filij diuites alimentorum causa, ad patris debita tenentur.*

1 QVID SI PATER * est pauper, & accepit pecuniam mutuo, nunquid sit aliqua via per quam filij possint conueniri ex illo contractu? Tu diceres, quòd nõ, per titu. ne filius pro parte. Dicas quòd sic: qa si pater conuertit illam pecuniam in alimenta filiorum, qui posteà sunt effecti diuites, tenebuntur ad illud debitum patris. ita singulariter no. Barto. in l. his sol: : argumen. illius text. in libro meo est. ff. de condictione indebiti. & ibi Docto. quẽ sequitur Ludo. de Ro. in suo singulari ccxiij. quod incipit, pater erat pauper. & ideo tu creditor sis cautus, vt dicat in instrumento, quòd mutuas pecuniam illam, vel bona, vt pater possit alere filios, ad hoc, vt res sit magis clara. argu. l. fin. ff. de exercito. quod nota: quia sæpe euenire potest de facto, tẽpore, quo est necessitas victus.

Cautela ꝓ filio exhæredato, per patrẽ ꝓhibito aliquid habere in bonis patris. CCXLVII.

1 *Frater tenetur alere fratrẽ eodem patre natum, quantumcunq; patris respectu malè merentem.*

SI PATER HABENS duos filios, vnum exhæredauit iustè, & alium hæredem vniuersalem instituit, & in testamento expressè prohibuit, vt nullo vnquàm tempore daret, vel concederet aliquid de bonis ipsius testatoris sibi relictis filio exhæredato fratri suo, & si vnquàm daret, vel concederet, quòd cadat à dicta hæreditate applicanda communi seu cameræ fiscali, vel pauperibus, nisi inquantùm dictus frater institutus esset coactus, vel de iure teneretur aliquid dare de dictis bonis: an possit remedium aliquod adhiberi, vt filius exhæredatus possit aliquid petere, vel habere de dictis bonis paternis à fratre suo, non obstante dicta prohibitione, ita vt frater nõ cadat in aliquam pœnam. Et dicas, quòd cautela potest esse, vt filius exhæredatus petat à fratre suo alimenta coram iudice, quoniam iudex tenebitur sibi decernere alimẽta, etiã in bonis patris. 1 * Nam frater tenetur alere fratrem eodem patre natũ, quantumcunque malè merentem respectu patris: ad hoc enim tenet ex persona sua: vt l. cùm plores. §. in primis. & l. tutor secũdum dignitatem. §. fi. ff. de administratio. tuto. & nota. in l. non omni. C. de administratio. tuto. Nec potest pater hoc interdicere: quia talis patris prohibitio est

est contra ius naturale, quod est immutabile. Institu. de iure naturali, gen. & ci. §. sed naturalia. Et ꝓpterea iudex aditus super alimẽtis, debebit cõdẽnare fratrẽ locupletem pauperi super præstatione alimentorũ, & assignabit aliquã possessionẽ ad alimenta, quæ afferat reditũ sufficiẽtẽ ad ipsa alimenta: vt l. si quis argẽtũ. C. de donatio. & ista erit alienatio necessaria, quę nõ prohibetur: vt l. alienationes. ff. famil. ercisc und. & l. peto. §. prędium. de legatis secundo. ita cõsulendo tenuit Bald. in cõsilio suo cclxiij. in ordine meo, incipiente, verbis testamenti premissis disponentis, &c. Ego autẽ intelligo hoc esse verũ, quãdo filius institutus nõ haberet alia bona propria, quàm paterna: quia tũc nõ cogeretur præstare alimenta de dictis bonis prohibitis per iura & rationes: de quibus suprà. Sed si frater haberet alia bona quàm paterna, non teneretur, nec posset de bonis paternis alienari ꝓhibitis præstare alimẽta fratri exhęredato; quia cessaret fundamẽtũ, de quo suprà. Item intelligo, nisi frater exhæredatus ex opera sua cõmodè victũ lucrari posset, argumen. gloss. nor. in l. si quis de liberis. §. sed si filius. quæ incipit, operari. ff. de liber. agno. & gl. in l. si maritus in id. ff. so luto matrimonio. & gl. in l. si quis argentũ. in §. penultimo. C. de donatio. & glo. in aut. de trien. & semiss. §. penultimo. in verbo, idonei. coll. iij. & per ea, quæ not. per Doct. in dictis iuribus.

Cautelæ notabiles ad statutum disponens, quòd nullus possit aliquid proponere, quod spectat ad fauorem banniti, & quòd statutum hoc disponens nõ possit suspendi, quomodo possit ꝓponi aliquid pro bannito, uel suspendi statutum. CCXLVIII.

1 Intentio principalis semper attendi debet, non autem illud, quod in consequẽtiam uenit.

SI STATVTO CAVETVR, vt null⁹ possit aliquid arrogare, vel proponere q̃d spectet ad fauorẽ alicuius banniti sub aliqua pœna, an sit dare aliquã cautelã, ita ꝙ possit proponi, vel arrogari pro bannito sine pœna? Dic ꝙ sic. vna est, quando fieret principaliter in fauorẽ rei publicæ, licet secũdariò tenderet in fauorẽ banniti: 1 *quia principalis intentio debet attendi: vt probatur in l. si quis nec causam. in principio, cõiuncta glo. in l. si. ff. si certũ petatur. & in l. j. §. vnde quærit Offilius. ff. de exercito. & in l. si is qui. §. ꝙ si seruus. ff. de acquirendo rerũ dom. & per id quod ibi notat Bar. & per textum, cũ glo. & ibi Bald. in l. j. §. huius studij. ff. de iustit. & iur. & per not. in l. qui exceptionẽ. ff. de condictione indebiti. & per Baldũ in l. non solũ. ff. de ĩ integrũ restitutio. cũ simil. & ita in specie huius cautelæ tenet Iacobus Butrig. & Salycet. in d. l. si quis nec causam. in fine princip. & ponunt exẽplũ, de quo suprà, & dicunt, ꝙ si cõtingit, dũ tractaretur de nominando vnũ bonũ capitaneum pro guerra, quidã nominant aliquẽ pro bono & sufficienti, qui erat bannitus, ꝓpter quod dicebatur nominans incurrisse pœnam statuti. Sed Iacob. Butrig. & Salycet. ibi dicunt quòd nõ: quia principale propositũ fuit fauore reipublicæ, non autem pro

pro bannito loqui principaliter, sed cõsecutiuè, quia principale propositũ, & nõ cõsecutiuũ debet attendi per prædicta. & ita fuit aliàs obseruatum Venetijs, in quodã nobili Veneto bannito, posteà electo pro capitaneo in bello nauali. Tu verò potes ponere multa alia exẽpla huiusmodi, videlicet si esset prohibitũ arrogare, vel loqui in aliquo collegio, puta cõtra aliquod statutũ sub certa pœna poterit loqui contra illud statutũ, si intentio loquentis est loqui principaliter in fauorẽ collegij. & idem dicas in similibus, quod perpetuò tene menti. & adde quæ dicam in duabus cautelis sequentibus.

CCXLIX.

1 *Autor contractus, vel statuti ante pœnam commissam, totius distractus autor esse poterit.*

2 *Nemo sibiipsi legem imponere potest.*

3 *Statutum si simpliciter aliquid propo ni, vel peti prohiberet, an si esset contra ipsum statutum aliqua reformatio facta, valere deberet.*

4 *Petitio cuius prohibetur, eius etiam prohibetur concessio.*

ALIA CAVTELA similis præcedenti potest adhiberi, puta dicit statutum communis Florentiæ, quòd in fauorem rebellium nihil possit proponi, vel statui, vel per statutum suspendi, & si secus fiat, statuentes eo ipso sint rebelles, & eorũ bona sint cameræ fiscalis, nunquid poterunt ciues suspendere cõtra statutum prohibens suspẽdi? Dic quòd sic, vt l. ij. C. de ser. expor. quia ante pœnam commissam, commune Florentiæ est suæ rei moderator & arbiter. l. in re mãdata. C. manda. & ff. de seruis expor. l. si qs hac. lege. Nã suum negocium est, non ecclesiæ, & ante pœnam commissam, licitum est statuere super principali, ergo & super pœna. ff. de eo quod certo loco. l. fina. commissa autem pœna secus esset, *vnde autor cõtractus, vel statuti ante pœnam commissam, potest esse autor totius distractus: vt singulariter notat Baldus in dicta l. tertia. C. de seruis exportand. quod perpetuò tene menti. & adde quod dicam in sequenti cautela, pro complemento & ampliori declaratione istius. Potest tertia cautela etiam adhiberi in materia legis, vel statuti prohibẽtis aliquid proponi, vel arrogari in aliquo casu sub pœna, & sub annullatione actus, etiam si statutum diceret, quia nõ possit suspendi ipsum statutũ, videlicet quòd primò proponatur per aliquẽ de consilio, vel collegio, quia illa pars statuti quæ dicit, quòd suspendi possit, nõ suspendatur saltem pro illa vice tantùm, quod fieri potest impunè: quia illi de consilio, vel collegio non potuerunt sibi legẽ imponere, à qua nullo modo recedere liceret. l. si quis in principio testamẽti. in princip. de legat. iij. & no. Cano. in c. dilecto. extra de præbend. qua suspensione facta, remanebit statutũ sine prohibitione suspensionis, & tunc secundo loco debebit statutum suspendi, vel in totum, vel in parte, prout voluerint cõuenire, quod fieri potest: prout eleganter vult Paulus de Cast. in l. j. in princ. in ij col. ff. ad legẽ Falcidiam, allegando Bart. in l. j. C. de peti. bono. sub. libro x. licet in meo Bartolo nihil dicatur de suspensione. Sed dictum est in se verum, per ea, quæ suprà dixi: & facta secunda suspensione de dicto statuto

statuto prohibitorio, poterit quis lo
qui contra statum in toto, vel in par
te: quia pro tunc nullo modo obsta-
bit, ex quo interim est suspensum, &
reformatio facta contra statutũ, do-
nec stabit suspensum, valebit dictum
statutum: & ita vult Pau.de Castr. in
dicta l.j.in princi.ff.ad legem Falci-
diã.& si in statuto esset vna alia clau
sula, videlicet, quòd non possit su-
spendi illa pars statuti, quę dicit, ꝙ
statutum non possit suspendi, tunc
esset necesse quòd primo loco su-
spenderetur illa clausula, & facta su-
spensione de ea, posteà deberet su-
spendi illa, quæ diceret, quòd statu-
tum nõ possit suspendi, & sic succes-
siuè: vt suprà dictum est, etiam si es-
sent mille prohibitiones, quæ pro-
hiberent suspensionem: quia nõ pos
sunt tot opponi prohibitiones etiã
suspensionis, quin possint illæ su-
2 spendi: vt suprà dictũ est: *quia ne-
mo potest sibi imponere legem, &c.
vt suprà dixi: quod perpetuò tene
menti, quia habui de facto in colle-
gio doctorum Paduæ, vbi erat statu
tum, quòd quis nõ possit esse de col
legio, si habuerit septẽ suffragia in
cõtrarium: nec possit posteà sibi fie-
ri gratia intrandi collegiũ, nisi post-
eà habuit omnia suffragia: & quòd
dictum statutum non possit tolli, vel
suspendi sub certa pœna, & nemo
possit loqui cõtra dictum statutum
sub eadem pœna. Ego dixi, si vole-
bant, vt possint habere gratiã intran
di, & sufficerent sibi suffragia maio
ris partis collegij, iuxta l. quod ma-
ior.ff.ad municip.cum ibi not. & iu-
xta nota.in c.cũ omnes, extrà de con
stitu. remedium erat, vt primò suspẽ
deretur illa particula statuti, quę di
cit, quòd statutum non possit suspẽ-
di: secundò facta illa suspensione, su
spenderetur posteà totum statutum:
tertio loco reciperentur suffragia
singulorũ de collegio: quia tunc suf
ficeret maior pars, per dictam leg.
quod maior.cum similibus. & ita fa
ctum & obtentum fuit. Sed si ista
3 cautela obseruaretur, *& statutum
simpliciter aliquid proponi, vel peti
prohiberet, & dubitaretur, an si esset
facta reformatio contra statutum, va
leret, vel non, distinguendum esset:
Aut prohibetur petitio seu propo-
sitio respectu rei, & tunc reforma-
tio non valebit: quia illa videtur e-
tiam esse prohibita, & ita debet in-
telligi dicta l.j.C.de pet. bono. sub-
4 la.libro.x.cum glo. *quę dicit, cuius
prohibetur petitio, eius prohibetur
concessio.& ad hoc allegat concor-
dantes. Aut prohibetur persona pe-
tere seu proponere. pone exemplũ
secundùm Angelum in l.j. si diceret
statutum, quòd nullus magnas pos-
sit arrogare. Nam si arrogaret, & ar-
rogatio affirmaretur, valeret, per l.
vniuersis.C.de preci. impera. offer.
hoc tamẽ quod dixi de persona pro
hibita arrogare, non habet locum in
persona excommunicata, per c. j. de
rescript. in vj. secundùm Bartolum,
qui ita elegãter dicit, in dicta l.j.quẽ
sequitur ibi Angel.& Paulus de Ca-
stro in dicta l.j.in principio.ff.ad le-
gem Falcidiam.

Cautela & intellectus ad c. tanta. qui filij sint legitimi. CCL.

1 *Matrimonio concubinæ subsequenti filij legitimantur.*

2 *Filij non legitimantur per subsequens matrimonium, nisi talis mulier fuerit, quæ in vxorem cõmodè haberi possit.*

Debes

1 DEBES *scire, quod si quis habet concubinā, & ex ea filios procreauit, si posteà ipsam ducat in vxorem, & cōficiantur dotalia instrumēta, per illud subsequēns matrimoniū legitimantur. l. cùm quis. & l. nuper. C. de naturali. liber. & Instit. de nup. §. fi. cū glo. & c. tanta. extrà qui filij sint legitimi. cū similibus. sed audi vnam singulaℓē limitationē, quoniā istud debet intelligi, si talis mulier erat matrimonio digna, secus si digna nō fuisset matrimonio: vt quia fortè meretrix erat, vel mulier vilissimæ cōditionis, & pater nobilis & diues: quia cū istud matrimoniū nō poterit cū honestate contrahi, non legitimantur filij ante matrimoniū nati & concepti: quoniā tale matrimoniū ob mores improbatum est, & ideo non sortitur effectum legitimationis filiorū. ita dicit singulariter Angelus in authentico, quibus modis natura. efficiā. legitimi. §. sed & aliud. per illū textum, collatione sexta. & dicit, quòd habuit de facto: & idō tu sis bene cautus, quis infringere legitimationē, & patri tāquam agnatus, vel cognatus succedere, exclusis filijs tanquàm nō bene legitimatis: vt videas si illa cōcubina erat digna illo matrimonio, quod faciliter poterit tibi contingere, quia vt plurimū concubinæ nō honestè viuunt, nec videntur esse dignæ matrimonio propter earū vilitatem. Sed aduerte: quia text. in dicto §. sed & aliud. videtur solū loqui de illa cōcubina, quę peccauit, puta, quia meretrix, vel turpiter & inhonestè vixit: vt ibi, quę etiā semetipsā iniuria uerat. & infrà ibi, in secundo verò p id quod illa peccauit, &c. Et prædictis adde glo. nota. in authen. quibus modis natura. efficiūn. legitim. §. fit ergo licentia. in principio, in verbo, non permittimus. collatione sexta, 2 quę dicit, *quòd filij non legitimātur per subsequēs matrimoniū, nisi sit talis mulier, quę possit commodè in vxorem haberi. & idem vult Bald. in c. illud, in fine. pen. col. extrà de præsumpt. & adde quę dicam in seq. cautela.

Cautelæ quibus quis poterit, uti ad legitimandum filium naturalem. CCLI.

1 *Filiorum legitimatio multis modis fieri potest.*

2 *Legitimare omnes filios an pater intelligatur, si unum ex filijs naturalibus filium appellauerit.*

3 *Filij tunc legitimantur, quando per patrem fuerint filij in testamento nominati.*

4 *Cōcubina si in testamēto suo, uel instrumēto publico filium suum naturalem nuncupauerit, sine ista adiectiōe, naturalem, an cum legitima sic intelligantur.*

1 LEGITIMATIO *fieri potest multis modis, de quibus per Angel. in aut. quib. mod. nat. effic. sui. §. fi. in fin. & in §. quod verò. eo. tit. & inter alios modos vnus est. Si pater habens filios naturales de libera muliere, quæ eius vxor esse poterat, nominat illū suū simpliciter, nō dicendo naturalē in testamēto, vel in scriptura instrumēti. publicè, siue propria manu subscripti, habēte subscriptionē triū testiū fide dignorū, vel sub gestis monumentorū, id est, in figura iudicij: quia p istā nominatione isti filij naturales efficiūtur legitimi, & eodē iure vtūtur, qd legitimis

confe

confertur:vt est tex.in authen. vt lice.na.& auiç.§.hoc autem & illud. col.viij. & transumptiuè habetur in auf.si quis.C. de natural. lib. & not. glo.magna circa fi.Instit.de liberti. §.fina.& est tex.cum glos. in verbo, simul.in auth.quibus mod.nat. effi. le.§.si verò solummodò. & gloss.in §.fin.eodem titu.& not.Ange.in authen.qui.mod.na.effi.sui.§.final.in fin.facit in simili text.in l.j.§.simili-que modo.C.de Lati.liber.tol. & c. si aliquando.cum gloss.extrà de sen
2 ten.excom.* & idem est,si pater vnũ ex,filijs naturalibus appellauit filiũ: quia per hoc intelligitur omnes legitimare:vt est tex.in d.§.hoc autẽ & illud.in d.auf.si quis.in fine.quod Bal.ibi dicit esse mirabile.& not. & ideo sit cautus filius naturalis natus ex concubina,vt si põt, procuret, ꝙ pater appellet ipsum filium suum in testamẽto, non dicendo naturalem, vel alio modo nominando, vt suprà dixi:quia tunc efficeretur legitimi*: & similiter pater si vult hmõi filios naturales legitimare,& non põt habere copiam Imperatoris, vel comitis habentis potestatẽ legitimandi, vel si nõ vult expẽdere aliquid pro legitimatione, vt nominet filiũ suũ eo modo,vt dictũ est: & ita alĩs vidi obseruari Veronæ per qnendã Bertherum Placẽtinũ, notariũ valde peritum: dum scriberet testamentũ vnius, qui habebat filium naturalem tãtùm. Sed tu, qui vis opponere illi legitimationi,sis cautus,vt respicias an mater filiorũ naturaliũ fuerit di-
a gna a matrimonio, habito respectu ad conditionẽ suæ personæ,& ad cõditionem amasij sui patris eorũ: qa si nõ erat digna,non legitimabunt fi

lij per simplicem nominationem filiorum,sicut nec legitimantur p subsequens matrimoniũ,vt dixi in cautela præcedẽti.& ita vult sing. Ang. in auf.qui. modo.na.effic.legit.§.j. & idem vult etiam Ange.in d.auf. si quis.qui dixit,quòd tunc legitimantur filij per nominationem,quando non erat turpe tali patri illam cõcubinam in vxorem capere:& ponit exemplum: quia concubina erat vilissima, amasius autem erat magnus nobilis & diues. non enim erat veri simile voluisse facere illud,quod honestè non poterat:vt l.filius.ff.de cõditio.instiut.facit l.nepos Proculo. cum ibi nota.ff.de verbo.signific.& idem consuluit Barto.& Fran.Tigrini de Episcop.& Angel. de Melia.& Hugo Pelon: vt refert Ang.in d.§. sed & aliud.qui dicit, ꝙ idem tenet Ioan.And.in capi.per tuas.extrà qui
3 filij sint legit.qui vult,* quòd legitimentur filij,quando per patrem fuerint filij nominati in testamẽto, &c. si mater eorũ tũc rebus sic stãtibus, poterat contrahere matrimoniũ simul cum patre.& idem tenet Ange. in d.§.sed & aliud.circa fin.& idem tenet Bald.in d.auf.item si quis.in fi. per illum text.in verbo, poteras.qđ debet intelligi de iure & de facto,secundùm naturam & bonos mores. allegat.ff.qui & à quibus.in l.si rogamus. debuit allegare l. si rogatus. §. matrimonij.ff. de manu.vindi. aliàs nõ fieret legitimatio. Et dicit,ꝙ ita consuluit Bar.in quo consilio limitauit illam auf.item si quis.multis modis. Itẽ aduerte etiã, quia ꝙ ad hoc, vt filij naturales legitimẽtur per dictam nominationẽ,requiritur,quòd non extẽt filij legitimi & naturales,

quia si extarent, non efficerentur legitimi: & ita tenet gloss. in d. aut. si quis. sub dubio forte, licet secūdùm eum, hoc non reperiatur in corpore vnde sumitur quādo extāt legitimi, vel non. & istam opin. tenet Angel. in authen. qui. mod. natu. effi. legit. §. si quis ergo. per illum tex. & idem vult in aut. qui. mod. nat. effic. sui. §. si quis igitur fuerit. & in §. fin. in fin. eodem titu. Item prædicta intelligo esse vera, nisi pater nominasset filiū propter importunitatem filij hoc petentis, argumen. l. j. C. de pe. bon. sub la. lib. x. cum ibi nota. per Angel. & alios in l. fin. C. si quis ali. testari prohib. Item quando pater esset multū occupatus circa alia. argumen. c. si aliquando. cum ibi nota. per gloss. & Docto. extrà de senten. excom. Item quando esset in articulo mortis, cogitatione mortis turbat, iuxta l. hac consultissima. §. at cùm humana fragilitas. C. qui testament. facere poss. nisi aliter appareret de spōtanea voluntate patris, per not. in d. iuribus. & in l. iubemus, C. de testamen. cum si. Item quòd dixi, oporteret, vt ista cōcubina possit esse vxor digna: intellige, tunc cum amasius pater verba protulit: pręsumitur enim cum ea contrahere matrimonium: & ideo legitimantur filij & mulier: quia stetit in habitu concubinæ, præsumitur consentire, secundùm Angelum, in d. authen. si quis. qui dicit, not. sin
4 gul. istum casum pro bastardis.* Sed quid erit de amasia seu concubina, quæ in testamento suo, vel instrumento publico filium suum naturalem nuncupauerat, sine ista adiectione naturalem, an intelligatur eum legitimare per ista verba? Angel. in dict. authent. si quis. dicit quòd non. quia ista legitimatio īducitur ex matrimonio præsumpto, vt dixi, sed nō est ita verisimile, quòd amasius velit amasiæ matrimonio consentire. Sed istud quod dicit Angelus de matrimonio præsumpto, non videtur posse procedere, per id quod notat idem Ange. in aut. qui. mod. natu. ef fic. leg. §. sit igitur licentia. in fi. qui dicit singul. per gloss. ibi, quæ incip. i. & non permittimus naturales. iuncto tex. ibi, quòd filius naturalis nullo modo potest legitimari per patrem, nisi per subsequens matrimonium, confectis dotalibus instrumētis, quando matrimonium contrahi potest. Et ideo subdit, quòd sit cautus aduocatus, vt videat si tempore, quo pater fecit testamētum, in quo voluit filios sibi effici legitimos successores, vel eos in testamento, vel alia legitima dispositione solenni filios simpliciter appellauerit, si viuebat mater filiorum naturaliū, necne. Nam si viuebat, & pater dicto tēpore poterat cum illa contrahere matrimonium, per illa verba nō induci tur legitimatio filiorū: quia ex quo cū muliere prædicta poterat contrahere matrimoniū, non poterunt filij legitimari, nisi per matrimoniū subsequens: & pro ista opin. dicit esse casum in §. si verò. eodem titul. Sed ego teneo hoc nō esse verū, imò per istā nominationem legitimant filij, id est, declaratur fuisse matrimoniū cōtractū inter ipsum & matrē filiorum, quę videbatur cōcubina seu amasia, & per consequens declaratur filios eorum legitimos: quia ex illis verbis inducitur matrimonium præsumptum, propter dictam nominationem

tionem matrimonij inter ipsum & matrem filiorum: vt probatur in authenti. vt licc. ma. & aui. in §. hoc autem & illud. ex hoc enim, & cum eorum matre monstratur matrimoniū fuisse legitimum, collat. viij. de quibus omnibus vide plenissimè per Anto. de Rosel. in suo tractatu limitationum, in primo libr. in titul. de matrimonio præsumptiuo. vbi latissimè examinat materiam huius cautelæ, vbi omnino vide. & habetur plenè per Bartolum, in consilio suo, quod incipit, habēs filium. & in alio, quod incipit, Nerucius Coraduci. &c. & Iacob. de Belui. in dicto §. ad hæc autem. & Bartol. & omnes Doctores, in dicta auth. si quis. C. de natura. libe. & per gloss. & Ioan. Andr. & Canonistas in capitu. per tuas. extrà qui filij sint legiti. §. fin. & per Goffred. in summa eodem titul. & in §. octo modis. & vide omnino glossam magnam, in fin. & quod ibi not. Bald. in ij. colum. in princip. in versic. nono opponitur. & ibi etiam Raphaël C. qui. res iudic. non nocet.

a Fuerit dig. *Dignus præsumitur qui libet, nisi appareat indignus. l. seruos. de ma. test. l. cum quidam. la secunda. & ibi Bar. & Dy. & Odofre. in apostil. de leg. ij. Digniores persona & digniora negotia quæ dicant, uide Spec. de rescri. præsenta. §. ix. in prin. Dignitate habens à principe, dignior reputatur. Vide Spec. de cita. §. v. uer. porrò.*

Cautela pro illo, qui uult relinquere monacho usumfructū alicuius rei, quomodo relinquet ad hoc, ut Abbas excludatur. CCLII.

1 *Monacho si legatum factum fuerit sub conditione, quod si abbas eū molestauerit, à legato cadat: an si ipse abbas ipsi monacho molestiam inferat, quòd proprium habere non possit, à legato decidat.*

2 *Pœnæ impositio quando præcedit, factum impossibile de iure, uel de facto, non ualet.*

EST QVAESTIO,* si vnus reliquit monacho vsumfructum alicuius rei, vt abbas non faciat ei quæstionem, nec eum molestet, talis reliquit extraneo, vel sub conditione, si abbas molestauerit eum, caderet à legato: nunquid si abbas mouet quæstio. monacho, vel eum molestet, quia non vult monachum habere vsumfructum, dicēdo, quòd nō potest habere proprium, iuxta auth. ingressi. C. de sacrosan. eccl. & c. ij. extrà de statu monacho. an cadat à legato? glo. format istam quæstionē in l. Luci*. §. tres hæredes. in verbo. de omni. quæ incipit, quid ergo. ff. ad Trebel. & ibi per Bartol. & alios, & per Cyn. in l. quoties. in fin. C. de ijs quæ sub modo. & per Bart. in auth. excipitur. in fin. C. de bon. quæ liber. & plenè per Bar. Bal. & Io. de Imo. in l. si alienum. in pri. ff. de hæredi. inst. & per Bart. in sua disputatione, quæ incipit, quidam donauit, vbi disputat istam quæstionem. & Bald. plenè in leg. prim. in septima quæstion. & v. opp. C. de his, quæ pœ. nomin. Sed vt cessent dubitationes in ista quæstione, cautela est, vt testator nō disponat per viam pœnæ,* quoniam 2 impositio pœnæ quando præcedit factū impossibile iure, vel de facto, non valet. l. cerdonem. ff. de oper. liberto. & l. j. C. de his, quæ pœnæ nomin. Sed dicat, relinquo quousq; abbas faciat quæstionem, & ex nunc

non relinquo. ita dixit nota. Bald. in d. l. j. in vij. quæstio. Paul. de Castr. in d. §. tres hęredes. dicūt tamen, quòd abbas pro eo, quod habuit monachus ante controuersiam, poterit cō trouersiam facere, & illi auferre. Sed in hoc erit vtilis cautela, quia ante controuersiam poterit monachus vti, & gaudere vsufructu: quod est notabile pro parentibus & amicis, qui volūt aliquid relinquere monacho, vel monachæ, vt eo gaudere possit aliquo tempore.

Cautela, quando statutum disponit, quòd non possit probatio fieri nisi per instrumentum, quomodo probatio per testes sit ualida. CCLIII.

1 *Statutum si dixerit, quod non possit debitum per testes probari, sed tātùm per instrumentum, an si quis tantùm testes produxerit ad probandum debitum, & non fuerit eis per aduersarium oppositum, eorum probatio teneat.*

2 *Spoliatus licet ante omnia restituēdus sit, nec quæstio dominij admittatur, si tamen spoliatus passus fuerit, de dominio succumbere debet.*

3 *Probationem contra iuris & de iure licet in contrarium probatio non admittatur, si tamen admissa fuerit, ualet & tenet.*

4 *Procurator, uel alia persona licet in criminali causa non admittatur, si tamen admissus fuerit procurator, iudicium ualet.*

5 *Iuramentum si non apponatur solutionis, sed ueritati, an si periurium detectum fuerit, ipsum allegare poterit.*

STATVTA quandoq; disponūt, quòd vltra xx. lib. vel aliquā certam summam debiti, non possit probari debitū, neq; summa debiti per testes, sed per instrumentū. Sed cautela pōt adhiberi, vt probatio per testes facta prosit, videlicet ꝙ ego qui tibi mutuaui centū, & vltra summā à statuto limitatā, agam contra te, vt mihi conficias instrumentū debiti, de quo in l. plures apochis. C. de fide instrument. & in l. ij. C. de suscept. & arca. lib. x. & si tu negas te debere mihi aliquid, potero pbare per testes, & si tu opponas mihi de statuto prohibente probationem fieri p testes, replicabo illud esse verum, quando ex probatione testium resultat condemnatio fiēda ad restitutionē eius, quod petitur. Sed in casu nostro, nō resultat condemnatio, sed solūmodò, vt cōficiatur instrumentū, quod est diuersum à dispositione statuti: ita singulariter dixit Bart. de Saly. in l. sancimus. §. fin. in fin. C. de donat. in fin. & hanc cautelam perpetuò tene cordi secundùm eum. 1 * Stante statūto, de quo in præcedenti cautela, ꝙ non possit debitū probari p testes, sed tantùm per instrumentū, si quis testes tantùm produxerit ad pbandum debitū, & non fuerit ei oppositū per aduersariū, ꝙ non debēt audiri, vel non fuerit repulsus, pbatio tenet, vt no. Bal. & Ludo. de Ro. in l. certi condictio. §. quoniam. ff. si cer. pet. facit c. j. extrà de resti. spolia. 2 * vbi dicit, ꝙ licet spoliatus ante oīa sit restituēdus, nec admittat q. dominij, vt ibi, & l. si quis ad se fundū. C. ad l. Iul. de vi. tū si spoliatus est passus, de dominio debet succūbere, vt est casus in d. c. j. & ibi Doct. & not. Bart. i l. naturaliter. §. nihil cōmune. vj. cōbinatione. ff. de acquir. possess.

& in

& in l.j.§.si is cui.ff.de noui ope.nũ
tia.Itẽ ad hoc adduco doctrinã Inn.
in c.fraternitatis.extrà de frig.& ma
3 lefi.qui dicit,*quòd licet cõtra prę-
sumptionem iuris & de iure nõ de-
bet admitti probatio in cõtrariũ.l.
antiquæ.C.ad Velleia. & l.j.C.arbit.
tut.nisi per cõfessionem partis.vt est
glo.nota.in l in cotractibus in princi-
pi.C.de nõ numerata pecunia: &
habetur in authẽ.sed iam necesse.C.
de dona.ante nup.& per glo.in cor-
pore vnde sumitur: & per Bar.in ru-
bric.C.de probatio.cum similibus ta
men si fuit admissa probatio valet.
& idem vult etiã Inn.in c.cũ Bertol-
dus.de re iudi.& Ioã.de Imo.in l.in-
ter stipulantem.§.j.ff.de verbo.obli
gatio.& Ang.de Aret.Insti. de actio.
§.ex maleficijs.Item pro hoc allego
glo.nota.in l.quamuis indubitati.C.
4 de adulte.quæ vult,*licet in causa cri
minali nõ admittitur ꝓcurator, vel
alia persona,vt l.seruũ quoq;.§.pu-
blicè.ff.de procura.& l.pe.§.ad cri-
men.ff.de publi.iudic.& c.tuæ.extrà
de ꝓcura. si tamẽ fuit admissus pro
curator,valet iudiciũ.& idẽ glo.ord.
in terminis.in ver. criminalis.in c.j.
de iudi.libro vj. & ibi Doct. & Spe.
in titu.de procu. §.j.versic sed pone
in tali causa.& vide Abb.Sicu.qui di
ctam glos.singula. inducit ad multas
quæstiões,extrà de accusat.c.veniẽs.
Itẽ allego ad hoc quod not. Bal.in l.
vlti.ante fin.vers.quid si iuramentũ.
5 C.de nõ numera.pecu.qui dicit, *ꝙ
si iuramẽtum nõ apponitur solutio-
ni,sed veritati:quia iurat quis sibi ve
re fuisse numeratũ, nõ habet locum
dic.l.vlt.quia non potest allegare se
periuriũ.facit l.nõ aliàs.cũ ibi not.ff.
de iureiu.si tamẽ admissus est ad pro-
bandum negatiuã,& probauerit eã,
quia tunc periurium est detectum,
potest ipsum allegare, iuxta not.in
d.l.non aliàs.Et per prædicta fit cau
tus ille, qui non potest admitti, vt
procuret, vt amittatur, & quòd iu-
dex,vel pars sibi non opponat.Et si-
militer aduersarius sit cautus,vt op-
ponat,& protestetur, quòd non de-
bet admitti ad probandum, vel audi
ri vt procurator, aliàs valeret proba
ti & iudicium, & idem dicas in simi
libus casibus.quod bene nota in pra
ctica: & adde q̃ dicã in seq. cautela.

Cautela quando partes inter se conuenerunt,quòd per instrumentum tantùm probetur debitum. CCLIIII.

1 *Pactum an ualeat, quòd debitum nisi per instrumentum probari non possit.*

2 *Debitor si iurauerit, se nõ probaturum nisi per instrumentum, tale iuramentum seruandum est.*

3 *Iudex ex officio suo testes examinare potest.*

1 DVBITARI* potest an valeat
pactum, quòd non possit pro-
bari debitum nisi per instrumẽtum.
& gloss. notabilis in authẽti. vt sine
prohib.matres debi.& credi.§.quia
verò.in gloss.magna, post medium.
colla.vij. tenet expressè quòd non,
& eam ibi approbant Ange.Cy.Bar-
to.Bald.in l.pactum inter hæredem.
ff.de pact.& ibi etiam per Doctor.&
idem tenet Floria. in l.in l. Aquilia,
si deletũ.ff.ad l.Aquil.Et idem tenet
Albertus glossator in sua margarita.
Et idem tenet Specu.in titu.de pro-
bat.§.videndum restat.in versic.sed
quid si debitor iurauit. qui subdit,
2 *quòd si debitor iurauit se nõ pro-

baturum nisi per instrumentum, tale iuramentum erit seruādum.per c. si verò.extrà de iureiuran.& hoc casu dicit consiliū esse,vt debitor procuret testes recipi officio iudicis: & sic vult,quòd ille,qui nō potest probare per testes,poterit procurare,vt officio iudicis examinentur.& similem cautelam dedit Bal. in l.amplio rem.in fi principij.C.de appell. vide
3 licet*,quando non possunt produci testes, quia alij testes sunt publicati, vt tu non producas testes: quia non posses propter timorem subornationis:vt habetur in l.per hanc.C.de tēpo.appel.& in c. fraternitatis. extrà de testi.& in Cle.testibus.de testi.cū simil. Sed cautela est, vt des nomina testiū iudici,& te absentes, & quòd iudex ex officio suo eos examinet: quia cessabit causa timoris subornationis.& de ista caut. Bal.dixit in l.si quidē est.C.de excepti. quod perpetuò tene mēti in practica,& ista cautela fortè procederet & proficeret, etiā quādo statutū prohibet fieri ꝓbationem per testes eadem ratione: & adde quæ dicam in sequē.cautela.

Cautela,quòd in causa criminali licet non admittatur procurator, admitteretur defensor: & sunt etiam alia remedia. CCLV.

1 *Iudex ex officio suo,testes super innocentia rei examinare potest,et eum etiam absoluere.*
2 *Procurator licet in causa capitali non admittatur, admittitur tamen ad instruendum & informandum iudicem de innocentia rei.*
3 *Iudex potest supplere pro reo, etsi constet de euidenti calumnia actoris, uel accusatoris.*
4 *Statuti forma licet contumax pro confesso habeatur, si tamē iudici liqueat, reum non esse culpabilem, ipsum absoluere potent.*
5 *Executio corporalis fieri non debet, si post confessionem et condemnationem de rei innocentia liqueat.*

SIMILEM cautelam soleo adhibere, quando quis est accusatus, vel inquisitus de crimine capitali, & citatus non vult comparere, fortè propter timorem torturæ: nec procurator potest pro eo admitti: vt l. seruum quoque. §.publicè.ff.de procur.& l.pe. §.ad crimen.ff.de publi. iudi.cum simi.vt tu eius procurator, vel aduocatus,des secretè iudici maleficiorum nomina testiū,qui sciunt de sua innocentia, & iudex ex officio suo examinet eos, *quod facere 1 potest per l. & si non defendatur. ff. 4 de pœn.& l.ij.C. de abolitio. & hoc vult Bartol.in l.j.§.si quis vult. ff.de quæstionibus.& Bald.in l.ij.in fi.penultim.colum.cum sequēti. C.de edend.& Salycee.in dicta l.ij.de abolitio. & Paul. de Castr.in l.iij. §.si tibi.in fi.ff.de cōdictio.ob turpē caus. & ita etiam vult Bart. in l.iiij. §.hoc autem iudicium. in iiij. quæsti.ff.de damn.infec.& in sua disput.quæ incipit,iudex maleficiorum. & in l.pe. §.ad crimen. in iiij. col.ff. de publi. 2 iudi.Itē pro hoc facit, *quia licet in causa capitali non admittatur procu 5 rator,vt dixi,tamen admittitur ad instruendum & informandum iudicē de innocentia: & iudex debet eum audire, & de veritate inquirere.l.ij. ff.de libe.causa. & ibi hoc notat Benedictus de Plum. in fi.qui etiam ad hoc allegat l.fi.ff.ad l.Iulia.de annona.& quod ipse dixit, in d.§. ad crimen.

men.& vide ad hoc quod not. Anto. Roſel.ij. quæſtio.vj. ſi quando. §.cũ autem.in vij. colum. in fin. & in xij.
3 *Item quia iudex poteſt ſupplere pro reo, ſi conſtat de calumnia euidenti actoris,vel accuſatoris:vt eleganter nota.Innocen.in cap.j.de offic.vica. quem ſequitur Bald.in l.j.in ij.colum.in fin.C.quomodo.& quãdo iu.qui dicit hoc procedere nõ ex vi exceptionis, ſed ex vi notarij: vt not.Cyn.in l.reos.C.de accuſat.& ideo ſi probationes non concludunt iudici,reus eſt abſoluendus: licet ex forma ſtatuti denegetur defenſio:vt ſingu.not.Bald.in rubrica.C.de manu.vindic.& idem vult Baldus.in cõſil. cccxxviij. quod incipit, à domin. Cyn.in vltim.colum. in princip.qui
4 dicit ſingu. *quòd quando liquet iudici euidenter abſentem nõ eſſe culpabilem, & nullum delictum commiſiſſe,licet ſit contumax,vt habeatur ſecundùm formam ſtatuti pro cõfeſſo, tamen iudex nõ poterit eum codẽnare,per dict.l.& ſi nõ defendatur.& per l.non tantùm.ff. de appel. & per l.addictos.C.de appel.& auth. qui ſemel. ibi, perquiſita veritate. C. quomodo & quando iudex. & l. ampliorem.in ſin.princip.ibi,nihilominus iudicem per ſuum vigorem &c.C.de appell.imo.plus dixit Innocent.in c.ſignificantibus.in fi.de pur
5 gati.ca.*quòd ſi poſt confeſsionem, & condemnationem liquet de innocentia rei, non debet fieri executio corporalis:& hoc tenet etiam Bald. ſequendo Innocent.in l.vnica.in vltima colum. de confeſs. non tamen poterit iudex lata ſententia ipſam reuocare,ſed debet principi ſcribere, vt eſt caſus nota.in l.j.§.fi.ff.de quæſti.& ibi per gloſſ. & Doctor. quod nota perpetuò, quia habui de facto, & feci liberare vnum poſt confeſſionem & ſententiam latam.

Cautela pro emente bona fide rem alienam, ut poſsit illam uero domino reſtituere, non perdendo pretium. CCLVI.

1 Exceptio contra petentem rem alienam ſine mãdato domini, an opponi poßit.
2 Emptor rei alienæ quomodo de calumnia iurabit, cum ſcit ſe malam fidem habere.
3 Actor quomodo de calumnia iurabit, quando ab emptore perſona ſuppoſita fuerit.
4 Iuramentum calumniæ tacitè ommitti poteſt.

SI QVIS emit bona fide rem alienam,poſtea cognoſcit rem eſſe alienam,& dominus non mouet ſibi litem,ſcis,quòd non poteſt agere de euictione contra debitorem,etiã ſi rem reſtitueret vero domino.l.ſi rem quam. §.j.ff.de euict.quomodo ipſi emptori conſuletur,vt nõ ſtet in peccato retinẽdo ſcienter rem alienam.c.ſi.extrà de præſcri.& nõ perdat pretium?Dic quòd cautela eſt,vt moneat verũ dominũ, vt illã rem ab eo petat,vel ſubmittat aliã perſonã, quæ petat ab ipſo emptore illã rem nomine domini, vt euincat ab eo.ff. de nego.geſt.l.at qui natura. §.cùm me abſente.quo caſu,ſi euincatur,petere potero à venditore pretiũ,aliàs nõ,vt dicit ſingu.gloſſ.xxxiiij.quæſt.
1 ij.ſi virgo. *Sed remanet dubiũ,quare non oppoſui exceptionem cõtra petẽtem,ſine mandato domini.Sed dicit ibi gloſſa, quòd poſſum omittere exceptionem dilatoriam:vt le-
2 ge,ſi fideiuſſor.ff.mandat. *Item aliud

liud dubium potest esse, quomodo emptor iurabit de calumnia, cùm sciat se malam fidē habere? Respondet glo. quòd potest dici, quòd sub hac forma iurabit, Iuro quod veni ad litigandū causa mei iuris cōseruā di. ff. de ope. libe. l. vt iuri iurādi. Vel potest cōfiteri, quòd res nō sit sua, qa pudori suo tenetur parcere: vt ff. mā da. l. Quintus. Poterit etiam emptor dicere, quòd nō vult iurare de calūnia: qa esset iuramētū captiosum, vt t no. Bar. in d. §. cū me absente. & in l. manifestæ turpitudinis. ff. de iureiurand. facit ad hoc quod elegāter no. Domin. de Sancto Gemi. in c. cupiē tes. in princi. in verbo malignantiū.
3 de elect. lib. vj.* Sed quomodo poterit actor iurare de calumnia, ex quo fuit persona suppolita ab emptore? glos. in d. c. si virgo. in fi. xxxiiij. q. ij. ponit istam dubitationem, & non respondet. Sed potest dici, quòd reus qui est emptor, & supposuit actorē ad agendum, non petet hoc iuramētum de calum. & valebit iudicium:
4 *quia iuramentum calumniæ potest tacitè omitti, licet non expressè: vt habetur in l. ij. §. sed quia veremur. C. de iuramen. calum. & in c. fin. eodem ti. & de prędictis vide tex. glo. & Docto. plenè in l. at qui natura. §. cùm me absente. ff. de neg. gest. Adde tamen unum singulare circa prędicta, videlicet, quòd cautela suprà dicta est necessaria, quādo venditor rei alienæ fuit in bona fide. Sed si fuisset in mala fide, quia scienter vēdidisset rem alienam, posset emptor re sibi nō euicta ab aliquo, agere cō tra venditorem de euictione, vt est casus singula. in l. seruum, quem. §. final. ff. de actionib. empt. secundum Docto. ibi, & secundùm Bar. & alios in d. §. cùm me absente. in fin.

Cautela pro creditore habente plures debitores, quòd recipiendo ab uno partem, alij maneant obligati. CCLVII.

1 *Debitores plures si quis insolidum habeat, si ab uno partem receperit, non propter hoc alios liberasse uidetur.*

2 *Clausula, saluo iure solidi, quid significet, multi ignorant.*

QVANDO* quis habet tres, vel quatuor debitores obligatos insolidū, puta in cētum, si recipit ab vno puta xxv. simpliciter nō videtur propter hoc ipsum soluētē liberasse à reliquo, nec diuisisse debitū inter debitores: quia poterit nō obstante receptione partis, ipsum, vel alios in solidū cōuenire pro reliquo: vt probatur in l. inter eos. §. j. ff. de fideiussor. & in l. si stipulatus. quæ est in prima charta. ff. de so. Sed si creditor diceret, quòd recipit illa xxv. pro parte sua, scilicet soluētis, videtur tacitè ipsum liberasse à reliquo, & sic quātùm ad xxv. erit liberatus ipso iure. Instit. quibus mod. toll. oblig. in pri. Quantùm ad alia vsq; ad centū, videtur liberat* vi taciti pacti: quia dicēdo creditori recipio ꝓ parte tua, videtur tacitè pacisci, quòd teneatur vltrà, & quòd illa xxv. tantū sit pars sua: vt est cas* ī l. si creditores. C. de pact. & ibi hoc notāt Doct. Imo plus ex illa receptione pro parte sua soluentis, videtur tacitè facta diuisio inter alios debitores, videlicet, vt quilibet eorū teneatur similiter tantum pro parte sua in xxv. vigore taciti pacti, quod prodest etiā absenti. l. ij. C. de pac. Et de hoc est casus secūdùm vnam lecturam, quæ est vera. in d. l. si cre

si creditores.secundũ Docto.ibi maximè Alberi.de Rosa.Bal.& Pau.de Cast.quod est menti tenendũ.Quia prima facie quilibet diceret contrarium,videlicet,quòd quilibet deberet remanere obligatus insolidum: & ne incidamus in istud periculũ, vel dubiũ,cautela est,quòd creditor recipiat simpliciter partẽ debiti ab vno,vel si diceret pro parte sua,debet addere,saluo iure solidi:vt dicit Alberi.& Pau.in d.l.ũ creditores.q dicũt se hęc habuisse de facto.Et sub 1
2 ibi Paul.hoc esse notãdũ:*quia multi ignorant,quid significat illa verba,saluo iure solidi.Vel potest creditor sibi prouidere,ne ꝓpter subtilitatem dictę l.si creditores.& similiũ,sibi præiudicetur:hoc modo præstando,quòd per receptionẽ partis nõ intendit diuidere,sed ius suũ sibi saluũ fore,& ita sibi reseruãt: vt ff. quibus modis pignus,vel hypothe.solui.l.si debitor.§.j.secundum Bal.in d.l.si creditores.in fi.cui subdit,ꝙ ita dicũt omnes Docto.super isto puncto de reseruatione. quod not.tu q es creditor plurimorũ debitorũ insolidũ,vel habes plures liuellarios insolidum obligatos,quando recipies partem solutionis ab vno.

Cautela pro mandãte,cõsulẽte, uel persuadẽte committi homicidiũ,quod reuocabit mãdatum consilium,uel exhortationem,ut nõ teneatur de homicidio subsecuto commisso à mandatario. CCLVIII.

1 *Mandans aliquem occidi,uel uerberari nedum occidens,uel uerberans tenetur,sed etiam ille,qui mandauit.*

2 *Mandans persuadens, uel consilium dans super aliquo delicto an teneatur si ille cui mandatum fuit,uel datum consilium,uel persuasum,diu posteà deliquit.*

3 *Mandatum si alicui fuerit ad maleficium committendum,aut datum consilium,uel persuasum,quomodo ipse reuocari poterit,& cui intimari debeat.*

4 *Consilium & persuasio de aliquo malo perpetrando,quæ sunt menti mandatary impreßa,cum iam animo fixa sint,quomodo reuocari poterunt.*

SI quis*mandat aliquem occidi, vel verberari,tenetur nedũ occidens,vel vulnerans,sed etiã ille,qui mandauit.l.non ideo minus.C.de accusa.& habetur per Bar.& alios in l. non solùm.§.si mandato.ff.de iniurijs.& non solũ mandans tenetur, sed etiã ille,q dedit cõsiliũ adhoc:vt habetĩ l.furti.§.cõsiliũ.ff.de furtis. & in §.ope.Insti.de obli.q̃ ex quasi delicto nascũ.& per Bar.in l.sæpe.in fi.ff.de verb.sig.vbi hoc declarat.& tenetur etiam ille,qui persuasit alias nõ facturo.l.j.§.persuadere.cũ ibi no.ff.de seruo corrupto.& habẽ
2 tur per glo.in d.§.ope. *Sed ponamus,quòd ille,cui mandatũ est,vel cõsultũ,vel persuasum,diu pòst delinquit,an dictus mandans,persuadens,& dans consilium teneat?Istã q.ponit Inno.in c.ad audientiã.extrà de homici.qui dicit,ꝙ semper tenetur,nisi mãdatum sit reuocatũ tacitè,vel expresse,vt quia fecit postea pacẽ cũ inimico suo,vel parentelam.arg.l.iiij.de adimẽ.lega.& hoc sequitur Bar.in d.§.si mãdato.in iij. col.in princ.versi.quero mãdauit tibi.Idem tenet Pau.de Cast.in l.sancimus.C.de test.facit quod no.Bar.in l.qui alienũ.§.is putat.ff.de acquir.

hære.& Ludo.de Ro.tenet ibi contrariũ per gl.in d.§.ope.qui tamen loquitur solummodo in persuadente.de quo vide per Doc.in d.c.ad audientiã extrà de homicid. Cautela est ergo, vt omnino mandatum reuocetur expresse,& notificetur illi, qui debebat committere delictum:secũdum Inn.& Doct.in d.c.ad audientiam.de homi.* Sed dubitari potest circa prędicta,si mãdatum est ad maleficium committendum,aut datum consilium,vel persuasum,quomodo poterit reuocari,& cui debet.intimari a:dicit Inn.in d.c.ad audientia.

3 tiam.de homi.* Sed dubitari potest

a mari a:dicit Inn.in d.c.ad audientiã.

de homi.quòd periculum est,si intimetur ei,de cuius morte tractatur: & ideo dicit,quòd cautela est,vt intimetur sibi,tamen persona est nominanda.& hoc etiam tenet Bald.in l. mandatum.in pr.q.in fin. C.manda. facit ad hoc tex.cum gl.in c.si sacerdos.& quod ibi no.extrà de offi. ordi.& gl.sing.in cle.j.in verbo,detrahant.de priuilegijs.* Sed de consilio & persuasione,quæ est menti mãdatarij impressa,quomodo poterit reuocari,cùm iam fixa sedeat in animo. Dic, satis est dissuadere, inquantum dissuaderi potest: nec vlterius consulens, vel persuadens tenebitur, si posteà delinquatur, vt nota.eleganter Innocen.in dicto capitulo.ad audientiam,extrà de homici.& Baldus in d.l.mãdatum.prope finem.C.manda.& Canonistæ in dicto capitul.ad audientiam.extrà de homicidio.&c.

4 (marginal number beside "hant.de priuilegijs.")

a Intimari. *Mandans delictum potest reuocare mandatum,sed debet intimare reuocationem mandati ei,contra quem mandauit,ut sibi caueat à tali. alias tenetur.secundum Bald.in l.mandatum.ad fin C.mand.& Inn.in c. ad audientiam.de homic.et uide oĩo per Bald in l.j.C.de ser.fu.iij.col.secũdum Bald.in l.non ideo minus.C.de accus.& Alex.in l.nõ solum.§.quanquã de inin.dicunt,q. ratione scandali non debet nominare eum.à quo est offendendus,licet tãtum,q. sibi caueat mãdans,delictum in uno loco non tenetur,si delictum committitur in alio loco.Bal.in l.si.C si a non compe.iudi.*

FINIS TRACTATVS
CAVTELARVM
D. BAR. CAE-
POLLAE.

CAVTELAE I. V. DOCTORIS EMINENTISSIMI,

D. THOMAE FERRATII ADVOCATI BRIXIANI.

Cautela pro illo, qui est de terris ecclesiæ, ut possit legitimari ab imperatore. I.

1 *Papa an potestatē habeat legitimādi in terris imperij, & ecōtra, an Imperator legitimare possit in terris ecclesiæ.*

2 *Legitimare non potest princeps de potestate ordinaria spurios siue bastardos, stantib⁹ legitimis & naturalib⁹.*

3 *Imperator legitimans spurios, stātib⁹ legitimis & naturalib⁹, est unū pec⁹.*

4 *Comites sacri palatij habentes generalem potestatem legitimandi, in præiudicium legitimorum & naturalium legitimare non possunt.*

5 *Concessione in generali non ueniunt ea, quæ nisi de potestatis plenitudine fieri non possunt.*

6 *Scholares omnes in studijs publicis studentes, sub imperiali protectione Imperatoris existunt.*

7 *Appellari potest ad papam de iure canonico omisso medio, secus tamē de iure ciuili: excipiuntur tamē scholares in studijs publicis studentes.*

8 *Scholarium ad defensionem, Imperator de speciali gratia sponte se offert.*

NTIQVA 1 * & moderna iuris prudētia, inter se altercata est, nūquid Papa quādo nō disponit ī radice matrimonij, habeat potestatē legitimādi in terris īperij, & ecōtra, an Impator possit legitimare in terris ecclesiæ. Et omissis fundamētis, quæ hinc & inde adducuntur, communis opinio est, quòd cùm īter eos distinctę sint potestates, quòd Papa nō possit legitimare in terris imperij, nec ecōtra ipse imperator in terris ecclesiæ, prout tenet Bal. in l. j. C. de iure aureo. anulo. vbi dixit, ꝙ ita aliàs cōsuluit, & ꝙ ista ē veritas. tenet idē Bal. & Salyc. in proœmio C. Bald. in l. eā quā. in vj. col. uers. cōsueuit esse quęstio. C. de fideic. & in cōs. xxxvij. incipiē. punctus questionis talis est. in ij. parte. Pet. de Anc. ī cōs. mihi cccxx. incipiē. primū dubiū nō est nouum. Fran.

Franci.de Cur.in consi.lxxiij.incip. super memorata facti narratione.in xxiij.col.ver.quarta differentia. Ale. in cōsi.lxvij.inci.cōsideratis his,quæ in themate narrantur.in vltima col. versi.insuper aliter ad aliā facultatē. in j.vol.vbi dixit,quod ista est cōmunis opinio,& quod ab ea in iudicādo nō est recedendū gl.& Doct.vbi præcipuè Card.Alex.in c.per venerabilem.§. quod aūt.in lxxvij col.versi.gl.ij.recitat quatuor opiniones,extrā,qui si lij sint legiti. Pone modo,quod tu,qui es de terris ecclesię,velles legitimari,puta in pręiudicium legitimorū

2 & naturalium,* quod a princeps non pōt facere de potestate ordinaria, ipse enim nō legitimat,stātibus legitimis,& naturalibus:vt §.si qs igitur.& §.illud tamē.& §.gnāliter.authen.quib. mod.natu.effic.sui. vnde dixit Bal.in c.filij nati. si de feu.fuerit cōtrouer.* quòd Imperator legi-

3 timans spurios stantibus legitimis & naturalibus,est vnum pecus,nō habens præoculis iusticiā publicę honestatis,nec cōsiderans per solas nuptias cōseruari elegans genus humanum:vt in aut.de nup.in princ.hinc est quod dixit Bal.in l.cū filiustami. ff.de testamen.mili.& in authē præterea.C.de naturalib.libe.& Pau.de Cast.in l.Gallus.§.& quid si tantū. in fi.ff.de libe.& posthu.& in suo cō si.cccxxj.aliàs cccxxiij.incip. sup eo quo primo loco queritur.in iiij.col.

4 *quòd Comites sacri palatij habentes generalem potestatē legitimandi,nō possunt legitimare in præiudicium legitimorū & naturalium:vt etiam latè tenet Alexā.in consi.lxij. incip.visa legitimatione facta de domina Marmorina.in vj.colū.ver.ij. ratio est in secūdo volumi.Et latius Franci.de Cur.in cōsi.xix.incip.viso priuilegio serenissimi Imperatoris Federic.in quinta colum. versiculo, circa tertium quæsitum.vsque ad fin.

5 *quia in generali concessione non veniunt ea,quæ non possunt fieri, nisi de plenitudine potestatis:vt notabiliter dixit Innocen.in capitulo, innotuit de electio.Innocen.& Ioan.And.in capi.dudum.de decimis. Baldus in l.bonorum.la secunda,in secundo notabi.C.qui admitti.Angel.in l.bene à Zenone. C.de quadrien.pręscrip.Pone modò,vt superius dictum est,quòd tu, qui es de terris ecclesiæ,velles legitimari,puta in pręiudicium legitimorum & naturalium,quo casu opus est,vt dixi,quòd adeas Papam,qui in hoc nō vult te exaudire:quia non vult reputari vnum pecus:sed forsitan intentionem tuam posses consequi per viam Imperatoris,nisi obstaret tibi defectus iurisdictionis. Quæro quo modo facies ad hoc,vt Imperator valeat te legitimare,& quòd talis legitimatio porrigat effectum suum in terris ecclesiæ.Dic quòd cautela est,

6 quòd facias te scholarem,* quia cū omnes scholares in studijs publicis, studentes,sint sub speciali protectione imperatoris. vt in authen.habita. §.dignum quoque.C.ne filius pro pat.ipse Imperator habet potestatē legitimandi ipsos scholares, etiam si sint de terris ecclesiæ tanquā suos filios speciales:ita notabiliter dixit Baldus in dicta authē.habita.in secūda colum.per tex.ibi.C.ne filius pro patre.quòd dictum refert & sequitur,dicens esse notandum Philipp. Franci.in capitulo,si duobus.§.denique.

nique.in prima columna, de appella. Et Præposi. Mediola. nunc Cardi. Alexander meritissimus, in capitulo, per venerabilē. in cxix. col. extrà qui filij sint legitimi. Et adde, q Baldus in proposito nostro in dicta aut. habita. per tex. ibi, dixit aliud nota-
7 bile verbũ. *q licet habeamus, q de iure canonũ qs possit appellare ad Papã omisso medio, vt secunda, quæstione vj. ad Romanã. & eadem quæstione, capitulo, quisquis. glo. & Ioan. Andreas in capitulo, Romana. de appellation. in vj & Docto. in dicto capitulo, si duobus. §. deniq;. extrà eo. tit. & similiter possit omisso medio, appellari ad legatũ de latere: vt notat. in capitulo prim. de offic. lega. & similiter ad Patriarcham: vt notat. Hostien. Innocen. & Panorm. in capitulo, antiqua. de priuileg. & glo. xxij. distinctio. renouãtes. & Specula. in eodẽ titulo. §. nõ tenemus. versiculo, sed nunquid. in fine, quicquid teneat Ioan. And. & domin. Anton. in dicto capitulo, antiqua. tamẽ secus est de iure ciuili, quia non põt omisso medio, appellari ad principem: vt l. Imperatores. ff. eodẽ. & no. Bart. in l. j. §. si quis in appellatione. ff. eodẽ. dixit mirabiliter Bart. in dicta authentica, habita. q illud non
8 procedit in scholaribus: *quia cum Imperator de speciali gratia spõte se offerat ad defensione scholariũ, vt ibi i textu, in verbo, defendam*. hac de re ipsi possunt appellare ad Imperatorẽ omisso medio. quod dictũ refert, & notandũ putat Philip. Franc. in dicto §. deniq;. & dominus Abb. in sua disputatio. incipien. Gandulphus clericus. in xvij. columna, versiculo, secũdũ dictum, quòd licet ad Imperatorem. & Cardin. Alexand. in capitulo, dilecti filij. el secundo, in tertia columna, versiculo, vnum tamen singulariter tene menti. extrà de appellatio.

2 Quod princeps nõ pot. *Adde an legitimus existẽtibus, princeps possit spurios legitimare ad successionẽ, maximè p d. Alex. Imolẽsẽ latè, i cõs. suo clxxxviij. in v. no. ibi, tertiò pbat. in vj. colũ. ipsi⁹ cõsilij. et an ualeat legitimatio cũ hac modificatione, q nõ succedat legitimatus, nisi in eo q placuerit patri, uel auo de cuius hæreditate agitur: uide in cõsi. seq. clxxxix. p eũdẽ, in eo. uo. qnto, est cõsiliũ ulti. Sed quãdo possit infringi, & annullari legitimatio ex diuersis causis, uide ẽt diffusè per do. Lud. de Roma. in cõsi. suo cxcuij. qd inci. in proposita cõsultatione. & quãdo dicatur subreptitia legitimatio per do. Alex. in cons. cxcv. in ij. uo. & in cõsi. lxij. per eundem in j. uo. Bar. author.*

Cautela pro notarijs ad conuertendum legatum usufructus in legatũ proprietatis, & q testator non aduertat. II.

1 *Testator an possit usumfructum relinquere uni, & proprietatem alteri.*

2 *Fundus si in gaudimentum legatus fuerit, an ipsa proprietas legata intelligatur.*

3 *Legatum non restringitur, si testator relinquat matri sua fundum, seu aliqua alia bona, & postea adijciat, ut possit uiuere, & de eis uti, & frui, & de illis se sustentare, quousque uiuat.*

EVENIT *in dies, quòd testatores in suis testamentis relinquunt vel vxoribus suis, vel alicui alteri personæ vsum, vel vsumfructum alicuius rei, aliam uerò personã instituũt hæredem vniuersalem. 1

quo

quo casu, indubitati iuris est, ꝙ vsus, vel vsusf. illius rei, est ipsius vsufructuarij: proprietas verò est ipsius hęredis: vt in §. vsusfructus. Insti. de vsufru. qui vsusfructus posteà finitur per mortē ipsius vsufructuarij, & cō solidatur cū proprietate: vt l. antiqtatem. & l. corruptionē. C. de vsu & habi. & §. finitur. iuncto §. fi. Institu. de vsufr. Tu autē tabellio, qui rogatus es conficere simile testamentū, in quo vsusfructus, puta alicuius fundi, relinquitur alicui personę, si vis tali personæ benefacere, hoc est, ꝙ tale legatū vsusfructus conuertatur, & trahat secum proprietatē, & ꝙ testator nō aduertat: cautela est, quòd quando in testamento dixisti, Itē legauit vxori suę vsumfructū talis fundi, ipsa existente casta & honesta, & absque marito, prout cōmuniter talia verba ponuntur: subiungas, grauando tamen ipsam ꝙ non possit ipsum fundū pignorare, vēdere, nec alienare. nā in istis verbis testator penitus nō aduertet, imò credet, ꝙ per talia verba cōfirmetur intentio sua, scilicet ꝙ post mortē vsufructuarij, vsusfructus reuertatur ad suū hæredem. Tamen ista verba, ꝙ non possit vendere, pignorare, nec alienare, habent istam naturā, ꝙ intelligitur non solùm legatus vsusfructus, verū etiam ipsa proprietas. ista fuit elegans & singularis decisio Bald. in l. Proculus. per text. ibi. ff. de vsufruct. quam pro singulari refert, & sequitur Ro. in suo consi. ccvj. incip. licet de cōmuni conclusione. in secunda col. versi. tertiò ista & Alexan. in l. si constante. in prin. ff. solut. matri. Et idem sentit Bartolus in l. ex hac scriptura. in ij. col. ver. sed contra prędicta. ff. de dona. & Bal. in l. vbi adhuc. in j. col. versi. ibi, alienandi. C. de iure do. & expressè Rapha. Fulgo. in consil. xiij. incip. circa primum consultationis effectum. in fin. col. versi. in secundo consultationis articulo. & expressè Soc. in suo cōsilio cxxxj. computatis cōsilijs Mariani patris sui. inci. in præsenti consultatione de pluribus satis confusè quæritur. in vltim. col. in versi. sed in casu nostro, videtur oriri pulchra difficultas, vbi dicit, se ita aliàs vidisse consultū per insignem Doctor. d. Andr. Barba. sequitur Philip. Cor. in consilio lxiiij. incip. in casu præsentis consultationis. versic. & licet posteà fuerint mihi ostensa. in iiij. volumi. Et Franci. de Crema, in suis singul. singulari xxvj. incip. maritus legauit vsumfructum. licet Roman. sibi contrarius tenuerit oppositum, & malè, in l. donationes in concubinam. §. species. ff. de donationi. Secunda cautela est, si vis, ꝙ legatū vsusfructus trahat secum legatum proprietatis, & quòd testator non aduertat, ꝙ in testamento non dicas, Item legauit vsumfructum talis fundi: sed dicas, Item legauit tali personæ talē fundū ad vsufructuandū, seu ad alimēta: quia per ista verba, hoc modo cōcepta, intelligitur legatus, non solùm vsusfructus, sed etiā ipsa proprietas. Adeò, ꝙ legatū est perpetuū, & trāsmissibile ad hęredes. iste est casus. & ibi notant Bart. Ang. Paul. de Cast. & dominus Iaso. reprobata ibi opi. gloss. & Oldr. in l. cùm hi. §. si vni. ff. de transact. Bart. in l. libertus. la prima, de alimen. & ciba. lega. Bartol. & alij per text. ibi in l. donationes in concubinam. §. species. ff. de donation.

Cyn.

Cyn. Baldus & Salycet. in l. si mulier. C. de iure dotiũ. Alex. in suo cõsilio pe. incipien. visis verbis testamenti. circa fi. in secũdo volumine. Et istud similiter habet locum, & procedit, si
2 sit dictũ. *Itẽ legauit fundũ in gaudimentũ: quia similiter intelligitur legata proprietas, prout singulariter dixit Bald. in l. si habitatio. §. sed si χρῆσιν sit. ff. de vsu. & habi. quẽ refert & sequitur dominus Ias. in d. l. cũ hi. ff. de transactio. Et quẽ sequitur Frãci. de Crema in suis sing. singulari xxxij. incipiẽte, Lego vxori meæ. & prout tenet Ang. in authentica, hoc locũ. circa fi. C. a secun. nup. nupse. licet Floria. in d. l. Proculus. ff. de vsufruct. dicat, ꝙ multi ita consuluerũt, sed quòd ipse noluit se subscribere, faciens quandã suã distinctionem, ꝙ aut erant instituti penitus extranei, & tunc intelligitur legata proprietas. Aut erant instituti alij, & sic personæ prædilectæ à testatore, & tunc secus. quẽ refert & sequitur Cæpo. in suo tractatu seruit. vrban. prædi. in rubrica, de prima serui. mix. Ad vnum tamen aduerte, ꝙ in ipso le-
2 gato non faciat ª mentionẽ de vita vsufructuarij, videlicet dicẽdo, Item relinquit vxori suę, vel tali personę, talem fundum ad vsufructuandum, vel ad alimenta, vel in gaudimentũ toto tẽpore vitæ suæ. Ad hoc, ne intremus in illam quæstionẽ, quam dicit solennis Docto. dominus Paulus de Montepico, qui nunc Papiæ ordinariam de sero legit in sua eleganti 3 repetitio. §. Titia cùm nuberet. l. Titia cùm testamento. de lega. secundo, euenisse in ipsa ciuitate Papiæ. Quidã magnificus dominus Ioannes Marcus de Belcredo, habens duos filios, videlicet Gerardum & Zachariam: quia forsitan plus amabat Gerardũ, prælegauit ei partẽ castelli & turris, quã habebat in quodam loco montis alti. postmodũ mandauit, ꝙ in dictis bonis prælegatis, non deberet ipse Gerardus molestari, nec inquietari, sed ꝙ ipsa teneret, haberet & possideret toto tẽpore vitæ suæ. & ita habuit. Posteà mortuus est ipse Gerardus relictis filijs suis hæredibus, dubitatũ fuit, an istud prælegatũ fuerit transmissibile ad hæredes ipsius Gerardi, an verò per mortem esset finitũ, & sic deberet reuerti pro parte sua ad Zachariã fratrẽ. refert quòd pro parte Zachariæ vidit consultum per solennes Docto. Francisc. de Cur. Ioannẽ de Puteo, dominũ Lancello. Deciũ, dom. Daniel. Landol. & Dominũ Ambrosi. de Opizonibus, tunc ducalẽ quæstorem, moti: quia per illa verba, gaudeat & possideat toto tempore vitæ suæ, videtur testator limitasse legatũ ad vitam tantũ ipsius Gerardi, adducẽtes tantummodò decisionem Baldi in l. prima, circa principiũ. C. de fruc. & litiũ expen. vbi dixit Baldus, quòd licet ista verba, vtendum & fruẽdum, non restringant concessionem pleno iure factam, tamẽ istud non procedit, vbi diceretur, in vita. In contrarium refert plures etiam consulu. sse, adducentes decisionem Paul. de Castro, in suo consili. mihi cclxvj. inci. quòd dicta substitutio. in penulti. colum. decidens, *quòd si testator relinquat matri suæ fundum, seu aliqua alia bona, & posteà adijciat, vt possit viuere, & de eis vti & frui, & de illis se sustentare quousque viuat: quòd per ista verba non restrin

restringitur legatū: qa ista verba respiciūt causam, nō autē legatū. ideò verba adiecta legato in fauorē legatarij, nō restringunt legatū: vt l. iiij. & ibi notat Bar. c. de aliment. & ciba. 1 lega. & d. l. donationes in cōcubinā. §. species. ff. de dona. & l. fi. ff. de vsu fruct. earū rerū, quę vsu consu. & tradit Roma. in consilio cccccciij. incipien. diligenter inspectis. Modò illa verba, q̄ Gerard. deberet pacificè possidere toto tēpore vitæ suæ, fuerunt apposita in fauorē suū, ergo nō debent restringere legatū, iuxta l. q̄ fauore. C. de legi. & l. legata inutiliter. ff. de adimen. leg. vnde dicebant decisionē Bal. in d. l. prima, fore falsam. Ad hoc ergo, vt varietatē Doctorū fugias, sis cautus, nō facere mētionem de vita ipsius vsufructuarij. Et licet ista quo ad mundū sint pulcherrima, & suo loco & tēpore possent tibi non mediocrem afferre vtilitatem, tamen quantùm ad animā, essent perniciosa, si ipsis vtereris, voluntate testatoris existente in contrarium.

a Nō facias. *Adde q̄ hoc nō est nouū, q̄ relictū usufructus propter causā sibi adiectā restringat. demōstrat hoc tex. in l. si habitatio. uer. sed si χρῆσις ff. de usu et habi. ubi si relinquitur usufructus domus habitādi causa, sola habitatio legata cēset. et sic generalitas relicti usufru. ex causa specifica restringitur.*

Cautela pro illo, qui tenetur iurare seruare statuta, quòd licet iuret & non obseruet, propter hoc non sit periurus. · III.

1. *Statutū si disponat, q̄ rectores et iudices teneātur seruare statuta, an ualeat.*

COMMVNITER per ciuitates Italiæ extāt statuta, q̄ rectores & iudices euntes ad gubernandā ciuitatē, teneantur iurare seruare statuta: *quo casu certū est, q̄ tale statutū valet & tenet: quia etiā talia iuramenta pręstantur de iure cōmuni: vt in authent. iusiurandū quod pręsta. ab his. per totū, & in l. rē nō nouam. & authen. hodie. C. de iudi. & cap. venientes. de iureiur. Tu autē, qui vadis rector, vel iudex ad aliquā ciuitatē, & teneris iurare seruare statuta, si vis facere, q̄ nō obstante iuramento, si cōtingeret te facere cōtra aliquod ex ipsis statutis, nō incurras in periuriū: cautela est, q̄ facias ingressum tuū in die feriata, in honorem Dei, & illa eadē die iures seruare dicta statuta: quia dato q̄ posteà non obserues, propter hoc non eris periurus: ita pulchrè & in specie dixit Lanfra. de Orian. in sua repe. capituli, quoniā contra. circa fi. princ. extrà de probatio. dicens, q̄ vbi rector ciuitatis ingreditur officiū suū in die feriata, & iurat seruare statuta, vt moris est, q̄ tale iuramentum non valet. Et ille, tanquam non iurauerit, poterit contrauenire, motus per capitu. primū, de fer. quo cauetur, quòd omnia iuramenta præstita in die feriata, in honorem Dei, regulariter non tenent. Et per hoc alias quando dixi, quòd cùm eueniret, q̄ aliquis scholaris in diebus festiuis, in honorem Dei obuiaret notario vniuersitatis nostræ, dicebat ei, domine notarie mementote ponere 1 me in matricula: qui notarius habito nomine, & cognomine suo, deferebat ei iuramentū de seruando statuta, & de parendo domino rectori,

iuxta formam statutorum nostræ vniuersitatis. nam dicebant, quòd tale iuramentũ non tenebat, & sic contrauenendo, non cadebat in periurium: & similiter dicebam de rectoribus nostrorum iuristarum, qui hîc Paduæ in die sancti Laurentij sumũt caputium, & illo eodem actu iurant seruare statuta, quòd si per ipsa statuta, vel per literas ducales non sit cautum, quòd plus illa die, quàm vna alia debeant sumere ipsum caputium, & illo eodem actu, iurare, vt s. quòd licet posteà nõ obseruent, propter hoc non sunt periuri: quia cùm tale iuramentum sit contra canonũ dispositionem sumptum, sequitur ꝙ non habet litigandi potestatem.

Cautela, quòd deceptus etiã citra dimidiã iusti pretij possit rescindere cõtractum, uel petere supplementum iusti pretij. IIII.

1 *Contrahentibus licitum est naturaliter inuicem se circumuenire, & inuicem se decipere, & quòd plus ualet, minori pretio emere, & quòd minus ualet, maiori pretio uendere.*

2 *Bono uiro non licet aliquem decipere, licet in foro ciuili & canonico concessum sit.*

3 *Conscientia idem est, quod bonus uir: & quod in foro cõscientiæ licitum nõ est, non etiam licitum est bono uiro.*

4 *Ementem inter & uendentem difficile est, quòd non interueniat peccatum.*

5 *Turpitudinem suam nemo detegere cogitur.*

1 REGVLA[1] est in iure, ꝙ cõtrahẽtibus licitũ est naturaliter inuicẽ se circũuenire, & inuicẽ se decipere, & qđ plus valet, minori ꝑtio emere, & qđ minus valet, maiori pretio vendere, vt dicit text. in l. in causæ. la secunda. in §. ff. de minor. & in l. item si pretio. §. quemadmodũ. ff. loca. qđ tamen sano modo est intelligendũ, dummodò ꝙ talis deceptio non transcendat dimidiam iusti pretij: quia tunc deceptus potest petere vel rescissionem contractus, vel supplementum iusti ꝑtij, vt no. in l. ij. C. de rescin. vend. & in c. cùm dilecti. & in c. cũ causam. de emp. & vendit. Et sic licet interuenerit deceptio citra dimidiam iusti pretij, & dolus non dederit causam cõtractui, vel inciderit in ipsum contractum, ipse cõtractus remanet firm⁹ & validus[2], & talis deceptus citra dimidiam iusti ꝑtij, nõ põt de aliquo cõqueri: vt no. in locis præalleg. iunctis his, quæ habentur in l. & eleganter. ff. de dolo. & in l. si quis cùm aliter. de verb. obliga. Tu autem, qui fecisti cõtractũ, in quo es deceptus citra dimidiã iusti pretij, & sic per ea, quæ superius dicta sunt, cõtractus est firmus & validus, si vis posse facere etiã in foro ciuili de duobus alterum, vel habere rescissionẽ ipsius contractus, vel cõsequi ipsum supplementũ iusti pretij, cautela est, vt conuenias via ordinaria aduersarium tuum in iudicio, narrando & exponendo petitionẽ tuam, iuxta formam quã tradit Bart. in d. l. ij. C. de rescin. vẽdi. lite posteà contestata tẽpore, quo producuntur positiones, facias aliquas positiones petendo officio iudicis aduersariũ tuum debere eis cogi per credulitatem suã respõdere, cõfitẽdo, vel negãdo, inter quas inferas vnã, quæ sit istius tenoris, quòd ipse aduersari⁹ est vir bonus, vel facias, ꝙ iudex officio suo ipsum interroget, an sit vir

 bonus,

bonus,vel nō,iuxta l. vbicunq;.ff.de
interroga.actio.& iuxta c.cum Ioan
nes eremita.post medium.de fide in
strumen.Nā interrogatus, ꝙ debeat
respondere, nunquid sit vir bonus,
vel nō, in æternum non respōdebit
ꝙ non,quia hoc modo allegaret ꝓ
priam turpitudinem. imò iudex pos
set ipsum repellere, iuxta l. cōgruit.
ff.de offic.præsi. Si autem responde
bit,ꝙ sic,quòd est vir bonus & pro
bus,vel ꝙ reputat se ita esse, tunc ha
bes intentum tuū, quia iste cogetur
facere de duobus alterum, aut resti
tuere tibi rem tuā, restituto sibi pre
tio habito,vel supplere iustum pre
tium,quia id quod dicimus,ꝙ licitū
est cōtrahentibus tam in foro ciuili
quàm in foro canonico inter se de
2 cipere citra dimidiā iusti ꝓtij:*tamē
istud nō habet locum nec conuenit
bonis viris, ista est gl.notabilis in l.
semper in contractibus,de regu.iur.
quam singularem reputat Baldus in
c.si proponente.de rescri.& in c.quā
tū.in secunda col.de iureiuran.& in
aut.ad hęc.in pen.col.C.de vsur.post
quam in terminis dixit Ioannes de
Ana.in c.ī ciuitate.in viij.col.ver. vl
timò,pro ista parte adduco gl.ordi
nariam.extrā de vsur. qui consulen
do apud Ferrariam, tradidit istā cau
telam , quòd fierent certæ positio
nes,inter quas esset vna, quòd em
ptor esset bonus vir,quia si respon
deret,quòd sic,tu habebis intentio
nem tuam, quia erimus in casu d. gl.
l.semper in cōtractibus. Subiungen
do,ꝙ ita fuit factum,& quòd ita fuit
obtentum,quem sequitur domi.Ias.
in l.penul.in secunda colum.versic.
adde tamen.C.de pac.& in §.alie.in
xxiiij.colum.versic.& aduerte,quòd
quamuis contrahentibus.Institu.de
actio.bene facit pro hoc, quod pul
chrè dixit Bal.in c.cùm causa. in fin.
3 de testi.*quòd conscientia idem est,
quòd bonus vir, & quæ nō licent in
foro conscientiæ,nō licēt etiam bo
no viro.Sed in foro conscientiæ nō
est licitum contrahentibus inter se
decipere, ergo nec bono viro . sub
dens,quò vadit ergo anima merca
torum? Et quòd in foro conscientiæ
non sit licitum inter se decipere,te
net d.Anto.& ibi do. Abb.in ix.q.in
c.quia pleriq;.de immu.eccl. d. Ant.
in c.cùm causam.de empt.& vendit.
Innocen.& do.Ant.in d.c.in ciuita
te.de vsur. vbi late Ioannes de Ana.
in vj.col.do. Abb.in c.j.in princi. de
emp.& vendi.& latè etiam Salyc.in
aut.ad hæc.in xxj.q.C.de vsur. Hinc
4 est,ꝙ dicit canon,*ꝙ inter emētē
& vendentē difficile est, quòd non
interueniat peccatum:vt habetur de
pœn.distinct.v.qualitas. Ad vnum ta
men est aduertendum, quòd licet i
sta cautela sit pulchra,tamen aduer
sarius si nollet,nō posset cogi respō
derę tali positioni,siue interrogatio
ni,nunquid sit bonus vir, vel nō, quia
si dicit,quòd non, allegat propriam
5 turpitudinem,* quā detegere nemo
cogitur,iuxta ea, quæ habentur in l.
transactione finita.C. de transacti.&
per glo.Bart.& alios in l.qui iurasse,
§.si pater.ff.de iureiuran. si verò di
cit,ꝙ sic, incidit in casum d.gl.& sic
in quancunq; partem se voluit, inci
dit in laqueū,ex quo sequitur,ꝙ po
sitio est captiosa,cui positioni seu in
terrogationi captiosæ nemo respon
dere tenetur, vt not.glos.in c. si post
præstitum.in verbo, rationabili cau
sa,de confess.lib.vj.& Paul. de Castr.
vbi

vbi declarat, quæ dicatur positio captiosa in l. controuersia. ff. de transact. Bal. in l. ij. §. quod obseruari. C. de iur. cal. Laafr. de Oria. in repet. c. quoniam cõtra. in verbo, responsiones. in ij. col. vers. septima regula est. extrà de prob. nam alicui non est inijciendus laqueus, vt dicit text. c. de viduis. el ij. xxvij. q. j.

a Ipse cõtractus remanet firmus & validus. *Limita tamen hoc non esse uerum in foro conscientiæ, notant d. Abb. do. Anto de But. in c. quia plerique. de immu. eccle. & per eundem d. Anto. in c. cùm causam. extrà de emp. & uendi & per do. Innoc. & eundem d. Ant. in c. in ciuitate. de usur. nam cõscientia est cordis cognitio sui ipsius, & omne, quod contra conscientiam fit, ædificat ad gehennam. 28. q. j. §. ex his itaque. cõscientia enim est, quæ dictat non sic esse faciendum. uide per Arch. ubi s. conscientiã honoramus. uide in Clem. j. de iure pat. latius per Alexã. in suo dicto, per me nuperrime recognito & continuato, in uerbo, conscientia. nam dici solet, conscientia mille testes.* Bartol. autor.

Cautela ad euadendum à tortura, & à morte, indiciato legitimis indicijs, quòd homicidium commiserit. V.

1 *Confessio qualificata mortem, & pœnam corporalem euitare potest.*

2 *Confessio qualificata in parte acceptari potest, & in parte sperni.*

3 *Præsumptio unius liquidissima probatio dicitur.*

4 *Iudex si de facto ad torturam poneret illum, contra quem clarè delictum probatum esset, & in sua negatione perseueraret, omnes probationes, quæ cõtra ipsum essent, per tormenta purgaret.*

5 *Appellari regulariter licitum est ab omni sentẽtia tã criminali quàm ciuili.*

6 *Crimine eodem, quis duplici pœna puniri non debet.*

ACCIDIT quotidie, ꝙ quis inculpatus de homicidio, vigore indiciorum cõtra ipsum laborantium ponitur ad torturam, propter cuius afflictionẽ cogitur dicere veritatem, & sic confiteri se commisisse ipsum delictum, qua confessione stante, mediante posteà sua perseueratione seu ratificatione facta ad bãchum officij, iuxta no. per Bar. in l. j. §. diuus Seuerus. ff. de quæst. & per Cy. Sal. & alios ĩ l. ij. C. de custo. reorum. condemnatur per iudicem ad mortẽ. Reuoco ergo in dubiũ, an si aliquis cõmisit homicidium, de quo non possit conuinci per claras probationes, sed bene cõtra eũ laborãt indicia, propter quæ si à iudice ponetur ad torturã, dubitat, ꝙ eã non poterit tolerare, sed opus erit confiteri veritatẽ, nunquid erit dare cautelam, ꝙ talis indiciatus indicijs ad torturam sufficiẽtibus, euitet & torturam, & mortem. dic, ꝙ sic, scilicet ꝙ iste inculpatus confiteatur verum esse, ꝙ interfecit illũ talem, de quo quæritur, & posteà subiungat, quòd interfecit propter defensionem suã necessariam, quia per istam confessionem hoc modo qualificatã, licet ipse reus de defensione aliquid non probauerit, euitabit & torturam, & mortẽ, & omnẽ aliam pœnam corporalem. de tortura patet, quia effectus torturæ est ad hoc, vt reus confiteatur id, de quo quæritur, vt infrà dicetur. sed iste reus confitendo absque
1 tortura, cessat effectus torturæ.* de morte verò & alia pœna corporali,

quod euitet per cõfessionẽ qualificatam, prout s. dic, quod istud fuit stupendum dictum do. Abb. in c. auditis. in pen. col. versicul. sed cõtra prædicta. de præscrip. quod dictũ ibi refert & sequitur Fely. dicens tale verbũ non reperiri alibi, & apud modernos practicos esse in summo cultu, quod licet aliquis confiteatur se interfecisse hominem, sed fecisse propter suã defensionem necessariam, quamuis de defensione aliquid non probauerit, tamen vigore istius confessionis qualificatæ non poterit corporaliter puniri. quam opin. sequendo domi. Abb. tenet idem Fel. in c. cùm venerabilis. in iiij. col. versi. secundò no. de except. & in c. significasti. el ij. in
2 v. colum. versi. & interim vnum tenementi. de homic. vbi similiter dicit, tale dictum non reperiri alibi, & in c. afferte. in v. colum. versi. & respon deri põt de eo, quod scribit do. Abb. de præsum. Dicẽs similiter istud dictum esse singularissimũ. Sequitur Alexand. in l. non solum. §. sciendũ. ff. de oper. no. nun. vbi dicit, istud dictum esse signanter not. Soc. in rep. l. j. in iiij. colum. de vulg. & pup. vbi extollit & ipse istud dictum domini Abb. dicens esse multùm notandum do. Ias. in l. vt vim. in iiij. col. de iust. & iur. dicens istud dictum do. Abb. aliàs in practica sibi fecisse magnum honorem. sequitur Bartolus in suo repert. in verbo, cõfessio habet vim sẽtẽtiæ. versicu. xxij. qui incipit, cõfessio, quòd fecit ad defensionem. dicens hanc esse singularem limitationem ad dictum Bartol. in l. Aurelius. §. idem quæsijt. de lib. leg. & idem Barto. in verbo, inquisitus. versicu. viij. incipiẽte, inquisitus, respondit, quod occidit. vbi similiter dixit, quod istud dictum domi. Ab. est perpetuò notandum. Non obst. modò decisio Bartoli cõmuniter approbata in d. l. Aurelius. §. idem quæsijt. de libe. lég. volens, quod si aliquis in iudicio cõfiteatur se interfecisse hominẽ, sed fecisse ob suam defensionem necessariam, põt licitè per iudicem cõdẽnari vigore suæ confessionis, quia inquantùm dicit se occidisse, statur suæ confessioni, inquãtùm verò dicit ad suam defensionem, nõ credit, nisi aliter probet, quia quotiescunq; confitens habet præsumptionem iuris cõtra se, vt est in casu nostro, per l. j. & ij. ff. de sica. & per c. j. de psum. tunc confessio qualificata põt in parte acceptari, & in parte sperni, quam sententiam similiter tenet Bald. in l. vnica. in viij. colum. ver. denuò quæro. de quæstione quotidiana. C. de confes. & in l. secunda. C. de dona. ante nup. & Pan. in c. bonæ. el ij. in fin. de postu. præla. & Alex. post alios in l. j. §. si quis simpliciter. versi. ex prædictis infertur. de verbo. oblig. quia respondet domi. Abb. quòd fatetur, quòd taliter confitens debeat puniri, sed tamen non capitaliter. primò quia probationes in criminalibus debent esse clariores luce meridiana, vt l. sciant cuncti. C. de proba. canonizata. ij. quæst. viij. sciant cuncti. sed cùm in casu nostro non sit nisi sola confessio qualificata, vt suprà, sequitur, quòd probatio nõ est clarissima, prout requiritur. secundo 3
quia dato, quòd contra taliter confitentem laboraret vrgentissima præsumptio, tamen ex præsumptionibus & indicijs quantumcunque vrgentissimis, non debet quis capitaliter

ter puniri, prout dictum fuit singulare, licet vulgatum. Innocen. in c. quia verisimile. de præsump. de quo dicto fit mentio per scribentes in varijs locis præcipuè per omnes in c. afferte. extrà eo. de præsump. & Pau. de Ca. vbi pulchrè loquitur in consil. mihi clxxxvij. incip. visa inquisitione suprà scripta. in vltima col. & per Cæpo. in cõsi. vj. incip. veritas primi dubij. in iiij. colum. & in cõsi. xxxix. incip. Baptista Meoni. in iij. colum. & per Gandi. in suo tract. malefi. in rubri. de præsump. & indici. ex qui. eodem. sequi poss. vbi dixit, quòd omnes Doct. qui tẽpore suo erãt Bononiæ, ita cõsuluerũt. Nõ obstat si dicatur, quòd ꝓpter hoc iste taliter cõfitens
a nõ euitabit torturã, quia index[a] audiẽs istã suam cõfessionem qualificatam, vt suprà, torquebit eum ad hoc, quod debeat dicere veritatẽ, an interfecerit illũ causa principaliter offendẽdi, an verò principaliter causa se defendẽdi, quia dico, quòd istud nõ potest facere index, ex eo quòd illa iura, quæ volũt, quòd ex indicijs, & præsumptionibus cõtra aliquẽ laborantibus, & arbitrio iudicis sufficiẽtibus, ille talis debeat subijci tormẽtis causa veritatis eruẽdæ: vt ff. & C. de quæstio. & c. cùm in contẽplatione. de reg. iur. in antiquis. & c. nõ solent. ij. q. vj. habent locũ & procedũt in indicijs & præsumptionibus facti, nõ autẽ in præsumptionibus iu
3 ris. *nam præsumptio iuris dicitur liquidissima probatio, vt est gl. quæ reputatur singularis in l. si tutor. C. de peri. tuto. per quam dicit ibi Bal. quòd si lex, vel statutũ requirit probationẽ liquidã, ille dicitur liquidè probare, qui probat per præsumptiones iuris, cui est consimilis glo. in l. secunda. & ibi not. Ange. C. de peti. hære. Imol. in l. quæsitũ. ff. de re iudi. Ange. Roma. & Alex. in l. prima, per tex. ibi. C. de test. mili. Modo habeo, quòd delicta præsumuntur facta animo nocendi, & offendendi: vt not. glo. in l. si non conuitij. C. de iniur. quam notabilem dixit Cæpo. in consilio xxix. incip. viso processu causæ super homicidio. in prima colum. & Floria. in l. j. §. cũ arietes. ff. si quadr. pau. feci. dica. & omne maleficiũ præsumitur in dubio iniustè factum, ex quo est de genere prohibitorũ, vt l. j. C. de sica. & c. j. de præsumpt. & vt ponit Bal. in c. sicut nobis. in fi. de re iudi. & Alexan. in cõsil. cxj. incip. põderatis verbis, in j. colum. in j. volu. stante ergo hoc, quòd præsumptio iuris dicatur clara & liquida probatio, & quòd delictum præsumatur factum causa principaliter nocendi & offendẽdi. sequitur quòd cũ iste cõfiteatur se interfecisse hominẽ, licet addat ad sui defensionẽ, quòd clarè probatũ sit propter præsumptionẽ legis, istum talem cõmisisse illud tale delictum, & per consequens iste reus nõ debet posse subijci tormentis, quia quotiescũque maleficiũ est clarè probatũ cõtra aliquem, ille talis vigore illius maleficij non potest torqueri, quia ad torturã solũmodò deuenitur in subsidium probationũ, vt notat Paul. de Castr. in l. si quis in hoc genus. C. de episcop. & cle. Bald. & Alber. de Rosa. in l. obseruare. C. quorũ appel. nõ reci. Bal. in l. milites. C. de quæstio. Bar. Cæpo. in cõs. xxxij. incip. quidam rustici Vicentini. in ix. colum. versicu. circa tertium principale dubium. vbi etiam notabili-

 ter

4 ter tenuit, *q; si de facto iudex poneret ad torturam illum, contra quē clarè esset probatū delictū, & in sua negatione perseueraret, q; omnes probationes quæ essent contra eum purgarentur per ipsa tormenta. & licet Bal. in d. l. obseruare. C. quorum appel. nō recip. & in l. j. C. de iura. calum. dicat q; imò iudex potest subijcere reum tormentis, licet crimē suū sit clarè probatum, & hoc ad cautelam, vt ore proprio confiteatur, ad hoc, vt non valeat postea appellare, quia cōuictus & confessus nō appellat. vt habetur in d. l. obseruare. quia ad hoc respondet Cæpol in cōsi. præalle ga. quòd hodie talis causa nō debet mouere iudicem, cū per totā Italiam cōmuniter sit prouisum per statuta terrarum, q; à sententijs capitalibus non liceat appellare. Sed vltra tale responsum potest respōderi triplici ratione, dictum Bald. in d. l. obseruare. esse falsum. Prima ratio, est causa fraudis euitandæ. nam præsupposita illa opinione, de qua supra à mētionē feci, pro vera, quæ videtur magis communior, quòd si non extantibus claris probationibus iudex poneret delinquentem ad torturam, & in sua negatione perseueraret, quòd dictæ probationes purgarentur, isto casu esset in potestate iudicis liberare per indirectū accusatū, vel inquisitum, dicendo ei, tolera hanc torturā patiēter. qa liberatus eris, nō obstante, quòd de delicto tuo clarè cōstet. Secunda ratio est, quia cùm appellatio sit remedium à iure concessum prætendentibus se grauatos, vt in c. suggestum. & c. cùm speciali. §. porrò. de appel. & edictum de appel
5 lationibus sit permissoriū, *quia regulariter omnibus & ab omni sententia tam ciuili, quàm criminali licitū est appellare. vt l. & in maioribus. C. eo. de appell. glossa. in l. qui restituere. in gloss. fin. ff. de rei vend. & Spec. in eo. tit. §. secundo, in princip. sequeretur, quòd esset in potestate iudicis per istas vias violentas, & indirectas auferre beneficia à iure cōcessa, quod facere nō potest. iuxta ea, q̄ habētur per Bar. & alios in l. secūda. ff. de re iudi. & per domi. Abb. & Phili. Frācū in c. cùm sit Romana. de appella. & per Doct. in c. quod ad cōsultationem. de re iudi. & hoc etiam in præiudicium iurisdictionis superioris, quia cùm appellatio sit de minori iudice ad maiorem prouocatio, vt l. prima. ff. de appel. & c. secundo, de cōsue. lib. vj. sequeretur, quòd iudex hoc modo posset per viam torturæ in extorquendo confessionē obuiare per indirectū, quòd appellatio nō posset corā superiore interponi, qd per iudicem inferiorem fieri nō potest. nam inferior non potest facere, quòd à sententijs suis non appelletur ad superiorem. prout not. Barto. in l. j. §. interdum. ff. à quib. appell. non lic. & in l. fin. ff. de aqua pluuia arcē. & Bal. in l. qui appellationem. C. de appella. & in l. fina. C. de sentē. communiter Canonistæ in c. veniētes. vbi Bal. circa hoc dedit cautelā, de iureiuran. cum alijs concordā. de quibus per Card. Alexan. in capi. interposito. §. ille denique. in prima
6 columna. de appellatio. * Tertia ratio potest adduci, quia de eodem crimine quis non debet duplici pœna puniri. Nam vt dicit Bald. in authen. omnes peregrini. in vltimo notabili. C. commu. de succes. pœnæ, qualitas deb

tas debet esse secundùm qualitatem culpæ.& est textus in l.sancimus.C. de pœ.& in c.quæsiuit. in fi.de his q̃ fiũt à maio.parte capi.& in c. felicis. §.illud autẽ.de pœn. in vj. & xxiiij. quæst.j. nõ afferamus stateras.pœna autẽ homicidij à iure taxata, est abscisio capitis:vt l.j. in princip. ff.de sica.& §. item lex Cornelia. Institu. de publi.iud.& iij.distinctio.omnis. Nã dicit lex, quòd homicida alij fecit,semper expectet.vt l.nemo.C.de episc.audiẽ.Modò si dictũ Bal. esset verũ,sequeret̃,ꝙ iste reus ꝓ homicidio affligeretur duplici pœna, scilicet pœna torturæ, & pœna capitis, quod nõ est dicendũ.& hãc opinionem per rationẽ secũdam,de qua s. reperio tenere Tancre. de Corneto in sua cõpẽdiosa in rubrica,de quæstio.circa materiã probationũ.quęst. vltima.stabit ergo firma cõclusio,ꝙ si quis confiteatur se occidisse hominem,licet adiungat ad sui defensionem,cũ lex præsumat occidisse causa principaliter offendẽdi,nisi aliud probetur, & præsumptio legis dicatur liquidissima probatio,ꝙ isto casu,talis cõfitens nõ poterit ad torturam poni vigore illius homicidij,tãquàm claré probati:quia vt superius dictũ est,ad torturã nõ deuenitur nisi in subsidiũ probationũ.Et si dices, ergo sequetur, quòd tanquàm manifestus homicida punietur pœna capitali,& sic cautela nõ erit bona, quia respõdeo,ꝙ quamuis lex præsumat, vt sæpius dictum est,ꝙ homicidium fuerit perpetratum animo principaliter offendendi,& sic iniustè, & velit, quòd puniatur de ipso delicto tanquàm claro respectu suæ confessionis,tamen isto casu lex non vult, nec ita, vt aliàs facit, firmat pedem suum,quòd propter illam suam præsumptionem iste qualificatè confitens puniatur pœna capitali,sed bene alia,vel pecuniaria,vel relegationis,& exilij,arbitrio iudicis.Et istud est,quòd vult dicere dominus Abb. in d.c.auditis. Et licet pro & contra nonnulla alia adduci possent,tamen ista non sunt obliuioni tradenda, quia possent multùm prodesse,præcipuè quando habetur iudex propitius.

a Iudex audiens istã suã cõfessionẽ qualificatam. *Adde,an cõfessio qualificata possit acceptari sine ulla qualitate.uide sing.per d. Alex.i cõ.lxxxvij.ꝑ totũ in j.uo.& est quotidianũ,et utile cõsiliũ:loquitur tamẽ in causa ciuili,nõ in criminali q̃ acceptari debet cũ eadẽ qualitate,& nõ simpliciter. est tamen periculosa talis cõfessio in causa criminali quãtuncũq; qualificata,nisi probetur defensio,nec est tuta ĩ totũ ac secura huiusmodi cautela. Et ꝑpterea Bal. signanter cõsuluit confitẽtẽ delictũ etiã cũ qualitate, puta q̃ occidit ad suã defensam,nisi qualitatẽ probauerit,ꝙ punitur.uide in cõsi. ccxlv. quod inci. dauantis dauoi.in ij. uol.nã in delictis præsumĩ dol⁹ .C.de sicar.l.j. C.de iniur.l.si nõ cõuitij.Itẽ per confessionẽ factum est notoriũ ergo puniri debet maleficiũ,ne delicta remaneãt ipunita. Caue igitur, ut dixi,ne in Scyllã incidas, eredẽs uitare Charybdim. Bar. Lau.*

Cautela ad obuiandum, quòd meretrix non ualeat testari, nec aliter disponere de bonis ex meretricio acquisitis. VI.

1 *Meretrix licet turpiter faciat meretricando, non tamen turpiter facit accipiendo,cùm sit meretrix.*

2 *Meretrix de quæstu suo testari potest, & ad libitum disponere, neque eius hæreditas per fiscum hæredibus suis auferri potest.*

3 *Meretrix quæstum suum in foro conscientiæ restituere non tenetur.*

1 QVANQVAM [1] meretrix licet turpiter faciat meretricando, tamē turpiter nō facit accipiēdo, cùm sit meretrix, vt dicit textus in l. iiij. §.sed quod meretrici.ff.de condi.ob turpem cau. ex quo dicunt ibi Bal.Ange.& Pau.de Cast.quòd meretrix de suo quęstu licitè,& iustè facit eleemosynā,& decimā soluit,vt etiā tenet glo.in c. ex transmissa. de deci.& Archi.lxxxv.distin.qui venato-
2 ribus.& in j.q.j.nō est. *Et [a] similiter
a de tali quæstu potest testari,& ad libitum disponere, & talis hæreditas nō aufertur hęredibus suis per fiscū, vel ecclesiā,tanquàm turpe lucrū: vt not.Cyn.in l.cùm te.C.de condi.ob turpē cau.& Bal.in l.prima.C.eo.referens,quòd ita aliàs fuit interrogatus Neapoli, à quodā episcopo. Idē
3 tenet Cyn.in l.mercalē.C.eo. *& similiter ipsa meretrix talem quæstū non tenetur in foro conscientiæ restituere,sed legitimè retinet, prout volunt Innocen.Ioan.And.& Panor. ibi,in iij.quęst.in c.quia plerique.de immuni.eccl.& vt tenet sanctus Th. secūda secundæ q.xxxij.articulo vij. & q.lxij.articulo quinto. cōcludens, quòd meretrix licitè retinet ea,quæ suo corpore lucrata est, secus si aliquid extorsisset per dolum,vel fraudē,quia illud tale tenetur restituere illi,à quo habuit. Pone modò, quòd vna meretrix multa superlucrata est, quo remedio poterunt vti consanguinei, qui debent ab intestato succedere,ad hoc, vt ipsa meretrix non valeat de superlucratis testari,nec aliter ad libitū disponere. Dic,quòd cautela est, quòd sibi interdicatur bonis per iudicem, quod iuridicè poterit fieri, vt est text.multùm solennis,& ibi gloss. in l. & mulieri. ff. de cur. furio. quo casu per interdictionem non solùm tollitur facultas contrahendi inter viuos, vt l. is cui bonis.de verb.obliga. sed etiam facultas testandi, vt l. is cui lege.ff.de testa.& §.item prodigus. Instit.qui. non perni.face. testa. & per Specu. in titu.de instrumen.edi. §.compendiosè. circa princip.versicu. tertiò,si fuerit.Et per Bald.in l.ij. circa principium.C. communia de lega. adeò quòd nō posset testari etiam ad pias causas,prout tēnet Bald. in l.j.in lectura,in versicu.deinde quæro quid de prodigo.C.de sacrosanc. eccle.& Pet.de Ancha.in c. quia ingredienti bus. de testamen. quem ibi refert & sequitur Imo.in vij. colum. versicu. circa sextum.Et domi.Abb.in rubri. extrà eo.licet contrarium in hoc voluerit Bal.in d.l. j. in repe. in vij.co. versicu.xij. quæro quid de prodigo. C.de sacrosanc.eccle. Et licet cōtrarium etiam videatur sentire idem Bald.in consi. ccxxxv.incip. decreto seu rescripto illustrissimi principis. in prima parte, volens, quòd interdictu bonis posset testari inter liberos,& contrarium etiā videatur sentire Lap.de Castellio.alleg.xxvj. Sed prima opin. est communior. Istam cautelam tradit Bald.in c. cùm decorem.de Vita & honesta.clerico.quē refert & pro notabili sequitur domi nus Ias.in d.l.iiij. §. sed quod meretrici.ff.de condi.ob turpem.causam.

2 Et similiter de tali quæstu potest testari, & ad libitum disponere. *Adeò enim testari possunt, quòd si relinquant etiã impia lucra hæredibus, valet testamentum. uide Bald. in consi. clxvj post princi. in uer. sed emanauit illa decretalis. quòd cõsiliũ incipit quaritur. & c. in j. uolu. Nec tenetur meretrix restituere, quòd acquirit ex tali quæstu. secundùm Inno. in c. quia plerique. de immu. eccle. nisi accepisset ab his, qui alienare nõ possunt. no. Doctor. in præallega. c. quia plerique. secus autẽ est de bono cõsilio. uide in summa Angelica, in uerbo, meretrix. in §. iij. ibi, utrum teneatur.*

Cautela pro illo, qui per metum cogitur contrahere matrimonium. VII.

1 *Matrimonium est maris & fœmina coniunctio, indiuiduam consuetudinẽ uita retinens.*

SAEPISSIME cõtingit, quòd iuuenes deprehensi in domo alicuius puellæ, coguntur à fratribus & consanguineis ipsius puellæ eam desponsare. & de istis loquitur cap. cum locum. de spon. Pone modo, quòd quidam scholaris iuerat ad suam amasiam, & quia consanguinei ipsius puellæ præsenserant de hoc, & obseruauerunt eum ingredientem domum vna nocte, & ita deprehenderunt eum in domo, & minantur ei mortem, si non accipit eam in vxorem. Ipse autem dubitans de salute sua, videt quòd opus est: vt eam desponset: Quæro, an erit dare cautelam, vt licet secum contrahat, tamen quòd tale matrimonium sit nullum: dic, quòd sic. videlicet, vt inspiciat an illi testes, qui sint ibi præsentes, sint testes, qui verisimiliter ducti in iudicium sint dicturi veritatẽ de omnibus ibi gerendis. & si nõ, quia nõ sint nisi cõsanguinei puellæ, & alij domestici, qui in iudicio verisimiliter nõ dicerent, nisi ea, quæ facerent ad propositũ suũ, tũc ipse scholaris hilari frõte dicat, quòd libentissime vult eã accipere in vxorẽ, sed quòd mittat pro alijs duobus vel trib. testibus. puta pro presbytero parochiali cũ suo clerico. nã ipsi vidẽtes suã bonã dispositionem: & ad hoc etiã, vt res procedant cũ amore, & etiã quia res suæ erunt clariores, si plures testes tã domestici quàm extranei interueniẽt, complacebunt ei in hoc, & tunc dicat eis, domini vos eritis testes qualiter accipio istã puellam in vxorem, tamen quia mecum cõmisit stuprũ, dubito ne idẽ faciat cũ alijs, propterea protestor ei, quòd si adulterabit cum alio, volo posse accipere aliam, ipsa puella & consanguinei sui existimantes casum protestationis nunquam verificaturum. Et isto casu, nõ erit matrimonium, quia quotiescunque matrimonium contrahitur sub conditione seu protestatione suspẽsiua seu resolutiua ipsius matrimonij, vt est in casu nostro,* quia matrimonium est maris & fœminæ cõiũctio, indiuiduam vitæ consuetudinẽ retinens: vt Instit. de nup. in princip. & xxvij. quæst. ij. in summa, vt ponũt 1
Io. And. do. Ant. & Card. Alexand. in rub. de sponsa. talis conditio seu protestatio non vitiatur, sed vitiat ipsum matrimonium. iste est casus, & ibi not. omnes in c. fin. de condi. appo. per quod dicit ibi in terminis Cardina. Zaba. se vidisse de facto, quem ibi etiam refert, & sequitur

Cardi. Alexan. in iiij. notabili, quòd cum quidā philocaptus vellet accipere quandā puellā in vxorē, dubitans ne cū alio adulteraret, ad hoc, vt magis præcaueret, accepit eā in vxorē hoc mō, q̄ si adulterādā se præberet alicui, q̄ posset accipere aliā in in vxorē. fuit iudicatū tale matrimoniū nō tenere. Et istud idē ibi refert & sequit' do. Abb. in j. notabili, licet do. Cardi. Zaba. nō faciat mentionē. Ad vnū tamē aduerte, q̄ si ista cautela debet habere locū & procedere, opus est, q̄ ipsa puella expressè consentiat tali ꝓtestationi, aliàs secus. & isto casu, nō sufficeret, si taceret, quia tacēdo, fauore matrimonij, haberet' pro contradicente. ita Inno. cū quo alij transeunt in d. c. si, & per hoc dicit ibi Hostien. quē referūt Panor. & Alex. q̄ ista crebo deberent prædicari, ne istæ simplices puellæ decipiātur, scilicet quando eis fiat talis protestatio, non consentiant, sed taceāt, quia tunc erit matrimonium.

Cautela, quòd compromittens non possit habere recursum ad arbitrium boni uiri. VIII.

1 *Compromisso lato Laudo, appellari nō potest, sed ad boni uiri arbitrium reductio peti.*

2 *Læsio enormis dicitur, quando aliquis in sexta parte quantitatis debitæ læsus fuerit.*

1 TV scis: quòd* si in aliquem fiat compromissum, quòd lato laudo, licet ab ipso non possit appellari, quia appellatio præsupponit iurisdictionem, quæ pactis priuatorū nō potest conferri, vt l. priuatorū. C. de iurisdict. om. iudi. tamē quando aliqua ex partibus prætendit se læsam, bene pōt tale laudū reduci ad arbitrium boni viri, etiā si ipsæ partes iurassent nō reducere: quia subintelligitur tacita cōditio, si arbiter vel arbitrator æquè arbitratus fuerit: ꝓut no. per Bart. & Flo. in l. si societatē. §. arbitrorū. ff. ꝓ socio. latè per Canoni. in c. quintanallis, de iureiuran. per Dy. in regula, scienti. de reg. iur. in vj. per Old. in cōsi. clvj. incip. primū, de quo quęritur. per Alex. in cōsilio cxxxj. inci. in causa vertente coram prætore ciuitatis Imole. in ij. volu. & istud est adeo verū, quod dixit Bal. in l. si vnus. §. illud. ff. de pactis. & in l. cū anteà. C. de arbi. & in cōsi. cccxxxj. inci. præmitto, q̄ ista fuit q̄stio antiqua. in tertia parte. q̄ nō potest per quancunq; verborum cautelā impediri ista reductio ad arbitriū boni viri, vt etiam dicit Pau. de Castro, in consi. lxxiiij. incip. quia frustrà. in j. col. imò si statutum esset in ciuitate, quod tolleret istā reductionem, tamen lato laudo, si aliqua ex partibus prætenderet se enormiter læsam, ista reductio, tali statuto non obstāte, posset peti, ꝓut tenet Petr. de Anch. in sua repetitione. c. canonū statuta de constitutio. in lxvj. col. versi. accedat hic quæstio de statuto. & in suo cōsilio ccvij. incip. in quæstione supradicta, hunc ordinem obseruabo. in vltima colū. versi. restat respondere ad statutū. & in consilio sequenti, incip. iudex de iure iudicaturus. circa finem. & vt tenet Romanus in consil. xc. incip. viso themate quæstionis. & Ange. in consi. clxxij. incipien. laudum arbitratoris. Fulg. in consi. ccxxiiij. incip. quoniam in singulis. Socin. in consi. cclxx. incipi. visis compromisso laudis & statutis.
2 in vltima colum.* & illa dicitur enormis

mis læsio, quando aliquis est læsus in sexta parte quantitatis debitæ secundùm Barto. in d. l. si societatem. §. arbitrorum. versiculo, quæro quę dicitur parua, vel magna quātitas. ff. pro socio. quam opinionem sequitur Lāfran. de Oria. in tractatu de arbi. in vltima parte, quæsti. xiiij. & Raphaël Cumanus, in consilio ı. incip. stante statuto ciuitatis Vincentiæ. versiculo, ad id autē, de quo quęritur. Alij volunt, quòd hoc sit in arbitrio iudicis, cùm non sit à lege determinatum, & ita voluit Bal. in dicta l. cùm anteà. C. de arbi. & in consilio ccclxxviij. incipien. quæro, ad quid operetur potestas. in prima parte. & gl. in §. pretium. quam ibi pro singulari sequit Angelus de Aret. Instit. de emptio. & venditio. idem Ange. de Aretio, in l. prima. §. si quis ante. ff. à quibus appella. non lic. & Imo. in capitulo, Quintauallis. de iureiurādo, prout refert, & sequitur Alexan. in l. si quis arbitratu. in fine, de verborum obligatio. Et istæ sunt duæ principales opiniones, quæ magis communiter tenentur secundùm solennem doctorem & præceptorem meum in canonibus dom. Philip. Decium, in suo consilio xxix. incipiente, iuridicam esse arbitror conclusionem. circa finem. Propterea eximius doctor Bartholom. Cæpol. in suis cautelis, cautela cxcvij. inci. difficile est dare modum. tradit quatuor cautelas ad impediendam istam reductionem, sed omnes in effectu claudicant, & de iure non procedunt. Sed tu vltra eum accipe duas, per quas ista talis reductio poterit impediri. Prima cautela est, quòd in cōpromisso apponantur ista verba, eligentes eū, vt bonū virum, præcipuè nō habito respectu ad alium: quia ista verba habent istā vim, quòd tollunt istam reductionē. ita notabiliter voluit Bar. per rationē, de qua ibi per eum in l. ij. §. tametsi. ff. de arbit. quem ibi sequitur Alexand. in Apostillis, dicēs, istud esse dictum singulare, & idem Alexā. in Apostillis, in dicta l. si societatem. §. arbitrorum. in vltima colum. in verbo, operātur. ff. pro socio. quam opinio. etiam tenuit Roman. in suis singu. prout refert Lanfrā. de Oria. in dicto suo tractatu de arbi. in vltima parte, quæstio. xiiij. versi. & ideo ex prædictis videtur resultare cautela. sed est verum, quòd Lāfran. ibi dixit, quòd cōsulendo nō auderet affirmare, quòd per supradicta verba tollatur dicta reductio, & quòd ita consuluit Salustius de Perusio in quodā suo consilio, incip. in nomine indiuiduæ trinitatis, viso quodam compromisso. Tamē in cōsulendo & in iudicando magna est autoritas Bar. & Alexand. Secunda & optima est, si quis vult impedire recursum ad arbitrium boni viri, quòd vtraq; pars inueniat vnum amicum, qui amici extrà à compromisso, per solennem stipulationem inuicem sibi promittant certam pecuniæ quantitatem, si partes non emologabunt laudū: videlicet lis est inter Sempronium & Titium, modò Gaius separatim à litigatoribus promittit Mæuio centum, si Sempronius laudo contrauenerit. Mæuius similiter promittit Gaio cētū, si Titius, & sic altera pars contrauenerit: quia hoc modo compromittentes, ad hoc, vt amicus suus non habeat soluere illam quantitatem promissam in casu contrauentionis,

tionis,nõ audebũt cõtrauenire.istã cautelam docet Dy.in consilio,incipiente,Tholemeus.quã sequit Flo. in d. §.arbitratorũ.& prout refert, sequit Lanfrã.in loco superi' alleg. & sequit Ioã.And.in additio.Speculato.in tit.de arbi. §.fi.vers.item qd si compromissum,dicens,quòd ista cautela multũ frequentat in Tuscia.

Cautela contra illam communem opinionem, quòd non possit relinqui plus filiæ si nupserit,quàm in monasterium intrauerit. IX.

1 *Testator si relinquat filiæ mille,si nupserit.si verò monasterium intrauerit, relinquat tantummodò centum,an si monasterium ingressa fuerit,mille habere debeat.*

2 *Matrimonij appellatione,an matrimonium carnale & spirituale ueniant.*

3 *Statutum disponens quidpiam contra cognoscentem mulierem nuptam, an in cognoscente monialẽ,locum habeat.*

4 *Legis uerba ad ea,quæ non adaptantur,nec eius etiam dispositio.*

5 *Delinquere nelle,quis in dubio non præsumitur.*

6 *Dotis uerbum,an in ingrediente monasterium uerificetur.*

7 *Statutum si disposuerit,quòd filia dotata à fratribus excludatur,an monialis ita per fratres dotari debeat,si ipsam excludere ualeat,ac si mundo nupsisset.*

8 *Legatum factum in casu nuptiarum, an in religionis ingressu uerificetur.*

9 *Testator si legauerit genero suo certã quantitatem pro dote,& cõtracto matrimonio,an si eo non cõsummato, sponsa monasterium ingrediatur,legatum habere debebit.*

10 *Simonia an sit,si pater dixerit,supplico uobis,ut filiam meam in monialem accipere uelitis,& pro eius alimentis uolo,quod de bonis meis habeatis mille.*

11 *Simonia an sit,si testator in testamento dixerit,si tales moniales filiã meam in sororem accipient,relinquo eis pro alimentis centum.*

12 *Regula,non in quem uerba,sed in quẽ disponentis intentio dirigitur, quæri oportet.*

RICARDVS Malũbre,& Thomas de Formaginis,de Bononia disputauerunt hãc quæstionem, 1 an si testator relinquat filiæ mille, si nupserit,si verò monasterium intrauerit,relinquat tammodò centũ: an si monasterium intrauerit, debeat habere mille,ac si nupsisset. Et concluserunt,quòd sic, quia si tale legatum præcisè valeret,esset impeditiuum vitæ cõtemplatiuæ,& quis volendo eligere vitam spiritualem, esset inferioris conditionis,quàm si eligeret vitam actiuam,quam disputationem retulit,& secutus est Ioannes Andre.in addition. Speculator. in titulo,de statu mona.super rubrica,circa medium,versiculo,secunda quæstio fuit disputata.& hanc opinionem referendo ipsam disputationem tenet Albericus de Rosate, in suo tractatu statutorum,in secunda parte.quæstio.ciiij. incipien. adhuc ex eodẽ themate quæro.& in l. Deo nobis.in secunda columna, versiculo,sed vlterius quæro.de episcopis & clericis.Barto.& Alexan.ibi,in Apostil.in l.secunda.ff.de his quæ pœ.nomi.vbi refert Alexã.ita aliàs consuluisse Ioãnem de Ana.& ita fuisse iudicatũ in ciuitate Bononiæ.dñs Antonius,in capitu.in præsentia.in ix. col.

coluña, de probation. & ibi Francisc. de Aret. in xviij. Roma. in l. stipulatio hoc modo concepta. in septima coluña, versiculo vltimò ad idē. de verborū obligatio. Mathesil. in suis singul. sing. l. ij. incipien. not. ꝙ si testator relinquit. vbi dicit, ꝙ miratur quòd monasteria monialiū istud nō practicent. Alexan. in cōsil. xxxv. incipiente, super cōtentis in dicto thee mate. in secūda coluña, versiculo septimo, pro hac parte facit. in tertio volumine. Et dicit Imol. in l. Lucius. la secūda, in vltima coluña. ff. de hæredibus instituend. ꝙ vidit in ciuitate Bononiæ ita defacto iudicari. Et licet contrariā partē teneat Bald. in aut. nisi rogati. in tertia coluña, versiculo, hac ratione determinatur alia quæstio. C. ad Trebellianum. vbi dicit, ꝙ cōmunis obseruantia & naturalis æquitas est in cōtrariū. & ibi etiā Paulus de Castro, vbi dicit, ꝙ aliàs ita cōsuluit Bononiæ. & idē tenent Bald. & Paulus de Castro, in dicta l. deo nobis. de episcopis & clericis. Paulus de Castro in l. Titia centum. §. primò, ad finē. ff. de conditione & demonstration. vbi similiter dixit, ꝙ ita aliàs consuluit, & ꝙ ita obseruat totus mundus. Et Raphaël Cuma. in l. si ita quis. §. is cui. de legatis secundò. & Imo. in d. l. Lucius. la secunda, in vltima colum. vbi dicit. ꝙ ista opin. est æquior: quia quādo filia nubit, magnæ expensæ fiunt, secus quando ingreditur monasteriū: & forsitan in puncto iuris ista opinio est verior: quia vt dicit Bald. in quodā suo cōsil. incipiēte, inter scholam sanctæ Mariæ. non est dicendū, ꝙ mulier quæ ingrediendo religionem, abdicat à se propriū, vt c. cū ad monasterium. de statu mona. velit posteà aduertere ad proprium: quia hoc modo esset cōmittere actū continentē in se repugnantiā. Tamen in cōsulendo & iudicando nō est recedendū à prima opin. tanquàm cōmuni, quā vltra præfatos doctores, tenuerunt quatuor principaliores, moder. nostræ tēpestatis: videlicet Felyn. in d. c. in præsentia. in xviij. col. versic. & ex istis remanet decisa alia quæstio. vbi dicit, ꝙ ab ista opi. non est recedendū. do. Bart. Soci. in d. l. ij. ff. de his quæ pœ. no. do. Ias. in aut. si quā mulier. in ij. col. versicu. iuxta hanc partē formo quæstionē vti lem. C. de sacrosanc. eccle. Et præceptor meus in legibus do. Ioan. Campetius in suo tractatu dot. in prima parte, quęstio. xxx. Tu ergo, qui habes filiam. & cōsideras, ꝙ maior quātitas pecuniæ requiritur, quādo filia nubit mundo, quàm quādo ingreditur monasteriū, quo remedio poteris vti, vt valeas ei minus relinquere, si monasteriū ingredietur, quàm si mundo nupserit: dic ꝙ cautela est, vt concipias dispositionē tuam hoc modo: relinquo filiæ meæ puta centum, & illi, qui ducet eam in vxorē, relinquo mille: qa hoc modo, licet monasteriū ingrediatur, tamen ipsū monasterium nō poterit petere illa mille: quia nō sunt legata ipsi mulieri, sed ei, qui ducet eā in vxorem. ita notabiliter tradit Bart. in d. l. ij. ff. de his quæ pœ. no. subdens tamē, ꝙ cōsuluit, vt addatur vnum, scilicet & id quod marito relinquit, debeat esse pretiū dotis, aliàs ipse sibi haberet: quam opin. sequitur Soci. in d. l. ij. & Fely. in dicto c. in p̄sentia. & cū ipso etiam videtur trāsire do. Ias. in dicta

aut.

aut.si qua mulier.C. de sacrosanc.eccles. Aduerte tamen, quod licet autoritas Bart.magna sit,ipse enim fuit lucerna iuris,vt dicit Angel. in consi. xv.incipiente, quęcunque diximus in vulgari. & illuminator iuris ciuilis secundum Panor.in suo cōsi.iij.inci. casus super quo cōsiliū petitur.in ij. col.& virtus iuris nostri secūdū Ro. in cōsilio cccclxxx.incipiente,in casu propositæ consultationis,& in eo semper soleat esse substantia veritatis sequenda,in iudicando & consulendo,vt dicit idem Rom.in cōsi'io ccccdxix.incipiente,quo ad primum propositæ consultationis. & Franc. de Curte,in consilio xlvij.incip. super cōtrouersia vertente inter Fanterminum,in iij col. Tamen al às dicebam,quod non esset ponere os in cœlum,si aliquis teneret contra istam cautelā Barto. Nam mulier,quę profitetur,contrahit matrimoniū spirituale,& nubit Christo. & profitens immortali sponso se coniungit vt c. quæ in Christo.& c. quod autē.xxvij.quæstio.j.

2 *vnde matrimonij appellatione nō solùm intelligitur de carnali,iuxta l.j.ff.soluto matrimonio, sed etiā de spirituali tanquàm de digniori,& in quo versatur salus animæ:vt xxvij.quæst.j.c.nuptiarum bonū.per quæ iura dixit Dionysius de Perusio,in quodā suo cōsilio incipiente,& si doctrina cœcū illuminet,quę refert Maria.in repet.c.quã liter & quādo.lo secundo, in viij.q. in penultim.arti.extrà de accusatio.

3 *quod statutum disponens aliquid contra cognoscentē mulierem nuptam, habet locū in cognoscente moniale,cuius matrimonium indubitàter est dignius:quia licet virgines & cōtinentes,ac etiā coniugati per fidem certam,& operationē bonā deo placentes,ad æternam mereantur peruenire beatitudinē,vt c.firmiter. de summa trinitate & fide catholica. tamen cōtinentes plus Deo placent, quàm coniugati:quia non expedit homini ad regna cœlorū tendenti, accipere vxore carnalem:vt xxxiij.quæst.v. c. tunc saluabitur.& not.gloss.in dicto c.firmiter, vita enim contemplatiua salubrior est,quàm actiua. c.sanè.de regula Modò si testator cōcipiet dispositionē suā iuxta consilium Bart. videlicet illi,qui ducet eā in vxorē, relinquo mille, si filia profitebitur, dicet monasterium, quod ipsum debebit habere illa mille:quia siue velis subintelligere illis verbis,illi, qui ducet,illi scilicet sponso, vel illi, scilicet marito,tunc cùm mulier ingreditur monasteriū, profitēdo dicitur nubere,& se cōiungere cū Christo: vt dictū est, & quod in terminis Barto. iste intellectus debeat accōmodari, facit ratio de qua suprà,in princ.scilicet ratio impediens vitā contēplatiuam:quia mulier considerans, quod si mundo nupserit, maritus, quē accipiet,habebit mille nomine dotis,tacitè ter causa cōsequēdi illa mille,retraheretur à vita monastica. Et non obst.si diceretur, quod illa cauda, quam subiungit Bart.tollit omnia fundamēta,scilicet quod illa mille habeat no-

4 mine dotis: *quia regula est, quod ad ea,quibus nō adaptātur verba legis & testatoris, non adaptatur eius dispositio:vt l.iiij. §.toties.vbi Bartol. no. ff. de dam.infect.& l. hos accusare. §.omnibus.ff.de accusat. & c. ex parte.vbi domi.Anton.de cōcess.pręben.& bonus tex.i c. indēnitatibus. §.sed

§.ſed cùm eas.de electio.in vj. quē
dixit meliorē de iure Ioā. de Anna.
in c.fi.in xj.col.verſic. inquantū etiā
Bart. dicit.extrà.de maledi.ſed ver-
bū,dos,de quo facta eſt mētio p te-
ſtatorē,nō poteſt adaptari ad illam,
quæ ingreditur monaſteriū:quia na
tura dotis eſt, ꝙ remaneat apud fi-
liā,& cenſeatur ſuū patrimoniū. vt
l.Pomponius Philadelphus.ff. fami-
liæ erciſcun.& l.iij.§.ſed vtrū. in fi.
ff.de minor.ſed illud,quod datur ꝓ
ingreſſu,remanet apud monaſteriū,
& monaſterio quęritur,vt c.cō que-
ſtus.de foro cōpetēti. nec remanet,
nec quęritur,nec quęri poteſt filiæ,
cū ſit profeſſa, per quā profeſsionē
abdicauit à ſe propriū, nec propriū
habere poteſt:vt c cùm ad monaſte-
riū.de ſtatu monacho.nec talis pecu
nia reſtitueretur ipſi moniali, ſi ad
aliud monaſteriū ſe transferret: vt
xxvij.q.j. ſi quis rapuerit. & in aut.
de mona.§.ſi verò relinquens.& eſt
caſus in c.cū olim.lo ſecūdo,de pri-
uileg de quo plenè per ſcribētes in
c.cū ad te.de clericis cōiuga. imò ſi
aliter diceremus,ꝙ dos intelligere-
tur relicta pro ingreſſu religionis,
eſſet cōmittere crimen Simonię: vt
c.nō ſatis.& c,veniens. & c. tua nos.
a de Simo.& j. q.j.placuit. Vnde a in
dubio teſtator faciens mentionē de
dote,nō debet intelligi, ꝙ voluerit
intelligere de dote danda pro matri
5 monio ſpirituali: *quia in dubio qs
nō præſumitur velle delinquere, vt
vulgata l.meritò.ff.pro ſocio.& c.fi.
de præſumption.nec eſſe immemor
ſalutis æternæ:vt ff.ad legē Iuliā re-
pet.l. ſancimus canonizata.j. q. vij.
nec eligere viam ad impugnandum
ſua iudicia,vt l.ſi miles. ff. de teſta-
mē.milit.Et ita in ſpecie tenuit Pet.
de Vbaldis de Peruſio, in ſuo tracta
tu,de duobus fratribus. in xj. parte,
quæſt. iiij.referens,ita aliās cōſulu-
iſſe Petr.de Peruſio in quodā ſuo cō
ſilio,incipien.viſo præfato puncto, &
viſis præfatis ſtatutis. in xiiij. libro
conſil. char.cij. & pro hac opinione
benefacit,quod voluit Bald. in aut.
niſi rogati.in ij.col.verſi.quęro nū-
quid monaſteriū.C.ad Trebel. vo-
lens,ꝙ executores deputati ad vir-
gines maritandas,nō poſsint dare il
lam quantitatē virginibus intranti-
bus monaſteriū:& ſic vult, ꝙ id, qd
datur moniali,non dicatur pro ma-
trimonio,& ſic nec dos,iuxta not.in
rubrica. ff. ſoluto matrimonio. de
qua deciſiōe meminit Felynus in c.
eccleſia ſanctæ Mariæ. in xxxj. col.
verſicu.& iſta opinio adduci poteſt.
extrà de conſtitut.& Cardina. Alex.
in c.verū.in quinta colūna, verſicu-
lo,& ideo dicim*.de cōditio:appo.
6 *quia in contrarium, ꝙ imò verbū
dotis verificetur,etiā in illa,quæ in-
greditur monaſteriū,facit quod no-
tabiliter voluit Bar.in l.j.§.ſi parēs.
ff.ſi quis à paren.ma fue.volēs ꝙ il-
lud,quod dat pater filiæ ingredieti
monaſteriū,puta quādo ponit centū
ſuper altari,ꝙ illud datū dicatur dos
ipſius filiæ,& imputetur filiæ in legi
timam:& dicens,ꝙ per tale datū vul
gò filia dicitur dotata : quā opinio.
ſequitur idem Barto.in l. Titio cen
tū.§.Titio genero.in fine.ff.de cō-
dition.& demonſt.& Bald.in l.quo-
niam nouella. in vltimis verbis. C.
de inofficio.teſtamen.& Bald.in ſuo
tractatu doti.in prima parte, in iij.
columna,verſiculo, adde etiā quòd
ſi pater.& Fabian.de mōte Sancti Sa
bini

bini in sua repetitione aut. nouissi-
ma.in x.q.ix.quæst.principali. C. de
inofficio.testamen.& Georg. Natã
in repetitio.c.quãuis.in xxxij.colũ.
versiculo,duodecimò quęro.de pac.
lib.vj.& præceptor meus in legibus.
dominus Ioannes Campetius in suo
tractatu dot. in vltima parte, quæ-
stio.xxxj.& ꝙ verbũ dotis, verifice-
tur etiã in illa,quæ ingreditur mo-
nasteriũ,demonstratur de eo,ꝙ pul-
chrè consuluit Petrus de Ancharã-
no,in cõsilio mihi cvij.incipiẽte,in-
dictione prima Ferrariæ. &c. & in
cõsilio sequẽti,incipiente, in paucis
7 verbis tractũ est superius.volẽs, *ꝙ
stante statuto,ꝙ filia dotata exclud-
tur à fratribus,ꝙ monialis ita debe-
bit dotari per fratres,si volent eam
excludere,ac si nupsisset mundo, qđ
non esset verũ,si illud datũ seu obla
tum non diceretur propriè dos, cũ
in statutis verba ꝓpriè & strictè in-
telligant: vt habetur in vulgata l.iij.
§.hęc verba.ff. de negoti. gestis. &
in l.quicquid astringendæ.de verbo
rum obligatio.& in c.cũ dilectus.cũ
concordant.de cõsuetud.Motus Pe
trus de Ancharano inter cætera per
hanc authen. nisi rogati. in ratione
8 sui.C.ad Threbellian. *vbi legatum
factum in casu nuptiarũ, verificatur
in ingressu religionis.& pro hoc e-
tiã bene facit quod not.Bal.in l. fin.
in ij.colũna, versicu. sed pone ꝙ fi-
lia.C.de dot.promis.& volẽs, quòd
a quemadmodũ pater a tenetur dota
re filiã volentẽ mundo nubere,vt d.
l.fi.& l.qui liberos.ff.de ritu nuptia.
& per Bart.in l.obligamur.§.j.ff. de
action.& obligatio.& per Alexand.
in l.mulier.§.cũm proponeretur. ff.
ad Trebellian.ita tenetur dotare vo-
lentẽ ingredi monasteriũ. quã deci
sionem sequitur Felyn.in c.nõ satis.
dę Simonia.& Alexand. in consilio
cxl.incipiẽte,viso themate suprascri
pto.in iij.colũna, versiculo, facit ad
prædicta.quod no.Bald. in secundo
volumine.& Bald. nouellus,in suo
tractatu dotis, in xvj. speciali, circa
principiũ.Vlterius fortiter vrget de
cisio quasi in terminis nostris eiusdẽ
Bald.in dicta authen. nisi rogati. in
tertia colũna,versiculo,quæro quid
si testator.C. ad Trebellianum.vbi
9 voluit, *ꝙ si testator leget certam
quantitatẽ genero suo pro dote, &
cõtracto matrimonio,sed adhuc nõ
cõsummato,sponsa ingrediatur mo
nasterium,ꝙ muliere profitente mo
nasteriũ,habebit illud legatũ, nõ a-
lia ratione,nisi ꝙ monasterium suc-
cedit loco generi. Non obstat illud,
quod dicitur de Simonia:qa est ve-
rũ, ꝙ per dationẽ alicuius rei tem-
poralis pro ingressũ religiõis cõmit
titur Simonia, vt illis iuribus supe-
rius allegatis.Sed illud procedit, qñ 11
tẽporale datur principaliter pro in-
gressu,vt esset quãdo interuenisset
pactũ:secus autẽ quando datur non
principaliter,sed secundariò, & ita
intelliguntur iura præallegata.idcir
10 co dixit Bal.in l.fi.C.de spõs. *ꝙ si
pater dicit,supplico vobis, vt velitis
accipere filiam meã in monialem,&
pro alimentis eius volo, ꝙ habeatis
mille de bonis meis,ꝙ nõ est Simo-
nia.& similiter dixit dominus Abb.
in c.tua nos.extrà eodẽ, de Simon.
quem ibi referunt,& sequũtur Ioã.
de Anna.& Felyn.quòd illi qui do-
nant cardinalibus & alijs prælatis,
vt per eorum intercessionem conse
quantur beneficium, quòd si inten-
dunt

dunt donare non principaliter causa auxilij dādi, quòd secūdariò hoc sperent, non committunt Simoniā: similiter donans familiari alicuius prælati, vt rem beneficij sollicitet, si ille familaris non est talis, cuius intuitu prælatus sit donaturus, non est commissa Simonia. Ita domin* Cardinalis, in c. tuam. de ætate & qualitate. Dicens se ita respondisse cuidam curiali vrbis Romæ. ita possumus dicere in casu nostro, quod testatore relinquente, vt suprà, voluerit relinquere principaliter pro ingressu religionis, eueniente casu ingressus: & possibile est etiam, ꝙ voluerit relinquere secundariò: ergo sequitur, ꝙ iste intellectus vltimus tanquàm benignior, & excludens peccatum, debebit amplecti, iuxta regulam in dubijs. ff. de regulis iuris. & c. estote misericordes. eodem titul. in antiqui. Et de hoc videtur in terminis decisio Bartol. in dicta l. Titio centum. §. primo. in fine. ff. de conditionib.

11 & demonstrationib. dicens, * quòd si testator dicat in testamento, si tales moniales accipient filiam meā in sororem, relinquo eis centum pro alimentis: tale legatum valet, nec dicitur Simonia: idem dicēdum est in casu nostro, quando legatur aliquid pro dote, cùm ipsa dos succedat loco alimentorum: & per Ioannē Andre. in rubrica, de statu monachorum, post medium. versiculo, scire debes. & per dominum de Rot. in sua decisione xviij. posita sub rubrica, de consuetudine, incipiente, fuit dubitatum, & in relationibus positum in nouissi. & per Baldum, & Salycetum. in l. sancimus. C. de nupt. & per Albericum de Rosa. in l. quoniam in prioribus. in vltima columna. C. de inofficioso testamento. & alibi sæpe Doctores, & quòd contra cautelam Bartol. possit teneri, facit

12 illa regula, quę est, * ꝙ non in quem verba, sed in quem disponentis intentio dirigitur quæri oportet: vt l. cùm pater. §. donationis. de legatis secundo. & similiter quando vna persona exprimitur, & in aliam finis & intentus dirigitur, attendi debet persona, in quam intentus dirigitur: vt l. cùm dotem. ff. ad legem Falcidiam. Ita in casu nostro. nam testator vni legat, & tamen alteri, id est filiæ, legare intendit: super quibus cogita.

a Vnde in. *In dubio testator faciens mentionem de dote, an debeat intelligi, quòd voluerit intelligere de dote dāda pro matrimonio spirituali, uel an relictum pro dote de necessitate, intelligatur pro matrimonio carnali, ita ꝙ si ingrediatur monasterium, relictum nō debeatur. uide d. Alexan. signanter. in cōsil suo cxxj. in ij. uolumi. ibi, quartò probatur illud, quod relinquitur pro dote, nec mandabis obliuioni.*

b Pater tene. *Sed quid si filia habeat de suo, unde se dotare possit, an pater de proprio eam dotare teneatur, si habet idoneā substantiā? uide per d. Alex. in consilio vij. secundæ partis consiliorum suorum. Et an legatum dotis succedat loco legitimæ debitæ de iure naturæ: dic ꝙ sic. uide per eundem d. & Alex in consi. ccviij. in secundo uol & in quo differat legatum dotis collatū in tempus nuptiarū, & legatū quando relinquitur mulieri pro se maritanda, uel ad maritandum: uide per eundem in consilio lxxvij. in v. uolu. ibi, ideò enim. &c.*

Cautela pro pluribus laicis inquisitis, ad trahẽdum processum de manu iudicis secularis, ad forũ ecclesiasticũ. X.

1 *Iudex laicus, in causis laicorum regulariter est iudex competens, non autem iudex ecclesiasticus.*

2 *Priuilegiatus qui non est, habens rem communem cum priuilegiato, priuilegijs priuilegiati gaudet.*

3 *Clericus & Laicus si ambo rei fuerint, tam laicus quàm clericus in foro ecclesiastico conueniri debet.*

4 *Haeredes si clerici & laici fuerint, & ab eis alimenta petantur, coram ecclesiastico iudice peti debent.*

5 *Testamenti executores, si clericus & Laicus fuerint, ad exequendum per iudicem ecclesiasticum compelli debent.*

SI CONTINGAT plures laicos accusari, seu inquiri de aliquo delicto, certum est, quòd debent accusari seu inquiri à iudice seculari:
1 quia iudex laicus, in causis laicorum regulariter est iudex competẽs, non autem iudex ecclesiasticus: vt c. licet ex suscepto & ca. ex tenore. de foro competenti. & est magna differentia, an quis accusetur seu inquiratur à iudice ecclesiastico, an à iudice seculari. quia ecclesiasticus non habet gladium sanguinis, vt c. clericis. & c. sententiam sanguinis. ne clerici vel monachi. & cap. ex literis. de excessi. prælato: videamus ergo, an si plures laici accusentur, seu inquirantur de eo crimine, coram iudice seculari, sit dare cautelam, quòd causa trahatur de manu ipsius iudicis secularis, ad iudicem ecclesiasticum. dic quòd sic, scilicet quòd inspiciatur, si inter ipsos inquisitos seu accusatos reperiatur etiam vnus solus, q sit clericus. & sic qui debeat à suo iudice ecclesiastico iudicari, iuxta no. in c. si diligenti. de foro competent. & in authentica, statuimus. de episcopis & clericis. & tunc iste clericus petat se remitti ad suum iudicem competentem. iuxta capitul. si iudex laicus. de sententia excommunicationis. in vj. quia facta tali remissione, omnes laici debebunt & ipsi ratione cõnexitatis remitti ad ipsum iudicem ecclesiasticum, istud fuit inauditum, & admirabile dictum Antonij de Prato Veteri, in l. prima. in fi. ff. quæ senten. sine appellatione resc. quod dictum refert & sequitur Maria. ponendo ipsum in cœlum in c. secundo in quarta columna. versi. octa nõ fallit. de mutu. petitio. motus do. Antonius duobus fundamentis. Primò, ne continentia causæ diuidat, & sequatur absurdum, q aliquando in vna & eadem causa ferantur plures sententiæ, & forsitan contrariæ. Secundò motus per textum in l. si communem. ff. quemadmodum seruitu. amit. vbi est textus melior de iure,
2 quòd non priuilegiatus, habens rẽ communẽ cũ priuilegiato, gaudet priuilegio priuilegiati. Et istud dictum adeò gustat Maria. in loco superius allegato, & q ex ipso putat posse inferri, q si inter plures, inter quos agendum est duplicibus iudicijs, vel inter plures tutores, seu curatores esset aliquis clericus, q tam cõtra laicos, quàm cõtra clericos esset adeundus iudex ecclesiasticus: & idem in similibus, secũdùm eũ dicẽtem, hoc esse importantissimũ, & ab alio nõ tactũ. refert & sequitur Fel. in c. primo. in quarta col. versi. & dixit dominus Anto. extrà de præscriptio.

ptio.& quòd ista opinio sit vera, potest comprobari triplici medio. Primò de eo, quod tenet Bartolus in l. præcipimus. §. penultimo. C de appellationib.* vbi vult, quòd si clericus & laicus sint ambo rei, quòd tā laicus quàm clericus debet conueniri in foro ecclesiastico. Secundò, de eo, quod voluit idem Bartol. in l solent. ver. quæro quid si hæredes sunt diuersi fori. ff. de alimē. & ciba. legatis.* vbi vult, quòd si hæredes sunt clerici & laici, & ab eis petantur alimenta propter personam clerici, petentur coram iudice ecclesiastico, & iudex secularis coget laicos ire ad forum ecclesiasticum, & suam iurisdictionē prorogare. Tertiò de eo, quod voluit do. Cardi. in c. Ioannes. per tex. ibi, de testam.* vbi dicit, ꝙ si clericus & laicus sint relicti executores testamenti, debent ambo cōpelli per ecclesiasticum ad exequendū. Et vltra ista, pro gustatione isti* cautelæ, vide quæ in hoc proposito latè accumulat Fely. in d. c. primò. de præscrip. & latè Georg. Natam in sua repetitione. c. quāuis. de pac. in sexto. in iij. col. versic. ex qua infero. & latius Barb. in suo commento. c. Raynald. quod Ioanninam appellauit, in antepenul. cha. ta. vel si. octauò moueor. extrà de testam. & etiā latè per d. Iasonem in l. emancipati. in iij. colū. ver. nota tu diligēter. C. de collat.

2 Si cleric. &c. *Adde ꝙ qui est coniunctus maiori, gaudet priuilegio maiorum, quia maius dignum trahit ad se minus dignum. c. ꝙ in dubijs. de cōsec. eccle. uel altar. Quid si conueniatur collegium illicitum, in quo sint clerici & laici? uide Bartolum in l. si ff. de colle. illicit. alia plura uide in Apostilla ad Bart. in §. pen. in l. præcipimus. C. de appella. in uerbo, eodem obseruando.*

Cautela pro debitore obligato obligatione iurata, ad extrahendum causam de manu iudicis secularis, ad iudicem ecclesiasticum. XI.

1 *Lites curiæ in ecclesiastica sunt immortales, quoniam ipsis aliqua instantia præfixa non est.*

2 *Iudex qui est causæ præparantis, debet esse iudex causæ præparatæ.*

3 *Instrumentum usurarium, uel simulatum coram episcopo duci debet: & etiam ab eo absolutionem à iuramento petere.*

4 *Iuramentum licet principaliter Deo obliget, ille tamen, in cuius fauorem præstitum est, ipsum remittere potest.*

5 *Iuramentum remitti non potest, quando altera pars iam periurium incurrisset.*

TEMPORE, quo magnificus dominus Georgius Corneli* erat potestas huius ciuitatis Paduæ, euenit, quòd dum quidam esset obligatus vigore cuiusdam transactionis iuratæ, ad soluendū certo tēpore certam pecuniæ quantitatem, ex tali transactione prætendens se læsum, deliberauit: quia erat potētior suo creditore, amicis, fauorib* & patrimonio, dicto suo creditori moue re litem: existimans, ꝙ mouendo dictā litem, reduceret eū ad aliquā bonam cōpositionem, prout postea fecit: & ad hoc, vt faciliorē haberet cōmoditatē fatigādi dictū suū aduersarium laboribus, & expēsis litis, cogitans, ꝙ causæ, quæ tractantur in curia ecclesiastica, sunt penè immortales.* ipsis enim nō est pfixa aliqua in

stantia: vt no. per glo. & omnes in c. 3 venerabilis. de iudi. & per glo. Bart. & alios in l. properandum. in princi. C. eodem. de iudi. & per Alexand. in consi. xxiij. incipien. visis scriptis mihi exhibitis. in tertio volumine. & similiter in ea ab omni iterlocutoria, & ab omni grauamine appellatur: vt c. debitus. & c. cùm causam. de app. & c. cordi. eodem titul. lib. vj. Et attento etiam, quòd lata sententia in ipso foro ecclesiastico, pars appellat ad sedem apostolicam, & posteà impetrat in partibus vnum iudicem delegatum sibi propitium, qui differt causæ expeditionem tantùm, quantùm vult ipsa pars, quæ ipsum impetrauit: idcirco volens fugere iudicē secularem, & coram ecclesiastico litigare, fuit vsus tali malitia: nam adiuit iudicem ecclesiasticum, narrans qualiter fecerat cū tali persona quādam transactionem, quam iurauerat habere ratam & firmam, & in aliquo non cōtrauenire: & quia in ipsa fuerat grauiter læsus, & certis alijs iustis de causis nūc intēdebat cōtra ipsam venire. Sed quia istud non poterat ita simpliciter facere propter iuramentū, propterea petebat ab ipso in primis absolui: breuiter post aliqua obtinuit ipsam absolutionem: qua obtenta creditor volebat cōuenire istum suum debitorē coram iudice seculari, petendo ꝙ deberet satisfacere dictæ transactioni: debitor respōdebat ꝙ iudex secularis nō erat iudex cōpetens in hac causa, sed erat

2 episcopus,* quia regula erat, ꝙ q est iudex causæ ꝑparātis, debet etiā esse iudex causæ ꝑparatæ: vt l. ordinarij. C. de rei vendi. vbi Bal. in ij. no. decidit in terminis casum nostrū dicēs, * ꝙ si aliquis dicturus instrumentū simulatum, vel vsurarium, & pro absolutione à iuramento adeat episcopum, quòd impetrata absolutione necesse habebit causam principalē tractare coram eodē episcopo. quod dicit fore notandum. quam opinio. Bald. sequitur Alexand. in l. quoties. C. de iudic. & domi. Anton. de Alexand. in l. nulli. C. eodem. quem refert. & sequitur domi. Iason. in dicta l. quoties. sequitur Fely. in c. j. in xj. col. versic. sextò quæro aliquis dicturus instrumentum simulatum. extrà de iureiurand. & in c. ij. in antepen. col. versicul. & per illam conclusionem. de sponsa. & in c. parochianos. circa finem, de sentēt. excom. & in c. cùm sit generale. in v. col. versic. amplia cōclusionem ex quotidiana doctrina Bald. de foro compe. vbi allegat istud idem tenere dom. Bapt. de Sancto Seuer. in sua repet. l. omnes populi. in xiiij. col. versi. hæc videntur vera. ff. de iust. & iure. Et licet cōtra istam opinionem Bald. tenuerit Pau. de Castr. in d. l. ordinarij. dicēs, ꝙ illa l. in qua se fundat Bal. nō probat dictum suum, tamen, opin. Bald. sequitur ipse Paul. de Castro, sibi cōtrarius in l. ij. C. vbi & apud quē. dicens istud esse dictum singulare, & quod illo anno habuit super hoc disceptare. Et in suo consilio lxviij. incipit, visis & ponderatis omnibus. de quibus suprà. & Alexand. in consilio cxcvij. incipient. circa primum quæsitum. circa finem. in secundo volumine. & in consilio lxiij. incipi. in causa & lite vertente inter Thomam. in j. columnn. versicul. & motus fuit dictus iudex. in iij. volum. & pro ista opinione benè facit tex. in c. plerunq;.

runq;.de dona. inter virum & vxor. vbi iudex ecclesiasticus, qui cognoscit de matrimonio:quia est res spiritualis,vt in c.lator.& in cap.cùm causam.qui filij sint legitimi, cognoscit etiā de dote. & per istas autoritates fuit iudicatū, q̄ si ille creditor volebat cōuenire illum suū debitorem, quòd deberet ipsum cōuenire corā episcopo:& hoc modo traxit causam de manu iudicis secularis ad iudicē ecclesiasticum,& fuit in effectu pulcher modus, & pulchra via. sis ergo cautus tu, si vis extrahere causam de manu iudicis secularis ad forū ecclesiasticū, vt vtaris cautela, de qua supra,quādo es obligatus obligatione iurata. Sed si contra istam malitiam vis adhibere remedium, cautela est; quòd quādo vides aduersarium tuū quærere absolutionē,si times, quòd ipsam sit impetraturus, tunc remit-
a tas sibi ipsum iuramentum:*quia da
4 to,q̄ iuramentum principaliter obliget Deo,vt c.debitores.& c.& si Christus.de iureiurand.tamen ille,in cuius fauorem est præstitum ipsum iuramentū, habet vim apostolici in remittendo illud, nec requiritur alia absolutio:q͞a Deus etiā remittere videtur, cū illud rereperit ad vtilitatē alterius:vt c.j.& ibi no.omnes,de iureiurando.& not.Bar.in l.j.§.& post operis.& ibi dominus Iason, qui circa hoc quædā pulchra ponit.ff.de operis noui nūcia.Bart.in l. Labeo.ff. de iureiurādo.Bal.in auth.quod eis. C.de nuptijs.elegāter p Speculator. in titulo,de lega.§.nūc ostēdendū. versiculo, hoc quoq;. quia si posteà pars nō obstāte remissione vellet omnino petere absolutionem,tūc tanquàm absolutio nō iuris,sed facti nō extenderet iurisdictionem.argumē. notatorum per glossam,in l.si pater. C.ne de statu defunc.& per glo.in c. si plures.in glo.fi. de officio delegati, in sexto. ita pulchrè dixit Paulus de Castro in dicta l. ordinarij. C. de rei vēdicatione. dicēs,q̄ istud semel habuit de facto ī nostra ciuitate Brixiæ,in præallegato cōsilio lxviij.quē referūt & sequuntur Alexā & dominus Iaso.in dicta l.quoties.C.de iudicijs.vbi dixit Alex. ista fore pepetuò tenenda mēti,quia quotidiana sunt. Ad vnū tamen est aduertēdum, q̄ si prædicta malitia debet procedere,& habere locū, scilicet q̄ per impetrationē absolutionis à iuramento debeat posse prorogari iurisdictio iudicis secularis in iudicem ecclesiasticum, requiritur, q̄ inpetretur antequàm impetrās incurrerit in periuriū:quia si antè incurrisset in periurium, quia nō satisfecisset debito tempore prout iurasset satisfacere, tūc talis absolutio nō debet per episcopum cōcedi:ita originaliter cōsuluit Federicus de Senis in consilio ccc.incipiēte:factum tale est,debitor iurauit soluere.in fi.vbi dicit ita debere intelligi c.j.de iureiu.alleg.lo. And.in c.debitores.gl.penul.in fin. eodem titulo. allegat etiam rationē c.quia frustrà.de vsuris. quā opinionem etiam cōsulendo tenuit Petrus de Ancharano, in cōsilio secundùm ordinem meorum,cxcviij.incipiente,prædictis subtiliter,& ad plenum deductis.in fine.vbi dicit,q̄ aut iudici non est facta mentio de ipso periurio,& tunc tanquàm indirectè obtenta est nulla:argumen.l.si prætor. ff. de iudi. aut est facta mentio, qua non obstante secuta est absolutio,

& tunc est iniusta: habilitare periurum ad agendum,& sic aperire viã periuriis.quod fieri non debet, vt l. prima,si aduersus vendi.& cap.si verò. cum similibus.de iureiu.Et hanc sententiam sequitur dominus Cardinalis in dicto c.debitores. vbi etiam Imo.& dominus Abb. in secunda columna,versiculo, antequàm expediamus illam particulam.& Lau. de Rodoi.in suo tractatu,de vsur.in quæst. cxx:j.incipiente, tractemus nunc aliquid de iuramento.& Alexander in consilio lxxviij.incipient.interrogatus sum. in secunda columna, versiculo,& subdit ibi.in quinto volumine.& Philippus Corneus, in consilio vj incipiente, in hac consultatione viso suprà scripto puncto.in quarta columna,versiculo,in casu autem nostro.in primo volumine. Et similiter remedium suprà datum contrà dictam malitiam, scilicet remittere
5 iuramentũ,non esset bonũ: *quia iuramentũ nõ potest remitti,quãdo altera pars iam incurrisset periurium: vt not.Barto. & dominus Iason,in l. Labeo. ff. de iureiurando. Bartolus in l.cũ ita stipulat⁹ sim à Proculo.in vlt.col.versi. item quid si prorogaui terminum. de verborum obligatio. Baldus in authẽtica, quod eis.in fin. C.de nupti.& Fely.in cap.j. de iureiur.in ij.colum.versic.procedit ergo iste text.

a Tũc remit.sibi ipsum iura.*Iuramẽtum an possit remitti per partes,ut euitet periuriũ.uide p d Lud.de Rom.ĩ cõsi suo xij.incip. uiso facto proposito. caeteriq; cõsilijs & facit cap primum extra de iniu facit quod no. Bar.in l. j in §. & post opera ff. de noui.oper. nũ.& per Io.An.extra de spo. c praterea.nũquid autẽ tolli possit per statutũ naturali iustitia persuadẽte? uide de hoc signanter in praeallegato consil. Ro quod est pulchrum.*

Cautela ad irritandum unum processum. XII.

1 *Iuramentum calumniae tacitè remitti potest.*

2 *Iuramentum de calumnia in tantùm necessarium est, & rationabile, quòd non ualeret statutum seu consuetudo in contrarium, quòd tale iuramentum praestari non debeat.*

3 *Acta ubi non loquuntur, nec nos loqui debemus.& quod in corpore actorum non continetur, factum nõ reputatur.*

SI QVIS mouet tibi litem, & vis facere, ꝙ processus, qui in causa formabitur,sit nullus, accipe cautelam, quòd quando respõdes libello actoris,& negas narrata prout narrãtur, & petita prout petuntur, &c.ꝙ tunc in respõsione tua in aliqua parte, quæ nõ soleat multùm põderari, petas partem aduersam iurare de calumnia, & posteà circa dictum iuramentum amplius nõ insistas: quia si aduersarius nõ aduertet ad dictã petitionem iuramenti,& sic de calũnia non iuret, totus processus erit nul-
1 lus:*quia iuramentum calumniæ bene potest tacitè remitti.ut c.j.de iuramẽ.calum.in vj. sed si est petitũ,& nõ fuerit præstitum,totus processus est nullus: ita tenent Iacob. Butrig. Pau.de Castro,& Franc.de Aretio in l.ij.§.sed qa veremur. C.de iuramẽ. calum.vbi Iacob.Bu.dixit,ꝙ malitiosi procuratores dum respõdent libello,negãt narrata prout narrãtur,&c. & posteà in fine scripturæ,petunt de calumnia iurari, & vlterius nõ insistant,vt si tale iuramentũ nõ præstetur,

tur, totus processus reddatur retrò nullus. quã opin. similiter tenet Bar. & clarius Alexand. circa prin. in l. de pupillo. §. qui opus. ff. de ope. noui nũc. Imo. in l. qui bona. §. si alieno. & ibi etiam Alex. in v. col. vers. & circa istud iuramentum calumniæ. ff. de damno infecto. Mathesil. in suis singula. singul. lxvj. incipiẽte. no. aliam cautelã domi. Iaso. in l. iusiurãdũ & ad pecunias. §. qui iusiurãdum. ff. de iureiurã. Practicus Papiẽ. in forma libelli in actione reali, in verbo per sa- 3
2 cramẽtum calumniæ. *nã ista pręstatio iuramẽti de calumnia, est in tantùm necessaria, & rationabilis, ꝙ nõ valeret statutũ, seu cõsuetudo in cõtrarium, quòd tale iuramentum non debet pręstari: vt c. cæterum. de iuramen. calum. & c. constitutus. de fideiuss. & ita firmant Mathesi. domi. Iaso & Practicus in locis suis superius alleg. Secũda cautela est, si vis irritare processum, qui agitatur in causa, ꝙ quando citaris ad vidẽdũ iurare testes, iuxta l. si quando. C. de testi. & in c. in nomine domini. extrà eo. nõ cõpareas: quia si eueniret, id quod sępissimè solet euenire, ꝙ testes vocati ad testificandũ, comparẽt corã notario, neutra parte præsente, & dicũt Domine notarie nos fuimus citati ad deponẽdũ in tali causa, vellemus, ꝙ nos expediretis: quia sumus impliciti negotijs, non possumus hic diu morari. notarius autem neutra parte pręsente defert eis iuramẽtum, & posteà dicit, ite & reuertimini cras: q̃ vos examinab o, nũc nõ possũ: & notarius istud facit ad hoc, vt testes iurati in termino, possint quandocũque examinari etiam extra terminũ, iuxta notata per Bartol. & Roma. in l. damni. §. Sabini. ff. de dam. infe. & latè per Roma. in consil. cccclxvj. incipien. quo ad primum. nam si eueniret, vt superius est dictũ, ꝙ notarius deferret iuramentum testibus de veritate dicẽda, neutra parte præsente, vel dic etiã, posito quòd partes sint præsentes, vel aliqua earũ, sed istud nõ cõstaret in actis, quo casu de deductis in iudiciũ tãtùm creditur iudici & notario quãtùm probãt ipsa acta: vt c. quoniam cõtra. cum ibi notatis, de probatio. *Nam vbi acta nõ loquuntur, nec nos loquimur: & qđ in corpore actorum nõ cõtinetur, factum nõ reputatur: vt dicit Bal. in c. fi. de probati. nam acta nõ possunt probari per testes, nisi quando fuissent redacta in scriptis, & essent deperdita: vt nota. per Bar. & Bald in l. ne in arbitris. C. de arbit. & latè per Bal. in l. fi. in ij. col. versi. quæro nunquid acta iudic:j. C. de iudi. cum cõcord. tradit is per Fely. in d. c. quoniã contra. de probatio. in vltima colũ. versi. nono quæro tunc omnis testificatio facta per tales testes iuratos, neutra parte p̃sente, nõ valet, nec tenet. ista est gl. peregrina, & vnica in iure, in l. si quãdo in verbo, introducit. C. de testi. per quam Rapha. Fulgo. in l. j. C. quomodo & quando iudex dixit, se hic Paduæ irritasse mille processus, & mille dicta testium. quẽ refert & sequitur Lanfrã. de Oria, in reperi. dicti c. quoniam cõtra. in verbo. testes. in sexta quæstione.

Cautela ad faciendum, quod dictũ testis extraiudiciale, præualeat secundo iudiciali. XIII.

1 *Testis quando dictum praualere debeat, si unum extra iudicium, & aliud posteà in iudicio dixerit.*

QVAESTIO est inter scribentes, nunquid si testis dicat vnũ extra iudicium, & aliud posteà in iudicio, quod dictum istorum debeat preualere. Bart. in l. eos. ff. de fal. mirabiliter tenuit, q primum extraiudiciale debeat præualere secundo iudiciali: imò q est plus, voluit, q propter talem variationem, tanquàm falsarius debeat de falso puniri: vnde a dicit, q cautela est, quando habes testem, de cuius stabilitate dubitas, interroges ipsum coram testibus: quia si vnũ dicit extra iudicium, & aliud posteà in iudicio, primum dictum extraiudiciale præualebit secundo iudiciali: & talis varians poterit de falso puniri: subiungens, q propter hoc cauti homines, quando interrogantur, quid deponetis, respondent, quando ero in iudicio, dicam quod mihi videbitur, & q bene faciũt, ne posteà incidãt in falsum: quam opinio. tenuit etiam domin. Anto. licet circa punitionem falsi discrepet à Bartol. per rationem, de qua ibi per eũ in c. cũ in tua. de testi. tenuit Pe. de Ancha. in omnibus sequẽdo Bartol. in Clemen. ij. circa fin. versicu. si verò econuerso. de testi. dom. Card. dicens ibi de hoc esse casum rotundum, in c. per tuas. circa princ. de probati. & dom. Abb. in c. inquisitionis. §. tertiæ. de accus. & hanc sententiã etiam cõsulendo tenuit Pe. de Perusio, in quodam suo cõsilio incipien. testis extra iudicium, cui cõsilio se subscripserunt domin. Honofri. de Bartholinis. domi. Marcus Angelelli, sua tempestate Doctores Perusini præclari, vt refert Philip. Corn. in cõsil. clxx. incipient. licet in hac cõclusione. in vltima columna, versicu. & quãdo testes deponunt. in iij. vol. & pro hoc bene facit gl. in l. Fulcinius. §. quid sit latitare. ff. ex quibus causis in poss. ea. quæ vult animum cognosci per extraiudicialiter dicta. Tamẽ communis & vera opinio est in cõtrarium, quòd testis dicens vnũ extra iudicium, & aliud posteà in iudicio, q secũdum dictũ iudiciale p̃ualeat primo extraiudiciali. & a q talis varians nõ possit puniri de falso. quam opin. primò visa est tenere gloss. & ibi Ioann. de Imo. qui dicit Canonistas communiter tenere cõtra Bar. in c. cùm causam. de testibus. Bald. Panor. & Barba. in dicto c. per tuas. de probat. Ang. in d. l. eos. ff. de fal. & in cõsilio ccxxxiij. incipi. punctus est, quædam domina Margarita. in ij. versicu. quinimò secundum Barto. vbi dixit, quòd opin. Bar. nunquàm sibi placuit, tenet Roma. in l. qui bona. §. si quis stipulatus. de dã. infec. & in cõsilio cccccv. incipiẽ. cũ testis extrà iudicium. Salyc. in auth. si dicatur. C. de testib. & in l. si quis decurio. circa finem, versic. quæro testis extra iudicium. C. de fal. Baldus in l. nullum. in principio. C. de testibus. & ĩ c. j. §. si enim domino. quid sit inuesti. in vsi. feudo. vbi dicit, ibi esse casum cõtra Bar. tenet idẽ Bald. in cõsilio clxviij. incip. licet assessores eũtes post Bar. sicut cœci. in quinta parte. & Io. de Ana. in præal. c. inquisitionis. §. tertiæ. de accus. & ista in effectu est cõmunis opinio, à qua in iudicãdo & cõsulẽdo nõ est recedendũ. Tu autẽ, qui habes testẽ, qui extra iudiciũ dixit, id quod est ad propositum tuũ, si vis obuiare, q si contingeret, quòd ductus in iudiciũ aliud diceret, quàm quòd extra iudicium

ciū dixerit, quòd per talē suā narrationem tibi non noceat, & sic q̃ primum dictum extraiudiciale, præualeat secundo iudiciali. Cautela est, q̃ quádo extraiudicialiter corā testibus ipsum interrogasti, & respondit se nihil scire, vel se tantū scire, q̃ tunc per aliquem bonū modū inducas ipsum iurare, se tibi dixisse purā veritatem, & nihil aliud scire, nisi q̃ ut tibi dixit: qa si posteà in iudicio aliud dicet, primū dictū extraiudiciale, p̄ualebit secūdo iudiciali: ita singulariter dixit do. Abb. per rōnē, de qua ibi per eū, in præallega. c. per tuas. quē refert, & extollit Fely. in d. c. cùm in tua. & istā opinionē saluādo, hoc mō Barto. in d. l. eos. tenuit Fulg. in l. qui falsa & varia. ff. de testibus. Iaco. Aluarotus in c. j. §. notandū. de no. feudo. Cæpol. in cōsi. iij. incip. super primo dubio, quo quærit. in j. col. ver. & pōt alia ratio assignari. & in ij. colū. ver. nec obstat, q̃ tertio loco. & Alex. in cōsi. cliiij. incip. viso themate suprascripto. in iij. col. versi. præterea probatū est. in quinto volu. Et istā cautelā aliàs hic Paduæ duabus vicibus practicaui, & obtinui coram rectore nostro Iuristarum: quarum vna fuit, sub magnifico equite aurato, & iuris vtriusq; Doctore do. Iulio Luzago, nūc affine meo clarissimo, tēpore, quo Rector erat istius nostri Gymnasij Patauini.

a Et q̃ talis. *Adde an testis examinatus in iudicio, si deposuit uno modo, deinde extra iudiciū aliud dixit prius an te quā examinaretur, an occasione uacillationis possit torqueri. uide in consi. lxiij. in j uol. per do. Alex. de Imol. Sed nunquid testis deponens falsum nō circa factum principal[e sed] circa qualitates substantiales. sed circa alia extrinseca, an reddatur in totū falsus. uide per eundē d. Alex. Imo. in consil. lxxxviij. in v. uol. Item si testis extraiudiciū dixit nihil scire, an possit cogi testificari in iudicio. uide per do. Ludo. Ro. in consi. ccccc v. quod inci, cū testis extraiudicium &c. est pulchrum consilium.*

Cautelæ diuersæ ad liberandū iudicem à syndicatu. XIIII.

1 *Iudex aliquem ad torturam, nisi præcedentibus indicijs ponere non potest.*

2 *Statutum si disponeret, quòd potestas uel iudex maleficiorum liberum arbitrium procedendi in criminalibus habeat aliquem ad torturam, nisi præcedentibus indicijs, ponere non potest.*

3 *Iudex an actione iniuriarum teneatur, si aliquem iniustè carcerare fecerit.*

4 *Actionibus popularibus, & etiam in criminibus uno agente, actio consumitur.*

5 *Reus quotiescunq; cum accusatore conuersus reperitur, præuaricatio probata dicitur.*

6 *Maritus leno præsumitur, quando ex uxoris adulterio non indignatur.*

7 *Iudex non potest nisi ex magna causa augere, seu minuere pœnas a statuto limitatas.*

8 *Iudex quilibet malè gerens officium suum in alterius damnum, facit litem suam.*

9 *Iudex si condemnauit minori pœna quàm debuerat, in pœnis publicis, non competit fisco auxilium restitutionis in integrum.*

10 *Iudex deposito officio, debet stare in loco officij per quinquaginta dies, ad hoc, ut de eo conqueri uolentibus respondere ualeat, quo tempore elapso*

amplius non tenetur.

1 IVRA* sunt vulgaria, quòd [a] iudex
a non potest aliquem ad torturã ponere, nisi præcedãt legitima indicia: vt l.j.in prin.& l.fi.ff.de quæstio.& l.milites.§.oportet.C.eo.& l.sicut. C.de fal.& c.cum in cõtemplatione de regu.iu.in antiquis.& c.nõ solẽt ij.q.vj.& ista regula est adeò vera,
2 *quòd etiam si extaret statutũ, quòd potestas, vel iudex maleficiorum, habeat liberum arbitrium procedendi in criminalibus, tamen propter hoc non posset ponere aliquem ad torturã absq; legitimis indicijs, vt notabiliter voluit Gandi.in suo tracta.malefi.in rubri.de quæstio.& tormen.circa finem.versi. quid autem possit facere potestas.& Pau.de Eliazar.in cap.grauis.de depo.quem sequitur Alex.in cõsil.lxvj.incip.habita super contentis in superiori themate congrua consideratione.in ij. colum.versicu.videtur ergo contra bonos mores.in primo volumine. Et casu quo iudex torqueret aliquẽ sine ipsis legitimis indicijs, tenetur in syndicatu actione iniuriarũ, arbitrio iudicis habentis iudicare: vt nota.Bal.in rubri.C.de pœna iudi. qui ma.iudi.& Salyc.in l.fi.in vij.q̃stione.C.eod.pone modo, quòd iudex fecit aliquẽ torquere non præcedẽtibus legitimis indicijs, eritne dare ei aliquod remediũ seu cautelam, ꝙ in syndicatu nõ possit cõueniri? dic quòd sic. Cautela est, ꝙ in relaxatione torti inducat ipsum cũ blanditijs, vel alio bono modo ad confitẽdum, quòd legitimè fuit tortus,& faciat, quòd aliquis notarius sit de tali confessione rogatus: quia hoc modo nõ tenebitur in syndicatu.ita signanter dicit Cataldi de Viso, in tracta.syndica.circa principiũ allegãs hoc voluisse Ang.in l.iniuriarum.§.si ꝗs ꝑ decreto.ff.de iniur. & dicens quòd ita vidit de facto practicari.quem refert & sequitur solẽnis do.Franc.de Sancto Seuerino, in suo tractatu de indic.& tortu.in materia torturæ, in quinta quæstione prin.in fi.In præcedenti cautela vidim* qualiter iudex nõ possit syndicari, quando aliquem iniustè torsit. Pone modò, quòd aliquem iniustè similiter fecit incarcerare,* quo 3
casu tenetur actione iniuriarum: vt est textus in l.nec magistratibus.ff. de iniur.& nota.gl.in l.ij.§.fin.ff.si quis cautio, quæ iniuria æstimatur iuramento ipsius iniuriati cum taxatione iudicis, iurando se potius voluisse tantùm perdidisse, quàm fuisse passum illam iniuriã iniustæ carcerationis: vt no.gl.& Barto.in l.iniuriarum æstimatio.ff.de iniur.& Socy.in consi.cxlvj.incip.viso processu agitato.in vltima colũ. Qua cautela poterit vti iste iudex, qui fecit aliquem iniustè incarcerare, ad hoc, ne possit conueniri in syndicatu actione iniuriarũ.dic ꝙ cautela est, quòd antequàm relaxet ipsum incarceratum, faciat, ꝙ præstet fideiussores de se præsentãdo toties, quoties fuerit requisitus: quia per talẽ præstationem fideiussionis, videtur approbare capturam,& cõfiteri fuisse legitimè captum: ita docet solennis Doct.dom.Amade.de Castel.q tempore suo fuit magnus practicus in magistratibus, in suo tractatu de syndica.circa finem.versi.postremò dicendũ est.allegat ita tenere Bart. & ita in effectu tenet in sua disputatione

tione incip. Lapus fuit captus. Sequitur Bap. de Sancto Seuerino, licet dicat istam decisionem sibi videri duram, in suo tractatu de debitori. suspect. & fugit. in penult. quæstione. 5 Et accipe aliam cautelam secũdùm ipsum dominũ Amade. in loco superius allega. ad liberandũ officialẽ à syndicatu, quãdo incidit in aliquã pœnam: quia forsitan fecit cõtra statutum, quòd intra tempus querelãdi faciat porrigi petitionẽ per aliquem amicum secretum, qui præueniat alios volentes talẽ petitionem 6 porrigere, super qua petitione audiendus erit qui præuenit, & ratione præuentionis alij maleuoli excluduntur: vt nota. in l. si seruus plurium. de leg. primo. & si ille, qui dedit querelã, omittit eã probare, potestas, vel officialis absoluitur, iuxta l. qui accusare. cum simil. C. de edẽ. ita ad literã dicit ipse do. Amade. in loco superius allegat. Et adde, licet ipse nõ dicat, quòd ratio istius cõclusio-
4 nis est, * quòd in criminibus & actio 7 nibus popularibus, vno agẽte, actio cõsumitur: vt no. gloss. magistra, in verbo, iudicatum. & ibi Panor. in c. cùm dilecti. de electio. & Bar. in l. si cui. §. j. ff. de accusatio. Cano. omnes in cap. de his. extrà eodem, de accusa. nam quis pluries de eodem delicto non debet inquiri: vt dicit textus in l. licet. in fin. ff. naut. caup. stabul. & not. Bartol. in l. Iurisperitos. §. j. ff. de excus. tuto. Et inquãtùm est dictum suprà. quòd petitio porrigat per amicũ secretũ, sunt verba dicta cum ministerio, ppter vitium collusionis: quia si cõstaret de collusione, licet ipse iudex semel fuisset absolutus, tamẽ iterũ ab alio 8 posset accusari: vt l. iij. ff. de præuari. & in l. cũ qui. §. in popularibus. ff. de iureiurã. Et not. perpetuò doctrinã Barto. in l. j. §. preuaricatorem. ff. ad Turpil. vbi notabiliter dixit, * quòd quotiescũq; reperitur reus cõuersari cũ accusatore, dicitur probata præuaricatio: quia cũ ex accusatione cõsueuerint oriri inter accusatorẽ & accusatũ inimicitiæ, vt l. inimicitiæ. ff. de his, quibus vt indignis. & in l. iij. §. fi. ff. de adimen. lega. cõuersando ergo reus cum accusatore, & nõ indignet, præsumitur collusio. * Sicut maritus præsumitur leno, quãdo ex adulterio vxoris nõ indignat: vt l. mariti lenocinium. in princ. ff. de adulte. Sed tamen istud limitat Maria. in d. c. de his. de accusa. cũ quo ibi transit Fely. in viij. limitatione. nisi accusator esset persona integra. Et accipe aliam cautelam secũdùm ipsum do. Amade. in loco superius allegato, ad liberandum iudicem à syndicatu, in qua licet ipse se expediat tribus verbis, tu autem eam melius ordina. * Tu habes, quòd iudex nõ potest, nisi ex magna causa, augere, seu minuere pœnas à statutis limitatas: vt notat Baldus in l. quid ergo. §. pœna grauior. in repe. in tertia columna, versi. sed. iuxta hoc incidenter quæro. ff. de his qui notant. infamia. & in l. prima, in tertia colũ. versicu. sed hic restat dubium. C. ex delictis defunct. & in l. prima. C. si aduer. delic. & Barto. in l. hodie. ff. de pœ. & bene facit, quod no. Bald. in l. præses. versicu. quid de prioribus ciuitatum. C. de transacti. Et si iudex aliter facit, augendo, seu diminuendo pœnas à statutis taxatas, potest conueniri in syndicatu: * nam quilibet iudex malè gerẽs officium

ficiū suū in damnū alterius,facit litē suā:prout dixit Baldus in l. qui crimen.circa finem.C.qui accusa. non pos.adeò,ꝙ isto casu iudex non euaderet syndicatum,licet in sententia apponeret clausulam, quā cōdemnationem volumus habere locū,dummodò non sit cōtra & preter formā statutorum ,aliàs ipsam reducimus ad formam ipsorum statutorū.nam talis clausula nihil operatur ,quominus condemnatio specificè facta,nō remaneat firma,prout disputando tenuit Iaco.de Beluisio,in quadam sua disputatione,incipien.in Christi nomine, lege municipali.quem refert & sequitur Baldus in dicta l.quid ergo. §.pœna grauior,in repetitio. in vj.colum.versicul.iuxta hoc quæro primò.ff.de his qui notātur infa.tenet Bald.in authētica interdicimus. C.de episcop.& cleric.Bartolus in l. moris est. §.istę ferē.ff.de pœ.& in l. iudex posteaquàm.ff.de re iudicata. distinguēs tamen,vt ibi per eū,cui* distinctione reprobat Bald.in dicto §.pœna grauior.sequitur etiam dominus Abb.in capitulo,in literis.de 9
offic.delega.Pone modò,ꝙ iudex iuxta formā statutorū debebat cōdēnare in centū applicanda fisco,condēnauit tantummodò in quinquaginta.quomō faciet ad obuiādū,ꝙ in syndicatu non possit conueniri? dic,ꝙ cautela est,quòd faciat, quod syndicus communis petat coram ipso iudice restitutionem in integrū aduersus sententiam,quæ omnia fieri possunt:nam syndicus communitatis,absq; alio speciali mandato,potest in causa cōmunitatis petere restitutionem in integrum:vt volunt Cyn.Bartol.Baldus,& Paul.de Cast.

in l.vnica.C.etiā per procurat. caus. restit.in integrū agi pos.& Innocē. 10
in capitulo,suscitata.de in integrum restit.& Baldus in l.illud. §. primo. ff.de minor.& Paul.de Castro, in l. iusiurādum & ad pecunias. §. defensor.ff.de iureiurando.& Alexan.in l. præses.in principio.C.de transactio. & similiter iudex,qui tulit sentētiā, potest contra eam concedere restitutionē in integrū:vt est text.in l.in causæ.la secunda. §.finali.& in l.præfecti prætorio.ff.de minori.& in capitu.cum Bertoldus.de re iudica. & notat Panor.in capi.ex literis.in tertia columna,versicu.& ex hoc dicto. de in integrū rest.& Philip.Franc.in capitulo,dilecti.in ix.quæstione.de appella.qua restitutione cōcessa, postea ipse iudex suppleat quantitatem debitā.ita dominus Amade.in loco superius allegato,referēs ita tenere Bald.in suis conclusionibus,in verbo,pœna.& dicentē se ita audiuisse à Bartolo in voce.Sed aduerte, licet ipse nō dicat,ꝙ Baldus in addition. Specu.in titulo de accusa.versiculo, quid si iudex.tenet cōtrariū,* ꝙ si iudex cōdēnauit minori pœna , quàm debuerat.ꝙ in publicis pœnis nō cōpetit fisco auxiliū restitutionis in integrū:per textū in l.auxiliū.in principio.ff.de mino.Tamen cautelā prædictam approbat Angel.in dicto §. pœna grauior.dicens, quòd si iudex condemnauit aliquem minori pœna,quòd syndicus poterit coram eodem iudice petere in integrum restitutionem,aduersus ipsam sententiam,& quòd isto casu iudex excusabitur à syndicatu,dicens,ita aliàs consuluisse Bar. Et circa istam materiam syndicatus:accipe aliam cautelam.

10 telam.tu habes, *q iudex deposito officio, debet stare in loco officij, p quinquaginta dies ad hoc, vt valeat respõdere volẽtibus cõqueri de eo: quo tẽpore elapso, amplius nõ tenetur alicui respõdere: vt est casus in l. j. C. vt oẽs iud.tam ciu. quàm mil. & in §. necessitatẽ. in authentic. vt iudi. sine quoquo suffragio. Sed istud est verũ, q post illud tẽpus, aliquis amplius nõ auditur, scilicet in loco, vbi exercuit officium, secus in propria patria, quia ibi põt perpetuò cõueniri: vt notat gl. & Bart. in l. secunda. ff. ad leg. Iul. repetun. Bal. in l. obseruare. §. proficisci. in quarta q. ff. de officio procon. & do. Abb. in cap. aduersus. in tertia col. de immuni. ecclesi. Quero, qua cautela poterit vti iudex, vt post dictũ tẽpus, nõ possit conueniri, etiã in propria patria. Dic, q cautela est, vt faciat fieri proclamata, vt omnes, qui intendunt petere intra tantum tẽpus, cõpareant, aliàs amplius nõ audiẽtur: quia isto casu, elapso dicto termino, non poterit cõueniri, etiã in sua patria. ita notabiliter dominus Cardi. in cap. penul. de iudi. dicens, se ita obtinuisse in facto, quẽ ibi sequitur dominus Abb. in quarta col. versic. sunt tamen alij casus. & similiter Maria. & Fely. & alij Moder. ibi, & Paris de Puteo, in suo tractat. syndicatus. sub capitu. de officio syndicatorũ. §. officialis finito officio. & ita cõmuniter tenetur, quicquid tenuerit Petr. de Ancha. in dicto cap. aduersus. de immu. eccle. Aduerte tamẽ. q Alexã. in d. l. ij. in apostil. ff. ad l. Iul. repetũ. refert Francisc. de Galla dicentẽ d. Bar. in d. l. ij. esse verũ, dummodò in loco officij nõ fuissent facta proclamata, &c. & sic approbat cautelã, de qua suprà. & posteà subiungit, & q per syndicatores post elapsum terminũ edicti fuerit pronunciatũ in cõtumaciã nõ cõparentiũ, aliquẽ de cætero nõ esse audiendum: & officialis fuerit absolutus: & sic videtur innuere, q nõ sufficiat fieri proclama, prout suprà, nisi etiã sequat̃ sentẽtia absolutoria. Sed circa hoc dicas, qđ aut in edicto seu proclamato fuit appositus tantũ modò terminus absq; cõminatione, q de cætero nõ audientur: & tũc nõ obstante elapso termino, posset in

11 propria patria conueniri. *Nam elapso termino hominis, adhuc qs potest agere, vsquequo per iudicẽ imponatur silentiũ illis, qui nõ comparuerint: vt singulariter dicit Inno. in capitul. cùm in tua. qui matr. accu. poss. de quo exclamat Ang. in l. j. C. vt ne. inui. & idẽ tenet Bald. in l. diffamari. C. de inge. & manu. *Si verò* fuerit appositus non solũ terminus, sed etiã fuerit cõminatum, q de cætero nõ audiendtur. & isto casu non requiritur alia sententia: vt nota. dixit Salyc. in l. si ea. in vltima colũna. C. qui accu. non pos. de quo dicto, facit textũ Angel. de Aret. in §. si minus. in ix. versi. quæro iudex statuit Titio terminum. Iusti. de actio.

a Iudex nõ. *Sed adde nũqd debeat tortura differri, etiã si p̃cedunt indicia, si reus uult indicia repbare. uide p Paul. de Lea. in c. grauis. extrà de depos. & per do. Ale. de Imo. in cõsi. xlj. in ij. uo. & est passus quotidianus: nã post torturã tardè fit repbatio, cuius illud grauamẽ posteà nõ sit reparabile. l. ij. ff de ap. recipi. dic quod dãda est copia indiciorum parti, ut super ipsis disputari possit: & an teneatur in syndicatu iudex,*

dex, si aliter facit. uide in præalle. pulchro, & quotidiano consilio.

Cautela ad instruendū excipientem cōtra personas testium, ad hoc, ne faciat actum nullum. XV.

1 *Oppositionū fiēdarū cōtra testium personas, duplex genus in iure reperitur.*

2 *Testis conditio respicitur tempore delati iuramenti, & non publicati processus tempore.*

1 DVPLEX *genus oppositionū fiendarū cōtra personas testiū, reperitur in iure: vnū, quod est introductum in merū fauorem illius, cōtra quē testes producūtur, vt est oppositio amicitię, inimicitię, domesticitatis, infamiæ, consanguinitatis, & similes. & istæ tales appositiones regulariter nō possunt opponi publicatis attestationibus, vt est casus in ca. pręsentiū. de testi. nisi in tribus casibus ibi enumeratis: quorum vnus est, quādo volens opponere, iurat se nō malitiosè, nec animo calumniandi velle opponere: alter quādo doceret, se ipsas oppositiones de nouo reperisse: tertius quando ante publicatas attestationes protestatus fuisset, se velle opponere contra personas ipsorū testiū: quia per talem protestationē reseruatur sibi ius opponendi. Vnde ex hoc, insurrexit communis practica omniū litigantium, ꝙ quādo testes examinandi producuntur, protestātur exceptiones tam contra dicta, quàm contra personas sibi saluas fore. de qua cōmuni practica facit mentionē Panor. & Andr. Sicul. in d. c. præsentiū. & Bal. in l. si quis testibus. in iiij. col. versi. dubitatur hic. C. de testi. vbi dicit, ꝙ cauti aduocati semper à principio protestantur exceptiones sibi saluas fore, tam contra dicta, quàm cōtra personas: quia per talem protestationē reseruatur sibi ius opponendi, cū per ipsam excludatur tacitus consensus, arg. l. si filiusf. la prima. ff. ad Maced. Aliud genus oppositionū est inuentū in merū odiū ipsorū testiū, vt est quādo opponitur testi, ꝙ est Iudęus, hæreticus, infidelis, bannitus, excōmunicatus, & de similibus. nā istæ tales oppositiōes possunt fieri, etiam post publicatum processum, & post dicta testificata absque solēnitate dicti c. pręsentiū. vt declarat Io. And. in addi. Spec. in titul. de testi. §. sępe. in princ. & Fely. in cap. si diligenti. in antepe. col. versi. primum. corolariū. de foro cōp. quia tales exceptiones nō possunt volūtate partiū tolli. arg. l. tametsi. ff. ad Mace. secundū Io. An. vbi s. quod etiā habet locū in oppositionibus ꝓuenientibus à iure naturali, vt est oppositio impubertatis, furoris, & dementiæ: quia similiter tales exceptiones nō possunt partium volūtate tolli, quia iura naturalia immutabilia sunt: vt §. sed naturalia. Instit. de iure natu. gen. & ciui. & v. dist in. ad eius. licet istā differētiā inter vnū genus oppositionū, & aliud reprobet Salyc. in d. l. si quis testibus. in j. col. versi. nunc transeo ad personā. cū quo videtur transire Fely. in d. c. præsentium. in j. col. versi. quintò fallit. dicens opi. Sal. tenere etiā do. suū in d. c. præsentiū. per rationes, de quibus ibi per eos, quod aliter non examino. Multi modò parum aduertentes, & qui sunt de illis, quibus puluis cecidit supra librū, vt verbis vtar Baldi, in l. directas. C. de testa. man. quādo publicatis attestationib

a

b

tionibus opponũt contra personas testiũ, faciũt suas oppositiões ĩ hũc modũ: dico, ꝙ talis testis contra me examinatus est famulus partis aduersæ, vel est inimicus meus, vel nõ est testis omni exceptiõe maior, vel est amicus mei aduersarij, & sic de singulis. & nõ aduertũt, ꝙ talis oppositio formata prout suprà non cõcludit: quia possibile est, ꝙ nũc sit famulus, a nũc sit amicus, nũc sit infamis, nunc nõ sit testis omni exceptione maior, & tamẽ tẽpore iuramenti & depositionis non erat nec famulus, nec amicus, nec infamis: imò erat testis omni exceptione maior: quo casu, ista exceptio formata, prout suprà tanquàm nõ cõcludẽs in aliquo, nõ releuat ipsum excipientẽ, iuxta vulgatã l. nõ hoc. C. vnde cogna. & ca. in præsentia. cum simil. de probatio. *quia cõditio testis inspicitur tẽpore delati iuramenti, & nõ tẽpore publicati processus: vt habetur p Bar. & Ro. in l. dãni. §. Sabini. de dã. infect. & per Bal. in l. si quãdo. C. de testi. & ibi Saly. in iij. col. versi. quarto nũc quæro. & per Ange. & Imo. in l. Antistius. ff. de acqui. hęred. & latè per Roma. in cõsilio ccccxliij. incip. quo ad primũ. Et in terminis, ꝙ oppositio facta cõtra testẽ, prout suprà publicatis attestationibus in aliquo tanquàm nõ cõcludẽs, nõ prosit opponenti. ita egregiè cõsuluit Ange. in suo consilio j. incipien. porrecta fuit petitio. in j. col. quẽ multũ extollendo, sequitur dominus Ias. in l. Titiæ textores. in iij. co. versicu. quarto principaliter adde. de lega. j. & in l. j. in quarta col. versic. vlti. antequàm veniamus. C. de test. & istud dictum Angel. retulit, & secutus est, dicens esse dictum notabile And. Barba. in sua pulchra repe. ca. testimonium. de testi. in xiij. char. ver. facit notabile. dominus Ang. sequitur Fely. in cap. audiitis. in vltim. col. de præscript. & de isto dicto Angel. fecit etiã mentionẽ Barba. in suo reperto. in verbo, testes deponũt. versic. xiij. incip. testis habilitas. vbi dicit, ꝙ Ang. dat practicã opponendi contra testẽ, vt articuletur, ꝙ tẽpore iuramenti erat inhabilis. quod dicit esse notandũ. imò quod est plus, voluit idẽ Ange. in cõsilio cccviij. incip. factũ tale est. Christophorus. in j. colũ. ꝙ si etiã in oppositione diceretur, est & fuit homo malę famæ, ꝙ nihilominus istud verbũ, fuit, nihil prodest: quia potest intelligi, fuit, scilicet pòst testificatũ: refert & sequitur domin. Ias. in locis superius alle. hinc est, ꝙ cõsuluit Oldra. ꝙ si quis capitulat, ꝙ ille, qui fuit electus, fuit & est publicus fornicator, nõ obtinebit: quia nõ dicit, ꝙ tẽpore electiõis fuerit. potuit enim esse antè & pòst, & non tũc. ita pulchrè Old. in cõsilio cclxxxvj. incip. in electionis negotio. in j. col. versi. quantũ ad tertiũ. & miror de. d. Iaso. ꝙ non allegauerit dictũ consilium, in locis superius alle. Sis ergo cautus tu, qui vis publicato processu opponere contra testes, vt nõ articules, ꝙ non sunt omni exceptione maiores, & sic de singulis: sed dicas, ꝙ nõ erant tempore iuramenti & depositionis, & ista tene menti: quia videbis multos errare istud non perpendentes.

a Nũc sit am. *An causæ speciales sint designãdæ infamiæ, si opponit cõtra testẽ, ꝙ sit infamis. vide p d. Lud. Ro. in cõs. cexc. qđ incipit, in casu proposita cõsulat*

sultatio.causa enim infamia declaranda est. Item quantumcunque opponatur contra testem, quod sit uilis persona, suppleri tamen per alium testem magis idoneum. in consi. ubi. s. in fin. Testis an possit esse salariatus. Item famulus quid de amico. uide in alio consi. per eundem ccccxx. quod incip. proposita quaestio a uidetur &c. et loquitur de solicitatore. quid autem de graui amicitia, & non leui, tanguntur praedicta omnia in dicto consi.

Cautela ad faciendum, quòd ita tuentes ualeant disponere super iuramento. XVI.

1 *Principes seculares per statuta sua, iuramenti uires eneruare non possunt.*

1 COMMVNIS *& vera opin. scriben. est, quod principes seculares per statuta sua non possint iuramenti vires eneruare, etiam si talis princeps esset Christianissimus Rex Franciae, quàuis super omnes reges Christianorū portet coronā libertatis & gloriae: vt eleganter & verè dicit Bal. in suo consi. ccccxv. incip. petita venia, flexisq; genibus loquar. in prima parte. & etiā si esset ipse Imperator, quamuis tātae sublimitatis sit, quod in hoc mūdo sit veluti vnus Deus corporalis, & super omnes emineat tanquàm stella matutina in medio nebulae meridionalis, prout dixit Bal. in capitulo primo. §. si. in vltim. col. in titul. de prohi. alie. feu. per Fede. & quamuis etiā sit tātae autoritatis, quod qui praeceptū suum cōtemnit, sibi ipsi iudicium acquirit, & inter homines poenas luit: & apud Deum frontem non habet: vt cantat text. xj. q. iij. Imperatores. & quāuis similiter omnia possit, quae sunt secundū, contra, & praeter legē, vt dicit Baldus in consil. xv. incip. in quaestione proposita. versic. secundo dico, quod Imperator. in secunda part. & totius orbis monarchiam obtineat: vt dicit text. xij. q. j. futuram. adeò, quod qui diceret contrarium, haereticus censeretur: vt pulchrè dixit Barto. in l. hostes. in ij. colū. ff. de cap. & postli. reuer. Attamen non habet a potestatē disponendi super iuramento: quia ad solā ecclesiā, & Romanū pontificem dignoscitur pertinere: vt capit. venerabilem. de electio. & capi. nouit. de iudi. & xcvj. distinct. si Imperator. de qua cōmuni opi. habetur per Bart. in l. omnes popul. & de iusti. & iure. in iij. quaestione princip. & de qua habetur per domin. Anto. in c. cū contingat. versi. tertius casus. de iureiu. & ibi latè per Imol. in tertio mēbro. & etiā per dom. Abb. in vij. colū. versicul. nunc ad praedicta applico. & per Saly. & Pau. de Cast. in authen. sacramenta puberū. C. si aduersus vēdi. & plenè per Alex. in cōsi. lix. incipiē. viso instrumento & titu. quaestionis. per totū, in primo volumine. & in cōsi. xxxix. incipie n. viso statuto & themate. in iiij. volumine, cū alijs concordantijs traditis per ipsum Alex. & dom. Iaso. in l. qui iurato. quae est lex fin. ff. qui satisd. cog. & cū multis alijs, de quibus per Fráci. de Cur. in consilio xliij. incip. super cōtingētia facti. in vj. col. versicul. & consequēter cōcludimus, quod Rex Francorum Christianissimus. & in vltim. colum. versicul. statutum nulla inserta causa.

2 *Ex quibus infertur, quod stante statuto, quòd contractus celebratus cum minore, cum filiofamilias, cum muliere, absque tali solennitate, puta absque praesentia duorū consanguineorū, non valeat nec teneat, etiam si iuramentum super ipso cōtractu

tractu fuerit interpositum: tamen si minor sit filiusfamilias, vel mulier faciens contractum sine illa solennitate, iurando ipsum contractum habere & tenere firmum, & in nihilo nõ contrauenire, cõtractus non obstante statuto, tenebit & valebit: qa de iure canonum omne iuramentũ, qd põt seruari sine interitu salutis ęternæ, seruandum est. vt habetur in ca. cùm contingat de iureiuran. & in c. licet mulieres. eo. titul. lib. vj. & in c. quamuis. de pactis. eo. lib. vj. & quotiescunque tractatur de peccato, stat dispositioni canonum, etiã in foro ciuili: vt not. in c. fin. de præscri. & in regula, possessor. de reg. iuris. in vj. & in c. j. & ij. de operis noui nunția. & per Barto. & alios in l. priuilegia. de sacrosan. eccle. Si autem statuentes volunt omnino voluntatẽ suam adimplere, valendi iuramentum tollere, & super ipso disponere, & si nõ per directum, saltem per indirectũ, cautela est, ꝙ quando in statuto dixerunt, statuimus & ordinamus, ꝙ aliquis minor, aliqua mulier, aliquis filiusfamilias non possit cõtrahere, vel aliter se obligare absq; decreto iudicis, & consensu duorum propinquorum, vel prout aliter ipsis statuẽtibus videtur, non dicant postea: & si aliter factum fuerit, contractus & obligatio non teneat, nec valeat, etiam si iuramentũ interueniat: quia talia verba nil releuant, quominus iurãdo super cõtractu, talis contractus non teneat, non obstante dispositione statuti, vt superius dictũ est: 3 sed dicant, & si aliter factũ fuerit, oĩs obligatio censeatur, & habeatur pro ficta & simulata, & per vim & dolum extorta: quia hoc modo, licet posteà super contractu fuerit iuratum, tñ tale iuramentum operabitur, si solennitas, de qua in statuto non interueniet. Ita notanter dixit Bartolus, in dicta l. omnes populi. in secũda quæstione, tertię quęstionis principalis, in fine. vbi dixit, se ita vidisse iudicatum. Et hãc opinionem similiter tenuit Baldus in authentic. sacramenta puberum, C. si aduersus vendi. vbi dicitur, ꝙ ista cautela est valde bona. & ibi Saly. in penultima colũ. tenuit Paulus de Castr. in l. final. ff. qui satisda. cogantur. domi. Abb. post d. Card. in dicto capitulo, cùm contingat. in ix. col. versic. secundo mẽbro principali. & dominus Abbas in sua disputatione incipiente, stante statuto condito in Italia. in ix. col. versic. tertium mẽbrum. & licet hanc opinionem Bartol. in d. l. omnes populi. reprobet ibi Bald. in v. col. versic. item quæro, an valeat statutum, dicẽdo, ꝙ est truffa, & licet similiter Angel. in l. j. ff. de constitut. princ. dicat, ꝙ ista opinio Bart. sunt ambages, & contra ipsum etiã teneat Pau. de Castro, in l. si quis pro eo. in fine. de fideiuss. & in dicta authentica, sacramẽta puberum. & in l. quæ sub cõditio. ff. de condi. insti. tñ opi. Bart. ꝙ iuramentum seu statutum possit per indirectum prohiberi, fingẽdo ipsum simulatũ, & per vim, & dolum extortum. tenet Baldus in sua repetio. l. ij. ff. de iureiur. in xliiij. col. versi. super quinta quæstione. & in lx. col. versi. quartum remedium est. vbi assignat rationem, *quòd sicut sententia hominis super simulatione lata facit fidem, quòd non sit contractum periurium, vt C. plus valere quod agitur. l. emptione. sic sententia legis,

PP quæ

quæ facit fidé inter subditos, etiá in foro ecclesiastico. allegat not. in l. ex ea. ff. de post. & no. in c. fina. de exce. lib. vj tenet idem Bald. in l. non dubium. in antepenultima col. ver. sed de iure canonico. C. de legibus. & in l. nec patronis. C. de operis libertorum. & in d. ca. cùm contingat. in iij. col. versic. sed nunquid statutú municipale. do. Iason in dicta aut. sacramenta puberum. in pen. & vltima columna. vbi in vtroque loco dixit ita communiter tenere Doct. & ita etiá consulendo tenet Roma. in consilio xij. incip. viso facto proposito, cæterisq; re consilijs. & dominus Abbas, in consilio lxxvj. incipiéte, quinq; dubia. & Petrus de Anchar. in consilio ccexxxiij. incip. visa copia eiusdé instrumenti. circa finem. Fran. de Cur. licet non ita claré in consilio xliij. incipien. super cótingentia facti. in penul. col. versi. adde Bald. vbi alleg. Roma. in supradicto consilio xij. sequitur Philippus Corneus in suo có silio cxxxv. incipien. visis articulis, & attestationibus. in primo volumine, vbi allegat hanc etiam tenere Fulg. in dicta authentica. sacraméta puberum. dicentem hanc esse communé opinioné. hanc expressè sentit Bald. in capitulo primo. §. item sacramenta. versi. quid ergo nunquid possunt statuta terrarum. in titul. de pace iuramen. firmá. in vsibus feudorú. vbi vult, quòd per statutú possit tolli illa fictio, quæ est, quòd per iuramentum minor efficiatur maior. est verum, quòd multi de prænominatis volunt, quòd opinio Bart. de qua supra, tantò magis procedat, quantò b statuentes mouerentur aliqua iusta de causa: puta quòd in illo loco homines essent proni ad decipiendum minores, propterea bonum esset, quòd statuentes in principio statuti ita exordirent, quoniá quotidie minores, filiifamilias, & mulieres inducunt dolo ad contrahendú, & in ipsis contractibus quotidie decipiuntur, idcirco volentes malicijs, & fraudib' hominum obuiare, statuimus & ordinamus, &c. Et ratio istius pulchræ conclusionis Barto. est: quia certum 4 est, * quòd statuta possunt inducere fictionem, iuxta not. per gloss. & Doctor. in l. siue possidetis. C. de probationi. & capitulo, is qui fidem. de sponsal. & claré per Bartolum in sua diuina repetitione. l. si is qui pro emptore. in prima quæstione. post medium. ff. de vsucapioni. contra quam fictionem, non admittitur probatio in contrarium: vt not. gloss. in dicta l. siue possidetis. & Barto. in l. si duo. ff. de acqui. hære. & in l. fin. ff. quod metus causa. Modò tátum operatur fictio in casu ficto, quantú veritas in casu vero: vt notat Barto. in l. prima. §. hoc autem senatus. ff. ad Silleian. & in l. filio quem. ff. de lib. & posthu. sed etiam de iure canonum, quando in veritate iuramentú est interpositum super contractu celebrato per vim, vel dolum, tale iuramentú non obligat: ergo idem dicendú est in casu nostro, cùm fictio habeatur loco veritatis: & quòd sit verum, quòd iuramentum interpositum in contractu celebrato per vim, vel dolum, non ligat. casus est in sæpe allegato capi. cùm contingat. & in dicto capitul. licet mulieres. & in dicto capit. quamuis. Quod etiam habet locú, quádo iuramentum est interpositum super contractu simulato: quia similiter

ter de iure Pontificio, tale iuramentum non ligat: vt est gl. quam Bal. & alij sequũtur in l. emptione. C. plus valere quod agitur. quam singularē dixit Panor. in c. ad nostram. versic. nota, quòd instrumentum non indicatur. de empt. & vend. & quā etiam sequitur Paul. de Castro, in dicta l. si quis pro eo. in iij. colum. versi. adde quintum casum. ff. de fideiuss. vbi dixit, quòd cùm tale iuramentũ nō habeat consensum, dicitur carere anima. Bal. in dicta l. nec patronus. C. de oper. libert.* vbi dicit, quòd in casi-
5 bus, in quibus lex præsumit simulationem, iuramentũ nihil operatur: nec est necesse pro eius relaxatione adire episcopũ. sequitur Imo. cũ concordantijs, de quibus ibi per Alexā. cum distinctione tamē, de qua ibi p eos. in l. Seius Augeri*. ff. ad legem Falci. Sed contra istam cautelā Bart. do. Abbas in d. c. cùm contingat. in ix. col. versi. & idē opinor. & in dicta sua disputatione, incipiente, stāte statuto condito, in Italia. dat vnum remediũ, scilicet, ꝙ ipse minor filiusfamilias, mulier, & similes personæ prohibitæ contrahere interrogētur cum iuramento, an sit verum, ꝙ contractus initus cum eis, fuerit in veritate simulatus, vel per vim, siue dolum celebratus: quia si metu iuramēti dicent veritatem, scilicet dictũ cōtractum non fuisse simulatũ, nec per vim & dolum celebratum, tunc non obstante dispositione statuti, cogentur personæ, de quibus suprà, stare contractui. Et ratio secundùm eum est, quia dato, ꝙ per statutum induceretur præsumptio iuris & de iure, quòd obligatio contracta absque dicta solennitate esset fictitia. & c. licet contra præsumptionē iuris & de iure nō admittatur regulariter probatio in contrarium, vt l. antiquę. C. ad Velleia. & l. vnica, in princi. C. de rei vxor. actio. & ca. is qui fidem. de spōsa. tamen contra eam bene admittitur probatio per confessionem partis: vt not. Glo. Cy. Bartol. Bal. & alij in aut. sed iam necesse. C. de don. ante nuptias. & gl. in l. in contractibus. in verbo. nullo modo. C. de non numera. pecu. Inn. in capi. quia plerięq;. de immunita. eccle. & Barto. in l. absentem. cum concordan. ff. de pœn. Aduerte tamen, ꝙ licet nemo pungat istud dictum dom. Abb. tamē puto sanè fore intelligendum: quia aut statutum inducit præsumptionē iuris & de iure, & tunc dictum suũ procedit vno concurrente, videlicet, ꝙ dictæ personæ, de quibus in statuto, vellent iurare, aliàs si nollent non possent ad hoc cogi: quia quotiescũque quis habet præsumptionē iuris & de iure pro se, non pōt cogi ad cōfitendum cum iureiurādo, nunquid res aliter se habeat, prout fuit singulariter dictum Bal. in repet. l. ij. xviij. colum. ff. de iureiurando. quē refert & sequitur solennis doctor Franciscus de Crema. in suis singul. singulari cliij. incip. contra præsumptionē iuris & de iure. vbi dicit tale dictum esse literis aureis scribendum. Quæ conclusio etiā ratione pōt probari:
6 * quia quotiescunq; quis probat intentionē suā per præsumptiones iuris, dicitẽ eā probare per probationes liquidas: vt est gl. quæ reputat singularis, & ibi Bal. in l. si tutor. C. de pericul. tuto. & gloss. & ibi Angel. in l. secunda. C. de peti. hære. notat Ang. Ro. & Alexander in l. j. per text. ibi.

 C. de

C. de testamen. mili. & Imo. in l. quæ situm. cum alijs suis concordantijs, ff. de re iudicat. imò dicit dominus Iason in d. l. j. C. de testamen. mili. ꝙ præsumptio iuris dicitur ipsa veritas. allegat ad hoc bonum textũ, iuncta gloss. in l. finali. §. fin. ff. de probatio. dicens illum textum didicisse à quodam magno aduocato Papi. Modò ego habeo, ꝙ quotiescunq; quis plene probauit intentionem suam, non cogitur aliquod iuramentũ veritatis subire: vt est casus in capitulo secundo, vbi reprobatur omnis cõsuetudo, quæ esset in cõtrarium, extrà de probationib. Aut statutum inducit fictionẽ: quia fingat ipsum contractum celebratum cũ personis, de quibus suprà, esse simulatum, &c. & tunc contra talem fictionem non admittitur aliqua probatio, etiam per confessionem partis: vt notat Bald. in conclusionibus Specu. in titul de confes. ver. contra fictionem. & Bal. in l. non ignorat. in ij. colum. C. qui accu. non pos. & do. Ant. in ca. is qui finem. in ij. col. de sponsa. Secũda cautela est, si statuentes volunt obuiare, quòd cõtractus celebratus cũ personis, de quibus suprà, non firmetur iuramento, si solẽnitas, de qua in suo statuto non interueniat, ꝙ per statutum interdicatur bonis minorum, saluo & excepto, si contraherẽt cum autoritate curatoris, vel aliter,

7 prout statuentibus placet. *Nam certum est, ꝗ lex põt interdicere bonis: vt l. Imperator. ff. ad Treb. & l. is cui bonis. de verborum oblig. & l. j. & per totum. ff. de cura. furio. & isto casu, si in contractu non interueniet solennitas, de qua in statuto, contractus non firmabitur iuramento. Istã cautelam tradit Baldus in repeti. l. secundæ. ff. de iureiurando, in lix. col. versic. sed nunquid est dare aliquod remedium, quia iuramentum interpositum ab interdicto super contractu, non validat ipsum contractum, prout ibi not. Bal. post Iaco. de Are. in l. qui habet. ff. de curato. furio. & Franci. de Crema in suo singu. cxvij. inci. tu scis, quòd prodigo. & Barto. cum concordantijs, de quibus ibi ꝑ Alexand. & dominus Iason in d. l. is cui bonis. de verborum obligat.

a Non habet. *Sed an iuramentũ possit remitti per statutum, ita quòd statutum terminet actũ non ualere, non obstante iuramento. dic, ꝙ non: quia disponere super iuramento, non spectat ad leges ciuiles, uel seculares, cũ iuramentũ principaliter dirigatur in Deũ. c. debitores. c. etsi Christus. de iuriur. uide per d. Alex. in consil. pulcherrimo cxxvij. in j. uo. per totum. & est cõsiliũ quotidianũ, & facit ad statu. Padua.*

b Quãdo iur. *Quid si interueniat in contractu, in quo quis est enormiter lasus, an sit seruandũ, uel nõ, cùm non debeat esse iniquitatis uinculũ: & cũ regulariter sit seruandum, quãdo seruari põt sine interitu salutis æternæ? Vide elegantissimum consiliũ do. Alexã. Imo. ccccij. in j. uolu. ibi. v. quia stante deceptione, &c. & ibi, fortius est, & ibi, uam propter iuramentũ. & circa si. ibi, non obstat, ꝙ iuramentum, &c.*

Cautela ad obuiandũ, quòd paruitas pretij, & pactũ de retro uendendo, nõ faciãt censeri cõtractum uenditionis usurariũ & simulatum. XVII.

1 *Contractus an censeatur usurarius, & simulatus, si aliquis emat aliquã rem, & paruitas pretij concurrat cum pacto*

ello de retrouendendo.

2 *Glossæ opinionem quãdocunq; aliquis doctor tenet, illa opinio communis censetur.*

3 *Glossæ sunt naues, per quas nauigamus per uastum iuris ciuilis pelagus, nos in portum claræ ueritatis ducentes.*

4 *Opiniones contrariæ quandocunque duæ fuerint, illa sequenda est, quæ in animæ fauorem tendit.*

5 *Rusticus iura ignorare præsumitur, & talis iuris ignorantia in eo toleratur.*

6 *Rusticus si personaliter citetur, & non compareat iudice pro tribunali sedente, uerius contumax non dicitur, ideo si condemnetur, appellare potest.*

7 *Rusticus si testimonium deposuerit, & fuerit sibi contrarius, de falso puniri non potest.*

8 *Rusticus si contractum fecerit usurarium, fraus in ipso cessat.*

9 *Rusticus si fundum emerit cum pacto de retrouendendo, contractus usurarius non censebitur.*

10 *Rustico & si iuris ignorantia præsumatur, non habet tamen locum in rustico suqadrato.*

1 MAGNA est quæstio * inter Doct. nunquid si aliquis emat aliquam rem, & concurrat paruitas pretij & pactũ de retrouendẽdo, ta-
a lis cõtractus a censeatur simulatus & vsurarius, hoc est, quòd cõtractus sit pignoratitius, sed ꝙ partes fecerint, vt sonet in vim vẽditionis, ad hoc, ꝙ emptor faciat fructus suos, quòd nõ faceret in re pignorata, quia tunc tenetur fructus perceptos & percipiẽdos in sortem computare, vt l. j. & ij. C. de pigno. actio. & c. cũm contra. de pig. & c. j. & ij. de vsur. & passus iste est adeò dubi * ꝙ Bar. Cæp. ĩ suo tractatu de simulatione contractu. in sexto principali casu, vbi amplè examinat istum passum, dixit, ꝙ adhuc sub iudice lis est: quia quàmplurimi Doct. supremæ autoritatis tenuerũt quòd sic, ꝙ sufficiant illæ duæ qualitates, scilicet paruitas pretij, & pactũ de retrouendendo, dicentes de hoc esse casum in c. ad nostram. de empt. & vendi. & c. illo vos. de pigno. Alij dixerunt illas duas qualitates nõ sufficere, sed quòd vna alia requiritur, scilicet quòd emens sit homo cõsuetus tales cõtractus vsurarios facere, qui autem teneant primam opinionem, & qui secundam, connumerat quàmplures Cæpol. in loco superius allegato, quos hic non intendo referre, quia ibi possunt videri. & licet ipse teneat secundam opinionẽ, quòd opus sit, ꝙ dicta tria cõcurrãt, si cõtractus debet censeri vsurarius: tamẽ opin. prima, quòd illa duo sufficiãt, est magis communis, & quam, vltra autoritates per eum adductas, dixit cõmunem Alex. in suo cõsilio xlvj. incip. circa præsentis cõsilij materiam. in tertio vol. & secundũ eam etiã cõsuluit famosus Doct. Christoph. de Castel. ĩ quodã suo cõsilio incipien. cum ab exordio tituli posterior formetur euentus. quod consilium est positum post tractatum de maleficijs domini Bonifa. de Vitalinis. & hãc partem etiam tenet dominus Abbas in d. c. ad nostram. de emptio. & vendi. dicẽs hãc opinionem esse verã. & in suo cõsilio lxxvij. incipiẽ. tria succinctè vidẽda sunt. dicẽs, se ita aliàs cõsuluisse, & legendo ita tenuisse, & quòd ita communiter tenetur: & quòd opi. Iaco. de Are. qui tenuit contrarium in l. empt. C. plus

valere quòd agitur.est falsa,& quòd non bene intellexit dictum c.ad nostram.& hanc etiã tenet Fulgo. in d. l.emptione.dicẽs.hanc esse communem opinionem.Et ista in effectu in iudicãdo & cõsulendo est amplectẽda tanquàm communis,& verior,tribus rationibus. Prima, quia pro ista opin.est glo. quæ hoc clarè tenet in c.cõquestus. de vsuris.quo casu succedit famosum dictũ Iac. But. in l.j.
2 C.qui pro sua iurisdict.*vbi dicit,ꝙ quotiescũque aliquis Doct. tenet cũ opi.gl.illa opinio cẽsetur cõmunis. nam ipsa tantæ autoritatis est, ꝙ ab ea nõ receditur in indicãdo in curia Romana, vt signãter dixit Panor.in c.edoceri.in ij.col.de rescri. & Paulus de Castro in consilio mihi clxx. incipien. cùm tempore contractus.
3 in secunda columna.*Nam glo.sunt naues p quas nauigamus per hoc vastum pelagus iuris ciuilis, ducentes nos in portum claræ*veritatis, vt eleganter dixit Saly.post Rizar.Sal.in l.j.C. de pact. & somniare dicuntur volentes infringere opi.glo.vt pulchrè dixit Bal.i c.cõtingit.in vj.col. ff.de dolo.& cõtu.& quãta sit autoritas glo.in iudicãdo & cõsulẽdo, vide quæ accumulat dominus Ias.in l. vt vim.in pe.col.ver.nota etiam mul tũ.ff. de iustitia & iure.pulchrè & latè Franc.de Curte,in cõsilio xlij.incipien.quia inquit Bal.in vj.col.& in consilio lxiiij. incipiẽ.antiquissima. & nobilissima familia. in v. colum.
4 *Secũda ratio est, quia quãdo sunt duæ opin contrariæ,illa est sequenda,quæ tẽdat in fauorem animæ,vt c.iuuenis.de sponsa.& Clem. exiui. §.item quia.& ibi Cardin.de verborum signific.& not.gl.in c.j.de serui.in ord.faci.Sed ista est tutior pro animabus, ergo amplectenda. Tertia ratio est,quia inter alias autoritates,quas allegat Cæpo.in loco superius allegato,dicit istã partem, ꝙ sufficiant illa duo,scilicet paruitas pretij,& pactum de retrouendendo tenuit reuerendiss.in Christo pater d. Ioã.de Castel. episcopus Vicentinus in d.c.ad nostram.subiũgens,quòd visa opi.dicti do.Ioannis, ꝙ similiter ita cõsuluit totum collegium Mediolanen.& totũ collegiũ sapien. Modò habeo,quòd quãdo sunt duæ opiniones cõtrariæ, semper præsumẽdum est pro illa.pro qua consuluerit vnũ collegium Docto.quàm pro illa.pro qua consuluerint Doct.particulares, prout istud fuit solenne dict.d.Abb. in c.prudentiam.in princ.in j.col.de offi.deleg.de quo meminit Frãc.de Curte,in consl.lvj.incipien.supereo, quod ab ordine nostro requisitum fuit, per illustrem dominum Rodulphum de Gonzaga. in iij. columna. Pone modo, quòd occurrit tibi occasio emendi aliquam rem,puta vnũ fundum pro vili pretio, sed venditor nõ vult vendere nisi te obliges, quòd quotiescũque infra certos annos exbursabit tibi illam quantitatẽ pecuniæ,quã à te recipiet, ꝙ debeas ei retrouendere dictum fundũ. Tu autem qui consideras, quòd faceres bonã emptionẽ tã respectu proprietatis,quàm respectu fructuum percipiendorũ,libenter intres contractũ, sed dubitas, quòd cõcurrente paruitate pret j,& pacto de retrouendendo,adde etiam,quia es assuetus talia facere, quòd aliquando contractus posteà posset redargui de simulatione & vsura. Quæro à te, qua cautela po

la poteris vti, quòd nō obstante dicta paruitate pretij,& pacto de retro vendendo,& assuefactione talia cōmittendi, cōtractus nō possit scindi tanquàm vsurarius & simulatus?Dic, quòd cautela est, ꝙ submittas vnum rusticum, qui emat nomine tuo dictum fundum pro illo pretio,& cum illo pacto, sed nō ostendat te de tali emptione aliquid scire,quo casu,secuta posteà tua ratihabitiōe, & multò fortius possessionis appræhēsione,certum est,quòd fundus efficitur tuus,iuxta ea, q̄ habētur per omnes, in l.multùm intereſt.C. si quis alteri & isto casu dico, ꝙ cùm iste contractus fuerit celebratus ab illo rustico, licet nomine tuo,à quo tamē nō habebat mādatum,quòd non obstante paruitate pretij, & pacto de retrouendendo, talis contractus censebitur purus, verus, & sincerus.

5 *Ratio
a est,quia rusticus præsumitur ignorare iura,& talis ignorantia iuris toleratur in eo, iuxta ea, quæ habentur in l.iuris ignorantia.& in l.quicunque.C.qui admit.& in l.fi.C.de testa

6 men.*Hinc est, quòd si rusticus citatur personaliter, & nō compareat iudice sedente pro tribunali,iuxta l.diuus.ff.de in integrū resti. nō dicitur verus cōtumax,ideo si cōdemnatur, potest appellare,vt not.Bart.in l.fin. in vlt.col ff. de in integ. rest.& Bal. in l.j. §.fi.ff.de eden.Docto.cū concor. traditis ibi per Alex. in l.ij.ff.si

7 quis in ius voc.nō ierit.*Hinc est etiam,ꝙ si rusticus deposuit testimonium,& sit sibi contrarius,nō potest de falso puniri,nisi appareat,ꝙ dolo se deposuerit, ad quod iudex debet multū aduertere, vt notabiliter voluit Ange.in authen.de testi. §.& licet.in ij.col.licet contrarium in hoc voluerit Ioan.An.in c.cùm Ioannes eremita.de fide instrumē. dicens ita fuisse decisum in causa cuiusdā Abbatissæ,quem refert & sequitur Bal. in l.scripturæ.quasi circa finē, versi.

8 quærūt Doct.C.de fide instru.*Et inter alios effectus, quos habet rusticitas,est,ꝙ si rusticus facit cōtractum, cessat in eo præsumpta fraus vsurarum.ista est gl.singularis & vnica in iure in l.cū allegas.C. de vsuris. quā ibi sequitur Bal.in secunda col. ver. sed hic dubitatur.& quam refert pro notabili & sequitur Cępol.in d.trac. de simula.cōtractu.in sexto casu principali,in vj.colum.dicēs,quòd istud est multùm notandum in practica, vt deducas & probes emptorem esse rusticum,& simplicem personam, ad hoc, vt tollatur in eo suspicio fraudis. & per illam gloss. ibi in d.l. cùm allegas. infert expressè Fulgo.

9 *quòd si rusticus emat fundum cum pacto de retrouendendo, cōtractus non censebitur vsurarius. quē sequitur dominus Ias.in l.iuris ignorātia. in j.col̄.C.qui admitt.& in l.si quis id quod.in viij.col.vers. quintò notaꝙ simplicitas.ff. de iurisdict. om. iud.& Barbachi.ī suo reperto. in verbo,rusticitas.versi.v.incipiē.rusticus emēs. stāte ergo hoc, si venditor volet infringere cōtractum venditionis tāquàm vsurarium,tu respōdebis ꝙ cùm tu non fueris ille,qui emeris dictū fundū, sed fuerit ille rusticus, licet posteà ratum habueris,ꝙ nō est dicendū,vt propter paruitatem pretij& pactum de retrouendendo,cōtractus debeat censeri simulatus & vsurarius,per ea, quæ superius dicta sunt.Aduerte tamen,quòd id, quod

10 dixi,* quòd ignorantia iuris præsumitur in rustico, non habet locum, nec procedit in rustico sagaci & senadrato, vt est gl. in l. athletæ. §. de rusticis. ff. de excusa. tutorum. quam sequitur dominus Iason in d. l. si quis id quod. in viij. columna. ff. de iurisdict. om. iudi.

a Censeatur simulatus & vsurarius. *De materia simulationis cõtractuũ, vide per d. Ale. de Imo. in cons. cxv. in iij. uol. cõsiliorum suorũ. & inter reliqua, adde quod allegãs simulationẽ ad hoc, ut possit obtinere, debet specificè exprimere & probare modũ & speciẽ simulationis, cũ plures sint simulationũ species. Vide ubi suprà signanter. unde etiã per do. Ludo. de Ro. in cõsi. cj. ibi quo ad secundũ. quo quæritur, an probata fuerit simulatio, quod cõsiliũ incip. super eo, quo primo quæritur. unde etiã per do. Pau. de Ca. in suo cõ. cccxxx. post Bar. in cõ. suo lxv. factũ tale est Pe. Nicole.*

b Quia rusticus præsumitur ignorare iura, & talis ignorãtia iuris tolerat. *Quod autẽ rusticus mulierib⁹ et similib⁹ nõ succurrat prætextu iuris ignorãtia plusquàm succurratur alijs, nisi in casibus in quibus hoc reperitur specialiter à lege cautũ, uide d. Ale. in notabili cõsil. xiiij. in prima parte cõsiliorum, ibi, sed ita est quod rusticu, mulieb. &c.*

Cautela ad differendum formationis processus in causa criminali. XVIII.

1 Prodesse quotiescunque aliquid de natura sua habet, si illud tale affectatum uel procuratum fuerit, tunc non prodest.

2 Capituli per negligentiam, actus ad episcopum uoluitur.

3 Citatio ubi quis procuret, ne ad eum perueniat, amplius citandus non est.

IVDEX maleficiorum intẽdit vel ad instantiam partis, vel ex officio procedere contra aliquem vigore alicuius delicti. Modò iste, cõtra quẽ debet procedi, libẽter differret processum per aliquod spatiũ tẽporis, quia forsitan ille iudex maleficiorũ est homo nimis seuerus, & summus in casibus arbitrarijs, vel quia causa erat crimiralis, in qua non poterat per procuratorem comparere, & sic volebat se personaliter præsentare, iuxta not. in l. pen. § ad crimẽ ff. de publ. iud. & c. tuæ. cum simil. de procurato. proptereà volebat expectare successorem, quia fortasse erat suus amicus, vel ad aliquem alium finem. vnum est, quòd libenter per aliquos menses differret formationem processus, quomodo faciet iste ad differendum hũc processum, quia si citabitur, & in termino nõ comparebit, forsitan vigore statuti habebitur pro cõfesso. Dic, quòd cautela est, quòd iste talis antequàm citetur, vadat ad aliquas partes longinquas, adeò quod verisimiliter de facili citatio nõ possit venire ad aures suas, & tũc tempore, quo citabitur, compareat aliquis corã iudice dicẽs, citatũ fore absentem adeò in longinquis partibus, quod notitia citationis nõ potest ad eum peruenire, proptereà contra ipsum nõ velit procedere, quia tũc si ille excusator offerret se incõtinenti probaturũ, citatũ esse in dictis partibus longinquis, & iudex non velit admittere talẽ probationẽ, processus erit nullus, si verò ille excusator nõ offerret se incõtinenti probaturũ, vt suprà, processus valebit. Sed saluũ erit ius ipsi reo petẽdi restitutionẽ in integrum,[a] ex causa iustæ absentiæ.

ita

ita notabiliter voluit Bar.in extraua ganti,ad reprimēdum.in verbo,neglexerit.allegās nota.in l.ab eo.C. quomodo & quādo iudex.& in l.fi. ff.de in integrū resti.qđ dictū multū exclamādo sequitur Maria.dicēs esse mēti tenēdum,& nō esse per Docto.tactum , & quotidie venire in practica in sua pulchra repetitione c.veniens.de accusa.in lix.col.versi. item quæro,quid si infra terminū citationis,subiungens istud procedere,& sibi locum vendicare,licet ex forma statuti cōtumax habeatur pro cōfesso & cōuicto. Et ex prædictis secūdùm eum,potest sumi optima cautela,vt statim,ꝙ quis cōmiserit delictum,in quo nō posit interuenire procurator,vt mittas eum ad partes remotas,dicens tamē, quòd nō consulit alicui,vt vtatur fraude. Aduerte tamen,licet in specie non reperiam tactum,quòd puto cautelam Mariani modo esse intelligē a dam,videlicet,ꝙ si delictum cōmissum ab isto,qui vult se absentare, erat delictum occultum,puta vnum maleficiū,vel vnum homicidium de nocte perpetratū,& forsitā per aliquos mēses antè,& de quo non erat diffamatus,nūc aūt præsentiēs quòd iudex vult contra eum procedere,se absentat,isto casu,cautela Maria.potest habere locū,quia possibile est, quòd iste se absentauerit ad partes remotas in fraudē,possibile est etiā quòd ad eas iuerit aliqua iusta de causa,vnde nō est absurdū, quòd ei debeat cōcedi restitutio ex clausula generali propter iustam absentiam. Si verò illud maleficiū fuit ab isto publicè cōmissum,puta quia de die in publico interfecit hominē,isto casu nō teneo cautelam de qua s.esse verā,& hoc per illā regulā,quæ est, *quòd quotiescunq; aliquid de natura sui habet prodesse,si illud tale fuit affectatū,vel procuratū,tūc non prodest,vt l.spadonē.§.fi.ff.de exc. tuto.& §.item tria onera.Instit.eo. & l.qui data opera.ff.ex qui.cau.maio.& l.ij.§.simili modo.& ibi Bart. ff.si quis cautioni.Hinc est,quod dicūt Bal.Ang.Flo.& alij in l.si seruus pluriū.§.si qs ante.de leg.j.quòd si delinquens procurauit se accusari coram iudice minoris curiæ.coram quo minor pœna imponitur, talis præuētio nihil operat̃,nec eū liberat ab alio foro,vbi maior pœna imponit̃.& ita limitatur regula l.si qs post eaquàm.ff.de iudicijs.&c.ꝓposuisti. de foro cōpetenti.similiter secundū Ang.& alios ibi,si delinquēs procurauit se accusari,ne iudex posset ex inquisitione procedere,istud nō ꝓdest,nec tollit inquisitionē.* Et similiter licet habeamus,quòd per negligentiā capituli, actus deuoluat̃ ad episcopū,vt c.irrefragabili.§ excessus.de offic.ordina.tamē si episcop' hoc ꝓcurauit,nō deuoluitur ad eū, secundū Inno.in d.§.excessus.& ꝙ in casu nostro ignorantia,quæ alias prodesset,nō prosit quando est affectata,vel procurata,cū dicatur pars scientiæ.est glo.in Clem j.in verbo, scienter.de cōsang.& affinita.& gl. in c.eos.in verbo,affectata.de temp. ordi.in vj.& glo.in c.fi.§.vt autem. de offi.deleg.in vj.per quā dicit ibi Gem.quòd dispositio puniēs actū scienter factum,includit ignorātiā affectatam,vel procuratā,quod multùm facit ad casum nostrum,cū ista materia pœnalis,& sic odiosa,& per

PP 5 conse

consequens multũ restringẽda, vt in regula, in pœnis. de reg. iur. in vj. & in l. cũ quidã. de lib. & posth. & quasi in terminis nostris videtur decisio Inn. in c. ad petitionẽ. ad fi. de accus.

3 *Vbi vult, ꝙ qui malitiosè procurat, ne ad eũ perueniat citatio, non est amplius citãdus etiã ad diffinitiuã, ita in proposito nostro. nam cũ iste, qui deliquit in publico deberet cogitare, ꝙ iudices illius territorij procedent cõtra eũ, quia interest reipublicæ, ne delicta remaneãt impunita, vt l. ita vulneratus. ff. ad l. Aqui. & c. vt famę. de sentẽ. excõ. tunc absentando se ad lõginquas partes, nõ potest aliter dici, nisi fecerit in fraudẽ, meritò si citatio non perueniet ad aures suas, talis ignorantia nõ habebit sibi opitulari, tanquàm eam procurauerit, cogita.

a Ex causa iustæ absentiæ. *Quod absenti & ignoranti non currat terminus, uide nisi à die notificationis, per do. Alex. de Imo. in cõs. xxxiiij. circ. fi. in prima parte. Absens autem à ciuitate quis dicatur, uide per d. Lud. Ro. in consi. cccclxij. & absens. contra quẽ facta est missio in pos. an possit petere illam reuocari, si missus sciebat absenti exceptionem competere, per eundem d. Lud. in cõsilio, de quo suprà.*

Cautela pro matre, ut consequatur legitimam in bonis filij, licet sit exclusa per pupillarem expressam. XIX.

1 *Pupillarem per expressam mater ab omnibus bonis filij sui pupilli, etiã quo ad legitimam excluditur.*

2 *Lex positiua quotiescunque absq; iusta causa naturali æquitati contradicit, talis lex & constitutio in foro conscientia non ligat.*

3 *Forum canonicum contentiosum, à cõscientiæ foro non differt.*

4 *Contrahentibus de iure canonico, citra dimidiam iusti pretij, inter se decipere licitum est.*

SENTENTIA scribentiũ communis est, *quòd per pupillarem expressã mater excludatur ab omnib. bonis filij sui pupilli, etiã quo ad legitimã, vt no. per Bar. & Doc. in l. ij. de vulg. & pupilla. & per Bar. & alios in l. precibus. de impube. & alijs substi. per Imo. in commento c. Raynu. de testamen. in materia pupilla. substitu. quæ opi. hodie est canonizata in c. si pater. de testamẽ. in vj. vt etiã tradit Roma. in cõsi. cxxx. incip. viso testamẽto prædicto. & Alex. in cõsi. xlv. incip. habita super his, de quib. dubitari contingit. in iij. col. versic circa tertiũ, videtur prima cõsideratione respodẽdũ. in primo volumine. & istud, ꝙ per pupillarẽ expressam mater excludatur ab omnibus bonis filij sui pupilli, etiam procedit, si bona ipsius pupilli peruenissẽt ad ipsum ex linea materna, prout volũt Bald. Ang. Imo. Alex. & dominus Iasõ in l. si plures. §. ad substitutos. per generalitatem illius tex. de vulga. & pupil. Tu autem mater, quę reperis te exclusam per pupillarem expressam ab omnibus bonis filij tui pupilli, si vis eo mortuo, posse consequi in dictis bonis saltem tuam legitimam, cautela est, quòd contra substitutũ pupillarem non agas in foro seculari, quia hoc modo succumberes per ea, quæ superius dicta sunt, sed agas contra eum denũciatione Euangelica, faciendo eum cogi censura ecclesiastica, ad dandam legitimam tibi debitam, in bonis tui filij pupilli. nam

nam licet per iura superius allegata, substitutus per expressam pupillarem excludat matrē etiam à legitima, tamē istud procedit & habet locū iure fori, nō aūt iure poli, & sic in foro conscientię ita notanter dixit Archidia. in d.c. si pater. de testa. in vj. argu. tex. in c. si. xvij. quæst. vltima iuncta l. nā & si parētibus. in princi. ff. de inoffi. testamen. Pro quo dicto
a benefacit: namq; quòd mater in totū excludatur etiam à legitima, videtur contradicere æquitati naturali, vt patet ex pulchrè deductis per Bald. in l. precibus. post principium, versi. circa tertium. de impube. & alijs substi.
2 * Modò quotiescunq; lex positiua absque iusta causa contradicit æquitati naturali, talis lex & talis constitutio non ligat in foro cōscientiæ, vt notabiliter dicit Innoc. in c. quia plerique. circa finem, de immuni. eccle. per quod infert ad illam decisionem de filiofamilias, vt ibi per eum. Modò quæ causa iusta potest esse in casu nostro, quòd per pupillarē expressam mater debeat priuari etiam sua legitima in bonis filij, nullam video. meritò ergo dispositio dicti c. si pater. tanquàm cōtraria æquitati naturali, non ligabit in foro consciētiæ. & istud dictum Archi. refert do. Bart. Sozi. dicens, quòd est pulchra & noua cōclusio in repeti. l. moribus. de vulg. & pupil. in xij. col. versi. circa tertiū effectū, est vera cōclusio Bart. & licet certis medijs videatur ipsum impugnare, tamē subiungit, quòd tale dictū est menti tenendū. quia ꝓpter autoritatē Archi. poteris aliqn̄ medio cōcordiæ aliquid cōsequi. & similiter istud dictū Archi. refert & sequit Philippus Corneus in d. l. precibus. in secūda colū. versi. sed in cōtrariū facit. C. de impube. & alijs substi. & licet ibi cōtrarium teneat dominus Lācellotus Decius, motus per id, quòd aliàs diximus, ꝙ canones fuerunt instituti cooperante spiritusancto, vt l. distin. si
3 quis diaconus. vnde dixit do. Abbas in c. vigilanti. de præscrip. * quòd forum canonicum contentiosum, non differt à foro conscientiæ. Pro quo est bona gloss. in Cle. ad nostram, in verbo, ecclesiæ. de hæreti. ꝓbans, ꝙ ecclesia militans est exemplata ad instar ecclesiæ triūphātis. & est bonus tex. in c. ecclesia paradiso cōparata. de cōsecrat. dist. iiij. quia respondere potest de eo, quòd dixit do. Ant. in c. inquisitioni. de senten. excō. de quo etiam meminit Felyn. in c. nouit. in vj. colum. versi. & allego domi. Ant. extrà de iudi. vbi dixit, quòd finis fori canonici contentiosi non est in totum directiuus ad salutem, nec omnia secundùm ipsum licita, sunt licita in foro animæ. Hinc est, qd vide
4 mus, * quòd licet de iure canonico licitū sit contrahentibus inter se decipere citra dimidiam iusti pretij, vt c. cùm dilecti. & c. cū causam. de emptio. & venditio. istud non habet locum in foro conscientiæ, vt notat dominus Anto. in c. quia plerique. vbi etiam dominus Abbas in ix. quęsti. de immunita. eccle. Inno. & domi. Ant. in c. in ciuitate. de vsuris. vbi etiam latè Ioānes de Ana. in vj. colum. & dominus Abb. in c. primo. in princ. de emptio. & venditio. & latè Saly. in authē. ad hæc. in xxj. quæsti. C. de vsuris. & sic vt superius dictum est, dictum Archidia. est menti tenēdum, maximè quia opiniones suæ

super

super sexto Decreta. præualent omnibus alijs, secũdùm Fel. in c. primo, in vltima col. de constit. allegantem Domi. de rota ita dicere in sua decisione trecentesima quadragesima octaua. in antiquis.

2 Nam ꝙ mater in totũ excludatur etiã à legitima, videtur cõtradicere æquitati. *Legitima matris quãta sit, & an hodie sit aucta, et an sit quarta uel tertia, uide per d. Alex. in cõsil. suo exl. in j. uolu. in ultimis uerbis. Itẽ qualiter taxetur, an debeat attendi quantitas bonorũ defuncti in testamẽto, respectu ad tempus mortis testatoris, uide per eundẽ d. Alex. in cõs. lvij. in ij. uo. ibi, quo ad secundũ dubiũ. Et antequã detrahãt, quæ deduci debeãt de bonis, & hæreditate testatoris, & q̃ imputari debeant, per eundẽ in pulchro cõs. xxxj. per totũ, in iiij. uolumi.*

Cautela ad priuandum iure suo emphyteotam cessantem tantummodò per unum annum à solutione canonis. XX.

1 *Emphyteota propter canonem non solutum, quomodo iure suo priuari possit.*

2 *Papa faciens constitutionem cum clausula non obstante, non intelligitur derogare, seu tollere actum, seu constitutionem iuratam.*

3 *Papa si casset cõsuetudines, & omnia statuta, nunquàm intelligitur cassare consuetudines, & statuta iurata.*

4 *Iuramentum cum ad ecclesiam & Romanum pontificem spectet, principes seculares ipsum remittere non possunt neq; super eo dispensare.*

5 *Papa dispensare non potest, quòd periurus feudum non perdat.*

1 NOTVM est in iure, ꝙ si emphyteota debet, ꝓpter canonẽ nõ solutum, posse priuari iure, quod habet in emphyteosi, requiritur, si est emphyteota priuati, ꝙ steterit per triẽnium, quòd ipsum canonem nõ soluerit. Si verò est emphyteota ecclesiæ, vel cõductor, requiritur, ꝙ steterit per biẽniũ: vt de emphyteota priuati: est tex. in l. secunda. C. de iure emphyteo. & de emphyteota ecclesiæ est tex in authen. qui rem. de sacrosanct. eccle. & in c. potuit. de loca. & de cõductore est tex. cũ glo. cũ distinctione tamen, de qua ibi p Bart. in l. quæro. §. inter locatorem. ff. locati. Tu autem, qui vis dare rem aliquam in emphyteosim, & nõ vis, motus aliqua particulari causa, in cõtractu apponere pactum expressum, quòd si annuatim emphyteota pensionẽ nõ soluerit, quòd cadat à iure suo, quod pactũ valeret, quia in istis contractibus emphyteoticarijs, plurimũ attenduntur pacta, & cõuentiones cõtrahentiũ, vt est tex. in d. l. secũda. C. de iure emphyteo. & libenter p viam indirectam seu occultã, tale pactũ apponeres, cautela est, ꝙ in instrumento ipsius emphyteosis, quãdo promisit annuatim ad tale tẽpus tibi soluere tantam pensionem, facias posteà ei deferri iuramentũ, quòd omnia & singula ipse emphyteota attendet & obseruabit, & in aliquo nõ contrauenict: quo casu, si posteà cessabit tantummodò per vnum annũ, quòd pensionem non soluat, poteris ipsum statim propter periurium priuare iure suo, nec tũc expectabitur triẽniũ, seu biennium. istud fuit elegans & signandum dictum Bald. in c. querelam. per tex. & gloss. ibi. de iureiuran. quod ibi sequitur Fel. in iiij. colum. versic. subdit

dit etiã Bal. hîc dicens esse dictũ aureum, quod dictũ etiã retulit, & secutus est dicens ipsum singulare, dominus Ias. in d. l. ij. C. de iure emphyt. in ix. quæst. idẽ tenet dominus Ias. in l. si quis maior. per tex. ibi. in iij. col. versic. nota bene. C. de transact. subiungens vnũ notabile verbum, ꝙ licet istud nostrũ serenissimum ducale dominiũ Venetorum nõ velit, ꝙ per aliquam cessationem solutionis quantocunque tẽpore factã, emphyteota priuetur iure suo, ꝙ tamen talis sua dispositio non vendicaret sibi locũ, quãdo emphyteota iurasset tali tẽpore soluere, & non fecisset, quia isto modo esset aperire viam periurijs, quod non est dicendũ esse de mente legislatoris, iuxta l. j. C. si aduersus vendi. & c. si verò. de iureiurando. Quod dictũ habeo pro indubitato triplici fundamento. Primò, propter id, quod noluit gl. iuncto tex. in c. cùm non deceat. de elec. lib. vj. quam ibi sequuntur omnes, & quam mirabilẽ dixit Panor. in c. j. in secunda columna, de his, quæ fiunt à

2 maiori parte capituli, *ꝙ Papa faciens constitutionẽ derogatoriam, etiã cũ clausula non obstante, ꝙ tamen non intelligitur velle derogare seu tollere constitutionẽ, seu actũ iuratum. quæ glo. per scriben. in varijs locis celebratur, de quibus in alio loco fiet mentio. Secundò adduco, ꝙ notabiliter voluit Ange. in l. j. §. quæ onerandæ. ff. qua re. act. nõ

3 datur.* Vbi dixit, quòd si Papa, seu Imperator casset cõsuetudines & omnia statuta, nunquàm intelligitur cassare consuetudines & statuta iurata. quem refert & sequitur Alex. in cõsilio xxvij. incipiente, viso libello producto p procuratorẽ. circa finem, in primo volu. & in consilio xxxvij. incipiente. viso & opportunè discusso processu. in vij. colu. versic. confirmo per nota. in secundò volumine. Tertiò adduco illam cõmunem o-

4 pinionem, quæ est, *ꝙ principes seculares non possunt remittere, seu dispensare super iuramento, cũ iuramentum pertineat ad ecclesiã & ad Romanũ pontificẽ: vt c. per venerabilẽ. de elect. & c. nouit. cum similibus, de iudicijs. de qua cõmuni opinione habetur per Cynũ in l. fina. & ibi Paulus de Cast. in fine. C. si cõtra ius, vel vtilitatẽ publicam. per dominum Antoniũ in c. cũ contingat. versiculo, tertius casus de iureiuran. vbi latè per Imol. in tertio membro. & per dominũ Abbatem, in octaua columna, versiculo, nunc ad prædicta applica. cũ concordantijs, de quibus per dominũ Iasonem, in l. fin. ff. qui satisdare cogantur. Et quòd quando emphyteota iurauit annuatim soluere pensionem, ꝙ cessando per vnum annum soluere, vigore periurij cadat à iure suo: nec tũc expectetur biennium, seu triennium, ita etiã consulendo tenuit Alexander in cõsilio lxxxv. incipiente, nõ puto id, de quo quæritur, longam disputationẽ exigere. in primo volumine. quod consilium est errore duplicatum, consilio cxxv. in eo. primo volumine. Et istam opinionẽ, similiter tennit Antonius Corsetus in sua repetitione rubricæ, extrà de iureiurãdo, in vndecimo priuilegio iuramenti. & in suis notabilibus, notabili sub verbo emphyteota. & in suo repertorio ad Abba. in verbo, emphyteota. versiculo, emphyteota ecclesiæ non soluens

uens canonem. vbi dixit istud idem tenere Andre. Barba. in dicto c. potuit. de locato. Tenuit dominus Iason in authen. qui rem. in iij. colum na, versiculo, tertiò limita. de sacrosanctis ecclesijs. Pro qua opinion. bene facit dictum singulare Bal. in c. j. in fine principij, de for. fideli. in vsibus feudorum. *Vbi voluit, quòd
a Papa [a] nō possit dispensare, q̄ periurus nō perdat feudum. allegat ita tenere Io. Andre. in c. ij. de renuncia. in nouella. Et si quæris rationē istius pulchræ cōclusionis, dic q̄ est, quia per periuriū quis cadit à iure, quod habet in illa re, sup qua interposuit iuramentū: vt est casus singularis in l. si quis maior. C. de trāsact. per quā l. dixit Mathesi. in suis singularibus, singula. lj. incipiente, nota magnum periculum. q̄ si vendidi tibi fundū pro decē, & obligaui me pro euictione ad duplū, & tu mihi soluisti quinque, & residuū intra tres menses promisisti soluere, & iuratum fuerit per cōtrahentes non contrauenire: & tu omisisti soluere in termino, cogeris ad soluēdum, & ego ero liberatus à periculo euictionis: subiūgens istud dictum esse multū vtile, propter eos qui faciunt cōpromissum in arbitratores, & amicabiles cōpositores, & iurant non contrauenire. arbitratores verò laudant, q̄ vnus alteri debeat intra mensem certū quid facere, alteri verò aliud intra annum. nā primus qui contrauenit, cogitur seruare cōpromissum alteri, & alter erit liberatus ab eo. Et similiter per illam legem, si quis maior. refert Baptis. de Sancto Seuerino in suo tractatu, de transactio. in xv. quæstione. se vidisse iudicatum in ciuitate Bononiæ per dominum Manfredū de Forliuio: q̄ cùm quidam ex causa trāsactionis iuratæ promisisset soluere septuaginta ducatos in septem pensionibus seu terminis, & primis duobus terminis soluisset, tertio verò termino fuisset in mora, quòd poterat compelli ad soluendum totum residuum, non expectatis alijs dilationibus ratione ipsius periurij.

a Quod Pap. *An & quādo Papa possit remittere iuramentū, & super illis dispēsare, uide per do. Lud. de Ro. in cō silio suo xij. quod incip. uiso facto proposito. iuramentū est res spiritualis, de qua non pōt se intromittere iux ciuile. extra de ordi. cogni. c tuā extra de iudi c. ij. & iij. quia nāq; periurijs aperirē, quod esse nō debet. ff. de pact. dota. l. cō uenire. § j extrà de iureiu. cū cōtigat. cū si. debet igitur peti absolutio prius, ut latè in præallegato cōsilio, ibi, unde dicendum est, &c.*

Cautela ad delegādum causam, quæ aliàs uigore statutorum non potest delegari. XXI.

1 *Causæ quæ ex legum prouisione delegabiles non sunt, ex causa necessaria absentiæ delegari possunt.*

2 *Actum quotiescunq; quis liberè facere non potest, nisi in certo casu speciali, de tali casu simplici assertioni suæ non statur.*

MVLTOTIES per statuta terrarum cauetur, quòd in causis talium personarum, talis iudex solus debeat iudicare, & quòd aliquā causam coram eo vertentem nō possit delegare: quo casu posteà contingit, quòd talis iudex in aliqua causa libenter nō iudicaret, vel quia sentit contra amicū, vel aliqua alia de causa: vnum est, q̄ à sententiando libenter

ter se abstineret,& tamen vigore ipsorum statutorũ,ab isto onere iudicandi nõ potest se exonerare. Reuoco ergo in dubiũ,nunquid erit dare cautelam,q̃ nõ obstante dispositiõe statuti,ipsa causa possit delegari?Dic quòd sic,videlicet,q̃ tu iudex fingas opus esse ex necessaria causa,per aliquot dies te absentare, & postea cũ effectu te absentes,& ante recessum tuum deleges ipsam causam alicui personæ,tamen probæ & iustitiã facturæ,& in delegatione apponas ista verba, videlicet, q̃ delegas tali personæ,talem causam,vertentẽ inter talem & talem decidendam,& fine debito terminãdam: & hoc quia es institis de causis impeditus, & maximè ex causa necessariæ absentiæ: quia talis delegatio concepta,prout suprà non obstante statuto, valebit & tenebit.iste est casus, vbi gloss. & omnes notãt in l.j.ff.de officio eius, cui manda.est iurisdictio.*vbi habetur, q̃ causæ,quæ ex prouisiõe legũ non sunt delegabiles,vt sunt causæ meri,vel mixti imperij,tamẽ ex causa necessariæ absentiæ possunt delegari.prout etiã tenet Ioannes Andr. in additio.Speculat.in titu.de iurisdictione omniũ iudicũ.in addition. incipiẽte,ex necessitate. & Salycet. in l.placet. C. de peda. iudi.& si dices,fateor quòd ex causa necessariæ absentiæ,causa,quæ aliàs nõ est delegabilis,possit delegari,sed vbi constat de ista causa necessariç absentiç, crederéturne simplici assertioni iudicis,dicentis se delegare ex causa necessariç absentiæ?Respondeo,q̃ sic, vsque quò probetur contrarium.Ita tenẽt Guil.de Cu.& Alberic. de Ro sate,in dicta l.j.ff.de officio eius, cui mand.est iuris.quos ibi refert & sequitur Alexander. in xvj. colnmna, versiculo,sed iuxta hoc quçritur. dicens,istud esse menti tenendũ, quia aliquando notarij,vel alij officiales possunt aliũ surrogare ex causa:nam creditur officiali causam afferenti. tenet glo.clara,quã indifferenter sequũtur omnes in c.pastoralis.in verbo, exonerare. de officio delegati. Bald.in l.imperiũ.in iiij.col.versicu. quartò quæro.ff.de iurisdictione omnium iudicum.& in rubrica,extrà de officio delega.in vltima colũ. & Alexan.in consil.xxxiij. incipiente, consultus aliàs in principali causa.in iij.volumine.& licet do.Iason.in d. l.j in xviij.col.versic.sed nunquid in hoc stabitur assertioni delegãtis.visus sit tenere contrariũ, per regulã, quæ est, *q̃ quotiescunque quis nõ potest liberè actũ facere,nisi in certo casu speciali, q̃ de ipso casu speciali non statur suæ simplici assertioni,vt dixit text.& ibi not. Bartol. in l.si fortè.ff. de castren. pecu. & in authen.si quis in aliquo documẽto. circa finẽ.C.de eden.ponunt omnes in l.si donatione. cum suis concord. C.de collatio.quia ad hoc responde tur,quòd illa regula procedit in priuatis personis, secus in iudice,de quo lex multùm confidit.iuxta c.bonæ memoriæ Maguntin.de electio. & c. in præsentia. de renunciatio.& ita similiter respondet glos.in dicto c.pastoralis. de officio delegati. & ipsemet dominus Iason in dicta l. si donatione.circa finem. Ad vnum tamen est aduertendum, quòd si ista cautela debet procedere & habere locum

locum, opus est, ꝙ ante reuersionem tuã delegatus iudicauerit in causa, aliàs si reuerteteris añ expeditionẽ, te reuerso, statim & incontinenti expirat iurisdictio delegati, nec requiritur reuocatio, prout tenet Bartol. in dicta l. j. in penultima colũna, versiculo, quæro præses, vel ordinarius. cum quo omnes, excepto Roma. indifferenter transeunt: propterea melius esset, ꝙ ille, cui delegares ipsam causam, esset tuus amicus, & secretè ei cõmitteres, ꝙ velit omnino dictã causam expedire ante reuersionem tuam, quã speras, ꝙ erit intra tot dies. Et istam cautelã ego aliàs practicaui hic Paduæ. nam cũ semel litigarem coram Rectore nostro iurista-rũ, & in causa esset cõclusum, & instarem, vt sententiaretur, tũc Rector mihi dixit, ꝙ pro me sentiebat, sed ꝙ malè libenter in causa iudicabat certis suis particularibus respectibus, (nam & Vicarius suus nõ poterat se in causa impedire, quia fuerat per partẽ aduersam allegatus suspectus, & allegatio suspitionis fuerat admissa) Tunc dixi, ꝙ prima vice, qua vellet ire Venetias, delegaret causam alicui personæ iustæ & iustitiã facturæ, & hoc modo esset exoneratus à iudicando. Respõdit, ꝙ istud nõ poterat fieri vigore cuiusdã nostri statuti disponentis, ꝙ nec Rector, nec Vicarius suus possit aliquam causam corã eo vertẽtẽ delegare sine cõsensu partiũ: tũc dixi, ꝙ in delegatione apponeret verba, de quibus suprà: quia tũc delegatio valeret, & ita fuit factũ: delegatus posteà tulit sentẽtiã in fauorẽ meũ, à qua cũ pars aduersa supplicasset ad nostros dominos cõsiliarios, iuxta formã statutorũ nr̃æ vniuersitatis, & instaret principaliter, ꝙ sententia pronunciaretur nulla tanquàm lata à iudice incõpetenti, scilicet ab vno, qui non poterat esse iudex statuto obstante, tamen per ipsos do. consiliarios fuit per prædicta confirmata.

Cautela ad extrahendum quem inuitum de domo, pro debito ciuili priuato. XXII.

1 *Debito ciuili priuato, quis de domo inuitus extrahi non potest.*

2 *Criminaliter condemnatus, ad hoc, ut condemnationi satisfaciat, inuitus de domo extrahi non potest.*

3 *Statutũ si disposuerit, quòd cõdemnatus propter delictum impunè offendi possit, an ex contumacia cõdemnatus, cum contumacia delictum sit, impunè offendi poterit.*

4 *Iuramentum in forma specifica adimpleri debet.*

SOLENNIS DOCTOR Bartholemæus Cæpolla, in sua cautela I. incipiẽte, Regula est, ꝙ nemo conatus fuit dare vnã cautelã ad extrahendũ de domo debitorẽ inuitũ, quando propter debitũ ciuile priuatum non vult exire de domo. 1 Nam regula est in iure, ꝙ quis pro debito ciuili priuato nõ potest inuitus extrahi de domo: quia domus debet esse vnicuique tutissimũ refugium: vt l. plerique. ff. de in ius vocand. & l. nemo de domo. de regulis iuris. & ista regula procedit non sõlũ in domo propria, verũ etiã in aliena conducta, vel in qua quis gratis habitet: vt notat Bart. in l. qui domum. & in l. nec in ea. de adulter. Bartol. Bald. Paul. de Castro, & alij. in dicta l. plerique. ff. de in ius vocand. & etiam procedit in domo per iudicem data

ex

ex primo decreto, secundùm Baldũ, in authen. ei qui. C. de bon. aut. iud. poss. & etiam procedit, si quis habitaret in cassina, vel capana, nam de ea a similiter pro debito ciuili priuato, quis inuitus nõ põt extrahi: vt dixit Bald. in c. j. §. si duo fratres. de duo. frat. de no. benefi. inuestit. Roma. in l. j. §. domini. el ij. ff. ad Syllan. Imol. & modern. in l. senatus. §. Marcell°. de legatis primo. Roma. & alij post eũ in d. l. plerique. tradidit ergo istã cautelã, vt facias, ꝙ iudex præcipiat huic tuo debitori, ꝙ sub pœna quinque, vel sex applicanda fisco debeat personaliter ad se venire: quia vult ipsum alloqui: nã si ad eũ ibit, facies eum capere: si verò ad eum nolet habere accessum, iudex iuxta cõminationem factam eũ mulctabit, & tunc propter talem mulctam poterit de domo extrahi: quia quotiescunque quis est cõdemnatus pœna pecuniaria fisco applicanda, dicitur criminaliter condemnatus: vt est glo. in l. ꝑtor ait. circa principium. ff. de sepul. viola. quæ est ad hoc singularis, secũdùm Imo. in rubri. ff. de publ. iudi. & est cõsimilis glo. in l. j. & ibi not. Sal. in j. col. C. eo. de sepul. viola. Cyn. & Bal. reprobata gloss. ibi, in l. si qua p calumniã. de episcopis & cleri. communiter Canonistæ in rubr. extrà de
2 iudi. * Sed quotiescũq; quis est condemnatus criminaliter, ad hoc, vt satisfaciat condemnationi, potest inuitus de domo extrahi: vt no. in l. nemo carcerẽ. C. de exact. tribu. libr. x. glo. & Doct. in d. l. plerique. & etiam alia ratione vltra eũ poterit isto casu de domo extrahi, quia condemnatus propter contumaciã, dicitur cõdemnatus propter delictum: & sic talis causa dicitur criminalis, & per cõsequens poterit extrahi, vt superius
3 dictum est. * Et ꝙ contumacia sit delictum, vt no. gloss. Bar. & alij in l. vnica. §. fi. ff. si quis ius dicẽ. non obtempe. per quam glo. dicunt Docto. ibi, ꝙ stante statuto, ꝙ condemnatus propter delictum possit impunè offendi, ꝙ poterit impunè offendi condemnatus ex cõtumacia, vt etiã not. gl. clarior in l. si filius. in verbo succurrendum. ff. de interroga. acti. quam singularẽ dixit Imol. in l. pen. §. ad crimẽ. in xxj. col. ff. de publi. iudi. no. Bart. in l. omne delictũ. §. contumacia. ff. de re militari. & Paul. de Cast. in l. cõtumacia. ff. de re iudi. qñ posteà debitor tuus erit in carceribus, poteris eũ pro debito tuo recõmendare, iuxta ea, quæ tradit Bar. in l. ij. ff. de custod. reo. & in sua disputatione inci. Lapus fuit captus, allegat tãtummodò tenere Bart. in l. sacrilegij. aliàs incipit, cũ eo. ff. ad leg. Iuliã pecu. adde ꝙ ita etiam tenet Roma. in l. iiij. §. prætor ait. ff. de dam. infe. Angel. de Are. in §. fi. in ij. col. versi. aduertas tñ, ꝙ iudex. Instit. de actio. Pet. de Anchara. & Ioan. de Imol. in c. ij. vers. ex his tamẽ quæ dicta sunt, dat Barto. cautelam. extrà de pigno. Paulus de Castro & Alexander in d. l. pleriq;. Quæ quidem cautela licet pulchra sit, & ingeniosa, tamẽ ꝑpter eius difficultatem in ea practicanda mihi nõ satisfacit. Prima ergo difficultas, qua laborat ista cautela, est in reperiendo vnum iudicẽ, qui tibi sit tantùm propitius & fauorabilis, q causa tibi complacendi, velit decipere, & quodammodò assasinare tuũ debitorem, præcipiendo ei, venias ad me personaliter, quia volo te alloqui.

loqui. Secunda difficultas est, quia si iste iudex præcipiens habebit superiorem in illo loco, in quo fuerit factum prædictum præceptũ, prout habent isti iudices maleficiorum, & isti vicarij, qui habẽt potestatem superiorem: iste tuus debitor latitans mittet aliquem ad ipsum superiorẽ, narrãdo qualiter talis iudex fecit vnum præceptũ pœnale tali personę, quòd sub pœna debeat ad se personaliter venire, ex eo quòd vult secum loqui, & quòd talis persona nõ audet exire domum propter debita ciuilia: quo casu, si negotiũ illud, ꝓpter quod vocatus fuit ab ipso iudice, non põt expediri per procuratorem, & sic necesse sit personaliter cõparere, quòd rogat ipsum, vt velit ei concedere vnũ saluum conductũ, ꝙ pro debito ciuili non possit in persona à creditoribus pro illa die molestari, iuxta l. quoties. cum ibi no. C. de preci. impera. offe. & iuxta l. vniuersa. C. eo. tit. nam superior qui ęquitatem habebit ante oculos, iuxta l. ꝙ si Ephesi. ff. de eo quod certo loc. concedet talẽ saluum conductũ, & sic ipsa cautela erit elusoria. Si verò ille iudex præcipiens nõ habebit superiorem in illo loco, prout non habent isti potestates & capitanei terrarum, similiter talis saluus conductus petetur ab eo: si concedet, cautela nihil operabitur. Si non, erit iusta causa prouocandi ad principem: nã tu vis, ꝙ veniam ad te personaliter, dico, ꝙ non possum exire domũ ꝓpter creditores ciuiles, idcirco peto, ꝙ debeas me facere tutũ pro tanto tempore, ꝙ possim venire ad te, & domum repetere, & tu non vis cõcedere: non potest aliter dici, nisi ꝙ istud facias in fraudem: & sic in effectu esset iusta causa appellandi ad superiorem, iuxta ea quæ habẽtur per Bart. in l. n. ff. de appella. recip. & latè per Canonistas in c. bonæ. de appellatio. & tũc princeps omnia, quæ pendente appellatione innouarent, retractaret: vt habetur in dicto c. bonæ. & latè per Bartolum in sua disputatione incipiẽte, Lapus fuit capt⁹. Tertia difficultas est, quia à cõmuniter accidentibus, isti latitantes non comparent, nec ad fenestras, nec sup ostio, sed verè latitant, & nõ permittunt, ꝙ affines & beneuoli habeãt accessum ad eos: & si aliquis vadit ad domum petendo ipsos, faciũt, ꝙ domest. ci referunt ipsos esse absentes à ciuitate, & multò minus permittunt, ꝙ aliquis nuncius publicus accedat ad eos, quo casu, si citatio siue præceptũ debet fieri, opus est, quòd fiat ad domum, & talis citatus ad domum, non parendo citationi siue ꝑcepto, non dicitur verus contumax, sed fictus: vt not. per Barto. & plení⁹ per moder. in l. ex consensu. §. fin. ff. de appellatio. per Barto. in l. fin. ff. de in integrum restitu. plenè per Alex. in l. properãdũ. §. fin autem reus. C. de iudi. Modò ego habeo, ꝙ fictus contumax non põt mulctari. nam iura loquẽtia de mulctis, habent locũ & procedunt tantummodò in veris contumacibus, non autẽ in fictis, vt no. Barto. cum quo cæteri transeũt, in l. vnica. §. fin. & Pau. de Castr. ibi, in §. j. ff. si quis ius di. non obtem. & not. Ange. in suo consilio viij. incip. regulares introitus & expẽsarũ cõmunis Florentiæ. & sic si prædicta cautela debet habere locum, opus esset, ꝙ debitor tuus personaliter citaretur,

taretur, aliàs non. Tu autem, qui habes debitorem latitantem, & cùm non habeat in bonis, non audet exire domũ ad hoc, vt nõ luat in corpore: si vis facere omnino, ꝙ exeat de domo, cautela est, vt inspicias si in ciuitate sit aliqua constitutio, vel aliquod statutum disponens, ꝙ ille qui fuerit assumptus ad tale officiũ, non possit illi renuntiare, sed teneatur illud assumere, & tunc procures, vt eligatur ad illud tale officium, quia tunc si non veniet ad illud acceptandum, poterit de domo inuitus extrahi. iste est textus in l. ex omnib⁹. vbi Barto. & alij hoc in specie not. C. de decur. lib. x. quem ad hoc pro singulari not. Roma. in l. iiij. §. prętor ait. de damno infecto. & istã cautelã in terminis tradidit ipse Roma. quẽ ibi referunt & sequuntur Alexan. & do. Ias. in dicta l. plerique. ff. de in ius vocan. & Paris de Puteo, in suo tractat. de syndicatu. in verbo, captura. §. captus illicitè. & tunc eo extracto, poterit nomine tuo capi, & ista cautela habet locum in debitore de pñti latitante. Si verò nunc vis facere aliquem cõtractum cum aliquo, & vis, ꝙ si tempore solutionis fiendæ non tibi satisfaciet, si non habebit in bonis, luat in corpore, nec sibi prosit stare in domo, quo minus de ea possit euelli, cautela est, ꝙ super solutione fienda apponas iuramentum: qa tunc si tempore debito nõ obseruabit promissa ad hoc, vt ea obseruet, poterit inuitus de domo extrahi: nã iura disponentia, ꝙ pro debito ciuili qs de domo inuitus non extrahať, procedũt in obligationib⁹ dãdi, nõ aũt in obligationibus facti: in qbus quis p̃cisè põt cogi ad factũ: qa tunc de domo põt inuitus euelli, præsertim sit annexum delictum. ita singulariter & ad literam dicit Bal. in d. l. ex omnibus. C. de decurio. lib. x. quẽ refert & pro singulari sequitur do. Ias. in dicta l. plerique. in nona limitatione, dicens ꝙ tale dictum alibi non inuenies.

4 * Modò iuramentum b habet istam vim, ꝙ cogit præcisè ad factum. nam in forma specifica debet adimpleri: vt est text. & ibi no. in c. ad nostram. el j. de iureiurãdo. notant Inno. dominus Anton. & latè Panor. in c. veniens. eodem tit. de iureiurando. Bal. in l. vnica. in ix. col. versi. iiij. fallit. C. de senten. quæ pro eo quod inter. profer. Alexander, cũ concordantijs, de quibus ibi per eum, in l. stipulationes non diuiduntur. in x. col. versi. demũ inquantũm. Bar. hic de verborum obliga. & similiter quis non satisfaciendo obligationi iuratæ, incidit in periuriũ, & sic in crimẽ, & scelus grauissimũ: secundùm legem, Prophetas, & Euãgelium: vt dicit text. in c. prædicandum. xxij. q. j. nam propter periuriũ cõtristatur deus, vt dicit Bald. in auť. cui relictum. in iij. col. de indic. vid. toll. adeò, ꝙ censetur maius adulterio: vt not. dominus Cardinalis in Clement. vnica. de iureiuran. quia p periurium offenditur deus, per adulterium verò proximus, & per quod periuriũ persona efficitur infamis: vt no. gl. Bart. & Doct. in l. si quis maior. C. de trãsact. Bar. in l. Lucius Titius. ff. de infa. Canonistæ in c. testimonium. de test. etiam tali periurio imponitur pœnitentia, ꝙ ieiunet xl. dies in pane & aqua, & septem sequentes annos pœniteat, & nunquã sit sine pœnitentia: vt dicit tex. vj. q. j. quic

j.quicunq;.& xxij.q.v.si quis peierauerit. Est bene verū, ꝙ non est multum tēpus, ꝙ feci suprascriptam cautelam practicare modo, quo infrà. Quidā cum haberet debitorem, qui ne incarceraretur, non audebat exire domū, de quo credito, constabat tantummodò in vno chyrographo existente apud ipsum creditorē, scripto manu ipsius debitoris: feci, ꝙ iste creditor adiuit illū suū debitorē, rogādo ipsum cū verbis blandis, vt vellet sibi satisfacere: cui debitor respondit, ꝙ libenter faceret, sed non habebat modū: breuiter post aliqua iste creditor dixit, ꝙ ad hoc, vt cognosceret, ꝙ ipsū amabat, ꝙ ex nūc volebat eū adhuc expectare per quinque, vel sex menses, sed bene rogabat eū, ꝙ finitis ipsis quīque, vel sex mensibus, vellet sibi satisfacere, sed ꝙ & ipse volebat ab eo vnum, ꝙ creditum suum de quo constabat tantū modò ī illo chyrographo, reduceretur in instrumentū publicū: cui petitioni ipse debitor cōsensit, & oīa etiam fecisset, vt habuisset illā dilationem quinq;, vel sex mensium, & sic consequeretur libertatem exeundi de domo, & ita fuit factū: in quo instrumento publico notarius detulit iuramentū huic debitori, de attēdēdo & obseruando omnia & singula, & in aliquo non contrauenire, &c. Elapsis posteà illis sex mensibus, singulariter nō satisfecit, sed iterū stabat in domo, & non exibat, quo casu adiuimus quēdā iudicē, qui tūc tpis erat hîc Paduæ, hoiem captiosum, & aliàs satis ignorantē, cuius nomē taceo, petendo, ꝙ per ea, q̄ superius dicta sunt, vellet dare nobis licētiā, ꝙ ille debitor posset de domo extrahi: tamen noluit cōcedere, nec profuit ostendere ei authoritatem Bal. & domini Ias. nihilominus tu prædictam cautelam nō tradas obliuioni, quia licet Bald. aliquādo fuerit locutus ex capite suo sine intellectu, & sine iure, vt dixit do. Anto. in c. consultationibus. de iure patro. vt etiā refert Frācis. de Cur. in suo cōsi. lxxvj. incipiēte, super motiuis redditis in fauorem communitatis montis Barrutij. in ij. col. & Vincentius Paleottus in cōsilio xvij. inter consi. ipsius Francis. de Cur. incipiente, viso puncto, & subtilibus dubitationibus. in iij. colū. tamen magna est autoritas Baldi, præsertim quando non habet contradicentē, vt dicit Alexād. in l. moribus. in iiij. col. versi. in practica. de vulgar. & pupil. Nā autoritas sua multùm est tenenda, in iudicādo, vt dicit Ful. in cōsil. xxvj. incip. stāte statuto ciuitatis Vincētiæ. in fi. Nā ipse fuit vnicus iuris vtriusq; professor, secundū Ang. in cōsil. xxxvj. post medium j. col. & fuit doctor excellentissimus, & iuris vtriusq; lumen, secundū Fulgo. in consilio lxxxij. incip. punctum, super quo consultatio proponitur, post medium iiij. colum.

a Et ꝙ cont. *An cōtumacia sit delictū, uide in l. omne delictū. ī § . cōtumacia. ff. de re mil. & ibi Alex. & gl. in c ex literis. de constitu. dic tamē ꝙ est fictū & nō uerum. uide per Bal. in l. si filio. in fin. ff. solu. matrimo. & per Bal. in l & in multis. C. de appella. per Ioan. de Imol. in l. penul. § . ad crimen. de pub. iudi. ff. sed contumaciæ appellatione in statuto uenit uera & non fict. uide per Angel. in consilio suo excv.*

b Iuramentū. *Quid de iuramento facto super pacto de futura successione, an sit*

an sit seruandū, uel ne, uide Bal in cōs. suo cccclxix. incip. quadā puella. in iij. uol. & ibidē uideas, in quibus casibus seruandū sit iuramentū, & ualeat: & in quibus non est pulchrum, & quotidianum consilium.

Cautela ad liberādum aliquem à morte. XXIII.

1 *Votum, sicuti aliæ res, regulariter depēdet à uolūtate & cōscientia nostra.*

BARTHOLEMAEVS Cępolla in princip. suarū cautelarum, conatus fuit dare quasdā cautelas ad euadēdū aliquē à morte, quas nō expedit referre, quia ibi possunt videri: & q̃ similiter nō tāgo an sint iuridicæ, vel nō: quibus adde vnā, ꝙ si habes amicū incarceratū, qui vel de iure cōi, vel ex forma statutorū debet mori: si vis, ꝙ iste tu' amicus nō possit p iudicē secularē puniri, non solū ad mortē, sed nec etiā ad aliquā aliā pœnā: sed ꝙ talis causa extrahatur de manu iudicis secularis ad iudicē ecclesiasticū, cui est interdictus gladi' sanguinis: vt c. clericis. & c. sententiā sanguini. ne cleri. vel mo. & c. ex literis. de excess. prælat. Cautela est, vt facias, a quòd incarceratus dicat, quòd antequàm cōmisisset illud delictum, propter quod fuit incarceratus, fecerat votū clericatus intrandi religionem, & quòd nūc vult voto satisfacere: quia hoc modo per iudicem secularem, tanquàm persona ecclesiastica, nō poterit puniri, tāquàm ꝙ votū trahatur retrò. ita not. dicit do. Ias. in l. cū quædā puella. in xij. col. ff. de iuris. om. iudi. allegās istud fore singulare dictum Bal. in l. j. C. an seruus ex suo facto. subiungens, ꝙ tale dictum est multùm notādū, quia posses quē in practica à morte liberare, & tantò magis secundùm eum, quia staretur dicto suo, an emisisset votum ante commissum delictū, prout statur regulariter de alijs rebus, 1 quæ dependent à voluntate & conscientia nostra: iuxta gl. vulgatam. in §. aliæ. Inst. de actio. & gl. in c. significasti. el ij. de homi. Bart. in l. interdictū. §. q furē. cū suis cōcordā. ff. de fur. Et in effectu ista cautela si est verā, est singulariter notāda: qui suo loco & tēpore posset tibi afferre & honorē, & vtilitatem: quia vbi vertitur pœna sanguinis, eò confluunt pecuniæ: vt verbis vtar Imo. in l. pe. §. ad crimē. ff. de pub. ind. tamē est verum, quòd Bal. in d. l. j. C. si seru' ex suo fac. sup quo solo fundat se d. Ias. aliter loquitur quàm ipse eū referat, propterea cogita an istud suū dictum sit verū.

a Quod in c. *Quid si laicus cōmiserit delictum, et formata in eū inquisitiōe, uel secuta cōdēnatione efficiatur clericus, uel religiosus, an per talē mutatione fori impediatur iudex secularis eū punire? dic ꝙ nō. per Bar. & alios in l. j ff. de pœnis. et i l. cū quadā puella. hic allegata. facta tamē prius degradatione a iudice ecclesiastico: nisi fecisset uotū nūquā delictū cōmittere: ut hic. sed non est cautela tuta, nec hodie seruarēt hanc iudices nostri temporis: ut de do. Ias. in d. l. cum quedam puella, ubi ultrò. ff. de iuris. om. iudi.*

Cautela ad euadēdum Iudæum, à morte. XXIIII.

1 *Iudæorum causa an secundùm ius cōmune, an uerò secundum suum ius Mosaicum decidi debeant.*

2 *Filia fœmina secundùm ius commune cum masculis succedūt, secus tamen de iure Mosaico, quo stantibus masculis, filia fœmina non succedunt.*

3 *Iudaeus si testamentum faciat, & relinquat uxorem suam dominam, massariam, & usufructuariam, cùm non sit à lege Mosaica decisum, quid talia uerba importent, interpretationi Iudaeorum stabitur.*

4 *Iudaei an teneantur testari secundùm solennitatem iuris ciuilis, non autem secundùm eorum ritum.*

5 *Legitimam pater inuita filia dare non tenetur, secus tamen in Iudaeo effecto Christiano.*

1 QVAERITVR* per scribētes nūquid causæ Iudæorū debeāt decidi secundū ius cōmune, an verò secundùm ius suum Mosaicū: in quo quidem passu resecatis multis, ista videtur cōmunis distinctio, ꝙ aut loquimur in processu causæ, & sic in ipso ordine iudiciario. aut in decisione ipsius causæ. Primo casu debet seruari ipsū ius cōmune, quoniā quàm absurdum videretur, ꝙ iudex in causis Iudæorū deberet aliter procedere, quàm sit stylus sui fori, secundum clarissimū præceptorē meū in legibus do. Io. Campetiū in suo tractatu dot. in vlt. parte. q. vlt. dicētem ita deberi intelligi l. Iudæi. C. de Iud. Secūdo verò casu, aut causa vertitur inter Christianū & Iudæū, & tūc similiter debet decidi secundū ius cōmune, per illam regulā, quæ est, ꝙ ratione mixturæ, maius dignum trahit ad se minus dignū. vt l. præcipimus. §. fin. & ibi Bar. C. de app. & l. ij. & ibi Bar. C. cōmunia de leg. & c. quod in dubijs. & ibi Pan. de cōse. eccl. vel alt. & vt ponit Fely. in rub. extrà de offic. deleg. in prin. Aut inter Iudæos tantummodò, & tūc aut est casus à iure cōmuni decisus expressè in personis Iudæorū, & tūc seruatur ius cōmune quia ipsi subiacēt populo Romano, vt l. Iudæi Romano. C. de Iudæ. Aut non est decisus expressè in personis ipsorū, & tunc seruatur ius Mosaicū tāquàm suum ius speciale, quod derogat generali: prout dicimus de statutis, quæ derogāt iuri cōmuni, iuxta no. in l. omnes populi. de iustit. &
2 iur.* hinc est, ꝙ licet habeamus de iure cōmuni, ꝙ filiæ fœminæ pariter succedāt cum masculis, vt l. maximū vitiū. C. de libe. præteri. & aut. in succes. C. de suis & leg. & tamē sec* est 3
de iure Mosaico: quia ſtātibus masculis filiæ fœminæ nō succedūt, vt habetur Numeri xxvij. incipi. accesserunt filiæ Salpha ad Moysen: idcirco si decedit Iudæus ab intestato relictis post se masculis & fœminis, masculi excludunt fœminas, & sic attēditur in successionibus suis lex Mosaica, nō autē ius cōmune: vt concludit Calde. in cōs. xj. posito sub rubrica de cōsti. quod incipit, factū super quo cōsiliū petitur. & in cōs. xxx. sub rubrica de testa. quod incip. an si Iudę. & quam op. etiam tenet do. Ias. in l. quę patris. in v. col. ver. & not. ꝙ inter Iudæos. C. vnde li. & Fel. in c. canonū statuta. in x. col. ver. v. fallit de cōst. & in c. Iud. el ij. de Iud. vbi refert Floria. de sancto Petro dicētē in l. maximū vitiū. C. de lib. præte. se ita aliàs cōsuluisse vnà cū Pet. de Anch. Rapha. Fulgo. & Gaspa. de Calde. in quadā causa triginta milia ducatorum. Et vt etiā tenet Cardi. Ale. in c. de infidelibus. de cōsangui. & affi. & do. Ioā. Cāpetius in suo tracta. doti. in vltima parte, in vlt. quæsti. vbi dicit ita fuisse seruatū Mantuæ, in arcta quæstione facti de anno M. cccclxj. Aut est casus nō decisus ab ipsa l. Mosai

Mosaica,nec in specie à iure cōmu-
ni i personis ipsorū Iudęorū, & tūc
deciditur secūdū dispositionē iuris
cōmunis:iuxta id, qđ al.às dicin us,
ꝙ casus omissus à statuto, reuertitur
in dispositionē iuris cōmunis:vt l.
cōmodissimè. ff.de lib. & posthu.&
l.si cū dotē. in prin.ff.solu.mat.huc
est,ꝙ solennis Doct.do.Pau. de Mō
te Pico,in sua elegāti reperi. §. Titia
cū nuberet.l. Titia cū testamēto. de
leg.ij. in xx.q. dixit vnū, quod alibi
5 in terminis nō legi. *quod si Iudæus
fecit testamentū,& relinquat vxorē
suā dominā,massariā,& vsufructua-
riā,qđ cū nō sit decisum à lege Mo-
saica,quid importēt talia verba, id-
circo stabitur etiā inter Iudæos in-
terpretationi factę per Bulga.de qua
habetur in d. §. Titia. & in auth.hoc
locū.C.si mulier sec.nup.est verū, ꝙ
aliqui tenuerūt in omnibus casibus
ipsorū Iudęorum debere seruari ius
cōe,nō autē ipsum ius Mosaicū: nisi
specificè reperiatur promissum circa
personas ipsorū adducētes id, quod
no.Bal.post Iaco.de Raue.& Cyn.in
l.itē in potestate. cū sequē. ff. de his
qui sunt sui,vel alie.iur.volēs,ꝙ illa
iura,quæ dicunt patres habere filios
in potestate, habēt locum etiā in Iu-
dæis:qa & ipsi habēt filios in potesta
te:vt etiā tenet glo.in c. Iudæorū.xx
viij.q.j. & Calde.in cōsi.iij.inci.an fi
lij Iudæorū.sub rubrica,de Iud. Car
di.in Cle.j.in fi.cōment.de Iudæ.Pa-
nor.in c.fi.de cōuers.infide. Alex.&
Aret.in l.multū interest. ff. de verb.
obl.vbi repræhēdunt Archidi.q ali-
ter tenuit in c.q syncera.xlv. disti.ex
quo infert Bal.vbi suprà,ꝙ quemad-
modū filijfamilias non possunt testa
ri,vt l. filius familias.ff.de testa.& In

stit.qbus nō est permiss.fac.testamē.
in princip.ita nec etiam filij Iudæo-
rum:propterea dixit Alexand.in suo
cōsi.lxxj.incipi. pōderatis verbis. in
iij.vol.ꝙ filij Iudęorū sunt sui parētī
b⁹,sicut & Christiani. & Pau.de Ca.
in cōsi.cccxcv. inci.ad primum vide
tur.in j.volu.nouorū cōsiliorum se
4 cūdū vltimā impreßionē, dixit, *ꝙ
Iudæi tenentur testari secundū solē
nitatem iuris ciuilis,nō autem secū-
dùm ritum eorum generaliter in ma
teria proportionabili Christianis &
Iudęis,ꝙ lex ciuilis sit cōis vtriusq;.
ita tenet Gemi.in c.j. §.fi.ī fi.de vsur.
in vj.Et multa alia similia adducunt.
tamē cōis opi.videtur, vt primo lo-
co est dictū,de quo quidē passu, An
ius cōmune debeat seruari in casi-
bus Iudæorū,an verò lex Mosaica.
tāgitur in multis locis,sed præcipuè
per Ioā.de Ana.in c.Iudæi.el ij.de Iu
dæ.per Lauren.de Pala,in §.cæterū.
Insti.de legi.agna.suc.per do.Pau.de
monte Pico,& Campetium in locis
superius allegatis per Socyn. in suo
cōsi.lxvij. computatis cōsilij Maria.
quod inci.in præsenti cōsultatione
visis statutis.in iiij.col. ver.circa ter
tiam dubitationē.& in cōs.lxx.inci.
in præsenti cōsultatiōe vertitur du-
bitatio:nūquid valeat testamentum.
per totum. & per Philip. Cor.in suo
consi clxxx.incipi. in hac cōsultatio
ne videtur prima facie dicēdū. ver.
sed addo,quòd etiam circumscripta
l.in ij.volo. Tu autē Iudæe,qui com
misisti aliquod delictū propter qđ
debes mori,vel alia pœna corporalī
puniri,vel ex forma statutorum, vel
ex dispositione iuris communis, vel
iuris Mosaici, quòd ius Mosaicū in
multis casib⁹ corporaliter punit,vt

legitur Leui.c. xviij. & c.xxiiij.& similiter Exo.c.xxj.& xxij.si vis ipsam mortē, vel aliam pœnā corporalem euadere, cautela est, vt facias te Christianum: quia baptismus habet tātam efficaciam & tantam virtutem, quòd non solùm liberat hominē ab omni
1 pœna spirituali quo ad deum verū etiam ab omni corporali quo ad mū dum. ista est gloss. in capitu. fine pœnitentia. de consec. distinctio. iiij. & gloss. in capitul. quod autem. xxxij. quæstio. j. & gloss. xlix. disti. in prin. sentit gl. in c. ij. de consec. dist. iiij. & glo. j. dist. si quis viduam. & hāc partem, quòd nō solū pœna spiritualis quo ad deum, verùm etiam corporalis quo ad mundum tollatur per Baptismum, tenēt Calde. do. Ant. & latius Inno. & Fely. in c. de his. de accu. cum quibus etiā ibi videtur transire Ioan. de Ana. Et licet cōtrariam partem, scilicet, quod pœna corporalis nō tollatur per baptismū, sed tātum modò spiritualis, teneāt d. Abb. Maria. & Aret. in d.c. de his. de accusa. & Inn. Host. & do. Abb. in c. gaudem*. de diuor. & solēnis. Doct. & præceptor meus in canonibus. do. Philip. Decius in suo cōsi. c xxx. incip. ex facto proponitur, quod Iudęus. tamen primā opin. tenet Archid. l. distinct. in summa. & cōiter tenēt sacri Theologi, videlicet Sāctus Thomas ī iiij. distincti. iiij. q. uæst. ij. articu. j. & Sanctus Tho. in iij. par. suæ summę, quęstio. lxviij. artic. v. & quæstio. lxix. articu. ij. Sanc. Bona. in iiij. dist. iiij. articu. ij. Richardus in iiij. dist. iiij. art. ij. Pe. Aureol. in iiij. dist. iiij. quæst. j. art. ij. proposi. j. Tho. de Argē. in iiij. dist. iiij. art. iij. in fi. Alex. de Ales, quęstio. xx. mebr. ij. art. j. Petr. de Thara. in iiij. dist. iiij. in iij. problemate, ar. ij. Et si diceres, quòd ipsi loquuntur de pœna temporali satisfactoria culpæ, exemplum in ieiunio, disciplinis, & similib*: quia dico, quòd imo loqūtur de pœna imponēda ab hominibus. vt Sanctus Tho. in iiij dist. iiij. q. ij. art. j. dum in fi. dicit, quòd principes isto casu piè faciunt indulgere pœnas. & Sanctus Tho. in iij. parte summæ. q. lxviij. art. v. dum dicit, quòd restituere malè ablata proximis, est satisfacere de iniurijs illatis: & cessare à peccato: quia hoc ipso quòd detinent aliena, est proximū lædere, proximū autē læsum non placare, est peccatum: & id eo peccatoribus baptizatis iniungē dum est, quòd satisfaciant proximis, sicut & quòd desinant à peccatis: nō autem est eis iniungendum, quòd pro peccatis præteritis aliquam pœnam patiantur. & hanc opinionem etiam tenet Archiepiscopus Florentinus in ij. parte suæ summæ, sub rubrica de baptis. Et ita aliàs fuit hic Paduæ obtentum in causa cuiusdā Iudæi, qui commiserat vnum enorme furtum, quo commisso fecit se Christianum. in qua causa pro & contra interuenerunt solenniores Doctores totius gymnasij, & vltimo loco fuit liberatus ab omni pœna corporali aduocantibus pro ipso clarissimis doctorib*, & patribus meis honorandis domino Christophore Alberico, d. Carolo Ruino, & do
2 mino Bertrutio Bagarotto. *Et not. alium mirabilem effectum ipsius baptismi: nam tu habes, quòd pater in vita sua non tenetur dare legitimam filio, licet dicatur in euangelio Lucæ, da mihi partem substātiæ, quæ mihi cotingit. de iure tamen

men pater nō tenet.tex.est principalis in l.j.§.si impuberi.ff.de col.bo. & ita determinat Bar.in authē.si qua mulier.circa fi.de sacr.san.eccle.& Bald.in l.quanquā.C.ad leg.falcid. Bal.Ange.& reliqui omnes in l.lex Cornelia.de vulg.& pup.Alb.de Rosa.in l.si lenones.C.de episc.audien. Imò plus in casibus in quibus pater inuitus cogitur emācipare filiū,qui enumerantur per gloss. magistram, in §.fi.Insti.quib.mod.ius pat.pote. solui.in illis enim casibus non cogitur pater assignare aliquā legitimā filio,vt singulariter voluit Bald.in l. non potest.ff.de adop.ideo iniqua sunt statuta,quæ cogūt patrē soluere legitimā pro delicto filij,secūdū Cy.& Bal.in l.si qua pœna.ff.de his, qui sunt sui.vel alieni iuris,& in l.si filius.per illum tex.C.de bo.proscripti.& in d.l.lex Corne.vbi tamē videndi sunt moder.ff.de vulg.& pupil.nam filius viuo patre nullum ius habet etiam spe in legitima,secūdū Cy.& Bar.in l.fi.ff.de libe.agno.reprobata gl.in §.si verò non implēs. in authē.de hær.& Falci.& vt tenet Bar.in l.post emancipationē.in princi.ff.de libe.leg.Bal.& Mode.in d.l. lex Cornel.Sed si filius Iudæus facit se Christianum,potest viuēte patre petere suam legitimā.ita notanter dicunt Ioā.de Ana.& Felyn.in c. Iudæi.el ij.de Iudæ.ꝓpttereà si filius Iudęus vellet ad aliquem suum finē, habere suam legitimā viuente patre,bonum remedium seu cautela est,vt faciat se Christianum,& consequetur intentionem suam.

a Verum etiam. *Aduerte quòd licet per baptismum fiat plena remissio,ut multa gl.nolūt iuris canonici,quæ hic allegantur etiam quo ad pœnam temporalem.& facit text.de consec.distin. 4.c.1.in fi.ibi,quicquid ab homine &c. Sed quòd imò contra baptizatum forte mari possit procesßus,ut puniatur pro furto,& aliis delictis.facit quia sacramentum baptismi respicit animā, & tollit peccatum,quo ad deum,sed non liberat à pœna delicti.prout concludit Anto.de Bu.post gloß.in c.gaudemus.colum.iiij.de diuortiis. & idē post gl.sequuntur Abbas & Inno. Idē tenet Pet.de Perusio,in d.c.gaudemus. & Cardi.in Clem.prima. §.sanè.in xiiij.q.de usuris.& ita est communis opi ut dicit d.Ioan.de Ana.in c.de bu. de accusa.*

Cautela pro blasphemantibus deum & sanctos,ut euitent pœnam legis punientis blasphemias. XXV.

1 *Blasphemantium deum pœna est,abscisio capitis.*

POENA¹ blasphemantium deū, de iure cōmuni est abscisio capitis:vt in authēt.vt nō luxu.ho.contra naturā.per totū.& notat glo.vigesima secunda, quæstio.pri.si quis per capillum.& Ang.de Are.in trac. malefi.in verbo,verba contumeliosa & iniuriosa.versi.quæro quæ pœna erit contra istos sacrilegos.& talis pœna habet locum etiam,si taliter blasphemās blasphemaret de quadam sua cōsuetudine:vt volunt Cy.Bal.& Salyce.in l.iurisiurādi.C. de re.cre.& Bal.in l.ij.C.ad l.Iul.ma. licet hodie talis pœna sit cōmuniter diminuta per statuta Italiæ,vt etiam attestatur Bal.in d.l.iurisiurādi.quia in aliquibus locis imponitur pecuniaria:vt est in nostra ciuitate Brixiæ,& etiam hic Padue:in aliquibus

alijs imponitur pœna linguæ, vt qua si per totã Alemaniã, vt mihi aliàs relatũ est, vbi etiã obseruať, & præcipuè in mulieribus, ꝙ ligant ad funẽ & proijciũtur in aliquod flumen, & posteà extrahũtur. & iterũ proijciũtur, & ita pluries fit, adeò ꝙ multoties moriũtur, & aliæ diuersæ pœnę imponũtur, prout statuentibus videtur. Modò qđ̃ blasphemauit Deũ, vel suos sanctos, quo casu vigore statutorũ debet ei puta euelli lingua, vel aliqua alia magna pœna imponi, quo remedio poterit vti, vt nõ possit puniri pœna illius statuti punientis blasphemias. Dic ꝙ cautela est, vt inspiciat, an sit in ciuitate statutũ, vt reperitur in multis locis, disponẽs, ꝙ pro criminibus, de quibus qs habuerit pacẽ ab offenso, imponať talis pœna: & tũc videat an illa pœna sit minor illa, quæ imponiť blasphe-
a mãtibus: & si sic, tũc[a] vadat ad confitẽdũ peccata sua, quia habita à sacerdote absolutione, & sic peccatorum remissione, intelligiť fecisse pacẽ cũ Deo, qui per blasphemias principaliter offenditur: vt habeť in d. aut. vt nõ luxu hom. cõtra naturã. & isto casu, iste nõ poterit puniri pœna statuti punientis blasphemãtes, sed gaudebit priuilegio alterius statuti punietis delinquẽtes, q ab offenso pacẽ habuerint. ita singulariter cõsulẽdo tradit Bar. in suo cõsi. clxvij. inci. ꝙ minister fratrũ. de pœnitẽtia. quẽ referũt, & sequunť Pe. de Anch. & Ioan. de ana. in x. col. in c. fi. de maledi. & Fely. in c. de his. in ij. col. versi. iij. fallit. de accus. Et solẽnis Doct. & ꝑceptor meus in canonib⁹ do. Philip. Deci. in suo cõsi. cxxxvij. inci. & diligenter ꝑ tenui facultate mea. in ij. col. ver. & cũ in isto delicto principaliter deus offendatur. Et licet ista cautela prima fronte videať praua & malum in se continere, videlicet instruere istos sacrilegos blasphematores ad euadẽdũ pœnam blasphemię, ꝓpter quas blasphemias veniũt fames, terræmotus, & pestilentiæ, vt dicit Imperator in d. authen. vt non luxu contra natu. Tamẽ cõsiderans si ista cautela debet practicari, opus est, ꝙ cõmittatur illa bona operatio scilicet cõfessio peccatorũ ĩ qua cõsistit salus animarum nostrarũ: idcirco mihi visum fuit ipsam tradere.

a Tũc vadat. *Quæritur utrũ blasphemus possit absolui à proprio sacerdote. dicitur secundũ Panor. in c. statuimus. de maledicis. quòd non publicè blasphemans, sed ab episcopo. facit gl. in c. ij. de pœnitẽ. & remiss. lib. vj secus si occultè, quia secundum Hostiẽ. tunc non pertinet ad episcopum. Ego uerò intelligo, quòd est casus episcopi, quando blasphemia est peccatum non simpliciter, sed quando propter publicitatem defertur ad episcopum. unde dicit Goffre. & Hosti. quòd quæ dicũtur in d. c. statuimus. de pœna temporali, uel pecuniaria, intelliguntur sedente iudice pro tribunali: in iudicio autem animæ presbyter discretus molliendo rigorem, dispensare poterit rigorem ex causa circa pœnam spiritualem superiorem xxvj. q. vij. pœnitentibus & hoc secundùm Hostien.*

Cautela ad euadendum testem falsarium à pœna falsi. XXVI.

1 *Delicta impunita remanere nõ debẽt.*
2 *Probationes in criminibus, luce meridiana clariores esse debent.*

1 LICET cõdecens & honestum sit,[*] ꝙ delicta nõ remaneãt impuni-

pũnita,vt vulgata l.ita vulneratus.ff.
ad l.Aquil.& c.vt fame.cũ alijs vul-
garibus,de sen.excõ.& licet simili-
ter cõueniẽs sit,ꝙ prouincia purge-
tur malis hominib⁹,nõ distinguen-
do vndecunq; sint:vt l.iij.& l.con-
gruit.ff.de offic.præsid.ad hoc,vt bo
ni possint viuere inter malos:vt di-
cit tex.in c.nõ frustrà.xxiij.q.v.& gl.
in c.ad reprimẽdã.de offi.ord.atta-
mẽ cõsiderãs,ꝙ multoties homines
nõ dolosè,sed inaduertenter delin-
quũt,& posito,ꝙ scienter & dolosè
aliqñ delinquãt,in cõuersi ad pœni
tentiã,fiũt erga deũ iustiores,exem
plo Pet.vel.di.fideli.animaduertẽsq;
similiter,ꝙ quãuis proximus in nos
peccet,nõ ad vindictã sumendã,sed
ad veniã tribuẽdã ꝓni esse debem⁹:
arg.c.nõ inferẽda.xxiij.q.iij.& exẽ-
plo Christi,q ꝓ iniuriãtibus ei ora
uit:vt habet̃ in dominica passione.
cuius Christi actio, nostra dicit̃ in-
structio.c. vt nostrũ.vt ecclesiastica
bñficia.& c.significasti.de elec.& c.
qualiter & quãdo.el.ij.de accus.Pro
pterea videamus,an si aliqs testis à
solo notario examinatus deponat
falsũ,& de falso accuset̃,& de falso su
spicetur se posse reprobari,an sit da
re cautelã,ꝙ posito,ꝙ de falso con- 2
uinceretur,ꝙ nihilomin⁹ ipsam pœ
nam falsitatis euadat. Dico ergo,ꝙ
cautela est,ꝙ qñ contra dictũ testẽ
de falsitate ꝓceditur,talis testis di-
cat se aliter dixisse in sua depositio-
ne:quàm ꝙ notarius scripserit:for-
mãdo dictũ suũ taliter,ꝙ nõ insit ali
qua suspitio falsitatis:quia hoc mo-
do dato,ꝙ posteà sua depositio de
falso cõuincatur,attamẽ stãte respõ-
sione,de qua suprà,nõ poterit tan-
quàm falsarius puniri,quia licet cõ-
munis opin. sit,ꝙ teste dicente se
aliter dixisse,quàm qđ notari⁹ scri
pserit:potius stetur scripturæ quàm
dicto ipsius testis,nisi notarius esset
persona suspecta:vt no.Spe.in ti.de
testi.§.j.versi.sed pone ecce iudex.
& Inno.in c.cũ Ioã.eremita.in glo.
tabellioni.de fid.instru.do.Anto.&
do.Abb.in c.cũ dilecti.de accus.vbi
etiã Ioã.de Ana.in iij.col.ver.no.ꝙ
quãdo aliquis examinat̃.& Bal.in c.
literas.de ꝓsumpti.& Floria.in l.de
ætate.ff.de proba.vbi dixit,ꝙ ꝑ istã
quæstionẽ poteris implere bursam,
nihilominus istud est verũ:& proce
dit quàtùm ad probandum in causa
pecuniaria,sed quãdo ꝓducit̃ scri-
ptura depositionis receptæ à soluto 1
notario,ad hoc,vt testis puniat̃ de
falso,& ipse testis dicit se aliter di-
xisse,quàm ꝙ in actis cõtineat̃,tunc
talis scriptura depositiõis nõ facit fi
dẽ,ꝙ testis dixerit id qđ in ipsa cõti
netur.istud fuit notabile dictũ Spe.
in d.§.j.versi.sed pone ecce iudex.
& in tit.de instr.edi.§.restat.ver.sed
qđ si vnus.vbi dixit,ꝙ oẽs Doct.Bo
nonienses in sua priuata examinatio
ne ita cõcordarũt,ꝙ nõ credat̃ ta-
bellioni cõtra testẽ,quãdo fuit accu
satus:vt suprà quia in criminib⁹ ꝓ
bationes debent esse clariores luce
meridiana:vt l.sciãt cũcti.C.de ꝓb.
canonizata.ij.q.viij.sciãt cũcti.qđ di
ctum approbãdo sequit̃ Ro.dicens
esse dictũ verũ & singulare,in l.j.§.
fi.de verb.obli.sequit̃ do.Abb.in c.
ad audientiã.in j.col.ver.& facit iste
tex.ad q.de præscrip.& in c.cũ cau-
sam,quæ inter Archiepiscopũ.in fi.
de testi.vbi dicit istud dictũ Specu.
esse multũ notãdũ.Ang.& Inno.ĩ l.j.
§.si qs neget.ff.quemad.test.aper.i-
mo.in

mol.in Cle.j.de hæret.& ibi do.Cardi.in §.fi.Saly.post Cy.in l.si qs decurio.versi.pone q testis.C.de fal. Alexā.cōsil.lxx.incip.viso processu inquisitionis.in j.col.versi.ij.respōdeo.in j.volu.& in consi.xlix.incip. visis processibus in causa inquisitionis formatæ.quasi per totum,in ij. volu.

Cautela ad euadendum à tortura, confessum extraiudicialiter se commisisse tale delictum. XXVII.

1 *Delictum si quis extraiudicialiter se commisisse dicat, an talis confessio plenè praiudicet, uel indicium ad torturam faciat.*

1 NAM* si quis extraiudicialiter cōfitetur se cōmisisse tale delictū,communis opi.est,quòd talis cōfessio non plenè præiudicet ipsi cōfitenti:sed tantummodò contra eū faciat indicium ad torturā:vt habetur per gl.& Bar.in l.capite quinto. ff.de adul.per Bar.in l.quoniā.ff.de his qui no.infa.per Bal.in l.ictus fustiū.ff.eo.de his qui no.infa.p Ang. in l.j.ff.de cōfes.per Do.de Ro.in sua decis.clxxx.inci.licet cōfessio extraiudicialis.in nouis.per do.Abb.& Io.de Ana.in ij.colū.in c.de hoc.de simo.per Abb.in c.at si clerici.in iiij. col.versi.sed quia suprà facta est mētio.de iudi.& per eūdē in c.quàm sit graue.de exces.prela.& in c.si quis de gradu.de purg.cano.& per Ro. in cōsi.vij.incip.visis necessarijs in facto proposito.quibus locis concluditur,q talis cōfessio extraiudicialis nō facit plenā probationē contrà cōfitentē,sed bene indicium ad torturā.Tu autem,qui debes poni ad torturam,vigore cōfessionis extraiudicialiter factæ de aliquo delicto à te perpetrato, vt sæpissime cōtingit his,quibus fumat caput,& q summopere gloriantur cōmemorare ea, quæ fecerūt,& nō fecerūt,si vis euadere ipsa tormēta,cautela est,quòd antequàm ponaris ad torturā,reuoces ipsam cōfessionē:quia talis reuocatio,etiā nō docto de aliquo errore,impedit ipsam torturā.ita singulariter dixit Bal.in l.vnica,in vlt.co. ver.itē dicit Inn.C.de cōfes.dicēs,q aduocatus ipsius rei debet esse cautus,vt faciat reuocare ipsam cōfessionē,etiā aliter nō docto de errore, qa hoc mō impediet ipsam torturā. quē refert & sequit do.Ias.dicēs,nō. perpetuò istud dictū in practica,qa hoc mō poteris euadere amicūjà tortura,in l.magistratib*.in ij.col.versi. ij.singulariter limita.ff.de iuris.om. iud.sequit Fely.in c.olim.in ij.colū. ver.secundus,nisi reuocet.de rescri. & in d.c.at si clerici.in vj.col.ver.ij. restringe nisi confessus, de iudi.& in c.de hoc.circa prin.de Simi.

Cautela pro clerico declinanti iurisdictionem potestatis, ut euitet pœnam statuti punientis clericū declinantē. XXVIII.

1 *Priuilegium fori,clerici cōcessum de iure diuino esse dicatur.*

2 *Litigare nolle aliud est, & aliud litigare non posse.*

3 *Iudex ecclesiasticus iudici laico inhibens,an partem citare debeat.*

PROVISVM reperitur multoties per statuta locorū,quòd aliquis non possit sub pœna declinare forū domini potestatis,etiam si esset clericus:quòd quidem statutum licet quātùm ad clericos indubitāter non valeat,iuxta ea,quę habētur in aut.

aut.cassa & irrita.de sa.san.ecclesi.&
1 in c.nouerit.de sen.excom. *nã priuilegiũ fori concessum clericis dicit esse de iure diuino: vt xcvj.dist.si Imperator.& no.do.Abb.in c.solitę.in vj.no.de maio.& obe.& pulchrè Old.r. in consi.xxxiij.inci.an episcopus possit declinare forũ.& p cõsequẽs nõ posset etiã per ipsum Papã tolli, quia nec ipse põt tollere ius diuinũ, vt xxv.quæst.prima,sunt quidã. quia inferior nõ potest tollere legẽ sui superioris: vt c.cùm inferior. de maiori.& obe.& clemẽ.ne Romani.de elect.hinc est,ꝙ concludunt Domin. de Rota.in sua decis.840.incipient. vtrum valeat consuetudo Anglica. in anti.ꝙ ex cõsuetudine quãquam vetustissima non potest Rex Anglię acquirere iurisdictionem in clericos,quia ius diuinũ repugnat:nã grauiter in Deum præuaricat, qui hoc modo iurisdictionẽ suã vsurpant: vt xciij.distin.relatũ. vnde talis cauere debet ne à domino flagelletur, sicut ille rex Osias,qui legitur lepra fuisse percussus,quia officiũ sacerdotij vsurpauerat: vt habetur lib.Parali. c. xxvj.& transumptiuè,ij.q. vj. §. sed & notandũ.Tamen quia iudices seculares aliquando de facto mandant tales pœnas executioni,etiam cõtra clericos, vt dicit Gemi. in c.si iudex laicus.in princip.de sentent.excom. in vj.& domi.Abba.in c.si diligenti. in fi.de for.compe.propterea videamus an sit dare cautelã,ꝙ licet clericus declinet,tamẽ nõ cadat in pœnã prædicti statuti.Dico ergo,ꝙ cautela est,ꝙ clericus cõpareat corã iudice seculari,& nõ declinet, sed dicat, nõ possum corã vobis respondere, quia habeo decretalẽ,si diligẽti. extrã de for.cõpe.inhibentẽ & puniẽtem clericũ,litigantẽ corã iudice seculari,aliàs libẽter responderẽ:quia hoc modo euitabit pœnã statuti. ita originaliter voluit Iacob.But. in authẽ.statuimus.de episc.& cle.cũ quo transit Pet.de Ancha.in c.seculari.in vlti.no.de fo.compe.in.vj & quẽ sequitur Alberi.de Rosa.in suo opere Statuto.in quarta part.quæst.lxxv.in fin.incipient.existẽte potestate. vbi dicit,ꝙ Iac.But.dicebat in d.authen. statuimus,ꝙ cùm istud statutũ esset Bononiæ,cõsulebatur clericis,ꝙ ita deberẽt facere.& licet Io.de Ligna. in d.c.si diligenti.quẽ sequũtur Ant. de But.& do.Abb.in fi. dicat, ꝙ ista cautela fortè nõ ꝓdesset,cũ effectualiter declinet,quia nõ refert an aliquid fiat verbo,vel facto: vt c.ex parte.el ij.de appellat. quia ad hoc respondet Bal.in d.aut.statuimus.& Al-
2 ber.in loco superius allegato, *ꝙ aliud est nolle litigare, & aliud non posse litigare.allegant l.ab administratione.C.de lega.& l.cũ filius. §. non videtur.de leg. ij. quæ optimè probant. Secunda cautela est.ꝙ clericus cõpareat in habitu & tonsura, & dicat,offero me paratũ corã vobis litigare,dũmodò possim.ita volũt Ange.& Imo.in l.iiij.ff.de acqui. hære.Bal.in d.aut.statuimus.versi.secus tamen.& idẽ Bal.in l.filius.versi. tunc etiã quidã declinant. ff. de his, qui sunt sui,vel alie.iur. dicẽs, quòd clericus cõparendo in habitu & tonsura,non dicitur forũ declinare, sed forũ declinat eũ,& sic ista est declinatio passiua,& non actiua: quia lex est illa,quæ declinat.quod est bene notandũ secundũ eũ,subiungens, ꝙ similis intelligẽdi figura habetur in gloss.

glo.l.qui indignus.ff.de senato.adde tu similiter ad hoc bonũ tex.in c. si.de vita & hone.cle. Tertia cautela est, & ista est tutior, ꝙ clericus nõ declinet, sed faciat vt iudex ecclesiasticus cũ suis inhibitionibus ratione sui interesse, eum reuocet, sicut dicimus in domino feudi, respectu vasalli:vt cap.ex transmissa.de iudi. istam cautelã tradit Bart.in l.pe.§.ad crimen.in iij colũna, versic.item oppo. de l. Lucius.ff.de public.iudi.& ĩ l. secund.C.de accusat.quem sequitur dom.Abb.in dict.c.si diligenti.in fi. & do.Ant.in c. veniens.de accu.Bal. in aut.statuimus.vbi dicit, ꝙ istud est menti tenẽdũ, & ꝙ ita vidit practicari in palatijs, quia nõ est in potestate clerici obuiare, ꝙ episcop⁹ officio suo eum nõ aduocet:per not. in c.si iudex laicũ.de sen.excõ.in vj. & hanc cautelã similiter docet Gemi. nihil allegans in d.c.si iudex laicus. in princ.dicens, nota practicã euadẽdi pœnam statutorũ, quæ sunt in ciuitatibus Italiæ, imponentiũ pœnã declinantibus iurisdictionẽ iudicis laici:quæ statuta quandoq; de facto extendũtur ad clericos. Nam practica est, ne ipse clericus declinet, sed 3 iudex ecclesiasticus ex officio eũ repetat, quod potest:nam aliud est, clericũ opponere incompetentiã iudicis laici, & aliud, ꝙ ipse clericus repetatur à iudice ecclesiastico.sequitur do.Ias.vbi Alex.diffusè loquitur in l.ab administratione. C. de lega. subiungens ibi d.Ias.vnũ, de quo facit magnũ festum, ꝙ licet aliàs habeamus, ꝙ quãdo episcopus, vel iudex ecclesiasticus inhibet iudici seculari, ꝙ talis inhibitio non valeat, nisi parte citata:vt cõsulendo tenuit Pet. de Anch.in consi.mihi cxxxiiij.inci. casus talis est post pręceptũ factũ. & Lau.de Rodol.in suo tract. de vsur. q.cxxxj.Are.in cõsi.xx.incip.in quęstione & causa Bernabæ inquisiti. in pe.col.ver.circa secundũ.& Alex. in cõsi.ix.incip.præstãtissime Doct. in iiij.vol.& Alex.in l.iuj.§.condẽnatum.vbi dixit hanc esse cõmunẽ opi.ff.de re iudi.cum cõcord.de quibus per dom.Ias.in l.nec quicquam. §.vbi decretũ.in vij.colũ.versi. viij. fallit.ff.de off.procons.& lega.tamẽ stante statuto, de quo suprà punienti clericũ declinantẽ, si iudex ecclesiasticus officio suo inhibebit iudici seculari, ne cognoscat in causa talis clerici, sed eã remittat ad se cognoscendã & terminãdã, non erit necesse citare partẽ in huiusmodi inhibitione mittenda.allegat ita notabiliter tenere Bal. vbi ita ĩ effectu tenẽt post Archi.in loco p eũ allega.in l. presbyteri.in ij.colũ.versi. ij. quæro hic.C.de episc.& cleri.& licet dom. Ias.extollat multũ istud dictũ, tamẽ aliàs haberẽ ipsum pro claro, dato, ꝙ nõ esset autoritas Arch.& Bal. de qua suprà.& hoc per illã distinctionẽ, quæ fit in isto passu, *an iudex ecclesiasticus inhibens iudici laico, debeat citare partẽ. Nã cõmuniter cocluditur, ꝙ aut inhibet ad instantiã partis, & tũc debet requirere aliã partẽ. aut inhibet ex suo officio, vt in casu nostro, & tũc secus:prout cõsulẽdo tenet Fede.de Sen.in suo cõsi.ccc.incipi.factum tale est, debitor promisit.& latè Laurent. de Rodol. in loco superius allega.Doctor.in c. tuã.de or.cogni.sentit expressè Alexan.in præallega.cõsi.ix.incipi.præstantissime Doct.in iiij. volumi. &

in cõsi.xcj.inci.visis actis mihi trāsmissis.in iij.col.versi.iij.moueor. in ij.vol.propterea dixit Innoc.in c. ad aures. de temp. ordi. ꝙ vani capitis esset, qui diceret prælatū non posse præcipere sine causæ cognitione, & maximè de his, quæ pertinent ad officiū suū: allegat vij. q.j. quia frater.

Cautela pro impetrante priuilegium exemptionis pro se, & descendētibus suis, ut tale priuilegiū circa personas sit amplum. XXIX.

1 Princeps an si alicui immunitatem & exemptionem pro se, & descendētibus suis, tam masculis, quam fœminis concesserit, talis immunitas etiam ad filias maritatas extendatur.

2 Iura sanguinis, nullo ciuili iure dirimi possunt.

3 Mulier innupta de agnatione, & sui patris familia dicitur.

4 Statutum si disposuerit, quòd forensis non possit acquirere bona immobilia in ciuitate, nec districtu, an tali statuto non obstante, filia extra territorium maritata, bona immobilia acquirere poterit.

DVM Venetijs vna vice prandere cū magnifico & equite aurato, domino Paulo Triuisano quondam nostro potestate Brixiæ, cuius anima nunc requiescat in pace: inter
1 rogauit me, dicens: *an si princeps concedat alicui immunitatē, & exemptionem pro se & descēdentibus suis, tā masculis quàm fœminis: nunquid talis immunitas extendatur etiam ad filias maritatas. Respōdi, ꝙ istam quæstionem non memineram vidisse in terminis: sed tamen ꝙ loquendo ab improuiso absque reuolutione chartarū, tenebā duplici ratione, ꝙ sub tali priuilegio immunitatis includantur etiā filiæ maritatæ. Prima, quia priuilegiū principis dicitur beneficiū ipsius principis, vt declarat Bart. in l.j. in j.col.ff. de constit.prin. ꝙ beneficiū principis latissimè est interpretandū, quādo tractatur de dāno tantūmodo ipsius principis, vt in casu nostro, vt d.l.j. de cōstitut.princ. & c.cū dilecti. cū ibi no. de donat. Cū ergo in priuilegio dicatur pro se, & descēdentibus suis, tā masculis quàm fœminis, qđ verbum fœminis est aptū cōprehendere etiā maritatas: sequitur dicendū, ꝙ iste intellectus, vt cōprehendat etiā maritatas, debet sumi. Secundā rationē dicebā esse, qa licet matrimoniū trahat mulierē ad originē viri, vt l. mulieres. C. de incol. lib. x. & vt no. Bal. in rub. ff. sol. ma. circa prin. & in l. ij. in fi. C. de iurisd. omn. iud. & similiter p ipsum matrimoniū mulier sequatur forū viri: vt l. ea quę despōsata. ij. ff. ad muni. & l. exigere dotē. ff. de iud. & l. cū quędam puella. cū ibi no. ff. de iurisd. om. iud. Tamē propter hoc nō sequtur, quominus nō dicatur, & sit de descēdētibus: *qa iu- 2
ra sanguinis nullo iure ciuili dirimi possunt: vt l. iura sanguinis. ff. de re. iur. & l. ius agnatiōis. ff. de pa. mulier enim p matrimoniū trāsit in potestatē mariti quoad tria, scilicet, quoad residētiam, quoad operas, & quoad debitū carnis: in reliquis remanet in potestate patris, vt dicit Bart. in l. si vxorē. post gl. ibi. C. de cond. inser. de quo etiā aliquid per eundē Bald. in l. j. C. de bonis, quæ lib. & etiā per Bar. & melius per Pau. de Cast. in l. rei iud. §. socero. ff. sol. ma. *Nam 3
mulier licet sit nupta, nihilominus* dicitur

cit de agnatiōe & familia sui patris, ꝑut no. Bal. Pau. de Ca. d. Iaſ. & Phil. Cor. in l. volūtas. p tex. ibi. C. de fidei cō. & Socy. in ſuo cōſi. ccxxvij incip. ꝑlens cōſultatio pulchra eſt, & ſubtilis. in vij. col. verſi. circa ſecūdā quęſtionē videbatur cōcludendū, & idē Socy. in cōſi. xl. inter cōſilia Fran. de Cur. incip. cū in præſentiarū de interpretāda. in ij. col. verſi. itē eſt vna de ſucceſſorib⁹ ab inteſtato. imò qđ eſt plus, fœmina per matrimoniū nō ſolū nō ꝑdit agnationē & familiā patris, verū etiā nō ꝑdit ciuilitatē: * idcirco ſtāte ſtatuto, ꝙ forēſis nō poſſit acqrere bona immobilia in ciuitate, nec diſtrictu, īn tali ſtatuto nō obſtante, filia extra territoriū maritata poterit acqrere bona immobilia: qa ꝑ ipſum matrimoniū nō deſinit eſſe ciuis ſuæ ciuitatis, & nō iudicaſ perſona forenſis: vt notabiliter determinat Bar. in l. fi. §. pen. ff. ad municipa. & Pau. de Caſt. in d. l. rei iudicatæ. §. ſocero. ff. ſolu. mat. & Fely. in ca. j. de ſponſa. & Ale. in conſi. xx. incip. viſo proceſſu cauſæ vertētis inter Catherinā. in fi. in ij. vol. niſi tale ſtatutū requireret aliquā actualitatē facti, puta ꝙ diceret, ꝙ nullus forenſis poſſit acqrere bona immobilia, niſi in ciuitate ſuſtineat onera & factiones; quia tunc tale ſtatutū bene excluderet filiā extra territoriū nuptā. & ſolenniter cōſuluit do. Card. in conſil. cxxxv. incip. Titius ciuis Feltrenſis. per totū, & ſic dicebā per iſtas duas rationes ſuccinctè ei adductas, priuilegiū, de quo ſuprà, includere etiā filias maritatas. Tūc ſua magnificētia dixit, ꝙ libenter ſciuiſſet, qđ vellet diſpoſitio legū noſtrarū, quia tunc de facto iſta quæſtio pendebat corā ſereniſsimo domino, ī cauſa cuiuſdā de Poleſino: cū poſtea fuit reuerſus Paduā, inueni iſtā quæſtionē in terminis ponere Bar. in l. quoties. C. de priuileg. ſcho. lib. xij. vbi notabiliter dicit, ꝙ tale priuilegiū cōceſſum alicui pro ſe, & deſcendentibus ſuis, tā maſculis, quàm fœminis, ꝙ ita demum fœminæ gaudent tali priuilegio, ſi ſunt virgines, aut viduæ: ſecus autē ſi ſunt maritatæ: quia ipſę mutant ſtatū, & ſequūtur forū viri. quā opin. tenent etiā ibi in d. l. quoties. Angelus, & Ioan. de Plate. & licet iſtud dic. Bart. reprobet Alexand. in l. cū quædam puella. ff. de iuriſdict. omn. iudic. & Felyn. in cap. ſup eo. el ij. de teſtib. & Maria. in quodam ſuo conſil. incip. Reuerendus domi. B. Rouerella. de quo meminit Fely. in loco inferius allegando, tamen opinionem Bartol. tenent Rom. & do. Iaſon in d. l. cùm quædam puella. & Ro. in l. j. in fin. princ. ff. de conſtitu. princ. Fely. in cap. nouit. circa prin. verſic. fortius dixit Bartol. de iudic. Laurent. de Palat. in §. cæterum. Inſtitut. de legit. agna. ſuc. in xlix. colū. verſic. & adde quòd ſi concederet, & Georg. Nat. in repetit. cap. quamuis. in vlti. col. verſic. xxj. quæro. de pact. lib. vj. & Brixienſis in ſuo repertor. in verbo, poſteri. vbi dixit illud dictum Bald. eſſe multùm ſingulare, & quòd ita fuit de facto obtentum. Sis ergo cautus qui impetras priuilegium pro te & deſcendentibus tuis, tam maſculis, quàm fœminis, ſi vis quòd tale priuilegium extendatur ad fœminas etiam maritatas, quòd in priuilegio iſtud facias ſpecificare, aliàs ipſas maritatas non comprehenderet.

4

Caute

Cautela ad illaquandum donātem causa mortis, ut non possit ipsam donationem reuocare. XXX.

1 *Donatio causa mortis, quandocunque per donantem ex pœnitentia reuocari potest.*

2 *Iuramentum, quòd sine interitu salutis æternæ seruari potest, seruandū est.*

3 *Reuocabilia quæ ex pœnitentia sunt, si iuramentum interueniat irreuocabilia fiunt.*

4 *Cōtractibus innominatis respectiuis, regulariter pœnitentia admittitur.*

1 SCITVR vulgò, quòd donatio causa mortis, potest quandocunque per donantem ex pœnitentia reuocari: vt l. quæ mortis. & l. senatus. §. sed mortis causa & l. Seia. ff. de donat. causa mort. & Instit. de donatio. in prin. & illa dicitur donatio causa mortis, in qua sit facta mentio mortis: vt notat gloss. & Barto. in l. Seia. ff. de dote prælega. & no. Bar. & Bal. in l. fin. C. de pact. Alex. in l. stipulatio hoc modo cōcepta. in v. col. ver. inquantùm tñ dixi. de verbo. obliga. Bart. Bal. Imol. Alexan. & communiter Doct. in l. quæ dotis. ff. solut. mat. secus autem in donatione inter viuos, quia ipsa ex pœnitētia reuocari non pōt. vt l. possessionem. & l. fina. C. de reuo. dona. & cap. fin. extrà eo. nam donatio inter viuos semel perfecta, etiā prætextu Imperialis rescripti non reuocatur: vt dicit tex. in l. si dona. C. de reuoca. dona. & similiter donatio semel perfecta, conditionalis fieri nō potest: vt l. perfecta. C. de donat. quæ sub modo. Tu autem, cui vult fieri aliqua donatio causa mortis, si vis taliter negotiari, quòd talis donatio per donantem non possit reuocari, cautela est, quòd facias, vt notarius instrumento apponat illa verba, quæ ꝑ notarios multoties apponi solent, scilicet promittēs dictus donator omnia, & singula supra scripta attendere, obseruare, & in aliquo non contrauenire: quia per talia verba donatio causa mortis, quæ de natura sua est reuocabilis, efficit irreuocabilis: nam quando in donatione causa mortis, facta est promissio de eam non reuocando, tunc assumit naturam donationis inter viuos, & donatio inter viuos appellat. iste est casus in l. si alienam. in fi. & ī l. vbi ita donatur. & ibi not. Barto. ff. de dona. cau. mortis. not. gl. in l. sed interim. in prin. in glo. magna. ff. de dona. inter vir. & vxor. Bal. in l. ij. C. de iur. dot. Aret. in consil. xlj. inci. diligenter & maturè pēsata consultatione. in secūda columna, versiculo, quinimò. etiam si non esset appositum verbum, & in terminis quæstionis superius formatæ, licet ille donauerit causa mortis, ꝙ tamen per illa verba, de quibus suprà, censeatur donatio inter viuos. ita consulendo tenuit Pau. de Castr. in suo consil. mihi xcviij. incip. notādum est primò. & in consilio sequen. inci. in ista donatione fuit actum. & in consil. cj. incip. notādū est, ꝙ præfatum statutū. in ij. col. versic. quantùm verò ad secundùm. & licet cōtrariā partem, ꝙ per illa verba, de quibus suprà, censeatur donatio causa mortis, & sic ꝙ possit reuocari, tenuerit glo. in d. l. si alienam. in verbo, accepit. ff. de don. causa mort. & Bal. vbi arguit ad partes in l. cùm quis. ff. de condi. ob causam. & Alexan. in l. quæ dotis. in iiij. colum. versi. sed iuxta hoc cadit du-

bitatio multùm probabilis.ff. solut.
matri.& Ange.in consi.ccliiij.incip.
domi.Ant.de Florentia. & eam etiā
videatur sentire Bald.in consil. cvij.
incip.Laurent.fuit confessus.in pri-
ma parte.& Philip.Cor. in cōsi.cxx-
vj.incip.licet in hac cōsultatione vi
deatur prima fronte dicendum. per
totum,in primo volu. Tamē primā
opi. qđ per illa verba, de qbus suprà,
censeatur donatio inter viuos, & sic
non possit reuocari,tenuit consulen
do Ange.sibimet contrarius in cōsi.
cxcix.incip.visis prædictis instrumē
tis.in vj.col.ver.ex hoc sequitur de-
cisio.& Alex. similiter sibi cōtrarius
in cōsi.xiiij.inci.circa primū dubiū,
quo quæritur.in j.col.vers.prædicta
etiā materia.in j.vol.quam opi. etiā
sentit expressè Bar.in l.fin.in iij.col.
ver.& primò examinemus,an sit do
natio causa mortis.C. de pa. & clarè
Socy.in cōsi.ccxxij.inc.multū elegā
ter:& similiter in j.col.versi.adduco
etiā in proposito. & eā similiter ītre
pidè tenet d.Ia.dicēs, qđ si casus acci
deret,qđ ita cōsuleret.in l.nō omnis.
in j.col.ver.sed hic offert quotidia-
num & vtile dubiū.ff.si cer.pe.subiū
gens,istā conclusionē putarē multò
fortius esse verissimam,si vltra dicta
verba iuramentū interuenisset: pꝛͥut
etiā tenuit Pau.de Cast.in preal.cōs.
cj.inci.notandū est, quod præfatum
statutū.prope fi.& Ale.ī cōsil.lxxiiij.
inci. diligēter & maturè ponderatis
his.in ij.col.vers.primarario fundat
in iuramēto.alleg.īs c.ij.ī verbo.cō-
trauenire.de iureiur.in vj.vt etiā te-
nuit Soc.ī cōsi.liij.cōputatis cōsilijs
Mariæ patris sui,qđ incipit,in pſenti
cōsultatione ex themate omisso, ī ij.
col.ver.& pdicta sufficeret. Quę opi
nio proculdubio est tenēda, qđ si in
donatiōe causa mortis sint apposita
verba,de quibus suprà, & insuper i- 4
psum iuramētum,qđ talis donatio sit
irreuocabilis. Primò p illā regulam
2 tritā in iure,* qđ omne iuramentū qđ
pōt seruari sine interitu salutis æter
næ,seruādū est,vt habetur in c. cùm
cōtingat.de iureiur.& in c. licet mu
lieres.eo.tit.lib.vj.& in c.quāuis. de
pa.eo.lib.vj. Sed si promitto cū iura
mento donationē causa mortis non
reuocare,seu cōtrauenire, quod tan
tū importat,quia qui reuocat actum,
cōtrauenit ipsi actui.vt patet ad sen-
sum:certè tale iuramentū pōt serua
ri sine interitu salutis æternæ : ergo
3 seruandū.Secūdo & fortiter,* quia
videmus,qđ ea,quæ de natura sua ex
pœnitentia sunt reuocabilia,si iura-
mentū interueniat, fiunt irreuocabi
lia:nam si quis fecit pactū de proro-
ganda iurisdi.sui iudicis, & sic litiga
re corā iudice non suo, tamen non
obstante pacto, ante litē contestatā
pōt pœnitere:vt l. si cōuenerit. cum
ibi no.ff.de iurisdi.om.iu. & c.j.secū
dū cōmunē intellectū, extrà de iud.
sed si vltra pactū interpositum fuerit
iuramentū, tūc etiā ante litē cōtesta
tā non est locus pœnitētiæ:ita tenēt
Ang.Ful.Paul.de Cast. Alex.& d.Ias.
in d.l.si conuenerit.Imo.in d.c.j. de
iud.& ibi Fely.in iij.col.ver.iij.fal-
lit.Ant.Corse.in rep.ru. extrà de iu-
reiu.in xvj.priuileg.iuramēti.Pet.de
Anch.in cōsi.in hi cxcij.inci. in auxi
liū veritatis.in ij.col. vbi dixit istud
esse nouū,ad intellectū d.l.si conue-
nerit.& ista est cōmunis,qcqd dixe-
rint Ant.de But.& d.Ab.in vij.col.in
d.c.j.de iud.Secūdò,qđ ea,q̄ de natu-
ra sua sunt ex pœnitentia reuocabi-
lia,

lia, p iuramentũ efficiant irreuoca
4 bilia, probat:*nam in cõtractibus in nominatis respectiuis, regulariter re integra admittitur pœnitentia: vt not. in l. si pecuniam. ff. de condi. ob. causam. & p gl. & Doct. in l. iurisgen tium. in prin. ff. de pact. sed si aliquis fecit contractũ innominatũ, in quo interuenerit iuramentũ, tunc nõ est locus pœnitentiæ. ista est gl. in d. l. si pecuniam. in verbo, necesse habeas. quam ad hoc singularẽ reputat Bal. in c. quæ in ecclesiarũ. in vij colũ. de consti. & Imo. in l. ij. §. sed & si quis. ff. de dona. d. Ias. in d. l. si pecuniã. in iij col. ver. vndecimò limita. & in pe nult. col. ver. ij. collige ex hac glo. & vt tenet Barb. in c. iurauit. in xv. col. ver. itẽ dicit hic Bal. de prob. allegãs ita similiter tenere Saly. in d. l. si pecuniam. tenet Ant. Corset. in præall. repe. rub. extrà de iureiurã in ij priuilegio iuramenti. Stabit ergo firma conclusio, q si in instrumento dona. causa mor. fuerint apposita illa verba, de quibus suprà, & multò forti*, si iuramentũ interueniet, q donatio causa mortis, non poterit per donan tem ex pœnitentia reuocari. Secũda cautela & occultiss:ma est, vt facias, q per notarium in instrumento donationis, fiat mentio hæredũ donatarij, videlicet, talis persona dona uit talem rem Sempronio pro se, & hæredibus suis. nã isto casu, qñ in do natione causa mortis est facta mẽtio hæredum donatarij, talis donatio cẽ setur donatio inter viuos, non autẽ causa mortis: & ratio est, quia dona- 1
tio inter viuos bene trãsmittitur ad hæredes, secus autem in donatione causa mortis: quia illa non transmit titur, si contingat donatarium mori ante ipsum donatorẽ: vnde cùm in ipsa donatione fit facta mẽtio hæredum, donatio in dubio censetur do natio inter viuos. ita singulariter te net Bal. in l. ij. in ij col. versicu. quid enim, si iste fili* stipularetur pro se, & heredib* suis. C. de iure do. & ibi etiã Saly. versi. sed tunc insurgit dubiũ. tenet d. Ias. in d. l. non omnis. in iij. col. versic. ij. infero. ff. si cer. pet. Alexã. in præalle. consi. xiij. inci. circa primum dubiũ, quo quæritur. in ij. col. ver. postremò etiã ex alio colligitur. in primo vol. Aret. in d. cõs. xxiij. incip. diligenter & maturè põ deratis his. in ij. col. ver. iij. moueor, quia notarius. & d. Lancellot. Deci* in l. quæ dotis. in v. col. ff. solut. mat. Si vis ergo taliter facere, q donatio causa mortis non possit ea pœniten tia reuocari, & q donator nõ aduer tat, nisi esset persona in iure perita, non tradas obliuioni prædictas cautelas, & specialiter secundam. Quomodo antem concipiatur donatio causa mortis, & quæ sit eius forma, ponit Specul. in titul. de dona.

Cautela ad liberandum iudicẽ, ut nõ fecerit litem suam, quã do iudicauit contra communẽ opinionẽ doctorũ. XXXI.

1 *Iudex in iudicando, secundum commu nem opinionem iudicare debet.*

2 *Opinio communis dicitur, quã plures grauioresq; amplectantur.*

3 *Iudex iud:cãs secundum opinionẽ magistri sui, licet mala sit, non facit litem suam nisi magister sit una uacheta.*

MANIFESTVM* est, quòd iudex in iudicando, debet iudicare secundùm communem opinio. Doct. vt no. Io. And. & communiter Doct. in cap. primo, de consti. Barto,

& alij, in l.fin.C. de pœna indic. qui
ma.iudi.Bald.in l.j.per text.ibi.ff.de
quæstor.& in l.j.ff.de sena.d. Ant.in
c.nouimus.per text.ibi,de verb. sig.
cũ infinitis cócor. aliàs si iudex iudi
cat contra cõmunem opi.facit litem
suã:vt not.Bart.& Ang.in d.l.fi.C.de
pœna iudi.qui ma.iudi. Bart.& Ale.
ibi in fi.in l.prolatis.ff.de re iudi.An
ge.de Are.in §.j.Insti.de obl.quę ex
quasi delict.nã p imperitiam præsu-
mitur iudicare,q adhęreret singula-
ri opinioni relicta cõmuni, vt dixit
Bal.in rub.C.de pœ.iudi.q malè iu-
di.& Alexan.in consi.xcv.incip. visis
processibus.in iij.col.in ij.volum.&
Francis.de Cur.in consi.xl.x.inc.me
moriæ recolẽdæ dux Mediolani ter
2 tius.in xxx.col.circa medium.* & il-
la dicitur cõmunis opi.quam plures
grauioresq; amplectũtur: vt dicit d.
Abb.in c.prudẽtiam.in prin.in j.col.
de offic.deleg. & Alexan. in consil.
vij.incip. videtur prima fronte dicẽ
dum.in iiij.col.in iiij.vol.& est bo-
nus tex.in c. in canonicis scripturis.
xix.dist.nã facilius inuenitur, quod
à pluribus sapientibus quæritur: vt
c.de quibus.xx.distĩ. & similiter per
ampliores hoĩes perfectissima veri
tas reuelatur:vt l.pe.C. de fideicom.
Modò quidã iudex iudicauit cõtra
cõmunẽ opinionẽ Doc. quo casu fe
cit litem suã,& sic tenet̃ parti ad in-
teresse, quomodo faciet ad euitan-
dum,ꝙ non fecerit litem suã? Dic ꝙ
cautela est,vt discurrat cũ mente,vel
aliqua bona via videat se informa-
re,an si tpe, quo studebat in studijs
publicis,intrabat sub aliquo docto-
re,qui teneret illã opinionẽ: qa hoc
3 probato,nõ tenebit̃ parti ad interes-
a se:* nã a iudex iudicãs secundũ opi-
nẽ sui magistri,licet talis opi. sit ma
la, nõ facit litẽ suã. ita pulchrè dixit
dominus Abb. in c.j.in vj.col. versi.
sed vide notabile d.Oldr. de postu.
præla.dicens istud fuisse dict.Oldr.
in l.quæsitum. §.j.ff.de fun. instruc.
quod dictum refert, & sequitur solẽ
nis doct.Vincẽ.Paleott*, quẽ habeo
ad pœnã.in l.j.in v.char.versic.adde
ꝙ iudex.ff.si cer.pe.dicẽs, ꝙ per istã
doctrinam semel euasit in practica
quẽdam iudicem à syndicatu. & hãc
opin. similiter tenet Fel.in c.j. in vl
ti.col.versic.v.no.ꝙ iudex. de consti
tu.& Barba.in sua repet.rubri.extrã
de fid.instru.in vij.char.versi. & per
illum tex.dicit ibi Nicol.de Neapo.
& do.Amad.de Castel.in suo tracta.
syndica.in verbo.item in eo,ꝙ plu-
res innocentes condemnauerũt, &
plures nocentes absoluerunt.versic.
& idẽ si iudicat contra communem
opin.tenet Barto.Bolo.in sua amœ-
na repe.aut.habita.C.ne fil. pro pat.
in xxv.col.versicu.similiter qui tulit
sentẽtiam. vbi dicit hoc procedere,
& esse verũ, si ille magister erat ho-
mo doctus & solennis, secus autẽ si
erat vna vachetta, dicens ista fore
verba Bald. in l.filium quem habeba
tem.C.famil.ercis cund.& est de hoc
bona gl.in c.cum beatissimus.xxiiij.
quæstione prima.

a Nã iudex. *Dic,ꝙ nõ est tuta cautela ista, cũ iudex sequi teneatur cõmunẽ opi.non autẽ singularem opi unius doctoris.& præsumitur per imperitiã iudicare, qui inhæret singulari opinioni unius doctoris,relicta opinione cõmuni de signãter per d.Alex. de Imo in cõsi. suo xxxiiij.in ultimis uerbis.in j.uolu.*

Cautela pro notarijs,ad implen
dam sibi bursam. XXXII.

Testator,

1 *Testator si relinquat alicui usumfructum alicuius fundi, & postea in bonis suis alium hæredem suum pleno iure faciat, ipse hæres concurrit ad ipsum usumfructum legatum, unà cum legatario: & sic dimidiam habebit.*

2 *Verbum, pleno iure, in dispositione positum, importat non solùm dominium, uerùm etiam usumfructum.*

3 *Dictio alius, alia, aliud, de natura sua includit diuersa à specificatis.*

4 *Mortis omne genus potius pati debemus, quàm mortaliter peccare.*

QVOTIDIE conficiuntur testamenta, in quibus testatores relinquunt vsum fructũ alicuius partis suorum bonorũ alicui personæ, 1 aliam verò personam faciunt suum hæredem vniuersalem: & istud præsertim contingit istis, qui moriũtur, non relictis liberis: quia tunc relinquunt vxoribus suis vsumfructũ maioris partis suorũ bonorũ, ipsis stantibus castis & honestis, & absque marito, & dotes suas non petentibus, quo casu certũ est, quòd stante dispositione testatoris, hæres non potest se impedire in illo vsufructu legato, vsq; quo viuit ipse vsufructuarius, siue bona sint mobilia siue imobilia: vt in §. vsufru. Inst. de vsu. Tu autẽ tabellio, q rogaťes cõficere tale testamẽtũ, in quo aliquis forsitã tuus amicus instituitur hæres vniuersalis, & alicui alteri personæ relinquitur vsusfructus aliquorũ bonorum, si vis taliter negotiari, quòd non obstãte dispositione testatoris, hæres vniuersalis habeat, si non totum illum vsumfructum legatum, saltem habeat dimidiam, etiam viuente ipso vsufructuario, & quòd testator non aduertat, cautela est, quòd quando vltimo loco scribis institutionẽ hæredis, quòd ipsam conficias per hæc verba, In omnibus autem bonis suis mobilibus & immobilibus, iuribus, & actionibus instituit pleno iure Sẽpronium suum hæredem vniuersalem, &c. nam isto casu, per illud verbum pleno iure, positum in institutione, hæres concurret ad ipsum vsumfru. legatũ simul cũ legatario: & sic habebit dimidiam. Ista fuit peregrina, & admiranda decisio Alexan. in suo cõs. lvj. inci. perlectis verbis testamẽti. in ver. videreť prima cõsideratione dicendum. & in ver. vnde cũ in testa. in iij. vol. volens notabiliter, *quòd si testator relinquat vsumfructũ alicuius fundi, & posteà in bonis suis faciat aliũ hæredẽ suũ pleno iure, q isto casu ipse hæres concurret ad ipsum vsumfructũ legatũ, vnà cũ legatario: & sic habebit dimidiã. Et ratio istius singularis decisionis est, 2 *quia verbũ, pleno iure, positum in dispositione, importat non solũ dominium, verũ etiam vsumfructũ: vt est tex. in l. fœminæ. §. illud. C. de secund. nup. quem ibi ad hoc dixit meliorem de iure Bal. & dicẽs, quòd fuit per hoc fuit interrogatus à domino Papa. & est tex. in l. fi. §. simili modo. C. de bonis quæ li. & in authen. hæc vsus præstatio. de sac. sanc. eccl. & in l. mater. & ibi no. Bal. C. ad Tertu. & ponit Areti. in cõsi. clvj. inci. diligenter visis & cõsideratis. in vij. col. vers. sed quãdo substitut*. & Socy. in suo consil. iiij. computatis consilijs Maria. incip. in præsenti consultatione, ex themate præmisso. in antepe. col. versic. quinimò probatur prædicta conclusio. Et in dubio, tale verbum importat dominium, cui nil desit: vt

est tex. & ibi not. gl. in l. Iulianus. la j. in fi. ff. de rei vend. & tex. in l. j. C. de reuo. dona. hinc est, quod tale verbū positum in substitutione, facit ipsam cēseri directā, per quā quis à seipso capit hæreditatē: prout dixit Bal. in d. auth. hæc vses præstatio. de sac. sanc. ec. & Ang. in d. l. Iulianus. ff. de rei vēdi. & in suo cōs. cxxv. vbi elegāter loquitur. incip. hoc est testamētū Petri quondā Barthole. in fi. Imol. in Comēt. ca. Raynutius. de testa. in materia cōpendios. e. in illo art. an cōpendiosa facta à pagano filio impuberi, & in potestate, per verba cōmunia, censeatur directa infra tēpora pupillaris ætatis. an verò omni tēpore sit fideicōmissaria. ver. & idē videtur, si dixerit volo, quod bona mea, &c. Et prout similiter tenet Aret. in l. cētum io. ī pe. col. ver. similiter etiā si testator vellet. de vulg. & pup. & idē Aret. in præa. cōs. clvj. & in eodē loco Modò stāte hoc, quod verbū, pleno iure, importet nō solū proprietatē, verumetiam vsum fructū: & per verbū, pleno iure fuerit facta institutio de omnibus bonis ipsius testatoris, sequitur dicē dum, quòd vsusfructus illorum certorū bonorū, reperitur relictus duabus personis, sc. licet hæredi & legatario: meritò ergo sic, quilibet eorū, tāquā collegatarij, per concursum debet habere dimidiā talis vsusfruct⁹. & istā decisionē Alex. refert, & pro notabili approbādo sequitur solennis Doc. d. Pau. de Mōte pico, in sua elegāti rep. §. Titia cū nuberet. l. Titia cū testamēto. de leg. ij. in xxj. q. vbi extendit id, quod superius dictū est habere locū & procedere nō solùm quādo in institutione esset appositū verbū, pleno iure, verū etiam si esset positū verbū, plenariè: quia similiter institutio facta per verbū, plenariè, importat nō solū proprietatē, sed etiam vsumfructū, allegās ita pulchrè tenere Barb. in suo cōs. xj. inci. sapiēter & præclarè scribit. in ij. part. vbi adducit multa similia: vt ibi per eū. Ad vnū tamen aduerte, quòd quādo scribis institutionē hæredis, ne in ipsa ponas aliqua verba, per quæ non possit aliter dici, salua interpretatione recti sermonis: nisi quòd testator voluerit, quod legatarius solus habeat ipsum vsumfructū: puta quando formares institutionē hoc modo, In omnibus aūt alijs suis bonis instituit,
3 &c. * nā cū dictio, ali⁹, alia, aliud, de natura sui habeat includere diuersa à specificatis, iuxta no. in c. sedes apostolica. de rescri. & in l. si fugitiui. C. de ser. fug. & per Soc. in suo cōsi. clxxxviij. incip. visa bulla Pauli secūdi. in iij. col. ver. j. per illā dictionē, in alijs, & c. isto casu posset dici, quod mens testatoris fuerit, quod legatari⁹ habeat ipsum vsumfructū integrū: idcirco forma institutionē eo modo, quo su
a perius fuit dictū. Et istā cautelam tua tabellio diligēter tene menti: quia suo loco & tēpore, si habebis ingenium, poteris tibi implere bursam: & licet ista quo ad mūdū sint pulcherrima, tamē quantū ad animā essent perniciosa: si ipsis vtereris voluntate testatoris existente in contrariū: propter eà caue tanquàm ab igne in practicādo ea inquirere. nā vt in sacro habetur Euangelio: quid enim prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? & transumptiuè in ca.
4 Matthæ⁹. de Simo. * poti⁹ enim debemus omne genus mortis pati, quā

morta

mortaliter peccare: vt dixit text.in c.sacris. quod met. cau. & similiter omnia mala pati debem⁹, quàm ma lo consentire:vt xxxij.q.v.ita ne.nã t propter paupertatẽ nõ debemus ali quod malũ facere,vt l.palàm §.igno scendũ.ff.de ritu nup. nã fideli totus mũd⁹ diuitiarũ est,infideli verò nec obol⁹,vt xiiij.q.iiij.quid dicã.& qui contra conscientiã facit, sciat se ædi ficare ad gehennam, vt c.literas.de restit.spoliat.& xxviij.q.j. omnes.& Ange.in consilio clxxxj.incip.super hoc puncto. nec ista tradidi, vt malum cõmittatur, sed vt quis malitijs hominum sciat obuiare.

a Tu tabelli. *Sed memento notarie, q̃ est præferẽda aĩa cautelis: q̃a est ptiosior cũctis alijs rebus. uulgata l.sancimus. de sac.sanc ec si opi defuncti scie bas fuisse in cõtrariũ, quia uolũtas at tẽdi debet. & cõtra eius uolũtatẽ apposuisti hmõi uerba.ut rẽ utilẽ faceres alicui.p aliquali præmio auferẽdo illi, cui⁹ sũt bona.ppter huiusmodi uerba uel auferẽdo cõmodũ,teneris ad restõnẽ.nec cõsulo tibi,ut sequaris huiusmo di cautelã aĩæ tuæ pernitiosã,iuxta illud, quid pdest hoi. si uniuersũ mũdũ lucrẽt, aĩæ uerò sua detrimẽtũ patiat. Caue igi. et crede Laurar.cũ per xvj. an.artẽ legerĩ notariæ pub.ĩ almo Patauino gymnasio Ducit nanq; cautela ista ad ipietatẽ,et ad dãnationẽ. Caue. & antequã uidissẽ uerba sequẽtiã,& licet ista quoad mũdũ, & e.iã opposue rã apostillã meã ex huiusmodi doctri na,quæ nauseam attulit.*

Cautela ad faciendum, quòd do natio ualeat, licet non fuerit insinuata. XXXIII.

1 *Donatio excedens summam quingentorum aureorũ,si non insinuatur,ipso iure nulla est.*

2 *Verba enunciatiua bene meritorum in donatione posita quid operentur.*

DONATIO¹ excedens summã quingentorum aureorũ,si non insinuatur, ipso iure est nulla: vt est casus in l.pen. C. de donat. & si talis donatio fieret inter coniunctos:vt l. data.C.eod.sed cõmuniter per statuta Italiæ, talis summa quingentorũ aureorum est restricta. nã in nostra ciuitate Brixiæ, vigore statuti positi sub rub. de donationibus inter viuos, non tenet nisi vsque ad viginti quinq; libras plural ter.Modò quæritur per scribentes, nũquid sit dare remediũ,q̃ possit fieri donatio,quæ valeat, licet non fuerit insinuata:& dicũt quòd sic,videlicet q̃ in instrumento donationis dicatur, q̃ intelligãtur tot donatiões esse,quot sint summæ vigintiquinque librarũ,loquendo in casu statuti nostri Brixiẽsis.quia cũ tot sint donationes,quot sint summæ xxv.librarũ.& qualibet summa nõ indigeat insinuatione,sequitur,q̃ in tali donatione nõ requi ritur aliqua insinuatio. Sed ista cautela est cõmuniter damnata, qa talis clausula nihil operatur,sed intelligi tur posita in fraudẽ legis & statuti, prout tenet Specu.in tit. de dona. §. j.ver.qd si aliquis dat, quẽ refert & sequitur Bal.in l.illud.ver.sextò quæ ritur si actũ est.de sac. sanc. eccle.& vt tenet Bart.in l. Modestinus. ff.de don.& Bal.post Iaco.de Are.in l.sancimus. §.si quis autem.C.de don.vbi dicit,quòd ita communiter tenetur.& in l.j circa princ.C.quan.dies leg.ced.Pau. de Cast.in l.scire debemus.in fi.de verb.obl. Roma.in cõsi.xxvj.incip.pro decisione eorũ, de

 quibus

quib' dubitatur.vbi dicit,ꝙ ista est omnium opinio.& Alexan.in consi. lxviij.incip.visis duobus elegantissimis consilijs.in iij.col.versi. bene faciunt notata per Bar.in j. vol. Aliud remediũ tradũt, scilicet ꝙ renuncietur insinuationi, & insuper imponatur iuramentum de nõ contrauenĩedo,quia tale iuramentũ supple defectum insinuationis omissæ, tamẽ etiam istud remediũ non est omnino tutũ, quia quàm plures Doctores supremæ autoritatis tenuerunt cõtrarium,ꝙ iuramentũ non suppleat insinuationẽ omissam, & passus est adeò dubius,ꝙ Sal.in l.pe.C.de don. tangẽs istã q.& arguẽs ad partes,reliquit eã indecisam, & similiter Ang. de Are.in §.aliæ.Insti. de don.dixit, ꝙ nunquã voluit consulere pro aliqua parte,& istã partem,ꝙ iuramẽtum non suppleat defectũ omissæ insinuationis,amplexus est primò Ol. in consi.clxxiij.inci.quidã habẽs vnicum filiũ. qui Old. tẽpore suo fuit tantæ autoritatis,ꝙ pater legũ nũcupabatur:vt refert Pau.de Ca.in l.is q hæres.ff.de acquir.hæred.& Soci.in cõs.cxxix.incip.præstantissimi iuris interpres.in j.col.& in cõsi.cxlvj.incip.viso processu agitato.in v.col.tenuit eam Bal.post Guil.de Cu.in l.illud.ver. quintò quæro an ratione iuramẽti.de sac.sanc.eccl.idẽ Bal.in cõsi.xxix.inci.casus,vir donauit vxori. in ij.col.ver. sequeretur, ꝙ donatio vltra legitimã summã.in iij.par.& in cõs.cj.in fi.inci .domina Antonia de dit.in ca.tertia par. & in cõsilio xxviij.inci.certũ est,ꝙ filia in bonis patris.aliàs incipit, factũ sic ꝓponitur in v.par.Ange.& Alb.de Ros.in d.l. illud.de sac.sanc.eccl. & Ang. in l.si quis pro eo.ff.de fideiu.& in cõs.lix, inci.quidã paterfamilias habẽs duas fœminas.vbi dixit, ꝙ ita aliàs Bald. germanus suus cõsuluerat in ciuitate Castelli,cui cõsilio tũcadhęsit,sed nũc vehemẽtius insistit tanquã iuramẽto.& latius in cõs.clxxix.incr.visis ꝓdictis instrumẽtis.in vj.col.ver. venio ad tertiũ principale. Paul.de Cast.in cõsi.ciij.inci.circa bona,quæ fuerũt domini Huberti,notandũ est. in vlt.col.ver. vnũ omiserã. circa ꝓsentem articulũ.& latius in cõs.xcix. incip.visa quadam scriptura. per totum.Cuma.& Roma.in d.l.Modestinus.ff. de donat. vbi Cuma.dixit, ꝙ ita tenent ferè omnes. tenuit Rom. in cõsi.xij.inci. viso facto proposito cæterisq;cõsilijs.tenuit solẽnis Doc. d.Ant.de Canario in suo tract. de insinuatione.in l.xij.q.hãc similiter expressè sentit Io.Fab.§.aliæ.Instit.de dona.sequitur Barba.in suo cõsi.xv. inci.præclarè scribitur.in j.vol.& latius in cõsi.lxvj.inter cõsilia Frãc.de Cur.inci. sapiẽter optimè dixit Psal mista.circa fin.vbi dixit,ꝙ ista est cõmunis opin.seqtur Præpo.Mediola. nũc Card.Alex. meritissimus in suo cõsilio lxvij.inter cõsilia dicti Fran. de Cur.inc.circa hoc videtur, ꝙ illa assertio benemeritorũ.cui cõsilio se subscripserunt celeberrimi Doctor. Hiero.Tortus,Ia.de Pu.& d. Nicolinus de Sancto Nazario. & sic apparet,ꝙ istud remediũ iuramẽti ad tollendum defectũ insinuationis,nõ est omnino tutum propter magnas autoritates,quæ sunt in contrariũ.Sed tu,cui vult fieri aliqua donatio,si vis quòd valeat,licet non fuerit insinuata,accipe cautelam, scilicet quòd in instrumento dicatur, quòd donator

facit

facit ipsam donationẽ ꝓ beneficijs & seruitijs, recompẽsatione & remuneratiõe dignis, acceptis ab ipso donatario: quia per ista verba, donatio assumit naturã donationis remuneratoriæ, in qua nõ requiritur nisi insinuatio, vt infrà dicetur. istã cautelã expressè docet do. Lancelo. Decius in l. si donatione. C. de colla. dicens hãc fuisse cautelam ibi traditã per Ioãnem Petrutij. & d. Bapti. de Sancto Seuerino, moti, *quia licet verba enũciatiatiua benemeritorũ, posita in donatione, nõ probent inter personas, quæ aliàs liberè nõ possũt donationẽ facere, vt est in patre, qui vult donare filio, & in viro, qui vult donare vxori, quamuis in donatione facerẽt mentionẽ de benemeritis: tamẽ talis mẽtio benemeritorũ nõ facit fidem ipsa benemerita præcessisse, nisi specificè probẽtur, vt no. gl. Bar. & omnes in d. l. si donatione. C. de colla. & in authẽ. vnde si parẽs. C. de inoffi. testa. tamẽ secus est in illis personis, quæ liberè possunt donare, quia talia verba enũciatiua benemeritorũ, bene ꝓbãt ipsa benemerita præcessisse, vt est doctrina Bar. in l. si fortè. per text. ibi. ff. de castr. pecu. & in aut. si quis in aliquo documento. C. de edẽ. & in l. per diuersas. C. mãda. stante ergo, quòd talia verba benemeritorũ, faciãt fidẽ inter personas nõ ꝓhibitas donare, sequitur dicẽdũ, quòd est mirabile secũdũ Lancel. in loco superius allega. quòd talis nõ sit donatio simplex, sed remuneratoria, in ᵃqua donatione remuneratoria, nõ requirit insinuatio: vt no. per gl. Bar. & alios in l. Aquilius Regulus. ff. de dona. p Bar. & Pau. de Ca. in l. si pater. §. si quis aliquẽ. ff. eo. per Bal. in d. l. illud. versi. quartò quæro, an donatio ob merita. de fac. ſan. eccl. per Rom. in consi. xxvj. incip. pro decisione eorũ, de quibus dubitat. & in cõsilio xcv. inci. viso prius donationis instrumento, Aduerte tamẽ, licet do. Lãcelo. non dicat, ꝙ multi tenuerũt, si verba enũciatiua benemeritorũ, posita in instrumento donationis, debẽt facere fidem, ipsa benemerita præcessisse etiã inter personas permissas donare, ꝙ nõ sufficit facere mẽtionẽ de benemeritis in genere, sed opus est deuenire ad particularitates, ꝓut tenuit Bald. in d. l. illud. in iiij. q. & in l. si. ff. de exerci. & Old. in cõsi. v. incipiẽ. Titi* dedit. & Soc. in cõsi. ccxcv. inci. in causa cõtra filios & hæredes Petri. in ij. col. versi. circa secundam difficultatẽ. & sic volũt ꝑdicti, quòd dictum Bar. in d. l. si fortè. ff. de castren. pec. patiatur hãc limitationẽ. sed est verum, quòd eorũ opinionẽ reprobat præstantissimus Docto. & præceptor meus in canonibus, do. Phili. Decius in suo cõsi. xx. incipiẽ. in causa istorum fratrum de laseta. per totum.

a In qua donatione remuneratoria non requir. insinuatio. *Adde practicum Papiensem ita tenentẽ in forma libelli, quo agitur pro donatione, in uerbo, solenniter. Adde etiam d. Alex. de Imo. in cõsi. cxx. in iij parte suorum consiliorum. per Ange. in cons. clxxix. alias clxxxj. per Pau. de Cast. in consi. cv. per Bal. in l. ij. ad fin. C. ne lit. pen facit tex. in l. si. C. de iure do. & semel obtinui, dum Venetijs allega rẽ corã magnificis dominis prouisoribus fisci. in hoc passu, pro hac parte, in fauorem quorundam Vincentinorũ.*

Cautela ad emendandum libellum, etiam lite contesta-ta. XXXIIII.

1 *Libellus post litem contestatam, emendari non potest.*

CLARA est in iure conclusio, 1 quòd libellus post litem contestatam nō potest emēdari, vt not. in §. si minus. Insti. de actio. & per omnes. in l. edita C. de edē. & in c. examinata. de iudi etiā si in fine libelli esset illa clausula, quæ à multis libellantibus eius virtutē ignorātibus apponitur, scilicet saluo iure addēdi, minuēdi &c. quia talis clausula nihil operatur ad hoc, vt libell. post litis cōtestationē possit emēdari, prout no. Bar. & alij in d. l. edita. in fi. C. de eden. & vt no. gl. Inno & omnes in c. inter dilectos. de fide instru. & Pract. Papiē. in forma libelli, in actione reali, in verbo, saluo iure addendi. cū alijs cōcor. de quibus per do. Alex. & d. Iaf. in d. l. edita. Tu ergo, qui intendis producere libellū, si vis taliter facere, q̄ etiā lite contestata possis addere, minuere, & emēdare, cautela est, q̄ nō dicas in fine libelli, saluo iure addēdi, &c. q̄a cū per talē reseruationē referas te ad ius, iuxta l. cū, pponas. ibi, ad ius retulit. C. de hæredi. inst. & ipsum ius velit, q̄ lite coteſtata libellus nō possit emē dari, meritò talis clausula nihil habet operari. Sed dicas saluo mihi arbitrio addendi, & minuēdi, &c. quia cū isto casu referas te ad arbitriū tuū, quòd importat absolutā volūtatem, iuxta ea, q̄ habent per Bar. & alios in l. si sic. de leg. j. & per Bar. in l. alio. in ij. col. ver. ex prædictis no. ff. de alimen. & ciba. leg. sequit, q̄ talis additio, seu diminutio, & emēdatio etiā post litis cōtestationē, debet posse fieri. ita dixit Bal. vbi reputat tale dictū esse notādū. in repe. d. l. edita. in xvij. col. ver. itē dubitat de clausula, saluo iure. quē refert, & sequit Lanfrā. de Ori. in repe. c. quoniā cōtra. in verbo, petitiones ver. finaliter est videndū. extrà de pba. tū istā cautelam pro cōstāti nō affirmo, quia cotrariam opi. tenet Ang. & Are. reprobādo Bal. d. in §. omnium. in vj. col. versi. solet per aliquos. in fin. libelli. Insti. de actio. cōtrarium similiter tenent domi. Iaf. & Riminal. Ferrariē. in d. l. edita, C. de eden.

Cautela ad grauandum filium, quòd non possit aliquid alienare, etiam pro sua legitima. XXXV.

1 *Dilatio etiam fauorabilis de legitima reijcitur, & in dubio dilatio apposita in prohibitione alienationis legitimæ, in filij fauore apposita censetur, non autem ad grauamen.*

2 *Amicus melior quem habet filius, est ipse pater.*

PATRES in suis testamētis quotidie prohibent filios suos, q̄ de bonis suis nō possint aliqd vēdere, pignorare, nec aliter alienare, quo casu, talis, phibitio nō includit tātū, quātùm capit sua legitima, etiā si de ipsa legitima esset facta expressā mētio: quia de ea deducit omnis mora, & omne grauamē, vt l. quoniam in prioribus. & l. scimus. §. cùm autem. C. de inoffi. testa. tu aūt pater, qui habes filios minores, qui filij, quia forsitā sunt gulosi, lusores, vel aliter dissoluti, vel q̄a vis, q̄ bona remaneāt in familia, propterea vis eos in testamento grauare, ne aliquid de bonis valeant alienare, si vis, q̄ talis prohibitio

bitio seu grauamē includat etiā suā legitimā.videlicet,qđ similiter non possint aliquid alienare de eo,ꝙ ca pit sua legitima,& si nō toto tēpore vitæ suæ,saltē vsq; quo deuenerint ad legitimā ætatē.Cautela est,ꝙ nō dicas,qualiter eos instituis tuos hæ redes, grauādo eos,ꝙ nō possint aliqd de bonis tuis alienare,etiā de eo,qđ sibi spectaret ratione suæ le- 1 gitimæ,qa talis dispositio quātū ad legitimā nō teneret,vt superius dictū est.Sed dicas qualiter eos insti- a tuis,&c.grauādo,quòd vllo vnquā tēpore aliquid de bonis tuis nō pos sint vendere,nec alienare,quia vis, quòd talia bona deueniāt ad tales ꝑ sonas,& hoc quantū ad residuū patrimonij, excepta sua legitima,quā posteà possint alienare ad libitum, quādo peruenerint ad ætatē xxv.an. prius verò nō:aliàs si cōtrafacient, 2 quicquid alienabūt de dicta sua legitima,illud omne deueniat in talē ꝑ sonā,qa tūc ista prohibitio facta filio minori,ꝙ nō possit legitimā suā alienare,donec peruenerit ad xxv. an.valet & tenet,quæ prohibitio aliàs generaliter facta nō teneret,ita pulchrè cōsulēdo tenuit Pau.de Ca. in suo cōs.mihi ccxxiiij.incip.visis & consideratis omnibus diligenter. quasi per totum.& ratio secundum eum est,quia illa iura,quę disponūt, quòd omnis dilatio & omnis mora dedacatur de legitima,habēt locum & procedunt,quādo talis dilatio cō tineret grauamē filij:sed quando cō tineret eius fauorē & vtilitatem,vt est in casu nostro,vbi pater voluit infirmitati filiorū prouidere,qui ꝓ pter suam illegitimam ætatem,iuris pręsumptione se gubernare nesciūt,tunc talis dilatio valet & tenet prout notāt Bar.Bal.Sal.& alij in l.si lijs matrē.per tex.ibi.C.de inoffi.testa.Bar.& Doct.in l.cū ex filio.de vulga.& pup.& Alex.in l.multi nō nor. ff.de lib.& posthu.ibi reprobat opi. Bal.in l.si pater.in iij.oppo.C.de insti.& substi.& in authē ex causa.in vj.col.in iiij.opp.C.de lib.præte.volentes,*ꝙ dilatio etiam fauorabilis reijciatur de legitima,& in dubio,talis dilatio apposita in ꝓhibitione alienationis legitimæ,debet censeri posita in fauorē filij,nō aūt ad grauamē,cū pater ꝓ filijs bonū cōsiliū capere soleat:vt l.nec in ea.ff.de adul.pater enim plus amat filiū,quàm seipsum:vt dicit tex.cū gl.in l.illi q dē.ff.quod me.cau.& qcqd parāt patres,ex voto parāt filijs suis,vt l.nihil interest.ff.de bonis lib.vñ dixit Bal.in c.ꝑ tuas.de ꝓba.*ꝙ melior amicus,quē habet filius,est ipse pater.vñ refert Cy.in l.ꝓpter insidias. C.q accu.nō pos.Dauid regē plāxisse trib* diebus,& tribus noctib* Absalonem filiū suū,licet sibi inimicissimū.& quòd ꝓhibitio facta vt s.sit valida,ita etiā clarè firmat d.Ias.sequēdo Pau.de Ca.in loco,de quo s. in l.filiusfamilias.§.diui.quasi in fi. de leg.j.& ita etiam reperio tenere quēdā d.Io.de Mōte Ferrato,in quadā sua repe.d.§.diui.in vj.col.versi. tertia fit conclusio.licet Are.teneat contrariū in suo cōsi.xix.inci.ex facto præsupponit,q: quidā Antoni*. in ij.col.ver.sed posset esse casus.tu ergo pater,qui vis,quòd filij tui etiā aliquid de sua legitima nō valeāt alienare,& si nō toto tēpore vitę suę, saltem vsq; quo nō habuerint xxv. annos,vsquè ad quod tempus,si iuuenes

uenes nõ satisfaciũt suis desiderijs & appetitibus, postea à communiter accidentibus sua desideria cõprimũt cũ meliori maturitate, sis cautus formare prohibitionẽ eo modo, quo s.

a Debet censeri posita in fauorem filij, nõ autem ad grauamẽ. *Quid si pater assignat filio emancipato inter viuos aliquid pro omni successione & legitima, an excludat talis filius emancipatus, etiam si bona patris postea excreuerũt, adeò quòd illud datur, quod reperiatur esse minus quàm legitima? de hac notabili q. uide per do. Alex. de Imo. in cõsi. suo clxxxj. in v. uolum. per totum.*

Cautela, quòd quis nõ teneatur de damno dato per incendiũ in domo ortum, & nescitur quomodo. XXXVI.

1 *Incendium si in domo oriri contingat, & ignoretur unde ortum habuerit, an de damno dato per ipsum incendium, dominus domus teneatur.*

2 *Actione legis Aquil. uenit culpa leuissima, quando talis culpa committitur faciendo, non autem ommittendo, seu negligendo.*

3 *Incendium si in hospitio contingat, & ignoretur an à familia hospitis, uel a uiatoribus ortum habuerit, hospes propter incertitudinem non tenetur.*

1 PASSVS * est diffusus, nunquid si in domo cõtingat oriri incendium, & nesciatur vnde habuerit ortũ, an de dãno dato p ipsum incẽdiũ. dñs domus teneat. in quo quidem articulo aliqui dixerunt, q sic, quia incendium præsumit ortũ culpa inhabitantiũ, vt l. si vendita. ff. de peri. & commo. rei ven. & l. iij. § fina. ff. de offi. præfe. vigi. no. Sal. in l. si creditor. C. de pigno. act. Imo. in l. domos. de leg. j. Ang. in cõsi. cxcvij. incip. ortũ est incẽdiũ. vbi dicit, q nõ est solũ præsumptio, q incendium euenerit culpa inhabitantiũ, sed est vehemẽs suspitio. Alij dixerunt, q est verũ, q p̃sumit̃ euenisse culpa ĩhabitãtiũ, sed q illa culpa est culpa leuissima, & q qs semp nõ tenet̃ de leuissima, & q illa dicatur culpa leuissima, gl. est in §. præterea. Insti. qui. mod. re cõtrahi. obli. per quã ibi dicit Ang. Aretinus se aliàs Ferrariç ita obtinuisse in causa cuiusdã dominæ Apoloniç viduç, & quã singularẽ dixit Sal. in l. q̃ fortuitis. circa fi. C. de pig. act. &, Io. de Ana. in cõsi. lxxj. inci. visis & diligenter põderatis his, q̃ in facto proponũtur. Alij dicũt, q quãtũ ad emendationẽ dãni, nihil habet releuare, an quis teneatur de culpa leui, vel leuissima, quia si nõ potero me p̃ualere p aliam actionẽ, intentabo actionẽ l. Aquiliæ. in qua venit culpa etiã leuissima, vt l. in lege Aquil. la ij. ff. ad l. Aqui. & ita firmat Sal. in l. data opera. C. qui accu. pos. tñ ad istud respõdetur, q est verũ, * q in actiõe l. Aquiliæ venit culpa leuissima, quãdo talis culpa cõmittitur faciẽdo, nõ aũt omittendo, seu neglıgẽdo. ita illam l. intellexit gl. in l. si mora. in gl. pen. & ibi Barto. ff. so. mat. & idem tenet Imo. in c. j. in vij. col. versi. iuxta prædicta potest quæri. extra de commo. pro quo est bonus tex. quem ibi dicit Ang. meliorẽ de iure, in l. si vsusfructus. §. deniq;. ff. de vsufruct. vbi etiam Bar. dicit, q ille tex. glossat totum titu. ff. & C. ad l. Aqui. Alij dixerunt, q aut in illa domo, in qua ortũ est incẽdiũ, stabant plures familiæ, puta vna sursum, altera deorsum, & tunc si nescitur, in qua parte habue 3

habuerit principiũ,propter incertitudinẽ nemo tenebitur.ita p plura consuluit Alex.in cõsi.50.incip.visis & opportunè põderatis his.p totũ, in j.vol.Idcirco dixit Bal.in l. si creditor.C.de ping.act.
3 *ꝙ si cõtingat hospitiũ cõburi, vt cõtigit in hospitio Leonis,& ignoretur an habuerit exordiũ à familia hospitis,an verò à viatoribus,de quorum facto hospes nõ tenetur,vt l.ii.§.caupo autẽ pręstat.ff.furti aduer.nau.cau. & stabu. ꝙ isto casu,hospes propter incertitudinẽ nõ tenetur de dãno dato p incendiũ,& multa alia circa hoc dicuntur,de quo quidẽ passu,in varijs locis habetur,præcipuè per Bar. & latius per moder.in l.si quis ex argentarijs.§.prætor ait.ff.de eden.p Bal. in l.data opera.C.qui accu. nõ poss. per Saly.ĩ l.quæ fortuitis.C.de pig. act.latè per Ang.de Are.in suo tract. maleficio,in verbo,incẽdiario.pulchrè per Alex.in cõsi.50.inci.visis & opportunè ponderatis his. in j. vol. p Io.de Ana.in cõsi.lxxj.inci.visis & diligenter ponderatis his, quæ in facto proponuntur.vbi etiã Lud.Bologni.i additio.cũ alijs cõcor. de qbus per Cæpo.in suo tract.rusti.præ. sub rub.de igne,quæ est rub.fin.Tu autem,in cuius domo ortũ est incendiũ,& ignoratur quis fuerit autor, si vis excludere omnẽ culpã, & sic indifferenter nõ teneri de aliquo dãno per ipsum incendiũ dato,cautela est,ꝙ probes te esse persõnã vigilẽ, & in rebus tuis esse diligẽtẽ patrẽfamiliàs. qa ista probatio habet tantã vim, ꝙ excludit omnẽ culpã aliàs à iure cõtra te præsumptã.ita signãter dixit Bal.in suo cõs.cxx.incip. quidã nomine Ristorius de Cortonio. in v.par.quẽ refert & sequitur Alex. in l.domos.de leg.j.& in d. l. si quis ex argẽtarijs.§.prætor ait.ff. de edẽ. & in prælle.cõsi.50.in fi.& hãc sententiã similiter tenuit dom.Pe.de Aluarottis,in quadã sua dispu.incip.exorto incendio Paduæ.quẽ refert & sequitur Cæp.in consil.lxx. inci.circa primum dubiũ,an Iudæus teneatur domino.in ij.col.versi.& ideo si cõductor probaret.

a Ortũ est incendiũ. *Incendiũ an culpa habitãtium factũ præsumatur,uel nõ,& an sit,& reputari debeat casus fortuitus,uel nõ,quãdo aliunde procedit,& quãdo nõ est immissus ab habitãtibus,uide ultra cõsiliũ 50. d. Alex. per eũdẽ in alio consi. cexvij. in ij.uol. ibi,sed præmissis nõ obstantibus.et per do.Lu.Ro.in cõsi.suo cccj. quod consiliũ inci.eo præposito, quod lite agatur de isto incendio.*

Cautela ad instruẽdũ filiũ, quibus uerbis debeat uti, quado uult renũciare hæreditati paternæ, & acceptare emphyteosim,uel feudũ acquisitũ, p se,& filijs suis. XXXVII.

1 *Feudorum,& rerum emphyteoticarũ acquisitiones,à communiter accidentibus, altero de quatuor modis accipiuntur.*

2 *Dictio,hæredibus, quomodò exponatur.*

3 *Quietationẽ generalem si frater fratri fecerit de omni eo & toto,quod in hæreditate paterna petere posset,an propter hoc prohibebitur petere partẽ suã feudorum,& rerum emphyteoticarũ.*

1 A COMMVNITER *accidẽtibus,acquisitiones feudorum & rerũ emphyteoticarũ,concipiuntur altero de qatuor modis.aut dicitur, accipio talẽ rẽ in emphyteosim,

sim, vel in feudū pro me & filijs meis, aut pro me & meis hæredibus, aut pro me & filijs meis hæredibus, aut pro me & filijs meis & heredib*, primo & secūdo casu cōmunis cōclusio scribētiū est, q filij possint renūciare hæreditati paternæ, & acceptare ipsam emphyteosim, vel feudū, vt de primo casu habet p Bar. in l. iurisiurādi. §. si liberi. ī j co. & ff. quo qd si filius nō renūciauit. ff. de oper. lib. p Bar. Ang. & alios, ī l. si tibi decē. §. si pactus. ff. de pac. p Bar. & alios, in l. si nō sorté. §. libertus. in vlti. col. ff. de cōdi. indē. p Bart. Ang. Imo. & mod. in l. Gallus. §. quidā rectè. ff. de libe. & posthu. p Bar. Imo. & plenè p Ale. in l. qd dicit. de verb. obl. p Bal. in c. j. an agna. vel filij. in iij. col. versi. sed qd si filius viuēte patre. vbi extendit istud habere locū, etiā si renunciatio prædicta esset facta cū iuramēto. De secundo casu, qn̄ est dictū, accipio in emphyteosim pro me & hæredibus

2 meis, * q illud verbū, hęredibus, exponaē, id est filijs, & sic sit casus similis præcedēti, de hoc est gl. in l. ex facto. §. fin. ff. ad Treb. & ibi in specie no. Pau. de Ca. dicēs, q alibi istud nō inueniēs, & q ista est vna cogitatio, quę tūc sibi in mētē venit, & q videē sibi verisima. quē approbādo sequitur do. Iaś in d. l. si nō sorté. §. libertus. circa fi. ff. de cōdi. inde. & in d. l. Gallus. §. quidā rectè. in pe. col. ff. de lib. & posthu. nunqd autē emphyteosis, de qua facta est mētio p Doct. in locis præalleg. intelligaē de emphyteosi ecclesiastica, an verò de emphyteosi concessa à priuato: remitto me ad ea, quæ latè scribit Alex. in d. l. qd dicitur. de verb. obli. De tertio autē & quarto casu, communis opinio, q requiratur vtrūq;, scilicet, q sint filij & hæredes, ita q si essent filij, & nollēt, vel nō possent esse hæredes, vel ecōtrà, nō possent acceptare emphyteosim, seu feudū acquisitū pro se & filijs hæredibus, vel p se filijs, & hęredibus, & ab hæreditate paterna se abstinere, prout no. in locis pręallē. cū alijs cōcor. traditis p do. Iaś. in d. §. libertus. in pe. col. versi. secus autē si copulatiuè esset stipulatus. Tu autē, q vis renūciare hæreditati paternę, ne tenearis ad debita patris, & acceptare emphyteosim, seu feudū acquisitū ab ipso patre, pro se & filijs suis, si vis, q talis renūciatio operetur intentionē tuā, q ea nō obstāte, valeas acceptare emphyteosim, vel feudū acquisitū, vt s. sis cautus, q in renūciatiōe nō dicas, renūcio bonis patris mei seu paternis, sed dicas renūcio hæreditati paternæ. ita signāter dixit Spe. in tit. de loca. §. nūc aliqua. versic. clviij quē refert & sequitur do. Iaś. in d. §. libertus. in pe. col. ver. ego limito singulariter. & in d. §. quidam rectè. in vlti. col. versi. limita tamē. vbi dicit, q ista est sua limitatio, & q sæpe habuit de facto. in authen. vnde si parens. in ij. col. versic. limita prędicta multū signāter. C. de inoffi. testa. vbi dicit, q istud est bene tenēdum cordi, & q non reperit ab alio ponderatū. & in prælu. feud. in xvij. col. ver. limita tamē singulariter hāc decisionē. vbi dicit, istud esse multū notandū, ad hoc vt instruaris ad formandas istas generales renunciationes fratrū. & ratio istius pulchre decisionis est, quia appellatione bonorum cōtinetur emphyteosis, secūdū Specu. in loco prealle. allegātē text. in l. rem in bonis. ff. de acquirendo rerum

domi.

domi.& in l.bonorũ.ff.de verb. sig. secus est in appellatione hæreditatis, quia tũc non venit emphyteosis, secũdũ prędictos.vnde dixit no.Bar. in l.itẽ videndũ.§.si.ff.de peti.hæredi.Dy.consuluisse, *q᷑ si frater fecit 3
quictationẽ generalem fratri de eo, & toto, quod petere posset in hęreditate paterna, q᷑ propter hoc non prohibebitur petere partẽ suã feudorũ.& rerũ emphyteoticarũ.quam decisionẽ ibi sequuntur Bal.& Ang. & Bal.in l.j.in j.q.ff.de re.diui. & in aut.si quas ruinas.in iij.col. de sacro san.eccl.& latè Albe.de Ro.in l.tres fratres. ff. de pac. vbi recitat totũ illud cõsiliũ Dy.& de qua etiã meminit Alex.in cõsi.xix.incip.sup eo, de quo quæritur.in j.col.in v.vol.de cuius tamen veritate habetur p Bal. in l.cũ virũ.circa fin.C de fideic. & per Doct.maximè per Alexã.in l.si patroni.ff.ad Treb.& per do.Ias.in prælu. feud.in xvj.col.versic.an autẽ feudũ peti posit.& ista nõ sunt obliuioni tradenda, quia quàmplures faciliter errarẽt, hoc nõ perpendẽtes,& aliàs hic Paduæ ista q.fuit vẽtilata, in qua interuenerũt famosiores Doctores totius gymnasij,& tandẽ propter autoritatẽ Spec.& do.Ias.fuit iudicatũ contra quendã, qui nõ obstante renũciatione facta de bonis paternis, per verbum bonis, volebat vendicare certam emphyteosim acquisitam à patre suo pro se & filijs suis.

Cautela ad faciendum, quòd currat præscriptio cum mala fide. XXXVIII.

1 *Præscriptio aliqua siue xxx.seu xl. annorum, de iure canonico non currit.*
2 *Statutum an valeat, q᷑ qui nõ petierit creditũ suũ intra tale tempus, puta intra decenniũ, amplius petere nõ posit.*
3 *Fid.mala defuncti taliter hæredi nocet, quòd nunquam etiã ex persona sua præscribere posit.*
4 *Fides mala esse non potest. ubicunque utriusque partis consensus fuerit.*
5 *Pœna de iure canonico peti posunt.*

EXPLORATI *iuris est, q᷑ hodie de iure canonico aliqua pręscriptio siue xxx. siue xl. annorum, non currit cum mala fide: vt habetur in c.vigilanti.& c. si diligenti. & c.fin. de pręscrip.& in regula, possessor.de regu.iur. in vj. dispositio cuius iuris canonici habet locum etiã in foro ciuili, quia omnia iura ciuilia disponentia præscriptionem aliquam currere cum mala fide, vt l.omnes.& l.sicut.de præscrip. xxx. vel xl.ann.hodie de iure canonum sunt correcta, prout tenent gloss. Innoc. d.Anto.Imo.Panor.& alij in d.c. fin. de præscript.vt tenent Ang & Imo. in l.sequitur. §.si viam.ff.de vsucap, gloss.in d.regula, possessor. Bald. in l. quibus diebus. §. dominus. ff. de condi. & demon. Alexand.in consi. clxxxv.incip. viso titulo quæstionis. in xij. colum.versi. venio ad secundum dubium.in ij.volu. & in consi. xxxiiij incip. viso processu causæ.in j.colum.in iij.volu.& istud procedit nõ solùm in actionibus realibus, verùm etiam in personalibus, prout tenent omnes in locis superius allegatis, reprobata opin.Bar.in d.l. sequitur. §. si viam.ff.de vsucap.hinc est, quòd communis opin. scribentium est, *quòd si in ciuitate extet statutũ disponens, q᷑ qui nõ petierit creditum suum intra tale tempus, puta intra decẽniũ, quòd amplius ipsum non posit petere, quòd tale statutũ non

non valet tanquàm nutritiũ peccati, prout tenet Bar. in l. omnes populi. in iij. quęst. princip. ver. ecce alias dicit statutũ. ff. de iusti. & iure. do. Ant. & Panor. in c. cura pastoralis. de iure patr. Pet. de Ancho. in cõs. v. incip. ꝑ parte nobilis viri domini Ruberti Maureceno. versi. istud est pulchrũ dubiũ. Ro. in suo consi. cij. incip. super eo, quo primo quæritur. cũ alijs cócor. traditis p Alex. in cõsi. clxxxv. incip. viso titu. quæstionis. in xij. col. versi. quinimò statutũ. in ij. vol. licet Cuma. credo causa ingenij sui demonstrandi, teneat contrariũ, & male in suo consilio lxvij. incip. statuto ciuitatis Vincentiæ. imò qd est plus, si hæres bona fide præscripsisset debitũ sui defuncti, tamen nõ posset se tueri ex persona sua ex dispositione
3 dicti statuti, *qa malafides defuncti nocet hæredi taliter, ꝙ nũquàm po-
a test a præscribere, etiam ex persona sua: vt not. d. Abb. post Anto. de But. in d. c. si diligenti. de præscript. in v. col. versic. sed circa prædicta mouet dominus Anto. dubiũ quotidianum, vbi dicit istud esse bene notandũ. voluit idẽ Abb. in c. nihil. in j. colũ. eo. titu. Pau. de Cast. in l. iiij. §. hæres. ff. de vsucap. Rom. in consi. xiij. incip. conclusionẽ prædict. Doct. vbi dicit opin. Dyn. qui tenuit cõtrariũ in regula. possessor. de regu. iur. in vj. esse falsam. Alex. in cõsi. iiij. incip. videretur, inspectis his, quæ in themate suprascripto proponuntur. in vlti. col. in ij. vol. vbi dixit istam esse cõmunẽ opi. cum alijs concor. de quibus p Fely. in d. c. si diligenti. in iiij. col. versi. cõtra opi. famosam ipse Dyn. vbi dixit, ꝙ ista est cõmunior sententia, & ꝙ pauci sunt, qui recedunt ab ipsa, & cũ alijs, de quibus etiã habetur p domi. Ias. in l. Põponius. §. si quis admi niculo. ff. de acqui. poss. quia hæres tenetur exonerare animã sui defuncti: vt c. fi. de sepul. & in c. literis. de rapto. qd aliter fieri nõ põt, nisi debito satisfaciat. & ita in terminis prędicti statuti tenet Alexã. in consi. lj. incip. videret ꝑ decisi. hæsitationis. in v. colũ. versi. quinimò dato ꝙ etiã lapsi essent anni triginta. in v. volu. licet Pau. de Cast. de quo ipse nõ meminit in terminis ipsius statuti, teneat contrariũ, p rationẽ, de qua ibi per eũ, in l. si qs sub cõditione. in fi. ff. de cõdi. instit. & in d. l. sequitur. §. si viã. quasi circa fi. ff. de vsucap. & in cõsi. cxc. incip. hæreditas dictę puellę, sed prima opi. est cõmunior. Modò videamus an sit dare cautelam, ꝙ tale statutum de quo suprà, valeat, & sic ꝙ possit currere præscriptio cum mala fide. Bal. in dicto c. fi. in ij. col. versi. si qs tamẽ vellet facere. de præscript. tradit vnã cautelã, videlicet ꝙ fiat statutũ generale, ꝙ oĩa statuta loquẽtia de pręscriptione, habeãt vim contractus, & cõsensus vtriusq; par-
4 tis: *nã vbi est cõsẽsus vtriusq; partis, ibi nõ põt esse mala fides: vt l. nõ fraudant. ff. de reg. iur. & ꝑ hoc dicit ipse, ꝙ anima & volũtas ciuiũ, & bonũ publicũ cõseruatur: subiungens, ꝙ istud cõsiliũ est de ingenio suo. & istã cautelã reassumpsit Bartho. Veronen. in sua cautela xlvj. incip. vidimus. sed eã reꝓbat Barb. in d. c. fi. ꝑut ibi refert Fely. in iiij. col. Tu autẽ accipe tres alias, p quas poterit fieri, ꝙ valeat statutũ disponens, ꝙ qui nõ petierit creditũ suum puta per decenniũ, illud amplius petere nõ possit: & sic quòd currat præscriptio cũ mala

mala fide. Prima est, quòd fiat statutũ, & incipiatur à praecedẽti monitione, dicendo, monemus omnes creditores & dominos, vt agant intra tantũ tẽpus, aliàs priuamus eos suo iure: quia hoc modo sublata erit omnis obligatio, & isto casu non exigitur bona fides debitoris, sed mora creditoris: ita dicit Bald. in c. debitores. de iureiu. dicens ꝙ istud est valde not. quia secũdùm eum, aliud est in simplici praescriptione, vbi pscribitur facultati agẽdi, & aliud in monitione. Secunda cautela est, quòd fiat statutũ, ꝙ qui nõ petierit creditum suum intra tantũ tempus, intelligatur fecisse pactũ de non petẽdo, vel intelligatur liberasse debitorem per acceptilationem, vel in effectu sibi esse solutũ: quia hoc casu omnis obligatio ciuilis, & etiam naturalis, saltem quo ad effectũ, intelligit sublata: & sic non poterit ad ecclesiam recurri per viã denuntiationis Euangelicae. ita notabiliter tradit Bald. in c. j. §. si quis per triginta. si de feud. fue. contro. in iij. col. versi. sed quaero nunquid statutũ possit tollere naturalem obligationẽ: cum quo trãsit do. Abb. in rub. extrà de praescripti. Tertia cautela est, ꝙ fiat statutũ dirigens verba non in debitorem, sed in creditorem, videlicet, ꝙ creditor nõ petens creditum suũ intra tale tempus, cadat ab actione, sicut dicunt iura, ꝙ qui nõ vtitur seruitute rustica, vel personali per longũ tempus, perdit eam: nam isto casu, si creditor nõ petet intra illud tẽpus à statuto limitatũ, nõ poterit amplius petere, nec ad ecclesiam recurrere: nõ ex isto respectu, quia debitor dicatur propriè praescripsisse, sed quia creditor mulctatur ab ipso statuto hac poena, propter negligentiã suam in petẽdo, & sic talis poena debet cedere lucro debitoris, iuxta l. id quod poenae. ff. de solu. constat enim, ꝙ statutũ põt afficere sibi subiectum, & inferre ei poenam: ergo debitor non peccat allegando poenam statuti, * quia etiã de iure canonico poenę possunt peti: vt not. in c. constitutus. & in c. tuam. de poen. & in c. dilecti filij. de arbitr. ita eleganter voluit Pau. de Cast. dicens istud putare verum sicut Euangeliũ, in d. l. sequitur. §. si viam. in fin. ff. de vsucapi. & in l. haec autem iura. ff. de serui. vrba. praed. Et sic habes tres cautelas ad faciendũ ꝙ praescriptio currat etiam de iure canonico cũ mala fide. Sed contra istas tres facit solenne dictum Bald. in aut. ad haec. in iij. col. versi. sed ponamus ꝙ statuto caueatur. C. de vsur. & in c. contingit. in prima col. de dolo & cõtu. vbi dixit, ꝙ autoritas statuti non põt eneruare naturalem actionem, & ipsam veritatem, & loquatur per quaecunque verba vult loqui, siue disponendo, siue fingendo, non põt ipsam veram iustitiã abolere, in qua fundat Euangelica denuntiatio, allegat. not. per Inn. in c. quę in ecclesiarũ. de consti. & in c. quia pleriq;. de immu. eccle. & per Bart. in extrauag. ad reprimẽdũ. in verbo, ad denuntiationẽ. vers. sed quid de obligatione, qua tollit praescriptio. Vnde super hoc cogita: quia idem Bal. in hoc vltimo tenuit contrarium. in c. ecclesia sanctae Mariae. in fin. de constitutio.

a Quòd nũquàm põt praescribere. *An mala fidei possessor etiam per longissimum tempus de iure ciuili praescribat, cùm de peccato agatur, & seruari debeat*

ri debeat ius canonicum. uide per do. Alex. de Imo. in cõsi xxxiiij. in iij. uol. consiliorũ suerũ. Et an mala fides autoris noceat singulari, uel uniuersali successori, per eundem do. Alex. in alio suo cosi. iiij. secunda partis, circa princ. Sed an mala fides defuncti noceat haeredi existẽti in bona fide, ut ex sua persona praescribere uolenti. dic, quòd nõ. uide per eundem do. Alex. in cõsi. xcix. in quarta parte. de iure tamen canonico, aliud est propter materiam peccati, cùm in dubio tenẽda sit opi. per quam peccatum tollitur. c. iuuenis. de spon.

Cautela, ut dicens alicui uerba iniuriosa, euitet actionem iniuriarum. XXXIX.

1 *Actione iniuriarum agi potest contra illum, qui alicui iniuriatus est: quia iniuria tripliciter fit, scilicet uerbo, re, & libello.*

1 SI QVIS dicit alicui verba iniuriosa, certum est, quòd contra ipsum potest agi actione iniuriarũ: quia iniuria fit tripliciter: verbo, re, & libello: vt l. j. §. iniuriam. iuncta l. lex Cornelia. §. si quis librum. ff. de iniur. & §. iniuria. Institu. eo. & not. Azo. in summa. eo. titu. adeò ꝙ si alicui dixissem verba contumeliosa, & ille ꝓuocat similiter dixisset mihi, tamen cõtra eũ potero agere actione iniuriarum, & similiter ipse contra me: quia non admittitur cõpensatio: vt not. do. Abb. in c. dilecti filij. quasi circa fi. de except. & in c. olim. in ij. col. versic. hinc dicit Spec. de rescri. & in c. intelleximus. in fi. de adulter. & in c. j. circa princ. de iniur. licet Specul. tenuerit contrariũ in titu. de accu. versi. quid si vocaui te latronẽ. quem refert & sequitur Angel. de Aret. in suo trac. de malef. in verbo, verba cõtumeliosa & iniuriosa. versi. quid si aliquo dicto. & Ioã. de Ana. in c. significasti. el ij. in vlti. col. vers. quaerit etiam ibi Ange. extrà. de homi. sed intelligẽdũ est dictum Spec. secundùm ea quę tradit Fely. in d. c. dilecti filij. in v. col. vers. prouocatus delinquens non excusatur. extrà de exceptio. Tu autem, qui dixisti alicui verba iniuriosa, si vis euitare actionem iniuriarum, cautela est, vt antequàm recedas ab illo loco, vbi dixisti dicta verba, dicas versus iniuriatũ, ꝙ id quod dixisti erga ipsum, falsum est, quòd te pœnitet dixisse: quia reuocatio verborũ iniuriosorũ dictorum siue ex iracundia, siue ex proposito, facit cessare actionẽ iniuriarum, ita notabiliter dixit Ang. in l. si nõ cõuitij. C. de iniur. quẽ refert & sequitur Fely. in d. c. dilecti filij. in vlti. col. versi. dixit etiam notabiliter Angel. & Lanfran. de Oriano, appellans tale dictum singulare. in repe. c. quoniã contra. de probat. in verbo, confessiones. circa principium.

Cautela ad faciendum, quòd aliquis sit idoneus testis in causa, ex qua resultet sibi commodum. XL.

1 *Testis deponens in causa, ex qua sibi commodum resultaret, non tenet.*

1 TESTIMONIVM testis deponẽtis in causa, ex qua resultaret sibi cõmodum, non tenet: quia quis non debet esse testis in causa ꝓpria: vt l. nullus idoneus. ff. de testi. & l. omnibus. C. eodem. & ca. testes. §. nullus. iiij. quaestione iij. & clarius in c. biduum. §. palàm. ij. quae. vj. Tu autẽ, qui habes deponere in aliqua causa, ex qua resultet tibi cõmodũ, si vis ad aliquem tuum finẽ, quòd non

obstante

obstante exceptione cōmodi, dictū
tuum valeat, cautela est, ꝙ in deposi
tione tua protesteris, quòd non intē
dis ex hoc testimonio aliquod ius
quærere: quia vigore istius protesta
tionis testificatio tua valebit. ita do
cet Ioā. de Ana. in c. eùm in diœcesi.
in ij. columna, versi. & sic pōt colligi
cautela. extrà de vsur. Dicēs istud fo
re dictū Bald. & ita fuit in l. dictāti-
bus. versiculo, itē facit ad aliam quæ
stionem. C. de testa. quam opi. etiam
tenuit Ange. in suo consilio cclxxv.
incipiente, thema super quo consi-
lium petitur. in vltima col. versicul.
& maximè hoc casu si verū est, &c. &
similiter istud dictū Bal. retulit & se
cutus est Fel. in c. psonas. ī fi. de testi.

Cautela pro patre ad relinquendum filio spurio. XLI.

1. *Statutis disponi non potest, quòd pater filio suo spurio aliquid relinquere possit.*
2. *Contractus celebratus inter patrem & filium titulo oneroso, an valeat.*
3. *Confessio emanata inter personas prohibitas actum facere, suspecta est.*
4. *Confiteatur si pater in testamento se habuisse & recepisse centū à filio suo spurio, quo casu talis confessio valeat.*
5. *Confessio mariti, quòd emerit fundum de uxoris pecunia, quo casu valeat.*
6. *Confessio facta per patrem, quòd habuerit pecuniam à filijs suis, quo casu valeat.*

DOCTORES conantur inue-
nire modum & viam, quomo-
do pater si non per directum, saltem
per indirectum possit aliquid relin-
quere filio suo spurio: quo casu Bar-
tholemæus Cæp. in suis cautelis, cau
tela xxxviij. incipiē. nunc videamus.
enumerat xij. cautelas, quæ quasi o-
mnes non procedūt: vt ibi per eum:
quibus adde duas, per quas filius spu
rius poterit cōsequi de bonis pater-
nis: prima est, ꝙ pater vēdat ei partē
aliquā bonorū suorū, & palàm reci-
piat actualiter pretiū, qd pretium ad
libitū suū poterit ei posteà clàm re-
stituere: quia licet pater non valeat
aliquid relinquere filio spurio, vt est
tex. in §. pe. in aut. qui. mo. natu. effi.
sui. & tex. in aut. licet. in fi. C. de nat.
lib. & in aut. ex cōplexu. C. de incest.
nup. & ponit Bart. in l. si gener. ff. de
1 his, quib. vt indig.* adeò ꝙ per statu
ta nō posset disponi, ꝙ pater posset
relinquere filio suo spurio: prout te
nent Bar. Bald. Paul. de Cast. & alij in
l. testamēti factio. ff. de test. vbi Imo.
& d. Lācello. Decius dicūt istam esse
cōmunem opi. quam etiā cōsulendo
secutus est Fede. de Senis in suo con
silio cclxxv. inci. casus talis est, statu-
to cauetur, ꝙ filijs spurijs. & quā simi
liter consulendo tenuerūt solēnes
Doct. d. Ias. & d. Paul. de Butrig. & d.
Recupe. de Sancto Miniato, vt appa
ret in suis consilijs positis post dictū
cōsi. Fede. licet contrariam opin. te-
nuerit Cal. in cōsil. pe. posito sub ru.
de consti. tamē pater nō prohibetur
filio spurio vendere, nec aliū cōtra-
ctū onerosum cum eo celebrare, nisi
talis contractus fuisset factus in frau
2 dem: aliàs secus. & in fraudē intelli-
geret factus, qn̄ interuenisset tantū-
modò confessio de receptione ptij:
per ea, quę habent per Bar. in l. si for
tè. ff. de castr. ē. pe. & in aut. si quis in
aliquo documento. C. de edē. & p o-
mnes. in l. si donatione. C. de coll. re
probata gl. in l. q testamētū. ff. de pro-
ba. secus aūt si actualiter ptium inter
uenit: qa tūc nō psumitur de aliqua

fraude: ita dicit Bal. in l. j. C. de natu. lib. & in l. si is qui ex bonis. de vulg. & pupill. & in d. l. qui testamentū. in lect. antiqua. ff. de prob. & ita in effectu tenent Paul. de Cast. Alex. & do. Ias. in d. l. si is qui ex bonis. de vulga.
2 & pupil. concludentes,* quòd valeat cōtractus celebratus titulo oneroso inter patrē & filium spuriū, dummodò nō appareat de aliqua p̄sumptione fraudis extrinseca: puta, ꝙ emerit omnia bona patris, adde tu, vel maiorem partē: qa talis venditio arguit suspicionem. arg. l. omnes. §. Luci*. ff. de his quę in frau. cred. & l. nomē. §. filio. ibi, propè omnia substantia. de leg. iij. vel si pater confiteretur recepisse pretiū, quia tunc talis confessio non valeret. *Quia a confessio
3 a emanata inter p̄sonas p̄hibitas, actū facere est suspecta, vt superius dictū est: etiam si talis confessio esset iurata, prout no. Bar. in l. cùm quis decedēs. §. Titia honestissima. de leg. iij. & Alexā. in l. si donatione. reprobata opi. Bald. ibi. C. de colla. vel similiter ꝙ emisset per magnā quantitatē pecuniæ, & nō subesset aliqua verisimilitudo, vñ potuisset tantā pecuniam habere: sed si similes p̄sumptiones extrinsecæ nō concurrāt, cōtractus valet & tenet: licet cōtrariā partē teneat Bar. & Imol. in d. l. si is q ex bonis. & Bar. in d. l. j. C. de natu. libe. sed pro opi. Bal. stringit tex. in l. cùm aūt. §. si tibi maritus. ff. de donat. īter vir. & vxo. allegatus p Alexā. in d. l. si is qui ex bonis. vbi habemus, ꝙ licet cōtractus inter virū & vxorē sit prohibitus propter p̄sumptionē donationis, ne mutuo amore se spolient, vt l. j. ff. eo. tñ si verò titulo marit* vēdat vxori, talis vēditio tenet. Ego vltra istud fundamentum corroboro opi. Bal. de eo quod multùm solēniter, & in fortioribus terminis consulendo tenuit Alex. in cōsi. xviij. inci. consideratis his, quæ in themate nar-
4 rantur. in iij. vol.* vbi voluit, ꝙ si pater in testamēto confiteat̄ se habuisse, & recepisse centū à filio suo spurio, licet talis confessio tāquam suspecta non teneat, vt superius est dictum: tamen istud est verum, & procedit, nisi aliqua verisimilitudo sit pro filio, ꝙ apud eum potuerit esse illa quātitas pecuniæ: puta quia habebat in bonis, vel faciebat aliquod exercitiū, per quod verisimiliter potuerit superlucrari illā quantitatem, quā pater cōfitetur habuisse; qa tunc talis cōfessio valida est, quoniā secūdum eū vna p̄sumptio tollit aliā, iuxta l. diuus. ff. de in integ. resti. & c. literas. de p̄sump. & pro ista sua opini. adducit notabilē decisionē Saly. ī l. si pater. C. de cōtrahē. emp. vbi dixit se aliàs habuisse de facto consulere,
5 * ꝙ si maritus emat fundū pro vxore sua absente, & p̄tiū, qđ soluat, cōfiteatur se soluere de propria pecunia vxoris, licet sit p̄sumptio, ꝙ talis cōfessio emanauerit animo donandi. q̄ donatio inter eos est p̄hibita, vt toto tit. ff. & C. de don. inter vi. & vxo. & c. fi. extrà eo. tamē si apparet ex aliqua verisimili præsumptiōe, ꝙ vxor aliūde potuerit habere dictam pecuniā, tūc est secus. & ita etiā est secundū Alex. de mēte Cy. in l. fi. de sacro san. ecc. Secūdò adducit decisionem Ang. in cōsi. secundū eū chij. inci. pater emit domum pro se & filijs. vbi
6 vult,* ꝙ licet cōfessio facta p patrem cōtinentē se habuisse pecuniā à filijs suis, talis cōfessio sit suspecta, qa p talem

lem cõfeſsionẽ præſumitur donatio, quæ prohibita eſt inter patrẽ & filiũ in poteſtate patris exiſtẽtem: vt l.ij. C.de inoffi. donat. & l. donationes quas parẽtes.C.de dona.inter virum & vxo.& per Doc.ĩ l. frater à fratre. ff.de cõdi.inde.tamẽ ſi tẽpore dictæ cõfeſsionis paternæ, filij erãt in aliquo eorũ exercitio, ꝙ veriſimiliter potuerint dictã pecuniam,de qua in cõfeſsione, ſuperlucrari ex ſua induſtria:tũc ſufficeret dicta cõfeſsio,per no.per glo.Cy.Bar.& alios in l.cùm oportet.in pri.C.de bonis, quæ lib. & iſtas deciſiones refert, & ſequitur præſtãtiſsimus Doc. & ꝓceptor meꝰ in canonibus do.Phil.Decius in ſuo cõſi.xcvj.incip.viſo pũcto,& cõſideratis obiectionibus: verſ.nec obſtat, quòd talis cõfeſsio. quãto ergo fortius dicendũ eſt in caſu noſtro, ꝙ ſi filius ſpurius emat à patre,& actualiter ei pretiũ ſoluat, & dictũ pretium veriſimiliter potuerit aliũde habere quàm à patre ſuo, ꝙ talis contractus valeat & teneat. Secũda cautela eſt, quòd quãdo vis relinquere filio tuo ſpurio,nõ dicas inſtituo,vl relinquo talẽ fundũ Sẽpronio filio meo: qa ſi cõtingeret te nõ habere vxorẽ,& nũquàm habuiſſe,vel habere,ſed à paruo tẽpore citrà,ex ipſis verbis cõprehẽderetur,illũ Sempron iũ eſſe filiũ tuum ſpuriũ,vel aliter incapacem:& ſic per iſta verba inſtitutio, ſeu legatum redderetur nullũ: ſed dicas,qualiter inſtituis, vel relinquis talem rẽ Sẽpronio, filio talis mulieris, vel alio modo taliter ipſum ſpecifica, ꝙ clarè cõſtet de quo Sẽpronio intelligas,iuxta l.duo ſunt Titij.ff.de teſta. tut.qa ſi aduerſarius nõ probabit,illũ Sẽproniũ eſſe filiũ tuũ ſpuriũ,ꝙ à cõmuniter accidẽtibꝰ, cũ magna difficultate põt probari, inſtitutio ſeu legatũ valebit. ita docẽt Bald.Pau. de Caſt.& Alexan.in l.& ſi peperce rit.quæ eſt in l.iij.ff.de lib. & poſth.

a Cõfeſsio. *Aduerte in hoc:quia licet cõfeſsio mariti, ꝙ emerit fundũ de pecunia uxoris ſuſpecta ſit,ꝓpter donationẽ quæ inter uirũ & uxorẽ prohibet: tamẽ ſi ſit uer iſimilis,qa mulier aliũde habuiſſet,attẽditur talis cõfeſsio ꝓpter talẽ uer iſimilitudinẽ.ſic etiã de cõfeſsione patris,qui cõfitetur habuiſſe à filio in poteſtate, licet ſit multũ ſuſpecta,tñ ſi uer iſimilis ſit,quia filius erat in aliquo exercitio,& lucrabatur,illa cõfeſsio iuſtificat. ita cõcordãt Ang.in cõſi.cliij.pater emit fundũ.& Alex.in cõſi.xviij.cõſideratis his li.iij.quæ cõſilia allegat,ſup quibus fundata eſt præſens cautela,d.Phil.Decius,à quo hauſit dõ.Tho.in cõſi.ſuo xcvj.uiſo pũcto, & cõſideratis obiectionibus. quod eſt elegantiſsimũ & quotidianũ cõſiliũ.*

Cautela ad interrogandũ teſtẽ, de ratione ſui dicti, & quòd ad talẽ interrogationẽ ipſe teſtis non aduertat. XLII.

1 *Teſtis dictum nihil ualet, niſi ſui dicti rationem concludentem aſsignauerit.*

2 *Statuto,uel à principe ſi alicui poteſtas data fuerit,quòd de iure & de facto, & abſque ſolennitate aliqua procedere poſſet,an teſtibus nõ reddentibus rationem dicti ſui,uel etiam malam,credere teneatur.*

3 *Teſtis uerboſus eſſe non debet.*

TESTIS ᵃ interrogatus, vt aſsignet rationem ſui dicti, ſi eam & concludentem neſcit aſsignare,dictum ſuum nihil valet: vt nota. gloſſ.in l.ſolam.C.de teſti. & glo.in c.cum cauſam quæ inter Archiepi-

scopum in verbo,de causis.extrà eo dem.& glo.in §.solã.iiij. quæsti.iij.
a Nam testis nõ reddẽs rationẽ sui dicti interrogatus, dicitur deponere nõ tanquã homo,sed tãquàm pecus. secundũ Bal.in repe.l.edita. in xvij. col.ver.interdũ cõtingit.C.de eden. adeò ꝙ voluit Spec.ꝙ talis testis interrogatus, vt suprà: si rationẽ & cõcludẽtem nesciat assignare, tale suũ dictũ nõ faciat neq; præsumptionẽ. ita Specula.in titu.de teste. §.j.versi. sed nunquid sufficit ad præsumptionem.quã decisionẽ sequitur Ro. in l.j.in princi.ff.de oper. no.nuncia.licet do. Abb.in d.c. cùm causam quæ inter Archiepiscopũ.in ij.col.de testi.dicat istud esse arbitrariũ iudici, per text.in l.iij.ff.de testi.ibi,tu magis scire potes quanta fides, &c.nam ista assignatio rationis dicti est tãtæ
2 importantiæ, *quòd licet esset data per principem,vel statutum potestas alicui,quòd posset procedere, & de iure & de facto,& absque aliqua solennitate,tamen propter hoc nõ posset credere testib* nõ reddẽtibus rationem sui dicti,vel reddẽtibus malam, quando fuissent interrogati,vt not.dixit Bald.in l.solam. in fi.C.de testi.imò quod est plus,nõ posset cõsuetudine, vel statuto induci, quòd credatur testibus non reddẽtibus rationem sui dicti,vel reddẽtibus malam, vt volunt Ioan.And. & domin. Anto.in c.j.de appellatio.& Alexan. in consil.iij.incip.in causa & lite vertente inter Abraam.in vlt. col.versi. & iuxta prædicta dicit Bal.in ij.volumine.si verò testis non interrogatus nõ assignat dictã rationẽ,tamen suũ
3 dictum bene valet: quia non debet esse verbosus: vt not. in gl.superius in princi.allegata:& vt no.glo.& ibi scribentes,in c.sicut.de re iudicata. nisi in quibusdã casib*, in quibus testis siue interrogatus,siue non,tenetur reddere ipsam rationẽ, aliàs sua depositio nihil valet. de quibus habetur per dominũ Iaso.in l.cũ hi. §. vult igitur. ff. de transactio. & per Doct.præsertim per Felyn.in præallega.c.cũ causam.de testi.Multoties modò euenit,& præcipuè in testib* rudibus,prout sunt rustici,mulieres, & similes personæ idiotę:quòd si in suis depositionibus nõ interrogãtur de ratione suorũ dictorũ,nec ipsi eam reddũt:si verò interrogantur, à cõmuniter accidẽtibus eã assignãt: & sic vtroq; casu sua depositio venit esse valida: quia si non interrogantur de ratione,valet dictũ suũ,vt superius dixi:si verò interrogantur,ipsam assignant. Stãte ergo hoc, pulchrum esset videre, nũquid esset aliquod remediũ & cautela, ꝙ ista interrogatio fieret testi,scilicet ꝙ ipse testis ad eã nõ aduerteret: & sic quo ad te sit satisfactũ,ꝙ dicta interrogatio de ratione fuerit facta, ipsi verò testi nõ,quia ipse ad eam non aduertat.ad quod respõdeo quòd sic.Cautela ergo est,quòd facias,ꝙ notari*, qui habet ipsum examinare, in principio examinationis fiendæ, faciat testi vnum quæsitũ hoc modo: dicas mihi quid scis in tali causa,vel super tali negotio: quia si posteà testis de omni eo,quod dicet,non assignabit rationem,licet aliter de ipsa ratione nõ interrogabitur, talis sua depositio nõ tenebit: qa testis interrogat* per iudicẽ,& pari ratione per illum qui habet potestatẽ examinandi hoc modo, dicas quid scis super tali negotio,

gocio, intelligitur etiã implicitè interrogatus de causa scientię, adeò quod si aliter posteà non interrogatus, nõ reddet causam ipsius sciẽtię, talis sua testificatio non tenebit. istud fuit mirabile d. Bal. in d. c. cùm causam quæ inter Archiepiscopum. in antepenu. col. versi. sed pone iudex interrogat. cum quo transit ibi Felyn. in ij. col. versicul. adde secundùm Bald. hic. & quam decisionem sequitur do. Ias. in l. cùm hi. §. vult igitur. in ij. col. versic. adde etiam prædictis. ff. de transaction. vbi dixit istud dict. Bald. esse singulariter notandum. sequitur Socin. in suis regu. & fallen. reg. xlj incipiente, testis dicti sui.

a Nõ reddẽs. *Sed quid de testibus imperfectè cõnectionẽ partiũ narrãtibus, an probẽt? dic quod nihil probãt. gl. est ordin. in l. Lucius. in uer. habere debeãt. de his, qui not. infa. per Lud. Ro. in cõs. suo eccx. quod inci. quo ad septimũ. circa fi. ibi, nũc igitur est consequens. An autẽ dictũ unius testis alius suppleatur per aliũ, tex. est nota. quẽ ad hoc sæpe alleg. Bal. in l. si quis ex argentarys. in §. cogẽtur uer. quid enim. ff. de eden. quẽ allegat etiã Ro. in cõsilio suo cexc. ibi, et si dicatur. circa fin ipsius cõsilij.*

Cautela pro illo, qui promisit factum alienum sub pœna, si illud non potest adimplere, ut euitet pœnam. XLIII.

1 *Promissio facti alieni, licet teneat quãdo pœna interuenit, ex quo factũ promittitur, quod in promittentis potestate non consistit, promittens faciendo id quod potest, pœnam promissam euitare potest.*

2 *Pœnam difficultas excusat.*

3 *Factum alienum sub pœna quãdo quis promiserit, pœna non committitur, si promissor quãtùm in eo fuerit fecerit.*

ANNO præterito euenit hic Paduæ, quòd quidam rustici vulnerauerũt quosdã alios, propter quę vulnera orta fuit inter eos maxima inimicitia: tandẽ medio amicorũ facta fuit recõciliatio, & vnus de dictis rusticis promisit alteri sub pœna certæ quãtitatis pecuniæ, quod faceret, quod quædã sua neptis, quæ habebat certa bona paterna, cũ esset nubilis annis, acciperet in maritũ quendã filiũ illius, qui stipulabatur pœnã contigit posteà, quod illa puella facta maior cõclusiuẽ noluit satisfacere volũtati patrui, quo casu, iste patruus erat valde anxius propter pœnã, in quã debebat incurrere, matrimonio nõ sortiente effectũ: & tantò magis, quod aduersarius quotidie minabatur, quod volebat ab eo dictã pœnã exigere. tũc cùm in præsentia mea casum prædictũ narraret, dixi ei, quod deberet ire, & adhibere omnẽ curã & diligentiam quam poterat, ad hoc, vt illa sua neptis contraheret illud matrimoniũ: & tũc adhibita tali cura & diligẽtia, nollet posteà amplius de dicta pœna dubitare, licet matrimoniũ nõ sequatur, sed aduerteret taliter nego tiari, quod posset illã diligentiã, si opus esset, probare. ista est decisio do. Abb. post Ant. de But. ibi, in c. gemma. de spõ. vbi in terminis mouet quæstio. nostrã. Titius promisit sub pœna, quod Berta contrahet matrimonium cum Sempronio: Titius fecit tãtùm quãtùm in eo fuit, vt matrimoniũ sequeretur: concludit, quòd pœna nõ committitur. & ratio istius pulchræ decisionis est, * quia licet promissio facti alieni teneat quando pœna interuenit, vt not. in §. si quis alium. innacto §.

cto §.versa vice. Instit. de inuti. stipu.& in l.stipulatio ista,habere licere.in princi.& in §.quæsitũ. de verbo:ũ oblig.tamen ex quo promittitur factũ,quod nõ cõsistit in potesta te promittẽtis, sequitur quod ꝓmittẽs faciẽdo omne id qđ pot,debet e-
2 uitare pœnã ꝓmissam.* Quia regula est,ꝙ difficultas excusat à pœna:vt est text.in l.si vehenda. in fin. ff.ad l. Rhod.de iac.& in l.ij.ff.si quis cau.& no.Bar.in l. cõtinuus. §. illud inspi-
3 ciendũ.de ver.obl.& istã opi.* ꝙ quĩ qs ꝓmisit factũ alienũ sub pœna, ꝙ pœna nõ cõmittatur,si promissor fecit quantum in eo fuit.tenuit Fede. de Sen.in cõsilio cxxij. quod fuit cõsiliũ Io.Palariẽsis,inci.Martinus promisit se facturũ.tenuit do.Abb.in c. significãtib*.in fi.p gl. ibi de offi.de leg.Frãc.de Are.in l. si ita stipulatus fuero,te sisti. §. possum. de verborũ oblig. vbi nõ obstãte sua impugnatione,quã ibi facit,dixit, ꝙ ista opi. est cõmunis,& ꝙ in practica seruaretur.idẽ Frãc.de Aret.in cõsi.cxlij.incip.ex facto proponitur ꝙ illustris & excelsus princeps Frãc. Stortia dux Mediolani,in iiij.col.versi. venio igitur ad primum. tenet Felyn. in c. ex rescripto. in vj.colũ. versiculo,& not.quòd promittẽs factũ alienũ.extrà de iureiur.licet do.Ias. in d.l.stipulatio ista, habere licere. in vj.columna, versiculo,sed iuxta hoc cadit solennis & vtilis dubitatio.ff.de verborum oblig. teneat opi. contrariã, dicens,ꝙ si casus accideret,ꝙ ita cõsuleret,scilicet ꝙ ille,qui promisit factum alienũ cũ pœna,licet adhibuerit omnẽ diligentiã ad hoc, vt factũ promissum sortiretur effectũ, quòd si non sortitum fuerit,promissor nõ euitet pœnam. est bene verũ, quòd fatetur, ꝙ omnes Canonistæ tenent primam opin. & quòd ab eo nemo discrepat.sis ergo cautus tu,qui promisisti factum alienum sub pœna, ꝙ facias quantùm potes,vt factum adimpleatur,si vis pœnam euitare.

Cautela,ut prælatus non perdat sua beneficia propter homicidium commissum. XLIIII.

1 *Beneficia sua perdit prælatus, qui homicidium committit.*
2 *Beneficiorum priuatio,an ipso iure fiat uel sententia requiratur.*
3 *Papa cum homicida uoluntario,an dispensare possit,cũ de iure diuino prohibitum sit.*
4 *Regularitas omnis de iure diuino, non autem positiuo introducta est.*
5 *Membri mutilatio ad irregularitatem contrahendam cum homicidio a pari procedunt.*

1 CANONICIS* constitutionibus cautum est, quòd prælatus cõmittens homicidiũ perdat sua beneficia:vt c.j.de homic.& c.j. & c.finali,de tẽpo.ordin.& c.si episcopus. & c.si quis homicidiũ.j. distinctiõe. iũcto c.si quis amodò. cum sequẽti. lxxxj. distinctio. & istud habet locũ & procedit,etiã si homicidiũ fuisset perpetratũ in personã vnius Iudæi, vel alterius infidelis:vt l. distinctione,clericum.cum sequent. & vt etiã not. Geminia. post Archidiac. ead.
2 distinctio.minor.* Sed dubitatur,an talis priuatio beneficiorum fiat ipso iure : an verò requiratur sententia. Et cõmunis opinio est, quòd veniat priuandus per sententiam, quia antequàm priuetur, iustè tenet & possidet sua beneficia,dicto homicidio non obstante:prout originaliter tenuit

nuit Inno. in c. cùm nostris. de concessio. pbē. vbi etiā hoc tenet Imol. in xvij. col. ver. secūdò etiā no. quòd propter homicidiū, tenēt d. Abb. Io. de Ana. & Felyn. in c. inquisitionis. in prin. de accu. Io. de Ana. in c. ij. in ij. col. ver. facit etiā iste text. de cleri. pug. in duel. & in c. fi. in j. col. de homi. do. Abb. in c. q̄relā. ī ij. co. de iureiu. Bal. in l. cū fratrē. in iij. co. ver. circa instrumentū vnū scias. C. de his, quibus vt indig. vbi expressè dicit, q̄ notoriū nō habet vires ad aliquē deponēdū, vel priuādū, nisi sequat̄ sentētia depositionis, vel priuationis: & ideo licet aliq̄s prælatus sit notoriè criminosus, nō tamen ꝓpter hoc est depositus ipso iure: etiā si sit homicida. allegat Innoc. in d. c. cū nostris. de cōcel. præbē. & ista in effectu est cōis opi. quā cōem dixerūt Io. de Ana. & Fely. in d. c. inquisitionis. in prin. de accus. Tu ergo p̄late, qui cōmisisti homicidium, ꝓpter quod si cōtra te procedet̄ priuaberis tuis beneficijs, quomodo facies ad hoc, vt ea retinere valeas: & si nō p directū, saltē per indirectū? Dic q̄ cautela est, q̄ perpetrato illo delicto, inuenias aliquē tuū amicū fidelē, & ei renūcies dicta tua beneficia, hoc secū tacitè acto, q̄ ad omnem tuam requisitionem debeat similiter tibi ipsa beneficia resignare: quo sic facto, videas posteà, quādo tibi videbitur aliqua bona via impetrare dispēsationem à summo Pōtifice, vt nō obstāte homicidio, vel tali delicto, possis esse capax beneficiorū: quam facilè, si habebis ingenium, obtinebis, petendo eam non super beneficijs acquisitis retinēdis, sed tantummodò super acquirēdis: qua obtēta, posteà facies, q̄ ille tuus amicus resignabit tibi illa tua beneficia, & hoc modo frueris eis. Et ista cautela, vt intelligo, multū frequētatur Romæ. * Et si dices, quæro à te, 3 Papa potéstne dispēsare cū homicida præsertim volūtario, cū scit, q̄ dispēsatio cū homicidia volūtario sit de iure diuino: vt tenet gl. in c. sicut dignū. de homi. & sentit expressè gl. xxj. distin. in summa. & vt firmant do. Abb. & Io. de Ana. in d. c. ad audiētiā. eod. ti. de homici. per illud dictū Domini, versus Dauid, Nō ædificabis mihi templum, quia vir sanguinis es. vt habetur j. q. vij. si quis omnem. & de cōse. dist. j. c. j. ergo Papa nō poterit talem dispēsationē facere: qa ipse nō dispēsat cōtra legē diuinam: vt xxv. quæst. j. sunt quidā. nam inferior nō potest tollere legē sui superioris, vt c. cùm inferior. de maior. & obe. & Cle. ne Romani, de elec. quia respōdeo, quòd prædictis non obstantibus, Papa potest dispensare cum omni homicida, siue casuali, siue voluntario: 4 a * quia omnis irregularitas est introducta de iure positiuo, nō autem de iure diuino: pro vt tenet Inno. in d. c. ad audientiam. de homi. & in c. nisi cū pridē. super verbo irregularitatis. de renū. & ibi latèlmo. vbi respōdet̄ ad illud dictū, nō ædificabis mihi templū, &c. tenet do. Abb. in c. ego enim. in fi. de iure iur. Cardi. & Ioā. de Ana. in c. petitio. de homi. cū alijs cōcor. de quibus p Fely. in d. c. ad audiētiā. nā & Moyses ex ꝓposito homicidiū cōmisit, nā Aegyptiū interfecit, & in arena eū obruit: vt xxiij. q. iij. nō inferēda. & de pœ. dist. ij. c. & cognouerūt. §. item opponitur. & tamē ædificauit

templũ:vt de cõſe.diſtin.j.in prin.& fuit magnus ſacerdos:vt c per venerabilem,qui filij ſint leg.ſimiliter & Paulus præbuit auxiliũ lapidantibus Stephanũ,vt habetur in actibus apoſtolorum.c.vj.& ſimiliter Petrus mutulauit auriculã Phariſeo,vt habetur in dominica paſſione. quæ mutila-
5 tio mẽbri,*quo ad cõtrahendã irregularitatẽ,à pari procedit cũ homicidio: vt no gl.in Cle. vnica,in verbo. mutilet.de homi.& Ioã.de Ana.in c. j.in ij.col.de cleri.pign.in duel.tamen ipſi Petrus & Paulus fuerũt primi fundatores eccleſiæ:vt c.fundamenta.de electio. in vi.& ſimiliter inter apoſtolos principatum obtinuerũt:vt ij.q.vij.beati Petr.& Pau. Sis ergo cautus tu prelate,quãdo cõmiſiſti homicidiũ,vel aliud delictũ, ꝓpter quod venis priuandus tuis beneficijs,ſi de tali priuatione dubitas, vt vtaris remedio,de quo ſuprà.

a Quia omni. *An poteſtas diſpẽſandi ſuper irregularitate cõceſſa à Papa,alicui duret poſt mortẽ Papa,dic quòd ſic.uide Fed.de Se.in cõſi.ſuo lxxviij. quia ſemel gratia facta per Papam in perſona aliqua,non expirat per mortẽ Papa.caſus eſt in c.ſuper gratia.de offi.dele.li.vj & quando canonice eſt ſemel facta diſpenſatio,ex ſuperuenienti facto nõ retractatur.uide in c.ex tua. de fil presby.& eſt ibi caſus.*

Cautela,ut teneat impetratio ecclesiæ patronatæ,licet de iure patronatus laicorum,non ſit facta mentio. XLV.

1 *Iuribus patronatus laicorũ,Romanus Pontifex literis ſuis nullo pacto praiudicare intendit.*

2 *Impetratio eſt ipſo iure nulla,ſi quiſpiam à Papa impetraret aliquam eccleſiam,de iure patronatus laicorum expreſſè mentione non facta.*

3 *Beneficium ſi epiſcopus conferrat intra tempus patroni, & patronus intra tempus iuris aliquem non præſentet, & alius poſtea illud beneficium à Papa impetret cum clauſula,ſi non fuerit alteriius quæſitum,quis potior erit.*

4 *Beneficij collatio per ordinarium intra menſem datum,ſi facta fuerit talis collatio,ualet,ſi ipſe expectans non acceptauerit.*

5 *Datã primus ſi nunquàm acceptauerit,promiſſio ſecundo facta intra menſem ualet.*

6 *Patronus clericus licet in præſentando accumulare non poſſit,tamen ſecũda præſentatio ab eo facta de facto recõualeſcit etiam eo inuito,ſi primus ab eo præſentatus ceſſerit.*

SCIENDVM eſt,quòd mens & intentio Romani Pontificis eſt, nolle pręiudicare per aliquas literas à ſe cõceſſas iuri patronatus laicorũ, prout latè firmat Lap.de Caſtellio. in ſua allegat.lxxxv.incip.beneficia vacantia in curia Romana.concludens,quòd reſeruationes beneficiorum,quas quotidie facit Papa,nõ cõprehendũt beneficia patronalia. & inter alia refert Ioã.And.in c.dilectus.de offic.lega.dicentẽ Hoſti.ibi dicere,ſe aliàs vidiſſe vnã bullã Papalem directiuã prelatis Angliæ,q̃ continebat,quòd quãdo Papa ſcribebat pro aliquo beneficiãdo,ſuã intẽtionẽ nõ eſſe velle includere beneficia,in quibus laicus habeat ius patronatus,& ratio ſecũdũ eũ eſt,q̃ prius fuit glo.in c.cùm dilectus.in fi.gloſſ. magnæ:de iure patrona. quia ſi talia beneficia conferrẽtur per Papã, & per alios prælatos,laici retraherentur

tur à fundatione ecclesiarum.subiūgens idem Lapus in dicta sua allega. se vidisse obseruari per Grego.xj.q̃ dum cōtulisset ecclesiam sancti Romuli Florētiæ,nō facta mentione de iure patronatus parochianorum,nō potuit postea obtinere ille,cui fuerat collata.
1 *Et istam regulam,quòd in dubio Papa per suas literas nō intelligatur velle præiudicare iuri patronatus laicorū, tradit etiā Gemi. post alios in cap.ij.in gl.super verbo.collatio.de præbē.in vj.do.Abb. in d.c.cùm dilectus.in fi.de iure patro.do.Cardi.in consilio xcvj.incip. Papa vniuit quādam abbatiam. circa medium versi.quo ad causam secundam.& ista regula est adeò vera,q̃ etiam si in sua supplicatione diceretur,qualiter nonnulli laici solebant nominare vnū episcopum pro rectore,quando ecclesia vacabat, tamen per ista verba nō dicitur facta mentio iuris patronatus.ita Fely.in suo tract.quādo lit.apost.noce.patro.ecclesia.circa prin.Dicēs ita fuisse iudicatum in Rota,tempore Papæ Pauli secūdi,per tres sentētias cōformes, prout affirmabat ille,in fauorē,cui* dictæ sentētiæ fuerāt latæ. Et quòd ista regula sit indubitata,vide p Fel. in d.suo trac.eā pulchrè ampliātem
2 vndecim modis.*Ex quibus apparet, quòd si aliquis impetraret à Papa aliquam ecclesiam non facta expressa mentione de iure patronatus laicorum,quòd talis impetratio nō teneret:imò esset nulla ipso iure,patrono agente de cōtēptu,vt est casus in c.decernimus.ibi.irritā esse nouerit. xvj.q.vij.& vt tenet d.Abb.ī c.illud. circa prin.de iure patro.& in c.ex insinuatione.in secundo notabi.eo.ti. & in c.cū Bertold.in iij.col.versi.ex hoc notabiliter colligitur.de re iud. vbi etiā hoc tenet Fely.in v.col.cum alijs autoritatibus per eū ibi adductis. Et dicūt do.Card.& do.Abb.in d.c. ex insinuatione,quòd institutus in ecclesia patronata intra tēpus præsentandi sine præsentatione patroni,occupator est, & tanquàm occupator remouetur.Modò tu prælate impetrasti vnū beneficiū,seu vnam eccle
a siam,ᵃnō facta mētione iuris patronat* alieni,vel maliciosè:vel ex ignorantia,quo casu,p̄pter vitium surreptionis,talis impetratio est ipso iure nulla:vt superius dictum est.nūquid erit dare cautelā,q̃ tali surreptione non obstante,talis impetratio remaneat firma & valida?Dic quòd posset vti illa,qua vsus fuit quidam anno præterito in diœcesi Taruisina:vt mihi relatum fuit.Quidam impetrauerat à summo Pontifice quandam ecclesiam,sciens eam esse patronatā, non facta mentione de iure præsentandi competenti seniori de quadā casata:qua impetratione obtenta,statim dum ipse esset Romæ,misit Taruisium quendam suum procuratorem ad exequendum duo.Primum ad accipiendam tenutā seu possessionem ipsius ecclesiæ.Secundum ad alloquendum illum, cui competebat ius præsentandi,narrādo ei,qualiter talis impetrauerat talem ecclesiā,ignorās eam esse patronatam,sed post collationem ei factam , sciuit de suo iure patronatus:& licet suæ bullæ Papales amplè loquantur,adeò quòd siue ecclesia sit patronata, siue non,ipse intendit, quòd collatio teneat & valeat. Attamen quòd malè libenter veniret secum ad ali-

quo à

quod litigiũ: ꝓptereà rogabat ip̄m, ꝙ nihil vellet innouare vsque ad aduentũ ſuũ, quem ſperabat debere eſſe intra tẽpus breue. Et tũc ſi ipſe patronus nollet cõdeſcendere voluntati ipſius, cui fuerat facta collatio, ꝙ ipſe faceret totũ oppoſitum, & ꝙ ex nunc ipſe nolebat tangere aliq̃d de fructibus ipſius beneficij, ſed ꝙ dabat licẽtiam ipſi patrono eos percipiendi, & multa alia ſimilia verba, adeò quòd patronus ꝓmiſit expectare aduentũ dicti beneficiati, qui cũ tãtũ diſtulit, quòd fuerũt elapſi quatuor menſes, & ſic tempus datũ à iure laicis ad præſentãdũ: iuxta c. vnicum, de iure patro. in vi. quia nec omnes ſciũt diſpoſitiones iuris: videns iſte patronus illum nõ venire, præſentauit quendã ordinario loci, qui inueſtiuit eum de dicto beneficio: iſtis ſic ſecutis, fuit dubitatum, quæ iſtarũ duarum collationũ deberet præualere, an illa primò loco facta à ſummo Pontifice, licet in ea de iure patronatus laicorum non eſſet facta mentio, an verò ſecũda facta 3 ab epiſcopo loci, poſt elapſum tempus cõpetẽs patrono laico ad prçſentãdum: quæ deberet valere, ſi nõ per viam præſentationis ꝓpter elapſum tempus, ſaltem deberet valere tanquã collatio ordinaria, ꝓut ſonabat inueſtitura. Fuit iudicatũ primã collationem factam à Papa præualere, quia id, quòd dicimus collationẽ eſſe ipſo iure nullã, quãdo eſt facta ſine præſentatione patroni, vt d. c. decernimus. xvj. q. vij. habet locum & procedit patrono cõtradicente, ſec* autem ipſo cõſentiẽte expreſsè, vel tacitè: & tacitè intelligit̃ cõſenſiſſe, cũ non præſentet aliũ intra tẽpus iu 4 ris, cũ tũc ſit ſublata poteſtas agẽdi de cõtemptu, quæ durat, donec durat poteſtas præſentandi: nã elapſo tempore iuris, nõ poteſt dici cõtemptus, ſed potius, quòd ipſe ius ſuum cõtempſit. ita ſignanter in terminis tradit Fely. in d. ſuo trac. quãdo lit. apoſto. noce. patro. eccle. in vndecima limitatione. allegãs ita tenere d. Cardi. in Cle. j. in xv. col. ver. ſed poſt longam cogitationẽ defendo partem Plebani. de ſup. negligẽ. præla. & do. Abb. in ſua diſputatio. incipiẽ. Augerio. in fin. ſecũdi dubij, verſic. aut patronus neq; cõſentit &c. ſubiungẽs Felyn. iſtas duas autoritates do. Cardi. & Abb. ſe plurimi facere, quoniã ſæpius ſecundũ eas cõſuluit, & obtinuit. quã opi. tenet idẽ Fely. in c. cũ Bertoldus. de re iudi. in iij. col. verſicu. tertiò aduerte. vbi dicit hoc eſſe bñ guſtãdũ. & in v. col. verſi. quartò limita. & in c. cũ ex officij. in antepenul. & vlt. col. de p̄ſcr. & ita etiã voluit do. de Rota, in ſua deciſio. ccccc xxviij. inci. nota intra tẽpus patroni. in anti. cõcludẽtes, * ꝙ ſi epiſcopus cõfert beneficiũ alicui intra tempus patroni, & patronus intra tẽpus iuris nõ prçſentet aliquẽ, & ali* poſteà impetret à Papa illud bñficiũ cũ clauſula, ſi nõ fuerit alteri ius quçſitum, quòd iſtorum potior erit ille, cui fuerit per epiſcopum collatum dictum beneficium: diſtinguẽtes tamẽ, an epiſcopus contulerit ipſum beneficiũ tanquàm deuolutũ, an verò ſimpliciter iure ordinario, primeuo, & originali: vt ibi p eos. & quòd iſta opi. ſit vera, bene facit, quòd notabiliter voluit do. Abb. in d. c. cũ ex officij. in vlti. col. de præſcri. dicens, *quòd ſi facta eſt collatio per ordinarium

nariũ intra mensem datũ expectantibus, iuxta cle. vnicã, de cõcess. prębẽ. ꝙ talis collatio valet, si expectans nõ acceptauit: volens similiter ꝙ valeat collatio facta per ordinariũ de beneficio, tanquàm deuoluto, licet deuolutio sequatur post collationẽ. Secũdò bene facit decisio Ro. ccccxxij. incip. nota primus & secũdus. in an-
5 ti. vbi cõcluditur, *ꝙ si primus data nunquàm acceptauit, prouisio facta secundo, intra mensem valet. Tertiò adduci potest alia decisio Rot. decisio. dcccxlv. incip. patronus clericus.
6 in antiquis. *vbi dicitur, ꝙ licet clericus patronus nõ possit accumulare in pręsentando, vt habetur in c. cũ autẽ. de iure patro. tamẽ secũda pręsentatio facta ab eo, de facto reconualescit etiã eo inuito, si primus ab eo præsentatus cedat. Quartò ista opin. potest cõprobari per regulã cancellarię Inn. viij. quę est penult. in regulis expectatiuarũ. quæ incipit, Itẽ idẽ sanctissimus dominus noster, suorum prædecessorum &c. volens, ꝙ si minus prærogatiuati acceptent ante magis prærogatiuos, ꝙ acceptatiões suæ tenent, si posteà ipsi magis prærogatiuati nõ prosequant᷑, vel nõ publicent acceptationes suas. Et intellexi, ꝙ ista eadẽ quæstio fuit anno pręterito ventilata in Rota, & ꝙ ita fuit iudicatũ, dum ista quæstio verteretur inter duos Ferrariẽses. Tu ergo prælate teneas ista menti, quia si valebis ea practicare, poterũt tibi afferre non mediocrem vtilitatem.

a Non facta. *Impetrans an debeat narrare qualitatẽ beneficij, quod impetratur, ne impetratio subreptitia videatur: dic ꝙ sic. not. d. Io. An. in c. cũ cui. de praben. li. vj. in Nouel. & in eodẽ, de rescri. in c. in nostra. et in decisionibus Rotæ. iuxta modernũ ordinem in cccxij. vide in cõsi. d. Lud. de Rom. ccclxij. quod inci. quo ad primũ articulũ, in quo quæritur. ibi, quo ad tertiũ, in quo quæritur an bull.*

Cautela pro iudice ad obuiandum calumnijs, petentium dilationes animo differendi iudicium. XLVI.

1 *Dilatio ad producendũ suos testes absentes, per iudicem concedi debet.*
2 *Testes quotiescũque aliquis in iudicio producit, tenetur ei expensas facere, et omnia necessaria subministrare.*

SAEPISSIME litigantes volentes differre iudiciũ, cõparẽt corã iudice, vel immediatè post litis contestationẽ, vel post primã dilationẽ habitam, dicentes se nõ posse probare de iuribus suis, ex eo ꝙ testes sui sunt in partibus longinquis, idcirco petunt dilationẽ cõpetentẽ, quę nõ potest esse nisi longa ad producen-
1 dũ dictos suos testes absentes: *quæ quidẽ dilatio debet per iudicẽ cõcedi: vt habetur in §. & quoniã. in authen. de testi. & in l. iudices. cum ibi nota. C. de fide instrum. Tu autẽ iudex, qui habes suspicionẽ, ꝙ talis dilatio, quæ petitur, animo petatur ca-
2 lumniandi, & protelandi iudicium, si vis tali calumnię obuiare, cautela est, quòd si illi testes, quos pars asserit absentes, sint secundùm assertionem partis in aliquo loco illius prouinciæ seu illius territorij, quod regis, ꝙ tunc dicas parti petenti dilationem ad producendum dictos testes, quòd eam sibi concedas, & eos citabis, & per competens temporis spatiũ eos expectabis, sed in primis & ante omnia deponat pecuniã pro

expen

expensis ipsorũ testiũ, quas facient in veniendo, stando, & redeundo:
2 *nam quotiescunq; quis in iudicio producit testem, tenetur ei facere ex pēsas, & subministrare omniā necessaria: vt no. in l. quoniā liberi. C. de testi. & in l. eos. §. si quis autē. C. de appel. & iij. q. iiij. §. venturis. & c. statutũ. §. penul. de rescr. lib. vj. vbi expressè tex. loquitur de expensis fiendis in veniendo, stando, & redeũdo, quia officiũ suũ alicui non debet esse damnosum: vt c. cùm non deceat. de electio. in vj. & c. magnæ. de voto. & isto casu, si iudici videtur, pōt, vt superius dictũ est, dicere parti asserenti se habere testes absentes, citabo eos & expectabo, sed depone ante omnia pecuniā pro expensis, quas facient in veniendo, stando, & redeundo: & tunc ipsa pars forsitan causa nō exbursandi tantā pecuniā, cessabit à prędicta calumnia: quia si recusabit ipsam pecuniam depōere, nec tu teneberis dare dilationem ad producēdos ipsos testes. Ita singulariter dixit glo. in dicto c. statutũ. §. a penulti. de rescrip. lib. vj. quā refert & sequitur domin. Arch. post alios in capi. constitutos. de fideiusso. & Pau. de Cast. in l. interdum. ff. de iudic. Secunda cautela est, si dubitas, ꝙ dilatio, quæ tibi petitur per vnam ex partibus, fiat causa calumniādi, & causa differendi negotium: si vis tali calũniæ obuiare, facias ei vnam cōminationē, cũ sit, quòd firmissimè tenes quòd illam dilationem petat causa litem in longum protrahēdi, si per dictos testes, quos asserit esse absētes, nō probabit intentionem suā, quòd mulctabis eum in tanta quātitate pecuniæ, quòd facere poteris, ea postea non probante: quo casu, forsitan metu mulctæ cessabit & à calumnia. ita pulchrè docet Pet. de Anch. in d. c. cōstitutus. de fideiusso. quem ibi refert & sequitur Imo. in vlt. col. versi. alia cautela esse potest. dicens istud dictũ esse menti tenendũ, & quod in practica sæpe occurrit: ꝙ dictum etiam referunt, & approbādo magni faciunt Alexā. in vlti. col. & do. Ias. in pen. in l. j. ff. si quis ius di. non ob. & Alex. in l. filiasfamilias. §. diui. circa fi. de legat. j. & do. Lancel. Decius. in d. l. interdũ. ff. de iud. appellans hanc elegantem cautelam.

Cautela pro iudice ad euitandũ pœnā statuti, quando intra tēpus limitatũ nō potest determinare causam. XLVII.

1 *Sententia ista an ualeat, cōdemno, uel absoluo, prout quisque ex actis est condemnandus, uel absoluendus.*

PLERVNQVE p statuta locorum cautũ est, ꝙ iudex nō determinans causam intra tale tempus, cadat in talē pœnā: quo casu postea cōtingit, ꝙ iudex a aut per negligentiam, aut aliquo negotio detentus, intra tēpus à statuto taxatum nō vidit acta: & tunc salua cōsciētia, non potest suā sententiā ferre, imò si vellet iudicare ipsa cōscientia postposita, posset taliter pronunciare, ꝙ faceret litem suā, iuxta no. in l. fi. C. de pœn. iudi. qui mal. iudica. & in l. cùm prolatis. ff. de re. iudi. si verò nō sententiat intra tēpus debitum secundũ formam statuti, cadit in pœnā: quomodo ergo faciet iudex, quando nō vidit processum, euitare pœnam statuti? Dic quòd cautela est, quòd non pronunciet in hunc modum, Condēno & absoluo, prout quisq; est condemna

demnandus, vel absoluẽdus ex actis:
1 *quia ista sentẽtia hoc modo prolata, valet & tenet, & satis dicitur esse certa, ex quo ex actis potest certificari: iuxta no. in l. iij. C. de sen. quę si. cer. quan. proter. & per Innoc. in c. ij. de liber. obla. & isto casu, per huiusmodi sententiam, iudex euitat pœnam statuti. ita not. dixit d. Abb. post do. Anto. in c. pe. circa fi. de iudic. vbi etiam Fely. in penul. col. & Bal. in l. ait prætor. §. si iudex. ff. de re iudi. dicens hanc cautelã esse pro iudicibus imperitis, vel non habentibus tempus deliberandi. ponit idẽ Bal. post Ias. Bul. in l. cũ iudex. C. de sent. & in l. si de meis. §. fi. ff. de arbitr. dicens, quòd in illa ciuitate ita fecit quidã collateralis, qui absoluit absoluẽdũ, & condemnauit condemnandũ, prout ex actis apparebat. Sequitur dom. Lancel. dicens, hunc esse singularem modum, in l. nõ quemadmodum. ff. de iudi. Secunda cautela est, ꝙ absoluat partes ab obseruatione iudicij, iurãdo de causa sibi nõ liquere: quia hoc modo similiter euitabit pœnam à statuto impositam. ita pulchrè voluerunt Angel. Pau. de Cast. & Alex. ibi, ĩ prin. in l. si vni. aliàs incipit, Põponius. ff. de re iudi. Ange. & Alexã. ibi, in iij. colũ. in l. ait prætor. §. si iudex. ff. eo. Angel. & Paul. de Castr. in d. l. non queadmodũ. ff. de iud. Baldus in c. j. §. sancimus. versic. sed hic incidenter quæritur. quo temp. iudi. inue. pet debe. in vsib. feudo. Tamẽ ista cautela est intelligẽda, iuxta ea, quę habentur per Bart. in l. properandum. §. & si quidem. in iij. opposi. C. de iudic. & in d. l. si. de meis. §. fi. ff. de arbi. scilicet quando ipse iudex non posset redargui de culpa, secundùm Alexand. in d. §. si iudex. & Felyn. in cap. pe. de iudi. & in c. causam matrimon. j. de offic. de leg. propterea prima cautela est tutior.

a Quod ind. *An iudex possit cõueniri, si eius negligentia debitor pupillus aufugit, uide d. Lu. Ro. in cõsi. suo cclvij. quod incipit, ex tribus cõcluditur. Et q̃d si iudex exp̃ssè habeat relationẽ ad acta, & ex actis, ad qua habet relatio apparet de errore iudicis in sententia, an talis sentẽtia sit nulla? Dic q̃ sic, secundum communẽ cõclusionẽ. unde per d. Alexan. in consi. cxxvij. in j. lib. consiliorum, ibi, quod autem dicta sententia &c.*

Cautela, ut primus emptor præferatur secũdo, quãdo secũdo res prius fuit tradita. XLVIII.

1 *Vendat si quispiam rem uni, & posteà ipsam uendit alteri, & prius sibi tradat, secundus emptor ipsius traditionis uigore, emptori primo præfertur.*

2 *Vendat si quispiam rẽ alicui, & ei cũ iuramento promitteret alteri nõ uendere, tamen si posteà eam uenderet & traderet secundus emptor non obstante iuramento, primo præfertur.*

3 *Constitutum precarij à constituto simplici, in quo differat.*

4 *Hypotheca tantam uim habet, quòd dominij translationem impedit.*

1 SI QVIS *vẽdit rem vni, & posteà ipsam vendat alteri, & prius sibi tradat, secũdus emptor vigore ipsius traditiõis præfertur primo emptori: & sic non habet locũ illa vulgata regula, qui prior est tempore, potior est ĩ iure: vt de primo est tex. in l. qui tibi. C. de hęre. vel actio. vendit. & in l. siue autem. §. si duobus. ff. de public. & tex. & ibi per omnes in l. quo

l.quoties.C.de rei.vēdi.& ista regula est adeò vera, q primus emptor p suo interesse nō posset se opponere, vel impedire quominus secūdus emptor in possessionē mitteretur: vt voluit Iacob.But.in l. manifestissimi.C.de fur.quem refert & sequitur Bal.in c.j.in j.col.ver.extra no.in tit. quę sit inuesti.in vsi. feudo. & vlterius est adeò vera, *q si aliquis venderet rē alicui, & ei promitteret cū iuramento alteri nō vēdere:tamē si postcà eā vēderet, & traderet, secūdus emptor nō obstante iuramento prefertur primo:vt in terminis decidit Ioan.de Imo.in repe.c.cū contingat.de iureiur.in j.col.versi.quātùm autē ad ipsam rē.quia iuramētū nō habet vim impediēdi translationē dominij:vt pulchrè tradit Bal. in cōsi.cccxcvij.incipi.inter tres Marchiones.in iiij.parte,licet talis vendens per talē venditionē incidat in pœnā falsi:vt est tex.in l.qui duobus. cū ibi not. ff. de fal.vnde insurrexit cōmunis practica omniū tabellionū, q quādo cōficiunt instrumēta alicuius vēditionis, vtuntur duplici remedio ad hoc, vt primus emptor indifferēter prefer atur secūdo. primū remediū est, q in instrumēto apponunt cōstitutū, videlicet q dictus vēdens cōstituit se nomine ipsius emptoris possidere:quia cōstitutū habet istā vim, q primus emptor præfertur secūdo: prout fuit originalis decisio Guido.de Suza,in l.fi. de sa. sin.ec.& in l.quoties.C.de rei vēdi. quē refert & sequitur Ioan. And. in addi.Spe.in tit.de emptio. & vendi. §.sciēdū.versic.& not.tenet Bald. in Rubri C.de cōtrahen. empti. in xvj. q.Alex.in cōsi.xiiij.incipiē.circa primum dubium, quo queritur nūquid dicta donatio.in fi.in j.volu. & consi.xxv.incipien.visoтestamento condito per Angeluciū. in vlti. colū.in iij.vol.& ratio istius decisiōis est, quia dato q constitutū sit actus fictus, tamen per ipsum trāsfertur dominiū & possessio, perinde ac si verè res esset tradita:vt est text.in l. certè. §.j. versi.propriè possidere videor. ff. de preca.p quē text.ita tenet Bar.& moder.in l.ab emptiōe.ff.de pac.& Bar. in l.interdum. & in l.quod meo. vbi plenè per Alex. ff. de acqui.poss. & Bart.in repe.l.creditores. C. de pig. in iij.col.versi.sed quid si in instrumento.& in viij.col.versi.sed pone, q debitor. *vbi posuit illā notabilē differentiā inter cōstitutū precarij, hoc est, quādo in instrumento dicitur, quē fundū dictus venditor cōstituit precariò nomine ipsius emptoris possidere:& inter constitutū simplex, quando dicitur, quē fundū dictus venditor constituit se nomine ipsius emptoris possidere. Et sic non adiungitur illud verbū precariò: nā primo casu per ipsum constitutū precarij, nō trāsfertur nisi ciuilis possessio.naturalis verò remanet penes ipsum cōstituentē. Secūdò verò casu, scilicet per constitutū simplex transfertur nō solū ciuilis, sed etiā ipsa naturalis, adeò q nuda detentatio solū modò remanet penes ipsum constituentem.quam opinionem sequitur Ang.de Aret.in §.actionū.in materia cōstit.versi.aduertas tamen q aliqui notarij.Insti.de actio. dicens, q vtilius est pro emptore ad hoc. vt in eum transferatur omnis possessio, quòd non adijciatur illud verbum, precariò, sed simpliciter dicatur.

quam

quam rem venditam dictus venditor constituit se nomine ipsius emptoris possidere. sequitur Practicus Papien. in forma libelli, in contractu venditionis, in verbo, constitués ex nunc. vbi ipse dicit, quòd vtilius est, vt quis constituat simpliciter se alterius nomine possidere, quàm precario nomine, sequitur Batho. Cæpol. in suo consil. iiij. inci. visa querela, p ducta per Nicolaum. & d. Ias. licet de prædictis autoritatibus excepto Angel. non faciat mentionem, in d.l. ab emptione. in viij. col. ff. de pac. Secũdum remediũ est, quo vtuntur notarij ad hoc, vt primus emptor indifferenter præferatur secundo, quòd in instrumento apponũt hypothecam, videlicet q pro obseruatione prædictorum dictus vẽdens obligat ipsi emptori omnia bona sua, & præsertim illã rem: quia si posteà alij venderet & traderet, a primus emptor præ
4 ferretur oib* alijs:* quia hypotheca habet tantã vim, q impedit translationem dominij: vt est casus secundùm veram literam Pisanã, in l. si creditor. vbi Bar. ff. de distra. pig. vt no. Bar. & alij in l. ea lege. C. de condic. ob causam. Bart. & mod. in l. si ita qs. §. ea leg. de verb. obl. & Bar. vbi hoc in terminis dicit, in l. qui absenti. §. j. in fi. ff. de acquir. pos. Pone modò, q tu emisti, aliquã rem, quæ res per ipsum venditorem fuit alteri posteà vendita, & prius sibi tradita, & de prima vẽditione nõ fuit cõfecta scriptura, quæ in cõtractu emptionis & venditionis, de necessitate nõ reqritur: vt no. Inst. de em. & vẽdi. in prin. vel si fuit cõfecta, non fuit appositũ, nec cõstitutum, nec ipsa hypotheca: quo casu, p ea, quę superius dicta sunt, secundus emptor vigore traditionis, debebit præferri tibi primo: quomodo facies, ad consequẽdã dictã rem à te primo loco emptã? Dic q caute la est, vt coneris probare, q ipse secundus emptor sciebat primã venditionẽ esse factã: quia dato, q posteà in ipsum per traditionem fuerit trãslatum dominiũ, tñ propter fraudem suam, qua vsus est emendo, cùm sciret primam venditionem, tu primus emptor poteris ipsam rẽ ab eo reuocare per actionẽ ꝑtoriã, competentẽ ad reuocandũ alienata in fraudẽ. ita signanter dixit Bal. in ru. C. de reuo. his, quæ in frau. credi. circa prĩ. & ita similiter tenet Salyc. in d.l. quoties. de rei. vendi. in x. oppo. & ibi clari* Alb. de Rosa. & d. Ias. q allegat text. cũ ibi notatis in l. si ea res. §. fin. ff. de act. empt. & d. Ias. in l. vt ĩter diuinũ. in ix. col. versi. item adde, quòd si aliquis vendit. de sacro. sanc. eccle. vbi dicit. hanc esse elegantem decisionem, & menti tenendam.

a Primus emp. *Quod tamen ille emptor, cui primò res est tradita, licet secundus sit, præferatur in emptione, etiã si tempore venditionis nullum ius habeat venditor. vide per do. Ludo. Ro. in consi. suo cclxx. quod incipit, pro decisione propositi thematis. in prin. Nã emptori primo præsumitur facta traditio, si pretiũ prius soluerit: & ideo præfertur secũdo. Bal. singulariter ĩ c. si facta. si de feu. fue. cõtrouer. inter do. & agn. gl. est in l. siue autem. §. si duobus. ff. de publ. gl. est no. & Bar. in l. fi. C. de sacrosan. eccl. per Paulũ de Cast. in consil. suo ccclxxiij. per Abb. in cap. suggestum. de iure patron. vide etiã per domi. Alex. de Imol. in consil. suo xiiij. quod incip. circa primum dubium. per*

Iaso. in l. ut inter diuinum. sub nume-ro viij. de sacro. san eccle.

Cautela pro potestatibus terrarum, ut non teneantur pro delicto suæ familiæ. XLIX.

1 *Potestates terrarum in delictis, an pro familia teneantur.*

2 *Episcopus tenetur pro delicto sui vicarij, uel alterius officialis delinquentis in officio sibi commisso, nisi statim quod sciuerit, eius delictum purgauerit.*

1 POTESTATES[a] terrarum du cētes secum familiam, si aliquis de familia delinquat circa suū officium, ipse potestas tenet ad pœnam ipsius delicti: itellige de pœna pecuniaria, non autē corporali: nā potestas liberaf, si exhibet ipsum delinquentem: vt no. Bar. in i. §. familię. & §. fina. ff. de publica. & in l. si post depositā. C. de assessor. in l. debet. ff. naut. caupo. & stab. & in l. j. ff. ad leg. Iul. repet in. & pulchrè p Bal. in suo cōsi. cccccxxvj. inci. casus est talis do. Ioānes de Castelliono. in iiij. par. Si 2 militer[b] & Eps tenet pro delicto sui vicarij. vel alterius officialis delinquentis in officio sibi cōmisso, nisi statim q sciuerit, purgauerit eius delictū, prout voluit Do. de Ro. i sua decisi. cclxxviij. inci. si vicarius. in not. Pone modò, q forma statutorū, vel electionis dicit, q ptās teneaf in fine officij exhibere totā suā familiā, vel pro delinquētibus soluere pœnam, vt etiā est de iure cōmuni: vt superi' dictū est. quæ cautela erit ad hoc, vt potestas nō teneaf ad neutrū, videlicet nec ad soluēdū, nec ad exhibendū, qn aliquis de sua familia deliqt. dic. q cautela est, q ponat ipsum in bāno, q si postea in fine officij pete tur, vt debeat psentare suā familiā, ipse respondebit, q cōditio. quæ nō pōt impleri ex facto illius, cui debet impleri, habetur pro impleta, vt l. iure ciuili: vbi Bart. ff. de condi. & demon. & l. iij. vbi Bart & l. quę sub cōditione. §. quoties ff. de condi. insti. sed ille, qui de sua familia commisit delictū in officio, esi bānitus autoritate ipsius reipub. & sic cūm p ipsam rempub. stet quominus valeat ipsum bannitū præsentare, sequitur, q ipse potestas debet haberi pro excusato. ita notabiliter docet Bal. in l. obseruare. §. proficisci. in j. col. ver. quid si statutū. ff. de offic. procō. & leg. & in add. Spec. in tit. de acc. versi sed nun quid tenetur potestas. & in l. si verò. in fi. ff. qui satisf. cog. vbi d xit, q ista est optima cautela, pro officialibus. sequitur Paris de Puteo in suo tract. syn. in verbo, familiaris. §. an ex eo q fuerunt familiares. versi. potestas, qua[a] tenetur pro suis familiaribus. & do. Ama l. de Castell. similiter in suo trac. syn. i verbo, itē in eo, q dicti officiales fuerūt negligētes, in ingredo pro armis. dicēs hāc esse optimā cautelam. Aduerte tamē, q si ista cautela debet habere locū, opus est, q habuerit bannū ex alia cā: secus si pro illamet, pro qua debeat exhiberi. ita Bal. in d. add. Spec. in ti. de acc. versi. sed nūquid tenetur potestas & Ang. i l. q exhibēdi. ff. de cust. reo. & Paris de Puteo in d. suo tract. in verbo, carcer. §. an potestas, q a'i quē re nebat ver. an si carcerat' se occidit.

a Qui tenet. *Sed an quæ facit familia domini, censeat de uolūtate & conscientia domini fecisse unde Bart ff. de ope. noui nūc. in l. de pupillo in §. si qs ipsi prætori & l. j ff quod ui aut clā.*

allegat

allegat c. cõstitutus. de testi allegat Ro. tex. in l. siu. in prin. ff. de mino. unde per eundẽ d. Lu. Ro. in cõsi. suo clij. quod in cip. præsens accusatio ibi, eu ca si consi lij, prima quia qua facit. &c.

Cautela contra statutum disponens, quod instrumentũ post tantum tempus non exequatur. L.

1 *Iudicis aliæ partes non sunt, nisi nocentem condemnare.*

SI contingit extare statutum disponens, quod instrumenta circa talem materiam, puta mutui, non debeant post tantum tempus, puta decennium, mitti executioni, quomodo facies tu, qui habes instrumentũ mutui cõtracti antè per decẽ annos, ad faciendũ, quod tale instrumentũ nõ obstãte dispositione statuti, habeat tibi opitulari. dic, quod cautela est, vt non petas dictum instrumentũ mitti executioni: quia hoc modo obstaret tibi exceptio statuti, sed agas via ordinaria contra tuum debitorem petendo tuum creditum, quia si debitor confitebitur se esse debitorẽ, 2 tunc consequeris tuum creditũ: * quia aliæ non sunt partes iudicis, nisi cõfessum condemnare: vt l. vnica C. de confes. si verò negabit, tunc ad liquidationem iurium tuorũ, produces ipsum instrumentũ: & hoc modo nascetur sententia, quæ posteà erit ipsa, quæ mittetur executioni. & sic licet per statutũ sit pclusa via ad exequendum ipsum instrumentũ, tñ non erit præclusa ad probandũ istã cautelã. tradit Bal. in l. iij. quæ incipit, planè. ff. quod fals. tu. au. dicens ita audiuisse à Bar. dũ illam legẽ legeret. quam cautelam sequendo Bald. approbat Fran. de Crema. in suis sing. sing. xxviij. incip. statuto cauetur. & quam opi. similiter reperio tenere quendã Ant. de Canario, in quodã suo tract. de execu. instru. in lvj. q. & quendam d. Lud. de Barzis, in quodã suo trac. de guarentigia. in vj. q. in j. parte.

Cautela, ad liberandum tutorẽ, seu administratorem à dolo futuro. LI.

1 *Tutorem si aliquis filijs relinquat. seu bonis suis administratorem, & ei leget liberationem a reddendis administrationis ratione, per tale liberationis legatum, scrupulosa inquisitio remissa intelligitur.*

2 *Dolus futurus nullo modo remitti potest.*

3 *Dolus de præterito, bene remitti pōt.*

SI quis * relinquit tutorẽ filijs, seu bonis suis administratorem, & ei leget liberationẽ à reddenda ratione administrationis, per tale legatũ liberationis, intelligitur remissa tãtummodò scrupulosa inquisitio: & sic ea, quæ per eũ gesta fuerint negligentia, & leui culpa, nõ autem intelligantur remissa ea, q̃ perperã & dolosè administrauerit: nec similiter à præstatione reliquorũ: vt est casus ĩ l. quid si decedẽs ff. de admi. tut. & in l. si quis rationes. & in l. Aurelio. §. Caius. vbi latè Bar. ff. de li. lega. & in l. si seruus vetitus. vbi Bart & alij. de leg. j. sed si testator nõ simpliciter liberaret tutorẽ, seu administratorẽ à ratione reddẽda, sed expressè specificaret ab his, q̃ dolo gereret, & à pstatione reliquorũ, tñ tali liberatione nõ obstãte posset ipse administrator cogi reddere rõnẽ villicationis suæ: quia si talis liberatio valeret, esset re2 mittere dolũ futurum: * qđ nullo mõ fieri põt: vt l. si vn⁹. §. illud. ff. de pac.

quia hoc modo daretur materia delinquẽdi, ꝙ in iure non patitur: vt l. conuenire. ff. de pac. dota. & c. quem admodum. de iureiur. & ita firmant gl. & Bart. in d. l. quidã decedens. ff. de admi. tut. & Bar. in d. l. Aurelio. §. Caius. de lib. lega. in iiij. col. ver. sed quid si relinquitur liberatio alicui, pro administratione futura. Modò reuoco in dubium, nunquid posset reperiri cautela, ad liberandũ tutorem, seu administratorẽ, à futura administratione dolosa. dic, ꝙ sic, vide licet ꝙ testator, non simpliciter ei legat liberationẽ, sed vlterius procedat, dicẽdo, & si ab eo exigetur aliqua redditio rationis, vigore cuius condẽnetur ex nunc, prout ex tũc, omne id, & totum, in quo cõdemnabitur, ei lego: nã ꝑ istud legatũ hoc modo factũ, hęres non prohibebitur exigere rationes ab ipso administratore, de præstatione reliquorũ, & de his, q̃ dolo gesserit, tamẽ si in aliquo cõdemnabitur vigore legati, hæres cogetur ipsum liberare: quia per istud legatum testator non dicitur remittere dolũ futurũ, sed debitũ futurũ, postquàm in certitudinem venerit.
3 * & sic intelligitur remittere ipsam obligationẽ, insurgentem ex dolo de preterito, quod bene fieri põt: vt est tex. in d. l. Aurelio. §. Mæuia. & not. Bar. in locis superius allegatis. istam cautelã tradũt Dyn. Iaco. de Areti. & Ray. de Forliuio. in d. l. si quis rationes. de lib. lega. quos refert & sequitur Ang. in cõsi. clxxxv. inci. Brunell⁹ notarius. volẽtes, ꝙ licet nõ possit per directũ relinqui administratori liberatio à dolo futuro, & à ꝑstatione reliquorũ, tñ ꝑ indirectũ bene possit: legando ei omne id, & totũ, in quo condemnabitur. quam opini. etiam tenuit Fulg. in l. cùm necessitatem. C. de fideicommis. & secũdùm eam etiam consuluit Cyn. prout refert Saly. in dicta l. cùm necessitatem. tenuit Ang. in consi. cxliij. incip. reuocatur in dubium. versi. qui vult ergo administratorẽ. & in cõsi. clxxiiij. inci. Gilius Hugonis de Cortonio. cui consilio, vt ibi patet, se subscripserũt præstantissimi Doct. Fran. de Albergotis, Petr. de Perus. Do. Archid. de Aldigeris, Io. de Lig. Ant. de Presbyteris de Bononia. hanc opi. similiter tenet intrepidè solẽnis doc. d. Fran. Pepus Florentinus, in suo consil. celxxvij. inter cõsilia Socy. inci. in presenti cõsultatione sunt vidẽda principaliter tria. in quarta col. ver. circa tertiam & vltimã difficultatem. Tamen istam cautelam non pono pro constanti, quia passus est multum dubius, an legatũ, de quo suprà, valeat: adeò, ꝙ Alex. tãgens eũ, restitit suspensus tanquàm dubius, videlicet in suo cõsi. lvj. inci. circa id qđ q̃ritur. in ij. vol. & in cõsil. cxliiij. inci. ꝑsuppono primò, circa cõsultationem ꝑmissam. in v. vol. Sed cõtrariã partẽ, scilicet ꝙ tale legatũ non valeat tãquam malignitatis nutritiuũ, & tanquàm dans occasionem spoliandi miseros pupillos, tenẽt Saly. Phil. Corne. & d. Ias. in d. l. cùm necessitatẽ. C. de fideicõ. Ange. de Are. in suo tracta. de testa. in fi. gl. sup verbo, tutores. & in §. actionũ. in materia tutelæ. in xxv. q. Institu. de action. dom. Iaso. in l. actione. in fin. C. de transactioni. Practic. Papien. in forma libel. quo agitur ad reddendum rationem tutelę, in verbo, Analogistas. Petr. de Ancha. in consi. mihi. cxviij. incipiẽ. pater

ter habens quinque filios. Angel. sibi contrarius in consil. clxxv. incip. viso dicto statuto. Ioan. de Anna. in consil. lxxx. incip. visis & intellectis his quæ in themate narrãtur. Fulgo. in cõsi. ciij. incip. nobilis vir Henricus de Trissino. Barba. in cõsil. lxvj. inter cõsilia Francisc. de Cur. incip. sapienter optimus prædixit Psalmista. in vij. colum. versi. capio secundũ articulum. Socy. in cõsi. ccj. incipiẽ. abunde & subtiliter hanc cõsultationem absoluit. per totum: allegãs ita etiam consuluisse Bal. in quodã suo consilio incip. testator dedit tutorẽ filijs. & in consilio incip. dum relinquitur alicui liberatio. hanc opinionem etiã amplexus est solẽnis Doct. Franc. de Crema, in suo consilio lxij. inter consilia Alexandri in iiij. volumine, quod inci. Serenissimus & Christianissimus Imperator.

2

3 Cautela ad instruendum uolentem probare communẽ usum loquendi, ne faciat actum nullum. LII.

1 *Loquendi communis usus in omni materia, siue fauorabili, siue odiosa, siue pœnali, præfertur.*

2 *Nepotis appellatione, an filius filij, secũdum communem usum loquendi, intelligatur.*

3 *Bestiarum appellatione quid ueniat.*

4 *Materia in statutaria, quomodo probatio fienda est.*

5 *Sermo omnis, qui uulgi auribus non consonat, penitus extraneus dicitur.*

1 TV habes,* quòd communis opinio est, qualiter in omni materia siue fauorabili, siue odiosa, siue pœnali, communis vsus loquendi & intelligendi, præfertur propriæ significationi verborum: vt præcisè dicit do. Abb. in cap. ij. in ij. nota. de arbi. de qua communi opinio. habetur per Baldum, in l. quòd si nepotes. ff. de testam. tute. per Bartolum. Alexand. & moder. in rubrica. ff. de oper. noui nunci. latè per Barbatiam in sua repetiti. rubric. extrà de fide instrumen. in xj. cha. versic. sed quid si communis vsus loquendi ita se haberet. per d. Ant. Panor. vbi latissimè per Felyn. in proœ. Decre. Modò tu vis in materia statutaria probare cõmunem vsum loquendi, vel intelligendi, puta,* quòd appellatione nepotis, de quo verbo facta est mẽtio ĩ statuto, secũdùm cõmunem vsum loquẽdi & intelligẽdi, nõ intelligitur de filio filij: prout est de propria significatione vocabuli: vt l. Iuriscõsultus. §. nepos quoq;. ff. de gradi. intelligitur de filio fratris: vt no. Io. And. in c. fundamẽta. de elect. in vj. in nouel. Vel vis probare, *ꝙ licet appellatione bestiarum, de propria significatione, veniãt tantũmodò bestiæ feræ, veluti vrsi, vel leones: vt l. j. §. bestias. ff. de postula. tamẽ ꝙ cõmunis vsus loquẽdi aliter se habet, ꝙ etiam appellatione bestiarũ, veniũt animalia domestica: vt dicit Mathesi. ĩ suo notabili xcviij. inci. no. vnũ mirabile. quæro à te, quomodo ꝓbabis in materia statutaria istum communẽ vsum loquendi, vel intelligendi, tu recurres ad theoricã Bar. coiter approbatam, in l. Labeo. ff. de supell. legat. videlicet, quòd capitulabis & ꝓbabis, quòd à decem annis citra, & per ipsum tempus, quòd communis vsus loquẽdi, vel intelligendi ita se habet, ꝙ appellatione nepotis, intelligitur de filio fratris: & ꝙ appellatione bestiæ, intelligitur etiam de

animali domestico & si testes interrogabuntur quomodo istud sciant, respondebunt, quod per ipsum tempus ita communiter ab omnibus dici audierunt. secundum Bartolum in d. l. Labeo, vel respondebunt, quod ita communiter dicitur, secundum Bald. post Dy. in l. de quibus. in fi. ff. de legi. contra Bart. in d. l. Labeo. Sed dico, quod in hoc te de-
4 cipis, *quia in materia statutaria, non sufficit probare communem usum loquendi fuisse, & esse à decem annis citra, sed opus est probare, quod erat tempore conditi statuti, aliàs probatio nõ relevaret probantem. Illud fuit solenne dictum Fulgo. in l. j. in princ. C. de mira. calum. dicentis se ita practicasse, & obtinuisse in ciuitate Veronæ. Et ratio est in promptu, quia ille, qui vult interpretari statutum nõ secundum propriam significationem verborum, sed secundum communem usum loquendi, nihil aliud vult inferre, nisi quod concurrente communi usu loquendi, & propria significatione verborum, debemus dicere, quod statuens voluerit statuere secundum communem usum loquendi & intelligendi, nõ autem secundum propriam significationem verborum: quia vt dicit Bald. in ti. de pace Con-
5 stan. §. Opizoni. *omnis sermo, qui non consonat auribus vulgi dicitur penitus extraneus: quia fatebor consequentiam, sed negabo assumptum, 1 quod statuens habuerit respectum ad communem usum loquendi, cum sit, quod dicam, quod tempore conditi statuti nõ vigebat iste communis usus loquendi: ergo allegãti incumbit onus probãdi: quia nõ sequitur, nunc est communis usus loquendi & intelligendi, ergo statuens voluit disposi-

tionem suã ita debere intelligi: quia possibile est, quod tẽpore, quo factũ fuit statutũ, nõ erat iste cõis usus loquendi: ergo vt dixit, allegãs debet hoc fundamentum suæ intentionis probare, & hãc deci. Ful. refert, & sequitur solẽnis Do. Vincẽ. Palleotus, quẽ habeo ad pœnã, in l. j. in v. char. versic. itẽ quia dictũ est s. de cõmuni usu loquẽdi. ff si cer. pe. dicẽs esse ppetuò mẽti tenẽdum. & in effectu est tenẽda, quia tale dictũ rarò alibi inuenies solutum per moder. & moderniores. sis ergo cautus tu, qui vis probare in materia statutaria cõmunẽ vsum loquẽdi vel intelligendi, si vis, quod talis probatio habeat releuare, vt non probes, quòd à decem annis citra fuit, & est communis vsus, &c. sed probes quòd erat tempore conditi statuti, aliàs succumbes.

Cautela pro iudicib. secularib., contra proponentes exceptiones remittendas ad iudicem ecclesiasticum. LIII.

1 *Iudicium si coram seculari iudice pendeat, et alicuius quæstionis spiritualis cognitio incidat, talis cognitio ad ecclesiasticum spectat.*

2 *Iudex secularis sententiam iudicis ecclesiastici exequi non tenetur, quando videt eam nullam, seu iniquam.*

3 *Litis pendentiam morosus allegare nõ potest.*

SI coram * aliquo iudice seculari, pendet iudicium, & incidat cognitio alicuius quæstionis spiritualis, talis cognitio seu quæstio, siue tractetur principaliter, siue incidenter, quando est iuris, nõ dico quãdo est facti, non spectat ad ipsum iudicẽ secularẽ, sed debet remitti ad iudicem Ecclesiasticum, prout ter. et Bartol. & Pau.

& Paul.de Castr.in l. omni nouatio.
C.de sac.sanc.ecclesi.Bart.& alij in l.
quoties.C.de iud.Bar. & omnes,vbi
præcipuè Ale.in l.Titia.ff.solu.mat.
Canonistę in c.cū sit generale.de fo.
com. & in c.tuā. de ord. cogni.pro-
pterea quotidie euenit, ꝙ quādo a-
liquis ex litigatoribus vult differre
iudiciū cœptū corā iudice seculari,
proponit aliquam de istis exceptio-
nibus remittendis ad iudicē ecclesia
sticum:puta,quòd cōtractus, vel in-
strumentum vsurarium,vel ꝙ actor,
vel testis est excōmunicatus,& sic de
singulis:& ad hoc facit,vt iste īterim
iudex secularis habeat supersedere,
donec de tali exceptione cognitum
fuerit:& ad hoc, ꝙ si in foro episco-
pi succūbat, valeat ad sedē apostolicā
appellare:sic,vt similiter manus iudi
cis laici pendēte appellatione,sint li
gatæ:quia quādo iudex laicus remi-
sit aliquā exceptionē cognoscendā
per iudicē ecclesiasticū,quēadmodū
pendēte cognitione,nihil potest in-
nouare, similiter nō potest quando
per ecclesiasticū est lata sentētia:sed
ab ea est appellatū,etiā si in sentētia
iudex ecclesiasticus reuocasset oēs
inhibitiones: vt pulchrè cōsuluit Fe
de.de Se.in cōs.xcviij.inci.Nicolaus
Petri. & vt tenet do. Ant. in c.tuā.ij.
q.de ord.cog.& Alex.in cōs.lxiij.in-
ci. in causa & lite vertēte inter Tho
mam.in iij.vol. Reuoco ergo in du-
biū, nūquid posset reperiri aliquod
remediū per iudicē laicū ad obuian
dum istis calumnijs.Dic, ꝙ duplici
cautela poterit vti. Prima est, quòd
qñ proponitur corā se illa exceptio
remittenda ad iudicem ecclesiasti-
cum, quòd tunc statuat terminū par
ti proponēti, intra quem debeat co
ram se produxisse capitula,& omnia
quæ probare intendit in curia eccle
siastica,vt sic videat,an talia capitula
sint releuatura,aut nō,& sic non ad-
mittat talē exceptionē, sed ad vlte-
riora procedat, quòd iuridicè pote-
rit fieri. ita solenniter fertur consu-
luisse Saly.in quodam suo consi.in-
cip.in quæstione vertente, in castro
agente.Et ibi dicentem se ita vidis-
se consultum per celeberrimos Do.
Ioann. Calderi, & Ioann. de Ligna.
quam decisionem refert:& commē-
dando sequitur Alexand. in d.l.Ti-
tia.in iiij. colū. versic. vnum tamen
nota perpetuò in practica.ff.sol.ma-
trim.& Felyn.in dicto capitulo,cùm
sit generale.in iij.colum.versi.quar-
ta declaratio & optima. de for.com.
Pro quo cōfirmando facit,quod pul
chrè cōsuluit Iet.de Anc.in cōs.ccc-
lxxxij.inci.retēto ordine dubiorum.
ver.& hoc pro vero supposito viden
2 dum restat. *vbi voluit,ꝙ iudex se-
cularis non teneatur exequi senten-
tiam iudicis ecclesiastici, quādo vi-
det eā nullā,seu iniquam:vnde dixit
Ioan. And.in c.cū in iure peritus.de
offic.deleg.& in c.j. de offic.ordi.ꝙ
iudex laicus nō tenetur exequi prę-
ceptum iudicis ecclesiastici, de cu-
ius iniustitia scit, vel suspicatur.idē
dicendū est in casu nostro,quòd iu-
dex laicus nō teneatur remittere ali
quam exceptionem ad curiam eccle
siasticam, quando videt talem exce-
ptionem producturā esse actum nul
lum,videlicet non esse releuaturam
ipsum proponētem. Secūda cautela
est,quòd quando iudex laicus videt,
quòd corā se proponitur exceptio
remittenda ad curiam ecclesiasticā
si vult opponentem illaqueare, quā

do dubitat de aliqua calũnia, q̃ tunc assignet terminũ, intra quẽ debeat se cũ toto processu, corã Iudice ecclesiastico p̃sentasse, nõ dico de iuribus suis ꝓbasse, qa tale p̃ceptũ nõ teneret: nã si cõtingeret, q̃ ꝓponẽs illam exceptionẽ, nõ se p̃sentaret coram iudice ecclesiastico, intra terminũ præfixũ, iudex amplius nõ tenebitur ipsam exceptionẽ remittere, sed poterit ad vlteriora iuridicè ꝓcedere. ita singulariter tradit Bar. in l. p̃ses. C. de appel. quam decisionẽ tacito autore sequitur Ang. & Imo. in l. ij. ff. de re iud. vbi etiã Alex. in 3 col. q̃ eã multũ cõmẽdat. sequitur Paul. de Ca. in d. l. Titia. in fi. ff. solut. mat. Ang. in l. ij. §. sed si dubitetur. ff. de iudi. Fely. in d. c. cùm sit generale. in iij. col. ver. & est cautela, q̃ secularis. vbi dicit istud esse ꝑpetuò notãdũ. & Ale. in l. de die. §. fi. ff. qui sat. cog. vbi dicit, istud esse notatu dignũ in practica. Et ratio potest esse, *quia morosus nõ põt allegare pẽdẽtiã litis, ꝓut no. Bar. in l. sepul. ff. de sepu. viol. & in l. vbi cœptũ. ff. de iud. & in l. quamuis. vbi etiam Pau. de Cast. ff. de da. infe. & d. Abb. in c. ex tenore. in fi. de rescrip. & in c. proposuisti. in ij. col. post d. Ant. ibi, de foro comp. vnde dixerunt Bal. & Pet. de Ancha. ibi in suis reportatis antiquis, in d. l. de die. §. fina. ff. qui satisd. cog. quos ibi etiam refert & sequit Ale. q̃ si remissus ad curiã episcopalẽ super aliquo ĩcidẽti est, ibi si mora iudex primæ causæ potest ad vlteriora procedere.

a Nõ dico. *Si incidit quæstio causæ spiritualis quãdo i facto uertitur, an secularis possit cognoscere: tenuerũt quamplures, q̃ sic. Bar. in l. quoties. C. de iudi. d. Ant. de Bu. & Car. Flo. in c. tuã. de ordi. cog. & in c. cũ sit generale. de foro cõp. per Bal. in l. filiũ diffinimus* ff. de his qui sunt sui uel ali. iu. p̃ Paul. de Leazaris in Cle. j. de usu. per Ang. ĩ disput. sua inci. Astẽsis miles. p̃ Fed. de Senis. in cõs. xcvij. inci. facta est lex. cõtrariũ tenet idẽ Bar. in l. Titia ff. sol. ma. qui uariauit. & Bal. in l. quoties. C. de iud. uariauit p̃ Paul. de Ca. ĩ cõ. cxliij. et p̃ Ioã. de Im. in c. cũ sit generale. per Ro. ut p̃all. l. Titia. per Bal. in cõ. clxix. in ij. lib. consiliorũ. per Lud. Ro. in cõs. ccxcix. quod inci. proposita consul. ibi, præmissis tamẽ nõ obstãtibus. Cõis tamẽ opi. est, q̃ qñ de spirituali quæstione dubitatur super facto, q̃ laicus possit cognoscere ita per d. Ia. Cal et Ant. de But. in d. c. tuã. uide domi. Alexan. de Imol. in l. Titia. in iiij. co. so. mat. et per do. Ias. in l. quoties. C. de iudic.*

Cautela ad licitè acquirendum unam rem absque aliqua solutione pretij. LIIII.

1 *Fructus cuiusdam tacitæ compensationis iure, quo casu in sortem computentur.*

TV cupis habere vnã rẽ, puta vnum fundũ, sed tibi nõ est pecunia, nec alius modus, per quẽ possis emere dictã rem, q̃ro à te, an esset pulchrũ reperire vnã cautelã p̃ quã posses licite acquirere ipsã rẽ absq; aliquo pretio. tu incipies ridere, dicendo, q̃ istę sunt ambages. dic, q̃ imò est reperire cautelã, dummodò possis, & velis eã practicare, videlicet q̃ mandes alicui, vt velit nomine tuo de sua pecunia emere illam talem rem. & posteà te absentes, vel
1 aliter, ipsam rem non petas: * quia isto casu, omnes fructus, quos ille perci

percipiet, iure cuiusdam tacitę compẽsationis cõputantur in sortẽ: & sic elapso aliquo tẽpore, calculabitur, quòd tot fructus erũt percepti, quot ascendent ad summam ipsius sortis. & per cõsequens cõsequeris ipsam rem. quod nihil tibi cõstabit. ita solenniter docet Bal. in rubric. C. de contrahend. emptione. in xv. quæsti. quem refert & sequitur dominus Iason in l. prima. §. mutui datio. in vltima col. versi. xv. fallit. ff. si cer. peta. dicens, quòd istud est valde notandum. & cordi tenendum, quia hoc hoc modo quis poterit acquirere fundum, absque aliquo pretio.

Cautela ad obuiandũ, quòd debitores non ualeant impetrare saluum conductum dilatorium solutionis. L V.

1 *Mora modici temporis, magnum damnum afferre non solet.*

2 *Saluusconductus alicui cõcessus, quòd non possit molestari nec in rebus, nec in persona, ad debitum iuratum non extenditur.*

3 *Actus iurato non solùm princeps, uerũ etiam summus pontifex, nunquàm per aliquem actum suum derogare intelligitur.*

4 *Papa faciens constitutionem cum clausula, non obstante, non intendit uelle derogare seu tollere cõstitutionem, seu actum iuratum.*

5 *Papa seu Imperator quassans cõsuetudines, uel statuta, nunquam consuetudines, uel statuta iurata uelle quassare intelligitur.*

6 *Principes seculares super iuramento dispensare non possunt.*

7 *Papa nisi ex magna causa super iuramento dispensare nequit.*

8 *Statutum cogens agnatos litigantes ad cõpromittendũ, non habet locũ, nec procedit ubi actor promissionis iurata uigore ipsum reum conueniret.*

OCVLATA fide cõtinuè videmus, quòd debitores qui tenẽtur soluere ad tale tẽpus, quãdo appropinquat ipsum tempus solutionis, impetrãt à magistratib⁹ terrarũ per viã amicorũ, & per allegationẽ impotentiæ vnum saluũcõductum. quòd nõ possint per certũ tẽpus molestari in rebus: nec in persona, quo casu, talis gratia seu saluuscõductus valet, & tenet: vt est casus in l. quoties. & ibi notãt oẽs. C. de preci. impe. offe. & in l. vniuersa. C. eodẽ titu. 1 quia mora modici tẽporis, nõ solet magnũ damnũ afferre: vt dicit text. in l. si debitori. ff. de iud. Tu aũt qui vis facere aliquem cõtractũ, & destinare solutionẽ tibi fiendã ad certum tẽpus, si vis obuiare, ꝙ adueniẽte tẽpore solutionis, si cõtingeret, quòd debitor tuus impetraret aliquẽ saluũcõductũ, vt non possit molestari, nec inquietari in rebus, vel in persona, ꝙ talis saluuscõductus nõ tibi noceat, cautela est, ꝙ in celebratione cõtractus facias ipsum iurare, de soluẽdo tibi tali tẽpore: quia si post eã à principe seculari, vel ab alio magistratu ĩpetrabit saluũcõductũ, vt s. tñ talis saluuscõduct⁹ nõ cõprehendet tuũ creditũ iuratũ: & sic poteris ipsum molestare & in rebus, & in persona, perinde ac si ipsum saluũ cõductũ nõ impetrasset. ita elegãter cõsulendo tradit Alex. in suo consi. xxxviij. inci. visa petitione. Anto. de Roma. in ij. col. versi. circa secundã dubitationem. in ij. volu. quẽ refert & sequitur do. Iason, in d. l. quoties. C. de preci. impe. offe. & in l. fin. C. si

contra ius vel vti.pub.& quem simi liter refert & sequitur Fely.in c.con stitutus.versicu.statuta iurata.de re scri.& quã opi.similiter tenuit Alex. in consi.ccvj.incip.visis his,quæ in themate.in ij.colũ.ver.dico insuper quòd saluuscõductus.in ij.vol.& qđ
2 * saluuscõductus cõcessus alicui,q non possit molestari nec in rebus, nec in persona,nõ extẽdatur ad debitum iuratum,ista fuit ante ipsum Alex.signanda decisio Cy.& Saly.in d.l.fi.C.si cõtra ius vel vti.pub.quos etiam refert & sequitur Ant.Corse. in sua repeti.rub.extra de iureiurã. in xxj.priuilegio iuramẽti.Et ratio
3 istius pulchrę decisionis est,* quia nõ solũ princeps secularis, verum etiã summus Põtifex nunquàm intelligi tur per aliquem suum actũ velle derogare actui iurato:vt est casus in d. c.cõstitutus.& ibi notãt omnes, de rescrip.vnde dixit glo.iuncto tex.in c.cũ nõ deceat.de elect.lib.vj.quam ibi sequuntur omnes,& quam mirabilem dixit Panormi.in c.j.in ij. co.de his,quę fi à maio.par.c.* quòd
4 Papa faciẽs cõstitutionẽ derogatoriã etiã cum clausula,nõ obstãte,qđ tamẽ non intelligitur velle derogare seu tollere cõstitutionẽ seu actũ iuratum.quæ gl.per scri.in varijs locis multũ celebratur,maximè p Ro. in cõsi.cccxciij.incip.præsens cõsultatio in hac re incidit.in vlt.col.ver. secũdò respondetur.& in cõsi.cccc iiij inci.in casu propositæ consultationis videtur prima fronte dicendum.in fi.& in cõsi.ccccxvij.incip. in casu propositæ consultationis cau sæ celeberrimorum.circa fi.& Alex. in cõsi.cxxv.incip.visis & considera tis statutis.in vlt.col.ver.confirmo.

per no.per glo.in j.vol.& Alex.in cõ si.cij.incip.cũ statutũ dirigit prohi bitionem.circa fi.in iiij.vol.vnde di xit Ang.in l.j.§.quæ honorandę.ff. quarum rer.actio nõ dat.quem refert & sequitur Alex.in consil.xxvij. incip.viso libello producto per pcu
5 ratorem.circa fi.in j.volu.* quòd Papa seu Imperator quassans cõsuetudines,vel statuta,nunquàm intelligi tur velle quassare cõsuetudines,vel statuta iurata:vt tenet idem Alexãd. in cõsi.cccvij.incip.viso & opportunè discusso processu.in vij col.vers. confirmo per notata.in ij.vol.bene
6 facit illa cõmunis opi.q̃ est,* quòd principes seculares non possunt remittere,seu dispẽsare super iuramẽto,cùm iuramentum pertineat ad ecclesiam,& Ad Romanum põtificem: vt c.venerabilẽ.de elec.& c.nouit.de iu.l.de qua cõmuni opi.habetur per Cy.& Pau.de Ca.in l.fi.C.si cõtra ius vel vti.pu.& per d.Ant.in c.cùm con tingat.versicu.tertius casus.de iureiur.vbi latè per Imo.in iij.membro. per do.Abb.in viij.col.versi.nũc ad prædicta applico.cum alijs concor. traditis per do.Ias.in l.fi.ff.qui satis. cog.imò quod est plus, communis
7 opi.est,* summum Pontificem non a posse super iuramento licito:nisi ex magna causa dispensare:vt habetur per glo.xv.q.vj.autoritatem.& clarè per glo.& ibi per omnes,maximè per Panor.in capi.quãto.in ij colũ. versi.sed quia hic fuit aditus Papa. de iureiuran.& per Panor.in cap.ex multipli.de deci.& pulchrè per Frã ci.de Cur.in cõsi.lxvj.inci.super pręmissa relatione.in xvij.colum.versi. superest modò videre.& ad hoc accedat,quòd signanter consuluit Paulus

lus de Castro, in consilio mihi lxvij. incip. visis & consideratis omnibus.
11 vbi voluit,* quòd statutũ cogens agnatos litigantes ad cõpromittendum, tale statutum non habeat locũ nec procedat, vbi actor conueniret reum vigore promissionis iuratæ, quia reus petẽdo cõpromissum fieri, incideret in periuriũ: vnde nõ est verisimile, statuentes de hoc casu cogitasse, qa hoc modo aperirent viã periurijs, qđ nõ est dicendũ, iuxta l. j. C. si aduersus venditionem. & c. si verò. cũ similib. de iureiu. de qua elegãti decisione clamauit Alex. in cõsi. xxxvij. incipien. viso & opportunè discusso processu. in vij. col. versic. per hoc facit. in ij. vol. vbi dixit, illo anno ita fuisse iudicatũ apud Parmã. Sis ergo cautus tu, qđ in omni contractu tuo celebrando apponas iuramẽtum solutioni, quia licet posteà debitores tui impetrabunt saluum cõductũ dilatoriũ solutionis, tamen talis impetratio in nihilo tibi nocebit.

a Non posse. *Sed an iuramenta possit Papa remittere, & super illis dispẽsare, uide late per do. Lud. Ro in cõsi. suo xij. & an cõstitutio siue statutum possit annullare iuramentum, ubi s. quod consilium incip. uiso facto prapo sito. &c Sed an iuramentum possit a remitti per statutum, uide plenius per do Alexã. Imo in cõsi suo cxxvij. inj. uolu. & est consilium elegans, & quotidianum.*

Cautela, ut primæ literæ præualeant secũdis primò præsentatis, cũ citatiõe subsecuta. LVI.

1 *Rescriptum secundum impetrans ad lites, non faciens mentionem de primo, an & quo casu teneat obtineat ita ut cuius impetratio ualeat.*

1 *Citetur si quispiam corã iudice aliis suo, qui ope exceptionis declinari poterat, an si contumax fuerit, declinatorias, etiam ante litem contestatam opponere poterit.*

3 *Notoriũ ab declinãdi onere nõ releuat.*

REGVLA* antiqua erat, qđ impetrãdo secũdũ rescriptũ ad lites, nõ faciẽs mẽtionẽ de primo, talis impetratio tãquã subreptitiã, ope exceptionis erat nulla. Et sic attẽdebatur tẽpus datæ, nõ aũt p̃sentationis: vt c. cæterũ. de rescr. & c. ex literis. de offi. deleg. & c. ij. de do. & cõtu. & c. inter monasteriũ. cũ si. de re iudi. & ista regula erat adeò vera, qđ nõ solũ debeat fieri mentio de primis literis, aliàs secũdę tãquàm subreptitię nõ tenebãt, sed etiã opus erat facere mẽtionẽ de omni clausula notabili, cõtẽta in ipsis primis: vt notabiliter dixit do. Ant. in c. cũ dilecta. de rescrip. & in d. c. cęterũ. in vlt. col. eo. ti. & in c. ex cõquestiõe. in iij. notabili, de resti. spo. & ibi etiã d. Abb. in iiij. not. hinc est qđ signãter cõsuluit Old. in cõsi. cccxxiiij. incip. factũ tale est, domin* noster Papa Clemẽs quintus. in j. colũ. qđ nõ sufficit fieri metionẽ de gratia expectantis, nisi etiã fiat mẽtio de clausula anteferri, in ea inserta. Tamẽ hodie. si a impetraui vnũ rescriptũ, aduersari* posteà, & ipse ĩpetiet vnũ aliud, nõ facta mẽtione de meo primo, ipsũ secũdũ valet & tenet, & p̃fert meo duob* cõcurrẽtib*. Primũ, si fuit diligentior me in p̃sentando. Secũdũ, si res nõ sit integra, hoc est, qđ p̃uenerit me in iurisdictiõe, in faciẽdo me citare, vt est casus secũdũ cõmunẽ intellectũ in c. vt debitus. de app. ppterea quotidie euenit, qđ si à sede apostolica ĩpetraui

traui

petraui vnū iudicē delegatū,aduer
sarius & ipse posteà impetrat vnum,
aliū.& ad hoc,vt sua impetratio secū
do loco facta præualeat meæ primæ,
conatur ꝑuenire me in præsentādo,
& ad hoc vt res nō sit integra:facit
me citare corā suo delegato.Tu er-
go,qui impetrasti primas literas, &
aduersarius qui impetrauit secundas
præuenit te in presentatione, & fe-
cit te citare corā suo delegato,quo
modo facies,ꝙ tuæ primæ literæ pre
ualeāt suis,nō obstāte præuentione
præsentationis, & citationis.Dico,ꝙ
debes esse cautus,vt antequā cōpa-
reas ꝑsentes tuas primas,& posteà cō
pareas excipiendo de tuis primis,&
de præsentatiōe facta:qa hoc modo,
tuæ præualebunt suis:quia id,quòd
dicimus secūdū rescriptū licet non
faciat mētionē de primo valere, &
preferri primo, si prius fuerit præsen
tatum citatione subsecuta,est verum,
si primus impetrans ante cōparitio
nē non præsentanerit:sed si præsenta
uerit,secus.Et sic omnis vis consistit
in excipiēdo,quia si primus impe-
trās citatus copareret,excipiendo tā
tūmodò de prioritate literarū,nihil
agit:sed secus est,si excipit nō solū
de prioritate datæ,sed etiā quòd eas
præsentauit.ista est gl.& ibi notant
omnes,præcipuè Philip.Frā.in xiij.
col.cū iiij.sequē.& Card.Alex.in x.
col. in d.c.vt debitus.de Appel.do.
Ant.in c.plerunque in pen.col.de re
scri.& in c.si autē.in prin.eo.tit.glo.
do.Abb.& Fely.post alios in c.j.eo.
ti.vbi Fely.post Domi.ibi dicit ex-
pressè,ꝙ primus impetrās debet es-
se cautus, quādo citatur,antequàm
compareat,præsentet suas primas,&
posteà cōpareat excipiēdo de prio-
ritate datæ & de præsentatiōe facta:
quia hoc modo suę primæ præuale-
bunt secūdis primò præsentatis.Ad
vnū tamē aduerte,ꝙ si cautela predi
cta debet habere locū,opus est,vt cō
paritio fiat intra terminū citationis,
aliàs si primus impetrans esset con-
tumax in prima citatione,nō posset
posteà cōparere etiā ante litē conte
sta.& declinare seu opponere de li-
teris primò impetratis,& de præsen
tatione facta:quia licet cōtumax nō
videatur vnquàm ꝓrogare iurisdi-
ctionē nō sui iudicis:vt no.dixit In-
no.in c.innotuit.de eo qui fur.ordi.
sui.& Bar.in l.nō videtur.la prima.
ff.de iudi.& Bald.in l.si qui ex cōsen
su.in ij.col.C.de epi.audiē.& in l.ge
sta.in vlti.col.ver.quæro nūquid ꝑ
actis presumatur.C.de re iud.& in l.
licet.in vlti.col.C.de ꝓcu.& Ro.in
cōsi.xlviij.incip.inspectis suprà cō-
sultis.Et hoc nisi iudex ꝓnūciasset se
iudicē cōpetētē,& à tali sententia nō
fuisset appellatū,vt notāt Inn.& Io.
An.in c.præterea.de dilatio.Bart.&
Pau.de Cast.& Alex.in l.ij.si quis in
2 ius voc.nō ierit.tamē* si quis citatur
corā iudice aliàs suo,qui ope exce-
ptionis poterat declinari,tūc si est cō
tumax,amplius nō pōt opponere de
clinatorias,etiā ante litē cōtestatā:
vt est singulare dictū Inn.in c.ad pe
titionem.de accu.Inno.& do.Anto.
in c.cū super.de offic.deleg.Bald.in
d.l.si qui ex consensu de epis.audiē.
& Alex.in d.l.ij.in iij.col.ff.si quis
in ius voc.nō ierit.vbi extēdit istud
habere locū,etiā si esset certū aliquā
declinatoriā cōpetere,vt ibi per eū:
3 *quia notoriū nō releuat ab onere
probandi:vt not.glo.sing.in Cle.ap-
pellāti.de app.& qa cōuento corā iu
dice

dice aliàs suo, qui ope exceptionis poterat declinari, si est contumax, sit præclusa via amplius opponendi aliquã declinatoriã, etiã ante litis contestationẽ: bene facit, ꝙ cũ contumacia interpretetur in id, quod est deterius cõtumaci: vt l. de ætate. §. qui tacuit. ff. de interro. actio. & no. Bart. in l. quãdiu. la tertia. ff. de acquir. here. & per actũ nõ solũ expressum, sed etiã tacitũ, etiã ante litẽ cõtestatam præcludatur via opponẽdi declinatorias: vt per Bart. in l. nõ videtur. la secunda. ff. de iudi. per Bart. & alios in l. quidã cõsulebat. ff. de re iudic. & per Canoni. in c. inter monasteriũ. extrà eo. de re iudic. ergo contumax debet haberi pro cõsentiẽte, ex quo aliàs est suus iudex. sequitur Philip. Fran. in d. c. vt debitus. in xvj. col. de appel.

a Si impetra. *An rescriptũ dicatur surreptitiũ, cũ ligatus duplici uinculo nõ exprimit nisi unũ. uide per d. Lu. do. Ro. in cõsi. suo cccxxvj. qd incipit. in præsenti cõsultatiõe. & quid si sunt rescripta duo impetrata ad diuersos iudices, super eadẽ re, an sint nulla, si ambobus utatur impetrãs. uide per eundẽ in cõsi. suo cccxxx. incipiẽ. cn ca primũ præposita cõsultatiõis articulũ. nã supprimẽs fraude, uel malitia, ueritatẽ, impetratiõe rescripti in suæ peruersitatis pœnã, nullũ ex impetratis literis cõmodũ cõsequitur. de rescrip. super literis. qualiter aũt rescriptũ ex surreptione dicatur nullum, uide in prædlleg. consi. ibi. concludo igitur.*

Cautela, ut à muto possit haberi confessio criminis. LVII.

1 *Probatio per se sola quando non est uehemens, non sufficit ad probationem, nec ad torturam.*

2 *Indignum nimis est, ut quod quisq; sua uoce dilucidè protestatus fuerit, id amplius retractare possit.*

3 *Mutus qui loqui non potest, scriptura propria se obligare ualet.*

TANCRETVS de Corneto in sua copẽdiosa, in vlti. rubrica. quæst. iiij. refert, ꝙ quidã patruus & tutor cuiusdã pupilli nepotis sui considerans pupillũ esse vnicũ, quia sine fratre & sorore, & ꝙ ipse patruus erat sibi proximior in successione, suadẽte diabolo duxit pupillũ ad vineã, & ibi suffocauit eũ, & occultauit sub terra: posteà ipso redeunte, fuit ab eo quæsitũ, vbi erat pupillus: rñdit, ꝙ tali hora recesserat, & nõ redierat nisi tũc, & ꝙ nesciebat vbi esset, & ostẽdit se dare operã ad quærendũ ipsum, dicens eũ perditum, & vocauit amicos, & fecit ploratũ tanquam de mortuo, & hoc modo retinuit totũ potere pupil: quia tamẽ secundũ Euangelicã veritatẽ, nihil occultum, quod nõ reueletur, facta fuit murmuratio in populo, ꝙ ille patruus eũ occiderat, qui rumor peruenit ad aures curiæ, vnde curia formata inquisitionẽ misit pro patruo, qui respondens negauit: & facto processu, non potuit haberi probatio, nisi de publica voce & fama, 1 *quæ ꝑ se sola qñ nõ est vehemens, nõ sufficit nec ad ꝓbationẽ, nec ad torturã, vt no. Barto. & ibi Alexand. in apostil. in l. de minore. §. tormẽta. ff. de questio. & Bart. in l. fin. ff. eo. Angelus de Aretio, in tractatu maleficio. in verbo, fama publica præcedente. versicu. & an fama sit sufficiens indiciũ ad torturã. & ibi satis latè per Augusti. Arimi. in additio. per Canonistas præcipuè per Felyn. in c. veniens. el primo,

mo.in v.col.versiculo,limita tertiò. de testi.Sed quodā diuino nutu venit in mentem iudicis inquirētis, vt mitteret fossores ad vineā, si ibi esset fortè sepultus,& sic fuit ibi inuentus puer sepultus:quo reperto,iudex iterū interrogauit patruū, quis hoc fecisset, qui negauit se scire. iudex ergo cōsiderato enormi delicto, & cōsiderato indicio loci,vbi fuerat sepultus,ac etiam probatione publicæ famæ,deliberauit ꝓcedere ad torturam cōtra ipsum:ille autē videns se cōstitutū i periculo mortis, quia oportebat confiteri, abrepto gladiunculo de vagina, amputauit sibi linguā,ne iudex posset extorquere cōfessionē ab eo. Modò quæsitū fuit, quod remediū posset adhiberi,vt cōfessio posset extorqueri, quæ esset ad condemnationē sufficiens. dicit Tancre. ꝙ remediū seu cautela est, vt sumatur informatio an sciat scribere,& si sic,tunc tam diu tormentetur,donec de sua propria manu scribat.se cōmisisse illud delictum: quia tunc vigore talis cōfessionis per ipsam scripturā factæ,poterit cōdemnari:quia quemadmodū quis ex sua cōfessiōe,viua voce facta obligatur.

2 *nam nimis indignum est, vt quod quisq; sua voce dilucidè protestatus est,id amplius retractare possit,vt dicit tex.in l.generaliter. C. de nō nu. pe.& in c.per tuas.de probat.similiter q; ex sua propria scriptura astringitur,ꝙ cōtra eā venire non potest: vt in §.studiū.& §.si autē.in authē. de trien.& semis.& authē. cōtra qui

3 propriam. C.de non nu.pecu.* nam & mutus qui loqui non potest, propria scriptura obligari potest,vt l.ex facto.de vulga.& pupilla.& l.discretis.C.qui testamen.facere possunt.& §.item mutus.Instit.eod.

Cautela pro illo, qui ædificauit spreta nunciatione, ut contra ipsum non competat interdictum demolitorium. LVIII.

1 *Opus nouum si nūcietur,& nunciatus tali nunciatione non obstante,in opere procedat,omne id,quod ædificauit,suis sumptibus demoliri debet.*

2 *Lite contestata iudex,qui super meritis causæ cognoscere cœperit, sup toto, non autem super attentato pronunciare debet.*

3 *Appellatione pēdente si litem contestatus fuerim & à principio nō petierim innouata retractari, attamen quandocunq; uelim,petere possum, & reuocari debent.*

4 *Retractatio attētatorū iudicis officio mercenario expedītur,in quo nec libellus,nec litis contestatio requiritur.*

5 *Appellationem inter iudicialē, & extraiudicialem quæ differentia fit.*

6 *Operis noui nūciatio appellationib. ex*
7 *traiudicial bus æquiparari debet.*

1 TEXTVS * sunt expressi, ꝙ si nunciatur nouū opus, & nunciatus non obstāte tali nunciatione, ꝓcedat in opere,omne id,quod edificauit, debet suis sumptibus demoliri:quia nūciatio siue iusta, siue iniusta,spernēda non est,vt l.j.in prin. & §.sed si is.ff.de oper.no.nun.& in l.prætor ait.cū tribus §.sequē ff eo. tit.& in c.ij.extrà eo.pone ꝙ qs ædificauit spreta nunciatione,quo casu, vt superius dictū est,opus debet demoliri,nunquid est, dare cautelam, ꝙ tale opus non demoliatur? Dic ꝙ sic,videlicet ꝙ conetur cōtestari litē super meritis causæ,antequā aduersarius petat ædificiū demoliri:quia per

per ipsam cōtestationē est præclusa via aduersario amplius petendi dictā demolitionē. ita notabiliter voluit Bal. in suo cōsilio, incip. proponitur, q; fuit duplex nunciatio. in j. col. in prima parte. Motus, ꝙ nūciatio noui operis, est quædā prouocatio, seu extraiudicialis appellatio: vt etiā tenet Bart. in l. fin. ff. de appellatio. recipi. post quā prouocationem seu extraiudicialē appellationē, innouata retractantur per viā attentati: vt habetur in c. nō solū. de appellatio. lib. vj. & toto titu. ff. nih. l. inno. appel. penden. tamē illud innouatū seu attentatū, appellatione penden- 3
te, debet peti, vt retractetur anteꝗ lis cōtesteiur super meritis causę principalis.
2 *nam ea cōtestata, iudex qa cœpit cognoscere super meritis causæ, debet pronūciare super toto, nō autē de attentato solùm. alleg. Spec. in ti. de appellatio. §. penulti. ver sic. sed pone. & istam decisionē Bal. refert. & pro notabili sequitur dom. Ias. in l. j. in ij. col. versic. iiij. notabiliter limita. ff. de operis noui nuncia. & ita aliàs hic Paduæ propter autoritatem Bald. & do. Ias. fuit de facto obtentū. Aduerte tamen, licet autoritas Bal. & dom. Ias magna sit, tamē istam suā cōclusionem nō puto ve- 4
ram: quia posito, quòd nūciatio noui operis sit prouocatio, seu extraiudicialis appellatio, post quam appellationem innouata veniant retractāda per viā attentati, tamen nō est verum, si sim contestatus litē super meritis causæ principalis. ꝙ nō possim amplius petere retractari ea, quæ fuerint attentata appellatione pendente: quia licet aliquis tenuerit hāc opi. ꝙ litis cōtestatio operetur, ꝙ amplius non possit peti retractatio attentatorū, vt tenuit Spec. in loco superius alleg. & Archidia. in dicto c. nō solū. de appellatio. lib. vj. Moti, ꝙ licet reuocatio attentatorū habeat priuilegiū expediti ꝓcessus, vt vult gl. not. in Cle. ij. vt lite penden. tamē cōtestando litē super negotio principali, pars videtur huic priuilegio renuntiare. nam quis eligendo vnā viā, videtur alteri renunciare, iuxta l. quod in heredē. §. eligere. ff. de tributo. & c. vnicum, de postu. prælа. in vj. & c. vt qs. de electio. eo. lib. vj. Nihilominus cōmunis & vera opin. est in contrariū. *ꝙ appellatione pendēte, si cōtestatus sum litē, & à principio nō petierim a innouata retractari, ꝙ tamē quādocūq; velim, possum petere, & debēt reuocari. ita tenet glo. in d. c. nō solū. in verbo, ante oīa. & ibi Ioan An. Pet. de Anch. & Domi. distinguēdo tñ, vt ibi per eū tenet Io. Mona. in c. cupiētes. §. pen. de elect. lib. vj. Bal. in l. appellatione. in j. col. ver. qro an sup officio. C. de app. Phil. Fran. i c. dilecti filij. el ii. in ij. col. versi. ij. qro. extrà de app. & ibi etiā Prepo. Mediol. nūc Car. Alexā. me ritissimus in iij. col. versi. operæpretiū est. Do. de Rota. in sua decis. clxxxv. inci. si pars. Inn. Et ratio est, *qa retractatio attētatorū expeditur iudicis officio mercenario, in quo nō reqritur libellus, nec litis cōtestatio, vt vult gl. in Cle. ij. lit pēden. quā ibi sequitur Car. in j. q. & tenet Bal. in d. l. appellatione. in j. col. versic. quæro vtrū attētata. C. de app. & est ad hoc bona gl. i rubri. ff. de interrog. actio. ideo cùm iste articulus de natura sui examinetur seorsum à principali, vt d. c. non solùm. ergo litis cōtestatio

super negotio principali non debet 5 nocere reuocationi attentatorũ, vt in simili dicit gl. in l. vinum. ff. si cer. pe. & in l. qui testamẽto. §. per cõtra riũ. ff. de testa. & in §. multis. in verbo, trãsitu. Insti. de libert. de qua facit festũ Bal. in multis locis. Et si diceretur, ꝙ forsitan prædicta, scilicet ꝙ cõtestatio litis sup negotio principali nõ impediat retractionẽ innouatorũ, habeat locũ & ꝓcedat in attẽtatis per iudicẽ: & sic quando intentaretur titulus, nihil nouari appellatione pendente. Secus verò in attentatis per partẽ. & sic quãdo intentaretur ti. vt lit. penden. quia datur circa innouata per partẽ, prout istã differentiã inter vnũ titulũ, & aliũ sentit Inn. in c. dilecte in Christo. de excep. Bal. & Imo. in l. si quis filio. §. hi autẽ. ff. de iniust. & irrit. testa. Declarant Car. & Panor. in d. c. dilecte. quia dico, ꝙ ex vtroque capite, siue ex ti. nil no. appel. pẽden. siue ex tit. vt lit. penden. litis cõtestatio nõ impedit, quo minus in principio, in medio, & in fine litis posſit peti attẽtata retractari, dummodò talis petitio fiat ante conclusionem in causa ita pendentis lit. tenẽt d. de Rot. in sua decil. vij. inci. attentata inno. licet Bal. 6 in l. j. in iij. col. versi. vel pone aliud exemplum. C. de appe. videatur sentire contrariũ, cũ quo videtur transire præceptor meus in canonibus do. Philip. Dec. in c. cõsuluit. in secũda. col. versi. & notandũ. extrà eodẽ, de appellatio. & si diceretur, ꝙ forsitan ea, quæ superius dixi procedũt in appellatione iudiciali: sed Bal. & dom. Ias. loquuntur in nunciatione noui operis, quæ est quædã appellatio extraiudicialis, vt suprà dictũ est: quia breuiter respondeo, *ꝙ licet magna differentia sit inter appellationem iudicialem, & extraiudicialem, vt per do. Abb. Philip. Franc. Cardi. Alex. & do. Phil. Decium, in c. bonæ. de appel. vbi enumerant xiiij. differentias, tamen quantũ ad casum nostrũ, scilicet quo ad attentata, nulla est differentia, quia ita attentata post appellationem extraiudicialẽ, post legitimum inhibitionem iudicis, ad quem, vt est in casu nostro, quando nunciatus procedit in opere post præceptũ iudicis, sunt à principio nulla, & gaudent eodem priuilegio, quo gaudent attentata iudiciali appellatione pendente, vt est text. cum gloss. in d. c. non solùm. §. fin. de appell. libro vj. no. Imol. in d. c. bonæ. in penul. colum. de app. vbi etiam Philip. Fran. in vij. conclusione, & Card. Alex. in xix. colum. versi. tertiò fallit. & Phili. Franc. in c. significãtibus. extrà eodem. Sentiunt do. de Rota in sua deci. cccxlvj. incip. si appellatur. in no. & clarè decis. ccxxiiij. incip. si rector. in no. super quibus cogita eò maximè, ꝙ Bar. in l. in prouinciali. §. j. ff. de oper. no. nun. & in l. fina. ff. de appel. recip. sentit *nunciationem noui operis æquiparari appellationi extraiudiciali. Panor. verò post do. Anto. sentit contrarium in c. cùm nobis. in iij. col. de electio.

a Innouata retractari. *Attẽtatorũ reuocatio appellatiõe pẽdẽte, qui fieri possit & debeat, & quãdo nõ, uide per d. Alex. de Imo. in cõsi. suo xcix. in v. uol. in prin. Et si appellatiõe pẽdẽte appellans excõmunicetur, debet excõmunicatio retractari per viã attentati, uide Inn in c. dilecti. in gl. in uerbo. sententiae*

tias.& ibi per Imo.& Fel.in iiij q.extrà de app.per d.Phil. de Fran.in vij. de app.extra.circa princip.ibi,ubi sunt excommunica.& ibi dixit etiã in apostil.& ne credat aliquis,q ignauia & culpa mea non fuerint addita apostille,per me toti operi de appell ipsius d. Phil. sed culpa bibliopolæ, qui ea imprimi faciebat, qui si egit mihi pacta, destitit iustissima causa motus.Sed doleo sic oleũ & operam perdidisse,ut in consilijs Old.sic etiam accidit eiusdem librarij culpa.

Cautela pro fratre,ad impediendum fratrem,ut nõ possit aliquid alienare de re communi. LIX.

1 *Rem communem cum aliquo si quispiam habuerit, portionem suam pro indiuiso.ignorãte,& inuito socio alienare potest.*

2 *Iudicijs uniuersalibus, ut est iudicium famil.erci.per solam citationem res litigiosa efficiuntur.*

1 TV scis,* quòd si aliquis habet rem communem cum aliquo, q põt portionem suã pro indiuiso alienare, ignorante & inuito socio, vt habetur in l.j.C.commu.diui. & ĩ l.ante diuisionẽ.C.de iur.dot.& in l.falsò.C.de cõmu.re alie.& in l.portionem.cum simili.C.de dona.Pone modò, q duo fratres possident bona patris sui pro indiuiso: vnus ipsorum vult alienare aliqd de bonis cõmunibus pro portione sua,alter frater nollet,nũquid possit dari remediũ huic fratri ad impediẽdũ.in vno momento,p aliquot dies,alienationem fiendã p alterũ fratrẽ.Istud quęsitum fuit pridie factũ cuidã doctori me p̃sente, quidã dũ amisisset ludendo quandã pecunię quantitatem,ductus auiditate ludendi,iuxta illud,Et reuocat auidas alea sæpe manus : nõ valens per aliam viam reperire pecuniam,tum etiã cõmotus ira propter quandam repræhensionem fratris,q repræhenderat eum de dicto suo ludo, deliberauit vendere partem suã cuiusdam pulchræ vineę,alter frater penitus nolebat,quo casu quærebat de repentino remedio, quo modo posset impedire fratrem, saltem per aliquot dies, ne posset aliquid alienare de re communi, sperans, quòd cessante ira fratris, reduceret eũ ad voluntatem suam : ille doctor dixit, q si erat verũ,quòd bona essent cõmunia,quòd ipse non videbat remedium,quomodo ille posset impediri, quominus non valeret alienare de re communi pro portione sua,nisi moueret ei quæstionem dominij. Breuiter allegabat quãdam rationẽ friuolam. Tũc ego dixi,quòd si volebat in vno momẽto impedire per aliquot dies,omnem alienationem fiendam per fratrem de dictis bonis communibus, quòd statim deberet ire & petere diuisionem ipsorũ bo-
2 norum communium,* quia in istis iudicijs diuisorijs vniuersalibus, vt est iudiciũ familiæ erciscundæ, per citationẽ solam res fiunt litigiosę,& sic omnis alienatio impedit, nisi sub esset necessitas alienandi.ita not.gl. in d.l.falsò.C.de cõmu.re.alie. & gl. in l.portionem.C.de donat.gl.& ibi per omnes,in l.j.C.cõmu.diui. & in l.alienationes.ff.famil. erciscundæ.

Cautela ad instruendũ faciẽtem interponere decretum, in alienatione rei minoris. LX.

1 *Alienatione rei immobilis minoris, si decretum iudicis non interuenerit, &*

causæ cognitio præcesserit, tale decretum est nullum. 1

2 *Decretum iudicis interpositum in contractu minoris, non ualet, tãquam interpositum sine causæ cognitione, quãdo iudex ad interponendum uocatus, statim interposuerit.*

3 *Notarius si in instrumento alienationis rei ecclesiasticæ asserat necessitatem, uel utilitatem subesse, de ipsa necessitate, uel utilitate, ipsius notarij uerbis non statur, nisi necessitas, uel utilitas probetur.*

4 *Clausula, nemine discrepante, & ex certa scientia, quid importet.*

5 *Actum quotiescunque quis liberè facere non potest, nisi certa qualitate interueniente, suæ simplici assertioni non statur, quòd illa qualitas interuenerit.*

6 *Lex multùm de suo ministro confidit.*

7 *Iudicis uerbis quo casu stetur, cùm aliquam causam delegauerit.*

8 *Causæ cognitionem temporis breuitate interuenisse non præsumitur, si codẽ actu datus fuisset curator, facta uenditio, & decretum interpositum.*

9 *Sententia est nulla, quando iudex tam breui tempore ipsam tulit, quòd acta considerare non potuit.*

10 *Tutor si una die petatur, & illa eadẽ die à iudice datus fuerit, quo casu talis datio nullius momenti esse dicatur.*

11 *Præsumptio una, aliam tollit.*

12 *Actu in aliquo si iudicis decretum interpositum reperiatur, omnes solemnitates interuenisse præsumuntur.*

13 *Iudici si suggestum fuerit, ut decretum suum interponere uellet, ex eò, quia iusta uenditionis causa suberat, si statim nulla alia inquisitione facta ipsum interposuerit, tale decretum ualet & tenet.*

DECRETO[*] iudicis in alienatione rei immobilis minoris, non interueniente, & cum causæ cognitione præcedente, tale decretum est nullum. & similiter alienatio, super qua fuit interpositum est nulla, vt l. magis puto. §. nõ passim. ff. de reb. eorũ. & l. lex quæ. C. de admi. tu. & l. nõ solùm. & l. ob æs. C. de p̃di. mino. & istud habet locum non solùm in rebus immobilibus, quę verè sunt ipsius minoris, & sic in quib[9] habet verum dominium, sed etiam habet locũ in illis rebus in quib[9] habet quasi dominiũ, & sic Publicianã, vt d. l. magis puto. §. primo. ff. de rebus eorũ. & habet locum non solum in contractu, verumetiam in distractu, secundùm Bald. in l. præses. C. de transact. & habet locũ non solùm in illis quatuor casib. enumeratis in d. l. non solùm. C. de prædijs min. scilicet venditione, transactione, permutatione, & donatione, verùmetiam habet locum in compromisso fiendo, quia si minor facit cõpromissum absque autoritate iudicis, tale compromissum nõ tenet, secundùm Bal. in d. l. præses. circa fi. C. de transac. & ista alienatio absq; decreto est in tãtùm prohibita, q̃ etiam si minor veniam ętatis impetrasset, nihilomin[9] in suis alienationib[9] opus est decreto, vt l. secũda & tertia. C. de his, qui ve. æta. impet. Pleriq; modò parum circũspecti, volẽtes emere rẽ immobilem à minore, vadunt ad iudicem, & dicunt, Dñe iudex nos vellemus emere à tali minore certũ fundum, sed q̃a talis emptio nõ teneret, si decretũ & autoritas vestra nõ interueniret, idcirco dicatis ad quẽ locum debeam[9] venire ad hoc, vt valeatis decre-

cretum & autoritatē vestrā sup tali contractu interponere.& sic dato ordine cōueniunt simul, & vno & eodem actu in illo instrumēto venditionis notarius subiungit, Cui venditioni dominus iudex cum debita causę cognitione interposuit suum decretum.& credūt,quod tale decretum interpositū modo quo suprà,validat ipsam alienationē: in quo errāt,quia tale decretum tali modo interpositū nō tenet,& per cōsequens nec alienatio. nam per illa verba de quibus, suprà scilicet,Cui vēditioni dominus iudex cum debita causæ cognitione interposuit suum decretū, nō probāt decretum interuenisse cum causæ cognitione,& de substātia requiritur, vt superius dictum est. ita signāter cōsuluit Pau.de Cast.in cōs. secūdum ordinem meorum,xcix.in cip.super eo, quod quæritur vtrum viso statuto. quem refert & sequitur Alex.in cōs.clxiij.incip.aliàs cōsultus respōdi.in fi.in v.vol. & do Iaso. dicēs tale dictū esse diligenter notādum in l.nec quicquam.§.vbi decretum.in xvj.col.ver.no.& secūdo diligēter.ff.de offic.procō. & lega.& in l.sciēdum.in iiij.col.versi.tertiò adde.de verb.obl.& Bertachi.dicēs esse dictum notādum in suo reper.in verbo,decretū iudicis.nō validat donationem fraudulētā. ver.lj. referēs And.Barba.dixisse in quodā suo cōsil.incip.scripsit ecclesiasticus.quod 3 cōsilium est secūdum eū post cōsil. ciij.Alex.in iiij. vol.licet in meis nō reperiā, se aliàs in c.ecclesiæ sanctæ Mariæ.de cōsti. allegasse quoddam 2 cōsilium Abb.Sicu.* quod decretum iudicis interpositū in cōtractu minoris nō valet,tāquàm interpositū sine causæ cognitione, quādo iudex statim vocatus ad interponēdum statim interposuit. Mouetur Paul.de Ca.in d.suo cōsi.per illā pulchrā regulā,quæ est, quod quotiescūq; notarius attestatur aliqd in instrumento, ꝙ nō potuit verisimiliter interuenire tempore rogatus,& sic tēpore cōfecti instrumēti, tale instrumētum nō probat, prout tradit Bart.in auth. si quis in aliquo documēto.circa fi.C.de edē.& in l.si fortè.ff.de castr.pec. & latius per eūdem & scrib. in l.sciēdum.de verb.ob.per d.Abb. in c.illud.de p̄sump.per d.Ant.Imo. Panor. & latè per Fely. in c.sicut.de re iud.latè Vital. Camb.in suo tract. clausularū, in materia verborū enūciatiuorū in cōtractibus. sed sic est, ꝙ ipsa causæ cognitio, quam asserit notarius in instrumēto interuenisse nō potuit tūc tēpore cōfectionis instrumēti interuenire,quia talis causæ cognitio debuit præcessisse,facta prius diligenti inquisitione,an talis alienatio esset necessaria, vel vtilis: vel minus dānosa quàm fuisset alienando aliquā aliā rē,iuxta d.l.magis pu.§.nō passim.ff.de re.eo.Cū ergo tēpore cōfecti instrumēti,talis causę cognitio nō potuerit interuenire,sequitur dicēdum, ꝙ nō debet stari dicto notarij asserētis ipsam interuenisse, q̄ sentētia potest cōprobari de eo, quod pulchrè dixit Gemi.in c.j. in vj.no.de reb.ec.nō alie. in vj.* vbi voluit, ꝙ si notarius in instrumento alienationis rei ecclesiasticæ asserat necessitatē, vel vtilitatē subesse: de ipsa necessitate, vel vtilitate nō statur verbis ipsius notarij,nisi aliter ipsa necessitas vel vtilitas probetur. Secundo pōt fortificari de eo quod

tradit Alex.in cõſi.xvij. inci.viſo in-
ſtrumẽto locationis. in ij. col. verſi.
nec ob.ꝙ in inſtrumẽto cõtineãť illa
verba narratiua.in iiij.vol.vbi dicit, 6
ꝙ ſi ĩ inſtrumẽto dicatur, ſæpe & ſæ b
pius adinuicẽ habito colloquio ſu-
per omnibus infraſcriptis cum dicto
dño priore,& ipſe prior & fratres di
xerũt & aſſerũt tãdẽ cõcluſũ & deli
beratũ fuiſſe & eſſe, præſentẽ loca- 7
tionẽ fieri debere, & ꝓpterea prior
4 & fratres vt capitulũ prædictum,*ne
mine diſcrepante, ſponte & ex certa
ſciẽtia animis deliberatis locauerũt
&c. ꝙ per talia verba non probatur
præceſsiſſe tractatũ de alienãdo,vel
de locãdo,qui tractat* requiritur in
alienatiõe rei eccleſiaſticæ fiẽda,&
in locatione ad lõgũ tẽpus:vt habe-
tur in c.cũ apoſtolica. & in c. tua.de
his quæ fi.à prælა.& xij.q.v:j.ſine ex
ceptione. imò plus voluit Paul. de
Ca.in d.ſuo cõſi. cũ quo trãſit Fely.
in c.ſicut.in xv.col. ver.per quã cõ-
ſuluit Pau.de Ca.de re iud. ꝙ etiam
a nõ crederetur iudici aſſerẽti ſe inter
poſuiſſe ſuã autoritatẽ cũ plena cau
ſæ cognitione,niſi aliter probetur p
5 regulã, quæ eſt, *ꝙ quotieſcũq; quis
liberè nõ poteſt facere actũ,niſi cer
ta qualitate interueniẽte , quòd illa
qualitas interuenerit, nõ ſtatur ſuæ
ſimplici aſſertioni. vt not. Bald.in l.
ſi fortè.ff.de caſtr.pecu.& in l.per di
uerſas.in ij.col.C.man. & per gloſſ.
Bar.Bal.& omnes in l.ſi donatione.
C.de colla.vbi Alex.extẽdit hoc ha
bere locũ,etiã ſi illa aſſertio eſſet iu
ramẽto firmata,licet Bal.ibi voluerit
cõtrarium,& malè.cũ ergo iudex nõ
poſsit interponere decretũ ſine cau
ſæ cognitione.ergo non debet ſtari
eius ſimplici aſſertioni circa cogni-
tionẽ cauſæ adhibitã. Tamẽ in hoc
vltimo Alex.tenet cõtrarium in d.l.
ſciẽdũ in vj.col.de verb. obl.motus
per illã vulgatã regulã, * quòd lex
multum cõfidit de ſuo miniſtro,vt c.
bonæ memoriæ Magſtinẽ. de elec.
& c.in præſentia.cum ſi.de renũ. Cu
ius opin.põt cõprobari de eo, quod
habetur in l.j.ff.de offi.eius, cui mã.
eſt iuriſ.* vbi cauſę meri & mixti im
perij q̃ regulariter nõ poſſunt dele
gari niſi in caſu neceſſariæ abſentię
& lõgæ infirmitatis, vel alterius iu-
ſti impedimenti:tñ ſi iudex delegat
aliquã cauſam meri,vel mixti impe-
rij,& in delegatiõe dicat,delego iu-
ſtis de cauſis impeditus & maximè
cauſa neceſſarię abſentiæ: ſtatur ver
bis iudicis,ꝙ delegauerit ꝓpter ne-
ceſſariã abſentiã,vſq; quò probetur
cõtrariũ,ita ĩ d.l. j tenẽt Gui.de Cu-
neo & Albe. de Roſ. quos ibi refert
& ſequitur Alex.in xvj. col.verſi.ſed
iuxta hoc quæritur. dicẽs iſtud eſſe
mẽti tenẽdũ, quia aliquãdo notarij,
vel alij officiales poſſunt aliũ ſubro
gare ex cauſa.nã credit officiali cae-
tam aſſerẽti. & tenet gl.clara, quam
ibi indifferẽter ſequutur omnes in
c.paſtoralis. in verbo, exonerare.de
offic.deleg.Bal.in l. imperiũ. in iiij.
col.ver.quartò q̃ro.ff.de iuriſ.om.iu
di.& in rubri.extrà de offi. deleg.in
vlt.col.& Alex.in cõſ.xxxiij.inci.cõ
ſultus.aliàs,in principali cauſa.ĩ iiij.
vol,& ſic patet,quòd licet iudex nõ
poſsit liberè actũ facere,niſi interue
niat certa qualitas,tamẽ ſtatur dicto
ſuo,quòd illa qualitas interuenerit.
idem dicendum eſt in caſu noſtro,
quòd licet iudex nõ poſsit interpo-
nere ſuũ decretũ ſine cauſæ cogni-
tione,ꝙ ſi ipſe dicat ſe dictam cau-
ſæ cog

ſæ cognitionẽ adhibuiſſe, debet ſtari ſuę ſimplici aſſertiõi. Tamẽ cõtra Alex. & ſic pro opi. Pau. de Ca. ſcilicet, ꝙ etiã nõ credatur iudici aſſerẽti ſe interpoſuiſſe decretũ cũ debita cauſæ cognitione, niſi aliter conſtet de ipſa cauſæ cognitione, facit id, qđ ſingulariter conſuluit Pe. de Anc. in cõſi. mihi lxxxiij. inci. viſis diligẽter actis actitatis in dicta cauſa. vbi voluit,

8 *ꝙ ſi eodẽ actu datus fuiſſet curator, facta venditio, & interpoſitũ decretũ, ꝙ ex breuitate tẽporis non pręſumitur cauſæ cognitionem interueniſſe, & ſic tale decretũ eſt nullũ, adducẽs id, qđ in ſimili dicimus,

9 *ꝙ qñ iudex tã breui tempore tulit ſententiã, ꝙ veriſimiliter non potuit acta cõſiderare, talis ſentẽtia eſt nulla, prout no. Bar. in l. prolatam. C. de ſenten. & d. An. & Panor. in c. ij. de re iudi. & Pe. de Anch. in cõſi. clxxxviij. incip. viſis cõſilijs famoſiſsimorum Doct. poſt prin. & Bal. in cõſi. cxxix. incip. dominãtib* magnificis & illuſtriſsimis dominis. circa fi. in iij. par. & iſtud dictũ Pe. de Anch. refert & ſequitur Alex. in cõſi. cxxviij. inci. viſis verbis Girnoldi & literis apoſtolicis. circa fi. ĩ ij. vol. & d. laſ. vbi exclamat de hoc dicto, dicẽs eſſe dictũ veriſſimũ, & perpetuò notãdũ, in l. nec qcquam. §. vbi decretũ. ff. de offi. procõſ. & leg. in xv. col. verſi. circa hõc perpetuò no. in l. mã. lata. ff. de offic. eius, cui mãd. eſt iuriſ. & in l. indices. C. de iudi. & in l. is apud quẽ. in v. eo. ver. adde etiã. C. de edẽ. vbi dicit tale dictũ eſſe bũ tenẽdũ cordi. & hãc opi. etiã tenet Raph. Cu. ĩ cõſi. clxxx. inci. videť prima frõte dicẽdũ. in ij. col. verſi. nec huic obſtat decretũ iudicis. vltra quos reperio iſtud idem tenere ipſum Pet. de Anc. in cõſi. xxxvj. incip. viſa quadã petitione. quaſi circa med ũ. quẽ etiã refert & ſequiť Franc. de Cur. in cõſi. xlvj. inci. ſuper cõtrouerſia vertẽti inter auũ maternũ. in iiij. col. ver. & in ꝓpoſito decidit Pet. de Anch. volẽs, quòd ſtãte ſtatuto, ꝙ pupillo habẽti tutorẽ poſsit dari cõtutor, ſi talis cõtutor fuerit petitus à cõſanguineis ipſius pupilli ex parte patris, allegata cauſa ſuſpitionis, vel aliqua alia cauſa legitima, vel veriſimili: & iudici probata, cũ hoc tamẽ, ſi iudici videbiť hoc eſſe expediens ipſi pupillo, dicit Pe. de Anch.

10 *ꝙ ſi cõtingat, ꝙ dictus cõtutor vna die petať, & illa eadẽ die datus fuerit à iudice, ꝙ talis datio nullius eſt momẽti: mouetur, quia cũ ſtatutũ requirat allegationẽ & ꝓbationẽ cauſæ legitimæ, & iudex debeat inquirere an talis datio ſit vtilis pupillo, vel nõ, & illa eadẽ die, qua petiť dictus cõtutor, illa eadẽ die index ipſum eligat, ex breuitate tẽporis præſumitur iudicẽ nõ diſcuſsiſſe, nec perſcrutatũ fuiſſe, an illa datio illius coadiũcti fuerit ꝓficua, vel nõ, ergo talis datio debet dici nulla: alleg. c. ex literis. de in integ reſti. & Barto. d. l. ꝓlatã. C. de ſentẽ. & nõ ob. ſecũdũ eũ, qđ no. Inn. in c. innotuit. de eo, q fur. or. ſu, vbi voluit, ꝙ in extraiudicialibus, quæ ad officiũ iudicis pertinẽt, ſemper pro ipſo iudice præſumať: quia reſpõdet, vt etiã ibi dixit Inno. ꝙ illud ꝓcedit & habet locũ, quãdo cõtra iudicẽ nõ laboraret aliqua pſũptio. ſed quãdo laboraret, vt eſt in caſu noſtro, propter breuitatem temporis, tũc ſecus, iuxta id quod dicimus,

11 *quòd vna pręſumptio tollit aliã, iuxta l. diuus. ff. de in integrũ reſti. &

sti.& c.literas.de præsump.similiter dicēdū est in casu nostro,cū vno & eodē actu fiat alienatio,& interponatur decretū,debemus dicere,ꝙ tale decretum non teneat propter nimiā temporis breuitatē,ꝑpter quam præsumit debitā causæ cognitionē nō interueniſſe.Sed cōtra vtrūq; di ctū Pau.de Cast.in d.suo cōsi.xcix.facit illud famosum dictū Spe.in ti.de emp.& vēdi.§.nūc dicendū restat,
12 ver.&breuiter scias.vbi dixit,*quōd si in aliquo actu reperiat interpositū decretū iudicis, omnes solēnitates & omnia requisita præsumūtur interueniſſe,& similiter præsumit ex iustis causis fuiſſe interpositū.de quo est gl.no.in l.j.C.de fide instr.& iur. hast.fis.li.x.quā ad hoc peregrinā,& notatu dignā dixit Bal.in l.j.ff.de rebus eorū.& quā vnicā & sing.dixit idem Bal.in c.in præsentia.in ij.col. de renun.&aureā dicit Ang.in l.sicut.§.nō videtur.ff. qui.mo.pig.vel hypo.sol.& de qua etiā facit festum do.Car.in c.Alberi.de testi.& quam opi.tenet Bald.in l.fi.C.de prędi.mi. & clarius in l.nō aliter.ff.de adopt. cū concor.de quibus per Alex.in cōsi.ciij.incip.visis scriptis mihi trāsmissis.in ij.col.versi.& pręsumitur pro decreto.in ij.vol.quia,vt dicit Bald.
a in c.sicut nobis.de re iudi.a propter autoritatem iudiciariā præsumūtur omnia solenniter acta,etiā si iudex eſſet vnus ribaldus.si ergo decretū præsumitur interpositū ex istis causis,& omnes solēnitates & requisita interueniſſe, multò fortius hoc est dicendum,quādo per notarium,vel per iudicem fuit atteſtatum .Fortius vrget,quod voluit Alc.in cosi.lxxx. incip.viso themate suprà scripto.in ij.col.ver.nō ob.etiā id qđ no.Spec.
13 in v.vol.*quòd si suggeſtū fuit iudici,vt vellet interponere decretū suū, ex eo quòd suberat iusta causa vēditionis,& statim nulla alia inquisitione facta ipsum interposuit,quòd tāta est præsumptio pro iudice,ꝙ tale decretū valet & tenet,licet secundū eū Spe.visus sit tenere cōtrariū in ti. de procura.§.j.ver.sed quid si solū. & ista in effectu stringūt cōtra illud cōsiliū Pau.de Ca.tñ poſſet respōderi,vt respōdēt Pe.de Anc.Raph.Cu. & Frā.de Cur.in suis cōsilijs superius allegatis,ad quos me remitto.Tu ergo,qui vis facere interponi decretū iudicis in cōtractu celebrato cū minore,si vis cautè negociari,fugiēdo doctorū disceptationes,cautela est, quòd facias,vt notarius cōficiat vnū instrumētū separatim,& diuerso tēpore,quo cōtineatur ipsa causæ cognitio quā adhibuit ipse iudex in cōtractu ineūdo cū minore,narrando casum contingentem & vtilitatem, vel neceſſitatem alienationis , & ipsum minus damnum resultans ex ipsa re alienanda , & in instrumento posteà venditionis atteſtetur, qualiter iudex interposuit suum decretum, cū causæ cognitione,vt dedicta causæ cognitione constat in illo alio instrumento,& hoc modo euitabuntur altercationes Doctorū. istam practicā tradit Pau.de Cast.in dicto suo consi.xcix.quam sequuntur omnes,qui de ea mentionem faciunt,ipsam multùm extollentes,scilicet Alex.in cōsi.xcij.incip.viso instrumento locationis.in ij.col. vers. nec ob.quòd in instrumento contineantur illa verba narratiua. in iij. volu.& do.Ias.in d.§.vbi decretū. versi.

versi.no.& diligēter.& Fel.in d.c.sicut.in xvij.col.versi. per quam consuluit Pau.de Ca. extrà de re iudi.

a Non crederetur iudici asserenti. *&c. An antē probetur p assertionē notarij, uide per Pau.de Ca.in consi.suo lxxix.ubi ponit practicā, quòd de causa cognitione fiat aliud instrumentū, quod consilium fuit farrago caute.d. Thomæ, latius p Barb. in cōsi.suo, scripsit ecclesiasticus.quod est post consiliū xiij. Alex.in iiij.parte.de quo infra. & si statim interponit iudex decretū, præsumitur sine causæ cognitione propter temporis breuitatem*

b Lex multū confidit de suo ministro. *Præsumitr pro decreto, quòd oīa ratione ac ritè et rectè processerint, ut uoluit Bal.in l.cū hi.in § .si prætor.ff. de transa.& per Spe.in ti.de emp. & uend.in §.nunc dicendū restat.& per do.Alex.in consi.suo.ciij.in ij. uol. ibi, excusari debēt & ibi præsumit. &c. Quando autē decretū iudicis ex falsa causa sit nullum, uide per d. Lu. Roan consi.suo ccccliij.quod inci. iure præsenti.ibi,tertio ex regula decretū iudicis ex falsa causa interpositū. & ibi, ultimò,quia ex facti narratione apparet,&c.adde Paul.de Cast.in l.cū hi, in §.si prætor.ff. de transa. adde etiā do.Alex.in consi.lij.in iiij.parte. in pe. colum.*

c Propter autoritatē iudicariā &c. *Adde quando iudex facit actū iudicialem,præsumitur solēnitas etiā extrinseca.facit l.manumissio & ibi per Do cto. de manu. uin.& per Inno.in c.innotuit.de eo,qui furt ordi.susce, quòd solennitas etia extrinseca præsumitur in actibus iudicialibus, propter autoritatem iudicis.per Alex.de Imo. signanter in l.sciendū.ff de uerb.obli. ix. col. per Bertachin latissimè in uerbo,solennitas.sed si minor haberet licentiam à testatore alienandi,secus est.l. prædiū. & ibi Bal.C.quādo decr. opus nō est. limita tamen, nisi testator fuisset minor.secundùm Bal.ibi, nō præsumitur tamen fuisse interpositum, nisi probetur per instrumentū,per Pau.de Cast. in prealleg.a. § .si prætor. per Alexan. in prealle.l.sciendum.in viij col.ubi in hoc requiritur scriptura. uide tamen Auge.in l.qui in aliena.in § .j.ff.de acquir.hæred.qui limitat, nisi post lōgū tempus:quia tunc pro decreto præsumitur, licet non appareat de scriptura.& per. Bald.in l.quicunq;.C.de bonis,quæ libe.*

FINIS.